C. PLINII SECVNDI HISTORIAE MVNDI LIBRI XXXVII.

Maiore, quàm hactenus vnquam, ſtudio, fide, religione à vitiis quibus multiplici olim impreſsione contaminati fuerant, vindicati.

Adiectis ad marginem non minus doctis quàm ſuccinctis Caſtigatiunculis, partim è vetuſtiſsimorum codicum collatione erutis, partim grauiſsimorum ſcriptorum autoritate, doctiſsimorumque hominum iudicio aptè appoſitis: quas ad ſyncerioris lectionis indagationem, velut in tenebris accenſa face, non parum lucis confidimus allaturas.

Vnà cum Indice totius operis copioſiſsimo, non pœnitenda rurſus acceſsione locupletato, locíſque propemodum innumeris, quæ cum autoris ſenſis non ſatis congruebant, quàm accuratiſsime reſtituto.



L V G D V N I,

Apud Antonium Vincentium,

M. D. L X I.

Cum priuilegio Regis.

IOANNES NICOLAVS VICTORIVS LECTORI S.

CVM perpetua, planéque immutabili naturæ lege ita comparatum sit, Lector humanissime, vt nihil immortale nasceretur, suóque omnia exitio obnoxia essent, quæ ortum aliquando initiúmque habuissent: fieri profectò non potuit, vt quantumuis insignia doctissimorum hominum monumenta, non eidem, cui cætera omnia, fati necessitati subiacérent. Nam etiamsi rerum omnium altrix illa, eadémque domitrix natura nihil iis diuturnius, nihil viuacius gigni voluerit, nihil denique temporis iniuriam minus reformidare: suum tamen & ipsis vitæ modum statuit, eáque conditione nasci voluit, vt & æui vitio obsolescerent, & cæcis bellorum incendiorúmque casibus in præceps raperentur. Atque ne hîc recensendis tot nobilissimorum scriptorum cladibus, quorum hodie ne cadauera quidem supersunt, iustissimam quidem illam, attamẽ protritam, literatorum omnium querelam nequicquam refricemus, sed ad id ipsum nos protinus conferamus, cuius hæc gratia à nobis sunt commemorata: quis aut silentio dissimulare, aut sine grauissimo animi dolore meminisse queat, ex tot præstantissimis Plinij Secundi lucubrationibus, dignis prorsus, quibus nulla iacturam temporum iniquitas, nulla perniciem calamitas, nulla obliuionem æternitas afferret, solam Mundi historiam ad tempora nostra peruenisse. Graue sanè hoc existimandum est, planéque perniciosum rei literariæ vulnus, quæ illis interceptis, veluti membris quibusdam mutilata, & supellectilem angustiorem habere cœpit, & pomœria contractiora. In tanto tamen nobilium scriptorum naufragio non omnino pessimè cum fortuna videmur decidisse, quòd instructissimum hunc naturæ thesaurum, in quo vno rei Latinæ & prora & puppis versatur, non iisdem, quibus cætera omnia, fluctibus obruerit, sed ad nostra hæc patrúmque nostrorum tempora, si non syncerum incorruptúmque, saluum tamen & incolumem voluerit enatare. Atque id quidem eo maiore in lucro ponendum est, quòd ex centum exquisitissimis linguæ vtriusque autoribus, quorum è flosculis sertum ille suum concinnauit, portionem longè maximam hodie desideremus, temporum iniuria fortunæque casibus interceptam: quorum nunc omnium vnà cum scriptis obruta iacêret memoria, nisi eorum testimoniis sua identidem stabiliens Plinius ab obliuionis caligine eam vindicasset. Verumenimuero quemadmodum plurimum hoc nomine antiquitati debemus, quòd tam vberem nobis agrum diligentia sua conseruarit, ita de proximorum seculorum inertia iure queri possumus, quòd quem non belli furor, non Gothorum rabies, non tot Italiæ clades eripere nobis potuerunt, sua eum inscitia tam fœdè reddiderint conspurcatum, ea lolij, sentium, tribulorum copia tantùm non obrutum, vt cùm tot insignia & superioris & nostræ tempestatis ingenia in eo repurgando excolendóque certatim desudarint, hactenus tamen assequi non potuerint, vt non multa etiamnum reliqua essent, quæ & runcationem exactiorem, & cultum accuratiorem desiderarent. Cuius rei causam paulò altius mecum reputanti, protinus sese offert insuperabilis tantæ rei difficultas, cui euincendæ non mirum si quantumuis sagacia doctissimorum hominum ingenia hactenus paria esse non potuerunt. Nam cùm nullam hîc rerum partẽ scriptor locupletissimus intactam reliquerit, abditissima quæque naturæ, & quicquid cæli ambitu continetur, norit oportet, qui prouinciæ sese tam arduæ non imparem esse fateatur. Verùm quemadmodum in Hercule nemo reprehendit, quòd toto terrarum orbe tot profligatis monstris, Theseo quoque negotij nonnihil reliquerit: ita & summis nostri superiorísque seculi ingeniis vitio verti non debet, quòd cùm strenuam in Plinio repurgando operam nauarint, aliorum tamen industriæ loci nonnihil voluerint superesse: neque nobis vicissim temeritatis arrogantiæve nota impingi, si illorum diligentiæ succedẽtes, & tanquam messorum vestigia subsequentes, spicas ab iis relictas à tergo colligamus. Atq; hanc quidem ad rem cùm vel perpetua vitæ meæ consuetudo, vel iuuandæ, quantuluncunq; meæ ferrent vires, rei literariæ studium, mea me sponte satis inflãmaret: vix tamen dici queat,

quantum hic nobis calcar addiderit grauissimorum hominum Antonij Vincentij & Ioannis Frellonij autoritas, qui cùm nouam operis huius editionẽ adornarent, nihilq; sumptus, nihil dispendij facere recusarent, modò studiosorum cõmoda aliqua saltem ex parte proueherent, in re æquissima opem meã implorãtibus neq; potui neq; debui officium pernegare. Quare cùm & horum voluntati morem gerere ex animo cuperemus, & conceptam de nobis opinionem studio, industria, iudicio sustinere, opus denuo vniuersum cum vetustissimis quidem, sed (vt ferè sunt) deprauatissimè scriptis codicibus quàm accuratissimè contulimus, atque ex iis non pauca eruimus, quæ nulla expedire potuisset ingenij quantumuis sagacis coniectura. Erat hæc, fateor, longè tutissima, & propemodum sola rectè castigandi ratio, si cunctis hac methodo vulneribus mederi potuissem. Verùm quoniam in illis non rarò nihil erat præsidij, quod proximum fuit, ad eorum opem identidem confugimus, quorum è fontibus sua pleraque ita mutuatus est Plinius, vt tantùm nõ ad verbum videatur descripsisse. Ac ne singulis commemorandis diutius, quàm necesse sit, immoremur, vsqueadeo hic nullum adminiculi genus contempsimus, vsqueadeo nihil intentatum, nihil inexcussum reliquimus, vt ex inferioris etiam notę scriptoribus, qui aut in eodem argumẽti genere sunt versati, aut ex hoc ipso veluti vastissimo rerum omnium oceano riuulos suos deduxerunt, non paucas purioris lucis eruerimus scintillas. Porrò quemadmodum vetustioribus illis suam gratiam constare cupimus, quorum hic nobis vigiliæ opis nonnihil attulerunt, ita nec recentiorum cuiquam meritam laudem præreptã volumus, qui suis hic nobis sudoribus, tanquam in tenebris accensa face, ad syncerioris lectionis indagationem præluxerunt. Quorum è numero sine grauissima plagij nota Ferdinandum Pinrianum & reconditæ eruditionis, & exactissimi iudicij hominem, prætereire non possumus, qui vt omnium postremus aliorum diligentiæ successit, ita tum optimorum codicum præsidio, tum ingenij dexteritate non pauca deprehendit, cæteris omnibus aut parum animaduersa, aut silentio dissimulata. Porrò in omnibus hisce, quæ vel nostro ipsi Marte eruimus, vel aliorum ingenio, laboribus, industriæ debemus, ea semper moderatione, eo temperamento vsi sumus, vt ex vulgata lectione, quæ hodie in manibus versatur, nihil temere voluerimus immutatum: consultius nos circumspectiúsque facturos rati, si quemadmodum pictorum ille clarissimus tabulas suas in pergula, ita & nos hasce lucubratiunculas in margine proponeremus, vt doctorum hominũ arbitrio aut in suas quæq; sedes reponerẽtur, aut veluti nothę spuriæve, à famulia Pliniana quàm longissimè summouerentur. Atque hunc quidem in modum priore pensi huius parte non omnino pessimè, ni fallor, defunctus, ad alteram deinde animum adieci, non eiusdem fortassis ingenij, negotij tamen molestiæque non minoris. Nam cùm operis Indicem præter omnem expectationem deprauatissimum deprehendissem, locísque propemodum innumeris cum autoris sensis non satis congruentem, non rarò etiam ex diametro pugnantem: vt tanto quoque incommodo præsidij nonnihil afferrem, à capite ad calcem vniuersum retexui, dedíque operam, vt & ille Plinianæ menti, & notæ arithmeticæ paginis suis versibúsque adamussim responderent. Quicquid verò hoc est operæ, quicquid vigiliarum, Lector candidissime, quod in scriptore eminentissimo repurgando collocauimus, id omne sub tui potissimùm nominis auspiciis in lucem editum volumus, in cuius gratiam & hoc laboris non grauatè suscepimus, & quicquid est in nobis ingenij industriæve, posthac semper libentissimè effundemus. Vale.

C. PLI

C. PLINIVS CAECILIVS
MARCO SVO S.

PErgratum est mihi,quòd tam diligẽter libros auunculi mei lectitas,vt habere omnes velis,quæráſque qui ſint.Fungar indicis partibus,atque etiam,quo ſint ordine ſcripti, notum tibi faciam.Eſt enim hæc quoque ſtudioſis non iniucunda cognitio.De iaculatione equeſtri vnus.Hunc cùm præfectus alæ militaret,pari ingenio curáque compoſuit.De vita Q.Pomponij Secundi duo,à quo ſingulariter amatus,hoc memoriæ amici, quaſi debitum munus,exoluit.Bellorum Germaniæ viginti,quibus omnia,quæ cũ Germanis geſſimus bella,collegit.Inchoauit,cũ in Germania militaret,ſomnio monitus. Adſtitit enim ei quieſcẽti Druſi Neronis effigies,qui Germaniæ latiſsimè victor ibi periit. Cõmẽdabat memoriam ſuam , orabátq;,vt ſe ab iniuria obliuionis aſſereret.Studioſi tres, in ſex volumina propter amplitudinẽ diuiſi,quibus Oratorẽ ab incunabulis inſtituit & perficit.Dubij ſermonis octo ſcripſit ſub Nerone nouiſſimis annis,cùm omne ſtudiorũ genus paulò liberius & erectius,periculoſum ſeruitus feciſſet.A fine Aufidij Baſſi x x x i. Naturæ hiſtoriarũ x x x v i i.opus diffuſum,eruditũ,nec minus variũ,quã ipſa natura.Miraris,quòd tot volumina,multáque in iis tã ſcrupuloſa,homo occupatus abſoluerit?Magis miraberis , ſi ſcieris illũ aliquandiu cauſas actitaſſe,deceſsiſſe anno v i.& l.mediũ tẽpus diſtẽtũ impeditúmq;,quà officiis maximis,quà amicitia principũ egiſſe.Sed erat acre ingeniũ,incredibile ſtudiũ,ſumma vigilãtia.Lucubrare à Vulcanalibus incipiebat,nõ auſpicandi cauſa , ſed ſtudẽdi ſtatim à nocte multa:hyeme verò ab hora ſeptima,vel cũ tardiſsimè,octaua, ſæpe ſexta.Erat ſanè ſomni paratiſsimi,nõnũquã etiã inter ipſa ſtudia inſtãtis,& deſerẽtis. Ante lucẽ ibat ad Veſpaſianũ Imperatorẽ : nã ille quoq; noctibus vtebatur:inde ad delegatũ ſibi officiũ.Reuerſus domũ,quod reliquũ temporis,ſtudiis reddebat.Poſt cibũ ſæpe,quem interdiu leuẽ & facilẽ veterũ more ſumebat,æſtate,ſi quid otij,iacebat in ſole,liber legebatur,adnotabat,excerpebátq;.Nihil enim vnquã legit,quod nõ excerperet. Dicere etiã ſolebat,nullũ eſſe librũ tam malũ,vt nõ aliqua ex parte prodeſſet.Poſt ſolẽ plerunq; frigida lauabatur.Deinde guſtabat,dormiebátq; minimũ.Mox,quaſi alio die,ſtudebat in cœnæ tempus.Super hãc liber legebatur,adnotabatur,& quidẽ curſim.Memini quendã ex amicis,cũ lector quædã pronuntiaſſet perperã,reuocaſſe,& repeti coegiſſe.Huic auunculum meũ dixiſſe:Intellexeras nẽpe.quũ ille annuiſſet.Cur ergo reuocabas?decẽ amplius verſus hac tua interpellatione perdidimus.Tãta erat parſimonia tẽporis.Surgebat æſtate à cœna luce,hyeme intra primã noctis,ſed tãquã aliqua lege cogente.Hæc inter medios labores,vrbiſq; fremitũ.In ſeceſſu ſolũ balinei tẽpus ſtudiis eximebatur.Cũ dico balinei,de interioribus loquor.Nã dũ diſtringitur,tergitúrq;,audiebat aliquid,aut dictabat.In itinere quaſi ſolutus cæteris curis,huic vni vacabat.Ad latus notarius cũ libro & pugillaribus,cuius manus hyeme manicis muniebantur,vt ne cæli quidẽ aſperitas vllũ ſtudiis tẽpus eriperet.Qua ex cauſa Romæ quoq; ſella vehebatur.Repeto me correptũ ab eo,cũ ambularẽ: Poteras,inquit,has horas nõ perdere.Perire enim omne tẽpus arbitrabatur,quod ſtudiis nõ impartiretur.Hac intẽtione tot iſta volumina peregit,electorúmq; cõmẽtarios c l x. mihi reliquit,opiſthographos quidẽ,& minutiſsimè ſcriptos : qua ratione multiplicatur hic numerus. Referebat ipſe,potuiſſe ſe,cùm procuraret in Hiſpania, vendere hos commentarios Largio Licinio c c c c. millibus nummûm,& tunc aliquanto pauciores erant. Nónne videtur tibi recordanti quãtum legerit,quantũ ſcripſerit, nec in officiis vllis,nec in amicitia principum fuiſſe?Rurſus cùm audis quid ſtudiis laboris impenderit,nec ſcripſiſſe ſatis,nec legiſſe?Quid eſt enim,quod non aut illæ occupationes impedire , aut hæc inſtantia non poſsit efficere?Itaque ſoleo ridere,cùm me quidam ſtudioſum vocant , qui ſi comparer illi,ſum deſidioſiſsimus. Ego autem tantùm,quem partim publica,partim amicorum officia diſtingunt?Quis ex iſtis,qui tota vita literis aſsident,collatus illi,non quaſi ſomno & inertiæ deditus erubeſcat? Extendi epiſtolam,quamuis hoc ſolum , quod requirebas,ſcribere deſtinaſſem,quos ſcilicet libros reliquiſſet. Cõfido tamen hæc quoq; tibi non minus grata,quàm ipſos libros,futura,quæ te non tantùm ad legendos eos , verumetiam ad ſimile aliquid elaborandum poſſunt æmulationis ſtimulis excitare. Vale.

C. PLINIVS TACITO SVO S.

Petis, vt tibi auunculi mei exitum scribam, quò verius tradere posteris possis. Gratias ago. Nam video morti eius, si celebretur à te, immortalem gloriam esse propositam. Quamuis enim pulcherrimarum clade terrarum, vt populi, vt vrbes, memorabili casu, quasi semper victurus, occiderit, quamuis ipse plurima scripserit, plura tamen perpetuitati eius scriptorum tuorum æternitas addet. Equidem beatos puto, quibus Deorum munere datum est, aut facere scribenda, aut scribere legenda: beatissimos verò, quibus vtrunque. Horum in numero auunculus meus & suis libris, & tuis erit. Quò libentius suscipio, deposco etiam, quod iniungis. Erat Miseni, classemque imperio præsens regebat. Calend. Nouembris hora ferè septima, mater mea indicat ei apparere nubem inusitata & magnitudine, & specie. Surgit ille, vt è sole solebat, frigida quieta iacere enim studebat. Poposcit soleas, ascendit locum, ex quo maximè miraculum illud conspici poterat. Nubes, incertum procul intuentibus ex quo monte (Vesuuium fuisse postea cognitum est) oriebatur, cuius similitudinem & formam non alia magis arbor, quàm pinus expresserit. Nam longissimo velut trunco elata in altum, quibusdam ramis diffundebatur. Credo, quia recenti spiritu euecta, dein senescente eo destituta, aut etiam pondere suo victa, in latitudinem vanescebat, candida interdum, interdum sordida & maculosa, prout terram cineremve sustulerat. Magnum id propiusque noscendum vt eruditissimo viro, visum est. Iubet liburnicam aptari, mihi, si venire vna vellem, facit copiam. Respondi, studere me malle, & forte ipse, quod scriberem, dederat. Egrediebatur domo: accepit codicillos Rectinæ classiarij, imminente periculo exterriti, nam villa eius subiacebat, nec vlla, nisi nauibus, fuga, vt se tanto discrimini eriperet, orabat. Vertit ille consilium, & quod studioso animo inchoauerat, obit maximo. Deducit quadriremes, ascendit ipse non Rectinæ modo, sed multis (erat enim frequens amœnitas oræ) laturus auxilium. Properat illuc, vnde alij fugiunt, rectumque cursum, recta gubernacula in periculum tenet, adeo solutus metu, vt omnes illius mali motus, omnes figuras vt deprehenderat oculis, dictaret, enotaretque. Iam nauibus cinis inciderat, quò propius accederent, calidior & densior: iam pumices etiam, nigrique & ambusti & fracti igne lapides: iam vadum subitum, ruinaque montis litora obstantia. Cunctatus paulum, an retro flecteret, mox gubernatori vt ita faceret monenti, Fortes, inquit, fortuna iuuat: Pomponianum pete. Stabijs erat, diremptus sinu medio. Nam sensim circumactis curuatisque littoribus mare infunditur. Ibi quanquam nondum periculo appropinquante, conspicuo tamen, & cùm cresceret, proximo, sarcinas contulerat in naues, certus fugæ, si contrarius ventus resedisset. Quò tunc auunculus meus secundissimo inuectus, complectitur trepidantem, consolatur, hortatur, vtque timorem eius sua securitate leniret, deferri se in balineum iubet. Lotus accubat, cœnat, atque hilaris, aut (quod æquè magnum est) similis hilari. Interim è Vesuuio monte pluribus locis latissimæ flammæ atque incendia relucebant, quorum fulgor & claritas tenebris noctis excipiebatur. Ille agrestium trepidatione ignes relictos desertasque villas per solitudinem ardere in remedium formidinis dictitabat. Tum se quieti dedit, & quieuit verissimo quidem somno. Nam meatus animæ, qui illi propter amplitudinem corporis grauior & sonantior erat, ab iis, qui limini obuersabantur, audiebatur. Sed area, ex qua diæta adibatur, ita iam cinere mistisque pumicibus oppleta surrexerat, vt si longior in cubiculo mora esset, exitus negaretur. Excitatus procedit, seque Pomponiano cæterisque, qui peruigilarant, reddit. In commune consultant, intra tecta subsistant, an in aperto vagentur. Nam crebris vastisque tremoribus tecta nutabant, & quasi emota sedibus suis, nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur. Sub dio rursus quanquam leuium exesorumque, pumicum casus metuebatur. quod tamen malorum collatio elegit. Et apud illum quidem ratio rationem, apud alios timorem timor vicit. Ceruicalia capitibus imposita linteis constringunt. Id munimentum aduersus incidentia fuit. Iam dies alibi, illic nox omnibus noctibus nigrior densiorque, quam tamen faces multæ variaque lumina soluebant. Placuit egredi in litus, & ex proximo aspicere, quid iam mare admitteret, quod adhuc vastum & aduersum permanebat. Ibi super abiectum linteum recubans sedit, atque iterum frigidam poposcit, hausitque. Deinde flammæ, flammarumque prænuntius odor sulphuris alios in fugam vertunt, excitant illum, qui innixus seruis duobus assurrexit, & statim concidit (vt ego coniecto) crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho, qui illi natura inualidus, & angustus, & frequenter interæstuans erat. Vbi dies redditus is, ab eo quem nouissimè viderat, tertius, corpus inuentum integrum, illæsum, opertumque, vt fuerat indutus. Habitus corporis quiescenti, quàm defuncto similior. Interim Miseni, ego & mater. Sed nihil ad historiam. Nec tu aliud, quàm de exitu eius, scire voluisti. Finem ergo faciam. Vnum adijciam, omnia me, quibus interfueram, quæque statim, cùm maximè vera memorantur, audieram, persecutum. Tu potissima excerpes. Aliud est enim epistolam, aliud historiam, aliud amico, aliud omnibus scribere. Vale.

(PLIN

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

C. Plinius Secundus Vespasiano suo S.

1 LIBROS Naturalis Historiæ nouitium Camœnis Quiritium tuorum opus natum apud me proxima fœtura, licentiore epistola narrare constitui tibi, iucundissime Imperator (sit enim hæc tui præfatio verissima, dum maximi consenescit in patre.) Nanque tu solebas meas esse aliquid putare nugas, vt obiter emolliam Catulum conterraneum meum. Agnoscis & hoc castrense verbum. Ille enim, vt scis, permutatis prioribus syllabis duriusculum se fecit, quàm volebat existimari à Veraniolis suis & Fabulis. Simul vt hac mea petulantia fiat, quod proximè non fieri questus es
10 in alia procaci epistola nostra, vt in quædam acta exeat, sciántque omnes quàm ex æquo tecum viuat imperium. Triumphalis & Censorius tu, sexiésque Consul, ac Tribunitiæ potestatis particeps, & quod his nobilius fecisti, dum illud patri pariter & equestri ordini præstas, Præfectus prætorio eius, omniáque hæc Reipublicæ, & nobis quidem qualis in castrensi contubernio? Nec quicquam in te mutauit fortunæ amplitudo, nisi vt prodesse tantundem posses & velles. Itaque cùm cæteris in venerationem tui pateant omnia illa, nobis ad colendum te familiarius audacia sola superest. Hanc igitur tibi imputabis, & in nostra culpa tibi ignosces. Perfricui faciem, nec tamen profeci: quando alia via occurris ingens, & longius etiam submoues ingenij fascibus. Fulgurat in nullo vnquam verius dicta vis eloquentiæ, Tribunitiæ potestatis facundia.
20 Quanto tu ore patris laudes tonas? quanto fratris amas? quantus in Poetica es? O magna fœcunditas animi: quemadmodum fratrem quoque imitareris, excogitasti. Sed hæc quis possit intrepidus æstimare subiturus ingenij tui iudicium, præsertim lacessitum? Neque enim similis est conditio publicantium, & nominatim tibi dicãtium. Tum possem dicere, quid ista legis Imperator? Humili vulgo scripta sunt, agricolarum, opificum turbæ, denique studiorum otiosis: quid te iudicem facis? Cùm hanc operam condicerem, non eras in hoc albo. Maiorem te sciebam, quàm vt descensurum huc putarem. Præterea est quædam publica etiam eruditorum reiectio. Vtitur illa & M. Tullius, extra omnem ingenij aleam positus, &(quod miremur) per aduocatum defenditur. Hæc doctissimum Persium legere nolo, Lælium Decimum volo. Quod si hoc Lu-
30 cilius, qui primus condidit styli nasum, dicendum sibi putauit: si Cicero mutuandum, præsertim cùm de re publica scriberet: quanto nos causatius ab aliquo iudice diffidimus? Sed hæc ego mihi nunc patrocinia ademi nuncupatione, quoniam plurimum interest, sortiatur aliquis iudicem an eligat: multúmque apparatus interest apud inuitatum hospitem & oblatum. Cùm apud Catonem illum ambitus hostem, & repulsis tanquam honoribus ineptis gaudentem, flagrantibus comitiis pecunias deponerent candidati, hoc se facere pro innocentia (quod in rebus humanis summum esset) profitebantur: inde illa nobilis M. Ciceronis suspiratio: O te felicem M. Porci, à quo rem improbam petere nemo audet. Cùm Tribunos appellaret L. Scipio Asiaticus, inter quos erat Gracchus: hoc attestabatur, se vel inimico iudici approbari posse. Adeò summum
40 quisque causæ suæ iudicem facit, quemcunque elegit, vnde prouocatio appellatur. Te quidem in excelsissimo humani generis fastigio positum, summa eloquentia, sum-

ma eruditione præditum, religiose adiri etiam à salutantibus scio. Et ideo immensa 1
præter cæteras subit cura, vt quæ tibi dicantur, te digna sint. Verùm & diis lacte rusti-
ci multæque gentes supplicant, & mola tantum salsa litant, qui non habent thura: nec
vlli fuit vitio deos colere, quoquo modo posset. Meæ quidem temeritati accessit hoc
quoque, quòd leuioris operæ hos tibi dedicaui libellos. Nam nec ingenij sunt capaces,
quod alioquin nobis perquàm mediocre erat: nec admittunt excessus aut orationes,
sermonésve, aut casus mirabiles, vel euentus varios, non alia iucunda dictu, aut legenti-
bus blanda. Sterili materia rerum natura, hoc est, vita narratur, & hæc sordidissima sui
parte, vt plurimarum rerum aut rusticis vocabulis aut externis, imò barbaris, etiam
cum honoris præfatione ponendis. Præterea iter est, non trita autoribus via, nec qua 10
peregrinari animus expetat. Nemo apud nos, qui idem tentauerit, nemo apud Græcos
qui vnus omnia ea tractauerit. Magna pars, studiorum amœnitates quærimus. Quæ
verò tractata ab aliis dicuntur immensæ subtilitatis, obscuris rerum tenebris premun-
tur. Iam omnia attingenda, quæ Græci τῆς ἐγκυκλοπαιδείας vocant, & tamen ignota aut
incerta ingeniis facta. Alia verò ita multis prodita, vt in fastidium sint adducta. Res ar-
dua, vetustis nouitatem dare, nouis autoritatem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fa-
stiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus verò naturam, & naturæ suæ omnia. Itaq; etiam
non assecutis, voluisse, abundè pulchrum atque magnificum est. Equidem ita sentio, pe-
culiarem in studiis causam eorum esse, qui difficultatibus victis, vtilitatem iuuãdi præ-
tulerunt gratiæ placendi: idque iam & in aliis operibus ipse feci: & profiteor mirari me 20
T. Liuium, autorem celeberrimum, in historiarum suarum, quas repetit ab origine
Vrbis, quodam volumine sic orsum: Satis iam sibi gloriæ quæsitum: & potuisse se desi-
nere, ni animus inquies pasceretur opere. Profectò enim populi gentium victoris, &
Romani nominis gloriæ, non suæ composuisse illa decuit. Maius meritum esset, ope-
ris amore, non animi causa perseuerasse: & hoc populo Romano præstitisse, non sibi.
Viginti millia rerum dignarum cura, (quoniam vt ait Domitius Piso, thesauros opor-
tet esse, non libros) ex lectione voluminum circiter duûm millium, quorum pauca
admodum studiosi attingunt propter secretum materiæ, ex exquisitis autoribus cen-
tum, inclusimus triginta sex voluminibus, adiectis rebus plurimis, quas aut ignoraue-
rant priores, aut postea inuenerat vita. Nec dubitamus, multa esse, quæ & nos præ- 30
terierint. Homines enim sumus, & occupati officiis: succisiuísque temporibus ista cura-
mus, id est, nocturnis, ne quid vestris putetis cessatum horis. Dies vobis impendi-
mus: cum somno valetudinem computamus: vel hoc solo præmio contenti, quòd dum
ista (vt ait M. Varro) musinamur, pluribus horis viuimus. Profectò enim vita vigi-
lia est. Quibus de causis atque difficultatibus nihil auso promittere, hoc ipsum tu
præstas quod ad te scribimus. Nec fiducia operis hæc est, sed indicatura. Multa valde
pretiosa ideo videntur, quia sunt templis dicata. nos quidem omnes, patrem, te, fra-
trémque diximus opere iusto, temporum nostrorum historiam orsi à fine Aufidij Bas-
si. Vbi sit ea quæres? iam pridem peracta sancitur: & alioquin statutum erat hæredi
mandare, ne quid ambitioni dedisse vita iudicaretur. Proinde occupantibus locum 40
faueo, ego verò & posteris, quos scio nobiscum decertaturos, sicut ipsi fecimus cum
prioribus. Argumentum huius stomachi mei habebis, quòd in his voluminibus auto-
rum nomina prætexui. Est enim benignum (vt arbitror) & plenum ingenui pudoris, fa-
teri per quos profeceris, non vt plerique ex iis, quos attigi, fecerunt. Scito enim confe-
rentem autores me deprehendisse à iuratissimis & proximis veteres transcriptos ad
verbum, neque nominatos, non illa Virgiliana virtute vt certarent, non Ciceroniana
simplicitate, qui in libris de Republica, Platonis se comitem profitetur: in cõsolatione
filiæ, Crantorem, inquit, sequor: item Panætium de officiis, Quæ volumina eius ediscen
da, non modò in manibus quotidie habenda, nosti. Obnoxij profectò animi, & infelicis
ingenij est, deprehendi in furto malle, quàm mutuum reddere, cùm præsertim sors fiat 50
ex vsura.

1 ex vsura. Inscriptionis apud Græcos mira felicitas: κηρίον inscripsere, quod volebant intelligi fauum: alij κέρας ἀμαλθείας, quod Copiæ cornu, vt vel lactis gallinacei sperare possis in volumine haustum. Iam Musæ, πανδέκτας, ἐγχειρίδιον, λειμῶν, πινακίδιον inscriptiones propter quas vadimonium deseri posit. At cùm intraueris, dij deæque, quàm nihil in medio inuenies! Nostri crassiores, Antiquitatum, Exemplorum, Artiúmque quàm facetissimi. Lucubrationem puto, qui Antias ciuis erat & vocabatur, Valerius primus assent: Varro in Satyris suis Sesculixem & Flexibulas. Apud Græcos desiit nugari Diodorus, & Βιβλιοθήκης historiam suam inscripsit. Apion quidem Grammaticus, hic quem Tiberius Cæsar cymbalum mundi vocabat, quum publicæ famæ tympanum po-
10 tius videri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua componebat. Me non pœnitet nullum festiuiorem excogitasse titulum. Et ne in totum videar Græcos insectari, ex illis nos velim intelligi pingendi fingendíque conditoribus, quos in libellis his inuenies, absoluta opera, & illa quoque quæ mirando non satiamur, pendenti titulo inscripsisse: Vt, Apelles faciebat, aut Polycletus: tanquam inchoata semper arte & imperfecta, vt contra iudiciorum varietates superesset artifici regressus ad veniam, velut emendaturo quicquid desideretur, si non esset interceptus. Quare plenum verecundiæ illud est, quòd omnia opera tanquam nouissima inscripsere, & tanquam singulis fato adempti. Tria non amplius, vt opinor, absolutè traduntur inscripta, Ille fecit, quæ suis locis reddam: quo apparuit, summam artis securitatem autori placuisse, & ob
20 id magna inuidia fuere omnia ea. Ego planè meis adiici posse multa confiteor: nec his solis, sed & omnibus quæ edidi: vt obiter caueam istos Homeromastigas. Ita enim verius dixerim, quoniam audio & Stoicos, & Dialecticos, Epicureos quoque (nam de Grammaticis semper expectaui) parturire aduersus libellos, quos de Grammatica edidi, & subinde abortus facere iam decem annis, cùm celerius etiam elephanti pariant: Ceu verò nesciam, aduersus Theophrastum, hominem in eloquentia tantum, vt nomen diuinum inde inuenerit, scripsisse etiam fœminam, & prouerbium inde natum, suspendio arborem eligendi. Non queo mihi temperare, quò minus ad hoc pertinentia ipsa Censorij Catonis verba ponam, vt inde appareat, etiam Catoni de militari disciplina commentanti, qui sub Africano, imò verò & sub Annibale didicisset militare, &
30 ne Africanum quidem ferre potuisset, qui Imperator triumphum reportasset, paratos fuisse istos qui obtrectatione alienæ scientiæ famam sibi aucupantur. Quid enim ait in eo volumine? Scio ego, quæ scripta sunt, si palàm proferãtur, multos fore qui vitilitigent, sed ij potissimùm, qui veræ laudis expertes sunt. Eorũ ego orationes sino præterfluere. Nec Plancus illepidè, cùm diceretur Asinius Pollio orationes in eum parare, quæ ab ipso aut liberis post mortem Planci ederentur, ne respõdere posset: Cum mortuis non nisi laruas luctari. Quo dicto sic repercussit illas, vt apud eruditos nihil impudentius iudicetur. Ergo securi etiam contra vitilitigatores, quos Cato eleganter ex vitiis & litigatoribus composuit, (quid enim illi aliud quàm litigãt, aut litem quærunt?) exequemur reliqua propositi. Quia occupationibus tuis publico bono parcendum
40 erat, quid singulis contineatur libris huic epistolæ subiunxi: summáque cura, ne perlegendos eos haberes, operam dedi. Tu per hoc & aliis præstabis ne perlegant: sed vt quisque desiderauerit aliquid, id tantùm quærat, & sciat quo loco inueniat. Hoc ante me fecit in literis nostris Valerius Soranus, in libris quos ἐποπτίδων inscripsit.

C. PLINII SECVNDI HISTORIARVM MVNDI ELENCHOS,

librorum omnium trigintaseptem liber vnus qui primus. Summatim hæc insunt libris singulis.

Ex autoribus

M. Varrone, Sulpitio Gallo, Tiberio Cæsare Imperatore, Q. Tuberone, Tullio Tirone, L. Pisone, T. Livio, Cor. Nepote, Statio Seboso, Cælio Antipatro, Fabiano, Antiate, Mutiano, Cecina, qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio, L. Aquila, qui item Sergio Paulo.

Externis

Platone, Hipparcho, Timæo, Sosigene, Petosiri, Necepso, Pythagoreis, Posidonio, Anaximandro, Epigene Gnomonico, Euclide, Cerano, Philosopho, Eudoxo, Democrito, Critodemo, Thrasyllo, Serapione, Dicæarcho, Archimede, Onesicrito, Eratosthene, Pythea, Herodoto, Aristotele, Ctesia, Artemidoro Ephesio, Isidoro Characeno, Theopompo.

Libro III. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina, mensuræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

Ex autoribus

Turannio Gracculo, Cor. Nepote, T. Livio, Carone Censorio, M. Agrippa, M. Varrone, Divo Augusto, Varrone Atacino, Anriate, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Curione patre, Cælio, Aruntio, Seboso, Licinio Mutiano Fabricio Thusco, L. Atteio Capitone, Verrio Flacco, L. Pisone, C. Æliano, Valeriano.

Externis

Artemidoro, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Theophrasto, Isidoro Theopompo, Metrodoro Scepsio, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Nymphodoro, Calliphane, Timagene.

Libro IIII. continentur situs, gentes, maria, oppida, montes, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt, aut fuerunt.

Ex autoribus

M. Varrone, Catone Cēsorio, M. Agrippa, Diuo Augusto, Varrone Atacino, Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Pomponio Mela, Licinio Mutiano, Fabricio Thusco, Atteio Capitone, Atteio Philologo.

Externis

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Timosthene, Ephoro, Cratete Grammatico, Serapione Antiochense, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agathocle, Eumacho Siculo Musico, Alexandro Polyhistore, Thucydide, Dosiade, Anaximandro, Philistide Mallote, Dionysio, Aristide, Callidemo, Menæchmo, Aedosthene, Anticlide, Heraclide, Philemone, Menephonte, Pythia, Isidoro, Philonide, Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristocrito, Metrodoro, Cleobulo, Posidonio.

Libro v. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, montes, flumina mensuræ, populi, qui sunt, aut fuerunt.

Ex autoribus

Agrippa, Suetonio Paulino. Varrone Atacino, Corn. Nepote: Hygino, L. Vetere, Mela, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Cl. Cæsare, Aruntio, Liuio filio, Seboso, Actis triumphorum.

Externis

Iuba rege, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Dicæarcho, Bione, Timosthene, Philonide Xenagora, Astynomo, Staphylo, Aristotele, Dionysio, Aristocrito, Ephoro, Eratosthene, Hipparcho, Panætio, Serapione Antiocheno. Callimacho, Agathocle, Polybio

lybio, Timæo Mathematico, Herodoto, Myrsilo, Alexandro Polyhistore, Metrodoro, Posidonio, qui periplum aut perihesim: Sotade, Periãdro, Aristarcho Sicyonio, Eudoxo, Antigene, Callicrate, Xenophonte Lampsaceno, Diodoro Syracusano, Hannone, Himilcone, Nymphodoro, Calliphone, Artemidoro, Megasthene, Isidoro, Cleobulo, Aristocreonte.

Libro VI. continentur situs, gentes, maria, oppida, portus, flumina, mensuræ, populi qui sunt aut fuerunt.

Sũma oppida CXCV. Sũma gentes DLXVI. Summa clara flumina CLXXX. Sũma montes clari XXXVIII. Summa insulæ CVIII. Summa quæ intercidere oppida aut gentes CXCV. Summa res & historiæ & obseruationes duo M. CC. XIIII.

Ex autoribus

M. Agrippa, Varrone Atacino: Cor. Nepote, Hygino, L. Vetere, Mela Pomponio, Domitio Corbulone, Licinio Mutiano, Claudio Cæsare, Aruntio, Seboso, Fabricio Thusco, Tito Liuio, Seneca, Nigidio.

Externis

Polybio, Hecatæo, Hellanico, Damaste, Eudoxo, Dicæarcho, Betone, Timosthene, Patrocle, Demodamante, Clitharcho, Eratosthene, Alexãdro Magno, Ephoro, Hipparcho, Panætio, Callimacho, Artemidoro, Apollodoro, Agarhocle, Polybio, Eumacho Siculo, Alexãdro Polyhistore, Isidoro, Amometo, Metrodoro, Posidonio, Onesicrito, Nearcho, Megasthene, Diogneto, Aristocreonte, Bione, Dialdone, Simonide minore, Basile, Xenophonte Lampsaceno.

Libro VII. continentur gentium mirabiles figuræ

Diuer

Ex autoribus

Verrio Flacco, Cn. Gellio, Licinio Mutiano, Mutio, Massurio, Agrippina Claudij, M.Cicerone, Asinio Pollione, Messala, Rufo, Corn. Nepote, Virgilio, Liuio, Cordo, Melisso, Seboso, Cor. Celso, Maximo Valerio, Trogo, Nigidio Figulo, Pomponio Attico, Pediano Asconio, Sabino, Catone Censorio, Fabio Vestale.

Externis

Herodoto, Aristea, Betone, Isigono, Cratete, Agatharchide, Calliphane, Aristotele, Nymphodoro, Apollonide, Philarcho, Damone, Megasthene, Ctesia, Taurone, Eudoxo, Onesicrito, Clitarcho, Duride, Artemidoro, Hippocrate medico, Asclepiade medico, Hesiodo, Anacreonte, Theopompo, Hellanico, Damaste, Ephoro, Epigene, Beroso, Petosiri, Necepso, Alexandro Polyhistore, Xenophonte, Callimacho, Democrito, Duillio, Polyhistore historico, Stratone, qui contra Ephori theoremata scripsit, Heraclide Pontico, Asclepiade qui tragodumena, Philostephano, Hegesia, Archimacho, Thucydide, Mnesigitone, Xenagora, Metrodoro Scepsio, Anticlide, Critodemo.

Libro VIII. continentur animalium terrestrium naturæ pedatim gradiétium.

Summa res & historiæ, & obseruationes DCCLXXXVIII

Ex auctoribus

Mutiano, Procilio, Verrio Flacco, L. Pisone, Cor. Valeriano, Catone Censorio, Fenestella, Trogo, Actio, Columella, Virgilio, Varrone, L. Merello Scipione, Corn. Celso, Nigidio, Trebio Nigro, Pomponio Mela, Manlio Sura.

Externis

Iuba, Polybio, Onesicrito, Isidoro, Antipatro, Aristotele, Demetrio Physico, Democrito, Theophrasto, Euanthe, Agriopa qui Olympionicas, Hierone rege, Attalo rege, Philometore item, Ctesia, Duride, Philisto, Archyta, Philarcho, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Dio doro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio, Euphronio Athenæo, Hegesia Maroneo, Menandris Prienæo & Heracleote, Menecrate Poeta, Androcione qui de agricultura scripsit, Aeschrione qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Archelao rege, Nicandro.

Libro IX. continentur animalium aquaticorum historiæ & naturæ.

Quis

Ex autoribus

Turanio Graccula,Trogo,Mecœnate , Alfio Flauo,Cor.Nepote, Laberio mimographo,Fabiano,Fenestella,Mutiano,Aelio Stilone,Statio Seboso,Melisso, Seneca , Cicerone , Macro Aemilio , Messala Coruino, Trebio Nigro,Nigidio.

Externis

Aristotele,Archelao rege,Callimacho,Democrito,Theophrasto,Thrasyllo , Hegesidemo Cythnio,Alexandro Polyhistore.

Libro x. continentur naturæ & historiæ animalium volatilium

Ex autoribus

Manilio,Cornelio Valeriano, Actis, Vmbritio Meliore,Massurio Sabino, Antistio Labeone, Trogo Cremutio, M. Varrone, Macro Aemilio,Melisso,Mutiano, Nepote,Fabio Pictore, T.Lucrerio, Corn. Celso, Horatio,Desulone,Hygino,Sarsenis,Nigidio,Manlio Sura.

Externis

Homero,Phœmonoe,Philemone, Boethoj qui ornithogoniam, Hyla qui de auguriis, Aristotele,Theophrasto, Callimacho,Aeschylo, Hierone, Philometore, Archyta, Amph

Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio. Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Atheniense, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Democrito, Diophane Nicæense, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Iuba, Androcione qui de agricultura, Æschrione qui item, Dionysio qui Magonem trãstulit, Diophane qui ex Dionysio Epitomen fecit, Nicandro, Onesicrito, Philarcho, Hesiodo.

Libro XI. continentur historiæ & naturæ paruorum animalium, & reptilium.

Summa res, & historiæ, & obseruationes MMCCLXX.

Ex autoribus

Marco Varrone, Hygino, Scropha, Sarsena, Celso Cornelio, Æmilio Macro, Virgilio, Columella, Iulio Aquila qui de Hetrusca disciplina scripsit, Tarquitio qui item, Vmbricio qui item, Catone Censorio, Domitio Caluino, Trogo, Melisso, Fauonio, Fabiano, Mutiano, Nigidio, Manilio, Opio.

Externis

Aristotele, Democrito, Neoptolemo qui melitturgia, Aristomacho qui item, Philisto qui item, Nicandro, Menecrate, Dionysio qui Magonem transtulit, Empedocle, Callimacho, Attalo rege, Apollodoro qui de bestiis venenatis, Hippocrate, Eriphilo,

Ex autoribus

M. Varrone, Mutiano, Virgilio,Fabiano, Seboso, Pomponio Mela, Fabio, Hygino, Trogo,Proculo, Cl. Cæsare, Cor.Nepote, Sextio Nigro,qui Græcè de Medicina scripsit, Cassio Hemina,L. Pisone, Tuditano, Antiate.

Externis

Theophrasto, Herodoto,Callisthene,Isidoro, Clitarcho, Anaximene, Duride,Nearcho,Onesicrito, Olympiodoro,Diognero, Cleobulo, Anticlide,Charace Mitylenæo, Menæchmo,Dorotheo Atheniense, Lyco, Antæo,Ephippo,Dione, Adimanto,Ptolemæo Lago,Marsia Macedone,Zoilo item, Democrito, Amphilocho, Alexandro Polyhistore, Aristomacho, Iuba rege,Apollodoro qui de odoribus scripsit, Heraclide Medico,Botrye Medico, Archidemo item, Dionysio item,Democlide item, Euphrone item, Mnesicle item, Diagora item, Iolla item,Heraclide Tarentino, Xenocrito Ephesio.

Libro quartodecimo continetur de vitibus & vineis.

Ex autoribus

Corn. Valeriano, Virgilio, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo,Hygino, Flacco Verrio, Græcino Iulio,Actio, Columella, Massurio Sabino, Fenestella, Tergilla, M. Actio Plauto, Fabio,Dorseno, Scæuola, Aelio, Atteio Capitone, Cotta Messallino, L. Pisone, Pompeio Lenæo,Fabiano,Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Attalo rege, Philometore rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio,Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Botrye item, Bacchio Milesio, Bione Solense,Chærea Atheniense,Cherisio item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio,Euphrone Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit,

scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade medico, Onesicrito, Iuba rege.

Ex autoribus

Fenestella, Fabiano, Virgilio, Cornelio Valeriano, Celso, Catone Censorio, Sarsennis patre & filio, Scropha, M. Varrone, D. Syllano, Fabio Pictore, Trogo, Hygino, Flacco Verrio, Græcino, Attico, Iulio Sabino, Tergilla, Corta Messalino, Columella, L. Pisone, Pompeio Lenæo, M. Actio Plauto, Fabio, Dorseno, Scæuola, Ælio, Atteio Capitone, Sextio Nigro, Vibio Rufo.

Externis

Hesiodo, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Archyta, Philometore rege, Attalo rege, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollodoro Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Chærea Athenæo, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Dionysio, qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Asclepiade med. Erasistrato item, Comiade qui de conditura vini, Aristomacho, qui item, Hicesio, qui item, Themisone medico, Onesicrito, Iuba rege.

De

Ex autoribus

M.Varrone,Fœciale,Nigidio,Corn.Nepote,Hygino,Massurio,Catone, Mutiano,L. Pisone,Trogo, Calphurnio Basso,Cremutio,Sextio Nigro,Corn. Boccho,Vitruuio, Græcino.

Externis

Alexandro Polyhistore, Hesiodo, Theophrasto,Democrito,Homero,Timæo Mathematico

Libro xvii continentur satiuarum ac cultarum arborum naturæ

Ex autoribus

Cor. Nepote,Catone Censorio,M. Varrone,Celso,Virgilio,Hygino, Sarsennis patre & filio,Scropha,Calphurnio Basso,Trogo, Æmilio Macro,Græcino,Columella,Attico Iulio, Fabiano, Sura Manlio,Dorseno Mundo,C.Epidico,L.Pisone.

Externis

Isidoro,Theophrasto,Aristotele, Democrito,Theopompo, Hierone rege,Attalo rege,Philometore rege,Archyta,Xenophonte, Amphilocho Atheniense, Anaxipoli Thrasio,Apollodoro Lemnio, Aristophane Milesio, Antigono Cymæo,Agathocle Chio,Apollonio Pergameno,Bacchio Milesio, Bione, Chærea Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagone Thasio,Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui itẽ, Lysimacho qui item,Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Aristandro qui de portentis.

De

Ex autoribus

Massurio Sabino, Cassio Hemina, Verrio Flacco, L. Pisone, Corn. Celso, Turannio Graccula, D. Syllano, M. Varrone, Catone Censorio, Scrofa, Sasernis patre & filio, Domitio Caluino, Hygino, Virgilio, Trogo, Ouidio, Græcino, Columella, Tuberone, L. Aruntio qui Græcè de astris scripsit, Cæsare Dictatore qui item, Sergio Paulo, Sabino Fabiano, M. Cicerone, Calphurnio Basso, Ateio Capitone, Manlio Sura, Actio qui praxidica.

Externis

Hesiodo, Theophrasto, Aristotele, Democrito, Hierone rege, Philometore rege, Attalo rege, Archelao rege, Archyta, Xenophonte, Amphilocho Athenæo, Anaxipoli Thasio, Aristophane Milesio, Apollodoro Lemnio, Antigono Cymæo, Agathocle Chio, Apollonio Pergameno, Aristandro Athenæo, Bacchio Milesio, Bione Solense, Cheræa Atheniense, Chæristo item, Diodoro Prienæo, Dione Colophonio, Epigene Rhodio, Euagora Thasio, Euphronio Athenæo, Androcione qui de agricultura scripsit, Æschrione qui item, Lysimacho qui item, Dionysio qui Magonem transtulit, Diophane qui ex Dionysio epitomen fecit, Thalete, Eudoxo, Philippo, Callippo, Dositheo, Parmenisco, Melitone, Critone, Oenopide, Zenone, Euctemone, Harpalo, Hecatæo, Anaximandro, Sosigene, Hipparcho, Arato, Zoroastre, Archibio.

Libro xix continetur lini natura, & mirabilia

Ex autoribus

M. Actio, Plauto, M. Varrone, D. Syllano, Catone Censorio, Hygino, Virgilio, Mutiano, Celso, Columella, Calphurnio Basso, Manlio Sura, Sabino Tyrone, Licinio Macro, Q. Hirtio, Vibio Ruffo, Cesennio qui Cepurica scripsit, Castritio item, Firmo item, Petreio.

Externis

Herodoto, Theophrasto, Democrito, Aristomacho, Menandro qui Biochresta scripsit, Anaxilao.

Libro xx. continentur medicinæ ex his quæ in hortis seruntur.

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Pompeio Lenęo,Gallione,Hygino,Sextio Nigro,qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item,Celso, Antonio Castore.

Externis

Democrito,Theophrasto,Orpheo, Menandro qui Biochresta scripsit,Pythagora,Nicandro.

Medicis

Nicandro,Hippocrate,Chrysippo,Diocle, Ophione , Heraclide , Hicesio , Dionysio Apollodoro Tarentino , Apollodoro Citiensi,Praxagora,Plistonico , Medio , Diuche, Cleophanto , Philistione , Asclepiade, Crateua,Petronio Diodoro,Iolla,Erasistrato,Diagora,Andrea , Mnesicle, Epicarmo, Damione , Dalione , Sosimene,Theopolemo,Metrodoro,Solone,Lyco , Olympiade Thebana,Phyllino,Petreio,Micthone,Glaucia,Xenocrate.

Libro vigesimoprimo continentur florum & coronamentorum naturæ.

De

Ex autoribus

Catone Censorio, M. Varrone, Massurio, Antiate, C. Helio Vestino, Vibio Ruffino, Hygino, Pomponio Mela, Pompeio Lenæo Cornelio Celso, Calphurnio Basso, P. Largio, Licinio Macro, Sextio qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Diochresta scripsit: Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo qui de coronis, Callimacho qui ité, Phania physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Citiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico medico, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Crateua, Petronio Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo, Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Mettodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

Libro XXII. continetur de autoritate herbarum

Ex autoribus

Iisdem, quibus priore libro, & præter eos, Chrysermo, Eratosthene, Alcæo.

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Lenæo, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore, M. Varrone, Cornelio Celso, Fabiano.

Externis

Theophrasto, Democrito, Orpheo, Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit, Nicandro, Homero, Hesiodo, Musæo, Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo, Callimacho, Phania Physico, Simo, Timaristo, Hippocrate, Chrysippo, Diocle, Ophione, Heraclide, Hicesio, Dionysio, Apollodoro Cittiense, Apollodoro Tarentino, Praxagora, Plistonico, Medio, Dieuche, Cleophanto, Philistione, Asclepiade, Cratena, Petronio, Diodoto, Iolla, Erasistrato, Diagora, Andrea, Mnesicle, Epicharmo Damione, Dalione, Sosimene, Theopolemo, Metrodoro, Solone, Lyco, Olympiade Thebana, Phyllino, Petreio, Mictione, Glaucia, Xenocrate.

pro,& de appendice spina, & pyxacantho,& paliuro,aquifolia, & taxo,& rubis medicinæ XIII

De cynosbato,& Idæo rubo,& rhamno, & lycio,& sarcocolla, & de oporice medicinæ XIIII

De chamædrye, & chamædaphne, & chamelæa,& chamæsyce, & chamæcisso, & chamæleuce,& chamæcyparisso, & ampeloprasso,& stachye, & clinopodio, & centunculo,& clematide Aegyptia medicinæ XV

De aro,& dracunculo,dracontio, & ari, & millefolio,& herba eiusdem nominis, & pseudobunio, & myrrhi, & onobrychi medicinæ XVI

De coriacesia,& callicia,& menaide,& aliis vigintitribus, & medicinis earum, quas quidam magicas esse dicunt, & de consilia, & de aproxi, & reciduis amorum XVII

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ XVIII

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & herba lingua, & cribro,& fimetis,& rhodora,& impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo,& canaria lappa,& tordile,& de gramine,& dactylo, & fœnograeco medicinæ XIX

Summa medicinæ & historiæ, & obseruationes MCCCCXVIII.

Ex autoribus

C. Valgio, Pompeio Lenæo,Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Iulio Basso qui item, Antonio Castore,M.Varrone,Corn.Celso, Fabiano.

Externis

Theophrasto , Apollodoro , Democrito, Orpheo,Pythagora, Magone, Menandro qui Biochresta scripsit: Nicādro,Homero, Hesiodo,Musæo,Sophocle, Anaxilao.

Medicis

Mnestheo,Callimacho,Phania Physico , Simo , Timaristo , Hippocrate, Chrysippo, Diocle,Ophione,Heraclide, Hicesio,Dionysio , Apollodoro Citiense,Apollodoro Tarentino,Praxagora, Plistonico,Medio, Dieuche,Cleophanto,Philistione, Asclepiade,Crateua,Petronio Diodoto,Iolla,Erasistrato,Diagora,Andrea Mnesicle,Epicharmo,Damione,Sosimene,Theopolemo,Solone,Lyco , Metrodoro , Olympiade Thebana,Phyllino,Petreio, Michione,Glaucia, Xenocrate.

Libro XXV. continentur naturæ herbarum sponte nascentium, autoritas herbarum,& de origine vsus earum.

Naturæ herbarum sponte nascentium I

Qui Latinè vsus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit,& qui primi Græcorum de his composuerint,& de herbarum inuentione,& antiqua medicina, & quare minus exerceantur eorum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicinæ II

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de Britannica, & maximis morborum doloribus III

De moly, & dodechatheo, & pæonia, vel pentorobo, vel glycyside, & panace , vel asclepio,& heraclio,& panace Chironio,& panace centaureo, vel pharnaceo,& heraclio siderio,& hyoscyamo,vel apollinari siue altercangeno IIII

De linozoste,parthenio,hermupoa siue potius mercuriali,& achilleo, & panace heracleo,sideriti,millefolio,& de scopa regia,& hemionio,teucrio,splenio,& de melampodio siue elleboro, quótve eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quādo detur.& quomodo sumendum, & quibus non dandum,& quod mures necat V

De mithridatio,& scordoti siue scordio, & polemonia vel philiteria vel chiliodynama,& eupatoria,& centaurea siue chironio,& de lepto centaureo libadio,felle terræ,triorche medicinæ VI

De clymeno , & gentiana, & lysimachia, & parthenide, & artemisia,& ambrosia,& nymphæa,& heraclio , & euphorbia medicinæ VII

De plantagine,& buglossa, & cynoglossa, & buphthalmo, & Scythica, & hippice, & de ischæmone,& de betonica,& Cantabrica,& consiligine,& hiberide,& chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamno, & aristolochia, & quòd eius delectarione aduolent pisces, & statim capiantur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis quas superius nominauit VIII

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Fabiano, Verre, Antiate, Verrio Flacco, Catone Censorio, Seruio Sulpitio, Licinio Macro, Celso, Massurio, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Bytho Dyrrhacheno, Ophilio Medico, Granio Medico.

Externis

Democrito, Apollonio, qui Myrsin, Mileto, Artemone, Sextilio Antæo, Homero, Theophrasto, Lysimacho, Attalo, Xenocrate, Orpheo qui Diophios, Archelao qui item, Demetrio, Sotira, Laide, Elephantide, Salpe, Olympiade Thebana, Diotimo, Iolla, Mictione Smyrnæo, Aeschine Medico, Hippocrate, Aristotele, Metrodoro, Icacida Medico, Hesiodo, Dialcone, Cęcilio Bione qui peridynameon, Anaxilao, Iuba rege.

Libro xxix. continentur medicinæ ex animalibus

Ex autoribus

M. Varrone, L. Pisone, Verrio Flacco, Antiate, Nigidio, Cassio Hemina, Cicerone, Plauto, Celso, Sextio Nigro, qui Græcè scripsit, Cæcilio Medico, Metello Scipione, Ouidio Poeta, Licinio Macro.

Externis

Philopatore, Homero, Aristotele, Orpheo, Democrito, Anaxilao.

Medicis

Botryē, Apollodoro, Archidemo, Anaxilao, Aristone, Xenocrate, Diodoro, Chrysippo Philosopho, Horo, Nicandro, Apollonio Pitanæo.

Libro xxx. continentur medicinæ ex animalibus reliquæ prioris libri

Ex autoribus

M. Varrone, Nigidio, M. Cicerone, Sextio Nigro qui Græcè scripsit, Licinio Macro.

Externis

Eudoxo, Eristotele, Hermippo, Homero, Apione, Orpheo, Democrito, Anaxilao,

Med

Ex autoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Cornelio Nepote, Messala, Ruffo, Marso Poeta, Bocho, Iulio Basso qui de medicinis Græcè scripsit, Sextio Nigro qui itē, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Mettodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Heliodoro qui de Atheniensium anathematis, Pasitele qui admirabilia opera scripsit, Nymphodoro, Timæo qui de medicina metallica scripsit, Iolla, Apollodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Archimede, Dionysio, Aristogene, Democrito, Mnesicle, Attalo Medico, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

Ex autoribus

L. Pisone, Antiate, Verrio, M. Varrone, Messala, Ruffo, Marso Poeta, Bocho, Iulio Basso qui de medicina Græcè scripsit, Sextio Nigro qui item, Fabio Vestale.

Externis

Democrito, Metrodoro Scepsio, Menæchmo qui de toreutice scripsit, Xenocrate qui item, Antigono qui item, Duride qui item, Heliodoro qui Atheniensium anathemata scripsit, Nymphodoro, Andrea, Heraclide, Diagora Botryense, Iolla, Apollodoro, Archimede, Dionysio, Aristogene, Diomede, Mnesicle, Xenocrate Zenonis, Theomnesto.

De

Ex autoribus

M.Varrone,Cælio,Galba,C. Ictio, Mutiano,Nepote Cornelio,L. Pisone, Tuberone, Seneca,Fabio Vestale, Annio Fœciale, Fabiano,Catone Censorio,Vitruuio.

Externis

Theophrasto,Praxitele,Iuba rege, Nicandro,Sotaco,Sudine, Alexandro Polyhistore,Apione,Plistonico, Duride, Herodoto, Euhemero,Aristagora,Dionysio, Artemidoro, Bucorida, Antisthene, Democrito, Demotele,Lycea.

Libro xxxvii. continetur origo gemmarum.

Ex autoribus

M.Varrone,Actis triumphorum,Mecœnate,Iaccho,Cornelio Boccho.

Externis

Iuba rege,Xenocrate Zenonis,Sudine, Aeschylo,Philoxeno,Euripide,Nicandro, Satyro,Theophrasto,Carete,Philomene,Democrate,Xenotimo, Metrodoro, Sotaco, Pythea,Timęo Siculo,Nicea,Theochresto, Asaruba,Mnasea, Theomene, Ctesia, Mithridate, Sophocle, Archelao rege, Callistrato,Democrito,Ismenia,Olympico, Alexandro Polyhistore,Apione,Horo,Zoroastre,Zactalia.

Finis libri primi.

C.PLIN

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

An finitus sit mundus, & an vnus. CAP. I.

10

MVNDVM, † & hoc, quod nomine alio cælum appellare libuit, cuius circunflexu teguntur cuncta, numen esse credi par est, æternum, immensum, neque genitum, neque interiturum vnquam. Huius extera indagare, nec interest hominum, nec capit humanæ coniectura mentis. Sacer est, æternus, immensus, totus in toto, imò verò ipse totũ: finitus, & infinito similis: omnium rerum certus, & similis incerto: extrà, intrà, cuncta complexus in se, idémque rerum naturæ opus, & rerum ipsa natura. Furor 20 est, mensuram eius animo quosdam agitasse, atque prodere ausos: alios rursus occasione hinc sumpta, aut his data, innumerabiles tradidisse mundos, vt totidem rerum naturas credi oporteret: aut, si vna omnes incubaret, totidem tamen Soles, totidémque Lunas, & cætera etiam in vno & immensa, & innumerabilia sidera: quasi non eadem quæstione semper in termino cogitationis occursura, desiderio finis alicuius: aut, si hæc infinitas naturæ omnium artifici possit assignari, non illud idem in vno facilius sit intelligi, tanto præsertim opere. Furor est, profectò furor, egredi ex eo: & tanquam interna eius cuncta planè iam sint nota, ita scrutari extera: quasi verò mensuram vllius rei possit agere, qui sui nesciat: aut mens hominis videre, quæ mundus ipse non capiat.

† Aliâs sic, & hoc, quodcunque cælum appellare libuit.

De forma eius. CAP. II.

30

FOrmam eius in speciem orbis absoluti globatam esse, nomen in primis & consensus in eo mortalium, orbem appellantium, sed & argumenta rerum docent: non solùm quia talis figura omnibus sui partibus vergit in sese, ac sibi ipsa toleranda est, séque includit & cõtinet, nullarum egens compaginum, nec finem aut initium vllis sui partibus sentiens, nec quia ad motum, † quo subinde verti debeat (vt mox apparebit) talis aptissima est: sed oculorum quoque probatione, quòd conuexus mediúsque quacunque cernatur, quum id accidere in alia non possit figura.

† quo subinde verti mox apparebit.

De motu eius. CAP. III.

40 HAnc ergo formam eius, æterno & irrequieto ambitu inenarrabili celeritate, vigintiquatuor horarum spatio circumagi, Solis exortus & occasus haud dubium reliquêre. An sit immensus, & ideo sensum aurium facilè excedens, tantæ molis rotatæ vertigine assidua sonitus, non equidem facilè dixerim, non hercle magis, quàm circumactorum simul tinnitus siderum, suósque voluentium orbes: an dulci quidem & incredibili suauitate concentus, nobis qui intus agimus, iuxtà diebus noctibúsque tacitus labitur mundus. Esse innumeras ei effigies animalium rerúmque cunctarum impressas, nec (vt in volucrum notamus ouis) læuitate continua lubricum corpus, quod clarissimi autores dixere † terrenum, argumentis indicatur, quoniam inde deciduis rerum omnium seminibus, innumeræ, in mari præcipuè, ac plerunque confusis monstrificæ gignantur effigies. 50 Præterea visus probatione, alibi plaustri, alibi vrsi, tauri alibi, alibi literæ figura, candidiore medio super verticem circulo.

† rerum argumentis indicatur.

Cur mundus dicatur. CAP. IIII.

Equidem & consensu gentium moueor. Nam quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellauerunt, eum nos à perfecta absolutáque elegantia, mundum. Cælum quidem haud dubiè cælati argumento diximus, vt interpretatur M. Varro. Adiuuat rerum ordo, descripto circulo, qui signifer vocatur, in duodecim animalium effigies: & per illas †Solis cursus, congruens tot seculis, ratio.

† Solis cursus congruens.

De quatuor elementis. CAP. V.

Nec de elementis video dubitari, quatuor ea esse. Ignium summum: inde tot stellarum collucentium illos oculos. Proximum spiritus, quem Græci nostríque eodem vocabulo aera appellant. Vitalem hunc, & per cuncta rerum meabilem, totóque †consertum: huius vi suspensam, cum quarto aquarum elemento, librari medio spatio tellurem. Ita mutuo complexu diuersitatis effici nexum, & leuia ponderibus inhiberi, quò minus euolent: contráque grauia, ne ruant, suspendi leuibus in sublime tendentibus. Sic pari in diuersa nisu, †vi sua quæque consistere, irrequieto mundi ipsius constricta circuitu: quo semper in se currente, imam atque mediam in toto esse terram, eandémque vniuersi cardine stare pendentem, librantem per quæ pendeat: ita solam immobilem circa eam volubili vniuersitate, eandem ex omnibus necti, eidémque omnia inniti.

† consertum.

† in suo quæque consistere.

De septem planetis. CAP. VI.

Inter hanc cælúmque, eodem spiritu pendent, certis discreta spatiis, septem sidera, quæ ab incessu vocamus errantia, quum errent nulla minus illis. Eorum medius Sol fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modò terrarúmq; sed siderum etiam ipsorum cælíque rector. Hunc mundi esse totius animũ, ac planius mentẽ, hunc principale naturæ regimen, ac numen credere decet opera eius æstimátes. Hic lucem rebus ministrat, aufértq; tenebras: hic reliqua sidera occultat, hic vices temporũ, annúmque semper renascentem ex vsu naturæ temperat: hic cæli tristitiã discutit, atque etiã humani nubila animi serenat: hic suum lumẽ cæteris quoq; sideribus fœnerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens: vt principi literarum Homero placuisse in vno eo video.

De Deo. CAP. VII.

Quapropter effigiem Dei, formámque quærere, imbecillitatis humanæ reor. Quisquis est Deus (si modò est alius) & quacunque in parte, totus est sensus, totus visus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitiísque hominum, vt pudicitiam, concordiam, mentem, spem, honorem, clementiam, fidem, aut (vt Democrito placuit) duos omnino, Pœnam & Beneficium, maiorem ad socordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suæ memor, vt portionibus quisque coleret, quo maximè indigeret. Itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in iisdem innumerabilia reperimus, inferis quoque in genera descriptis, morbísque & multis etiam pestibus, dum esse placatas trepido metu cupimus. Ideóque etiam publicè † Febri fanum in Palatio dicatum est, Orbonæ ad ædem Larium ara, & Malæ Fortunæ Exquiliis. Quamobrem maior cælitum populus etiam quàm hominum intelligi potest, cùm singuli quoque ex semetipsis totidem Deos faciant, Iunones Geniósque adoptado sibi. Gentes verò quædam animalia etiam, aliqua & obscœna, pro diis habent, ac multa dictu magis pudenda, per fœtidos cibos, & alia similia iurantes. Matrimonia quidem inter Deos credi, tantóque æuo ex his neminem nasci, & alios esse grandæuos sempérque canos, alios iuuenes atque pueros, atricolores, aligeros, claudos, ouo editos, & alternis diebus viuentes morientésq;, puerilium propè deliramentorum est. Sed super omnem impudentiam, adulteria inter ipsos fingi, mox iurgia & odia, atque etiam furtorum esse & scelerum numina. Deus est mortali iuuare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani: hac nunc cælesti passu cũ liberis suis vadit maximus omnis æui rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subueniens. Hic est vetustissimus referendi benemerentibus gratiam mos, vt tales numinibus adscribantur. Quippe & omnium aliorum nomina Deorum, & quæ

† Febri fanum in Palatio dicatum est, ad ædem Larum, & ara Malæ Fortunæ Exquiliis.

& quæ suprà retuli, siderum, ex hominum nata sunt meritis. Ionem quidem aut Mercurium, alitérve alios inter se vocari, † & esse cælestem nomenclaturam, quis non interpretatione naturæ fateatur? Irridendum verò, agere curam rerum humanarum, illud quicquid est summum. Anne tam tristi atque multiplici ministerio non pollui credamus dubitemúsve? Vix propè est iudicare, vtrum magis conducat generi humano, quando aliis nullus est deorum respectus, aliis pudendus. Externis famulantur sacris, ac digitis deos gestant, & monstra quoque colunt: damnant, & excogitant cibos: imperia dira in ipsos, ne somno quidem quieto, irrogant. Non matrimonia, non liberos, non denique quicquam aliud, nisi iubentibus sacris deligunt. Alij in ipso Capitolio fallunt, ac fulminantem peierant Iouem: & hos iuuant scelera, illos sacra sua pœnis agunt. Inuênit tamen inter has vtrasque sententias medium sibi ipsa mortalitas numen, quo minus etiam plana de Deo coniectatio esset. Toto quippe mundo, & locis omnibus, omnibúsque horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur: vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuiciis colitur, volubilis, à plerisque verò & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in tota ratione mortalium, sola vtranq; paginam facit. Adeóque obnoxiæ sumus sortis, vt sors ipsa pro Deo sit, qua Deus probatur incertus. Pars alia & hanc pellit, astróque suo euentus assignat, & nascendi legibus: semélque in omnes futuros vnquam Deo decretum, in reliquum verò otium datum. Sedere cœpit sententia hæc, pariterque & eruditum vulgus, & rude in eam cursu vadit. Ecce fulgurum monitus, oraculorum præscita, aruspicum prædicta, atque etiam parua dictu in auguriis sternutamenta, & offensiones pedum. Diuus Augustus læuum prodidit sibi calceum præposterè inductum, quo die seditione militari propè afflictus est. Quæ singula improuidam mortalitatē inuoluunt, solùm vt inter ista certum sit, nihil esse certi, nec miserius quicquam homine, aut superbius. Cæteris quippe animātium sola victus cura est, in quo sponte naturæ benignitas sufficit: vno quidem vel præferēdo cunctis bonis, quòd de gloria, de pecunia, ambitione, supérque de morte non cogitant. Verùm in his Deos agere curam rerum humanarum credi, ex vsu vitæ est pœnásque maleficiis aliquando seras, occupato Deo in tanta mole, nunquàm autem irritas esse. Nec ideo proximum illi genitum hominem, vt vilitate iuxta belluas esset. Imperfectæ verò in homine naturæ præcipua solatia, ne Deum quidem posse omnia. Nanque nec sibi potest mortem consciscere, si velit, quod homini dedit optimum in tantis vitæ pœnis: nec mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos: nec facere, vt qui vixit, non vixerit: qui honores gessit, non gesserit: nullúmque habere in præterita ius, præterquam obliuionis: atque (vt facetis quoque argumentis societas hæc cum Deo copuletur) vt bis dena, viginti non sint, ac multa similiter efficere non posse: per quæ declaratur haud dubiè naturæ potentia, ídque esse quod Deum vocamus. In hæc diuertisse non fuerit alienum, vulgata propter assiduam quæstionem de Deo.

† & esse cælestis nomenclaturæ, quis non interpretationem naturæ fateatur

De natura siderum errantium, & eorum ambitu. CAP. VIII.

Hinc redeamus ad reliqua naturæ. Sidera, quæ affixa diximus mundo, nō illa, vt existimat vulgus, singulis attributa nobis, & clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, ac pro sorte cuiusque lucentia, adnumerata mortalibus: nec cum suo quæque homine orta moriuntur, nec, aliquem extingui decidua significant. Nō tanta cælo societas nobiscum est, vt nostro fato mortalis sit ille quoq; siderum fulgor. Illa nimio alimento tracti humoris igneam vim abundantia reddunt, cùm decidere creduntur, vt apud nos quoq; id luminibus accensis liquore olei notamus accidere. Cæterùm æterna est cælestibus natura, intexentibus mundum, intextúque concretis: potentia autem ad terram magnopere eorum pertinens, quæ propter effectus claritatémque & magnitudinem, in tanta subtilitate nosci potuerunt, sicut suo demonstrabimus loco. Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptius dicetur, quando ad eam tota pertinet, Signiferi modò inuentionibus non dilatis. Obliquitatem eius intellexisse, hoc est, rerum fores aperuisse,

ruisse, Anaximander Milesius traditur primus Olympiade quinquagesima octaua. Signa deinde in eo Cleostratus, & prima Arietis ac Sagittarij. Sphæram ipsam antè multò Atlas. Nunc relicto mundi ipsius corpore, reliqua inter cælum terrásque tractentur. Summum esse, quod vocant Saturni sidus, ideóque minimum videri, & maximo ambire circulo, ac trigesimo anno ad breuissima sedis suæ principia regredi certũ est. Omnium autem errantium siderum meatus, intérque ea Solis & Lunæ, contrarium mundo agere cursum, id est, læuum, illo semper in dexteram præcipiti. Et quamuis assidua conuersione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapiantúrque in occasum, aduerso tamen ire motu per suos quæque passus: ita fieri, ne conuolutus aer, eandem in partem, æterna mundi vertigine, ignauo globo torpeat, sed † findatur aduerso siderum verbere discretus & digestus. Saturni autem sidus gelidæ ac rigentis esse naturæ, † multóque ex eo inferiorem Iouis circulum, & ideo motu celeriori duodenis circumagi annis. Tertium Martis, quod quidã Herculis vocant, ignei, ardentis à Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti. Ideóq; huius ardore nimio, & rigore Saturni, interiectum ambobus, ex vtroque temperari Iouem, salutarémque fieri. Deinde Solis meatum esse partium quidẽ trecentarum sexagintaseд vt obseruatio vmbrarum eius redeat ad notas, quinos annis dies adijci, supérque quartam partem diei. Quam ob causam quinto anno vnus intercalaris dies additur, vt temporum ratio Solis itineri congruat. Infra Solem ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsísque cognominibus æmulum Solis ac Lunæ. Præueniens quippe & ante matutinum exoriens, Luciferi nomen accipit, vt Sol alter, diem maturãs: contrà ab occasu refulgens nuncupatur Vesper, vt prorogans lucem, vicémq; Lunæ reddens. Quam naturam eius Pythagoras Samius primus deprehendit, Olympiade circiter quadragesima secunda, qui fuit vrbis Romæ annus centesimus quadragesimus secundus. Iam magnitudine extra cuncta alia sidera est: claritatis quidem tantæ, vt vnius huius stellæ radiis vmbræ reddantur. Itaque & in magno nominum ambitu est. Alij enim Iunonis, alij enim Isidis, alij Matris Deûm appellauere. Huius natura cuncta generantur in terris. Nanque in alterutro exortu genitali rore conspergens, non terræ modò conceptus implet, verùm animantium quoque omnium stimulat. Signiferi autẽ ambitũ peragit trecenis & duodequinquagenis diebus, ab Sole nunquàm absistens partibus sex atq; quadraginta longius, vt Timæo placet. Simili ratione, sed nequaquam magnitudine aut vi, proximum illi Mercurij sidus, à quibusdam appellatum Apollinis: inferiore circulo fertur nouem diebus ocyore ambitu, modò ante Solis exortum, modò post occasum splendẽs, nunquàm ab eo viginti tribus partibus remotior, vt hic idem & Sosigenes docent. Ideo & peculiaris horum siderum ratio est, neque communis cum supradictis. Nanque ea & quarta parte cæli à Sole abesse, & tertia: & aduersa Soli sæpe cernuntur, maioréśque alios habent cuncta plenæ conuersionis ambitus, in magni anni ratione dicendos.

† findatur. † multóque eo inferiorẽ.

De Lunæ natura. CAP. IX.

SEd omnium admirationem vincit nouissimum sidus, terrísque familiarissimum, & in tenebrarum remedium ab natura repertum, Lunæ. Multiformi hæc ambage torsit ingenia contemplantium, & proximum ignorari maximè sidus indignantiũ, crescens semper aut senescens. Et modò curuata in cornua, modò æqua portione diuisa, modò sinuata in orbem, maculosa, eadémq; subitò prænitens, immensa orbe pleno, ac repentè nulla: aliâs pernox, aliâs sera, & parte diei Solis lucem adiuuans: deficiens, & in defectu tamen conspicua: † quæ mensis exitu latet, cùm laborare non creditur. Iam verò humilis & excelsa, & ne id quidem vno modo, sed aliâs admota cælo, aliâs contigua montibus: nunc in Aquilonem elata, nunc in Austros deiecta: quæ singula in ea deprehendit hominum primus Endymion, & ob id amore eius captus fama traditur. Non sumus profectò grati erga eos, qui labore curáque lucem nobis aperuere in hac luce: miráque humani ingenij peste, sanguinem & cædes condere Annalibus iuuat, vt scelera hominum noscãtur mundi ipsius ignaris. Proxima ergo cardini, ideóque minimo ambitu, vicenis diebus septenísque & tertia diei parte peragit spatia eadẽ, quæ Saturni sidus altissimum triginta (vt dictum

† quin.

ctum est) annis. Deinde morata in coitu Solis biduo, cùm tardissimè, è tricesima luce rursus ad easdem vices exit: haud scio an omnium, quæ in cælo pernosci potuerunt, magistra. In duodecim mensium spatia oportere diuidi annum: quando ipsa toties Solem redeuntem ad principia, consequitur. Solis fulgore eam, vt reliqua sidera, † tegi. Siquidem in totum mutuata ab eo luce fulgere, qualem in repercussu aquæ volitare conspicimus. Ideo molliore & imperfecta vi soluere tãtum humorem, atque etiam augere, quem Solis radij absumant. Ideo & inæquali lumine aspici: quia ex aduerso demum plena, reliquis diebus tantum ex se terris ostendat, quantum ex Sole ipsa concipiat. In coitu quidem non cerni, quoniam haustum omnem lucis auersa illò regerat, vnde acceperit. Sidera verò haud dubiè humore terreno pasci, quia orbe dimidio nonnunquam maculo-10 sa cernatur, scilicet nondum suppetente ad hauriendum vltrà iusta vi. Maculas enim non aliud esse, quàm terræ raptas cum humore sordes.

† regi

De defectu Solis & Lunæ, & de nocte. CAP. X.

Defectus autem suos & Solis, rem in tota contemplatione naturæ maximè miram, & ostento similem, eorum magnitudinum vmbræque indices existere. Quippe manifestum est, Solem interuentu Lunæ occultari, Lunámque terræ obiectu, ac vices reddi, eosdem Solis radios Luna interpositu suo auferente terræ, terra que Lunæ. Hac subeunte repentinas obduci tenebras, rursúmque illius vmbra sidus hebetari. Neque aliud esse noctem, quàm terræ vmbram. Figuram autem vmbræ similem metæ ac turbini inuerso, quando mucrone tantùm ingruat, neque Lunæ excedat altitudinem, quoniã 20 nullum aliud sidus eodem modo obscuretur, & talis figura semper in mucronem deficiat. Spatio quidem consumi vmbras, indicio sunt volucrum prælati volatus. Ergo confinium illis est aeris terminus, initiúmque ætheris. Supra Lunam pura omnia, ac diuturnæ lucis plena. A nobis autem per noctem cernuntur sidera, vt reliqua lumina è tenebris. Et propter has causas nocturno tempore deficit Luna. Stati autem atque menstrui non sunt vtrique defectus, propter obliquitatem Signiferi, Lunæque multiuagos (vt dictum est) flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu.

De siderum magnitudine. CAP. XI.

Hæc ratio mortales animos subducit in cælum: ac velut inde contemplantibus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit. Non posset 30 quippe totus Sol adimi terris intercedente Luna, si terra maior esset quàm Luna. Certior ex vtraque vastitas Solis aperitur, vt non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis atque coniectura animi scrutari: immensum esse: qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum millia vmbras paribus iaciat interuallis, tãquam toto spatio medius. Et quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus, simul fiat à vertice: tum quia † circa solstitialem circulum habitantium Meridie ad Septentrionem vmbræ cadant, ortu verò ad occasum. Quæ fieri nullo modo possent, nisi multò, quàm terra, maior esset. Et quòd mõtem Idam exoriens latitudine exuperet, dextra læuáque largè amplectens, præsertim tanto discretus interuallo. Defectus Lunæ magnitudinem eius haud dubia ratione declarat, sicut terræ paruitatẽ ipse deficiens. Nanq; 40 cùm sint tres vmbrarum figuræ, cõstetque, si par lumini sit materia, quæ iactat vmbram, columnæ effigie iaci, nec habere finem: si verò maior materia, quàm lumen, turbinis rectũ, vt sit imum eius angustissimum, & simili modo infinita longitudo: si minor materia, quàm lux, metæ existere effigiem in cacuminis finem desinentem, taléms; cerni vmbram deficiente Luna: palàm fit, vt nulla amplius relinquatur dubitatio, superari magnitudine terram: Id quidem & tacitis ipsius naturæ indiciis. Cur enim partitis vicibus anni brumalis abscedit? vt noctium capacitate terras reficiat, exusturus haud dubiè, & sic quoque exurens quadam in parte, tanta magnitudo est.

† citra

Quæ quis inuenerit in obseruatione cælesti. CAP. XII.

50 Et rationem quidẽ defectus vtriusque, primus Romani generis in vulgus extulit Sulpicius Gallus, qui Consul cum M. Marcello fuit: sed tum Tribunus militum solici-

tudine exercitu liberato, pridie quàm Perseus rex superatus à Paulo est, in concionem ab Imperatore productus ad prædicendã eclipsim, mox & composito volumine. Apud Græcos autem inuestigauit primus omnium Thales Milesius, Olympiadis xlviii. anno quarto, prædicto Solis defectu, qui Alyatte rege factus est, vrbis conditæ anno clxx. Post eos vtriusque sideris cursum in sexcentos annos præcinuit Hipparchus, mẽses gentium diésque & horas, ac situs locorum, & †vicos populorum complexus, æuo teste, haud alio modo, quàm consiliorum naturæ particeps. Viri ingentes, supráque mortalium naturam, tantorum numinum lege deprehensa, & misera hominum mente absoluta, in defectibus stellarum scelera aut mortem aliquam siderum pauente: quo in metu fuisse Stesichori & Pindari vatum sublimia ora palàm est deliquio Solis, & in Luna veneficia arguente mortalitate, & ob id crepitu dissono auxiliante. Quo pauore ignarus causæ Nicias Atheniensium Imperator, veritus classem portu educere, opes eorum afflixit. Macti ingenio este cæli interpretes, rerúmque naturæ capaces, argumẽti repertores, quo Deos hominésque vicistis. Quis enim hæc cernens & statos siderum (quoniam ita placuit appellare) labores, non suæ necessitati mortalis genitus ignoscat? Nunc confessa de iisdem breuiter atque capitulatim attingam, ratione admodum necessariis locis strictímq; reddita. Nam neque instituti operis talis argumentatio est: neque omnium rerum afferre posse causas minus mirum est, quàm constare in aliquibus.

† visus populorum vt eos intelligamus quos recentiores Astrologi aspectus vocant.

De defectibus. CAP. XIII.

DEfectus ducentis vigintiduobus mensibus redire in suos orbes certum est, Solísque defectum non nisi nouissima primáve fieri Luna, quod vocant coitum, Lunæ autem non nisi plena, sempérque citrà quàm proximè fuerit. Omnibus autem annis fieri vtriusque sideris defectus statis diebus, horísque sub terra. Nec tamen cùm fiant supernè, vbique cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi. Intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est, & Lunæ defectum aliquando quinto mense à priore fieri, Solis verò septimo. Eandem bis in triginta diebus supra terras occultari, sed ab aliis atque aliis hoc cerni: quæq; sunt in hoc miraculo maximè mira, cùm conueniat vmbra terræ Lunam hebetari, nunc ab occasus parte hoc ei accidere, nunc ab exortus. Et quanam ratione cum Solis exortu vmbra illa hebetatrix sub terra esse debeat, semel iam acciderit, vt in occasu Luna deficeret, vtroque super terram conspicuo sidere. Nam vt duodecim diebus vtrunque sidus quæreretur, & nostro æuo accidit, Imperatoribus Vespasianis, patre III. filio iterum Consulibus.

De Lunæ motu. CAP. XIIII.

LVnam semper, auersis à Sole cornibus, si crescat, ortus spectare: si minuatur, occasus, haud dubium est. Lucere dodranteis semuncias horarũ ab secunda adiicientem vsque ad plenum orbem, detrahentémque in diminutionem. Intra quatuordecim autem partes Solis, semper occultam esse. Quo argumento amplior errantium stellarum, quàm Lunæ, magnitudo colligitur, quando illæ & à septenis interdum partibus emergant. Sed altitudo cogit minores videri, sicut affixas cælo Solis fulgore interdiu non cerni, cùm æquè diu ac noctu luceant: ídque manifestum fiat defectibus Solis, & præaltis puteis.

Lucere dod. se est lucere tres vnquas horæ quartas, & insuper eiusdem partem vicesimam quartam vt explicat Bud. li. 2. de Asse.

Errantium motus, & luminum canonica. CAP. XV.

ERrantium autem tres, quas supra Solem dicimus sitas, occultantur meantes cum eo. Exoriuntur verò matutino, discedentes partibus nunquàm amplius vndenis. Posteà radiorum eius contactu † teguntur, & in triquetro à partibus centum viginti stationes matutinas faciunt, quæ & primæ vocantur: mox in aduerso à partibus centum octoginta, exortus vespertinos. †Itémq; in centum viginti ab alio latere appropinquante, stationes vespertinas, quas & secundas vocant: donec assecutus in partibus duodenis occultet illas, qui vespertini occasus appellantur. Martis stella, vt propior, etiam ex quadrato sentit radios, ab nonaginta partibus: vnde & nomen accepit is motus, primus & secundus nonagenarius dictus ab vtroq; exortu. Eadem stationalis senis mẽsibus commoratur in signis, alioqui bimestris, cùm cæteræ vtraq; statione quaternos menses non impleant. Inferiores

†reguntur

†Iterúmq.

feriores autem duæ occultantur in coitu vespertino simili modo,† relictóque Sole,totidem in partibus faciunt exortus matutinos, atque à longissimis distantiæ suæ metis Solem insequuntur,adeptæque occasu matutino, conduntur ac prætereunt. Mox eodem interuallo vesperi exoriuntur vsque ad quos diximus terminos. Ab his retrograduntur ad Solem, & occasu vespertino delitescunt. Veneris stella & stationes duas, matutinam vespertinámque, ab vtroque exortu facit, à longissimis distantiæ suæ finibus: Mercurij, stationes breuiore momento, quàm vt deprehendi possit. Hæc est luminum occultationúmque ratio, perplexiore motu, multísque inuoluta miraculis. Siquidem magnitudines suas & colores mutant, & eædem ad Septentrionē accedunt, abeúntque ad Austrum, 10 terrísque propiores aut cælo repentè cernuntur: in quibus aliter multa, quàm priores, tradituri, fatemur ea quoque illorum esse muneris, qui primi quærendi vias demonstrauerunt: modò ne quis desperet secula proficere semper. Pluribus de causis hæc omnia accidunt: prima circulorum, quos Græci absidas in stellis vocant: etenim Græcis vtendum erit vocabulis. Sunt autem hi sui cuiq; earum, alíique quàm mundo: quoniam terra à verticibus duobus, quos appellauerunt Polos, centrum cæli est, necnon Signiferi, obliquè inter eos siti. Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata. Ergo ab alio cuique centro absides suæ exurgunt. Ideóque diuersos habent orbes, motúsque, dissimiles, quoniam interiores absidas necesse est breuiores esse.

† relictæque à Sole.

Quare eadem aliâs altiora, aliâs inferiora videantur. CAP. XVI.

20 IGitur à terræ centro absides altissimæ sunt, Saturno in Scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Soli in Geminis, Veneri in Sagittario, Mercurio in Capricorno, medijs omnium partibus. Et è contrario ad terræ centrum humillimæ atque proximæ. Sic fit, vt tardiùs moueri videantur, cùm altissimo ambitu feruntur: non quòd accelerēt tardéntve naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis: sed quia deductas ab summa abside lineas, coarctari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idémque motus aliâs maior, aliâs minor, centri propinquitate sentitur. Altera sublimitatū causa, quoniam à suo centro absidas altissimas habēt in alijs signis. Saturnus in Libræ parte vicesima, Iupiter Cancri quintadecima, Mars Capricorni vicesima octaua, Sol Arietis vicesimanona, Venus Piscium decimasexta, Mercurius Virginis decimaquinta, Luna Tauri quarta. Tertia alti- 30 tudinum ratio, cæli mensura, non circuli, intelligitur, subire eas aut descendere per profundum aeris, oculis existimātibus. Huic connexa latitudinum Signiferi obliquitatísque causa est. Per hunc stellæ quas diximus errantes, feruntur. Nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi subiacet. Reliqua à Polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus. Quæ causa intelligitur efficere, vt quædam animalia & in desertis mundi nascantur. Luna quoque per totam latitudinem eius vagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij stella laxissimè, vt tamen è duodenis partibus (tot enim sunt latitudinis) non amplius octonas pererret, neque has æqualiter, sed duas medio eius, & suprà quatuor, infrà duas. Sol deinde medio fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis: Martis stella quatuor medias, Iouis mediam & super eam duas: Saturni 40 duas, vt Sol. Hæc erit latitudinum ratio ad Austrum descendentium, aut ad Aquilonem subeuntium. Hac constare & tertiā illam à terra subeuntium in cælum, & pariter scandi eam quoq; existimauere plerique falsò: qui vt coarguantur, aperienda est subtilitas immensa, & omneis eas complexa causas. Conuenit stellas in occasu vespertino proximas esse terræ & latitudine & altitudine: exortúsque matutinos in initio cuiusque fieri: stationes in medijs latitudinum articulis, quæ vocant ecliptica. Perinde confessum est motum augeri, quandiu in vicino sint terræ: cùm abscedant in altitudinem, minui. Quæ ratio Lunæ maximè sublimitatibus approbatur. Æquè nō est dubium, in exortibus matutinis etiam numerum augeri, atque à stationibus primis tres superiores diminui vsque ad stationes secundas. Quæ cùm ita sint, manifestum erit ab exortu matutino latitudines scan- 50 di, quoniam in eo primum abitu incipiant parcius adijci motus: in stationibus verò primis & altitudine subire, quoniam tum primum incipiant detrahi numeri, stellæque re-

 troire.

troire. Cuius rei ratio priuatim reddenda est. Percussæ in qua diximus parte, & triangulo Solis radio inhibentur rectum agere cursum, & ignea vi leuantur in sublime. Hoc non protinus intelligi potest visu nostro, ideóque existimantur stare, vnde & nomen accepit statio. Progreditur deinde eiusdem radij violentia, & retroire cogit vapor repercussas. Multò id magis in vespertino earum exortu, toto Sole aduerso, cùm in summas absidas expelluntur, miniméque cernuntur, quoniam altissimè absunt, & minimo feruntur motu, tanto minore, cùm hoc in altissimis absidum euenit signis. Ab exortu vespertino latitudo descenditur, parcius iam se minuente motu, non tamen ante stationes secundas agente, cùm & altitudo descenditur, superueniente ab alio latere radio, eadémque vi rursus ad terras deprimente, quæ sustulerit in cælum ex priore triquetro. Tantum interest, 10 subeant radij, an superueniant. Multóque eadem magis in vespertino occasu accidunt. Hæc est superiorum stellarum ratio: difficilior reliquarum, & à nullo ante nos reddita.

Catholica siderum errantium. CAP. XVII.

PRimum igitur dicatur, cùm sint diuersæ stellæ, cur Veneris stella nunquàm longius XLVI. partibus, Mercurius vigintitribus à Sole abscedant, sæpe citra eas ad Solem reciprocent. Conuersas habent vtræque absidas, vt infra Solem sitæ: tantúmque circulis earum subtèr est, quantum supernè prædictarum: & ideo non possunt abesse ampliùs, quoniam curuatura absidum ibi nō habet longitudinem maiorem. Ergo vtræq; simili ratione modum statuunt absidum suarum margines, ac spatia longitudinis latitudinum euagatione pensant. At enim cur nō semper ad quadragintasex & ad partes vigintitres per- 20 ueniunt? Imò verò. Sed †ratio canonica fallit. Nanque apparet absidas quoq; earum moueri, quòd nunquàm transeant Solem. Itaque cùm in partem ipsam eius incidêre margines alterutro latere, tum & stellæ ad longissima sua interualla peruenire intelliguntur: cùm citrà fuere margines totidem partibus, & ipsæ ocyus redire †creduntur, cum sit illa semper vtrique extremitas summa. Hinc & ratio motuum cōuersa intelligitur. Superiores enim celerrimè feruntur in occasu vespertino, hę tardissimè: illæ à terra altissimè absunt, cùm tardissimè mouentur, hæ cùm ocyssimè. Quia sicut in illis propinquitas centri accelerat, ita in iis extremitas circuli. Illæ ab exortu matutino minuere celeritatē incipiunt, hæ verò augere: Illæ retro cursum agunt à statione matutina vsque ad vespertinam, Veneris à vespertina vsque ad matutinā. Incipit autem ab exortu matutino latitu- 30 dinem scandere, altitudinem verò ac Solem insequi à statione matutina, ocyssima in occasu matutino & altissima. Digredi autem latitudine, motúmq; minuere †ab exortu matutino: retro quidē ire, simúlque altitudine digredi, à statione vespertina. Mercurij rursus stella vtroque modo scandere ab exortu matutino, digredi verò latitudine à vespertino: consecutóq; Sole ad quindecim partium interuallum, consistit quatriduo propè immobilis. Mox ab altitudine descendit, retróque graditur ab occasu vespertino vsq; ad exortum matutinum. Tantúmque hæc, & Luna, totidem diebus, quot subiere, descendunt. Veneris quindecim & pluribus subit. Rursus Saturni & Iouis duplicato digrediuntur. Martis etiam quadruplicato. Tanta est naturæ varietas, sed ratio euidens. Nam quæ in vaporem Solis nituntur, etiam descendunt ægrè. Multa promi ampliùs circa hæc possunt 40 secreta naturæ legésque, quibus ipsa seruiat. Exempli gratia: In Martis sidere, cuius est maximè inobseruabilis cursus, nunquàm id stationem facere, Iouis sidere triquetro, rarò admodum sexaginta partibus discreto, qui numerus sexangulas mundi efficit formas. Nec exortus, nisi in duobus signis tantùm, Cancri & Leonis, simul edere. Mercurij verò sidus in Piscibus exortus vespertinos raros facere, creberrimos in Virgine: in Libra matutinos. Item matutinos in Aquario, rarissimos in Leone. Retrogradum in Tauro & Geminis non fieri: in Cancro verò non citra vigesimamquintam partem. Lunam bis coitum cum Sole in nullo alio signo facere, quàm Geminis: non coire aliquando in Sagittario tantum. Nouissimam verò primámque eadem die vel nocte, nullo alio in signo, quàm Ariete, conspici: id quoque paucis mortalium contigit. Et inde fama cernendi 50 Lynceo. Non comparere in cælo Saturni sidus & Martis cùm plurimum diebus cen-

tumsep

†ratio Canonicos fallit: hoc est, canonum astronomicorum conditores.
†cogantur.

†Rectius, ab exortu vespertino quàm stationem agnoscit & Pintianus. Salmanticei codicis fidē sequimur.

tum septuaginta: Iouis trigintasex, aut cùm minimum, denis detractis diebus: Veneris sexagintanouem, aut cùm minimum, quinquaginta duobus: Mercurij tredecim, aut cùm plurimum, septemdecim.

Quæ ratio colores eorum mutet. CAP. XVIII.

Colores ratio altitudinum temperat: siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera venere subeundo, tingítque appropinquantes vtralibet alieni meatus circulus. Frigidior in pallorem, ardentior in ruborem, ventosus in horrorem. Sol atque commissuræ absidum, extremæque orbitæ atram in obscuritatem. Suus quidem cuique color est, Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero candens, Vesperi refulgens, Mercurio radians, Lunæ blandus, Soli, cùm oritur, ardens, posteà radians: his causis connexo visu, & earum quæ cælo continentur. Nanque modò multitudo conferta inest circa dimidios orbes Lunæ, placida nocte leniter illustrante eas: modò raritas, vt fugisse miremur plenilunio abscondente, aut cùm Solis, suprâve dictarum radij visus perstrinxere nostros. Et ipsa autem Luna ingruentium Solis radiorum haud dubiè differentias sentit, hebetante cætera inflexos mundi conuexitate eos, præterquàm vbi recti angulorum competunt ictus. Itaque in quadrato Solis diuidua est, in triquetro seminani ambitur orbe, impletur autem in aduerso: rursúsque minuens easdem effigies, paribus edit interuallis, simili ratione, qua supra Solem tria sidera.

Solis motus, & dierum inæqualitatis ratio. CAP. XIX.

Sol autem ipse quatuor differentias habet, bis æquata nocte diei, Vere & Autumno, & in centrum incidens terræ octauis in partibus Arietis ac Libræ: bis permutatis spatiis, in auctum diei, bruma octaua in parte Capricorni: noctis verò, solstitio totidem in partibus Cancri. Inæqualitatis causa obliquitas est Signiferi, cùm pars æqua mundi super subtérque terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta in exortu suo consurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quæ verò obliqua, ocyore transeunt spatio.

Quare Ioui fulmina assignentur. CAP. XX.

Latet plerosque, magna cæli affectatione compertum à principibus doctrinæ viris, superiorum trium siderum ignes esse, qui decidui ad terras fulminum nomen habeant: sed maximè ex iis medio loco siti: fortassis quoniam contagium nimij humoris ex superiore circulo, atque ardoris ex subiecto per hunc modum egerat. Ideóque dictum Iouem fulmina iaculari. Ergo vt è flagrante ligno carbo cum crepitu, sic à sidere cælestis ignis expuitur, præscita secum afferens, ne abdicata quidem sui parte in diuinis cessante operibus. Idque maximè turbato fit aere, quia collectus humor abundãtiam stimulat, aut quia turbatur quodam ceu grauidi sideris partu.

Interualla siderum. CAP. XXI.

Interualla quoque siderum à terra, multi indagare tentauerunt: & Solem abesse à Luna vndeuiginti partes, quantum Lunam ipsam à terra, prodiderunt. Pythagoras verò vir sagacis animi, à terra ad Lunam centum xxvj. M. stad. esse collegit. Ab ea vsque ad Solem duplũ. Inde ad xii. signa triplicatũ. In qua sententia & Gallus Sulpitius noster fuit.

De siderum musica. CAP. XXII.

Sed Pythagoras interdum ex musica ratione appellat tonum, quantum absit à terra Luna. Ab ea ad Mercurium, spatij eius dimidium: & ab eo ad Venerem ferè tantundẽ. A qua ad Solem sesquiplum. A sole ad Martem tonum, id est, quãtum ad Lunam à terra. Ab eo ad Iouem dimidium, & ab eo ad Saturnum dimidium, & inde sesquiplum ad Signiferum: ita septem tonos effici, quam diapason harmoniam vocant, hoc est, vniuersitatem concentus. In ea † Saturnum Dorio moueri, Mercurium phthongo, Iouem Phrygio, & in reliquis similia, iucunda magis, quàm necessaria subtilitate.

† Saturnum Dorio moueri phthongo, Iouem Phrygio. Nam Mercurium non est in veteribus exemplaribus neque inter superiores planetas Saturnũ & Iouem, Autor Mercurium collocasse videtur

De mundi geometria. CAP. XXIII.

Stadium centum vigintiquinque nostros efficit passus, hoc est, pedes sexcentos vigintiquinque. Posidonius non minus quadraginta stadiorum à terra altitudinem esse, in qua nubila ac venti nubésque proueniant. Inde purum liquidúmque, & imperturbatæ

lucis aerem. Sed à turbido ad Lunam vicies centum millia stadiorum. Inde ad Solē quinquies millies. Eo spatio fieri, vt tam immensa eius magnitudo non exurat terras. Plures autem nubes nongentis stadiis in altitudinem subire prodiderunt. Incomperta hæc & inextricabilia, sed tam prodenda, quàm sunt prodita: in queis tamen vna ratio Geometricæ collectionis nunquàm fallacis possit non repudiari, si cui libeat altius ista persequi. Nec vt mensura (id enim velle penè dementis otij est) sed vt tantum æstimatio coniectandi, cō stet animo. † Nam cùm trecentis sexaginta & ferè sex partibus orbis Solis ex circuitu eius patere appareat circulum, per quem meat, semperq; dimetiens tertiam partem ambitus, & tertiæ paulò minus septimam colligat, apparet dempta eius dimidia (quoniam terra centralis interueniat) sextam ferè partem huius immensi spatij, quod circa terram 10 circuli solaris animo comprehenditur, inesse altitudinis spatio, Lunæ verò duodecimam, quoniam tanto breuiore, quàm Sol, ambitu currit: ita ferri eam in medio Solis ac terræ. Mirum quò procedat improbitas cordis humani, paruulo aliquo inuitata successu, sicut in supradictis occasionem impudentiæ ratio largitur: ausique diuinare Solis ad terram spatia, eadem ad cælum agunt, quoniam sit medius Sol, vt protinus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitos. Quantas enim dimetiens habeat septimas, tantas habere circulum duo & vicesimas, tanquam planè à perpendiculo mensura cæli constet. Aegyptia ratio, quam Petosiris & Necepsos ostendère, singulas partes, in lunari circulo (vt dictum est) minimo, triginta tribus stadiis paulo amplius patere colligit: in Saturni amplissimo duplum: in Solis, quem medium esse diximus, vtriusque mensuræ dimidium. Quæ compu- 20 tatio plurimum habet pudoris: quoniam ad Saturni circulum, addito Signiferi ipsius interuallo, innumerabilis multiplicatio efficitur.

† Planior est minusq; perturbata veteris codicis lectio, quæ sic habet: Nā cū trecētis sexaginta & ferè sex partibus pateat circulus, per quem meat orbis Solis, ex circuitu eius ap pareat, semperque, &c.

De repentinis sideribus. · CAP. XXIIII.

Restant pauca de mundo: nanque & in ipso cælo stellæ repentè nascūtur. Plura earum genera.

De Cometis & cælestibus prodigiis, natura & situ, & generibus eorum CAP. XXV.

Cometas Græci vocant, nostri crinitas, horrentes crine sanguineo, & comarum modo in vertice hispidas. Iidem Pogonias, quibus inferiore ex parte in speciem barbæ longæ promittitur iuba. Acontiæ iaculi modo vibrantur ocyssimo significatu. Hæc fuit 30 de qua quinto Consulatu suo † Titus Imperator Cæsar præclaro carmine perscripsit, ad hunc diem nouissimè visa. Easdem breuiores & in mucronem fastigiatas, Xiphias vocauere, quæ sunt omnium pallidissimæ, & quodam gladij nitore, ac sine vllis radiis: quos Disceus suo nomini similis, colore autem electro, raros è margine emittit. † Pitheres doliorum cernitur figura, in concauo fumidæ lucis. Ceratias cornus speciem habet, qualis fuit cùm Græcia apud Salamina depugnauit. Lampadias ardentes imitatur faces: Hippeus equinas iubas celerrimi motus, atque in orbem circa se euntes. Fit & candidus Cometes, argenteo crine, ita refulgens, vt vix contueri liceat, speciéque humana dei effigiem in se ostendens. Fiunt & hirti villorum specie, & iuba aliqua circundati. Semel adhuc iubæ effigies mutata in hastam est, Olympiade centesimaoctaua, vrbis anno tricen- 40 tesimo nonagesimooctauo. Breuissimum, quo cernerentur, spatium septem dierum annotatum est, longissimum octoginta. Mouentur autem alij errantium modo, alij immobiles hærent. Omnes fermè sub ipso Septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maximè in candida, quæ lactei circuli nomen accepit. Aristoteles tradit & simul plures cerni, nemini compertum alteri, quod equidem sciam. Ventos autem ab iis graues æstúsque significari. Fiunt & hybernis mensibus, & in austrino polo, sed ibi citra vllum iubar. Diráque comperta Aethiopum & Aegypti populis, cui nomen æui eius rex dedit Typhon, ignea specie, ac spiræ modo intorta, visu quoque toruo, nec stella verius, quàm quidam igneus nodus. Sparguntur aliquando & errantibus stellis, cæterisque crines. Sed Cometes nunquàm in occasura parte cæli est, terrificum magna ex parte sidus, ac non le- 50 uiter piatū, vt ciuili motu Octauio Consule, iterúmq; Pompeij & Cæsaris bello. In nostro verò

† Malim, Tiberius vt antea legebatur: cū præsertim suprà in Catalogo autorū, eius Tiberij Cæsaris recēseat. † Alias, Pitheus: eadem forma, qua Hippeus, & Disceus.

verò æuo circa veneficium, quo Claudius Cæsar imperium reliquit Domitio Neroni, ac deinde principatu eius, assiduum propè ac sæuum. Referre arbitrantur, in quas partes sese iaculetur, aut cuius stellæ vires accipiat, quásque similitudines reddat, & quibus in locis emicet. Tibiarum specie, musicæ arti portendere. Obscœnis autem moribus, in verendis partibus signorum. Ingeniis & eruditioni, si triquetram figuram quadratámve paribus angulis ad aliquos perennium stellarum situs edant. Venena fundere, in capite septentrionalis austrinæve serpentis. Cometes in vno totius orbis loco colitur in templo Romæ, admodum faustus Diuo Augusto iudicatus ab ipso: qui incipiente eo, apparuit ludis quos faciebat Veneri Genitrici, non multo post obitum patris Cæsaris, in collegio ab eo instituto. Nanque his verbis id gaudium prodidit: Iis ipsis ludorum meorum diebus, sidus crinitum per septem dies in regione cæli, quæ sub septentrionibus est, conspectum. Id oriebatur circa vndecimam horam diei, clarúmque & omnibus terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Cæsaris animam inter Deorum immortalium numina receptam: quo nomine id insigne simulacro capitis eius, quod mox in foro consecrauimus, adiectum est. Hæc ille in publicum, interiore gaudio sibi illum natum, seq; in eo nasci interpretatus est: & si verum fatemur, salutare id terris fuit. Sunt qui & hæc sidera perpetua esse credant, suóque ambitu ire, sed non nisi relicta à Sole cerni. Alij verò, qui nasci humore fortuito, & ignea vi, ideóque solui.

Hipparchus de sideribus, per exempla historica, faces, lampades, trabes, bolides, & chasma cæli. CAP. XXVI.

IDem Hipparchus nunquàm satis laudatus, vt quo nemo magis approbauerit cognationem cum homine siderum, animásque nostras partem esse cæli, nouam stellam & aliam in æuo suo genitam deprehendit: eiúsque motu, qua die fulsit, ad dubitationem est adductus, ánne hoc sæpius fieret, mouerentúrque & eæ, quas putamus affixas. Idémque ausus, rem etiam Deo improbam, annumerare posteris stellas, ac sidera ad normam expangere, organis excogitatis, per quæ singularum loca atque magnitudines signarent: vt facilè discerni posset ex eo, non modò an obirent, nascerentúrve, sed an omnino aliqua transirent mouerentúrve, item an crescerent minuerentúrque, cælo in hæreditate cunctis relicto, si quisquam qui † rationem eam caperet, inuentus esset. Emicant & faces, nō, nisi cùm decidunt, visæ: qualis Germanico Cæsare gladiatorum spectaculum edente, præter ora populi meridiano transcurrit. Duo genera earum: Lampades vocant planè faces: alterum Bolidas, quale Mutinensibus malis visum est. Distant, quòd faces vestigia longa faciunt, priore ardente parte: Bolis verò perpetua ardens, longiorem trahit limitem. Emicant & trabes simili modo, quas Docos vocant: qualis cùm Lacedæmonij classe victi, imperium Græciæ amisere. Fit & cæli ipsius hiatus, quod vocant chasma.

† Cretionē, legit Pintianus ex codice Toletano: aditionē hæreditatis ea voce intelligens.

De cæli coloribus. CAP. XXVII.

FIt & sanguinea species, &(quo nihil terribilius mortalium timori est) incendium ad terras cadens inde, sicut Olympiadis centesimæseptimæ anno tertio, quum rex Philippus Græciam quateret. Atque hæc ego statis temporibus naturæ, vt cætera, arbitror existere, non vt plerique variis de causis, quas ingeniorum acumen excogitat: quippe ingentium malorum fuere prænuntia. Sed ea accidisse, non quia hæc facta sunt, arbitror: verùm hæc ideo facta, quia incasura erant illa. Raritate autem occultam eorum esse rationem, ideóque non, sicut exortus suprà dictos, defectúsque, & multa alia, nosci.

De flamma cæli. CAP. XXVIII.

CErnuntur & stellæ cum Sole totis diebus, plerunque & circa solis orbem, ceu specie coronæ: & versicolores circuli, qualiter Augusto Cæsare in prima iuuenta Vrbē intrante, post obitum patris, ad nomen ingens capessendum.

De coronis cælestibus. CAP. XXIX.

EXistunt eædem coronæ circa Lunam, & circa nobilia astra, cælo quoque inhærentia. Circa Solem arcus apparuit L. Opimio Q. Fabio Consulibus, orbis L. Porcio, M. Acilio.

De circulis repentinis. CAP. XXX.

CIrculus rubri coloris L. Iulio, P. Rutilio COSS. Fiunt prodigiosi & longiores Solis defectus, qualis occiso Dictatore Cæsare, & Antoniano bello, totius penè anni pallore continuo.

Plures Soles. CAP. XXXI.

ET rursus plures Soles simul cernuntur, nec supra ipsum, nec infra, sed ex obliquo, nunquàm iuxta, nec contra terram, nec noctu, sed aut oriente aut occidente. Semel & meridie conspecti in Bosphoro produntur, qui à matutino tempore durauerũt in occasum. Trinos Soles antiqui sæpius videre: sicut Sp. Posthumio, Q. Mutio, & Q. Marrio, M. Porcio, & M. Antonio, P. Dolobella, & M. Lepido, L. Planco COSS. Et nostra ætas vidit Diuo 10 Claudio principe, Consulatu eius, Cornelio Orfito collega. Plures simul, quàm tres, visi, ad hoc æui nunquàm produntur.

Plures Lunæ. CAP. XXXII.

LVnæ quoque trinæ, vt Cn. Domitio, C. Fannio Consulibus, apparuere: quos plerique appellauerunt Soles nocturnos.

Dierum lux nocte. CAP. XXXIII.

LVmen de cælo noctu visum est, C. Cæcilio, Cn. Papyrio Consulibus, & sæpe aliâs, vt diei species noctu luceret.

Clypei ardentes. CAP. XXXIIII.

CLypeus ardens ab Occasu ad Ortum scintillans transcurrit, Solis occasu L. Valerio, 20 C. Mario consulibus.

Ostentum cæli. CAP. XXXV.

SCintillam è stella cadere, & augeri terræ appropinquantem: ac postquàm Lunæ magnitudine facta sit, illuxisse ceu nubilo diei: dein cùm in cælum se reciperet, lampadem factam, semel vnquam proditur, Cn. Octauio, C. Scribonio COSS. † Vidit hoc Licinius Syllanus Proconsul cum comitatu suo.

† In vetusto codice tantũ est, Vidit hoc Syllan' nulla Licinij mẽtione.

De discursu stellarum. CAP. XXXVI.

FIeri videntur & discursus stellarum, nunquàm temere, vt non ex ea parte truces venti cooriantur. Existunt stellæ & in mari terrísque.

De stellis Castoribus. CAP. XXXVII. 30

VIdi nocturnis militum vigiliis, inhærere pilis pro vallo fulgorem effigie ea: & antennis nauigantium, aliísque nauium partibus, ceu vocali quodam sono insistunt, vt volucres sedem ex sede mutantes; graues, cùm solitariæ venere, mergentésque nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes: geminæ autem salutares, & prosperi cursus prænunciæ, quarum aduentu fugari diram illam ac minacem, appellatámque Helenam, ferunt. Et ob id Polluci & Castori id numen assignant, eósque in mari deos inuocant. Hominum quoque capita vespertinis horis, magno præsagio circumfulgent. Omnia incerta ratione, & in naturæ maiestate abdita.

De aere. CAP. XXXVIII.

HActenus de ipso mundo, sideribúsque. Nunc reliqua cæli memorabilia. Nanque & 40 hoc cælum appellauere maiores quod alio nomine aera: omne quod inani simile, vitalem hunc spiritum fundit. Infra Lunam hæc sedes, multóque inferior (vt animaduerto propemodum constare) infinitum ex superiore natura aeris, infinitum & terreni halitus miscens, vtraque sorte confunditur. Hinc nubila, tonitrua, & † aliâ fulmina. Hinc grandines, pruinæ, imbres, procellæ, turbines. Hinc plurima mortalium mala, & rerum naturæ pugna secum. Terrena in cælum tendentia deprimit siderum vis: eadémque quæ sponte non subeunt, ad se trahunt. Decidunt imbres, nebulæ subeunt, siccantur amnes, ruunt grandines, torrent radij, & terram in medium vndique impellunt. Iidem infracti resiliunt: & quæ potuere, auferunt secum. Vapor ex alto cadit, rursúmque in altum redit. Venti ingruunt inanes, iidémque cum rapina remeãt. Tot animalium haustus spiritum è 50 sublimi trahit. At ille contra nititur, tellúsq; vt inani, cælo spiritũ infundit. Sic vltro citro

† illa fulmina emphaticos.

commean

commeante natura, vt tormento aliquo, mundi celeritate discordia accenditur. Nec stare pugnæ licet, sed assiduè rapta conuoluitur, & circa terram immenso rerum quasi globo tendit, subinde per nubes cælum aliud obtexens. Ventorum hoc regnum. Itaque præcipua eorum natura ibi, & fermè reliquas complexa causas, quoniam & tonitruum & fulminum iactus, horum violentiæ plerique assignant. Quin & ideo lapidibus pluere interim, quod vento sint rapti, & multa similiter. Quam ob rem plura simul dicenda sunt.

De statis tempestatibus. CAP. XXXIX.

TEmpestatum rerúmq; quasdam statas esse causas, quasdam verò fortuitas, aut adhuc rationis incompertæ, manifestum est. Quis enim æstates & hyemes, quæque in temporibus annua vice intelliguntur, siderum motu fieri dubitet? Ergo vt Solis natura temperando intelligitur anno, sic reliquorum quoque siderum propria est quibusque vis, & ad suam cuique naturam fertilis. Alia sunt in liquorem soluti humoris fœcunda, alia concreti in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia flatus, alia teporis, alia vaporis, alia roris, alia rigoris. Nec verò hæc tanta debent existimari, quanta cernuntur, cùm esse eorum nullum minus Luna tam immẽsæ altitudinis ratio declaret. Igitur in suo quæque motu naturam suam exercent: quod manifestum Saturni maximè transitus imbribus faciunt. Nec meantium modò siderum hæc vis est, sed multorum etiam adhærentium cælo: quoties errantium accessu impulsa, aut coniectu radiorum extimulata sunt: qualiter in Suculis sentimus accidere, quas Græci ob id pluuio nomine Hyadas appellãt. Quin & sua sponte quædam statísque temporibus, vt Hœdorum exortus. Arcturi verò sidus non fermè sine procellosa grandine emergit.

De vi Caniculæ. CAP. XL.

NAm Caniculæ exortu accendi Solis vapores quis ignorat? cuius sideris effectus amplissimi in terra sentiuntur. Feruent maria exoriente eo, fluctuant in cellis vina, mouentur stagna. Orygem appellat Aegyptus feram, quam in exortu eius contrà stare & contueri tradit, ac velut adorare, cùm sternuerit. Canes quidem toto eo spatio maximè in rabiem agi, non est dubium.

Sidera in alijs signorum partibus & temporibus aliâs influere. CAP. XLI.

QVin partibus quoq; signorum quorundam sua vis inest, vt autumnali æquinoctio, brumáque, cum tempestatibus confici sidus intelligimus. Nec imbribus tantũ tempestatibúsque, sed multis & corporum & ruris experimentis. Afflantur alij sidere, alij commouentur statis temporibus aluo, neruis, capite, mente. Olea, & populus alba, & salices, folia solstitio circumagunt. Floret ipso brumali die, suspensa in tectis arentis herba pulegij, rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Miretur hoc, qui non obseruet quotidiano experimento, herbam vnam, quæ vocatur heliotropium, abeuntem Solem intueri semper, omnibúsq; horis cum eo verti, vel nubilo obumbrante. Iam quidẽ lunari potestate ostrearum, conchyliorúmque, & concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Quin & soricum fibras respondere numero Lunæ, exquisiuere diligentiores: minimúmque animal formicam sentire vires sideris, interlunio semper cessantem. Quo turpior homini inscitia est, fatenti præcipuè iumentorum quorundam in oculis morbos cum Luna increscere ac minui. Patrocinatur vastitas cæli immensa, discreta altitudine in duo atque LXX. signa. Hæ sunt rerum aut animantium effigies, in quas digessere cælum periti. In his quidem mille sexcentas annotauere stellas, insignes videlicet effectu, visúve. Exempli gratia, in cauda Tauri septem, quas appellauere Vergilias, in fronte Suculas, Booten, qui sequitur Septentriones.

Imbrium, ventorum, & nubium causæ. CAP. XLII.

EXtra has causas non negauerim existere imbres ventósque: quoniam humidam à terra, aliâs verò propter vapores fumidam, † exhalare caliginem certum est. Nubésque liquore egresso in sublime, aut ex aere coacto in liquorem, gigni. Densitas earum corpúsque haud dubio coniectatur argumento, cùm Solem obumbrent, perspicuum aliâs etiam vrinantibus in quamlibet profundam aquarum altitudinem.

† exhalari

De tonitr

De tonitruis & fulguribus. CAP. XLIII.

IGitur non eam inficias, posse in has & ignes supernè stellarum decidere, quales sereno sæpe cernimus, quorum ictu concuti aera verum est, quando & tela vibrata strident. Cùm verò in nubem peruenerint, vaporem dissonum gigni, vt candente ferro in aquam demerso, & fumidũ verticem volui. Hinc nasci procellas. Et si in nube luctetur flatus, aut vapor, tonitrua edi: si erumpat ardens, fulmina: si longiore tractu nitatur, fulgetra. His findi nubem, illis perrumpi. Et esse tonitrua impactorum ignium plagas, ideóque protinus coruscare igneas nubium rimas. Posse & repulsu siderum depressum, qui à terra meauerit, spiritum nubè cohibitum tonare, natura strangulante sonitum, dum rixetur, edito fragore, cùm erumpat, vt in membrana spiritu intenta. Posse & attritu, dum in præceps feratur, illum, quisquis est, spiritum accendi. Posse & conflictu nubium elidi, vt duorum lapidum, scintillantibus fulgetris. Sed hæc omnia esse fortuita. Hinc bruta fulmina & vana, vt quæ nulla veniant ratione naturæ. Iis percuti montes, iis maria, omnésq; alios irritos ictus. Illa verò fatidica ex alto, statísque de causis, & ex suis venire sideribus. Simili modo ventos vel potiùs flatus, posse & ex arido siccóque halitu terræ gigni non negauerim: posse & aquis aera expirantibus, qui neque in nebulam densetur, nec crassescat in nubes: posse & Solis impulsu agi: quoniam ventus non aliud intelligatur, quàm fluctus aeris: pluribúsque etiam modis. Nanque & è fluminibus ac niuibus, & è mari videmus & quidẽ tranquillo, & alios quos vocant Altanos, è terra consurgere. Qui quidem cum è mari redeũt, Tropæi vocantur: si pergunt, Apogæi.

Qua ratione echo reddatur. CAP. XLIIII.

MOntium verò flexus crebríque vertices, & conflexa cubito, aut confracta in humeros iuga, concaui vallium sinus, scindunt inæqualiter inde resultantẽ aera: quæ caussa etiam voces multis in locis reciprocas facit.

De ventis iterum. CAP. XLV.

SIne fine ventos generant iam quidam etiam specus, qualis in Dalmatiæ ora, †vasto in præceps hiatu: in quem deiecto leui pondere, quamuis tranquillo die, turbini similis emicat procella. Nomen loco est Senta. Quin & in Cyrenaica prouincia rupes quædam Austro traditur sacra, quam profanum sit attrectari hominis manu, confestim Austro voluente harenas. In domibus etiam multis, manu facta inclusa opacitate conceptacula auras suas habent, adeò causa non deest. Sed plurimum interest, flatus sit, an ventus. Illos status atque perspirantes, quos non tractus aliquis, verùm terræ sentiunt: † qui nõ aura, non procella maris, sed appellatione quoque ipsa venti sunt: qui siue assiduo mundi † incitu, & contrario siderum occursu nascuntur, siue hic est ille generabilis rerum naturæ spiritus, huc illuc tanquam in vtero aliquo vagus, siue disparili errantium siderum ictu, radiorúmq; multiformi iactu flagellatus aer, siue à suis sideribus exeunt his propioribus, siue ab illis cælo affixis cadunt, palam est illud quoque legem naturæ habere non ignotam, etiamsi nondum percognitam.

† Rectius. Vasto præcepi hiatu ab iecta præpositione.

† qui non auræ, nõ procellæ, sed mares appellatione quoque ipsa venti sunt.

† incitatu.

Naturæ & obseruationes ventorum. CAP. XLVI.

VIginti amplius autores Græci veteres prodidere de his obseruationes. Quo magis miror, orbe † discordi, & in regna, hoc est in membra, diuiso, tot viris curæ fuisse, tam ardua inuentu, inter bella præsertim & infida hospitia, piratis etiam omnium mortalium hostibus transitus fermè tenentibus: vt hodie quædam in suo quisque tractu ex eorum commentariis, qui nunquam eò accessere, verius noscat, quàm indigenarum scientia: nunc verò pace tam festa, tam gaudente prouentu rerum artiúmque principe, omnino nihil addisci noua inquisitione, imò ne veterum quidem inuenta perdisci. Non erant maiora præmia in multos dispersa fortunæ magnitudine: & ista plures sine præmio alio, quàm posteros iuuandi, eruerunt. Nanq; mores hominum senuere, non fructus. Et immensa multitudo aperto, quodcunque est, mari, hospitalíque litorum omnium appulsu nauigat, sed lucri, non scientiæ gratia. Nec reputat cæca mens, & tantum auaritiæ intenta, idipsum scientia posse tutius fieri. Quapropter scrupulosius, quàm instituto fortassis

† tam discordi.

taſſis conueniat operi, tractabo ventos, tot millia nauigantium cernens.

Ventorum genera. CAP. XLVII.

Veteres quatuor omnino ſeruauere, per totidem mundi partes (ideo nec Homerus
plures nominat) hebeti, vt mox iudicatum eſt, ratione. Secuta ætas octo addidit,
nimis ſubtili & conciſa: proximis inter vtranque media placuit, ad breuem ex numero-
ſa additis quatuor. Sunt ergo bini in quatuor cæli partibus: Ab Oriente æquinoctiali
Subſolanus, ab Oriente brumali Vulturnus: Illum Apelioten, hunc Eurum Græci appel
lant. A Meridie Auſter, & ab Occaſu brumali Africus, Noton & Liba nominant. Ab Oc-
caſu æquinoctiali Fauonius, ab Occaſu ſolſtitiali Corus: Zephyron & Argeſten vocant.
10 A Septentrionibus Septentrio, intérque eum & Exortum ſolſtitialem Aquilo, Aparctias
dicti & Boreas. Numeroſior ratio quatuor his interiecerat, Thraſciã, media regione inter
Septentrionem & Occaſum ſolſtitialem: itémque Cæcian, media inter Aquilonem & Ex-
ortum æquinoctialem. Ab Ortu ſolſtitiali Phœnician, media regione inter ortum bruma
lem & Meridiem. Item inter Liba & Noton compoſitum ex vtroque medium, inter Me-
ridiem & hybernum Occidentem, Libonoton. Nec finis: Alij quippe Meſen nomine
etiamnum addidere inter Borean & Cæcian: & inter Eurum & Noton, Euronotum. Sunt
etiam quidam peculiares quibuſque gentibus venti, non vltra certum procedentes tra-
ctum: vt Athenienſibus Sciron, paulum ab Argeſte deflexus, reliquæ Græciæ ignotus.
Alibi elatior idem Olympias vocatur. Conſuetudo omnibus his nominibus Argeſten
20 intelligit: & Cæcian aliqui vocant Helleſpontian, & eoſdem alibi aliter. Item in Narbo
nenſi prouincia clariſſimus ventorum eſt Circius, nec vlli violentia inferior, Oſtiam ple-
runque rectà Liguſtico mari perferens: idem non modò in reliquis partibus cæli igno-
tus, ſed ne Viennam quidem eiuſdem prouinciæ vrbem attingens, paucis antè limiti-
bus iugi modici occurſu tantus ille ventorum coercitus. Et Auſtros in Aegyptum pene-
trare negat Fabianus. Quo fit manifeſta lex naturæ, ventis etiam & tempore & fine di-
cto. Ver ergo aperit nauigantibus maria: cuius in principio, Fauonij hybernum mol-
liunt cælum, Sole Aquarij xxv. obtinente partem. Is dies ſextus eſt ante Februarias Idus.
Competit ferme & hoc omnibus, quos deinde ponam, per ſingulas intercalationes vno
die anticipantibus, rurſúmque luſtro ſequenti ordinem ſeruantibus. Fauonium quidam
30 ad VII. Calendas Martij Chelidonian vocant, ab hirundinis viſo: nonnulli verò Orni-
thian, vno & lxx. die poſt brumam, ab aduentu auium, ſtantem per dies nouem. Fauo-
nio contrarius eſt, quem Subſolanum appellauimus. Datus eſt autem huic exortus Ver-
giliarum in totidem partibus Tauri, ſex diebus ante Maias Idus, quod tempus auſtri-
num eſt, huic vento Septentrione contrario. Ardentiſſimo autem æſtatis tempore ex-
oritur Caniculæ ſidus, Sole primam partem Leonis ingrediente: qui dies xv. ante Au-
guſtas Calend. eſt. Huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedũt, quos Prodro-
mos appellant. Poſt biduum autem exortus, iidem Aquilones conſtantius perflant die-
bus quadraginta, quos Eteſias vocant. Molliri eis creditur Solis vapor geminatus ardo-
re ſideris: nec vlli ventorum magis ſtati ſunt. Poſt eos rurſus Auſtri frequentes vſque
40 ad ſidus Arcturi, quod exoritur vndecim diebus ante æquinoctium autumni. Cum hoc
Corus incipit. Corus autumnat: huic eſt contrarius Vulturnus. Poſt id æquinoctium
diebus ferè quatuor & quadraginta. Vergiliarum occaſus hyemem inchoat: quod
tempus in III. Idus Nouembris incidere conſueuit: hoc eſt Aquilonis hyberni, mul-
túmque æſtiuo illi diſſimilis, cuius ex aduerſo eſt Africus. Ante brumam autem ſeptem
diebus, totidémque poſtea, ſternitur mare halcyonum fœturæ: vnde nomen hi dies tra-
xere: reliquum tempus hyemat. Nec tamen ſæuitia tempeſtatum concludit mare. Pira-
tæ primùm coegere mortis periculo in mortem ruere, & hyberna experiri maria: nunc
idem hoc auaritia cogit. Ventorum frigidiſſimi ſunt, quos à Septentrione diximus ſpi-
rare, & vicinus his Corus. Ij & reliquos compeſcunt, & nubes abigunt. Humidi, Africus,
50 & præcipuè Auſter Italiæ. Narrant & in Ponto Cæcian in ſe trahere nubes. Sicci Co-
rus, & Vulturnus, præterquam deſinentes. Niuales Aquilo, & Septentrio. Grandines
Septen

Septentrio importat,& Corus Aestuosus Auster. Tepidi Vulturnus, & Fauonius. Iidem Subsolano sicciores:& in totũ omnes à Septentrione & Occidente sicciores, quàm à Meridie & Oriente. Saluberrimus autem omnium † Aquilo: noxius Auster, & magis siccus, fortassis quia humidus frigidior est. Minus esurire eo spirante creduntur animantes. Etesiæ noctu desinunt † ferè,& à tertia diei hora oriuntur. In Hispania & Asia ab Oriente flatus est eorum, in Ponto ab Aquilone, reliquis in partibus à Meridie. Spirant autem & à bruma, cùm vocantur Ornithiæ, sed leniores & paucis diebus. Permutant & duo naturam cum situ. Auster Africæ serenus, Aquilo nubilus. Omnes venti vicibus suis spirant maiore ex parte, aut vt contrarius desinenti incipiat. Cùm proximi cadentibus surgunt, à læuo latere in dextrum vt Sol, ambiunt. De ratione eorum mẽstrua, quarta maximè Luna decernit. Iisdem autem ventis in contrarium nauigatur, prolatis pedibus, vt noctu plerunque aduersa vela concurrant. Austro maiores fluctus eduntur, quàm Aquilone: quoniam ille infernus ex imo maris spirat, hic summo. Ideóque post Austros noxij præcipuè terræ motus. Noctu Auster, interdiu Aquilo vehementior. Et ab ortu flantes diuturniores sunt ab occasu flantibus. Septentriones impari ferè desinunt numero: quæ obseruatio & in aliis multis rerum naturæ partibus valet. Mares itaque existimantur impari numero. Sol & auget, & comprimit flatus. Auget exoriens occidénsque, comprimit meridianus æstiuis temporibus. Itaque medio diei aut noctis plerunque sopiuntur, quia aut nimio frigore aut æstu soluuntur. Et imbribus venti sopiuntur. Expectantur autem maximè, vnde nubes discussæ adaperuere cælum. Omnium quidem (si libeat obseruare minimos ambitus) redire easdem vices quadriennio exacto Eudoxus putat, non vẽtorum modò, verùm & reliquarum tempestatum magna ex parte. Et est principium lustri eius semper intercalari anno Caniculæ ortu. De generalibus ventis hæc.

† Vide num rectius legatur, Aquilo, quia siccus & frigidior: noxius Auster, fortassis, quia magis humidus.

† flare

De repentinis flatibus. CAP. XLVIII.

NVnc de repentinis flatibus, qui exhalante terra (vt dictum est) coorti, rursúsque deiecti, interim obducta nubium cute multiformes existunt. Vagi quippe & ruentes torrentiũ modo (vt aliquibus placere ostendimus) tonitrua & fulgura edunt. Maiore verò illati pondere incursúque, si latè siccã ruperint nubem, procellam gignunt, quæ vocatur à Græcis Ecnephias. Sin verò depresso sinu arctius rotati effregerint, sine igne, hoc est sine fulmine, vorticem faciũt, qui Typhon vocatur, id est, vibratus Ecnephias. Defert hic secum aliquid, abruptum è nube gelida conuoluens versansque, & ruinam suam illo pondere aggrauans, & locum ex loco mutans rapida vertigine: præcipua nauigantium pestis, non antennas modò, verùm ipsa nauigia contorta frangens, tenui remedio aceti in aduenientem effusi, cui frigidissima est natura. Idem illisu ipse repercussus, correpta secum in cælum refert, sorbétque in excelsum. † Quòd si maiore depressæ nubis eruperit specu, sed minus lato quàm procella, nec sine fragore, Turbinem vocant, proxima queque prosternentem. Idem ardentior, accensúsque dum furit, Prester vocatur, amburens contacta pariter & proterens.

† Hæc videtur pertinere prima sequentis capitis periodus perperam ex hac sua sede in alienã translata.

Alia prodigiosa genera tempestatum. CAP. XLIX.

NOn fit autem aquilonius Typhon, † nec niualis aut niue iacente Ecnephias. Quòd si simul rupit nubem, exarsitque, & ignem habuit, non postea concepit, fulmen est. Distat à Prestere, quo flamma ab igne. Hic latè funditur flatu, illud conglobatur impetu. Vortex autem remeando distat à turbine, & quo stridor à fragore. Procella latitudine ab vtroque, disiecta nube verius, quàm rupta. Fit & caligo belluæ similis, nube dira nauigantibus. Vocatur & columna, cum spissatus humor rigénsque ipse se sustinet. Ex eodem genere, & in longam veluti fistulam nubes aquam trahit.

† nec niualis Ecnephias. Redundant enim tria illa verba, Aut niue iacente.

Quibus in terris fulmina non cadant. CAP. L.

HYeme & æstate rara fulmina, contrariis de causis, quoniam hyeme densatus aer nubium crassiore corio spissatur, omnísque terrarum exhalatio rigens ac gelida, quicquid accipit ignei vaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam & circa rigentia à fulminum casu præstat, & è diuerso nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi siccique halitus

halitus terræ, raras admodum tenuésque & infirmas densantur in nubes. Vere autem & autumno crebriora fulmina, corruptis in vtroque tẽpore æstatis hyemísque causis. Qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aer mitiore hyeme, & æstate nimbosa, semper quodammodo vernat vel autumnat. Italiæ quoque partibus iis, quæ à septentrione discedunt ad teporem, qualis est Vrbis & Campaniæ tractus, iuxta hyeme & æstate fulgurat, quod non in alio situ.

Fulgurum genera & miracula. CAP. LI.

FVlminum ipsorum plura genera traduntur. Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non vrunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, 10 mirificæ maximè naturæ, quo dolia exhauriuntur intactis operimentis, nullóque alio vestigio relicto. Aurum, & æs, & argentum liquatur intus, sacculis ipsis nullo modo ambustis, ac ne confuso quidem signo ceræ. Marcia princeps Romanarum icta grauida, partu exanimato, ipsa citra vllum aliud incommodum vixit. In Catilinariis prodigiis, Pompeiano ex municipio M. Herennius Decurio sereno die fulmine ictus est.

De obseruationibus. CAP. LII.

THuscorum literæ nouem Deos emittere fulmina existimant, eáque esse vndecim generum. Iouem enim trina iaculari. Romani duo tantum ex iis seruauere, diurna attribuentes Ioui, nocturna Summano, rariora sanè eadem de causa frigidioris cœli. Hetruria erumpere terra quoque arbitratur, quæ infera appellat, brumali tempore facta, 20 sæua maximè & execrabilia, cùm sint omnia, quæ terrena existimant, non illa generalia, nec à sideribus venientia, sed ex proxima atque turbidiore natura. Argumentum euidens est, quòd omnia à superiore cælo decidentia obliquos habeant ictus: hæc autem quæ vocantur terrena, rectos. Sed quia ex propiore materia cadunt, ideo creduntur è terra exire, quoniam ex repulsu nulla vestigia edant, cùm sit illa ratio non inferni ictus, sed aduersi. A Saturni ea sidere proficisci subtilius ista consectati putant, sicut cremantia, à Martis. Qualiter cùm Volsinii oppidum Thuscorum opulentissimum totum concrematum est fulmine. Vocant & familiaria in totam vitam fatidica, quæ prima fiunt familiam suam cuique indepto. Cæterùm existimant non vltra decem annos portendere priuata, præterquam aut matrimonio primo facta, aut natali die: publica non vltra 30 tricesimum annum, præterquam in deductione oppidorum.

De fulminibus euocandis. CAP. LIII.

EXtat Annalium memoria, sacris quibusdã & precationibus vel cogi fulmina, vel impetrari. Vetus fama Hetruriæ est, impetratum, Volsinios vrbem agris depopulatis subeunte monstro, quod vocauere Voltam. Euocatũ & à Porsena suo rege. Et ante eum à Numa sæpius hoc factitatum, in primo Annalium suorũ tradit L. Piso grauis author: quod imitatum parum ritè Tullum Hostilium, ictum fulmine. Lucósque, & aras, & sacra habemus, intérque Statores, & Tonãtes, & Feretrios, Elicium quoque accepimus Iouem. Varia in hoc vitæ sententia, & pro cuiúsque animo. Imperari naturæ, audacis est credere: nec minus hebetis, beneficiis abrogare vires: quando in fulgurum quoque interpre- 40 tatione eò profecit scientia, vt ventura alia finito die præcinat, & an peremptura sint fatum, aut apertura potiùs alia fata, quæ lateant innumerabilibus in vtróque publicis priuatísque experimentis. Quamobrẽ sint ista (vt rerũ naturæ libuit) aliis certa, aliis dubia, aliis probara, aliis damnãda. Nos cætera, quæ sunt in his memorabilia, non omittemus.

Catholica fulgurum. CAP. LIIII.

FVlgetrum priùs cerni, quàm tonitrum audiri, (cùm simul fiant) certum est. Nec mirum, quoniam lux sonitu velocior. Ictum autem & sonitum congruere, ita modulante natura. Sed sonitum profecti esse fulminis, non illati: etiamnum spiritum ocyorẽ fulmine, ideo quati priùs omne & afflari, quàm percuti: nec quenquam tangi, qui prior viderit fulmen, aut tonitru audierit. Læua prospera existimantur, quoniam læua parte mun- 50 di ortus est. Nec tã aduẽtus spectatur, quàm reditus, siue ab ictu resiliat ignis, siue opere confecto, aut igne consumpto spiritus remeet. In sedecim partes cælum in eo respe-

ctu diuisere Thusci. Prima est à septentrionibus ad æquinoctialem exortum: secunda ad meridiem, tertia ad æquinoctialem occasum: quarta obtinet, quod reliquum est, ab occasu ad septentriones. Has iterum in quaternas diuisere partes, ex quibus octo ab exortu sinistras, totidem è contrario appellauere dextras. Ex his maximè dira, quæ septentrionem ab occasu attingunt. Itaque perplurimum refert, vnde venerint fulmina, & quò concesserint. Optimum est, in exortiuas redire partes. Ideo cùm à prima cæli parte venerint, & in eandem concesserint, summa felicitas portenditur, quale Syllæ Dictatori ostentum datum accepimus. Cætera ipsius mundi portione minus prospera, aut dira. Quædam fulgura enuntiare non putant fas, nec audire, præterquam si hospiti indicentur, aut parenti. Magna huius obseruationis vanitas, tacta Iunonis æde, Romæ deprehensa est Scauro Cõsule, qui mox princeps fuit. Noctu magis, quàm interdiu, sine tonitribus fulgurat. Vnum animal hominẽ non semper extinguit, cætera illico: hunc videlicet natura tribuente honorẽ, cùm tot belluæ viribus præstent. Omnia contrarias incubant in partes: † homo, nisi conuertatur, vi percussus non expirat. Supernè icti considunt. Vigilans ictus conniuentibus oculis, dormiens patentibus reperitur. Hominẽ ita exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradidit. Nullum animal, nisi exanimatum, fulmine accẽditur. Vulnera fulminatorum frigidiora reliquo corpore sunt.

† Homo nisi conuertatur in percussis non expirat

Quæ non feriantur fulmine. CAP. LV.

EX iis, quæ terra gignuntur, lauri fruticem non icit: nec vnquam quinque altius pedibus descendit in terram. Ideo pauidi altiores specus tutissimos putant: aut tabernacula è pellibus belluarum quas vitulos appellant, quoniam hoc solum animal ex marinis non percutiat, sicut nec è volucribus aquilam, quæ ob hoc † armiger huius teli fingitur. In Italia inter Tarracinam & ædem Feroniæ, turres bellicis temporibus desiere fieri, nulla non earum fulmina diruta.

† armigera

De prodigiosis pluuiis, lacte, sanguine, carne, ferro, lana, lateribus coctis. CAP. LVI.

PRæter hæc inferiore cælo relatum in monumenta est, lacte & sanguine pluisse M. Acilio, C. Porcio COSS. † & sæpe aliâs carne, sicut L. Volumnio, Seruio Sulpitio COSS. éxque ea non putruisse, quod non diripuissent aues. Item ferro in Lucanis, anno antequam M. Crassus à Parthis interemptus est, omnésque cum eo Lucani milites quorum magnus numerus in exercitu erat. Effigies, quæ plueurat, spongiarum ferè similis fuit: aruspices cauenda præmonuerunt superna vulnera. L. autem Paulo, C. Marcello COSS. lana pluit circa castellum Carissanum, iuxta quod post annum T. Annius Milo occisus est. Eodem causam dicente lateribus coctis pluisse, in eius anni acta relatum est.

† In vetusto codice, verborum ordine distinctióneque nõ nihil immutatis sic legitur, & sæpe aliàs carne L. Volũnio. &c.

De crepitu armorum, & tubarum de cælo audito CAP. LVII.

ARmorum crepitus, & tubæ sonitus, auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebrósque & prius, & postea. Tertio verò Consulatu Marii ab Amerinis, & Tudertibus spectata arma cælestia, ab ortu occasúque inter se concurrentia, pulsis quæ ab occasu erant. Ipsum ardere cælum, minimè mirum est, & sæpius visum, maiore vi ignis nubibus correptis.

De lapidibus è cælo cadentibus CAP. LVIII.

CElebrant Græci Anaxagoram Clazomenium, Olympiadis septuagesimæoctauæ secundo anno, prædixisse cælestium literarũ scientia, quibus diebus saxum casurũ esset è Sole. Idque factum interdiu in Thraciæ parte ad Aegos flumen. Qui lapis etiam nunc ostenditur, magnitudine vehis, colore adusto, comete quoque illis noctibus flagrante. Quod si quis prædictum credat, simul fateatur necesse est, maioris miraculi diuinitatem Anaxagoræ fuisse, soluíque rerum naturæ intellectum, & confundi omnia, si aut ipse Sol lapis esse, aut vnquam lapidem in eo fuisse credatur: decidere tamen crebro, non erit dubium. In Abydi gymnasio ex ea causa colitur hodiéque, modicus quidem, sed quem in medio terrarum casurum idem Anaxagoras prædixisse narratur. Colitur & Cassandriæ, quæ Potidæa vocitata est, ob id deducta. Ego ipse vidi in Vocontiorum agro paulò antè delatum.

De arcu

De arcu cælesti. CAP. LIX.

ARcus vocamus extra miraculum frequentes, & extra ostentum. Nam ne pluuios quidem, aut serenos dies, cum fide portendunt. Manifestum est, radium Solis immissum cauæ nubi, repulsa acie in Solem refringi, colorúmque varietatem mistura nubium, aeris, ignúmque fieri. Certè nisi Sole aduerso non fiunt, nec vnquam, nisi dimidia circuli forma: nec noctu, quamuis Aristoteles prodat aliquando visum: quod tamen fatetur idem non nisi quartadecima Luna posse. Fiunt autem hyeme, maximè ab æquinoctio autumnali die decrescente. Quo rursus crescente ab æquinoctio verno, non existũt: nec circa solstitium longissimis diebus: bruma verò, hoc est, breuissimis diebus, frequen-10 ter. Iidem sublimes humili Sole, humiléſque sublimi, & minores occidente vel oriente, sed in latitudinem diffusi, meridie exiles, verùm ambitus maioris. Aestate verò per meridiem non cernuntur, post autumni æquinoctium, quacunque hora: nec vnquam plures simul, quàm duo. Cætera eiusdem naturæ non multis dubia esse video.

De grandine, niue, pruina, nebula, rore. CAP. LX.

GRandinem conglaciato imbre gigni, & niuem eodem humore mollius coacto, pruinam autem ex rore gelido. Per hyemem niues cadere, non grandines: ipsásque grandines interdiu sæpius, quàm noctu, & multò celerius resolui, quàm niues. Nebulas nec æstate, nec maximo frigore existere. Rores neque gelu, neque ardoribus, neque ventis, nec nisi serena nocte. Gelando liquorem minui, solutáque glacie non eundem in-20 ueniri modum.

De nubium imaginibus. CAP. LXI.

VArietates colorum figurarúmque in nubibus cerni, prout admistus ignis superet, aut vincatur.

De proprietatibus cæli in locis. CAP. LXII.

PRæterea quasdam proprietates cæli quibusdam locis esse. Roscidas æstate Africæ noctes. In Italia Locris, & in lacu Velino, nullo non die apparere arcus. Rhodi & Syracusis nunquam tanta nubila obduci, vt non aliqua hora Sol cernatur: qualia aptius suis referentur locis. Hæc sint dicta de aere.

De natura terræ CAP. LXIII.

30 SEquitur terra, cui vni rerum naturæ partium, eximia propter merita, cognomen indidimus maternæ venerationis. Sic hominum illa, vt cælum Dei: quæ nos nascentes excipit, natos alit, semelq́; editos sustinet semper: nouissimè complexa gremio iam à reliqua natura abdicatos, tum maximè, vt mater, operiens: nullo magis sacramento, quàm quo nos quoque sacros facit, etiam monumenta ac titulos gerens, noménque prorogãs nostrum, & memoriam extendens contra breuitatem æui. Cuius numen vltimum iam nullis precamur irati graue: tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini. Aquæ subeunt in imbres, rigescunt in grandines, tumescunt in fluctus, præcipitantur in torrentes: aer densatur nubibus, furit procellis. At hæc benigna, mitis, indulgens, vsúsque mortalium semper ancilla, quæ coacta generat! quæ sponte fundit!
40 quos odores saporésque! quos succos! quos tactus! quos colores! quàm bona fide creditum fœnus reddit! quæ nostri causa alit! Pestifera enim animantia, vitali spiritu habente culpam, necesse est illi seminata excipere, & genita sustinere. Sed in malis generantium noxa est. Illa serpentem homine percusso non amplius recipit, pœnásque etiã inertium nomine exigit: illa medicas fundit herbas, & semper homini parturit. Quin & venena, nostri misertã instituisse credi potest, † ne in tædio vitæ diræ famis mors, terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe, ne lacerum corpus abrupta dispergerent, ne laquei torqueret pœna præpostera, incluso spiritu, cui quæreretur exitus: ne in profundo quæsita morte, sepultura pabulo fieret, ne ferri cruciatus scinderet corpus. Ita est, miserta genuit id, cuius facillimo haustu, illibato corpore, & cum toto sanguine extinguere-
50 mur, nullo labore, sitientibus similes: qualiter defunctos, non volucris, non fera attingeret: terræque seruaretur, qui sibiipsi perisset. Et, vt verum fateamur, terra nobis malorũ

† ne in tædio vitæ fames, mors terræ meritis alienissima, lenta nos consumeret tabe.

remedium genuit, nos illud vitæ fecimus venenum. Nos enim & ferro, quo carere non possumus, simili modo vtimur. Nec tamen quereremur meritò, etiamsi malefici causa tulisset. Aduersus vnam quippe naturæ partem ingrati sumus: quasi non ad delicias quásque non ad contumelias seruiat homini. In maria iacitur, aut, vt freta admittamus, eroditur aquis: ferro, ligno, igne, lapide, fruge, omnibus cruciatur horis: multóque plus, vt deliciis, quàm vt alimentis famuletur nostris. Et tamen, quæ summa patitur atque extrema cute, tolerabilia videantur. Penetramus in viscera, auri argentique venas, & æris ac plumbi metalla fodientes, gemmas etiam & quosdam paruulos quærimus lapides, scrobibus in profundum actis. Viscera eius extrahimus, vt digito gestetur gemma, quam petimus. Quot manus atteruntur, vt vnus niteat articulus! Si vlli essent inferi, iam 10 profectò illos auaritiæ atque luxuriæ cuniculi refodissent. Et miramur, si eadem ad noxam genuit aliqua. Feræ enim credo custodiunt illam, arcéntque sacrilegas manus. Nónne inter serpentes fodimus, & venas auri tractamus cum veneni radicibus? Placatiore tamen Dea ob hoc vtimur, quòd omnes hi opulentiæ exitus ad scelera cædésque & bella tendunt: quámque sanguine nostro irrigamus, insepultis ossibus tegimus. Quibus tamen, velut exprobrato furore, tandem ipsa se obducit & scelera quoque mortalium occultat. Inter crimina ingrati animi & hoc duxerim, quòd naturam eius ignoramus.

De forma terræ. CAP. LXIIII.

Est autem figura prima, de qua consensus iudicat. Orbem certè dicimus terræ, globúmque verticibus includi fatemur. Neque enim absoluti orbis est forma, in tanta 20 montium excelsitate, tanta camporum planitie: sed cuius amplexus, si capita linearum comprehendantur ambitu, figurã absoluti orbis efficiat: quod ipsa rerum naturæ cogit ratio, non eisdẽ causis, quas attulimus in cælo. Nanque in illo caua in se conuexitas vergit, & cardini suo, hoc est terræ, vndiq; incumbit. Hæc, vt solida atq; conferta, assurgit, intumescenti similis, extraq; protenditur. Mundus in centrũ vergit: at terra exit à cẽtro immensum eius globũ in formam orbis assidua circa eam mundi volubilitate cogente.

De Antipodibus, an sint, & aquæ rotunditate. CAP. LXV.

Ingens hic pugna literarum, contraque vulgi, circumfundi terræ vndique homines conuersisq; inter se pedibus stare, & cunctis similem esse cæli verticem, ac simili modo ex quacunque parte mediam calcari: illo quærente, cur non decidant contrà siti: tan- 30 quam non & ratio præsto sit, vt nos non decidere mirẽtur illi. Interuenit sententia, quæ uis indocili probabilis turbæ, inæquali globo, vt si sit figura pineæ nucis, nihilominus terram vndique incoli. Sed quid hoc refert, alio miraculo exoriente? pendere ipsam, ac, non cadere nobiscum, ceu spiritus vis mundo præsertim inclusi, dubia sit: aut possit cadere, natura repugnante, & quò cadat, negante. Nam sicut ignium sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: ita terræ, arcentibus cunctis, nisi in se locus non est. Globum tamen effici mirum est, in tanta planitie maris camporúmque. Cui sententiæ adest Dicæarchus vir in primis eruditus, regum cura permensus montes, ex quibus altissimum prodidit Pelion, M.ccl.pass. ratione perpendiculi, nullam esse eam † portionem vniuersæ rotunditatis colligens. Mihi incerta hæc videtur cõiectatio, haud 40 ignaro quosdam Alpium vertices, longo tractu, nec breuiore L. millibus passuum assurgere. Sed vulgò maxima hæc pugna est, si coactam in verticem aquarum quoque figurã credere cogatur. Atqui non aliud in rerum natura aspectu manifestius. Nanq; & dependentes vbiq; guttæ paruis globãtur orbibus: & pulueri illatæ frondiumq; lanugini impositæ, absoluta rotunditate cernuntur: & in poculis repletis media maximè tument. Quæ propter subtilitatem humoris, mollitiamq; in se residentem, ratione facilius, quàm visu, deprehenduntur. Idq; etiam magis mirum, in poculis repletis, addito humore minimo circumfluere quod supersit: contrà euenire ponderibus additis ad vicenos sæpe denarios: scilicet quia intus recepta liquorẽ in verticem attollant, at cumulo eminente infusa dilabantur. Eadem est causa propter quam è nauibus terra nõ cernatur, è nauium malis 50 conspicua: ac procul recedẽte nauigio, si quid quod fulgeat religetur in mali cacumine,

† portione vniuersæ rotunditatis, hoc est, si vniuersæ rotunditatis spectes proportionem, quod genus locutionis Plinio in primis est familiare.

paulatim

paulatim descendere videatur, & postremò occultetur. Denique Oceanus quem fatemur vltimum, quanam alia figura cohæreret atque, non decideret, nullo vltra margine includente? Ipsum id ad miraculum redit, quonam modo etiamsi globetur, extremum non decidat mare. Contra quod, vt sint plana maria, & qua videtur figura, non posse id accidere, magno suo gaudio magnaque gloria inuentores Græci subtilitate geometrica docent. Namque, cùm è sublimi in inferiora aquæ ferantur, & sit hæc natura earum confessa, nec quisquam dubitet in litore vlo accessisse eas, quò longissimè deuexitas passa sit, procul dubio apparere, quo quid humilius sit, propius cētro esse terræ, omnesque lineas, quæ emittantur ex eo ad proximas aquas, breuiores fieri, quàm quæ ad extremum mare
10 à primis aquis. Ergo totas, omnique ex parte aquas vergere in centrū: ideoque non decidere, quoniam in interiora nitātur. Quod ita formasse artifex Natura credi debet, vt cùm terra arida & sicca constare per se ac sine humore non posset, nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo implexu iungerentur: hac sinus pandente, illa verò permeante totam, intrà, extrà, suprà, venis, vt vinculis, discurrentibus, atque etiam in summis iugis erumpēte: quo spiritu acta, & terræ pondere expressa, siphonum modo emicat: tantumque à periculo decidendi abest, vt in summa quæque & altissima exiliat. Qua ratione manifestum est, quare tot fluminum quotidiano accessu maria non crescant.

Quomodo aqua sit terræ innexa. CAP. LXVI.

Est igitur in toto suo globo tellus medio ambitu præcincta circumfluo mari. Nec ar-
20 gumentis hoc inuestigandum, sed iam experimentis cognitum.

De nauigatione maris, & fluminum. CAP. LXVII.

A Gadibus columnisque Herculis, Hispaniæ & Galliarū circuitu, totus hodie nauigatur occidens. Septentrionalis verò Oceanus, maiore ex parte nauigatus est, auspiciis Diui Augusti Germaniā classe circumuecta ad Cimbrorum promontorium: & inde immenso mari prospecto, aut fama cognito, ad Scythicam plagam, & humore nimio rigentia. Propter quod minimè verisimile est illic maria deficere, vbi vis humoris superet. Iuxta verò ab ortu ex Indico mari, sub eodem sidere pars tota vergens in Caspiū mare, pernauigata est Macedonū armis, Seleuco atque Antiocho regnantibus, qui & Seleucida atque Antiochida ab ipsis appellari voluere. Circa Caspium quoque, multa Oceani lito-
30 ra explorata, paruoque breuius, quàm totus, hinc aut illinc Septentrio eremigatus. Vt tamen coniecturæ locum sic quoque non relinquat, ingens argumentum paludis Mæoticæ, siue ea illius Oceani sinus est, vt multos aduerto credidisse, siue angusto discreti situ restagnatio. Alio latere Gadium, ab eodē occidēte, magna pars meridiani sinus ambitu Mauritaniæ nauigatur hodie. Maiorem quidem eius partem, & orientis, victoriæ magni Alexandri lustrauere, vsque in Arabicū sinum. In quo res gerente C. Cæsare Augusti filio, signa nauiū ex Hispaniensibus naufragiis feruntur agnita. Et Hanno, Carthaginis potētia florente, circumuectus à Gadibus ad finē Arabiæ, nauigationē eam prodidit scripto: sicut ad extera Europæ noscenda missus eodem tēpore Himilco. Præterea Nepos Cornelius author est, Eudoxū quendam sua ætate, cùm Lathyrū regem fugeret, Arabico sinu
40 egressum, Gades vsque peruectum: multoque ante eum Cælius Antipater, vidisse se, qui nauigasset ex Hispania in Aethiopiam cōmercii gratia. Idē Nepos de septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranii in Consulatu collegæ, sed tum Galliæ Proconsuli, Indos à rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercii causa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti. Sic maria circumfusa vndique, diuiduo globo, partem orbis auferunt nobis: nec inde huc, nec hinc illò peruio tractu. Quæ contemplatio apta detegendæ mortalium vanitati, poscere videtur, vt totum hoc, quicquid est, in quo singulis nihil satis est, cen subiectum oculis, quantum sit ostendam.

Qua portio terræ habitetur. CAP. LXVIII.

IAm primùm in dimidio cōputari videtur, tanquam nulla portio ipsi decidatur Ocea-
50 no: qui toto circumdatus medio, & omnes cæteras fundens recipiensque aquas, & quicquid exit in nubes, ac sidera ipsa tot & tantæ magnitudinis pascens, quo tandem ampli-

tudinis spatio credetur habitare? Improba & infinita debet esse tam vastæ molis possessio. Adde quòd ex relicto plus abstulit cælum. Nam cùm sint eius quinque partes, quas vocant zonas, infesto rigore & æterno gelu premitur omne, quicquid est subiectum duabus extremis vtrinque circa vertices, hunc qui Septentrio vocatur, cúmque qui aduersus illi Austrinus appellatur. Perpetua caligo vtrobique, & alieno molliorũ siderum aspectu, maligna ac pruina tantum albicans lux. Media verò terrarum, qua Solis orbita est, exusta flammis & cremata, cominus vapore torretur. Circà duæ tantùm inter exustam & rigentes, temperantur: eæque ipsæ inter se non peruiæ, propter incendiũ sideris. Ita terræ tres partes abstulit cælum: Oceani rapina in incerto est. Sed & relicta nobis vna portio haud scio an etiam in maiore damno sit. Idem siquidem Oceanus infusus in multos (vt dicemus) sinus, adeò vicino accessu interna maria allatrat, vt centum x v. millibus passuum Arabicus sinus distet ab Aegyprio mari: Caspius verò ccclxxv. millibus à Pontico. Idem interfusus intrat per tot maria, quibus Africam, Europam, Asiáque dispescit. Quantum terrarum occupet, computetur etiam nunc mensura tot fluminum, tantarum paludum. Addantur & lacus, & stagna: iam elata in cælum, & ardua aspectu quoque iuga: iam syluæ vallesque præruptæ, & solitudines, & mille causis deserta detrahantur. Hæ tot portiones terræ, imo verò, vt plures tradidere, mundi punctus (neque enim est aliud terra in vniuerso) hæc est materia gloriæ nostræ, hęc sedes: hîc honores gerimus, hîc exercemus imperia, hîc opes cupimus, hîc tumultuatur humanum genus, hîc instauramus bella etiam ciuilia, mutuísque cædibus laxiorem facimus terram. Et vt publicos gẽtium furores transeam, hæc in qua conterminos pellimus, furtóque vicini cæspitem nostro solo affodimus, vt qui latissimè rura metatus fuerit, vltraque † fines exegerit accolas, quota terrarum parte gaudeat? vel cùm ad mensuram auaritiæ suæ propagauerit, quam tandem portionem eius defunctus obtineat?

Alias, famam.

Mediam esse mundi terram. CAP. LXIX.

MEdiam esse mundi totius haud dubiis constat argumentis, sed clarissimè æquinoctii paribus horis. Nam nisi in medio esset, æquales dies noctesque haberi non posse depræhenderunt & dioptræ, quæ vel maximè id confirmant: cum æquinoctiali tempore ex eadem linea ortus occasúsque cernatur, & solstitialis exortus per suam lineam, brumalísque occasus. Quæ accidere nullo modo possent, nisi in centro sita esset.

De siderum ortus in æqualitate, & de eclipsi, & vbi, & quare. CAP. LXX.

TRes autem circuli suprà dictis zonis implexi, inæqualitates temporum distinguunt: Solstitialis à parte Signiferi excelsissima nobis, ad septentrionalem plagam versus, contráque ad alium polum brumalis, item medio ambitu Signiferi orbis incedens æquinoctialis. Reliquorum, quæ miramur, causa in ipsius terræ figura est, quam globo similem, & cum ea aquas, iisdem intelligitur argumentis. Sic enim fit haud dubiè, vt nobis septentrionalis plagæ sidera nunquam occidant, contrà meridianæ nunquam oriantur: rursúsque hæc illis non cernantur, attollente se contra medios visus terrarum globo. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus: nec Canopum Italia, & quem vocant Berenices crinem, item quem sub Diuo Augusto cognominauere Cæsaris thronon, insignes ibi stellas. Adeóque manifestò assurgens fastigium curuatur, vt Canopus quartam ferè partem signi vnius suprà terram eminere Alexandriæ intuentibus videatur: eadem à Rhodo terram quodam modo ipsam stringere: in Põto omnino non cernatur, vbi maximè sublimis Septentrio. Idem à Rhodo absconditur, magísque Alexandriæ: in Arabia Nouembri mense prima vigilia occultus, secunda se ostendit: in Meroe solstitio vesperi paulisper apparet, paucísque ante exortum Arcturi diebus pariter cum die cernitur. Nauigantium hæc maximè cursus depræhendunt, in alia aduerso, in alia prono mari, subitóque conspicuis, atque vt è freto emergentibus, quæ in anfractu pilæ latuere, sideribus. Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hoc polo excelsiore se attollit: aut vndique cernerentur hæc sidera. verùm hæc eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eadémque demersa longinquis: vtque nunc sublimis in deiectu positis videtur

videtur hîc vertex, sic in illam terræ deuexitatem transgressis, illa se attollunt, residentibus quæ hîc excelsa fuerant, quod nisi in figura pilæ accidere non posset. Ideoque defectus Solis ac Lunæ vespertinos Orientis incolæ non sentiut, nec matutinos ad Occasum habitantes: meridianos verò sæpius. Nobili apud Arbela magni Alexandri victoria, Luna defecisse noctis secunda hora prodita est: eadéque in Sicilia exoriens. Solis defectum, Vipsano & Fonteio c o s. qui fuere ante paucos annos, factum † pridie Calendas Maias, Campania hora diei inter septimam & octauam sensit: Corbulo dux in Armenia inter horam diei decimam & vndecimam prodidit visum, circuitu globi alia alus detegente & occultante. Quòd si plana esset terra, simul omnia apparerent cunctis, noctésque non fierent inæquales: neque aliàs, quàm in medio sitis, paria duodecim horarum interualla cernerentur, quæ nunc in omni parte simili modo congruunt.

† Alias, vndecimo Calen. Maias: nisi palaeat esse Maternam, à decem septimis loquens e clipsin diem x i. Cal Maiasam dicit incidisse.

Quare ratio diurna lucis in terris CAP. LXXI.

IDeo nec nox dieśq; quæuis eadem toto orbe simul est, opposito globi noctem, aut ambitu diem afferente. Multis hoc cognitum experimentis. In Africa Hispaniáque turrium Annibalis: in Asia verò propter piraticos terrores, simili specularum præsidio excitatos in queis prænuntiatiuos ignes sexta hora diei accensos, sæpe compertum est, tertia noctis à tergo vltimis visos. Eiusdem Alexandri cursor Philonides, ex Sicyone Elin mille & ducenta stadia nouem diei confecit horis: indéq; quamuis decliui itinere, tertia noctis hora remensus est sæpius. Causa, quòd eunti cum Sole iter erat, eundem remeans obuium contrario præteruertebat occursu. Qua de causa ad occasum nauigātes, quamuis breuissimo die, vincunt spatia nocturnæ nauigationis, vt solem ipsum comitantes.

Gnomonica de eadem re, & horologio primo. CAP. LXXII.

VAsa horoscopa non vbique eadem sunt vsui, in trecentis stadiis aut vt longissimè in quingentis, mutantibus semet vmbris Solis. Itaque vmbilici (quem gnomonem appellant) vmbra, in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die, paulo plus quàm dimidiam gnomonis mensuram efficit. In vrbe Roma nona pars gnomonis deest vmbræ. In oppido Ancone superest quinta trigesima. In parte Italiæ quæ Venetia appellatur, eisdem horis vmbra gnomoni par fit.

Vbi & quando nullæ vmbræ. CAP. LXXIII.

SImili modo tradunt in Syene oppido, quod est supra Alexandriam quinque millibus stadiorum, solstitij die medio nullam vmbram iaci: puteúmque eius experimenti gratia factum, totum illuminari. Ex quo apparere tum Solem illi loco supra verticē esse: quod & in India supra flumen Hypasin fieri tempore eodem Onesicritus scripsit. Constátque in Berenice vrbe Troglodytarum, & inde stadiis quatuor millibus d c c c. x x. in eadem gēte Ptolemaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum venatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadraginta quinis diebus, totidémque postea fieri, & per eos x c. dies in meridiem vmbras iaci. Rursus in Meroe insula, quæ est caput gentis Aethiopum, & quinque millibus stadiorum à Syene in amne Nilo habitatur, bis anno absumi vmbras, Sole duodeuicesimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinente. In Indiæ gente Oretum, mons est Maleus nomine, iuxta quem vmbræ æstate in Austrum, hyeme in Septentrionem iaciuntur. Quindecim tantùm noctibus ibi apparet Septentrio. In eadem India Patales celeberrimo portu, Sol dexter oritur, vmbræ in Meridiem cadunt. Septentrionem ibi Alexādro morante annotatum, prima tantùm noctis parte aspici, Onesicritus dux eius scripsit: quibus in locis Indiæ vmbræ non sint, Septentrionem non conspici, & ea loca appellari Ascia, nec horas dinumerari ibi.

Vbi bis anno vmbræ, & vbi in contrarium. CAP. LXXIIII.

AT in tota Troglodytice, vmbras bis quadragintaquinque diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.

Vbi longissimus dies, & vbi breuissimus. CAP. LXXV.

SIc fit, vt vario lucis incremento, in Meroe longissimus dies x i j. horas æquinoctiales, & octo partes vnius horæ colligat: Alexādriæ verò x i i i j. horas: in Italia quindecim: in Bri

in Británia x v i j. vbi æstate lucidæ noctes haud dubiè repromittunt id, quod cogit ratio credi: solstitij diebus accedente Sole propius verticem mundi, angusto lucis ambitu, subiecta terræ continuos dies habere † senis mensibus, noctésque è diuerso ad brumam remoto. Quod fieri in insula Thule Pythias Massiliensis scripsit, sex dierum nauigatione in Septentrionem à Britannia distante: quidam verò & in Mona, quæ distat à Camaloduno Britanniæ oppido circiter ducentis millibus, affirmant.

† Aliàs, senis diebus quam lectionem agnoscit & Pintianus, vetusti codicis fidem secutus.

Item de horologio. CAP. LXXVI.

VMbrarum hanc rationem, & quam vocant gnomonicen, inuenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primúsque horologium, quod appellant sciotericon, Lacedæmone ostendit. 10

Quomodo dies obseruentur. CAP. LXXVII.

IPsum diem alij aliter obseruáuere. Babylonij inter duos Solis exortus: Athenienses inter duos occasus: Vmbri à meridie in meridiem: vulgus omne à luce ad tenebras: Sacerdotes Romani, & qui diem diffiniere ciuilem, item Aegyptij & Hipparchus, à media nocte in mediam. Minora autem interualla esse lucis inter ortus Solis iuxta solstitia, quàm æquinoctia, apparet, quia positio Signiferi circa media sui obliquior est, iuxta solstitium verò rectior.

Differentia gentium ratio. CAP. LXXVIII.

COntexenda sunt his cælestibus nexa causis. Nanq; Aethiopas vicini sideris vapore torreri, adustísq; similes gigni, barba & capillo vibrato, non est dubium. Et aduersa 20 plaga mundi atq; glaciali, candida cute esse gẽtes, flauis promissas crinibus, † truces verò ex cæli rigore, has & illas mobilitates habẽtes. Ipsóq; † cnirum argumento, illis in supra succũ reuocari, natura vaporis: his in inferas partes depelli, humore deciduo. Hîc graues feras, illic varias effigies animalium prouenire, & maximè alitum, & in multas figuras gigni volucres. Corporum autem proceritatem vtrobiq;, illic ignium nisu, hic humoris alimẽto. Medio verò terræ salubris vtrinq; mistura, fertilis ad omnia tractus, modicus corporum habitus. Magna & in colore tẽperies. Ritus molles, sensus liquidus, ingenia fœcũda, totiúsq; naturæ capacia. Iisdem imperia, quæ nũquam extimis gentibus fuerint: sicut ne illæ quidem his paruerint, auulsæ, ac pro immanitate naturæ vrgentis illas solitariæ.

† Cælius Rhodiginus Antiqu. lect. lib. 3 cap. 12. locũ hunc sic restituit: truces verò ex cæli rigore, has & illas mobilitate hebetes.

† crinium

De motu terræ. CAP. LXXIX. 30

BAbyloniorum placita motus terræ, hiatúsq;, & cætera omnia, vi siderum existimant fieri, sed illorum trium, quibus fulmina assignant: fieri autem, meantium cum Sole aut congruentium, & maximè circa quadrata mundi. Præclara quædam esse & immortalis in eo (si credimus) diuinitas perhibetur, Anaximandro Milesio Physico: quem ferũt Lacedæmoniis prædixisse, vt vrbem ac tecta custodirẽt: instare enim motum terræ: cùm & vrbs tota eorum corruit, & Taygeti montis magna pars ad formam puppis eminens abrupta, cladem insuper eam ruina pressit. Perhibetur & Pherecydis Pythagoræ doctoris alia coniectatio, sed & illa diuina: haustu aquæ è puteo præsensisse, ac prædixisse ibi terræ motum. Quæ si vera sunt, quãtum à Deo tandem videri possunt tales distare, dum viuant? Et hæc quidem arbitrio cuiúsque existimanda relinquantur: ventos in causa esse 40 non dubium reor. Neq; enim vnquam intremiscunt terræ, nisi sopito mari, cælóq; adeò tranquillo, vt volatus auiũ non pendeant, subtracto omni spiritu qui vehit: nec vnquam, nisi post ventos † conditos, scilicet in venas & cauernas eius occulto afflatu. Neque aliud est in terra tremor, quàm in nube tonitruum. Nec hiatus aliud, quàm cùm fulmen erumpit, incluso spiritu luctante, & ad libertatem exire nitente.

† condito scilicet in venas, & cauernas eius occulta flatu.

De terræ hiatibus. CAP. LXXX.

VAriè itaque quatitur, & mira eduntur opera, alibi prostratis mœnibus, alibi hiatu profundo haustis, alibi egestis molibus, alibi emissis amnibus, nonnunquam etiam ignibus calidísve fontibus, alibi † aduerso fluminum cursu. Præcedit verò comitatúrque terribilis sonus, aliâs murmur similius mugitibus, aut clamori humano, armorúmue pulsantium fragori, pro qualitate materiæ excipientis, formáque vel cauernarum 50

† Rectius, auerso.

vel

vel cuniculi, per quem meat, exilius grassante in angusto, eodem rauco in recuruis resultante, in duris fremente, in humidis fluctuante & stagnantibus: item fremente contra solida. Itaq; & sine motu sæpe editur sonus. Nec simplici modo quatitur vnquam, sed tremit vibrátque. Hiatus verò aliâs remanet, ostendens quæ sorbuit, aliâs occultat ore compresso: rursúsque ita inducto solo, vt nulla vestigia extent, vrbibus plerunque deuoratis, agrorúmque tractu hausto. Maritima autem maximè quatiuntur. Nec montosa tali malo carent. Exploratum est mihi, Alpes, Appenninúmque sæpius tremuisse. Et autumno ac vere terræ crebriùs mouentur, sicut fiunt fulmina. Ideo Galliæ & Aegyptus minimè quatiuntur, quoniam hîc æstatis causa obstat, illic hyemis. Item noctu sæpius, quàm in-10 terdiu. Maximi autem motus existunt matutini vespertiníque: sed propinqua luce crebri interdiu autem circa meridiem. Fiunt & Solis Lunæque defectu, quoniam tempestates tunc sopiuntur. Præcipuè verò, cùm sequitur imbrem æstus, imbrésve æstum.

Signa motus futuri. CAP. LXXXI.

NAuigantes quoque sentiunt non dubia coniectura, sine flatu intumescente fluctu subitò, aut quatiente ictu. Intremunt verò & in nauibus posita, æquè quàm in ædificiis, crepitúque prænuntiant. Quin & volucres non impauidæ sedent. † Est & in cælo signum, præcedítque motu futuro, aut interdiu, aut paulo post occasum sereno, ceu tenuis linea nubis in longum porrectæ spatium. Est & in puteis turbidior aqua, nec sine odoris tædio.

† Sed & in cælo signũ præcedit motu futuro.

20 *Auxilia contra motus futuros.* CAP. LXXXII.

SIcut † in iisdem est remedium, quale & crebri specus præbent. Præconceptum enim spiritum exhalant: quod in certis notatur oppidis, quæ minus quatiuntur, crebris ad eluuiem cuniculis cauata. Multóque sunt tutiora in iisdem illis quæ pendent: sicut Neapoli in Italia intelligitur, parte eius, quæ solida est, ad tales casus obnoxia. Tutissimi sunt ædificiorum fornices, anguli quoque parietum, postésque alterno pulsu renitentes. Et latere terreno facti parietes minore noxa quatiuntur. Magna differentia est & in ipso genere motus: pluribus siquidem modis quatitur. Tutissimum est, cùm vibrat crispante ædificiorum crepitu, & cùm intumescit assurgens, alternóque motu residet: innoxium & cùm concurrentia tecta contrario ictu arietant, quoniam alter motus alte-30 ri renititur. Vndantis inclinatio, & fluctus more quædam volutatio infesta est: aut cùm in vnam partem totus se motus impellit. Desinunt autem tremores, cùm ventus emersit: sin verò durauere, non ante quadraginta dies sistuntur: plerunque & tardius, vtpote cum quidam annuo & bienni spatio durauerint.

† Sed & in iisdem est remedium.

Portenta terrarum semel visa. CAP. LXXXIII.

FActum est semel, quod equidem in Hetruscæ disciplinæ voluminibus inueni, ingens terrarum portentum L. Marcio, Sex. Iulio COSS. in agro Mutinensi. Nanque montes duo inter se concurrerunt, crepitu maximo assultantes recedentésque, inter eos flamma fumóque in cælum exeunte interdiu, spectante è via Aemylia magna equitum Romanorum, familiarúmque & viatorum multitudine. Eo concursu villæ omnes elisæ, ani-40 malia permulta quæ intrà fuerant, exanimata sunt, anno ante sociale bellum: quod haud scio an funestius ipsi terræ Italiæ fuerit, quàm ciuilia. Non minus mirum ostentum & nostra cognouit ætas, anno Neronis principis supremo, sicut in rebus eius exposuimus, pratis oleísque intercedente via publica in contrarias sedes trangressis, in agro Marrucino, prædiis Vectij Marcelli equitis Romani, res Neronis procurantis.

Miracula terræmotus. CAP. LXXXIIII.

FIunt simul cum terræmotu & inundationes maris, eodem videlicet spiritu infusi, aut residẽtis sinu recepti. Maximus terræ memoria mortaliũ extitit motus, Tiberij Cæsaris principatu, xij. vrbibus Asiæ vna nocte prostratis. Crebertimus Punico bello, intra eundem annum septies atq; quinquagies nuntiatus Romam. Quo quidem anno ad Tra-50 symenum lacum dimicantes, maximum motum neque Pœni sensere, nec Romani. Nec verò simplex malum, aut in ipso tantùm motu periculum est, sed par aut maius osten-

tum. Nunquam vrbs Roma tremuit, vt non futuri euentus alicuius id prænuntium esset.

Quibus locis maria recesserint. CAP. LXXXV.

EAdem nascentium causa terrarum est, cùm idem ille spiritus attollendo potens solo, non valuit erumpere. Nascuntur enim nec fluminum tantùm inuectu, sicut Echinades insulæ ab Acheloo amne congestæ, maiórque pars Aegypti à Nilo, in quam à Pharo insula noctis & diei cursum fuisse Homero credimus: sed & recessu maris, sicut eidem de Circeiis: quod accidisse & in Ambraciæ portu decem millium passuum interuallo, & Atheniensium quinque millium ad Piræeum memoratur. Et Ephesi, vbi quondam ædem Dianæ alluebat. Herodoto quidem si credimus, mare fuit supra Memphim vsque ad Aethiopum montes: itémque à planis Arabiæ. Mare & circa Ilium, & tota Teuthrania, quáque campos intulerit Mæander.

Odyss. 4.

10

Ratio insularum enascentium. CAP. LXXXVI.

NAscuntur & alio modo terræ, ac repente in aliquo mari emergunt, velut paria secum faciente natura, quæque hauserit hiatus, alio loco reddente.

Quæ & quibus temporibus enatæ sunt. CAP. LXXXVII.

CLaræ iampridem insulæ, Delos & Rhodos, memoriæ produntur enatæ. Postea minores, vltra Melon Anaphe, inter Lemnum & Hellespontum, Nea: inter Lebedum & Teon, Alone: inter Cycladas Olympiadis CXXXV. anno quarto, Thera & Therasia. Inter easdem post annos CXXX. Hiera, eadémque Automate. Et ab duobus stadiis post annos CX. in nostro æuo, M. Iunio Syllano, L. Balbo COSS. ad VIII. Idus Iulias, Thia.

20

Quas terras interruperint maria. CAP. LXXXVIII.

ANtenos & iuxta Italiam inter Aeolias insulas, item iuxta Cretam emersit è mari M. D. passuum, vnà cum calidis fontibus, altera Olympiadis CXIII. anno tertio in Thusco sinu, flagrans hæc violento cum flatu. Proditúrque memoriæ, magna circa illam multitudine piscium fluitante, confestim expirasse quibus ex his cibus fuisset. Sic & Pithecusas in Campano sinu ferunt ortas. Mox in his montem †Epopon, cùm repentè flamma ex eo emicuisset, cápestri æquatum planitie. In eadem & oppidum haustum profundo: alióque motu terræ stagnum emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochytam. Nanque & hoc modo insulas rerum natura fecit. Auellit Siciliam Italiæ, Cyprum Syriæ, Euboeam Bœotiæ, Euboeæ Atalanten & Macrin, Besbycum Bithyniæ, Leucosiam Sirenum promontorio.

† Legendum videtur Epomeó, quemadmodum apud Strabonem ad finem libri 5.

30

Quæ insulæ continenti adiunctæ. CAP. LXXXIX.

REursus abstulit insulas mari, iunxítque terris: Antissam Lesbo, Zephyrium Halicarnasso, Aethusam Myndo, Dromiscon & Pernen Mileto, Narthecusam Parthenio promontorio. Hybanda quondam insula Ioniæ, CC. nunc à mari abest stadiis Syrien Ephesus in mediterranea habet: Derasidas & Sophoniam vicina ei Magnesia. Epidaurus & Oricum insulæ esse desierunt.

Quæ terræ in totum mari permutatæ. CAP. XC.

IN totum abstulit terras, primùm omnium vbi Atlanticum mare est, si Platoni credimus, immenso spatio. Mox interno, quæ videmus hodie, mersam Acarnaniam Ambracio sinu, Achaiam Corinthio, Europam Asiámque Propontide & Ponto. Ad hoc perrupit mare Leucada, Antirrhium, Hellespontum, Bosphoros duos.

40

Quæ terræ ipsæ se sorbuerunt. CAP. XCI.

ATque vt sinus & stagna prætercam, † ipsa se condens terra deuorauit Cybotum altissimum montem, cum oppido Curite, Sipylum in Magnesia: & prius in eodem loco clarissimam vrbem, quæ Tantalis vocabatur. Galanis & Gamales vrbium in Phœnice agros cum ipsis, Phegium Aethiopiæ iugum excelsissimum, tanquam non infida grassarentur & litora.

† Ipsa se comest terra. Deuorauit &c.

Quæ vrbes haustæ sint à mari. CAP. XCII.

PYrrham & Antissam circa Mæotim Pontus abstulit, Elicen & Buram in sinu Corinthio, quarum in alto vestigia apparent. Ex insula Cea amplius triginta millia pas-

50

suum

finium abrupta fubitò, cum plurimis mortalium rapuit. Et in Sicilia dimidiam Thyndarida vrbem, ac quicquid ab Italia deerat. Similiter in Bœotia & Eleufina.

De miraculis terrarum. CAP. XCIII.

Motus enim terræ filcantur, & quicquid eft, vbi faltem bufta vrbium extant: fimul vt terræ miracula potius dicamus, quàm fcelera naturæ. Et Hercule non cæleftia enarratu difficiliora fuerint. Metallorum opulentia tam varia, tam diues, tam fœcunda, tot feculis fuborientia cùm tantum quotidie orbe toto populentur ignes, ruinæ, naufragia, bella, fraudes, tantum verò luxuria, & tot mortales conterant: gemmarum pictura tam multiplex, lapidum tam difcolores maculæ, interque eos candor alicuius, præter lucem omnia excludens: medicatorum fontium vis: ignium tot locis emicantium perpetua tot feculis incendia: fpiritus letales alibi, aut fcrobibus emiffi, aut ipfo loci fitu mortiferi, alibi volucribus tantùm, vt Soracte vicino vrbi tractu: alibi præter hominem cæteris animantibus: nonnunquam & homini, vt in Sinueffano agro & Puteolano: fpiracula vocant, alij Charoneas fcrobes, mortiferum fpiritum exhalantes. Item in Hirpinis Amfancti, ad Mephitis ædem locum, quem qui intrauere, moriuntur. Simili modo Hierapoli in Afia, Matris tantùm magnæ facerdoti innoxium. Alibi fatidici fpecus, quorum exhalatione temulenti futura præcinunt, vt Delphis, nobiliffimo oraculo. Quibus in rebus quid poffit aliud caufæ efferre mortalium quifpiam, quàm diffufæ per omne naturæ fubinde aliter atque aliter numen erumpens?

De terris femper trementibus. CAP. XCIIII.

Quædam verò terræ ad ingreffus tremunt, ficut in Gabienfi agro, non procul vrbe Roma, iugera fermè ducenta, equitantium curfu: fimiliter in Reatino.

De infulis femper fluctuantibus. CAP. XCV.

Quædam infulæ femper † fluctuant, ficut in agro Cæcubo, & eodem Reatino, Mutinenfi, Statonenfi. In Vadimonis lacu, & ad Cutilias aquas opaca fylua, quæ nunquàm die ac noctu eodem loco vifitur. In Lydia quæ vocantur Calaminæ, non ventis folùm, fed etiam contis quò libeat impulfæ, multorum ciuium Mithridatico bello falus. Sunt & in Nymphæo paruæ, faltuares dictæ, quòd eum in fymphoniæ cantu ad ictus modulantium pedum mouentur. In Tarquinienfi lacu magno Italiæ duæ nemora circumferunt, nunc triquetram figuram edentes nunc rotundam complexu, ventis impellentibus, quadratam nunquàm.

† fluitant.

Quibus in terris non pluat & aceruata terrarum miracula, & cæterorum elementorum. CAP. XCVI.

Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. Item in Nea oppido Troadis circa fimulachrum Mineruæ. In eodem & relicta facrificia non putrefcunt. Iuxta Harpafa oppidum Afiæ, cautes ftat horrenda, vno digito mobilis eadem, fi toto corpore impellatur, refiftens. In Taurorum peninfula in ciuitate † Parafino terra eft, qua fanantur omnia vulnera. At circa Affon Troadis lapis nafcitur, quo confumuntur omnia corpora: Sarcophagus vocatur. Duo funt montes iuxta flumen Indum: alteri natura eft vt ferrum omne teneat, alteri vt refpuat. Itaque fi fint claui in calciamento, veftigia auelli in altero nõ poffe, in altero fifti. Locris & Crotone peftilentiam nunquàm fuiffe, nec vllo terræmotu laboratum, annotatum eft. In Lycia verò femper à terræmotu xl. dies ferenos effe. In agro Ardano frumentum fatum non nafcitur. Ad aras Murtias in Veiente, & apud Tufculanum, & in fylua Ciminia loca funt in quibus in terram depacta non extrahuntur. In Cruftumino natum fœnũ ibi noxium, extra falubre eft.

† Characena.

Qua ratione æftus maris accedant & recedant. Et vbi ijdem extra rationem. CAP. XCVII.

Et de aquarum natura complura dicta funt: fed æftus maris accedere & reciprocare, maximè mirum: pluribus quidem modis, verùm caufa in Sole Lunáque. Bis inter duos exortus Lunæ affluunt, bifque remeant, vicenis quaternifque femper horis. Et primùm attollente fe cum ea mundo intumefcentes, mox à meridiano cęli faftigio vergente in occafum refidentes: rurfufque ab occafu fubter cæli ima, & meridiano contraria accedente,

accedente, inundantes: hinc donec iterum exoriatur, se sorbentes. Nec vnquam eodem tempore, quo pridie, reflui, † vt ancillante sidere, trahentéque secum auido hausta maria, & assiduè aliunde, quàm pridie, exoriente: paribus tamen interuallis reciproci senísque semper horis, non cuiusque diei aut noctis, aut loci, sed equinoctialibus: idcóque inæquales vulgarium horarum spatio, vtcunque plures in eas aut diei aut noctis illarum mensuræ cadunt, & equinoctio tantùm pares vbique. Ingens argumentum plenúmque lucis ac vocis etiam diurnæ, hebetes esse, qui negent subtermeare sidera, ac rursus eadem resurgere, similémque terris, imò verò vniuersæ naturæ exinde faciem, in iisdem ortus occasúsque operibus, non aliter sub terra manifesto sideris cursu alióve effectu, quàm cùm præter oculos nostros feratur. Multiplex etiamnum lunaris differentia, primúmque septenis diebus. † Quippe modici noua ad diuiduam æstus, pleniore ab ea exundant, plenáque maximè feruent. Inde mitescunt. Pares ad septimam primis. Iterúmque alio latere diuidua augentur. † In coitu Solis pares. Planè eadem Aquilonia, & à terris longius recedente mitiores, quàm cùm in Austros digressa, propiore nisu vim suam exercet. Per octonos quoque annos ad principia motus & paria incrementa centesimo Lunæ reuocantur ambitu, augente ea cuncta Solis annuis causis, duobus æquinoctiis maximè tumentes, & autumnali amplius, quàm verno. Inanes verò bruma & magis solstitio. Nec tamen in ipsis, quos dixi, temporum articulis, sed paucis pòst diebus, sicuti neque in plena aut nouissima, sed postea: nec statim vt Lunam mundus ostendat occultétve, aut media plaga declinet, verùm duabus ferè horis æquinoctialibus serius, tardiore semper ad terras omniũ, quæ geruntur in cælo, effectu cadẽte, quàm visu, sicuti fulguris, & tonitrus, & fulminum. Omnes autem æstus in Oceano maiora integunt spatia inundantq;, quàm in reliquo mari: siue quia totum in vniuersitate animosius est, quàm in parte, siue quia magnitudo aperta sideris vim laxè grassantis efficacius sentit, eandem angustiis arcentibus. Qua de causa nec lacus, nec amnes similiter mouentur. Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus, Pythias Massiliensis author est. Interiora autem maria terris claudũtur, vt portu. Quibusdam tamen in locis spatiosior laxitas ditioni paret vtpote cùm plura exempla sint, in tranquillo mari, nulloq́, velorum impulsu, tertio die ex Italia prouectorum Vticam, æstu feruente. Circa litora autẽ magis quàm in alto depræhenduntur hi motus: quoniam & in corpore extrema pulsum venarum, id est, spiritus magis sentiunt. In plerisque tamen æstuariis, propter dispares siderum in quoque tractu exortus, diuersi existunt æstus, tempore, non ratione, discordes, sicut in Syrtibus. Et quorundã tamen priuata natura est, velut Taurominitani euripi sæpius, & in Eubœa septies die ac nocte reciprocantis. Aestus idem triduo in mense consistit, septima, octaua, nonáque Luna. Gadibus, qui est delubro Herculis proximus, fons inclusus ad putei modum, aliâs simul cum Oceano augetur minuitúrque, aliâs verò vtrunq; contrariis temporibus. Eodem in loco alter, Oceani motibus consentit. In ripa Bætis oppidum est, cuius putei crescente æstu minuuntur, augescunt decedente, mediis temporum immobiles. Eadem natura in Hispali oppido vni puteo, cæteris vulgaris. Et Pontus semper extrà meat in Propontidem, introrsus in Pontum nunquam refluo mari.

† vt ancillantes sideri auido, trahentéque secum hausta maria, & assiduè aliunde, quàm pridie, exorienti.

† Quippe modici à noua ad diuiduam æstus, pleniores ab ea exundant.

† In coitu Solis pares plenæ. Eadẽ &c.

Miracula maris. CAP. XCVIII.

OMnia pleniluuio maria purgantur, quædam & stato tempore. Circa Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in litus purgamenta: vnde fabula Solis boues ibi stabulari. His addit (vt nihil quod equidem nouerim prætercam) Aristoteles, nullum animal nisi æstu recedente expirare. Obseruatum id multùm in Gallico Oceano, & duntaxat in homine compertum.

Quæ potestas Lunæ, & terrena, & marina. CAP. XCIX.

QVo vera coniectatio existit, haud frustra spiritum sidus Lunæ existimari. Hoc esse quod terras saturet, accedénsque corpora impleat, abscedens inaniat. Ideo cum incremento eius augeri conchylia, & maximè spiritum sentire, quibus sanguis non sit. Sed & † sanguinẽ hominẽ etiam cum lumine eius augeri ac minui: frondes quoque

† sanguinem hominum.

quoque ac pabula (vt suo loco dicetur) sentire, in omnia eadem penetrante vi.

Quæ Solis, & quare salsum mare. CAP. C.

ITaque Solis ardore siccatur liquor: & hoc esse masculum sidus accepimus, torrens cunctà sorbénsque. Sic mari latè patenti saporem incoqui salis, † aut quia exhausto inde dulci tenuíque, quod facillimè trahat vis ignea, omne asperius crassiúsque linquatur. Ideo summa æquorum aqua dulciorem profundam. Hanc esse veriorem causam asperi saporis, quàm quòd mare terræ sudor sit æternus, aut quia plurimum ex arido misceatur illi vapore, aut quia terræ natura medicatas aquas inficiat. Est in exemplis Dionysio Siciliæ tyranno, cùm pulsus est ea potentia, accidisse prodigium, vt vno die in 10 portu dulcesceret mare.

† Aut, præterea redundat.

Item de natura Lunæ. CAP. CI.

EContrario ferunt Lunæ fœmineum ac molle sidus, atque nocturnum, soluere humorem, & trahere, non auferre. Id manifestum esse, quòd ferarum occisa corpora in tabem † visu suo resoluat, somnóque sopitis rorporem contractum in caput reuocet: glaciem refundat, cunctáque humifico spiritu laxet. Ita pensari naturæ vices, sempérque sufficere, aliis siderum elementa cogentibus, aliis verò fundentibus. Sed in dulcibus aquis Lunæ alimentum esse, sicut in marinis Solis

† nisu legit Pintianus ex Toletano codice qua voce & Iuuen. vsus est. Plinius libr. 37. pro desluuio illo à sideribus in terram descedente, quod Barbari Influentiam vocant.

Vbi altissimum mare. CAP. CII.

ALtissimum mare xv. stadiorum Fabianus tradit. Alii in Ponto ex aduerso Coraxorum gentis (vocant Bathea Ponti) trecentis ferè à continenti stadiis immensam al- 20 titudinem maris tradunt, vadis nunquàm repertis.

Miracula aquarum, fontium, & fluminum. CAP. CIII.

MIrabilius id faciunt aquæ dulces, iuxta mare vt fistulis emicantes. Nam nec aquarum natura à miraculis cessat. Dulces mari inuehuntur, leuiores haud dubiè. Ideo & marinæ, quarum natura grauior, magis inuecta sustinent. Quædam verò & dulces inter se supermeant alias. Vt in Fucino lacu inuectus amnis, in Lario Addua, in Verbano Ticinus, in Benaco Mincius, in Seuinno Ollius, in Lemano Rhodanus, hic trans Alpes, superiores in Italia, multorum millium transitu hospitales suas tantùm, nec largiores, quàm intulere, aquas euehentes. Proditum hoc & in Oronte amne Syriæ, multisq; aliis. 30 Quidam verò odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco litori infunditur. Subeunt terras, rursúsque redduntur, Lycus in Asia, Erasinus in Argolica, Tigris in Mesopotamia. Et quæ in Aesculapii fonte Athenis immersa sunt, in Phalerico redduntur. Et in Atinate campo fluuius mersus, post xx. M. pass. exit: & in Aquileiensi Timauus. Nihil in Asphaltite Iudææ lacu, qui bitumen gignit, mergi potest: nec in Armeniæ maioris Arethusa: is quidem nitrosus pisces alit. In Salentino iuxta oppidum Manduriam lacus ad margines plenus, neque exhaustis aquis minuitur, neque infusis augetur. In Ciconum flumine, & in Piceno lacu Velino lignum deiectum, lapideo cortice obducitur: & in Surio Colchidis flumine, adeò vt lapidem plerunque † durans adhuc integat cortex. 40 Similiter in flumine Silaro, vltra Surrentũ, non virgulta modò immersa, verùm & folia lapidescunt, altâs salubri potu eius aquæ. In exitu paludis Reatinæ saxum crescit. Et in Rubro mari oleæ, virentésque frutices enascũtur. Sed & fontium plurimorum natura mira est feruore. Idque etiam in iugis Alpium, ipsoq; in mari inter Italiam & Aenariã, vt in Baiano sinu, & in Liri fluuio, multísque aliis. Nam dulcis haustus in mari plurimis locis, vt ad Chelidonias insulas & Aradum, & in Gaditano Oceano. Patauinorum aquis calidis herbæ virentes innascuntur, Pisanorũ ranæ: ad Vetulonios in Hetruria non procul à mari, pisces. In Casinate fluuius appellatur Scatebra, frigidus, abundantior æstate. In eo, vt in Arcadiæ Stymphali, enascuntur aquatiles musculi. In Dodone Iouis fons cùm sit gelidus, & immersas faces extinguat, si extinctæ admoueãtur accendit. Idem me- 50 ridie semper deficit, qua de causa Anapauomenon vocant. Mox increscens ad medium noctis exuberat: ab eo rursus sensim deficit. In Illyriis supra fontem frigidum expansæ vestes

† durus.

vestes accenduntur. Iouis Hammonis fons interdiu frigidus, noctibus feruet. In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, & circa meridiem maximè frigidus: mox paulatim tepescens, ad noctis media feruore & amaritudine infestatur. Padi fons mediis diebus æstiuis velut interquiescens semper aret. In Tenedo insula fons, semper à tertia noctis hora in sextam ab æstiuo solstitio exundat. Et in Delo insula Inopus fons eodem, quo Nilus, modo, ac pariter cum eo decrescit augetúrque. Contra Timauum amnem insula parua in mari est cum fontibus calidis, qui pariter cum æstu maris crescunt, minuunturque. In agro Pitinate trans Apenninum fluuius Nouanus omnibus solstitiis torrens, bruma siccatur. In Falisco omnis aqua pota candidos boues facit. In Bœotia amnis Melas oues nigras: Cephissus ex eodem lacu profluens, albas: rursus nigras Penius, rufásque iuxta 10 Ilium Xanthus, vnde & nomen amni. In Ponto fluuius † Astaces rigat campos, in quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. In Reatino fons Neminia appellatus, alio atque alio loco exoritur, annonæ mutationem significans. Brundusii in portu fons, incorruptas præstat aquas nauigantibus. Lyncestis aqua, quæ vocatur acidula, vini modo temulentos facit. Item in Paphlagonia, & in agro Caleno. In Andro insula templo Liberi patris fontem nonis Ianuariis semper vini sapore fluere Mutianus ter cos. credit: Dios tecnosia vocatur. Iuxta Nonacrim Arcadiæ Styx, nec odore differens, nec colore, epota illico necat. Item in Beroso Taurorum colle tres fontes, sine remedio, sine dolore mortiferi. In Carrinensi Hispaniæ agro duo fontes iuxta fluunt, alter omnia respuens, alter absorbens. In eadem gente alius, aurei coloris omnes ostendit pisces, nihil extra illam 20 aquam cæteris differentes. In Comensi iuxta Larium lacum, fons largus, horis singulis semper intumescit ac residet. In Cydonia insula ante Lesbon fons calidus, vere tantum fluit. Lacus Sinnaus in Asia circumnascēte absynthio inficitur. Colophone in Apollinis Clarii specu lacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiore vita. Amnes retro fluere & nostra vidit ætas, Neronis principis annis supremis, sicut in rebus eius retulimus. Iam omnes fontes æstate quàm hyeme, gelidiores esse, quem fallit? Sicut illa permira naturæ opera, æs & plumbum in massa mergi, dilatata fluitare. Eiusdémque ponderis alia sidere, alia inuehi. Onera in aqua facilius moueri. Thyrreum lapidem, quamuis grandem, innatare, eundémque comminutum mergi. Recentia cadauera ad vadum labi, intumescentia attolli. Inania vasa haud facilius, quàm plena, extrahi. Pluuias 30 salinis aquas vtiliores esse, quàm reliquas: nec fieri salem, nisi admistis dulcibus. Marinas tardius gelare, celerius accendi. Hyeme mare calidius esse, autumno salsius. Omne oleo tranquillari. Et ob id vrinātes ore spargere, quoniam mitiget naturam asperam, lucémque deportet. Niues in alto mari non cadere. Cùm omnis aqua deorsum feratur, exilire fontes, atque etiam in Aetnæ radicibus flagrantis intantum, vt quinquagena & centena milia pass. harenas flammarum globus eructet.

Ignium & aquarum iuncta miracula, & de maltha. CAP. CIIII.

IAmque & ignium, quod est naturæ quartum elementum, reddamus aliqua miracula. Sed primùm ex aquis. In Commagenes vrbe Samosatis stagnum est, emittens limum (maltham vocant) flagrantem. Cùm quid attigit solidi, adhæret: præterea tactus sequitur 40 fugientes. Sic defendêre muros oppugnante Lucullo: flagrabátque miles armis suis: Aquis etiam accenditur. Terra tantùm restingui docuere experimenta.

De Naphtha. CAP. CV.

SImilis est natura naphthæ; ita appellatur circa Babyloniā, & in Austagenis Parthiæ profluens, bituminis liquidi modo. Huic magna cognatio ignium, trāsiliúntque protinus in eam vndecunque visam. Ita ferunt à Medea pellicem crematam, postquam sacrificatura ad aras accesserat, corona igne rapta.

De semper ardentibus locis. CAP. CVI.

VErùm in montium miraculis, ardet Aetna noctibus semper, tantóque æuo ignium materiæ sufficit, niualis hybernis temporibus, egestúmque cinerem pruinis operiens. Nec in illo tantùm natura sæuit, exustionem terris denūtians. Flagrat in Phaselide 50

mons

mons Chimæra, & quidem immortali diebus ac noctibus flamma. Ignem eius accendi aqua, extingui verò terra aut fœno, Gnidius Ctesias tradit. Eadem in Lycia Hephæstii montes, teda flammatæ tacti, flagrant adeò, vt lapides quoque riuorum & harenæ in ipsis aquis ardeant: alitúrque ignis ille pluuiis. Baculo si quis ex iis accenso traxerit sulcos, riuos ignium sequi narrant. Flagrat in Bactris Cophanti noctibus vertex. Flagrat in Medis & Cestia gente cõfinio Persidis, Susis quidem ad turrim albam, è x. caminis, maximo eorum & interdiu. Campus Babyloniæ flagrat, quadam veluti piscina iugeri magnitudine. Item Aethiopum iuxta Hesperium montem, stellarum modo campi noctu nitent. Similiter in Megalopolitanorum agro, tametsi internus sit ille iucundus, 10 †frondémque densi supra se nemoris non adurens, & iuxta gelidum fontem semper ardens. Nymphæi crater dira Apolloniatis suis portendit, vt Theopompus tradidit. Augetur imbribus, egerítque bitumen, temperandum fonte illo ingustabili, alias omni bitumine dilutius. Sed quis hæc miretur? in medio mari Hiera insula Aeolia iuxta Italiam cũ ipso mari arsit per aliquot dies sociali bello, donec legatio Senatus piauit. Maximo tamen ardet incendio Theôn ochema dictum, Aethiopum iugum, torrentésque Solis ardoribus flammas egerit. Tot locis tot incendiis rerum natura terras cremat.

†Mutãda est distinctio, & sic legendũ: frondémque densi supra se nemoris non adurẽs Et iuxta egelidũ fontẽ ardens Nymphæi crater, dira semper Apolloniatis suis portendit. Vt autem Egelidũ malimus, quã Gelidũ, Strabonis authoritate, adducimur, qui Nymphæi crateris fontes subesse scribit aquis tepidis, & bitumine scatentes.

Ignium per se miracula. CAP. CVII.

PRæterea cùm sit huius vnius elementi ratio fœcunda, séque ipse pariat, & minimis crescat scintillis, quid fore putandum est in tot rogis terræ? Quæ est illa natura, quæ 20 voracitatem in toto mundo auidissimam sine damno sui pascit? Addantur iis sidera innumera, ingénsque Sol. Addantur humani ignes, & lapidum quoque insiti naturæ, attrita inter se ligna, iam nubium & origines fulminum. Excedit profectò omnia miracula, vllum diem fuisse, quo non cuncta conflagrarent: cùm specula quoque concaua aduersa Solis radiis faciliùs etiam accendantur, quàm vllus alius ignis. Quid quòd innumerabiles parui, sed naturales scatent? In Nymphæo exit è petra flamma, quæ pluuiis accenditur. Exit & ad aquas Scantias. Hæc quidem inualida cùm transit, nec longè in alia materia durans. Viret æternò hunc fontem igneum contegens fraxinus. Exit in Mutinensi agro statis Vulcano diebus. Reperitur apud authores, subiectis Ariciæ aruis, si carbo deciderit, ardere terram. In agro Sabino & Sidicino vnctum flagrare lapidem. In 30 Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrũ, protinus flammam existere. In Laciniæ Iunonis ara sub dio sita, cinerem immobilem esse, perflantibus vndique procellis. Quin & repentinos ignes existere, & in aquis, & in corporibus etiam humanis. Trasymenum lacum arsisse totum. Seruio Tullio dormienti in pueritia, ex capite flammam emicuisse. L. Marcio in Hispania interemptis Scipionibus concionanti, & milites ad vltionem exhortanti, arsisse simili modo, Valerius Antias narrat. Plura mox & distinctiùs. Nunc enim quadam mistura rerum omnium exhibentur miracula. † Verùm egressa mens interpretationem naturæ, festinat legentium animos per totum orbem veluti manu ducere.

† Interim.

Terræ vniuersæ mensura, longitudo & latitudo. CAP. CVIII.

40 PArs nostra terrarum, de qua memoro, ambienti (vt dictum est) Oceano velut innatans, longissimè ab ortu ad occasum patet, hoc est, ab India ad Herculis columnas Gadibus sacratas, octuagies quinquies centena septuaginta octo M. pass. vt Artemidoro authori placet. Vt verò Isidoro, nonagies octies centena & decem & octo M. Artemidorus adiicit amplius, à Gadibus circuitu sacri promontorii ad promontorium Artabrum, quò longissimè frons procurrit Hispaniæ, octingenta M. nonaginta unum. Id mensuræ, duplici currit via. A Gange amne ostióque eius, quo se in Eoum Oceanum effundit, per Indiam Parthyenénque ad Myriandrum vrbem Syriæ, in Issico sinu positam, quinquagies bis centena, quindecim M. pass. Inde proxima nauigatione Cyprum Insulam, Patatam Lyciæ, Rhodum, Astypalæam in Carpathio mari insulas, laconicæ Tæ- 50 narum, Lilybæum Siciliæ, † Calarim Sardiniæ, tricies quater centena, quinquaginta M. Deinde Gades quatuordecies centena & quinquaginta M. pass. Quæ mensura vniuersa ab eo

† Caralim legendum videtur, ex

Strabone & Ptolemæo Vnde etiã infra lib. 3. cap. 7 promontorium Caralitanum appellatur.

† Lechaico.

ab eo mari efficit octogies quinquies centena, lxxviii. M. pass. Alia via, quæ certior, itinere terreno maximè patet, à Gange ad Euphratem amnem quinquagies centena M. p. & xxi. Inde Cappadociæ Mazaca cc. M. xliiii. Inde per Phrygiam, Cariam, Ephesum. cccc. M. pass. xcviii. Ab Epheso per Aegæum pelagus Delum ducenta M. Isthmum ducenta duodecim M. Deinde terra & † Laconico mari & Corinthiaco sinu Patras Peloponnesi, ducentaduo M. quingẽti: Leucadem lxxxvi. millia quingenti: Corcyram totidem: Acroceraunia centum triginta duo millia quingenti: Brundusium lxxx. sex millia quingenti: Romam ccc. millia lx. Alpes vsque ad Cincomagum vicum M. ccccxviii. Per Galliã ad Pyrenæos montes Illiberim quingenta quinquaginta sex M. Ad Oceanum & Hispaniæ oram trecenta trigintaduo M. Traiectu Gadis septem millia quingenti. Quæ mensura 10 Artemidori ratione efficit octuagiessexies centena octoginta quinque. Latitudo autem terræ à meridiano situ ad septentrionem, dimidio ferè minor colligitur, quinquagies quater centena sexaginta duo millia. Quo palàm fit, quantum & hinc vapor abstulerit, & illinc rigor. Neque enim deesse arbitror terris, aut non esse globi formam, sed inhabitabilia vtrinque incomperta esse. Hęc mensura currit à litore Aethiopici Oceani, quà modò habitatur, ad Meroen ccccl. M. Inde Alexandriã duodecies centena millia quinquaginta. Rhodũ quingenta octogintatria. Gnidum octogintaquatuor millia quingenti. Côn viginti quinque millia. Samum c. millia. Chium lxxxiiii. millia. Mitylenẽ lxv. millia. Tenedon xxviii. millia. Sigæum promontorium xii. millia quingẽti. Os Ponti cccxii. millia quingenti. Carambin promontorium cccl. Os Mæotidis cccxii. millia quingenti. 20 Ostium Tanais cclxv. M. qui cursus compendiis maris breuior fieri potest lxxxix. M. Ab ostio Tanais nihil modicum diligentissimi authores fecere, Artemidorus vlteriora incomperta existimauit, cùm circa Tanaim Sarmatarum gentes degere fateretur ad Septentriones versas. Isidorus adiecit xiic. M. L. vsque ad Thulen, quæ coniectura diuinationis est. Ego non minore quàm proximè dicto spatio, Sarmatarum fines nosci intelligo. Et alioquin quantum esse debet, quod innumerabiles gentes subinde sedem mutantes capiat? Vnde vlteriorem mensuram inhabitabilis plagæ, multo esse maiorem arbitror. Nam & à Germania immensas insulas non pridem compertas, cognitum habeo. De longitudine ac latitudine hæc sunt, quæ digna memoratu putem. Vniuersum autem hunc circuitum Eratosthenes, in omnium quidem literarum subtilitate, & in hac vtique 30 præter cæteros solers, quam cunctis probari video, ducentorum quinquagintaduorum millium stadiûm prodidit. Quæ mẽsura Romana emoputatione efficit trecenties quindecies centena millia. pass. Improbum ausum: verùm ita subtili computatione compræhensum, vt pudeat non credere. Hipparchus & in coarguendo eo, & in reliqua omni diligentia mirus, adiicit stadiorum paulo minus xxv. millia.

Harmonica mundi ratio. CAP. CIX.

ALia Dionysodoro fides: neque enim subtraham exemplum vanitatis Græcæ maximum. Melius hic fuit, Geometrica scientia nobilis. Senecta diem obiit in patria. Funus duxere ei propinquæ, ad quas pertinebat hæreditas. Eæ cùm secutis diebus iusta peragerent, inuenisse dicuntur in sepulchro epistolam Dionysodori nomine ad superos 40 scriptaPm. eruenisse eum à sepulchro ad infimam terram: esséque eo stadiorum quadragintaduo millia. Nec defuere Geometræ, qui interpretarentur significare epistolam à medio terrarum orbe missam, quò deorsum ab summo longissimum esset spatium, & idem pilæ medium. Ex quo consequuta computatio est, vt circuitu esse † ducenta quinquagintaquinque millia stadia pronuntiarent. Harmonica ratio, quæ cogit rerum naturam sibi ipsam congruere, addit huic mensuræ stadia † septem millia, terrámque nonagesimam sextammillesimam totius mundi partem facit.

† Ducenta quinquaginta duo millia.

† xii. M.

C. PLINII

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER III.

PROOEMIVM.

HACTENVS de situ & miraculis terræ, aquarúmq; ac siderũ, & ratione vniuersitatis, atque mensura. Nunc de partibus, quanquàm infinitum id quoque existimatur, nec temere sine aliqua reprehensione tractatum. Haud vllo in genere venia iustior est, si modò minimè mirum est, hominem genitum non omnia humana nouisse. Quapropter autorem neminem vnum sequar, sed vt quenque verissimum in quaque parte arbitrabor. Quoniam commune fermè omnibus fuit, vt eos quisque diligentissimè situs diceret, in quibus ipse prodebat: ideo nec culpabo, aut coarguam quenquam. Locorum nuda nomina, & quanta dabitur breuitate ponentur, claritate caussísque dilatis in suas partes. Nunc enim sermo de toto est. Quare sic accipi velim, vt si vidua fama sua nomina, qualia fuere primordio ante res vllas gestas, nuncupentur, & sit quædam in his nomenclatura quidem, sed mundi rerúmque naturæ. Terrarum orbis vniuersus in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu Solis & Gaditano freto, quà irrumpens Oceanus Atlanticus in maria interiora diffunditur. Hinc intranti dextra Africa est, læua Europa: inter has Asia est. Termini amnes, Tanais, & Nilus. Quindecim M. pass. in longitudinem, quas diximus, fauces Oceani patent, quinque M. in latitudinem, à vico Mellaria Hispaniæ, ad promontorium Africæ Album, autore Turannio Graccula iuxtà genito. T. Liuius ac Nepos Cornelius latitudinis tradiderunt, vbi minimum, vij. M. pass. vbi verò plurimum, x. M. Tam modico ore tam immensa æquorum vastitas panditur. Nec profunda altitudo miraculum minuit. Frequentes quippe tæniæ candicantis vadi carinas territant. Qua de causa Limen interni maris multi eum locum appellauere. Proxima autem faucibus vtrinque impositi montes, coercent claustra, Abila Africæ, Europæ Calpe, laborum Herculis metæ. Quam ob causam indigenæ columnas eius Dei vocant, credúntque perfossas exclusa antea admisisse maria, & rerum naturæ mutasse faciem.

De Europa. CAP. I.

PRimùm ergo de Europa altrice victoris omnium gentium populi, longéque terrarum pulcherrima, quam plerique meritò non tertiam portionem fecere, verùm æquam, in duas partes ab amne Tanai ad Gaditanum fretũ vniuerso orbe diuiso. Oceanus hoc quod dictum est, spatio Atlanticũ mare infundens, & auido meatu terras, quæcunque venientem expauere, demergens, resistentes quoque flexuoso litorum anfractu lambit, Europam vel maximè recessib. crebris excauans, sed in quatuor præcipuè sinus. Quorum primus à Calpe Hispaniæ extimo (vt dictum est) monte, Locros & Brutium vsque promontorium immenso abitu flectitur. In eo prima Hispania terrarum est, vlterior appellata, eadem Bætica. Mox† à fine Vrgitano citerior, eadémque Tarraconensis ad Pyrenæa iuga. Vlterior in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Siquidem Bæticæ latere septentrionali prætẽditur Lusitania, amne Ana discreta. Ortus hic Laminitano agro citerioris Hispaniæ, & modò se in stagna fundens, modò in angustias resorbens, aut in totum cuniculis condens, & sæpius nasci gaudens, in Atlanticum Oceanum effunditur. Tarraconensis autẽ affixa Pyrenæo, totóq; eius latere decurrens, & simul ad Gallicum Oceanũ Iberico à mari transuersa se pandens, Solorio monte, & Oretanis iugis, Carpetanísq;, & Asturũ, à Bætica atque Lusitania distinguitur. Bætica à flumine eam mediam secante cognominata, cunctas prouinciarum diuiti cultu, & quodam fertili ac

†Malim à sinu Virgitano. Vrbs enim Varga hac in parte à Pomponio collocatur: propinquusque sinus appellatur Virgitanus.

peculiari nitore præcedit. Iuridici conuentus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalēsis. Oppida omnia numero c l x x v. In iis coloniæ v i i j. municipia v i i j. Latio antiquitus donata x x ix. libertate v j. †fœdere i j. stipēdiaria c x x. Ex his digna me moratu, aut Latiali sermone dictu facilia, à flumine Ana litore Oceani oppidū Ossonoba, Lusturia cognominatum. Interfluentes Luxia & Vrium. Ariani montes. Bætis fluuius. Litus Corense inflexo sinu. Cuius ex aduerso Gades inter insulas dicendæ. Promontorium Iunonis, Portus Besippo, Oppida Belon, Mellaria, Fretum ex Atlantico mari. Carteia, Tartessos à Græcis dicta. Mōs Calpe. Dein litore interno oppidum Barbesula cum fluuio. Item Salduba oppidum, Suel Malacha cum fluuio fœderatorum. Dein Menoba cum fluuio. †Sexi Firmum cognomine Iulium, Selambina, Abdera. Murgis Bæticæ finis. Oram eam vniuersam originis Pœnorum existimauit M. Agrippa. Ab Ana autē Atlantico Oceano obuersa Bastulorum Turdulorúmq; est. In vniuersam Hispaniam M. Varro peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, Celtásq;, & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lyssam cum eo bacchantium, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius vniuersæ. Atque de Hercule ac Pyrene vel Saturno traduntur, fabulosa in primis arbitror. Bætis in Tarraconensis prouinciæ, non vt aliqui dixere, Mentesa oppido, sed Tugiensi exoriens saltu quem Tader fluuius, qui Carthaginiensem agrum rigat, Ilorci refugit Scipionis rogum: versúsq; in occasum, Oceanum Atlanticum prouinciam adoptans petit, modicus primò, sed multorum fluminum capax, quibus ipse famam aquásq; aufert. Bæticæ primùm ab Ossigitania infusus, amœno blandus alueo crebris dextra læ-uáque accolitur oppidis. Celeberrima inter hunc & Oceani oram in mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur, Iulia quæ Fidentia, Virgao quæ Alba, Ebura quæ Cerealis, Iliberi quod Liberini, Ilipula quæ Laus, Artigi quod Iulienses, Vesci quod Fauentia, Singilia, Hegua, Arialdunum, Agla minor, †Bæbro, Castra vinaria, Episibrium, Hipponoua, Illurco, Osca, Escua, Succubo, Nuditanum, Tucci vetus, omnia Bastitaniæ vergentis ad mare. Conuentus verò Cordubensis circa flumen ipsum Osigi, quod cognominatur, Laconicum, Illiturgi quod Forum Iulium, Ipasturgi quod Triumphale, Sitia, & x i i i j. M. passuum remotum in mediterraneo Obulco, quod Pontificense appellatur. Mox Ripepora fœderatorum, Sacili, Martialium Onoba. Et dextra Corduba, Colonia patritia cognominata, inde primùm nauigabili Bæti. Oppida Carbulo, Decuma: fluuius Singulis, eodem Bætis latere incidens. Oppida. Hispalensis conuentus Celtica, Axattara, Arruci, Menoba, Ilipa cognomine Italica. Et à læua Hispalis colonia, cognomine Romulensis. Ex aduerso oppidum Osset, quod cognominatur Iulia Constantia, Vergentum, quod Iulii genitor, Hippo Caurasiarum, fluuius Menoba, Bæti & ipse à dextro latere infusus. At inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, coloniæ, Asta quæ Regia dicitur. Et in mediterraneo Asido, quæ Cæsariana. Singulis fluuius in Bætin, quo dictum est ordine, irrumpens, Astigitanam coloniam alluit, cognomine Augustam firmam, ab ea nauigabilis. Huius conuentus sunt reliquæ coloniæ immunes: Tucci, quæ cognominatur Augusta gemella, Ituci quæ Virtus Iulia, Attubi, quæ Claritas Iulia, Vrso quæ Genua vrbanorum, inter quæ fuit Munda cum Pompeii filio capta. Oppida libera, Astigi vetus, Ostippo: stipendiaria Callet, Calucula, Castra gemina, Ilipula minor, Merucra, Sacrana, Obulcula, Oningis. Ab ora venienti prope Menobam amnem & ipsum nauigabilem, haud procul accolunt Alontigiceli, Alostigi. Quæ autem regio à Bæti ad fluuium Anam tendit extra prædicta, Beturia appellatur, in duas diuisa partes, totidémque gentes: Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis conuentus: Turdulos, qui Lusitaniam & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguntur: Seria, quæ dicitur fama Iulia: Vertobrige, Concordia Iulia: Segede Restituta Iulia: Contributa Iulia, Vculniacum, quæ & Curiga nunc est: Laconimurgi, Constantia Iulia: Teresibus fortunales, & calensibus Emanici. Præter hæc in Celtica Acinippo, Arunda,

† fœdere iii.

† Sexi firmum Iulium.

† Vbeda.

Arunda, Arunci, Turobrica, Lastigi, Alpesa, Sæpona, Serippo. Altera Beturia quam diximus Turdulorum, & conuentus Cordubensis, habet oppida non ignobilia, Arsam, Mellariam, Mirobricam: regiones Osintigi, Sisaponem. Gaditani conuentus ciuium Romanorum Regina, Latinorum Læpia, Vlia, Carisa cognomine Aurelia, Vrgia cognominata castrum Iulium: item Cæsaris Salutariensis: stipendiaria, Besaro, Belippo, Berbesula, Lacippo, Besippo, Callet, Cappagum, Olcastro, Itucci, Brana, Lacibi, Saguntia, Andorisippo. Longitudinem vniuersam eius prodidit M. Agrippa cccclxv. M. passuum, latitudinem cclvij. M. sed cùm termini Carthaginem vsque procederent, quæ causa magnos errores computatione mensuræ sæpius parit, alibi mutato prouinciarum modo, alibi itinerum auctis aut diminutis passibus. Incubuere maria tam longo æuo alibi, processere litora, torsere se fluminum aut correxere flexus. Præterea aliunde aliis exordium mensuræ est, & alià meatus: ita fit, vt nulli duo concinant.

Bæticæ longitudo, & latitudo. CAP. II.

BAeticæ longitudo nunc à Castulonis oppidi fine Gadeis cccclxxv. M. & à Murgi maritima ora xxii. M. pass. amplior. Latitudo à Carteiana ora ccxxiiii. M. pass. Agrippam quidem† in tanta viri diligentia, prætérque in hoc opere cura, cùm orbem terrarum vrbi spectandum propositurus esset, errasse quis credat, & cum eo Diuum Augustum? Is nanque complexam eum porticum ex destinatione & cōmentariis M. Agrippæ à sorore eius inchoatam peregit.

† tanta virū diligentia.

Hispania citerior. CAP. III.

CIterioris Hispaniæ, sicut complurium prouinciarum, aliquantum vetus forma mutata est, vtpote cùm Pompeius Magnus trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo dccclxvj. oppida ab Alpibus ad fines Hispaniæ vlterioris in ditionē à se redacta testatus sit. Nunc vniuersa prouincia diuiditur in conuentus septem, Carthaginiensem, Tarraconensem, Cæsaraugustanum, Cluniensem, Asturum, Lucensem, Bracarum. Accedunt insulæ, quarum mentione seposita, † præter ciuitates contributas aliis, prouincia ipsa ccxciiii. continet oppida. In iis colonias xii. Oppida ciuium Romanorū xiii. Latinorum veterum xviii. fœderatorum vnum, stipēdiaria cxxxvi. Primi in ora Bastuli: post eos quo dicetur ordine intus recedentes Mentesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani: iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi, Arrebaci. Oppida oræ proxima, Vrci, adscriptúmque Bæticæ Barea, regio Mauitania, mox Deitania, dein Contestania, Carthago noua, colonia: cuius à promōtorio quod Saturni vocatur, Cæsariam Mauritaniæ vrbem clxxxvii. M. pass. traiectus. Reliqua in ora flumen Tader, Colonia immunis Illici, vnde Illicitanus sinus. In eam contribuuntur Icositani. Mox Latinorum Lucētum, Dianium stipendiarium, Sucro fluuius, & quondam oppidum, Contestaniæ finis. Regio Edetania amœno prætendente se stagno ad Celtiberos recedens. Valentia Colonia iii. M. pass. à mari remota: flumen Turium, & tantundem à mari Saguntum, ciuiū Romanorum oppidum, fide nobile: flumen Idubeda: regio Ilergaonum. Iberus amnis nauigabili commercio diues, ortus in Cantabris haud procul oppido Iuliobrica, cccl. M. pass. fluens, nauium per cclx. M. à Varia oppido capax, quem propter vniuersam Hispaniam Græci appellauere Iberiam. Regio Cossetania, flumen Subi, colonia Tarraco Scipionum opus, sicut Carthago Pœnorum. Regio Ilergetum, oppidum Subur, flumen Rubricatum, à quo Laletani & Indigetes. Post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes radice Pyrenæi, Ausetani, Itani, Lacetani, pérque Pyrenæum Cerretani, dein Vascones. In ora autem colonia Barcino: cognomine Fauentia. Oppida ciuium Romanorum, Bætulo, Illuro, flumen Larnum, Blandæ: flumen Alba, Emporiæ: geminum hoc, veterum incolarum, & Græcorum, qui Phocœensium fuere soboles. Flumen Ticlis. Ab eo Pyrenæa Venus in latere promontorii altero xl. M. Nunc per singulos conuentus reddentur insignia præter supra dicta. Tarracone disceptant populi xliii. quorum celeberrimi ciuium Romanorum Dertusani, Bisgargitani. Latinorum Ausetani, Cerretani, qui Iuliani

† præter ciuitates contributas aliis ducentas nonaginta quatuor, prouincia ipsa continet oppida clxxx

cognominantur,& qui Augustani,Sedetani,Gerundenses,Gessorienses,Teari qui Iulienses. Stipendiariorum Aquicaldenses,Onenses, Bætulonenses.Cæsaraugusta colonia immunis,amne Ibero affusa,vbi oppidum anteà vocabatur Salduba,regionis Sedetaniç,recipit populos l I I.Ex his ciuium Romanorum Bellitanos,Celsenses.Ex Colonia Calaguritanos,qui Nascici cognominantur.Ilerdenses Surdaonum gentis, iuxta quos Sicoris fluuius: Oscenses regionis Vescitaniæ, Turiasonenses.Latinorum veterum Cascatenses Ergauicenses,Gracchuritanos,Leonicenses,Ossigerdenses Fœderatos Tarragenses. Stipendiarios Arcobricenses,Andologenses,Arocelitanos, Bursaonenses, Calaguritanos qui Fibularenses cognominantur, Complutenses, Carenses, Cincenses, Cortonenses, Dammanitanos, Larnenses, Iturisenses,Ispalenses, Ilumberitanos,Lacetanos, Vibienses,Pompelonenses,Segienses.Carthaginem conueniunt populi l x I I. Exceptis insularum incolis. Ex colonia Accitana Gemellenses, & † Libisosona cognomine Foroaugustana,quibus duabus ius Italiæ datum. ex colonia Salariense oppidani Latij veteris Castulonenses,qui Cæsari venales appellãtur.Setabitani qui Augustani,Valerienses. Stipẽdiariorum autem celeberrimi,Babanenses,Bastitani, Consaburenses,Dianenses, Egelestani,Ilorcitani,Laminitani,Mentesani qui & Oritani,Mentesani qui & Bastuli,Oretani qui & Germani cognominantur,capútque Celtiberiæ Segobrigenses, Carpetaniæ Toletani Tago flumini impositi.Dein Viacienses & Virgilienses. In conuentum Cluniensem Varduli ducunt populos x I I I I. ex quibus Albanenses tantùm nominare libeat, Turmodigi quatuor in quibus Segisamonenses, Sagisamenlienses. In eundem conuentum Carietes & Vennenses quinque ciuitatibus vadunt, quarum sunt Velienses. Eodem Pelendones Celtiberorum quatuor populis,quorũ Numantini fuere clari: sicut in Vaccæorum x v I I I. ciuitatibus Intercatienses, Pallantini, Lacobricenses, Caucẽses. Nam in Cantabricis quatuor populis Iuliobrica sola memoratur: In Autrigonũ decem ciuitatibus Tritium,& Virouesca. Areuacis nomen dedit fluuius Areua.Horum sex oppida:Saguntia & Vxama,quæ nomina crebrò aliis in locis vsurpantur, præterea Segouia,& noua Augusta,Termes,ipsaque Clunia Celtiberiæ finis.Ad Oceanum reliqua vergunt,Vardulíque ex prædictis,& Cantabri. Iunguntur his Asturum x I I. populi, diuisi in Augustanos,& Transmontanos, Asturica vrbe magnifica. In his sunt Giguri, Pesici, Lancienses, Zoelæ.Numerus omnis multitudinis ad c c x l. M. liberorum capitum. Lucensis conuentus populorum est x v I. præter Celticos & Lebunos,ignobilium, ac barbaræ appellationis, sed liberorum capitum fermè c l x v I. M. Simili modo Bracarum x x I I I I. ciuitates c c l x x v. M. capitum,ex quibus præter ipsos Bracaros Vibali, Celerini, Gallæci,Aequesilici,Querquerni citra fastidium nominentur. Longitudo citerioris Hispaniæ est ad finem Castulonis à Pyrenæo, sexcentaseptem M.pass. & ora paulo amplius. Latitudo à Tarracone ad litus Olarsonis c c c v I I. Et radicibus Pyrenæi, vbi cuneatur angustiis inter duo maria, paulatim deinde se pandens, quà contingit vlteriorem Hispaniam,tantundem & amplius latitudini adiicit. Metallis,plumbi,ferri,æris, argenti,auri,tota fermè Hispania scatet, Citerior & specularibus lapidibus: Bætica & minio.Sunt & marmorũ lapicidinæ. Vniuersæ Hispaniæ Vespasianus Imperator Augustus iactatus procellis Reipublicæ Latij ius tribuit.Pyrenæi montes Hispanias Galliásque disterminant,promontoriis in duo diuersa maria proiectis.

† Rectius Libisosa, vt in vetustis codicibus, & apud Ptolemæum, lib. . cap. .

Narbonensis prouincia. CAP. IIII.

NArbonensis prouincia appellatur pars Galliarum,quæ interno mari alluitur,Braccata antè dicta,amne Varo ab Italia discreta,Alpiúmque saluberrimis Romano imperio iugis. A reliqua verò Gallia latere septentrionali, montibus Gebenna & Iura: agrorum cultu, virorum morúmque dignatione, amplitudine opum nulli prouinciarum postferenda, breuitérque Italia verius, quàm prouincia. In ora regio Sardonum, intúsque Consuaranorum. Flumina Tecum,Vernodubrum.Oppida, Illiberis, magnæ quondam vrbis tenue vestigium, Ruscino Latinorum.Flumen Atax è Pyrenæo Ruhrensem permeans lacum:Narbo Martius,decumanorũ Colonia, x I I. M. p. à mari distans.

Flumina

Flumina, Araris, Liria. Oppida de cætero rara, præiacentibus stagnis, Agatha quondam Massiliensium, & regio Volcarum Tectosagum: atque vbi Rhoda Rhodiorum fuit, vnde dictus multo Galliarum fertilissimus Rhodanus amnis, ex Alpibus se rapiens per Lemanum lacum, segnemq; deferens Ararim, nec minus seipso torrentē Isaram, & Druentiam. Libyca appellantur duo eius ora modica: ex his alterum Hispaniense, alterum Metapinum: tertium idémque amplissimum Massalioticum. Sunt autores, & Heracleam oppidum in ostio Rhodani fuisse. Vltra fossa ex Rhodano C. Marii opere & nomine, insigne stagnum: Astromela oppidum, maritima Auaticorum, superque campi lapidei, Herculis præliorum memoria: Regio Anatiliorum, & intus Desuuiatium, Cauarúmque.
10 Rursus à mari Tricorium, & intus Tricollorum, Vocontiorum, & † Segouellaunorum, mox Allobrogum. At in ora Massilia Græcorum † Phocæensium fœderata. Promontorium Citharista, † portus, regio Camatullicorum. Dein Suelteri, supráque Verucini. In ora autem Athenopolis Massiliēsium, Forum Iulii Octauanorum colonia, quæ Pacensis appellatur, & classica: amnis in ea Argenteus. Regio Oxubiorum, Liganuórumque, super quos Suetri, Quariates, Adunicates. At in ora oppidum Latinum Antipolis. Regio Deciatium: amnis Varus, ex Alpium monte Acema profusus. In mediterraneo coloniæ Arelate sextanorum, Biteræ septimanorum, Arausio secundanorum. In agro Cauarum Valentia, Vienna Allobrogum. Oppida Latina, Aquæ Sextiæ Salyorum, Auenio Cauarum, Apta iulia Vulgientium, Alebeceriorum Apollinarium, Alba Heluorum, Augusta
20 Tricastinorum: Anatilia, Aeria, Bormannico, Macina, Cabellio, Carcasum, Volcarum Tectosagum: Cessero, Carpentoracte, Memminorum: Cenicenses, Cambolecti, qui Atlantici cognominantur, Forum Voconii, Glanum, Liuii, Lutenani, qui & Foroneronienses, Nemausum Arecomicorum, Piscenæ, Ruteni, Sanagenses, Tolosani Tectosagum. Aquitaniæ contermini Tascodunitari, Cononienses, Vmbranici: Vocontiorum ciuitatis fœderatæ duo capita, † Vasco & Lucus Augusti. Oppida verò ignobilia XIX. sicut XXIIII. Nemausiensibus attributa. Adiecit formulæ Galba Imperator ex inalpinis Auanticos, atque Ebroduntios: quorum oppidum Dinia. Longitudinem prouinciæ Narbonensis CCCLXX. M. pass. Agrippa tradit, latitudinem CCXLVIII.

Margin notes: † Alibi, Segalaunorum: quemadmodum & apud Ptolemæum lib. 2. cap. 9. † Phocensium. † Tauroporus. † Alibi Valiso quemadmodum & apud Ptolemæum.

Italia, Tiberis, Roma, Campania. CAP. V.

30 Italia dehinc, primǽque eius Ligures, mox Hetruria, Vmbria, Latium, vbi Tiberina ostia & Roma terrarum caput XVI. M. p. interuallo à mari. Volscorum postea litus, & Campaniæ, Picentinum inde, ac Lucanum, Brutiúmque quo longissimè in meridiem, † ab Alpium penè lunatis iugis in maria excurrit Italia. Ab eo Græciæ ora, mox Salentini, Pediculi, Apuli, Peligni, Frentani, Marrucini, Vestini, Sabini, Picentes, Galli, Vmbri, Thusci, Veneti, Carni, Iapides, Istri, Liburni. Nec ignoro, ingrati ac segnis animi existimari posse meritò, si breuiter atq; in transcursu, ad hunc modum dicatur terra, omnium terrarum alumna eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cælum ipsum clarius faceret, sparsa congregaret imperia, ritúsque molliret, & tot populorum discordes ferásque linguas, sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret,
40 breuiterque vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Sed quid agam? Tanta nobilitas omnium locorum, quos quis attigerit, tanta rerum singularum populorúmque claritas tenet. Vrbs Roma, vel sola in ea, & digna tam festa ceruice facies, quo tandem narrari debet opere? Qualiter Campaniæ ora per se, felixque illa ac beata amœnitas? ut palàm sit, vno in loco gaudentis opus esse naturæ. Iam verò tota ea vitalis ac perennis salubritatis cæli temperies est, tam fertiles campi, tam aprici colles, tam innoxii saltus, tam opaca nemora, tam munifica syluarum genera, tot montium afflatus, tanta frugum & vitium olearúmq; fertilitas, tam nobilia pecori vellera, tot opima tauris colla, tot lacus, tot amnium fontiúmque vbertas, totam eam perfundens, tot maria, portus, gremiúmque terrarum commercio patens vndique: & tanquam ad iuuandos mortales,
50 ipsa auidè in maria procurrens. Neque ingenia ritúsque ac viros, & lingua manúque superatas commemoro gentes. Ipsi de ea iudicauere Græci, genus in gloriam suam effusissimum

Margin note: † ab Alpium fine. Sic intell. Pater Iōginalne ab Alpino fine, &c.

ſiſſimum,quotam partem ex ea appellando Græciam magnam. Nimirum id, quod in mentione cæli fecimus,hac quoque in parte faciendum eſt,vt quaſdam notas ac pauca ſidera attingamus.Legentes tantùm quæſo meminerint,ad ſingula toto orbe edifferenda feſtinari.Eſt ergo folio maximè querno aſſimilata,multo proceritate amplior, quàm latitudine,in læua ſe flectens cacumine,& Amazonicæ figura deſinens parmæ,vbi à medio excurſu Cocinthos vocatur, per ſinus lunatos duo cornua emittens, Leucopetram dextera,Lacinium ſiniſtra.Patet longitudine ab Alpino fine Prætoriæ Auguſtæ per Vrbem Capuámque curſu meante Rhegium oppidum in humero eius ſitum, à quo veluti ceruicis incipit flexus,decies centena & viginti M.paſſuum:multóque amplior menſura fieret Lacinium vſque,ni talis obliquitas in latus digredi videretur. Latitudo eius varia eſt, † c c c c x.millium inter duo maria,inferum & ſuperum,amnéſque Varum atque Arſiam: † mediæ atque fermè circa vrbem Romam,ab oſtio Aterni amnis in Adriaticum mare influëtis,ad Tiberina oſtia c x x x v j.& paulo minus à Caſtro nouo Adriatici maris Alſium ad Tuſcum æquor,haud vllo loco † c c. in latitudinem excedens. Vniuerſæ autem ambitus à Varo ad Arſiam † x x x. paſſ. l v i i. efficit.Abeſt à circundatis terris, Iſtria ac Liburnia quibuſdam locis centũ M.paſſ.ab Epiro & Illyrico quinquaginta. Ab Africa minus c c. vt autor affirmat Varro. Ab Sardina c x x. M.ab Sicilia M.c c c c c.A Corcyra minus l x x.Ab Iſſa quinquaginta. Incedit per maria cæli regione ad Meridiem quidem:ſed ſi quis id diligenti ſubtilitate exigat,inter ſextam horam primámque brumalem.Nunc ambitum eius,vrbéſque enumerabimus.Qua in re præfari neceſſariũ eſt, autorem nos Diuum Auguſtum ſecuturos,deſcriptionémque ab eo factam Italiæ totius in regiones x i. ſed ordine eo, qui litorum tractu fiet, vrbium quidem vicinitates oratione vtique præpropera ſeruari non poſſe: itaque interiori in parte digeſtionem in literas eiuſdem nos ſecuturos,coloniarum mentione ſignata,quas ille in eo prodidit numero.Nec ſitus originéſque perſequi facile eſt, Ingaunis Liguribus (vt cæteri omittantur)agro tricies dato.Igitur ab amne Varo Nicæa oppidum à Maſſilienſibus conditum. Fluuius Padus:Alpes,populíque inalpini multis nominibus,ſed maximè capillati: oppidum Vediantiorum ciuitatis Cemelion,portus Herculis Monœci, Liguſtica ora. Ligurum celeberrimi vltra Alpes Sallyi,Deceates,Oxubij: citrà Veneni,& Caturigibus orti Vagienni,Statyelli,Vibelli,Magelli,Euburiates,Caſmonates,Veliates, & quorum oppida in ora proxima dicemus. Flumen Rutuba, oppidum Album Intemelium, flumen Merulà,oppidum Album Ingaunum,portus Vadum Sabatium, flumen Porcifera, oppidum Genua,fluuius Feritor,portus Delphini, Tigulia,intus Segeſta Tiguliorum: flumen Macra Liguriæ finis. A tergo autem ſupra dictorum omnium Apenninus mons Italiæ ampliſſimus,perpetuis iugis ab Alpibus tendens ad Siculum fretum. Ab altero eius latere ad Padum amnem Italiæ ditiſſimum,omnia nobilibus oppidis nitent, Libarna,Dertona colonia,Iria,Barderate,Induſtria,Pollentia,Carrea quod Potentia cognominatur,Forofului quod Valentinum,Auguſta Vagiennorum. Alba Pompeia, Aſta, Aquis Statyellorum.Hæc regio ex deſcriptione Auguſti nona eſt. Patet ora Liguriæ inter amnes Varum & Macram c c x i. M. paſſ. Adnectitur ſeptuma,in qua Hetruria eſt, ab amne Macra, ipſa mutatis ſæpe nominibus. Vmbros inde exegere antiquitus Pelaſgi: hos Lydi,à quorum rege Tyrrheni,mox à ſacrifico ritu lingua Græcorum Thuſci ſunt cognominati. Primum Hetruriæ oppidum Luna portu nobile.Colonia Luca à mari recedens,propiórque Piſæ,inter amnes Auſerem & Arnum, ortæ à Pelope Piſíſque, ſiue † Atintanis Græca gente. Vada Volaterrana, fluuius Cecinna,Populonium Hetruſcorum quondam hoc tantùm in litore. Hinc amnes Prille,mox Vmbro nauigiorum capax,& ab eo tractus Vmbriæ,portúſque Telamon,Coſſa Volcientium à populo Romano deducta,Grauiſcæ, Caſtrum nouum,Pyrgi, Cæretanus amnis, & ipſum Cære intus M.paſſ. quatuor,Agylla à Pelaſgis conditoribus dictum:Alſium, Fregenæ. Tiberis amnis à Macra c c l x x x i i i i. M. paſſ. Intus coloniæ, Faliſca Argis orta (vt autor eſt Caſo) quæ cognominatur Hetruſcorum, Lucus Feroniæ, Ruſellana, Senenſis, Sutrina.

† Vet Leſtio, c c x c. Mil.

† Media autẽ fermè. Vt medium latitudinẽ intelligas, non Italiam mediã.

† Legendum trecẽta, ex antiqu. cod. adſtipulãte etiã Martiano.

† Antiq. cod. ſic habet viciens centena x l i x. M. in quam menſurã etiã Martianus & Solinus conſentiunt.

† Sic qui malint Atintanibus, à recto Atintan.

De cætero

De cætero Aretini veteres, Aretini fidentes, Aretini Iulienses, Amitinenses, Aquenses cognomine Taurini, Blerani, Cortonenses, Capenates, Clusini noui, Clusini veteres, † Fluentini præfluenti Arno appositi, Fesulæ, Ferentinum, Fescennia, Hortanum, Herbanum, Nepet, Nouem pagi, præfectura Claudia Foroclodij, Pistorium, Perusia, Suanenses, Saturnini, qui antè Aurinini vocabantur, Sudertani, Statones, Tarquinienses, Tuscanienses, Vetulonienses, Veientani, Vesentini, Volaterrani cognomine Hetrusci, Volsinienses. In eadem parte oppidorum veterum nomina retinent agri Crustuminus, Caletranus. Tiberis anteà Tybris appellatus, & priùs Albula, è media ferè longitudine Apennini finibus Aretinorum profluit, tenuis primò, nec nisi piscinis corriuatus,
10 emissusque nauigabilis, sicuti Tinia & Glanis influentes in eum, nouenorum ita conceptu dierum, si non adiuuent imbres. Sed Tiberis propter aspera & confragosa, ne sic quidem, præterquàm trabibus verius quàm ratibus, longè meatibus fertur, per centumquinquaginta millia passuum non procul Tiferno Perusiáque & Ocriculo, Hetruriam ab Vmbris ac Sabinis, mox citra tredecim millia passuum vrbis Veientem agrum à Crustumino, dein Fidenatem Latinúmque à Vaticano dirimens: sed infrà Aretinum Glanim duobus & quadraginta fluuiis auctus, præcipuis autem Nare & Amene, qui & ipse nauigabilis Latium includit à tergo, nec minus tamen aquis ac tot fontibus in vrbem perductis: & ideo quamlibet magnarum nauium ex Italo mari capax, rerum in toto orbe nascentium mercator placidissimus. Pluribus propè solus, quàm cæteri in omni-
20 bus terris amnes, accolitur aspicitúrque villis. Nullique fluuiorum minus licet inclusis vtrinque lateribus: nec tamen ipse pugnat, quanquàm creber ac subitis incrementis, & nusquam magis aquis quàm in ipsa vrbe stagnantibus. Quinimò vates intelligitur potius ac monitor, auctu semper religiosus verius, quàm sæuus. Latium antiquum à Tiberi Circeios seruatum est mille passuum quinquaginta longitudine. Tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis sæpe mutatis, tenuere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli. Et vltra Circeios Volsci, Osci, Ausones, vnde nomen modò Latii processit ad Lirim amnem. In principio est Ostia colonia à Romano rege deducta. Oppidum Laurentum, lucus Iouis Indigetis, amnis Numicius, Ardea à Danae Persei matre condita. Dein quondam Aphrodisium, Antium colonia,
30 Astura flumen & insula. Fluuius Nymphæus, Clostra Romana. Circeii quondam insula, immenso quidem mari circundata (vt creditur Homero) at nunc planitie. Mirum est, quod hac de re tradere hominum notitiæ possumus. Theophrastus, qui primus externorum aliqua de Romanis, diligentiùs scripsit (nam Theopompus, ante quem nemo mentionem habuit, vrbem duntaxat à Gallis captam dixit: Clitarchus ab eo proximus, legationem tantùm ad Alexandrum missam) hic iam plusquàm & fama, Circeiorum insulæ mensuram posuit stadia octoginta in eo volumine, quod scripsit Nicodoro Atheniensium magistratu, qui fuit vrbis nostræ quadringentesimo sexagesimo anno. Quicquid est ergo terrarum, præter decem millia passuum propè ambitus, adnexum insulæ. Post eum annum accessit Italiæ aliud miraculum. A Circeiis palus Pomptina est,
40 quem locum viginti trium vrbium fuisse Mutianus ter Consul prodidit. Dein flumen Vfens, supra quod Tarracina oppidum, lingua Volscorum Anxur dictum: & † vbi fuere Amyclæ à serpentibus deletæ. Dein locus speluncæ, lacus Fundanus, Caieta portus. Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, vt existimauere, antiqua Læstrygonum sedes. Vltra fuit oppidum Pyræ Colonia Minturnæ, Liri amne diuisa † Glanico appellato. Oppidum Sinuessa extremum in adiecto Latio, quam quidam Sinopen dixere vocitatam. Hinc felix illa Campania est. Ab hoc sinu incipiunt vitiferi colles, & temulentia nobilis succo per omnes terras inclyto, atque (vt veteres dixere) summum Liberi patris cum Cerere certamen. Hinc Setini & Cæcubi obtenduntur agri. His iunguntur Falerni, Caleni. Dein consurgunt Massici, Gaurani, Surrentinique montes. Ibi Laborini
50 campi sternuntur, & in delicias alicæ politur messis. Hæc litora fontibus calidis rigantur: præterque cætera in toto mari conchylio & pisce nobili annotantur. Nusquam ge-

† Florentini

† ibi

† Aliàs Clanio quo pacto & à Virgilio appellatur lib. 2. Georg.

nerosior oleæ liquor. Et hoc quoque certamen humanæ voluptatis tenuere Osci, Græci, Vmbri, Tusci, Campani. In ora Sauo fluuius, Vulturnum oppidum cum amne, Liternum, Cumæ Chalcidensium, Misenum, portus Baiarum, Bauli, lacus Lucrinus & Auernus, iuxta quem Cimmerium oppidum quondam. Dein Puteoli colonia, Dicæarchia dicti: pósque Phlegræi campi, Acherusia palus Cumis vicina. Litore autem Neapolis Chalcidensium & ipsa, Parthenope à tumulo Sirenis appellata: Herculanium, Pompeij: haud procul spectante monte Vesuuio, alluente verò Sarno amne, ager Nucerinus: & nouem millia passuum à mari ipsa Nuceria. Surrentum cum promontorio Mineruæ, Sirenum quondam sede. Nauigatio à Circeiis duodeoctoginta millia passuum patet. Regio ea à Tiberi prima Italiæ seruatur, ex descriptione Augusti. Intus coloniæ, Capua ab 10 campo dicta, Aquinum, Suessa, Venafrum, Sora, Teanum Sidicinum cognomine, Nola. Oppida Abellinum, Aricia, Alba longa, Acerani, Allifani, Atinates, Aletrinates, Anagnini, Atellani, Asilani, Arpinates, Auximates, Auellani, Alfaterni: & qui ex agro Latino, item Hernico, item Labicano cognominati: Bouillæ, Calatiæ, Casinum, Calenum, Capitulum, Cernetum, Cernetani qui Mariani cognominantur: Corani, à Dardano Troiano orti: Cubulterini, Castrimonienses, Cingulani: Fabienses, in monte Albano Foropopulienses. Ex Falerno Frusinates, Ferentinates, Freginates, Fabraterni veteres, Fabraterni noui, Ficolenses, Fregellani, Foroappi, Forentani, Gabini, Interamnates, Succasani qui & Litinates vocantur, Ilionenses, Lauinij, Norbani, Nomentani, Prenestini, vrbe quondam Stephane dicta, Priuernates, Setini, Signini, Suessulani, Telini, Tre- 20 bulani cognomine Balinienses, Trebani, Tusculani, Verulani, Veliterni, Vlubrenses, Vluernates, supérque Roma ipsa: cuius nomen alterum dicere, arcanis cæremoniarum nefas habetur: optimáque & salutari fide abolitum enuntiauit Valerius Soranus, luitque mox pœnas. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maximè silentium institutæ. Nanque Diua Angerona, cui sacrificatur ad diem XII. Calend. Ianuarij, ore obligato obsignatóque simulacrum habet. Vrbem tris portas habentem Romulus reliquit, aut (vt plurimas tradentibus credamus) quatuor. Mœnia eius collegere ambitu Imperatoribus Censoribúsque Vespasianis anno conditæ DCCCXXVIII. pass. XIII. M. CC. Complexa montes septem ipsa diuiditur in regiones quatuordecim, compita Larium CCLXV. Eiusdem spatij mensura currente à milliario in 30 capite Ro. fori statuto ad singulas portas, quæ sunt hodie numero trigintaseptem, ita vt duodecim portæ semel numerentur, prætereantúrque ex veteribus septẽ, quæ esse desierunt, efficit passuum per directum XXX. M. DCCLXV. Ad extrema verò tectorum cum castris prætoriis ab eodem milliario per vicos omnium viarum mensura colligit paulo amplius septuaginta millia pass. Quò si quis altitudinem tectorum addat, dignam profectò æstimationem concipiat, fateatúrque nullius vrbis magnitudinem in toto orbe potuisse ei comparari. Clauditur ab Oriente aggere Tarquinij Superbi, inter prima opere mirabili. Nanq; eũ muris æquauit, quà maximè patebat aditu plano. Cætero munita erat præcelsis muris, aut abruptis montibus, nisi quòd expatiantia tecta multas addidere vrbes. In prima regione præterea fuere, in Latio clara oppida, Satricum, Pometia, Scaptia, 40 Pitulum, Politorium, Tellene, Tifata, Cænina, Ficana, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Corniculum, Saturnia, vbi nunc Roma est: Antipolis, quod nunc Ianiculum in parte Romæ: Antemnæ, Camerium, Collatia, Amiternum, Norbe, Sulmo, & cum his carnem in monte Albano soliti accipere populi Albenses, Albani, Aesolani, Acienses, Abolani, Bubetani, Bolani, Cusuetani, Coriolani, Fidenates, Foretij, Hortenses, Latinienses, Longulani, Manates, Macrales, Mutucumenses, Munienses. Numiniẽses, Ollicul- lani, Octulani, Pedani, Pollustini, Querquetulani, Sicani, Sisolenses, Tolerienses, Tutienses, Vimitellarij, Velienses, Venetulani, Vicellenses. Ita ex antiquo Latio LIII. populi interiere sine vestigiis. In Campano autem agro Stabiæ oppidum fuere vsq; ad Cn. Pompeium, & L. Carbonem Consules, pridie Calend. Maij, quo die L. Sylla legatus 50 bello sociali id deleuit, quod nunc in villas abiit. Intercidit ibi & Taurania. Sunt & morientis

rientis Casilini reliquiæ. Prætereà autor est Antias, oppidum Latinorum Apiolas captum à L. Tarquinio rege, ex cuius præda Capitolium is inchoauerit. A Surrento ad Silarum amnem triginta millia passuum ager Picentinus fuit, Tuscorum templo Iunonis Argiuæ ab Iasone condito insignis. Intus oppidum Salerni, Picentia. A Silaro regio tertia, & ager Lucanus Brutiúsque incipit, nec ibi rara incolarum mutatione. Tenuerunt eam Pelasgi, Oenotri, Itali, Morgetes, Siculi, Græciæ maximè populi, nouissimè Lucani à Samnitibus orti duce Lucio. Oppidum Pæstum, Græcis Posidonia appellatum, sinus Pæstanus, oppidum Helia, quæ nunc Velia. Promontorium Palinurum: à quo sinu recedente traiectus ad columnam Rhegiam centum M. pass. Proximum autem huic flumen
10 Melphes. Oppidum Buxentum, Græcè Pyxûs, Laus amnis: fuit & oppidum eodem nomine. Ab eo Brutium litus, oppidum Blanda, flumen Batum, portus Parthenius Phocensium, sinus Vibonensis, locus Clampetiæ, oppidum Tempsa, à Græcis Temese dictum, & Crotoniensium Terina, sinúsque ingens Terinæus. Oppidum Consentia. Intus in peninsula fluuius Acheron, à quo oppidani Acherontini. Hippo, quod nunc Vibonem Valentiam appellamus, Portus Herculis, Metaurus amnis, Tauroentum oppidum, portus Orestis & Medua. Oppidum Scyllæum. Cratæis fluuius, mater (vt dixere) Scyllæ. Dein columna Rhegia: Siculum fretum, ac duo aduersa promontoria: ex Italia Cænys, ex Sicilia Pelorum duodecim stadiorum interuallo. Vnde Rhegium duodecim M. c c c c c. p. Inde Apennini sylua Sila, promontorium Leucopetra x i i. M. pass. ab ea Locri cognomi
20 nati à promontorio Zephyrio, absunt à Silaro c c c i i i. M. pass. Et includitur Europæ sinus primus, in eóque maria nuncupantur: vnde irrumpit Atlanticum, ab aliis magnum: quà intrat, Porthmos à Græcis, à nobis Gaditanum fretum: cùm intrauit, Hispanum, quatenus Hispanias alluit: ab aliis Ibericum, aut Balearicum: mox Gallicum ante Narbonensem prouinciam, hinc Ligusticum. Ab eo ad Siciliam insulam, Thuscum: quod ex Græcis alij Notium, alij Tyrrhenum, è nostris plurimi Inferum vocant. Vltra Siciliam ad Salentinos, Ausonium Polybius appellat. Eratosthenes autem inter ostium Oceani & Sardiniam quicquid est, Sardoum. Inde ad Siciliam Tyrrhenum. Ab hac Cretam vsque Siculum. Ab ea Creticum. Insulæ per hæc maria primæ omniũ Pityusæ à Græcis dictæ, à frutice pineo, nunc Ebusus vocatur vtraq; ciuitate fœderata angusto freto interfluente, pa-
30 tent x l i i. M. pass. Absunt à Dianio septingentis stadiis: totidem Dianium per continentem à Carthagine noua. Tantundem à Pityusis in altum, Baleares duæ, & Sucronem versus Colubraria. Baleares funda bellicosas, Græci Gymnasias dixere. Maior centum millia passuum longitudine, circuitu verò c c c l x x x. millia. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, Latina Cinium & Cunici, & fœderatum Bochri fuit. Ab ea x x x. M. p. distat minor, longitudine l x. M. circuitu c l. M. p. Ciuitates habet, Iamnonẽ, Saniseram, Magonem. A maiore x i i. M. p. in altum abest Capraria, insidiosa naufragiis, & è regione Palmæ vrbis Mænariæ, ac Tiquadra, & parua Annibalis. Ebusi terra serpentes fugat, Colubrariæ parit. Ideo infesta omnibus, nisi Ebusitanam terram inferentibus: Græci Ophiusam dixere. Nec cuniculos Ebusus gignit, populãtes Baleariũ messes. Sunt
40 aliæ x x. fermè paruæ mari vadoso. Galliæ autẽ ora, in Rhodani ostio Merina, mox quæ Blascon vocatur, tres † Stœchades à vicinis Massiliensibus dictæ propter ordinem, quas item nominant singulis vocabulis, Proten & Mesen, quæ & Pomponiana vocatur, tertia Hypæa. Ab his Sturium, Phœnice, Phila, Lero, & Lerina aduersum Antipolim, in qua Vergoani oppidi memoria.

† Vera lectio sic habet Stœchades à vicinis Massiliensib' dictæ propter ordinẽ, quo sitæ sunt. Nomina singulis Prote, Mese, &c.

De Corsica. CAP. VI.

IN Ligustico mari est Corsica, quam Græci Cyrnon appellauere, sed Thusco propior, à Septentrione in Meridiem proiecta, longa passuum c l. millia lata maiore ex parte quinquaginta Circuitu c c c x x i i. M. Abest à vadis Volaterranis l x i i. M. pass. Ciuitates habet x x x i i i. & colonias Marianam, à C. Mario deductam. Aleriam à Dictatore
50 Sylla. Citrà est Oglasa: intra verò sexaginta millia passuũ à Corsica, Planaria à specie dicta, æqualis freto, ideóq; nauigiis fallax. Amplior Vrgo & Capraria, quam Græci Aegi-

lon dixere. Item Aegilium & Dianium, quam Artemisiam, ambæ contra Cosanum litus: & paruæ, Mænaria, Columbaria, Venaria, Ilua cum ferri metallis, circuitu centum millia, à Populonia decem, à Græcis Aethalia dicta. Ab ea Planasia x x x i x. M. Ab his vltra Tiberina ostia in Antiano Astura. mox Palmaria, Sinonia, & aduersum Formias Pontiæ. In Puteolano autem sinu Pandataria, Prochyta, non ab Aeneæ nutrice, sed quia profusa ab Aenaria erat. Aenaria ipsa à statione nauium Aeneæ, Homero Inarime dicta, Græcis Pithecusa, non à simiarum multitudine (vt aliqui existimauere) sed à figlinis doliariorũ. Inter Pausilypum & Neapolim Megaris: mox à Surrento octo millibus passuum distantes, Tiberij principis arce nobiles Capreæ, circuitu quadringenta millia passuum. † Mox Leucothea, extráque conspectum, pelagus Africũ attingens, Sardinia, minus nouem millibus passuum à Corsicæ extremis, etiamnum angustias eas arctantibus insulis paruis, quæ Cuniculariæ appellantur, itémq; Phintonis & Fossæ, à quibus fretum ipsum Taphros nominatur.

† Sunt qui nõ legant mox.

De Sardinia. CAP. VII.

SArdinia ab Oriente patens, c l x x x v i i i. millia passuum: ab Occidente, c l x x. millia: à Meridie, l x x i i i i. millia: à Septentrione, c x x i i. circuitu, d l x. millia: abest ab Africa Caralitano promontorio ducenta millia, à Gadibus quatuordecies cẽtena. Habet & à Gorditano promontorio duas insulas, quæ vocantur Herculis, à Sulcensi Enosin, à Caralitano Ficariam. Quidam haud procul ab ea etiam Beleridas ponunt & Collodẽ, & quam vocant Heras lutra. Celeberrimi in ea populorum Ilienses, Balari, Corsi. Oppidorum x i i i i. Sulcitani, Valentini, Neapolitani, Bosenses, Caralitani ciuium Romanorum, & Norenses. Colonia autem vna, quæ vocatur ad turrim Libysonis, Sardiniã ipsam Timæus Sandaliotin appellauit ab effigie soleæ, Myrsilus Ichnusam à similitudine vestigij. contra Pæstanum sinum Leucasia est, à Sirene ibi sepulta appellata. Contra Veliam, Pontia, & Iscia, vtræque vno nomine Oenotrides, argumẽtum possessæ ab Oenotriis Italiæ: & contra Vibonem paruæ, quæ vocantur Ithacesiæ, Vlyssis specula.

De Sicilia. CAP. VIII.

VErùm ante omnes claritate Sicilia, Sicania Thucydidi dicta, Trinacria pluribus, aut Triquetra à triangula specie: circuitu patens, vt autor est Agrippa, d c x v i i i. M. p. quondam Brutio agro cohærens, mox interfuso mari auulsa x i i. M. longitudinem freto, in latitudinem autem M. d. p. iuxta columnam Rhegiam. Ab hoc dehiscendi argumento, Rhegium Græci nomen dedere oppido, in margine Italiæ sito. In eo freto est scopulus Scylla, item Charybdis, mare verticosum, ambo clara sæuitia. Ipsius Triquetræ, vt diximus, promontorium Pelorus vocatur, aduersus Scyllam vergens in Italiam: Pachynum in Græciam, † c x l i i i i. M. ab eo distante Peloponneso: Lilybęum in Africam c l x x x. M. interuallo à Mercurij promontorio: & à Caralitano Sardiniæ c x x. M. Inter se autem hæc promontoria ac latera distant his spatiis. Terreno itinere à Peloro Pachynum c l x v i. M. p. Inde Libybæum c c. M. Inde Pelorũ c l x x. M. † Coloniæ ibi vrbes ac ciuitates l x x i i. A Peloro mare Ionium ora spectante, oppidum Messana ciuiũ Ro. qui Mamertini vocantur. Promontorium Drepanum, colonia Taurominium, quæ anteà Naxos, flumen Asines, mons Aetna nocturnis mirus incẽdiis. Crater eius patet ambitu stad. x x. Fauilla Tauromiñium & Catanam vsq; peruenit feruens, fragor verò ad Maronẽ & Gemellos colles. Scopuli tres Cyclopum, portus Vlyssis, colonia Catana. Flumina Symæthum, Terias. Intus Læstrygonij campi. Oppida, Leontini, Megaris, amnis Pantagies. Colonia Syracusæ, cũ fonte Arethusa. Quanquã & Temenitis, & Archidemia, & Magæa, & Cyane, & Milichie fontes in Syracusano potantur agro. Portus Naustathmus, flumen Elorum, promontorium Pachynum: à qua fronte Siciliæ flumẽ Hirminium, oppidum Camarina, fluuius Gelas, oppidum Acragas, quod Agrigentum nostri dixere. Thermæ colonia, amnes Atys & Hypsa, Selinûs oppidum Lilybæum ab eo promontorium, Drepana, mons Eryx. Oppida Panhormum, Solûs, Himera cũ fluuio, Cephalœdis, Aluntiũ, † Agathirnũ, Tyndaris colonia, oppidum Mylæ, & vnde cœpimus, Pelorus. Intus Latinæ conditionis

† Legendum ex vetustis codicib. cccxl. M. cui lectioni astipulatur & Marcianus.

† Coloniæ omnes quinque. ciuitates [illegible]

† Aliis, Agathyrsum quo pacto & à Strabone appellatur.

ditionis Centuripini, Netini, Segestani: stipendiarij, Assorini, Aetnenses, Agyrini, Acestæi, Acrenses, Bidini, Citarij, Cacirini, Drepanitani, Ergetini, Ecestienses, Erycnij, Entellini, Etini, Enguini, Gelani, Galatani, Halesini, Ennenses, Hyblenses, Herbitenses, Herbessenses, Herbulenses, Halicyenses, Hadranitani, Imacarenses, Ichanenses, Ietenses, Mutustratini, Magellini, Murgentini, Mutyenses, Menanini, Naxij, Noœni, Petrini, Paropini, Phinthienses, Semellitani, Scherrini, Selinuntij, Symæthij, Talarenses, Tissinenses, Triocalini, Tiracienses, Zanclæi Messeniorum in Siculo freto. Insulæ sunt in Africam versæ, Gaulos, Melita à Camerina l x x x i i i i. M. pass. à Lilybæo c x i i i. Cosyra, Hieronesos, Cæne, Galata, Lopadusa, Aethusa, quam alij Aegusam scripserunt, Bucinna, & † à Solunte l x x v. M. Osteodes, contráque Paropinos Vstica. Citra verò Siciliam ex aduerso Metauri amnis x i i. millibus fermè pass. ab Italia, v i i. Aeoliæ appellatæ. Eædem Liparæorum, & Hephæstiades à Græcis, à nostris Vulcani, Aeoliæ, quòd Aeolus Iliacis temporibus ibi regnabat.

† à Selinunte.

De Lipara. CAP. IX.

Lipara cum ciuium Rom. oppido, dicta à Liparo rege, qui successit Aeolo, anteà Melogonis vel Meligunis vocitata, abest x i i. M. pass. ab Italia, ipsa circuitu paulo minori. Inter hanc & Siciliam altera, anteà Therasia appellata, nunc Hiera, quia sacra Vulcano est, colle in ea nocturnas euomente flammas. Tertia Strongyle, à Lipara M. pass. ad exortum Solis vergens, in qua regnauit Aeolus, quæ à Lipara liquidiore flamma tãtùm differt: è cuius fumo, quinam flaturi sint venti, in triduum prædicere incolæ traduntur: vnde ventos Aeolo paruisse existimatum. Quarta Didyme, minor quàm Lipara. Quinta Ericusa, Sexta Phœnicusa, pabulo proximarum relicta. Nouissima, eadémque minima, Euonymos. Hactenus de primo Europæ sinu.

De Locris Italiæ fronte. CAP. X.

A Locris Italiæ frons incipit, Magna Græcia appellata, in tres sinus recedens Ausonij maris, quoniam Ausones tenuere primi: patet octogintaduo M. pass. vt autor est Varro. Plerique l x x i i. M. fecere. In ea ora flumina innumera, sed memoratu digna à Locris Sagra, & vestigia oppidi Caulonis, Mystia, Consilinum castrum, Cocinthũ, quod esse longissimum Italiæ promontorium aliqui existimant. Dein sinus, & Scylacium, Scylletium Atheniensibus, cùm conderent, dictum: quem locum occurrens Terinæus sinus peninsulam efficit: & in ea portus, qui vocatur Castra Annibalis, nusquam angustiore Italia. x x. M. passuum latitudo est. Itaque Dionysius maior intercisam eo loco adiicere Siciliæ voluit. Amnes ibi nauigabiles, Cæcinos, Croralus, Semirus, Arocha, Targines. Oppidum intus Petilia, mons Clibanus, promontorium Lacinium: cuius ante oram insula x. M. pass. à terra Dioscoron, altera Calypsûs, quam Ogygiam appellasse Homerus existimatur: prætereà Tyris, Eranusa, Meloessa. Ipsam à Caulone abesse l x x. M. pass. prodidit Agrippa.

Secundus Europæ sinus. CAP. XI.

A Lacinio promontorio secundus Europæ sinus incipit, magno ambitu flexus, & Acroceraunio Epiri finitur promontorio, à quo abest l x x v. M. pass. Oppidũ Croto, amnis Neæthus. Oppidum Thurium inter duos amnes Crathin & Sybarin, vbi fuit vrbs eodem nomine. Similiter est inter Sirin & Acirin Heraclea, aliquando Siris vocitata. Flumina Acalandrum, Casuentum, oppidum Metapontum, quo tertia Italiæ regio finitur. Mediterranei Brutiorum Aprustani tantum: Lucanorum autem Atinates, Bantini, Eburini, Grumentini, Potentini, Sontini, Sirini, Tergilani, Vrsentini, Volcentani, quibus Numestrani iunguntur. Prætereà interisse Thebas Lucanas Cato autor est. Et Pandosiam Lucanorum vrbem fuisse Theopompus, in qua Alexander Epirotes occubuerit. Connectitur secunda regio, amplexa Hirpinos, Calabriam, Apuliam, Salentinos c c l. M. sinu, qui Tarentinus appellatur, ab oppido Laconum in recessu hoc intimo sito, contributa eò maritima colonia quæ ibi fuerat. Abest c x x x v i. M. passuum à Lacinio promonto

montorio, aduersam ei Calabriam in peninsulam emittens. Græci Messapiam à duce appellauere: & antè Peucetiam, à Peucetio Oenotri fratre. In Salentino agro inter promontoria c. M. pass. intersunt. Latitudo peninsulæ à Tarento Brundisium terreno itinere x x x i i. M. pass. patet, multóque breuius à portu Sasina. Oppida per continentem à Tarento, Varia, cui cognomen Apulæ, Messapia, Aletium. In ora verò Senonum Gallipolis, quæ nunc est Anxa l x i i. M. pass. à Tarento. Inde x x x i i. M. promontoriũ, quod Acran Iapygiam vocant, quo longissimè in maria excurrit Italia. Ab eo Basta oppidum, & † Hydruntum decem ac nouem M. passiuum ad discrimen Ionij & Adriatici maris, quà in Græciam breuissimus transitus, ex aduerso Apolloniæ oppidi, latitudine intercurrentis freti, quinquaginta M. non amplius. Hoc interuallum pedestri continuare transitu pontibus iactis, primùm Pyrrhus Epiri rex cogitauit: post eum M. Varro, cùm classibus Pompeij piratico bello præesset. Vtrunque aliæ impediere curæ. Ab Hydrunte Solenum desertum, dein Frauertium. portus Tarentinus, statio militum Lupia, Balesium, Cælium, Brundisium l. M. passiuum ab Hydrunte, in primis Italiæ portu nobile, ac velut certiore transitu, sicuti longiore, excipiente Illyrica vrbe Dirrhachio c c x x. M. traiectu. Brundisio contermiuus Pediculorum ager. i x. adulescentes totidémque virgines ab Illyriis tredecim populos genuere. Pediculorum oppida, † Rhudia, Egnatia, Barion, antè Iapyx à Dædali filio, à quo & Iapygia. Amnes, Pactius, Aufidus ex Hirpinis montibus Canusium præfluens. Hinc Apulia Dauniorum cognomine, à duce Diomedis socero. In qua oppidum Salapia, Annibalis meretricio amore inclytum, Syponrum, Vria: amnis Cerbalus. Dauniorum finis: portus Agasus, promontorium montis Gargani, à Salentino siue Iapygio c c x x x i i i i. M. pass. ambitu Gargani: portus Garnæ, lacus Pantanus. Flumen portuosum Frento, Teanum Apulorum. Itémque Larinum, Cliternia, Tifernus amnis. Inde regio Frentana. Ita Apulorum genera tria: Teani à duce è Graiis: Lucani, subacti à Calchante, quæ loca nunc tenent Atinates. Dauniorum præter supra dicta coloniæ, Luceria, Venusia: Oppida Canusium, Arpi, aliquando Argos hippium Diomede condente, mox Argyrippa dictum. Diomedes ibi deleuit gentes Monadorum Dardorúmque, & vrbes duas, quæ in prouerbij ludicrum vertêre, Apinam & Tricam. Cætera intus in secunda regione, Hirpinorum colonia vna Beneuentum, auspicatius murato nomine, quæ quondam appellata Maleuentum. Aeculani, Aquiloni, Abellinates cognomine Protropi, Compsani, Caudini, Ligures qui cognominantur Corneliani, & qui Bebiani, Vescellani, Deculani, Aletrini, Abellinates cognominati Marsi, Atrani, Aecani, Alfellani, Attinates, Arpani, Borcani, Collatini, Corinenses, & nobiles clade Romana Cannenses, Dirini, Forentani, Genusini, Hordoniẽses, Hyrini, Larinates, cognomine Frentani, Metinates, ex Gargano Mateolani, Neritini, Matini, Rubustini, Syluini, Strapellini, Turmentini, Vibinates, Venusini, Vlurtini, Calabrorum mediterranei, Aegetini, Apamestini, Argentini, Butuntinenses, Deciani, Brumbestini, Norbanenses, Palionenses, Sturnini, Tutini. Salentinorum, Aletini, Basterbini, Neretini, Valentini, Veretini.

† Hydrůs.

† Rhudiæ Ptolemæo Rho de Stephano.

Regio Italiæ quarta. CAP. XII.

Sequitur regio quarta gentium vel fortissimarum, Italiæ. In ora Frentanorũ à Tiferno flumen Trinium portuosum. Oppida, Histonium, Buca, Ortona, Aternus amnis. Intus Anxani cognomine Frentani, Carentini supernates, & infernates, Lanuenses: Marrucinorum Teatini: Pelignorum Corfinienses, Superæquani, Sulmonenses: Marsorum Anxantini, Atinates, Fucentes, Lucentes, Maruuij, Albensium Alba ad Fucinum lacum: Aequiculanorum Cliternini, Carseolani: Vestinorum Angulani, Pinnenses, Peltuinates, quibus iunguntur Aufinates cismontani: Samnitium, quos Sabellos, & Græci Saunitas dixere, colonia Bouianum vetus, & alterum cognomine Vndecumanorum. Aufidenates, Esernini, Fagifulani, Ficolenses, Sepinates, Treuentinates: Sabinorũ Amiternini, Curenses, Forum Decij, Forum nouum, Fidenates, Interamnates, Nursini, Nomentani, Reatini, Trebulani, qui cognominatur Mutuscæi, & qui Suffenates, Tiburtes, Tarinates. In

hoc

hoc situ ex Aequiculis interiere Comini, Tadiates, Acedici, Alfaterni. Gellianus autor est, lacu Fucino haustum Marsorum oppidum Archippe, conditum à Marsya duce Lydorum: item Vidicinorum in Piceno deletum à Romanis, Valerianus. Sabini (vt quidam existimauere) à religione & deorum cultu Seuini appellati, Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis. Tiberim ex his petens replet, è monte Fiscello labens, iuxta Vacunæ nemora & Reate in eosdem conditus. At ex alia parte Anio, in monte † Trebanorum ortus, lacus tris amœnitate nobiles, qui nomen dedere Sublaqueo, defert in Tiberim. In agro Reatino Cutiliæ lacum, in quo fluctuet insula, Italiæ vmbilicum esse M. Varro tradit. Infra Sabinos Latium est, à latere Picenum, à tergo Vmbria, Apennini iugis Sabinos vtrinque vallantibus.

† Trebulanorum.

Quinta regio. CAP. XIII.

QVinta regio Piceni est, quondam vberrimæ multitudinis. ccclx. M. Picentium in fidem populo Romano venere. Orti sunt à Sabinis † voto vero sacro. Tenuere ab Aterno amne vbi nunc ager Adrianus, & Adria colonia, à mari VII. M. pass. flumen Vomanum, ager Prætutianus, Palmensisque. Item Castrum nouum, flumen Batinum, Truentum cum amne: quod solum Liburnorum in Italia reliquum est. Flumina Albulates, Suinum, Heluinum, quo finitur Prætutiana regio, & Picentium incipit. Cupra oppidum, castellum Firmanorum, & super id colonia Asculum, Piceni nobilissima. Intus Nouana. In ora Cluana, Potentia, Numana, à Siculis condita. Ab iisdem colonia Ancona, apposita promontorio Cumero in ipso flectentis se oræ cubito: à Gargano clxxxiii. M. pass. Intus Auximates, Beregrani, Cingulani, Cuprenses cognomine Montani, Falarienses, Pausulani, Pleninenses, Ricinenses, Septempedani, Tollentinates, Triacenses, Vrbs saluia, Pollentini.

† Omnino legendum est, voto vere sacro. Quid autem sit sacrum ver, & quæ in vsum soleat voueri, notum est ex Strabonis libro 5.

Sexta regio. CAP. XIIII.

IVngitur his sexta regio, Vmbriam complexa, agrúmque Gallicum circa Ariminum. Ab Ancona Gallica ora incipit, Togatæ Galliæ cognomine. Siculi & Liburni plurima eius tractus tenuere, in primis Palmensem, Prætutianum, Adrianúmque agrum. Vmbri eos expulere, hos Herruria, hanc Galli. Vmbrorum gens antiquissima Italiæ existimatur, vt quos Ombrios à Græcis putent dictos, quòd inundatione terrarum imbribus superfuissent. ccc. eorum oppida Thusci debellasse reperiuntur. Nunc in ora flumen Aesis, Senogallia. Metaurus fluuius, colonia Fanum fortunæ, Pisaurum cum amne. Et intus Hispellum, Tuder. De cætero Amerini, Attidiates, Asisinates, Arnates, Aesinates, Camertes, Casuentillani, Carsulani, Dolates cognomine Salentini, Fulginates, Foroflaminienses, Forouilienses, cognomine Concubienses, Forobremitiani, Forosempronienses, Iguini, Interamnares cognomine Narres, Meuanares, Meuanienses, Matilicates, Narnienses, quod oppidum Nequinum antea vocatum est, Nucerini cognomine Fauonienses, & Camelani, † Otriculani, Ostrani, Pitulani cognomine Pisuertes, & alij Mergentini, Pelestini, Sentinates, Sarsinates, Spoletini, Suarrani, Sestinates, Suillates, Tadinates, Trebiates. Tuficani, Tifernates cognomine Tibertini, & alij Metaurenses, Vesionicates, Vrbinates cognomine Metaurenses, & alij Horrenses, Vettionenses, Vindinates, Viuérani. In hoc situ interiere Feliginates, & qui Clusiolum tenuere supra Interamnam: & Sarranates, cum oppidis Acerris, quæ Vafriæ cognominabantur, Turocelo, quod Vetriolum. item Solinates, Suriates, Fallienates, Apennates. interiere & Arienates cum Crinouolo, & Vsidicani, & Plangenses, Pisinates, Cælestini. Ameriam suprascriptam Cato ante Persei bellum conditam annis dcccclxiiii. prodidit.

† Legendum, Ocriculani. ab Ocriculo Vmbrorum oppido: cuius meminit & Ptolemæus libro 3. cap. 1.

Octaua regio. CAP. XV.

OCtaua regio determinatur Arimino, Pado, Apennino. In ora fluuius Crustumium, Ariminum colonia cum amnibus Arimino & Aprusa. Fluuius hinc Rubico, quondam finis Italiæ. Ab eo Sapis: & Vitis, & Anemo, Rauenna Sabinorum oppidum, cum amne Bedese, ab Ancona CII. M. pass. Nec procul à mari Vmbrorum Butrium. Intus coloniæ, Bononia, Felsina vocitata, cùm princeps Hetruriæ esset, Brixillum,

lum, Mutina, Parma, Placentia. Oppida, Cæsena, Claterna, Forum Clodij, Liuij, Popilij, Truentinorum, Cornelij, Laccini, Fauentini, Fidentini, Otesini, Padinates, Regienses à Lepido, Solonates, saltúsque Galliani qui cognominantur Aquinates, Tanetani, Veliates cognomine Vecteri, † Regiates, Vmbranates. In hoc tractu interierunt Boij, quorum tribus c x i i. fuisse autor est Cato: Item Senones, qui ceperant Romam.

† Vegiates.

De Pado flumine. CAP. XVI.

PAdus è gremio Vesuli montis, celsissimum in cacumen elati, finibus Ligurum Vagiennorum visendo fonte profluens, condénsque sese cuniculo, & in Forouibiensium agro iterum exoriens, nulli amnium claritate inferior: Græcis dictus Eridanus, ac pœna Phaetontis illustratus: augetur ad Canis ortus liquatis niuibus, agris quàm nauigiis torrentior, nil tamen ex rapto sibi vindicans, atque vbi liquit agros, vbertate largior, trecentis M. pass. à fonte addens meatu duodenonaginta: nec amnes tantùm Apenninos Alpinósque nauigabiles capiens, sed lacus quoque immensos in eum sese exonerantes, omni numero x x x. flumina in mare Adriaticum defert. Celeberrima ex iis, Apennini latere iactum, Tanarum, Trebiá Placentinum, Tarum, Niciam, Gabellum, Scultennam, Rhenum. Alpium verò Sturam, Morgum, Durias duas, Sessiten, Ticinum, Lanbrum, Adduam, Olium, Mincium. Nec alius amnium tam breui spatio maioris incrementi est. Vrgetur quippe aquarum mole, & in profundum agitur, grauis terræ, quanquàm † deductus in flumina & fossas inter Rauennam Altinumque † c x x. M. p. tamen quia largius vomit, septem maria dictus facere. Angusta fossa Rauennam trahitur, vbi Padusa vocatur, quondam Messanicus appellatus. Proximum inde ostium, magnitudinem portus habet, qui Vatreni dicitur, quo Claudius Cæsar è Britannia triumphans, prægrandi illa domo verius quàm naue intrauit Adriam. Hoc antè Eridanum ostium dictum est, aliis Spineticum ab vrbe Spina, † quæ fuit iuxtà, præualens vt Delphicis creditum est thesauris, condita à Diomede. Auget ibi Padum Vatrenus amnis, ex Forocorneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasiæ, dein Sagis, dein Volane, quod ante Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossasque, primi à Sagi fecere Thusci, egesto amnis impetu per transuersum in Atrianorum paludes, quæ septem maria appellantur, nobili portu oppidi Thuscorum Atriæ, à quo Atriaticum mare antè appellabatur, quod nunc Adriaticum. Inde ostia plena, Carbonaria, ac fossiones Philistinæ, quod alij Tartarū vocant: omnia ex Philistinæ fossæ abundatione nascentia, accedentibus Athesi ex Tridentinis Alpibus, & Togisono ex Patauinorum agris. Pars eorum & proximum portum fecit Brundulum, sicut Edronem Medoaci duo, ac fossa Clodia. His se Padus miscet, ac per hæc effunditur, plerisque, vt in Aegypto Nilus quod vocant Delta, triquetram figuram inter Alpes atque oram maris facere proditus, stad. i i. M. circuitu. Pudet à Græcis Italiæ rationem mutuari. Metrodorus tamen Scepsius dicit, quoniam circa fontem arbor multa sit picea, quæ pades Gallicè vocetur, Padum hoc nomen accepisse. Ligurum quidem lingua amnem ipsum Bodincum vocari, quod significet fundo carentem. Cui argumēto adest oppidum iuxtà Industria, vetusto nomine Bodincomagum, vbi præcipua altitudo incipit.

† deductus.
† per c x x. millia.

† quæ fuit iuxtà præualēs Delphicis (vt creditū est) thesauris à Diomede cōdita.

Italia Transpadana. Regio vndecima. CAP. XVII.

TRanspadana appellatur ab eo regio vndecima, tota in mediterraneo, cui maria cuncta fructuoso alueo importāt. Oppida Vibi forum, Segusio, Coloniæ ab Alpium radicibus, Augusta Taurinorum antiqua Ligurum stirpe, inde nauigabili Pado. Dein Salassorum Augusta Prætoria, iuxta geminas Alpium fauces, Graias atque Pœninas. His Pœnos, Graiis Herculem transisse memorant. Oppidum Eporedia, Sibyllinis libris à Populo Romano condi iussum. Eporedicas Galli bonos equorum domitores vocant. Vercellæ Libycorum ex Sallyis ortæ, Nouaria ex Vertacomacoris, Vocontiorum hodiéque pago, non (vt Cato existimat) Ligurum: ex quibus Leui & Marici condidere Ticinum, non procul à Pado, sicut Boij trans Alpes profecti

Laudem

laudem Pompeiam, Insubres Mediolanum. Orobiorum stirpis esse, Comum atque Bergomum,& Liciniforum,& aliquot circa populos,autor est cato: sed originem gentis ignorare se fatetur, quam docet cornelius Alexander ortam à Græcia, interpretatione etiam nominis, vitam in montibus degentibus. In hoc situ interiit oppidum Orobiorum Barra, vnde Bergomates cato dixit ortos, etiamnum prodente se altius quàm fortunatius † sitos. Interiere & Caturiges Insubrum exules, & Spina suprà dicta. Item Melpum opulentia præcipuum, quod ab Insubribus, & Boiis, & Senonibus deletum esse eo die, quo camillus Veios ceperit, Nepos cornelius tradidit.

† situm, est in vetustis codicib. nō situs vt oppidum Orobiorū, respiciat potius, quàm Bergomates.

10 Venetia. Decima regio. CAP. XVIII.

SEquitur decima regio Italiæ, adriatico mari apposita, Venetia, cuius fluuius Silis ex montibus † Taurisanis. Oppidum altinum, flumen Liquentia ex montibus Opiterginis,& portus eodem nomine, colonia concordia, flumina & portus Romatinum, Tilauentum maius minúsque, Anassum, quò Varramus defluit, alsa, Natiso cum Turro, præfluentes aquileiam coloniam xij. M. p. à mari sitam. Carnorum hæc regio, iunctáque Iapidum, amnis Timauus, castellum nobile vino Pucinum: Tergestinus sinus, colonia Tergeste, xxiij. M. p. ab aquileia. Vltra quam vj. M. p. Formio amnis, ab Rauenna clxxxix. M. p. antiquus auctæ Italiæ terminus, nunc verò Istriæ, quam cognominatam † tradunt à flumine Istro, in adriam effluente è Danubio amne, eidémque
20 Istro ex aduerso Padi fauces, contrario eorum percussu mari interiecto dulcescente, plerique dixere falsò, & Nepos cornelius etiam Padi accola. Nullus enim ex Danubio amnis in mare Adriaticum effunditur. Deceptos credo, quoniam Argo nauis flumine in mare adriaticum descendit, non procul Tergeste: nec iam constat quo flumine. Humeris trauectam alpes, diligentiores tradunt. Subiisse autem Istro, dein Sao, dein Nauporto, cui nomen ex ea causa est, inter Aemonam alpésque exorienti.

† Taurisanis

† tradunt, abundat: neque est in vetustis exemplaribus.

Istria. CAP. XIX.

ISTria, vt peninsula, excurrit. Latitudinem eius xl, M. p. circuitum verò cxxij. M. prodidere quidam. Item adhærentis Liburniæ & Flanatici sinus. Alii Liburniæ clxxx. M.
30 Nonnulli in Flanaticum sinum Iapidiam promouere, à tergo Istriæ, cxxx. M. pass. Dein Liburniam cl. M. fecere. Tuditanus, qui domuit Istros, in statua sua ibi inscripsit, ab aquileia ad Titium flumen stad. cc. Oppida Istriæ ciuium Rom. Aegida, Parentium: colonia Pola, quæ nunc Pietas Iulia, quondam à colchis condita. Abest à Tergeste c. M. pass. Mox oppidum Nesactium: & nunc finis Italiæ fluuius arsia. Polam ab ancona traiectus cxx. M. p. est. In mediterraneo regionis decimæ coloniæ, cremona, Brixia cenomannorum agro, Venetorum autem ateste, & oppida acelum, Patauium, Opitergium, Belunum, Vicetia, Mantua Tusconim trans Padum sola reliqua. Venetos Troiana stirpe ortos autor est cato. Cenomannos iuxta Massiliam habitasse in Volcis. Fertini, & Tridentini, & Bernenses, Rhætica oppida: Rhætorum & Euganeorum Verona, Iulienses carno-
40 rum. Dein, quos scrupulose dicere non attineat, alutraenses, asseriates, Flamonienses Vannienses, & alii cognomine culici: Foroiulienses cognomine Transpadani, Foretani, Venidates, Quarqueni, Taurisani, Togienses, Varuani. In hoc situ interiere per oram Iramine, Pellaon, Palsicium: ex Venetis atina, & cælina: Carnis, Segeste, & Ocra: Tauriscis Noreia. Et ab aquileia ad duodecimum lapidem, deletum oppidum, etiam inuito Senatu, à M. Claudio Marcello, L. Piso autor est. In hac regione & x. lacus inclyti sunt, amnésque eorum partus aut alumni, si modò exceptos reddunt, vt adduam Larius, Ticinum Verbanus, Mincium Benacus, Ollium Sebinus, Lambrum Eupilis, omnes incolas Padi. Alpes in longitudinem x. pass. patere à supero mari ad inferum, cælius tradit: Timagenes xxij. M. p. deductis: in latitudinem autem cornelius Nepos c. M. T. Liuius tria
50 M. stadiorum: vterque diuersis in locis. Nam & centum millia excedunt aliquando, vbi Germaniam ab Italia submouent: nec lxx. M. explent reliqua sui parte graciles, veluti naturæ

naturæ prouidentia. Latitudo Italiæ, subter radices earum à Varo, per vada Sabatia, Taurinos, Comum, Brixiam, Veronam, Vicetiam, Opitergium, Aquileiam, Tergeste, Polam, Arsiam, d c c i j. millia passuum colligit.

De Alpibus & gentibus Alpinis. CAP. XX.

INcolæ Alpium multi populi, sed illustres à Pola ad Tergestis regionem Secusses, Subocrini, Catili, Menocaleni, iuxtáque Carnos quondam Taurisci appellati, nunc Norici. His contermini Rhęti & Vindelici, omnes in multas ciuitates diuisi. Rhætos Thuscorũ prolem arbitrantur, à Gallis pulsos duce Rhæto. Verso deinde Italiam pectore Alpium Latini iuris Euganeæ gentes, quarum oppida x x x i i i j. enumerat Cato. Ex iis Triumpilini venalis cum agris suis populus: dein Camuni, complurésque similes, finitimis attributi municipiis. Lepontios & Salassos, Tauriscæ gentis idem Cato arbitratur. Cæteri ferè Lepontios relictos ex comitatu Herculis, interpretatione Græci nominis credunt, præustis intra sinus Alpium niue membris: eiusdem & Graios fuisse, positos in transitu, Graiarum Alpium incolas, præstantésq; genere Euganeos, inde tracto nomine. Caput eorum Stonos: Rhætorum Vennonetes, Sarunerésq; ortus Rheni amnis accolũt, Lepontiorum qui Viberi vocãtur, fontem Rhodani, eodem Alpiũ tractu: Sunt præterea Latio donati incolæ, vt Octodurenses, & finitimi Ceutrones, Cottianæ ciuitates. Caturiges, & ex Caturigibus orti Vagienni Ligures & qui montani vocantur: Capillatorúmq; plura genera ad confinium Ligustici maris. Non alienum videtur, hoc loco subiicere inscriptionem è trophæo Alpium, quæ talis est. Imperatori Cæsari Diui Fil. Aug. Pontifici Maximo, Imp. x i i i j. tribunitiæ potestatis S. P. Q. R. quòd eius ductu auspiciisq; gentes Alpinæ omnes, quæ à mari supero ad inferum pertinebant, sub imperium po. Rom. sunt redactæ. Gentes Alpinæ deuictæ, Triumpilini, Camuni, Vennonetes, Isarci, Breuni Naunes, Focunates. Vindelicorum gentes quatuor, Consuanetes, Virucinates, Licates, Catenates: Abisontes, Rugusci, Suanetes, Calucones, Brixentes, Lepontii. Viberi, Nãtuates, Seduni, Veragri, †Salasi, Acitauones, Medulli, Vceni, Caturiges, Brigiani, Sogiontii, Ebroduntii, Nemaloni, Edenates, Esubiani, Veamini, Gallitæ, Triulatti, Ectini, Vergunni, Eguituri, Nementuri, Oratelli, Nerusi, Velauni, Suetri. Non sunt adiectæ Cottianæ ciuitates x i j. quæ non fuerunt hostiles, item attributæ municipiis lege Pompeia. Hæc est Italia diis sacra, hæ gentes eius, hæc oppida populorum. Super hæc Italia, quæ L. Aemylio Paulo, C. Atilio Regulo Consulibus, nuntiato Gallico tumultu, sola sine externis vllis auxiliis, atque etiamtunc sine Transpadanis, equitum l x x x. M. peditum d c c. M. armauit. Metallorum omnium fertilitate nullis cedit terris. Sed interdictum id vetere consulto patrum, Italiæ parci iubentium.

† Salasii, Ceutrones.

Illyricum. CAP. XXI.

ARsiæ gens Liburnorum iungitur, vsque ad flumen Titium. Pars eius fuere Mentores, Hymani, Encheleæ, Dudini, & quos Callimachus Peucetias appellat: nunc totum vno nomine Illyricum vocatur generatim, populorum pauca effatu digna aut facilia nomina. Conuentum Scardonitanum petunt Iapides, & Liburnorum ciuitates x i i i j. è quibus Lacinienses, Stulpinos, Burnistas, Albonenses nominare non pigeat. Ius Italicum habent eo conuentu Aluræ, Flanates à quibus sinus nominatur, Lopsi, Varubarini, immunésque Assesiates, & ex insulis Fulfinates, Curictæ. Cæterùm per oram oppida à Nesactio, Aluona, Flauona, Tarsatica, Senia, Lopsica, Ortopula, Vegium, Argyruntum, Corinium, Aenona ciuitas, Pausinus flumen, Tedanium, quo finitur Iapidia. Insulæ eius sinus cum oppidis, præter suprà significatas, Absirtium, Arba, Tragurium, Issa, Pharos, Paros antè: Crexa, Gissa, Portunata. Rursus in continẽte colonia Iadera, quæ à Pola, c l x. M. p. abest: inde triginta M. Colentum insula, x v i i j. ostium † Tirii fluminis.

† Tirii, legendum videtur ex Ptolemæo, qui ad finem lib. 2. fluuium hũc Titum appellat, non Titium.

Liburnia. CAP. XXII.

LIburniæ finis & initiũ Dalmatiæ Scardona, in amne eo, x i j. M. p. à mari. Dein Tariotarum antiqua regio, & castellum Tariona: promontorium Diomedis, vel vt alii, peninsula Hyllis, circuitu c. M. pass. Tragurium ciuium Romanorum, marmore notum:

Sicum

Sicum, in quem locum Diuus Claudius veteranos misit. Salona colonia, ab Iadera c c x x x i i. M. pass. Petunt in eã iura descripti in decurias c c c l x x i i. Dalmatæ. xxii. Decuni: c c x x x i x. Ditiones: l x i x. Mezæi: l i i. Sardiates. In hoc tractu sunt, Burnum, Mandetrium, Tribulium nobilitata Popul. Roma. prælijs castella. Petunt & ex insulis, Issæi, Colentini, Separi, Epetini. Ab his castella, Piguntiæ, Rataneum, Narona colonia tertii conuentus, à Salona l x x i i. M. pass. apposita cognominis sui fluuio, a mari x x. M. pass. M. Varro l x x x i x. ciuitates eò ventitasse autor est. Nunc soli propè noscuntur Cerauni decuris x x i i i i. Daorizi x v i i. Desitiates c i i i. Docleatæ, x x x i i i. Deretini x i i i i. Deremistæ x x x. Dindari x x x i i i. Glinditiones x l i i i i. Melcomani x x i i i i. Naresii c i i. 10 Scirtari l x x i i. Siculotæ x x i v. populatoresq; quondã Italiæ Vardæi non amplius quàm x x. decuriis. Præter hos tenuere tractum eum Oenei, Parthemi, Hemasini, Arthitæ, Armistæ. A Narone amne c. M. pass. abest Epidaurum colonia. Oppida ciuiũ Roma. Rhizinũ Ascriuium, Butua, Olchinium, quod anteà Colchinium dictum est, à Colchis conditum: amnis Drilo, superque eum oppidum ciuium Romanorum Scodra, à mari x v i i i. M. pass. Præterea multorum Græciæ oppidorum deficiens memoria, necnon & ciuitatum validarum. Eo nanque tractu fuere Labeatæ, Enderudini, Sassæi, Grabæi, propriéq; dicti Illyrii, & Taulantii, & Pyræi. Retinet nomen in ora Nymphæum promontorium: Lissum oppidum ciuium Romanorum, ab Epidauro c. M. passuum.

Macedonia. CAP. XXIII.

20 A Lisso Macedonia prouincia, gentes Parthenì, & à tergo eorum Dassaretæ. Montes Candauiæ à Dyrrachio l x x i x. M. pass. In ora verò Denda ciuium Romanorum, Epidamnum colonia, propter inauspicatum nomen à Romanis Dyrrachium appellata: flumen Aous, à quibusdam Aeas nominatum: Apollonia, quondam Corinthiorum colonia, v i i. M. pass. à mari recedens: cuius in finibus celebre Nymphæum. Accolunt barbari, Amantes & Buliones. At in ora oppidum Oricum à Colchis conditum. Inde initium Epiri, montes Acroceraunia, quibus hunc Europæ determinauimus sinum. Oricum à Salentino Italiæ promontorio distat l x x x v. M. pass.

Noricum. CAP. XXIIII.

30 A Tergo Carnorum & Iapidum, quà se fert magnus Ister, Rhætis iunguntur Norici. Oppida eorum Virunum, Celeia, Teurnia, Aguntum, Viana. Aemonia, Claudia, Flauium, Soluense. Noricis iunguntur lacus Peiso, deserta Boiorum: iam tamen colonia Diui Claudii Sabaria, & oppido Scarabantia Iulia habitantur.

Pannonia. CAP. XXV.

IN de glandifera Pannoniæ qua mitescentia Alpium iuga, per medium Illyricum à Septentrione ad Meridiem versa, molli in dextra ac læua deuexitate considunt. Quæ pars ad mare Adriaticum spectat, appellatur Dalmatia, & Illyricum suprà dictum. Ad Septentriones Pannonia vergit: finitur inde Danubio. In ea coloniæ, Aemona, Siscia. Amnes clari, & nauigabiles in Danubium defluunt, Draus è Noricis violentior, Saus ex Alpibus Carnicis placidior c x v. M. pass. interuallo. Draus per Serretes, Serrapillos, Ia-40 sos, Sandrizetes: Saus per Colapianos, Breucósq;. Populorum hæc capita. Præterea Arivates, Azali, Amantes, Belgites, Catari, Corneates, †Arauisci, Hercuniates, Latouici, Oseriates, Varciani. Mõs Claudius, cuius in fronte Scordisci, in tergo Taurisci. Insula in Sao Metubarris, amnicarum maxima. Præterea amnes memorandi, Calapis in Saum influẽs iuxta Sisciam, gemino alueo insulam ibi efficiens, quæ Segestica appellatur. Alter amnis Bacuntius in Saum Sirmio oppido influit: vbi ciuitas Sirmiensium, & Amãtinorum. Inde x l v. M. pass. Taurunum, vbi Danubio miscetur Saus. Suprà influunt Valdanus, Vrpanus, & ipsi non ignobiles.

† Erauisci.

Mœsia. CAP. XXVI.

50 PAnnoniæ iungitur prouincia, quæ Mœsia appellatur, ad Pontum vsque cum Danubio decurrens. Incipit à confluente suprà dicto. In ea Dardani, Celegeri, Triballi, Trimachi, Mœsi, Thraces, Pontóq; contermini Scythæ: flumina clara, è Dardanis Mar- d gis,

gis, Pingus, Timachus : ex Rhodope Oescus : ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus. Illyrici latitudo, quà maxima est, c c c x x v. M. passuum, colligit. Longitudo à flumine Arsia ad flumen Drinum d c c c. M. †. A Drinio ad promontorium Acroceraunium, c l x x i i. M. Agrippa prodidit vniuersum hunc sinum Italiæ & Illyrici ambitu $\overline{\text{XIII}}$. In eo duo maria, quo distinximus fine : Inferum, siue Ionium in prima parte, interius Adriaticum, quod Superum vocant. Insulæ in Ausonio mari præter iam dictas, memoratu dignæ, nullæ : in Ionio paucæ : Calabro litore ante Brundisium, quarum obiectu portus efficitur: contra Apulum litus Diomedea, conspicua monumento Diomedis : & altera eodem nomine, à quibusdã Teutria appellata. Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur, ∴ natura vadosi maris, æstuariísque tenui alueo intercursantibus. Claræ ante ostia Timaui calidorum fontium cum æstu maris crescentium : iuxta Istrorum agrum, Cissa, Pullariæ, & Absyrtides Graiis dictæ, à fratre Medeæ ibi interfecto Absyrto. Iuxta eas Electridas vocauere, in quibus prouenıret succinum, quod illi electrum appellant vanitatis Græcæ certissimum documentum : adeò vt quas earum designent, baud vnquam constiterit. Contra Iader est Lissa : quæque appellatæ contra Liburnos Creteæ aliquot : nec pauciores Liburnicæ, Celadussæ. Contra Surium, bubus & capris laudata Brattia, Issa ciuium Romanorum reliqua, & cum oppido Pharia. Ab his Corcyra, Melæna cognominata cum Gnidiorum oppido distat x x i i. M. passuũ inter quam & Illyricum Melita, vnde catulos Melitæos appellari Callimachus autor est. x i i. M. passuum ab ea tres Elaphites. In Ionio autem mari ab Orico M. M. passuum Sasonis piratica statione nota.

† Mallem veterem lectionem : quæ sic habet aliaver borum interpunctione: A Drinio ad promontorium Acroceraunium clxx M. Agrippa prodidit vniuersum aute sinum Italiæ & Illyrici ambitu $\overline{\text{XIII}}$. ∴ natura vadoso mari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER IIII.

Vnde Primum omnis Græciæ fabulositas, & literarum claritas effulsit.

Tertivs Europæ sinus Acroceraunis incipit montibus, finitur Hellesponto : amplectitur præter minores sinus $\overline{\text{XIX}}$. x x v. M. passuum. In eo Epirus, Acarnania, Aetolia, Phocis, Locris, Achaia, Messenia, Laconia, Argolis, Megaris, Attica, Bœotia, iterúmque ab alio mari eadem Phocis & Locris, Doris, Phthiotis, Thessalia, Magnesia, Macedonia, Thracia. Omnis Græciæ fabulositas, sicut & literarum claritas, ex hoc primùm sinu effulsit. Quapropter in eo paululum commorabimur. Epiros in vniuersum appellata, Acroceraunis incipit mõtibus. In ea primi Chaones, à quibus Chaonia : dein Thesproti, Antigonenses: locus Aornos, & pestifera auibus exhalatio : Cestrini, Perrhæbi, quorum mons Pindus, Cassiopæi, Dryopes, † Selli, Hellopes, Molossi, apud quos Dodonæi Iouis templum, oraculo illustre: Tomarus mons, centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

† Sellæ.

Epirus. CAP. I.

Epirus ipsa ad Magnesiam Macedoniámque tendens, à tergo suo Dassaretas suprà dictos liberam gentem mox feram Dardanos habet. Dardanis læuo Triballi prætenduntur latere, & Mœsicæ gentes : à fronte iunguntur Mædi ac Denselatæ, quibus Thraces, ad Pontum vsque pertinentes. Ita succincta Rhodopes, mox & Hæmi vallatur excelsitas. In Epiri ora castellum in Acroceraunis Chimæra, sub eo aquæ regiæ fons. Oppida Mæandria, Cestria : flumen Thesprotiæ Thyamis : colonia Buthrotum, maximéq; nobilitatus Ambracius sinus, † faucibus spatiosum æquor accipiens longitudinis x x x i x.

† faucibus quingentorũ pass. spatiosũ æquor accipiens.

xxxix. M. pass. latitudinis. xv. M. In eum defertur amnis Acheron, è lacu Thesprotiæ Acherusia profluens xxxvi. M. pass. inde, & mille pedum ponte mirabilis omnia sua mirantibus. In sinu oppidum Ambracia. Molossorum flumina, Aphas & Arachthus. Ciuitas Anactoria, †lacus Pandosia. Acarnaniæ, quæ anteà Curetis vocabatur, oppida Heraclia, Echinus, & in ore ipso colonia Augusti Actium, cum templo Apollinis nobili, ac ciuitate libera Nicopolitana. Egressos sinu Ambracio in Ionium, excipit Leucadium litus, promontorium Leucates. Dein sinus ac Leucadia ipsa peninsula, quondam Neritis appellata, opere accolarum abscisa à continenti, ac reddita ventorum flatu congeriem harenæ accumulantium, qui † lacus vocatur Dioryctos, stadiorum longitudine trium. Oppidum in ea Leucas, quondam Neritum dictum. Deinde Acarnanũ vrbes, Halyzea, Stratos, Argos Amphilochicum cognominatum. Amnis Achelous è Pindo fluens, atque Acarnaniam ab Aetolia dirimens, & Artemitam insulam assiduo terræ inuectu continenti annectens.

† locus

† locus

10

Aetolia. CAP. II.

Aetolorum populi Athamanes, Tymphei, Ephyri, Aenienses, Perrhæbi, Dolopes, Maraces, Atraces, à quibus Atrax amnis Ionio mari infunditur. Aetoliæ oppidum Calydon est septem millium quingentorum passuum à mari, iuxta Euenum amnem. Dein Macynia, Molycria: cuius à tergo Chalcis, & mons est Taphiassus. At in ora promontorium Antirrhium, vbi ostium Corinthiaci sinus, minus mille passuum latitudine influentis, Aetolósque dirimentis à Peloponneso. Promontorium, quod contrà procedit, appellatur Rhion: sed in Corinthiaco sinu oppida Aetoliæ Naupactum, Pylene: & in mediterraneo Pleuron, Halysarna. Montes clari, in Dodone Tomarus, in Ambracia Crania, in Acarnania Aracynthus: in Aetolia Acanthon, Panætolium, Macinium.

20

Locri. CAP. III.

Proximi Aetolis Locri, qui cognominantur Ozolæ, immunes. Oppidum Oeanthe. Portus Apollinis Phæstii, sinus Crissæus. Intus oppida Argyna, Eupalia, Phæstum, Calamissus. Vltra Cirrhæi Phocidis campi, oppidum Cirrha, portus Chalæon, à quo vii. M. passuum introrsus liberum oppidum Delphi, sub monte Parnasso, clarissimum in terris oraculo Apollinis. Fons Castalius, amnis Cephissus præfluens Delphos, ortus in Lilæa quondam vrbe. Præterea oppidum Crissa, & cum Bulensibus Anticyra, Naulochum, Pyrrha, Amphissa immunis, Trichone, Tritea, Ambrysis, Drymæa regio, Daulis appellata. Dein in intimo sinu angulus Bœotiæ alluitur cum oppidis, Siphis, Thebis, quæ Corsicæ cognominatæ sunt iuxta Heliconem. Tertium ab hoc mari Bœotiæ oppidum Pagæ, vnde Peloponnesi prosilit ceruix.

30

Peloponnesus. CAP. IIII.

Peloponnesus, Apia antè appellata & Pelasgia, peninsula haud vlli terræ nobilitate postferẽda, inter duo maria, Aegæum & Ionium, platani folio similis, propter angulosos recessus, circuitu ccccclxiii. M. pass. colligit autore Isidoro. Eadem per sinus penè tantundem adiicit. Angustiæ, vnde procedit, Isthmos appellantur. In eo loco irrumpentia è diuerso, quæ dicta sunt, maria, à Septentrione & exortu eius omnem ibi latitudinem vorant, donec contrario incursu æquorum tantorum, in quinque M. pass. interuallo, exesis vtrinque lateribus, angusta ceruice Peloponnesum contingat Hellas. Corinthiacus hinc, illinc Saronicus appellatur sinus: †Lecheæ hinc, Cenchreæ illinc, angustiarum termini, longo & ancipiti nauium ambitu, quas magnitudo plaustris transuehi prohibet. Quam ob causam perfodere nauigabili alueo †angustias tẽtauere, Demetrius rex, Dictator Cæsar, C. princeps, Domitius Nero, infausto (vt omnium patuit exitu) incepto. Medio hoc interuallo, quod Isthmon appellauimus, applicata colli habitatur colonia Corinthus, anteà Ephyra dicta, sexagenis ab vtroq; litore stadiis, è summa sua arce, quæ vocatur Acrocorinthus, in qua fons Pirene, diuersa duo maria prospectans. lxxxvii. M. pas. ad Corinthiacum sinum traiectus est Patras à Leucade. Patræ colonia

40

† Rectius Lecheum: quo pacto & à Strabone & Ptolemæo effertur.

† angustias tentauere.

50

in longissimo promontorio Peloponnesi condita, ex aduerso Aetoliæ, & fluminis Eueni, minus M. pa. (vt dictum est) interuallo, in ipsis faucibus, sinum Corinthiacum l x x x v. M. pass. in longitudinem vsque ad Isthmon transmittunt.

Achaia. CAP. V.

Achaiæ nomen prouinciæ, ab Isthmo incipit: antè Aegialos vocabatur, propter vrbes in litore per ordinem dispositas. Primæ ibi, quas diximus † Lecheæ Corinthiorum portus. Mox Olutos, Pellenæorum castellum. Oppida Helice, Bura, † in quæ refugêre haustis prioribus, Sicyon, Aegira, Aegion, Erineos. Intus Cleone, Hysiæ. Panhormus portus, demonstratúmque iam Rhium: à quo promontorio quinque M. pass. absunt Patræ, quas suprà memorauimus: locus Pheræ. In Achaia, i x. montium Scioëssa notissimus, fons Cymothoe. Vltra Patras oppidum Olenum, colonia Dyme, loca Buprasium, Hyrmine, promontorium Araxum. Cyllenes sinus, promontorium Chelonates: vnde Cyllenen duo M. pass. castellum Phliûs. Quæ regio ab Homero Arethyrea dicta, posteà Asophis. Inde Eliorum ager, qui anteà Epei vocabantur. Ipsa Elis in mediterraneo, & à Pylo x i i. M. pass. Intus delubrum Olympij Iouis, ludorum claritate fastos Græciæ complexum. Pisæorum quondam oppidum, præfluẽte Alpheo amne. At in ora promõtorium Ichthys. Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion. Promontorium Platanistus: omnia hæc ad Occasum versa. Ad Meridiem autẽ Cyparissius sinus cum vrbe Cyparissa l x x i i. millium passuũ circuitu. Oppida Pylos, Methone: locus Helos, promontorium Acritas. sinus Asinæus, ab oppido Asine, Coronæus à Corone. Finiũtur Tænaro promontorio. Ibi regio Messenia duodeuiginti montium. Amnis Pamisus. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Zancle, varijs clara tẽporibus. Huius sinus circuitus l x x x. M. p. traiectus verò x x x. M. Dehinc à Tænaro ager Laconicus, liberæ gentis: & sinus circuitu c c v i. M. traiectu x x x i x. M. Oppida Tænarum, Amyclæ, Pheræ, Leuctra, & intus Sparta, Theramne, atque vbi fuere Cardamyle, Pitane, Anthane: Locus Thyrea, Gerania. Mons Taygetus, amnis Eurotas, sinus Aegylodes, oppidum Psammathus. Sinus Gytheates ab oppido: ex quo ad Cretam insulam certissimus cursus. Omnia autem Maleo promontorio includuntur. Qui sequitur sinus ad Scyllæum, Argolicus appellatur, traiectu quinquaginta M. p. idem ambitu centum septuagintaduorum millium. Oppida Boea, Epidaurus Limera cognomine, Zarax, Cyphanta portus. Amnes, Inachus, Erasinus, inter quos Argos hippium cognominatum, supra lacum Lernen, à mari M M. pass. nouémque additis millibus, Mycenæ: & vbi fuisse Tiryntha tradunt: & locus Mantinea. Mõtes, Artemius, Apesantus, Asterion, Parparus, aliíque vndecim numero. Fontes Niobe, Amymone, Psammathe. A Scyllæo ad Isthmum c l x x v i i. M. pass. Oppida Hermione, Trœzen, Coryphasium: appellatúmque, aliâs Inachium, aliâs Dipsium Argos. Portus Cænites, sinus Saronicus olim querno nemore redimitus, vnde nomen, ita Græcia antiqua appellante quercum. In eo Epidaurum oppidum, Aesculapij delubro celebre: Spiræum promontorium, portus Anthedon, & Bucephalus: & quas suprà dixeramus, Cenchreæ, Isthmi pars altera cum delubro Neptuni quinquennalibus inclyto ludis. Tot sinus Peloponnensem oram lancinant, tot maria allatrant. Siquidem à Septentrione Ionium irrumpit, ab Occidente Siculo pulsatur, à Meridie Cretico vrgetur, ab Oriẽte brumali Aegæo, ab Oriẽte solstitiali Myrtoo: quod à Megarico incipiens sinu, totam Atticam alluit.

† Lechæum
† Melius: & in quæ refugêre, vt intelligamus, Helice & Bura mari haustis incolas esse Sicyonem & Aegiran recepisse.

De Arcadia. CAP. VI.

Mediterranea eius Arcadia maximè tenet, vndique à mari remota: initio Drymodis, mox Pelasgis appellata. Oppida eius, Psophis, Mantinea, Stymphalum, Tegea, Antigonea, Orchomenum, Pheneum, Palantium, vnde Palatium Romæ: Megalepolis, Catina, Bocalium, Carmon, Parrhasiæ, Thelphusa, Melanæa, Heræa, Pyle, Pellana, Agræ, Epium, Cynætha, Lepreon Arcadiæ, Parthenium, Alea, Methydrium, Enispe, Macistum, Lampe, Clitorium, Cleone, inter quæ duo oppida regio Nemea, Bembinadia vocitata. Montes in Arcadia, Pholoë cum oppido, item Cyllene, Lyceus, in quo Lycei Io-

uis

nis delubrum Mænalus, Artemisius, Parthenius, Lampeus, Nonacris: prætérque ignobi-
les octo. Amnes, Ladon è paludibus Phenei, Erymanthus è monte eiusdem nominis in
Alpheum defluentes. Reliquę ciuitates in Achaia dicendæ, Aliphiræi. Abeatæ, Pyrgen-
ses, Pareatæ, Paragenitæ, Tortuni, Typanei, Thryasii, Trittenses. Vniuersæ Achaiæ liber-
tatem Domitius Nero dedit. Peloponnesus, in latitudine à promontorio Maleæ, ad op-
pidum † Lechæum Corinthiaci sinus c l x. M. pass. patet. At in transuersum ab Elide E- († Aegium)
pidaurum c x x v. M. Ab Olympia Argos per Arcadiam l x i i i. M. Ab eodem loco
ad Phliunta dicta mensura est. Vniuersa autem, velut pensante æquorum incursus natu-
ra, in montes v i. atque l x x. attollitur.

10 Græcia, & Attica. CAP. VII.

AB Isthmi angustiis Hellas incipit, nostris Græcia appellata. In ea prima Attica, an-
tiquitus Acte vocata. Attingit Isthmum parte sui, quæ appellatur Megaris, à Colo-
nia Megaræ è regione Pagarum. Duo hæc oppida excurrente Peloponneso sita sunt
vtraque ex parte, velut in humeris Helladis. Pagæi & amplius Aegosthenienses contri-
buti Megarensibus: in ora autem portus Schœnus. Oppida Sidûs, Cremyon, Scironia
saxa i i i. M. longitudine, Geranea, Megara, Eleusin. Fuere & Oenoa, Probalinthos: nunc
sunt ab Isthmo quinquaginta duo M. pass. Piræeus & Phalera portus, quinque M. pass.
muro recedentibus Athenis iuncti. Libera hæc ciuitas, nec indiga vllius pręconii am-
plius: tanta claritas superfluit. In Attica fontes, Cephissia, Larine, Callirrhoe, Enneacru-
20 nos. Montes, Brilessus, Aegialeus, Icarius, Hymettus, Lycabetus: amnis Ilissos. A Pyræeo
x l i i. M. pass. Sunium promontorium, Doriscum promontorium. Potamos, Brauron,
quondam oppida. Rhamnûs pagus, locus Marathon, campus Thriasius, oppidum Meli-
ta, & Oropus, in confinio Bœotiæ. Cuius Anthedon, Onchestos, Thespiæ liberum oppi-
dum, Lebadea: nec cedentes Athenis claritate, quæ cognominantur Bœotiæ Thebæ,
duorum numinum Liberi atque Herculis (vt volunt) patria. Et musis natale in nemo-
re Heliconis assignant. Datur & his Thebis saltus Cithæron, amnis Ismenus. Prætereà
fontes in Bœotia, Oedipodia, Psammate, Dirce, Epigranea, Arethusa, Hippocrene,
Aganippe, Gargaphie. Montes extra prædictos, Mycalessus, Adylisus, Acontius. Re-
liqua oppida, inter Megaram & Thebas Eleutheræ, Haliartus, Platææ, Pheræ, Asple-
30 don, Hylæ, Thisbe, Erythræ, Glissas, Copæ: iuxta Cephissum amnem Lamia & Anichia:
Medeon, Phligone, Grephis, Coronæa, Chæronia. In ora autem infra Thebas, Ocale,
Elæon, Scolos, Schœnos, Peteon, Hyriæ, Mycalessus, Hyreseon, Pteleon, Olyros, Tana-
gra liber populus, & in ipsis faucibus Euripi, quem facit obiectu insulæ Eubœæ, Aulis ca-
paci nobilis portu. Bœotos Hyantas antiquitus dixere. Locri déinde Epicnemidii co-
gnominantur, olim Leleges appellati, per quos amnis Cephissus defertur in mare. Op-
pida, Opûs, vnde Opuntinus sinus, Cynos. Phocidis in litore vnum Daphnûs. Introrsus
in Locris Elatea, & in ripa Cephissi (vt diximus) Lilæa, Delphósque versus Cnemis, &
Hyampolis. Rursus Locrorum ora, in qua Larymna, Thronium, iuxta quod Boagrius
amnis defertur in mare. Oppida Narycion, Alope, Scarphia. Posteà Maliacus sinus ab
40 incolis dictus: in quo oppida, Halcyone, Econia, Phalara. Doris déinde, in qua Sperchios,
Erineon, Boion, Pindus, Cytinum. Doridis à tergo mons est Oeta. Sequitur mutatis sæpe
nominibus Aemonia. Eadem Pelasgicum Argos, Hellas, eadem Thessalia, & Dryopis,
semper à regibus cognominata. Ibi genitus Rex nomine Græcus, à quo Græcia: ibi Hel-
len, à quo Hellenes. Hos eosdem Homerus tribus nominibus appellauit, Myrmidonas,
& Hellenas, & Achæos. Ex his Phthiotæ nominantur Dorida accolentes. Eorum oppi-
da, Echinus in faucibus Sperchii fluminis, Thermopylarum angustiæ: quo argumento
i i i i. M. pass. inde Heraclea, Trachin dicta est. Mons ibi Callidromus: oppida celebria,
Hellas, Halos, Lamia, Phthia, Arne.

Thessalia. CAP. VIII.

50 IN Thessalia autem Orchomenus, Minyeus anteà dictus: & oppidum Almon, ab aliis
Elmon, Atrax, Pelinna, fons Hyperia. Oppida, Pheræ, quarum à tergo Pierus ad

Macedoniam protenditur, Larissa, Gomphi, Thebæ Thessaliæ, nemus Pteleon, sinus Pagasicus. Oppidum Pagasa, idem postea Demetrias dictum, Triccæ, Pharsalici campi cum ciuitate libera, Cranon, Iletia. Montes Phthiotidis, Nymphæus, quo dam topiario naturæ opere spectabilis: Buzygæus, Donacesa, Bermius, Daphissa, Chimerion, Athamas, Stephane. In Thessalia sunt quatuor atque triginta quorum nobilissimi Cercetij, Olympus, Pierus, Ossa: cuius ex aduerso Pindus & Othrys, Lapitharum sedes: hi ad Occasum vergentes: ad Ortus, Pelios: omnes theatrali modo inflexi, cuneatis ante eos septuagintaquinque vrbibus. Flumina Thessaliæ, Apidanus, Phœnix, Enipeus, Onochonus, Pamisus. Fons Messeis. Lacus Bœbeis. Et ante cunctos claritate Peneus, ortus iuxta Gomphos: intérque Ossam & Olympum nemorosa conualle defluens quingentis stadiis, dimidio eius spatio nauigabilis. In eo cursu Tempe vocantur quinque mil. passuum longitudine, & fermè sesquiiugeri latitudine, vltra visum hominis attollentibus se dextera læuáque leniter conuexis iugis. † Intus sua luce viridante allabitur Peneus, viridis calculo, amœnus circa ripas gramine, canorus auium concentu. Accipit amnem † Euroton, nec recipit, sed olei modo supernatantem (vt dictum est Homero) breui spatio portatum abdicat: pœnales aquas diris que genitas, argenteis suis misceri recusans.

† Intus verò luco viridante

† Aliàs, Eurotam, vt apud Strabonem

Magnesia. CAP. IX.

Thessaliæ annexa Magnesia est, cuius fons Libethra. Oppida, Iolcus, Hormenium, Pyrrha, Methone, Olizon. Promontorium Sepias. Oppida, Castana, Spalathra. Promontorium Aeantium. Oppida, Melibœa, Rhisus, Erymnæ: ostium Penei, oppida Homolium, Orthe, Thespiæ, Phalanna, Thaumaciæ, Gyrton, Cranon, Acarne, Dotion, Melitea, Phylace, Potniæ, Epiri, Achaiæ, Atticæ, Thessaliæ in porrectum longitudo quadringentorum octoginta mil. pass. traditur, latitudo ducentorum octoginta septem millium.

Macedonia. CAP. X.

Macedonia postea centum quinquaginta populorum, duobus inclyta regibus, quondámque terrarum imperio, Emathia antea dicta. Hæc ad Epiroticas gentes in Solis occasum recedens post terga Magnesiæ atque Thessaliæ, infestatur à Dardanis. Partem eius Septentrionalem Pæonia ac Pelagonia protegunt à Triballis. Oppida, Aegæ, in quo mos sepelire reges: Berœa: & in regione, quæ Pieria appellatur à nemore, Aeginium. In ora Heraclea, flumen Apilas: Oppida, Phina, Oloros. Amnis Haliacmon. Intus Haloritæ, Vallei, Phylacei, Cyrrhestæ Tyrissei. Pella colonia. Oppidum Stobi ciuium Romanorum. Mox Antigonia, Europus ad Axium amnem, eodémque nomine, per quod Rhœdias fluit. Heordeæ, Scydra, Mieza, Gordiniæ. mox in ora Ichnæ, fluuius Axius. Ad hunc finem Dardani, Treres, Pieres, Macedoniam accolunt. Ab hoc amne Pæoniæ gentes, Paroræi, Heordenses, Almopij, Pelagones, Mygdones. Montes, Rhodope, Scopius, Orbelus. Dein præiacente gremio terrarum, Arethusij, Antiochienses, Idomenenses, Doberienses, Trienses, Allantenses, Audaristenses, Morylli, Garesci, Lyncestæ, Othrionei, & liberi Amantini atque Orestæ, coloniæ Bullidensis & Diensis: Xylopolitæ, Scotussæi liberi, Heraclea Sintica, Timphei, Coronæi. In ora sinus Macedonici oppidum Chalastra, & intus Phileros, Lete: medióque flexu litoris Thessalonica, liberæ conditionis. Ad hanc à Dyrrachio CXIII millia pass. Thermæ. In Thermaico sinu oppida, Dicæa, Pydna, Derrha, † Scione. Promontorium Canastræum. Oppida, Pallene, Phlegra. Qua in regione montes, Hypsizorus, Epitus, Alchione, Leuomne. Oppida, Nissos, Brygion, Eleon, Mendæ, & in Pallenensi Isthmo quondam Potidæa, nunc Cassandria colonia: Anthemus, Holophyxos sinus, Mecyberna. Oppida Physcella, Ampelos, Torone, Singos: fretum, quo montem Athon Xerxes rex Persarum continenti abscidit, in longitudine passuum MCCCC. Mons ipse à planitie excurrit in mare LXXV. mil. passuum. Ambitus radicis centum quinquaginta mil. colligit. Oppidum in cacumine

† Crestone.

in cacumine fuit † Acroton. Nunc sunt Vranopolis, Palæotrium, Thyssus, Cleone, Apollonia, cuius incolæ Macrobii cognominantur. Oppidum Cassera, faucésq. alteræ Isthmi, Acanthus, Stagira, Sitone, Heraclea, & regio Mygdoniæ subiacens, in qua recedentes à mari Apollonia, Arethusa. In ora rursus Posidium, & sinus cum oppido Cermoro, Amphipolis liberum, gens Bisaltæ. Dein Macedoniæ terminus amnis Strymon, ortus in Hæmo. Memorandum, in septem lacus eum fundi, priusquàm dirigat cursum. Hæc est Macedonia, terrarum imperio potita quondam: hæc Asiam, Armeniam, Iberiã, Albaniam, Cappadociam, Syriam, Aegyptum, Taurum, Caucasum transgressa: hæc in Bactris, Medis, Persis dominata, toto Oriente possesso: hæc etiam Indiæ victrix, per vestigia Liberi
10 patris atque Herculis vagata: hæc eadem est Macedonia, cuius vno die Paulus Aemilius Imperator noster lxxii. vrbes direptas vendidit. Tantam differentiam sortis præstitere duo homines.

† Acrothon Pomponio.

Thracia. CAP. XI.

Thracia sequitur, inter validissimas Europæ gentes, in strategias l. diuisa. Populorũ eius, quos nominare non pigeat, amnem Strymonem accolũt dextero latere Denseletæ, & Mædi, Bisaltas vsque suprà dictos: læuo, Digeri, Bessorúmque multa nomina, ad Nestum amnem Pangæi montis ima ambientem, inter Eletos, Diobesos, Carbilesos, inde Brysas, Sapæos. Odomantes Odrysarum gens infundit Hebrum accolentibus Carbiletis, Pyrogeris, Drugeris, Cænicis, Hypsaltis, Benis, Corpillis, Botiæis, Edonis. Eodem
20 sunt in tractu Selletæ, Priantæ, Doloncæ, Thyni, Celetæ, maiores Hæmo, minores Rhodopæ subditi. Inter quos Hebtus amnis. Oppidum sub Rhodope Poneropolis anteà, mox à conditore Philippopolis, nunc à situ Trimontium dicta. Hæmi excelsitas sex mil. pas. subitur. Auersa eius & in Istrum deuexa Mœsi, Getæ, Aoti, Gaudæ, Clariæque, & sub iis Arræi Sarmatæ, quos Areatas vocant, Scythęque, & circa Ponti litora Moriseni, Sithoniíque Orphei vatis genitores obtinent. Ita finit Ister à Septentrione. Ab Ortu Pontus ac Propontis. A Meridie Aegæum mare cuius in ora à Strymone, Apollonia, Oesima, Neapolis, Pastos. Intus Philippi colonia: absunt à Dyrrachio cccxxv. mil. pass. Scotusa, Topiris, Nesti amnis ostium. Mons Pangæus. Heraclea, Olynthos, Abdera libera ciuitas, stagnum Bistonum & gens. Oppidum fuit Tinda, Diomedis equorum stabu-
30 lis dirum. Nunc sunt Diceæ, Ismaron, locus Parthenion, Phalesina, Maronea, prius Ortagurea dicta. Mons, Serrium & Zone, tum locus Doriscus decem mil. hominum capax. Ita Xerxes ibi dinumerauit exercitum. Os Hebri. Portus Stentoris, Oppidum Aenos liberum cum Polydori tumulo, Ciconum quondam regio. A Dorisco incuruatur ora ad Macron tichos centum uiginti duorum mil. pass. Circa quem locum fluuius Melas, à quo sinus appellatur. Oppida, Cypsella, Bisanthe, Macron tichos dictum, qua à Propontide ad Melanem sinum inter duo maria porrectis muris procurrentem excludit Cherrhonesum. Nanque Thracia altero latere à Pontico litore incipiens, vbi Ister amnis immergitur, vel pulcherrimas in ea parte vrbes habet Istropolin Milesiorum, Tomos Calatínque, quæ anteà Acerretis vocabatur. Heracleam habuit, & Bizonem terræ hiatu ra-
40 ptam: nunc habet Dionysopolin, Crunos anteà dictam. Alluit Zyras amnis. Totum eum tractum Scythæ Aroteres cognominati tenuere. Eorum oppida Aphrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Parthenopolis, Gerania, vbi Pygmæorum gens fuisse proditur, quos Catizos Barbari vocant, credúntque à gruibus fugatos. In ora à Dionysopoli est Odessus Milesiorum. Flumen, Pamisus Oppidum, Tetranaulochus. Mons Hæmus vasto iugo procumbens in Pontum, oppidum habuit in vertice Aristæum. Nunc in ora Mesembria, Anchialum, vbi Messa fuerat. Astice regio. Fuit oppidum Anthium, nunc est Apollonia. Flumina Panissa, Rira, Tearus, Orosines. Oppida, Thynnias, † Almedessos, Deuelton cum stagno, quod nunc Deultum vocatur, veteranorum: Phinopolis, iuxta quam Bosphorus. Ab Istri ostio ad os Ponti pas. cccclv. mil. alii fecere. Agrippa ad-
50 iecit quadraginta. Inde ad murum suprà dictum centum quinquaginta ab eo Cherronesus cxxvi. mil. Sed à Bosphoro sinus Casthenes. Portus senum, & alter qui mulierum

† Rectius, Halmydissos vt apud Ptolemæum & Pomponiũ legitur & apud Xenophontem αλμυδησσος. Aut certè Salmydessus quemadmodum Hermolaus ex Stephano & Strabone emendat.

cognominatur. Promontorium, Chrysoceras, in quo oppidum Byzantium liberæ conditionis, antea Lygos dictum, Abest à Dyrrhachio septingentis vndecim millibus passuum. Tantum patet longitudo terrarum inter Adriaticum mare & Propontidem. Amnes, Bathynias, Pydaras, sine Atyras. Oppida, Selymbria, Perinthus latitudine ducentorum passuum continenti adnexa. Intus Byzia, arx regum Thraciæ, à Terei nefasto crimine inuisa hirūdinibus. Regio Cænica, colonia Flauiopolis, vbi antea Zela oppidum vocabatur. Et à Byzia quinquaginta mill. passuum Apros colonia, quæ à Philippis abest centum octoginta octo mill. pas. At in ora amnis Erginus, oppidum fuit Ganos: deseritur & Lysimachia iam in Cherrhoneso. Alius namque ibi Isthmos angustia simili est, eodem nomine & pari latitudine. Illustrant duæ vrbes vtrinque litora, quæ haud dissimili modo tenuere, Pactie à Propontide, Cardia à Melane sinu: hæc ex facie loci nomine accepto: vtræque comprehensæ postea Lysimachia quinque mill. pass. à Longis muris. Cherrhonesos à Propontide habuit Tyristasin, Crithoten, Cissam flumini Aegos appositam: nunc habet à colonia Apro x x x i i. mill. pass. Resiston, ex aduerso coloniæ Parianæ. Et Hellespontus, septem (vt diximus) stadiis Europā ab Asia diuidens, quatuor illic inter se contrarias vrbes habet, in Europa Callipolin & Seston, in Asia Lampsacum & Abydon. Dein promontorium Cherrhonesi Mastusia aduersum Sigeo, cuius in fronte obliqua Cynossema: ita appellatur Hecubæ tumulus, statio Achæorum. Turris & delubrum Protesilai. Et in extrema Cherrhonesi fronte, quæ vocatur Aeolium: oppidum Elæus. Dein petenti Melanen sinum portus Cœlos, & Panhormus, & supra dicta Cardia. Tertius Europæ sinus ad hunc modum clauditur. Montes extra prædictos Thraciæ Edonus, Gigemoros, Meritus, Melamphyllon. Flumina in Hebrum cadentia Bargus, Suemus. Macedoniæ, Thraciæ, Hellespontí longitudo supra dicta. Quidam septingentorum viginti mill. faciunt. Latitudo trecentorum octoginta trium mill. est. Aegeo mari nomen dedit scopulus † inter Tenedum & Chium verius, quàm insula, Aex nomine à specie capræ, quæ ita Græcis appellatur, repentè in medio mari exiliens. Cernunt eum à dextra parte Andrum nauigantes ab Achaia, dirum ac pestiferum. Aegei pars Myrtoo datur: appellatur ab insula parua, quæ cernitur Macedoniam à Geresto petentibus haud procul Eubœæ Carysto. Romani omnia hæc maria duobus nominibus appellant: Macedonicum, quodcunque Macedoniam aut Thraciam attingit: Græciense, quà Græciam alluit. Nam Græci & Ionium diuidunt in Siculum, ac Creticum, ab insulis. Item Icarium, quod est inter Samum, & Myconum. Cætera nomina sinus dedere, quos diximus. Et maria quidem gentésque in tertio Europæ sinu ad hunc modum se habent.

† inter Tenedum & Chium.

Insulæ inter eas terras, inter quas Creta, Eubœa, Cyclades, Sporades, Hellesponti, Ponti, Mæotidis, Daciæ, Sarmatiæ, Scythiæ.

CAP. XII.

INsulæ autem ex aduerso Thesprotiæ Corcyra, à Buthroto duodecim mill. pass. eadem Ab Acroceraunis quinquaginta mill. cum vrbe eiusdem nominis Corcyra libera ciuitatis, & oppido Cassiope, templóque † Casij Iouis, pass. nonaginta septem mill. in longitudinem patens: Homero dicta Scheria & Phæacia, Callimacho etiam Drepane. Circa eam aliquot, sed ad Italiam vergens Thoronos, ad Leucadiam Paxæ duæ, quinque M. discretæ à Corcyra. Nec procul ab iis ante Corcyrā Ericusa, Marate, Elaphusa, Malthace, Trachie, Pytionia, Ptychia, Tarachie. Et à Phalacro Corcyræ promontorio scopulus, in quem mutatam Vlyxis nauem à simili specie fabula est. Ante Leucadiam Sybota. Inter Leucadiam autem & Achaiam permultæ: quarum Teleboides, eædem quæ Taphiæ, ab incolis ante Leucadiam appellantur, Taphias, Oxiæ, Prinoessæ: & ante Aetoliā Echinades, Aegialia, Cotonis, Thyatira, Geoaris, Dionysia, Cyrnus, Chalcis. Pinara, Mysthus. Ante eas in alto Cephalenia, Zacynthus, vtræque liberæ, Ithaca, Dulichium, Same, Crocylea, Paxos. Cephalenia quondam Melæna dicta, vndecim mil. pass. abest, circuitu patet x l i i i i. Same diruta à Romanis: adhuc tamen oppida tria habet. Inter

† Cassiope Iouis

ter hanc & Achaiam eum oppido magnifica & fertilitate præcipua Zacynthus, aliquando appellata Hyrie, Cephaleniæ à meridiana parte x x i i. M. abest. Mons Elatus ibi nobilis. Ipsa circuitu colligit x x x v i. M. Ab ea Ithaca x x i i. M. distat, in qua mons Neritus. Tota verò circuitu patet x x v. M. pass. Ab ea Araxum Peloponnesi promontorium x i i. M. pass. Ante hanc in alto Asteris, Prote: ante Zacynthum x x x v. M. pass. in Eurum ventum Strophades duæ, ab aliis Plotæ dictæ. Ante Cephaleniam Letoia. Ante Pylum tres Sphagiæ, & totidem ante Messenen Oenussæ. In Asinæo sinu tres Thyrides: in Laconico Teganusa, Cothon, Cythera, cum oppido, antea Porphyris appellata. Hæc sita est à Maleæ promontorio v. M. pass. ancipiti propter angustias ibi nauium ambitu. In Argolico Pityusa, Irine, Ephyre: contra Hermionium agrum Tiparenus, Epiropia, Colonis, Aristera: contra Trœzenium Calauria, quingentos passus distans: Plateis, Belbina, Lasia, Baucidias. Contra Epidaurum Cecryphalos, Pityonesos v i. mil. passuum à continete. Ab hac Aegina liberæ conditionis x v i i. mil. pass. cuius x x. mill. pass. præternauigatio est. Eadem autem à Piræeo Atheniensium portu x i i. M. pass. abest, antè Oenone vocitata. Spiræo promontorio obiacent Eleusa, Dendros, Craugiæ duæ, Cæciæ duæ, Selachusa, Cenchreis, Aspis. Sunt & in Megarico sinu Methurides quatuor. † Aeglia autem x v. M. pass. † à Cythera: eadémq; à Cretæ Phalasarna oppido x x v. M. pass. Ipsa Creta altero latere ad Austrum, altero ad Septentrionem versa inter Ortum Occasúmque porrigitur, centum vrbium clara fama. Dosiades eam à Creta nympha † Hesperidis filia, Anaximander à rege Curetum: Philistides, Mallotes Crates primùm Aeriam dictam, deinde postea Curetin: & Macaron nonnulli à temperie cæli appellatam existimauere. Latitudine nusquam quinquaginta mil. passuum excedens, & circa mediam sui partem maximè patēs, longitudine implet c c l x x. M. passuum circuitu c c c c. l x x x i x. flectēnsq; se in Creticum pelagus ab ea dictum, quà longissima est ad Orientem Sammonium promontorium aduersum Rhodo, ad Occidentem Criu metopon Cyrenas versus expellit. Oppida eius insignia, Phalasarne, Elæa, Cysamum, Pergamum, Cydon, Minoum, Apteron, Pantomatrium, Amphimalla, Rhythymna, Panhormum, Cyteum, Apollonia, Matium, Heraclea, Miletos, Ampelos, Hierapytna, Lebena, Hierapolis: & in mediterraneo, Gortyna, Phæstum, Gnossus, Polyrrhenium, Myrina, Lycastus, Rhamnus, Lyctus, Dium, Asium, Pyloros, Rhytion, Clatos, Pharæ, Holopyxos, Lasos, Eleutheræ, Therapnæ, Marathusa, Cytinos: & aliorum circiter l x. oppidorum memoria extat. Montes, Cadiscus, Idæus, Dictæus, Corycus. Ipsa abest promontorio suo, quod vocatur Criu metopon, vt prodit Agrippa, à Cyrenarum promontorio Phycunte c c x x v. M. passuum. Item Cadisco à Malea Peloponnesi l x x x. A Carpatho insula promontorio Sammonio l x. M. in Fauonium ventum. Hæc inter eam & Rhodum interiacet. Reliquæ circa eam ante Peloponnesum duæ Coricæ, totidē Mylæ: & latere Septentrionali, dextera Cretam habenti, contra Cydoniam Leuce, & duæ Budoræ. Contra Matium Cia. Contra Itanum promontorium Onisia, Leuce: contra Hierapytnam, Chrysa, Gaudos. Eodem tractu Ophiussa, Butoa, Rhamnus: circumuectísque Criu metopon, tres Musagores appellatæ. Ante Sammonium promontorium, Phocæ, Platiæ, Sirnides, Naulochos, Atmedon, Zephyre. At in Hellade, etiamnum in Aegeo, Lichades, Scarphia, Caresa, Phocaria, compluresque aliæ ex aduerso Atticæ sine oppidis, & ideo ignobiles. Sed contrà Eleusina clara Salamis, ante eam Psytalia: à Sunio verò Helene quinq; M. pass. distans. dein Ceos ab ea totidem, quam nostri quidam dixere Ceam, Græci & Hydrussam. Aulisa Eubœæ, quingentis longa stadiis fuit quondam: mox quatuor ferè partibus, quæ ad Bœotiam vergebant, eodem mari deuoratis, oppida habet reliqua, Iulida, Carthæam: intercidere Coressus, Pæeessa. Ex hac profectam delicatiorem fœminis vestem, autor est Varro. Eubœa & ipsa auulsa Bœotiæ, tam modico interfluente euripo, vt ponte iungatur, ad Meridiem promontoriis duobus, Geresto ad Atticam vergente, & ad Hellespontum Caphareo insignis, à Septentrione Cæneo, † nusquam latitudinem vltra x l. M. passuum extendit, nusquam intra x x. M. contrahit: sed in longitudinem

Margin notes: † Aegilia. † Hesperi filia. † Strabo maximā Euboæ latitudinē facit c l. stadiorum Pomponius autē minimā, docetq; mill. pass. iii. Pli. vt videtur, c d. Ischonj̄ modum, quæ sic habet: Nusquam latitudinem vltra x x. pass. extēdit, nusquam intra i i. M. contrahit.

tudinem vniuersæ Bœotiæ, ab Attica Thessaliam vsque prætenta in c l. mil. pass. circuitu verò trecenta sexaginta quinque: abest ab Hellesponto parte Capharei c c x x v. mil. passuum, vrbibus clara quondam, Pyrrha, Porthmo, Meso, Cerintho, Oreo, Dio, Aedepso, Ocha, Oechalia, nunc Calcide, cuius ex aduerso in continenti Aulis est: Geresto, Eretria, Carysto, Oritano, Artemisio, fonte Arethusa, flumine Lelanto, aquisque calidis, quæ Hellopiæ vocãtur, nobilis: notior tamẽ marmore Carystio, anteà vocitata est Chalcodontis, aut Macris, vt Dionysius & Ephorus tradunt: vt Aristides, Macra: vt Callidemus, Chalcis, ære ibi primum reperto: vt Menæchmus, Abãtias: vt Poetæ vulgo, Asopis. Extra eam in Myrtoo multæ, sed maximè illustres Glauconnesos, & Aegilia. Et à promontorio Geresto, circa Delum in orbem sitæ (vnde & nomẽ traxere) Cyclades. Prima 10 earum Andrus cum oppido, abest à Geresto x. mil. passuum, à Ceo x x x i x. mil. Ipsam Myrsilus Cauron, deinde Antandron cognominatam tradit, Callimachus Lasiam, alij Nonagriam, Hydrussam, Epagrin. Patet circuitu x c i i i. mill. passuum. Ab eadẽ Andro passus mille, & à Delo quindecim mil. Tenos cum oppido x v. mil. passuum porrecta, quam propter aquarum abundantiam Aristoteles Hydrussam appellatam ait, aliqui Ophiussam. Cæteræ Myconos cum monte Dimasto, à Delo quindecim mil. passuum Scyros, Siphnus, antè meropia, & Acis appellata, circuitu vigintiocto mil. passuum. Seriphus duodecim Præpesinthus, Cythnos. Ipsáque longè clarissima, Cycladum media, templo Apollinis & mercatu celebrata, Delos: quæ diu fluctuata (vt proditur) sola motum terræ non sensit ad M. Varronis ætatem. Mutianus prodidit bis concussam. Hanc 20 Aristoteles ita appellatam prodidit, quoniam repentè apparuerit enata. Aeglosthenes Cynthiam, alij Ortygiam, Asteriam, Lagiam, Chlamydiam, Cynethum, Pyrpilen, igne ibi primùm reperto. Cingitur quinque mil. passuum, assurgit Cyntho monte. Proxima ei Rhene. quàm Anticlides Celadussam vocat, item Artemiten Helladius. Syros, quam circuitu patere viginti mill. passuum prodidere veteres, Mutianus centum sexaginta Oliatos, Paros cum oppido ab Delo x x x v i i i. mil. marmore nobilis, quam primo Pactiam, posteà Minoida vocarunt. Ab ea septem mill. quingentis Naxus, à Delo x v i i i, cum oppido, quam Strongylen, dein Dian, mox Dionysiada à vinearum fertilitate, alij Siciliam minorem, aut Callipolin appellarunt. Patet circuitu septuagintaquinque mil. passuum, dimidióque maior est quàm Paros. Et hactenus quidem Cycladas ser- 30 uant: cæteras, quæ sequuntur, Sporadas. Sunt autem Helene, Phocussa, Phæcasia, Schinussa, Phalegandros, & à Naxo decem & septem mil. passuum Icaros, quæ nomen mari, dedit, tantundem ipsa in longitudinem patens, cum oppidis duobus, tertio amisso: antè vocata Doliche, & Macris, & Ichthyoessa. Sita est ab exortu solstitiali à Delo quinquaginta mil. pass. Eadem à Samo trigintaquinque mil. Inter Eubœam & Andrum decem mil. pass. fretum. Ab ea Gerestum centumduodecim mil. quingenti passus. Nec deinde seruari potest ordo. Aceruatim ergo ponentur reliquæ. Ios à Naxo vigintiquatuor mil. pass. Homeri sepulcro veneranda, longitudinis vigintiquinque mil. anteà Phœnice appellata. Odia, Letandros, Gyaros, cum oppido, circuitu duodecim mill. passuum. Abest ab Anero sexagintaduobus mil. pass. Ab ea Syrnos octoginta mil. passuum. Cynethussa, 40 Telos vnguento nobilis, à Callimacho Agathussa appellata. Donysa, Patmos circuitu triginta mil. passuum. Corasiæ, Lebinthus, Leros, Cynara, † Sycinus, quæ anteà Oenoe, Heratia quæ Onus, Casis quæ Astrabe, Cimolus quæ Echinussa, Melos cum oppido, quam Aristides Byblida appellat, Aristoteles Zephyriam, Callimachus Mimallida, Heraclides Siphnum, & Acyton. Hæc insularum rotundissima est. Pòst Machia, Hypere quondam Patage, vt alij Platage, nunc Amorgos, Polyægos, Phyle, Thera, cùm primùm emersit, Calliste dicta: Ex ea auulsa postea Therasia, atque inter duas enata mox Automate, eadem Hiera: & in nostro æuo Thia iuxta eandem Hieram nata. Distat Ios à Thera vigintiquinque mil. pas. Sequuntur Lea, Ascania, Anaphe, Hippuris, Hippurissusa. Astypalæa liberæ ciuitatis, circuitu l x x x v i i i. mill. passuum. abest à Cadisco Cretę 50 c x x v. mill. Ab ea Platea sexaginta mil. Vnde Camina triginta octo mil. Azibintha. Lanise, Tra

† Sicen' Strabon, Ptolemæq; Sicinus.

ſe, Tragia, Pharmacuſa, Techedia, Chalcia, Calydna, in qua oppida Coos & Olymna. A qua Carpathum, quæ nomen Carpathio mari dedit, x x v. M. paſſuum. Inde Rhodum Africo vento quinquaginta M. paſſ. à Carpatho ad Caſon v i i. M. à Caſo Samoniũ Cretæ promontorium x x x. M. In euripo autem Euboico, primo ferè introitu, Petaliæ quatuor inſulæ, & in exitu Atalãte. Cyclades, & Sporades, ab Oriente litoribus Icarus Aſiæ, ab Occidente Myrtois Atticæ, à Septentrione Aegeo mari, à Meridie Cretico & Carpathio incluſæ, per c c M. in longitudinem iacent. Pagaſicus ſinus ante ſe habet Eutychiam, Cicynethum, & Scyrum ſuprà dictam, ſed Cycladum & Sporadum extimam, Gerontiam, Scadiram, Thermeuſim, Irrheſiam, Solimniam, Eudemiam, Neam, quæ Mineruæ ſacra eſt. Athos ante ſe quatuor, Peparethum cum oppido, quondam Euonum dictam nouem M. paſſuum. Scyathum quindecim M. Imbrum cum oppido l x x x v i i i. M. paſſuum. Eadem abeſt à Maſtuſia Cherrhoneſi l x x v. M. paſſ. Ipſa circuitu l x x i i. M. paſſuum. Perfunditur amne Iliſſo. Ab ea Lemnos vigintiduo M. quæ ab Atho l x x x v i i. M. paſſuum. Circuitu patet vigintiduo M. c c c c. paſſ. Oppida habet Hephæſtiã & Myrinam, in cuius forum ſolſtitio Athos eiaculatur vmbram. Ab ea Thaſſos libera quinque M. paſſuum olim Aeria vel Aethria dicta. Inde Abdera continentis viginti M. paſſuum. Athos ſexagintaduo M. tantundem inſula Samothrace, quæ libera ante Hebrum, ab Imbro trigintaduo M. à Lemno vigintiduo M. c c c c c. à Thraciæ ora trigintaocto M. circuitu trigintaduo M. attollitur mõte Saoce decem M. paſſuum portuoſiſſima omnium. Callimachus eam antiquo nomine Dardaniam nominat. Inter Cherrhoneſum & Samothracen vtrinque ferè quindecim M. Haloneſos, vltrà Gethrone, Lamponia, Alopeconneſus, haud procul à Cœlo Cherrhoneſi portu, & quædam ignobiles. Deſertis quoq; reddantur in hoc ſinu, quarũ modò inueniri potuerunt, nomina, Deſticos, Larnos, Cyſſiros, Carbruſa, Calathuſa, Scylla, Draconon, Arconeſus, Diethuſa, Scapos, Capheris, Meſate, Aeantion, Phaterunesos, Pateria, Calete, Neriphus, Polendos, Quartus è magnis Europæ ſinus ab Helleſponto incipiens, Mæotis oſtio finitur. Sed totius Põti forma breuiter amplectenda eſt, vt faciliùs partes noſcantur. Vaſtum mare præiacens Aſiæ, & ab Europa porrecto Cherrhoneſi litore expulſum, anguſto meatu irrumpit in terras, ſeptẽ ſtadiorum, vt dictum eſt, interuallo Europam auferens Aſiæ. Primas anguſtias Helleſpontum vocant. Hàc Xerxes Perſarum rex, † conſtrato in nauibus ponte, duxit exercitum. Porrigitur inde tenuis euripus l x x x v i. M. paſſ. ſpatio ad Priapum vrbẽ Aſiæ, quà magnus Alexander tranſcendit. Inde expatiatur æquor, ruſúſque in arctum coit laxitas: Propõtis appellatur: anguſtiæ, Thracius Boſphorus, latitudine c c c c c. paſſuũ, quà Darius pater Xerxis copias ponte tranſuexit. Tota ab Helleſponto longitudo c c x x x i x. M. paſſ. Dein vaſtum mare, Pontus Euxinus, qui quondã Axenus, longè refugientes occupat terras, magnóque litorum flexu retro curuatus in cornua, ab his vtrinque porrigitur, vt ſit planè arcus Scythici forma. Medio flexu iungitur oſtio Mæotici lacus. Cimmerius Boſphorus id os vocatur, M M D. paſſ. latitudine. At inter duos Boſphoros Thracium & Cimmerium directo curſu, vt autor eſt Polybius c c c c c. M. paſſ. interſunt. Circuitu verò totius Ponti vicies ſemel centena quinquaginta M. vt autor eſt Varro, & ferè veteres. Nepos Cornelius trecenta millia, quinquaginta adiicit. Artemidorus vicies nouies centena x i x. M. facit: Agrippa $\overline{\text{xxiii}}$. ſexaginta M, Mutianus $\overline{\text{xxviii}}$. ſexagintaquinque M. Simili modo Europæ latere mẽſuram alij quatuordecies centena l x x v i i j. M. c c c c c. determinauere: alij vndecies centena ſeptuagintaduo M. M. Varro ad hunc modum metitur. Ab oſtiõ Ponti Apolloniã clxxxviii. M, d, p. Calatin tantundẽ. Ad oſtiũ Iſtri c x x v. Ad Boryſthenem c c l. Cherrhoneſum Heracleatarum oppidũ c c c l x x v. M. p. Ad Panticapæum, quod aliqui Boſphorũ vocant, † extremũ in Europæ ora, c c. x x i i. M. c c c c c. quæ ſumma efficit $\overline{\text{xiii}}$. x x x v i. M. c c c c c. Agrippa à Byzantio ad flumẽ Iſtrũ c c c c c. l x. In Panticapæum d c x x x. Inde lacus ipſe Mæotis. Tanain amnem ex Rhiphæis montibus defluentem accipiens, nouiſſimum inter Europam Aſiámque finem $\overline{\text{xiii}}$. v i. M. circuitu patere traditur. Ab aliis $\overline{\text{xi}}$. x x v. M. Ab oſtio eius ad Tanais oſtium directo curſu c c c l

† conſtrato nauibus ponte.

† Sunt qui legendum contendãt, extremũ in europæ ora. Europæ nomine Boſphorũ Cimmeriũ intelligẽtes, cuius in extremo ſitum eſt Panticapæum.

fu cccLxxv. M. passuũ esse constat. Accolæ sinus eius in mentione Thraciæ dicti sunt Istropolim vsque. Inde ostia Istri. Ortus hic in Germaniæ iugis montis Abnobæ, ex aduerso Raurici Galliæ oppidi, multis vltra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubij nomine, immenso aquarum auctu, & vnde primum Illyricum alluit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio ferme numero eorum nauigabili, in Pontum vastis sex fluminibus euoluitur. Primum ostium Peuces: mox ipsa Peuce insula: à qua proximus alueus appellatus, XIX. M. passuum magna palude sorbetur. Ex eodem alueo, & super Istropolim lacus gignitur, LXIII. M. passuum ambitu: Halmyrin vocant. Secundum ostium Naracustoma appellatur. Tertium Calostoma, iuxta insulam Sarmaticam. Quartũ Pseudostoma, & insula Conopon diabasis: posteà Boreostoma, & Spireo- 10 stoma. Singula autem ora tanta sunt, vt prodatur in quadraginta millia passuum longitudinis vinci mare, dulcémque intelligi haustum. Ab eo in plenum quidem omnes Scytharum sunt gentes, variæ tamen litori apposita tenuere, aliâs Getæ, Daci Romanis dicti, aliâs Sarmatæ, Græcis Sauromatæ, eorúmque Hamaxobij aut Aorsi, aliâs Scythæ degeneres & à seruis orti, aut Troglodytæ, mox Alani & Rhoxalani. Superiora autem inter Danubium & Hercynium saltum, vsque ad Pannonica hyberna Carnunti, Germanorúmque ibi confinium, campos & plana Iazyges Sarmatæ, montes verò & saltus pulsi ab his Daci, ad Pathissum amnem à Moro, siue is Duria est, à Sueuis regnóque Vanniano dirimens eos: aduersa Basternæ tenent, alíique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis ad decies centum millia passuum in longitu- 20 dinem, quantum minus quadringentis in latitudinem, ad flumen Vistulam à desertis Sarmatiæ, prodidit. Scytharum nomen vsquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè cæteris mortalibus degunt. Verùm ab Istro oppida, Cremniscos, Aepolium, montes Macrocremnij, clarus amnis Tyra, oppido nomen imponens, vbi anteà Ophiusa dicebatur. In eodem insulam spatiosam incolunt Tyragetæ. Abest à Pseudostomo Istri ostio centum triginta millibus passuum. Mox Axiacę cognomines flumini, vltra quos Crobyzi, flumen Rhode, sinus Sagaricus, portus Ordesus. Et à Tyra centum viginti millibus pass. flumen Borysthenes, lacúsque & gens eodem nomine, & oppidum à mari recedens quindecim millibus passuum, Olbiopolis & Miletopolis, antiquis nominibus. Rur- 30 súsque in litore portus Achæorum. Insula Achillis, tumulo eius viri clara. Et ab ea centum trigintaquinque millia passuum peninsula, ad formam gladij in transuersum porrecta, exercitatione eiusdem cognominata Dromos Achilléos, cuius longitudinẽ octoginta millium passuum tradidit Agrippa. Totum eum tractum Tauri Scythæ & Sarmatæ tenent. Inde syluestris regio Hylæum mare, quo alluitur, cognominauit. Enœcadloæ vocantur incolæ. Vltrà Panticapes amnis, qui Nomadas & Georgos disterminat: mox Acesinus. Quidam Panticapen confluere infrà Olbiam cum Borysthene tradunt, diligentiores Hypanin: tanto errore eorum, qui illum in Asiæ parte prodidere. Mare subit vasto recessu, donec quinque millium pass. interuallo absit à Mæotide, vasta ambiens spatia, multásque gentes. Sinus Carcinites appellatur, flumen Pacyris. Oppida Naubarum, 40 Carcine. A tergo lacus Buges, fossa emissus in mare. Ipse Buges à Coreto, Mæotis lacus sinu, petroso discluditur dorso. Recipit amnes Bugem, Gerrhum, Hypanin, ex diuerso venientes tractu. Nam Gerrhus Basilidas, & Nomadas separat. Hypanis per Nomadas & Hylæos fluit, manu facto alueo in Bugen, naturali in Coretum. Regio Scythiæ Sendica nominatur. Sed in Carcinite Taurica incipit, quondam mari circũfusa & ipsa, quaquà nunc iacent campi. Deinde vastis attollitur iugis. Triginta sunt eorum populi. Ex iis mediterranei XXIIII. Sex oppida, Orgocyni, † Caraseni, Assyrani, Tractari, Arcilachitæ, Caliordi. Iugũ ipsum Scythotauri tenent. Clauduntur ab Occidente Cherrhoneso, ab Ortu Scythis Satarchis. In ora à Carcinite oppida, Taphræ, in ipsis angustiis peninsulæ: mox Heraclea Cherrhonesos, libertate à Romanis donatum. Megarice vocaba- 50 tur anteà, præcipui nitoris in toto eo tractu, custoditis Græciæ moribus, quinque millia

† Rectius, Characeni, à Charace oppido quod inter peninsulæ huius vrbes cõmemorat & Ptolemæ⁹.

pass.

paſſ.ambiente muro.Inde Parthenium promontorium Taurorum,ciuitas Placia. Symbolon portus. Promontorium Criumetopon,aduerſum Charambi Aſiæ promõtorio, per medium Euxinum procurrens c l x x. M. paſſ.interuallo: quæ maximè ratio Scythici arcus formam efficit. Ab eo Taurorum portus multi, & lacus,oppidum Theodoſia à Criumetopo c x x i i. M. paſſ. A Cherrhonneſo c l x v. M.paſſ. Vltrà fuere oppida,Cyte, Zephyrium,Acre,Nymphæum,Dia.Reſtat longè validiſſimum in ipſo Boſphori introitu,Panticapæum Mileſiorum, à Theodoſia M. x x x v. paſſ. A Cimmero verò oppido trans fretum ſito M M D. (vt diximus) paſſ.Hæc ibi latitudo Aſiam ab Europa ſeparat,eáque ipſa pedibus plerunque peruia,glaciato freto. Boſphori Cimmerij latitudo x i i.M.D. paſſ.Oppida habet Hermiſium,Myrmecium:intus inſulam Alopecen.Per Mæotin autẽ ab extremo Iſthmo,qui locus Taphræ vocatur,ad os Boſphori c c l x.M.paſſ. longitudo colligitur.A Taphris per continentem introrſus tenent Auchetæ, apud quos Hypanis oritur,Neuri apud quos Boryſthenes,Geloni,Thuſſagetæ,Budini,Baſilidæ,& cæruleo capillo Agathyrſi.Super eos Nomades:dein Anthropophagi. A Buge ſuper Mæotin Sauromatæ, & Eſſedones. At per oram ad Tanaim vſque Mæotæ,à quibus lacus nomen accepit: vltimíque à tergo eorum Arimaſpi. Mox Riphæi montes, & aſſiduo niuis caſu pinnarum ſimilitudine, Pterophoros appellata regio: pars mundi damnata à natura rerum, & denſa merſa caligine: neque in alio quàm rigoris opere, gelidíſque Aquilonis conceptaculis. † Ponè eos montes,vltráque Aquilonẽ,gens felix (ſi credimus) quos Hyperboreos appellauere,annoſo degit æuo,fabuloſis celebrata miraculis. Ibi creduntur eſſe cardines mundi,extremíque ſiderum ambitus,ſemeſtri luce & vna die Solis auerſi: non, vt imperiti dixere, ab æquinoctio verno in autumnum.Semel in anno ſolſtitio oriuntur iis Soles, brumáque ſemel occidunt. Regio aprica, felici temperie, omni afflatu noxio carens. Domus iis nemora lucíque, & deorum cultus viritim gregatímque, diſcordia ignota & ægritudo omnis. Mors non niſi ſatietate vitæ,epulatis delibutíſque ſenibus luxu, ex quadam rupe in mare ſalientibus. Hoc genus ſepulturæ beatiſſimum. Quidam eos in prima parte Aſiæ litorum poſuere,non in Europa, † qui ſunt ibi ſimilitudine & ſitus,Atacorum nomine.Alij medios fecere eos inter vtrunque Solem, Antipodum occaſum exorientémque noſtrum: quod fieri nullo modo poteſt, tam vaſto mari interueniente. Qui non alibi, quàm in ſemeſtri luce conſtituêre eos, ſerere matutinis, meridie metere,occidente Sole fœtus arborum decerpere, noctibus in ſpecus condi tradiderunt. Nec licet dubitare de gente ea, cùm tot autores prodant frugum primitias ſolitos Delon mittere Apollini,quem præcipuè colunt. Virgines ferebant eas hoſpitiis gentium per annos aliquot venerabiles: donec violata fide,in proximis accolarum finibus deponere ſacra ea inſtituêre, híque ad conterminos deferre,atque ita Delon vſque. Mox & hoc ipſum exoleuit. Sarmatiæ, Scythiæ, Tauricæ,omníſque à Boryſthene amne tractus longitudo d c c c c l x x x. M. Latitudo d c c x v i j. M. à M. Agrippa tradita eſt. Ego incertam in hac terrarum parte menſuram arbitror. Verùm inſtituto ordine, reliqua huius ſinus dicantur: & maria quidem eius nuncupauimus.

† Conſule de hoc loco Budæum libr. 1. de Aſſe & Cæl. Rhodigenũ Antiqu. lect. libro 16. cap. 22.

† quia ſunt ibi ſimilli cõſuetudine & ſitu, Atacori nomine.

Inſulæ Ponti. CAP. XIII.

HEllespontus inſulas non habet in Europa dicendas.In Ponto duæ, M. D. paſſ. ab Europa, x i i i i. M.ab oſtio,Cyaneæ,ab aliis Symplegades appellatæ,tradítęque fabulis inter ſe concurriſſe:quoniam paruo diſcretæ interuallo,ex aduerſo intrantibus geminæ cernebantur,paulúmque deflexa acie,coeuntiũ ſpeciem præbebant. Citra Iſtrum Apolloniatarũ vna l x x x.M.à Boſphoro Thracio,ex qua M.Lucullus Capitolinũ Apollinem aduexit. Inter oſtia Iſtri quæ eſſent,diximus.Ante Boryſthenem Achillea eſt ſuprà dicta,eadem Leuce & Macaron appellata. Hanc temporum horum demonſtratio à Boryſthene c x l.M.ponit,à Tyra c x x.M.à Peuce inſula quinquaginta M.Cingitur circiter decem M.paſſ.Reliquæ in Carcinite ſinu Cephalonneſos, † Rhoſphoduſa,Macra. Non eſt omittenda multorum opinio,priuſquã digrediamur à Ponto,qui maria omnia interiora illo capite naſci,nõ Gaditano freto,exiſtimauere,haud improbabili argumẽto: quoniam

† Rhoduſſa Stephano.

quoniam æstus semper e Ponto profluens, nunquam reciprocetur. Exeundum deinde est, vt extera Europæ dicantur, transgressísque Rhiphæos montes, litus Oceani Septentrionalis in læua, donec perueniatur Gades, legendum. Insulæ complures sine nominibus eo situ traduntur. Ex quibus ante Scythiam, quæ appellatur † Bannomanna, abesse à Scythia diei cursu, in quam veris temperie fluctibus electrum eiciatur, Timæus prodidit. Reliqua litora incerta signata fama. Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecatæus appellat, à Paropamiso amne, quà Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon Morimarusam à Cimbris vocari, hoc est, mortuū mare, vsque ad promontorium Rubeas: vltra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus, à litore Scytharum tridui nauigatione, insulam esse immensæ magnitudinis, Baltiā tradit. Eandem Pythias Basiliam nominat. Feruntur & Oonæ, in quibus ouis auium & auenis incolæ viuant. Aliæ, in quibus equinis pedibus homines nascantur, Hippopodes appellati: Fanesiorum aliæ, in quibus nuda alioquin corpora prægrandes ipsorum aures tota contegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente Ingæuonum, quæ est prima inde Germaniæ. Seuo mons ibi immensus, nec Rhiphæis iugis minor, immanē ad Cimbrorum vsque promontorium efficit sinum, qui Codanus vocatur, refertus insulis: quarum clarissima Scandinauia est, incompertæ magnitudinis, portionem tātùm eius, quod sit notum, Hilleuionum gente D. incolente pagis, quæ alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione Eningia. Quidam hæc habitari ad Vistulam vsque fluuium, à Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris tradunt. Sinum Clylipenum vocari, & in ostio eius insulam Latrin. Mox alterum sinum Lagnum, conterminum Cimbris. Promontorium Cimbrorum excurrens in maria longè peninsulam efficit, quæ Cartris appellatur. XXIII. inde insulæ Roman. armis cognitæ. Earum nobilissimæ, Burchana, Fabaria à nostris dicta, à frugis similitudine sponte prouenientis. Item Glessaria, à succino militiæ appellata, à Barbaris Austrania, prætérque Actania. Toto autem hoc mari ad Scaldin vsque fluuium, Germanicæ accolunt gentes haud explicabili mensura, tā immodica prodentium discordia est. Græci & quidam nostri, $\overline{\text{XXV}}$. M. pass. oram Germaniæ tradiderunt. Agrippa cum Rhætia & Norico longitudinem DCLXXXVI. millia passuum, latitudinem CCLXVIII. M.

† *Infrà li. 37. cap. eadem hanc insulam ex sententia Timæi Basiliam nominat. Quo fit vt aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc videatur restituendus.*

Germania. CAP. XIIII.

Rhætiæ propè vnius maiore latitudine, sanè circa excessum eius subactæ, Nam Germania multis posteà annis, nec tota, percognita est. Si coniectare permittitur, haud multum oræ deerit Græcorum opinioni, & longitudinis ab Agrippa proditæ. Germanorum genera V. Vindili, quorum pars Burgundiones, Varrini, Carini, Guttones. Alterum genus Ingæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorum gentes. Proximi autem Rheno Istæuones, quorum pars Cimbri mediterranei: Hermiones, quorum Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. Quinta pars Peucini, Basternæ, suprà dictis contermini Dacis. Amnes clari in Oceanum defluunt, Guttalus, Vistillus siue Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. Introrsus verò, nulli inferius nobilitate, Hercynium iugum prætenditur.

Insulæ in Gallico Oceano. CAP. XV.

In Rheno ipso, propè centum M. p. in longitudinem, nobilissima Batauorum insula, & Cannenufatum, & aliæ Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatiorū, quæ sternuntur inter Helium ac Fleuum. Ita appellantur ostia, in quæ effusus Rhenus, ab Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargit: medio inter hæc ore, modicum † nomini suo custodiens alueum.

† *nominis sui*

Britannia & Hybernia. CAP. XVI.

Ex aduerso huius † situs Britannia insula, clara Græcis nostrísque monumentis, inter septentrionem & occidētem iacet: Germaniæ, Galliæ, Hispaniæ, multo maximis Europæ partibus magno interuallo aduersa. Albion ipsi nomen fuit, cū Britanniæ vocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hæc abest à Gessoriaco Morinorū gentis litore,

† *sita*

litore, proximo traiectu quinquaginta M. † minimũ: circuitu verò patere tricies octies centena viginti quinque M. Pytheas & Isidorus tradunt, triginta propè iam annis notitiam eius Rom. armis non vltra vicinitatem syluæ Caledoniæ propagantibus. Agrippa longitudinem d c c c. M. p. esse: latitudinem c c c. M. credit. Eandem Hyberniæ latitudinem, sed longitudinem c c. M. passuum minorem. Super eam hæc sita abest breuissimo transitu à Siluram gente x x. M. pas. Reliquarum nulla c x x v. M. circuitu amplior proditur. Sunt autem x l. Orcades, modicis inter se discretæ spatiis. Septē Acmodæ, & x x x. Hæbudes, & inter Hyberniam ac Britaniam Mona, Monapia, Ricnea, Vectis, Silumnus, Andros. Infra verò Siambis, & Axantos. Et ab aduerso in Germanicum mare sparsæ Glessariæ, quas Electridas Græci recentiores appellauere, quòd ibi Electrũ nasceretur. Vltima omnium, quæ memorantur, Thule, in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus, Cancri signũ Sole transeunte, nullósq; contrà per brumam dies. Hæc quidam senis mensibus cõtinuis fieri arbitrantur. Timæus historicus à Britannia introrsus sex dierũ nauigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plũbum proueniat. Ad eam Britannos vitilibus nauigiis corio circumsutis nauigare. Sunt qui & alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos: maximámq; omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. A Thule vnius diei nauigatione mare concretum, à nonnullis Cronium appellatur.

† Redundat, minimũ neq; est in antiquis codicibus.

Gallia. CAP. XVII.

Gallia omnis Comata vno nomine appellata, in tria populorum genera diuiditur, amnibus maximè distincta. A Scaldi ad Sequanam Belgica. Ab eo ad Garumnam Celtica, eadémque Lugdunensis. Inde ad Pyrenæi montis excursum Aquitania, Aremorica antè dicta. Agrippa vniuersarum Galliarum inter Rhenum & Pyrenæum, atque Oceanum, ac montes Gebennam & Iuram, quibus Narbonensem Galliam excludit, longitudinem c c c c x x. M. pass. latitudinem c c c x i i. computauit. A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus. Deinde Menapii, Morini, Oromansaci iuncti pago, qui Gessoriacus vocatur: Britanni, Ambiani, Bellouaci, Hassi. Introrsus Castologi, Atrebates, Neruij liberi, Veromandui, Suessoni, Suessiones liberi, Vlbanectes liberi, Tungri, Rinuci, Frisiabones, Betasi, Leuci liberi, Treueri liberi anteà, & Lingones fœderati, Remi fœderati, Mediomatrici, Sequani, Raurici, Heluetij. Coloniæ, Equestris & Rauriaca. Rhenum autem accolentes, Germaniæ gẽtium in eadem prouincia, Nemetes, Tribochi, Vangiones: hinc Vbij, Colonia Agrippinensis, Gugerni, Batavi, & quos in insulis diximus Rheni.

Lugdunensis Gallia. CAP. XVIII.

Lugdunensis Gallia habet Lexouios, Vellocasses, Galletos, Venetos, Abrincatuos, Osismios, flumen clarum Ligerim. Sed peninsulam spectatiorem excurrentem in Oceanum à fine Osismiorum circuitu d c x x v. M. pass. ceruice in latitudinem c x x v. M. Vltra eam Nannetes. Intus autem Hedui fœderati, Carnuti fœderati, Boij, Senones, Aulerci, qui cognominantur Eburouices, & qui Cenomanni, Meldi liberi, Parrhisij, Trecasses, Andegaui, Vidugasses, Vadicasses, Venelli, Cariosuelites, Diablindi, Rhedones, Turones, Itesui, Secusiani liberi, in quorum agro colonia Lugdunum.

Aquitania. CAP. XIX.

Aquitanicæ sunt Ambilatri, Anagnutes, Pictones, Santones liberi, cognomine Vbisci, Aquitani, vnde nomen prouinciæ, Sediboniates. Mox in oppidum contributi Conuenæ, Begerri, Tarbeli quatuorsignani, Cocossates sexsignani, Venami, Onobrisates, Belendi, saltus Pyrenæus. Infráque Monesi, Osquidates montani, Sibyllates, Camponi, Bercorcates, Bipedimui, Sassumini, Vellates, Tornates, Consoranni, Ausci, Elusates, Sottiates, Osquidates campestres, Succasses, Latusates, Basabocates, Vassei, Sennates, Cambolectri, Agesinates Pictonibus iuncti. Hinc Bituriges liberi, qui Cubi appellantur. Dein Lemouices, Aruerni liberi, Gabales. Rursus Narbonensi prouinciæ contermini Rutheni, Cadurci, Antobroges, Tarnéque amne discreti à Tolosanis Petrogorii. Maria circa oram, ad Rhenum Septẽtrionalis Oceanus, inter Rhenũ & Sequanã Britanni

tannicus, inter eum & Pyrenæum Gallicus. Insulæ complures Venetorum, quæ & Veneticæ appellantur, & in Aquitanico sinu Vliarus.

Citerior Hispania. CAP. XX.

A Pyrenæi promontorio Hispania incipit, angustior non Gallia modò, verumetiam semetipsa, vt diximus, immensum quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimentibus. Ipsa Pyrenæi iuga † ab exortu æquinoctiali fusa in occasum brumalē, breuiores latere septentrionali quàm meridiano Hispanias faciunt. Proxima ora citerioris est, eiusdémque Tarraconensis situs, à Pyrenæo per Oceanum Vasconum saltus: Olarso, Vardulorum oppida Morosgi, Menosca, Vesperies, Amanum portus, vbi nunc Flauiobriga, colonia ciuitatum ix. Regio Cantabrorum, flumen Sada, portus Victoriæ Iuliobrigensium. Ab eo loco fontes Iberi quadraginta millia passuum. Portus Blendium, † Origeni mistus Cantabris. Portus eorum Vesei, Veca Regio Asturum, Noega oppidum, in peninsula Pesici. Et deinde conuentus Lucensis à flumine Nauilubione, Cibarci, Egouarri cognomine Namarini, Iadoni, Arrotrebæ, promontoriū Celticum, † Amnes, Florius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, supérque Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ, Cæpori, oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci, Cileni. Ex insulis nominandæ, Corticata, & Aunios. A Cilenis, conuentus Bracarum, Heleni, Grauij, castellum Tyde, Græcorum sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobrica. Minius amnis IIII. M. pass. ore spatiosus, Leuni, Seurbi, Bracarum oppidum Augusta, quos supra Gallæcia. Flumen, Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam: lapsus dein per Areuacos Vaccæósque, disterminatis ab Asturia Vettonibus, à Lusitania Gallæcis, ibi quoque Turdulos à Bracaris arcens. Omnísque dicta regio à Pyrenæo metallis referta, auri, argenti, ferri, plumbi, nigri albíque.

† Pintianus verborum ordinem hic inuersum contendit, atque ita legendum existimat: ab exortu brumali fusa in Occasum æquinoctialē.

† Rectior videtur vetusta Lectio, Origeni. Consisci Cantabri Coniscos enim inter Cantabros enumerat & Strabo lib 3

† Multa ex hoc loco in proximum & recessi caput perperam videntur traiecta, ex rerum serie, locorumque ipsorum situ minime suis restituenda. Consule Castigationes Ferdinandi Pintiani.

Lusitania. CAP. XXI.

A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres, Pesuri, flumen Vacca. Oppidum Talabrica. Oppidum & flumen Minium. Oppida Conimbrica, Colippo, Eburo, Britium. Excurrit deinde in altum vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere alij magnum, multi Olyssiponense ab oppido, terras, maria, cælum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & à circuitu eius incipit frons.

Insulæ in Oceano. CAP. XXII.

Septentrio hinc † Oceanúsque Gallicus, Occasus illinc & Oceanus Atlanticus, Promontorij excursum lx. M. prodidere, alij xc. M. p. Ad Pyrenæū inde non pauci $\overline{\text{XII}}$ quinquaginta millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquàm fuit, manifesto errore. Arrotrebas enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere literis permutatis. Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio quem suprà diximus, cc. M. pass. (vt autor est Varro) abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant, obliuionis antiquis dictus, multúmque fabulosus. Ab Durio Tagus cc. M. passuum interueniente Munda. Tagus auriferis harenis celebratur. Ab eo clx. M. pass. promontorium Sacrum è media propè Hispaniæ fronte prosilit. $\overline{\text{XIIII}}$. M. pass. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana verò, quo Lusitaniā à Bætica discreuimus, ccxxvj. M. pass. A Gadibus cii. M. p. additis. Gētes, Celtici, Varduli, & circa Tagū Vettones. Ab Ana ad Sacrum, Lusitani: oppida memorabilia à Tago in ora, Olyssippo equarum è Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata Vrbs imperatoria, Merobrica: promontorium sacrum, & alterum Cuneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus tres, Emeritensem, Pacensem, Scalabitanum. Tota populorum xlv. in quibus coloniæ sunt quinque, municipium ciuium Ro. vnum. Latij antiqui tria, Stipendiaria, xxxvj. Coloniæ, Augusta emerita, Anæ fluuio apposita Metallinensis, Pacensis, Norbensis, Cæsariana cognomine. Contributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est Scalabis, quæ Præsidium Iulium vocatur. Municipium ciuium Roman. Olyssippo, Felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latij

† Recti fortassis Callaicus. Nam Gallicus Oceanus, qui Sequanæ ostio, & Pyrenæo monte intercipitur, immenso propemodum tractu abest ab Artabro promontorio.

Ebora,

Ebora, quod item Liberalitas Iulia, & Myrtilis ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, † præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Ammienses, Aranditani, Axabricenses, Balsenses, Cæsarobricenses, Caperenses, Caurenses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccori, Interausenses, Lancienses, Mirobrigenses qui Celtici cognominantur, Medubricenses, qui Plumbarij, Ocelenses qui & Lancienses, Turduli qui Barduli & Tapori. Lusitaniam cum Asturia & Gallæcia patere longitudine ccccc xl. M. pass. latitudine cccc. xxxvi. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ à duobus Pyrenæi promontorijs per maria totius oræ circuitu pass. xxix. M. colligere existimantur, ab alijs xxvii. M. Ex ad aduerso † Celtiberiæ complures sunt insulæ, Cassiterides dictæ Græcis, à fertilitate plumbi: & è regione Arrotrebarum promontorij, Deorum sex, quas aliqui fortunatas appellauere. In ipso verò capite Bæticæ, ab ostio freti pass. lxxv. M. Gadis longa (vt Polybius scribit) xii. M. lata iii. M. p. Abest à continente proxima parte minus passus dcc. reliqua plus septem M. Ipsius spatium xv. M. pass. est. Habet oppidum ciuium Romanorũ, quod appellatur Augusta vrbs Iulia Gaditana. Ab eo latere, quo Hispaniam spectat, passibus ferè centum, altera insula est longa iii. M. pass. M. lata, in qua prius oppidum Gadium fuit. Vocatur ab Ephoro & Philistide, Erythia, à Timæo & Sileno Aphrodisias, ad indigenis Iunonis. Maiorem Timæus cotinusam apud eos vocatam ait: nostri Tartesson appellant, Pœni Gadir, ita Punica lingua sepem significante. Erythia dicta est, quoniam Tyrij ab origine eorum orti ab Erythræo mari ferebantur. In hac Geryones habitasse à quibusdam existimatur, cuius armenta Hercules abduxerit. Sunt qui aliam esse eam & contra Lusitaniam arbitrẽtur, eodéque nomine quondam ibi appellatam.

† Sunt qui sic legũt præter iam dictos in Bætica cognomines. Suprà enim libro 3. capi. alios in Bætica collocauit Celticos, ab hisce Lusitaniæ Celticis oriũdos.

† Malim, Celtici. Ita enim suprà appellauit Promõtoriũ Hispaniæ extimum, quod Nerium vocat Ptolemæ. Cassiterides insulas ex aduerso eius cõstituens. Celtiberia autẽ mediterranea est, procul ab hac distans ora.

Vniuersæ Europæ mensura. CAP. XXIII.

PEracto ambitu Europæ, reddenda consummatio est, nequid non in expedito sit noscere volentibus. Longitudinem eius Artemidorus atque Isidorus à Tanai vsq; Gades LXXXIIII. xiiii. M. prodiderunt. Polybius latitudinem Europæ ab Italia ad Oceanũ scripsit XI. M. quinquaginta esse, etiam tum incõperta magnitudine eius. Est autẽ ipsius Italiæ (vt diximus) XII. xx. M. ad Alpes. Vnde per Lugdunum ad portum Morinorum Britannicum, quà videtur mensuram agere Polybius. XI. M. lxviii. Sed certior mensura ac longior ad Occasum Solis æstiui ostiúmque Rheni, per castra legionum Germaniæ ab iisdem dirigitur Alpibus XII. xliii. M. pass. Hinc deinde Africa atque Asia dicentur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER V.

Africæ descriptio.

AFRICAM Græci Lybiam appellauere, † quà mare ante eam Libycum incipiens Aegyptio finitur. Nec alia pars terrarũ pauciores recipit sinus, longè ab Occidente litorum obliquo spatio. Populorum eius oppidorúmque nomina, vel maximè sunt ineffabilia, præterquàm ipsorum linguis, & aliâs castella fermè inhabitant.

† & mare ante eam Libycum. Aegypto finitur.

Mauritania. CAP. I.

PRincipio terrarum Mauritaniæ appellantur, vsque ad C. Cæsarem Germanici filium regna, sæuitia eius in duas diuisæ prouincias. Promontoriũ Oceani extimum Ampelusia nominatur à Græcis. Oppida fuere, Lissa, Cotes vltra colũnas Herculis: nunc est Tingi, quondam ab Antæo conditum: posteà à Claudio cæsare, cùm coloniã faceret,

appellatum Traducta Iulia. Abest à Belone oppido Bæticæ proximo traiectu x x x. M. pass. Ab eo x x v. M. pass. in ora Oceani colonia Augusti Iulia constantia, Zilis regum ditioni exempta, & iura in Bæticam petere iussa: & ab ea x x x i i. M. pass. colonia à Claudio cæsare facta Lixos, vel fabulosissimè ab antiquis narrata. Ibi regia Antæi, certaménq; cũ Hercule, & Hesperidum horti. Affunditur autem huic æstuarium è mari flexuoso meatu, in quo draconis custodiæ instar fuisse nunc interpretantur. Amplectitur intra se insulam, quã solam è vicino tractu aliquanto excelsiore, nõ tamẽ æstus maris inundat. Extat in ea & ara Herculis, nec pręter oleastros aliud ex narrato illo aurifero nemore. Minus profectò mirentur portentosa Græciæ mendacia, de iis & amne Lixo prodita, qui cogitent nostros nuper paulo minus monstrifica quædã de iisdem tradidisse: pręualidã hanc 10 vrbem, maioremq; Carthagine magna: prætereà ex aduerso eius sitã, & propè immenso tractu ab Tingi: quæq; alia Cornelius Nepos auidissimè credidit. Ab Lixo x l. M. in mediterraneo altera Augusti colonia est Babba, Iulia campestris appellata: & tertia Banasa l x x v. M. Valentia cognominata. Ab ea x x x v. M. pass. Volubile oppidũ, tantundem à mari vtroq; distans. At in ora à Lixo quinquaginta M. amnis Subur, præter Banasam coloniam defluens, magnificus & nauigabilis. Ab eo totidem M. pass. oppidum Sala, eiusdem nominis fluuio impositum, iam solitudinibus vicinũ, elephantorúmq; gregibus infestũ, multo tamen magis Autololum gente, per quam iter est ad montem Africæ vel fabulosissimum Atlantem. E mediis hunc harenis in cælum attolli prodiderunt, asperum, squallentem, quà vergat ad litora Oceani, cui cognomẽ imposuit: eundem opacũ nemorosumq; 20 & scatebris fontium riguum, quà spectat Africam, fructibus omnium generum spõte ita subnascẽtibus, vt nunquàm satietas voluptatibus desit. Incolarum neminẽ interdiu cerni: silere omnia haud alio, quàm solitudinum, horrore: subire tacitam religionẽ animos propiùs accedentium, prætérque horrorem elati super nubila, atque in viciniam lunaris circuli. Eundémque noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum Satyrorúmque lasciuia impleri, tibiarum ac fistulæ cantu, tympanorúmque & cymbalorum sonitu strepere. Hæc celebrati autores prodidere, præter Herculi & Perseo laborata ibi. Spatium ad eum immensum incertúmque. Fuere & Hannonis Carthaginiensium ducis commentarij, Punicis rebus florentissimis explorare ambitum Africæ iussi: quem secuti plerique è Græcis, nostrísque ad alia quædam fabulosa, & vrbes multas ab eo conditas ibi prodidere, 30 quarum nec memoria vlla, nec vestigium extat. Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius annalium conditor ab eo accepta classe, scrutandi illius orbis gratia circumuectus, prodidit à monte eo ad occasum versus saltus plenos feris, quas generat Africa: ad flumen Anatin c c c c l x x x v. M. pass. Ab eo Lixum c c v. M. pass. Agrippa. Lixum à Gaditano freto c x i i. M. pass. abesse. Inde sinum, qui vocetur Saguti. Oppidum in promontorio Mulelacha. Flumina, Subur, & Salam. Portũ Rutubis à Lixo c c c x i i i. M. pass. Inde promontorium Solis: portum Risardir, Gætulos Autololes, flumen Cosenum, gentem Scelatitos & Masatos. Flumen Masatat, flumen Darat, in quo crocodilos gigni. Deinde sinum d c x v i. M. pass. includi montis Barce promontorio excurrente in occasum, quod appellatur Surrentium. Posteà flumen Palsum, vltra quod Aethiopas Perorsos, 40 quorum à tergo Pharusos. Iis iungi mediterraneos Gætulos Daras. At in ora Aethiopas Daratitas, flumen Bambotum, crocodilis & hippopotamis refertum. Ab eo montes perpetuos vsque ad eum, quem Theôn ochema dicemus. Inde ad promontorium Hesperium nauigatione dierum ac noctium x. in medio eo spatio Atlantem locauit, à cæteris omnibus in extremis Mauritaniæ proditum. Ro. arma primũ Claudio principe in Mauritania bellauere, Ptolemæum regem à C. cæsare interemptum vlciscente liberto Aedemone, refugientibúsque barbaris ventum constat ad montem Atlantem. Nec solùm consulatu perfunctis, atque è Senatu ducibus, qui tum res gessere, sed equitibus quoque Ro. qui ex eo præfuere ibi, Atlantem penetrasse in gloria fuit. Quinque sunt (vt diximus) Ro. coloniæ in ea prouincia, peruiúmque famæ videri potest. Sed id plerunque fallacissi- 50 mum experimento deprehenditur, quia dignitates, cùm indagare vera pigeat, ignoran-

tiæ

tiæ pudore mentiri non piget: haud alio fidei proniore lapsu, quàm ubi falsæ rei grauis autor extitit. Et quidem minus miror incomperta quædam esse equestris ordinis viris, iam verò & senatorij, nil demitantibus quàm luxuriam, cuius efficacissima vis sentitur atque maxima, cùm ebori citroque sylua exquirantur, omnes scopuli Gætuli muricibus ac purpuris. Indigenæ tamen tradunt in ora ab Sala cêtum quinquaginta mil. pass. flumen Asanam marino haustu, sed portu spectabilem: mox amnem quem vocant Fut, ab eo ad Dyrin (hoc enim Atlanti nomen esse eorum lingua conuenit) ducenta mill. pass. interueniente flumine, cui nomen est Vior. Ibi fama, exstare † circa vestigia habitati quondam soli, vinearum palmetorúmque reliquias. Suetonius Paulinus, quem Consu-
10 lem vidimus primus Romanorum ducum transgressus quoque Atlantem aliquot millium spatio, prodidit de excelsitate quidem eius, quæ cæteri: Imas radices densis altisque repletas syluis, incognito genere arborum, proceritatem spectabilem esse enodi nitore, frondes cupressis similes, præterque grauitatem odoris, tenui eas obduci lanugine: quibus addita arte, posse, quales è bombyce, vestes confici. Verticem altis etiam æstate operiri niuibus. Decumis se eò peruenisse castris, & vltra ad fluuium, qui Niger vocatur, per solitudines nigri pulueris, eminentibus interdum velut exustis cautibus, loca inhabitabilia feruore, quanquàm hyberno tempore experto. Qui proximos inhabitent saltus, refertos elephantorum ferarúmque & serpentium omni genere, Canarios appellari. Quippe victum eius animalis promiscuum his esse, & dividua fe-
20 rarum viscera. Iunctam Aethiopum gentem, quos Perorsos vocant, satis constat. Iuba Ptolemæi pater, qui primus vtrique Mauritaniæ imperauit, studiorum claritate memorabilior etiam, quàm regno, similia prodidit de Atlante: prætérque gigni ibi herbam euphorbiam nomine, ab inuentore medico suo appellatam. Cuius lacteum succum miris laudibus celebrat in claritate visus, contraque serpentes & venena omnia, priuatim dicato volumine. Et satis superque de Atlante.

† certa vestigia.

Tingitana Prouincia. CAP. II.

Tingitaniæ prouinciæ lõgitudo c l x x.M. pass. est. † Gentes in ea, quõdam præcipua Maurorum, vnde nomen prouinciæ, quos plerique Maurusios dixerunt. Attenuata bellis ad paucas recidit familias. Proxima illi Massæsilorum fuerat, sed simili modo
30 extincta est. Gætulæ nunc tenent gentes, Banniuri, multóque validissimi Autololes: & horum pars quondam Vesuni, qui auulsi his, propriam fecere gentem, versi ad Aethiopas. Ipsa prouincia ab Oriente montosa, fert elephantos. In Abila quoque mõte, & quos Septem fratres à simili altitudine appellauit freto imminent iuncti Abilæ. Ab his ora interni maris. Flumen Tamuda nauigabile, quondam & oppidum. Flumen Laud, & ipsum nauigiorum capax. Rusardir oppidum & portus, Maluana fluuius nauigabilis, Siga oppidum ex aduerso Malachæ in Hispania sitæ Syphacis regia, alterius iam Mauritaniæ. Namque diu regum nomina obtinuere, vt Bogudiana appellaretur extima, itémque Bocchi, quæ nunc Cæsariensis. Ab ea portus Magnus à spatio appellatus, ciuium Romanorum oppidum. Amnis Mulucha, Bocchi Massæsilorúmque finis. Quiza xenitana pere-
40 grinorum oppidum, Arsennaria Latinorum, tribus millibus passuum à mari. Cartenna colonia Augusti, legio secunda. Item colonia eiusdem deducta cohorte prætoria Gunugi, promontorium Apollinis. Oppidúmque ibi celeberrimum Cæsarea, anteà vocitatum Iol, Iubæ regia, à Diuo Claudio coloniæ iure donata, eiusdem iussu deductis veteranis. Oppidum nouum, & † Latio dato, Tipasa. Itémque à Vespasiano Imperatore eodem munere donatum Icosion. Colonia Augusti Rusconiæ, Rusucurium ciuitate honoratum à Claudio. Rusazus colonia Augusti. Salde colonia eiusdem. Igilgili, oppidum Tucca impositum mari & flumini Ampsagæ. Intus colonia Augusta, quæ item Succubar, item Tubusuptus. Ciuitates Timici, Tigauæ. Flumina Sardabala, Nabar, gens Macurebi, flumen Vsar, gens Nabades. Flumen Ampsaga, abest à Cæsarea ducentis triginta tribus
50 millibus passuum. Vtriusque Mauritaniæ longitudo octingẽtorum triginta nouem mill. Latitudo quadringentorum sexaginta septem millium passuum.

† & gentis ea quõdã præcipua Maurorum. Ex Antiq. cod.

† Latio donatum.

Numidia. CAP. III.

AB Ampsaga Numidia est, Masinissæ clara nomine, Metagonitis terra à Græcis appellata: Numidæ verò Nomades à permutandis pabulis, mapalia sua, hoc est domus, plaustris circunferentes. Oppida Cullu, Rusicade, & ab ea quadragintaocto M.passuum in mediterraneo colonia Cirta, Sittianorum cognomine & alia intus Sicca, liberúmque oppidum Bulla regia. at in ora Tacatua, Hippo regius, flumẽ Armua. Oppidum Tabracha ciuium Romanorum. Tusca fluuius, Numidiæ finis: nec præter marmoris Numidici, ferarúmque prouentum aliud insigne.

Africa. CAP. IIII.

A Tusca Zeugitana regio, & quæ propriè vocetur Africa, est. Tria promontoria, Candidum, mox Apollinis aduersum Sardiniæ, Mercurij aduersum Siciliæ, in altum procurrentia, duos efficiunt sinus: Hipponensem proximum ab oppido, quod Hipponem † diruitum vocant, Diarrhytum à Græcis dictum, propter aquarum irrigua. Cui finitimum Theudalis immune oppidum, longius à litore. Dein promontoriũ Apollinis, & in altero sinu Vtica ciuium Romanorum, Catonis morte nobilis, flumen Bagrada. Locus, Castra Cornelia, colonia Carthago, magnæ in vestigiis Carthaginis, colonia Maxulla. Oppida, Carpi, Misua, & liberum Clupea in promontorio Mercurij. Item libera, Curubis, Neapolis. Mox Africæ ipsius alia distinctio. Libyphœnices vocantur, qui Byzacium incolunt. Ita appellatur regio c c l. M. passuum circuitu, fertilitatis eximiæ, cum centesima fruge agricolis fœnus reddente terra. Hic oppida libera, Leptis, Adrumetum, Ruspina, Thapsus. inde Thenæ, Macomades, Tacape, Sabrata contingens Syrtim minorem, ad quam Numidiæ & Africæ ab Ampsaga longitudo c c c c c l x x x. M.passuum. Latitudo, quà cognitum est, c c. M. Ea pars, quam Africam appellamus, diuiditur in duas prouincias, veterem & nouam, discretas fossa, inter Africanum sequentem & reges, Thenas vsque perducta, quod oppidum à Carthagine abest c c x v i j. M. pass. Tertius sinus diuiditur in geminos, duarum Syrtium vadoso ac reciproco mari diros. Ad proximam, quæ minor est, à Carthagine c c c. M.passuum Polybius tradit. Ipsam centum M.passuum aditu, c c c. M.ambitu. Et terra autem siderum obseruatione ad eam per deserta harenis, pérque serpentes iter est. Excipiunt saltus repleti ferarum multitudine, & introrsus elephantorum solitudines, mox deserta vasta, vltráque Garamantes, ab Augylis dierum x i i. itinere distantes. Super illos fuere gens Psylli, super quos lacus Lycomedis, desertis circundatus. Augylæ ipsi medio ferè spatio locantur ab Aethiopia, quę ad Occidentem vergit, & à regione quæ duas Syrtes interiacet, pari vtrinque interuallo, sed litore inter duas Syrtes, c c l. M. passuum. Ibi ciuitas Oeensis, Cynips fluuius ac regio. Oppida, Neapolis, Taphra, Abrotonum, Leptis altera, quæ cognominatur magna. Inde Syrtis maior, circuitu d c x x v. aditu autem c c c x i i i. M. passuum. Inde accolit gens Cisipadum: In intimo sinu fuit ora Lotophagon, quos quidam Alachroas dixere, ad Philænorum aras: ex harena sunt eæ. Ab his non procul à continente palus vasta amnem Tritonem, noménque ab eo accipit, Pallantias appellata Callimacho: & citra minorem Syrtim esse dicta: à multis vero inter duas Syrtes. Promontorium, quod maiorem includit, Borion appellatur. Vltrà Cyrenaica prouincia. Ad hunc finem Africa à fluuio Ampsaga populos x x v i. habet, qui Romano parent imperio. In his colonias v i. præter iam suprà dictas, Vthinam, Tuburbin. Oppida ciuium Roman. x v. ex quibus in mediterraneo dicenda Azuritanum, Abutucense, Aboriense, Canopicum, Chilmanense, Simittuense, Thunusidense, Tuburnicense, Tynidrumense, Tibigense, Vcitana duo, maius & minus, Vagense. Oppidum Latinum vnum Vsalitanum. Oppidum stipendiarium vnum Castris Corneliis. Oppida libera triginta ex quibus dicenda intus Acolitanum, Acharitanum, Auinense, Abziritanum, Canopitanum, Melzitanum, Madaurense, Salaphitanum, Tusdritanum, Tiricense, Tiphicense, Tunicense, Theudense, Tagestense, Tigense, Vlusiburitanum, Vagense aliud, Vigense, Zamense. Ex reliquo numero non ciuitates tantùm, sed pleræq; etiam nationes iure dici possunt, vt Natabudes, Capsitani,

Misulani

† diluuium.

Misulani, Sabarbares, Massili, Nisines, Vamacures, Ethini, Mussini, Marchubij, & tota Gætulia ad flumen Nigrin, qui Africam ab Aethiopia dirimit.

Cyrene. CAP. V.

Cyrenaica, eadem Pentapolitana regio, illustratur Hammonis oraculo, quod à Cyrenis abest cccc. M. passuum fonte Solis, urbibus maximè quinque, Berenice, Arsinoe, Ptolemaide, Apollonia, ipsa Cyrene. Berenice in Syrtis extimo cornu est, quondam vocata Hesperidum suprà dictarum, vagantibus Græciæ fabulis. Nec procul ante oppidum fluuius Lethon, lucus sacer, ubi Hesperidum horti memorantur. Abest à Lepti † ccclxxxv. M. passuum. Ab ea Arsinoe, Teuchira vocitata, xliij. M. passuum. Et deinde Ptolemais, antiquo nomine Barce, xxij. M. passuū. Mox ccl. M. promontorium Phycus per Creticū mare excurrit, distans ccc l M. passuum à Tænaro Laconicæ promontorio. A Creta verò ipsa † cxxv. M. Post id Cyrene à mari undecim M. passuum. A Phycunte Apollonium xxiiij. M. passuum. ad Chersonesum lxxxviij. M. passuum. Unde Catabathmum cccvj. M. passuum. Accolunt Marmaridæ, à Parætonio ferme regione ad Syrtin usque maiorem porrecti. Post eos Ararauceles, & iam in ora Syrtis Nasamones, quos antea Mesammones Græci appellauere ab argumēto loci, medios inter harenas sitos. Cyrenaicus ager xv. M. passuum latitudine à litore, & arboribus fertilis habetur. Intus eodem spatio frugibus tantum: mox triginta M. passuum latitudine, & ccl. M. pass. longitudine, laserе modo. Post Nasamones Hasbitæ & Macæ uiuunt. Ultra eos Hammanientes undecim dierum itinere à Syrtibus maioribus ad Occidentem, & ipsi quaquà versus harenis circundati: puteos tamen haud difficiles binūm ferme cubitorum inueniunt altitudine, ibi restagnantibus Mauritaniæ aquis. Domos sale montibus suis exciso, ceu lapide, construunt. Ab his ad Troglodytas hyberni occasus plaga dierum iiij. iter, cum quibus commercium gemmæ tantum, quam carbunculum vocamus, ex Aethiopia vectæ. Interuenit ad solitudines Africæ supra minorem Syrtin dictas versa Phazania, ubi gentem Phazaniorum, urbésque Alelen & Cillabam subegimus. Item Cydamum è regione Sabratæ. Ab his mons longo spatio in Occasum ab Ortu tendit, Ater nostris dictus à natura, adusto similis, aut Solis repercussu accenso. Ultra eum deserta: Matelgæ oppidum Garamantum, itémque Debris, affuso fonte, à medio die ad mediam noctem aquis feruentibus: totidémq; horis ad medium diem rigentibus: clarissimúmq; oppidum Garama caput Garamantum: omnia armis Roman. superata, & à Cornelio Balbo triumphata, unius omnium externo curru & Quiritium iure donato: quippe Gadibus nato ciuitas Roman. cum Balbo maiore patruo data est. Et hoc mirum, suprà dicta oppida ab eo capta, autores nostros prodidisse. Ipsum in triumpho præter Cydamum & Garamam, omnium aliarum gentium urbiúmque nomina ac simulacra duxisse, quæ iere hoc ordine: Tabidium oppidum, Niteris natio, Negligemela oppidum, Bubeium natio, Vel oppidum, Enipi nartio, Thuben oppidum, mons nomine Niger: Nitibrum, Rapsa, oppida: Discera natio, Debris oppidum, flumen Nathabur, Tapsagum oppidum, Nannagi natio, Boin oppidum, Pege oppidum, flumen Dasibari. Mox oppida continua, Baracum, Buluba, Alasi, Balsa, Galla, Maxala, Zizama. Mons Gyri, in quo gemmas nasci titulus præcessit. Ad Garamantas iter inexplicabile adhuc fuit, latronibus gentis eius, puteos (qui sunt non altè fodiendi, si locorum notitia adsit) harenis operientibus. Proximo bello, † quod cum Oeensibus gessere initiis Vespasiani Imperatoris, compendium viæ quatridui deprehensum est. Hoc iter vocatur, præter caput saxi. Finis Cyrenaicus Catabathmos appellatur, oppidum & vallis repentè conuexa. Ad eum terminum Cyrenaica Africa ‡ à Syrti minore decies centena lx. M. passuum in longitudine patet: in latitudine, qua cognitum est, dccc.

† Vet. cod. ccclxxv M. adstipulāte etiā Martiano.

† Legendum omnino, ccxxv. M. ipso etiam Plinio teste, qui suprà lib. quarto cap. xij. tradit insulam Cretam austrino suo promontorio, quod Criumetopon vocant, à Phycunte distingui ccxxv M. interuallo.

† quod cum Oeensib. Romani gessere auspiciis Vespasiani.

‡ Rectius, à Syrti maiore. Ea enim cyrenaicā ad Occasum dirimit ab Africa propriè dicta.

Libya Mareotis. CAP. VI.

Ea quæ sequitur regio, Mareotis Libya appellatur, Aegypto contermina. Tenent Marmaridæ, Adirmachidæ, dein Mareotæ. Mensura à Catabathmo ad Parætonium lxxxvj. M. passuū. In eo tractu vicus Apis interest, nobilis religione Aegypti locus. Ab

† Legendum, CCM ex censi cod. & Marciano

eo Parætonium xii. M. passuum. Inde Alexandriam † centum M. passuũ latitudo clxix. est. Eratosthenes à Cyrenis Alexandriam terrestri itinere ccccccxxv. M. prodidit. Agrippa totius Africæ à mari Atlantico cum inferiore Aegypto xxx. xl. M. passuum lõgitudinem. Polybius & Eratosthenes diligentissimi existimati, ab Oceano ad Carthaginem magnam † xvi M. passuum ab ea Canopicum Nili proximum ostium xvi. M. pass. xxx. fecerunt. Isidorus à Tingi Canopum xxxv. xcix. M. passuum: Artemidorus xl. minus, quàm Isidorus.

† Vetust. cod. xiii pass. adstipulante Marciano.

Insulæ circa Africam, & ex aduerso Africæ. CAP. VII.

∴ Longitudine xxv M. pass. latitudine xxii.

INsulas non ita multas complectuntur hæc maria. Clarissima est Meninx, ∴ longitudine xxxv. M. passuum, latitudine xxv. ab Eratosthene Lotophagitis appellata. Oppida habet duo, Meningem ab Africæ latere, & altero Thoar, ipsa à dextro Syrtis minoris promontorio passibus cc. sita. Ab ea centum M. pass. contra læuum Cercina, cum vrbe eiusdem nominis libera, longa xxv. M. passuum, lata dimidium eius, vbi plurimum, ac in extremo non plus quinque M. passuum. Huic perparua Carthaginem versus Cercinitis ponte iungitur ab his quinquaginta M. ferè passuum, Lopadusa, longa vj. M. passuum. Mox Gaulos & Galata, cuius terra scorpionem dirum animal Africæ necat. Dicuntur & in Clupea emori, cuius ex aduerso Cosyra cum oppido. At contra Carthaginis sinum duo Aegimori à re, scopuli verius, quàm insulæ, inter Siciliam maximè & Sardiniam. Auctores sunt, & has quondam habitatas subsedisse.

Aethiopes. CAP. VIII.

† In vetustis Cod. hic incipit caput octauum.

INteriori autem ambitu Africæ ad Meridiem versus, supérque Gætulos interuenientibus desertis, primi omnium Libyægyptii, deinde Leucæthiopes habitant. † Super eos Aethiopum gentes Nigritæ, à quo dictum est flumine: Gymnetes, Pharusi, & iam Oceanum attingentes, quos in Mauritaniæ fine diximus, Perorsi. Ab his omnibus vastæ solitudines Orientem versus, vsque Garamantes, Augylásque & Troglodytas: verissima opinione eorum, qui desertis Africæ duas Aethiopias superponunt, & ante omnes Homeri, qui bipertitos tradit Aethiopas, ad Orientem occasúmque versos. Nigri fluuio eadem natura, quæ Nilo, calamum & papyrum, & easdem gignit animantes, iisdemq; temporibus augescit. Oritur inter Tareleos Aethiopas, & Oecalicas. Horum oppidum Mauin quidam solitudinibus imposuerunt. Atlantas iuxta eos, Aegipanas semiferos, & Blemmyas, & Gamphasantas, & Satyros, & Himantopodas. Atlantes degeneres sunt humani ritus, si credimus. Nam neque nominum vllorum inter eos appellatio est, & Solem orientem occidentémque dira imprecatione contuentur, vt exitialem ipsis agrísque: neque insomnia visunt, qualia reliqui mortales. Troglodytæ specus excauant. Hæ illis domus, victus serpentium carnes, stridórque non vox: adeò sermonis commercio carent. Garamantes matrimoniorum exortes, passim cum fœminis degunt. Augylæ inferos tantum colunt. Gamphasantes nudi, præliorúmque expertes, nulli externo congregantur. Blemmyis traduntur capita abesse, ore & oculis pectori affixis. Satyris, præter figuram, nihil moris humani. Aegipanum, qualis vulgo pingitur, forma. Himantopodes loripedes quidam, quibus serpendo ingredi natura est. † Pharusi quondam Persæ, comites fuisse dicuntur Herculis ad Hesperidas tendentis. Nec de Africa plura quæ memorentur, occurrunt.

† Rectius, Pharusij vel apud Stephanum & Dionysium.

De Asia. CAP. IX.

† ore, legendum, nõ ora.

ADhæret Asia, quam patere à Canopico ostio ad Ponti ostium Timosthenes xxvi. xxxix. M. passuum tradidit. Ab † ora autem Ponti ad os Mæotis Eratosthenes xv. xlv. M. passuum. Vniuersam verò cum Aegypto ad Tanain Artemidorus & Isidorus lxxxviii. M. passuum. Maria eius complura ab accolis traxere nomina: quare simul indicabuntur. Proxima Africæ incolitur Aegyptus, introrsus ad Meridiem recedẽs, donec à tergo prætendantur Aethiopes. Inferiorem eius partem Nilus, dextra læuáque diuisus amplexu suo determinat, Canopico ostio ab Africa, ab Asia Pelusiaco clxx. M. passuum interuallo. Quam ob causam inter insulas quidam Aegyptum retulere, ita se findente Nilo,

Nilo,vt triquetram terræ figuram efficiat.Ideo multi Græcæ literæ vocabulo,Delta appellauere Aegyptum.Mensura ab vnitate aluei,vnde se primùm findit in latera,ad Canopicum ostium,c x l v j. M. ad Pelusiacum c c l v j. M. est. Summa pars contermina Aethiopiæ,Thebais vocatur.Diuiditur in præfecturas oppidorum,quas nomos vocant, Ombiten,Phatniten,Apollopoliten , Hermonthiten , Thiniten,Phanturiten,Coptiten, Teutyriten,Diospoliten,Antæopoliten,Aphroditopoliten.Lycopoliten.Quæ iuxta Pelusium est regio,nomos habet,Pharbætiten,Bubastiten,Sethroiten,Taniten.Reliqua autem Arabicum,Hammoniacum tendentem ad Hammonis Iouis oraculum,Oxyrynchiten,Leontopoliten,Atharrabiten,Cynopoliten,Hermopoliten,Xoiten,Mendesium,
10 Sebenniten,Capastiten,Latopoliten,Heliopoliten,Prosopiten , Panopoliten , Thermopoliten,Busiriten,Onuphiten,Saiten,Ptenethu,Phthemphu,Naucratiten,†Nitriten,Gynæcopoliten,Menelaiten,Alexandriæ regione. Item Libyæ Mareotis,Heracleopolites est in insula Nili,longa passuum quinquaginta M.in qua & oppidum Herculis appellatum.Arsinoitæ duo sunt:hi & Memphites,vsque ad summum Delta perueniunt.Cui sunt contermini ex Africa duo Oeasitæ.Quidam ex his aliqua nomina permutant,& substituunt alios nomos,vt Heroopoliten,Crocodilopoliten.Inter Arsinoiten autẽ ac Memphiten lacus fuit,circuitu c c l.M.passuum,aut,vt Mutianus tradit,c c c c l.M.& altitudinis quinquaginta passuũ,manu factus,à rege,qui fecerat,Mœridis appellatus.Inde lxxij. M.passuum,abest memphis,quondam arx Aegypti regum:vnde ad Hammonis oracu-
20 lum x i j.dierũ iter est,ad scissuram autẽ Nili,quod appellauimus Delta,x v.M.passuum. Nilus incertis ortus fontibus,it per deserta & ardentia : & immenso longitudinis spatio ambulans,†famáque tantũ inermi quæsitu cognitus sine bellis,quæ cæteras omnes terras inuenere,originem(vt Iuba rex potuit exquirere)in monte inferioris mauritaniæ non procul Oceano habet,lacu protinus stagnante,quem vocant Nilidem.Ibi pisces reperiuntur†alabetæ,coracini,siluri,crocodilus quoque.Inde ob argumentũ hoc.Nili ortus creditus,Cæsareæ in Iseo dicatus ab eo spectatur hodie. Præterea obseruatum est, prout in mauritania niues imbrésve satiauerint,ita Nilum increscere. Ex hoc lacu profusus indignatur fluere per harenosa & squalentia,conditque se aliquot dierum itinere. mox alio lacu maiore,in Cæsariensis mauritaniæ gente massæsylûm erumpit,& hominũ
30 cœtus veluti circumspicit,iisdem animalium argumentis:iterum harenis receptus conditur rursus x x.dierum desertis ad proximos Aethiopas:atque vbi iterum senserit hominem,prosilit fonte(vt verisimile est)illo,quẽ Nigrin vocauere. Inde Africam ab Aethiopia dispescens,etiamsi non protinus populis,feris tamẽ & belluis frequens,syluarúmque opifex,medios Aethiopias secat.cognominatus Astapus,quod illarum gentium lingua significat aquam è tenebris profluentẽ.Insulas ita innumeras spargit,quasdámque tam vastæ magnitudinis,vt quanquam rapida celeritate,tamen dierum quinque cursu non breuiore transuolet:circa clarissimam earum meroen,Astabores læuo alueo dictus,hoc est,ramus aquæ venientis è tenebris:dextero verò†Astusapes,quod latentis significationem adiicit:nec antè Nilus,quàm se totum aquis concordibus rursus iunxit,sic quoque
40 etiamnum Siris,vt antè,nominatus per aliquot millia,& in totum Homerò Aegyptus, aliísque Triton:subinde insulis impactus,totidem incitatus irritamẽtis,postremò inclusus montibus,nec alibi torrentior,vectus aquis properãtibus ad locum Aethiopum,qui Catadupi vocantur,nouissimo cataracte inter occursantes scopulos non fluere immẽso fragore creditur,sed ruere.Posteà lenis & cõfractis aquis,domitáque violentia,†aliquid & spatio fessus , multis quamuis faucibus in Aegyptium mare se euomit.Certis tamen diebus auctu magno per totã spatiatus ægyptum,fœcundus innatat terræ.Causas huius incrementi varias prodidere,sed maximè probabiles,Etesiarum eo tempore ex aduerso flantium repercussum, † vltro in ora acto mari:aut imbres Aethiopiæ æstiuos,iisdem Etesiis nubila illò ferentibus è reliquo orbe. Timæus mathematicus occultam protulit
50 rationem:Phialam appellari fontem eius , mergíque in cuniculos ipsum amnem,vapore anhelantem fumidis cautibus,vbi conditur. Verum Sole per eos dies comminus facto,

† Metelitẽ.

† famáque tantũ quæsitu, sine bellis.

† alabetes, à recto alabes. quo pacto etiam à Strabone & Athenæo effertur.

† Astusabas, Straboni.

† alioquin.

† Vltra ora acto amne.

extrahi ardoris vi,& suspensum abundare,ac ne deuoretur,abscondi. Id euenire à Canis ortu,per introitum Solis in Leonem,contra perpendiculum fontis sidere stante,cùm in eo tractu absumantur vmbræ. Plerisque è diuerso opinatis largiorem fluere, ad Septentrionem Sole discedente,quod in Cancro & Leone euenit, Ideóque tunc minùs siccari. Rursus in Capricornum & Austrinum polum reuerso sorberi, & ob id parciùs fluere. Sed Timæo si quis extrahi posse credat,vmbratum defectus iis diebus & locis sine fine adest. Incipit crescere Luna noua,quæcunque post solstitium est, sensim modicéque Cancrum Sole transeunte,abundantissimè autem Leonem. Et residit in Virgine,iisdem,quibus accreuit, modis. In totum autem reuocatur intra ripas in Libra, vt tradit Herodotus,centesimo die. Cùm crescit,reges aut præfectos nauigare eò,nefas iudicatum est. 10
Auctus eius per puteos mensuræ notis deprehenduntur. Iustum incrementum est cubitorum XVI. Minores aquæ non omnia rigant: ampliores detinent tardiùs recedendo. Hæ serendi tempora absumunt solo madente: illæ non dant sitiente. Vtrunque reputat prouincia. In duodecim cubitis famem sentit,in tredecim etiamnum esurit: quatuordecim cubita hilaritatem afferunt: quindecim securitatem: sexdecim delicias. Maximũ incrementum ad hoc æui fuit cubitorum decem & octo,Claudio principe: † minimúmq; Pharsalico bello,veluti necem Magni prodigio quodam flumine auersante. Cùm stetere aquæ,apertis molibus † admittuntur. Vt quæq; liberata est terra,seritur. Idem amnis vnus omnium nullas expirat auras. Ditionis Aegypti esse incipit à fine Aethiopiæ Syene. ita vocatur peninsula centum mill. passuum ambitu,in qua † Cerastæ sunt latere Arabiæ,& in aduerso insulæ IIII. Philæ. DC. M. pass. à Nili fissura, vnde appellari diximus Delta. Hoc spatiũ edidit Artemidorus,& in eo CCL. oppida fuisse. Iuba CCCC. M. pass. Aristocreon ab Elephantide ad mare DCCL. M. pass. ∴ Elephantis insula infra nouissimũ cataracten tria. M. pass. & supra Syenen XVI. M. habitatur, nauigationis Aegyptiæ finis, ab Alexandria CCCCLXXXVI. M. pass. In tantum errauere suprà scripti. Ibi Aethiopicæ conueniunt naues. Nanque eas plicatiles humeris transferunt,quoties ad cataractas ventum est. Aegyptus super cæteram antiquitatis gloriam XX. M. vrbium sibi Amase regnante habitata præfert,nunc quoque multis,etiamsi ignobilibus,frequens. Celebratur tamen Apollinis,mox Leucotheæ,& Diospolis magna,eadẽ Thebe portarũ centum nobilis fama,Coptos Indicarum Arabicarúmque mercium Nilo proximũ emporiũ. Mox 30
Veneris oppidum,& iterum Iouis,ac Tentyris: infra quod Abydus,Memnonis regia, & Osiris templo inclytum, VII. M. CCCCC. pass. in Libyam remotũ à flumine. Dein Ptolemais,& Panopolis,ac Veneris iterum. Et in Libyco Lycon,vbi montes finiunt Thebaidẽ. Ab iis oppida Mercurij, Alabastron,canum,& suprà dictũ Herculis. Deinde Arsinoe, & iam dicta Memphis,inter quam & Arsinoiten nomon,in Libyco turres quæ pyramides vocãtur,Labyrinthus in Mœridis lacu nullo addito ligno exædificatus: & oppidũ Crialon. Vnum prætereà intus & Arabiæ conterminum,claritatis magnæ,Solis oppidum.

† minimumque,, Pharsalico bello.

† emittuntur.

† Rectius, Castra. Præsidia enim Romanos circa Syenen habuisse, constat ex Strabonis lib. 17.

∴ elephantine.

Alexandria. CAP. X.

SEd iure laudetur in litore Aegyptij maris Alexandria,à Magno Alexandro condita in Africæ parte,ab ostio Canopico XII. M. passuum iuxta Mareotim lacum,† qui 40
lacus anteà Arapotes nominabatur. Metatus est eam Dinochares architectus pluribus modis memorabili ingenio, XV. M. pass. laxitate insessa,ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosam,dextera læuáque anguloso procursu,iam tum tamen quinta situs parte regiæ dicata. Mareotis lacus à Meridiana vrbis parte, Euripo è Canopico ostio mittitur mediterraneo commercio, insulas quoque plures amplexus, triginta M. passuum traiectu, CCCCCC. ambitu,vt tradit Claud. Cæsar. Alij schœnos in longitudinem patere XL. faciunt,schœnúmque stadia triginta, ita fieri longitudinis CL. M. passuũ, tantundem & latitudinis. Sunt in honore & intra decursus Nili multa oppida,præcipuè quæ nomina dedere ostiis,non omnibus. (XI. enim reperiuntur,supérque quatuor,quæ ipsi falsa ora appellant) sed celeberrimis septem,proximo Alexandriæ Canopico,deinde Bolbitino,Sebennitico,Phatnitico,Mendesico,Tanitico, vltimóque Pelusiaco. Præ- 50

† Melius hũc in modũ: Qui locus anteà Rhacotes nominabatur. Id enim priũ Alexãdriæ nomẽ fuisse, ex Stephano & Strabone notum est.

terea

terea Butos, Pharbætos, Leontopolis, Athribis, Isidis oppidum, Busiris, Cynopolis, Aphrodites, Sais, Naucratis, vnde ostium quidam Naucraticum nominant, † quod alij Heracleoticum, Canopico, cui proximum est, præferentes.

Arabia. CAP. XI.

Vltra Pelusiacum Arabia est, ad Rubrum mare pertinens, & odoriferam illam ac diuitem & beatæ cognomine inclytam. Hæc Carabanum & Esbonitarum & Scenitarum Arabum vocatur, sterilis, prærerquàm vbi Syriæ confinia attingit, nec nisi Casio monte nobilis. His Arabes iunguntur, ab Oriente Canchlei, à Meridie Cedrei, qui deinde ambo Nabathæis. Heroopoliticus vocatur, alterque Aelaniticus sinus rubri maris in Aegyptum vergentis, CL. M. passuum interuallo inter duo oppida Aelana, & in nostro mari Gazam. Agrippa à Pelusio Arsinoen rubri maris oppidum, per deserta CXXV. M. passuum tradit. tam paruo distat ibi tanta rerum naturæ diuersitas.

Syria, Palæstina, Phœnice. CAP. XII.

Ivxtà Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Nanque Palæstina vocabatur, quà contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice, & quà recedit intus, Damascena: ac magis etiamnum Meridiana, Babylonia. † Et eadem Mesopotamia inter Euphratem & Tigrin: quáque transit Taurum, Sophene: citra verò etiam Comagene. Et vltra Armeniam, Adiabene, Assyria antè dicta: & vbi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam & Arabiam CCCCLXX. M. passuum. Latitudo à Seleucia Pieria, ad oppidum in Euphrate Zeugma CLXXV. M. passuum. Qui subtilius diuidunt, circumfundi Syria Phœnicen volunt, † & esse oram maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Id quod præiacet mare totum, Phœnicium appellatur. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inuentionis & siderum, naualiúmque ac bellicarum artium. A Pelusio Chabriæ castra, Casius mons, delubrum Iouis Casij, tumulus magni Pompeij, Ostracine. Arabia finitur à Pelusio LXV. M. passuum.

Idumæa, Syria Palæstina, Samaria. CAP. XIII.

Mox Idumæa incipit, & Palæstina, ab emersu Sirbonis lacus, quem quidam CL. M. passuum circuitu tradidere, Herodotus Casio monti applicuit: nunc est palus modica. Oppida Rhinocolura, & intus Rhaphea: Gaza, & intus Anthedon: mons Angaris. Regio per oram Samaria. Oppidum Ascalo liberum, Azotus: Iamnes duæ, altera intus. Ioppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, vt ferunt. Insidet collè præiacente saxo, in quo vinculorum Andromedæ vestigia ostendunt. Colitur illic fabulosa Derceto. Inde Apollonia, Stratonis turris, eadem Cæsarea, ab Herode rege condita: nunc colonia prima Flauia, à Vespasiano Imperatore deducta. Finis Palæstines centum octoginta nouem millium passuum, à confinio Arabiæ: deinde Phœnice. Intus autem Samariæ oppida, Neapolis, quód anteà † Mamortha dicebatur, † Sebaste, in monte altiore Gamala.

Iudæa, Galilæa. CAP. XIIII.

Svpra Idumæam & Samariam Iudæa longè latéque funditur. Pars eius Syriæ iuncta, Galilæa vocatur: Arabiæ verò & Aegypto proxima, Peræa, asperis dispersa montibus, & à ceteris Iudæis Iordane amne discreta. Reliqua Iudæa diuiditur in toparchias decem quo dicemus ordine: Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam, Emmaū, Lyddam, Ioppicam, Acrabatenam, Gophniticam, Thamniticam, Betholenen, Tephenen, Orinen, in qua fuere Hierosolyma, longè clarissima vrbium Orientis, nō Iudææ modò: Herodium cum oppido illustri eiusdem nominis.

Iordanis. CAP. XV.

Iordanis amnis oritur è fonte Paneade, qui cognomen dedit Cæsareæ, de qua dicemus: amnis amœnus, & quatenus locorum situs paritur, ambitiosus, accolísque se præbens, velut inuitus. Asphaltiten lacum dirum natura petit, à quo postremo ebibitur, aquásque laudatas perdit pestilentibus mistas. Ergo vbi prima conuallium fuit occasio, in

† Heracleoticū ostiū adē esse cum Canopico, notū est ex Ptolemæo. Quo fit, vt mutato verborum ordine legendum videatur: Canopico, quod alij Heracleoticum vocāt, cui proximū est, præferentes.

† Exinde Mesopotamia.

† Budæus libro 4. de Asse, vetustissimi exemplaris fidem secutus, locum hūc sic legit: Esse enim primùm oram maritimam Syriæ ab Arabia, cui' pars sit Idumęa & Iudęa deinde Phœnicen. Deinde rursus Syriā. Introrsus autē Syria Damasci claudi Phœnicen.

† Iosephus libro 5. Bel. Iudaici, Maabotā nominat.
† Sebaste in monte, & altiora Gamala.

lacum se fundit, quem plures Genesaram vocant x v i. M. pass. longitudinis, v i. M. latitudinis, amœnis circumseptum oppidis: ab oriente Iuliade & Hippo, à Meridie Tarichea, quo nomine aliqui & lacum appellant: ab Occidente Tiberiade, aquis calidis salubri.

Asphaltites. CAP. XVI.

Asphaltites nihil præter bitumen gignit, vnde & nomen. Nullum corpus animalium recipit: tauri cameliq; fluitant. Inde fama, nihil in eo mergi. Longitudine excedit centum M. passuum, latitudine maxima x x v. implet, minima sex. Prospicit eum ab Oriente Arabia Nomadum, à Meridie Machærus, secunda quondam arx Iudææ ab Hierosolymis. Eodem latere est calidus fons medicæ salubritatis Callirrhoe, aquarum gloriam ipso nomine præferens.

Gens Essenorum. CAP. XVII.

Ab Occidente litora Esseni fugitant, vsque quà nocent, gens sola, & in toto orbe præter cæteras mira, sine vlla fœmina, omni Venere abdicata, sine pecunia, socia palmarum. In diem ex æquo conuenarum turba renascitur, largè frequentantibus, quos vita fessos ad mores eorum fortunæ fluctus agitat. Ita per seculorum millia (incredibile dictu) gens æterna est, in qua nemo nascitur. Tam fœcunda illis aliorum vitæ pœnitentia est. Infra hos Engadda oppidum fuit, secundum ab Hierosolymis fertilitate, palmetorúmque nemoribus: nunc alterum bustum. Inde Masada castellum in rupe, & ipsum haud procul Asphaltite. Et hactenus Iudæa est.

Decapolis. CAP. XVIII.

Iungitur ei latere Syriæ Decapolitana regio, à numero oppidorum, in quo nõ omnes eadem obseruant. Plurimi tamen Damascum & Opoton riguas amne Chrysorrhoa, fertilem Philadelphiam, Rhaphanam, omnia in Arabiam recedentia. †Scythopolin, antea Nysam, à Libero patre, sepulta nutrice ibi, Scythis deductis. Gaddara Hieromiace præfluente, & iam dictum Hippon Dion, Pellam aquis diuitem, Galasam, Canatham. Intercursant cingúntque has vrbes tetrarchiæ, regionum instar singulæ, & in regna contribuuntur, Trachonitis, Paneas, in qua Cæsarea cum suprà dicto fonte, Abila, Arca, Ampeloessa, Gabe.

† Scythopolin deductis Scythis, antea Nysam, à Libero patre sepulta nutrice ibi.

Tyrus & Sidon. CAP. XIX.

Hinc redeundum est ad oram atque Phœnicen. Fuit oppidum Crocodilon, est flumen: memoria vrbium, Dorum, Sycaminon, promontorium carmelum, & in monte oppidum eodem nomine, quondam Ecbatana dictum. Iuxta Getta, Iebba riuus Pagida, siue Belus, vitri fertiles harenas paruo litori miscens. Ipse è palude cendeuia à radicibus carmeli profluit. Iuxtà colonia claudij cæsaris Ptolemais, quæ quondam Acc. Oppidum Ecdippa. Promontorium album, Tyrus quondam insula, præalto mari septingentis passibus diuisa, nunc verò Alexandri oppugnantis operibus continens, olim partu clara vrbibus genitis, Lepti, Vtica, & illa Romani imperij æmula, terrarum orbis auida, carthagine, etiam Gadibus extra orbem conditis. Nunc omnis eius nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus x i x. M. pass. est intra Palætyro inclusa. Oppidum ipsum x x i i. stad. obtinet. Inde Euhydra, Sarepta, & Ornithon oppida: & Sidon artifex vitri, Thebarúmque Bœotiarum parens.

† Rectius, Leontvn, vt apud Strabonem, pluralis genitiui desinentia: quemadmodum & suprà Lycon, Crocodilon, Sycaminon expulit, proeo quod est, Leonum, luporũ, crocodilorũ, mororum ciuitas.

Mons Libanus. CAP. XX.

A Tergo eius mons Libanus orsus, mille quingẽtis stad. Simyram vsque porrigitur, quà cœle syria cognominatur. Huic par, interiacente valle, mons aduersus Antilibanus obtenditur, quondam muro coniunctus. Post eum introrsus Decapolitana regio est prædictæque cum ea tetrarchiæ, & Palæstinæ tota laxitas. At in ora etiamnum subiecta Libano, fluuius Magoras: Berytus colonia, quæ Felix Iulia appellatur. † Leontos oppidum, flumen Lycos, Palæbyblos, flumen Adonis. Oppida Byblos, Botrys, Gigarta, Trieris, calamos: Tripolis, quam Tyrij & sydonij & Aradij obtinent. Orthosia, Eleutheros flumen. Oppida, simyra, † Marathos, contráque Aradum Antarados septem stadiorum oppidum, & insula ducentos passus à continente distans. Regio in qua suprà

† Melius in vetustis cod. Marathos, cõtráque Aradus septẽ stadiorum oppidum, & c Nonum est enim ex Strabone, Aradum insulã esse septẽ stadiorũ modico maris interuallo à Maratho disiem-pta n.

ſuprà dicti deſinunt montes,& interiacentibus campis,Bargylus mons incipit. Hinc rurſus Syria,deſinente Phœnice. Oppida Carne,Balanea,Paltos,Gabale:promontorium,in quo Laodicea libera,Dioſpolis,Heraclea,Charadrus,Poſidium.

Syria Antiochena. CAP. XXI.

DEinde † promontorium Syriæ Antiochenæ. Intus ipſa Antiochia libera, Epidaphnes cognominata, Oronte amne diuiditur.In promontorio autem Seleucia libera,Pieria appellata.

† In antiqu. cod. Deinde Syria Antiochenæ. nulla promontorij mentione.

Caſius mons. CAP. XXII.

SVper eam mons eodem,quo alius,nomine, Caſius.Cuius excelſa altitudo quarta vi-
10 gilia orientem per tenebras Solem aſpicit:breui circumactu corporis,diem noctémque pariter oſtendens. Ambitus ad cacumen x i x. M.paſſuum eſt,altitudo per directum i i i i. At in ora amnis Orontes,natus inter Libanum & Antilibanum.iuxta Heliopolin. Oppidum Rhoſos,& à tergo Portæ quæ Syriæ appellantur,interuallo Rhoſiorum montium & Tauri. In ora oppidum Myriandros,mons Amanus,in quo oppidum Bomitæ. Ipſe ab Syris Ciliciam ſeparat.

Cœle Syria. CAP. XXIII.

NVnc interiora dicantur.Cœle habet Apamiã,Marſya amne diuiſam à Nazerinorum tetrarchia.Bambycen,quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris verò Magog.Ibi prodigioſa Atargatis,Græcis autem Derceto dicta, colitur. Chalcidem cogno-
20 minatam ad Belum,vnde regio Chalcidene fertiliſsima Syriæ:& vnde Cyrrhiſtica, Cyrrhum,Gazatas,Gindarenos,Gabenos,tetrarchias duas, quæ Granucomatæ vocantur, Hemiſenos,Hylatas,Ituræorum gentem,& qui ex iis Bætarreni vocantur, Mariammitanos. Tetrarchiam,quæ Mammiſea appellatur, Paradiſum,Pagras, Pinaritas, Seleucias præter iam dictam duas,quæ ad Euphraten,& quæ ad Belum vocantur,Cardirenſes.Reliqua autem Syria habet,exceptis quæ cum Euphrate dicentur, Arethuſios, Berœenſes, Epiphanenſes. Ad Orientem Laodicenos,qui ad Libanum cognominantur, Leucadios, Lariſſæos, præter tetrarchias in regna deſcriptas barbaris nominibus x v i i.

Euphrates. CAP. XXIIII.

ET de Euphrate hoc in loco dixiſſe aptiſsimum fuerit. Oritur in præfectura Arme-
30 niæ maioris Caranitide,vt prodidere ex iis qui proximè viderunt, Domitius Corbulo in monte Aba,Licinius Mutianus ſub radicibus montis,quem Capotem appellant, ſuprà Simyram x i i. M. paſſuum, initio Pyxirates nominatus.Fluit Derxenem primùm inox Anaetiam,Armeniæ regiones à Cappadocia excludens. Daſcuſa abeſt à Simyra l x x v. M. paſſuum.Inde nauigatur Paſtonam quinquaginta M.paſſuum. Melitenen Cappadociæ l x x i i i i. M. paſſuum,Elegiam Armeniæ decem M.paſſuum,acceptis fluminibus Lyco,Arſania, Arſano.Apud Elegiam occurrit ei Taurus mons,nec reſiſtit , quanquam x i i.M.paſſ.latitudine præualens. Omiram vocant irrumpentem:mox vbi perſtegit, Euphratem,vltrà quoque ſaxoſum ac violentum. Arabiam inde læua, Merorum dictam regionem triſchœna menſura,dextráque Comagenen diſterminat,pontis tamẽ,etiam vbi
40 Taurum expugnat,patiens. Apud Claudiopolim Cappadociæ,curſum ad occaſum Solis agit.Primò † hunc illi impugnatus curſum Taurus aufert:victúſque & abſciſſus ſibimet, alio modo vincit,ac fractum expellit in Meridiẽ.Ita naturæ dimicatio illa æquatur, hoc eunte quò vult,illo prohibente ire quà velit. A cataractis iterum nauigatur:x l. M.paſſ.inde Comagenes caput Samoſata. Arabia ſuprà dicta habet oppida , Edeſſam , quæ quondam Antiochia dicebatur,Callirrhoen à fonte nominatã, Carras clade Craſſi nobiles. Iungitur præfectura Meſopotamiæ,originem à Syris trahens,in qua Anthemuſia & Nicephorium oppida. Mox Arabes,qui Rhetaui vocantur:horum caput Singara. A Samoſatis autem latere Syriæ, Marſyas amnis influit. Gingla Comagenen finit,Merorum ciuitas incipit. Oppida alluuntur Epiphania & Antiochia, quæ ad Euphraten vocantur.
50 Item Zeugma l x x i i. millib. paſſuum à Samoſatis, tranſitu Euphratis nobile.Ex aduerſo Apamiam Seleucus,idem vtriuſque conditor,ponte iunxerat. Qui cohærent Meſopotamiæ

† hunc illi in pugna Tauri aufert vel, ut in Basilien. cod. legitur, primo hic il impugnat Tauri operis.

potamiæ, Rhoali vocantur. At in Syria oppida, Europum, Thapsacum quondam, nunc Amphipolis, arabes scenitæ. Ita fertur vsque Vram locum, in quo conuersus ad Orientem relinquit syriæ palmyrenas solitudines, quæ vsque ad petram vrbem, & regionem arabiæ felicis appellatæ, pertinent.

Palmyra. CAP. XXV.

PAlmyra vrbs nobilis situ, diuitiis soli, & aquis amœnis, vasta vndique ambitu harenis includit agros: ac velut terris exempta à rerum natura, priuata sorte inter duo imperia summa, Romanorum Parthorúmque, & prima in discordia semper vtrinque cura, abest à Seleucia parthorum, quæ vocatur ad Tigrin CCCCCXXXVII. mill. pass. A proximo verò syriæ litore ducentis quinquagintaduobus millibus, & à Damasco viginti septem propius. 10

Hierapolis. CAP. XXVI.

INfra Palmyræ solitudines, Stelendena regio est, dictæque iam Hierapolis, ac Berœa, & Chalcis. Vltra palmyram quoque ex solitudinibus iis aliquid obtinet Hemesa, item Elatium, dimidio propior petræ, quàm Damascus. Asura autem proximè est philiscum, oppidum parthorum ad Euphratem. Ab eo seleuciam dierum decem nauigatio, totidémque ferè babylonem. Scinditur Euphrátes à Zeugmate octogintatribus millibus passuum circa vicum massicen. Et parte læua in mesopotamiá vadit per ipsam seleuciam, circa eam præfluenti infusus Tigri. Dexteriore autem alueo Babylonem, quondam chaldææ caput, petit, mediámque permeans, item quam Otrin vocant, distrahitur in paludes. Increscit autem & ipse Nili modo statis diebus, paulum differens, ac mesopotamiam inundat sole obtinente vicesimam partem Cancri: minui incipit † in Virgine, & Leone transgresso. In totum verò remeat in vigesimanona parte Virginis. 20

† In Virgine à Leone transgresso.

Cilicia, & adiunctæ gentes Isauricæ, Homonadum, Pisidia, Lycaonia, Pamphylia, Taurus mons, Lycia. CAP. XXVII.

SEd redeamus ad oram syriæ, cui proxima est cilicia. Flumen Diaphanes, mons crocodilus, portæ amani montis. Flumina, andricus, pinarus, Lycus: sinus Issicus. Oppidum Issos, inde alexandria: flumen chlorus, oppidum aegæ liberum, amnis pyramus, portæ ciliciæ: oppida, Mallos, magarsos, & intus Tarsos. Campi aleij: oppida cassipolis, mopsos liberum pyramo impositum, Thynos, Zephyrium, anchiale. Amnes Saros, cydnus Tarsum liberam vrbem procul à mari secans. Regio celenderitis cum oppido. Locus Nymphæum, solœ ciliciј, nunc pompeiopolis, adana, cibira, pinara, pedalie, Halix, arsinoe, Tabæ, Doron. Iuxtáque mare corycos, eodem nomine oppidum, & portus, & specus. Mox flumen Calycadnus. Promontorium Sarpedon: oppida Olme, Myle, promontorium & oppidum Veneris, à quo proximè cyprus insula. Sed in continenti oppida, Myanda, Anemurium, coracesium, finísque antiquus ciliciæ Melas amnis. Intus autem dicendi anazarbeni, qui nunc cæsaraugustani, castabla, Epiphania, quæ anteà Eniandos, Eleusa, Iconium. Seleucia supra amnem Calicadnũ, Trachiotis cognomine, à mari relata, vbi vocabatur Hormia. Præterea intus flumina, Liparis, Bombos, Paradisus. Mons Imbarus. Ciliciæ Pamphyliam omnes iunxere, neglecta gente Isaurica. Oppida eius intus Isaura, clibanus, Lalassis: decurrit autem ad mare Anemurij regione suprà dicti. Simili modo omnibus, qui eadem composuere, ignorata est illi contermina gens Homonadum, quorum intus oppidũ Homona. Cætera castella XLIIII. inter asperas conualles latent. Insident verticem Pisidæ, quõdam Solymi appellati, quorum colonia cæsarea, eadem antiochia. Oppida Oroanda, Sagalessos. Hos includit Lycaonia in Asiaticam iurisdictionem versa, cum qua conueniunt Philomelienses, Tymbriani, Leucolithi, Pelteni, Hyrienses. Datur & tetrarchia ex Lycaonia, qua parte Galatiæ contermina est, ciuitatum XIIII. vrbe celeberrima Iconio. Ipsius Lycaoniæ celebrantur Tembasa in Tauro, Sinda in confinio Galatiæ atque cappadociæ: à latere autem 30 40 50

eius

eius super Pamphyliam veniunt Thracum soboles, Milyæ, quorum Aricanda oppidum. Pamphylia, antè Mopsopia appellata. Mare Pamphylium Cilicio iungitur. Oppida eius Side, & in monte Aspendûs, Platanistûs, Perga: Promontorium Leucolla. Mons Sardemisus, amnis Eurymedon iuxta Aspendum fluens: Cataractes, iuxta quem Lyrnessus & Olbia, vltimáque eius oræ Phaselis. Iunctum ei mare Lycium est, génsque Lycia, vnde vastus sinus. Taurus mons, ab Eois veniens litoribus, Chelidonio promontorio disterminat. Immensus ipse, & innumerarum gentium arbiter, dextero latere Septentrionalis, vbi primùm ab Indico mari exurgit, læuo Meridianus, & ad Occasum tendens: mediámque distrahens Asiam, nisi opprimenti terras occurrerent maria. Resilit 10 ergo ad Septentriones, flexúsque immensum iter quærit, velut de industria rerum natura subinde æquora opponente, hinc Phœnicium, hinc Ponticum, illinc Caspium & Hyrcanium, contráque Mæoticum lacum. Torquetur itaque collisus inter hæc claustra, & tamen victor, flexuosis euadit vsque ad cognata Riphæorum montium iuga, numerosis nominibus & nouis, quacunque incedit, insignis: Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Paropamisus, Circius, Chambades, † Pharphariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus. Atque vbi se quoque exuperat, Caucasus: vbi brachia emittit, subinde tentanti maria similis, Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterúmque Taurus, etiam vbi dehiscit, séque populis aperit: portarum tamen nomine vnitatem sibi vindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quinetiam confractus, effu-20 giens quoque maria, plurimis se gentium nominibus hinc & illinc implet: à dextra Hyrcanus, Caspius: à læua Pariedrus, Moschicus, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In vniuersum verò Græcè Ceraunius. In Lycia igitur, à promontorio eius oppidum Simena, mons Chimæra noctibus flagrans, Hephæstiũ ciuitas, & ipsa sæpe flagrantibus iugis. Oppidum Olympus ibi fuit: nunc sunt montana, Gage, Corydalla, Rhodiopolis. Iuxta mare Lymira cum amne, in quem Arycandus influit, & mons Massycites, Andriaca ciuitas, Myra. Oppida, Apyre, & Antiphellos, quæ quondam Habessus, atque in recessu Phellus. Deinde Pyrrha, itémque Xanthus à mari x v. M. passuũ fluménque eodem nomine. Deinde Patara, quæ priùs Sataros, & in monte Sydima. Promontorium Cragus. Vltrà par sinus priori. Ibi Pinara, & quæ Lyciam finit Telmessus. Lycia 30 quondam l x. oppida habuit, nunc x x x v i. habet. Ex his celeberrima præter suprà dicta Canas, Candyba, vbi laudatur Oenium nemus, Podalia, Choma præfluente Adesa, Cyane, Ascandalis, Amelas, Noscopium, Tlos, Telandrus. Comprehendit in mediterraneis Cabaliam, cuius tres vrbes, Oenoanda, Balbura, Bubon. à Telmesso Asiaticum mare, siue Carpathium, & quæ propriè vocatur Asia. In duas eam partes Agrippa diuisit. Vnam inclusit ab Oriente Phrygia & Lycaonia, ab Occidente Aegeo mari, à Meridie Aegyptio, à Septentrione Paphlagonia. Huius longitudinem c c c c l x x. M. passuum, latitudinem c c c. M. fecit. Alteram determinauit ab Oriente Armenia minore, ab Occidente Phrygia, Lycaonia, Pamphylia, à Septentrione prouincia Pontica, à Meridie mari Pamphylio, longam c c c c c l x x v. M. passuum, latam c c c x x v. M. In proxima 40 ora Caria est, mox Ionia: vltra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroque latere ambiens. In ea Promontorium Pedalium. Amnis Glaucus deferens Telmessum. Oppida Dædala, Crya fugitiuorum. Flumen Axon, oppidum Calydna.

Indus fluuius. CAP. XXVIII.

AMnis † Indus in Cybiratarum iugis ortus, recipit l x. perennes fluuios, torrentes verò amplius centum. Oppidum Caunos liberum, deinde Pyrnos. Portus Cressa, à quo Rhodus insula x x. M. locus Loryma. Oppida Thysanusa, Paridion, Larymna. Sinus Thymnias. Promontorium Aphrodisias. Oppidum Hyda. Sinus Schœnus. Regio Bubassus. Oppidum fuit Acanthus, alio nomine Dulopolis. Est in promontorio Gnidos libera, Triopia, dein Pegusa & Stadia appellata. Ab ea Doris incipit. Sed priùs terga, & 50 mediterraneas iurisdictiones indicasse conueniat. Vna appellatur Cibiratica. Ipsum oppidum Phrygiæ est. Conueniunt eò x x v. ciuitates.

† Pariades.

† Hermolaus, Ninus, legendum existimat.

Laodicea, Apamia, Ionia, Ephesus. CAP. XXIX.

Celeberrima vrbe Laodicea, imposita est Lyco flumini, latera alluentibus Asopo & Capro, appellata primò Diospolis, dein Rhoas. Reliqui in eo conuentu, quos nominare non pigeat, Hydrelitæ, Themisones, Hierapolitæ. Alter conuentus à Synnada accipit nomen. Conueniunt Lycaones, Appiani, Eucarpeni, Dorylæi, Midæi, Iulienses, & reliqui ignobiles populi x v. Tertius Apamiam vadit, antè appellatam Celænas, dein Ciboton. Sita est in radice montis Signiæ, circunfusa Marsya, Obrima, Orga fluminibus in Mæandrum cadentibus. Marsyas ibi redditur, ortus ac paulò mox conditus, vbi certauit tibiarum cantu cum Apolline, Aulocrenis: ita vocatur conuallis decem M. passuum ab Apamia, Phrygiam petentibus. Ex hoc conuentu deceat nominare Metropolitas, Dionysopolitas, Euphorbenos, Acmonenses, Peltenos, Silbianos. Reliqui ignobiles i x. Doridis in sinu, Leucopolis, Amaxitos, Elæus, Euthene. Dein Cariæ oppida, Pitaium, Eutanæ, Halicarnassus. Sex oppida contributa ei sunt à magno Alexandro, Theangela, Sibde, Medmassa, Euranium, Pedasum, Telmessum. Habitatur inter duos sinus, Ceramicum & Iasium. Inde Myndos, & vbi fuit Palæmyndus, Nariandus, Neapolis, Carianda, Termera libera, Bargyla & à quo sinus Iasius, oppidum Iasus. Caria interiorum nominum fama prænitet: quippe vbi sunt oppida, Mylasa libera, Antiochia, vbi fuere Seminethos & Cranaos oppida, nunc eam circumfluunt Mæander & Mossinus. Fuit in eo tractu & Mæandropolis. Est Eumenia Cludro flumini apposita, Glaucus amnis, Lysias oppidum & Orthosia, Berecyntius tractus, Nysa, Trallis, eadem Euanthia & Seleucia & Antiochia dicta. Alluitur Eudone amne, perfunditur Thebaide. Quidam ibi Pygmæos habitasse tradunt. Præterea sunt Thydonos, Pyrrha, Eurome, Heraclea, Amyzon, Alabanda libera, quæ conuentum eum cognominauit: † Stratonicea libera, Hynidos, Ceramus, Trœzene, Phorontis. Longinquiores eodem disceptant foro, Othronienses, Halydienses, seu Hippini, Xystiani, Hydissenses, Apolloniatæ, Trapezopolitæ, Aphrodisienses liberi. Præter hæc sunt Coscinus, Harpasa apposita fluuio Harpaso, quo & Tralliconuum fuit, alluebatur. Lydia autem perfusa flexuosi amnis Mæandri recursibus, super Ioniam procedit, Phrygiæ ab exortu Solis vicina, ad Septentrionem Mysiæ, meridiana parte Cariam amplectens, Mæonia antè appellata. Celebratur maximè Sardibus in latere Tmoli montis, qui antè Timolus appellabatur, vitibus consitus, & ex eo profluente Pactolo, eodémque Chrysorrhoa, ac fonte Tarnc: à Mæoniis ciuitas ipsa Hyde vocitata est, clara stagno Gygeo. Sardiana nunc appellatur ea iurisdictio. Conueniúntque in eam extra prædictos, Macedones Cadueni, Loreni, Philadelpheni, & ipsi in radice Tmoli Cogamo flumini appositi Mæonii, Tripolitani: iidem & Antoniopolitæ Mæandro alluuntur: Apollonoshieritæ, Mysomolitæ, & alij ignobiles. Ionia ab Iasio sinu incipiens, numerosiore ambitu litorum flectitur. In ea primus sinus Basilicus, Posideum promontorium & oppidum, oraculū Branchidarum appellatum, nūc Didymæi Apollinis, à litore stadiorum viginti. Et inde centum octoginta. Miletus Ioniæ caput, Lelegeis antè & Pityusa & Anactoria nominata, † super octoginta vrbiū per cuncta maria genitrix: nec fraudanda ciue Cadmo, qui primus prosam orationem condere instituit. Amnis Mæander ortus è lacu in mōte Aulocrene, plurimisque affusus oppidis, & repletus fluminibus crebris ita flexuosis flexibus, vt sæpe credatur reuerti, Apamenam primùm peruagatur regionem, mox Eumeneticam, ac dein Bargylleticos campos: postremò Cariam placidus, omnésque eos agros fertilissimo rigans limo, ad decimum à Mileto stadium lenis illabitur mari. Inde mons Latmus. Oppida, Heraclea montis eius, cognominis Caricæ, Myûs, quod primò condidisse Iones narrantur, Athenis profecti, Naulochum, Priene. In ora quæ Trogilia appellatur, Gessus amnis. Regio omnil us Ionibus sacra, & ideo Panionia appellata. Iuxta fugitiuis conditum (vti nomen indicio est) Phygela. Fuit & Marathesium oppidū. Supra hæc Magnesia Mæandri cognomine insignis, à Thessalica Magnesia orta. Abest ab Epheso x v. M. pass. Trallibus eo amplius M M M. antea Thessaloce & Androlitia nominata, & litori

† Aliàs sic Stratonice, & Alinda liberæ, quas vrbes in hoc tractu eodem ordine enumerat & Ptolemæus.

† Aliàs, super septuaginta & me lius fortasse, cùm præsertim Seneca in lib. de Consolat. ad Heluiam matrē, Milesiorū colonias l x x v. omnino fuisse asserat.

litori apposita Derasidas insulas secum abstulit mari. Intus & Thyatira alluitur Lyco,
Pelopia aliquando & Euhippa cognominata. In ora autem Manteium, Ephesus Amazo-
num opus, multis ante expetita nominibus: Alopes, cùm pugnatum apud Troiam est,
mox Ortygia, & Morges vocata est, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion, &
Prelea. Attollitur monte Pione, alluitur Caystro in Cylbianis iugis orto, multósque am-
nes deferente, & stagnum Pegaseum, quod Phyrites amnis expellit. Ab his multitudo li-
mi est, quà terras propagat, mediísque iam campis Syrien insulam adiecit. Fons in vrbe
Callipia, & templum Dianæ complexi è diuersis regionibus duo Selinuntes. Ab Epheso
Manteium aliud Colophoniorum, & intus ipsa Colophon, † Haleso affluente. Inde Apol-
10 linis Clarij phanum, Lebedos: fuit & Notium oppidũ. Promontorium Coryceon, mons
Mimas CCL. M. passuum excurrens, atque in continentibus campis residens. Quo in lo-
co magnus Alexander intercidi planitiem eam iusserat. vij. M. CCCC. passuum longitu-
dine, vt duos sinus iungeret, Erythrásque cum Mimante circunfunderet. Iuxta eas fuere
oppida Pteleon, Helos, Dorion: nũc est Aleon fluuius, Corinæum Mimantis promonto
rium, Clazomene, Parthenie & Hippi, Chytophoria appellatæ, cùm insulæ essent: Ale-
xander idem per duo stadia continenti adnexuit. Interiere intus Daphnûs & Hermesia,
& Sipylum, quod antè Tantalis vocabatur, caput Mæoniæ, vbi nunc est stagnum Sale:
ob id & Archæopolis substituta Sipylo, & inde illi Colpæ, & huic Lebade. Regredienti-
bus inde abest XIJ. M. passuum ab Amazone condita, restituta ab Alexandro, in ora
20 Smyrna, amne Melete gaudens non procul orto. Montes Asiæ nobilissimi in hoc tractu
ferè explicant se, Mastusia à tergo Smyrnæ, & Termetis Olympi radicibus iunctus. Is in
Dracone desinit, Draco in Tmolo, Tmolus in Cadmo, ille in Tauro. A Smyrna Her-
mus amnis campos facit, & nomini suo adoptat. Oritur iuxta Doryleum Phrygiæ ciui-
tatem, multósque colligit fluuios, inter quos Phrygem, qui nomine genti dato, à Caria
eam disterminat: Hyllum & Cryon, & ipsos Phrygiæ, Mysiæ, Lydiæ amnibus repletos.
Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum
Leuce in promontorio quod insula fuit, finísque Ioniæ Phocæa. Smyrnæum conuentum
magna pars Aeoliæ, quæ mox dicetur, frequentat: prætérque Macedones Hyrcani co-
gnominati, & Magnetes à Sipylo. Ephesum verò alterum lumen Asiæ, remotiores con-
30 ueniunt Cæsarienses, Metropolitæ, Cylbiani, inferiores & superiores Mysomacedones,
Mastaurenses, Brullitæ, Hypæpeni, Dioshieritæ.

Aeolis, Troas, Pergamus. CAP. XXX.

Aeolis proxima est, quondam Mysia appellata, & quæ Hellesponto adiacet Troas.
Ibi à Phocæa, Ascanius portus. Dein fuerat Larissa: sunt Cyme, Myrina, quæ Se-
bastopolim se vocat: & intus Aegæ, Attalia, Posidea, Neon tichos, Temnos. In ora autem
Titanus amnis, & ciuitas ab eo cognominata. Fuit & Grynia, nunc tantùm portus so-
li, insula apprehensa. Oppidum Elæa, & ex Mysia veniens Caicus amnis. Oppidum Pi-
tane, Canaius amnis. Intercidêre Canæ, Lysimachia, Atarnea, Carene, Cisthene, Cilla, Cocil-
lum, Thebæ, Astyre, Chrysa, Palæscepsis, † Gergithos, Neandros: nunc est Perperene ci-
40 uitas, Heracleotes tractus, Coryphas oppidum, † amnis Grylios, Solus. Regio Aphrodi-
sias, quæ anteà Politiceorgas. Regio Scepsis. Flumen Euenum, cuius in ripis intercidêre
Lyrnessos & Miletos. In hoc tractu Ida mons. Et in ora quæ sinum cognominauit & con
uentum, Adramytteos, olim Pedasus dicta. Flumina Astron, Cormalos, Eryannos, Ala-
bastros, Hieros ex Ida. Intus mons Gargara, eodémque nomine oppidum. Rursus
in litore Antandros, Edonis prius vocata, deinde Cimmeris, & Assos, eadem Apollo-
nia. Fuit & Palamedium oppidum. Promontorium Lecton disterminans Aeolida &
Troada. Fuit & Polymedia ciuitas, & Cryssa, & Larissa alia. Smintheum templum du-
rat. Intus Colone intercidit, deportata Adramytteum negotia. Apolloniatæ à Rhyn-
daco amne, Eresij, Miletopolitæ, Pœmaneni Macedones, Aschilacæ, Polichnæi, Pioni-
50 tæ, Cilices, Mandagandeni: in Mysia Abrettini, & Hellespontij appellati, & alij igno-
biles. Troadis primus locus Amaxitus, dein Cebrenia, ipsáque Troas, Antigonia dicta,
nunc

† Sunt qui malint, Halesenus iuxta, in hoc tractu meminit & Pausanias.

† Gergetha Strabo libro decimotertio.

† Locus est omnino deprauatus, quem Pintianus hoc modo restituendum existimat: Amnes Grylios, Solus: regio Aphrodisias, quæ anteà Politice Orgas regio, Scepsis.

nunc Alexandria,colonia Ro.oppidum Nee, Scamander amnis nauigabilis, & in promontorio quondam Sigæum oppidum.Dein portus Achæorum, in quem influit Xanthus Simoenti iunctus:stagnúmque prius faciens Palæscamander. Cæteri Homero celebrati,Rhesus,Heptaporus,Caresus,Rhodius vestigia non habent.Granicus diuerso tractu in Propontida fluit.Est tamen & nunc Scamandria ciuitas parua,ac M.c c c c c.pass. remotum à portu Ilium immune,vnde omnis rerum claritas.Extra sinum sunt Rhœtea litora,Rhœteo & Dardanio & Arisbe oppidis habitata.Fuit & Achilleon, oppidum iuxta tumulum Achillis conditum à Mitylenæis,& mox Atheniensibus, † vbi classis eius steterat. In Sigeo fuit & Aeantium,à Rhodus conditum in altero cornu, Aiace ibi sepulto x x x.stad.interuallo à Sigeo,& ipso in statione classis suæ.Supra Aeolida, & partẽ Troadis,in mediterraneo est,quæ vocatur Teuthrania,quam Mysi antiquitus tenuere. ibi Caicus amnis iam dictus oritur.Gens ampla per se,etiam cùm totum Mysia appellaretur.In ea Pioniæ,Andera,Dale,Stabulum,Conisium,Tegium,Balcea,Tiare,Teuthranie,Sarnaca,Haliserne,Lycide,Parthenium,Thymbre,Oxiopum,Lygdanum,Apollonia, longéque clarissimum Asiæ Pergamum,quod intermeat Selinus,præfluit Cetius profusus Pindaso mõte.Abest haud procul Elæa,quam in litore diximus. Pergamena vocatur eius tractus iurisdictio.Ad eam conueniunt Thiatyreni,Mygdones, Mossini, Bregmenteni,Hieracomitæ,Perpereni,Tyareni,Hierapolenses,Harmatopolitæ,Attalenses,Pantaenses,Appollonidienses,aliæque inhonoræ ciuitates.A Rhœteo Dardanium oppidum paruum abest stad. l x x. Inde x v i i i. M.promontorium Trapeza,vnde primùm concitat se Hellespontus.Ex Asia interisse gentes tradit Eratosthenes Solymorum,Lelegum,Bebrycum,Colycantiorum,Trepsedorum.Isidorus Arimos,& capretas,vbi sit Apamia condita à Seleuco rege,inter Ciliciam,Cappadociam,Cataoniam,Armeniam.Et quoniam ferocissimas gentes domuisset,initio Dameam vocatam.

† Legendum mutata verborum interpunctione, vbi classis eius steterat in Sigeo. Deinde sola mg. Fuit & Aeantium in Sigeo enim sepultũ fuisse Achillem, in Rhœteo autem Aiacẽ, ex Strabone compertum, & Stephano notũ est.

Insulæ ante Asiam,Pamphylium mare,Rhodus,Samus, Chius.

CAP. XXXI.

INsularum ante Asiam prima est in Canopico ostio Nili,à Canopo Menelai gubernatore (vt ferunt)dicta. Altera iuncta ponte Alexandriæ,colonia Cæsaris Dictatoris, Pharus, quondam diei nauigatione distans ab Aegypto:nunc è turri nocturnis ignibus cursum nauium regens. Nanque fallacibus vadis Alexandria,tribus omnino aditur alueis maris, Tegamo,Posideo,Tauro. In Phœniceo deinde mari est ante Ioppen Paria, tota oppidum, in qua obiectam belluæ Andromedam ferunt: & iam dicta Arados, inter quam & continentem quinquaginta cubita alto mari (vt author est Mutianus) è fonte dulcis aqua tubo coriis facto, vsque à vado trahitur. Pamphylium,mare ignobiles insulas habet. Cilicium ex quinque maximis Cyprum, ad ortum occasúmque Ciliciæ ac Syriæ obiectam,quondam i x. regnorum sedem. Huius circuitum Timosthenes c c c c x x i x. M. c c c c c.prodidit.Isidorus c c c l x x v. M. Longitudinem inter duo promontoria, Dinaretum & Acamanta,quod est ad occasum,Artemidorus c l x.c c c c c.Timosthenes c c.vocatam ante Acamantida,Philonides cerastin,Xenagoras & Aspeliam,& Amathusiam, & Macariam,Astynomus crypton,& coliniam. Oppida in ea x v.Paphos,Palæphaphos, curias,citium,corineum,Salamis,Amathus,Lapethos,Solœ,Tamaseus, Epidarum, chytri, Arsinoe,carpasium,Golgi.Fuere & ibi cinyria,marium, Idalium. Abest ab Anemurio Ciliciæ quinquaginta M. pass. Mare,quod prætenditur,vocant Aulona cilicium In eodem situ Elæusa insula est,& quatuor ante promontorium ex aduerso Syriæ clides, rursúsque ab altero capite Stiria.contra Neampaphum Hierocepia. Contra Salamina,Salaminæ. In Lycio autem mari Illyris,Telendos,Attelebussa,Cypriæ tres steriles,& Dionysia,prius Caretha dicta.Deinde contra Tauri promontorium pestiferæ nauigantibus Chelidoniæ, totidem ab iis cum oppido Leucola, Pactyæ, Lasia, Nymphais, Macris, Megista,cuius ciuitas interiit. Multæ deinde ignobiles, Sed contra chimæram Dolichiste, Chirogylium, crambussa, Rhoge, Enagora v i i i. M.passuum Dædaleon duæ, cryeon tres, Strongyle, & contra Sidyma Antiochi, Glaucúmque versus amnem Lagusa,

Macris

Macris, Didymæ, Helbo, Scope, Aspis, & in qua oppidum interiit Telandria, proximáque Cauno Rhodussa. Sed pulcherrima & libera Rhodos, circuitu c x x x. mil. pass. aurẽ potius Isidoro credimus, c i i. habitata vrbibus Lindo, Camiro, Ialyso nunc Rhodo. Distat ab Alexandria Aegypti c c c c c l x x v i i i. mil. vt Isidorus tradit: vt Eratosthenes, c c c c l x i x. mil. vt Mutianus, D. à Cypro c l x v i. Vocitata est antea Ophiusa, Asteria, Aethrea, Trinacria, Corymbia, Pœessa, Atabyria ab rege. Deinde Macria, & Oloessa. Rhodiorum insulæ, Carpathus, quæ mari nomen dedit: Casos, Achne olim: Nisyros distans ab Gnido x i i. mil. c c c c c. Porphyris antea dicta. Et eodem tractu media inter Rhodum Gnidúmq; Syme. Cingitur x x x v i i. mil. c c c c. Portus benignè præbet octo.
10 Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon, Cordylusa, Diabetæ i i i i. Hymos, Chalce cum oppido, † Seuthusa, Narthecusa, Dimastos, Progne: & à Gnido, Cisserussa, Therionarce, Calydne cum tribus oppidis, Notio, Nisyro, Mendetero, & in Arconneso oppidũ Ceramus. In Cariæ ora, quæ vocantur Argiæ, numero viginti, & Hyetussa, Lepsia, Leros. Nobilissima autem in eo sinu Cos, ab Halicarnasso quindecim mil. pass. distans, circuitu centum vt plures existimant, Merope vocata: Cos, vt Staphylus: Meropis, vt Dionysius: dein Nymphæa. Mons ibi Prion, & Nisyron abruptam illi putant, quæ Porphyris antea dicta est. Hinc Carianda cum oppido. Nec procul ab Halicarnasso Pidosus. In Ceramico autem sinu Priaponnesos, Hipponnesos, Psyra, Mya, Lampsemandus, Passala, Crusa, Pyrrhe, Sepiussa, Melano: paulúmque à continente distans, quæ vocata est Cinædopolis,
20 probrosis ibi relictis à rege Alexandro. Ioniæ ora † Aegeas & Corseas habet, & Icaron, de qua dictum est: Laden, quæ prius Late vocabatur: atque inter ignobiles aliquot, duas Camelidas Mileto vicinas: ∴ Mycalen, Trogilius, Trepsilion Argennon, Sandalion, Samon liberam, circuitu octoginta septem mil. passuum: aut, vt Isidorus, centum Parthemiam primùm appellatam, Aristoteles tradit, postea Dryusam, deinde Anthemusam. Aristocritus adiicit Melamphyllum, dein Cyparissiam: alii Parthenoarusam, Stephanen. Amnes in ea Imbrasus, Chesius, Ibettes. Fõtes Gigarto, Leucothea. Mons Cercetius. Adiacent insulæ, Rhypara, Nymphæa, Achillea. Par claritate ab ea distat x c i i. M. passuum, cum oppido Chios libera, quam Aethaliam Ephorus prisco nomine appellat. Metrodorus & Cleobulus Chiam, à Chione nympha, aliqui à niue, & Macrin & Pityusam.
30 Montem habet Pellenæum, marmor Chium. Circuitu c x x v. M. pass. colligit, vt veteres tradidere. Isidorus i x. millia adiicit. Posita est inter Samum & Lesbum, ex aduerso maximè Erythrarum. Finitimæ sunt, Thallusa, quam alii † Dapnusam scribunt, Oenussa, Elaphites, Euryanassa, Arginusa cum oppido, iam hæ circa Ephesum, & quæ Pisistrati vocantur, Anthinæ, Myonnesos, Diarreusa. In vtraque oppida intercidere. Porofelene cum oppido, Cerciæ, Halone, Commone, Illetia, Lepria, & Rhesperia, Procusæ, Bolbulæ, Phanæ, Priapos, Syce, Melane, Aenare, Sidusa, Pela, Drymusa, Anydros, Scopelos, Sycussa, Marathussa, Psile, Perirheusa, multæque ignobiles. Clara verò in alto Teos cum oppido, à Chio l x x x i. M. passuum tantundem ab Erythris. Iuxta Smyrnam sunt Peristerides, Carteria, Alopece, Elæussa, Bachina, Pystira, Crommyonesos, Megale. Ante Troa-
40 da Ascaniæ, Plateæ i i i. Dein Lamiæ, Plitaniæ i i. Plate, Scopelos, Getone, Artheidon, Celæ, Lagussæ, Didymæ. Clarissima autem Lesbos, à Chio sexagintaquinque mill. pass. Hemerte, & Lasia, Pelasgia, Aegira, Aethiope, Macaria appellata fuit, octo oppidis inclyta. Ex iis Pyrrha hausta est mari, Arisbe terrarum motu subuersa. Antissam Methymna traxit in seipsam v i i. vrbibus Asiæ in x x x v i i. M. passuum vicina. Et Agamede obiit, & Hiera. Restant Eresos, pyrrha, & libera mitylene, annis D. potens. Tota insula circuitur, vt Isidorus, c l x x i i i. m. passuum vt veteres, c x c v. m. Montes habet Lepethymũ, Ordymnum: macistum, Creonem, Olympum. A proxima continente abest v i i. M. c c c c c. passuum. Insulæ appositæ, Sandalion, Leucæ quinque. Ex iis Cydonea cum fonte calido. Argenussæ ab Aege i i i i. m. passuum distant. Dein Phellusa, Pedna. Extra Hel-
50 lespontum aduersa Sigæo litori adiacet Tenedus Leucophrys dicta, & Phœnice, & Lyrnessos. Abest à Lesbo l v i. M. passuum à Sigæo x i i. m. c c c c c.

† Teuthusa, Stephano.

† Alias, Trageas, quas etiam in hoc maris tractu prope Ladã Strabo & Stephanus collocarunt.
∴ Mycalæ Trogilium.

† Daphnusa.

Hellespontus, Mysia, Phrygia, Galatia, Bithynia, Bosphorus.

CAP. XXXII.

IMpetum déinde sumit Hellespontus, & mare incumbit, vorticibus limitem fodiens, donec Asiam abrumpat Europæ. Promontorium id appellauimus Trapezam: ab eo decem mill. passuum. Abydum oppidum, vbi angustiæ septem stadiorum. Déinde Percote oppidum, & Lampsacum, anteà Pityusa dictum. Parium colonia, quam Homerus Adrastiam appellauit. Oppidum Priapos, amnis Aesepus, Zelia, Propontis, ita appellatur vbi se dilatat mare. Flumen Granicum, Artace portus, vbi oppidum fuit. Vltrà insula, quam continenti iunxit Alexander, in qua oppidum Milesiorum Cyzicum, anteà vocitatum Arconnesos, & Dolionis, & Dindymis, cuius à vertice mons Dindymus. Mox oppida Placia, Artacos, Scylace, quorum à tergo mons Olympus, Mæsius dictus: ciuitas Olympena. Amnes Horisius, & Rhyndacus, antè Lycus vocatus. Oritur in stagno Artynia iuxta Miletopolim: recipit Maceston, & plerósque alios, Asiam Bithyniámq; disterminans. Ea appellata est Cronia, dein Thessalis, dein Maliande & Strymonis. Hos Homerus Halizonas dixit, quando præcingitur gens mari. Vrbs fuit immensa Attusa nomine: nunc sunt xv. ciuitates, inter quas Gordiu come, quæ Iuliopolis vocatur, & in ora Dascylos. Déinde flumen Gebes, & intus Helgas oppidum, quæ Germanicopolis, alio nomine Booscœte, sicut Apamia, quæ nunc Myrlea Colophoniorum: flumen Etheleum, antiquus Troadis finis, & Mysiæ initium. Posteà sinus, in quo flumen Ascanium, oppidum Bryllion, amnes Hylas, & Cios cum oppido eiusdem nominis, quod fuit emporium non procul accolentis Phrygiæ, à Milesiis quidem conditum, in loco tamen qui Ascania Phrygiæ vocabatur. Quapropter non alibi aptiùs de ea dicatur. Phrygia Troadi superiecta, populísque à promontorio Lecto ad flumen Etheleum prædictis, Septentrionali sui parte Galatiæ contermina, Meridiana Lycaoniæ, Pisidiæ, Mygdoniæque, ab Oriente Cappadociā attingit. Oppida ibi celeberrima præter iam dicta, Ancyra, † Andria, Celænæ, Colossæ, Carina, Cotiaion, Cerane, Iconium, Midaion. Sunt auctores transisse ex Europa Mysos, & Brygas, & Thynos, a quibus appellantur Mysi, Phryges, Bithyni. Simul dicendum videtur & de Galatia, quæ superposita, agros maiori ex parte Phrygiæ tenet, capútque quondam eius Gordium. Qui partem eam insedere, Gallorum Tolistobogi, & Voturi, & Ambitui vocantur: qui Mæoniæ & Paphlagoniæ regionem, Trocmi. Prætenditur Cappadocia à Septentrione & Solis ortu, cuius vberrimam partem occupauere Tectosages, ac Teutobodiaci. Et gentes quidem hæ. Populi verò ac tetrarchiæ omnes numero cxcv. Oppida, Tectosagum Ancyra, Trocmorum Tauium, Tolistobogorum Pesinûs. Præter hos, celebres Attalenses, Atasenses, Comenses, Dioshieronitæ, Lystreni, Neapolitani, Oeandenses, Seleucenses, Sebasteni, Timoniacenses, Tebaseni. Attingit Galatia & Pamphyliæ Gabaliam, & Milyas, qui circa Barin sunt, & Cyllanticum, & Oroandicum Pisidiæ tractum. Item Lycaoniæ partem Obigenen. Flumina sunt in ea præter iam dicta, Sangarium & Gallus, à quo nomen traxere Matris Deûm sacerdotes. Nunc reliqua in ora, à Cio intus in Bithynia Prusa, ab Annibale sub Olympo condita. Inde Nicæam vigintiquinque millia passuum interueniente Ascanio lacu. Déinde Nicæa in vltimo Ascanio sinu, quæ priùs Olbia: & Prusa item altera sub Hippio monte. Fuere Pythopolis, Parthenopolis, Coryphanta. Sunt in ora amnes, Aesius, Bryazon, Plataneus, Areus, Siros, Gendos, qui & Chrysorrhoas. Promontorium, in quo † Megarice oppidum fuit. Inde Craspedites sinus vocabatur, quoniam id oppidum velut in lacinia erat. Fuit & Astacum, vnde & ex eo Astacenus idem sinus. Fuit & Libyssa oppidum, vbi nunc Annibalis tantùm tumulus: est in intimo sinu Nicomedia Bithyniæ præclara. Leucatas promontorium, quo includitur Astacenus sinus à Nicomedia xlii. M. ccccc. Rursúsq; coeuntibus terris angustiæ pertinentes vsque ad Bosphorum Thraciū. In iis Chalcedon libera, † à Nicomedia lxxii. ccccc. Procerastis anteà dicta, dein Compusa: posteà cæcorū oppidum, quòd locū eligere nescissent, septem stadiis distante Byzantio, tanto feliciore omnibus modis sede. Cæterùm intus in

[Margin notes: † Andira. — † Megarice Stephano. — † à Nicomedia lxxij. M. pass. Cerastis anteà dicta, dein Colpossa.]

Bithynia

Bithynia colonia Apamena, Agrippenses, Iuliopolitæ, Bithynion. Flumina, Syrium, Lapsias, Pharmicas, Alces, Crynis, Lylæus, Scopius, Hieras, qui Bithyniam & Galatiam disterminat. Vltra Chalcedona Chrysopolis fuit. Deinde Nicopolis, à qua nomen etiamnum sinus retinet: in quo portus Amyci. Deinde Naulochum promõtorium, Estiæ templum Neptuni, Bosphorus D. p. interuallo Asiam Europæ iterum auferens, abest à Chalcedone XII. M. CCCCC. pass. Inde fauces primæ VIII. M. CCL. pas. vbi Phinopolis oppidum fuit. Tenent oram omnẽ Thyni, interiora Bithyni. Is finis Asiæ est, populorúmq; CCLXXXII. qui ad eum locum à fine Lydiæ numerantur. Spatium Hellesponti & Propontidis ad Bosphorum Thracium CLXXXVIII. M. pass. diximus. à Chalcedone Sigeũ Isidorus CCCLXII. M. CCCCC. pass. tradit. Insulæ in Propontide ante Cyzicum Elaphonnesus, vnde Cyzicenum marmor: eadem Neuris, & Proconnesus dicta. Sequuntur Ophiusa, Acanthus, Phœbe, Scopelos, Porphyrione, Halone cum oppido. Delphacia: Polydora. Artacæon cum oppido. Est & contra Nicomediam Demonnesos. Item vltra Heracleam aduersa Bithyniæ Thynnias, quam barbari Bithyniam vocãt. Est & Antiochia, & contra fauces Rhyndaci Besbicos, decem & octo mill. circuitu. Est & Elæa, & duæ Rhodussæ, Erebinthus, Megale, Chalcitis, Pityodes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER VI.

Pontus Euxinus. CAP. I.

PONTVS Euxinus, anteà ab inhospitali feritate Axenos appellatus, peculiari inuidia naturæ sine vllo fine indulgentis auiditati maris, & ipse inter Europam Asiámque funditur. Non fuerat satis Oceano ambisse terras, & partem earum aucta immanitate abstulisse, non irrupisse fractis montibus, † Calpéque Africæ auulsa tanto maiora absorbuisse, quàm reliquerit, spatia, non per Hellespontum Propontida infudisse, iterum terris deuoratis: à Bosphoro quoque in aliam vastitatem panditur nulla satietate, donec expatianti † lacus à Mæoti rapinam suam iungant. Inuitis hoc accidisse terris indicio sunt tot angustiæ, atque tam parua naturæ repugnantis interualla, ad Hellespontum octingentorum septuagintaquinque passuum ad Bosphoros duos, vel bubus meabili transitu. Vnde nomen ambobus, & tanquam in dissociatione germanitas concors. Alitum quippe cantus, canúmque latratus inuicem audiuntur: vocis etiam humanæ commercia, inter duos orbes † manente colloquio, nisi cùm idipsum auferunt venti. Mensuram Ponti à Bosphoro ad Mæotum lacum quidam fecere $\overline{XIIII}$. triginta octo mill. CCCCC. pass. Eratosthenes centum minorem. Agrippa à Chalcedone ad Phasin $\overline{X}$. mil. Inde Bosphorum Cimmerium trecenta sexaginta mill. Nos interualla generatim ponemus comperta in nostro æuo, quando etiam in ipso ore Cimmerio pugnatum est. Ergo à faucibus Bosphori est amnis Rhebas, quem aliqui Rhœsum dixerunt. Deinde Psillis, portus Calpas, Sangarius fluuius ex inclytis. Oritur in Phrygia, accipit vastos amnes, inter quos Tembrogium & Gallum. Idem Sangarius à plerisque dictus Coralius, à quo incipiunt Maryandini sinus, oppidúmque Heraclea Lyco flumini oppositum. Abest à Ponti ore millibus ducentis: portus Acone, veneno aconito dirus, specus Acherusia. Flumina Pedopiles, Callichorum, Sonautes. Oppidum Tium, ab Heraclea trigintaocto mil. passuum. Fluuius Bilis.

† Calpéque Abilæ auulsa

† lacus Mæotis rapinam suam iungat.

† meante

Gens Paphlagonum & Cappadocum. CAP. II.

VLtra quem gens Paphlagonia, quam Pylæmeniam aliqui dixerunt, inclusam à tergo Galatia. Oppidum Mastya Milesiorum, deinde Cromna. Quo loco Henetos adiicit Nepos Cornelius, à quibus in Italia ortos cognomines eorum Venetos credi postulat Sesamum oppidum, quod nunc Amastris. Mons Cytorus, à Tio lxiiii. M. pass. Oppida Cimolis, Stephane, amnis Parthenius. Promontorium Carambis vasto excursu. abest à Ponti ostio cccxv. M. passuum, vel vt aliis placuit, cccl. M. Tantundem à Cimmerio, aut vt aliqui maluere, cccxii. M. ccccc. Fuit & oppidum eodem nomine, & aliud inde Armine: nunc est colonia Sinope, à Cytoro clxiiii. M. Flumen Varetum, gens Cappadocum, oppidum Gaziura & Gazelum, amnis Halys. à radicibus Tauri per Cataoniam Cappadociámque decurrens. Oppida Gangre, Carissa: Amisum liberum, à Sinope cxxx. M. passuum. Eiusdémque nominis sinus tanti recessus, vt Asiam pene insulam faciat, cc. M. passuum haud amplius per continentem ad Issicum Ciliciæ sinum. Quo in omni tractu proditur, tres tantùm gentes Græcas iure dici, Doricam, Ionicam, Aeolicam, cæteras Barbarorum esse. Amiso iunctum fuit oppidum Eupatoria, à Mithridate conditum. Victo eo, Pompeiopolis vtrunque appellatum est.

Cappadocia. CAP. III.

CAppadocia intus habet coloniam Claudij Cæsaris Archelaidem, quam præfluit Halys: oppida Comana, quod Sarus: Neocæsaream, quod Lycus: Amasiam, quod Iris, in regione Gazacena. In Colopena verò Sebastiam, & Sebastopolin. Hæc parua, sed paria suprà dictis. Reliqua sui parte Melitam à Semiramide conditam, haud procul Euphrate: Diocæsaream, Tyana, Castabala, Magnopolim, Zelam: & sub monte Argæo Mazacam, quæ nunc Cæsarea nominatur. Cappadociæ pars prætenta Armeniæ maiori, Melitene vocatur: Comagenæ, Cataonia: Phrygiæ, Garsauritis: Sargaurasanæ, Cammanene: Galatiæ, Morimene: vbi disterminat eos Cappadox amnis, à quo nomen traxere, anteà Leucosyri dicti. A Neocæsarea suprà dicta minorem Armeniam Lycus amnis disterminat. Est & Ceraunus intus clarus. In ora autem ab Amiso oppidum & flumen Chadisia, Lycastum, à quo Themiscyra regio. Iris flumen deferens Lycum. Ciuitas Ziela intus, nobilis clade Triarij, & victoria C. Cæsaris: in ora amnis Thermodoon, ortus ad castellum, quod vocant Phanaroeam, prætérque radices Amazonij montis lapsus. Fuit oppidum eodem nomine, & alia quinque, Phamizonium, Themiscyra, Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteium.

Themiscyrenæ regionis gentes. CAP. IIII.

GEntes, Genetarum, Chalybum. Oppidum Cotyorum. Gentes Tibareni, Mossyni notis signantes corpora. Gens Macrocephali, oppidum Cerasus, portus Cordulæ. Gentes Bechires, Buzeri. Flumen Melas. Gens Macrones, Sideni, fluménque Sidenum, quo alluitur oppidum Polemonium, ab Amiso cxx. M. passuum. Inde flumina Iasonium. Melanthium, & ab Amiso lxxx. M. passuum. Pharnacea oppidum, Tripolis castellum & fluuius. Item Philocalia, & sine fluuio Liuiopolis, & à Pharnacea centum M. passuum. Trapezûs liberum, vasto monte clausum. Vltra quod gens Armenochalybes, & maior Armenia xxx. M. passuum distans. In ora ante Trapezunta flumen Pyxites, vltrà verò gens Sannorum Heniochorum. Flumen Absarum cum castello cognomine in faucibus, à Trapezunte cl. M. passuum. Eius loci à tergo montium Iberia est: in ora verò Heniochi, Ampreutæ, Lazi. Flumina † Campseonysis, Nogrus, Bathys. Gentes Colchorum. Oppidum Matium, flumen Heracleum, & promontorium eodem nomine, clarissimúsque Ponti Phasis. Oritur in Moschis: nauigatur quamlibet magnis nauigiis xxxviii. M. ccccc. pass. inde minoribus longo spatio, pontibus cxx. peruius. Oppida in ripis habuit complura: celeberrima, Tyritaceu, Cygnum, & in faucibus Phasin. Maximè autem inclaruit Aea, xv. M. passuum à mari, vbi Hippos & Cyanos vasti amnes è diuerso in eum confluunt. Nunc habet Surium tantum, & ipsum ab amne influente ibi cognominatum, vsquequò magnarum nauium capacem esse diximus. Et alios accipit fluuios, magnitudine

† Legendum videtur, Acampsis, Acinasis, Mogros, Bathys: cui lectioni adstipulatur & Arrhianus in Periplo, regionis huius fluminis nominibus, eodémque ordine recensens

gnitudine numeróque mirabiles, inter quos Glaucum. In ore eius insulæ sine nomine.
Abest Absaro lxxv. M. Inde aliud flumen Charien. Gens Salæ, antiquis Phthirophagi
dicti, & Suani. Flumen Cobum è Caucaso per Suanos fluẽs. Dein Rhoas. Regio Ecrecti-
ce. Amnes † Sigania, Teisos, Atelpos, Chrysorrhoas, gens Absilæ, castellum Sebastopo-
lis, à Phaside centum M. pass. gens Sannigarum, oppidum Cygnus, flumen & oppidum
∴ Pityûs. Deinde multis nominibus Heniochorum gentes.

Regio Colchica, Achæi, & cæteri eodem tractu. CAP. V.

SVbiicitur Ponti regio Colchica, in qua iuga Caucasi ad Rhiphæos montes torquen-
tur, vt dictum est, altero latere in Euxinum & Mæotin deuexa, altero in Caspium &
Hyrcanium mare. Reliqua litorum feræ nationes tenent, Melãchlæni, Coraxi vrbe Col-
chorum Dioscuriade, iuxta fluuium Anthemunta, nunc deserta: quondam adeò clara, vt
Timosthenes in eam ccc. nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendere pro-
diderit. Et posteà à nostris cxxx. interpretibus negotia ibi gesta. Sunt qui conditã eam
ab † Amphito & Telchio, Castoris ac Pollucis aurigis putent, à quibus ortam Henio-
chorum gentem feram constat. A Dioscuriade oppidũ Heracleum: distat à Sebastopoli
lxxx. M. pass. Achæi, Mardi, Cercetæ: post eos Serri, Cephalotomi. In intimo eo tractu
Pityûs oppidum opulentissimum, ab Heniochis direptũ est. A tergo eius Epageritæ, Sar-
matarum populus in Caucasi iugis: post quem Sauromatæ. Ad hos confugerat Mithri-
dates Claudio principe, narrauítque Thalos iis esse confines, qui ab Oriente Caspii ma-
ris fauces attingerent: siccari eas æstu recedente. In ora autem iuxta Cercetas, flumen
Icarusa, cum oppido Hiero & flumine, ab Heracleo cxxxvi. M. † Inde promontoriũ
Cronea, quo supercilium arduum tenent Toretæ, ciuitas Sindica ab Hiero lxvii. mill.
pass. Flumen Sceaceriges.

† Absus siue Singames, Tapsirus, Astelephus, adstipulante eodem Arriano.

∴ Vetust. co. Penaus, quẽ fluuiũ in hoc tractu recenset & Ouid. 4. de Ponto.

† Strabo lib. 11. Castoris & Pollucis aurigas non Amphitũ & Telchiũ, sed Amphistratũ & Rhecam nominat.

† Rectius vetust. cod. Inde promontorium Crunæ à quo superciliũ, &c.

Bosphoros Cimmericus, Mæotis. CAP. VI.

INde ad Bosphori Cimmerii introitum octogintaocto millia ccccc. pass. Sed ip-
sius peninsulæ inter Pontum & Mæotin lacum excurrentis, non amplior octo-
gintaseptem mil. ccccc. pass. longitudo est: latitudo nusquam infrà duo iugera. Eionem
vocant. Ora ipsa Bosphori, vtrinque ex Asia atq; Europa, curuatur in Mæotin. Oppida,
in aditu Bosphori primo Hermonassa, dein Cepi Milesiorum. Mox Stratoclia, & Pha-
nagoria, & penè desertum Apaturos, vltimóque in ostio Cimmerium, quod anteà Cer-
berion vocabatur.

Gentes circa Mæotin. CAP. VII.

INde Mæotis lacus, in Europa dictus. A Cimmerio accolunt Mæotici, Vali, Serbi, Ar-
chi, Zingi, Psesii. Dein Tanain amnem, gemino ore influentem, incolunt Sarmatæ,
Medorum (vt ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi. Primò Sauromatæ Gynæco-
cratumeni: vnde Amazonum connubia. Dein Euazæ, Cottæ, Cicimeni, Messeniani, Co-
stobocci, Choatræ, Zigœ, Dandari, Thussagetæ, Turcæ, vsque ad solitudines saltuosis
cõuallibus asperas: vltra quas Arimphæi, qui ad Rhiphæos pertinent montes. Tanain
ipsum Scythæ Silyn vocant, Mæotin Temerinda, quod significat matrem maris. Oppi-
dum in Tanais quoq; ostio fuit. Tenuere finitima primi Cares, dein Clazomenii & Mę-
nes, posteà Panticapenses. Sunt qui circa Mæotin ad Ceraunios montes † altiores has
tradunt gentes, à litore Napæas, suprà que Essedones Colchis iunctos, ac montium cacu-
minibus. Dein Carmacas, Oranos, Antacas, Mazacas, Ascanticos, Acapeatas, Agagam-
matas, Phycaros, Rhimosolos, Ascomarcos: & ad iuga Caucasi Icatalas, Imaduchos, Ra-
nos, Anclacas, Tydios, Carastascos, Asuciandas. Lagoum amnem ex montibus Catheis,
in quem defluit Opharus: vbi gentes Caucadas, Opharitas, † Amnem Menotharũ, Imi-
tuenis ex montibus scissum, inter Agedos, Carnapas, Gardeos, Accisos, Gabros, Grega-
ros. Circaq; fontem † Imitissi, Imituios, & Apatthenos. Alii influxisse eò Suitas, Auchetas,
Satarneos, Asampatas. Ab his Tanaitas & Nepheonitas viritim deletos. Aliqui flumen
Opharium labi per Cantecos & Sapeos: Tanain verò transisse Phatareos, Herticeos,
Spondolicos, Synhietas, Amassos, Issos, Catacetos, Tagoros, Catonos, Neripos, Agan-

† Altiores, ãs legatur inquam bušdã vetust. cod.

† Pintianus ex vetustis codicibus sic legit: Amnes Menotharũ Imituem ex montibus Cissiis.

† Imituis.

deos, Mandareos, Saturcheos, Spaleos.

Cappadocia, Armeniæ. CAP. VIII.

PEracta est interior ora, omnésque accolæ: † nunc reddantur gētes in mediterraneo sinu, in quo multa aliter, ac veteres, proditurum me non eo inficias, anxia perquisita cura, rebus nuper in eo situ gestis à Domitio Corbulone, regibúsque inde missis supplicibus, aut regum liberis obsidibus. Ordiemur autem à Cappadocum gente. Longissimè hæc Ponticarum omnium introrsus recedens, minorem Armeniam maiorémque & Comagenen læuo suo latere transit: dextra verò omnes in Asia dictas gentes, plurimis superfusa populis: magnóque impetu scandens ad ortum Solis & Tauri iuga, transit Lycaoniam, Pisidiam, Ciliciam: vadit super Antiochiæ tractum, & vsque ad Cyrrhesticam eius regionem parte sua, quæ vocatur Cataonia, contendit. Itaque ibi longitudo Asiæ $\overline{\text{XII}}$. quinquaginta M. passuum efficit, latitudo CCCCCCXL. M.

† nunc reddatur ingens in mediterraneo sinus.

Armeniæ duæ. CAP. IX.

ARmenia autem maior incipiens à Pariedris montibus, Euphrate amne (vt dictum est) aufertur Cappadociæ: & quà discedit Euphrates, Mesopotamiæ, haud minus claro amne Tigri. Vtrunque fundit ipsa, † & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes itura. Quod interest ibi, tenent Arabes Orei. Sic finem vsque in Adiabenen perfert. Ab ea transuersis iugis inclusa, latitudinem in læua pandit ad Cyrum amnem transuersa in Araxem: longitudinem verò ad minorem vsque Armeniam, Absaro amne in Pontum defluente, & Pariedris montibus (qui fundunt Absarum) discreta ab illa. Cyrus oritur in Heniochiis montibus, quos alij Coraxicos vocauere: Araxes eodem monte, quo Euphrates, VI. M. passuum interuallo: auctúsque amne Musi, & ipse (vt plures existimauere) à Cyro defertur in Caspium mare. Oppida celebrantur in minore, Cæsarea, Aza, Nicopolis: in maiore Arsamote Euphrati proximum, Tigri Carcathiocerta: in excelsis autem Tigranocerta, at in campis iuxta Araxem Artaxata. Vniuersæ magnitudinem Aufidius quinquagies centena M. prodidit. Claudius Cæsar longitudinem à Dascusa ad confinium Caspij maris $\overline{\text{XIII}}$. M. passuum latitudinem dimidium eius, à Tigranocerta ad Iberiam. Diuiditur (quod certum est) in præfecturas, quas II strategias vocant, quasdam ex iis vel singula regna quondam, barbaris nominibus CXX. Cludunt eā ab Oriente montes, sed non statim Ceraunij, nec Adiabene regio. Quod interest spatij, Sopheni tenent: ab his iuga: vltrà Adiabeni tenent. Per conualles autem proximi Armeniæ sunt Menobardi, & Moscheni. Abiabenen Tigris & † montium sinus cingunt. Ab læua eius regio Medorum est, & prospectus Caspij maris. Ex Oceano hoc (vt suo loco dicemus) infunditur, totúmque Caucasiis montibus cingitur. Horum incolæ per confinium Armeniæ nunc dicentur.

† Rectius vetust. cod. & initium Mesopotamiæ facit, inter duos amnes sitæ Terræ quod interest ibi, tenent Arabes &c.

† montium sinus Imaij cingunt.

Albania, Iberia. CAP. X.

PLanitiem omnem à Cyro vsque, Albanorum gens tenet: mox Iberum, discreta ab iis amne Alazone, in Cyrum è Caucasiis montibus defluente. Præualent oppida Albaniæ Cabalaca, Iberiæ Harmastis iuxta flumen, Neoris: regio Thasie, & Triare vsque ad † Partedoros montes. Vltrà sunt Colchicæ solitudines: quarum à latere ad Ceraunios verso, Armenochalybes habitant, & Moschorum tractus ad Iberum amnem in Cyrum defluentem: & infra eos Sacassani, & deinde Macrones ad flumen Absarum. Sic plana ac deuexa obtinentur. Rursus ab Albaniæ confinio, tota montium fronte, gentes Syluorum feræ, & infra Lubienorum, mox Diduri & Sodij.

† Pariedros

Portæ Caucasiæ. CAP. XI.

AB iis sunt portæ Caucasiæ, magno errore à multis Caspiæ dictæ, ingens naturæ opus montibus interruptis repentè, vbi fores obditæ ferratis trabibus, subter medias amne Dyriodori fluente, citráque in rupe castello (quod vocatur Cumania) communito ad arcendas transitu gentes innumeras: ibi loci terrarum orbe portis discluso, ex aduerso maximè Harmastis oppidi Iberum. A portis Caucasiis per mōtes Gordyeos Valli, Suarni indomitæ gentes, auri tantùm metalla fodiunt. Ab iis ad Pontum vsque

Heniochorum

Heniochorum plura genera, mox Achæorum. Ita se habet terrarum sinus è clarissimis. Aliqui inter Pontum & Caspium mare c c c l x x v. M. pass. non amplius interesse tradiderunt: Cornelius Nepos † c l. M. Tantis iterum angustiis infestatur Asia. Claudius Cæsar à Cimmerio Bosphoro ad Caspium mare c l. M. prodidit: eáque perfodere excogitasse Nicatorem Seleucum, quo tempore ab Ptolemæo Cerauno sit interfectus. A portis Caucasiis ad Pontum c c. M. passuum esse constat ferè.

† ccl.M.

Insulæ in Ponto. CAP. XII.

INsulæ in Ponto Planctæ, siue Cyaneæ, siue Symplegades. Deinde Apollonia, Thynnias dicta, vt distingueretur ab ea, quæ est in Europa. Distat à continenti passibus M. 10 cingitur tribus M. Et contra Pharnaceam Chalceritis, quam Græci Ariam dixerunt, sacrámque Marti, & in ea volucres cum aduenis pugnasse, pinnarum ictu.

Gentes in Scytico Oceano. CAP. XIII.

NVnc omnibus, quæ sunt interiora Asiæ, dictis, Rhiphæos montes transcendat animus, dextráque litore Oceani incedat. Tribus hic è partibus cæli alluens Asiam, Scythicus à Septentrione, ab Oriente Eous, à Meridie Indicus vocatur, varièq; per sinus & accolas in complura nomina diuiditur. Verum Asiæ quoque magna portio apposita Septentrioni, iniuria sideris rigentis vastas solitudines habet. Ab extremo Aquilone ad initium Orientis æstiui Scythæ sunt. Extra eos vltráque Aquilonis initia Hyperboreos aliqui posuere, pluribus in Europa dictos. Primum inde † noscitur promontoriũ Celti- 20 cæ Lytarmis, fluuius Carambucis, vbi lassata cum siderum vi Rhiphæorum montiũ deficiunt iuga. Ibíque Arimphæos quosdam accepimus, haud dissimilem Hyperboreis gentem. Sedes illis nemora, alimenta baccæ, capillus iuxtà fœminis virísque in probro existimatur: ritus clementes. Itaque sacros haberi narrant, inuiolatósque esse etiam feris accolarum populis: nec ipsos modò, sed illos etiam, qui ad eos perfugerint. Vltra eos planè iam Scythæ, Cimmerii, Cicianthi, Georgi, & Amazonum gens. Hæc vsque ad Caspium & Hyrcanum mare. Nanque id erumpit Scythico Oceano in auersa Asiæ, pluribus nominibus accolarum appellatum celeberrimis duobus, Caspio, & Hyrcano. Non minus hoc esse quàm Pontum Euxinum, Clitarchus putat. Eratosthenes ponit & mẽsuram: ab exortu ad meridiem, per Cadusiæ & Albaniæ oram quinquies mil. c c c c. stad. Inde per 30 Aratiaticos, Amarbos Hyrcanos, ad ostium Zoni fluminis, quater mil. d c c c. stad. Ab eo ab ostium Iaxartis † mil. c c c c. Quæ summa efficit quindecies centena septuagintaquinque mil. pas. Artemidorus hinc detrahit vigintiquinque M. pas. Agrippa Caspium mare, gentésque quæ circa sunt, & cum his Armeniam determinans, ab Oriẽte Oceano Serico, ab occidente Caucasi iugis, à Meridie Tauri, à Septentrione Oceano Scythico, patere qua cognitũ est, c c c c x c. M. pas. in longitudinẽ: c c x c. M. in latitudinẽ prodidit. Non desunt verò, qui eius maris vniuersum circuitum à freto $\overline{xxv}$. M. pas. tradunt. Irrumpit autem arctis faucibus, in longitudinem spatiosis. At vbi cœpit in latitudinẽ pandi, lunatis obliquatur cornibus: velut ad Mæotim lacum ab ore discedẽs, Scythici arcus (vt autor est M. Varro) similitudine. Primus sinus appellatur Scythicus: vtrinque enim 40 accolunt Scythæ, & per angustias inter se commeant, hinc Nomades & Sauromatæ multis nominibus, illinc Abzoæ non paucioribus. Ab introitu dextra, mucronem ipsum faucium tenent Vdini, Scytharum populus: dein per oram Albani (vt ferunt) ab Iasone orti. Ante quos mare quod est, Albanum nominatur. Hæc gens superfusa montibus Caucaseis, ad Cyrum amnem, Armeniæ confinium atq; Iberiæ, descendit, vt dictum est. Super maritima eius, Vdinorúmque gentem Sarmatæ, Vtidorsi, Aroteres prætenduntur: quorum à tergo indicatæ iam Amazones Sauromatides. Flumina per Albaniam decurrunt in mare, Cassios & Albanos: deinde Cambyses in Caucasiis ortus montibus: mox Cyrus in Coraxicis, vt diximus. Oram omnem à Caucaso præaltis rupibus † inaccesso, patere c c c c. x x v. mil. pas. autor est Agrippa. A Cyro Caspium mare vocari incipit: accolunt 50 Caspii. Corrigendus est error in hoc loco multorum, & eorum etiam, qui in Armenia res proximè cum Corbulone gessere. Nanque hi Caspias appellauere portas Iberiæ,

† nascitur.

† Melior vetustis lectio. MM. cccc. ita exigente & calculi ratione, desiturus aliqui summæ sequẽti mille stadiis.

† inaccessam

quas Caucasias diximus vocari: sitúsque depicti, & inde missi, hoc nomen inscriptum habent. Et Neronis principis comminatio, ad Caspias portas tendere dicebatur, cùm peteret illas, quæ per Iberiam in Sarmatas tendunt, † vix vllo propter appositos montes aditu. Ad Caspium mare sunt aliæ, Caspiis gentibus iunctæ: quod dignosci non potest, nisi comitatu rerum Alexandri Magni. Nanque Persarum regna, quæ nunc Parthorũ intelligimus, inter duo maria Persicum & Hyrcanum Caucasiis iugis attolluntur: vtrinque per deuexa laterum Armeniæ maiori, à frontis parte, quæ vergit in Comagenen, Sophene (vt diximus) copulatur, eíque Adiabene Assyriorum initium. Cuius pars est Arbelitis, vbi Darium Alexander debellauit, proxima Syriæ. Totam eam Macedones Mygdoniam cognominauerunt à similitudine. Oppida, Alexandria, item Antiochia, quam Nisibin vocant. Abest ab Artaxatis d c c l. M. passuum. Fuit & Ninus imposita Tigri, ad Solis occasum spectans, quondam clarissima. Reliqua verò fronte, qua tendit ad Caspiũ mare, Atropatene, ab Armeniæ Otene regione discreta Araxe. Oppidum eius Gazæ ab Artaxatis quadringenta quinquaginta mill. pass. Totidem ab Ecbatanis Medorum, quorum pars sunt Atropateni.

† Melius sic, mutata non nihil distinctione. Vix vllo propter oppositos montes aditu ad Caspium mare. Sunt aliæ, &c.

10

Media, Caspiæ portæ. CAP. XIIII.

Ecbatana caput Mediæ Seleucus rex condidit: à Seleucia magna d c c l. M. passuum à portis verò Caspiis x x. M. Reliqua Medorum oppida, Phausia, Agamzua, Apamia Rhaphane cognominata. Causa portarum nominis eadem, quæ suprà, interruptis angusto transitu iugis, ita vt vix singula meent plaustra, longitudine v i i i. M. pass. toto opere manu facto. Dextera leuáque ambustis similes impendent scopuli, sitiente tractu per x x x v i i i. M. pass. Angustias impedit corriuatus salis è cautibus liquor, atque eâdẽ emissus. Præterea serpentium multitudo, nisi hyeme, transitum non sinit.

20

Gentes circa Hyrcanum mare. CAP. XV.

Adiabenis connectuntur Carduchi quondam dicti, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati, qui tenent Caspias portas. Iis à latere altero occurrunt deserta Parthiæ, & Citheni iuga. Mox eiusdem Parthiæ amœnissimus† situs, qui vocatur Choara. Duæ vrbes ibi Parthorum, oppositæ quondam Medis, Calliope, & alia in rupe Issatis quondam. Ipsius verò Parthiæ caput Hecatompylos abest à portis c x x x i i i. M. pass. Ita Parthorum quoque regna foribus discluduntur. Egressos portis excipit protinus gens Caspia, ad litora vsque, quæ nomen portis & mari dedit. Læua montosa. Ab ea gente retrorsus ad Cyrum amnem produntur c c x x. M. pass. Ab eodem amne si subeatur ad portas, d c c. M. pass. Hunc enim † deinde cardinẽ Alexandri Magni itinera fecere, ab iis portis ad Indiæ principium, stadia quindecim millia sexcenta octoginta prodendo: ad Bactra oppidum, quod appellant Zariaspa, tria millia septingenta. Inde ad Iaxartem amnem quinque M.

† sinus.

30

† deinde, videtur abundare, neque est in antiq. cod.

Item aliæ gentes. CAP. XVI.

A Caspiis ad Orientem versus regio est Zapauortene dicta, & in ea fertilitatis inclitę locus Darieum. Mox gentes Tapyri, Anariaci, Stauri, Hyrcani, à quorũ litoribus idem mare Hyrcanum vocari incipit à flumine Syderi. Circa id amnes Mazeras, Stratos, omnia ex Caucaso. Sequitur regio Margiane, apricitatis inclytæ, sola in eo tractu vitifera, vndique inclusa montibus amœnis, ambitu stadiorum mille quingentorum, difficilis aditu propter harenosas solitudines per c x x. M. passuum & ipsa contra Parthię tractum sita in qua Alexander Alexandriam condiderat: qua diruta à barbaris, Antiochus Seleuci filius, eodem loco restituit Syrianam interfluente Margo, qui corriuatur in Zotale. is maluerat illam Antiochiã appellari. Vrbis amplitudo circuitu l x x. stad. In hanc Orodes Romanos Crassiana clade captos deduxit. Ab huius excelsis per iuga Caucasi protenditur ad Bactros vsque gens Mardorum, fera, sui iuris. Ab eo tractu gentes Ochani, Chomari, Berdrigei, Harmatotrophi, Bomarei, Commani, Marucæi, Mandrueni, Iatij. Flumina Mandrum, Cridinum: vltráque Chorasmij, Gandari, Attasini, Paricani, Sarangæ, Parrhasini, Maratiani, Nasotiani, Aorsi, Gelæ, quos Græci Cadusios appellauere,

40

50

pellauere, Mariani. Oppidum Heraclea, ab Alexandro conditum: quod deinde subuersum ac restitutum, Antiochus Achaida appellauit: Derbices, quorum medios fines secat Oxus amnis, ortus in lacu Oxo: Syrmatæ, Oxij, Tagæ, Heniochi, Bateni, Saraparæ, Bactri, quorum oppidum Zariaspe, quod postea Bactrum à flumine appellatum est. Gens hæc obtinet auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi: includitur flumine Ocho. Vltra Sogdiani, oppidum Panda, & in vltimis eorum finibus Alexandria, ab Alexandro magno conditum. Aræ ibi sunt ab Hercule ac Libero patre constitutæ, item Cyro & Semiramide atque Alexandro: finis omnium eorum ductus ab illa parte terrarum, includente flumine Iaxarte, quod Scythæ Silyn vocant: Alexander,
10 militésque eius, Tanain putauere esse. Transcendit eum amnem Demonax, Seleuci & Antiochi regum dux, quem maximè sequimur in iis: arásque Apollini Didymæo statuit.

Scytharum gens. CAP. XVII.

Vltra sunt Scytharum populi. Persæ illos Sacas in vniuersum appellauere à proxima gente, antiqui Arameos. Scythæ ipsi Persas, Chorsaros: & Caucasum montem, Graucasum: hoc est, niue candidum. Multitudo populorum innumera: & quæ cum Parthis ex æquo degat. Celeberrimi eorum Sacæ, Massagetæ, Dahæ, Essedones, Ariacæ, Rhymnici, Pesici, Amordi, Histi, Edones, Camæ, Camacæ, Euchatæ, Cotieri, Antariani, Pialæ, Arimaspi, anteà Cacidiri, Asæi, Oetei. Ibi Napæi interisse dicuntur, & Apel-
20 læi. Nobilia apud eos flumina, Mandagræum & Caspasium. Nec in alia parte maior auctorum inconstantia, credo propter innumeras vagásque gentes. Haustum ipsius maris dulcem esse & Alexander Magnus prodidit, & M. Varro, talem perlatum Pompeio, iuxta res gerenti Mithridatico bello, magnitudine haud dubie influentium amnium victo sale. Adiicit idem, Pompeij ductu exploratum, in Bactros septem diebus ex India perueniri ad Icarum flumen, quod in Oxum influat: & ex eo per Caspium in Cyrum subuectas, quinque non amplius dierum terreno itinere, ad Phasin in Pontum Indicas posse deuehi merces. Insulæ toto eo mari multæ, vulgara vna maximè Tazata. à Caspio mari Scythicóque Oceano, in eam cursus inflectitur, ad Orientem conuersa litorum fronte. Inhabitabilis eius prima pars, à Scythico promontorio, ob niues: proxima,
30 inculta sæuitia gentium. Anthropophagi Scythæ insident, humanis corporibus vescentes. Ideo iuxta vastæ solitudines, ferarúmque multitudo, haud dissimilem hominum immanitatem obsidens. Iterum deinde Scythæ. Iterúmque deserta cum belluis, vsque ad iugum incumbens mari, quod vocant Tabin. Nec ante dimidiam fermè longitudinem eius oræ, quæ spectat æstiuum Orientem, inhabitatur illa regio. Primi sunt hominum, qui noscantur, Seres, lanicio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiem: vnde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursúmque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona transluceat. Seres mites quidem, sed & ipsi feris persimiles, cœtum reliquorum mortalium fugiunt, cùm commercia expectant. Primum eorum noscitur flumen Psitaras, proximum
40 Carabi, tertium Lanos, à quo promontorium: Chryse finus, Cyrnaba flumen, Attanos finus. Et gens hominum Attacorum, apricis ab omni noxio afflatu seclusa collibus, eadem, qua Hyperborei degunt, temperie. De iis priuatim condidit volumen Amometus, sicut Hecatæus de Hyperboreis. Ab Attacoris gentes Thyri & Tochari, & iam Indorum Casiri: introrsus ad Scythas versi, humanis corporibus vescuntur. Nomades quoque Indiæ vagantur. Sunt qui ab Aquilone contingi ab ipsis & Cyconas dixere, & Brysanos. Sed inde (vt planè consentiunt omnes) Emodi montes assurgunt, Indorúmque gens incipit, non eo tantùm mari adiacens, verùm & meridiano, quod Indicum appellauimus: quæque pars Orienti aduersa recto prætenditur spatio, & flexum & initium Indici maris xviii. lxxv. mill. pass. colligit. Deinde quà flectitur in Meridie xxiiii.
50 lxxv. m. pass. vt Eratosthenes tradit, vsq; ad Indum, qui est ab Occidente finis Indiæ. Com plures autem totam ipsius longitudinem xl. dierum noctiúmque velifico nauium cursu

f 5 determin

deteriminuere:& à Septentrione ad Meridiem XXVII. quinquaginta mill. pass. Agrippa lõgitudinis XXXIII. latitudinis XXIII. prodidit. Posidonius ab æstiuo Solis ortu ad hybernum Exortum metatus est eam, aduersam Galliæ statuens, quam ab Occidente æstiuo ad occidentem hybernum metabatur totam à Fauonio. Itaque obuersam eius venti afflatu iuuari Indiam, salubrémque fieri, haud dubia ratione docuit. Alia illius cæli facies, alij siderum ortus: binæ messes in anno, binæ æstates, media inter illas hyeme Etesiarum flatu: nostra verò brumali. Lenes ibi auræ, mare nauigabile, gentes & vrbes innumerabiles, si quis omnes persequi velit. Etenim patefacta est non modò Alexandri Magni armis, regúmque qui ei successere, circumuectis etiam in Hyrcanum mare, & Caspium Seleuco & Antiocho, præfectóque classis eorum Patrocle: verùm & aliis autoribus Græcis, qui cum regibus Indicis morati (sicut Megasthenes, & Dionysius à Philadelpho missus ex ea causa) vires quoque gentium prodidere. Non tamen deest diligentiæ locus, adeò diuersa & incredibilia traduntur. Alexandri Magni comites in eo tractu Indiæ quem subegerant, scripserunt quinque mill. oppidorum fuisse, nullum Cominus, gentium IX. Indiámque tertiam partem esse terrarum omnium, multitudinem populorum innumeram, probabili sanè ratione. Indi enim propè gentium soli nunquam emigrauere finibus suis. Colliguntur à Libero patre ad Alexandrum Magnum reges eorum CLIIII. annis quinque mill. CCCCII. adiciunt & menses tres. Amnium mira vastitas. Proditur Alexandrum nullo die minus stadia sexcenta nauigasse in Indo, nec potuisse ante menses quinque enauigare, adiectis paucis diebus: & tamen minorem Gange esse constat. Seneca etiam apud nos, tentata Indiæ cõmentatione sexaginta amnes eius prodidit gentes duodeuiginti centúmque. Par labor sit montes enumerare. Iunguntur inter se Imaus, Emodus, Paropamisus, Caucasi partes, à quibus tota decurrit in planitiem immensam, & Aegypto similem. Verùm vt terrena demonstratio intelligatur, Alexandri Magni vestigiis insistamus. Diognetus & Beton itinerũ eius mensores, scripsere, à portis Caspiis Hecatõpylon Parthorum, quot diximus, millia esse: inde Alexandriã Arion, quam vrbem is rex condidit, CCCCC. LXV. mil. Inde ad Prophthasiã Drangarũ CXCIX. mill. Inde ad Arachosiorum oppidum CCCCC. XV. mill. Inde Orthospanum CCL. mil. Inde Alexandri oppidum quinquaginta mill. In quibusdam exemplaribus diuersi numeri reperiuntur. Hanc vrbem sub ipso Caucaso esse positã. Ab ea ad flumen † Chepta, & oppidum Indorum Peucolaitin, CCXXVII. mil. Inde ad flumẽ Indum & oppidum Taxila, sexaginta mill. Ad Hydaspen fluuium clarum, CXX. mil. Ad Hypasin non ignobiliorẽ, XLIX. CCCXC. mill. qui fuit Alexandri itinerum terminus, exuperato tamen amne, arisque in aduersa ripa dicatis. Epistolæ quoque regis ipsius consentiunt his. Reliqua inde Seleuco Nicatori peragrata sunt: ad Hesidrum, CLXVIII. mill. Iomanem amnem tantundem. Exemplaria aliqua adiciunt quinque mill. passuum. Inde ad Gangen CXII. M. Ad Rhodapham CXIX. mill. Alij CCCXXV. mill. in hoc spatio produnt. Ad Calinipaxa oppidum, CLXVII. CCCCC. alij CCLXV. M. Inde ad cõfluentem Iomanis amnis, & Gangis DCXXV. mill. plerique adiciunt XIII. mill. ad oppidúmque Palibotra CCCCXXV. Ad ostium Gangis DC. XXXVIII. mill. passuum. Gentes, quas memorare non pigeat, à montibus Emodis, quorum promontorium Imaus vocatur, incolarum lingua niuosum significante, Isari, Cosyri, Izgi, & per iuga Chisiotosagi, multarúmque gentium cognomen Brachmanæ, quorum Maccocalingæ. flumina Pumas & Cainas (quod in Gangem influit) ambo nauigabilia. Gentes Calingæ proximi mari, & suprà Mãdei, Malli, quorum mons Mallus, tractúsque eius finis Ganges.

† Aliàs, Cophea cum fluuij nomine &c.

Fluuius Ganges. CAP. XVIII.

HVnc alij incertis fontibus, vt Nilum, rigantémque vicina eodem modo, alij in Scythicis montibus nasci dixerunt. Influere in eũ XIX. amnes. Ex iis nauigabiles, præter iam dictos, Canucham, Vamam, Erranoboam, Cosoagum, Sonum. Alij cum magno fragore ipsius statim fontis erumpere: deiectúmque per scopulosa & abrupta, vbi primùm molles planities contingat, in quodam lacu hospitari; inde lenem fluere, vbi minimum

mum, v i i i. mill. latitudine; vbi modicum, stadiorum centum, altitudine nusquam minore pass. x x.

Gentes Indiæ. CAP. XIX.

NOuissima gente Gangaridum Calingarum regio Partalis vocatur. Regi l x x. mil. peditum, equites mille, elephanti d c c. in procinctu bellorum excubant. Nanque vita mitioribus populis Indorum multipartita degitur. Alij tellurem exercent: militiam alij capessunt: merces alij suas euehunt, res externas inuehunt, res publicas optimi ditissimique temperant, iudicia reddunt, regibus assident. Quintum genus celebratæ illic, & propè in religionem versæ sapientiæ deditum, voluntaria semper morte vitam, accenso 10 prius rogo, finit. Vnum super hæc est semiferum, ac plenum laboris immensi, & quo suprà dicta continentur; venandi elephantes domandique. Iis arant, iis inuehuntur, hæc maxime nouere pecuaria: iis militant, dimicántque pro finibus. Delectum in bellua vires & ætas atque magnitudo faciunt. Insula in Gange est amplæ magnitudinis, gentem continens vnam, Modogalicam nomine. Vltra siti sunt Modubæ, Molindæ, vbere cum oppido eiusdem nominis magnifico, Galmodroesi, Preti, Calissæ, Sasuri, Passalæ, Colubæ, Orxulæ, Abali, Taluctæ. Rex horum peditum l. M. equitum i i j. M. elephantos c c c c. in armis habet. Validior deinde gens Andaræ, plurimis vicis, x x x. oppidis; quæ muris turribúsque muniuntur, regi præbet peditum c. M. equitum i j. M. elephantos M. Fertilissimi sunt auri Dardæ, Setæ verò argenti. Sed omnium in India propè, nó modò in hoc 20 tractu, potentiam claritatémq; antecedunt Prasij, amplissima vrbe ditissimáque Palibothra. Vnde quidam ipsam gentem Palibotros vocant, imò verò tractum vniuersum à Gange. Regi eorum peditum sexcenta M. equitum x x x. M. elephantorum i x. M. per omnes dies stipendiantur. Vnde coniectatio ingens opum est. Ab iis in interiore situ Monedes & Suari, quorum mons Maleus, in quo vmbræ ad Septentrionem cadunt hyeme, æstate in Austrum, per senos menses. Septentriones eo tractu semel in anno apparere, nec nisi x v. diebus, Beton autor est: hoc idem pluribus locis Indiæ fieri, Megasthenes. Austrinum polum Indi Dramasa vocant. Amnis Iomanes in Gangem per Palibotros decurrit inter oppida Methora & Cyrisoborca. A Gange versa ad Meridiem plaga tinguntur Sole populi, iam quidem infecti, nondum tamen Aethiopum modo exusti: quantum ad Indú ac- 30 cedunt, tantum colore præferunt sidus. Indus statim à Prasiorum gente, quorum in montanis Pygmæi traduntur. Artemidorus inter duos amnes $\overline{x\ x\ i}$. M. pass. interesse tradit.

Indus fluuius. CAP. XX.

INdus, Sandus ab incolis appellatus, in iugo Caucasi montis, quod vocatur Paropamisus aduersus Solis ortum effusus, & ipse vndeuiginti recipit amnes. Sed clarissimos Hydaspem, quatuor alios afferentem, Cantabram tres. Per se verò nauigabiles Acesinem & Hypasin, quadam tamen aquarum modestia nusquam latior quinquaginta stadiis, aut altior x v. pass. amplissimam insulam efficiens, quæ Prasiane nominatur, & aliam minorem, quæ Patale. Ipse per $\overline{x\ i\ i}$. x l. M. pass. parcissimis autoribus nauigatus, & quodam Solis comitatu in Occasum versus, Oceano infunditur. Mensuram in ora ad eum 40 ponam, vt inuenio, generatim, quanquam inter se nullæ congruant. Ab ostio Gangis ad promontorium Calingon, & oppidum Dandagula d c c x x v. mill. pass. Ad Tropina $\overline{x\ i\ i}$. x x v. M. pass. Ad Perimulæ promontorium, vbi est celeberrimú Indiæ emporiú d c c l. Ad oppidum in insula, quam suprà diximus, Patalen, d c x x. M. p. Gentes montanæ inter eum & Iomanem Cesi, Cetriboni syluestres: deinde Megallæ, quorum regi quingenti elephanti, peditum equitúmque numerus incertus: Chrysei, Parasangæ, Asangæ tigri fera scatentes. Armant peditum x x x. mill. elephantos c c c. equites. d c c c. Hos includit Indus, montiú corona circundatos & solitudinibus per d c x x x v. M. infra solitudines, Dari, Suræ: iterúmq; solitudines per c l x x x v i i i. M. pass. plerunq; harenis ambientibus haud alio modo, quàm insulas mari. Infra deserta hæc Maltecoræ, Singæ, Marohæ, Ratungæ, 50 Moruntes, Masuæ, Pagungæ. Iam hi montium, qui perpetuo tractu Oceani oram tenent, incolæ liberi, & regum expertes, multis vrbibus montanos obtinent colles. Nareæ

deinde

deinde, quos claudit mons altissimus Indicorum Capitalia. Huius incolæ, alio latere latè auri & argenti metalla fodiunt. Ab iis Oraturæ, quorum regi elephanti quidem decē, sed amplæ vires peditum: Varetatæ, qui sub rege elephantos non alunt, fiducia equitum peditúmque, Odomboeræ, Salabastræ, Horatæ vrbe pulchra, fossis palustribus munita: per quas crocodili, humani corporis auidissimi, aditum nisi ponte non dant. Et aliud apud illos laudatur oppidum Automela, impositum litori, quinque amnium in vnum cōfluente concursu, emporio nobili. Regi eorum elephanti M. c c c c c c. peditum c l. M. equitum quinque M. Pauperior Charmarum rex, elephantos l x. paruásque reliquas vires habet. Ab iis gens Pandæ, sola Indorum regnata fœminis. Vnā Herculi sexus eius genitam ferunt, ob ídque gratiorem præcipuo regno donatam. Ab ea deducentes originē imperitant c c c. oppidis, peditum c l. M. elephantis quingentis. Post hanc trecentarum vrbium Syrieni, Derangæ, Posingæ, Buzæ, Gogiarei, Vmbræ, Nereæ, Brancosi, Nobundæ, Cocondæ, Nesei, Pedatritæ, Salobriasæ, Olostræ Patalen insulam attingentes: à cuius extremo litore ad Caspias portas $\overline{\text{x v i i i}}$. x x v. M. produntur. Hinc deinde accolunt Indum aduersum euidenti demonstratione Amatæ, Bolingæ, Gallitalutæ, Dimuri, Megari, Ordabæ, Mesæ. Ab his Vri, Sileni: mox deserta in c c l. M. passuum. Quibus exuperatis Organagæ, Abaortæ, Sibaræ, Suertæ: & ab iis solitudines prioribus pares. Dein Sarophages, Sorgæ, Baraomatæ, Gumbritæque, quorum x i i. nationes, singulísque binæ vrbes. Aseni trium vrbium incolæ. Caput eorum Bucephala, Alexādri regis equo (cui fuerat hoc nomen) ibi sepulto conditum. Montani super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ, transgressísque Indum, & cum eo decurrentibus Samarabriæ, Sambuceni, Brisabritæ, Orsij, Antixeni, Taxilæ, cum vrbe celebri, iam in plana demisso tractu, cui vniuerso nomen Amandræ. Populi quatuor, Peucolaitæ, Arsagalitæ, Geretæ, Asoi. Etenim plerique ab occidente non Indo amne determinant, sed adiiciunt quatuor satrapias, Gedrosos, Arachotas, Arios, Paropamisadas.

Arij & iunctæ gentes. CAP. XXI.

VLtimo fine Cophete fluuio, quæ omnia Ariorum esse, aliis placet. Necnon & Nysam vrbem plerique Indiæ ascribunt, montémque Merum Libero patri sacrum: vnde origo fabulæ, Iouis semine editum. Item Aspagonas gentem, vitis, & lauri, & buxi, pomorúmque omnium in Græcia nascentium fertilem. Quæ memoranda, & propè fabulosa, de fertilitate terræ, ac genere frugum † arborúmque, aut ferarum aut volucrum, & aliorum animalium traduntur, suis quæque locis in reliqua parte operis commemorabuntur. Quatuor verò satrapiæ mox paulò, ad Taprobanen insulam festinante animo. Sed antè sunt aliæ, Patale, quā significauimus, in ipsis faucibus Indi triquetra figura c c. x x. M. pass. latitudine. Extra ostium Indi, Chryse, & Argyre, fertiles metallis, vt credo. Nam quod aliqui tradidere, aureum argenteúmque iis solum esse, haud facilè crediderim. Ab iis x x. M. pass. Crocala. Ab ea x i i. M. pass. † Bibaga, ostreis & conchylus referta. Deinde Toralliba i x. M. pass. à suprà dicta, multæque ignobiles.

† arborúmq; lauferarum.

† Aliâs, Bibaga quæ appellatione vtitur & Arrhianus in Histo. Ind.

Taprobane insula. CAP. XXII.

TAprobanen alterum orbem terrarum esse, diu existimatum est. Antichthonum appellatione. Vt liqueret insulam esse, Alexandri Magni ætas résque pręstitere. Onesicritus classis eius præfectus, elephantos ibi maiores bellicosioresq;, quàm in India, gigni scripsit: Megasthenes flumine diuidi, incolásque Palæogonos appellari, auri margaritarúmque grandium fertiliores, quàm Indos. Eratosthenes & mensuram prodidit longitudinis v i i. M. stad. latitudinis quinque M. nec vrbes esse, sed vicos septingentos. Incipit ab Eoo mari, inter ortum occasumq; Solis Indiæ prætenta, & quondam credita x x. dierum nauigatione à Prasiana gente distare: mox, quia papyraceis nauibus armamentisq; Nili peteretur, ad nostrarū nauiū cursus, v i i. dierū interuallo taxato. Mare interest vadosum, senis nō amplius altitudinis passibus, sed certis canalibus adeò profundū, vt nullæ ancoræ sidāt: ob id nauibus vtrinq; proræ, ne per angustias aluei circumagi sit necesse. Siderū in nauigando nulla obseruatio. Septentrio non cernitur: sed volucres secū vehunt, emittentes

rentes sæpius, meatúmque earum terras petentium comitantur. Nec plus, quàm ternis mensibus in anno, nauigant. Cauent à solstitio maximè centum dies, tunc illo mari hyberno. Hactenus à priscis memorata nobilis diligentior notitia Claudij principatu contigit, legatis etiã ex insula aduectis. Id accidit hoc modo: Annij Plocami, qui maris rubri vectigal à fisco redemerat, libertus circa Arabiam nauigans, Aquilonibus raptus præter Carmaniam x v. die Hippuros portum eius inuectus, hospitali regis clementia sex mensium tempore imbutus alloquio, percontanti postea enarrauit Romanos & Cæsarem. Mirum in modum in auditis iustitiam ille suspexit, quòd pares pondere denarij essent in captiua pecunia, cùm diuersæ imagines indicarent à pluribus factos. Et hoc maximè
10 sollicitatus ad amicitiam, legatos quatuor misit, principe eorum Rachia. Ex iis cognitum, D. esse oppida, portum contra Meridiem appositum oppido Palesimundo, omnium ibi clarissimo, ac regiæ c c. M. plebis. Stagnum intus Megisba, c c l x x v. M. pass. ambitu, insulas pabuli tantum fertiles, cõplexum. Ex eo duos amnes erumpere. Palesimũdum, iuxta oppidum eiusdem nominis influentem in portum tribus alueis, quinque stadiorum artissimo, x v. amplissimo: alterum ad Septentrionem Indiámq; versum, Cydara nomine. Proximum esse Indiæ promontorium, quod vocetur † Colaicum, quatridui nauigatione, medio in cursu Solis insula occurrente. Mare id colore peruiridi, præterea fruticosum arboribus, iubas earum gubernaculis deterentibus. Septentriones Vergiliásque apud nos, veluti nouo cælo, mirabantur. Lunam quidem apud ipsos, non nisi ab octaua
20 ad x v j. supra terram aspici fatentes. Canopum lucere noctibus, sidus ingens & clarum. Sed maximè mirum iis erat, vmbras suas in nostrum cælum cadere, non in suum: Solémque à læua oriri, & in dexteram occidere potius, quàm è diuerso. Iidem narrauere, latus insulæ, quod prætenderetur Indiæ, x. M. stad. esse, ab Oriente hyberno vltra montes Emodos. Seras quoque ab ipsis aspici, notos etiam commercio: patrem Rachiæ commeasse eó. Aduenis ibi feras occursare. Ipsos verò excedere hominum magnitudinem, rutilis comis, cæruleis oculis, oris sono truci, nulli commercio linguæ. Cætera eadẽ, quæ nostri negotiatores. Fluminis vlterore ripa merces positas iuxta venalia tolli ab his, si placeat permutatio: non aliter odio iustiore luxuriæ, quàm si perducta mens illuc vsque cogitet, quid & quò petatur & quare. Sed ne Taprobane quidem, quamuis extra orbem
30 à natura relegata, nostris vitiis caret. Aurum argentúmque & ibi in pretio. Marmor testudinis simile, gemmæ margaritæque in honore multo præstantiores, & totius luxuriæ nostræ cumulus. Ipsorum opes maiores esse dicebant, sed apud nos opulentiæ maiorem vsum. Seruum nemini, non in diem aut interdiu somnum: ædificia modicè ab humo extantia, annonam nunquam augeri, non fora litésve esse: coli Herculem: eligi regem à populo senecta clementiáque, liberos non habentem: & si postea gignat, abdicari, ne fiat hæreditarium regnum. Rectores ei à populo x x x. dari: nec nisi plurium sententia quenquam capitis damnari: sic quoque appellationem esse ad populum. l x x. iudices dari: si liberent ij reum, amplius triginta iis nullam esse dignationẽ, grauissimo probro. regi cultum Liberi patris, cæteris Arabum. Regẽ, si quid delinquat, morte mulctari, nullo interimente, auersantibus cunctis, & commercia etiam sermonis negantibus. Festa venatione
40 absumi, gratissimam eam tigribus elephantísque constare. Agros diligenter coli: vitis vsum non esse: pomis abundare. Esse & in piscatu voluptatem, testudinum maximè, quarũ superficie familias habitantium contegi: tantæ reperiri magnitudinis. Vitam hominum centum annis modicam. Hæc comperta de Taprobane. Quatuor satrapiæ, quas in hunc locum distulimus, ita se habent.

Capissene, Carmania. CAP. XXIII.

A Proximis Indo gentibus montana Capissenæ habet Capissam vrbem, quam diruit Cyrus. † Arachosia cum oppido flumine eiusdem nominis, quod quidam Cophen dixere, à Semiramide conditum. Amnis Hermandus præfluens per Abesten Arachosiorum. Proximos iis à Meridie ad partem Arachotarum faciunt Gedrosos, & à Septen-
50 trione Paropamisadas. Cartana oppidum sub Caucaso, quod postea Tetragonis dictum.

† Colaicum.

† Melius vetusti codices apponũt, verborum ordine, Arachosia cum flumine & oppido eiusdem nominis, quod quidã Phocin dixere. Phocinam tẽ praeter cæteros inter Arachosiæ vrbes recenset & Ptolemæ.

dictum. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria, à conditore dictum, Syndiaci, Dangulæ, Parapiani, Cantaces, Maci. Ad Caucasum Cadrusi oppidum ab Alexandro conditum. † Infra hæc omnia, ora ab Indo. Ariana regio ambusta feruoribus, desertísque circundata, multa tamen interfusa opacitate: cultores congregat circa duos maximè fluuios, Tonderon & Arosapen. Oppidum Arraccana. Arius amnis, qui præfluit Alexandriam ab Alexandro conditam. Patet oppidum stad. x x x. multóque pulchrius, sicut antiquius, Artacabane, iterum ab Antiocho munitum, stad. l. Dorisci gens. Amnes Pharnacotis, Ophradus. Prophthasia oppidum Zarasparum, Drangæ, Argetæ, Zarangæ, Gedrusi. Oppida Peucolais, Lymphorta, Methoricum desertum. Amnis Manain, Augutturi gens. Flumen Borru, gens Vrbi, flumen nauigabile Ponamus Pandarum finibus. Item Caberon Sorarum ostio portuosus, Oppidum Condigramma. Flumen Cophes. Influunt in eũ nauigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus. Arianæ partem esse Daritin aliqui volunt, mensurámque produnt vtriusque lõgitudine $\overline{\text{xix}}$. l. mil. passuum latitudine dimidio minore, quàm Indiæ. Alij Gedrusos & Scyros posuere per c l x x x i i i. mill. pass. Mox Ichthyophagos Oritas, propria non Indorum lingua loquentes, per c c. mill. pass. Inde posuere Arbiorum gentẽ per c c. mill. Ichthyophagos omnes Alexander vetuit piscibus viuere. Vltrà deserta, deinde Carmania, ac Persis, atque Arabia. Sed priusquàm hæc generatim persequamur, indicare conuenit, quæ prodit Onesicritus, classe Alexandri † circumuectus in mediterranea Persidis ex India, narrata proximè à Iuba: dein eam nauigationem, quæ his annis comperta seruatur hodie. Onesicriti & Nearchi nauigatio nec nomina habet mansionum, nec spatia. Primúmque Xylenepolis ab Alexandro condita, vnde cœperunt exordium, iuxta quod flumen, aut vbi fuerit, non satis explanatur. Hæc tamen digna memoratu produntur ab eis: oppidum à Nearcho conditum in nauigatione ea. Flumen Nabrum nauium capax: contrà insula distans l x x. stad. Alexandria condita à Leonaro iussu Alexandri in finibus gentis. Argenus portu salubri. Flumen Tuberum nauigabile, quod circa Paritæ. Deinde Ichthyophagi tã longo tractu, vt x x. dierum spatio prænauigauerint. Insula, quæ Solis appellatur, & eadem cubile Nympharum, rubens, in qua nullum non animal absumitur, incertis causis. Ori gens. Flumen Carmaniæ Hytanis portuosum, & auro fertile. Ab eo primùm Septentriones apparuisse adnotauere. Arcturum nec omnibus cerni noctibus, nec totis vnquam. Achamenidas vsque illo tenuisse. Aeris & ferri metalla, & arsenici, & minij exerceri. Inde promontorium Carmaniæ est: ex quo in aduersa ora ad gentẽ Arabiæ Macas traiectus distat l M pass. Insulæ tres, quarum Organa tantum habitatur aquosa, à continenti x x v. M pass. Insulæ i i i i. iam in sinu ante Persida. Circa has hydri marini vicenûm cubitorũ adnatantes terruere classem. Insula Acrotadus, item Gauratæ, in quibus Chiani gens. Flumen Hyperis in medio sinu Persico, onerariarum nauium capax. Flumen Sitiogagus, quo Pasargadas septimo die nauigatur. Flumen nauigabile Phirstimus, insula sine nomine. Flumen Granius modicarum nauium capax, per Susianen fluit: dextra eius accolunt Deximontani, qui bitumen perficiunt. Flumen Oroatis ostio difficili, nisi peritis: insulæ x i. paruæ: inde vadosa nauigatio palustri similis, per euripos tamen quosdam peragitur. Ostium Euphratis. Lacus, quem faciunt Eulæus & Tigris iuxta Characem. Inde Tigri Susa. Festos dies ibi agentem Alexandrum inuenerunt septimo mense, postquàm digressus ab iis fuerat Patalis, tertio nauigationis. Sic Alexandri classis nauigauit. Posteà à Syagro Arabiæ promontorio Patalen Fauonio, quem Hypalum ibi vocant, peti certissimũ videbatur $\overline{\text{xiii}}$. x x x i i. M. pass. æstimatione. Secuta ætas propiorem cursum tutioremq; iudicauit, si ab eodem promontorio † Zizerum amnem portum Indiæ peteret. Diúque ita nauigatum est, donec compendia inuenit mercator, lucróq; India admota est. Quippe omnibus annis nauigatur, sagittariorum cohortibus impositis. Etenim piratæ maximè infestabant. † Nec pigebit totum cursum ab Aegypto exponere, nunc primùm certa notitia patescente. Digna res, nullo anno imperij nostri minus H-S quingenties exhauriente India, & merces remittente, quæ apud nos centuplicato veneant, M M. passium ab Alex

† Rectior vetusti lectio. Infra hæc omnia ab Indo Ariana regio. Arianam enim ab ortu Indo terminari, notũ est ex libri hui' cap 20 & 21. [illegible] ex Strab. lib 15.

† circumuectus mediterranea Persidis

† Zizerũ portum Indiæ.

† Consule de hoc loco Budæum lib. 4. de Asse.

ab Alexandria abest oppidum Iuliopolis.Inde nauigant Nilo Coptum c c c i i i.mill.paſſ. qui curſus Eteſiis flantibus peragitur x i i.diebus. A Copto camelis itur,aquationum ratione manſionibus diſpoſitis. Prima appellatur Hydreuma,x x x i i.mill.Secunda in mõte,diei itinere. Tertia in altero hydreumate,à Copto x c v. mill.Deinde in monte. Mox ad hydreuma Apollinis,à Copto c l x x x i i i i.mill.paſſ.Rurſus in monte.Mox ad nouũ Hydreuma à Copto c c x x x i i.mil.paſſ. Eſt & aliud Hydreuma vetus,Troglodyticum nominatur,vbi præſidium excubat diuerticulo i i. millium.Diſtat à nouo Hydreumate i i i i.mil.paſſ.Inde Berenice oppidum,vbi portus rubri maris,à Copto c c l v i i i.m. paſſ. Sed quia maior pars itineris conficitur noctibus propter æſtus, & ſtatiuis dies abſumun-10 tur,totũ à Copto Berenicen iter duodecimo die peragitur. Nauigare incipiũt æſtate me dia ante Canis ortum,aut ab exortu protinus.Veniũtq, circiter x x x.die Ocelim Arabiæ,aut Canan thuriferæ regionis. Eſt & tertius portus,qui vocatur Muza,quem Indica nauigatio non petit,nec niſi thuris odorũmque Arabicorum mercatores.Intus oppida: regia eius appellatur Saphar,aliúdque Sabe. Indos autem petentibus vtiliſſimum eſt ab Oceli egredi. Inde vento Hypalo nauigant diebus quadraginta ad primum emporium Indiæ Muzirim,non expetendum propter vicinos piratas,qui obtinent locum nomine Hydras:neque eſt abundans mercibus. Præterea longè à terra abeſt nauium ſtatio,lintri búſque efferuntur onera,quæ geruntur. Regnabat ibi,cùm proderem hæc,Celebothras. Alius vtilior portus gentis Necanidon,qui vocatur Becare. Ibi regnat Pandion, longè 20 ab emporio mediterraneo diſtante oppido,quod vocatur Moduſa.Regio autem,ex qua piper monoxylis lintribus Becaren conuehunt, vocatur Cottona: quæ omnia gentium portuúmve aut oppidorum nomina apud neminem priorum inueniuntur. Quo apparet mutari locorum ſtatus.Ex India renauigant menſe Aegyptio Tybi incipiente , noſtro Decembri: aut vtique Mechiris Aegyptij intra diem ſextum,quod fit intra Idus Ianuarias noſtras : ita euenit, vt eodem anno remeent.Nauigant autem ex India vento Vulturno: & cùm intrauere rubrum mare,Africo vel Auſtro. Nunc reuertemur ad propoſitum. Carmaniæ oram patere duodecies centena L.M.paſſ. Nearchus ſcripſit. Ab initio eius ad flumen Sabin centum M.paſſ.Inde vineas coli & arua ad flumen Andanin, x x v. M.ſpatio. Regio vocatur Armuzia. Oppida Carmaniæ, Zetis,& Alexandria. Irrumpit 30 deinde & in hac parte geminum mare terras,quod Rubrum dixere noſtri, Græci Erythræum à rege Erythra, † aut (vt alij) Solis repercuſſu talem reddi colorem exiſtimantes:alij ab harena terráque,alij tali aquæ ipſius natura.

† aut,vt alij, à colore Solis repercuſſu talem reddi exiſtimantes.

Sinus Perſicus , & Arabicus. CAP. XXIIII.

Sed in duos diuiditur ſinus.Is qui ab Oriente eſt,Perſicus appellatur x x v. M. paſſ.circuitu,vt Eratoſthenes tradit. Ex aduerſo eſt Arabia,cuius x i i. mill. paſſ. eſt longitudo. Rurſus altero ambitur ſinu Arabico nominato. Oceanum qui influit, Azanium appellant.Perſicum introitum v. mill.paſſ.latitudinis,alij quatuor fecerunt. Ab eo ad intimum ſinum recto curſu x i. x x v.mill. propemodum conſtat eſſe,& ſitum eius humani capitis effigie. Oneſicritus & Nearchus ab Indo amne in ſinum Perſicum,atq; illinc Ba-40 bylonem ab Euphratis paludibus, ſcripſerunt x x v. mill.paſſuum eſſe.In Carmaniæ angulo ſunt Chelonophagi, teſtudinum ſuperficie caſas tegentes,carne veſcentes. A flumine Arbi promontorium ipſum inhabitant, præter capita toto corpore hirti , coriíſque piſcium veſtiti.

Caſcandrus inſula , Parthorum regna. CAP. XXV.

Ab hotum tractu Indiam verſus Caſcandrus deſerta inſula in Oceano L. M.paſſ.traditur : iuxtáque eam freto interfluente Stoidis,quæſtuoſa margaritis. A promontorio Carmanis iunguntur Armozei. Quidam interponunt Arbios c c c c x i i.mil.paſſ. toto litore.Ibi portus Macedonum,& aræ Alexandri in promontorio. Amnes Saganos: dein Daras,& Salſos. Ab eo promontorium Themiſteas,inſula Aphrodiſias habitatur. In-50 de Perſidis initium ad flumen Oroarin,quo diuiditur ab Elymaide.Contra Perſidem inſulæ,Philos,Caſandra,Aratia cũ monte præalto Neptuno ſacra.Ipſa Perſis aduerſus Occaſum

casum sita obtinet litora c c c c c. l. mil. passuum etiam in luxum dives, in Parthorum iam pridem translata nomen. Horum de imperio nunc paucis. Regna Parthorum duodeviginti sunt omnia: ita enim dividunt provincias circa duo (ut diximus) maria. Rubrum à meridie, Hyrcanum à Septentrione. Ex iis undecim, quæ superiora dicuntur, incipiunt à confinio Armeniæ, Caspiisque litoribus: pertinent ad Scythas, cum quibus ex æquo degunt. † Reliqua septem regna inferiora appellantur. Quod ad Parthos attinet, semper fuit Parthia in radicibus montium sæpius dictorum, qui omnes eas gentes prætexunt. Habet ab Ortu Arios, à meridie Carmaniam & Arianos, ab Occasu Pratitas, Medos, à Septentrione Hyrcanos, undique desertis cincta. Ulteriores Parthi Nomades appellantur: citra deserta, ab Occasu urbes eorum, quas diximus, Issatis & Calliope: ab 10 Oriente æstivo Europum, ab hyberno Mania: in media Hecatompylos, Arsacia: regio Nisæa Parthyenes nobilis, ubi Alexandropolis à conditore.

† Melior vetusta lectio, alia verborũ distinctione Reliqua septẽ regna inferiora appellantur, quæ ad Parthos attinent.

Media, Mesopotamia, Babylon, Seleucia.

CAP. XXVI.

NEcessarium est hoc in loco signare & Medorum situm, terrarúmque faciem circumagere ad Persicum mare, quò faciliùs deinde reliqua noscantur. Nanque Media ab Occasu transversa obliquè Parthiæ occurrens, utraque regna includit. Habet ergo ipsa ab Ortu Caspios & Parthos, à Meridie Sittacenen & Susianen & Persida, ab occasu Adiabenen, à Septẽtrione Armeniam. Persæ Rubrum mare semper accoluere, propter quod is sinus Persicus vocatur. Regio ibi maritima Cyropolis. Quà verò ipsa subit 20 ad Medos, Elymais. Megala appellatur locus, arduo montis ascensu per gradus, introitu angusto, ad Persepolin caput regni, dirutam ab Alexandro. Prætereà habet in extremis finibus Laodiceam, ab Antiocho conditam. Inde ad orientem magi obtinent Passagardas castellum, in quo Cyri sepulcrum est: & horum Ecbatana oppidum translatum ab Dario rege ad montes. Inter Parthos & Arianos excurrunt Parætaceni. His gentibus & Euphrate, inferiora regna cluduntur. Reliqua dicemus à Mesopotamia, excepto mucrone eius, Arabúmque populis, in priore dictis volumine. Mesopotamia tota Assyriorum fuit, vicatim dispersa, præter Babylona & Ninum. Macedones eam in urbes congregavere, propter ubertatem soli. Oppida, præter iam dicta, habet Seleuciam, Laodiceam, Artemitam: item in Arabum gente, qui Aroei vocantur, & Mardani, Antiochiam: quæ à 30 præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita Arabis vocatur. Iunguntur his Arabes, introrsus Eldamarij. Super quos ad Pellacontam flumen Bura oppidum, Salmani & Masei Arabes. Gordyæis verò iuncti Aloni, per quos Zerbis fluvius in Tigrin cadit, Azones Silices montani, & Orontes. Quorum ad Occidentem oppidum Gaugamela. Item Sue in rupibus. Suprà Silici, Classitæ, per quos Lycus ex Armenia fertur: Absitris ad hybernum exortum. Azochis oppidum. Mox in campestribus oppida Diospage, Polytelia, Stratonicea, Anthemus. In vicinia Euphratis Nicephorion, ut diximus, quod Alexander iussit condi propter loci oportunitatem. Dicta est & in Zeugmate Apamia, ex qua Orientem petentes excipit oppidum apprimè munitum, quondam stadiorum sexaginta quinque amplitudine, & satraparum regia appellatum, quò tributa conferebantur, 40 nunc in arcem redactum. Durant, ut fuerant, Hebata, & ductu Pompeij magni terminus Romani Imperij Oruros, à Zeugmate ducentis quinquaginta millibus passuum. Sunt qui tradunt Euphratem Gobaris præfecti opere diductum, ubi eum diximus findi, ne præcipiti cursu Babyloniam infestaret: ab Assyriis verò universis appellatum Armalchar, quod significat regium flumen. Quà derivatur, oppidum fuit Agrani è maximis, quod diruêre Persæ. Babylon Chaldaicarum gentium caput diu summam claritatem obtinuit in toto orbe, propter quam reliqua pars Mesopotamiæ Assyriæque Babylonia appellata est, sexaginta millia passuum amplexa muris, ducenos pedes altis, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, quàm nostra, interfluo Euphrate, mirabili opere utroque. Durat adhuc ibi Iovis Beli templum. Inven- 50 tor hic fuit sideralis scientiæ. Cæterò in solitudinem rediit, exhausta vicinitate Seleuciæ,

ob id

ob id conditæ à Nicatore intra † nonagesimum lapidem, in confluente Euphratis fossa perducti atque Tigris: quæ tamen Babylonia cognominatur, libera hodie ac sui iuris, Macedonúmque moris. Ferunt ei plebis vrbanæ d c. M. esse: situm verò mœnium Aquilæ pandentis alas: agrum totius Orientis fertilissimum. Inuicem ad hanc exhauriendam, Ctesiphontem iuxta tertium ab ea lapidem in Chalonitide cōdidere Parthi, quod nunc est caput regni: & postquàm nihil proficiebatur, nuper Vologesus rex aliud oppidum Vologesocertam in vicino condidit. Sunt etiamnum in Mesopotamia oppida, Hipparenum, Chaldæorum & hoc, sicut Babylon, iuxta flumen Narragam, qui dedit ciuitati nomen. Muros Hipparenorum Persæ diruêre. Orcheni quoque tertia Chaldæorum doctri-
10 na, in eodem situ locantur, ad Meridiem versi. Ab his Notitæ & Orthophantæ, & Græciochantæ. Euphrate nauigari Babylonem è Persico mari c c c c x i i. M. pass. tradunt Nearchus & Onesictitus. Qui uerò posteà scripsere, à Seleucia c c c c x c. mil. Iuba à Babylone Characem c l x x v. M. pass. Fluere aliqui vltra Babylonem cōtinuo alueo, priusquàm distrahitur in irrigua, l x x x v i i. M. Vniuerso autem cursu. $\overline{xi}$. M. pass. Inconstantiam mensuræ diuersitas autorum facit, cùm Persæ quoque schœnos & parasangas alij alia mensura determinent. Vbi desinit † alueo munire, ad confinium Characis accedentre tractu, statim infestant Attali latrones, Arabum gens. Vltra quos Scenitæ. Ambitu verò Euphratis Nomades Arabiæ vsque ad deserta Syriæ, vnde † in Meridiem flecti eum diximus, solitudines Palmyrenas relinquentem. Seleucia abest à capite Mesopotamiæ
20 Euphratem nauigantibus vndecies centena x x v. M. pass. A mari Rubro si Tigri nauigetur, c c c x x. mill. à Zeugmate c c c c c c x x v i i. mill. Zeugma à Seleucia Syriæ ad nostrum litus ∴ c x x x i i. mill. pass. Hæc est ibi latitudo terrarum inter duo maria. Parthici verò regni d c c c c. x l i i i i. mill. passuum. Est etiamnum oppidum Mesopotamiæ in ripa Tigris circa confluentes, quod vocant Digbam.

† Sunt qui quadragesimum legere malint, Strabonis autoritaté sequuti, qui Seleuciā à Babylone CCC non amplius stadiorum distinguit interuallo.

† alueo vnire.

† Legendum videtur, In Orientem, vt suprà lib. 5. cap. 24. vbi Euphratem tradit Palmyrenas solitudines relinquentem in Orientem se se cōuertere. ∴ Rectius, cl. xxv M. quemadmodum suprà lib. 5 cap. 21. & apud Marcianum lib. 6.

Flumen Tigris. CAP. XXVII.

Sed & de Tigri ipso dixisse conueniat. Oritur in regione Armeniæ maioris, fonte conspicuo in planitie. Loco nomen Elongosine est. Ipsius, quà tardior fluit, Diglito: vnde concitatur, à celeritate Tigris incipit vocari. Ita appellant Medi sagittam. Influit lacum Arethusam omnia illata pondera sustinentem, & nitrum nebulis exalantē. Vnum genus
30 ei piscium est, ídque transcurrentis non miscetur alueo, sicut nec è Tigri pisces in lacum transnatant. Fertur autem & cursu & colore dissimilis: transuectúsque occurrente Tauro monte in specu mergitur: subtérque lapsus, à latere altero eius erumpit. Locus vocatur Zoroanda. Eundem esse manifestum est, quòd demersa perfert. Alterum deinde transit lacum, qui Thospites appellatur: rursúsque in cuniculos mergitur, & post x x v. mill. pas. circa Nymphæum redditur. Tam vicinū Arsaniæ fluere eum in regione Arrhene Claudius Cæsar autor est, vt cùm intumuere, cōfluant, nec tamen misceantur, leuiórque Arsanias innatat i i i i. M. ferme spatio: mox diuisus in Euphratem mergitur. Tigris autem ex Armenia acceptis fluminibus claris † Partheni, Agnice, Pharione, Arabas Aroeos Adiabenósq; disterminans, & quam diximus Mesopotamiā faciens, lustratis montibus Gor-
40 dyæorum circa Apamiam Mesenes oppidum, citra Seleuciam Babyloniam c x x v. M. p. diuisus in alueos duos, altero Meridiem ac Seleuciam petit, Mesenen perfundens: altero ad Septentrionem flexus, eiusdem gentis tergo campos Cauchas secat. Vbi remeauere aquæ, Pasitigris appellatur. Posteà recipit ex Media Choaspem: atque (vt diximus) inter Seleuciam & Ctesiphontem vectus, in lacus Chaldaicos se fundit, eósque l x x. M. p. amplitudine implet. Mox vasto alueo profusus, dextra Characis oppidi infertur mari Persico † decumo ore. Inter duorū amnium ostia x x v. M. p. fuere, aut (vt alij tradunt) v i i. M. vtroque nauigabili. Sed longo tempore Euphratē præclusere Orcheni, & accolæ agros rigantes: nec nisi per Tigrin defertur in mare. Proxima Tigri regio Parapotamia appellatur. In ea dictum est de Mesene. Oppidum eius Dibitach. Iungitur Chalonitis cum
50 Ctesiphonte, non palmetis modò, verùm & olea, pomísq;, alíísq; arbustis nobilis. Ad eam peruenit Zagrus mons, ex Armenia inter Medos Adiabenósq; veniens, supra Parætace-

† Vetust. cod. Parthenii, ac Nicephorione.

† Antiqua exempl. decem millibus pas. ore.

g nen

nen & Persidem. Chalonitis abest à Perside c c c c l x x x. M. pass. Tantum à Caspio mari Assyriam abesse compendio itinerum aliqui tradunt. Inter has gentes atque Mesenen Sittacene est, eadem Arbelitis & Palæstine dicta. Oppidum eius Sittace Græcorum ab Ortu est, & Sabata. Ab Occasu autem Antiochia, inter duo flumina Tigrin & Tornadotum. Item Apamia, cui nomen Antiochus matris suæ imposuit. † Tigris circunfunditur. Hæc dividitur Archoo. Infrà est Susiane, in qua vetus regia Persarum Susa, à Dario Hystaspis filio condita: abest à Seleucia Babylonia c c c c l. M. pass. Tantundē ab Ecbatanis Medorum per montem Charbanum. In Septentrionali Tigris alueo oppidū est Babytace. Abest à Susis c x x x v. M. pass. † Ibi mortalium soli aurum in odio cōtrahunt: id defodiunt, ne quo cui sit in vsu. Susianis ad Orientē versus iunguntur Cossæi latrones, & Mizæorum x l. populi liberæ feritatis. Supra eos parent Parthusi, Mardi, & Saitæ, Hyi, qui prætenduntur supra Elymaida, quam Persidi in ora iunximus. Susa à Persico mari absunt c c l. M. pass. Quà subiit ad eam classis Alexandri Pasitigri, vicus ad lacum Chaldaicum vocatur Aphle: vnde Susa nauigatione l x v. M. d. pass. absunt. Susianis ab Oriente proximi sunt Cossæi, supra Cossæos ad Septentrionem Mesobarene sub monte Cambalido: qui est Caucasi ramus, inde mollissimo trāsitu in Bactros. Susianen ab Elymaide disterminat amnis Eulæus, ortus in Medis: medióque spatio cuniculo conditus, ac rursus exortus & per Mesobatenem lapsus, circuit arcem Susorum, ac Dianæ templū augustissimum illis gentibus, & ipse in magna cæremonia. Siquidem reges non ex alio bibunt, & ob id in longinqua portant. Recipit amnem Hedypnum, præter Asylum Persarū venientem, & vnum ex Susianis. Oppidum iuxta eum Magoa, à Charace x v. M. pass. Quidam hoc in extrema Susiana ponunt solitudinibus proximum. Infra Eulæum Elymais est, in ora iuncta Persidi, à flumine Oroati ad Characem c c x l. M. pass. Oppida eius Seleucia & Sosirate, apposita monti Casyro. Oram, quæ præiacet, minorum Syrtium vice diximus inaccessam cœno plurimum limi deferentibus Brixia & Ortacea amnibus: madente & ipsa Elymaide intantum, vt nullus sit nisi circuitu eius, ad Persidem aditus. Infestatur & serpentibus, quos flumina deportāt. Pars eius maximè inuia, Characene vocatur ab oppido Arabiæ claudente regna, de quo dicemus, exposita priùs M. Agrippæ sententia. Nanque is Mediam & Parthiā, & Persidem ab Oriente Indo, ab Occidente Tigri, à Septentrione Tauro, Caucaso, à Meridie Rubro mari terminatas patere in longitudinem $\overline{\text{x i i i}}$ x x. M. pass. in latitudinem d c c c x l. prodidit. Prætereà per se Mesopotamiam ab Oriente Tigri, ab Occasu Euphrate, à Septentrione Tauro, à Meridie mari Persico inclusam, longitudine octingentorum M. pass. latitudine c c c l x. Charax oppidum Persici sinus intimum, à quo Arabia Eudæmon cognominata excurrit, habitatur in colle manu facto inter confluentes, dextra Tigrin, læua Eulæum i i i. M. pass. laxitate. Conditū est primùm ab Alexandro Magno: qui colonis ex vrbe regia Durine (quæ tum interiit) deductis, militúmque inutilibus ibi relictis, Alexandriā appellari iusserat: pagúmq; Pellæum, à patria sua, quem propriè Macedonum fecerat: Flumina id oppidū expugnauere. Posteà Antiochus restituit quintus regum & suo nomine appellauit. Iterúmq; infestatum † Pasines Sogdonaci filius, rex finitimorum Arabum, quē Iuba satrapen Antiochi fuisse falsò tradit, oppositis molibus restituit: nomēnq; suū dedit, emunito situ iuxtà in longitudinē i i i. M. pass. in latitudinem paulo minus. Primò fuit à litore stadiis x. maritimum: etiam inde pseudo porticus habet: Iuba verò prodente, l. M. pass. Nunc abesse à litore c x x. M. legati Arabum nostrique negotiatores, qui inde venere, affirmant. Nec vlla in parte plus aut celeriùs profecere terræ fluminibus inuectæ. Magis id mirum est, æstu longè vltra id accedente non repercussas. Hoc in loco genitum esse Dionysium, terrarum orbis situs recentissimum autorem constat, quem ad commentanda omnia in Orientem præmisit Diuus Augustus, ituro in Armeniam ad Parthicas Arabicásque res maiore filio. Nō me præterit, nec sum oblitus, sui quenque situs diligentissimum autorem visum nobis in introitu huius operis. In hac tamen parte arma Romana sequi placet nobis, Iubámque regem, ad eundem Caium Cæsarem scriptis voluminibus de eadem expeditione Arabica.

Arabia

† Tigris circunfunditur hinc, dividitur Archoo.

† Tolerabilior videtur lectio, quam ex Hispanicis codicibus eruit Pintianus: Ibi mortalium solis aurum in odio: contrahunt id, defodiuntque, ne quo cui sit in vsu. modiceq

† Melius, Spasines adstipulante Dione in vita Traiani, & Stephano Byzantino, qui hanc vrbem ab instauratore Spasini Characa vocatam tradidit.

Arabia, Nomades, Nabatæi, Omani, Tylos & Ogyris insulæ.

CAP. XXVIII.

ARabia gentium nulli postferenda, amplitudine longissima, à monte Amano † regione Ciliciæ Comagenésque descendit, vt diximus, multis gentibus eorum deductis illo à Tigrane magno, sponte verò ad mare nostrum litúsque Aegyptiacum, vt docuimus: nec non in media Syriæ ad Libanum montem penetrantibus nubeis, quibus iunguntur Ramisi. Deinde Taranei, deinde Patami. Ipsa verò peninsula Arabia inter duo maria, Rubrum Persicúmque procurrens, quodam naturæ artificio ad similitudiné atque magnitudinem Italiæ mari circunfusa, in eandem etiam cæli partē nulla differentia spe-
10 ctat. Hæc quoque in illo situ felix. Populos eius à nostro mari vsque ad Palmyrenas solitudines diximus: reliqua nunc inde peragemus. Nomadas, infestatorésque Chaldæorum, Scenitæ (vt diximus) claudunt, & ipsi vagi, † sed à tabernaculis cognominati, quæ ciliciis metantur, vbi libuit. Deinde Nabatæi oppidum incolunt Petram nomine in conualle, paulo minus II M. pass. amplitudinis, circundatum montibus inaccessis amne interfluente. Abest à Gaza oppido litoris nostri DC. M. à sinu Persico CXXII. M. Huc conuenit vtrunque biuium, eorum qui Syriæ Palmyram petiere, & eorum qui ab Gaza venerunt. A Petra incoluerunt Omani ad Characem vsque, oppidis quondam claris à Semiramide conditis, Abesamide & Soractia. Nunc sunt solitudines. Deinde est oppidum, quod Characenorum regi paret, in Pasitigris ripa, Forath nomine, in quod à Petra cóueniunt,
20 Characémque inde XII. M. pass. secundo æstu nauigant. E Parthico enim regno nauigantibus vicus Teredon, infra confluenté Euphratis & Tigris: læua fluminis Chaldæi obtinent, dextra Nomades Scenitæ. Quidá & alia duo oppida longis interuallis Tigris prænauigari tradunt, Barbatiam, mox Thumatam: quod abesse à Petra decem dierum nauigatione, nostri negotiatores dicunt, Characenorúmque regi parere. & Apamiam sitam, vbi restagnatio Euphratis cum Tigri confluat. Itaque molientes incursionem Parthos, operibus obiectis inundatione arceri. Nunc à Charace dicemus orá, Epiphani primum exquisitam, Locus vbi Euphratis ostium fuit, flumen salsum, promontorium Chaldone, voragini similius, quàm mari, per I. M. oræ flumen Achana, deserta c. M. p. vsque ad insulam Icharam. Sinus Capeus, quem accolunt Gaulopes & Chateni. Sinus Gerraicus. Oppi
30 dum Gerra v. M. pass. amplitudine, turres haber ex salis quadratis molibus. A litore I. M. passuum regio Attene. Ex aduerso Tylos insula, totidem millibus à litore, plurimis margaritis celeberrima, cum oppido eiusdem nominis: iuxtáque altera minor, à promontorio eius XII. M. pass. Vltrà magnas aspici insulas tradunt, ad quas non sit peruentú. Huius ambitum CXII. M. D. passuum, à Perside longiùs abesse, aditi vno alueo angusto. Insula Asgilia, Gentes Nocheti, Zurachi, Borgodi, Cataræi, Nomades. Flumé Cynos. Vltra nauigationem incomperram ab eo latere propter scopulos tradit Iuba, prætermissa mentione oppidi Omanorum Batrasabbes, & Omanæ, quod priores celebrem portum Carmaniæ fecere. Item Omnæ & Athanæ, quæ nunc oppida maximè celebrari à Persico mari nostri negotiatores dicunt. A flumine Canis, vt Iuba tradit, mons adusto
40 similis. Gentes Epimaranitæ. Mox Ichthyophagi, insula deserta, gentes Bathymi. Eblitei montes, insula Omœnus. Portus Machorbæ, insulæ Etaxalos, Onchobrice, gens Chadæi. Insulæ sine nominibus multæ: celebres verò Isura, Rhinnea, & proxima, in qua scriptæ sunt stelæ lapideæ literis incognitis. Goboëa portus, Bragæ insulæ desertæ. Gens Thaludæi. Dabanegoris regio. Mons Orsa cum portu. Sinus Duatus, insulæ multæ. Mons Tricoryphos. Regio Cardalena, insulæ Solanidæ, Capina. Item Ichthyphagorum. Deinde Glari. Litus Hammæum, vbi auri metalla. Regio Canauna, gentes Apitami, Gasani. Insula Deuadæ. Fons Goralus, Garpheti, insulæ Aleu & Amnamethu. Gens Darræ insulæ Chelonitis, Ichthyophagon multæ. Eodáda deserta, Basag Mulræ Sabæorum. Flumina, Thamar, Amnon, insulæ Doliceæ. Fontes Daulotes, Dora: insulæ Pteros: Labanis, Cobo-
50 ris, Sambracate, & oppidum eodem nomine in continenti. A Meridie insulæ multæ, maxima Camari. Flumen, Mysecros. Portus, Leupas. Scenitæ Sabæi. Insulæ multæ.

† à regione Ciliciæ, &c.

† sed à tabernaculis cognominati.

Emporium eorum Acila, ex quo in Indiam nauigatur, Regio, Amithoscuta, Damnia. Mizi maiores & minores, Drimati, Macæ. Horum promontorium contra Carmaniam est. Distat quinquaginta mill. passuum. Mira res ibi traditur: Numenium ab Antiocho rege Mesenæ præpositum, ibi vicisse eodem die classe, æstúque reuerso iterum equitatu contra Persas dimicantem, & gemina trophæa eodem in loco Ioui ac Neptuno statuisse. Insula in alto obiacet Ogyris, clara Erythra rege ibi sepulto. Distat à continente centum viginti quinque mil. pass. circuitu c x i i. M. pass. Nec minus altera clara in Azanio mari Dioscoridu, distans à Syagro extimo promontorio c c l x x x. mill. pass. Reliqui in continente à noto etiamnum Autaride, in montes v i i. dierum transitus. Gentes Larendani, Catabani, Gebanitæ pluribus oppidis, sed maximis, Nagia, & Tamna templorum l x v. Hæc est amplitudinis significatio. Promontorium, à quo ad cõtinentem Troglodytarum l. M. p. Toani, Acchitæ, Chatramotitæ, Tomabei, Antidalei, Lexianæ, Agrei, Cerbani, Sabæi Arabum propter thura clarissimi, ad vtraque maria porrectis gentibus. Oppida eorum in Rubro litore Marane, Marma, Corolia, Sabatra: intus oppida Nascus, Cardaua Carnus, & quò merces odorum deferunt, Tomala. † Pars eorum Atramitæ, quorum caput Soborale l x. templa muris includens. Regia tamen omnium est Mariaba. Sinum obtinet x c i i i i. M. pass. refertum insulis odoriferis. Atramitis in mediterraneo iunguntur Minæi: mare accolunt & Elamitæ. Oppidum eiusdẽ nominis. Iis iuncti Cagulatæ. Oppidum Siby, quod Græci Apaten vocant: Arsicodani, Vadei cum oppido magno, Barasei, Licheni. ∴Sygaros insula, quam canes non intrant, expositíque circa litora errando moriuntur. Sinus intimus, in quo Leanitæ, qui nomen ei dedere. Regia eorum Agra, & in sinu Læana, vel, vt alij, Aelana. Nam & ipsum sinum nostri Aelaniticum scripsere, alij Aelenaticum, Artemidorus Alaniticum, Iuba Læniticum. Circuitus Arabiæ à Charace Leana colligere proditur quadragies octies centena l x v. M. Iuba paulo minus $\overline{x\ l}$. M. putat. Latissima est à Septentrione inter oppida Heroum & Characem. Nunc & reliqua mediterranea eius dicantur. Nabatæis Thimaneos iunxerunt veteres: nunc sunt Taueni, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum, in quo omnis negotiatio conuenit. Hemuatæ, Analitæ oppida, Domada, Egra. Thamudei, oppidum Badanatha. Carrei, oppidum Chariati: Achoali, oppidum Phoda: ac Minæi, à rege Cretæ Minoe (vt existimant) originem trahentes: quorum Charmæi, oppidum x i i i i. M. pass. Mariaba Baramalacum, & ipsum nõ spernendum: item Carnon. Rhammei, & horum origo Rhadamanthus putatur frater Minois. Homeritæ, Massala oppido. Hamirei, Gedranitæ, Ampræ, Ibsanitæ, Bachilitæ, Sammei, Amathei cum oppidis Nessa & Cennesseri. Zamareni cum oppidis Saiace, Scantate, Bacascami. Riphearma oppidum, quo vocabulo hordeum appellant. Autei & Raui, Gyrei & Mathatæi Helmodenes cum oppido Ebode. Agacturi in montibus, oppido x x. M. passuum in quo fons Emischabales, quod significat camelorum oppidum. Ampelone colonia Milesiorum. Actrida oppidum, Calingij, quorum Mariaba oppidum significat dominos omnium. Oppida, Pallon, Murannimal iuxta flumen, per quod Euphratem emergere putant. Gentes Agrei, Hammonij. Oppidum, Athenæ, Cauraraui, quod significat ditissimos armento: Coranitæ, Cæsani, Choani. Fuerunt & Græca oppida, Arethusa, Larissa, Chalcis, deleta variis bellis. Romana arma solus in eam terram adhuc intulit Aelius Gallus ex equestri ordine. Nam C. Cæsar Augusti filius prospexit tantùm Arabiam. Gallus oppida diruit non nominata ab autoribus, qui antè scripserunt, Egran, Annestum, Escam, Magusum, Tammacum, Labeciam, & suprà dictam Mariabam, circuitu v i. M. passuum. Itẽ Caripeta, quò longissimè processit. Cætera explorata retulit: Nomades lacte & ferina carne vesci: reliquos vinum, vt Indos, palmis exprimere, oleum sesamæ. Numerosissimos esse Homeritas, Minæis fertiles agros palmetis arbustísque, in pecore diuitias. Cembanos & Arios armis præstare, maximè Chatramotitas. Caræis latissimos & fertilissimos agros. Sabæos ditissimos syluarum fertilitate odorifera, auri metallis, agrorum riguis, mellis ceræque prouentu. De odoribus suo dicemus volumine. Arabes, mitrati degunt, aut intonso crine: barba abraditur, præterquàm in superiore labro

†Vera lectio sic habet: Pagus eorum Atramitæ, quorum caput Sobora, lx templa muris includens. Infrà enim libr. 12 cap. 14 Sabæorũ pagum facit Atramitarum quo & Sabotam collocat, regni totius ciuitatem.

∴Sygros.

bro. Aliis & hæc intonsa: mirúmque dictu, ex innumeris populis pars æqua in commerciis, aut latrociniis degit: in vniuersum gentes ditissimæ, vt apud quas maximè opes Romanorum Parthorúmque subsidant, vendentibus quæ è mari aut syluis capiant, nihil inuicem redimentibus. Nunc reliquam oram Arabiæ cõtrariam persequemur. Timosthenes totum sinum quatridui nauigatione in longitudinem taxauit, bidui in latitudinem, angustias iiii. M.D. pass. Eratosthenes ab ostio xiii. M. in quanque partem. Artemidorus Arabiæ latere xiiii. quinquaginta mill.

Sinus maris Rubri, Troglodytici, & Aethiopici.

CAP. XXIX.

TRoglodytico verò xi. lxxxii. M. pass. Ptolemaida vsque. Agrippa xiiii. xxii. mill. pass. sine differentia laterũ. Plerique latitudinem cccclxii. prodiderunt, faucésque hyberno orienti obuersas, alij quatuor mil. alij septem mil. alij duodecim mil. pas. patere. Situs autem ita se habet. A sinu Aelanitico alter sinus, quem Arabes Aeant vocant, in quo Heroum oppidum est. Fuit & Cambysu inter Nelos & Marchadas, deductis eò ægris exercitus. Gens Tyra: Daneon portus, ex quo nauigabilem alueum perducere in Nilum, qua parte ad Delta dictum decurrit lxii. mill. pass. interuallo (quod inter flumen & Rubrum mare interest) primus omnium Sesostris Aegypti rex cogitauit: mox Darius Persarum: deinde Ptolemæus sequens: qui & duxit fossam latitudine pedum centum, altitudine triginta, in longitudinem xxxvii. mil. cccc. pas. vsque ad fontes amaros. Vltrà deterruit inundationis metus, excelsiore tribus cubitis Rubro mari comperto, quàm terra Aegypti. Aliqui non eam afferunt causam, sed ne immisso mari corrumperetur aqua Nili, quæ sola potus præbet. Nihilominus iter totum terendo frequentatur à mari Aegyptio, quod est triplex: Vnum à Pelusio per harenas, in quo nisi calami defixi regant, via non reperitur, subinde aura vestigia operiente. Alterum vero duo mill. passuum vltra Casium montem, quod à sexaginta mill. passuum redit in Pelusiacã viam. Accolunt Arabes Autei. Tertium à † Gerro (quod Adipson vocant) per eosdem Arabes sexaginta mill. passuum propius, sed asperum montibus, & inops aquarum. Eæ viæ omnes Arsinoen ducunt, conditam sororis nomine in sinu Charandra, à Ptolemæo Philadelpho: qui primus Troglodyticen excussit, & amnem qui Arsinoen præfluit, Ptolemæum appellauit. Mox oppidum paruum est Aennum, pro quo alij Philoteram scribunt. Deinde sunt Azarei, ex Troglodytarum connubiis Arabes feri. Insulæ, Sapirene, Scytala, mox deserta ad Myos hormon, vbi fons Tadnos, mons Eos, insula Lambe, portus multi, Berenice, oppidum matris Philadelphi nomine, ad quod iter à Copto diximus. Arabes Autei & Gnebadei. Troglodytice, quam prisci Michoen, alij Midoen dixere. Mons Pentedactylos: insulæ Stenæ deiræ aliquot, Halonnesi non pauciores: Cardamine, Topazos, quæ gemmæ nomen dedit. Sinus insulis refertus: ex iis quæ Mareu vocantur, aquosæ: quæ Eraronos, sitientes. Regum ij præfecti fuere. Introrsus Candei, quos Ophiophagos vocant, serpentibus vesci assueti. Neque alia regio fertilior earum. Iuba, qui videtur diligentissimè prosecutus hæc, omisit in hoc tractu (nisi si exemplarium vitium est) Berenicen alteram, quæ Panchrysos cognominata est: & tertiam, quæ Epidires, insignem loco. Est enim sita in ceruice longè procurrẽte, vbi fauces Rubri maris, iiii. mil. cccc. passuum, ab Arabia distant. Insula ibi Cytis, topazium ferens & ipsa. Vltrà syluæ, vbi Ptolemais à Philadelpho condita ad venatus elephantorum, ob id Epitheras cognominata, iuxta lacum Monoleum. Hæc est regio secundo volumine à nobis significata: in qua quadragintaquinque diebus ante solstitium, totidémque posteà hora sexta consumuntur vmbræ, & in Meridiem reliquis horis cadunt, cæteris diebus in Septentrionem: cùm in Berenice, quam primam posuimus, ipso die solstitij sexta hora vmbræ in totum absumantur, nihilque adnotetur aliud noui. Dcii. mil. passuum interuallo à Ptolemaide, res ingentis exempli, locúsque subtilitatis immensæ, mundo ibi deprehenso, cùm indubitata ratione vmbrarum Eratosthenes mensuram terræ † prodere inde cœperit. Hinc Azanium mare, promontorium, quod aliqui Hispalum scripsere: lacus, Mandalum: insula

† Gereum, scribendũ videtur ex Ptolemæo, qui id oppidum inter Pelusiũ & Casium montem collocat.

† prodere inceperit.

Colocasitis, & in alto multæ, in quibus testudo plurima. Oppidum, Suchæ, insula Daphnidis, oppidum Adultion. Aegyptiorum hoc serui à dominis profugi condidere. Maximum hic emporium Troglodytarum, etiam Aethiopum. Abest à Ptolemaide quinque dierum nauigatione. Deferunt plurimum ebur, rhinocerotum cornua, hippopotamorum coria, celtium testudinum, sphingia, mancipia. Suprà Aethiopes Aroteres: insulæ, quæ Aliæu vocantur: item Bacchias & Antibacchias, & Stratonis. Hinc in ora Aethiopiæ sinus incognitus, quod admiremur, cùm vlteriora mercatores scrutentur. Promontoriũ, in quo fons Cucios, expetitus nauigantibus. Vltrà Isidis portus decem dierum remigio ab oppido Adulitarum distans. In eum Troglodytis myrtha confertur. Insulæ ante portum duæ, Pseudopylæ vocantur: interiores totidem, Pylæ. In altera stelæ lapideæ literis ignotis. Vltrà sinus Abalites. Insula Diodori, & aliæ desertæ. per continentem quoque deserta. oppidum Gaza, promontorium & portus Mossylites, quò cinnamomum deuehitur. Hucusque Sesostris exercitum duxit. Aliqui vnum Aethiopiæ oppidum vltrà ponunt in litore Batagaza. A Mossylite promontorio Atlanticum mare incipere vult Iuba, præter Mauritanias suas Gadeis vsque nauigandum Coro Cuius tota sentẽtia hoc in loco subtrahenda non est. A promontorio Indorum, quod vocatur Lepteacra, ab aliis Drepanum, proponit recto cursu, præter exusta, ad Malchu insulam $\overline{\text{xv}}$. mill. pass. esse. Inde ad locum, quem vocant Sceneos, c c x x v. M. Inde ad insulã Sadanum centumquinquaginta mill. pass. Sic fieri ad apertum mare $\overline{\text{xviii}}$. l x x x v. mil. pass. Reliqui omnes propter Solis ardorem nauigari posse non putauerunt. Quin & commercia ipsa infestant ex insulis Arabes Ascitæ appellati, quoniã bubulos vtres binos sternentes ponte, piraticam exercent sagittis venenatis. Gentes Troglodytarum idem Iuba tradit Therothoas à venatu dictos, miræ velocitatis: sicut Ichthyophagos, natantes ceu maris animalia: Bargenos. Zageras, Chalybas, Saxinas, Syrecas, Daremas, Domazanes. Quin & accolas Nili à Syene non Aethiopum populos, sed Arabum esse dicit vsque Meroen, † Solis quoque oppidum, quod non procul Memphi in Aegypti situ diximus, Arabas conditores habere. Sunt & qui vlteriorem ripam Aethiopiæ auferant, adnectántque Africæ. ripas autem incolere propter aquam. Nos relicto cuique intelligẽdi arbitrio, oppida quo traduntur ordine vtrinque ponemus. A Syene, & prius Arabiæ latere, gens Catadupi. Deinde Syenitæ. Oppida, Tacompson, quam quidam appellauerunt Thathicen, Aranium, Sesanium, Sandura, Nasaudum, Anaudoma, Cumara, Beta & Bochiana, Leuphithorga, Tãtarene, Mœchindira, Noa, Gophoa, Gystatæ, Megeda, Lea, Rhemnia, Nupsia, Direa, Pataga, Bagada, Dumana, Rhadata, in quo felis aurea pro deo colebatur. Boron in mediterraneo, Mallos, proximum Meroæ. sic prodidit Bion. Iuba aliter: Oppidum in monte Megatichos, inter Aegyptum & Aethiopiam, quod Arabes Myrson vocauere. Deinde Tacompson, Aranium, Sesanium, Piden, Mamuda, Corambin: iuxta eã bituminis fontem, Hammodara, Prosda, Parenta, Mama, Tessara, Gallas, Zoton, Graucomen, Emeum, Pidibotas, Hebdomecontacometas, Nomadas in tabernaculis viuẽtes: Cysten, Pemmam, Gadagalen, Paloin, Primmin, Nupsin, Daselin, Patin, Gambreues, Magasen, Segasmala, Cranda, Denna, Cadeuma, Thena, Batha, Alana, Macua, Scammos, Goram in insula: ab iis Abala, Androcalim, Seren, Mallos, Agocen. Ex Africæ latere tradita sunt eodem nomine Tacompsos alteri, siue pars prioris: Magota, Sea, Edosa, Pelenaria, Pyndis, Magusa, Bauma, Linitima, Spyntuma, Sydopta, Gensoa, Pindicitora, Eugoa, Orsima, Suasa, Maima, Rhuma, Vrbubuma, Mulona, quod oppidum Græci Hypaton vocarunt: Pagoargas, Zamnes, vnde elephanti incipiant: Mamblia, Berresa, Cetuma. Fuit quondam & Epis oppidum contra Meroen, antequàm Bion scriberet, deletum. Hæc sunt prodita vsque Meroen: ex quibus hoc tempore nullum prope vtroque latere extat. Cætera solitudines, nuper renuntiauere principi Neroni, missi ab eo milites prætoriani cum tribuno ad explorandum, inter reliqua bella & Aethiopicum cogitanti. Intrauere autem & eò arma Romana Diui Augusti temporibus, duce P. Petronio, & ipso equestris ordinis † præfecto Aegyptus. Oppida eorum expugnauit, quæ sola inuenerat, quo dicemus,

† Hæc referendum videtur, quod paulò post sequitur, alienam in sedem perperam traiectum. Ripas autem incolere propter aquam: Aut legendum vt [illegible], incolere, nõ incolere quem admodum in Ant. cod. scriptum reperitur.

† præfecto Aegypti. Is oppida eorũ &c.

mus ordine: Pselchin, Primin, Aboccin, Phthurin, Cambusin, Attenan, Stadisin, ubi Nilus præcipitans se, fragore auditum accolis aufert. Diripuit & Napata. Longissimè autem à Syene progressus est d c c c l x x. mill. passuum. Nec tamẽ arma Romana ibi solitudinem fecerunt. Aegyptiorum bellis attrita est Aethiopia, vicissim imperitando seruiendóque, clara & potens etiam vsque ad Troiana bella Memnone regnante: & Syriæ imperitasse eam, nostróque litore ætate regis Cephei patet Andromedæ fabulis. Simili modo & de mensura eius varia prodidere: primus Dalion vltra Meroen longè subuectus: mox Aristocreon, & Bion, & Basilis: Simonides minor etiam, quinquennio in Meroe moratus, cùm de Aethiopia scriberet. Nam & Timosthenes classium Philadelphi præfectus, sine 10 mensura dierũ l x. à Syene Meroen iter prodidit. Eratosthenes d c x x v. mill. Artemidorus d c. mil. Sebosus ab Aegypti extremis sexdecies centena l x x v. mill. pass. vnde proximè dicti $\overline{\text{x ii}}$. l x x. Verùm omnis hæc finita nuper disputatio est: quoniã à Syene † d c c. c l x i i. mill. Neronis exploratores renuntiauere his modis: A Syene Hieran sycaminon l i i i i. M. pass. Inde Tama l x x v. M. pass. regionem Euonymiton Aethiopum primam c x x. Acinam l i i i i. M. Pitaran x x v. Tergedum c v i. M. Insulam Gagauden esse in medio eo tractu. Inde primùm visas aues psitaccos, & ab altera (quæ vocatur Artigula) animal sphingion, à Tergedo cynocephalos. Inde Napata l x x x. mil. Oppidum id paruum inter prædicta solum. Ab eo ad insulam Meroen c c c l x. M. Herbas circa Meroen demum viridiores syluarúmque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorúmque ve-20 stigia. Ipsum oppidum Meroen ab introitu insulæ abesse l x x. M. pass. iuxtáque aliam insulam Tatu dextro subeuntibus alueo, quæ portum faceret. Aedificia oppidi pauca. Regnare fœminam Candacen, quod nomẽ multis iam annis ad reginas transiit. Delubrum Hammonis & ibi religiosum, & toto tractu sacella. Cæterùm cùm potirentur rerum Aethiopes, insula ea magnæ claritatis fuit. Tradunt armatorum c c l. mill. dare solitam, artificum c c c c. M. alere. Reges Aethiopum x l v. & hodie traduntur.

† Legendum videtur d c c. c l x x i i i. numeris sequentibus cũ hac summa ad amussim congruentibus.

Multiformes & miræ hominum effigies.

CAP. XXX.

Vniuersa verò gens Aetheria appellata est, deinde Atlantia, mox à Vulcani filio Aethiope Aethiopia. Animalium hominúmque effigies monstriferas circa extre-30 mitates eius gigni minimè mirum, artifici ad formanda corpora effigiésque cælandas mobilitate ignea. Ferunt certè ab Orientis parte intima gentes esse sine naribus, æquali totius oris planitie. Alias superiore labro orbas, alias sine linguis. Pars etiam ore concreto & naribus carens, vno tantùm foramine spirat, potúmque calamis auenæ trahit, & grana eiusdem auenæ, sponte prouenientis ad vescendum. Quibusdam pro sermone nutus motúsque membrorum est. Quibusdam ante Ptolemæum Lathyrum regem Aegypti ignotus fuit vsus ignium. Quidam & Pygmæorum gentem prodiderunt ante paludes, ex quibus Nilus oriretur. In ora autem, vbi desiimus, continui montes ardentibus similes rubent. Troglodytis & Rubro mari à Meroe tractus omnis superponitur: à Napata tridui itinere ad Rubrum litus, aqua pluuia ad vsum compluribus lo-40 cis seruatur, fertilissima regione, quæ interest, auri. Vlteriora Atabuli Aethiopum gens tenet. Deinde contra Meroen Megabari, quos aliqui Adiabaras nominauere, oppidum habent Apollinis. Pars eorum Nomades, quæ elephantis vescitur. Ex aduerso in Africæ parte Macrobij. Rursus à Megabaris Memnones & Dauelli, dierúmque viginti interuallo Critensi. Vltra eos Dochi, deinde Gymnites semper nudi. Mox Anderæ, Mathitæ, Mesagebes, Hipporeæ, atri coloris tota corpora rubrica illinunt. At ex Africæ parte Medimni. Deinde Nomades cynocephalorum lacte viuentes, Olabi, Syrbotæ, qui octonûm cubitorum esse dicuntur. Aristocreon Libyæ latere à Meroe oppidum Tolen dierum quinque itinere tradit. Inde dierum duodecim Esar Aegyptiorum oppidum, qui Psammeticum fugerint. In eo produntur annis trecentis habitasse. Contrà 50 in Arabico latere Daron oppidum esse eorum. Bion autem Sapen vocat, quod ille Esar, & ipso nomine aduenas ait significari. Caput eorum in insula † Sembobitin, & tertium

† Sunt qui malint Psebohitin nimirũ à Pseboa lacu, quem supra Meroen collocat Strabo fatis amplam insignem insula eóque egregiè habitata.

in Arabia,Sai.Inter montes autem & Nilum Symbari sunt,Phalanges,in ipsis verò montibus Asachæ multis nationibus.Abesse à mari dicuntur dierum quinque itinere.Viuunt elephantorum venatu.Insula in Nilo Semberritarũ,reginæ paret.Ab ea Nubei Aethiopes dierum octo itinere.Oppidum eorũ Nilo impositum,Tenupsis. Sambri apud quos quadrupedes omnes sine auribus,etiam elephanti. At ex Africæ parte Ptoembari,Ptoemphanæ,qui canem pro rege habent, motu eius imperia augurantes,Aurruspi oppido longè à Nilo sito.Posteà Achisarmi,Phaliges,Marigeri,Casamarri. Bion & alia oppida in insulis tradit,à † Sembobiti Meroen versus dierum toto itinere viginti.Proximæ insulæ,oppidum Semberritarum sub regina:& aliud Asaralterius oppidum Daron. Tertiam Medoen vocant,in qua oppidum Asel. Quartam eodem, quo oppidum, nomine Garoden.Inde per ripas oppida, Nautos,Modundam,Andatim,Setundum,Colligat,Secande,Nauectabe,Cumi,Agrospi,Aegipam,Candrogari, Arabam,Summaram. Regio suprà Sirbitum,vbi desinunt montes, à quibusdam habere maritimos Aethiopas,Nisicastes,Nisitas,quod significat ternûm & quaternûm oculorum viros: non quia sic sint,sed quia sagittis præcipua contemplatione vtantur.† Ab ea verò parte Nili,quæ supra Syrtes maiores,Oceanúmque meridianum protenditur, Dalion vocatos esse dicit,pluuia tantum aqua vtentes Cisotos,Longoporos. Ab Oecalicibus dierum quinque itinere Vsibalcos,Isuelos,Pharusos,Valios,Cispios.Reliqua deserta.Deinde fabulosa: ad Occidentem versus Nigroe, quorum rex vnum oculum habeat in fronte. Agriophagi, pantherarum & leonum carnibus maximè viuentes. Pamphagi, omnia mandentes. Anthropophagi humana carne vescentes. Cynamolgi,caninis capitibus. Artabatitæ quadrupedum ferarum modo vagi.Deinde Hesperij,Perorsi, quos in Mauritaniæ confinio diximus.Pars quædam Aethiopum locustis tantùm viuit, fumo & sale duratis in annua alimenta: ii quadragesimum annum vitæ non excedunt. Aethiopum terram vniuersam cum mari Rubro patere in longitudinem semel & vicies centena l x x. mill.pass.in latitudinem cum superiore Aegypto † duodecies centena x c v i i.M. Agrippa existimauit. † Quidam longitudinem ita diuiserunt.A Meroe Sirbitum x i i.dierum nauigationem. Ab ea x i i.ad Dauellos.Ab iis ad Oceanum Aethiopicum sex dierum iter.In totum autem ab Oceano ad Meroen d c c x x v. mill.pass.esse inter autores ferè conuenit:inde Syenen,quantum diximus.Sita est Aethiopia ab Oriente hyberno ad Occidentem hybernum.Meridiano cardine syluæ hebeno maximè virentia media eius parte imminens mari mons excelsus,æternis ardet ignibus,Theôn ochema dictus Græcis:à quo nauigatio quatridui ad promontorium,quod Hesperion ceras vocatur, confine Africæ iuxta Aethiopes Hesperios. Quidam & in eo tractu modicos colles amœna opacitate vestitos Aegipanum Satyrorúmque produnt.

† Pseboid

† Locũ hunc Plinius minus malè sic legi posse arbitrar. Ab ea verò parte cæli, quæ supra Syrtes maiores Oceano meridiano protenditur

† Cale[illegible] ratio videtur exposcere, vt Quindecies centena xc vij. M legamus. Etenim summa conficitur si dcxxv. millibus quibus Meroe distat ab Oceano, iungãtur dccclxxij millia, quod est interuallum quo Meroes distat à Syene, extremo Aethopiæ termino

† Melius sic. Sunt qui latitudinẽ ita diuiserunt

Hæc enim distatio fit à Septentrione in Meridiẽ cùm Aethiopiæ longitudo, ipso etiam Plinio teste, ab ortu hyberno in Occasum hybernum porrigatur.

Insulæ Aethiopici maris. CAP. XXXI.

INsulas toto eo mari & Ephorus complures esse tradidit,& Eudoxus,& Timosthenes: Clitarchus verò Alexandro regi renuntiatam adeò diuitem,vt equos incolæ talentis auri permutarent. Alteram, vbi sacer mons opacus sylua repertus esset, distillantibus arboribus odore miræ suauitatis. Contra sinum Persicum Cerne nominatur insula aduersa Aethiopiæ, cuius neque magnitudo, neque interuallum à continente constat Aethiopas tantùm populos habere proditur. Ephorus autor est,à Rubro mari nauigantes in eam non posse propter ardores vltra quasdam columnas(ita appellantur paruæ insulæ)prouehi. Polybius in extrema Mauritania contra montem Atlantem à terra stadia octo abesse prodidit Cernen.Nepos Cornelius ex aduerso maximè Carthaginis à continente passus mille: non amphorem circuitu duobus millibus. Traditur & alia insula contra montem Atlantem, & ipsa Atlantis appellata. Ab ea quinque dierum nauigatione solitudines ad Aethiopas Hesperios, & promontorium,quod vocauimus Hesperion ceras, inde primum circumagente se terrarum fronte in Occasum,ac mare Atlanticum.Contra hoc promontoriũ Gorgades insulæ narrantur,Gorgonum quondam domus, bidui nauigatione distantes à continente, vt tradit Xenophon Lampsacenus.

Penetrauit

Penetrauit in eas Hanno Pœnorum Imperator, prodiditq; hirta fœminarum corpora, viros pernicitate euasisse: duarúmque Gorgonum cutes argumenti & miraculi gratia in Iunonis templo posuit, spectatas vsque ad Carthaginem captam. Vltra has etiamnum duæ Hesperides insulæ narrantur. Adeóque omnia circa hæc incerta sunt, vt Statius Sebosus à Gorgonum insulis prænauigatione Atlantis dierum x l. ad Hesperidum insulas cursum prodiderit, ab iis ad Hesperion ceras vnius. Nec Mauritaniæ insularum certior fama est. Paucas modò constat esse ex aduerso Autololum, à Iuba repertas, in quibus Gætulicam purpuram tingere instituerat.

De fortunatis insulis. CAP. XXXII.

SVnt, qui vltra eos Fortunatas putant esse, quasdámque alias: quorum numero idem Sebosus etiam spatia complexus, Iunoniam abesse à Gadibus d c c l. M. pass. tradit. Ab ea tantundem ad Occasum versus Pluuialiam, Caprariámque: in Pluuialia non esse aquã, nisi ex imbribus. Ab iis c c l. M. pass. Fortunatas, contra læuam Mauritaniæ v i i i. M. pass. Oram Solis vocari in conualle à conuexitate, & Planariam à specie, conuallis circuitu c c c. M. passuum. Arborum ibi proceritatem ad centũ quadragintaquatuor pedes adolescere. Iuba de Fortunatis ita inquisiuit: sub Meridiem positas esse prope occasum, à Purpurariis † d c c x x v. M. passuum, sic vt c c l. supra occasum nauigetur: deinde per l x x v. M. passuum ortus petatur. Primam vocari Ombrion nullis ædificiorum vestigiis: habere in montibus stagnum, arbores similes ferulæ, ex quibus aquæ exprimantur, ex nigris amara, ex candidioribus potui iucunda. Alteram insulam Iunoniam appellari, in ea ædiculam esse tantùm lapide extructam. Ab ea in vicino eodem nomine minorem. Deinde Caprariam lacertis grandibus refertam. In conspectu earum esse Niuariam, quæ hoc nomen accepit à perpetua niue, nebulosam. Proximam ei Canariam vocari, à multitudine canum ingentis magnitudinis: ex quibus perducti sunt Iubæ duo: apparéntque ibi vestigia ædificiorum. Cùm autem omnes copia pomorum & auium omnis generis abundent, hanc & palmetis caryotas ferentibus, ac nuce pinea abundare. Esse copiam & mellis. Papyrum quoque & siluros in amnibus gigni. Infestari eas belluis, quæ expellantur assiduè, putrescentibus. At abundè orbe terrarum extrà intrà indicato, colligenda in arctum mensura æquorum videtur.

[† Legendum d c x x v. nã eũ ex vetust. cod. tũ ex numeris sequentibus, summe hunc ad vnguẽ congruẽtibus.]

Terræ per mensuras computatæ digestio. CAP. XXXIII.

POlybius à Gaditano freto longitudinem directo cursu ad os Mæotis, x x x i i i i. x x x v i i. M. c c c c c. passuum prodidit. Ab eodem initio ad Orientẽ recto cursu Siciliam x i i. l x. M. c c c c c. pas. Cretam c c c l x x v. M. pass. Rhodũ c l x x x v i. M. c c c c c. pas. Chelidonias tantundem: Cyprum c c c x x v. M. pass. Inde Syriæ Seleuciam Pieriam c x v. M. passuum. Quæ computatio efficit vicies ter centena x l. M. passuum. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Isicum per lõgitudinem directam x x x i i i i. x l. passuum M. taxat, in quo haud scio an sit error numeri, quoniam idem à Siculo freto Alexandriam cursus x i i. l. M. passuum tradidit. Vniuersus autem circuitus per sinus dictos ab eodem exordio colligit † ad Mæotin lacum c l v i. M. passuũ. Artemidorus adiicit d c c l v i. M. Idem cum Mæotide c l x x i i i. x c. M. passuum esse tradit. Hæc est mensura inermium, & pacata audacia fortunam prouocantium hominum. Nunc ipsarũ partium magnitudo comparabitur, vtcunque difficultatem afferet authorũ diuersitas. Aptissimè tamen spectabitur ad longitudinem latitudine addita. Est ergo ad hoc præscriptum Europæ magnitudo l x x x i. x l v i i i. M. passuũ. Africæ (vt media ex omni varietate prodentium sumatur computatio) efficit longitudo x x x v i i. x l v i i i. M. Latitudo, quà colitur, nusquam ducenta quinquaginta millia passuum, excedit. Sed quoniã à Cyrenaica eius parte nongentorum decem millium passuum, eam fecit Agrippa, deserta eius ad Garamantas vsque, quà noscebantur, complectens, vniuersam mensurã quæ venit in cõputationem, x l v i. v i i i. M. pass. efficit. Asiæ longitudo in confesso est l x i i i. M. d c c l. M. pass. Latitudo sanè computetur ab Aethiopico mari Alexandriã iuxta Nilum sitam, vt per Meroen & Syenen mẽsura currat, x v i i i. l x x v. M. p. Apparet ergo Europã paulo minus

[† intra Mæotin]

dimidia Asiæ parte maiorem esse, quàm Asiam. Eandem altero tanto & sexta parte Africæ ampliorem, quàm Africam. Quòd si misceantur omnes summæ, liquido patebit Europam totius terræ tertiam esse partem & octauam paulo amplius: Asiam verò quartā & quartamdecimam: Africam autem quintam & insuper sexagesimā. His addemus etiamnum vnam Græcæ inuentionis sententiam vel exquisitissimæ subtilitatis, vt nihil desit in spectando terrarum situ indicatisque regionibus noscatur, † & quæ cuique earum societas sit siue cognatio dierum ac noctium, quibusque inter se partes vmbræ & æqua mundi conuexitas. Ergo reddetur hoc etiam, terráq; vniuersa in membra cæli digeretur. Plura sunt autem hæc segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauere, Græci parallelos.

† cum quo cuique earū societas sit.

Digestio terrarum in parallelos, & vmbras pares. 10

CAP. XXXIIII.

Principium habet Indiæ pars versa ad Austrum. Patet vsque Arabiam & Rubri maris accolas. Continentur Gedrosi, Persæ, Carmani, Elymæi, Parthyene, Aria, Susiane, Mesopotamia, Seleucia cognominata Babylonia, Arabia ad † Petras vsque, Syria Cœle, Pelusium Aegyptiinferiorq; ora, quæ vocatur Alexandriæ, Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Thapsus, Adrumetum, Clupea, Carthago, Vtica, vtraque Hippo, Numidia, Mauritania vtraque, Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cæli circumplexu æquinoctij die media, vmbilicus, quem gnomonem vocāt, v i i. pedes longus, vmbram non amplius i i i i. pedes longā reddit. Noctis verò dieique lōgissima spatia horas x i i i i. æquinoctiales habent, breuissima è contrario x. Sequens circulus incipit ab India vergēte ad occasum vadit per medios Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorē, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolymā, Ascalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botryn, Tripolin, Byblum, Antiochiam, Laodiceā, Seleuciam, Ciliciæ maritima, Cyprum, austrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, septentrionalia Africæ & Numidiæ. Vmbilicus æquinoctio x x x v. pedum, vmbram viginti quatuor pedes longam facit. Dies autem nóxque maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accedente iis quinta parte vnius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tēdit per Caspias portas Mediæ proximas, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphyliæ Siden, Lycaoniam, Lyciæ Patara, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnassum, Gnidum, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Gythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messenen, Peloponnesi, Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniæ austrina, Carteiam, Gades. Gnomonis centum vnciæ, vmbram septuagintaseptem vnciarum faciunt. Longissimus dies est æquinoctialium horarum quatuordecim atque dimidiæ, cum trigesima parte vnius horæ. Quarto subiacent circulo, quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipylus, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletos, Samos: Chios, Icarium mare, Cyclades Septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sicyon, Achaia, Patræ, Isthmos, Epirus, Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortiua, Hispaniæ maritima à Carthagine noua, & inde ad occasum. Gnomoni x x i. pedum, respondent vmbræ x v i. pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas quatuordecim, & duas tertias vnius horæ. Quinto continentur segmento ab introitu Caspij maris, Bactra, Iberia, Armenia, Mysia, Phrygia, Hellespontus, Troas, Tenedus, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyzicum, Lampsacum, Sinope, Amisum, Heraclea in ponto, Paphlagonia, Lemnus, Imbrus, Thasus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edessa, Berœa, Pharsalia, Carystum, Eubœa, Bœoti, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarentum, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Tuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni septem pedes, vmbræ sex. Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium quindecim. Sexta comprehensio, qua continetur vrbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, Septentr

† Petram

(margin line numbers: 20, 30, 40, 50)

Septentrionalia Armeniæ, Apolloniam ſupra Rhyndacum, Nicomediam, Nicæam, Chalcedonem, Byzantium, Lyſimachiam, Cherrhoneſum, Melanem ſinum, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Aenum, Beſſicam, Thraciam mediam, Pæoniam, Illyrios, Dyrrhachium, Canuſium, Apuliæ extima, Campaniam & Hetruriam, Piſas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Maſſiliam, Narbonem, Tarraconem, Hiſpaniam Tarraconenſem mediam, & inde per Luſitaniam. Gnomoni pedes nouem, vmbræ octo. Longiſſima diei ſpatia, horarum æquinoctialium quindecim, addita nona parte vnius horæ: aut, vt Nigidio placuit, quinta. Septima diuiſio ab altera Caſpij maris ora incipit: cadítque ſupra Callatim, Boſphorum, Boryſthenem, Tomos, Thraciæ auerſa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicetiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam, Picenum, Marſos, Pelignos, Sabinos, Vmbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniáque ab Apennino: tránſque Alpes, Galliam Aquitanicam, Viennam, Pyrenæum, Celtiberiã. Vmbilico trigintaquinque pedum, vmbræ trigintaſex, vt tamen in parte Venetiæ exæquetur vmbra Gnomoni: ampliſſima dies horarũ æquinoctialium quindecim, & quintarum partium horæ trium. Hactenus antiquorum exacta celebrauimus. Sequentium diligentiſsimi, quod ſupereſt terrarum tribus aſsignauere ſegmentis. A Tanai per Mæotin lacum & Sarmatas vſque Boryſthenem, atque ita per Dacos partémque Germaniæ, Gallias, Oceani litora amplexi, quod eſſet horarum ſedecim. Alterum per Hyperboreos & Britanniam, horarum decem & ſeptem. Poſtremò Scythicum à Rhiphæis iugis in Thulen, in quo dies continuarentur (vt diximus) noctéſque per vices. Iidem & ante principia, quæ fecimus, poſuere circulos duos. Primum per inſulam Meroen, & Ptolemaidem, in Rubro mari ad elephantorum venatus conditam: vbi longiſsimus dies duodecim horarum eſſet, dimidia hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui eſſet horarum tredecim. Iidèmque ſingulis dimidia horarum ſpatia vſque vltimum adiecere circulis. Et hactenus de terris.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER VII.

PROOEMIVM.

MVNDVS, & in eo terræ, gentes, maria, inſulæ, inſignes vrbes, ad hunc modum ſe habent. Animantium in eodem natura, nullius propè partis contemplatione minor eſt, ſi quidem omnia exequi humanus animus queat. Principium iure tribuetur homini, cuius cauſa videtur cuncta alia genuiſſe natura, magna & ſæua mercede contra tanta ſua munera: vt non ſit ſatis æſtimare, parens melior homini, an triſtior nouerca fuerit. Ante omnia vnum animantium cunctorum, alienis velat opibus: cæteris variè tegumenta tribuit, teſtas, cortices, coria, ſpinas, villos, ſetas, pilos, plumam, pennas, ſquamas, vellera. Truncos etiam arboréſque cortice, interdum gemino, à frigoribus & calore tutata eſt. Hominem tantum nudum, & in nuda humo, natali die abiicit ad vagitus ſtatim & ploratum, nullúmque tot animalium aliud ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. At Hercule riſus, præcox ille & celerrimus, ante quadrageſimum diem nulli datur. Ab hoc lucis rudimento, quæ ne feras quidem inter nos genitas, vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus: itáque feliciter natus iacet, manibus pedibúſq; deuinctis, flẽs, animal cæteris imperaturum: & à ſupplicijs vitam

auſpic

auspicatur, vnam tantùm ob culpam, quia natum est. Heu dementiam ab iis initiis existimantium ad superbiam se genitos. Prima roboris spes, primúmque téporis munus quadrupedi similem facit. Quando homini incessus? quando vox? quando firmum cibis os? quandiu palpitans vertex, summæ inter cuncta animalia imbecillitatis indicium? Iam morbi, totque medicinæ contra mala excogitatæ, & hæ quoque subinde nouitatibus victæ. Cætera sentire naturam suam, alia pernicitatem vsurpare, alia præpetes volatus, alia vires, alia nare: hominem scire nihil sine doctrina, non fari, non ingredi, non vesci: breuitérque non aliud naturæ sponte, quàm flere. Itaque multi extitere, qui non nasci optimú censerent, aut quàm ocyssimè aboleri. Vni animantium luctus est datus, vni luxuria, & quidem innumerabilibus modis, ac per singula membra: vni ambitio, vni auaritia, vni immensa viuendi cupido, vni superstitio, vni sepulturæ cura, atque etiam post se de futuro. Nulli vita fragilior, nulli rerum omnium libido maior, nulli pauor cõfusior, nulli rabies acrior. Denique cætera animantia in suo genere probè degunt: congregari videmus, & stare contra dissimilia: Leonum feritas inter se non dimicat: serpentum morsus non petit serpentes: ne maris quidem belluæ ac pisces, nisi in diuersa genera, sæuiunt. At Hercule homini plurima ex homine sunt mala.

Gentium mirabiles figuræ. CAP. I.

ET de vniuersitate quidem generis humani, magna ex parte in relatione gentium diximus. Neque enim ritus moresque nunc tractamus innumeros, ac totidé penè, quot sunt hominum cœtus quædam tamen non omittenda duco, maximéque longiùs à mari degentiũm quibus prodigiosa aliqua & incredibilia multis visum iri haud dubito. Quis enim Aethiopas, antequàm cerneret, credidit? aut quid non miraculo est cùm primum in notitiam venit? Quàm multa fieri non posse, priusquàm sint facta, iudicantur? Naturæ verò rerum vis atque maiestas, in omnibus momentis fide caret: si quis modò partes eius, ac non totam complectatur animo. Ne pauones, aut tigrium, pantherarúmque maculas, & tot animalium picturas commemorem, paruum dictu, sed immensum æstimatione, tot gentium sermones, tot linguæ, tanta loquendi varietas, vt externus alieno penè non sit hominis vice. Iam in facie vultúque nostro, cùm sint decem aut paulo plura mébra, nullas duas in tot millibus hominum indiscretas effigies existere: quod ars nulla in paucis numero præstet affectando. Nec tamen ego in plerisque eorum obstringã fidem meam, potiúsque ad autores relegabo, qui dubiis reddentur omnibus: modò ne sit fastidio Græcos sequi, tanto maiore eorum diligentia, vel cura vetustiore.

De Scythis & aliarum diuersitate gentium. CAP. II.

ESse Scytharum genera, & quidem plura, quæ corporibus humanis vescerentur, indicauimus. Idipsum incredibile fortasse, ni cogitemus in medio orbe terrarum, ac Sicilia & Italia fuisse gentes huius monstri, Cyclopas & Læstrigonas, & nuperrimè trans Alpes hominem immolari gentium earum more solitum: quod paulum à mandendo abest. Sed & iuxta eos, qui sunt ad Septentrionem versi, haud procul ab ipso Aquilonis exortu, specúque eius dicto, quem locum Gesclitron appellant, produntur Arimaspi, quos diximus, vno oculo in fronte media insignes: quibus assiduè bellum esse circa metalla cũ gryphis, ferarum volucri genere, quale vulgò traditur, eruente ex cuniculis aurum, mira cupiditate & feris custodientibus, & Arimaspis rapientibus, multi, sed maximè illustres Herodotus, & Aristeas Proconnesius scribunt. Super alios auté Anthropophagos Scythas, in quadam conualle magna Imai montis, regio est, quæ vocatur Abarimon, in qua syluestres viuunt homines, auersis post crura plantis, eximiæ velocitatis, passim cum feris vagantes. Hos in alio non spirare cælo, ideóque ad finitimos reges nõ pertrahi, neque ad Alexandrum Magnum pertractos, Beton itinerum eius mensor prodidit. Priores Anthropophagos, quos ad Septentrionem esse diximus decem dierum itinere supra Borysthenem amnem, ossibus humanorum capitum bibere, cutibúsque cum capillo pro † mantelibus ante pectora vti, Isigonus Nicæensis. Idem in Albania gigni quosdã glauca oculorum acie, à pueritia statim canos, qui noctu plusquàm interdiu cernant.

† Mantelia quæ hic intelligat Plinius, explicat Cæl. Rhodig. Antiq. lect. lib. 26, cap. 10.

Idem

Idem itinere dierum x. supra Borysthenem, Sauromatas tertio die cibum capere semper. Crates Pergamenus in Hellesponto circa Parium, genus hominum fuisse tradit, quos Ophiogenes vocat serpentum ictus contactu leuare solitos, & manu imposita venena extrahere corpori. Varro etiam nunc esse paucos ibi, quorum saliuæ contra ictus serpentum medeantur. Similis & in Africa gens Psyllorum fuit, vt Agatharchides scribit, à Psyllo rege dicta, cuius sepulcrum in parte Syrtium maiorum est. Horum corpori ingenitum fuit virus exitiale serpentibus, vt cuius odore sopirent eas. Mos verò, liberos genitos protinus obiiciendi sæuissimis earum, eóque genere pudicitiam coniugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Hæc gens ipsa
10 quidem prope internicione sublata est à Nasamonibus, qui nunc eas tenent sedes: genus tamen hominum ex his qui profugerant, aut cùm pugnatum est, abfuerant, hodiéque remanet in paucis. Simile & in Italia Marsorum gentis durat, quos à Circes filio ortos ferunt, & ideo inesse iis vim naturalem eam. Et tamen omnibus hominibus contra serpentes inest venenum: ferúntque † ictas saliua, vt feruentis aquæ contactum fugere. Quòd si in fauces penetrauerit, etiam mori: ídque maximè humani ieiuni oris. Supra Nasamonas confinésque illis Machlyas, Androgynos esse vtriusq; naturæ, inter se vicibus coeuntes, Calliphanes tradit. Aristoteles adiicit, dextram mammam iis virilem, læuam muliebrem esse. In eadem Africa familias quasdam effascinantium, Isigonus & Nymphodorus tradunt: quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infan-
20 tes. Esse eiusdem generis in Triballis & Illyriis, adiicit Isigonus, qui visu quoque effascinent, interimántque quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis: quod eorum malum faciliùs sentire puberes. Notabilius esse quod pupillas binas in oculis singulis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bithyæ, prodit Apollonides. Philarchus & in Ponto Thibiorum genus, multósque alios eiusdem naturæ: quorum notas tradit in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem. Eosdem præterea non posse mergi, ne veste quidem degrauatos. Haud dissimile iis genus Pharnacū in Aethiopia prodidit Damon, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Fœminas quidem omnes vbique visu nocere, quæ duplices pupillas habeant, Cicero quoque apud nos autor est. Adeò naturæ, cùm ferarum morem vescendi humanis visceribus in ho-
30 mine genuisset, gignere etiam in toto corpore & in quorundam oculis quoque venena placuit: ne quid vsquam mali esset, quod in homine non esset. Haud procul vrbe Roma in Faliscorum agro familiæ sunt paucæ, quæ vocantur Hirpiæ: quæ sacrificio annuo, quod fit ad montem Soractem Apollini, super ambustam ligni struem ambulantes non aduruntur. Et ob id perpetuo senatusconsulto militiæ omniúmque aliorum munerum vacationem habent. Quorundam corpore partes nascuntur ad aliqua mirabiles: sicut Pyrrho regi pollex in dextero pede: cuius tactu lienosis medebatur. Hunc cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditúmque loculo in templo. Præcipuè India Aethiopúmque tractus, miraculis scatent. Maxima in India gignuntur animalia. Indicio sunt canes grandiores cæteris. Arbores quidem tantæ proceritatis traduntur,
40 vt sagittis superari nequeant. Hæc facit vbertas soli, temperies cæli, aquarum abundantia (si libeat credere) vt sub vna ficu turmæ condantur equitum. Arundines verò tantæ proceritatis, vt singula internodia alueo nauigabili ternos interdum homines ferant. Multos ibi quina cubita constat longitudine excedere: non expuere: non capitis, aut dentium, aut oculorum vllo dolore affici, raró aliarum corporis partium: tam moderato Solis vapore durari. Philosophos eorum quos Gymnosophistas vocant, ab exortu ad Occasum præstare, contuentes Solem immobilibus oculis: feruentibus harenis toto die alternis pedibus insistere. In monte, cui nomen est Milo, homines esse auersis plantis, octonos digitos in singulis pedibus habentes, autor est Megasthenes. In multis autem montibus genus hominum capitibus caninis, ferarum pellibus velari, pro-
50 voce latratum edere, vnguibus armatū venatu & aucupio vesci. Horum supra centū viginti millia fuisse prodente se, Ctesias scribit: & in quadā gente Indiæ, fœminas semel

† ictu saliuæ vt feruentis aquæ cōtactu fugere.

in

in vita parere, genitósque confestim canescere. Item hominum genus, qui Monosceli vocarentur, singulis cruribus, miræ pernicitatis ad saltum: eosdémque Sciopodas vocari, quòd in maiori æstu humi iacentes resupini, vmbra se pedum protegant: non longè eos à Troglodytis abesse. Rursúsque ab his Occidentem versus quosdam sine ceruice, oculos in humeris habentes. Sunt & Satyri Subsolanis Indorum montibus (Cartadulorum dicitur regio) pernicissimum animal: tum quadrupedes, tum † rectè currentes humana effigie, propter velocitatem, nisi senes aut ægri, non capiuntur. Choromandarum gentem vocat Tauron syluestrem sine voce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Eudoxus in Meridianis Indiæ viris plantas esse cubitales: fœminis adeò paruas, vt Struthopodes appellentur. Megasthenes gentem inter Nomadas Indos narium loco foramina tantum habentem, anguium modo loripedem, vocari Syrictas. Ad extremos fines Indiæ ab Oriente circa fontem Gangis, Astomorum gentem sine ore, corpore toto hirtam vestiri frondium lanugine, halitu tantùm viuentem, & odore, quem naribus trahant. Nullum illis cibum, nullúmque potum: tantùm radicum florúmque varios odores & syluestrium malorum, quæ secum portant longiore itinere, ne desit olfactus: grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Supra hos extrema in parte montium Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas spithamas lõgitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes, salubri cælo, sempérque vernante, montibus ab Aquilone oppositis: quos à gruibus infestari Homerus quoque prodidit. Fama est, insidentes arietum caprarúmque dorsis, armatos sagittis veris tempore vniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullósque earum alitum consumere: ternis expeditionem eam mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennísque, & ouorum putaminibus construi. Aristoteles in cauernis viuere Pygmæos tradit. Cætera de his, vt reliqui. Cyrnos Indorum genus Isigonus annis centenis quadragenis viuere. Itẽ Aethiopas Macrobios & Seras existimat, & qui Athon montem incolant: hos quidem, quia viperinis carnibus alantur: itaque nec capiti, nec vestibus eorum noxia corpori inesse animalia. Onesicritus, quibus in locis Indiæ vmbræ non sint, corpora hominum cubitorum quinûm & binorum palmorum existere, & viuere annos centum triginta, nec senescere, sed, vt medio æuo, mori. Crates Pergamenus Indos, qui centenos annos excedant, Gymnetas appellat, non pauci Macrobios. Ctesias gentem ex his quæ appellatur Pãdoræ, in conuallibus sitam, annos ducenos viuere, in iuuenta candido capillo, qui in senectute nigrescat. Contrà alios quadragenos non excedere annos, iunctos Macrobiis, quorum fœminæ semel pariant: idque & Agatharchides tradit. Præterea locustis eos ali, & esse pernices. Mandrorum nomen iis dedit Clitarchus, & Megasthenes, trecentósque eorum vicos annumerat. Fœminas septimo ætatis anno parere, senectam quadragesimo anno accedere. Artemidorus, in Taprobana insula lõgissimam vitam sine vllo corporis languore traduci. Duris, Indorum quosdam cum feris coire, mistósque & semiferos esse partus. In Calingis eiusdem Indiæ gente quinquennes concipere fœminas, octauum vitæ annum non excedere. Et alibi cauda villosa homines nasci pernicitatis eximiæ, alios auribus totos contegi. Oritas ab Indis Arbis fluuius disterminat. Ij nullum alium cibum nouere, quàm piscium, quos vnguibus dissectos Sole torreant: atque ita panem ex his faciunt, vt refert Clitarchus. Troglodytas super Aethiopiam velociores esse equis, Pergamenus Crates. Item Aethiopas octona cubita longitudine excedere. Syrbotas vocari gentem eam Nomadum Aethiopum, secundum flumen Astapum ad Septentrionem vergentium. Gens Menisminorum appellata, abest ab Oceano dierum itinere viginti, animalium, quæ Cynocephalos vocamus, lacte viuit, quorum armenta pascit maribus interemptis, præterquàm sobolis causa. In Africæ solitudinibus hominum species obuiæ subinde fiunt, momentóque euanescunt. Hæc atque talia ex hominum genere ludibria sibi, nobis miracula, ingeniosa fecit natura. Et singula quidem, quæ facit indies, ac propè horas, quis enumerare valeat? Ad detegendam eius potentiam, satis sit inter prodigia posuisse gentes. Hinc ad confessa in homine pauca.

† recti

De prodigiosis partubus. CAP. III.

TErgeminos nasci certum est, Horatiorum Curiatiorúmque exemplo: suprà inter ostenta ducitur, præterquàm in Aegypto, vbi fœtifer potu Nilus. Annis proximis, supremis Diui Augusti, Fausta quædam è plebe, Ostiæ duos mares, totidem fœminas enixa, famem, quæ consecuta est, portendit haud dubiè. Reperitur & in Peloponneso quinos quater enixa, maiorémque partem ex omni eius vixisse partu. Et in Aegypto septenos vno vtero simul gigni, autor est Trogus. Gignuntur & vtriusque sexus, quos Hermaphroditos vocamus, olim Androgynos vocatos, & in prodigiis habitos, nunc verò in deliciis. Pompeius Magnus in ornamẽtis theatri mirabiles fama posuit effigies, ob id diligẽtiùs magnorum artificum ingeniis elaboratas: inter quas legitur Eutyche, à xx. liberis rogo illata Trallibus, enixa xxx. partus. Alcippe elephantum, quanquã id inter ostenta est. Nanque & serpentem peperit inter initia Marsici belli ancilla. Multiformes pluribus modis inter monstra partus eduntur. Claudius Cæsar scribit Hippocẽtaurum in Thessalia natum eodem die interiisse. Et nos principatu eius allatum illi ex Aegypto in melle vidimus. Est inter exempla, in vterum protinus reuersus infans Sagunti, quo anno ab Annibale deleta est.

De mutatione sexus, & geminis partubus. CAP. IIII.

EX fœminis mutari in mares, non est fabulosum. Inuenimus in Annalibus, P. Licinio Crasso, C. Cassio Longino coss. Cassini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussúque Aruspicum deportatum in insulam desertam. Licinius Mutianus prodidit, visum à se Argis Arescontem, cui nomen Arescusæ fuisset, nupsisse etiam, mox barbam & virilitatem prouenisse, vxorémque duxisse. Eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se visum. Ipse in Africa vidi mutatum in marem nuptiarum die, L. Cossicium ciuem Tisdritanum. Editis geminis raram esse, aut puerperæ, aut puerperio, præterquàm alteri, vitam. Si verò vtriusque sexus editi sint gemini, rariorem vtrique salutẽ. † Fœminas gigni celeriùs, quàm mares, sicut celerius senescere. Sæpiùs in vtero moueri mares, & in dextera ferè geri parte, in læua fœminas, constat.

† Contrà Aristoteles Histor. animal. lib. 7. cap. 3. omnésq; tum medici tũ Philosophi marẽ tradunt celeriùs, quã fœminam, & in vtero perfici, & in lucẽ progredi. Quo fit, vt nonnulli hoc in loco Gignere malint legere, quàm Gigni, hoc sensu, fœminas sobolis procreationi celeriꝰ maturas fieri, quàm mares.

De homine generando, & pariendi tempore per illustria exempla à mensibus septem, ad vndecim. CAP. V.

CAeteris animantibus statum, & pariendi, & partus gerendi tempus est: homo toto anno, & incerto gignitur spatio. Alius septimo mense, alius octauo, & vsque ad initia decimi vndecimíque. Ante septimum mensem haud vnquam vitalis est. Septimo non nisi pridie posteróve pleniluniy die, aut interlunio concepti nascuntur. Translatitium in Aegypto est & octauo gigni. Iam quidem & in Italia tales partus esse vitales, contra priscorum opiniones. Variant hæc pluribus modis. Vestilia C. Herdicij, ac posteà Pomponij atque Orfiti clarissimorum ciuium coniunx, ex his quatuor partus enixa, Semproniũ septimo mense genuit, Suillium Rufum vndecimo, Corbulonem septimo, vtrunq; Consulem: posteà Cæsoniam Caij principis coniugem, octauo In quo mensium numero genitis, intra quadragesimum diem maximus labor. Grauidis autem quarto & octauo mense, letalésque in iis abortus. Massurius autor est, L. Papyrium Prætorem, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem contra eum dedisse, cùm mater partum se XIII. mensibus diceret tulisse, quoniam nullum certum tempus pariendi statutum videretur.

De conceptibus, & signa sexus in grauidis præuenientia partum. CAP. VI.

A Conceptu decimo die dolores capitis, oculorum vertigines tenebræque, fastidium in cibis, redundatio stomachi, indices sunt hominis inchoati. Melior color marem ferenti, & facilior partus: motus in vtero quadragesimo die. Contraria omnia in altero sexu: ingestabile onus, crurum & inguinum leuis tumor. Primus autem nonagesimo die motus. Sed plurimum languoris in vtroq; sexu, capillum germinante partu, & in plenilunio: quod tempus editos quoque infantes præcipuè infestat. Adeòque incessus, atque omne, quicquid dici potest, in grauida refert: vt salsioribus cibis vsæ, carẽtem vnguiculis

partum

partum edant: & si respirauere, difficilius enitantur. Oscitatio quidem in enixu letalis est: sicut sternuisse à coitu abortiuum.

De conceptu hominum & generatione. CAP. VII.

MIseret atque etiam pudet æstimantem quàm sit friuola animalium superbissimi origo, cùm plerunque abortus causa fiat odor à lucernarum extinctu. His principes nascuntur tyranni, his carnifex animus. Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius existimas, sed partum: tu cuius semper in victoria est mens, tu qui te Deum credis, aliquo successu tumens, tanti perire potuisti: atque etiam hodie minoris potes, quantulo serpentis ictus dente: aut etiam, ut Anacreon poeta, acino vuæ passæ: ut Fabius Senator † Prætor, in lactis haustu vno pilo strangulatus. Is demum profectò vitam æqua lance pensitabit, qui semper fragilitatis humanæ memor fuerit.

† Alij, poto in lactis haustu vno pilo.

De Agrippis. CAP. VIII.

IN pedes procedere nascentem, contra naturam est: quo argumento eos appellauere Agrippas, vt ægrè partos: qualiter M. Agrippam ferunt genitum vnico propè felicitatis exemplo in omnibus ad hunc modum genitis. Quanquam is quoque aduersa pedum valetudine, misera iuuenta, exercito æuo inter arma mortesque, ad noxia successu, infelici terris stirpe omni, sed per vtrasque Agrippinas maximè, quæ Caium & Domitium Neronem principes genuere, totidem faces generis humani: præterea breuitate æui quinquagesimo vno raptus anno, in tormentis adulteriorum coniugis, socerique prægraui seruitio, luisse augurium præposteri natalis existimatur. Neronem quoque paulò antè principem, & toto principatu suo hostem generis humani, pedibus genitum parens eius scribit Agrippina. Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.

Agrippinam Claudij Commentarios edidisse de vita sua suorumque casibus, autor est Cornel. Tacitus Annal. lib. 4.

Monstruosi partus excisi vtero. CAP. IX.

AVspicatius enecta parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus, primúsque Cæsarum à cæso matris vtero dictus: qua de causa & Cæsones appellati. Simili modo natus & Manlius, qui Carthaginem cum exercitu intrauit.

Qui sint Vopisci. CAP. X.

VOpiscos appellabant è geminis, qui retenti vtero nascerentur, altero interempto abortu. Nanque maxima, & rara, circa hoc miracula existunt.

Exempla numerosæ sobolis. CAP. XI.

PRæter mulierem, pauca animalia coitum nouere grauida. Vnum quidem omnino, aut alterum, superfœtat. Extat in monumentis etiam medicorum, & quibus talia consectari curæ fuit, vno abortu XII. puerperia egesta. Sed vbi paululum téporis inter duos conceptus intercessit, vterque perfertur: vt in Hercule & Iphiclo fratre eius apparuit, & in ea, quæ gemino partu, alterum marito similem, alterum adultero genuit. Item in Proconnesia ancilla, quæ eiusdem diei coitu, alterum domino similem, alterum procuratori eius: & in alia, quæ vnum iusto partu, quinque mensium alterum edidit. Rursus in alia, quæ septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus geminos enixa est. Iam illa vulgata, variè ex integris truncos gigni, ex truncis integros, eadémque parte truncos: signa quædam, næuósque, & cicatrices etiam regenerari. Quarto partu Dacorum originis nota in brachio redditur.

Exempla similitudinum. CAP. XII.

IN Lepidorum gente tres, intermisso ordine, obducto membrana oculo, genitos accepimus. Similes quidem alios auo: & ex geminis quoque alterum patri, alterum matri: annóque pòst genitum, maiori similem fuisse, vt geminum. Quasdam sibi similes semper parere, quasdam viro, quasdam nulli, quasdam fœminam patri, marem sibi. Indubitatum exemplum est Nicæi nobilis pyctæ Byzantij geniti, qui adulterio Aethiopis nata matre, nil à cæteris colore differente, ipse auum regenerauit Aethiopem. Similitudinum quidem in mente reputatio est, & in qua credantur multa fortuita pollere, visus, auditus, memoria,

memoria, haustæque imagines sub ipso conceptu. Cogitatio etiam vtriuslibet animum subitò transuolans, effingere similitudinem aut miscere existimatur. Ideóque plures in homine, quàm in cæteris omnibus animalibus differētiæ, quoniam velocitas cogitationum, animíque celeritas, & ingenij varietas multiformes notas imprimit: cùm cæteris animantibus immobiles sint animi, & similes omnibus, singulísque in suo cuique genere. Antiocho regi Syriæ, è plebe nomine Artemon intantum similis fuit, vt Laodice coniunx regia, necato iam Antiocho, mimum per eum commendationis, regníque successionis peregerit. Magno Pompeio Vibius quidam è plebe, & Publicius etiam seruitute liberatus, indiscreta propè specie fuere similes, illud os probum reddentes, ipsumque honorem eximiæ frontis. Qualis causa patri quoque eius, Menogenis coci sui cognomen imposuit, iam Strabonis à specie oculorum habenti, vitium imitata & in seruo: Scipioni Serapionis: is erat suarij negotiatoris vile mancipium. Eiusdem familiæ Scipioni post eum cognomen Salutio Mimus dedit: sicut Spinter secundarum, tertiarúmque Pamphilus, collegio Lentuli & Metelli c o s s. In quo perquàm importunè fortuitum hoc quoque fuit, duorum simul Consulum in scena imagines cerni. E diuerso L. Plancus orator, histrioni Rubrio cognomen imposuit. Rursus Curioni patri Burbuleius, itémque Messalæ Censorio Menogenes, perinde histriones. Suræ quidem Proconsulis etiam rictum in loquendo, contractionémque linguæ, & sermonis tumultum, non imaginem modò, piscator quidam in Sicilia reddidit. Cassio Seuero celebri oratori, armentarij Mirmillonis obiecta similitudo est. † Toranius M. Antonio iam Triumuiro, eximios forma pueros, alterum in Asia genitum, alterum trans Alpes, vt geminos vendidit: tanta vnitas erat. Postquàm deinde sermone puerorum detecta fraude à furente increpitus Antonio est, inter alia magnitudinem pretij conquerente (nam ducentis mercatus erat sestertiis) respondit versutus ingenij mango, ob idipsum se tanti vendidisse, quoniam non esset mira similitudo in vllis eodem vtero editis: diuersarum quidem gentium natales tam concordi figura reperiri, super omnem esse taxationem. Adeóque tempestiuam admirationem intulit, vt ille proscriptor animus, modò & contumelia furens, non alud in censu magis ex fortuna sua duceret.

† Vetust. cod. Toranı' mango Antonio iam Triumuiro, &c.

Quæ sit generandi ratio. CAP. XIII.

Est quædam priuatim dissociatio corporum: & inter se steriles, vbi cum aliis iunxere, gignunt: sicut Augustus & Liuia. Item alij aliæque fœminas tantùm generant, aut mares: plerunque & alternant: sicut Gracchorum mater duodecies, & Agrippina Germanici nouies. Aliis sterilis est iuuenta: aliis semel in vita datur gignere. Quædam non perferunt partus: quales, siquando medicina & cura vicere, fœminam ferè gignunt. Diuus Augustus in reliqua exemplorum raritate, neptis suæ nepotem vidit, genitum quo excessit anno, † M. Syllanum: qui cùm Asiam obtineret post Consulatum, Neronis principis successione, veneno eius interemptus est. Q. Metellus Macedonicus, cùm sex liberos relinqueret, vndecim nepotes reliquit, nurus verò generósque, & omnes qui se patris appellatione salutarent, viginti septem. In actis temporum Diui Augusti inuenitur, x i i. Consulatu eius, L.que Sylla collega, ad i i i. Idus Aprilis, C. Crispinum Hilarum ex ingenua plebe Fesulana, cum liberis nouem (in quo numero filiæ duæ fuerūt) nepotibus x x v i i. pronepotibus x x i x. neptibus i x. prælata pompa, cum omnibus his in Capitolio immolasse.

† Alias sclunium Syllanum, qui cū Asiæ obtineret Proconsulatū, &c. Cui lectioni adstipulatur & Tacitus libr. 13. scribens. Iunium Syllanum Augusti abnepotē, cū Asiæ Proconsulatu fungeretur, Agrippinæ veneno fuisse sublatum.

De eodem multiplicius. CAP. XIIII.

Mulier post quinquagesimum annum non gignit, maiórq; pars quadragesimo profluuium genitale sistit. Nam in viris Masinissam regem, post l x x x v i. annum generasse filium, quem Methymathnum appellauerit, clarum est: Catonem Censorium octogesimo exacto, è filia Salonij clientis sui. Qua de causa, aliorum eius liberorum propago, Liciniani sunt cognominati, hi Saloniani, ex quibus Vticensis fuit. Nuper etiam L. Volusio Saturnino in vrbis præfectura extincto, notum est Cornelia Scipionum gentis Volusium Saturninum, qui fuit Consul, genitum post l x i i. annum. Et vsq; ad † l x x x v. apud ignobiles vulgaris reperitur generatio.

† l x x v.

De menstruis mulierum. CAP. XV.

SOlum autem animal menstruale mulier est: inde vnius vtero, quas appellarũt molas. Ea est caro informis, inanima, ferri ictum & aciem respuens. Mouetur, sistítque menses: & vt partus, aliâs letalis, aliâs vnà senescens, aliquando aluo citatiore excidens. Simile quiddam & viris in ventre gignitur, quod vocant scirron: sicut Oppio Capitoni prætorio viro. Sed nihil facilè reperiatur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescũt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insita, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus insedêre, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborísque nitor: aluei apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odórque dirus † aera: & in rabiem aguntur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus inficitur. Quin & bituminũ sequax alioquin ac lenta natura, in lacu Iudææ (qui vocatur Asphaltites) certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli, ad omnem contactum adhærens, præterquàm filo, quod tale virus infecerit. Etiam formicis, animali minimo, inesse sensum eius ferunt: abiicíque gustatas fruges, nec posteà repeti. Et hoc tale tantúmque omnibus tricenis diebus malum in muliere existit, & trimestri spatio largius. Quibusdam verò sæpius mense: sicut aliquibus nunquàm: sed tales non gignunt, quando hæc est generando homini materia, semine è maribus coaguli modo hoc in sese glomerante, quod deinde † tempore ipso animatur, corporatúrque. Ergo cùm grauidis fluxit, inualidi aut non vitales partus eduntur, aut saniosi, vt autor est Nigidius.

† Aera, redũdat, nec est in vetust. codic. Si tamen cur pam vox ea retinenda videtur, æra legendum erit duabus syllabis, vt metallũ intelligamus, non elementum: docente id Plinio lib. 28 cap. 7. vbi sic habet, Aes eo tactũ graue virus odoris accipere & æruginem.

† tepore

Item de ratione partuum. CAP. XVI.

IDem, lac fœminæ non corrumpi alenti partum, si ex eodem viro rursus conceperit, arbitratur. Incipiente autem hoc statu, aut desinente, conceptus facillimi traduntur. Fœcunditatis in fœminis prærogatiuum accepimus, inunctis medicamine oculis, saliuam infici. Cæterùm editis primores septimo mense gigni dentes, priúsque in supera ferè parte, haud dubium est. Septimo eosdem decidere anno, aliósque suffici. Quosdam & cum dentibus nasci, sicut M. Curium, qui ob id Dentatus cognominatus est: & Cn. Papyrium Carbonem, præclaros viros. In fœminis ea res inauspicati fuit exempli regum temporibus. Cùm ita nata esset Valeria, exitio ciuitati, in quam delata esset, futurum, responso aruspicum vaticinante, Suessam Pometiam illa tempestate florentissimam deportata est, veridico exitu consecuto. Quasdam concreto genitali gigni, infausto omine, Cornelia Gracchorum mater indicio est. Aliqui vice dentium, continuo osse gignuntur: sicuti Prusiæ regis Bithyniorum filius, superna parte oris. Dentes autem tantum inuicti sunt ignibus, nec cremantur cum reliquo corpore. Iidem flammis indomiti, cauantur tabe pituitæ. Candorem trahunt quodam medicamine. Vsu atteruntur, multóque primùm in aliquibus deficiunt. Nec cibo tantùm & alimentis necessarij: quippe vocis sermonísq; regimen primores tenent, concentu quodam excipientes ictum linguæ, seriémque structuræ, atque magnitudine mutilantes mollientésve aut hebetantes verba: & cùm defluxere, explanationẽ omnem adimentes. Quin & augurium in hac esse creditur parte. Triceni bini viris attribuuntur, excepta Turdulorum gente: quibus plures fuere, longiora promitti vitæ putant spatia. Fœminis minor numerus: quibus in dextra parte gemini supernè, à canibus cognominati, fortunæ blandimenta pollicentur, sicut in Agrippina Domitij Neronis matre: contrà in læua. Hominem priusquàm genito dente cremari, mos gentium non est. Sed mox plura de hoc, cùm membratim historia decurret. Risisse eodem die, quo genitus esset, vnum hominem accepimus Zoroastrem. Eidem cerebrum ita palpitasse, vt impositam repelleret manũ, futuræ præsagio scientiæ. In ∴ trimatu suo cuique dimidiam esse mensuram † statuere certum est. In plenum autem cuncto mortalium generi minorem in dies fieri, propemodum obseruatur: raróśque patribus proceriores, consumente vbertate seminum exustione, in cuius vices nunc vergat æuum. In Creta terræ motu rupto monte, inuentum est corpus stans † XLVI. cubitorum, quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur. Orestis corpus oraculi iussu refossum, VII. cubit

∴ Aliàs, Quimatu, adstipulante Aristotel. lib. 1. cap. 18. Hist. Animal.

† staturæ, legendum

† XVI. cubitorum.

cubitorum fuisse monumentis creditur. Iam verò ante annos propè mille, vates ille Homerus non cessauit minora corpora mortalium, quàm prisca, cóqueri. Næuij Pollionis amplitudinem Annales non tradunt. Sed quia populi concursu penè interemptus esset, prodigij vice habitum. Procerissimum hominẽ ætas nostra Diuo Claudio principe Gabbaram nomine, ex Arabia aduectum ix. pedum & totidem vnciarum vidit. Fuere sub Diuo Augusto semipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia, in conditorio Sallustianorum asseruabantur hortorum. Pusioni & Secundillæ erant nomina. Eodem præside minimus homo duos pedes & palmum Conopas nomine, in delicijs Iuliæ neptis eius fuit: & mulier Andromeda liberta Iuliæ Augustæ. Manium Maximum, & M. Tulliũ
10 equites Romanos, binûm cubitorum fuisse autor est M. Varro: & ipsi vidimus in loculis asseruatos. Sesquipedales gigni quosdam longiores, in trimatu implentes vitæ cursum, haud ignotum est. Inuenimus in monumentis Salamine Euthimenis filium, in tria cubita triennio adoleuisse, incessu tardum, sensu hebetem: & iam puberem factum voce robusta, absumptum contractione membrorum subita triennio circumacto. Ipsi nos pridem vidimus eadem ferme omnia, præter pubertatem, in filio Cornelij Taciti equitis Romani, Belgicæ Galliæ rationes procurantis. Ectrapelos Græci vocant eos: in Latino non habent nomen.

Insignia corporum. CAP. XVII.

20 QVod sit hominum spatium à vestigio ad verticem, id esse passis manibus inter longissimos digitos obseruatum est: sicuti vires dextra parte maiores, quibusdam æquas vti aque, aliquibus læua manu præcipuas: nec id vnquam in fœminis. Mares præstare pondere, & defuncta viuentibus corpora omnium animalium, & dormientia vigilantibus. Virorum cadauera supina fluitare, fœminarum prona: velut pudori defunctarum parcente natura.

Exempla variarum figurarum. CAP. XVIII.

COncretis quosdam ossibus, ac sine medullis viuere accepimus. Signum eorum esse, nec sitim sentire, nec sudorem emittere: quanquam & voluntate scimus sitim victã equitémque Romanum Iulium Viatorem è Vocontiorum gente fœderata, in pupillaribus annis aquæ subter cutem fusæ morbo prohibitum humore à medicis, naturam fecisse
30 se consuetudine, atque in senecta caruisse potu. Necnon & alij multa sibi imperauere.

Diuersorum morum exempla. CAP. XIX.

FErunt Crassum, auum Crassi in Parthis interempti, nũquàm risisse, ob id Agelastum vocatum: sicuti nec flesse multos. Socratem clarum sapientia eodem semper visum vultu, nec aut hilari magis, aut turbato. Exit hic animi tenor aliquãdo in rigorem quendam toruitatémque naturæ duram & inflexibilem, affectúsque humanos adimit, quales apathes Græci vocant, multos eius generis experti: quódque mirum sit, autores maximè sapientiæ, Diogenem Cynicum, Pyrrhonem, Heraclitum, Timonem, hunc quidem etiã in totius odium generis humani euectum. Sed hæc prauæ naturæ insignia in multis varia cognoscuntur: vt in Antonia Drusi nunquàm expuisse in Pomponio Consulari Poe-
40 ta nunquàm ructasse. Quibus natura concreta sunt ossa, qui sunt rari admodum, cornei vocantur.

De fortitudine & velocitate. CAP. XX.

COrpore vesco, sed eximiis viribus Tritanum, in gladiatorio ludo Samnitium armatura celebrem filiúmq; eius militem Magni Pompeij, & rectos & transuersos cancellatim toto corpore habuisse neruos, in brachijs etiam manibúsque, autor est Varro in prodigiosa virium relatione. Atq; etiam hostem ab eo ex prouocatione dimicante, † inermi dextra vno digito superatũ, & postremò correptum in castra translatum. A. Iunius Valens emeritus in prætorio Diui Augusti centurio, vehicula cum culeis onusta, donec exinanirentur, sustinere solitus: carpenta apprehensa vna manu retinere, obnixus contrà
50 nitentibus iumentis: & alia mirifica facere, quæ insculpta monumento eius spectãtur. Ideo M. Varro: Rusticellus, inquit, Hercules appellatus, mulum suum tollebat. Fusius

† Melius sic, Inermis dextera superatũ & vno digito postremò correptum, & in castra trãslatũ. Cui lectioni suffragatur & Solinus c. 4.

Saluius duo centenaria pondera pedibus, totidem manibus, & ducenaria duo humeris contra scalas ferebat. Nos quoque vidimus Athanatum nomine, prodigiosæ ostentationis, quingenario thorace plumbeo indutum, cothurnísque quingentorum pondo calciatum, per scenam ingredi. Crotoniatam Milonem athletam, cùm constitisset, nemo vestigio educebat: malum tenenti nemo digitũ corrigebat. Cucurrisse M C X L stadia, ab Athenis Lacedæmonem, biduo Philippiden, magnum erat: donec Anistis cursor Lacedæmonius, & Philonides Alexandri Magni, à Sicyone Elin, vno die M C C. stad. cucurrerunt. Nũc quidem in circo quosdam C L X. M. pass. tolerare non ignoramus. Nupérque Fonteio & Vipsano C O S S. annos I X. genitum puerum à Meridie ad vesperam † L X X V. M. pass. cucurrisse. Cuius rei admiratio ita demũ solida perueniat, si quis cogitet nocte ac die longissimũ iter vehiculis tribus Tiberium Neronem emensum, festinantem ad Drusum fratrem ægrotantem in Germania: in eo fuerunt C C M. passuum.

† Vetus lectio, VI. I annos, agnoscit, nõ IX & paulo post, XLV. M. pass. non LXXV. M. V. erique assipulatur Solinus cap. 4.

De visu. CAP. XXI.

OCulorum acies vel maximè fidem excedentia inuenit exempla. In nuce inclusam Iliada Homeri carmen in mẽbrana scriptum, tradidit Cicero. Idem, fuisse qui peruideret C X X X V. M. passuũ. Huic & nomen M. Varro reddidit, Strabonem vocatum. Solitum autem Punico bello, à Lilybeo Siciliæ promontorio, exeunte classe Carthaginis portu, etiam numerum nauium dicere. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, vt partes earum à cæteris cerni nõ possent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia, quam musca integeret alis, fabricatam, & nauem, quam apicula pinnis absconderet. 20

De auditu. CAP XXII.

AVditus vnum exemplum habet mirabile, prælium, quo Sybaris deleta est, eo die quo gestum erat, auditum Olympiæ. Nam Cimbricæ victoriæ, Castoréſque Romani, qui Persicam victoriam ipso die, quo contigit, nuntiauere, visus, & numinum fuere præsagia.

Exempla patientiæ. CAP. XXIII.

PAtientia corporis, vt est crebra sors calamitatum, innumera documenta peperit. Clarissimum in fœminis Leænæ meretricis, quæ torta non indicauit Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas: in viris Anaxarchi, qui simili de causa cùm torqueretur, præro- 30 sam dentibus linguam, vnámque spem indicij in tyranni os expuit.

Memoriæ exempla. CAP. XXIIII.

MEmoria necessarium maximè vitæ bonum, cui præcipua fuerit haud facilè dictu est, tam multis gloriam eius adeptis. Cyrus rex omnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit, L. Scipio populo Romano, Cineas Pyrrhi regis legatus senatui & equestri ordini Romæ postero die quàm aduenerat. Mithridates duarum & XX. gentium rex, totidem linguis iura dixit, pro concione singulas sine interprete affatus. † Charmidas quidam in Græcia, quæ quis exegerat volumina in bibliothecis, legentis modo repræsentauit. Ars postremò eius rei facta, & inuenta est à Simonide Melico, consummata Metrodoro Scepsio, vt nihil non iisdem verbis redderetur auditum. Nec aliud est æquè fragile 40 in homine, morborum & casus iniurias atque etiam metus sentiens, aliâs particulatim, aliâs vniuersa. Ictus lapide oblitus est literas tantùm. Ex præalto tecto lapsus, matris & affinium, propinquorúmque cepit obliuionem. Alius ægrotus, seruorum etiam: sui verò nominis Messala Coruinus orator. Itaque sæpe deficere tentat, ac meditatur, vel quieto corpore & valido. Somno quoque serpente cõputat, vt inanis mens quærat, vbi sit loci.

† Rectiꝰ, Carneades quidem. Nam & Cicero 1. Tuscul. & 2. de Orat. & Quintil. lib. 11. cap. de memoria, Carneadem húc, nõ Charmidẽ appellant.

Laus C. Iulij Cæsaris. CAP. XXV.

ANimi vigore præstantissimum arbitror C. Cæsarem Dictatorem. Nec virtutẽ constantiámque nunc commemoto, nec sublimitatem omniũ capacem, quæ cælo continentur: sed proprium vigorem celeritatémque quodam igne volucrem. Scribere & legere simul, dictare & audire solitum accepimus. Epistolas verò tantarum rerum quater- 50 nas pariter librariis dictare: aut si nihil aliud ageret, septenas. Idem signis collatis quin-

quagies

quagies dimicauit: solus M. Marcellum transgressus, qui vndequadragies dimicauerat. Nam præter ciuiles victorias, vndecies c. & x c i i. M. hominum occisa prælijs ab eo, non equidem in gloria posuerim, tantam etiam coactam humani generis iniuriam: quod ita esse confessus est ipse, bellorum ciuilium stragem non prodendo. Iustius Pompeio Magno tribuatur d c c c x l v i. naues piratis ademisse. Cæsari proprium & peculiare sit, præter suprà dicta, clementiæ insigne: qua vsque ad pœnitentiam omnes superauit. Idem magnanimitatis perhibuit exemplum, cui comparari non possit aliud. Spectacula enim edita effusasque opes, aut operum magnificentiam in hac parte enumerare, luxuriæ fauentis est. Illa fuit vera & incomparabilis inuicti animi sublimitas: captis apud Pharsaliam
10 Pompeij Magni scrinijs epistolarum, iterúmque apud Thapsum Scipionis, concremasse ea optima fide, atque non legisse.

Laus Pompeij Magni. CAP. XXVI.

VErum † ad decus imperij Rom. non solùm ad viri vnius pertinet victoriam, Pōpeij Magni titulos omnes, triumphósque hoc in loco nuncupari: æquato nō modò Alexandri Magni rerum fulgore, sed etiam Herculis propè ac liberi patris. Igitur Sicilia recuperata, vnde primùm Syllanus in Reip. causa exoriens auspicatus est: Africa verò tota subacta, & in ditionem redacta, Magníque nomine spolio inde capto, eques Ro. (id quod anteà nemo) curru triumphali reuectus est: & statim ad Solis Occasum transgressus, excitatis in Pyrenæo trophæis, oppida d c c c l x x v i. ab Alpibus ad fines Hispaniæ vlterio-
20 ris in ditionem redacta victoriæ suæ asscripsit, & maiore animo Sertorium tacuit: bellóque ciuili (quod omnia externa conciebat) extincto, iterum triūphales currus eques Ro. induxit, toties Imperator, antequā miles. Posteà ad tota maria & deinde Solis ortus missus, hos retulit patriæ titulos, more sacris certaminibus vincentium. Neque enim ipsi coronantur, sed patrias suas coronant. Hos ergo honores vrbi tribuit in delubro Mineruę, quod ex manubijs dicabat. Cn. Pompeius Magnus Imp. bello x x x. annorum confecto, fusis, fugatis, occisis, in deditionem acceptis hominum vicies semel centenis l x x x i i i. M. depressis aut captis nauibus d c c c x l v i. oppidis, castellis M.D.x x x v i i i. in fidē receptis: terris à Mæotis lacu ad Rubrum mare subactis, votum meritò Mineruæ. Hoc est breuiarium eius ab Oriente. Triumphi verò, quem duxit ad tertium Calendas Octobres M.
30 Messala, M. Pisone Consulibus, præfatio hæc fuit: CVM ORAM maritimam à prædonibus liberasset, & imperium maris populo Romano restituisset, ex Asia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia Syria, Scythis, Iudæis, Albanis, Iberia, insula Creta, Basternis, & super hæc de regibus Mithridate atque Tigrane triumphauit. Summa summarum in illo gloria fuit (vt ipse in concione dixit, cùm de rebus suis dissereret) Asiā vltimā prouinciam accepisse, eandémque mediam patriæ reddidisse. Si quis è contrario simili modo velit persensere Cæsaris res, qui maior illo apparuit, totum profectò terrarum orbem enumeret: quod infinitum esse conueniet.

† Melius sic mutata interpūctione: Ad decº imperij Romani non solum ad viri vnius pertinet, victorias Pompeij Magni, titulos omnes triūphōsque hoc in loco nūcupari.

Laus Catonis primi. CAP. XXVII.

CÆteris virtutum generibus variè & multi fuere præstantes. Cato primus Porciæ gē-
40 tis, tres summas in homine res præstitisse existimatus est, optimus Orator, optimus Imperator, optimus Senator: quæ mihi omnia, etiam si non priùs, attamen clariùs fulsisse in Scipione Aemiliano videntur: dempto præterea plurimorum odio, quo Cato laborauit. Itaque sit proprium Catonis, quater & quadragies causam dixisse: nec quemquam sæpius postulatum, & semper absolutum.

Item de fortitudine. CAP. XXVIII.

FOrtitudo in quo maximè extiterit, immensæ quæstionis est, vtiq; si recipiatur poetica fabulositas. Q. Ennius T. Cæciliū Teucrum, fratrémq; eius præcipuè miratus, propter eos sextum adiecit Annalē. L. Siccius Dentatus, qui Tribunus † plebei fuit, Sp. Tarpeio, A. Æternio Consulibus, haud multo post exactos reges, vel numerosissima suffra-
50 gia habet, centies vicies præliatus, octies ex prouocatione victor, x l v. cicatricibus aduerso corpore insignis, nulla in tergo. Itē spolia cepit x x x i i i i. donatus hastis puris duode-

† plebis

uiginti,phaleris x x v.torquibus tribus & l x x x.armillis c l x.coronis x x v i. ciuicis xiii. aureis v i i i. muralibus i i i. obsidionali vna,fisco æris,x.captiuis & x x.simul bubus,Imperatores i x.ipsius maximè opera triumphantes secutus:præterea(quod optimum in operibus eius reor)vno ex ducibus T.Romulio ex Consulatu ad populũ conuicto malè acti imperij rei militaris.Haud minora forent Manlij Capitolini decora, ni perdidisset illa exitu vitæ.Ante decimum septimum annum bina ceperat spolia. Primus omnium eques coronam muralem acceperat,v i. ciuicas,x x x v i i.dona.x x x i i i.cicatrices aduerso corpore exceperat:P.Seruilium Magistrum equitum seruauerat,ipse vulneratus humerum ac femur.Super omnia,Capitolium summámque rem in eo solus à Gallis seruauerat, si non regno suo seruasset.Verùm sint in his quidem virtutis opera magna,sed maiora fortunæ.M.Sergio,vt quidem arbitror,nemo quenquam hominũ iure prætulerit:licet pronepos Catilina gratiam nomini deroget.Secundo stipendio dexteram manum perdidit:stipendiis duobus ter & vicies vulneratus est:ob id neutra manu,neutro pede satis vtilis:vno tantum seruo,plurimis posteà stipendiis debilis miles.Bis ab Annibale captus(neque enim cum quolibet hoste res fuit)bis vinculorum eius profugus,x x. mensibus nullo non die in catenis aut compedibus custoditus.Sinistra manu sola quater pugnauit, duobus equis insidente eo suffossis.Dexteram sibi ferreã fecit,eáque religata præliatus, Cremonam obsidione exemit,Placentiam tutatus est:duodena castra hostium in Gallia cepit:quæ omnia ex oratione eius apparent,habita cùm in Prætura sacris arceretur à collegis vt debilis.Quos hic coronarum aceruos constructurus hoste mutato? Etenim plurimum refert,in quæ cuiusque virtus tempora inciderit.Quas Trebia Ticinúsque aut Trasymenus ciuicas dedêre?Quæ Cannis corona merita?vnde fugisse, virtutis summũ opus fuit.Cæteri profectò victores hominum fuere,Sergius vicit etiam fortunam.

De ingeniis siue laudibus quorundam ab ingeniis. CAP. XXIX.

INgeniorum gloriæ quis possit agere delectum,per tot disciplinarum genera, & tantã rerum operúmque varietatem?nisi fortè Homero vate Græco, nullum † felicius extitisse conuenit,siue operis fortuna,siue materia æstimetur.Itaque Alexander Magnus(etenim insignibus iudiciis optimè citráque inuidiam tam superba censura peragetur) inter spolia Darij Persarum regis vnguentorum scrinio capto,quod erat auro gemmísque ac margaritis pretiosum,varios eius vsus amicis demonstrantibus (quando tædebat vnguenti bellatorem & militia sordidum)imò Hercule,inquit,librorum Homeri custodiæ detur:vt pretiosissimum humani animi opus,quàm maximè diuiti opere seruaretur. Idem Pindari vatis familiæ penatibúsque iussit parci, cùm Thebas caperet. Aristotelis philosophi patriam condidit:tantæque rerum claritati,tam benignum testimonium miscuit.Archilochi Poetæ † interfectores Apollo arguit Delphis. Sophoclem tragici cothurni principem defunctum sepeliri Liber pater iussit,obsidentibus mœnia Lacedæmonius:Lysandro eorum rege in quiete sæpius admonito,vt pateretur humari delicias suas. Requisiuit rex quis supremum diem Athenis obiisset:nec difficulter ex iis, quem Deus significasset:intellexit:pacémque funeri dedit.

† feliciorem

† Aliâs,interfectorem,vt enim fuit,Callondas cognomine Corax, vt Suidæ placet aut certè Archias, vt mauult Eusebi' lib 5 Præparat. cap. 11.

De Platone,Ennio,Virgilio,M.Varrone,& M.Cicerone. CAP. XXX.

PLatoni sapientiæ antistiti Dionysius tyrannus,aliâs sæuitiæ superbiæque natus,vittatam nauem misit obuiam:ipse quadrigis albis egredientem in litore excepit. Viginti talentis vnam orationem Isocrates vendidit.Aeschines Atheniensis summus Orator,cũ accusationem,qua fuerat vsus,Rhodi legisset,legit & defensionem Demosthenis, ob quã in illud depulsus fuerat exilium:mirantibúsq;,tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum orantem audiuissent:in calamitate testis ingens factus inimici. Thucydidem Imperatorem Athenienses in exilium egere,rerum conditorem reuocauere,eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant.Magnum & Menandro in comico socco testimonium regum Ægypti & Macedoniæ contigit, classe & per legatos petito: maius ex ipso, regiæ fortunæ prælata literarum conscientia.Perhibuere & Romani proceres etiam exteris testimonia.Cn.Pompeius confecto Mithridatico bello,intraturus Posidonij sapiẽtiæ professio

fessione clari domum, fores percuti de more à lictore vetuit: & fasces lictorios ianuæ submisit is, cui se Oriens Occidénsque submiserat. Cato Censorius, in illa nobili triũ sapientiæ procerum ab Athenis legatione, audito Carneade, quàm primùm legatos eos censuit dimittendos: quoniam illo viro argumentante, quid veri esset haud facilè discerni posset. Quanta morum commutatio? Ille semper alioquin vniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos: at pronepos eius Vticensis Cato, vnum ex tribunatu militum philosophum, alterum ex Cypria legatione deportauit. Eandémque linguam ex duobus Catonibus, in illo † abiecisse, in hoc importasse, memorabile est. Sed & nostrorum gloriam † abegisse, percenseamus. Prior Africanus Q. Ennij statuam sepulcro suo imponi iussit: clarúmque 10 illud nomen, imò verò spolium ex tertia orbis parte raptum, in cinere supremo cũ Poetæ titulo legi. Diuus Augustus carmina Virgilij cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit: maiúsque ita vati testimonium contigit, quàm si ipse sua carmina probauisset. M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in orbe ab Asinio Pollione ex manubiis publicata Romæ est, vnius viuentis posita imago est: haud minore (vt equidem reor) gloria, principe oratore & ciue, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, vni hanc coronam dante, quàm cùm eidem Magnus Pompeius piratico ex bello naualem dedit. Innumerabilia deinde sunt exempla Romana, si persequi libeat: cùm plures vna gens in quocunque genere eximios tulerit, quàm cæteræ terræ. Sed quo te M. Tulli piaculo taceam? quóve maximè excellentem insigni prædicem? quo potius, quàm vniuersi populi 20 illius gentis amplissimo testimonio, † & tota vita tua Consulatus tantùm operibus electis? † è tota Te dicente, legem agrariam, hoc est alimenta sua, abdicauerunt tribus: te suadente, Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatásque se discrimine sedis æquo animo tulerunt: te orante, proscriptorum liberos honores petere puduit: tuum Catilina fugit ingenium: tu M. Antonium proscripsisti. Salue primus omnium parens patriæ appellate, primus in toga triumphum, linguæque lauream merite, & facundiæ Latiarúmque literarum parens: atque (vt dictator Cæsar hostis quondam tuus, de te scripsit) omnium trium phorum lauream adepte maiorem, quanto plus est, ingenij Romani terminos in tantum promouisse, quàm imperij.

De morum maiestate. CAP. XXXI.

30 Reliquis animi bonis, præstitere cæteros mortales sapientia, ob id Cati, Corculi, apud Romanos cognominati. Apud Græcos Socrates, oraculo Apollinis Pythij prælatus cunctis.

De autoritate. CAP. XXXII.

Rursus mortales oraculorum societatem dedere Chiloni Lacedæmonio, tria præcepta eius Delphis consecrando aureis literis, quæ sunt hæc: Nosse se quenq; : & Nihil nimium cupere: Comitémque æris alieni atque litis, esse miseriam. Quin & funus eius, cũ victore filio Olympiæ expirasset gaudio, tota Græcia prosecuta est.

De diuinitate. CAP. XXXIII.

40 Diuinitas, & quædam cælitum societas nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

De Nasica. CAP. XXXIIII.

Vir optimus semel à condito æuo iudicatus est Scipio Nasica, à iurato Senatu. Idem in toga candida bis repulsa notatus à populo. In summa, ei in patria mori non licuerat Hercule magis, quã extra vincula illi sapientissimo ab Apolline iudicato Socrati.

De pudicitia. CAP. XXXV.

Pudicissima fœmina semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia Paterculi filia, vxor Fuluij Flacci: electa ex cẽtum præcipuis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret. Iterum religionis experimento Claudia, inducta Romam Deûm matre.

De pietate. CAP. XXXVI.

50 Pietatis exempla infinita quidem toto orbe extitere, sed Romæ vnum, cui comparari cuncta non queant. Humilis in plebe, & ideo ignobilis puerpera supplicij causa car-

cete inclusa matre, cùm impetrasset aditum, à ianitore semper excussa ne quid inferret cibi, deprehensa est vberibus suis alens eam. Quo miraculo, matris salus † donata pietati est, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem consecratus Deæ, C. Quintio, M. Acilio c o s s. templo Pietatis extructo in illius carceris sede, vbi nunc Marcelli theatrũ est. Gracchorum pater, anguibus prehensis in domo, cùm respóderetur, ipsum victurum alterius sexus interempto: imò verò, inquit, meũ necate: Cornelia enim iuuenis est, & parere adhuc potest. Hoc erat vxori parcere, & reipublicæ consulere. Idque mox consecutum est. M. Lepidus Apuleiæ vxoris charitate post repudium obiit. P. Rutilius morbo leui impeditus, nuntiata fratris repulsa in Consulatus petitione, illico expirauit. P. Catienus Philotimus, patronum adeò dilexit, vt hæres omnibus bonis institutus, in rogum eius se iáceret.

† Donata filiæ pietati.

De artium plurimarum excellentia, Astrologia, Grammatica, Geometria.

CAP. XXXVII.

VAriarum artium scientia innumerabiles enituere, quos tamẽ attingi par sit, florem hominum libantibus: Astrologia Berosus, cui ob diuinas prædictiones Athenienses publicè in gymnasio statuam inaurata lingua statuêre. Grãmatica Apollodorus, cui Amphictyones Græciæ honorem habuere. Hippocrates medicina: qui venientem ab Illyriis pestilentiam prædixit, & discipulos ad auxiliandum circa vrbes dimisit: quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Eandem scientiam in Cleombroto Ceo Ptolemæus rex Megalensibus sacris donauit C. talentis, seruato Antiocho rege. Magna & Critobulo fama est, extracta Philippi regis oculo sagitta, & citra defotmitatẽ oris curata orbitate luminis. Summa autem Asclepiadi Prusiensi, condita noua secta, spretis legatis & pollicitationibus Mithridatis regis, reperta ratione, qua vinum ægris medetur, relato è funere homine & seruato: sed maximè sponsione facta cum fortuna, ne medicus crederetur, si vnquam inualidus vllo modo fuisset ipse: † & victor suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus est. Grande & Archimedi Geometricæ ac machinalis scientiæ testimonium M. Marcelli contigit, interdicto, cùm Syracusæ caperentur, ne violaretur vnus, nisi fefellisset impetum militaris imprudẽtia. Laudatus est & † Ctesiphon Gnossius, æde Ephesiæ Dianę admirabiliter fabricata: Philon, Athenis armamentario mille nauiũ, Ctesibius, pneumatica ratione & hydraulicis organis repertis: Dinocrates, metatus Alexandro condente in Aegypto Alexandriam. Idem hic Imperator edixit, ne quis ipsum alius, quàm Apelles, pingeret: quàm Pyrgoteles, sculperet: quàm Lysippus ex ære duceret: quæ artes pluribus inclaruere exemplis.

† & vicit, suprema in senecta lapsu scalarum exanimatus

† Chersiphrõ legendum videtur ex Strabonis lib. 13.

Item mira opera artificis. CAP. XXXVIII.

ARistidis Thebani pictoris vnam tabulam, centum talentis rex Attalus licitatus est. Octoginta emit duas Cæsar Dictator, Medeam & Aiacem Timomachi, in templo Veneris Genitricis dicaturus. Candaules rex Bularchi picturam Magnetũ exitij mediocris spatij pari rependit auro. Rhodum non incendit rex Demetrius, Expugnator cognominatus, ne tabulam Protogenis cremaret, à parte ea muri locatam. Praxiteles marmore nobilitatus est, Gnidiáque Venere, præcipuè væsano amore cuiusdam iuuenis insigni: & Nicomedis æstimatione regis, grandi Gnidiorum ære alieno permutare eam conati. Phidiæ Iupiter Olympius quotidie testimonium perhibet, Mentori capitolinus & Diana Ephesia, quibus fuere consecrata artis eius vasa.

De seruitiis. CAP. XXXIX.

PRetium hominis in seruitio geniti maximum ad hanc diem (quod equidem compererim) fuit Grammaticæ artis Daphnidis, Cn. Pisaurensi vendente, † & M. Scauro principe ciuitatis III M D C C. sestertiis licente. Excessere hoc in nostro æuo nec modicè histriones, sed libertatem suam mercati. Quippe cùm iam apud maiores Roscius histrio H-S quingenta annua meritasse prodatur: nisi si quis in hoc loco desiderat Armeniaci belli, paulò antè propter Tyridatem gesti, dispensatorem, quem Nero H-S. C X X. M. manumisit. Sed hoc pretium belli, non hominis fuit, tam hercule, quàm libidinis, non formæ,

† Expendit hõc locũ Budæus lib. 2. de Asse, circa finẽ, tandémq. in eã discedit sentẽtiam vt hic legẽdum censeat, CCC. M. D C C. sestertiis.

Pæzon

Pæzontem è ſpadonibus Seiani III. M. D. mercante Sutorio Priſco. Quam quidem iniuriam lucrifecit ille mercatus in luctu ciuitatis, quoniam arguere nulli vacabat.

De præſtantia gentium. CAP. XL.

GEntium in toto orbe præſtantiſſima vna omni virtute haud dubiè Romana extitit. Felicitas cui præcipua fuerit homini, non eſt humani iudicij: cùm proſperitatem ipſam alius alio modo, & ſuopte ingenio quiſque terminet. Si verum facere iudicium volumus, ac repudiata omni fortunæ ambitione decernere, mortalium nemo eſt felix. Abundè igitur atque indulgenter fortuna decidit cum eo, qui iure dici non infelix poteſt. Quippe vt alia non ſint, certè ne laſſeſcat fortuna metus eſt: quo ſemel recepto, ſolida felicitas nõ eſt. Quid, quòd nemo mortalium omnibus horis ſapit? vtinámq; falſum hoc, & nõ à vate dictum quàm plurimi iudicent. Vana mortalitas, & ad circunſcribẽdum ſeipſam ingenioſa, cõputat more Thraciæ gentis: quæ calculos colore diſtinctos, pro experimento cuiuſq; diei in vrnam cõdit, ac ſupremo die ſeparatos dinumerat, atque ita de quoque pronunciat. Quid, quòd iſte calculi candore illo laudatus dies, originẽ mali habuit? Quàm multos accepta afflixere imperia? quàm multos bona perdidere, & vltimis merſere ſupplicijs? Iſta nimirum bona, ſi cui inter illa hora in gaudio fuit. Ita eſt profectò, alius de alio iudicat dies, & tamen ſupremus de omnibus: ideóque nullis credendum eſt. Quid, quòd bona malis paria non ſint, etiam pari numero, nec lætitia vllo minimo mœrore penſanda? Heu vana & imprudens diligentia: numerus dierum comparatur: vbi quæritur pondus.

De felicitate ſumma. CAP. XLI.

VNa fœminarum in omni æuo Lampido Lacedæmonia reperitur, quæ regis filia, regis vxor, regis mater fuit. Vna Pherenice, quæ filia, ſoror, mater Olympionicarum. Vna familia Curionum, in qua tres continua ſerie oratores extiterunt. Vna Fabiorum, in qua tres continui principes Senatus, M. Fabius Ambuſtus, Fabius Rullianus filius, Q. Fabius Gurges nepos.

Varia exempla fortunæ. CAP. XLII.

CÆtera exempla fortunæ variantis innumera ſunt. Etenim quæ fecit magna gaudia, niſi ex malis? aut quæ mala immenſa, niſi ex ingentibus gaudijs?

De bis proſcripto, L. Sylla, Q. Metello. CAP. XLIII.

SEruauit proſcriptum à Sylla M. Fiduſtium Senatorem, annis XXXVI. ſed iterum proſcriptus. Superſtes Syllæ vixit vſque ad Antonium: cõſtátque nulla alia de cauſa ab eo proſcriptum, quàm quia proſcriptus fuiſſet. Triumphare P. Ventidium de Parthis voluit quidem ſolũ, ſed eundem in triumpho Aſculano Cn. Pompeij Strabonis duxit puerum: quanquàm Maſſurius autor eſt, bis in triumpho ductum: Cicero, mulionem caſtrenſem ſuffarraneum fuiſſe: plurimi, iuuentam inopem in caliga militari toleraſſe. Fuit & Balbus Cornelius maior Conſul, ſed accuſatus, atq; de iure virgarũ in eum, iudicũ in conſilium miſſus, primus externorũ, atque etiã in Oceano genitorum vſus illo honore, quem maiores Latio quoque negauerunt. Eſt & L. Fuluius inter inſignia exẽpla, Tuſculanorum rebellantium Conſul: eodémq; honore, cùm trãſiſſet, exornatus cõfeſtim à populo Romano: qui ſolus eodẽ anno, quo fuerat hoſtis, Romæ triumphauit ex iis, quorum Conſul fuerat. Vnus hominum ad hoc æui, felicis ſibi cognomen aſſeruit L. Sylla, ciuili nempe ſanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibus felicitatis inductus argumẽtis? quòd proſcribere tot millia ciuium ac trucidare potuiſſet. O praua interpretatio, & futuro tempore infelix. Non melioris ſortis tunc fuere pereuntes, quorũ miſeremur hodie, cùm Sylla nemo nõ oderit? Age, non exitus vitæ eius omnium proſcriptorũ ab illo calamitate crudelior fuit, erodente ſeipſo corpore, & ſupplicia ſibi gignẽte? Quod vt diſſimulauerit, & ſupremo ſomnio eius (cui immortuus quodãmodo eſt) credamus, ab vno illo inuidiam gloria victam: hoc tamẽ nempe felicitati ſuæ defuiſſe confeſſus eſt, quòd Capitolium non dedicauiſſet Quintus Metellus in ea oratione, quam habuit ſupremis laudibus patris ſui L. Metelli, Pontificis, bis Conſulis, Dictatoris, Magiſtri equitum, Quindecimuiri agris

De ſupremo hoc Syllæ ſomnio vide Appianũ Alexand. Bel. ciuil. lib. 1. & Plutarchum in vita eius.

dandis, † qui primus elephantos primo Punico bello duxit in triumpho, scriptum reliquit: decem maximas res optimásque, in quibus quærendis sapientes ætatem exigerent, consummasse eum. Voluisse enim primarium bellatorem esse, optimum oratorem, fortissimum Imperatorem, auspicio suo maximas res geri, maximo honore vti, summa sapientia esse, summum Senatorem haberi, pecuniam magnam bono modo inuenire, multos liberos relinquere, & clarissimum in ciuitate esse. Hæc contigisse ei, nec vlli alij post Romam conditam, longum est refellere & superuacuum, abundè vno casu refutante. Siquidem is Metellus orbam luminibus exegit senectam, amissis incendio, cùm Palladium raperet ex æde Vestæ, memorabili causa, sed euentu misero. Quo fit, vt infelix quidem dici non debeat, felix tamen nõ possit. Tribuit ei populus Roman. quod nunquam vlli alij ab cõdito æuo, vt quoties in Senatum iret, curru veheretur ad curiam. Magnum & sublime, sed pro oculis datum.

† Ante L. Metellum elephantos in triumpho duxit Manius Curius bello Tarentino, pulso Italia Pyrrho Rege, vt ex Polybio, L. Floro, Liuij Epitome, exterisque Historicis notum est. Quo fit, vt hic legendum videatur, Qui plurimos elephãtos Curius castigationis author ipse nobis est Plinius, sic scribens lib. 18. cap. 3. Cũ L. Metellus triumpho plurimos duxit elephantos.

De altero Metello. CAP. XLIIII.

HVius quoque Q. Metelli, qui illa de patre dixerat, filius, inter rara felicitatis humanæ exempla numeratur. Nam præter honores amplissimos, cognoménque è Macedonia, quatuor filiis illatus rogo, † vno Prætore, tribus Consularibus, duobus Triumphalibus, vno Censorio: quæ singula quoque paucis contigere: in ipso tamen flore † dignationis suæ ab Catinio Labeone, cui cognomen fuit Macerioni, Tribuno plebis, quem è Senatu Censor eiecerat, reuertens è campo Meridiano tempore, vacuo foro & Capitolio, ad Tarpeium raptus, vt præcipitaretur, conuolante quidem tam numerosa illa cohorte, quæ patrem eum appellabat, sed (vt necesse erat in subito) tardè & tanquam in exequias, cùm resistendi sacróq; sanctum repellendi ius non esset, virtutis suæ opera & Censuræ periturus, ægrè Tribuno, qui intercederet, reperto, à limine ipso mortis reuocatus: alieno beneficio posteà vixit, bonis inde etiam consecratis † à damnatu suo: tanquam parum esset, faucium certè intortarum, expressíq; per aures sanguinis pœnam exactam esse. Equidem & Africani sequentis inimicum fuisse, inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filij, celebrate exequias, nunquàm ciuis maioris funus videbitis. Et hoc dicebat iam Balearicis & Creticis & Diadematis, iam Macedonicus ipse. Verùm vt illa sola iniuria æstimetur, quis hunc iure felicem dixerit, periclitatum ad libidinem inimici, nec Africani saltem, perire? quos hostes vicisse tanti fuit? aut quos non honores currúsque illa sua violentia fortuna retroegit, per mediam vrbem Censore tracto, (etenim sola hæc moriendi ratio fuerat) tracto in Capitolium illud, in quod triumphans ipse de eorum exuuiis, ne captiuos quidem sic traxerat. Maius hoc scelus felicitate consecuta factum est, periclitato Macedonico vel funus tantum ac tale perdere, in quo à triumphalibus liberis portaretur in rogũ, velut exequiis quoq; triumphans. Nulla est profectò solida felicitas, quam contumelia vlla vitæ rumpit, nedum tanta. Quod superest, nescio morum gloriæ an indignationis dolori accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse inultam.

† Aliàs, vno Prętorio, quo pacto legitur & apud Val. Max. lib. 7. cap. de felicitate.

† dignitate.

† Aliàs, à donato suos vt ad id respicere videatur, quod præcessit, Quem è Senatu censor eiecerat.

De Diuo Augusto. CAP. XLV.

IN Diuo quoque Augusto, quem vniuersa mortalitas in hac Censura nuncupat, si diligenter æstimentur cuncta, magna sortis humanæ reperiantur volumina. Repulsa in Magisterio equitum apud auunculum, & contra petitionem eius prælatus Lepidus: proscriptionis inuidia, collegium in Triumuiratu pessimorum ciuium, nec æqua saltem portione, sed prægraui Antonio: Philippensi prælio morbus, fuga, † & triduo in palude latebræ ægroti: & (vt fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutem fusa turgida latera: naufragia Sicula, & alia ibi quoque in spelunca occultatio. Iam in nauali fuga vrgente hostium manu, preces Proculeio mortis admotæ: cura Perusinæ contentionis: solicitudo Martis Actiaci: Pannonici belli ruina è turri: tot seditiones militum, tot ancipites morbi corporis: suspecta Marcelli vota, pudenda Agrippæ ablegatio, toties petita insidiis vita, incusatæ liberorum mortes, luctúsque non tantùm orbitate tristes: adulterium filiæ, &

† Vetus lectio, & triduo in palude ægroti, & (vt fatentur Agrippa & Mecœnas) aqua subter cutem fusa, turgida latebra.

consi

consilia parricidæ palàm facta: contumeliosus priuigni Neronis secessus: aliud neptis adulterium: iuncta deinde tot mala: inopia stipendij, rebellio Illyrici, seruitiorum delectus, iuuentutis penuria: pestilentia vrbis, fames sitisque Italiæ, destinatio expirandi, & quatridui inedia maior pars mortis in corpus recepta: iuxta hæc Variana clades, & maiestatis eius fœda sugillatio, abdicatio Posthumi Agrippæ post adoptionem, desiderium post relegationem: inde suspicio in Fabium, arcanorúmque proditionem: hinc vxoris & Tiberij cogitationes suprema eius cura. In summa, Deus ille, cælúmque nescio adeptus magis, an meritus, hærede hostis sui filio excessit.

Quos beatissimos dij iudicauerunt. CAP. XLVI.

SVbeunt in hac reputatione Delphica oracula, velut ad castigandam hominum vanitatem à Deo emissa. Duo sunt hæc: Phedium felicissimum, qui pro patria proximè occubuisset. Iterum à Gyge rege tunc amplissimo terrarum consultum, Aglaum Psophidium esse feliciorem. Senior hic in angustissimo Arcadiæ angulo paruum, sed annuis victibus largè sufficiens, prædium colebat, nunquàm ex eo egressus: atque (vt è vitæ genere manifestum est) minima cupidine minimum in vita mali expertus.

Quem viuentem, vt Deum, coli iusserunt. CAP. XLVII.

COnsecratus est viuus sentiénsque oraculi eiusdem iussu, & Iouis deorum summi astipulatu, Euthymus pycta, semper Olympiæ victor, & semel victus. Patria ei Locri in Italia: ibi imaginem eius & Olympiæ alteram eadem die tactã fulmine, Callimachum vt nihil aliud, miratum video, Deúmque iussisse sacrificari: quod & viuo factitatum & mortuo: nihílque adeò mirum aliud, quàm hoc placuisse Dis.

De spatiis vitæ longissimis. CAP. XLVIII.

DE spatio atque longinquitate vitæ hominum, non locorum modò situs, verùm exempla, ac sua cuique sors nascendi incertum fecere. Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulosè (vt reor) multa de hominum æuo referens, cornici nouem nostras attribuit ætates, quadruplum eius ceruis, id triplicatum coruis. Et reliqua fabulosius in phœnice ac Nymphis. Anacreon Poeta Arganthonio Tartessiorum regi CL. tribuit annos, Cinyræ Cypriorum X. annis amplius, Ægimio CC. Theopompus Epimenidi Gnossio CLVII. Hellanicus quosdam in Ætolia Epiorum gentis CC. explere. Cui astipulatur Damastes, memorãs Pictoreum ex iis præcipuum corpore viribúsque, etiam CCC. vixisse. Ephorus Arcadum reges CCC. annis. Alexander Cornelius, Dandonem quendam in Illyrico CCCCC. vixisse. † Xenophon in Periplo, maritimorum regem CCCCCC. atque vt parcè mentitus, filium eius DCCC. quæ omnia inscitia temporum acciderunt. Annum enim alij æstate vnum determinabant, & alterum hyeme: alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades, quorum anni trimestres fuere: quidã Lunæ senio, vt Ægyptij: itaque apud eos aliqui & singula millia annorum vixisse produntur. Sed vt ad confessa transeamus, Arganthonium Gaditanum octoginta annis regnasse, propè certum est: putant quadragesimo cœpisse. Masinissam sexaginta annis regnasse, indubitatum est: Gorgiam Siculum centum & octo vixisse. Q. Fabius Maximus sexaginta tribus annis Augur fuit. M. Perpenna, & nuper L. Volusius Saturninus, omnium quos in Consulatu sententiam rogauerant, superstites fuere. Perpenna septem reliquit ex iis, quos Censor legerat: vixit annos XCVIII. Qua in re & illud adnotare succurrit, vnum omnino quinquennium fuisse, quo Senator nullus moreretur: cùm Flaccus & Albinus Censores lustrum condidere vsque ad proximos Censores, ab anno vrbis quingentesimo septuagesimonono. M. Valerius Coruinus C. annos impleuit: cuius inter primum & sextum Cõsulatum XLVI. anni fuere. Idem sella curuli semel ac vicies sedit, quoties nemo alius. Æquauit eius vitæ spatium Metellus Pontifex. Et ex fœminis Liuia Rutilij XCVII. annos excessit: Statilia Claudio principe ex nobili domo nonagintanouẽ: Terentia Ciceronis CIII. Clodia Ofilij CXV. hæc quidem etiam enixa quindecies. Luceia mima centum annis in scena pronuntiauit. Galeria Copiola Emboliaria reducta est in scenam, Cn. Pompeio, Q. Sulpitio COSS. ludis pro salute Diui Augusti votiuis, annum centesimumquartum agens: quæ producta fuerat tyro

† Val. Max. lib. 8 ca. de senectute, hanc eandem referens historiam, etiã si Xenophõtẽ, nõ in Periplo, vt hic, sed περὶ γήρως, hoc est, de senectute, Latinorum regẽ legisse videtur, non, vt hic, maritimorũ. In hoc tamẽ à vulgata Plinij lectione discrepat, quod Latinorũ regi octingentos annos, filio autẽ eius dederit sexcentos.

rat tyrocinio à M.Pomponio Ædili plebis, C.Mario, Cn. Carbone Consulibus, ante annos nonagintaunum: & à Magno pompeio magni theatri dedicatione, anus pro miraculo reducta. Samulam quoq, centum decem annis vixisse, autor est Asconius Pedianus. Minus miror Stephanionē (qui primus togatus saltare instituit) vtrisque secularibus ludis saltasse, & diui Augusti, & quos Claudius Cæsar Consulatu suo quarto fecit, quando l x i i. non amplius anni interfuere, quanquam & posteà diu vixit. In Tmoli montis cacumine, quod vocant Tempsin, c l. annis viuere, Mutianus autor est. Totidem annos censum Claudij Cæsaris Censura T. Fullonium Bononiensem: idque collatis censibus, quos antè detulerat, vitæque argumentis (etenim id curæ principi erat) verum apparuit.

De varietate nascendi. CAP. XLIX.

POscere videtur locus ipse sideralis scientiæ sententiam. Epigenes c x x i i. annos impleri negauit posse: Berosus excedi c x v i i. Durat & ea ratio, quam Petosiris ac Necepsos tradiderunt, & † tetartemorion appellant, à trium signorum portione, qua posse in Italiæ tractu c x x v i. annos vitæ contingere apparet. Negauere illi quenquam x c. partium exortiuam mensuram (quod anaphoras vocant) transgredi, & has ipsas incidi occursu maleficorum siderum, aut etiam radiis eorum, Solísque. Rursus † Æsculapij secta, quæ stata vitæ spatia à stellis accipi dicit, sed quantum plurimum tribuat, incertū est. Rara autem esse dicunt longiora tempora, quandoquidem momentis horarum insignibus Lunæ dierúmve septem atque i x. (quæ nocte ac die obseruantur) ingens turba nascatur, scansili annorū lege occidua, quam climacteras appellant, non ferè ita genitis l i i i i. annum excedentibus. Primum ergo artis ipsius inconstantia declarat, quàm incerta res sit. Accedunt experimenta & exempla recentissimi census, quē intra quadriennium Imperatores Cæsares Vespasiani, pater filiúsque Censores egerunt. Nec sunt omnia vasaria excutienda: mediæ tantum partis, inter Apenninum Padúmque, ponemus exempla. Centum viginti annos Parmæ tres edidere, Brixelli vnus. c x x v, Parmæ duo. c x x x, Placentiæ vnus. c x x x i, Fauentiæ vna mulier. c x x x i i. Bononiæ L. Terētius Marci filius, Arimini verò M. Aponius. c. & l., Tertulla, c x x x v i i. Circa Placentiam in collibus oppidum est Velleiacium, in quo c x. annos sex detulere, quatuor centenos vicenos, vnus c x l. M. Mutius M. filius, Galerius Felix. Ac ne pluribus moremur in re confessa, in regione Italiæ octaua centenûm annorum censi sunt homines l i i i i. centenûm denûm homines l v i i. centenûm vicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm aut septenûm totidem, centenûm quadragenûm homines tres. Alia mortalitatis inconstantia: Homerus eadem nocte natos Hectorem & Polydamanta tradit, tam diuersæ sortis viros. C. Mario, Cn. Carbone i i i. c o s s. ad quintum. Calend. Iunias, M. Cæcilius Rufus & C. Licinius Caluus eadem die geniti sunt, oratores quidem ambo, sed tam dispari euentu. Hoc etiam iisdem horis nascentibus in toto mundo quotidie euenit, paritérque domini ac serui gignuntur, reges & inopes.

† Est autem Tetartemorion Græcè, qui Quadrans Latinè dicitur, constans ex quatuor partibus signi fere circuli, hoc est signis tribus, vt annotauit Budæus lib. i. de Asse.

† Alias, Asclepiadis, cuius & in Indice meminit, & lib. 7. cap. 37. nouæ sectæ conditorē nominat.

In morbis varia exempla. CAP. L.

PVblius Cornelius † Rufus, qui Consul cum M. Curio fuit, dormiens oculorum visum amisit, cùm id sibi accidere somniaret. E diuerso † Phalereus tum deploratus à medicis vomicæ morbo, cùm mortē in acie quæreret, vulnerato pectore medicinam inuenit ex hoste. Q. Fabius Maximus Consul apud flumen Isaram prælio cōmisso aduersus Allobrogum Auernorúmque gentes, ad v i. Idus Augustas c x x x. M. perduellium cæsis, febri quartana liberatus est in acie. Incertum ac fragile nimirum est hoc munus naturæ, quicquid datur nobis: malignum verò & breue etiam in iis, quibus largissimè contingit, vniuersum vtique æui tempus intuentibus. Quid, quòd æstimatione nocturnæ quietis, dimidio quisque spatio vitæ suæ viuit? pars æqua morti similis exigitur, aut pœnæ, nisi contingit quies. Nec reputantur infantiæ anni, qui sensu carent, non senectæ in pœnam viuacis. Tot periculorum genera, tot morbi, tot metus, tot curæ, toties inuocata morte, vt nullum frequentius sit votum. Natura verò nihil hominibus breuitate vitæ præstitit melius. Hebescunt sensus, membra torpent, præmoritur visus, auditus, incessus, dentes etiam

† Vetus lectio, Rufinus, adstipulante Valerio lib. 2. cap. de Censoria nota. Item Floro lib. 3. Eutropio lib. 2. Liuij Epitome. & A. Gellio lib. 17. ca. 21.

† Legendum, Pheræus Iason, ex Val. Max. libr. 1. cap. de miraculis.

etiam ac ciborum instrumenta:& tamen vitæ hoc tempus annumeratur. Ergo pro miraculo & id solitarium reperitur exemplum, Xenophilum Musicum centum & quinque annis vixisse sine vllo corporis incommodo. At Hercule reliquis omnibus per singulas membrorum partes, qualiter nullis aliis animalibus, certis pestifer calor remeat horis aut rigor neque horis modò, sed & diebus noctibúsq; trinis quadrinísve, etiam anno toto. Atque etiam morbus est aliquis, per sapientiam mori. Morbis enim quoque quasdam leges natura posuit. Quadrini circuitus febrem, nunquàm bruma, nunquàm hybernis mensibus incipere: quosdam post sexagesimum vitæ spatium non accidere: alios pubertate deponi, à fœminis præcipuè. Senes minimè sentire pestilentiam. Nanque & vniuer-10 sis gentibus ingruunt morbi, & generatim modò seruitiis, modò procerũ ordini, aliósq; per gradus. Qua in re obseruatum, à meridianis partibus ad occasum Solis pestilentiam semper ire: nec vnquam ferè aliter nisi hyeme, nec vt ternos excedat menses.

De signis mortis. CAP. LI.

IAm signa letalia: in furoris morbo risum: sapientiæ verò ægritudine, fimbriarum curam & stragulæ vestis plicaturas, à somno mouentium neglectum, præfandi humoris è corpore effluuium: in oculorum quidem & narium aspectu indubitata maximè, atque etiam supino assiduè cubitu: venarum inæquabili aut formicante percussu: quæque alia Hippocrati principi medicinæ obseruata sunt. Et cùm innumerabilia sint mortis signa, salutis securitatísque nulla sunt. Quippe cùm Censorius Cato ad filium de validis quoq; 20 obseruationem, vt ex oraculo aliquo, prodiderit, senilem iuuentam præmaturæ mortis esse signum. Morborum verò tam infinita est multitudo, vt Pherecydes Syrius copia serpentium ex corpore eius erumpente expirauerit. Quibusdam perpetua febris est, vt C. Mecœnati. Eidem triennio supremo nullo horæ momento contigit somnus. Antipater Sidonius Poeta omnibus annis vno die tantùm natali corripiebatur febri, & eo consumptus est satis longa senecta.

De his qui elati reuixerunt. CAP. LII.

AViola Consularis in rogo reuixit: & quoniam subueniri non potuerat præualente flamma, viuus crematus est. Similis causa in L. Lamia Prætorio viro traditur. Nam C. Aelium Tuberonem Prætura functum à rogo relatum, Messala Rufus, & plerique 30 tradunt. Hæc est conditio mortalium: ad has & eiusmodi occasiones fortunæ gignimur, vti de homine ne morti quidem debeat credi. Reperimus inter exempla, Hermotimi Clazomenij animam relicto corpore errare solitam, vagámque è longinquo multa annuntiare, quæ nisi à præsenti nosci non possent, corpore interim semianimi: donec cremato eo inimici (qui Cantharidæ vocabantur) remeanti animæ velut vaginam ademerint. †Aristæi etiam visam euolantem ex ore in Proconneso, corui effigie, magna quæ sequitur fabulositate: quam equidem & in Gnossio Epimenide simili modo accipio. Puerum æstu & itinere fessum in specu septẽ & quinquaginta dormisse annis: rerum faciem mutationémque mirantem, velut postero experrectum die: hinc pari numero dierum senio ingruente, vt tamen in septimum & quinquagesimum atque centesimum vitæ dura-40 ret annum. Fœminarum sexus huic malo videtur maximè opportunus, conuersione vuluæ: quæ si corrigatur, spiritus restituitur. Huc pertinet nobile illud apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad vitam reuocatæ. Varro quoque autor est, x x. viris agros diuidentibus Capuæ, quendam qui efferretur feretro, domum remeasse pedibus. Hoc idem Aquini accidisse. Romæ quoque Corfidium materteræ suæ maritum funere locato reuixisse, & locatorem funeris ab eo elatum. Adiicit miracula, quæ tota indicasse conueniat. E duobus fratribus equestris ordinis Corfidio maiori accidisse, vt videretur expirasse, apertóque testamento recitatum hæredem minorem funeri institisse: interim eum, qui videbatur extinctus, plaudendo † conciuisse ministeria, & narrasse à fratre se venisse, commendatam sibi filiam ab eo. Demonstra-50 tum præterea, quo in loco defodisset aurum nullo conscio, & rogasse vt iis funebribus, quæ comparasset, efferretur. Hoc eo narrante, fratris domestici propere annuntiauere

exani

† Legendum Aristeæ, ex Herodoto, Plutarcho, Suida, Strabone, cæterisque Græcis, ad vnum omnibus scriptorem hunc Proconnesi, Aristeam nõ Aristeum nominantibus.

† concisisse.

examinatum illum: & aurum, vbi dixerat, repertum est. Plena prætereà vita est his vaticinijs, sed non conferenda, cùm sæpius falsa sint, sicut ingenti exemplo docebimus. Bello Siculo Gabienus Cæsaris classiarius fortissimus captus à Sext. Pompeio, iussu eius incisa ceruice, & vix cohærente, iacuit in litore tota die. Deinde cùm aduesperauisset, cum gemitu precibúsque congregata multitudine petiit, vti Pompeius ad se veniret, aut aliquem ex charis mitteret: se enim ab inferis remissum, habere quæ nuntiaret. Misit plures Pompeius ex amicis, quibus Gabienus: Inferis dijs placere Pompeij causas & partes pias: proinde euentum futurum, quem optaret: hoc se nuntiare iussum: argumentum fore veritatis, quòd peractis mandatis, protinus expiraturus esset. Idque ita euenit. Post sepulturam quoque visorum exempla sunt: nisi quòd naturæ opera, non prodigia consectamur.

De mortibus repentinis. CAP. LIII.

IN primis autem miraculo sunt atque frequenti mortes repentinæ, hoc est, summa vitæ felicitas, quas esse naturales docebimus. Plurimas prodidit Verrius: nos cum delectu modum seruabimus. Gaudio obiere, præter Chilonem, de quo diximus, Sophocles & Dionysius Siciliæ tyrannus, vterque accepto tragicæ victoriæ nuntio. Mater pugna illa Cannensi, filio incolumi viso contra falsum nuntium. Pudore Diodorus sapientiæ Dialecticæ professor, lusoria quæstione non protinus ad interrogationes Stilbonis dissoluta. Nullis euidentibus causis obiere, dum calciantur matutinò duo Cæsares, Prætor & Prætura perfunctus Dictatoris Cæsaris pater: hic Pisis exanimatus, ille Romæ. Q. Fabius Maximus in Consulatu suo pridie kalend. Ianuarias: in cuius locum Rebilus paucissimarum horarum Consulatum petiit: Item C. Vulcatius Gurges Senator: omnes adeò sani atque tempestiui, vt de progrediendo cogitarent. Q. Aemilius Lepidus iam egrediens incusso pollice limini cubiculi. C. Aufidius egressus cùm in Senatum iret, offenso pede in comitio. Legatus quoque, qui Rhodiorum causam in Senatu magna cum admiratione orauerat, in limine Curiæ protinus expirauit progredi volens. Cn. Bebius Pamphilus, Prætura & ipse functus, cùm à puero quæsisset horas. A. Pompeius in Capitolio, cùm Deos salutasset. M. Iuuentius Talua cos. cùm sacrificaret. C. Seruilius Pansa, cùm staret in foro ad tabernam hora diei secunda, in P. Pansam fratrem innixus. Bebius iudex, cùm vadimonium differri iubet. M. Terentius Corax, dum tabellas scribit in foro. Necnon & proximo anno, dum Consulari viro in aurem dicit, eques Romanus, ante Apollinem eboreum, qui est in foro Augusti. Super omnes C. Iulius medicus, dum inungit, specillum per oculum trahens. Iam L. Manlius Torquatus Consularis, cùm in cœna placentam appeteret. L. Durius Valla medicus, dum mulsi potionem haurit. Ap. Saufeius, cùm à balineo reuersus mulsum bibisset, ouúmque sorberet. P. Quintius Scapula, cùm apud Aquilium Gallum cœnaret. Decimus Saufeius scriba, cùm domi suæ pranderet. Cornelius Gallus Prætorius, & T. Aetherius eques Rom. in Venere obiere. Et quos nostra adnotauit ætas, duo equestris ordinis in eodem Pantomimo Mythico, tum forma præcellente. Operosissima tamen securitas mortis in M. Ofilio Hilaro ab antiquis traditur, Comœdiarum histrione. Is cùm populo admodum placuisset natali die suo, conuiuiúmque haberet, edita cœna calidam potionem in pultario poposcit, simúlque personam eius diei acceptam intuens, coronam è capite suo in eam transtulit, tali habitu rigens nullo sentiente, donec accubantium proximus tepescere potionem ammoneret. Hæc felicia exempla; at contrà miseriarum innumera. L. Domitius clarissimæ gentis apud Massiliam victus, Corfinij captus ab eodem Cæsare, veneno poto propter tædium vitæ, postquàm biberat, omni ope vt viueret annixus est. Inuenitur in actis, Felice russato auriga elato, in rogum eius vnum è fauentibus iecisse sese friuolum dictu, ne hoc gloriæ artificis daretur, aduersis studiis copia odorum corruptum criminantibus. Cum antè non multo M. Lepidus nobilissimæ stirpis, quem † euenti anxietate diximus mortuum, flammæ vi è rogo eiectus, recondi propter ardorem non potuisset, iuxtà sarmentis alijs nudus crematus est.

† Magis placet diuortij, vt ex vetustis codicibus legit Pintianus, ipso præsertim suffragante Plinio, capite huius lib 36 vbi M. Lepidũ Apuleiæ vxoris desiderio post repudiũ tradit interisse.

De sepultura. CAP. LIIII.

IPsum cremare, apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquàm longinquis bellis obrutos erui cognouere, tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marij cadauere. Sepultus intelligitur quoquo modo conditus: humatus verò humo contectus.

De anima, vel de Manibus. CAP. LV.

POst sepulturam aliæ atque aliæ Manium ambages. Omnibus à suprema die eadem, quæ ante primum: nec magis à morte sensus vllus aut corpori aut animæ, quàm ante natalem. Eadem enim vanitas in futurum etiam se propagat, & in mortis quoque tempora ipsa sibi vitam mentitur: aliâs immortalitatem animæ, aliâs trāfigurationem, aliâs sensum inferis dando, & Manes colendo, Deúmque faciendo, qui iam etiam homo esse desierit: ceu verò vllo modo spirandi ratio homini à cæteris animalibus distet, aut non diuturniora in vita multa reperiantur, quibus nemo similem diuinat immortalitatem. Quod autem corpus animæ † persequitur materiam? vbi cogitatio illi? quomodo visus, auditus, aut quid agit? qui vsus eius? aut quod sine his bonum? Quæ deinde sedes, quantáve multitudo tot seculis animarum velut vmbrarum? Puerilium ista deliramentorum, auidæque nunquàm desinere mortalitatis commenta sunt. Similis & de asseruandis corporibus hominum, ac reuiuiscendi promissa Democrito vanitas, qui non reuixit ipse. Quæ (malùm) ista dementia est, iterari vitam morte? quæve genitis quies vnquam, si in sublimi sensus animæ manet, inter inferos vmbræ? Perdit profectò ista dulcedo credulitásque præcipuum naturæ bonum mortem, † ac duplicat obitus, si dolere etiam pòst futuri æstimatione euenit. Etenim si dulce viuere, cui potest esse vixisse? At quanto facilius certiúsque, sibi quenque credere, ac specimen securitatis antegenitali sumere experimento.

† Per se? quæ materia?

† Aliâs sic: Ac duplicat obitus dolorem etiam pòst futuri æstimatione.

Quæ quis inuenerit in vita. CAP. LVI.

COnsentaneum videtur, priusquàm digrediamur à natura hominum, indicare quæ cuiusque inuenta sunt. Emere ac vendere instituit Liber pater. Idem diadema, regum insigne, & triumphum inuenit. Ceres frumenta, cùm anteà glande vescerentur. Eadē molere & conficere in Attica, Italia, & Sicilia: ob id Dea iudicata. Eadem prima leges dedit: vt alij putauere, Rhadamanthus. Literas semper arbitror Assyrias fuisse: sed alij apud Ægyptios à Mercurio, vt Gellius: alij apud Syros repertas volunt. Vtique in Græciam intulisse è Phœnice Cadmum sedecim numero. Quibus Troiano bello Palamedem adiecisse quatuor hac figura Θ Ξ Φ X. Totidem post eum Simonidē Melicum. Z H Ψ Ω: quarum omnium vis in nostris recognoscitur. Aristoteles x. & viii. priscas fuisse: A B Γ D E Z I K Λ M N O Π P Σ T Υ Φ: & duas ab Epicharmo additas Θ X, quàm à Palamede mauult. Anticlides in Ægypto inuenisse quendam nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum antiquissimum Græciæ regem: idq; monumentis approbare conatur. E diuerso Epigenes, apud Babylonios dccxx. annorum obseruationes siderum coctilibus laterculis inscriptas docet, grauis autor in primis: qui minimùm, Berosus & Critodemus, cccc. lxxx. annorum. Ex quo apparet æternus literarū vsus. In Latium eas attulerunt Pelasgi. Laterarias, ac domos constituerunt primi Euryalus & Hyperbius fratres Athenis: anteà specus erant pro domibus. Gellio Doxius Cæli filius, lutei ædificij inuentor placet, exemplo sumpto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à se appellauit Cecropiam, quæ nunc est arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege antè conditum volunt: quidam & Sicyonem. Aegyptij multò antè apud ipsos Diospolin. Tegulas inuenit Cinyra Agriopæ filius, & metalla æris, vtrunque in insula Cypro. Item forcipem, marculum, vectem, incudem. Puteos Danaus, ex Ægypto aduectus in Græciam, quæ vocabatur Argos Dipsion. Lapicidinas Cadmus Thebis, aut (vt Theophrastus) in Phœnice. Thrason muros. Turres, vt Aristoteles, Cyclopes: Tirynthij, vt Theophrastus. Ægyptij textilia: inficere lanas Sardibus Lydi. Fusos in lanificio Closter filius Arachnes: linum

& retia

& retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Megarensis. Sutrinam Boethius. Medicinam Aegyptij apud ipsos volunt repertam: alij per Arabum, Babylonis & Apollinis filium: Herbariam & medicamentariam à Chirone, Saturni & Phyllirae filio. Aes conflare & temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Aerariam fabricam alij Chalybas, alij Cyclopas. Ferrum Hesiodus in Creta eos, qui vocati sunt Dactyli Idæi. Argentum inuenit Erichthonius Atheniensis, vt alij, Aeacus. Auri metalla & conflaturam, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem: vt alij, Thoas & Eaclis in Panchaia: aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inuentionem & mellis assignat. Plumbum ex Cassiteride insula primus apportauit Midacritus. Fabricam ferrariam inuenere Cyclopes. Figlinas Corœbus Atheniensis. In iis orbem Anacharsis Scythes, vt alij, Hyperbios Corinthius. Fabricam materiariã Dædalus, & in ea serram, asciam, perpendiculum, terebram, glutinum, †. ichthyocollam: normam autem, & libellam, & tornum, & clauem Theodorus Samius. Mensuras & pondera, Phidon Argiuus: aut Palamedes, vt maluit Gellius. Ignem è silice Pyrodes Cilicis filius: eundem asseruare in ferula, Prometheus. Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercaturas Pœni. Culturas vitium & arborum Eumolpus Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphylus Sileni filius. Oleum & trapetas † Aristæus Atheniensis. Idem mella. Bouem & aratrum Buzyges Atheniensis, vt alij, Triptolemus. Regiam ciuitatem Aegyptij, popularem Attici. Post Theseum tyrannus primus fuit Phalaris Agrigenti. Seruitium inuenere Lacedæmonij. Iudicium capitis in Ariopago primum actum est. Prælium Afri contra Aegyptios primum fecere fustibus, quos vocant phalangas. Clypeos inuenerunt Prœtus & Acrisius inter se bellantes, siue Chalcus Athamantis filius. Loricam Midias Messenius. Galeam, gladium, hastam Lacedæmonij. Ocreas & cristas Cares. Arcum & sagittam Scythen Iouis filium, alij sagittas Persen Persei filium inuenisse dicunt. lanceas Aetolos, iaculum cum amento Aetolum Martis filium. Hastas velitares Tyrrhenum, pilúmque: Penthesileam Amazonem securim. Piseum venabula, & in tormentis scorpionem Cretas, catapultam Syros, Phœnicas ballistam & fundam. Aeneam tubam Piseum Tyrrhenum. Testudines Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc aries appellatur) in muralibus machinis Epeum ad Troiam. Equo vehi Bellerophontem. Frænos & strata equorum Pelethronium. Pugnare ex equo Thessalos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secundum Pelium montem. Bigas primùm iunxit Phrygum natio, quadrigas Erichthonius. Ordinem exercitus, signi dationem, tesseras, vigilias Palamedes inuenit Troiano bello. Specularem significationem eodem Sinon. Inducias Lycanor. Fœdera Theseus. Auguria ex auibus Car: à quo Caria appellata. Adiecit ex cæteris animalibus Orpheus. Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaraus, auspicia auium Tiresias Thebanus. Interpretationem ostentorum & somniorum Amphictyon. Astrologiam Atlas Libyæ filius, vt alij, Aegyptij: vt alij, Assyrij. Sphæram in ea Milesius Anaximander. Ventorum rationem Aeolus Hellenis filius. Musicam Amphion. Fistulam & monaulum Pan Mercurij: obliquam tibiam Midas in Phrygia: geminas tibias Marsyas in eadem gente, Lydios modulos Amphion: Dorios Thamyras Thrax: Phrygios Marsyas Phryx: Citharam Amphion: vt alij, Orpheus: vt alij, Linus. Septem chordis additis Terpander. Octauam Simonides addidit: nonam Timotheus. Cithara sine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion: vt alij, Linus. Citharœdica carmina composuit Terpander. Cum tibiis canere voce Trœzenius Dardanus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, pyrrhichen Pyrrhus, vtranque in Creta. Versum heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæstio est. Ante Troianum bellum probantur fuisse. Prosam orationem condere Pherecydes Syrius instituit, Cyri regis ætate. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon: funebres Acastus in Iolco: post eum Theseus in Isthmo. Hercules Olympiæ athleticam: Pythus pilam lusoriam, Gyges Lydius picturam in Aegypto: in Græcia verò Euchir Dædali cognatus, vt Aristoteli placet; vt Theophrasto, Polygnotus Atheniensis. Naue primus in

Græciam

† holocolla.

† Diodorus lib. 5. Aristæum hunc olei & mellis repertorem, in ea parte Africæ natū tradit, quæ de nomine matris eius dicta est Cyrenaica. Quo fit vt & hic nonnulli Cyrenēsis legere malint, quā Atheniensis.

Græciam ex Ægypto Danaus aduenit: antè ratibus nauigabatur, inuentis in mari Rubro inter insulas à rege Erythra. Reperiuntur, qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cùm transirent aduersus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles corio circunsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, & scirpo, & arundine. Longa naue Iasonem primum nauigasse, Philostephanus autor est: Egesias Paralum: Ctesias Samyram: Saphanus Semiramin: Archimachus Ægæonem: Biremem Damastes Erythræos fecisse: triremem Thucydides Aminoclen Corinthium: quadriremem Aristoteles Carthaginienses. Quinqueremem instituit Nesichthon Salaminius: sex ordinum Xenagoras Syracusius: ab ea ad decemremem Mnesigeton. Alexandrum Magnum ferunt instituisse ad x i i. ordines. Philostephanus Ptolæmeum Soterem ad quindecim: Demetrium Antigoni ad x x x. Ptolemæum Philadelphum ad x l. Ptolemæum Philopatorem, qui Tryphon cognominatus est ad l. Onerariam Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercuron Cyprij. Siderum obseruationem in nauigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem eius Plateæ, vela Icarus, malum & antennam Dædalus: Hippagum Samij, aut Pericles Atheniensis: tectas longas Thasij: anteà ex prora tantùm & puppi pugnabatur. †Rostra addidit Piseus: Tyrrheni anchoram: Eupalamus eandem bidentem: Anacharsis harpagonas: & manus Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Typhis. Classe princeps depugnauit Minos. Animal occidit primus Hyperbius Martis filius, Prometheus bouem.

In quo primus gentium consensus. CAP. LVII.

Gentium consensus tacitus primus omnium conspirauit, vt Ionum literis vterentur.

De literis antiquis. CAP. LVIII.

Veteres Græcas fuisse easdem penè, quæ nunc sunt Latinæ, indicio erit Delphica tabula antiqui æris, quæ est hodie in Palatio, dono principum Mineruæ dicata in bibliotheca, cum inscriptione tali, Ναυσικράτης τισαμένου Ἀθηναῖος κόρῃ καὶ ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν.

Quando primùm tonsores Romæ. CAP. LIX.

Sequens gentium consensus in tonsoribus fuit, sed Romanis tardior. In Italiam ex Sicilia venere post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimoquarto, adducente P. Ticinio Mena, vt autor est Varro: antè intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus: sequens Diuus Augustus cultris semper vsus est.

Quando primùm horologia. CAP. LX.

Tertius consensus fuit in horarum obseruatione, iam hic rationi accedēs. Quando & à quo in Græcia reperta, diximus in secundo volumine. Serius etiā hoc Romæ contigit. Duodecim tabulis Ortus tantùm & Occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est & Meridies, Accenso Consulum id pronuntiante, † cùm Curio inter Rostra & Græcostasim prospexisset talem Solē. † A columna ænea ad carcerem inclinato sidere, supremam pronuntiabat. Sed hoc serenis tantùm diebus vsq. ad primum Punicum bellum. Princeps Romanis solarium horologiū statuisse, ante duodecim annos, quàm cum Pyrrho bellatum est, ad ædem Quirini, L. Papyrius Cursor, cùm eandē dedicaret, à patre suo votam, à Fabio Vestali proditur. Sed neque facti horologij rationē vel artificem significat, nec vnde translatum sit, aut apud quem scriptū id inuenerit. M. Varro primum statutum in publico secundum Rostra in columna tradit, bello Punico primo, à M. Valerio Messala Consule Catana capta in Sicilia: deportatum inde post x x x. annos, quàm de Papyriano horologio traditur, anno vrbis c c c c l x x v i i. nec congruebant ad horas eius lineæ: paruerunt tamen eis annis vndecentum, donec Q. Marcius Philippus, qui cum L. Paulo fuit Censor, diligentius ordinatum iuxtà posuit: idq; munus inter Censoria opera gratissimè acceptum est. Etiamtum tamē nubilo incertæ fuere horæ vsq; ad proximum lustrum. Tunc Scipio Nasica collega Lænatis, primus aqua diuisit horas æquè noctium ad dierum. Idque horologium sub tecto dicauit, anno vrbis d x c v. Tamdiu populi Romani indiscreta lux fuit. Nunc reuertamur ad reliqua animalia, primúmq; terrestria.

† Melius alii verborum interpunctione: Rostra addidit Piseus Tyrrhenus: anchorā Eupalamus: eandem bidentē Anacharsis harpagonas & manus Pericles Atheniensis &c. Pisei Tyrrheni meminit suprà Plinius hoc ipso capite. Anchoram autē bidentem Anacharsis esse inuentū, notū est ex Strabonis lib. 7.

† Vetus lect. Cùm à Curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset Solem Rostra autē ante Curiam Hostilia fuisse autor est Varro

† Vetus cod. A columna Mænia cuius columnæ meminit & Pompeius Festus in dictione Meniana.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER VIII.

De animalibus terrestribus, elephantorum commendatio, & de sensu eorum. CAP. I.

AD RELIQVA transeamus animalia, & primùm terrestria. Maximum est elephas, proximúmque humanis sensibus: quippe intellectus illis sermonis patrij, & imperiorum obedientia, officiorúmque, quæ didicere, memoria, amoris & gloriæ voluptas: imò verò (quæ etiam in homine rara) probitas, prudentia, æquitas: religio quoque siderum, Solísque ac Lunæ veneratio. Autores sunt, in Mauritaniæ saltibus ad quendam amnem, cui nomen est Amilo, nitescente Luna noua, greges eorum descendere: ibíque se purificantes solenniter aqua circunspergi, atque ita salutato sidere in syluas reuerti, vitulorum fatigatos præ se ferentes. Alienæ quoque religionis intellectu, creduntur maria transituri non antè naues conscendere, quàm inuitati rectoris iureiurando de reditu. Visíque sunt fessi ægritudine (quãdo & illas moles infestant morbi) herbas supini in cælum iacientes, veluti tellure precibus allegata. Nã quod ad docilitatem attinet, regem adorant, genua submittunt, coronas porrigunt. Indis arant minores, quos appellant nothos.

Quando primum iuncti. CAP. II.

ROmæ iuncti primùm subiere currum Pompeij Magni Africano triumpho: quod prius India victa triumphante Libero patre memoratur. Procilius negat potuisse Pompeij triumpho iunctos ingredi portam. Germanici Cæsaris munere gladiatorio, quosdam inconditos motus edidere, saltantium modo. Vulgare erat, per auras arma iacere non auferentibus ventis, atque inter se gladiatorios congressus edere, aut lasciuiente pyrrhiche colludere: posteà & per funes incessere, lecticis etiam ferentes quaterni singulos puerperas imitantes: plenísque hominum tricliniis accubitu iere per lectos, ita libratis vestigiis, ne quis potantium attingeretur.

De docilitate eorum. CAP. III.

CErtum est, vnum tardioris ingenij in accipiendis, quæ tradebantur, sæpius castigatum verberibus, eadem illa meditantem noctu repertum. Mirum maximè, & aduersis quidem funibus subire, sed regredi magis vtique pronis. Mutianus ter Consul autor est, aliquem ex his & literarum ductus Græcarum didicisse, solitúmque perscribere eius linguæ verbis: Ipse ego hæc scripsi, & spolia Celtica dicaui. Itémque se vidente Puteolis, cùm aduecti è naue egredi cogerentur, territos spatio pontis procul à continente porrecti, vt sese longinquitatis æstimatione fallerent, auersos retrorsus isse. Prædam ipsi in se expetendam, sciunt solam esse in armis suis, quæ Iuba cornua appellat, Herodotus tanto antiquior, & consuetudo melius, dentes. Quam ob rem deciduos casu aliquo vel senecta defodiunt. Hoc solum ebur est, cætero, & in his quoque, quà corpus intexit, vilitas ossea. Quanquam nuper ossa etiam in laminas secari cœpere penuria. Etenim rara amplitudo iam dentium, præterquàm ex India, reperitur: cætera in nostro orbe cessere luxuriæ. Dentium candore intelligitur iuuenta. Circa hos belluis summa cura: alterius mucroni parcunt, ne sit prælijs hebes: alterius operario vsu fodiunt radices, impellunt moles: circumuentíque à venantibus, primos constituunt, quibus sunt minimi, ne tanti prælium putetur: posteà fessi, impactos arbori frangunt, prædáque se redimunt.

De clementia eorum,& quòd pericula sua intelligant,& de tigridis truculentia. CAP. IIII.

MIrum in plerisque animalium, scire quare petantur: sed & per cuncta quid caueant. Elephas homine obuio forte in solitudine,& simpliciter oberrante, clemens placidúsque etiam demonstrare viã traditur. Idem vestigio hominis animaduerso priusquàm homine, intremiscere insidiarum metu, subsistere ab olfactu, circunspectare, iras proflare, nec calcare, sed erutum proximo tradere, illum sequenti, nuntio simili vsque ad extremum: & tunc agmen circumagi,& reuerti, aciémque dirigi: adeò omnium odori durare virus illud, maiore ex parte ne nudorum quidem pedum. Sic & tigris etiam feris cæteris truculenta, † atque ipsa elephanti quoque spernens vestigia, homine viso transferre dicitur protinus catulos. Quonam modo agnito (vbi ante conspecto illo, quem timet? Etenim tales syluas minimè frequentari certum est Sanè mirentur ipsam vestigij raritatem: sed vnde sciunt timendum esse? Imò verò cur vel ipsius conspectum paueant, tanto viribus, magnitudine, velocitate præstantiores? Nimirum hæc est natura rerum, hæc potentia eius, sæuissimas ferarum maximásque nunquàm vidisse quod debeant timere,& statim intelligere cur sit timendum.

† Melius sic: atq; ipsa elephanti quoque spernes, vestigio hominis viso, transferre dicitur protinus catulos. Cui lectioni præter vetustos codices, ipse etiã Plinius adstipulatur, paulò pòst subijciens, Sanè mirentur ipsam vestigij raritatẽ,&c.

De intellectu & memoria eorum. CAP. V.

ELephanti gregatim semper ingrediuntur. Ducit agmen maximus natu, cogit ætate proximus. Amnem transituri minimos præmittunt, ne maiorum ingressu atterente alueum, crescat gurgitis altitudo. Antipater autor est, duos Antiocho regi in bellicis vsibus celebres etiam cognominibus fuisse: etenim nouere ea. Certe Cato, cùm Imperatorum nomina Annalibus describeret, eum qui fortissimè præliatus esset in Punica acie, Surum tradidit vocatum, altero dẽte mutilato. Antiocho vadum fluminis experienti renuit Aiax, alioquin dux agminis semper. Tum pronuntiatum, eius fore principatum qui transisset: áusúmque Patroclum ob id phaleris argenteis, quo maximè gaudent, & reliquo omni primatu donauit. Ille, qui notabatur, inedia mortem ignominiæ prætulit. Mirus nanque pudor est, victúsque vocem fugit victoris: terram ac verbenas porrigit. Pudore nunquàm nisi in abdito coeunt: mas quinquennis, fœmina decennis. † Initur autem biennio, quinis (vt ferunt) cuiusque anni diebus, nec amplius: sexto perfunduntur amne, non antè reduces ad agmẽ. Nec adulteria nouere, nullâve propter fœminas inter se prælia, cæteris animalibus pernicialia: non quia desit illis amoris vis: nanque traditur vnus amasse quandam in Ægypto corollas vendentem: ac ne quis vulgariter dilectam putet, ∴ miretur gratam Aristophani, celeberrimo in arte Grammatica. Alius Menãdrum Syracusanum incipientis iuuentæ in exercitu Ptolemæi, desiderium eius, quotiens nõ videret, inedia testatus. Et vnguentariam quandam dilectã Iuba tradit. Omnium amoris fuere argumenta, gaudium a conspectu, blanditiæque inconditæ, stipésque, quas populus dedisset, seruatæ,& in sinum effusæ. Nec mirum, esse amorem, quibus sit memoria. Idẽ nanque tradit, agnitum in senecta multos post annos, qui rector in iuuenta fuisset. Idem diuinationem quandam iustitiæ. Cùm Bocchus rex triginta elephantis, totidem, in quos sæuire instituerat, stipitibus alligatos obiecisset, procursantibus inter eos qui lacesserent, non potuisse effici, vt crudelitatis alienæ ministerio fungerentur.

† Aristoteles lib. 5. Histor. Animal. autor est, elephantos non nisi triennio interposito coitum repetere. Quo sit, vt quidam & hic legere malint. Initur à triennio.

∴ mirè tum gratam Aristophani.

Quando primùm in Italia. CAP. VI.

ELephantos Italia primùm vidit Pyrrhi regis bello,& boues Lucas appellauit, in Lucanis visos, anno Vrbis quadringentesimo septuagesimosecundo: Roma autem in triumpho, septem annis ad superiorẽ numerum additis. Eadem plurimos anno quingentesimosecundo, victoria L. Metelli Pontificis in Sicilia de Pœnis captos. Centum quadragintaduo fuere transuecti ratibus, quas doliorum consertis ordinibus imposuerant. Verrius eos pugnasse in Circo, interfectósque iaculis tradit penuria consilij: quoniam neque alij placuisset, neque donari regibus. L. Piso inductos duntaxat in Circum, atque vt contemptus eorum incresceret, ab operariis hastas præpilatas habentibus, per Circum totum actos. Nec quid deinde iis factum sit, autores explicant, qui non putant interfectos.

Pugnæ eorum. CAP. VII.

Clara est vnius è Romanis dimicatio aduersus elephantum, cùm Annibal captiuos nostros dimicare inter se coegisset. Nanque vnum qui supererat, obiecit elephanto & ille, dimitti pactus si interemisset, solus in harena congressus, magno Pœnorum dolore, confecit. Annibal, cùm famam eius dimicationis contemptum allaturā belluis intelligeret, equites misit, qui abeuntem interficerent. Proboscidem eorum facillimè amputari, Pyrrhi præliorū experimētis patuit. Romæ pugnasse Fenestella tradit primùm omnium in Circo Claudij Pulchri Ædilitate curuli, M. Antonio, A. Posthumio coss. anno vrbis sexcentesimo quinquagesimoquinto. Item post annos xx. Lucullorum Ædilitate curuli, aduersus tauros. Pompeij quoque altero Consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnauere in Circo viginti, aut vt quidam tradunt, xvii. Gætulis ex aduerso iaculantibus, mirabili vnius dimicatione, qui pedibus confossis repsit genibus in catervas, arrepta scuta iaciens in sublime, quæ decidentia voluptati spectantibus erant in orbem circumacta, velut arte, non furore belluæ iacerentur. Magnum & in altero miraculum fuit, vno ictu occiso. Pilum sub oculo adactum, in vitalia capitis venerat. Vniuersi eruptionem tentauere, nō sine vexatione populi, circundati clathris ferreis. Qua de causa Cæsar Dictator, posteà simile spectaculum editurus, euripis harenā circundedit: quos Nero princeps sustulit, equiti loca addens. Sed Pompeiani amissa fugæ spe misericordiam vulgi inenarrabili habitu quærentes supplicauere, quadam sese lamentatione complorantes: tanto populi dolore, vt oblitus Imperatoris, ac munificentiæ honori suo exquisitæ, flens vniuersus cōsurgeret, dirásque Pompeio, quas ille mox luit, pœnas imprecaretur. Pugnauere & Cæsari Dictatori tertio Consulatu eius, viginti contra pedites quingētos: iterum totidem turriti cum sexagenis propugnatoribus, eodem, quo priores, numero peditum, & pari equitum ex aduerso dimicante: posteà singuli, principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum. Ipsius animalis tanta narratur clementia cōtra minus valida, vt in grege pecudum occurrentia manu dimoueat, ne quod obterat imprudens: nec nisi lacessiti noceant, ideóque gregatim semper ambulent, minimè ex omnibus soliuagi. Equitatu circumuenti, infirmos aut fessos vulneratósve in medium agmen recipiunt: ac velut imperio ac ratione, per vices subeunt. Capti celerrimè mitificantur hordei succo.

Pintianus legendum existimat, Ac velut imperio autorati.

Quomodo capiantur. CAP. VIII.

Capiuntur autem in India vnum ex domitis agente rectore: qui depræhensum solitarium, abactúmve à grege, verberat ferum: quo fatigato, transcendit in eum, nec secus ac priorem regit. Africa foueis capit, in quas deerrante aliquo, protinus cæteri congerunt ramos, moles deuoluunt, aggeres construunt, omníque vi conantur extrahere. Antea domitandi gratia greges equitatu cogebant in conuallem manu factam, & longo tractu fallacem: cuius inclusos ripis fossísque, fame domabant. Argumētum erat ramus, homine porrigente clementer acceptus. Nunc dentium causa, pedes eorum iaculantur alioquin mollissimos. Troglodytæ contermini Æthiopiæ, qui hoc solo venatu aluntur, arbores propinquas itineri eorum conscendunt. Inde totius agminis nouissimum speculati, extremas in clunes desiliunt. Læua apprehenditur cauda: pedes stipantur in sinistro femine. Ita pendens alterum poplitem dextra cædit præacuta bipenni: hoc crure tardato profugiens, alterius poplitis neruos ferit, cuncta præceleri pernicitate peragens. Alij tutiore genere, sed magis fallaci, intētos ingentes arcus defigunt humi longius. Hos præcipui viribus iuuenes continent: alij connixi pari conatu tendunt, ac prætereuntibus sagittarum venabula infigunt, mox sanguinis vestigiis sequuntur. Elephantorum generis fœminæ multo pauidiores.

Quomodo domentur. CAP. IX.

Domantur autem rabidi fame & verberibus, elephātis aliis admotis, qui tumultuantem catenis coerceant: & aliâs circa coitus maximè efferantur, & stabula Indorum dentibus sternūt. Quapropter arcēt eos coitu, fœminarúmq; pecuaria separāt, quæ haud alio modo, quàm armentorum, habent. Domiti militant, & turres armatorum in hostes ferunt,

ferunt, magnáque ex parte Orientis bella conficiunt. Prosternunt acies, proterunt armatos. Iidem minimo suis stridore terrentur, vulneratíque & territi retro semper cedunt, haud minore partium suarum pernicie. Indicum Afri pauent, nec contueri audent, nam & maior Indicis magnitudo est.

De partu eorum, & reliqua natura. CAP. X.

Decem annis gestare in vtero vulgus existimat: Aristoteles biennio, nec amplius quàm semel gignere, plurésve quàm singulos: viuere ducenis annis, & quosdam trecenis. Iuuenta eorum à sexagesimo incipit. Gaudent amnibus maximè, & circa fluuios vagantur, cùm alioquin nare propter magnitudinem corporis non possint. Iidem frigo-10 ris impatientes. Maximum hoc malum, inflationémque & profluuium alui, nec alia morborum genera sentiunt. Olei potu tela, quæ corpori eorum inhæreant, decidere inuenio: à sudore autem facilius adhærescere. Et terram edisse iis tabificum est, nisi sæpius mandant. Deuorant autem & lapides. Truncos quidem gratissimo in cibatu habent. Palmas excelsiores fronte prosternunt, ac ita iacentium absumunt fructum. Mandunt ore spirant & bibunt, odorantúrq, haud impropriè appellata manu. Animalium maximè oderemurem: & si pabulum in præsepio positum attingi ab eo vidêre, fastidiunt. Cruciatum in potu maximum sentiunt hausta hirudine, quam sanguisugam vulgo cœpisse appellari aduerto. Hæc vbi in ipso animæ canali se fixit, intolerando afficit dolore. Durissimũ dorsi tergus, ventri molle, setarum nullum tegumentum, ne in cauda quidẽ præsidium abi-20 gendo tædio muscarum (nanque id & tanta vastitas sentit) sed cancellat i cutis, & inuitans id genus animalium odore. Ergo cùm extenti recepere examina, arctatis in rugas repentè cancellis, comprehensas enecant. Hoc iis pro cauda, iuba, villo est. Dentibus ingens pretium, & Deorum simulacris laudatissima ex iis materia. Inuenit luxuria commendationem & aliam: expetit in callo manus vim saporis, haud alia de causa credo, quàm quia ipsum ebur sibi mandere videtur. Magnitudo dentium videtur quidem in templis præcipua. Sed tamen in extremis Africæ, qua confinis Æthiopiæ est, postium vicem in domiciliis præbere: sepésque in iis & pecorum stabulis pro palis elephantorum dentibus fieri, Polybius tradit, autore Gulussa regulo.

Vbi nascantur, & de discordia eorum, & draconum. CAP. XI.

30 Elephantes fert Africa vltra Syrticas solitudines, & in Mauritania: ferunt Æthiopes & Troglodytæ, vt dictum est: sed maximos India, bellantésque cum iis perpetua discordia dracones, † tantæ magnitudinis, vt & ipsos circumflexu facili ambiant, nexúque nodi præstringant. Commoriur ea dimicatio: victúsque corruens, complexum elidit pondere.

† Antiq. cod. tantæ magnitudinis, & ipsos, vt circũplexu &c.

De solertia animalium. CAP. XII.

Mira animalium pro se cuique solertia est, vt iis vna scandendi in tantam altitudinem difficultas. Draco itaque iter ad pabula speculatus, ab excelsa se arbore iniicit. Scit ille imparem sibi luctatum cõtra nexus, itaque arborum aut rupium attritum quærit. Cauent hoc dracones, ob idque gressus primùm alligant cauda. Resoluunt illi nodos 40 manu. At hi in ipsa nare caput condunt, pariterque spiritum præcludunt, & mollissimas lancinant partes. Iidem obuii deprehensi, in aduersos erigunt se, oculósque maximè petunt. Ita fit, vt plerunque cæci ac fame & mœroris tabe confecti reperiantur. Quam quis aliam tantæ discordiæ causam attulerit, † nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis? Est & alia dimicationis huius fama. Elephantis frigidissimũ esse sanguinem: ob id æstu torrente præcipuè à draconibus expeti. Quamobrem in amnes mersos insidiari bibentibus: arctatísque illigata manu in aurem morsum defigere: quoniam is tantùm locus defendi non possit manu. Dracones esse tantos, vt totum sanguinẽ capiant. Itaque elephantos ab iis ebibi, siccatósque concidere: & dracones inebriatos opprimi, commorique.

† nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem.

De draconibus. CAP. XIII.

50 Generat eos & Æthiopia Indicis pares, vicenum cubitorum. Id modò mirum, vnde cristatos Iuba crediderit. Asachæi vocantur Æthiopes, apud quos maximè nascun-

 tur.

tur. Narratur in maritimis eorum quaternos quinósque inter se cratium modo implexos erectis capitibus velificantes ad meliora pabula Arabiæ vehi fluctibus.

De serpentibus maximis, & bois. CAP. XIIII.

Megasthenes scribit, in India serpentes in tantam magnitudinem adolescere, vt solidos hauriant ceruos taurósque. Metrodorus, circa Rhyndacum amnem in Ponto, vt superuolantes quamuis altè pernicitérque alites haustu raptas absorbeant. Nota est, in Punicis bellis ad flumen Bagradam à Regulo Imperatore ballistis tormentísque, vt oppidum aliquod, expugnata serpens CXX. pedum longitudinis. Pellis eius maxillæq; vsque ad bellum Numantinum durauere Romæ in templo. Faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam amplitudinem exeuntes, vt Diuo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in aluo spectatus sit infans. Aluntur primò bubuli lactis succo, vnde nomen traxere. Cæterorum animalium, quæ modò conuecta vndique Italiæ contigere sæpius, formas nihil attinet scrupulosè referre.

De Scythicis animalibus, & Septentrionalibus. CAP. XV.

Paucissima Scythia gignit, inopia fruticum: pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentique & vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, cùm id gignat Africa, vituli potius ceruíve quadam similitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum, sicut asinorum Asia, & Africa: prætereà alcem, ni proceritas aurium & ceruicis distinguat, iumento similem. Item notam in Scandinauia insula, nec vnquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam, machlin, haud dissimilem illi, sed nullo suffraginum flexu: ideóque non cubantem, sed accliuem arbori in somno, eáque incisa ad insidias, capi, aliâs velocitatis † memoratæ. ∴ Labrum ei superius prægrãde: ob id retrograditur in pascendo, ne in priora tendens inuoluatur. Traduntur in Pæonia feram, quæ bonasus vocetur, equina iuba, cætera tauro similem, cornibus ita in se flexis, vt non sint vtilia pugnæ, quapropter fuga sibi auxiliari, reddentem in ea fimum interdum & ∴ trium iugerum longitudine: cuius contactus sequentes, vt ignis aliquis, amburat. Mirum pardos, pantheras, leones, & similia, condito in corporis vaginas vnguium mucrone, ne restingatur hebetetúrve, ingrediuei sísque falculis currere, nec nisi appetendo protendere.

† memorandæ.

∴ Hanc labri magnitudinẽ Solinus cap. 23. alci nõ machli tribuit. Quo fit, vt verba hæc ex sua sede perperã huc videantur traiecta, cũ tribus antè versibus locum habeant post illa verba, iumento similem.

De leonibus. CAP. XVI.

Leoni præcipua generositas, tunc cùm colla armósque vestiunt iubæ. Id enim ætate contingit è leone conceptis. Quos verò pardi generauere, semper insigni hoc carẽt: simili modo fœminæ. Magna iis libido coitus, & ob hoc maribus ira. Africa hæc maximè spectat, inopia aquarum ad paucos amnes congregantibus se feris. Ideo multiformes ibi animalium partus: variè fœminis cuiusque generis mares aut vi aut voluptate miscente. Vnde etiã vulgare Græciæ dictum, Semper aliquid noui Africam afferre. Odore pardi coitum sentit in adultera leo, totáque vi consurgit in pœnam. Idcirco aut culpa flumine abluitur, aut longius comitatur. Semel autẽ edi partum, lacerato vnguium acie vtero in enixu, vulgum credidisse video. Aristoteles diuersa tradit, vir quẽ in iis magna secuturus ex parte præfandum reor. Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noscendi, delegatáque hac cõmentatione Aristoteli, summo in omni doctrina viro, aliquot millia hominum in totius Asiæ Græciæque tractu parêre iussa, omnium quos venatus, aucupia, piscatúsque alebant: quibúsque viuaria, armenta, aluearia, piscinæ, auiaria in cura erant, ne quid vsquam gentiũ ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta fermè volumina illa præclara de animalibus cõdidit: quæ à me collecta in arctum, cum iis quæ ignorauerat, quæso vt legentes boni consulant, in vniuersis rerum naturæ operibus, medióque clarissimi regum omnium desiderio cura nostra breuiter peregrinantes. Is ergo tradit leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos singulos vno minus: ab vno sterilescere. Informes minimásque carnes magnitudine mustelarum esse initio, semestres vix ingredi posse, nec nisi bimestrem moueri. In Europa autem inter Acheloum tantùm Nestúmque amnes leones esse, sed longè viribus præstantiores iis, quos

∴ Aristoteles lib. 9 Histor. animal. vnde Plinius hæc ferè omnia videtur mutuatus, bonasum ait fimũ reddere ad quatuor orgyas, qua appellatiõe Plinius iugera, Theodorus (quod verisimilius est) passus intelligit.

quos Africa aut Syria gignant. Leonum duo genera, compactile & breue crispioribus iubis. Hos pauidiores esse, quàm longo simplicíque villo, eos contemptores vulnerum. Vrinam mares crure sublato reddere, vt canes, grauem odorem, nec minus halitum: raros in potu, vesci alternis diebus: à saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida deuorare: nec capiente auiditatem aluo, coniectis in fauces vnguibus extrahere, vt (si fugiendum sit) †non in satietatem abeant. Vitam iis longam docet argumento, quòd plerique dentibus defecti reperiantur. Polybius Æmiliani comes, in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non superant. Tunc obsidere Africæ vrbes: eáque de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadē noxa. Leoni tantùm ex feris clementia in supplices: prostratis parcit: & vbi sæuit, in viros priùs, quàm in fœminas, fremit, in infantes non nisi magna fame. Credit Libya intellectum peruenire ad eos precum. Captiuam certè Gætuliæ reducem audiui, multorum in syluis impetum à se mitigatum alloquio, ausam dicere se fœminam, profugam, infirmam, supplicem animalis omnium generosissimi, cæterísque imperantis, indignam eius gloria prædam. Varia circa hæc opinio ex ingenio cuiusque vel casu, mulceri alloquiis feras: quippe vbi etiam serpentes extrahi cantu, cogíque in pœnam, verum falsúmve sit, vita non decreuerit. Leonum animi index cauda, sicut & equorum aures. Nanque & has notas generosissimo cuique natura tribuit. Immota ergo placidus, clemens, blandientíque similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terra verberatur: incremento terga, ceu quodam incitamento, flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere, siue vngue impresso siue dente, ater profluit sanguis. Iidem satiati, innoxij sunt. Generositas in periculis maximè deprehenditur: non in illo tantummodo, quòd spernens tela diu se terrore solo tuetur, ac velut cogi testatur: cooritúrque non tanquàm periculo coactus, sed tanquàm amentiæ iratus. Illa nobilior animi significatio: quamlibet magna canum & venantium vrgente vi, contemptim restitánsque cedit in campis, & vbi spectari potest: idem vbi virgulta syluásque penetrauit, acerrimo cursu fertur, velut abscondente turpitudinem loco. Dum sequitur, insilit saltu, quo in fuga non vtitur. Vulneratus, obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum verò qui telum quidem miserit, sed tamen nō vulnerauerit, correptum †raptatúmque sternit, nec vulnerat. Cùm pro catulis fœta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expauescat. Cæterùm dolis carent & suspicione: nec limis intuentur oculis, aspicíque simili modo nolunt. Creditum est, à moriente humum morderi, lacrymámque leto dari. Atque hoc tale tam sæuum animal, rotarum orbes circumacti, currúsque inanes, & gallinaceorum cristæ, cantúsque etiam magis terrent, sed maximè ignes. Ægritudinem fastidij tantùm sentit, in qua medetur ei cōtumelia, in rabiem agente annexarum lasciuia simiarum. Gustatus deinde sanguis in remedio est. Leonum simul plurium pugnam, Romæ princeps dedit Q. Scæuola P. filius in curuli Ædilitate. Centum autem iubatorum primus omnium L. Sylla, qui posteà Dictator fuit, in Prætura. Post eum Pompeius Magnus in Circo DC. in iis iubatorum CCCXV. Cæsar Dictator CCCC. Capere eos, ardui erat quondam operis, foueísq; maximè. Principatu Claudij casus rationem docuit, pudendam penè talis feræ nomine, pastoris Gætuli sago contra ingruentis impetum obiecto: quod spectaculum in harenam protinus translatum est, vix credibili modo torpescente tanta illa feritate, quamuis leui iniectu operto capite, ita vt deuinciatur non repugnans: videlicet omnis vis constat in oculis. Quo minus mirum fit, à Lysimacho Alexādri iussu simul incluso strangulatum leonem. Iugo subdidit eos, primúsque Romæ ad currum iunxit M. Antonius, & quidem ciuili bello, cùm dimicatum esset in Pharsalicis campis, non sine quodam ostento temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante: nam quòd ita vectus est cum mima Cytheride, supra monstra etiam illarum calamitatum fuit. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum, Hanno è clarissimis Pœnorum traditur; damnatúsque illo argumento, quoniam nihil non persuasu-

†Alij sic. Nō satietate habeant. Alij rursus, Non satietate grauentur.

† rotatúmque.

ius vir tam artificis ingenij videbatur: & malè credi liberras ei, cui intantum cessisset etiam feritas. Sunt verò & fortuita eorum quoque clementiæ exempla. Mentor Syracusanus in Syria leone obuio suppliciter volutante, attonitus pauore, cùm refugienti vndique fera opponeret sese, & vestigia lamberet adulanti similis, animaduertit in pede eius tumorem vulnúsque, & extracto surculo liberauit cruciatu. Pictura casum hunc testatur Syracusis. Simili modo Elpis Samius natione, in Africam delatus naue, iuxta litus conspecto leone hiatu minaci, arborem fuga petit, Libero patre inuocato: quoniam tum præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est. Neque profugienti, cùm potuisset, fera institerat: & procumbens ad arborem, hiatu, quo terruerat, miserationem quærebat. Os morsu auidiore inhæserat dentibus, cruciabátque inedia tum penè in ipsis eius telis suspectantem, ac velut mutis precibus orantem: dum fortuitu fidens non est contra feram, multo diutius miraculo, quàm metu, cessatum est. Degressus tandem euellit præbenti, & quam maximè opus esset, accommodanti. Tradúntque, quandiu nauis ea in litore steterit, retulisse gratiam venatus aggerendo. Qua de causa Libero patri templum in Samo Elpis sacrauit, quod ab eo facto Græci κεχηνότος Διονύσου appellauere. Miremur posteà vestigia hominum intelligi à feris, cùm etiam auxilia ab vno animalium sperent. Cur enim non ad alia iterauit vnde medicas manus hominis sciunt? nisi fortè vis malorum, etiam feras omnia experiri cogit.

De pantheris. CAP. XVII.

AEquè memorandum & de panthera tradit Demetrius Physicus, iacentem in media via hominis desiderio, repentè apparuisse patri cuiusdam Philini, affectatoris sapientiæ: illum pauore cœpisse regredi, feram verò circumuolutari non dubiè blandientem, seséque conflictantem mœrore, qui etiam in panthera intelligi posset. Fœta erat, catulis procul in foueam delapsis. Primum ergo miserationis fuit non expauescere, proximum ei curam intendere: secutúsque, quà trahebat vestem vnguium leui iniectu, vt causam doloris intellexit, simúlque salutis suæ mercedem, exemit catulos: eáque cum iis prosequente, vsque extra solitudines deductus, læta atque gestiente: vt facilè appareret gratiam referre, & nihil inuicem imputare: quod etiam in homine rarum est. Hæc fidē etiam Democrito afferunt, qui Thoantem in Arcadia seruatum à dracone narrat. Nutrierat eum puer dilectum admodum: † pauénsque serpentis naturam, & magnitudinem metuens, in solitudines tulerat: in quibus circumuento latronū insidiis, agnitóque voce, subuênit. Nā quæ de infantibus ferarum lacte nutritis, cùm essent expositi, produntur, sicut de conditoribus nostris à lupa, magnitudini fatorum accepta ferri æquius, quàm ferarum naturæ, arbitror. Panthera & tigris macularum varietate propè solæ bestiarum spectantur: cæteris vnus ac suus cuiusque generis color est. Leonum tantùm in Syria niger. Pantheris in candido breues macularum oculi. Ferunt odore earum mirè solicitari quadrupedes cunctas, sed capitis toruitate terreri. Quamobrem occultato eo, reliqua dulcedine inuitatas corripiūt. Sunt qui tradunt in armo iis similem Lunæ esse maculam, crescentem in orbes, & cauantem pari modo cornua. Nunc varias, & pardos, qui mares sunt, appellant in eo omni genere, creberrimo in Africa Syriáque. Quidam ab iis pantheras candore solo discernunt: nec adhuc aliam differētiam inueni. Senatusconsultum fuit vetus, ne liceret Africanas in Italiam aduehere. Contra hoc tulit ad populum Cn. Aufidius Tribunus plebis, permisítque Circensium gratia importare. Primus autē Scaurus Ædilitate sua varias centum quinquaginta vniuersas misit: dein Pompeius Magnus quadringentas decem: Diuus Augustus quadringentas viginti. Idem Q. Tuberone, Fabio Max. coss. IIII. Nonas Maias, theatri Marcelli dedicatione, tigrin primus omnium Romæ ostendit in cauea mansuefactam: Diuus verò Claudius simul quatuor.

† Aptius, parens vt in vetust. codic. hoc est, Thoantis iter. Alioqui tolerabit, metuens.

De tigridis natura, & camelis, & camelopardali, & quando primùm visa Romæ.

CAP. XVIII.

TIgrin Hyrcani & Indi ferunt, animal velocitatis tremēdæ, & maximè cognitæ, dum capitur. Totus enim fœtus, qui semper numerosus est, ab insidiante rapitur equo

quàm

quàm maximè pernici, atque in recentem subinde transfertur. At vbi vacuum cubile reperit fœta (maribus enim cura non est sobolis) fertur præceps, odore vestigans. Raptor appropinquante fremitu, abiicit vnũ è catulis. Tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor acta remeat, iterúmq; consequitur, ac subinde, donec in nauem regresso irrita feritas sæuit in litore. Camelos inter armenta pascit Oriens, quorum duo genera, Bactriani & Arabici: differunt, quòd illi bina habent tubera in dorso, hi singula, & in pectore alterum, cui incumbant. Dentium superiore ordine, vt boues, carent in vtroque genere. Omnes autem iumentorum in iis terris dorso funguntur, atque etiam † equitantur in prælis. Velocitas inter equos, sed sua cuique mensura, sicuti vires. Nec vltra assuetum procedit
10 spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim & quatriduo tolerant: implentúrque cùm bibendi occasio est, & in præteritum & in futurum, obturbata proculcatione prius aqua: aliter potu non gaudent. Viuunt quinquagenis annis, quidam & centenis. Vtcunque rabiem & ipsi sentiunt. Castrandi genus etiam fœminas, quæ bello præparentur, inuentum est: fortiores ita fiunt coitu negato. Horum aliqua similitudo in duo transfertur animalia: Nabin Aethiopes vocant, collo similem equo, pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus, vnde appellata camelopardalis, Dictatoris Cæsaris Circẽsibus ludis primùm visa Romæ. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis, quàm feritate, conspicua: quare etiã ouis feræ nomen inuenit.

† equitatu

20 De chao, & cepho. CAP. XIX.

POmpeij Magni primùm ludi ostenderunt chaum, quem Galli rhaphium vocabant, effigie lupi, pardorum maculis. Idem ex Aethiopia, quas vocant cephos, quarum pedes posteriores pedibus humanis & cruribus, priores manibus fuere similes. Hoc animal posteà Roma non vidit.

De rhinocerote. CAP. XX.

IIsdem ludis & rhinoceros, vnius in nare cornu, qualis sæpe, visus. Alter hic genitus hostis elephanto: cornu ad saxa limato præparat se pugnæ, in dimicatione aluum maximè petens, quam scit esse molliorem. Longitudo ei par, crura multo breuiora, color buxeus.

30 De lyncibus, & sphingibus, & crocutis, cercopithecis, Indicis bubus, leucrocutis, eale, tauris Aethiopiæ, mantichora, monocerote, catoblepa, basilisco.

CAP. XXI.

LYncas vulgò frequentes, & sphingas, fusco pilo, mammis in pectore geminis, Aethiopia generat, multáq; alia monstro similia: pennatos equos, & cornibus armatos, quos Pegasos vocant: Crocutas, velut ex cane lupóque conceptos, omnia dentibus frangentes, protinúsq; deuorata conficientes ventre: Cercopithecos, nigris capitibus, pilo asinino, & dissimiles cæteris voce: Indicos boues vnicornes tricornésque: † Leucrocutam pernicissi-
40 mam feram, asini feri magnitudine, cruribus ceruinis: collo, cauda, pectore leonis, capite melium, bisulca vngula, ore ad aures vsque rescisso, dentium locis osse perpetuo. Hanc feram humanas voces tradunt imitari. Apud eosdem & quæ vocatur eale, magnitudine equi fluuiatilis, cauda elephanti, colore nigra vel fulua: maxillas apri, maiora cubitalibus cornua habens, mobilia, quæ alterna in pugna sistit, variátque infesta aut obliqua, vtcunque ratio mõstrauit. Sed atrocissimos habet tauros syluestres maiores agrestibus, velocitate ante omnes, colore fuluos, oculis cæruleis, pilo in contrariũ verso, rictu ad aures dehiscente, iuxta cornua mobilia, tergori duritia silicis, omne respués vulnus. Feras omnes venantur: ipsi non aliter, quàm foueis, capti, feritate semper intereunt. Apud eosdem nasci Ctesias scribit, quam mãtichorã appellat, triplici dentiũ ordine pectinatim coeuntiũ,
50 facie & auriculis hominis, oculis glaucis, colore sanguineo, corpore leonis, cauda scorpionis modo spicula infigentẽ: vocis, vt si misceatur fistulæ & tubæ concentus: velocitatis

† Legendum videtur Leocrocutam, cũ exea quod sequitur, collo, cauda, pectore leonis tũ quæ infrà ca. 30. crocutæ quoddam genus facit ex leæna conceptum.

magnæ,humani corporis vel præcipuè apperêtem. In India & boues solidis vngulis,vnicornes:& feram nomine axin,hinnuli pelle,pluribus candidioribúsque maculis, sacram Liberi patris. Orsei Indi simias candentes toto corpore,venantur. Asperrimam autem feram monocerotem,reliquo corpore equo similem,capite ceruo,pedibus elephanto,cauda apro,mugitu graui,vno cornu nigro media fronte cubitorum duûm eminente. Hanc feram viuam negant capi. Apud Hesperios Aethiopas fons est Nigris,vt plerique existimauere,Nili caput,vt argumenta quæ diximus persuadent:iuxta hunc fera appellatur catoblepas,modica alioquin,cæterísque membris iners,caput tantùm prægraue ægrè ferens:id deiectum semper in terram,aliâs internecio humani generis, omnibus qui oculos eius videre confestim expirantibus. Eadê & basilisci serpentis est vis. Cyrenaica hunc generat prouincia,x i i. non amplius digitorum magnitudine,candida in capite macula, vt quodam diademate insignem Sibilo omnes fugat serpentes:nec flexu multiplici vt reliquæ,corpus impellit,sed celsus & erectus † in medio incedens. Necat frutices,non contactos modò,verùm & afflatos:exurit herbas,rumpit saxa. Talis vis malo est. Creditum quondam,ex equo occiso hasta,& per eam subeunte vi,non equitem modò, sed equum quoque absumptum. Atque huic tali monstro(sæpe enim enectum concupiuere reges videre)mustelatum virus exitio est: adeò naturæ nihil placuit esse sine pari. Inriciunt eas cauernis,facilè cognitis † sola tabe.necant illæ simul odore,moriuntúrque,& naturæ pugna conficitur.

† In medio.

† Vetust.cod. Sola tabe. cui lectioni adstipulatur & Solinus cap. 39. circa basilisci cauernã terrã ipsim pollutã cerni & exustã affirmans.

De Lupis. CAP. XXII.

SEd in Italia quoq; creditur luporum visus esse noxius: vocémque homini quem priores contemplentur, adimere ad præsens. Inertes hos paruósque Africa & Ægyptus gignunt,asperos trucésque frigidior plaga. Homines in lupos verti, rursúmq; restitui sibi falsum esse confidenter existimare debemus,aut credere omnia,quæ fabulosa tot seculis comperimus. Vnde tamen ista vulgo infixa sit fama in tantum,vt in maledictis versipelles habeat,indicabitur. Euanthes inter autores Græciæ non spretus,tradit Arcadas scribere,ex gente Antæi cuiusdam sorte familiæ lectum ad stagnum quoddam regionis eius duci, vestitúque in quercu suspenso tranare,atque abire in deserta, transfigurarique in lupum,& cum cæteris eiusdem generis congregari per annos i x. Quo in tempore si homine se abstinuerit,reuerti ad idem stagnum:& cùm tranauerit, effigiem recipere, ad pristinum habitum addito nouem annorum senio. † Id quoque Fabius,eandem recipere vestem. Mirum est,quò procedat Græca credulitas. Nullum tam impudens mendacium est,vt teste careat. Itaque Agriopas,qui Olympionicas scripsit,narrat † Demænetum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Ioui Lycæo humana etiamtum hostia faciebant,immolati pueri exta degustasse,& in lupum conuertisse:eundem decimo anno restitutum athleticæ,certasse in pugilatu,victorémque Olympia reuersum. Quin & caudæ huius animalis creditur vulgo inesse amatorium virus exiguo in villo,eúmque, cùm capiatur,abiici,nec idem pollere,nisi viuenti direptum. Dies,quibus coeat,toto anno non amplius x i i. Eundem in fame vesci terra. Inter auguria ad dexteram commeantium præciso itinere,si pleno id ore fecerit, † nullum omnium præstantius. Sunt in eo genere,qui ceruarij vocantur,qualemè Gallia in Pompeij Magni harena spectatum diximus. Hunc quamuis in fame mandenti,si respexit, obliuionem cibi surripere aiunt, digressúmque quærere aliud.

† Ad hæc quoque Fabius.

† Pausanias in Eliacis Damarchũ hũc nominat, nõ Demænetũ.

† nullum omnino.

De serpentibus. CAP. XXIII.

QVod ad serpentes attinet,vulgatum est colorem plerosque terræ habere,qua occultentur. Innumera esse genera. Cerastis corpore eminere corniculа sæpe quadrigemina:quorum motu reliquo corpore occultato,sollicitent ad se aues. Geminum caput amphisbænæ,hoc est,ad caput & ad caudam,tanquam parum esset vno ore fundi venenum. Alijs squamas esse, alijs picturas: omnibus exitiale virus. Iaculum ex arborum ramis vibrari: nec pedibus tantùm cauendas serpentes, sed & missili volare tormento. Colla aspidum intumescere nullo ictus remedio,præterquã si confestim partes côtactæ

ampu

amputentur. Vnus huic tam pestifero animali sensus, vel potius affectus est. Coniuga fermè vagantur: nec nisi cum compare, vita est: itaque alterutra interempta, incredibilis alteri vltionis cura. Persequitur interfectorem, vnumque eum in quantolibet populi agmine notitia quadam infestat, perrumpit omnes difficultates, permeat spatia, nec nisi amnibus arcetur, aut præceleri fuga. Non est fateri, rerum natura largius mala, an remedia, genuerit. Iam primùm hebetes oculos huic malo dedit: eósque non in fronte ex aduerso cernere, sed in temporibus: itaque excitatur sæpius auditu, quàm visu.

De ichneumone. CAP. XXIIII.

HAbet deinde internecinum bellum cum ichneumone. Notum est animal hac gloria maximè, in eadem natum Aegypto. Mergit se limo sæpius, siccárque Sole. Mox vbi pluribus eodem modo se coriis loricauit, in dimicationem pergit. In ea caudam attollens, ictus irritos auersus excipit, donec obliquo capite speculatus inuadat in fauces. Nec hoc contentus, aliud haud mitius debellat animal.

Verbum Habet, redundat nec est in vetustis cod. Repetendum est enim ex superioribus, Natura dedit.

De crocodilo, & scinco, & hippopotamo. CAP XXV.

CRocodilum habet Nilus, quadrupes malum, & terra pariter ac flumine infestum. Vnum hoc animal terrestre linguæ vsu caret. Vnum superiore mobili maxilla imprimit morsum, aliâs terribile, pectinatim stipante se dentium serie. Magnitudine excedit plerunque duodeuiginti cubita. Parit oua, quanta anseres: eáque extra eum locũ semper incubat, prædiuinatione quadam, ad quem summo auctu eo anno accessurus est Nilus. Nec aliud animal ex minori origine in maiorem crescit magnitudinem. Et vnguibus hic armatus est, contra omnes ictus cute inuicta. Dies in terra agit, noctes in aqua, temporis vtrunque ratione. Hunc saturum cibo pisciũ, & semper esculento ore, in litore somno datum, parua auis, quæ trochilos ibi vocatur, rex auium in Italia, inuitat † ad hiandum pabuli sui gratia os primùm eius assultim repurgans, mox dentes, & intus fauces quoque ad hanc scabendi dulcedinem quàm maximè hiantes: in qua voluptate somno pressum conspicatus ichneumon, per easdem fauces, vt telum aliquod, immissus, erodit aluum. Similis crocodilo, sed minor etiam ichneumone, est in Nilo natus scincos, contra venena præcipuus antidotis: item ad inflammandam virorum Venerem. Verùm in crocodilo, maior erat pestis, quàm vt vno esset eius hoste natura contenta. Itaque & delphini immeantes Nilo, quorum dorso tanquam ad hunc vsum cultellata inest pinna, abigentes eos præda, ac velut in suo tantum amne regnantes, alioquin impares viribus ipsi, astu interimunt. callent enim in hoc cuncta animalia, sciúntque non sua modò commoda, verùm & hostium aduersa. norunt sua tela, norunt occasiones, partésque dissidentium imbelles. In ventre mollis est tenuísque cutis crocodilo: ideo se, vt territi, mergunt delphini, subeuntésque aluum illa secant spina. Quin & † gens hominum est huic belluæ aduersa in ipso Nilo Tentyritæ, ab insula, in qua habitat, appellata. Mensura eorum parua, sed præsentia animi in hoc tantùm vsu mira. Terribilis hæc contra fugaces bellua est, fugax contra insequentes: sed aduersum ire soli hi audent. Quin etiam flumini innatant: dorsóque equitantium modo impositi, hiantibus resupino capite ad morsum, addita in os claua, dextra ac læua tenentes extrema eius vtrinque, vt frænis in terram agunt captiuos: ac voce etiam sola territos, cogunt euomere recentia corpora ad sepulturam. Itaque vni ei insulæ crocodili non adnatant: olfactúque eius generis hominum, vt Psyllorum serpentes, fugantur. Hebetes oculos hoc animal dicitur habere in aqua, extra acerrimi visus: quatuórque menses hyemis inedia semper transmittere in specu. Quidam hoc vnum quamdiu viuat, crescere arbitrantur: viuit autem longo tempore. Maior altitudine in eodem Nilo bellua hippopotamus editur: vngulis bifidis, quales bubus, dorso equi, & iuba, & hinnitu, rostro resimo, cauda & dentibus aprorum, aduncis sed minus noxiis: tergoris ad scuta galeásque impenetrabilis, præterquàm si humore madeat. Depascitur segetes, destinatione antè (vt ferunt) determinatas in diem, & ex agro ferentibus vestigiis, ne quæ reuertenti insidiæ comparentur.

† ad hiatum

† Aliis, gens hominum huic belluæ aduersum. Sic paulò post: olfactúq; eius generis hominũ fugantur.

Quis primus Romæ hippopotamum, & crocodilos ostendit: & medicinæ ab animalibus repertæ. CAP. XXVI.

PRimus eum, & quinque crocodilos Romæ Ædilitatis suæ ludis M. Scaurus temporario euripo ostendit. Hippopotamus in quadam medendi parte etiam magister extitit. Assidua nanque satietate obesus exit in litus, recentes harundinum cæsuras speculatus: atque vbi acutissimum videt stirpem, imprimens corpus, venam quandam in crure vulnerat, atque ita profluuio sanguinis morbidum aliâs corpus exonerat, & plagam limo rursus obducit.

Quæ animalia quas herbas ostenderunt, cerui, lacerti, hirundines, testudines, mustela, ciconia, aper, anguis, draco, panthera, elephas, vrsi, palumbes, columbæ, grues, coruus. CAP. XXVII.

SImile quiddam & volucris in eadem Ægypto monstrauit, quæ vocatur ibis: rostri aduncitate per eam partem se perluens, qua reddi ciborum onera maximè salubre est. Nec hæc sola à mutis animalibus reperta sunt, vsui futura & homini. Dictamnum herbam extrahendis sagittis cerui mõstrauere, percussi eo telo, pastúque eius herbæ eiecto. Iidem percussi à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquo simili, cancros edendo sibi medentur. Est & ad serpentum ictus præcipua, qua se lacerti, quoties cum his conseruere pugnam, vulnerati refouent. Chelidoniam visui saluberrimam hirundines monstrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes. Testudo cunilæ, quam bubulam vocant, pastu vires contra serpentes refouet: mustela rutæ, in murium venatu cum iis dimicatione conserta: Ciconia origano, edera apri in morbis sibi medentur, & cãcros vescendo, maximè mari eiectos. Anguis hyberno situ membrana corporis obducta, fœniculi succo impedimentum illud exuit, nitidúsque vernat. Exuit autem à capite primùm, nec celerius quàm vno die ac nocte replicans, vt extrà fiat membranæ, quod fuerat intus. Idem hyberna latebra visu obscurato, marathro herbæ sese affricans, oculos inungit ac refouet: si verò squamæ obtorpuere, spinis iuniperi se scabit. Draco vernam nauseam syluestris lactucæ succo restinguit. Pantheras perfricata carne aconito (venenum id est) barbari venantur. Occupat illico fauces earum angor: quare pardalianches id venenum appellauere quidam. At fera contra hæc excrementis hominis sibi medetur: & aliàs tam auida eorum, vt à pastoribus ex industria in aliquo vase suspensa altius, quàm vt queat saltu attingere, iaculando se appetendóque deficiat, & postremò expiret: alioqui viuacitatis adeò lentæ, vt eiectis interaneis pugnet. Elephas chamæleonte concolori frõdi deuorato, occurrit oleastro huic veneno suo. Vrsi cùm mandragoræ mala gustauere, formicas lambunt. Ceruus herba cinare venenatis pabulis resistit. Palumbes, gracculi, merulæ, perdices lauri folio annuum fastidium purgant: columbæ, turtures & gallinacei herba quæ vocatur helxine: anates, anseres, cæteræque aquaticæ herba siderite: grues & similes iunco palustri. Coruus occiso chamæleonte, qui etiam victori nocet, lauro infestum virus extinguit.

Prognostica animalium. CAP. XXVIII.

MUlta præterea, vtpote cùm plurimis animalibus eadem natura rerum, cæli quoque obseruationem & ventorum, imbrium, tempestatũ præsagia, aliis alia dederit: quod persequi immensum est, æquè scilicet quàm reliquam cum singulis hominum societatẽ. Siquidem & pericula præmonent, non fibris modò extísque, circa quod magna mortalium portio hæret, sed alia quadam significatione. Ruinis imminentibus musculi præmigrant, aranei cum telis primi cadũt. Auguria quidem artem fecere, apud Romanos & sacerdotum collegium vel maximè solenne est. † In Thracia locis rigẽtibus & vulpes, animal alioqui solerti auditu, amnes gelatos lacúsque non nisi ad pastus ituræ redituræque transeunt. Obseruatum, eam aure ad glaciem apposita, coniectare crassitudinem gelus.

† Alter vet[...] & codices In Thracia lo[cis] rigentib[us] & vulpes, an[i]mal alioqui solerti audi[tu]. Subaudi ex superiori[bus], pericula præmonent, vel, Artẽ fece[re]. Deinde se[quitur], Amnes gelatos la[cúsque] nõ ni[si] ad eius itũ reditumque transitũ. Cu[m] lectionis suf[f]ragatur & Plutarch[us] eo in opusculo, cui titulũ fe[cit], Sagaciora sint terrestria anima[lia], an aquatica. Thraces asserens glaciei sese non committere, priusquã vulpem transeũtem cõspexerint, eiusve vestigia in mãe deprehenderint.

Ciuitates, & gentes à minutis animalibus deletæ. CAP. XXIX.

NEc minus clara exitij documenta sunt etiam ex contemnendis animalibus. M. Varro autor est, à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia: ab ranis ciuitatẽ in Gallia pulsam, ab locustis in Africa: ex Gyaro Cycladum insula incolas à

murib.

muribus fugatos,in Italia Amyclas à serpentibus deletas.Citra Cynamolgos Aethiopas latè deserta regio est,à scorpionibus & solpugis gente sublata:& à scolopendris abactos Trerienses,autor est Theophrastus.Sed ad reliqua ferarum genera remeamus.

De hyæna,& crocuta,& mantichora,& fibris,& lutris. CAP XXX.

HYenis vtranque esse naturam,& alternis annis mares,alternis fœminas fieri,parere sine mare,vulgus credit,Aristoteles negat.Collum & iuba continuitate spinæ porrigitur,flectíq;,nisi circumactu totius corporis,nequit.Multa prætereà mira traduntur. Sed maximè sermonem humanũ inter pastorum stabula assimulare, noménque alicuius addiscere,quem euocatũ foras laceret.Item vomitionem hominis imitari, ad sollicitandos canes,quos inuadat.Ab vno animali sepulchra erui , inquisitione corporum. Fœminam rarò capi.Oculis mille esse varietates,colorúmq; mutationes.Prætereà vmbræ eius contactu canes obmutescere. Et quibusdam magicis artibus omne animal,quod ter lustrauerit,in vestigio hærere.Huius generis coitu leæna Aethiopica parit † crocutam, similiter voces imitantem hominum pecorúmque.Acies ei perpetua in vtraq; parte oris, nullis gingiuis dente continuo:qui ne contrario occursu hebetetur,capsarum modo includitur.Hominum sermones imitari & mãtichoram in Aethiopia,autor est Iuba.Hyænæ plurimæ gignuntur in Africa,quæ & asinorum syluestrium multitudinem fundit.Mares in eo genere singuli fœminarũ gregibus imperitant.Timẽt libidinis æmulos, & ideo grauidas custodiunt,morsúque natos mares castrant.Contrà grauidæ latebras petunt,& parere furto cupiunt.gaudéntque copia libidinis. Easdem partes sibiipsi Pontici amputant fibri,periculo vrgente,ob hoc se peti gnari:castoreum id vocãt medici: aliàs animal horrendi morsus,arbores iuxta flumina,vt ferro,cædit:hominis parte comprehẽsa, non antequàm fracta concrepuerint ossa,morsus resoluit. Cauda piscium iis , cætera species lutræ. Vtrunque aquaticum,vtrique mollior pluma pilus.

† Crocutã sic prãcap. at ex cane & lupo conceptã tradidit. Quo fit vt hic leocrocutã legere malim, ex vocis cõpositione leænã matrem præferente, tũ hoc argumento, quòd capite à citato leocrocutæ eadẽ, quas hic, notas assignauerit, quòd scilicet, & humanas imitetur voces, & dentium loco os habeat continuum.

De ranis,& vitulis marinis,& stellionibus. CAP. XXXI.

RAnæ quoque rubetæ,quarum & in terra,& in humore vita, plurimis refertæ medicaminibus,deponere ea quotidie ac resumere à pastu dicuntur venena tantùm semper sibi reseruantes .Similis & vitulo marino victus,in mari ac terra:simile fibro & ingenium.Euomit fel suum,ad multa medicamenta vtile.Item coagulum,ad comitiales morbos:ob ea se peti prudens.Theophrastus autor est,anguis modo & stelliones senectutem exuere,eámque protinus deuorare,præripientes comitiali morbo remedia. † Eosdem mortiferi in Græcia morsus,innoxios esse in Sicilia.

† Contrà Aristoteles περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων, stelliones serib. in Sicilia morsu esse letali, innoxios autẽ in Græcia.

De ceruis. CAP. XXXII.

CEruis quoque est sua malignitas,quanquam placidissimo animalium.Vrgente vi canum,vltro confugiunt ad hominem.Et in pariendo semitas minus cauent,humanis vestigiis tritas,quàm secreta ac feris opportuna. Conceptus earum post Arcturi sidus. Octonis mensibus ferunt partus,interdum & geminos.A conceptu separant se.At mares relicti rabie libidinis sæuiũt:fodiunt scrobes.Tunc rostra eorũ nigrescũt, dónec aliquando abluant imbres.Fœminæ autẽ ante partum purgantur herba quadam,quæ seselis dicitur,faciliore ita vtentes vtero.A partu duas habent herbas,quæ aros & seselis appellãtur: pastæ redeunt ad fœtum:illis imbui lactis primos volunt succos,quacunque de causa.Editos partus exercent cursu,& fugam meditari docent:ad prærupta ducunt,saltúmque demonstrant. Iam mares soluti desiderio libidinis,auidè petunt pabula Vbi se præpingues sensere,latebras quærunt,fatentes incommodum pondus.Et aliâs semper in fuga acquiescunt, stantésq; respiciũt:cùm propè ventum est,rursus fugæ præsidia repetentes.Hoc fit intestini dolore,tam infirmi,vt ictu leui rumpatur intus.Fugiũt autẽ latratu canũ audito secunda semper aura,vt vestigia cũ ipsis abeant.Mulcentur fistula pastorali & cãtu : cùm erexere aures,acerrimi auditus:cùm remisere,surdi.Cæterò animal simplex , & omnium rerum miraculo stupens:intantum,vt equo aut bucula accedente propius,hominẽ iuxta venantem non cernant,aut si cernant,arcũ ipsum sagittásq; mirẽtur.Maria tranant gregatim nantes porrecto ordine,& capita imponentes præcedentiũ clunibus,vicibúsq; ad

terga

terga redeuntes. Hoc maximè notatur à Cilicia Cyprum traiicientibus. Nec vident terras, sed in odorem earum natant. Cornua mares habent, solíque animalium omnibus annis stato veris tempore amittunt: ideo sub ipsa die quammaximè inuia petunt. Latent amissis velut inermes, sed & hi bono suo inuidentes. Dextrum cornu negant inueniri, ceu medicamento aliquo præditum. Idque mirabilius fatendum est, cùm & in viuariis mutent omnibus annis. defodi ab iis putant. Accensis autẽ vtrislibet, odore serpentes fugantur, & comitiales morbi deprehenduntur. Indicia quoq; ætatis in illis gerũt, singulos annis adiicientibus ramos vsq; ad sexcennes. Ab eo tempore similia reuiuiscunt: nec potest ætas discerni, sed dentibus senecta declaratur. Aut enim paucos aut nullos habent, nec in cornibus imis ramos, alioquin ante frontem prominere solitos iunioribus. Non decidũt castratis cornua, nec nascuntur. Erumpunt autem renascentibus tuberibus primò aridæ cutis similia. Eadem teneris increscunt ferulis arundineas in paniculas, molli plumata lanugine. Quàm diu carent iis, noctibus procedunt ad pabula: increscentia Solis vapore durant, ad arbores subinde experientes: vbi placuit robur, in aperta prodeunt. Captique iam sunt, edera in cornibus viridante ex attritu arborum, vt in aliquo ligno teneris dum experiuntur innata. Fiunt aliquando & candido colore, qualem fuisse traditur Q. Sertorij ceruam, quam esse fatidicam Hispaniæ gentibus persuaserat. Et iis est cum serpente pugna. Vestigant cauernas, narĩúmque spiritu extrahunt renitentes. Ideo singulare abigendis serpentibus odor adusto ceruino cornu. Contra morsus verò præcipuum remedium ex coagulo hinuli in matris vtero occisi. Vita ceruis in confesso longa, post centum annos aliquibus captis cum torquibus aureis, quos Alexander Magnus addiderat, adopertis iam cute in magna obesitate. Febrium morbos non sentit hoc animal: quin & medetur huic timori. Quasdam nos principes fœminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, longo æuo caruisse febribus: quod ita demum existimant ratum, si vulnere vno interierit.

De tragelapho, & chamæleonte. CAP. XXXIII.

EAdem est specie, barba tantùm & armorum villo distans, quem tragelaphon vocant, non alibi, quàm iuxta Phasin amnem, nascẽs. Ceruos Africa propemodum sola non gignit. At chamæleontem & ipsa, quanquam frequentiorem Indiæ. Figura & magnitudo erat lacertæ, nisi crura essent recta & excelsiora. Latera ventri iungũtur, vt piscibus, † & spina simili modo. Eminet rostrum, vt in paruo haud absimile suillo: cauda prælonga in tenuitatem desinens, & implicans se viperinis orbibus: vngues adunci, motus tardior, vt testudini: corpus asperum, ceu crocodilo: oculi in recessu cauo, tenui discrimine prægrandes, & corpori concolores: nunquàm eos operit: nec pupillæ motu, sed totius oculi versione circunspicit. Ipse celsus hianti semper ore, solus animalium nec cibo nec potu alitur, nec alio quàm aeris alimento: circa caprificos ferus, innoxius alioqui. Et coloris natura mirabilior. Mutat namq; eum subinde, & oculis & cauda & toto corpore: redditq; semper quemcunque proximè attingit, præter rubrum candidúmque. Defuncto pallor est. Caro in capite & maxillis, & ad commissuram caudæ admodum exigua, nec alibi toto corpore: sanguis in corde, & circa oculos tantum: viscera sine splene. Hybernis mensibus, latet, vt lacertæ.

De tarando, & lycaone, & thoe. CAP. XXXIIII.

MVtat colores & Scytharum tarandus, nec aliud ex iis quæ pilo vestiuntur, nisi in Indis lycaon, cui iubata traditur ceruix. Nam thoes, (luporum id genus est procerius longitudine, breuitate crurum dissimile, velox saltu, venatu viuens, innocuum homini) † habitum, non colorem mutant, per hyemes hirti, æstate nudi. Tarando magnitudo, quæ boui, caput maius ceruino, nec absimile: cornua ramosa, vngulæ bifidæ, villus magnitudine vrsorum. ∴ Sed cùm libuit sui coloris esse asini, similis est. Tergori tanta duritia vt thoraces ex eo faciant. Colorem omnium arborum, fruticum, florum, locorúmq; reddit, in quibus latet, metuens, ideóque rarò capitur. Mirum esset habitum corpore tam multiplicem dari, mirabilius & villo.

† Mutandi videtur distinctio hoc modo. Et spina simili modo eminet. Rostrũ &c. astipulante Aristotele lib. 2. Histor. animal. cap. 11. vbi chamæleontẽ spina esse scribit eminente, qualis & in piscibus cernitur.

† Cõtrà Aristot. Histor. animal. li. 9. cap. 44. thoas quoque inter animalia annumerat colorẽ mutãtia.

∴ Verba hæc alienã in sedem videntur traiecta, postremóq; capitis versu collocanda, post illa verba, Ideoque rarò capitur.

De hystrice. CAP. XXXV.

HYstrices generat India & Africa spina contectas, ac herinaceorum genere: sed hystrici longiores aculei, & cùm intendit cutem, missiles. Ora vrgentium figit canum, & paulò longiùs iaculatur. Hybernis autem se mensibus condit: quæ natura multis, & ante omnia vrsis.

De vrsis, & fœtibus eorum. CAP. XXXVI.

EOrum coitus hyemis initio: nec vulgari quadrupedum more, sed ambobus cubantibus complexísque. Deinde secessus in specus separatim, in quibus pariunt trigesimo die, plurimùm quinos. Hi sunt candida informísque caro, paulo muribus maior, sine ocu 10 lis, sine pilo: vngues tantùm prominent: hanc lambendo paulatim figurant. Nec quicquã rarius, quàm parientem videre vrsam. † Ideo mares quadragenis diebus latent, fœminæ quaternis mensibus. Specus si non habuere, ramorum fruticúmque congerie ædificãt, impenetrabiles imbribus, mollíque fronde constratos. Primis diebus bis septenis tam graui somno premuntur, vt ne vulneribus quidem excitari queant. Tunc mirum in modum veterno pinguescunt. Illi sunt adipes medicaminibus apti, contráque capilli defluuium tenaces. Ab iis diebus residunt, ac priorum pedum suctu viuunt. Fœtus rigentes apprimendo pectori fouent, † non alio incubitu, quàm oua volucres. Mirum dictu, credit Theophrastus, per id tempus coctas quoque vrsorum carnes, si asseruẽtur, increscere: cibi tunc nulla argumenta, nec nisi humoris minimum in alio inueniri: sanguinis exiguas 20 circa corda tantùm guttas, reliquo corpori nihil inesse. Procedunt vere, sed mares præpingues: cuius rei causa non prompta est: quippe nec somno quidem saginatis, præter quatuordecim dies, vt diximus. Exeuntes herbam quandam aron nomine laxandis intestinis alioqui concretis deuorant, circáque surculos sentium prædomãtes ora. Oculi eorum hebetantur crebrò: qua maximè causa fauos expetunt, vt conuulneratum ab apibus os leuet sanguine grauedinem illam. Inualidissimum vrso caput, quod leoni fortissimũ: ideo vrgente vi, præcipitaturi se ex aliqua rupe, manibus eo operto iaciuntur: ac sæpe in harena colapho infracto exanimantur. Cerebro veneficium inesse Hispaniæ credunt, occisorúmque in spectaculis capita cremant, testato, quoniam potum in vrsinam rabiem agat. Ingrediuntur & bipedes. Arborem auersi derepunt. Tauros, ex ore cornibúsque eo- 30 rum pedibus omnibus suspensi, pondere fatigant. Nec alteri animaliũ in maleficio † stultitia solertior. Annalibus notatum est, M. Pisone, M. Messala Coss. ad XIIII. Calendas Octobr. Domitium Aenobarbum Aedilem curulem vrsos Numidicos centum, & totidẽ venatores Aethiopas in circo dedisse. Miror adiectum Numidicos fuisse, cùm in Africa vrsos non gigni constet.

† Hyeme tra res.

† non aliter, quàm incubitu oua volucres.

† Mel. astutia, vt in vetust. cod.

De muribus Ponticis, & Alpinis, & herinaceis. CAP. XXXVII.

COnduntur hyeme & Pontici mures, hi duntaxat albi: quorum palatum in gustu sagacissimum, autores quonam modo intellexerint, miror. Conduntur & Alpini, quibus magnitudo melium est: sed hi pabulo antè in specus conuecto, cùm quidam nar- 40 rent alternos marem ac fœminam supra se complexo fasce herbæ supinos, cauda mordicus apprehensa, inuicem detrahi ad specum: ideóque illo tempore detrito esse dorso. Sunt his pares & in Ægypto: similitérque residunt in clunes, & binis pedibus gradiuntur, prioribúsque, vt manibus, vtuntur. Præparant hyemi & herinacei cibos: ac volutati supra iacentia poma affixa spinis, vnum † non amplius tenentes ore, portant in cauas arbores. Iidem mutationem Aquilonis in Austrum, condentes se in cubile, præsagiunt. Vbi verò sensere venantem, contracto ore pedibúsque, ac parte omni inferiore, quà raram & innocuam habent lanuginem, conglobant in formam pilæ, ne quid comprehendi possit præter aculeos. In desperatione verò, ∴ vrinam ex se reddunt tabificam tergori suo spinísque noxiam, propter hoc se capi gnari. Quamobrem exinanita priùs vrina venari, 50 ars est. Et cùm præcipua dos tergori, aliâs corrupto, fragili, putribus spinis atque deciduis, etiam si viuat subtractus fuga: ob id nõ nisi nouissima spe maleficio eo perfunditur: quipp

† Negatio videtur redundare, neq. est in vetust cod. Hoc enim videtur velle Plinius herinaceum præter poma spinis affixa vnũ præterea ore apprehẽsum, in cauas arbores deferre.

∴ vrinam in se reddunt.

quippe & ipsi odere suum veneficium, ita parcentes sibi terminúmque supremum oppetentes, vt ferme antè captiuitas occupet. Calidæ posteà aquæ aspersu resoluitur pila: apprehensúsq; pede altero è posterioribus, suspendio ac fame necatur: aliter non est occidere & tergori parcere. † Ipsum animal non verentur plerique dicere vitæ hominum superuacuum esse, si non sint illi aculei, frustra vellerum mollitie in pecore mortalibus data. Hac cute expoliuntur vestes. Magnum fraus & ibi lucrum monopolio inuenit, de nulla re crebrioribus senatuscõsultis, nullóq; nõ principe adito querimoniis prouincialibus.

† Præferenda videtur lectio, quã Pintianus ex Toleto exemplari. Ipsum, animal non, vt rētur aliqui, vitæ hominum superuacuū est, &c.

De leontophono, lynce, melibus, & sciuris.

CAP. XXXVIII.

VRinæ & è duobus aliis animalibus ratio mira est. Leontophonon accipimus vocari paruum, nec alibi nascens, quàm vbi leo gignitur: quo gustato tanta illa vis, ac cæteris quadrupedum imperitans, illico expiret. Ergo corpus eius † adustũ aspergunt aliis carnibus polentæ modo, insidiantes feræ, necántque etiam cinere. Tam contraria est pestis. Haud immeritò igitur odit leo, visúmque frangit, & citra morsum exanimat. Ille contrà vrinam spargit prudens, hanc quoque leoni exitialem. Lyncum humor ita redditus, vbi gignuntur, glaciatur arescítve in gemmas carbunculis similes, & igneo colore fulgentes, lyncurium vocatas, atque ob id succino à plerisq; ita generari prodito. Nouere hoc sciúntque lynces, & inuidentes vrinam terra operiunt, eóque celeriùs solidatur illa. Alia solertia in metu melibus: sufflatæ cutis distentu ictus hominum & morsus canum arcent. Præuident tempestatem & sciuri: obturatísque, quà spiraturus est ventus, cauernis, ex alia parte aperiunt fores: de cætero ipsis villosior cauda pro tegumento est. Ergo in hyemes aliis prouisum pabulum, aliis pro cibo somnus.

† exustum

De vipera, cochleis, & lacertis. CAP. XXXIX.

SErpentium † vipera sola terra dicitur condi: cæteræ arborum aut saxorum cauis. Et aliâs vel annua fame durant, algore modò dempto. Omnia secessus tempore veneno orba dormiunt. Simili modo & cochleæ. Illæ quidem iterum & æstatibus, adhærẽtes maximè saxis: vt etiam iniuria resupinatæ auulsæque, non tamen exeant. In Balearibus verò insulis cauaticæ appellatæ, non prorepunt è cauis terræ: neque herba viuunt, sed vuæ modo inter se cohærent. Est & aliud genus minus vulgare, adhærente operculo eiusdem testæ se operiens: obrutæ terra semper hæ, & circa maritimas tantùm Alpes quondam effossæ, cœpere iam erui & in Veliterno. Omnium tamen laudatissimæ in Astypalæa insula. Lacertæ inimicissimum genus cochleis, negantur semestrem vitam excedere. Lacerti Arabiæ cubitales: † in Indiæ verò Nysa monte XXIIII. in longitudine pedum, colore fului, aut puniceí, aut cærulei.

† Contrà Aristoteles Hist. animal. lib. 8. cap. 15. viperã tradit sub petris sese cõdere, reliquas serpentes in terra abdi.

† Nysam supra lib. 6. ca. 21. Indiæ vrbem fecit nõ montẽ. Quibus nõ desunt, qui hic legere malint, in Indiæ Mero Nysæorum monte. Meron enim Indiæ montẽ esse Nysæ vrbi imminentem, præter Plinium loco iam citato, testatur etiam Strabo lib. 15. & Pompon. Mela lib. 3.

De canibus. CAP. XL.

EX his quoque animalibus, quæ nobiscum degunt, multa sunt cognitu digna: fidelissimúmque ante omnia homini canis, atque equus. Pugnasse aduersus latrones canem pro domino accepimus, confectúmque plagis à corpore non recessisse, volucres & feras abigentem. Ab alio in Epiro agnitum in conuentu percussorem domini, laniatu & latratu coactum fateri scelus. Garamantum regem canes ducenti ab exilio reduxere, præliati contra resistentes. Propter bella Colophonij, itémque Castabalenses, cohortes canum habuere: eæ primæ dimicabant in acie nunquàm detrectantes. Hæc erant fidissima auxilia, nec stipendiorum indiga. Canes defendére Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Canis Iasone Lycio interfecto, cibum capere noluit, inediáque consumptus est. Is verò, cui nomen Hyrcani reddidit Duris, accenso regis Lysimachi rogo, iniecit se flammæ: similitérque Hieronis regis. Memorat † & Pyrrhum Gelonis tyranni canem Philistus. Memoratur & Nicomedis Bithyniæ regis, vxore eius Consingi lacerata propter lasciuiorem cum marito iocum. Apud nos Volcatium nobilem, qui Cæselium ius ciuile docuit, asturcone è suburbano redeuntem, cùm aduesperauisset, canis à grassatore defendit. Item Cælium Senatorem ægrum Placentiæ ab armatis oppressum: nec priùs ille vulneratus est, quàm cane interempto. Sed super omnia in nostro æuo actis populi Romani

† Aliàs, Et Pyrrhi, & Gelonis tyranni canẽ. Pyrrhi enim canẽ celebrat & Plutarchus in opusculo quod inscripsit, Solertiora esse terrestria animalia, an aquatica: & Iul. Pollux in Onomast. ad Commodũ Imp.

mani testatum, Appio Iunio & P. Silio Coss. cùm animaduerteretur ex causa Neronis Germanici filij, in T. Sabinum, & seruitia eius, vnius ex his canem nec à carcere abigi potuisse, nec à corpore recessisse, abiecto in gradibus gemonijs mœstos edentem vlulatus, magna populi Romani corona circunstante: ex qua cùm quidam ei cibum obiecisset, ad os defuncti tulisse. Innatauit idem cadauere in Tiberim abiecto sustentare conatus, effusa multitudine ad spectandum animalis fidem. Soli dominum nouere: & ignotum quoque, si repentè veniat, intelligunt. Soli nomina sua, soli vocem domesticam agnoscunt. Itinera, quamuis longa, meminere. Nec vlli præter hominem memoria maior. Impetus eorum & sæuitia mitigatur ab homine considente humi. Plurima alia in his quoque vi-
10 ta inuenit. Sed in venatu solertia & sagacitas præcipua est. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens: qua visa quàm silens & occulta, quàm significans demonstratio est, cauda primùm, deinde rostro. Ergo etiam senecta fessos cæcósque ac debiles sinu ferunt, ventos & odorem captantes, prodentésque rostro cubilia. E tigribus eos Indi volunt concipi: & ob id in syluis coitus tempore alligant fœminas. Primo & secundo fœtu nimis feroces putant gigni: tertio demum educant. Hoc idem è lupis Galli, quorum greges suum quisque ductorem è canibus & ducem habent. Illum in venatu comitantur, illi parent. Nanque inter se exercent etiam magisteria. Certum est iuxta Nilum amnem currentes lambere, ne crocodilorum auiditati occasionem præbeant. Indiam petenti Alexandro Magno, rex Albaniæ dono dederat inusitatæ ma-
20 gnitudinis vnum: cuius specie delectatus iussit vrsos, mox apros, & deinde damas emitti, † contemptu immobili iacente. Eáque segnitie tanti corporis offensus Imperator generosi spiritus, eum interimi iussit. Nuntiauit hoc fama regi. Itaque alterum mittens addidit mandata, ne in paruis experiri vellet, sed in leone, elephantóve. Duos sibi fuisse: hoc interempto, præterea nullum fore. Nec distulit Alexander, leonémque fractum protinus vidit. Posteà elephantum iussit induci, haud alio magis spectaculo lætatus. Horrentibus quippe per totum corpus villis, ingenti primùm latratu intonuit: mox ingruit assultans, contráque belluam exurgens hinc & illinc, artifici dimicatione, quà maximè opus esset, infestans atque euitans, donec assidua rotatum vertigine afflixit, ad casum eius tellure concussi. Canum generibus annui partus. Iusta ad pariendum annua ætas. Gerunt vterũ
30 sexagenis diebus. Gignunt cæcos: & quo largiore aluntur lacte, eo tardiorem visum accipiunt: non tamen vnquam vltra vicesimumprimum diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si vnus gignatur, nono die cernere: si gemini, decimo. Idémque in singulos adijci, totidémque esse tarditatis ad lucem dies. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, faunos cerni. Optimus in fœtu, qui nouissimè cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. Rabies canum Sirio ardente homini pestifera, vt diximus, ita morsis letali aquæ metu. Quapropter obuiam itur per xxx eos dies, gallinaceo maximè fimo misto canum cibis: aut si præuenerit morbus, veratro.

† Aliter versu[?] licet, aliâq. interpunctione contempto immobili iacente eo. Qua segnitie, &c.

Ad canis rabidi morsum. CAP. XLI.

A Morsu verò vnicum remedium oraculo quodam nuper repertum, radix syluestris
40 rosæ, quæ cynorrhodos appellatur. Columella autor est, si quadragesimo die, quàm is sit natus, castretur morsu cauda, summúsq; eius articulus auferatur, sequenti neruo exempto, nec caudam crescere, nec canes rabidos fieri. Canem locutum, in prodigijs (quod equidem annotauerim) accepimus: & serpentem latrasse, cũ pulsus est regno Tarquinius.

Quibus fuerit hoc circa 1[?], vel explicatur infra libr. 25. cap. 2.

De natura equorum. CAP. XLII.

Eidem Alexandro & equi magna raritas contigit: Bucephalon eum vocarunt, siue ab aspectu toruo, siue ab insigni taurini capitis armo impressi. Sedecim talentis ferunt ex Philonici Pharsalij grege emptum, etiamtum puero capto eius decore. Neminem hic alium, quàm Alexandrum, regio instratus ornatu, recepit in sedem, alios passim reijciés. idem in prælijs memoratæ cuiusdam perhibetur operæ, Thebarum oppugnatione vulne-
50 ratus in alium transire Alexandrum non passus: multa præterea eiusdem modi, propter quæ rex defuncto ei duxit exequias: vrbémq; tumulo circundedit nomine eius. Nec Cæ-

ſaris Dictatoris quemquam alium recepiſſe dorſo equus traditur: idémq; humanis ſimi-
les pedes priores habuiſſe, hac effigie locatus ante Veneris Genitricis ædem. Fecit & Di-
uus Auguſtus equo tumulum, de quo Germanici Cæſaris carmen eſt. Agrigenti complu-
rium equorum tumuli pyramides habent. Equum adamatum à Semiramide vſque ad coi-
tum, Iuba autor eſt. Scythæ quidem equitatus & equorum gloria ſtrepunt. Occiſo deni-
que ipſorum regulo ex prouocatione dimicante, hoſtem cùm victor ad ſpoliandum ve-
niſſet, ab equo eius ictibus morſúque confectum. Alium detracto oculorum operimento,
& cognito cum matre coitu, petiiſſe prærupta, atq; exanimatum. † Equæ eadem ex cau-
ſa in Reatino agro laceratum prorigam inuenimus. Nanque & cognationum intellectus
in iis eſt: itaque in grege prioris anni ſorore libentius etiam, quàm matre, equa comita- 10
tur. Docilitas tanta eſt, vt vniuerſus Sybaritani exercitus equitatus ad ſymphoniæ cantū
ſaltatione quadam moueri ſolitus inueniatur. Iidem præſagiunt pugnā, & amiſſos lugent
dominos, lacrymáſque interdū deſiderio fundunt. Interfecto Nicomede rege, equus eius
inedia vitam finiuit. † Philarchus refert Centaretum è Galatis, in prælio occiſo Antio-
cho, potitum equo eius conſcendiſſe ouantem. At illum indignatione accenſum domitis
frænis, ne regi poſſet, præcipitem in abrupta iſſe, exanimatúmque vnà. Philiſtus à Diony-
ſio relictum in cœno hærentem, vt ſeſe euelliſſet, ſecutum veſtigia domini, examine apum
iubæ inhærente: eóque oſtento tyrannidem à Dionyſio occupatam. Ingenia eorum ine-
narrabilia iaculantes obſequio experiuntur, difficiles conatus corpore ipſo nixúque iuui
tantiū Iam tela humi collecta equiti porrigunt. Nam in circo ad currus iuncti, nō dubiè 20
intellectum adhortationis & gloriæ fatentur. Claudij Cæſaris Seculariū ludorū Circenſi
bus excuſſo in carceribus auriga, albati equi palmam occupauere, primatum obtinuere,
oppoſita effundentes, omnia quæ contra æmulos debuiſſent peritiſſimo auriga inſiſtēte,
facientes: cùm puderet hominum artes ab equis vinci, peracto legitimo curſu ad metam
ſtetere. Maius augurium apud priſcos, plebeiis Circenſibus excuſſo auriga, ita vt ſi ſta-
ret, in Capitolium cucurriſſe equos: ∴ ſedémque ter luſtraſſe: maximum verò, eō-
dem perueniſſe ab Veiis cū palma & corona, effuſo Ratumena, qui ibi vicerat: vnde poſt-
eà nomen portæ eſt. Sarmatæ longinqua itinera acturi, inedia pridie præparant eos, exi-
guū tantùm potū impartientes: atque ita per centena millia & quinquaginta continuo
curſu euntibus inſident. Viuunt annis quidam quinquagenis: fœminæ minore ſpatio: eæ- 30
dem quinquennio finē creſcendi capiunt, mares anno addito. Forma equorū, quales ma
ximè legi oporteat, pulcherrimè quidem Virgilio vate abſoluta eſt. Sed & nos diximus
in libro de iaculatione equeſtri condito: & ferè inter omnes cōſtare video. Diuerſa autē
Circo ratio quæritur. Itaq; cùm bimi in alio ſubigantur imperio, non ante quinquennes
ibi certamen accipit. Partum in eo genere vndenis menſibus ferunt, duodecimo gignūt.
Coitus verno æquinoctio bimo vtrinque vulgaris: ſed à trimatu firmior partus. Generat
mas ad annos triginta tres, vtpote cùm à Circo poſt viceſimū annum mittantur ad ſobo
lem reparandam. † Et ad quadraginta duraſſe tradunt, adiutū modò in attollenda prio-
re parte corporis. Sed ad generandum paucis animaliū minor fertilitas: qua de cauſa per
interualla admiſſuræ dantur: nec tamē quindecim initus eiuſdē anni valet tolerare. Equa- 40
rum libido extinguitur iuba tonſa. Gignunt annis omnibus ad quadrageſimum. Vixiſſe
equū ſeptuagintaquinq; annos proditur. In hoc genere grauida ſtans parit, prætérq; cæ-
teras fœtum diligit. Et ſanè equis amoris innaſci veneficiū, hippomanes appellatū, in frō
te, caricæ magnitudine, colore nigro: quod ſtatim edito partu deuorat fœta, aut partum
ad vbera non admittit, ∴ ſi quis præreptum habeat. Olfactu in rabiem id genus agitur,
Amiſſa parente in grege armenti: reliquæ fœtæ educant orbum. Terram attingere ore
triduo proximo, quàm ſit genitus, negant poſſe. Quò quis acrior, in bibendo profun-
dius nares mergit. Scythæ per bella fœminis vti malunt, quoniam vrinam curſu non
impedito reddant. Cōſtat in Luſitania circa Olyſſiponem oppidum & Tagum amnem
equas Fauonio flante obuerſas animalem concipere ſpiritum, idque partū fieri, & gigni 50
perniciſſimū ita, ſed trienniū vitæ non excedere. † In eadem Hiſpania Gallaica gens, &

† Quæ eadē ex cauſa.

† Hiſtoriæ ratio exigit vt ſic legatur. Philarchus refert Centaretō è Galatis in prælio occiſo, Antiocho potitū equo eius, cōſcendiſſe ouātē. Cui ſocio ni apertiſſimè ſuffragatur Solinus cap. 46. Item Appianus in Syr. & Lucianus in Zeuxide ſeu Antiocho.

∴ ædémque

† Plenius vetuſti codices. Optimè & ad quadraginta duraſſe tradunt. De qua lectione ſi quis ambigat, adeat Ariſtotelem Hiſt. animal. lib. 6 cap. 22. vnde noſtra hic locus huc eſt translatus.

∴ Diſtingue ſic. Si quis præreptū habeat, olfactu in rabiem id genus agit. Ex Ariſtot. loco iam citato.

† Tolerabilior videtur lectio, quā ex codice Toletano eruit Pintianus. In eadē Hiſpania Callaica gēs eſt & Aſturica. Equini generis hi ſunt, quos thieldones vocamus. Minori forma appellatos aſturcones gignunt.

Asturica, equini generis, quos thieldones vocamus, minori forma appellatos asturcones gignunt: quibus non vulgaris in cursu gradus, sed mollis alterno crurum explicatu glomeratio: vnde equis tolutim carpere incursus traditur arte. Equo ferè, qui homini morbi, præterque vesicæ conuersio, sicut omnibus in genere veterino.

De asinis. CAP. XLIII.

Asinum cccc nummûm emptum Q. Axio Senatori, autor est M. Varro, haud scio an omnium pretio animalium victo: opera sine dubio geruli mirifica, arando quoque, sed mularum maximè progeneratione. Patria etiam spectatur in his, Arcadicis in Achaia, in Italia Reatinis. Ipsum animal frigoris maximè impatiens: ideo non generatur 10 in Ponto: nec æquinoctio verno, vt cætera pecua, admittitur, sed solstitio. Mares † in remissione operis deteriores. Partus à tricesimo mense ocyssimus, sed à trimatu legitimus: totidem, quot equæ, & eisdem mensibus, & simili modo: Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus à coitu. Raro geminos parit: pariturа lucem fugit, & tenebras quærit, ne cõspiciatur ab homine. Gignit tota vita, quæ est ei ad trigesimum annum. Partus charitas summa, sed aquarum tædium maius. Per ignes ad fœtus tendunt: eædem, si riuus minimus intersit, horrent ita, vt pedes omnino caueant tingere. Nec nisi assuetos potant fontes, qui sunt in pecuariis, atque ita vt sicco tramite ad potum eant: nec pontes transeunt, per raritatem eorum translucentibus fluuiis. Mirúmque dictu, sitiunt: & si immutentur aquæ, vt bibant cogendæ † exorandæve sunt. Nec nisi 20 spatiosa incubitant laxitate. Varia namque somnio visa concipiunt, ictu pedum crebro: qui nisi per inane emicuerit, repulsu durioris materiæ claudicatem illico affert. Quæstus ex iis opima præda exuperat. Notũ est, in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorum enixas. Ad mulinum maximè partus, aurium referre in his & palpebrarũ pilos aiunt. Quamuis enim vnicolor reliquo corpore, totidem tamen colores, quot ibi fuere, reddit. Pullos earum epulari Mecœnas instituit, multum eo tempore prælatos onagris: post eum interiit authoritas saporis. Asino moriente viso, celeriter id genus deficit.

† intermissione

† exorandæve

De mulis. CAP. XLIIII.

Ex asino & equa mulus gignitur mense XII. animal viribus in labores eximium. Ad tales partus equas neque quadrimis minores, neque decennibus maiores legunt: ar- 30 cerique vtrunque genus ab altero narrant, nisi in infantia eius generis, quod ineant, lacte hausto. Quapropter surreptos pullos in tenebris equarum vberi, asinarúmve equuleos admouent. Gignitur etiam mula ex equo & asina, sed effrænis & tarditatis indomitæ. Lenta omnia esse vetulis. Conceptum ex equo, sequutus asini coitus, abortu perimit: nõ item ex asino equi. Fœminas à partu optimè septimo die impleri, obseruatum est: mares fatigatos melius implere. Quæ non prius, quàm dentes, quos pullinos appellant, iaciat, conceperit, sterilis intelligitur, & quæ non primo initu generare cœperit. Equo & asina genitos mares, † hinulos antiqui vocabant: contráque mulos, quos asini & equæ generarent. Obseruatum, è duobus diuersis generibus nata, tertij generis fieri, & neutri parentum esse similia: eáque ipsa, quæ sunt ita nata, non gignere, in omni animalium genere: id- 40 circo mulas non parere. Est in Annalibus nostris, peperisse sæpe, verùm prodigij loco habitum. Theophrastus vulgò parere in Cappadocia tradit: sed esse id animal ibi sui generis. Mulæ calcitratus inhibetur vini crebriore potu. In plurium Græcorum est monumentis, cum equa muli coitu natum, quem vocauerint † hinnum, id est, paruum mulum. Generantur ex equa & onagris mansuefactis mulæ veloces in cursu, duritia eximia pedum, verùm strigoso corpore, indomito animo, sed generoso. Onagro & asina genitus omnes antecellit. Onagri in Phrygia & Lycaonia præcipui. Pullis eorum, ceu præstantibus sapore, Africa gloriatur, quos lalisiones appellant. Mulum lxxx. annis vixisse, Athenienſium monumentis apparet. Eo gauisi, cùm templum in arce facerent, quod derelictus senecta, cadentia iumenta comitatu nisúque exhor- 50 taretur, decretum fecere, quo caueretur, ne frumentarij negotiatores ab incerniculis eum arcerent.

† Melius, hinnos ita hoc genere appellari, te & columel. lib. 6 cap. 37. nomené, hoc à patris hoc est, equi hinnitu deducto.

† Rectius, Ginnum: vt apud Aristot. Hist animal. lib. 6 cap. 24. & lib. 1. de Generat. animal. cap vltimo.

De Bubus. CAP. XLV.

BVbus Indicis camelorum altitudo traditur, cornua in latitudinem quaternorum pedum. In nostro orbe Epiroticis hus maxima, à Pyrrhi (vt ferunt) iam inde regis cura. Id consecutus est, † non ante quadrimatum ad partus vocando. Prægrandes itaque fuere, & hodiéque reliquiæ stirpium durant. At nunc anniculæ ad fœcunditatem poscũtur, tolerantius tamen bimæ. Tauri generationem quadrimi implent, & singulis † denæ eodem anno traduntur. Si autem post coitum ad dextram partem abeant tauri, generatos mares esse si in læuam fœminas. Conceptio vno initu peragitur: quæ si fortè errauit, vigesimo pòst die marem fœmina repetit. Pariunt mense decimo: quicquid ante genitum, inutile est. Sunt autores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt rarò geminos. Coitus à Delphini exortu ad pridie Nonas Ianuarij diebus † x x x. aliquibus & autumno: gentibus quidem, quæ lacte viuunt, ita dispensatur, vt omni tempore anni supersit id alimentum. Tauri non sæpius, quàm bis die, ineunt. Boues animalium soli, & retro ambulantes pascuntur: apud Garamantas quidem haud aliter. Vita fœminis x v. annis longissima, maribus x x. Robur in quinatu. Lauatione calidæ aquæ traduntur pinguescere, & si quis incisa cute spiritum harundine in viscera adigat. Non degeneres existimandi etiam minus laudato aspectu. Plurimum lactis Alpinis, quibus minimum corporis, plurimum laboris, capite, non ceruice, iunctis. Syriacis non sunt palearia, sed gibbei in dorso. Carici quoque in parte Asiæ fœdi visu, tubere super armos à ceruicibus eminẽte, luxatis cornibus, excellentes in opere narrantur: cæterò nigri coloris candidíve, ad laborem damnantur. Tauris minora, quàm bubus, cornua, tenuiorá q. Domitura boum in trimatu, posteà sera, antè præmatura. Optimè cum domito iuuencus imbuitur. Socium enim laboris agríque culturæ habemus hoc animal, tantæ apud priores curæ, vt sit inter exempla dãnatus à populo Romano, die dicta, qui concubino procaci rure omasum edisse se negante, occiderat bouem, actúsq; in exilium, tanquam colono suo interempto. Tauris in aspectu generositas, torua fronte, auribus setosis, cornibus in procinctu dimicationem poscẽtibus. Sed tota comminatio prioribus in pedibus stat, ira gliscente alternos replicans, spargénsque in altum harenam, & solus animalium eo stimulo ardescens. Vidimus de imperio dimicantes, & ideo demonstratos rotari, cornibus cadentes excipi, iterúmq; resurgere, modò iacentes ex humo tolli, bigarúmque etiam cursu citato, velut aurigas, insistere. Thessalorum gentis inuentum est, equo iuxta quadrupedante cornu intorta ceruice tauros necare: primus id spectaculum dedit Romæ Cæsar Dictator. Hinc victimæ opimæ & lautissima Deorum placatio. Huic tantùm animali omnium, quibus procerior cauda, non statim nato consummatæ, vt cæteris, mensuræ: crescit vni, donec ad vestigia ima perueniat. Quamobrem victimarum probatio in vitulo, vt articulum suffraginis contingat: breuiore non litant. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non ferè litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia Deos placari, nec trahẽte se ab aris. Est frequens in prodigiis priscorum, bouem locutum: Quo nuntiato, Senatum sub dio haberi solitum.

† Aristoteles lib. 3 ca. 7 de Epiroticis agẽs bubus, quas & Pyrrhicas nominat, sic habet [Greek], hoc est nouẽ annis à coitu prohibent. Quo fit, vt hic Plinij locus mẽdæ suspicione non vacet.

† Aliàs quindenę, quæ vera erunt: nã & Columella quoque & Palladius singulis tauris attribuunt.

† Aliàs, quadraginta, qui dierũ numerus & apud Varron legitur lib. 2 Rerust. cap. 5

De Api boue, CAP. XLVI.

BOs in Ægypto etiam numinis vice colitur, Apim vocant. Insigne ei, in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis, † Nodus sub lingua, quẽ cantharum appellant. Non est fas eum certos vitæ excedere annos, mersúmque in sacerdotũ fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant: & donec inuenerint, mœrent, derasis etiam capitibus: nec tamen vnquam diu quæritur. Inuentus deducitur Memphim à sacerdotibus. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum. Alterũ intrasse lætum est, in altero dira portendit. Responsa priuatis dat, è manu consulentium cibum capiendo. Germanici Cæsaris manum auersatus est, haud multò pòst extincti. Cæterò secretus, cùm se proripuit in cœtus, incedit summotu lictorum, gréxque puerorum comitatur carmen honori eius canentium: intelligere videtur, & adorari velle. Hi greges repentè lymphati futura præcinunt. Fœmina bos semel ei anno ostenditur, suis & ipsa

† Consule de hoc loco Cæliũ Rhodig. lib. 8. cap. 1.

insignibus,quanquam aliis:sempérque eodem die & inueniri eam , & extingui tradunt. Memphi est locus in Nilo,quem à figura vocant Phialam,omnibus annis ibi auream pateram argenteámque mergentes,diebus quos habet natales Apis:septem hi sunt,mirúmque neminem per eos à crocodilis attingi:octauo post horam diei sextam redire belluæ feritatem.

De natura pecorum,& generatione eorum. CAP. XLVII.

MAgna & pecori gratia,vel in placamentis Deorum,vel in vsu vellerum. Vt boues victum hominum excolunt,ita corporum tutela pecori debetur. Generatio bimis vtrinque ad nouenos annos,quibusdam & ad decimum.Primiparis minores fœtus. Coi-
10 tus omnibus † ad Arcturi occasum,id est,à tertio Idus Maias,ad Aquilæ occasum,x.Calendas Aug.Gerunt partum diebus c l. Posteà concepti inualidi.Cordos vocabant antiqui post id tempus natos.Multi hybernos agnos præferũt vernis,quoniam magis intersit ante solstitium,quàm ante brumam firmos esse,solúmque hoc animal vtiliter bruma nasci.Arieti naturale agnas fastidire,senectam ouium consectari:& ipse senecta melior, illis quoque vtilior. Ferocia eius cohibetur,cornu iuxta aurem terebrato. Dextro teste præligato fœminas generat,læuo mares.Tonitrus solitarius ouibus abortus inferunt. Remedium est congregare eas , vt cœtu iuuentur. Aquilonis flatu mares concipi dicunt, Austri fœminas:atque in eo genere arietum maximè spectantur ora : quia cuius coloris sub lingua habuere venas,eius & lanicium est in fœtu,variúmque si plures fuere: & mu-
20 tatio aquarum potúsque variat.Ouium summa genera duo,tectum & colonicum : illud mollius,hoc in pascuo delicatius,quippe cùm tectum rubis vescatur. Operimenta eis ex Arabicis præcipua.

† Omnino legendum. Ab Arcturi occasu tum ex vetust.cod.tum ex Varrone lib.& ca.1 tũ propter id quod sequitur, id est à tertio Id. Maias. Arcturum enim eo die occidere, ex ipso notũ est Plinio lib. 18.cap.27.

De generibus lanarum,& vestium. CAP. XLVIII.

LAna autem laudatissima Apula,& quæ in Italia Græci pecoris appellatur,alibi Italica.Tertium locum Milesiæ oues obtinent.Apulæ breues villo,nec nisi penulis celebres.Circa Tarentum Canusiúmque summam nobilitatem habent. In Asia verò eodem genere Laodiceæ.Alba circumpadanis nulla præfertur, nec libra centenos nummos ad hoc æui excessit vlla.Oues non vbique tondentur : durat quibusdã in locis vellendi mos. Colorum plura genera:quippe cùm desint etiam nomina eis,quas natiuas appellant,ali-
30 quot modis.Hispania nigri velleris præcipuas habet. Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili,quas Erythræas vocant:item Bætica: Canusium fului:Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus † vsus medicatus. Istriæ Liburniæque pilo propior,quàm lanæ, pexis aliena vestibus,& quam sola ars scutulato textu commendat in Lusitania. Similis circa Piscenas prouinciæ Narbonensis:similis & in Ægypto,ex qua vestis detrita vsu tingitur, rursúsque æuo durat.Est & hirtæ pilo crasso in tapetis antiquissima gratia:iam certè priscos iis vsos,Homerus autor est. Aliter hæc Galli pingunt,aliter Parthorum gentes. Lanæ & per se coactæ vestem faciunt:& si addatur acetum,etiam ferro resistunt : imò verò etiam ignibus nouissimo sui purgamento:quippe ahenis polientium extracta, in tormẽti vsum veniunt,Galliarum,vt arbitror,inuento:certè Gallicis hodie nominibus discerni
40 tur:nec facilè dixerim,qua id ætate cœperit.Antiquis enim torus è stramento erat , qualiter etiam nũc in castris gausape.Patris mei memoria cœpere amphimalla nostra, sicut villosa etiam ventralia.Nam tunica lati claui in modum gausape texi nunc primum incipit. Lanarum nigræ nullum colorem bibunt.De reliquarum infectu suis locis dicemus, in conchyliis marinis,aut herbarum natura. Lanam cum colo & fuso Tanaquilis , quæ eadem Caia Cæcilia vocata est,in templo Sangi durasse,prodente se, autor est M. Varro:factámque ab ea togam regiam vndulatam in æde fortunæ, qua Ser. Tullius fuerat vsus.Inde factum,vt nubentes virgines comitaretur colus compta,& fusus cum stamine. Ea prima texuit rectam tunicam,quales cum toga pura † tyroni induuntur,nouæq; nuptæ.Vndulata vestis primo è lautissimis fuit:inde soriculata defluxit. Togas rasas Phry-
50 gianásque,Diui Augusti nouissimis temporibus cœpisse,scribit Fenestella.Crebræ papaueratæ antiquiorem habent originem,iam sub Lucilio Poëta in Torquato notatæ. Præ-

† Vetu. cod. medicata vis

† tyrones.

textæ apud Hetruscos originem inuenere. Trabeis vsos accipio reges: pictas vestes iam apud Homerum fuisse, vnde triumphales natæ. Acu facere id Phryges inuenerunt, ideóque phrygiones appellati sunt. Aurum intexere in eadem Asia inuenit Attalus rex: vnde nomen Attalicis. Colores diuersos picturæ intexere Babylon maximè celebrauit, & nomen imposuit. Plurimis verò liciis texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit: scutulis diuidere, Gallia. Metellus Scipio triclinaria Babylonica sestertiûm octingentis millibus vænisse iam tunc, posuit in Capitonis criminibus, quæ Neroni principi † quadragies sestertio nuper stetere. Seruij Tullij prætextæ, quibus signum Fortunæ ab eodem tæ coopertum erat, durauere ad Seiani exitum. Mirúmque fuit nec defluxisse eas, nec teredinum iniurias sensisse annis d l x. Vidimus iam & viuentium vellera, purpura, cocco, conchylio, † sesquilibris infecta, velut illa sic nasci cogente luxuria. In ipsa oue satis generositatis ostenditur breuitate crurum, ventris vestitu: quibus nudus esset, apicas vocabant, damnabántque. Syriæ cubitales ouium caudæ, plurimúmque in ea parte lanicij. Castrari agnos, nisi quinquemestres, præmaturum existimatur.

† Budæus li. 2. de Asse lege, quadringenties sestertio.

† sesquipondialibus.

De musmone. CAP. XLIX.

EST & in Hispania, sed maximè Corsica, non maximè absimile pecori, genus musmonum, caprino villo, quàm pecoris velleri, propius. Quorum è genere & ouibus natos prisci Vmbros vocarunt. Infirmissimum pecori caput, quamobrem auersum à Sole pasci cogendum. Quàm stultissima animalium lanata. Quà timuere ingredi, vnum cornu raptum sequuntur. Vita longissima anni x. in Æthiopia x i i i. Capris eodem loco x i. in reliquo orbe plurimum octoni. Vtrunque genus intra quartum coitum impletur.

De capris, & generatione earum. CAP. L.

CAPtæ pariunt & quaternos, sed raro admodum. Ferunt quinque mensibus, vt oues. Capræ pinguitudine sterilescunt. † Trimæ minus vtiliter generãt, & in senecta, nec vltra quadriennium. Incipiunt septimo mense, adhuc lactentes. Mutilum in vtroque sexu vtilius. Primus in die coitus non implet: sequens efficacior, ac deinde. Concipiunt Nouembri mense, vt Martio pariant turgescentibus virgultis, aliquando anniculæ, semper bimæ, † in trimatu inutiles. Pariũt octonis annis. Abortus frigori obnoxius. Oculos suffusos capra iunci pũcto sanguine exonerat, caper rubi. Solertiam eius animalis Mutianus visam sibi prodidit in ponte prætenui, duabus obuiis è diuerso: cùm circumactum angustiæ non caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse, atque ita alteram proculcatæ supergressam. Mares quàm maximè simos, longis auriculis infractis, armis quàm villosissimis probãt. Fœminarum generositatis insigne, laciniæ corporibus è ceruice binæ dependentes. Non omnibus cornua: sed quibus sunt, in his & indicia annorum per incrementa nodorum. Mutilis lactis maior vbertas. Auribus eas spirare, non naribus, nec vnquam febri carere, Archelaus autor est: ideo fortasis anima his, quàm ouibus, ardentior, calidiorésque concubitus. Tradunt & noctu non minus cernere, quàm interdiu: ideo si caprinum iecur vescantur, restitui vespertinam aciem his, quos Nyctalopas vocant. In Cilicia, circáque Syrtes villo tonsili vestiũtur. Capras in occasum decliui Sole, in pascuis negant contueri inter sese, sed auersas iacere: reliquis autem horis aduersas, & inter cognationes. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocant: hoc si quis apprehensam ex grege vnam trahat, cæteræ stupentes spectant. Id etiam euenire, cùm quandam herbam aliqua ex eis momorderit. Morsus earum arbori exitialis. Oliuam lambendo quoque sterilem faciũt, eáque ex causa Mineruæ non immolantur.

† Pintian' ex Toletano codice legit, ante trimos, vt hoc de hircis intelligatur. Nam de capris infrà dicturus est.

† Legendum, In trimatu vtiles adstipulãtur Columella lib. 7. ca. 6. & Palladio libro ix. tit. 12. vbi capras anniculas bimásve fœtui educãdo inutiles tradunt, in trimatu verò vtilissimas.

De suibus & natura earum. CAP. LI.

SVilli pecoris admissura à Fauonio ad æquinoctium vernum, ætatis v i i i. mense: quibusdam in locis etiam i i i i. vsque ad v i i. annum. Partus bis anno: tempus vtero i i i i. mensium: numerus fœcunditatis ad vicenos: sed educare tam multos nequeunt. Diebus x. circa brumam statim dentatos nasci, Nigidius tradit. Implentur vno coitu, qui & geminatur propter facilitatem abortiendi. Remedium, ne prima subatione, neque antè flaccidas

das aures coitus fiat. Mares non vltra trimatum generant. Fœminæ senectute fessæ, cubantes coeunt. Comesse fœtus his, non est prodigium. Suis fœtus sacrificio † die quinto purus est, pecoris die octauo, bouis x x x. Coruncanius ruminales hostias, donec bidentes fierent, puras negauit. Suem oculo amisso putant citò extingui: alioqui vita ad x v. annos, quibusdam & vicenos. Verùm efferantur, & aliâs obnoxium genus morbis, anginæ maximè, & strumæ. Index suis inualidæ, cruor in radice setæ dorso euulsæ, caput obliquum incessu. Penuriam lactis præpingues sentiunt, & primo fœtu minus sunt numerosæ. In luto volutatio generi grata. Intorta cauda: id etiam notatum, facilius litare, in dexterum, quàm in læuum, detorta. Pinguescunt l x. diebus, sed magis tridui media saginatione or-
10 sa. Animalium hoc maximè brutum, animámque ei pro sale datam nō illepidè existimabatur. Compertum agnitam vocem suarij furto abactis, mersoque nauigio inclinatione lateris vnius remeasse. Quin & duces in vrbe forum nundinarium domósque petere discunt: & feri sapiunt vestigia palude confundere, vrina fugam leuare. Castrantur fœminæ quoque sicuti cameli, post bidui inediam, suspensæ † pernis prioribus, vulua recisæ: celerius ita pinguescunt. Adhibetur & ars iecori fœminarum, sicut anserum, inuentum M. Apicij, fico carica saginatis, ac satie necatis repentè mulsi potu dato. Neque alio ex animali numerosior materia ganeæ: quinquaginta propè sapores, cùm cæteris singuli. Hinc Censoriarum legum paginæ, interdictáque cœnis abdomina, glandia, testiculi, vuluæ, sincipita verrina, vt tamen Publij Mimorū Poetæ cœna, postquam seruitutem exuerat, nulla
20 memoretur sine abdomine, etiā vocabulo suminis ab eo imposito. Placuere autem & feri sues. Iam Catonis Censoris orationes aprugnum exprobrant callum. In tres tamen partes diuiso, media ponebatur lumbus aprugnus appellata. Solidum aprum Romanorum primus in epulis apposuit P. Seruilius Rullus, pater eius Rulli, qui Ciceronis Consulatu legem agrariam promulgauit. Tam propinqua origo nūc quotidianæ rei est. Et hoc Annales notarunt, horum scilicet ad emendationem morum: quibus non tota quidem cœna, sed in principio, bini terníque pariter mandantur apri.

† Varro li. 2. cap. 4. negat fœtum suillū ante decimū à partu diem purū esse, aut sacrificiis idoneū. Quāobrem & hic nōnulli, Decimo die, legere malunt, quàm quinto.

† Aristo. li. 9. Hist. animal. ca. vltimo, sic habet. κρεμαννύντες ἐπὶ τοῖν ὀπισθίοιν ... Quo fit, vt & hic nōnulli, posterioribus pernis, legere malint, quàm prioribus.

De viuariis bestiarum. CAP. LII.

Viuaria horum cæterorúmque syluestriū, primus togati generis inuenit Fuluius Lippinus, qui in Tarquiniensi feras pascere instituit. Nec diu imitatores defuere L. Lu-
30 cullus, & Q. Hortensius. Sues feræ semel anno gignunt. Maribus in coitu plurima asperitas. Tunc inter se dimicant, indurantes attritu arborum costas, lutóque se tergorātes. Fœminæ in partu asperiores, & ferè similiter in omni genere bestiarum. Apris maribus, non nisi anniculis generatio. In India cubitales dentium flexus gemini ex rostro, totidem à fronte ceu vituli cornua, exeunt. Pilus æreo similis agrestibus, cæteris niger. At in Arabia suillum genus non viuit.

De semiferis animalibus. CAP. LIII.

In nullo genere æquè facilis mistura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant, ceu semiferos, ad homines quoque, vt in C. Antonium Ciceronis in Cōsulatu collegam, appellatione translata. Non in suibus tantùm, sed in omnibus quoq; animalibus,
40 cuiuscunque generis vllum est placidum, eiusdem inuenitur & ferum, vtpote cùm hominum etiam syluestrium tot genera prædicta sint. Capræ tamen in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ, sunt ibices pernicitatis mirandæ, quanquā onerato capite vastis cornibus, gladiorúmque vaginis: in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recussu pernicius, quò libuerit, exultant. Sunt & oryges, soli quibusdam dicti contrario pilo vestiri, & ad caput verso. Sunt & damæ, & pygargi, & strepsicerotes, multáque alia haud dissimilia. Sed illa Alpes, hæc transmarini situs mittunt.

De simiis. CAP. LIIII.

Simiarum quoque genera hominis figuræ proxima, caudis inter se distinguuntur. Mi-
50 ra solertia, visco inungi, laqueisq; calceari imitatione venantium tradūt. Mutianus & latrunculis lusisse fictis cera, nuces visu distinguere: Luna caua tristes esse, quibus in eo

genere cauda sit, nouam exultatione adorare: nam defectum siderum & cæteræ pauent quadrupedes. Simiarum generi præcipua erga fœtum affectio. Gestant catulos, quos mansuefactæ intra domos peperere, omnibus demonstrant, tractaríque gaudent, similes gratulationem intelligentis. Itaque magna ex parte complectendo necant. Efferatior cynocephalis natura, sicut mitissima Satyris, & Sphingibus. Callitriches toto penè aspectu differũt: barba est in facie, cauda latè fusa primori parte. Hoc animal negatur viuere in alio quàm in Aethiopiæ, quo gignitur, cælo.

De leporibus, & cuniculis. CAP. LV.

ET leporum plura sunt genera: In Alpibus candidi, quibus hybernis mẽsibus procibatu niuem credunt esse: certè liquescente ea rutilescunt annis omnibus: & est alioqui 10 animal intolerandi rigoris alumnum. Leporum generis sunt & quos Hispania cuniculos appellat fœcunditatis innumeræ, famémque Balearibus insulis, populatis messibus afferentes. Fœtus ventre exectos vel vberibus ablatos non repurgatis interaneis, gratissimo in cibatu habent: laurices vocant. Certum est, Balearicos aduersus prouentum eorum auxilium militare à Diuo Augusto petisse. Magna propter venatũ eum viuerris gratia est. Iniiciunt eas in specus, qui sunt multifores in terra, vnde & nomen animali: atque ita eiectos supernè capiunt. Archelaus autor est, quot sint corporis cauernæ ad excrementa lepori, totidem annos esse ætatis. Varius certè numerus reperitur. Idem vtranq; vim singulis inesse, ac sine mare æquè gignere. Benigna circa hoc natura, innocua & esculenta animalia fœcũda generauit. Lepus omnium prædæ nascens, solus præter dasypodem super- 20 fœtat, aliud educans, aliud in vtero pilis vestitum, aliud implume, aliud inchoatum gerẽs pariter. Necnon & vestes leporino pilo facere, tentatum est, tactu non perinde molli, vt in cute, propter breuitatem pilis dilabidas.

De semiferis. CAP. LVI.

HI mansuescunt rarò, cum feri dici iure non possint. Complura nanque sunt nec placida nec fera, sed mediæ inter vtrunque naturæ, vt in volucribus, hirundines, apes, in mari delphini.

De muribus & gliribus. CAP. LVII.

QVo in genere multi & hos incolas domuũ posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal. Arrosis Lauinij clypeis argenteis, Marsicum portendêre bellum: Carboni Imperatori apud Clusium fasciis, quibus in calceatu vtebatur, exitium. Plura eorum genera in Cyrenaica regione, alij lata fronte, alij acuta, alij herinaceorum genere pungentibus pilis. Theophrastus autor est, in Gyaro insula cùm incolas fugassent, ferrum quoque rosisse eos, id quod natura quadam & ad Chalybas facere in ferrariis officinis. Aurariis quidem in metallis, ob hoc aluos eorum excidi, sempérque furtum id deprehendi: tantam esse dulcedinem furandi. Vænisse murem c c. nummis, Casilinum obsidente Annibale: cúmque qui vendiderat fame interisse, emptorem vixisse, Annales tradunt. Cùm candidi prouenere, lætum faciunt ostentum. Nam soricum occentu dirimi auspicia, Annales refertos habemus. Sorices & ipsos hyeme condi, autor est Nigidius, sicut glires: quos Censoriæ leges, princépsque M. Scaurus in consulatu, non alio mo- 40 do cœnis ademere, quàm conchylia, aut ex alio orbe conuectas aues. Semiferũ & ipsum animal, cui viuaria in doliis idem qui apris, instituit. Qua in re notatum, non congregari, nisi populares eiusdem syluæ: & si misceãtur alienigenæ, amne vel mõte discreti, interire dimicando. Genitores suos fessos senecta, alunt insigni pietate. Senium finitur hyberna quiete. Conditi enim & hi cubant: rursus æstate iuuenescunt, simili & nitelis quiete.

Quæ animalia quibus locis non sint. CAP. LVIII.

MIrum, rerum naturam non solùm alia aliis dedisse terris animalia, sed in eodẽ quoque situ quædam aliquibus locis negasse. In Mæsia sylua Italiæ, non nisi in parte reperiuntur hi glires. † In Lycia dorcades nõ transeunt montes Syris vicinos: onagri montem qui Cappadociam à Cilicia diuidit. In Hellesponto in alienos fines non commeant 50 ceruí: & circa Arginussam Elatum montem non excedũt, auribus etiam in monte fissis.

† Legẽdum. In Cilicia. Ea enim regio Syriæ vicina est. Amano monte ab ea diremptæ Lycia autem totius Asiæ diametro à Syria distat.

In

In Porofelene infula viam muftelæ nõ tranfeunt:in Bœotiæ Lebadia illatæ folum ipfum
fugiunt,quæ iuxtà in Orchomeno tota arua fubruunt,talpæ, quarum è pellibus cubicu-
laria vidimus ftragula. Adeò ne religio quidem à portentis fummouet delicias. In Itha-
ca lepores illati moriuntur,extremis quidem in litoribus:in Ebufo cuniculi nõ funt,fca-
tent in Hifpania Balearibúfque.Cyrenis mutæ fuere ranæ,illatis è continente vocalibus
durat genus earum.Mutæ funt etiam nunc in Seripho infula. Eædem aliò tranflatè ca-
nunt: quod accidere & in lacu Theffaliæ Sicendo tradunt.In Italia muribus araneis ve-
nenatus eft morfus:eofdem vlterior Apennino regio non habet. Iidem vbicunque fint,
orbitam fi tranfiere,moriuntur.In Olympo Macedoniæ monte nõ funt lupi,nec in Cre-
10 ta infula.Ibi quidem non vulpes,vrfíve,atque omnino nullum maleficum animal,præter
phalangium: aranei id genus, de quo dicemus fuo loco.Mirabilius,in eadem infula cer-
uos,præterquàm in Cydoniatarum regione, non effe:item apros,& attagenas,herina-
ceos:in Africa autem nec apros,nec ceruos,nec capreas,nec vrfos.

Quæ aduenis noceant. CAP. LIX.

IAm quædam animalia indigenis innoxia,aduenas interimunt:ficut ferpentes parui in
Tirynthe,quos terra nafci proditur.Item in Syria angues,circa Euphratis maximè ri-
pas,dormientes Syros non attingunt:aut etiã fi calcati momordere,non fentiuntur ma-
leficia:aliis cuiufcunque gentis infefti,auidè & cum cruciatu exanimantes: quamobrem
& Syri non necant eos.Contrà in Latmo Cariæ monte Ariftoteles tradit a fcorpioni-
20 bus hofpites non lædi,indigenas interimi.Sed reliquorum quoque animalium,& præter
terreftria,indicemus genera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER IX.

De aquatilium natura. CAP. I.

30 ANIMALIVM, quæ terreftria appellauimus,hominum qua-
dam confortione degentia,indicata natura eft. Ex reliquis mi-
nimas effe volucres conuenit. Quamobrem prius æquorum,
amnium ftagnorúmque dicentur.

Quare in mari maxima animalia. CAP. II.

SVnt autem complura in iis,maiora etiam terreftribus. Cau-
fa euidens, humoris luxuria. Alia fors alitum, quibus vita
pendentibus. In mari autem tam latè fupino,mollíque ac ferti-
li accremento,accipiente caufas genitales è fublimi,fempérque pariente natura,pleraq;
40 etiam monftrifica reperiuntur,perplexis & in femet aliter atque aliter nunc flatu,nunc
fluctu conuolutis feminibus atque principiis: vt vera fiat vulgi opinio, quicquid nafca-
tur in parte naturæ vlla,& in mari effe,prætérque multa,quæ nufquam alibi.Rerum qui-
dem,non folùm animalium fimulachra effe,licet intelligere intuentibus vuam,gladium,
ferras,cucumim vero & colore & odore fimilem: quò minus miremur equorum capita
in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris belluis. CAP. III.

PLurima autem & maxima in Indico mari animalia, è quibus balænæ quaternûm iu-
gerum,priftes ducenûm cubitorũ:quippe vbi locuftæ quaterna cubita impleant: an-
guillæ quoque in Gange amne tricenos pedes.Sed in mari belluæ circa folftitia maximè
50 vifuntur. Tunc illic ruunt turbines,tunc imbres,tũc deiectæ montium iugis procellæ ab
imo vertunt maria,pulfatáfque ex profundo belluas cum fluctibus voluunt,& aliâs tanta

thynnorum multitudine,vt Magni Alexãdri classis haud alio modo,quàm hostium acie obuia contrariũ agmen aduersa fronte direxerit.aliter sparsis non erat euadere:non voce,non sonitu,non ictu,sed fragore terrentur,nec nisi ruina turbãtur. Cadara appellatur Rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu vastus efficitur sinus,x I.dierũ & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi,quando nullius auræ recipit afflatum. Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinem belluæ adolescunt.Gedrosos,qui Arbin amnem accolunt,Alexandri Magni classium præfecti prodidere,in domibus fores maxillis belluarum facere,ossibus tecta cõtignare,ex quibus multa quadrigenũm cubitorũ longitudinis reperta.Exeunt & pecori similes belluæ ibi in terrã,pastæque radices fruticum remeant:& quædã equorum,asinorum,taurorum capitibus, quæ depascuntur sata. 10

Quæ in quoque Oceano maxima. CAP. IIII.

MAximum animal in Indico mari pristis & balæna est:in Gallico Oceano physeter, ingentis columnæ modo se attollens, altiórque nauium velis diluuiem quandam eructans.In Gaditano Oceano arbor in tantum vastis dispansa ramis,vt ex ea caussa fretum nunquam intrasse credatur.Apparent & rotæ appellatæ ã similitudine, quaternis distinctæ radiis,modiolos earum oculis duobus vtrinque claudentibus.

De Tritonum,& Nereidum,& elephantorum marinorum figuris. CAP. V.

TIberio principi nuntiauit Olyssipponensium legatio ob id missa,visum auditúmque in quodam specu concha canentem Tritonem,qua noscitur, forma: & Nereidum 20 falsa non est,squamis modò hispido corpore,etiã quà humanam effigiem habent. Nãque hæc in eodem spectata litore est,cuius morientis etiam gannitum tristem accolæ audiuere longè.Et Diuo Augusto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas scripsit. Autores habeo in equestri ordine splendentes,visum ab his in Gaditano Oceano marinum hominem,toto corpore absoluta similitudine:ascendere eum nauigia nocturnis temporibus,statimque degrauari,quas insederit,partes:& si diutius permaneat,etiam mergi.Tiberio principe,contra Lugdunensis prouinciæ litus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit Oceanus,miræ varietatis & magnitudinis,nec pauciores in Santonum litore:interque reliquas elephantos & arietes,candore tantùm cornibus assimulatis, Nereidas verò multas Turanius prodidit, expulsam 30 belluam in Gaditana litora,cuius inter duas pinnas vltimæ caudæ cubita sexdecim fuissent,dentes eiusdem c x x.maximi dodrantium mensura,minimi semipedum. Belluæ,cui dicebatur exposita fuisse Andromeda,ossa Romæ, apportata ex oppido Iudææ Ioppe, ostendit inter reliqua miracula in Ædilitate sua M.Scaurus longitudine pedum x L. altitudine costarum Indicos elephantos excedente,spinæ crassitudine sesquipedali.

De balænis,& orcis. CAP. VI.

BAlænæ & in nostra maria penetrant.In Gaditano Oceano non antè brumam conspici eas tradunt,condi autem statis temporibus in quodam sinu placido & capaci, mirè gaudentes ibi parere.Hoc scire orcas,infestam his belluam, & cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia,quàm carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrum- 40 punt ergo in secreta, ac vitulos earum,& fœtas,vel etiamnum grauidas lancinant morsu,incussæque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illa ad flexum immobiles,ad repugnandum inertes,& pondere suo oneratæ, tunc quidem & vtero graues,pariendive pœnis inualidæ, solũm auxilium nouere in altum profugere,& se toto defendere Oceano. Contrà, orcæ occurrere laborant, séseque opponere & cauernis angustiis trucidare,in vada vrgere,saxis illidere. Spectantur ea prælia, ceu mari ipso sibi irato,nullis in sinu ventis,fluctibus verò ad anhelitus ictúsque, quantos nulli turbines voluunt. Orca & in portu Ostiensi visa est, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc exædificante eo portum,inuitata naufragiis tergorum aduectorum è Gallia, satiánsque se per complures dies,alueum in vado sulcauerat,accumulata fluctibus intantum, vt circumagi nullo 50 modo posset: & dum saginam persequitur, in litus fluctibus propulsa, emineret dorso

multum

multum supra aquas carinæ vice inuersæ. Prætendi iussit Cæsar plagas multiplices inter ora portus: profectúsque ipse cum prætorianis cohortibus populo Romano spectaculum præbuit, lanceas congerente milite è nauigiis assultantibus, quorum vnum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum vnda. Ora balænæ habent in frontibus: ideóque summa aqua natantes, in sublime nimbos efflant.

An spirent pisces, an dormiant. CAP. VII.

Spirant autem confessione omnium & paucissima alia in mari, quæ internorum viscerum pulmonem habent, quoniam sine eo nullum animal putatur spirare: nec piscium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere existimant, quorum hæc 10 opinio est: nec multa alia genera etiam branchis carentia: in qua sententia fuisse Aristotelem video, & multis persuasisse doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud dissimulo: quoniam & pulmonum vice aliis possunt alia spirabilia inesse viscera, ita volente natura: sicut & pro sanguine est multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis miretur, qui etiam reddi ab his eum cernat: & in terras quoque tanto spissiorem naturæ partem, penetrare, argumento animalium, quæ semper defossa viuunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certè efficacia, vt credam etiam omnia in aquis spirare naturæ suæ sorte: primùm sæpe adnotata piscium æstiuo calore quædam anhelatio, & alia tranquillo velut oscitatio: ipsorum quoque, qui sunt in aduersa opinione, de somno piscium confessio. Quis enim sine respiratione somno lo- 20 cus? Præterea bullantium aquarum sufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augescentia. Super omnia esse auditum & odoratum piscibus, non erit dubium, ex aeris vtrunque materia. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aera, intelligi posse. Quamobrem de his opinetur, vt cuique libitum erit. Branchiæ non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quæ ad pulmonem pertinent, balænis à fronte, delphinis à dorso. Et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra: Item testudines, de quibus mox plura.

De delphinis. CAP. VIII.

Velocissimum omnium animalium, non solùm marinorum, est delphinus, ocyor volucre, ocyor telo: ac nisi multù infra rostrum os illi foret medio penè in ventre, nul- 30 lus piscium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidentia naturæ, quia nisi resupini atque conuersi non corripiunt: quæ causa præcipuè velocitatem eorum ostendit. Nam cùm fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, vt arcu emissi, ad respirandum emicant: tantáque vi exiliunt, vt plerunque vela nauium transuolent. Agunt † ferè coniugia: pariunt catulos decimo mense, æstiuo tempore, interim & binos: nutriunt vberibus, sicut balænæ: atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum charitate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summã magnitudinem peruenire: viuunt & tricenis, quod cognitum præcisa cauda in experimẽtum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultantúrque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua nequeunt. 40 Solent in terram erumpere incerta de causa: & statim tellure tacta moriuntur, multóque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atque lata, haud differens suillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, malúntq; ita appellari. Delphinus nõ homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono. Hominem nõ expauescit, vt alienum: obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiã, & quamuis plena præterit vela. Diuo Augusto principe Lucrinum lacum inuectus pauperis cuiusdam puerũ, ex Baiano Puteolos in ludum literariũ itantẽ, cùm Meridiano immorans appellatũ eum Simonis nomine, sæpius fragmẽtis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Pigeret referre, ni res 50 Mecœnatis, & † Flauiani & Flaui Alfij, multorúmq; esset literis mãdata. Quocunque diei tempore inclamatus à puero, quãuis occultus atq; abditus, ex imo aduolabat: pastúsque è manu

† vera coniugia.

† Fabiani, legendum, non Flauiani, cũ ex Indice autorum, quorum testimonio hoc in libro vtitur Plinius, tum ex Solino ca. 17. eadem hæc tantùm non ad verbũ referente.

manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptúmque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis & mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desiderio expirauit. Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominis manu vescens, præbénsque se tractandum, & alludens natantibus, impositósque portans, vnguento perunctus à Flauia no Proconsule Africæ, & sopitus (vt apparuit) odoris nouitate, fluctuatúsque similis exanimi, caruit hominum conuersatione, vt iniuria fugatus, per aliquot menses: mox reuersus in eodem miraculo fuit. Iniuriæ potestatum in hospitales ad visendum venientium, Hipponenses in necem eius compulerunt. Ante hæc similia de pueto in Iasso vrbe me- 10 morantur, cuius amote spectatus longo tempore, dum abeuntem in litus auidè sequitur, in harenam inuectus expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitij fuisse interpretatus. In eadem vrbe Iasso Egesidemus scribit & alium puerum Hermiam nomine, similiter maria perequitantem, cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinúmque causam leti fatentem non reuersum in maria, atque in sicco expirasse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphinísque narrant. Quæ faciunt, vt credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæstus, eblanditum, vt prius caneret cithara, congregatis cantu delphinis, cùm se iecisset in mare, exce- 20 ptum ab vno Tænarum in litus peruectum. Est prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnum Laterra appellatum, vbi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum stato tempore angustis faucibus stagni in mare erumpit, obseruata æstus reciprocatione. Qua de causa prætendi nõ queunt retia, quæ molem ponderis vllo modo tolerent, etiamsi non solertia insidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur, locúmque solum pandendis retibus habilem effugere festinat. Quod vbi animaduertêre piscantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida) totúsque populus è litore quãto potest clamore conciet Simonem ad spectaculi euentum. Celeriter delphini exaudiunt desideria, Aquilonum flatu vocem prosequente, Austro verò tardius ex aduerso referente. 30 Sed tum quoque improuisò in auxilium aduolant. Properè apparet acies, quæ protinus disponitur in loco, vbi coniectus est, pugna opponente sese ab alto: trepidósque in vada vrgent. Tum piscatores circumdant retia, furcísque sublenant: mugilum nihilominus velocitas transilit. At illos excipiunt delphini, & occidisse ad præsens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includíque retibus se fortissimè vrgentes gaudent: ac ne idipsum fugam hostium stimulet, inter nauigia & retia, natantésve homines ita sensim elabuntur, vt exitus non appareat. Saltu, quod est aliàs blandissimum his, nullus conatur euadere, ni summittantur sibi retia. Egressus protinus ante vallum præliatur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ, quàm in vnius diei præmium, conscij sibi, opperiuntur in posterum: nec piscibus tantùm, sed intrita panis è 40 vino satiantur. Quæ de eodem genere piscandi in Iassio sinu Mutianus tradit, hoc differunt, quòd vltrò neque inclamati præsto sint, partésque è manibus accipiant, & suum quæque cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu, & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto à rege Cariæ, alligatóque in portu delphino, ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos. Conspectique sunt iam defunctum portantes, ne laceraretur à belluis.

De tursionibus. CAP. IX.

Delphinorum similitudinem habent, qui vocantur tursiones. Distant & tristitia quidem aspectus: abest enim illa lasciuia, maximè tamen rostris caniculatum malefi- 50 centiæ assimilati.

De testudinibus,& quomodo capiantur. CAP. X.

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, vt singularum superficie habitabiles casas integat:atque inter insulas Rubri præcipuè maris his nauigant cymbis.Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa pelagi antemeridiano tẽpore blandito,eminente toto dorso per tranquilla fluitantes : quæ voluptas liberè spirandi,intantum fallit oblitas sui, vt Solis vapore siccato cortice,non queant mergi, inuitæque fluitent,opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu,auideque saturatas lassari,atque vt remearint matutino,summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu,tumque leuiter capi.Adnatare enim singulis ternos , à duobus 10 in dorsum verti,à tertio laqueum inijci supinæ,atque ita ad terram à pluribus trahi. In Phœnicio mari haud vlla difficultate capiuntur,vltróque veniunt stato tempore anni in amnem Eleutherum effusa multitudine. Dentes non sunt testudini, sed rostri margines acuti, superna parte inferiorem claudente pyxidum modo. † In mari conchyliis viuunt, tanta oris duritia , vt lapides comminuant. In terram egressæ,in herbis pariunt oua,auium ouis similia , ad centena numero.Eáque defossa extra aquas,& cooperta terra,ac pauita pectore & complanata , incubant noctibus. Educant fœtus annuo spatio. Quidam oculis spectando quoque oua fouere ab iis putant. Fœminam coitum fugere, donec mas festucam aliquam imponat auersæ. Troglodytæ cornigeras habent , vt in lyra, annexis cornibus latis , sed mobilibus , quorum in natando remigio se adiuuant. 20 Celtium genus id vocatur eximiæ testudinis,sed raræ. Nanque scopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem , ad quos adnatant,vt sacras,adorant. Sunt & terrestres, quæ ob id in operibus chersinæ vocantur,in Africæ desertis,qua parte maximè sitientibus harenis squalent,roscido , vt creditur , humore viuentes. Neque aliud ibi animal prouenit.

† Legendum mutata distinctione: In mari conchyliis viuunt, tanta oris duritie, vt lapides comminuant. In terram egressæ, herbis. Pariunt &c. Adstipulatur huic lectioni & Aristoteles Hist. animal lib. 8 cap. 2. vbi postquam testudinem marinam conchyliis & lapillis in mari vesci docuit, statim subijcit, [illegible]

Quis primus testudines secare instituerit. CAP. XI.

TEstudinum putamina secare in laminas , lectósque & repositoria his vestire,Carbilius Pollio instituit,prodigi & sagacis ad luxuriæ instrumenta ingenij.

Digestio aquatilium per species. CAP. XII.

30 AQuatilium tegumenta plura sunt. Alia corio & pilo integuntur,vt vituli,& hippopotami. Alia corio tantum , vt delphini : cortice,vt testudines:silicum duritia , vt ostreæ & conchæ:crustis,vt locustæ:crustis & spinis,vt echini:squamis,vt pisces:aspera cute,vt squatina,qua lignum & ebora poliuntur:molli,vt murænæ:alia nulla,vt polypi.

De vitulo marino. CAP. XIII.

QVæ pilo vestiuntur,animal pariunt,vt pristis,balæna,vitulus.Hic parit in terra:pecudum more : † secundo partus reddit inuti. Canum modo cohæret:& parit numquam geminis plures:educat mammis fœtum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo subinde assuefaciens. Interficiuntur difficuler,nisi capite eliso. ∴Ipsis in somno mugitus:vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam,vocéque pariter & visu populum salutant,incondito fremitu : nomine vocati respondent. Nullum 40 animal grauiore somno premitur. Pinnis,quibus in mari vtuntur,humi quoque vice pedum serpunt. Pelles eorum etiam detractas corpori,sensum æquorum retinere tradunt, sempérque æstu maris recedente inhorrescere:præterea dextræ pinnæ vim soporiferam inesse,somnósque allicere subditam capiti.

† Melius sic: Secundis cum partu reddit: inuti canum modo cohæret. adstipulante Aristo. Hist. animal. lib. 5. cap. 2. & lib. 6 cap. 12. quibus è locis Plin. hæc videtur transtulisse

∴ Vetust. codex Ipsis in somno mugitus: cuius loco Hermolaus substituit, Ipsis in somno mugitus quàm rectè, ipse videtur. Aristoteles certè , cuius testimonio vtitur sic habet lib. 6. Hist. animal. cap. 12 [illegible] hoc est, vocé edit bouis similé, nulla prorsus somni facta mentione.

De piscibus pilo carentibus,& quomodo pariant,& quot eorum genera. CAP. XIIII.

PIlo carentium duo omnino animal pariunt,delphinus ac vipera. Piscium species sunt septuaginta quatuor:præter crustis intecta,quæ sunt triginta De singulis altàs dicemus.Nunc enim naturæ tractantur insignium.

De nominibus & naturis multorum piscium. CAP. XV.

50 PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta quindecim pependisse. Eiusdem caudæ latitudinè duo cubita & palmum. Sunt & in quibusdam amnibus haud minores,silurus in Nilo,esox in Rheno,attilus in Pado,inertia pinguescens,ad mille aliquãdo libras,

libras,catenato captus hamo,nec nisi boum iugis extractus. Atquihuncminimus piscis appellatus clupea,venam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens,morsu exanimat. Silurus grassatur,vbicunque est,omne animal appetens, equos natantes sæpe demergens,præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisbourn. Et in Danubio mario extrahitur,porculo marino simillimus: & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo,nullis ossibus spinisve intersitis, carne prædulci. In Gange Indiæ platanistas vocant, rostro delphini & cauda,magnitudine autem xv. cubitorum. In eodem esse Statius Sebosus haud modico miraculo affert,vermes branchiis binis lx. cubitorum,cæruleos,qui nomen à facie traxerunt. His tantas esse vires,vt elephantos ad potum venientes,mordicus comprehensa manu eorum abstrahant. Thynni mares sub ventre non habent pinnam. Intrant è magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordyla appellatur partus,qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur. Limosæ verò à luto pelamides incipiunt vocari,& cùm annuum excessere tempus, thynni. Hi membratim cæsi,ceruice & abdomine commendatur atque clidio,recenti duntaxat, & tum quoque graui ructu:cætera parte plenis pulpamentis sale asseruantur. Melandrya vocatur,cæsis quernis assulis simillima. Vilissima ex his,quæ caudæ proxima,quia pingui carent: probatissima,quæ faucibus:at in alio pisce circa caudam exercitissima. Pelamides in apolectos particulatimque consectæ,in genera cybiorum dispartiuntur. Piscium genus omne præcipua celeritate adolescit,maximè in Ponto. Causa,multitudo amnium dulces inferentium aquas. Amiam vocant,cuius incrementū singulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæ & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum suis quæque ducibus,& primi omnium scombri,quibus est in aqua sulphureus color,extrà qui cæteris. Hispaniæ cetarias hi replent,thynnis nō commeantibus. Sed in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica,præter vitulos & paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrant, exeunt læua. Id accidere existimatur,quia dextro oculo plus cernant,vtroque natura hebete. Est in euripo Thraciј Bosphori,quo Propontis Euxino iungitur, in ipsis Europam Asiámque separantis freti angustiis,saxum miri candoris,à vado ad summa perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Asiæ. Huius aspectu repentè territi, semper aduersum Byzantij promontorium,ex ea causa appellatum Auricornu,præcipiti petunt agmine. Itaque omnis captura Byzantij est,magna Chalcedonis penuria,p. passi. medij inter fluentis euripi Opperiuntur autem Aquilonis flatum,vt secūdo fluctu exeant è Ponto:† nec nisi intrantes Pontum,Byzantij capiuntur. Bruma nō vagantur:vbicunque deprehensi, vsq; ad æquinoctium,ibi hybernant. Iidem sæpe nauigia velis euntia comitantes,mira quadā dulcedine per aliquot horarum spatia & passuum millia à gubernaculis spectantur, ne tridente quidē in eos sæpius iacto territi. Quidam eos,qui hoc è thynnis faciant,pompilos vocant. Multi in Propontide æstiuant,Pontum nō intrant. Itē soleæ,cùm rhombi intrent:nec sepia est,cùm loligo reperiatur. Saxatilium,turdus & merula desunt,sicut conchylia,cùm ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Ægæo. Intrantiū Pontum soli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerisque nominibus vti par erit,quando aliis atque aliis eosdem diuersi appellauere tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt:ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt,itaque & illic descendentes, nec vnquam subeuntes è mari,visuntur. Thynnorum captura est à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum:reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis,nisi tepore aliquo euocati, aut plenilunio. Pinguescunt & intantum,vt dehiscant. Vita longissima his biennio. Animal est paruū,scorpionis effigie,aranei magnitudine. Hoc se & thynno,& ei qui gladius vocatur,crebrò delphini magnitudinē excedenti,sub pinna affigit aculeo:tantòque infestat dolore,vt in naues sæpenumero exiliant. Quod & aliàs faciunt aliorum vim timentes,mugiles maximè,tam præcipuæ velocitatis,vt trāsuersa nauigia interim superiactēt.

†Contrà Aristoteles li. 8. Hist. animal. cap. 13 è Ponto remeantes iuxta Byzantium capi tradit pelamides post austrinā quidem hyemē adultas, post Aquilonis verò flatus non nisi exiguas. Quo fit,vt & hic locus mēdæ suspicione non vacet.

†Clarior est, meliorq; veteris codic lectio Quo argumento vates responderet (Neptunū patrem adoptante tum sibi Sex. Pompeio: tanta erat nauticæ rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria illo tempore tenerēt,

De auguriis & diuersitate piscium. CAP. XVI.

Svnt & in hac parte naturæ auguria,sunt & piscibus præscita. Siculo bello ambulante in litore Augusto,piscis è mari ad pedes eius exiliit:† quo argumento vates, spondere Neptunum

Neptunum patrem, adoptato tum sibi Sex. Pompeio (tãta erat naualis rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Piscium fœminæ maiores, quàm mares. In quodam genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis & chanis. Omnes enim oua grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim ferè cuiusque generis squamosi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maximè piscium fallitur visus. Noctibus quidem illustribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt & si iteretur gurges, interesse capturæ: itaq; plures secundo tractu capi, quàm primo. Gustu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, aluntúrque. Quippe & harundines, quamuis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adolescunt: & alias vbicunque pisces in eadem aqua assidui, nisi appluat, exanimantur.
10 Prægelidam hyemem omnes sentiunt, sed maximè qui lapidem habere in capite existimantur, vt lupi, chromes, sciænæ, pagri. Cùm asperæ hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his mensibus iacent speluncis conditi, sicut in terrestriũ genere retulimus. Maximè hippurus & coracinus, hyeme non capti, præterquàm statis diebus paucis, & iisdem semper. Itẽ muræna & orphus, conger, perca, & saxatiles omnes. Terra quidem, hoc est, vado maris excauato condi per hyemes torpedinẽ, psittam, soleámque tradunt. Quidã rursus æstus impatientia, mediis feruoribus sexagenis diebus latent, vt glaucus, aselli, auratæ. Fluuiatilium silurus Caniculæ exortu sideratur, & aliâs fulgure sopitur. Hoc & in mari accidere cyprino putant. Et alioquin totum mare sentit exortum eius sideris: quod maximè in Bosphoro apparet. Algæ enim & pisces superferuntur, ab imo versa omnia.

20 De mugili, & aliis piscibus, & quòd non iidem vbique placeant. CAP. XVII.

Mugilum natura ridetur, in metu capite abscondito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta salacitas, vt in Phœnice & Narbonensi prouincia coitus tempore è viuariis marẽ linea longinqua per os ad branchias religata emissum in mare, eadémque linea retractum, fœminæ sequantur ad litus, rursúsque fœminam mares partus tempore. Apud antiquos piscium nobilissimus habitus acipenser, vnus omnium squamis ad os versis, contra aquam nando meat: nullo nunc in honore est: quod quidem miror, cùm sit rarus inuentu. Quidam eum elopem vocant. Postea præcipuam authoritatẽ fuisse lupo & asellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poeta mimorũ tradidere. Luporum laudatissimi, qui appellantur lanati à candore mollitiáque carnis. Asellorum duo genera,
30 callariæ minores & bacchi, qui non nisi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus. At in lupis in amne capti præferuntur. Nũc scaro datur principatus, qui solus piscium dicitur ruminare, herbísque vesci, nõ aliis piscibus, mari Carpathio maximè frequens. Promontorium Troadis Lecton sponte nunquam transit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præfectus classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit. Quinquennio ferè cura est adhibita, vt capti redderentur mari. Postea frequentes inueniuntur Italiæ in litore, non antè ibi capti. Admouitque sibi gula sapores piscibus satis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima est his mensa generis duntaxat mustelarũ, quas mirum dictu inter Alpes quoque lacus Rhætiæ Brigantinus æmulas marinis generat. Ex reliqua nobilitate &
40 gratia maxima est & copia mullis, sicut magnitudo modica: binásque libras ponderis rarò admodum exuperant, nec in viuariis piscinísque crescunt. Septentrionalis tantùm hos & proxima Occidentis parte non gignit Oceanus. Cæterò eorum genera plura. Nam & alga vescuntur, & ostreis, & limo, & aliorum piscium carne: barba gemina insignuntur inferiori labro. Lutarium ex iis vilissimi generis appellant. Hunc semper comitatur sargus nomine alius piscis, & cœnum fodiente eo, excitatum deuorat pabulum. Nec litoralibus gratia. Laudatissimi conchylium sapiunt. Nomen his Fenestella à colore mulleorum calceamentorum datum putat. Pariunt ter anno. His certè toties fœtura apparet. Mullum exspirantem versicolori quadam & numerosa varietate spectari, proceres gulæ narrant, rubentium squamarum multiplici mutatione pallescentem, vtique
50 si vitro spectetur inclusus. M. Apicius ad omne luxus ingenium mirus, in sociorum garo (nam ea quoque res cognomẽ inuenit) necari eos præcellẽs putauit, atq; è iecore eorum

alecem

alecem excogitare prouocauit.Id enim est facilius dixisse, quàm quis vicerit. Asinius Celer è Consularibus, hoc pisce prodigus, Caio principe vnum mercatus octo millibus nummûm:quæ reputatio aufert transuersum animum ad contemplationem eorum,qui in conquestione luxus coquos emi singulos pluris,quàm equos,quiritabant. At nunc coci triumphorum pretiis parantur, & coquorum pisces. Nullúsque prope iam mortalis æstimatur pluris,quàm qui peritissimè censum domini mergit.

De mullo,& coracino,salpa,& salmone. CAP. XVIII.

MVllum l x x x.librarum in mari Rubro captū Licinius Mutianus prodidit. Quanti mercatura eum luxuria,suburbanis litoribus inuentum?Est & hæc natura, vt alij alibi pisces principatum obtineant: coracinus in Ægypto: zeus idem faber appellatus, Gadibus:circa Ebusum salpa,obscœnus alibi,& qui nusquam percoqui possit,nisi ferula verberatus:in Aquitania salmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Piscium alij branchias multiplices habent,alij simplices,alij duplices.his aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium squamarum duritia,quæ non sunt omnibus similes. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium,Larius & Verbanus appellantur,in quibus pisces omnibus annis Vergiliarum ortu existunt squamis conspicui crebris atque præacutis,clauorum caligarium effigie:nec amplius,quàm circa eum mensem,visuntur.

De exocœto. CAP. XIX.

MIratur & Arcadia suum exocœtum,appellatum ab eo,quòd in siccum somni causa exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur,& sine branchiis:idem aliquibus Adonis dictus.Exeunt in terram,& qui marini mures vocantur,& polybi, & murænæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piscium,ac deinde resilit.nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est, vt tutò fœtus edant,quia non sint ibi quæ deuorent partus,fluctúsque minus sæuiant.Has intelligi ab his causas,seruaríque tempo um vices,magis miretur,si quis reputet quoto cuique hominum nosci vberrimam esse capturam Sole transeunte Piscium signum.

Digestio piscium in figuras corporum. CAP. XX.

MArinorum alij sunt plani,vt rhombi,soleæ ac passeres, qui à rhombis situ tantùm corporum differunt. Dexter resupinatus est illis,passeri læuus. Alij longi,vt muræna,conger.Ideo pinnarum quoque fiunt discrimina,quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas:quibusdam binæ,quibusdam trinæ,aliquibus nullæ.In Fucino tantùm lacu piscis est,qui octonis pinnis natat.Binæ omnino longis & lubricis, vt anguillis & congris.Nulla,vt murænis,quibus nec branchiæ.Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari vtuntur,vt serpentes terra. In sicco quoque repunt,ideo etiam viuaciora talia.Et è planis aliqua non habent pinnas,vt pastinacæ: ipsa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur,vt polypi,quoniam pedes illis pinnarum vicem præstant.

De anguillis. CAP. XXI.

ANguillæ octonis viuunt annis. Durant & sine aqua senis diebus Aquilone spirante, Austro paucioribus. At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maximè capiuntur, fluminibus tum præcipuè turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solæ non fluitant.

De captura earum in lacu Benaco. CAP. XXII.

† hyemante lacu.

LAcus est Italiæ Benacus,in Veronensi agro Mincium amnem transmittens,ad cuius emersus annuo tempore Octobri ferè mense, autumnali sidere(vt palàm est)†hyemato lacu,fluctibus glomeratæ voluuntur incantum mirabili multitudine, vt in excipulis eius fluminis,ob hoc ipsum fabricatis,singulorum millium globi reperiantur.

De muræna. CAP. XXIII.

MVræna quocunque tempore parit,cùm cæteri pisces stato pariant. Oua eius citissimè crescunt. In sicco litore lapsas vulgus coitu serpentium impleri putat. Aristoteles myrum vocat marem, qui generat.Discrimen esse , quod muræna varia & infirma sit,myrus vnicolor & robustus, dentésque extra os habeat.In Gallia Septentrionali murænis

rænis omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ, ad formam Septentrionis, aureo colore fulgent, duntaxat viuentibus, pariterque cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis Diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectari non poterat. Ferunt aceti gustu præcipuè eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergus: contrà anguillis crassius: eoque verberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id mulctam his dicit non institutam.

De planis piscibus. CAP. XXIIII.

10 Planorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, vt raiæ, pastinacæ, squatinæ, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, ranæ nominibus Græci appellant. Quo in numero sunt squali quoque: quamuis non plani. † Hæc Græcè in vniuersum selache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carniuora sunt talia, & supina vescuntur, vt in delphinis diximus. Et cum cæteri pisces oua pariant, hoc genus solum, vt ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

† Arist. lib. 5. Hist. animal. cap. 10. sic habet, καὶ τὰ σελάχη ζῷα καὶ ... Vnde & hîc nonnulli legendum putant: Dentésq; intra & extra os habet.

De echeneide. CAP. XXV.

Est paruus admodum piscis assuetus petris, echeneis appellatus: hoc carinis adhærentem naues tardius ire creduntur, inde nomine imposito, quam ob causam amatoriis 20 quoque veneficiis infamis est, & iudiciorum ac litium mora: quæ crimina vna laude pensat, fluxus grauidarum vtero sistens, partúsque continens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes eum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum † multitudine. Mutianus muricem esse latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice, concha vtroque latere sese colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis stetisse nauem, portantem nuntios à Periandro, vt castrarentur nobiles pueri, conchásque quæ id præstiterint, apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinque digitorum: naues morari: præterea hanc esse vim eius asseruati in sale, vt aurum, quod deciderit in altissimos puteos, admotus extrahat.

† Paulò aliter vetust. codic. eodē tamen feruntur sensu. Hæc Græcis in vniuersum selache appellat. Aristoteles primus hoc nomē eis imposuit.

† similitudine.

30 De varietate naturæ piscium. CAP. XXVI.

Mutant colorem candidæ hyeme mænæ, & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit. Volat hirundo, sanè perquàm similis volucri hirundininem miluus.

De lucerna pisce, & dracone marino. CAP. XXVII.

Subit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguáque ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. Rursus draco marinus captus, atque immissus in harenam, cauernam sibi rostro mira celeritate excauat.

De piscibus sanguine carentibus. CAP. XXVIII.

40 Piscium quidam sanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremò testis conclusa duris. Mollia sunt, loligo, sepia, polypus, & cætera eius generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longissimi & asperi, quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus se, velut ancoris, stabiliunt: cæteri cirri, quibus venantur.

De loligine, & sepiis, & polypis, & nautilis. CAP. XXIX.

Loligo etiam volitat, extra aquam se efferens, quod & pectunculi faciunt, sagittæ modo. Sepiarum generis mares varij & nigriores, constantiæque maioris. Percussæ tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina icto mare fugit. Ambo autem, vbi sensere se ap-50 prehendi, effuso atramento, quod pro sanguine his est, infuscata aqua absconduntur. Polyporum multa genera: terreni maiores, quàm pelagij: omnes brachiis, vt pedibus ac ma-

nibus, vtuntur: cauda verò, quæ est bisulca & acuta, in coitu. Est polypis fistula in dorso, qua transmittunt mare: eámque modò in dexteram partem, modò in sinistram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum est sufflatione viuentibus. Cæterò per brachia velut acetabulis dispersis, haustu quodam adhærescunt, tenent supini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in siccum exeunt, duntaxat asperum, læuitatem odere. Vescuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præiacentibus testis cubile eorum deprehenditur. Et cùm alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat, dein putamina erosa carne egerit, adnatantésque pisciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad similitudinem loci, & maximè in metu. Ipsum brachia sua rodere falsa opinio est. Id enim à congris euenit ei: sed renasci, sicut † colotis & lacertis, caudam, haud falsum. Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in summa æquorum peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissa omni per fistulã aqua, velut exoneratus sentina, facilè nauiget. Posteà prima duo brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, cæteris subremigans brachiis, media cauda, vt gubernaculo, se regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludẽs imagine: & si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua.

† Vetus lectio, Colubris, non Colotis. assit pul (?) etiam Aristoteles Hist. animal. cap. vltimo, vbi sic habet: [illegible]

De ozæna, nauplio, & locustis. CAP. XXX.

Polyporum generis est ozæna, dicta a graui capitis odore, ob hoc maximè murænis eam consectantibus. Polypi binis mensibus conduntur. Vltra bimatum non viuunt. Pereunt autem tabe semper, fœminæ celeriùs, & ferè à partu. Non sunt prætereunda & L. Lucullo Proconsule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidissimos esse concharum: illas ad tactum comprimi, præcidentes brachia eorum, vltróque escam ex prædante capere. Carent conchæ visu, omníq; sensu alio, quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositóque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiciatur, ita securi grassantur, extrahúntque carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Præterea negat vllum esse atrocius animal ad conficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & sorbet acetabulis, ac numeroso suctu detrahit, cùm in naufragos vrinantésve impetum cepit. † Sed si inuertatur, elanguescit vis. Exporrigunt enim se resupinati, mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa & nassis illinuntur. Cætera, quæ idem retulit, monstro propiora possunt videri. Carteiæ in cetariis assuetus exire è mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, cõuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectæ: sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, concitíque custodes expauere nouitatem. Primùm omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognosceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Nanque & afflatu terribili canes † agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clauarum modo incussos: ægréque multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (vt ipsius Trebij verbis vtar) barbas, quas vix vtroque brachio complecti esset, clauarum modo torosas: longas pedum xxx. acetabulis siue caliculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependere pondo dcc. Sepias quoque & loligines eiusdẽ magnitudinis expulsas in litus illud, idem autor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur, sepiæ binûm. Neque his bimatu longior vita. Naugerã similitudinem & aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac cõdi nauplium, animal sepiæ simile, ludendi societate sola: duobus hoc fieri generibus. Tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferire, vt remis. Si verò flatus inuitent, easdem in vsu gubernaculi porrigi, pandíque concharum

† Alia est distinctio in vetust. cod. Sed si inuertatur, elanguescit. Vt enim exporrigunt se resupinati.

† abigebat.

charum finus auræ. Huius voluptatem esse, vt feratillus, vt regat: simúlque eam descendere in duo sensu carentia: nisi fortè tristi (id enim constat) omine nauigantium humana calamitas in causa est. Locustæ crusta fragili muniuntur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo veris principio senectutem anguium more exuunt renouatione tergorum. Cætera in vndis natant: locustæ reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus, quæ sunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pauore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi viuum feruenti aqua incoquatur, fluida carne non habet callum.

10 De cancris, echinis, & echinometris. CAP. XXXI.

VIuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica litora sectantur: æstate in opaca gurgitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & vere pinguescunt, & plenilunio magis, quia nocte sidus tepido fulgore mitificat. Cancrorum genera, carabi, astaci, maiæ, paguri, heracleotici, leones, & alia ignobiliora. Carabi cauda à cæteris cancris distant. In Phœnice† hippæ vocantur, tantæ velocitatis, vt consequi non sit. Cancris vita longa: pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex. Præterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur, inferiore immobili. Dextrum brachium omnibus maius. Vniuersi vbi aliquando cõgregantur, os Ponti euincere non valent: quamobrem regressi circum-20 eunt, apparétque tritum iter. Pinnotheres autem vocatur minimus ex omni genere, ideo opportunus iniuriæ. Huic solertia est inanium ostrearum testis se condere: & cùm accreuerit, migrare in capaciores. Cancri in pauore etiam retrorsum pari velocitate redeunt. Dimicant inter se, vt arietes, aduersis cornibus incursantes. Cõtra serpentium ictus medentur. Sole Cancri signum transeunte, & ipsorum, cùm exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco. Ex eodem genere sunt echini, quibus spinæ pro pedibus. Ingredi est his, in orbem volui: itaque detritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellãtur, quorum longissimæ spinæ, calices minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Oua omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram versa. Tradunt sæuitiam maris præsagire eos, correptísque operiri lapillis, mobilitatem pondere stabilientes. Nolunt voluratione 30 spinas atterere: quod vbi videre nautici, statim pluribus ancoris nauigia infrænant.

† Scribendum videtur non Hippæ, sed Hippeas siue Hippeis, ex Arist. Histor. animal. li. 4. cap. 2. Theodoro quoque Equites vertente, non Equos.

De cochleis. CAP. XXXII.

IN eodem genere cochleæ, aquatiles terrestrésque, exerentes se domicilio, bináque ceu cornua protendentes contrahentésque: oculis carent: itaq; corniculis prætentant iter.

De pectinibus, murice, & concharum generibus. CAP. XXXIII.

PEctines in mari ex eodem genere habentur, reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æstibus: vnguésque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concharum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot colorũ differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, 40 vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione virgulata, crinita, crispa, canaliculatim, †pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, densata, porrecta, sinuata, breui nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his veneriæ, præbentésque concauam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. Saliunt pectines, & extra volitant, séque & ipsi carinant.

† pectinatim diffusi, imbricatim vndatim...

De diuitiis marinis. CAP. XXXIIII.

SEd quid hæc tam parua commemoro, cùm populatio morum atque luxuria non aliunde maior, quàm è concharum genere, proueniat? Iam quidem ex tota rerum 50 natura damnosissimum mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium saporibus, quibus pretia capientium periculo fiunt.

Quomodo, & vbi inueniantur margaritæ. CAP. XXXV.

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia, margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totóque corpore à fœminis iuxtà virísque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid vndis fluctibúsque cum vellere? Non rectè recipit hæc nos rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est, nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur. Adeò per totum corpus, anima hominis quæsita maximè placent. Principium ergo culménque omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit Oceanus inter illas belluas tales tantásque, quas diximus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu, è tantis Solis ardoribus, atque Indis quoque in insulas petuntur, & admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Toidis, vt diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri. Origo atque genitura conchæ, est haud multùm ostrearum cõchis differens. Has vbi genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, grauidas posteà eniti, partúmque cõcharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si verò turbidus, & fœtum sordescere, eundem pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe constare, cælíque eis maiorem societatem esse, quàm maris: unde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina serenum. Si tempestiuè satientur, grandescere & partus. Si fulgurct, cõprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si verò & tonuerit, pauidas ac repentè compressas, quæ vocant physemata, efficere, † speciem modò inani inflatam sine corpore: hos esse concharum abortus. Sani quidem partus multiplici constant cute, nõ impropriè callum vt existimari corporis possit: itaque & purgãtur à peritis. Miror ipso tantùm eos cælo gaudere, Sole rubescere, candorémque perdere, vt corpus humanum. Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altiùs mersæ, quàm vt penetrent radij. Flauescunt tamen & illæ senecta, rugísque torpescunt: nec nisi iuuenta constat ille, qui quæritur, vigor. Crassescunt etiam in senecta, cõchísque adhærescunt: nec iis auelli queunt, nisi lima. Quibus vna tantùm est facies, & ab ea rotunditas, auersis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes videmus in conchis hac dote vnguenta circunferentibus. Cæterò in aqua mollis vnio, exemptus protinus durescit. Concha ipsa cùm manum videt comprimit sese, operítque opes suas, gnara propter illas se peti: manúmque si præueniat, acie sua abscindit, nulla iustiore pœna, & aliis munita suppliciis. quippe inter scopulos maior pars inuenitur: sed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, sicut apibus, ita concharum examinibus singulas magnitudine & vetustate præcipuas esse veluti duces, miræ ad cauendum solertiæ: has vrinantium cura peti: illis captis, facilè cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas sale in vasis fictilibus, erosa carne omni, nucleos quosdam corporum, hoc est, vniones decidere in ima. Vsu atteri non dubium est, colorémque indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum vt nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidem inuentores eius aliud, quàm margaritæ. Et in candore ipso magna differentia. Clarior in Rubro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas assimilat, aliâs magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Et procerioribus sua gratia est elenchos appellant fastigata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarũ gloria est. Subeunt luxuriæ eius nomina & tædia exquisita perditiore portatu: siquidem cùm id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum. Affectántque iam & pauperes, lictorem fœminæ in publico vnionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis socculis addunt. Neq; enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiam ambulẽt, satis est. In nostro mari reperiri solebant, crebriùs circa Bosphorum Thracium,

† specie modò inani inflata.

Thracium, rufi ac parui in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania, quæ vocatur pinna, gignit. Quo apparet non vno conchæ genere nasci. Nanque & Iuba tradit, Arabicis concham esse similem pectini insecto, hirsutam echinorum modo, ipsum vnionem in carne, grandini similem. Conchæ non tales ad nos afferuntur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, colorísque marmorei. Meliores circa Actium, sed & hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, colorémque expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quód nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimúsque iam in extremis etiam marginibus velut concha exeuntes: & in quibusdam
10 quaternos quinósque. Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atque decolores nasci certum est: quoniam Diuus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem ac solenni cæremoniatum aliquo apparatu, sed mediocrium etiã sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritísque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, † spiris, auribus, collo, manibus digitísque: quæ summa quadringenties H-S colligebat: † ipsam confestim paratam nuncupationẽ tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes, prouinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarũ exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio
20 Cæsare Augusti filio venenum biberet, vt neptis eius † quadringenties H-S operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quãtum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint: imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, vnam imperij mulierculam accubantem: nõ illos curru detractos, quàm in hoc vicisse malit? Nec hæc summa luxuriæ exempla sunt: Duo fuere maximi vniones per omne æuum: vtrunque possedit Cleopatra, Ægypti reginarum nouissima, per manus Orientis regum sibi traditos. Hæc, cùm exquisitis quotidie Antonius saginaretur epulis, superbo simul ac procaci fastu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatúmque obtrectans, quærente eo quid astrui magnificentiæ possit, respondit, vna se cœna centies H-S absumpturam. Cupiebat discere Antonius, sed fieri posse non arbitrabatur. Ergo sponsionibus fa-
30 ctis, postero die quo iudicium agebatur, magnificam aliàs cœnam, ne dies periret, sed quotidianam Antonio apposuit, irridenti, computationémque expostulanti. At illa corollarium id esse, consumpturámque se ea cœna taxationem confirmans, solámque sexcenties H-S cœnaturam, inferri mensam secundam iussit. Ex præcepto ministri vnum tantum vas ante eam posuere aceti, cuius asperitas vísque in tabem margaritas resoluit. Gerebat auribus cum maximè singulare illud, & verè vnicum naturæ opus. Itaq; expectante Antonio quidnam esset actura, detractum alterum mersit, ac liquefactum obsorbuit. Iniecit alteri manum L. Plaucus, iudex sponsionis eius cum quoque paranti simili modo absumere, victúmque Antonium pronuntiauit, homine irato. Comitetur fama vnionis eius parem, capta illa tantæ quæstionis victrice regina dissectum, vt esset in vtrisque Ve-
40 neris auribus Romæ in Pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hãc palmam, spoliabuntúrque etiã luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romæ in vnionibus magnæ taxationis Clodius Tragœdi Æsopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne in Triumuiratu suo nimis superbiat Antonius, penè histrioni comparatus, & quidem nulla sponsione ad hoc producto: quo id magis regium erat: sed vt experiretur in gloria palati, quid saperent margaritæ: atque vt mirè placuere, ne solus hoc sciret, singulos vniones cõuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem vsum venisse, Alexãdria in ditionem redacta: primùm autem cœpisse circa Syllana tempora minutas & viles, Fenestella tradit manifesto errore, cùm Ælius Stilo Iugurthino bello vnionum nomen impositũ maximè grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est. Se-
50 quitur hæredem, in mancipatum venit, vt prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

† spiris.
† ipsa confestim parata &c.
† Hoc est, ad Gallice pecuniæ æstimationẽ tredigas, coronatorum decies centenis millibus.

De natura purpuræ, & muricis. CAP. XXXVI.

† Arist. Hist. animal lib. 5 cap. 15. [Greek illegible] Vnde & hic nonnulli, Senis legere malunt, quàm Septenis.

PVrpuræ viuunt annis plurimùm † septenis. Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregãtur verno tempore, mutuóque attritu lentorem cuiusdam ceræ saliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida vena, vnde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere contendunt, quia cum vita succum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferunt: minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrij. Præcipuus hic Asiæ, in Meninge Africæ, & Gætulo litore Oceani, in Laconica Europæ. Huic fasces securésque Romanæ viam faciunt: idémque pro maiestate pueritiæ est. Distinguit ab equite Curiam: Dijs aduocatur placandis: omnémque vestem illuminat: in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed vnde conchylijs pretia, quîs virus graue in fuco, color austerus in glauco, & irascenti similis mari? Lingua purpuræ longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis viuunt, saliua sua. Conchæ omnes celerrimè crescunt, præcipuè purpuræ: anno magnitudinem implent. Quòd si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: vt tanquam in vita frugum noscitur ratio, sic omnes, qui istis gaudent, præmia vitæ suæ calleant. Concharum ad purpuras & cõchylia eadem quidem est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinem eius buccini, quo sonus editur: vnde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Præterea clauatum est ad turbinẽ vsq; aculeis in orbem septenis ferè, qui nõ sunt buccino, sed vtrisque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circáque scopulos legitur.

Quot sint genera. CAP. XXXVII.

PVrpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera plura, pabulo & solo discreta. Lutense putri limo, & algense enutritum alga, vilissimum: vtrisque melius Teniense, in Tenei maris ora collectum: hoc quoque tamẽ etiamnum leuius atque dilutius: calculosæ appellantur à calculo maris, mirè apto conchylijs: & longè optimum purpuris Dialutense, id est vario soli genere pastum. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarísque textu veluti nassis in alto iactis. Inest ijs esca, clusiles mordacésq; conchæ, ceu mitulos videmus. has semineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes, appetunt purpuræ, porrectísque linguis infestant. at illæ aculeo extimulatæ claudunt sese, comprimúntque mordentia: ita pendentes auiditate sua purpuræ tolluntur.

Quo capiantur tempore. CAP. XXXVIII.

† In vetust. cod. Censificauere, legitur, non Fœtificauere. assipulante etiam Aristot. Hist. animal. lib. 5 cap. 15 vbi sic habet: [Greek illegible]. Quin & Plinius ipse paulo ante cap. 36 purpuras tradit verno tempore congregatas lentorem ceræ cuiusdam saliuare.

CApi eas post Canis ortum, aut ante vernum tempus vtilissimum: quoniã cùm † fœtificauere, fluxos habent succos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cùm summa vertatur in eo. Eximitur posteà vena, quam diximus: cui addi salem necessarium, sextarios fermè in libras centenas: macerari triduo, iustum. Quippe maior vis tantò, quantò recentior. Feruere in plumbo, singulísque aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicaminis libras æquari, ac modico vapore torreri, & ideo longinquæ fornacis cuniculo. Ita despumatis subinde carnibus, quas hæsisse venis necesse est, decimo fermè die liquata cortina, vellus eluutriatum mergitur in experimentum: & donec spei satis fiat, vritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rursúsque mergitur carminata, donec omnem ebibat saniem. Buccinum per se damnatur, quoniam fucum remittit. Pelagio admodum alligatur, nimiæque eius nigritiæ dat austeritatem illam nitorémque, qui quæritur, cocci. Ita permistis viribus alterum altero excitatur, aut astringitur. Summa medicaminum in libras vellerum, buccini ducenta pelagij c x i. Ita fit amethysti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm satiatur im-

matura vindicque cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei summa, color sanguinis concreti, nigricans aspectu, idemque suspectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur sanguis.

Romæ quando vsus purpuræ. CAP. XXXIX.

PVrpuræ vsum Romæ semper fuisse video, sed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo Tullum Hostilium è regibus primum vsum Hetruscis devictis, satis constat. Nepos Cornelius, qui Diui Augusti principatu obiit, Me, inquit, iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat: nec multò post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. 10 Hac P. Lentulus Spinter Ædilis curulis primus in prætexta vsus improbabatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter Ædilis fuit vrbis conditæ anno sexcentesimo nonagesimo, Cicerone Consule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur. In conchyliata veste cætera eadem sine buccino: præterque †ius temperatur aqua pro ingenio humani potus excrementoque dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor saturitate fraudata, tantóque †dilutior, quantò magis vellera esuriunt.

† Budæus lib. 2. de Asse legendum censet, Vrinæ temperatur aqua &c.
† dilucidior

De pretio earum. CAP. XL.

PRetia medicamento sunt quidem pro fertilitate littorum viliora: non tamen vsquam pelagii libras quinquagenos nummos excedere, & buccini centenos sciant, qui ista 20 mercantur immensò. Sed alia sunt è fine initia, iuuátque ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere, vt electra fiant, addere his æra, vt Corinthia.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino.

CAP. XLI.

NOn est satis abstulisse gemmæ nomen amethystum: rursum absolutus inebriatur Tyrio, vt sit ex vtroque nomen improbum, simúlque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, transire in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primùm debet inuenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratione nata, votum quoque factum è vitio portentosis ingeniis, & gemina demonstrata via luxuriæ, vt color alius operiretur 30 alio, suauior ita fieri lenior que dictus. Quin & terrena miscere, coccóque tinctum Tyrio tingere, vt fieret hysginum. Coccum Galatiæ rubens granum, vt dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maxima laude est. Verùm vt simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus: idem à quadrimo euanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abundè tractata est ratio, qua se virorum iuxta fœminarúmque forma credit amplissimam fieri.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium sensu. CAP. XLII.

COncharum generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec vnquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alii pinnophylacem: est squilla parua: alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis 40 piscibus præbens. Assultant illi protinus, & vbi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index, morsu leni significat. † Illa ore compresso, quicquid inclusit, exanimat, partémque socio tribuit. Quò magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullum inesse sensum. Nouit torpedo vim suam, ipsa non torpens: mersaque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens. Huius iecori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo exerit, assultantes pisciculos attrahens, donec tam propè accedant, vt assiliat. Simili modo squatina, & rhombus abditi pinnas exertas mouent specie vermiculorum: itémque quæ vocantur raiæ. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertiæ huius, quòd tardissimi piscium hi, mugilem velocissimum omnium habentes in 50 ventre reperiuntur.

† Vetustiores Illa compressu, quicquid inclusit, exanimat.

De scolopendris, vulpibus, & glanis. CAP. XLIII.

SColopendræ terrestribus similes, quas centipedes vocant, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes marinæ, simili in periculo glutiunt amplius vsque ad infirma lineæ, qua facilè prærodant. Cautius qui glanis vocatur: auersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

De ariete pisce. CAP. XLIIII.

GRassatur aries, vt latro. Et nunc grandiorum nauium in salo stantium occultatus vmbra, si quem nandi voluptas inuitet, expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultúsque adnatans mergit.

De his quæ tertiam naturam habent, non animalium, neque fruticum, & de vrticis, & spongiis. CAP. XLV.

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec animalium, nec fruticum, sed tertiam ex vtroque naturam habent, vrticis dico, & spongiis. Vrticæ noctu vagantur, noctúque mutantur. Carnosæ frondis his natura: & carne vescuntur. Vis pruritu mordax, eadémque quæ terrestris vrticæ. Contrahit ergo se quàm maximè rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complecténsque deuorat. Aliâs marcenti similis, & iactari se passa fluctu algæ vice, contactos pisces, attritúque petræ scalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat & contrahitur. Tacta vredinem mittit, paulúmque si fuit interualli, absconditur. Ora ei in radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera accipimus: spissum ac prædurum & asperum, tragos id vocatur: minus spissum & mollius, manon: tenue densúmque, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia vbi auulsorem sensere, contractæ multò difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifestò conchæ minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronen vesci illis auulsas etiam aiunt, & ex relictis radicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhæret color, Africis præcipuè, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, sed mollissimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperæ, & densæ circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideò optimæ in gurgitibus. Viuentibus idem, qui madentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: intersunt enim fistulæ quædã inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt & aliæ, sed supernè concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earũ intelligitur. Viuere constat longo tempore. Pessimum omniũ genus est earum, quæ aplysiæ vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

De caniculis marinis. CAP. XLVI.

CAnicularum maximè multitudine circa eas vrinantes graui periculo infestantur. Ipsi ferunt & nubem quandam crassescere super capita, planorum piscium similem, prementem eos, arcentémque à reciprocando, & ob id stilos præacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant, caliginis & pauoris, vt arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud vllam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnémque candorem corporum appetunt. Salus vna in aduersas eundi, vltróque terrendi. Pauet enim hominem æquè ac terret. Et sors æqua in gurgite. vt ad summa aquæ ventum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contrà eundi, dum conetur emergere: & salus omnis in sociis. funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, vt sit periculi signum, læua quatit: dextra apprehenso stilo in pugna est: modicus aliâs tractus. Vt prope carinam ventum est, nisi præceleri vi repentè rapiant, absumi spectant. Ac sæpè iam subducti, è manibus auferuntur, si non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum, ipsi adiuuere. Protendunt quidem tridentes alij: sed monstro solertia est nauigium subeundi, atque ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad speculandum hoc malum insumitur.

De his, quæ silicea testa includuntur, & quæ sine vllo sensu, & de reliquis sordidis animalibus. CAP. XLVII.

CErtisima est securitas vidisse planos pisces: quia nunquam sunt, vbi maleficæ bestiæ: qua causa vrinantes sacros appellant eos. Silicea testa inclusis fatendum est nullum esse sensum, vt ostreis. Multis eadem natura, quæ frutici, vt holothuriis, pulmonibus, stellis. Adeóque nihil non gignitur in mari, vt cauponarum etiam æstiua animalia, pernici molesta saltu, & quæ capillus maximè celat, existãt: & circumglobata escæ sæpe extrahuntur: quæ causa somnum piscium in mari noctibus infestare existimatur. Quibusdam verò ipsis innascuntur, quo in numero chalcis accipitur.

Quod hic Plinius generaliter planis piscibus, Aristoteles li. 9. c. 30. Hist. animal. (vnde hic loc' transl. videtur) peculiariter inclusis adscribit, quos ibidẽ & sacros pisces ea ob causam cognominat.

10 De venenatis marinis. CAP. XLVIII.

NEc venena cessant dira, vt in lepore: qui in Indico mari etiam tactu pestilens, vomitum dissolutionémq; stomachi protinus creat: in nostro offa informis, colore tantùm lepori similis: in Indis, & magnitudine, & pilo duriore, tantùm: nec viuus ibi capitur. Aequè pestiferum animal araneus, spinæ in dorso aculeo noxius. Sed nullum vsquam exe crabilius, quàm radius, super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, vt telum, perforat vi ferri & veneni malo.

De morbis piscium. CAP. XLIX.

MOrbos vniuersa genera piscium, vt cætera animalia, etiam fera, non accipimus sen-
20 tire. Verùm ægrotare singulos, manifestum facit aliquorum macies, cùm in eodem genere præpingues alij capiantur.

De generatione eorum mira. CAP. L.

QVonam modo generent, desiderium & admiratio hominum differri non patitur. Pisces attritu ventrium coeunt, tanta celeritate vt visum fallant: delphini, & reliqua cete, simili modo, paulò diutius. Fœmina piscis coitus tempore marem sequitur, ventrem eius rostro pulsans: sub partum mares fœminam similiter, oua vescẽtes earum. Nec satis est generationi per se coitus, nisi editis ouis, inter se versando mares & fœminæ vitale asperserint virus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria & stagna, cùm singuli vteri innumerabilia concipiant.

30 Item de generatione, & qui pisces oua pariant. CAP. LI.

PIscium oua in mari crescunt, quædam summa celeritate, vt murænarum, quædã paulò tardius. Plani piscium quibus cauda non est, aculeatíque, vt testudines in coitu superueniunt: polypi crine vno fœminæ naribus adnexo: sepiæ & loligines linguis, componentes inter se brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed polypi in terram verso capite coeunt. Reliqua mollium tergis, vt canes. Item locustæ & squillæ, cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ mare apprehendente, posterioribus clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantùm & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirúmque, semestri vita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus vernis aquis renascuntur, quæ fuere natæ,
40 perinde occulta ratione, cùm omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines spõte naturæ in harenosis proueniunt. Quæ durioris testæ sunt, vt murices, purpuræ, saliuario lentore. Sicut acescente humore culices, ∴ atque spuma maris incalescente, cùm admissus est imber. Quæ verò siliceo tegmine operiuntur, vt ostrea, putrescente limo, aut spuma circa nauigia diutius stante defixósque palos, † & lignum maximè. Nuper compertum in ostrearis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillæ atterunt se scopulis: ea strigmenta viuiscunt: nec alia est earum procreatio. Piscium diuersa genera non coeunt, præter squatinam & raiam: ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex vtroque compositum apud Græcos trahit. Quædam † tempore anni gignũtur, & in humore, & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines ∴ eodem tempore euanescũt.
50 Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter, vt chalcis, cyprinus sexies, scorpiones bis, ac sargi, vere & autumno. Ex planis squatina sola bis autũno &

∴ Apuæ, legendum, non atque, tũ ex vetusto cod. tũ ex Aristotele l. Hist. animal. lib. 5. capit. 15. vbi aphyæ, hoc est apuam nasci tradit: ἐκ τοῦ ἀφροῦ τοῦ γινομένου ...

† lignos maximè.

† Rectius, tempore anni. Consule Aristot. Hist. animal. li. 6. ca. 15. vnde hic locus est desumptus.

∴ eodem tempore viuiscũt

Vergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpæ autumno: sargi, torpedo, squali circa æquinoctium: molles vere: sepia omnibus mensibus. Oua eius glutino atramenti ad speciem vuæ cohærentia, masculus prosequitur afflatu, aliàs sterilescunt. Polypi hyeme coeunt, pariunt vere oua tortili vibrata pampino, tanta fœcunditate, vt multitudinem ouorum occisi non recipiant cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ, & reliqua tenuioris crustæ, ponunt oua super oua, atque ita incubant. Polypus fœmina modò in ouis sedet, modò cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia & in terreno parit inter harundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conferta oua edunt, vt sepiæ. Purpuræ, murices, eiusdémq; generis, vere pariunt. Echini oua plenilunijs habent hyeme: & cochleæ hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eáque intra se parit oua præmollia, in alium locum vteri trasferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, vt sola piscium & animal pariant, & oua concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit oua, sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab alijs. Cæteræ fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit. Acus, siue belone, vnus piscium dehiscente † propter multitudinem vtero parit. A partu coalescit vulnus: quod & in ∴ cæcis serpentibus tradunt. Mus marinus in terra scrobe effosso parit oua, & obruit terra. Rursus tricesimo die refossa aperit, fœtúmque in aquam ducit.

† Legendum videtur, propter magnitudinem, videlicet ouorum suffragante Aristotele de generat. animal. lib. 3. cap. 4. vbi belonem propter quidem oua parere asserit, sed tam magna, vt vterum in partu dehiscat.

∴ vel in Cæcilijs serpentibus, ex. vide Aristotele, libro 6.

De vuluis piscium. CAP. LII.

Erythini & chanæ vuluas habere traduntur: qui trochos appellantur à Græcis, ipsi se inire. Aquatilium omnium fœtus inter initia visu carent.

De longissima vita piscium. CAP. LIII.

Aeui piscium memorandum nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniæ, haud procul Neapoli, in ea in Cæsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Annæus Seneca, duobus alijs æqualibus eius ex eodem genere etiam tunc viuentibus. Quæ mentio piscinarum admonet, vt paulò plura dicamus hac de re, priusquàm digrediamur ab aquatilibus.

De viuarijs ostrearum, & quis ea primus inuenerit. CAP. LIIII.

Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit in Baiano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed auaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiens, vt qui primus pensiles inuenit balneas, ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimum saporem ostreis Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatilium genera alibi atq; alibi meliora, sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, Rhombus Rauennæ, muræna in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera similiter, ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica seruiebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat: posteà visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ aduectionis à Brundusio compascere in Lucrino. Eadem ætate prior Licinius Muræna, reliquorum piscium viuaria inuenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensij: Lucullus exciso etiam monte iuxta Neapolim maiore impendio, quàm villam ædificauerat, euripum & maria admisit. Qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. † Tricies piscinæ à defuncto illo væniere pisces.

† Budæus hoc loco xl. legendum contendit, nulla re ille Macrobij, ac Columellæ auctoritate nixus.

Quis primus muraenarum viuaria fecerit. CAP. LV.

Murænarum viuarium priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis triumphalibus Cæsaris Dictatoris sex millia numero murænarum mutuo appendit. Nam permutare quidem prætio noluit, aliáve merce. Huius villam intra quàmmodicam quadragies piscinæ ∴ venierunt. Inuasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortensius Orator, in qua murænam adeò dilexit, vt exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, murænæ, quam diligebat, inaures addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiuerunt.

∴ Aliàs, vendiderunt. Quã lectionem agnoscit & Budæus, 2. de Asse.

De cochl

De cochlearum viuariis,& quis primus instituit. CAP. LVI.

COchlearum viuaria instituit Fuluius Hirpinus in Tarquiniensi,paulo ante ciuile bellum,quod cum Pompeio Magno gestum est,distinctis quidem generibus earum, separatim vt essent † albæ,quæ in Reatino agro nascuntur:separatim Illiricæ, quibus magnitudo præcipua:Africanæ,quibus fœcunditas:Solitanæ,quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentus est,sapa & farre,aliísque generibus, vt cochleæ quoque altiles ganeam implerent:cuius artis gloria in eam magnitudinem perductæ sint, vt octoginta quadrantes caperent singularum calices. Autor est M. Varro.

† Albulæ scribi sive apud Varronē lib. 3 Rei rust.

De piscibus terrenis. CAP. LVII.

PIscium genera etiamnum à Theophrasto mira produntur:circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis,in cauernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes,crebro caudæ motu,contráque venanteis refugere in suas cauernas,& in iis obuersos stare:capita eorum esse ranæ marinæ similia,reliquas partes gobiorum,branchias vt cæteris piscibus. Circa Heracleam & Cromnam, ∴ & multifariam in Ponto vnum genus esse,quod extremas fluminum aquas sectetur, cauernásque faciat sibi in terra,atque in his viuat,etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum viuere eos approbant. Circa Heracleam eandem,eodémque Lyco amne decedente,ouis relictis in limo generari pisces,qui ad pabula petenda palpitēt exiguis branchiis,quod fieri non indigo humoris:propter quod & anguillas diutius viuere exemptas aquis. Oua autem in sicco maturari,vt testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maximè gobiones,non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. In his quidem,tametsi mirabilis,est tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus,in his locis vbi nullæ restagnent aquæ:miratúrque & ipse,gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis,arbitratur,cùm in nonnullis reperiantur pisces. † Quicquid est hoc, certè minus admirabile talparum facit vita subterranei animalis,nisi fortè vermium terrenorum & piscibus natura inest.

∴ Addendum hic ex scrip. cod. Et Lycū amnem Alio qui non erit, quò referas, quod mox sequitur, Eodémque Lyco amne.

† Rectius vetusti codic. Quicquid est hoc,certè minus admirabilem talparum facit vitam,subterranei animalis.

De muribus Nili. CAP. LVIII.

VErùm omnibus his fidem Nili inundatio affert,omnia excedentem miracula:quippe † detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, iã parte corporis viuentes,nouissima effigie etiamnum terrena.

† detergēte.

De anthia pisce,& quomodo capiatur. CAP. LIX.

NEc de anthia pisce sileri conuenit,quæ pleriosque aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ,scopulosi maris,ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis,& celeriter capitur vno genere. Paruo nauigio,& concolori veste, eadémque hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio,escámque proiicit. Quicquid ex eo mittitur,suspecta fraus prædæ est:cauénsque quod timuit, cùm id sæpe factum est, vnus aliquando consuetudine inuitatus anthias,escam appetit. Notatur hic intētione diligenti,vt autor spei,conciliatórque capturæ. Neque enim est difficile, cùm per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem & aliquos inuenit: paulatímque comitatior,postremò greges adducit innumeros,iam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere,& è manu cibum rapere. Tum ille paulùm vltra digitos in esca iaculatus hamum,singulos inuolat verius quàm capit, ab vmbra nauis breui conatu rapiens,ita ne cæteri sentiant,alio intus excipiente centonibus raptum,ne palpitatio vlla aut sonus cæteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferunt discordem socium duci insidiatum pulchrè noto cepisse malefica voluntate:agnitum in macello à socio,cuius iniuria erat,& dati damni formulam editam, condemnatúmque: addidit Mutianus æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ, cùm vnum hamo teneri viderint,spinis,quas in dorso serratas habent,lineam secare traduntur:eo qui tenetur,extendente,vt præcidi possit. At inter sargos,ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

De stel

De stellis marinis. CAP. LX.

PRæter hæc claros sapientia autores video mirari stellam in mari. Ea figura est parua, admodum, caro intus extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, vt omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facilè dixerim: multo memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

De dactylis, eorúmque miraculis. CAP. LXI.

COncharum è genere sunt dactyli, ab humanorum vnguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quanto magis humorem habeant, ludere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, 10 decidentibus guttis: vt procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miremur etiam in corpore.

De inimicitiis & amicitiis inter se aquatilium. CAP. LXII.

SVnt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant: conger & muræna, caudas inter se prærodentes. Polypum in tantum locusta pauet, vt si iuxtà viderit, omnino moriatur. † Locustam conger: rursus polypum congri lacerant. Nigidius autor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdémque statis mensibus concordes esse. Omnes autem viuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos, de quorum diximus societate, balæna & musculus: quando prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitu- 20 dinem vada prænatans demonstrat, oculorúmque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

† Legendum videtur Locustæ congrum ex Arist. li. 8. Hist. animal. caput. 2. vbi sic legitur. οἱ δὲ κάραβοι τοὺς γόγγρους ἀγρεύουσιν.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER X.

De natura auium. CAP. I. 30

SEQVITVR natura auium, quarum grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi vel Æthiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, vt currentem adiuuent: cæterò non sunt volucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ iis ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed non minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice occultauerint, latere se exi- 40 stimantium. Præmia ex iis oua, propter amplitudinem † pro quibusdam habita vasis, conósque bellicos & galeas adornantes pennæ.

† Melius, Quibusdam habitis pro vasis.

De phœnice. CAP. II.

AEthiopes atque Indi, discolores maximè & inenarrabiles ferũt aues, & ante omnes nobilem Arabia phœnicem: haud scio an fabulose, vnum in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem capútq; plumeo apice cohonestante. Primus atq; diligẽtissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminẽ extitisse qui viderit vescentem: sacrum in Arabia Soli esse, viuere annis DCLX. senescentem casia thurisque surculis construere 50 nidum, replere odoribus, & superemori. Ex ossibus deinde & medullis eius nasci primò

ceu

ceu vermiculum: inde fieri pullum: principióque iusta funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis vita magni conuersionem anni fieri prodit idem Manilius, iterúmque significationes tempestatum & siderum easdem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intrauerit. Et fuisse eius conuersionis annum prodente se P. Licinio. M. Cornelio Consulibus. Cornelius Valerianus phœnicem deuolasse in Aegyptum tradit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est & in vrbem, Claudij Principis Censura, anno vrbis DCCC. & in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum esse nemo dubitaret.

10 De aquilis. CAP. III.

EX his, quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera: Melænaetos à Græcis dicta, eadémque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua, colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit: cæteræ, vt dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmuratione. Conuersatur autè in môtibus. Secundi generis pygargus, in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertij morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & plancum, & anatariam, secunda magnitudine & vi: huicque vita circa lacus. Phœmonoe Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliàs, carentíque lingua: eandem aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit & Boethus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ sors interemit Poetam
20 Aeschylum, prædictam fatis (vt ferunt) eius diei ruinam secura cæli fide cauentem. Quarti generis est percnopterus: eadè oripelargus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, vt quam verberet coruus. Eadem ieiunæ semper auiditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: cæteræ, cùm occidere, considunt. Hæc facit, vt quintum genus gnesion vocetur, velut verum, solúmque incorruptæ originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Superest haliæetos, clarissima oculorum acie, librans ex alto sesevisóque in mari pisce, præceps in eum ruens, & discussis pectore aquis rapiens. Illa, quam tertiam fecimus: circa stagna aquaticas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatásque rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia litorû tendente, maximè si condensa harun-
30 do sit: aquila inde ictu abigente alæ, & cùm appetit, in lacus cadente, vmbrámque suam nanti sub aqua à litore ostendente: rursus aue in diuersa, & vbi minimè se credat expectari, emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi, quia plures simul non infestantur, resperso pinnarum hostem obcæcantes. † Sæpe & aquilæ ipsæ non tolerantes pôdus apprehensum, vnà merguntur. Haliæetus tantum implumes etiamnum pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos intueri Solis radios: & si conniuentem humectantémque animaduertit, præcipitat è nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contrà steterit, educat. Haliæeti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur. Id quidem, quod ex iis natum est, in ossifragis genus habet, è quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino nô generant. Quidam
40 adiiciunt genus aquilæ, quam barbatam vocant, Thusci vero ossifragam. Tribus primis & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aetites, quem aliqui dixere gagaten, ad multa remedia vtilis, nihil igne deperdens. Est autem lapis iste prægnans, intus, cùm quatias, alio velut in vtero sonante. Sed vis illa medica non nisi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt oua ternaexcludunt pullos binos: visi sunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipsis cibum negauit natura, prospiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Vngues quoque earum inuertútur diebus iis, albescunt inedia pennæ, vt meritò partus suos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus ossifragæ excipiunt, & educant cum suis. Verùm adultos quoque persequitur parens, & longè fugat, æmulos scilicet rapinæ. Et alioquin vnum par aquilarum
50 magno ad populandum tractu, vt satietur, indiget. Determinant ergo spatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, sed primò deponunt, expertæque pondus tùc

† Quod hîc tertio aquilarũ generi tribuitur, quem morphnũ supra Plin. nominauit, Aristot. lib. 9. Hist. animal. cap. 32. (vnde hæc ferè omnia sunt desumpta) haliæeto assignat. Quo fit, vt verba hæc alieno loco posita videantur, & suprà reponenda post ea verba, Et discussis pectore aquis rapiens.

† auehitur.

demum † abeunt. Oppetunt non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, vt aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarum pennæ mistas reliquarum alitum pennas deuorant. Negant vnquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iouis consuetudo iudicauit.

Quando legionum signa esse cœperint, & cum quibus sit aquilis bellum. CAP. IIII.

ROmanis eam legionibus C. Marius in secundo Consulatu suo propriè dicauit. Erat & anteà prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique singulos ordines anteibant. Paucis antè annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non ferè legionis vnquam hybernasse castra, vbi aquilarum non sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, sed etiam cum ceruis prælia. Multum puluerem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans, donec præcipitet in rupes. Nec vnus hostis illi satis est: acrior est cum dracone pugna, multóque magis anceps, etiam si in aere. Oua hic consectatur aquilæ auiditate malefica: at illa ob hoc rapit vbicunque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, vt simul decidant.

Mirum de aquila. CAP. V.

EST percelebris apud Seston vrbem aquilæ gloria: educatam à virgine retulisse gratiã, aues primò, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremò, in rogum accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant Heroum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & virginis, quoniam illi Deo ales asscribitur.

De vulturibus. CAP. VI.

VVlturum præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare, falsó. Nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fœtus quidem sæpe cernuntur ferè bini. Vmbricius Auspicum in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua tria: vno ex iis reliqua oua nidúmque lustrare, mox abiicere. Triduo autem antè aut biduo volare eos, vbi cadauera futura sunt.

De sanguale. CAP. VII.

SAngualem auem, atque immussulum, Augures Romani in magna quæstione habent. Immusulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, & sangualem ossifragæ. Massurius sangualem ossifragam esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquàm albicet cauda. Quidam post Mutium Augurẽ visos non esse Romæ confirmauere: ego (quod verisimilius est) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

De accipitribus. CAP. VIII.

† Aliis decẽ. quot accipitrũ genera facit & Arist. li. 9. Histor. animal. cap. 36.

ACcipitrum genera † XVI. inuenimus. Ex iis circon claudum altero pede prosperrimi augurij nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem à numero testium, cui principatum in auguriis Phœmonoe dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cùm prospero auspicio in ducis naui sedisset. Aesalona Græci vocant, qui solus omni tempore apparet: cæteri hyeme abeunt. Distinctio generum ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem: alij non nisi circa arbores volitantem: alij sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque & columbæ nouere ex iis pericula, visóque considunt, vel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula Africæ Cerne in Oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues: illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: & cùm tempus sit capturæ, clangore ac volatus genere inuitare ad occasionem. Simile quiddam lupi apud Mæotin paludem faciunt. Nam nisi partem à piscantibus suam accepere, expansa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur,

catur, rarus etiam in syluis, interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærentésque sæpe prehenduntur.

De coccyce, quæ à suo genere interimitur. CAP. IX.

COccyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquàm paucis diebus: ipseque modico tempore æstatis visus non cernitur posteà. Est autem neque aduncis vnguibus solus accipitrũ, nec capite similis illis, neque alio quàm colore, † ac rictu columbi potiùs. Quin & absumitur ab accipitre, siquando vnà apparuere: sola omnium auis à suo genere interempta. Mutat autem & vocem: procedit vere, occultatur Caniculæ ortu: sempérque parit in alienis nidis, maximè palumbium, maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis: raró bina. Causa subiiciendi pullos putatur, quòd sciat se inuisam cunctis auibus. † nam minutas quoque infestãt: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato fœta nido. Ille auidus ex natura, præripit cibos reliquis pullis, itaque pinguescit, & nitidus in se nutricem conuertit. illa gaudet eius specie, miratúrque sese ipsam, quòd talem pepererit: suos comparatione eius damnat, vt alienos, absumíque etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque iam volandi potens. Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

† aspectu columbi potiꝰ.

† Legitur, Nã minutæ quoque infestant, tum ex vetust. codic. tum ex Arist. Hist. animal. lib. 9 cap. 29. vbi sic habet: [illegible]

De miluis. CAP. X.

MIlui ex eodem accipitrum genere, magnitudine differunt. Notatum in his, rapacissimam & famelicam semper alitem nihil esculenti rapere vnquam ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, quid opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent, non tamen ante hirundinem abeuntes. Traduntur autem & à solstitiis affici podagra.

Digestio auium per genera. CAP. XI.

VOlucrum prima distinctio pedibus maximè constat. Aut enim aduncos vngues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere sunt, vti anseres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos vngues habentia, carne tantùm vescuntur ex parte magna.

De inauspicatis auibus, cornice, coruis, bubone. CAP. XII.

COrnices † & alio pabulo. Atque duritiem nucis rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tegulásve iaciunt iterum ac sæpius, donec quassatam perfringere queãt. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis, à quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templísque raró, alicubi omnino non aspici, sicut Athenis. Præterea sola hæc etiam volantes pullos aliquandiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut & corui, qui & ipsi non carne tantùm alũtur, sed robustos quoque fœtus suos fugant longius. Itaque paruis in vicis non plus bina coniugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliæ singula perpetuò: genitores soboli loco cedunt. Diuersa in hac, & suprà dicta alite quædam. Corui ante solstitium generant, iidem ægrescunt sexagenis diebus, siti maximè, antequàm fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideóque grauidas, si ederint coruinum ouum, per os partum reddere: atque in totum, difficulter parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis, quàm in Aegypto ibim: sed illam exosculationem, quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corui in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum. nam cùm Mediæ hospites occisi sunt, omnes è Peloponneso & Attica regione volauerunt. Pessima eorum significatio, cùm glutiunt vocem velut strangulati. Vncos vngues & nocturnæ aues habent, vt noctuæ, bubo, vlulæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maximè abominatus, publicis præcipuè auspiciis, deserta incolit: nec tantùm desolata, sed dira etiam & inaccessa: noctis mõstrum, nec

† Verust. codices Cornices & alio pabulo, vt quæ duritiem nucis &c.

cantu

cantu aliquo vocalis, sed gemitu. Itaque in vrbibus aut omnino in luce visus, dirum ostentum est. Priuatorum domibus insidentem plurimis scio non fuisse feralem. Volat nunquàm, quò libuit, sed transuersus aufertur. Capitolij cellam ipsam intrauit Sex. Papellio Istro, L. Pedanio Coss. propter quod nonis Martijs vrbs lustrata est eo anno.

De incendiaria aue. CAP. XIII.

Inauspicata est & incendiaria auis, propter quam sæpenumero lustratã vrbem in Annalibus inuenimus, sicut L. Cassio. C. Mario Coss. quo anno & bubone viso lustrata est. Quæ sit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam esse, quæcunque apparuerit carbonem ferens ex aris, vel altaribus. Alij spinturnicem eam vocant: sed hæc ipsa quæ esset inter aues, qui se scire diceret, non inueni. 10

De cliuina. CAP. XIIII.

Cliuinam quoque auem ab antiquis nominatam, animaduerto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium subis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

De auibus incognitis. CAP. XV.

Svnt præterea complura genera depicta in Hetrusca disciplina, seculis non visa: quæ nunc defecisse mirum est, cùm abundent etiam, quæ gula humana populatur.

De auibus nocturnis. CAP. XVI.

Externorum de augurijs peritissimè scripsisse Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cauantem, trogonem, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam pondere capitum peruersa oua, posteriorem partem corporum fouendam matri applicent. 20

De noctuis. CAP. XVII.

Noctuarum contra aues solers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, resupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum, rostro & vnguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ, bellúmque partitur. Noctuas sexagenis diebus hyemis cubare, & nouem voces habere, tradit Nigidius.

De pico Martio. CAP. XVIII.

Svnt & paruæ aues vncorum vnguium, vt pici, Martio cognomine insignes, & in auspicijs magni. Quo in genere arborum cauatores, scandentes in subrectum felium modo: illi verò & supini, percussi corticis sono, pabulum subesse intelligunt. Pullos in cauis educant auium soli. Adactos cauernis eorum à pastore cuneos, admota quadam ab his herba, elabi creditur vulgò. Trebius autor est, clauum cuneúmve adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, statim exsilire, cum crepitu arboris, cùm insederit clauo aut cuneo. Ipsi principales Latio sunt in augurijs, à rege qui nomen huic aui dedit. Vnum eorum præscitum transire non queo. In capite Prætoris vrbani L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, sedit ita placidè, vt manu prehenderetur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, Prætori. Et ille autem protinus concerptit: nec multò pòst impleuit prodigium. Vescuntur & glande in hoc genere, pomísque multæ, sed quæ carne tantùm non viuunt, excepto miluo: quod ipsum in auguris dirum est. 30 40

De vncos vngues habentibus & digitos. CAP. XIX.

Vncos vngues habentes omnino non congregantur, & sibi quæque prædantur. Sunt autem omnes ferè altiuolæ præter nocturnas: & magis, maiores. Omnibus alæ grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris rarò consistunt, curuatura vnguium prohibente. Nunc de secundo ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, oscines, & alites: illarum generi cantus oris, his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedent & ordine.

De pauonibus, & quis eos primus cibi causa occiderit. CAP. XX.

Omnésque reliquas in his pauonum genus, cum forma, tum intellectu eius & gloria. Gemmantes laudatus expandit colores, aduerso maximè Sole, quia sic fulgentius 50

tius radiant. Simul vmbræ quosdam repercussus cæteris, qui in opaco clarius micant, conchata quærit cauda: omnésque in aceruum contrahit pennarum, quos spectari gaudet oculos. Idem cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborum, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus ac mœrens quærit latebram. Viuit annis x x v. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus non gloriosum tantùm animal hoc traditur, sed & maleuolum, sicut anser verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi. Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hortẽsius, aditiali cœna sacerdotij. Saginare primus instituit circa nouissimum piraticum bellum M. Aufidius Lurco, éxque eo quæstu reditus sestertiûm sexaginta M. habuit.

De gallis, & quomodo castrentur, & de gallinaceo locuto. CAP. XXI.

PRoximè gloriam sentiũt & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendóque somno natura genuit. Norunt sidera, & ternas distingunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartáq; castrensi vigilia ad curas laborémque reuocant. Nec solis ortum incautis patiuntur obrepere, diémque venientem nuntiãt cantu, ipsum verò cantum plausu laterum. Imperitant suo generi, & regnum, in quacunque sunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoq; inter ipsos, velut ideo tela agnata cruribus suis intelligentes: † nec finis sæpe commorientibus. Quòd si palma cõtingit, statim in victoria canunt, seque ipsi principes testantur. Victus occultatur silens, ægréque seruitium patitur. Et plebs tamen æquè superba graditur ardua ceruice, cristis celsa: cælúmque sola volucrum aspicit crebrò, in sublime caudam quoque falcatam erigẽs: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Iam ex his quidam ad bella tantùm & prælia assidua nascuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, ac Tanagram. Secundus est honos habitus Melicis, ac Chalcidicis, vt planè dignæ aliti tãtum honoris præbeat Romana purpura. Horum sunt tripudia solistima. Hi magistratus nostros quotidie regunt, domósq; ipsis suas claudunt aut reserant: hi fasces Ro. impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices: hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiam fibrísq; haud aliter quàm opimæ † victoriæ, Diis grati. Habent ostenta & † præposteri eorum vespertiniq; cãtus. Nanq; totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam aduersus Lacedæmonios præsagiuere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniã victa ales illa non caneret. Desinunt canere castrati: quod duobus fit modis, lumbis adustis cãdente ferro, aut imis cruribus: mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Inuenitur in Annalibus, in Ariminensi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coss. in villa Gallerij locutũ gallinaceum, semel, quod equidem sciã.

† nec finis sæpe, nisi commorientibus.

† Victimæ, legendum, non victoriæ.

† præpropteri

De anseribus, & quis primus iecur anserinum comederit, & de adipe anserino Comageno. CAP. XXII.

EST & anseri vigil cura, Capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anserum Censores in primis locant. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi cithara canentis, quam eodem tempore & aries adamasse proditur. Potest & sapientiæ videri intellectus iis esse. Ita comes perpetuò adhæsisse Lacydi philosopho dicitur, nusquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digressus. Nostri sapientiores, qui eos iecoris bonitate nouere. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit: exẽptum quoque lacte mulso augetur. Nec sine causa in quæstione est, quis primus tantum bonum inuenerit, Scipio Metellus vir Cõsularis, an † M. Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalæ Oratoris filius, palmas pedum ex his torrere, atq; patinis cum gallinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusq; palma cum fide. Mirum in hac alite, à Morinis vsq; Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita cæteri stipatione naturali propellunt eos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: molliórque, quæ corpori quàm proxima: & è Germania laudatissima. Candidi ibi, verùm mino-

† Rectiꝰ, M. Seius ex Varrone Rei rust. lib. 3. cap. 10.

res, ganzæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunque auxiliorum præfectis, à vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus totis. Eóque deliciæ processere, vt sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Comagene vocatur: adipem eorum in vase æreo cum cinnamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad vsum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Comagenum. Anserini generis sunt chenalopeces, & quibus lautiores epulas non nouit Britannia chenerotes, fero ansere minores. Decet tetraonas suus nitor, absolutáque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & colorem reddit. Nec vlla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus, in tantum aucta, vt in terra quoque immobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & septentrionalis regio in auiariis saporé perdunt. Moriuntur contumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplò sequitur.

De gruibus, ciconiis, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glotte. CAP. XXIII.

INducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (vt diximus) cum iis dimicantium. Immẽsus est tractus, quo veniunt, si quis reputet à mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum altè ducem, quem sequantur, eliguntur in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem mansuefactæ lasciuiunt, gyrósque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt. Certum est, Pontum transuolaturas, primùm omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon, & Carambin: mox saburra stabiliri. Cùm medium transierint, abijci lapillos è pedibus: cùm attigerint continentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui Diui Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulò antè cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse. Ciconiæ quonam è loco veniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo venire non dubium, eodem, quo grues, modo illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatæque sic, vt nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & serua, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cùm discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: vtrunque nocturnis fit temporibus. Et quamuis vltra citráve peruolent, nunquàm tamen aduenisse vsquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen vocant in Asia patentibus campis, vbi congregatæ inter se commurmurant, eámque quæ nouissima aduenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augusti non temerè visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirment. Honos iis serpentium exitio tantus, vt in Thessalia capitale fuerit occidisse, eadémque legibus pœna, quæ in homicidam. Simili anseres quoque & olores ratione commeãt: sed horum volantis cernitur. Liburnicarum more rostrato impetu feruntur, facilius ita findentes aera, quàm si recta fronte impellerent: à tergo sensim dilatante se cuneo porrigitur agmen, largéque impellenti præbetur auræ. Colla imponunt præcedentibus: fessos duces ad terga recipiunt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt: genitricum senectam inuicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, falsò, vt arbitror, aliquot experimentis. Idẽ mutua carne vescuntur inter se. Verùm hæc commeantium per maria terrásq; peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: vtcunque enim suprà dictas magnitudo & vires corporum inuitare videri possunt. Coturnices antè etiam semper adueniunt, quàm grues, parua auis, & cùm ad nos venit, terrestris potiùs, quàm sublimis. Aduolant & hæ simul modo non sine periculo nauigātium, cùm appropinquauere terris. Quippe velis sæpè insidunt, & hoc semper noctu mergúntq; nauigia. Iter est his per

his per hospitia certa. Austro non volant, humido scilicet & grauiore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, vitésque paruas. Hinc volantium illa cõquestio labore expressa. Aquilone ergo maximè volant ortygometta duce. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum sollicitant: ab eúntque vnà persuasæ glottis, & otis, & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam: vnde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auidè profectam, pœnitentia in volatu cum labore scilicet subit. Reuerti incomitatam piget, & sequi nec vnquam plus vno die pergit: in proximo hospitio deserit. Verùm inuenitur alia, antecedere anno relicta: similí modo in singulos dies. Cychramus perseuerantior festinat etiam peruenire ad ex-
10 petitas sibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonétque itineris. Otis bubone minor est, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: vnde & nomen illi: quidam Latinè asionem vocant: imitatrix aliás auis ac parasita, & quodam genere saltatrix. Capitur haud difficulter, vt noctuæ, † intenta in aliquo circumeunte alio. Quòd si ventus agmen aduerso flatu cœperit inhibere, pondusculis lapidum apprehensis, aut guttura harena repleto, stabilitæ volant. Coturnicibus † veneni semen gratissimus cibus: quam ob causam eas damnauere mēsæ, simúlque comitialem propter morbum despui suetum, quem solæ animalium sentiunt, præter hominem.

† Scripsi copaulò altius, sed eodem sensu. Intenta in aliquem circumeunte alio. † veratri

De hirundinibus, merulis, turdis, & sturnis, turturibus, & palumbis.

CAP. XXIIII.

20 Abeunt & hirundines hybernis mensibus, sola carne vescens auis ex iis quæ aduncos vngues non habent: sed in vicina abeunt, apricos secutæ montium recessus: inuétæque iam sunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam vrbs illa sæpius capta sit: nec Biziæ in Thracia, propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas in vrbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidum remeantes illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus suis, cùm obsideretur præsidium Romanum à Liguftinis, hirundinem à pullis ad se allatam: vt lino ad pedem eius alligato nodis significaret, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ, turdíque, & sturni simili modo in vicina. Sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, visi sæpe ibi, quò hy-
30 bernum pabulum petunt: itaque in Germania hyeme maximè turdi cernuntur. Veriùs turtur occultatur, pennásque amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium cateruatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus, velox celeritas: quibus ex causis neque rapinæ cæterarum alitum obnoxia est. Eadem demum sola auium non nisi in volatu pascitur.

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres.

CAP. XXV.

Temporum magna differentia auibus. Perennes, vt columbæ: semestres, vt hirundines: trimestres, vt turdi & turtures, & quæ, cùm fœtum eduxere, abeunt, vt galgu-
40 li, vpupæ.

De auibus miris. CAP. XXVI.

Avtores sunt, omnibus annis aduolare Ilium ex Æthiopia aues, & confligere ad Memnonis tumulum, quas ob id Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoq; anno facere eas in Æthiopia circa regiam Memnonis, exploratum sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc est gallinatum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quæ nouissimæ sunt peregrinarum auium in mēsas receptæ propter ingratum virus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus seleucidibus. CAP. XXVII.

Seleucides aues vocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Casij mon-
50 tis incolæ, fruges eorum locustis vastantibus. Nec vnde veniant quóve abeant, compertum, nunquam conspectis, nisi cùm præsidio earum indigetur.

De ibi. CAP. XXVIII.

INuocant & Ægyptij ibes suas contra serpentium aduentum: & Elei Myiagron Deum, muscarum multitudine pestilentiam adferente: quæ protinus intereunt, qua litatum est illi die.

Quæ aues in quibus locis non sunt, & quæ mutant colorem & vocem, & de luscinijs. CAP. XXIX.

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta insula non est: etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia alijs locis negat, tanquam genera frugum fruticúmve, sic & animalium: non nasci, translatitium: inuecta emori, mirum. Quid est illud vnius generis saluti aduersum quæve ista naturæ inuidia? aut qui terrarum dicati auibus termini? Rhodus aquilam non habet. trāspadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, † amœnum arbusto, agro, ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octauum circa lapidem ab eo, immensa alioqui finitimo Insubrum tractu, examina gracculorum monedularúmque, cui soli auis furacitas auri argentíque præcipuè mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad vrbem versus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda variæ appellantur. Proprium his caluescere omnibus annis, cùm serantur rapa. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec vlla auis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem. In Fidenate agro iuxta vrbem ciconiæ nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis è mari quotannis aduolat. Romæ in ædem Herculis in foro Boario, nec muscæ, nec canes intrant. Multa præterea similia, quæ prudens sibinde omitto in singulis generibus, fastidio parcens: quippe cùm Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiam columbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica vocales ranas. Alia admiratio circa oscines: ferè mutāt colorem vocémque tempore anni, ac repentè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantùm. Eæ enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra rufescit, canit æstate, hyeme balbutit, circa solstitium muta. Rostrum quoque anniculis in ebur trāsfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa ceruicem varius, hyeme concolor. Luscinijs diebus ac noctibus continuis x v. garrulus sine intermissu cantus, densante se frondium germine, non in nouissimum digna miratu aue. Primum tanta vox tam paruo in corpusculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfecta musicæ scientia modulatus editur sonus: & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nūc distinguitur concíso, copulatur intorto: promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi visum est, vibrans, summus, medius, imus. Breuitérque omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: vt non sit dubium hanc suauitatem præmonstratam efficaci auspicio, cùm in ore Stesichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis sunt cantus, nec ijdem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palámque animosa contentio est. Victa morte finit sæpe vitam, spiritu priùs deficiente, quàm cantu. Meditantur aliæ iuniores, versúsque quos imitentur accipiūt. Audit discipula intentione magna & reddit, vicibúsque reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehēsio. Ergo seruorum illis pretia sunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio sestertijs sex, candidam alioquin, quod est propè inusitatum, væniſſe, quæ Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Visum iam sæpe, iussas canere cœpisse, & cum symphonia alternasse: sicut homines repertos, qui sonum earum, addita in transuersas harundines aqua, foramen inspirantes, linguæve parua aliqua opposita mora, indiscreta redderent similitudine. Sed eæ tātæ támque artifices argutiæ à x v. diebus paulatim desinūt, nec vt fatigatas possis dicere aut satiatas. Mox æstu aucto in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Postremò hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est, quæ cæteris auibus. Pariunt vere primo cum plurimum sena oua. Alia ratio ficedulis. Nam † formā simul colorémq; mutant.

† Aliâs, Amœnum arbusto agro. Lege cū verbū illud videatur insolētius [illegible] verbū Arbustare vsurpasse Plinium pro eo quod est arbustis arbusta consevere.

† Sunt qui hic, Sonū legere malint, quā formā. Aristotelis auctoritate adducti qui lib. 9. Hist. animal. cap. 4. de mutatione ficedulæ & melācoryphi mutatione loquens, sic ait.

mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent: posteà melancoryphi vocãtur. Sic & erithacus hyeme, idem phœnicurus æstate. Mutat & vpupa, vt tradit Æschylus Poeta, obscœna aliâs pastu auis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigénsque per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiam statos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata, ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus vtrunque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hyeme non visus, circa solstitia procedit.

De merulis. CAP. XXX.

MErulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec vsquam alibi, candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantùm nigra est, cæteris omnibus locis candida.

Tempus auium geniture. CAP. XXXI.

OScines, præter exceptas, non temerè fœtus faciunt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

De halcyonibus, & de diebus earum nauigabilibus, & gauiis, & mergis. CAP. XXXII.

EO maximè sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria, quíque nauigãt, nouere. Ipsa auis paulo amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tãtùm purpureis & candidis admistis pennis, collo gracili ac procero. Alterum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canũt. Halcyonem videre rarissimum est, nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia brumámve, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma, qui dies halcyonides vocãtur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maximè. In reliquis partibus est quidem mitius pelagus, Siculum vtique tractabile. Faciunt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figura, paulum eminenti ore perquàm angusto, grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi non queunt, franguntur ictu valido, vt spuma arida maris. Nec vnde confingantur, inuenitur. Putant † ex spinis aculeatis: piscibus enim viuunt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. Gauiæ in petris nidificant, mergi & in arboribus. Pariunt plurimum terna: sed gauia æstate, mergi incipiente vere.

† Legendum videtur, Ex spinis acus piscis, suffragante Arist. Hist. animal. lib. 9. cap. 14. vbi halcyones nidũ conficere tradit, ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελόνης.

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cinnamologis, & perdicibus. CAP. XXXIII.

HAlcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiæ admonet: neq; alia parte ingenia auium magis admiranda. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quando inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum verò nidum mollibus plumis floccísque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultiorésque circumagi docẽt, & foris saturitatem emittere. Alterum genus hirundinum est rusticarum & agrestium, quæ rarò in domibus, diuersos figura, sed eadem materia confingũt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, vtero capaci: mirum qua peritia & occultandis habiles pullis, & substernendis molles. In Ægypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt stadij ferè vnius spatio: quod humano opere perfici non posset. In eadẽ Aegypto iuxta oppidum Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idem, muniũt opere, incipientibus vernis diebus palea & stramento rostrum eius firmantes, cõtinuatis per triduum noctibus tanto labore, vt multas in opere emori constet. Ea militia illis cum anno redit semper. Tertium est earum genus, quæ ripas excauant, atq; ita internidificãt. Harum pulli ad cinerẽ ambusti, mortifero faucium malo, multísq; aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrántq; multis diebus antè, si futurum est vt auctus amnis attingat. In genere parrarũ est, cui nidus ex musco arido ita absoluta perficitur pila, vt inueniri non possit aditus. Argatilis appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, vt nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere con-

firmant, quia tutiores ita se sperent. Iam publicum quidem omniũ est, tabulata ramorum sustinendo nido prouidè eligere, cameráq; ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia cinnamologos auis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiũt indigenæ, mercis gratia. † In Scythis auis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorũ suspensa. Picæ cùm diligẽtius visum ab homine nidum sensere, oua transferũt alió. Hoc in his auibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendísq; ouis, miro traditur modo. Nanq; surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice medio, æqua vtrinq; libra deportant alió. Nec verò iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciũt, corporis grauitate prohibitæ sublime petere. Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarũ, supernè cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedũ defossa altitudine. Perdices spina & frutice sic muniunt receptaculum, vt cõtra feras abundè vallentur. Ouis stragulum molli puluere contumulant, nec in quo loco pepere incubant: néve cui frequentior conuersatio sit suspecta, transferunt alió. Illæ quidem & maritos suos fallũt, quoniam intemperantia libidinis frangũt earum oua, ne incubando detineantur. Tũc inter se dimicant mares desiderio fœminarum: victum aiũt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus, & gallinaceos aliquando: perdices verò à domitis feros & nonos aut victos iniri promiscuè. Capiuntur quoq; pugnacitate eiusdem libidinis, contra aucupis † indicem exeunte in prælium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa conceptum fœminæ capiuntur, contra aucupum fœminam exeuntes, vt rixando abigant eam. Neq; in alio animali par opus libidinis. Si contrà mares steterint fœminæ, aura ab his flante prægnantes fiũt. Hiãtes autem exerta lingua per id tempus æstuant, concipiũntq; superuolantium † afflatu, sæpe voce tantùm audita masculi. Adeóque vincit libido etiam fœtus charitatem, vt illa furtim & in occulto incubãs, cùm sensit fœminam aucupis accedentem ad marem, recanat reuocétq;, & vltro præbeat se libidini. Rabie quidem tanta feruntur, vt in capite aucupantiũ sæpe cæcæ metu sedeãt. Si ad nidum is cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta, prægrauem aut delũbem sese simulans, subitóque in procursu aut breui aliquo volatu cadit fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensionum effugiens, spémque frustrans, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem pauore libera, ac materna vacans cura, in sulco resupina gleba se terræ pedibus apprehensa operit. Perdicum vita ad sexdecim annos durare existimatur.

† Aristoteles lib. 9 Hist. animal. cap. 33. (vnde hũc locum transtulit Plinius) ait hanc Scythicã, ipsam esse eandem tetradi, nõ aliã nomine. Quo fit, vt nomulli hic malunt legere: In Scythis auis magna, nomine otis.

† Sunt, qui illic malunt, quã indicem.

† Melius olfactu: ita enim Aristoteles . . . hoc est, aut marẽ olfacientes, aut vocẽ eius audientes.

De columbis. CAP. XXXIIII.

Ab his columbarum maximè spectantur simili ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non violant, communémque seruant domum. Nisi cœlebs aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sæuíq; rostro ictus, mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedum orbibus adulatio. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis primò salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, præparantes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cùm bibant, colla non resupinare, largéque bibere iumentorum modo.

De palumbibus. CAP. XXXV.

Viuere palumbes ad xxx. annũ, aliquos ad xl. habemus autores, vno tantùm incommodo vnguium, eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem recidũtur. Cantus omnibus similis atq; idem, trino conficitur versu, prætérque in clausula gemitu: hyeme mutis, vere vocalibus. Nigidius putat, cùm oua incubat, sub tecto nominatã palumbẽ relinquere nidos. Pariunt autem post solstitiũ. Columbæ & turtures octonis annis viuũt.

De passeribus. CAP. XXXVI.

Contrà passeri minimum vitæ, cui salacitas par. Mares negãtur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit.

pit. Fœminis longiusculum spatium. Verùm columbis inest quidam & gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, varietatémq; dispositam: quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo, variéque sulcare. Qua in ostentatione, vt vinctæ, præbentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui nõ nisi ipsis alarum humeris eliditur, alioquin soluto volatu in multum velociore. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.

De tinnunculo. CAP. XXXVII.

OB id cum iis habenda est auis, quæ tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terrétque accipitres naturali potentia, in tantùm, vt visum vocémque eius fugiat. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Feruntque, si in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, nõ mutare sedem columbas: quod auro insectis alarum articulis quæsiere aliqui, nõ aliter innoxiis vulneribus, multiuaga alioquin aue. Est enim ars illis inter se blandiri, & corrumpere alias, furtóque comitatiores reuerti. Quin & internũtiæ in rebus magnis fuere, epistolas annexas earum pedibus obsidione Mutinensi in castra Cõsulum, Decimo Bruto mittente. Quid vallum & vigil obsidio, atque etiam retia amne prætenta profuere Antonio, per cælum eunte nuntio? Et harum amore insaniũt multi: super tecta exædificant turres iis, nobilitatémque singularum & origines narrant, vetere iam exemplo. L. Axius eques Romanus ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringẽtis singula paria venditauit, vt M. Varro tradit. Quin & patriam nobilitauere, in Campania grandissimæ prouenire existimatæ. Harum volatus in reputationem cæterarum quoque volucrum nos impellit.

De volatu & incessu auium. CAP. XXXVIII.

OMnibus animalibus reliquis certus & vniusmodi, & in suo cuique genere incessus est: aues solæ vario meatu feruntur & in terra, & in aere. Ambulant aliquæ, vt cornices: saliunt aliquæ, vt passeres, merulæ: currunt, vt perdices, rusticulæ: ante se pedes iaciũt, vt ciconiæ, grues: expandunt alas, pendentésque raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, sed & primas duntaxat pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam verò maiore ex parte compressis volant: percussóque semel aliquæ & gemino ictu aere feruntur: vel vt inclusum eum præmentes, eiaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas salire. Anates solæ, quæque sunt eiusdem generis, in sublime protinus sese tollunt, atque e uestigio cælum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus feras venamur, delapsæ solæ euadunt. Vultur, & ferè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissæ non euolant, cauda reguntur. Aliæ circunspectant, aliæ flectunt colla. Nonnullæ vescuntur ea, quæ rapuere pedibus. Sine voce non volant multæ: aut è contrario semper in volatu silent. Subrectæ, pronæ, obliquæ, in latera, in ora, quædam & resupinæ feruntur: vt si pariter cernantur plura genera, non in eadem natura meare videantur.

De apodibus. CAP. XXXIX.

PLurimùm volant, quæ apodes, quia careant vsu pedum: ab aliis cypseli appellantur, hirundinum specie. Nidificant in scopulis. Hæ sunt, quæ toto mari cernuntur: nec vnquam tam longo naues, támque continuo cursu recedunt à terra, vt non circumuolitent eas apodes. Cætera genera residunt & insistunt: his quies, nisi in nido, nulla: aut pendent, aut iacent. Et ingenia æquè varia, ad pastum maximè.

De caprimulgis & plateis. CAP. XL.

CAprimulgi appellantur grandioris merulæ aspectu, fures nocturni: interdiu enim visu carent. Intrant pastorum stabula, caprarúmq; vberibus aduolant suctũ propter lactis: qua iniuria vber emoritur, caprisque cæcitas, quas ita mulsere, oboritur. Platea nominatur, aduolans ad eas, quæ se in mari mergunt, & capita illarum morsu corripiens, donec capturam extorqueat. Eadem cũm deuoratis se impleuit conchis, calore ventris coctas euomit, atque ita ex iis esculenta legit, testas excernens.

De ingeniis auium. CAP. XLI.

VIllaribus gallinis & religio inest. Inhorrescunt edito ouo, excutiúntque sese, & cir-

cumactæ purificant, ac festuca aliqua sese & oua lustrant.

De carduele, & psittaco, & auibus quæ loquuntur. CAP. XLII.

MInimæ auium carduelis imperata faciunt, nec voce tantùm, sed pedibus & ore pro manibus. Est quæ boum mugitus imitetur, in Arelatẽsi agro taurus appellata, alioquin parua. Est quæ equorum quoq; hinnitus, anthus nomine, herbæ pabulo aduentu eorum pulsa imitatur, ad hunc modum se vlciscens. Super omnia humanas voces reddunt, psittaci quidem etiam sermocinantes. India hanc auem mittit, sittacen vocat, viridem toto corpore, torque tantùm miniato in ceruice distinctam. Imperatores salutat, & quæ accipit verba, pronuntiat, in vino præcipuè lasciua. Capiti eius duritia eadem, quæ rostro. Hoc, cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: nõ sentit aliter ictus. Cùm deuolat, rostro se excipit, illi innititur, leuioremq; se ita pedũ infirmitati facit. Minor nobilitas, quia non ex longinquo venit, sed expressior loquacitas, certo generi picarum est. Adamant verba, quæ loquantur. Nec discunt tantùm, sed diligunt: meditantésque intra semet, cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria falli: quærẽtes mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum. Nec vulgaris iis forma, quamuis non spectanda. Satis illis decoris in specie sermonis humani est. Verùm addiscere alias negãt posse, quàm quæ ex genere earum sint, quæ glande vescãtur: & inter eas facilius, quibus quini sint digiti in pedibus: ac ne eas quidem ipsas, nisi primis duobus vitæ annis. Latior iis est lingua: omnibúsq; in suo cuique genere, quæ sermonem imitantur humanum: quanquam id penè in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudij Cæsaris turdum habuit (quod nunquàm antè) imitantem sermones hominum, cùm hæc proderem. Habebant & Cæsares iuuenes sturnũ, item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: præterea meditantes in diem, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur secretò, & vbi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebrò dicat ea, quæ condita velit, ac cibis blandiente.

De coruorum intelligentia. CAP. XLIII.

REddatur & coruis sua gratia, indignatione quoq; populi Romani testata, non solùm conscientia. Tiberio principe ex fœtu supra Castorũ ædem genitus pullus, in oppositam sutrinam deuolauit, etiam religione commendatus officinæ domino. Is maturè sermoni assuefactus, omnibus matutinis euolans in rostra, in forum versus, Tiberium, dein Germanicum & Drusum Cæsares nominatim, mox transeũtem populũ Rom. salutabat, posteà ad tabernam remeans, plurium annorũ assiduo officio mirus. Hunc siue æmulatione † vicinitatis manceps proximæ sutrinæ, siue iracũdia subita, vt voluit videri, excremẽtis eius imposita calceis macula, exanimauit, tanta plebei consternatione, vt primò pulsus ex ea regione, mox & interemptus sit, funúsq; innumeris aliti celebratũ exequiis, cõstratũ lectum super Æthiopum duorũ humeros, præcedente tibicine, & coronis omniũ generum, ad rogum vsq;, qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundũ lapidem, in campo Rediculi appellato, fuit. Adeò satis iusta causa populo Romano visa est exequiarũ, ingeniũ auis, aut supplicij de ciue Romano, in ea vrbe, in qua multorũ principum nemo duxerat funus, Scipionis verò Æmiliani post Carthaginem Numantiámque deletas ab eo, nemo vindicauerat mortem. Hoc gestũ M. Seruilio, C. Cestio Coss. ad v. Calend. April. Nũc quoq; erat in vrbe Roma, hæc prodente me, equitis Rom. cornix è Bætica, primùm colore mira admodũ nigro, deinde plura contexta verba exprimens, & alia atq; alia crebrò addiscens. Necnon & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Asiæ coruorũ opera venantis, † eò quòd deuehebat in syluas eos insidentes corniculis humerísq;: illi vestigabant agebántq;, eò perducta consuetudine, vt exeũtem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluuia aqua durabat, sed quæ attingi non posset: ita descendere pauentem expressisse tali congerie, quantum potuŕo sufficeret.

† Incitatus

† In scriptis codicib' participio Veus. ... clauditur sentẽtia Deinde sequitur, E quo deuehebat in syluas eos &c.

De Diomedeis auibus. CAP. XLIIII.

NEc Diomedeas prætcribo aues: Iuba cataractas vocat, eis esse dentes, oculósque

igneo

igneo colore, cæteros candidis tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excauare rostro, inde crate consternere, & operire terra, quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare. Fores binas omnium scrobibus: orientem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis visuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram, fulicarum similes. Aduenas barbaros clangore infestant, Græcis tantùm adulantur, miro discrimine, velut generi Diomedis hoc tribuentes: ædemque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: vnde origo fabulæ, Diomedis socios in earum effigies
10 mutatos.

Quæ animalia nihil discant. CAP. XLV.

NOn omittendum est, cùm de ingeniis disserimus, è volucribus hirundines esse indociles, è terrestribus mures: cùm elephanti iussa faciant, leones iugum subeant, in mari vituli, tótque piscium genera mitescant.

De potu auium. CAP. XLVI.

BIbunt aues suctu, ex his quibus longa colla, intermittentes, & capite resupinato velut infundentes sibi. Porphyrio solus morsu bibit. Idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, afferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra iis & prælonga crura rubent.

20 De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus. CAP. XLVII.

HÆc quidem & himantopodi, multo minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Ægypto. Insistit ternis digitis. Præcipuè ei pabulum muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes fruge vescuntur, altiuolæ carne tantùm. Inter aquaticas mergi soliti sunt deuorare, quæ cæteræ reddunt. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius vteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira vt sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram aluum ruminantis modo refert. Gallia hos septentrioni proxima Oceano mittit. In Hercynio Germaniæ saltu inusitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus: in cæteris nihil præter nobili-
30 tatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

De nuistarum auium nominibus, & natura. CAP. XLVIII.

PHalerides in Seleucia Parthorum, & in Asia aquaticarum laudatissimæ: rursus phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subriguntque. Numidicæ in parte Africæ Numidia, omnésque iam in Italia. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen maximè Ionius celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmutescens, quondam existimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hispaniáque capitur, & per Alpes etiam, vbi & phalacrocoraces aues, Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo rostro: & præcipuo sapore lagopus. pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cætero candidæ, columbarum ma-
40 gnitudine. Non extra terram eam vesci facilè, quando nec viua mansuescit, & corpus ocissimè statim marcescit. Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantùm differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in Alpibus ab se peculiarem Ægypti ibin M. Egnatius Calinius præfectus earum prodidit.

De nouis auibus & fabulosis. CAP. XLIX.

VEnere in Italiã Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulùm infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulæ nobiliorem etiam suprà dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in honore mensarum est: item vipiones: sic enim vocant minorem gruem. Pegasos equino capite volucres, & gryphas aurita aduncitate rostri, fabulo-
50 sos reor, illos in Scythia, hos in Æthiopia. Equidem & tragopanadem, de qua plures affirmant, maiorem aquila, cornua in temporibus curuata habentẽ, ferruginei coloris, tãtùm

capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet affirmet Dino, Clitarchi celebrati autoris pater, in India esse: mulcerique earum cantu, quos grauatos somno lacerēt. Qui credit ista, & Melampodi profectò aures lambendo, dedisse intellectum auium sermonis dracones non abnuet: vel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpens gignatur: quem quisquis ederit, intellecturus sit alitum colloquia: quæque de vna aue galerita priuatim commemorat, etiam sine his immensa vitæ ambage circa auguria. Nominantur ab Homero scopes, auium genus: neque harum satyricos motus, cùm insidunt, plerisque memoratos facilè conceperim mente: neque ipsæ iam aues †nascuntur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

[Odysseæ libro 5. † noscuntur]

Quis gallinas farcire instituerit. De auiariis, & quis ea primus instituerit. CAP. L. 10

Gallinas saginare Deliaci cœpere: vnde pestis exorta, opimas aues, & suopte corpore vnctas deuorandi. Hoc primùm antiquis cœnarum interdictis exceptum inuenio iam lege C. Fannij Cos. XI. annis ante tertium Punicum bellum, ne quid volucrum poneretur præter vnam gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Inuentumque diuerticulum est, in fraude earum gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multò ita gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Postea culinarum artes, vt clunes spectentur, vt diuidantur in tergora, vt à pede vno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantùm laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omnium generum auibus, †M. Lælius Strabo Brundisij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coercere, quibus natura cœlum assignauerat. 20

[† Legendum videtur, M. Lenius, ex Varronis de Re rust. lib. 3. cap. 5. Vnde locum hunc mutuatus est Plinius.]

De Æsopi patina. CAP. LI.

Maximè tamen insignis est in hac memoria, Clodij Æsopi tragici histrionis patina, sexcentis HS. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo, aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coemptas: nulla alia inductus suauitate, nisi vt in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos & voce meritos, dignus prorsus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non sit tamen (vt verum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quòd minus est, summas rerum naturæ opes, quàm hominum linguas, cœnasse. 30

De generatione auium, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. CAP. LII.

Generatio auium simplex videtur esse, cùm & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent vngues. cenchris sola ex his supra quaterna edit oua. Tribuit hoc auium generi natura, vt fœcundiores essent fugaces earum, quàm fortes. Plurima pariunt struthiocameli, gallinæ, perdices, fali. Coitus auibus duobus modis: fœmina humi considente, vt in gallinis: aut stante, vt in gruibus. Ouorum alia sunt candida, vt columbis, perdicibus: alia pallida, vt aquaticis: †alia punctis distincta, vt meleagridi: alia rubri coloris, vt phasianis, cenchridi. Intus autem omne ouum vo- lucrum bicolor. Aquaticis lutei plus, quàm albi, idque ipsum magis luridum, quàm ceteris. Piscium vnus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, serpentium ex frigore lenta, piscium ex liquore mollia. Aquatilium rotunda, reliqua ferè fastigio cacuminata. Excunt à rotundissima sui parte, dum pariuntur, molli putamine, sed protinus durescente, quibuscunque emergunt portionibus. Quæ oblonga sint oua, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine inest, ceu gutta eminens in putamine. 40

[† Arist. lib. 6. Hist. animal. cap. 2. (vnde hic locus ad verbum est translatus) phasiano oua tribuit punctis distincta, quemadmodum & meleagridi, cenchridi autem rubra. Quo fit, vt locum hunc ita legendū existimemus: Alia punctis distincta, vt meleagridi, & Phasianis: alia rubri coloris, vt cenchridi.]

De ouorum generatione, incubatu auium, & coitu. CAP. LIII.

Quædam omni tempore coeunt, vt gallinæ, & pariunt, præterquam duobus mensibus hyemis brumalibus. Ex iis iuuencæ plura, quàm veteres, sed minora: & in eodē fœtu prima ac nouissima. Est autem tanta fœcunditas, vt aliquæ & sexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, vt effetæ moriantur. Hadrianis laus 50

maxima.

maxima. Columbæ decies anno pariunt, quædam & vndecies: in Ægypto etiam brumali mense. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: cæteræ aues ferè semel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, pene contextim, in secessu generant. A coitu x. diebus oua maturescunt in vtero. Vexatæ autem gallinæ & columbæ penna euulsa, aliáve simili iniuria, diutius. Omnibus ouis medio vitelli parua inest velut sanguinea gutta, quod esse cor auium existimant, primùm in omni corpore id gigni opinantes: in ouo certè gutta salit, palpitátque. Ipsum animal ex albo liquore oui corporatur. Cibus eius in luteo est. Omnibus intus caput maius toto corpore: oculi compressi capite maiores. Increscente pullo, candor in medium vertitur, luteum circunfunditur. Vicesimo die, si moueatur ouum, iam viuentis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumescit, ita positus, vt caput supra dextrum pedem habeat, dexteram verò alam supra caput. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes nascuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædã gallinæ omnia gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, vt Cornelius Celsus autor est, alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda subiici vetant. Parere à bruma incipiunt. Optima fœtura ante vernum æquinoctium. Post solstitium nata non implent magnitudinem iustam, tantóque minus, quantò serius prouenere.

De vitiis, & remediis incubantium. CAP. LIIII.

OVa incubari intra x. dies edita vtilissimum, vetera aut recentiora infœcunda. Subiici impari numero debent. Quarto die postquam cœpere incubari, si contra lumen cacumine ouorum apprehenso vna manu, purus & vniusmodi perluceat color, sterilia existimantur esse, próque eis alia substituenda. Et in aqua est experimentum: inane fluitat, itaque sidentia, hoc est plena, subiici volunt. Concuti verò experimẽto vetant, quoniam non gignant confusis vitalibus venis. Incubationi datur initium post nouam Lunam, quia prius inchoata nõ proueniant. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo æstate vndeuicesimo educunt fœtum, hyeme x x v. Si incubatu tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita voce vitiantur. Remediũ contra tonitrum, clauus ferreus substramine ouorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum, sponte naturæ gignunt, vt in Ægypti fimetis. Scitum de quodam potore reperitur, Syracusis tam diu potare solitum, donec cooperta terra fœtum ederent oua. Quin & ab homine perficiuntur.

De auguriis ouorum. CAP. LV.

IVlia Augusta, prima sua iuuenta Tiberio Cæsare ex Nerone grauida, cùm pareret virilem sexum admodũ cuperet, hoc vsa est puellari augurio, ouum in sinu fouendo, atque cùm deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò augurata proditur. Nuper inde fortasse inuentum, vt oua in calido loco imposita paleis igne modico fouerentur, homine versante, paritérque & stato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarij cuiusdam, dicentis quòd ex quaque esset. Narrantur & mortua gallina mariti earum visi succedentes in vicem, & reliqua fœtæ more facientes, abstinentésque se à cantu. Super omnia est anatum ouis subditis atque exclusis admiratio, primò non planè agnoscentis fœtum: mox incertos incubitus solicitè conuocantis: postremò lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ. CAP. LVI.

GAllinarum generositas spectatur crista erecta, interdum & gemina † primis nigris, ore rubicundo, digitis imparibus, aliquando & super quatuor digitos transuerso vno. Ad rem diuinam, luteo rostro pedibúsque, puræ non videntur: ad opertanea sacra, nigra. Est & pumilionum genus non sterile in iis, quod nõ in alio genere alitum, sed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.

† Varro rei rust. lib. 3. ca. 9. (vnde locus hic desumptus videtur) & Columell. lib. 8. ca. 2. gallinarum bonitatem ex plumarum, nõ ex oris rubedine spectãdam præcipiunt. Quo fit vt hic vetusti cod. lectionem sequi malim. Pennis nigris, cætera rubicundo vel, & rectius, pennis nigris ore, &c.

De morbis earum, & remediis. CAP. LVII.

INimicissima autem omnium generi pituita, maximéq; inter messis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubatus in fumo, vtique si ex lauro aut herba sabina fiat: penna per trãsuersas inserta nares, & per omnes dies mutata: cibus allium cum farre, aut aqua perfusus,

persusus, in qua lauerit noctua, aut cum semine vitis albæ coctus: & quædam alia.

De conceptu & numero fœtus auium. CAP. LVIII.

COlumbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt ferè bina oua: ita natura moderatê, vt aliis crebrior sit partus, aliis numerosior. Palumbes & turtures plurimùm terna: nec plus quàm bis ferè pariunt: atque ita, si prior fœtus corruptus est: & quãuis tria pepererint, nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum est, vrinum vocant. Palumbes incubat fœmina post meridiana in matutinum, cætero mas. Columbæ marem semper & fœminam pariunt, priorem marem, postridie fœminam. Incubãt in eo genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina. Excludunt x x. die. Pariunt à coitu quinto. Æstate quidem interdum binis mensibus terna edunt paria. nã x v i i i. die excludunt, statímq; concipiunt. Quare inter pullos sæpe oua inueniuntur, & alij prouolãt, alij erumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificant. Et ipsæ autem inter se (si mas nõ sit) fœminæ æquè saliunt, pariúntque oua irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

De pauone & anseribus. CAP. LIX.

PAuo à trimatu parit. Primo anno vnum aut alterum ouum, sequenti quaterna quináve, cæteris duodena, non amplius. Intermittens binos dies ternósve parit, & ter anno, si gallinis subiiciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantiũ. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: & nisi molli strato excepta, franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. Cùm singulæ aut binæ fuere, corrumpitur salacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius † vicesimo. Anseres in aqua coeunt, pariunt vere: aut si bruma coiere, post solstitium, quadraginta propè. Bis anno, si priorem fœtum gallinæ excludant: aliàs plurima oua sedecim, paucissima septem. Si quis surripiat, pariunt, donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subiici vtilissimum ix. aut x i. Incubant fœminæ tantùm tricenis diebus. Si verò tepidiores sint, † vigintiquinque. Pullis eorum vrtica contactu mortifera. Nec minus auiditas, nunc satietate nimia, nunc suamet vi: quando apprehensa radice, morsu sæpe conantes auellere, antè colla sua abrumpunt. Contra vrticam remedium est, stramento ab incubatu subdita radix earum.

† Repone, tricesimo, quẽadmodũ antea legebatur.

† vicenis quinis.

De ardeolis, & quomodo seruentur optimè oua. CAP. LX.

ARdeolarum tria genera, leucon, asterias, pellos. Hi in coitu anguntur. Mares quidẽ cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægrè pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites: minores vicenis, vt miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos, is qui † ægolios vocatur, quaternos: coruus aliquando & quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica nouenos, melancoryphus supra x x. parit, semper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas maior paruis. Hirundini cæci primò pulli, & ferè omnibus, quibus numerosior partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut puluere: nec columbæ tantùm, sed & gallinæ, perdices, pauones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minus iucundi saporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria appellantur. Hæc autem vere tantum. Vrina fiunt, incubatione derelicta, quæ alij cynosura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, vt per annulos transeant. Seruari ea in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus, vtilissimum. Sale exinaniri creduntur.

† Aristoteles Aetolium vocat, si emendata sint exẽplaria: eũque miluorum generi videtur attribuere.

Quæ volucrum sola animal pariat, & lacte nutriat. CAP. LXI.

VOlucrum animal parit vespertilio tantùm, cui & membranaceæ pinnæ vni. Eadem sola volucrum lacte nutrit, vbera admouens: geminos volitat amplexa infantes: secúmque deportat. Eidem coxendix vna traditur, & in cibatu culices gratissimi.

De conceptu viperæ & partu, & quæ terrestrium oua pariant. CAP. LXII.

RVrsus in terrestribus oua pariunt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coeunt complexu, adeò circumuolutæ sibiipsæ, vt vna existimari biceps possit. Viperæ mas

caput

caput insērit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola, intra se parit oua vnius coloris, & mollia, vt pisces. Tertia die intra vterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit, viginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Cæteræ serpentes † contecta oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

† Contecta, legendum, non concocta. ex Arist. lib. 5. Hist. animal. cap. ult. vbi sic habet: τὰ δ' ᾠὰ κατώρυξαν ἐν τῇ γῇ.

De generatione terrestrium. CAP. LXIII.

Bipedum solus homo animal gignit. Homini tantum primi coitus pœnitentia, augurium scilicet vitæ à pœnitenda origine. Cæteris animalibus stati per tempora anni concubitus, homini (vt dictum est) omnibus horis dierum noctiúmque. Cæteris satietas in coitu, homini propè nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx, hoc regalem existimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam è prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eámque die ac nocte superauit quinto ac vicesimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata, omnia scelere naturæ, fœminis verò abortus. Quantum in hac parte multo nocentiores, quàm feræ, sumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æstate, Hesiodus prodidit. Coitus auersis elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhinoceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus auersa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut secreta certè petunt, neque interuenire datur sine pernicie. Coitus tota die est tantum iis ex omnibus, quibus solida vngula. In quadrupedum genere mares olfactus accendit. Auertuntur & canes, phocæ, lupi, in medióque coitu, inuitique etiam cohærent. Supra dictorum plerísque fœminæ priores superueniunt, reliquis mares. Vrsi autem, vt dictum est, † humanitùs strati: herinacei stantes ambo inter se complexi: feles mare stante, fœmina subiacente: vulpes in latera prostratæ, marémque fœmina amplexa. Taurorum ceruorúmque fœminæ vim non tolerant: ea de causa ingrediuntur in coitu. Cerui vicissim ad alias transeunt, & ad priores redeunt. Lacertæ, vt ea quæ sine pedibus sunt, circumplexu Venerem nouere. Omnia animalia quo maiore corpore, hoc minus fœcunda sunt. Singulos gignunt elephanti, cameli, equi: Acanthis duodenos, auis minima. Ocyssimè pariunt, quæ plurimos gignunt. Quo maius est animal, tanto diutius formatur in vtero. Diutius gestantur quibus longiora sunt vitæ spatia. Neque crescentium tempestiua ad generandum ætas. Quæ solidas habent vngulas, singulos: quæ bisulcas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pedum fissura diuisa est, ea numerosiora in fœtu. Sed superiora omnia perfectos edunt partus, hæc inchoatos: in quo sunt genere leænæ, vrsæ, & vulpes. Informia etiam magis, quàm supra dicta, vrsæ pariunt: rarúmque est videre parientes. Posteà lambendo calefaciunt fœtus omnia ea, & figurant. Pariunt plurimùm quaternos. Cæcos autem gignunt canes, lupi, panthera, thoes. Canum plura genera. Laconicæ octauo mense vtrinque generant. Ferunt sexaginta diebus, & plurimùm tribus. Cæteræ canes & semestres coitum patiuntur. Implentur omnes vno coitu. Quæ ante iustum tempus concepere, diutius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Existimantur in vrina attollere crus ferè semestres: id est signum consummati virium roboris: fœminæ hoc idem sidentes. Partus duodeni, quibus numerosissimi, cætero quini, seni, aliquando singuli, quod prodigiosum putatur, sicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariuntur cæteris alternant, si meant opportuno & recto mense. Oriuntur à partu sexto mense. Octonos Laconicæ pariunt. † Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cætera genera xv. annos, aliquando viginti. Nec tota sua ætate generant, ferè à xii. desinentes. Felium & ichneumonum reliqua, vt canum. Viuunt annis senis. Dasypodes omni mense pariunt, & superfœtant, sicut lepores. A partu statim implentur. Concipiunt, quamuis vbera siccante fœtu. ∴ Pariunt non cæcos. Elephanti, vt diximus, pariunt singulos, magnitudine vituli trimestris. Cameli duodecim mensibus ferunt: à trimatu pariunt vere, iterúmque post annum implentur à partu. Equas autem post tertium annum, aut post vnum ab

† Rectius, humi strati: vt apud Arist. 6. Animal. capit 30. κατακεκλιμένων ἐπὶ τῆς γῆς.

† Plinianus sic lego: Propria in eo genere maribus à labore salacitas. Cuius castigationis autorem habet Aristotelem, qui li. 6. Histor. animal. cap. 20. peculiare hoc esse tradit Laconico canum generi, vt à labore melius ineant quàm à quiete.

∴ Negatio abundat, ex Arist. 6. animal cap. 33. vbi sic habet: τυφλὰ δὲ τίκτει, ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν πολυσχιδῶν.

10 20 30 40 50

enixu vtiliter admitti putant, cogúntque inuitas. † Et mulier septima die concipere facillimè creditur. Equarum iubas tondere præcipiunt, vt asinorum in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria superbire. A coitu solæ animalium currunt ex aduerso Aquilonum Austrorúmve, prout marem aut fœminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicunque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam volentes. Nec impedit partus quosdam ab opere, falluntque grauidæ. Vicisse Olympia prægnantem Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initium matutinum appetere, fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas lx. diebus equire, antequàm gregales: sues tantùm coitu spumam ore fundere: verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere vsque in maciem: fœminas autem in tantum efferari, vt hominem lacerent, candida maximè veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ asperso. Auiditas coitus putatur & cibis fieri: sicut viro eruca, pecori cæpa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, vt anseres: apros verò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est: quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & lepus tantùm.

† Quod hic mulieri tribuitur, Aristoteles libr. 6 capit. 23. & Plin. libr. 8. cap. 44. asinæ assignant.

De varia generatione animalium. CAP. LXIIII.

QVæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliàs in vtero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, vbi mulier non ex mare, verùm ex semetipsa tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricémque habere per se vitam illam, quæ satis arboribúsque contingat.

De murium fœtu. CAP. LXV.

EX omnibus, quæ perfectos fœtus, † sues tantùm & numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum, aut bisulcorum. Suprà cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquàm sub autore Aristotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex vna genitos cxx. tradiderunt: apud Persas verò prægnantes & in vtero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, vnde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoque adhuc latet, quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui murem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem proueniunt: & iam inde fugauerunt incolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris vermiculum in capite gigni. Ægyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini. Cùm diuersi generis coiuere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habet. Quadrupedum oua gignentium lacertam ore parere (vt creditur vulgò) Aristoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniã huic animali nulla memoria. Itaque catuli per sese erumpunt.

† Aristot lib. 4 de generat. animal. cap. 6. de suis agens partu, sic habet [illegible] Vnde & locum hunc nonnulli sic corrigendum existimant: Sues tantùm & vnum & duos edunt, item plures.

De spina hominis anguem nasci. CAP. LXVI.

ANguem ex medulla hominis spinæ gigni, accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine proueniunt, etiam in quadrupedum genere.

De salamandra. CAP. LXVII.

SIcut salamandra, animal lacerti figura, stellatũ, nunquàm, nisi magnis imbribus, proueniens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor, vt ignem tactum extinguat, nõ alio modo, quàm glacies. Eiusdem saniæ, quæ lactea ore vomitur, quacunq; parte corporis humani contacta, toti defluunt pili: idq; quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

De iis quæ nascuntur ex non genitis: & quæ nata nihil gignunt.

CAP. LXVIII.

QVædam verò gignuntur ex non genitis, & sine vlla simili origine, vt suprà dicta: & quæcunq; æstas, aut ver, statímque tempus anni generant. Ex iis quædam nihil gignunt, vt salamãdræ. Neq; est iis genus masculinum fœmininúmve, sicut neque

in ang

in anguillis, omnibúsque quæ nec animal, nec ouum ex sese generant. Neutrum est & ostreis genus, & cæteris adhærentibus vado vel saxo. Quæ autem per se generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generãt quidem aliquid coitu, sed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, vt vermiculos muscæ. Id magis declarant naturæ eorum, quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Quapropter ingenium prædictorum, & reliqua subtexetur dissertatio.

De sensibus animalium. CAP. LXIX.

EX sensibus ante cætera homini tactus, deinde gustatus: reliquis superatur à multis. Aquilæ clariùs cernunt: vultures sagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiunt: & si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus est, huic & sermonis vsus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, vt non iidem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonum mergere se solent. Ideo & silentium in mari piscantibus.

Auditum, & olfactum esse piscibus. CAP. LXX.

PIsces quidem auditus nec membra habent nec foramina: audire tamen eos palàm est: vtpote cùm plausu congregari feros ad cibum consuetudine in quibusdam viuariis spectatur: & in piscinis Cæsaris, genera piscium ad nomen venire, quosdam singulos. Itaque produntur etiam clarissimè audire, mugil, lupus, salpa, chromis, & ideo in vado viuere. Olfactum iis esse, manifestè patet. Quippe non omnes eadem esca capiuntur: & prius, quàm appetant, odorantur. Quosdam & speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli piscator expellit, veluti sui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniúntque ex alto etiam ad quosdam odores, vt sepiam vstam, & polypum: quæ ideo coniiciuntur in nassas. Sentinæ quidem nauium odorem procul fugiunt: maximè tamen piscium sanguinem. Non potest petris auelli polypus: idem cunila admota, ab odore protinus resilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus ceruini odore serpentes fugantur, sed maximè styracis: origani, aut calcis, aut sulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non aduolant.

Tactum communem esse omnibus. CAP. LXXI.

TActus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam & ostreis, & terrestribus vermibus quoque. Existimauerim omnibus sensum & gustatus esse. Cur enim alios alia sapores appetunt? in quo vel præcipua naturæ architectio. Alia dentibus prædantur, alia vnguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excauant, alia sugunt, alia lambunt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, vt rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

Quæ venenis viuant, & quæ terra. CAP. LXXII.

VEnenis capreæ & coturnices (vt diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ouis, spectanda quidem draconum arte. Aut enim solida hauriunt, si iam fauces capiunt, quæ deinde in semet conuoluti frangunt intus, atque ita putamina excutiunt: aut si tenerior est, & catuli adhuc ætas, orbe apprehensa spiræ, ita sensim vehementérque præstringunt, vt amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, sorbeant. Simili modo auibus deuoratis solidis, contentione plumas & ossa reuomunt. Scorpiones terra viuunt. Serpentes, cùm occasio est, vinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & penè nullo cibo, cùm adseruantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui suctu viuentes. Ideo nullum interit fame, aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor, † quæ auiditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edêre, antequàm noceant. Condit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum & satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit: & quod formicis in annum solenne est, his in dies vel horas.

† Melius, Quæ auiditatem naturalẽ sola augent, vt naturalis auiditatis appellatione intelligamus cibi potúsque appetentiã, quæ calore potissimum & sudore excitatur.

De

De cibo & potu quorundam. CAP. LXXIII.

VNum animal digitos habentium herba alitur, lepus: sed & fruge solidipedes, & è bisulcis sues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dentium carniuora sunt omnia. Vrsi & fruge, fronde, vindemia, pomis viuunt & apibus, cancris etiam & formicis. Lupi, vt diximus, & terra in fame. Pecus potu pinguescit: ideo sal illis aptissimus: item veterina, quanquam & fruge & herba, ∴ sed vt bibêre, secedunt. Ruminant, præter iam dicta, syluestrium cerui, cùm à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm stantia, & hyeme magis quàm æstate, septenis ferè mensibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt. In potu, quibus serrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamuis ex alio genere sint. Quibus continui dentes, sorbent, vt equi, boues. 10 Neutrum vrsi, sed aquam quoque morsu vorant. In Africa maior pars ferarum æstate non bibunt, inopia imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si biberint, moriuntur. Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Nanque Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arborum, occultatíque earum ramis, in prætereuntia desiliunt, atque è volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silentio, quàm leuibus vestigiis obrepunt auibus! quàm occulto speculatu in musculos exiliunt! Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

∴ Legêdum, Sed vt bibêre, sic edunt, tradente Aristotele Hist. animal. libr. & ca. 8. vetera na pro aquæ modo, quam hauserunt, pabulum sumere, quæque vberius potarint auidius item vorare.

Quæ inter se dissideant, & quæ inter se conueniant. CAP. LXXIIII.

ERgo & alios quosdam sensus esse, quàm suprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, vnde & affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus loci. Dissident olores & aquilæ: coruus & chlorio, noctu inuicem oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: cornices & noctua: aquilæ & trochilus (si credimus) quoniam rex appellatur auium: noctuæ, & cæteræ minores aues. Rursus cum terrestribus, mustela & cornix: turtur & pyralis: ichneumones vespæ, & phalangia aranei. Aquaticæ, anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus insidiantes. Ægithus auis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos eius dissipat: quod adeò pauet, vt voce omnino rudentis audita, oua eiiciat, pulli ipsi metu cadant. Igitur aduolãs hulcera eius rostro 30 excauat. Vulpes & Nili angues: mustelæ & sues. Æsalon vocatur parua auis, oua corui frangens, cuius pulli infestantur à vulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsámque vellit. Quod vbi viderunt corui, contrà auxiliantur, velut aduersus cõmunem hostem. Et acanthis in spinis viuit: idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ deuorantes. Ægithum verò anthus in tantum, vt sanguinem eorum credant non coire, multísque ob id veneficiis infament. Dissident thoes & leones, & minima æquè ac maxima. Formicosam arborem sorices cauent. Librat araneus se filo in caput serpentis porrectæ sub vmbra arboris suæ: tantáque vi morsu cerebrum apprehendit, vt stridens subinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem desuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci, † merulæ & turdi, cornix & 40 ardeolæ contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe & miluus contra triorchem. Quid, non & affectus indicia sunt etiam in serpẽtibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone seruato, & agnita voce hominis. De aspide miraculum Philarcho reddatur: is enim autor est, cùm ad mensam cuiusdam veniẽs in Ægypto aleretur assiduè, enixam catulos, quorum ab vno filium hospitis interemptum illam reuersam ad cõsuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec posteà in tectum id reuersam.

† Arist. Hist. animal. lib. 9. cap. 1 sic habet. [Greek] Vnde & hic legêdum videtur Merulæ & turtures.

De somno animalium. CAP. LXXV.

SOmni quæstio non obscuram coniectationem habet. In terrestribus, omnia quæ coniuueant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de 50 cæteris dubitant, dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia nõ habent genas:

genas:verùm ipsa quiete cernuntur placida,ceu soporata,neque aliud,quàm caudas,mouentia,& ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis confidentius affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autem piscium in vado, vt manu sæpe tollantur. Nam delphini balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet,quia ne luminibus quidem admotis excitentur.Homo genitus premitur somno per aliquot menses:deinde longior in dies vigilia.Somniat statim infans. Nam & pauore expergiscitur,& suctum imitatur.Quidam verò nunquàm: quibus mortiferum fuisse signum contra consuetudinem somnium,inuenimus exempla. Magnus hic inuitat locus, & diuersis refertus documentis, vtrùmne sint aliqua præscita animi quiescentis:qua fiant 10 ratione,an fortuita res sit,vt pleraque.Et si exemplis agatur, profectò paria fiant. A vino & à cibis proxima,atque in redormitatione vana esse visa,propè conuenit.Est autem somnus nihil aliud , quàm animi in medium sese recessus. Præter hominem somniare equos,canes,boues,pecora,capras,palàm est. Ob hoc creditur & in omnibus , quæ animal pariant.De iis,quæ oua gignunt,incertum est:sed dormire ea,certum. Verùm ad insecta transeamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE
20

LIBER XI.

RESTANT immensæ subtilitatis animalia:quando aliqui ea neque spirare,& sine sanguine esse etiam prodiderunt.

De insectorum genere. CAP. I.

MVlta hæc & multigena,terrestrium volucrúmq; vita. Alia pennata,vt apes:alia vtroque modo,vt formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia:iure omnia insecta appellata ab incisuris,quæ nunc ceruicum loco, nunc pectorum atque alui præ-30 cincta separant membra, tenui modo fistula cohærentia. Aliquibus verò non tota incisura eas ambiente rugas, sed in aluo,aut supernè tantùm,imbricatis flexilibus vertebris,nusquam alibi spectatiore naturæ rerum artificio.

De subtilitate in his naturæ. CAP. II.

IN magnis siquidem corporibus,aut certè maioribus, facilis officina sequaci materia fuit.In his tam paruis,atque tam nullis,quæ ratio,quanta vis,quàm inextricabilis perfectio?Vbi tot sensus collocauit in culice? & sunt alia dictu minora. Sed vbi visum in eo prætendit?vbi gustatum applicauit?vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit?qua subtilitate pennas adnexuit?prælongauit pedum crura?dispofuit ieiunam caueam,vti aluum?auidam sanguinis,& potissimum hu-40 mani sitim accendit?Telum verò perfodiendo tergori,quo spiculauit ingenio? Atque,vt in capaci,cùm cerni non possit exilitas,ita reciproca geminauit arte,vt fodiendo acuminatum pariter,sorbendóque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit?Potissimúmque è ligno cibatum fecit ? Sed turrigeros elephantorum miramur humeros,taurorúmque colla,& truces in sublime iactus, tigrium rapinas,leonum iubas,cùm rerum natura nusquam magis, quàm in minimis , tota sit. Quapropter quæso,ne hæc legentes , quoniam ex his spernunt multa , etiam relata fastidio damnent,cùm in contemplatione naturæ nihil possit videri superuacuum.

Vtrum spirent,an habeant sanguinem. CAP. III.

50 INsecta multi negarunt spirare,idque ratione persuadentes , quoniam visceri interiori nexus spirabilis non inesset.Itaque viuere vt fruges , arboréśque: sed plurimum inter-

n esse,

esse, spiret aliquid, an viuat. Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit nullis carentibus corde atque iecore. Sic nec spirare ea, quibus pulmo desit. Vnde numerosa quæstionum series exoritur. Iidem enim & vocem esse his negant, in tanto murmure apum, cicadarum sono, & aliis quæ suis æstimabuntur locis. Nam mihi cōtuenti se persuasit rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video, cur magis possint non trahere animam talia, & viuere, quàm spirare sine visceribus: quod etiā in marinis docuimus, quamuis arcente spiritum densitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipso spiritu viuentia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamuis non sint membra, quæ velut carina sensus inuehant, esse tamen his auditum, olfactum, gustatum, eximia præterea naturæ dona, solertiam, animum, 10 artem, quis facilè crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, verùm simile quiddam. Vt sepiæ in mari sanguinis vicem atramentum obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic & insectis, quisquis est vitalis humor, hic erit & sanguis, donec existimatio sua cuique sit. Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas iudicare dubias.

De corpore eorum. CAP. IIII.

INsecta, vt intelligi possit, non videntur neruos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, vt quædam marina, nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, neruo mollius, in reliquis partibus siccius veriùs, quàm durius. Et hoc solùm 20 his est, nec præterea aliud. † Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque diuulsis præcipua viuacitas, & partium singularum palpitatio. Quia quæcunque est ratio vitalis, illa nòn certis inest membris, sed toto in corpore, minimè tamen capite: solúmque non mouetur, nisi cum pectore auulsum. In nullo genere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius viuunt diuulsa, vt in scolopendris videmus. Habent autem oculos, prætérque è sensibus tactum atque gustatum: aliqua & odoratum, pauca & auditum.

† Legendum videtur, Nihil intus, nisi intestinū, ad modum paucis replicatū. ex Arist. li. 4. animal. cap. 7. vbi insecta nihil intus habere tradit, præter intestinum, alsoe ad exitum procensum, idq; in plerisque rectum, in paucis verò replicatum.

De apibus. CAP. V.

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succúmque dulcissimum atque subtilissi- 30 mum, ac saluberrimum. † Fauos confingunt & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia priuatim ac duces gregatim: & quod maximè mirum sit, mores habent. Præterea cùm sint neque mansueti generis, neque feri: tamen tanta est natura rerum, vt propè ex vmbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus neruos? quas vires? quos rationi medius fidius viros? hoc certè præstantioribus, quò nihil nouere, nisi commune. Non sit de anima quæstio: constet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest. Æstimemus posteà ingenium.

† Aliàs sic: Fauos confingunt & ceras, mille ad vsus vitæ. Laborem tolerant, &c.

Qui ordo naturæ in eis. CAP. VI.

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuésque, & Aquilonum flatus perferen- 40 dos vires? Sanè & insecta omnia: sed minus diu, quæ parietibus nostris occultata maturè tepefiunt. Circa apes aut temporum locorúmve ratio mutata est, aut errauerunt priores. Conduntur à Vergiliarum occasu, sed latent vltra exortum: adeò non ad veris initium, vt dixere, nec vt quisquam in Italia de alueis existimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores, nullúsque cùm per cælum licuit, otio perit dies. Primùm fauos construunt, ceram fingunt, hoc est, domos cellásque faciūt. Déinde sobolem, posteà mella, ceram ex floribus, melliginem è lacrymis arborum, quæ glutinum pariunt, salicis, vlmi, harundinis, succo, gummi, resina. His primùm aluearium ipsum intus totum, vt quodam tectorio, illinunt, & aliis amarioribus succis contra aliarum bestiolarum auiditates: id se facturas consciæ, quod concupisci possit. His déinde fores quoque latio- 50 res circumstruunt,

De

De vocabulis operis. CAP. VII.

PRima fundamenta commosin vocant periti, secunda pissoceron, tertia propolin, inter coria ceráſque, magni ad medicamina vſus. Commosis cruſta eſt prima, saporis amari. Pissoceros ſuper eam venit, picantium modo † ceu dilutior ceræ: initium plerunq; è mitiore gummi. Propolis, craſſioris iam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, ſed fauorum ſtabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum graui, vt qua pleríque pro galbano vtantur. Præter hæc conuehitur erithace, quam aliqui ſandaracham, alij cerinthum vocant. Hic erit apum, dum operantur, cibus, qui ſæpe inuenitur in fauorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis. Gigni-10 tur autem rore verno, & arborum ſucco, gummi modo, Africi minor, Auſtri flatu nigrior, Aquilonibus melior & rubẽs, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem eſſe dicit, futuræ meſſis indicium: ſed nemo præter eum.

† Pintianus ex Hiſpanicis codicibus ſic emendat ſe Pissoceron... Piſſoceros ſuper eam venit, picantium modo, ceu dilutior cera, è vitiũ populorũmque mitiore gummi.

Ex quibus floribus opera fiant. CAP. VIII.

CEras ex omnium arborum ſatorúmque floribus confingunt, excepta rumice & chenopode. Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & ſpartum, quippe cùm in Hiſpania multa in ſpartariis mella herbam eam ſapiant. Falsò & oleas excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certum eſt. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus, inſidunt. Operantur intra ſexaginta paſſus. Et ſubinde conſumptis in proximo floribus, ſpeculatores ad pabu-20 la vlteriora mittunt. Noctu deprehenſæ in expeditione excubant ſupinæ, vt alas à rore protegant.

De amatoribus earum. CAP. IX.

NE quis miretur amore earum captos, Ariſtomachum Solenſem duodeſexaginta annis nihil aliud egiſſe: Philiſcum verò Thaſium in deſertis apes colentem Agrium cognominatum: qui ambo ſcripſere de his.

Ratio operis. CAP. X.

RAtio operis hæc: interdiu ſtatio ad portas more caſtrorum, noctu quies in matutinum, donec vna excitet geminò aut triplici bombo, vt buccino aliquo. Tunc vniuerſæ prouolant, ſi dies mitis futurus eſt. Prædiuinant enim ventos imbréſque, & tunc ſe 30 continent tectis. Itaque temperie cæli (& hoc inter præſcita habẽt) cùm agmen ad opera proceſſit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttáſque lanugine totius corporis. Quibus eſt earum adoleſcentia, ad opera exeunt, & ſuprà dicta conuehunt: ſeniores intus operantur. Quæ flores comportant, prioribus pedibus femina onerant, propter id natura ſcabra, pedes priores roſtro: totæque onuſtæ remeant ſarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ aut quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuiſa. Aliæ ſtruunt, aliæ poliunt, aliæ ſuggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum eſt. Neque enim ſeparatim veſcuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. † Struunt orſa ea concameratione alueí, texúmque vel vſque ad ſumma tecta deducunt, limitibus binis circa ſingulos arcus, vt aliis intrent, aliis exeant. Faui ſuperiore parte affixi, & pau-40 lulum etiam lateribus ſimul hærent & pendent vnà. Alueum non contingunt, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popoſcit alueus: aliquando & duorum generum, cùm duo examina concordibus populis diſſimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à ſolo fornicatis, ne deſit aditus ad farciendum. Primi ferè tres verſus inanes ſtruuntur, ne promptum ſit quod inuitet furantem. Nouiſſimi maximè implentur melle: ideóque auerſo alueo faui eximuntur. Gerulæ ſecundos flatus captant. Si coorta tur procella, apprehenſi ponduſculo lapilli ſe librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta verò terram volant in aduerſo flatu vepribus hebetato. Mira obſeruatio operis. Ceſſantium inertiam notant, caſtigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæque inter opera ſpurcitiæ iacent. Quin & excre-50 menta operantium intus, ne longiùs recedant, vnum congeſta in locum, turbidis diebus, & operis otio egerunt. Cùm aduesperaſcit, in alueo ſtrepunt minus ac minus, donec vna

† Melius ſic: Struunt orſæ à concameratione aluei, texúmque vel vſque ad ima telas deducũt. Sumptus eſt enim hic locus ex Ariſtot. Hiſt. anim. lib. 9. capite 40. vbi ſic habet: [illegible]

circumuolet eodem, quo excitauit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. Tunc repentè omnes conticescunt.

De fucis. CAP. XI.

DOmos primùm plebeis exædificant, deinde regibus. Si speratur largior prouentus, adiiciuntur contubernia & fucis. His cellarum minimæ, sed ipsi maiores apibus. Sunt autem fuci, sine aculeo, velut imperfectæ apes, nouissimæque à fessis & iam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, & quasi seruitia verarum apum. Quamobrem imperát iis, primósque in opera expellunt, tardantes sine clementia puniunt. Neq; in opere tantùm, sed in fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certè quò maior fuerit multitudo, eò maior fiet examinum prouentus. Cùm mella cœperunt maturescere, abigunt eos: multæque singulos aggressæ trucidant. Nec id genus, nisi vere, conspicitur. Fucus ademptis alis in alueum reiectus, ipse cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in vna parte aluei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimatur, non gignuntur soboles. Sexangulæ omnes cellæ, à singulorum pedum opere. Nihil horum stato tempore, sed rapiunt diebus serenis munia. Et melle vno alteróve ad summum die cellas replent.

Quæ natura mellis. CAP. XII.

VEnit hoc ex aere, & maximè siderum exortu, præcipuéque ipso Sirio explendescente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu sublucanis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur: ac si qui matutino sub dio fuere, vnctas liquore vestes, capillúmque concretum sentiunt. Siue ille est cæli sudor, siue quædam siderum saliua, siue purgantis se aeris succus: vtinámque esset & purus ac liquidus, & suæ naturæ, qualis defluit primò: nunc verò è tanta cadens altitudine, multúmque, dum venit, sordescens, & obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus, & in vtericulos congestus apum (ore enim vomunt) ad hæc succo florum corruptus, & alueis maceratus, totiésque mutatus, magnam tamen cælestis naturæ voluptatem affert.

Quæ optima mella. CAP. XIII.

IBi optimus semper, vbi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ, Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna insula. Est autem initio mel, vt aqua, dilutum, & primis diebus feruet, vt mustum, séque purgat: vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, quæ feruoris ipsius spuma concrescit. Sorbetur optimum, & minimè fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum foliis.

Quæ genera mellis in singulis. CAP. XIIII.

SVmma quidem bonitatis natione constat (vt suprà diximus) pluribus modis. Alibi enim faui cera spectabiles gignuntur, vt in Pelignis, Sicilia: alibi mellis copia, vt in Creta, Cypro, Africa: alibi magnitudine, vt in Septentrionalibus, viso iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunque tamen tractu terna sunt mellis genera. Vernum, ex floribus constructo fauo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, vt largo alimento valida exeat soboles. Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna sequatur vbertas magnorum siderum exortu. Præterea solstitio, cùm thymum & vua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Est autem in eximendis fauis necessaria dispensatio, quoniam inopia cibi desperant, moriuntúrque aut effugiunt: contrà copia ignauiam affert: ac iam melle, non erithace, pascuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia x i i. partem apibus relinquunt. Dies status inchoandi, vt quadam lege naturæ, si scire aut obseruare homines velint, x x x. ab educto examine: feréque Maio mense includitur hæc vindemia. Alterum genus est mellis æstiui, quod ideo vocatur horæum, à tempestiuitate præcipua, ipso Sirio explendescente post solstitium diebus x x x. ferè. Immensa circa hoc † subtilitas naturæ mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Nanque ab exortu sideris cuiuscunque, sed nobilium maximè, aut cælestis arcus, si non sequantur imbres,

† sublimitas.

imbres,sed ros tepescat. Solis radiis,medicamenta,non mella,gignuntur,oculis,hulceribus,internísque visceribus dona cælestia. Quòd si seruetur hoc Sirio exoriente, casúque congruat in eundem diem,vt sæpe,Veneris,aut Iouis,Mercuriíve exortus, non alia suauitas,vísque mortalium malis à morte vocandis,quàm diuini nectaris,fiat.

Quomodo probentur mella. CAP. XV.

MEl plenilunio vberiùs capitur,serena die pinguiús. In omni melle,quod per se fluit, vt mustum oleúmque, appellatúrque acœton, maximè laudabile est. Æstiuum omne rutilum,vt diebus confectum siccioribus. Aptissimum existimatur è thymo,coloris aurei,saporis gratissimi,quod fit palàm doliolis,pingue,marino è rore spissum. Quòd 10 concrescit autem,hoc minimè laudatur. Thymosum non coit, & tactu prætenuia fila mittit:quod primum grauitatis argumentum est. Abrumpi statim & resilire guttas, vilitatis indicium habetur. Sequẽs probatio,vt sit odoratum,ex dulci acre,glutinosum, perlucidum. Æstiua mellatione decimam partem † Thasio Dionysio apibus relinqui placet, si pleni fuerint aluei:si minus,pro rata portione:aut si inanes,omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici signum dedere initium Caprificialem diem Vulcano sacrum.

† Cassio, legendum, non Thasio, tum ex vetusto codice, tum ex Varrone in principio operis de Re rustic. vbi & Vticam patriam ei assignat, Magonémq; ab eo versum asserit: quod & Plin. lib. I. tradit in autorum catalogo.

De tertio genere mellis,& quomodo apes probentur. CAP. XVI.

TErtium genus mellis,minimè probatum,sylucstre, quod ericæum vocant. Conuchitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in syluis, ob id harenoso simile. Gignitur id maximè Arcturi exortu à pridie Idus Septemb. Quidam æstiuam mel-20 lationem ad Arcturi exortum proferunt,quoniã ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies XIIII. & ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum diebus XLVIII. plurima sit erice. Athenienses tetralicem appellant,Eubœa sisaram, quam putant apibus esse gratissimam,fortassis quia nulla tunc alia sit copia. Hæc ergo mellatio fine vindemiæ & Vergiliarum occasu,Idibus Nouemb. ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet,& semper eas partes fauorum,quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus LX. somno aluntur sine vllo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: sed etiam tunc alueo se continent,seruatósque in id tempus cibos repetunt. In Italia verò hoc idem à Vergiliarum exortu faciunt, & in eum dormiunt. Aluecos quidam in eximendo melle expendunt,ita diribentes quantum 30 relinquant. Æquitas siquidem etiam in eis obstringitur: ferúntque societate fraudata alueos mori. In primis ergo præcipitur vt lauti puríque eximant mella. Et furem mulierúmque menses odêre. Cùm eximuntur mella,apes abigi fumo vtilissimum, ne irascantur,aut ipsæ auidè vorent. Fumo crebriore etiã ignauia earum excitatur ad opera. Nam nisi incubauere,fauos liuidos faciunt. Rursus nimio fumo inficiuntur: quarum iniuriam celerrimè sentiunt mella,vel minimo cõtactu roris acescentia. Et ob id inter genera seruatur,quod acapnon vocant. Album mel non fit,quod bithymum est,sed oculis & hulceribus aptissimum existimatur. Fœtus quonam modo progenerarent, magna inter eruditos & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus visus est nunquàm. Plures existimauere oportere confici floribus compositis aptè atque vtiliter. Aliqui coitu vnius,qui rex in 40 quoque appellatur examine. Hunc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo non edit:apésque reliquas,tanquàm marem fœminas,comitari, non tanquàm ducem:quam probabilem aliâs sententiam fucorum prouentus coarguit. Quæ enim ratio,vt idem coitus alios perfectos,imperfectos generet alios? Propior vero prior existimatio fieret,ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in extremis fauis apes grandiores:quæ cæteras fugant. Oestrus vocatur hoc malum: quonam modo nascens,si ipsæ fingunt? Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod exclusum est,primùm vermiculus videtur candidus, iacens transuersus, adhæréntque ita vt pascere videatur. Rex statim mellei coloris,vt electo flore ex omni copia factus,neque vermiculus, sed statim penniger. Cætera turba cùm formam capere cœ-50 pit,nymphæ vocantur:vt fuci,sirenes,aut cephenes. Si quis alterutris capita demat,priùs quàm pennas habeant,pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tẽpore procedente instil-

lant cibos,atque incubant,tum maximè murmurantes caloris(vt putant)faciendi gratia, necessarij excludendis pullis,donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ouorum modo,vniuersum agmen emergat.Spectatum hoc Romæ consularis cuiusdam suburbano,alueis cornu laternæ translucido factis.Fœtus intra x l v. diem peragitur. Fit in fauis quibusdam,qui vocatur clerus,amaræ duritia ceræ, cùm fœtum inde non eduxere morbo aut ignauia,aut infœcunditate naturali.Hic est abortus apum.Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus:regémque iuuenem æqualis turba comitatur.Reges plures inchoantur,ne desint.Posteà ex his soboles cùm adulta esse cœpit,concordi suffragio deteriores necant,ne distrahant agmina.Duo autem genera eorum melior,rufus,quàm niger variúsque. Omnibus forma semper egregia,& duplo quàm cæteris maior,pennæ breuiores,crura recta,ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multùm etiam nitore à vulgo differunt.

Quæ regiminis ratio. CAP. XVII.

Quærat nunc aliquis,vnúsne Hercules fuerit,& quod Liberi patris sepulcrum,& reliqua vetustatis situ obruta. Ecce in re parua,villísque nostris annexa,cuius assidua copia est,non constat inter autores : rex nullúmne solus habeat aculeum,maiestate tantùm armatus : an dederit eum quidem natura , sed vsum eius illi tantùm negauerit.Illud constat, imperatorem aculeo non vti. Mira plebei circa eum obedientia. Cùm procedit,vna est totum examen, circáque eum conglobatur,cingit,protegit,cerni non patitur.Reliquo tempore cùm populus in labore est, ipse opera intus circuit similis exhortanti,solus immunis. Circa eum satellites quidam lictorésque, assidui custodes autoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multò intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus strepête,apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet,non fugiet examen. Cùm processere,se quæque proximam illi cupit esse,& in officio conspici gaudet. Fessum humeris subleuant : validiùs fatigatum ex toto portant.Siqua lassata defecit,aut fortè aberrauit,odore persequitur.Vbicunque ille consedit,ibi cunctarum castra sunt. Tunc ostenta faciunt priuata ac publica , vua dependente in domibus templísve, sæpè expiata magnis euentibus. Sedere in ore infantis tum etiam Platonis,suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedère in castris Drusi imperatoris , cùm prosperrimè pugnatum apud Arbalouem est , haudquaquam perpetua aruspicum coniectura , qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen : amisso dilabitur , migrátque ad alios. Esse vtique sine rege non possunt.Inuitæ autem interimunt eos,cùm plures fuere, potiúsque nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur : tunc & fucos abigunt. Quanquam de his video dubitari,propriúmque iis genus esse aliquos existimare,sicut furibus , grandissimis inter illas , sed nigris,latáque aluo : ita appellatis,quia furtim deuorent mella.Certum est,ab apibus fucos interfici. Vtique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur,in quæstione est. Humido vere melior fœtus , sicco mel copiosius. Quòd si defecerit alicuius aluei cibus,impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contrà dirigunt aciem : & si custos adsit,alterutra pars,quæ sibi fauere sentit, non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis,eásque acies contrarias duo imperatores instruunt,maximè rixa in conuehendis floribus exorta , & suos quibusque euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur verò lacte vel aqua mulsa.

De genere apum,& quæ inimica apibus. CAP. XVIII.

Apes sunt & rusticæ syluestrésque,horridæ aspectu,multò iracundiores,sed opere ac labore præstantes.Vrbanarum duo genera:optimæ breues,variæque,& in rotunditatem côpactiles:deteriores longæ,& quibus similitudo vesparum:etiamnum deterrimæ ex iis pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ,quæ bis in mense mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluuium duo genera:aliarum,quæ in arboribus mellificant:aliarum, quæ sub terra,et triplici cerarũ ordine vberrimi prouentus. Aculeum apibus natura dedit ventri

ventri consertum. Ad vnum ictum hoc infixo, quidam eas statim emori putant. Aliqui, non nisi intantum adacto vt intestini quippiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, pariterque & nocere & prodesse desinere. Est in exemplis, equos ab iis occisos. Odere fœdos odores, procúlque fugiunt, sed & infectos. Itaque vnguenta redolentes infestant, ipsæ plurimorum animalium iniuriis obnoxiæ. Impugnant eos naturæ eiusdem degeneres vespæ atque crabrones, & è culicum genere qui vocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Insidiatur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum, cùm sobolem faciunt. Nec hæ tantum, quæ
10 stagna riuósque obsident, verùm & rubetæ veniunt vltrò, adrepentésque foribus per eas sufflantad hoc prouolant, confestímque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficilè se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxta coquat, exanimantur. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cùm ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos ministrant, ct iis defunctas progerunt, funerantiúmque more comitantur exequias. Rege peste consumpto, mœret plebs ignauo dolore, nó cibos conuehit, non procedit: tristi tantùm murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deductæ multitudini: aliàs spectantes exanimē, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

De morbis apum. CAP. XIX.

20 Sunt & operis morbi: cùm fauos non explent, cleron vocant. Item blapsigoniam, si fœtum non peragant. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno pulsat ictu inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hostiles, cùm præualuere vt intexant, enecant alueos. Papilio etiam hic ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolitans, pestifer, nec vno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: filis etiam araneosa, quacunque incessit, alarum maximè lanugine obtexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. Infestat & auiditas pastus nimia florum satietate, verno maximè tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantùm, sed omnia insecta exanimantur, præcipuè si capite vncto in Sole ponantur. Aliquando & ipsæ contrahunt mortis sibi causas, cùm senfere eximi mella auidè
30 vorantes. Cæterò præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces, non secus ac pigras & ignauas, proturbent. Nocent & sua mella ipsis, illitæque ab aduersa parte moriuntur. Tot hostibus, tot casibus, & quota portione eorum commemoratatam munificum animal expositum est. Remedia dicemus suis locis: nunc enim sermo de natura est.

De continendis apibus, & quomodo reparentur.

CAP. XX.

Gaudent plausu atque tinnitu æris, eóque conuocantur. Quò manifestum, auditus quoque inesse sensum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni, exercitationem tum solennem habent: spatiantéque in aperto, & in altum datæ gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longissima, vt prosperè inimica ac fortuita ca-
40 dant, septenis annis vniuersa. Alueos nunquam vltra decem annos durasse proditur. Sunt qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur, deinde Sole verno torreantur, ac ficulneo cinere toto die foueantur, putent reuiuiscere. In totum verò amissas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum corpore exanimato, sicut equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabæos, mutâre natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura, quæ apibus.

† Melius, è cortice & araneis: adstipulante Aristo. lib 5 Histor. animal. cap. 23 vbi crabrones ait fauos suos cõficere ... hoc est, è corticea & araneosa materia.

De vespis, & crabronibus. CAP. XXI.

Vespæ in sublimi è luto nidos faciunt, & in iis ceras: crabrones in cauernis, ac sub terra. Et horum omnium sexangulæ cellæ, cætera autem † è cortice & harena. Fœtus
50 ipse inæqualis vt barbaris, alius euolat, alius in nympha est, alius in vermiculo. Et autumno, non vere omnia ea. Plenilunio maximè crescunt. Vespæ, quæ ichneumones vocantur

tur(sunt autem minores,quàm aliæ)vnum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum,& in nidos suos ferunt: deinde illinunt, & ex iis incubando suum genus procreant. Præterea omnes carne vescuntur, contrà quàm apes,quæ nullum corpus attingunt. Sed vespæ muscas grandiores venantur: & amputato iis capite,reliquum corpus auferunt.Crabronum sylvestres, in arborum cauernis degunt:hyeme, vt cætera insecta conduntur:vita bimatum non transit. Ictus eorum haud temerè sine febri est. Autores sunt,ter nouenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mitiores videntur,duo genera:opifices minores corpore,qui moriuntur hyeme:matres,quæ biennio durant: hæ & clementes.Nidos vere faciunt ferè quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis eductis, alios deinde nidos maiores fingunt,in quibus matres futuras producant.Iam tum opifices funguntur munere,& pascunt eas. Latior matrum species: dubiúmque an habeant aculeos,quia non egrediuntur.Et his sui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad hyemem decidere aculeos.Nec crabronum autem,nec vesparum generi reges aut examina: sed subinde renouatur multitudo sobole.

De bombycibus,& bombylio,& necydalo,& quis primus bombycinam vestem inuenerit. CAP. XXII.

QVartum inter hæc genus est bombycum,in Assyria proueniens, maius quàm suprà dicta.Nidos luto fingunt,salis specie,applicatos lapidi,tanta duritia,vt spiculis perforari vix possint. In iis & ceras largius, quàm apes, faciunt,deinde maiorem vermiculum.Et alia horum origo † è grandiore vermiculo, gemina protendens sui generis cornua. Hi erucæ sunt. Fit deinde,quod vocatur bombylius:ex eo necydalus,ex hoc in VI. mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad vestem luxúmque fœminarum,quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri,rursúsque texere inuenit in Ceo mulier Pamphila † Latoi filia,non fraudanda gloria excogitatæ rationis, vt denudet fœminas vestis.

†Ordo verborum videtur hic [illegible] è grandiore vermiculo, gemina protendente cornua, sui generis [illegible] erucæ sunt &c. vide Aristot. lib. 5. histor. animal. cap. 19

† Arist. habet Plateæ [illegible] histor. animal. cap. 19.

De bombyce Coa. CAP. XXIII.

BOmbycas & in Co insula nasci tradunt, cupressi,terebinthi,fraxini,quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante.Fieri autem primò papiliones paruos nudósque,mox frigorum impatientia villis inhorrescere,& aduersum hyemem tunicas sibi instaurare densas,pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera. Hanc ab his cogi subigíque vnguium carminatione,mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Posteà apprehensam corpori inuolui nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibúsque vasis tepore & furfurum esca nutriri:atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quæ verò cœpta sint lanificia,humore lentescere,mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has vestes vsurpare etiam viros,leuitatem propter æstiuam.In tantum à lorica gerenda discessere mores,vt oneri sint etiam vestes. Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.

De araneis,& generatione eorum. CAP. XXIIII.

ARaneorum his non absurdè iungatur natura, digna vel præcipua admiratione. Plura autem sunt genera,nec dictu necessaria in tanta notitia.Phalangia ex his appellantur,quorum noxij morsus,corpus exiguum,varium,acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species,nigri,prioribus cruribus longissimis.Omnibus internodia terna in cruribus.Luporum nomine minimi non texunt. Maiores in terra cauernis exigua vestibula præpandunt. Tertium eorundem genus erudita operatione conspicuum.Orditur telas,tantíque operis materiæ vterus ipsius sufficit: siue ita corrupta alui natura stato tempore(vt Democrito placet)siue est quædam intus lanigera fertilitas:tam moderato vngue,tam tereti filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere vsus. Texere à medio incipit,circinato orbe subtegmina adnectens:maculásque paribus semper interuallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas scutulato rete grassantes? quàm non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipsa per se tenax ratio tramæ?

quàm

quàm laxus ad flatus, non ad respuenda, quæ veniant, sinus: derelicta lasso prætenti summa parte, vt arbitrari licet illa quæ difficilè cernuntur: atq; vt in plagis lineæ ostensæ præcipitant in sinum? Specus ipse qua concameratur architectura? & contra frigora, quanto villosior? quàm remotus à medio, aliúdq; agenti similis? inclusus verò sic, vt sit, nec ne, intus aliquis, cerni non possit? Age, firmitas quanta irrumpentibus ventis? qua puluerũ mole degrauante? Latitudo telæ sæpè inter duas arbores, cùm exercet artem & discit texere: longitudo fili à culmine, ac rursus à terra per illud ipsum velox reciprocatio: subítque pariter ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad cursum? licet extrema hæreat plaga, semper in medium currit: quia sic maximè totum concutiendo implicat. Scissa protinus reficit, ad polituram sarciens. Nanque & lacertarum catulos venantur: † hos primùm tela inuoluentes, & tunc demum labra vtraque morsu apprehendentes, amphitheatrali spectaculo cùm contigit. Sũt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas suas altiùs tollunt. Iidem sereno non texunt, nubilo texunt. Ideóque multæ araneæ imbrium signa sunt. Fœminã putant esse quæ texat, marem qui venatur: ita paria fieri merita coniugio. Aranei conueniunt clunibus: pariunt vermiculos ouis similes. Nam nec horum differri potest genitura, quoniam insectorum vix vlla alia narratio est. Pariunt autem oua ea in telas, sed sparsa, quia saliunt, atque ita emittunt. Phalangius tantùm in ipso specu incubat magno numero: qui vt emerserit, matrem cõsumit, sæpè & patrem: adiuuat enim incubare. Pariunt autem & † tricenos, cæteræ pauciores. Et incubant triduo. Consummantur aranei quater septenis diebus.

† Lege, ore pi muscela inuol uentes. ex Arist. Hist. animal. 9. ca. 27.

† Melius, trecenos sunt recentos ex eodem Arist. loco citato.

De scorpionibus. CAP. XXV.

SImiliter his & scorpiones terrestres, vermiculos ouorum specie pariunt, similitérque pereunt: pestis importuna veneni serpentium, nisi quòd grauiore supplicio lenta per triduum morte conficiunt, virginibus letali semper ictu, & fœminis ferè in totũ: viris autem matutinò, exeuntes cauernis, priùs quàm aliquo fortuito ictu ieiunium egerant venenum. Semper cauda in ictu est: nullóque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit & obliquo ictu & inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus autor est, in nouem genera descriptis, per colores maximè superuacuos quoniam non est scire, quos minimè exitiales prædixerit. Geminos quibusdam aculeos esse, maresque sæuissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & lõgitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus. Itémque cùm sitiunt, inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia sæuiora esse. Pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ volucre etiam Austri faciunt, pandentibus brachia, vt remigia subleuantes. Apollodorus idem, planè quibusdam inesse pennas tradit. Sæpe Psylli, qui reliquarum venena terrarum inuehentes, quæstus sui causa peregrinis malis impleuere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed viuere intra Siculi cæli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multísque aliis in locis, vt circa Pharum in Ægypto. † In Scythia interimunt etiam sues, alioquin viuaciores contra venena talia: nigras quidem celeriùs, si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in vino. Magnam aduersitatem oleo mersis & stellionibus putant esse, innocuis dũtaxat iis, qui & ipsi carent sanguine, lacertarum figura. Atque scorpiones in totũ nulli nocere, quibus non sit sanguis. Quidam & ab ipsis fœtũ deuorari arbitrantur. Vnũ modò relinqui solertissimum, & qui se ipsius matris clunibus imponendo, tutus & à cauda & à morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum vltorem, qui postremò genitores supernè conficiat. Pariuntur autem vndeni.

† Legendum; In Caria, ex Græcis Arist. cod. lib. 8. Hist. anim. cap. 28. Nam in Scythiæ frigoribus scorpiones gigni, non sit verisimile.

De stellionibus, & cicadis. CAP. XXVI.

CHamæleonum stelliones quodammodo naturam habent, rore tantùm viuẽtes, prætérque araneis. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proueniunt, & nouissimè pereunt: sunt autem mutæ. Sequens est volatu rara. Quæ canunt, vocãtur achætæ: & quæ minores ex eis sunt, tettigoniæ: sed illæ magis canoræ. Mares canũt in vtroque genere: fœminæ silent. gentes vescuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus

abundantibus. Ante coitum mares præferút, à coitu fœminas, ouis earum correptis quæ sint candida. Coitus supinis. Asperitas præacuta in dorso, qua excauant fœturæ locum in terra. Fit primò vermiculus, dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia euolant, noctu semper: primùm nigræ atque duræ. Vnum hoc ex iis quæ viuunt, & sine ore est. Pro eo quiddam aculeatum linguis simile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum: hoc canunt achetæ, vt diximus. De cætero in ventre nihil est. Excitatæ cùm subuolant, humorem reddunt: quod solum argumentum est rore eisdem ali. Iisdem solis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, vt si quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, transeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: surculariam, quæ sit grandior: frumentariam, quam alij auenariam vocant. Apparet enim simul cum frumentis arescentibus. 10

Cicadæ vbi non sint, & vbi mutæ. CAP. XXVII.

CIcadæ non nascuntur in raritate arborum: idcirco sunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut vmbrosis nemoribus. Est quædam & iis locorum differentia. In Milesia regione paucis sunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro silent omnes: vltra flumen in Locrensi canunt. Pennarum illis natura quæ apibus, sed pro corpore amplior.

De pennis insectorum. & scarabæorum generibus. CAP. XXVIII.

INsectorum quædam binas gerunt pinnas, vt muscæ: quædam quaternas, vt apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habent, quæ aculeis in aluo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis aduolat pennis. Illis enim vltionis causa datum est, his auiditatis. Nullis eorum pennæ renascuntur auulsæ. Nullum, cui aculeus in aluo, bipenne est. Quibusdam pennarum tutelæ crusta superuenit, vt scarabæis, quorum tenuior fragiliórque penna. His negatus aculeus: sed in quodam genere eorum grandi cornua prælonga, bisulcis dentata forcipibus, in cacumine, cùm libuit, ad morsum coeuntibus, infantium etiam remediis ex ceruice suspenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rursus eorum genus, qui è fimo ingentes pilas auersi pedibus volutant, paruósque in iis contra rigorem hyemis vermiculos fœtus sui nidulantur. Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. Alij focos & prata crebris foraminibus excauant, nocturno stridore vocales. Lucent ignium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc verò compressu obumbratæ, non ante matura pabula, aut post defecta conspicuæ. Econtrario tenebrarum alumna blattis vita, lucémque fugiunt, in balineis maximè humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes scarabæi tellurem aridam, fauósque paruæ ac fistulosæ modo spongiæ, medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus est paruus, in quo vnum hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethrus appellatus. Pennæ insectis omnibus sine scissura: nulli cauda, nisi scorpioni. Hic eorum solus & brachia habet, & in cauda spiculum. Reliquorum quibusdam aculeus in ore, vt asilo, siue tabanum dici placet: item culicibus, & quibusdam muscis. Omnibus autem his in ore & pro lingua sunt hi aculei. Quibusdam hebetes, neque ad punctum, sed ad suctum, vt muscarum generi, in quo lingua euidens fistula est. Nec sunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, vt papilionibus. Quædam insecta carent pennis, vt scolopendræ. Insectorum pedes quibus sunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, vt locustis. 20 30 40

De locustis. CAP. XXIX.

HÆ pariunt, in terram demisso spinæ caule, oua condensa, autumni tempore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequenti anno exitu veris emittunt paruas, nigrantes, & sine cruribus, pennísque reptantes. Itaque vernis aquis intereunt oua: sicco vere maior prouentus. Alij duplicem earum fœtum, geminúmque exitum tradunt. Vergiliarum exortu parere: deinde ad Canis ortum obire, & aliâs renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres, cùm pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces innascente, 50

qui

qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam friuola ratione morientes, serpentem, cùm libuit, necant singulæ, faucibus eius apprehensis mordicus. Non nascuntur, nisi in planis & rimosis locis. In India ternûm pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & fœminibus serrarum vsum præbere, cùm inaruerint. Est & alius earum obitus. Gregatim sublatæ vento in maria aut stagna decidunt. Fortè hoc casúque euenit, non (vt prisci existimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum iræ pestis ea intelligitur. Nanque & grandiores cernuntur, &
10 tanto volant pennarum stridore, vt aliæ alites credantur: Solémque obumbrant, solicitè suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquàm parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, diráque messibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morsu erodentes, & fores quoque tectorum. Italiam ex Africa maximè coortæ infestant, sæpè populo ad Sibylina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam est ter anno debellandi eas, primò oua obterendo, deinde fœtum, postremò adultas: desertoris pœna in eum, qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, aduerso volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum.
20 Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eósque inter se terendo stridorem edere, circa duo æquinoctia maximè, sicut cicadæ circa solstitium. Coitus locustarum, qui & insectorum omnium quæ coeunt, marem portante fœmina, in eum fœminarum vltimo caudæ reflexo, tardóque digressu. Minores autem in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis nostratibus. CAP. XXX.

Plurima insectorum vermiculum gignunt. Nam & formicæ similem ouis vere: & hæ communicantes laborem, vt apes sed illæ faciunt cibos, hæ condunt. Et si quis comparet onera corporibus earū, fateatur nullis portione vires esse maiores. Gerunt ea mor
30 su. Maiora auersæ postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condūt, ne rursus in fruges exeant è terra. Maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atque siccant. Operantur & noctu plena Luna. Eædem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso conuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quàm diligens cum obuiis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque assiduitas. Sepeliuntur inter se viuentium solæ, præter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. CAP. XXXI.

40 Indicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerunt terræ, in regione septentrionalium Indorum, qui Dardæ vocantur. Ipsis color felium, magnitudo Ægypti luporum. Erutū hoc ab iis tempore hyberno, Indi furantur æstiuo feruore, cōditis propter vaporem in cuniculos formicis: quæ tamen odore sollicitatæ prouolant, crebróque lacerant, quamuis prævelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritásque est cum amore auri.

De diuersitate insectorum. CAP. XXXII.

Mvlta autem insecta & aliter nascuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic rhaphani folio primo vere, & spissatus Sole in magnitudinem milij cogitur. Inde porrigitur vermiculus paruus, & triduo mox erucæ quæ adiectis diebus accrescit, immobilis, du-
50 ro cortice ad tactum tantum mouetur aranei. † Hæc eruca, quam chrysalidem appellāt, rupto deinde cortice volat papilio.

† Distinctio collocada videtur post verbum Mouetur. Reliqua sunt mutilata & ve palā fit ex Arist. de animal lib. 5. cap. 19. vbi sic habet. [illegible]

De animalibus in ligno, & ex ligno nascentibus. CAP. XXXIII.

SIc quædam ex imbre generantur in terra, quædam & in ligno. Nec enim cossi tantùm in eo, sed etiam tabani ex eo nascuntur, & alia, vbicunque humor est nimius: sicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum, aliquando & pluriùm longitudine. Iam in carne exanimi, & viuentium quoque hominum ∴ capillo, qua fœditate & Sylla dictator, & Alcmã ex clarissimis Græciæ Poetis, obiere. Hoc quidem & aues infestat: phasianas verò interimit, nisi puluerantes sese. Pilos habentium asinum tantùm immunem hoc malo credunt, & oues. Gignuntur autem & vestis genere, præcipuè lanicio interemptarum à lupis ouium. Aquas quoq; quasdam, quibus lauamur, fertiliores eius generis, inuenio apud autores. Quippe cùm & ceræ id gignant, quod animalium minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus aridi soli, posteriorum crurum lasciuia perauristarum. Alia puluere humido in cauernis, volucria.

∴ Capillo, redundat: vt facile est animaduertere ex iis, quæ de Syllæ & Alcmanis exitu subiungit.

De animali, cui cibi exitus non est. CAP. XXXIIII.

EST animal eiusdem turpitudinis, infixo semper sanguini capite viuens, atque ita intumescens, vnum animalium cui cibi non sit exitus: dehiscitque nimia satietate, alimento ipso moriens. Nunquàm hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solùm. Aeque est mira sanguinis & hirudinum generi in palustri aqua sitis. Namque & hæ toto capite conduntur. Est & volucre canibus peculiare suum malum, aures maximè lancinans, quã defendi morsu non queunt. 10

De tineis, & culicibus. CAP. XXXV.

IDem puluis in lanis & veste tineas creat, præcipuè si araneus vnà includatur. Sitit enim & omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis nascitur. Est earum genus tunicas suas trahentum quo cochleæ modo. Sed harum pedes cernuntur. Spoliatæ expirant. Si accreuere, faciunt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & pyri, & peuces, & cynacanthæ, & rosæ. Venenum hoc remedia secum habet. Alæ medentur: quibus demptis, letale est. Rursus alia genera culicum acescens natura gignit. † Quippe cùm & in niue candidi reperiantur, & vetustiore vermiculi: in media quidem altitudine rutili (nam & ipsa nix vetustate rubescit) hirti pilis, grandiores torpentésque. 30

† Contra Arist. lib. & cap. citatis: I vetustiore niue vermiculos nasci scribit rutilos & hirtos: in media autem candidos, & grãdiores vtrosque torpentes & non nisi difficulter sese mouẽtes. Ex quo palã fit, locũ hunc insigniter esse deprauatum, verborúmq; ordinẽ miriũ in modũ confusum.

De pyrali, siue pyrausta. CAP. XXXVI.

GIgnit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus ex medio igni, maioris muscæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, à quibusdam pyrausta. Quandiu est in igne, viuit: cùm euasit longiore paulò volatu, emoritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa solstitium defert acinorũ effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes suprà dicti modo, nec vltrà vnum diem viuit, vnde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarii sunt numeri, culici & vermiculo ter septeni, corpus parientibus quater septeni. Mutationes & in alias figuras transitus, trinis aut quadrinis diebus. Cætera ex his pennata, autumno ferè moriuntur: tabani quidem etiam cæcitate. Muscis humore exanimatis, si cinere condantur, redit vita. 40

Historia naturæ animalium per singula membra.

CAP. XXXVII.

NVnc per singulas corporis partes, præter iam dicta, membratim tractetur historia. Caput habent cuncta, quæ sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diuersi quidem generis: Phœnici plumarum serie, è medio eo exeunte alio ex alio: pauonibus crinitis arbusculis, stymphalides cirro: phasianæ corniculis: præterea paruæ, quæ ab illo galerita appellata quondam, postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem cristam dedisset natura, per medium caput à rostro residentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio & grui Balearicæ. Sed spectatissimum insigne gallinaceis, corporeum, serratum: nec carnem id esse, 50

nec

nec cartilaginem, nec callum iure dixerimus, verùm peculiare. Draconum enim cristas qui viderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorú, & serpentium varijs data sunt modis: sed quæ iure cornua intelligantur, quadrupedum generi tantùm. Actæonem enim, & Cippum etiam in Latina historia, fabulosos reor. Nec alibi maior naturæ lasciuia. Lusit animalium armis. Sparsit hæc in ramos, vt ceruorum. Alijs simplicia tribuit, vt in eodem genere subulonibus ex argumento dictis. Aliorú finxit in palmas, digitósque emisit ex ijs, vnde platycerotas vocant. Dedit ramosa capreis, sed parua: nec fecit decidua. Conuoluta in anfractum arietum generi, ceu cæstus daret: infesta, tauris. In hoc quidem genere, & fœminis tribuit: in multis, tantùm maribus. Rupicapris in 10 dorsum adunca, damis in aduersum. Erecta autem, rugarúmque ambitu contorta, & in leue fastigium exacuta (vt lyras diceres) strepsiceroti, quem addacem Africa appellat. Mobilia eadem, vt aures, Phrygiæ armentis: Troglodytarum, in terram directa: qua de causa obliqua ceruice pascuntur. Alijs singula, & hæc medio capite, aut naribus vt diximus. Iámque alijs ad incursum robusta, alijs ad ictum, alijs adunca, alijs redunca, alijs ad iactú, pluribus modis, supina, conuersa, connexa: omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ad scabendum corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hæc, sicut cerastis: aliquando & singula. Cochleis semper bina, & vt prætendantur, ac resiliant. Vrorum cornibus Barbari Septentrionales potant: vrnásque binas capitis vnius cornua implent. Alij præfixa hastilia cuspidant. Apud nos in laminas secta translucent, 20 atque etiam lumen inclusum latius fundunt: multásque alias ad delicias conferuntur, núc tincta, nunc sublita, nunc quæ cerostrota picturæ genere dicuntur. Omnibus autem caua, & in mucrone demum concreta sunt. Ceruis tantùm tota solida, & omnibus annis decidua. Boum attritis vngulis, cornua vnguendo aruina, medentur agricolæ. Adeóque sequax natura est, vt in ipsis viuentium corporibus feruenti cera flectantur, atque incisa nascentium in diuersas partes torqueantur, vt singulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunque sunt, vt in pecore multis: ouium nulla, nec ceruarum, nec quibus multifidi pedes, nec solidipedum vlli: excepto asino Indico, qui vno armatus est cornu. Bisulcis bina tribuit: nulli, supernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua absumi, facilè coarguuntur ceruarum natura, quæ neque dentes habent, vt neque ma-30 res, nec tamen cornua. Cæterorum ossibus adhærent, ceruorum tantùm cutibus enascuntur. Capita piscibus portione corporum maxima, fortassis vt mergantur. Ostrearum generi, nulla, nec spongijs, nec alijs ferè quibus solus ex sensibus tactus est. Quibusdam indiscretum caput est, vt cancris. In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiscuè maribus ac fœminis, apud intonsas vtique gentes. Atque etiam nomina ex eo capillatis Alpium incolis, Galliæ comatæ: vt tamen sit aliqua in hoc terrarum differentia. Quippe Myconij carentes eo gignuntur, sicut in Cauno lienosi. Et quædam animalium naturaliter caluent, sicut struthiocameli, & corui aquatici, quibus apud Græcos nomen est inde. Defluuium eorum in muliere rarú, in spadonibus non visum, nec in vllo ante Veneris vsum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa 40 tempora atq; aures. Caluitium vni tantùm animalium homini, præterquàm innatum. Canities homini tantùm & equis, sed homini semper à priori parte capitis, tum deinde ab auersa. † Vertices bini homini tantùm. Aliquibus capitis ossa plana, tenuia, sine medullis, serratis pectinatim structa cópagibus. Perfracta non queũt solidari: sed exempta modicè non sunt letalia, in vicem eorum succedēte corporea cicatrice. Infirmissima esse vrsis, durissima psittacis, suo diximus loco. Cerebrum omnia habēt animalia, quæ sanguinem etiam in mari, quæ mollia appellauimus, quamuis careant sanguine, vt polypi. Sed homo portione maximum & humidissimum, omniúmque viscerum frigidissimum, duabus suprà subtérque membranis velatum, quarum alterutram rumpi mortiferum est. Cæterò viri, quàm fœminæ, maius. Hominibus hoc sine sanguine, sine venis, & reliquis 50 sine pingui. Aliud esse, quàm medullam, eruditi docent, quoniam coquendo durescat. Omniũ cerebro medio insunt ossicula parua. Vni hominũ infantia palpitat, nec corroboratur

† Melius fic: vertices bini homini tãtũ aliquibus Ca pitis ossa &c. Bini enim vertices partis admodũ côtingũt. Cõtra quod de capitis ossibus sẽ fubliũ-gitur, pro parte in mano generẽ est cõmune. Vide Arist. li. 1 Hist. anim. cap. 7.

ratur ante primum sermonis exordium. Hoc est viscerum excelsissimum, proximúmque cælo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hanc habent sensus arcem: huc venarum omnis à corde vis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum: quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Ceruis in capite messe vermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum, quà caput iungitur, numero viginti produntur. Aures homini tantùm immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependentibus. In Oriente quidem & viris aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis maiores, aliis minores. Ceruis tantùm scissæ, ac velut diuisæ: soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus, animal duntaxat generantibus, excepto vitulo marino atque delphino, & quæ cartilaginea appellauimus, & viperis. Hæc cauernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. Quonam modo audiant, mirum. Iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissimè. Pennatorum animalium buboni tantùm & oto plumæ, velut aures: cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atque serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris. Facies homini tantùm: cæteris os, aut rostra. Frons & aliis: sed homini tantùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index. In ascensu eius supercilia homini, & pariter & alternè mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Hæc maximè indicant fastum. Superbia aliubi conceptaculum, sed hîc sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hîc pendet. Nihil altius simul abruptiúsque inuenit in corpore, vbi solitaria esset. Subiacent oculi, pas corporis pretiosissima, & qui lucis vsu vitam distinguant à morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubij. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiantes eos moueat, contrahuntur, vt videntes. Et solenes fugiunt admota ferramenta. Quadrupedum talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aues ardeolarum genere, quos leucos vocant, altero oculo carere tradunt. Optimi augurij, cùm ad Austrum volant, Septentrionémve. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prætentatu implent. Nec lumbricis vlli sunt, vermiúmve generi. Oculi homini tantùm diuerso colore: cæteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimæ varietatis atq; differentiæ, grandiores, modici, parui, prominentes, quos hebetiores putant: conditi, quos clarissimè cernere, sicut in colore caprinos. Præterea alij contuentur longinqua, alij nisi propè admota, non cernunt. Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cætetos cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxij visus essent, satis diximus. Cæsij in tenebris clariores. Ferunt Tiberio Cæsari, nec alij genitorum mortalium, fuisse naturam, vt expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quàm luce clara cõtueretur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Diuo Augusto equorũ modo glauci fuere, supráq; hominem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracundè ferebat. Claudio Cæsari ab angulis cãdore carnoso, sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi rigentes: Neroni, nisi cũ conniueret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra comminationẽ aliquam nõ cõniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisq; verò naturale, vt nictare non cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, hu-

mect

mectant,conniuent. Hinc illæ misericordiæ lacrymæ. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus,& rigantes ora riui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus? aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi, ceu vasa quædam, visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multíque hominum, quod corybantiân Græci dicunt. Tenuibus multísque membranis eos natura composuit, callosis contra frigora caloresque in extremo tunicis, quas subinde purificant lacrymationum saliuis, lubricos propter incursantia & mobiles. Media eorum cornea 10 fenestrauit pupilla, cuius angustiæ non sinunt vagari incertam aciem,& velut canali dirigunt, obitérque incidentia facilè declinant: aliis nigri, † aliis atri, aliis rufi, aliis glauci coloris orbibus circundatis, vt habili mistura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercussu non obstrepat. Adeóque iis absoluta vis speculi, vt tam parua illa pupilla, totam imaginem reddat hominis. Ea causa est, vt pleræque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quòd effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendũt. Veterina tantùm quædam, ad incrementa Lunæ morbos sentiunt. Sed homo solus emisso humore cæcitate liberatur. Post vicesimum annum multis restitutus est visus. Quibusdam statim nascentibus negatus nullo oculorum vitio: multis repente ablatus simili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab iis perti-20 nere ad cerebrum, peritissimi autores tradunt: ego ad stomachum crediderim. Certè nulli sine redundatione eius, eruitur oculus. Morientibus illos operire, rursúsque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu sacrum est: ita more condito, vt neque ab homine supremùm eos spectari fas sit, & cœlo non ostendi, nefas. Vni animalium homini deprauantur: vnde cognomina Strabonum & Pætorum. Ab iisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisque, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Nocturnorum animalium, velut felium, in tenebris fulgent radiántque oculi, vt contueri non sit: & capreæ lupóque splendent, lucémque iaculantur. Vituli marini & hyænæ in mille colores transeunt subinde. Quin & in tenebris multorum piscium refulgent aridi, sicut robusti caudices vetustate putres. Non conniuere 30 diximus, quæ non obliquis oculis, sed circumacto capite cernerent. Chamæleontis oculos ipsos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aspiciunt. Crusta fragili inclusis rigentes. Locustis squillísque magna ex parte sub eodem munimẽto præduri eminent. Quorum duri sunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, si quis eruat, renasci tradunt. Insectorum omnium, & quibus testacea operimenta, oculi mouentur, sicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta, non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana vitri modo translucida obtenditur. Palpebræ in genis homini vtrinque. Mulieribus verò etiam infectæ quotidiano. Tanta est decoris affectatio, vt tingantur oculi quoq;. Alia de causa hoc natura dederat, ceu vallum quod-40 dam visus, & prominens munimentum contra occursantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immeritò, Venere abundantibus tradunt. Ex cæteris nulli sunt, nisi quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in superiore tantùm gena, volucribus in inferiore: & quibus molle tergus, vt serpentibus: & quadrupedum quæ oua pariunt, vt lacertæ. † Struthiocamelus alitum sola, vt homo, vtrinque palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quæ animal generant. Grauiores alitum inferiore gena conniuent. Eædem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbæ & similia vtraque conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, vt testudines, crocodili, inferiore tantùm sine vlla nictatione, propter praeduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris, antiqui cilium vocauere: vnde & su-50 percilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, vt in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tãtùm, quas prisci genas vocabant, XII. tabularum

† aliis raui.

† Contrà Aristote. de Part. anima lib. 4. ca. vlti Struthiocamelũ superiore tantũ gena palpebras habere asserit. Quare nõ temerè quidã suspicãtur, locũ hunc mutilatũ esse, eáque quæ sequuntur, ad simias pertinere: quibus solis, excepto homine, vtrinq; in gena palpebras tribuit Aristot. operis eiusdẽ libr. 2. cap. 8. & Plin. infrà cap. 44.

laium interdicto radi à fœminis eas vetantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maximè ostenditur rubor. Infra eas hilaritatem risúmque indicantes, buccæ. Et altior homini tantùm, quem noui mores subdolæ ii risioni dicauere, nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tantùm ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuere. Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti, & os probū durúsve, animal generantibus: pro iis cornea & acuta volucribus rostra. Eadem rapto viuentibus adunca: collecto, recta: herbas ruentibus limúnque, lata, vt suum generi. Iumentis vice manus ad colligenda pabula ora: apertiora laniatu viuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantùm superiores mouet: terrestres † quadrupedes, eodem, quo cætera, more, præterquàm in obliquum. Dentium tria genera: serrati, aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coeuntes, ne contrario occursu atterantur, vt serpentibus, piscibus, canibus. Continui, vt homini, equo Exerti, vt apro, hippopotamo, elephanto. Continuorum qui digerūt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices: qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut vtraque parte oris sunt, vt equo: aut superiore primores non sunt, ut bubus, ouibus, omnibúsque quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exerti, quibus serrati. Raro fœminæ, & tamen sine vsu. Itaque cùm apri percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti: sed omnibus concaui, cæteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum: huic vni aquatilium plani. Cæterò multis eorum in lingua & toto ore: vt turba vulnerum molliant, quæ attritu subigere non queant. Multis & in palato, atq; etiam in cauda Præterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum. Similes aspidi & serpentibus: sed duo in supera parte dextera læuáque longissimi, tenui fistula perforati vt scorpionum aculei, venenum infundentes. Non aliud hoc esse, quàm fel serpentium, & inde venis sub spina ad os peruenire, diligentissimi autores scribunt. Quidam vnum esse eum: & quia sit aduncus, resupinari, cùm momorderit. Aliqui tunc decidere eum, rursúsque recrescere, facilem decussu, & sine eo esse, quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse eum, & plerisque ternos. Viperæ dentes gingiuis conduntur. Hæc eadem prægnans veneno, impresso dentium repulsu virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, præter vespertilionem. Camelus vna ex iis, quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleæ dentes habent: indicio est à minimis earum derosa vitis. At in marinis crustata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, vnde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiæ dentes, vt homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, præterque eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis recti atque proni. Musculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum & linguam etiam ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini vtrinque longissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur: homini, postquàm natus est, septimo mense. Reliquis perpetuò manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui sunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignūtur, multis & octogesimo. Fœminis quoque, sed quibus in iuuenta non fuere nati, decidere in senecta, & mox renasci, certum est. † Zanclen Samothracenum ciuem, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus visum à se prodidit. Cætero maribus plures, quàm fœminis, in homine, † pecude, capriſve. ∴ Timarchus Nicoclis filius Paphij, duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideóque prætriuit. Est exemplum dentis, homini & in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquàm renascuntur. Cæteris senecta rubescunt: equo tantùm candidiores fiunt. Aetas veterinorum dentibus indicatur. Equo sunt numero xl. Amittit tricesimo mense primores vtrinque binos: sequenti anno totidem proximos, cùm subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renasc

† Quadrupedes redūdat, à sciolo quopiam adiectū non animaduertente: Plinium hic de altero loqui crocodili genere, in terra tantùm viuēte, idque diuerso maxillarum motu à fluuiatili distinguere.

† Zāclen Samothracem, cui &c.

† Rectius vetust. cod. Pecude, caprisue. Nam & Arist. libro 2. cap. 3. de animal. sues inter ea enumerat genera, in quib⁹ mares dentium numero vincūt fœminas.

∴ Iul. Pollux lib. 2. cap. de dentibus, Timarchū hūc Nicoclis patrē facit, non filium. Vnde nonnulli hic legendū putant, Timarch⁹ Nicoclis illius pater.

renascuntur. Septimò omneis habet & renatos, & immutabiles. Equo castrato priùs, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quòd si non priùs peperere, quàm decidant postremi, sterilitas certa. Boues bimi mutant. Suibus decidunt nunquàm. Absumpta hac obseruatione, senectus in equis, & cæteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canitie, & circa ea lacunis, cùm ferè x v i. annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest virus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant, & columbarum fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia quæ serratos habent, sæuissima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus & † trisulca, vibrans, atri coloris, & si extrahas, prælonga: lacertis bifida & pilosa: vitulis quoque marinis duplex: sed suprà dictis capillamenti tenuitate: cæteris ad circũlambenda ora. Piscibus paulò minùs quàm tota adhærens, corocodilis tota. Sed in gustatu, linguæ vice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus ac pardis, omnibúsque generis eius, etiam felibus, imbricatæ asperitatis, ac limæ similis, attenuánsque lambendo cutem hominis. Quæ causa etiam mansuefacta, vbi ad vicinum sanguinem peruenit saliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta à gutture, † quà vocem mittunt. Mares tum vocantur ololygones. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitũ fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua vlulatus eucitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. Quibus in posteriori parte aculei, iis & dentes, & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fistulosus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, vt formicis. Cæterùm lata elephanto præcipuè. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantùm ita sæpè constricta venis, vt intercidi eas necesse sit. Metellum Pontificem adeò inexplanatæ fuisse accepimus, vt multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicànda æde Opiferæ dicere. Cæteris septimo fermè anno sermonem exprimit. Multis verò talis eius ars contingit, vt auium & animalium vocis indiscretè edatur imitatio intellectus saporum est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonsillæ in homine, in sue glandulæ. Quod inter eas vuæ nomine vltimo dependet palato, homini tantùm est. Sub ea minor lingua, epiglossis appellata, nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus interpositæ fistulis. † Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hãc operit in epulando, ne spiritu ac voce illac meante, si potus cibúsve in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur sanè gula, qua cibus atque potus deuoratur. Tendit hæc ad stomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cùm spiritus tantùm aut vox commeat, ne restagnatio intempestiua alui obstrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne constat. Ceruix nulli, nisi quibus vtraque hæc. Cæteris collum, quibus tantùm gula. Sed quibus ceruix, è multis vertebratísque orbiculatim ossibus flexilis ad circunspectum, articulorum nodis iungitur. Leoni tantùm, & lupo, & hyænæ, ex singulis rectísque ossibus rigens. Cæterò spinæ annectitur, spina lumbis, ossea sed tereti structura, per media foramina à cerebro medulla descendente. Eandem esse ei naturam, quam cerebro, colligunt, quoniam prætenui eius membrana modò incisa statim expiretur. Quibus longa crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quamuis breuia crura habentibus: ∴ simili modo vncos vngues. Guttur homini tantùm & suibus intumescit, aquarum quæ potantur plerunque vitio. Summum gulæ fauces vocantur, extremum stomachus. Hoc nomine est sub arteria iam carnosa inanitas adnexa spinæ, ad latitudinem ac longitudinem lagenæ modo fusa. Quibus fauces non sunt, ne stomachus quidem est, nec colla, nec guttur, vt piscibus: & ora ventribus iunguntur. Testudini marinæ lingua nulla, nec dentes: rostri acie comminuit omnia. Posteà arteria & stomachus denticulatus callo, in modum rubi, ad conficiendos cibos, decrescentibus crenis quicquid appropinquat ventri. Nouissima asperitas, vt scobina fabri. Cor animalibus cæte-

o ris in

† Arist. lib. 2. de par. anim. bisulcã linguã serpentibus tribuit, nõ trisulcam.

† Melius sic: Quà vocem mittunt mares, quam vocant ololygonem. Sumptũ est enim hoc ex Arist. lib. 4. Hist. anima. capite 9. vbi sic habet. [illegible]

† Legẽdum hic, Exterior: infrà verò, vbi de gula agit, Interior. Adstipulãtibus Corn. Celso lib. 4. ca. 1. Arist. lib. 3. c. 3. de partibus animal. & Galeno lib. 7. de vsu partium.

∴ Repone, Dissimili, vt anteà legebatur, ex Aristo. lib. 4. de part. anim. cap. 12. vbi tradit nullis vncos habentium vngues, longum esse collum.

ris in medio pectore est: homini tantùm infra læuam papillam, turbinato mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primùm nascentibus formari in vtero tradunt: deinde cerebrum, sicut tardissimè oculos. Sed hos primùm emori, cor nouissimè. Huic præcipuus calor. Palpitat certè, & quasi alterum mouetur animal, intrà præmolli firmóque opertum membranæ inuolucro, munitum costarum & pectoris muro, † vt pariat præcipuam vitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga discurrunt, sparsæque ramorum serie, per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit: læsúmque mortem illico affert. Cæteris corruptis, vitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus paruum est: pauida, quibus prægrande. Maximum autem est portione muribus, lepori, asino, ceruo, pantheræ, mustelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis, Ægyptij existimãt, quibus mos est cadauera asseruare medicata. † Hirsuto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenem Messenium, qui c c c. occidit Lacedæmonios. Ipse conuulneratus & captus, semel per cauernam latomiarum euasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto Lacedæmonij † pectus dissecuere causa videndi, hirsutúmque cor repertum est. In corde summo, pinguitudo est quædam lætis extis. Non semper autem in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino Rege sacrorum post centesimam vicesimamtertiam Olympiadem, cùm rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis Aruspices inspicere cœperunt. Cæsari Dictatori, quo die primùm veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæstio magna de diuinatione argumentantibus, potueritne sine vllo viscere hostia viuere, an ad tempus amiserit? Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemptis. Certè extat oratio Vitellij, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc vsus argumento: palámque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contrà genere morbi defensus est Piso. Sub eo pulmo est, spirandíque officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Pauca eum (vt dictum est) habent aquatilia, ac cætera oua parientia exiguum, spumosum, nec sanguineum: ideo non sitiunt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & phocæ vrinentur. Testudo quoque, quamuis prægrandem & sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò velocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Vticæ: item Caio principi Calend. Ianuariis, cùm iniret Consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori eius, quo mense interemptus est veneno. Diuo Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex victimarũ iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsúmque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti cæsum quoque est, præterquàm in solicitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Bina iocinera leporibus circa Briletum & Tharnen, & in Cherrhoneso ad Propontidem. Mirúmque, translatis aliò interit alterum. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœæ Chalcide nullum pecori. In Naxo prægrande geminúmque, vt prodigij loco vtrunque aduenæ. Equi, muli, asini, cerui, † capræ, apri, cameli, delphini nõ habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum valetudo firmior, & vita

long

† vt par erat præcipuã vitæ causam & originem.

† Hinc

† Alij, pectus dissecuere viuenti. ex vetust. cod.

† Capreæ, legendum videtur, non Capræ. Respondent enim illi, quod apud Aristo. legitur, ... Theodorus damã vertit, quæ est capreæ species. Capræ autẽ fel habere vel experimẽtum est Plin. lib. 28. ca. 10. Sequentẽ autem vocem, Apri, ei edidere iam redundare. Plinij autoritate adductus, ex lib. ... capræ vbi ... prægnã fellis visum in medicinis docet.

longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent: & ceruo in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, vt à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certè iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde, cui iungitur, funditque in venas. Sed in felle nigro insaniæ causa homini, mórsque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum est in hac parte virus, cùm se fundit in animum. Quin & toto corpore vagum, colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescúntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium. Carent eo, qui absinthium vescuntur in Ponto. Sed ∴ renibus, & parte tantùm altera intestino iungitur in coruis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino tantùm, vt columbis, accipitri, muranis. Paucis autem in iecore. Serpentibus portione maximè copiosum, & piscibus. Est autem plerisque toto intestino, sicut accipitri, miluo. Præterea in iecore est & cetis omnibus: † vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & humoris potentiæ dicauere: geminúmque fuit Diuo Augusto, quo die apud Actium vicit. Murium iecusculis fibræ ad numerum Lunæ in mense congruere dicuntur, totidémque inueniri, quotum lumen eius sit. Præterea bruma increscere. Cuniculorum exta in Bætica sæpe gemina reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter venenum, vt arbitrantur. Iecur maximè, vetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere. Exta serpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur. Et profectò nihil incredibile sit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi prætenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis, ac velut vaginis inclusit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris causa vicinitas alui, ne cibo supprimeretur animus. Huic certè refertur accepta subtilitas mentis: ideo nulla est ei caro, sed neruosa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, ad quas subit, non alibi tenuiore cute humana, ideo scabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prælus gladiatorúmque spectaculis mortem cum risu traiecta præcordia attulerunt. Subest venter stomachum habentibus, cæteris simplex, ruminantibus geminus, sanguine carentibus nullus intestinis enim quibusdam ab ore incipiens, quadam via eôdem reflectitur, vt sepiæ, polypo. In homine adnexus infimo stomacho, similis canino. His solis animalium inferiore parte angustior: itaque & sola vomunt, quia repleto propter angustias supprimitur cibus: quod accidere non potest iis, quorum spatiosa laxitas eum in inferiora transmittit. Ab hoc ventriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile: à quibus capaciora intestina ad aluum, homini que flexuosissimis orbibus. idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius spatium. Iidem minus solertes, quibus obesissimus venter. Aues quoque geminos sinus habent quædam: vnum, quò merguntur recentia, vt guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata, vt gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, sed gula patentiore vtuntur, vt gracculi, corui, cornices. Quædam neutro modo, sed ventrem proximum habent, quibus prælonga colla & angusta, vt porphyrioni. Venter solidipedum asper & durus. Terrestrium aliis denticulatæ asperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes vtrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc vmbilico adnexa in omnibus, in homine suillæ infima parte similis, à Græcis appellatur colon, vbi dolorum magna causa est. Angustissima canibus: qua de causa vehementi nisu, nec sine cruciatu, leuant eam. Insatiabilia animalium, quibus à ventre protinus recto intestino transeunt cibi, vt lupis ceruariis, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera suibus similia: † pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus venter carnosus callosúsque. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut

∴ Atqui infrà hoc ipso cap. de renib. agens, negat eos esse cuiquã animalium oua parientium, excepta testudina quod & ipsum affirmat Arist. Hist. animal. lib. 2. cap. 16.

† Aristoteles contrà lib. 4. de part. animal. cap. 2. vitulum marinum enumerat inter animalia felle carentia.

† Quod hic Plin. de elephãto pulmone, Arist. li. 2. Hist. animal. ca. vlt. de eodem tectinore tradit.

rubenti colore, qui chelidonij vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. Et in iuuencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo poudere: singulare (vt putant) remedium ægrè parientibus, si tellurem non attigerit. Ventriculus atque intestina pingui ac tenui omento integuntur, † præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte aduersus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiosè. Quidam eum putant inesse oua parientibus, item serpentibus admodum exiguum: ita certè apparet in testudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Ægocephalo aut non esse constat, neque iis quæ careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto viuere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi simul risum homini: intemperantiámque eius constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, & inde ad lienem inuenta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: contrà pennatis squamosisque nulli. Cæterò summis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior, & minus pinguis, sicciórque. Vtrique autem pinguitudo è medio exit, præterquàm in vitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: oues quidem lethaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientium testudo sola, quæ & alia omnia viscera: sed homo bubulis similes, velut è multis renibus compositos. Pectus, hoc est † ossa, præcordiis & vitalibus natura circundedit: at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa venerem ossa. Pectus homini tantùm latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maximé. Costæ homini tantùm octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. Infra aluum est à priore parte vesica, quæ nulli oua gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quæ vulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrum aut cor inuoluitur plura enim membranarum genera. Fœminis eadem omnia, prætérque vesicæ iunctus vtriculus, vnde dictus vterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vuluam. Hæc viperæ, & intra se parientibus, duplex: oua generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos sinus ab vtraque parte laterum habet, funebris quoties versa spiritum inclusit. Boues grauidas negant præterquàm dextero vuluæ sinu ferre, etiam cùm geminos ferant. Vulua eiecto partu melior, quàm edito. Eiectitia vocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima: contrà effœtis. A partu, præterquam eodem die suis occisæ, liuida ac macra. Nec nouellarum suum, præterquàm primiparatum probatur, potiúsque veterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum aut post partum, aut quo eiecerint die. Proxima eiectitiæ est occisæ vno die post partum. Huius & sumen optimum, si modò fœtus non hauserit: eiectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant, priusquàm calleret id, scientes occidere non assueti. Cornigera vna parte dentata, & quæ in pedibus talos habent seuo pinguescunt. Bisulca scissíve in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cùm refrixit, fragilis: sempérque in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutémque, succo liquidum. Quædam non pinguescunt, vt lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in fœminis. Senescunt celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, qui nec arterias habet, nec venas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu: quàm ob causam sues spirantes à muribus tradunt arrosas. Quin & L. Apronij Consularis viri filio detractos adipes, leuatúmque corpus immobili onere. Et medulla ex eodem videtur esse, in iuuenta rubens, & senecta albescens. Non nisi cauis hæc ossibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente euenit medulla. Est autem pinguis iis, quibus adeps, seuosa cornigeris: neruosa & in spina tantùm dorsi, ossa non habentibus, vt piscium generi: vrsis nulla

† Contrà Aristot. lib. 4. de part. animal. ca. 3. & 4. generaliter omnibus sanguine præditis, tam terrestribus, quàm aquaticis, tribuit omentum.

† costas

nulla:leoni in feminum & brachiorum ossibus, paucis exigua admodum: cætera tanta duritie, vt ignis elidatur, velut è silice. Et iis dura, quæ non pinguescunt: asinorum ad tibias canora. Delphinis ossa, non spinæ: animal enim pariunt: serpentibus spinæ. Aquatilium mollibus nulla: sed corpus circulis carnis vinctum, vt sepiæ atque loligini. Et insectis negatur æquè esse vlla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in spina. Vituli marini cartilaginem, non ossa. Item omnium auriculæ ac nares, quæ modicùm eminent, flexili mollitia, naturæ prouidentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non solidescit. Nec præcisa ossa recrescunt, præterquàm veterinis ab vngula ad suffraginem. Homo crescit in longitudinem ad annos vsque ter septenos: tum deinde ad plenitudinem. Maxi-
10 mè autem pubescens nodum quendam soluere, & præcipuè ægritudine, sentitur. Nerui orsi à corde, bubulóque etiam circumuoluti, similem naturam & causam habent, in omnibus lubricis applicati ossibus: nodósque corporum, qui vocantur articuli, alibi interuentu, alibi ambitu, alibi transitu ligantes, hîc teretes, illic lati, vt in vnoquoque poscit figuratio. Neque ij solidantur incisi: mirúmque, vulneratis summus dolor, præsectis nullus. Sine neruis sunt quædam animalia, vt pisces: arteriis enim constant. Sed neq; eæ molli piscium generi. Vbi sunt nerui, interiores conducunt membra, superiores reuocant. Inter hos latent arteriæ, id est, spiritus semitæ. His innatant venæ, id est, sanguinis riui. Arteriarum pulsus, in cacumine maximè membrorum euidens, index ferè morborum, in modulos certos, legésque metricas, per ætates, stabilis, aut citatus, aut tardus, descriptus ab
20 Herophilo medicinæ vate, miranda arte, nimiam propter subtilitatem desertus: obseruatione tamen crebri aut languidi ictus, gubernacula vitæ temperat. Arteriæ carent sensu: nam & sanguine. Nec omnes vitalem continent spiritum: præcisisque torpescit tantùm pars ea corporis. † Aues nec venas, nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertæ, minimúmque sanguinis. Venæ in prætenues postremò fibras subter totam cutem dispersæ, adeò in angustam subtilitatem tenuantur, vt penetrare sanguis non possit, aliúdve quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor appellatur. Venarum in vmbilico nodus ac coitus.

† Pugnat hoc cum Aristotelis sententia lib. 3. anima. cap. 4. vbi omnia sanguine prædita, venas habere asserit.

De sanguine, & quorum celerrimè siccetur, quorum non coeat, quorum grauissimus vel tenuissimus, quorum nullus.

30

CAP. XXXVIII.

SAnguis quibus multus & pinguis, iracunda: maribus, quàm fœminis, nigrior: & iuuentæ magis, quàm senio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo vitalitatis portio. Emissus spiritum secum trahit: tamen tactum non sentit. Animaliũ fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus: at quibus nullus, hebetia. Taurorum celerrimè coit atque durescit, ideò pestifer potu maximé. Aprorum, & ceruorum, caprearúmque, & bubalorum omnium non spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. Iis, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluuium eius vni fit in naribus homini, aliis na-
40 re altera, aliis vtraque quibusdam per inferna: multis per ora stato tempore, vt nuper Macrino Visco viro Prætorio, & omnibus annis Volusio Saturnino vrbis præfecto, qui nonagesimum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incrementum. Siquidem hostiæ abundantiorem fundunt, si prius bibêre. Quæ animalium latêre certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinem, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: sicut in homine, vim eius ad minima momenta mutari, non modò tanto minore suffusi materia, verùm ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, item ruboris. Alius enim iræ, & alius verecundiæ. Nam & in metu refugere, & nusquam esse certum est: multísque non transfluere transfossis: quod homini tantùm euenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alie-
50 num accipiunt quodam repercussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes, mórsque sanguinem absumunt.

An in sanguine principatus, & de tergore, & pilis, & mammis.

CAP. XXXIX.

SVnt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, vt ostreas & testudines: boum tergora, setas suum obstare tenuitati immeantis spiritus, nec purum liquidumque transmitti: sic & in homine, cùm crassior callosiórve excludat cutis: ceu verò non crocodilis & duritia tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis, vt inde tornentur hastæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum subtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maximè in capite. Vbicunque per se, ac 10 sine carne est, vulnerata non coit, vt in bucca cilióque. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ oua, pennas, aut squamas, † aut corticem, aut testam, vt testudines: aut cutem puram, vt serpentes. Pennarum caules omnium caui, præcisique non crescunt: euulsæ renascuntur. Membranis volant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta vespertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili à cute exeunt crassa hirti, fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ vtraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimum animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contingat, sterilis in gignendo est, seu mas, seu fœmina. Pili in homine partim simul, partim postea gignuntur. Congeniti autem non desinunt, sicut nec fœminis magnopere. In- 20 uentæ tamen quædam defluuio capitis inualidæ, vt & lanugines oris, cùm menstrui cursus stetere. Quibusdam pòst geniti viris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atque subnasci, annuum est. Viris crescunt maximè in capite, mox in barba. Recisi non, vt herba, ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescút & in quibusdam morbis, maximè phthisi, & in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis congenitı, maturius defluunt: agnati, celerius recrescunt. † Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæque rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, ventres glabri. Boum corijs glutinum excoquitur, taurorúmque præcipuum. Mammas homo solus è maribus habet: cetera animalia mammarum notas tantùm. Sed ne fœminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere. Oua gignentium nulli nec lac, nisi animal parienti: volucrum 30 vespertilioni tantùm. Fabulosum enim arbitror de strigibus, vbera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quæ sit auium, constare non arbitror.

> † Vetu. cod. sic habēt: Aut cortice, vt testudines: aut lateste ... tione. Nam enim si dicta testudines videntur de nominatæ, ... priē tamē ... quando, corti ce teguntur, non testa: vt supra docuit Pli. li. 9. c. ...

> † Melius si: Quadrupedibus senectute crassescunt lanæ, quisque rarescunt. Vide Arist. li. ... animal ... et vnde hæc sunt translata.

Notabilia animalia quæ mammis.

CAP. XL.

ASinis à fœtu dolent: ideo sexto mense arcent partus, cùm equæ anno propè toto præbeant. Quibus solida vngula, nec supra geminos fœtus, hæ omnia binas habēt mammas, nec alibi, quàm in feminibus. Eodem loco bisulca & cornigeræ: boues quaternas, oues capræque binas. Quæ numeroso fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæ plures habent toto ventre duplici ordine, vt sues: generosæ duodenas, vulgares binis minus: similiter canes. Alia ventre medio quaternas, vt pantheræ: alia binas, vt leænæ. 40 Elephas tantùm sub armis duas, nec in pectore, sed citra in alis occultas. Nulli in feminibus digitos habentium. Primis genitis in quoque partu sues primas præbent: eæ sunt faucibus proximæ: & suam quisque nouit in fœtu, quo genitus est ordine, eáque alitur, nec alia: Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac resilit. Vno verò ex omni turba relicto, sola munifex, quæ genito fuerat attributa, descendit. Vrsæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantùm, nec euidentes, & paulò in obliquum porrectas. Neque aliud animal in cursu lambitur. Et balænæ autem vitulique mammis nutriunt fœtus.

De lacte, & vnde caseus non fiat.

CAP. XLI.

MVlieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quòd vitalis est 50 partus, salubre. Plerisque autem totis mammis, atque etiam alarū sinu fluit. Cameli

lac habent,donec iterum grauescant.Suauissimum hoc existimatur,ad vnam mensuram tribus aquæ additis.Bos ante partum non habet.Ex primo semper à partu colostra fiũt: quæ,ni admisceatur aqua,in pumicis modum coeunt duritia. Asinæ prægnantes continuo lactescunt.Pullis earum,vbi pingue pabulum,biduo à partu maternum lac gustasse lethale est.Genus mali vocatur colostratio.Caseus non fit ex vtrinque dentatis,quoniam eorum lac non coit.Tenuissimum camelis, mox equis: crassissimum asinæ,vt quo coagu li vice vtantur. Conferre aliquid & candori in mulierum cute existimatur.Poppæa certè Domitij Neronis coniux, quingentas secum per omnia trahens fœtas,balnearum etiam solio totum corpus illo lacte macerabat,extendi quoque cutem credens. Omne autem 10 lac igne spissatur,frigore serescit. Bubulum caseo fertilius, quàm caprinum, ex eadem mensura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caseo inutilia, & meliora quæ binas.Coagulum hinulei,leporis,hœdi laudatum. Præcipuum tamen dasypodis,quod & profluuio aluí medetur, vnius vtrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes,quæ lacte viuant, ignorare aut spernere tot seculis casei dotem, densantes id alio quin in acorem iucundum,& pingue butyrum: spuma id est lactis, concretiúsque quàm quod serum vocatur. Non omittendum in eo olei vim esse, & barbaros omnes infantésque nostros ita vngi.

De diuersitate caseorum. CAP. XLII.

LAus caseo Romæ,vbi omnium gentium bona cominus iudicantur,è prouinciis Ne-20 mausensi præcipua,Lesuræ Gabalicique pagis,sed breuis ac musteo tãtum commendatio.Duobus Alpes generibus pabula sua approbant: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum.Numerosior Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit,ouium maxime lactis.Æsinatem ex Vmbria mistóque Hetruriæ atq; Liguriæ confinio, Lunensem magnitudine conspicuum:quippe & ad singula millia pondo premitur. Proximum autem vrbi Vestinum, eúmque è Cæditio campo laudatissimum. Et caprarum gregibus sua laus est, † recenti maximè,eam augente gratiam fumo:qualis in ipsa vrbe conficitur, † Agrigenti cunctis præferendus.Nam Galliarum sapor medicamenti vim obtinet. Trans maria verò Bithynus ferè in gloria est.Inesse pabulis salem,etiam vbi non detur, ita maximè intelligitur,omni in salem caseo senescente:quales redire in musteũ saporem,aceto & thy-30 mo maceratos,certum est. Tradunt Zoroastrem in desertis caseo vixisse annis viginti,ita temperato,vt vetustatem non sentiret.

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus. CAP. XLIII.

TErrestrium solus homo bipes. Vni iuguli,humeri,cæteris armi: vni vlnæ. Quibus animalium manus sunt,intus tantùm carnosæ: extrà neruis & cute constant. Digiti quibusdam in manibus seni.M.Curiatij ex patritia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illustrem in Poetica. Hominis digiti articulos habent ternos,pollex binos,& digitis aduersus vniuersis flectitur: per se verò in obliquum porrigitur,crassior cæteris. Huic minimus mensura par est: duo reliqui sibi, 40 inter quos medius longissimè protenditur.Quibus ex rapina victus quadrupedum, quibus digiti in prioribus pedibus,reliquis quaterni.Leones,lupi,canes,& pauca in posterioribus quoque quinos vngues habent, vno iuxta cruris articulum dependente: reliqua, quæ sunt minora, digitos quinos. Brachia non omnibus paria secum. Studioso Thraci in C.Cæsaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem. Animalium quædam, vt manibus, vtuntur priorum ministerio pedum: sedéntque ad os illis admouentia cibos, vt sciuri.

De simiarum similitudine. CAP. XLIIII.

NAm simiarum genera perfectam hominis imitationem cótinent,facie,naribus,auribus,palpebris,quas solæ quadrupedum & in inferiore habent gena. Iam mam-50 mas in pectore, & brachia,& crura in contrarium similiter flexa:in manibus vngues,digitos,longiorémque medium.Pedibus paulũ differunt.Sunt enim,vt manus, † prælongi, † prælongæ

& vestigium palmæ simile faciunt. Pollex quoque his & articuli, vt homini: ac præter genitale, & hoc in maribus tantùm, viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

De vnguibus. CAP. XLV.

VNgues clausulæ neruorum summæ existimantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto crescunt: rapacibus vnci: cæteris recti, vt canibus, præter eum qui à crure plerisque dependet. Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto elephanto. Huic enim informes numero quidem quinque, sed indiuisi, ac leuiter discreti, vngulisque haud vnguibus similes, & pedes maiores priores. In posterioribus † articuli breues. Idem poplites intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum posterioribus articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum artus in auersum. Homini genua & cubita contraria: Item vrsis & simiarum generi, ob id minimè pernicibus. Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, † priora genua pòst curuantur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquàm nouissima salientibus. Aues, vt quadrupedes, alas in priora curuant, suffraginem in posteriora. Hominis genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, vt aras, adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. Nanque in ipsa genu vtriusque commissura, dextra læuáque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædam religio: sicut dextra osculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes attestamur. Est post aurem æquè dextram Nemesios, (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit) quò referimus tacto ore proximum à minimo digitum, veniam sermonis à diis ibi recondentes. Varices in cruribus viro tantùm, mulieri raró. C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi extrahi passum vnum hominem, Oppius autor est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, vt libitum est, gradiuntur. Leo tantùm & camelus pedatim, hoc est, vt sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm, & crura carnosa. Reperitur apud autores, quendam in Ægypto non habuisse suras. Vola homini tantum, exceptis quibusdam. Nanque & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri, Pansæ, sicut à cruribus Vari, Vatiæ, Vatinij: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habent vngulas, quæ non sunt cornigera: igitur pro eis telum vngula est illis. Nec talos habent eadem. At quæ bisulca sunt, habent. Iidem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino vlli. Camelo tali similes bubulis, sed minores paulò. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnoso, vt vrsi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

† Legendum videtur, Maculi breues, non Articuli ex Arist. Hist. animal. lib. 2. cap. 1. vbi sic habet: [illegible]. Quo in loco Theodor. [illegible] malleolos vertit.

† Contrà tradit Aristoteles lib. 2. animal. ca. lacertæ & crocodilo cæterisque id generis quadrupedibus ouiparis tibias [illegible] posterioribus [illegible] flecti [illegible] hoc est, in anteriora flecti. Quo tamen in loco Theodor. videtur legisse, [illegible] vertit Retrò flectuntur.

De vngulis. CAP. XLVI.

VNgulæ veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent vngulas. Cornigera ferè bisulca. Solida vngula, & bicorne nullum. Vnicorne asinus tantum Indicus: vnicorne & bisulcum oryx. Talos asinus Indicus vnus solidipedum habet. Nam sues ex vtroque genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facilè conuicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens, concaua in vertebra ligatus.

De pedibus auium & vnguibus. CAP. XLVII.

AVium aliæ digitatæ, aliæ palmipedes, aliæ inter vtrunque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, vnus à calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Iynx sola vtrinque binos habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circũagit in auersum. Vngues ei grandes, ceu gracculis. † Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radij. Nulli vncos habentium vngues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus volant:

† Legendum, mutata distinctione, Auium quibusdam grauioribus in cruribus additi radij, sed nulli vncos habentium vngues. Longipedes porrectis ad caudam cruribus volant. Consule Aristot. lib. 2. Hist. animal. cap. 12. vnde petitus hic locus est desumptus.

lant:quibus breues,contractis ad medium. Qui negant volucrem vllam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere, & ocen, & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent. Visæ iam etiam serpentes anserinis pedibus.

De pedibus insectorum. CAP. XLVIII.

INsectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, vt subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in Muscis. Quæ ex his nouissimos habent longos, saliunt, vt locustæ. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos & marinis esse diximus, polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium mouent, pedes in orbem aut in obliquum. Iidem soli animalium rotundi. Cætera binos pedes duces habent, cancri tantùm quaternos. Quæ hunc numerum pedum excessêre terrestria, vt plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua verò & centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura: posteà exporrigentia se veriùs, quàm crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus: quod addita ætate non queunt: quia longitudo superficiem corporum solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus non possunt, nec vsque dum ceruix ad iusta incrementa perueniat.

De pumilionibus & genitalibus.
CAP. XLIX.

PVmilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres. Genitalia maribus quibus essent retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viuerris: vnde etiam calculo humano remedia præcipua. Viso quoq; simul atque expirauerit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum. Necnon aliqua gentium quoque in hoc discrimina, & sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deûm Gallis. Contrà mulierum paucis prodigiosa assimulatio: sicut hermaphroditis vtriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certè hermaphroditas subiunctas carpento suo equas, in Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè visenda res esset, principem terrarum insidere portentis. Testes pecori armentóque ad crura decidui, subus adnexi: delphino prælongi vltima conduntur aluo, & elephanto occulti. Oua parientium lumbis intus adhærent: qualia ocyssima in Venere. Piscibus serpentibúsque nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia à renibus venæ. Buteonibus terni. Homini tantùm iniuria, aut sponte naturæ franguntur: ídque tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in pantheris & vrsis.

De caudis. CAP. L.

CAudæ, præter hominem ac simias, omnibus ferè animalibus, & oua gignentibus, pro desiderio corporum: nudæ hirtis, vt apris: paruæ villosis: vt vrsis, prælongis setosæ, vt equis. Amputatæ lacertis & serpentibus renascuntur. Piscium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque læuam motæ, vt remigio quodam impellunt. Lacertis inueniuntur & geminæ. Boum caudis longissimus caulis, atque in ima parte hirtus. Idem asinis longior, quàm equis, sed setosus veterinis. Leoni infima parte, vt bubus & sorici: pantheris nõ item: vulpibus & lupis villosus, vt ouibus, quibus procerior. Sues retorquent: canum degeneres sub aluum reflectunt.

De vocibus. CAP. LI.

VOcem non habere, nisi quæ pulmonem & arterias habent, hoc est, nisi quæ spirant, Aristoteles putat. Idcirco & insectis sonum esse, non vocem, intus meante spiritu, & incluso sonante. Alia murmur edere, vt apes. Alia cum tractu stridorem, vt cicadas. Recepto enim vt duobus sub pectore cauis spiritu, mobili occursante membrana intus, attritu eius sonare viscera, sat notum est. Cætera simul cum volatu & incipere audiri & desinere, vt muscas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima, reddi. Locustas pennarum & feminum attritu sonare, creditur sanè. Item aquatilium pectines stridere, cùm volant. Mollia & crusta intecta, nec vocem nec sonum vllum habere. Sed &

cæteri pisces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum sine vllo sono sunt. Stridorem eum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alij de quibus diximus. Oua parientibus sibilus, serpentibus longus, testudini abruptus. Ranis sonus sui generis, vt dictum est, nisi si & in his ferenda dubitatio est, qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multum tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri. Auium loquaciores, quæ minores, & circa coitus maximè. Aliis in pugna vox, vt coturnicibus: aliis ante pugnam, vt perdicibus: aliis cùm vicere, vt gallinaceis. Iisdem sua maribus: aliis eadem, vt fœminis, vt luscinarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, vt in singulis dictum est. Elephas citra nares ore ipso, sternutamento similem elidit sonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantùm fœminis vox grauior: in omni alio genere exilior, quàm maribus, in homine etiam castratis. Infantis in nascendo nulla auditur, antequam totus emergat vtero. Primus sermo anniculo est. Semestris locutus est Crœsi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur x i i i i. anno. Eadem in senecta exilior: neque in alio animalium sæpius mutatur. Mira præterea sunt de voce digna dictu. In theatrorum orchestris scobe aut harena superiecta deuoratur, & in rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concauo vel recto parietum spatio, quamuis leui sono dicta verba ad alterum caput perferens, si nulla inæqualitas impedit. Vox in homine magnam vultus haber partem. Agnoscimus eam prius, quàm cernamus, non aliter quàm oculis, totidémque sunt eæ, quot in rerum natura mortales, & sua cuique, sicut facies. Hinc illa gentium totque linguarum toto orbe diuersitas: †hinc tot cantus & moduli flexionésq;.

†Hinc tot cantibus moduli flexionésq;. Ex vetust. codic.

Sed ante omnia explanatio animi, quæ nos distinxit à feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum æquè grande, quàm à belluis, fecit.

De agnascentibus membris, & dicta Aristotelis de vita hominis.

CAP. LII.

MEmbra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Ægypto nutrire portentum, binis & in auersa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem. Miror quidem Aristotelem non modò credidisse præscita vitæ esse aliqua in corporibus ipsis, verumetiam prodidisse. Quæ quanquàm vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque & augutia anxiè quærat: attingam tamen, quæ tantus vir in doctrinis non spreuit. Igitur vitæ breuis signa ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluresque in manu incisuras, nec perpetuas. Contrà longæ esse vitæ incuruos humeris, & in manu vna duas incisuras longas habentes, & plures quàm x x x i i. dentes, auribus amplis. Nec vniuersa hæc (vt arbitror) sed singula obseruat, friuola (vt reor) & vulgò tamen narrata. Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse autor seuerissimus: quos verbis eius subiciam: Frons vbi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumoris apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos à naribus angulos habent, malitiæ notam præbent. Candida pars extenta, notam impudentiæ habet: qui identidem operire solent, inconstantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ gustata interimant, & de victu hominis, & quibus de causis non coquatur. CAP. LIII.

ANimæ leonis virus graue, vrsi pestilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit: citiúsque putrescunt afflata reliquis. Hominis tantùm natura infici voluit pluribus modis, & ciborū ac dentium vitiis, sed maximè senio. Dolorem sentire non poterat: tactu sensúque omni carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat recēs assiduè, exitura

supremò,

supremo,& sola ex omnibus superfutura. Denique hæc trahebatur è cælo. Huius quoq; tamen reperta pœna est,vt neque idipsum,quo viuitur,in vita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipuè,& à iuuenta,propter indiscretos cibos: nanque & vino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrij mali,cuius est suauitas præcipua,in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit,ceruorum item vrit. Diximus hominum genera,qui venena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin & subus serpentes in pabulo sunt,& alijs venenum est. Quæ insecta appellauimus,omnia olei aspersu necantur. Vultures vnguento qui fugantur, alios appetunt odores, scarabæi rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythæ sagittas tingunt viperina sanie, & humano sanguine: irremediabile id scelus,mortem illico adfert leui tactu. Quæ animalium pascerentur veneno,diximus. Quædam innocua alioquin, venenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montosis,salamandra ab his deuorata,qui edêre,moriuntur. Nec est intellectus vllus in odore,vel sapore. Et aqua vinúmque interimit,salamādra ibi immortua,vel si omnino biberit,vnde potetur: item rana,quam rubetam vocāt. Tantum insidiarum est vitæ. Vespæ serpente auidè vescuntur,quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideóque magna differentia est victus: vt in tractu pisce viuentium Theophrastus prodidit,boues quoque pisce vesci,sed non nisi viuente. Homini cibus vtilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera,& condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria,nimia,& auidè hausta,& æstate,quàm hyeme,difficilius,& in senecta,quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ,frigidiora corpora faciunt,inimicæ oculis maximè ac dentibus. Somno concoquere corpulentiæ,quàm firmitati,vtilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipuè vincuntur cibi.

Theophrastus lib. 6 de causis plant. capit. 4 scribit vultures vnguēto,scarabæos rosa necari. Quāobrem hic sic legendū existimo vultures vnguento quidem fugaurar, alios appetūt odores, scarabæi rosa.

De corpulentia augenda vel minuenda,& quæ gustu famem ac sitim sedent. CAP. LIIII.

AVgescunt corpora dulcibus,atque pinguibus & potu: minuuntur siccis & aridis,frigidísque,ac siti. Quædā animalia & pecudes quoque in Africa,quarto die bibunt. Homini † non vtique septimo letalis inedia: durasse & vltra vndecimum plerosque,certum est. Mori esuriendi semper inexplebili auiditate,animalium vni homini. Quædam rursus exiguo gustu famem ac sitim sedant, conseruántque vires, vt butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosissimum autem in omni quidem vita, quod nimium,præcipuè tamen corpori: minuíque, quod grauat,quolibet modo vtilius. Verùm ad reliqua naturæ transeamus.

† non ante septimum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XII.

PROOEMIVM.

ANIMALIVM omnium, quæ nosci potuere, naturæ generatim membratímque ita se habent. Restant neque ipsa anima carentia(quandoquidem nihil sine ea viuit)terra edita,vt inde eruta dicantur, ac nullum sileatur rerum naturæ opus. Diu fuere occulta eius beneficia, summúmque munus homini datum, arbores syluæque intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior specus, libro vestis. Etiamnum gentes sic degunt. Quo magis ac magis admirari subit, ab iis principiis cædi montes in marmora; vestes ad Seras peti: vnionem in Rubri maris profundo,

profundo, smaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata sunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibúsque gestari, nisi infoderentur etiam corpori. Quamobrem sequi par est ordinem vitæ, & arbores ante alia dicere, ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore, & quando platanus primùm in Italia, & de natura earum. CAP. I.

HÆc fuere numinum templa, priscóque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuò seruantur, vt Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunósque, & dearum genera syluis, ac sua numina, tãquam & cælo, attributa credimus. Arbores posteà blandioribus fruge succis hominem mitigauere. Ex iis recreans membra olei liquor, virésque potus vini: tot denique sapores annui sponte venientes: & mensæ, depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur, etiamnum tamen secundæ. Mille prætereà sunt vsus earum, sine quis vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrásque admouemus, arbore exædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuere, nondum pretio excogitato belluarum cadaueri, antè, quàm, vt à Diis nato iure luxuriæ, eodem ebore numinum ora spectarentur & mensarum pedes. Produnt Alpibus coercitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primùm habuisse causam superfundẽdi se Italiæ, quòd Elico ex Heluetiis ciuis earum, fabrilẽ ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & vuam, oleíque ac vini præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc vel bello quæsisse venia sit. Sed quis non iure miretur, arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus hæc est, per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdẽ tumuli gratia primum inuecta, inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ: & iam ad Morinos vsq; peruecta, ad tributarium etiã pertinens solum, vt gentes vectigal & pro vmbra pendãt. Dionysius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegium in vrbem transtulit eas, domus suæ miraculum, vbi postea factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud autores inuenitur. Hoc actum circa captæ vrbis ætatem: tantúmque posteà honoris increuit, vt mero infuso enutriantur: cõpertum id maximè prodesse radicibus: docuimúsque etiam arbores vina potare. Celebratæ sunt primùm in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum XXXVI. vnius radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilij modo caua LXXX. atque vnius pedum specu, nemoroso vertice, & se vastis protegens ramis, arborum instar, agros longis obtinens vmbris: ac ne quid desit speluncæ imagini, saxea intus crepidinis corona muscosos complexa pumices: tam digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter COS. & nuper prouinciæ eius Legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodeuicesimo comite, largè ipsa toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optãtem imbrium per folia crepitus, lætiorem, quàm marmoris nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplũ Caij principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata, laxísque ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, cùm ipse pars esset vmbræ, XV. conuiuarum ac ministerij capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Est Gortynæ in insula Creta iuxta fontem platanus vna, insignis vtriusque linguæ monumentis, nunquàm folia dimittens: Statímque ei Græciæ fabulositas superfuit, Iouem sub ea cum Europa concubuisse: ceu verò non alia eius generis esset in Cypro: sed ex ea primum in ipsa Creta (vt est natura hominum nouitatis auida) platani satæ regenerauere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior est, quàm Solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Esernini libertus, sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, vt meritò dici posset is quoque Dionysius, transtulit id genus. Durántque etiam in Italia portenta

terrarum,

terrarum,præter illa scilicet, quæ ipsa excogitauit Italia.

De chamæplatano,& quis primus totonderit viridaria.

CAP. II.

Nanque & chamæplatani vocantur coactæ breuitatis: quoniam arborum etiam abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & ferendi genere,& recidendi. Primus Cn. Matius ex equestri ordine, Diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos l x x x. annos.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria.

CAP. III.

10 Peregrinæ & cerasi, Persicæque,& omnes quarum Græca nomina aut aliena: sed quæ ex his incolarum numero esse cœpere, dicentur inter frugiferas. In præsentia externas persequemur, à salutari maximè orsi. Malus Assyria, quam alij vocant Medicam, venenis medetur. Folium eius est vnedonis, intercurrentibus spinis. Pomum ipsum aliàs non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui transit in vestes vnà conditus, arcétque animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis verò subnascentibus. Tentauere gentes transferre ad sese propter remedij præstantiam fictilibus in vasis, dato per cauernas radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longius, seri arctissimè transferríq; meminisse conueniet, vt semel quæq; dicantur. Sed nisi apud Medos, & in Perside, nasci noluit. Hæc est autem, cuius grana 20 Parthorum proceres incoquere diximus esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus,& quando Romæ primùm ebenus.

CAP. IIII.

Item Indiæ arborum magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Æthiopiæ intelligi maluit, in tributi vicem regibus Persidis è materie eius centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse Æthiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita significauit, Æthiopas eadem causa pendere solitos. Tanta ebori autoritas erat vrbis nostræ trecentesimodecimo anno: tunc 30 enim autor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia. Quò magis mirum est, quod eidem credimus, qui Padum amnem vidisset, neminem ad id tempus Asiæ Græciæque, aut sibi cognitum. Æthiopiæ forma, vt diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem ebenum Meroen vsque à Syene fine imperij, per nongenta x c v i. M. passuum, nullámque aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi eam Fabianus negat: vritur tamen odore iucundo. Duo genera eius: rarum id, quod melius, arboreum, trunco enodi, materie nigri splendoris, ac vel sine arte protinus iucundi: alterum fruticosum cytisi modo,& tota India dispersum.

De spina & ficu Indicis.

40 CAP. V.

Ibi & spina similis, sed deprehensa vel lucernis, igni protinus transiliente. Nunc eas exponam, quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serens, vastis diffunditur ramis: quorum imi adeò in terram curuantur, vt annuo spatio infigantur, nouámque sibi propaginem faciant circa parentem in orbem, quodam opere topiario. Intra sepem eam æstiuant pastores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, procul've fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelsum emicant, syluosa multitudine, vasto matris corpore, vt l x. p. pleræque orbe colligant, vmbra verò bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea causa fructum integens, crescere prohibet. Rarúsq; 50 est, nec fabæ magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maximè amnem.

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis.

CAP. VI.

MAior alia, pomo & suauitate præcellentior, quo sapientes Indorum viuunt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice emittit, admirabilem succi dulcedine, vt vno quaternos satiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Est & alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomum attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte sine nominibus. Est & terebintho similis cætera, pomo amygdalis, minore tantùm magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris vtique hanc aliqui terebinthum esse proprij generis potius, quàm similem ei, putauerunt. Sed vnde vestes lineas faciunt, foliis moro similis, calyce pomi cynorrhodo. Serunt eam in campis: nec est gratior vllarum prospectus. Oliua Indiæ sterilis, præterquàm oleastri fructu.

De piperis arboribus, de garyophyllo, & aliis pluribus.

CAP. VII.

PAssim verò quæ piper gignunt, iuniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina à iunipero distant paruulis siliquis, quales in faseolis videmus. Hæ priusquàm dehiscant decerptæ, tostæque sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim verò dehiscentes maturitate, ostendunt candidum piper: quod deinde tostum solibus, colore rugisque mutatur. Verùm & iis sua iniuria est, atque cæli intemperie carbunculantur, fiúntque semina cassa & inania, quod vocant brechmasin, sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est, leuissimúmque & pallidum. Gratius nigrum, leniúsque vtroque candidum. Non est huius arboris radix, vt aliqui existimauere, quod vocant zimpiberi, alij verò zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit, quamuis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras VI. Piper longum facillimè adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras X. XV. Album X. VII. nigrum X. IIII. Vsum eius adeò placuisse mirum est. In aliis quippe suauitas cepit, in aliis species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis illa primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda auiditate esurire non fuit satis? Vtrunque syluestre gentibus suis est, & tamen pondere emitur, vt aurum vel argentum. Piperis arborem iam & Italia habet, maiorem myrto, nec absimilem. Amaritudo grano eadem quæ piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideóque & rugarum colorísque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis mirè vim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliúsque. Tradunt in Indico luco id gigni. Aduehitur odoris gratia. Fert & spina piperis similitudinem, præcipua amaritudine, foliis paruis densísque cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignosáque, buxei coloris. Hæc in aqua cum semine excepta in æreo vase medicamentum fit, quod vocatur Lycion. Ea spina & in Pelio monte nascitur, adulteratque medicamentum. Item asphodeli radix aut fel bubulum, aut absinthium, vel thus, vel amurca. Lycion aptissimum medicinæ, quod est spumosum. Indi in vtribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipsam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

De macir, & saccaro, & arboribus Arianæ gentis.

CAP. VIII.

ET macir ex India aduehitur, cortex rubẽs radicis magnæ, nomine arboris suæ. Qualis sit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti vsus in medicina ad dysentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, sed laudatius India. Est autem mel in harundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, amplissimum nucis auellanæ magnitudine, ad medicinæ tantum vsum. Contermina Indis gens Ariana appellatur,

appellatur,cuius spina lacrymarum pretiosa, myrrhæ similis, accessu propter aculeos anxio. Ibi & frutex pestilens rhaphani,folio lauri,odore equos inuitante,qui penè equitatu orbauit Alexandrum primo introitu:quod & in Gedrosis accidit. Item laurino folio & ibi spina tradita est,cuius liquor aspersus oculis,cæcitatem infert omnibus animalibus.Necnon & herba præcipui odoris,referta minutis serpentibus,quarum ictu protinus moriendum esset.Onesicritus tradit in Hyrcaniæ conuallibus ficis similes esse arbores,quæ vocentur occhus,ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio,& arboribus Persici maris. CAP. IX.

Vicina est Bactriana,in qua bdellium nominatissimum. Arbor nigra est, magnitudi-10 ne oleæ,folio roboris, fructu caprifici naturáque. Gummi alij brochon appellant, alij malachram,alij maldacon. Nigrum verò & in offas conuolutum, hadrobolon. Esse autem debet translucidum simile ceræ,odoratum,& cùm fricatur,pingue,gustu amarum citra acorem.In sacris vino perfusum,odoratius. Nascitur & in Arabia,Indiáque,& Media,ac Babylone.Aliqui peraticum vocant ex Media aduectum. Facilius hoc & crustosius,amariúsque:at Indicum humidius & gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice scordasti.Ita vocatur arbor æmulo gummi. Sed deprehenduntur(quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit)odore,colore , pondere,gustu,igne. Bactriano nidor siccus,multique candidi vngues. Præterea suum pondus , quod grauius esse aut leuius non debeat.Pretium syncero in libras x. terni. Gentes suprà dictas Persis 20 attingit,Rubro mari(quod ibi Persicum vocauimus)longè in terra æstus agente, mira arborum natura. Nanque erosæ sale,inuectis derelictísque similes,sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles harenas spectantur. Eædem mari adueniente fluctibus pulsatæ,resistunt immobiles. Quin & pleno æstu operiuntur totæ: apparétque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali.Magnitudo miranda est, species similis vnedonis,pomum amygdalis extra,intus contortis nucleis.

De arboribus Persicæ insulæ,& lanigeris arboribus. CAP. X.

Tylos insula in eodem sinu est,repleta syluis, quà spectat Orientem,quáque & ipsa æstu maris perfunditur.Magnitudo singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili,pomum lupino simile,propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem 30 insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo,quàm Serum. His folia infœcunda:quæ,ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas,quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.

De gossampinis,& arboribus ex quibus vestes fiunt,& quibus modis constent arborum fructus. CAP. XI.

Arbores vocant gossampinos,fertiliore etiam Tylo minore, quæ distat x. M.pas.Tuba circa fruticem lanugines esse tradit,linteáque ea Indicis præstantiora. Arabiæ autem arbores,ex quibus vestes faciant , cynas vocari , folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores vestiunt.In Tylis autem & alia arbor floret albæ violæ specie , sed magnitudine 40 quadruplici,sine odore,quod miremur in eo tractu.Est & alia similis,foliosior tamen roseíque floris : quem noctu comprimens,aperire incipit Solis exortu , meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem insula & palmas,oleásque ac vites,& cum reliquo pomorum genere ficos.Nulli arborum folia ibi decidunt.Rigatúrque gelidis fontibus,& imbres accipit.Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem,quoniam fructus is constat radice,frutice , cortice,succo,lacryma,ligno,surculo,flore,folio, pomo.

De costo,& nardo,& differentiis nardi. CAP. XII.

Radix & folium Indis est maximo pretio. Radix costi gustu feruens,odore eximio, frutice aliàs inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula,duo sunt eius 50 genera,nigrum,& quod melius,candicás.Pretium in libras x v i.De folio nardi plura dici par est,vt principali in vnguentis. Frutex est graui & crassa radice,sed breui ac nigra, fragi

fragilíque,quamuis pingui, situm redolente, vt cyperi, aspero sapore,folio paruo densóque.Cacumina in aristas se spargunt:ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem nascens,damnatur in totum,ozænitidis nomine, virus redolens.Adulteratur & pseudonardo herba,quæ vbique nascitur crassiore atque latiore folio,& colore languido in candidum vergente.Item sua radice permista ponderis causa,& gummi,spumáque argenti,aut stibio, cyperíve cortice. Syncerum quidem leuitate deprehenditur,& colore ruffo,odorísque suauitate,& gustu maximè siccante os,sapore iucundo.Pretium spicæ in libras x.c.Folia diuisere annonam: ab amplitudine hadrosphærum vocatur maioribus foliis x. x x x. Quod minore folio est mesosphærũ appellatur: emitur x. l x. Laudatissimum microsphærum è minimis folium:pretium eius x. l x x v. Odoris gratia omnibus maior recentibus.Nardo color qui inueterauerit,nigriori melior. In nostro orbe proximè laudatur Syriacum, mox Gallicum,tertio loco Creticum,quod aliqui agrium vocant, alij phu, folio olusatri, caule cubitali,geniculato,in purpura albicante,radice obliqua villosáque,& imitante auium pedes. Baccharis vocatur nardum rusticum, de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ,præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur, abluitúrque vino. Siccatur in vmbra, alligatur fasciculis in charta,non multùm ab Indico differens,Syriaco tamẽ leuius. Pretium x i i i.In his probatio vna, ne sint fragilia, & arida potiùs,quàm sicca,folia.Cum Gallico nardo semper nascitur herba,quæ hirculus vocatur,à grauitate odoris & similitudine,qua maximè adulteratur. Distat, quòd sine cauliculo est,& quòd minoribus foliis,quódque radicis neque amaræ,neque odoratæ.

De asaro, amomo, amomide & cardamomo.

CAP. XIII.

NArdi vim habet & asarum: quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellant. Est autem ederæ foliis rotundioribus tantùm molliorib́usque, flore purpureo,radice Gallici nardi: Semen acinosum,saporis calidi ac vinosi. Montibus in vmbrosis bis anno floret.Optimum in Ponto,proximum in Phrygia,tertium in Illyrico.Foditur cùm folia mittere incipit, & in sole siccatur,celeriter situm trahens ac senescens.Inuenta nuper & in Thracia herba est,cuius folia nihil ab Indico nardo distant.Amomi vua in vsu est,Indica vite labrusca,vt alij existimauere,frutice myrtuoso,palmi altitudine:carpitúrq; cum radice,manipulatim leniter componitur,protinus fragile.Laudatur quàm maximè Punici mali foliis simile,nec rugosis, colore ruffo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius,pessimúmque candidum,quod & vetustate euenit. Pretium vuæ in libras x. l x.friato verò amomo x l v i i i. Nascitur & in Armeniæ parte,quæ vocatur Otene,& in Media,& in Ponto. Adulteratur foliis Punicis,& gummi liquido,vt cohæreat,conuoluátque se in vuæ modum.Est & quæ vocatur amomis,minus venosa atque durior,ac minus odorata:quo apparet,aut aliud esse,aut colligi immaturum. Simile his & nomine & frutice cardamomum,semine oblongo.Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera:viridissimum ac pingue acutis angulis contumax fricanti, quod maximè laudatur: proximum è ruffo candicans:tertium breuius atque nigrius.Peius tamen varium & facile tritu,odorísque parui;qui verus,costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras duodecim.Cinnamomo proxima gentilitas erat,ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret,causásque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus,& myrrha:hæc & cum Troglodytis communis.

De thurifera regione. CAP. XIIII.

THura,præter Arabiam,nullis,ac ne Arabiæ quidem vniuersæ. In medio eius ferè sunt Atramitæ pagus Sabæorum,capite regni Sabota,in monte excelso,à quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera, Saba appellata,quod significare Græci mysterium dicunt.Spectat ortus Solis æstiui,vndique rupibus inuia, & à dextera maris scopulis inaccessa.Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarum longitudo est schœnorum x x.latitudo dimidium eius. Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia x l.hoc est,pass.

quinque

quinque M. aliqui x x x i i. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurrúntque & in plana arbores sponte natæ. Terrã argillosam esse conuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur vno tramite angusto. Hi primi commercium thuris fecere, maximéque exercent: à quibus & Minæum dictum est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem vidẽt, ac ne horum quidem omnes. Ferúntq; M M M. non amplius esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi vendicẽt. Sacros vocari ob id, nec vllo congressu fœminarum funerúmque, cùm incidãt eas arbores aut metant, pollui: atque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in syluis: alij per vices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies, constat.

10 Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: C. etiam Cæsar Augusti filius inde gloriam petiit, nec tamen ab vllo (quod equidem sciam) Latino arborum † etiam tradita est facies. Græcorum exempla variant. Alij folio pyri, minore duntaxat, & herbidi coloris, prodidere. Alij lentisco similem subrutilo folio. Quidam terebinthum esse, & hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maximè Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, talésque in Carmania apparere, & in Ægypto satas studio Ptolemæorum regnãtium. Cortice lauri esse constat: quidam & folium simile dixere. Talis certè fuit arbor Sardibus. Nã & Asiæ reges serendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incer-

† tearum.

20 tiora fecerunt, quod iure miremur, virgis etiam thuris ad nos commeãtibus: quibus credi potest, matrem quoque teretem enodi fruticare trunco. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi. Iam quæstus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus quà maximè videatur esse prægnans, tenuissimúsque tendi cortex. Laxatur hîc plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Hæc concreta densatur, vbi loci natura poscat tegete palmea excipiente, aliubi area circumpauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est. Neque vllus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ vbi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signãtur opi-

30 fici. Persona adiicitur capiti, densúsve reticulus. Nudi emittuntur. Tantò minùs fidei apud nos pœna, quàm apud illos syluæ habent. Autumno legitur ex æstiuo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiathum vocant. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed veteris odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cùm aliâs non ferè mas vocetur, vbi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus alter vsurparetur. Masculum aliqui putãt à specie testium dictum. Præcipua autem gratia est mammoso, cùm hærente lacryma priore consecuta alia miscuit se. Singula hæc manum implere solita inuenio, cùm minore diripiendi auiditate lentius nasci li-

40 ceret. Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem orobiam. Micas concussu elisas mannam vocamus. Etiamnum tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est † x x x i x. denariorum pondus æquent. Alexandro Magno in pueritia sine parsimonia thura ingerẽti aris, pædagogus Leonides dixerat, vt illo modo, cùm deuicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potitus, thure onustam nauem misit ei, exhortatus, vt largè Deos adoraret. Thus collectum Sabotam camelis conuehitur, porta ad id vna patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec antè mercari licet: inde impensæ publicæ toletantur. Nam & benignè certo itinerum numero Deus hospites pascit. Euehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque & horum regi penditur vecti-

† Quædam exẽplaria habent, x x i x. denariorum, alia x x v i i i.

50 gal. Caput eorum Thomna abest à Gaza nostri litoris in Iudæa oppido l x x x. x x v i i. mill. passuum, quod diuiditur in mansiones camelorum l x i i. Sunt & quæ sacerdo-

tibus dantur portiones,ſcribíſque regum certæ.Sed præter hos & cuſtodes, ſatellitéſque, & hoſtiarij,& miniſtri populantur.Iam quacunque iter eſt,alibi pro aqua,alibi pro pabulo,aut pro manſionibus,variíſque portoriis pendunt , vt ſumptus in ſingulos camelos denariûm d c l x x x v i i i.ad noſtrum litus colligat : iterúmque imperij noſtri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra x v i. pretium habet : ſecunda x v.tertia x i i i. Apud nos adulteratur reſinæ candidæ gemma perquàm ſimili : ſed deprehenditur,quibus dictum eſt,modis.Probatur candore,amplitudine,fragilitate,carbone , vt ſtatim ardeat.Item ne dentem recipiat potius,quàm in micas friettur.

De myrrha,& arboribus myrrhæ. CAP. XV.

MYrrham in iiſdem ſyluis permixta arbore naſci tradidere aliqui,plures ſeparatim. Quippe multis in locis Arabiæ gignitur , vt apparebit in generibus. Conuehitur & ex† [†ſyluis] inſulis laudata,petúntque eam etiam ad Troglodytas Sabæi tranſitu maris. Satiua quoque prouenit,multum ſylueſtri prælata. Gaudet raſtris atque ablaqueationibus, melior radice refrigerata. Arbori altitudo ad quinque cubita,nec ſine ſpina,caudice duro & intorto,craſſiore quàm thuris,& ab radice etiam,quàm reliqua ſui parte. Corticem læuem ſimilémque vnedoni:ſcabrum alij ſpinoſúmque dixere. Folium oliuæ,verùm criſpius,& aculeatum.Iuba oluſatri. Aliqui ſimilem iunipero,ſcabriorem tantùm ſpiníſque horridam,folio rotundiore,ſed ſapore iuniperi. Necnon fuere,qui è thuris arbore vtrunque naſci mentirentur.Inciduntur bis & ipſæ,iiſdémque temporibus , ſed à radice vſque ad ramos,qui valent. Sudant autem ſponte priùs,quàm incidantur,ſtacten dictam , cui nulla præfertur.Ab hac ſatiua,& in ſylueſtri quoque melior æſtiua.Non dant ex myrrha portiones Deo,quoniam & apud alios naſcitur. Regi tamen Gebanitarum quartas partes eius pendunt.Cæterò paſſim à vulgo coemptam in folles cõfarciunt,ipſíque vnguentarij digerunt haud difficulter odoris atque pinguedinis argumentis.

De generibus myrrhæ,& natura,& pretio eius.

CAP. XVI.

GEnera complura:Troglodytica ſylueſtrium prima.Sequens Minæa , in qua & Atramitica eſt,& Auſaritis Gebanitarũ regno.Tertia Dianitis.Quarta collatitia. Quinta Sembracena,à ciuitate regni Sabæorum mari proxima.Sexta,quam Duſaritin vocãt. Eſt & candida vno tantùm loco,quæ in Meſſalum oppidum confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine,& quòd aſpectu aridior eſt,ſordidáq; ac barbara , ſed acrior cæteris.Sembracena prædictis caret vitiis,ante alias hilaris , ſed viribus tenuis. In plenum autem probatio eſt minutis glebis,nec rotundis,in concretu albicantis ſucci & tabeſcentis:vtque fracta candidos vngues habeat,guſtu leniter amara. Secunda bonitas intus variæ.Peſſima intus nigra:peior ſi etiam foris.Pretia ex occaſione ementium varia. Stactæ verò à v i.ad l. Satiuæ ſummum ad x x i i.Erythrææ ad x v i. Hanc volunt Arabicam intelligi.Troglodyticæ nucleo ad x i i i. eius verò quam odorariam vocant,ad x i i i i.Adulteratur lentiſci glebis,& gummi.Item cucumeris ſucco amaritudinis cauſa , ſicut ponderis ſpuma argenti.Reliqua vitia deprehenduntur ſapore gummi dente lenteſcentis. Fallaciſſimè autem adulteratur Indica myrrha,quæ ibi de quadam ſpina colligitur.Hoc ſolùm peius India affert facili diſtinctione:tantò deterior eſt.

De maſtiche,ladano,& bruta,enhæmo,& ſtrobo,& de ſtyrace.

CAP. XVII.

ERgo tranſit in maſtichen,quæ & ex alia ſpina fit in India,itémque in Arabia:lamam vocant.Sed maſtiche quoque gemina eſt : quoniam & in Aſia Græciáque reperitur herba à radice folia emittens,& carduum ſimilem malo,ſeminis plenum:lacrymáq; erumpit inciſa parte ſumma,vix vt dignoſci poſſit à maſtiche vera. Necnon & tertia in Ponto eſt,bituminis ſimilior.Laudatiſſima autem Chia candida,cuius pretium in libras x x. nigræ verò x i i.Chia,è lentiſco traditur gigni gummi modo.Adulteratur,vt thura,reſina. Arabia etiamnũ & ladano glorіatur:fortè caſúque hoc,& iniuria fieri odoris,plures tradidere.Capras maleficum aliâs frondibus animal,odoratorũ verò fruticum appetentius,

tanquàm

tanquàm intelligant pretia, carpere germinum caules prædulci liquore turgentes, distillantémque ab his casiis mistura succum improbo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui Sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabatæis, qui sunt ex Arabia contermini Syriæ. Recentiores ex autoribus strobon hoc vocant: tradúntque syluas Arabum pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhærescere: verum autem ladanum Cypri insulæ esse: vt obiter quæque genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypum hircorum barbis genibúsque villosis inhærens, sed ederæ flore deroso, pastibus matutinis, cùm est torulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus villis adhærescere, atque ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro, ex qua id fiat, ledam appellent: etenim illi ledanum vocant. huius pingue insidere: itaque attractis funiculis herbam eam conuolui, atque ita offas fieri. Ergo in vtraque gente bina genera, terrenum & factitium. Id quod terrenum est, friabile: factitium, lentum. Necnõ & fruticem esse dicunt in Carmania, & super Ægyptum per Ptolæmeos translatis plantis: aut (vt alij) generante & id thuris arbore: colligíque, vt gummi, inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libra † asses x l. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium sordibus. Synceri odor debet esse ferus, & quodammodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum, tactu statim mollescere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepirántque in igne. Prætereà syncero calculi potius è rupibus inhærent, quàm puluis. In Arabia & olea dotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, singulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis eæ fluctibus æstúque operiuntur. Nec baccæ nocetur, cùm constet & in foliis salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ: & pauca prætereà communia, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa mirè odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, & alienarum auiditas. Petunt igitur in Helimæos arborem brutã, cupresso fusæ similem, exalbidis ramis, iucundi odoris accensam, & cum miraculo historiis Claudij Cæsaris prædicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumúmque eius contra ligna alia remedio. Nascitur vltra Pasitigrin in finibus oppidi Sitacæ, monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam vino palmeo accẽdentes. Huius odor redit à cameris ad solum iucundus, sed aggrauans capita, citra dolorem tamẽ. Hoc somnum ægris quærunt. His commerciis Carras oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum x x. itinere, & Palæstinam Syriam. Posteà Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea causa, autor est Iuba. Mihi ad Persas etiam prius ista portasse, quàm in Syriam aut Ægyptum, videntur, Herodoro teste, qui tradit singula millia talentum thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cæterò, non alia ligni genera sunt in vsu, quàm odorata: cibósq; Sabæi coquunt thuris ligno, alij myrrhæ, oppidorum vicorúmque nõ alio, quàm ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandum vrunt styracem in pellibus hircinis, suffiúntque tecta. Adeò nulla est voluptas, quæ non assiduitate sui fastidium pariat. Eundem ad serpentes fugandas vrunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

† Alias, asses xxx.

De felicitate Arabiæ. CAP. XVIII.

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia: & tamen Felix appellatur Arabia, falsa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptũ superis ferat, cùm plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens vrendis defunctis. Periti rerum asseuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantùm Nero princeps nouissimo Poppææ suæ die concremauerit. Æstimentur posteà toto orbe singulis annis tot funera, aceruatímq; congesta honori cadauerum, quæ Diis per singulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola salsa supplicantibus, imò verò (vt palàm est) placatiores. Verùm Arabiæ etiamnum felicius mare est. Ex illo nanque margari-

tas mittit. Minimáque computatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India & Seres, peninsuláque illa imperio nostro adimunt. Tantò nobis deliciæ & fœminæ constant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæso iam vel ad inferos pertinet?

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia. CAP. XIX.

Cinnamomum & casias fabulosè narrauit antiquitas, princépsve Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuiis rupibus arboribúsque decuti, carnis quam ipsæ inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes propugnante vnguibus diro vespertilionum genere, aligerísque serpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Comitata verò fabula est, ad meridiani solis repercussus inenarrabilem quendam vniuersitatis halitum è tota peninsula existere, tot generum auræ spirante concentu, Magníq; Alexandri classibus Arabiam odore primum nuntiatam in altum. Omnia falsa, siquidē cinnamomum, idémq; cinnamum, nascitur in Æthiopia Troglodytis connubio permixta. Ii mercantes id à conterminis, vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regat, neq; remi trahant vel impellant, non vela, non ratio vlla adiuuet, cùm omnium instar ibi sint homo tantùm & audacia. Præterea hybernum mare exigunt circa brumā, Euris tum maximè flantibus. Hi rectò cursu per sinus impellunt, atque à promontorij ambitu Argeste deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maximè id petunt, prodúntque vix quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Contrà reuehunt vitrea, & ahena, vestes, fibulásque cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarū maximè fide constat. Ipse frutex duûm cubitorum altitudine amplissimus, palmíque minimus, IIII. digitorum crassitudinis, statim à terra sex digitis surculosus, arido similis. Cùm viret nō odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus rubísque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit Deus. Iouem hunc intelligunt aliqui: Assabinum illi vocant. XLIIII. boum caprarúmque & arietum extis impetratur venia cædendi. Nō tamen aut ante ortum Solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta diuidit sacerdos, Deóque partē ponit: reliquum mercator in massas condit. Est & alia fama, cū Sole diuidi, ternásq; partes fieri, dein forte ceteria discerni: quódque Soli cesserit relinqui, ac sponte conflagrare. Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinē palmi. Secunda proximis breuiore mensura, atq; ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum, quoniā ibi minimum corticis, in quo summa gratia. Qua de causa præferuntur cacumina, vbi plurimus cortex. Ipsum verò lignum in fastidio est propter origani acrimoniā: xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras X X. Quidā cinnami duo genera tradidere, candidius, †nigriúsq;. Quondam præferebatur candidum, nunc cōtrà nigrum laudatur: atque etiā varium præferunt candido. Certissima tamen æstimatio, ne sit scabium, atq; vt inter sese tritum tardè frietur. Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius à Gebanitarū rege solo proficiscitur, is edicto mercatum vendit. Pretia quondā fuere in libras denarium mille. Auctum id parte dimidia est, vicensis, vt ferunt, syluis ira barbarorum. Id acciderítne ob iniquitatem præpotentium, an forte, nō satis constat. Austros ibi tam ardentes flare, vt æstatibus syluas accendat, inuenimus apud autores. Coronas ex cinnamo interrasili auro inclusas, primus omnium in tēplis Capitolij atq; Pacis dicauit Imperator Vespasianus Augustus. Radicem eius magni pōderis vidimus in palatij tēplo, quod fecerat Diuo Augusto coniux Augusta, aureæ pateræ impositā: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabātur, donec id delubrū incendio consumptū est. Frutex & casia est, iuxtáq; cinnami cāpos nascitur, sed in montibus crassiore farmento, tenui cute verius, quàm cortice, quē contra atq; in cinnamo leuari & exinaniri pretium est. Amplitudo fruticis trium cubitorū. Colos triplex. Cùm primum emicat, candidus pedali mensura: deinde rubescit addito semipede: vltra nigricās. Hæc pars maximè laudatur, ac deinde proxima: damnatur verò candida. Consecant surculos longitudine binūm cubitorum. Mox præsuunt recentibus coriis quadrupedum ob id interemptarum, vt iis putrescentibus vermiculi lignum erodant, & exca

[margin: †nigricansq;]

& excauent corticem rutum amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ sit odoris †mollissimi, gustúve quàm maximè feruens potius, quàm lento tepore leniter mordens, colore purpureo, quæque plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fistula, & non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia est balsamodes, ab odore simili appellata, sed amara, ideóque vtilior medicis, sicut nigra vnguentis. Pretia nulli diuersiora. Optimæ in libras x. l. cæteris x. v.

†grauissimi.

De isocinnamo, & cancamo, ac taro. CAP. XX.

His addidere mangones, quam daphnoiden vocant, isocinnamon cognominatam: pretiúmque eius faciunt x. c c c. Adulteratur styrace, & propter similitudinem cortici laurí tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur extremóque in margine imperij, quà Rhenus alluit, viuit in aluearijs apum sata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamíque & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui consedere ex Nabatæis.

De serichato, & gabalio, & de myrobalano. CAP. XXI.

Eo comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantùm nominibus cognita, sed cum cinnamo casiáque nascentia. Peruenit tamen aliquando serichatum, & in vnguenta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. vi. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabiæ quæ Iudæam ab Ægypto disterminat, commune est, nascens vnguento, vt ipso nomine apparet. Quo item indicatur & glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Contrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica vilissima est. Sunt qui Æthiopicam iis præferant, glandem nigram ac pinguem, nucleóque gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratiori, nascétem in campestribus. Ægyptiam pinguiorem esse, & crassiori cortice rubentem: & quamuis in palustribus nascatur, breuiorem siccioremque. E diuerso Arabicam viridem ac tenuiorem, & quoniam sit montosa, spissiorem. Longè autem optimam Petræam, ex quo diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Vnguentarij autè tantùm cortices premunt: medici nucleos, tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato. CAP. XXII.

Myrobalano in vnguentis similem proximúmque vsum habet palma in Ægypto, quæ vocatur adipsos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulò antè, quàm incipiat maturescere. Quod relinquitur, phœnicobalanus vocatur, & nigrescit, vescentésque inebriat. Myrobalano pretium in libras x. bini. Institores & fæcem vnguenti hoc nomine appellant. Calamus quoque odoratus in Arabia nascens, communis Indis atq; Syriæ est, in qua vincit omnes, à nostro mari centum l. stadiis. Inter Libanum montem, aliúmque ignobilé, non (vt quidã existimauere) Antilibanum, in conualle modica iuxta lacum, cuius palustria æstate siccantur, tricenis ab eo stadiis calamus & iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic vnguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris sui generis differunt aspectu: sed calamus præstantior odore, statim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliórq; qui minus fragilis, & qui assulosè potius quàm rhaphani modo frangitur. Inest fistulæ araneum, quod vocant florem. Præstátior est, cui numerosius. Reliqua probatio, vt niger sit. Damnatur aliubi. Melior, quo breuior & crassior, lentúsq; in frangendo. Calamo pretiũ in libras x i. iunco x v. Tradúntq; iuncum odoratũ & in Campania inueniri. Discessimus à terris Oceanum spectátibus ad connexas in nostra maria.

De Hammoniaco, & sphagno. CAP. XXIII.

Ergo Æthiopiæ subiecta Africa Hammoniaci lacrymam stillat in harenis suis: inde & nomine etiã ab Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor, quam metopion vocant, resinæ modo aut gummi. Genera eius duo. Thrauston, masculi thuris similitudine, quod maximè probatur. Alterũ pingue & resinosum, quod phyrama appellant. Adulteratur

teratur harenis, velut nascendo apprehensis. Igitur quàm minimis glebis probatur,& quàm purissimis. Pretium optimi in libras † asses x l. Sphagnos infra eos situs in Cyrenaica prouincia maximè probatur. Alij bryon vocant. Secundũ locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Ægypto nasci: quin & in Gallia: nec dubitauerim. Sunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maximè videmus, sed odore præstantes. Laus prima candidissimis atque altissimis, secunda rutilis, nulla nigris. Et in insulis petrísque nati improbantur, omnésque quibus palmarum, atque non suus odor sit.

† Asses xxx

De cypro,& aspalatho,& maro. CAP. XXIIII.

Cyprus in Ægypto est arbor ziziphi folijs, semine coriandri, flore candido odorato. Coquitur hoc in oleo, premitúrque posteà quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimum habetur è Canopica in ripis Nili nata: secundum Ascalone Iudææ: tertium Cypro insula odoris suauitate. Quidam hanc esse dicunt arborem, quæ in Italia ligustrum vocetur. In eodem tractu aspalathos nascitur, spina candida, magnitudine arboris modicæ flore rosæ. Radix vnguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cælestis, eandem, quæ sit aspalatho, suauitatem odoris existere, sed in aspalatho inenarrabilem quandam. Quidam eum Erysisceptrum vocant, alij sceptrum: probatio eius in colore russo vel igneo, tactúque spisso,& odore castorei. Permutatur in libras x v. In Ægypto nascitur & maron, peius quàm Lydium, maioribus folijs ac varijs. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balsamo,& opobalsamo,& xylobalsamo,& styrace,& galbano. CAP. XXV.

Sed omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ cõcessum, quondam in duobus tantum hortis, vtroque regio, altero iugerum x x. non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc vrbi Imperatores Vespasiani. Clarúmque dictu à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoque duximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externíq; prodiderant. Quippe viti similior est, quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, vt vitis:& implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properátque nasci, intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandem Iudæi, sicut in vitam quoq; suam. Contra defendête Romani,& dimicatum pro frutice est. Serítque nunc eam fiscus: nec vnquam fuit numerosior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod vocant eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius. hoc trachy appellant. Tertium eumeces, quia est reliquis procerius, læui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo. Semen eius vino proximum gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atq; viridius. Ramus crassior, quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, osseísve cultellis. Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidêtis manus libratur artifici temperamento, ne quid vltra corticem violet. Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocant, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex iis nouo fictili conditur crassiori similis oleo,& in musto candida. Rubescit deinde, simúlq; durescit è translucido. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnam cõcham impleri iustum erat.† Omni verò fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cùm duplo rependebatur argento. Nunc etiam singularum arborum largior vena, ter omnibus percutitur æstatibus, posteà deputatur. Et sarmenta quoque in merce sunt. d c c c. amputatio ipsa surculúsque vænit intra quintum demum annum. Xylobalsamum vocatur,& coquitur in vnguentis. Pro succo ipsum substituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: è semine autem maximum & ponderosissimum, mordens gustu, feruénsque in ore. Adulteratur Petræo hypericò, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris

† Anni verò fœcunditate è maiore horto congios senos singulis annis, cùm & duplo &c.

ignauia,

ignauia, sapore piperis. Lacrymæ probatio, vt sit pinguis, tenuis, ac modicè ruffa, & in fricando odorata. Secundus candido colos, peior viridis crassúsque, pessimus niger. Quippe, vt oleum senescit. Ex omni incisura maximè probatur, quod antè semẽ fluxit. Et aliâs adulteratur semine suo, víxque maleficium deprehenditur gustu amariore. Esse enim debet lenis, non subacidus, odore tantùm austerus. Vitiatur & oleo rosæ, cyperi, lentisci, balani, terebinthi, myrti, resina, galbano, cera Cypria, prout quæq; res fuit. Nequissimè autem gummi, quoniam ipsum quoque inhærescit manu inuersa, & in aqua sidit: quæ probatio eius gemina est. Debet syncerum & inhærescere: sed hoc & gummi addita fragili crusta euenit. Et gustu deprehenditur. Carbone verò, quod cera resináque adulteratum
10 est, nigriori flamma. Nam melle mutatum statim cõtrahit muscas. Præterea syncerí densatur in tepida aqua gutta sidẽs ad ima vasis, adulterata olei modo innatat: & si metopio vitiata est, circulo candido cingitur. Summa probatio est, vt lac coagulet, in veste maculas non faciat: nec manifestior alibi fraus. Quippe millibus denarium sextarij empti: vendente fisco trecenis denariis væneunt. In tantùm expedit augere liquorem. Xylobalsamo pretium in libras VI. Proxima Iudææ Syria supra Phœnicen styracem gignit, circa Gabala & Marathunta & Casium Seleuciæ montẽ. Arbor est eodem nomine, cotoneo malo similis, lacrymæ ex austero iucundioris, intus similitudo harundinis, succo prægnans. In hanc circa Canis ortum aduolant pennati vermiculi erodentes: ob id in scobe sordescit. Styrax laudatur post suprà dicta ex Pisidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minimè.
20 Ex Amano Syriæ medicis, sed vnguentariis magis. Colos in quacunque natione præfertur ruffus, & pinguiter lentus: deterior furfurosus, & cano situ obductus. Adulteratur cedri resina vel gummi, aliâs melle, aut amygdalis amaris: omniáque ea deprehenduntùr gustu. Pretium optimo XIX. Exit & in Pamphylia, sed †aridior, minúsque succosus. Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula, quam eiusdem nominis resinæ modo stagonitin appellant. Quod maximè laudant, cartilaginosum, purum ad similitudinem Hammoniaci, miniméque lignosum. Sic quoque adulteratur faba aut sagapeno. Syncerum si vratur, fugat nidore serpentes. Permutatur in libras V. Medicinæ hoc tantùm.

†tacrior.

De panace, & spondylio, & malobatbro. CAP. XXVI.

PAnacem & vnguentis eadem gignit, nascentem & in Psophide Arcadiæ, circáque
30 Erymanthi fontes, & in Africa, & in Macedonia: ferula sui generis V. cubitorum, foliis primò quaternis, mox senis in terra iacentibus, ampla magnitudine rotundis, in cacumine verò oleagineis, semine in muscariis dependente, vt ferulæ: Excipitur succus inciso caule messibus, radice in autumno. Laudatur candor eius coacti. Sequens pallido statera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras bini asses. Ab hac, ferula differt quæ vocatur spondylion, foliis tantùm, quia sunt minora, & platani diuisura. Non nisi in opacis gignitur. Semen eodem nomine siliis speciem habet, medicinæ tantùm vtile. Dat & malobathron Syria, arborem folio conuoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleum ad vnguenta, fertiliore eiusdem Ægypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo, odoratius croco, nigricans, scabrúmque, quodam salis
40 gustu. Minus probatur candidum. Celerrimè situm in vetustate sentit. Sapor eius nardo similis esse debet sub lingua. Odor verò in vino sufferuefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio simile est, à singulis ad CCC. peruenire libras: oleum autem ipsum in libras LX.

De oleo omphacio. CAP. XXVII.

OLeum & omphacium est. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex olea, & vite: olea adhuc alba expressa: deterius ex druppa: ita vocatur priusquam cibo matura sit, iam tamen colorem mutans. Differentia, quòd hoc viride est, illud candidum. E vite fit psythia aut amminea, cùm sint acini ciceris magnitudine ante Canis ortum. In prima lanugine demetitur vua, eiúsque melligo. Reliquum corpus sole coquitur. Nocturni ro-
50 res cauentur. In fictili condita melligo colligitur: subinde Cyprio ære seruatur. Optima, quæ ruffa, acriórque, & aridior. Pretium omphacio in libras VI. Fit & alio modo, cùm in

mortariis vua immatura teritur: siccatáque in sole, posteà digeritur in pastillos.

De bryo & œnanthe, & de elate arbore, & cinnamo caryopo.

CAP. XXVIII.

EOdem & bryon pertinet, vua populi albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam, in sitientibus aut siccis asperísque: secunda in Lyciæ cedro. Eôdem & œnanthe pertinet. Est autem vitis labruscæ vua. Colligitur, cùm floret, id est, cùm optimè olet. Siccatur in vmbra substrato linteo, atque in cados conditur. Præcipua ex Parapotamia: secunda ab Antiochia, atque Laodicea Syriæ, tertia ex montibus Medicis. Hæc vtilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam, quæ in Cypro insula nascitur. Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantùm pertinet, vocatúrq; massaris. Omnis autem ex alba labrusca præstantior, quàm è nigra. Est præterea arbor ad eadem vnguenta pertinens, quam alij elatem vocant, quod nos abietem, alij palmam, alij spathen. Laudatur Hammoniaca maximè, mox Ægyptia. Dein Syriaca, duntaxat in locis sitientibus odorata, pingui lacryma, quæ in vnguenta additur ad domandum oleum. In Syria gignitur & cinnamum, quod caryopon appellant. Hic est succus nuci expressus, multum à surculo veri cinnami differens, vicina tamen gratia. Pretium in libras asses quadraginta.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIII.

PROOEMIVM.

HACTENVS in odoribus habent pretia syluæ: erántque per se mira singula: iuuítque luxuriam ea omnia miscere, & è cunctis vnum odorem facere: ita reperta sunt vnguenta.

De vnguentis, & quando primùm sunt cognita nobis, & de compositione. CAP. I.

QVis primus inuenerit non traditur. Iliacis temporibus nõ erant: nec thure supplicabatur: Cedri tantùm & citri suorum fruticum in sacris fumo conuolutum nidorem verius, quàm odorem, nouerant, iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoque in olei laude. Persarum esse debet gentis vnguentum. Illi madent eo, & accersita commendatione, ingluuie natum virus extinguunt. Primùm, quod equidem inueniam, castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium vnguentorum. Posteà voluptas eius à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitæ bona admissa est. Honósque is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præsens nominibus tantùm indicabuntur: natura verò eorum suis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ, aliis succi, aliis arbores, aliis causæ. Primúmque id scire conuenit, mutatam autoritatem, & sæpius transisse gloriam. Laudatissimum fuit antiquitus in Delo insula, posteà Mendesium. Nec mistura & compositione tantùm hoc accidit: sed iidem succi variè alibi atque alibi ad quælibet præualuere, aut degenerauere. Irinum Corinthi diu maximè placuit, posteà Cyzici: simili modo rhodinum Phaseli: quam gloriam abstulere Neapolis, Capua, Præneste. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maximè laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, deinde in Ægypto præpositum, posteà Adramyttio. Amaracinum in Coo: posteà eodem loco prælatum est Melinum. Ciprinum in Cypro, deinde in Ægypto, vbi Mendesium & Metopium subitò gratius factum est. Mox hæc abstulit Phœnice,

& Cypr

& Cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon suum Athenæ perseueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarso: cuius etiam compositio & mistura obliterata est. Narcissinum quoque ex flore narcissi desiit componi. Ratio faciendi duplex: succus, & corpus. Ille olei generibus ferè constat, hoc odorum. Hæc stymmata vocát, illa hedysmata. Tertius inter hæc est colos, multis neglectus. Huius causa adduntur cinnabari & anchusa. Sal aspersus olei naturam coërcet. Quibus anchusa adiecta est, sal non additur. Resina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrimè is euanescit atque defluit, si non sint hæc addita. Vnguentorum expeditissimum fuit, primúmq; vt verisimile est, è bryo & balanino oleo, de quibus suprà diximus. Increuit deinde Mendesium, balanino resina mista, magísque etiamnum Metopio. Oleum hoc est, amygdalis amaris expressum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamonum, iuncum, calamum, mel, vinum, myrrham, semen balsami, galbanum, resinam terebinthinam. Et è vilissimis quidem hodie est, ob id creditum & id in vetustissimis esse, quod constat oleo myrteo, calamo, cupresso, cypro, lentisco, malogranati cortice. Sed diuulgata maximè vnguēta crediderim rosa, quę plurima vbiq; gignitur. Itaque simplicissima rhodini mistura diu fuit, additis omphacio flore rosæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, salis flore aut anchusa, vino. Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchusa, vino. Similis & in sampsuchino, admistis omphacio, calamo. Optimum hoc in Cypro & Mitylenis, vbi plurima sampsuchus. Miscentur & viliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur sampsuchinum, lilium, fœnumgræcum, myrrha, casia, nardum, iuncus, cinnamomū. E malis quoque cotoneis & strutheis fit oleum (vt dicemus) melinum, quod in vnguenta transit, admistis omphacio, cyprino, sesamino, balsamo, iunco, casia, abrotano. Susinum tenuissimum omnium est. Constat ex liliis, balano, calamo, melle, cinnamomo, croco, myrrha, aspalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo, calamo, aspalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinum addunt myrrham & panacen. Hoc optimum Sidone, mox Aegypto, si non addatur sesaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo recenti, cypero, calamo, meliloto, fœnogræco, melle, melino, maro, amaraco. Hoc erat celeberrimum Menādri Poetæ Comici ætate. Posteà multo successit propter gloriam appellatum megalium, ex oleo balanino, balsamo, calamo, iunco, xylobalsamo, casia, resina. Huius proprietas, vt ventiletur in coquendo, donec desinat olere. Rursus refrigeratum, odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia vnguenta faciūt. In primis malobathrum, posteà iris Illyrica, & Cyzicena amaracus. Herbarij in vtraque pauca, sed alia alij miscent: qui plurima, alterutri mel, salis florem, omphacium, agni folia, panacem, externa omnia & prodigiosa. Cinnamomino adiicitur balaninum oleum, xylobalsamum, calamus, iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorum hoc crassissimum. Pretia ei à x x x v. ad x. c c c. Nardinum siue foliatum constat omphacio, balanino, iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conueniet meminisse, herbarum, quæ nardum Indicum imitentur, species nouem à nobis esse dictas: tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quæ maximè nares feriunt: crassiora myrrha suauioráque: medicinæ autem vtiliora croco: acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit. Quidam satis habent aspergere, quæ sunt prætiosissima, cæteris decoctis, impendio parcentes: sed non eadem est vis, nisi vnà decoctis. Myrrha & per se vnguentum facit sine oleo, stacte duntaxat: alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, susino vnguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum, myrrha pallidum. Hæc sunt antiquæ inuentionis genera, & posteà officinarum furta. Nunc dicetur cumulus ipse deliciarum, & summa auroritas rei.

Quod vnguentum regale vocetur, & quæ diapasmara, & qualiter seruentur. CAP. II.

ERgo regale vnguentum, appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, constat myrobalano, costo, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardi spica, maro, myrrha, casia, styrace, ladano, opobalsamo, calamo iuncóque Syrio, œnanthe,

malobathro, serichato, cypero, aspalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato melle, vino. Nihilque eius rei causa in Italia victrice omnium, in Europa verò tota, præter irin Illyricam, & nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, & rosa, & myrti folia oleúmque, cõmunia ferè omnium terrarum intelliguntur. Siccis odoribus constant, quæ diapasmata vocantur. Nam fæcem vnguenti magma appellant. Inter omnes potétissimus odor, quisquis nouissimè additur. Vnguenta optimè seruantur in alabastris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tantò vtilius est, quantò pinguius, vt ex amygdalis. Et ipsa vnguenta vetustate meliora. Sol inimicus his, quamobrem in vmbra coquuntur plumbeis vasis. Experimentum eorum inuersa manu capitur, ne carnosæ partis calor vitiet.

Quanta in vnguentis luxuria, & quando primùm Romanis in vsu.

CAP. III.

HAec est materia luxus è cunctis maximè superuacui. Margaritæ enim gemmæque ad hæredem tamen transeunt: vestes prorogant tempus: vnguenta illico expirant, ac suis moriuntur horis. Summa commendatio eorum, vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Excedúntque † quadringenos denarios libræ. Tanti emitur voluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, vnguenta grattora esse, quæ terram, quã quæ crocum sapiant: quando etiam corruptissimo in genere magis tamẽ iuuat quædam ipsius vitij seueritas. Sed quosdam crassitudo maximè delectat, spissum appellantes: linique iam non solùm perfundi vnguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso vt qualiter sentiretur, iuuarétque ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearum vnguento, atque Caium principem solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & posteà quendam ex seruis Neronis. Maximè tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse & in castra. Aquilæ certè ac signa, puluerulenta illa & custodiis horrida, inunguntur festis diebus: vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ terrarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus vitiis, vt per hoc ius sumantur sub casside vnguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit, non facilè dixerim. Certum est Antiocho rege Asiáque deuictis, vrbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Cæsarem Censores edixisse, ne quis venderet vnguenta exotica: sic enim appellauere. At hercule iam quidam etiam in potus addunt: tantíque amaritudo est, vt odore prodigo fruantur ex vtraque parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis Consulis Censorísque fratrem, proscriptum à Triumuiris, in Salernitana latebra vnguenti odore proditum constat: quo dedecore tota absoluta proscriptio est. Quis enim non meritò iudicet periisse tales? Cæterùm terrarum omnium Aegyptus accomodatissima vnguentis: ab ea Campania est, copia rosæ.

† quadragenos.

De palmis, & natura earum, & generibus.

CAP. IIII.

IVdæa verò inclyta est vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, vulgóque Italia, sed steriles. Ferunt in maritimis Hispaniæ fructum, verùm immitem: dulcem in Africa, sed statim euanescenrem. Contrà in Oriẽte ex his vina, gentiúmque aliquibus panis: plurimis verò etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla est in Italia sponte genita, nec in alia parte terrarum, nisi in calida; frugifera verò nusquã, nisi in feruida. Gignitur leui sabulosáque terra, maiore in parte & nitrosa. Gaudet & riguis, totóque anno bibere cùm amet, anno sitienti. A fimo quidam etiam lædi putant: & Assyriorum pars aliqua, si non riuis misceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia; sterilem hunc, alibi & ipsum fertilem, breuíque ramorum orbe foliosum. Tectorij vicem hic parietibus plerisque in locis præstat contra aspergines. Procerioribus sylua arbore ex ipsa, foliorum aculeo fruticante circa totas pectinatim, quas syluestres intelligi necesse est. Incerta tamen libidine

etiam

etiam mitioribus se miscent. Reliquæ teretes atque proceræ, densis gradatísq; corticum pollicibus, vt orbibus, faciles se ab scandendum Orientis populis præbent, vitilem sibi arborisque induuiis circulum mira pernicitate cum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in sese bisidatis, bellas primùm demonstrauere gemmas: nunc ad funes vitilium que nexus & capitum leuia vmbracula finduntur. Arboribus, imò potius omnibus quæ terra gignat, herbísque etiam, vtrunque sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmite floret. fœmina citra
10 florem germinat tantùm spinæ modo. Vtrisque autem prima nascitur pomi caro: posteà lignum intus, hoc est semen eius. Argumentum, quòd paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non, vt oliuis, orbiculatim. Prætereà cæsum à dorso pulmata fissura, & in aliis media plerisque vmbilicatum. vnde primum spargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, supérque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternæ coalescunt. Multis candidísq; lignum hoc à carnibus discernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxéque distans, tantùm cacumini filo adhæret. Caro maturi esca anno. Quibusdam tamen in locis, vt in Cypro, quanquam ad maturitatem non perueniat, grato sapore dulcis est: & folium ibi latius, fructúsque reliquis rotundior: nec vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur, succo modò expresso. Et in Ara-
20 bia languidè dulces traduntur esse palmæ: quaquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus, quam vocant dabulan. Cæterò non sine maribus gignere fœminas sponte edito nemore confirmant: circáque singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu visúque ipso & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore excisa viduas pòst sterilescere fœminas. Adeóque est Veneris intellectus, vt coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore ac lanugine, interim verò tantùm puluere insperso fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco, duûm cubitorum longitudine, à cerebro ipso arbori viridi fissuris diuiso atque defosso. Et ab radice auulsæ vitalis est satus, & ramorum tenerrimis. In Assyria, ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituunt,
30 anniculásque transferunt, & iterum bimas. Gaudent enim mutatione sedis, verna alibi, in Assyria autem circa Canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: sed religant comas, vt in altitudinem exeant. Robustas deputant crassitudinis gratia, semipedales ramorum relinquentes truncos, qui decisi alibi necant matrem. Diximus salsum ab his solum diligi. Ergo vbi non est tale, salem aspergunt, non radicibus, sed longius paulò. Quædam in Syria & Aegypto in binos diuidunt se truncos: in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt statim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu sunt nouellæ, ob id spadonum accepto nomine. Genera earum multa. Sterilibus ad materias, operúmque lautiora vtitur Assyria, & tota Persis. Sunt & cæduæ palmarum quoque syluæ, germi-
40 nantes rursus ab radice succisæ. Dulcis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptáque viuunt, quod non aliæ. Vocantur autem chameropes, folio latiore ac molli, ad vitilia vtilissimo. Copiosæ in Creta, sed magis in Sicilia. E palmis prunæ viuaces, ignísque lentus. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibusdam osseum lunatúmque, dente contra fascinantes religione politum. Aliud pluribus vestitum paucioribúsve tunicis: aliud crassioribus tenuioribúsve. Ita fiunt vndequinquaginta genera, si quis omnium persequi velit nomina etiã barbara, vinorúmque ex iis differentias. Clarissimæ omnium, quas regias appellauere ab honore, quoniam regibus tantùm Persidis seruabantur, Babylone natæ vno in horto Bagoi. Ita enim vocant spadones: qui apud eos etiam regnauere. Hortus ille nun-
50 quàm nisi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem syagri, proximámque margarides. Eæ breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis,

lanis,similiores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earum arbor in Chora esse traditur, vna & syagrorum. Mirúmque de ea accepimus, cùm phœnice aue, quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepisse, emori ac renasci ex seipsa: erátque, cùm hæc proderem, fertilis. Ipsum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus distás sapore ferino, quem fermè in apris nouimus: euidentissiméque causa est nominis. Quarta autoritas sandalidum, à similitudine appellatarum. Iam in Aethiopiæ fine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quàm suauitate mirabiles. Ab his caryotæ maximè celebrantur, & cibo quidem, sed & succo vberrimæ. Ex quibus præcipua vina Orienti, inqua capiti, vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas, ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, sed Hierichunte maximè. Quanquàm laudatæ & Archelaide, 10 & Phaselide, atque Liuiade, gentis eiusdem conuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactentibus, quodámque vini sapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis præcipuæ, quaternum cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosæ, sed sapore caryotarum sorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam suauitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus pateton, nimio liquore abundat: rumpítque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis. Suum genus è ficciore tuba dactylis, prælonga gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori Deorum dicamus, Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totū arentes Thebaides atque Arabicæ, macróque corpore exiles, & assiduo vapore torrentes, crustam veriùs, quàm cutem, obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur (tanta est siccitas) 20 & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quàm mali, amplitudine: Cycas vocant. Triennio maturescunt. Sempérque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados conditur, cum sui ardoris anima: ni ita fiat, celeriter expirat: marcescítque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ videntur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in aliqua parte Phœnices Ciliciæque, populari etiam nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maximè tamen placent candidi. Distant & magnitudine: prout multi cubitum effecere. Quidā sunt non ampliores faba. Seruantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, vt in Iu 30 dæa, & Cyrenaica Africa. Nō item in Aegypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues, & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut vetusti eius pomi signum est, decidisse candidam verrucam, quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factū est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tanta musteis suauitas, vt finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syriæ arboribus. CAP. V.

SYria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxas: vtranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto & vina fiunt. Iuniperi similem ha 40 bent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera. Quæ floret, fructum non fert. Frugifera non floret: & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupresso simile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ verò ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorū ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex vocatur.

De terebintho. CAP. VI.

SYria & terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarum duo gene- 50 ra. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum vite maturescit, non

grand

grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus circa Idam Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, eximij ac nigri splendoris: flos racemosus oliuæ modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentorémque resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam thus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio vlmi paulo longiore & piloso, foliorum inter se semper contrarijs pediculis, gracili breuique ramo. Pelles candidæ conficiuntur ijs. Semen lenti simile, cùm vua rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Ægyptia, & Cypria. CAP. VII.

10 Et in Ægypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Ægyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquàm fœcundo prouentu, scalpendo tantùm ferreis vnguibus: aliter non maturescit. Sed cum factum est, quarto die demetitur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur, etiam si non scalpatur, fœtus quater æstate, priorémque expellit immaturum. Materies proprij generis inter vtilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est eius siccari. Et primo sidit, postea fluitare incipit: certóque siguit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cùm innatare cœperit, tempestiua habet signum. Huic similis quadantenus quæ vocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in cau-
20 dice ipso fert pomum, & ramis, cùm in crassitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit sine vllis folijs radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium vlmo. Fructus quaternos fundit toties & germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. CAP. VIII.

Similis his siliqua, quam Iones ceraunian vocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidam Ægyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Ægypto nascitur, sed in Syria Ioniáque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper comantibus folijs, flore candido, cum vehementia odoris: plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo antecedentis anni circa Canis ortus detracto,
30 statim alterum parit: postea florem, per Arcturum hyeme fœtus enutriente.

De Persica Ægypti, & spina Ægyptia. CAP. IX.

Ægyptus & persicam arborem sui generis habet, similem pyro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu. Maturitas Etesiarum afflatu. Pomum longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio colore herbido: sed vbi nux illa, hic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis suauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, vt ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Natalis itaque tantùm est. At
40 è diuerso cuci in magno honore, palmæ similis, quando & eius folijs vtuntur ad textilia. Differt, quòd in brachia ramorum spargitur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis succo ex austero dulci. Lignum intus grande, firmæque duritiæ, ex quo velares detornant annulos. In eo nucleus dulcis, dum recens est. Siccatus durescit ad infinitum, vt mandi non possit, nisi pluribus diebus maceratus. Materies crispioris elegantiæ, & ob id Persis gratissima. Nec minus spina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id vtilissima nauium costis. Candida facilè putrescit. Aculeus spinarum & in folijs. Semen in siliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua vtilitas, quòd cæsa anno tertio resurgit. Cir-
50 ca Thebas hæc, vbi & quercus, & Persica, & oliua, CCC. à Nilo stadijs syluestri tractu, & suis fontibus riguo.

De pru

De pruno,& arboribus circa Memphim. CAP. X.

IBi & prunus Aegyptia, non dissimilis spinæ proximè dictæ, pomo mespili, maturescens bruma,nec folia dimittens.Lignum in pomo grande, sed corpus ipsum natura copiáque messium instar incolis.Purgatum enim tundunt,seruántque eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam vastis arboribus, vt terni nequirent vel circumplecti,vnius peculiari miraculo,nec pomum propter,vsúmve aliquem,sed euentum. Facies enim spinæ folia habet ceu pennas,quæ tactis ab homine ramis,cadunt protinus, ac posteà renascuntur.

De gummi generibus, & papyro. CAP. XI.

GVmmi optimum esse ex Ægyptia spina conuenit, vermiculatum,colore glauco,purum,sine cortice,dentibus adhærens.Pretium eius in libras x.i i i.Deterius ex amygdalis amaris & cerasis,pessimum ex prunis.Fluit & ex vitibus,infantium hulceribus aptissimum.& aliquando ex olea dentium doloribus:vlmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero,ad nihil vtile: ex vlmi verò gummi & culices ibi nascuntur. Fit & ex sarcocolla (ita vocatur arbor) gummi vtilissimum pectoribus ac medicis, simile polline thuris:& ideo candidum,quàm ruffum,melius.Pretium eius,quod suprà.Nondum palustria attigimus,nec frutices amnium.Prius tamen , quàm digrediamur ab Ægypto,& papyri natura dicetur,cùm chartæ vsu maximè humanitas vitæ constet & memoria.Et hanc Alexandri Magni victoria repertam,autor est M.Varro,condita in Ægypto Alexãdria. Anteà non fuisse chartarum vsum:in palmarum foliis primò scriptitatum : deinde quarundam arborum libris.Posteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta,aut ceris. Pugillarium enim vsum fuisse etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo verò prodere,ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur,cum in Sebennytico saltem eius nomo omnis charta nascatur:posteà adaggeratam Nilo.Siquidem à Pharo insula,quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur,noctis dieíque velifico nauigij cursu terram fuisse prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit repertas.Posteà promiscuè patuit vsus rei,qua constat immortalitas hominum.Papyrum ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis,vbi euagatæ stagnant,duo cubita non excedente altitudine gurgitũ, brachiali radicis obliquæ crassitudine,triangulis lateribus,decem non amplius cubitorũ longitudine in gracilitatem fastigiatum,thyrsi modo cacumen includens.Semine nullo, aut vsu eius alio,quàm floris ad deos coronandos.Radicibus incolæ pro ligno vtuntur: nec ignis tantùm gratia,sed ad alia quoque vtẽsilia vasorum.Ex ipso quidem papyro nauigia texunt:& è libro vela,tegetésque, nec non & vestem , etiam stragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum decoctúmque,succum tantùm deuorantes. Nascitur & in Syria,circa quem odoratus ille calamus lacum.Neque aliis vsus est,quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus,nondum sparto communicato.Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem vsum habere chartæ.Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus literas intexere.Præparantur ex eo chartæ , diuiso acu in prætenues,sed quàm latissimas,philuras.

De generibus chartarum,& quomodo chartæ fiant,& de chartarum probatione,& vitiis,& glutino earum.

CAP. XII.

PRincipatus medio,atque inde scissuræ ordine. Hieratica appellabatur antiquitus,religiosis tantùm voluminibus dicata,quæ ab adulatione Augusti nomen accepit,sicut secunda Liuiæ à coniuge eius.Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat à cõfecturæ loco.Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatámque curiosà interpolatione principalem fecit è plebeia,& nomen ei dedit.Quæ non esset ita recurata,in suo mãsit amphitheatrica.Post hanc Saitica,ab oppido, vbi maxima fertilitas ex vilioribus ramẽtis: propiórque etiamnum cortici Tæniotica à vicino loco

loco, pondere iam hæc, non bonitate, vænalis. Nam emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum, segestriúmque in mercibus vsum præbet, ideo à mercatoribus cognominata. Post hanc papyrum est, extremúmque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, vtile. Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor vim glutini præbet, cùm primo supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse resegminibus vtrinque amputatis. Transuersa postea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & siccantur Sole plagulæ, atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nunquam plures scapo, quam vicenæ. Magna in latitudine earum differentia, XIII. digitorum optimis. Duo detrahuntur hieraticæ. Fanniana denos habet. Et vno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica: nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Præterea spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas, tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas lituræ metum afferebat aduersis, & aliâs indecoro visu pertranslucida. Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit vitium, vnius schedæ reuulsione plures infestante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Augustæ in epistolis autoritas relicta: Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia è secunda. Scabritia læuigatur dente concháve, sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet politura charta, magis splendet. Rebellat sæpe humor incuriosè datus, primóque malleo deprehenditur, aut etiam odore, cùm fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis, sed inserta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se: tantùm inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile, gummísque fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerij: atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse debet vno die, nec recentius. Posteà malleo tenuatur, & iterum glutino percutitur: iterúmque constricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij Caiíque Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum vatem ciuémque clarissimum vidi annos ferè post CC. Iam verò Ciceronis ac Diui Augusti Virgiliíque sæpenumero videmus.

De libris Numæ. CAP. XIII.

Ingentia quidem exempla contra Varronis sententiam de chartis repetiuntur. Nanque Cassius Hemina, vetustissimus autor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinátem offendisse arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit, situs fuisset. In eadem libros eius repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio, Q. F. Pamphilo COSS. ad quos à regno Numæ colliguntur anni DXXXV. & hos fuisse è charta: maiore etiamnum miraculo, quòd tot infossi durauerũt annis. Quapropter in re tanta ipsius Heminæ verba ponam: Mirabantur alij, quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum, circiter in media arca vinctum candelis quoquò versus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse: propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros cedratos fuisse: propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant philosophiæ Pythagoricæ. Eósque combustos à Q. Petilio Prætore, quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit C. Piso Censorius primo commentariorum: sed libros septem iuris pontificij, totidémque Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuisse. Libros duodecim fuisse, ipse Varro Humanarum antiquitatum quinque Antias secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio ponit, quò comburi eos placuerit. Inter omnes verò conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter Consul prodidit

nuper se legisse, cùm præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quòd eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, si iam hic erat vsus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque. Factúmque iam Tiberio principe inopia chartæ, vt è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu vita erat.

De arboribus Æthiopiæ. CAP. XIIII.

Æthiopia Ægypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiórque folliculus granati modo mali: similésque & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Æthiopiæ, & nemora odorata, in mentione earum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ vituperentur.

CAP. XV.

Atlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. † Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H-S. X. memoratur & Galli Asinij, H-S. XI. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege vendente: quarum alteri pretium fuit H-S. XV. alteri paulò minus. Interiit nuper incendio à Cethegis descendens. H-S. XIIII. permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, vnius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrantali. Maiúsque miraculum in ea est artis, latente iunctura, quàm potuisset esse natura solidæ. Item à Nomio Tiberij Cæsaris liberto cognomen trahentis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidémque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextãte & sicilico excedentem, tota verò crassitudine sescunciali, operimento laminæ vestitam fuisse, cùm tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis vitium, maximéque in eo laudatum, quòd sub terra totum fuerit, & rarius quàm quæ superne, quæque gignuntur etiam in ramis propriéque quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso fœminæ etiamnum sylvestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons vocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimã dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in vena crispis, vel in vertice variis. Illud oblongo euenit discursu, ideóque tigrinæ appellantur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocãtur. Sunt & vndatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna verò post has gratia extra prædictas crispis densa veluti grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas vocant. Summa verò omnium in colore. Hic maximè mulsi placet, suis refulgens venis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in vna mensa vitia: lignum, ita vocatur materia surda, & indigesta simplicitas, aut platani foliorum modo digesta: item ilignæ venæ similitudo, vel coloris: & quibus maximè obnoxias fecere æstus ventíque, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Posteà muræna nigro transcurrens limite, variísque corticum punctis apprehensis papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæve discolores. Virides terra condunt barbari, & illinũt cera. Artifices verò frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis rursúmque, ponderi quantum ita detrahant. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, duritie incorrupta spissari, non vllo modo vehementiùs. Nutriũtur optimè, splendescúntque, manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis læduntur, vt his genitæ. Inter pauca nitidioris vitæ instrumenta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulùm videtur.

† Budæ' lib. 3 de Asse, non procul à principio hunc in modũ legit: Extant hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirũ est, illo æuo emptæ H-S. XI Memorãtur & Galli Asinij H-S. XI venundatæ. Sũt & duę à Iuba rege pẽdẽtes quarũ alteri pretiũ fuit H-S. XII. alteri paulò min⁹. Interiit nuper incendio Artegus descendens H-S. XIIII permutata latifundij taxatione, &c.

Thya

Thya arbor quæ. CAP. XVI.

Nota etiam Homero fuit: θύον Græcè vocatur, ab aliis rhya. Hanc igitur inter odores vri tradit in delicijs Circes, quam Deam volebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cùm præsertim eodem versu cedrum laricémque vnà tradat: in quo manifestum est de arboribus tantùm locutum. Theophrastus, qui primus à magni Alexandri ætate scribit, quæ circa vrbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quadámque immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omni incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde 10 pretiosiora opera. Præcipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum. Nasci & in interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit & aliàs nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est ex quo nouitiæ apparent. Alia est arbor eodem nomine, malum ferens execratum aliquibus odore & amaritudine, alijs expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosius.

De arbore loto. CAP. XVII.

Eadem Africa, quà vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ folio crebriores: alioquin ilicis viderentur. Differentiæ plures, eæque maximè fructi-20 bus fiunt. Magnitudo huic fabæ, color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in vuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non vt in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræque dederit, nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt ventris non sentire morbos, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod vltra denos dies negat durare idem Nepos: baccásque contusas cum alica ad cibos dolijs condi. Quin & exercitus pastos eo accepimus, vltro citróque commeantes per Africam. Lignocolos niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuésq; alios vsus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Est autem eodem nomine & herba, & in Aegypto caulis in palustrium genere. Recedétibus enim aquis Nili riguis, prouenit similis fa-30 bæ, caule, folijsque densa congerie stipatis, breuioribúsque gracilioribúsque: cui fructus in capite papaueri similis incisuris, omníque alio modo, intus grana, ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt mox separant lauando & siccata tundunt, eóq; pane vtuntur. Mirum est, quod præter hęc traditur. Sole occidente papauera ea cōprimi, & integi folijs. Ad ortum autem aperiri, donec maturescant, flósque qui est cādidus, decidat.

De scapo ipso, & radice loti. CAP. XVIII.

Hoc amplius in Euphrate tradunt, & scapum ipsum & florem vespera mergi vsque in medias noctes, totúmque abire in altum, vt ne demissa quidem manu possit inueniri. Verti deinde, paulatímque subrigi, & ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, vt planè ab aqua absit alté. Radicem lotos 40 hæc habet mali cotonei magnitudine, opertā nigro cortice, qualis & castaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, sed crudo gratius decoctum, siue aqua, siue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius, sues crassescūt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali.

CAP. XIX.

Cyrenaica regio loton suæ postponit paliuro. Fruticosior hæc, fructúque magis rubens, cuius nucleus non simul manditur, iucundus per se, atque suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas vsque, & deserta, palmarum magnitudine & suauitate constat, nobilibus maximè circa delubrum Hammonis. Sed circi Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat. Aliqui granatum ap-50 pellant. Diuisit & in genera, apyrinon vocando, cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minúsque amaris distincti mēbranis. Alia stru-

ctura eorum,vt in fauis,communis. Nucleos habentium v. species,dulcia,acria,mista,acida,vinosa. Samia & Aegyptia,distinguũtur erythrocomis,& leucocomis. Corticis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Flos halaustium vocatur,& medicinis idoneus,& tingendis vestibus,quarum color inde nomen accepit.

De Asiæ & Græciæ fruticibus. CAP. XX.

† Legendū ex Dioscoride, Epipactis, quam alij elleborinem appellant

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, † Epicactis,quem alij embolinen vocant, paruis folijs,quæ pota contra venena prosunt,sicut Erices contra serpentes.

De thymelæa,siue chamelæa,& tragacanthe,& de tragio, siue scorpione, & myrice,& brya,& galla. CAP. XXI.

ET in quo nascitur granum Gnidium,quod aliqui linum vocant. Fruticem verò thymelæam,alij chamelæam,alij pyros achnen,alij cnestron,alij cneoron. Est similis oleastro,folijs angustioribus,gummosis si mordeantur,myrti magnitudine,semine colore & specie farris,ad medicinæ tantùm vsum. Tragion fruticem sola creta insula gignit, terebintho similem & semine,quod contra sagittarum ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen,spinæ albæ radice,multùm prælatã apud Medos aut in Achaia nascenti. Pretium eius in libras XIII. Tragion & Asia fert,siue scorpionem, veprem sine folijs, racemis rubentibus,ad medicinæ vsum. Myricen & Italia, quam alij tamaricen vocant, Achaia autem bryan syluestrem:insigne in ea, quod sativa tantùm ferat gallæ similem fructum. In Syria & in Ægypto copiosa hæc est,cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora sunt Græciæ. Gignit enim arborem ostryn,quam & ostryam vocant, solitariam circa saxa aquosa,similem fraxino cortice,& ramis,folio pyri,paulo tamen longioribus crassioribúsque,ac rugosis incisuris,quæ per tora discurrunt: semine hordeo simili & colore. Materies est dura atque firma:qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt,mortésque miseras.

De euonymo,& adrachne,coggygria,& thapsia.

CAP. XXII.

NEc auspicatior in Lesbo insula arbor quæ vocatur euonymos , non absimilis Punicæ arbori,inter eam & laurum folij magnitudine, figura verò & mollitia Punicæ, flore candidiore , statim pestem denuntians. Fert siliquas sesami similes, intus granum quadrangula figura,spissum,letale animantibus:nec non & in folio eadem vis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem eonem appellauit,ex qua facta esset Argo , similem robori viscum ferenti , quæ nec aqua nec igni posset corrumpi,sicuti nec viscum,nulli alij cognitam,quod equidem sciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur , cùm illa sit herba, & andrachne vocetur, vnius literæ diuersitate. Cæterùm adrachne est syluestris arbor , neque in planis nascens, similis vnedoni , folio tantùm minore , & nunquàm decidente : cortice non scabro quidem,sed qui circungelatus videri posit : tam tristis aspectu est. Similis & coggygria folio,magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine(pappum vocant)quod nulli alij arborum euenit. Similis & apharce , bifera æquè quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere vua peragit , alterum initio hyemis : quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse conuenit,arborúmque generi adscripsisse quoniam quarundam naturæ(sicut distinguemus)lignum omne corticis loco habet,hoc est forinsecus: ligni autem loco fungosam intus medullam,vt sambuci:quædam verò inanitatem,vt harundines. Ferula calidis nascitur locis,atque trans maria,geniculatis nodata scapis. Duo eius genera:Nartheca Græci vocant,assurgentem in altitudinem: Narthechiam verò semper humilem. A genibus exeuntia folia maxima,vt quæque terræ proxima. Cætero natura eadem,quæ anetho,& fructu similis. Nulli fruticum leuitas maior: ob id gestatu facilior,baculorum vsum senectuti præbet. Semen ferulæ, thapsiam quidam vocauere:decepti eo,quoniam ferula sine dubio est thapsia , sed sui generis , folijs foeniculi,inani caule,nec excedente baculi longitudinem. Semen quale ferulæ,radix candida. Incisa lacte manat, & contusa succo:nec corticem abdicant , omnia ea venena. Quippe etiam

10

20

30

40

50

etiam fodientibus nocet: si minima aspiret aura, intumescunt corpora, faciémque inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permistam aliis. Item in alopeciis suggilatísque ac liuentibus: ceu verò remedia desint, vt scelera contractent. Sed ista prætexunt noxio instrumento: tantúmq; impudentiæ est, vt venenum artis esse persuadeant. Thapsia est in Africa vehementissima. Quidā caulem incidunt per messes, & in ipsa excauant radice, quò succus confluat, arefactúmque tollunt. Alij folia, caulem, radicem tundunt in pila, & succum in sole coactum diuidunt in pastillos. Nero Cæsar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis grassationibus conuerberatam faciem illinens sibi cum thure ceráque & sequuto die contra famam 10 cutem synceram circunferens. Ignem ferulis optimè seruari certum est, eásque in Aegypto præcellere.

De cappari, siue cynosbato, aut opheostaphyle, & de sari.

CAP. XXIII.

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, seminísque & cibi vulgati, caule quoque vnà plerumque decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum pestilens, Africum gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: stomachum & aluum † soluit. Quidam id cynosbaton vocāt, alij opheostaphylen. Fruticosi est generis & sari, circa Nilum nascens duorum fermè cubitorum altitudine, pollicari crassitudine, coma papyri, similíque manditur modo: radice ferrariis offici-20 nis præcipua, carbonis vsu, propter duritiam.

† mouet

De spina Babylonis regia, & de cytiso. CAP. XXIIII.

NOn omittendum est & quod Babylone seritur in spinis, quoniam non alibi viuit, sicut & viscum in arboribus: sed illud in spina tantùm, quæ regia vocatur. Mirum, quòd eodem die germinat, quo iniectum est. Inicitur autem ipso Canis ortu, & celerrimè arborem occupat. Condiunt eo vina, & ideo serunt. Spina illa nascitur & Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam suum: spondérque iugero eius annua H-S. M M. vel mediocri solo reditus. Vtilitas, quæ eruo, sed ocyor satietas, perquàm modico pinguescēte quadrupede, ita vt iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior co-30 pia aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni vsu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet: firmiores celsioréśque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristomachus. Nec aliud minoris impendij est. Seritur cum hordeo, aut vere semine, vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum: & si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur per æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur verno æquinoctio, cùm florere desiit, vel pueri vel anus vilissima opera. Canus aspectu, breuitérque si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme verò quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obitérque inter ordines allium & cæpe seri fertile est. Inuentus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas, magno casei prouentu: propter quod maximè miror rarum esse in Italia. Non æstuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expauescit. Adiicit Hyginus, ne hostium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus nostri maris, atque Rubri, & Indici.

CAP. XXV.

NAscuntur & in mari frutices arboréśque, minores in nostro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus est syluis. Non habet lingua alia nomen, quod Græ-50 ci vocant phycos: quoniam alga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem est frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam prason vocant, alij zostera. Alterum

genus eiusdem, capillaceo folio simile fœniculo, in saxis nascitur: superius in vadis haud procul litore: verno vtrunque; & interit autumno. Circa Cretam insulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatissimo à parte Aquilonis, aut cum spongiis. Tertium est gramini simile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticū bryon vocatur, folio lactucæ, rugosiore tantùm, iam hoc interius nascens. In alto verò abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glandem etiam quasdam ferre in alto: naufragis hæc deprehensa vrinantibúsque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem. Vitis enim passim nascitur. Sed ficus sine foliis, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis colūnas porri fronde nascitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo eiecti in pumicem transfigurantur. At in Oriente mirum est, statim à Copto per solitudines nihil gigni, præter spinam, quæ sitiens vocatur, & hanc raram admodum. In mari verò Rubro syluas viuere, laurum maximè & oliuam ferentem baccas: & cùm pluat, fungos, qui sole tacti mutantur in pumicem. Fruticum ipsorum magnitudo ternorum est cubitorum, caniculis referta, vt vix prospicere è naui tutum sit, remos plerunque ipsos inuadentibus. Qui nauigauere in Indos Alexandri milites, frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuisse, exemptam sole protinus in salem arescentem. Iuncos quoque lapideos perquàm similes veris per litora, & in alto quasdam arbusculas colore bubuli cornus ramosas, & cacuminibus rubentes: cùm tractarentur, vitri modo fragiles, in igne autem vt ferrū inardescentes, restinctis colore suo redeunte. Eodem tractu insularum syluas operit æstus, quanquā altiores platanis populísque altissimis. Folia iis lauri, flos violæ & odore & colore. Baccę, vt oleis, & ipsæ odoris iucundi autumno nascentes, foliis nunquam deciduis. Harum minores totas integit mare. Maximarum cacumina extant, ad quæ naues religātur: & cùm recessit æstus, ad radices. Alias quoque arbores in alto ab eisdem accepimus eodē in mari visas, semper folia retinentes: fructu earum lupino simili. Iuba tradit, circa Troglodytarum insulas fruticem in alto vocari Isidos plocamon, corallio similem sine foliis: præcisum mutato colore in nigrum durescere. Cùm cadat, frangi. Itē alium, qui vocatur charitoblepharon, efficacem in amatoriis. Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eam se capi, durarique cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quòd si fefellerint insidiæ, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIIII.

In quo frugiferæ arbores traduntur.

PROOEMIVM.

EXTERNÆ arbores, indocilésque nasci alibi, quàm vbi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus ferè sunt. Licétque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri potest Italia. Noscentes tantùm meminerint, naturas earum à nobis interim dici, non culturas: quanquàm & colendi maxima in natura portio est. Illud satis mirari non queo, interisse quarundam memoriam, atque etiam nominum, quæ autores prodidere, notitiam. Quis enim non communicato orbe terrarum, maiestate Romani imperij profecisse vitam putet commercio rerum ac societate festæ pacis, omniáque etiam quæ occulta antè fuerant, in

prom

promiſcuo vſu facta? At hercule non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priſcorum cura fertilior, aut induſtria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Heſiodo præcepta agricolæ pandere orſo, ſubſecutíſque non paucis hanc curam eius, vnde nobis creuit labor. Quippe cùm requirenda ſint non ſolùm poſteà inuenta, verùm etiam ea, quæ inuenerant priſci, deſidia rerum internecione memoriæ inducta. Cuius ſomni cauſas quis alias, quàm publicas mundi, inuenerit? Nimirum alij ſubiere ritus, circáque alia mentes hominum detinentur, & auaritiæ tantùm artes coluntur. Anteà incluſis gentium imperiis intra ipſas, ideóque & ingeniis, quadam ſterilitate fortunæ, neceſſe erat animi bona exercere: regéſque innumeri honore artium colebãtur, 10 & in oſtentatione has præferebant opum, immortalitatem ſibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia, & operæ vitæ. Poſteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, poſtquàm Senator cenſu legi cœptus, iudex fieri cenſu, magiſtratum ducémque nil magis exornare, quàm cẽſus: poſtquàm cœpere orbitas in autoritate ſumma & potentia eſſe, captatio in quæſtu fertiliſsimo, ac ſola gaudia in poſſidendo: peſſum iere vitæ pretia: omnéſque à maximo bono liberales dictæ artes, in cõtrarium cecidere, ac ſeruitute ſola profici cœptum. Hanc alius alio modo, & in aliis adorare, eôdem tamẽ, habendi quò eat ſpes, omnium tendente voto. Paſſim verò etiam egregij aliena vitia, quã bona ſua, colere malle. Ergo hercule voluptas viuere cœpit, vita ipſa deſiit. Sed nos oblite rata quoque ſcrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, ſicut nec in ani- 20 malibus fecit. Quanquàm videmus Virgilium præcellentiſſimum vatem, ea de cauſa hortorum dotes fugiſſe: è tantíſque, quæ retulit, flores modò rerum decerpſiſſe, beatum felicémque gratiæ x v. omnino generibus vuarum nominatis, tribus oleę, totidem pyrorum, malo verò tantùm Aſſyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potiùs incipiemus, quàm à vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ eſt, vt vel hoc vno omnia gentium viciſſe, quanquàm odorifera, poſſit videri bona: quanquàm vbicunque pubeſcentium odori nulla ſuauitas præfertur.

De vitium natura, & quibus modis ferant. CAP. I.

VItes iure apud priſcos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis ſimulacrum in vrbe Populonia ex vna conſpicimus, tot æuis incorruptum: Item Maſ- 30 ſiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis ſtetit. Etiàm nunc ſcalis tectum Epheſiæ Dianæ ſcanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec eſt ligno vlli æternior natura. Verùm iſta ex ſylueſtribus facta crediderim, quando hæ vites tonſura annua coercentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, ſuccíq; tantùm gratia ex his pluribus modis ad cæli mores, ſolíque ingenia. In Campano agro populis nubunt: maritáſq; complexæ, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato curſu ſcandentes, cacumina æquant, in tantum ſublimes, vt vindemiator autoratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine creſcunt, diuidíſque aut potiùs auelli nequeunt. Villas & domos ambiri ſingularum palmitibus, ac ſequacibus loris quoque, memoria dignum inter prima Valerianus 40 quoque Cornelius exiſtimauit. Vna vitis Romæ in Liuiæ porticibus ſubdiales inambulationes vmbroſis pergulis opacat, eadem duodenis muſti amphoris fœcunda. Vlmos quidem vbique exuperant. Miratúmque altitudinem earum Ariciæ ferunt legatũ regis Pyrrhi Cineam facetè luſiſſe in auſteriorem guſtum vini, meritò matrem eius pendere in tã alta cruce. Rumbotinus vocatur, & alio nomine populus, arbor Italiæ Padum tranſgreſſis, cuius tabulata in orbem patula replent, puróque producto dracone in palmam eius, inde in ſubrectos ramorum digitos flagella diſpergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ ſudibus † horrent, vineámque faciunt: & aliæ improbo reptatu, pãpinorúmque ſuperfluitate peritia domini amplo diſcurſu atria media cõplentes. Tot differentias vel ſola tantùm Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per ſe vitis ſine vllo 50 pedamento, artus ſuos in ſe colligens, & breuitate craſsitudinẽ paſcens. Vetant hoc alibi venti, vt in Africa & in Narbonẽſis prouinciæ partibus. Excreſcere vltra ſuos pollices

† hærent,

prohibitæ, sempérque pastinatis similes, herbarum modo vagantur per arua, ac succû terræ passim vuis bibunt, quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non alibi gratior callo, vt inde posit inuenisse nomen duracina. Nanque genera magnitudine, colore, saporibus, acinis, innumera, etiamnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgent, roseo, niténtque viridi. Candicans enim nigérque vulgates. Tument verò mammarum modo bumasti. Prælögis dactyli porriguntur acinis. Est & illa naturæ lasciuia, vt prægrandibus adhæreant parui, mites, & suauitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliæ per hyemem, pensili concameratæ nodo. Aliæ in sua tantùm continentur amnia ollis fictilibus, & insuper doliis inclusæ, stipatæ vinaceis circunsudantibus. Alus gratiam, qui & vinis, fumus affert fabrilis, iisq; gloriam præcipuam in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rhæticis prior mensa erat, & vuis Veronensium agro. Quin & à patientia nomen acinis datur passis. Conduntur & musto vuæ, ipsæque vino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescunt: aliæ verò sobolem nouam in matre ipsa expectant translucidæ vitro, addito, acinis eandem, quam in doliis amphorísve, duratricem illam firmitatem austeritas picis infusa pediculo. Iam inuenta vitis per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans, Aruerno, Sequanóque & Heluico generibus non pridem illustrata. Atque hæc Virgilij vatis ætate incognita, à cuius obitu x c. aguntur anni. Quid, quòd insertæ castris summam rerum imperiúmque continent? Centurionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atq; etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon vineæ oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeò magnû obtinent locum, vt per sese vino ipso remedia sint.

De generibus vitium. CAP. II.

GEnera vitium numero comprehendi posse vnus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atque infinita esse prodiderût: quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia: quippe quæ totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitium, aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit. Principatus datur amminęis propter firmitatem, senióque proficientem vini eius vbique vitam. Quinque earum genera: ex iis germana minor acino melior deflorescit, imbres tempestatésq; tolerat: nõ item maior, sed in arbore, si quàm in iugo, minùs obnoxia. Gemellarum, quibus hoc nomen vuæ semper geminæ dedere, asperrimus sapor, sed vires præcipuæ. Ex iis minor Austro læditur, cæteris ventis alitur, vt in Vesuuio monte, Surrentinísque collibus. In reliquis Italiæ partibus non nisi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eam vestit. Prima ex amminëis maturescit, ocyssiméque putrescit. Proxima dignitas Nomentanis rubête materia: quapropter quidam rubellas appellauere vineas. Eæ minùs fertiles vino, acinis & fæce nimiæ: contra pruinas fortissimæ, siccitate magis quàm imbre, æstu quàm algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidísque principatum obtinent. Fertilior, quæ minor acino, & folio scissa minùs. Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex his duo genera, lanugine & ipsa pubescunt. Distant, quòd altera celeriùs maturescit, quanquàm & altera propetante. Situs frigidos non respuunt: & tamen nullæ celeriùs imbre putrescunt. Vina primò dulcia, austeritatem annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis vite gaudet. Et hactenus potissima nobilitas datur peculiaribus atque vernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere Chio, Thasóve. Græcula non inferior amminęis bonitate, prætenera acino: & vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo colere non prosit. Eugeniam Tauromitani colles cum generositatis cognomine, misère Albano tantùm agro: quoniam translata statim mutatur. Nanque est aliquibus tantus locorum amor, vt omnem in his gloriam suam relinquant, nec vsquam transeant totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicáq; quã suprà picatam appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoscêdis alibi. Fœcundæ tamen, bonitatis vice copiam præstant: Eugenia feruentibus locis, Rhætica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu maturescens, & colore nigra. Ex his, quas adhuc

dixim

diximus, sed etiam è nigris vina vetustate in album colorem transeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cæli aut soli opera nõ fallunt vetustatem, sicuti fecenia, & cum ea florens Biturica, acino rarior, nunquàm floris obnoxij, quoniam antecedunt, ventísq; & imbribus resistunt, meliores tamẽ algentibus locis, quàm calidis: humidis, quàm sitientibus. Vix vlla magis tam denso vuarum partu, impatiens varianiis cæli, sed contra tenorem vnum algoris æstúsve constans. Quæ minor est ex eo genere, melior. In eligendo solo morosa, pingui putrescit, gracili ommino non prouenit. Mediam remperiem delicatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vna eius indecora visu, sapore iucũda: nisi matura protinus rapiatur, etiam non putrescens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia. Insignes iam colore inter purpureas nigrásque medio heluolæ, sæpius varianti, & ob id varianæ à quibusdam appellatæ. Præfertur in his nigrior: vtraque alternis annis fertilis: sed melior vino, cùm parcior. Et preciæ duo genera magnitudine acini discernuntur: quibus materies plurima, vuáq; ollis vtilissima, folium apio simile. Basilicam Dyrrhachini celebrant, Hispaniæ cocolobin vocãt. Rarior vua, æstus Austrósque tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispaniæ duo genera eius faciunt: vnum oblongo acino, alterum rotundo: nouissimas vindemiant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed & austera transit in dulcem vetustate: & quæ dulcis fuit, in austeritatem: túncque Albano vino æmulantur. Tradunt vesicæ vitiis vtilissimum ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est, visula imis. Quamobrem circa easdem satæ diuersitate naturæ locupletant. Inerticulam è nigris appellauere, iustiùs sobriam dicturi, inueterato præcipuè commendabilem vino, sed viribus innoxiam. Siquidem temulentiam sola non facit. Fertilitas commendat cæteras, principémque heluenacam. Duo eius genera: maior, quam quidam longam: minor quam arcam appellant, non tam fœcundam, sed gratiorẽ haustu. Discernitur folio circinato. Verùm vtraque gracilis. Furcas subdere his necessarium: alioqui vbertatem suã non tolerant. Maritimo afflatu gaudent, roscido odore. Nulla vitium minus Italiam amat, rara, parua, putrescens in ea: vino quoq;, quod genuit, æstatem non exuperans. Nec alia macro solo familiarior. Græcinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiæ, sed culturam, auidè palmites euocantium. Ob id fertilitatem suam absumi, si non præpinguis soli vbertas lassescentem sustineat. Carbunculari negatur, magna dote, si verum est, aliqua in vite cælo non esse ius. Aestum fert spionia, quam quidam spineam vocant, autumnísque & imbribus pinguescit. Quinimo nebulis vna alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optimè deflorescentes, & ollis aptissimam, Campani malunt sirculam vocare, alij staculam, Tarracina numisianam, nullas vires proprias habentem, sed totam périnde ac solum valeat. Surrentinis tamen efficacissima testis Vesuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potissima, quam Pompeianam aliqui vocant, Latio demum feracem: sicut horconia in Campania, tãtùm vilitatis cibariæ, sed vbertate præcipua. Tolerat & annos mœrica, contra omne sidus firmissima, nigro acino, vinis vetustate rubescentibus.

Item de vitium generibus, secundùm locorum & regionum proprietatem. CAP. III.

ET hactenus publica sunt genera: cætera regionum locorúmque, aut ex his inter se insitu mista. Siquidem Thuscis peculiaris est tudernis, atque etiam eius nominis florentia. Est opima Aretio talpana, & etesiaca, & conseminia. Talpana nigra candidum facit mustum. Etesiaca fallax, quæ quò plus tulit, eò laudabilius fundit: mirúmque, fœcunditate cessat. Conseminia nigra, vino minimè durante, vua maximè: post x v. dies, quàm vlla alia metitur, fertilis, sed cibaria. Huius folia, sicut labruscæ, prius quàm decidant, sanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiam quibusdam aliis, pessimi generis argumento. Irtiola Vmbriæ, Meuanatíque & Piceno agro peculiaris est, Amiternino pumila. Iisdẽ bãnanica fallax est: amant tamen eam. Municipij vuam Pompeij nomine appellant: quãuis Clusinis copiosiorem. Municipij & Tiburtes appellauere, quãuis oleaginam nuper inuenerunt à similitudine oliuæ. Nouissima hæc vuarum ad hoc tempus reperta est. Vinaciolam soli

soli nouere Sabini & Laurenti. Nam Gauranas scio à Falerno agro translatas vocari Falernas, celerrimè vbique degenerantes. Necnon Tarentinum genus aliqui fecere, prædulci vua. Capnias & bucconiatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non ante demetuntur, quàm gelauerit. Pharia gaudent Pisæ, Mutina Prusinia, nigro acino, intra quadriennium albescente vino. Mirum, vbique cum Sole circumagi vuam, quæ ob id streptos vocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes verò Picenam. Dixit Virgilius Thasias & Mareotidas, & lageas: compluresque externas, quæ non reperiuntur in Italia. Sed sunt etiamnum insignes vua, non vino, ambrosiaca, duracina, sine vllis vasis in vite seruabilis: tanta est contra frigora æstus tempestatésq; firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ acinosissimæ: & 10 magis purpureæ cognomine bimammiæ, quando non racemos, sed vuas alias gerunt. Itẽ tripedanea, cui nomen à mensura est. Item scirpula passo acino. Et Rhætica in maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatæ illi. Nanque hæc breuis, conferta acino, degener vino, sed cute omnium tenuissima, nucleo quem Chium vocant, vno ac minimo, acinũ prægrandem vnum alterúmve habens: Est & nigra amminea, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hispana ignobilium probatissima. In pergulis verò seruntur escariæ appellatæ, duræ acinis, albæ nigræque. Et bumasti totidem coloribus. At nondum dictæ Aegia, & Rhodia, & vncialis, velut à pondere acini. Item pucina omnium nigerrima: & coronario naturæ lusu stephanitis, acinos foliis intercursantibus: & quæ forenses vocantur, celeres prouentu, vendibiles aspectu, portatu faciles. Contrà damnantur etiam visu cinerea, & rabu- 20 scula, & asiniscæ minus tamen, caudas vulpium imitata, alopecis. Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, sine diuisuris. Septem his annis, in Narbonensis prouinciæ Alba eluia inuenta est, vitis vno die deflorescens: ob id tutissima. Narbonicam vocant, quam nunc tota prouincia conserit.

Insignia culturæ vinearum. CAP. IIII.

CAtonum ille primus, triumpho & Censura super cætera insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum, præceptísque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima verò agrum colendi, illius æui confessione optimus ac sine æmulo agricola, pauca attigit vitium genera, quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. 30 Separatim toto tractatu sententia eius indicanda est, vt in omni genere noscamus quæ fuerint celeberrima, anno sexcentesimo vrbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cùm supremum is diem obiit, & quantum posteà c c x x x. annis vita profecerit. Ergo de vitibus vuísque ita prodidit: Qui locus vino optimus dicetur esse, & ostentus solibus, ammineum minusculum & geminum eugenium, heluinum minusculum conserito. Qui locus crassior aut nebulosior, ammineum maius, aut murgentinum, Apicium, Lucanum serito. Cæteræ vites miscellæ maximè in quemuis agrum conueniunt. In lora rectè conduntur. Quas suspendas duracinas, ammineas maiores, vel ad fabrum ferrarium pro passis hæ rectè seruantur. Nec sunt vetustiora de illa re Latinæ linguæ præcepta: tam propè ab origine rerum sumus. Ammineam proximè dictam, Varro scantianam vocat. In no- 40 stra ætate pauca exempla consummatæ huius artis fuere: verùm eò minus omittenda, vt noscantur etiam præmia, quæ in omni re maximè spectantur. Summam ergo adeptus est gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, l x. iugerum non ampliùs vineis excultis in Nomentano agro atque c c c c nummûm venundatis. Magna fama & Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiórq; etiam fauore hominũ, quoniam ipsum Africani colebat exilium. † Sed maxima, eiusdẽ Stheneli opera, Rhemmio Palæmoni, aliâs Grammatica arte celebri, in hisce x x. annis mercato rus D C nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Est autem vsquequaque nota vilitas mercis per omnia suburbana, ibi tamẽ maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in pessimis quidem elegantioris soli. Hæc aggressus 50 excolere, non virtute animi, sed vanitate primò, quæ nota mirè in illo fuit, pastinatis de

† De loco hoc, atq; adeò de toto hoc ca pite consule Budæum lib. 3. de Asse.

integro

integto vineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum cccc. nummûm emptori addicta pendente vindemia. Cucurritque non nemo ad spectandas vuarum in iis vineis strues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate sibi pattocinante: nouissimè Anneo Seneca, principe tum eruditionis, ac potentia, quæ postremò nimia fuit super ipsum, minimè vtique miratore inanium, tantò prædij eius amore capto, vt non puderet † inuiso aliàs & ostenraturo tradere palmam eam, emptis quadruplicato vineis illis intra decimum ferè curæ annum: digna opera, quæ in Cæcubis Setinísque agris proficeret: quando & posteà sæpenumero septenos culeos singula iugera, hoc est amphoras centenas quadragenas musti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeos redire ex iugetibus scripsit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicúmve merces petitas, quàm sedulum tutis larem. Vino antiquissima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima patte genito, vt autor est Homerus. Neque enim fabulosa, aut de origine variè prodita consectamur, præterquàm Aristæum primum omnium in eadem gente mel miscuisse vino, suauitate præcipua vtriusque naturæ sponte prouenientis. Maroneum vicies tantò addito aquæ miscendum Homerus prodidit. Durar etiam vis eadem in terra generi, vigóique indomitus. Quippe cùm Mutianus ter Consul ex his qui nuperrimè prodidere, sextarios singulos octonis aquæ misceri compererit præsens in eo tractu. Esse autem colore nigrum, odoratum, vetustate pinguescere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc honos durat. Nascitur Smyrnæ regione, iuxta delubrum Matris Deûm. In reliquis claritas generi non fuit alicui. Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio Consule, cùm C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemptus, ea cæli temperies fulsit, quam cocturam vocant, solis opere, natali vrbis dcxxxiiii. Duràntque adhuc vina ducentis ferè annis, iam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non peruincat aqua, vsque in amaritudinem carie indomita: sed cæteris vinis commendandis minima aliqua mistura medicamenta sunt: quo fit, vt eius temporis æstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamen vsura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu †, annis clx. singulas vncias vini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes vitam Pomponij Secundi vatis, cœnámque quam principi illi dedit. Tantum pecuniatum detinent vini apothecæ. Nec alia res maius incrementum sentit ad vicesimum annum, maiúsve ab eo dispendium, nõ proficiente pretio. Raró quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

† Aliàs sciniuisuro aliàs regiones. & ostentaturo. Quam lectionem agnoscit & Budæus libro 5. de Asse.

† Rectius, anno centesimo sexagesimo, adstipulante eodem Budæo loco iã citato. [illegible]

De natura vini. CAP. V.

Vino natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit commemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiam eius cohibens: Vinum poraturus rex, memento te bibere sanguinem terræ: sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, profectò amicos in temulentia non interemisset. Prorsus vt iure dici possit, neque viribus corporis vtilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit.

Vina generosa. CAP. VI.

Genera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud præstantius altero germanitatem præcedere, siue testa, siue fortuito euentu? Quamobrem de principatu se quisque iudicem statuat. Iulia Augusta lxxxii. annos vitæ pucino retulit acceptos, non alio vsa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius

medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus
pyctanon appellauerunt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis,&
ferè secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab
ea saliua. Nascitur supra forum Appij. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in
palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locíq; angu-
stia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam vsq, nauigabilẽ inchoaue-
rat. Secunda nobilitas Falerno agro erat,& ex eo maximè Faustiano. Cura culturáque id
collegerat. Exolescit hoc quoq;, copiæ potiùs, quàm bonitati, studentium. Falernus ager
à ponte Campano læua petentibus vrbanã coloniam Syllanã nuper Capuæ cõtributam
incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Si-
nuessa vi. millibus abest. Nec vlli in vino maior autoritas: solo vinorum flamma accendi-
tur. Tria eius genera, austerum, dulce, tenue. Quidã ita distinguunt: summis collibus Gau-
ranum gigni, medijs Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem nulli eorum,
quæ celebrentur, iucundum saporem vuæ esse. Ad tertiam palmam variè venere Albana
vrbi vicina, prædulcia ac rara in austero. Itẽ Surrentina in vineis tantùm nascẽtia, conua-
lescentibus maximè probata, propter tenuitatem salubritatémque. Tiberius Cæsar dice-
bat consensisse medicos, vt nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum ace-
tum. C. Cæsar, qui successit illi, nobilem vappam. Certant Massica æquè, ex monte Gaura-
no Puteolos Baiásque prospectantia. Nam Falerno Contermina Statana ad principatus
venere non dubiè: palámque fecere sua quibusque certis tẽpora esse, sicut rerum prouen-
tus occasúsque. Iuncta his præponi solebant Calena,& quæ in vineis arbustísque nascun-
tur, Fundana. Ex alia vicina vrbis Veliternina, Priuernatiáque. Nam quod Signiæ nasci-
tur, austeritate nimia continendæ vtile aluo, inter medicamina numeratur. Quartũ cur-
riculum publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit,
vt in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita. Ex iis Potula-
na, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipuè. Est in eadem Sicilia &
Taurominitanis honos, lagenis pro Mamertino plerunque subditis. Ex reliquis autem à
supero mari Prætutia, atque Ancone nascentia,& quæ à palma vna fortè enata palmesia
appellantur. In mediterraneo verò Cesenatia ac Mecœnatiana. In Veronensi item Rhæ-
tica, Falernis tantum posthabita à Virgilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab in-
fero autem Latiniensia, Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmam Luna habet, Liguriæ
Genua: Inter Pyrenæum Alpésque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis
pinguius gignit, quod vocant succosum. Beterrarum intra Gallias consistit autoritas. De
reliquis in Narbonensi genitis asseuerare non est: quoniam officinam eius rei fecere tin-
gentes fumo, vtinámque non & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloën
mercantur, qua saporem colorémque adulterant. Verùm & longinquiora Italiæ ab Au-
sonio mari, non carent gloria, Tarentina,& Seruitiana,& Consentiæ genita,& Tempsæ
ac Babiæ, Lucanáque antecedentibus Thurinis. Omnium verò eorum maximè illustrata
Messalæ potu & salute Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campania nuper ex-
citauit nouis nominibus autoritatem, siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem
Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis,& in suo agro Trebulanis: alioqui semper inter ple-
beia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summum x. annorum incrementum est, ni-
hil senecta conferente. Dolore etiam capitum in sextam horam diei sequẽtis infesta de-
prehenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terrámque referre,
non vuam: & superuacuam generum cõsectationem in numerum, cùm eadem vitis aliud
aliis in locis polleat. Hispaniarum Laletana copia nobilitantur elegantia verò Tarraco-
nensia, atque Lauronensia: & Balearica ex insulis, conferuntur Italiæ primis. Nec igno-
ro, multa prætermissa plerosque existimaturos, quando suum cuique placet,& quocunq;
eatur, fabula eadem reperitur Diui Augusti iudiciorum ac palatii peritissimum è libertis,
censuram vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, nouum quidem
sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Cæsarem non aliud poturum. Nec ne-
gauerim

gauerim & alia digna esse fama: sed de quibus consensus æui iudicauerint, hæc sunt.

Vina transmarina. CAP. VII.

NVnc simili modo transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus suprà diximus, fuere Thasium Chiúmque. Ex Chio quod Aruisium vocant. His addidit Lesbium Erasistrati maximi Medici autoritas, circiter d c. annum vrbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquàm parcius mari cōdiunt. Lesbium sponte naturæ suæ mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, vt vino: sed cuius dulci admisto, reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem, quoniam vetustiora protinus videntur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Berytio, Tyrio, Sebennytico. In Ægypto hoc nascitur tribus generibus vuarum ibi nobile, Thasia, æthalo, peuce. Post hæc autoritas hippodamantio, mystico, cantharitæ, protropo Gnidio, Ca-
10 tacecaumenitæ, petritæ, Myconio. Nam mesogiten capitis dolores facere compertum est: nec Ephesium salubre esse, quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipuè conuenire dicitur, sicut Prætutium in Italia. Est enim & hæc proprietas generum, vt dulcia vtique inter se non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apollodorus medicus, in volumine, quo suasit Ptolemæo regi quæ vina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudauit in Ponto Nasperceniten, mox Orœticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten, & quod cunctis prætulit Præparentium: sed minoris famæ esse dixit, quoniam post sex annos non placeret.

20 De vini salsi generibus septem. CAP. VIII.

HActenus bonitas vini nationibus debetur. Apud Græcos iure clarissimum nomen accepit, quod appellauerunt bion, ad plurimos valetudinum vsus excogitatum, vt docebimus in parte medicinæ. Fit autem hoc modo: Vuæ paulùm ante maturitatem decerptæ, siccantur acri sole, ter die versatæ per triduum: quarto exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mensuram explentis, ídque translatum in album mustum leucochrun appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant: Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo genere præcox fit vetustas. Necnon apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandum præcipiens. Rhodium Coo simile est. Phorineum salsius Coo. Omnia
30 transmarina septem aut sex annis ad vetustatem mediam peruenire existimantur.

De dulcium generibus XIIII. CAP. IX.

VInum omne dulce minus odoratum: quò tenuius, eò odoratius. Colores vinis quatuor: albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melampsythium passi genera sunt, suum saporem, nō vini referentia: Cisibilites verò musti, in Galatia nascens, & Halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alij hepsema, nostri sapam appellant, ingenij, non naturæ opus est, musto vsq; ad tertiam partem mensuræ decocto: quod vbi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora vua terráque constant. Passum à Cretico Cilicium probatur, & Africum, & in Italia prouinciísque finitimis. Fieri certum est ex vua, quam Græci sticam vocant, nos apianam, item scirpula,
40 diutius in vite sole adustis, aut feruente oleo. Quidam è quacunque dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulo amplius dimidium pondus supersit, tusásque leniter exprimunt. Deinde quantum expressere, adiiciunt vinaceis aquæ puteanæ, vt & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt: ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia vinúmque est, quod Græci aigleuces vocant, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniam feruere prohibetur. sic appellant musti in vina transitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma transeat, & cōsuetudo fiat algendi. Est etiam-
50 num aliud genus eius per se, quod vocat dulce Narbonensis prouincia, & in ea maximè Vocontij. Asseruatur eius gratia vua diutius in vite, pediculo intorto. Ab aliis ipse

palmes

palmes inciditur in medullam, ab aliis vua torretur in tegulis: omnia ex Heluenaca vite. His adiiciunt aliqui, quod vocant diachyton, vuis in sole siccatis loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedes à terra altè, noctibus à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporisque. Dulci è genere est & melitites. Distat à mulso quod fit è musto, cum quinque congiis austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum: ita appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur vuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis deferuere passi, postea in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso Canis ortu.

De deuteriis & secundariis, vini genera tria. CAP. X. 10

Non possunt iure dici vina, quæ Græci deuteria appellant, Cato & nos loram, macteratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte aquæ addita, quæ musti expressa sit, & ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursusque prælo subiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit, addita aqua, expressoque decocto ad tertias partes. Tertium est, fæcibus vini expressum, quod fæcatum Cato appellat. Nulli ex his plus, quàm anno, vsus.

Quæ nuper in Italia generosa vina esse cœperunt.

CAP. XI.

Verùm inter hæc subit mentem, cùm sint genera nobilia, quæ propriè vini intelligi possint, l x x x. ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ esse, longè præterea antè cunctas terras. Et hinc deinde altius cura serpit, non à primordio hanc gratiam fuisse. 20

De vini obseruatione. CAP. XII.

Autoritatem post sexcentesimum vrbis annum cœpisse. Romulum lacte, non vino, libasse, indicio sunt sacra ab eo instituta, quæ hodie custodiunt morem. Numæ regis Posthumia lex est: Vino rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, vt putare cogerentur, aliàs aratores, & pigri circa pericula arbusti. M. Varro autor est, Mezentium Hetruriæ regem auxilium Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede, quod tum in Latino agro fuisset. 30

Qui vini vsus antiquis, & de vinis antiquorum. CAP. XIII.

Non licebat id fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij Mecennij vxorem, quòd vinum bibisset è dolio, interfectam fuste à marito, eúmque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit: Matronam quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis osculum dare, vt scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: vnde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem videri plus vini bibisse, quàm valetudinis causa viro insciente, & dote mulctauit. Diúque eius rei magna parsimonia fuit. L. Papyrius Imperator aduersus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Ioui pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquam vini. Idem Cato, cùm in Hispaniam nauigaret, vnde cum triumpho rediit, Non aliud, inquit, vinum bibi, quàm remiges: in tantum dissimilis istis qui etiam conuiuis alia, quàm sibimetipsis, ministrant, aut procedente mensa subiiciunt. Lautissima apud priscos vina erant, myrrhæ odore condita, vt apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquàm in ea & calamum addi iubet. Ideo quidam † aromatice delectatos maximè credunt. Sed Fabius Dorsenus his versibus decernit: 40

† aromatide ex vetusto codice: vel, & fortassis melius, vromatitem quam lectionẽ consentiunt ferè omnes.

Mittebam vinum pulchrum, murrhinam.

Et in Acharistione.

Panem & polentam, vinum murrhinam.

Scæuolam quoque & Lælium & Atteium Capitonem in eadem sententia fuisse video, quoniam in Pseudolo sit: 50

Quod

Quòd si opus est, vt dulce promat
Indidem, ecquid habet? rogas?
Murrhinam, passum, defrutum, mella.

Quibus apparet non inter vina modò murrbinam, sed inter dulcia quoq; nominatum.

De apothecis, & de vino Opimiano. CAP. XIIII.

APothecas fuisse, & diffundi solita vina anno DCXXXIII. vrbis apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intelligente suum bonum Italia. Nondum tamen ista genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita vnum habent Consulis nomen. Sic quoque posteà diu transmarina in autoritate fuerunt, & ad auos vsque nostros: quin
10 & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu,

Quinque Thasij vini inde depromam, Falerni bina.

P. Licinius Crassus, & L. Iulius Cæsar Censores anno vrbis cõditæ DCLXXV. edixerunt, ne quis vinum Græcũ ammineúmq; octonis æris singula quadrantalia venderet. Hæc enim verba sunt. Tanta verò vino Græco gratia erat, vt singulæ potiones in conuictu darẽtur. Quibus vinis autoritas fuerit sua in mensa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrẽ nunquàm lautum cõuiuium vidit, in quo plus semel Græcũ vinũ daretur. Ipse cùm rediit ex Asia, millia cadûm congiariorũ diuisit amplius centũ. C. Sentius, quẽ Prætorem vidimus, Chium vinũ in domũ suam illatũ dicebat tum primùm, cùm sibi cardiaco medicus dedisset. Hortẽsius super decẽ millia cadûm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

20 De liberalitate Cæsaris in vino. CAP. XV.

QVid, non & Cæsar Dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras, Chij cados in conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chium & Falernum dedit. Epulo verò in tertio consulatu suo, Falernum, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primùm tempore quatuor genera vini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, circiter septingentesimum vrbis annum.

De vinis factitiis. CAP. XVI.

ITaque non miror innumerabilia penè genera factitij reperta multis antè seculis, quæ nunc dicemus, omnia ad medicinæ vsum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter vnguenta, diximus priori libro. Fit è labrusca, hoc est, vite syluestri, quod voca-
30 tur œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post XXX. dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ & acini coria perficiunt. Ii paulò postquàm defloruere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, vt ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur, priusquam reliqui, qui solstitiales dicuntur. Vniuersi nunquàm maturescunt: & si priùs, quàm tota maturescat, vna incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit vuas appetẽdi. Factitiorum primum fit ex ipso vino, quod vocant adynamon, hoc modo: Albi musti sextarij XX. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Alij marinæ sextarios decem, tantundem pluuiæ, in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus vini noxiam timent. Proximum fit è millij semine maturo, cum ipsa stipula libram & quadrantem in congios duos musti ma-
40 cerato, & post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est vti quæque fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus nõ nisi necessariis additis: primúmque è palmis, quo Parthi & Indi vtuntur, & Oriens totus, maturarum quas vocant chydæas modio in aquæ congiis tribus macerato expressóque. Sic fit & sycites è fico, quem alij palmiprimũ, alij catorchiten vocant. Aut si dulce esse non libeat, pro aqua tantundem vinaceorum adiicitur. E Cypria fico & acetum fit præcellens, atque Alexandrino quoq; melius. Vinum fit & è siliqua Syriaca, & è pyris, malorúmque omnibus generibus. Sed è Punicis, quod rhoiten vocant: & è cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur: superiora per se mitia. Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Græci verò & alio modo. Ramis tene-
50 ris cum suis foliis in albo musto decoctis, tusis, libram in tribus musti congiis deferuere faciunt, donec duo supersint. Quod ita syluestris myrti baccis factum est, myrtidanum vocant.

vocant.hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit vinum è radice, aspatago, cunila, origano, apij semine, abrotano, mentastro, ruta, nepera, serpillo, marrubio. Manipulos binos rundunt in cadum musti & sæpe sextarium, & aquæ marinæ heminam. E napis fit, x l. denariorum pondere in sextarios binos musti addito. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ foliis tusis, in linteolo in mustum colatis cum ponduscolo vt sidat, x l. pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Item è nardo gallico, & aliud è syluestri. Aromatiten quoque inuenio factitatum tantùm non vnguentorum compositione, primò è myrrha, vt diximus, mox & nardo Celtico, calamo, aspalatho, offis in mustum aut dulce vinum defectis. Aliud è calamo, iunco, costo, nardo Syriaco, amomo, casia, cinnamomo, croco, palma, asaro, similiter & offa. Apud 10 alios nardi, & malobathri selibus in musti cõgios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere & melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quam alij helenion, alij medicam, alij symphyton, alij Idæam & orestion, alij nectaream vocant, radice ponderis x l. denariorum in sextarios, sex musti addita, similiter in linteo. Ex cæteris herbis fit absinthites † in x l. sextarios, musti absinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, vel scopis absinthij in vinum additis. Similiter hyssopites è Cilicio hyssopo, vnciis tribus in duos congios musti cõiectis, aut tusis in vinum. Fiunt vtraque & alio modo, circa radices vitium sato. Sic & elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. Sic fit & scammonites. Mira virium natura, saporem alienum in se trahendi, qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vindemiæ. Sic & elleborum seritur 20 in Thaso, aut cucumis syluester, aut scammonea, quod vinum phthorium vocant, quoniã abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ suo loco dicentur. E stœchade & radice gentianæ, & tragorigano, & dictamno, asaro, dauco, elelisphaco, panace, acoro, conyza, thymo, maudragora, iunco. Vocarunt & scyzinum, & itæomelin, & lectisphagiten, quorum iam obliterata ratio est. Et fruticum verò è genere, cedri vtriusque, cupressi, lauri, iuniperi, terebinthi, calami, lentisci, baccas aut lignum recens musto decoquunt. Itẽ chamelææ, & chamæpityos, & chamædryos lignum. Eodem modo & ex flore, in congium musti decem denariorum pondere addito.

† xlviii. sextarios musti absinthij Pontici libra, decoctis ad tertias partes

De hydromelite & oxymelite. CAP. XVII.

Fit vinum & ex aqua ac melle tantùm. Quinquennio ad hoc seruari cælestem iubent. 30 Aliqui prudentiores statim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis veteris adiiciunt: deinde x l. diebus Canis ortu in sole habent. Alij diffusa ita x. die obturant. Hoc vocatur hydromeli, & vetustate saporem vini assequitur, nusquam laudatius, quàm in Phrygia. Quin & acetum melle temperabatur: adeò nihil intentatum vitæ fuit. Oxymeli hoc vocarunt, mellis x. libris, aceti veteris heminis quinque, salis marini libra, aquæ pluuiæ sextariis quinque, subferuefactis decies, mox elutriatis atque ita inueteratis. Omnia ab Themisone summo autore damnata: & hercule coactus eorum vsus videri potest, nisi si quis naturæ opus esse credit aromatiten, & ex vnguentis vina composita, aut vt biberentur genuisse eam frutices. Ista sunt cognitu iucunda, solertia humani animi omnia exquirentẽ. Nihil quidẽ ex his anno durare, prẽterquàm quæ vetustate ipsa fieri diximus, 40 & plura ne tricenis quidem diebus, non erit dubium.

Prodigiosa genera vini. CAP. XVIII.

Svnt & in vino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri, quod fœcunditatẽ fœminis importet, viris rabiem. At in Achaia maximè circa Caryniam abigi partũ vino, atq; etiam si vuam edant grauidæ, cùm differẽtia in gustatu non sit. Trœzenium vinum qui bibunt, negantur generare. Thasios duo genera vini diuersa facere proditur: vnum quo somnus concilietur, alterum verò quo fugetur. Apud eosdem viris theriace vocatur, cuius & vinum & vua contra serpentum ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua Diis prolibant. E diuerso aspendios, damnata aris. Ferunt eã nec ab alite vlla attingi. Thasiam vuã Ægyptus vocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia, quæ solutam 50 firmat. Ægyptus & ecbolada habet, abortus facientẽ. Vina in apothecis Canis ortu mutantur

tantur quædam, posteáque restituuntur sibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his, quæ durauerint, tantum vetustatis adiicere sentitur, quantum habuerint.

Quibus vinis ad sacra vti fas non sit, & quibus generibus musta condiantur. CAP. XIX.

ET quoniam religione vita cõstat, prolibare Diis nefastum habetur vina, †præter imputatæ vitis, fulmine tactæ, quámque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata, & quod circuncisis vinaceis profluxerit, aut supernè deciduo immundioie lapsu aliquo polluta. Item Græca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verùm & de apparatu vini dixisse conueniat, cùm Græci priuatim ea præcepta cõdiderint, artémque fecerint, sicut Euphronius, & Aristomachus, & Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, necnon aliquibus sui partibus calce. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiæ pars aliqua tabulana pice: ac resina condire musta vulgare est ei, prouinciísque finitimis. Nonnusquam prioris vini fæce acetóve condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, vt dulcescat portione virium. Nec durare vltra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta, infusísque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio subministrant vasa ipsa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur volumine.

† Præter, non est in vetust. cod. & omnino videtur redundare. Sunt enim omnia, quæ hic enumerantur polluta & à sacris reiicienda. Huc accedit, quod suprà libri huius ca. 12. retulit, Numæ regis lege Post humia cautum fuisse, ne ex imputata vite Diis vina libarentur.

De picis generibus, & resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & fæce. CAP. XX.

ARborum succo manantium picem resinámque aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt. Quæ interest Asia, vtrinque quasdam habet. In Oriente optimã tenuissimámque terebinthi fundunt: deinde lentisci, quam & masticen vocant: posteà cupressi, acerrimam sapore. Liquidam omnes, & tantùm resinam: crassiorem verò & ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaica callosior, & terebinthina quoque odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria antecedit omnes: est autem melleo colore, carnosa. Colophonia præter cæteras fulua: si teratur alba fit, grauior odore, ob id non vtuntur ea vnguentarij. In Asia quæ fit è picea, admodum candida, spagas vocatur. Resina omnis dissoluitur oleo. Quidam & creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudétque confiteri, maximum iam honorem eius esse in euellendis virorum corpori pilis. Ratio autem cõdiendi musta, in primo feruore, qui nouem diebus cum plurimum peragitur, aspersu picis, vt odor vino contingat, & saporis quædam acumina. Vehementius id fieri arbitrantur crudo flore resinæ, excitaríque lenitatem. E diuerso crapula compesci feritatem nimiam, frangíque virus: aut vbi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriæ maximè Circumpadanísq; mustis vtilitas discernitur hoc modo. Pugnacibus mustis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui ex vtroque condiri velint. Necnon alia æquè multiplici natura. Viuúmque musto quibusdam in locis, iterum sponte feruere: qua calamitate deperit sapor, vappæque accipit nomen, probrosum etiam hominum, cùm degenerauerit animus. Aceti enim nequitiæ inest virtus magnos ad vsus, & sine queîs vita mitior degi non possit. Cæterò vinorum medicaminis tanta cura est, vt cinere apud quosdam, ceu gypso, alibi quibus diximus modis instaurentur. Sed cinerem è vitis sarmentis, aut quercu præferunt. Quin & marinam aquam eiusdem rei gratia ex alto peti iubent, seruaríque ab æquinoctio verno, aut certè nocte solstitio & Aquilone flante hauriri, vel si circa vindemiam hauriatur, decoqui. Pix in Italia ad vasa vino condendo maximè probatur Brutia. Fit è piceæ resina, in Hispania autem è pinastris, minimè laudata. Est enim resina harum amara & arida, & graui odore. Differẽtiam rationémque faciendi proximo volumine demonstrabimus inter arbores feras. Vitia, præter suprà dicta, acor, aut fumidum virus, picis autem adustio: experimentum verò, si fragmenta subluceant, ac sub dente lentescant acore iucundo. Asia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Virgilius Naryciam. Diligentiores admiscent nigram mastichen, quæ in Ponto bituminis similis gignitur, & iris radicem oleúmque.

Nam

Nam ceram accipientibus vasis compertum est vina acescere. Sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, vtilius, quàm in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet vina concinnari (hoc enim vtitur verbo) cineris lixiuij cum defruto cocti parte quadragesima, pulegij vel salis sesquilibra, interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionem, resinæ verò in nouissimis. Super omnia addi maturescente iam vino iubet mustum, quod ille tortiuum appellat, nos intelligimus nouissimè expressum: & adijci mustis tingendi gratia coloris, vt pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. Tot veneficiis placere cogitur: & miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentum est, laminæ plumbeæ mutatus in ea colos. Proprium autem inter liquores vino, mucescere, aut in acetum vertit: extántque medicinæ volumina. Et fæx vini siccata recipit ignes, ac sine alimento per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet, easdémque vires, hoc amplius, quò pinguior sentitur. 10

De cellis vinariis. CAP. XXI.

Magna & collecto iam vino differentia in cella. Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulisque cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis stetere glaciatæ moles prodigij modo, quoniam vini natura non gelascit, aliàs ad frigus stupens tantùm. Mitiores plagæ doliis condunt, infodiúntque terræ tota, aut ad portionem situs. Item cælum præbent: alibi verò impositis tectis arcent: traduntúrque & hæc præcepta: Latus cellæ vinariæ, aut certè fenestras obuerti in Aquilonem oportere, vel vtique in exortum æquinoctialem. Sterquilinia & arborum radices procul abesse, omniáque odoris euitandi, facillimo in vina transitu: ficos vtique & caprificos. Doliis etiam interualla dari, ne inter sese vitia serpant, contagione vini semper ocyssima. Quin & figuras referre. Ventrosa ac patula minus vtilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, posteà perfundi marina aqua aut salsa, deinde cinere sarmenti aspergi vel argilla, absterſa myrrha suffiri, ipsásque sæpius cellas. Imbecilla vina demissis in terram doliis seruanda, valida exposítis. Nunquàm implenda: & quod superest, passo aut defruto perungendum, admisto croco, pice veteri cum sapa: sic opercula doliorum medicanda, addita mastiche ac pice. Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunáve plena. Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non vini colos fit. Item vasa incalescentia, operculáve sudantia. Quod celeriter florere cœperit, odorémque trahere, non fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas, cùm sit cælum sine Luna, hoc est, in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis vasis, non æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobilissima exposita sub dio cadis verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur. 30

De vitanda ebrietate. CAP. XXII.

Ac si quis diligentiùs reputet, in nulla parte operosior vita est, ceu nō saluberrimum ad potum aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animãtia vtuntur. At nos vinum bibere & iumenta cogimus: tantóque opere, tanto labore & impendio constat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, vt magna pars non aliud vitæ præmium intelligat. Quinimo vt plus capiamus, sacco frangimus vires: & alia irritamenta excogitantur: ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam præsumentibus, vt bibere mors cogat, aliis pumicis farinam, & quæ referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui videmus, exanimésque efferri. Iam verò alios lectum expectare non posse, imò verò nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac planè infundere, vt statim euomant, rursúsque hauriant, idque iterum tertiúmque: tanquam ad perdenda vina geniti, & tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Huc pertinent peregrinæ exercitationes, & volutatio in cœno, ac pectorosa ceruicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam verò quæ vasa adulteriis cælata, tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine hauriuntur, atque 40 50

tur,atque etiam præmio inuitatur ebrietas.Et si diis placet,emitur alius, vt quantum biberit tantum edat:& prętium vinolentiæ lege accipit. Alius quantum alea quæsierit tantum bibit.Tunc audit matronam oculi licentur,graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, rediturasq; per iugulum voces non continent,quàm multis ita interemptis. Vulgóque veritas iam attributa vino est. Intereà vt optimè cedat, Solem orientem non vident,ac minus diu viuunt.Hinc pallor,& genæ pendulæ,oculorum hulcera,tremulæ manus,effundentes plena vasa,&(quæ sit pœna præsens)furiales somni,& inquies nocturna , præmiúmque summum ebrietatis libido portentosa,ac iucundum nefas.Postera die ex ore halitus cadi,ac 10 ferè rerum omnium obliuio,mórsque memoriæ.Rapere se ita vitā prædicant,cùm priorem diem quotidie perdant,illi verò & venientem. Tib.Claudio principe ante hos annos x l institutum,vt ieiuni biberent,potúsque vini antecederet cibos , externis & hoc artibus,ac medicorum placitis nouitate aliqua sese commendantium. Gloriam hac virtute Parthi quærunt,famam apud Græcos Alcibiades meruit,apud nos cognomen etiā Nouellius Torquatus Mediolanensis ad Proconsulatum vsque è Prætura honoribus gestis, tribus congus(vnde & cognomen illi fuit)potis vno impetu,spectante miraculi gratia Tib.principe in senecta iam seuero atque etiam sæuo aliàs , sed ipsa iuuenta ad merum pronior fuerat. Eáque commendatione credidere L.Pisonem vrbis Romæ curæ ab eo delectum,quòd biduo duabúsque noctibus perpotationem continuasset apud ipsum iam 20 principem.Nec alio magis Drusus Cæsar regenerasse patrem Tiberium ferebatur.Torquati rara gloria(quando & hæc ars suis legibus constat)non labasse sermone , nec leuatum vomitione , non altera corporis parte,dum biberet:matutinas obisse vigilias,plurimum hausisse vno potu : plurimum prætereà alus minoribus addidisse : optima fide non respirasse in hauriendo, neque expuisse: nihilque ad elidendum in pauimentis sonum ex vino reliquisse, diligenti scito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. filium binos congios simul haurire solitum ipsi obiicit:Marcóque Agrippæ à temulento scyphum impactum. Etenim hæc sunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriam auferre Cicero voluit interfectori patris sui M.Antonio. Is enim ante eum auidissimè apprehenderat hanc palmam, edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit planè(vt equidem arbitror)quanta mala per temulentiam 30 terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id volumen euomuit: quo facilè intelligatur ebrius iam sanguine ciuium, & tanto magis eum sitiens. Namque & hæc necessitas vitium comitatur , vt bibendi consuetudo augeat auiditatem. Scitúmque est Scytharum legati, quanto plus biberint,tanto magis sitire Parthos. Est & Occidentis populis sua ebrietas , fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniásque, nominibus aliis,sed ratione eadem. Hispaniæ iam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Ægyptus quoque è fruge sibi potus similes excogitauit. Nulláque in parte mundi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo,vt vina,mitigant. At hercule illic tellus fruges parere videbatur. Heu mira vitiorum solertia,inuentum est quemadmodum aqua quoque inebriaret. Duo sunt liquores corporibus hu- 40 manis gratissimi,intus vini,foris olei,arborum è genere ambo præcipui , sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit,ad bibendum generibus centum nonaginta quinque, si species verò æstimentur,penè duplici numero excogitatis, tantóque paucioribus olei.De quo in sequenti volumine dicemus.

Naturæ frugiferarum arborum. CAP. I.

OLEAM Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus vrbis Romæ anno circiter quadringentesimo quadragesimo, negauit nisi intra x l. mil. passuum à mari nasci: Fenestella verò omnino non fuisse in Italia, Hispania, atque Africa, Tarquinio Prisco regnante, ab annis populi Romani c l x x x i i i. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, & in Gallias Hispaniásque medias. Vrbis quidem anno quingentesimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio Coss. olei libræ duodenæ assibus veniere. Et mox anno sexcentesimo octogesimo, M. Seius L.F. Ædilis curulis olei denas libras singulis assibus præstitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui sciat post annos x x i i. Cn. Pompeij i i i. Consulatu oleum prouinciis Italiam misisse. Hesiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negauit oleæ satorem fructum ex ea percepisse quenquam. Tam tarda tunc res erat. At nunc etiam in plantariis serunt, translatarúmque altero anno decerpuntur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidissimis oleam, neque in calidissimis. Genera earum tria dixit Virgilius, orchites, & radios, & pausias: nec desiderare rastros, aut falcem, vllámve curam. Sine dubio & in iis solum maximè cælúmque refert. Veruntamen & tondentur, cùm & vites: atq; etiam interradi gaudent. Cõsequens earum vindemia est, arsque vel maior, oleum quàm musta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt succi. Primum omnium è cruda, atq; nondum inchoatæ maturitatis: hoc sapore præstantissimum. Quin & ex eo prima vnda præli laudatissima, ac deinde per diminutiones, siue (vt nuper inuentum est) exilibus regulis pede incluso. Quantò maturior bacca, tantò pinguior succus, minúsq; gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatémque, incipiente bacca nigrescere. Nostri vocant drupas, Græci verò drypetas. Cætero distat, an maturitas illa in torcularibus fiat, an ramis: irrigua fuerit arbor, an suo tantùm bacca succo, nihílque aliud quàm rores cæli biberit.

De oleo. CAP. II.

VEtustas oleo tædium affert, non item vt vino: plurimúmque ætatis annuo est, prouida (si libeat intelligere) natura. Quippe temulentiæ nascentibus vinis, vti necesse non est: quinimo inuitat ad seruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, fecítque ea necessitate promiscuum & vulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiúsque parte quæ Licinianum fundit oleum: vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere, accommodato ipsis odore. Dedit & palatum delicatiore sententia. De cætero baccas Liciniæ nulla auis appetit. Reliquum certamen inter Istriæ terram & Bæticæ par est. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero solo. Cereri totum id natura concessit: oleum ac vinum non inuidit tantum: satísque gloriæ in messibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitæ numerosiorem esse docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. CAP. III.

OLiuæ constant nucleo, oleo, carne, amurca: sanies hæc est eius amara. Fit ex aquis, ideo siccitatibus minima, riguis copiosa. Suus quidem oliuæ succus oleum est, ídque præcipuè ex immaturis intelligimus, sicut de omphacio docuimus. Augetur oleum ab Arcturi exortu x v i. calẽdas Octobris: posteà nuclei increscunt, & caro. Cùm sitienti imbres

bres copiosi accessere, vitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigrescere. Ideóque incipiente nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falsus, existimantium maturitatis initium, quod est vitij proximum. Deinde quòd oleum crescere oliuæ carne arbitrantur, cùm succus omnis in corpus abeat, lignúmque intus grandescat. Ergo tum maximè rigantur. Quod vbi cura multa siue imbribus accidit, oleum absumitur, nisi cõsecuta serenitate, quæ corpus extenuet. Omnino enim, vt Theophrasto placet, est olei causa calor, quare & in torcularibus & tam in cellis multo igne quæritur. Tertia est culpa in parsimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc seruant, perticis decu-10 tiunt, cum iniuria arborum, sequentísque anni damno. Quippe oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne stringito, néve verberato. Qui cautissimè agunt, harundine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si expectetur vt cadat. Hærendo enim vltra suũ tempus, absumunt venientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante Fauonium collectæ, nouas vires resumunt, & difficiliùs cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operæ, non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: post radius. Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur verò etiam in Martium mensem callosæ, contra humorem pugnaces, ob idque minimæ, Licinia, Cominia, Contia, Sergia, quam Sabini regiam vocant, non ante Fauonij afflatum ni-20 grescentes, hoc est ad v. I. Idus Febr. Tunc arbitrãtur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati videtur. Ferúntque frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cùm sit illa bonitas nõ temporis, sed generis tardè putrescentium in amurcam. Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec prius quàm sudet premendi, cùm omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. Amurcæ mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in vitia error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum existimantium: præsertim cùm magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ vocantur, ab aliis maiorinæ, ab aliis phauliæ, grandissimæ, alioquin minimo succo. Et in Ægypto carnosissimis olei exiguum. 30 Decapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec cappari maiores, carne tamen commendatur. Quam ob causam Italicis transmarinæ præferuntur in cibis, cùm oleo vincantur. Et in ipsa Italia cæteris Picenæ, & Sidicinæ. Sale illæ primum condiuntur, & vt reliquæ, amurca sapáve. Necnon aliquæ oleo suo sine accersita commẽdatione puræ innatant, colymbadesque franguntur eædem herbarúmque viridium sapore condiuntur. Fiunt & præcoces feruenti aqua perfusæ, quamlibet immaturæ. Mirúmque, dulcem succum oliuas bibere, & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in iis, vt vuis in nigrum colorem transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbæ, præter iam dicta genera. Sunt & prædulces, per se tantum siccatæ, vuísque passis dulciores, admodum raræ in Africa, & circa Emeritã Lusitaniæ. Oleum ipsum sale vindicatur à pinguitudinis vitio. Cortice oleæ conciso odorem accipit medi-40 camentis, vt vino, palati gratia nulla est. Nec tam numerosa differentia: tribus vt plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, & is tamen etiam in optimo breuis.

De natura olei. CAP. IIII.

Oleo natura tepefacere corpus, & contra algores munire. Eidémque feruores capitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicãdo. Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. Oleæ honorem Romana maiestas magnum præbuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes. Athenæ quoque victores olea coronant, Græci verò oleastro Olympiæ.

De cultura oliuarum. CAP. V.

50 Nunc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem Salentinam, orchitem, pausiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet.

Adiicítque singulari prudentia, quam earum in finitimis locis optimam esse dicant. In frigido autem & macro Licinianam. Pingui enim aut feruēti vitiari eius oleum, arboremq; ipsam fertilitate consumi. Musco præterea rubro infestari. Spectare oliueta in Fauonium loco exposito solibus censet.

De seruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum. CAP. VI.

NEc alio vllo modo laudat condi oliuas, optimè orchites & pausias, quàm vel virides in muria, vel fractas in lentisco. Oleum quam acerbissima oliua optimum fieri. Cæterò quàm primùm è terra colligendam: si inquinata sit, lauandam: siccari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam. Hanc & sale aspergi. Oleum in tabulato minui, deteriúsque fieri. Item & in amurca & fracibus. hæ sunt carnes, & inde fæces. 10 Quare sæpius die decapulandum: præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. Feruentibus omnia ea fieri clausísque torcularibus, & quàm minimè ventilatis. Ideo nec ligna ibi cædi oportere. Qua de causa è nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et è cortinis in labra fundendum, vt fraces & amurca liquentur. Ob id crebrius vasa mundanda, fiscinis spongia tergendas, vt quàm maximè pura synceritas constet. Posteà inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua: protinus prælo subiicerentur solidæ (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractæ premerentur. Iterum premi plus quàm centenos modios, non probant. Factus vocatur. Quod verò post molam primum est, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

De oleo factitio. CAP. VII. 20

NOn erat tum factitium oleum: ideóque arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primúmque persequemur ea, quæ ex arboribus fiunt, & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id, multóque amarius, quàm oleæ, tantùm ad medicamentum vtile. Simillimum huic est ex chamelæa frutice saxoso, non altiore palmo, foliis oleastri baccísque. Proximum fit & è cici, arbore in Ægypto copiosa: alij crotonem, alij trixin, alij sesamum syluestre appellant: ibíque non pridem. Et in Hispania repentè prouenit altitudine oleæ, caule ferulaceo, folio vitium, semine vuarum gracilium, pallidarúmque. Nostri eam ricinum vocant à similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatánsque oleum tollitur. At in Ægypto, vbi abundat, sine igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdum, lucernis vtile. Amygdalinum, quod aliqui metopium vocant, 30 ex amaris nucibus arefactis, & in offam contusis, aspersis aqua iterúmque tusis, exprimitur. Fit & è lauro, admisto druparum oleo. Quidámque è baccis exprimunt tantùm: alij foliis modò: aliqui folio & cortice baccarum. Necnon styracem addunt, aliósque odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris, nigra baccis. Simile est è myrto nigra: & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aspersæ calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum mollissima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alij deiecta ea in oleum prius sole maturant. Eadem ratio & in satiua myrto, sed præfertur syluestris minore semine, quam quidam oxymyrsinem vocant, alij chamæmyrsinen, alij acaron à similitudine. Est enim breuis, fruticosa. Fit & ex citro, cupresso, nucibus iuglandibus, quod caryinon vocant: malis cedri, quod cedrelæon. Ex grano quoque Gnidio purgato semine & tuso. 40 Item lentisco: nam & cyprinum è glande Ægyptia vt fieret odorum causa, dictum est. Indi ex castaneis & sesama atque oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è piscibus. Inopia cogit aliquando luminum causa & è platani baccis fieri, aqua & sale maceratis. Et œnanthinum fit de ipsa œnanthe, vt dictum est in vnguentis. Gleucino mustum incoquitur vapore lento: ab aliis sine igne circundatis vinaceis diebus XXII. his singulis, permistum: consumitúrque mustum oleo. Aliqui non sampsuchum tantùm admiscent, sed etiam pretiosiora odoramenta. Et in gymnasiis quoque conditur odoribus, sed vilissimis. Fit & de aspalatho, calamo, balsamo, iri, cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace, sampsucho, helenio, cinnami radice, omnium succis in oleo maceratis expressisque. Sic & rhodinum è rosis: iuncinum è iunco, quod est rosaceo simillimum. Item hyoscya- 50 mo, lupinis, & narcisso. Plurimum autem in Ægypto è raphani semine, aut gramine

herba

herba, quod chortinon vocant. Item sesama & vrtica, quod cnecinum appellant. E lilio & albi sit sub dio sole, luna, pruina maceratū. Suis herbis componunt inter Cappadociam & Galatiam, quod Selgiticum vocant, neruis admodum vtile: sicut in Italia è gummi E pice fit, quod picinum appellant, cùm coquitur velleribus supra halitum eius expansis, atque ita expressis, probatum maximè è Brutia. Est enim pinguissima & resinosissima. Color oleo fuluus. Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli vocant. Manat ex arboribus pingue, crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoque oleo vsus est ad quædam genera morborum. Existimatur & ebori vindicando à carie vtile esse. Certè simulacrum Saturni Romæ intus oleo repleum est.

10 De amurca. CAP. VIII.

Super omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia cadósque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus, vt formicæ rimæque absint. Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumēti, vestiarium etiam cōtra teredines ac noxia animalia, amurca aspergi. semina frugum perfundi. morbis quadrupedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad hulcera interiora hominis quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, & calciamina, axésque, decocta vngi, atque æramenta contra æruginem, colorísque gratia elegantioris: & totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia, in quêis ficum aridam hbeat asseruare: aut si folia baccásque in virgis myrti, aliúdve id genus simile. Postremò ligna macerata amurca, nullius fumi tædio 20 ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit, depaseritq́, primo germinatu, sterilescere, autor est M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

Pomorum omnium genera, & naturæ.

CAP. IX.

Reliqui arborum fructus vix specie figuráve, non modò saporibus, succísque toties permistis atque insitis, enumerari queunt.

Nucum pinearum genera IIII. CAP. X.

Grandissimus pineis nucibus, altissiméque suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter semina collocandi. Harum genus alterum Tarentinæ, digitis fragili putamine, auiúmque furto in ar-30 bore. Tertium sapineæ è picea satiua, nucleorum cute verius quàm putamine, adeò molli, vt simul mandatur. Quartum pityida vocant è pinastris, singularis remedij aduersus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos vocant. Pinea corona victores apud Isthmum coronantur.

De malo cotoneo. CAP. XI

His proxima amplitudine mala quæ vocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta insula aduecta. Incuruatos trahunt ramos, prohibéntque crescere parentem. Plura eorum genera. Chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, nostratia cognominata, odoris præstantissimi. Est & Neapolitanis suus honos. Minora ex eodem genere struthea, odoratius vibrant, serotino prouentu, præcoci verò mu-40 stea. Strutheis autem cotonea insita suum genus fecere mulianum: quæ sola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam & virorum salutatoriis cubilibus inclusa, simulacris noctium consciis imposita. Sunt præterea parua syluestria, à strutheis odoratissima, in sepibus nascentia. Mala appellamus, quanquam diuersi generis, Persica, & granata, quæ in Punicis arboribus nouem generum dicta sunt. His acinus sub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon & quædam è pyris libralia appellata, amplitudinem sibi ponderis nomine asserunt.

De Persico, genera IIII. CAP. XII.

Sed Persicorum palma duracinis. Nationum habent cognomen Gallica & Asiatica. Post autumnum maturescunt, æstate præcocia, intra XXX. annos reperta, & primò de-50 nariis singula venundata. Supernatia è Sabinis veniunt, popularia vndique. Pomum innocuum expetitur ægris: prætiúmque iam singulis triceni nummi fuere, nullius maioris:

quod miremur, quia non aliud fugacius. Longissima nanque decerpto bidui mora est: cogitque se venundari.

De pruno, genera XI. CAP. XIII.

INgens posteà turba prunorum, versicolor, nigra, candicãs. Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Alia eodem colore serotina maioráque, asinina cognominata à vilitate. Sunt & nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea. Necnõ ab externa gente Armeniaca, quæ sola & odore commendãtur. Peculiaris impudẽtia est nucibus insitorum, quæ faciem parentis succúmque adoptionis exhibent, appellata ab vtroque nucipruna. Et hæc autem & persica, & cerina, ac syluestria, vt vuæ, autumno cadis condita, vsque ad aliæ nascentia ætatem sibi prorogant. Reliquorum velocitas citò mitescentium transuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis insita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ est: nec aliud pomum ingeniosius geminatum est. In peregrinis arboribus dicta sunt Damascena, à Syriæ Damasco cognominata, iampridem in Italia nascentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec vnquam in rugas siccata, quoniam soles sui desunt. Simul dici possunt populares eorum myxæ, quæ & ipsæ nunc cœpere Romæ nasci insitæ sorbis. In totum quidem Persica peregrina etiam Asiæ Græciæque esse, ex nomine ipso apparet, atque ex Perside aduecta. Sed pruna syluestria vbique nasci certum est. Quo magis miror, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præsertim cùm condenda demonstraret quædam & syluestria. Nam Persicæ arbores serò, & cum difficultate transiere, vt quæ in Rhodo nihil ferant, quod primum ab Ægypto earum fuerat hospitium. Falsum est, venenata cum cruciatu in Persis gigni, & pœnarum causa à regibus translata in Ægyptum, terra mitigata. Id enim de Persea diligentiores tradunt, quæ in totum alia est, myxis rubentibus similis, nec extra Orientem nasci voluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perside propter supplicia translatam, sed à Perseo Memphi satam. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi instituisse, in honorem ataui sui. Semper autem folia habet & poma, subnascentibus aliis. Sed pruna quoque omnia post Catonem cœpisse manifestum est.

De diuersis generibus malorum, genera XXIX. CAP. XIIII.

MAlorum plura sunt genera. De citreis cum sua arbore diximus. Medica autem Græci vocant patriæ nomine. Æquè peregrina sunt zizipha, & tuberes, quæ & ipsa non pridem venere in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sext. Papinius, quem Consulem vidimus, primus vtraque attulit, Diui Augusti nouissimis temporibus, in castrorum aggeribus sata, baccis similiora, quàm malis, sed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta iam syluæ scandunt. Tuberum duo genera: candidum, & à colore sericum dictum. Penè peregrina sunt in vno Italiæ agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellantur. Lanugo ea obducit, strutheis quidem Persicísque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cui pigeat nominatim indicare, cùm conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inserendi: nihílque tam paruum esse, quod non gloriam parere possit. Ergo habent originem à Matio, Gestióque & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Ac ne quis id ambitu valuisse claritatis & familiæ putet, sunt & Sceptiana ab inuẽtore libertino, insignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, & quæ tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrimè adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ Petisia nominantur. Patrias nobilitauere Camerina, & Græcula. Cætera è causis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquàm singula in fœtu, coloris serica, cognationis melappia. Mustea à celeritate mitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hæc in Epiro primùm prouenisse, argumento sunt Græci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie orthomastica. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Bel-

gæ.

gæ Melofolis folium vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrimè in rugas marcescunt pannucea. Stolidè tument pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis verò, quæ fuerunt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuicium, & vis tanta, vt aciem gladij perstringat. Dacis fermè vilissimus nomen, quanquam primis adueniu, decerpique properantibus.

De pyris, & insitorum varietate. CAP. XV.

Eadem causa in pyris taxauit superbiæ cognomine. Parua hæc, sed ocyssima. Cunctis autem Crustumina gratissima. Proxima iis Falerna, à potu, quoniam tanta vis 10 succi abundat. Lactea hæc vocantur, in iisque alia colore nigro donantur Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis vrbis vocabulis autores suos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractum quod pseudodecimianum vocat. Dolabelliana longissimi pediculi. Pomperana cognomine mammosa, Liceriana, Seueriana & quæ ex iis nata sunt Tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulò superbis maiora. Lateriana, Anitiana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grandescùntque: alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numantina, Alexandrina, Numidiana, Græca, & in iis Tarentina: Signina, quæ alij à colore restacea appellant, sicut onychina, purpurea. 20 Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: collo ampullacea, & Coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula succi. Incerta nominum causa est Barbaricis Venerisque, quæ colorata dicunt: regis, quæ minimo pediculo sessilia, patriciis, voconis, viridibus oblongisque. Præterea dixit volema Virgilius à Carone sumpta: qui & sementina, & mustea nominat. Pars hæc vitæ iampridem peruenit ad culmen, experta cuncta hominibus. Quippe cùm Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cerasis vlmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri, quando fulgura expiari non queunt facilè: quotque genera insita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronuntiantur. Turbinatior pyris figura. In iis serotina ad hyemem 30 vsque ad matrem pendent gelu maturescentia, Græca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, Scantiana. Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis: neque aliud in cadis, præterquàm pruni. Pomis proprietas pyrisque vini: similitérque in ægris medentes cauent: ac vino & aqua coquuntur, atque pulmentarij vicem implent: quod non alia præter cotonea, & struthea.

De pomis seruandis. CAP. XVI.

In vniuersum verò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco cōtabulari, septentrionalibus fenestris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante iugis. Colligi mala post æquinoctium autumnale, neque ante xv. lunam, neque ante primam horam. Caduca separari, stramentis, 40 storeis, paleisve substerni. Rara componi, vt limites peruij spiritum æqualem accipiant. Amerina maximè durare, melimela minimè.

De cotoneis, Punicis, pyris, & sorbis, & vuis seruandis. CAP. XVII.

Cotoneis interclusis spiramentum omne adimendum, aut incoqui melle ea immergive oportere. Punica aqua marina feruente indurari: mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cùm libeat vti, aqua dulci perlui. M. Varro & in doliis harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto sed spiritu excluso, ac surculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore, quàm possint in arbore. Cætera mala foliis ficulnis, præterquàm caducis, singula conuolui, cistisque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini. Pyra in vasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scrobes. Tarentina serissimè legi. Aniciana seruari & in passo. Sorba 50 verò & in scrobibus gypsato operculo, duûm pedum terra superinducta, in loco apri-

co, inuersis vasis, & in doliis, vt vuas, cum ramis suspendi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputaríque statim poma ac vites ad hunc vsum præcipiunt, decrescente luna, post horam diei tertiam, cælo sereno, ac siccis ventis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectã maturitatem, addito vt luna infra terram sit: vuas cum malleolo sarmenti duro, demptis forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, exclusa omni aura operculo & gypso: sic & sorba ac pyra, illitis omnium surculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis vtrinque. Alij etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea vuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in milio seruare malunt. Plerique verò in scrobe duûm pedum altitudinis harena substrato, & fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam figlina vuas illinunt, siccatásque sole suspendunt, in vsu diluentes cretam. Eandem pomis vino subigunt. Mala verò generosissima eadem ratione crustant gypso vel cera. quæ nisi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum surculis, eósque in medullam sambuci abditos obruunt, vt suprà scriptum est. Alij singulis malis pyrisque singula vasa fictilia assignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnon aliqui in floccis capsísque, quas luto paleato illinunt. Alij hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui & in scrobe subiecta harena, ita sicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella autor, in puteos cisternásve in fictilibus vasis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, vuas sole siccatas iunci fasciis inuoluit, cadísque conditas, gypso includit. Hoc idem Græci platani foliis, aut vitis ipsius, aut fici, vno die in vmbra siccatis, atque in cado vinaceis interpositis. Quo genere Coa vua & Berytia seruantur, nullius suauitati postferendæ. Quidam, vt has faciant, in cinere lixiuio tingunt protinus quàm detraxere vitibus, mox in sole siccant: tum foliis (vt suprà dictum est) inuolutas vinaceis stipant. Sunt qui malunt vuas in scobe ramentísve abietis, populi, fraxini seruare. Sunt qui suspendi procul malis, protinúsque in granariis iubeant, quoniam optimè sit operimento puluis pensilibus. Contra vespas remedio est, oleo aspergi ex ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. CAP. XVIII.

EReliquo genere pomorum ficus amplissima est: quædámque & pyris magnitudine æmula. De Ægyptiæ Cypriæque miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tantùm, sapore mespili. Alexandrinam hanc ibi vocant, crassitudine cubitali ramosam, materiæ validam, lentam, sine lacte, cortice viridi, folio tiliæ, sed molli. Onesicritus tradit in Hyrcania multum nostris esse dulciores, fertilioréśque, vt quæ modios cclxx. singulæ ferãt. Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Siquidem & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habent: & callistruthiæ parum sapore præstantiores, ficorum omnium frigidissimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæstio est: cùm id genus in Africam nuperrimè transierit, patriæ nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia est, & Tiburtina de præcocibus. Sunt & autorum nomina iis, Liuiæ, Pompeiæ: siccãdis hæc sole in annuos vsus aptissima, cum mariscis, & quas harundinum folij macula variat Est & Herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo minimo, latissima. Primò autem prouenit porphyritis, longissimo pediculo. Comitatur eam è minimis & vilissimis, popularis dicta. Contrà nouissima sub hyeme maturatur chelidonia. Sunt præterea eædem serotinæ & præcoces, biferæ, alba ac nigra, cum messe vindemiáque marurescentes. Serotinæ & à corio appellatæ duro. ex Chalcidicis quorundam trifero prouentu. Tarenti tantùm prædulces nascuntur, quas vocant omas. Cato de ficis ita memorat: Ficos mariscas in loco cretoso aut aperto serito. In loco autem crassiore aut stercorato Africanas, & Herculaneas, Saguntinas hybernas, Tellianas, atras pediculo longo. Posteà tot subiere nomina

atque

atque genera, vt vel hoc solum æstimantibus appareat, mutatam esse vitam. Sunt & hybernæ quibusdam prouinciis, sicuti Mœsiæ, sed artis, non naturæ. Paruarum genus arborum post autumnum fimo contegunt, deprehensasque in his hyeme, grossos: quæ mitiore cælo refossæ cum arbore atque in lucem remissæ, nouos soles, aliósque, quàm quibus vixere, auidè, tanquam iterum natæ, accipiunt: & cum venientium flore maturescunt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidissimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum vso eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotúmque securitatis anxius, cùm clamaret omni senatu Carthaginem delendam, attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia
10 ficum: ostendénsque Patribus, Interrogo vos, inquit, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes recentem esse constaret, Atqui tertium, inquit, ante diem scitote decerptum Carthagine: tam propè à muris habemus hostem: statímque sumptum est Punicum tertium bellum, quo Carthago deleta est: quanquam Catone anno sequente rapto. Quid primùm in eo miremur? curam ingenij, an occasionem fortuitam? celeritatémque cursus, an vehementiam viri? Supra omnia quiddam est, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per CXX. annos † æmulam, vnius pomi argumento euersam: quod non Trebia aut Trasymenus, nō † vbis æquum Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: non castra Punica ad tertium lapidem vallata, portæque Collinæ adequitans ipse Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ nata
20 sacra fulguribus ibi conditis: magísque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium sponte transisset. Adacto nauigio illico arescit: rursúsque cura sacerdotum seritur. Fuit & ante Saturni ædem, vrbis anno CCLX. sublata, sacro à Vestalibus facto, cùm Syluani simulacrum subuerteret. Eadem fortuitò sata viuit in medio foro, quà sidentia imperij fundamenta ostentofatali Curtius maximis bonis, hoc est virtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aequè fortuita eodem loco est vitis atque olea, vmbræ gratia sedulitate plebeia satæ. Ara inde sublata gladiatorio munere Diui Iulij, quod nouissimè pu-
30 gnauit in foro. Admirabilis est pomi huiusce festinatio, vnius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

De caprifico, & caprificatione. CAP. XIX.

Caprificus vocatur è syluestri genere ficus nunquàm maturescens, sed quod ipsa non habet, aliis tribuens: quoniam est naturalis causarum transitus, atque è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant: morsúsque ficorum crebro, hoc est audiore pastu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus solem primò secum inducunt, cerealésque auras immittunt foribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc est, infantiam pomi, absumunt: quod fit & sponte. Ideóq; ficetis caprificus permittitur ad rationem venti, vt flatus
40 euolantes in ficus ferat. Inde repertum, vt illatæ quoque aliunde, & inter se colligatæ inijcerentur fico: quod in macro solo & aquilonio non desideratur: quoniam spòte arescunt loci situ, rimísq; eadem, quæ culicum opera, causa perficitnecnō vbi multus puluis: quod euenit maximè frequenti via apposita. Nanq; & puluer is vis siccandi, siccándi, succúmq; lactis absorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoq; præstat, ne decidant, absumpto humore tenero, & cum quadā fragilitate pòderoso. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: succus maturescentibus lactis, percoctis mellis. Senescunt in arbore, anúsque distillāt gūmi modo lacrymā, siccantúrq;. Honos laudatas seruat in capsis, Ebuso insula præstantissimas, amplissimásq;, mox in Marrucinis. At vbi copia abundat, implentur orcæ in Asia, cadi autem in Ruspina Africæ vrbe panisq; simul & obsonij vicem siccatæ
50 implent: vtpote cùm Cato cibaria ruris operariis iusta ceu lege sanciēs, minui iubeat per fici maturitatem. Cum recenti fico salitis vice casei vesci, nuper excogitatum est. Ex hoc

genere sunt, vt diximus, cottana & caricæ, quæque conscendēti nauim aduersus Parthos omen fecere M. Crasso, venales prædicantis voce cauneæ. Omnia hæc in Albēse rus è Syria intulit L. Vitellius, qui posteà censor fuit, cùm legatus in ea prouincia esset, nouissimis Tiberij Cæsaris temporibus.

De mespilis, & eorum generibus tribus. CAP. XX.

MAlorum pyrorúmque generi adnumerentur iure mespila atque sorba. Mespilis tria genera, anthedon, setania: tertium degenerat, tametsi anthedoni similius est, quod Gallicum vocant. Setaniæ maius pomum candidiúsque, acini molliore ligno: cæteris minus pomum, sed odore præstantius, & quod diutius seruetur. Arbor ipsa de amplissimis. Folia, antequàm decidant, rubescunt: radices multæ atque altæ, & ideo inextirpabiles. Nō fuit hæc arbor in Italia Catonis æuo.

De sorbis genera quatuor. CAP. XXI.

SOrbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata species, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellūt: cæteris vini sapor. Generosissima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantùm probabile, assiduum prouentu minimúmque pomo, arbore dissimili, foliis planè platani. Non ferunt ante trimatum ex vllo genere. Cato & sorba sapa condi iubet.

De nuce iuglande. CAP. XXII.

AB his locum amplitudine vindicauerunt, quæ cessere autoritati, nuces iuglandes: quanquàm & ipsæ nuptialium Fescenniorum comites, multum pineis minores vniuersitate, eædémque portione ampliores nucleo. Necnō & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primū calycis, mox lignei putaminis. Quæ caussa eas nuptiis fecit religiosas, tot modis fœtu munito: quod est verisimilius, quàm quia cadendo tripudium sonúmve faciant. Et has è Perside à regibus translatas, indicio sunt Græca nomina. Optimum quippe genus earum Persicon atque Basilicon vocant. Et hæc fuere prima nomina. Caryon à capitis grauedine, propter odoris grauitatem conuenit dictum. Tinguntur cortice earum lanæ, & rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragilíve, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorúmque illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cæteris quicquid est, solidum est, vt in auellanis, & ipso nucum genere, quas anteà abellinas patrio nomine vocabant. In Asiam Græciámque è Ponto venêre, & ideo Ponticæ nuces vocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleísque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in vētre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant. Adicit prætereà auellanas & galbas, Prænestinas, quas maximè laudat, & conditas ollis, in terra seruari virides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt & amplissimæ, & minimè rotundæ. Prætereà molluscæ putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandem esse dicant. Nuper Consularem virum audiui, biferas & iuglandes nuces habere se profitentem. De pistaciis & ipsi retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: simúlque in Hispaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

De castaneis genera octo. CAP. XXIII.

NVces vocamus & castaneas, quanquàm accommodatiores glandiū generi. Armatū iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirúmque, vilissima esse quæ tanta occultauerit cura naturę. Trini quibusdam partus ex vno calyce, cortéxq; lentus.

tus.Proxima verò corpori membrana,& in his & in nucibus saporem,ni detrahatur, infest & Torrere has in cibis gratius.Moluntur etiam,& præstant ieiunio fœminarū quandam imaginem panis.Sardibus eæ prouenere primùm.Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant.Nam Diuus Tiberius postea balanum nomen imposuit, excellentioribus satu factis.Nunc plura earum genera.Tarentinæ faciles,nec operoso sunt cibo, planæ figura Rotundior,quæ balanitis vocatur,purgabilis maximè & sponte prosiliens. Pura & plana est ex eis & Salariana: Tarentina minus tractabilis: laudatior Corelliana, & ex ea facta, quo dicemus in insitis modo, meterana, quam rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris,quæ coctiuæ vocantur.Patria laudatissimis Tarentum, & in Cam-
10 pania Neapolis.Cæteræ suum pabulo gignuntur,scrupulosa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

De siliquis,& carnosis pomis,& moris,& de acinis,& baccis.

CAP. XXIIII.

HAud procul abesse videantur & prædulces siliquæ,nisi quòd in iis cortex ipse manditur.Digitorū hominis longitudo illis,& interim falcata,pollicari latitudine.Glandes inter poma numerari non possunt:quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis,ea baccis atque carnibus distat.Alia acinis caro,alia moris,alia vnedonibus:& alia acinis inter cutem succumque,alia myxis,alia baccis,vt oliuis.Moris succus, in carne vinosus:trini colores,candidus primo,mox rubens,maturis niger. In nouissimis
20 florent,inter prima maturescut.Tingunt manus succo matura,eluunt acerba. Minimum in hac arbore ingenia profecerunt,nec nominibus,nec insitis,nec alio modo, quàm pomi magnitudine.Differunt mora Ostiensia & Tusculana Romæ. Nascuntur & in rubis, multum differente callo.Aliud corpus est terrestribus fragis,aliud congeneri eorum vnedoni:quod solum pomum simile fructu terræ gignitur.Arbor ipsa fruticosa.Fructus anno maturescit,pariterque floret subnascens,& prior † cogitur. Mas sit an fœmina sterilis,inter autores non constat. Pomum inhonorum,vt cui nomen ex argumento sit vnum tantùm edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron & memecylon:quo apparet totidem esse genera & apud nos.Alio nomine arbutus vocatur.Iuba autor est,quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia esse eas. Acinorum quoque ma-
30 gna est differentia.Primum inter vuas ipsas callo,tenuitate,crassitudine,interiore ligno alias paruo,& alias etiam gemino,qui minimè feraces musti.Plurimum verò differunt ederæ sambucique acini:& figura etiam Punici,angulosi quippe soli. Nec cutis vlla singulis, præter communem,quæ est candida. Totusque succus & caro est,iis præcipuè,quibus parum inest ligni.Magna & baccis differentia.Aliæ nanque sunt oliuis,lauris:& alio modo loto,cornis:alio myrtis,lentisco.Aquifolio enim ac spinæ sine succo:mediòque etiamnum genere inter baccas acinósque cerasis.Pomum his primò candidum, & ferè omnibus baccis.Mox aliis virescit,vt oliuis,lauris:rubet verò moris,cerasis,cornis. Deinde nigrescit moris,cerasis,oliuis.

† coquitur

De cerasis,genera octo. CAP. XXV.

40 CErasi ante victoriam Mithridaticam L.Luculli non fuere in Italia. Ad vrbis annum d c l x x x.is primùm vexit è Ponto:annísque c x x. trans Oceanum in Britanniam vsque peruenere. Eadem, vt diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni. Cerasorum Aproniana maximè rubent,nigerrima sunt, vt Actia: Cæciliana verò & rotunda. Iulianis gratus sapor,sed penè tantùm sub arbore sua, adeò teneris, vt gestatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica verò Lusitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti viridique,similis maturescentibus semper.Minus quinquennium est, quòd prodiere quæ vocant laurea, non ingratæ amaritudinis, insitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raróque tria cubita excedentis:& minore etiamnum frutice chamæcerasi. Inter prima hoc è pomis
50 colono gratiam annuam refert.Septentrione frigidísque gaudet.Siccatur etiam sole,conditurque,vt oliua,cadis.

De corno,& lentiſco. CAP. XXVI.

QVæ cura & cornis atque etiam lentiſco adhibetur,ne quid non hominis ventri natum eſſe videatur. Miſcentur ſapores,& alio alius placere cogitur. Miſcentur verò & terræ cæliq́; tractus. In alio cibi genere India aduocatur,in alio Aegyptus,Creta,Cyrene,ſingulæque terræ. Nec ceſſat in veneficiis vita,dũmodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generibus ſuccorum,& de odore. CAP. XXVII.

INterim quæ ſunt communia & pomis omnibúſque ſuccis,ſaporum genera XIII. reperiuntur,dulcis,ſuauis,pinguis,amarus,auſterus,acer,acutus,acerbus, acidus,ſalſus. Præter hæc,tria ſunt genera mirabili maximè natura. Vnum,in quo plures pariter ſentiuntur ſapores,vt vinis. Nanque in his & auſterus,& acutus,& dulcis,& ſuauis, omnes alieni. Alterum eſt genus,in quo ſit & alienus quidem,ſed & ſuus quidam ac peculiaris,vt in lacte. Siquidem ineſt ei,quod tamen iure dici dulce,& pingue,& ſuaue non poſſet, obtinente lenitate,quæ ipſa ſuccedit,in saporis vicem. Nullus hic aquis,ne ſuccus quidem, vt tamen eo ipſo ſint aliquis,ac ſuum genus faciat. Sentiri quidem aquæ ſaporem vllum ſuccúmve,vitium eſt. Magnum his omnibus in odore momentum,& magna cognatio,qui & ipſe nullus eſt aquis:aut ſi ſentitur,omnino vitium eſt. Mirum, tria naturæ præcipua elementa ſine ſapore eſſe,ſine odore,ſine ſucco:aquas,aera,ignes.

De ſuccis fructuum,& arborum,& coloribus,& odoribus,& natura pomorum, & de commendatione fructuum. CAP XXVIII.

ERgo ſuccorum vinoſis pyro,moro,myrto:minimè (quòd miremur) vuis. At pinguis oliuæ,lauro,nuci iuglandi,amygdalis:dulcis vuis,ficis, palmis: aquoſus prunis. Magna differentia & in colore ſucci. Sanguineus moris,ceraſis,cornis,vuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis,in corpore non item:ſpumeus malis:nullus perſicis,cùm præſertim duracina ſucco abundent:ſed quis eius vllum dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus,Perſicis dilutus,dulcibus nullus. Nam & vinum tale ſine odore,tenue odoratius. Multóque celeriùs talia ad naſum veniunt,quàm pinguia. Quæ odorata, non eadem in guſtu tenera;quia nõ ſunt pariter odor & ſapor. Quamobrem citreis odor acerrimus,ſapor aſperrimus:quadam tenus & coroneis:nullúſque odor ficis. Et hactenus ſint ſpecies ac genera pomorũ:naturas arctiùs colligi par eſt. Alia ſiliquis gignuntur, ipſis dulcibus,ſeménque complexis amarum:cùm in pluribus ſemina placeãt,in ſiliqua damnentur. Alia baccis,quarum intus lignum,& extra caro,vt oliuis,ceraſis. Aliquorum intus baccæ,foris lignum,vt his quæ in Aegypto diximus gigni. Quæ baccis natura,eadem & pomis. Aliorum intus corpus,& foris lignum,vt nucũ. Aliis foris corpus, intus lignũ, vt Perſicis & prunis,vitiúmque cinctum fructu,cùm fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces,corio caſtaneæ. Detrahitur hoc iis:at in meſpilis manditur. Cruſta teguntur glandes,cute vuæ,corio & membrana Punica. Carne & ſucco mora conſtãt,cute & ſucco ceraſi. Quædam ſtatim à ligno recedunt,vt nuces & palmæ. Quædam adhærent,vt oliuæ lauriq́;. Quorundam generi vtraque eſt natura,vt Perſicis. Etenim duracinis adhæret corpus,è lignóque auelli nequit,cùm in cæteris facilè ſeparetur. Quibuſdam nec intus,nec extrà lignum,vt in palmarum genere. Aliquorum lignum ipſum in vſu & pomi vice,vt generi amygdalæ,quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extrà gemina geminantur vitia,vt in caſtaneis,amygdalis,nucibúſque iuglandibus. Quorundam natura trigemina eſt,corpus,deinde lignum,rurſúſque ſemen in ligno,vt Perſicis. Quædam inter ſe denſa,vt vuæ,ſorba:quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant. Alia rara,vt in Perſicis. Quædam aluo continentur,vt granata. Dependent alia pediculis,vt pyra. Alia racemis,vt vuæ,palmæ. Alia & pediculis & racemis, vt ederæ, ſambuci. Alia ramo adhærent,vt in lauro. Quædam vtroque modo,vt oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quædam vaſculis conſtant,vt punica & meſpila,lotóſque in Aegypto & Euphrate. Iam verò diuerſa gratia & commendatio. Carne palmæ placent, cruſta Thebaicæ,ſucco vuæ & cariotæ:callo pyra ac mala,corpore melimela,mora cartilagine,

nuclei

nuclei grano. Quædam in Ægypto cute, vt caricæ. Detrahitur hæc ficis virentibus, vt putamē: eadem in siccis maximè placet. In papyris & ferulis, spináque alba, caulis ipse pomū est. Sunt & ficulni caules. In fruticoso genere cum caule capparis: in siliquis verò quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. Nam neque corpus, nec lignum, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. CAP. XXIX.

SVccorum natura præcipuam admirationem in myrto habent, quando ex vna omniū olei viníque bina genera fiunt. Item myrridanum, vt diximus. Et alius vsus baccæ fuit apud antiquos, antequàm piper reperiretur, illius obtinens vicem, quodam etiam generosi obsonij nomine inde tracto, quod etiam nunc myrtatum vocatur. Eadémque origine aprorum sapor commendatur, plerunque ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citeriore cælo, quod à Ceraunis montibus incipit, primum Circeiis in Elpenoris tumulo visa traditur: Græcúmque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit vbi nunc Roma est, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea verbena Romanos Sabinósque, cùm propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in eo loco, qui nunc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Et in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, & huic arbori Venus præest. Haud scio, an prima etiam omnium in locis publicis Romæ sata sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima namque delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacræ fuere myrti duæ ante ædem ipsam per longum tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis præualuit, flaccescente plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa vigens, plebeia retorrida ac squalida. Quæ posteaquàm eualuit flaccescente patritia Marsico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. Cato tria genera myrti prodidit: nigram, candidam, coniugulam, fortassis à coniugiis, ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctio, satiuæ, aut syluestris, & in vtraque latifoliæ. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum genera topiarij faciunt. Tarentinam folio minuto, nostratem patulo, exoticam densissimo, senis foliorum versibus. Hæc non est in vsu: ramosa vtraque alia. Coniugulam existimo nūc nostratem dici. Myrtus odoratissima est in Aegypto. Cato docuit vinum fieri è nigra, siccata vsque in ariditatem in vmbra, atque ita musso indita. Si non siccentur baccæ, oleum gigni. Posteà compertum, & ex alba vinum fieri album, duobus sextariis myrti tusæ in vini tribus heminis maceratæ expressæque. Folia & per se siccantur in farinam ad hulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis sudoribus. Quinimo oleo quoque (mirum dictu) inest quidam vini sapor, simúlque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, saccis antè perfusis. Retinet quippe fæcem, nec præter purum liquorem transire patitur, dátque se comitem præcipua commendatione liquaro. Virgæ quoque eius gestatæ manu viatori prosunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque se rebus inseruit: triumphánsque de Sabinis Posthumius Tubertus in Consulatu (qui primus omnium ouans ingressus vrbem est, quoniam rem leniter sine cruore gesserat) myrto Veneris Victricis coronatus incessit, optabilémque arborem etiam hostibus fecit. Hæc posteà ouantium fuit corona, excepto M. Crasso, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus incessit. Massirius autor est, curru quoque triumphantes myrrea corona vsos. L. Piso tradit, Papyrium Massonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corsis, myrto coronatum ludos Circenses spectare solitū. Auus maternus Africani sequentis hic fuit. Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea & myrtea: qui & hoc vouerat.

De lauro genera tredecim. CAP. XXX.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus ianitrix Cæsarum Pontificúmque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit

dit Cato: Delphicam & Cypriam. Pompeius Lenæus adiecit quam mustacem appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccidóque & albicante. Delphicam æquali colore, viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato, crispam. Posteà accessere genera tinus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt colore: est enim ei cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribúsque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ vulgatissima est, baccarúmque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem, eáque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit, vt docebimus, ex ea lauru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio paruulo, veluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaque quanta libet sub vmbra solum implet. Est & chamædaphne syluestris frutex. Est & Alexandrina, quam aliqui Idæam, alij hippoglotton, alij daphnitin, alij carpophyllon, alij hypelaten vocant. Ramos spargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi montosis. Id quoque, quod Daphnoides vocatur, genus, in nominum ambitu est. Alij enim Pelasgum, alij eupetalon, alij stephanon Alexandri vocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore, quàm laurus, folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro rufis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse: quod nũc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ victoriarúmque nuntia additur literis, & militum lanceis, pilísque. Fasces Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit. Idque non quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferenda ei vtroque olea: sed quia spectatissima in monte Parnasso. Ideóque etiam grata Apollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto. Forassis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauriferam tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarúmque in domos, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potiùs, quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, vt tradit Massurius. Adeóque in profanis vsibus pollui laurum & oleam fas non est, vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræve debeant. Laurus quidem manifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione: interaneorum etiam vitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cælo coronari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sunt & circa Diuum Augustum euenta eius digna memoratu. Nanq; Liuiæ Drusillæ, quæ posteà Augusta matrimonij nomen accepit, cũ pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam. Intrepidéque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices, ramúmque eum seri, ac ritè custodiri. Quod factum est in villa Cæsarum, fluuio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flaminia via, quæ ob id vocatur Ad gallinas: miréque sylua prouenit. Ex ea triumphans posteà Cæsar, laurum in manu tenuit, coronámque capite gessit: ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditúsque mos est ramos, quos tenuerunt, serendi. Et durant syluæ nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomen imponitur viris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim vocamus. Durat & in vrbe impositum loco, quando Loretum in Auentino vocatur, vbi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatúmque sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemus syluestrium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVI.

Syluestrium arborum naturæ.

PROOEMIVM.

POMIFERÆ Arbores, quæque mitioribus succis voluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimento delicias immiscere docuerunt, siue illæ vltro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, ídque munus etiam feris volucribúsque dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primò victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio vsu comperta, quænam qualísque esset vita, sine arbore vlla, sine frutice viuentium.

Gentes sine arbore, & miracula in Septentrionalis regionis arboribus. CAP. I.

DIximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sunt verò in Septentrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minorésque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiúmque singularum interuallis, effusus in immensum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuersiam: dubiúmque terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: nauigantibus similes, cùm integãt aquæ circundata: naufragis, verò, cùm recesserint: fugientésque cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: captúmque manibus lutum ventis magis, quàm sole, siccantes terra cibos, & rigentia Septentrione viscera sua vrunt. Potus iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæ gentes, si vincantur hodie à Po. Rom. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, addúntque frigori vmbras: altissimæ tamen haud procul suprà dictis Cauchis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi: suffossæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cùm velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopésque remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.

De Hercyniæ syluæ magnitudine. CAP. II.

IN eadem Septentrionali plaga Hercyniæ syluæ roborum vastitas intacta æuis, & congenita mundo, propè immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, constat attolli colles occursantium inter se radicum repercussu: aut vbi secuta tellus non sit, arcus ad ramos vsque, & ipsos inter se rixantes, curuati portarum patentium modo, vt turmas equitum transmittant.

De glandiferis. CAP. III.

GLandiferi maximè generis omnes quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. CAP. IIII.

HInc ciuicæ coronæ, militum virtutis insigne clarissimum: iam pridẽ verò & clementiæ Imperatorum, postquàm ciuilium bellorum profano meritum cœpit videri ciuem

uem non occidere. Cedunt his murales vallarésque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & rostratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc æui celebres: M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itémque M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis, quæ & ipsa piratica fuere. Antea rostra nauium tribunali præfixa fori decus erant, veluti populo Ro. ipsi corona imposita. Postquàm verò tribunitiis seditionibus calcari ac pollui cœpere, postquàm vires ex publico in priuatum magis singulisque ciuium quæri, & sacrosancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ: sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Antiquitus quidem nulla, nisi Deo, dabatur: ob id Homerus cælo tantùm eas & prælio vniuerso tribuit, viritim verò ne in certamine quidem vlli. Ferúntque primum omnium Liberum patrem imposuisse capiti suo ex edera. Posteà Deorum honori sacrificantes sumpsere, victimis simul coronatis. Nouissimè & in sacris certaminibus vsurpatæ, in quibus hodiéque non victori datur, sed patriam ab eo coronari pronũtiatur. Inde natum, vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ: mox vt & ludis darentur. Lógum est, nec instituti operis, disserere quisnam Romanorũ primus acceperit. Neq; enim alias nouerant, quàm bellicas. Quod certum est, vni gentium huic plura sunt genera, quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrem, Tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornelio Cosso COS. Samnitiũ bello. Ciuica iligna primò fuit, posteà magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variarúmque & cum quercu est, ac data vbique, quæ fuerat, custodito tantùm honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quásque conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cuíque muros patria gaudens rumpit: Ciuem seruare, hostem occidere: Vtque eum locum, in quo sit actũ, hostis obtineat eo die: Vtque seruatus fateatur: aliâs testes nil prosunt: Vt ciuis fuerit. Auxilia, quamuis rege seruato, decus id non dant: Nec crescit honos idem Imperatore conseruato, quoniam conditores in quocunque ciue summum esse voluere. Accepta licet vti perpetuò. Ludos ineunti semper assurgi etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui. Vacatio munerum omnium ipsi patríque, & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, vt retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos qui tanta opera honore solo donauerint: & cùm reliquas coronas auro commendarent, salutem ciuis in pretio esse noluerint: clara professione, seruari quidem hominem nefas esse lucri causa.

De glande, genera XIII. CAP. V.

GLandes opes esse nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, constat. Necnon & inopia frugum arefactis molitur farina, spissatúrq; in panis vsum. Quin & hodiéque per Hispanias, secundis mensis glans infertur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est præterea lege XII. tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu situ, sexu, sapore. Nanque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ; atque inter se quoque generum singulorũ differentiæ. Præterea sunt aliquæ syluestres, aliæ placidiores, quæ culta obtinent. Iam etiã in montosis planísque distant: sicut & sexu mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omnium fagi, vt qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quæ sunt alia alibi. Quippe cum robur quercúmque vulgò nasci videamus, esculum non vbique. Quartam verò generis eiusdem, quæ cerrus vocatur, ne Italiæ quidem maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturáque; & vbi res coget, etiam Græcis nominibus.

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum. CAP. VI.

FAgi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimũ, populo simile, celerrimè flauescens: & media parte plerunque gignens, supernè paruulam bac

baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans muribus gratiſſima eſt, & ideo anima-
lis eius vnà prouenius. Glires quoque ſaginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas o-
mnium ferè alternat, ſed maximè fagi. Glandem, quæ propriè intelligitur, ferunt robur,
quercus, eſculus, cerrus, ilex, ſuber. Continentur hiſpido calyce, per genera plus minus
cutem complectente. Folia præter ilicem grauia, carnoſa, procera, ſinuoſa lateribus, nec
dum cadunt, flaueſcentia, vt fagi, pro differentia generum breuiora, vel longiora. Ilicis
duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis diſtant, ſimilaces à quibuſdam Græ
cis dictæ, in prouinciis aquifoliæ. Ilicis glans vtriuſque breuior & gracilior, quam Home
rus acylon appellat, eóque nomine à glande diſtinguit. Maſculas illices negant ferre.
10 Glans optima in quercu atque grandiſſima, mox eſculo: nam roboris parua: cerro triſtis,
horrida, echinato calyce, ceu caſtaneæ. Sed & in quernâ alia dulcior, mollíorque fœmi-
næ, maris ſpiſſior. Maximè autem probantur latifoliæ ex argumento dictæ. Diſtant autem
inter ſe magnitudine, & cutis tenuitate. Itē quòd aliis ſubeſt tunica rubigine ſcabra, aliis
protinus candidum corpus. Probatur & ea, cuius in balano vtrinque ex longitudine ex-
trema lapideſcit durities: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, vtrunque non niſi
mari. Præterea aliis ouata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut & colos nigrior, candi-
diórve, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi bre-
uitas proceritáſque differentiam habet. In ipſis verò arboribus, quæ maximam fert, he-
meris vocatur, breuior, & in orbem comoſa, aláſque ramorum crebro cauata. Fortius li-
20 gnum quercus habet & incorruptius: ramoſa & ipſa, procerior tamen & craſſior caudi-
ce. Excelſiſſima autem ægilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliæ proceritas, ſed
minus vtilis ædificiis: atque carbone dotata, vitiis obnoxia eſt. Quamobrem ſolida vtun-
tur carboni, ærariorum tantùm officinis compendio: quoniam deſinente flatu protinus,
emoriens, ſæpius recoquitur: cæterò plurimis ſcintillis. Idem è nouellis melior. Acerui ē
ſertis taleis recentibus luto caminantur: accenſáque ſtrue contis pungitur dureſcens ca-
lyx, atque ita ſudorem emittit. Peſſima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui craſſiſ-
ſimus cortex atque caudex, & plerunque cauus fungoſúſque. Nec alia putreſcit ex hoc
genere, etiam cùm viuit. Quin & fulmine ſæpiſſimè icitur, quamuis altitudine non excel-
lat: adeo ligno eius nec ad ſacrificia vti fas habetur. Eidem rarò glans, & cùm tulit, amara,
30 quàm præter ſues nullum attingat animal: ac ne eæ quidem, ſi aliud pabulum habeant.
Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis eſt, quòd emortuo carbone ſacrificatur.
Glans fagea ſuem hilarem facit carnem coquibilem ac leuem & vtilem ſtomacho: iligna
ſuem anguſtam, nitidam, ſtrigoſam, ponderoſam: querna diffuſam & grauiſſimam, & ipſa
glandium æquè dulciſſima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia † fordi- † ſolidiorem
diorem carnem, ſed duram. Iligna tentari ſues, niſi paulatim detur. Hanc nouiſſimam ca-
dere. Fungoſam carnem fieri eſculo, robore, ſubere. Quæ glandem ferunt, omnes & gal-
lam, alternîſque annis glandem. Sed gallam hemeris optimam, & coriis perficiēdis aptiſ-
ſimam. Similem huic latifolia, ſed leuiorem, multóque minus probatam. Fert & nigram.
Duo enim genera ſunt. Hæc tingendis vtilior.

40 De galla, & quàm multa præter glandem eædem ferant arbores.

CAP. VII.

Naſcitur autem galla ſole de Geminis exeunte, erumpens noctu ſemper vniuerſa.
Creſcit vno die candidior. Et ſi æſtu excepta eſt, areſcit protinus, neque ad iuſtum
incrementum peruenit: hoc eſt, vt nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius vi-
ret, creſcitque vt interdum mali compleat magnitudinem. Optima Comagena, deterri-
ma ex robore. Signum eius, quòd cauernæ tranſlucent. Robur, præter fructum, plurima
& alia gignit. Nanq; fert & gallæ vtrunque genus, & quædam veluti mora, ni diſtarent ari
da duritie, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis oliuæ ſimilis. Na-
ſcuntur in eo & pilulæ, nucibus non abſimiles, intus habētes floccos molles, lucernarum
luminibus aptos. Nam & ſine oleo flagrant, ſicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilu-
50 lam cum capillo, verno tamen tempore melligeni ſucci. Gignunt & alæ ramorum eius

S pilu

pilulas,corpore,non pediculo,adhærentes,candicantes vmbilicis.Cætera nigra varietate dispersa Media cocci colorem habent.Apertis amara manitas est.Aliquando & pumices gignit:necnon & è foliis conuolutas pilulas:& in folio rubēte aquosos nucleos candicantes & translucidos,quàm diu molles sint, in quibus & culices nascuntur: maturescunt in modum gallæ.

De cachrye,& cocco grano,& agatico,& subere. CAP. VIII.

FErunt robora & cachrym:ita vocatur pilula in medicina vrendi vim habens.Gignitur & in abiete,larice,picea,tilia,nuce,platano,postquàm folia cecidere , hyeme durans. Continet nucleum pineis similem.Is crescit hyeme,aperitur vere pilula tota. Cadit,cùm folia cœperint crescere. Tam multifera sunt , & tot res præter glandem pariunt robora. Sed & boletos suillósque,gulæ nouissima irritamenta,quæ circa radices gignuntur:quercus probatissimos,robur autem & cupressus,& pinus, noxios. Robora ferunt & viscum, & mella,vt autor est Hesiodus.Constátque,rores melleos è cœlo,vt diximus,cadentes,nō aliis magis insidere frondibus.Cremati quoque roboris cinerem nitrosum esse certum est.Omnes tamen has eius dotes ilex solo prouocat cocco.Granum hoc , primóque ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis:cusculium vocant:pensionem alteram tributi pauperibus Hispaniæ donat.Vsum eius gratiorem in conchylij mentione tradidimus. Gignitur & in Galatia,Africa,Pisidia,Cilicia.pessimum in Sardinia.Galliarum glandiferæ maximè arbores agaricum ferunt.Est autem fungus candidus,odoratus,antidotis efficax,in summis arboribus nascens,nocte relucens.Signum hoc eius,quo in tenebris decerpitur. E glandiferis sola quæ vocatur ægilops,fert panos arentes, muscoso villo canos , non in cortice modò,verùm & è ramis dependentes cubitali magnitudine,odoratos,vt diximus inter vnguenta.Suberi minima arbor,glans pessima,rara,cortex tātùm in fructu præcrassus ac renascens,atque etiam in denos pedes vndique explanatus. Vsus eius ancoralibus maximè nauium,piscantiúmque tragulis,& cadorum obturamentis: prætereà in hyberno fœminarum calceatu.Quamobrem non infacetè Græci corticis arborem appellant. Sunt & qui fœminam ilicem vocent:atque vbi non nascitur ilex , pro ea subere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis,vt circa Elin & Lacedæmonem.Nec in Italia tota nascitur,aut in Gallia omnino.

Quarum sint in vsu cortices. CAP. IX.

COrtex & fagis,tiliæ,abieti , piceæ,in magno vsu agrestium.Vasa,corbésq; , ac patentiora quædam messibus conuehendis vindemiísque faciunt, atq; prætexta tuguriorum.Scribit in recenti ad duces explorator,incidens literas à succo. Necnon in quodam vsu sacrorum religiosus est fagi cortex.Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis,& pinu,pinastro,abiete,picea,larice,teda,taxo.

CAP. X.

SCandulæ è robore aptissimæ , mox è glandiferis aliis,fagóque : facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt,sed minimè durant , præterquàm è pino. Scandula contectam fuisse Romam , ad Pyrrhi vsque bellum annis quadringentis l x x. Cornelius Nepos autor est. Syluarum certè distinguebatur insignibus,Fagutali Ioui etiam nunc , vbi lucus fageus fuit,porta querquetulana,colle in quem vimina petebantur , tótque lucis,quibusdam & geminis.Q.Hortensius Dictator,cùm plebs secessisset in Ianiculum,legem in esculeto tulit,vt quod ea iussisset,omnes Quirites teneret. Peregrinæ tunc videbantur , quoniam non erant suburbanæ,pinus atque abies,omnésque quæ picem gignunt , de quibus nunc dicemus,simul vt tota condiendi vina origo cognoscatur.Quædam ferunt in Asia, aut Oriente,è prædictis picem.In Europa sex genera cognatarum arborum ferūt. Ex iis pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo prætenue,longúmq; , & mucrone aculeatum.Pinus fert minimum resinæ,interdum & nucibus ipsis , de quibus dictum est,vix vt ascribatur generi. Pinaster nihil aliud est,quàm pinus syluestris , mira altitudine,& à medio ramosa,sicut pinus in vertice. Copiosiorem dat hæc resinam, quo dicemus modo.Gignitur & in planis.Easdem arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos

tibulos

tibulos vocant, plerique arbitrantur, sed graciles succinctioresq;, & enodes, liburnicarum ad visus, penè sine resina. Picea montes amat atque frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita, ac rogis virens: iam tamen & in domos recepta, tonsili facilitate. Hæc plurimam resinam fundit, interueniente candida gemma, tam simili thuris, vt mista visu discerni non queat: vnde fraus Seplasiæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore duráque, ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigiis. Situs in excelso montium, ceu maria fugerit: nec forma alia. Materies verò præcipua trabibus, & plurimis vitæ operibus. Resina ei vitium, vnde fructus vnus piceæ: exiguúmque sudat aliquando contactu solis. E diuerso materies, quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scandulas, cupásque, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadem facies: larix vocatur. Materies præstantior longè, incorrupta vis, emori contumax, rubens præterea, & odore acrior. Plusculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquàm durescentis. Sextum genus est teda propriè dicta, abundantior succo, quàm reliqua, parcior liquidiórque quàm picea, flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam, quam Græci sycen vocant, odoris grauissimi. Laricis morbus est, vt teda fiat. Omnia autem hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculantúrq; longè: excepta larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuò virent, nec facilè discernuntur in fronde, etiam à peritis. Tanta natalium mistura est. sed picea minus alta, quàm larix. Illa crassior, leuiórque cortice, folio villosior, pinguior, & densior, molliórque flexu. At piceæ rariora sicciorâque folia, & tenuiora, ac magis algentia: totáque horridior est, & perfusa resina. Lignum abietis similius. Larix vstis radicibus non repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus foliis & simplicibus, atq; non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum: fœminæ mollius, publico discrimine in securibus. Hæ in quocunque genere deprehēdunt marem: quippe respuuntur, & fragosius sidunt, ægrius reuelluntur. Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idem in Troade & alia differentia est, montanæ maritimæque. Nam in Macedonia & Arcadia, circáq; Elin permutant nomina: nec cōstat autoribus, quod cuiq; generi attribuant: nos ista Romano discernimus iudicio. Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior: materie mollior vtiliórque, arbore rotundior, folio pinnato densa, vt imbres non transmittat, atq; hilarior in totum. E ramis generum horum paniculatum modo nucamenta squamatim compacta dependent, præterquam larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ verò totis paniculis, minoribus gracilioribúsque, minimos ac nigros. Propter quod Græci phthirophoron eam appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis his etiamnum aspectu est, ne quid prætereatur, taxus, minùs virens, gracilísque & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania præcipuè, venenum inest. Vasa etiam viatoria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sestius smilacem à Græcis vocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis veneni, vt qui obdormiant sub ea, cibúmve capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus sagittæ tinguntur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de spissa pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur.

CAP. XI.

Pix liquida in Europa è teda coquitur, naualibus muniendis, multósque alios ad vsus. Lignum eius concisum, furnis vndique igni extrà circundato, feruet: primus sudor aquæ modo fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta vis est, vt in Aegypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Sequens liquor, crassior iam, pi-

cem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas cõiecta, aceto spissatur: & coagulata Brutiæ cognomen accepit, dolus dũtaxat vasisque cæteris vtilis, lentore ab alia pice differés: item colore rutilante, & quòd pinguior est. I: teda omnia illa fiunt. E picea resina, feruentibus cocta lapidibus, in alueis validi roboris: aut si aluei non sint, struis congerie, velut in carbonis vsu. Hæc in vinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua leuiùs decoquatur colerúrque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. Seponuntur autem in id ferè vitia resinæ cortéxque. Alia temperies ad crapulam. Nanq; flos crudus resinæ, cum multa assula tenui breuíque auulsus, conciditur ad cribri minuta: deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinæ Italiæ, cõueniens medicis. Resinæ albæ cõ- 10 gium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij vtilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, vtique vase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

De zopissa, & sapio, & quarum arborum materia in pretio.

CAP. XII.

NOn omittendum, apud eosdem zopissam vocari derasam nauibus maritimis picem cum cera, nihil non experiente vita, multò efficaciorem ad omnia, quibus pices resinæque prosunt, videlicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, vt à terra cubito cum minimum absit. Nec corpori ipsi parcitur, vt in cæteris, quoniam astula in fructu est. Verùm hęc ter- 20 ræ proxima laudatur: altior amaritudinem affert. Posteà humor omnis è tota confluit in hulcus. Item in teda. Cùm id manare desiit, simili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Posteà tota arbor succiditur, & medulla eius vritur. Sic & in Syria terebintho detrahunt cortices, ibi quidem & è ramis ac radicibus, cum resina damnetur ex his partibus. In Macedonia laricem masculam vrunt, fœminæ radices tantúm. Theopompus scripsit, in Apolloniatarum agro picem fossilem, nõ deteriorem Macedonica, inueniri. Pix optima vbique ex apricis Aquilonis situ. Ex opacis horridior, virúsque præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copiosa, & decolor. Quidam arbitrantur in montosis copia præstantiorem ac colore, & dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum resina sit: decoctã autem minus picis reddere, quoniam in serum abeat: tenuioréśq; esse ipsas arbores, quàm 30 in planis: sed has & illas serenitate steriliores. Fructum quædam proximo anno ab incisu largiuntur, aliæ secundo, quædam tertio. Expletur autem plaga resina, nõ cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere sapium, quoniam ex cognatione earum seritur, qualis dicta est in nucleis. Eiúsq; arboris imas partes tedas vocant, cùm sit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulùm mitigata satu. sa pinus autem materies cæsarum è genere fiat, sicuti docebimus.

De fraxino, genera eius quatuor.

CAP. XIII.

MAteriæ enim causa reliquas arbores natura genuit, copiosissimámq; fraxinũ. Procera hæc ac teres, pennata & ipsa folio: multúmque Homeri præconio, & Achillis 40 hasta nobilitata. Materies est ad plurima vtilis. Ea quidem, quæ fit in Ida Troadis, intantùm citro similis, vt ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere: longam, enodem: alteram, breuem, duriorem fuscioremq;, laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia amplissimam lentissimámque. Alij situ diuisere. Campestrem enim esse crispam, montanam spissam. Folia earum iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua, Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocent. Contra serpentes verò succo expresso ad potum, & imposita hulceribus, opifera, ac nihil æquè, reperiuntur, Tantáq; est vis, vt ne matutinas quidẽ, occidentésve vmbras quàm sunt longissimæ, serpens arboris eius attingat, adeò ipsam procul fugiat. Experti prodimus: si fronde ea gyro claudatur ignis & serpẽs, in ignem potiùs, quàm in fraxinum fugere serpentẽ. Mira naturę benignitas, priùs quàm 50 hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

De tilia, genera duo. CAP. XIIII.

IN tilia mas & fœmina differunt omni modo. Nanque & materies maris dura, ruffiórque ac nodosa, & odoratior. Cortex quoque crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert aut florem, ut fœmina, quæ crassior arbore, materie candida præcellénsque est. Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi: foliorum corticísque succum esse dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuissimæ earum Philyræ, coronarum lemniscis celebres, antiquorum honore. Materies teredinem nō sentit, proceritate perquàm modica, verū vtilis.

De aceris generibus X. CAP. XV.

10 ACer eiusdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac subtilitate cedro secundum. Plura eius genera. Album quod præcipui candoris, vocatur Gallicum, in Transpadana Italia, tránsque Alpes nascens. Alterum genus crispo macularum discursu, qui cùm excellentior fuit, à similitudine caudæ pauonum nomen accepit, in Istria Rhætiáq; præcipuum. E viliori genere crassiuenium vocatur. Græci situ discernunt. Campestre enim candidum esse, nec crispum, quod glinon vocant: montanum verò crispius duriúsque, etiamnum è mascula crispius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fissili ligno, cortice liuido, & scabro. Hoc alij generis proprij esse malunt, & Latinè carpinum appellant.

De brusco, mollusco, & staphylodendro, & buxo genera tria.

20 CAP. XVI.

PVlcherrimum verò est bruscum, multóque excellentius etiamnum molluscum. Tuber vtrunque arboris eius: bruscum intortius crispum: molluscū simplicius sparsum. Et si magnitudinem mensarum caperet, haud dubiè præferretur citro. Nunc intra pugillares lectorúmque silicios aut laminas raro vsu spectatur. E brusco fiunt & mensæ nigrescentes. Reperitur & in alno tuber: tantò deterius, quanto ab acere alnus ipsa distat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in siccis natæ præferuntur aquaticis, sicut & fraxini. Est & trans Alpes arbor, simillima aceri albo materia, quæ vocatur staphylodendron. Fert siliquas, & in iis nucleos sapore nucis auellanæ. In primis verò materies honorata buxo est, rarò crispicanti, nec nisi radice: cæterò lenis quies materiæ, silentio quodam & 30 duritie ac pallore commendabilis: in ipsa verò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinémque proceriorem. Oleastrum in omni vsu damnatum, grauem præfert odorem. Tertium genus nostrate vocant: syluestre, vt credo, mitigatum satu: diffusius, & densitate parietum virens semper ac tonsile. Buxus Pyrenæis, ac Cytoris montibus plurima, & Berecyntio tractu: crassissima in Corsica, flore nō spernendo: quæ causa amaritudinis mellis. Semen illius cunctis animantibus inuisum. Hæc in Olympo Macedoniæ gracilior, sed breuis. Amat frigida, aprica. In igni quoque duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtili.

De vlmo, genera quatuor. CAP. XVII.

INter has atque frugiferas, materie vitiúmque amicitia, accipitur vlmus. Græci duo eius 40 genera nouere: montosam, quæ sit amplior: campestrem, quæ fruticosa. Italia Atinias vocat excelsissimas, & ex iis siccanas præfert, quæ nō sint riguæ. Alterum genus Gallicas. Tertium nostrates, densiore folio, & ab eodem pediculo numerosiore. Quartum syluestre. Atiniæ non ferunt samaram: ita vocatur vlmi semen: omnésque radicum plantis proueniunt, reliquæ semine.

De arborum natura per situs. CAP. XVIII.

NVnc celeberrimis arborum dictis, quædam in vniuersum de cunctis indicāda sunt. Montes amant cedrus, larix, teda, & cæteræ è quibus resina gignitur. Item aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Est & in Apennino frutex qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo, conchylij colore insignis. Montes & 50 valles diligit abies, robur, castaneæ, tilia, ilex, cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus visæ sunt prunus, Punicæ, oleastri, iu-

glans, morus, sambuci. Descendunt & in plana. cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montosa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendísque vestibus nascentes genistæ. Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratuũ virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium sporris. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, vt autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnum. Alpina & hæc arbor, nec vulgò nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere topiario tonsilis, & in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris vtilissima. Item vaccinia, Italiæ in aucupiis sata: Galliæ verò etiam purpurea, tingendi causa ad seruitiorum vestes. Quæcunque communia sunt montibus planísque, maiora fiunt, aspectúque pulchriora in campestribus, meliora materie crispioráque in montibus, exceptis malis, pyrísque.

Diuisio generum. CAP. XIX.

PRætereà arborum aliis decidunt folia: aliæ sempiterna coma virent. Quam differentiam antecedat necesse est prior. Sunt enim arborum quædã omnino syluestres, quædam vrbaniores: quas his placet nominibus distinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote vmbrarúmve officio humanius iuuant, non improbè dicantur vrbanæ.

Quibus folia non decidant, & de rhododendro.

CAP. XX.

HArum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupresso, pinis, ederæ, rhododendro. Et quamuis herba dicatur Sabina rhododẽdron, vt nomine apparet, à Græcis venit. Alij nerion vocarunt, alij rhododaphnen, sempiternum fronde, rosæ similitudine caulibus fruticosum. Iumentis caprísque & ouibus venenum est. Idem homini contra serpentium venena remedio.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. CAP. XXI.

SYluestrium generis folia non decidunt abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, buxo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, tamarici. Inter vtraque genera sunt adrachne in Græcia, & vbique vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, prærerquàm in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipsa vrbe prospiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam æstatem germinans. Idq́ue mirum est, Græcis autoribus proditũ, apud nos posteà sileri. Nam locorum tanta vis est, vt circa Memphin Ægypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne vitibus quidem.

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum varij colores.

CAP. XXII.

CÆteræ omnes extra prædictas (etenim enumerare longum est) folia deperdunt: obseruatúmque non arescere, nisi tenuia, & lata, & mollia. Quæ verò non decidant, callo crassa & angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his, quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus Mathematicus sole Scorpionẽ transeunte, sideris vi, quodam veneno aeris, putat. Cur ergo non eadem causa aduersum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quædam tardius amittunt, atque in hyemes prorogant moras. Nec interest maturius germinasse, vtpote cùm quędam primæ germinent, & inter nouissimas nudentur: vt amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus autem nouissimè germinat, cum primis folia dimittit. Magna & in hoc vis soli. Prius decidunt in siccis macrísque, & vetustæ prius arbori: multis etiam, antequàm maturescat fructus. In serotina ficu, & hyberna pyro, & malo granato est pomum tantùm aspici in matre. Neque his autem, quæ semper retinent comas, eadem folia durant: sed subnascẽtibus

alus,tum arescunt vetera:quod euenit circa solstitium. Maximè foliorũ vniras in suo cuique genere permanet,præterquam populo,ederæ,crotoni,quam & cici diximus vocari.

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur.

CAP. XXIII.

Populi tria genera,alba,nigra,& quæ Libica appellatur,minima folio, ac nigerrima, fungisque enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor,supernè candicans, inferiore parte viridi. Huic nigræ,vt crotoni,folia in iuuenta circinatæ rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. Econtrario ederæ angulosa rotundantur. Populorũ foliis grandissimam lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numerosiore candida) vt tulus. Folia grana 10 tis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id,quòd vlmo tiliæque,& oleæ,& populo albæ,& salici euenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum.

Quæ folia versentur omnibus annis,quæ foliorum è palmis cura & vsus, & foliorum mirabilia.

CAP. XXIIII.

Est & publica omnium foliorum in ipsis differentia. Nanque pars inferior à terra herbido viret colore. Ab eadem læuiora,neruos callũmque & articulos in superiore habent parte:incisuras verò subter,vt manus humana. Oleæ supernè candidiora, & minus læuia:item ederæ. Sed omnium folia quotidie ad solem oscitant,interiores partes tepefieri volentia. Superior pars omnium lanuginem quantulancunque habet,quæ in aliis gen-20 tium lana est. In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictum est,eósque in humore vtiliores esse. Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus:mox in sole expanduntur,& noctibus relicta,donec candore inarescãt,postea in opera finduntur. Latissima fico,viti,platano:angusta myrto, Punicæ,oleæ:capillara pino,cedro:aculeata aquifolio,& ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est:carnosa cupresso,tamarici:crassissima alno: longa harundini, salici, palmæ etiam duplicia:circinata pyro,mucronata malo,angulosa ederæ, diuisa platano:infecta pectinum modo piceæ,abieti:sinuosa toto ambitu robori:spinosa cute,rubo. Mordacia sunt quibusdam,vt vrticis. Pungentia pino,piceæ,abieti,larici,cedro, aquifoliis. Pediculo breui oleæ,& ilici:longo vitibus:tremulo populis, & iisdem solis inter se 30 crepitantia. Iam & in pomo ipso,mali quodam in genere,parua mediis emicant folia,interim & gemina. Præterea aliis circa ramos,aliis & in cacumine ramorum, robori & in caudice ipso. Iam densa,ac rara:sempérque lata rariora. Disposita myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pyrisque. Ramulosa vlmo, & cytiso. Quibus adiicit Cato decidua,populea quernáque,animalibus iubens dari non peraridatibus quidem & ficulnea,ilignáque & ederacea. Dantur & ex harundine, ac lauro. Decidunt sorbo vniuersa,cæteris paulatim. Et de foliis hactenus.

De ordine naturæ in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu, & quo ordine floreant.

CAP. XXV.

40 Ordo autem naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente vento Fauonio circiter ferè VI. Idus Feb. Hoc enim maritantur viuescentia è terra, quo etiam equæ in Hispania,vt diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, à fouendo dictus,vt quidam existimauere. Flat ab Occasu æquinoctiali, ver inchoans. Catulitionem rustici vocant,gestiente natura semina accipere,eóque animam inferente omnibus satis. Concipiunt varie diebus,& pro sua quæque natura. Alia protinus,vt animalia: tardius aliqua,& diutius grauida partus gerunt:quod germinatio ideo vocatur. Pariunt verò cũ florent,flosque ille ruptis constat vtriculis. Educatio in pomo est:hoc & germinatio. Arborum flos est pleni veris indicium,& anni renascentis,flos gaudium arborum. Tunc se nouas,aliásque quàm sunt,ostendunt:tunc variis colorum picturis in certamen vsque lu-50 xuriant. Sed hoc negatum plerisque. Non enim omnes florent, & sunt tristes quædam, quæque non sentiant gaudia annorum. Nam neque ilex,picea,larix,pinus, vllo flore exhilar

hilarantur, natalésve pomorum recursus annuos versicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles sunt & abortus, qui nunquàm maturescunt. Nec iuniperi florent. Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre: quæ verò non floreat, ferre protinus baccis subnascentibus, quæ biennio hæreant. Sed id falsum: omnibúsque iis dura facies semper. Sic & hominum multis fortuna sine flore est. Omnes autem germinãt, etiam quæ non florent, magna & locorũ differentia. Quippe cũ ex eodẽ genere quæ sunt in palustribus, priora germinẽt: mox campestria, nouissima in syluis. Per se autem tardius pyri syluestres, quàm cætera. Primo Fauonio germinat cornus, proximè laurus, pauló q; ante æquinoctium tilia, acer. Inter primas verò populus, vlmus, salix, alnus, nuces. Festinat & platanus. Cæteræ vere cœpturo, aquifolium, terebinthus, paliurus, castanea, glandes. Serotino autem germine malus, tardissimo suber. Quibusdam germinatur germinatio, nimia soli vbertate, aut inuitatis cæli voluptate: quod magis in herbis segetum euenit. In arboribus tamen nimia germinatio elassescit. Sunt aliæ naturales quibusdam, prætérque vernas, quæ suis constant sideribus, quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. Hyberna Aquilæ exortu, æstiua Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas quidam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maximè in fico, vite, Punicis: causam afferentes, quoniam in Thessalia Macedoniáque plurima tum ficus exeat. Maximè tamen in Ægypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores, vt primum cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartitò, ac terna germina edunt: ideo & inter squamas corticum spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniã prægnantium rumpitur cortex. Est autem prima earum incipiente vere, circiter x v. diebus. Iterum germinant transeunte Geminos sole. Sic fit, vt quima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundem ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus. Claréque & tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit, cùm primùm emittit vuam, iterum cùm digerit. Eorum quæ non florent, partus tantum est, & maturitas. Quædam statim in germinatione florent, properántque in eo, sed maturescunt tardè, vt vites. Serotino quædam germinatu florent, maturántque celeriter, sicuti morus, quæ nouissima vrbanarum germinat, nec nisi exacto frigore, ob id dicta sapientissima arborum. Sed cùm cœpit, in tantùm vniuersa germinatio erũpit, vt vna nocte peragat etiam cum strepitu. Ex his, quæ hyeme Aquila exoriente (vt diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario: Martio verò pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illæ peregrinæ, hæ coactæ. Ordine autem naturę, syluestrium primæ sambucus, cui medulla plurima: & cui nulla, cornus mascula: vrbanarum malus, paruóque pòst, vt simul videri possit, pyrus, & cerasus, & prunus. Sequitur laurus, illámque cupressus: dein Punica, fici. At vites & oleæ florentibus iam iis germinant. Concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autem solstitio vitis, & quæ paulò serius incipit, olea. Deflorescunt omnia septenis diebus, non celerius: quædam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia & intra v i i i. Idus Iulij, Etesiarum præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus.

De corno, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructum non ferant, & quæ infelices existimantur, & quæ facillimè fructum perdunt, & quibus fructus, antequam folium, nascantur.

CAP. XXVI.

Cornus enim circa solstitia reddit primò candidum, postea sanguineum. Ex eo genere fœmina post autumnum fert baccas acerbas, & ingustabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungosa & inutilis, cùm mas è fortissimis quoque sit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed & terebinthus messibus reddit semen, & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pyra, præterquàm hyberna aut præcocia, autumno. Glandiferæ serius etiamnum, Vergiliarum occasu: esculus tantùm, autumno. Incipientę autem hyeme quædam genera mali pyríque, & suber. Abies flores croci colore circa solstitium, semen

reddit

reddit poſt Vergiliarum occaſum. Pinus autem & picea præueniunt germinatione x v. ferè diebus. Semen verò poſt Vergilias & ipſæ reddunt. Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouúſque fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus eſt. Habet fructum matureſcentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec vlla arborum auidius ſe promittit. Quo menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia: & ſic diſpẽſatur, vt nullo non menſe matureſcant. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, zamiæ vocantur: lædúntque cæteras, niſi detrahantur. Fructum arborum ſolæ nullum ferunt, hoc eſt, ne ſemen quidem, tamarix ſcopis tantum naſcens, populus, alnus, vlmus Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices
10 autem exiſtimantur, damnatæque religione, quæ neque ſeruntur vnquam, neque fructum ferunt. Cremutius autor eſt, nunquam vitere arborem, ex qua Phyllis ſe ſuſpenderit. Quæ gummi gignunt, poſt germinationem aperiuntur: gummi verò non niſi fructu detracto ſpiſſatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu creſcunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimiis & pruinis florem amittit. Qua de cauſa inflectunt ramos eius, ne † ſubiecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. Pyrus & amygdala, etiam ſi non pluat, ſed fiat Auſtrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, ſi cùm defloruere tales dies fuerint. Ocyſſimè autem ſalix amittit ſemen, antequàm omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta Homero frugiperda: ſecutáque ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc
20 ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe conſtat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè naſcenti & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre ſolita, in Creta inſula, ipſo deſcenſu Iouis ſpeluncæ, torulum ligneúmque magnitudine ciceris. Fiunt verò quædam & loci vitio infructuoſa, ſicut in Paro ſylua cædua, quæ nihil fert. Perſicæ arbores in Rhodo, florent tantùm. Fit hæc differentia & ex ſexu: in iiſque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares eſſe, quæ ferant, tradunt. Facit & denſitas ſterilitatem. Gignentium autem quædam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt pyrus, Punica, ficus, myrtus. Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanque & in eis ſpica in cacumine naſcitur, legumina in lateribus. Palma ſola (vt dictum eſt) in ſpathis habet fructum, racemis propen-
30 dentem. Reliquis ſub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum vmbroſiſſimúmque, & ideo ſupra id pomum: eidémque ſerius folium naſcitur, quàm pomum. Inſigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypri, Helladis, ficos ſub folio, groſſos verò poſt folium naſci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maximæ ſunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrimè ſeneſcant, & de ætatibus earum.

CAP. XXVII.

SVnt & biferæ in eiſdem. In Cea inſula caprifici triferæ ſunt. Primo fœtu ſequens euocatur, ſequenti tertius. hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduerſis foliis na-
40 ſcuntur. Biferæ & in malis ac pyris quædam, ſicut & præcoces. Malus ſylueſtris bifera. Sequens eius fructus poſt Arcturum in apricis maximè. Vites quidem & triferæ ſunt, quas ob id inſanas vocãt: quoniam in iis alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. M. Varro autor eſt, vitem fuiſſe Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Cõſentino. Hoc autem euenit perpetuò in Tacapenſi Africæ agro, de quo plura aliàs, ea eſt ſoli fertilitas. Trifera eſt & cupreſſus. Nanque baccæ eius colliguntur menſe Ianuario, & Maio, & Septembri: ternáſque earum gerit magnitudines. Eſt verò & in ipſis arboribus etiã omnibus peculiaris differentia. Summa ſui parte fertilior eſt arbutus: quercus inferiore, iuglandes, fici, mariſcæ. Omnes, quò magis ſeneſcunt, hòc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Sylueſtriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino non matureſcunt. Itẽ
50 quæ ſubarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Eſt etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in ſenecta fertiliſſimæ, vt glandiferæ, &

quoddam genus ficorum. Cæteræ in iuuenta, tardiúsque maturantes: quod maximè notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius, nouellis copiosius. Celerrimè verò senescit, & in senecta deteriorem fructum gignit malus. Nanque & minora poma prouenium, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis causa medicaturiam quidem ex portentis, quoniã maiora sunt pretia præposteris. Omnia autem celerius senescunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cælo fœcunditatem omnem eblandito: quod maximè vitibus euenit.

De moro. CAP. XXVIII.

Contrà morus tardissimè senescit, fluctibus minimè laborans. Tardè & quorum crispa materies, vt acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt. 10

De syluestribus. CAP. XXIX.

Syluestria autem tardissimè. Atque in totum, omnis cura fertilitatem adiicit, fertilitas senectam: ideo & præflorent talia & prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis obnoxia est. Multæ verò plura gignunt, vt diximus in glandiferis: inter quas laurus vuas suas: maximéq; sterilis, quæ nõ gignit aliud: ob id à quibusdam mas existimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil vtiles.

De buxo, & faba Græca, siue loto. CAP. XXX.

Plurima verò buxus. Nam & semen suum, & granum, quod carthegon vocant, & à Septentrione viscum, à Meridie hyphearde quibus plura mox paulò. Interdúmque pariter res quaternas habent. Arborum quædam simplices, quibus à radice caudex vnus, & 20 rami supernè frequentes, vt oliuæ, fico, viti. Quædam fruticosi generis, vt paliurus, myrtus. Item nux auellana: quinimò melior est & copiosior fructu, in plures dispersa ramos. In quibusdam omnino nullus, vt in suo genere buxo, loto transmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiam in quinas partes diffusæ. Quædam diuiduæ, nec ramosæ, vt sambuci. Quædam indiuiduæ, ramosæ, vt piceæ. Quibusdam ramorum ordo, sicut piceæ, abieti. Aliis inconditus, vt robori, malo, pyro. Et abieti quidem subrecta diuisura, ramíque in cælum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum decisis moritur, totis verò derrun catis durat. Et si infrà, quàm rami fuere, præcidatur, quod superest, viuit: si verò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata, vt vlmus. Alia in cacumine ramosa, vt pinus, lotos, siue faba Græca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidem, 30 sed cerasorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantis vmbra, & in vicinas domos sæpe transilientium. Nulli opacitas breuior: nec aufert solem hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores validioréſque, aut plures, vt dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tingunt, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim rostra reddunt, adhærentibus vni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si non eualuere: aut pœna, cùm deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuidius in ramo natura est, hæc viti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, vlmus, & siqua vnistirpia. Ramosarum cerasus etiam in XL cubitorum trabes, æquali per totum duûm cubitorum crassitudine reperitur. 40

De ramis, & cortice, & radicibus arborum. CAP. XXXI.

Quædam statim in ramos sparguntur, vt mali. Cortex aliis tenuis, vt lauro, tiliæ, aliis crassus, vt robori. Aliis læuis, vt malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, vt viti: quibusdam etiam cadit, vt malo, vnedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, vt viti, harundini: libris similis, ceraso: multiplex tunicis, vt vitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, vt fico, harundini. Magna & radicum differentia. Copiosæ fico, robori, platano: breues & angustæ, malo: singulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquàm minimus in latera dispersis. Crassiores lauro & inæquales: Item oleæ, cui & ramosæ. At robori carnosæ. Robora suas 50 in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, esculus, quantum corpore eminet,

tantum radice descendit. Oleæ, malis & cupressis per summa cæspitum. Aliis recto meatu, vt lauro, oleæ: alijs flexuoso, vt fico. Minutis hæc capillamentis hirsuta, vt abies, multæque syluestrium: è quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagenas, & alia vasa nectunt. Quidam, nō altius descendere radices, quàm solis calor tepefaciat, idque natura loci tenuioris crassiorísve, dixere: quod falsum arbitror. Apud autores certè inuenitur, abietis planta cùm transferretur, VIII cubitorum in altitudine: nec totā refossam, sed abruptam. Maxima spatio atque plenitudine & citri est. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix viuacior superficie, vt lauri. Itaque cùm trunco maruit, recisa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius senescere arbores putant: 10 quod coarguunt fici, quarum radices longissimæ, & senectus ocyssima. Falsum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetustate minui. Visa etenim est annosa quercus euersa vi tempestatis, & iugerum soli amplexa. Prostratas restitui plerunque, & quadam terræ cicatrice reuiuiscere, vulgare est. Et familiarissimum hoc platanis, quæ plurimum ventorum concipiunt propter densitatē ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in sua scrobe reponuntur. Factūmque iam est hoc in iuglandibus oleisque, ac multis aliis.

De prodigiosis arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quòd non omnia vbique nascantur, & quæ non alibi nascantur arbores. CAP. XXXII.

Est in exemplis, & sine tempestate, vllâve causa alia, quàm prodigij, cecidisse multas, ac sua sponte resurrexisse. Factum hoc populo Rom. Quiritibus ostentum Cimbri- 20 cis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo, postquam etiam cacumē amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat, restituta sponte, ita vt protinus floreret: à quo deinde tempore maiestas populi Rom. resurrexit, quæ antè vastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum & in Philippis, salice procidua atque detruncata: & Stagiris in Musæo populo alba, omnia fausti ominis. Sed maximè mirum, Antandri platanus etiam circundolatis lateribus restibilis sponte facta, vitæque reddita longitudine XV cubitorum, crassitudine quatuor vlnarū. Arbores, quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirisque memorabili. Nanque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata viuere. Hóc que aliàs fastidio, aliàs contu- 30 macia, sæpius imbecillitate eorum, quæ transferuntur, euenit: aliàs cælo inuidente, aliàs solo repugnante. Fastidit balsamum alibi nasci. Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbique, aut nata parere: vel cùm promisit etiam ostenditque, ea educare, quæ tanquam inuita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriæ vicina perueniendi. Non ferunt amomi nardíque delicię, ne in Arabia quidem ex India naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maximè mirum, ipsas arbores plerunque seuerari vt viuant, atque transmigrent: aliquando & à solo impetrari, vt alienas alat, aduenásque nutriat, cælum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: casiæ verò etiam in Septentrionali plaga: vixit & in Lydia thuris. Sed vnde sorbentes succum omnem ex iis soles, coquentésque lacrymam? Illud proximè mirum, mutari naturam in iisdem locis, atque pro 40 indiuiso valere. Cedrum æstuosis partibus dederat: at in Lycia Phrygiáque montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapæo vrbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certè causa laurum myrtúmque habere: non contigit, cùm tepores arbores abundent ibi, punicæ ficíque, iam mali & pyri laudatissimæ. Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietē, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romam ipsam castaneæ cerasíque ægrè proueniunt, Persica in Thusculano: necnon nuces Græcæ cum tædio inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: & quòd ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt. CAP. XXXIII.

50 Cupressus aduena, & difficillimè nascentium fuit, vt de qua verbosius sæpiúsque, quàm de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu morosa, fructu superuacua, baccis torua,

toruta, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra quidem gratiosa, materie rara, vt penè fruticosi generis, Diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tãtum pinorum ordinibus: nunc verò tonsilis facta in densitate parietum, coercitáque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali: venatus classésve, & imagines rerum tenui folio, breuique, & virenti superuestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputatúrque & accipit vitem. Vtraque autem immittitur in perticas asserésve amputatione ramorum, qui XIII. anno denariis singulis veneunt. Quæstuosissima in fatus ratione sylua: vulgóque dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quanquam Caro Tarentinam eam appellat, credo, quòd primum eò venerit. Et in Ænaria succisa regerminat. Sed in Creta quocunque loco terram mouerit quispiam, nisi feratur alia, hæc gignitur, protinúsque emicat. Illa verò etiam non appellato solo, ac sponte, maximéque in Idæis montibus, & quos Albos vocant, summísque iugis, vnde niues nunquàm absunt, plurima: quod mirere mur, alibi non nisi in tepore prouenions, & nutricem magnopere fastidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cæli, verum & quædam temporaria vis. Imbres aliquæ plerunque semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cùm primum ibi laserpitium natum est: vt in herbarum natura dicemus. Nata est & sylua vrbi ei proxima imbre piceo crassóque, circiter vrbis Romæ annum CCCCXXX.

De edera. CAP. XXXIIII.

EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theophrastus, nec in India, nisi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laborasse, vt sereret eam in Medis, frustra, Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediisse, exemplo Liberi patris: cuius Dei & nunc adornat thyrsos, galeasq;, etiam & scuta, in Thraciæ populis in solénibus sacris. Inimica arbori satisque omnibus, sepulcráque ac muros rumpens: serpentium frigori gratissima, vt mirum sit vllum honorem habitum ei. Duo genera eius prima, vt reliquarum, mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore etiam ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriusque autem flos similis est rosæ syluestri, nisi quòd caret odore. Species horum generum tres. Est enim candida & nigra edera, tertiáque quæ vocatur helix. Etiamnum hæ species diuiduntur in alias: quoniam est aliqua fructu tantũ candida, alia & folio. fructum quoque candidum ferentium aliis densus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item selentium, cuius est minor acinus, sparsior racemus. Simili modo in nigra. Aliciu & semen nigrum, alij crocatum: cuius coronis Poetæ vtuntur, foliis minus nigris, quam quidam Nysiam, alij Bacchicã vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt, à colore acinorum erythranum & chrysocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè distat. Parua sunt & angulosa concinnioráque, cùm reliquorũ generum simplicia sint. Distat & longitudine internodiorum, præcipuè tamen sterilitate, quoniam fructum nõ gignit. Quidam hoc ætatis esse, non generis existimant, primóque helicem esse, fieri ederam vetustate. Horum error manifestus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maximè insignia: herbacea ac virens, quæ plurima est. altera candido folio. tertia versicolor, quæ Thracia vocatur. Etiamnum herbaceæ tenuiora folia, in ordinẽ digesta, densioráque. In alio genere diuersa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis, & similiter ordinatis densioribúsque est. alteri generi neglecta hæc omnia. Maiora quoq;, aut minora sunt folia, macularúmque habitu distant. Et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida: omnémque succum auferendo tanta crassitudine augetur, vt ipsa arbor fiat. Signa eius folia maxima atque latissima, mammas erigentis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquam omnium ederarũ generi radicosa brachia, huic tamen maximè ramosa ac robusta: ab ea nigræ.

nigræ. Sed proprium albæ, quòd inter media folia emittit brachia vtrinque semper amplectens ho.. & in muris, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, viuit tamen durátque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis & solida arbores sugit ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræque ederæ: quoniam alijs tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generum ob id vocata cissos. È diuerso nunquàm nisi humi repens chamæcissos.

De edera, quæ vocatur smilax. CAP. XXXV.

10 Similis est ederæ, è Cilicia quidem primùm profecta, sed in Græcia frequentior, quam vocant smilacem, densis geniculata caulibus, spinosis fruticosa ramis, folio ederaceo paruo, non anguloso, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente liliũ. Fert racemos labruscæ modo, non ederæ, colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus singulos, nigros durósque: infausta omnibus sacris & coronis: quoniã sit lugubris, virgine eius nominis propter amorẽ iuuenis Croci, mutata in hunc fruticem. Id vulgus ignorãs, plerunq; festa sua polluit, ederã existimãdo: sicut in Poetis, aut Libero patre, aut Sileno, quis omnino nescit quibus coronẽtur. È smilace fiunt codicilli. Propriúmq; materiæ est, vt admota auribus leuem sonũ reddat. Ederæ mira proditur natura ad experienda vina: si vas fiat ex ligno eius, vina trãsfluere, ac remanere aquam, siqua fuerit mista.

De aquaticis calamis, & fruticibus. CAP. XXXVI.

20 Inter ea, quæ frigidis gaudent, & aquaticos frutices dixisse cõueniat. Principatũ in his tenebunt harundines, belli pacisq; experimentis necessariæ, atq; etiã delicijs gratæ. Tegulo enim domus suas Septentrionales populi operiunt: durántq; æuis tecta alta. Et in reliquo verò orbe cameras leuissimè suspendunt. Chartísq; seruiunt calami, Ægyptij maximè, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidij, & qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur. Nostratibus fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpore intus, supernè tenui inarescit ligno: fissilis, præacuta semper acie, geniculata. Cæterò gracilitas nodis distincta, læui fastigio tenuatur in cacumina, crassiore paniculæ coma, neq; hac superuacua. Aut enim pro pluma strata cauponarũ replet: aut vbi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, cõtusa & interiecta nauiũ cõmissuris ferruminat textus, 30 glutino tenacior, rimísq; explendis fidelior pice. Calamis Oriẽtis populi bella cõficiunt. Calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fítque & ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maximè serenos dies optãt: odere ventos & imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Æthiopas, Ægyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros. Sarmatarum tot gentes, & Orientis, omniáque Parthorũ regna diligẽtiùs computet, æqua ferè pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic vsus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoque, vt cæteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quàm in Rheno Bononiẽsi amne, cui plurima inest medulla, pondúsque volucre: cõtra flatus quoque peruicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. 40 Hæc & Creticis cõmendatioribus: quanquàm præferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando & hastarum vicem præbent additis cuspidibus. Harundini quidẽ Indicæ arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac fœminas in his quoq; Indi tradunt. Spissius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorúmq; etiã vicem præstãt (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem amnẽ maximè nascuntur. Harundo omnis ex vna stirpe numerosa. Atque etiã recisa fœcundiùs resurgit. Radix natura viuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantùm breuia. Omnibus verò à nodo orsa, complexu tenues per ambitũ inducunt tunicas: atque à medio internodio cũ plurimum desinunt vestire, procumbúntque. Latera harundini calamóq; in rotunditatẽ bina, super nodos alterno semper inguine, vt alterũ ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad læ50 ua per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues. Plura autẽ genera. Alia spissior densiórq; geniculis, breuibus internodijs. Alia rarior maioribus, tenuiórq; & ipsa.

Calamus

Calamus verò alius totus concauus,quem fyringiam vocant, vtiliſſimus fiſtulis,quoniam nihil eſt ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius eſt continuo foramine peruius, quem auleticon vocant.hic tibiis vtilior, fiſtulis ille. Eſt alius craſſiore ligno,& tenui foramine. Hunc totum fungoſa replet medulla. Alius breuior, alius procerior, exilior, craſſiórque. Fruticoſiſſimus,qui vocatur donax,non niſi in aquaticis natus:quoniam & hæc differentia eſt,multum prælata harundine,quæ in ſiccis prouenit. Suum genus ſagittario calamo,vt diximus,ſed Cretico longiſsimis intetnodiis,obſequentique quò libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia,non multitudine,verum robore & colore. Valida Laconicis,& ab vna parte denſiora:quales in totum circa ſtagna gigni putant, diſſimiles amiuctis,longíſque veſtiri tunicis,ſpatioſius à nodo ſcandente complexu. Eſt & obliqua ṡo harundo,non in excelſitatem naſcens,ſed iuxta terrā fruticis modo ſe ſpargens, ſuauiſſima in teneritate animalibus. Vocatur à quibuſdam elegia. Eſt & in Italia naſcens adarca nomine, paluſtris:& cortice,tantùm ſub ipſa coma,vtiliſsima dentibus: quoniā vis eadem eſt,quæ ſinapi. De Orchomenij lacus harundinetis accuratius dici cogit admiratio antiqua. Chataciam vocabant craſſiorem firmioremque,plotiam verò ſubtiliorem,hāc in inſulis fluitantibus natam,illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo eſt tibialis calami,quem auleticon dicebant. Nono hic anno naſcebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis ſpatio ſeruabat,prodigioſus ſi quando amplitudinem bieunio extendiſſet: quod notatum apud Chetoniam infauſto Athenienſium prælio,& apud Lebadiam ſæpe notatur influente Cephiſſo. Cùm igitur anno permanſit inundatio,p1 oficiunt in aucupatoriam quoque amplitudinē,vocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco,graciles,fœminarum latiore folio atq; candidiore,modica lanugine,aut omnino nulla,ſpadonum nomine inſignibus Hinc erāt armamenta ad incluſos cantus,nō ſilendo & reliquo curæ miraculo,vt venia ſit,argento iam potius canı. Cædi ſolebant tempeſtiuè vſque ad Antigenem tibicinem,cùm adhuc ſimplici muſica vterentur, ſub Arcturo: ſic præparatæ aliquot poſt annos vtiles eſſe incipiebant. Tunc quoq; multa domandæ exercitatione,& canere tibiæ ipſæ docendæ,cōprimentibus ſe ligulis,quod erat illis theatrorum moribus vtilius. Poſtquam varietas acceſsit,& cantus quoque luxuria,cædi ante ſolſtitia cœptæ,& fieri vtiles in trimatu,apertioribus earum ligulis ad flectendos ſonos:quæ inde ſunt & hodie. Sed tum ex ſua quanque tantū harundine congruere perſuaſum erat:ṡo & eam,quæ radicem antecesſſet,læuæ tibiæ conuenire:quæ cacumen,dextræ:immenſum, quantum prælatis,quas ipſe Cephiſſus abluiſſet. Nunc ſacrificæ Thuſcorum è buxo,ludicræ,verò loto,oſsibúſque aſininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatiſſima,piſcatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ vſus ad vineas maximè. Cato ſeri eam iubet in humidis agris,bipalio ſubacto prius ſolo,oculis diſpoſitis intervallo ternorum pedum Simul & corruda,vnde aſparagi fiant:cōcordare enim amicitiā.

De ſalice,eius genera octo,& quæ præter ſalicem ſint vtilia ligaturis, & de rubis. CAP. XXXVII.

Salicem verò circà,qua nulla aquaticarum vtilior,licet populi vitibus placeat,& Cæcuba educentalicet alni ſepibus muniant,contráque erumpentium amnium impetus,ṡo riparum muro in tutela ruris excubent in aqua ſatæ,cæſæque denſius innumero hærede proſint. Salicis ſtatim plura genera. Nanque & in procerit atem magnam emittunt ad vincturas ſic perticas,patiūntque baltheo corticis vincula:& aliæ virgas ſequacis ad vincturas lentitiæ. Aliæ prætenues viminibus texendis ſpectabili ſubtilitate. Rurſus aliæ firmiores corbibus,ac plurimæ agricolarum ſupellectili:candidiores ablato cortice,leuiq; tractatu,vilioribus vaſis quàm vt è corio fiant,atque etiam ſupinatum in delicias cathedrarum aptiſsimæ. Cædua ſalici fertilitas,denſior tonſura ex breui pugno veris, quàm ramo,non,vt temur,in nouiſsimis curanda arbore. Nullius quippe tutior eſt reditus minoriſve impendij,aut tempeſtatum ſecurior. Tertium locum ei in æſtimatione rutis Cato attribuit,priotémque quàm oliuetis,quámque frumento, aut pratis: nec quia deſintṡo alia vincula. Siquidem & geniſtæ, & populi,& vlmi, & ſanguinei frutices,& betulæ,& harundo

harundo fissa,& harundinum folia,vt in Liguria,& vitis ipsa, recisísque aculeis rubi alligant,& intorta corylus. Mirúmque contuso ligno alicui maiores ad vincula esse vires. Salici tamen præcipua dos. Finditur Græca rubens, candidiórque Ametina,sed paulò fragilior,ideo solido ligat nexu.In Asia tria genera obseruant. Nigram,vtiliorem viminibus:candidam agricolarum vsibus:tertiam,quæ breuissima est,helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt:vimineam vocāt,eandem purpuream. Alteram nitelinam à colore,quæ sit tenuior. Tertiam Gallicam,quæ tenuissima. Nec in fruticum,nec in veprium caulúmve,neque in herbarum,aut alio vllo, quàm suo genere,numerentur iure scirpi fragiles palustrésque ad tegulum tegetésque:è quibus de-
10 tracto cortice,candelæ luminibus & funeribus seruiunt.Firmior quibusdam in locis earum rigor. Nanque iis velificant non in Pado tantùm nautici,verùm & in mari piscator Africus, præpostero more vela intra malos suspendens. Et mapalia sua Mauri tegunt: proximéque æstimanti hoc videantur esse,quo inferiore Nili parte papyri sunt vsu. Sed fruticosi generis sunt inter aquaticas & rubi, atque sambuci fungosi generis, aliter tamen,quàm ferulæ.Quippe plus ligni vtique sambuco.Ex qua magis canoram buccinam tubámque credit pastor ibi cæsa,vbi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt,& alio genere similitudinem rosæ,qui vocatur cynosbatos. Tertium genus Idæum vocāt Græci à loco.Tenuius est,quàm cætera,minoribúsq; spinis,& minus aduncis. Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle & igni sacro.Contra stomachi quoq;
20 vitia bibitur ex aqua.Sambuci acinos habent nigros atque paruos, humoris lenti, inficiendo maximè capillo:qui & ipsi aqua decocti manduntur.

De succis arborum,& natura materiarum,& de cædendis arboribus.

CAP. XXVIII.

HVmor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus.Ficis lacteus:huic ad caseos figurandos coaguli vis. Cerasis gummosus, vlmis saliuosus,lentus ac pinguis malis,vitibus ac pyris aquosus. Viuaciora, quibus lentior. Atque in totum corpore arborum, vt reliquorum animalium,cutis,sanguis,caro,neruí, venæ,ossa,medullæ.Pro cute cortex. Mirum,hic in moro medicis succum quærentibus, ferè hora diei secunda,lapide incussus manat: altius fractus siccus videtur. Proximi ple-
30 rísque adipes.ij vocantur à colore alburnum:mollis ac pessima pars ligni,etiam in robore facilè putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur.Subest huic caro,cui ossa:id est,materiæ optimum. Alternant fructus, quibus siccius lignum, vt olea,magis quàm quibus carnosum,vt cerasus. Nec omnibus adipes carnésve largæ, sicuti nec animalium acerrimis.Neutrum habet buxus,cornus,olea:nec medullam,minimúmque etiā sanguinis:sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte.In quarundam arborum carnibus pulpæ venæque sunt. Discrimen earum facile. Venæ latiores candidiorésque pulpæ fissilibus insunt. Ideo fit, vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel graphij sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur, an torta sit materies,
40 nodísque concisa. Quibusdam sunt tubera, sicut sunt in carne glandia. In iis nec vena, nec pulpa, quodam callo carnis in se conuoluto, Hoc pretiosissimum in cedro & acere. Cætera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam: alioqui fragilis esset vena in orbem arboris cæsa. Fagis pectines transuersi in pulpa. Apud antiquos inde & vasis honos. Manius Curius iurauit se ex præda nihil attigisse,præter guttum faginum, quo sacrificaret. Lignum in longitudinem fluctuatur, vt quæ pars fuit ab radice,validius fidit. Quibusdam pulpa sine venis, mero stamine & tenui constat. Hæc maximè fissilia. Alia frangi celeriora, quàm findi,quibus pulpa non est, vt oleæ, vites. At è contrario,totum è carne corpus fico. Tota ossea est ilex, cornus, robur,cytisus, morus,ebenus,lotos,& quæ sine medulla esse diximus. Cæteris nigricans color. Fulua cor-
50 nus,in venabulis nitet incisuris nodata propter decorem. Cedrus, & larix, & iuniperus rubent.

De

De larice,& abiete,& sapino,& cæteris huiusmodi arboribus cædendis.

CAP. XXXIX.

LArix fœminam habet,quam Græci vocant ægida,mellei coloris.Inuentum est picto-
rum tabellis immortale nullísque fissile rimis hoc lignum. Proximum medullæ est.
In abiete leuson Græci vocauere. Cedrus quoque durissima, quæ medullæ proxima, vt
in corpore ossa,deraso modò limo.Et sambuci interiora mirè firma traduntur. Nanque
qui venabula ex ea faciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cute & ossibus. Cædi
tempestiuum quæ decorticentur,vt teretes,ad templa cæteráque vsus rotundi, cùm ger-
minant, aliàs cortice inextricabili,& carie subnascente ei, materiáque nigrescente. Ti-
gna,& quibus aufert securis corticem,à bruma ad Fauonium:aut si præuenire cogantur, 10
Arcturi occasu,& ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum
reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternan-
tur ante editos suos fructus. Robur vere cæsum,teredinem sentit: bruma autem neque
viatur,neque pandatur,aliàs obnoxium etiam vt torqueat sese findárque:quod in subere
tempestiuè quoque cæso euenit. Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi à vicesima in
tricesimam cædi volunt.Inter omnes verò conuenit, vtilissimè in coitu eius sterni,quem
diem alij interlunium,alij silentis lunæ appellant. Sic certè Tib.Cæsar,concremato pon-
te naumachiario,larices ad restituendum cædi ex Rhætia præfiniuit. Quidam dicunt,vt
in coitu & sub terra sit luna:quod fieri non potest,nisi noctu. At si competant coitus in
nouissimum diem brumæ, illa fit æterna materies: proximè,cùm suprà dictis sideribus. 20
Quidam & Canis ortum addunt,& sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouel-
læ autem ad materiem, nec veteres vtilissimæ. Circuncisis quoque ad medullam aliqui
non inutiliter relinquunt,vt omnis humor stantibus defluat. Mirum,apud antiquos pri-
mo Punico bello classem Duellii Imperatoris ab arbore excisa lx.die nauigasse. Contra
verò Hieronem regem ccxx. naues effectas diebus xlv.tradit L.Piso.Secundo quoque
Punico bello,Scipionis classis xl.die à securi nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam in
rapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni vsu, de materiis hæc adiicit:
Prælum è sapino atra potissimum facito. Vlmeam,pineam,nuceam, hanc atque aliam
materiem omnem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine vento
Austro. Tunc erit tempestiua, cùm semen suum maturum erit. Caueto, ne per rorem 30
trahas,aut doles. Idémque mox: Nisi intermestri luna atque dimidiata,ne tangas mate-
riem. Tunc ne effodias,aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis, quibus lu-
na plena fuerit,optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiam doles,néve cædas,
néve tangas,nisi siccam,néve gelidam,néve rorulentam.Tiberius idem & in capillo ton-
dendo seruauit interlunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum id à ple-
niluniis. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altis-
simæ ac rectissimæ. Nauium malis antennísque propter leuitatem præfertur abies.Com
munia his pinóque, vt quadripartitos venarum cursus bifidósque habeant,vel omnino
simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis mate-
ries,& mollior,quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à 40
terra fuit,enodis est:hæc,qua diximus,ratione fluuiata decorticatur,atque ita sapinus vo
catur: superior pars nodosa, duriórque,fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustio-
res Aquloniæ partes.Et in totum deteriores ex humidis opacísque: spissiores ex apricis
ac diuturnæ.Ideo Romæ infernas abies supernati præfertur.Est per gentium quoque re-
giones in iis differentia. Alpibus Apenninóque laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte
Vogeso:in Corsica,Bithynia,Ponto,Macedonia. Deteriores Æneatica & Arcadica.Pes-
simæ Parnassia,& Euboica,quoniam ramosæ ibi & contortæ, putrescentésque facilè. At
Cedrus in Creta,Africa,Syria laudatissima. Cedri oleo peruncta materies,nec tineam,
nec cariem sentit.Iunipero eadem virtus,quæ cedro.Vasta hæc in Hispania,maximéque
baccæ eius.Medulla eius vbicunque solidior etiam, quàm cedrus.Publicum omnium vi- 50
tium vocant spiras,vbi conuoluêre se venæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdam,sicut

in marmore,centra: id est duritia clauo similis,inimica ferris. Et quædam fortè accidunt, lapide comprehenso aut recepto in corpus,aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro,cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuitque arbor illa fatalis excidio vrbis,præmonitæ oraculo,cùm arbor arma peperisset,quod succisæ accidit,ocreis galeisque intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materiis,de magnitudine arborum,& quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. CAP. XL.

Amplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa,quam propter miraculum 10 Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario exposuerat aduectam cum reliqua materie:duraùitque ad Neronis principis amphitheatrum. Fuit autem trabs è larice longa pedes c x x.bipedali crassitudine æqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M. Agrippa relicta,æquè miraculi causa,quæ diribitorio superfuerat x x. pedibus breuior,sesquipedali crassitudine. Abies admirationis præcipuæ visa est in naui,quæ ex Ægypto Caii principis iussu,obeliscum in Vaticano circo statutum,quatuórque trunços lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius visum in mari certum est.c x x. M. modium lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi namque demersa est à Claudio prin 20 cipe,cum tribus molibus, turrium altitudine in ea exædificatis obiter Puteolano puluere, aduectisque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgóque auditur octoginta nummorum & pluris malos venundari ad eos vsus,rates verò connecti quadraginta sestertiis plerasque. At in Ægypto & Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur vsi. Maxima ea in Cypro traditur ad vndecirremem Demetrij succisa centum triginta pedum, crassitudinis verò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima,iudicatur ebenus,& buxus,graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec suber,si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburna- 30 tum:& huic nigricans color, magisque etiam cytiso,quæ proximè accedere ebenum videtur. Quanquam non desint,qui Syriacas terebinthos nigriores affirment. Celebratur & Theicles nomine,calices ex terebintho,solitus facere torno,per quem probatur materies. Omnium hæc sola vngi vult,meliórque oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis,atque in medicamine decoctis. Omnibus,quæ diximus, spissa firmitas. Ab his proxima est cornus: quanquàm non potest videri materies propter exilitatem,sed lignum non aliò penè, quàm ad radios rotarum,vtile:aut si quid cuneandum fit in ligno,clauisve figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaster,& olea,atque castanea,carpinus,populus. Hæc & crispa aceris modo, si vlla, materies idonea esset ramis sæpe deputatis:castratio illa est,adimitque vires. De cætero plerisque eorum,sed vtique 40 robori tanta duritia est,vt terebrari nisi madefactum non queat, & ne sic quidem adactus auelli clauus. E diuerso clauum non tenet cedrus. Mollissima tilia, eadem videtur & calidissima:argumentum afferunt,quod citissimè ascias retundat. Calidæ & morus,laurus,edera,& omnes è quibus igniaria fiunt. Exploratorū hoc vsus in castris,pastorúmq; reperit,quoniam ad excudendum ignem non semper lapidis occasio est. Teritur ergo lignum ligno,ignémque concipit attritu,excipiente materia aridi fomitis,fungi,vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil edera præstantius quæ teratur, lauro quæ terat. Probatur & vitis syluestris,alia quàm labrusca, & ipsa ederæ modo arborem scandens. Frigidissima quæcunque aquatica: lentissima autem,& ideo scutis faciendis aptissima, quorum plaga contrahit se protinus,cluditque suum vulnus,& ob id contumacius trans- 50 mittit ferrum:in quo sunt genere fici,salix,tilia,betulla,sambucus,populus vtraq;. Leuissima ex his ficus & salix,ideóque vtilissimæ. Omnes autem etiam ad cistas,quæque flexi-

li erate constant. Habent & candorem rigorémque, & in sculpturis facilitatem. Est lentitia platano, sed madida, sicut alno. Siccior eadem vlmo, fraxino, moro, cerasio, sed ponderosior. Rigorem fortissimè seruat vlmus, ob id cardinibus assamentisque portarum vtilissima, quoniam minimè torquetur: permutanda tantum sic, vt cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior. Palmæ est mollis, & suberis: spissæ & malus, pyrúsque, necnon acer: sed fragiles, & quæcunque crispa. In omnibus syluestria & mascula differentias cuiusque generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus & cornus. Cariem vetustatémque non sentiunt cupressus, cedrus, ebenus, lotos, buxum, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Et ex reliquis tardissimè larix, robur, suber, castanea, iuglans. Rimam fissurámque non capit sponte cedrus, cupressus, olea. Buxum maximè æternam putant, ebenum & cupressum, cedrúmque, claro de omnibus materiis indicio in templo Ephesiæ Dianæ, vtpote cum tota Asia extruente quadringentis annis peractum sit. Côuenit rectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro Deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt. Mutianus ter Consul, ex his qui proximè viso eo scripsere, vitigineum & nunquam mutatum, septies restituto templo. Hanc materiã elegisse eandem, Canetiam nomẽ artificis nuncupans: quod equidem miror, cùm antiquiorem Mineruæ quoque non modò Libero patre vetustatem ei tribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari, vt medicatus humor alat, teneátque iuncturas, quas & ipsas esse modico admodum miror. Valuas esse è cupresso, & iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ similem. Id quoque notandum, valuas in glutinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam præter cætera vno in genere materiæ nitor maximè valeat æternus. Nónne simulacrum Veiouis in arce è cupresso durat, à condita Vrbe quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatum? Memorabile & Vticæ templum Apollinis, vbi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita vt positæ fuere prima vrbis eius origine, annis mille centũ octogintaocto. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, vt autor est Bocchus, infráque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal: iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdẽ Deæ, seculis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quonam genere materiæ scientia obliterata. In plenum dici potest, vtique quæ odore præcellant, ea æternitate præstare. A prædictis morus proximè laudatur, quæ vetustate etiam nigrescit. Et quædam tamen in aliis diuturniora sunt vsibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma, robur defossum, & in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera torquendo sese. Larix in humore præcipua, & alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in aqua, & iuglans, hæ quidem in his, quæ defodiuntur, vel principales. Item iuniperus: eadem & subdialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Æsculus quoque humoris impatiens. Contrà adacta in terram in palustribus alnus æterna, onerísque quantilibet patiens: cerasus firma: vlmus & fraxinus lentæ, sed facilè pandantur, flexiles tamen, stantésque à circuncisura siccatæ fideliores. Laricem in marinis nauibus obnoxiam teredini tradunt: omnésque præterquam oleastrum & oleam. Quædam enim in mari, quædam in terra vitiis opportuniora.

De teredinibus. CAP. XLI.

Infestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauissimo, rodunt dentibus. Hæ tantum in mari sentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Terrestres tineas vocant: culicibus verò similes, thripas. Quartum est & è vermiculorum genere, quorum quidem alij putrescente succo ipsa materie ali parturiuntur, sicut in arboribus, ex eo qui cerastes vocatur. Cùm tantum eroserit, vt circumagat se, generat alium. Hæc nasci prohibet in aliis amaritudo, vt cupresso: aliis duritia, vt buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naues fierent, quas cc annis durantes inuentas: & si mergerentur, incorruptas. In eadem esse

esse fruticem baculis tantum idoneæ crassitudinis, varium tigrium maculis, ponderosum: & cùm in spissiora decidat, vitri modo fragilem.

De materiis architecti, & quæ materies ad quid vtilis, & quæ firmior materia in tectum. CAP. XLII.

Apud nos materiæ finduntur aliquæ sponte: ob id architecti eas fimo illitas siccari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus sustinere validè, abies, larix, etiam in transuersum positæ. Robur, olea, incuruantur cedúntque ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur priúsque carie, quàm viribus, deficiunt. Et palmæ arbor inualida: in diuersum enim curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur: palma è contrario
10 fornicatur. Pinus & cupressus aduersus cariem tineásque firmissimæ. Facilè pandatur iuglans. fiunt enim & ex ea trabes: frangíque se prænuntiat strepitu: quod in Antandro accidit, cùm è balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem si non tegantur, citò senescũt: mirum in modum fortiores, si humor extrà quoque supersit. Firmissima ad tectum abies. Eadem valuarum repagulis, & ad quæcunque libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricæ artis genere spectabilis, ramentorum crinibus pampinato semper orbe se voluens ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus, maximè sociabilis glutino, in tantum, vt findatur antè, quà solida est.

De glutinanda materia, & lignis sectilibus. CAP. XLIII.

20 Magna autem & glutini ratio, propter ea quæ sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc vsu probant venam, & vocant fertilem, argumento similitudinis, quoniam lacrymosè crispa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter se & cum aliis insociabilia glutino, sicut robur. Sed nec ferè cohærent, nisi similia natura, vt si quis lapidem lignúmque coniungat. Cornum maximè audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunque operi facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, prætérque morus & caprificus. Durabilia ac sectilia, quæ modicè humida. Arida enim latius, quàm viridia, serris cedunt, præter robur & buxum, quæ pertinacius resistunt, serrarúmq; dentes replent æqualitate inerti: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eadémque hastis corylo melior, cor-
30 nu leuior, sorbo lentior. Gallica verò etiã ad currus flexibilis. Vitem æmularetur vlmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus, quanquam fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsísque ac scriniis sola vtilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: sed maximè fida iis quæ terantur, vt rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus vtilis, sicut duritia ilex, & vtroque legitur vlmus. Sunt verò & parui vsus fabrilium ministeriorum insignes. Ideóque proditum, terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, vlmo, fraxino vtilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maiores quoque è pinu & ilice. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsuræ, quàm immaturæ: quippe cùm ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet. Hyginus manubria ru-
40 sticis carpinea, iligna, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorúmque operimento vestiatur alia materies, præcipua sunt citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, vt dictum est, tuber sectile, sicut citrum acérque. Nec aliarum tubera in pretio. Mediáque pars arborum crispior, & quò propior radici minoribus magísque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno pretiosiores cortice fieri, vt vna arbor sæpius væniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ. nec satis: cœpere tingi animalium cornua, dentes secari: lignúmque ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nupérq; portentosis ingeniis principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet se, plurísque væniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur: sic terebin-
50 thum vinci iubent, sic citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modò luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum emi testudinem facit.

De arborum ætate, & quæ genera arborum minimè durant. Similiter de visco & Druidis. CAP. XLIIII.

Vita arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum custodit, durãt in Literrnino Africani prioris manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXIX. vrbis æde condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiorem non est dubiũ, cùm ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniã Vestalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, æquæua vrbi intelligitur, vt autor est Masurius. Radices eius in forum vsque Cæsaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta. Vetustior autem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis literis Hetruscis, religione arborem iam tunc dignam fuisse significat. Tiburtes quoq; originem multo ante vrbem Romam habent. Apud eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditore eorum vetustiores, apud quas inauguratus traditur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai, qui apud Thebas obierit vna ætate ante Iliacum bellum. Sunt autores, & Delphicam platanum Agamemnonis manu satam: & alteram in Caphyis Arcadiæ luco. Sunt hodie ex aduerso Iliensium vrbis iuxta Hellespontum in Protesilai sepulcro arbores, quæ omnibus ephebis eius cum in tantum accreuere vt Ilium aspiciãt, inarescunt, rursúsque adolescunt. Iuxta vrbem autem quercus in Ili tumulo tunc satæ dicuntur, cùm cœpit Ilium vocari. Argis olea nunc etiam durare dicitur, ad quam Io in vaccam mutatam Argus alligauerit. In Ponto circa Heracleam aræ sunt Iouis Stratij cognomine, ibíque quercus duæ ab Hercule satæ. In eodem tractu portus est, Amyco Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus à supremo die lauro tegitur, quam insanam vocant: quoniam si quid ex ea decerptum inferatur nauibus, iurgia fiant, donec abiiciatur. Regionem Aulocrenen diximus, per quam ab Apamia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur, ex qua pependit Marsya victus ab Apolline, quæ iam tum magnitudine electa est. Necnon palma Deli ab eiusdem Dei ætate conspicitur. Olympiæ oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est, & nunc custoditur religiosè. Athenis quoque olea durare traditur in certamine edita à Mineruа. E diuerso breuissima vita est Punicis, fico, malis: & ex his præcocibus breuior quàm serotinis, dulcibus quàm acutis, & dulciori in Punicis. Item in vitibus, præcipuéque fertilioribus. Græcinus autor est, sex agenis annis durasse vites. Videntur & aquaticæ celerius interire. Senescunt quidem velociter, sed è radicibus repullulant, laurus & mali, & Punicæ. Firmissimæ ergo ad viuendum oleæ, vt quas durare annis CC. inter autores conueniat. Est in suburbano Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ sacratus à Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc arborem eximiam ætate nostra adamauit Passienus Crispus, bis Consul, orator: Agrippinæ matrimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari complectíque eam solitus, non modò cubare sub ea vinúmque illi affundere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis, XXXV. pedum ambitu caudicis, X. arbores mittens singulas magnitudinis visendæ: syluámque sola facit. Edera necari arbores certum est. Simile quiddam & in visco: tametsi tardiorem earum iniuriam arbitrantur. Nãque & hoc præter fructus agnoscitur non in nouissimis mirabile. Quædam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus nascuntur. Nanque cùm suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum. Est & in Syria herba, quæ vocatur cadytas, non tantùm arboribus, sed ipsis etiam spinis circumuoluens sese. Item circa Tempe Thessalica, quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos ac serpillum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phaunos. Quòd verò in spina fullonia hippophæston, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cuius succus ad detractiones in comitiali morbo vtilissimus habetur. Visci tria genera.

Nanque

nus,quercus,ilicis ponderosissima.Nullum cupressi,vmbra minima, & in se conuoluta. Ficorum leuis,quamuis sparsa: ideóque inter vineas seri non vetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens,quacunque opacat. Attico hæc quoque videtur è grauissimis: nec dubito, si emittantur in ramos Constrictæ quidem vllius noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani,quanquam crassa. Licet gramini credere non soli,haud alia lætius operiente toros.Populo nulla,ludentibus foliis.Pinguis alno,sed pascens sata.Vitis sibi sufficit, mobili folio,iactatúque crebro solem vmbra temperans: eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra,quorum pediculi longi.Non fastidienda hæc quoque scientia,atque non in vltimis ponenda,quando quibusque satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est.Iuglandium quidem,pinorúmque,& picearum,& abietis,quæcunque attigere, non dubiè venenum est.Stillicidij breuis definitio est.Omnium quæ proiectu frondis ita† defenduntur,vt per ipsas non defluant imbres,stilla sæua est. Ergo plurimum intererit hac in quæstione,terra in qua seremus,in quantum arbores quasq; alat. Iam per se colles minora quærunt interualla.Ventosis locis crebriores seri conducit.Olea tamē maximo interuallo,de qua Catonis Italica sententia est:in x x v. pedibus minimum,plurimum x x x. seri.Sed hoc variatur locorum natura.Non alia maior in Bætica arbor. In Africa verò (fides penes autores erit)miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu.Ideo l x x v.pedes Mago interuallo dedit vndique: etiam in macro solo ac duro, atque ventoso, cùm minimum x l v. Bætica quidem vberrimas messes inter oleas metit.Illam inscitiam pudendam esse conuenit,adultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare,aut(plerunque ipsis qui posuere,coarguentibus imperitiam suam) totas excidere.Nihil est fœdius agricolis,quàm gestæ rei pœnitentia,multo vt præstet laxitate delinquere.

† Rectius, diffunditur. In qua lectione non consentiunt ferè omnes Antiqui codices.

Quæ arbores tardè crescant,& quæ celeriter: & de Sabina.

CAP. XIII.

QVædam autem natura tardè crescunt,& in primis semine tantùm nascentia,& longo æuo durantia At quæ citò occidunt,velocia sunt, vt ficus, Punica, prunus,malus, pyrus, myrtus, salix: & tamen antecedunt diuitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes & anté.Ex his lentissima pyrus. Ocyssima omnium cypirus, & pseudocypirus frutex.Protinus enim floret,seménque profert. Omnia verò celerius adolescunt stolonibus ablatis,vnámque in stirpem redactis alimentis.Eadem natura & propagines docuit.Rubi nanque curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita,iterúmq; nascuntur ex sese,repleturi omnia,ni resistat cultura,prorsus vt possint videri homines terræ causa geniti.Ita pessima atque execranda res, propaginem tamen docuit, ac viuiradicem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam,malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos,nuces auellanas,& prænestinas,platanum Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquò, & post biennium amputato flexu, plantáque translata post trimatum: quas si longius ferre libeat, in qualis statim,aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum,vt in iis transferantur. Alterum genus luxuriosius,radices in ipsa arbore solicitãdo,traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis,terráque circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus,inter poma ipsa & cacumina (in summa enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longè à tellure faciendi,eodem,quo suprà,biennij spatio abscissa propagine,& cum qualis illis sata.Sabina herba propagine seritur & auulsione.Tradunt fæce vini,aut è parietibus latere tuso mirè ali. Iisdem modis rosmarinum serunt & ramo,quoniam neutri semen.Rhododendron propagine & semine.

De satione arborum,& insitione,& quomodo inuenta sit tenera inserendi emplastratio.

CAP XIIII.

SEmine quoque inserere natura docuit,raptim auium fame deuorato,solidóq;, & aluo tepore madido,cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lectis,

Nanque in abiere ac larice stelin dicit Eubœa nasci, hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno sylvestri, terebintho, nec aliis arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, excepta ilice & quercu, differentiam facit odor virúsque: & folium non iucundi odoris in vtroque, visco amarum & lentum. Hyphear ad saginanda pecora vtilius. Vitia modò purgat primò: dein pinguefacit, quæ suffecere pugationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negant durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Adiiciunt discrimen, visco in his quæ folia amittant, & ipsi decidere: contrà inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem satum vllo modo nascitur, nec nisi per aluum auium redditum, maximè palumbis ac turdi. Hæc est natura, vt nisi maturatum in ventre auium, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitalem, semper fruticosi ac viridis. Mas fertilis, fœmina sterilis. Aliquando non fert. Viscum confit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi. nam si accessere imbres, amplitudine quidem augentur, visco verò marcescunt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis ferè diebus. Vnúmque hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Inde in profluente tursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est viscum pennis auium tactu ligandis, iuglandis oleo subactum, cùm libeat insidias moliri. Non est omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druidæ (ita suos appellant Magos) visco, & arbore in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Iam per se roborũ eligunt lucos: nec vlla sacra sine ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cælo missum putant, signúmque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium annorúmque his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, sacrificiis epulísque rite sub arbore præparatis, duos admouẽt candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum deinde victimas immolant, precantes vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuicunque animali sterili arbitrantur, contráque venena omnia esse remedio. Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVII.

PROOEMIVM.

Arborum pretia mirabilia. CAP. I.

NATVRA arborum, terra maríque sponte sua prouenientium, dicta est. Restat earum, quæ arte & humanis ingeniis fiunt verius quàm nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quæ abstulimus penuria pro indiuiso possessa à feris, depugnante cum iis homine circa caducos fructus, circa pendentes verò & cum alitibus, in tanta deliciarum pretia venisse, clarissimo (vt equidem arbitror) exemplo L. Crassi atque Cn. Domitij Ænobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica; sed aliquanto præstantior in eodem palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multò verò pulcherrima consensu omnium ætate ea in colle viminali C. Aquilij equitis Romani, clarioris illa etiam, quàm Iuris ciuilis scientia, cùm tamen obie-

cta Crasso sua est. Nobilissimatum gentium ambo Crassus atque Domitius Censuram post Consulatum simul gessere, anno conditæ vrbis d c l x i i. frequentem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, vt erat vehemens natura, prætereà accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare, † pro domo eius sestertiûm millies identidem promittens. Et Crassus, vt præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus. ac ne vno quidem denario, si adimerentur, emptã volente Domitio: Crassus, Vtrúmne igitur ego sum, inquit, quæso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea Censura notandus, qui in domo quæ mihi hæreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui H-S millies sex arbores æstimes? Eæ fuere loti, patula ramorum opacitate lasciuæ, Cecina Largo è proceribus crebrò in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante. Durauerúntque, quoniam & de longissimo æuo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit vrbem, annis c l x x x. posteà, cultu virides iuuenésque, ni princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cætero Crassi domum, nihílque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettij marmoris, Ædilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas, in atrio eius domus statuerat, cùm in publico nondum essent vllæ marmoreæ. Tam recens est opulentia: tantóque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, vt sine illis ne inimicitiarum quidem pretium seruauerit Domitius. Fuere ab iis & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum transnatans, fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit: Stolonum Liciniæ genti: ita enim appellatur in ipsis arboribus fruticatio inutilis: vnde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priscis: cautúmque est x i i. tabulis, vt qui iniuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris x x v. Quid existimamus, futurásne eas credidisse ad suprà dictam æstimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo est, multarum circa suburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore singularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc insita, & arborum quoque adulteria excogitata sunt, vt nec poma pauperibus nascerentur. Nunc ergo dicemus, quo maximè modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem absolutámque prodituri. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quæ constare animaduertimus, sed incerta atque dubia, in quibus maximè fallitur vita. Nam diligentiam in superuacuis affectare, nõ nostrum est. Ante omnia autem in vniuersum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de cælo terráque dicemus.

† In vetustis codicibus numerus desideratur, ex Val. Max. restituendus, qui lib. 9. cap. 1. de luxuria, hanc Crassi domum sexagies H-S. æstimat, hoc est, Coronatorum centum quinquaginta millibus. Nã quod hic nonnulli supponendum putarũt, H-S. millies, maiorem efficit summã, quàm vt fidem mereatur. Vide Budæum lib. 3. de Asse.

De natura cæli ad arbores, & quam partem cæli spectare debeant.

CAP. II.

AQuilone maximè gaudent, densiores ab afflatu eius lætioresque, & materiæ firmioris. Qua in re pleriq; falluntur, cùm in vineis pedamenta non sint à vento eo opponenda, & id tantùm à Septentrione seruandum. Quinimo tempestiua frigora plurimum arborum firmitati cõferunt, & sic optimè germinant: alioqui si blandiantur Austri, defatiscentes, ac magis etiam in flore. Nam si cùm defloruere, protinus sequantur imbres, in totum poma depereunt: adeò vt amygdalæ & pyri, etiã si omnino nubilum fuit, Austrinúsve flatus, amittant fœtus. Circa Vergilias quidem pluere, inimicissimum viti & oleæ: quoniam tunc coitus est earum. hoc est illud quatriduum oleis decretoriũ, hic articulus Austrinus nubili spurci, quod diximus. Fruges quoque peius maturescunt Austrinis diebus, sed celerius. Illa sunt noxia frigora, quæ Septentrionibus aut præposteris fiunt horis. Hyemem quidem Aquiloniam esse, omnibus satis vtilissimum. Imbres verò tunc expetendi euidens causa est, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amissione languidas, naturale est auidè esurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam esse hyemem, vt absumpto partu arborum, sequatur protinus cõceptus, id est germinatio, ac deinde alia florescendi exinanitio, inutilissimum experimentis creditur. Quinimo si plures ita continuentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna est in

fame

fame laborantium. Ergo qui dixit hyemes serenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per solstitia imbres vitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri messes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum est. Alioqui vota arborum frugúmque com munia sunt, niues diutinas sedere. Causa, non solùm quia animã terræ, euanescentem exhalatione, includunt & comprimunt, retróque agunt in vires frugum atque radices: verùm quòd & liquorem sensim præbent, purum præterea leuissimúmque, quando nix aqua rum cælestium spuma est. Ergo humor ex his non vniuersus ingurgitans diluénsque, sed quomodo sitiunt distillans, velut ex vbere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoq; illo modo fermentescit, & sicci plena ac lactescentibus satis non effœta, cùm tempus aperit, 10 tepidis arridet horis. Ita maximè frumenta pinguescunt, præterquàm vbi calidus semper aer est, vt in Ægypto. Continuatio enim & ipsa cõsuetudo, idem quod modus alibi efficit plurimúmque prodest vbicunque, nõ esse quod noceat. In maiore parte orbis, cùm præcoces excurrere germinationes, euocatæ indulgentia cæli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinæ hyemes noxiæ syluestribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente vmbra sua, nec adiuuante medicina: quoniã vestire teneras intorto stramento in syluestribus non est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primùm imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus est, eùm educant poma, nec protinus, sed iam valido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longiorésque desiderant cibos, his & serotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, Punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusque arboribus di- 20 uerso modo desiderantur, aliis alio tempore maturãtibus. Quapropter iisdem imbribus quædam lædi videas, alia iuuari, etiam in eodem genere, sicut in pyris: alio die hyberna quærunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia desiderent. Hybernum tempus est ante germinationem, quæ Aquilonem Austro vtiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt enim plerumque frigidiora) & montosa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis sata, non statim auferente eas sole. Connexa & situs vinearum, arbustorúmque ratio est, quas in oras debeant spectare. Virgilius ad Occasus seri dãnauit. Aliqui sic maluere, quàm in Exortu. A pluribus meridiem probari aduerto: nec arbitror perpetuum quicquàm in hoc præcipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cæli cuiusque minores dirigéda solertia est. In Africa Meridiem vi- 30 neas spectare, & si viti inutile, colono salubre est, quoniã ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in occasum aut Septentriones conseret, optimè miscebit solum cælo, cùm Virgilius Occasus improbet. Nec de Septẽtrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent venti. In Narbonẽsi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, cõtra Circium serere imperitia existimatur: eundémque obliquum accipere, prouidentia. Is nanque æstates ibi temperat, sed tanta plerunque violentia, vt auferat tecta.

De societate cæli & terræ ad arbores. CAP. III.

Quidam cælum terræ parere coguntur: vt quæ in siccis serantur, Orientem ac Septentriones spectent: quæ in humidis, Meridiem. Necnon ex ipsis vitibus causas mu- 40 tuantur, in frigidis præcoces serendo, vt maturitas antecedat algorem. Quæ poma vitésque rores oderint, contra Ortus, vt statim auferat sol: quæ ament, ad Occasus, vel etiam ad Septentriones, vt diutius eo fruantur. Cæteri verò ferè rationem naturæ secuti, in Aquilonẽ obuersas vites & arbores poni suasere. Odorationem etiã fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. CAP. IIII.

Aquilonis situm, ventorúmque reliquorum, diximus in secundo volumine, dice- músque proximo plura cælestia. Interim manifestum videtur salubritatis argumentum, quoniam in Meridiem etiam spectantium semper antè decidant folia. Similis & in maritimis causa. Quibusdam locis afflatus maris noxij, in plurimis iidem vtiles: quibus- 50 dam satis è longinquo aspicere maria, iucundum: propius admouere salis halitum inutile. Similis & fluminum stagnorúmque ratio. Nebulis adurunt, & æstuantia refrige-

rant opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimentis optimè
creditur. A cælo proximum est terræ dixisse rationem, haud faciliore tractatu. Quippe
non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunque: nec pulla, qualem habet Cam-
pania, vbique optima vitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis lauda-
ta. Cretam in Albensium Pompeianorum agro & argillam cunctis ad vineam generi-
bus anteponunt, quanquàm præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum
album in Ticinensi, multísque in locis nigrum, itémque rubrum etiam pingui terræ per-
mixtum, infœcundum est. Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non vtique læ-
tum solum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquàm illis arboribus. Quid enim
abiete procerius? †aut quæ vixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pin- 10
guis soli semper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen sta-
tim subest harena tenuissimo cæspitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceri-
tas herbarum, nõ Hercule magis, quàm pinguis, adhærens digitis, quod in argillis argui-
tur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, vt densa atque rara ad hunc modum
deprehendi posit: ferróque omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut leuior iusto de-
prehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iustum intelligi potest? Nec flumini-
bus aggesta semper laudabilis, quando senescant sata quædam aqua. Sed neque illa quæ
laudatur, diu, præter quàm salici, vtilis sentitur. Inter argumẽta stipulæ crassitudo est, tan-
ta alioquin in Laborino Campaniæ nobili campo, vt ligni vice vtantur. Sed idem solum
vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè quàm vitiis posset, affligit 20
agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur. Nam to-
phus scaber natura friabilis expetitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem fe-
rat, non improbat vitibus. Salsæq; terræ multa melius creduntur, tutiora à vitiis innascen
tium animalium. Nec colles opere nudantur, si quis peritè fodiat. Nec campi omnes mi-
nus soles atque perflatus, quàm opus sit, accipiunt. Et quasdam pruinis ac nebulis pasci
diximus vires. Omnium rerum sunt quædam in alto secreta, & suo cuique corde perui-
denda. Quid, quòd mutantur sæpe iudicata quoque, ac diu comperta? In Thessalia circa
Larissam emisso lacu frigidior facta ea regio est, oleæque desiciunt, quæ prius fuerant.
Item vites aduri, quod non antea, Ænos sensit admoto Hebro. Et circa Philippos cultu-
ra siccata regio mutauit cæli habitum. At in Syracusano agro aduena cultor elapidato 30
solo perdidit fruges luto, donec regessit lapides. In Syria leuem tenui sulco imprimunt
vomerem, quia subest saxum exurens æstate semina. Iam in quibusdam locis similes æstus
immodici, & frigorũ effectus. Est fertilis Thracia frugum rigore, æstibus Africa & Ægy-
ptus. In Chalcia Rhodiorum insula locus quidam est in tantum fœcundus, vt suo tem-
pore satum demetant hordeum, sublatúmque protinus serant, & cum aliis frugibus me-
tant. Glareosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Puci-
na vina in saxo coquuntur. Cæcubæ vites in Pontinis paludibus madent. Tanta est ar-
gumentorum & soli varietas ac differentia. Cæsar Vopiscus, cùm causam apud Censo-
res ageret, campos Roseæ dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gra-
men operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos esse 40
voluit, & vitia confessa fecit, etiam vbi bona certa non fecerat. Quamobrem primùm
crimina dicamus.

Genera terrarum. CAP. V.

TErram amaram siue macrã si quis probare velit, demonstrãt eam atræ degenerésq;
herbæ: frigidam autẽ retortidè nata. Item vliginosam, tristia: rubricam oculi argil-
lámque, operi difficillimas, quæque rastros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quan-
quam non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è contrario cineraceam, & sabu-
lum album. Nã sterilis densa callo facilè deprehenditur vel vno ictu cuspidis. Cato breui-
ter atque ex suo more vitia determinat: Terrã cariosam caue: néve plaustro, néve pecore
impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidari, vt penè vestigiis 50
quoq; interdicat? Redeamus ad ligni cariẽ, & inueniemus illa, quæ in tantũ abominatur,
vitia

vitia,aridæ,fistulosæ,scabræ,canescentis,exesæ,& pumicosæ. Plus dixit vna significatione, quàm possit vlla copia sermonis enarrari. Est enim interpretatione vitiorum quędam non ætate(quæ nulla in ea intelligi potest)sed natura sua,anus terra: & ideo infœcūda ad omnia,atque imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planitie in meridiem excurrente,qui est totius Italiæ situs:terram verò teneram,quæ vocetur pulla. Erit igitur hæc optima & operi facilior. Intelligere modò libeat dictam mira significatione teneram:& quicquid optari debet,in eo vocabulo inuenietur. Illa temperatæ vbertatis,illa mollis facilisque culturæ,nec madida,nec sitiens. Illa post vomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à Deo cælatam dixit, addiditque miraculum nigrescentis,quamuis fieret in auro. Illa,quam recentem exquirunt improbæ alites vomerem comitantes,coruique aratoris vestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque sententia,& aliqua in propositum. Certè Cicero lux doctrinarum altera, Meliora,inquit,vnguenta sunt,quæ terram,quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse,quā redolent. Ita est profectò illa erit optima,quæ vnguenta sapiet. Quòd si admonendi sumus,qualis sit terræ odor ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasum Solis, in quo loco arcus cæleſtis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum diuinum ex Sole conceptum, cui cōparari suauitas nulla possit. Is esse odor in commota debebit, repertúsq; neminem fallet: ac de terra odor optimè iudicabit. Talisferè est in noualibus cæsa vetere sylua,quæ consensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadem terra vtilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit:quod in vineis non fit. Eóque diligentius eligenda est, ne vera exiſtat opinio eorum,qui iam Italiæ terram exiſtimauere lassam. Operis quidem facultas in alijs generibus constat & cælo:nec potest arari post imbres aliqua,vbertatis vitio lentescens. Contrà,in Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis,cum siccus est,arabilem tauris,post imbres vili asello,& à parte altera iugi anu vomerem trahente vidimus scindi. Terram enim terra emendari (vt aliqui præcipiunt) super tenuem pingui iniecta,aut gracili bibulaque super humidam ac prępinguem,dementia operæ est. Quid enim potest sperare,qui talem colit?

De terra, quam Britannia & Gallia amat. CAP. VI.

ALia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipsa: quod genus vocant margam. Spissior vbertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus,ibi densante se pinguitudinis nucleo.

De Græcorum circa hæc doctrina. CAP. VII.

NOn omisere & hoc Græci. Quid enim intentatum illis? Leucargillon vocant candidam argillam,qua in Megarico agro vtuntur,sed tantùm in humida frigidáque terra. Illas Gallias Britanniásque locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exerceri cœpta proficientibus ingenijs. Est enim alba,rufa,columbina, argillacea,tophacea,harenacea. Natura duplex,aspera,aut pinguis. Experimenta vtriusq; in manus,vtrisque geminus,aut vt fruges tantùm alant,aut edant & pabulum. Fruges alit tophacea alba:quæ si fit inter fontes reperta, est ad infinitum fertilis, verùm aspera tractatu:& si nimia iniecta est,exurit solū. Proxima est rufa,quæ vocatur capnumargos, intermisto lapide terræ minutæ,harenosæ. Lapis contunditur in ipso campo: primisque annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamē minimo leuitate dimidio minoris,quàm cæteræ,inuehitur. Inspergitur rara:sale eam misceri putant. Vtrúque hoc genus semel iniectum in l. annos valet,& frugum & pabuli vbertate.

De terrarum generibus. CAP. VIII.

QVæ pingues esse sentiuntur,ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimum,quod supra diximus. Alterum genus albæ cretæ argentariæ est. Petitur ex alto,in centenos pedes actis plerunque puteis,ore angustatis,intus,vt in metallis,spatiante vena. Hac maximè Britannia vtitur. Durat annis l x x x. Neq; est exemplum vllius,qui bis

 in vita

in vita hanc eidem iniecerint. Tertium genus candidæ glischromargon vocãt. Est autem creta fullonia mista pingui terra, pabuli quàm frugum fertilior, ita vt messe sublata ante sementem alteram lætissimam secetur. Dum in fruge est, nullũ aliud gramen emittit. Durat xxx. annis: densior iusto cymini modo strangulat solum. Columbinam Gallia suo nomine eglecopalam appellat: glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, vt tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea vtuntur, si alia nõ sit: in vliginosis verò, & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, qui fertilissimum agrum colentes, quacunque terra infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis x. prodest. Hedui & Pictones calce vberrimos fecere agros, quę sanè & oleis, & vitibus vtilissima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda est, vt 10 medicamentum rapiatur: & fimi desiderat aliquantulum quæ primò plus aspera, & quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate, quæcunque fuerit, solum lædet, ne sic quidem primo pòst anno fertilis. Interest & quali solo quæratur. Sicca enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta vel columbina conuenit.

De cineris vsu, & de fimo, & quæ sata vberiorem terram faciant, & quæ vrant. CAP. IX.

TRanspadanis cineris vsus adeò placet, vt anteponant fimo iumentorum: quod quia leuissimum est, ob id exurunt. Vtroque tamen pariter non vtuntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, vt diximus. Sunt qui puluere quoque vuas ali iudicent, pubescentésque puluerent, & vitium arborúmque radicibus aspergãt. Quod 20 certum est Narbonensi prouinciæ, & vindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm sol, confert. Fimi plures differentiæ: ipsa res antiqua. Iam apud Homerum regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitasse traditur: diuulgasse verò Hercules in Italia, quæ regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuentum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorũ fimo ex auiariis. Quod etiam pabulo boum suúmque magnificat: neque alio cibo celerius pinguescere asseuerat. De nostris moribus bene sperare est, si tanta apud maiores fuere auiaria, vt ex his agri stercorarentur. Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium alitum damnato. Cæteri autores consensu humanas dapes ad hoc in primis aduocãt. Alij ex his præferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alij per sese, 30 aqua iterum, largiúsque etiam, quàm cum bibitur, admista. Quippe plus iam ibi malè domandum est, cum ad virus illud vini homo accesserit. Hæc sunt certamina, quibus inuicem ad tellurem quoque alendam vtuntur homines. Proximè spurcitias suum laudant. Columella solus damnat. Alij cuiuscunque quadrupedis ex cytiso. Aliqui columbaria præferunt. Proximum déinde caprarum est, ab hoc ouium, déinde boum, nouissimum iumentorum. Hæ fuere apud priscos differentiæ, simúlque præcepta (vt inuenio) re tali vtendi, quando & hic vetustas vtilior: visúmque iam est apud quosdam prouincialium, in tantum abundante geniali copia pecudum, farinæ vice cribris superinijci, fœtore aspectúque temporis viribus in quandam etiam gratiam mutato. Nuper repertum, oleas gaudere maximè cinere è calcariis fornacibus. Varro præceptis adiicit, equino, quod sit le- 40 uissimum, segetes alendas: prata verò grauiore, & quod ex hordeo fiat, multásque gignat herbas. Quidam etiam bubulo iumentorum præferunt, ouillúmque caprino: omnibus verò asininum, quoniam lentissimè mandant. E contrario vsus aduersus vtrunq; pronuntiat. Inter omnes autem constat nihil esse vtilius lupini segete, priusquam siliquetur, aratro vel bidentibus versa, manipulisve desectæ circa radices arborum ac vitium obrutis. Etiam vbi non sit pecus, culmo ipso, vel etiam filice stercorare arbitrantur. Cato stercus vnde fiat, stramenta, lupinum, paleas, fabalia, ac frondes ilignas, quernásque. E segete euellito ebulum, cicutam, & circum salicta herbam auctam, vluámque: ea substernito ouibus, frondémque putridam. Vinea si macruerit, sarmenta sua comburito, & ibidem inarato. Itémque vbi saturus eris frumentum, oues ibi delectato. Necnon & satis qui- 50 busdam ipsis pasci terram dicit. Segetem stercorant fruges, lupinum, faba, vicia. Sicut

è con

è contrario cicer,quia vellitur,& quia falsum est,hordeum,fœnum Græcum,eruum, hæc omnia segetem exurunt,& omnia,quæ velluntur. Nucleos in segetem ne indideris. Virgilius & lino segetem exuri,& auena,& papauere arbitratur. Fimeta sub dio concauo loco, & qui humorem colligat,stramento intecta,ne in sole arescat,palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innascantur his serpentes. Fimum miscere terræ,plurimum refert Fauonio flante,ac luna sitiente. Id plerique prauè intelligunt à Fauonij ortu faciendum, ac Februario mense tantùm,cùm id pleraque sata aliis postulent mensibus. Quocunq; tempore facere libeat,curandum vt ab Occasu æquinoctiali flante vento fiat,lunáque decrescente ac sicca. Mirum in modum augetur vbertas effectúsque eius obseruatione tali.

10 De satione arborum,& quòd auulsione nascuntur arbores.

CAP. X.

Abundè prædicta ratione cæli ac terræ, nunc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora propè sunt genera: ram benignè naturæ gratiam retulimus. Aut enim semine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine,aut auulsione,aut surculo,aut insito & consecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios seri,atque ita arborem prouenire,Trogum credidisse demiror. Quædam autem pluribus generibus seruntur,quædam omnibus. Ac pleraque ex his natura ipsa docuit,& in primis semen serere,cùm decidens exceptúmque terra viuisceret. Sed quædam non aliter proueniunt, vt castaneæ, iuglandes, cæduis duntaxat exceptis. Et

20 semine autem,quanquam dissimili,ea quoque,quæ & aliis modis,seruntur,vt vites,& mala,atque pyra. Nanque iis pro semine nucleus,non vt suprà dictus fructus ipse. Et mespila semine nasci possunt. Omnia hæc tarda prouentu,ac degenerantia,& insito restituenda. Interdum etiam castaneæ. Quibusdam natura contrà, omnino non degenerádi,quoquo modo serantur,vt cupressis,palmis,lauris. Nanque & laurus pluribus modis seritur. Genera eius diximus. Ex his augusta,& baccalis,& tinus simili modo seruntur. Baccæ mense Ianuario Aquilonis afflatu siccante leguntur,expanduntúrque raræ,ne calefiant aceruo. Posteà quidam fimo ad satum præparatas,vrina madefaciunt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant,donec auferatur cutis. Alioquin vligo infestat,nec patitur nasci. In sulco repastinato palmi altitudine, vicenæ ferè aceruatim mense Martio: eædem &

30 propagine seruntur:triumphalisque talea tantùm. Myrti genera omnia in Campania baccis seruntur,Romæ propagine Tarentina. Democritus & alio modo seri docet, gran dissimis baccarum tusis leuiter,ne grana frangantur , eáque intrita restem circunlini atque ita seri:parietem fore densitatis,ex quo virgulæ differantur. Sic & spinas sepis causa serunt,tomice moris spinarum circunlita. Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempestiuum est transferre. Inter ea quæ semine seruntur, Mago in nucibus operosius est. Amygdala in argylla molli meridiem spectante seri iubet. Gaudere & dura calidáque terra : in pingui aut humida mori,ac sterilescere. Serendas quàm maximè falcatas & è nouella,fimóque diluto maceratas per triduum , aut pridie quàm serantur, aqua mulsa. Mucrone defigi,aciem lateris in Aquilonem spectare:ternas simul serendas trian-

40 gula ratione,palmo inter se distantes,decenis diebus adaquari,donec grandescant. Iuglandes nuces porrectæ seruntur commissuris iacentibus. Pineæ nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis:aut vt laurus,quæ baccis seritur. Citrea grano & propagine : sorba semine,& à radice planta , & auulsione proueniunt. Sed illa in calidis : sorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonstrauit,multa um radicibus pullulante sobole densa,& pariente matre , quas enecet. Eius quippe vmbra turba indigesta premitur, vt in lauris,Punicis , platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcunt sobolí,vt vlmorum palmarúmque. Nullis verò tales pulluli proueniunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea nō statim moris est in sua locari , sed prius nutrici dari , atque in seminarus adolescere,iterúmque migrare.

50 Qui transitus mirum in modum mitigat etiam syluestres : siue arborum, quoque vt hominum natura , nouitatis ac peregrinationis auida est: siue discedentes virus relinquunt,

man

mansuescúntque tractatu,ceu feræ,dum radici auellitur planta.Et aliud genus simile natura monstrauit:auulsíque arboribus stolones vixere. Quo in genere & cum perna sua auelluntur,partémque aliquam è matris quoque corpore auferunt secum fimbriato corpore.Hoc modo plantantur Punicæ,coryli,mali,sorbi,mespili,fraxini,fici, in primísque vites.Cotoneum ita satum degenerat.Ex eodem inuentum est surculos abscissos serere. Hoc primo sepis causa factum,sambucis,cotoneo,& rubis depactis:mox & culturæ,vt populis,alnis,salici,quæ vel inuerso surculo seritur.Iam eæ ibi disponũtur,vbi libeat esse eas. Quamobrem seminarij curam antè conuenit dici,quàm transeatur ad alia genera, Nanque ad id præcipuum eligi solum refert,quoniam nutricem indulgentiorem esse, quàm matrem,sæpe conuenit.Sit ergo siccum succosúmq;,bipalio subactum,aduenis hospitale, & quàm simillimum terræ,in quam transferendæ sint. Ante omnia elapidatum, munitúmque ad incursum etiam gallinacei generis. Quàm minimè rimosum,ne penetrans sol exurat fibras.Interuallo sesquipedum seri,ne se inter se contingant. Præter alia vitia etiã verminosa fiunt:ideo sartiri conuenit sæpius,herbásque euelli.Prætereà semina ipsa fruticantia supputare,ac falcem pati consuescere.Cato & furcis crates imponi iubet,altitudine hominis,ad solem recipiendum:atque integi culmo ad frigora arcenda. Sic pirorum malorúmque semina nutriri,sic pineas nuces,sic cupressos,semine satas & ipsas.Minimis id granis constat, vt vix perspici quædam possint: non omittendo naturæ miraculo, è tam paruo gigni arbores,tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid simile originis suæ habent malorum pyrorúmque semina:his principiis respuentẽ secures materiem nasci,indomita ponderibus immensis præla,arbores velis,turribus murísque impellendis arietes? Hæc est naturę vis,hæc potentia.Super omnia erit,è lacryma nasci aliquid,vt suo loco dicemus.Ergo è cupresso fœmina(mas enim,vt diximus,nõ gignit)pilulæ collectæ,quibus docui mensibus siccantur sole:ruptæque emittunt semen, formicis mirè expetitum:ampliato etiam miraculo,tantuli animalis cibo absumi natalẽ tantarum arborũ.Seritur mense Aprili,area æquata cylindris,aut volgiolis,densum: terráq; cribris supercernitur pollicis crassitudine.Contra immane pondus attollere se non valet,retorquetúrque sub terra.Ob hoc parcitur vestigiis.Leniter rigatur à solis occasu in trinis diebus,vt æqualiter bibat,donec erumpant.Differuntur post annum dodrantali filo,custodita temperie, vt viridi cælo serantur,ac sine aura.Mirúmq; dictu, periculum eo tantùm die est,si rorauerit quantuluncunque imbrem,aut si afflauerit. De reliquo tutæ sunt perpetua securitate,aquásque posteà odere.Et zizipha grano seruntur mense Aprili.Tuberes melius inseruntur in pruno syluestri,& malo cotoneo,& in calabrice:ea est spina syluestris.Quæcunque optimè & myxas recipit,vtiliter & sorbos.

De transferendis seminariis,& vlmis serendis,& scrobibus. CAP. XI.

Plantas ex seminario transferre in aliud,priusquam suo loco ponantur,operosè præcipi arbitror.licet translatione folia latiora fieri spondeant. Vlmorum,prius quàm folio vestiantur,samara colligenda est circa Martias Calend.cùm flauescere incipit. Déinde biduo in vmbra siccata serẽda,dẽsa in refracto, terra super minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis.Pluuiæ si non adiuuent,rigandum. Differendæ ex arearum venis post annum in vlmaria,interuallo pedali in vnamquamq; partem.Maritas vlmos autumno serere vtilius,quia carent semine.Nam eæ è plantis seruntur. In arbustum quinquennes sub vrbe transferunt,aut (vt quibusdam placet) quæ vicenûm pedum esse cœperunt.Sulco,qui nouerarius dicitur,altitudine pedum trium,pari latitudine, & eo amplius circa positas pedes terni vndique è solido adaggerantur.Arulas id vocant in Campania. Interualla ex loci natura sumuntur.Aridiores serendas in campestribus conuenit.Populos & fraxinos,quia festinantius germinant,disponi quoq; maturius conuenit,hoc est,ab Idibus Feb.plantis & ipsas nascentes.In disponendis arboribus arbustísq; ac vineis , quincuncialis ordinum ratio vulgata & necessaria,non perflatu modo vtilis,verùm & aspectu grata,quocunq; modo intueare, in ordinem se porrigente versu.Populis eadem ratio semine,quia vlmos,serendi:transferendi quoque è seminariis eadem & syluis. Ante omnia

igitur in similem transferri terram aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos aut serotinos situs, vt neque ex his in illos. Præfodere scrobes antè (si fieri posset) tantò prius, donec pingui cæspite obducantur. Mago ante annum iuber, vt solem pluuiásque combibant: aut si id conditio largita nõ sit, ignes in medio fieri ante mẽses duos, nec nisi post imbres in his seri. Altitudinem eorum in argilloso aut duro solo trium cubitorum esse in quamque partem. In prunis palmo ampliùs, & vbique caminata fossura ore compressiore fieri. Nigra verò terra duo cubita, & palmum quadratis angulis. Eadẽ mensura Græci autores consentiunt, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus. Nusquam verò sesquipede minus altos, quoniam in humido solo ad vicina aquæ perueniat. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus, imósque palmum & pedem, altitudine IIII. pedum, eos lapide consternant si nõ sit, perticis salignis viridibus. Si neque eæ sint, sarmentis, ita vt in altitudinem semipedẽ trahantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur ea quæ summa tellure gaudent, tanquã fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris sat est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorum Prætoris. Destringi securius se teste, innoxiũ abradi partes, quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subiici malunt, qui & contineant humorem, & transmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, existimantes. Glarea substrata inter vtranque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij, cùm annum impleat: Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret, Meridianam cæli partem signare in cortice, vt trãslata in iisdem & assuetis statueretur horis: ne Aquloniæ Meridianis oppositæ solibus finderentur, & algerent Meridianæ Aquilonibus. Quod è diuerso affectant etiam quidam in vite ficóq;, permutantes in contrariũ. Densiores enim folio ita fieri, magísque protegere fructum, & minùs amittere: ficúmque sic etiam scansilem fieri. Plerique id demum cauent, vt plaga depurati cacuminis meridiem spectet, ignari fissuris nimij vaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam vel octauam spectare maluerim. Aeque later non negligendum, ne radices mora inarescant, néve à Septentrionibus, aut ab ea parte cæli vsque ad Exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certè non aduersæ iis ventis radices præbeantur: propter quod emoriuntur, ignaris causæ agricolis. Cato omnes ventos, & imbrem quoque in tota translatione damnat. Et hoc proderit, quamplurimum terræ, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas cæspite circunligari: cùm ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio vtilissimè quidam summam terram cõtenus est subdi. Quidam Punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborem ipsam ita locari, vt media sit totius scrobis, necessarium. Ficus si scilla (bulborum hoc genus est) seratur, ocyssimè ferre traditur pomum, neque vermiculationi obnoxium: quo vitio non carent reliqua poma, similiter sata. Radicum eius magnam adhibendam curam, vt exemptas appareat, non euulsas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confessa omittimus, sicuti terram circa radices fistucato spissandam, quod Cato primum in ea re esse censet: plagam quoque à trunco oblini fimo, & foliis præligari præcipiens.

De interuallis plantandarum arborum, & vmbris, & stillicidiis, & vbi plantari debeant. CAP. XII.

HVius loci pars est ad interualla pertinens. Quidam punicas, & myrtos, & lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulo, vel magis etiam pyros, magísque amygdalas, & ficus: quod optimè diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorúmque, & vmbræ cuiusque arboris: quoniam has quoq; obseruari oportet. Breues sunt, quamuis magnarum arborum, quæ in orbem ramos circinent, vt in malis, pyrísque. Eædem enormes cerasis, lauris. Iam quædam vmbrarum proprietas. Iuglandium grauis & noxia, etiam capiti humano, omnibúsque iuxtà satis. Necat germina & pinus, sed ventis vtraq; resistit, quoniam & protecta vinearũ ratione egent. Stillicidia pinus,

nus, quercus, ilicis ponderosissima. Nullum cupressi, vmbra minima, & in se conuoluta. Ficorum leuis, quamuis sparsa: ideóque inter vineas seri non vetantur. Vlmorum leuis, etiam nutriens, quacunque opacat. Attico hæc quoque videtur è grauissimis: nec dubito, si emittantur in ramos. Constrictæ quidem vllius noxiam esse non arbitror. Iucunda & platani, quanquam crassa. Licet gramini credere non soli, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla, ludentibus foliis. Pinguis alno, sed pascens sata. Vitis sibi sufficit, mobili folio, iactatúque crebro solem vmbra temperans: eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Non fastidienda hæc quoque scientia, atque non in vltimis ponenda, quando quibusque satis vmbra aut nutrix, aut nouerca est. Iuglandium quidem, pinorúmque, & picearum, & abietis, quæcunque attigere, non dubiè venenum est. Stillicidij breuis definitio est. Omnium quæ proiectu frondis ita† defenduntur, vt per ipsas non defluant imbres, stilla saua est. Ergo plurimum intererit hac in quæstione, terra in qua seremus, in quantum arbores quasq; alat. Iam per se colles minota quærunt interualla. Ventosis locis crebriores seri conducit. Olea tamé maximo interuallo, de qua Catonis Italica sententia est: in x x v. pedibus minimum, plurimum x x x. seri. Sed hoc variatur locorum natura. Non alia maior in Bætica arbor. In Africa verò (fides penes autores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo l x x v. pedes Mago interuallo dedit vndique: etiam in macro solo ac duro, atque ventoso, cùm minimum x l v. Bætica quidem vbertimas messes inter oleas metit. Illam inscitiam pudendam esse conuenit, adultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunque ipsis qui posuere, coarguentibus impetitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia, multo vt præstet laxitate delinquere.

† Restibus, defendi. ita: In quam lectione non consentiunt ferè omnes Antiqui codices.

Quæ arbores tardè crescant, & quæ celeriter: & de Sabina.

CAP. XIII.

Quædam autem natura tardè crescunt, & in primis semine tantùm nascentia, & longo æuo durantia. At quæ citò occidunt, velocia sunt, vt ficus, Punica, prunus, malus, pyrus, myrtus, salix: & tamen antecedunt diuitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes & anté. Ex his lentissima pyrus. Ocyssima omnium cypitus, & pseudocypitus frutex. Protinus enim floret, seménque profert. Omnia verò celerius adolescunt stolonibus ablatis, vnámque in stirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterúmq; nascuntur ex sese, repleturi omnia, ni resistat cultura, prorsus vt possint videri homines terræ causa geniti. Ita pessima atque execranda res, propaginem tamen docuit, ac viuiradicem. Eadem autem natura est ederis. Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum, prunos, myrtos, nuces auellanas, & prænestinas, platanum. Propaginum duo genera: ramo ab arbore depresso in scrobem quatuor pedum quoquò, & post biennium amputaro flexu, plantáque translata post trimatum: quas si longius ferre libeat, in qualis statim, aut vasis fictilibus defodere propagines aptissimum, vt in iis transferantur. Alterum genus luxuriosius, radices in ipsa arbore solicitãdo, traiectis per vasa fictilia vel qualos ramis, terráque circumpactis: atque hoc blandimento impetratis radicibus, inter poma ipsa & cacumina (in summa enim cacumina hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem aliam longè à tellure faciendi, eodem, quo suprà, biennij spatio abscissa propagine, & cum qualis illis sata. Sabina herba propagine seritur & auulsione. Tradunt fæce vini, aut è parietibus latere tuso mirè ali. Iisdem modis rosmarinum serunt & ramo, quoniam neutri semen. Rhododendron propagine & semine.

De satione arborum, & insitione, & quomodo inuenta sit tenera inserendi emplastratio. CAP XIIII.

Semine quoque inserere natura docuit, raptim auium fame deuorato, solidóq;, & alui tepore madido, cum fœcundo fimi medicamine abiecto in mollibus arborum lectis,

cis,& ventis sæpe translato in aliquas corticum rimas: vnde vidimus cerasum in salice, platanum in lauro, laurum in ceraso, & baccas simul discolores. Tradunt & monedulam condentem semina in thesauros cauernarum, eiusdem rei præbere causas. Hinc nata inoculatio sutoriæ simili fistula aperiendi in arbore oculum cortice exciso, seménque includendi eadem fistula sublatum ex alia. In ficis autem & malis hæc fuit inoculatio antiqua. Virgiliana quærit sinum in nodo gemmæ expulsi corticis, gemmámque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autē casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc modum: Agricola sedulus casam sepis munimento cingens, quò minùs putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illæ viuaci morsu apprehēsæ, suam
10 ex alieno fecere vitam, apparuítque truncum esse pro terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies: læuigatur falce truncus. Ratio posteà duplex: Et prima inter corticem lignúmque inserendi. Timebant prisci truncum findere: mox inforare ausi medio. Ipsíque medullæ calamum imprimebant, vnum inserentes: neque enim plures capiebat medulla. Subtilior posteà ratio vel senos adiicit, mortalitati eorum & numero succurrere persuasa, per media trunco leniter fisso, cuneóque tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruanda. Primum omnium, quæ pariatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Variè quoque & non iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficísque media licciora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa medias succus: inde & surculi: cacumina si-
20 tiunt. Facillimè coalescunt, quibus eadem corticis natura, quæque pariter florentia eiusdem horæ germinationem succorúmque societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, mollibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat: repudiat quippe aduenam inhospitalis duritia: vt in parte nitidissima, ne lōgior multo tribus digitis, ne obliqua, ne translucens. Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certúmque est, ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello, nisi vetustæ arbori inserantur. ij enim robustiores esse debent. Præterea vt prægnantes, hoc est, gemmatione turgentes, & qui parere illo sperauerint anno. Bimi vtrique, nec tenuiores digito medio. Inseruntur autem & inuersi, cùm id agitur, vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conue-
30 niet, nihil nusquam hulcerosum esse aut retorridum. Spei fauet medulla calami commissuræ, si in matre ligni corticísque iungatur. Id enim satius, quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula detegat, vt fastigatio læui descendat cuneo, tribus non ampliore digitis. Quod facillimè contingit, tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsque suum deprimatur. Ne luxetur, dū deprimitur: néve cortex replicetur in rugas. Ideo lacrymantes calamos inseri non oportet, non hercule magis, quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu non humescit neque concorporatur. Id etiam religionis seruant, vt luna crescente, vt calamus vtraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, necessario temperamento. Vali-
40 dius enim demissi tardius ferunt, fortius durant: contraria ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxéque capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum, vt præualidè accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissuræ falce in truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Posteà cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Quædam in plātario insita eodem die transferuntur. Si crassior trūcus inseratur, inter corticem & lignum inseri melius, cuneo optimè osseo, ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto findūtur. Hæ solæ & post brumam inseruntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quæ si comprehendit insitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum vtilissimè adstringitur. Inserere aptissimum quàm proximum terræ, si patiatur nodorū truncíq; ratio. Eminere calami sex digitorum
50 longitudine non ampliùs debent. Cato argillæ, vel cretæ harenam, fimúmq; bubulum admisceri, atq; ita vsque ad lentorem subigi iubet, idque interponi & circunlini. Ex iis quæ

comm

commentatus est, facilè apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut vltra latitudinem duûm digitorum calamos demittere. Inseri autem præcipit pyra ac mala per ver, & post solstitium diebus l. post vindemiam. Oleas autem & ficos per ver tantùm, luna sitiente, hoc est, sicca. Prætereà post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quòd non contentus insitum munisse, vt dictum est, & cæspite ab imbre frigoribúsque protexisse, ac mollibus bifidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eámque illigari opertam stramentis. Nunc abundè arbitrantur paleato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus vrget, incitantibus se gemmis, præterquàm in olea, cuius diutissimè oculi parturiunt, minimúmque succi habēt sub cortice, qui nimius insitis nocet. Punicam verò & ficum, quanquàm aliàs sicca sint, rectastinate minimè vtile. Pyrum vel florentem inserere licet, & in Maium quoque mensem prorendere insitionem. Quòd si longius afferantur pomorum calami, rapo infixos optimè custodire succum arbitrantur: seruari inter duos imbrices iuxta riuos vel piscinas, vtrinque terra obstructos.

De vite inserenda. CAP. XV.

Vitium verò in scrobibus siccis stramento opertos, ac deinde terra obrutos, vt cacumine existant. Cato vitem tribus modis inserit. Præsectam findi iubet per medullam, in eam surculos exacutos (vt dictum est) addi, medullas iungi. Altero, si inter sese vites contingant, vtriusque in obliquum latere cōtrario adraso, iunctis medullis colligari. Tertium genus est, terebrare vitem in obliquum ad medullam, calamósque addere longos pedes binos: atque ita ligatum insitum, intritáque illitum operire terra, calamis subrectis. Nostra ætas correxit, vt Gallica vteretur terebra, quæ excauat, nec vrit: quoniam adustio omnis hebetat: atque vt gemmascere incipiens legatur calamus. Nec plus quàm binis ab insito emineret oculis, vlmeo vimine alligatus, bináq; cicūcideretur acie à duabus partibus, vt inde potius distillaret mucor, qui maximè vites infestat. Deinde cùm eualuissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur, vbertati et afflitudine permissa. Vitibus inserendis tempus dedêre ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ syluestrium radicibus inseruntur natura siccioribus. Si satiuæ syluestribus inserantur, degenerāt in feritatem. Reliqua cælo constant. Aptissima insitis siccitas. Huius enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leueis.

De emplastratione. CAP. XVI.

Emplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata videri potest. Crasso autem maximè cortici conuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum auocent, nitidissima in parte, quáque præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat vltra ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma, sic compage densata vt cicatrici locus non sit, & statim fiat vnitas, non humorem, non afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficúmque sic inseri iussit, mensura etiam præfinita secundùm reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa sua intrita oblini. eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miscuere fissuram in vitibus, exempta cortice tessella, surculo à latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus iuxta Tiburtes Tullias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, Punicis, malorúmque generibus. Sed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi sponte, nullo modo queunt: eáque immitibus tantùm & desertis locis proueniunt. Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, posteà robur: verùm vtraque sapores corrumpunt. Quædam omni genere inseruntur, vt ficus & punicæ. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosusque cortex. Neque inoculationem siccæ, aut humoris exigui. Fertilissima

omnium

omnium inoculatio, posteà emplastratio. Sed vtraque infirmissima. Et quæ cortice nituntur tantum, vel leui aura ocyssimè deplantantur. Inserere firmissimum, & fœcundius, quàm serere.

Exemplum huius rei. CAP. XVII.

NOn est omittenda raritas vnius exempli. Corellius eques Ro. Ateste genitus, inseruit castaneam suomet ipsam surculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Posteà hæres eiusdem libertus Corellianam iterum inseruit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cùm pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur, in primísque ficus, omnibus aliis modis nascẽs, præterquàm talea: optimè quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur altè, exiguo super terram relicto capite, eóque ipso harena cooperto. Ramo seruntur & Punica, palis laxato priùs meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantùm, quoniam ramo eam seri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiant arboribus: ne curuæ, néve scabræ, aut bifurcæ: néve tenuiores, quàm vt manum impleant: ne minores pedalibus: vt illibato cortice: atq; vt sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuletúrque germinatio terra, donec robur planta capiat.

De cultura olearum, & quibus temporibus insitio fiat. CAP. XVIII.

QVæ custodienda in olearum cultura Cato iudicauerit, ipsius verbis optimè præcipiemus: Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito. Diligentérque tractato, ne liber laboret, cùm dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: locus bipalio subactus sit, benéque glutus. Cùm taleam demittis, pede taleam opprimito. Si parum descendat, malleo aut mateola adigito: cauetóque, ne librum scindas. Cùm adigis, palo priùs locum feceris, quò taleam demittas: ita meliùs viuet talea. Et vbi † trinæ sunt, tum denique curæ sint, vbi liber se vertet. Si in scrobibus aut in sulcis setas, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra tertam, ne plus quatuor digitos transuersos emineant, vel oculos serito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quãplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per ver. Oliuetum diebus xv. ante æquinoctium vernum incipito putare. Ex eo die dies xl. rectè putabis. Id hoc modo putato. Quà locus rectè ferax erit, quæ arida erunt, & si quid ventus interfregerit, ea omnia eximito. Quà locus ferax nõ erit, id plus concidito, aratóque bene, enodatóque, stirpésque leues facito. Circum oleas autumno ablaqueato, & stercus addito. Qui oliuetum sæpissime & altissimè miscebit, is tenuissimas radices exarabit. Radices si sursum abibunt, crassiores fient, & cò in radices vites oleæ abibunt. Quæ genera olearum, vel in quo genere terræ viuere & seri debeant, quóque spectare olíueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & siccis, & argilla, inter autumnum & brumam seri iussit. In crasso aut humido, aut subriguo, à messe ad brumam. Quod præcepisse eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vere maximè serit. Sed si & autumno libeat, post æquinoctium xl. diebus ad Vergiliarum occasum. xiiii. soli dies sunt, quibus seri noceat. Africæ peculiare quidem in oleastro est inserere. Quidam æternitate consenescunt proxima adoptione virga emissa, atq; ita alia arbore ex eadem iuuenescente: iterúmque & quoties opus sit, vt æuis eadem oliueta constent. Inseritur autem oleaster calamo & inoculatione. Olea, vbi quercus effossa sit, malè ponitur: quoniam vermes qui raucæ vocantur, in radice quercus nascuntur & transeũt. Non inhumare taleas, aut siccare priùs quàm serantur, vtilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra Vergiliarum exortũ interradi alternis annis, melius inuentum

† Reponendam, trinæ, ex Catone de Re rustic. cap 45.

uentum: Item muscum circundare radici. Circumfodi autem omnibus annis à solstitio duûm cubitorum scrobe pedali altitudine: stercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet. Pyra non eodem tempore omnia, quoniam non æquè floreant. Eadem oblonga, aut rotunda, ab occasu Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occasu Sagittæ, Subsolanum, aut Septentrionem spectantia. Laurum ab occasu Aquilæ ad occasum Sagittæ. Connexa enim de tempore serendi æquè ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Est & alia hora circa Canis ortus, paucioribus nota, quoniam non omnibus locis pariter vtilis intelligitur, sed haud omittenda nobis, non tractus alicuius rationem, verum naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub Etesiarum flatu conseruntur: necnon & in 10 Græcia, oleam maximè in Laconia Cos insula, & vites tunc serit. Cæteri apud Græcos inoculare & inserere non dubitant, sed arborem non serunt. Plurimúmque in eo locorum natura pollet. Nanque in Aegypto omni serunt mense, & vbicunque imbres æstiui non sunt, vt in India & Aethiopia. Necessariò post hæc autumno seruntur arbores. Ergo tria tempora eadem germinationis, ver, & Canis, Arcturíque ortus. Neque enim animalium tantùm est ad coitus auiditas, sed multo maior est terræ ac satorum omnium libido: qua tempestiuè vti, plurimum interest conceptus. Peculiare vtique in insitis, cùm sit mutua cupiditas vtrinque coëundi. Qui ver probant, ab æquinoctio statim admittunt, prædicantes germina parturire, ideo faciles corticum esse complexus. Qui præferunt autumnum, ab Arcturi ortu, quoniam statim radicem quandam capiant, & ad ver 20 parata veniant, atque non protinus germinatio auferat vires. Quædam tamen statutum tempus anni habent vbique, vt cerasi & amygdalæ circa brumam, serendi vel inserendi. De pluribus locorum situs optimè iudicabit. Frigida enim & aquosa verno conseri oportet, sicca & calida autumno. Communis quidem Italiæ ratio tempora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idibus Februariis in æquinoctium, pyro autumnum, ita vt brumam x v. nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis & cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hyemem in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Persicis ante brumam per autumnum. Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ, Græcæ, atque Castaneæ, à Calendis Martiis ad Idus easdem. Salici, genistæ, circa Martias Calendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis virga seri diximus. 30

Quæ arbores societate gaudeant, & de disciplina ablaqueandi & accumulandi. CAP. XIX.

Est etiam noua inserendi ratio, ne quid sciens quidem præteream, quod vsquam inueneram, Columellæ excogitata, vt affirmat ipse, qua vel diuersæ insociabilésque naturæ arborum copulentur, vt fici atque oleæ. Iuxta hanc seri ficum iubet, non amplio re interuallo, quàm vt contingi largè possit ramo oleæ quàm maximè sequaci atque obedi turoséumque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Postea fico adepta vires (quod euenire trimæ aut vtique quinquenni solet) detruncata superficie, ipsúmque deputatum, & vt dictum est, adraso cacumine desigi in crure fici, custoditum vinculis, ne curuatura fugiat. Ita quodam propaginum insitorúmque temperamento, triennio com- 40 muni inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse, nondum vulgata ratione, mihi certè satis comperta. Cæterò eadem illa de calidis frigidisque, & humidis & siccis suprà dicta ratio, & scrobes fodere monstrauit. In aquosis enim neque altos, neque amplos facere expedit, aliter in æstuoso solo & sicco, vt quam maximè accipiant aquam contineántque. Hæc & veteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulant æstate radices operiúntque, ne solis ardor exurat. Alibi ablaqueant, perflatúsque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu vindicant. Contrà illi hyeme aperiunt, humorémque sitientibus quærunt. Vbicunque circumfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quando amore solis humorisque in summa tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serendis insi- 50 rendísque in vniuersum sint dicta.

De salicto,& harundineto,& cæteris cæduis ad perticas,palos.

CAP. XX.

Hinc restat earum ratio,quæ propter alias seruntur, ac vineas maximè,cæduo ligno. Principatum in iis obtinent salices,quarũ fatio fit loco madido:tamen refosso duos pedes & femipedẽ,talea sesquipedali,vel pertica,quæ vtilior,quò plenior. Interuallo esse debent pedes feni.Trimæ pedibus binis à terra putatione coercẽtur,vt se in latitudinem fundant, ac fine fcalis tondeantur.Salix enim fœcũdior est,quò terræ propior.Has quoque omnibus annis confodi iubent mense Aprili.Hæc est viminalium cultura. Perticalis & virga & talea ferimr fossura eadem.Perticas ex ea cædi initium est,quarto ferè anno.Et 10 eæ aurem senescentium propagine sarciunt locum,pertica immersa,ac post annum recisa.Salicis viminalis iugera singula sufficiunt x x v. vineæ iugeribus.Eiusdem rei causa populus alba feritur bipedaneo pastinatu,talea sesquipedali,biduo siccata,palmipede interuallo,terra superiniecta duorum cubitorum crassitudine.Harundo etiamnum dilutiore, quàm hæ,solo gaudet.Seritur bulbo radicis,quem alij oculum appellant, dodrãtali scrobe,interuallo duũm pedum & semipedis:reficitúrque ex sese vetere harundineto extirpatoque:quod vtilius repertum,quàm castrare,sicut anteà.Nanque inter se radices serpunt,mutuóque discursu necantur. Tempus inserendi,priusquàm oculi harundinum intumescant, ante Calen.Martias.Crescit ad brumam vsque,desinítque cùm durescere incipit. Hoc signum,quod tempestiuam habet cæsuram:& hanc autem , quoties & vineam fodiendam 20 putant.Seritur & transuersa,non altè terra condita:erumpũtq; singulis oculis totidem plantæ.Seritur & deplantata pedali sulco binis obruptis gemmis , vt tertius nodus terrã attingat prono cacumine,ne rores concipiat.Cæditur decrescente luna.Vineis anno siccata vtilior,quàm viridis.Castanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi pertinacia,regerminatione cædua vel salice lætior.Quærit solum facile,necnon harenosum,maximéque sabulum humidum aut carbunculum,vel tophi etiam farinam,quamlibet opaco septentrionalíque & præfrigido situ,vel etiam decliui.Recusat eadem Galli cam,rubricam,cretam,omnémque terræ fœcunditatem.Seri nuce diximus,sed nisi ex maximis non prouenit,nec nisi quinis aceruatim fatis.Perstringi solũ debet supra ex Nouembri mense in Februarium:quo solitæ,sponte cadunt ex arbore,atque subnascũ 30 tur.Interualla sint pedalia vndique sulco dodrantali.Ex hoc seminario transferuntur in aliud,bipedali interuallo,plus biennio.Sunt & propagines,nulli quidem faciliores. Nuda ta enim radice,tota in sulco prosternitur.Tunc ex cacumine super terram relicto renascitur, & alia ab radice. Sed translata nescit hospitari, pauétque nouitatem. Biennio ferè postea proficit.Ideo nucibus potiùs,quàm viuiradicibus,plantaria cædua implentur. Cultura non alia,quàm suprà dictis fodiendis supputandísque per biennium sequens: de cætero ipsa se colit,vmbra stolones superuacuos enecante. Cæditur intra septimum annum.Sufficiunt pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus,quando etiam ea bifida stirpe fiunt,duránt que vltra alteram sylvæ suæ cæsuram.Esculus similiter prouenit, cæsura triennio serior,nimis morosa nasci.In quacunq; terra seritur, nascitur è balano, 40 sed non nisi esculi,scrobe dodrantali,interuallis duorum pedũ seritur leuiter quater anno.Hoc pedamentum minimè putrescit,læsúmque maximè fruticat.Præter hæc sunt cædua,quæ diximus,fraxinus,laurus,Persica,corylus,malus:sed tardiùs nascuntur, terrámq; defixa vix tolerant,non modò humorem.Sambucus contrà firmissima ad palum , taleis seritur,vt populus.Nam de cupresso satis diximus.

De culturis,& disciplina colendarum vinearum. CAP. XXI.

Et prædictis velut armamentis vinearum,restat ipsarũ natura præcipua tradenda cura.Vitium surculi,& quarundam arborum,quibus fungosior intus natura est, geniculatis scaporum nodis intersepiunt medullam. Ferulæ ipsæ breues , & ad summa breuiores,articulis vtique duobus internodia includunt.Medulla,siue illa vitalis anima est, ante 50 se tendit,longitudinem impellens,quandiu nodis peruia patet fistula.Cùm verò concreti ademere transitum,repercussa erumpit,ab ima sui parte,iuxta priorem nodum , alternis

laterum semper inguinibus, vt dictum est in harundine ac ferula, quorum dextrum ab
imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite
gemma, cùm ibi cæspitem fecit. Antè verò quàm faciat, in concauo oculus: & in cacu-
mine ipso, germen. Sic palmites, nepotes, vuæ, folia, pampini gignuntur. Mirúmque,
firmiora esse in dextra parte genita. Hos ergo in surculis nodos, cùm seruntur, medios se
care oportet, ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxillo solo patefa-
cto seruntur, sic vt descendant quæ proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emi-
neant. Oculi autem in arborum surculis propriè vocantur vnde germinant. Hac de
causa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbo-
re: cùm tempestiuè sati prægnantes, inchoatos conceptus alibi pariunt. Ita satas fi- 10
cos, tertio anno transferre facile. Hoc pro senescendi celeritate attributum huic ar-
bori, vt citissimè proueniat. Vitium numerosior satus. Primum omnium nihil seritur
ex his, nisi inutile, & deputatum in farmento. Opputatur autem, quicquid proximo tulit
fructum. Solebat capitulatus vtrinque è duro surculus seri: eóque argumento malleolus
vocatur etiam nunc. Posteà auelli cum sua calce cœptus est, vt in fico: neque est aliud vi-
uacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce, propter quod sagittæ
vocantur, cùm intorti panguntur: iidem cùm recisi nec intorti, trigemmes. Plures autem
ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere è pampinariis sterile est: nec nisi fœcũdo opor-
tet. Quæ raros habet nodos, infœcunda iudicatur. At densitas gemmarum, fertilitatis in-
dicium est. Quidam seri vetant, nisi eos, qui floruerint, surculos. Sagittas serere minus vti 20
le, quoniam in transferendo facilè rumpitur, quod intortũ fuit. Seruntur pedali, non bre-
uiores, longitudine, quinque, séxve nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura
esse non poterunt. Inseri eodem die, quo deputentur, vtilissimũ. Si multo posteà necesse
sit serere custoditos, vti præcepimus, caueri vtique, ne extra terram positi sole inarescãt,
ventóve aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, priùs quàm serãtur, in aqua
pluribus diebus reuirescant. Solum apricum & quàm amplissimum in seminario, siue in
vinea, bidente pastinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternûm pedum
ferramento, ita vt in pedes binos fossa procedat. Fossum purgari, & extendi, ne crudum
relinquatur: verùm exigi mensura. Malè pastinatum deprehendũt scamna inæqualia. Me
tienda est & ea pars, quæ interiacet, puluini. Surculi seruntur & in scrobe & in sulco lon- 30
giore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pin-
guiore. Nec minus, quàm duos, integi oportet, & proximam attingi terram, & eodem pa-
xillo deprimi & spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudi-
nem, in longitudinem semisses. Ita satos malleolos XXIII. mense recidere ad imum arti-
culum, nisi ipsi parcatur. Oculorũ inde materia emicat, cum qua XXXVI. mẽse viuiradix
transfertur. Est & luxuriosa ratio vites serẽdi, vt quatuor malleoli vehemẽti vinculo col-
ligentur in parte luxuriosa: atque ita vel per ossa bubuli cruris, vel per cocta fictilia traie-
cti, obruantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisíque palmitẽ emit
tunt. Posteà fistula fracta radix liberè capit vires, vuámque fert, & omnium corporum
suorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus, medulláque erasa, in se 40
colligantur ipsi caules, ita vt gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo
mista seritur, & cùm spargere cœpit caules, deciditur, foditúrque sæpius. Talis vuæ aci-
nos nihil intus ligni habituros Columella promittit, cùm viuere semina ipsa perquàm
mirum sit, & medulla adempta nasci. Surculis etiam quibusnam sit articulatio arboris,
non omittẽdum videtur. Nanque buxi tenuissimis quinis senísve colligatis depacti pro-
ueniunt. Quondam in obseruatione erat, vt defringerẽtur ex imputata buxo, aliter viue-
re non crediti. detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur vinearum ratio.
Quinq; generum hæ: Sparsis per terram palmitibus, aut per se vite subrecta, vel cum ad-
miniculo sine iugo, aut pedaræ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ
ratio erit, eadem intelligitur eius quoq;, in qua sine adminiculo vitis per se stabit. Id enim 50
non fit, nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canterium

appe

appellant. Melior ea vino, quando sibi ipsa non obumbrat, assiduóque sole coquitur, & afflatum magis sentit, & celeriùs rorem dimittit: pampinationi quoq; & occationi, omniq; operi facilior. Super cætera deflorescit vtilius. Iugum fit pertica, aut harundine, aut crine, funiculóve, vt in Hispania, Brundisióque. Compluuiata copiosior vino est, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius serendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc verò numerosior tantùm. His verò tribus seritur modis: Optimè in pastinato, proximè in sulco, nouissimè in scrobe. De pastinatione dictum est.

De sulco, & vinearum putatione. CAP. XXII.

10 SVlco latitudo palæ satis est: scrobibus ternorum pedum in quanque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, extatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram minutis in scrobe ima sulcis, fimóque misceri, necessarium. Cliuosa altiores poscunt scrobes, prætereà puluinatis à deuexitate labris. Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur. Esse vitis radicem in media scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in Oriétem æquinoctialem spectare: adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliísque transuersis limitibus denûm pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot decumano, limitari. Semper verò quintanis seminari, hoc est, vt quinto quoque palo sin-
20 gulæ iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi viuiradicem serere tenero & soluto, vel malleolum sulco, vel scrobe. In colles sulcos agere transuersos, melius quàm pastinare, vt defluuia palis eorũ contineantur. Aquoso cælo, vel sicco solo, malleolos serere autumno, nisi si tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri, humidus frigidúsque etiam veris exitu. In arido solo viuiradix quoque frustra seritur. Malè & in siccis malleolus, nisi post imbrem. At in riguis, vel frondes vitis, & vsque ad solstitium rectè, vt in Hispania. Quiescere ventos sationis die vtilissimum. Plerique Austros optant, Cato abdicat. Interesse medio temperamento inter binas vites oportet pedes quinos: minimum autem læto solo pedes quaternos: tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his quæ vocãt porculeta. Pluuio
30 & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit. Subtilitas parsimoniæ compendia inuenit, cùm vinea in pastinato seritur, obiter seminarium faciendi, vt viuiradix loco suo, & malleolus qui transferatur, inter vites & ordines seratur. Quę ratio in iugero circiter XVI M. viuiradicum donat. Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato prouenit, quàm in translato. Viuiradix posita in vinea post annum resecatur vsque ad terram, vt vnus tãtùm emineat oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno reciditur, viréśque cõcipit, & intra se pascit suffecturas oneri: aliàs festinatione pariendi gracilis ac emucida, ni cohibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur: ac nisi ad pariendum vires seruentur, tota fit fœtus. Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ robore, oleáque: aut si non sint, pali è iunipero, cupres-
40 so, laburno, sambuco. Reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harundo cõnexa fasciculis, durat quinis annis. Cùm breuiores palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius vineæ annus palmitem velocem robustúmq; emittit, & quem faciat ætas vitem. Hic in iugum insilit. Quidam tunc excæcant eum, supina falce auferendo oculos, vt noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim consuetudo pariendi, satiúsque pampinos adiugatæ detergere, vsquequo placeat roborari eam. Sunt qui vetant tangi proximo anno quàm translata sit, neque ante IX. mensem falce curari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij & proximo quidem anno recidunt, sed vt ternos quaternósve singulis annis adiciant articulos, quarto demum perducant ad iugum. Id vtrunque fructum tardum, præterea retorri-
50 dum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, postea fœtum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiæ

errore. Quicquid est tale, plagis nascitur, non è matre. Totas enim habet illa vires dum roboratur: & annuos accipit tota fœtus, cùm permissum fuerit nasci. Nil natura pottionibus parit. Quæ cùm excreuerit, satis firma protinus in iugo collocari debebit: sin etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa: viribus, non ætate decernitur. Temerarium est, ante crassitudinem pollicarem viti imperare. Sequenti anno palmites salutentur pro viribus matris singuli aut gemini. Iidem & secuto, si cogit infirmitas, nutriantur: tertióque demum duo adiiciantur. Nec sunt plures quaternis vnquam permittendi. Breuitérque, non indulgendum est, & semper inhibenda fœcunditas. Ea est enim natura, vt parere malit, quàm viuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa semina mauult, quàm fructum gigni: quoniam fructus caduca res est. Sic perniciose luxuriat: nec ampliat se, sed egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiá si vites habebit, recisa intra iugum moretur, vt omnis fœtura sub eo exeat. Minimum id esse debebit interuallum, vt attingat iugum, sperétque, non teneat: adeò non recumbat in eo, nec delicatè se spargat. Ita temperetur hic modus, vt crescere etiam malit, quàm parere. Palmes duas trésve gemmas sub iugo habere debet ex quibus materia nascatur: tunc per iugum mergi alligaríque, vt sustineatur iugo, non pendeat. Vinculo mox astrictus à tertia gemma alligari: quoniam & sic coercetur impetus materiæ, densioréśq; citrà pampini exultant: cacumen religari vetant. Natura hæc est, deiecta pars aut præligata fructũ dat, plurimúmque ipsa curuatura. Quod citrà est, materiem mittit, offensante crebro spiritu, & illa, quam diximus, medulla. Quæ ita emicuerit materia, fructum dabit anno sequente. Sic duo genera palmitum: Quod è duro exit, materiámque in proximum annum promittit, pampinarium vocatur: at vbi supra cicatricem est, fructuarium. Alterum ex anniculo palmite, sempérque fructuarium relinquitur sub iugo, & qui vocatur custos. Hic est nouellus palmes non longior tribus gemmis, proximo anno materiam daturus, si vitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eum verrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, si fortè custos fallat. Vitis antequàm septimum annum à surculo compleat, euocata ad fructum euanescit, ac moritur. Nec veterem placet palmitem in longũ, & ad quartum vsque pedamentum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos vocant, vt faciant quæ masculeta appellãt. Cùm induruit vitis, pessimum in vinea traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquentur, singulæque è singulis materiæ emittuntur, ac deinde è proximis, prioréśque amputantur. Semper custodem relinqui melius: sed is proximus viti esse debet, nec longior, quàm dictum est: & si luxuriauerint palmites, intorqueri: vt quatuor materias, vel duas, si vniiuga erit vinea, emittat. Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, qualecunque initio adminiculum desiderabit, dum stare cõdiscat, & recta surgere. Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices æquali examine vndique, ne prægrauet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic vineæ trium pedum altitudo excelsior nutat, cæteris à quinto, dum ne excedat hominis longitudinem iustam. Iis quoque, quæ sparguntur in terra, breues ad innitendum caueas circundant, scrobibus per ambitum factis, ne vagi palmites inter se pugnent occursantes: maiórque pars terrarum ita supinam in tellure vindemiam metit. Siquidem & in Africa, & in Aegypto Syriáque, ac tota Asia, & multis locis Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo & tempore nutrita radice, quo in iugata vinea, vt semper pollices tantùm relinquantur, fertili solo cum tribus gemmis, graciliore quinis: præstátque multos esse, quàm longos. Quæ de natura soli diximus, tanto potentiora sentientur, quanto propior fuerit vua terræ. Genera separari, ac singulis cõseri tractibus, vtilissimum. Mistura enim generum etiam in vino, nõ modò in musto, discors. Aut si misceantur, non alia, quàm pariter maturescentia, iungi necessarium. Iuga altiora, quò lætior ager, & quò planior: item roscido, nebuloso, minúsque ventoso conueniunt. Contrà, humiliora gracili & arido, æstuoso, ventísque exposito. Iuga ad pedamentũ quàm arctissimo nodo vinciri oportet, vitem leui cõtineri. Quæ genera vitiũ, & in quali solo cæloq; essent cõserenda, cùm enumeraremus naturas earũ & vinorũ, notauimus: De

reliq

reliquo cultu vehementer ambigitur. Plerique æstate tota post singulos rores confodi iubent vineam. Alij vetant gemmantem: decuti enim oculos, tractúque intrantium deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, sed maximè lanatum, quoniam facillimè auferat gemmas. Inimicos & pubescente vua rastros: satísque esse vineam ter anno confodi, ab æquinoctio verno ad Vergiliarum exortum, & Canis ortu, & nigrescente acino. Quidam ita determinant: Veterem semel à vindemia ante brumam, cùm alij ablaqueare & stercorare satis putent. Iterum ab Idibus Aprilis, antequàm cócipiat, hoc est, in v. Idus Maias. Deinde priùs quàm florere incipiat, & cùm defloruerit, & variante se vua. Peritiores affirmant, si iusto sæpius fodiatur, in tantum tenerescere acinos, vt rumpantur. Quæ 10 fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendas conuenit: sicuti lutum neque arare, neque fodere. Fossione puluerem excitarum contra soles nebulásque prodesse. Pampinario verna in confesso est, ab Idibus Maiis intra dies x. vtique antè quàm florere incipiat: & eam infra iugum debere fieri. De sequente variant sententiæ. Cùm defloruerit, aliqui pampinandum putant: alij sub ipsa maturitate. Sed de his Catonis præcepta decernent. Nanque & putationum tradenda ratio est. Protinus hanc à vindemia, vbi cæli tepor indulget, adoriuntur. Sed hoc fieri nunquàm debet ratione naturæ ante Aquilæ exortum, vt in sideiú causis docebimus proximo volumine. Imò verò fauonio, quoniam anceps culpa fit præproperæ festinationis. Si faucias recenti medicina mordeat quædam hyemis ruminatio, certum est gemmas earum frigore hebetari, plagásque findi, & cæli vitio exuri oculos la-20 cryma distillante. Nam gelu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista computatio est in latifundiis, non legitima naturæ festinatio: quò maturiùs putantur aptis diebus, eò plus materiæ fundunt: quò seriùs, eò fructum vberiorem. Quare macras priùs conuenit putare, validas nouissimè. Plagam omnem obliquam fieri, vt facilè decidant imbres: & ad terram verti, quàm leuissima cicatrice acie falcis exacta, plagáque conuelata. Recidi autem semper inter duas gemmas, ne sit vulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimant: & donec ad syncera veniatur, recidendam: quoniam è vitiosa materie vitis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam, nonósque elici vtilissimum. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cum vua sint: id etenim vuas supplantat, præterquàm in nouella vinea. Inutiles indicantur in latere nati, non ab 30 oculo: quippe etiam vua, quæ nascatur è duro rigescentre, vt nisi ferro detrahi non possit. Pedamentum quidam inter duas vites vtilius putant statui: & faciliùs ablaqueantur ita: melúsque est vniugæ vineæ, si tamè & ipsi iugo sint vites, nec flatu infesta regio. In quadripartita quàm proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimétum sentiat ablaqueatio, cubito abesse, non amplius: ablaqueari autem priùs, quàm putari, iubet. Cato de omni cultura virium ita præcipit. Quàm altissimam vineam facito, alligatóque rectè, dum ne nimium constringas. hoc modo eam curato: Capita vitium putara circumfodito, arare incipito. Vltrò citróque sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimùm propagato: veteres quàm minimum castrato. Potiùs, si opus fuerit, deicito, biénióque pòst præcidito. Vitem nouellam resecari tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea ab vi-40 te caluata erit, sulcos interponito, ibique viuiradicem serito. Vmbram à sulcis remoueto: crebróque fodito. In vinea veteri serito ocymum. Si macra erit, quod granum capit, ne serito: & circum capita addito stercus, paleas, vinaceas aut aliquid horum. Vbi vinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebrò, ne caulis præfringatur. Et quæ iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitóq;. Quæ vbi rectè steterint, vbi vua varia fieri cœperit, vites subligato. Vitis insitio vna est per ver, altera cú vua floret: ea optima est. Vineam veterem si in alium locum transferre voles, duntaxat brachium crassum primum depurato. Binas gemmas, nec amplius, relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radices ne faucies. Ita vti fuerit, ponito in scrobe, aut in sulco, operitóque, & bene occulcato. Eodémque modo vineam statuminato, alligato, laxatóq; 50 vti fuerat, crebróque fodito. Ocymum, quod in vinea seri iubet, antiqui appellabant pabulum, vmbræ patiens, quòd celerrimè proueniat.

Ratio arbustorum. CAP. XXIII.

SEquitur arbusti ratio, mirum in modum damnata Sarsennæ patri filióque, celebrata Scrofæ, vetustissimis post Catonem, peritissimísque: ac ne à Scrofa quidem, nisi vni Italiæ, concessa: cùm tam longo iudicetur æuo, nobilia vina non nisi in arbustis gigni, & in his quoque laudatiora summis, sicut vberiora imis: adeò excelsitate proficitur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium vlmus, excepta propter nimiam frondem atinia. Deinde populus nigra, eadem de causa, minus densa folio. Non spernunt plerique & fraxinum, ficúmque, etiam oleam, si non sit vmbrosa ramis. Harum satus cultúsque abundè tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce vetantur. Alterna setuantur brachia: alternis putantur annis: sexto anno maritantur. Transpadana Italia, præter suprà dictas, cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, quercu, arbustat agros: Venetia salice, propter vliginem soli. Et vlmus detruncata à media in ramorũ scamna digeritur, nulla ferè x x. pedum altiore arbore. Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus siccísque agris, à x i i. in campestribus & humidis. Meridianum solem spectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo subrigi, tonsili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iustum arborum, si aretur solum, quadrageni pedes in terga frontémque, in latera viceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis dena sæpe adnutriunt vites, damnato agricola minus ternis. Maritare, nisi validas, inimicum, enecante veloci vitium incremento. Serere tripedaneo scrobe necessarium, distantes inter sese arborémque singulis pedibus. Nihil ibi malleolis atque pastinationi, nulla fodiendi impendia: vtpote cùm arbusti ratio hac peculiari dote præstet, quòd in eodem solo feri fruges & vitibus prodest. Supérque, quòd vindicans se altitudo, non, vt in vinea, ad arcendas animalium iniurias pariete, vel sepe, vel fossarum vtique impendio muniri se cogat. In arbusto è prædictis sola viui radicum ratio, item propaginum, & hæc gemina, vt diximus. Qualorum in ipso tabulato maximè probata, quoniam à pecore tutissima est. Altera, deflexa vite vel palmite iuxta suam arborem, aut circa proximam cælibem. Quod supra terram est è matre, radi iubetur, ne fruticet. In terra non pauciores gemmæ quatuor obruuntur ad radicem capiendam: extrà in capite binæ relinquuntur. Vitis in arbusto quatuor pedes in longo constat, omni sulco tres lato, alto duos cum semipede. Post annum propago inciditur ad medullam, vt paulatim radicibus suis assuescat. Caulis à capite ad duas gemmas reciditur. Tertio totus mergus abscinditur, reponitúrque altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli viui radix à vindemia protinus debet. Nuper repertum, draconem serere iuxta arborem: ita appellamus palmitem emeritum, pluribúsq; induratum annis. Hunc præcisum quàm maxima amplitudine tribus partibus longitudinis deraso cortice, quatenus obruatur, (vnde & rasilem vocant) deprimere sulco, reliqua parte ad arborem erecta, ocyssimum in vite. Si gracilis sit vitis aut terra, vsitatum est quàm proximè solum decidi, donec firmetur radix: sicut neque roscidam seri, neque à Septentrionis flatu. Vites Aquilonem spectare debent ipsæ, palmites autem earum Meridiem. Non est festinandum ad putationem nouellæ, sed primò in circulos materies colligenda, nec nisi validæ putatio admouenda. Seriora ferè anno ad fructum arbusta, quàm vitis iugata. Sunt qui omnino putari vetant, priusquàm arborum longitudinem æquauerit. Prima falce sex pedes à terra recidatur, flagello infrà relicto, & nasci coacto incuruatione materiæ. Tres ei gemmæ, non amplius, deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis inferantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scandant relicto semper duramento in singulis tabulatis, & emissario vno, qui subeat, vsque quo placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proximè tulerint, recidantur: noua circuncisis vndique capreolis spargantur in tabulatis. Vernacula putatio detectis per ramos vitium crinibus circumuestit arborem, crinésque ipsos vitis: Gallica in traduces porrigitur, Aemiliæ viæ in ridicas, atinearum ambitu frondem earum fugiens. Est quorundam imperitia sub ramo vinculo suspendendi, suffocante iniuria: quando cõtineri debet vimine, non

arctari

arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt, molliore hoc vinculo facere malunt: herbáque, Siculi quam vocant ampelodesmon: Græcia verò vniuersa iunco, cypero, vlua. Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam spargi, atque in terra, quam per totum annum spectauerit, recumbere. Nanque vt veterina à iugo, & canes à cursu volutatio iuuat, ita tum & vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihilque est in opere naturæ, quod nõ exemplo dierum noctĩumque aliquas vices feriarum velit. Ob id protinus à vindemia putari, & lassas etiamnum fructu edito, improbatur, vt putatæ rursus alligentur alio loco. Nanque orbitas vinculi sentiunt vexatione non dubia. Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateri-
10 bus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si viceno, inter se obuij miscentur, alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant: aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduam arborem vnco. Traducem bimum præcidere solebant. Oneratis enim vetustate melius donare tempus, vt transilem faciant, si largiatur crassitudo: aliàs vtile toros futuri draconis pasci. Vnum etiamnum genus est medium inter hoc & propaginem, totas supplantandi in terram vites, cuneísq; findendi, & in sulcos plures simul ex vna propagandi, gracilitate singularum firmata circunligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrant pampinis. Nouariensis agricola traducum turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum patibulis palmites circumuoluit. Itaque præter soli vitia, cultura quoque torua fiunt vina. Alia cul-
20 pa iuxta vrbem Varacinis, quæ alternis putantur annis, non quia id viti conducat, sed quia vilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolano sequuntur: cariosásque tantùm vitis partes incipientes inarescere deputando, cæteris ad vuam relictis, detracto onere superuacuo pro nutrimento omni est raritas vulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscam. Arbusta arari quàm altissimè desiderant, etsi tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad Septentriones, aut ad Meridiem spectare vetuimus. Melius, si neque in Occasus Solis. Diu dolent talia quoque hulcera, & difficilè sanescunt, algendo nimis æstuandóve. Non eadem in vite, quæ in arbustis, libertas, quo-
30 niam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda, quæ scandat apprehensa, si maiora sint.

De seruandis vuis, & morbis arborum. CAP. XXIIII.

Vitium generosarum pergulas quinquatribus putandas, & quarum seruare vuas libeat, decrescente Luna tradunt. Quæ verò interlunio sint putatæ, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cùm sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in totum serendas plena, aut crescente vtique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum. At abundè satu cultúque arborum tractato, quoniam de palmis ac cytiso in peregrinis arboribus affatim dixi-
40 mus, ne quid desit, indicanda reliqua natura sit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infestantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et syluestrium quidem perniciosos negant esse, vexarique tantum grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, aut flatu frigidiore præpostero dierum quoniam suo frigora etiam prosunt, vt diximus. Quid ergo? nónne & vites algore intereunt? Hoc quidem est, quo deprehendatur soli vitium, quoniam non euenit, nisi in frigido. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ: vexatíśque ita cacumina prima inarescunt, quoniam præstrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis vermiculatio est, sideratio, & dolor membrorum. Vnde partium debilitas,
50 societate nominum quoque cum hominum miseriis. Trunca dicimus certè corpora, & oculos germinum exustos, ac multa simili sorte. Itaq; laborant & fame, & cruditate, quæ

fiunt humoris quantitate. Aliquæ verò & obesitate: vt omnia quæ resinam ferunt, nimia pinguitudine in tedam mutantur: & cùm radices quoque pinguescere cœpere, intereunt, vt animalia, nimio adipe: aliquando & pestilentia per genera, sicut inter homines, nunc seruitia, nunc plebs vrbana vel rustica. Vermiculantur magis minúsve quædam, omnes tamen ferè: idque aues caui corticis sono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria esse cœpit: prægrandésque roborum delicatiore sunt in cibo: cossos vocant: atque etiam farina saginati, hi quoque altiles fiunt. Maximè autem arborum hoc sentiunt pyri, mali, ficus: minus, quæ amaræ sunt & odoratæ. Eorum qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes. Omnes tamen in cerasten figurantur, sonúmque edunt paruuli stridoris. Et sorbus arbor infestatur vermiculis russis pilosis, atque ita emoritur. Mespilus quoque in senecta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota cælo constat. Quapropter & grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim verno tepore inuitatis, & erumpere audẽtibus satis mollibus insidens, adurit lactescentes germinum oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinæ perniciosior natura, quoniam lapsa persidet, gelátque, ac ne aura quidem vlla depellitur, quia non fit nisi immoto aere & sereno. Proprium tamen siderationis est, ab ortu Canis siccitatum vapor, cùm insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, præcipuè ficus, & vites. Olea præter vermiculationem, quam æquè ac ficus sentit, clauum etiam patitur, siue fungum placet dici, vel patellam. Hæc est Solis exustio. Nocere tradit Cato & muscum rubrum. Nocet plerunque vitibus atque oleis nimia & fertilitas. Scabies communis omnium est. Impetigo, & quæ adnasci solent, cochleæ, peculiaria ficorum vitia: nec vbique. sunt enim quædam ægritudines & locorum. Verùm vt homini neruorum cruciatus, sic & arbori, ac duobus æquè modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices erumpit vis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminum digitos, qui longissimè à toto corpore exeunt. Inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina vtrique vitio. Vndique primò dolor, mox & macies earum partium fragilis, postremò tabes morbúsque non intrante succo, aut nõ perueniente: maximéque id fici sentiunt. Caprificus omnibus immunis est, quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis post Vergilias. Nam si rariores fuere, perfundunt arborem, non scalpunt scabie. Cæterùm si cadunt, siue imbres nimij fuere, alio modo ficus laborat radicibus madidis. Vitibus præter vermiculationem & siderationem morbus peculiaris articulatio, tribus de causis: vna, vi tempestatum germinibus ablatis: altera, vt notauit Theophrastus, in supinum excisis: tertia, culturæ imperitia læsis. Omnes enim earum iniuriæ in articulis sentiuntur. Siderationis genus est in his deflorescẽtibus roratio. Aut cùm acini, priusquàm crescant, decoquuntur in callum. Ægrotát & cùm alsere, læsis vredine attonsarum oculis. Et calore hoc euenit intempestiuo: quoniã omnia modo constant, certóque temperamento fiunt. Et culpa vinitorum colẽtium, cùm præstringuntur, vt dictum est. Aut circunfossor iniurioso ictu verberauit. Vel etiam subarator imprudens luxauit radices, corpúsve desquamauit. Est & quædam contusio falcis hebetioris. Quibus omnibus causis difficiliùs tolerant frigora aut æstus: quoniam in hulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmissima verò malus, maximéque quæ dulcis est. Quibusdam debilitas sterilitatem, non necem, affert, vt si quis pino cacumen auferat vel palmæ. Sterilescunt enim, nec moriuntur. Ægrotant aliquando & poma ipsa per se sine arbore, si necessariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuere, aut contrà abundauere. Decidunt enim, aut deteriora fiunt. Pessimum est inter omnia, cùm deflorescentem vitem & oleam percussit imber, quoniam simul defluit fructus. Sunt ex eadem causa nascentes & erucæ dirum animal, erodúntque frondem, aliæ florem, oliuarum quoque, vt in Mileto: ac depastam arborem turpi facie relinquunt. Nascitur hoc malum tepore humido, & lento. Fit aliud ex eodem, si Sol acrior insecutus inussit ipsum vitium, ideóque mutauit. Est etiamnum peculiare oliuis & vitibus (araneum vocãt) cùm veluti telæ inuoluunt fructum & absumunt. Adurunt & flatus quidam eas maximè, sed & alios fructus. vermiculationem & poma ipsa per se quibusdam annis sentiunt, mala, pyra, mespila,

punica

punica. In oliua ancipiti euentu, quando subeunt nati, fructum adimunt, augent, si in ipso nucleo fuere erodentes eum. Gigni illos prohibent pluuiæ, quæ fiunt post Arcturum. Eædem si Austrinæ fuere, generant, in drupis quoque, quæ maturescentes tunc sunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiamsi non cecidere, fastidiendis. Sunt & culicum genera aliquibus molesta, vt glandibus, fico, qui videtur ex humore nasci, tunc dulci subdito corticibus. Et ægrotatio quidem ferè in his est. Quædam temporum causæ, aut locorum non propriè dicuntur morbi, quoniam protinus necant, sicut tabes cùm inuasit arborem, aut vredo: vel flatus alicuius regionis proprius, vt est in Apulia Atabulus, in Eubœa Olympias. Hic enim, si flauit circa brumam, frigore exurit arefaciens, vt nullis
10 postea solibus recreari possint. Hoc genere conualles & apposita fluminibus laborant, præcipuéque vitis, olea, ficus. Quod cùm euenerit, detegitur statim in germinatione: in oliua tardiùs. Sed in omnibus signum est reuiuiscendi, si folia, amisere: alioquin, quas putes præualuisse, emoriuntur. Nonnunquam inarescunt folia, eadémque reuiuiscunt. Aliæ in septentrionalibus, vt Ponto, Phrygia, frigore aut gelu laborant, si post brumam continuauere xl diebus. Et ibi autem, & in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna consecuta est, etiam paucis diebus necat. Quæ iniuria hominum constant, secundas habent causas Pix, oleum, adeps, inimica præcipuè nouellis. Cortice in orbem detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuuatur. Crassescens enim præstringit & strangulat. Nec adrachne offenditur, si non simul incidatur & corpus. Alioquin & cera-
20 sis, & tilia, & vite corticem mittunt, sed nõ vitalem, nec proximum corpori, verùm eum, qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, vt platanis. Tiliæ renascitur paulo minus, quàm totus. Ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto fimóque. Et aliquando prosunt, si non vehementior frigorum aut calorum vis secuta est. Quædam tardiùs ita moriuntur, vt robora & quercus. Refert & tẽpus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit Sole Taurum vel Geminos transeunte, cùm germinant, statim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex, & robur, & quercus. Quod si angusta decorticatio fuit, nihil nocetur suprà dictis. Infirmiores quidẽ & in solo gracili, vel ab vna tantùm parte detractus interimit. Similem & decacuminatio rationem habet, cupressi, piceæ, cedri. hæ enim detracto cacumine, aut ignibus adusto
30 intereunt. Similem & depastio animalium. Oleam quidem etiam si lambat capra, sterilescere, autor est Varro, vt diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantùm fiunt, vt amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua verò etiam vtiliora, vt apud Chios pyrus, quam Phocida appellant. Nam detruncatio diximus quibus prodesset. Intereunt pleraque & fissa stirpe, exceptis vite, malo, fico, Punica. Quædam vel ab hulcere tantùm. Ficus hãc iniuriam spernit, & omnia quæ resinam gignunt. Radicibus amputatis mori, minimè mirum est. Pleræque tamen non omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas vitales abscissis, moriuntur. Necant inuicem inter sese vmbra, vel densitate, atque alimenti rapina. Necat & edera vinciens. Nec viscum prodest, & cytisus, nec auro, quod alimon vocant Græci. Quorundam natura non necat quidem,
40 sed lædit odore, aut succi mixtura: vt rhaphanus & laurus vitem. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum adeo cùm iuxta sit, auerti & recedere, sapore mq; inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, rhaphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atq; ægra. Nitrum quidem & alumen, marina aqua calida, & fabæ putamina vel erui, vltima venena sunt.

De varijs prodigijs siue ostentis in arboribus: déque olueto publicam viam olim transgresso. CAP. XXV.

Inter vitia arborum, est & prodigiis locus. Inuenimus enim sine folijs natas: vitem & malum Punicam stirpe fructum tulisse, non palmite, aut ramis, vitem vuas sine foliis,
50 oleas quoque amisisse folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totum ambusta renixit: & in Bœotia derosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mu-

tantur

tantur arbores & colore, fiuntque ex nigris candidæ, non semper prodigiosæ, & maximè quæ ex semine nascuntur, vt populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilescere putant. Prodigio autem fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico ficuaut contrà, graui ostento, cùm in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida vua & fico in nigras: vt Laodiceæ, Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos volumen scatet, ne in infinitum abeamus: apud nos verò C. Epidij commentarij, in quibus arbores locutæ quoque reperiuntur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulò ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris internicionem hominum fore, tantóque eam maiorem, quantò propius ab vrbe posteà facta esset. Sunt & prodigia, & cùm alienis locis enascuntur, vt in capitibus statuarum, vel aris, & cùm in arboribus ipsis alienæ. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionem. Simili modo Trallibus palma in basi Cæsaris Dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite Iouis bello Persei enata palma, victoriam triumphósque portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalæ C. Cassij Censorum lustro. A quo tempore pudicitiam subuersam Piso grauis autor, prodidit. Super omnia, quæ vnquam audita sunt, erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto vniuerso viam publicam transgresso, aruísque inde è contrario in locum oliueti profectis.

De remediis morborum arborum.

CAP. XXVI.

Nunc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omnium, quædam propria quarundam. Communia ablaqueatio, accumulatio, afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu vel ablato, fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Item succo emisso quædam veluti detractio sanguinis, circumrasio corticis, vitium extenuatio, & domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirtásque fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborum iis aliæ magis, aliæ minus gaudent, veluti cupressus & aquam aspernatur, & fimum, & circumfossuram, amputationémque, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & vites, & Punicæ præcipuè aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum verò eius marcescit. Amygdalæ fico-lantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circumfodere oportet, priusquàm validæ ferre cœperint poma. Plurimæ autem amputari sibi volunt onerosa ac superuacua, sicut nos vngues & capillum. Reciduntur veteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgunt: sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati diximus. Rigua æstiuis vaporibus vtilia, hyeme inimica, autumno varia & ex natura soli: quippe cùm vindemiator Hispaniarum stagnāte solo vuas demetat. Cætero maiore in parte orbis etiam pluuias autumni aquas eruari conuenit. Circa Canis ortum rigua maximè prosunt, ac ne tunc quidem nimis, quoniam inebriatis radicibus nocent. Et ætas modum temperat. Nouellæ enim minus sitiunt. Desiderant autem maximè rigari, quæ assueuere. Contrà siccis locis genita non expetunt humorem, nisi necessarium. Asperiora vina rigari vtique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano, vbi & arua rigantur: mirúmque, herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguis pro sarculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant geléve, ne frigus vites adurat, circumfundunt riguis, quod ibi tepidare vocant, memorabili natura in amne solo. Sed idem æstate vix tolerandi rigoris.

De caprificatione, & stercoratione.

CAP. XXVII.

Carbunculi ac rubiginum remedia demonstrabimus volumine proximo. Interim est & scarificatio quædam in remediis, cum macie corticis ex ægritudine astringẽte se, nisióque plus vitalia arborũ comprimẽte, exactam falcis aciem vtraq; manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt, ac veluti cutem laxant. Salutare id fuisse, argumẽto sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnaque ex parte similis hominum medicin

medicina & arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa. Amygdalæ ex amaris
dulces fiunt, si circunfosso stipite, & ab ima parte circunforato defluens pituita abster-
geatur. Et vlmis detrahitur succus inutilis, supra terram foratis vsque ad medullam in se-
necta, aut cùm alimento nimio abundare sentiuntur. Idem & ficorum turgido cortice in-
cisuris in obliquum leuibus emittitur. Ita fit ne decidant fructus. Pomiferis, quæ germi-
nant, nec ferunt fructum, fissa radice inditur lapis, fertilésque fiunt. Hoc idem & amygda
lis, è robore cuneo adacto. In pyris sorbísque è teda, ac cinere & terra cooperto. Etiã ra-
dices circuncidisse prodest vitium luxuriantium ficorúmque, & circuncisis cinerem ad-
didisse. Fici serotinæ fiunt, si primæ grossi, cùm fabæ magnitudinem excessere, detrahan-
10 tur. Subnascuntur enim, quæ serius maturescunt. Eædem cùm frondere incipiunt, si cacu-
mina rami cuiusque detrahantur, firmiores fertilioresque fiunt. Nam caprificatione ma-
turata, in ea culices nasci è grossis manifestum est: quoniam cùm euolauere, nõ inueniun-
tur intus grana, quæ in eos versa apparet. Exeundi tanta est auiditas, vt plerique aut pede
relicto aut penna, pariter erumpant. Est & aliud genus culicum quos vocant centrinas,
ficis apum similes ignauia malitiáque, cũ pernicie verorum & vtilium. Interimunt enim
illos, atque ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Contra quas remedium, in
eodem scrobe defodere Italicam lentiscum, inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberri-
mas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipien-
tium facit. Caprificorum laudantur maximè nigræ, & in petrosis, quoniam frumẽta plu-
20 rima habeant: caprificatio ipsa post imbrem. In primis autem cauendum, ne ex remediis
vitia fiant: quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest:
sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Vitis tantùm tonsuram annuam quærit,
alternam verò myrtus, Punicæ, oleæ, quia celeriter fruticescunt. Cæteræ rariùs tondẽtur,
nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi vere putatione. Plagæ ad vitalia sunt omnia,
quæcunque non superuacua. Similis fimi ratio. Gaudent eo, sed cauendum ne in feruore
solis admoueatur, ne immaturũ, ne validius quàm opus sit. Vrit vineas suillum, nisi quin-
quennio interposito, præterquàm si riguis diluatur. Et è coriariorum sordibus, nisi ad-
mista aqua. Item largius. Iustum existimant in denos pedes quadratos tres modios. Id
quidem soli natura decernet. Columbino ac suillo plagis quoque arborum medentur. Si
30 mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent: eo anno vi-
nolenta, proximo dulcia futura. Alij vrina hominis aqua mista riganda censent quater
anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi vino lasere diluto. Si findantur in arbore,
pediculum intorqueri. Ficis vtique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægtis, fæcem vi-
ni: ac lupinum circa radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circunfusa, pomis
prodest. Fici, cùm Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, vt antè stipula hordeacea
areæ stringantur. Cærasos præcoces facit, cogítque maturescere calx admota radicibus.
Et hæc ante omnia poma interuelli melius est, vt quæ relicta sunt, grandescant.

De diuersis medicamentis arborum contra venenata animalia, & contra formicas,
& contra noxia animalia. CAP. XXVIII.

40 QVædam pœna emendantur, aut morsu excitantur, vt palmæ & lentisci. Salsis enim
aquis aluntur. Salis vim & cinis, sed leniorem, habet. Ideo ficis asperguntur ruta, ne
fiant verminosæ, néve radices putrescant. Quin & vitium radicibus aquam salsam iubent
affundi, si sint lacrymosæ. Si verò fructus rarum decidant, cinerem aceto aspergi, ipsásq;
illini, aut sandaracha, si putrescat vita. Si verò fertiles non sint, aceto acri subacto cinere
rigari atque oblini. Quòd si fructum non maturent, priùs inarescentem, præcisarum ad
radices plagam, fibrásque, aceto acri & vrina vetusta madefacere, atque eo luto obruere,
sæpe fodere. Olearum, si parum promisère fructus, nudatas radices hyberno frigori op-
ponunt, eáque castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli ratione cõstant: & aliquan
do serius poscuntur, aliquando celeriùs. Necnon ignis aliquid prodest, vt harundini. Am-
50 busta nanque densior mitiórque surgit. Cato & medicamenta quædã cõponit, mensuræ
quoque distinctione, ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorũ vrnam amur-
cæ,

cæ,& aquæ portionem æquam, ablaqueatis priùs radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius,stramẽtis anteà circumpositis:item fico.Huius præcipuè veterem terram adaggerari radicibus:ita futurum,vt nou decidant grossi,maiórque fœcunditas nec scabra proueniat.Simili modo,ne conuolulus fiat in vinea,amurcæ congios duos decoctos in crassitudinem mellis,rursúsque cum bituminis tertia parte, & sulphuris quarta sub dio coqui,quoniam exardescat sub tecto.Hoc vites circa capita ac sub brachiis vngi: ita non fore conuoluolum.Quidam contenti sunt fumo huius misturæ suffire vineas secundo flatu,continuo triduo.Plerique non minus auxilij & alimenti arbitrãtur in vrina, quàm Cato in amurca,addita modò aquæ pari portione,quoniã per se noceat. Alij volucem appellant animal prærodens pubescentes vuas:quod ne accidat, falces,cùm sint exacutæ,fibrina pelle detergent,atque ita putant. Aut sanguine vrsino lini volunt post putationem easdem. Sunt arborum pestes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus.Necnon & pisce suspenso iuxta in vnum locum congregant. Aut lupino trito cum oleo radices linunt.Multi & has & talpas amurca necant:contráq; erucas,& mala ne putrescant,lacertæ viridis felle tangi cacumina iubent. Priuatim autẽ contra erucas ambiri arbores singulas à muliere incitati mensis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal pastu malefico decerpat frondem,fimo boum diluto aspergi folia, quoties imber interueniat,quoniam ita abluatur virus medicaminis, mira quædam excogitante solertia humana. Quippe cùm auerti carmine grandines credant plerique.cuius verba inserere non equidem seriò ausim,quanquàm à Catone prodita,contra luxata membra iungenda harundinum fissuræ.Idem arbores religiosas lucósq; succidi permisit, sacrificio priùs facto:cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XVIII.

PROOEMIVM.

Quod antiquis maximum studium agriculturæ fuit,& de hortorum singulari diligentia. CAP. I.

SEQVITVR natura frugum hortorũmque ac florum quæq; alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt,vel per se tantum herbarum immensa contemplatione,si quis æstimet varietatem,numerum,flores, odores, colorésque & succos ac vires earum, quas salutis aut voluptatis hominum gratia gignit.Qua in parte primum omnium patrocinari terræ,& adesse cunctorum parenti iuuat, quanquàm inter initia operis defensæ.Quoniam tamen ipsa materia intus accendit ad reputationem eiusdem parientis & noxia,nostris eam criminibus vrgemus, culpámque nostram illi imputamus.Genuit venena:sed quis inuênit illa,præter hominem? Cauere ac refugere alitibus ferísque satis est.Atque cùm arbore exacuant liméntque cornua elephanti,& saxo rhinocerotes,& vtroque apri dentium sicas,sciántque ad nocendum se præparare animalia:quod tamen eorum tela sua,excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas vngimus,ac ferro ipsi nocentius aliquid damus.Nos & flumina inficimus,& rerum naturæ elementa.Ipsum quoque,quo viuitur,aerem in perniciem vertimus. Neque est vt putemus ignorari ea ab animalibus, quæ quidem quæ præpararent contra serpentium dimicationem,quæ post prælium ad medendum excogitarent,indicauimus. Nec ab vllo, præter hominem,veneno pugnatur alieno. Fateamur ergo culpam,ne iis quidem, quæ

nascuntur, contenti etenim complura eorum genera humana manu fiunt. Quid? non & homines quidem vt venena nascuntur? Atra ceu serpentium lingua vibrat, tabésque animi contrectata adurit culpátium omnia, ac dirarum alitum modo, tenebris quoque suis & ipsarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ sola vox eorum est) vt inauspicatarum animantium vice obuij quoque vetent agere, aut prodesse vitæ. Nec vllum aliud abominati spiritus præmium nouere: quàm odisse omnia. Verùm & in hoc eadem naturæ maiestas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quæ iuuant alúntq; quorum æstimatione & gaudio nos quoque, relictis æstuationi suæ istis hominum turbis, pergemus excolere vitam: eóque constantius, quò operæ nobis maior, quàm famæ, gratia expetitur. Quippe sermo circa rura est, agrestésque vsus, sed quibus vita honósque apud priscos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. CAP. II.

ARuorum sacerdotes Romulus in primis instituit, séque duodecimum fratrem appellauit inter illos, ab Acca Laurétia nutrice sua, spicea corona, quæ vitta alba colligaretur, in sacerdotio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prima apud Rom. fuit corona: honósque is non nisi vita finitur, & exules etiam captósque comitatur. Bina tunc iugera Pop. Rom. satis erant, nullíque maiorem modum attribuit: quo seruos paulò antè principis Neronis, contemptis huius spatij viridariis, piscinas iuuat habere maiores: gratúmque, si non aliquem & culinas. Numa instituit Deos fruge colere, & mola salsa supplicare, atque (vt autor est Hemina) far torrere, quoniam tostum cibo salubrius esset. Id vno modo consecutum, statuendo non esse purum ad rem diuinam, nisi tostum. Is & Fornacalia instituit farris torrendi ferias, & æquè religiosas terminis agrorum. Hos enim Deos tunc maximè nouerant: Seiámque à serendo, Segestam à segeribus appellabant: quarum simulachra in Circo videmus. † Tertiá ex iis nominare sub tecto religio est. Ac ne degustabant quidem nouas fruges aut vina, antequàm sacerdotes primitias libassent.

† Hanc Macrobius lib. 1. Saturnal. capite 16. Tutilinã nominat: ideóq; à Romanis cultã ait, recondi-tas iam fruges incorruptas tueretur. Vide Cœl. Rhod. Antiq. lect. lib. 4. capit. 30.

De iugere, & actu, & legibus circa pecora, & quoties, & quibus temporibus fuit summa vilitas annonæ, & qui agricultura illustres. CAP. III.

IVgerum vocabatur, quod vno iugo boum in die exarari posset. Actus, in quo boues agerentur, cùm aratur, vno impetu iusto. Hic erat c x x. pedum: duplicatúsque in longitudinem iugerum faciebat. Dona amplissima Imperatorum ac fortium ciuium, quantum quis vno die plurimum circumarauisset. Item quartarij farris, aut heminæ, conferente populo. Cognomina etiam prima inde, Pilumni, qui pilum pistrinis inuenerat: Pisonis, à pisendo. Iam Fabiorum, Lentulorum, Ciceronum, vt quisque aliquod optimè genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optimè vtebatur. Quin & in sacris nihil religiosius confarrationis vinculo erat: nouæque nuptæ farreum præferebant. Agrum malè colere, Censorium probrum iudicabatur. Atque (vt refert Cato) quem virum bonum colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabant. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiam nunc in tabulis Censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. Mulctatio quoque non nisi ouium boúmque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe est, ne bouem, priusquàm ouem, nominaret, qui indiceret mulctam. Ludos boum causa celebrantes, bubetios vocabant. Seruius rex, ouium boúmque effigie primus æs signauit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pauisse, ac secuisse, puberi x i i. tabulis capitale erat: suspensúmque Cereri necari iubebant grauius quàm in homicidio cõuictum: impubem Prætoris arbitratu verberari, noxámve duplionémve decerni. Iam distinctio honósque ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ verò in quas transferri ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus vrbis, in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Nundinis vrbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica auocaretur. Quies somnúsque in stramentis erat. Gloriam denique ipsam à farris

honore

honore adoream appellabant. Equidem etiam verba priscæ significationis admiror. Ita enim est in commentariis Pontificum: Augurio canario agendo dies constituantur, priusquàm frumenta vaginis exeant, & antequàm in vaginas perueniant. Ergo iis moribus non modò sufficiebant fruges, nulla prouinciarum pascente Italiam, verumetiam annonæ vilitas incredibilis erat. Manius Marcius Ædilis plebis primum frumentum populo in modios assibus donauit. Minutius Augurinus, qui Sp. Melium coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad assem redegit vndecimus plebei Tribunus: qua de causa statua ei extra portam Trigeminam, à populo stipe collata statuta est. Trebius in Ædilitate assibus populo frumentum præstitit. Quam ob causam & ei statuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ sunt. Ipse supremo die populi humeris portatus in rogum est. Verùm quo anno Mater Deûm aduecta Romam est, maiorem ea æstate, quàm antecedentibus annis x. factam esse tradunt. M. Varro autor est, cùm L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, assibus singulis farris modios fuisse, item vini congios, ficique siccæ pondo xxx. olei pondo x. carnis pondo xii. Nec è latifundiis singulorum contingebat arcentium vicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinii incluso modo D. iugerum, & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret. Luxuriantis iam Reipublicæ fuit ista mensura. Manii quidem Curii post triumphos immensúmque terrarum adiectum imperio nota concio est, perniciosum intelligi ciuem, cui septem iugera non essent satis. Hæc autem mensura plebei post exactos reges assignata est. Quænam ergo tantæ vbertatis causa erat? Ipsorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri (vt fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eadémque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætiùs proueniunt, quoniam & curiosiùs fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, vnde cognomen. Aranti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato Viator attulit Dictaturam, & quidem vt traditur nudo, plenóque pulueris etiamnum ore. Cui Viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populíque Romani mandata. Tales tum etiam Viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris Senatum ducésque accersentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent: non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, colíque dicitur & ipsa: honore his assumpto, vt non inuita ea, & indignè ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipere principale fuit etiam apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, vt cùm regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cùm iam M. Cato præcepta condidisset: peritísque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omneis vir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes verò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc volumine, non ingratè nominando M. Varrone, qui octogesimum primum vitæ annum agens, de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. CAP. IIII.

Apud Romanos multo serior vitium cultura esse cœpit. Primóque, vt necesse erat, arua tantùm coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo, verùm, vt adhuc fecimus, & vetustis & posteà inuentis omni cura perquisitis, causísque rerum & ratione simul eruta. Dicemus & sydera, syderúmque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentiùs tractauere, quibusuis oratoribus potiùs, quàm agricolis scripsisse possunt videri. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ non in alio vitæ genere plura certioráve sunt. Cur enim non videantur oracula, à certissimo die, maximéque veridico vsu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

Laus

Laus agricolarum,& quæ obseruanda in agro parando.

CAPVT V.

FOrtissimi viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, miniméque malè cogitantes. Prædium ne cupidè emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minimè. Quod malè emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. In bona est, in quit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis Consul aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in pestilentibus durant. Præterea sunt quædam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, vt solum sua virtute valeat, qua dictum est positione. Vt operariorum copia propè sit, oppidúmque validum: Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli plerosque video. Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agróque, vt homini, quamuis quæstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multum superesse. Ille in agro quæstuosissimam indicat vitem, non frustra, quoniam ante omnia de impensæ ratione cauit. Proximè hortos riguos: nec id falsò, si sub oppido sint. Et prata, antiqui parata dixere. Idémque Cato interrogatus, quis esset certissimus quæstus, respondit, Si bene pascas. Quis proximus? Si mediocriter pascas. Summa omnium in hoc spectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodémque pertinet, quòd agricolam vendacem esse oportere dixit. Fundum in adolescentia conserendum sine cunctatione, ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter: optimúmque est (vt vulgò dixero) aliena insania frui, sed ita, vt villarum tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, sæpius ventitare in agrum, frontémque domini plus prodesse quàm occipitium, non mentiuntur.

De villarum positione, & præcepta antiquorum de agro colendo.

CAPVT VI.

MOdus hic probatur, vt neque fundus villam quærat, neque villa fundum. Non vt fecerunt iuxta diuersis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cum villa Scæuolæ fundus careret, villa Luculli agro. Quo in genere Censoria castigatio erat, minus arare, quàm verrere. Nec hoc sine arte quadam est. Nouissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, sed peritia castrametandi, sicut comparatos ei cæteros etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Conuenit nec iuxta paludes ponendam esse, neque aduerso amne. Quanquam Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres verissimè tradidit. Spectare in æstuosis locis Septentriones debet, Meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas, quibus argumentis iudicanda sit, quanquam de terræ optimo genere differentes abundè dixisse possumus videri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maximè verbis: Ebulum, vel prunus sylueftris, vel rubus, bulbus minutus, trifolium, herba pratensis, quercus, syluestris pyrus, malúsque, frumentarij soli notæ. Item nigra terra, & cineris coloris. Omnis creta coquit, nisi perte nuis: Sabulum etiam, nisi id pertenue est: & multo campestribus magis, quàm cliuosis, respondent eadem. Modum agri in primis seruandum antiqui putauere. Quippe ita censebant, Satius esse minus serere, & melius arare. Qua in sententia & Virgilium fuisse video. Verúmque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam vero & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebant, cùm interfecit eos Nero princeps: non fraudandus magnitudine hac quoque sua Cn. Pompeio, qui nunquam agrum mercatus est conterminum. Agro empto domum vendendam inclementer, atque non ex vtilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus,

vt tamen appareat assiduitatem desideratam ab eo. Dehinc peritia villicorum in cura ha-
benda est: multáque de iis Cato præcepit. Nobis satis sit dixisse, quàm proximum domi-
no cordi esse debere, & tamen sibimetipsi non videri. Coli rura ergastulis pessimum est,
& quicquid agitur à desperantibus. Temerarium videatur vnam vocem antiquorum
posuisse, & fortassis incredibile penitus existimetur, Nihil minus expedire, quàm agrum
optimè colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate, Consulatum militari indu-
stria meritus, antiquæ aliâs parsimoniæ, circiter milies HS liberalitate Diui Augusti con-
gestum, vsque ad detrectationē hæredis exhausit, agros in Piceno coemendo, colendóq;
in gloriam. Internicionem ergo famémque censemus? Imò hercule iudico modum re-
rum omnium vtilissimum. Bene colere necessarium est, optimè damnosum, præterquam
sobole sua, colonóve pascendis. Alioqui domino aliquas messes colligere non expedit, si
computetur impendium operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligenter co-
lere, sicut in Sicilia tradunt. Itaque decipi aduenas. Quonam igitur modo vtilissimè co-
lentur agri? ex oraculo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquum est abauos, qui præceptis
suis prospexere vitæ. Nam cum dicerent malis, intelligere voluere vilissimos. Summum
prouidentiæ illorum fuit, vt quàm minimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui
triumphali denas argenti libras in supellectile crimini dabant: qui mortuo villico relin-
quere victorias, & reuerti in sua rura postulabant: quorum prædia colenda suscipiebat
respublica exercitúsq; ducebant, Senatu illis villicante. Inde illa reliqua oracula: Nequam
agricolam esse, quisquis emeret, quod præstare ei fundus posset. Malum patremfamiliâs,
quisquis interdiu faceret, quod noctu posset, nisi intempestate cæli. Peiorem, qui profestis
diebus ageret, quod feriatis deberet. Pessimum, qui sereno die sub tecto potius operare-
tur, quàm in agro. Nequeo mihi temperare, quò minus vnum exemplum antiquitatis af-
feram, ex quo intelligi possit, apud populum etiam de culturis agendi morem fuisse, qua-
liter defendi soliti sint illi viri. C. Furius Cresinus è seruitute liberatus, cùm in paruo ad-
modum agello largiores multo fructus perciperet, quàm ex amplissimis vicinitas, in in-
uidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quamobrem à Sp. Albino cu-
ruli die dicta, metuens damnationem, cùm in suffragium tribus oporteret ire, instrumen
tum rusticum omne in forum attulit, & adduxit filiam validā, atque (vt ait Piso) bene cu-
ratam ac vestitam, ferramenta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues
saturos. Posteà dixit: Veneficia mea Quirites hæc sunt: nec possum vobis ostendere, aut in
forum adducere lucubrationes meas vigiliásque & sudores. Omnium sententiis absolu-
tus. Itáque est profectò, opera, non impensa, cultura constat. Et ideo maiores fertilissi-
mum in agro oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta reddentur suis locis, quæ
propria generum singulorum erunt. Interim communia quæ succurrunt, non omitte-
mus. Et in primis Catonis humanissimum & vtilissimum, Id agendum, vt diligant vicini.
Causas reddit ille, quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ
malæ sint. Nihil sero faciendum in agricultura omnes censent: iterúmque suo quæque
tempore faciēda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra cariosa exe-
cratio Catonis abundè indicata est. Quanquam prædicere non cessat is. Quicquid per
asellum fieri potest, vilissimè constat. Filix biennio moritur, si frondem agere non patia-
ris. Id efficacissimè contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa
defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec harundine se-
ctas, aut exaratas vomeri harundine imposita. Similiter & harundinem exarari silice vo-
meri imposita præcipiunt. Iuncosus ager verti pala debet, at in saxoso bidentibus. Frute-
ta igni optimè tolluntur. Humidiorem agrum fossis concidi atque siccari, vtilissimum
est: fossas autem cretosis locis apertas relinqui: in solutiore terra sepibus firmari, ne pro-
cidant, aut supinis lateribus procumbere: quasdam occæcari, & in alias dirigi maiores
patentiorésque: si sit occasio, silice vel glarea sterni. Ora autem earum binis vtrinque la-
pidibus statuminari, & alio superintegi. Syluæ extirpandæ rationem Democritus pro-
didit, lupini flore in succo cicutæ vno die macerato, sparsisque radicibus.

De frugum

De frugum generibus,& natura. CAP. VII.

ET quoniam præparatus est ager,natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo
prima earum genera,Frumenta,vt triticum,hordeum:& legumina,vt faba,cicer.Dif-
ferentia verò notior,quàm vt indicari deceat.Frumenti ipsius totidem genera per tem-
pora satu diuisa.Hyberna,quæ circa Vergiliarum occasum sata terra per hyemem nu-
triuntur,vt triticum,far,hordeum.Æstiua,quæ æstate ante Vergiliarum exortum serun-
tur,vt milium,panicum,sesima,horminum,irio,Italiæ duntaxat ritu.Alioquin in Græcia
& Asia omnia Vergiliarum occasu seruntur.Quædam autem vtroque tempore in Italia.
Ex his quædam & tertio,veris scilicet. Aliqui verna,milium,panicum,lentem,cicer,ali-
10 cam appellant : Sementiua autem triticum,hordeum,fabam,napum,rapam. Et in tritici
genere pars aliqua pabuli est,quadrupedum causa sati,vt farrago : & in leguminibus,vt
vicia.At commune quadrupedum hominúmque vsui,lupinum. Legumina omnia singu-
las habent radices,præter fabam,eásque surculosas , quia non in multa diuiduntur:altis-
simas autem cicer. Frumenta multis radicantur fibris sine ramis. Erumpit à primo satu
hordeum die septimo:legumina quarto,vel cùm tardissimè septimo:faba à x v.ad x x. le-
gumina in Ægypto tertio die.Ex hordeo alterum caput grani in radicem exit,alterum
in herbam,quæ & prior floret. Radicem crassior pars grani fundit,tenuior florem. Cæ-
teris seminibus eadem pars,& radicem & florem. Frumenta hyeme in herba sunt,verno
tempore fastigiantur in stipulam,quæ sunt hyberni generis:at milium & panicum in cul-
20 mum geniculatum & concauum,sesama verò in ferulaceum. Omnium satorum fructus,
aut spicis continetur,vt tritici,hordei,munitúrque vallo aristarum quadruplici:aut in-
cluditur siliquis,vt leguminum:aut vasculis,vt sesamæ,ac papaueris.Milium,ac panicum
tantum pro indiuiso,& paruis auibus exposita sunt. Indefensa quippe membranis conti-
nentur. Panicum à paniculis dictum , cacumine languidè nutante,paulatim extenuato
culmo penè in surculum,prædensis aceruatur granis,cùm longissima pedali obba. Milij
comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera:Mammo-
so,è pano paruis racemato paniculis,& cacumine gemino. Quin & colore distinguũtur,
candido,nigro,ruffo,etiam purpureo.Panis multifariè & è milio fit,è panico rarius. Sed
nullum frumentum ponderosius est , aut quod coquendo magis crescat. l x. enim pon-
30 do panis è modio reducunt,modiúmque pultis ex tribus sextariis madidis. Milium in-
tra hos decem annos ex India in Italiam inuectum est , nigrum colore, amplum grano
harundineum culmo.Adolescit ad pedes altitudine septem prægrandibus culmis : lobas
vocant : omnium frugum fertilissimum. Ex vno grano terni sextarij gignuntur. Seri de-
bet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo spicam incipiunt concipere,quæ-
dam in quarto,sed etiamnum occultam. Genicula autem sunt tritico quaterna,farri se-
na,hordeo octona.Sed non ante suprà dictum geniculorum numerum conceptus est spi-
cæ:qui vt spem sui fecit , quatuor aut quinque tardissimè diebus florere incipiunt : toti-
démque aut paulo pluribus deflorescunt.hordea verò cùm tardissimè septẽ. Varro qua-
ter nouenis diebus fruges absolui tradit,& mense nono meti.Fabæ in folia exeunt,ac de-
40 inde caulem emittunt,nullis distinctum internodiis. Reliqua legumina surculosa sunt,
Ex his ramosa,cicer,eruum,lens. Quorundam caules sparguntur in terram , si non ha-
beant adminiculum,vt pisorum.Quòd si non habuere,deteriora fiunt. Leguminum vni-
caulis faba sola,vnus & lupinis : cæteris ramosus prætenui surculo : omnibus verò fistu-
losus. Folium quædam ab radice mittunt,quædam à cacumine. Frumentum & hordeum
vtrunque,& quicquid in stipula est,in cacumine vnum folium habet. Sed hordeo sca-
bra sunt,cæteris læuia.Multiplicia contrà fabæ,ciceri,piso.Frumentis folium harundina-
ceum,fabæ rotundum,& magnæ leguminum parti. Longiora eruiliæ & piso. Faseolis ve-
nosa,sesamæ & irioni sanguinea. Cadunt folia lupino tantum , & papaueri. Legumina
diutius florent,& ex his eruum ac cicer,sed diutissimè faba x l.diebus. Non autem singu-
50 li scapi tandiu,quoniam alio desinente alius incipit : nec tota seges,sicut frumenti , pa-
riter. Siliquantur verò omnia diuersis diebus , & ab ima primum parte,paulatim flore

ſubeunte. Frumenta, cùm defloruere, craſſeſcunt, maturantúrque cum plurimùm diebus quadraginta: item faba: paucíſſimis cicer. Id enim à ſemente diebus x l. perficitur. Milium, & panicum, & ſeſama, & omnia æſtiua, x l. diebus maturantur à flore, magna terræ cælíque differentia. In Ægypto enim hordeum ſexto à ſatu menſe, frumenta ſeptimo metuntur. In Hellade hordeum. In Peloponneſo octauo, & frumenta etiamnum tardius. Grana in ſtipula crinito textu ſpicantur. In faba leguminibúſque, alternis lateribus ſiliquantur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Tunicæ frumento plures. Hordeum maximè nudum, & arinca, ſed præcipuè auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Ariſta mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & ſiligo, & hordeum. Sic & ſeruntur pura, qualiter moluntur, quia toſta non ſunt. E diuerſo far, milium, panicum purgari, niſi toſta, non poſſunt. Itaque hæc cum ſuis folliculis ſeruntur cruda. Et far in vaginulis ſuis ſeruant ad ſatus, atque non torrent. Leuiſſimum ex his hordeum, rarò excedit x v. libras, & faba x x i i. Ponderoſius far, magíſque etiamnum triticum Far in Ægypto ex olyra conficitur. Tertium genus ſpicæ hoc ibi eſt. Galliæ quoque ſuum genus farris dedere: quod illic brance vocant, apud nos ſandalum, nitidiſsimi grani. Et alia differentia eſt, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. Populum Romanum farre tantùm è frumento c c c. annis vſum, Verrius tradidit. Tritici genera plura, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè diſcernitur: montanis modò comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrióque, deinde Ægyptio, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis ſimilis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani prætulit dracontiam, ſtrangiam & Selenuſium, argumento craſsiſsimi calami: itaque pingui ſolo hæc genera aſsignabat. Leuiſsimum & maximè inane, ſeu tenuiſsimi calami, in humidis ſeri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere ſententiæ Alexandro Magno regnante, cùm clariſsima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentiſsima: ita tamē, vt ante mortem eius annis ferè c x l v. Sophocles Poeta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cuncta laudauerit, ad verbum tranſlata ſententia,

Et fortunatam Italiam frumento canere candido.

Quæ laus peculiaris hodiéque Italico eſt. Quo magis admiror, poſteros Græcorum nullam mentionem huius feciſſe frumenti. Nunc ex his generibus quæ Romam inuehuntur, leuiſsimum eſt Gallicum, atq; è Cherſoneſo aduectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras, ſi quis granum ipſum ponderet. Adiicit Sardum ſelibras, Alexandrinum & trientes: hoc & Siculi pondus. Bœoticum totam libram addit, Africum & dodrantes. In tranſpadana Italia ſcio vicenas quinas libras farris modios pendere: circa Cluſium & ſenas. Lex certa naturæ, vt in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimū frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdam generibus per ſe pondus, ſicut Balearico: modio tritici panis pondo x x x. reddit. Quibuſdam in binis miſtis, vt Cyprio & Alexandrino, x x. propè libras non excedentibus. Cyprium fuſcum eſt, panémque nigrum facit: itaque miſcetur Alexandrinum candidum, reddúntque x x v. pondo. Thebaicum libras adiicit. Marina aqua ſubigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occaſione lucrandi ſalis, inutiliſsimum. Nō alia de cauſa opportuniora morbis corpora exiſtunt. Galliæ & Hiſpaniæ frumēto in potum reſoluto, quibus diximus generibus, ſpuma ita concreta pro fermento vtuntur. Qua de cauſa leuior illis, quàm cæteris, panis eſt. Differentia, eſt & calami. Craſsior quippe melioris eſt generis. Plurimis tunicis Thracium triticum veſtitur, ob nimia frigora illi plagæ exquiſitum. Eadem cauſa & trimeſtria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à ſatu menſe & in reliquo orbe metitur. Totis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum prætereà, nec vſquàm capax: ſeritúrque non niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa Thraciū ſinum, quod quadrageſimo die, quàm

ſatum

satum est, maturescit: mirúmque, nulli frumento plus esse ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia & Achaia, montosis vtraque partibus. Eubœa quoque circa Carystum. Intantum fallitur Columella, qui ne trimestris quidem proprium genus existimauerit esse, cùm sit antiquissimum. Græci trimenon vocant. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, vt singula spicas nostras æquent. Primum ex omnibus frumentis seritur hordeum. Dabimus & dies serendi cuique generi, natura singulorum exposita. Hordeum Indis satiuum & syluestre, ex quo panis apud eos præcipuus. Italica maximè quidem oryza gaudent, ex qua ptisanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnosa, porro similia, sed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus,
10 radix gemmeæ rotunditatis. Antiquissimum in cibis hordeum, sicut Atheniensium ritu Menandro autore apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearij vocabantur. Polentam quoque Græci non aliunde præferunt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfusum aqua hordeum siccant nocte vna, ac postero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua aspergant, siccéntque prius, quàm molant. Alij verò virentibus spicis decussum hordeum recens purgant, madidúmque in pila tundunt, atque in corbibus eluunt, ac siccatum sole rursus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparato, vicenis hordei libris, ternas seminis lini, & coriandri selibras, salísque acetabulo, torrentes ante omnia miscent in mola. Qui diutius volunt seruare, cum polline ac furfuribus suis condunt nouis fictilibus. Italia sine perfusione to-
20 stum in subtilem formam molit, iisdem additis, atque etiam milio. Panem ex hordeo antiquis vsitatum vita damnauit, quadrupedúmque tradidit refectibus. Ptisanæ inde vsus validissimus saluberrimúsque, tantopere probatur. Vnum laudibus eius volumen dicauit Hippocrates, è clarissimis medicinæ scientia. Ptisanæ bonitas præcipua Vticēsi. In Ægypto verò ea est, quæ fit ex hordeo cui sunt bini anguli. In Bætica & Africa genus, ex quo fiat, hordei, glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem esse existimat. Ptisanæ conficiendæ vulgata ratio est. Simili modo ex tritici semine tragum fit, in Campania duntaxat & Ægypto. Amylum verò ex omni tritico ac siligine, sed optimum è trimestri. Inuentio eius Chio insulæ debetur: & hodie laudatissimum inde est, appellatum ab eo quòd sine mola fiat. Proximum è trimestri quodam minimè ponderoso triti-
30 co. Madescit dulci aqua ligneis vasis, ita vt integatur, quinquies in die mutata. Melius si & noctu, ita vt misceatur pariter emollitum, prius quàm acescat. Linteo aut sportis siccatum tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in sole densatur. Post Chium maximè laudatur Creticum, mox Ægyptium. Probatur autem leuitate ac læuore, atque vt recens sit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Mirúmque, in vsu iumentorum ignibus durato, ac postea molito, offisque humana manu demissis in aluum, maiores vires, torósque corporis fieri. Spicæ quædam binos ordines habent, quædam plures vsque ad senos. Grano ipsi aliquot differentiæ, longius, leuiúsq;, aut breuius, aut rotundius, candidius, nigrius, vel cui purpura est. Vltimo ad polentam, contra tempestates candido maxima infirmitas. Hordeum frugum omnium mollissimum
40 est: seri non vult, nisi in sicca & soluta terra, ac nisi læta. Palea ex optimis: stramento verò nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minimè calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque sapientes agricolæ triticum cibariis tantùm serunt. Hordeum sarculo seri dicunt, propterea celerrimè redit, fertilissimúmque: quod in Hispaniæ Carthagine Aprili mense collectum est, hoc seritur eodem mense in Celtiberia, codémque anno bis nascitur. Rapitur omne à prima statim maturitate festinātiùs, quàm cætera. Fragili enim stipula & tenuissima palea granum continetur. Meliorē etiā polentam fieri tradunt, si non excocta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera vbique nasci, & de reliquis in Oriente generibus. CAP. VIII.

50 FRumenti genera non eadem vbiq; neque vbi eadem sunt, iisdem nominibus. Vulgatissima far, quod adoreum veteres appellauere, siligo, triticum. Hæc plurimis terris

 communia.

communia. Arinca Galliarum propria, copiosa & Italiæ est. Ægypto autem ac Syriæ, Ciliciæque & Asiæ, ac Græciæ peculiares zea, olyra, tiphe. Ægyptus similaginem conficit è tritico suo, nequaquàm Italicæ parem. Qui zea vtuntur, non habent far. Est & hæc Italiæ in Campania maximè, seménque appellatur. Hoc habet nomen res præclara, vt mox docebimus: propter quam Homerus ζείδωρος ἄρουρα dixit: non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, priore crassius. Hæc sola differentia est. Ex omni genere durissimum far, & contra hyemes firmissimum. Patitur frigidissimos locos, & minus subactos vel æstuosos, sitientésque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ donis, sicuti diximus. Pulte autem, non pane, vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur. Et Ennius antiquissimus vates obsidionis famem exprimens, offam eripuisse plorantibus liberis patres commemorat. Et hodie sacra prisca atque natalium pulte fitilla conficiuntur: videtúrque tam puls ignota Græciæ fuisse, quàm Italiæ polenta. Tritici semine auidius nullum est, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem propriè dixerim tritici delicias: candor est, & sine virtute, & sine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ sunt & Galliæ comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum Meminorúmque agro pertinax: in cæteris ibi partibus biennio in triticum transit. Remedium, vt grauissima quæque grana eius serantur.

De pistoriis, & molitura, & farina. CAP. IX.

E Siligine lautissimus panis, pistrinarúmque opera laudatissima. Præcellit in Italia, si Campana Pisis natæ misceatur. Rufsior illa, at Pisana candidior, ponderosior verò cretacea. Iustum est è grano Campanæ, quam vocant castratam, è modio redire sextarios quatuor siliginis, vel è gregali sine castratura sextarios quinque, præterea floris semodium. Et cibarij, quod secundarium vocant, sextarios quatuor: furfuris sextarios totidem. E Pisana autem siliginis sextarios quinque, cætera paria sunt. Clusina, Aretináque etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si verò pollinem facere libeat x v i. pondo panis redeunt, & cibarij tria, furfurúmque semodius. Molæ discrimine hoc constat. Nam quæ sicca moluntur, plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua sparsa, candidiorem medullam: verum plus retinent in furfure. Farinā à farre dictam nomine ipso apparet. Siligineæ farinæ modius Gallicæ x x i i. libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsve amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

De similagine, siligine, & aliis generibus, & de pistura.

CAPVT X.

Similago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita autem appellãr in tritico, quod florem in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæq; vtuntur. Præterea secundarij sextarios quatuor, furfurisq; tantundem. Panes verò è modio similaginis c x x i i. è floris modio c x v i i. Pretium huic annona media in modios farinæ x l. asses. similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Est & alia distinctio. Similago l. pollin autem x v i i. pondo panis reddere visa, tritici x x x. cum triente, & secundarij panis quinas selibras, totidem cibarij, & furfurū sextarios sex. Siligo nunquàm maturescit pariter, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis quæ maturuere, protinus granū dimittentibus. Sed minus, quàm cætera frumēta, in stipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam: nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Ex arinca dulcissimus panis, ipsa spissior, quàm far, & maior spica, eadem & ponderosior. Rarò modius grani non x v i. libras implet. Exteritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim est, quam olyram vocat. Eadem in Ægypto facilis fertilisque. Far sine arista est. Item siligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adiiciuntur his genera, bromos, siligo excepitta, & tragos, externa omnia ab Oriente inuecta, oryzæ similia. Tiphe & ipsi eiusdem generis, ex qua fit in nostro orbe oryza. Apud Græcos est zea. Tradúntque eam ac tiphen, cùm sint degeneres, redire ad frumentum, si pistæ serantur, nec protinus, sed tertio anno.

Tritico

Tritico nihil est fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniã eo maximè alat hominem: vtpote cùm è modio, si sit aptum solum, quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Misit ex eo loco Diuo Augusto procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) quadringenta paucis minus germina, extántq; de ca re epistolæ. Misit & Neroni similiter c c c x l. stipulas ex vno grano. Cum centesimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundunt, aliíque, & tota Bætica, & in primis Ægyptus. Fertilissima tritici genera, ramosum, aut quod centigranum vocant. Inuentus est iam & scapus vnus centum fabis onustus. Æstiua frumenta diximus, sesamam, milium, panicum. Sesama ab Indis venit: ex ea & oleum faciunt. Color eius candidus. Huic simile est in Asia Græciáque ery-
10 simum: idémq; erat nisi pinguius esset, quod apud nos vocant irionem, medicaminibus annumerandum potius, quàm frugibus. Eiusdé naturæ & horminum à Græcis dictum, sed cymino simile, seritur cum sesama: hoc & irione nullum animal vescitur virentibus. Pistura nõ omnium facilis: quippe & Hetruria spicam farris tosti pisente pilo præferrata, fistula ferrata, & stella intus denticulata, vt nisi intenti pisant, concidantur grana, ferróque frangantur. Maior pars Italiæ nudo vtitur pilo, rotis etiam quas aqua verset obiter, & molat. De ipsa ratione pisendi Magonis proponetur sententia. Triticũ antè perfundi aqua multa iubet, postea eualli, deinde sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios x x. spargi duobus sextariis aquæ. Lentem torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter pisi. Aut addito in sextarios x x. lateris crudi frusto, & harenæ se-
20 modio. Eruilium iisdem modis, quibus lentem. Sesamã in calida maceratam exporrigi: deinde cõfricari, frigidæ immergi, vt paleæ fluctuent, iterúmque exporrigi in sole super lintea. Quod nisi festinatò peragatur, lurido colore mucescere. Et ipsa autem, quæ eualluntur, variam pisturarum rationem habent. Acus vocatur, cùm per se pisitur spica tantùm aurificum ad vsus. Si verò in area teritur cum stipula, palea, vt maiore in terrarum parte ad pabula iumentorum. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta, appludam vocant, alibi aliis nominibus. Milio Campania præcipuè gaudet, pultémq; candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gẽtes hac maximè pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte vel sanguine è cruris venis admisto. Æthiopes non aliam frugem, quàm milij hordeíque, nouere. Panico Galliæ quædam, præcipuè Aquitania vti-
30 tur. Sed & circumpadana Italia addita faba, sine qua nihil cõficiunt. Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum. Cæterò æstiua frumẽta riguis magis etiam, quàm imbribus, gaudent. Milium & panicum aquis minimè, cùm in folia exeunt. Vetãt ea inter vites arborésve frugiferas seri, terram emacrari hoc satu existimantes.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primùm pistores Romæ, & de cribris, & alia.

CAP. XI.

Milij præcipuus ad fermenta vsus, è musto subacti in annuum tẽpus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis, è musto albo triduo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cum similagine seminis feruefa-
40 ciunt, atque ita farinæ miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse besses fermenti constituere. Et hæc quidẽ genera vindemiis tantùm fiunt. Quo libeat verò tempore, ex aqua hordeóque bilibres offæ feruenti foco, vel fictili patina torrentur cinere & carbone, vsque dum rubeant. Postea operiuntur in vasis, donec acescant: hinc fermentum diluitur. Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruilæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur: iustúmque erat, duæ libræ in quinque semodios. Nunc fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur, prius quàm addatur sal, ad pultis modum decocta, & relicta, donec acescat. Vulgò verò nec suffereuefaciunt, sed tantum pridie asseruata materia vtuntur. Palámque natura est acore fermentari: sicut & validiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cum apud veteres ponde-
50 rosissimo cuique tritico, præcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius varia genera persequi supervacuum videtur: aliâs ab obsoniis appellati, vt ostrearij: aliâs à deliciis, vt ar-

 tolagani:

tolagani: aliàs à festinatione, vt speustici: nec non à coquendi ratione, vt furnacei, vel artoptitij, aut in clibanis cocti: non pridem etiam è Parthis inuecto, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicum. Summa laus, siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam & ouis aut lacte subigunt. Butyro verò gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: Eum nouem diebus macerant: decimo ad speciem tractæ subigunt vuæ passæ succo: posteà in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Neque est ex eo cibus, nisi madefacto: quod fit lacte maximè mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum vsque bellum, annis ab vrbe condita super d l x x x. Ipsi panem faciebant Quirites: mulierúmque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artopram Plautus appellat in fabula, quam Aululariam scripsit: magna ob id concertatione eruditorum, an is versus Poetæ sit illius: certúmque fit, Atteij Capitonis sententia, tostum panem lautioribus coquere solitos: pistorésque tantùm eos, qui far pinsebant, nominatos. Nec cocos verò habebant in seruitiis, eósque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenere, Hispani è lino excussoria & pollinaria, Ægyptus è papyro atque iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præstantissimæ saluberrimæque: quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Ægypto, sed admodum spernenda. In Italia verò pluribus locis, sicut Veronensi Pisanóq; agro, in Campania tamen laudatissima. Campus est subiacens montibus nimbosis totis quidem x l. M. passuum planitie. Terra eius (vt protinus soli natura dicatur) puluerea summa, inferior bibula, & pumicis vice fistulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque transmittit: nec dilui aut madere voluit propter facilitatem culturæ. Eadem acceptum humorem nullis fontibus reddit, sed temperat, & concoquens intra se vice succi continet. Seritur toto anno, panico semel, bis farre. Et tamen vere segetes, quæ interquieuere, fundunt rosam odoratiorem satiua: adeò terra non cessat parere. Vnde vulgò dictum, Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem vniuersas terras campus Campanus antecedit, tantùm ipsum pars eius, quæ Laboriæ vocantur, quem Phlegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ via ab vtroque latere Consulari, quæ à Puteolis, & quæ à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea, quam semen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea: nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, vt notum est, pilo vinctorum pœnali opera. Primori inest pyxis ferrea: excussis inde tunicis, iterum iisdem armamentis nudata conciditur medulla. Ita fiũt alicæ tria genera, minimum, ac secundarium: grandissimum verò aphærema appellant. Nondum habent candorem suum quo præcellunt, iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Posteà (mirum dictu) admiscetur creta, quæ transit in corpus, colorémque & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo appellato. Extátque Diui Augusti decretum, quo annua vicena millia Neapolitanis pro eo numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecítque caussam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodem reperitur & sulphur: emicántque fontes Oraxi oculorum claritati, & vulnerum medicinæ, dentiúmque firmitati. Alica adulterina fit maximè quidem è zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioréśque, & breui stipula. Pisunt cum harena, & sic quoque difficulter deterunt vtriculos, fitque dimidia nudi mensura. Posteáq; gypsi pars quarta inspargitur, atque vt cohæsit, farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secundaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantùm harenas transmittente. Alia ratio vbiq; adulterandi: Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, posteà arefaciunt Sole ad initium, rursúsq; leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quàm ex tritico, fit granum, quamuis id alicæ vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mistura confert.

De leguminibus. CAP. XII.

Sequitur natura leguminum, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggrauatúrque pondus illa ex omni legumine. Iam verò & pabulo venalis. Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum gene ri, præcipuè homini. Frumento etiam miscetur apud plerasque gentes, & maximè panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis Diis in sacro est, præualens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sint in ea. Qua de causa parentando vtique assumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non ve-
10 sci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanque fabam vtique è frugibus referre mos est auspicij causa, quæ ideo refrina appellatur. Et auctoribus eam adhiberi lucrosum putant. Sola certè frugum etiam excesa re pletur crescente Luna. Aqua marina, aliáve salsa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarum occasum leguminum prima, vt antecedat hyemem. Virgilius eam per ver seri iubet, circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia maturæ sationis, quàm trimestrem fructum eius. Nanque siliquæ cauléśq; gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maximè concupiscit: cùm verò defloruit, exiguas desiderat. Solum, in quo sata est, læti ficat stercoris vice. Ideò circa Macedoniam Thessaliámque, cùm flore re incepit, vertunt arua. Nascitur & sua sponte plerisque in locis, sicut septentrionalis Oceani insulis, quas
20 ob id nostri Fabarias appellant. Item in Mauritania syluestris passim, sed prædura, & quę percoqui non possit. Nascitur & in Aegypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorum est, amplissima crassitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ non supra tricenas: folia ampla: fructus ipse amarus & odore: sed radix perquàm lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinum radicibus similis. Nascitur & in Syria, Ciliciáque, & in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus autem Nouembri seruntur lens, & in Græcia pisum. Lens amat solum tenue magis, quàm pingue, cælum vtique siccum. Duo genera eius in Aegypto, alterum rotundius nigriúsque, alterum sua figura. Vnde vario vsu translatum est in lenticulas nomen. Inuenio apud autores, æquanimita-
30 tem fieri vescentibus ea. Pisum in apricis seri debet, frigorum impatientissimum. Ideo in Italia, & in austeriore cælo non nisi verno tempore, terra facili ac soluta. Ciceris natura est gigni cum salsilagine: ideo solum vrit. Nec nisi madefactum pridie, seri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, sapore. Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur, album nigrúmq;. Est & columbinum, quod alij Venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæqualis angulosi, veluti pisum. Dulcissimum autem id, quod eruo simillimum: firmiúsque quod nigrum & rufum, quàm quod album. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram seminis latæ: piso cylindraceæ. Faseolorū cum ipsis manduntur granis. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobris in Calend. Nouemb. Le
40 gumina, cùm maturescere cœperint, rapienda sunt, quoniam citò exiliunt, laténtque cùm decidêre, sicut & lupinum.

De rapis, & napis Amiterninis. CAP XIII.

Vanquam priùs de rapis dixisse conueniat. In transcursu ea attigere nostri, paulò diligentius Græci, & ipsi tamen inter horrensia: si iustus ordo fiat, à frumento protinus aut certè faba dicendis, quando alij vsus præstantior ab his non est. Ante omnia nanque cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoq; genera, magisq; si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapacior um suis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, vel maior quàm virentium. Ipsa verò durant & in sua terra ser
50 uata: & posteà passa, penè ad alium prouentum, faméma; sentiri prohibent. A vino atq; messe tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morosè eligit, penè vbi nihil aliud

 seri

seri possit. Nebulis & pruinis ac frigore vltro aluntur amplitudine admirabili. Vidi x l. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur: duràntque ad alia, sinapis acrimonia domita, etiam coloribus picta præter suum sex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi decet. Genera eorum Græci duo prima fecere, masculum fœmininúmque, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere, item in terra difficili. Semen præstantius, quo subtilius. Species verò omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotūditatem globari. Tertiam speciem syluestrem appellauere, in longitudinem radice procurrente, raphani similitudine, & folio angulo so scabróque, succo acri: qui circa messem exceptus oculos purget, medeatúrque caligini admisto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora: tepore in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & inpenuria bini. Proxima in Algido natis. Napi verò Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æquè frigidis. Seruntur & ante Calend. Martias in iugero sextarij quatuor. Diligentiores quinto sulco napum seri iubent, rapa quarto, vtrunque stercorato. Rapa lætiora fieri, si cum palea seminentur. Serere nudum volunt, precantem sibi & vicinis serere se. Satus vtrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos, Neptuni atque Vulcani. Ferúntque subtili obseruatione, quota Luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra prædictum temporis spatium serantur, mirè prouenire. Seruntur & vere in calidis atque humidis.

De lupino. CAP. XIIII.

LVpino est vsus proximus, cùm sit & homini, & quadrupedum generi vngulas habenti, communis. Remedium eius, ne metentes fugiat exiliēdo, vt ab imbre tollatur. Nec vllius, quæ seruntur, natura assensu terræ mirabilior est. Primum omnium cum Sole quotidie circumagitur, horásque agricolis etiam nubilo demōstrat. Ter prætereà floret. Terram amat, terráque operiri non vult. Et vnum hoc seritur non arato. Quærit maximè sabulosa, & sicca, atque etiam harenosa. Coli vtique nō vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis frutectoso solo coniectum inter folia veprésque, ad terram tamen radice perueniat. Pinguescere hoc satu arua vineásque diximus. Itaque adeò nō eget fimo, vt optimi vicem repræsentet. Nihílque aliud nullo impendio constat, vt quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex arruo: ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primúmque omnium seritur, nouissimum tollitur vtrunque Septembri ferè mense, quia si non antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impunè prætereà iacet, vel derelictū etiam, si non protinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunque tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maximè amat. Ad hanc alendam post tertium florem verti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tātùm limosáque odit, & in iis non prouenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo est. Nam bouem vnum modij singuli satiant, validúmque præstant: quādo etiam impositum puerorum ventribus, pro remedio est. Condi in fumo maximè conuenit, quoniā in humido vermiculi vmbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarari protinus solum opus est.

De vicia, & eruo. CAP. XV.

ET vicia pinguescunt arua, nec ipsa agricolis operosa: vno sulco sata, non sarritur, non stercoratur, nec aliud quàm deoccatur. Sationis eius tria tempora: Circa occasum Arcturi, vt Decembri mense pascat, tunc optimè seritur in semen. Aequè nanq; fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondem vtilissima. Siccitatem ex omnibus, quæ seruntur, maximè amat: non aspernatur etiam vmbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea ceteris præfertur. Vitibus præripit succum: languescúntque, si in arbusto seratur. Nec erui operosa cura est. Hoc amplius, quàm vicia, runcatur, & ipsum medicaminis vim obtinens. Quippe per eruum Diuum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiunt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, noxium esse bubus aiunt, item autumno grauedinosum:

innox

innoxium autem fieri primo vere satum.

De fœno Græco,& farragine,& de ocymo,& medica, & cytiso.

CAP. XVI.

ET silicia,hoc est fœnum Græcum,scarificatione seritur, non altiore quatuor digitorum sulco:quantóq; peius tractatum,tanto prouenit melius. Rarum dictu,esse aliquid cui prosit negligentia.Id autem quod secale atque farrago appellatur,occari tantùm desiderat. Secale Taurini sub Alpibus asiam vocant,deterrimum,& tantùm ad arcendam famem vtile:fœcunda,sed gracili stipula,nigritia triste,sed pondere præcipuum. Admiscetur huic far,vt mitiget amaritudinem eius:& tamen sic quoque ingratissimum ventri

10 est.Nascitur qualicunque solo cum centesimo grano:ipsúmque pro lætamine est. Farrago ex recrementis farris prædensa seritur, admista aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo.Omnia hæc pabularia:degeneránsque ex leguminibus quæ vocatur cracca:cuius tantum columbis grata,vt pastas ea,negêt fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus,quod Cato ocymum vocat,quo sistebant aluum bubus.Id erat è pabulis,segete viridi desecta,antequam gelaret.Sura Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decem,viciæ duos,tantundem eruiliæ in iugero autumno misceri & seri solitum.Melius & auena Græca,cui non cadit semen,admista. Hoc vocitatum ocymum, boúmque causa seri solitum.Varro appellatum à celeritate prouentendi,è Græco quod ὠκέως dicunt.Medica externa etiam Græciæ,vt à Medis aduecta per bella Persarum, quæ

20 Darius intulit:sed vel in primis dicenda.Tanta dos eius est,cùm vno satu amplius quàm tricenis annis duret.Similis est trifolio,caule folijsque geniculata:quicquid in caule assurgit,folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiso volumen Amphilochus fecit confusim.Solum,in quo seratur,elapidatum purgatúmque subigitur autumno. mox aratum & occatum integitur crate iterum & tertium,quinis diebus interpositis,& fimo addito. Poscit autem siccum succosúmque,vel riguum.Ita præparato seritur mense Maio, aliàs pruinis obnoxia.Opus est densitate seminis omnia occupari,internascentésque herbas excludi. Id præstant in iugera modia vicena.Cauendum ne adurat,terráque protinus integi debet.Si sit humidum solum herbosúmve,vincitur,& desciscit in pratum.Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda est manu potius,quàm sarculo. Secatur inci-

30 piens florere,& quoties refloruit.Id sexies euenit per annos,cùm minimum quater.In semen maturescere prohibenda est,quia pabulum vtilius est vsque ad trimatum. Verno seri debet,liberarique cæteris herbis:ad trimatum marris ad solum radi.Ita reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno,propter altitudinem radicum.Si euicerint herbæ,remedium vnicum est aratio,sæpius vertendo,donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad satietatem debet,ne deplere sanguinem necesse sit.Et viridis vtilior est.Arescit surculosè, ac postremò in puluerem inutilem extenuatur.De cytiso,cui & ipsi principatus datur in pabulis,affatim diximus inter frutices.Et nunc frugum omnium natura peragenda est: cuius in parte de vitijs quoque dicatur.

De vitijs frugum,& remedijs, quid in quoque terræ genere debeat seri.

40 CAP. XVII.

PRimum omnium frumenti vitium auena est:& hordeum in eam degenerat: sicut ipsa frumenti fit instar: quippe cùm Germaniæ populi serant eam,neque alia pulte viuant.Soli maximè cælíque humore hoc euenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis,cùm diutius recentum est terra, prius quàm erumpat. Eadem est ratio,si cariosum fuit cùm sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur: ex quo apparet in radice esse causam.Est & aliud ex vicino auenæ vitium, cùm amplitudine iuchoata granum,sed nondum,matura, prius quàm roboretur corpus,afflatu noxio cassum & inane in spica euanescit quodam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: in flore, aut protinus cùm defloruere, vel maturescere inci-

50 pientibus.Tum enim exinaniunt grana:prioribus causis nasci prohibēt.Nocet & Sol crebrè è nube.Nascuntur & vermiculi in radice,cùm sementem imbribus secutis, incluserit

repen

repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cùm spicæ pluuiis calor inferuescit. Est & cantharis dictus scarabæus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiunt. Oleum, pix, adeps, contraria seminibus, cauendúmque ne contacta eis serantur. Imber in herba vtilis tantùm: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquàm ciceri. Maturescentia frumenta imbre læduntur, & hordeum magis. Nascitur & herba alba, panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos, lappásque, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius, quàm inter ipsius terræ pestes numerauerim. Cæleste frugum vinearúmque malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido tractu, conuallibúsque, ac perflatum non habentibus. E diuerso carent ea ventosa & excelsa. Inter vitia segetum & luxuria est, cùm onerata fertilitate procumbunt. Commune autem omnium satorum vitium vrica, etiam ciceris, cùm salsilaginem eius abluendo imber dulcius id facit. Est herba, quæ cicer enecat & eruum, circunligando se: vocatur orobanche: Triticum simili modo æra: Hordeũ festuca, quæ vocatur ægilops: Lentem herba securidaca, quam Græci à similitudine pelecinon vocant. Et hæ quidem complexu necant. Circa Philippos ateramnon nominant in pingui solo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cùm vdam quidam ventus afflauit. Æræ granum minimum est in cortice aculeato. Cùm est in pane, celerrimè vertigines facit: aiúntque in Asia & Græcia balneatores, cùm velint turbam pellere, carbonibus id semen inicere. Nascitur & phalangion in eruo, bestiola aranei generis, si hyems aquosa sit. Limaces nascuntur in vicia & aliquando è terra cochleæ minutæ, mirum in modum erodentes eam. Et morbi quidem ferè hi sunt. Remedia eorum, quæcunque pertinent ad herbas, in sarculo, & cùm semen iactatur, cinere. Quæ verò in semine & circa radicem consistunt, præcedente cura cauentur. Vina antè semine perfusa, minus ægrotare existimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: sic etiam grandescere promittit. Quidam verò, si triduo ante satum vrina & aqua maceretur, præcipuè adolescere putant. Ter quidem sarritam modium fractæ è modio solidæ reddere. Reliqua semina cupressi foliis tusis si misceantur, non esse vermiculis obnoxia, nec si interlunio serantur. Multi ad milij remedia, rubetam noctu aruo circumferri iubent, prius quàm sarriatur, defodíque in medio inclusam vase fictili, ita nec passerem, nec vermem nocere: sed eruendam prius quàm metatur, alioqui amarum fieri. Quin & armo talpæ contacta semina vberiora esse. Democritus succo herbæ, quæ appellatur aizoon, in tegulis nascens tabulísve, Latinè verò sedum aut digitellum, medicata seri iubet omnia semina. Vulgò verò, si dulcedo noceat, & vermes radicibus inhæreant, remedium est, amurca pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in articulum seges ire cœperit, runcare, ne herbæ vincant. Pestem à milio atque panico sturnorum passerúmve agmina scio abigi herba, cuius nomen ignotum est, in quatuor angulis segetis defossa: mirum dictu, vt omnino nulla auis intret. Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis diluto, & semine sparso, vel decoctarũ aqua. Sed redolet virus animalium eorum etiam in pane. Ob id felle bubulo semina attingi vtilius putant. Rubigo quidem, maxima segetum pestis, lauri ramis in aruo defixis, transit in earũ folia ex aruis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in herba duntaxat: & depastæ quidem, vel sæpius, nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum etiam semel, omnino certum est, granum longius fieri, sed inane cassúmque, ac satum non nasci. Babylone tamen bis secant, tertio depascunt: alioquin folia tantùm fierent. Sic quoque cum quinquagesimo fœnore messes reddit † exilitas soli: verùm diligentioribus cum centesimo quinquagesimo. Neque est cura difficilis, quàm diutissimè aqua rigandi, vt præpinguis & densa vbertas diluatur. Limũ autem non inuehunt Euphrates Tigrísque, sicut in Ægypto Nilus. Nec terra ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ sunt, vt sequente anno sponte restibilis fiat seges, impressis vestigio seminibus: quæ tanta soli differentia admonet terræ genera in fruges describere. Igitur Catonis hæc sentẽtia est: In agro crasso & læto frumentũ seri. † Si verò nebulosus sit idem, rhaphanum: milium, panicum in frigido & aquoso prius serẽdum, posteà in calido,

† Budæus legit, Felicitas soli ex Theophrasto libr. 8 de Plantis.
† Præpostera verborũ interpunctio sensum hic prorsus perturbat: hoc modo restituendum: Si verò nebulosus sit idem, rhaphanum, milium, panicum in frigido & aquoso prius serẽdũ, posteà in calido. Vide Catonẽ de Re rust. cap. 6. & 34. vnde hæc sunt desumpta.

lido. In solo autem rubricoso, vel pullo, vel harenoso, si nõ sit aquosum, lupinum. In creta & rubrica, & aquosiore agro adoreum. In sicco & non herboso, nec umbroso, triticum. In solo valido fabam. Viciam verò quàm minimè in aquoso herbidóque. Siliginem & triticum in loco aperto editóque, qui sole quàm diutissimè torreatur. Lentem in frutectoso & rubricoso, qui non sit herbidus. Hordeum in nouali, & in aruo, quod restibile possit fieri trimestre, vbi sementem maturam facere non possit, & cuius crassitudo sit restibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea in tenuiore terra, quæ non multo indigent succo, vt cytisus & cicer, exceptis leguminibus quæ velluntur è terra, non subsecantur. Vnde & legumina appellata, quia ita leguntur. In pingui autem, quæ cibi sunt maioris, vt olus, triti-10 cum, siligo, linum. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur: minus enim alimenti radix poscit. Lenior terra & densiórque tritico. In loco humili far adoreum, potius quàm triticum. Se retum temperato & triticum & hordeum. Colles robustius, sed minus, reddunt triticum. Far & siligo, & cretosum & vliginosum solum sortiuntur.

De prodigiis frugum, & arandi disciplina, & vomerum generibus.

CAP. XVIII.

ET frugibus ostentum semel (quod equidem inuenerim) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio Coss. quo anno superatus est Annibal. In arboribus enim tum nata produntur frumenta. Et quoniam de frugum terræque generibus abundè diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate commemorata. Nilus ibi coloni vice fun-20 gens, euagari incipit, vt diximus, à solstitio aut noua Luna, ac primò lentè, deinde vehementius, quàm diu in Leone sol est. Mox pigrescit in Virginem transgresso, atque in Libra residet. Si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus, si XVI. exuperauit. Tanto enim tardius decedit, quanto abundantius creuit, & sementè arcet. Vulgò credebatur, ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo: & credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo grauiore opera: sed tamẽ maiori certum est abiecta prius semina in limo digressi amnis, hoc est, Nouembri mense incipiente: postea pauci runcant, quod botanismon vocant. Reliqua pars non nisi cum falce arua visit paulo ante Calend. Apriles. Peragitur autem messis Maio, stipula nunquam cubitali. Quippe sabulum subest, granúmque limo tantùm continetur. Excel-30 lentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus. Similis ratio, sed felicitas maior Babyloni ac Seleuciæ, Euphrate atque Tigri restagnantibus, quoniam rigãdi modus ibi manu temperatur. Syria quoque tenui sulco arat, cùm multifariam in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelent. In omni quidem parte culturæ, sed in hac quidem maximè valet oraculum illud, Quid quæque regio patiatur. Vomerum plura genera: Culter vocatur, præ densam, prius quàm proscindatur, terram secans, futurísque sulcis vestigia præscribens incisuris, quas resupinus in arando mordeat vomer. Alterum genus est vulgare, rostrati vectis. Tertium in solo facili, nec toto porrectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. Latior hæc quarto generi, sed exacutior in mucronem fastigiata, eodémque gladio scindens solum, & acie laterum radices herbarum secans. Nõ pridem 40 inuentum in Rhætia Galliæ duas addiderunt tali rotulas, quod genus vocant planaratri. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita nõ nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo vomeris cæspites versat. Semẽ protinus iniiciunt, cratésque dentatas super trahunt. Nec sarrienda sunt hoc modo sata: sed porcellis binis ternísque sic arant. Vno boum iugo censeri anno facilis soli quadragena iugera, difficilis tricena, iustum est.

De temporibus arandi, & iunctione boum.

CAP. XIX.

IN arando magnopere seruandum est Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum bene colere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium? Stercorare. Sulco vario ne ares. Tempestiuè ares. Tepidioribus locis à bruma proscindi arua oportet, frigidioribus ab 50 æquinoctio verno. Et maturius sicca regione, quàm humida. Maturius densa terra, quàm soluta, pingui quàm macra. Vbi siccæ & graues æstates, terra cretosa aut gracilis, vtilius

inter

inter solstitium & autumni æquinoctium aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pingue herbosumque solum, ibi melius caloribus. Altum & graue solum etiam hyeme moueri placet: tenue valde & aridum, paulo ante sationis tempus. Sunt & hîc suæ leges. Lutosam terram ne tangito. Vi omni arato: prius quàm ares, proscindito. Hoc vtilitatem habet, quòd inuerso cæspite herbarum radices necantur. Quidam vtique ab æquinoctio verno proscindi volunt. Quod vere semel aratum est, à temporis argumento veruactum vocatur. Hoc in nouali atque requieto necessarium est. Nouale est, quod alternis annis seritur. Araturos boues quàm arctissimè iungi oportet, vt capitibus sublatis arent: sic minimè colla contundunt. Si inter arbores vitésque aretur, fiscellis capistrari, ne germinum tenera præcerpant. Securiculam insitiuam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quàm cõuelli aratro, bouésque luctari. In arando versum peragi, nec strare in actu sæpius. Iustum est proscindi sulco dodrantali iugerum vno die, iterari sesquiiugerum, si sit facilitas soli: si minus, proscindi semissem, iterari assem: quando & animalium labori natura leges statuit. Omne aruum rectis sulcis, mox & obliquis subigi debet. In collibus transuerso tantùm monte aratur, sed modò in superiora, modò in inferiora rostrante vomere. Tantúmque est laboris homini, vt etiam boum vice fungatur. Certè sine hoc animali montanæ gentes sarculis arant. Arator, nisi incuruus, præuaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, vbi inuentum est. Purget vomerem subinde stimulus cuspidatus rulla. Scamna inter duos sulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Malè aratur aruum, quod satis frugibus occãdum est. Id demũ rectè subactum erit, vbi non intelligetur vtrò vomer ierit. In vsu est, & collicias interponere, si ita locus poscat, ampliore sulco, quæ in fossas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione & resectione. CAP. XX.

ARatione per transuersum iterata, occatio sequitur, vbi res poscit, crate vel rastro, & sato semine iteratio. Hæc quoque vbi consuetudo patitur, crate dentata, vel tabula aratro adnexa, quod vocant lirare, operientes semina: vnde primum appellata deliratio est. Quarto seri sulco Virgilius existimatur voluisse, cùm dixit optimam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora sensisset. Spissius solum, sicut plerunque in Italia, quinto sulco seri melius est, in Thuscis vero nono. At fabam & viciam non proscisso serere sine damno, compendium operæ est. Non omittemus vnam etiamnum arãdi rationem, in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Sallassi cùm subiectos Alpibus depopularentur agros, panicum miliúmque iam excrescens tentauere. Postquàm respuebat natura, inararunt. At illæ messes duplicatæ docuere, quod nunc vocant artrare, id est aratrare, vt credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, cùm iam is bina ternáve emiserit folia. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cùm hyeme prægelida captæ segetes essent, reseuerunt, resarrientes campos mense Martio, vberrimásque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. CAP. XXI.

SIliginem, far, triticum, semen, hordeum occato, sarrito, runcato quibus dictum erit diebus. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouósq; soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, hordeum, semẽ, fabam bis sarrire melius. Runcatio, cùm seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetémque discernit à cæspite. Leguminum cicer eadem, quæ far, desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas: lupinum runcatur tantum. Milium, panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: silicia & faseoli occantur tantum. Sunt genera terræ, quarum vbertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stylis ferreis. Eadem nihilominus & depascuntur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli, &

li,& à femente non nisi nonis mensibus in aream redeūt:quia siccitas coercet herbas, fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis cessare arua suadet, & hoc, si patiantur ruris spatia, vtilissimum procul dubio est. Quod si neget conditio, far serendum, vnde lupinum, aut vicia, aut faba sublata sint, & quæ terram faciant lætiorem. In primisque & hoc notandum, quædam propter alia seri obiter sed parum prouenire priori diximus volumine, ne eadem sæpius dicantur. Plurimum enim refert soli cuiusque ratio.

De summa fertilitate, & bifera vite, & aquarum differentia.

CAP. XXII.

Ciuitas Africæ in mediis harenis, petentibus Syrtes Leptinque magnam, vocatur Tacape, felici super omne miraculum riguo solo: ternis ferè mil. pass. in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarum spatiis dispensatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi subditur olea, huic ficus, fico Punica, illi vitis: sub vite seritur frumentum, mox legumen, deinde olus, omnia eodem anno omniáque aliena vmbra aluntur. Quater na cubita eius soli in quadratum, nec vt à porrectis metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denariis venundantur. Super omnia est, biferam vitem bis anno vindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur vbertas, pereunt luxuria singuli fructus. Nunc verò toto anno metitur aliquid. Constátque fertilitati non occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons Orge nomine est: in eo herbæ nascuntur in tantum expetitæ bubus, vt mersis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus ali. Ergo suā quisque terram aquámque nouerit.

De qualitate terræ & stercoratione.

CAP. XXIII.

Si fuerit illa terra quam appellauimus teneram, poterit sublato hordeo milium seri, eo condito raphanus: his sublatis hordeum vel triticum, sicut in Campania: satisque talis terra aratur, cùm seritur. Alius ordo: vt vbi adoreum fuerit, cesset IIII. mensibus hybernis, & vernam fabam recipiat, aut ante hyemalem ne cesset. Necnon minus pinguis alternari potest ita, si frumento sublato legumen tertiò feratur. Gracilior & in annum tertium cesset. Frumentum quidam seri vetant, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus volumine. Hoc tantùm vnum in confesso est, nisi stercorato seri non oportere quanquàm & hîc leges sunt propriæ. Milium, panicum, rapa, napus, nisi in stercorato non ferantur. Non stercorato frumentum potius quàm hordeum serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem vbicunque quàm recentissimè stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense fimum inaret post imbrem. Vtique si verno erit saturus, per hyemem fimum disponat. Iustum est vehes XVIII. iugero tribui: dispergere autem prius quàm arescat, aut iactato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est, prius quàm serat, ante puluerem. Quod vt hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas vehes fimi denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat hoc, malè substrauisse pecori colonum appareat. Sunt qui optimè stercorari putent, sub dio retibus inclusa pecorum mansione. Ager si non stercoratur, alget: si nimium stercoratus est, aduritur: satiśque est id sæpe, quàm supra modum facere. Quò calidius solum est, eò minus addi stercoris, ratio est.

De bonitate seminum, & disciplina seminandi, & quantum ex quoque genere frumenti, in iugero ferendum, & temporibus ferendi.

CAP. XXIIII.

Semen optimum anniculum, bimum deterius, trimum pessimum, vltrà sterile: & in vno omnium definita genere ratio est. Quod in ima area subsedit, ad semen reseruandum est. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neque alio modo vtilius discernitur. Quæ spica per interualla semina habebit, abiicietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus

bus fractum eundem habet colorem: deterius, cui plus intus albi est. Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosúmque inde primum colonis augurium, cùm auidius accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis serius, vt pluuiæ sequantur: ne diu iacens atque non concipiens, euanescat. Itémque festinata satione densum spargi semen, quia tardè concipiat. Serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est, æqualiter spargere. Manus vtique congruere debet cum gradu, sempérque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quòd sors genialis atque fœcunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neque ex præcocibus in serotina: idque in contrarium præcepere quidam falsa diligentia. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici aut siliginis modios v. farris aut seminis (quod frumenti genus ita appellamus) x. hordei v i. Fabæ quintam partem amplius quàm tritici, viciæ x i i. ciceris & cicerculæ & pisi i i i. lupini x. lentis i i i. sed hanc cum fimo arido seri volunt, erui v i. siliciæ v i. faseolorum i i i i. pabuli x x. milij, panici sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est & alia distinctio. In denso, aut cretoso, aut vliginoso solo, tritici aut siliginis modios sex: in soluta terra & nuda, & sicca, & læta, quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit & inanem. Pinguia arua ex vna seminis radice fruticem numerosum fundunt, densámque segetem è raro semine emittunt. Ergo inter quatuor & sex modios pro natura soli, alij quinque non minus seri, plurésve præcipiunt; item in consito, aut cliuoso, vt in macro. Huc pertinet oraculum illud magnopere custodiendum, Segetem ne defruges. Adiecit iis Accius in praxidico, vt sereretur, cùm Luna esset in Ariete, Geminis, Leone, Libra, Aquario. Zoroastres Sole x i i partes Scorpionis transgresso, cùm Luna esset in Tauro. Sequitur huc dilata & maxima indigens cura de tempore fruges serendi quæstio, magnáque ex parte ratione siderum connexa. Quamobrem sententias omnium in primis ad id pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps omnium de agricultura præcepit, vnum tempus serendi tradidit à Vergiliarum occasu. Scribebat enim in Bœotia Helladis, vbi ita seri diximus. Inter diligentissimos conuenit, vt in alitum quadrupedúmque genitura, esse quosdam ad conceptum impetus & terræ. Hos Græci ita definiunt, cùm sit calida & humida. Virgilius triticum & far à Vergiliarum occasu seri iubet, hordeum inter æquinoctium autumni & brumam: viciam verò faseolos & lentem, Boote occidente: Quo fit, vt horum siderum aliorúmque exortus & occasus digerendi sint in suos dies. Sunt qui & ante Vergiliarum occasum seri iubeant, duntaxat in arida terra, calidísq; prouinciis. Custodiri enim semen corrumpente humore, & à proximo imbre vno die erumpere. Alij statim ab occasu Vergiliarum sequi imbres, à septimo ferè die. Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumni: in calidis serius, ne ante hyemem luxurient. Inter omnes autẽ conuenit circa brumam serendum non esse, magno argumento: quoniam hyberna semina, cùm ante brumam nata sint, septimo die erumpant: si post brumam, vix x l. Sunt qui properent, atq; ita pronuntient, festinatam sementem sæpe decipere, serotinam semper. E contrario alij, vel vere potiùs serendum, quàm malè in autumno. Atque vbi fuerit necesse, inter Fauonium & vernum æquinoctium. Quidam omissa cælesti cura, vt inutili, temporibus definiunt. Vere linum & auenam, & papauer: atque vti nunc etiam transpadani seruant, vsque in Quinquatrus: fabam, siliginem Nouembri mense: far Septembri extremo vsque in Idus Octobris. Alij post hunc diem in Calẽdas Nouemb. Ita his nulla naturæ cura est: illis nimia & ideo cæca subtilitas: cùm res inter rusticos geratur, literarúmque expertes, non modò siderum. Et confitendum est, cælo maximè constare ea: quippe Virgilio iubente prædisci ventos ante omnia, ac siderum mores, neque aliter, quàm nauigantibus, seruari. Spes ardua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ; sed tentanda tam grandi vitæ emolumento. Priùs tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subiicienda contemplationi est: quòd deinde lætior mẽs discedat à cælo, & facta sentiat, quæ futura prænosci non possint.

Digestio siderum in noctes & dies. CAP. XXV.

PRimum omniũ dierum ipsorũ anni, Solisq; motus propè inexplicabilis ratio est. Ad CCCLXV. adiiciunt etiamnũ intercalarios diei noctisque quadrantes. Ita fit, vt tradi non possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc præcurren te, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod prochimazin Græci vocant: nunc postueniente, quod epichimazin: & plerunque aliàs citiùs: aliàs tardiùs cæli effectu ad terram deciduo: vnde vulgo serenitate reddita, confectum sidus audimus. Præterea cùm omnia hæc statis sideribus cæloque affixis constent, interueniunt motu stellarum grandines, imbres, & ipsi non leui effectu, vt docuimus, turbántque conceptæ spei ordi-
10 nem. Idque ne nobis tantùm putemus accidere, & reliqua fallit animalia sagaciora circa hoc, vt quo vita eorũ constet: æstiuásque alites præposteri aut præproperi rigores necant, hybernas æstus. Ideo Virgilius errantium quoque siderum rationem ediscendam præcipit, admonens obseruandum frigidæ Saturni stellæ transitum. Sunt qui certissimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis prouentum. Id eo ipso anno, cùm commentaremur hæc, notatum est, prouentum eorũ ter repetito frigore extinctum, aduenásque volucres ad VI. Calend. Februarij spem veris attulisse, mox sæuissima hyeme conflictatas. Res anceps primum omnium à cælo peti legem, deinde eam argumentis esse quærendam. Super omnia est mundi conuexitatis, terrarúmque globi differentia, eodem sidere alio tempore aliis aperiente se gentibus: quo fit vt causa eius nõ ii-
20 dem diebus vbiq; valeat. Addidere difficultatem & autores diuersis in locis obseruando, mox etiam in iisdem diuersa prodendo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartam Cæsar Dictator, annos ad Solis cursum redigẽs singulos, Sosigene perito scientiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio posteà comperto errore correcta est, ita vt XII. annis continuis non intercalaretur, quia cœperat sidera annus morari, quæ prius antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquam diligentior esset cæteris, non cessauit tamen addubitare, ipse semet corrigendo. Autores prodidere ea, quos prætexuimus volumini huic, rarò vllius sententia cum alio congruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi excusauerint tractus. Eorum qui in eadem regione dissedere, vnam discordiam ponemus exempli gratia: Occasum matutinum Vergilia-
30 rum Hesiodus (nam huius quoque nomine extat Astrologia) tradidit fieri, cùm æquinoctium autumni conficeretur: Thales XXV. die ab æquinoctio: Anaximander XXIX. Euctemon XLVIII. Nos sequemur obseruationem Cæsaris: maximéque hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita: quoniam non vnius terræ, sed totius naturæ interpretes sumus, non autoribus positis (id enim verbosum est) sed regionibus: vt legẽtes tantùm meminerint, breuitatis gratia, cùm Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas: cùm Macedonia, Magnesiam, Thraciam: cùm Aegyptus, Phœnicen, Cyprum, Ciliciam: cùm Bœotia, Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cùm Hellespontus, Cherrhonesum, & continentia vsque Atho montem: cùm Ionia, Asiam, & insulas Asiæ: cùm Peloponnesus, Achaiam, & ad Hesperum iacentes terras. Chaldæi
40 Assyriam & Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias sileri non erit mirum. Nemo enim obseruauit in iis, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorum, quam in sexto volumine fecimus: qua cognatio cæli, non gentium modò, verùm, vrbium quoque singularum intelligitur, ratio ex his terris, quas notauimus, sumpta conuexitate circuli, pertinentis ad quas quisque quæret terras, & ad earum siderum exortus, per omnium circulorum pares vmbras. Indicandum & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdem non magna differentia reuerti ratione Solis: octonis verò augeri easdem, centesima reuoluente se Luna. Omnis autem ratio obseruata est tribus modis, exortu siderum occasúque, & ipsorum temporum cardinibus. Exortus occasúsque binis
50 modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultantur stellæ & conspici desinũt, aut eiusdem abscessu proferunt se. Emersum hoc melius, quàm exortum consuetudo di-

y xisset

xisse: & illud occultationem potius, quàm occasum. Alio modo, quo die incipiunt apparere vel desinunt, oriente Sole, aut occidente, matutini vespertinive cognominati, prout alterutris eorum manè vel crepusculo contingit. Dodrantes horarum, cùm minimum, intervalla ea desiderant ante Solis ortum, vel post occasum, vt aspici possint. Prætereà bis quædam exoriuntur & occidunt. Omnísque sermo de his est stellis, quas adhærere cælo diximus. Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus verno æquinoctio diebus x c. horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium diebus x c i i i. horis x i i. vsque ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus l x x x i x. horis i i i. Horæ nunc in omni accessione æquinoctiales, non cuiuscunque diei significantur: omnesque eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum. Bruma Capricorni, ad v i i i. Calend. Ianuarij ferè: æquinoctium vernum, Arietis: solstitium, Cancri: alterúmque æquinoctium, Libræ: qui & ipsi dies rarò non aliquos tempestatum significatus habent. Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum diuidũtur, per media omnes dierum spatia. Quoniam inter solstitium & æquinoctium autumni, Fidiculæ occasus autumnum inchoat die x l v. At ab æquinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occasus hyemem die x l i i i. Inter brumam & æquinoctium die x l v. flatus Fauonij vernum tempus. Ab æquinoctio verno initium æstatis die x l v i i i. Vergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumenti, hoc est, Vergiliarum occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerum augenda, cùm sidus vehemens Orionis iisdem diebus longo decedat spatio. Sementibus tempora plerique præsumunt, & ab xi. die autumnalis æquinoctij fruges serunt, adueniente Coronæ exortu, continuis diebus certo propè imbrium promisso. Xenophon non antequam Deus signum dederit. Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est, cùm sit vera ratio non priùs serendi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad i i i. Idus Nouembris, vt diximus, seruant: quoniam id sidus etiam vestis institoris est, & est in cælo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur, quibus est cura insidiandi negotiatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denunciat: statímque augent lacernarum pretia: sereno asperam, & reliquarum vestium accendunt. Sed ille indocilis cæli agricola, hoc signum habeat inter suos vepres, humúmque suam aspiciens, cùm folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim sentitur, vt cæli locíque afficit natura: ídque in hac ratione præcellit, quòd eadem & in mundo publica est, & vnicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipso brumali die pulegium in carnariis florere: adeò nihil occultum esse natura voluit. Et serendi igitur hoc dedit signum. Hæc est vera interpretatio, argumentum naturæ secum afferens. Quippe sic terram peti suadet, promittítque quandam stercoris vicem, & contra rigores terram flatúsque operiri à se nuntiat, & monet festinare. Varro in fabæ vtique satu hanc obseruationem custodiri præcepit. Alij plena Luna serendam. Lentem verò à x x v. ad x x x. Viciam quoque iisdem Lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus,

> *Iam vero semper viridis, sempérque grauata*
> *Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu:*
> *Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.*

Ex his vnum hoc erit idem & lino ac papaueri serendo. Caro de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quæ tibi in satione superãt, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito, syluestre: quod in miro vsu est melle decoctum ad faucium remedia. Vsq; somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente,

Replicatio totius culturæ, & quid quoque mense in agro fieri oporteat.

CAP. XXVI.

VErùm vt pariter omnis culturæ quoddam bræuiarium peragatur, eodem tempore
conuenit & arbores stercorare, accumulare item vineas: sufficit in iugerum operæ:
& vbi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, seminarius solū bipalio præparare, in-
cilia aperire, aquam de agro pellere, torcular leuare & recondere. A Calend. Nouemb.
gallinis oua supponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena sub-
iicito æstate tota, hyeme pauciora, non tamen infra nouena. Democritus talem futuram
hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item solstitio æstatem.
10 Circa brumam plerisque bis septem halcyonum fœtura ventorum quiete mollius cælū:
sed & in his & in aliis omnibus ex euentu significationum intelligi sidera debebunt, non
ad dies vtique præfinitos expectari tempestatum vadimonia. Per brumam vitem ne coli-
to. Vina tum defæcari, vel etiam diffundi Hyginus suadet, à confecta ea septimo die, vti-
que si septima Luna competat. Cerasa circa brumam seri. Bubus glandem tunc aspergi
conuenit in iuga singula modios. Largior valetudinem infestat, & quocunque tempore
detur, si minus x x x. diebus continuis data sit, narrant verna scabie pœnitere. Materiei
cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maximè vigilia constant, cùm
sint noctes tanto ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere. Faces incidere. Ridicas præpa
rare interdiu x x x. palos l x. in lucubratione vespertina ridicas v. palos x. totidem ante-
20 lucana. A bruma in Fauonium Cæsari nobilia sidera significant, i i i. Calend. Ianuarij ma
tutinò Canis occidens. Quo die Atticæ & finitimis regionibus Aquila vesperi occidere
traditur. Pridie Nonas Ianuarij Cæsari Delphinus matutinò exoritur, & postero die Fidi
cula, quo Ægypto Sagitta vesperi occidit. Item ad v i. Idus Ianuarij eiusdem Delphini ves
pertino occasu continui dies hyemāt Italiæ, & cùm Sol in Aquarium sentiatur transire,
quod ferè x v i. Calend. Feb. euenit: v i i i. Calend. stella regia appellara Tuberoni in pecto
re Leonis occidit matutinò. Et pridie Nonas Feb. Fidicula vesperi. Huius temporis nouis-
simis diebus, vbicunque patietur cæli ratio, terram ad rosarum & vineæ satum vertere bi
palio oportet. Iugero operæ l x. sufficiunt. Fossas purgare, aut nouas facere. Antelucanis
ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quassa sarcire, ipsorúmque laminas scabendo
30 purgare, aut nouas facere. A Fauonio in æquinoctiū vernum Cæsari significat x v i i. Ca
lend. Martij triduum variè. Et v i i i. Calend. hirundinis visu, & postero die Arcturi exor-
tu vespertino. Itē i i i. Nonas Martij Cæsar Cancri exortu id fieri obseruauit. Maior pars
autorum Vindemiatoris emersu v i i i. Idus aquilonij piscis exortu, & postero die Orio-
nis. In Attica Miluum apparere obseruatur. Cæsar & Idus Martias ferales sibi annotauit
Scorpionis occasu: x v. verò Calend. Aprilis Italiæ Miluum ostendi, x i i. Calend. Equum
occidere matutinò. Hoc interuallum temporis vegetissimum agricolis, maximéque ope-
rosum est, in quo præcipuè falluntur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Fauo-
nius flare debeat, sed quo cœperit. Hoc acri intentione seruandum est. Hoc illo mense si-
gnum Deus habet, obseruatione minimè fallaci aut dubia, si quis attendat. Vnde autem
40 spiret is ventus, quáque parte veniat, diximus secundo volumine, & dicemus mox paulo
operosius. Interim ab eo die (quisquis ille fuerit) quo flare cœperit, non vtique v i. Idus
Feb. sed siue antè, quando præuernat, siue pòst, quando hyemat: post eam diem, inquam,
innumera rusticos cura distringat, & prima quæque peragantur, quæ differri nequeunt.
Trimestria serantur. Vites putentur qua diximus ratione. Oleæ curentur. Poma serantur
inserantúrque. Vineæ pastinentur. Semina digerantur, instaurentur alia. Harundines, sali-
ces, genistæ serantur cædantúrq;. Serantur verò vlmi, populi, platani, vti dictum est. Tum
& segetes conuenit purgare, sarrire hybernas fruges, maximéque far. Lex certa in eo, cùm
quatuor fibrarum esse cœperit. Faba verò non antequàm trium foliorum. Tunc quoque
leui sarculo purgare verius, quàm fodere. Florentem vtique x v. primis diebus non attin-
50 gere. Hordeū nisi sicco, ne serito. Putationem æquinoctio peractam habeto. Vineæ iuge-
rum quaternæ operæ putant, alligántque: in arbusto singulæ operæ arbores x v. Eodem
hoc

hoc tempore hortorum rosariorúmque cura est, quæ separatim proximis voluminibus dicetur: eodem & topiariorum. Tunc optimè scrobes fiunt. Terra in futurum proscinditur, Virgilio maximè autore, vt glebas Sol coquat. Vtilior sententia, quæ nonnisi temperatum solum in medio vere arari iubet: quoniam in pingui statim sulcos occupant hærbæ, gracili insecuti æstus exiccant: tum nanque succum venturis seminibus auferunt. Talia autumno meliùs arari certum est. Cato verna opera sic definit: scrobes fieri, seminaria propagari in locis crassis & humidis: vlmos, ficos, poma, oleas, prata stercorari Luna sitiente: Quæ rigua non erunt, ab afflatu Fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus erui, ficus interpurgari, seminaria fieri, & vetera sarciri. Hæc, antequàm vinea florere incipiat. Itémque pyro florente arare incipiat macra harenosáque. Posteà vtique grauissima & aquosissima. Ita posttemò arato. Ergo hæc aratio has habebit notas, lētisci primum fructum ostendentis, ac pyri florentis. Erit & tertia in bulborum satu scillæ. Item in coronamentorum narcisi. nanque & hæc ter florent: primóq; flore primam arationem ostendunt, medio secundam, tertio nouissimam, quando inter sese alia aliis notas præbent. Ac non in nouissimis cauetur, ne fabis florētibus attingatur edera. Id enim noxium & exitiale ei est tempus. Quædam verò & suas habent notas, sicuti ficus. Cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maximè setendas ficus. Æquinoctium vernum ad v i i i. Calend. Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinū, Cæsari significant Calend. Aprilis. i i i. Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ vesperi occultantur. Eædem postridie in Bœotia. Cæsari autem & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abscondi. Cæsari sexto Idus significatur imber Libræ occasu: decimoquarto Calend. Maij Aegypto Suculæ occidunt vesperi, sidus vehemens, & terra maríq; turbidum, decimosexto Atticæ, x v. Cæsari, continuóq; triduo significat. Assyriæ autem x i i. Calend. Hoc est vulgo appellatum sidus Palilicium, quoniam x i. Calend. Maij vrbis Romæ natalis, quo ferè serenitas redditur, claritatē obseruationi dedit, nimborum argumento Hyadas appellantibus Græcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrantes, imperitia appellauere Suculas. Cæsari ad v i i i. Calend. notatur dies. v i i. Calend. Aegypto Hædi exoriuntur: v i. Calend. Bœotiæ & Atticæ Canis vesperi occultatur, Fidicula manè oritur: v. Calendas. Assyriæ Orion totus absconditur, tertio autem Canis: v i. Nonas Maij Cæsari Suculæ matutinò exoriūtur, & v i i i. Idus Capella pluuialis. Aegypto autem eodē die Canis vesperi occultatur. Sic ferè in v i. Idus Maij, qui est Vergiliarum exortus, decurrunt sidera. In hoc tēporis interuallo, x v. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctium nō suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarij, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur, opprobriūque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehēdi, vt ob id petulantiæ sales etiam cū primo vere ludantur. Auspicio tamen detestabiles videntur. Adeò minima queq; in agro naturalibus trahuntur argumentis. Extremo autem hoc tempore panici miliíque satio est. Iustum est hoc seri maturato hordeo, atque etiam in eodem aruo. Estq; signum illius maturitatis, & horum sationis commune, lucentes vespere per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci verò lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aspiciant stellas, sed magis tempora serendæ frugis. & ortus occasúsque sideris, in quibusdam herbis, & de stellatum ortu & occasu. CAP. XXVII.

IAm Vergilias in cælo notabiles caterua fecerat: non tamen his contenta, terrestres fecit alias, veluti vociferans: Cur cælum intuearis agricola? Cur sidera quęras rustice? iam te breuiore somno fessum premunt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, eásque vespere & ab opere disiungenti ostendo: ac ne possis præterire, miraculo solicito. Vidésne vt fulgor igni similis alarum compressu tegatur, secúmque lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: & vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo. Cur etiam nunc altius

spect

ſpectas, ipſumque cælum ſcrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eæ diebus proueniunt, durántque fœdere ſideris huiuſce: partúmque eas illius eſſe certũ eſt. Proinde quiſquis æſtiuos fructus ante illas ſeuerit, ipſe fruſtrabitur ſeſe. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabáque floreſcens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cùm germinare videris morum, iniuriam poſteà frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipſaſque oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cùm herba creuerit in feſtucam, arcere aquas. Vineas pampinare. Et huic lex ſua, cùm pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat vna opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur verò diebus viginti. Ab æquinoctio ſartura 10 nocere & vineæ & ſegeti exiſtimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus eſt. A Vergiliarũ exortu ſignificant Cæſari poſtridie Arcturi occaſus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ x i i. Calend. Iunij Capella veſperi occidens & in Attica Canis. x i. Calend. Cæſari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæſari & Aſſyriæ Aquila veſperi oritur: octauo Idus Arcturus matutinò occidit: Italiæ ſexto, & quarto Idus Delphinus veſperi exoritur: decimoſeptimo Calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Aegypto poſt quatriduum. x i. Calend. eiuſdem Orionis gladius Cæſari occidere incipit. v i i i. Calend. Iulij verò longiſsima dies totius anni, & nox breuiſſima ſolſtitium conficiunt. In hoc temporis interuallo vineæ pampinantur, curatúrq; vt vinea vetus ſemel foſſa ſit, bis nouella. Oues tondentur: lupinum ſtercorandi cauſa vertitur: terra proſcinditur: vicia in 20 pabulum ſecatur: faba metitur, deinde concutitur.

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & deſcriptio frugum & ſiderum. CAP. XXVIII.

PRata circa Calend. Iunij cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de ſe poſtulat dici. Relinqui debent in læto ſolo, vel humido, vel riguo, eáque aqua pluuia rigari via publica. Vtiliſſimum ſimul & herbæ arare, deinde cratire, ſerere florem ex fœnilibus, atque ex præſepibus fœno dilapſum ſpargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari, nec paſci ante ſecunda fœniſecia, ne herbæ vellantur, obtritáque hebetentur. Seneſcunt prata, reſtituique debent faba in his ſata, vel rapis, vel milio. Mox inſequente anno frumento, rurſuſque in prata tertio relinqui. 30 Præterea quoties ſecta ſint, ſicilíri, hoc eſt quæ fœniſeces præterierunt, ſecari. Eſt enim in primis inutile, enaſci herbas ſementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, peſsima nummuli: ſiliqua etiam dira fœniſecis: inuiſa & equiſetis eſt, à ſimilitudine equinæ ſetæ. Secandi tempus, cùm ſpica defloreſcere cœpit, atque roborari: ſecundùm, antequàm inareſcat. Cato, fœnum, inquit, ne ſerò ſeces, priùs quàm ſemen maturum ſit, ſecato. Quidam pridie rigant, vbi ſunt rigua. Noctibus roſcidis ſecari melius. Quædam partes Italiæ poſt meſſem ſecant. Fuit hoc quoque maioris impendij apud priores, Creticis tantùm tranſmariniſque cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, limæ vicem imperantes ferro. Sed aquaria protinus viret. Fal- 40 cium ipſarum duo genera. Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cædunt herbas, breuioréſque prætereunt. Italus fœniſex dextera vna manu ſecat. Iuſtum eſt vna opera iugerum in die deſecari, alligaríque manipulos mille ducentos † quaterna pondo. Sectum verti ad ſolem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet. Niſi fuerit hoc obſeruatum diligenter, exhalare matutinò nebulam quandam, metáſque mox ſole accendi, & conflagrare certum eſt. Rurſus rigari deſecta oportet, vt ſecetur autumnale fœnum, quod vocant cordum. Interamnæ in Vmbria quater anno ſecantur, etiam non rigua. Ter verò pleriſque in locis, & poſteà in ipſo pabulo non minus emolumenti eſt, quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorúmque progeneratio ſuum cuique conſilium dabit optimum, maxi- 50 mè quadrigarum quæſtus. Solſtitium peragi in octaua parte Cancri, & octauo Calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc vſque, à bruma

† quaternûm pondo.

dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonem scandens, ac per ardua enisus, ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Austrum, aucturus noctes aliis sex mensibus, ablaturúsque diei mensuram. Ex hoc deinde rapiendi conuehendíque fructus alios atque alios tempus, & præparandi se contra sæuam ferámque hyemem: decebátque hoc discrimen indubitatis notis signasse naturam. Quam ob rem eas manibus ipsis agricolarum ingessit, vertíque iussit ipsa die folia, & esse confecti sideris signum: nec sylvestrium arborum remotarúmque, ne in saltus deuios montésque eundum esset quærentibus signa: non rursus vrbanarum, quæque topiario tantùm coluntur, quanquam & in his illa visantur: Vertit oleæ ante pedes satæ, vertit tiliæ ad mille vsus petendæ: vertit populi albæ etiam vitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, vlmum vite dotatam habes, & huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, & tenes sidus. Alia parte cælum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humillima arborum, ipse toto capite altior: & huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quo minus cælum intelligas, & cælestia scias. Dabo & auribus signum. Palumbûm vtique exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cùm incubantem videris palumbum. A solstitio ad Fidiculæ occasum VI. Calendas Iunij Cæsari Orion exoritur, zona autem eius IIII. Nonas Assyriæ, Aegypto verò Procyon matutino æstuosus: quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc est minorem Canem: sanè vt in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulo mox docebimus. III. Nonas Chaldæis Corona occidit matutinò. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptiis Orion desinit exoriri. XVI. Calend. Augusti Assyriæ Procyon exoritur. Dein postridie, ferè vbique confessum inter omnes sidus indicans, quod Canis ortum vocamus, sole partem primam Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium XXIII. die. Sentiunt id maria & terræ, multæ verò & feræ, vt suis locis diximus. Neque est minor ei veneratio, quàm descriptis in Deos stellis. Accendítque solem, & magnam æstus obtinet causam. XVIII. Calend. Augusti Aegypto Aquila occidit matutinò, Etesiarúmque prodromi flatus incipiunt, quod Cæsar X. Calendas sentire Italiam existimauit. Aquila Atticæ matutinò occidit. III. Calendas regia in pectore Leonis stella matutinò Cæsari immergitur. VIII. Idus August. Arcturus medius occidit. III. Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, vti is adnotat: sed vt vera ratio id fieri inuenit, VI. Idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa vitium agitur, decretorio vuis sidere illo, quod Caniculam appellauimus. Vnde carbunculare dicuntur, vt quodam vredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, quæque nunquàm annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum latè patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines, quàm sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostendítque cum terris cæli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro Vergiliarum ortu, qua diximus ratione, ostendemúsque iam plenius, magna tum vilitate propter spem oliuæ, coëmisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarum ei sciebant in primis cordi esse. Atque vt apparuit causa, & ingens diuitiarum cursus, restituisse mercedem anxiæ & auidæ dominorum pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili, cùm vellet, fore. Hoc posteà Sextius è Romanis sapientiæ affectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est: Quas equidem miscebo agrestibus negotiis, quàm potero, dilucidè atque perspicuè. Plerique dixere rorem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi vitibus. Quod ex parte falsum arbitror, omnémque vredinem frigore tantùm constare, sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem, deprehenditur, totúmque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáve luna, hoc est prævalente: vtroq; enim habitu plena est, vt sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen, quod à sole accepit, cælo regerit. Differentia vtriusque

usque habitus magna, sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. E diuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidēs, sed alia redditur à Fabiano, Græcisque autoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo curiat, igne eius cominus recepto candens: eademque interlunio absit hyeme, quando abscedit & Sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa Soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera esse cœlestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur: quæ 10 cùm acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, vt sæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cœlo serenisque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cùm facta sunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbunculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priúsque causas reddemus.

De tempestatibus vtriusque temporis, & remediis sterilitatum.

CAP. XXIX.

DVæ sunt præter lunarem, paucisque cœli locis constant. Nanque Vergiliæ priuatim attinent ad fructus, vt quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems, semestri 20 spatio intra se messes vindemiásque & omnium maturitatem complexæ. Est præterea in cœlo, qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis. Huius defluuio, velut ex vbere aliquo, sata cuncta lactescunt, duorum siderum obseruatione, Aquilæ in Septentrionali parte, & in Austrina Caniculæ, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis centro bis æquinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus vtriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantùm locis Solis terræque centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atque mitis aer genitalem illum lactescenti succum transmiserit in terras, læta adolescunt sata. Si Luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admista amaritudo, vt in lacte, puerperium necat. 30 Modus in terris huius iniuriæ, quem fecit in quacunque conuexitate comitatus vtriusque causæ. Et ideo non pariter in toto orbe sentitur, vt nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad XIII. Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicquam in satis ante eum diem spei esse certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum vita, atque sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationem apparebit, quàm nunc esse rationem. Tria nanque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diésque festos, Rubigalia, Floralia, Vinalia. Rubigalia Numa constituit anno regni sui XI. quæ nunc aguntur ad VII. Calend. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed 40 vera causa est, quòd post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno, per id quatriduum, varia gentium obseruatione in IIII. Calend. Maij, Canis occidit, sidus & per se vehemens, & cui præoccidere Caniculam necesse sit. Itaque iidem Floralia IIII. Calend. eiusdem instituerunt, vrbis anno quingentesimo sextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, vt omnia bene deflorescerent. Hunc diem Varro determinat, Sole Tauri partem quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, lædi necesse erit. Vinalia priora, quæ ante hos dies sunt IX. Calend. Maij degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus, ad vites oleasque, quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad VI. Idus Maij, vt docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore sordere velint: exhorrent enim frigi- 50 dum sidus Arcturi postridie occidens: & multo minus plenilunium incidere. IIII. Nonas Iunij iterum Aquila exoritur vesperi decretorio die florentibus oleis vitibúsque, si ple-

 nilun

nilunium in eum incidat. Equidem & solstitium VIII. Calendas Iulij in simili causa duxerim, & Canis ortum post dies à solstitio XXIII. sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa, acinique præcoquuntur in callum. Rursus plenilunium nocet ad IIII. Nonas Iulij, cùm Aegypto Canicula exoritur: vel certè XVI. Calendas Augusti cùm Italiæ. Item XIII. Calendas Augusti cùm Aquila occidit, vsque in X. Calendas eiusdem. Extra has causas sunt Vinalia altera, quæ aguntur ad XIII. Calendas Septembris. Et Varro à Fidicula incipiente occidere manè, determinat, quod vult initium autumni esse, & hunc diem festum tempestatibus leniendis institutum. Nunc Fidiculam occidere ad sextum Idus Augustas seruatur. Intra hæc constat cælestis sterilitas. Neque negauerim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantium naturas. Sed à nobis rationem demonstratam esse satis est: reliqua obseruatione cuiusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium, non erit dubium. Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit: iam primùm hanc iniuriam omnibus annis accidere non posse, propter statos siderum cursus: nec nisi paucis noctibus anni, idque quando futurum sit, facilè nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege diuisum, æstate interlunia prætirquàm biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimisque noctibus metui, diebus non idem valere. Præterea tam facilè intelligi, vt formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio, ipso die non apparere, donec occidat. E diuerso vireonem prodire ipso die solstitij. Neutrum verò Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt rores: sic quoque non sine remedio. Sarmenta, aut palearum aceruos, & euulsas herbas fruticésque, per vineas campósque, cùm timebis, incendito: fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocent. Quidam tres cancros viuos cremari iubent in arbustis, vt carbunculi non noceant. Alij siluri carnem leniter vri à vento, vt per totam vineam fumus dispergatur. Varro autor est, si fidiculæ occasu, quod est initium autumni, vua picta consecretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circumfodere, vbi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeaceam facere. Aream ad messem creta præparare, Catonis sententia amurca temperata, Virgilij operosius. Maiore ex parte æquant tantùm, & fimo bubulo dilutiore illinunt. Id satis ad puluerıs remedium videtur.

De messe, & tritico, & palea, & frumento seruando.

CAP. XXX.

Messis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis valli prægrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto, ita direptæ in vallum cadunt spicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice velluntur: quíque id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cùm extrahant succum. Differentia hæc, Vbi stipula domos contegunt, quàm longissimam seruant. Vbi fœni inopia est, stramento paleam quærunt. Panici culmo non tegunt. Milij culmum ferè inurunt. Hordei stipulam bubus gratissimam seruant. Panicum & milium singillatim pectine manuali legunt Galliæ. Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quò serius metitur, copiosius inuenitur: quo celerius verò, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequàm granum induresćat, & cùm iam traxerit colorem. Oraculum verò, biduo celerius messem facere potius, quàm biduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreoque. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea sua condi: & stipula tantùm, & aristis liberatur. Palea plures gentium pro fœno vtuntur.

tur. Melior ea, quæ tenuior minutiórque, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, præterquàm iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis, cùm inaruit, baculo frangunt substratu animalium. Si palea defecit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius desectus muria diu† respersus, dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendant in aruo & stipulas, magno Virgilij præconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum semen exurant. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & caritas operarum. Connexa est ratio frumenti seruandi. Horrea operosa tripedali crassitudine, pariete lateririo, exædificari iubent aliqui. Præterea superne impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere vllas. Alij ab exortu tantum æstiuo, aut Septentrione, eáque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima. Nam quæ de amurca præcepimus, indicauimus. Alibi contra suspendunt granaria lignea columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur: & si tegulis subiaceat, conferuescere. Multi ventilari quoque vetant. Curculionem enim non descendere infra quatuor digitos, nec amplius periclitari. Columella & Fauonium ventum conferre frumento præcipit: quod miror equidem, siccissimum alioqui. Sunt qui rubeta rana in limine horrei pede è longioribus suspensa, inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tempestiuitas condendi videbitur. Nam si parum tostum atque robustum collectum sit, aut calidum conditum, inimica innasci necesse est. Diuturnitatis causæ plures. Aut in ipsius grani corio, cùm est numerosius, aut milio, aut succi pinguedine, qui pro humore sufficit tantùm, vt sesamæ: aut amaritudine, vt lupino & cicerculæ. In tritico maximè crescunt animalia, quoniam spissitate sua concalescit, & furfure crasso vestitur. Tenuior hordeo palea, exilis & leguminis: ideo non generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob hoc efferuescit. Quidam ipsum triticum diuturnitatis gratia aspergunt amurca, mille modios quadrantali. Alij Chalcidica aut Carica creta, aut etiam absinthio. Est & Olynthi, ac Cerinthi EubϾ terra, quæ corrumpi non sinat. Nec ferè condita in spica læduntur. Vtilissimè tamen seruantur in scrobibus, quos siros vocant, vt in Cappadocia, & in Thracia. In Hispania & Africa, ante omnia vt sicco solo fiant curant: mox vt palea substernatur. Præterea cum spica sua conduntur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, certum est nihil maleficum nasci. Varro autor est, sic conditum triticum durare annis quinquaginta, milium verò centum. Fabam & legumina in oleariis cadis oblita cinere, longo tempore seruari. Idem fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam specu Ambraciæ vsque ad piraticum Pompeij Magni bellum durasse, annis circiter c x x. Ciceri tantùm nullæ bestiolæ in horreis innascuntur. Sunt qui vrceis cinere substratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos superingerant, ita non nasci maleficia credentes. Alij, qui in salsamentariis cadis gypso illinant. Alij, qui lentem aceto laserpitiato respergant, siccatámque oleo inungant. Sed breuissima obseruatio, quod vitiis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an vendere. Crescente enim luna frumenta grandescunt.

† respergitur.

De vindemia, & autumni temporibus.

CAP. XXXI.

Sequitur ex diuisione temporum autumnus à Fidiculæ occasu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarum occasum, initiúmque hyemis. In his interuallis significatur, pridie Idus August. Atticæ Equus oriens, vesperi Ægypto & Cæsari Delphinus occidens. x I. Calend. Septemb. Cæsari & Assyriæ stella quæ Vindemiator appellatur, exoriri manè incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Assyriæ v. Calend. & Sagitta occidit, & Etesiæ desinunt. Vindemiator Ægypto Nonis exoritur. Atticæ Arcturus matutino, & Sagitta occidit manè. Quinto Idus Septembr. Cæsari Capella oritur vesperi. Arcturus verò medius pridie Idus, vehementissimo significatu terra marique per dies quinque. Ratio eius hæc traditur: Si Delphino occi-

dente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius sideris seruetur hirundinum abitus: nanque deprehensæ intereunt. Decimosexto Calend. Octob. Ægypto Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutino, Etesiæque desinunt. Hoc idem Cæsari XIIII. Calend. XIII. Assyriæ significant: & XI. Calend. Cæsari commissura Piscium occidens, ipsúmque æquinoctij sidus VIII. Calend. Octobr. Deinde consentiunt (quod est rarum) Philippus, Callipus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Ion, IIII. Calend. Octobr. Capellam matutinò exoriri, & III. Calend. Hœdos. Sexto Nonas Octobr. Atticæ Corona exoritur manè. Asiæ & Cæsari V. Calend. Heniochus occidit matutinò. Tertio Calendas Cæsari Corona exoriri incipit: & postridie occidunt Hœdi vesperi. VIII. Idus Octobris Cæsari fulgens in Corona stella oritur. Et III. Idus Vergiliæ vesperi. Idibus Corona tota. Sexto Calend. Nouembr. Suculæ vesperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit: & Suculæ exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit vesperi. Quinto Idus Nouembris Gladius Orionis occidere incipit. Deinde III. Idus Vergiliæ occidunt. In his temporum interuallis opera rustica, napos, rhaphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post ciconiæ discessum malè seri putat. Nos omnino post Vulcanalia, & præcocia cum panico. A Fidiculæ autem occasu viciam, fasceolos, pabulum. hoc silente Luna seri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente Luna præparetur, non putrescit. Aridam colligi non oportet. Vindemiam antiqui nunquàm existimauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi cerno. Quam ob rem & huius tempora notis argumentísque signentur. Leges ita se habent: Vuam calidam ne legito, hoc est in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec priùs, quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito, cùm ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut cùm exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si contingat crescente Luna vindemiare. Pressura vna culeos XX. implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos & lacus XX. iugeribus vnum sufficit torculum. Premunt aliqui singulis, vtilius binis, licet magna sit vastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius premunt. Antiqui funibus vittísque loreis ea detrahebant & vectibus. Intra C. annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullantibus, palis affixa arbori stella, à palis arcas lapidum attollente secum arbore: quod maximè probatur. Intra XXII. hos annos inuentum, paruis prælis, & minori torculari, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana imposita vinaceis, supernè toto pondere vrgere, & super præla construere congeriem. Hoc & poma colligendi tempus, & obseruatio, cùm aliquod maturitate, non tempestate, deciderit: hoc & fæces exprimendi: hoc & defrutum coquendi, silente Luna noctu: aut si interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut post occasum. Nec de nouella vite aut palustri, nec nisi è matura vua, nec nisi folus despumandum: quia si ligno contingant vas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum dies XLIIII. Ab eo die oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentium. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vidi, piscinísque musta condi, aut vina effundi priora, vt dubia reciperentur. Hoc non tam sæpe prouentu nimio euenit, quàm sæuitia insidiantium caritati ciuili. Sed æqui patrisfamilias modus est, annona cuiusque anni vti. Id peræque etiam lucrosissimum. Reliqua de vinis affatim dicta sunt. Item vindemia facta oliuam esse rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæque ad Vergiliarum occasum agi debent.

De Lunari ratione. CAP. XXXII.

His, quæ sunt necessaria, adiicientur de Luna, ventísque & præsagiis, vt sit tota sideralis ratio perfecta. Nanque Virgilius etiã in numeros Lunæ digerenda quædam putauit, Democriti secutus ostentationem. Nos legum vtilitas, quæ in toto opere, in

hac quoque mouet parte. Omnia quæ cæduntur, carpuntur, conduntur, innocentius decrescente Luna, quàm crescente fiunt. Stercus, nisi decrescente Luna, ne tangito. Maximè intermenstrua dimidiáque stercorato. Verres, iuuencos, arietes, hœdos decrescente Luna castrato. Oua Luna noua supponito. Scrobes Luna plena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio serito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoque frumenta ac legumina, & condi circa extremam Lunam iubent. Seminaria, cùm Luna supra terram sit, fieri: Calcari musta, cùm Luna sub terra. Item materies cædi, quæque alia suis locis diximus. Neque facilior est obseruatio, ac iam dicta à nobis secundo volumine: sed quod intelligere vel rustici possint, quoties ab occidente Sole cernetur, prioribúsque noctis horis lucebit, crescens erit, & oculis dimidiata iudicabitur: cùm verò occidente Sole orietur ex aduerso, ita vt pariter aspiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis orietur, prioribúsque noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decrescens erit, iterúmque dimidia. In coitu verò (quod interlunium vocant) cùm apparere desierit. Supra terras autem erit, quandiu & Sol, interlunio, & prima tota die: secunda, horæ noctis vnius † dextante sicilico: ac deinde tertia vsque ad quintamdecimam, multiplicatis horarum iisdem portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eadémque sub terris tota die. Decimasexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem sicilicum sub terra aget, easdémque portiones horarum per singulos dies adiiciet vsque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quòd sub terris agat, tantundem nouissimis ex die adiiciet supra terram. Alternis autem mensibus xxx. implebit numeros, alternis verò detrahet singulos. Hæc erit ratio lunaris.

† Dextante sicilico vnius horæ, id est, decē vnciis, cum quarta vnciæ parte, interprete Budæo lib. 1. de Asse.

De ventorum ratione. CAP. XXXIII.

VEntorum paulò scrupulosior. Obseruato Solis ortu quocunque libeat die, stantibus hora diei sexta, sic vt ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, à vertice Septentrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, vt vmbram suam quisque cernat: alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro, tunc erit hora sexta, cùm minima vmbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum, vel cinere lineam, verbi gratia pedum xx. conueniet: mediámque mensuram, hoc est in x. pede, circunscribi circulo paruo, qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbræ, hæc erit ventus septentrinalis. Illò tibi putator arborum plagæ ne spectent, néve arbusta vineæve, nisi in Africa, Cyrenis, Ægypto. Illinc flante ne arato, quæque alia præcipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus vmbræ, Meridiem spectans, hæc ventum Austrum dabit, quem à Græcis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineámq; agricola ne tractes. Humidus aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent, sed non plagæ arborum vitiúmve. Hunc oliueti metator Vergiliarum quatriduo, hunc caueat insitor calamis, gemmísque inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse conueniet. Frondem media die arborator ne cædito. Cùm meridiem adesse senties pastor, æstate contrahente se vmbra, pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm æstate pasces, in Occidentem specta ante meridiem, post meridiem in Orientem. Aliter noxium, sicut hyeme & vere, si in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris suprà dictum. Clodunt ita, lippiúntve ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi voles, in hunc ventum spectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum. CAP. XXXIIII.

DIximus vt in media linea designaretur vmbilicus. Per hunc medium transuersa currat alia. Hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem: & limes qui ita secabit agrum, decumanus vocabitur. Ducantur deinde aliæ duæ lineæ in decusseis obliquæ, ita vt à Septentrionis dextra læuáque ad Austri dextram læuámq; descendant. Omnes per eundem currant vmbilicum, omnes inter se pares sint, omnium interualla

patia

paria. Quæ ratio semel in quoque agro ineunda erit: vel si sæpius libeat vti, è ligno facienda, regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingeniis quoque imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniã semper est idem: Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur: ne quis fortè ad exortum capiendam putet lineam. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput Septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialem habebit exortum, hoc est longissimi diei, ventúmque Aquilonem, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores vitésque. Sed hoc flante ne arato: frugem ne serito: semen ne iacito. Præstringit enim atq; percellit hic radices arborum, quas positurus afferes. Prædoctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus, in hac parte ventum Græcis poni, quem Cæciam vocant. Sed idem Aristoteles vir immensæ subtilitatis, qui idipsum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eum toto anno in prædictis timet agricola. Mollit sidera æstate media, mutátque nomen, & Etesias vocatur. Ergo cùm frigidum senties, caueto, ac quacunque Aquilo prædicitur, tanto perniciosior Septentrio est. In hunc Asiæ, Græciæ, Hispaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta vineæque spectent. Qui mares concipi voles, in hunc pascito, vt sic † ineuntem ineat. Ex aduerso Aquilonis ab occasu brumali Africus flabit, quem Græci Liba vocant. In hunc à coitu cùm se pecus circumegerit, fœminas conceptas esse scito. Tertia à Septentrione linea, quam per latitudinem vmbræ duximus, & decumanam vocauimus, exortum habebit æquinoctialem, ventúmque Subsolanum, Græcis Apelioten dictum. In hunc salubribus locis villæ vineæque spectent. Ipse leniter pluuius, tamen est siccior Fauonius, ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc spectare olueta Cato iussit. Hic ver inchoat, aperítque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugésque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit, afflatúque nutricium exercebit. Quarta à Septentrione linea, eadem Austro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, ventúmque Vulturnum, Eurum Græcis dictum, sicciorem & ipsum tepidiorémque. In hunc apiaria & vineæ Italiæ, Galliarúmq; spectare debent. Ex aduerso Vulturni flabit Corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere Septentrionis, Græcis dictus Argestes, ex frigidissimis & ipse, sicut omnes qui à Septentrionis parte spirant. Hic & grandines infert, cauendus & ipse non secus ac Septentrio. Vulturnus si à serena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si feruidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra siccescens repentè, Austrum humescens rore occulto.

† In eandem.

Prognostica tempestatum. CAP. XXXV.

Etenim prædicta ventorum ratione, ne sæpius eadem dicantur, transire conuenit ad reliqua tempestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere video. Siquidem in ipsa messe sæpe concurrere prælia ventorum damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo æstu orasse, vt reliquæ segeti parceret, rapere̍tque desecta sub tectum, paucis mox horis sæuo imbre vaticinatione approbata. Quinimo & harundinem nonnisi impendente pluuia seri iubent, & fruges insecuturo imbre. Quamobrem & hæc breuiter attingemus, scrutati maximè pertinentia, primúmque à Sole capiemus præsagia. Purus oriens atque non feruens serenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus oriens pluuias prædicit: item ventos, cùm ante exorientem eum nubes rubescunt. quòd si & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cùm orientis atque occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Si in exortu spargentur partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiam tamen ventósque significabunt. Si in ortu aut in oc-

casu

casu contracti cernentur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperam in proximum diem tempestatem significabunt. Cùm oriente radij non illustres eminebunt, quamuis circundati nube non sint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem asperam denuntiabunt. Si ab ortu repellentur, & ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circuncludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit: si verò etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd si in exortu fiet ita vt rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incumbent, à quocunque vento fuerint, eum portendent. si à meridie, & imbrem. Si oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit, expectetur ventus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longè radios per nubes porriget, & medius erit inanis, pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent, aquam & ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole, ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum. Proxima sint iure Lunæ præsagia. Quartam eam maximè obseruat Ægyptus. Si splendens exorta puro nitore fulsit, serenitatem: si rubicunda, ventos: si nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtusa, pluuiam: erecta & infesta ventos semper significant: quarta tamen maximè. Cornu eius Septentrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit ventum. Inferius Austrum: vtraque recta, noctem ventosam. Si quartam orbis rutilus cingit, ventos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto die Luna erit directa, magnam tempestatem in mari præsagiet, nisi si coronam circa se habebit, & eam synceram: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hyematurum ostendit. Si plenilunio per dimidium pura erit, dies serenos significabit: si rutila, ventos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, quà se ruperit: si gemini orbes cinxerint, maiorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque distracti. Nascens Luna, si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio. Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maximè splendebit, ex ea ventum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Fauonio flante, hyemalis toto mense erit. Si x v i. vehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius Lunæ octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, plerisque inter eos tantùm obseruantibus præsagia eius, hoc est, tertia, septima, vndecima, decimaquinta, decimanona, vigesimatertia, vigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. Discurrere eæ videntur interdum: ventique protinus sequuntur. In quarum parte ita præsagiuere: Cælum cùm æqualiter totum erit spendidum, articulis temporum, quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si ver & æstas non sine rigno aliquo transierint, autumnum serenum & densum minúsque ventosum facient. Autumni serenitas ventosam hyemem facit. Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, & id neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates. Si volitare plures stellæ videbuntur, quò ferentur albescentes, ventos ex iis partibus nuntiabunt. Aut si cursitabunt, certos: si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent. Si stellarum errantium aliquam orbes incluserint, imbres. Sunt in signo Cancri duæ stellæ paruæ, Aselli appellatæ, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quam Præsepia appellant. Hæc cùm cælo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alteram earum Aquiloniam caligo abstulit. Auster sæuit: si Austrinam, Aquilo. Arquus cùm sint duplices, pluuias nuntiant. A pluuiis serenitatem non perinde certam. Circuli nouì circa sidera aliqua, pluuiam. Cùm æstate vehementius tonuit quàm fulsit, ventos ex ea parte denuntiat: contrà si minus tonuit, imbrem. Cùm sereno cælo fulget, pluuiæ erunt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissimè autem, cùm ex omnibus quatuor partibus cæli fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm, in posterum diem aquam portendit.

Cùm

Cùm à Septentrione, ventum eum. Cùm ab Austro vel Coro, aut Fauonio nocte serena fulgurauerit, ventum & imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana. Nubes cùm sereno cælo feruntur, à quacunque parte id fiet, expectentur venti: si eodem loco globabuntur, appropinquante Sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, ventos: si ab Austro, imbres portendent. Sole occidente, si ex vtraque parte eius cælum petent, tempestatem significabunt. Vehementius atræ ab oriente, in noctem aquam minantur: ab occidẽte, in posterum diem. Si nubes, vt vellera lanæ, spargentur multæ ab oriente, aquam in triduum præsagient. Cùm in cacuminibus montium nubes concident, hyemabit. Si cacumina pura fient, disserenabit. Nube grauida candicante, quod vocant tempestatem albam, grando imminebit. Cælo quamuis sereno, nubecula quamuis parua, ventum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes, aut cælo cadentes, vel in vallibus sedentes, serenitatem promittunt. Ab his terreni ignes proximè significant: pallidi nanque murmurantésque tempestatum nuntij sentiuntur: pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuosè volitet flamma, ventum. Et lumina cùm ex sese flammas elidunt, aut vix accenduntur. Item cùm in eo pendentes coaceruantur scintillæ vel cùm tollentibus ollas carbo adhæreſcit: aut cùm contectus ignis è se fauillam discutit, scintillámve emittit: vel cùm cinis in foco concrescit, & cùm carbo vehementer perlucet. Est & aquarum significatio. Mare si tranquillum in portu à cursu stabit, & murmurauerit intra se, ventum prædicit. Si identidem, & hyemem, & imbrem. Litora ripæque si resonabunt tranquillo, asperam tempestatem: item maris ipsius tranquillo sonitus, spumæve dispersæ, aut aquæ bullantes. Pulmones marini in pelago, plurium dierum hyemem portendunt. Sæpe & silentio intumescit, flatúque altius solito iam intra se esse ventos fatetur. Equidem & montium sonitus, nemorúmque mugitus prædicunt: & sine aura, quæ sentiatur, folia ludentia. Lanugo populi aut spinæ volitans, aquísq; pluma innatans. Atque etiam in campis tempestatem venturam præcedens suus fragor: cæli quidem murmur, non dubiam habet significationem. Præsagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari lasciuientes flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Loligo volitans, conchæ adhærescentes, echini affigentes sese, aut harena saburrantes, tempestatis signa sunt. Ranæ quoque vltra solitum vocales. Et fulicæ matutino clangore. Item mergi anatésque, pennas rostro purgantes, ventum. Cæteræque aquaticæ aues concursantes. Grues in mediterranea festinantes. Mergi maria aut stagna fugientes, grues silentio per sublime volantes, serenitatem: sic noctua in imbre garrula: at sereno, tempestatem. Coruíque singultu quodam latrantes, séque concutientes, si continuabunt, ventos: si verò carptim vocem resorbebunt, ventosum imbrem. Graculi serò à pabulis recedentes, hyemem. Et albæ aues, cùm congregabuntur. Et cùm terrestres volucres contra aquam clangores dabunt, perfundentes sese: sed maximè cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, vt penna sæpe percutiat. Quæque in arboribus habitant, fugitantes in nidis suis. Et anseres continuo clangore intempestiui. Ardea in mediis harenis tristis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres præsagia aeris sentire. Pecora exultantia, & indecora lasciuia ludentia, eandem significationem habent. Et boues cælum olfactantes, séque lambentes contra pilum. Turpésque porci alienos sibi manipulos fœni lacerantes: segnitérque & contra industriam suam absconditæ formicæ, vel concursantes, aut oua progerentes. Item vermes terreni erumpentes. Trifolium quoque inhorrescere, & folia contra tempestatem subrigere certum est. Necnon & in conuiuiis mensísque nostris, vasa quibus esculentum additur, sudorem repositoriis linquentia, diras tempestates prænuntiant.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XIX.

PROOEMIVM.

SIDERVM quoque tempestatúmque ratio, vel imperitis facili, atque indubitato modo monstrata est: veréque intelligentibus non minus conferunt rura deprehendendo cælo, quàm sideralis scientia agro colendo. Proximam multi horrorum curam fecere. Nobis nō protinus transire ad ista tempestiuum videtur. Miramúrque quosdā scientiæ gratia, eruditionis suæ gloriam ex his petentes tam multa prætermisse, nulla mentione habita tot rerum sponte curáve prouenientium, præsertim cùm plerisque earum pretio vsúque vitæ maior etiam, quàm frugibus, perhibeatur autoritas. Atque vt à cōfessis ordiamur vtilitatibus, quæque non solum terras omnes, verùm etiam maria repleuere: seritur, ac dici neque inter fruges, neque inter hortensia potest, linum. Sed in qua non occurret vitæ parte, quódve miraculum maius, herbam esse quæ admoueat Ægyptum Italiæ: in tantum, vt Galerius à freto Siciliæ Alexandriam septima die peruenerit, Babilius sexta, ambo præfecti: æstate verò proxima Valerius Marianus ex Prætoriis Senatoribus, à Puteolis nono die lenissimo flatu? herbam esse, quæ Gadeis ad Herculis columnas septimo die Ostiam afferat, & citeriorem Hispaniam quarto, prouinciam Narbonensem tertio, Africam altero: quod etiam mollissimo flatu contigit C. Flacco legato Vibij Crispi Proconsulis? Audax vita, scelerum plena, aliquid seri, vt ventos procellásque recipiat: & parum esse fluctibus solis vehi. Iam verò nec vela satis esse maiora nauigiis. Sed quamuis amplitudini antennarum singulæ arbores sufficiant, super eas tamen addi velorum alia vela: prætérque alia in proris, & alia in puppibus pandi, ac tot modis prouocari mortem. Denique tam paruo semine nasci, quod orbem terrarum vltro citróque portet, tam gracili auena, tam non altè à terra tolli: neque id viribus suis necti, sed passum tusúmque & in mollitiem lanæ coactum, iniuria naturæ, ac summa audacia, & quò peruenire nulla execratio sufficit, cōtra inuentorem dictum suo loco à nobis: cui satis non fuit hominem in terra mori, nisi periret & insepultus. At nos priore libro imbres & flatus cauendos, frugum causa victúsque, præmonebamus. Ecce seritur hominis manu, metitur eiusdem hominis ingenio, quod ventos in mari optet. Prætereà vt sciamus fauisse pœnas, nihil gignitur facilius: vt sentiamus nolente id fieri natura: vrit agrum, deterioremque etiam terram facit.

De lini satione, & generibus eius, & quomodo perficiatur, & de mappis, & lino non ardente, & quando primum in theatris vela.

CAP. I.

SEritur sabulosis maximè, vnóque sulco: nec magis festinat aliud. Vere satum æstate vellitur: & hanc quoque terræ iniuriam facit. Ignoscat tamen aliquis Ægypto serenti, vt Arabiæ Indiæque merces importet: itáne & Galliæ censentur hoc reditu? montésq; mari oppositos esse non est satis, & à latere Oceani obstare ipsum quod vocant inane? Cadurci, Caleti, Ruteni, Bituriges, vltimíque hominum existimati Morini, imò vero Galliæ vniuersæ vela texunt. Iam quidem & transrhenani hostes, nec pulchriorem aliam vestem eorum fœminæ nouere. Qua admonitione succurrit, quod M. Varro tradit, in Serranorum familia gentilitium esse, fœminas linea veste non vti. In Germania autem defossi atque sub terra id opus agunt. Similiter & in Italia ratione alia inter Padum Ticinúmque amnes, vbi à Setabi tertia in Europa lino palma: secundam enim in vicino Allianis capessunt Retouina, & in Æmilia via Fauentina. Candore Allianis semper cru-

dis

dis Fauentina præferuntur: Retouinis tenuitas summa densitásque, candor æquè vt Fa-
uentinis, sed lanugo nulla: quod apud alios gratiam, apud alios offensionem habet. Ner-
uositas filo æqualior penè quàm araneis, tinnitúsque, cùm dente libeat experiri: ideo du-
plex, quàm cæteris, pretium. Et Hispania citerior habet splendorem lini præcipuum, tor-
rentis in quo politur natura, qui alluit Tarraconẽ. Et tenuitas mira, ibi primùm carbasis
repertis. Non dudum ex eadem Hispania Zoelicum venit in Italiam, plagis vtilissimum.
Ciuitas ea Callæciæ & Oceano propinqua. Est sua gloria & Cumano in Campania, ad pi-
scium & alitum capturam. Eadẽ & plagis materia. Neque enim minores cunctis animali-
bus insidias, quàm nobismetipsis lino tendimus. Sed Cumanæ plagæ concidunt apros, &
hæ cassésve ferri aciem vincunt. Vidimúsq; iam tantæ tenuitatis, vt anulum hominis cum
epidromis transirent, vno portante multitudinẽ qua saltus cingerentur. Nec id maximè
mirum, sed singula earum stamina centeno quinquageno filo constare, sicut paulo ante
Iulio Lupo, qui in præfectura Ægypti obiit. Mirentur hoc, ignorãtes in Ægyptij quondã
regis, quem Amasim vocant, thorace in Rhodiorum insula ostendi in templo Mineruæ
CCCLXV. filis singula fila constare. Quod se expertum nuper Romæ prodidit Mutia-
nus ter Consul, paruásque iam reliquias eius superesse hac experientium iniuria. Italia &
Peliginis etiamnum linis honorem habet, sed fullonum tantum in vsu. Nullum est candi-
dius, lanæve similius. sicut in culcitris præcipuam gloriam Cadurci obtinent. Galliarum
hoc & tomenta pariter inuentum. Italiæ quidem mos etiam nunc durat in appellatione
stramenti. Ægyptio lino minimum firmitatis, plurimum lucri. Quatuor ibi genera: Ta-
niticum, ac Pelusiacum, Buticum, Tentyriticum, cum regionum nominibus, in quibus
nascuntur. Superior pars Ægypti in Arabiam vergens gignit fruticem, quem aliqui gos-
sipion vocant, plures xylon, & ideo lina inde facta xylina. Paruus est, similémque barba-
tæ nucis defert fructum, cuius ex interiore bombyce lanugo netur. Nec vlla sunt eis can-
dore mollitiáve præferenda. Vestes inde sacerdotibus Ægypti gratissimæ. Quartum ge-
nus Orchomeniũ appellant. Fit è palustri velut harundine, duntaxat pannicula eius. Asia
è genista facit lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto x. diebus.
Æthiopes Indíque è malis, Arabes cucurbitis, in arboribus, vt diximus, genitis. Apud nos
maturitas eius duobus argumẽtis intelligitur, intumescente semine, aut colore flauescen-
te. Tum euulsum, & in fasciculos manuales colligatũ, siccatur in Sole pendens conuersis
supernè radicibus vno die, mox quinque aliis, in contrarium inter se versis fascium cacu-
minibus, vt semen in medium cadat. Inter medicamina huic vis, & in quodam rustico ac
prædulci Italiæ transpadanæ cibo, sed iam pridem sacrorum tantum gratia. Deinde post
messem triticeam virgæ ipsæ merguntur in aquam solibus tepefactam, pondere aliquo
depressæ. Nulli enim leuitas maior. Maceratas, indicio est membrana laxatior. Iterúmq;
inuersæ, vt priùs, Sole siccantur. Mox arefactæ in saxo tunduntur stupario malleo. Quod
proximum cortici fuit, stupa appellatũr, deterioris lini, lucernarũ ferè luminibus aptior.
Et ipsa tamẽ pectitur ferreis hamis, donec omnis membrana decorticetur. Medullæ nu-
merosior distinctio, candore, mollitia. Linúmque nere & viris decorũ est. Cortices quoq;
decussi clibanis & furnis præbent vsum. Ars depectendi digerendíque: Iustum è quinqua-
genis fascium libris quinas denas carminari. Iterum deinde in filo politur, illisum crebro
in silice ex aqua: textúmque rursus tunditur clauis, semper iniuria melius. Inuentum iam
est etiam, quod ignibus non absumeretur. Viuum id vocant, ardentésque in focis conui-
uiorum ex eo vidimus mappas, sordibus exustis splendescentes igni magis, quàm possent
aquis. Regum inde funebres tunicæ, corporis fauillam ab reliquo separant cinere. Nasci-
tur in desertis adustísque Sole Indiæ, vbi non cadunt imbres, inter diras serpentes: assue-
scítque viuere ardendo, rarum inuentu, difficile textu propter breuitatem. Rufus de cæ-
tero colos, splendescit igni. Cùm inuẽtum est, æquat pretia excellentium margaritarum.
Vocatur autem à Græcis asbestinũ ex argumento naturæ. Anaxilaus autor est, linteo eo
circundatam arborem, surdis ictibus, & qui nõ exaudiantur, cædi. Ergo huic lino princi-
patus in toto orbe. Proximus byssino, mulierum maximè deliciis circa Elim in Achaia

genito

genito:quaternis denariis ſcripula eius permutata quondam, vt auri, reperio. Linteorum lanugo, è velis nauium maritimarum maximè, in magno vſu medicinæ eſt: & cinis ſpodij vim habet. Eſt & inter papauera genus quoddã, quo candorem lintea præcipuum trahunt. Tentatum eſt tingi linum quoque, & veſtium inſaniam accipere, in Alexandri Magni primùm claſſibus, Indo amne nauigantis, cum duces eius ac præfecti in certamine quodam variaſſent inſignia nauium: ſtupuerúntque litora flatu verſicoloria implente. Velo purpureo ad Actium cum M. Antonio Cleopatra venit, eodémque effugit. Hoc fuit imperatoriæ nauis inſigne. Poſteà in theatris tantùm vmbram fecere; quod primus omnium inuenit Q. Catulus, cùm Capitolium dedicaret. Carbaſina deinde vela primus in theatro duxiſſe traditur Lentulus Spinter Apollinaribus ludis. Mox Cæſar Dictator totum forum Romanum intexit, viámque ſacram ab domo ſua ad cliuum vſque Capitolinum: quod munere ipſo gladiatorio mirabilius viſum tradunt. Deinde & ſine ludis Marcellus Octauia ſorore Auguſti genitus, in Ædilitate ſua, auunculo x I. Conſule Calend. Auguſti, velis forum inumbrauit, vt ſalubrius litigantes conſiſterent: quantùm mutatis moribus Catonis Cenſorij, qui ſternendum quoq; forum muricibus cenſuerat. Vela nuper colore cæli ſtellata per rudentes, terra etiam in amphitheatris principis Neronis rubente: in cauis ædium, & muſcum à ſole defendunt. Cæterò manſit candori pertinax gratia. Honor etiã & Troiano bello. Cur enim non & præliis interſit, vt naufragiis? Thoracibus lineis paucos tamẽ pugnaſſe, teſtis eſt Homerus. Hinc fuiſſe & nauium armamenta apud eundem interpretantur eruditiores: quoniã cum ſparta dixit, ſignificauerit ſata.

De ſparti natura, & quando primum vſus eius, & quomodo perficiatur, & quæ ſine radice naſcantur, & viuant.

CAP. II.

SParti quidem vſus multa poſt ſecula cœptus eſt: nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hiſpaniæ intulerunt. Herba & hæc ſponte naſcens, & quæ non queat ſeri, iuncúſque propriè aridi ſoli, vni terræ dato vitio. Nanque id malum telluris eſt: nec aliud ibi ſeri aut naſci poteſt. In Africa exiguum & inutile gignitur. Carthaginienſis Hiſpaniæ citerioris portio, nec hæc tota, ſed quatenus parit, montes quoq; ſparto operit. Hinc ſtrata ruſticis eorum, hinc ignes facéſque, hinc calceamina, & paſtorum veſtis, animalibus noxium, præterquàm cacuminum teneritate. Ad reliquos vſus laborioſè euellitur, ocreatis cruribus, manibúſque tectis manicis, conuolutum oſſeis ligneíſve conamentis. Nunc iam in hyemem vix. Facillimè tamen ab Idibus Maiis in Iunias: hoc maturitatis tempus. Vulſum faſcibus in aceruo animatum biduo, tertio reſolutum, ſpargitur in ſole, ſiccatúrque, & rurſus in faſcibus redit ſub tecta. Poſteà maceratur aqua, marina optimè, ſed & dulci, ſi marina deſit. Siccatúmque Sole iterum rigatur, ſi repentè vrgeat deſiderium, perfuſum calida in ſolio, ac ſiccatum ſtans compendium operæ fatetur. Hoc autem tunditur, vt fiat vtile, præcipuè in aquis maríque inuictum. In ſicco præferunt è cannabi funes. At ſpartum alitur etiam demerſum, veluti natalium ſitim penſans. Eſt quidem eius natura interpollis: rurſúſque quàm libeat vetuſtum nouo miſcetur. Veruntamen cõplectetur animo, qui volet miraculum æſtimare, quanto ſit in vſu omnibus terris nauium armamentis, machinis ædificationum, aliíſque deſideriis vitæ. Ad hos omnes vſus quæ ſufficiant, minus x x x. M. paſ. in latitudinem à litore Carthaginis nouæ, minúſq; in longitudinem eſſe reperientur. Longius vehi impendia prohibent. Iunco Græcos ad funes vſos nomini credamus, quo herbam eam appellant: poſteà palmarum foliis philuráque, manifeſtum eſt: & inde tranſlatum à Pœnis ſparti vſum, perquàm ſimile veri eſt. Theophraſtus autor eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcẽs, cuius inter ſummum corticem eámque partem qua veſcuntur, eſſe laneam naturam ex qua mapalia veſtéſque quædam conficiantur. Sed neque regionem, in qua id fiat, neque quicquam diligentius, præterquàm eriophoron id appellari, in exemplaribus, quæ quidem inuenerim, tradit: neque omnino vllam mentionem habet ſparti, cuncta cura magna perſecutus c c c c x c. annis ante nos, vt iam & alio loco diximus. quo apparet, poſt id temporis ſpatiũ in vſum

venisse spartum. Et quoniam à miraculis rerum cœpimus, sequemur eorum ordinem, in quibus vel maximum est, aliquid nasci aut viuere sine vlla radice. Tubera hæc vocantur, vndique terra circundata, nullísque fibris nixa, aut saltem capillamentis, nec vtique exuberante loco in quo gignuntur, aut rimas agente: neque ipsa terræ cohærent. Cortice etiam includuntur, vt planè nec terrã esse possimus dicere, nec aliud quàm terræ callum. Siccis hæc ferè & sabulosis locis frutectosísque nascuntur. Excedunt sæpe magnitudinẽ mali cotonei, etiam librali pondere. Duo eorum genera, harenosa dentibus inimica, & altera syncera. Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, anne vitium id terræ (neq; enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurum est: & viuántne, an nõ, haud facilè arbitror intelligi posse. Putrescendi enim ratio communis est iis cum ligno. Lartio Licinio Prætorio viro iura reddenti in Hispania Carthagine, paucis his annis scimus accidisse, mordenti tuber, vt deprehensus intus denarius primos dentes inflecteret. Quo manifestum erit, terræ naturam in se globari: quod certum est ex iis quæ nascantur, & seu non possint.

De misy, & tuberibus: de fungis pezicis, laserpitio & magydari, & rubia, & radicula. CAP. III.

Simile est & quod in Cyrenaica prouincia vocant misy, præcipuum suauitate odoris ac saporis, sed carnosius: & quod in Thracia ceraunium. De tuberibus hæc traduntur peculiariter: Cùm fuerint imbres autumnales, ac tonitrua crebra, tunc nasci, & maximè è tonitribus: nec vltra annum durare: tenerrima autem verno esse. Quibusdam locis accepta riguis feruntur: sicut Mitylenis negãt nasci, nisi exundatione fluminum inuecto semine ab Tiaris. Est autem is locus, in quo plurima nascuntur. Asiæ nobilissima circa Lampsacum & Alopeconnesum, Græciæ verò circa Elin. Sunt & in fungorum genere à Græcis dicti pezicæ, qui sine radice aut pediculo nascuntur. Ab his proximum dicetur autoritate clarissimum laserpitium, quod Græci silphion vocant, in Cyrenaica prouincia repertum: cuius succum vocant laser, magnificum in vsu medicamentísque, & ad pondus argentei denarij pensum. Multis iam annis in ea terra nõ inuenitur: quoniam publicani, qui pascua conducunt, maius ita lucrum sentientes, depopulantur pecorum pabulo. Vnus omnino caulis nostra repertus memoria, Neroni principi missus est. Si quando incidit pecus in spem nascentis, hoc deprehenditur signo: oue, cùm comederit, dormiente protinus, capra sternuente. Diúque iam non aliud ad nos inuehitur laser, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoque adulteratum gummi, aut sagapeno, aut faba fracta. quo minus omittendum videtur, C. Valerio, M. Herennio Coss. Cyrenis aduecta Romam publicè laserpitij pondo XXX. Cæsarem verò Dictatorem initio belli ciuilis, inter aurum argentúmq; protulisse ex ærario laserpitij pondo CXI. Id apud autores Græciæ euidentissimos inuenimus natum imbre piceo repentè madefacta tellure, circa Hesperidum hortos Syrtínque maiorem, septem annis ante oppidum Cyrenarum, quod conditum est vrbis nostræ anno CXLIII. Vim autem illam per quatuor millia stadiûm Africæ valuisse. In ea laserpitium gigni solitum, rem feram ac cõtumacem: & si coleretur, in deserta fugientem: radice multa crassáque, caule ferulaceo, haud simili crassitudine. Huius folia maspetum vocabãt, apio maximè similia. Semen erat foliaceum, folium ipsum vere deciduum. Vesci pecora solita, primóque purgari, mox pinguescere, carne mirabilẽ in modum iucunda. Post folia amissa, caule ipso & homines vescebantur decocto, asso, elixóque: eorum quoque corpora XL. primis diebus purgante à vitiis omnibus. Succus duobus modis capiebatur, è radice atque caule. Et hæc duo erant nomina, rhizias, atque caulias, vilior ille ac putrescens. Radice cortex niger & ad mercis adulteria. Succum ipsum in vasa coniectum, admisto furfure, subinde concutiendo ad maturitatem perducebant: ni ita fecissent, putrescentem. Argumentum erat maturitatis, color, siccitásque sudore finito. Alij tradunt laserpitij radicem fuisse maiorem cubitali, tuberq; in ea super terram. Hoc inciso, profluere solitum succum, ceu lactis, supernato caule, quem magydarin vocarunt. Folia aurei coloris pro semine

semine fuisse,cadentia à Canis ortu,Austro flante. Ex his laserpitium nasci solitum, anno spatio & radice & caule consummantibus sese. Hoc & circunfodi solitum prodidere.Nec purgari pecora,sed ægra sanari,aut protinus mori,quod in paucis accidere.Persico silphio prior opinio congruit.Alterum genus est quod magydaris vocatur,tenerius & minus vehemens,sine succo:quod circa Syriam nascitur,non proueniens in Cyrenaica regione. Gignitur & in Parnasso monte copiosius,quibusdam laserpitium vocantibus: per quæ omnia adulteratur rei saluberrimæ vtilissimæque autoritas. Probatio synceri prima,in colore modicè ruffo,& cùm frangitur,candido intus,mox translucente: gutta aqua saliuæque liquescit. Vsus in multis medicaminibus. Sunt etiamnum duo genera, 10 non nisi sordido nota vulgo,cùm quæstu multum polleant.In primis rubia,tingendis lanis & coriis necessaria. Laudatissima Italica,& maximè suburbana: & omnes penè prouinciæ scatêt ea.Sponte prouenit,seriturque similitudine eruiliæ. Verùm spinosus ei caulis:geniculatus hic est,quinis circa articulos in orbe foliis. Semen eius rubrum est. Quos in medicina vsus habeat,suo dicemus loco.At quæ vocatur radicula,lauandis demum lanis succum habet:mirum,quantum conferens candori mollitiæque. Nascitur satiua vbique,sed sponte præcipua in Asia Syriaque,saxosis & asperis locis. Trans Euphratem tamen laudatissima,caule ferulaceo tenui,& ipso cibis indigenarum expetito, & tingenti quicquid sit,cum quo decoquatur,folio oleæ,Struthion Græci vocant,floret æstate,grata aspectu: verùm sine odore,spinosa,& caule lanuginoso. Semen ei nullum,radix ma-20 gna,quæ conciditur ad quem dictum est vsum.

De hortorum cura,& digestio terræ nascentium,præter fruges & frutices.

CAP. IIII.

A B his superest reuerti ad hortorum curam,& suapte natura memorandum,& quoniam antiquitas nihil prius mirata est,quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonis & Alcinoi,itemq; pensiles,siue illos Semiramis,siue Assyriæ rex Cyrus fecit,de quorum opere alio volumine dicemus.Romani quidé reges ipsi coluere. Quippe etiam Superbus Tarquinius nuntium illum sæuum atque sanguinarium filio remisit ex horto. In XII.tabulis legum nostrarum nusquam nominatur villa,semper in significatione ea hortus:in horti verò hæredium. Quam rem comitata est & religio quædā:hortósq; & fores 30 tantùm contra inuidentium effascinationes dicari videmus. In remedio satyrica signa, quanquàm hortos tutelæ Veneris assignante Plauto.Iam quidem hortorum nomine in ipsa vrbe delicias,agros,villásque possident. Primus hoc instituit Athenis Epicurus otij magister. Vsque ad eum,moris non fuerat in oppidis habitari rura. Romæ quidem per se hortus ager pauperis erat.Ex horto plebei macellum,quãto innocentiore victu!Mergi enim,credo,in profunda satius est,& ostrearum genera naufragio exquiri, aues vltra Phasidem amnem peti,& fabuloso quidé terrore tutas,imò sic pretiosiores, alias in Numidiam atque Æthiopiæ sepulcra : aut pugnare cum feris , mandique capientem quod mandat alius.At hercule quàm vilia hæc,quàm parata voluptati satietatique,nisi eadem quæ vbique indignatio occurreret! Ferendum sanè fuerit exquisita nasci poma , alia sa-40 pore,alia magnitudine,alia monstro,pauperibus interdicta: inueterari vina,saccisque castrari: nec cuiquàm adeò longam esse vitam,vt non ante se genita poterē frugibus quoque quoddam alimentum sibi excogitasse luxuriam,ac medullā tantum earum , superq; pistrinarum operibus & cælaturis viuere , alio pane procerum,alio vulgi , tot generibus vsque ad infimam plebem descendente annona. Etiamne in herbis discrimen inuentum est,opésque differentiam fecere in cibo,etiam vno asse vænali? In his quoque aliqua sibi nasci tribus negant,caule in tantum saginato,vt pauperis mensa non capiat. Syluestres fecerat natura corrudas,vt quisque demeteret passim. Ecce altiles spectantur asparagi.Et Rauenna ternos libris rependit.Heu prodigia ventris.Mirum esset nō licere pecori carduis vesci:non licet plebei. Aquæ quoque separantur:& ipsa naturæ elementa vi 50 pecuniæ discreta sunt. Hi niues,illi glaciem potant,pœnásque montium in voluptatem gulæ vertunt.Seruatur algor æstibus,excogitatúrq; vt alienis mensibus nix algeat. Decoquunt

quunt alij aquas: mox & illas hyemant. Nihil itaque homini sic, quomodo rerum naturæ placet. Etiámne herba aliqua diuitiis tantùm nascitur? Nemo Sacros Auentinósque montes, & iratæ plebis secessus circumspexerit. Mors enim certè æquabit, quos pecunia separauerit. Itaque hercule nullum macelli vectigal maius fuit Romæ, clamore plebis incusantis apud omnes principes, donec remissum est portorium mercis huius: compertúmque non aliter quæstuosius censum haberi aut tutius, ac minore fortunæ iure, cùm credatur pensio ea pauperum. Is in solo sponsor est, & sub dio reditus, superficiésque cælo quocunque gaudens. Hortorum Cato prædicat caules. Hinc primum agricolæ æstimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse in domo matremfamiliàs (etenim hæc cura fœminæ dicebatur) vbi indiligens esset hortus. Quippe è carnario aut macello viuendum esse. Nec caules, vt nunc, maximè probabant, damnantes pulmentaria quæ egerent alio pulmentario. Id erat oleo parcere. Nam gari desideria etiam in exprobratione erant. Horti maximè placebant, quia non egerent igni, parceréntque ligno, expedita res & parata semper: vnde & acetaria appellantur, facilia concoqui, nec oneratura sensum cibo, & quæ minimè accenderent desiderium panis. Pars eorum ad condimenta pertinens, fatetur domi versuram fieri solitam. atque non Indicum piper quæsitum, quæque trans maria petimus. Iam in fenestris suis plebs vrbana in imagine hortorum quotidiana oculis rura præbebãt, antequàm præfigi prospectus omnis coegit multitudinis innumeraræ sæua latrocinatio. Quam ob rem sit aliquis & his honos, néve autoritatem rebus vtilitas adimat, cùm præsertim etiam cognomina procerum inde nata videamus: Lactucinósque in Valeria familia non piduisse appellari: & contingat aliqua gratia operæ curæque nostræ, Virgilio quoque confesso, quàm sit difficile verborum honorem tam paruis perhibere. Hortos villæ iungendos non est dubium, riguósque maximè habendos, si contingat † profluo amne: si minus, è puteo pertica, organísve neumaticis, vel tollenonum haustu rigandos. Solum proscindendum à Fauonio: in autumnum præparandum est post XIIII. dies, iterandúmque ante brumam. Octo iugerum operis palari iustum est, fimum tres pedes altè cum terra misceri, areis distingui, easque resupinis puluinorum toris, ambiri singulas tramitum sulcis, quà detur accessus homini, scatebrísque decursus. In hortis nascentium alia bulbo commendantur, alia capite, alia caule, alia folio, alia vtroque, alia semine, alia cortice, alia cute, aut cartilagine, alia carne, alia tunicis carnosis. Aliorum fructus in terra est, aliorum & extra, aliorum non nisi extra. Quædam iacent crescúntque, vt cucurbitæ & cucumis. Eadem pendent, quanquam grauiora multo etiam iis quæ in arboribus gignuntur. Sed cucumis cartilagine. Cortex huic vni maturitate transit in lignum. Terra conduntur rhaphani, napíque, & rapa, atque alio modo inulæ, siser, pastinacæ. Quædam vocabimus ferulacea, vt anethum, maluas. Nanq; tradunt autores, in Arabia maluas septimo mense arborescere, baculorum vsum præbere extemplo. Sed & arbor est malua in Mauritania Lixi oppidi æstuario, vbi Hesperidum horti fuisse produntur CC. pass. ab Oceano, iuxta delubrum Herculis, antiquius Gaditano, vt ferunt. Ipsa altitudinis pedum XX. crassitudinis quam circumplecti nemo possit. In simili genere habebitur & cannabis. Necnon & carnosa aliqua appellabimus, vt spongias in humore pratorum enascentes. Fungorum enim callum, in ligni arborúmque natura diximus, & alio genere tuberum paulò antè.

† profluo

Natura & genera, & historia nascentium in hortis rerum.

CAPVT V.

CArtilaginei generis, extráque terram est cucumis, mira voluptate Tiberio principi expetitus. Nullo quippe non die contigit ei, pensiles eorum hortos promouentibus in Solem rotis olitoribus: rursúsque hybernis diebus intra specularium munimenta reuocantibus. Quin & lacte mulso semine eorum biduo macerato, apud antiquos Græciæ autores scriptum est seri oportere, vt dulciores fiant. Crescunt qua coguntur forma. In Italia virides, & quàm minimi: in prouinciis quàm maximi, & citrini, aut nigri. Placent copiosissimi Africæ, grandissimi Mœsiæ: cùm magnitudine excessere, pepones vocantur.

cantur. Viuunt hausti in stomacho in posterum diem, nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimùm. Natura oleum odere mirè: nec minus aquas diligunt. Desecti quoque, ad eas modicè distantes adrepunt: contrà oleum refugiunt: aut si quid obstet, vel si pendeant, curuantur: idque vel vna nocte deprehenditur, si vas cum aqua subiiciatur à quatuor digitorum interuallo descendentibus ante posterum diem: at si oleum eodem modo sit, in hamos curuatis. Iidem in fistula flore demisso, mira longitudine crescunt. Ecce cũ maximè noua forma eorum in Campania prouenit, mali cotonei effigie. Fortè primò natum ita audio vnum: mox semine ex illo genus factum, melopeponas vocant. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Mirum in his, præter figuram colorémq;
10 & odorem, quòd maturitatem adepti, quanquam non pendentes, statim à pediculo recedunt. Columella suum tradit cõmentum, vt toto anno contingant. Fruticem rubi quàm vastissimum in apricum locum transferre, & recidere, duûm digitorum relicta stirpe, circa vernum æquinoctium: ita in medulla rubi semine cucumeris insito, terra minuta fimóque circumaggeratas resistere frigori radices. Cucumerum Græci tria genera fecere: Laconicum, Scytalicum, Bœoticum. Ex his tantùm Laconicum aqua gaudere. Sunt qui herba, quæ vocatur culix nomine, trita, semen eorum maceratum seri iubeant, vt sine semine nascantur. Similis & cucurbitis natura, duntaxat in nascendo. Æquè hyemem odere. Amant rigua ac fimum. Seruntur ambo semine in terra sesquipedali fossura, inter æquinoctium vernum & solstitium: Parilibus tamen aptissimè. Aliqui malunt ex Calend.
20 Martij cucurbitas, & Nonis cucumeres, & per Quinquatrus serere, simili modo reptantibus flagellis, scandentes parietum aspera in tectum vsque, natura sublimitatis auida. Vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix, leui vmbra cameras ac pergulas operiens. Inde hæc duo prima genera: Camerarium, & plebeium, quod humi repit. In priore mirè tenui pediculo libratur pondus immobile auræ. Cucurbita quoq; omni modo fastigiatur, vaginis maximè vitilibus, conlecta in eas postquàm deflorruit. Crescit qua cogitur forma, plerunque & draconis intorti figura. Libertate verò pensili, concessa, iam visa est nouem pedum longitudinis. Particulatim cucumis floret, sibiipse superflorescens, & siccìores locos patitur, candida lanugine obductus, magisque, cùm crescit. Cucurbitarum numerosior vsus. Et primus caulis in cibo. Atque ex eo totum natura di-
30 uersa. Nuper in balineatum vsum venêre vrceorum vice, iampridem verò etiam cadorum ad vina condenda. Cortex viridi tener. Deraditur nihilominus in cibis. † Cibus salubet ac lenis pluribus modis existimatur, qui perfici humano ventre non queant, sed nõ intumescant. Semina quæ proxima collo fuerint, procetas pariunt: item ab imis, sed non comparandas suprà dictis: quæ in medio, rotundas: quæ in lateribus, crassas breuióresque. Siccantur in vmbra, & cùm libeat serere, in aqua macerantur. Cibis, quò longiores tenuiorésq;, eò gratiores. Et ob id salubriores, quæ pendendo creuere: minimúmque seminis tales habent, dur ita eius in cibis gratiam terminante. Eas quæ semini seruentur, ante hyemem præcidi non est mos. Postea fumo siccantur, condendis hortensiorum seminibus rusticæ supellectili. Inuenta est ratio, qua cibis quoque seruarentur: eodémque
40 modo cucumis, vsque ad alios penè prouentus: & id quidem in muria fit. Sed & scrobe, opaco in loco harena substrato, fœnóque sicco opertos, ac deinde terra, virides seruari tradunt. Sunt & syluestres in vtroque genere, & omnibus ferè hortensijs. Sed & his medica tantùm natura est. Quam ob rem differentur in sua volumina. Reliqua cartilaginum naturæ terra occultantur omnia. In quibus de rapis abundè dixisse poteramus videri, nisi medici masculini sexus facerent in his rotunda: latiora verò concaua & fœminam, præstantiora suauitate, & ad condiendum faciliora: quæ sæpius sata transeunt in marem. Iidem naporum quinq; genera fecere: Corinthium, Cleonæum, Liothasium, Bœoticum, & quod per se viride dixerunt. Ex iis in amplitudinem adolescit Corinthium, nuda ferè radice. Solum enim hoc genus supernè tendit, non, vt cætera, in terram. Liothasium
50 quidam Thracium appellant, frigorum patientissimum. Ab eo Bœoticum dulce est, rotunditate etiam breui notabile, neque vt Cleonæum prælongum. In totum quidem, quo-

† Vet codic. paulò aliter, eodem tamẽ structu sensu. Cibo salubres ac lenes pluribus modis existimãtur.

rum tenuiora folia, ipsi quoque dulciores: quorum scabra & angulosa & horrida amariores. Est prætereà genus syluestre, cuius folia sunt erucæ similia. Palma Romæ Amiterninis datur, inde Nursinis, tertia nostratibus. Cætera de satu eorum in rapis dicta sunt. Cortice & cartilagine constant rhaphani: multísque eorum cortex crassior etiam, quàm quibusdam arborum. Amaritudo plurima illi est, & pro crassitudine corticis. Cætera quoq; aliquando lignosa. Et vis mira colligendi spiritum, laxandíq; ructum. Ob id cibus illiberalis, vtique si proximè olus mãdatur: si verò cum oliuis drupis, tarior ructus fit, minúsq; fœtidus. Ægypto mirè celebratur propter olei fertilitatem, quod è semine eius faciunt. Hoc maximè cupiunt serere, si liceat: quoniam & quæstus plus quàm à frumento, & minus tributi est, nullúmque copiosius oleum. Genera rhaphani Græci fecere tria foliorum differentia, crispi, atque læuis, & tertium syluestre. Atq; huic læuia quidem, sed breuiora ac rotunda, copiosáque atque fruticosa: sapor autem asper, & medicamenti instar ad eliciendas aluos. Et in prioribus tamen differentia seminis est, quoniam aliqua peius, aliqua admodum exiguum ferunt. Hæc vitia non cadunt, nisi in crispa folia. Nostri alia fecere genera: Algidense à loco, longum atque translucidum. Alterum rapi figura, quod vocant Syriacum, suauissimum ferè ac tenerrimum, hyemísque patiens. Præcipuum tamen est, quod è Syria non pridem aduectum appatet, quoniam apud autores non reperitur: id autem tota hyeme durat. Etiamnum vnum syluestre Græci agrion vocant, Pontici armon, alij leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quàm corpore. In omnibus autem probandis maximè spectantur caules. Immitium enim rotundiores crassioréque, ac longis canalibus. Folia ipsa tristiora, & angulis horrida. Seri vult thaphanus terra soluta, humida. Fimum odit, palea contentus. Frigore adeò gaudet, vt in Germania infantium puerorum magnitudinem æquet. Seritur post Idus Febr. vt vernus sit: iterúmque circa Vulcanalia, quæ satio melior. Multi & Martio & Aprili serunt & Septembri. Incipiente incremento, confert alterna folia circumobruere, ipsos verò accumulare. Nam qui extra terram emersit, durus fit atque fungosus. Aristomachus detrahi folia per hyemem iubet, & ne lacunæ stagnent accumulare: ita in æstatem grandescere. Quidam prodidere, si palo adacto cauerna palea insternatur sex digitorum altitudine, † deinde in semen fimúmque & terra congeratur, ad magnitudinem scrobis crescere. Præcipuè tamen salsis aluntur. Itaque etiam talibus aquis irrigantur, & in Ægypto nitro sparguntur, vbi sunt suauitate præcipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur, fiúntque coctis similes. Nanque & cocti dulcescunt, & in naporum vicem transeunt. Crudos medici suadent ad colligenda acria viscerum dandos cum sale ieiunis esse, atque ita vomitionibus præparant meatum. Tradunt & præcordiis necessarium hunc succum: quando phthisin cordi intus inhærentem, non alio potuisse depelli compertum sit in Ægypto, regibus corpora mortuorum ad scrutandos morbos insecantibus. Atque vt est Græca vanitas, fertur in templo Apollinis Delphis adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur, beta ex argento, rapum è plumbo. Scires non ibi genitum Manium Curium Imperatorem, quem Samnitium legatis aurum repudiaturo afferentibus, rapum torrentem in foco inuentum Annales nostri prodidere. Scripsit & Moschion Græcus vnum de rhaphano volumen. Vtilissimi in cibis hyberno tempore existimantur iidémque dentibus semper inimici, quoniam atterant. Ebora certè poliunt. Odium his cum vite maximum, refugítque iuxtà satos. Lignosiora sunt reliqua, in cartilaginum genere à nobis posita. Mirúmque, omnibus vehementiam saporis inesse. Ex iis pastinacæ vnum genus agreste sponte prouenit: staphylinos Græcè dicitur. Alterum seritur radice vel semine, primo vere vel autumno, vt Hygino placet Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quàm altissimè refosso. Annicula vtilis esse incipit, bima vtilior, gratior autumno, patinísque maximè. & sic quoque virus illi intractabile est. Hibiscum à pastinaca gracilitate distat, damnatum in cibis, sed medicinæ vtile. Est & quartum genus in eadem similitudine pastinacæ, quam nostri Gallicam vocant. Græci verò daucon: cuius genera etiam quatuor fecere. Inter medica dicendum siser: & ipsum Tiberius princeps

† deinde semen fimúq; & terra contegatur.

princeps nobilitauit, flagitans omnibus annis à Germania. Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, vbi generositas præcipua. Ex quo apparet frigidis locis conuenire. Inest longitudine neruus, qui decoctis extrahitur amaritudinis tamen magna parte relicta: quæ mulso in cibis temperata, etiam in gratiam vertitur. Neruus idem & pastinacæ maiori, duntaxat anniculæ. Siseris satus mensibus Februario, Martio, Aprili, Augusto, Septembri, Octobri. Breuior his est, sed torosior amariórque, inula, per se stomacho inimicissima: eadem dulcibus mistis saluberrima. Pluribus modis austeritate victa gratiam inuenit. Nanque & in pollinem tunditur arida, liquidóque dulci temperatur: & decocta posca, aut asseruata, vel macerata pluribus modis, & tunc mista defruto, aut subacta melle, vuísve passis, aut pinguibus cariotis. Alio rursus modo coroneis malis, vel sorbis, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maximè Iuliæ Augustæ quotidiano cibo. Supetuacuum eius semen, quoniam oculis ex radice excisis, vt harundo seritur. Et hæc autem seritur, & siser, & pastinaca vtroque tempore, vere & autumno magnis seminum interuallis, nulláve minus quàm ternotum pedum, quoniam spatiosè fruticat. Siser autem transferre melius. Proxima his est bulborum natura, quos Cato in primis serendos præcepit, celebrans Megaricos. Verùm nobilissima est scilla, quanquàm medicamini nata, acetóque exacuendo. Nec vlli amplitudo maior, sicut nec vis aspetior. Duo genera medica: masculus albis foliis, fœmina nigris. Et tertium genus est cibis gratum: Epimenidium vocatur, angustius folio, ac minus aspero. Seminis plurimum omnibus. Celerius tamen proueniunt satæ bulbis circa latera natis. Et vt crescant, folia quæ sunt his ampla, deflexa circa obruuntur. Ita succum omnem in se trahunt capita. Sponte nascuntur copiosissimè in Balearibus Ebusóque insulis, ac per Hispanias. Vnum de iis volumen condidit Pythagoras philosophus, colligens medicas vites, quas proximo reddemus libro. Reliqua bulborum genera differunt colore, magnitudine, suauitate. Quippe cum quidam crudi mandantur, vt in Cherrhoneso Taurica. Post hos in Africa nati maximè laudantur, mox Apuli. Genera Græci hæc fecere. Bulbinen, setanion, pythion, acrocorion, ægilopa, sisyrinchion. In hoc mirum, imas eius radices crescere hyeme: verno autem, cùm apparuerit viola, minui & contrahi, tum deinde bulbum pinguescere. Est inter genera & quod in Ægypto aron vocant, scillæ proximum amplitudine, foliis lapathi, caule recto duûm cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturæ, quæ edatur & cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis, folia marescentia ab imo. Vetustiores improbant: item paruos & longos. Contrà rubicundis rotundioribúsque laus, & grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est. Media eorum dulcia. Bulbos non nasci, nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed & Prænestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Rhemorum aruis.

De hortensium herbarum radicibus, foliis, floribus, coloribus.

CAPVT VI.

HOrtensiis omnibus ferè singulæ radices, vt rhaphano, betæ, apio, maluæ. Amplissima autem lapatho, vt quæ descendat ad tria cubita. Syluestri minores, tumidæ. Effossa quoque diu viuit. Quibusdam tamen capillatæ, vt apio, maluæ. Quibusdam surculosæ, vt ocimo. Aliis carnosæ, vt betæ, aut magis etiamnum croco. Aliquibus ex cortice & carne constant, vt thaphano, rapis. Quorundam geniculatæ sunt, vt graminis. Quæ rectam non habent radicem, statim plurimis nascuntur capillamẽtis, vt atriplex, & blitum. Scilla autem, & bulbi, & cæpe, & allium, non nisi in rectum radicãtur. Sponte nascentium quædam numerosiora sunt radice, quàm folio, vt aspalax, perdicium, crocum. Florent cum fraxino serpyllum, abrotanum, napi, rhaphani, menta, ruta, & cætera quidem cum cœpere, deflorescunt. Ocimum autem parculatim & ab imo incipit: qua de causa diutissimè floret. Hoc & in heliotropio herba euenit. Flos aliis candidus, aliis luteus, aliis purpureus. Folia cadunt à cacuminibus, origano, inulæ, & aliquando rutæ iniuria læsæ. Maximè concaua sunt cæpe, gethio. Allium cæpásque inter Deos in iureiurando habet

 Ægyptus.

Ægyptus. Cæpæ genera apud Græcos, Sardia, Samothracia, alsidena, setania, schista, Ascalonia, ab oppido Iudææ nominata. Omnibus etiam odor lacrymosus, & præcipuè Cyprus, minimè Gnidiis. Omnibus corpus † totum pinguitudinis eatum cartilagine. [tamen] E cunctis setania minima, excepra Tusculana, sed dulcis. Schista autem & Ascalonia condiuntur. Schistam hyeme cum coma sua relinquunt, vere folia detrahunt, & alia subnascuntur iisdem diuisuris: vnde & nomen. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, vt in capita crescant potius, quàm in semina. Ascaloniarum propria natura. Etenim velut steriles sunt ab radice, & ob id semine seri illas, non deponi, iussere Græci. Prætereà serius circa ver, cùm germinant, transferri: ita crassescere, & tunc properare præteriti temporis pensitatione. Festinandum autem in his est, quoniam maturæ celeriter putrescunt. Si deponantur, & caulem emittunt & semen, ipsæq; euanescunt. Est & colorum differentia. Samo enim & Sardibus candidissimæ proueniunt. Sunt in honore & Creticæ, de quibus dubitant, an eædem sint, quæ Ascaloniæ: quoniam satis capita crassescunt: depositis, caules & semina. Distát sapore tantùm dulci. Apud nos duo prima genera: Vnum condimentariæ, quam illi gethyon, nostri pallacanam vocant. Seritur mensibus Martio, Aprili, Maio. Alterum capitatæ, quæ ab æquinoctio autumni, vel à Fauonio. Genera eius austeritatis ordine, Africana, Gallica, Tusculana, Amiternina. Optima autem, quæ rotundissima. Item rufa acrior, quàm candida: sicca, quàm viridis: & cruda, quàm cocta: sicca, quàm cõdita. Seritur Amiternina frigidis & humidis locis, & sola allij modo capite, reliquæ semine. Proximáque æstate nullum semen emittunt, sed caput tantùm, quod inarescit. Sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen cepæ causa seritur, separatim cæpe seminis. Seruantur autem optimè in paleis. Gethyum penè sine capite est, ceruicis tantùm longæ, & ideo totum in fronde: sæpiúsque resecatur, vt porrum. Ideo & illud serunt, non deponunt. Cæterò cæpas ter fosso solo seri iubent, extirpatis radicibus herbarum in iugera denas libras. Intermisceri satureiam, quoniam melius proueniat. Runcari prætereà, & sarriri, si non sæpius, quater. Ascaloniam mense Februario serunt nostri. Semen cæparum nigrescere incipiens, antequam marcescat, metunt. Et de porro in hac cognatione dici conueniat, præsertim cùm sectiuo nuper autoritatem dederit princeps Nero, vocis gratia, ex oleo statis mensium omnium diebus, nihilque aliud, ac ne pane quidem vescendo. Seritur semine ab æquinoctio autumno: si sectiuum facere libuit, densius. In eadem area secatur, donec deficiat, stercoratúrque semper: nutritur in capita, antequàm secetur. Cùm increuit in aliam aream transfertur, summis foliis leuiter recisis ante medullam, & capitibus retractis, tunicísve extremis. Antiqui silice vel tegula subiecta capita dilatabant. Hoc item in bulbis. Nunc sarculo leuiter conuelluntur radices, vt delumbatæ alant, neque distrahant. Insigne, quòd cùm fimo lætóque solo gaudeat, rigua odit, & tamen proprietate quadam soli constant. Laudatissimus in Ægypto, mox Orthiæ atque Ariciæ. Sectiui duo genera: Herbaceum folio incisuris eius euidentibus, quo vtuntur medicamentarij. Alterum genus suauioris folij, rotundiorísque, incisuris leuioribus. Fama est, Melam equestris ordinis reum ex procuratione à Tiberio principe accersitum, in summa desperatione succo porri ad trium denariorum argenteorum pondus hausto, confestim expirasse sine cruciatu. Ampliorem modum negant noxium esse. Allium ad multa ruris præcipuè medicamenta prodesse creditur. Tenuissimis & quæ separantur, in vniuersum velatur membranis: mox pluribus coagmentatur nucleis, & his separatim vestitis. Asperi saporis: quo plures nuclei fuere, hoc est asperius. Tædium huic quoque halitu, vt cæpis, nullum tamen coctis. Generum differentia in tempore. Præcox maturescit sexaginta diebus. Tum in magnitudine. Vlpicum quoque in hoc genere Græci appellauere allium Cyprium, alij antiscorodon, præcipuè Africæ celebratum inter pulmentaria ruris, grandius allio. Tritum in oleo & aceto, mirum quantum increscat spuma. Quidam vlpicum & allium in plano seri vetant, castellatímque grumulis imponi, distãtibus inter se pedes ternos. Inter grana digiti interesse

interesse debent, simulatque tria folia eruperint, sarriti. Grandescunt, quò sæpius sarriuntur. Maturescentium caules depressi in terram obruuntur: ita cauetur ne in frondem luxurient. In frigidis vtilius vere seri, quàm autumno. Cæterùm vt odore careát, omnia hæc iubentur seri cùm luna sub terra sit, colligi, cum in coitu. Sine his Menander è Græcis autor est, allium ederibus, si radicem betæ in pruna tostam superederint, odorem extingui. Sunt qui & allium & vlpicum inter Compitalia ac Saturnalia seri aptissimè putent. Allium & semine prouenit, sed tardè. Primo enim anno porri crassitudine caput efficitur: sequenti diuiditur, tertio consummatur: pulchriúsque tale existimãt quidam. In semen exire non debet, sed intorqueri caulis sationis gratia, vti caput validius fiat. Quod si diutius 10 allium cæpámque inueterari libeat, aqua salsa tepida capita intingẽda sunt. Ita diuturniora fient, melioráque vsui, sed in satu sterilia. Alij contenti sunt primò super prunas suspendisse, abundéque ita proficí arbitrantur ne germinent. Quod facere allium cæpámq; extra tertam quoque certum est, & cauliculo acto euanescere. Aliqui & allium palea optime seruari putant. Allium est & in aruis sponte nascens, alum hoc vocant: quod aduersus improbitatem alitum depascentium semina coctum, ne renasci possit, abiicitur: statímq; quæ deuorauere aues, stupentes manu capiuntur, & si paulum commorauere, sopitæ. Est & syluestre, quod vrsinum vocant, odore molli, capite prætenui, foliis grandibus.

Quoto die quæque herbæ nascuntur: seminum natura: quomodo quæque serantur, & quorum singula genera sint, & quorum plura.

20 CAP. VII.

IN horto satorum celerrimè nascuntur ocimum, blitum, napus, eruca: tertio enim die erumpunt: anethum quarto, lactuca quinto, rhaphanus sexto, cucumis & cucurbitæ septimo, prior cucumis: nasturtium ac sinapi quinto, beta æstate sexto, hyeme decimo, atriplex octauo, cæpe x i x. aut x x: gethyum x. aut x i i. Contumacius coriandrum. Cunila quidem & origanum post x x x. diem. Omnium autem difficillimè apium: quadragesimo enim die cùm celerrimè, quinquagesimo maiore ex parte emergit. Aliquid & seminum ætas confert, quoniam recentiora maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumere, cucurbita: ex vetere autem celerius proueniunt apium, beta, cardamum, cunila, origanum, coriandrum. Mirum in betæ semine: non enim totum eodem anno gi 30 gnit, sed aliquid sequente, aliquid tertio. Itaque ex copia seminis, modicè nascitur. Quædam anno tantum suo pariunt, quædam sæpius, sicut apium, porrum, gethyum. Hæc enim semel sata pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Semina plurimis rotũda, aliquibus oblonga, paucis foliacea & lata, vt atriplici. Quibusdam angusta & canaliculata, vt cumino. Differunt & colore, nigro candidóque: item duritie. Surculacea in folliculo sunt rhaphano, sinapi, rapo. Nudum semen apij, coriandri, anethi, fœniculi, cumini. Cortice obducta bliti, betæ, atriplicis, ocimi. At lactucis in lanugine. Nihil ocimo fœcundius: cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, vt lætius proueniat: sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Quæ in cortice sunt, difficillimè inarescunt, maximéque ocimum & gith. Siccantur omnia, ac sunt fœcunda. Vtique melio 40 ra nascuntur aceruatim sato semine, quàm sparso. Ita certè porrum & alium serunt in lacinus colligatum. Apium etiam paxillo cauerna facta, ac fimo ingesto. Nascuntur autem omnia aut semine, aut auulsione. Quædam semine & surculo, vt ruta, origanum, ocimum: præcidunt enim & hoc cùm peruẽnit ad palmum altitudinis. Quædam & radice & semine, vt cæpa, allium, bulbi, & si quorum radicem anniferorum relinquunt. Eorum verò quæ à radice nascuntur, radix diuturna & fruticosa est, vt bulbi, gethyi, scillæ. Fruticant alia & non capite, vt apium & beta. Caule reciso ferè quidem omnia regerminant, exceptis quæ non scabrũ caulem habent: & in vsum verò ocimũ, rhaphanus, lactuca. Hanc etiam suauiorem putant à regerminatione. Rhaphanus vtique iucundior detractis foliis antequàm decaulescat. Hoc & in rapis. Nam & eadem direptis foliis cooperta terra cre- 50 scunt, durántque in æstate. Singula genera sunt ocimo, lapatho, blito, nasturtio, erucæ, atriplici, coriandro, anetho. Hæc enim vbique eadem sunt, neq; aliud alio melius vsquam.

Rutam furtinam tantùm prouenire fertilius putant, sicut apes furtiuas pessimè. Nascuntur etiam non sata, mentastrum, nepeta, intubum, pulegium. Cótrà plura genera sunt eorum quæ diximus dicemúsque, & in primis apio.

Natura & genera, & historiæ ad condimenta in horto satarum rerum XXXVI. CAP. VIII.

ID enim quod sponte in humidis nascitur, heleoselinum vocatur, vno folio, nec hirsutum. Rursus in siccis hipposelinû, pluribus foliis, simile heleoselino. Tertium est oreoselinum, cicutæ foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et satini autem differentiæ in folio, denso, crispo, aut rariore & leuiore. Item caule tenuiore aut crassiore. & caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius. Lactucæ Græci tria fecere genera: vnum lati caulis, adeò vt hostiola olitoria ex his factitati prodiderint. Folium his paulo maius herbaceo & angustissimum, vt alibi consumpto incremento. Alterum rotundi caulis: tertium sessile, quod Laconicon vocant. Alij colore & tempore satus genera discreuere. Esse enim nigras, quarum semen mense Ianuario seratur: albas, quarum Martio: rubentes, quarum Aprili. Et omnium earum plantas post binos menses differri. Diligentiores plura genera faciunt, purpureas, crispas, Cappadocas, Græcas. Longioris has folij, caulísque lati, præterea longi & angusti, intubi similis. Pessimum autem genus cum exprobratione amaritudinis appellauere picrida. Est etiamnû alia distinctio atræ, quæ meconis vocatur, à copia lactis soporiferi, quanquam omnes somnum parere creduntur. Apud antiquos Italiæ hoc solum genus earum fuit, & ideo lactucæ nomen adeptæ. Purpuream maximæ radicis, Cæcilianam vocant. Rotundam verò ac minima radice, latis foliis, astylida: quidámque eunuchion, quoniam hæc maximè refragetur Veneri. Est quidem natura omnibus refrigeratrix, & ideo æstate gratæ stomacho fastidium auferunt, cibíque appetentiam faciunt. Diuus certè Augustus lactuca conseruatus in ægritudine fertur, prudentia Musæ medici. Cùm priores cauerent, religione nunc omni caret, in tantum recepta commendatione, vt seruari etiam in alienos menses eas oxymelite repertum sit. Sanguinem quoque augere creduntur. Est etiamnum quæ vocatur caprina lactuca, de qua dicemus inter medicas. Ecce cùm maximè cœpit irrepere satiuis admodum probata, quæ Cilicia vocatur, folio Cappadocæ, nisi crispum latiúsque esset. Nec ex eodem genere possunt dici neque ex alio intubi, hyemi impatientiores, virúsque præferentes, sed caule non minus grati. Seruntur verno plantæ eorû. vltimo vere transferuntur. Est & erraticum intubum, quod in Aegypto cichorium vocant, de quo plura aliâs. Inuentum omnes thyrsos vel folia lactucarum prorogare vrceis conditos, ac recentes in patinis coquere. Serûtur lactucæ anno toto lætis & riguis stercoratísque, binis mensibus inter semen plantámque & maturitatem. Legitimum tamen, à bruma semen iacere, plantam Fauonio transferre: aut semen Fauonio, plantam æquinoctio verno. Albæ maximè hyemem tolerant. Humore omnia hortensia gaudent, & stercore, præcipuè lactucæ, & magis intubi. Seri etiam radices illitas fimo interest, & repleri ablaqueata humo. Quidam & aliter amplitudinem augent, recisis cùm ad semipedem excreuerint, fimóque suillo recenti illitis. Candorem verò putant contingere iis dûtaxat quę sint seminis albi, si harena de litore à primo incremento congeratur in medias, atque increscentia folia contra ipsas religentur. Beta hortensiorum leuissima est. Eius quoque à colore duo genera Græci faciunt, nigrum, & candidius, quod præferunt, parcissimi seminis: appellántque Siculum, candoris sanè discrimine præferentes & lactucæ. Nostri betæ genera faciunt, vernum & autumnale, à temporibus satinis, quanquâm & Iunio seritur. Transferuntur autem in planta hæ quoque, & oblini fimo radices suas, locúmque similiter madidum amant. Vsus iis & cum lente ac faba, idémque qui oleris; & præcipuus, vt lenitas excitetur acrimonia sinapis. Medici nocentiorem quàm olus esse iudicauere. Quamobrem appositas non nemini degustare etiam religio est, vt validis potius in cibo sint. Gemina iis natura, & oleris, & capite ipso exilientis bulbi. Species summa in latitudine. Ea contingit, vt in lactucis, cùm cœperint colo-

rem

rem trahere imposito leui pondere. Neque alij hortensiorum latitudo maior. In binos pe-
des aliquando se pandunt, multum & soli natura conferente. Hæ quidem in Circeien-
si agro amplissimæ proueniunt. Sunt qui betas Punica malo florente optimè seri existi-
ment, transferri autem, cum quinque foliorum esse cœperint. Mira differentia, si vera
est, candidis solui aluos modicè, nigris inhiberi. Et cum brasica corrumpatur in dolio vi-
ni sapor, odore betæ folius demersis restitui. Olus caulésque, quibus nunc principatus hor
torum, apud Græcos in honore fuisse non reperio. Sed Cato brasicæ miras canit laudes,
quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria: vnam extentis folijs, caule ma-
gno: alteram crispo folio, quam apianam vocat: tertiam minutis caulibus, lenē, teneram,
10 minimè probat. Brasica toto anno seritur, quoniam & toto secatur. Vtilissimè tamen ab
æquinoctio autumni. Trāsfertur, cùm quinq; foliorum est. Cymas à prima sectione præ-
stat proximo vere. Hic est quidam ipsorum caulium delicatior teneriórque cauliculus,
Apicij luxuria, & per eum Druso Cæsari fastiditus, non sine castigatione Tiberij patris.
Post cymam ex eadem brasica contingunt æstiui autumnalésque cauliculi, mox hyber-
ni, iterúmque cymæ, nullo æquè genere multifero, donec sua fertilitate consumatur.
Tertia circa solstitium, ex qua si humidior locus est, æstate, si siccior, autumno plan-
tatur. Humor fimúsque si defuere, maior saporis gratia est: si abundauere, lætior fer-
tilitas. Fimum asininum maximè conuenit. Est hæc quoque res inter opera ganeæ, qua-
propter non pigebit verbosius persequi. Præcipuus fit caulis sapore ac magnitudine,
20 primum omnium si in repastinato seras: dein si terram fugientes cauliculos seces, à ter-
ráq; proceritate luxuriosa attollentes se, exaggerādo aliam accumules, ita ne plus quàm
cacumen emineat. Tritianum hoc genus vocatur, bis computabili impendio tædióque.
Cætera genera complura sunt. Cumanum sessili folio, capite patulum, Aricinum altitu-
dine non excelsius, folio numerosius, quàm tenuius. Hoc vtilissimum existimatur, quia
sub omnibus penè folijs fruticat cauliculis peculiaribus. Pompeianum procerius, caule
ab radice tenui, intra folia crassescit. Rariora hæc angustioráque, sed teneritas in do-
te, si frigora non tolerat: quibus etiam aluntur Brutiani, prægrandes folijs, caule te-
nues, sapore acuti. Sabellico vsque in admirationem crispa sunt folia, quorum crassi-
tudo caulem ipsum extenuat: sed dulcissimi perhibentur ex omnibus. Nuper subiere la-
30 cuturres ex conualle Aricina, vbi quondam fuit lacus turrísque quæ remanet: capite præ-
grandes, folio innumeri. Alij in orbem porrecti, alij in latitudinem torosi. Nec plus vl-
lis capitis post Tritianum, cui pedale aliquando conspicitur, & cyma nullis serior. Cui-
cunque autem generi pruinæ plurimum suauitatis conferunt: & nisi obliquo vulnere de-
fendatur medulla, plurimum nocent. Semini destinati non secantur. Est etiam sua gratia
nunquam plantæ habitum excellentibus: halmyridia vocant, quoniam nisi in maritimis
non proueniunt, nauigatione quoque longinqua viridibus adseruatis. Statim desecti ita
ne humum attingant, in cados olei quàm proximè siccatos, obturatósque conduntur
omni spiritu excluso. Sunt qui plantam in transferendo alga subdita pediculo, nitróve
trito, quod tribus digitis capiatur, celeriorem ad maturitatem fieri putent. Sunt qui
40 semen trifolij nitrúmque simul tritum aspergant folijs. Nitrum in coquendo etiam viri-
ditatem custodit: aut Apiciana coctura, oleo ac sale, prius quàm coquantur, macera-
tis. Est inter herbas genus inserendi, præcisis germinibus caulis, & in medullam semine
ex alijs addito. Hoc & in cucumere syluestri. Necnon olus quoque syluestre est trium
foliorum, Diui Iulij carminibus præcipuè iocisque militaribus celebratū. Alternis quip-
pe versibus exprobrauere lapsana se vixisse apud Dyrrachium, præmiorū parsimoniam
cauillantes. Est autem id cyma syluestris. Omnium hortensiorum lautissima cura aspa-
ragis. De origine eorum in syluestribus curis abunde dictum, & quomodo eos iube-
ret Cato in harundinetis seri. Est & aliud genus incultius asparago, mitius corruda,
passim etiam montibus nascens, refertis superioris Germaniæ campis, nō infaceto Ti-
50 berij Cæsaris dicto, herbam ibi quandam nasci simillimam asparago. Nam quod in
Neside Campaniæ insula sponte nascitur, longè optimum existimatur. Hortensium se-
ritur

ritur spongiis. Est enim plurimæ radicis, altissiméque germinat. Viret thyrso primum emicante: qui caulem educens, tempore ipso fastigiatus in toros striatur. Potest & semine seri. Nihil diligentius comprehendit Cato, nouissimúmque libri est, vt appareat repentinam ac nouitiam viro curam fuisse. Locum subigi iubet humidum & crassum. Semipedali vndique interuallo seri, ne calcetur. Præterea ad lineam grana bina aut terna paxillo dimitti: videlicet semine tum tantùm serebantur. Id fieri secundum æquinoctium vernum. Stercore satiari, crebrò purgari, caueri ne cum herbis euellatur asparagus. Primo anno stramento ab hyeme protegi. Vere aperiri, sarriri, runcari. Tertio incendi verno. Quò maturius incensus sit, hoc melius prouenit. Itaque harundinetis maximè conuenit, quæ festinant incendi. Sarriri iubet idem, non antequàm asparagus natus fuerit, ne in sarriendo radices vexentur. Ex eo velli asparagum ab radice. Nam si defringatur, stirpescere, & intermori. Velli, donec in semen eat. Id autem maturescere ad ver, incendiq; : ac rursus, cùm apparuerit asparagus, sarriri ac stercorari. Ac post annos nouem, cùm iam vetus sit, digeri subacto solo stercoratóque. Tum spongiis seri, singulorum pedum interuallo. Quin & ouillo fimo nominatim vti quoniam aliud herbasceret. Nec quicquàm postea tentatum vtilius apparuit, nisi quod circa Idus Febr. defosso semine aceruatis paruulis scrobibus serunt, plurimum macerato fimo. Dein nexis inter se radicibus, spongias factas post æquinoctium autumni dispōnūt pedalibus interuallis, fertilitate in denos annos durante. Nullum gratius his solum, quàm Rauennatium hortorum. Indicauimus & corrudam. Hunc enim intelligo syluestrem asparagum, quem Græci orminum aut myacanthon vocant, aliisve nominibus. Inuenio nasci & arietis cornibus tusis atque defossis. Poterant videri dicta omnia quæ in pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe carduos apud Carthaginem magnam, Cordubámque præcipuè, sestertia sena millia, vt paruis, reddere: quoniam portenta quoque terrarum in ganeam vertimus, etiam ea quæ refugiunt quadrupedes consciæ. Carduos ergo duobus modis ferunt: autumno planta, & semine ante Nonas Martias: plantæque ex eo disponuntur ante Idus Nouembris, aut in locis frigidis circa Fauonium. Stercorantur etiam, si diis placet, lætiúsque prouemunt: condiuntúrque aceto, melle diluto, addita laseris radice, & cumini, ne quis dies sine carduo sit. Cætera in transcursu dici possunt. Ocimum Parilibus optimè seri ferunt. Quidam & autumno: iubéntque, cùm hyeme seratur, aceto semen perfundi. Eruca quoque & nasturtium, vel æstate vel hyeme facillimè nascuntur. Eruca præcipuè frigorum contemptrix, diuersæ est, quàm lactuca, naturæ, concitatrix Veneris: idcirco iungitur illi ferè in cibis, vt nimio frigori par feruor immixtus temperamentum æquet. Nasturtium nomen accepit à narium tormento. Et inde vigoris significatio prouerbio id vocabulum vsurpauit, veluti torporem excitantis. In Arabia miræ amplitudinis dicitur gigni. Ruta quoque seritur Fauonio, & ab æquinoctio autumni: odit hyemem & humorem ac fimum. Apricis gaudet & siccis, terra quàm maximè lateraria. Cinere vult nutriri. hic & semini miscetur, vt careat erucis. Autoritas etiam peculiaris apud antiquos ei fuit. Inuenio mustum rutatum populo datum à Cornelio Cethego, in Consulatu collega Quinti Flaminini, comitiis peractis. Amicitia est ei & cum fico, in tantum, vt nusquam lætior proueniat, quàm sub hac arbore. Seritur & surculo, melius in perforatam fabam indito, quæ succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur & à seipsa. Nanque incuruato cacumine alicuius rami, cùm attigerit terram, statim radicatur. Eadem & ocimo natura, nisi quòd difficilius crescit. Sed durata runcatur non sine difficultate, prouenientibus hulceribus, ni munitis manibus id fiat, oleóve defensis. Conduntur autem & eius folia, seruntúrque fasciculis. Ab æquinoctio verno seritur apium, semine paululum in pila pulsato, Crispius sic putant fieri, aut si fatum calcetur cylindro pedibúsve. Proprium ei, quòd colorem mutat. Honos ipsi in Achaia, coronare victores sacri certaminis Nemeæ. Eodem tempore seritur menta planta: vel si nondum germinat, spongia. Minus hæc humido gaudet. Aestate viret, hyeme flauescit.

Genus

Genus eius syluestre, mentastrum est. Et hoc propagatur, vt vitis, vel si inuersi rami serantur. Mentæ nomen suauitas odoris apud Græcos mutauit, cùm alioqui mintha vocaretur: vnde veteres nostri nomen declinauerunt. Grato menta mensas odore percurrit in rusticis dapibus. Semel sata, diutina ætate durat. Congruit pulegio, cuius natura in carnariis reflorescens sæpius dicta est. Hæc quoque seruantur simili genere, mentam dico pulegiúmque & nepitam. Condimentorum tamen omnium fastidiis cuminum amicissimum. Nascitur in summa tellure vix hærens, & in sublime tendens. In putridis & calidis maximè locis, medio serendum vere. Alterum eius genus syluestre, quod rusticum vocant, alij Thebaicum: si tritum ex aqua potetur, in dolore stomachi prodest. 10 In Carpetania nostri orbis maximè laudatur: alioqui Aethiopico Africóque palma est. Quidam huic Aegyptium præferunt. Sed præcipuè olusatrum miræ naturæ est. Hipposelinum Græci vocant, alij smyrneum. E lacryma caulis sui nascitur. Seritur & radice. Succum eius qui colligunt, myrrhæ saporem habere dicunt. Autórque est Theophrastus, myrrha sata natum. Hipposelinum veteres præceperant in locis incultis, lapidosis, iuxta maceriam seri: nunc & repastinato seritur, & à Fauonio post æquinoctiũ autumni. Quippe cum capparis quoque seratur siccis maximè, area in defossũ cauata, ipsísque vndique circumstructis lapide: aliâs euagatur per agros, & cogit solum sterilescere. Floret æstate. Viret vsque ad Vergiliarum occasum, sabulosis familiarissimum. Vitia eius, quòd trans maria nascitur, diximus inter peregrinos frutices. Peregrinum & 20 Careum, gentis sui nomine appellatum, culinis principale. In quacunque terra seri vult, ratione eadem, qua olusatrum. Laudatissimum tamen in Caria, proximum Phrygia. Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur vbique: suauius satiuum, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant. Crateuas apud Græcos cunilam bubulam eo nomine appellat. Cæteri ferè conyzoides, cunilaginem: thymbram verò, quæ sit cunila. Hæc apud nos habet vocabulum & aliud, satureia dicta in condimentario genere. Seritur mense Februario, origano æmula. Nusquam vtrunque additur, quippe similis effectus. Sed cunilæ Aegyptium origanum tantùm præfertur. Peregrinum fuit & lepidium. Seritur à Fauonio: dein cum fruticauit, iuxta terram præciditur: tunc runcatur, stercoratúrque per biennium hoc. Posteà iisdem fruticibus vtuntur, si non sæuitia hyemis ingrauat, 30 quando impatientissimum est frigorum. Exit & in cubitalem altitudinem, foliis laurinis, sed mollibus: vsúsque eius non sine lacte. Gith pistrinis, anisum & anethum culinis & medicis nascuntur. Sacopenium & ipsum in hortis quidem, sed medicinæ tantùm. Sunt quædam comitantia aliorum satus, vt papauer. Nanque cùm brassica seritur, ac portulaca, & eruca cum lactuca. Papaueris satiui tria genera: Candidum, cuius semen tostũ in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur affuso ouo inhærens, vbi inferiorem crustam apium gíthque cereali sapore condiunt. Alterum genus est papaueris nigrum, cuius scapo inciso lacteus succus excipitur. Tertium genus rhœam vocant Græci, id nostri erraticum. Sponte quidem, sed in aruis cum hordeo maximè nascitur, erucæ simile, cubitali altitudine, flore rufo & protinus 40 deciduo: vnde & nomen à Græcis accepit. De reliquis generibus papaueris sponte nascentis dicemus in medicinæ loco. Fuisse autem in honore apud Romanos semper, indicio est Tarquinius Superbus, qui legatis à filio missis decutiendo papauera in horto altissima, sanguinarium illud responsum hac facti ambage reddidit. Rursus alio comitatu æquinoctio autumni seruntur coriandrum, anethum, atriplex, malua, lapathum, cærefolium, quod pæderota Græci vocant: & acerrimum sapore, ignei effectus ac saluberrimum corpori, sinapi, nulla cultura, melius tamen planta tralata. Quin è diuerso vix est sato semel eo liberare locum, quoniam semen cadens protinus viret. Vsus eius etiam pro pulmentario in patellis decocto, citra intellectum acrimoniæ. Coquuntur & folia, sicut reliquorum olerum. Sunt autem trium generum: Vnum gracile, alterum simi- 50 le rapi foliis, tertium erucæ. Semen optimum Aegyptium. Athenienses napy appellauerunt, alij thapsi, alij saution. Serpyllo & sisymbrio montes plerique scatent, sicut in Thra-

cia,

cia,vbi aquæ deferunt ex iis aulisos ramos seruntque.Item Sicyone ex suis montibus, & Athenis ex Hymetto.Simili modo & sisymbrium serunt.Lætissimum nascitur in puteorum parietibus,& circa piscinas ac stagna.

De fœniculo & cannabe. CAP. IX.

Reliqua sunt ferulacei generis, ceu fœniculum, anguibus (vt diximus) gratissimum, ad condienda plurima, cùm inaruit. Eíque perquàm similis thapsia, de qua diximus inter externos frutices. Deinde vtilissima funibus cannabis seritur à Fauonio.Quò densior est, eò tenerior. Semen eius cum est maturum,ab æquinoctio autumni distringitur, & Sole aut vento aut fumo siccatur.Ipsa cannabis vellitur post vindemiam, ac lucubrationibus decorticata purgatur. Optima Alabandica, plagarum præcipuè visibus. Tria eius ibi genera. Improbatur cortici proximum, aut medullæ: laudatissimum est è medio, quæ mesa vocatur. Secunda Mylasea.Quod ad proceritatem quidem attinet, Rosea agri Sabini arborum altitudinem æquat. Ferulæ duo genera in peregrinis fruticibus diximus. Semen eius in Italia cibus est.Conditur quippe durátque in vrceis, vel anni spatio. Duo eius genera: caules, & racemi. Corymbiam hanc vocant,corymbósque quos condiunt.

De morbis hortorum,& remedia circa formicas,erucas, & culices.

CAP. X.

Morbos hortensia quoque sentiunt,sicut reliqua terræ sata. Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum,& sisymbrium in calaminthan. Et ex semine brassicæ veteris rapa fiunt, atque inuicem. Et necatur cuminum ab imo dorso, nisi repurgetur.Est autem vnicaule,radice bullo simili, non nisi in solo gracili nascens. Aliàs priuatim cumini morbus scabies.Et ocimum sub Canis ortu pallescit. Omnia verò accessu mulieris menstrualis flauescunt.Bestiolarum quoque genera innascuntur. Napis culices, rhaphano erucæ, & vermiculi: item lactucis & oleri: vtrisque hoc amplius limaces & cochleæ. Porro verò priuatim animalia,quæ facillimè stercore iniecto capiuntur,condentia in id se. Ferro quoque non expedire tangi rutam,cunilam, mentam, ocymum, autor est Sabinus Tyro in libro Cepuricôn,quem Mecœnati dicauit.Idem contra formicas, non minimum hortorum exitium, si non sint rigui,remedium monstrauit, limum marinum aut cinerem obturandis earum foraminibus.Sed efficacissimè heliotropio herba necantur.Quidam & aquam diluto latere crudo inimicam eis putant.Naporum medicina est, siliquas vnà seri, sicut olerum cicer.Arcet enim erucas. Quo si omisso iam natæ sint,remedium est absinthii succus decocti inspersis,& sedi quam aizoum vocant genus hoc herbæ diximus.Semen olerum si succo eius madefactum feratur, oleta nulli animalium obnoxia futura tradunt.In totum verò nec erucas,si palo imponatur in hortis ossa capitis ex equino genere fœminæ duntaxat. Aduersus erucas & cancrum fluuiatilem in medio horto suspensum auxiliari narrant.Sunt qui sanguineis virgis tangūt ea, quæ nolunt his obnoxia esse.Infestant & culices hortos riguos præcipuè,si sint arbusculæ aliquæ.Hi galbano accenso fugantur.

Quæ magis sint fortia vel minus,& quibus salsæ aquæ prosint.

CAP. XI.

Nam quod ad permutationem seminum attinet, quibusdam ex iis firmitas maior est, vt coriandro, betæ, porro, nasturtio, sinapi, erucæ, cunilæ, & ferè acribus. Infirmiora autem sunt atriplici, ocimo, cucurbitæ, cucumi: & æstiua omnia hybernis magis durant, minimè autem gethyum. Sed ex his quæ sunt fortissima, nullum vltra quadrimatum vtile est, duntaxat ferendo. Cunilis & vltrà tempestiua sunt. Peculiaris medicina rhaphano, betæ, rutæ, cunilæ,in salsis aquis,quæ & alioqui plurimum suauitati & fertilitati confert.Cæteris dulcium aquarum rigua prosunt.Vtilissimæ ex iis,quæ frigidissimæ,& quæ potu suauissimæ.Minus vtiles è stagno,& quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehunt.Præcipuè tamen imbres alunt. Nam & bestiolæ innascentes necantur.

Ratio

Ratio rigandorum hortorum,& quæ translata meliora fiant,& de siccis hortensium & saporibus. CAP. XII.

His horæ rigandi matutina atque vespera,ne infervescat aqua Sole. Ocimo tantùm & meridiana:etiam satum celerrimè erumpere putant,inter initia ferventi aqua aspersum.Omnia autem translata meliora grandioráque fiũt,maximè porri napíque. In translatione & medicina est,deléntque, sentire iniurias,vt gethyum,porrum, rhaphani, apium,lactucæ,rapæ,cucumis.Omnia autem sylvestria ferè sunt & foliis minora & caulibus,succo acriora,sicut cunila,origanũ,ruta.Solum verò ex omnibus lapathũ sylvestre melius:hoc in sativis rumex vocatur,nascitúrq; fortissimum:traditur certè semel satum 10 durare,nec vinci vnquam à terra,maximè iuxta aquam.Vsus eius cũ ptisana tantùm in cibis leniorem gratioremq; saporem præstat. Sylvestre ad multa medicamina vtile est. Adeóq; nihil omisit cura,vt carmine quoq; comprehensum repertam,in fabis caprini fimi singulis cauatis,si porri,erucæ,lactucæ,apij,intubi,nasturtij semina inclusa serantur, miré provenire.Quæ sunt & sylvestria,eadem in sativis sicciora intelliguntur & acriora. Nanq; & succorũ saporúmq; dicenda differentia est,vel maior in his,quàm pomis. Sunt autem acres cunilæ,origani,nasturtij,sinapis. Amari, absinthij,centaureæ.Aquatiles,cucumeris,cucurbitæ,lactucæ,Acuti tantùm cunilæ.Acuti & odorati,apij,anethi,fœniculi. Sal sus tantum è saporibus non nascitur:aliquando extrà insidit pulveris modo, & circulis tantum aquæ:vt intelligatur vana,ceu plerunq;,vitæ persuasio.Panax piperis saporẽ red-20 dit,& magis etiam siliquastrũ,ob id piperitidis nomine accepto.Libanotis odorem thuris,murrha myrrhæ.De panace abundè dictũ est.Libanotis locis putribus & macris ac roscidis seritur semine.Radicem habet olusatri, nihil à thure differentem.Vsus eius post annũ stomacho saluberrimus.Quidam eam nomine alio rosmarinũ appellant: Et smyrnium olus seritur iisdem locis,myrrhámq; radice resipit.Eadem & siliquastro satio. Reliqua à cæteris & odore & sapore differunt,vt anethum.Tantáq; est diversitas atq; vis,vt non solùm aliud alio mutetur,sed etiam in totum auferatur.Apio eximunt coqui obsonijs acetum,eodem cellarij in saccis odorem vino graviem. Et hactenus hortensia dicta sint,ciborum gratia duntaxat.Maximum quidem opus in iisdem naturæ restat,quoniam proventus tantùm adhuc , summásque quasdam tractavimus. Vera autem cuiusque na-30 turæ non nisi medico effectu pernosci potest, opus ingens occultúmq; divinitatis, & quo nullum reperiri possit maius.Ne singulis id rebus contexeremus iusta fecit ratio,cùm ad alios medendi desideria pertinerent,longis vtriusq; dilationibus futuris,si miscuissemus. Nunc suis quæque partibus constabunt,poterúntque à volentibus iungi.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XX.

40

PROOEMIVM.

MAXIMVM hinc opus naturæ ordiemur, & cibos suos homini narrabimus,faterique cogemus ignota esse,per quæ vivat.Nemo id parvum ac modicum existimaverit, nominum vilitate deceptus. Pax simul in his aut bellum naturæ dicetur, odia amicitiæque rerum surdarum ac sensu carentium. Et quò magis miremur, omnia ea hominum causa (quod Græci sympathiam appellavere) quibus cuncta constant, ignes aquis restinguentibus, aquam Sole devorante, Luna pariente, altero alterius in-50 iuria deficiente sidere. Atque vt à sublimioribus recedamus, ferrum ad se trahente magne

magnete lapide, & alio rursus abigente à sese: adamantem opum gaudium, infragilem omni cætera vi & inuictum, sanguine hircino rumpente, quæque alia in suis dicemus locis, paria vel maiora mira. Tantùm venia sit, à minimis, sed à salutaribus ordienti, primúmque ab hortensibus.

De cucumere syluestri & elaterio. CAP. I.

CVcumim syluestrem esse diximus, multo infra magnitudinem satiui. Ex eo fit medicamentum, quod vocatur elaterium, succo expresso è semine. Cuius causa nisi maturius incidatur, semen exilit, oculorum etiam periculo. Seruatur autem decerptus vna nocte: postero die inciditur harundine. Semen quoque cinere conspergitur, ad coercendam succi abundantiam: qui expressus suscipitur aqua cælesti, atque subsidit, deinde Sole cogitur in pastillos, ad magnos mortalium vsus. Obscuritates & vitia oculorum sanat, genarúmque hulcera. Tradunt hoc succo tactis radicibus vitium, non attingi vuas ab auibus. Radix autem ex aceto cocta podagris illinitur, succóque dentium dolori medetur. Arida cum resina impetiginem & scabiem, quæ psoram & lichenas vocant, parotidas & panos sanat, & cicatricibus colorem reddit. Et foliorum succus auribus surdis cum aceto instillatur. Elaterium tempestiuum est autumno. Nec vllum ex medicamentis longiore æuo durat. Incipit à trimatu. Si quis recentiore vti velit, pastillos in nouo fictili igne lento in aceto domet. Melius, quò vetustius: fuitque iam ducentis annis seruatũ, vt autor est Theophrastus. Et vsque ad quinquagesimum lucernarum lumina extinguit. Hoc enim veri experimentum est, si admotum prius quàm extinguat, scintillare sursum ac deorsum cogat. Pallidum ac læue herbaceo ac scabro melius, ac leniter amarum. Putant conceptus adalligato semine adiuuari, si terram nõ attigerit: partus verò, si in arietis lana alligatum inscietis lumbis fuerit, ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Ipsum cucumim qui magnificant, nasci præcipuum in Arabia, mox Cyrenis, alij in Arcadia tradunt, similem heliotropio, cuius inter folia & ramos prouenire magnitudine nucis iuglandis semen. Esse autem ad speciem scorpionis cauda reflexa, sed candida. Aliqui etiam ab eo scorpionium cucumim vocant, efficacissimum contra scorpionum ictus & semine & elaterio, & ad purgandum vterum, aluósque. Modus portione vitium ab dimidio obolo ad solidum. Copiosius necat. Sic & contra phthiriasin bibitur & hydropises. Illitum anginas & arterias cum melle & oleo vetere sanat.

De anguino cucumere, siue erratico, & de satiuo, & de pepone.

CAP. II.

MVlti hunc esse apud nos qui anguinus vocatur, ab aliis erraticus, arbitrantur. Quo decocto sparsa mures de eius medicina non attingunt. Iidem podagris cum articulorum morbis decoctum in aceto, illinunt præsentaneo remedio. Lumborum verò dolori semine solo siccato, dein trito triginta denariorum pondere in hemina dato aquæ. Sanat & tumores subitos illitum cum lacte mulierum. Purgat eas elaterium. Sed grauidis abortum facit, Suspiriosis prodest. Morbo vero regio in nares coniectum. Lentigines ac maculas è facie tollit in Sole illitum. Multi eadem omnia satiuis attribuunt. Magnum etiam in eis momentum. Nanque & eorum semen, quantum tres digiti apprehenderint, cum cumino tritum, potúmq; in vino tussientibus auxiliatur. Sed & phreniticis in lacte mulieris. Et dysentericis acetabuli mensura. Purulenta autem expuẽtibus cum cumino pari pondere, & iocineris vitiis in aqua mulsa. Vrinam mouet ex vino dulci, & in renum dolore clysteribus simul cum cumino infunditur. Pepones qui vocantur, refrigerant maximè in cibo, & emolliunt aluum. Caro eorum epiphoris oculorum aut doloribus imponitur. Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quæ ceria vocant. Eadem contra vomitiones siccatur, & in farinam tusa datur quatuor obolis in aqua mulsa, ita vt qui biberit, quingentos postea passus ambulet. Hæc farina & in smegmata adicitur. Cortex quoque vomitionem mouet, faciem purgat. Hoc & folia cuiuscunque satiui illita. Eadem cum melle epinyctidas sanant: cum vino, canis morsus. Item millepedæ, spea Græci vocant, oblongam, pilosis pedibus, pecori præcipuè nociuam. Morsum tumor

nunot insequitur,& putrescit locus.Ipse cucumis odore defectum animi. Coctos deraso cortice,ex oleo,aceto,& melle,iucundiores esse certum est.

De cucurbita syluestri,& rapo. CAP. III.

Cucurbita quoque syluestris inuenitur,somphos à Græcis appellata,inanis, (vnde & nomen) digitali crassitudine,non nisi in saxosis nascens. Huius commanducatæ succus stomacho admodum prodest. Colocynthis vocatur alia , ipsa plena,sed minor quàm satiua. Vtilior pallida,quando eius sunt medicinæ. Herbacea arefacta per se inanit aluũ. Infusa quoq; clysteribus,intestinorum omniũ vitiis medetur & renum,& lumborũ,& paralysi. Eiecto semine,aqua mulsa in ea decoquitur ad dimidias : sic infusienti infunditur 10 obolis quatuor. Prodest & stomacho,farinæ aridæ pilulis cum decocto melle sumptis. In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur,& protinus aqua mulsa. Carnes eius cum absinthio & sale dentium dolorem tollũt. Succus verò cum aceto calefactus mobiles sistit. Item spinæ & lumborum ac coxendicum dolores , cum oleo si infricetur. Præterea mirum dictu:semina eius , si fuerint pari numero adalligata febribus , sanare dicuntur quas Græci periodicas vocant. Satiuæ quoque rasæ succus tepefactus auribus medetur. Caro eius interior sine semine , clauis pedum , & suppurationibus quæ Græci vocant apostemata. Decoctæ autem vniuersæ succus , dentium motus stabilit,& dolores inhibet. Vinũ cum ea feruefactum , oculorum etiam impetus. Folia eius cum recentibus cupressi , contusa,& imposita:ipsa quoque tosta in argilla , ac trita cum adipe anseris vulneribus me-20 detur. Necnon ramentis corticis recentes podagras refrigerat , & ardores capitis , infantium maximè. Et ignes sacros destrigmentis , vel his impositis , vel seminibus. Succus ex strigmentis illitus cum rosaceo & aceto,febrium ardores refrigerat. Aridæ cinis impositus mirè combusta sanat. Chrysippus medicus damnabat eas in cibis. Sed omnium consensu stomacho vtilissimæ iudicantur,& interaneorum vesicarumque exhulcerationibus. Est & rapo vis medica Perniones feruens impositum sanat. Item frigus pellit è pedibus aqua decoctum. Et ius feruens podagris etiam frigidis medetur : & crudum tusum cum sale,cuicunque vitio pedum. Semen illitum & potum in vino,contra serpentes & toxica salutare esse proditur. A multis verò antidoti vim habere in vino & oleo. Democritus in totum ea abdicauit in cibis,propter inflationes. Diocles magnis laudibus tulit, 30 etiam Venerem stimulari ab eis professus. Item Dionysius:magisque, si eruca condiantur. Costa quoque articulorum dolori cum adipe prodesse. Syluestre rapum in aruis maximè nascitur,fruticosum,semine candido,duplo maiore,quàm papaueris. Hoc ad læuigandam cutem in facie,totóque corpore,vtuntur,mista vrina pari mensura. Eruũ,hordei, tritici,& lupini radix ad omnia inutilis.

De naporum differentiis,& rhaphano syluestri,& de rhaphano satiuo,& pastinaca. CAP. IIII.

Napotum duas differentias & in medicina Græci seruant. Angulosis foliorum caulibus florentis,quod bunion vocant,purgationibus fœminarum,& vesicæ & vrinæ vtile decoctum , potum ex aqua mulsa , vel succi drachma. Semen dysentericis tostum, 40 tritúmq; in aqua calida , è cyathis quatuor. Sed vrinam inhibet,si non simul semen vnà bibatur. Alterũ genus buniada appellant,& rhaphano & rapo similes:seminis præclari contra venenato id & in antidotis vtuntur illo. Rhaphanum & syluestrem esse diximus. Laudatissimum in Arcadia, quanquam & alibi nascitur , vtilior vrinæ dũtaxat ciendæ. Cæterò bilem detrahũt. Præterea cortices in vino. Præter ea,quæ circa eos dicta sunt , stomachum purgant , pituitam extenuant , vrinam concitant. Est & satiui visus in Italia,& armoraciam vocant. Et satiui verò decocti manè poti ad ternos cyathos , comminuũt & eiiciunt calculos. Iidem in posca decocti contra serpentium morsus illinuntur. Ad tussim etiam manè ieiunis rhaphanus prodest cum melle. Semen eorum tostum ipsumque commanducatum , ad lagonoponon : Aquam foliis eius decoctis bibere , vel suc-50 cum ipsius cyathis binis contra phthiriases : phlegmoni ipsos illinire tusos , liuori verò recenti corticem cum melle : veternosis autem quàm acerrimos mandere , seménque

A tost

rostum, dein contritum cum melle, suspiriosis. Iidem & contra venena prosunt. Ceterò & scorpionibus aduersatur: vel ipso vel semine infectis manibus impunè tractabis: impositóque rhaphano scorpiones moriũtur. Salutares & contra fungorum aut hyoscyami venena æquè, vt Nicander tradit. Et contra viscum quoq; dari Apollodori duo iubent, sed Citieus semen ex aqua tritum, Tarentinus succum. Lienem item extenuant, iocineri prosunt, & lumborum doloribus. Hydropicis quoque ex aceto aut sinapi sumpti, & lethargicis. Praxagoras & iliosis dandos censet, Plistonicus & cœliacis. Intestinorum hulcera sanant: at purulenta præcordiorum, si cum melle edantur. Quidam ad hæc coquere eos in luto illitos malunt: sic & fœminas purgari. Ex aceto & melle sumpti, intestinorũ animalia detrahunt. Item ad tertias decocto eorum poro cum vino, enterocelis prosunt, sanguinem quoq; inutilem sic extrahunt. Medius ad hæc & sanguinem excreantibus coctos dari iubet: & puerperis ad lactis copiam augendam. Hippocrates capitis mulierum defluuia fricari rhaphanis: & super vmbilicum imponi, contra tormenta vuluæ. Reducunt & cicatricem ad colorem. Semen quoq; ex aqua impositum, sistit hulcera quæ phagedænas vocant. Democritus Venerem hoc cibo stimulari putat: ob id fortasis voci nocere aliqui tradiderunt. Folia quæ in oblongis duntaxat nascuntur, excitare oculorum aciem dicuntur. Vbi verò acrior rhaphani medicina admota sit, hyssopum dari protinus imperant. Hæc antipathia est. At aurium grauitati succum rhaphani instillant. Nam vomituris summo cibo esse eos, vtilissimum est. Pastinacæ simile hibiscũ, quod molochen agrian vocant, & aliqui plistolochiam, hulceribus cartilaginis & ossibus fractis medetur. Folia eius ex aqua pota aluum soluunt, serpentes abigũt. Apum, vesparum, crabronum ictibus illita medentur. Radicem eius ante Solis ortum erutam inuoluunt lana coloris, quem natiuũ vocant, prætereà ouis quæ fœminam peperit, strumisq; vel suppuratis alligant. Quidam ad hunc vsum auro effodiendam censent, cauendúmq; ne terram attingat. Celsus & podagris quæ sine tumore sint, radicem eius ex vino decoctam imponi iubet.

De staphylino siue pastinaca, & gingidio, & sisere, & seseli, & inula, & de cæpe. CAP. V.

ALterum genus est staphylinos, quod pastinacam erraticam vocant. Eius semen contritum & in vino potum, tumentem aluum, & suffocationes mulierum doloresque lenit, in tantum vt vuluas corrigat, illitum quoque è passo ventri earum prosit: viris verò prodest, cum panis portione æqua tritum, ex vino potum contra ventris dolores. Pellit & vrinam & phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositum, vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieuches contra iocineris ac lienis, ilium, lumborum, & renum vitia, ex aqua mulsa dari iubet. Cleophãtus & dysentericis veteribus. Philistio in lacte coquit, & ad stranguriam dat radicis vncias quatuor. Ex aqua hydropicis, similiter & opisthotonicis, & pleuriticis, & comitialibus. Habentes eam, feriri à serpentibus negãtur: aut qui antè gustauerint, non lædi. Percussis imponitur cũ axungia. Folia contra cruditates mandũtur. Orpheus amatorium inesse staphylino dixit, fortasis quoniam Venerem stimulari hoc cibo certum est: ideo conceptus, adiuuare aliqui prodiderũt. Ad reliqua & satiua pollet. Efficacior tamen syluestris, magisque in petrosis nata. Semen satiuæ quoq; contra scorpionum ictus, ex vino aut posca, salutare est. Radice eius circũscalpti dentes, dolore liberantur. Syria in hortis operosissima est. Indéque prouerbiũ Græcis: Multa Syrorum olera. Simillimam staphilino herbam ferit, quam alij gingidion vocant, tenuius tantum & amarius, eiusdémque effectus. Estur coctum crudúmque stomachi magna vtilitate. Siccat enim ex alto omnes eius humores. Siser erraticum satiuo simile est & effectu: stomachum excitat, fastidium absterget. Ex aceto laserpitiato sumptum, aut ex pipere & mulso, vel ex garo, vrinam ciet, vt Opion credit, & Venerem. In eadem sententia est & Diocles. Prætereà cordi conuenire conualescentium, aut post multas vomitiones perquàm vtile. Heraclides contra argentum viuum dedit, & Veneri subinde offensanti, ægrisque se recolligentibus. Hicesius ideo stomacho vtile videri dixit, quoniam nemo tres siseres edendo continuaret: esse tamen vtile conualescentibus ad vinum

trans

transeuntibus. Satiui priuatim succus cum lacte caprino potus sistit aluum. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, contexemus & de sili: sed hoc est vulgaris notitiæ. Optimum Massiliense: lato enim grano & fuluo est. Secundum Aethiopicum, nigrius. Creticum odoratissimum omnium. Radix iucundi odoris est. Semen eius esse & vultures dicuntur. Prodest homini ad tussim veterem, rupta, conuulsa, in vino albo potum. Item opisthotonicis, & iocinerum vitiis, & torminibus, & stranguriæ, duarum aut trium ligularum mensura. Sunt & folia vtilia, vt quæ partus adiuuent etiam quadrupedum. Hoc maximè pasci dicuntur ceruæ parituræ. Illinitur & igni sacro. Multúmque in summo cibo concoctionibus confert, vel folio vel semine. Quadrupedum quoq; aluum sistit, siue tritum potui infusum, siue mandendo commanducatū è sale. Boum morbis tritum infunditur. Inula quoque à ieiunis commanducata, dentes confirmat, si vt eruta est, terram non attingat: condita tussim emendat. Radicis verò decoctæ succus tineas pellit: siccatæ autem in vmbra farina tussi, & conuulsis, & inflationibus, & arteriis medetur. Venenatorum morsus abigit. Folia ex vino lumborum dolori illinuntur. Cæpæ syluestres non sunt. Satiuæ olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur, magis verò succi iunctione. Somnum etiam facere traduntur, & hulcera oris sanare, commanducatæ cum pane. Et canis morsus, virides ex aceto illitæ, aut siccæ cum melle & vino, ita vt post diem tertiū soluantur. Sic & tritæ sanant. Coctam in cinere & epiphoris multi inposuere cum farina hordeacea, & genitalium hulceribus. Succo & cicatrices oculorum & albugines, & argema inunxere: & serpentium morsus, & omnia hulcera cum melle. Item auricularum cum lacte mulierum: & in iisdem sonitum ac grauitatem emendantes, cum adipe anserino, aut cum melle stillauere. Et ex aqua bibendum dedere repentè obmutescentibus. In dolore quoque ad dentes colluendos instillauere, & plagis bestiarum omnium, priuatim scorpionum. Alopecias fricuere & psoras tusis cæpis. Coctas dysentericis vescēdas dedere, & contra lumborum dolores, purgamenta quoque earū cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus, ipsásque multipedæ ex aceto. Reliqua inter medicos mira diuersitas. Proximi inutilia esse præcordiis & concoctioni, inflationémque & sitim facere dixerunt. Asclepiadis schola, ad colorem quoque validum profici hoc cibo. Et si ieiuni quotidie edant, firmitatem valetudinis custodiri: stomacho vtilia esse, spiritus agitatione: ventrem molire, hæmorrhoidas pellere subditas pro balanis: succum cum succo fœniculi contra incipientes hydropises mirè proficere. Item contra anginas, cum ruta & melle. Excitari eisdem lethargicos. Varro, quæ sale, & aceto pista est arefactáq;, vermiculis non infestari, autor est.

De porro sectiuo, & capitato, & de allio.

CAP. VI.

Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit in naribus, contrito eo obturatis, vel gallæ misto, aut mentæ: Item ex abortu profluuia, poto succo cum lacte mulierum. Tussi etiam veteri ac pectoris & pulmonis vitiis medetur. Illitis foliis sanantur & ambusta, & epinyctides: † ita vocatur hulcus, quæ & syce, in angulo oculi perpetuo humore manans. Quidam eodem nomine appellant pustulas liuentes, ac noctibus inquietātes. Et alia hulcera cum melle trito. Vel bestiarum morsus ex aceto: item serpentium. Auriū verò vitia cū felle caprino, vel pari mensura mulsi: stridores cū lacte mulieris: capitis dolores, si in nares fundatur: dormituris've, in aurem duobus succi cochlearibus, vno mellis. Succus & ad serpentium scorpionúmque ictus bibitur cum mero, & ad lumborum dolores cum vini hemina potus. Sanguinem verò excreantibus & phthisicis, distillationibus longis, vel succus, vel ex ipso cibus prodest. Item morbo regio, vel hydropicis. Et ad renum dolores, cum ptisanæ succo acetabuli mensura. Idem modus cū melle, vuluas purgat. Estur verò & contra fungorum venena: imponitur & vulneribus. Venerem stimulat: sitim sedat: ebrietates discutit. Sed oculorum aciem hebetare traditur: inflationem quoque facere, quæ tamen stomacho non noceat, ventrémq; molliat. Voci splendorem affert. Capitato maior est ad eadem effectus. Sanguinem reiicientibus succus eius cū gallæ

† ita vocatur hulcus aciem hebetās, in angulo &c.

aut thuris farina, vel acacia datur. Hippocrates & sine alia mistura dari iubet: vuluásque contractas aperire putat: fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Contritum ex melle hulcera purgat. Tussim & distillationes thoracis, pulmonis & arteriæ vitia sanat, datũ in sorbitione ptisanæ vel crudum, præter capita, sine pane, ita vt alternis diebus sumatur: vel si purulenta excreentur. Sic & voci vel Veneri, somnóque multũ confert. Capita bis aqua mutata cocta, aluum sistunt, & fluxiones veteres. Cortex decoctus illitúsque inficit canos. Allio magna vis, magnæ vtilitates cõtra aquarum & locorum mutationes. Serpentes abigit, & scorpiones odore: atque, vt aliqui tradidere, & bestiarum omnium ictibus medetur, potu vel cibo, vel illitu: priuatim contra hæmorrhoidas prodest, cum vino redditum vomitu. Ac ne contra araneorum murium venenatum morsum valere miremur, aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, debellat: item hyoscyamum: canum morsus, in quæ vulnera cum melle imponitur. Ad serpentium quidem ictus potũ cum testibus suis, efficacissimè ex oleo illinitur: attritísque corporum partibus, vel si in vesicas intumuerint. Quin & suffitu eo, secundas partus euocari existimauit Hippocrates: cinere eorũ cum oleo, capitis hulcera manantia sanitati restituens. Suspitiosis coctũ, aliqui crudũ id dedere. Diocles hydropicis cũ centaurio, aut in fico duplici ad euacuandam aluum: quod efficacius præstat viride cũ coriandro in mero potum. Suspiriosis aliqui & tritum in lacte dederunt. Praxagoras & contra morbum regium vino miscuit: & contra ileum in oleo & pulte, sic illinens strumis quoque. Antiqui & insanientibus dabant crudum. Diocles phreneticis elixum. Contra anginas tritum imponi, & gargarizare prodest. Dentiũ dolorem tribus capitibus in aceto tritis imminuit, vel si decocti aqua colluantur, addatúrq; ipsum in caua dentium. Auribus etiam instillatur succus cum adipe anserino: phthiriases & prurigines potum, tusum item cum aceto & nitro compescit: distillationes cum lacte coctum, vel tritum permistúmve caseo molli: quo genere & raucitatem extenuat: Vel phthisin, in fabæ sorbitione. In totum autem coctũ vtilius est crudo, elixúmque tosto: sic & voci confert. † Tineas & reliqua animalia interaneorũ pellit, in aceto mulso coctum. Tenesmo in pulte medetur: Temporum doloribus illitum elixum, & pustulis coctum cum melle, deinde tritum: Tussi cum adipe vetusto decoctum, vel cum lacte: Aut si sanguis etiam excreetur, vel purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum: Conuulsis ruptis cum sale & oleo. Nam cum adipe tumores suspectos sanat. Extrahit fistulis vitia cum sulphure & resina, etiam harũdines cum pice. Lepras, lichenas, lentigines exhulcerat, sanátque cum origano, vel cinis eius ex oleo & garo illitus. Sic & sacros ignes. Suggillata aut liuentia ad colorem reducit, combustum ex melle. Credũt & comitialem morbũ sanare, si quis eo in cibo vtatur ac potione. Quartanas quoque excutere potum caput vnum cũ lacerpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ incoctum fabæ, atq; ita in cibo sumptum, donec sanitatem restituat. Facit & somnos, atque in totum rubicundiora corpora. Venerem quoq; stimulat cũ coriandro viridi tritum, potúmque è mero. Vitia eius sunt, quòd oculos hebetat, inflationes facit, stomachum lædit copiosius sumptum, sitim gignit. Cæterò contra pituitam, & gallinis & gallinaceis prodest mistum farre in cibo. Iumenta vrinam reddere, atque non torqueri tradunt, si trito natura tangatur.

† Tenias

De lactuca syluatica, siue caprina, & esopo, & isati, & lactuca satiua.

CAP. VII.

LActucæ sponte nascentis primum est genus eius, quam caprinam vocant, qua pisces in mare deiecta protinus necantur, qui sunt in proximo. Huius lac spissatũ, mox in aceto pondere obolorũ duũm, adiecto aquæ vno cyatho, hydropicis datur. Caule & foliis contusis, asperso sale, nerui incisi sanantur. Eadem trita ex aceto, colluta matutinis bis mense, dentiũ dolorem prohibet. Alterũ est genus, quod Græci esopon vocant. Huius folia trita, & cũ polenta illita, hulceribus medentur. Hæc in aruis nascitur. Tertiũ genus est in syluis nascens, isatin vocant. Huius folia trita cũ polenta, vulneribus pro-

sunt

sunt. Quarto infectores lanarum vtuntur, quod glastum vocant: simile erat lapatho syluestri foliis, nisi quòd plura habet & nigriora. Sanguinem sistit. Phagedænas & putrescentia hulcera, quæ serpunt, sanat: item tumores ante suppurationem. Contra ignem sacrum radice vel foliis prodest, vel ad lienes pota. Hæc propria singulis. Communia autem sponte nascentibus, candor, caulis interdum cubitali longitudine, & ipso, & foliis scabritia. Ex his rotũda folia & breuia habentem sunt qui hieracium vocent: quoniam accipitres scalpendo eam, succóq; oculos tingendo, obscuritatem, cùm sensere, discutiant. Succus omnibus candidus, viribus quoq; papaueri similis: carpitur per messes inciso caule: conditur in fictili nouo, ad multa præclarus. Sanat omnia oculorum vitia cum lacte mu-
10 lierum. Arcet nubeculas, cicatrices adustionésque omnes, præcipuè caligines. Imponitur etiam oculis in lana contra epiphoras. Idem succus aluum purgat, in posca potus ad duos obolos. Serpentium ictibus medetur in vino potus. Et folia tosta thyrsiq; triti ex aceto bibuntur. Vulneri illinuntur maximè contra scorpionum ictus. Verùm contra phalangia, commisto vino ex aceto. Aliis quoque venenis resistunt, exceptis quæ strangulando necant, aut iis quæ vesicæ nocent: item psimmythio excepto. Imponuntur & ventri ex melle atque aceto, ad detrahenda vitia alui. Vrinæ difficultates succus emendat. Crateuas eum & hydropicis obolis duobus in aceto & cyatho vini dari iubet. Quidam & è satiuis colligunt succum minus efficacem. Peculiares earum vires partim iam dictæ sunt, somnum faciendi, Venerémque inhibendi, æstum refrigerandi,
20 stomachum purgandi, sanguinem augendi. Non paucæ restant: quoniam & inflationes discutiunt, ructúsq; lenes faciunt, concoctiones adiuuant. Cruditatem ipsæ nequaquam faciunt. Nec vlla res in cibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in causa alterutraque modus est. Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt. Lentitiam pituitæ digerunt, atque vt aliqui tradiderũt, sensus purgant. Stomachi dissoluti vtilissimè adiuuàntur: in eo vsu & oxypori obolis asperitatem addito dulci ad intinctũ aceti temperantes, si crassior pituita sit, scillite aut vino absinthite, si & tussis sentiatur, hyssopite admisto. Dantur cœliacis cũ intubo erratico, & ad duritiam præcordiorũ. Dantur & melancholicis candidæ copiosiores, & ad vesicæ vitia. Praxagoras & dysentericis dedit. Ambustis quoq; prosunt recentibus, priusquàm pustulæ fiant, cum sale illitæ. Hulce-
30 ra etiam, quæ serpũt, coercent, initio cùm aphronitro, mox in vino. Tritæ igni sacro illinuntur. Conuulsa & luxata caulibus tritis cum polenta ex aqua frigida leniunt. Eruptiones papularum ex vino & polenta. In cholera quoq; coctas patinis dederũt: ad quod vtilissimæ quàm maximi caulis & amaræ. Quidam lacte infundũt. Deferuefacti hi caules & stomacho vtilissimi tradũtur, sicut somno satiua maximè lactuca, & amara lacténsq;, quã meconidem vocauimus. Hoc lac & oculorum claritati cum muliebri lacte vtilissimum esse præcipitur, dum tempestiuè capiti inunguntur. Oculorum quoq; vitiis, quæ frigore in iis facta sunt. Miras & alias inuenio laudes: Thoracis etiã vitiis prodesse, non secus quàm abrotonum, cum melle Attico. Purgati & fœminas hoc cibo. Semen satiuarũ contra scorpiones, dari. Semine trito ex vino poto & libidinum imaginationes in somno compesci.
40 Tentantes aquas non nocere lactucam edentibus. Quidam tamen frequentiores in cibo officere claritati oculorum tradiderunt.

De generibus betæ, & intubis, & cichorio, & seri, genera duo.

CAP VIII.

NEc beta sine remedio est vtraque. Siue candidæ, siue nigræ, radix recens, & madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta, & cum allio crudo sumpta, contra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ, porriginem tollunt: atque in totum efficacior esse traditur nigra. Succus eius capitis dolores veteres & vertigines, item sonitum aurium sedat, infusus iis: ciet vrinam. Medetur dysentericis iniecta, & morbo regio. Dolores quoq; dentium sedat illitus succus. Et con-
50 tra serpentium ictus valet, sed huius radici duntaxat expressus. Ipsa verò decocta, pernionibus occurrit. Albæ succus epiphoras sedat, fronte illita: aluminis pauco admisto,

ignem sacrum. Sine oleo trita licet, adustis medetur. Et contra eruptiones papularum, coctáque eadem contra hulcera quæ serpunt, illinitur: & alopeciis cruda, & hulceribus quæ in capite manant. Succus eius cum melle naribus inditus caput purgat. Coquitur & cum lenticula addito aceto, vt ventrem molliat. Validius cocto fluxiones stomachi sistit & ventris. Est & beta syluestris, quam limonion vocant, alij neuroides, multū minoribus tenuioribúsque ac densioribus folijs, vndecim sæpe caulium. Huius folia ambustis vtilia, guttantia astringunt. Semen acetabuli mēsura dysentericis prodest. Aqua & è radice coctæ maculas vestium elui dicunt, item membranarum. Intubi quoque non extra remedia sunt. Succus eorum cum rosaceo & aceto capitis dolores lenit. Idem cum vino potus, iocinoribus & vesicæ, & epiphoris imponitur. Erraticum apud nos quidam ambugiam appellauere. In Aegypto cichorium vocant, quod syluestre sit. Satiuum autem serin, quod est minus & venosius. Cichorium refrigerat. In cibo sumptum & illitum collectiones, succúsque decocti ventrem soluit. Iocinori & renibus, & stomacho prodest. Item si in aceto decoquatur, vrinæ tormina discutit. Item morbum regium è mulso, si sine febre sit. Vesicam adiuuat. Mulierum quidem purgationibus decoctum in aqua adeò prodest, vt emortuos partus trahat. Adiiciunt Magi, succo totius cum oleo perunctos fauorabiliores fieri, & quæ velint, facilius impetrare. Quod quidem propter singularem salubritatem aliqui chreston appellant, alij pancration. Et syluestre genus, alij hedypnoida vocant, latioris folij. Stomachum dissolutum astringit coctæ crudáque sistit aluum. Et dysentericis prodest, magis cum lente. Rupta & conuulsa vtroque genere iuuantur. Item quibus genitura valetudinis morbo effluat. Seris & ipsa lactucæ simillima, duorum generum est: syluestris melior. Nigra ista, & æstiua. Deterior hyberna, & candidior. Vtraque tamen stomacho vtilissima, præcipuè quem humor vexat. Cum aceto in cibo refrigerant vel illitæ, discutiúntque & alios, quàm stomachi. Cùm polenta syluestrium radices stomachi causa sorbentur: & cardiacis illinuntur super sinistram mammam ex aceto. Omnes hæ & podagricis vtiles, & sanguinem reiicientibus, Item quibus genitura fluit, alterno dierum potu. Petronius Diodotus, qui antilegomena scripsit, in totum damnauit serin multis modis arguens. Sed aliorum omnium opinio resistit.

De brassica, & lapsana, & de brassica marina, & scilla, & de bulbis, & bulbine. CAP. IX.

Brassicæ laudes longum est exequi, cùm & Chrysippus medicus priuatim volumen ei dicauerit per singula membra hominis digestum, & Dieuches: ante omnes autem Pythagoras & Cato non parcius celebrarint. Cuius sententiam vel eò diligentius persequi par est, vt noscatur qua medicina vsus sit annis dc. Ro. populus. In tres species diuisere eam Græci antiquissimi. Crispam, quam, † selinada vocauerūt, à similitudine apij foliorum, stomacho vtilem, aluum modicé mollientem. Alteram leam, latis folijs è caule exeuntibus. Vnde caulodem quidam vocauere, nullius in medicina momenti. Tertia est propriè appellata crambe, tenuioribus folijs, & simplicibus densissimísque, amarior, sed efficacissima. Cato crispam maximè probat, dein leuem grandibus folijs, caule magno. Prodesse tradit capitis doloribus, oculorum caligini scintillationibúsque, ∴ vel stomacho, præcordijs, crudam ex aceto & melle; coriandro, ruta, mentha, laseris radicula sumptam acetabulis duobus matutinò: tantámque esse vim, vt qui terat hæc, validiorem fieri se sentiat. Ergo vel cum his tritam, sorbendam, vel ex hoc intinctu sumendam. Podagræ autem, morbísque articularijs illini cum rutæ, coriandri, & salis mica, hordei farina. Aqua quoque eius decocta, neruos articulósque mirè iuuari. Si foueantur vulnera, & recentia & vetera, etiam carcinomata, quæ nullis alijs medicamentis sanari possint. Foueri prius aqua calida iubet, ac bis die tritam imponi. Sic etiam fistulas eluxatas, & tumores euocari, quæque discuti opus sit. Insomnia etiam, vigiliásque tollere decoctam, si ieiuni edant quamplurimam ex oleo & sale. Tormina si decocta iterū decoquatur, addito oleo, sale, cumino, polenta. Si ita sumatur sine pane, magis profuturam.

† Legendum videtur, selinoidea, siue selinoidê, ex Catone cap 157 de Re rust. vnde hæc omnia sunt desumpta. ∴ leuis, stomacho, præcordijs.

Inter

Inter reliqua bilem detrahi per vinum nigrum pota. Quin & vrinam eius qui brasſicam
eſitauerit, aſſeruari, calefactámque neruis remedio eſſe. Verba ipſius ſubiiciam, ad expri-
mendam ſentētiam: Pueros puſillos ſi laues ea vrina, nūquam debiles fieri. Auribus quo-
que ex vino ſuccum braſſicæ tepidum inſtillari ſuadet. Idque etiam tarditati audientium
prodeſſe aſſeuerat. Et impetigines eadem ſanari ſine hulcere. Græcorum quoq; opinio-
nes iam & Catonis cauſa poni conuenit, in iis duntaxat, quæ ille prætermiſerit. Biles de-
trahere non percoctam putant. Item aluum ſoluere, eandémque bis coctam ſiſtere. Vino
aduerſari, vt inimicam vitibus. Antecedente in cibis caueri ebrietatem: poſteà ſumpta
crapulam diſcuti. Hunc cibum & oculorum claritati conferre multum: ſuccum verò
10 crudæ vel angulis tantùm tactis cum Attico melle, plurimùm. Facillimè concoqui, cibó-
que eo ſenſus purgari. Eraſiſtrati ſchola clamat, nihil eſſe vtilius ſtomacho neruíſque,
ideo & paralyticis & tremulis dari iubet, & ſanguinem excreantibus. Hippocrates cœ-
liacis & dyſentericis bis coctam cum ſale. Item ad teneſmon & renum cauſas, lactis quo-
que vbertatem puerperis hoc cibo fieri indicans, & purgationem fœminis. Crudus qui-
dem caulis ſi mandatur, partus quoque emortuos pellit. Apollodorus aduerſus fungo-
rum venena ſemen aut ſuccum bibendum cenſet. Philiſtion opiſthotonicis ſuccum ex la-
cte caprino cum ſale & melle. Inuenio & à podagra liberatos edendo eam, decoctæque
ius bibendo. Hoc & cardiacis datum & comitialibus morbis addito ſale. Item ſpleneti-
cis in vino albo per dies x l. Ictericis, necnon & phreneticis radicis crudæ ſuccum gar-
20 garizandum bibendúmque demonſtrat. Contra verò ſingultus cum coriandro & ane-
tho, & melle ac pipere, ex aceto. Illitam quoque prodeſſe inflationibus ſtomachi. Item
ſerpentium ictibus, & ſordidis hulceribus, ac vetuſtis, vel ipſam aquam cum hordeacea
farina: ſuccum ex aceto, vel cum fœno Græco. Sic aliqui & articulis, podagríſque impo-
nunt. Epinyctidas ac quicquid aliud ſerpit in corpore, impoſita leuat. Item repentinas ca-
ligines: has & ſi manditur ex aceto. Suggillata verò & alios liuores pura illita. Lepras, &
pſoras cum alumine rotundo ex aceto. Sic & fluentes capillos retinet. Epicharmus te-
ſtium & genitalium malis hanc vtiliſsimè imponi aſſerit. Efficacius eandem cum faba tri-
ta. Item conuulſis cum ruta. Contra ardorem febrium & ſtomachi vitia cum rutæ ſemi-
ne: & ad ſecundas. Et muris aranei morſus, foliorum aridorum farina alterutra parte exi-
30 namit. Ex omnibus braſſicæ generibus ſuauiſſima eſt cyma, etſi inutilis habetur, difficilis
in coquendo, & renibus contraria. Illud quoque non eſt omittendum, aquam decoctæ
ad tot vſus laudatam fœtere humi effuſam. Stirpium braſſicæ aridorum cinis, inter cau-
ſtica intelligitur. Ad coxendicum dolores cum adipe peruetuſto. At cum laſere & aceto
in vicem pſilothri euulſis illitus pilis: naſci alios prohibet. Bibitur & cum oleo ſubferue-
factus, vel per ſe elixus ad conuulſa & rupta intus, lapſúmque ex alto. Nulla ergo ſunt
crimina braſsicæ? imò verò apud eoſdem animæ grauitatem facere, dentibus & gingiuis
nocere: & in Aegypto propter amaritudinem non eſtur. Syluestris, ſiue erraticæ immen-
ſo plus effectus laudat Cato, adeò vt aridæ quoque farinam in olfactorio collectam, vel
odore tantum naribus rapto, vitia earum grauéolentiámque ſanare affirmet. Hanc alij
40 petræam vocant, inimiciſsimam vino, quàm præcipuè vitis fugiat: aut ſi non poſsit fu-
gere, moriatur. Folia habet bina, parua, rotunda, læuia, plantis oleris ſimilior, cādidior ſa-
tiua & hirſutior. Hanc inflationibus mederi, melancholicis quoq; ac vulneribus recen-
tibus, cum melle, ita ne ſoluantur ante diem ſeptimum: ſtrumis, fiſtulis, in aqua contri-
tam, Chryſippus autor eſt. Et alij verò compeſcere mala corporis quæ ſerpant: nomas
vocant. Item excreſcentia abſumere. Cicatrices ad planum redigere. Oris hulcera & ton-
ſillas manducatam & coctam ſucco gargarizato cum melle tollere. Item pſoras & lepras
veteres, ipſius tribus partibus cum duabus aluminis in aceto acri illitis. Epicharmus ſa-
tis eſſe eam contra canis rabioſi morſum imponi. Melius, ſi cum laſere & aceto acri. Ne-
cari quoque canes ea, ſi detur ex carne. Semen eius toſtum auxiliatur contra ſerpentes,
50 fungorúmque venena, tauri ſanguinem. Folia cocta ſpleneticis in cibo data, & cruda illi-
ta cum ſulphure & nitro proſunt. Item mammarum duritiæ. Radicum cinis vuæ in fau-

cibus tumenti tactu medetur: & parotidas cum melle illitus reprimit: ſerpentium mor-
ſus ſanat. Virium braſſicæ vnum & magnum argumentum addemus & mirabile. Cru-
ſtæ ſi occupent intus vaſa omnia in quibus aquæ feruent, in tantum, vt non ſit eas auel-
lere, ſi braſſica in iis decoquatur abſcedunt. Inter ſylueſtres braſsicas & lapſana eſt, pe-
dalis altitudinis, hirſutis foliis, napi ſimillimis, niſi candidior eſſet flore. Coquitur in
cibo. Aluum leniter emollit. Marina braſsica vehementiſsimè ex omnibus aluum ciet.
Coquitur propter acrimoniam cum pingui carne, ſtomacho inimiciſsima. Scillarum in
medicina alba eſt quæ maſculus, fœmina nigra. Quæ candidiſsima fuerit, vtiliſsima
erit. Huic aridis tunicis direptis, quod reliquum è viuo eſt, conſectum ſuſpenditur li-
no modicis interuallis. Poſteà arida fruſta in cadum aceti quàm aſperrimi pendentia
immerguntur, ita ne vlla parte vas contingant. Hoc fit ante ſolſtitium diebus x l v i i i.
Gypſo deinde oblitus cadus ponitur ſub tegulis, totius diei Solem accipientibus. Poſt
eum numêrum dierum tollitur vas, ſcilla eximitur, acetum transfunditur. Hoc clario-
rem oculorum aciem facit. Salutare eſt ſtomachi laterúmque doloribus, parum ſum-
ptum binis diebus. Sed tanta vis eſt, vt auidius hauſtum extinctæ animæ momento ali-
quo ſpeciem præbeat. Prodeſt & gingiuis & dentibus, vel per ſe commanducata. Ti-
neas & reliqua ventris animalia pellit ex aceto & melle ſumpta. Linguæ quoque recens
ſubiecta præſtat, ne hydropici ſitim ſentiant. Coquitur plurimis modis: in olla, quæ
conniciatur in clibanum aut furnum, vel adipe aut luto illita, aut fruſtatim in patinis.
Et cruda ſiccatur, deinde conciditur, coquitúrque in aceto, tum ſerpentium ictibus im-
ponitur. Toſta quoque purgatur, & medium eius iterum in aqua coquitur. Vſus
ſic coctæ ad hydropicos. Ad vrinam ciendam tribus obolis cum melle & aceto potæ.
Item ad ſpleneticos & ſtomachicos, ſi non ſentiant hulcus, quibus innatet cibus. Ad tor-
mina, regios morbos, tuſsim veterem cum ſuſpirio. Diſcutit & foliis ſtrumas, quadri-
nis diebus ſoluta. Furfures capitis, & hulcera manantia illita † ex eo cocta. Coquitur
& in melle cibi gratia, maxime vti coctionem facias. Sic & interiora purgat. Rimas
pedum ſanat in oleo cocta, & miſta reſinæ. Semen eius lumborum dolori ex melle im-
ponitur. Pythagoras ſcillam in limine quoque ianuæ ſuſpenſam malorum medicamen-
torum introitum pellere tradit. Cæterùm bulbi ex aceto & ſulphure vulneribus in facie
medentur. Per ſe verò triti neruorum contractioni, & ex vino porrigini: cum melle
canum morſibus. Eraſiſtrato placet cum pice. Sanguinem idem eos ſiſtere tradit il-
litos cum melle. Alij ſi è naribus fluat, coriandrum & farinam adiciunt. Theodorus
& lichenas ex aceto bulbis curat, & erumpentia in capite cum vino auſtero aut ouo. Et
bulbos epiphoris idem illinit, & ſic lippitudini medetur. Aequè vitia quæ ſunt in facie,
eorum rubentes maximè, in Sole illiti, cum melle & nitro emendant: lentiginem tum
vino, aut cucumi cocto. Vulneribus quoque mirè proſunt per ſe, aut (vt Damion) ex
mulſo, ſi quinto die ſoluantur. Iiſdem & auriculas fractas curat, & teſtium pituitas. In
articulorum doloribus miſcent farinam. In vino cocti illiti ventri, duritiem præcordio-
rum emolliunt. Dyſentericis in vino ex aqua cæleſti temperato dantur. Ad conuulſa
intus, cũ ſilphio pilulis fabæ magnitudine. Ad ſudorem tuſi illinuntur. Neruis vtiles: Ideo
& paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui ſunt rufi ex his, citiſsimè ſanant cum melle
& ſale. Venerem maximè Megarici ſtimulant. Hortenſij partum cum ſapa aut paſſo
ſumpti. Sylueſtres interaneorum plagas & vitia cum ſilphio pilulis deuoratis ſedant. Et
ſatiuorum ſemen contra phalangia bibitur in vino. Ipſi ex aceto illinuntur contra ſer-
pentium ictus. Semen antiqui bibendum inſanientibus dabant. Flos bulborum tritus cru-
rum maculas varietatéſque igne factas emendat. Diocles oculos hebetari ab iis putat.
Elixos aſsis minus vtiles eſſe adiicit, & difficile concoqui ex vi vniuſcuiuſque naturæ.
Bulbinem Græci vocant herbam porraceis foliis, rubicundo bulbo. Hæc traditur vulneri-
bus mirè vtilis, duntaxat recentibus. Bulbus, quem vomitorium vocant ab effectu, folia
habet nigra, cæteris longiora.

† ex oleo cocta.

De asparagis & corruda, & Libyco, & orminio. CAP. X.

VTilissimus stomacho cibus asparagi, vt traditur. Cumino quidem addito inflationes stomachi colíque discutiunt, iidem oculis claritatem afferunt. Ventrem leniter molliunt. Pectoris & spinæ doloribus intestinorúmque vitiis prosunt, vino cum coquuntur addito. Ad lumborum & renum dolores, semen trium obolorum pondere, pari cumini bibitur. Venerem stimulant. Vrinam cient vtilissimè, præterquam quod vesicam exhulcerant. Radix quoque plurimorum prædicatione trita, & ex vino albo pota, calculos quoque exturbat, lumborum & renum dolores sedat. Quidam & ad vuluæ dolorem radicem cum vino dulci propinant. Eadem in aceto decocta contra elephantiasin proficit. Asparago trito cum oleo perunctum pungi ab apibus negant. Syluestrem asparagum aliqui corrudam, aliqui Libycum vocant, Attici orminium. Huius ad suprà dicta omnia efficacior vis, & candidiori maior. Regium morbum extenuat. Veneris causa aquam eorum decoctam bibi iubent ad heminam. Ad idem & semen valet cum anetho, ternis vtrunque obolis. Datur & ad serpentium ictus succus decoctus. Radix miscetur radici marathri inter efficacissima auxilia. Si sanguis per vrinam reddatur, semen asparagi, & apij, & cumini ternis obolis in vini cyathis duobus, quinis diebus Chrysippus dari iubet. Sic & hydropicis contrarium esse, quamuis vrinam moueat, docet: Item Veneri: Vesicæ quoque, nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos. In vino decoctæ radicis succum, si ore contineatur, dentibus mederi.

De apio, & apiastro, & heleoselino, & oreoselino. CAP. XI.

APio gratia vulgò est. Nanque rami largis portionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent. Prætereà oculis illitum cum melle, ita vt subinde foueantur feruenti succo decocti, aliísque membrorum epiphoris per se tritum, aut cum pane, vel polenta impositum, mirè auxiliatur. Pisces quoque si ægrotent in piscinis, apio viridi recreantur. Verùm apud eruditos non aliud erutum terra in maiore sententiarum varietate est. Distinguitur sexu. Chrysippus fœminam esse dicit crispioribus foliis & duris, crasso caule, sapore acri & feruido. Dionysius nigriorem, breuioris radicis, vermiculos gignentem. Ambo neutrum ad cibos admittendum, imò omnino nefas: nam id defunctorum epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum. Caule fœminæ vermiculos gigni. Ideóque eos qui ederint sterilescere, mares fœminásque. In puerperiis verò ab eo cibo comitiales fieri qui vbera hauriunt. Innocentiorem tamen esse marem. Eáque causa est, ne inter nefastos frutices damnetur. Mammarum duritiam impositis foliis emollit. Suauiores aquas potui incoctum præstat. Succo maximè radicis cum vino lumborum dolores mitigat. Eodem iure instillato grauitatem aurium. Semine vrinam ciet, menstrua ac secundos partus. Et si foueantur semine decocto, suggillata reddit colori. Cum oui albo illitum, aut ex aqua coctum potúmque renibus medetur. In frigida tritum oris hulceribus. Semen cum vino, vel radix cum veteri vino vesicæ calculos frangunt. Semen datur & arquatis ex vino albo. Apiastrum Hyginus quidem melissophyllon appellat. Sed in confessa damnatione est venenatum in Sardinia. Contexenda enim sunt omnia, ex eodem nomine apud Græcos pendentia. Olusatrum quod Hipposelinum vocant, aduersatur scorpionibus. Poto semine torminibus interaneis medetur. Itémque difficultatibus vrinæ semen eius decoctum ex mulso potum. Radix eius in vino decocta calculos pellit, & lumborum ac lateris dolores. Canis rabiosi morsibus potum & illitum medetur. Succus eius algentes calefacit potus. Quartum genùs ex eodem faciunt aliqui Oreoselinon, palmum alto frutice ac recto, semine cumino simile, vrinæ & menstruis efficax. Heleoselino vis priuata contra araneos. Sed & oreoselino fœminæ purgantur è vino.

De petroselino & ocimo. CAP. XII.

ALio genere petroselinon quidam appellant in saxis natum, præcipuum ad vomicas, cochlearibus binis succi additis in cyathum marrubij succi, atque ita aquæ calidæ tribus cyathis. Addidere quidã buselinon, differens breuitate caulis à satiuo & radi-

cis colore ruffo, eiusdem effectus. Præualere contra serpentes poti & liniti. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile stomacho, vrinæ, oculorum quoque claritati. Prætereà insaniam facere & lethargos & iocinoris vitia: ideóque capras id aspernari. Hominibus quoque fugiendum censet. Addunt quidam, tritum si operiatur lapide, scorpionem gignere: commanducatum & in sole positum, vermes afferre. Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Quinimo tradunt aliqui manipulo ocimi cum cancris decem marinis vel fluuiatilibus trito, conuenire ad id scorpiones à proximo omnes. Diodotus in empiricis, etiam pediculos facere ocimi cibum. Secuta ætas acriter defendit: nam id esse capras. Nec cuiquam mentem motam: & scorpionum terrestrium ictibus, marinorúmque venenis mederi ex vino, addito aceto exiguo. Vsu quoque compertum deficientibus ex aceto odoratu salutare esse. Item lethargicis & inflammatis refrigerationi. Illitum capitis doloribus cum rosaceo, aut myrteo, aut aceto. Item oculorum epiphoris impositum ex vino. Stomacho quoq; vtile, inflationes & ructum ex aceto dissoluere sumptum. Aluum sistere impositum, vrinam ciere. Sic & morbo regio & hydropicis prodesse. Choleras eo & distillationes stomachi inhiberi. Ergo etiam cœliacis Philistio dedit: & coctum dysentericis, & colicis Plistonicus. Aliqui & in tenasino & sanguinem excreantibus in vino, duritia quoq; præcordiorum. Illinitur mammis, extinguítque lactis prouentum. Auribus vtilissimum infantium, præcipuè cum adipe anserino. Semen tritum & haustum naribus, sternutamenta mouet, & distillationes quoque capiti illitum. Vuluas purgat in cibo ex aceto. Verrucas misto atramento sutorio tollit. Venerem stimulat. Ideo etiam equis asinísque admissuræ tempore ingeritur.

De syluestri ocimo, & eruca, & nasturtio, & ruta. CAP. XIII.

SYluestri ocimo vis efficacior ad eadem omnia, peculiaris ad vitia, quæ vomitionibus crebris contrahuntur. Vomicísque vuluæ, contráque bestiarum morsus radix in vino est efficacissima. Erucæ semen scorpionum venenis & muris aranei medetur. Bestiolas omnes innascentes corpori arcet. Vitia cutis in facie cum melle illitum. Lentigines ex aceto. Cicatrices nigras reducit ad candorem cum felle bubulo. Aiunt verbera subituris potum ex vino, duritiam quandam contra sensum inducere. In condiendis obsoniis tanta est suauitas, vt Græci euzomon appellauerint. Putant subtrita eruca si foueantur oculi, claritatem restitui. Tussim infantium sedari. Radix eius in aqua decocta fracta ossa extrahit. Nam de Venere stimulanda diximus: tria folia syluestris erucæ sinistra manu decerpta, & trita in aqua mulsa si bibantur. E contrario nasturtium Venerem inhibet, animum exacuit. Vt diximus, duo eius genera. Aluum purgat, detrahit bilem potum in aqua x. pondere. Cùm lomento strumis illitum opertúmque brassica præclarè medetur. Alterum est nigrius, quod capitis vitia purgat. Visum compurgat. Commotas mentes sedat ex aceto sumptum. Lienem ex vino potum, vel cum fico. Tussim ex melle, si quotidie ieiuni sumant. Semen ex vino omnia intestinorum animalia pellit, efficacius addito mentastro. Prodest & contra suspiria & tussim cum origano & vino dulci. Pectoris doloribus decoctum in lacte caprino. Panos discutit cum pice, extrahítque corpori aculeos. Et maculas illitum ex aceto. Contra carcinomata adiicitur ouorum album. Et lienibus illinitur ex aceto. Infantibus verò è melle vtilissimè. Sextius adiicit, vstum serpentes fugare, scorpionibus resistere. Capitis dolores contrito & alopecias emendari addito sinapi, grauitatem aurium trito imposito auribus cum fico. Dentium dolores infuso in aures succo. Porriginem & hulcera capitis cum adipe anserino. Furunculos cōcoquit cum fermento. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit. Phagedænas hulcerum expurgat cum melle. Coxendicibus & lumbis cum polenta ex aceto illinitur: Item licheni: Item vnguibus scabris: quippe natura eius caustica est. Optimum autem Babylonium. Syluestri verò ad omnia ea effectus maior. In præcipuis autem medicamentibus ruta est. Latiora satiuæ folia, rami fruticosiores. Syluestris horrida ad effectum est, & ad omnia acrior. Succus exprimitur, tusa ea & aspersa modicè,

dicè aqua,& in pyxide Cypria asseruatur. Hic copiosior datus veneni noxiam obtinet, in Macedonia maximè iuxta flumen Aliacmonem. Mirúmque, cicutæ succo extinguitur:adeò etiam venenorum venena sunt, quando cicutæ succus prodest manibus colligentium rutam. Cæterò inter prima miscetur antidotis, præcipuéque Galatica. Quæcunque autem ruta & per se pro antidoto valet,folijs tritis,& ex vino sumptis. Contra aconitum maximè & viscum.Item fungos, siue in potu detur, siue in cibo. Simili modo contra serpentium ictus,vtpote cùm mustelæ dimicaturæ cum his,rutam prius edendo se muniant. Valent & contra scorpionum ictus,& araneorum,apum,crabronum,vesparum aculeos,& cantharidas,ac salamandras,canísve rabiosi morsus: acetabuli mensura
10 succus è vino bibitur,& folia trita vel commanducata imponuntur cum melle & sale,vel cum aceto & pice decocta.Succo verò perunctos aut eam habentes,negant feriri ab his maleficis.Serpentésque,si vratur ruta,nidorem fugere.Efficacissima tamen est syluestris radix cum vino sumpta.Eandem adiiciunt efficaciorem esse sub dio potam. Pythagoras & in hac marem minoribus herbaceíque coloris folijs à fœmina discreuit:eam lætioribus folijs & colore. Idem oculis noxiam putauit falsò, quoniam scalptores & pictores hoc cibo vtuntur oculorum causa. Cum pane quoque vel nasturtio satiuæ atque syluestris propter visum.Vt aiunt,multi succo eius cum melle Attico inuncti discusserunt caligines,vel cum lacte mulieris puerum enixæ, vel puro succo angulis oculorum tactis. Epiphoras cum polenta imposito.Lenit autem capitis dolores pota cum vino, aut cum
20 aceto & rosaceo illita.Si verò sit cephalea,cum farina hordeacea,& aceto. Eadem cruditates discutit,mox inflationes,dolores stomachi veteres. Vuluas aperit,corrigítque conuersas illita in melle toto ventre & pectore. Hydropicis cum ficu, & decocta ad dimidias partes,potáque ex vino. Sic bibitur & ad pectoris dolores, laterúmque & lumborum,tusses,suspiria: pulmonum,iocinerum,renum vitia,horrores frigidos. Ad crapulæ grauedines,decoquuntur folia poturis. Et in cibo vel cruda,vel decocta conditáve prodest.Item torminibus in hyssopo decocta, & cum vino.Sic & sanguinem sistit interiorem,& narium indita,sic & collutis dentibus prodest. Auribus quoque in dolore succus infunditur,custodito, vt diximus,modo. E syluestri verò contra tarditatem & sonitum cum rosaceo,vel cum laureo oleo, aut cumino & melle. Succus & phreneticis ex aceto
30 tritæ instillatur in tempora & cerebrum. Adiecerunt aliqui & serpyllum,& laurum,illinentes capita,& colla.Dederunt & lethargicis ex aceto olfaciendum.Dederunt & comitialibus bibendum decoctæ succum in cyathis quatuor ante accessiones, quarum frigus intolerabile est:algiosísque crudam in cibo. Vrinam quoque vel cruentā pellit. Fœminarum etiam purgationes,secundásque,etiam emortuos partus, vt Hippocrati videtur,ex vino dulci nigro pota. Itaque illitam & vuluarum causa etiam suffire iubet. Diocles & cardiacis imponit ex aceto & melle cum farina hordeacea. Et contra ileum decocta farina in oleo,& velleribus collecta. Multi verò & contra purulentas excreationes siccæ drachmas duas,sulphuris vnam & dimidiam sumi censent:Et cōtra cruentas,ramos tres in vino decoctos. Datur & dysentericis cum caseo in vino contrita. Dederunt & cum
40 bitumine infriatam potioni propter anhelitum.Ex alto lapsis seminis tres vncias. Olei libra,viníque sextario illinitur cum oleo coctis folijs partibus quas frigus adusserit. Si vrinam mouet(vt Hippocrati videtur)mirum est quosdam dare velut inhibentem potum contra incontinentiam vrinæ.Psoras & lepras cum melle & alumine illita emendat. Item vitiligines,verrucas,strumas,& similia,cum strychno & adipe suillo ac taurino seuo.Item ignem sacrum ex aceto & oleo,vel psimmythio: Carbunculum ex aceto. Nonnulli laserpitium vnà illini iubent, sine quo epinyctidas pustulas curant. Imponunt & mammis turgentibus decoctam,& pituitæ eruptionibus cum cera. Testium verò epiphoris cum ramis laureæ teneris, adeò peculiari in visceribus his effectu,vt syluestri ruta cum axungia veteri illitos ramices sanari prodant. Fracta quoque membra semine tri-
50 to cum cera imposito. Radix rutæ sanguinem oculis suffusum, & toto corpore cicatrices aut maculas illita emendat. Ex reliquis quæ traduntur, mirum est, cùm feruentem ru

rem rutæ naturam esse conueniat, fasciculum eius in rosaceo decoctum addita vncia aloes, perunctis sudorem reprimere. Itémque generationes impediri hoc cibo, ideo profluuio genitali datur, & Venerem crebrò per somnia imaginantibus. Præcauendum est grauidis, abstineant hoc cibo: necari enim partus inuenio. Eadem ex omnibus satis quadrupedum quoque morbis in maximo vsu est, siue difficilè spirantibus, siue contra maleficorum animalium ictus, infusa per nares ex vino: aut si sanguisuga exhauserit, ex aceto: & quocunque in simili morborum genere, vt in homine temperato.

De mentastro, & menta, & pulegio, & nepeta, & de cumino.

CAPVT XIIII.

MEntastrum syluestris menta est, differens specie foliorum quasi figura ocimi, pulegij colore. Propter quod quidam syluestre pulegium vocant. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiasin, Magni Pompeij ætate, fortuito cuiusdam experimento propter pudorem faciei illita compertum est. Eadem illinuntur bibuntúrque aduersus scolopendras, & serpentium ictus, drachmis duabus in vini cyathis duobus. Aduersus scorpionum ictus cum sale, oleo & aceto. Item aduersus scolopendras in decocto. Aduersúsque omnia venena seruantur folia arida, ad farinæ modum. Substratum vel accensum fugat scorpiones. Potum fœminas purgat à partu: sed partus necat. Orthopnoicis, torminibus cholericis efficacissimum: item lumbis, podagris impositum. Succus auribus verminosis instillatur. in regio morbo bibitur. Strumis illinitur. Somnia Veneris inhibet. Tineas pellit ex aceto potum. Contra porriginem ex aceto infunditur capiti in Sole. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatē in cibis, ideo embammatum mixturæ familiaris. Ipsa acescere aut coire densáréque lac non patitur. Quare lactis potionibus additur, ne huius coagulati potu strangulentur. Datur in aqua aut mulso: eadem vi resistere & generationi creditur, cohibendo genitalia densari. Æquè maribus ac fœminis sistit sanguinem: & purgationes fœminarum inhibet. Cum amylo ex aqua pota, cœliacorum impetus. Syriation & vomicas vuluæ curauit. Ille & iocinerum vitia ternis obolis ex mulso daris. Item sanguinem excreantibus in sorbitionem. Hulcera in capite infantium mirè sanat. Arterias humidas siccat, siccas astringit. Pituitas corruptas purgat in mulso & aqua. Voci succus sub certamine vtilis duntaxat, qui & gargarizatur vua tumente, adiecta ruta & coriandro ex lacte. Vtilis & contra tonsillas cum alumine, linguæ asperæ cum melle. Ad conuulsa intus per se vtilisque pulmonis. Singultus & vomitiones sistit cum succo granati, vt Democritus monstrat. Recentis succus narium vitia spiritu subductus emendat. Ipsa trita choleras, in aceto quidem pota. Sanguinis fluxiones intus. Ileum etiam imposita cum polenta: & si mammæ tendantur. Illinitur & tēporibus in capitis dolore. Sumitur & contra scolopendras, & scorpiones marinos, & ad serpentes. Epiphoris illinitur, & omnibus in capite eruptionibus: item sedis vitiis. Intertrigines quoque, vel si teneatur tantùm, prohibet. Auribus cum mulso instillatur. Aiunt & lieni mederi eam in horto gustatam, ita ne vellatur: si is qui mordeat, dicat se lieni mederi, per dies IX. Aridæ quoque, farinam tribus digitis apprehensam & stomachi dolorem sedare in aqua. & similiter aspersam in potionem, ventris animalia expellere. Magna societas cum hac ad recreandos defectos animo pulegio, cum surculis suis in ampullas vitreas aceti vtriusque deiectis. Qua de causa dignior è pulegio corona vertigini, quàm è rosis, cubiculis nostris pronuntiata est. Nam & capitis dolores imposita dicitur leuare. Quin & olfactu capita tueri contra frigorum æstusque iniuriam, & ab siti tradunt: neque æstuare eos, qui duos è pulegio surculos impositos auribus in Sole habeāt. Illinitur etiam in doloribus cum polenta & aceto. Fœmina efficacior. Est autem hæc flore purpureo. Mas candidum habet. Nauseas cum sale & polenta in frigida aqua pota inhibet. Sic & pectoris ac ventris dolorem. Stomachi autem ex aqua item rosiones sistit, & vomitiones cum aceto & polenta. Intestinorum vitia melle decocta & nitro sanat. Vrinam pellit ex vino: & si ammineum sit, & calculos, & interiores omnes dolores. Ex melle & aceto sedat menstrua, & secundas. Vuluas conuersas corrigit. Defunctos partus eicit. Semen obmute

obmutescentibus olfactu admouetur. Comitialibus in aceto cyathi mensura datur. Si aquæ insalubres bibendæ sint, tritum aspergitur. Salsitudines corporis, si cum vino tradatur, minuit. Neruorum causa & in contractione cum sale & aceto & melle contricatur opisthotono. Bibitur ad serpentium ictus decoctum: ad scorpionum in vino tritum, maximè quod in siccis nascitur. Ad oris exhulcerationes, ad tussim efficax habetur. Flos recentis incensus, pulices necat odore. Xenocrates pulegij ramum lana inuolutum, in tertianis ante accessioně olfactandum dari, aut stragulis subijci, & ita collocari ægrum, inter remedia tradit. Syluestri ad eadem vis efficacior est, quod simile est origano, minoribus folijs, quàm satiuum: & à quibusdam dictamnus vocatur. Gustatum à pecore caprísque, balatum concitat. Vnde quidam Græci literas mutantes blechon vocauerunt. Natura tam feruens est, vt illitas partes exhulceret. In tussi ex perfrictione fricari ante balnea conuenit, & ante accessionum horrorem conuulsis & torminibus. Podagris mirè prodest. Hepaticis cum melle & sale bibendum datur: pulmonum vitia excreabilia facit. Ad lienem cum sale vtile est, & vesicæ, & suspirijs, & inflationibus, decoctum succo æqualiter: & vuluas corrigit: & contra scolopendram terrestrem vel marinam, item scorpiones: priuatímque valet contra hominis morsum. Radix contra increscentia hulcera recens potentissima. Arida verò cicatricibus decorem affert. Item pulegio est nepetæque societas. Decocta enim in aqua ad tertias discutiunt frigora, mulierúmque menstruis prosunt. Et æstate sedant calores. Nepeta quoque vires contra serpentes habet. Fumum ex ea nidorémque fugiunt, quam & substernere in metu obdormituris vtile est. Tusa ægilopis imponitur, & capitis doloribus recens cum tertia parte panis temperata aceto illinitur. Succus eius instillatus naribus supinis, profluuium sanguinis sistit. Item radix, quæ cum myrti semine in passo tepido gargarizata anginis medetur. Cuminum syluestre est prætenue, quaternis aut quinis folijs, veluti serratis. Sed & satiuo magnus vsus, in stomachi præcipuè remedijs. Discutit pituitas & inflationes, tritum & cum pane sumptum, vel potum ex aqua vinóque: tormina quoque & intestinorum dolores. Veruntamen omne pallorem bibentibus gignit. Ita certè ferunt Porcij Latronis clari inter magistros dicendi adsectatores similitudinem coloris studijs contracti imitatos: & paulò antè Iulium Vindicem adsertorem illum à Nerone libertatis, captatione testamenti sic lenocinatum. Narium sanguinem pastillis inditum, vel ex aceto recens sistit. Et oculorum epiphoris per se impositum, tumentibus cum melle prodest. Infantibus imponi in ventre satis est. Morbo regio in vino albo à balneis datur.

De cumino Æthiopico, quod vrinam stringit, & de cappari, & de ligustico siue panace, & cunila bubula.

CAP. XV.

Æthiopicum maximè in posca, & in ligmate cum melle. Africano priuatim vrinæ incontinentiam cohiberi putant. Satiuum datur ad iocineris vitia tostum, tritum in aceto. Item ad vertiginem. Iis verò, quos acriore vi vrina mordeat, in dulci tritum vino. Ad vuluarum vitia in vino præterque impositis vellere folijs: testium tumoribus, tostum, tritúmque cum melle, aut cum rosaceo & cera. Syluestre ad omnia eadē efficacius. Prætereà ad serpentes cum oleo, ad scorpiones, ad scolopendras. Sistit & vomitioně nauseásque ex vino, quantum apprehēderint tres digiti. Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens adprimitur fascijs. Strangulationes vuluæ potum in vino aperit, tribus drachmis in tribus cyathis vini. Auribus instillatur ad sonitus atq; tinnitus cum seuo vitulino, vel melle. Suggilatis illinitur cum melle, & vua passa, & aceto. Lentigini nigræ ex aceto. Est cumino simillimum, quod Græci vocāt ammi. Quidā verò Æthiopicum cuminum id esse existimant. Hippocrates regium appellat, videlicet, quia efficacius in Ægypto iudicauit. Plerique alterius naturæ in totum putant, quoniā sit exilius & candidius. Similis autē & huic vsus. Nanque & panibus Alexandrinis subditur, & condimentis interponitur. Inflationes & tormina discutit. Vrinā & menstrua ciet. Suggillata &

oculor

oculorum epiphoras mitigat. Cum lini semine scorpionum ictus in vino potum drachmis duabus: priuatímque cerastarum, cum pari portione myrrhæ. Colorem quoque bibentium similiter mutat in pallorem. Suffitum cum vua passa aut resina, vuluas purgat. Tradunt facilius concipere eas, quæ odorentur id per coitum. De cappari satis diximus inter peregrinos frutices. Non vtendum transmarino: innocentius Italicum est. Ferunt, eos qui quotidie id edunt, paralysi non periclitari, nec lienis doloribus. Radix eius vitiligines albas tollit, si trita in Sole fricentur. Spleneticis prodest in vino potu radicis cortex duabus drachmis, dempto balinearum vsu. Ferúntque x x x v. diebus per vrinam & aluum totum lienem emitti. Bibitur in lumborum doloribus ac paralysi. Dentium dolores sedat tritum ex aceto semen decoctum, vel manducata radix. Infunditur & aurium 10 dolori decoctum oleo. Hulcera quæ phagedænas vocant, folia & radix recens cum melle sanant. Sic & strumas discutit radix: parotidas vermiculósque cocta in aqua. Iocineris quoque malis medetur. Dant & ad tineas in aceto & melle. Oris exhulcerationes in aceto decocta tollit, stomacho inutiles esse inter autores conuenit. Ligusticum (aliqui panacem vocant) stomacho inutile est. Item conuulsionibus & inflationibus. Sunt & qui cunilam bubulam appellauerint, vt diximus, falsò.

Item de cunila bubula, gallinacea siue origano heracleotico, cunilagine molli, libanotide, cunila satiua & montana. CAP. XVI.

CVnilæ præter satiuam plura sunt in medicina genera. Quæ bubula appellatur, semen pulegij habet, vtile ad vulnera commanducatum impositúmque, vt quinto post die 20 soluatur. Et contra serpentes in vino bibitur, ac tritum plagæ imponitur. Vulnera ab iis facta perfricantur. Item testudines cũ serpentibus pugnaturæ hac se muniunt: quidámq; in hunc vsum panacem vocant. Sedat & tumores, & virilium mala sicca, vel foliis tritis, in omni vsu mirè cõgruens ex vino. Est alia cunila, gallinacea appellata nostris, Græcis origanum heracleoticum. Prodest oculis trita addito sale. Tussim quoque emendat & iocinerum vitia. Laterum dolores cum farina, oleo & aceto in sorbitionem temperata. Præcipuè verò serpentium morsus. Tertium genus est eius, quæ à Græcis mascula, à nostris cunilago vocatur, odoris fœdi, radicis lignosæ, folio aspero. Vires eius vehementissimas in omnibus generibus earum tradunt. Manipulo quoque eius abiecto, omnes è tota domo blattas conuenire ad eam. Priuatim aduersus scorpiones ex posca pollere. Tribus fo- 30 liis ex oleo peruncto homine, fugari serpentes. Econtrario quæ mollis vocatur, pilosioribus foliis ac ramis, & aculeatis, trita mellis odoré habet, digitis tractu eius cohærescentibus. Altera thuris, quam libanotidem appellamus. Medetur vtraque contra serpentes ex vino vel aceto. Pulices etiam contritæ cum aqua sparsæ necant. Satiua quoque suos vsus habet. Succus eius cum rosaceo auriculas iuuat. Ipsa ad ictus bibitur. Fit ex ea montana, serpillo similis, efficax contra serpentes. Vrinam mouet: purgat & à partu mulieres. Concoctionem mirè adiuuat, & ad cibos auiditatem. Vtraque vel in cruditate ieiunis in potione aspersa. Luxatis quoque vtilis. Contra vesparum & similes ictus, ex farina hordeacea & posca, vtilissima. Libanotidis alia genera suis dicentur locis.

De piperiti & origano, & oniti prasio, & tragorigano, & heraclio, & lepido, & de gith, siue melanthio, & aniso. 40

CAP. XVII.

PIperitis, quam & siliquastrum appellauimus, contra morbos comitiales bibitur. Castor & aliter demonstrabat, caule rubro & longo, densis geniculis, foliis lauri, semine albo, tenui, gustu piperis, vtilem gingiuis, dentibus, oris suauitati & ructibus. Origanum quod in sapore cunilæ æmulatur, vt diximus, plura genera in medicina habet: onitin vel prasion appellant, non dissimile hyssopo. Priuatim eius vsus contra rosiones stomachi in tepida aqua, & cruditates: contra araneas scorpionésque in vino albo: luxata & incussa in aceto, & oleo, & lana. Tragoriganum similius est serpillo syluestri. Vrinam ciet, tumores discutit, contra viscum potum viperæque ictum efficacissimum, 50 stomachóque acida ructanti & præcordiis. Tussientibus quoque cum melle datur, &

pleur

pleuriticis, & peripneumoticis. Heraclium quoque tria genera habet, nigrius latioribus foliis, glutinosum. Alterum exilioribus, mollius, sampsucho non dissimile, quod aliqui prasion vocare malunt. Tertium est inter hæc medium, minus quàm cætera efficax. Optimum autem Creticum. Nam & iucundè olet. Proximum Smyrnæum. Deinde Heracleoticum, ad potum vtilius, quod onitin vocant. Communis autem vsus serpentes fugare, percussis esui dare decoctum, potu vrinam ciere, ruptis, conuulsis mederi cum panacis radice, hydropicis cum fico, aut cum hyssopo, acetabuli mensuris decoctum ad sextam. Item ad scabiem, pruriginem, psoras in descensione balinearum. Succus auribus infunditur cum lacte. Tonsillis quoque & vuis medetur, &
10 capitis hulceribus. Venena opij & gypsi extinguit decoctum, si cum cinere in vino bibatur. Aluum mollit acetabuli mensura. Suggillatis illinitur. Item dentium dolori, quibus etiam & candorem facit, cum melle & nitro. Sanguinem narium sistit. Ad parotidas decoquitur cum hordeacea farina. Ad arterias asperas cum galla & melle teritur: ad lienem folia cum melle & sale. Crassiores pituitas & nigras extenuat coctum cum aceto & sale, sumptum paulatim. Regio morbo tritum cum oleo in nares infunditur. Lassi perunguntur ex eo, ita vt ne venter attingatur. Epinyctidas cum pice sanat. Furunculos aperit cum fico trita. Strumas cum oleo & aceto & farina hordeacea. Lateris dolores cum fico illitum. Fluxiones sanguinis in genitalibus tusum, ex aceto illitum. Reliquias purgationum à partu. Lepidium inter vrentia intelligitur. Sic &
20 in facie cutem emendat exhulcerando, vt tamen cera & rosaceo facilè sanetur. Sic & lepras & psoras tollit semper facilè, & cicatricium hulcera. Tradunt in dolore dentium adalligatum brachio quà doleat, compescere dolorem. Gith ex Græcis, alij melanthion, alij melaspermon vocant. Optimum, quàm excitatissimi odoris, & quàm nigerrimum. Medetur serpentium plagis & scorpionum. Illini ex aceto ac melle reperio, incensóque serpentes fugari. Bibitur drachma vna contra araneos. Distillationem narium discutit tusum in linteolo olfactum. Capitis dolores illitum ex aceto & infusum naribus. Cum irino oculorum epiphoras & tumores. Dentium dolores coctum cum aceto. Hulcera oris tritum aut commanducatum. Item lepras & lentigines ex aceto. Difficultates spirandi addito nitro potum. Duritias tumorésque veteres & sup-
30 purationes illitum. Lac mulierum auget continuis diebus sumptum. Colligitur succus eius, vt hyoscyami. Similitérque largior venenum est, quod miremur: cùm semen gratissimè panes etiam condiat. Oculos quoque purgat: vrinam & menses ciet. Quinimo linteolo alligatis tantùm granis x x x. secundas trahi reperio. Aiunt & clauis in pedibus mederi tritum in vrina: culices suffitu necare: item muscas. Et anisum aduersus scorpiones ex vino bibitur, Pythagoræ inter pauca laudatum, siue crudum, siue decoctum. Item viride aridúmve, omnibus quæ condiuntur, quæque intinguntur desideratum. Panis etiam crustis inferioribus subditum. Saccis quoque additur. Cum amaris nucibus vina commendat. Quin ipsum oris halitum iucundiorem facit, fœtorémque tollit manducatum matutinis cum smyrnio, & melle exiguo, mox vino col-
40 lutum. Vultum iuniorem præstat. Insomnia leuat suspensum in puluino, vt dormientes olfaciant. Appetentiam ciborum præstat, quando id quoque inter artificia deliciæ fecere, ex quo labor desiit cibos poscere. Ob has causas quidam anicetum id vocauere. Laudatissimum est Creticum, proximum Ægyptium. Hoc ligustici vicem præstat in condimentis. Dolores capitis leuat suffitum naribus. Epiphoris oculorum è vino radicem eius tusam imponit Iollas: Ipsum cum croco pari modo & vino, & per se tritum cum polenta ad magnas fluxiones, extrahendísque si qua in oculos inciderint. Narium quoque carcinodes consumit illitum ex aqua. Sedat anginas cum melle & hyssopo ex aceto gargarizatum. Auribus infunditur cum rosaceo. Thoracis pituitas purgat tostum: cum melle sumptum melius. Cum acetabulo anisi nuces amaras L. pur-
50 gatas tere in melle ad tussim. Facillimè verò anisi drachmæ tres, papaueris duæ misceantur melle ad fabæ magnitudinem, & ternis diebus sumuntur. Præcipuum autem est ad ruct-

ad ructus, ideo inflationibus ſtomachi, & inteſtinorum torminibus, & cœliacis medetur. Singultus & olfactum decoctum potúmque inhibet. Foliis decoctis digerit cruditates. Succus decocti cum apio olfactus ſternutamenta inhibet. Potum ſomnum concitat: calculos pellit: vomitiones cohibet, & præcordiorum tumores. Et pectorum vitiis, neruis quoque, quibus ſuccinctum eſt corpus, vtiliſsimum. Prodeſt eius & capitis doloribus inſtillari ſuccum cum oleo decocti. Non aliud vtilius ventri & inteſtinis putant, ideo dyſentericis & in teneſmo datur toſtum. Aliqui addunt & opium, pilulis in die tertus lupini magnitudine in vini cyatho dilutis. Dieuches & ad lumbotum dolores ſucco vſus eſt. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum menta è vino, radicem ad renes. Dalion herbarius parturientibus ex eo cataplaſma impoſuit cum apio: item vuluarum dolori: deditq; bibendum cum anetho parturientibus. Phreneticis quoque illinunt vel recens cum polenta. Sic & infantibus comitiale vitium aut contractiones ſentientibus. Pythagoras quidem negat corripi vitio comitiali in manu habentes. Ideóque quamplurimum domi ſerendum. Parere quoque facilius olfactantes. Et ſtatim à partu dandum potui polenta aſperſa. Soſimenes contra omnes duritias ex aceto vſus eſt eo: & contra laſsitudines, in oleo decoquens addito nitro. Semine eius poto, laſsitudinis auxilium viatoribus ſpopondit. Heraclides ad inflationes ſtomachi ſemen tribus digitis cum caſtorei obolis duobus ex mulſo dedit. Similiter ad ventris aut inteſtinorum inflationes. Et orthopnoicis, quod ternis digitis prehenderit ſeminis, tantundem hyoſcyami cum lacte aſinino. Multi vomituris acetabula eius & folia lauri decem trita in aqua, bibenda inter cœnam ſuadent. Strangulationes vuluæ, ſi manducetur & linatur calidum, vel ſi bibatur cum caſtoreo in aceto & melle, ſedat. Vertigines à partu cum ſemine cucumeris & lini pari menſura ternûm digitorum, vini albi tribus cyathis diſcutit. Tlepolemus ad quartanas ternis digitis ſeminis aniſi & fœniculi vſus eſt, in aceto & mellis cyatho vno. Lenit articulares morbos, cum amaris nucibus illitum. Sunt qui & aſpidum venenis aduerſari naturam eius putent. Vrinam ciet. Sitim cohibet. Venerem ſtimulat. Cum vino ſudorem leniter præſtat. Veſtes quoque à tineis defendit. Efficacius ſemper recens, & quò nigrius. Stomacho tamen inutile eſt, præterquàm inflato.

De anetho, ſacopenio, & ſagapeno, & de papauere albo & nigro, & quomodo ſuccus herbarum colligendus eſt, & de opio.

CAP. XVIII.

Anethum quoque ructus mouet, & tormina ſedat. Aluum ſiſtit. Epiphoris radices illinuntur ex aqua vel vino. Singultus cohibet ſemen feruens, olfactum. Sumptum ex aqua, ſedat cruditates. Cinis eius vuam in faucibus leuat: oculos & genituram hebetat. Sacopenium, quod apud nos gignitur, in totum tranſmarino alienatur. Illud enim Hammoniaci lacrymæ ſimile, ſagapenon vocatur. Prodeſt laterum & pectoris doloribus, conuulſis, tuſsibus vetuſtis excreationibúſque, præcordiorum tumoribus. Sanat & vertigines, tremulos, opiſthotonicos, lienes, lumbos, perfrictiones. Datur & olfactandum ex aceto in ſtrangulatu vuluæ. Cæteris & potui datur, & cum oleo infricatur. Prodeſt & contra mala medicamenta. Papaueris ſatiui diximus genera: & ſponte naſcentis alia promiſimus. Sed ſatiui albi calyx ipſe teritur, & è vino bibitur ſomni cauſa. Semen elephantiaſi medetur. E nigro papauere ſapor gignitur ſcapo inciſo, vt Diagoras ſuadet, cùm turgeſcit: vt Iollas, cùm defloreſcit hora diei ſereni, hoc eſt, cùm ros in eo exaruerit. Incidi iubent ſub capite & calyce. Nec in alio genere ipſum inciditur caput. Succus & hic, & herbæ cuiuſcunque, lana excipitur: aut ſi exiguus eſt, vngue pollicis, vt lactucis, & poſtero die magis quod inaruit. Papaueris verò largus denſatur, & in paſtillos tritus in vmbra ſiccatur, non vi ſoporifera modò, verum ſi copioſior hauriatur, etiam mortifera per ſomnum: opion vocant. Sic ſcimus interemptum Licinij Cecinnæ Prætorij viri patrem in Hiſpania Bauili, cùm valetudo impatibilis odium vitæ feciſſet: item pleróſque alios. Qua de cauſa magna concertatio extitit. Diagoras & Eraſiſtratus in totum damnauere, vt mortiferum, infundi vetantes. Præterea

quoniam

quotiam visui noceret. Addidit Andreas, ideo non protinus excæcari eo, quoniā adulteraretur Alexandriæ. Sed postea vsus eius non improbatus est medicamento nobili, quod diacodion vocāt. Semine quoque eius trito in pastillos, è lacte vtuntur ad somnum: item ad capitis dolores cum rosaceo. Cum hoc & aurium dolori instillatur. Podagris illinitur cum lacte mulierum. Sic & foliis ipsis vtuntur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Ego tamen damnauerim collyriis addi: multóque magis quas vocant lexipyretas, quásque pepticas & cœliacas. Nigrum tamen cœliacis in vino datur. Satiuum omne magis rotundat capita. At syluestri longum ac pusillum, & ad omnes effectus valentius. Decoquitur & bibitur contra vigilias, eadémque aqua fouent ora. Optimum in siccis, & vbi rarò pluit. Cùm capita ipsa & folia decoquuntur, succus meconium vocatur, multum opio ignauior. Experimentum opij est primùm odore: syncerum enim perpeti non est, mox in lucernis, vt pura luceat flamma, aut extinctum demum oleat: quæ in fucato non eueniunt. Accenditur quoque difficiliùs, & crebrò extinguitur. Est synceri experimentum & in aqua, quia nebula innatat: fictum in pustulas coit. Sed maximè mirum, æstiuo Sole deprehendi. Syncerum enim sudat, & se diluit, donec succo recenti simile fiat. Mnesicles optimè seruari putat hyoscyami semine adiecto: alij in faba.

De erratico & ceratiti, & glaucio siue paralio, & heraclio siue aphro, & de diacodio, & tithymalo. CAP. XIX.

INter satiua & syluestria medium genus, quoniā in aruis, sed sponte nasceretur, rhœam vocauimus & erraticum. Quidam id decerptum protinus cum toto calyce mandunt. Aluum exinaniunt capita quinque decocta in vini tribus heminis pota, & somnum faciunt. Syluestrium vnum genus, ceratitin vocāt, nigrum, cubitali altitudine, radice crassa & corticosa, calyculo inflexo, vt cornicula. Folia minora & tenuiora, quàm cæteris syluestribus. Semen exile, tempestiuum est messibus: aluum purgat dimidio acetabulo in mulso. Folia trita cum oleo, argema iumentorum sanant. Radix acetabuli mensura cocta in duobus sextariis ad dimidias, datur ad lumborum vitia & iocineris. Carbunculis medentur ex melle folia. Quidam hoc genus glaucion vocant, alij paralion. Nascitur enim in afflatu maris, aut nitroso loco. Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron, foliis (si procul intuearis) speciem passerum præsentantibus, radice in summa terræ cute, semine spumeo. Ex hoc lina splendorem trahunt æstate. Tunditur in pila comitialibus morbis, acetabuli mensura in vino albo. vomitiones enim facit. Medicamento, quod diacodion & arteriace vocatur, vtilissimum. Fit autem huius papaueris aut cuiuscunque syluestris capitibus CXX. in aquæ cælestis sextariis tribus biduo maceratis, in eadémque discoctis: deinde siccatis, iterúmque cum melle decoctis ad dimidias partes vapore tenui. Addidere postea drachmas senas croci, hypocisthidis, thuris, acaciæ, & passi Cretici sextarium. Hæc ostentatione, simplex quidem & antiqua illa salubritas papauere & melle constat. Tertium genus est tithymalon, mecona vocant, alij paralion, folio lini, albo, capite magnitudinis fabæ. Colligitur vua florente. Siccatur in vmbra. Semen potum purgat aluum, dimidio acetabulo in mulso. Cuiuscunque autem papaueris caput viride, vel siccum, illitum epiphoras oculorum lenit. Opium ex vino meraculo si protinus detur, scorpionum ictibus resistit. Aliqui hoc tantùm nigro tribuunt, si capita eius vel folia terantur.

De portulaca siue peplio, coriandro & atriplici. CAP. XX.

EST & portulaca quam peplion vocant, non multùm satiua efficacior. Cuius memorabiles vsus traduntur. Sagittarum venena, & serpentium hæmorrhoidum & presterum restingui, pro cibo sumpta, & plagis imposita extrahi. Item hyoscyami, pota è passo expresso succo. Cùm ipsa non est, semen eius simili effectu prodest. Resistit & aquarum vitiis, capitis dolori, hulceribúsque in vino tusa & imposita. Reliqua hulcera commanducata cum melle sanat. Sic & infantium cerebro imponitur, vmbilicóque procidus. In epiphoris verò omnium, fronte temporibúsque cum polenta. Sed ipsis oculis, è lacte & melle. Eadem, si procident, prodest, foliis tritis cum corticibus fabæ. Pustulis

cum polenta & sale,& aceto. Hulcera oris, tumorémque gingiuarum commanducata cruda sedat:item dentium dolores. Tonsillarum hulcera,succus decoctæ. Quidam adiecere paulum murræ. Nam & mobiles dentes stabilit commanducata. Cruditates sedat, vocémque firmat,& sitim arcet. Ceruicis dolores,cum galla & lini semine pari mensura sedat. Mammarum vitia,cum melle & Cimolia creta. Salutaris & suspiriosis,semine cum melle hausto. Stomachum in acetariis sumpta corroborat. Ardentibus febribus imponitur cum polenta. Et aliâs manducata refrigerat etiam intestina. Vomitiones sistit. Dysenteriæ & vomicis estur ex aceto, vel bibitur cum cumino. Tenesmis autem cocta,& comitialibus cibo vel potu prodest. Purgationibus mulierum, acetabuli mensura in sapa. Podagris calidis,cum sale illita, & sacro igni. Succus eius potus renes iuuat,ac vesicas. Ventris animalia pellit. Ad vulnerum dolores,ex oleo cum polenta imponitur. Neruorum duritias emollit. Metrodorus,qui ἐπιτομὴν τῶν ῥιζοτομουμένων scripsit, purgationibus à partu dandam censuit. Venerem inhibet,Venerísque somnia. Prætorij viri pater est,Hispaniæ princeps,quem scio propter impatibiles vuæ morbos,radicem eius filo suspensam è collo gerere,præterquã in balineis,& ita liberatum incommodo omni. Quinetiam inuenio apud autores,caput illitum ea distillationem anno toto non sentire. Oculos tamen hebetare putatur. Coriandrum inter syluestria non inuenitur. Præcipuum tamē esse constat Ægyptium. Valet contra serpentium genus vnum,quod amphisbænas vocãt,potum impositúmque. Sanat & alia vulnera. Epinyctidas,pustulas tritum. Sic & omnes tumores collectionésque, cum melle aut vua passa. Panos verò ex aceto tritum. Seminis grana tria in tertianis deuorari iubent aliqui ante accessionem:vel plura illini fronti. Sunt qui & ante Solis ortum ceruicalibus subiici efficaciter putent. Vis magna ad refrigerandos ardores viridi. Hulcera quoque,quæ serpunt,sanat cum melle, vel vua passa: item testes, ambusta,carbunculos,aures:cum lacte mulieris epiphoras oculorum: ventris & intestinorum fluxiones semen ex aqua potum. Bibitur & in choleris cum ruta. Pellit animalia interaneorum,cum mali Punici succo & oleo semen potum. Xenocrates tradit rem,si vera est:menstrua contineri vno die,si vnum granum biberint fœminæ:biduo,si duo: & totidem diebus,quot grana sumpserint. Marcus Varro,coriandro subtrito cum aceto,carnem incorruptam æstate seruari putat. Atriplex & syluestre est,accusatum à Pythagora, tanquam faceret hydropicos,morbósque regios & pallorem,coqueretur difficillimè: ac ne in hortis quidem iuxta id nasci quicquam,nisi languidum,culpauit. Addidere Dionysius & Diocles,plurimos gigni ex eo morbos. Nec nisi mutata sæpius aqua coquendum: stomacho contrarium esse,lentigines & papulas gignere. Miror,quare difficulter in Italia id nasci tradiderit Solon Smyrnæus. Hippocrates vuluarum vitiis id infundit cum beta. Lycus Neapolitanus contra cantharidas bibendum dedit. Panos,furunculos incipientes,duritias omnes,vel cocto,vel crudo vtiliter illini putauit. Item ignem sacrum,cum melle,aceto,nitróque:similiter podagras. Vngues scabros detrahere dicitur sine hulcere. Sunt qui & morbo regio dent semen eius cum melle, arterias & tonsillas nitro addito perfricent,aluum moueant,cocto vel per se,vel cum malua aut lenticula,concitantes vomitiones. Syluestri capillos tingunt,& ad suprà dicta vtuntur.

De malua,malope,& althæa,& lapatho,& oxylapatho,& hydrolapatho,& hippolapatho,& bulapatho.

CAP. XXI.

E Contrario in magnis laudibus malua est vtraque,& satiua & syluestris. Duo genera earum amplitudine folij discernuntur. Maiorem Græci malopen vocant in satiuis. Alteram ab emolliendo ventre,dictã putant malachen. E syluestribus,cui grande folium & radices albæ,althæa vocatur, ab excellentia effectus à quibusdam aristalthæa. Omne solum,in quo serantur, pinguius faciunt. Huic contra omnes aculeatos ictus efficacior vis,præcipuè scorpionum, vesparum, similiúmque, & muris aranei. Quin & trita cum oleo qualibet earum perunctí antè, vel habentes eas,non feriuntur. Folium impositum scorpionibus torporem affert. Valent & contra venena. Aculeos omnes extrahunt illitæ

crudæ cum nitro, potæ verò decoctæ cum radice sua, leporis marini venena restringunt: & vt quidam dicunt, si vomatur. De eisdem mira & alia traduntur. Sed maximè, si quotidie quis succi ex qualibet earum sorbeat cyathum dimidium, omnibus morbis cariturum. Hulcera manantia in capite sanant in vrina putrefactæ, lichenas & hulcera oris cum melle. Radix decocta, furfures capitis & dentium mobilitates. Eius, quæ vnum caulem habet, radice circa dentem qui doleat punge, donec desinat dolor. Eadem strumas & parotidas panósque, addita hominis saliua, purgat citra vulnus. Semen in vino nigro potum à pituita & nauseis liberat. Radix mammarum vitiis occurrit, adalligata in lana nigra. Tussim in lacte cocta, & sorbitionis modo sumpta, quinis diebus emendat. Stomacho inutiles Sextius Niger dicit. Olympias Thebana, abortiuas esse cum adipe anseris. aliqui purgari fœminas, foliis earum manus plenæ mensura, in oleo & vino sumptis. Vtique constat parturientes foliis substratis celerius solui, protinus à partu reuocandum, ne vulua sequatur. Dant & succum bibendum parturientibus ieiunis, in vino decocta hemina. Quin & semen tritum adalligant brachio, genitale non continentium. Adeóque eæ Veneri nascuntur, vt semen vnicaulis aspersum genitali, fœminarum auiditates augere ad infinitum Xenocrates tradat. Item tres radices iuxta adalligatas. Tenesmo & dysentericis vtilissimè infundi. Item sedis vitiis, vel si foueantur. Melancholicis quoque succus datur cyathis ternis tepidus, & insanientibus quaternis. Decoctæ comitialibus heminæ succi. His & calculosis, & inflatione & torminibus, aut opisthotonico laborantibus, tepidus illinitur. Et sacris ignibus, & ambustis, decocta in oleum folia imponuntur: & ad vulnerum impetus cruda cum pane. Succus decoctæ neruis prodest, & vesicæ, & intestinorum rosionibus. Vuluas & cibo & infusione emollit in oleo: succus decoctæ pori meatus suaues facit. Althææ in omnibus suprà dictis efficacior radix: præcipuè conuulsis ruptísque. Cocta in aqua aluum sistit. Ex vino albo strumas & parotidas, & mammarum inflammationes, & panos in vino folia decocta & illita tollunt. Eadem arida in lacte decocta, quamlibet perniciosæ tussi citissimè medentur. Hippocrates vulneratis, sitientibúsque defectu sanguinis, radicis decoctæ succum bibendum dedit: & ipsam vulneribus cum melle & resina; item contusis, luxatis, tumentibus, & musculis, neruis, articulis imposuit: & asthmaticis ac dysentericis in vino bibendum dedit. Mirum, aquam radice ea addita addensari sub dio, atque lactescere. Efficacior autem, quo recentior. Nec lapathum dissimiles effectus habet. Est autem & syluestre, quod alij oxalidem appellant, satiuo proximum, foliis acutis, colore betæ candidæ, radice minima: nostri verò rumicem, alij lapathum cantherinum, ad strumas cum axungia efficacissimum. Est & alterum genus, ferè oxylapathon vocant, satiuo item similius, & acutiora habet folia ac rubriora, non nisi in palustribus nascens. Sunt qui hydrolapathon tradunt in aqua natum. Est & aliud hippolapathon, maius satiuo, candidiúsque ac spissius. Syluestria scorpionum ictibus medentur, & ferire prohibent habentes. Radix aceto decocta si coletur, succus dentibus auxiliatur: si verò bibatur, morbo regio. Semen stomachi inextricabilia vitia sanat. Hippolapathi radices priuatim vngues scabros detrahunt. Dysentericos semen duabus drachmis in vino potum liberat. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinem reiicientibus adiecta acacia lentis magnitudine prodest. Præstantissimos pastillos faciunt ex foliis & radice, addito nitro & iure exiguo. in vsu acero diluunt. Sed satiuum in epiphoris oculorum illinunt frontibus. Radice meliceridas & lepras curant. In vino verò decocta, strumas & parotidas & calculos: Poto vino & lienes, cœliacos æquè & dysentericos, & tenesmos. Ad eadémque omnia efficacius ius lapathi: & ructus facit, & vrinam ciet, & caliginem oculorum discutit: Item pruritum corporis, in solia balinearum additum, aut prius ipsum illitum sine oleo. Firmat & commanducata radix dentes. Eadem decocta cum vino, sistit aluum: folia soluunt. Adiecit Solon (ne quid omittamus) bulapathon, radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos effectu, potum ex vino.

De sinapis tribus generibus, & marrubio, & serpyllo, & sisymbrio, siue thymbræo, & de lini semine, & blito.

CAP. XXII.

SInapi, cuius in satiuis tria genera diximus, Pythagoras principatum habere ex his, quorum sublimè vis feratur, iudicauit, quoniam nō aliud magis in nares & cerebrum penetret. Ad serpentium ictus & scorpionum tritum cum aceto illinitur. Fungorum venena discutit. Contra pituitam tenetur in ore, donec liquescat, aut gargarizatur cum aqua mulsa. Ad dentium dolorem manditur. Ad vuam gargarizatur cum aceto & melle. Stomacho vtilissimum contra omnia vitia, pulmonibúsque. Excreationes faciles facit in cibo sumptum: datur & suspiriosis. Item comitialibus tepidum cum succo cucume- 10 rum. Sensus, atque sternutamentis caput purgat, aluum mollit, menstrua & vrinam ciet. Hydropicis imponitur: cum fico & cumino tusum ternis partibus comitiali morbo. Et vuluatum conuersione suffocatas excitat odore, aceto misto: item lethargicos. Adiicitur tordilion. Est autem id semen ex seseli. Et si vehementior somnus lethargicos premat, cruribus aut etiam capiti illinitur cum fico ex aceto. Veteres dolores, thoracis, lumborum, coxendicum, humerorum, & in quacunq; corporis ex alto vitia extrahenda sunt, illitum caustica vi emendat, pustulas faciendo. At in magna duritia sine fico impositum: vel si vehementior vrigo timeatur, per duplices pannos. Vtuntur ad alopecias cum rubrica, psoras, lepras, phthiriases, †lithanicos, opisthotonicos. Inungunt quoque scabras genas, aut caligantes oculos cum melle. Succúsque tribus modis exprimitur in fictili, 20 calescítque in eo in Sole modicè. Exit & è cauliculo succus lacteus, qui ita cùm indutuit, dentium dolori medetur. Semen ac radix, cum immaduere musto, conteruntur, manúsque plenæ mensura sorbentur ad firmandas fauces, stomachum, oculos, caput, sensúsque omnes: mulierum etiam lassitudines, saluberrimo genere medicinæ. Calculos quoque discutit potum ex aceto. Illinitur & liuoribus suggillatísque cum melle & adipe anserino, aut cera Cypria. Fit & oleum ex semine madefacto in oleo expresśóq;, quo vtuntur ad neruorum rigores, lumborúmque & coxendicum perfrictiones. Sinapis naturam effectúsque eosdem habere traditur adarca, inter syluas tacta in cortice calamorum sub ipsa coma nascens. Marrubium plerique inter primas herbas commendauere, quod Græci prasion vocant, alij linostrophon, nonnulli philopæda, aut philochares, no- 30 tius quàm vt indicandum sit. Huius folia seménque contrita prosunt contra serpentes, pectorum & lateris dolores, rursum veterem. Et iis qui sanguinem reiecerint, eximiè vtile, scopis eius cum panico aqua decoctis, vt asperitas succi mitigetur. Imponitur strumis cum adipe. Sunt qui viridis semen quantum duobus digitis capiant, cum farris pugillo decoctum, addito exiguo olei & salis, sorbere ieiunos ad tussim iubeant. Alij nihil comparant in eadem causa marrubij & fœniculi succis ad sextarios ternos expressis, decoctísq; ad sextarios duos, cum addito mellis sextario, rursus decocto ad sextarios duos, si cochlearij mensura in die sorbeatur in aquæ cyatho. Et virilium vitiis tusum cum melle mirè prodest. Lichenas purgat ex aceto. Ruptis, conuulsis, spasticis neruis salutare. Potum aluum soluit cum sale & aceto. Item menstrua & secundas mulierum. Arida 40 farina cum melle ad tussim siccam efficacissima est. Item ad gangrænas & pterygia. Succus verò auriculis, & naribus, & morbo regio, minuendǽque bili cum melle prodest. Item contra venena inter pauca potens. Ipsa herba stomachum & excreationes pectoris purgat. Cum iride & melle vrinam ciet. Cauenda tamen exhulceratæ vesicæ, & renum vitiis. Dicitur succus claritatem oculorum adiuuare. Castor marrubij duo genera tradit: nigrum, & quod magis probat, candidum. In ouum inane succum addit is, ipsúmque ouum infundit melle æquis portionibus tepefactum, vomicas rumpere, purgare, persanare promittens: illitis etiam vulneribus à cane factis tuso cum axungia veteri. Serpyllum à serpendo putant dictum. Quod in syluestri euenit, in petris maximè. Satiuum non serpit, sed ad palmi altitudinem increscit. Pinguius voluntarium, & candidioribus 50 foliis ramísque aduersus serpentes efficax, maximè cenchrin & scolopendras terrestres

ac marinas,

† retarios,

ac marinas,& scorpiones,decoctis in vino ramis foliísque. Fugat & odore omnes,si vratur. Et contra marinorum venena præcipuè valet. Capitis doloribus decoctum in aceto illinitur temporibus ac fronti cum rosaceo. Item phreneticis,lethargicis: contra tormina,& vrinæ difficultatem,anginas,vomitiones,drachmis quatuor datur. Ex aqua bibitur & ad iocinerum desideria. Folia obolis quatuor dantur ad lienem ex aceto. Ad cruentas excreationes teritur in cyathis duobus aceti & mellis. Sisymbrium syluestre à quibusdã thymbræum appellatum,pedali non amplius altitudine. Quod in riguis nascitur,simile nasturtio est. Vtrunque efficax aduersus aculeata animalia, vt crabrones & similia. Quod in sicco ortum odoratum est,& inseritur coronis angustiore folio. Sedant vtraque 10 capitis dolorem. Item epiphoras. Alij panem addunt: alij per se decoquunt in vino. Sanat & epinyctidas,cutísque vitia in facie mulierum intra quartum diem noctibus impositum,diebúsque detractum. Vomitiones,singultus,tormina,stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum,siue succo potum. Non edendum grauidis,nisi mortuo conceptu. Quippe etiam impositum eiicit. Mouet vrinam cum vino potum,syluestre & calculos. Quos vigilare opus sit, excitat infusum capiti cum aceto. Lini semen cum aliis quidem in vsu est: & per se mulierum cutis vitia emendat in facie. Oculorum aciem succo adiuuat. Epiphoras cum thure & aqua,aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle aut adipe,aut cera: stomachi solutiones inspersum polentæ modo: anginas in aqua & oleo decoctum,& cum aniso illitum. Torretur,vt aluum sistat. Cœliacis, & dysente-20 ricis imponitur ex aceto. Ad iocineris dolores estur cum vua passa. Ad phthisin vtilissimè è semine fiunt eclígmata. Musculorum,neruorum,articulorum,ceruicum duritias, cerebri membranas mitigat farina seminis,nitro aut sale,aut cinere additis. Eadem cum fico idem concoquit ac maturat. Cum radice verò cucumeris syluestris extrahit quæcunque corpori inhæreant. Sic & fracta ossa. Serpere hulcus in vino decocta prohibet, eruptiones pituitæ cum melle. Emendat vngues scabros cum pari modo nasturtij: & testium vitia & ramices cum resina & murrha, & gangrænas ex aqua. Stomachi dolores cum fœno Græco sextariis vtriusque decoctis in aqua mulsa. Intestinorum & thoracis perniciosa vitia,clystere in oleo & melle. Blitum iners videtur ac sine sapore,aut acrimonia vlla. Vnde conuicium fœminis apud Menandrum faciunt mariti. Stomacho inutile 30 est. Ventrem adeò turbat,vt choleram faciat aliquibus. Dicitur tamen aduersus scorpiones potum è vino prodesse & clauis pedum illini: item lienibus & temporum dolori ex oleo. Hippocrates menstrua sisti eo cibo putat.

De meu,& fœniculo,& hippomarathro vel myrsineo,& cannabi,& de ferula,& carduis. CAP. XXIII.

MEu in Italia non nisi à medicis seritur, & iis admodum paucis. Duo genera eius. Nobilius Athamanticum vocant, illi tanquam ab Athamante inuentum,hi quoniam laudatissimum in Athamante reperiatur,foliis aniso simile,& caule aliquando bicubitali,radicibus multis & obnigris, quibusdam altissimis. Minus ruffum,quàm illud alterum. Ciet vrinam in aqua potum,radice trita vel decocta. Inflationes stomachi mi-40 rè discutit. Item tormina & vesicæ vitia: vuluarúmq; articulis cum melle,infantibus cum apio illitum imo ventri vrinas mouet. Fœniculum nobilitauere serpentes, gustatu,vt diximus,senectam exuendo, oculorúmque aciem succo eius reficiendo. Vnde intellectum est, hominum quoque caliginem præcipuè eo leuari. Colligitur hic caule turgescente. In Sole siccatur, inungitúrque ex melle. Vbique hoc est. Laudatissimus in Iberia è lacrymis fit, & ex semine recenti. Fit etiam è radicibus,prima germinatione incisis. Est & in hoc genere syluestre,quod alij hippomarathron,alij myrsineum vocant,foliis maioribus, gustu acriore, procerius,brachiali crassitudine,radice candida. Nascitur in calidis, sed saxosis. Diocles & aliud hippomarathri genus tradit, longo & angusto folio, semine coriandri. Medicinæ in satiuo, ad scorpionum ictus & serpentium,semine in vi-50 no poto. Succus & auribus instillatur, vermiculósque in his necat. Ipsum condimentis propè omnibus inseritur: oxyporis etiam aptissimè. Quin & panis crustis subditur. Se-

men stomachum dissolutum astringit, vel in febribus sumptum. Nauseam ex aqua tritum sedat. Pulmoniois & iocineribus laudatissimum. Ventrem sistit, cùm modicè sumitur, vrinam exciet, & tormina mitigat decoctum, lactisque defectu potum mammas replet. Radix cum ptisana sumpta renes purgat, siue decocto succo, siue semine sumpto. Prodest & hydropicis radix ex vino cocta: Item conuulsis. Illinuntur folia tumoribus ardentibus ex aceto. Calculos vesicæ pellunt. Genituræ abundantiam quoquo modo haustum facit. Verendis amicissimum, siue ad fouendum radice cum vino cocta, siue contrita in oleo illitum. Multi tumoribus & suggillatis cum cera illinunt. Et radice in succo vel cum melle contra canis morsum vtuntur, & contra multipedam ex vino. Hippomarathron ad omnia vehementius. Calculos præcipuè pellit. Prodest vesicæ cum vino leni, & fœminarum menstruis hærentibus. Efficacius in eo semen, quàm radix. Modus in vtroque, quod duobus digitis tritum additur in potionem. Petridius qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, aduersus serpentes nihil hippomarathro efficacius putauere. Sanè & Nicander non in nouissimis posuit. Cannabis in syluis primum nata est, nigriore folio & asperiore. Semen eius extinguere genituram virorum dicitur. Succus ex eo vermiculos aurium, & quodcunque animal intrauerit, eiicit, sed cum dolore capitis. Tantáque vis ei est, vt aquæ infusa, coagulare eam dicatur. Et ideo iumentorum aluo succurrit pota in aqua. Radix contractos articulos emollit in aqua cocta: item podagras & similes impetus. Ambustis cruda illinitur, sed sæpius mutatur priusquam arescat. Ferula semen anetho simile habet. Quæ ab vno caule diuiditur in cacumine, fœmina putatur. Caules eduntur decocti, commendantúrque musto ac melle, stomacho vtiles. Sin plures sumpti, capitis dolores faciunt. Radix denarij pondere in vini cyathis duobus, bibitur aduersus serpentes. Et ipsa, radix imponitur. Sic & torminibus medetur. Ex oleo autem & acéto, contra sudores immodicos, vel in febribus proficit. Succus ferulæ aluum soluit, fabæ magnitudine deuoratus. Et viridi ferula ramusculus, vtilis est ad omnia ea vitia. Ad sanguinem sistendum decem grana seminis bibuntur, in vino trita, vel medulla. Sunt qui comitialibus morbis dandum putant Luna quarta, sexta, septima, ligulæ mensura. Natura ferularum murænis infestissima est: tactæ siquidem ea moriuntur. Castor radicis succum & oculorum claritati conferre multum putauit. Et de carduorum satu inter hortensia diximus: quapropter & medicinam ex iis non differamus. Syluestrium genera sunt duo: vnum fruticosius a terra statim: alterum vnicaule crassius. Vtrique folia pauca, spinosa, muricatis cacuminibus. Sed alter florem purpureum mittit inter medios aculeos, celeriter canescentem, & abeuntem cum aura: scolymon Græci vocant. Hic antequam floreat contusus atque expressus, illito succo alopecias replet. Radix cuiuscunque ex aqua decocta, potoribus sitim facere narratur. Stomachum corroborat: & vuluis (si credimus) etiam conferre aliquid traditur, vt mares gignãtur. Ita enim Chæreas Atheniensis scripsit, & Glaucias, qui circa carduos diligẽtissimus videtur. Manducatus carduus, odorem commendat oris.

Theriacæ compositio, medicaminis Antiochi.

CAP. XXIIII.

Sed discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarissimam subtexemus, aduersus venenata animalia, incisam lapide versibus in limine ædis Æsculapij. Serpylli duûm denariorum pondus: opopanacis & milij tantundem singulorum, trifolij pondus denarij: anethi & fœniculi seminis, & anisi, & ammij, & apij, denariorum senûm singulis generibus, erui farinæ duodecim. Hæc tusa cribratáque vino quàm possit excellenti, digeruntur in pastillos, victoriati pondere. Ex his singuli dantur ex vini miti cyathis ternis. Hac theriaca magnus Antiochus rex aduersus omnia venena vsus traditur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXI.

PROOEMIVM.

De natura florum & coronamentorum.

De mira florum varietate. CAP. I.

IN HORTIS seri & coronamenta iussit Cato, inenarrabili florum maximè subtilitate: quando nulli potest facilius esse loqui, quàm rerum naturæ pingere, lasciuienti præsertim & in magno gaudio fertilitatis tam variè ludenti. Quippe reliqua, vsus alimentíque gratia genuit: ideóque secula annosque tribuit iis. Flores verò odorésque in diem gignit: magna (vt palàm est) admonitione hominum, quæ spectatissimè floreāt, celerrimè marcescere. Sed ne pictura quidem sufficiente imagini colorum reddendæ, misturarum varietati, siue alterni atque multiplices inter se nectantur, siue priuatis generum funiculis in orbem, in obliquum, in ambitum, quædam coronæ per coronas currunt.

De strophiolo serto, & qui primùm flores miscere cœperint, & quando primùm corolla inuenta est vel appellata, & quare.

CAP. II.

TEnuioribus vtebantur antiqui, strophia appellantes: vnde nata strophiola. Quin & vocabulum ipsum tardè communicatum est, inter sacra tantùm & bellicos honores coronis suum nomen vindicantibus. Cùm verò è floribus fierent serta, à serendo seruiæ appellabantur: quod apud Græcos quoque non adeò antiquitus placuit. Arborum enim ramis coronari in sacris certaminibus, mos erat primùm. Postea variari ceptum mistura versicolori. Florúmque inuicem odores colorésque accendêre Sicyonij, ex ingenio Pausiæ pictoris atque Glyceræ coronariæ, dilectæ admodum illi, cum opera eius pictura imitaretur, & illa prouocans variaret, essétque certamē artis ac naturæ: quales etiam nunc extant artificis illius tabellæ, atque in primis appellata Stephanoplocos, qua pinxit ipsam. Idque factum est post Olympiadem centesimam. Sic coronis è floribus receptis, paulò mox subiere, quæ vocantur Ægyptiæ, ac deinde hybernæ, cum terra flores negat, ramento è cornibus tincto. Paulatímque & Romæ subrepsit appellatio, corollis inter initia propter gracilitatem nominatis: mox & corollariis, postquàm è lamina ærea tenui inaurata aut inargentata dabantur.

Quis primum coronam foliis aureis & argenteis dedit, & de honore coronarū apud antiquos, & de Scipionis honore, & de pactilibus coronis, & Cleopatræ reginæ facto CAP. III.

CRassus diues, primus argento auróque folia imitatus, ludis suis coronas dedit. Accesserúntque & lemnisci, quos adiici ipsarum coronarum honos erat propter Hetruscas, quibus iungi nisi aurei non debebant. Puri diu fuere ii. Cælare eos primus instituit P. Claudius Pulcher, bracteásque etiam philyræ dedit. Semper tamen autoritas vel ludicro quæsitarum fuit. Nanque ad certamina in Circum per ludos & ipsi descendebant, & seruos suos quisque mittebant. Inde illa XII. tabularum lex: Qui coronam parit, ipse pecuniáve eius, virtutis ergô arguitur. Quam serui equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Quis ergo honos? vt ipsi mortuo, parentibúsque eius, dum intus positus esset, forísve ferretur, sine fraude esset imposita. Aliâs in vsu promiscuo ne ludicræ quidem erant. Ingénsque & hinc seueritas. L. Fuluius argentarius, bello Punico

ſecundo,cum corona roſacea interdiu è pergula ſua in forum proſpexiſſe dictus,ex autoritate Senatus in carcerem adductus,nō ante finem belli emiſſus eſt.P. Munatius,cùm demptam Marſyæ coronam è floribus capiti ſuo impoſuiſſet, atque ob id duci eum in vincula Triumuiri iuſſiſſent,appellauit Trib.Pleb.Nec interceſſere illi,aliter quàm Athenis,vbi comeſſabundi iuuenes ante meridiem conuentus ſapientium quoque doctrinæ frequentabant. Apud nos exemplum licentiæ huius non eſt aliud, quàm filia Diui Augusti,cuius luxuria noctibus coronatum Marſyam,literæ illius dei gemunt. Florum quidem Popul.Romanus honorem Scipioni tantùm habuit.Serapio cognominabatur,propter ſimilitudinem ſuarij cuiuſdam negotiatoris. Ob id erat in Tribunatu plebei admodum gratus,dignúſque Africanorum familia. Nec erat in bonis funeris impenſa. Aſſes 10 ergo contulit populus,ac funus elocauit,quáque præferebatur, flores è proſpectu omni ſparſit.Et iam tunc coronæ Deorum honos erant,&Larium publicorum priuatorúmq, ac ſepulcrorum & Manium.Summáque autoritas pactili coronæ. Sutiles aliorum ſacris inuenimus,& ſolennes cœnis.Tranſiere deinde ad roſaria:eóque luxuria proceſſit,vt non eſſet gratia niſi mero folio: ſutilibus mox petitis ab India,aut vltra Indos. Lautiſſimum quippe habetur è nardi folio eas dari, aut veſte ſerica verſicolores vnguentis madidas. Hunc habet nouiſſimè exitum luxuria fœminarum.Et apud Græcos quidem de coronis priuatim ſcripſere Mneſtheus atque Callimachus medici,quæ nocerent capiti: quoniā & in hoc eſt aliqua valetudinis portio,in potu atque hilaritate præcipuè,odorum vi ſurrepente fallaciter,ſcelerata Cleopatræ ſolertia.Nanque apparatu belli Actiaci gratifica- 20 tionem ipſius reginæ Antonio timente,nec niſi prægustatos cibos ſumente,fertur pauore eius luſiſſe,extremis coronæ floribus veneno illitis,ipsáque capiti impoſita,mox procedente hilaritate inuitauit Antonium vt coronas biberent. Quis ita timeret inſidias? Ergo concerpta in ſcyphum incipienti haurire oppoſita manu: En ego ſum inquit,illa chare Antoni,quam tu noua prægustantium diligentia caues:adeò mihi,ſi poſſim ſine te viuere,occaſio aut ratio deeſt. Inde eductum cuſtodia bibere iuſſit, illico expirante. De floribus extra ſuprà dictos ſcripſit Theophraſtus apud Græcos. Ex noſtris autem inſcripſere aliqui libros Anthologicôn:flores verò perſecutus eſt nemo,quod equidem inueniam.Nec nos nunc ſcilicet coronas nectemus:id enim friuolum eſt: ſed de floribus, quæ videbuntur digna,memorabimus. Paucissima noſtri genera coronamentorum in- 30 ter hortenſia nouere,ac penè violas roſáſque tantùm.

De roſa in coronis,& de generibus eius,& vbi feratur.

CAP. IIII.

ROſa naſcitur ſpina vèrius,quàm frutice,in rubo quoque proueniens, illic etiam iucundi odoris, quamuis angusti. Germinat omnis primò incluſa granoſo cortice. Quo mox intumeſcente,& in virides alabaſtros faſtigiato, paulatim rubeſcens dehiſcit, ac ſeſe pandit,in calycis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. Vſus eius in coronis propè minimus eſt. Oleo maceratur, ídque iam à Troianis temporibus,Homero teſte. Prætereà in vnguenta tranſit, vt diximus. Per ſe medicas artes præbet.Emplaſtris atque collyriis inſeritur mordaci ſubtilitate. Menſarum etiam delicijs inungendis minimè no- 40 xia. Genera eius noſtri fecere celeberrima Prænestinam & Campanam. Addidere alij Mileſiam,cuius ſit ardentiſſimus colos,non excedentis duodena folia.Proximam ei Trachiniam minus rubentem. Mox Alabandicam,viliorem albicantibus folijs. Vtiliſſimam verò plurimis, ſed minutiſſimis ſpineolam. Differunt enim multitudine foliorum,aſperitate,læuore,colore,odore. Pauciſſima quina folia,ac deinde numeroſiora: cùm ſit genus eius, quam centifoliam vocant: quæ eſt in Campania Italiæ,Græciæ verò circa Philippos:ſed ibi non ſuæ terræ prouentu. Pangæus mons in vicino fert,numeroſis folijs ac paruis:vnde accolæ transferentes conſerunt,ipsáque plantatione proficiunt.Non autem talis odoratiſsima eſt, nec cui latiſsimum maximúmque folium. Breuitérque indicium eſt odoris,ſcabritia corticis. Cepio Tiberij Cæſaris principatu,negauit centifoliā in co- 50 ronas addi,prætterquam extremos velut ad cardines,nec odore, nec ſpecie probabilem.

Eſt &

Est & quæ Græca appellatur à nostris,à Græcis lychnis,non nisi in humidis locis prouenïens,nec vnquam excedens quinque folia,violæ magnitudine , odore nullo. Est & alia Græcula appellata,conuolutis foliorum paniculis,nec dehiscens nisi manu coacta , sempérque nascenti similis,latissimis foliis. Alia funditur è caule maluaceo,folia oleæ habente,moscheuton vocant. Atque inter has media magnitudine autumnalis , quam coroneolam vocant. Omnes sine odore,præter coroneolam & in rubo natam : tot modis adulterantur. Et aliàs vera quoque plurimùm solo prævalet. Cyrenis odoratissima est , ideóque ibi vnguentum pulcherrimum. Carthagine Hispaniæ,hyeme tota præcox. Refert & cæli temperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit. Præterea locis omnis sic-
10 cis quàm humidis odoratior. Seri nec pinguibus vult,nec argillosis locis,nec riguis , contenta rariis: propriéque ruderatum agrum amat. Præcox Campana,sera Milesia. Nouissimè tamen desinit Prænestina. Fodiuntur altius quàm fruges,leuius quàm vites. Tardissimè prouenïunt semine,quod in ipso cortice est sub ipso flore opertum lanugine : ob id potius caule conciso inseruntur. Et ocellis radicis,vt harundo,vnum genus inseritur pallidæ spinosæ,longissimis virgis quinquefoliæ,quæ è Græcis altera est. Omnis autem recisione atque vstione proficit:translatione quoque,vt vitis optimè ocyssiméque prouenit, surculis quaternùm digitorum longitudine,aut amplhore,post Vergiliarum occasum sitædein per Fauonium translata,pedalibus interuallis,crebróque circumfossa. Qui præcocem faciunt,pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt , germinare inci-
20 piente calyce.

De lilio tria genera,& ratione ea inserendi. CAP. V.

Lilium rosæ nobilitate proximum est,& quadam cognatione vnguenti oleique, quod lirinon appellatur. Et impositum etiam maximè rosas decet,medio prouentu earum incipiens. Nec vlli florum excelsitas maior,interdu cubitorum trium , languido semper collo,& non sufficiente capitis oneri. Candor eius eximius,foliis foris striatis,& ab angustiis in latitudinem paulatim sese laxantibus,effigie calathi,resupinis per ambitu labris, tenuique filo & semine,stantibus in medio crocis. Ita odor colórque duplex,& alius calycis,alius staminis, differentia angusta. In vnguenti verò oleique vsu,& folia non spernuntur. Est flos non dissimilis illi in herba quam conuoluulum vocant,nascens per frutecta,
30 nullo odore,nec crocis intus,candorem tantùm referens,ac veluti naturæ rudimentum lilia facere cõdiscentis. Alba lilia iisdem omnibus modis seruntur,quibus rosæ: & hoc amplius lacryma sua,vt hipposelinum:nihilque est fœcundius,vna radice quinquagenos sæpe emittente bulbos. Est & rubens lilium,quod Græci crinon vocat. Alii florem eius cynorrhodon. Laudatissimum in Antiochia & Laodicea Syriæ,mox in Phaselide. Quartum locum obtinet in Italia nascens. Sunt & purpurea lilia,aliquando gemino caule,carnosiore tantùm radice,maiorísque bulbi,sed vnius : Narcissum vocãt. Huius alterum genus flore candido,calyce purpureo. Differentia à liliis est & hæc,quòd narcissis folia in radice sunt,probatissimis in Lyciæ montibus. Tertio generi cætera eadem,calyx herbaceus. Omnes serotini. Post Arcturum enim florent,ac per æquinoctium autumnum. In-
40 uenta est & in his ratio inserendi,monstrificis hominum ingeniis. Colliguntur nanque mense Iulio scapi arescentes,liliáque suspenduntur in fumo. Dein nudantibus se nodulis, in fæce nigri vini vel Græci mense Martio macerantur,vt colorem percipiant: atque ita in scrobiculis seruntur,heminis fæcis circunfusis. Sic fiunt purpurea lilia : mirúmque , ita tingi aliquid,vt nascatur infectum.

De violis & de caltha,& de bacchare,combreto,asaro & croco.

CAP. VI.

Violis honos proximus. Earum plura genera. Purpureæ,luteæ,albæ : plantis omnes, vt olus,satæ. Ex iis verò,quæ sponte apricis & macris locis prouenïunt, purpureæ, latiore folio statim ab radice carnosa exeunt , solæque Græco nomine à cæteris discer-
50 nuntur,appellata ia,vt ab his Ianthina vestis. Sed satiuis maxima autoritas luteis. Genera iis Tusculana,& quæ marina appellatur,folio aliquanto latiore,sed minus odorato. In

totum verò sine odore, minutóque folio calathiana, munus autumni, cæteræ veris. Pro-
xima ei caltha est concolori amplitudine. Vincit numero foliorum marinam, quinque
non excedentem. Eadem odore superatur. Est enim grauis caltha. Non leuior ei, quam
scopam regiam appellant: quanquam folia eius olent, non flores. Bacchar quoq; radicis
tantum odoratæ est, à quibusdam nardum rusticum appellatum. Vnguenta ex ea radice
fieri solita apud antiquos, Aristophanes priscæ Comœdiæ Poeta testis est. Vnde quidam
errore falso barbaricam eam appellabant. Odor est ei cinnamomo proximus. Gracili so
lo nec humido prouenit. Simillimum ei combretum appellatur, foliorum exilitate vsque
in fila attenuata, & procerius quàm bacchar. Nec hæc sunt tantùm, sed eorum quoque er
ror corrigendus est, qui bacchar, rusticum nardū appellauere. Est enim alia herba sic co
gnominata, quam Græci asaron vocant, cuius speciem figurámque diximus in nardi ge-
neribus. Quinimo asaron inuenio vocitari, quoniam in coronis non addatur. Crocum
syluestre optimum: serere in Italia minimè expedit, ad scrupula vsque singula areis de-
coquentibus. Seritur radicis bulbo. Satiuum latius, maiúsque & nitidius, sed multò leuius
degenerans. Sed nec vbique fœcundum, etiam Cyrenis, vbi semper flores laudatissimi.
Prima nobilitas Cilicio, & ibi in Coryco monte: dein Lycio, monte Olympo: mox Cen-
turipino Siciliæ. Aliqui Phlegræo secundum locum dedere. Adulteratur nihil æquè. Pro-
batio synceri, si imposita manu crepat, veluti fragile. Humidum enim, quod euenit adul-
teratione, cedit. Altera probatio: si manu prolata ad ora, leniter faciem oculósque mor-
deat. Est per se genus satiui blandissimum vulgo, cum sit medio candidum, dialeucon vo
cant. Contrà Cyrenaico vitiū, quòd omni croco nigrius est, & celerrimè marcescit. Opti-
mum vbicunque quod pinguissimum, & breuibus capillis: pessimum verò, quod situm re-
dolet. Mutianus autor est, in Lycia anno septimo aut octauo transferri in locum subа-
ctum, atque ita degenerans renouari. Vsus eius in coronis nusquam. Herba enim est fo-
lio angusto penè in capillamenti modum. Sed vino mirè cōgruit, præcipuè dulci, tritum
ad theatra replenda. Floret Vergiliarum occasu paucis diebus, folióque florem expellit.
Viret bruma & colligitur. Siccatur vmbra, melius etiam hyberna. Carnosa & illi radix, vi
uaciórque quàm cæteris. Gaudet calcari & atteri, pereundóq; melius prouenit. Ideo iux-
ta semitas ac fontes lætissimum.

De floribus antiquis, & de odoramentorum diuersitate, saliunca,
& polio. CAP. VII.

TRoianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores Homerus treis laudat, lo-
ton, crocon, hyacinthum. Omnium autem odoramentorum, atque adeo herbarum
differentia est in colore, & odore, & succo. Odorato sapor rarò vlli non amarus: è con-
trario dulcia rarò odorata. Itaque & vina mustis odoratiora, & syluestria magis omnia
satiuis. Quorundam odor suauior è longinquo, propius admotus hebetatur, vt violæ.
Rosa recens à longinquo olet, sicca propius. Omnis autem verno tempore acrior, & ma-
tutinis: quicquid ad meridianas horas diei vergit, hebetatur. Nouella quoque vetustis mi
nus odorata. Acerrimus tamen odor omnium æstate media. Rosa & crocum odoratio-
ra, cum serenis diebus leguntur: & omnia in calidis, quàm in frigidis. In Aegypto tamen
minimè odorati flores, quia nebulosus & roscidus aer est à Nilo flumine. Quorundam
suauitati grauitas inest. Quædam, cùm virent, non olent, propter humorem nimium: vt
buceros, quod est fœnum Græcum. Acutus odor non omnium sine succo est, vt violæ,
rosæ, croco. Quæ verò ex acutis succo carent, eorum omnium odor grauis, vt in lilio
vtriusque generis. Abrotonum & amaracus acres habent odores. Quorundam flos tan-
tum iucundus, reliquæ partes ignauæ, vt violæ ac rosæ. Hortensium odoratissima quæ
sicca, vt ruta, menta, apium, & quæ in siccis nascantur. Quædam vetustate odoratiora, vt
cotoneæ: eadémque decerpta, quàm in suis radicibus. Quædam non nisi defracta, aut ex
attritu olent: alia non nisi detracto cortice: quædam verò non nisi vsta: sicut thura myr-
rhæque. Flores triti omnes amariores, quàm intacti. Aliqua arida diutius odorem conti-
nent, vt melitotos. Quædam locum ipsum odoratiorem faciunt, vt iris: quin & arborem
totam

totam cuiuſcunq; radices attingit. Heſperis noctu magis olet, inde nomine inuento. Animalium nullum odoratum, niſi ſi de pantheris quod dictum eſt, credimus. Illa quoque nó omittenda differentia eſt, odoramentorum multa nihil pertinere ad coronamenta, vt irin atque ſaliuncam, quanquam, nobiliſsimi odoris vtranque. Sed iris radice tantũ commendatur, vnguentis & medicinæ naſcens. Laudatiſsima in Illyrico. Et ibi quoque non in maritimis, ſed in ſyluestribus Drilonis & Naronæ. Proxima in Macedonia, longiſsima hæc & candicans, & exilis. Tertium locum habet Africana, ampliſsima inter omnes, guſtúque amariſsima. Illyrica quoque duorum generum eſt, Rhaphanitis à ſimilitudine, quæ & melior: Rhizotomos ſubrufa. Optima, quæ ſternutaméta tactu mouet. Caulẽ habet cubitalem, erectum. Floret diuerſi coloris ſpecie, ſicut arquus cæleſtis, vnde & nomẽ. Non improbatur & Piſidica. Et foſſuri tribus ante menſibus mulſa aqua circunfuſa, hoc veluti placamento terræ blandiuntur, circunſcripta mucrone gladij orbe tripliçi: & cùm legerint eam, protinus in cælum attollunt. Natura eſt feruens, tractatáque puſtulas ambuſti modo facit. Præcipitur ante omnia, vt caſti legant. Teredines non ſicca modò, verum & in terra celerrimè ſentit. Optimum antea irinum Leucade & Elide ferebatur: iampridẽ enim & ſeritur: nunc è Pamphylia: ſed Cilicium maximè laudatur atque Septentrionale. Saliunca folioſa quidem eſt, ſed breuis, & quæ necti non poſsit. Radici numeroſæ cohæret, herba verius quàm flos, denſa veluti manu preſſa, breuitérque cæſpes ſui generis. Pannonia hanc gignit & Norici, Alpiúmque aprica: vrbium Eporrhedia, tantæ ſuauitatis, vt metallum eſſe cœperit. Veſtibus interponi eam gratiſsimum. Sic & apud Græcos polion herbam, inclytam Muſæi & Heſiodi laudibus, ad omnia vtilem prædicantium, ſupérque cætera ad famam etiã ac dignitates, prorſúſque miram, ſi modò (vt tradunt) folia eius manè candida, meridie purpurea, ſole ocidente cærulea aſpiciuntur. Duo genera eius, campeſtre maius, ſylueſtre quod minus eſt. Quidam teuthrion vocant. Folia canis hominis ſimilia, à radice protinus, nunquam palmo altiora. Et de odoratis floribus ſatis dictum.

De veſtium æmulatione cum floribus, & amaranto, & chryſocome, ſiue chryſiti. CAP. VIII.

IN quibus vnguento viciſſe naturam gaudens luxuria, veſtibus quoque prouocauit eos flores qui colore commendantur. Hos animaduerto tres eſſe principales: vnum in cocco, qui in roſis micat. Gratius nihil traditur aſpectu, & in purpuras Tyrias, dibapháſque ac Laconicas. Alium in amethyſto, qui in viola. & ipſe in purpureum, quémque ianthinũ appellauimus. Genera enim tractamus, in ſpecies multas ſeſe ſpargentia. Tertius eſt, qui propriè conchylij intelligitur, multis modis: vnus in heliotropio, & in aliquo ex his plerunque ſaturatior: alius in malua, ad purpuram inclinans: alius in viola ſerotina, conchyliorum vegetiſsima. Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnant. Lutei video honorem antiquiſsimum, in nuptialibus flammeis totũ fœminis conceſſum: & fortaſsis ideo non numerari inter principales, hoc eſt, communes maribus ac fœminis, quoniam ſocietas principatum dedit. Amaranto non dubiè vincimur. Eſt autem ſpica purpurea verius, quàm flos aliquis, & ipſe ſine odore. Mirum in eo, gaudere decerpi, & lætius renaſci. Prouenit Auguſto menſe: durat in autumnum. Alexãdrino palma, qui decerptus aſſeruatur. Mirúmque, poſtquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reuiuiſcit, & hybernas coronas facit. Summa eius natura in nomine eſt, appellato, quoniam non marceſcat. In nomine & cyani colos: item holochryſi. Omnes autem hi flores nó fuere in vſu Alexandri Magni ætate, quoniam proximi à morte eius autores ſiluere de illis: quo manifeſtum eſt poſteà placuiſſe. A Græcis tamen repertos quis dubitet, nó aliter Italia vſurpante nomina illorum? At Hercules petilio ipſa nomen impoſuit autumnali, circáque vepres naſcenti, & tantùm colore commendato, qui eſt roſæ ſylueſtris. Folia parua, quina. Mirúmque in eo flore, inflecti cacumen, & non niſi retorto folia naſci, paruo calyce, ac verſicolori, luteum ſemen includente. Luteus & bellio paſtillicantibus quinquageniſque nis barbulis coronatur. Pratenſes hi flores, ac ſine vſu plerique, & ideo ſine nominibus. Quin & his ipſis alia alij vocabula imponunt. Chryſocome ſiue chryſitis, non habet

Latinam appellationem.Palmi altitudine est,comantibus fulgore auri corymbis, radice nigra,ex austero dulci,in petrosis opacísque nascens.

De honore coronarum, & cyclamino,& meliloto,& trifolio, tria genera eius. CAP. IX.

† ocatio ET ferè peractis colorum quoque celeberrimis, transeat † ratio ad eas coronas, quæ varietate sola placent.Duo earum genera,quando aliæ flore constant,aliæ folio. Florem esse dixerim genistas:(nanque & iis decerpitur luteus)item rhododendron:item zizipha,quæ & Cappadocia vocantur: his odoratus similis olearum floribus.In vepribus nascitur cyclaminum,de quo plura aliâs.Flos eius colossinus in coronas admittitur. Folia in coronamentis smilacis & ederæ,corymbíque earum obtinent principatum,de quibus 10 in fruticum loco abundè diximus.Sunt & alia genera,nominibus Græcis indicanda,quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura.Et pleraque eorum in exteris terris nascuntur,nobis tamen consectanda,quoniam de natura sermo,non de Italia est. Ergo in coronamenta folio venere melothron,spireon,trigonon,cneoron,quod casiam Hyginus vocat:& quod cunilaginem,quæ conyza,melissophyllon quod apiastrum,meliloton quod sertulam Campanam vocamus.Est enim in Campania Italiæ laudatissima, Græcis in Sunio:mox Chalcidica & Cretica,vbicunque verò asperis & syluestribus nata. Coronas ex hac antiquitus factitatis,indicio est nomen sertulæ, quod occupauit. Odor eius croco vicinus est,& flos,ipsa cana.Placet maximè foliis breuissimis atque pinguissimis.Folio coronat & trifolium.Tria eius genera.Minyanthes vocant Græci,alij asphal- 20 tion,maiore folio,quo vtuntur coronatij.Alterum acuto,oxytriphyllon. Tertium ex omnibus minutissimum.Inter hæc neruosi cauliculi quibusdam,vt marathro,hippomarathro,myophono.Vtuntur è ferulis & corymbis,& ederæ flore purpureo.Est & in alio genere earum syluestribus rosis similis.Et in iis quoque colos tantùm delectat,odor autem abest.Et cneori duo genera,nigri atque candidi.Hoc & odoratum:ramosa ambo. Florēt post æquinoctium autumnum.

De origano,& thymo,& melle Attico,& conyza,& Iouis flore,& helenio, & abrotono,& leucanthemo. CAP. X.

TOtidem & origani in coronamentis species. Alterius enim nullum semen. Id, cui odor est,Creticum vocatur.Totidem & thymi: candidum,ac nigricans. Floret au- 30 tem circa solstitia,cùm & apes decerpunt,& augurium mellis est. Prouentum enim sperant apiarij largè florescente eo.Læditur imbribus amittítque florem.Semen thymi non potest deprehendi,cùm origani per quàm minutum,non tamen fallat. Sed quid interest occultasse id naturam? In flore ipso intelligitur,satóque eo nascitur. Quid nō tentauere homines? Mellis Attici in toto orbe summa laus existimatur.Ergo translatū est ex Attica thymum,& vix flore(vti docemus)satū.Sed alia ratio naturæ obstitit,non durante Attico thymo,nisi in afflatu maris.Erat quidem hæc opinio antiqua in omni thymo,ideóq; non nasci in Arcadia.Tunc oleam non putabant gigni,nisi intra CCC.stadia à mari.Thymis quidem nunc etiam lapideos campos in prouincia Narbonensi refertos scimus. hoc penè solo reditu,è longinquis regionibus pecudum millibus conuenientibus, vt thymo 40 vescantur.Et conyzæ duo genera in coronamentis, mas ac fœmina.Differentia in folio. Tenuius fœminæ & constrictius angustiúsque,imbricatum maris & ramosius. Flos quoq; magis splendet eius,serotinus vterque post Arcturū.Mas odore grauior, fœmina acrior, & ideo contra bestiarum morsus aptior.Folia fœminæ mellis odorem habent. Masculæ radix à quibusdam libanotis appellatur,de qua diximus.Et tantùm folio coronant Iouis flos,amaracus,hemerocalles,abrotonum,helenium,sisymbrium, serpyllum, omnia surculosa rosæ modo. Colore tantùm placet Iouis flos,odor abest: sicut & illi, qui Græcè phlox vocatur.Et ramis autem & folio odorata sunt,excepto serpyllo.Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natum,& ideo in Helena insula laudatissimum.Est autem frutex humi se spargens dodrantalibus ramulis,folio simili serpyllo. Abrotonum odore iucundè 50 graui floret æstate.Flos aurei coloris.Vacuum sponte prouenit.Cacumine suo se propa-

gat.

gat. Seritur autem semine melius, quàm radice aut surculo: semine quoque non sine negotio: plantaria transferuntur. Sic & adonium. Vtrunque æstate. Alsiosa enim admodũ sunt: & Sole tamen nimio læduntur. Sed vbi conualuere, ritu vitis fruticant. Abrotono simile odore leucanthemum est, flore albo foliosum.

De amaraco vel sampsucho, & nyctegretro, & meliloto, & viola alba, & codiamino, & de syluestribus bulbis, & heliochryso, & lychni, & de herbis citra mare.

CAP. XI.

10 AMaracum Diocles medicus & Sicula gens appellauere, quod Aegyptus & Syria sampsuchum. Seritur vtroque genere, & semine & ramo, viuacius prædictis, & odore melius. Copiosum amaraco æquè, quàm abrotono, semen. Sed abrotono radix vna & altè descendens: cæteris in summo terræ leuiter hærens. Reliquorum satio autumno ferè incipiente, necnon & vere quibusdam locis quæ vmbra gaudent, & aqua ac fimo. Nyctegretum inter pauca miratus est Democritus, coloris ignei, foliis spinæ, nec à terra se attollentem, præcipuam in Gedrosia narrat. Erui post æquinoctium vernum radicitus, siccaríque ad Lunam xxx. diebus, ita lucere noctibus. Magos Parthorúmque reges vti hac herba ad vota suscipienda. Eandem vocari chenomychon, quoniam anseres à primo conspectu eius expauescant: ab aliis nyctilopa, quoniam è longinquo noctibus fulgeat. Melilotos vbique nascitur: laudatissima tamen in Attica: vbicunque verò recens, nec candi-
20 cans, & croco quàm simillima: quanquam in Italia odoratior & candida. Florum primauer nuntiantium, viola alba. Tepidioribus verò locis etiam hyeme emicat. Posteà quæ appellatur purpurea. Proximè flammea, quæ & phlox vocatur, syluestris duntaxat. Codiaminon bis anno, vere & autumno: æstates hyemésque fugit. Seriores supra dictis aliquanto narcissus & lilium trans maria: in Italia quidem, vt diximus, post rosam. Nam in Græcia tardius etiamnum anemone. Est autem hæc syluestrium bulborum flos, aliáque quàm quæ dicetur in medicinis. Sequitur œnanthe, melanion, ex syluestribus heliochrysos. Deinde alterum genus anemones, quæ limonia vocatur. Post hanc gladiolus comitatus hyacinthis. Nouissima rosa. Eadémque prima deficit, excepta satiua: è cæteris hyacinthus maximè durat, & viola alba, & œnanthe: sed hæc ita, si deuulsa crebrò prohibeatur in semen
30 abire. Nascitur locis tepidis. Odor idem ei, qui germinantibus vuis, atque inde nomen. Hyacinthum comitatur fabula duplex, luctũ præferens eius quẽ Apollo dilexerat, aut ex Aiacis cruore editi, ita discurrentibus venis, vt Græcarum literarum figura AI legatur inscripta. Heliochrysos florem habet auro similem, folium tenue, cauliculum quoque gracilem, sed durum. Hoc coronare se Magi, si & vnguenta sumantur ex auro, quod apyron vocant, ad gratiam quoque vitæ gloriámque pertinere arbitrantur. Et verni quidem flores hi sunt. Succedunt illis æstiui, lychnis, & Iouis flos, & alterum genus lilij. Item tiphyon, & amaracus, quem Phrygium cognominant. Sed maximè spectabilis pothos. Duo genera huius: vnum, cui flos hyacinthi est: alterum candidius, qui ferè nascitur in tumulis, quoniam fortius durat. Et iris æstate floret. Abeunt & hi, marcescúntque. Alij rursus subeunt
40 autumno. Tertium genus lilij & crocum, in vtroque genere vnum hebes, alterum odoratum: primis omnia imbribus emicantia. Coronarij quidem & spinæ flore vtuntur: quippè cùm spinæ albæ cauliculi inter oblectamenta gulæ quoque condiantur. Hic est trans maria ordo florum. In Italia violis succedit rosa: huic interuenit lilium: rosam cyanus excipit, cyanum amarantus. Nam vinca peruinca semper viret, in modum lineæ foliis geniculatim circundata. Topiaria herba: inopiam tamen florum aliquando supplet. Hæc à Græcis chamædaphne vocatur. Vita longissima violæ albæ est trimatu. Ab eo tẽpore degenerat. Rosa & quinquennium perfert, nec recisa, nec adusta. Illo enim modo iuuenescit. Diximus & terram referre plurimùm. Nam & in Aegypto sine odore hæc omnia: tantúmque myrtis odor præcipuus. Alicubi etiam binis mensibus antecedit germinatio
50 omnium. Rosaria à Fauonio fossa oportet esse, iterúmque solstitio. Et id agendum, vt intra id tempus purgata ac pura sint.

De cu

De cura apum, pabulo & morbis earum, & remediis.

CAP. XII.

VErùm hortis coronamentísque maximè aluearia & apes conueniunt, res præcipui quæstus compendiíque, cùm fauit. Harum ergo causa oportet serere thymum, apiastrum, rosam, violas, lilium, cytisum, fabam, † eruilam, cunilam, paparer, conyzam, casiã, melilotum, melissophyllum, cerinthen. Est autem cerinthe folio candido, incuruo, cubitalis, capite concauo, mellis succum habente. Horum floris auidissimæ sunt, atque etiam sinapis, quod miremur, cùm oliuæ florem ab his non attingi constet. Ideoque hanc arborem procul esse melius sit: cùm aliquas quàm proximè seri conueniat, quæ & euolantium examina inuitent, nec longius abire patiantur. Cornum quoq; arborem caueri oportet. Nam flore eius degustato, aluo concita moriuntur. Remediũ, sorba contusa è melle præbere his, vel vrinam hominum, vel boum, aut grana punici mali, ammineo vino conspersa. At genistas circunseri aluearijs gratissimum. Mirum est dignúmque memoratu, de alimentis quod comperi. Hostilia vicus alluitur Pado. Huius inquilini pabulo circa deficiente imponunt nauibus alueos, noctibúsque quina millia passuum contrario amne naues subuehunt. Egressæ luce apes pastæque, ad naues quotidie remeant, mutantes locum, donec pondere ipso pressis nauibus, pleni aluei intelligantur, reuectísque eximantur mella.

† eruilam rectius, opinor.

De venenato melle, & de remediis mellis venenati, & mellis insani.

CAP. XIII.

ET in Hispania mulis prouebunt, simili de causa. Tantúmque pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto, quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta. Nec dixere autores, è quibus floribus ea fierent. Nos tradèmus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vere marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum. Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edêre, abiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluũt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus è melle optimo & ruta: salsamenta etiam si reiiciantur sumpta crebró. Certúmque est id malum per excrementa ad canes etiam peruenire, similitérque torqueri eos. Mulsum tamen ex eo inueteratum innocuum esse constat: & fœminarum cutem nullo melius emendari cum costo, suggillata cum aloë. Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore rhododendri, quo scatent syluæ. Génsque ea, cùm ceram in tributa Romanis præstet, mel (quoniam exitiale est) non vendit. Et in Perside, & in Mauritaniæ Cæsariensis Gætulia, contermina Massæsulis, venenati faui gignuntur: quidámq; à parte, quo nihil esse fallacius potest, nisi quòd liuore deprehenduntur. Quid sibi voluisse naturam iis arbitremur insidiis, vt ab iisdem apibus, nec omnibus annis fierent, aut non totis fauis? Parum enim erat genuisse rem, in qua venenum facillimè daretur, etiámne hoc ipsa in melle tot animalibus dedit? Quid sibi voluit, nisi vt cautiorem minúsque auidum faceret hominem? Non enim ipsi melli, sed apibus iam cuspides dederat, & quidem venenatas, remedio aduersus has vtique non differendo. Ergo maluæ succo, aut foliorum ederæ perungi salutare est, vel percussos eas bibere. Mirum tamen est, venena portantes ore, fingentésque ipsas non mori: nisi quòd illa domina rerum omnium hanc dedit repugnantiam apibus: sicut contra serpentes Psyllis Marsisque inter homines.

De melle quod muscæ non attingũt, & aluearijs, & cura eorum si famem sentiunt apes, & quomodo cera fiat.

CAP. XIIII.

ALiud in Creta miraculum mellis. Mons est Carina ix. M. pass. ambitu: intra quod spatium muscæ non reperiuntur, natúmque ibi mel nusquam attingunt. Hoc expe-

rimen

rimento singulare medicamentis eligitur. Aluearia orientem æquinoctialem spectare
conuenit. Aquilonem euitent: nec Fauoniũ minus. Aluearia optima è cortice, secunda fe-
rula, tertia vimine. Multi ea & speculari lapide fecere, vt operantes intus spectarent. Cir-
cumlini alueos fimo bubulo vtilissimum, operculum à tergo esse ambulatorium, vt profe-
ratur intus, si magnus sit alueus, aut sterilis operatio, ne desperatione curam abiiciant: id
paulatim reduci, fallente operis incremento. Aluearia hyeme stramento operiri, crebrò
suffiri, maximè fimo bubulo. Cognatum hoc iis, innascentes bestiolas necat, araneos, pa-
piliones, teredines: apésque ipsas excitat. Et araneorum quidem exitium facilius est: pa-
pilionum maior pestis. Tollitur verò, cùm maturescit malua noctu, interlunio, cælo sere-
10 no, accensis lucernis ante alueos. In eam flammam sese ingerunt. Si cibus deesse censea-
tur apibus, vuas passas siccásve, ficósque tusas, ad fores earum posuisse conueniet. Item la-
nas tractas madentes passo, aut defruto, aut aqua mulsa. Gallinarũ etiam crudas carnes.
Quibusdam etiam æstatibus iidem cibi præstandi, cùm siccitas continua florum alimen-
tum abstulit. Alueorum, cùm mel eximitur, illini oportet exitus, melissophyllo aut geni-
sta tritis: aut medios alba vite præcingere, ne apes diffugiant. Vasa mellaria aut fauos la-
uari aqua præcipiunt: hac decocta, fieri saluberrimum acetum. Cera fit expressis fauis,
sed antè purificatis aqua, & triduo in tenebris siccatis, quarto die liquatis igni in nouo fi-
ctili, aqua fauos tegente, tunc sporta colatis. Rursus in eadem olla coquitur cera cum ea-
dem aqua, excipitúrque alia frigida, vasis melle circumlitis. Optima, quæ Punica vocatur.
20 Proxima, quàm maximè fulua, odorísq; mellei, pura, natione autem Pontica, quam con-
stare equidem miror inter venenata mella. Deinde Cretica. Plurimum enim ex propoli
habet, de qua diximus in natura apum. Post has Corsica, quoniã ex buxo fit, habere quan-
dam vim medicaminis putatur. Punica fit hoc modo: Ventilatur sub dio sæpius cera ful-
ua. Deinde feruet in aqua marina, ex alto petita, addito nitro. Inde ligulis hauriunt florẽ,
id est candidissima quæque, transfundúntque in vas, quod exiguũ frigidæ habeat. Et rur-
sus marina decoquunt separatim: dein vas ipsum refrigerant. Et cùm hæc ter fecere, iun-
cea crate sub dio siccant Sole, Lunáque: hæc enim candorem facit. Siccantes, ne lique-
faciant, protegunt tenui linteo. Candidissima verò fit, post insolationem etiam-
num recocta. Punica medicis vtilissima. Nigrescit cera addito chartarum cinere, sicut
30 anchusa admista rubet. Variósque in colores pigmentis trahitur, ad reddendas similitu-
dines, & innumeros mortalium vsus, parietúmque etiam & armorum tutelam. Cætera
de melle apibúsque in natura earum dicta sunt. Et hortorum quidem omnis ferè ratio
peracta est.

De herbis sponte nascentibus & aculeatis.

CAP. XV.

SEquuntur herbæ sponte nascentes, quibus pleræque gentium vtuntur in cibis, maxi-
méque Aegyptus, frugum quidem fertilissima, sed vt propè sola iis carere possit: tanta
est ciborum ex herbis abundantia. In Italia paucissimas nouimus, fraga, tamum, ruscum,
batin marinam, batin hortensianam, quam aliqui asparagum Gallicũ vocant. Præter has
40 pastinacam pratensem, lupum salictarium, eáque verius oblectaméta, quàm cibos. In Ae-
gypto nobilissima est colocasia, quam cyamon aliqui vocant. Hanc è Nilo metũt, caule,
cùm coctus est, araneoso in mandendo, thyrso autem, qui inter folia emicat, spectabili, fo-
liis latissimis, etiam si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum quæ personata in
nostris amnibus vocamus. Adeóq; Nili sui dotibus gaudent, vt implexis colocasiæ foliis
in variam speciem vasorum, potare gratissimũ habeant. Seritur iam hæc in Italia. In Ae-
gypto proxima autoritas cichorio est, quã diximus intubũ erraticũ. Nascitur post Ver-
gilias. Floret particulatim. Radix ei lenta, quare etiam ad vincula vtuntur illa. Anthalium
longius à flumine nascitur, mespili magnitudine & rotunditate, sine nucleo, sine cortice,
folio cyperi. Mandunt igni paratũ. Mandunt & œtum, cui pauca folia minimáq;, verum
50 radix magna. Aracidna quidem & aracos, cũ habeãt radices ramosas ac multiplices, nec
folium, nec herbam vllam, aut quicquam aliud supra terram habent. Reliqua vulgarium

in cib

in cibis apud eos herbarum nomina, cõdrylla, hypochœris, & caucalis, anthriſcum, ſcandix, quæ ab aliis tragopogon vocatur, foliis croco ſimillimis: parthenium, ſtrychnũ, corchorus, & æquinoctio naſcens aphace, acinos, quam epipetron vocant, quæ nunquàm floret. At è contrario aphace ſubinde marceſcente flore emittit alium, tota hyeme totóque vere vſque in æſtatem. Multas prætereà ignobiles habent: ſed maximè celebrant enicon Italiæ ignotam, ipſis autem oleo, non cibo, gratam. Hoc faciunt è ſemine eius. Differentia prima, ſylueſtris & ſatiuæ. Sylueſtrium duæ ſpecies: Vna mitior eſt, ſimili caule, tamen rigido: itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis: quare quidam atractylida vocant. Semen eius candidum, & grande, amarum. Altera hirſutior, toroſiore caule, & qui penè humi ſerpat, minuto ſemine. Aculeatarum generis hæc eſt: quoniam diſtinguenda ſunt & genera. Ergo quædam herbarum ſpinoſæ ſunt, quędam ſine ſpinis. Spinoſarum multæ ſpecies. In totum ſpina eſt aſparagus, ſcorpio: nullum enim foliũ habet. Quædam ſpinoſa foliata ſunt, vt carduus, eryngion, glycyrrhizon, vrtica. Iis enim omnibus foliis ineſt aculeata mordacitas. Aliqua & ſecundùm ſpinam habent folium, vt tribulus, & ononis. Quædam in folio habent & in caule, vt phleos, quod aliqui ſtœben appellauere. Hippophaes ſpinis geniculatum tributa proprietas, quòd & fructum ſpinoſum habet. Ex omnibus his generibus vrtica maximè noſcitur, acetabulis in flore purpureã lanuginem fundentibus, ſæpè altior binis cubitis. Plures eius differentiæ. Sylueſtris, quam fœminam vocant, mitior. Et in ſylueſtri quæ dicitur cania, acrior, caule quoque mordaci, fimbriatis foliis. Quæ verò etiam odorem fundit, Herculanea vocatur. Semen omnibus copioſum, nigrum. Mirum, ſine vllis ſpinarum aculeis lanuginem ipſam eſſe noxiam: & tactu tantũ leni pruritum, puſtuláſque confeſtim aduſto ſimiles exiſtere. Notum eſt & remedium olei. Sed mordacitas non protinus cum ipſa herba gignitur, nec niſi ſolibus roborata. Incipiens quidem ipſa naſci vere, non ingrato, multis etiam religioſo in cibo eſt ad pellendos totius anni morbos. Sylueſtrium quoq; radix, omnem carnẽ teneriorem facit ſimul cocta. Quæ innoxia, morſu carens, lamiũ vocatur. De ſcorpione dicemus inter medicas.

De carduo, & helxine, & tribulo & anchuſa.

CAP. XVI.

Carduus & folio & caule ſpinoſas lanugines habet. Item acorna, leucacanthos, chalceos, cnicos, polyacanthos, onopyxos, helxine, ſcolymos. Chamæleon, in foliis non habet aculeos. Eſt & illa differentia, quòd quædam in iis multicaulia ramoſaque ſunt, vt carduus. Vno autem caule, nec ramoſum, cnicos. Quædam cacumine tantùm ſpinoſa ſunt, vt eryngium. Quædam æſtate florent, vt tetralix, & helxine. Scolymus quoque floret ſerò & diu. Acorna colore tantùm rufo diſtinguitur, & pinguiore ſucco. Idem erat atractylis quoque, niſi candidior eſſet, & niſi ſanguineum ſuccum funderet. Qua de cauſa phonos vocatur à quibuſdam, odore etiam grauis, ſerò matureſcente ſemine, nec ante autumnum: quanquam id de omnibus ſpinoſis dici poteſt. Verùm omnia hæc & ſemine & radice naſci poſſunt. Scolymus carduorum generis ab iis diſtat, quòd radix eius veſcendo eſt decocta. Mirum, quòd ſine interuallo tota æſtate aliud floret in eo genere, aliud concipit, aliud parturit. Aculei areſcente folio deſinunt pungere. Helxine rara viſu eſt, neque in omnibus terris eſt, radice folioſa, ex qua media veluti malum extuberat, contectum ſua fronde. Huius vertex ſummus lacrymam continet iucundi ſaporis, acanthicen maſtichen appellatam. Et cactos quoque in Sicilia tantùm naſcitur, ſuæ proprietatis & ipſa, cuius in terra ſerpunt caules, â radice emiſſi, lato folio & ſpinoſo. Caules vocant cactos: nec faſtidiunt in cibis inueteratos quoque. Vnum caulem rectum habent, quem vocant pternica, eiuſdem ſuauitatis, ſed vetuſtatis impatientem. Semen ei lanuginis, quam pappon vocant: quo detracto & cortice, teneritas ſimilis cerebro palmæ eſt: vocant aſcaliam. Tribulus non niſi in paluſtribus naſcitur, dira res alibi, iuxta Nilũ & Strymonem amnes excipitur in cibis, inclinatus in vadum, folio ad effigiem vlmi, pediculo longo. At in reliquo orbe genera duo: vni cicerculæ folia, alteri aculeata. Hic & ſerius floret, magiſque ſepta obſidet villarum. Semen ei rotundius, nigrum in ſiliqua. Alteri

haren

harenaceum. Spinosotum etiamnum aliud genus ononis. In ramis enim spinas habet apposito folio tutæ simili, toto caule foliatum in modum coronæ: sequitur à frugibus, aratro inimica, viuáxque præcipuè. Aculeatarum caules aliquarum per terram serpunt, vt eius quam coronopum vocant. E diuerso stant, anchusa inficiendo ligno cerísque radice apta, & è mitioribus anthemis, & phyllanthes, & anemone, & aphace. Caule foliato est & crepis, & apate. Differentia foliorum & hîc quæ in arboribus, breuitate pediculi ac longitudine, angustiis ipsius folij, amplitudine, angulis, incisuris, odore, flore. Diuturnior hic quibusdam per partes florentibus, vt ocimo, heliotropio, aphacæ, onocichlæ.

10

Differentia herbarum per folia, & quæ herbæ toto anno floreant, & de hastula regia, & pistana, & gladiolo.

CAP XVII.

MVltis inter hæc æterna folia, sicut quibusdam arborum: in primísque heliotropio, adianto. Aliud rursus spicatarum genus, ex quo est cynops, alopecuros, stelephuros, (quam quidam ortyga vocant, alij plantaginem, de qua plura dicemus inter medicas) thryallis. Ex iis alopecuros spicam habet mollem & lanuginem densam, non dissimilem vulpium caudis, vnde ei & nomen. Proxima est ei & stelephuros, nisi quòd illa particulatim floret. Cichorion & similia, circa terram folia habent, germinantibus ab radice post Vergilias. Perdicium & aliæ gentes, quàm Aegyptij, edunt: nomen dedit auis, id maximè eruens. Crassas, plurimásque habet radices. Item ornithogale, caule tenero, cãdido, 20 semipedali radice, bulbosa, molli tribus aut quatuor agnatis. Coquitur in pulte. Mirum, loton herbam & ægilopa, nõ nisi post annum è semine suo nasci. Mira & anthemidis natura, quòd à summo florere incipit, cum cæteræ omnes, quę particulatim florent, ab ima sui parte incipiant. Notabile & in lappa, quæ adhærescit, quoniam in ipsa flos nascitur, non euidens, sed intus occultus, & intra se germinat, velut animalia quæ in se pariũt. Item circa Opuntem Opuntia est herba, etiam homini dulcis. Mirúmq;, è folio eius radicem fieri, ac sic eam nasci. Iasione vnum folium habet, sed ita implicatum, vt plura videantur. Condrylla amara est, & acri in radice succo. Amara & aphace, & quæ picris nominatur, & ipsa toto anno florens: nomen ei amaritudo imposuit. Notabilis & scillæ crocíque natura, quòd cùm omnes herbæ folium primum emittant, mox in caulem rotundentur, in 30 iis caulis prior intelligitur, quàm folium. Et in croco quidem flos impellitur caule: in scilla verò caulis exit, deinde flos ex eo emergit. Eadémque ter floret (vt diximus) tria tempora sationum ostendens. Bulborum generi quidam adnumerant & cypiri, hoc est gladioli, radicem. Dulcis ea est, & quæ decocta panem etiam gratiorem faciat, ponderosiorémque simul subacta. Non dissimilis est & quæ thesion vocatur, gustu aspera. Cęteræ eiusdem generis folio differunt. Asphodelus oblõgum & angustum habet, scilla latum & tractabile, gladiolus simile nomini. Asphodelus manditur, & semine toto, & bulbo: sed hoc in cinere tosto, dein sale & oleo addito: præterea tuso cum ficis, præcipua voluptate, vt videtur Hesiodo. Traditur & ante portas villarum satum, remedio esse cõtra veneficiorum noxiam. Asphodeli mentionem & Homerus fecit. Radix eius napis modicis similis est: neque alia 40 numerosior, l x x x. simul aceruatis sæpe bulbis. Theophrastus & ferè Græci, princépsque Pythagoras, caulem eius cubitalem, & sæpe duûm cubitorũ, foliis porri syluestris, anthericon vocauere: radicem verò, id est bulbos, asphodelon. Nostri illud albucum vocant, & asphodelum hastulam regiam. Ea est & caulis acinosi. Eius duo genera faciũt. Albuco est scapus cubitalis, amplus, purus, læuis. De quo Mago præcipit, exitu mensis Martij, & initio Aprilis, cùm floruerit, nõdum semine eius intumescente, demetendum: findendósque scapos, & quarto die in Solem proferendos: ita siccatis manipulos faciendos. Item pistanam dicit à Græcis vocari, quam inter vluas sagittam appellamus Hanc ab Idibus Maij vsque ad finem Octobris mensis decorticari, atq; leni Sole siccari iubet. Idem & gladiolum alterum, quem cypiron vocant, & ipsum palustrem, Iulio mense toto secari iubet ad 50 radicem, tertióque die in Sole siccari, donec candidus fiat. Quotidie autem ante Solem occidentem in tectum referri, quoniam palustribus desectis nocturni rores noceant.

De iunco genera sex, & de cypero, & de medicamentis eorum, & de cypiro, & odorato iunco. CAP. XVIII.

Similia præcipit & de iunco, quem mariscon appellant, ad texendas tegetes, & ipsum Iunio mense eximi ad Iulium medium præcipiens. Cætera de siccando, eadem quæ de vlua, suo loco diximus. Alterum genus iuncorum facit, quod marinum, & à Græcis oxyschœnon vocari inuenio. Tria genera eius: acuti, sterilis, quem marem, & oxyn Græci vocant: reliqua fœminini, ferentis semen nigrum, quem melancranin vocant. Crassior hic & fruticosior. Magísque etiamnum tertius, qui vocatur holoschœnos. Ex his melancranis sine aliis generibus nascitur. Oxys autem & holoschœnos eodem cæspite. Vtilissimus ad vitilia holoschœnos, quia mollis & carnosus est. Fert fructum ouorum cohærentium modo. Nascitur autem is, quem marem appellamus, ex semetipso, cacumine in terram defixo: melancranis autem suo semine. Alioquin omnium radices omnibus annis intermoriuntur. Vsus ad nassas marinas, vitilium elegantiam, lucernarum lumina, præcipua medulla, amplitudine iuxta maritimas Alpes tanta, vt inciso ventre impleant pene vnciarum latitudinem, in Aegypto verò cribrotum lõgitudinem, non aliâs vtiliorem. Quidam etiamnum vnum genus faciunt, iunci trianguli, cyperon vocant. Multi verò non discernunt à cypiro vicinitate nominis. Nos distinguemus vtrunque. Cypirus est gladiolus, vt diximus, radice bulbosa, laudatissimus in insulis Creta, dein Naxo, & posteà in Phœnice. Cretico candor odórque vicinus nardo, Naxio acrior, Phœnicio exiguum spirans, nullus Aegyptio. Nam & ibi nascitur. Discutit duritias corporum. Iam enim remedia dicemus: quoniam & florum odorúmque generi est magnus vsus in medicina. Quod ad cypiron attinet, Apollodorum quidem sequar, qui negabat bibendum: quanquam professus efficacissimum esse † aduersus calculosos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere non dubitat. Mirúmque tradit, barbaros suffitum huius herbæ excipientes ore, lienes consumere: & non egredi domibus, nisi ab hoc suffitu. Vegeriores enim firmiorésque sic etiam fieri. Intertriginum & alarum vitiis, perfrictionibúsque cum oleo illitum, non dubiè mederi. Cyperos iuncus est, qualiter diximus, augulosus, iuxta terram candidus, cacumine niger, pinguísque. Folia ima porraceis exiliora, in cacumine minuta, inter quæ est semen. Radix oliuæ nigræ similis, quam, cùm oblonga est, cyperida vocant, magni in medicina vsus. Laus cypero prima Hammoniaco, secunda Rhodio, tertia Thracio, nouissima Aegyptio, quod & confundit intellectum, quoniam & cypiros ibi nascitur. Sed cyperos durissima, víxque spirans. Cæteris odor & ipsis nardum imitans. Est & per se Indica herba, quæ cyperis vocatur, zingiberis effigie: commanducata croci vim reddit. Cypero vis in medicina psilothri. Illinitur pterygiis, hulceribúsque genitalium, & quæ in humore sunt omnibus, sicut oris hulceribus. Radix aduersus serpentium ictus, scorpionum præsertim, remedio est. Vuluas aperit pota. Largiori tanta vis, vt expellat eas. Vrinam ciet, & calculos, ob id vtilissima hydropicis. Illinitur & hulceribus, quæ serpunt, sed his præcipuè quæ in stomacho sunt, ex vino vel aceto illita. Iunci radix in tribus heminis, aquæ decocta ad tertias, tussi medetur. Semen tostum, & in aqua potum, sistit aluum & fœminarum menses, capitísque dolores facit. At qui vocatur holoschœnos, eius quæ proxima sunt radicis, commanducantur aduersus araneorum morsus. Inuenio etiamnum vnum iunci genus, quod euripicen vocant. Huius semine somnum allici, sed modum seruandum, ne sopor fiat. Ob id & odorati iunci medicinæ dicentur, quoniam & in Syria cœle (vt suo loco retulimus) nascitur. Laudatissimus ex Nabatæa, cognomine teuchites, proximus Babylonius, pessimus ex Africa, ac sine odore. Est autem rotundus, vinosæ mordacitatis ad linguam. Syncerus in confricando odorem rosæ emittit, rubentibus fragmentis. Discutit inflationes, ob id stomacho vtilis, bilémque & sanguinem reiicientibus. Singultus sedat, ructus mouet, vrinam ciet, vesicæ medetur. Ad muliebres vsus decoquitur. Opisthotonicis cum resina arida imponitur. Excalfactoria & rosa, Vteros astringit, refrigerat. Vsus eius diuiditur in folia & flores. Capita foliorum partésque candidæ, vngues vocantur. In flore aliud est semen, aliud capillus in capite,

† aduersus calculos.

aliud cortex, aliud calyx. Folium siccatur, aut tribus modis exprimitur. Per se, cùm vngues non detrahuntur: ibi enim humoris plurimum. Aut cùm detractis vnguibus, reliqua pars aut oleo aut vino maceratur in Sole vasis vitreis. Quidam & salem admiscent, & anchusam nonnulli, aut aspalathum, aut iuncum odoratum quia talis maximè prodest vuluæ ac dysentericis. Exprimuntur eadem folia detractis vnguibus, trita per linteum spissum in æreum vas, lenique igni succus coquitur, donec fiat crassitudo mellis. Ad hoc eligi oportet odoratissima quæque folia.

Ex rosa medicinæ, & de lilio, & de narcisso, & ex viola, & de bacchare, & combreto, & asaro.

10 CAP. XIX.

Vinum quomodo fieret è rosa, diximus inter genera vini. Vsus succi ad aures, oris hulcera, gingiuas, tonsillas, gargarizatus, stomachum, vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per se, vel cum aceto ad somnos, nauseas. Folia vruntur in calliblepharum. Et siccis fœmina asperguntur. Epiphoras quoque arida leniunt. Flos somnum facit. Inhibet fluxiones mulierum, maximè albas, in posca potus: & sanguinis excreationes. Stomachi quoque dolores, quantum in vini cyathis tribus. Semen his optimum crocinum, nec anniculo vetustius: & in vmbra siccatur. Nigrum inutile. Dentium dolori illinitur. Vrinam ciet. Stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri. Naribus subductum caput purgat. Capita pota ventrem & sanguinem sistunt. Vngues rosæ epiphoris salubres sunt. 20 Hulcera enim oculorum rosa sordescunt, præterquàm initiis epiphoræ, ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi, rosionibus & vitiis ventris, & intestinorum, & præcordiis vtilissima vel illita. Cibo quoque lapathi modo condiuntur. Cauendus in his situs celeriter insidens. Et aridis & expressis aliquis vsus. Diapasmata inde fiũt ad sudores coercendos, ita vt à balneis inarescant corpori, dein frigida abluantur. Syluestris cum adipe vrcino alopecias mirificè emendat. Lilij radices multis modis florem suum nobilitauere, contra serpentium ictus ex vino potæ, & contra fungorum venena. Propter clauos pedum in vino decoquuntur, triduóque non soluuntur. Cum adipe aut oleo decoctæ, pilos quoque adustis reddunt. E mulso potæ inutilem sanguinem cum aluo trahunt: lieníque & ruptis vulsis prosunt, & mensibus fœminarum. In vino verò deco-30 ctæ, impositæque cum melle neruis præcisis medentur. Lichenas & lepras, & furfures in facie emandant. Erugant corpora. Folia in aceto cocta, vulneribus imponuntur: epiphoris testium, in melle cum hyoscyamo & farina tritici. Semen illinitur igni sacro: flos & folia hulcerum vetustati. Succus, qui flore expressus est, ab aliis mel vocatur, ab aliis syrium, ad emolliendas vuluas sudorésque faciendos, & suppurationes coquendas. Narcissi duo genera in vsu medici recipiunt. Vnum purpureo flore, & alterum herbaceum. Hunc stomacho inutilem, & ideo vomitorium, aluósque soluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & à narce narcissum dictum, non à fabuloso puero. Vtriusque radix mulsei saporis est. Ambustis prodest cum exiguo melle. Sic & vulneribus & luxatis. Panis verò cum melle & auenæ farina. Sic & infixa corpori extrahit. In polenta tritus oleó-40 que, contusis medetur & lapide percussis. Purgat vulnera permistus farinæ. Nigras vitiligines emaculat. Ex hoc flore fit narcissinum oleum ad emolliendas duritias, calfacienda quæ alserint. Auribus est vtilissimus: sed capitis dolores facit. Violæ syluestres sunt, & satiuæ. Purpureæ refrigerant. Contra inflammationes illinuntur stomacho ardenti. Imponuntur & capiti in fronte. Oculorum priuatim epiphoris, & sede procidente vuluáve: & contra suppurationes. Crapulam & grauedines capitis impositis coronis olfactúve discutiunt. Anginas ex aqua potæ. Id quod purpureum est ex iis, comitialibus medetur, maximè pueris in aqua potum. Semen violæ scorpionibus aduersatur. Contrà flos albæ suppurata aperit: ipsa discutit. Et alba autem & lutea extenuant menstrua, vrinam cient. Minor vis est recentibus: ideóque aridis post annum vtendum. Lutea dimidio cya-50 tho in aquæ tribus, menses trahit. Radices eius cum aceto illitæ sedant lienem: item podagram: oculorum autem inflammationes cum myrrha & croco. Folia cum melle pur-

gant capitis hulcera: cum cerato rimas sedis, & quæ in humidis sunt. Ex aceto verò collectiones sanant. † Bacchar in medicinæ vsu aliqui ex nostris perpensam vocant. Auxiliatur contra serpentes, capitis dolores feruorésque item epiphoras. Imponitur mammis tumentibus à partu & ægilopis incipientibus & ignibus sacris. Odor somnum gignit. Radicem decoctam bibere spasticis, euersis, conuulsis, suspiriosis, salutare est. In tussi vetere radices eius tres quatuórve decoquuntur ad tertias partes. Hæc potio mulieres ex abortu purgat. Laterum punctiones tollit, & vesicæ calculos. Conditur cum diapasmate. Vestibus odoris gratia inseritur. Combretum, quod simile ei diximus, tritum cum axungia, vulnera mirè sanat. Asarum iocinerum vitiis salutare esse traditur, vncia sumptum in hemina mulsi misti. Aluum purgat ellebori modo. Hydropicis prodest & præcordiis vul- 10 uísque ac morbo regio. In mustum si addatur, facit vinum vrinis ciendis. Effoditur cum folia emittit. Siccatur in vmbra. Situm celerrimè sentit.

† Paulo aliter veteres codices, aliaq; verborum interpunctione: Bacchar & in medicinæ vsu est. Aliqui ex nostris &c.

De nardo Gallico, & de croco medicinæ, & crocomagmate, & saliunca, & polio, & iri, & holochryso, & chrysocome, & meliloto. CAP. XX.

ET quoniam quidam, vt diximus, nardum rusticum nominauere radicem baccharis, conrexemus & Gallici nardi remedia in hunc locum dilata in peregrinis arboribus. Ergo aduersus serpentes duabus drachmis in vino succurrit. Inflammationibus coli, vel ex aqua, vel ex vino. Item iocineris & renum, suffusisq; felle. Et hydropicis per se, vel cum absinthio. Sistit purgationum mulierum impetus. Eius verò quod phu eodem loco appellauimus, radix datur potui trita, vel decocta ad strangulationes, vel pectoris dolores, vel 20 laterum. Menses quoque ciet. Bibitur cum vino. Crocum melle nō soluitur, nullóque dulci: facillimè autem vino, aut aqua, vtilissimum in medicina. Adseruatur cornea pyxide. Discutit inflammationes omnes quidem, sed oculorum maximè ex ouo illitum. Vuluarum quoque strangulatus, stomachi exhulcerationes, pectoris & renum, iocinerum, pulmonum, vesicarúmque, peculiariter inflammationi earum vehementer vtile. Item tussi & pleuriticis. Tollit & pruritus. Vrinam ciet. Qui crocum prius biberint, crapulam non sentiunt. Ebrietati eo resistunt. Coronæ quoq; ex eo mulcent ebrietatem. Somnum facit. Caput leniter mouet. Venerem stimulat. flos eius igni sacro illinitur cum creta Cimolia. Ipsum plurimis medicaminibus miscetur. Collyrio vni etiam nomen dedit, ex eo quoq; expresso vnguento crocino, quod crocomagma appellant. Habet suas vtilitates contra suf- 30 fusiones oculorum. Vrinas magis excalfacit, quàm crocum ipsum. Optimum, quod gustatum saliuam dentésque inficit. Iris rufa melior, quàm candida: infantibus eam circumligari salutare est, dentientibus præcipuè & tussientibus, tineatúmve vitio laborátibus instillari. Cæteri effectus eius non multum à melle differunt. Hulcera purgat capitis præcipuè, suppurationes veteres. Aluum soluit duabus drachmis cum melle. Tussim, tormina, inflationes pota. Lienes ex aceto. Contra serpentium & araneorum morsus, ex posca valet. Contra scorpiones, duarum drachmarum pondere in pane vel aqua sumitur. Contra canum morsus, ex oleo imponitur: & contra perfrictiones. Sic & neruorū doloribus. Lumbis verò & coxendicibus cum resina illinitur. Vis ei cōcalfactoria. Naribus subducta, sternutamenta mouet, capútque purgat. Dolori capitis cum cotoneis malis aut strutheis illi- 40 nitur. Crapulas quoque & orthopnœas discutit. Vomitiones ciet, duobus obolis sumpta. Ossa fracta extrahit, imposita cum melle. Ad paronychias farina eius vtuntur cum vino, ad clauos vel verrucas: triduóq; non soluitur. Halitus oris cōmanducata abolet, alarúmq; vitia. Succo duritias omnes emollit. Somnum conciliat, sed genituram cōsumit: Sedis rimas & condylomata, omniáque in corpore excrescentia sanat. Sunt qui syluestrem xyrin vocent. Strumas hæc vel panos vel inguina discutit: Præcipitur, vt sinistra manu lecta ad hos vsus eruatur, colligentésque dicant cuius hominis vtiq; causa eximant. Scelus herbariorum aperitur in hac mentione. Partem eius seruant, & quarundam aliarum herbarum, sicut plantaginis: & si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursusq; opus quærunt, partem eam quam seruauere, eodem loco infodiunt: credo, vt vitia quæ sanauerint, fa- 50 ciant rebellare. Saliūcæ radix in vino decocta, sistit vomitiones, corroborat stomachum.

Polio

Polio Musæus & Hesiodus perungi iubent dignationis gratia, gloriæque auidos polium tractare, colere. Polium contra serpentes substernitur vel portatur. Medici in vino decoquunt recens, vel aridum, illinúntque, vel spleneticis propinant ex aceto: morbo regio in vino: & hydropicis incipientibus in vino decoctum. Vulneribus quoq; sic illinunt. Secundas mulierum, partúsque emortuos repellit: Item dolores corporis. Vesicas inanit: & epiphoris illinitur. Nec magis alia herba conuenit medicaméto, quod alexipharmacon vocant. Stomacho tamen inutile esse, capútque eo impleri, & abortum fieri poto, aliqui negant. Ad religionem addunt, vbi inuentum sit, protinus adalligandum contra oculorum suffusiones, cauendúmque ne terram attingat. Hi & folia eius thymo similia tradunt, ni-
10 si quod molliora sunt, & lanatiore canitie. Cum ruta syluestri, & si teratur ex aqua cælesti, aspidas mitigare dicitur: & non secus atque cytinus astringit & cohibet vulnera, prohibétque serpere. Holochrysos medetur stranguriæ in vino pota, & oculorum epiphoris illita. Cum fæce verò vini cremata & polenta, lichenas emendat. Chrysocomes radix calfacit, & stringit. Datur potui ad iocinerum vitia: item pulmonũ: vuluæ dolores in aqua mulsa decocta. Ciet menstrua: & si cruda detur, hydropicorum aquam. Melissophyllo siue melittide si perungantur aluearia, non fugient apes. Nullo enim magis gaudent flore. Copia istius examina facillimè continentur. Idem præsentissimum est contra ictus earũ, vesparúmque, & araneorum, item scorpionum. Item contra vuluarũ strangulationes, addito nitro. Contra tormina, è vino. Folia eius strumis illinũtur, & sedis vitiis, cum sale de-
20 cocta. Succus fœminas purgat, & inflationes discutit, & hulcera sanat. Articularios morbos sedat, canísque morsus. Prodest dysentericis veteribus & cœliacis, & orthopnoicis, lienibus, hulceribus thoracis. Caligines oculorum succo cum melle inungi eximium habetur. Melilotos quoque oculis medetur cum lacte, aut cum lini semine. Maxillarum quoque dolores lenit: & capitis cum rosaceo: item aurium è passo, quæque in manibus intumescunt, vel erumpunt. Stomachi dolores in vino decocta, vel cruda tritáque. Idem effectus & ad vuluas. Testes verò & sedem prociduam, quæque ibi sint vitia recens ex aqua decocta, vel ex passo. Adiecto rosaceo illinitur ad carcinomata. Deferuescit in vino dulci. Peculiariter & contra melicetidas efficax.

De trifolio, & thymo, & hemerocalle, & de helenio, & abrotono. CAP. XXI.

30 TRifolium scio credi præualere contra serpentium ictus & scorpionum, ex vino aut posca, seminis granis viginti potis: vel foliis, & tota herba decocta: serpentésque nunquam in trifolio aspici. Præterea celebratis autoribus, contra omnia venena pro antidoto sufficere x x v. grana eius, quod myrianthes ex eo appellauimus, tradi. Multa alia prætereà in remediis eius adscribi. Sed me contra sententias eorum grauissimi viri autoritas mouet. Sophocles enim Poeta venenatum id dicit. Simus quoque medicus decocti, aut contriti succum infusum corpori, easdem vredines facere, quas si percussis à serpente imponatur. Ergo non aliter vtendum eo, quàm contra venena, censuerim. Fortassis enim & his venenis inter se contraria sit natura, sicut multis aliis. Item animaduerto, semen eius, cuius minima sint folia, vtile esse ad custodiendam mulierum cutis gratiam, in
40 facie illitum. Thymum colligi oportet in flore, & in vmbra siccari. Duo autem sunt genera eius: candidum, radice lignosa, in collibus nascens, quod & præfertur: alterum nigrius, florísque nigri. Vtraque oculorum claritati multum conferre existimantur, & in cibo, & in medicamentis. Item diutinæ tussi eclígmate faciles excreationes facere cum aceto & sale. Sanguinem concrescere non pati è melle: Longas faucium distillationes extrà illita cum sinapi, extenuare: item stomachi & ventris vitia. Modicè his tamen vtendum est, quoniam excalfaciunt, quamuis sistunt aluum: quæ si exhulcerata sit, denarij pondus in sextarium aceti & mellis addi oportet. Item si lateralis dolor sit, aut inter scapulas, aut in thorace. Præcordiis medẽtur ex aceto cũ melle: quæ potio datur & in alienatione mentis ac melancholicis. Datur & comitialibus, quos correptos olfactus excitat thymi. Aiunt
50 & dormire eos oportere in molli thymo. Prodest & orthopnoicis & anhelationi, mulierúmque mensibus retardatis. Vel si emortui sint in vtero partus, decoctum in aqua ad

tertias. Et viris verò contra inflationes, cum melle & aceto. Et si venter turgeat, restésve aut vesicæ dolor exigat. E vino tumores & impetus tollit impositum. Item cum aceto callum & verrucas. Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis tritum ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis trium obolorum pondere in tribus aceti & mellis. Et in fastidio, tritum cum sale. Hemerocalles pallidum è viridi, & molle folium habet, radice odorata atque bulbosa: quæ cum melle imposita ventri, aquā pellit, & sanguinem etiam inutilem. Folia epiphoris oculorum, mammarúmque post partum doloribus illinuntur. † Helenium ab Helena, vt diximus, natum, fauere creditur formæ: cutem mulierum in facie reliquóque corpore nutrire incorruptam. Præterea putant vsu eius quandam gratiam iis venerémque conciliari. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eúmque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quòd tristitia omnis aboleatur. Est autem succi prædulcis. Prodest & orthopnoicis radix eius in aqua ieiunis pota. Est autem candida intus & dulcis. Bibitur & contra serpentium ictus ex vino. Mures quoque contrita dicitur necare. Abrotonum duorum traditur generum, campestre ac montanum: hoc fœminam, illud marem intelligi volumus. Amaritudo absinthij in vtroque. Siculum laudatissimum, dein Galaticum. Vsus est & foliis, sed maior semini ad excalfaciendum: ideo neruis vtile, tussi, orthopnoicis, conuulsis ruptis, lumbis, vrinæ angustiis. Datur bibendum manualibus fasciculis decoctis ad tertias partes. Ex his quaternis cyathis bibitur. Datur & semen tusum in aqua drachmæ pondere. Prodest & vuluæ. Concoquit panos cum farina hordeacea, & oculorum inflammationibus illinitur, cotoneo malo concocto. Serpentes fugat. Contra ictus earum bibitur cum vino, illinitúrque. Efficacissimum contra ea, quorum veneno tremores & frigus accidūt, vt scorpionum & phalangiorum: & contra venena alia pota prodest, & quoquo modo algentibus, & ad extrahenda ea quæ inhærent corporibus. Pellit & interaneorum mala. Ramo eius, si subiiciatur puluino, Venerem stimulari aiunt: efficacissimámque esse herbam contra omnia veneficia, quibus coitus inhibeatur.

† Rectius vetusti cod. Helenium ab Helenæ, vt diximus, lachrymis natum. Quæ lectio etiā alio Plinii loco fulcitur ex libro huius ca. 10. vbi sic habetur Helenium è lacrymis Helenæ dicitur natū & ideo in Helena insula laudatissimum.

Ex leucanthemo & sampsucho medicinæ. CAP. XXII.

Leucanthemum suspiriosis medetur, duabus partibus aceti permistum. Sampsuchum siue amaracum, in Cypro laudatissimum & odoratissimum, scorpionibus aduersatur, ex aceto ac sale illitum. Menstruis quoque multum confert impositum. Minor est eidem poto vis. Cohibet & oculorum epiphoras cū polenta. Succus decocti tormina discutit. Et vrinis & hydropicis vtile. Mouet & aridum sternutamenta. Fit ex eo oleum, quod sampsuchinum vocatur aut amaracinum, ad excalfaciendos emolliendósque neruos: & vuluas calfacit. Et folia suggillatis cum melle, & luxatis cum cera prosunt.

De anemona medicinæ. CAP. XXIII.

Anemonas coronarias rātùm diximus: nūc reddemus & medicas. Sunt qui phrenion vocent. Duo eius genera, Syluestris prima, altera in cultis nascens, vtraque sabulosis. Huiúsque plures species. Aut enim phœniceum florem habet, quæ & copiosissima est, aut purpureum, aut lacteum. Harum triū folia apio similia sunt. Nec temere semipedem altitudine excedunt, cacumine asparagi. Flos nunquàm se aperit, nisi vento spirante: vnde & nomen accepit. Syluestri amplitudo maior, latioribus foliis, flore phœniceo. Hanc, errore ducti, argemonem putant multi: alij rursus papauer, quod rhœan appellauimus. Sed distinctio magna, quòd vtraque hæc posteà floret. Nec aut succum illarū anemonæ reddunt, aut calyces habent, nec nisi asparagi cacumen. Prosunt anemonæ capitis doloribus & inflammationibus, vuluis mulierum, lacti quoque. Et menstrua cient cum ptisana sumptæ, aut vellere appositæ. Radix commanducata pituitam trahit, dentes sanat, decocta oculorum epiphoras. Magi multum quidem iis tribuere, quamprimum aspiciatur eo anno tolli iubentes: dicíque, colligi eam tertianis & quartanis remedio. Posteà alligari florem panno roseo, & in vmbra asseruari, ita cùm opus sit adalligari. Quæ ex his phœniceum florem habet, radice contrita, cuicunque animalium imposita, hulcus facit septica vi. Et ideo expurgandis hulceribus adhibetur.

De

De œnanthe medicinæ. CAP. XXIIII.

OEnanthe herba nascitur in petris, folio pastinacæ, radice magna, numerosa. Caulis eius & folia cum melle ac vino nigro pota, facilitatem pariendi præstant, secundásque purgant. Tussim è melle tollunt: vrinam cient. Radix & vesicæ vitiis medetur.

De heliochryso medicinæ. CAP. XXV.

HElichrysum, quod alij chrysanthemon vocant, ramulos habet candidos, folia subalbida, abrotono similia: ad Solis repercussum, aureæ lucis in orbem veluti corymbis dependentibus, qui nunquàm marcescunt, qua de causa Deos coronant illo, quod diligentissimè seruauit Ptolemæus rex Aegypti. Nascitur in frutectis. Ciet vrinas è vino pota, & menses. Duritias & inflammationes discutit. Ambustis cum melle imponitur. Contra serpentium ictus & lumborum vitia bibitur. Sanguinem concretum ventris aut vesicæ absumit cum mulso. Folia eius trium obolorum pondere sistunt profluuia mulierum in vino albo. Vestes tuetur odore non ineleganti.

Ex hyacintho medicinæ, & lychnide. CAP. XXVI.

HYacinthus in Gallia eximiè prouenit. Hoc ibi pro cocco hysginum tingitur. Radix est bulbacea, mãgonicis venalitiis pulchrè nota: quæ è vino dulci illita, pubertatem coercet, & non patitur erumpere. Torminibus & araneorum morsibus resistit. Vrinam impellit. Contra serpentes & scorpiones, morbúmque regium, semen eius cum abrotono datur. Lychnis quoque flammea illa aduersus serpẽtes, scorpiones, crabrones, similiáque bibitur è vino, semine trito. Syluestris eadem stomacho inutilis. Aluum soluit. Ad detrahendam bilem efficacissima duabus drachmis. Scorpionibus adeò contraria, vt omnino visa ea torpescant. Radicem eius Asiani bolitem vocant: qua alligata oculo, albugines tolli dicuntur.

Ex vincaperuinca medicinæ, rusco, bati, & acino. CAP. XXVII.

ET vincaperuinca, siue chamædaphne, arida trita hydropicis datur in aqua, cochleari mensura, celerriméque reddunt aquam. Eadem decocta in cinere, sparsa vino, tumores siccat. Auribus succo medetur. Aluinis imposita multum prodesse dicitur. Rusci radix decocta, bibitur alternis diebus in calculorum valetudine, & tortuosiore vrina vel cruenta. Radicem pridie erui oportet, postero mane decoqui: ex ea sextarium vini cyathis duobus misceri. Sunt qui & crudam radicem tritam ex aqua bibant: & in totum ad virilia, cauliculis eius in vino & aceto tritis, nihil vtilius putant. Batis quoque aluum mollit. Illinitur podagricis tosta & contusa. Acinon & coronarum causa & ciborum Aegyptij serunt. Eadémque erat, quæ ocimum, nisi hirsutior ramis ac foliis esset, & admodum odorata. Ciet menses & vrinas.

Ex colocasia medicinæ. CAP. XXVIII.

COlocasia Glaucias acria corporis leniri putauit, & stomachum iuuari.

Ex anthalio medicinæ. CAP. XXIX.

ANthalij, quod Aegyptij edunt, nullum alium reperi vsum. Est & herba anthyllion, quam alij anticellion vocant, duorum generum, foliis & ramis lenticulæ similis, palmi altitudine, sabulosis apricis nascens, subsalsa gustanti. Altera chamæpityi similis, breuior & hirsutior, purpurei floris, odore grauis, in saxosis nascens. Prior vuluis aptissima, & ex rosaceo ac lacte imposita & vulneribus. Bibitur in stranguria tenúmque doloribus, tribus drachmis. Altera bibitur in duritia vuluarũ, & in torminibus, & in comitiali morbo, cum melle & aceto, quatuor drachmis.

De parthenio medicinæ. CAP. XXX.

PArthenium, alij leucanthen, alij tamnacum vocant. Celsus apud nos, perdicium & muralium. Nascitur in hortorum sepibus, flore albo, odore mali, sapore amaro. Ad insidendum decoctæ in duritia vuluarum, & inflammationibus. Sicca cum melle, & aceto imposita, bilem detrahit atram. Ob hoc contra vertigines vtilis, & calculosis. Illinitur & sacro igni: item strumis, cum axungia inueterata. Magi contra tertianas sinistra manu euelli eam iubent, dicíque cuius causa vellatur, nec respicere. Dein eius folium ægri lin-

guæ subiicere, vt mox in cyatho aquæ deuoretur.

De strychno medicinæ. CAP. XXXI.

STrychno, quam quidam trychnon scripsere, vtinam nec coronarij in Aegypto vterentur, quos inuitat ederæ florum similitudo, in duobus eius generibus. Quorum alterum, cui acini coccinei, granosi folliculi, halicacabum vocant, alij callion. Nostri autem vesicariam, quoniam vesicæ & calculis prosit. Frutex est surculosus verius, quàm herba, folliculis magnis latísque, & turbinatis, grandi intus acino, qui maturescit Nouēbri mense. Tertio folia sunt ocimi, minimè diligenter demonstranda, remedia non venena tractanti: quippe insaniam facit paruo quoque succo. Quanquam & Græci autores in iocū vertêre. Drachmæ enim pondere lusum pudoris gigni dixerunt, species vanas imaginésque conspicuas obuersari demonstrantes. Duplicatum hunc modum, legitimam insaniā facere. Quicquid verò adiiciatur pōderi, repræsentari mortem. Hoc est venenum, quod innocentissimi autores simpliciter dorycnion appellauere, ab eo, quod cuspides in præliis tingerentur illo passim nascente. Qui parcius spectauerant, manicon cognominauere: qui nequiter occultabant, erythron, aut neurida: vt nonnulli, perisson: ne cauendi quidem causa curiosius dicendum. Quin & alterum genus, quod halicacabon vocant, soporiferum est, atque etiam opio velocius ad mortem: ab aliis morion, ab aliis moly appellatum. Laudatum verò à Diocle & Euenore, à Timaristo quidem etiam carmine, mira obliuione innocentiæ: quippe præsentaneum remedium ad dentiū mobiles firmandos, si colluerentur: halicacabo vni exceptionem addidere, ne diutius id fieret. Delirationem enim gigni eo. Nec demōstranda remedia, quorum medicina maioris mali periculum afferat. Commendatur & in cibis tertium genus, licet præferatur hortensis saporibus. Et nihil esse corporis malorum, cui non salutare sit strychnos, Xenocrates prædicat. Non tamen auxilia eorum tanti sunt, vt vel profutura de iis commemorare fas putē, præsertim tanta copia innoxiorum medicaminum. Halicacabi radicem bibunt, qui sunt vaticinandi callentes, quòd furere ad confirmandas superstitiones aspici se volunt. Remedio est (id enim libentius retulerim) aqua copiosa mulsa calida potui data. Nec illud præteribo, aspidum naturæ halicacabūm in tantum aduersam, vt radice eius propius admota soporetur illa sopore enecans vis earum. Ergo trita ex oleo percussis auxiliatur.

De corchoro, & cnico. CAP. XXXII.

COrchorum Alexandrini cibi herba est, cōuolutis foliis ad similitudinem mori, præcordiis (vt ferunt) vtilis, alopeciísque & lentigini. Boum quoque scabiem celerrimè sanari ea inuenio, apud Nicandrum quidem & serpentium morsus, antequam floreat. Nec de cnico siue atractylide verbosius dici par esset, Aegyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium: item aduersus fungos. Cōstat à scorpione percussos, quandiu teneant eam herbam, non sentire cruciatum.

De persoluta. CAP. XXXIII.

ET persolutam Aegyptus in hortis serit, coronarum gratia. Duo genera eius, fœmina ac mas. Vtraque subdita Venerem inhiberi, virorum maximè, tradunt.

De mensuris & ponderibus. CAP. XXXIIII.

ET quoniam in mensuris quoque ac ponderibus, crebrò Græcis nominibus vtendum est, interpretationem eorū semel in hoc loco ponemus. Drachma Attica (ferè enim Attica obseruatione medici vtuntur) denarij argentei habet pondus. Eadem sex obolos pondere efficit. Obolus x. chalcos. Cyathus pendet per se drachmas x. Cùm acetabuli mensura dicitur, significat heminæ quartam partem, id est, drachmas xv. Mna, quam nostri minam vocant, pendet drachmas Atticas centum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXII.

PROOEMIVM.

COMPLESSE poterant miraculum sui natura atq; tellus, reputantium vel prioris tantùm voluminis dotes, tótque genera herbarum, vtilitatibus hominum, aut voluptatibus genita. Sed quanto plura restant? quantóque mirabiliora inuentu? Illa enim maiore in parte cibi aut odoris decorísve commendatio ad numerosa experimenta duxit. Reliquarum potentia approbat, nihil à rerum natura sine aliqua occultiore causa gigni.

De gentibus, herbis formæ gratia vtentibus. CAP. I.

EQuidem & formæ gratia ritúsque perpetui, in corporibus suis aliquas exterarũ gentium vti herbis quibusdam, aduerto animum. Illinunt certè aliis aliæ faciem in populis Barbarorum fœminæ, marésque etiam apud Dacos & Sarmatas corpora sua inscribunt. Simile plantagini glastum in Gallia vocatur: quo Britannorum coniuges nurúsque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris & nudæ incedunt, Æthiopum colorem imitantes.

Quòd herbis vestes inficiantur. CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili fuco. Atque vt sileamus, Galatiæ, Africæ, Lusitaniæ granis, coccum Imperatoriis dicatum paludamentis, transalpina Gallia herbis Tyrium atq; conchylium tingit, omnésque alios colores. Nec quærit in profundis murices, seséque obiiciendo escam, dum præripit belluis marinis, intacta etiam ancoris scrutatur vada, vt inueniat per quod facilius matrona adultero placeat, corruptor insidietur nuptæ. Stans & in sicco carpit, quod frugi mundos exsculpat. His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria, certè innocentius. Nunc propositum ista consectari non est: nec committemus, vt subiiciendo vtiliora, luxuriã vtilitate circunscribamus, dicturi & aliàs herbis tingi lapides parietésque pingi. Nec tingendi tamen rationem omisissemus, si vnquam ea liberalium artium fuisset. Interim fortius augetur autoritas: quæ quanta debeatur etiam surdis, hoc est ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem autores imperij Romani conditorésque immensum quiddam & hinc sumpsere, quoniam non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris legationibúsque verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cùm ad hostes clarigatúmque mitterentur, id est, res raptas clarè repetitum, vnus vtique Verbenarius vocabatur.

De corona graminea. CAP. III.

COrona quidem nulla fuit graminea nobilior, in maiestate populi terrarũ principis, præmiísque gloriæ. Gemmatæ & aureæ, vallares, murales, rostratæ, ciuicæ, triumphales, post hanc fuere súntque cunctæ magno interuallo, magnáque differentia. Cæteras omnes singuli, & duces ipsi, Imperatorésque militibus, aut aliquando collegis dedere.

De raritate eius. CAP. IIII.

DEcreuit in triumphis Senatus, cura belli solutus, & populus otiosus: graminea nunquam nisi in desperatione suprema contigit, nulli nisi ab vniuerso exercitu seruato decreta. Cæteras Imperatores dedere, hanc solam miles Imperatori. Eadem vocatur obsidionalis, liberatis obsidione abominandóque exitio totis castris. Quòd si ciuicæ honos vno aliquo ac vel humillimo ciue seruato, præclarus sacérque habetur, quid tandem

existimari debet, vnius virtute seruatus vniuersus exercitus. Dabatur hæc viridi è gramine, decerpto inde vbi obsessos seruasset aliquis. Nanque summum apud antiquos signum victoriæ erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa humo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scio.

Qui soli corona ea donati. CAP. V.

DOnatus est ea L. Siccius Dentatus semel, cùm ciuicas quatuordecim meruisset, depugnasśetque CXX. prælijs semper victor. Tanto rarius est seruatorem vnum à seruatis donari. Quidam Imperatores & sæpius donati sunt, veluti P. Decius Mus, Tribunus militum ab exercitu, altera ab his, qui in præsidio obsessi fuerant, quãta esset eius honoris autoritas, confessus religione: siquidem donatus bouem album Marti immolauit, & centum fuluos, qui ei virtutis causa dati fuerant simul ab obsessis. Hic Decius posteà se Consul, Imperioso collega, pro victoria deuouit. Data est & à Senatu populóque Romano, qua claritate nihil equidem in rebus humanis sublimius duco, Fabio illi, qui rem omnem Romanam restituit non pugnando. Nec data, cùm Magistrum equitum & exercitum eius seruasset: tunc satius fuit nomine nouo coronari, appellatum patrem ab his quos seruauerat: sed quo dictum est consensu honoratus est, Annibale ex Italia pulso. Quæ corona adhuc sola ipsius imperij manibus imposita est, & quod peculiare ei est, sola à tota Italia data.

Qui solus centurio coronatus. CAP. VI.

PRæter hos contigit eius coronæ honos M. Calphurnio Flammæ, Tribuno militum in Sicilia: Centurioni verò vni ad hoc tempus Cn. Petreio Atinati, Cimbrico bello. Primum pilum is capessens sub Catulo, exclusam ab hoc legionem suam hortatus, Tribunum suum dubitantem per castra hostium erumpere interfecit, legionémque eduxit. Inuenio apud autores, eundem præter hunc honorem, adstantibus Mario & Catulo coss. prætextatum immolasse ad tibicinem foculo posito. Scripsit & Sylla dictator, ab exercitu se quoque donatum apud Nolam, legatum bello Marsico. Idque etiam in villa sua Tusculana, quæ fuit postea Ciceronis, pinxit. Quod si verum est, hoc execrabiliorem eum dixerim, quandoquidem eam capiti suo proscriptione ipse detraxit, tanto paucioribus ciuium seruatis, quàm postea occisis. Addat etiamnum huic gloriæ superbum cognomen Felicem, ipse tamen obsessis in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Æmilianum quoque Scipionẽ Varro autor est donatum obsidionali in Africa, Manlio coss. tribus cohortibus seruatis, totidémque ad seruandas eas eductis: quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus adscripsit. Ipsum Augustum cum M. Cicerone filio Consulem Idibus Septembribus Senatus obsidionali donauit. Adeò ciuica non satis videbatur. Nec prætereà quenquam hac inuenimus donatum. Nullæ ergo herbæ fuere certæ in hoc honore: sed quæcunque fuerant in periculi sede, quamuis ignobiles ignotæque, honorem nobilem faciebant: quod latêre apud nos minus quidem miror, cernens negligi ea quoque, quæ ad valetudinem conseruandam, cruciatúsque corporis propulsandos, & mortem arcendam pertinent. Sed quis non mores iure castiget? Addidere viuendi pretio delicias, luxúsque. Nunquàm fuit cupido vitæ maior, nec minor cura. Aliorum hanc operæ credimus, ac nec mandato quidem nostro alios id agere, medicísque prouisum esse. Proh, bonis ipsi fruimur voluptatis, &(quod nihil equidem probrosius duco) viuimus aliena fiducia. Imò verò plerisque vltro etiam irrisui sumus ista commentantes, atque friuoli operis arguimur. Magna, quanquam immensi laboris, solatia sperni cum rerum natura, quam certè non defuisse nobis docebimus, & inuisis quoque herbis inseruisse remedia: quippe cùm medicinas dederit etiam aculeatis. Hæc enim proximè restãt ex his, quas priori libro nominauimus, in quibus ipsis prouidentiam naturæ satis admirari amplectíque non est. Dederat, quas diximus, molles, cibísque gratas. Pinxerat remedia in floribus, visúque ipso animos inuitauerat, etiam deliciis auxilia permiscens. Inde excogitauit aliquas aspectu hispidas, tactu truces, vt tantùm non vocem ipsius fingentis illas, rationémque reddentis exaudire videamur, ne se depascat

auida

auida quadrupes,ne procaces manus rapiant, ne neglecta vestigia obterant,ne insidens ales infringat: his muniendo aculeis,telisque armando,remedijs vt tuta ac salua sint. Ita hoc quoque,quod in iis odimus,hominum causa excogitatum est.

Medicinæ ex reliquis coronamentis,& erynge.

CAP. VII.

ET clara in primis aculeatarum erynge est,siue eryngion,contra serpentes & venenata omnia nascens. Aduersus ictus morsusque, radix eius bibitur drachmæ pondere in vino:aut si plerunque tales iniurias comitatur & febris,ex aqua. Illinitur plagis,peculiariter efficax contra chersydros ac ranas.Omnibus verò contra toxica & aconita efficaciorem Heraclides medicus,in iure anseris decoctam,arbitratur. Apollodorus aduersus toxica cum rana decoquit,cæteri in aqua.Ipsa dura,fruticosa,spinosis folijs,caule geniculato,cubitali & maiore aliquando,alia albicans, alia nigra,radice odorata,& satiua quidem est. Sed & sponte nascitur in asperis & saxosis: & in litoribus maris, durior,nigriorque,folio apij.

De herba quam centum capita vocant. CAP. VIII.

EX his candidam,nostri centum capita vocant. Omnes eiusdem effectus, caule & radice in cibos Græcorum receptis vtroque modo, siue coquere libeat,siue cruda vesci.Portentosum est,quod de ea traditur. Radicem eius alterutrius sexus similitudinem referre,raram inuentu: sed si viris contigerit mas,amabiles fieri. Ob hoc & Phaonem Lesbium dilectum à Sappho. Multæ circa hoc non Magorum solùm vanitates,sed etiam Pythagoricorum. Sed in medico vsu præter suprà dicta auxiliatur inflationibus,torminibus,cordis vitiis,stomacho,iocineri,præcordiis in aqua mulsa, lieni in posca. Item ex mulsa renibus,stranguriæ,opisthotonicis,spasmis,lumbis,hydropicis,comitialibus, mulierum mensibus,siue subsidant,siue abundent,vuluarúmque omnibus vitiis.Extrahit infixa corpori cum melle.Strumas, parotidas,panos, recedentes ab ossibus carnes sanat cum axungia salsa,& ceratoritem fracturas. Crapulam præsumpta arcet,aluum sistit.Aliqui è nostris sub solstitio colligi eam iussere. Ex aqua cælesti imponi omnibus ceruicis vitiis.Oculorum quoque albugines sanare adalligatam tradiderunt.

De acano & glycyrrhiza. CAP. IX.

SVnt qui & acanon eryngio adscribant, spinosam breuémque, ac latam herbam,spinisque latioribus. Hanc impositam, sanguinem mirè sistere. Alij eryngen falsò eandem putauerunt esse & glycyrrhizam, quare subiungi eam protinus refert. Et ipsa sine dubio inter aculeatas est,folius echinatis,pinguibus,tactúque gummosis,fruticosa,binum cubitorum altitudine,flore hyacinthi,fructu pilularum platani magnitudinis. Præstantissima in Cilicia,secunda Ponto,radice dulci,& hac tantum in vsu. Capitur ea Vergiliarum occasu,longa ceu viti,coloris buxei. Meliórque nigra,quæque lenta,quàm quæ fragilis. Vsus in subditis decocta ad tertias,cæterò ad mellis crassitudinem,aliquando & tusa:quo genere & vulneribus imponitur,& faucium vitiis omnibus. Item voci,vt illissimo succo,sic vt spissatus est, linguæ subdito. Item thoraci,iocineri. Hac diximus sitim famémque sedari. Ob id quidam adipson appellauere eam, & hydropicis dedere,ne sitirent. Ideo & commanducata stomatice est,& hulceribus oris inspersa sæpe,& pterygiis. Sanat & vesicæ scabiem,renum dolores,condylomata,hulcera genitalium. Dedere eam quidam potui in quartanis,drachmarum duarū pondere,& pipere,hemina aquæ. Commanducata sanguinem ex vulnere sistit. Sunt qui & calculos ea pelli tradiderunt.

De tribulo & generibus eius, & medicinis.

CAP. X.

TRibuli vnum genus in hortis nascitur,alterum in fluminibus tantùm. Succus ex his colligitur ad oculorū medicinas.Est enim refrigerantis naturæ,& ideo vtilis contra inflammationes collectionésque.Hulcera per se erumpentia,& præcipuè in ore,cum melle sanat:item tonsillas.Potus calculos frangit. Thraces,qui ad Strymona habitant,foliis tribuli equos saginant:ipsi nucleo viuunt,panem facientes prædulcem, & qui contrahat ventrem.

ventrem. Radix castè puréque collecta, discutit strumas. Semen adalligatum, varicum dolores sedat: tritum verò, & in aquam sparsum, pulices necat.

De stœbe, & medicinis eius. CAP. XI.

STœbe, quam aliqui phleon vocant, decocta in vino, præcipuè auribus purulentis medetur: item oculis ictu cruentatis: hæmorrhagiæ quoque & dysenteriæ infusa.

De hippophye & hippope, & medicinis earum. CAP. XII.

HIppophyes in sabulosis maritimísque nascitur, spinis albis. Ederæ modo racemosa est, candidis, & ex parte rubentibus acinis. Radix succo madet, qui aut per se conditur, aut pastillis farinæ. Hæc bilem detrahit obolo ponderis, saluberrimè cum mulso. Est altera hippope, sine caule, sine flore, foliis tantùm minutis. Huius quoque succus hydropicis mirè prodest. Debent accommodatæ esse equorum naturæ, neque ex alia causa nomen accepisse. Quippe quædam animalium remediis nascuntur, locupleti diuinitate ad gerenda præsidia: vt non sit mirari satis ingenium eius, disponentis auxilia in genera, in causas, in tempora, vt aliis prosit atque aliis horis, diésque nullus prope sine præsidiis reperiatur.

De vrtica, & medicinis eius. CAP. XIII.

VRtica quid esse inuisius potest? At illa præter oleum, quod in Ægypto ex ea fieri diximus, vel plurimis scatet remediis. Semen eius cicutæ contrarium esse Nicander affirmat: item fungis & argento viuo. Apollodorus & salamandris cum iure decoctæ testudinis. Item aduersari hyoscyamo, & serpentibus, & scorpionibus. Quin illa ipsa amaritudo mordax, vuas in ore, procidentésque vuluas, & infantium sedes, tactu resilire cogit: lethargicos expergisci tactis cruribus, magísque fronte. Eadem canis morsibus addito sale medetur. Sanguinem trita naribus indita sistit, & magis radice. Carcinomata & sordida hulcera, sale admisto: item luxata sanat, & panos, parotidas, carnésque ab ossibus recedentes. Semen potum cum sapa, vuluas strangulantes aperit, & profluuia narium sistit impositum. Vomitiones in aqua mulsa sumptum à cœna faciles præstat, duobus obolis: vno autem in vino poto lassitudines recreat. Vuluæ vitiis tostum, acetabuli mensura: potum in sapa resistit stomachi inflationibus. Orthopnoicis prodest cum melle: & thoracem purgat eodem ecligmate. Et lateri medetur cum semine lini. Addunt hyssopum & piperis aliquid. Illinitur lieni. Difficilem ventrem tostum cibo emollit Hippocrates vuluam purgari poto eo pronuntiat. Dolore leuari tosto acetabuli mensura dulci poto, & imposito cum succo maluæ. Intestinorum animalia pelli cum hydromelite & sale. Defluuia capitis, semine illito cohonestari. Articularibus morbis & podagricis plurimi cum oleo vetere, aut folia cum vrsino adipe trita imponunt. Ad eadem radix tusa cum aceto non minus vtilis: item lieni. Et cocta in vino discutit panos, cum axungia vetere salsa. Eadem psilorhrum est sicca. Condidit laudes eius Phanias physicus, vtilissimam cibis coctam conditámve professus arteriæ, tussi, ventris destillationi, stomacho, panis, parotidibus, pernionibus: cum oleo sudorem, coctam cum conchyliis ciere aluum, cum ptisana pectus purgare, mulierúmque menses; cum sale hulcera quæ serpant cohibere. Succus quoque in vsu est. Expressus illitúsque fronti, sanguinem narium sistit: potus vrinam ciet, calculos rumpit: vuam gargarizatus reprimit. Semen colligi messibus oportet. Alexandrinum maximè laudatur. Ad omnia hæc & mitiores quidem teneræque efficaces, sed præcipuè syluestris illa, & amplius lepras è facie tollit, in vino pota. Si quadrupes fœtum non admittat, vrtica naturam fricandam monstrant.

De lamio, & medicinis eius. CAP. XIIII.

EA quoque num, quam lamium inter genera earum appellauimus, mitissima, & foliis non mordentibus, medetur cum mica salis contusis incussísque, ictibus & strumis, tumoribus, podagris, vulneribus. Album habet in medio folio, quod ignibus sacris medetur. Quidam è nostris tempore discreuere genera. Autumnalis vrticæ radice alligata in tertianis, ita vt ægri nuncupentur, cùm eruitur ea radix, & dicatur quæ, & cui, & quorum filio eximatur, liberari morbo tradiderunt. Hoc idem cótra quartanas pollere.

Iidem vrticæ radice addito sale, infixa corpori extrahi. Folijs cum axungia strumas discutit: vel si suppurauerint, erodi complerique.

De scorpione, generibúsque, ac medicinis eius. CAP. XV.

EX argumento nomen accepit scorpius herba. Semen enim habet ad similitudinem caudæ scorpionis, folia pauca. Valet & aduersus animal nominis sui. Est & alia eiusdem nominis effectúsque sine folijs, asparagi caule, in cacumine aculeum habens, & inde nomen.

De leucacantha, & medicinis eius. CAP. XVI.

LEucacantham alij phyllon, alij ischiada, alij polygonaton appellant, radice cyperi, 10 quæ commanducata dentium dolorem sedat. Item laterum & lumborum, vt Hicesius tradit, semine poto drachmis octo, aut succo. Eadémque ruptis conuulsis medetur.

De helxine, perdicio, parthenio, sideriti, & medicinis eius. CAP. XVII.

HElxinen aliqui perdicium vocant, quoniam perdices ea præcipuè vescantur. Alij sideritin, nonnulli partheniū. Folia habet mistæ similitudinis plantagini & marrubio, cauliculos densos, leuiter rubentes, semina in capitibus lappaceis adhærentia vestibus: vnde & helxinem dictam volunt. Sed nos qualis vera esset helxine, diximus priori libro. Hæc autem inficit lanas, sanat ignes sacros & tumores, collectionésque omnes, & adusta. Panos succus eius cum psimmythio, ignes sacros, tumores, collectionésque, & guttura incipientia turgescere. Item veterem tussim cyatho hausto, & omnia in humido: 20 sicut tonsillas & varices cum rosaceo. Imponitur & podagris cum caprino seuo ceráque Cypria. Perdicium siue Parthenium (nam sideritis alia est) à nostris herba vrceolaris vocatur, ab alijs astericum, folio similis ocimo, nigrior tantum, nascens in tegulis, parietinísque. Medetur cum mica salis trita iisdem omnibus, quibus lamium, & eodem modo: item vomicæ calfacto succo pota. Et contra hulcera, rupta, lapsúsque & præcipitia, aut vehiculorum euersiones singularis. Vernula charus Pericli Atheniensium principi, cùm is in arce templum ædificaret, repsissétque super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli somnio à Mineruа. Quare Parthenium vocari cœpta est, assignatúrque ei Deæ. Hic est vernula, cuius effigies ex ære fusa est, & nobilis ille Splanchnoptes.

30 De chamæleone, generibúsque, & medicinis eius. CAP. XVIII.

CHamæleonem aliqui ixiam vocant. Duo genera eius. Candidior asperiora folia habet: serpit in terra echini modo spinas erigens, radice dulci, odore grauissimo. Quibusdam in locis viscum gignit album sub alis foliorū, maximè circa Canis ortum, quomodo thura nasci dicuntur: vnde & ixia appellatur. Hoc, vt mastiche, vtuntur mulieres. Quare & chamæleon vocetur, varietate foliorum euenit. Mutat enim cū terra colores, hîc niger, illic viridis, alubi cyaneus, alubi croceus, atque alijs coloribus. Ex his candidus hydropicos sanat succo radicis decoctæ. Bibitur drachma in passo. Pellit & interaneorum animalia acetabuli mensura succi eiusdem in vino austero cum origani scopis. Facit ad difficultatem vrinæ. Hic succus occidit canes suésque in polenta. Addita aqua 40 & oleo contrahit in se mures ac necat, nisi protinus aquam sorbeant. Radicem eius aliqui concisam seruari iubent funiculis pendentem, decoquúntque in cibo contra fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant. Ex nigris aliqui marem dixere, cui flos purpureus esset, & fœminam cui violaceus. Vno nascuntur caule cubitali, crassitudine digitali. Radicibus earum lichenes curantur, cum sulphure & bitumine vnà coctis: commanducatis verò dentes mobiles, aut in aceto decoctis. Succo scabiem etiam quadrupedum sanant. Et ricinos canum necant: iuuencas quoque anginæ modo. Quare à quibusdam vlophonon vocatur, & cynozolon, propter grauitatem odoris. Ferunt & hæc viscum hulceribus vtilissimum. Omnium autem generum eorum radices scorpionibus aduersantur.

De coronopo, & medicinis eius. CAP. XIX.

50 COronopus oblonga herba est cum fissuris. Seritur interim, quoniam radix cœliacis præclarè facit in cinere tosta.

De anchusa, & pseudanchusa, & medicinis earum.

CAP. XX.

ET anchusæ radix in vsu est, digitali crassitudine. Finditur papyri modo: manúsque inficit sanguineo colore: præparat lanas pretiosis coloribus. Sanat hulcera in cerato, præcipuè senum, item adusta. Liquari non potest in aqua: oleo dissoluitur: idque synceræ experimentum est. Datur & ad renum dolores drachma eius potui in vino: aut si febris sit, in decocto balani. Item iocinerum vitiis, & lienis, & bile suffusis. Lepris & lentigini illinitur ex aceto. Folia trita cum melle & farina, luxatis imponuntur: & pota drachmis duabus in mulso aluum sistunt. Pulices necare radix in aqua decocta traditur. Est & alia similis, pseudanchusa ob id appellata, à quibusdam verò enchusa, aut doris, & multis aliis nominibus, lanuginosior & minus pinguis, tenuioribus foliis & languidioribus. Radix oleum non fundit, sed rubentem succum: & hoc ab anchusa discernitur. Contra serpentes efficacissima potu foliorum, vel seminis. Folia ictibus imponuntur. Virus serpentium fugat. Bibitur & propter spinam. Folium eius sinistra decerpi iubent Magi, & cuius causa sumatur dici, tertianisque febribus alligari.

De onochile, anthemi, loto, & lotometra, heliotropio, tricocco, & adianto siue callitricho.

CAP. XXI.

† archibellion, † onocleam,

EST & alia herba proprio nomine onochiles, quam aliqui anchusam vocant, alij † arcebion, alij † onochelim, aliqui rhexiam, multi enchusam, panio frutice, flore purpureo, asperis foliis & ramis, radice messibus sanguinea, cæterò nigra, in sabulosis nascens, efficax contra serpentes, maximéque viperas, & radice & foliis, æquè cibo ac potu. Vires habet messibus. Folia trita odorem cucumeris reddunt. Datur in cyathis tribus vulua procidente. Pellit & tineas cum hyssopo. Et in dolore renum aut iocineris ex aqua mulsa, si febris sit: sin aliter, ex vino bibitur. Lentigini ac lepris radix illinitur. Habentes eam, à serpentibus feriri negãtur. Est & alia huic similis flore rubro, minor, & ipsa ad eosdem vsus. Tradúntque commanducata ea, si inspuatur, mori serpentem. Anthemis magnis laudibus celebratur ab Asclepiade. Aliqui leucanthemida vocant, alij leucanthemũ, alij eranthemon, quoniam vere floreat: alij chamæmelon, quoniã odorem mali habeat. Nonnulli melanthemon vocant. Genera eius tria flore tantùm distant, palmum non excedentia, paruísque floribus, vt rutæ, candidis, aut melinis, aut purpureis. In macro solo, aut iuxta semitas colligitur vere, & in coronamenta reponitur. Eodem tempore & medici folia tusa in pastillos digerunt: item florem & radicem. Dantur omnia mista drachmæ vnius pondere, contra serpentium omnium ictus. Pellit mortuos partus: item menstrua in potu, & vrinam, calculósq;. Inflationes, iocinerum vitia, bilem suffusam, ægilopia commanducata, hulcerum eruptiones manantes sanat. Ex omnibus his generibus ad calculos efficacissima est, quæ florem purpureum habet: cuius & foliorum & fruticis amplitudo maiuscula est. Hanc propriè quidam eranthemon vocant. Loton qui arborẽ putant tantùm esse, vel Homero autore coargui possunt. Is enim inter herbas subnascentes Deorum voluptati, loton primam nominauit. Folia eius cum melle, oculorum cicatrices, argema, nubeculas discutiunt. Est & lotometra, quæ fit ex loto sata, ex cuius semine simili milio, fiunt panes in Ægypto à pastoribus, maximè aqua vel lacte subacto. Negatur quicquam illo pane salubrius esse, aut leuius, dum caleat: refrigeratus difficilius concoquitur, fitque ponderosus. Constat, eos qui illo viuant, nec dysenteria nec tenesmo, neque aliis morbis ventris infestari. Itaque inter remedia eorum habetur. Heliotropij miraculum sæpius diximus, cum Sole se circumagentis, etiam nubilo die: tantus sideris amor est. Noctu velut desiderio contrahi cæruleum florem. Genera eius duo: tricoccum, & helioscopium. Hoc altius (quanquam vtrunque semipedalem altitudinem non excedat) ab ima radice ramosum. Semen in folliculo messibus colligitur. Nascitur non nisi in pingui solo, cultóque maximè: tricoccum vbique. Si decoquatur, inuenio cibis placere: & in lacte iucundius aluum molliri: & si decocti succus bibatur, efficacissimè exinaniri. Maioris succus

cus excipitur æstate, hora sexta: miscetur cum vino, sic firmior. Capitis dolores sedat, rosaceo admisto. Verrucas cum sale tollit succus è folio: vnde nostri verrucariam herbam appellauere, aliis cognominari effectibus digniorem. Nanque & serpentibus, & scorpionibus resistit, ex vino aut aqua mulsa, vt Apollophanes & Apollodorus tradunt. Folia infantium destillationibus, quod siriasin vocant, illita medentur. Item contractionibus, etiamsi id comitialiter accidat. Decocto quoque foueri eos, saluberrimum est. Potum id pellit †tineas, & renum harenas. Si cuminum adiiciatur, calculos frangit. Decoqui cum radice oportet, quæ cum foliis & hircino seuo podagris illinitur. Alterum genus, quod tricoccum appellauimus, & alio nomine scorpiuron vocatur, foliis nō solùm minoribus, sed etiam in terram vergentibus. Semen ei est effigie scorpionis caudæ: quare ei nomen. Vis ad omnia venenata & phalangia, & contra scorpiones præcipuè illita. Non feriuntur habentes. Et si terram surculo heliotropij circunscribat aliquis, negant scorpionem egredi. Imposita verò herba, aut vda omnino respersum, protinus mori. Seminis grana quatuor pota, quartanis prodesse dicuntur, tria verò tertianis: vel si herba ipsa ter circunlata subiiciatur capiti. Semen & Venerem stimulat. Cum melle panos discutit. Et verrucas hoc vtique heliotropium radicitus extrahit, & excrescētia in sedibus. Spinæ quoque ac lumborum sanguinem corruptum trahit, illitum semē & potum in iure gallinacei decoctum, aut cum beta & lente. Cortex verò liuentibus colorem reddit. Magi heliotropium quartanis quater, in tertianis ter alligari iubent ab ipso ægro, precaríque eum, soluturum se nodos liberatum, & ita facere nō exempta herba. Aliud adianto miraculum: æstate viret, bruma nō marcescit: aquas respuit, perfusum mersúmve sicco simile est: tanta dissociatio deprehenditur: vnde & nomen à Græcis, alioquin frutici topiario. Quidam callitrichon vocant, alij polytrichon, vtrunque ab effectu. Tingit enim capillum: & ad hoc decoquitur in vino cum semine apij, adiecto oleo copiosè, vt crispum densúmq; faciat, defluere autem prohibet. Duo eius genera, candidius, & nigrum breuiúsque. Id quod maius est, polytrichon: aliud, trichomanes vocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent foliis filicis: ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt: omnia autem contrariis pediculis densa inter se ex aduerso: radix nulla. Vmbrosas petras, parietúmq; aspergines: ac fontium maximè specus sequitur: & saxa manantia, quod miremur, cùm aquas non sentiat. Calculos è corpore mirè pellit, frangítque, vtique nigrum. Qua de causa potius, quàm quòd in saxis nasceretur, à nostris saxifragum appellatum crediderim. Bibitur è vino, quantum terni decerpsere digiti. Vrinam cient: Serpentium & araneorum veneris resistunt. In vino decocti aluum sistunt. Capitis dolores corona ex his sedat. Contra scolopendræ morsus illinuntur, crebrò auferendi ne pereant: hoc & in alopeciis. Strumas discutiunt, furfuresque in facie, & capitis manantia hulcera. Decoctum ex his prodest suspiriosis, & iocineri, & lieni, & felle suffusis, & hydropicis. Stranguriæ illinuntur, & renibus cum absinthio. Secundas cient & menstrua. Sanguinem sistunt ex aceto, aut rubi succo poti. Infantes quoque exhulcerati perunguntur ex iis cum rosaceo & vino prius. Folium in vrina pueri impubis, tritum quidem cum aphronitro, & illitum ventri mulierum, ne rugosus fiat, præstare dicitur. Perdices & gallinaceos pugnaciores fieri putant, in cibum eorum additis: pecoríque esse vtilissimos.

† tænias.

De picride, rhesio, asphodelo, alimo, acantho, bupresti, elaphobosco, scandice, iasione, & de caucalide, sio, sillybo, scolymo siue limonio, soncho, chondrillo siue chondrille, & boletis. CAP. XXII.

Picris ab insigni amaritudine cognominatur, vt diximus: rotundo folio. Tollit eximiè verrucas. Thesium quoque non dissimili amaritudine est: sed purgat aluum, in quem vsum teritur ex aqua. Asphodelum de clarissimis herbarum, quam heroion aliqui appellauerunt, Hesiodus & in syluis nasci dixit: Dionysius, marem ac fœminam esse. Defectis corporibus & phthisicis constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè dari: panémque ex his cum farina subactis, saluberrimum esse. Nicander & contra serpentes ac scorpiones, vel caulem, quem anthericon vocauimus, vel semen, vel bulbos dedit in vino

tribus

tribus drachmis:subitrauítque somno contra hos metus. Datur & contra venenata marina,& contra scolopendras terrestres. Cochleæ mirè in Campania caulem cum persequuntur,& sugendo arefaciunt. Folia quoque illinuntur venenatorum vulneribus ex vino. Bulbi neruis articulísque cum polenta tusi illinuntur. Prodest & concisis ex aceto lichenas fricare:item hulceribus putrescentibus ex aqua imponere: mammarum quoque & testium inflammationibus. Decocti in fæce vini, oculorum epiphoris supposito linteolo medentur. Ferè in quocunque morbo decoctis magis medici vtuntur. Item ad tibiarum tetra hulcera, rimásque corporum quacunq; in parte farina arefactorũ. Autumno autem colliguntur, cum plurimum valent. Succus quoq; ex tusis expressus aut decoctis, vtilis fit corporis dolori, cum melle: idem odorẽ corporis iucundum affectantibus, cum 10 iri arida & salis exiguo. Folia etiam suprà dictis medentur,& strumis, panis, hulceribus in facie, decocta in vino. Cinis è radice alopecias emendat,& rimas pedum. Decoctæ radicis in oleo succus, perniones & ambusta. Et ad grauitatem aurium infunditur:à contraria aure in dolore dentium. Prodest & vrinæ pota modicè radix, & menstruis & lateris doloribus:item ruptis conuulsis, tussibus, drachmæ pondere in vino pota. Eadem & vomitiones adiuuat commanducata. Semine sumpto turbatur venter. Chrysermus & parotidas in vino decocta radice curauit:itẽ strumas, admista cachry ex vino. Quidam aiunt, si imposita radice pars eius in fumo suspendatur, & quarta die soluatur, vnà cum radice arescere strumam. Sophocles ad podagras vtroque modo, cocta crudáque vsus est. Ad perniones decoctam ex oleo dedit, & suffusis felle in vino,& hydropicis. Venerem quo- 20 que concitari cum vino & melle perunctis, aut bibentibus, tradiderunt. Xenocrates & lichenas & psoras, radice in aceto decocta, tolli dicit. Item si cocta sit cum hyoscyamo & pice liquida, alarum quoque & feminum vitia.& capillum crispiorem fieri, raso prius capite, si radice ea fricetur. Simus lapides renum in vino decocta atque pota eximit. Hippocrates semen eius ad impetus lienis dari censet. Iumentorum quoque hulcera ac scabiem, radix illita, aut decoctæ succus ad pilum reducit. Mures etiam eadem fugantur, cauerna præclusa moriuntur. Asphodelon ab Hesiodo quidam alimon appellari existimauere, quod falsum arbitror. Est enim suo nomine alimon, nõ parui & ipsum ertoris inter antores. Alij enim fruticem esse dicunt densum, candidum, sine spina, foliis oleæ, sed mollioribus. Coquitur autem hoc ciborum gratia. Radix tormina discutit, drachmæ ponde- 30 re in aqua mulsa pota:item conuulsa & rupta. Alij olus maritimum esse dixere falsum, & inde nomen, foliis in rotunditate longis, laudatum in cibis. Duorum præterea generum, syluestre,& mitius: vtrunque prodesse dysentericis etiam exhulceratis cum pane, stomacho verò ex aceto. Hulceribus vetustis illini crudum,& vulnerum recentium impetus lenire,& luxatorum pedum ac vesicæ dolores. Syluestri tenuiora folia, sed in eisdem remediis effectus maiores, & in sananda hominum ac pecorum scabie. Præterea nitorem corpori fieri dentibúsque candorem, si fricentur radice ea. Semine linguæ subdito sitim non sentiri. Hoc quoque mandi,& vtraque etiam condiri. Crateuas tertium quoque genus tradidit, longioribus foliis & hirsutioribus, odore cupressi: nasci sub edera maximè, prodesse opisthotonicis, cõtractionibus neruorum, tribus obolis in sextarium aquæ. 40 Acanthos est topiaria & vrbana herba, elato longóque folio, crepidines marginum, adsurgentiúmque puluinorum toros vestiens. Duo genera eius sunt, aculeatum & crispum, quod breuius: alterum læue, quod aliqui pæderota vocant, alij melamphyllum. Huius radices vstis luxatísq; mirè prosunt: item ruptis conuulsis & phthisin metuentibus incoctæ cibo, maximè ptisana. Podagris quoq; illinuntur tritæ & calefactæ calidis. Bupleuron in sponte nascentium olerum numero Græci habent, caule cubitali, foliis multis longísque, capite anethi, laudatum in cibis ab Hippocrate:in medicina à Glaucone & Nicandro. Semen cõtra serpentes valet. Folia ad secundas fœminarum, vel succum ex vino illinunt: & strumis folia cum sale & vino. Radix contra serpentes datur in vino,& vrinæ ciendæ. Buprestim magna inconstantia Græci in laudibus ciborum etiam habuere:eadémque re- 50 media tanquam contra venenum prodiderunt. Et ipsum nomen indicio est boum, certè

venenum

venenum esse, quos dissilire degustata ferentur. Quapropter nec de hac plura dicemus. Est verò causa, quare venena monstremus inter gramineas coronas, nisi libidinis causa expetenda alicui videtur, quam non aliter magis accendi putant, quàm potu. Elaphoboscon ferulaceum est, geniculatum, digiti crassitudine, semine corymbis dependentibus simili effigie, sed non amaris, foliis olusatri. & hoc laudatum in cibis. Quippe etiam cõditum prorogatur ad vrinã ciendam, lateris dolores sedandos, rupta conuulsa sananda, inflationes discutiendas, coli quoque tormenta. Contra serpentium omniúmque aculeatorum ictus. Quippe fama est, hoc pabulo ceruos resistere serpentibus. Fistulas quoque radix nitro addito illita sanat. Siccãda autem in eos vsus prius est, ne succo suo madeat, qui
10 contra serpentium ictus non facit eam deteriorem. Scandix quoque in olere syluestri à Græcis ponitur, vt Opion & Erasistratus tradunt. Item decocta aluum sistit. Semine singultus confestim ex aceto sedat. Illinitur ambustis, vrinas cier. Decoctæ succus prodest stomacho, iocineri, renibus, vesicæ. Hæc est, quam Aristophanes Euripidi poetæ obiicit iculariter, matrem eius ne olus quidem legitimum venditasse, sed scandicem. Eadem erat anthriscus, si tenuiora folia & odoratiora haberet. Peculiaris laus eius, quòd fatigato Venere corpori succurrit, marcentésque senio iam coitus excitat. Sistit profluuia alba fœminarum. Et iasione olus syluestre habetur, in terra repens, cum lacte multo: florem fert candidum: concilium vocant. Et huius eadem commendatio ad stimulandos coitus. Cnida ex aceto in cibo sumpta, mulieribus lactis vbertatem præstat. Salutaris est phthi-
20 sin sentientibus. Infantium capiti illita nutrit capillum, tenacioremque eius cutem efficit. Estur & caucalis, fœniculo similis, breui caule, flore candido, cordi vtilis. Succus quoque eius bibitur, stomacho perquàm commodatus & vrinæ, calculísque & harenis pellendis, & vesicæ pruritibus. Extenuat & lienis, iocineris, renúmque pituitas. Semen menses fœminarum adiuuat, bilémque à partu siccat. Datur & contra profluuia genituræ viris. Chrysippus & conceptionibus eam putat conferre multum: bibitur in vino ieiunis. Illinitur & contra venena marinorum, sicut † Perricus in carmine suo significat. His adnumerant sion, latius apio, in aqua nascens, pinguius, nigriúsque, copiosum semine, sapore nasturtij. Prodest vrinis, renibus, lienibus, mulierũq; mensibus, siue ipsum in cibo sumptum, siue ius decocti, siue semen è vino drachmis duabus. Calculos rumpit, aquásq; quæ
30 gignunt eos, resistit. Dysentericis prodest infusum. Item lentigini illitum, & mulierum vitiis in facie noctu illitum, momentóque curem emendat, & ramices lenit, & scabiem equorum. Silybum, chamæleonti albo similem, æquè spinosam, ne in Cilicia quidem, aut Syria, aut Phœnice, vbi nascitur, coquere tanti est: ita operosa eius culina traditur. In medicina nullum vsum habet. Scolymon quoque in cibos recipit Oriens, & alio nomine limonion appellat. Frutex est nunquam cubitali altior, cristísque foliorum ac radice nigra, sed dulci: Eratostheni quoque laudata in pauperis cœna. Vrinam ciere præcipuè traditur: sanare lichenas & lepras ex aceto: Venerẽ stimulare in vino, Hesiodo & Alcæo testibus: qui florente ea cicadas acerrimi cantus esse, & mulieres libidinis auidissimas, virósque in coitum pigerrimos scripsere, velut prouidentia naturæ hoc adiumento tunc
40 valentissimo. Item grauecolentiam alarum emendat radicis emedullatæ vncia, in vini Falerni heminis tribus decocta ad tertias, & à balineo ieiuno, itémque post cibum cyathis singulis pota. Mirum est, quod Xenocrates promittit experimento, vitium id ex alis per vrinam effluere. Estur & sonchos, vt quem Theseo apud Callimachum apponat Hecale, vterque albus & niger, lactucæ similes ambo, nisi spinosi essent, caule cubitali, angulosо, intus cauo, sed qui fractus copioso lacte manet. Albus, qui è lacte nitor, vtilis orthopnoicis lactucarum modo. Erasistratus calculos per vrinam pelli eo monstrat, & oris grauecolentiam commanducato corrigi. Succus trium cyathorum mensura, in vino albo & oleo calefactus, adiuuat partus, ita vt à partu ambulent grauidæ. Datur & in sorbitione. Ipse caulis decoctus facit lactis abundantiam nutricibus, colorẽmque meliorem in-
50 fantium: vtilissimus his, quæ lac sibi coire sentiant. Instillatur auribus succus, calidúsque in strangiria bibitur cyathi mensura, & in stomachi rosionibus cum semine cucumeris

† Alij, Petronius.

nucleisque pineis. Illinitur & sedis collectionibus. Bibitur contra serpentes scorpionésque, radix verò illinitur. Eadem decocto in oleo Punici mali calyce, aurium morbis præsidium est. Hæc omnia ex albo. Cleemporus nigro prohibet vesci, vt morbos faciente, de albo consentiens. Agathocles etiam contra sanguinem tauri demonstrat succum eius. Refrigeratorium tamen vim esse conuenit nigro, & hac causa imponendum cum polenta. Zenon radice albi stranguriam docet sanari. Chondrillon siue chondrille, folia habet intubi circumrosis similia, caulem minus pedalem, succo madentem amaro, radicæ fabæ simili, aliquando numerosa. Habet proximam terræ masticen tuberculo fabæ, quæ apposita fœminarum menses trahere dicitur. Tusa cum radicibus tota, diuiditur in pastillos, contra serpentes argumento probabili. Siquidem mures agrestes læsi ro ab his, hanc esse dicuntur. Succus ex vino coctæ, aluum sistit. Eadem palpebrarum pilos inordinatissimos, pro gummi efficacissimè regit. Dorotheus stomacho & concoctionibus vtilem carminibus suis pronunciauit. Aliqui fœminis & oculis, generationique virorum contrariam putauere. Inter ea quæ temere manduntur, boletos meritò posuerim, optimi quidem hos cibi, sed immenso exemplo in crimen adductos, veneno Tiberio Claudio principi per hanc occasionem à cõiuge Agrippina dato: quo facto illa terris venenum alterum, sibique ante omnes, Neronem suum dedit. Quorundam ex his facilè noscuntur venena, diluto rubore, rancido aspectu, liuido intus colore, rimosa stria, pallido per ambitum labro. Non sunt hæc in quibusdam: siccique & nitri similes velut guttas in vertice albas ex tunica sua gerunt. Nec volvam enim terra ob hoc prius gignit, ipsum postea in volua, ceu in ouo est luteum. Nec tunicæ minor gratia in cibo infantis boleti. Rumpitur hæc primò nascente: mox in pediculo corpus absumitur, raróque vnquam geminis ex vno pede. Origo prima causaque è limo, & acescente succo madentis terræ, aut radicis ferè glandiferæ: initióque spuma lentior, dein corpus membranæ simile, mox partus. Vt diximus, illa perniciali a, prorsus improbãda. Si enim caligaris clauus ferriue aliqua rubigo, aut panni marcor affuerit nascenti, omnem illico succum alienum saporémque in venenum concoquit: deprehendisséque nisi agrestes possunt, atque qui colligunt. Ducũt ipsi alia vitia, nunc quidem si serpentis cauerna iuxtà fuerit, si patescentes primò adhalauerit, capaci venenorum cognatione ad virus accipiendum. Itaque cauteri conuenit, prius quàm se condant serpentes. Signa erunt tot herbæ, tot arbores fruticésque, ab emersu earum ad latebram vsque vernantes: & vel fraxini tantùm folia, nec postea nascentia, nec antè decidentia. Et boletis quidem ortus occasúsque omnis intra dies septem est.

De fungis, & silphio, & de lasere. CAP. XXIII.

Fungorum lentior natura, & numerosa genera, sed origo nõ nisi ex pituita arborum. Tutissimi, qui rubent callo, minus diluto rubore, quàm boleti. Mox candidi, velut apice Flaminis insignibus pediculis. Tertium genus suilli, venenis accommodatissimum. Familias nuper interemere, & tota conuiuia, Annæum Serenum præfectum Neronis vigilum, & tribunos, & centuriones. Quæ voluptas tanta ancipitis cibi? Quidam discernere arborum generibus, fico, ferula, & gummi ferentibus: nos item fago, aut robore, aut cupresso, vt diximus. Sed ista quis spondet in venalibus? Omnium color luidus. His aberit veneni argumentum, quò similior fuerit arborum fici. Aduersus hæc diximus remedia, dicemúsque: interim sunt aliqua & in his. Glaucias stomacho vtiles putat boletos. Siccantur pendentes suilli, iunco transfixi, quales è Bithynia veniunt. Hi fluxionibus alui, quas rheumatismos vocant, medentur, excrescentibúsque in sede carnibus: minuunt enim eas, & tempore absumunt. Item lentigines, & mulierum vitia in facie. Lauantur etiam vt plumbum, in oculorum medicamenta. Sordidis hulceribus & capitis eruptionibus, canum morsibus ex aqua illinuntur. Libet & coquendi dare aliquas communes in omni eo genere obseruationes, quando ipsæ suis manibus deliciæ præparant hunc cibum solùm, & cogitatione antè pascuntur, succineis nouaculis aut argenteo apparatu comitante. Noxij erunt fungi, qui in coquendo duriores fient: innocentiores qui nitro

nitro addito coquentur, si vtique percoquantur. Tutiores fient cum carne cocti, aut cum
pediculo pyri. Prosunt & pyra confestim sumpta. Debellat eos & aceti natura, contra-
na iis. Imbribus prouenium omnia hæc. Imbre & silphion. Venit primò è Cyrenis, vt di-
ctum est. Ex Syria nunc maximè importatur, deterius Parthico, sed Medico melius, ex-
tincto omni Cyrenaico, vt diximus. Vsus silphij in medicina. Nam folia ad expurgan-
das vuluas pellendósque emortuos partus decoquuntur in vino albo odorato, vt bibatur
mensura acetabuli à balneis. Radix prodest arterijs exasperatis: & collectionibus san-
guinis illinitur. Sed in cibis concoquitur ægrè. Inflationes facit & ructus. Vrinæ quoque
noxia. Suggillatis cum vino & oleo amicissima, & cum cera strumis. Verrucæ sedis cre-
10 briore eius suffitu cadunt. Laser è silphio profluens quo diximus modo, inter eximia na-
turæ dona numeratum, pluribus compositionibus inseritur. Per se autem algores excalfa
cit. Potum neruorum vitia extenuat. Fœminis datur in vino. Et lanis mollibus admoue-
tur vuluæ ad menses ciendos. Pedum clauos circunscarificatos ferro, mistum ceræ extra-
hit. Vrinam ciet ciceris magnitudine dilutum. Andreas spondet, copiosius sumptum nec
inflationes facere, & concoctioni plurimum conferre senibus & fœminis: item hyeme,
quàm æstate, vtilius, & tum aquam bibentibus: cauendúmque ne qua intus sit exhulcera-
tio. Ab ægritudine recreationi efficax in cibo. Tempestiuè enim datú, cauterij vim obti-
net: assuetis etiam vtilius, quàm expertibus. Ad extera corporum indubitatas confessio-
nes habet. Venena telorum & serpentium extinguit potum: ex aqua vulneribus his cir-
20 cúlinitur: scorpionum tantùm plagis ex oleo: hulceribus verò nó maturescentibus cum
farina hordeacea, vel fico sicca. Carbunculis cum ruta, vel cum melle, vel per se visco su-
perlitum vt hæreat: sic & ad canis morsus. Excrescentibus circa sedem, cum tegmine. Pu-
nici mali ex aceto decoctum. Clauis pedum, qui vulgò morticini appellantur, nitro mi-
sto, antè subactum. Carnes replet cum vino & croco, aut pipere, aut murium fimo & ace-
to. Perniones ex vino fouet, & ex oleo coctum imponitur: sic & callo. Clauis pedum su-
perrasis præcipuè vtilitatis. Contra aquas malas, pestilentes tractus, vel dies. In tussi, vua,
fellis veteri suffusione, hydropisi, raucitatibus: confestim enim purgat fauces, vocémque
reddit. Podagras in spongia dilutum posca lenit. Pleuriticis in sorbitione vinum poturis
datur: contractionibus, opisthotonicis, ciceris magnitudine cera circunlitum. In angina
30 gargarizatur. Anhelatoribus & in tussi vetusta cum porro ex aceto datur: æquè ex aceto
his, qui coagulum lactis sorbuerint. Præcordiorum vitiis, syntecticis, comitialibus in vi-
no, in aqua mulsa linguæ paralysi. Coxendicibus & lumborum doloribus cum decocto
melle illinitur. Non censuerim, quod autores suadent, cauernis dentium in dolore indi-
tum cera includi, magno experimento hominis, qui se ea de causa præcipitauit ex alto.
Quippe tauros inflammat naribus illitis: serpentes auidissimas vini admistum rumpit.
Ideo nec inungi suaserim cum Attico melle, licet præcipiant. Quas habeat vtilitates ad-
mistum aliis, immensum est referre: & nos simplicia tractamus: quoniam in his naturam
esse apparet, in illis coniecturam sæpius fallacem, nulli satis custodita in misturis concor
dia naturæ ac repugnantia. Qua de re mox plura.

40 De natura mellis, & aqua mulsa, & quare genere ciborum mores immutētur, & de
melitite & cera: & contra compositiones medicorum. CAP. XXIIII.

NOn esset mellis autoritas in pretio minor, quàm laseris, ni vbique nasceretur. Illud
ipsa fabricata sit natura, sed huic gignendo animal, vt diximus, innumeros ad vsus,
si quoties misceatur, æstimemus. Prima propolis alueorum (de qua diximus) aculeos &
omnia infixa corpori extrahit, tubera discutit, dura concoquit, dolores neruorum mul-
cet, hulceráque iam desperantia cicatrice includit. Mellis quidem ipsius natura talis est,
vt putrescere corpora non sinat, iucundo sapore atque non aspero, alia quàm salis natu-
ra. Faucibus, tonsillis, anginæ, omnibúsque oris desideriis vtilissimum, arescentíque in fe-
bribus linguæ. Iam verò peripneumonicis, pleuriticis decoctum. Item vulneribus à ser-
50 pente percussis. Et contra venena fungorum. Paralyticis in mulso: quanquam suæ mul-
so dotes constant. Mel auribus instillatur cum rosaceo: lendes & fœda capitis animalia

necat. Visus despumati semper aptior: stomachum tamen inflat, bilem auget, fastidium creat, & oculis per se inutile aliqui arbitrantur. Rursus quidã angulos exulceratos melle tangi suadent. Mellis causas atq; differentias nationesq́, & indicationem, in apium, ac deinde florum natura diximus, cùm ratio operis diuidi cogeret miscẽda rursus naturam rerum pernoscere volentibus. In mellis operibus & aqua mulsa tractari debet. Duo genera eius: subitæ ac recentis, alterum inueteratæ. Repentina despumato melle præclaram vtilitatem habet in cibo ægrotantium leui, hoc est alicæ elutæ, viribus recreandis, ore stomachóque mulcendo, ardore refrigerando. Frigidã enim vtilius dari ventri molliendo, inuenio apud autores. Hunc potum bibendum alsiosis item animi humilis & præparca, quos illi dixere micropsychos. Est & ratio subtilitatis immensæ à Platone descendens: corpusculis rerum læuibus, scabris, angulosis, rotundis, magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, & in siti. Ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur. Lenit transitum spiritus, & molliores facit meatus, ne scindant euntem redeuntémque. Experimenta in se cuique: nullius non ira luctúsque, tristitia & omnis animi impetus cibo mollitur. Ideóque obseruanda sunt, quæ non solùm corporum medicinam, sed & morum habent. Aqua mulsa & tussientibus vtilis traditur, calefacta inuitat vomitiones. Contra venenum psimmythij salutaris, addito oleo. Itẽ contra hyoscyamum, cum lacte maximè asinino, & contra halicacabum, vt diximus. Infunditur & auribus & genitalium fistulis. Vuluis imponitur cum pane molli, subitis tumoribus, luxatis, lenien disque omnibus. Inueteratæ vsum damnauere posteri, minus innocentem aqua, minúsque vino firmum. Longa tamen vetustate transit in vinum, vt constat inter omnes stomacho inutilissimum, neruísque contrarium. Semper mulsum ex vetere vino vtilissimum, facillimèque cum melle concorporatur, quod in dulci nunquam euenit. Ex austero factum non implet stomachum, neque ex decocto melle, minúsque inflat, quod ferè euenit. Appetendi quoque reuocat auiditatem cibi. Aluum mollit frigido potu pluribus, calido sistit. Corpora auget. Multi senectam longam mulsi tantùm nutritu tolerauere, neque alio vllo cibo, celebri Pollionis Romuli exemplo. Centesimum annum excedentem eum Diuus Augustus hospes interrogauit, quánam maximè ratione vigorem illum animi corporísque custodisset. At ille respõdit: intus mulso, foris oleo. Varro regium cognominatum morbum arquatum tradit, quoniam mulso curetur. Melitites quo fieret modo ex musto & melle, docuimus in ratione vini. Seculis iam fieri nõ arbitror hoc genus, inflationibus obnoxium. Solebat tamen inueteratum alui causa dari in febre etiam articulario morbo, & neruorum infirmitate laborantibus, & mulieribus vini abstemiis. Mellis naturæ adnexa ce ra est: de cuius origine, bonitate, nationibus, suis diximus locis. Omnis autem mollit, calefacit, explet corpora: recens melior. Datur in sorbitione dysentericis, fauíque ipsi, in pulte alicæ prius tostæ. Aduersatur lactis naturæ: ac milij magnitudine x. grana ceræ hausta, non patiuntur coagulari lac in stomacho. Si inguen tumeat, albam ceram in pube fixisse remedio est. Nec huius vsus, quos multa aliis præstat, enumerare medicina possit, sicuti nec cæterorum, quæ cum aliis prosunt. Ista, vt diximus, ingenius constant. Non fecit cerata, malagmata, emplastra, collyria, antidota, parés illa ac diuina rerum artifex: officinarum hæc, imò verius auaritiæ commenta sunt. Naturæ quidem opera absoluta atque perfecta gignuntur: paucis ex causa non ex coniectura rebus assumptis, vt succo aliquo sicca temperentur ad meatus, aut corpore alio humentia ad nexus. Scrupulatim quidem colligere ac miscere vires, non coniecturæ humanæ opus, sed impudentiæ est. Nos nec Indicarum Arabicarúmque mercium, aut externi orbis attingimus medicinas. Non placent remediis tam longè nascentia: non nobis gignuntur, imò ne illis quidem, alioquin non venderet. Odorum causa vnguentorúmque & deliciarum, si placet, etiam superstitionis gratia emantur, quoniam thure supplicamus & costo. Salutem quidem sine his posse constare, vel ob id probabimus, vt tanto magis sui delicias pudeat. Sed medicinas è floribus coronamentisq; & hortensiis, quæque manduntur herbis

profecuti

prosecuti, quonam modo frugum omittemus? Nimirum & has indicare conuenit.

Medicinæ ex frugibus. CAP. XXV.

IN primis sapientissima animalium esse constar, quæ fruge vescantur. Siliginis grana combusta & trita in vino amminco, oculis illita epiphoras sedant: tritici verò ferro cõbusta iis, quæ frigus vsserit, præsentaneo sunt remedio. Farina tritici ex aceto cocta, neruorum contractionibus, cum rosaceo verò & fico sicca myxísque decoctis furfures tonsillis faucibúsque gargarizatione prosunt. Sextus Pomponius Prætorij viri pater, Hispaniæ citerioris princeps, cùm horreis suis ventilandis præsideret, correptus dolore podagræ, mersit in triticum sese super genua: leuatúsque siccatis pedibus mirabilem in modum, hoc posteà remedio vsus est. Vis tanta est, vt cados plenos siccet. Paleam quoque tritici vel hordei calidam imponi ramicum incommodis experti iubent, quáque decoctæ sunt aqua foueri. Est in farre vermiculus teredini similis: quo cauis dentium cera incluso, cadere vitiati dicuntur, etiamsi fricentur. Olyram arincam diximus vocari. Hac decocta fit medicamentum, quod Ægyptij athara m vocant, infantibus vtilissimum: sed & adultos illinunt eo. Farina ex hordeo & cruda & decocta collectiones impetúsque discutit, lenit, & concoquit. Decoquitur aliâs in mulsa aqua, aut fico sicca. Ad iocineris dolores eam cum posca concoqui opus est, aut cum vino. Cùm verò inter coquendum discutiendúmque cura est, tunc in aceto melius, aut in fæce aceti, aut in cotoneis pyrísve decoctis. Ad multipedarum morsus cum melle, ad serpentium in aceto, & contra suppurantia, ad extrahendas suppurationes ex posca, addita resina & galla. Ad concoctiones verò & hulcera vetera, cum resina. Ad duritias cum fimo columbarum, aut fico sicca, aut cinere. Ad neruorum inflammationes aut intestinorum vel laterum, vel virilium dolores, cum papauere aut meliloto, & quoties ab ossibus caro recedit. Ad strumas cum pice & impubis pueri vrina. Cum oleo & fœnogræco contra tumores præcordiorum, vel in febribus cum melle vel adipe vetusto. Suppuratis triticea farina multo lenior. Neruis cum hyoscyami succo illinitur: ex aceto & melle lentigini. Zeæ, ex qua alicam fieri diximus, efficacior etiam hordeacea videtur, trimestris mollior. Ex vino rubro ad scorpionum ictus tepida, & sanguinem excreantibus: item arteriæ. Tussi cum caprino seuo, aut butyro. Ex fœnogræco mollissima omnium. Hulcera manantia sanat, & furfures corporis, stomachi dolores, pedes & mammas cum vino & nitro cocta. Ærina magis cæteris purgat hulcera vetera & gangrænas: cum rhaphano & sale & aceto lichenas: lepras cum sulphure viuo: & capitis dolores cum adipe anserino imposita fronti. Strumas & panos concoquit cum fimo columbino, & lini semine decocta in vino. De polentæ generibus in frugum loco satis diximus, locorum ratione. A farina hordei distat eo quòd torretur, ob id stomacho vtilis. Aluum sistit, impetúsque rubicundi tumoris. Et oculis illinitur, & capitis dolori cum menta, aut alia refrigerante herba. Item pernionibus & serpentium plagis: item ambustis ex vino. Inhibet quoque pustulas. Farina in pollinem subacta, vim extrahendi humoris habet: ideo & cruore suffusis in fascias vsque sanguinem perducit: efficacius in sapa. Imponitur & pedum callo clauísque. Nam cum oleo uetere ac pice decocto polline, condylomata & alia omnia sedis vitia quàm maximè calido mirabilem in modum curantur. Pulte corpus augetur. Farina, qua chartæ glutinantur, sanguinem excreantibus datur tepida sorbenda efficaciter. Alica res Romana est, & non pridem excogitata: alioquin non ptisanæ potius laudes scripsissent Græci. Nondum arbitror Pompeij Magni ætate in vsu fuisse, & ideo vix quicquam de ea scriptum ab Asclepiadis schola. Esse quidem eximiè vtilem nemo dubitat, siue eluta detur ex aqua mulsa, siue in sorbitiones decocta, siue in pultem. Eadem in aluo sistenda torretur: dein fauorum cera coquitur, vt supra diximus. Peculiariter tamen longo morbo ad habitudinem redactis subuenit, ternis eius cyathis in sextarium aquæ sensim decoctis, donec omnis aqua consumatur. Posteà sextario lactis ouilli aut caprini addito per continuos dies, mox adiecto melle. Tali sorbitionis genere emendantur syntexes. Milio sistitur aluus, discutiuntur tormina, in quem vsum torretur antè. Neruorum doloribus & aliis

feruens in sacco imponitur: neque aliud vtilius: quoniam leuissimum mollissimúmque est, & caloris capacissimum. Itaque talis vsus eius est ad omnia, quibus calor profuturus est. Farina eius cum pice liquida, serpentium & multipedæ plagis imponitur. Panicum Diocles medicus mel frugum appellauit. Effectus habet, quos milium. In vino potum prodest dysentericis. Similiter his, quæ vaporanda sint, excalfactum imponitur. Sistit aluum in lacte caprino decoctum, & bis die haustum: sic prodest & ad tormina. Sesama trita in vino sumpta, inhibet vomitiones. Aurium inflammationi illinitur, & ambustis. Eadem efficit & dum in herba est. Hoc amplius oculis imponitur decocta in vino. Stomacho inutilis cibus, & animæ grauitatem facit: stellionum morsibus resistit: item hulceribus, quæ cacoethe vocant. Et auribus oleum, quod ex ea fit, prodesse diximus. Sesamoides à similitudine nomen accepit, grano amaro, folio minore. Nascitur in glareosis. Detrahit bilem in aqua potum. Semen illinitur igni sacro: discutit panos. Est etiamnum aliud sesamoides Anticyræ nascens, quod ideo aliqui Anticyricon vocant: cætera simile erigeronti herbæ, de qua suo dicemus loco. Granum sesamæ datur in vino dulci ad detractiones, quantum tribus digitis capitur, miscéntque ellebori albi vnum & dimidium obolum, purgationem eam adhibentes, maximè insaniæ melancholicæ, comitialibus, podagricis. Et per se drachmæ pondere exinanit. Hordeum optimum, quod candidissimum. Succus decocti in aqua cælesti digeritur in pastillos, vt infundatur exhulceratis interaneis & vuluis. Cinis eius ambustis illinitur, & carnibus quæ recedunt ab ossibus, & eruptionibus pituitæ, muris aranei morsibus. Idem asperso sale ac melle, candorem dentibus, & suauitatem oris facit. Eos qui pane hordeaceo vtuntur, morbo pedum tentari negant. Nouémque granis si furunculum quis circumducat, singulis ter, manu sinistra, & omnia in ignem abiiciat, confestim sanari aiunt. Est & herba Phœnicea appellata Græcis, nostris verò hordeum murinum. Hæc trita è vino pota præclarè ciet menses. Ptisanæ quæ ex hordeo fit, laudes vno volumine condidit Hippocrates: quæ nunc omnes in alicam transeunt. Contrà quanto innocentior est alica. Hippocrates tantum sorbitionis gratia laudauit, quoniam lubrica ex facili hauriretur, quoniam sitim arceret, quoniam in aluo non intumesceret, quoniam facilè redderetur, & assuetis hic solus cibus in febri bis die possit dari: tantùm remotus ab istis, qui medicinam fame exercent. Sorbitionem tamen dari totam vetuit, aliúdve quàm succum ptisanæ. Item quamdiu pedes frigidi essent, tunc quidem nec potionem dandam. Fit & ex tritico glutinosior, arteriæque exhulceratæ vtilior. Amylon hebetat oculos, & gulæ inutile, contrà quàm creditur. Item sistit aluum, epiphoras oculorum inhibet, & hulcera sanat: item pustulas & fluxiones sanguinis. Genas duras emollit. Datur cum ouo his qui sanguinem reiecerint. In vesicæ verò dolore, semuncia amyli cum ouo & passi tribus ouis sufferuefacta, à balineo. Quin & auenacea farina decocta in aceto næuos tollit. Panis hic ipse, quo viuitur, innumeras penè continet medicinas. Ex aqua & oleo aut rosaceo mollit collectiones: ex aqua mulsa duritias valde mitigat. Datur & ex vino ad discutienda quæ præstringi opus sit, & si magis etiamnum, ex aceto: aduersus acutas pituitæ fluxiones, quas Græci rheumatismos vocant: item ad percussa, luxata. Ad omnia autem hæc fermentatus, qui vocatur autopyros, vtilior. Illinitur & paronychiis, & callo pedum in aceto. Vetus aut nauticus panis tusus atque iterum coctus, sistit aluum. Vocis studiosos, & contra distillationes, siccum esse primo cibo, vtilissimum est. Suanius (hoc est è trimestri) incussa in facie, aut desquamata cum melle aptissimè curat. Candidus ægris, aqua calida frigidáve madefactus, leuissimum cibum præbet. Oculorum tumori ex vino imponitur. Sic & pustulis capitis, aut adiecta arida myrto. Tremulis panem ex aqua esse ieiunis statim à balineis demonstrant. Quin & grauitatem odorum in cubiculis vstus emendat, & vini, in saccos additus. Auxiliatur & faba. Nanque solida fricta, feruénsque in acre acetum coniecta, torminibus medetur. In cibo fressa, & cum allio cocta, contra deploratas tusses suppurationésque pectorum, quotidiano cibo sumitur: & commanducata ieiuno ore, etiam ad furunculos maturandos discutiendósve imponitur

ponitur

ponitur: & in vino decocta, ad testium tumores & genitalium. Lomento quoque ex aceto decocto, tumores maturat atque aperit. Item liuoribus, combustis medetur. Vociceam prodesse, autor est M. Varro. Fabalum etiam filiquarúmque cinis, ad coxendices, & ad neruorum veteres dolores, cum adipis suilli vetustate prodest. Et per se cortices decocti ad terras sistunt aluum. Lens optima, quæ facillimè coquitur, eáque quæ maximè aquam absorbet. Aciem quidem oculorum obtundit, & stomachum inflatsed aluum sistit in cibo, magísque discocta cælesti aqua: eadem soluit, minus percocta. Crustulas hulcerum rumpit, eáque quæ intra os sunt, purgat & adstringit. Collectiones omnes imposita sedat, maximéque exhulceratas & rimosas. Oculorum autem epipho-
10 ras cum melitoto aut cotoneo. Contra suppurantia cum polenta imponitur. Decoctæ succus ad oris exhulcerationes & genitalium adhibetur: ad sedem, cum rosaceo aut cotoneo. In iis, quæ acrius remedium exigunt, cum putamine Punici, melle modico adiecto. Ad id demum ne celeriter inarescat, adiiciunt & betæ folia. Imponitur & strumis panísque, vel maturis vel maturescentibus, ex aceto discocta. Rimis ex aqua mulsa: & gangrænis cum Punici tegmine. Item podagris cum polenta, & vuluis & renibus, pernionibus, hulceribus difficilè cicatricem trahentibus. Propter dissolutionem stomachi triginta grana lentis deuorantur. In choleris quoque & dysenteria efficacior est in tribus aquis cocta: in quo vsu melius semper eam torrere aut tundere, vt quàm tenuissima detur, vel per se, vel cum cotoneo malo, aut pyris, aut myrto, aut intubo erratico,
20 aut beta nigra, aut plantagine. Pulmoni est inutilis, & capitis dolori, neruosísque omnibus, & felli: nec somno facilis: ad pustulas vtilis, igníque sacro & mammis in aqua marina decocta, in aceto autem duritias & strumas discutit. Stomachi quidem causa, polentæ modo potionibus inspergitur. Quæ sunt ambusta, aqua semicocta curat, posteà trita, & pet cribrum effuso surfure, mox procedente curatione addito melle. Ex posca coquitur ad guttura. Est & palustris lens per se nascens in aqua non fluente, refrigeratoriæ naturæ: propter quod collectionibus illinitur, & maximè podagris, & per se & cum polenta: glutinat & interanea procidentia. Est & syluestris elelisphacos dicta à Græcis, ab aliis phacos. Est ea satiua lente leuior, & folio minore, atque siccioreque & odoratiore. Est & alterum genus eius syluestris, odore grauí: hæc mitior. Folia habet coto-
30 nei mali effigie, sed minora & candida, quæ cum ramis decoquuntur. Menses ciet & vrinas, & pastinacæ marinæ ictus sanat. Torporem autem obducit percusso loco. Bibitur cum absinthio ad dysenteriam. Cum vino eadem commorantes menses trahit: abundantes sistit decocto eius poto. Per se imposita herba, vulnerum sanguinem cohibet. Sanat & serpentium morsus. Et si in vino decoquatur, pruritus testium sedat. Nostri, qui nunc sunt, herbarij elelisphacon Græcè, Latinè saluiam vocant, mentæ similem, canam, odoratam. Partus emortuos ea apposita extrahunt: item vermes aurium hulcerúmque. Cicer & syluestre est, foliis satiuo simile, odore graui. Si largius sumatur, aluus soluitur, & inflatio contrahitur, & tormina. Tostum salubrius habetur. Cicercula etiamnum magis in alio proficit. Farina vtriusque hulcera manantia capitis sanat, efficacius syluc-
40 stris. Item comitiales & iocinerum tumores, & serpentium ictus. Ciet menses & vrinas, grano maximè. Emendat & lichenas, & testium inflammationes, regium morbum, hydropicos. Lædunt omnia hæc genera exhulceratam vesicam & renes. Gangrænas vtiliora cum melle, & his quæ cacoethe vocantur. Verrucarum in omni genere prima Luna singulis granis singulas tangunt, eáque grana in linteolo deligata post se abiciunt, ita fugari vitium arbitrantes. Nostri præcipiunt arietinum in aqua cum sale discoquere, ex eo bibere cyathos binos in difficultatibus vrinæ. Sic & calculos pellit, morbúmque regium. Eiusdem foliis sarmentísque decoctis aqua quàm maximè calida morbos pedum mollit, & ipsum calidum tritúmque illitum. Columbini decocti aqua, horrorem tertianæ & quartanæ minuere creditur. Nigrum autem cum gallæ dimidio tritum, oculorum
50 hulceribus ex passo medetur. De eruo quædam in mentione eius diximus: nec potentiam ei minorem veteres quàm brasicæ tribuêre. Contra serpentium ictus ex aceto, ad

crocodilorum hominúmque morsum. Si quis eruum quotidie ieiunus edat, lienem eius abesse certissimi auctores affirmant. Farina eius (ut ait Varro) maculas toto corpore emendat. Serpere hulcera non patitur: in mammis efficacissimum. Carbunculos rumpit ex vino. Vrinæ difficultates, inflationem, vitia iocineris, tenesmon, & quæ cibum non sentiunt, atrophia appellata, tostum, & in nucis auellanæ magnitudinem melle collectum deuoratúmque corrigit: item impetigines, ex aceto coctum, & quarto die solutum. Panos in melle impositum suppurare prohibet. Aqua decocti perniones & pruritus sanat fouendo. Quin & vniuerso corpori, si quis quotidie ieiunus biberit, meliorem fieri colorem existimant. Cibis idem hominis alienum. Vomitiones mouet, aluum turbat, capiti & stomacho onerosum. Genu a quoque degrauat. Sed madefactum pluribus diebus, mitescit, bubus iumentísque vtilissimum. Siliquæ eius virides, prius quàm indurescant, cum suo caule folijsque contritæ, capillos nigro colore inficiunt. Lupini quoque syluestres sunt, omni modo minores satiuis, præterquàm amaritudine. Ex omnibus quæ eduntur, sicco nulli minus ponderis est, nec plus vtilitatis. Mitescunt cinere aut aqua calidis. Colorem hominis frequentiores in cibo exhilarant: amari contra aspidas valent. Hulcera atra, aridi decorticatíque triti, supposito linteolo, ad viuum corpus redigunt. Strumas, parotidas in acero cocti discutiunt. Succus decoctorum cum ruta & pipere, vel in febri datur ad ventris animalia pellenda, minoribus triginta annorum: pueris verò impositi in ventrem ieiunis prosunt. Et alio genere tosti, & in defruto poti, vel ex melle sumpti. Iidem auiditatem cibi faciunt, fastidium detrahunt. Farina eorum aceto subacta, papulas pruritúsque in balineis illita cohibet, & per se siccat hulcera. Liuores emendat. Inflammationes cum polenta sedat. Syluestrium efficacior vis est contra coxendicum & lumborum debilitatem. Ex iisdem decocta lentigines & fouentium cutem corrigunt: si verò ad mellis crassitudinem decoquantur vel satiui, vitiligines nigras & lepras emendant. Satiui quoque rumpunt carbunculos impositi: panos & strumas minuunt, aut maturant. Cocti ex acero, cicatricibus candidum colorem reddunt. Si verò cælesti aqua discoquantur, succus ille smegma fit: quo fouere gangrænas, eruptiones pituitæ, hulcera manantia, vtilissimum. Expedit ad lienem bibere, & cum melle menstruis hærentibus. Lieni crudi cum fico sicca triti ex aceto imponuntur. Radix quoque in aqua decocta, vrinas pellit. Medentur pecori cum chamæleonte herba decocti aqua in potum collata. Sanant & scabiem quadrupedum omnium, in amurca decocti, vel vtroque liquore posteà misto. Fumus crematorum culices necat. Irionem inter fruges sesamæ similem esse diximus, & à Græcis erysimon vocari: Galli velarum appellant. Est autem fruticosum, foliis erucæ angustioribus paulò, semine nasturtij. Vtilissimum tussientibus cum melle, & in thoracis purulentis excreationibus. Datur & regio morbo, & lumborum vitiis, pleuriticis, torminibus, cœliacis. Illinitur verò parotidum & carcinomatum malis. Testium ardoribus ex aqua, aliàs cum melle. Infantibus quoque vtilissimum. Item sedis vitiis & articularis morbis, cum melle & fico. Contra venena etiam efficax potum. Medetur & suspiriosis: item fistulis, cum axungia veteri, ita ne intus addatur. Horminum semine (vt diximus) cumino simile est, cætero porro, dodrantali altitudine. Duorum generum alteri semen nigrius, & oblongum. Hoc ad Venerem stimulandam, & ad oculorum argema & albugines. Alteri candidius semen & rotundius. Vtroque tuso extrahuntur aculei ex corpore: per se illitum ex aqua, folia ex aceto imposita, panos per se, vel cum melle discutiunt: item furunculos, priusquàm capita faciant, omnésque acrimonias. Quin & ipsæ frugum pestes in aliquo sunt vsu. Infelix dictum est à Virgilio lolium. Hoc tamen molitum, ex aceto coctum, impositúmque sanat impetigines, celerius, quò sæpius mutatum est. Medetur & podagris, aliísque doloribus ex oxymelite. Curatio hæc à cæteris differt. Aceti sextario vno dilui mellis vncias duas iustum est: ita temperatis sextariis tribus, decocta farina lolij sextariis duobus vsque ad crassitudinem, calidúmque ipsum imponi dolentibus membris. Eadem farina extrahit ossa fracta. Miliaria appellatur herba, quæ necat milium. Hæc trita,

& cornu

& cornu cum vino infusa, podagras iumentorum dicitur sanare. Bromos semen est spicam ferentis herbæ: nascitur inter vitia segetis auenæ genere: folio & stipula triticum imitatur. In cacuminibus dependentes, paruulas velut locustas habet. Semen vtile ad cataplasmata, atque hordeum & similia. Prodest tussientibus succus. Orobanchen appellauimus necantem eruum & legumina: alij cynomorion eam appellant, à similitudine caninæ genitalis: Cauliculus est sine folijs, pinguis, rubens. Estur & per se, in patinis cùm tenera est decocta. Et leguminibus innascuntur bestiolæ venenatæ, quæ manus pungunt, & periculum vitæ afferunt, solifugarum generis. Aduersus has omnia eadem medentur, quæ contra araneos & phalangia demonstrantur. Et frugum quidem hęc sunt in vsu me-10dico. Ex iisdem fiunt & potus, zythum in Aegypto, cælia & ceria in Hispania, ceruisia & plura genera in Gallia, alijsque prouincijs: quorum omnium spuma cutem fœminarum in facie nutrit. Nam quod ad potum ipsum attinet, præstat ad vini transire mentionem, atque à vite ordiri medicinas arborum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIII.

20

PROOEMIVM.

PERACTA cerealium in medendo quoque natura est, omniúmque quæ ciborum aut florum odorúmque gratia prouenuint supina tellure. Non cessit his Pomona, partésque medicas pendentibus quoque dedit, non contenta protegere, arborúmque alere vmbra quæ diximus, imò velut indignata plus au-30xilij inesse his quæ longius à cælo abessent, quæque posteà cœpissent. Primum enim homini cibum fuisse inde, & sic inductos cælum spectare, pascíque & nunc ex se posse sine frugibus. Ergo hercule has in primis dedit vitibus, non contenta delicias etiam & odores atque vnguenta omphacio & œnanthe ac massari (quæ suis locis diximus) nobiliter instruxisse: Plurimum, inquit, homini voluptatis ex me est. Ego succum vini, liquorem olei gigno. Ego palmas & poma, tótque varietates: neque, vt tellus, omnia per labores, aranda tauris, terenda areis, deinde saxis, vt quando quantóve opere cibi fiant. At ex me parata omnia, nec curuo adoranda aratro, nec cura laboranda, sed sese porrigentia vltro: & si pigeat attingere, etiam cadentia. Certauit ipsa secum, plúsque vtili-40tatis causa genuit etiam, quàm voluptatis. Folia vitium & pampini capitis dolores, inflammationésque corporum mitigant cum polenta. Folia per se ardores stomachi ex aqua frigida: cum farina verò hordei, articularios morbos. Pampini triti & impositi, tumorem omnem siccant. Succus eorum dysentericis infusus medetur. Lacryma vitium, quæ veluti gummi est, lepras & lichenas, & psoras nitro antè præparatas sanat. Eadem cum oleo sæpius pilis illitis, psilothri effectum habet, maximéque aqua, quam virides accensæ vites exudant: qua & verrucæ tolluntur. Pampini sanguinem excreantibus, & mulierum à conceptu defectioni diluti potu prosunt. Cortex vitium & folia arida, vulnerum sanguinem sistunt, ipsúmque vulnus conglutinant. Vitis albæ viridis tusæ succo & thure impetigines tolluntur. Cinis sarmentorum vitiúmque & vina-50ceorum condylomatis & sedis vitiis medetur ex aceto: item luxatis & ambustis, & lienis tumori, cum rosaceo & ruta & aceto. Item igni sacro ex vino citra oleum aspergitur:

& intertrigines & pilos absumit. Dant & bibendum cinerem sarmentorũ ad lienis remedia aceto conspersum, ita vt bini cyathi in tepida aqua bibantur, vtq; qui biberit, in lienẽ iaceat. Claniculæ ipsæ, quibus repunt vites, tritæ, & ex aqua potæ, sistunt vomitionum cõsuetudinẽ. Cinis vitium cum axungia vetere cõtra tumores proficit, fistulas purgat, mox & persanat: item neruorum dolores frigore ortos, contractionésq;: contusas verò partes cum oleo: carnes excrescentes in ossibus cum aceto & nitro: scorpionum & canũ plagas cum oleo. Corticis per se cinis cõbustis pilos reddit. Omphacium qua fieret ratione incipientis vuæ pubertate, in vnguentorum loco docuimus. Nunc ad medicinam de eo pertinentia indicabimus. Sanat ea, quæ in humido sunt, hulcera, vt oris, tonsillarum, genitaliũ. Oculorum claritati plurimum confert. Scabritiæ genarum, hulceribúsq; angulorum, nubeculis, hulceribus quacunq; in parte manantibus, cicatricibus marcidis, ossibus purulentè limosis. Frangitur vehementia eius melle aut passo. Prodest & dysentericis, sanguinem excreantibus, anginis. Omphacio cohæret œnanthe, quam vites syluestres ferunt, dicta à nobis in vnguenti ratione. Laudatissima in Syria, maximè circa Antiochiæ & Laodiceæ mõtes: & ex alba vite refrigerat, adstringit, vulneribus inspergitur, stomacho illinitur, vtilis vrinæ iocineri, capitis doloribus, dysentericis, cœliacis, cholericis. Cõtra fastidia obolo ex aceto pota. Siccat manãtes capitis eruptiones, efficacissima ad vitia quæ sunt in humidis: ideóq; & oris hulceribus, & verẽdis, ac sedi. Cum melle & croco aluum sistit. Genarum scabiẽ emendat, oculorúmq; lacrymationes: ex vino stomachi dissolutionẽ: ex aqua frigida pota sanguinis excreationẽ. Cinis eius ad collyria, & ad hulcera purganda, & paronychia, & pterygia probatur. Vritur in furno, donec panis percoquatur. Massaris odoribus tantùm gignitur, omniáq; ea auiditas humani ingenij nobilitauit, rapere festinãdo.

De medicinis vuarum recentium, & sarmentis vuarum, & vinaceis, & de vua theriace, & de vua passa, & astaphide, & astaphide agria, pinnitaria, & labrusca, & de vite alba & nigra, & de mustis, & vini generibus, & aceto.

CAP. I.

Maturescentium autem vuæ vehementiores nigræ, ideóque vinum ex his minus iucundum: suauiores albæ, quoniam è translucido facilius accipitur aer. Recentes stomachum & spiritum inflant, aluúmque turbant: itaque in febri damnantur vtiq; largiores. Grauedinem enim capiti, morbúmque lethargicum faciunt Innocentiores, quæ decerptæ diu pependere: qua ventilatione etiam vtiles fiunt stomacho, ægrísque. Nam & refrigerant leuiter, & fastidium auferunt. Quæ autem in vino dulci conditæ fuere, caput tentant. Proximæ sunt pensilibus in palea seruatæ. Nam in vinaceis seruatæ, & caput & vesicam & stomachum infestant. Sistunt tamen aluum, sanguinem excreantibus vtilissimæ. Quæ verò in musto fuere, peiorem vim etiamnum habent, quàm quæ in vinaceis. Sapa quoque stomacho inutiles facit: salubertimas putant medici in cælesti aqua seruatas, etiamsi minimè iucundas: sed voluptatem earum in stomachi ardore sentiri, & in amaritudine iecoris fellísque vomitione in choleris, hydropicis, cum ardore febrium ægrotantibus. At in ollis seruatæ, & os & stomachum & auiditatem excitant. Paulò tamen grauiores existimantur fieri vinaceorum halitu. Vuæ florem in cibis si edère gallinacei, vuas non attingunt. Sarmenta earum in quibus acinu fuere, adstringendi vim habent, efficaciora ex ollis. Nuclei acinorum eandem vim obtinent. Hi sunt, qui in vino capitis dolorem faciunt. Tosti tritíque stomacho vtiles sunt. Inspergitur farina eorum polentæ modo potionis dysentericis, & cœliacis, & dissolutis stomacho. Decocto etiam eorum fouere psoras & pruritum, vtile est. Vinacei per se, minus capiti aut vesicæ nocent, quàm nuclei: mammarum inflammationi triti cum sale vtiles. Decoctum eorum veteres dysentericos & cœliacos iuuat & potione, & fotu. Vua theriace, de qua suo loco diximus, contra serpentium ictus estur. Pampinos quoque eius edendos censent, imponendósque, vinúmque & acetum ex his factum auxiliarem contra eadem vim habent. Vua passa, quam astaphida vocant, stomachum, ventrem, interanea tentaret, nisi

nisi pro remedio in ipsis acinis nuclei essentiis exemptis, vesicæ vtilis habetur, & tussi alba vtilior. Vtilis & arteriæ & renibus, sicut ex his passum priuatim è serpentibus contra hæmorrhoida potens. Testium inflammationi cum farina cumini aut coriandri imponuntur item carbunculis, articularibus morbis, sine nucleis tritæ cum ruta: fouere antè vino hulcera oportet. Sanant epinyctidas & dysenteriam cum suis nucleis. Et in oleo coctæ gangrænis illinuntur cum cortice rhaphani & melle. Podagris & vnguium mobilibus cum panace, & per se ad purgandum os capítque, cum pipere commanducantur. Astaphis agria siue staphis, quam vuam taminiam aliqui vocant falsò, (suum enim genus habet, cauliculis nigris rectis, foliis labruscæ) fert folliculos verius, quàm acinos, virides, similes ciceri: in his nucleum triangulum. Maturescit cum vindemia nigrescítque, cùm taminiæ rubentes norimus acinos: sciamúsque illam in apricis nasci, hanc non nisi in opacis. His nucleis ad purgationem vti non censuerim propter ancipitem strangulationem: nec ad pituitam oris siccandam: fauces enim lædunt. Phthiriasi caput & reliquum corpus liberant triti, facilius admista sandaracha: item pruritu & psoris. Ad dentium dolores decoquuntur in aceto: ad aurium vitia, rheumatismum cicatricum, hulcerum manantia. Flos tritus in vino cótra serpétes bibitur: semen enim abdicauerim, propter nimiam vim ardoris. Quidam eam pituitariam vocant, & plagis serpentium vtique illinunt. Labrusca quoque œnanthen fert, satis dictam, quæ à Græcis ampelos agria appellatur, spissis & candicantibus foliis, geniculata, rimoso cortice: fert vuas rubentes cocci modo, quæ cutem in facie mulierum purgant, & variis coxendicum & lumborum vitiis tusæ cum foliis & succo prosunt. Radix decocta in aqua, pota in vini Coi cyathis duobus, humorem alui ciet: ideo hydropicis datur. Hanc potius crediderim esse, quam vulgus vuam taminiam vocat. Vtuntur ea pro amuleto: & ad exputitionem sanguinis quoque adhibent, non vltra gargarizationes, & ne quid deuoretur, addito sale, thymo, aceto mulso. Ideo & purgationibus ancipitem putant. Est huic similis, sed in salictis nascens: ideo distinguitur nomine, cùm eosdem vsus habeat, & salicastrum vocatur. Scabiem & pruriginem hominum quadrupedúmque aceto mulso trita hæc efficaciùs tollit. Vitis alba est, quam Græci ampeloleucen, alij ophiostaphylon, alij melothron, alij psilothrum, alij archezostin, alij cedrostin, alij madon appellant. Huius sarmenta longis & exilibus internodiis geniculata scandunt. Folia pampinosa ad magnitudinem ederæ, diuiduntur vt vitium. Radix alba, grandis, rhaphano similis initio: ex ea caules asparagi similitudine exeunt. Hi decocti in cibo aluum & vrinam cient. Folia & caules exhulcerant corpus: vtique hulcerum phagedænis & gangrænis, tibiarúmque tædio cum sale illinuntur. Semen in vua raris acinis dependet, succo rubente, posteà croci. Nouere id qui coria perficiunt: illo enim vtuntur. Psoris & lepris illinitur. Lactis abundantiam facit coctum cum tritico, potúmque. Radix numerosis vtilitatibus nobilis, contra serpentium ictus trita drachmis duabus bibitur. Vitia cutis in facie, varósque & lentigines, & suggillata emendat, & cicatrices. Eadémque præstat decocta in oleo. Decoctæ datur & comitialibus potus: item mente commotis, & vertigine laborantibus, drachmæ pondere quotidie anno toto. Et ipsa autem largior aliquãto, sensus purgat. Illa vis præclara, quòd ossa infracta extrahit in aqua imposita, vt bryonia: quare quidam hanc albam bryoniã vocant. Alia verò nigra efficacior in eodem vsu cum melle & thure. Suppurationes incipientes discutit, veteres maturat & purgat. Ciet menses & vrinam. Ecligma ex ea fit suspiriosis, & contra lateris dolores, vulsis, ruptis. Splenem ternis obolis pota triginta diebus consumit. Illinitur eadem cum fico & pterygiis digitorum. Ex vino secundas fœminarum apposita trahit: & pituitam, drachma pota in aqua mulsa. Succus radicis colligi debet ante maturitatem seminis: qui illitus per se & cum eruo, lætiore quodam colore & cutis teneritate mangonizat corpora: serpentes fugat. Tunditur ipsa radix cum pingui fico, erugátque corpus si statim bina stadia ambulentur: aliâs vrit, nisi frigida abluatur. Iucundius hoc idem præstat nigra vitis: quoniam alba pruritum affert. Est ergo & nigra, quam propriè bryoniam vocant, alij Chironiam, alij gynecanthen, aut apro-niam,

niam,ſimilem priori,præterquàm colore. Huius enim nigrum eſſe diximus. Aſparagos eius Diocles prætulit veris aſparagis in cibo vrinæ ciendæ,lieníque minuendo. In frute-ctis & harundinetis maximè naſcitur. Radix foris nigra, intus buxeo colore, oſſa infra-cta vel efficacius extrahit, quàm ſuprà dicta. Cæterùm eidem peculiare eſt, quòd iu-mentorum ceruicibus vnicè medetur. Aiunt ſi quis villam ea cinxerit,fugere accipitres, tutáſque fieri villaticas alites. Eadem in iumento homineque phlegma, aut ſanguinem, qui ſe ad talos deiecerit, circunligata ſanat. Et hactenus de vitium generibus. Muſta dif-ferentias habent naturales has,quòd ſunt candida,aut nigra,aut inter vtrunque: aliáque, ex quibus vinum fiat, alia ex quibus paſſum: cura differentias innumerabiles facit. In plenum ergo hæc dixiſſe conueniat. Muſtum omne ſtomacho inutile, venis iucundum. A balineis raptim & ſine interſpiratione potum, necat. Cantharidum naturæ aduerſa-tur. Item ſerpentibus, maximè hæmorrhoidi & ſalamandræ. Capitis dolores facit,& gutturi inutile. Prodeſt renibus, iocineri, & interaneis veſicæ: colleuat enim ea. Priua-tim contra bupreſtin valet. Contra meconium, lactis coagulationem, cicutam, toxica, dorycnium,ex oleo potum, reddiτúmque vomitionibus. Ad omnia infirmius album, iu-cundius paſſi muſtum, & quòd minorem capitis dolorem afferat. Vini genera differen-tiáſque perquàm multas expoſuimus, & ferè cuiuſque proprietates. Neque eſt vlla pars difficilior tractatu,aut numeroſior: quippe cùm ſit rardum dictu, pluribus proſit an no-ceat: præterea quàm ancipiti euentu potu ſtatim auxilium ſit, aut venenum. Etenim de natura ad remedia tantùm pertinente nunc loquimur. Vnum de dando eo volumen Aſ-clepiades condidit, ab eo cognominatum: qui verò poſteà de volumine illo diſſeruere, innumera. Nos iſta Romana grauitate,artiúmque liberalium appetentia, non vt medi-ci, ſed vt iudices ſalutis humanæ, diligenter diſtinguemus. De generibus ſingulis diſſe-rere immenſum & inexplicabile eſt, diſcordibus medicorum ſententiis. Surrentinum ve-teres maximè probauere: ſequens ætas Albanum, aut Falernum. Deinde alia alij,iniquiſ-ſimo genere decreti, quod cuique gratiſſimum cæteris omnibus pronuntiando. Quin vt conſtarent ſententiæ,quota portio tamen mortalium iis generibus poſſet vti? Iam ve-rò nec proceres vſquam ſynceris. Eò venere mores,vt nomina modò cellarum væneant, ſtatimque in lacubus vindemiæ adulterentur. Ergo hercle,mirum dictu,innocentius iam eſt quodcunque & ignobilius. Hæc tamen facere conſtantiſſimè videntur ſententiæ victo-riam,quorum mentionem fecimus,ſi quis hoc quoque diſcrimen exigat. Falernum nec in nouitate,nec in nimia vetuſtate corpori ſalubre eſt. Media eius ætas à quintodecimo anno incipit. Hoc non rigido potu ſtomacho vtile,non item in calido. Et in diutina tuſ-ſi ſorbetur merum vtiliter à ieiunis: item in quartanis. Nullo æquè venæ excitantur. Al-uum ſiſtit,corpus alit. Creditum eſt obſcuritatem viſus facere: nec prodeſſe neruis,aut ve-ſicæ. Albana neruis vtiliora. Stomacho minus,quæ ſunt dulcia: auſtera vel Falerno vtilio-ra. Concoctionem minus adiuuant: ſtomachum modicè implent. At Surrētina nullo mo-do,nec caput tentant: ſtomachi & inteſtinorum rheumatiſmos cohibent. Cæcuba iam non gignuntur. At quæ ſuperſunt Setina,cibos concoqui cogunt. Virium plus Surrenti-no,auſteritatis Albano,vehementiæ minus Falerno. Ab his Statana non longo interual-lo abfuerunt. Aluo citæ Signinum maximè conducere indubitatum eſt. Reliqua in com-mune dicentur. Vino aluntur vires,ſanguis colóſque hominum. Hoc quoque diſtat orbis medius,& mitior plaga à circumiectis: quantum illis feritas facit roboris, tantùm nobis hic ſuccus. Lactis potus oſſa alit,frugū neruos,aquæ carnes. Ideo minus roboris eſt in cor-poribus illis,& minus roboris,contráque labores patientiæ. Vino modico nerui iuuan-tur,copioſiore læduntur: ſic & oculi. Stomachus recreatur: appetentia ciborum inuita-tur: triſtitia & cura hebetatur: vrina & algor expellitur: ſomnus conciliatur. Præterea vo-mitiones ſiſtit: collectiones extrà lanis humidis impoſitis mitigat. Aſclepiades vtilitatem vini æquari vix Deorum potentia poſſe pronuntiauit. Vetus copioſiore aqua miſcetur, magíſque vrinam expellit: minus ſiti reſiſtit. Dulce minus inebriat, ſed ſtomacho inna-tat: auſterum facilius concoquitur. Leuiſſimum eſt, quod celerrimè inueteratur. Minus

infeſt

infestat neruos,quod vetustate dulcescit. Stomacho minus vtile est pingue, nigrum, sed corpora magis alit. Tenue & austerum minus alit, magis stomachum nutrit. Celerius per vrinam transit, tantóque magis capita tentat: hoc & in omni alio succo semel dictum sit. Vinum si sit fumo inueteratum, insaluberrimum est. Mangones ista in apothecis excogitauere. Iam & patresfamilias ætatem ademere his, quæ per se eatiem trahere. Quo certè vocabulo satis consilij dedere prisci: quoniam & in materiis cariem fumus erodit. at nos è diuerso fumi amaritudine vetustatem indui persuasum habemus. Quæ sunt admodum exalbida, hæc vetustate salubria fiunt. Quò generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescit, & in amaritudinem corpori minimè vtilem cor-
10 Condire eo aliud minus annosum, insalubre est. Sua cuique vino saliua innocentissima, sua cuique ætas gratissima, hoc est, media. Corpus augere volentibus, aut mollire aluum, conducit inter cibos bibere. Contrà minuentibus aluúmque cohibentibus, sitire in edendo, posteà parum bibere. Vinum ieiunos bibere nouitio inuento, inutilissimum est. Curas vigoremque animi impedit, ad procinctum tendentibus: somno verò ac securitatibus iamdudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Odyss.Δ Sic quoque in prouerbium cessit, sapientiam vino obumbrari. Vino debemus homines, quod soli animalium non sitientes bibimus. Aquæ potum interponere vtilissimum: Itémque largè superbibere ebrietati: quam quidem frigidæ potus extemplo discutit. Metracis potionibus per viginti dies ante canis ortum, totidémque posteà, suadet Hesio-
20 dus vti. Merum quidem remedio est contra cicutas, coriandrum, aconita, viscum, meconium, argentum viuum, apes, vespas, crabones, phalangia, serpentium scorpionúmque ictus, contráque omnia quæ refrigerando nocent. Priuatim contra hæmorrhoidas, præsteras, fungos. Item contra inflationes rosionésq, præcordiorum, & quorum stomachus in vomitiones effunditur: & si venter aut interanea rheumatismum sentiant. Dysentericis, sudatoribus, in longa tussi, in epiphoris, meracum. At verò cardiacis, in mamma læua merum in spongia imponi prodest. Ad omnia autem maximè album inueterascens. Vtiliter etiam fouetur vino calido virilitas iumentis: quo etiam infuso cornu lassitudinem auferri aiunt. Simias, quadrupedésque quibus digiti sunt, negant crescere assuetas meri potu. Nunc circa ægritudines sermo de vinis erit. Saluber-
30 rimum liberaliter genitis, Campanæ quodcunque tenuissimum: vulgo verò, quod quenque maximè iuuerit validum. Vtilissimum omnibus sacco viribus fractis. Meminerimus succum esse, qui feruendo vires è musto sibi fecerit. Misceri plura genera, omnibus inutile. Saluberrimum, cui nihil in musto additum est: meliúsque, si nec vasis pix affuit. Marmore enim & gypso aut calce condita, quis non etiam validus expauerit? In primis igitur vinum marina aqua factum, inutile est stomacho, neruis, vesicæ. Resina condita, frigidis stomachis vtilia existimantur. Non expedire vomitoribus, sicut neque mustum, neque sapa, neque passum. Nouitium resinatum nulli conducit. Capitis dolorem & vertigines facit: ab hoc dicta crapula est. Tussientibus & in rheumatismo nominata prosunt. Item cœliacis & dysentericis, mulierum mensibus. In hoc genere ru-
40 brum nigrúmve magis constringit, magísque calfacit. Innocentius pice sola conditum. Sed & picem meminisse debemus, non aliud esse, quàm combustæ resinæ fluxum. Hoc genus vini excalfacit, concoquit, purgat: pectori, ventri vtile: item vulnerum dolori, si sine febre sint, veteri rheumatismo, exhulcerationi, ruptis conuulsis, vomicis, neruorum infirmitati, inflationibus, tussi, anhelationibus, luxatis, in succida lana impositum. Ad omnia hæc vtilius id, quod sponte naturæ suæ picem resipit, picatúmque appellatur. Heluenanco quoque tamen nimio caput tentari conuenit. Quod ad febrium valetudines attinet, certum est non dandum in febre, nisi veteribus ægris, vinum: nec nisi declinante morbo. In acutis verò periculis, nullis nisi qui manifestas remissiones habeant, & has noctu potius. dimidia enim pars periculi est, noctu, hoc est spe somni, bibentibus:
50 nec à partu abortiue, nec à libidine ægrotantibus, nec in capitis doloribus, nec quorum accessiones cum frigore extremitatum fiant, nec in febri tussientibus, nec in tremore neruorum

uorúmque doloribus vel faucium, aut si vis morbi citra illa intelligatur, nec in duritia præcordiorum, venarum vehementia, neque in opisthotono, tetano, nec singultientibus, nec si cum febre dyspnœa sit. Minimè verò oculis rigentibus, & genis stantibus, aut defectis grauibúsque: nec quorum conniuentium perlucebunt oculi, neu palpebris nõ coeuntibus, vel si dormientibus hoc idem eueniet: aut si cruore suffunduntur oculi, vel si lemæ in oculis erunt. Minimè lingua fungosa, nec graui, & subinde inperfecta loquentibus: nec si vrina difficilè reddetur, neque expauescentibus repentè, nec spasticis, aut rursus torpentibus, nec si per somnos genitura effundetur. Cardiacorum morbo vnicam spem in vino esse, certum est. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alij non nisi in remissione. Illi, vt sudorem coerceant: hi, quia tutius putant, minuẽte se morbo: quam plurium sententiam esse video. Dari vtique non nisi in cibo debet, nec à somno, nec præcedente alio potu: hoc est, vtique sitienti, nec nisi in desperatione suprema: & vito facilius quàm fœminæ: seni, quàm iuueni: iuueni, quàm puero: hyeme, quàm æstate: assuetis potius, quàm expertibus. Modus dandi pro vehementia vini: item mistura. Atque vulgò satis putant vnum vini cyathum duobus aquæ misceri. Si dissolutio sit stomachi, dandum: & si cibus non descendat. Inter vini genera, quæ fingi docuimus, nec fieri iam arbitror, & superuacaneum eorum vsum, cùm ipsis rebus, ex quibus finguntur, doceamus vti. Et aliâs modum excesserat medicorum in his ostentatio, veluti è napis vinum vtile esse ab armorum equitandíve lassitudine præcipientium, atque vt reliqua omittamus, etiam è iunipero. Et quis satius censeat, absinthite vino vtendum potius, quàm absinthio ipso? In reliquis omittetur & palmeum, capiti noxium, ventríque tantùm molliendo, & sanguinem excreantibus non inutile. Fictitium non potest videri, quod bion appellauimus, cùm sit in eo sola pro arte festinatio. Prodest stomacho dissoluto, aut cibos non perficienti, prægnantibus, defectis, paralyticis, tremulis, vertigini, torminibus, ischiadicis. In pestilentia quoque ac peregrinationibus, vim magnam auxiliandi habere dicitur. Vini etiam vitium transit in remedia. Aceto summa vis est in refrigerando, non tamen minor in discutiendo: ita fit vt infusum terræ spumet. Dictum est sæpius, dicetúrque quoties cum alijs prosit. Per se haustum fastidia discutit, singultus cohibet, sternutamenta olfactu. Vim in balineis æstus arcet, si contineatur ore. Quin & cum aqua bibitur. Multorum stomacho vtiliter gargarizatur: cum eadem conualescentium & à Solis ardoribus. Oculis quoque illo modo saluberrimum. Plurimum fotu medetur post vredines. Item lepris, furfuribus, hulceribus manantibus, canis morsibus, scorpionum ictibus, scolopendrarum, muris aranei: contráque omnium aculeatorum venena & pruritus. Item contra multipedæ morsum. Calidum in spongia appositum, adiecto sulphuris sextante sextariis tribus aceti, aut hyssopi fasciculo, medetur sedis vitiis. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spongia impositum, intus potum cyathis binis quàm acerrimum. Conglobatum vtique sanguinem discutit. Cõtra lichenas & bibitur, & imponitur. Sistit aluos, & rheumatismos interaneorum infusum: item procidẽtia sedis vuluæque. Tussim veterem inhibet, & gutturis rheumatismos, orthopnœam, dentium labefactationem. Vesicæ nocet, neruorúmque infirmitatibus. nesciere medici, quantum contra aspidas polleret. Nuper ab aspide calcata percussus vtrem aceti ferens, quoties deposuisset, sentiebat ictum, aliâs illæso similis. Intellectum ibi remedium est, potúq; succursum. Neque altero os colluunt venena exugentes In totum domitrix vis hæc non ciborum modò est, verum & rerum plurimatum. Saxa rumpit infusum, quæ non ruperit ignis antecedens. Cibos quidem & sapores non alius magis succus commendat aut excitat: in quo vsu mitigatur tosto pane aut vino: vel accenditur pipere ac lasere: vtique sale cõpescitur. Non est prætereundum in eo exemplum ingens. Siquidem M. Agrippa supremis suis annis conflictatus graui morbo pedum, cùm dolorem eum perpeti nequiret, vnius medicorum portentosa scientia, ignorante Diuo Augusto, tanti putauit vsu pedum sensuque omni carere, dummodo & dolore illo careret, demersis in acetum calidum cruribus in acerrimo impetu morbi.

De aceto scillino,& oxymelite,& sapa,& fæce vini,aceti,& sapæ. CAP. II.

ACetum scillinum inueteratum magis probatur:prodest,super ea quæ diximus, acescentibus cibis:gustatum enim discutit pœnam eam.Et his qui ieiuni vomunt: callum enim faucium facit,ac stomachi: odorem oris tollit, gingiuas astringit, dentes firmat,colorem meliorem præstat.Tarditatem quoque aurium gargarizatione purgat, & transitum auditus aperit.Oculorum aciem obiter exacuit.Comitialibus, melancholicis, vertiginosis,vuluarum strangulationibus, percussis aut præcipitatis, & ob id sanguine conglobato,neruis infirmis,renum vitiis perquàm vtile.Cauendum exhulceratis. Oxy-
10 meli antiqui(vt Dieuches tradit) hoc modo temperabant:mellis minas decem,aceti veteris heminas quinque,salis marini pondo,thymbræ quadrantem,aquæ marinæ sextarios quinque pariter coquebant,decies deferuescente cortina,atque ita diffundebant inueterabántque.Sustulit totum id Asclepiades,coarguítque. Nam etiam in febribus dabant. Profuisse tamen fatentur contra serpentes,quas sepas vocant, & contra meconium, ac viscum,& anginas,calidum gargarizatum,& auribus,& oris gutturísque desideriis, quæ nunc omnia oxalme contingunt:id sale & aceto recente efficacius est. Vino cognata res sapa est,musto decocto,donec tertia pars supersit.Ex albo hoc melius. Vsus contra cantharidas,buprestin,pinorũ erucas,quas pityocampas vocant,salamandras,& cõtra mordentia venenata. Secundas partúsque emortuos trahit cum bulbis potum. Fabianus au-
20 tor est,venenum esse, si quis ieiunus à balineis id bibat. Consequens horum est vini fæx, sui cuiusque generis. Ergo vini fæci tanta vis est, vt descendentes in cupas enecet. Experimentum demissa præbet lucerna,quandiu extinguatur,periculum denuntians. Illota miscetur medicamentis.Cum iridis verò pari pondere, eruptionibus pituitæ illinitur. Et sicca vel madida contra phalangia, & testium mammarúmq; inflammationes, vel in quacũque parte corporis. Item cum hordeacea farina,& thuris polline in vino decocta crematur & siccatur.Experimentum est legitimè coctæ,vt refrigerata linguam tactu videatur vrere. Celerrimè exanimatur loco non incluso condita. Crematio ei multum virium adicit. Vtilissima est ad compescendas lichenas furfurésque cum fico decocta. Sic & lepris & hulceribus manantibus imponitur.Fungorum naturæ cõtraria est
30 pota,sed magis cruda.Oculorum medicamentis cocta & lota miscetur.Medetur illita & testibus,& genitalibus.In vino autem aduersus stangurias bibitur.Cùm expirauerit quoque,lauandis corporibus & vestibus vtilis: túncque vsum acaciæ habet. Fæx aceti pro materia acrior sit necesse est,multóque magis exhulceret.Resistit suppurationum incrementis: stomachum,interanea,ventrem illita adiuuat. Sistit earum partium rheumatismos,& mulierum menses.Panos discutit nondum exhulceratos,& anginas: sacros ignes cum cera.Mammas lactis sui impatientes eadem extinguit. Vngues scabros aufert.E serpentibus contra cerastas validissima,cum polenta.Cum melanthio autem contra crocodili morsus, & canis. Et hæc cremata ampliat vires. Tunc addito lentiscino oleo, illita vna nocte rufat capillum. Eadem ex aqua in linteolo apposita, vuluas purgat. † Sæpe
40 fæce ambusta sanantur,melius addita lanugine harundinis. Eadem fæce decocta potáque tusses veteres.Decoquitur in patinis cum sale & adipe ad tumorem quoque maxillarum & ceruicum,

† Restitue, Sapæ fæce, &c.

De oleis,& foliis oleæ,& flore,& cinere,& de oliua alba & nigra, & de amurca. CAP. III.

OLearum proxima autoritas intelligitur.Folia earũ vehementissimè adstringũt, purgant,sistunt.Itaq; cõmanducata imposita hulceribus medẽtur,& capitis doloribus illita cum oleo.Decoctum eorum cum melle his quæ medici vsserint, gingiuarũ inflammationibus,paronychiis,sordidísque hulceribus excrescentibus. Cum melle profluuium sanguinis è neruosis partibus cohibet.Succus eorũ carbunculantibus circa oculos hulce-
50 ribus,& pustulis,procidentíq; pupillæ efficax:quapropter in collyria additur. Nam & veteres lacrymationes sanat, & genarum erosiones.Exprimitur autem succus tusis, affuso

vino

vino & aqua cælesti, siccatúsque in pastillos digeritur. sistit menses in lana admotus vuluæ. Vtilis & sanguinem emanantibus. Item condylomatis, ignibus sacris, quæque serpunt hulcera, epinyctidi. Eosdem & flos earum habet effectus. Vruntur & cauliculi florescentes, vt spodij vicem cinis præstet: vinóque infuso iterum vritur. Suppurationes & panos illinunt cinere eo, vel folijs tusis cum melle, oculos verò cum polenta. Succus fruticis recentis accensi distillans, sanat lichenas, furfures, manantia hulcera. Nam & lacryma quæ ex arbore ipsa distillat, Aethiopicæ maximè oleæ, mirari satis est repertos, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicantes, atque etiam in oleastro quærendam. E radice oleæ quàm tenerrimæ cortex derasus, in melle crebro gustatu medetur sanguinē reijcientibus, & suppurata extussientibus. Ipsius oleæ cinis cum axungia tumores sanat: extrahítque fistulis vitia, & ipsas sanat. Oliuæ albæ stomacho vtiliores, ventri minus. Præclarum habent, antequàm condiantur, vsum, recentes per se cibi modo deuoratæ. Medentur enim arenosæ vrinæ, item dentibus, aut attritis, aut conuulsis. Nigra oliua stomacho inutilior, ventri facilior, capiti & oculis non conuenit. Vtraque ambustis prodest trita & illita. Sed nigra commanducatur, & protinus ex ore imposita, pustulas gigni prohibet. Colymbades sordida hulcera purgant, inutiles difficultatibus vrinæ. De amurca poteramus videri satis dixisse, Catonem secuti: † sed reddenda medicinæ quoque est. Gingiuis & oris hulceribus, dentium stabilitati efficacissimè subuenit. Item ignibus sacris infusa, & his quæ serpunt. Pernionibus nigræ oliuæ amurca vtilior: item infantibus fouendis. Albæ verò mulierum vuluæ in lana admouetur. Multò autē omnis amurca decocta efficacior. Coquitur in cupreo vase ad crassitudinem mellis. Vsus eius cum aceto, aut vino vetere, aut mulso, vt quæque causa exigat in curatione oris, dentium, aurium, hulcerum manantium, genitalium, rhagadum. Vulneribus in linteolis imponitur, luxatis in lana: ingēs hic vsus, vtique inueterato medicamento. Tale enim fistulas sanat. Infunditur sedis, genitalium, vuluæ exhulcerationi. Illinitur verò podagris incipientibus: item articularibus morbis. Si verò cum omphacio recoquatur ad mellis crassitudinem, casuros dentes extrahit. Item iumentorum scabiem, cum decocto lupinorum & chamæleonte herba, mirè sanat. Cruda amurca podagris foueri vtilissimum.

† Sed reddenda medicinæ quoque ratio est.

De folijs oleastri, & œnanthino oleo, & cicino, & amygdalino, & laurino, & myrteo, chamæmyrsino, & cypressino, & cytreo, & caryino.

CAP. IIII.

OLeastri foliorum eadem natura. Spodium è cauliculis vehementius inhibet rheumatismos. Sedat & inflammationes oculorum, purgat hulcera, alienata explet, excrescentia leniter erodit, siccat, & ad cicatricem perducit: cætera, vt in oleis. Peculiare autem, quòd folia decoquuntur ex melle, dantúrque cochleatibus contra sanguinis excreationes. Oleum tamen acrius atque efficacius: & os quoque colluitur illo ad dentium infirmitatem. Imponuntur folia & paronychijs, & carbunculis, & contra omnem collectionem cum vino: iis verò quæ purganda sunt, cum melle. Miscentur oculorum medicamentis, & decoctum foliorum, & succus oleastri. Vtiliter etiam auribus instillatur cum melle, vel si pus effluat. Flore oleastri condylomata illinuntur & epinyctides. Item cum farina hordacea venter: in rheumatismo cum oleo capitis dolores. Cutem in capite ab ossibus recedentem cauliculi decocti, & cum melle impositi comprimunt. Ex oleastro maturi in cibo sumpti sistunt aluum. Tosti autem & cum melle triti, nomas repurgant, carbunculos rumpunt. Olei naturam causasque abundè diximus. Ad medicinam ex olei generibus hæc pertinent. Vtilissimum est omphacinum, proximè viride. Præterea quàm maximè recens, nisi cùm vetustissimum quæritur, tenue, odoratum, quódque non mordeat, è diuerso quàm in cibos eligitur. Omphacinum prodest gingiuis. Si contineatur in ore, colorem dentium custodit magis, quàm aliud; sudores cohibet. Oenanthino idem est effectus, qui rosaceo. Omni autem oleo mollitur corpus, vigorē & robur accipit. Stomacho contrarium. Auget hulcerum incrementa. Fauces exasperat, & venena omnia hebetat,

præcip

præcipuè psimmythij & gypsi in aqua mulsa, aut ficorum siccarum decocto potum: con-
tra meconium ex aqua: contra cantharidas, buprestin, salamandras, pityocampas per se
potum, redditúmque vomitionibus, contra omnia suprà dicta laudatissimum. Et lassitu-
dinum perfrictionúmque refectio est. Tormina calidum potum cyathis sex, magísque
tuta simul decocta pellit. Item ventris animalia. Soluit aluum heminæ mensura, cum vi-
no & calida aqua potum, aut ptisanæ succo. Vulnerariis emplastris vtile. Faciem purgat.
Bubus infusum per nares, donec ructent, inflationem sedat. Vetus autem magis excal-
facit corpora, magísque discutit sudores. Duritias magis diffundit. Lethargicis magis
auxiliatur, & inclinato morbo. Oculorum claritati confert aliquid, cum pari portione
10 mellis acapni. Capitis doloribus remedium est. Item ardoribus in febri cum aqua: & si
vetusti non sit occasio, decoquitur, vt vetustatem repræsentet. Oleum cicinum bibi-
tur ad purgationes ventris cum pari caldæ mensura. Priuatim dicitur purgare præcor-
dia. Prodest & articulorum morbis, duritiis omnibus, vuluis, auribus, ambustis. Cum ci-
nere verò muricum, sedis inflammationibus, item psoræ. Colorem cutis commendat,
capillúmque fertili natura euocat. Semen, ex quo fit, nulla animans attingit. Ellychnia ex
vua fiunt, claritatis præcipuæ. Ex oleo lumen obscurum propter nimiam pinguitudi-
nem. Folia igni sacro illinuntur ex aceto: per se autem recentia mammis & epiphoris.
Eadem decocta in vino inflammationibus cum polenta & croco: per se autem triduo
imposita faciem purgant. Oleum amygdalinum purgat, mollit corpora, cutem eru-
20 gat, nitorem commendat, varos cum melle tollit è facie. Prodest & auribus, cum rosa-
ceo & melle & mali Punici germine decoctum, vermiculósque in his necat, & grauita-
tem auditus discutit, sonos incertos & tinnitus, obiter capitis dolores & oculorum. Me-
detur furunculis, & à Sole vstis cum cera. Hulcera manantia & furfures cum vino ex-
purgat: condylomata cum meliloto. Per se verò capiti illitum, somnum allicit. Oleum
laurinum vtilius quo recentius, quóque viridius colore. Vis eius excalfactoria, & ideo
paralyticis, spasticis, ischiadicis, suggillatis, capitis doloribus, inueteratis distillationibus,
auribus, in calyce Punici calfactum illinitur. Similis & myrtei olei ratio, astringit, indu-
rat, medetur gingiuis, dentium dolori, dysenteriæ, vuluæ exhulceratæ, vesicis, hulceri-
bus vetustis vel manantibus, cum squama æris & cera. Item eruptionibus, ambustioni-
30 bus. Attrita sanat & furfures, & rhagadas, condylomata, articulos luxatos, odorem gra-
uem corporis. Aduersatur cantharidi, bupresti, aliísque malis medicamentis, quæ exhul-
cerando nocent. Chamæmyrsinæ siue oxymyrsinæ eadem natura. Cupressinum oleum
eosdem effectus habet, quos myrteum. Item citreum. E nuce verò iuglande, quod caryi-
num appellauimus, alopeciis vtile est, & tarditati aurium infusum. Item capitis doloribus
illitum. Cæterùm iners & graui sapore. Enimuero si quid in nucleo putridi fuerit, totus
modus deperit. Ex Gnidio grano factum, eandem vim habet, quam cicinum. E lentisco
factum, vtilissimum acopo est. Idémque proficeret æquè vt rosaceum, ni durius paulò
intelligeretur. Vtuntur eo & contra nimios sudores, papulásque sudorum. Scabiem iu-
mentorum efficacissimè sanat. Balaninum oleum repurgat, varos, furunculos, lentigines,
40 gingiuas. Cypros qualis esset, & quemadmodum ex ea fieret oleum, docuimus. Natura
eius excalfacit, mollit neruos. Folia stomacho illinuntur: & vuluæ concitatæ succus quo-
que eorum apponitur. Folia recentia commanducata, hulceribus in capite manantibus,
item oris medentur, & collectionibus, condylomatis. Decoctum foliorum ambustis &
luxatis prodest. Ipsa rufant capillum tusa, adiecto struthei mali succo. Flos capitis dolo-
res sedat cum aceto illitus. Idem combustus in cruda olla nomas sanat, & putrescentia
hulcera per se, vel cum melle. Odor floris olet, qui somnum facit. Astringit gleuci-
num, & refrigerat, eadem ratione qua & œnanthinum. Balsaminum longè pretiosissi-
mum omnium, vt in vnguentis diximus, contra omnes serpentes efficax. Oculorum cla-
ritati plurimum confert, caliginem discutit. Item dyspnœas, collectiones omnes duri-
50 tiásque lenit. Sanguinem densari prohibet, hulcera purgat: auribus, capitis doloribus,
tremulis, spasticis, ruptis perquàm vtile. Aduersatur aconito ex lacte potum. Febres cum

horrore venientes perunctis leniores facit. Vtendum tamen modicè, quoniam adurit, augétque vitia non seruato temperamento. Malobathri quoque naturam & genera exposuimus. Vrinam ciet. Oculorũ epiphoris vino expressum vtilissimè imponitur. Item frontibus dormire volentibus: efficacius, si & nares illinãtur: aut si ex aqua bibatur. Oris & halitus suauitatem commendat linguæ subditum folium, sicut & vestium odorem interpositum. Hyoscyaminum emolliendo vtilius, neruis inutile. Potum quidem cerebri motus facit. Therminum è lupinis emollit, proximum rosaceo effectum habens. Narcissinum dictum est cum suo flore. Rhaphaninum phthiriases longa valetudine contractas tollit, scabritiásque cutis in facie emendat. Sesaminum aurium dolores sanat, & hulcera quæ serpunt, & quæ cacoëthe vocant. Lirinõ, quod & phaselinum & Syrium vocauimus, renibus vtilissimum est, sudoribúsque euocandis, vuluæ molliendæ, concoquendóque intus. Selgiticum neruis vtile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod † Iguini circa Flaminiam viam vendunt. Elæomeli, quod in Syria ex ipsis oleis manare diximus, sapore melleo non sine nausea, aluum emollit: bilem præcipuè detrahit, duobus cyathis in hemina aquæ datis: qui bibêre torpescunt, excitantúrque crebró. Potores certaturi præsumunt ex eo cyathum vnum. Pissino oleo vsus & passim ad quadupedum scabiem est. A vitibus oleísque proxima nobilitas palmis: anebriant recentes: capitis dolorem afferunt minus siccæ: nec, quantum videtur, vtiles stomacho: tussim exasperant, corpus augẽt. Succum decoctarum antiqui pro hydromelite dabant ægris ad vires recreandas, sitim sedandã, in quem vsum præferebant Thebaicas. Sanguinem quoque excreantibus vtiles, in cibo maximè. Illinuntur caryotæ stomacho, vesicæ, ventri, intestinis. Cum cotoneis & cera & croco suggillata emendant. Nuclei palmarum cremati in fictili nouo, cinere loto spodij vicem efficiunt, miscentúrque collyriis, & calliblephara faciunt addito nardo.

† Enguini

De myrobalano palma, & de palma elate. CAP. V.

PAlma quæ fert mirobalanum, probatissima in Aegypto, ossa non habet reliquarum modo in balanis. Aluum & menses sistit in vino austero, & vulnera conglutinat. Palma, siue elate, siue spathe, medicinæ confert germina, folia, corticem. Folia imponuntur præcordiis, stomacho, iocineri, hulceribus quæ serpunt cicatrici repugnantia. Psoras cortex eius tener cum resina & cera sanat diebus xx. Decoquitur & ad testium vitia. Capillum denigrat suffitu, partus extrahit. Datur bibẽdus renum vitiis & vesicæ, & præcordiorum, & capiti & neruis inimicus. Vuluæ ac ventris fluxionem sistit decoctum eius. Item cinis ad tormina potus in vino albo, in vuluarum vitiis efficacissimus.

Medicinæ ex singulorum generum flore, foliis, fructu, ramis, cortice, ligno, succo, radice, cinere.

CAP. VI.

PRoximæ varietates generum medicinarúmque, quæ mala habent. Ex his verna, acerba, stomacho inutilia sunt: aluum, vesicam circumagunt: neruos lædunt. Cocta meliora. Cotonea cocta suauiora. Cruda tamen duntaxat matura, prosunt sanguinem excreantibus ac dysentericis, cholericis, cœliacis. Nõ idem possunt decocta, quoniam amittunt constringentem illam vim succi. Imponuntur & pectori in febris ardoribus: & tamen decoquuntur in aqua cælesti, ad eadem quæ suprà scripta sunt. Ad stomachi autem dolores cruda decoctáve cerati modo imponuntur. Lanugo eorum carbunculos sanat, cocta in vino, & illita cum cera. Alopeciis capillum reddunt. Quæ ex his cruda in melle condiuntur, aluum mouent. Mellis autem suauitati multum adiiciunt, stomachóque vtilius id faciunt. Quæ verò in melle condiuntur cocta, quidam ad stomachi vitia trita cum rosæ foliis decoctis dant pro cibo. Succus crudorum lienibus, orthopnoicis, hydropicis prodest. Item mammis, condylomatis, varicibus. Flos & viridis & siccus inflammationibus oculorum, excreationibus sanguinis, mensibus mulierum. Fit & succus ex his mitis, cum vino dulci tusis, vtilis & cœliacis & iocineri. Decocto quoque eorum fouentur, si procidant vuluæ & interanea. Fit & oleum ex his, quod melinum vocauimus, quoties non fuerint in humidis nata. Ideo vtilissima, quæ ex Sicilia veniunt.

Minus

Minus vtilia struthia, quamuis cognata. Radix eorum circumscripta terra manu sinistra capitur, ita vt qui facit, dicat quæ capiat, & cuius causa: sic adalligata strumis medetur. Melimela & reliqua dulcia, stomachum & ventrem soluunt, siticulosa, æstuosa, sed neruos non lædunt. Orbiculata sistunt aluum & vomitiones, vrinas cient. Syluestria mala similia sunt vernis acerbis, aluúmque sistunt. Sanè in hunc vsum immatura opus sunt.

Citrea contra venenum in vino bibuntur, vel ipsa vel semen. Faciunt oris suauitatem, decocto eorum colluto, aut succo expresso. Horum semen edendum præcipiunt in malacia prægnantibus: ipsa verò contra infirmitatem stomachi, sed non nisi ex aceto facilè manduntur. Punici mali nouem genera nunc iterare superuacuum. Ex his dulcia, quæ apyrina alio nomine appellauimus, stomacho inutilia habentur, inflationes pariunt, dentes gingiuásque lædunt. Quæ verò ab his sapore proxima vinosa diximus, paruum nucleum habentia, vtiliora paulò intelliguntur. Aluum sistunt, & stomacho prosunt, duntaxat pauca citráque satietatem. Sed hæc minimè danda: quanquam omnino nulla in febri, nec carne acinorum vtili nec succo. Cauentur æquè vomitionibus, ac bilem reiicientibus. Vuam in his, ac ne mustum quidem, sed protinus vinum aperuit natura. Vtrunque asperiore cortice. Hic ex acerbis in magno vsu. Vulgus coria maximè perficere illo nouit: ob id malicorium appellant medici. Vrinam cieri eodem monstrant: mistáque galla in aceto decocto, mobiles dentes stabilire. Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam gustatu moueat infantem. Diuiditur malum, cælestíque aqua madescit ternis ferè diebus. Hæc bibitur frigida cœliacis, & sanguinem excreantibus. Ex acerbo fit medicamentum, quod stomatice vocatur, vtilissimum oris vitiis, narium, aurium, oculorum caligini, pterygiis, genitalibus, & his quas nomas vocant, & quæ in hulceribus excrescunt. Contra leporem marinum hoc modo: Acinis detracto cortice tusis, succóq; decocto ad tertias, cum croci, & aluminis scissi, myrrhæ, mellis Attici selibris. Alij & hoc modo faciunt: Punica acida multa tunduntur: succus in cacabo nouo coquitur mellis crassitudine, ad virilitatis & sedis vitia, & omnia quæ Lycio curantur, aures purulentas, epiphoras incipientes, rubras maculas. In manibus rami Punicorum serpentes fugant. Cortice Punici ex vino decocti & impositi, perniones sanantur. Contusum malum ex tribus heminis vini, decoctum ad heminam, tormina & tineas pellit. Punicum in olla noua, operculo indito, in furno tostum & contritum, potúmque in vino, sistit aluum, discutit tormina. Primus pomi huius partus florere incipientis, cytinus vocatur Græcis, miræ obseruationis multorum experimento. Si quis vnum ex his, solutus vinculo omni cinctus & calceatus, atque etiam annuli, decerpserit duobus digitis, pollice & quarto sinistræ manus, atque ita lustratis leui tactu oculis, mox in os additum deuorauerit, ne dente contingat, affirmatur nullam oculorum imbecillitatem passurum eo anno. Iidem cytini siccati tritique, carnes excrescentes cohibent: gingiuis & dentibus medentur: vel si mobiles sint, decocto succo. Ipsa corpuscula trita, hulceribus quæ serpunt putrescúntve, illinuntur. Item oculorum inflammationi intestinorúmque: & ferè ad omnia, quæ cortices malorum. Aduersantur scorpionibus. Non est satis mirari curam diligentiámque priscorum, qui omnia scrutati, nihil intentatum reliquere. In hoc ipso cytino flosculi sunt, antequàm scilicet malum ipsum prodeat, erumpentes, quos balaustium vocari diximus. Hos quoque ergo experti inuenerunt scorpionibus aduersari. Sistunt potu menses fœminarum: sanant oris hulcera, tonsillas, vuam, sanguinis excreationes, ventris & stomachi solutiones, genitalia, hulcera quacunque in parte manantia. Siccauere etiam, vt sic quoq; experirentur, inuenerúntque tusorum farina dysentericos à morte reuocari, aluum sisti. Quin & nucleos ipsos acinorum experiri non piguit. Tosti tusíque stomachum iuuant, cibo aut potioni inspersi. Bibuntur ex aqua cælesti, ad sistendum aluum. Radix decocta succum remittit, qui tineas necat, Victoriati pondere. Eadem discocta in aqua, quas Lycium, præstat vtilitates. Est & syluestre Punicum, à similitudine appellatum. Eius radices rubro cortice denarij pondere ex vino potæ somnos faciũt. Semine poto, aqua quæ subierit cutem, siccatur. Mali Punici corticis fumo culices fugantur.

De pyris & eorum obſeruationibus,& de ficorum obſeruatione,& caprifico,& erineo,& aliorum generibus medicinæ. CAP. VII.

PYrorum omnium cibus etiam valentibus oneroſus,ægris quoq; vini modo negatur. Decocta eadem mirè ſalubria & grata,præcipuè Cruſtumina. Quæcunq; verò cum melle decocta,ſtomachum adiuuant. Fiunt cataplaſmata è pyris, ad diſcutienda corporum vitia:& decocto eorum ad duritias vtuntur. Ipſa aduerſantur boletis atque fungis, pellúntque pondere & pugnante ſucco.Pyrum ſylueſtre tardiſsimè matureſcit. Conciditur,ſuſpenſúmque ſiccatur ad ſiſtendam aluũ: quod & decoctum eius potum præſtat. Decoquuntur & folia cum pomo ad eoſdem vſus. Pyrorum ligni cinis, contra fungos etiamnum efficacius proficit.Mala pyráque portatu iumẽtis mirè grauia ſunt vel pauca. Remedio aiunt eſſe, ſi prius edenda dentur aliqua,aut vtiq; oſtendantur. Fici ſuccus lacteus,aceti naturam habet.Itaque coaguli modo lac contrahit Excipitur ante maturitatem pomi,& in vmbra ſiccatur ad aperienda hulcera,cienda menſtrua,appoſito cum luteo oui,aut potu cum amylo.Podagris illinitur cũ farina fœnigræci & aceto. Pilos quoque detrahit,palpebrarúmque ſcabiem emendat: item lichenas & pſoras.Aluum ſoluit. Lactis ficulni natura aduerſatur crabronum veſparúmque & ſimilium venenis, priuatim ſcorpionum.Idem cum axungia verrucas tollit.Folia,& quæ non maturuere fici, ſtrumis illinuntur,omnibuſque quæ emollienda ſunt diſcutiendáve.Præſtant hæc & per ſe folia. Et alij vſus eorum,tanquam in fricando lichene,& alopeciis, & quæcunque exhulcerari opus ſit.Et aduerſus canis morſus,ramorum teneri cauliculi cuti imponũtur. Iidem cum melle hulceribus,quæ ceria vocantur,illinuntur. Extrahunt infracta oſſa cum papaueris ſylueſtris foliis.Canum rabioſorum morſus,folio trito ex aceto reſtringunt. E nigra ficu candidi cauliculi illinuntur furunculis, muris aranei morſibus cum cera. Cinis earum è foliis gangrænis,conſumendíſque quæ excreſcunt. Fici maturæ vrinam cient:aluum ſoluunt:ſudorem mouent,papulaſque.Ob id autumno inſalubres, quoniam ſudantia huius cibi opera corpora perfrigeſcunt.Nec ſtomacho vtiles:ſed ad breue tempus,& voci contrariæ intelliguntur.Nouiſsimæ ſalubriores,quàm primæ:medicatæ verò nunquam. Iuuenum vires augent: ſenibus meliorem valetudinem faciunt,minúſq; rugarum. Sitim ſedant: calorem refrigerant. Ob id non negandæ in febribus conſtrictis,quas ſtegnas vocant.Siccæ fici ſtomachum lædunt:gutturi & faucibus magnificè vtiles.Natura his excalfaciendi.Sitim adferunt. Aluum molliunt,rheumatiſmis eius & ſtomacho contrariæ. Veſicæ ſemper vtiles,& anhelatoribus,ac ſuſpirioſis.Item iocinerum, renum, lienum vitiis. Corpus & vires adiuuant.ob id antè athletæ hoc cibo paſcebantur: Pythagoras exercitator,primus ad carnes eos tranſtulit. Recolligentibus ſe à longa valetudine vtiliſsimæ. Item comitialibus, & hydropicis,omnibúſque,quæ maturanda aut diſcutienda ſunt, imponuntur.efficacius calce aut nitro admiſto.Coctæ cum hyſſopo pectus purgant, pituitam,tuſſim veterem.Cum vino autem ad ſedem & tumorem maxillarum, & furunculos, panos,parotidas decoctæ illinuntur. Vtile & decocto earum fouere fœminas. Decoctæ quoque eædem cum fœnogræco vtiles ſunt pleuriticis & peripneumonicis. Cum ruta coctæ torminibus proſunt.Tibiarum hulceribus cum æris flore. Pterygiis cum Punico malo.Ambuſtis,pernionibus cum cera.Hydropicis coctæ in vino,& cum abſinthio & farina hordeacea,nitro addito.Aluum ſiſtunt manducatæ.Scorpionum ictibus cũ ſale tritæ illinuntur.Carbunculos extrahunt in vino coctæ & impoſitæ.Carcinomati,ſi ſine hulcere eſt,quàm pinguiſſimam ficum imponi, penè ſingulare remedium eſt: item phagedænæ.Cinis non ex alia arbore aciem purgat acrior,conglutinat,replet,aſtringit.Bibitur & ad diſcutiendum ſanguinem concretum.Item percuſſis,præcipitatis,conuulſis, ruptis, cyathis ſingulis aquæ & olei.Datur tetanicis & ſpaſticis:item potus vel infuſus cœliacis, dyſentericis.Et ſi quis eo cum oleo perungatur,excalfacit. Item cum cera & roſaceo ſubactus,ambuſtis cicatricem tenuiſſimam obducit.Luſcioſos ex oleo illitus emendat, dentiúmque vitia crebro fricatu Produnt etiam,ſi quis inclinata arbore,ſupino ore aliquem nodum eius morſu abſtulerit nullo vidente,atque in aluta illigatum licio è collo ſuſpenderit,

derit, strumas & parotidas discuti. Cortex tritus cum oleo, ventris hulcera sanat. Crudæ grossi verrucas & thymos, nitro farináque additis, tollunt. Spodij vicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Bis tostus adiecto psimmythio digeritur in pastillos, ad hulcera oculorum & scabritiam. Caprificus etiamnum multo efficacior fico. Lactis minus habet: surculo quoq; eius hic coagulatur in caseum. Exceptum id coactúmque in duritiam, suauitatem carnibus affert. Fricatur diluto ex aceto. Miscetur exhulceratorijs medicamentis. Aluum soluit: vuluam cum amylo aperit. Pota menses ciet cum luteo oui. Podagris cum farina fœnigræci illinitur. Lepras, psoras, lichenas, lentigines expurgat: item venenatorum ictus, & canis morsus. Dentium quoq; dolori hic succus appositus in lana
10 prodest, aut in cauis eorum additus. Cauliculi & folia, admisto eruo, contra marinorum venena prosunt. Adiciunt & vinum. Bubulas carnes additi caules magno ligni compendio percoquunt. Grossi illitæ strumas, & omnium collectionem emolliunt, & discutiunt. Aliquatenus & folia. Quæ mollissima sunt ex his, cum aceto hulcera manantia & epinyctidas & furfures sanant. Cum melle item & folijs ceria sanant, & canis morsus. Recentes cum vino, phagedænas. Cum papaueris folijs ossa extrahunt. Grossi caprifici inflammationes discutiunt suffitu. Resistũt & sanguini taurino poto, & psimmythio, & lacti coagulato potæ. Item in aqua decoctæ atque illitæ parotidas sanant. Cauliculi aut grossi eius quàm minutissimæ, ad scorpionum ictus è vino bibuntur. Lac quoque instillatur plagæ, & folia imponuntur. Item aduersus murem araneum. Cauliculorum cinis vuam faucium
20 sedat. Arboris ipsius cinis ex melle, rhagadia. Radix deferuefacta in vino, dentium dolores. Hyberna caprificus in aceto cocta & trita, impetigines tollit. Illinuntur ramenta rami sine cortice quàm minutissima ad scobis modum. Caprifico quoque medicinæ vnius miraculum additur. Corticem eius impubescẽtem puer impubis si defracto ramo detrahat dentibus, medullam ipsam adalligatam ante Solis ortum, prohibere strumas. Caprificus tauros quamlibet feroces, collo eorũ circundata, in tantũ mirabili natura compescit, vt immobiles præstet. Herba quoque, quam Græci erineon vocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem. Palmum alta est, cauliculis quinis ferè, ocimi similitudine, flos candidus, semen nigrum, paruum: tritum cum melle Attico, oculorum epiphoris medetur: vtcunque autem decerpta manat lacte multo & dulci. Herba perquàm vtilis aurium
30 dolori, nitri exiguo addito. Folia resistunt venenis. Pruni folia decocta tonsillis, gingiuis, vuæ prosunt in vino decocta, & subinde ore colluto. Ipsa pruna aluum molliunt, stomacho verò vtilissima, sed breui momento. Vtiliora Persica, succúsque eorum, etiamnum in vino aut in aceto expressus. Nec est alius eis pomis innocentior cibus. Nusquam minus odoris, succi plus, qui tamen sitim stimulet. Folia eius trita illita, hæmorrhagiam sistunt. Nuclei Persicorum in aceto & oleo, capitis doloribus illinũtur. Syluestrium quidẽ prunorum baccæ, vel è radice cortex, in vino austero si decoquantur, ita vt triens ex hemina supersit, aluum & tormina sistunt. Satis est singulos cyathos decocti sumi. Et in iis, & satiuis prunis est limus arborum, quem Græci lichena appellant, rhagadiis & condylomatis mirè vtilis. Mora in Aegypto & Cypro sui generis, vt diximus, largo succo abundant,
40 summo cortice desquamato: altiore plaga, siccantur, mirabili natura. Succus aduersatur venenis serpentium, prodest dysentericis, discutit panos, omnésque collectiones: vulnera conglutinat, capitis dolores sedat, item aurium: spleneticis bibitur. Illinitur & contra perfrictiones. Celerrimè teredinem sentit. Nec apud nos succo vsus minor. Aduersatur aconito & araneis, in vino potus. Aluũ soluit, pituitásq; ac † tineas & similia ventris animalia extrahit. Hoc idem præstat & cortex tritus. Folia tingunt capillum cum fici nigræ & vitis corticibus simul coctis in aqua cælesti. Pomi ipsius succus aluum soluit protinus. Ipsa poma ad præsens stomacho vtilia, refrigerant, sitim faciunt. Si non superueniat alius cibus, intumescunt. Ex immaturis succus sistit aluum: veluti animalis alicuius, in hac arbore obseruandis miraculis, quæ in natura eius diximus. Fit ex pomo panchrestos stomatice, eadem arteriace appellata, hoc modo: Sextarij tres succi è pomo, leui vapore ad crassitudinem mellis rediguntur. Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorum, aut myr-

† tæniæ

rhæ x. vnius, croci x. vnius. Hæc simul trita miscentur decocto. Neque est aliud oris, arteriæ, vuæ, stomachi, iucundius remedium. Fit & alio modo: Succi sextarij duo, mellis Attici sextarius, decoquuntur, vt suprà diximus. Mira sunt prætereà, quæ produntur. Mori germinatione, priùs quã in folia exeant, sinistra decerpi iubentur futura poma: ricinos Græci vocant. Hi terrã si non attigere, sanguinem sistunt adalligati, siue ex vulnere fluat, siue ore, siue naribus, siue hæmorrhoidis ad hoc seruantur repositi. Idẽ præstare & ramus dicitur, Luna plena defractus, incipiens fructũ habere. Si terram nõ attigerit, priuatim mulieribus adalligatus lacerto contra abundantiam mensium. Hoc & quocunque tempore ab ipsis decerptum ita vt terram non attingat, adalligatúmque existimant præstare. Folia mori trita, aut arida decocta, serpentium ictibus imponuntur. Ad idémque potu proficitur. Scorpionibus aduersatur è radice corticis succus, ex vino aut posca potus. Reddẽda est & antiquorum compositio: Succum expressum pomi maturi immaturiq; mistum, coquebant in vase æreo ad mellis crassitudinem. Aliqui myrrha adiecta & cupresso præduratum vas Sole torrebant, permiscentes spatha ter die. Hæc erat stomatice, qua & vulnera ad cicatricem perducebant. Alia ratio: succum siccato exprimebant pomo, multum sapori obsoniotũ conferente. In medicina verò contra nomas & pectoris pituitas, & vbicunq; opus esset astringi viscera. Dentes quoq; colluebant eo. Tertium genus succi foliis & radice decoctis ad ambusta ex oleo illinenda. Imponũtur & per se folia. Radix per messes incisa succum dat aptissimum dentium dolori, collectionibúsq; & suppurationibus. Aluum purgat. Folia mori in vrina madefacta, pilum coriis detrahunt. Cerasa aluum molliunt, stomacho inutilia. Eadem siccata aluum sistũt, vrinam cient. Inuenio apud autores, si quis matutinò roscida cum suis nucleis deuoret, intantum leuari aluum, vt pedes morbo liberentur. Mespila, exceptis setaniis, quæ malo propiorẽ vim habẽt, reliqua astringũt stomachum, sistúntq; aluũ. Item sorba sicca: nam recentia stomacho & aluo citæ prosunt.

De pineis & amygdalis, & nuce auellana, & de nuce iuglande, & de pistaciis & castaneis, siliquis, cornu, & vnedone, & lauro.

CAP. VIII.

NVces pineæ, quæ resinam habent, contusæ leuiter, additis in singulis sextariis aquæ ad dimidium decoctæ, sanguinis excreationi medentur, ita vt cyathi bini bibantur ex eo. Corticis è pino in vino decoctum contra tormina datur. Nuclei nucis pineæ sitim sedant, & acrimoniam stomachi rosionésq;, & contrarios humores consistentes ibi, & infirmitatem virium roborant, renibus & vesicæ vtiles. Fauces videntur exasperare, & tussim. Bilem pellunt poti ex aqua, aut vino, aut passo, aut balanorum decocto. Miscetur his contra vehementiores stomachi rosiones cucumeris semen, & succus portulacæ. Item ad vesicæ hulcera & renum, quoniam & vrinam cient. Amygdalæ amaræ radicum decoctum cutem in facie corrigit, colorémq; hilariorem facit. Nuces ipsæ somnum faciunt & auiditatem. Vrinam & menses cient. Capitis dolori illinuntur, maximéq; in febri: si ab ebrietate, ex aceto & rosaceo & aquæ sextario. Et sanguinem sistunt. Cum amylo & menta lethargicis comitialibúsq; prosunt. Capite peruncto epinyctidas sanant: è vino veteri hulcera putrescentia. Canum morsus cum melle. Et furfures ex facie, antè fotu præparata. Item iocineris & renum dolores ex aqua potæ: & sæpe ex eclígmate cum resina terebinthina. Calculosis & difficili vrinæ in passo, & ad purgandam cutem in aqua mulsa tritæ, sunt efficaces. Prosunt eclígmate iocineri, tussi & colo, cum elelisphaco modicè addito. In melle sumitur nucis auellanæ magnitudo. Aiunt, quinis ferè præsumptis ebrietatem non sentire potores: vulpésque, si ederint eas, nec contingat è vicino aquam lambere, mori. Minus valent in remediis dulces, & hæ tamen purgant, & vrinam cient. Recentes stomachum implent. Nucibus Græcis cum absinthij semine ex aceto sumptis, morbus regius sanari dicitur: item illitis per se vitia sedis, & priuatim condylomata. Idem tussi & sanguinis reiectioni prodest. Nuces iuglandes Græci à capitis grauedine appellauere. Etenim arborum ipsarum foliorúmque vires, in cerebrum penetrant: hócq; minore momento, sed in cibis, nuclei faciunt. Sunt autem recentes iucundiores, siccæ vnguinosiores

ſiores,& ſtomacho inutiles, difficiles concoctu, dolorem capitis inferentes, tuſſientibus
inimicæ,& vomituris ieiunis:aptæ in teneſmo ſolo:trahunt enim pituitam. Eadem præ-
ſumptæ venena hebetant:item anginam cũ ruta & oleo. Item aduerſantur cæpis,leniũt-
que earum ſaporem. Aurium inflammationi imponuntur cum mellis exiguo. Item cum
ruta mammis,& luxatis. Cum cæpa autem & ſale & melle,canis hominiſque morſui. Pu-
tamine nucis iuglandis,dens cauus inuritur. Putamen combuſtum tritúmque in oleo aut
vino,infantium capite peruncto,nutrit capillum:& ad alopecias eo ſic vtuntur. Quò plu-
res nuces quis ederit,hoc faciliùs tineas pellit. Quæ perueteres ſunt nuces, gangrænis &
carbunculis medentur:item ſuggillatis. Cortex iuglandium,lichenum vitio,& dyſenteri-
10 cis prodeſt. Folia trita cum aceto:auriũ dolori. In ſanctuariis Mithridatis maximi regis
deuicti, Cn. Pompeius inuenit in peculiari commentario ipſius manu cõpoſitionem an-
tidoti,è duabus nucibus ſiccis,item ficis totidem,& rutæ foliis viginti ſimul tritis, addito
ſalis grano:& qui hoc ieiunus ſumat,nullum venenum nociturum illo die. Contra rabioſi
quoque canis morſus,nuclei à ieiuno homine commanducati illitíque præſenti remedio
eſſe dicuntur. Nuces auellanæ capitis dolorem faciunt,inflationem ſtomachi, & pingue-
dini corporis conferunt,plus quàm ſit veriſimile. Toſtæ & deſtillationi medentur. Tuſſi
quoque veteri tritæ,& in aqua mulſa potæ. Quidam adiiciunt grana piperis,alij è paſſo
bibunt. Piſtacia eoſdem vſus & effectus habent,quos pinei nuclei, prætereà ad ſerpentiũ
ictus,ſiue edantur,ſiue bibantur. Caſtaneæ vehementer ſiſtũt ſtomachi & ventris fluxio-
20 nes,aluum cient,ſanguinem excreantibus proſunt,carnes alunt. Siliquæ recentes, ſtoma-
cho inutiles,aluum ſoluũt. Eædem ſiccatæ ſiſtũt,ſtomachóq; vtiliores fiũt. Vrinam cient.
Syriacas in dolore ſtomachi ternas in aquæ ſextariis decoquunt quidam ad dimidium,
eúmq; ſuccum bibunt. Sudor virgæ corni arboris lamina ferrea candente exceptus, non
contingente ligno,illitáq; inde ferrugo,incipientes lichenas ſanat. Arbutus ſiue vnedo,
fructum fert difficilem concoctioni,& ſtomacho inutilem. Laurus excalfactoriam natu-
ram habet,& foliis,& cortice,& baccis. Itaque decoctum ex his,maximè è foliis, prodeſſe
vuluis & veſicis conuenit. Illita verò veſparum crabronúmque & apium, item ſerpentiũ
venenis reſiſtunt,maximè ſepis,dipſadis,& viperæ. Proſunt & menſibus fœminarum cum
oleo cocta. Cum polenta autem quæ tenera ſunt trita,ad inflammationes oculorum, cũ
30 ruta teſtium,cum roſaceo capitis dolores,aut cum irino. Quin & commanducata atque
deuorata per triduum terna,liberant à tuſſi. Eadem proſunt ſuſpiriis trita cũ melle. Cor-
tex radicis cauendus grauidis. Ipſa radix calculos rumpit,iocineri prodeſt tribus obolis
in vino odorato pota. Folia pota vomitiones mouent. Baccæ menſes trahũt appoſitæ tri-
tæ,vel potæ. Tuſſim veterem & orthopnœam ſanant binæ,detracto cortice in vino potæ.
Si & febris ſit,ex aqua, aut eclignate ex aqua mulſa, aut ex paſſo decoctæ. Proſunt &
phthiſicis eodem modo,& omnibus thoracis rheumatiſmis. Nam & concoquunt pitui-
tam,& extrahunt. Aduerſus ſcorpiones quaternæ ex vino bibuntur. Epinyctidas ex oleo
illitæ & lentigines,& hulcera manantia,& hulcera oris,& furfures. Cutis pruriginem ſuc-
cus baccarum emendat,& phthiriaſin. Aurium dolori & grauitati inſtillatur, cum vino
40 vetere & roſaceo. Perunctos eo fugiunt venenata omnia: Prodeſt contra ictus & potus,
maximè autem eius laurus, quæ tenuiora habet folia. Baccæ cum vino ſerpentibus, &
ſcorpionibus,& araneis reſiſtunt. Ex oleo & aceto illinũtur & lieni & iocineri:gangrænis
cum melle. Et in fatigatione etiam aut perfrictione ſucco eo perungi,nitro adiecto, pro-
deſt. Sunt qui celeritati partus multum conferre putent radicem, acetabuli menſura in
aqua potam,efficacius recentem,quàm aridam. Quidam aduerſus ſcorpionum ictus, de-
cem baccas dari iubent potui. Item & in remedio vuæ iacentis,quadrantem pondo bac-
carum foliorúmq; decoqui in aquæ ſextariis tribus ad tertias,eámq; calidam gargariza-
re:& in capitis dolore,impari numero baccas cum oleo conterere, & calefacere. Laurus
Delphicæ folia trita olfactáq; ſubinde,peſtilentiæ contagia prohibent, tanto magis ſi &
50 vrantur. Oleum ex Delphica ad cerata acopúmq;,ad perfrictiones diſcutiendas, neruos
laxandos,lateris dolores,febréſq; frigidas vtile eſt. Item ad aurium dolorem, in mali Pu-

nici cortice tepefactum. Folia decocta ad tertias partes aquæ, uvam cohibent gargarizatione: potu alui dolores, intestinorúmque. Tenerrima ex his trita in vino, papulas pruritúsq; illita noctibus. Proximè valent cætera lauri genera. Laurus Alexandrina siue Idæa, partus celeres facit, radice pota trium denariorum pondere, in vini dulcis cyathis tribus. Secundas etiam pellit, mensésque eodem modo pota. Daphnoides (sive his nominibus quæ diximus sylvestris laurus prodest, alvum solutæ, vel recenti folio vel arido drachmis tribus cum sale in hydromelite manducata. Pituitas extrahit folium & vomitus, stomacho inutile. Sic & baccæ quinæ denæve, purgationis causa sumuntur.

De myrto satiua, & myrtidano, & de myrto syluestri.

CAP. IX.

Myrtus satiua candida, minus vtilis est medicinæ, quàm nigra. Semen eius medetur sanguinem excreantibus Item contra fungos in vino potum Odorem oris commendat vel pridie commanducatum. Item apud Menandrum Synaristusæ hoc edunt. Datur & dysentericis denarij pondere in vino. Hulcera difficilia in extremitatibus corporis sanat, cum vino subferuefactum. Imponitur lippitudini cum polenta, & cardiacis in mamma sinistra: & contra scorpionis ictus in mero, & ad vesicæ vitia, capitis dolores, & ægilopas, antequàm suppurent: item tumoribus, exemptísque nucleis in vino vetere tritum eruptionibus pituitæ. Succus seminis aluum sistit, vrinam ciet. Ad eruptiones pustularum pituitæque cum cerato illinitur: & contra phalangia. Capillum denigrat. Lenius succo oleum est ex eadem myrto: lenius & vinum, quo nunquàm inebriatur. Inueteratum sistit aluum & stomachum: tormina sanat, fastidium abigit. Foliorum arentium farina sudores cohibet inspersa, vel in febri. Vtilis & cœliacis & procidentiæ vuluarum, sedis vitiis, hulceribus manantibus, igni sacro fotu, capillis fluentibus, furfuribus: item aliis eruptionibus, ambustis. Additur quoque in medicamento, quod liparas vocant, eadem de causa qua oleum ex his, efficacissimum ad ea quæ in humore sunt, tanquam in ore & vulua. Folia ipsa fungis aduersantur trita ex vino, cum cera verò articularibus morbis & collectionibus. Eadem in vino decocta dysentericis & hydropicis potui dantur. Siccantur in farinam, quæ inspergitur hulceribus, aut hæmorrhagiæ. Purgant & lentigines, pterygia & paronychia & epinyctidas, condylomata, testes, tetra hulcera: item ambusta cum cerato. Ad aures purulentas & foliis crematis vtuntur & succo & decocto. Comburuntur & in antidota. Item cauliculi flore decerpti, in nouo fictili operto cremati in furno, dein triti ex vino. Et ambustis foliorum cinis medetur. Inguen ne intumescat ex hulcere, satis est surculum tantùm myrti habere secum, non ferro nec terra contactum. Myrtidanum diximus quomodo fieret: Vuluæ prodest appositum fotu, & illitu. Multo efficacius & cortice, & folio, & semine. Exprimitur & foliis succus mollissimus in pila tusis, affuso paulatim vino austero, aliâs aqua cælesti: atque ita expresso vtuntur ad oris sedísque hulcera, vuluæ & ventris: capillorum nigritiam, malarum perfusiones, purgationes lentiginum, & vbi constringendum aliquid est. Myrtus syluestris, siue oxymyrsine, siue chamæmyrsine, baccis rubentibus & breuitate à satiua distat. Radix eius in honore est, decocta vino, ad renum dolores pota, & difficili vrinæ, præcipuéque crassæ, & graue olenti: morbo regio, & vuluarum purgationi trita cum vino. Cauliculi quoque incipientes asparagorum modo in cibo sumpti, & in cinere cocti: semen cum vino potum, aut oleo aut aceto, calculos frangit. Item in aceto & rosaceo tritum, capitis dolores sedat: & potum morbum regium. Castor oxymyrsinen myrti foliis acutis, ex qua fiunt ruri scopæ, ruscum vocauit, ad eosdem vsus. Et hactenus habent se medicinæ vrbanarum arborum. Transeamus ad syluestres.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIIII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex arboribus ſylueſtribus. CAP. I.

NE ſyluæ quidem,horridiórque naturæ facies,medicinis carent, ſacra illa parente rerum omnium,nuſquam non remedia diſponente homini,vt medicina fieret etiam ſolitudo ipſa,ſed ad ſingula illius diſcordiæ atque concordiæ miraculis occurſantibus. Quercus & olea tam pertinaci odio diſſident, vt altera in alterius ſcrobe depactæ moriantur:quercus verò & iuxta nucem iuglandem. Perniciaha & braſſicæ cum vite odia: ipſúmque olus, quo vitis fugatur,aduerſum cyclamino & origano areſcit. Quin & annoſas iam,& quæ ſternuntur arbores,difficiliùs cædi,ac celeriùs inareſcere tradunt, ſi priùs manu,quàm ferro,attingantur. Pomorum onera à iumentis ſtatim ſentiri:ac niſi priùs oſtendantur his,quamuis pauca portent:ſudare illico. Ferulæ aſinis gratiſſimæ ſunt in pabulo,cæteris verò iumentis præſentaneo veneno:qua de cauſa id animal Libero patri aſſignatur,cui & ferula. Surdis etiam rerum ſua cuique ſunt venena, ac minimis quoque. Philyra coci & polline nimium ſalem cibis eximunt. Prædulcium faſtidium ſal temperat. Nitroſæ aut amaræ aquæ,polenta addita mitigantur,vt intra duas horas bibi poſſint. Qua de cauſa & in ſaccos vinarios additur polenta. Similis vis Rhodiæ cretæ,& argillæ noſtratis. Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quando vtrunque pinguis naturæ eſt. Oleum ſolum calci miſcetur,quando vtrunque aquas odit. Gummi aceto facilius eluitur,atramentum aqua. Innumera prætereà alia,quæ ſuis locis dicentur aſſiduè. Hinc nata medicina. Hæc ſola naturæ placuerat eſſe remedia parata vulgo, inuentu facilia,ac ſine impendio,ex quibus viuimus. Poſteà fraudes hominum & ingeniorum capturæ officinas inuenere iſtas,in quibus ſua cuique homini vænalis promittitur vita. Statim compoſitiones & mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æſtimantur,hulceríque paruo medicina à Rubro mari imputatur, cùm remedia vera quotidie pauperrimus quiſque cœnet. Nam ſi ex horto petantur, aut herba vel frutex quæratur,nulla artium vilior fiat. Ita eſt profectò,magnitudo populi Romani perdidit ritus,vincendo victi ſumus. Paremus externis,& vna artium Imperatoribus quoque imperat. Verum de his aliâs plura.

Lotos. CAP. II.

LOton herbam,itémque Ægyptiam eodem nomine,aliâs & Syrticam arborem,diximus ſuis locis. Hæc lotos, quæ faba Græca appellatur à noſtris,aluum baccis ſiſtit. Ramenta ligni decocta in vino proſunt dyſentericis, menſtruis,vertigini,comitialibus. Cohibent & capillum. Mirum,his ramentis nihil eſſe amarius,fructúque dulcius. Fit & è ſcobe eius medicamentum,ex aqua myrti decocta,ſubacta,& diuiſa in paſtillos,dyſentericis vtiliſſimum,pondere Victoriati cum aquæ cyathis tribus.

Glans. CAP. III.

GLans intrita duritias,quas cacoethe vocant, cum ſalſa axungia ſanat. Vehementiora ſunt ligna & in omnibus cortex ipſe, corticíque tunica ſubiecta. Hæc decocta iuuat cœliacos. Dyſentericis etiam illinitur, vel ipſa glans. Eadémque reſiſtit ſerpentium

ictibus,rheumatiſmis,ſuppurationibus. Folia & baccæ,vel cortex vel ſuccus decocti proſunt contra toxica. Cortex illinitur decoctus lacte vaccino,ſerpentis plagæ Datur & ex vino dyſentericis. Eadem & ilici vis.

De cocco ilicis, & galla, & viſco,pilulis,glande,
& de cerri radice, & ſubere.

CAP. IIII.

COccum ilicis,vulneribus ex aceto recentibus imponitur. Epiphoris ex aqua,& oculis ſuffuſis ſanguine inſtillatur.Eſt autem genus ex eo in Attica ferè & Aſia naſcens, celerrimè in vermiculum ſe mutans,quod ideo ſcolecion vocant,amp robántque.Principalia eius genera diximus. Nec pauciora gallæ genera fecimus, ſolidam,perforatam: item albam,nigram,maiorem,minorem.Vis omnium ſimilis. Optima Comagena. Excreſcentia in corpore tollit. Proſunt gingiuis,uvæ,oris exhulcerationi.Crematę & in vino extinctæ,cœliacis.Dyſentericis illinuntur. Paronychus ex melle,& vnguibus ſcabris, pterygiis,hulceribus manantibus,condylomatis,vulneribus quæ phagedænica vocantur. In vino autem decoctæ auribus inſtillantur,oculis illinuntur: aduerſus eruptiones & panos cum aceto. Nucleus commanducatus dentium dolorem ſedat:item intertrigines,& ambuſta. Immaturæ ex his ex aceto potæ,lienem conſumunt. Eædem crematæ,& aceto ſalſo extinctæ,menſes ſiſtunt, vuluáſque procidentes fotu. Omnes capillos denigrant. Viſcum è robore præcipuum diximus haberi,& quo conficeretur modo. Quidam contuſum in aqua decoquunt,donec innatet. Quidam commanducantes acinos , expuunt cortices. Optimum eſt,quod ſine cortice eſt, quódque leuiſſimum , extrà fuluum,intus porraceum,quo nihil eſt glutinoſius.Emollit,diſcutit tumores,ſiccat ſtrumas. Cum reſina & cera panos mitigat omnis generis. Quidam & galbanum adiciunt,pari pondere ſingulorum: eóque modo & ad vulnera vtuntur. Vnguium ſcabritias expolit,ſi ſeptenis diebus ſolu intur,nitróque colluantur.Quidam id religione efficacius fieri putant, prima Luna collectum è robore ſine ferro.Si terram non attigit,comitialibus medeti.Conceptum fœminarum adiuuare,ſi omnino ſecum habeant. Hulcera commanducato impoſitóque efficaciſſimè ſanari.Roboris pilulæ ex adipe vrſino alopecias capillo replent. Cerri folia & cortex,& glans,ſiccat collectiones ſuppurationéſque:fluxiones ſiſtit. Torpentes membrorum partes corroborat decoctum eius fotu: cui & inſidere expedit,ſiccandis aſtringendíſve partibus.Radix cerri aduerſatur ſcorpionibus. Suberis cortex tritus,ex aqua calida potus,ſanguinem fluentem ex vtralibet parte ſiſtit. Eiuſdem cinis ex vino calido,ſanguinem excreantibus magnopere laudatur.

De fago & cupreſſo, & cedro magna,
& de cedride, galbano.

CAP. V.

FAgi folia manducantur in gingiuarum labiorúmque vitiis.Calculis glandis fagineæ cinis illinitur: item cum melle alopeciis. Cupreſſi folia trita,ſerpentium ictibus imponuntur: & capiti cum polenta,ſi à Sole doleat: item ramici:qua de cauſa & bibuntur. Teſtium quoque tumori cum cera illinuntur. Capillum denigrant ex aceto. Eadem trita cum duabus partibus panis mollis, & è vino ammineo ſubacta , pedum ac neruorum dolores ſedant. Pilulæ aduerſus ſerpentium ictus bibuntur, aut ſi eiciatur ſanguis.Collectionibus illinuntur. Ramici quoque teneræ tuſæ cum axungia & lomento,proſunt. Bibuntur ex eadem cauſa.Parotidi & ſtrumæ cum farina imponuntur. Exprimitur ſuccus tuſis cum ſemine,qui mistus oleo caliginem oculorum aufert. Item Victoriati pondere in vino potus illitúſque,cum fico ſicca pingui,exemptis granis,vitia teſtium ſanat, tumores diſcutit, & cum fermento ſtrumas. Radix cum foliis trita potáque, veſicæ & ſtranguriæ medetur: & contra phalangia.Ramenta pota menſes cientſcorpionum ictibus aduerſantur.Cedrus magna , quam cedrelaten vocant , dat picem,quæ cedria vocatur , dentium doloribus vtiliſſimam. Frangit enim eos & extrahit: dolores ſedat. Cedri ſuccus ex ea quomodo fieret,diximus,magni ad lumina vſus,ni capitis dolorem inferret.

Defuncta

Defuncta corpora incorrupta æuis ſeruat, viuentia corrumpit: mira differentia, cùm vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit. Veſtes quoque corrumpit, & animalia necat. Ob hoc non cenſeam in anginis hoc remedio vtendum, neque in cruditatibus, quod ſuaſere aliqui, guſtu. Dentes quoque colluere ex aceto in dolore timuerim, vel grauitati aut vermibus aurium inſtillare. Portentum eſt, quod tradunt, abortiuum fieri in Venere, antè perfuſa virilitate. Phthiriaſes perungere eo non dubitauerim, itémque porrigines. Suadent & contra venenum leporis marini bibere in paſſo. Facilius in elephantiaſi illinatur. Et hulcera ſordida & excreſcentia in iis autores quidam, & oculorum albugines caligineſque inunxere eo: & contra pulmonis hulcera cyathum eius
10 ſorbere iuſſerunt: item aduerſus tineas. Fit ex eo & oleum, quod piſſelæon vocant, vehementioris ad omnia eadem vſus. Cedri ſcobe ſerpentes fugari certum eſt: item baccis tritis cum oleo, ſi qui perungantur. Cedrides, hoc eſt, fructus cedri, tuſſim ſanant, vrinam cient, aluum ſiſtunt, vtiles ruptis conuulſis, ſpaſticis, ſtranguriæ, vuluis, admoti. Contra lepores marinos, eadémque quæ ſupra, collectionibus, inflammationibúſque. De galbano diximus Neque humidum neque aridum probatur, ſed quale docuimus. Per ſe bibitur ad tuſsim veterem, ſuſpiria, rupta conuulſa. Imponitur iſchiadicis, lateris doloribus, panis, furunculis, corpori ab oſsibus recedenti, ſtrumis, articulorum nodis, dentium quoque doloribus. Illinitur & cum melle capitis hulceribus. Purulentis infunditur auribus cum roſaceo, aut nardo. Odore comitialibus ſubuenit, &
20 vulua ſtrangulante, & in ſtomachi defectu. Abortus non exeuntes trahit appoſitu vel ſuffitu: item ramis ellebori circunlitum atque ſubiectum. Serpentes nidore vrentium fugari diximus. Fugiunt & perunctos galbano. Medetur & à ſcorpione percuſsis. Bibitur & in difficili partu fabæ magnitudine in vini cyatho: vuluáſque conuerſas corrigit. Cum myrrha autem & in vino mortuos partus extrahit. Aduerſatur & venenis, maximè toxicis, cum myrrha & in vino. Serpentes oleo & ſpondylio miſto tactu necat. Nocere vrinæ exiſtimatur.

De Hammoniaco, & ſtyrace, & ſpondylio, & ſphagno, & terebintho, & chamæpity, & pityuſa, & reſinis, & picea, & lentiſco.

CAP. VI.

30 Similis Hammoniaci natura atque lacrymæ probandæ, vt diximus, mollit, calefacit, diſcutit, diſſoluit. Claritati viſus in collyriis conuenit. Pruritum, cicatrices, albugines oculorum tollit. Dentium dolores ſedat, efficacius accenſum. Prodeſt dyſpnoicis, pleuriticis, pulmonibus, veſicis, vrinæ cruentæ, lieni, iſchiadicis potum. Sic & aluum ſoluit. Articulis & podagræ cum pari pondere picis aut ceræ & roſaceo coctum. Maturat panos, extrahit clauos cum melle. Sic & duritias emollit. Lieni cum aceto & cera Cypria, vel roſaceo efficaciſsimè imponitur. Laſsitudines perungi cum aceto & oleo exiguóque nitro, vtile eſt. Et ſtyracis naturam in peregrinis arboribus expoſuimus. Placet præter illa quæ diximus, maximè pinguis, purus, albicantibus fragmentis, Medetur tuſsi, faucibus, pectoris vitiis, vuluæ præcluſæ, duritiéve laboranti. Ciet menſes po-
40 tu, appoſitíve, aluum mollit. Inuenio potu modico triſtitiam animi reſolui, largiore contrahi. Sonitus aurium emendat infuſum: ſtrumas illitum, neruorúmque nodos. Aduerſatur venenis, quæ frigore nocent: ideo & cicutæ. Spondylion vnà demonſtratum, infunditur capitibus phreneticorum, & lethargicorum: item capitis doloribus longis. Cum oleo vetere bibitur, & in iocinerum vitiis, morbo regio, comitialibus, orthopnoicis, vuluarum ſtrangulatione: quibus & ſuffitu prodeſt. Aluum mollit. Illinitur hulceribus ſerpentibus cum ruta. Flos auribus purulentis efficaciter infunditur. Sed ſuccus, cùm exprimitur, integendus eſt, quoniam mirè appetitur à muſcis & ſimilibus. Radix deraſa, & in fiſtulas coniecta, callum earum erodit: Auribus quoque inſtillatur cum ſucco. Datur & ipſa contra morbum regium, & in iocineris vitio & vuluarum. Capillos criſpos facit
50 peruncto capite. Sphagnos, ſiue ſphacos, ſiue bryon, & in Gallia, vt indicauimus, naſcitur, vuluis decocto inſidentium vtilis: item genibus & feminum tumoribus, miſtus

naſturtio,

nasturtio,& aqua salsa tritus. Cum vino ac resina sicca potus, vrinam pellit celerrimè. Hydropicos inanit,cum vino & iunipero tritus & potus. Terebinthi folia & radix collectionibus imponuntur. Decoctum eorum stomachum firmat. Semen in capitis dolore bibitur in vino, & contra difficultatem vrinæ. Ventrem leniter emollit. Venerem excitat. Piceæ,& laricis folia trita,& in aceto decocta,dentium dolori prosunt. Cinis corticum intertrigini & ambustis. Potus aluum sistit,vrinam mouet. Suffitu vuluas corrigit. Piceæ folia priuatim iocineri vtilia sunt,drachmæ pondere in aqua mulsa pota. Syluas, eas duntaxat quæ picis resinæque gratia radantur, vtilissimas esse phthisicis,aut qui longa ægritudine non recolligant vires,satis constat:& illum cæli aera plus ita, quàm nauigationem Ægyptum,proficere, plus quàm lactis herbidos per montium æstiua potus. Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus, ab aliis thus terræ: cubitalibus ramis,flore pinus & odore. Altera breuior,& incuruæ similis. Tertia eodem odore,& ideo nomine quoque,paruulo cauliculo,crassitudine digitali,foliis scabris, exilibus,albis, in petris nascens. Omnes herbæ,sed propter cognationem nominis non differendæ. Prosunt aduersus scorpionum ictus. Item iocineri illitæ cum palmis aut cotoneis. Renibus & vesicæ,decoctum earum cum farina hordeacea. Morbo quoque regio,& vrinæ difficultatibus,ex aqua decoctæ bibuntur. Nouissima contra serpentes valet cum melle. Sic & apposita vuluas purgat. Sanguinem densatum extrahit pota. Sudores facit perunctis ea,peculiariter renibus vtilis. Fiunt ex ea & hydropicis pilulæ,cum fico aluum trahentes. Lumborum quoque dolorem Victoriati pondere in vino finit,& tussim recentem. Mortuos partus,ex aceto cocta potáque,eiicere protinus dicitur. Cum honore & pityusa simili de causa dicetur,quam quidam in tithymali genere numerant. Frutex est similis piceæ,flore paruo purpureo. Bilem & pituitam per aluum detrahit radix,decocti hemina:aut seminis ligula in balanis.Folia in aceto decocta,furfures cutis emendat: mammas quoque mistō rutæ decocto & tormina,& serpentium ictus, & in totum collectiones incipientes. Resinam è suprà dictis arboribus gigni docuimus,& genera eius & nationes in ratione vini,ac postea in arboribus. Summæ species duæ,sicca,& liquida. Sicca è pinu & picea fit,liquida è terebintho,larice,lentisco,cupresso. Nam eæ ferunt in Asia & Syria. Falluntur,qui eandem putant esse è picea atque larice. Picea enim pinguem,& thuris modo succosam fundit: larix gracilem,ac mellei liquoris,virus redolentem. Medici liquida rarò vtuntur, & in ouo fere è larice propter tussim hulcerátque viscerum. Nec pinea magnopere in vsu: cæteris non nisi coctis. Et coquendi genera satis demonstrauimus. In arborum differentia placet terebinthina,odoratissima atque leuissima: nationum Cypria & Syriaca,vtraque mellis Attici colore,sed Cypria carnosior sicciórq; In sicco genere quærunt vt sit candida,pura,perlucida. In omni autem, vt montana potiùs,quàm campestris: item Aquilonia potiùs,quàm ab alio vento. Resoluitur resina ad vulnerum vsus & malagmata oleo,in potiones amygdalis amaris. Natura in medendo conthahere vulnera,purgare,discutere collectiones: item pectoris vitia. Terebinthina illinitur:& eadem calida membrorum doloribus spasticísque illinitur in Sole, totísque corporibus,mangonum maximè cura,ad gracilitatem emendandam, spatiis ita laxantium cutem per singula membra,capacioráque ciborum facienda corpora. Proximum locum obtinet è lentisco. Inest ei vis astringendi. Mouet & ante cæteras vrinam. Reliquæ ventrem molliunt,cruda concoquunt,tussim veterem sedát,vuluæ onera extrahunt etiam suffitæ. Priuatim aduersantur visco. Panos & similia,cum seuo taurino & melle sanant. Palpebras lentiscina commodissimè replicat. Fractis quoque vtilissima,& auribus purulentis:item in prurītu genitalium. Pinea capitis vulneribus optimè medetur.

De pice spissa,& liquida: & palimpissa,& pissasphalto,& zopissa, & teda, & lentisco.

CAP. VII.

Pix quoque vnde & quibus conficeretur modis,indicauimus: & eius duo genera,spissum,liquidúmque. Spissarum vtilissima medicinæ est Brutia,quoniam pinguissima & resino

resinosissima vtrasque præbet vtilitates : ob id magis rutila, quàm cæteræ. Id enim quod in hoc adiiciunt,è mascula arbore meliorem esse,non arbitror posse intelligi. Picis natura excalfacit,explet. Aduersatur priuatim cerastæ morsibus cum polenta : item anginæ cum melle,distillationibus & sternutamentis. Purulentis auribus infunditur cum rosaceo.illinitur cum cera. Sanat lichenas,aluum soluit, excreationes pectoris adiuuat ecligmate,aut illita tonsillis cum melle. Sic & hulcera purgat:explet cum vua passa & axungia. Carbunculos purgat,& putrescentia hulcera:quæ verò serpunt, cum pineo cortice, aut sulphure. Phthisicis etiam cyathi mensura quidam dederunt,& contra veterem tussim. Rhagadas sedis & pedum, panósque & vngues scabros emendat: vuluæ duritias & 10 conuersiones,odore:item lethargicos. Strumas item cum farina hordeacea, & pueri impubis vrina decocta ad suppurationem perducit. Et ad alopecias sicca pice vtuntur. Ad mulierum mammas Brutia,ex vino subferuefacta cum polline farraceo , quàm calidissimis impositis. Liquida pix,oleúmque quod pisselæon vocant, quemadmodum fieret,diximus. Quidam iterum decoquunt,& vocant palimpissam. Liquida anginæ perunguntur intus,& vua. Ad aurium dolores,claritatem oculorum,oris circunlitiones,suspiriosos,vuluas,tussim veterem,& crebras excreationes pectoris,spasmos,tremores,opisthotonos,paralyses,neruorum dolores. Præstantissimum ad canum & iumétorum scabiem. Est & pissasphaltos,mista bituminis pice,naturaliter ex Apolloniatarum agro. Quidam ipsi miscent,præcipuum ad scabiem pecorum remedium , aut si fœtus mammas læserit. 20 Maturum optimum ex eo,quod cùm feruet,innatat. Zopissam eradi nauibus diximus, cera marino sale macerata. Optima hæc à tyrocinio nauium. Additur autem in malagmata ad discutiendas collectiones. Tedæ decoctæ in aceto,dentium dolores efficaciter colluunt. Lentisci, & arbores , & semen , & cortex , & lacryma vrinam cient , aluum sistunt. Decoctum eorum hulcera quæ serpunt, fotu. Illinitur in humidis , & igni sacro, gingiuas colluit. Folia dentibus in dolore atteruntur : mobiles decocto colluuntur. Capillum tingunt. Lacryma sedis vitiis prodest,cùm quid siccari excalfieríve opus sit. Decoctum & è lacryma stomacho vtile,ructum & vrinam mouens : quod & capitis dolori cum polenta illinitur. Folia tenera oculis inflammatis illinuntur. Item mastiche lentisci replicandis palpebris,& ad extendendam cutem in facie,& smegmata adhibetur,& san-30 guinem reiicientibus,tussi veteri : & ad omnia quæ Hammoniaci vis. Medetur & attritis partibus,siue oleo è semine eius facto ceræque misto,siue foliis ex oleo decoctis , siue cum aqua virilia foueantur. Scio Democratem medicum in valetudine Considiæ M. Seruilij Consularis filiæ,omnem curationem austeram recusantis , diu efficacirer vsum lacte caprarum,quas lentisco pascebat.

De platano,& fraxino,& acere,& alba populo,& vlmo,
& tilia,& sambuco , & iunipero.

CAP. VIII.

Platani aduersantur vespertilionibus. Pilulæ earum in vino potæ x. quatuor pondere,omnibus serpentium & scorpionum venenis medentur : item ambustis. Tusæ au-40 tem cum aceto acri , magisque scillite,sanguinem omnem sistunt. Et lentiginem & carcinomata , melanias quoque veteres , addito melle emendant. Folia & cortex illinuntur collectionibus & suppurationibus,& decoctum eorum. Corticis autē in aceto dentium remedium est : folia eorum tenerrima in vino albo decocta , oculorum. Lanugo foliorum,& auribus & oculis inutilis. Cinis pilularum sanat ambusta igni vel frigore , Cortex è vino scorpionum ictus restinguit. Fraxinus quam vim aduersus serpentes haberet, indicauimus. Semen foliis eius inest , quo medentur iocineris & lateris doloribus in vino. Aquam quæ subit cutem , extrahunt. Corpus obesum leuant onere , sensim ad maciem reducentes , iisdem foliis cum vino tritis ad virium portionem , ita vt puero quinque folia tribus cyathis diluantur , robustioribus septem folia quinque cyathis vini. 50 Non omittendum , ramenta eius & scobem quibusdam cauenda prædici. Aceris radix contusa iocineris doloribus efficacissimè imponitur. Populi albæ vuarum in vnguentis

vsum exposuimus. Cortex potus ischiadicis & stranguriæ prodest. Foliorum succus calidus aurium dolori. Virgam populi in manu tenentibus intertrigo non metuatur. Populus nigra efficacissima habetur, quæ in Creta nascitur. Comitialibus semen ex aceto vtile. Fundit illa & resinam exiguam, qua vtuntur ad malagmata. Folia podagris in aceto decocta imponuntur. Humor è cauis populi nigræ effluens, verrucas, papulásque, & attrita corporis tollit. Populi ferunt & foliis guttam, ex qua apes propolin faciunt. Gutta quoque aquæ propolis ex aqua remedium quàm efficax est. Vlmi & folia & cortex & rami vim habent spissandi, & vulnera contrahendi. Corticis vtique interior tilia lepras sedat, & folia ex aceto illita. Corticis denarij pondus potum in hemina aquæ frigidæ aluum purgat, pituitásque & aquas priuatim trahit. Imponitur & collectionibus lacryma, & vulneribus, & ambustis, quæ decocto fouere prodest. Humor in folliculis arboris huius nascens, cuti nitorem inducit, faciémque gratiorem præstat. Cauliculi foliorum primi vino decocti tumores sanant, extrahúntque per fistulas. Idem præstãt & tiliæ † cortices. Multi corticem commanducatum vulneribus vtilissimum putant: folia trita aqua aspersa pedum tumori. Humor quoque è medulla, vti diximus, castratæ arboris effluens, capillum reddit capiti illitus, defluentésque continet. Arbor tilia leniter tusa ad eadem ferè vtilis est, atque oleaster. Folia autem tantùm in vsu, & ad infantium hulcera in ore commanducata: decocta vrinam cient: menses sistunt illita: sanguinem pota detrahunt. Sambucus habet alterum genus magis syluestre, quod Græci chamæacten, alij helion vocant, multo breuius. Vtriusque decoctum in vino veteri foliorum, vel seminis, vel radicis ad cyathos binos potum, stomacho inutile est, aluo detrahens aquam. Refrigerat etiã inflammationem, maximè recentis ambusti: & canis morsum cum polenta mollissimis foliorum illitis. Succus cerebri collectiones, priuatímque membranæ, quæ circa cerebrum est, lenit infusus. Acini eius infirmiores, quàm reliqua, tingunt capillum. Poti acetabuli mensura, vrinam mouent. Foliorum mollissima ex oleo & sale eduntur, ad pituitam bilémque detrahendam. Ad omnia efficacior, quæ minor. Radicis eius in vino decoctæ duo cyathi poti, hydropicos exinaniunt: vuluas emolliunt, has & foliorum decoctum insidentium. Caules teneri mitioris sambuci, in patinis cocti, aluum soluunt. Resistunt folia & serpentium ictibus in vino pota. Podagricis cum seuo hircino vehementer prosunt cauliculi illiti. Idémque in aqua macerantur, vt ea sparsa pulices necentur. Foliorum decocto si locus spargatur, muscæ necantur. Boa appellatur morbus papularum, cùm rubent corpora, sambuci ramo verberatur. Cortex interior tritus, ex vino albo potus, aluum soluit. Iuniperus vel ante cætera omnia excalfacit, extenuat, cedro assimilis. Et eius duo genera: altera maior, altera minor. Vtraque accensa serpentes fugat. Semen stomachi, pectoris, lateris doloribus vtile. Inflationes algorésque discutit: tusses concoquit & duritias. Illitum tumores sistit: item aluum, baccis ex vino nigro potis: item ventris tumores illitis. Miscetur & antidotis oxyporis. Vrinas ciet. Illinitur & oculis in epiphoris. Datur conuulsis ruptis, torminibus, vuluis, ischiadicis cum vino albo potum pilulis quaternis, aut decoctis viginti in vino. Sunt qui & perungant corpus è semine eius in serpentium metu.

De salice, & amerina, & vitilibus, & erice. CAP. IX.

SAlicis fructus ante maturitatem in araneam abit: sed si prius colligatur, sanguinem reiicientibus prodest. Corticis è ramis primis cinis, clauum & callum aqua mista sanat. Vitia cutis in facie emendat, magis admisto succo suo. Est autem hic trium generum. Vnum arbor ipsa exudat gummi modo. Alterum manat in plaga, cùm floret, exciso cortice trium digitorum magnitudine. Hic ad expurganda, quæ obstent oculis: item ad spissanda quæ opus sunt, ciendamque vrinam, & ad omnes collectiones intus extrahendas. Tertius succus est detruncatione ramorum à falce distillans. Ex his ergo aliquis cum rosaceo in calyce Punici calfactus, auribus infunditur: vel folia cocta, & cum cera trita imponuntur: itẽ podagricis. Cortice & foliis in vino decoctis foueri neruos vtilissimum. Flos tritus cum foliis furfures purgat in facie. Folia contrita & pota intemperantiam

† Vetust codices, cortices, habet paterno casu vt Tiliæ, rectius sic autem pluris[illegible] nummae acceptamus mẽbranas interiores corticis vlmi, quas phillyras Dioscorides appellat. Plinius paulò ante enarrauit. Corticis, inquiens, interior tilia lepras sedat.

tiam libidinis coercent, atque in totum auferunt vſum ſæpius ſumpta. Amerinæ nigræ
ſemen cum ſpuma argenti pari pondere, à balneo illitum, pſilothrum eſt. Non mul-
tum à ſalice vitilium vſu diſtat vitex, foliorum quoque aſpectu, niſi odore gratior eſſet.
Græci lygon vocant, alij agnon: quoniam matronæ theſmophoriis Athenienſium ca-
ſtitatem cuſtodientes, his foliis cubitus ſibi ſternunt. Duo genera eius. Maior in arbo-
rem ſalicis modo aſſurgit: minor ramoſa, foliis candidioribus lanuginoſis. Prima album
florem mittit cum purpureo, quæ & candida vocatur: nigra, quæ tantum purpureum.
Naſcuntur in paluſtribus campis. Semen potum vini quendam ſaporem habet, & dici-
tur febres ſoluere: & cùm vnguantur, oleo admiſtum ſudorem facere: ſic & laſsitudines
10 diſſoluere. Vrinam cient & menſes. Caput tentant vini modo: nam & odor ſimilis eſt.
Inflationes pellunt in inferiora. Aluum ſiſtunt, hydropicis & lienibus perquàm vti-
les. Lactis vbertatem faciunt. Aduerſantur venenis ſerpentium maximè quæ frigus in-
ferunt. Minor efficacior ad ſerpentes: bibitur ſeminis drachma in vino vel poſca, aut
duabus foliorum tenerrimorum. Et illinuntur vtraque aduerſus araneorum morſus. vel
perunctis tantùm, ſuffitu quoque aut ſubſtratu fugant venenata. Ad Venerem impetus
inhibent: eóque maximè phalangiis aduerſantur, quorum morſus genitale excitat. Ca-
pitis dolorem ex ebrietate ſedant cum roſaceo flos teneríque cauliculi. Seminis deco-
ctum vehementiorem capitis dolorem diſſoluit fotu: & vuluam etiam ſuffitu vel appoſi-
tu purgat: aluum cum pulegio & melle potum. Vomicas panóſque difficile concoquen-
20 tes, cum farina hordeacea mollit. Lichenas & lentigines cum aphronitro & aceto ſe-
men ſanat, & oris hulcera & eruptiones cum melle: teſtium cum butyro & foliis vitium:
rhagadas ſedis cum aqua illitum: luxata cum ſale & nitro, & cera. Et ſemen, & folium
additur in malagmata neruorum & podagras. Semen inſtillatur in oleo decoctum ca-
piti in lethargia & phreneſi. Virgam qui in manu habeant aut cinctu, negantur inter-
triginem ſentire. Ericen Græci vocant fruticem non multum à myrice differentem, co-
lore roriſmarini, & penè folio. Hoc aduerſari ſerpentibus tradunt. Geniſta quoque
vinculi vſum præſtat. Flores apibus gratiſſimi. Dubito an hæc ſit, quam Græci auto-
res ſparton appellauere, cùm ex ea lina piſcatoria apud eos factitati docuerim: & nun-
quid hanc deſignauerit Homerus, cùm dixit nauium ſparta diſſoluta. Nondum enim
30 fuiſſe Africanum vel Hiſpanum ſpartum in vſu, certum eſt: & cùm ſutiles fierent na-
ues, lino tamen, non ſparto, vnquam ſutas. Semen eius quod Græci eodem nomine
appellant, in folliculis phaſeolorum modo naſcens, purgat ellebori vice, drachma &
dimidia pota in aquæ mulſæ cyathis quatuor ieiunis. Rami ſimiliter cum fronde in
aceto macerati pluribus diebus, & tuſi, ſuccum dant iſchiadicis vtilem, cyathi vnius po-
tu. Quidam marina aqua macerare malunt, & infundere clyſtere. Perunguntur eodem
ſucco iſchiadici addito oleo Quidam ad ſtranguriam vtuntur ſemine. Geniſta tuſa
cum axungia, genua dolentia ſanat. Myricen, quam & tamaricen vocat Lenæus, ſimi-
lem ſcopis amerinis dicit. Sanari ea carcinomata in vino decocta tritáque cum melle
illita. Arbitrantur quidam hanc eſſe tamaricem: ſed ad lienem præcipua eſt, ſi ſuccus
40 eius expreſſus in vino bibatur. Adeóque mirabilem eius antipathiam contra ſolum hoc
viſcerum faciunt, vt affirment, ſi ex ea alueis factis bibant ſues, ſine liene inueniri. Et
ideo homini quoque ſplenetico cibum potúmque dant in vaſis ex ea factis. Grauis au-
tor in medicina, virgam ex ea defractam, vt neque terram neque ferrum attingeret, ſe-
dare ventris dolores aſſeuerauit impoſitam, ita vt tunica cinctúque corpori apprime-
retur. Vulgus infelicem arborem eam appellat, vt diximus, quoniam nihil ferat, nec ſe-
ratur vnquam. Corinthus, & quæ circà eſt regio, bryoniam vocat, eiúſque duo ge-
nera facit. Syluestrem planè ſterilem: alteram mitiorem. Hæc fert in Ægypto Sy-
riáque etiam abundanter lignoſum fructum, maiorem galla, aſperum guſtu, quo me-
dici vtuntur vice gallæ, & in compoſitionibus, quas antheras vocant. Et lignum autem
50 & flos, & folia, & cortex in eoſdem vſus adhibentur, quanquam remiſſiora. Datur ſan-
guinem reiicientibus cortex tritus, & contra profluuia fœminarum, cœliacis quoque.

Idem

Idem tusus impositúsque collectiones omnes inhibet. Folijs exprimitur succus ad hæc eadem. Et in vino decoquuntur: ipsa verò adiecto melle gangrænis illinuntur. Decoctum eorum in vino potum, vel imposita cum rosaceo & cera sedat. Sic & epinyctidas sanant. Ad dentium dolorem auriúmq; decoctum eorum salutare est: radix ad eadem: similiter & folia. Hæc amplius ad ea quæ serpunt, imponuntur cum poléta. Semen drachmæ pondere aduersus phalangia & araneos bibitur. Cum altilium verò pingui furunculis imponitur. Efficax & contra serpentium ictus, præterquàm aspidum. Necnon morbo regio, phthiriasi, lendibúsq; decoctum infusum prodest, abundantiámq; mulierum sistit. Cinis arboris ad omnia eadem prodest. Aiunt, si bouis castrati vrinæ immisceatur, vel in potu vel in cibo, Venerem finiri. Carbóque ex eo genere vrina ea testinctus in vmbra conditur: idem cùm libeat accẽdere, resoluitur. Magi & id ex spadonis vrina fieri tradiderunt. 10

De virga sanguinea, & silere, & ligustro, & alno, & edera, & cistho, & cisso, & erythrano, & chamæcisso, & smilace, & de clematide.

CAP. X.

Nec virga sanguinea felicior habetur. Cortex eius interior cicatrices, quæ præsanauere, aperit. Sileris folia illita fronti, capitis dolores sedant. Eiusdem semen tritum, in oleo phthiriases coercet. Serpentes & hunc fruticem refugiunt: baculúmq; rustici ob id ex eo gerunt. Ligustrum eadem arbor est, quæ in Oriente cypros. Suos in Europa vsus habet. Succus eius neruis, articulis, algoribus: folia vbique veteri hulceri cum salis mica, & oris exhulcerationibus prosunt. Acini contra phthiriasin, item contra intertrigines, 20 foliáve. Sanant & gallinaceorum pituitas acini. Folia alni ex feruenti aqua certissimo remedio sunt tumori. Ederæ genera x x. demonstrauimus. Natura omnium in medicina anceps. Mentem turbat, & caput purgat largius pota. Neruis intus nocet. Iisdem neruis adhibita foris prodest. Eadem natura, quæ aceto, ei est. Omnia genera eius refrigerant. Vrinam cient potu: capitis dolorem sedant, præcipuè cerebro continentíque cerebrum membranæ vtiliter mollibus impositis folijs, cum aceto & rosaceo tritis & decoctis, addito posteà rosaceo oleo. Illinuntur autem fronti: & decocto eorum fouetur os, capútque perungitur. Lieni & pota & illita prosunt. Decoquuntur & cõtra horrores febrium eruptionésque pituitæ, aut in vino teruntur. Corymbi quoque poti vel illiti, lienem sanant: iocinera autem illiti. Trahunt & menses appositi. Succus ederæ tædia narium graueolen- 30 tiámque emendat, præcipuè albæ satiuæ. Idem infusus naribus caput purgat, efficacius addito nitro. Infunditur etiam purulentis auribus, aut dolentibus cum oleo. Cicatricibus quoque decorem facit. Ad lienes efficacior albæ est, ferro calefactus: satísque est acinos sex in vini cyathis duobus sumi. Acini quoque ex eadem alba terni, in aceto mulso poti, tineas pellunt: in qua curatione ventri quoq; imposuisse eos vtile est. Ederæ, quam chrysocarpon appellauimus, baccis aurei coloris viginti, in vini sextario tritis, ita vt terni cyathi potentur, aquam quæ cutem subierit, per vrinam educit Erasistratus. Eiusdem acinos quinque tritos in rosaceo oleo, calefactósque in cortice Punici, instillant dentium dolori à contraria aure. Acini, qui croci succum habent, præsumpti potu, à crapula tutos præstant: item sanguinem excreantes, aut torminibus laborantes. Ederæ nigræ candidiores 40 corymbi poti, steriles etiam viros faciunt. Illinitur decocta in vino omnium hulcerum generi, etiamsi cacoethe sint. Lacryma ederæ psilothrum est, phthiriasínque tollit. Flos cuiuscunque generis trium digitorum captu, dysentericos & aluum citam emendat, in vino austero bis die potus. Et ambustis illinitur vtiliter cum cera. Denigrant capillum corymbi. Radicis succus in aceto potus, contra phalangia prodest. Huius quoque ligni vase spleneticos bibentes sanari inuenio. Et acinos terunt, móxque comburunt, & ita illinunt ambusta, prius perfusa aqua calida. Sunt qui & incidant succi gratia, eóque vtantur ad dentes erosos, frangíque tradunt, proximis cera munitis, ne lædantur. Gummi etiam in edera quærunt, quod ex aceto vtilissimum dentibus promittunt. Græci vicino vocabulo cisthon appellant fruticem maiorem thymo, folijs ocimi. Duo eius genera. 50 Flos masculo rosaceus, fœminæ albus. Ambo prosunt dysentericis & solutionibus veneris,

tris,in vino auſtero ternis digitis flore capto,& ſimiliter bis die poto hulceribus veteribus & ambuſtis cum cera,& per ſe oris hulceribus.Sub his maximè naſcitur hypociſthis, quam inter ederas diximus Ciſſos erythranos ab iiſdem appellatur ſimilis ederæ,coxendicibus vtilis è vino potus: item lumbis. Tantámque vim accipiunt,vt ſanguinem vrina detrahant.Item chamæciſſon appellant ederam,non attollentem ſe à terra. Et hæc contuſa in vino acetabuli menſura,lieni medetur. Folia ambuſtis cum axungia.Smilax quoque,qui & nicophoros cognominatur,ſimilitudinem ederæ habet,tenuioribus foliis.Coronam ex eo factam impari foliorum numero,aiunt capitis doloribus mederi. Quidam duo genera ſmilacis dixere. Alterum immortalitati proximum, in conuallibus opacis, 10 ſcandentem arbores,comantibus acinorum corymbis,contra venenata omnia efficaciſſimis,in tantum,vt acinorum ſucco infantibus ſæpe inſtillato,nulla poſteà venena nocitura ſint. Alterum genus culta amare,& in his gigni,nullius effectus.Illam eſſe ſmilacem priotem,cuius lignum ad aures ſonare diximus. Similem huic aliqui clematida appellauerunt,repentem per arbores,geniculatam & ipſam.Folia eius lepram purgant.Semen aluum ſoluit acetabuli menſura,in aquæ hemina,aut aqua mulſa. Datur ex eadem cauſa &decoctum eius.

De harundine,& papyro,& ebeno,& rhododendro,de rhue erythro,& deerythrodano,alyſſo & radicula,& apocyno & rore marino,& cachry,& ſabina, & ſelagine,& ſamulo,& gummi medicinis.

20 CAP. XI.

HArundinis genera x x i x. demonſtrauimus,nō aliter euidentiore illa natura,quàm continuis his voluminibus tractamus. Siquidem harundinis radix contrita & impoſita,filicis ſtirpem corpore extrahit:item harundinem filicis radix.Et quoniam plura genera fecimus,illa quæ in India Syriáque naſcitur odorum vnguentorúmque cauſa, vrinam mouet cum gramine aut apij ſemine decocta. Ciet menſtrua admota.Medetur conuulſis duobus obolis pota,iocineri,renibus,hydropi, tuſſi etiam ſuffitu,magíſq; cum reſina.Furfuribus hulcerúmque manantibus cum myrrha decocta. Excipitur & ſuccus eius,fitque elaterio ſimilis. Efficaciſſima autem in omni harundine,quæ proxima radici. Efficacia & genicula. Harundo Cypria, quæ donax vocatur, corticis cinere alopecias 30 emendat: item putreſcentia hulcera. Foliis eius ad extrahendos aculeos vtuntur.Efficacius & contra ignes ſacros collectionéſque omnes. Vulgaris harundo extractoriam vim habet,& recens tuſa,non in radice tantum. Multum enim & ipſam harundinem valere tradunt.Medetur & luxatis,& ſpinæ doloribus radix in aceto illita. Eadem recens trita in viuo pota, Venerem concitat.Harundinum lanugo illata auribus, obtundit auditum. Cognata in Ægypto res eſt harundini papyrus,præcipuæ vtilitatis, cùm inaruit, ad laxandas ſiccandáſque fiſtulas,& intumeſcendo ad introitum medicamentorum aperiendas.Charta quæ fit ex ea,cremata inter cauſtica eſt.Cinis eius ex vino potus ſomnum facit:ipſa ex aqua impoſita callum ſanat.Ne in Ægypto quidem naſcitur ebenus,vt docuimus:nec tractamus in medicina alienos orbes:non omittetur tamē propter miraculum. 40 Scobem eius oculis vnicè mederi dicunt:lignóque ad cotem trito cum paſſo,caliginem diſcutit.Ex aqua verò radice,albugines oculorum. Item tuſſim pari modo dracunculi radicis adiecto cum melle. Ebenum medici & inter erodentia aſſumunt. Rhododendros ne nomen quidem apud nos inuenit Latinum: rhododaphnen vocant, aut nerium. Mirum, folia eius quadrupedum venenum eſſe, homini verò contra ſerpentes præſidium, ruta addita è vino pota. Pecus etiam,& capræ,ſi aquam biberint,in qua folia ea maduerint, mori dicuntur. Nec rhus Latinum nomen habet, cùm in vſum pluribus modis veniat. Nam & herba eſt ſylueſtris,foliis myrti, cauliculis breuibus, quæ venena & tineas pellit: & frutex coriarius appellatur,ſubrutilus,cubitalis, craſſitudine digitali,cuius aridis foliis,vt mali corio,coria perficiuntur.Medici autem rhoicis vtuntur ad contuſa:item 50 cœliacos & ſedis hulcera,aut quæ phagedænas vocant,trita cum melle,& illita cum aceto. Decoctum eorum inſtillatur auribus purulentis. Fit & ſtomatice decoctis ramis ad

eadem,quæ ex moris,sed efficacior admisto alumine. Illinitúrque eadem hydropico-
rum tumoribus. Rhus,quæ erythros appellatur,frutex est: & huius fruticis semen vim
habet astringendi refrigerandique. Aspergitur pro sale obsoniis. Aluos soluit,omnésq;
carnes cum silphio suauiores facit. Hulceribus medetur manantibus cum melle:asperi-
tati linguæ,percussis,liuidis,desquamatis eodem modo. Capitis hulcera ad cicatricem
celerrimè perducit:& fœminarum abundantiam sistit cibo.alia est erythrodanus,quam
aliqui ereuthodanum vocant,nos rubiam,qua tinguntur lanæ,pellésque perficiuntur:in
medicina vrinam ciet: morbum regium sanat ex aqua mulsa, & lichenas ex aceto illita:
& ischiadicos & paralyticos,ita vt bibentes lauentur quotidie. Radix seménque trahunt
menses,aluum sistunt, & collectiones discutiunt. Contra serpentes rami cum foliis im-
ponuntur. Folia & capillum tingunt. Inuenio apud quosdam morbum regium sanari
hoc frutice,etiamsi adalligatus spectetur tantùm. Distat ab eo,qui alysson vocatur,foliis
tantùm & ramis minoribus:nomen accepit,quòd à cane commorsos rabiem sentire non
patitur, potus ex aceto adalligatúsque. Mirum est quod additur,saniem conspecto o-
mnino frutice eo siccari.Tingentibus & radicula lanas præparat,quam struthion à Græ
cis vocari diximus. Medetur morbo regio & ipsa decocti eius potu: item pectoris vitiis.
Vrinam ciet,aluum soluit,& vuluas purgat. Quamobrem aureum poculum medici vo-
cant. Ea & ex melle prodest magnificè ad tussim,orthopnœæ cochlearis mensura. Cum
polenta verò & aceto lepras tollit.Eadem cum panace & capparis radice calculos fran-
git,pellítq;.Panos discutit,cum farina hordeacea & vino decocta. Miscetur & malagma-
tis & collyriis,claritatis causa. Ad sternutamenta vtilis inter pauca: lieni quoque ac io-
cineri.Eadem pota denarij vnius pondere ex mulsa aqua,suspiriosos sanat. Sic & pleuri-
ticos,& omnes lateris dolores,apocyni semen ex aqua. Frutex est folio ederæ, molliore
tamen,& minus longis vinculis,semine acuto,diuiso,lanuginoso,graui odore. Canes &
omnes quadrupedes necat in cibo datum.Est & rosmarinum.Duo genera eius. Alterum
sterile,alterum cui & caulis,& semen resinaceum,quod cachrys vocatur.Foliis odor thu-
ris. Radix vulnera sanat viridis imposita, & sedis procidentia,condylomata & hæmor-
rhoidas. Succus & fruticis & radicis morbum regium, & ea quæ repurganda sunt.Ocu-
lorum aciem exacuit. Semen ad vetera pectoris vitia datur potui. Et ad vuluas cum vi-
no & pipere. Menses adiuuat. Podagris illinitur cum ærina farina.Purgat & lentigines,
& quæ excalfacienda sunt, aut cùm sudor quærendus, illitum: item conuulsis. Auget &
lac in vino potum: item radix. Ipsa herba strumis cum aceto illinitur: ad tussim cum
melle prodest. Cachrys multa genera habet,vt diximus. Sed hæc,quæ ex rore suprà di-
cto nascitur,si fricetur,resinosa est. Aduersatur venenis & venenatis, præterquàm an-
guibus. Sudorem mouet, tormina discutit, lactis vbertatem facit. Herba Sabina,bra-
chy appellata à Græcis,duorum generum est: altera tamarici similis folio,altera cupres-
so. Quare quidam Creticam cupressum dixerunt. A multis in suffitus pro thure assumi-
tur. In medicamentis verò duplicato pondere eosdem effectus habere,quos cinnamum,
traditur. Collectiones minuit, & nomas compescit. Illita hulcera purgat. Partus emor-
tuos apposita extrahit & suffitu. Illinitur igni sacro & carbunculis. Cum melle & vino
pota,regio morbo medetur.Gallinacei generis pituitas fumo eius herbæ sanari tradunt.
Similis herbæ huic Sabinæ est selago appellata.Legitur sine ferro dextra manu per tuni-
cam,qua sinistra exuitur velut à furante,candida veste vestito,puréque lotis nudis pedi-
bus,sacro facto priùs quàm legatur,pane vinóque. Fertur in mappa noua. Hanc contra
omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculo-
rum vitia fumum eius prodesse. Iidem samolum herbam nominauere nascentem in hu-
midis:& hanc sinistra manu legi à ieiunis contra morbos suum boúmque, nec respicere
legentem,nec alibi,quàm in canali,deponere,ibíque conterere potantis. Gummium ge-
nera diximus. Ex his maiores effectus melioris cuiusque erunt. Dentibus inutiles sunt.
Sanguinem coagulant,& ideo reiicientibus sanguinem prosunt: item ambustis,arteriæ
vitiis. Inutilem vrinam cient,amaritudines hebetant astrictis cæteris.Quæ ex amygdala
amara

amara est, spissandíque viribus efficacior, habet excalfactorias vires. Præponuntur aut prunorum, & cerasorum, ac vitium. Siccant illitæ & astringunt: ex aceto verò infantium lichenas sanant. Prosunt & tussi veteri, quatuor obolis in misto potis. Creduntur & colorem gratiorem facere, ciborúmque appetentiam, & calculosis prodesse cum passo potæ. Oculorum & vulnerum vtilitatibus maximè conueniunt è spina Ægyptia.

De spina Arabica, & spina alba, & acantho, & acacia.

CAP. XII.

Spinæ Arabicæ laudes in odorum locò diximus: & ipsa spissat stringítque distillationes omnes, & sanguinis excreationes, mensiúmque abundantiam, etiamnum radice 10 valentior. Spinæ albæ semen contra scorpiones auxiliatur. Corona ex ea imposita, capitis dolores minuit. Huic similis est spina illa, quam Græci acanthion vocant, minoribus multò foliis, aculeatis per extremitates, & araneosa lanugine obductis: qua collecta, etiam vestes quædam bombycinis similes fiunt in Oriente. Ipsa folia vel radices ad remedia opisthotoni bibuntur. Est & acaciæ spina. Fit in Ægypto alba nigráque arbore: item viridi, sed longè melior è prioribus. Fit & in Galatia tenerrima spinosiore arbore. Semen omnium lenticulæ simile: minore est tantùm & grano & folliculo. Colligitur autumno: antè collectum nimio validius. Spissatur succus ex folliculis aqua cælesti perfusis: mox in pila tusis exprimitur organis: tunc densatur in Sole mortariis in pastillos. Fit & ex foliis minus efficax. Ad coria perficienda semine pro galla vtuntur. Foliorum succus 20 & Galaticæ acaciæ nigerrimus improbatur: item qui valde rufus. Purpurea aut leucophæa, & quæ facillimè diluitur, vi summa ad spissandum refrigerandúmque est, oculorum medicamentis ante alias vtiles. Lauantur in eos vsus pastilli ab aliis, torrentur ab aliis. Capillum tingunt. Sanant ignem sacrum, hulcera quæ serpunt, & humida vitia corporis, collectiones, articulos contusos, perniones, pterygia. Abundantiam mensium fœminis sistunt, vuluámque & sedem procidentes. Item oculos, oris vitia & genitalium.

De vulgari spina, & syluestri, & de erysisceptro, & de appendice spina, & pyxacantho, & paliuro, aquifolia, & taxo, & rubis medicinæ.

CAP. XIII.

30 Vlgaris quoque hæc spina, ex qua cortinæ fullonæ implentur, radicis vsus habet. Per Hispanias quidem multi, & inter odores, & ad vnguenta vtuntur illa, aspalathum vocantes. Est sine dubio hoc nomine spina syluestris in Oriente (vt diximus) candida, magnitudine arboris iustæ. Sed & frutex humilior æquè spinosus in Nisyro, & Rhodiorum insulis, quem alij erysisceptrum, alij adipsatheon, siue dipsicon, siue diacheton vocant. Optimus, qui minimè ferulaceus, rubens, & in purpuram vergens, detracto cortice. Nascitur pluribus locis, sed non vbique odoratus. Quam vim haberet cælesti arcu in eum innixo, diximus. Sanat tetra oris hulcera & ozænas, genitalia exhulcerata aut carbunculantia, item rhagadia, inflationes potu. Discutit & strangurias cortex. Sanguinem reddentibus medetur decoctum eius. Aluum sistit cortex. Similia præstare syluestrem 40 quoque putant Spina est appendix appellata, quoniam baccæ puniceo colore in ea appendices vocantur. Hæ crudæ per se, & aridæ in vino decoctæ, aluum citant, ac tormina compescunt. Pyxacanthi baccæ contra serpentium ictus bibuntur. Paliurus quoque spinæ genus est. Semen eius Afri zuram vocant, contra scorpiones efficacissimum: item calculosis & tussi. Folia astrictoriam vim habent. Radix discutit panos, collectiones, vomicas: vrinas trahit pota. Decoctum eius potum in vino aluum sistit: serpentibus aduersatur. Radix præcipuè datur in vino. Aliqui folia contusa addito sale, articulorum morbis imponunt. Prosunt baccæ purgationi fœminarum, cœliacis, dysentericis, ac cholericis. In vino potæ aluum sistunt. Radix decocta & illita extrahit infixa corpori. Vtilissima est & luxatis, tumoribúsque. Aquifolia arbor in domo aut villa sata, veneficia arcet. Flore eius 50 aquam glaciari Pythagoras tradit: itémque baculum ex ea factum, in quoduis animal emissum, etiamsi citrà ciderit defectu mittentis, ipsum per sese recubitu propius ad-

 labi:

labitamq; præcipuam naturam messe arbori. Taxi arboris fumus mures necat. Nec rubos ad maleficia tantum genuit natura: ideóque ex eis mora vel hominibus cibos dedit. Vim habent siccandi, astringendique, gingiuis, tonsillis, genitalibus accommodatissimi. Aduersantur serpentium sceleratissimis hæmorrhoidi & presteri flos aut mora. Scorpionum vulnera sine collectionum periculo inunguntur: vrinam cient. Caules eorum tunduntur teneri, exprimitúrque succus, mox Sole cogitur in crassitudinem mellis, singulari remedio contra mala oris oculorúmque, singuinem excreantes, anginas, vuluas, sedes, cœliacos potus aut illitus. Oris quidem vitiis etiam folia commanducata prosunt: & hulceribus manantibus, aut quibuscunque in capite illinuntur. Cardiacis vel sic per se imponuntur à mamma sinistra: item stomachi doloribus, oculísque procidentibus. Instillatur succus 10 eorum & auribus. Sanat condylomata cum rosaceo cerato. Cauliculorum ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est. Idem per se in cibo sumpti cymæ modo, aut decocti in vino austero, labantes dentes firmant. Aluum sistunt & profluuia sanguinis dysentericis prosunt. Siccantur in vmbra, vt cinis crematorum vuam reprimat. Folia quoque arefacta & contusa, iumentorum hulceribus vtilia traduntur. Mora, quæ in his nascuntur, vel cum efficaciorem stomaticen præbuerint, quàm satiua morus. Eadémque compositione, vel cum hypocisthide tantum & melle bibuntur in cholera, & à cardiacis, & contra araneos. Inter medicamenta, quæ styptica vocant, nihil efficacius rubi mora ferentis radice decocta in vino ad tertias partes, vt colluantur eo oris hulcera, & sedis foueantur: tantáque vis est, vt spongiæ ipsæ lapidescant. Alterum genus rubi est, in quo ro- 20 sa nascitur. Gignit pilulam castaneæ similem, præcipuo remedio calculosis. Alia est cynorrhoda, quam proximo dicemus volumine.

De cynosbato, & Idæo rubo, & rhamno, & Lycio, & sarcocolla, & de oporice medicinæ. CAP. XIIII.

Cynosbaton, alij cynospaston, alij neurospaston vocant: folium habet vestigio hominis simile. Fert & vuam nigram, in cuius acino neruum habet, vnde neurospastos dicitur. Alia est à cappari, quam medici cynosbaton appellauerunt. Huius thyrsus ad remedia splenis & inflationes conditus ex aceto manditur. Neruus eius cum mastiche Chia commanducatus os purgat. Ruborum rosa alopecias cum axungia emendat. Mora capillum tingunt cum omphacino oleo. Flos mori per messes colligitur. Candidus 30 pleuriticis præcipuis ex vino potus, item cœliacis. Radix ad tertias decocta, aluum sistit & sanguinem: item dentes collutos decocto. Eodem succo fouentur sedis atque genitalium hulcera. Cinis è radice deprimit vuam. Idæus rubus appellatus est, quoniam in Ida, non aliàs, nascitur. Est autem tenerior ac minor, rarioribus calamis innocentioribúsque, sub arborum vmbra nascens. Huius flos cum melle epiphoris illinitur & ignibus sacris: stomaticísque ex aqua bibentibus datur. Cætera eadem præstat, quæ suprà dicta. Inter genera ruborum rhamnos appellatur à Græcis candidior & fruticosior. Is floret, ramos spargens rectis aculeis, non vt cæteri aduncis, folius maioribus. Alterum genus est syluestre, nigrius, & quadantenus rubens. Fert velut folliculos. Huius radice decocta in aqua fit medicamentum, quod vocatur Lycium. Semen secundas trahit. Alter 40 ille candidior astringit magis, refrigerat, collectionibus & vulneribus accommodatior. Folia vtriusque & cruda & decocta illinuntur cum oleo. Lycium præstantius è spina fieri tradunt, quam & pyxacanthon Chironiam vocant, quales in Indicis arboribus diximus, quoniam longè præstantissimum existimatur Indicum. Coquuntur in aqua tusi rami, radicésque, summæ amaritudinis, æreo vase ferè per triduum, iterúmque exempto ligno, donec mellis crassitudo fiat. Adulteratur amaris succis, etiam amurca ac felle bubulo. Spuma eius ac flos quidam oculorum medicamentis additur. Reliquo succo faciem purgat, & psoras sanat, erosos angulos oculorum, vetere ísque fluxiones, aures purulentas, tonsillas, gingiuas, tussim, sanguinis excreationes, fabæ magnitudine deuoratum. Aut si ex hulceribus fluat, illitum, rhagadas, genitalium hulcera, attritus, hulce- 50 ra recentia, & serpentia, ac putrescentia. In naribus clauos, suppurationes. Bibitur & à mulieribus

mulieribus in lacte contra profluuia. Indici differentia, glebis extrinsecus nigris, intus rufis, cùm fregeris, citò nigrescentibus. Astringit vehementer cum amaritudine. Ad eadem omnia vtile est, sed præcipuè ad genitalia. Sunt qui & sacocollam spinæ lacrymam putent, pollini thuris similem, cum quadam acrimonia dulcem. Cum vino tusa sistit fluxiones: illinitur infantibus. Vetustate & hæc maximè nigrescit, melior, quò candidior.

Vnum etiamnum arborum medicinis debetur nobile medicamentum, quod oporicen vocant. Fit ad dysentericos stomachíque vitia, in congio musti albi, lento vapore decoctis malis cotoneis quinque cum suis seminibus, Punicis totidem, sorborum sextario, & pari mensura eius, quod rhus Syriacon vocant, croci semuncia. Coquitur vsque ad crassitudinem mellis. His subtexemus ea, quæ Græci communicatione nominum in ambiguo fecere, ánne arborum essent.

De chamædrye, & chamædaphne, & chamelæa, & chamæsyce, & chamæcisso, & chamæleuce, & chamæcyparisso, & ampelopraso, & stachye, & clinopodio, & centunculo, & clematide Ægyptia medicinæ.

CAP. XV.

CHamædrys herba est, quæ Latinè trissago dicitur. Aliqui eam chamædropem, alij Teucrion appellauere. Folia habet magnitudine mentæ, colore & diuisura quercus. Alij serratam, & ab ea serram inuentam esse dixere, flore penè purpureo. Carpitur prægnans succo in petrosis, aduersus serpentium venena potu illitúque efficacissima: item stomacho, tussi vetustæ, pituitæ in gula cohærescenti, ruptis conuulsis, lateris doloribus. Lienen consumit, vrinam & menses ciet. Ob id incipientibus hydropicis efficax, manualibus scopis eius in tribus heminis aquæ decoctis vsque ad tertias. Faciunt & pastillos, terentes eam ex aqua. Ad suprà dicta sanat & vomicas, & vetera hulcera, vel sordida cum melle. Fit & vinum ex ea pectoris vitiis. Foliorum succus cum oleo caliginem oculorum discutit. Ad splenem ex aceto sumitur. Excalfacit perunctione. Chamædaphne vnico ramulo est cubitali ferè, folio tenui, lauri similitudine. Semen rubens admistum foliis illinitur capitis doloribus recens. Ardores refrigerat: ad tormina cum vino bibitur. Menses succus eius, & vrinam ciet potu, partúsque difficiles in lana appositus. Chamelæa similitudinem foliorum oleæ habet. Sunt autem amara, odorata, in petrosis, palmum altitudine non excedente. Aluum purgat: detrahit pituitam bilémque, foliis in duabus absinthij partibus decoctis, succóque eo cum melle poto. Foliis impositis & hulcera purgantur. Aiunt, si quis ante Solis ortum eam capiat, dicátq; ad albugines oculorum se capere, adalligata discuti id vitium. Quoquo modo collectam iumentorum pecorúmque oculis salutarem esse. Chamæsyce lentis folia habet, nihil se attollentia, in aridis petrosísque nascens. Claritati oculorum, & cõtra suffusiones vtilissima, & cicatrices, caligines, nubeculas in vino cocta, inuncta. Vuluæ dolores sedat apposita in linteolo. Tollit & verrucas omnium generum illita. Prodest & orthopnoicis. Chamæcissos spicata est tritici modo, ramulis quinis ferè, foliosa: cùm floret, existimari potest alba viola, radice tenui, cuius bibunt ischiadici folia tribus obolis, in vini cyathis duobus VII. diebus, admodum amara potione. Chamæleucen apud nos farranum siue farfugium vocãt. Nascitur secundum fluuios, folio populi, sed ampliore. Radix eius imponitur carbonibus cupressi, atque is nidor per infurnibulum imbibitur in vetere tussi. Chamæpeuce larici foliis similis, lumbotum & spinæ doloribus propria est. Chamæcyparissos herba ex vino pota contra venena serpentium omnium scorpionúmq; pollet. Ampeloprason in vinetis nascitur, foliis porri, ructu grauis. Contra serpentium ictus efficax. Vrinã & menses ciet: eruptiones sanguinis per genitale inhibet potum impositúmque. Datur & à partu mulieribus, & cõtra canis morsum. Ea quoque quæ stachys vocatur, porri similitudinem habet, longioribus foliis pluribúsque, & odoris iucundi, colorísque in luteum inclinati. Pellit menstrua. Clinopodion, alij cleonicion, alij zopyron, alij ocymoides appellant, serpyllo similem, surculosam, palmi altitudine: nascitur in petrosis, orbiculato florum ambitu, speciem lecti

pedum præbens. Bibitur ad conuulsa rupta, stangurias, serpentium ictus. Item decoctæ succus. Nũc subtexemus herbas mirabiles quidem, sed minùs claras, nobilibus in sequentia volumina dilatis. Itali centunculum vocant rostratis foliis, ad similitudinem capitis penularum iacentem in aruis: Græci autem clematidem. Est eius egregius effectus ad sistendam aluum in vino austero. Idem sanguinem sistit tritus cum oxymelitis aut aquæ calidæ cyathis quinque denarij vnius pondere: sic & ad secundas mulierum efficax. Sed Græci clematidas & alias habent, vnam quam aliqui echiten vocant, alij laginem, nonnulli tenuem scammoniam & pedales, foliosos, non dissimiles scammoniæ ramos habet, nisi quòd nigriora minoráque sunt folia. Inuenitur in vineis aruísque. Estur, vt olus, cum oleo ac sale: aluum ciet. Eadem à dysentericis cum lini semine in vino austero sorbetur. Folia epiphoris imponuntur cum polenta, supposito vdo linteolo. Strumas imposita ad suppurationem perducunt, deinde axungia adiecta percurant. Item hæmorrhoidas cum oleo viridi, phthisicos iuuant cum melle. Lactis quoque vbertatem faciunt in cibis sumpta. Et infantibus illita capillum alunt. Ex aceto dentium dolores sedant. Venerem stimulant. Est & alia clematis, Ægyptia cognomine, quæ ab aliis daphnoides, ab aliis polygonoides vocatur, folio lauri, longa tenuísque, aduersus serpentes ac priuatim aspides ex aceto pota efficax. Ægyptus hanc maximè gignit.

De aro & dracunculo, & dracontio, & ari, & millefolio, & herba eiusdem nominis, & pseudobunio, & myrrhi, & onobrichi medicinæ. CAP. XVI.

QVæ & aron, de qua inter bulbos diximus, magnæ cum dracontio litis. Quidam enim eandem esse dixerunt. Glaucias satu discreuit, dracontium syluestrem arum pronuntiando. Aliqui radicem aron appellauerunt, caulem verò dracontium, in totum alium, si modò hic est, qui apud nos dracunculus vocatur. Nãque aros radicem nigram in latitudinem rotundam habet multóque maiorem, & qua manus impleatur. Dracunculus subrutilã, & draconis conuoluti modo: vnde & ei nomen. Quin & ipsi Græci immensam posuere differentiam, semen dracunculi feruens mordáxque tradendo: tantúmque inesse ei virus, vt olfactum grauidis abortum inferat. Aron miris laudibus extulere, primum in cibis fœminam præferentes, quoniam mas durior esset, & in coquendo lentior. Pectoris vitia purgare, & aridum in potione inspersum, aut eclígmate vrinam & menses ciere. Sic & in oxymelite potum stomacho, interaneísque exhulceratis ex lacte ouillo bibendum, ad tussim in cinere coctum ex oleo dedere. Alij coxere in lacte, vt decoctum biberetur. Epiphoris elixum imposuere: item suggillatis, tonsillis. Ex oleo hæmorrhoidum vitio infudere, lentigines ex melle illinentes. Laudauit Cleophantus & pro antidoto cõtra venena: pleuriticis, peripneumonicis, quo tussientibus modo: semen intritum cum oleo aut rosaceo infundens aurium dolori. Dieuches tussientibus aut suspiriosis & orthopnoicis & purulenta excreantibus farina permistum in pane cocto dedit. Diodotus phthicisis è melle eclígmate, & pulmonis vitiis: ossibus etiã fractis imposuit. Partus omnium animalium extrahit, naturæ circunlitum. Succus radicis cũ melle Attico, oculorum caligines, ac stomachi vitia discutit, tussim decocti ius cum melle. Hulcera omnium generum, siue phagedænæ sint, siue carcinomata, siue serpant, siue polypi in naribus, succus mirè sanat. Folia ambustis prosunt ex vino & oleo cocta. Aluum inaniunt ex sale & aceto sumpta. Etiam luxatis cocta cum melle prosunt: item articulis podagricis cum sale, recentia vel sicca. Hippocrates quaslibet ad collectiones cum melle imposuit. Ad menses trahendos seminis vel radicis drachmæ duæ in vini cyathis duobus sufficiunt. Eadem potio, si à partu non purgantur, & secundas trahit. Hippocrates & radicem ipsam apposuit. Dicunt & in pestilentia salutarem esse in cibis. Ebrietatem discutit. Serpentes nidore, cùm crematur, priuatímque aspides fugat, aut inebriat, ita vt torpentes inueniantur. Perunctos quoque aro è laureo oleo fugiunt. Ideo & contra ictus dari potu in vino nigro putant vtile. In foliis ari caseus optimè seruari traditur. Dracunculus, quem dixi, hordeo maturescente effoditur Luna crescente. Omnino habentem serpentes fugiunt. Ideo percussis prodesse in potu aiunt maiorem: vt & menses, si ferro

non

non attingatur, sistat. Succus eius & aurium dolori prodest. Id autem, quod Græci dracontion vocant, triplici effigie demonstratum mihi est, folis betæ non sine thyrso, flore purpureo. Hoc est simile aro. Alij radice longa, veluti signata articulosáque, monstrauere tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus iubentes. Tertia demonstratio fuit, folio maiore, quàm cornus, radice harundinea, totidem, vt affirmabant, geniculata nodis, quot haberet annos, totidémque esse folia. Hi ea ex vino vel aqua contra serpentes dabant. Est & aris, quæ in eadem Ægypto nascitur, similis aro, minor tantum minoribúsque folijs, & vtique radice, quæ tamen oliuæ grandis magnitudinem implet: alba geminum caulem, altera vnum tantùm emittens. Medetur vtraque

10 hulceribus manantibus atem combustis ac fistulis. Collyrio immisso nomas sistunt, decoctarum in aqua, & posteà tritarum rosaceo addito. Sed vnum miraculum ingens, contacto genitali cuiusque fœminini sexus, animal in perniciem agi. Myriophyllon, quod nostri millefolium vocant, caulis est tener, similis fœniculo, plurimis folijs: vnde & nomen accepit. Nascitur in palustribus, magnifici vsus ad vulnera. Cum aceto bibitur ad difficultates vrinæ & vesicæ, & suspiria, præcipitatisque ex alto. Efficacissima eadem ad dentium dolores. Hetrutia hoc nomine appellat herbā in pratis tenuem à lateribus capillamenti modo foliosam, eximij vsus ad vulnera: boum neruos abscissos vomere solidari ea, rursúsque iungi addita axungia affirmans. Pseudobunion napi folia habet, fruticans palmi altitudine. Laudatissima in Creta. Contra tormina atque stranguriam, laterum præcor-

20 diorúmque dolores bibuntur rami eius quini senive. Myrrhis, quam alij smyrrhizam, alij myrrham vocant, simillima est cicutæ, caule folijsque & flore, minor tantùm & exilior, cibo non insuauis. Ciet menstrua & partus cum vino. Aiunt quoque eandem potam in pestilentia salutarem esse. Subuenit & phthisicis in sorbitione. Auiditatem cibi facit. Phalangiorum morsus restringit. Hulcera quoque in facie aut capite succus eius in aqua triduo maceratæ sanat. Onobrychis folia habet lentis, longiora paulo, florem rubentem, radicem exiguam & gracilem. Nascitur circa fontes. Siccata in farinæ modum & inspersa vino albo, stranguriās finit. Alum sistit. Succus eius perunctis cū oleo sudores mouet.

De cottacesia, & callicia, & menaide, & alijs XXIII. & medicinis earum, quas quidam Magicas esse dicunt, & de considia, & de aproxi, & de recidiuis. CAP. XVII.

30 IN promisso herbarum mirabilium, occurrit aliqua dicere & de Magicis. Quæ enim mirabiliores sunt? Primi eas in nostro orbe celebrauere Pythagoras atque Democritus, consectati Magos. Coriacesia & callicia Pythagoras aquam glaciari tradit, quarum mentionem apud alios non reperio, nec apud eum alia de his. Idem menaidem appellat, & nomine alio corinthadem, cuius decocto in aqua succo, protinus sanari ictus serpentium, si foueantur, dicit. Eundem effusum in herba qui vestigio contigerint, aut fortè respersi fuerint, insanabiles perire, monstrifica prorsus natura veneni, præterquam contra venena. Ab eodem Pythagora aproxis appellatur herba, cuius radix è longinquo concipiat ignes, vt naphtha, de qua in terræ miraculis diximus. Idem tradit: si qui morbi humano corpori acciderint florente aproxi, quamuis sanatos, admonitionem

40 eorum sentire, quoties florere eam contigerit: & frumentum, & cicutam, & violam similem conditionem habere. Nec me fallit, hoc volumen eius à quibusdam Cleempoto medico adscribi: Pythagoræ pertinax fama antiquitásque vindicant. Et ipsum auctoritatem voluminibus affert, si quis alius curæ suæ opus, illo viro dignum iudicauit, quod fecisse Cleemporum, cùm alia suo & nomine ederet, quis credat? Democriti certè chirocineta esse constat. At in his ille post Pythagoram Magorum studiosissimus, quanto portentosiora tradit? Aglaophotin herbam, quæ admiratione hominum propter eximium colorem acceperit nomē, in marmoribus Arabiæ nascentem Persico latere. Qua de causa & marmaritin vocari. Magos vtique ea vti, cùm velint Deos euocare. Achæmenidon, colore electri sine folio, nasci in Taradistilis Indiæ, cuius radice in pastillos dige-

50 sta, in die, pota in vino, noxij per cruciatus noctē confiteantur omnia per varias numinum imaginationes. Eandem hippophouada appellat, quoniam equæ præcipuè caueant

eam. Theombrotion xxx. schœnis à Choaspe nasci, pauonis picturis similem, odore eximio. Hanc autem à regibus Persarum comedi aut bibi contra omnia corporum incommoda, instabilitatémque mentis: eandem semnion à potentiæ maiestate appellari. Aliam deinde adamantida, Armeniæ Cappadociæque alumnam. Hac admota, leones resupinari cum hiatu laxo. Nominis causam esse, quòd conteri nequeat. Arianidem in Arianis gigni igneam colore: colligi, cùm Sol in Leone sit. Huius tactu peruncta oleo ligna accendi. Therionarca in Cappadocia & Mysia nascente, omnes feras torpescere, nec nisi hyænæ vrinæ aspersu recreari. Æthiopida in Meroe nasci. Ob id & Meroidem appellari, folio lactucæ, hydropicis vtilissimam è mulso potam. Ophiusam in Elephantine eiusdem Æthiopiæ, liuidam, difficilémque aspectu, qua pota terrorem minásque serpentium 10 obuersari, ita vt mortem sibi eo metu consciscant: ob id cogi sacrilegos illam bibere. Aduersari autem ei palmeum vinum. Thalassaeglen circa Indum amnem inueniri, quæ ob id nomine alio potamautis appellatur: hac pota lymphari homines, obuersantibus miraculis. Theangelida in Libano Syriæ, Dicte Cretæ montibus, & Babylone, & Susis Persidis nasci, qua pota Magi diuinent. Gelotophyllida in Bactris & circa Borysthenem. Hæc si bibatur cū myrrha & vino, varias obuersari species, ridendíque finem non fieri, ni potis nucleis pineæ nucis cum pipere & melle in vino palmeo. Hysticeterida à conuictu in Perside nominari, quoniā hilarentur illa. Eandem protomediam, qua primatum apud reges obtineant. Casigneten, quoniam secum ipsa nascatur, nec cum vllis aliis herbis. Eandem Dionysonymphadem, quoniam vino mirè conueniat. Helianthen vocat in Themiscyra 20 regione & Ciliciæ montibus maritimis, folio myrti. Hac cum adipe leonino decocta, addito croco & palmeo vino, perungi Magos & Persarum reges, vt fiat corpus aspectu iucundum. Ideo eandem heliocallidem nominari. Hermesias ab eodem vocatur, ad liberos generandos pulchros bonósque: non herba, sed compositio è nucleis pineæ nucis tritis cum melle, myrrha, croco, vino palmeo, posteà admisto theombrotio & lacte bibere generaturos iubet, & à cōceptu puerperas partum nutrientes: ita fieri excellentes animo & forma, atq; bonos. Harum omnium Magica quoq; vocabula ponit. Adiecit his Apollodorus assectator eius herbam æschynomenen, quoniā appropinquante manu folia contraheret. Aliā crocidem, cuius tactu phalangia morerentur. Crateuas œnotheridē, cuius aspersu è vino, feritas omniū animaliū mitigaretur. Anacampserotē celeber arte Gram- 30 matica paulò ante, cuius omnino tactu redirent amores, vel cū odio depositi. Et abundè sit hactenus attigisse insignia Magorum in his herbis, alio de his aptiore dicturis loco.

De eriphia, & lanaria, & stratioti medicinæ. CAP. XVIII.

ERiphiam multi prodidere. Scarabæum hæc in auena habet, sursum deorsum decurrentem cum sono hœdi, vnde & nomen accepit. Hac ad vocem nihil præstantius esse tradunt. Herba lanaria ouibus ieiunis data, lactis abundantiam facit. Æquè nota lactoris vulgo est, plena lactis, quod degustatum vomitiones concitat. Eandem hāc aliqui esse dicunt, alij similem illi, quam militarem vocant, quoniam vulnus ferro factum, nullum non intra dies quinque sanat, ex oleo imposita. Celebratur autem & à Græcis stratiotis, sed ea in Ægypto tantùm & inundatione Nili nascitur, aeizoo similis, ni maiora habe- 40 ret folia. Refrigerat mirè, & vulnera sanat ex aceto illita: item ignes sacros, ac suppurationes. Sanguinem quoque qui defluit à renibus, pota cum thure masculo mirificè sistit.

De herba quæ nascitur in capite statuæ, & de herba è fluminibus, & de herba lingua, & cribro, & fimetis, & rhodora, & impia, & Veneris pectine, & nodia, & philanthropo, & canaria lappa, & tordile, & de gramine, & dactylo, & fœnograeco medicinæ.

CAP. XIX.

HErba in capite statuæ nata, collectáq; alicuius in vestis panno, & alligata in lino rufo, capitis dolorem confestim sedare traditur. Herba quæcunq; à riuis aut fluminibus ante Solis ortū collecta, ita vt nemo colligentē videat, cōtra tertianas adalligata læ- 50 uo brachio, ita vt æger quid sit illud ignoret, tertianas arcere traditur. Lingua herba nascitur

scitur circa fontes. Radix eius combusta & trita cum adipe suis (adiciunt vt nigra sit & sterilis) alopecias emendat vngentium in Sole. Cribro in limite adiecto herbæ intus extantes decerptæ adalligatæque grauidis, partus accelerant. Herba quæ gignitur supra fimeta ruris, contra anginas efficacissimè pollet ex aqua pota. Herba, iuxta quam canes vrinam fundunt, euulsa ne ferro attingatur, luxatis celerrimè medetur. Rombotinum arborem demonstrauimus inter arbusta. Iuxta hanc viduam vite nascitur herba, quam Galli rhodoram vocant: caulem habet virgæ ficulneæ modo geniculatum, folia vrticæ in medio exalbida, eadem procedente tempore tota rubentia, florem argenteum, præcipua contra tumores feruorésque & collectiones cum axungia veteri tusa, ita vt
10 ferro non attingatur: qui perunctus est despuit ad suam dexteram ter. Efficacius remedium esse aiunt, si tres quoque trium nationum homines perungant dextrorsus. Herba impia vocatur incana, rorismarini aspectu, thyrsi modo vestita atque capitata. Inde alij ramuli exurgunt sua capitella gerentes: ob id impiam appellauere, quoniam liberi super parentem excellant. Alij potiùs ita appellatam, quòd nullum animal eam attingat, existimauere. Hæc inter duos lapides trita feruet, præcipuo aduersus anginas succo, lacte & vino admisto. Mirum traditur, nunquàm ab eo morbo tentari qui gustauerint. Itaque & suibus dari: quæque medicamentum id noluerint haurire, eo morbo interimi. Sunt qui & in auium nidis inseri aliquid ex ea putent, atque ita non strangulari pullos auidiùs deuorantes. Veneris pectinem appellant à similitudine pectinum,
20 cuius radix cum malua tusa, omnia corpori infixa extrahit. Veternosa curat, quæ exedum vocatur. Nodia herba coriariorum officinis nota: ea mularis dicitur, aliísque nominibus. Nomas curat: efficacissimámque aduersus scorpiones esse potam in vino aut posca reperio. Philanthropon herbam Græci appellant hirsutam, quoniam vestibus adhærescat. Ex hac corona imposita capitis dolores sedantur. Nam quæ canaria appellatur lappa, cum plantagine & millefolio trita ex vino carcinomata sanat, ternis diebus soluta. Medetur & suibus hæc effossa sine ferro, & addita in colluuiem poturis, vel ex lacte ac vino. Quidam adiciunt & fodientem dicere oportere. Hæc est herba argemon, quam Minerua reperit suibus remedium, qui de illa gustauerint. Tordilen alij semen silis esse dixerunt: alij herbam per se, quam & syreon vocauerunt. Neque
30 aliud de ea proditum inuenio, quàm in montibus nasci. combustam potu ciere menses, & pectoris excreationes, efficaciore etiamnum radice: succo eius ternis obolis hausto renes sanari: addi radicem eius & in malagmata. Gramen ipsum est inter herbas vulgatissimum. Geniculatis serpit internodiis, crebróque ab his, & ex cacumine nouas radices spargit. Folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigiantur. In Parnasso tantum ederacea specie densius, quàm vsquam, fruticant, flore odorato candidóque. Iumentis herba non alia gratior, siue viridis, siue in fœno siccata, cùm detur aspersa aqua. Succum quoque eius in Parnasso excipi tradunt propter vbertatem. Dulcis hic est. In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum ad vulnera cõglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat, tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decocto adicitur vi-
40 num ac mel: ab aliquibus & thuris, & piperis, mirrhæque tertiæ portiones. Rursúsque coquitur in æreo vase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in vino torminibus medetur & vrinæ difficultatibus, hulceribus vesicæ. Calculos frangit. Semen vehementius vrinam impellit. Aluum vomitionésque sistit. Priuatim autem draconum morsibus auxiliatur. Sunt qui genicula nouem vel vnius, vel è duabus tribúsve herbis, ad hunc articulorum numerum inuolui lana succida nigra iubeant, ad remedia strumæ panorúmve. Ieiunum debere esse qui colligat: ita ire in domum absentis cui medeatur, superuenientíque ter dicere, ieiuno ieiunum medicamentum dare, atque ita adalligare, triduóque id facere. Quod è graminum genere septem internodia habet, efficacissimè capiti contra dolores adalligatur. Quidam propter vesicæ cruciatus decoctum ex vino
50 gramen ad dimidias à balineis bibi iubent. Sunt qui & aculeatum gramen vocent trium generum: cùm in cacumine aculei sint plurimùm quini, dactylon appellant: hos conuo-

lutos naribus inserunt, extrahúntque sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aeizoo simi-
le, ad paronychia & pterygia vnguium, & cùm caro vnguibus increuit, vtuntur cũ axun-
gia, ideo dactylon appellantes, quia digitis medeatur. Tertium genus dactyli, sed tenuis,
nascitur in parietinis, aut tegulis. Huic caustica vis est. Sistit hulcera quæ serpunt. Gramẽ
capiti circundatum, sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos necare traditur in Baby
lonis regione id, quod iuxta vias nascitur. Nec fœnograeco minor autoritas, quod telin
vocant, alij carphos: aliqui buceras, alij ægoceras, quoniam corniculis semẽ est simile, nos
siliciã: quod quomodo sereretur, suo loco docuimus. Vis eius siccare, mollire, dissoluere.
Succus decocti fœminarum pluribus malis subuenit, siue duritia, siue tumor, siue contra-
ctio sit vuluæ, fouentur, insidunt: infusum quoq; prodest. Furfures in facie extenuat. Sple-
ni addito nitro decoctum & impositum medetur. Item ex aceto. Sic & iocineri decoctũ.
Diocles difficile parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cya-
this sapæ, vt cum tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimi-
dium ex relicto iterum dedit, mox à balneo reliquum, pro summo auxilio. Farinam fœ-
nigræci cum hordeo aut lini semine decoctam aqua mulsa contra vuluæ cruciatus subie-
cit. Item imposuit imo ventri. Lepras, lentigines, sulphuris pari portione mista farina cu-
rauit, nitro antè præparata cute, sæpius die illinens, perungíque præcipiens. Theodorus
fœnograeco miscuit quartam partẽ purgati nasturtij acerrimo aceto ad lepras. Damion
fœnigræci semen acetabuli dimidia mensura cum sapæ & aquæ nouem cyathis ad men-
ses ciendos dedit potu. Nec dubitatur, quin decoctum eius vtilissimum sit vuluis intera-
neísque exhulceratis, sicuti semẽ articulis atque præcordiis. Si verò cum malua decoqua-
tur, posteà addito mulso potus ante cætera vuluis interaneísque laudatur. Quippe cùm
vapor quoque decocti plurimum prosit. Alarúmque etiam grauεolentiam decoctum fœ
nigræci semen emendat. Farina porrigines capitis furfuréśque cum vino & nitro celeri-
ter tollit. In hydromelite autẽ decocta addita axungia genitalibus medetur: item pano,
parotidi, podagræ, chiragræ, articulis, carnibúsque quæ recedunt ab ossibus: aceto verò
subacta luxatis. Illinitur & lieni decocta in aceto & melle tantùm. Carcinomata subacta
ex vino purgat: mox addito melle persanat. Sumitur & sorbitio è farina ad pectus exhul-
ceratum, longámque tussim. Diu decoquitur, donec amaritudo desinat. Posteà mel addi-
tur. Nunc ipsa claritas herbarum dicetur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXV.

PROOEMIVM.

Naturæ herbarum sponte nascentium. CAP. I.

IPSA quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantùm
gignente eas tellure, in admirationem curæ priscorum dili-
gentiæque animum agit. Nihil ergo intentatum inexpertúm-
que illis fuit: nihil deinde occultatum, quod non prodesse po-
steris vellent. At nos elaborata iis abscondere atque supprime-
re cupimus & fraudare vitam etiam alienis bonis? Ita certè re-
condunt, qui pauca aliqua nouere, inuidentes aliis: & neminem
docere, in autoritatem scientiæ est. Tantum ab excogitan-
dis nouis, ac iuuanda vita mores absunt: summúmque opus
ingeniorum diu iam hoc fuit, vt intra vnumquenque rectè facta veterum perirent.
At

At hercule singula quosdam inuenta Deorum numero addidere, omnium vtique vitam clariorem fecere cognominibus herbarum, tam benignè gratiam memoria referente. Non æquè hæc cura eorum mira esset in his, quæ satu blandiuntur, aut cibo inuitant: sed culmina quoque montium inuia & solitudines abditas, omnísque terræ fibras scrutati inuenere, quid quæque radix polleret, ad quos vsus herbarum folia pertinerent, etiam quadrupedum pabulo intacta ad salutis vsus vertentes.

Qui Latinè vsus herbarum scripserint, & quando ad Romanos notitia earum peruenerit, & qui primi Græcorum de his composuerint, & de herbarum inuentione, & antiqua medicina, & quare minus exerceantur earum remedia, & de cynorrhodo, & de dracunculo medicinæ. CAP. II.

10

Minus hoc, quàm par erat, nostri celebrauere, omnium vtilitatum & virtutum rapacissimi. Primúsque & diu solus idem ille M. Cato, omnium bonarum artium magister, paucis duntaxat attigit, boum etiam medicina non omissa. Post eum vnus illustrium tentauit C. Valgius eruditione spectatus, imperfecto volumine ad Diuum Augustum, inchoata etiam præfatione religiosa, vt omnibus malis humanis illius potissimum principis semper medicetur maiestas. Anteà condiderat solus apud nos, quod equidem inueni, Pompeius Lenæus, Magni libertus: quo primùm tempore hãc scientiã ad nostros peruenisse animaduerto. Nanq; Mithridates, maximus sua ætate regum, quẽ debellauit Pom-
20 peius, omnium ante se genitorum diligentissimus vitæ fuisse argumentis, præterquam fama, intelligitur. Vni ei excogitatum, quotidie venenũ bibere præsumptis remediis, vt consuetudine ipsa innoxium fieret. Primo inuenta genera antidoti, ex quibus vnũ etiam nomen eius retinet. Illius inuentum autumant, sanguinem anatum Ponticarum miscere antidotis, quoniam veneno viuerent. Ad illum Asclepiadis medendi arte clari, volumina cõposita extant, cùm solicitatus ex vrbe Roma, præcepta pro se mitteret. Illum solum mortalium vigintiduabus linguis locutum certum est, nec de subiectis gẽtibus vllum hominẽ per interpretem appellatum ab eo annis LVI. quibus regnauit. Is ergo in reliqua ingenij magnitudine medicinæ peculiariter curiosus, & ab hominibus subiectis, qui fuere pars magna terrarum, singula exquirens, scriniũ commentationum harum & exemplaria, effe-
30 ctúsq; in arcanis suis reliquit. Pompeius autẽ omni regia præda potitus, transferre ea sermone nostro libertum suum Lenæum, Grammaticæ artis doctissimum, iussit: vitæque ita profuit non minùs, quàm reipub. victoria illa. Præter hos Græci autores medicinæ prodidere, quos suis locis diximus. Ex his Euax rex Arabum, qui de simpliciũ effectibus ad Neronem scripsit: Crateuas, Dionysius, Metrodorus, ratione blandissima, sed qua nihil penè aliud, quàm rei difficultas, intelligatur. Pinxere nanque effigies herbarum, atque ita subscripsere effectus. Verũ & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors varia. Præterea parũ est singulas earum ætates pingi, cùm quadripartitis varietatibus anni faciem mutent. Quare cæteri sermone eas tradidere: aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque no-
40 minibus defuncti, quoniam satis videbatur, potestates vímque demonstrare quærere volentibus. Nec est difficile cognitu. Nobis certè, exceptis admodum paucis, contigit reliquas contemplari scientia Antonij Castoris, cui summa autoritas erat in ea arte nostro æuo, visendo hortulo eius, in quo plurimas alebat, centesimum ætatis annum excedens, nullum corporis malum expertus, ac ne ætate quidem memoria aut vigore concussis. Nec aliud mirata magis antiquitas reperietur. Inuenta iampridem ratio est prænuntiãs horas, non modò dies ac noctes, Solis Lunæque defectuum. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, eámque num fœminarum scientiam præualere. Certè quid non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, in primis Itala Circe, Diis etiam adscripta? vnde arbitror natum, vt Aeschylus è vetustissimis
50 in Poëtica refertam Italiam herbarum potentia proderet, multíque Circeios, vbi habitauit illa, magno argumento etiamnum durante in Marsis à filio eius orta gente,

quos

quos esse domitores serpentium constat. Homerus quidem primus doctrinarum & antiquitatis parens, multus aliâs in admiratione Circes, gloriam herbarum Aegypto tribuit, cùm etiam, quæ rigatur, Aegyptus illa non esset, posteà fluminis limo inuecta. Herbas certè Aegyptias à regis vxore traditas suæ Helenæ plurimas narrat, ac nobile illud Nepenthes, obliuionem tristitiæ veniámque afferens, & ab Helena vtique omnibus mortalibus propinandum. Primus autem omnium, quos memoria nouit, Orpheus de herbis curiosiùs aliqua prodidit. Post eum Musæus & Hesiodus polion herbam in quantum mirati sunt, diximus. Orpheus & Hesiodus suffitiones commendauere. Homerus & alias nominatim herbas celebrat, quas suis locis dicemus. Ab eo Pythagoras clarus sapientia, primus volumen de earum effectu composuit, Apollini, Aesculapióque, & in totum Diis immortalibus inuentione & origine assignata. Composuit & Democritus, ambo peragratis Persidis, Arabiæ, Aethiopiæ, Aegyptíque Magis. Adeóque ad hæc attonita antiquitas fuit, vt affirmaret etiam incredibilia dictu. Xanthus historiarum autor, in prima earum tradit, occisum draconis catulum reuocatum ad vitam à parente herba, quam balin nominat: eadémque Thylonem, quem draco occiderat, restitutum saluti. Et Iuba in Arabia herba reuocatum ad vitam hominem tradit. Dixit Democritus, credidit Theophrastus, esse herbam, cuius contactu illatæ ab alite, quam, retulimus, exiliret cuneus à pastoribus arbori adactus: quæ etiamsi fide carent, admirationem tamen implent: cogúntque confiteri, multum esse quod vero supersit. Inde plerosque ita video existimare, nihil non herbarum vi effici posse, sed plurimarum vires esse incognitas: quorum in numero fuit Herophilus clarus medicina, à quo ferunt dictum, quasdam fortassis etiam calcatas prodesse. Obseruatum certè est, inflammari vulnera ac morbos superuentu eorum, qui pedibus iter confecerint. Hæc erat antiqua medicina, quæ tota migrabat in Græciæ linguas. Sed quare non plures noscantur, causa est quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur: vt qui soli inter illas viuant: præterea securitas quærendi, obuia Medicorum turba. Multis etiam inuentis nomina desunt, sicut illi, quam retulimus in frugum cura, scimúsque defossam in angulis segetis præstare, ne qua ales intret. Turpissima causa raritatis, quòd etiam qui sciunt, demonstrare nolunt, tanquam ipsis periturum sit quod tradiderint aliis. Accedit ratio inuentionis anceps. Quippe etiam in repertis, alias inuênit casus, alias (vt verè dixerim) Deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus, pauorem aquæ, potúsque omnis afferens odium. Nuper cuiusdam militantis in Prætorio mater vidit in quiete, vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in frutecto, mitteret filio bibendam: in Lacetania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte: casúque accidit, vt milite à morsu canis incipiente aquas expauescere, superueniret epistola orantis vt parêret religioni: seruatúsque est ex insperato, & posteà quisquis auxilium simile tentauit. Aliâs apud autores cynorrhodi vna medicina erat, spongiolæ, quæ in mediis spinis eius nascitur, cinere cum melle alopecias capitis expleri. In eadem prouincia cognoui in agro hospitis nuper ibi repertum dracunculum appellatum caulem, pollicari crassitudine versicoloribus viperarum maculis, quem ferebant contra omnium morsus esse remedium. Alius est, quàm quos in priori volumine eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliúdque miraculum exerentis se terra ad primas serpentium vernationes bipedali ferè altitudine, rursúsque cum iisdem in terram condentis: nec omnino occultato eo apparet serpens, vel hoc per se satis officioso naturæ munere, si tantùm præmoneret, tempúsque formiditus demonstraret.

De quodam pestifero fonte Germaniæ, & de Britannica, & maximis morborum doloribus. CAP. III.

NEc bestiarum solùm ad nocendum scelera sunt, sed interim aquarum quoque ac locorum. In Germania trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ, dulcis solus, qua pota intra biennium dentes deciderent, compagésque in genibus soluerentur. Stomacacen Medici vocabant, & sceletyrben ea

mala

mala. Reperta auxilio eſt herba, quæ vocatur Britannica, non neruis modò & oris malis ſalutaris, ſed contra anginas quoque & ſerpentes. Folia habet oblonga nigra, radicem nigram. Succus eius exprimitur & ex radice. Florem vibones vocant: qui collectus priùs, quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, ſecuros in totum reddit. Friſij, quà caſtra erant, noſtris demonſtrauere illam: mirórque nominis cauſam, niſi fortè confines Oceano Britanniæ, velut propinquę, dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima naſcerentur, certum eſt, etiamtum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus ſuis eas adoptandi, vt docebimus feciſſe reges, vt res tanta debeatur, herbam inuenire, vitam iuuare, nunc fortaſsis aliquibus curam noſtram friuolam quoq; exiſtimaturis: adeò delicijs ſordent etiam quæ ad ſalutem pertinent. Autores tamē quarum inueniūtur, in primis celebrare par eſt, effectu earum digeſto in genera morborum. Qua quidem in reputatione miſereri ſortis humanæ ſubit, præter fortuita caſuſque, & nomina quæ omnis hora excogitat ad millia morborum, ſingulis mortalium timenda. Qui grauiſsimi ex his ſint, diſcernere ſtultitia propè videri poteſt, cùm ſuus cuiq; ad præſens quiſque atrociſsimus videatur. Et de hoc tamen iudicauere aui experimento, aſperrimos cruciatus eſſe calculorum à ſtillicidio veſicæ. Proximum ſtomachi, tertium eorum quæ in capite doleant, non ob alios ferè morte concita. A Græcis & noxias herbas demonſtratas miror equidem. Nec venenorum tantùm: quoniam ea vitæ conditio eſt, vt mori plerunq; etiam optimi portus ſit: tradátq; M. Varro, Seruium Clodium equitem Romanum magnitudine doloris in podagra coactum, veneno crura perunxiſſe, & poſteà caruiſſe ſenſu omni æquè quàm dolore in ea parte corporis. Sed quæ fuit venia monſtrandi, qua mentes ſoluerentur, partus eliderentur, multáque ſimilia? Ego nec abortiua dico, ac ne amatoria quidem, memor Lucullum Imperatorem clariſsimum amatorio periiſſe: nec alia Magica portenta, niſi vbi cauenda ſunt aut coarguenda in primis fide eorum damnata. Satis operæ fuit abundéque præſtitum vitæ, ſalutares dixiſſe, ac poſteà inuentas.

De moly, & dodecatheo, & pæonia, vel pentorobo, vel glycyſide, & panace, vel aſclepio, & heraclio, & panace Chironio, & panace centaureo, vel pharnaceo, & heraclio ſiderio, & hyoſcyamo, vel apollinari, ſiue altercangeno. CAP. IIII.

LAudatiſsima herbarum eſt Homero, quam vocari à Dijs putat moly, & inuentionem eius Mercurio aſsignat, contráq; ſumma veneficia demonſtrat. Naſci eam hodie circa Pheneū, & in Cyllene Arcadiæ tradunt, ſpecie illa Homerica, radice rotunda nigráq; magnitudine cæpæ, folio ſcyllæ: effodi autem difficulter. Græci autores florem eius luteum pinxere, cùm Homerus candidum ſcripſerit. Inueni è peritis herbarū Medicis, qui & in Italia naſci eam diceret, afferríq; Campania mihi aliquot diebus effoſſam inter difficultates ſaxeas, radicis xxx. pedes longæ, ac ne ſic quidem ſolidæ, ſed abruptæ. Ab ea maxima autoritas herbæ eſt, quam dodecatheon vocant, omnium Deorum maieſtatem commendantes. In aqua potam omnibus morbis mederi tradūt. Folia eius ſeptem, lactucis ſimillima, exeunt à lutea radice. Vetuſtiſsima inuentu pæonia eſt, noménq; autoris retinet, quam quidam pentorobon appellant, alij glycyſidem. Hæc quoque difficultas eſt, quòd eadem aliter alibi nuncupantur. Naſcitur opacis montibus, caule inter folia digitorum quatuor, ferente in cacumine veluti Græcas nuces quatuor aut quinque. Ineſt iis ſemen copioſum, rubrum nigrúmque. Hæc medetur & Faunorum in quiete ludibriis. Præcipiunt eruere noctu, quoniam ſi picus Martius videat, tuendo in oculos impetū faciat. Panaces ipſo nomine omnium morborum remedia promittit, numeroſum & Dijs inuētoribus aſcriptum. Vnum quippe Aſclepion cognominatur, quoniam is filiā Panaceā appellauit. Succus eſt coactus ferulæ, qualem diximus, radice multi corticis & ſalſi. Hac euulſa ſcrobem repleri vario genere frugum religio eſt, ac terræ piamentum. Vbi, & quo fieret modo, & quale maximè probaretur, inter peregrina docuimus. Id quod è Macedonia affertur, bucolicon vocant, armentariis ſponte erumpentem ſuccum excipientibus: hoc

celer

celerrimè euanescit. Et in alijs autem generibus improbatur maximè nigrum ac molle. Id enim argumentum est cera adulterati. Alterum genus heraclion vocant, & ab Hercule inuentum tradunt alij origanum heracleoticum syluestre, quoniam est origano simile, radice inutili: de quo origano diximus. Tertiũ panaces Chironion cognominatur ab inuentore. Folium eius lapatho simile, maius tamen & hirsutius. Flos aureus, radix parua. Nascitur pinguibus locis. Huius flos efficacissimus, eóq; amplius, quàm suprà dicta, prodest. Quartum genus panacis ab eodem Chirone repertum, centaurion cognominatur: sed & Pharnaceon, in controuersiam inuẽtionis à Pharnace rege deductum. Seritur hoc longioribus, quàm cætera, folijs, & serratis. Radix odorata in vmbra siccatur, vinóq; gratiam adijcit. Huius genera duo fecere, alterũ leuioris folij, alterum tenuioris. Heracleon siderion & ipsum ab Hercule inuentum est, caule tenui digitorum quatuor altitudine, flore Puniceo, folijs coriandri. Iuxta lacus & amnes inuenitur, omniáque vulnera ferro illata efficacissimè sanat. Est Chironis inuentum ampelos quæ vocatur Chironia, de qua diximus inter vites, sicuti de herba, cuius inuentio assignatur Mineruæ. Herculi eam quoq; ascribũt, quæ. Apollinaris, apud Arabas altercum siue altercangenon, apud Græcos verò hyoscyamus appellatur. Plura eius genera: vnum nigro semine, floribus penè purpureis, spinosum. Talis nascitur in Galatia. Vulgare autẽ cãdidius est & fruticosius, altius papauere. Tertij semen irionis semini simile: & omnia insaniam gignẽtia, capitísq; vertigines. Quartum genus molle, lanuginosum, pinguius cæteris, candidi seminis, in maritimis nascens, hoc recepere Medici. Item rufi seminis. Nonnũquàm antè candidum rufescit, si nõ ematuruit, improbatúrq;. Et alioqui nullum, nisi cum maturuit, legitur. Natura vini, ideóq; mentem capútq; infestãs. Vsus seminis & per se, & succo expresso. Exprimitur separatim, & caulibus folijsq; vtũtur & radice, temeraria in totũ (vt arbitror) medicina. Quippe etiã folijs constat mentem corrũpi, si plura quã quatuor bibantur. Etiam antiqui in vino febrem depelli arbitrabãtur. Et oleũ fit ex semine, vt diximus, quod ipsum auribus infusum tentat mentem. Miréq; vt cõtra venenũ remedia prodidere his qui id bibissent, & ipsum pro remedijs, adeò nullo omnia experiendi fine, vt cogerentur etiam venena prodesse.

De linozoste, parthenio, Hermupoa, siue potius Mercuriali, & Achilleo, & panace heracleo, sideriti, millefolio, & de scopa regia, & hemionio, teucrio, splenio, & melampodio siue elleboro, quótve eorum genera, & de nigro elleboro & albo medicinæ, & quando detur, & quomodo sumendum, & quibus non dandum, & quòd mures necet. CAP. V.

Linozostis siue parthenion Mercurij inuentum est, ideo apud Græcos Hermupoan multi vocant eam, apud nos omnes Mercurialem. Duo eius genera, masculus & fœmina, quæ efficacior, caule cubitali, interdum ramoso in cacumine, ocimo angustioribus folijs, geniculis densis, alarum cauis multis, semine in geniculis dependente fœminæ copioso, mari iuxta genicula stante rariori ac breui contortóq;, fœminæ soluto & candido. Folia maribus nigriora, fœminis candidiora, radix superuacua, prætenuis. Nascuntur in campestribus cultis. Mirum est, quod de vtroque eorum genere proditur: vt mares gignantur, hunc facere, vt fœminæ, illam. Hoc contingere, si à conceptu succus protinus bibatur in passo, edantúrve folia decocta ex oleo & sale, vel cruda ex aceto. Quidam decoquunt eam in nouo fictili cum heliotropio, & duobus aut tribus spicis, donec decoquatur. Decoctum dari iubent & herbam ipsam in cibo altero die purgationis mulieribus per triduum, quarto die à balneo coire eas. Hippocrates miris laudibus in mulierum vsu prædicauit has: ad hunc modum Medicorum nemo nouit. Ille eas vuluæ cum melle, vel rosaceo, vel irino, vel lirino admouit: item ad ciendos menses secundásque. Hoc idem præstare potu fotúque dixit. Instillauit auribus olidis succum, inunxítque cum vino vetere. Aluo folia imposuit, epiphoris, stranguriæ, & vesicæ. Decoctum eius dedit cum myrrha & thure. Aluo quidem soluendæ, vel in febri, decoquitur quantum manus

capiat

capiat, in duobus sextarus aquæ ad dimidias: bibitur sale & melle admisto, necnon cum vngula suis, aut gallinaceo decoctum salubrius. Purgationis causa putauere aliqui vtranque dandam, siue cum malua decoctum. Thoracem purgant, bilem detrahunt, sed stomachum lædunt. Reliquos vsus dicemus suis locis. Inuenit & Achilles discipulus Chironis, qua vulneribus mederetur, quæ ob id Achilleos vocatur. Hac sanasse Telephum dicitur. Alij primum æruginem inuenisse, vtilissimam emplastris, ideoque pingitur ex cuspide decutiens eam gladio in vulnus Telephi Alij vtroque vsum medicamento volunt. Aliqui & hanc panacem heracleon, alij sideritin, & apud nos millefoliam vocāt, cubitali scapo, ramosam, minutioribus quàm fœniculi folijs vestitam ab imo. Alij fatentur qui-
10 dem illam vulneribus vtilem, sed veram achilleon esse scapo cæruleo pedali, sine ramis, ex omni parte singulis folijs rotundis eleganter vestitam. Alij quadrato caule, capitibus marrubij, folio quercus. Hanc etiam præcisos neruos glutinare faciunt. Alij sideritin in maceriis nascentem, cùm teratur, fœdi odoris. Etiamnum aliam similem huic, sed candidioribus folijs & pinguioribus, tenerioribus cauliculis, in vineis nascentem. Aliam verò binûm cubitorum, ramulis exilibus, triangulis, folio filicis, pediculo longo, betæ semine, omnes vulneribus præcipuas. Nostri eam, quæ est latissimo folio, scopas regias vocāt. Medetur anginis suum. Inuenit & Teucer eadem ætate Teucrion, quam quidam † hemionion vocant, spargentem iuncos tenues, folia parua, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquàm florentem: neque semen gignit. Medetur lienibus. Constátque sic inuen-
20 tam: Cùm exta super eam proiecta essent, adhæsisse lieni, eúmque exinanisse. Ob id à quibusdam splenion vocatur. Natrant sues, qui radicem eius ederint, sine splene inueniri. Quidam ramis hyssopi surculosam, folio fabæ, eodem nomine appellant, & colligi florentem adhuc iubent: adeò florere non dubitant: maximéque ex Ciliciis & Pisidiæ montibus laudant. Melampodis fama, diuinationis artibus nota est. Ab hoc appellatur vnum ellebori genus Melampodion. Aliqui pastorem eodem nomine inuenisse tradūt, capras purgari pasto illo animaduertentem, datóque lacte earum sanasse Prœtidas furentes. Quamobrem de omnibus eius generibus dici simul conuenit. Prima duo sunt, candidum & nigrum. Hoc radicibus tantùm intelligi tradunt plerique. Alij folia nigri platani similia, sed minora nigrioráque, & pluribus diuisuris scissa: albi, betæ incipientis.
30 Hæc quoque nigriora, & canalium dorso rubescentia. Vtraque caule palmi ferulaceo, bulborum tunicis conuoluto, radice fibrata cæparum modo. Nigro equi, boues, sues necantur, itaque cauent id, cùm candido vescantur. Tempestiuum esse tradunt messibus. Plurimum autem nascitur in Oeta monte: & optimum vno eius loco circa Pyram. Nigrum vbique prouenit, sed melius in Helicone, qui mons & alijs laudatur herbis. Candidum probatur Oetæum: secundum Ponticum: tertio loco Eleaticum, quod in vitibus nasci ferunt: quarto Parnasium, quod adulteratur Aetolico ex vicino. Nigrum ex his Melampodion vocant, quo & domos suffiunt purgántque spargentes, & pecora, cum precatione solenni: hoc & religiosius colligitur. Primum enim gladio circunscribitur. Dein qui succisurus est, Ortum spectat: & precatur, vt id liceat sibi concedentibus Dijs
40 facere, obseruátque aquilæ volatus: ferè enim secantibus interest: & si propè aduolauit, moriturum illo anno qui succidat, augurium est. Nec album facilè colligitur, caput aggrauans, maximè nisi præsumatur allium: & subinde vinum sorbeatur, celeritérque fodiatur. Nigrum alij entomon vocant, alij polyrrhizon: purgat per inferna. Candidum autem vomitione, causásque morborum extrahit, quondam terribile, posteà tam promiscuum, vt plerique studiorum gratia ad peruidenda acrius, quæ commentabantur, sæpius sumptitauerint Carneadem responsurum Zenonis libris, Drusum quoque apud nos, Tribunorum popularium clarissimum, cui ante omnes plebs stans plausit, optimates verò bellum Marsicum imputauere, constat hoc medicamento liberatum comitiali morbo in Anticyra insula. Ibi enim tutissimè sumitur, quoniam (vt diximus) sesamoides
50 admiscent. Italia veratrum vocat. Farina eorum per se, & mista radicula, qua lanas diximus lauari, sternutamentum facit, ambóq; somnum. Leguntur autem tenuissimæ radices

breuéf

† hermian.

breuéſque, ac velut decurtatæ etiam hæ. Nam ſumma, quæ eſt craſsiſsima, cæpis ſimilis, canibus tantùm datur purgationis cauſa. Antiqui radicem cortice quàm carnoſiſsimo ſeligebant, quò tenuior eximeretur medulla. Hanc humidis ſpongiis opertam, turgeſcentémque acu in longitudinem findebant. Deinde fila in vmbra ſiccabant, iis vtentes: nunc ramulos ipſos ab radice quàm grauiſsimi corticis ita dant. Optimum, quod acre guſtu feruénſque in frangendo puluerem emittit. Durare vim eius x x x. annis ferunt. Nigrum medetur paralyticis, inſanientibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articularijs morbis. Trahit aluum & bilem, pituitáſque. Ex aqua datur ad leniter molliendam aluum, plurimùm drachma, modicè quatuor obolis. Miſcuere aliqui & ſcammoneā, ſed tutius ſalem. In dulcibus datum copioſius periculum infert, oculorum caliginem fotu diſcutit: ob id quidam & inunxere trito. Strumas, ſuppurata, duritias concoquit & purgat: item fiſtulas, tertia die exemptum. Verrucas rollit cum ſquamis æris & ſandaracha. Hydropicorum ventri imponitur cum farina hordeacea & vino. Pecorum & iumentorum pituitas ſanat, ſurculo per aurem traiecto, & poſtero die eadem hora exempto. Scabiem quadrupedum cum rhute aut cera, ac pice, vel cum piſſelæo. Album optimū, quod celerrimè mouet ſternutaméta, ſed multùm terribilius nigro, præcipuè ſi quis apparatū poturorum apud antiquos legat, contra horrores, ſtrangulatus, intempeſtiuas ſomni vires, ſingultus infinitos aut ſternutamenta, ſtomachi diſſolutiones, tardiores vomitus aut longiores, exiguos aut nimios. Quippe alia dare ſoliti, quæ concitarent vomitiones, ipſúmque elleborum extraherent medicamentis, aut clyſteribus, ſæpe etiam ſanguine venis emiſſo. Iam verò & cùm proſperè cedat, terribili viſu varijs coloribus vomitionū, & poſt vomitiones obſeruatione alui, balinearum diſpenſatione, totius corporis cura, antecedente omnia hæc magno terrore famæ. Nanque tradunt abſumi carnē, ſi coquatur vnà. Sed antiquorum vitium erat, quòd propter hos metus parciùs dabant: cùm celeriùs erumpat, quò largiùs ſumitur. Themiſon binas non amplius drachmas dabat: ſequentes & quaternas dedere, claro Herophili præconio, qui elleborum fortiſſimi ducis ſimilitudini æquabat. Concitatis enim intus omnibus, ipſum in primis exire. Præterea mirum inuentū eſt, quòd inciſum forficulis, vt diximus, cribrant: cortex remanet, hoc maniunt: medulla cadit, hæc in nimia purgatione data vomitiones ſiſtit. Cauendum eſt felici quoque cura, ne nubilo die detur: quippe impatibiles cruciatus exiſtunt. Nam æſtate potiùs, quàm hyeme, dandum, non eſt in dubio. Corpus ſeptem diebus antè præparandum cibis acribus, abſtinentia vini, quarto & tertio die vomitionibus, pridie cœnæ abſtinentia. Album & in dulci datur, aptiſſimè verò in lacte aut pulte. Nuper inuenere, diſſectis rhaphanis inſerere elleborum, rurſúſque comprimere rhaphanos, vt tranſeat vis, atque eo lenimento dare. Reddi poſt quatuor ferè horas incipit. Totum opus ſeptenis peragitur horis. Medetur ita morbis comitialibus, vt diximus, vertigini, melancholicis, inſanientibus, lymphaticis, elephantiæ albæ, lepris, tetano, tremulis, podagricis, hydropicis, incipientibúſq; tympanicis, ſtomachicis, ſpaſticis, clinicis, iſchiadicis, quartanis quæ aliter non deſinant, tuſſi veteri, inflammationibus, torminibus redeūtibus. Vetant dari ſenibus & pueris: item mollis ac fœminei corporis animíve, exilibus aut teneris, & fœminis minus, quàm viris. Item timidis, aut ſi exhulcerata ſint præcordia, vel tumeant, minimève ſanguinē excreantibus, cauſarijs, vel latere, vel faucibus. Medetur extrà corporis eruptionibus pituitæ cum axungia ſalſa illitum: item ſuppurationi veteri. Mures polenta admiſtum necat. Galli ſagittas in venatu elleboro tingunt, circunciſoq; vulnere teneriorem ſentiri carnem affirmant. Muſcæ quoq; necantur albo trito, & cum lacte ſparſo. Eodem & phthiriaſis emendatur.

De Mithridatio & ſcordoti ſiue ſcordio, & polemonia, & philetæria, vel chiliodynama, & eupatoria, & centaurea ſiue chironia, & de lepto centaureo libadio, felle terræ, & triorche medicinæ. CAP. VI.

IPſi Mithridati Crateuas adſcripſit vnam, Mithridation vocatam. Huic folia duo à radice acantho ſimilia. Caulis inter vtraque ſuſtinens roſeum florem. Alteram Lenæus, ſcordo

scordotin siue scordion, ipsius manu adscriptam, magnitudine cubitali, quadrãgulo caule, ramosam quernæ similitudine, foliis lanuginosis. Reperitur in Ponto campis pinguibus humidisque, gustus amari. Est & alterius generis, latioribus foliis, mentastro similis, plurimósque vtraque ad vsus per se & inter alia in antidotis. Polemoniam, alij philetæriam, à certamine regum inuentionis appellant. Cappadoces autem chiliodynamam, radice crassa, exilibus ramis, quibus in summis corymbi dependent, nigro semine: cætero rutæ similis, nascitur in montosis Eupatoria quoque regiam autoritatem habet, caulis lignosi, nigricantis, hirsuti, cubitalis, & aliquanto amplioris, foliis per interualla quinque folij, aut cannabis, per ambitum incisis quinquepartitò, nigris & ipsis plumosisque: radice superuacua. Semen dysentericis in vino potum auxiliatur vnice. Centaurea curatus dicitur Chiron, cùm Herculis excepti hospitio pertractanti arma, sagitta excidisset in pedem: quare aliqui Chironion vocant. Folia sunt lata & oblonga, serrato ambitu, densa ab radice, caules ternûm cubitorum, geniculati. In his capita ceu papauerum. Radix vasta rubescens, tenera fragilisque, ad bina cubita, madida succo, amara cum quadam dulcedine. Nascitur in collibus pingui solo. Laudatissima in Arcadia, Elide, Messenia, Pholoe, & Lycæo, & in Alpibus verò, plurimisque aliis locis. Quidam & ex ea Lycium faciunt. Vis in vulneribus tanta, vt cohærescere etiam carnes tradant, si coquantur simul. In vsu radix tantùm duabus drachmis bibenda, quibus dicetur, si febris sit, in aqua trita, cæteris in vino. Medetur & ouium morbis decoctæ succus. Est alterum centaureon cognomine lepton, minutis foliis, quod aliqui libadion vocant, quoniam secundum fontes nascitur, origano simile, angustioribus & longioribus foliis, angulosо caule paululum alto, fruticante, flore lychnidis, radice tenui & superuacua, succo efficax. Ipsa herba autumno legitur, succus è fronde. Quidam caules concisos madefaciunt diebus x v i i i. atq; ita exprimunt. Hoc centaurion nostri fel terræ vocant, propter amaritudinem summam: Galli exacon, quoniam omnia mala medicamenta potum è corpore exigat per aluum. Tertia est centauris, cognomine triorches. Qui eam secat, rarum est vt non vulneret sese. Hæc succum sanguineum mittit. Theophrastus defendi eam, impugnatíq; colligentes tradidit à triorche accipitrum genere, à quo & nomen accepit. Imperiti confundunt hæc omnia, & primo generi assignant.

De clymeno, & gentiana, & lysimachia, & parthenide, & artemisia, & ambrosia, & nymphæa, & heraclio, & euphorbia medicinæ.

CAP. VII.

CLymenos à rege herba appellata est, ederæ foliis, ramosa, caule inani, articulis præcincta, odore graui, & semine ederæ, syluestribus & montosis nascens. Quibus morbis pota medeatur, dicemus. Sed hic indicandum est, dum medeatur, sterilitatem pota etiam viris fieri. Græci plantagini similem esse dixerũt, caule quadrato, folliculis cum semine inter se implexis, velut in polyporum cirris. Et succus autem in vsu, vi summa in refrigerando. Gentianam inuenit Gentius, rex Illyriorum, vbique nascentem, in Illyrico tamen prçstantissimam, folio fraxini: sed magnitudine lactucæ, caule tenero pollicis crassitudine cauo & inani, ex interuallis foliato, trium aliquando cubitorum, radice lenta, subnigra, sine odore, aquosis montibus subalpinis plurima. Vsus in radice & succo. Radicis natura est excalfactoria, sed prægnantibus non bibenda. Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato. Folia habet salicis viridia, florem purpureum, fruticosa, ramulis erectis, odore acri: gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, vt iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat. Mulieres quoque hanc gloriam affectauere, in quibus Artemisia vxor Mausoli, adoptata herba quæ anteà parthenis vocabatur: Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent, quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Est autem absinthij modo fruticosa, maioribus foliis pinguibúsque. Ipsius duo genera. Altera latioribus foliis, altera tenera tenuioribus, & non nisi in maritimis nascẽs. Sunt qui in mediterraneis eodem nomine appellent, simplici caule, minimis foliis, floris copiosi, erumpentis, cùm vua matu-

rescit, odore non iniucundo, quam quidam botryn, alij ambrosiam vocant. Talis in Cappadocia nascitur. Nymphæa nata traditur, Nympha zelorypia erga Herculem mortua. Quare heraclion vocant aliqui, alij rhopalon, à radice clauæ simili. Ideóque eos, qui biberint eam, duodecim diebus coitu genituráque priuari. Laudatissima in Orchomeno & Marathone. Bœoti madon vocant, qui & semen edunt. Nascitur in aquosis, folijs magnis, in summa aqua, & alijs ex radice prodeuntibus, flore lilio simili, & cùm defloruit, capiti papaueris. In caule secatur autumno. Radix nigra in Sole siccatur, aduersatúrque alumnis. Est & alia nymphęa in Thessalia, amne Peneo, radice alba, capite luteo, rosæ magnitudine. Inuenit & patrum nostrorum ætate rex Iuba, quam appellauit Euphorbiam medici sui nomine & fratris Musæ, à quo Diuum Augustum conseruatum indicauimus. Iidé 10 fratres instituêre à balineis frigida multa corpora adstringi. Anteà non erat mos, nisi calida tantùm lauari, sicut apud Homerum etiam inuenimus. Sed Iubæ volumen quoq; extat de ea herba, & clarum præconium. Inuenit eam in mõte Atlante: spectatur folijs acanthinis. Vis tanta est, vt è longinquo succus excipiatur: incisæ cõto subditur excipulus ventriculo hœdino: humor lactis videtur effluere, siccatus cùm coit, thuris effigiẽ habet. Qui colligunt, clariùs vident. Contra serpentes medetur, quacunq; parte percussis, vertice inciso, & medicamento addito. Ibi Getuli, qui legunt, hœdino lacte adulterant. sed discernitur igni. Id enim, quod syncerum non est, fastidiendum odorem habet. Multùm infra húc succum est, qui in Gallia fit ex herba chamelæa, granum cocci ferente. Fractus Hammoniaco similis est, etiam leui gustu os accensum diu detinens, & magis ex interuallo, donec 20 fauces quoque siccet.

De plantagine, & buglosso, & cynoglosso, & buphthalmo, & Scythica, & hippice, & ischæmone, & vettonica, & Cantabrica, & consiligine, & hiberide, & chelidonia, & canaria, & elaphobosco, & dictamno, & aristolochia, & quòd eius delectatione aduolant pisces, & statim capiuntur, & medicinæ contra serpentium ictus ex herbis, quas superius nominauit.

CAP. VIII.

CElebrauit & Themison Medicus vulgarem herbam plantaginem, tanquam inuẽtor, volumine de ea edito. Duo eius genera. Minor angustioribus folijs & nigrioribus, 30 linguæ pecorum simillimis, caule anguloso, in terram inclinato, in pratis nascens. Altera maior, folijs laterum modo inclusa: quæ quia septena sunt, quidam eam heptapleuron vocauere. Huius & caulis cubitalis est, & napi similis. Nascitur in humidis multò efficacior. Vis mira in siccando densandóq; corpore, cauterij vicem obtinens. Nulla res æquè sistit fluxiones, quas Græci rheumatismos vocãt. Iungitur huic buglossos, boum linguę similis: cui præcipuum, quòd in vinũ deiecta, animi voluptates auget: & vocatur euphrosynum. Iungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiarijs operibus gratissima. Aiúntque quæ tres thyrsos seminis emittat, eius radicẽ potã ex aqua ad tertianas prodesse: quæ quatuor, ad quartanas. Est alia similis ei, quę ferat lappas minutas. eius radix pota ex aqua, ranis & serpẽtibus aduersatur. Est & buphthalmos similis boum oculis folio fœniculi, circa 40 oppida nascens, fruticosa caulibus, qui & mãduntur decocti. Quidã cachlam vocant. Hęc cum cera scirrhomata discutit. Inuenere herbas & vniuersæ gentes. Scythia primũ eam, quæ Scythice vocatur, circa Bœotiã nascens, prædulcis. Aliam vtilissimã ad ea quæ spasmata vocãt. Magna & ea cõmendatio, quòd in ore eam habentes, famem sitímq; non sentiunt. Idem præstat apud eosdẽ hippice dicta, quòd in equis quoq; eundẽ effectũ habeat. Tradúntq; his duabus herbis Scythas etiã in duodenos dies durare in fame sitíq;. Ischæmonẽ Thracia inuenit, qua ferunt sanguinẽ sisti, nõ aperta modò vena, sed etiã præcisa. Serpit è terra milio similis, folijs asperis & lanuginosis, farcitur in nares. Quę in Italia nascitur, & sanguinẽ eadẽ adalligata sistit. Vettones in Hispania eã, quæ Vettonica dicitur in Gallia, in Italia antẽ serratula, à Græcis cestron aut psychotrophon, ante cũctas lauda 50 tissima. Exit anguloso caule, cubitorũ duũ, à radice spargẽs folia fere lapathi, serrata, semi

nepur

ne purpureo. Folia siccantur in farinam plurimos ad vsus. Fit vinum ex ea & acetum stomacho & claritati oculorum. Tantúmque gloriæ habet, vt domus in qua sata sit, tuta existimetur à piaculis omnibus. In eadẽ Hispania inuenta est Cantabrica, per diui Augusti tempora à Cantabris reperta. Nascitur vbique, caule iunceo pedali, in quo sunt flosculi oblongi, velut calathi: in his semen perquàm minutum. Nec aliâs defuere Hispaniæ herbis exquirendis, vt in quibus etiamnum hodie in numeroso & lætiore conuictu, potionem è centum herbis mulso additis credidere saluberrimam suauissimámque: nec quisquam genera earum iam nouit aut multitudinem: numerus tamen constat in nomine. Nostra ætas meminit herbam in Marsis repertam. Nascitur & in Aequicolis circa vi-
10 cum Netuesiæ, vocatur consiligo. Prodest, vt demonstrabimus suo loco, deploratis in phthisi. Inuenit nuper & Seruilius Democrates è primis medentium, quam appellauit hiberida, quanquam ficto nomine, inuentioni eius assignato carmine. Nascitur maximè circa vetera monumenta parietinásque, & inculta itinerum. Floret semper folio nasturtij, caule cubitali, semine tam paruo, vt vix aspici possit. Radici odor nasturtij. Vsus æstate efficacior, & recenti tantúm. Tunditur difficulter. Coxendicibus & articulis omnibus cum axungia modica vtilissima, viris plurimum quaternis horis, fœminis minus dimidio adalligata, vt deinde in balneis descendatur in calidam, & posteà oleo ac vino corpus perungatur: diebúsque vicenis interpositis idem fiat, siqua admonitio doloris su persit. Hoc modo rheumatismos omnes sanat occultos. Imponitur non in ipsa inflam-
20 matione, sed imminuta. Animalia quoque inuenere herbas, in primísque chelidoniam. Hac enim hirundines oculis pullorum in nido restituunt visum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis. Genera eius duo: Maior fruticosa caule, folio pastinacæ erraticæ amplio re, ipsa altitudine duûm cubitorum. Colos albicans, flos luteus. Minori folia ederæ rotundiora, minùs candida. Succus croci mordax, semen papaueris. Florent aduentu hirundinum, discessu marcescunt. Florentibus succus exprimitur, & in æreo vase cum melle Attico leniter cinere feruenti decoquitur, singulari remedio contra caligines oculorum. Vtuntur & per se succo in collyriis, quæ chelidonia appellantur ab ea. Inuenerunt & canes canariam, qua fastidium deducunt, eámque in nostro conspectu mandunt, sed ita vt nunquàm intelligatur quæ sit: etenim depasta cernitur. Notata est hæc animalis
30 huius malignitas in alia herba maior. Percussus enim à serpente mederi quadam sibi dicitur: sed illam homine inspectante non decerpit. Simplicius ceruæ monstrauere elaphoboscon, de qua diximus. Item seseli, enixæ à partu. Dictamnum ostendére (vt indicauimus) vulneratæ pastæ, statim decidentibus telis. Non est alibi, quàm in Creta, ramis prætenue, pulegio simile, feruens & acre gustu: foliis tantùm vtuntur. Flos nullus ei, aut semen, aut caulis. Radix tenuis ac superuacua. Et in Creta autem non spatiosè nascitur: miréque capris expetitur. Pro eo est & pseudodictamnum, multis in terris nascens, folio simili, ramulis minoribus, à quibusdam chondris vocatum. Minoris effectus statim intelligitur. Dictamnum enim minima portione accendit os. Qui legêre eam, in ferula vel harundine condunt, præligántque, ne potentia euanescat. Sunt qui dicant, vtranq;
40 nasci multifariam, sed deteriores in agris pinguibus, veram quidem dictamnum non nisi in asperis. Est & tertium genus dictamnum vocatum, sed neque facie neque effectu simile, folio sisymbrij, ramis maioribus: procedente persuasione illa, quicquid in Creta nascitur, infinito præstare cæteris eiusdem generis alibi genitis. Proximè quod in Parnasso. Alioquin herbiferum esse & Pelium montem in Thessalia, & Telethrium in Eubœa, & totam Arcadiam ac Laconicam tradunt. Arcades quidem non medicaminibus vti, sed lacte circa ver, quoniam tunc maximè succis herbæ turgeant, medicentúrque vbera pascuis. Bibunt autem vaccinum, quoniam boues omniuoræ ferè sunt in herbis. Potentia earum per quadrupedes etiamnum duobus claris exemplis manifesta fit. Circa Abderam, & limitem qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie: circa
50 Potnias verò asini. Inter nobilissimas aristolochiæ nomen dedisse grauidæ videtur, quoniam esse ἀρίστη λεχώναις. Nostri malũ terræ vocant, & quatuor genera eius seruant. Vnum

tuberibus radicum rotundis, foliis inter maluam & ederam, nigrioribus molliotibúsque. Alterum masculæ, radice longa quatuor digitorum lõgitudine, baculi crassitudine. Tertium longissimæ tenuitatis, vitis nouellæ, cui sit præcipua vis, quæ clematis vocatur, ab aliis Cretica. Omnes colore buxeo, caulibus paruis, flore purpureo. Ferunt bacculas paruas, vt capparis. Valent radice tantúm. Est & quæ pistolochia vocatur, quarti generis, tenuior, quàm proximè dicta, densis radicis capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Hanc quidam polyrrhizon cognominant. Odor omnium medicatus, sed oblongæ radici tenuiorique gratior. Carnosi enim est corticis, vnguentis quoque nardinis conueniens. Nascuntur pinguibus locis & campestribus. Effodere eas messibus tempestiuum: ita desquamato terreno seruantur. Maximè tamen laudatur Pontica: & in quocunque genere ponderosissima quæque, medicinis aptior. Rotunda contra serpentes. Oblonga tamen in summa gloria est, si modò à conceptu admota vuluis in carne bubula, mares figurat, vt traditur. Piscatores Campaniæ radicem eam quæ rotunda est, venenum terræ vocant, corámque nobis contusam immixta calce in mari spargere: aduolant pisces cupiditate mira, statímque exanimati fluitant. Quæ polyrrhizos cognominatur, conuulsis, contusis, ex alto præcipitatis, radice pota ex aqua, vtilissima esse traditur. Semine pleuriticos & neruos confirmare, excalfacere. Eadem satyrion est. Verùm & effectus earũ vsúsque dicendi sunt: ordiendúmque à malorum omnium pessimo, id est serpentium ictu. Medentur ergo Britannica herba, panacísque generum omnium radix è vino, Chironij flos & semen potum, illitúmve ex vino & oleo priuatímque, quæ cunila bubula appellatur, polemonia vel philetæria radicis drachmis quatuor ex meroteuctia, sideritis, scordotis ex vino, priuatim ad angues, potæ & illitæ, siue succo, siue folio, siue decocto: centaurij maioris radix drachma in vini albi cyathis tribus: gentiana præcipuè aduersus angues, duabus drachmis cum pipere & ruta, vini cyathis sex, siue viridis, siue sicca. Et lysimachiæ odorem fugiunt. Datur ex vino percussis chelidonia. Morsibus imponitur Vettonica præcipuè, cui vis tanta perhibetur, vt inclusæ circulo eius serpentes, ipsæ sese interimant flagellando. Datur ad ictus semen eius denarij pondere cum tribus cyathis vini: vel farina drachmis tribus sextario aquę imponitur. Cantabrica, dictamnum, aristolochia radicis drachma in vini hemina sæpius bibenda. Prodest & illita ex aceto: similiter pistolochia. Quin & omnino suspensa supra focum fugat è domibus serpentes.

De argemonia, & agarico, & echio, & hyoscyamo, & hierabotane, & blattaria, & lemonia, & quinquefolio, & dauco, & persolata, & arcio, & cyclamino, & peucedano, omnia ad serpentium ictus. CAP. IX.

ARgemonia quoque radice eius denarij pondere in vini cyathis tribus potatur. Plura de ea conuenit dici, cæterísque quæ primùm nominabuntur: in eo autem genere medendi primùm nominari quanque, in quo maximè valebit. Folia habet, qualia anemone, diuisa apij modo, caput in cauliculo papaueris syluestris, item radicem. Succum croci colore acrem & acutum. Nascitur & in aruis apud nos. Nostri tria genera eius faciunt, & id demum probant, cuius radix thus redoleat. Agaricon vt fungus nascitur in arboribus circa Bosphorum, colore candido. Datur obolis quatuor contritum cum binis cyathis aceti mulsi. Id quod in Gallia nascitur, infirmius habetur. Prætereà mas spissior, amariórque. Hic & capitis dolores facit. Fœmina solutior, initio gustu dulcis, mox in amaritudinem transit. Echios vtriusque generis pulegio similis, foliis coronata, drachmis duabus ex vini cyathis quatuor datur. Item altera, quæ lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula viperæ similia sunt: hæc ex vino & aceto. Quidam arcion personatam vocant, cuius folio nullum est latius, grandes lappas ferentem. Huius radicem decoctam ex aceto dant potui. Hyoscyamum contusum cum foliis ex vino datur peculiariter contra aspidas. Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, quàm hierabotane. Aliqui peristereon, nostri verbenacam vocãt. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa verritur, domus purgantur lustrantúrque. Genera eius duo sunt:

fine foliosa, quam fœminam putant : mas rarioribus foliis. Ramuli vtriusque plures, tenues, cubitales, angulosi. Folia minora, quam quercus, angustioráque, diuisuris maioribus: flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur vbique in planis aquosis. Quidam non distinguũt, sed vnum omnino genus faciunt, quoniam vtraque eosdem effectus habeat. Vtraque sortiuntur Galli, & præcinunt responsa. Sed magi vtique circa hanc insaniunt. Hac perunctos impetrare, quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nullíque non morbo mederi. Colligi circa Canis ortum deberet, ita vt ne Luna aut Sol conspiciat, fauis antè & melle terræ ad piamentum datis. Circunscriptam ferro effodi sinistra manu & in sublime tolli. Siccari in vmbra, separatim folia, caulem, radicem. Aiúntque, si 10 aqua spargantur triclinium, qua madueuit, lætiores conuictus fieri. Aduersus serpentes conteritur ex vino. Est similis verbasco herba, quæ sæpe fallit pro ea capta, foliis minus candidis, cauliculis pluribus, flore luteo. Hæc abiecta blattas in se contrahit: ideóque Romæ blattariam vocant. Lemonium succum lacteum mittit, concrescentem gummi modo humidis locis. Datur denarij pondus in vino. Quinquefolium nulli ignotum est, cùm etiam fraga gignendo commendetur. Græci vocant pentapetes, siue chamæzelon, siue pentaphyllon. Cùm effoditur, rubram habet radicem. Hæc inarescens nigrescit, & angulosa fit. Nomen à numero foliorum habet. Et ipsa herba incipit & desinit cum vite. Adhibetur & purgandis domibus. Aduersus serpentes bibitur & eius radix, quæ sparganion vocatur, ex vino albo. Dauci genera quatuor fecit Petronius Diodotus, quæ 20 persequi nihil attinet, cùm sint differentiæ duæ. Probatissimæ in creta, mox in Achaia, & in siccis vbicunque nati, fœniculi similitudine, candidioribus foliis & minoribus hirsutísque. Caule pedali recto, radice suauissimi gustus & odoris. Hoc in saxosis nascitur meridianis. Reliqua genera vbique nascuntur terrenis collibus limitibúsque, nec nisi pingui solo, foliis coriandri, caule cubitali, capitibus rotundis, sæpe pluribus quàm ternis, radice lignosa, sed cùm inaruit, superuacua. Semen huius cumino simile, prioris milio, album, acre, odoratum omnibus & feruens. Secundum priore vehementius est, ideóque parcè sumi debet. Si iam maximè tertium genus facere libeat, est simile staphylino, quod pastinacam erraticam appellant, semine oblongo, radice dulci. Omnia hæc & hyeme & æstate sunt intacta quadrupedi, nisi post abortus. Ex aliis vsus seminis: ex Creta radicis 30 dulcis, & magis ad serpentes est. Bibitur è vino drachma vna. Datur & quadrupedibus percussis. Therionarcha alia quã Magica, & in nostro orbe nascitur, fruticosa, foliis subuiridibus, flore roseo: serpentes necat: cuicunque admota feræ & hæc torporem affert. Persolata, quam nemo ignorat, Græci vero arcion vocant, folia habet maiora etiam cucurbitis & hirsutiora, nigrioráque & crassiora, radicem albam & grandem. Hæc ex vino bibitur denariorum duũm pondere. Item cyclamini radix contra serpentes omnes. Folia habet minora, quàm edera, nigrioráque & tenuiora, sine angulis: in quibus albicant maculæ. Caule exiguo, inani: floribus purpureis, radice lata, vt rapum videri possit, cortice nigro. Nascitur in vmbrosis: nostris tuber terræ vocatur: in omnibus serenda domibus, si verum est, vbi sata sit, nihil nocere mala medicamenta: amuletum vo- 40 cant: narrántque & ebrietatẽ repræsentari, addita in vinum. Radix siccata scillæ modo concisa reponitur: decoquitur eadem ad crassitudinem mellis. Suum tamen venenum ei est: tradúntque si prægnans radicem transgrediatur, abortum fieri. Est & altera cyclaminos cognomine cissanthemos, geniculatis caulibus, superuacuis, à priore distans, circa arbores se voluens, acinis ederæ, sed mollibus, flore candido, specioso, radice superuacua. Acini tantùm in vsu, gustu acri, sed lenti. Siccantur in vmbra, tusíque diuiduntur in pastillos. Mihi & tertia cyclaminos demonstrata est, cognomine chamæcissos, vno omnino folio, radice ramosa, qua pisces necantur. Sed inter primas celebratur peucedanum laudatissimum in Arcadia, mox Samothrace. Caulis est ei tenuis, longus, fœniculo similis, iuxta terram foliosus, radice nigra, crassa, graui odore, succosa. Gignitur in 50 montibus opacis. Foditur exitu autumni. Placent tenerrimæ & altissimæ radices. Hæ conciduntur in quaternos digitos osseis cultellis, fundúntque succum in vmbra, capite

prius & naribus rosaceo perunctis, ne vertigo sentiatur. Et alius succus inuenitur caulibus adhærens, incisisque manat. Probatur crassitudine mellea, colore rufo, odore suauiter graui, feruens gustu. Et hic in vsu, & radix, & decoctum eius pluribus medicamentis. Succo tamen efficacissimo, qui resoluitur amaris amygdalis aut ruta, bibitúrque contra serpentes, & ex oleo perunctos tuetur.

De ebulo, & verbasco, & thelyphono, & contra scorpionum ictus, & rubetarum & canum morsus, & generaliter contra omne venenum. CAP. X.

EBuli quoque, quem nemo ignorat, fumo fugantur serpentes. Priuatim aduersatur scorpionibus polemoniæ radix, vel alligata tantùm: item phalangio, ac cæteris minoribus venenatis. Scorpionibus aristolochiæ agaricum obolis quatuor in vini misti cyathis totidem. Verbenaca & phalangio cum vino aut posca: item quinquefolium, daucum. Verbascum Græci phlomon vocant. Genera habet prima duo: album, in quo mas intelligitur: alterum nigrum, in quo fœmina. Tertium genus non nisi in syluis inuenitur. Sunt folia brassicæ latiora, pilosa, caulis erectus, cubitali amplior. Semen nigrum inutile. Radix vna crassitudine digiti. Nascuntur & in campestribus. Syluestri folia elelisphaci, alta, ramis lignosis. Sunt & phlomides duæ hirsutæ, rotundis foliis, humiles. Tertia lychnitis vocatur, ab aliis thryallis, foliis ternis, aut cùm plurimùm quaternis, crassis, pinguibúsque, ad lucernarum lumina aptis. Aiunt in foliis eius, quam fœminam diximus, ficus omnino non putrescere. Distingui genera hæc penè superuacuum est, cùm sint omnia eiusdem effectus. Contra scorpiones bibitur radix cum ruta ex aqua, magna amaritudine, sed effectu pari. Thelyphonon herba ab aliis scorpion vocatur, propter similitudinem radicis, cuius tactu moriuntur scorpiones. Itaque contra eorum ictus bibitur. Scorpionem mortuum si quis elleboro candido linat, reuiuiscere aiunt. Thelyphonon omnem quadrupedem necat, imposita verendis radice: folio quidem intra eundem diem, quod est simile cyclamino. Ipsa geniculata nascitur in opacis. Scorpionibus aduersatur & Vettonicæ succus, ac plantaginis. Sunt & ranis venena, rubetis maximè: vidimúsque psyllos in certamine patinis candefactas admittentes, ocyore etiam quàm aspidum pernicie. Auxiliatur eis phrynion in vino pota. Aliqui neurada appellant, alij poterion, floribus paruis, radicibus multis, neruosis, bene olentibus. Item alisma, quam alij damasonion, alij lyton appellant. Folia † erant plantaginis, nisi angustiora essent, & magis laciniosa, conuexáque in terram, aliâs etiam venosa similiter, caule simplici & tenui, cubitali, capite thyrsi, radicibus densis, tenuibus, vt veratri nigri, acribus, odoratis, pinguibus. Nascitur in aquosis. Alterum genus eiusdem in syluis, nigrius, maioribus foliis. Vsus in radice vtriusque aduersus ranas & lepores marinos, drachmæ pondere in vini potu. Lepori marino aduersatur & cyclamynos. Veneni vim canis quoque rabidi morsus habent, contra quos erit cynorrhodum, de quo diximus. Plantago ad omnes bestiarum morsus pota atque illita prodest: Vettonica ex mero veteri. Peristereos vocatur, caule alto, foliato, cacumine in alios caules se spargens, columbis admodum familiaris, vnde & nomen. Hanc habentes negant latrari à canibus. Proxima ab his malis, venena sunt, quæ sibimetipsi homines excogitant. Contra hæc omnia Magicásque artes erit primum illud Homericum moly, dein Mithridation, & scordotis, & centaurium. Potu omnia mala medicamenta exigit per aluum Vettonicæ semen in mulso aut passo, vel farinæ drachma in vini veteris cyathis IIII. Vomere cogendi, atque iterum bibere. Iis qui quotidie gustent eam, nulla nocitura mala medicamenta tradunt. Poto veneno aristolochia subuenit eadem mensura, qua contra serpentes. Quinquefolij succus: Agaricum, postquàm vomuerint, denarij pondere ex aquæ mulsæ cyathis tribus. Antirrhinon vocatur siue anarrhinon, siue lychnis agria, similis lino, radice nulla, flore hyacinthi, semine vituli narium. Et hoc perunctos venustiores fieri, nec vllo malo medicamento lædi posse, aut veneno, si quis in brachiali habeat, arbitrantur Magi. Similiter ea quam euplеam vocant, tradúntque ea perunctos commẽdatioris esse

famæ

† Rectius ei. Ex vetusto cod.

10 20 30 40 50

famæ. Artemisiam quoq; secum habentibus negant nocere mala medicamenta bestiámve vllam, ne Solem quidem. Bibitur & hęc ex vino aduersus opium. Alligata priuatim potens traditur, potáve aduersus ranas. Pericarpum bulbi genus est. Duæ eius species: cortice rubro alterum, alterum nigro papaueri simile. Sed vis maior, quàm priori: vtrique autem excalfaciendi. Ideo contra cicutam dantur, contra quam & thus & panaces, Chironium præcipué. Hoc & contra fungos.

Remedia ad capitis vitia. CAP. XI.

VErùm & generatim membratimque singulis corporum morbis remedia subtexemus, orsi à capite. Alopecias emendat nymphææ & cicutæ radix, si vnà tritæ illinantur. Polytricha distat à callitricha, quòd iuncos albos habet, & folia plura maioráq;. Frutice quoque maior est: defluentem capillum confirmat & densat. Item lingulaca circa fontes nascens, cuius radix admista combusta teritur cum adipe suis nigræ. Id quoque excipitur, vt eius sit sus quæ nunquam pepererit. Sol deinde plurimum confert illitæ. Similis vsus est cyclamini radicis. Porriginem veratri radix tollit in oleo decocta, vel in aqua. Capitis dolori medetur panacis omnium generum radix in oleo contrita: aristolochia, & iberis adalligata hora, vel diutius, si pati possit, comitante balinei vsu. Medetur & daucum. Purgat autem cyclaminos cum melle in nares addita: & hulcera capitis sanat illita. Medetur & peristereos. Cacalia siue leontice vocatur, semen margaritis minutis simile, dependens inter folia grandia, in montibus feré. Huius grana xv. in oleo macerantur, atque ita aduerso capillo caput vngitur. Fit & ex callitriche sternutaméntum. Folia sunt lenticulę similia. Caules iuncis tenuissimis, radice minima. Nascitur in opacis & humidis, gustatu feruens. Hyssopum in oleo cōtritum phthiriasi resistit, & prurigini in capite. Est autem optimum Cilicium è Tauro monte, dein Pamphylium ac Smyrnæum: stomacho cōtrarium. Purgat cum sico sumptum per inferna, cum melle vomitionibus. Putant & serpentium ictibus aduersari, tritum cum melle & sale & cumino. Lonchitis non (vt plerique existimauerunt) eadem est quæ xiphion, aut phasganion, quanquam cuspidi similis semine. Habet enim folia porri, rubentia ad radicem, & plura, quàm in caule, capitula, personis Comicis similia, paruam exerentibus linguam, radicibus prælongis. Nascitur in sitientibus. E diuerso xiphion, & phasganion in humidis, cùm primum exit, gladij præbet speciem, caule duûm cubitorum, radicis ad nucis auellanæ figuram fimbriatæ, quam effodi ante messes oportet, siccari in vmbra. Superior pars eius cum thure trita, æquo pondere admisto vino, ossa fracta è capite extrahit, aut si quid in corpore sip purat, vel si calcata sint ossa serpentis, eadem contra venena efficax. Caput in dolore veratro, vel oleo, vel rosaceo decocto tritóque vngi conuenit: peucedano ex oleo vel rosaceo & aceto. Tepidum hoc prodest & doloribus, qui plerunque ex dimidia parte capitis sentiuntur, & vertigini. Perunguntur & radice eius sudoris causa eliciendi, quoniam caustica vis ei est. Psyllion alij cynoides, alij crystallion, alij sicelion, alij cynomyian appellant, radice tenui, supervacua, sarmentosum, fabæ granis in cacuminibus, foliis canino capiti non dissimilibus, semine autem pulici, vnde & nomen: hoc in baccis, ipsa herba in vineis inuenitur. Vis ei ad refrigerandum & discutiendum ingens. Semen in vsu. Fronti imponitur in dolore & temporibus, ex aceto & rosaceo, aut posca. Ad cætera illinitur acetabuli mensura sextario aquæ, densat ac contrahit. Tunc terere & crassitudinem illinire oportet cuicunque dolori & collectioni inflammationíque. Et vulneribus capitis medetur aristolochia, fracta extrahens ossa, & in alia quidem parte corporis, sed maximè capite: similiter pistolochia. Thysselium est non dissimile apio. Huius radix commanducata purgat capitis pituitas.

De centaureo, & chelidonia, & panace, & hyoscyamo, & euphorbio, ad oculorum vitia.

CAP. XII.

OCulorum aciem centaureo maiore putant adiuuari, si addita aqua foueantur. Succo verò minoris cum melle culices, nubeculas, obscuritatem discuti, cicatrices ex-

tenuari. Albugines quidem etiam iumétorum sideriti. Iam chelidonia suprà dictis omnibus mirè medetur. Panacis radix cum polenta epiphoris imponitur. Hyoscyami semen bibunt obolo, tantundem meconij adiicientes vinúmque, ad epiphoras inhibendas. Adiungunt & gentianæ succum, quem collyriis acrioribus pro meconio miscent. Facit claritatem & euphorbium inunctis. Instillatur plantaginis succus lippitudini. Caligines aristolochia discutit. Iberis adalligata capiti cum quinquefolio, epiphoras, & siqua in oculis vitia sunt, emendat. Verbascum epiphoris imponitur. Peristereos ex rosaceo vel aceto. Ad hypochysin & caligině, cyclaminon in pastillos diluunt. Peucedani succů, vt diximus, ad claritatě & caligines, cum meconio & rosaceo. Psyllion illitum fronti epiphoras suspědit.

De anagallide siue corchoro, & mandragora siue circeio, & cicuta, & crethmo agrio, & molybdæna, & capno, & acoro, & iride, & cotyledone, & aeizoo, & andrachne, & erigero, & de ephemero, & de labro Veneris, & de ranunculo, ad oculorum, aurium, narium, dentium, orísque vitia medicinæ.

CAP. XIII.

Anagallida aliqui corchoron vocant. Duo genera eius: mas flore phœniceo, fœmina cæruleo, non altiores palmo, frutice tenero, foliis pusillis, rotundis, in terra iacentibus: nascuntur in hortis & aquosis. Prior floret cærulea. Vtriusq; succus oculorum caliginem discutit cum melle, & ex ictu cruorem & argema rubens, magis cum Attico melle inunctis. Pupillas dilatat: & ideo hoc inunguntur antè, quibus paracentesis fit. Iumentorů quoque oculis medentur. Succus caput purgat per nares infusus, ita vt deinde vino colluatur. Bibitur & contra angues succi drachma in vino. Mirum, quòd pecora fœminam vitant. At si decepta similitudine (flore enim tantùm distant) degustauere, statim eam quę asyla appellatur, in remedio quærunt: ea à nostris ferus oculus vocatur. Præcipiunt aliqui effossuris, ante Solis ortum, priusquàm quicquàm aliud loquantur, ter salutare eam, tum sublatam exprimere: ita præcipuas esse vires. De euphorbio satis dictum est, cuius succus lippitudini, si tumor erit, item absinthium cum melle tritum, itémque Vettonicæ farina conueniet. Aegilopas sanat herba eodem nomine, quæ in hordeo nascitur, tritici folio, semine contrito cum farina permista impositáque, vel succo. Exprimitur hic è caule foliísque prægnantibus, dempta spica, & in trimestri farina digeritur in pastillos. Aliqui & mandragoræ vtebantur: posteà abdicatus in hac curatione est. Epiphoris (quod certum est) medetur & oculorum dolori, radix tusa cum rosaceo & vino. Nam succus multis oculorum medicamentis miscetur. Mandragoram, alij Circeium vocant. Duo eius genera: candidus, qui & mas: niger, quæ fœmina existimatur, angustioribus foliis, quàm lactucæ, hirsutis & caulibus, radicibus binis ternísve rufulis, intus albis, carnosis tenerísque, penè cubitalibus. Ferunt mala auellanarum nucum magnitudine, & iis semen ceu pyrorum. Album hoc alij arsen, alij morion, alij hypophlomon vocant. Huius folia alba, quàm alterius, latiora, vt lapathi satiuæ. Cauent effossuri contrarium ventum, & tribus circulis antè gladio circunscribunt: postea fodiunt ad occasum spectantes. Succus fit & è malis & caule, deciso cacumine & radice punctis aperta, aut decocta: vtilis hæc vel surculo. Concisa quoque in orbiculos seruatur in vino. Succus non vbique inuenitur, sed vbi potest, circa vindemias quæritur. Odor grauis eius, sed radicis & mali grauior. Ex albo mala matura in vmbra siccantur. Succus ex iis Sole densatur: item radicis tusæ, vel in vino nigro ad tertias decoctæ. Folia seruantur in muria efficacius, aliàs recentium succus pestis est: sic quoque noxiæ vires. Grauedinem afferunt etiam olfactu: quanquam mala in aliquibus terris mandantur, nimio tamen odore obmutescunt ignari. Potu quidě largiore etiá moriuntur. Vis somnifica pro viribus bibentiů. Media potio cyathi vnius. Bibitur & contra serpentes, & ante sectiones punctionésque ne sentiantur. Ob hæc satis est aliquibus somnů odore quæsisse. Bibitur & pro elleboro duobus obolis in mulso. Efficacius elleborum, ad vomitiones & ad bilem nigram extrahendam. Cicuta quoq; venenů est, publica

Athen

Atheniensium pœna inuisa, ad multa tamen vsus non omittendi. Semen habet noxium. Caulis autem & viridis estur à plerisque & in patinis. Leuis hic & geniculatus vt calamini, nigricans, altior sæpe binis cubitis, in cacuminibus ramosus. folia coriandri teneriora, graui odoratu: semen aniso crassius: radix concaua, nullius vsus. Semini & folijs refrigeratoria vis, quæ si enecat, incipiunt algere ab extremitatibus corporis. Remedio est, priusquàm perueniatur ad vitalia, vini natura excalfactoria. Sed in vino potum irremediabilis existimatur. Succus exprimitur folijs floribúsque: tunc enim maximè tempestiuus est. Semine trito expressus, & Sole densatus in pastillos, necat sanguinem spissando. Hæc altera vis. Et ideo sic necatorum maculæ in corporibus apparent.
10 Ad resoluenda medicamenta vtuntur illo pro aqua. Fit ex eo ad refrigerandum stomachum malagma. Præcipuus tamen est ad cohibendas epiphoras æstiuas, oculorúmque dolores sedandos circumlitus. Miscetur collyrijs, & alios omnes rheumatismos cohibet. Folia quoque tumorem omnem dolorémque & epiphoras sedant. Anaxilaus autor est, mammas à virginitate illitas, semper staturas. Quod certum est, lac puerperarum mammis imposita extinguit, Venerémque testibus circa pubertatem illita. Remedia liberationis, quibus bibenda censetur, non equidem præceperimus. Maxima vis natæ Susis Parthorum, mox Laconicæ, Creticæ, Asiaticæ. In Græcia verò Megaricæ, deinde Atticæ. Crethmos agrios gramias tollit oculorum impositus, tumorem quoque pollenta addita. Nascitur vulgo molybdæna, id est plumbago, etiam in aruo, folio lapathi,
20 crassa radice, hispida. Hac commanducata si oculus subinde elingatur, plumbum (quod est genus vitij) ex oculo tollitur. Capnos prima, quam pedes gallinaceos vocant, nascens in parietinis & sepibus, ramis tenuissimus, sparsisque, flore purpureo, viridis, succo caliginem discutit: itaque in medicamenta oculorum additur. Similis & nomine & effectu, sed alia est capnos fruticosa, prætenera, folijs coriandri, cineracei coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis & segetibus hordeaceis. Claritatem facit inunctis oculis, delacrymationémque, ceu fumus: vnde nomen. Eadem euulsas palpebras renasci prohibet. Acoros iridis folia habet, angustiora tantùm & longiore pediculo, radices nigras minúsque venosas, cætero & has similes iridis, gustu acres, odore non ingratas, ructu faciles. Optimæ Ponticæ, dein Galaticæ, mox Creticæ. Sed primæ in Colchi-
30 de iuxta Phasin amnem, & vbicunque in aquosis. Recentibus virus maius, quàm vetustis. Creticæ candidiores Ponticis. Siccantur vtribus in vmbra digitalibus frustis. Necnon inueniuntur, qui oxymyrsinæ radicem acaron vocant: ideóque quidam hanc acaron agrium vocare malunt. Vis ei ad calfaciendum extenuandúmque efficax, contra suffusiones & caligines oculorum succo eiusdem poto, contráque serpentes. Cotyledon paruula herba, cauliculo tenero, pusillo, pingui folio & concauo, vt coxendices, nascitur in maritimis petrosisque, viridis, radice oliuæ modo rotunda. Oculis medetur succo. Est aliud genus eiusdem, sordidis folijs, latioribus densioribúsque circa radicem velut oculum cingentibus, asperrimi gustus, longiore caule, sed pergracili. Vsus eius ad eadem, quæ iris. Aeizoi duo genera: Maius in fictilibus vasculis seritur,
40 quod aliqui buphthalmum vocant, alij zoophthalmon, alij stergethron, quòd amatorius conueniat alij hypogeson, quoniam in subgrundijs ferè nascitur. Sunt qui ambrosiam potiùs vocant, & qui amerimnon: Itali sedum magnum, aut oculum, aut digitellum. Alterum minusculum, quod erithales vocant, alij trithales, quia ter floreat, alij chrysothales, aliqui isoetes: sed aeizoum vtrunque, quoniam viret semper: aliqui sempervuum. Maius cubiti altitudinem excedit, crassitudine plusquàm pollicari. Folia cacumine linguæ similia, carnosa, pinguia, largo succo, latitudine pollicari, alia in terram conuexa, alia stantia, ita vt ambitu effigiem imitentur oculi. Quod minus est, in muris parietinisque nascitur & tegulis, fruticosum à radice, & sursum vsque ad cacumen: folijs angustis, mucronatis, succosis, palmo alto caule: radix inutilis. Huic simi-
50 lis est, quam Græci andrachnen agriam vocant, Itali illecebram, pusillis latioribus folijs, breuiori cacumine. Nascitur in petris & colligitur cibi causa. Omnium harum vis

eadem, perfrigerare & astringere. Medentur epiphoris folia imposita, vel succus inunctis. Purgant enim hulcera oculorum, explentque & ad cicatricem perducunt, palpebras deglutinant. Eædem capitis doloribus medentur, succo vel folio temporibus illitis. Aduersantur phalangiorum ictibus: aconito verò maius aeizoum præcipuè. A scorpionibus quoque habentem id feriri negant. Medentur & aurium dolori. Item succus inunctus hyoscyami modicè: item Achilleæ, & minoris centaureæ, & plantaginis, peucedani cum rosaceo & meconio: acori succus cum rosa. Omnis autem strigili calefactus infunditur. Cotyledon etiam purulentis, & cum medulla ceruina calefacta. Ebuli radicis tritæ succus linteolo colatus, mox in Sole densatus, cùm opus est, rosaceo dilutus & calefactus, parotidas sanat. Verbenaca quoque: item plantago: item sideritis cum axun-10 gia vetere. Narium ozænas emendat aristolochia cum cypero. Dentibus remedio sunt panacis radix commanducata, præcipuè Chironiæ, item succus collutis: radix hyoscyami ex aceto manducata: item polemoniæ. Commanducantur & plantaginis radices, aut colluuntur in aceto decoctæ succo. Et folia sunt vtilia, vel si sanguine gingiuæ putrescat, vel sanguinis sit reiectio. Semen eiusdem apostemata, & collectiones gingiuarum sanat. Et aristolochia gingiuas dentésve confirmat. Verbenaca cum radice manducata, & decocta ex vino aut aceto succus collutus: Item quinquefolij radices, decoctæ ad tertias vino aut aceto. Priùs verò quàm decoquantur, aqua marina aut salsa lauantur. Decoctum diu tenendum in ore. Quidam cinere quinquefolij fricare malunt. Et verbasci radix decoquitur in vino ad colluendos dentes. Et hyssopo colluuntur, & peucedani suc-20 co cum meconio: vel radicum anagallidis magis fœminæ succo, ab altera nare, quàm doleat, infuso. Erigeron à nostris vocatur senecio. Hanc si ferro circumscriptam effodiat aliquis, tangátque ea dentem, & alternis ter despuat, ac reponat in eundem locum, ita vt viuat herba, aiunt dentem eum postea non doliturum. Herba est trixaginis specie & mollitia, cauliculis subrubicundis: nascitur & in tegulis, & in muris. Nomen hoc Græci dederunt, quia vere canescit. Caput eius numerosa diuiditur lanugine (qualis est spinæ) inter diuisuras exeunte. Quare eam Callimachus acanthida appellat, alij pappum. Nec deinde Græcis de ea constat. Alij erucæ folijs esse dixerunt, alij roboris, sed minoribus multò. Radice alij supervacua, alij neruis vtili, alij potu strangulante. E diuerso quidam regio morbo cum vino dederunt, & contra omnia vesicæ vitia: item cor-30 dis & iocineris. Renibus extrahere harenam dixere. Ischiadicis drachmam cum oxymelite ab ambulatione propinauere: torminibus quoque in passo vtilissimam, præcordiis etiam cibo ex aceto eam prædicantes, serenésque in hortis. Nec defuere, qui & alterum genus facerent. Nec quale esset, demonstrarunt, contra serpentes in aqua bibendam, edendámque comitialibus dantes. Nos eam Romanis experimentis per vsus digeremus. Lanugo eius cum croco & exiguo aquæ frigidæ trita illinitur epiphoris: tosta cum mica salis strumis. Ephemeron folia habet lilij, sed minora, caulem parem, florem cæruleum, semen superuacuum, radicé vnam digitali crassitudine, dentibus præcipuam concisam in aceto, decoctámque vt tepido colluantur. Et ipsa etiam radix mobiles sistit. Cauis & exesis imprimitur. Chelidoniæ radix ex aceto trita continetur ore. 40 Erosis veratrum nigrum imponitur: mobiles vtralibet decocta in aceto firmantur. Labrum Venereum vocant in flumine nascentem. Est ei vermiculus, qui circa dentes necatur, aut cauis dentium cera includitur. Cauendum, ne auulsa herba terram tangat. Ranunculum vocamus, quem Græci batrachion. Genera eius quatuor. Vnum pinguioribus, quàm coriandri, folijs, & ad latitudinem maluæ accedentibus, colore liuido, caule albo, gracili, & radice alba. Nascitur in limitibus humidis & opacis. Alterum foliosius, pluribus foliorum incisuris, altis caulibus. Tertium minimum est, graui odore, flore aureo. Quartum simile huic, flore luteo. Omnibus vis caustica, si cruda folia imponantur, pustulásque, vt ignis, faciunt. Ideo ad lepras & psoras eis vtuntur, & ad tollenda stigmata: causticisque omnibus miscent. Alopecijs imponunt, celeriter remouen-50 tes. Radix in dolore commanducata diutius, rumpit dentes. Eadem sicca concisa, ster-

nutamentum

nutamentum est. Nostri herbarij strumeam vocant,quoniam medetur strumis & panis, parte in fumo suspensa. Credúntque ea rursus sata rebellare,quæ curauerint, vitia: quo scelere & plantagine vtuntur. Oris hulcera intus succus plantaginis emendat,& folia radicésque commanducata,vel si rheumatismo laboret os. Hulcera fœtorémque quinquefolium. Hulcera psyllium. Composita quoque ad fœtorem,vel maximè pudendum vitium trademus. Ergo folia myrti & lentisci pari pondere,gallæ Syriacæ dimidium pondus,simul terere & vino vetusto sparsa mandere matutinò,optimum est. Vel ederæ baccas cum casia & myrrha,pari pondere ex vino. Naribus vtilissimum est dracontij semen contritum ex melle,etiamsi carcinomata in his sint. Suggillata hyssopo emendantur. 10 Stigmata in facie,mandragora illita delet.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVI.

20

PROOEMIVM.

Reliquæ per membrorum genera medicinæ,& de nouis morbis,& lichenes quid sint,& quando primum in Italia cœperint,& de carbunculo,& de elephantiasi,& colo.

CAP. I.

SENSIT & facies hominum nouos,omníque æuo priore incognitos,non Italiæ modò,verumetiam vniuersæ propè Europæ, 30 morbos:tunc quoq; nec tota Italia, nec per Illyricum Galliásve aut Hispanias magnopere vagatos, aut alibi,quàm Romæ circáque,sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate,vt quæcunque mors præferenda esset. Grauissimum ex his lichenas appellauere,Græco nomine,Latinè,quoniã à mento ferè oriebatur,ioculari primùm lasciuia(vt est procax natura multorum in alienis miseriis)mox & vsurpato vocabulo mentagram,occupantem in multis totos vtique vultus,oculis tantùm immunibus,descendentem verò & in colla pectúsq; ac manus,fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patrésq; nostros. Et primum Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam,quodã Perusi- 40 no equite Romano Quæstorio scriba,cum in Asia apparuisset,inde contagionẽ eius importante. Nec sensere id malum fœminæ,aut seruitia,plebésque humilis, aut media,sed proceres veloci transitu osculi maximè,fœdiore multorum,qui perpeti medicinã tolerauerant,cicatrice,quàm morbo. Causticis namq; curabatur,ni vsque in ossa corpus exustum esset,rebellãte tædio. Aduenerúntq; ex Ægypto genitrice talium vitiorum medici, hanc solam operã afferentes,magna sua præda. Siquidem certum est,Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ,H-S c c. elocasse in eo morbo curãdum sese. Accidítque sæpius,vt noua contra genera morborum gregatim sentirentur. Quo mirabilius quid potest reperiri?aliqua gigni repentè vitia terrarum in parte certa,membrísque hominum certis,vel ætatibus,aut etiam fortunis,tanquam malo eligente,hæc in 50 pueris grassari,illa in adultis:hæc proceres sentire,illa pauperes. L. Paulo, Q. Marcio Censoribus,primùm in Italiam carbunculum venisse,Annalibus conscriptum est, peculiare

Narbonensis

Narbonensis prouinciæ malum: quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille medicorum inscitia sectus, hic verò pollice læuæ manus emulso acu ab semetipso, tam paruo vulnere, vt vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, & plerunque sub lingua, duritia rubens varicis modo, sed nigricans capite, aliàs liuida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine prurit u, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circaque pustulas paruas, rarius febrem, stomachum faucesque cùm inuasit, ocyssimè exanimans. Diximus elephantiasin ante Pompeij Magni ætatem non accidisse in Italia, & ipsam à facie sæpius incipientem, in nare prima veluti lenticula: mox inualescente per totum corpus, maculosa, varius coloribus & inæquali cute, alibi crassa, alibi tenui, dura, ceu scabie aspera: ad postremum verò nigrescente, & ad ossa carnes apprimente, intumescentibus digitis in pedibus manibúsque. Ægypti peculiare hoc malum: & cùm in reges incidisset, populis funebre. Quippe in balineis solia temperabantur humano sanguine ad medicinam eam. Et hic quidem morbus celeriter in Italia restinctus est: sicut & ille, quem gemursam appellauere prisci, inter digitos pedū nascentem, etiam nomine obliterato. Idipsum mirabile, alios desinere in nobis, alios durare, sicuti colum Tiberij Cæsaris principatu irrepsit id malum. Nec quisquam prior Imperatore ipso sensit, magna ciuitatis ambage, cum edicto eius excusantis valetudinem, legeret nomen incognitum. Quid hoc esse dicamus, aut quas Deorum iras? Parum enim erant homini certa morborum genera, cùm supra CCC. essent, nisi etiam noua timerentur? Neque ipsi autem homines pauciora sibi opera sua negotia important. Hæc apud priscos erant, quæ memoramus, remedia, medicinam ipsa quodammodo rerum natura faciente, & diu fuere.

Laus Hippocratis. CAP. II.

Hippocratis certè, qui primus medendi præcepta clarissimè condidit, referta herbarum mentione inuenimus volumina: nec minus Dioclis Carystij, qui secundus ætate famáque extitit, item Praxagoræ & Chrysippi, ac deinde Erasistrati: Herophilo quidem, quanquam subtilioris sectæ conditori, ante omnes celebratam rationem eam, paulatim vsu, efficacissimo rerum omnium magistro, peculiariter vtique medicinæ, ad verba garrulitatémque descendente. Sedere nanque in his scholis auditioni operatos gratius erat, quàm ire per solitudines, & quærere herbas alias aliis diebus anni.

De noua medicina, & Asclepiade medico, & qua ratione veterem medicinam mutauerit. CAP. III.

Durabat tamen antiquitas firma, magnásque confessæ rei vindicabat reliquias, donec Asclepiades ætate Magni Pompeij orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus, vt ad alia sagacis ingenij, huc se repentè conuertit: atque (vt necesse erat homini qui nec id egisset, nec remedia nosset, oculis vsúque percipienda) torrenti ac meditata quotidie oratione blandiens omnia abdicauit: totámq; medicinam ad causam reuocando, coniecturam fecit, quinq; res maximè communium auxiliorum professus, abstinentiam cibi, aliàs vini, fricationē corporis, ambulationem, gestationes: quæ cùm vnusquisq; semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ facillima erant, vniuersum propè humanum genus circumegit in se, nō alio modo, quàm si cælo emissus aduenisset. Trahebat præterea mentes artificio mirabili, vinum promittendo ægris, dandóq; tempestiuè, tum frigidam aquam. Et quoniam causas morborum scrutari prior Herophilus instituerat, vini rationem illustrauerat Cleophantus apud priscos, ipse cognominari se frigida danda præferens, vt autor est M. Varro, alia quoque blandimenta excogitabat, iam suspendendo lectulos, quorum iactatu aut morbos extenuaret, aut somnos alliceret, iam balineas auidissima hominū cupidine instituendo, & alia multa dictu grata atq; iucunda: magna autoritate: nec minore fama, cùm occurrisset ignoto funeri, relato homine ab rogo atq; seruato, ne quis leuibus momētis tātam cōuersionem factam existimet. Id solum possumus indignari, vnum hominē è leuissima gēte, sine opibus

bus vllis orsum,vectigalis sui causa,repente leges salutis humano generi dedisse,quas tamen postea abrogauere multi. Asclepiadem adiuuere multa,quorum cura nimis anxia & rudis,vt obruendi ægros veste,sudoresque omni modo ciendi, nunc corpora ad ignes torrendi soleisve assidue quærendi, in vrbe vmbrosa: imò verò tota Italia imperatrice, tum primum pensili balinearum vsu ad infinitum blandientem. Præterea in quibusdam morbis medendi cruciatus detraxit,vt in anginis, quas curabant in fauces organo demisso. Damnauit meritò & vomitiones,tunc supra modum frequentes. Arguit & medicamentorum potus stomacho inimicos,quod est magna ex parte vetitum.Itaque nos in primis quæ sunt stomacho vtilia signamus.

10 Irrisio Magicæ artis,& de lichene,eiusque remedio,& faucium. CAP. IIII.

SVper omnia adiuuere eum Magicæ vanitates,in tantum euectæ,vt abrogare herbis fidem cunctis possent. Æthiopide herba amnes ac stagna siccari coniectu,tactu clausa omnia aperiri. Achimenide coniecta in aciem hostium,trepidare agmina,ac terga vertere.Latacen dari solitam à Persarum rege legatis,vt quocunque venissent,omnium rerum copia abundarent,ac multa similia. Vbinam istæ fuere,cùm Cimbri Teutonique terribili Marte vlularent,aut cùm Lucullus tot reges Magorum paucis legionibus sterneret?Curve Romani duces primam semper in bellis commerciorum habuere curam? Cur hercule Cæsaris miles ad Pharsaliam famem sensit,si abundantia omnis contingere vnius herbæ felicitate poterat?Non satius fuit Æmilianum Scipionem Carthaginis por-20 tas herba patefacere,quàm machinis claustra per tot annos quatere? Siccentur hodie Æthiopide Pontinæ paludes,tantùmq; agri suburbanæ reddatur Italiæ. Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti,quo pulchri bonique & fortunati gignantur liberi,cur nunquàm Persarum regi tales dedit? Mirum esset profectò, hucusque prouectam credulitatem antiquorum, saluberrimis ortam initiis,si in vlla re modum humana ingenia nouissent,atque non hanc ipsam medicinam ab Asclepiade repertam,suo loco probaturi essemus euectam vltra Magos etiam. Sed hæc est omni in re animorum conditio,vt à necessariis orsa primò,cuncta peruenient ad nimium. Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quasque ratio dictauerit.Sed in lichenis remediis, atque tam fœdo malo,plura vndique 30 aceruabimus,quanquam non paucis iam demonstratis. Medetur ergo plantago trita, quinquefolium,radix albuci ex aceto,ficulnei caules aceto decocti,hibisci radix cū glutino & aceto acri decocta ad quartas. Defricantur etiam pumice,vt rumicis radix trita ex aceto illinatur,& flos visci cum calce sibactus. Laudatur & tithymali cum resina decoctum.Lichen verò herba omnibus his præfertur,inde nomine inuento.Nascitur in saxosis,folio vno ad radicem lato,caule vno,paruo, longis foliis dependentibus. Hæc delet & stigmata. Teritur cum melle. Est aliud genus lichenis, petris totum inhærens,vt muscus,qui & ipse illinitur. Hic & sanguinem sistit vulneribus instillatus,& collectiones illitus.Morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua. Qui ita curantur, aqua salsa lauari iubentur,vngi oleo amygdalino, hortensiis abstinere. Ad lichenas & 40 thapsiæ radice vtuntur trita cum melle. Anginæ argemonia medetur sumpta ex vino: hyssopum cum vino decoctum & gargarizatum:peucedanum cum coagulo vituli marini æquis partibus.Proserpinaca cum muria ex mænis & oleo trita,vel sub lingua habita. Item succus de quinquefolio,potus cyathis tribus.Hic & omnibus faucium vitiis medetur gargarizatus:verbascum priuatim consiliis in aqua potum.

Ad strumas,& ad digitos,& ad pectus,& ad tussim medicinæ. CAP. V.

STrumis plantago: chelidonia cum melle & axungia: quinquefolium: radix persolatæ item cum axungia,operitur folio suo imposita.Item artemisia:radix mandragoræ ex aqua.Sideritis lata folia,clauo sinistra manu circunfossa adalligantur,custodienda sanatis,ne rursus fata duro herbariorum scelere(vt in quibusdam)rebellet: quod & in his, 50 quos artemisia sanauerit,prædici reperio: item in his,quos plantago.Damosonion,quæ & alcea vocatur,sub solstitio collecta,imponitur ex aqua cælesti,folium tritum,vel radix

cum

cum axungia tusa, ita vt imposita folio suo operiatur. Sic & ad omnes ceruicis dolores, tumoresque quacunque in parte. Bellis in pratis nascitur, flore albo, aliquatenus rubente. Hanc cum artemisia illitam, efficaciorem esse produnt. Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis, quinque folium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis: huic medetur panacis radix in vino dulci. Succus hyoscyami etiam sanguinem excreantibus: nidor quoque accensi tussientibus. Item scordotis misto nasturtio & resina, cum melle tusa arida. Facit & per se faciles excreationes. Item centaureum maius, vel sanguinem reiicientibus: cui vitio & plantaginis succus medetur. Et Vettonica obolis tribus in aqua, contra purulentas, contráque cruentas excreationes. Persolatæ radix drachmæ ponderis, cum pineis nucleis vndecim. Peucedani succus, pectoris doloribus, & acorum subuenit, & ideo antidotis miscetur: tussi daucum: item Scythica herba. Ea demum omnibus pectoris vitiis, tussi & purulenta excreantibus, obolis tribus in passo.

De verbasco, & cacalia vel tussilagine, & bechio, & saluia, ad tussim. CAP. VI.

TOtidem verbascum, cuius flos aureus. Tanta huic vis est, vt iumentis etiam non tussientibus modò, sed ilia quoque trahentibus, auxilietur potu: quod & de gentiana reperio. Radix cacaliæ commanducata, & in vino madefacta, nõ tussi tantùm, sed & faucibus prodest. Hyssopi quoque quinque rami cum duobus rutæ & ficis tribus decocti thoracem purgant. Tussim sedat bechion, quæ & tussilago dicitur. Duo eius genera. Syluestris vbi nascitur, subesse aquas credunt: & hoc habẽt signum aquileges. Folia sunt maiuscula, quàm ederæ, quinque aut septem, subalbida à terra, supernè pallida, sine caule, sine flore, sine semine, radice tenui. Quidam eandem esse bechion, & alio nomine chamæleucen putant. Huius aridæ cum radice fumus per harundinem haustus & deuoratus, veterem sanare dicitur tussim: sed in singulos haustus passum gustandum est. Altera à quibusdam saluia appellatur, similis verbasco: conteritur ea, & colata calefit, atque ita ad tussim laterísque dolores bibitur: contra scorpiones eadem & dracones marinos efficax. Contra serpentes quoque ex oleo perungi ea prodest. Hyssopi fasciculus cum quadrante mellis decoquitur ad tussim.

Ad lateris dolores & pectoris, ad orthopnœas, ad iocineris dolorem, cordis dolori, pulmoni, vrinæ, tussi, pectori, hulceribus, renibus, hepaticis, ad vomitiones, & ad singultus, pleuriticis, lateri.

CAP. VII.

LAteris & pectoris dolores verbascum cum ruta ex aqua, Vettonicæ farina bibitur ex aqua calida. Stomachum corroborat scordotis succus, centaureũ, gentiana, ex aqua potæ. Plantago aut per se sumpta in cibo, aut cum lente alicæve sorbitione. Vettonica aliâs grauis stomacho, vitia tamen sanat pota, vel foliis commãducata. Item aristolochia pota: agaricum manducatum siccum, vt ex interuallo merum sorbeatur: nymphæa heraclia illita: peucedani succus. Psyllion ardoribus imponitur, vel cotyledon trita cum polenta, vel aeizoum. Molon scapo est striato, foliis mollibus paruis, radice IIII. digitorum, in qua extrema allij caput est. Vocatur à quibusdã syron. Ex vino stomacho, & dyspnœæ medetur: centaurium maius ecligmate: plantago succo vel cibo: Vettonicæ tusæ pondo libra mellis Attici semuncia ex aqua callida quotidie bibentibus. Aristolochia vel agaricon, obolis ternis ex aqua calida, aut lacte asini pota. Cissanthemos ad orthopnœas bibitur: item hyssopum & asthmaticis. Peucedani succus in iocineris doloribus, & pectoris laterísque, si febres non sint. Sanguinem quoque expuentibus subuenit agaricum, Victoriati pondere tritũ & in mulsi v. cyathis datum. Idem & amomon facit. Iocineri priuatim Teucria bibitur recẽs, drachmis IIII. in poscæ hemina. Vettonicæ drachma vna in aqua calida cyathis III. ad cordis vitia, in frigida cyathis II. Quinquefolij succus iocineris & pulmonis vitiis, sanguinémque reiicientibus, & cuicunque sanguinis vitio intus occurrit.

Iocineri

Iocineri anagallides mirè prosunt. Capnon herbam qui edere, bilem per vrinam reddunt. Acoron iocineri medetur, thoraci quoque & præcordiis. Caucon, quæ & ephedra, ab aliis anabasis vocata, nascitur ventoso ferè tractu, scandens arborem, & ex ramis propendens, folio nullo, cirris numerosis, qui sunt iunci geniculati, radice pallida. Datur ex vino nigro austero trita ad tussim, suspiria, tormina, & sorbitione facta, in quam vinum addi conuenit. Item gentiana madefacta pridie contrita denarij pondere in vini cyathis tribus. Geum radiculas tenues habet, nigras, bene olentes. Medetur non modò pectoris doloribus aut lateris, sed & cruditates discutit iucundo sapore. Verbenaca verò omnibus visceribus medetur, lateribus, pulmonibus, iocineribus, thoraci. Peculiariter 10 autem pulmonibus, & quos ab his phthisis tentat. Radix herbæ consiligimis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula. Bibi debet ex aqua, haberique in ore assiduè sub lingua. Superficies eius herbæ an sit in aliquo vsu, adhuc incertum est. Renibus prodest plantaginis cibus, Vettonicæ potus, agaricum potum, vt in tussi. Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi alludit vnda, neque in mari, neque in sicco, folio isatis crassiore, palmo alto, in mucrone diuiso, radice alba, odorata, crassa, calidi gustus. Datur hepaticis in tarre decocta. Hæc herba eadem videtur quibusdam, quæ polium, de qua suo loco diximus. Symphonia, vel gromphena, alternis viridibus roseisque per caulem foliis, in posca sanguinem reiicientibus medetur. Iocineri autem herba melandryum, nascens in segete 20 ac pratis, flore albo odorata. Eius cauliculus conteritur ex vino vetere. Item herba chalceum è vineis contrita imponitur. Faciles præstat vomitiones radix Vettonicæ, elleborum modo 111 I. drachmis in passo aut mulso. Hyssopum tritum cum melle vtilius, præsumpto nasturtio aut irione: molemonium denarij pondere. Est & silybo lacteus succus, qui densatus in gummi, sumitur cum melle suprà dicto pondere: præcipuéque bilem trahit. Rursus sistunt vomitionem cuminum syluestre, Vettonicæ farina: sumuntur ex aqua. Abstergent fastidia, cruditatésque digerunt, daucum, Vettonicæ farina ex aqua mulsa, plantago decocta caulium modo. Singultus hemionium sedat: item aristolochia. Suspiria clymenos. Pleuriticis & peripneumonicis centaureum maius: item Hyssopum bibitur. Pleuriticis peucedani succus. Halus autem, quam Galli sic vocant, Veneti cotoneam, 30 medetur lateri: item renibus conuulsisque & ruptis. Similis est cunilæ bubulæ, cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedans, raræ radicis, alibi albæ, alibi nigræ. Eosdem effectus lateris doloribus habet chamærops, myrteis circa caulem geminis foliis, capitibus Græculæ rosæ, ex vino pota. Ischiadicos dolores & spinæ leuat agaricum potum, vt in tussi. Item stœchadis, aut Vettonicæ farina ex aqua mulsa.

De omnibus vitiis ventris & remediis, & eorum quæ circa vel intra sunt, & de aluo sistenda vel soluenda.

CAP. VIII.

Plurimum tamen homini negotij aluus exhibet, cuius causa maior pars mortalium viuit. Aliàs enim cibos non transmittit, aliàs non continet, aliàs non capit, aliàs non 40 conficit. Eóque mores venere, vt homo maximè cibo pereat. Pessimum corporum vas instat vt creditor, & sæpius die appellat. Huius gratia præcipuè auaritia expectatur: huic luxuria conditur: huic nauigatur ad Phasim: huic profundi vada exquiruntur. Et nemo vilitatem eius æstimat, consummationis fœditate. Ergo numerosissima est circa hanc medicinæ opera. Sistit eam scordotis recentis drachma cum vino trita, vel decocta potu. Polemonia quoque & dysentericis ex vino datur: verbasci radix pota ex aqua duorum digitorum magnitudine: nymphææ heracliæ semē cum vino potum: radix superior è xiphio, drachmæ pondere ex aceto. Semen plantaginis in vino tritum, vel ipsa ex aceto cocta, aut alica ex succo eius sumpta. Item cum lenticula cocta, vel aridæ farina inspersa potioni cum papauere tosto & trito, vel succus infusus, aut succus Vettonicæ, in vino ferro 50 calefacto. Eadem cœliacis in vino austero datur: his & iberis imponitur, vt dictum est. Tenesmo radix nymphææ heracliæ è vino bibitur: psyllium in aqua: acori radicis decoctum.

decoctum. Aeizoi succus aluum sistit & dysenterias, & tineas rotundas pellit. Symphyti radix dysenteriam sistit: item dauci. Aeizoum foliis contritis ex vino torminibus resistit. Alceæ siccæ farina torminibus pota cum vino. Astragalus folia habet longa incisuris multis, obliqua circa radices, caules III. aut IIII. foliorum plenos, florem hyacinthi, radices villosas, implicatas, rubras, præduras. Nascitur in petrosis, apricis, & iisdem niualibus, sicut Pheneo Arcadiæ. Vis ei ad spissanda corpora. Aluum sistit radix in vino pota: quò fit vt moueat vrinam repercusso liquore, sicut pleraque quæ aluum sistunt. Sanat & dysentericos in vino rubro tusa. Difficilè autem tunditur. Eadem gingiuarum suppurationi vtilissima est fotu. Colligitur exitu autumni, cùm folia amisit: siccatur in vmbra. Et ladano sistitur aluus vtroque, quod in segetibus nascitur, contuso & cribrato: bibitur ex aqua mulsa: item nobili è vino. Lada appellatur herba, ex qua ladanum fit in Cypro, barbis caprarum adhærescens. Nobilius in Arabia. Fit iam & in Syria atque Africa, quod toxicon vocant. Neruos enim in arcu circundatos lanis trahunt, adhærescente roscida lanugine. Plura de eo diximus inter vnguenta. Hoc grauissimũ odore est, durissimúmq; tactu. Plurimum enim terræ colligit, cùm probetur maximè purum, odoratum, molle, viride, resinosum. Natura ei, molliendi, siccandi, concoquendi, somnum alliciendi. Capillum fluentem cohibet, nigritiámque custodit. Auribus cum hydromelite aut rosaceo infunditur. Furfures cutis & manantia hulcera sale addito sanat. Tussim veterem cum styrace sumptum. Efficacissimum ad ructus. Aluum sistit & chondris, siue pseudodictamnum: hypocisthis, orobathion quibusdã dicta, malogranato immaturo similis. Nascitur, vt diximus, sub cistho, vnde nomen. Hæc arefacta in vmbra sistit aluum ex vino austero nigróque vtraque. Duo enim genera eius, candida & rufa. Vsus in succo: spissat, siccat: & rufa magis stomachi rheumatismos emendat. Pota tribus obolis, sanguinis excreationes. Cum amylo dysenterias pota & infusa. Item verbenaca ex aqua data, aut carentibus febre ex vino ammineo: cochlearibus quinque additis in cyathos tres vini. Lauer quoque nascens in riuis condita & cocta torminibus medetur. Potamogeton verò ex vino dysentericis etiam & cœliacis, similis betæ foliis, minoribus tantùm hirsutioribúsq;, paulatim supereminens extra aquam, peculiariter refrigerat, spissat. Vsus in foliis, cruribus vitiosis vtilia, & contra hulcerum nomas, cum melle vel aceto. Castor hanc aliter nouerat, tenui folio velut equinis setis, thyrso longo & læui, in aquosis nascentem Radice sanabat strumas & duritias. Potamogeton aduersatur & crocodilis, itaque secum habent eam, qui venantur illos. Aluum sistit & Achillea. Eosdem effectus præstat & statice VII. caulibus, veluti rosæ capita sustinens. Ceratia vno folio, radice nodosa & magna, in cibo cœliacis & dysentericis medetur. Leontopodion, alij leuceoron, alij dorypetron, alij thorybetron vocant, cuius radix aluum sistit, purgátque bilem, in aquam mulsam addito pondere denariorum duûm. Nascitur in campestri & gracili solo. Semen eius potum, lymphatica somnia facere dicitur. Lagopus sistit aluum è vino pota, aut in febri ex aqua. Eadem inguini adalligatur in tumore. Nascitur in segetibus. Multi super omnia laudant ad deploratos dysentericos quinquefolium, decoctis in lacte radicibus potis: & aristolochiam Victoriati pondere in cyathis vini tribus. Quæ ex suprà dictis calida sumentur, hæc candente ferro temperari aptius erit. E diuerso purgat aluum succus centaurei minoris, dracbma in hemina aquæ cum exiguo salis & aceti, bilémque detrahit. Maiore tormina discutiuntur. Vettonica aluum soluit drachmis quatuor, in hydromelitis cyathis nouem. Item euphorbium vel agaricum drachmis duabus cum sale modico potum ex aqua, aut in mulso obolis tribus. Soluit & cyclaminos ex aqua pota, aut balanis subditis: item chamæcissi balanus. Hyssopi manipulus decoctus ad tertias cum sale, pituitas trahit illitus, vel contritus cum oxymelite & sale: pellítque ventris animalia. Pituitam & bilem detrahit peucedani radix. Aluum purgat anagallis ex aqua mulsa: item epithymon, qui est flos è thymo, satureiæ simili. Differentia, quòd hic herbaceus est, alterius thymi albus: quidam hippopheon vocant: stomacho minus vtilis, vomitiones minus mouet: sed tormina & inflationes discutit. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitia cũ

melle,

melle,& aliquando itide. Aluum soluit,à quatuor drachmis ad sex, cum mellis exiguo salísque & aceti. Quidam aliter epithymum tradunt, sine radice nasci tenui similitudine pallioli, rubens: siccari in vmbra, bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitã bilémque. Aluum leniter soluit & nymphæa in vino austero. Soluit & pycnocomon, erucæ foliis crassioribus & rarioribus, radice rotunda, lutei coloris, terram olente, caule quadrangulo, modico, tenui, flore ocimi. Inuenitur in saxosis locis. Radix eius in aqua mulsa denariorum duûm pondere, & aluum, & bilem, & pituitam exinanit. Semen somnia tumultuosa facit, vna drachma in vino potum. Et capnos strumam discutit. Detrahit bilem polypodion, quam nostri filiculam vocant: similis enim est filici. Radix in vsu, pilosa, coloris intus herbacei, crassitudine digiti minimi, acetabulis cauernosa, ceu polyporum cirri, subdulcis, in petris nascens, aut sub arboribus vetustis. Exprimitur succus aqua madefacta: & ipsa concisa inspergitur oleri vel betæ, vel maluæ, vel salsamento: vel cum pulticula coquitur ad aluum vel in febri leniter soluendam. Detrahit bilem & pituitã, stomachum offendit. Aridæ farina indita naribus polypum consumit. Floret, & semen nõ fert. Scammotuum quoque dissolutionem stomachi facit, bilem detrahit, aluum soluit, præterquàm si adiiciantur aloes drachmæ duæ obolis eius duobus. Est autem succus herbæ ab radice ramosæ, pinguibus foliis, triangulis, albis, radice crassa, madida, nauseosa. Nascitur pingui & albo solo. Radix circa Canis ortum excauatur, vt in ipsa confluat succus: qui Sole siccatus, digeritur in pastillos. Siccatur & ipsa, vel cortex. Laudatur natione Colophonium, Mysium, Prienense: specie autem nitidum, & quàm simillimum taurino glutini, fungosum tenuissimis fistulis, citò liquescens, virus redolens, gummosum, linguæ tactu lactescens, quàm leuissimum, cùm diluitur, albescens. Hoc euenit & adulterino, quod fit erui farina & tithymali marini succo, in Iudæa ferè: quod etiam strangulat sumptum. Deprehenditur gustu. Tithymalus enim linguam excalfacit bulbi more, nec antè, nec posteà vtile. Dedere & per se ex aqua mulsa & sale quaternis obolis. Sed vtilissimè cum aloe, ita vt incipiente purgatione mulsum bibatur. Fit & decoctum radicis in aceto ad crassitudinem mellis, quo lepræ illinuntur: & caput vngitur in dolore cum oleo. Tithymalum nostri herbam lactariam vocant, alij lactucam caprinã: narrántque lacte eius inscripto corpore, cùm inaruerit, si cinis inspergatur, apparere literas, & ita quidam adulteras alloqui maluere, quàm codicillis. Genera eius multa. Primus cognominatur characias, qui & masculus existimatur, ramis digitali crassitudine, rubris, rugosis, quinque aut sex, cubitali longitudine, à radice foliis pendulis, in cacuminibus coma iunci. Nascitur in asperis maritimis. Legitur semen autumno cum coma: siccatum sole tunditur & reponitur. Succus verò incipiente pomorũm lanugine defractis ramulis excipitur farina erui, aut ficis, vt cum iis arescat. Quinas autem guttas singulis excipi satis est. Tradúntque etiam toties purgari hydropicos fico sumpta, quot guttas lactis exceperit. Succus cùm colligitur, ne attingat oculos cauendum est. Fit & è foliis tusis priore minus efficax. Fit & decoctum è ramis. Est & semen in vsu cum melle decoctum ad catapotia soluendæ alui gratia. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & radicis decocto è vino aut oleo. Illinunt & lichenas succo: bibúntque eum, vt purgent vomitione, & aluo soluta, aliàs stomacho inutilem. Trahit pituitã sale adiecto in potu, bilem aphronitro. Si per aluum purgari libeat, in posca: si vomitione, in passo aut aqua mulsa. Media potio tribus obolis datur. Ficos à cibo sumpsisse melius est. Fauces vrit leniter. Est enim tam feruentis naturæ, vt per se extrà corpori impositũ, pustulas ignium modo faciat, & pro caustico in vsu sit. Alterum genus tithymali myrsiniten vocant, alij caryiten, foliis myrti acutis & pungentibus, sed mollioribus, & ipsum in asperis nascens. Colliguntur comæ eius hordeo turgescente, siccatæque in vmbra diebus nouem in Sole marescunt. Fructus non pariter maturescit, sed pars anno sequente, & nux vocatur. Inde cognomen Græci dedere. Demetitur cum messium maturitate, lauatúrque, dein siccatur, & datur cum papaueris nigri duabus partibus, ita vt sit totum acetabuli modus: minus hic vomitionibus, quàm superior, cæteri item. Aliqui sic & folium eius dedere, nucem verò ipsam in mulso, aut pas-

so,vel cum sesama. Trahit bilem & pituitam per aluum. Oris hulcera sanat. Ad nomas oris folium cum melle estur. Tertium genus tithymali paralius vocatur siue tithymalis, folio rotundo,caule palmum alto,ramis rubentibus, semine albo, quod colligitur incipiente vua,& siccatum teritur,sumitúrque acetabuli mensura ad purgationes. Quartum genus helioscopion appellant,foliis portulacæ , ramulis stantibus à radice quatuor aut quinque,rubentibus,sesquipedali altitudine,succi plenis. Hoc circa oppida nascitur,semine albo,columbis gratissimo,quod colligitur incipiente vua. Nomen accipit , quoniam capita cum Sole circumagit. Trahit bilem per inferna in oxymelite dimidio acetabulo: cæteri vsus,qui characiæ. Quintum cyparissian vocant propter foliorum similitudinem, caule gemino aut triplici nascentem in campestribus:cui eadem vis,quæ helioscopio,aut characiæ. Sextum platyphyllon vocant:alij corymbiten,alij amygdaliten à similitudine. Nec vllius latiora sunt folia. Pisces necat,aluum soluit , radice vel foliis vel succo in mulso aut aqua mulsa drachmis quatuor. Detrahit priuatim aquas. Septimum dendroides cognominãt,alij cobion,alij leptophyllon,in petris nascens , comosissimum ex omnibus maximè cauliculis rubentibus,& semine copiosissimum,eiusdem effectus, cuius characias. Apios ischas,siue rhaphanosagria,iuncos duos,siue tres spargit in terra rubentes,foliis rutæ:radix cæpæ , sed amplior: quare quidam rhaphanum syluestrem vocant. Intus habet mammam candidam,extrà cortices nigros. Nascitur in montosis asperis,aliquando & in herbosis. Effoditur vere,tusáque in fictili mergitur: deiectóque quod supernatat, reliquus succus purgat vtraq; partes,sesquiobolo in aqua mulsa. Sic & hydropicis datur acetabuli mensura. Inspergitur & aridæ radicis farina potionibus:aiúntque superiorem partem eius vomitione biles extrahere,inferiorem per aluum. Tormina discutit quodcunque panaces & Vettonica,præterquàm à cruditate: peucedani succus & inflationes, ructus gignens:item acori radix daucúmve,si lactucæ modo sumatur. Ladanum Cyprium potum interaneorum vitiis occurrit:item gentianæ farina,ex aqua tepida fabæ magnitudine. Plantago manè sumpta duabus linguis, & tertia papaueris in vini nó veteris cyathis iii i. Datur & in somnum euntibus, addito nitro vel polenta , si multo post cibum detur. Colo infunditur hemina succi,vel in febri. Agaricum potum obolis tribus in vini veteris cyatho vno,lieni medetur: & panacis omnium generum radix in mulso. Sed Teucria præcipuè,pota arida & decocta,quãtum manus capiat,in aceti heminis tribus. Ad vulnus illinitur eadem cum aceto:aut si tolerari non possit,ex fico vel aqua. Polemonia bibitur ex vino. Vettonica drachma in oxymelitis cyathis tribus. Aristolochia,vt cótra serpentes. Argemonia v i i diebus in cibo sumpta,lienem consumere dicitur : agaricum in aceto mulso obolis duobus. Nymphææ heracliæ radix è vino pota,& ipsa consumit. Cissanthemus,drachma bis die sumpta,in vini albi cyathis i i per dies x l.lienem dicitur paulatim emittere per vrinam. Prodest & hyssopum cum fico decoctum. Lonchitidis radix decocta,priusquàm semen emittat. Peucedani quoque radix decocta,& lieni & renibus. Lien acori potu consumitur. Præcordiis & ilibus vtilissimæ radices. Clymeni semen potum diebus x x x. pondere denarij in vino albo. Vettonicæ farina ex melle & aceto scillite pota. Radix lonchitidis in aqua , & Teucrium illinitur. Item scordium cum cera,agaricum cum farina fœnigræci,vesicæ malis,contráque calculos grauissimis cruciatibus,vt diximus,auxilio est. Polemonia ex vino pota:item agaricum. Plantago radice vel foliis potis ex passo. Et Vettonica , vt in iocinere diximus. Item ramici, pota atque illita. Eadé ad strangurias efficacissima. Ad calculos quidam Vettonicam & verbenacam & millefolium æquis portionibus ex aqua,pro singulari remedio bibere suadent. Stranguria discuti & dictamno certum est. Item quinquefolio decocto ad tertias in vino:hoc & enterocelicis dari atque illini,vtilissimum est. Xiphij quoque radix superior, vrinam ciet infantibus. Enterocelicis datur ex aqua , & illinitur vesicæ vitiis. Peucedani succus infantium ramici:& vmbilicis eminentibus psyllion illinitur. Vrinam cient anagallides,acoríque radicis decoctum,vel ipsa trita potáque,& omnia vesicæ vitia sanat. Et so calculos herba & radix cotyledonis. Itémque genitalium inflammationem omnem,pari pondere

30

40

50

pondere caulis & seminis & myrrhæ. Ebulum teneris cum foliis tritum, ex vino potum,
calculos pellit: impositum testes sanat. Erigeron quoque cum farina thuris & vino dulci,
testium inflammationes sanat. Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium no-
mas hypocisthis alba. Artemisia quoque datur contra calculos ex vino dulci, & ad stran
guriam. Dolores vesicæ sedat ex vino nymphææ heracliæ radix. Eadem vis crethmo, ab
Hippocrate admodum laudata. Est autem inter eas, quæ eduntur sylvestrium herbarum.
Hanc certè apud Callimachum apponit rustica illa Hecale: speciésque est batis horten-
sis. Caulis vnus palmum altus, semen feruens, odoratum, ceu libanotidis, rotundum, sicca-
tum rumpitur: habet intus nucleum candidum, quem aliqui cachryn vocant. Folia pin-
10 guia, albicant veluti oliuæ, crassiora, & salsa gustu: radices digiti crassitudine tres aut qua
tuor. Nascitur in maritimis petrosis. Estur crudum coctúmve cum olere, odorati saporis
& iucundi. Seruatur etiam in muria: præcipui vsus ad stranguriam, folio, vel caule, vel ra-
dice ex vino. Colorem quoque corporis gratiorem facit, verùm æquo largior inflatio-
nes. Aluum soluit decocto vrinámque, & à renibus humorem trahit. Sic & althææ siccæ
farina in vino pota, stranguriam tollit, efficacius addito dauco. Lieni quoque vtilis. Ad-
uersus serpentes bibitur. Iumentis quoque in pituita, aut strangurıa hordeo inspersa suc-
currit. Anthyllion est lenti simillima, quæ in vino pota, vesicas vitiis liberat, sanguinem
sistit. Altera est anthyllis, chamæpityos similis, flore purpureo, odore graui, radice intu-
bi. Vel magis cepæa, similis portulacæ, nigriore radice, sed inutili, nascens in litoribus ha
20 renosis, gustu amara. In vino cum asparagi radice vesicæ plurimum prodest. Eadē præ-
stat hypericon, quam alij chamepityn, alij corion appellant, oleraceo frutice, tenui, cubi-
tali, rubente, folio rutæ, odore acri, semine in siliqua nigro, maturescente cum hordeo.
Natura semini spissandi, aluum sistit: vrinam ciet: ad calculos vesicæ cum vino bibitur.
Est aliud hypericon, quod alij corin appellant, folio tamaricis, & sub ea nascitur, sed pin-
guioribus foliis & minus rubentibus, odoratum, palmo altius, leniter suaue, aculeatum.
Vis semini excalfactoria, & ideo inflationem facit enterocelis: sed stomacho non inuti-
le, præcipuum ad stranguriam, si exhulcerata non sit vesica. Medetur & pleuriticis ex vi-
no potum. Vesicæ autem callitrichon trita simul cum cumino, & data ex vino albo. Ver-
benaca quoque foliis decocta ad tertias, vel radix eius è mulso calido calculos eiicit. Itē
30 perpressa, quæ Aretij & in Illyrico nascitur, in aqua decocta è tribus heminis ad vnam,
& pota. Trifolium ex vino sumptum, & chrysanthemum primum. Anthemum quoque
calculos eiicit, paruis à radice foliis quinis, caulibus longis duobus, flore roseo: radices
tritæ per se, ceu liuer crudum. Silaus nascitur glareosis & perennibus riuis, cubitalis,
apij similitudine. Coquitur, vt olus acidum, magna vtilitate vesicæ: quæ si scabiem sen-
tiat, panacis radice sanatur, aliter inutile vesicis. Calculos pellit malum erraticum, radi-
cis libra in vini congio decocta ad dimidias: inde heminæ sumuntur per triduum. Reli-
quum ex vino cum sio, & vrtica marina, & daucum, & plantaginis semen ex vino. Et her-
ba Fuluiana trita ex vino: & hæc nomen inuentoris habet, nota tractantibus, vrinas ciet.
Scordion testium tumores sedat. Hyoscyamum genitalibus medetur: peucedani succus
40 ex melle, & semen, stranguriæ: agaricum obolis tribus in vini veteris cyatho vno: trifolij
radix drachmis duabus in vino: dauci vna drachma, vel seminis. Ischiadici & semine &
foliis erythrodani tritis sanantur, panace pota: & infricata polemonia, aristolochiæ de-
cocto folij. Agarico quidem & neruus, qui platys appellatur, & humerorum dolor sana-
tur, obolis tribus in vini veteris cyatho vno poto. Quinquefolium ischiadicis & bibitur
& imponitur. Item scammonia decocta cum hordei farina. Semen hyperici vtriusque bi-
bitur ex vino. Sedis vitia & attritus celerrimè sanat plantago: condylomata quinquefo-
lium: sedem conuersam cyclamini radix ex aceto. Anagallis cærulæa procidentia sedis
retro agit: è diuerso rubens proritat. Cotyledon condylomata & hæmorrhoidas mitè
curat. Testium tumores acori radix decocta in vino tritáque & illita. Intertrigines ne-
50 gat fieri Cato, absinthium Ponticum secum habentibus.

De pulegio, & argemone. CAP. IX.

Alij adiiciunt & pulegium: quod ieiunus qui legerit, si post se alliget, inguinis dolores prohibet aut sedat cœptos. Inguinaria (quam quidam argemonem vocant) passim in vepribus nascens, vt prosit inguinibus, in manu tantùm habenda est. Panos sanat panaces cum melle: plantago cum sale: quinquefolium: persolatæ radix, vt in strumis: item damasonium: verbascum cum sua radice tusum, vino aspersum, folióque inuolutum, & ita in cinere calfactum, vt imponatur calidum. Experti affirmauere, plurimum referre si virgo imponat nuda, ieiuna ieiuno, & manu supina tangens dicat: Negat Apollo pestem posse crescere, quam nuda virgo restinguat: atque ita retrorsa manu ter dicat, totiésque despuant ambo. Medetur & radix mandragoræ ex aqua: radicis scammoniæ decoctum cum melle: sideritis cum adipe veteri: vel Chrysippea cum ficis pinguibus. & hæc ab inuentore habet nomen.

De nymphæa, & abstinentia & appetentia Veneris, & de satyrio erythraico, & crategi, & sideriti. CAP. X.

Venerem in totum adimit, vt diximus, nymphæa heraclia, eadem semel pota, in xl. dies. Insomnia quoque Veneris à ieiuno pota, & in cibo sumpta. Illita quoque radix genitalibus, inhibet non solùm Venetem, sed & affluentiam genituræ: ob id corpus alere vocémque dicitur. Appetentiam Veneris facit radix è xiphio superior, data potu in vino. Item quam crethmon agrion appellant: & horminos agrios, cum polenta contrita. Sed inter pauca mirabilis est orchis herba, siue serapias, folijs porri, caule palmeo, flore purpureo, gemina radice, testiculis simili, ita vt maior, siue (vt aliqui dicunt) durior, ex aqua pota excitet libidinem: minor siue mollior, è lacte caprino inhibeat. Quidam folio scillæ esse dicunt læuiori ac minori, caule spinoso. Eiúsque radices sanant oris hulcera, thoracis pituitas, aluum sistunt è vino potæ. Concitatricem vim habet satytion. Duo eius genera: vna longioribus folijs, quàm oleæ, caule quatuor digitorum, flore purpureo, radice gemina ad formam hominis testium, alternis annis intumescente ac residente. Altera satytion orchis cognominatur, & fœmina esse creditur. Distinguitur internodijs & ramosiore frutice, radice fascinis vtili. Nascitur ferè iuxta mare. Hæc tumotes & vitia partium earum erumpentia cum polenta illita sedat, vel per se trita. Superioris radix in lacte ouis colonicæ data, neruos intendit: eadem ex aqua remittit. Græci satyrion, folijs lilij rubri minoribus, & tribus non amplius è terra exeuntibus tradunt, caule læui, cubitali, nudo, radice gemina: cuius inferior pars & maior mares gignat, superior ac minor fœminas. Et aliud genus satirij (erythraicon appellant) semine viticis maiore, læui, duræ radicis cortice rubro intus album includi, sapore subdulce: ferè in montosis inueniri. Venerem, etiam si omnino manu teneatur radix, stimulari, adeò si bibatur in vino austero. Arietibus quoque, & hircis segnioribus in potu dari. Et à Sarmatis equis ob assiduum laborem pigrioribus in coitu, quod vitium prosedamum vocant. Vim eius restinguit aqua mulsa aut lactuca sumpta. In totum quidem Græci, cùm concitationem hanc volunt significare, satyrion appellant, sic & crategin cognominantes, & thelygonon, quarum semen testium simile est. Tithymali quoque ramorum medullam habentes, ad Venerem promptiores fieri dicuntur. Prodigiosa sunt, quæ circa hoc tradidit Theophrastus, autor alioqui grauis, septuageno coitu durasse libidinem contactu herbæ cuiusdam, cuius nomen speciémque non posuit. Sideritis adalligata varices minuit, & sine dolore præstat. Podagræ morbus rarior solebat esse, non modò patrum auorúmque memoria, verumetiam nostra, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen inuenisset. Insanabilis non est credendus: quippe quoniam & sponte desiit, & in pluribus cura. Medentur panacis radices cum vua passa: succus hyoscyami cum farina vel semen: scordion ex aceto: iberis, vt dictum est. Verbenaca cum axungia trita, cyclamini radix, cuius decoctum & pernionibus prodest. Podagras refrigerat radix è xiphio, semen è psyllio, cicuta cum lithargyro aut axungia, aeizoum in primo impetu podagræ rubentis, hoc est, calidæ. Vtrilibet verò conuenit erigeron cum axungia, plantaginis folia trita addito sale modico,

dico, atgemonia tusa ex melle. Medetur & verbenaca illita, aut si pedes macerentur in eius decocto. Et lappago, similis anagallidi, nisi esset ramosior ac pluribus foliis aspera, rugosa, asperioris succi, grauis odoris: quæ talis est, mollugo vocatur: similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Superioris succus expressus pondere x i. denariorum in vini cyathis duobus quotidie sumitur. Præcipuè verò liberat eo malo phycos thalassion, id est, fucus marinus, lactucæ similis, qui conchyliis substernitur: nõ podagræ modò, sed omnibus articulorum morbis impositus, priùs quàm exarescat. Tria autẽ genera eius: latum, & alterum longius, quadantenus rubens: tertium crispis foliis, quo in Creta vestes tinguntur, omnia eiusdem vsus. Nicander ea & aduersus serpentes in vino dedit. Salutare
10 est & semen eius herbæ, quam psyllion appellauimus, madefactum aqua, admistis in heminam seminis, resinæ Colophoniæ cochlearibus duobus, thuris vno. Laudantur & mandragoræ folia cum polenta tusa.

Medicinæ generales de pedibus, talis, articulis, neruis, & remedia contra morbos qui totum corpus occupant, & de merthryda, & vigiliis, & paralysi, & de febribus frigidis, & febre iumentorum, & phreneticis, & chamæacta, & aeizoo, & de igne sacro. CAP. XI.

TAlis verò tumentibus, limus aquaticus cum oleo subactus, mitè prodest. Articulis succus è centaureo minore. Idem neruis vtilissimus. Itẽ centauris. Vettonica neruis discurrentibus per scapulas, humeris, spinæ, lumbis pota, vt in iocinere. Articulis quin-
20 quefolium impositum. Mandragoræ folia cum polenta, vel radix recens tusa cum cucumere syluestri, vel decocta in aqua. Cubitorum ac pedum rimis polypodij radix. Articulis succus hyoscyami cum axungia. Amomi succus cum decocto: item centumculus decocta, vel muscus recens ex aqua obligatur, donec marescat: itẽ lappæ boariæ radix è vino pota. Cyclaminos decocta in aqua perniunculos curat, omniáque alia frigoris vitia. Perniunculos curat & cotyledon cum axungia: folia ex batrachio: epithymi succus. Clauos pedum extrahit ladanum cum castoreo: verbenaca ex vino. Nũc peractis malis, quæ membratim sentiuntur, dicemus de his, quæ totis corporibus grassantur. Remedia autẽ hæc communia inuenio. Ante omnes potam dodecatheum, de qua diximus. Deinde panacis omnium generum radices, peculiariter longinquis morbis, & semẽ interaneorum
30 vitiis. Ad omnes verò corporis dolores succum è scordio: item Vettonicæ, quæ pota colorem plumbeũ corporis priuatim emendat, gratioremq; reducit. Geranion aliqui myrrhin, alij merthryda appellãt. Similis est cicutæ, foliis minutioribus, & caule breuiori, rotundo, saporis & odoris iucundi. Nostri sic eam tradunt. Græci foliis candidioribus paulò quàm maluæ, caulibus tenuibus, pilosis, ramosam ex interuallis binûm palmorum, & in his foliis, inter quæ in cacuminibus capitula sint gruum. Alterũ genus foliis anemones, diuisuris longioribus, radice mali modo rotunda, dulci, reficientibus se ab imbecillitate vtilissima: & ferè talis vera est. Bibitur cõtra phthisin drachma in vini cyathis tribus bis die. Item contra inflationes: & cruda idem præstat. Succus radicis auribus medetur. Opisthotonicis semen drachmis quatuor cum pipere & myrrha potum. Phthisin sanat
40 & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo, & à somno matutino refrigerat. Eadem datur his, quos atrophos vocant, interpositis diebus. Vettonica phthisicis ecligmate cum melle fabæ magnitudine: Agaricum potum duobus obolis in passo, vel daucon cum centaureo maiore in vino. Phagedænis (quod nomen sine modo exedentium est, & aliâs hulcerum) tithymali medentur cum sesamis sumpti. Inter mala vniuersi corporis vigiliæ sunt plerisq;. Harum remedio monstratur panaces, clymenos, aristolochia, & odore, & perunctO capite; aeizoum, siue sedum, si inuolutũ panno nigro, ignorantis puluino subiiciatur: & œnothera siue onuris hilaritatẽ afferens in vino, amygdalaceo folio, flore rosaceo, fruticosa, longa radice, & cùm siccata est, vinum olẽte. Hæc in potu data feras quoq; mitigat. Cruditates, quæ nauseam faciunt, digerit Vettonica.
50 Eadem pota à cœna concoctionem facit, in oxymelitis cyathis tribus drachmæ pondere, & crapulam discutit. Item agaricum post cibos in aqua calida potum. Paralysin Vet-

tonica sanare dicitur: item iberis, vt dictum est. Eadem & torpentibus membris prodest: item argemonia, omnia quæ periclitentur secari, discutiendo. Comitiales sanant panacis, quam heracliam diximus, radices potæ cum coagulo vituli marini, ita vt sint panacis tres partes: plantago pota: Vettonica in oxymelite drachma, vel agaricum obolis tribus: folia quinquefolij ex aqua. Sanat & archezostis, sed cum ammiinco pota. Sanat & baccharis radix arida in puluerem contrita, cyathis tribus cum coriandro in aqua calida. Et centunculus trita in aceto, aut melle, aut in aqua calida: verbenaca ex vino pota: hyssopi baccæ ternæ contritæ, & in aqua potæ diebus sedecim: peucedanum cum coagulo vituli marini æquis portionibus potum: quinquefolij contrita folia ex vino pota diebus XXXI. Vettonicæ farina pondere X. III. cum aceti scillitici cyatho, mellis Attici vn- 10 cia: scammonium obolis duobus cum castorei drachmis quatuor. Febres frigidas leuiores facit agaricum potum in calida aqua: tertianas sideritis cum oleo: item ladanũ, quod in segetibus nascitur, contusum: plantago ex aqua mulsa, duabus horis ante accessionem pota binis drachmis: vel succus radicis madefactæ vel tusæ: vel ipsa radix trita in aqua ferro calefacta. Quidam ternas radices in tribus cyathis aquæ dedere. Iidem in quartanis quaternas fecerunt. Buglosso inarescente, si quis medullam è caule eximat, dicátque ad quem liberandum febre id faciat, & alliget ei septem folia ante accessionem, aiunt à febre liberari. Item Vettonicæ drachmam, in aquæ mulsæ cyathis tribus, vel agaricum, maximè in his febribus, quæ cum horrore veniunt. Quinquefolij folia quidam terna tertianis dedere, quaterna quartanis, plura cæteris: alij omnibus obolis tribus cum pipere 20 ex aqua mulsa. Verbenaca quidem & iumentorum febribus in vino medetur: sed in tertianis a tertio geniculo incisa, quartanis à quarto. Bibitur & semen hyperici vtriusque in quartanis, & horroribus Vettonicæ farina, quæ omnes horrores coercet. Item panaces, adeò excalfactoria natura, vt per niuem ituris bibere id, ac perungi eo præcipiãt. Et aristolochia perfrictionibus resistit. Phreneticos somnus sanat, qui contingit peucedano ex aceto capiti infuso, anagallidum succo. E diuerso lethargicos excitari labor est, hoc præstante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani succo. Contra insanias Vettonica bibitur. Carbunculos rumpit panaces. Sanat Vettonicæ farina ex aqua, aut brassica cum thure, frequenti potu calidæ: vel è carbone in conspectu extincto fauilla, digito sublata & illita, vel plantago tusa. Tithymalus characites hydropicos sanat. Panaces, plantago 30 in cibo, cùm priùs panem succum ederint sine potu: Vettonica drachmis duabus in duobus cyathis vini aut mulsi: vel agaricum, vel semen lonchitidis, duabus lingulis ex aqua potum: psyllium ex vino: anagallidum succus: cotyledonis radix è mulso: ebuli recentis radix, excussa tantùm, nec colluta, quantum duo digiti comprehendant, ex vini veteris calidi hemina: trifolij radix drachmis duabus ex vino: tithymalum, platyphyllon cognomine, semen hyperici, quod coris appellatur: acte, quam quidam esse ebulum putant, radice contrita in vini cyathis tribus, si febris absit, vel semine ex vino nigro. Item verbenaca, fasciculo manus plenæ decocta in aqua ad dimidias. Præcipuè tamen chamæactæ succus aptissimus creditur. Eruptiones pituitæ emendãt plantago, cyclamini radix cum melle: ebuli folia contrita, & è vetere vino imposita etiam boam sanant, id est, rubentes 40 papulas. Pruriginem succus strychni illitus. Igni sacro medetur aeizoum: folia trita cicutæ: mandragoræ radix. Siccatur in aere, vt cucumis: primóque super mustum suspẽditur, mox in fumo: dein tunditur in vino aut aceto. Prodest & vino myrteo fouere: Mentæ sextans, viui sulphuris vncia, ex aceto simul trita: fuligo ex aceto. Ignis sacri plura sunt genera, inter quæ medium hominem ambiens, qui zoster appellatur, & enecat, si cinxerit. Medetur plantago cum creta Cimolia, & peristereos per se: radix persolatæ. Alios quæ serpunt, cotyledonis radix cum mulso, aeizoum, succus linozostis ex aceto.

Ad luxata membra, & contra morbum regium, & contra furunculos, & fistulas, & inflationes, & ambustionem, & contra alios morbos, ad neruos, ad sanguinem. CAP. XII.

RAdix polypodij illita luxatis medetur. Dolorémq; & tumores tollunt semẽ psyllij, 50 folia plantaginis tusa, sale modico addito: verbasci semen ex vino decoctum & contritum:

tritum:cicuta cum axungia. Folia ephemeri tuberibus atque tumoribus illinuntur, quæ etiamdum discuti possunt. Morbum regium in oculis præcipuè mirari est, tenuitatem illam densitatémque tunicularum felle subeunte. Hippocrates à septimo die in febre, mortiferum signum esse docuit. Nos scimus vixisse aliquos etiam ab hac desperatione. Fit verò & citra febres impugnatúrque centaureo maiore (vt diximus) poto, Vettonica, agarici obolis tribus ex vini veteris cyatho: item verbenacæ folio, obolis tribus ex vini calidi hemina quatriduo. Sed celerrimè quinquefolij succus medetur tribus cyathis potus cum sale & melle. Cyclamini radix drachmis tribus bibitur in loco calido, & à perfrictionibus tuto: sudores enim felleos mouet. Folia tussilaginis ex aqua: semen linozostis 10 vtriusque inspersum potioni, vel cum absinthio, aut cicere decoctum: hyssopi baccæ cum aqua potæ: Lichen herba, si cùm sumitur, cætero olere abstineatur: polytrix in vino data, struthion in mulso. Passim & in quacunque parte ac maximo incommodo nascuntur, qui furunculi vocantur, mortiferum aliquando malum confectis corporibus. Remedio sunt pycnocomi folia trita cum polenta, si nondum caput fecerint. Discutiunt & folia ephedri illita. Fistulæ quoq; in omni parte serpunt, medicorum vitio malè sectis corporibus. Auxilio est centaureum minus collyriis cum melle decocto additis: plantaginis succus infusus: quinquefolium cum sale & melle: ladanum cum castoreo: cotyledon cum medulla ceruina calefacta, imposita: Verbasci radicis medulla collyrij tenuitate in fistulã additur: vel aristolochiæ radix, vel succus tithymali. Collectiones inflammationésque sa- 20 nant argemoniæ folia illita. Duritias & collectiones omnes verbenaca, vel quinquefolium, decoctum in aceto: verbasci folia vel radix: hyssopum è vino impositum: acori radix, decocto eius herbæ fouentibus: aeizoum. Item quæ contusa sint, duritiásque & sinus corporis. Illecebræ omnia infixa corpori extrahunt, folia tussilaginis, daucum, semen leontopodij tritum in aqua cum polenta. Suppurationibus imponuntur pycnocomi folia trita cum polenta, vel semen: item orchis. Vitia, quæ sint in ossibus, satyrij radice imposita, efficacissimè sanari dicũtur. Nomæ & collectiones omnes, fuco maris, priusquàm inarescat: Et alceæ radix collectiones discutit. Ambusta sanantur plantagine, arcio, ita vt cicatrix fallat. Folia eius in aqua decocta & contrita illinuntur: radices cyclamini cum aeizoo: herba ipsa hyperici, quod corion appellauimus. Neruis & articulis cõuenit plan- 30 tago trita cum sale: argemonia tusa ex melle. Peucedani succo perunguntur spastici, tetanici. Neruorum duritiæ ægilopis succo doloribus erigeron ex aceto illinitur. Epithymo spasticis opisthotonicis perungi, semine hyperici, quod coris vocatur, idémque bibere prodest. Phrynion dicitur etiam abscissos sanare neruos, si confestim imponatur trita vel mansa. Spasticis tremulis, opisthotonicis alceæ radix bibitur ex aqua mulsa. Sic & rigores excalfacit. Sanguinis profluuium sistit herbæ pæoniæ semen rubrum. Eadem & in radice vis. Cyclaminos verò, si ore sanguis reiiciatur, siue è naribus, siue aluo fluat, siue fœminarum vtero: item lysimachia pota vel illita, vel naribus indita: item plantaginis semen: quinquefolium potum & illitum: cicutæ semen in nares, si inde fluat, tritum ex aqua inditum: aeizoum, astragali radix: sistit & ischæmon, & Achillea.

40 De herba equiseto, nymphæa, peucedano, sideriti, aliísque pluribus ad sanguinem sistendum vtilibus, & stephanomeli, & erisithale, & contra vermes.

CAP. XIII.

EQuisetum, hippuris à Græcis dicta, & pratis vituperata nobis, (est autem pilus terræ, equinæ setæ similis) lienem cursorum extinguit decocta fictili nouo ad tertias, quantum vas capiat, & per triduum heminis pota. Vnctis esculentis ante diem vnum interdicitur. Græcorum varia circa hanc opinio. Alij pini foliis similem, nigricantem, eodẽ nomine appellant, vim eius admirabilem tradentes, quod etiam sanguinis profluuia vel tacto ea tantum homine sistat. Alij hippurin, alij ephedron, alij anabasin vocãt. Tradúntq; iuxta arbores nasci, & scandentẽ eas dependere comis iunceis multis nigris, vt est equo- 50 rum cauda, geniculatis ramulis folia habere pauca, tenuia, exigua. Semen rotundum, simile coriandro, radice lignosa: nasci in arbustis maximè. Vis eius spissare corpora. Suc-

cus sanguinem è naribus fluentem inclusus sistit: item aluum. Medetur dysentericis in vino dulci potus cyathis tribus. Vrinam ciet: tussim, orthopnœam sanat: item rupta, & quæ serpunt. Intestinis & vesicæ folia bibuntur. Enterocelen cohibet. Faciunt & aliam hippurin, breuioribus & mollioribus comis candidioribúsque, perquàm vtilem ischiadicis, & vulneribus ex aceto impositam, propter sanguinem sistendum. Et nymphæa trita plagis imponitur. Peucedanum cum semine cupressi bibitur, si sanguis per os redditus est, fluxítque ab infernis. Sideritis tantam vim habet, vt quamuis recenti gladiatoris vulneri illigata, sanguinem claudat: quod facit & ferulæ cinis, vel carbo: fungus verò etiam efficacius, qui secundum radicem eius nascitur. Per nares autem fluenti, & cicutæ semē tritum ex aqua inditúmque, efficax habetur: item stephanomelis ex aqua. Vettonicæ farina è lacte caprino pota, sistit ex vbere fluentem: plantagóque contusa. Eiusdem succus vomentibus sanguinem datur. Ad erraticum autem radix persolatæ cum axungia vetere illita probatur. Ruptis conuulsísque, ex alto deiectis centaureum maius, gentianæ radix trita vel decocta, vel succus Vettonicæ, & hoc amplius à vocis aut lateris contentionibus: panaces, scordion, aristolochia, pota: agaricum. Item cōtusis & euersis potum duobus obolis in mulsi cyathis tribus, aut si febris sit, in aqua mulsa: verbascum, cuius flos similis auro est, acori radix, aeizoum omne, sed è maiori succus efficacissimè: item symphyti vel radicis decoctum: daucum crudum. Erisithales est flore luteo, foliis acanthi: bibitur è vino: item chamærops: & in sorbitione irio, vel plantago omnibus modis. Item phthiriasi, qua Sylla Dictator cōsumptus est: nascuntúrq; in sanguine ipso hominis animalia exesura corpus. Resistitur vuæ taminiæ succo, aut veratri, cum oleo perunctis corporibus. Taminia quidem in aceto decocta, etiam vestes eo tædio liberat.

Ad hulcera, plagas, & ad verrucas tollendas, & de polycnemo. CAP. XIIII.

HVlcera multorum sunt generum, ac multis modis curantur. Panacis omnium generum radix, ex vino calido illinitur manantibus. Siccat priuatim, quam Chironiā diximus. Cū melle trita tubera aperit: hulceribúsq;, quæ serpunt, deploratis auxilio est cum æris flore, vino tēperata omnibus modis, vel flore, vel semine, vel radice. Eadem cum polenta vetustis vulneribus prodest. Heraclion quoque siderion, apollinaris, psyllium, tragacantha, scordotis cum melle purgat. Farina eius carnes excrescentes per se inspersa consumit. Polemonia hulcera, quæ cacoethe vocant, sanat: centaureum maius inspersum vel illitum: itē minoris coma decocta vel trita, vetera quoq; hulcera purgat & persanat. Folliculi clymeni recentibus plagis imponuntur. Illinitur autē gentiana hulceribus, quæ serpunt, radice tusa, vel decocta in aqua ad mellis crassitudinem, vel succo: vulneribus, ex ea factum lycium. Lysimachia recentibus plagis medetur. Plantago omnium generum hulceribus, peculiariter fœminarum, senum & infantium. Igne mollita melior, & cū ceroto crassa hulcerum labra purgat, nomas sistit: Tritam suis foliis integere oportet: Suppurationes, collectiones, sinus hulcerum chelidonia quoq; siccantur: vulnera adeò, vt etiam pro spodio vtantur. Eadē iam desperatis cum axungia imponitur. Dictamnum pota sagittas pellit, & alia tela extrahit illita. Bibitur ex aquæ cyatho foliorum obolo. Proximè pseudodictamnum. Vtraq; etiam suppurationes discutit. Aristolochia quoq; putria hulcera exest: sordida expurgat cum melle, verméstq; extrahit: item clauos in hulceribus natos: & infixa corpori omnia, præcipuè sagittas, & ossa fracta, cū resina. Caua verò hulcera explet per se. Et cum iride recentia vulnera ex aceto. Vetera hulcera verbenaca, quinquefolium cum sale & melle. Radices persolatæ, vulneribus ferro illatis recentibus imponuntur: folia veteribus. Cum axungia vtrunque: & suo folio operitur. Damasonium, vt in struma: folia verbasci ex aceto aut vino. Peristereos ad omnia genera, vel callosorum putrescentiúmque hulcerum facit. Manantia nymphææ heracliæ radix sanat. Item cyclamini radix vel per se, vel ex aceto, vel cum melle. Eadem & contra steatomata efficax, sicut ad hulcera manantia hyssopum: item peucedanum, cui ad recentia vulnera vis tanta est, vt saniem ossibus extrahat. Præstant hoc & anagallides, cohibéntque quas vocant nomas, & rheumatismos. Vtiles & recentibus plagis, sed præcipuè senum corpori.

Cum

Cum ceroto apostemata & hulcera tetra, folia mandragoræ recentia: radix vulnera cum melle aut oleo: cicuta cum siligine mista mero: aeizoum herpetas quoq; & nomas, ac putrescentia: sicut erigeron verminosa: recẽtia autem vulnera astragali radix: & vetera quoque hulcera purgat hypocisthis vtraque. Leontopodij semen tritum in aqua, & cum polenta illitum, spicula sagittarum extrahit: item pycnocomi semen. Tithymalus characias succo gangrænas, phagedænas, putria, vel decocto ramorum cum polenta & oleo: orchis radices, hoc amplius & cacoethe ex aceto cum melle siccæ & recentes: per se œnothera efferentia sese hulcera sanat. Scythica vulnera curant. Ad carcinomata, argemonia ex melle efficacissima est. Vulneribus præsanatis asphodeli radix decocta, vt diximus, trita
10 cum polenta & illita: quibuscunque verò apollinaris. Astragali radix in puluerem trita, humidis hulceribus prodest: item callitrix decocta in aqua. Priuatim verò iis quæ calceamento facta sint verbenaca, necnon & lysimachia contrita, ac nymphæa arida infriata. Polytrix inueteratis iisdem vtilior. Polycnemon cunilæ bubulæ similis est, semine pulegij surculosa, multis geniculis, corymbo odorato, acri & dulci odore, quæ ferro factis vulneribus commanducata imponitur, quinto die soluitur. Symphyton ad cicatricem celerrimè perducit: item sideritis. Hæc imponitur ex melle. Verbasci semine ac foliis ex vino decoctis ac tritis omnia corpori infixa extrahuntur: item mandragoræ foliis cum polenta: cyclamini radicibus cum melle. Trissaginis folia in oleo contrita, iis maximè adhibentur hulceribus, quæ serpunt: & alga in melle trita. Vettonica ad carcinomata, & melanias ve-
20 teres addito sale. Verrucas tollit argemonia ex aceto, vel batrachij radix, quæ & vngues scabros aufert. Linozostidis vtriusque folia vel succus illitus. Tithymali omnes, genera verrucarum omnium: item omnia pterygia, varósque tollunt. Cicatrices cum elegantia ad colorem reducit ladanum.

De pluribus experimentis ad mulierum menses, & vuluæ morbos, & partus eiciendos, & continendos, & cutis in facie vitia, & capillum tingendum & tollendum, & quadrupedum scabiem. CAP. XV.

ARtemisiam & elelisphacum alligatas qui habeat viator, negatur lassitudinem sentire. Muliebribus morbis medetur maximè in vniuersum pæoniæ herbæ semen nigrum ex aqua mulsa. Eadem & in radice vis menses ciet: panacis semen cum absinthio
30 menses & sodores: scordotis potu & illitu. Vettonica drachma in vini cyathis tribus bibitur contra omnia vuluarum vitia, aut quæ à partu fiunt. Mẽses nimios sistit Achillea imposita, & decoctum eius insidentibus. Mammis imponitur hyoscyami semen ex vino: locis radix è cataplasmate: & mãmis etiam chelidonia. Secũdas morantes, vel partus emortuos, radices panacis appositæ extrahunt. Ipsum panaces in vino potum vuluas purgat, appositúmque cum melle. Polemonia pota ex vino, secundas pellit: nidore purgat vuluas. Centaurei minoris succus potu, fotúque menses ciet. Item maioris radix, in vuluæ doloribus iisdem modis prodest. Derasa verò & apposita, extrahit partus emortuos. Plantago apponitur in lana in dolore vuluæ: in strangulatu bibitur. Sed præcipua dictamno vis est. Menses ciet, partus emortuos vel transuersos eicit: bibitur ex aqua foliorum obo-
40 lo, adeò ad hæc efficax, vt ne in cubiculum quidem prægnãtium inferatur. Nec potu tantùm, sed & illitu & suffitu valet. Proximè pseudodictamnum. Sed menses ciet cum mero decoctum pondere denarij. Plurimis tamen modis aristolochia prodest: nam & menses & secundas ciet, & emortuos partus extrahit, myrrha & pipere additis, pota, vel subdita. Vuluas quoque procidentes inhibet fotu vel suffitu, vel subiectu, maximè tenuis. Strangulatum ab his, mensiúmque difficultatem agaricum tribus obolis in vini veteris cyatho potum, emendat: peristereos apposita in adipe suillo recenti: antirrhinon cum rosaceo & melle. Item apposita nymphææ thessalæ radix, dolori medetur. In vino nigro pota profluuia inhibet. E diuerso ciet cyclamini radix pota & apposita. Et vesicæ insidentium decocto medetur: Secundas pota cissanthemos pellit, vuluam sanat. Et xi-
50 phij radix superior menses ciet, drachma ex aceto pota. Peucedanum strangulatus vuluæ nidore vstum recreat. Menses aluósque præcipuè psyllium, drachma in cyathis tribus

aquæ mulsæ ciet:semen mandragoræ potum vuluam purgat. Menses ciet succus appositus,& emortuos partus. Nimia rursus profluuia sistit semen cum vino & sulphure. Alui profluuia sistit & contrahit battachion potu vel cibo, ardens aliâs (vt diximus) cruda. Sed cocta commendatur sale & oleo, & cumino. Daucum & menses & secundas potu facillimè pellit. Ladanum suffitu corrigit vuluas: dolori earum exhulceratísque imponitur. Emortua scammonium pellit, potum vel appositum. Menses ciet hypericum vtrunque, appositum. Ante alia verò (vt Hippocrati videtur) crethmos è vino semine vel radice: cortice trahit & secundas: succurrit & strangulationibus ex aqua pota: item radix è geranio, peculiariter secundis inflammationibúsque vuluarum conueniens. Purgat hippuris pota & apposita vuluas. Polygonus pota menses ciet & althææ radix. Folia plantaginis pellũt, item agaticum ex aqua mulsa. Artemisia vuluæ medetur trita, ex oleo irino aut fico, aut cum myrrha apposita. Eiusdem radix pota in tantum purgat, vt partus enectos extrahat. Menses & secundas ciet ramorum decoctum insidentibus: item folia pota drachma. Ad eadem omnia prosunt vel imposita ventri imo cum farina hordeacea. Acoron quoque vtile est interioribus fœminarum morbis, & coniza vtraque, & crethmos. Et anthyllides duæ vuluis vtilissimæ, torminibúsque, & secundarum moræ, in vino potæ. Callitrix fotu locis medetur, albugines in capite tollit, capillos inficit oleo trita. Geranion in vino albo potum, hypocisthis in rubro, profluuium sistunt. Hyssopum suffocationes laxat. Radix verbenacæ pota ex aqua, ad omnia in partu aut ex partu mala, præstantissima est. Peucedano quidam miscent in vino nigro semen cupressi contritum. Nam semen psyllij deferuefactum in aqua, cùm intepuit, epiphoras omnes vteri lenit. Symphyton tritum in vino nigro euocat menses. Partus accelerat scordotis pota, drachma succi in aqua mulsa cyathis quatuor: dictamni folia præclarè dantur ex aqua. Constat, vnius oboli pondere, vel si mortui sint in vtero infantes, protinus reddi sine vexatione puerperæ. Similiter prodest pseudodictamnum, sed tardius: cyclaminos adalligata: cissanthemos pota: vettonicę farina ex aqua mulsa. Arsenogonon & thelygonon herbæ sunt, habentes vuas floribus oleæ similes, pallidiores tamẽ, semen album papaueris modo, Thelygoni potu fœminam concipi narrant. Arsenogonon ab ea semine oleæ, nec alio distat. Huius potu mares generari perhibentur, si credimus. Alij vtranque ocimo similem tradunt. Arsenogoni autem semen geminum esse testibus simile. Mammarum vitiis aeizoum, quod digitellum appellauimus, vnicè medetur. Erigeton ex passo mammas vberiores facit: sonchum in farre coctum. Quæ verò mastos vocatur, indita, pilos mammarum è partu nascentium aufert, & tineas in facie: aliáque cutis vitia emendat. Gentiana, nymphæa Heraclia illita, cyclamini radix, maculas omnes. Cacaliæ grana mista ceræ liquidæ, extendunt cutem in facie, rugántque: vitia omnia acori radix emendat. Capillum lysimachia flauum facit: denigrat hypericon, quod & corion vocatur: itẽ ophrys herba denticulato oleri similis, foliis duobus. Nigritiam dat & polemonia, in oleo decocta. Psilothrũ nos quidem in muliebribus medicamentis tractamus: verùm iam & viris est in vsu. Efficacissimum autem habetur archezostis. Item tithymali succo, vel in Sole, cum oleo illito crebro, vel euulsis pilis. Quadrupedum scabiem sanat hyssopum ex oleo, suum anginas peculiariter sideritis. Verùm & reliqua genera herbarum reddamus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVII.

PROOEMIVM.

10 Reliqua herbarum genera. CAP. I.

CRESCIT profectò apud me certè, tractatu ipso admiratio antiquitatis: quantóque maior copia herbarum dicenda restat, tanto magis adorare priscorum in inueniendo curam, in tradendo benignitatem subit. Nec dubiè superata hoc modo posset videri etiam rerum naturæ ipsius munificentia, si humani operis esset inuentio. Nunc verò Deorum fuisse eam apparet, aut certè diuinam, etiam cùm homo inueniret: eandémque omnium parentem & genuisse hæc, & ostendisse, nullo vitæ mi-
20 raculo maiore, si verum fateri volumus. Scythicam herbam à Mæotidis paludibus, & euphorbiam è monte Atlante, vltráque Herculis columnas, & ipso rerum naturæ defectu, parte alia Britannicam ex Oceani insulis extra terras positis: itémque æthiopidem ab exusto sideribus axe, alias prætereà aliunde vltro citróque humanæ saluti in toto orbe portari, immensa Romanæ pacis maiestate non homines modò diuersis inter se terris gentibúsque, verùm etiam montes, & excedentia in nubes iuga, partúsque eorum & herbas quoque inuicem ostentante. Aeternum quæso Deorum sit munus istud. Adeò Romanos, velut alteram lucem, dedisse rebus humanis videntur.

De aconito, & panthera, quæ extinguitur aconito.
30 CAP. II.

SEd antiquorum curam diligentiámque quis possit satis venerari, cùm constet omnium venenorum ocyssimum esse aconitum: & tactis quoque genitalibus fœminini sexus, animalium, eodem die inferre mortem? Hoc fuit venenum, quo interemptas dormientes à Calphurnio Bestia vxores M. Cæcilius accusator obiecit. Hinc illa atrox peroratio, eius in digito mortuas. Fabulæ narrauere, à spumis Cerberi canis, extrahente ab inferis Hercule, ideóque apud Heracleam Ponticam, vbi monstratur is ad inferos aditus, gigni. Hoc quoque tamen in vsus humanæ salutis vertêre, scorpionum ictibus aduersari experiendo datum in vino calido. Ea est natura vt hominem occidat, nisi in-
40 uenerit quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, velut pari intus inuento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus reperit: mirúmque, exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo supersit. Imò verò etiam ferarum remedia antiqui prodiderunt, demonstrando quomodo venenata quoque ipsa sanarentur. Torpescunt scorpiones aconiti tactu, stupéntque pallentes, & vinci se confitentur. Auxiliatur eis elleborum album, tactu resoluente: cedítque aconitum duobus malis, suo & omnium. Quòd si quis illa fortè ab homine excogitari potuisse credit, ingratè Deorum munera intelligit. Tangunt carnes aconito, necántque gustatu earum pantheras, nisi hoc fieret, repleturas illos situs. Ob id quidam pardalianches appellauere. At illas statim liberari morte, excrementorum hominis gustu, demonstratum.
50 Quod certè casu repertum quis dubitet? & quoties fiat etiam nunc vt nouum nasci, quoniam feris ratio & vsus inter se tradi non possit.

Quòd omnium creaturarum conditor sit Deus. CAP. III.

Hic ergo casus, hic est ille, qui plurima in vita inuenit Deus. Hoc habet nomen, per quem intelligitur eadem & parẽs rerum omnium & magistra natura, vtraque coniectura pari, siue ista quotidie feras inuenire, siue semper scire iudicemus. Pudendúmque rursus, omnia animalia, quæ sint salutaria ipsis, nosse, præter hominem. Sed maiores, oculorum quoque medicamentis aconitum misceri, saluberrimè promulgauere, aperta professione malum quidem nullum esse sine aliquo bono. Fas ergo nobis erit, qui nulla diximus venena, monstrare quale sit aconitum, vel deprehendendi gratia. Folia habet cyclamini aut cucumeris, non plura quatuor, ab radice leniter hirsuta. Radicem modicã cammaro similem marino. Quare quidam cammaron appellauere, alij thelyphonon, ex qua io diximus causa. Radix incuruatur paulum scorpionum modo, quare & scorpion aliqui appellauere. Nec defuere, qui myoctonon appellare mallent, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluere quidem nutriente. Hanc aliqui rationem nominis attulere. Alij, quoniam vis eadem in morte esset, quæ cotibus ad ferri aciem deterendam, statímque admota velocitas sentiretur.

De æthiopide, & agerato, & aloe, & alcea, & alypo, & alsina, & androsace, & androsæmo, & ambrosia, & anoni, & anagyro, & anonymo.

CAP. IIII.

Aethiopis folia habet phlomo similia, magna & multa, & hirsuta ab radice. Caulem quadrangulum, scabrum, similem arcio, multis concauum alis, semen erui simile, candidum, geminum radices numerosas, longas, plenas, molles, glutinosas gustu. Siccæ nigrescunt, durantúrque, vt cornua videri possint. Præter Aethiopiam nascuntur, & in Ida monte Troadis, & in Messenia. Colliguntur autumno, siccantur in Sole aliquot diebus, ne situm sentiant. Medentur vuluis, potæ in vino albo, ischiadicis, pleuriticis, faucibus scabris, decoctæ poti dantur. Sed quæ ex Aethiopia venit eximia est, atque illico prodest. Ageraton ferulacea est, duorum palmorum altitudine, origano similis, flore bullis aureis. Huius vstæ nidor vrinam ciet, vuluámque purgat, tanto magis insidentibus. Causa nominis non hæc, sed quoniam diutissimè non marcescit. Aloe scillæ similitudinem habet, maior, & pinguioribus foliis ex obliquo striata. Caulis eius tener est, rubens medius, non dissimilis anthericо: radice vna, ceu palo in terram demissa, graui odore, gustu amara. Laudatissima ex India affertur, sed nascitur & in Asia: non tamen ea vtuntur, nisi ad vulnera recentibus foliis: mirificè enim conglutinat, vel succo. Ob id in turbinibus cadotum eam serunt, vt aeizoum maius. Quidam & caulem ante maturitatem seminis incidunt succi gratia, aliqui & folia. Inuenitur & per se lacryma adhærens. Ergo pauimentandum, vbi sata sit, censent, vt lacryma non absorbeatur. Fuere, qui traderent in Iudæa super Hierosolymam metallicam eius naturam: sed nulla magis improba est, neque alia nigrior est, aut humidior. Erit ergo optima pinguis ac nitida, rufi coloris, friabilis, ac iecineris modo coacta, facilè liquescens. Improbanda nigra & dura, harenosa quoque quæ & gustu intelligitur. Gummi adulteratur & acacia. Natura eius spissare, densare, & leuiter calfacere. Vsus in multis, sed principalis aluum soluere, cùm penè sola medicamentorum quæ id præstant confirmet etiam stomachum, adeò non infestet vlla vi contraria. Bibitur drachma: ad stomachi verò dissolutionem, in duobus cyathis aquæ tepidæ vel frigidæ, cochlearis mensura, bis térve in die ex interuallis, vt res exigit. Purgationis etiam causa plurimùm tribus drachmis. Efficacior, si pota ea sumatur cibus. Capillum fluentem continet cum vino austero, capite in Sole contra capillum peruncto. Dolorem capitis sedat temporibus & fronti imposita ex aceto & rosaceo, dilutiórque infusa. Oculorum vitia omnia sanari ea conuenit, priuatim prurigines & scabiem genarum: item insignita ac liuida, illita cum melle, maximè Pontico. Tonsillas, gingiuas, & omnia oris hulcera. Sanguinis excreationes, si modicæ sint, drachmæ pondere ex aqua: si minus, ex aceto pota. Vulnerum quoque sanguinem, & vndecunque fluentem sistit per se, vel

ſe, vel ex aceto. Aliâs etiam eſt vulneribus vtiliſsima, ad cicatricem perducens. Eadem inſpergitur exhulceratis genitalibus virorum, condylomatis, rimiſque ſedis aliâs ex vino, aliâs ex paſſo, aliâs ſicca per ſe, vt exigit mitiganda curatio, aut coercenda. Hæmorrhoidum quoque abundantiam leniter ſiſtit. Dyſenteriæ infunditur. Et ſi difficiliùs concoquantur cibi, bibitur à cœna modico interuallo. Et in regio morbo tribus obolis ex aqua. Deuorantur & pilulæ cum mellis decocto, aut reſina terebinthina, ad purgandum interiora. Digitorum pterygia tollit. Oculorum medicamentis lauatur, vt quod ſit hâc renoſiſsimum, ſubſidat. Aut torretur in teſta, pennáque ſubinde verſatur, vt poſſit æqualiter torreri. Alcea folia habet ſimilia verbenacæ, qui & periſtereon cognominatur, caules
10 tres aut quatuor, foliorum plenos, florem roſæ, radices albas, cum plurimum ſex, cubitales, obliquas. Naſcitur in pingui ſolo, nec ſicco. Vſus radicis ex vino vel ex aqua dyſentericis, aluo citæ, & ruptis conuulſis. Alypon cauliculus eſt molli capite, non diſſimilis betæ, acre guſtatu ac lentum, mordenſq́, vehementer & accendens. Aluum ſoluit in aqua mulſa, addito ſale modico Minima potio duarum drachmarū, media quatuor, maxima ſex, ea purgatione quibus datur è gallinaceo iure. Alſine, quam quidam myoſoton appellant, naſcitur in lucis, vnde & alſine dicta eſt. Incipit à media hyeme, areſcit æſtate media: cùm prorepit, muſculorum aures imitatur folijs. Sed aliam docebimus eſſe, quæ iuſtius myoſotis vocetur. Hæc eadem erat quæ helxine, niſi minor minúſque hirſuta eſſet. Naſcitur in hortis, & maximè in parietibus. Cùm teritur, odorem cucumeris reddit. Vſus
20 eius ad collectiones inflammationéſque: & in eadem omnia, quæ helxine, ſed infirmius. Epiphoris peculiariter imponitur: item verendis hulceribúſque, cum farina hordeacea. Succus eius auribus infunditur. Androſaces herba eſt alba, amara, ſine folijs, folliculos in cirris habens, & in his ſemen: naſcitur in maritimis Syriæ maximè. Datur hydropicis drachmis duabus tuſa aut decocta in aqua, vel aceto, vel vino. Vehementer enim vrinas ciet. Datur & podagricis illinitúrque. Idem effectus eſt & ſemini. Androſæmon, ſiue (vt alij appellauere) aſcyron, non abſimile eſt hyperico, de qua diximus, cauliculis maioribus, denſioribúſque, & magis rubentibus. Folia alba rutæ figura: ſemen papaueris nigri. Comæ tritæ ſanguineo ſucco manant. Odor ei reſinoſus. Gignitur in vineis. Ferè medio autumno effoditur, ſuſpenditúrque. Vſus ad purgandam aluum tuſæ cum ſemine, pota-
30 que matutinò, vel à cœna duabus drachmis, in aqua mulſa, vel vino, vel aqua pura, totius potionis ſextario. Trahit bilem: prodeſt iſchiadicis maximè. Sed poſtera die, capparis radicem reſinæ permiſtam deuorare oportet drachmæ pondere, iterúmque quatriduo interuallo eadem facere: à purgatione autem ipſa robuſtiores vinum bibere, infirmiores aquam. Imponitur & podagris & ambuſtis, & vulneribus, cohibens ſanguinem. Ambroſia vagi nominis eſt, & circa alias herbas fluctuat: fruticem vnum habet denſum, ramoſum, tenuem, trium ferè palmorum, tertia parte radice breuiorem, folijs rutæ. Circa imum caulem in ramulis ſemen eſt vuis dependentibus, odore vinoſo: qua de cauſa botrys à quibuſdam vocatur, ab alijs artemiſia. Coronantur illa Cappadoces. Vſus eius ad ea quæ diſcuti opus ſit. Anonin quidam ononida malunt vocare, ramoſam, ſimi-
40 lem fœnogræco, niſi fruticoſior hirſutiórque eſſet, odore iucundo, poſt ver ſpinoſa. Eſtur etiam muria condita. Recens verò margines hulcerum erodit. Radix decoquitur in poſca dolori dentium. Eadem cum melle pota, calculos pellit. Comitialibus datur in oxymelite decocta ad dimidias. Anagyros, quam aliqui acopon vocant, fruticoſa eſt, grauis odore, flore oleris: ſemen in corniculis non breuibus gignit, ſimile renibus, quod durefcit per meſſes. Folia collectionibus imponuntur, difficultérque parientibus adalligantur, ita vt à partu ſtatim auferantur. Quod ſi emortuus hæreat, & ſecundæ menſéſque morentur, drachmæ pondere bibuntur in paſſo folia. Sic & ſuſpirioſis dantur: & in vino vetere ad phalangiorum morſus. Radix diſcutiendis concoquendíſque adhibetur. Semen commanducatum vomitiones facit. Anonymos non inueniendo nomen in-
50 uenit. Affertur è Scythia, celebrata Hiceſio, non paruæ autoritatis Medico, item Ariſtogitoni, in vulneribus præclara, ex aqua tuſa & impoſita: pota verò, mammis

præcordiísque percussis: item sanguinem excreantibus. Putauerunt & bibendam vulneratis. Fabulosa arbitror, quæ adiciuntur: recente ea, si vtatur, ferrum aut æs ferruminari.

De apatine, & arctio, & aspleno, & asclepiade, & astere vel bubonio, & ascyro vel ascyroide, & aphace, & de alcibio, & alectorolopho. CAP. V.

APARINEN aliqui omphacocarpon, alij philanthropon vocant, ramosam, hirsutã, quinis senísve in orbem circa ramos foliis per interualla. Semen rotundum, durum, concauum, subdulce. Nascitur in frumentario agro, aut hortis pratísve, asperitate etiam vestium tenaci. Efficax contra serpentes, semine poto ex vino drachmæ: & cõtra phalangia. Sanguinis abundantiam ex vulneribus reprimunt folia imposita: succus auribus infunditur. Arction aliqui arcturum vocant: similis est verbasco foliis, nisi quòd hirsutiora sunt, caule longo, molli, semine cumini. Nascitur in petrosis, radice tenera, alba, dulcíque. Decoquitur in vino ad dentium dolorem, ita vt contineatur ore decoctum. Bibitur propter ischiada & strangurîam è vino, ambustis imponitur & pernionibus. Fouẽnt eadem cum radice semine trito in vino. Asplenum sunt qui hemionion vocant, foliis trientalibus multis, radice limosa, cauernosa, sicut filicis, candida, hirsuta: nec caulem, nec florem, nec semen habet. Nascitur in petris, parietibúsque opacis, humidis, laudatissima in Creta. Huius foliorum iure in aceto decocto, per dies x l. poto lienem absumi aiunt: & illinuntur autem, eadem sedante singultus. Non danda fœminis, quoniam sterilitatem facit. Asclepias folia ederæ habet, ramos longos, radices numerosas, tenues, odoratas: floris virus graue, semen securidacæ. Nascitur in montibus. Radices torminibus medentur, & contra serpentium ictus, non solùm potu, sed etiam illitu. Aster ab aliquibus bubonion appellatur, quoniam inguinum præsentaneum remedium est. Cauliculus foliis oblongis duobus aut tribus: in cacumine capitula stellæ modo radiata. Bibitur & aduersus serpentes. Sed ad inguinum medicinam, sinistra manu decerpi iubent, & iuxta cinctus alligari. Prodest & coxendicis dolori adalligata. Ascyron & ascyroides, similia sunt inter se, & hyperico: maiores habet ramos, quod ascyroides vocatur, ferulaceos, omnino rubentes, capitulis paruis, luteis. Semen in calyculis pusillum, nigrum, resinosum. Comæ tritæ velut cruentant. Qua de causa quidam hanc androsæmon vocauere. Vsus seminis ad ischiadicos, poti duabus drachmis in hydromelitis sextario. Aluum soluit, bilem detrahit. Illinitur & ambustis. Aphace tenuia admodum folia habet: pusillo altior lenticula est. Siliquas maiores fert, in quibus terna aut quaterna semina sunt nigriora, & madidiora & minora lenticula. Nascitur in aruis. Natura ei ad spissandum efficacior, quàm lenti: reliquo vsu eosdem effectus habet. Stomachi aluíque fluxiones sistit semen decoctum. Alcibion qualis esset herba, apud autores non reperi. Sed radicem eius & folia trita, ad serpentis morsum imponi & bibi iubent: folia, quantum manus capiat, trita cum vini meri cyathis tribus, aut radicem drachmarum trium pondere cum vini eadem mensura. Alectorolophos, quæ apud nos crista dicitur, folia habet similia gallinacei cristæ, plura, caulem tenuem, semen nigrum in siliquis. Vtilis tussientibus cocta cum faba fressa, melle addito, & caligini oculorum. Solidum semen conicitur in oculum, nec turbat, sed in se caliginem contrahit. Mutat colorem, sed ex nigro albicare incipit, & intumescit, ac per se exit.

De alo. CAP. VI.

ALUM nos vocamus, Græci symphyton petræum, simile cunilæ bubulæ, foliis paruis, ramis tribus aut quatuor à radice, cacuminibus thymi, surculosum, odoratum, gustu dulce, saliuam ciens, radice longa rutila. Nascitur in petris, ideo petræum cognominatum: vtilissimum lateribus, lienibus, renibus, torminibus pectoris, pulmonibus sanguinem reiicientibus, faucibus asperis. Bibitur radix trita, & in vino decocta, & aliquando superlinitur. Quin & commanducata sitim sedat, præcipuéque pulmonem refrigerat. Luxatis quoque imponitur & conuulsis, lieni, interaneis. Aluum sistit cocta in cinere: detractísque folliculis trita cum piperis nouem granis, & ex aqua pota. Vulneribus sanandis

nandis tanta præſtantia eſt, vt carnes quoque, dum coquuntur, conglutinet addita: vnde & Græci nomen impoſuere. Oſsibus quoque fractis medetur.

De alga, & actæa, & de ampelo agria, & abſinthio.

CAP. VII.

Alga rubra & ſcorpionum ictibus. Actæa graui foliorum odore, caulibus aſperis geniculatis, ſemine nigro, vt ederæ, baccis mollibus, naſcitur in opacis & aſperis, aquoſiſque. Datur acetabulo pleno interioribus fœminarum morbis. Ampelos agria vocatur herba, foliis duris cineracei coloris, qualẽ in ſatis diximus, viticulis longis, calloſis, tubentibus, qualiter flos, quem Iouis flammam appellauimus in violis, fert ſemen Punici mali
10 ſimile acinis. Radix eius decocta in aquæ cyathis ternis, additis vini Coi cyathis duobus, aluum ſoluit leniter: ideóq; hydropicis datur. Vuluæ vitia & cutis in facie mulierum emẽdat. Iſchiadicos quoq; vti hac herba prodeſt, tuſa cum foliis, & illita cũ ſucco ſuo. Abſinthij genera ſunt plura: Santonicum appellatur à Galliæ ciuitate: Ponticum à Ponto, vbi pecora pingueſcunt illo, & ob id ſine felle reperiuntur: neque aliud præſtantius, multóq; Italico amarius, ſed medulla Pontici dulcis. De vſu eius conuenit dicere herbæ facillimæ, atque inter paucas vtiliſsimæ, prætereà ſacris populi Romani celebratæ peculiariter. Siquidem Latiarum feriis quadrigæ certant in Capitolio, victórque abſinthium bibit: credo, ſanitatem præmio dari honorificè arbitratis maioribus. Stomachum corroborat, & ob hoc ſapor eius in vina transfertur, vt diximus. Bibitur & decoctum aqua, ac poſteà no
20 cte & die refrigeratum ſub dio, decoctis ſex drachmis foliorum cũ ramis ſuis in cæleſtis aquæ ſextariis tribus: oportet & ſalem addi. Vetuſtiſsimè in vſu eſt. Bibitur & madefacti dilutum: ita enim appellatur hoc genus. Diluti ratio, vt (quiſquis fuerit modus aquæ) tegatur per triduum. Tritum rarò in vſu eſt, ſicut & ſuccus expreſſi. Exprimitur autẽ, cùm primùm ſemen turgeſcit, madefactum aqua triduo recens, aut ſiccum ſeptem diebus. Deinde coctum in æneo vaſe ad tertias x. heminis in aquæ ſextariis x l v. iterúmq; percolatum herba lentè coquitur ad craſsitudinem mellis, qualiter ex minore centaureo quæritur ſuccus. Sed hic abſinthij, inutilis ſtomacho capitiq; eſt, cùm ſit ille decocti ſaluberrimus. Nanque aſtringit ſtomachum, bilémque detrahit, vrinam ciet, aluum emollit, & in dolore ſanat: ventris animalia pellit, malaciam ſtomachi & inflationes diſcutit cum ſili & nar
30 do Gallico, aceto exiguo addito. Faſtidia abſterget, concoctiones adiuuat. Cruditates detrahit cum ruta, & pipere & ſale. Antiqui purgationis cauſa dabãt, cum marinæ aquæ veteris ſextario, ſeminis ſex drachmis, cum tribus ſalis, & mellis cyatho. Efficacius purgat duplicato ſale. Diligenter autem teri debet, propter difficultatem. Quidam & in polenta dedere ſupra dictum pondus, addito pulegio: alij cõtra paralyſin: alij pueris folia in fico, ſic vt amaritudinem fallerent. Thoracem purgat cum iride ſumptum. In regio morbo crudum bibitur cum opio, aut adianto. Aduerſus inflationes calidum paulatim ſorbetur ex aqua: iocineris cauſa cum Gallico nardo: lienis, cum aceto, aut pulte, aut fico ſumitur. Aduerſatur fungis ex aceto: item viſco: cicutæ ex vino, & muris aranei morſibus, draconi marino, ſcorpionibus. Oculorum claritati multum confert. Epiphoris cum paſſo impo-
40 nitur: ſuggillatis cum melle. Aures decoctum eius vaporis ſuffitu ſanat: aut ſi manat ſanies, cum melle tritum. Vrinam ac menſes cient tres quatuórve ramuli, cum Gallici nardi radice vna, cyathis aquæ v i. Menſes priuatim cum melle ſumptum, & in vellere appoſitum. Anginis ſubuenit cum melle & nitro. Epinyctidas ex aqua ſanat: vulnera recentia, priùs quàm aqua tangantur, impoſitum: prætereà capitis hulcera. Peculiariter ilibus imponitur, cum Cypria cera, aut cum fico. Sanat & pruritus. Non eſt dandum in febri. Nauſeas maris arcet in nauigationibus potum: inguinum tumorem in ventrali habitum. Somnos allicit olfactum, aut inſcio ſub capite poſitum. Veſtibus inſertum tineas arcet. Culices ex oleo perunctis abigit, & fumo, ſi vratur. Atramẽtum librarium ex diluto eius temperatum, literas à muſculis tuetur: capillum denigrat abſinthij cinis, vnguento roſa-
50 ceóque permiſtus. Eſt & abſinthium marinum, quod quidam Seriphium vocant, probatiſsimum in Taposiri Aegypti. Huius ramum Iſiaci præferre ſolenne habent: anguſtius

stius priore, minúsque amarum, stomacho inimicum, aluum mollit, pellítq; animalia interaneorum. Bibitur cum oleo & sale, aut in farinæ trimestris sorbitione dilutum. Coquitur, quantum manus capiat, in aquæ sextario ad dimidias.

De ballote, & botrye fruticosa, & brabyla, & bryo & bupleuro, & catanance, & calla, & circæa, & cirsio, & cratæogono, & thelygono, & crocodilio, & cynosorchi, & chrysolachano, & cucubalo, & conferua.

CAP. VIII.

BAlloten alio nomine melamprasion Græci vocát, herbam fruticosam, angulosis caulibus nigris, hirsutis foliis vestientibus, maioribus quàm † porri, & nigrioribus, grauè olentibus. Vis eius efficax aduersus canis morsus, ex sale foliis tritis imposita: item ad cóndylomata, coctis cinere, in folio oleris. Purgat & sordida hulcera cum melle. Botrys fruticosa herba est, luteis ramulis. Semen circa totam nascitur: folia cichorio similia. Inuenitur in torrentium ripis. Medetur orthopnoicis. Hoc Cappadoces ambrosiam vocát, alij artemisiam. Brabyla spissandi vim habet cotonei mali modo; nec amplius de ea tradunt authores. Bryon, marina herba sine dubitatione est, lactucæ foliis similis, rugosa veluti cótracta, sine caule, ab ima radice exeuntibus foliis. Nascitur in scopulis maximè, testísque terra comprehensis. Præcipua siccandi ei spissandíque vis, & collectiones omnes inflammationésque cohibendi, præcipuè podagræ, & quicquid refrigerare opus sit. Bupleuri semen ad ictus serpentium dari reperio, fouerique plagas decocta ea herba, adiectis foliis mori aut origani. Catanácen thessalam herbam, qualis sit, à nobis describi superuacuum est, cùm sit vsus eius ad amatoria tantum. Illud non ab re est dixisse ad detegendas Magicas vanitates, electam ad hunc vsum coniectura, quoniam arescens contraheret se ad speciem vnguium milui exanimati. Eadem ex causa & cemos silebitur à nobis. Calla duorú generum est. Vna similis aro. Nascitur in arationibus. Colligitur antequã inarescat, vsúsque eosdem habet, quos arum. Bibitur quoque radix huius ad exinaniendas aluos, mensésque mulierum: item caules cum foliis in leguminibus decocti, sanát tenesmon. Alterú genus eius quidam anchusam vocant, alij rhinochisiam. Folia lactucæ longiora, plumosa, radice rubra, quæ ignes sacros cum flore polentę sanat imposita: iocinoris autem vitia, in vino albo pota. Circæa strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, vt milij, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici fermè aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi. Nascitur in apricis saxis. Diluitur in vino, bibitúrque ad dolorem vuluæ & vitia. Macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ, noctem & diem. Trahit eadem potio & secundas: semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cirsion cauliculus est tener duûm cubitorum, triangulo similis, foliis spinosis circundatus. Spinæ molles sunt. Folia bouis linguæ similia, minora, subcandida, & in cacumine capitula purpurea, quæ soluuntur in lanugines. Hanc herbam radicémve eius adalligatam, dolores varicum sanare tradunt. Cratæogonon spicæ tritici simile est, multis calamis ex vna radice emicantibus, multorúmque geniculorum. Nascitur in opacis, semine milij, vehementer aspero gustu: quòd si bibant ex vino ante cœnam, tribus obolis in cyathis aquæ totidem, mulier ac vir, ante conceptum diebus x l. virilis sexus partũ futurum aiunt. Est & alia cratæogonos, quæ thelygonos vocatur. Differentia intelligitur lenitate gustus. Sunt qui florem cratæogoni bibentes mulieres, intra x l. diem cócipere tradant. Eadem sanant hulcera vetera nigra cum melle: explent sinus hulcerum, & atropha carnosiora faciunt: purulenta expurgant: panos discutiunt: podagras, collectionésque omnes leniunt, peculiariter mammarum. Theophrastus arboris genus intelligi voluit cratæogonon siue cratæogona, quá Itali aquifoliam vocant. Crocodilion chamęleontis herbæ nigræ figurá habet radice longa, æqualiter crassa, odoris asperi. Nascitur in sabulosis. Pota sanguinem per nares pellit copiosum crassúmq;, atq; ita lienem consumere dicitur. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis, radice bulbosa, oblonga duplici ordine, superiore quæ durior est, & inferiore quæ mollior. Eduntur vt bulbi cocti, in vineis ferè inuenti. Ex his radicibus si

maiorem

† Ballotes folia nihil prorsus vicinitatis habent cũ foliis porri. Quare hic aut Marrubij legendũ est, nõ Porri: aut fatendum est, Plinium vocem Græcarum vicinitate deceptum, πράσον, hoc est porrum, ἀντὶ τοῦ πρασίου, hoc est, pro marrubio accepisse.

maiorem edant viri, mares generari dicunt: si minorem fœminæ, alterum sexum. In Thessalia molliorem in lacte caprino viri bibunt ad stimulandos coitus, duriorem verò ad inhibendos. Aduersatur alter alteri. Chrysolachanum in pineto, lactucæ simile nascitur. Sanat neruos incisos, si contestim imponatur. Et aliud genus chrysolachani traditur, flore aureo, foliis oleris. Coctum estur, vt olus molle. Herba hac adalligata morbū regium habentibus, ita vt spectari ab his possit, sanari id malum traditur. De chrysolachano nec satis dici scio, nec plura reperio. Nanque & hoc vitio laborauere proximi vtique herbarij nostri, quòd ipsis notas, velut vulgares, strictim & nominibus tantùm indicauere: tanquā coagulo terræ aluum sisti, stranguriam dissolui, si bibatur ex vino aut aqua. Cucubali folia trita cum aceto, serpentium ictibus & scorpionum mederi. Quidam hanc alio nomine strumum appellant, alij Græcè strychnon: Acinos habet nigros. Ex his cyathus succi cum mulsi duobus, medetur lumbis: item capitis doloribus cum rosaceo infusus. Ipsa strumis illita. Peculiaris est Alpinis maximè fluminibus cōferua, appellata à conferruminando, spongia aquarum dulcium verius, quàm muscus aut herba, villosæ dēsitatis atq; fistulosæ. Curatum ea scio, omnibus ferè ossibus cōfractis, prolapsum ex arbore alta putatorē circundata vniuerso corpori, aquam suam inspergētibus, quoties inaresceret, raróq; nec nisi deficientē herbā mutationis causa resoluentibus, conualuisse vix credibili celeritate.

De cocco Gnidio, & dipsaco, & dryopteri, & dryophono, & elatine, & empetro siue calcifraga, & epipacti siue elleborine, & epimedio, & enneaphyllo, & filice, & de femore bubulo, & galeopside siue galeobdolo, & glauce siue eugalacto.

CAP. IX.

COcco gnidio color cocci, magnitudo grano piperis maior, vis ardens. Itaque in pane deuoratur, ne adurat, cùm gulam transit. Huic vis præsentanea contra cicutam. Sistit aluum. Dipsacos folia habet lactucæ, bullásq; spinosas in dorsi medio, caulē duûm cubitorum, iisdem spinis horridum, genicula eius binis foliis amplectentibus, concauo alarum sinu, in quo subsistit ros salsus. In cacumine capitula sunt echinata spinis. Nascitur in aquosis. Sanat rimas sedis. Item fistulas decocta in vino radice, vsque dum sit crassitudo ceræ, vt possit in fistula collyrium mitti. Item verrucas omnium generum. Quidam & alarum, quas suprà diximus, succum illinunt his. Dryopteris filici similis, in arboribus nascitur, tenui foliorum subdulcium incisura, radice hirsuta. Vis ei caustica est. Ideo psilothrum est radix tusa. Illinitur enim, vsque dum sudores euocet: iterúmque & tertiò, ita ne sudor abluatur. Dryophonon similis herba est, cauliculis tenuibus, cubitalibus, circundatis vtrinque foliis, pollicari amplitudine, qualia oxymyrsines, sed candidioribus molliorib ú sque, flore candido sambuci. Edunt cauliculos decoctos. Semine verò eius pro pipere vtuntur. Elatine folia habet helxinæ, pusilla, pilosa, rotunda, semipedalibus ramulis quinis senísve, à radice statim foliosis. Nascitur in segetibus, acerba gustu, & ideo oculorum fluxionibus efficax, foliis cum polenta tritis & impositis, subdito linteolo. Eadem cum lini semine cocta sorbitionis vsu dysenteria liberat. Empetron, quā nostri calcifragā vocant, nascitur in montibus maritimis, ferè in saxo: quò propius mari fuerit, minus salsa est, potáque bilem trahit ac pituitas: quò longius magísque terrena, amarior sentitur. Trahit aquam. Sumitur autem in iure aliquo, aut in hydromelite. Vetustate vires perdit. Recens vrinas ciet decoctum in aqua vel tritum, calculósque frangit. Qui fidem promisso huic quærunt, affirmant lapillos, qui subferuefiant vnà, rumpi. Epipactis, ab aliis elleborine vocatur, parua herba, exiguis foliis, iocineris vitiis vtilissima, & contra venena pota. † Epimenidion caulis est non magnus, ederæ foliis denis atque duodenis, nunquàm florens, radice tenui, nigra, graui odore. Nascitur in humidis, & huic spissandi refrigerandíque natura, fœminis cauenda. Folia in vino trita virginum mammas cohibent. Enneaphyllon, longa folia nouena habet, causticæ naturæ. Imponitur lana circundatum, ne vrat latus: continuò enim pustulas excitat, lumborum doloribus & coxendicum vtilissimum. Filicis duo genera nec florem habent, nec semen.

† Repone Epimediū, vti antea legebatur. Nā epimenidiū bulbi genus est, de quo suprà egit lib. 19 cap. 5. Epimedium autem hic legendū esse, satis constat ex Dioscoride, apud quem hæc omnia pene ad verbum leguntur.

Pterin Græci vocant, alij blechnon, cuius ex vna radice complures exeunt filices, bina etiam cubita excedentes longitudine, non graues odore. Hanc marem existimant. Alterum genus thelypterin Græci vocant, alij nymphæam pterin. Est autem singularis atque non fruticosa, breuior, mollior que & densior, foliis ad radicem canaliculata. Vtrius que radice sues pinguescunt. Folia vtriusque lateribus pinnata, vnde nomen Græci imposuere. Radices vtriusque longæ in obliquum, nigræ, præcipuè cùm inaruere. Siccari autem eas Sole oportet. Nascuntur vbique, sed maximè frigido solo. Effodi debent Vergilius occidentibus. Vsus radicis in trimatu tantum, neque antea, neque postea. Pellunt interaneorū animalia, ex his tænias cum melle: cætera ex vino dulci triduo potæ. Vtraque stomacho inutilissima. Aluum soluit: primò bileun trahens, mox aquam: melius tænias cum scam- 10 monij pari pondere. Radix eius duûm obolorum pondere ex aqua, post vnius diei abstinentiam bibitur, melle prægustato contra rheumatismos. Neutra danda mulieribus, quoniam grauidis abortum, cæteris sterilitatem facit. Farina earum hulceribus tetris inspergitur: iumentorum quoque in ceruicibus. Folia cimicem necant: serpentem non recipiunt. Ideo substerni vtile est in locis suspectis: vstæ etiam fugant nidore. Fecere Medici huius quoque herbæ discrimen. Optima Macedonica est, secunda Cassiopica. Femur bubulum appellatur herba, neruis & ipsa vtilis, recens in aceto ac sale trita. Galeopsis, aut vt alij, galeobdolon vel galion, caulem & folia habet vrticæ læuiora, & quæ grauem odorem trita reddant: flore purpureo. Nascitur circa sepes ac semitas vbique. Folia caulésque duritias & carcinomata sanant ex aceto trita & imposita: item strumas. Panos & parotidas discu- 20 tiunt. Ex vsu est & decocto succo fouere. Putrescentia quoque & gangrænas sanat cum sale. Glaux antiquitus eugalacton vocabatur, cytiso & lenticulæ foliis similis: auersa candidiora. Rami in terram serpunt quini séniue, admodum tenues ah radice. Flosculi purpurei exeunt. Inuenitur iuxta mare. Coquitur in sorbitione similaginis, ad excitādam vbertatem lactis. Eam qui hauserint, balneis vti conuenit.

De glaucio, & glycyside, & gnaphalio, siue chamæzelo, & galedrago, & holco, & hyosiri, & holosteo, & hippophæsto. CAP. X.

Glaucion in Syria & Parthia nascitur, humilis herba, densis foliis, ferè papaueris, minoribus tamen sordidioribúsque, odoris tetri, gustus amari cum astrictione. Granum habet crocei coloris. Hoc in olla fictili luto circumlitum, in clibanis calefaciunt: deinde 30 exempto succum exprimunt eiusdem nominis. Vsus est & succi, & foliorum, si terantur, aduersus epiphoras, quæ vniuersæ vno impetu cadunt. Hinc temperatur collyrium, quod Medici diaglaucion vocant. Lactis quoque vbertas intermissa restituitur. Sumitur eius rei causa ex aqua. Glycyside, quam aliqui pæoniam, aut pentorobon vocant, caulem habet duûm cubitorum, comitantibus duobus aut tribus, subrutilum, cute lauri: folia qualia isatis, pinguiora, rotundióráque, & minora: semen in siliquis, aliud grano rubente, aliud nigro. Duo autem genera sunt. Fœmina existimatur, cuius radicibus seu balani longiores circiter octo aut sex adhærent. Mas plures habet, quoniam nō vna radice nixus est, palmi altitudine, candidáque. Ea gustu astringit. Fœminæ folia myrrham redolent, & densiora sunt. Nascuntur in syluis. Tradunt noctu effodiendas, quoniam pico 40 Martio impetum in oculos faciente, interdiu periculosum sit. Radix verò cùm effodiatur, periculum esse ne sedes procidat. Magna id vanitate ad ostentationem rei fictum arbitror. Vsus in his diuersus. Rubra enim grana rubentis menses sistunt, xv. ferè pota in vino nigro. Nigra grana vuluis medentur, ex passo aut vino totidem pota. Radix omnes ventris dolores sedat in vino, aluúmque purgat: sanat opisthotonum, morbum regium, renes, vesicam: matricem autē & stomachum decocta in vino: aluúmque sistit: estur etiam contra malum mentis: sed in medendo quatuor drachmæ satis sunt. Grana nigra auxiliātur & suppressionibus nocturnis, in vino pota quo dictum est numero. Stomachi verò erosionibus, & esse ea & illinire prodest. Suppurationes quoque discutiuntur: recentes nigro semine, veteres rubro. Vtrunque auxiliatur à serpente percussis: & pueris contra 50 calculos, incipiente strāguria. Gnaphalion alij chamæzelon vocāt, cuius foliis albis mol-

libúsq

libúsque pro tomento vtūtur: sanè & similia sunt. Datur in vino austero ad dysenteriam: ventris solutiones, mensésque mulierum sistit. Infunditur autem tenesmo. Illinitur & putrescentibus hulcerum. Galedragon vocat Xenocrates leucacantho similem, palustrem & spinosam, caule ferulaceo, alto, cui summo capite inhæret simile ouo. In hoc crescente ætate vermiculos nasci tradunt, quos pyxide conditos adalligari cum pane brachio ad eam partem, qua dens doleat, miréque illico dolorem tolli. Valere nō diutius anno, & ita si terram non attigerit. Holcus in saxis nascitur siccis. Aristas habet in cacumine tenues, culmo, quale ordeum restibile. Hæc circa caput alligata, vel circa lacertum, educit è corpore aristas. Quidam ob id aristidam vocant. Hyosiris intubo similis, sed minor, & tactu 10 asperior vulneribus contusa præclarè medetur. Holosteon sine duritia est herba, ex aduerso appellata à Græcis, sicut fel dulce, tenuis vsque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen, foliis augustis, astringens gustu. Nascitur in collibus terrenis. Vsus eius ad conuulsa rupta, in vino pota. Vulnera quoque conglutinat. Nam & carnes coguntur, addita. Hippophæston nascitur in spinis, ex quibus fiunt æneæ fulloniç, sine cauliculo, sine flore, capitulis tantum inanibus, & foliis paruis, multis, herbacei coloris, radiculas habens albas, molles. Succus earum exprimitur æstate, ad soluēdam aluum, tribus obolis, maximè in comitialibus morbis, & tremulis hydropicis. Contra vertigines, orthopnœas, paralyseis incipientes.

De hypoglossa, & hypecoo, Idæa, isopyro, lathyri, leontopetalo, lyco-
20 pside, lithospermo, lapide vulgari, de limeo, leuce, & leuco-
graphi. CAP. XI.

Hypoglossa folia habet figura sylvestris myrti, concaua, spinosa, & in his ceu linguas folio paruo exeunte de foliis. Capitis dolorem corona ex his imposita minuit. Hypecoon in segetibus nascitur, foliis rutæ. Natura eius eadem quæ papaueris succo. Idææ herbæ folia sunt, quæ oxymyrsines: adhærent his velut pampini, in quibus flos. Aluum, mensésque, & omnem abundantiam sanguinis sistit. Spissandi cohibendíque naturam habet. Isopyron aliqui † phaselion vocant, quoniam folium, quod est aniso simile, in pampinos torquetur. Capitula sunt in summo caule tenuia, plena seminis melanthij. Contra tussim & cætera pectoris vitia, ex melle aut aqua mulsa, item iocineri vtilissima. Lathyris 30 folia habet multa, lactucæ similia, teniuora, germina multa, in quibus semen tuniculis cōtinetur, vt capparis, quæ cùm inaruere, eximuntur grana piperis magnitudine, candida, dulcia, facilia purgatu. Hæc vicena in aqua pura aut mulsa pota, hydropicos sanant. Trahunt & bilem. Qui vehementiùs purgari volunt, cum folliculis ipsis sumunt ea: nam stomachum lædunt. Itaque inuentum est, vt cum pisce aut iure gallinacei sumerentur. Leontopetalon alij rhapeion vocant, folio brassicæ, caule semipedali: alæ multæ, semen in cacumine in siliquis ciceris modo: radix rapo similis, grandis, nigra. Nascitur in aruis. Radix aduersatur omnium serpētium generibus est vino pota: nec alia res celeriùs proficit. Datur & ischiadicis. Lycopsis longioribus, quàm lactuca, est foliis, crassioribúsque. Caule longo, hirsuto, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo. Nascitur in 40 campestribus. Illinitur cum farina hordeacea igni sacro. Sudorem in febribus mouet, succo aquæ calidæ admisto. Inter omnes herbas lithospermo nihil est mirabilius. Aliqui ægonychon vocant, alij Diospyron, alij Heracleos. Herba quincuncialis ferè, foliis duplo maioribus, quàm rutæ, ramulis surculosis, crassitudine iunci: gerit iuxta folia singulas veluti barbulas, & earum in cacuminibus lapillos candore & rotunditate margaritarū, magnitudine ciceris, duritia verò lapidea. Ipsi, quà pediculis adhæreant, cauernulas habent, & intus semen. Nascitur & in Italia, sed laudatissimum in Creta. Nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi. Tantus est decor, velut artificum arte alternis inter folia candicantibus margaritis: tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis. Iacere atque humi serpere authores tradunt. Ego vulsam, non hærentem vidi. Iis 50 lapillis drachmæ pondere potis in vino albo calculos frangi, pellíque constat, & stranguriam discuti. Neque in alia herbarum fides est visus statim, ad quam medicinam nata sit.

† Alibi, phasiolum, vt apud Dioscorid. & Gal. li. 6 Simp. med.

Est autem eius species, vt etiam sine autore visu statim nosci possit. Lapis vulgaris iuxta flumina fert muscum siccum, canum. Hic fricatur altero lapide, addita hominis saliua: illo lapide tangitur impetigo. Qui tangit, dicit, φεύγετε κανθαρίδες, λύκος ἄγριος ὑμμεδιώκει. Limeum herba appellatur à Gallis, qua sagittas in venatu tingunt medicamento, quod venenum ceruarium vocant. Ex hac in tres modios saliuati additur, quantũ in vna sagitta addi solet: ita offa demittitur boum faucibus in morbis. Alligari posteà ad præsepia oportet, donec purgentur (insanire enim solent) si sudor insequitur, aqua frigida perfundi. Leuce Mercuriali similis, nomen ex causa accepit, per medium folium candida linea trãscurrente: quare mesoleucon quidam vocant. Succus eius fistulas sanat: ipsa contrita, carcinomata. Fortassis eadem sit, quæ leucas appellatur, contra omnia marina venena efficax. Speciem eius autores non tradunt, nec aliud, quàm syluestrem latioribus foliis esse efficaciorem, hanc semine acriorem. Leucographis qualis esset, scriptum nõ reperi: quod eò magis miror, quoniam vtilis proditur sanguinem excreantibus, tribus obolis cũ croco: item cœliacis, trita ex aqua & apposita: profluuio fœminarum, oculorum quoque medicamentis, & explendis hulceribus, quæ fiunt in teneris partibus corporis.

De medio, & myosota, & myagro, & natrice, & othone, & onosma, & onopordo, & osyri, & oxye, & batrachio, & polygono, & leucanthemo, & phyteuma, & phyllo, & phellãdrio, & phalari, & polyrrhyzo, & proserpinaca, & de rhacoma, de reseda, & stœchade. CAP. XII.

Medion folia habet iridis satiuæ, caulem tripedalem, & in eo florem grandem, purpureum, rotundum, semine minuto, radicem semipedalem. In saxis opacis nascitur. Radix drachmis duabus cum melle menses fœminarum sistit eclìgmate per aliquot dies sumpto. Semen quoque in vino, tritum, contra abundantiam fœminarum datur. Myosota siue myosotis, læuis herba, caulibus pluribus ab vna radice, aliquatenus rubentibus, concauis, ab imo foliis angustis, oblongis, dorso acuto, nigris, per interualla assiduè geminatis, tenuibus cauliculis ex alis prodeuntibus, flore cæruleo. Radix digitali crassitudine, multis capillamentis fibrata. Vis ei septica & exhulceratrix, ideóque ægilopas sanat. Tradunt Aegyptij, mensis quem Thiatin vocant die XXVII. ferè in Augustum mensem incurrente, si quis huius herbæ succo inungatur manè priusquàm loquatur, nõ lippiturum eo anno. Myagros herba ferulacea est foliis similis rubiæ, tripedanea. Semen oleosum, quod & fit ex eo. Medetur oris hulceribus perunctis hoc succo. Herba, quæ vocatur nigina, tribus foliis longis intubaceis, illita cicatrices ad colorem reducit. Natrix vocatur herba, cuius radix euulsa virus hirci redolet. Hac in Piceno à fœminis abigunt, quos mira persuasione Fatuos vocant: ego species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim, qui tali medicamento iuuentur. Odontitis inter fœni genera est, cauliculis densis ab eadem radice, geniculatis, triangulis, nigris. In geniculis folia parua habet, longiora tamen quàm polygonon. Semen in alis hordeo simile, florem purpureum, pusillum. Nascitur in pratis. Decoctum cauliculorum eius in vino austero, quantum manus capiat, dentium dolori medetur, ita vt contineatur ore. Othonne in Syria nascitur, similis erucæ, perforatis crebrò foliis, flore croci: quare quidam anemonem vocauerunt. Succus eius oculorum medicamentis conuenit. Mordet enim leuiter & excalfacit, astringítq; siccando. Purgat cicatrices & nubeculas, & quicquid obstat. Quidam tradũt lauari, atq; ita siccatam digeri in pastillos. Onosma longa folia habet ferè ad tres digitos in terra iacẽtia, tria, ad similitudinem anchusæ incisa, sine caule, sine flore, sine semine. Prægnans si edat eam, aut supergradiatur, abortum facere dicitur. Onopordon si comederint asini, crepitus reddere dicuntur. Trahit vrinas & menses, aluum sistit, suppurationes & collectiones discutit. Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigra ceu lini: seménque in ramulis nigrum initio, dein colore mutato rubescens. Smegmata mulieribus faciũt ex his. Radicum decoctum potum, sanat arquatos. Eædem, priusquam maturescat semen concisæ, & Sole siccatæ, aluum sistunt. Post maturitatem verò collectæ, & in sorbitione decoctæ, rheumatismis ventris medentur, & per se tritæ ex aqua cælesti bibuntur. Oxys folia

folia terna habet. Datur ad stomachum dissolutum. Edunt & qui enterocelen habent. Polyanthemum, quam quidam batrachion appellāt, caustica vi exhulcerat cicatrices, & ad colorem reducit. Eadémque vitiligines concorporat. Polygonon Græci vocant, quam nos sanguinariam: non attollitur à terra, foliis rutæ, semine graminis. Succus eius infusus naribus supprimit sanguinem: & potus cum vino, cuiuslibet partis profluuium, excretionésque cruentas inhibet. Qui plura genera polygoni faciunt, hanc marem intelligi volunt, appellaríque à multitudine seminis, aut densitate fruticis callígonon. Alij polygonaton à frequentia geniculorum: alij theuthalida, alij carcinetron, alij clema, multi myrtopetalon. Necnon inueniuntur, qui hanc fœminam esse dicunt: marem autem maiorem, 10 minúsque nigram, & geniculis densiorem, semine sub omnibus foliis turgescētem. Quorunque hæc modo se habeant, vis earum est spissare ac refrigerare. Semina aluum soluūt, largiùs sumpta vrinam cient, rheumatismos cohibent: qui si non fuere, non prosunt. Stomachi feruori folia imponuntur: vesicæ dolori illinuntur, & ignibus sacris. Succus & auribus purulentis instillatur & oculorum dolori per se. Dabatur & in febribus ante accessiones duobus cyathis in tertianis, quartanísve præcipuè: item cholericis, dysentericis, & in solutione stomachi. Tertium genus oreon vocatur, in montibus nascens, harundini teneræ simile, vno caule, densis geniculis, & in se fractis, foliis autem piceæ, radicis superuacuæ, inefficacius quàm superiora. Peculiare ischiadicis. Quartum genus syluestre appellatur, penè arboris modo frutex, radice lignosa, stirpe cedri rubicundo: ramis sparti, 20 binûm palmorum, nigris geniculorum ternis quaternísve articulis. Huic quoque spissandi natura, sapor mali cotonei. Decoquitur in aqua ad tertias, aut aridi farina inspergitur & oris hulceribus, & attritis partibus. Propter gingiuarum verò vitia ipsa commanducatur. Nomas sistit, omniáque quæ serpunt, aut difficilem cicatricem habent. Priuatim verò sanat à niue facta hulcera. Herbarij & ad anginas vtuntur illa: & in capitis dolore coronam ex ea imponunt: & contra epiphoras collo circundant. In tertianis quidam sinistra manu euulsam adalligāt: adeò contra profluuia sanguinis, nec vllam magis aridam quàm polygonum, seruant. Pancration aliqui scillam pusillam appellare malunt, foliis albi lilij longioribus crassioribúsque, radice bulbi magni, colore rufo. Aluum soluit, succo, cum farina erui sumpto: hulcera purgat. Hydropicis spleneticísque cum melle datur. Alij 30 decoquunt eam, donec aqua dulcis fiat: eáque effusa, radicem terentes digerunt in pastillos Sole siccatos: & posteà vtuntur ad capitis hulcera, & cætera quæ repurganda sunt. Item ad tussim, quantum tribus digitis apprehenderint, in vino dantes, & ad lateris dolores, aut peripneumonicis ecligmate. Propter ischiada in vino bibendum, & propter tormina mensésque ciendos. Peplos, quam aliqui sycen, alij meconion aphrodes vocant, ex vna radice tenui fruticat, foliis rutæ paulo latioribus, semine sub foliis rotundo, minore quàm candidi papaueris. Inter vites ferè colligitur messibus: siccatúrque cum fructu suo, subiectis aquis, in quas excidat. Hoc poto aluus soluitur, bilis ac pituita detrahitur. Media potio est acetabuli mēsura, in aquæ mulsæ heminis tribus. Et cibis inspergitur obsoniísque ad molliendam aluum. Periclymenos fruticat & ipsa, ex interuallo duo folia ha 40 bens, subcandida, mollia. In cacumine autem semen inter folia durum, & quod difficile euellatur. Nascitur in aruis ac sepibus, conuoluens se adminiculis quibuscunque. Semen eius in vmbra siccatum tunditur, & in pastillos digeritur. Hi resoluti dantur in vini albi cyathis tribus, tricenis diebus, ad lienem: eúmque vrina cruenta, aut per aluum absumit: quod intelligitur à decimo statim die. Vrinā cient & folia decocta: quæ & orthopnoicis prosunt. Partum quoque adiuuant, secundásque pellunt pota simili modo. Pelecinum in segetibus diximus nasci, fruticosam cauliculis, foliis ciceris. Semen in siliquis fert, corniculorum modo aduncis, ternis quaternísve, quale gith nouimus, amarum, stomacho vtile. Additur in antidotis. Polygala palmi altitudinem petit, in caule summo foliis lenticulæ, gustu astricto, quæ pota lactis abundantiā facit. † Poterion, aut (vt alij vocant) phry- 50 nion, vel neurada, largè fruticat, spinis retorrida, lanugine spissa, foliis paruis, rotundis, ramulis longis, mollibus, lentis, tenuibus, flore longo, herbacei coloris: seminis nulli vsus,

† Melius in vetust. codic. Poterion (vt alij vocant phrynion vel neurada) largè fruticat.

ſed guſtu acuto & odorato. Inuenitur in aquoſis collibus. Radices habet duas aut tres, binûm cubitorum in altitudine, neruoſas, candidas, firmas. Circunfoditur autumno, & præciſo frutice dat ſuccum gummi ſimilem. Radix intrita vulneribus ſanandis traditur, præcipuéque neruis vel præciſis illita. Decoctum quoque eius cum melle potum diſſolutiones neruorum, & infirmitates, & inciſuras iuuat. Phalangites, à quibuſdam phalangion vocatur, ab aliis leucanthemon, vel (vt in quibuſdam exemplaribus inuenio) leucacantha. Ramuli ſunt ei nunquàm pauciores duobus, in diuerſa tendentes: flos candidus, lilio rubro ſimilis, ſemine nigro, lato, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuiore, radice herbacei coloris. Huius folio vel flore vel ſemine auxiliantur contra ſcorpionum, phalangiorúmque, & ſerpentium ictus: item contra tormina. Phyteuma qualis ſit, deſcribere ſuperuacuũ 10 habeo, cùm ſit vſus eius tantùm ad amatoria. Phyllon à Græcis vocatur herba in ſaxoſis montibus, fœmina magis herbacei coloris, caule tenui, radice parua ſemine rotundo, papaueri ſimili. Hæc ſui ſexus facit partus: mares autem ſemine tantùm differens, quod eſt incipientis oliuæ. Vtrunque bibitur in vino. Phellandrion naſcitur in paluſtribus, folio apij. Bibitur ſemen eius propter calculos & veſicæ incommoda. Phalaris thyrſum habet longum, tenuem, ceu calamum, in ſummo florem inclinatũ: ſemen ſimile ſeſamæ. Et hoc calculos frangit, potum ex vino vel aceto vel cum melle & lacte. Idem & vitia veſicæ ſanat. Polyrrhizon folia habet myrti, radices multas. Hæ tuſæ dantur in vino cõtra ſerpentes: proſunt & quadrupedibus. Proſerpinaca herba vulgaris eſt, eximij aduerſus ſcorpiones remedij. Eâdem contrita, addita muria & oleo, anginam eximiè curari tradunt. Præ- 20 tereà in quantalibet laſſitudine recreari defeſſos, etiã cùm obmutuerint, ſi ſubiiciatur linguæ. Si deuoretur, vomitionem ſequi ſalutarem. Rhacoma affertur ex his, quæ ſupra Pontum ſunt, regionibus. Radix coſto nigro ſimilis, minor & rufior paulò, ſine odore, calfaciens guſtu & aſtringens. Eadem trita vini colorem reddit, ad crocum inclinantem. Illita collectiones inflammationéſque ſedat: vulnera ſanat: epiphoras oculorum ſedat ex paſſo illita: inſignita cum melle, & alia liuentia ex aceto. Farina eius inſpergitur contra cacoethe, & ſanguinem reiicientibus drachmæ pondere in aqua. Dyſentericis etiam & cœliacis, ſi febri carent, in vino: ſin aliter, ex aqua. Faciliùs teritur, nocte antecedente madefacta: Datur & decoctum eius bibendũ duplici menſura ad rupta cõuulſa, contuſis, ex ſublimi deuolutis. Si pectoris ſint dolores, additur piperis aliquid & myrrhæ: ſi diſſolutio 30 ſtomachi, ex frigida aqua ſumitur ſiue intus ſiue extrà, purulentis excreationibus: item hepaticis, ſpleneticis, iſchiadicis: ad renum vitia, ſuſpiria, orthopnœas. Arteriæ ſcabritias ſanat ex paſſo, tribus obolis potis trita, aut decoctum eius. Lichenas quoque ex aceto impoſita purgat. Bibitur contra inflationes & perfrictiones, febres frigidas, ſingultus, tormina, aſperitates, capitis grauitates, melancholicas vertigines, laſſitudinum dolores & cõuulſiones. Circa Ariminum nota eſt herba, quam reſedam vocant. Diſcutit collectiones, inflammationéſque omnes. Qui curant ea, addunt hæc verba, Reſeda morbos reſeda, ſciſne ſciſne quis hic pullos egerit? radices nec caput, nec pedes habeant. Hæc ter dicunt, totiéſq; deſpuũt. Stœchas in inſulis tãtùm eiuſdem nominis gignitur, odorata herba, coma hyſſopi, amara guſtu. Menſes ciet potu: pectoris dolores leuat. Antidotis quoq; miſcetur. 40

† thlaſpi & trachinia.

De ſolano, & ſmyrnio, & telephio, & trichomane, & thalietro, & † thlaſpe, & tragonia, & tragoni, & trago, & tragopogo, & ſpondyli. Et quòd quidam morbi in quibuſdam non ſint gentibus.

CAP. XIII.

SOlanum Græci ſtrychnon vocant, vt tradit Cornelius Celſus. Huic vis reprimendi refrigerandíque. Smyrnion caulem habet apij, folia latiora, & maximè circà ſtolones multos, quorum à ſinu exiliunt pinguia, ad terram infracta, odore medicato, & cum quadam acrimonia iucundo, colore in luteum langueſcente, capitibus caulium orbiculatis, vt anethi ſemine rotundo, nigro, quod areſcit incipiente æſtate. Radix quoque odo 50 rata, guſtu acri mordet, ſuccoſa, mollis. Cortex eius foris niger, intus pallidus. Odor

myrrhæ

myrrhæ habet qualitatem: vnde & nomen. Nascitur & in saxosis collibus, & in terrenis. Vsus eius excalfacere, extenuare. Vrinam & menses cient folia & radix. Semen aluum sistit. Radix collectiones & suppurationes non veteres, item duritias discutit illita. Prodest & contra phalangia ac serpentes, admisto cachry aut polio, aut melissophyllo, in vino pota, sed particulatim, quoniam vniuersa vomitionem mouet. Qua de causa aliquando cum ruta datur. Medetur tussi & orthopnœæ semen, vel radix: item thoracis, aut lienis, aut renum, aut vesicæ vitiis. Radix autem ruptis conuulsis. Partus quoque adiuuat, & secundas pellit. Datur & ischiadicis cum crethmo in vino. Sudores ciet & ructus: adeo inflationem stomachi discutit. Vulnera ad cicatricem perducit. Exprimitur & succus radici, vtilis fœminis & thoracis præcordiorúmque desideriis: calfacit enim & concoquit, & purgat. Semen peculiariter hydropicis datur potu, quibus & succus illinitur, & malagmate è cortice arido. Et ad obsonia vtuntur cum mulso & oleo, & garo, maximè in elixis carnibus simul. Concoctiones facit, sapore simillima piperi. Eadem in dolore stomachi efficax. Telephion portulacæ similis est & caule & foliis. Rami à radice septeni octonive fruticant, foliis crassis, carnosis. Nascitur in cultis, & maximè inter vites. Illinitur lentigini, & cùm inaruit, teritur. Illinitur & vitiligini, ternis ferè mensibus, senis horis noctis aut diei: posteà farina hordeacea illinitur. Medetur & vulneribus & fistulis. Trichomanes adianto similis est, exilius modò, nigrísque, foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis inter se. Decoctum eius strangurias sanat in vino albo potum, addito cumino rustico. Succus cohibet capillos defluentes, aut si effluxerint, reparat. Alopeciásque densat tritum, & in oleo illitum. Sternutamenta quoque gustatu mouet. † Thalietrum folia coriandri habet, pinguiora paulò, caulem papaueris. Nascitur vbique, præcipuè in campestribus. Medentur hulceribus folia cum melle. † Thaspe duorum generum est, angustis foliis digitali longitudine, & latitudine in terram versis, in cacumine diuisis, cauliculo semipedali, non sine ramis, peltarum specie, semine incluso lenticulæ effigie, nisi quòd infringitur, vnde nomen. Flos albicat. Nascitur in semitis & sepibus. Semen asperi gustus, bilem & pituitam vtrinque extrahit. Modus sumendi, acetabuli mensura. Prodest & ischiadicis infusum, donec sanguinem trahat. Menses quoque ciet, sed partus necat. Alterum † chlaspe, aliqui ∴ Persicum napi vocāt, latis foliis, radicibus magnis, & ipsum vtile ischiadicorum infusioni. Prodest & inguinibus vtrunque. Præcipitur, vt qui colligit, dicat sumere se contra inguina & contra omnes collectiones, & contra vulnera, vnáq; manu tollat. Trachinia herba qualis sit, non traditur. Credo & falsum esse promissum Democriti. Portentosum enim est, adalligatam triduo absumere lienes. Tragonis, siue tragion, nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis, iunipero similis & semine, & folio, & ramis. Succus eius lacteus in gummi spissatus, vel semel, impositione spicula è corpore eicit. Tunditur recens, & cum vino illinitur, aut siccæ farina cum melle. Eadem lactis abundantiam facit, mammísque vnicè medetur. Est & alia herba tragos, quam aliqui scorpion vocant, semipedem alta, fruticosa, sine foliis, pusillis racemis rubentibus, grano tritici acuto cacumine, & ipsa in maritimis nascens. Huius ramorum x. aut x i i. cacumina trita ex vino pota cœliacis, desentericis, sanguinem excreantibus, mensiúmque abundantiæ auxiliantur. Est & tragopogon, quem alij comen vocant, caule paruo, foliis croci, radice longa, dulci, super caulem calyce lato, nigro. Nascitur in asperis, sine vsu. Et de herbis quidem memoria digna hactenus aut accepimus, aut comperimus. In fine earum admonere nō ab re iudicamus, aliis alias virium ætates esse. Longissimo tempore durat elaterium, vt diximus: chamæleon niger x l. annis: centaureum non vltra x i i. Peucedanum & aristolochia ac vitis syluestris anno in vmbra seruantur. Et animalium quidem cæterorum nullum aliud radices è nobis dictas attingit, excepta spondyli, quæ omnes persequitur. Genus id serpentis est. Ne illud quidem dubitatur, omnium radicum vim effectúsque minui, si fructus priùs maturescant: item seminum, antè radice propter succum incisa. Resoluitur autem omnium vis consuetudine: & desinunt prodesse, cùm opus est, quæ quotidie in vsu fuere, æquè quàm nocere. Omnes verò herbæ vehementiores effectu viribús

† Thalictrū Dioscorid.

† Legēdum, Thlaspi, ex eodem Dioscoride.

† thlaspi. ∴ Melius, Persicum sinapi tum ex veteribus codicibus tum ex Dioscoride.

ribúsque sunt in frigidis locis, & in Aquiloniis: item siccis. Sunt & gentiũ differentiæ non mediocres: sicut accepimus de tineis lumbricísque, inesse Aegypti, Arabiæ, Syriæ, Ciliciæ populis: è diuerso Græciæ, Phrygiæ omnino non innasci. Minus id mirum, quàm quod in confinio Atticæ Bœotiæque Thebanis innascuntur, cùm absint Atheniensibus. Quæ contemplatio aufert rursus nos ad ipsorum animalium naturas, ingenitásq; iis vel certiores morborum omnium medicinas. Enimuero rerum omniũ parens, nullum animal ad hoc tantùm vt pasceretur, aut alia satiaret, nasci voluit: artésq; salutares inseruit & visceribus, quippe cùm surdis etiam rebus inseruerit. Tum verò illa animæ auxilia præstantissima ex anima alia esse voluit, contemplatione ante cuncta mirabili.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXVIII.

PROOEMIVM.

De medicinis ex animalibus. CAP. I.

DICTÆ erant omnium rerum naturæ, inter cœlum ac terram nascentium, restabántque quæ ex ipsa tellure fodiuntur, si non herbarum ac fruticum tractata remedia auferrent transuersos, ex ipsis animalibus quæ sanantur, reperta maiore medicina. Qui ergo dixerimus herbas & florum imagines, ac pleraque inuentu rara ac difficilia, iidem tacebimus quid in ipso homine prosit homini, cæteráque genera remediorum inter nos viuentia? cùm præsertim, nisi carenti doloribus morbísque vita ipsa pœna fiat. Minimè veró. Quin omnem insumemus operam, licet fastidij periculum vrgeat: quando ita decretum est, minorem gratiæ, quàm vtilitatum vitæ, respectum habere. Quinimo externa quoque, & barbaros etiam ritus indagabimus. Fides tantum autores appellet. Quanquam & ipsi consensu propè iudicara eligere laborauimus, potiúsque curæ rerum, quàm copiæ institimus. Illud admonuisse perquàm necessarium est, dictas iam à nobis naturas animalium, & quæ cuiusque essent inuenta: (neque enim minus profuere medicinas reperiendo, quàm prosint præbendo (nũc quæ in ipsis auxilientur indicari, neque illhic in totum omissa. Itaque hæc esse quidem alia, illis tamen connexa. Incipiemus autem ab homine, ipsum sibi exquirentes, immensa statim difficultate obuia. Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi: quod spectare facientes in eadem harena feras quoque horror est. At hercule illi ex homine ipso sorberi efficacissimum putant calidum spirantémque, & vnà ipsam animam ex osculo vulnerum, cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Alij medullas crurum quærunt, & cerebrum infantium. Nec pauci apud Græcos, singulorum viscerum membrorúmque etiam sapores dixere, omnia persecuti vsque ad resegmina vnguium: quasi verò sanitas videri possit, feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipsa medicina, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Quis ista inuenit ostenta? Tecum enim res erit euersor iuris humani, monstrorúmque artifex, qui primus ea condidisti, credo ne vita tui obliuisceretur. Quis inuenit singula membra humana mandere? qua coniectura inductus?

ctus? Quam potest medicina ista originem habuisse? Quis veneficia innocentiora effecit, quàm remedia? Esto, barbari externíque ritus inuenerint, etiámne Græci suas fecere has artes? Extant commentationes Democriti, ad alia noxij hominis è capite ossa plus prodesse: ad alia, amici & hospitis. Iam verò vi interempti dente gingiuas in dolore scarificari, Apollonius efficacissimum scripsit: Miletus, oculorum suffusiones felle hominis sanari. Artemon caluaria interfecti, neque cremati, propinauit aquam è fonte noctu comitialibus morbis. Ex eadem suspendio interempti catapotia fecit, contra canis rabiosi morsus Antheus. Atque etiam quadrupedes homines sanauere, contra inflationes boum, perforatis cornibus inserentes ossa humana: vbi homo occisus esset, aut crematus, siliginem quæ pernoctasset, suum morbis dando. Procul à nobis nostrísque literis absint ista. Nos auxilia dicemus, non piacula: sicubi lactis puerperarum vsus mederi potuit, sicubi saliua tactúsve corporis, cæteráque similia. Vitam quidem non adeò expetendam censemus, vt quoquo modo trahenda sit. Quisquis es talis, æquè moriere, etiam cùm obscœnus vixeris, aut nefandus. Quapropter hoc primum quisque in remediis animi sui habeat: ex omnibus bonis quæ homini tribuit natura, nullum melius esse tempestiua morte: in eáque id optimum, quòd illam sibi quisque præstare poterit.

An sit in medendo verborum aliqua vis: ostenta & sanciri & depelli.

CAP. II.

EX homine remediorum primum maximæ quæstionis, & semper incertæ est, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum. Quod si verum est, homini acceptum ferri oportere conueniet. Sed viritim sapientissimi cuiusque respuit fides. In vniuersum verò omnibus horis credit vita, nec sentit. Quippe victimas cædi sine precatione non videtur referre, nec Deos ritè consuli. Prætereà alia sunt verba impetrantis, alia depulsoris, alia commentationis. Vidimus certis precationibus obsecrasse summos magistratus Et ne quid verborum prætereatur, aut præposterum dicatur, de scripto præire aliquem, rursúsque alium custodem dari qui attendat, alium verò præponi, qui faueri linguis iubeat: tibicinem canere, ne quid aliud exaudiatur: vtraque memoria insigni, quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint, quotiésve precatio errauerit: sic repentè extis adimi capita, vel corda, aut geminari victima stante. Durátque immenso exemplo Deciorum, patris filíique, quo se deuouere, carmen. Extat Tucciæ Vestalis † incestæ precatio, qua vsa aquam in cribro tulit, anno vrbis DCIX. Boario verò in foro Græcum Græcámque defossos, aut aliarum gentium, cum quibus tum res esset, etiam nostra ætas vidit. Cuius sacri precationem, qua solet præire Quindecemuirûm collegij magister, si quis legat, profectò vim carminum fateatur, ea omnia approbantibus octingentorum triginta annorum euentibus. Vestales nostras hodie credimus nondum egressa vrbe mancipia fugitiua retinere in loco precatione: cùm si semel recipiatur ea ratio, & Deos preces aliquas exaudire, aut vllis moueri verbis, confitendum sit de tota coniectatione. Prisci quidem nostri perpetuò talia prodidere: difficillimúmque ex his etiam fulmina elici, vt suo loco docuimus. L. Piso primo Annalium autor est, Tullum Hostilium regem ex Numæ libris eodem, quo illum, sacrificio Iouem cælo deuocare conatum, quoniam parum ritè quædam fecisset, fulmine ictum: multi verò magnarum rerum fata & ostenta verbis permutari. Cùm in Tarpeio fodientes delubro fundamenta, caput humanum inuenissent, missis ob id à Senatu legatis, Hetruriæ celeberrimus vates Olenus Calenus præclarum id fortunatúmque cernens, interrogatione in suam gentem transferre tentauit, scipione prius determinata templi imagine in solo ante se: Hoc ergo dicitis Romani? Hîc templum Iouis optimi maximi futurum est: hîc caput inuenimus constantissima Annalium affirmatione, transiturum fuisse fatum in Hetruriam, ni præmoniti à filio vatis legati Romani respondissent: Non planè hîc, sed Romæ inuentum caput dicimus. Iterum id accidisse tradunt, cùm

† incesti de precatio,

in fastigium eiusdem delubri præparatæ quadrigæ fictiles in fornace creuissent: & iterum simili modo retentum augurium. Hæc satis sint, exemplis vt appareat, ostentorum vires & in nostra potestate esse: ac prout quæque accepta sint, ita valere. In Augurum certè disciplina constat, neque diras, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanque rem ingredientes, obseruare se ea negauerint: quo munere diuinæ indulgétiæ maius nullum est. Quid? non & legum ipsarum in Duodecim tabulis verba sunt? Qui fruges excantasset. Et alibi, Qui malum carmen incantasset. Verrius Flaccus autores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari Deum, cuius in tutela id oppidum esset: promittíque illi eundem, aut ampliorem locum apud Romanos, cultúmve. Durat in Pontificum disciplina id sacrum: constátque ideo occultatum, in cuius dei tutela Roma esset, ne qui hostium simili modo agerent. Defigi quidem diris deprecationibus nemo non metuit. Huc pertinet ouorum, vt exorbuerit quisque, calyces cochlearúmque protinus frangi, aut eosdem cochlearibus perforari. Hinc Theocriti apud Græcos, Catulli apud nos, proximéque Virgilij incantamentorum amatoria imitatio. Figlinarum opera multi rumpi credunt tali modo: non pauci etiam serpentes ipsas incantari: & hunc vnum illis esse intellectum, contrahíque Marsorum cantu, etiam in nocturna quiete. Etiam parietes incendiorum deprecationibus conscribuntur. Neque est facile dictu, externa verba atque ineffabilia derogent fidem validius, an Latina inopinata, & quæ ridicula videri cogit animus, semper aliquid immensum expectans, ac dignum Deo mouendo, imò verò quod numini imperet. Dixit Homerus: profluuium sanguinis vulnerato femine Vlixem inhibuisse carmine: Theophrastus ischiadicos sanari. Cato prodidit luxatis membris carmen auxiliari, M. Varro podagris. Cæsarem Dictatorem post vnum ancipitē vehiculi casum, ferunt semper, vt primum consedisset, id quod plerosque nunc facere scimus, carmine ter repetito securitatem itinerum aucupari solitum. Licet hanc in partem singulorum quoque cōscientiam coarguere. Cur enim primum anni incipientis diem lætis precationibus inuicē faustum ominamur? Cur publicis lustris etiam nomina victimas ducentium prospera legimus? Cur & fascinationibus adoratione peculiari occurrimus alij, Græcā Nemesin inuocantes: cuius ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamuis Latinum nomen non sit. Cur ad mentionem defunctorum, testamur memoriā eorum à nobis non solicitari? Cur impares numeros ad omnia vehementiores credimus? idque in febribus dierum obseruatione intelligitur. Cur ad primitias pomorum, hæc vetera esse dicimus, alia noua optamus? Cur sternutamentis salutamur? quod etiam Tiberium Cæsarem, tristissimum (vt constat) hominum, in vehiculo exegisse tradunt. Et aliqui nomine quoque consalutare, religiosius putant. Quin & absentes tinnitu aurium præsentire sermones de se, receptum est. Attalus affirmat, scorpione viso, si quis dicat duo, cohiberi, nec vibrare ictus. Et quoniam scorpio admonuit, in Africa nemo destinat aliquid, nisi præfatus Africam. In cæteris verò gentibus, Deos ante obtestatur, vt velint. Nam si mensa adsit, nullum ponere, translatitium videmus etiam, quoniam multas religiones pollere manifestum est. Alius saliua post aurem digito relata, solicitudinem animi propitiat. Pollices, cùm faueamus, premere etiam prouerbio iubemur. In adorando dexteram ad osculum referimus, totúmque corpus circumagimus: quod in læuum fecisse, Galliæ religiosius credunt. Fulgetras popysmis adorare, consensus gentium est. Incendia inter epulas nominata, aquis sub mensis profusis abominamur. Recedente aliquo ab epulis, simul verri solum: aut bibente conuiua, mensam vel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Seruij Sulpitij principis viri commentatio est, quamobrem mensa linquenda non sit. Nondum enim plures, quàm conuiuæ, numerabantur. Nam sternutamento reuocari ferculum mensámve, si non posteà gustetur aliquid, inter diras habetur, aut omnino non esse. Hæc instituêre illi, qui omnibus negotiis horísque interesse credebāt Deos: & ideo placatos etiam vitiis nostris reliquerunt. Quin & repentè conticescere conuiuium adnotatum est, non nisi in pari præsentium numero: qua in re famæ labor est,

ad quenc

ad quemcunque eorum pertinens. Cibus etiam è manu prolapsus reddebatur, vtique per mensas: vetabántque munditiarum causa deflare. Et sunt condita auguria, quid loquenti cogitantíve id acciderit, inter execratissimas. Si Pontifici accidat Diris causa epulanti, in mensa vtique id reponi, adolerique ad Larem, piatio est. Medicamenta, priusquàm adhibeantur, in mensa fortè deposita, negantur prodesse. Vngues resecari nundinis Romanis tacenti atque à digito indice, multorum pecuniæ religiosum est. Capillum verò contrectari, contra defluuia ac dolores capitis XVII. Luna, atque XXIX. Pagana lege in plerisque Italiæ prædiis cauetur, ne mulieres per itinera ambulantes torqueant fusos, aut omnino detectos ferant: quoniam aduersetur id omnium spei, præcipuéque frugum. M. Seruilius Nonianus princeps ciuitatis, non pridem in metu lippitudinis, priusquàm ipse eam nominaret, aliúsve ei prædiceret, duabus literis Græcis, P & A, chartam inscriptam, circumligatam lino, subnectebat collo: Mutianus ter Consul, eadem obseruatione viuentem muscam in linteolo albo, his remediis carere ipsos lippitudine prædicantes. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia, in tanta animorum varietate. Quapropter de his, vt libitum cuique fuerit, opinetur.

Remedia ex homine contra Magos. CAP. III.

Hominum monstrificas naturas & veneficos aspectus, diximus in portentis gentium, & multas animalium proprietates, quæ repeti superuacuum est. Quorundam hominum tota corpora prosunt, vt ex his familiis, quæ sunt terrori serpentibus, tactu ipso leuant percussos, suctúve modico. Quorum è genere sunt Psylli Marsíque, & qui Ophiogenes vocantur in insula Cypro: ex qua familia legatus Exagon nomine, à Consulibus Romæ in dolium serpentium coniectus experimenti causa, circummulcentibus linguis miraculum præbuit. Signum eius familiæ est, si modò adhuc durat, vernis temporibus odoris virus. Atque eorum sudor quoque medebatur, non modò saliua. Nam in insula Nili Tentyri nascentes tanto sunt crocodilis terrori, vt vocem quoque eorum fugiant. Horum omnium generum in sua repugnantia interuentum quoq; mederi constat: sicuti aggrauari vulnera introitu eorum, qui vnquam fuerint serpentium canísve dente læsi. Iidem gallinarum incubitus, pecorum fœtus, abortu vitiãt. Tantum remanet virus excepto semel malo, vt venefici fiant venena passi. Remedio est, ablui priùs manus eorum, aquáque illa eos, quibus mederis, inspergi. Rursus à scorpione aliquando percussi, nunquàm posteà à crabronibus, vespis, apibúsve feriuntur. Minus miretur hoc, qui sciat, vestẽ à tineis nõ attingi, quæ fuerit in funere: serpentes ægrè, præterquàm læua manu extrahi.

De quibusdam sortilegiis, & saliua hominis. CAP. IIII.

Pythagoræ inuentis non temere fallere, impositiuorum nominum imparẽ vocalium numerum, claudicates, oculorúmve orbitatem, ac similes casus dextris assignare partibus, parẽ læuis. Ferunt difficiles partus statim solui, cùm quis tectum, in quo sit grauida, transmiserit lapide, vel missili ex his, quæ tria animalia singulis ictibus interfecerint, hominem, aprum, vrsum. Probabilius id facit hasta velitaris, euulsa à corpore hominis, si terram nõ attigerit. Eosdẽ enim illata effectus habet. Sic & sagittas corpore eductas, si terram non attigerint, subiectas cubantibus, amatoriũ esse, Orpheus & Archelaus scribunt. Quin & comitialẽ morbum sanari cibo è carne feræ occisæ eodem ferro, quo homo interfectus sit. Quorundam partes medicæ sunt, sicuti diximus de Pyrrhi regis pollice. Et Elide solebat ostendi Pelopis costa, quam eburneam affirmabãt. Næuos in facie tondere, religiosum habent etiã nunc multi. Hominum verò in primis ieiunã saliuam, contra serpentes præsidio esse, docuimus. Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Despuimus comitiales morbos, hoc est, cõtagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, dextræq; claudicatis occursum. Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus, in sinum spuendo etiã. Eadẽ ratione terna despuere deprecatione, in omni medicina mos est, atq; effectus adiuuare: incipiẽtes furunculos ter præsignare ieiuna saliua. Mirum dicemus, sed experimẽto facile: Si quem pœniteat ictus eminus comminúsve illati,

& statim

& statim expuat mediam in manum, qua percussit, leuatur illico percussus à pœna. Hoc sæpe delumbata quadrupede approbatur, statim a tali remedio correcto animalis ingressu. Quidam verò aggrauãt ictus, ante conatum simili modo saliua in manu ingesta. Credamus ergo lichenas leprásque ieiunæ illitu assiduo arceri: item lippitudines, matutina quotidie velut inunctione: carcinomata, malo terræ subacto: ceruicis dolorem, saliua ieiuni dextra manu ad dextrum poplitẽ relata, læua ad sinistrum: si quod animal aurem intrauerit, & inspuatur, exire. Inter amuleta est, editæ quenque vrinæ inspuere: similiter in calciamentum dextri pedis, antequam induatur: item cùm quis transeat locum, in quo aliquod periculum adierit. Marcion Smyrnæus, qui de simplicibus effectibus scripsit, rumpi scolopendras marinas sputo tradit: item rubetas, aliásque ranas: Ophilus, serpentes, si quis in hiatum earum expuat. Salpe, torporem sedari quocunque membro instupente, si quis in sinum expuat: aut si superior palpebra saliua tangatur. Nos si hæc, & illa credamus rite fieri: Extranei interuentu, aut si dormiens spectetur infans, à nutrice terna adspui: quanquam religione mutatur & Fascinus, Imperatorum quoque, nõ solùm infantium custos, qui Deus inter sacra Romana à Vestalibus colitur, & currus triumphantium sub his pendens defendit medicus inuidiæ, iubétque eosdem † respicere. Similis medicina linguæ, vt sit exorata à tergo Fortuna, gloriæ carnifex. Morsus hominis inter asperrimos quoque numeratur. Medentur sordes ex auribus: ac ne quis miretur, etiam scorpionum ictibus serpentiúmq; statim impositæ. Melius è percussi auribus proficere: ita & reduuias sanari. Serpentium verò ictum, contusi dentis humani farina. Capillus puerorum, qui primùm decisus est, podagræ impetus dicitur leuare circunligatus: & in totum impubium impositus. Virorum quoque capillus, canis morsibus medetur ex aceto: & capitum vulneribus ex oleo aut vino. Si credimus, à reuulso cruci quartanis. Combustus æquè capillus, carcinomati. Pueri qui primus ceciderit dens, vt terram non attingat, inclusus in armillam, & assiduè in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Pollex in pede præligatus proximo digito, tumores inguinum sedat. In manu dextra duo medij lino leuiter colligati, distillationes atque lippitudines arcent. Quin & eiectus lapillus calculoso, alligatis supra pubem leuare cæteros dicitur, ac lotineris etiam dolores: ac celeritatem partus facere. Addidit Granius, efficaciorem ad hoc esse ferro exemptum. Partus accelerat vicinos, ex quo quæque conceperit, si cinctu suo soluto fœminam cinxerit, dein soluerit, adiecta precatione, se vinxisse, eundem & soluturum, atque abierit. Sanguine ipsius hominis, ex quacunque parte emisso, efficacissimè anginam illini tradunt Orpheus & Archelaus: item ora, comitiali morbo lapsorum: exurgere enim protinus. Quidam, si pollices pedum pungantur, exq̀ue his guttæ referantur in faciem; aut si virgo dextro pollice attingat: hac coniectura censentes virgines carnes edendas. Æschines Atheniensis ex crematorum cinere anginis medebatur & tonsillis, vuísque, & carcinomatis. Hoc medicamentum vocabat botryon. Multa genera morborum primo coitu soluuntur, primóque fœminarũ mense. Aut si non id contingat, longinqua fiunt, maximéque comitiales. Quin & à serpente ac scorpione percussos, coitu leuari produnt: verum fœminas Venere ea lædi. Oculorum vitia fieri negant, nec lippire eos, qui cùm pedes lauant, aqua inde ter oculos tangant. Immatura morte raptorum manu, strumas, parotidas, guttura tactu sanari affirmant. Quidam verò cuiusque defuncti, duntaxat sui sexus, læua manu auersa. Et è ligno fulgure icto, reiectis post terga manibus, demorderi aliquid, & ad dentem qui doleat, admoueri, remedio esse produnt. Sunt qui præcipiant dentem suffiri dente hominis sui sexus: & eum qui caninus vocetur, insepulto exemptum adalligari. Terram ex caluaria, psilothrum esse palpebrarum tradunt. Herba verò, si qua ibi genita sit, commanducata, dentes cadere. Hulcera non serpere osse hominis circunscripta. Alij è tribus puteis pari mensura aquas miscent, & prolibant nouo fictili; reliquum dant in tertianis accessu febrium bibendum. Item in quartanis fragmentum claui à cruce, inuolutũ lana, collo subnectunt: aut spartum è cruce: liberatóque condunt cauerna, quam Sol non attingat. Magorum hæc

† recipere.

hæc commenta sunt: Vt cotem, qua ferramenta sæpe exacuta sint, subiectam ignari cervicalibus, de veneficio deficientis, euocare indicium, vt ipse dicat quid sibi datum sit, & vbi, & quo tempore: autotem tamen non nominare. Fulmine vtique percusso, circumactum in vulnus hominem, loqui protinus coustat. Inguinibus medentur aliqui, licium telæ detractum alligantes nouenis septenísve nodis, ad singulos nominantes viduam aliquam, atque ita inguina alligantes licio. Et clauum, aliúdve, quod quis calcauerit, alligatum ipsos iubent gerere, ne sit doloti vulnus. Verrucas auellunt à vicesima Luna, in limitibus supini ipsam intuentes, vltra caput manibus porrectis, & quicquid comprehendere, eo fricantes. Clauum corporis, cùm cadat stella, si quis distringat, vel citò sanari aiunt cardinibus hostiorum aceto affuso, lutum fronti illitum, capitis dolorem sedare: item laqueum suspendiosi circundatum temporibus. Si quid è pisce hæserit faucibus, in aquam demissis frigidam pedibus, cadere. Si verò ex aliis ossibus, impositis capiti ex eodem osse ossiculis. Si panis hæreat, ex eodem in vtranque aurem addito pane. Quin & sordes hominis in magnis fecere remediis quæstuosorum gymnasia Græcorum: quippe ea strigmenta molliunt, calfaciunt, discutiunt, complent, sudore & oleo medicinam facientibus. Vuluis inflammatis contractísque admouentur. Sic & menses cient: sedis inflammationes & condylomata leniunt: item neruorum dolores, luxata, articulorum nodos. Efficaciora ad eadem, strigmenta à balineis, & ideo miscentur suppuratoriis medicamentis. Nam illa, quæ sunt è ceromate permisto cœno, articulos tantùm molliunt, calefaciunt, discutiunt efficacius, sed ad cætera minus valent. Excedit fidem impudens cura, qua sordes virilitatis contra scorpionum ictus singularis remedij, celeberrimi autores clamant. Rursus in fœminis, quas infantium aluo editas in vtero ipso, contra sterilitatem subdi censent: meconium vocant. Imò etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes: & illæ quoque sordes excalfactoriam vim habere dicuntur: panos discutiunt. Hulceribus senum puerorúmque, & desquamatis ambustísve illinuntur. Eo minus omitti conuenit ab animo hominis pendentes medicinas. Abstinere cibo omni, aut potu, aliâs vino tantùm aut carne, aliâs balineis, cùm quid eorum postulet valetudo, in præsentissimis remediis habetur. His remediis adnumeratur exercitatio, intentio vocis, vngue fricari cum ratione. Vehemens enim fricatio spissat, lenis mollit: multa adimit corpus, auget modica. In primis verò prodest ambulatio, gestatio, & ea pluribus modis. Equitatio stomacho & coxis vtilissima: phthisi nauigatio: longis morbis locorum mutatio. Item somno mederi sibi, aut lectulo, aut rara vomitione. Supini cubitus oculis conducunt, at pronis tussibus, in latera aduersum distillationes. Aristoteles & Fabianus plurimum somniari circa vernum & autumnum tradunt, magísque supino cubitu, at prono nihil. Theophrastus celerius concoqui dextri lateris incubitu, difficilius à supinis. Solum quoque remediorum maximum ab ipso sibi præstari potest, sicut linteorum strigiliúmque vehementia: perfundere caput calida ante balinearum vaporationem, & posteà frigida, saluberrimum intelligitur. Item præsumere cibis, & interponere frigidam, eiusdémque potu somnos antecedere, & si libeat interrumpere. Notandum, nullum aliud animal calidos potus sequi, ideóque non esse naturales. Mero ante somnos colluere ora, propter halitus frigida matutinis impari numero ad cauendos dentium dolores: item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.

De obseruatione victus. CAP. V.

Sicut totius corporis valetudini in varietate victus obseruata. Hippocrates tradit non prandentium exta celerius senescere. Verum id remediis cecinit, non epulis: quippe multo vtilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus hanc de se præfecturam seruo dederat: vltimóque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti, pudenda re, seruo suo facilius parêre, quàm sibi.

De sternutamento, & Venere, & cæteris remediis. CAP. VI.

Sternutamenta pinna grauedinem emendant, & si quis muris nares, vt tradunt, osculo attingat. Sternutamenta & singultum. Ob hoc Varro suadet palmam alterna manu scalpere

nu scalpere. Plerique anulum è sinistra in longissimum dexteræ digitum transferre, aut
in aquam feruentem manus immergere. Theophrastus senes laboriosiùs sternuere di-
cit. Venerem damnauit Democritus, vt in qua homo alius exiliret ex homine. Est her-
cule raritas eius vtilior. Athletæ tamen torpentes restituuntur Venere, vox reuocatur,
cùm è candida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetatio-
ni, mente captis ac melancholicis. Adsidere grauidis, vel cùm remedium alicui adhibea-
tur, digitis pectinatim inter se implexis, veneficium est: idque cōpertum tradunt Alcme-
na Herculem pariente. Peius, si circa vnum ambóve genua. Item poplites alternis ge-
nibus imponi. Ideo hæc in conciliis ducum potestatúmve fieri vetuere maiores, velut
omnem actum impedientia. Vetuere & sacris votisve simili modo interesse. Capita au-
tem aperiri aspectu magistratuum, non venerationis causa iussere, sed (vt Varro autor
est) valetudinis, quoniam firmiora consuetudine ea fierent. Cùm quid oculo inciderit,
alterum comprimi prodest. Cùm aqua dexteræ auriculæ, sinistro pede exultare, capite in
dextrum humerum deuexo, inuicem è diuersa aure. Si tussis concitet, saliuam in fronte
ab alio afflari. Si iaceat vua, à vertice morsu alterius suspendi. In ceruicis dolore popli-
tes fricare, aut ceruicem in poplitum. Pedes in humo deponi, si nerui in his cruribúsve
tendantur in lectulo. Aut si in læua parte id accidat, sinistræ plantæ pollicem dextra ma-
nu apprehendi. Item è diuerso. Extremitates corporis vel aurium perstringi contra
horrores corporis, sanguinémve narium immodicum. Lino vel papyro principia geni-
talium: femur medium, ad cohibenda vrinæ profluuia. In stomachi solutione pedes pres-
sare, aut manus in feruentem aquam demittere. Iam & sermoni parci, multis de causis
salutare est. Triennio Mecœnatem Messium accepimus silentium sibi imperauisse, à
conuulsione reddito sanguine. Nam euersos scandentésque ac iacentes, si quid ingruat,
contráque ictus, spiritum cohibere singularis præsidij est: quod inuentum esse animalis
docuimus. Clauum ferreum defigere, in quo loco primùm caput defixerit corruens
morbo comitiali, absolutorium eius mali dicitur. Contra renum aut lumborum vesi-
cæque cruciatus, in balnearum soliis pronos vrinam reddere, mitigatorium habetur.
Vulnera nodo Herculis præligare, mirum quantùm ocyor medicina est. Atque etiam
quotidiani cinctus tali nodo, vim quandam habere vtilem dicuntur: quippe cùm Her-
cules eum prodiderit. Numerum quoque quaternarium Demetrius condito volumi-
ne, & quare quaterni cyathi sextariive non essent potandi. Contra lippitudines retro
aures fricare prodest, & lacrymosis oculis frontem. Augurium ex homine ipso est non
timendi mortem in ægritudine, quandiu oculorum pupillæ imaginem reddant. Ma-
gna & vrinæ non ratio solùm, sed etiam religio apud autores inuenitur, digesta in ge-
nera. Spadonum quoque ad fœcunditatis beneficia. Verum ex his quæ referre fas sit,
impubium puerorum contra saliuas aspidum, quas ptyadas vocant, quoniam vene-
na in oculos hominum expuant: contra oculorum albugines, obscuritates, cicatrices,
argema, palpebras, & cum erui farina contra adustiones, contra aurium pura, ver-
miculósque, si decoquatur ad dimidias partes cum porro capitato nouo fictili. Va-
poratio quoque ea menses fœminarum ciet. Salpe fouet illa oculos firmitatis cau-
sa: illinit Sole vsta, cum oui albumine, efficacius struthiocameli, binis horis. Hac &
atramenti lituræ abluuntur. Virilis podagris medetur, argumento fullonum, quos
ideo tentari eo morbo negant. Veteri miscetur cinis ostreorum, aduersus eruptiones
in corpore infantium, & omnia hulcera manantia. Ea exesis, ambustis, sedis vitiis,
rhagadis, & scorpionum ictibus illinitur. Obstetricum nobilitas non alio succo effi-
cacius curari pronuntiauit corporum pruritus nitro addito, hulcera capitum, porrigi-
nes, nomas, præcipuè genitalium. Sua cuique autem (quod fas sit dixisse) maximè pro-
dest, confestim perfuso canis morsu, echinorúmque spinis inhærentibus, & in spongia
lanisve imposita: aut aduersus canis rabidi morsus, cinere ex ea subacto: contráque
serpentium ictus. Nam contra scolopendras mirum proditur, vertice tacto vrinæ
suæ gutta, liberari protinus læsos. Auguria valetudinis ex ea traduntur. Si manè can-
dida,

dida, dein rufa sit: illo modo concoquere, hoc concoxisse significatur. Mala signa rubræ, pessima nigræ: mala bullantis & crassæ: in qua quod subsidit, si album est, significat circa articulos aut viscera dolorem imminere. Eadem viridis, morbum viscerum, pallida bilis, rubens sanguinis. Mala, & in qua veluti furfures atque nubeculæ apparent. Diluta quoque alba vitiosa est: mortifera verò crassa, graui odore & in pueris tenuis ac diluta. Magi vetant eius causa cõtra Solem Lunámque nudari, aut vmbram cuiusquam ab ipsa aspergi. Hesiodus iuxta obstantia reddi suadet, ne Deum aliquem nudatio offendat. Hosthanes contra mala medicamenta omnia promisit auxiliari, matutinis horis suam cuique instillatam in pedem.

10 De remediis muliebribus. CAP. VII.

Quæ ex mulierum corporibus traduntur, ad portentorum miracula accedunt, vt sileamus diuisos membratim in scelera abortus, mensium piacula, quæque alia nõ obstetrices modò, verumetiam ipsæ meretrices prodidere. Capilli si crementur, odore serpentes fugari. Eodem odore vuluæ morbo strangulatas respirare. Cinere eo quidem, si in testa sint cremati, vel cum spuma argenti, scabritias oculorum ac prurigines emendari: item verrucas, & infantium hulcera cum melle. Capitis quoque vulnera, & omnium hulcerum sinus, addito melle ac thure. Panos, podagras, cum adipe suillo sacrum ignem, sanguinémq; sisti illico, & formicationes corporum. De lactis vsu conuenit, dulcissimum esse mollissimúmq;, & in longa febre cœliacísq; vtilissimum, maximè eius quæ iam infan-

20 tem remouerit. Et in malacia stomachi, in febribus, †rosionibus efficacissimum experiuntur. Item mammarum collectionibus cũ thure, oculo ab ictu cruore suffuso, & in dolore aut epiphoris si immulgeatur, plurimum prodest: magísque cum melle & narcissi succo, aut thuris polline. Sempérque in omni vsu efficacius eius, quæ marem enixa sit: multóq; efficacissimum eius, quæ geminos peperit mares, & si vino ipsa cibísque acrioribus abstineat. Misto præterea ouorum candido liquore, madidáq; lana frontibus impositum, fluxiones oculorum suspendit. Nã si rana saliua sua oculum asperserit, præcipuum est remedium. Et contra morsum eiusdem bibitur, stillatúrq;. Qui simul matris filiæq; lacte inunctus sit, liberari oculorum metu in totam vitam affirmãt. Aurium quoq; vitiis medetur, modicè admisto oleo: aut si ab ictu dolent, anserino adipe tepefactũ. Si odor grauior sit,

30 vt plerunque fit longis vitiis, diluto melle lana includitur. Et contra morbum regium in oculis relictum, instillatur cũ elaterio. Peculiariter valet potum contra venena, quæ data sunt è marino lepore buprestíque, †vt Aristoteles tradit, dorycnion. Et contra insaniam, quæ facta sit hyoscyami potu. Podagris quoque iubent illini cũ cicuta. Alij cum œsypo & adipe anserino: qualiter etiam vuluarum doloribus imponitur. Aluum etiam sistit potum, vt Rabirius scribit: & mẽses ciet. Eius verò quæ fœminam enixa sit, ad vitia tantùm in facie sananda præualet. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanãtur: cui si admisceatur impubis pueri vrina vel mel Atticum, omnia singulorũ cochlearium mensura, murmura quoq; aurium eiici inuenio. Eius quæ marem peperit, lacte gustato, canes rabiosos fieri negant. Mulieris saliuam quoque ieiunæ potentẽ diiudicant oculis cruen-

40 tatis. Et si contra epiphoras, ferentes anguli oculorum subinde madefiant: efficacius, si cibo vinóque se pridie ea abstinuerit. Inuenio & fascia mulieris alligato capite, dolores minui. Post hæc nullus est modus. Iam primùm abigi grandines turbinésq; contra fulgura ipsa in mense connudata: sic auerti violentiã cæli. in nauigando quidem tempestates, etiam sine menstruis. Ex ipsis verò mẽsibus, monstrificis aliàs, vti suo loco indicauimus, dira & infanda vaticinantur: è quibus dixisse non pudeat, si in defectu Lunæ Solísve congruat vis illa, irremediabilem fieri: nõ segnius & silente Luna, coitúsq; tum maribus exitiales esse atq; pestiferos. Purpuram quoq; ab his eo tempore pollui. Tanto vim esse maiorem. Quocunque autẽ alio menstruo, si nudatæ segetem ambiant, erucas ac vermiculos scarabæósque ac noxia alia decidere. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuẽtum

50 prodit, ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media arua, retectis super clunes vestibus. Alibi seruatur, vt nudis pedibus eant, capillo cinctúque dissoluto. Cauendum ne

id oriente

† rosionibus. [margin: †rosionibus.]

† &, vt Aristoteles tradit, cõtra Dorycnion.

id oriente Sole faciant.sementem eum arescere Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori. Multa diximus de hac violentia. Sed præter illa certum est,apes tactis aluearis fugere: lináque, cùm coquantur, nigrescere: aciem in cultris tonsorum hebetescere: æs contactum graue virus accipere & æruginem,magis si decrescente Luna id accidat:equas,si sint grauidæ,tactas abortum pati. Quin & aspectu omnino, quamuis procul visas,si purgatio illa post virginitatem prima sit,aut in virginea ætate spontanea. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi superari,filo vestis contactæ,docuimus. Ne igne quidem vincitur,quo cuncta: cinísque etiam ille,si quis aspergat lauandis vestibus,purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidē fœminis malo suo inter se immunibus. Abortum facit illitus, aut si omnino prægnans supergrediatur. Quæ Lais & Elephantis inter se contraria prodidere de abortiuis,carbone è radice brassicæ vel myrti vel tamaricis in eo sanguine extincto: itē asinas non concipere tot annis,quot grana hordei contacta ederint: quæque alia nuncupauere monstrifica,aut inter ipsas pugnantia,cùm hæc fœcunditatem fieri iisdem modis,quibus illa sterilitatem,pronuntiaret,melius est non credere. Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus omnémque vim talem resolui,si mullum piscem secum habeant. Multi verò inesse etiam remedia tanto malo aiunt:podagras illini,strumas,& parotidas,panos, sacros ignes,furunculos,epiphoras tractatu earum mulierum leniri. Lais & Salpe canum rabiosorum morsus,& tertianas quartanásque febres,menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso. Diotimus Thebanus,vestis omnino ita infectæ portiuncula,ac vel licio, brachiali inserta. Sotira obstetrix, tertianis quartanísque efficacissimum dixit plantas ægri subterlini:multóque efficacius,ab ipsa muliere,& ignoranti. Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri,incipientibus duntaxat menstruis,spopondit. Inter omnes verò conuenit,si aqua potúsque formidetur à morsu canis, supposita tantùm calici lacinia tali, statim metum eum discuti:videlicet præualēte sympathia illa Græcorum,cùm rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere diximus. Cinere eo iumentorum omnium hulcera sanari certum est,addita caminorum farina & cera. Maculas autem è veste eas,non nisi eiusdem vrina elui. Cinerem per se rosaceo mistum,fœminarum præcipuè,capitis sedare dolores illitum fronti. Asperrimámque vim profluuij eius esse primis annis virginitate soluta. Id quoque conuenit, quo nihil equidem libentius crediderim,tactis omnino menstruo postibus, irritas fieri Magorum artes,generis vanissimi,vt æstimare licet. Ponam enim vel modestissimum è promissis eorum: ex homine siquidem resegmina vnguium è pedibus manibúsque cera permista,ita vt dicatur tertianæ,vel quotidianæ,vel quartanæ febri remediū quæri,ante Solis ortum alienæ ianuæ affigi iubent,ad remedia in iis morbis: quanta vanitate si falsum est,quantáve noxa,si transferunt morbos ad innocentiores? Ex his omnium digitorum resegmina vnguium,ad cauernas formicarum abiici iubent, eámque quæ prima cœperit trahere, correptam subnecti collo,ita discuti morbum.

Medicinæ ex animalibus peregrinis,de elephanto,& leone,& camelo,& hyæna, & crocodilo,& chamæleonte,& scinco,& hippopotamo, & lyncibus. CAP. VIII.

HÆc sunt,quæ retulisse fas sit,ac pleraque ex iis non nisi honore dicto. Reliqua intestabilia & infanda,vt festinet oratio ab homine fugere. In cæteris claritates animalium aut operum sequemur. Elephāti sanguis,præcipuè maris,fluxiones omnes,quas rheumatismos vocant,sistit. Ramentis eboris cum melle Attico(vt aiunt)nubeculæ in facie,scobe paronychia tolluntur. Proboscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternuat. Dextra pars proboscidis cum Lemnia rubrica adalligata,impetus libidinū stimulat. Sanguis & syntecticis prodest,iecúrque comitialibus morbis. Leonis adipes cum rosaceo,cutem in facie custodiunt à vitiis,candorémque seruant. Sanant & adusta niuibus,articulorúmque tumores. Magorum vanitas perunctis eo adipe,faciliorem gratiam

apud

apud reges populósve promittit: præcipuè tamen eo pingui, quod sit inter supercilia, vbi esse nullum potest. Similia dentis, maximè à dextra parte, villíque è rostro inferiori, promissa sunt. Fel aqua addita, claritatem oculis inunctis facit: & cum adipe eiusdem, comitiales morbos discutit, leui gustu, & vt protinus, qui sumpsere, cursu id digerant. Cor in cibo sumptum, quartanis medetur: adeps cum rosaceo quotidianis febribus. Perunctos eo bestiæ fugiunt. Resistere etiam insidiis videtur. Cameli cerebrum arefactum, potúmque ex aceto, comitialibus morbis aiunt mederi: item fel cum melle potum: hoc & anginæ. Cauda arefacta solui aluum: fimi cinere crispari capillum cum oleo. Et dysentericis prodest illitus cinis, potúsque quantum tribus digitis capiatur, & comitialibus morbis.
10 Vrinam fullonibus vtilissimam esse tradunt: itémque hulceribus manantibus. Barbaros constat eam seruare quinquennio, & heminis pota ciere aluum. Setas è cauda contortas, & sinistro brachio adalligatas, quartanis mederi. Hyænã Magi ex omnibus animalibus in maxima admiratione posuerunt, vtpote cui & ipsi Magicas artes dederint, vímque, qua alliciat ad se homines mente alienatos. De permutationis sexus annua vice diximus, cæteráque de monstrifica natura eius: nunc persequemur quæcunque medicinis produntur. Præcipuè pantheris terrori esse traduntur, vt ne conentur quidem resistere: & aliquid de corio earum habentem non appeti. Mirúmque dictu, si pelles vtriusque contrariæ suspendantur, decidere pilos pantheræ. Cùm fugiant venantẽ, declinare ad dextram, vt prægressi hominis vestigia occupent. Quod si successerit, alienari mente, ac vel ex
20 equo hominem decidere. At si in læuam detorserit, deficientis argumentum esse, celerémque capturam. Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque imperitans equo septenis alligauerit nodis. Mox, vt est solers ambagibus vanitas Magorum, capi iubent Geminorum signum transeunte Luna, singulósque propè pilos seruari. Capitis dolori alligatã cutem prodesse quæ fuerit in capite eius. Lippitudini fel illitum frontibus: aut ne omnino lippiatur, decoctum cũ mellis Attici cyathis tribus & croci vncia, inunctum: sic & caligines discuti & suffusiones. Claritatẽ excitari melius inueterato medicamento. Asseruati autẽ in Cypria pyxide. Eodem sanari argema, scabritias, excrescentia in oculis: item cicatrices. Glaucomata verò iocineris recentis inassati sanie, cũ despumato melle inunctis. Dentes eius dentium doloribus tactu prodesse, vel adalligatos ordine,
30 humeros humerorum & lacertorum doloribus. Eiusdẽ dentes si de sinistra parte rostri eruti sint, alligatos pecoris aut capri pelle, stomachi cruciatibus. Pulmones in cibo sumptos cœliacis. Ventriculis, cinerem cum oleo illitum. Neruis, medullas è dorso cum oleo vetere ac felle. Febribus quartanis, iecur degustatum ter ante accessiones. Podagris, spinæ cinerem cum lingua & dextro pede vituli marini, addito felle taurino, omnia pariter cocta atque illita hyænæ pelle. In eodem morbo prodesse & fel cum lapide Assio. Tremulis, spasticis, exilientibus, & quibus cor palpitet, aliquid ex corde mandendum, ita vt reliquæ partis cinis cum cerebro hyænæ illinatur. Pilos etiam auferri hac compositione illita, aut per se felle, euulsis prius, quos renasci non libeat. Sic & palpebris inutiles tolli. Lumborum doloribus carnes è lumbis edendas, illinendásque cum oleo. Sterilitatem
40 mulierum emendari, oculo cum glycyrrhiza & anetho sumpto in cibo, promisso intra triduum conceptu. Contra nocturnos pauores vmbrarúmque terrorem vnus è magnis dentibus lino alligatus succurrere narratur. Furentes suffiri eodem, & circumligari ante pectus cum adipe renum, aut iocinere, aut pelle præcipiunt. Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. Venerẽ stimulari, genitali ad sexus suos in melle sumpto, etiamsi viri mulierum coitus oderint. Quinimo totius domus concordiam, eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio asseruatis, constare: quem spinæ articulum siue nodum Atlantion vocant: est autem primus. In comitialium quoque remediis habent eum. Adipe accenso, serpentes fugari dicunt. Maxillæ parte comminuta in aniso, &
50 in cibo sumpta, horrores sedari. Eodem suffitu mulierum menses euocari. Tantúmque est vanitatis, vt si ad brachium adalligetur superioris rostri dextræ partis dens, iaculantium

tium ictus deerraturos negent. Palato eiusdem arefacto, & cum alumine Ægyptio calefacto, ac ter in ore permutato, fœtores & hulcera oris emendari. Eos verò, qui linguam in calceamento sub pede habeant, non latrari à canibus. Sinistra parte cerebri naribus illita, morbos perniciosos mitigari, siue hominum, siue quadrupedum. Frontis corium fascinationibus resistere. Ceruicis carnes siue mandantur, siue bibantur, arefactæ, lumborum doloribus. Neruus à dorso armísque, suffiendos neruorum dolores. Pilos rostri admotos mulierum labris, amatorium esse. Iecur potum, torminibus & calculis mederi. Iam cor in cibo potúve sumptum, omnibus doloribus corporum auxiliari: lienem lienibus: omentum, hulcerum inflammationibus cum oleo: medullas, doloribus spinæ & neruorum, lassitudini renum. Neruos potos in vino cum thure, fœcunditatem restituere 10 ademptam veneficio. Vuluam cum mali Punici dulcis cortice in potu datam prodesse mulierum vuluæ. Adipe è lumbis suffiri difficulter parientes, & statim parere. E dorso medullam adalligatã contra vanas species opitulari. Spasticis, genitale è maribus suffitu. Item lippientibus, ruptis, & contra † inflammationes, seruatos pedes, tactu: læuos dextris partibus, dextros læuis. Sinistrum pedem superlatum parturienti, letalem esse: dextro illato, facilè eniti. Membranam quæ fel contineat, cardiacis potam in vino vel in cibo sumptam, succurrere: vesicam in vino potam, contra vrinæ incontinentiam. Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ac sesamo, & melle, haustam prodesse ægrimoniæ veteri. Costarum primam & octauam, suffitu ruptis salutarem esse: ex spina verò parturientibus ossa: sanguinem cum polenta sumptum, torminibus. Eodẽ tactis postibus, vbi- 20 cunque Magorum infestari artes, non elici Deos, nec colloqui, siue lucernis, siue peluí, siue aqua, siue pila, siue quo alio genere tententur. Carnes si edantur, contra canis rabidi morsus efficaces esse: etiamnum iecur efficacius. Carnes vel ossa hominis, si quæ in ventriculo occisæ inueniantur, suffitu podagricis auxiliari. Si vngues inueniantur in his, mortem alicuius capientium significari. Excrementa siue ossa reddita, cùm interimitur, contra Magicas insidias pollere. Fimum, quod in intestinis inuentum sit, arefactum, ad dysentericos valere potum: illitúmque cum adipe anserino opitulari toto corpore læsis malo medicamento: à cane verò morsis adipẽ illitum, & corium substratum. Rursus tali sinistri cinere decocto cum sanguine mustelæ, perunctos omnibus odio venire: idem fieri oculo decocto. Super omnia est, quòd extremam fistulam intestini contra ducum, 30 ac potestatum iniquitates commostrant, & ad successus petitionum, iudiciorúmque ac litium euentus, si omnino tantùm aliquis secum habeat. Eiusdem cauerna sinistro lacerto alligata, si quis mulierem respiciat, amatorium esse tam præsens, vt illico sequatur. Eiusdem loci pilorum cinerem ex oleo illitum viris, qui sint probrosæ mollitiei, nõ modò pudicos, sed & seueros mores induere. Proximè fabulosus est crocodilus, ingenio quoque illo, cui vita in aqua terráq; communis. Duo enim genera eorum: illius è dextra maxilla dentes adalligati dextro lacerto, coitus (si credimus) stimulant. Canini eius dentes febres statas arcent thure repleti (sunt enim caui) ita ne diebus quinque ab ægro cernatur, qui adalligauerit. Idem pollere & ventre exemptos lapillos, aduersus febrium horrores venientes tradunt. Eadem de causa Ægyptij perungunt & adipe ægros suos. 40 Alter illi similis, multum infra magnitudinem, in terra tantùm, odoratissimísq; floribus viuit. Ob id intestina eius diligenter exquiruntur iucundo nidore farcta: crocodileam vocant, oculorum vitiis vtilissimam, cum porri succo inunctis, & contra suffusiones vel caligines. Illita quoque ex oleo cyprino, molestias in facie enascentes tollit: ex aqua verò morbos omnes, quorum natura serpit in facie, nitorémque reddit. Lentigines tollit ac varos, omnésque maculas. Et contra comitiales morbos bibitur ex aceto mulso binis obolis. Apposita menses ciet. Optima, quæ candidissima & friabilis, miniméque ponderosa: cùm teratur inter digitos fermentescens. Lauatur, vt cerussa. Adulterant amylo, aut Cimolia, sed maximè, qui captos oryza tantùm pascunt. Felle inunctis oculis ex melle contra suffusiones, nihil vtilius prædicant. Intestinis & reliquo corpore eius suffiri vul- 50 ua laborantes salutare tradunt. Item velleribus circundari vapore eius infectis. Corij

vtriusque

† Inflationes.

vtriusque cinis ex aceto illitus his partibus, quas secari opus sit, aut nidor cremati, sensum omnem scalpelli aufert. Sanguis vtriusque claritatem visus inunctis donat: & cicatrices oculorum emendat. Corpus ipsum excepto capite pedibúsque, elixum manditur ischiadicis: tussímque veterem sanat, præcipuè in pueris: item lumborum dolores. Habét & adipem, quo tactus pilus defluit. Hic perunctos à crocodilis tuetur, instillarúmq; morsibus. Cor annexum in lana ouis nigræ, cui nullus alius color incursauerit, & primo partu genitæ, quartanas abigere dicitur. Iungemus illis simillima, & peregrina æquè animalia, priúsque chamæleontē, peculiari volumine dignum existimatum Democrito, ac per singula membra desecratum, non sine magna voluptate nostra, cognitis proditísque 10 mendaciis Græcæ vanitatis. Similis & magnitudine est suprà dicto crocodilo, spinæ tantùm acutiore curuatura, & caudæ amplitudine distans. Nullum animal pauidius existimatur, & ideo versicoloris esse mutationis. Vis eius maxima contra accipitrum genus. Detrahere enim suprà volantem ad se traditur, & voluntarium præbere lacerādum cæteris animalibus. Caput eius & guttur si roboreis lignis accendantur, imbrium & tonitruum concursus facere, Democritus narrat: item iecur in tegulis vstum. Reliqua ad veneficia pertinentia quæ dicit, quanquam falsa existimantes, omittemus, præterquàm vbi irrisu coarguendum. Dextro oculo, si viuenti eruatur, albugines oculorum cum lacte caprino tolli: lingua adalligata, pericula puerperij. Eundem salutarem esse parturientibus, si sit domi: si verò inferatur, perniciosissimum. Linguam, si viuenti exempta sit, ad iudi-20 ciorum euentus pollere. Cor aduersus quartanas illigatū nigra lana primæ tonsuræ. Pedem è prioribus dextrum, hyænæ pelle adalligatum sinistro brachio, contra latrocinia terrorésque nocturnos pollere. Item dextram mamillam contra formidines pauorésq;. Sinistrum verò pedem torreri in furno cum herba quæ etiā chamæleon vocetur, additóque vnguento in pastillos digeri: eos in ligneo vase conditos, præstare (si credimus) ne cernatur ab aliis qui habeat. Armum dextrum ad vincendos aduersarios vel hostes valere, vtique si abiectos eiusdē neruos calcauerit. Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Omnia ea dextro pede resolui: sicut sinistro latere lethargos, quos fecerit dextrum. Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanati. Feminis sinistri vel pedis cine-30 ri si misceatur lac suillum, podagricos fieri illitis pedibus. Felle glaucomata & suffusiones corrigi propè creditur, tridui inunctione: serpentes fugari ignibus instillato: mustelas contrahi in aquam coniecto: corpore vero illito, detrahi pilos. Idem præstare narrāt iecur, cum ranæ rubetæ pulmone illitū. Præterea iocinere amatoria dissolui. Melancholicos autē sanari, si ex corio chamæleontis herbæ succus bibatur. Intestina & fimum eorum, cùm id animal nullo cibo viuat, cū simiarum vrina illita inimicorum ianuæ, odium omnium hominum his conciliare. Cauda, flumina & aquarum impetus sisti, serpentes sopotari. Eadem medicata cedro & myrrha, illigatáque gemino ramo palmæ, percussam aquam discuti, vt quæ intus sint omnia appareant: vtinámque eo ramo contactus esset Democritus, quoniam ita loquacitates immodicas promisit inhiberi. Palámque est, vi-40 rum aliâs sagacem & vitæ vtilissimum, nimio iuuandi mortales studio prolapsum. Ex eadem similitudine est scincus, quem quidam terrestrem crocodilum esse dixerunt, candidiore tantùm & tenuiore cute. Præcipua tamen differētia dignoscitur à crocodilo, squamarum seta à cauda ad caput versa. Maximus Indicus, deinde Arabicus. Afferuntur salsi. Rostrum eius & pedes in vino albo poti, cupiditates Veneris accendunt: vtique cū satyrio & erucæ semine, singulis drachmis omnium, ac piperis duabus admistis, ita vt pastilli singularum drachmarum bibantur: per se laterum carnes obolis binis cum myrrha & pipere pari modo potæ, efficaciores ad idem creduntur. Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè posteáque sumptus. In antidota quoque nobilia additur. Sestius plus quàm drachmæ pondere in vini hemina potū, perniciem afferre tradit. Præ-50 tereà eiusdem decocti ius cum melle sumptum, Venerem inhibere. Est crocodilo cognatio quædam amnis eiusdem geminíque victus cum hippopotamo: repertore detrahendi

 sanguinis,

ſanguinis, vt diximus. Plurimi autem ſuper Saiticam præfecturam. Huius corij cinis cum aqua illitus, panos ſanat: adeps frigidas febres: item fimum ſuffitu. Dentes è parte læua dolores dentium, ſcarificatis gingiuis. Pellis eius è ſiniſtra parte frontis in inguina adalligata, Venerem inhibet. Eiuſdem cinis alopecias explet. Teſticuli drachma ex aqua contra ſerpentes bibitur. Sanguine pictores vtuntur. Peregrinæ ſunt & lynces, quæ clariſſimè omnium quadrupedum cernunt. Vngues earum omnes cum corio exuri efficaciſsimè in Carpatho inſula tradunt. Hoc cinere poto, propudia virorum: eiuſdem aſperſu, fœminarum libidines inhiberi: item pruritus corporum: vrina, ſtillicidia veſicæ. Itaque eam protinus terra pedibus aggeſta obruere traditur. Eadem autem & iugulorum dolori monſtratur in remedio. Hactenus de externis. Nunc reuertemur ad noſtrum orbem: primúmque communia animalium remedia, atque eximia dicemus. 10

Medicinæ communes ex feris animalibus, aut eiuſdem generis placidis. Lactis vſus & obſeruationes, & de caſeis, butyro & adipe.

CAP. IX.

Sicuti de lactis vſu. Vtiliſſimum cuique maternum. Concipere nutrices exitioſum eſt: hi ſunt enim infantes qui coloſtrati appellantur, denſato lacte in caſei ſpeciem. Eſt autem coloſtra, prima à partu ſpongioſa denſitas lactis. Maximè autem alit quodcunq; humanum, mox caprinum: vnde fortaſſis fabulæ Iouem ita nutritum dixere. Dulciſſimum ab hominis camelinum, efficaciſsimum ex aſinis. Magnorum animalium & corporum, facilius redditur. Stomacho accommodatiſsimum caprinum, quoniā fronde magis, quàm herba, veſcuntur. Bubulum medicatius. Ouillum dulcius & magis alit, ſtomacho minus vtile, quoniam eſt pinguius. Omne autem vernum aquatius æſtiuo, & de nouellis: probatiſsimum verò quod in vngue hæret, nec defluit. Innocētius decoctum, præcipuè cum calculis marinis. Aluus maximè ſoluitur bubulo. Minus inflat quodcunque decoctum. Vſus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes, veſicam, interanea, fauces, pulmones: foris pruritum cutis, eruptiones pituitæ, poſt abſtinentiam. Nam vt in Arcadia bubulum biberent phthiſici, ſyntecticíque & cachectæ, diximus in ratione herbarum. Sunt inter exempla, qui aſininum bibendo liberati ſint podagra chiragráve. Medici ſpeciem vnā addidere lactis generibus, quod ſchiſton appellauere. Id fit hoc modo: Fictili nouo feruet caprinum maximè, ramiſque ficulneis recētibus miſcetur, additis totidem cyathis mulſi, quot ſint heminæ lactis. Cùm feruet, ne circunfundatur, præſtat cyathus argenteus cum frigida aqua demiſſus, ita ne quid fundat: ablatum deinde igni refrigeratione diuiditur, & diſcedit ſerum à lacte. Quidam & ipſum ſerum iam multò potentiſsimum, decoquunt ad tertias partes, & ſub dio refrigerant. Bibitur autem efficaciſsimè heminis per interualla ſingulis diebus quinis: melius à potu geſtari. Datur comitialibus, melancholicis, paralyticis, in lepris, elephantiaſi, articularibus morbis. Infunditur quoque lac contra roſiones à medicamentis factas. Et ſi vratur dyſenteria, decoctum cum marinis lapillis, aut cum ptiſana hordeacea. Item ad roſiones inteſtinorum, bubulum aut ouillum vtilius. Recens quoque dyſentericis infunditur: ad colum autem crudum: item vuluæ, & contra ſerpētium ictus: phthiſicis, cantharidum, aut ſalamandræ, aut bupreſtis, aut pityocampes venenis. Priuatim bubulum his qui Colchicon biberint, aut cicutam, aut dorycnium, aut leporem marinum: ſicut aſininum contra gypſum, & ceruſam, & ſulphur, & argentum viuum: item duræ aluo in febri. Gargarizatur quoque faucibus exhulceratis vtiliſsimè. Et bibitur ab imbecillitate vires recolligentibus, quos atrophos vocāt: in febri etiam quæ careat dolore capitis. Pueris ante cibum, lactis aſinini heminam dari, aut ſi in exitu cibi roſiones ſentirēt, antiqui in arcanis habuerūt: ſi hoc non eſſet, habuerunt è caprino. Bubuli ſerum orthopnoicis prodeſt ante cætera, addito naſturtio. Inunguntur eriā oculi, in lactis heminis ſeſamæ additis drachmis quatuor tritis in lippitudine. Caprino lienes ſanantur, poſt bidui inediam tertia die edera paſtis capris, per triduum poto ſine alio cibo. Lactis vſus aliâs cōtrarius capitis doloribus, hepaticis, 20 30 40 50

ticis,spleneticis,neruorum vitio febres habentibus, vertigini, præterquàm purgationis gratia,grauedini,tussientibus,lippis. Suillum vtilissimum tenesmo, dysenteriæ,necnon phthisicis.Hoc & mulieri saluberrimum qui dicerent, fuerunt. De generibus caseorum diximus,cùm de vberibus singulisque animalium membris diceremus. Sextius eosdem effectus equino,quos bubulo,tradit. Hunc vocant hippacen. Stomacho vtiles,qui non sint salsi,id est,recentes. Veteres aluum sistunt,corpúsque minuunt, stomacho vtiliores: & in totum salsa minuunt corpus,alunt mollia.Caseus recens cū melle, suggillata emendat,mollis aluum sistit.Sedat tormina pastillis in vino austero decoctis,rursúsque in patina tostis cum melle. Sapron vocant,qui cum sale & sorbis siccis è vino tritus potúsque 10 medetur cœliacis.Genitalium carbunculis caprinus tritus & impositus: itē acidus cum oxymelite.Maculis in balineo illitus oleo interlinitur.E lacte fit & butyrum, barbararū gentium laudatissimus cibus,& qui diuites à plebe discernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguissimum ex ouibus. Fit & ex caprino,sed hyeme calefacto lacte,æstate expresso tantùm,crebro iactatu in longis vasis,angusto foramine spiritum accipiētibus sub ipso ore,aliâs præligato. Additur paululum aquæ,vt acescat. Quod est maximè coactum,in summo fluitat.id exemptum addito sale, oxygala appellant. Reliqua decoquunt in ollis: ibi quod supernatat, butyrum est,oleosum natura. Quo magis virus resipit,hoc præstantius iudicatur.Pluribus compositionibus miscetur inueteratum.Natura eius adstringere,mollire,replere,purgare.Oxygala fit & alio modo,acido lacte addi- 20 to in recens quod velis acescere,vtilissimum stomacho. Effectus dicemus suis locis.

Proxima in communibus adipis laus est,sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi,Certè nouæ nuptæ intrantes,etiamnum solenne habent postes eo attingere.Inueteratur duobus modis,aut cum sale,aut syncerus:tanto vtilior,quanto sit vetustior. Axungiam etiam Græci appellauere eum in voluminibus suis. Neque est occulta virium causa,quoniam id animal herbarum radicibus vescitur. Itaque etiam fimo innumeri vsus. Quamobrem non de alia loquimur sue, multo efficaciore fœmina,& quæ non peperit. Multo verò præstantior in apris est. Vsus igitur axungiæ est ad mollienda,excalfacienda,discutienda,purgandáque.Medicorum aliqui admisto anseris adipe,taurorúmque seuo & œsypo,ad podagras vti iubent. Si verò permaneat dolor,cum cera,myrto,resina, 30 pice. Syncera axungia medetur ambustis vel niue: pernionibus autem cum hordei cinere & galla pari modo.Prodest & confricatis membris:itinerúmque lassitudines & fatigationes leuat. Ad tussim veterem recens decoquitur quadrantis pondere in vini cyathis tribus addito melle.Vetus etiam phthisin in pilulis sumpta sanat,quæ sine sale inueterata est.Omnino enim nō nisi ad ea quæ purganda sint,aut quæ non sint exhulcerata,salsa petitur. Quidam quadrantes axungiæ & mulsi in vini cyathis tribus decoquunt contra phthises,quintóque die picem liquidam in ouo sumi iubent, circumligatis lateribus,& pectoribus,& scapulis eorum qui phthisin sentiunt. Tantáque est vis, vt genibus etiam adalligata,redeat in os sapor,eámque expuere videantur. E sue quæ nō pepererit,aptissimè vtuntur ad cutem mulieres. Contra scabiem verò quinis,admisto iumentorum se- 40 uo,pro parte tertia, & pice, pariterque subferuefactis. Syncera partus in abortum vergentes nutrit collyrij modo subdita. Cicatrices concolores facit cerussa admista,vel argenti spuma. At cum sulphure,vnguium scabritias emendat. Medetur & capillo fluenti: & hulceribus in capite mulierum cum gallæ parte quarta: & infumata pilis oculorum. Datur & phthisicis vnciatim, cum vini veteris hemina decocta,donec tres vnciæ è toto residant. Aliqui & mellis exiguum adiciunt. Panis illinitur cum calce, item furunculis duritiæque mammarum.Rupta & conuulsa,& spasmata,& luxata sanat.Clauos & rimas callique vitia,cum elleboro albo:parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas.Pruritus & papulas in balineo perunctis tollit:alióque etiamnum modo podagricis prodest misto oleo vetere, contrito vnà sarcophago lapide, & 50 quinquefolio tuso in vino,vel cum calce,vel cum cinere. Facit & peculiare emplastrum lxxxv. pondo, centum spumæ argenteæ mistis, vtilissimum contra inflammationes hulcerum.

hulcerum. Adipe verrino & inungi putant vtile, quæque serpant, illinire cum resina. Antiqui maximè axibus vehiculorum perungendis, ad faciliorem circumactum rotarum vtebantur: vnde nomen: sic quoque vtili medicina cum illa ferrugine rotarum ad sedis vitia virilitatisque. Et per se axungiam Medici antiqui maximè probabant renibus detractam, & exemptis venis aqua cælesti fricabant crebrò, decoquebántque fictili nouo sæpius, tum demum asseruantes. Conuenit salsam magis emollire, excalfacere, discutere, vtiliorémque esse vino lotam. Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo nouas nuptas illo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur. Quæ ratio adipis, eadem in his quæ ruminant seui est, aliis modis, non minoris potētiæ. Perficitur omne exemptis venis aqua marina vel salsa lotum, mox in pila tusum, asper- 10 sum marina. Crebrò postea coquitur, donec odor omnis aboleatur. Mox assiduo Sole ad candorem reducitur. A renibus autem omne laudatissimum est. Si verò vetus retocetur ad curam, liquefieri priùs iubent: mox frigida aqua lauari sæpius, dein liquefacere affuso vino quàm odoratissimo. Eodémque modo iterum ac sæpius coquunt, donec virus euanescat. Multi priuatim sic taurorum, leonúmq; ac pantherarum, & camelorum pinguia curari iubent. Vsus dicetur suis locis. Communis & ratio medullarum est. Omnes molliunt, explent, siccant, excalfaciunt. Laudatissima ceruina, mox vitulina, dein hircina & caprina. Curātur ante autumnum recentes lotæ, siccatæque in vmbra per cribrum. Dein liquatæ per lintea exprimuntur, ac reponuntur in fictili locis frigidis. Inter omnia autē communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. Vis eius excalfacere, mordere, 20 scindere, extrahere, discutere. Minorum animalium subtilius intelligitur, & ideo ad oculorum medicamenta vtilius existimatur. Taurino præcipua potentia, etiam in ære pellibúsque colore aureo ducendis. Omne autem curatur recens præligato ore lino crasso, demissum in feruentem aquam semihora, mox siccatum sine Sole, atque in melle conditum. Damnatur equinum tantùm inter venena, ideo Flamini sacrorum equum tangere non licet, cùm Romæ publicis sacris equus etiam immoletur. Quin & sanguis eorum septicam vim habet. Item equarum, præterquàm virginum erodit, emarginat hulcera. Taurinus quidem recens inter venena est, excepta Ægira. Ibi enim sacerdos Terræ vaticinatura, tauri sanguinem bibit priùs quàm in specum descendat. Tantum potest sympathia illa, de qua loquimur, vt aliquando religione aut loco fiat. Drusus Tribunus plebis 30 traditur caprinum bibisse, cùm pallore & inuidia veneni sibi dati insimulare Q. Cepionē inimicum vellet. Hircorum sanguinis tanta vis est, vt ferramētorum subtilitas non aliter acriùs induretur, scabritia tollatur vehementiùs, quàm lima. Non igitur & sanguis animalium inter cōmunia dici potest, & ideo quisq; suis dicetur effectibus. Digeremus enim in animalia singula vsus, plurimúmq; contra serpentes. Exitio his esse ceruos nemo ignorat, vt si quæ sunt, extractas cauernis mandentes. Nec verò ipsi spirantésque tantum aduersantur, sed membratim quoque. Fugari eas nidore cornus si vratur, dictum est: at è summo gutture vstis ossibus, congregari dicuntur. Pelles eiusdem animalis substratæ, securos præstant ab eo metu somnos. Coagulum quoq; ex aceto potum ab ictu: & si omnino tractatum sit, eo die non ferit serpens. Testes quoque eius inueterati, vel genitale ma- 40 ris, salutariter dantur in vino: atem ventres qui centipelliones vocantur. Fugiunt & omnino dentem cerui habentes, aut medulla perunctos seuóve cerui aut hinuli. Summis autem remediis præfertur hinulei coagulum, matris vtero execti, vt indicauimus. Sanguine quoque ceruino si vnà vrantur dracontion & cunilago & anchusa lentisci ligno, contrahi serpentes dicunt. Dissipari deinde, si sanguine detracto adiiciatur pyrethrum. Inuenio apud autores Græcos animal ceruo minus, & pilo demum simile, quod ophion vocatur. Sardiniam id tantum ferre solitā. Hoc interisse arbitror, & ideo medicinas ex eo omitto.

Medicinæ de apro, & capris, & equis feris, & remedia ex bestiis contra omnes morbos. CAP. X.

APri quoque cerebrum contra eas laudatur cum sanguine. Iecur etiam inueteratum 50 cum ruta potum ex vino. Item adeps cum melle resináque. Simili modo verrinum

iecur,

iecur, exemptis duntaxat fibris, quatuor obolorum pondere, vel cerebrum in vino potum. Caprarum cornu vel pilis accensis, fugari serpentes dicunt, cinerémque eorum potum vel illitum contra ictus valere: item lactis haustus cum vua taminia, vel vrinæ cum aceto scillite: caseum caprinum cum origano impositum, vel seuum cũ cera. Millia præterea remediorum ex eo animali demonstrantur, sicut apparebit: quod equidem miror, cùm febri negetur carere. Amplior potentia feris eiusdem generis, quod numerosissimum esse diximus. Alia verò & hircis. Democritus etiamnum effectus eius auget, qui singularis natus sit. Fimo quoque caprarum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino: atque in totum difficilius se recolligentes à serpentium
10 ictu, in caprilibus optimè cõualescunt. Qui efficacius volũt mederi, occisæ capræ aluum dissectam cum fimo intus reperto statim illigant. Alij carnem recentem hœdorum pilo suffiunt, eodémque nidore fugant serpentes. Vtuntur & pelle eorum recente ad plagas, carne & fimo equi in agro pasti, coagulo leporis ex aceto, cõtráque scorpionem & murem araneum. Aiunt autem non feriri leporis coagulo perunctos. A scorpione percussis, fimum capræ efficacius cum aceto decoctum auxiliatur: lardum iúsque decocti potum his, qui buprestim hauserint. Quinetiam si quis asino in aurem percussum à scorpione sedicat, transite malum protinus tradunt: venenatáque omnia accenso eius pulmone fugere. Et fimo vituli suffiri percussos à scorpione prodest. Canis rabidi morsu facta vulnera circuncidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouent, &
20 ius ex eodem carnis decoctæ dant potu, aut axungiam cum calce tusam. Laudant hirci iecur, quo imposito, ne tentari quidem aquæ metu affirmant. Laudant & capræ fimum ex vino illitum, aut melle: melis, & cuculi, & hirundinis decoctum & potum. Ad reliquos bestiarum morsus caprinum caseum siccum cum origano imponunt, & bibi iubent: ad hominis morsus carnem bubulam coctam: efficacius vituli, si non ante quintum diem soluant. Veneficiis rostrum lupi resistere inueterarum aiunt, ob ídque villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Iis qui argentum viuum biberint, lardum remedio est. Asinino lacte poto venena restinguuntur, peculiariter si hyoscyamum potum sit, aut viscum, aut cicuta, aut lepus mari-
30 nus, aut opocarpathum: aut pharicon, aut dorycnium, & si coagulum alicui nocuerit: nã id quoque venenum est in prima lactis coagulatione. Multos eius & alios vsus dicemus. Sed meminisse oportebit recenti vtendum, aut non multo posteà tepefacto. Nullũ enim celerius curnescit. Ossa quoque asini confracta & decocta, contra leporis marini venenum dantur. Omnia eadẽ onagris efficaciora. De equiferis non scripserunt Græci, quoniam terræ illæ non gignebant. Veruntamen fortiora omnia eadem, quàm in equis, intelligi debent. Lacte equino venena leporis marini & toxica expugnantur. Nec vros aut bisontes habuerunt Græci in experimentis, quanquam boue fero refertis Indiæ syluis: portione tamen eadem efficaciora omnia ex his credi par est. Sic quoque lacte bubulo cuncta venena expugnari tradunt, maximè suprà dicta, & si ephemerum impactum sit,
40 aut si cantharides datæ, vomitione omnia egerisic & caprino iure cantharides. Contra ea verò quæ exhulceratione enecant, seuum vitulinum seu bubulum auxiliatur. Nam contra sanguisugas potas butyrum remedio est, cum aceto ferro calefacto: quod & per se prodest contra venena. Nam si oleum non sit, vicem eius repræsentat. Multipedum morsus cum melle sanat. Omasi quoque iure poto venena supra dicta expugnari putãt, priuatim verò aconita & cicutas: itémque vitulino seuo. Caprinus caseus recens, his qui viscum biberint: lac verò contra canthatidas remedio est, & contra ephemerum potum cum taminia vua. Sanguis caprinus decoctus cum medulla contra toxica venena sumitur: hœdinus contra reliqua. Coagulum hœdi contra viscum, & chamæleontem album, sanguinémque taurinum, contra quem & leporis coagulum ex aceto. Contra pastina-
50 cam verò & omnium marinorum ictus vel morsus, coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, drachmæ pondere ex vino. Leporis coagulum & contra venena additur antidotis. Papi-

lio quoque lucernarum luminibus aduolans, inter mala medicamenta numeratur. Huic contrarium est iecur caprinum, sicut fel veneficiis ex mustela rustica factis.

De remediis ad morborum multa genera ex animalibus.

CAP. XI.

Hinc deinde reuertemur ad genera morborum. Capilli defluuia vrsinus adeps admisto ladano & adianto continet, alopeciásque emendat, & raritatem superciliorum cum fungis lucernarum, ac fuligine quæ est in rostris earum. Porrigini cum vino prodest. Ad hanc & cornus ceruini cinis è vino, vtque non tædia animalium capillis † inhærescant. [†inhærescant.] Item fel caprinum cum creta Cimolia & aceto, sic vt paululum capilli inarescant: item fel hircinum cum vrina tauri. Si verò vetus sit, etiam furfures adiecto sulphure emendat. Cinere genitalis asinini, spissari capillum putant, & è canitie vindicari, si rasis illinatur, plumbóque tritus cum oleo. Densari & asinini pulli cum vrina: admiscéntque nardum fastidij gratia. Alopecias felle taurino cum Ægyptio alumine tepefactis illinűt. Capitis hulcera manantia, vrina tauri efficaciter sanat: item hominis vetus, si cyclaminum adiiciatur & sulphur. Efficacius tamen & vitulinum fel: quo cum aceto calefacto, & lendes tolluntur. Seuum vitulinum cum sale tritum, capitis hulceribus vtilissimum. Laudatur & vulpium adeps, sed præcipuè fel, & fimum cum sinapis pari modo illitum. Caprini cornus farina vel cinis, magísque hircini, addito nitro & tamaricis semine, & butyro oleóque, priùs capite raso, mirè continent ita fluentem capillum Sicut & canis cinere ex oleo illito supercilia nigrescunt. Lacte caprino lendes tolli tradunt: fimo cum melle alopecias expleri: item vngularum cinere cum pice, fluentem capillum contineri. Leporinus cinis cum oleo myrteo, capitis dolores sedat: item aqua pota, quæ è bouis aut asini potu relicta est: & si credimus, vulpis masculæ genitale circunligatum: cornus ceruini cinis illitus ex aceto vel rosaceo, aut ex irino. Oculorum epiphoras bubulo seuo cum oleo cocto illinunt. Ceruini cornus cinere scabrities eorum inungunt: mucrones autem ipsos efficaciores putant. Lupi excrementis circunlini suffusiones prodest. Cinere eorum cum Attico melle inungi obscuritates: item felle vrsino. Epinyctidas, adipe aprugno cum rosaceo. Vngulæ asininæ cinis inunctus è suo lacte, cicatrices oculorum, & albugines tollit. Medulla bubula ex dextro crure priore trita cum fuligine, pilis & palpebrarum vitiis angulorúmque occurrit: calliblepharíque modo fuligo in hoc vsu temperatur: optimè ellychnio papyraceo oleóque sesamino, fuligine in nouum vas pennis detersa. Efficacissimè tamen euulsos ibi pilos coercet. Felle tauri cum oui albo, collyria fiunt, aquáque dissoluta inunguntur per quatriduum. Seuum vituli cum anseris adipe & ocimi succo, genarum vitiis aptissimum est. Eiusdem medullæ cum pari pondere ceræ & olei vel rosacei, addito ouo, duritiæ genarum illinuntur. Caseo molli caprino imposito ex aqua calida epiphoræ sedantur: si tumor sit, ex melle. Vtrunque verò sero calido fouendum. Sicca lippitudo, lumbulis suum tostis atque contritis, & impositis tollitur. Capras negant lippire, quoniam eæ quasdam herbas edant: item dorcades. Et ob id fimum earum cera circundatum noua Luna deuorare iubent, & quoniam noctu æquè quoque cernant. Sanguine hircino sanari lusciosos putant: nyctalopas à Græcis dictos: capræ verò iocinere, in vino austero decocto. Quidam inassati iocineris sanie inungunt, aut felle capræ, carnésque eas vesci, & dum coquantur oculos vaporari præcipiunt. Id quoque referre arbitrantur, si rutili coloris fuerint. Volunt & oculos suffiri, iocinere in ollis decocto: quidam inassato. Fel quidem caprinum pluribus modis assumunt: cum melle, contra caligines: cum veratri candidi tertia parte, contra glaucomata: cum vino, contra cicatrices, & albugines, & caligines, & pterygia, & argema: ad palpebras verò euulso priùs pilo, cum succo oleris, ita vt inunctio inarescat. Contra ruptas tuniculas, cum lacte mulieris. Ad omnia autem inueterata, fel efficacius putant. Nec abdicant fimum ex melle illitum, epiphoris, contráque dolores medullam: item pulmonem leporis. Sedat caliginem fel cum passo

aut

aut melle Lupino quoque adipe, vel medulla suũ, fricari oculos contra lippitudines præcipiunt. Nam vulpinam linguam habentes in armilla, lippituros negant. Aurium dolori & vitiis medetur vrina apri in vitro seruata: fel apri vel suis, vel bubulum, cum oleo cicino & rosaceo æquis portionibus. Præcipuè verò taurinum, cum porri succo tepidum, vel cum melle, si suppuret. Contráque odorem grauem per se tepefactum in malicorio. In ea parte rupta cum lacte mulierum efficaciter sanat. Quidam etiam in grauitate aures sic perluendas putant. Alij cum senecta serpentium & aceto includunt lanas, antè aqua calida collutas. Aut si maior sit grauitas aurium, fel cum myrrha & ruta in malicorio excalfactum infundunt: lardum quoque pingue: item fimum asini recens cum
10 rosaceo instillatur: omniáque ea tepefacta. Vtilior equi spuma, vel equini fimi recentis cinis cum rosaceo. Seuum bubulum cum adipe anserino, butyrum recens. Vrina capri vel tauri, vel fullonia vetus calfacta, vapore per lagenæ collum subeunte. Admiscent & aceti tertiam partem: & aliquid vrinæ vituli, qui nondum herbam gustauerit. Fimum etiam musto felle eiusdem. Et cutem, quam relinquunt angues, excalfactis priùs auribus. Lana autem medicamina ea includuntur. Prodest & seuum vituli cum anseris adipe, & ocimi succo: eiusdem medulla admisto cumino trito infusa. Virus verrinum è scropha exceptum priùs quàm terram attingat, contra dolores. Auribus fractis glutinum è naturis vitulorum factum, & in aqua liquatum. Aliis vitiis adeps vulpium. Item fel caprinum cum rosaceo tepido, aut porri succo: aut si sint rupta ibi aliqua, è lacte mulieris. Si grauitas sit audiendi, fel bubulum cum vrina capræ, vel hirci, vel si pus sit. In quocunque
20 autem vsu putant hæc efficaciora in cornu caprino per dies viginti infumata. Laudant & coagulum leporis tertia denarij parte, dimidiáque sagapeni in ammineo vino. Parotidas vrsinus adeps comprimit, pari pondere ceræ & taurini seui. Addunt quidam hypocisthidem: & per se butyrum illitum, si priùs foueantur fœnigræci decocti succo. Efficacius cum strichno. Prosunt & vulpium testes, & taurinus sanguis aridus tritus. Vrina capræ calefacta instillata auribus: fimúmque eiusdem cum axungia illitum. Dentes mobiles confirmat ceruini cornus cinis, doloré́sque eorum mitigat, siue infricentur, siue colluantur. Quidam efficaciorem ad omnes eosdem vsus crudi cornus farinam arbitrantur. Dentifricia vtroque modo fiunt. Magnum remedium est & in luporum capitis cinere. Cer-
30 túmque est in excrementis eorum plerunque inueniri ossa. Hæc adalligata eundem effectum habent. Item leporina coagula per aurem infusa contra dolores: & capitis eorum cinis dentifricium est, adiectóque nardo mulcet graueolentiam oris. Aliqui murinorum capitum cinerem miscuisse malunt. Reperitur in latere leporis acui os simile, hoc scarificari dentes in dolore suadent. Talus bubulus accensus, eos qui labant cum dolore, admotus confirmat. Eiusdem cinis cum myrrha, dentifricium est. Ossa quoque ex vngulis suum combusta, eundem vsum præbent: item ossa ex acetabulis pernarum, circa quæ coxendices vertuntur. Iisdem sanari, demissis in fauces, iumentorum verminationes notum est: sed & combustis dentes confirmari. Asinino quoque lacte percussu vexatos, aut dentium eiusdem cinere: lichene item equi cum oleo infuso per aurem. Est autem hoc non
40 hippomanes, quod alioqui noxium omitto, sed in equorum genibus, ac super vngulas. Prætereà in corde equorum inuenitur os, dentibus caninis maximè simile: hoc scarificari dolorem, aut exempto dente emortui equi maxillis ad numerum eius qui doleat, demonstrant. Equarum virus à coitu in ellychniis accensum Anaxilaus prodidit, equinorum capitum visus repræsentare monstrificè: similiter ex asinis. Nam hippomanes tantas in veneficio vires habet, vt affusum æris misturæ in effigiem equæ Olympiæ, admotos mares equos ad rabiem coitus agat. Medetur dentibus & fabrile glutinum, in aqua decoctum illitúmque, & mox paulò detractum, ita vt confestim colluantur vino, in quo decocti sunt cortices mali Punici dulcis. Efficax habetur & caprino lacte collui dentes, vel felle taurino. Talorum capræ recentium cinis dentifricio placet, & omnium ferè villatica-
50 rum quadrupedum, ne sæpius eadem dicantur.

Ad faciei vitia, ceruicis & pectoris morbos. CAP. XII.

CVtem in facie erugari & tenerescere, & candorem custodire lacte asinino putant. Notúmque est quasdam quotidie D. custodito numero fouere. Poppæa hoc Neronis principis instituit, balinearum quoq; sic solio temperato, asinarum gregibus ob hoc eam comitantibus. Impetus pituitæ in facie, butyro illito tolluntur: efficacius cum cerussa. Syncero verò vitia quæ serpunt, insuper imposita farina hordeacea. Hulcera in facie membrana è partu bouis madida. Friuolum videatur, non tamen omittendum, propter desideria mulierum: Talum candidi iuuenci, quadraginta diebus noctibúsque, donec resoluatur in liquorem decoctum, & illitum linteolo, candorem cutísque erugationem præstare. Fimo taurino malas rubescere aiunt, non crocodileam illiru melius, sed foueri frigida & antè & posteà iubent. Aestates, & quæ decolorem faciunt cutem, fimum vituli cũ oleo & gummi manu subactum emendat. Hulcera oris ac rimas, seuum vituli vel bouis cum adipe anseris, & ocimi succo. Est & alia mistura, seuo vituli cum medulla cerui, & albæ spinæ foliis vnà tritis. Idem præstat & medulla cum resina, vel si vaccina sit, iúsque è carne vaccina. Lichenas oris præstantissimè vincit glutinum factum è genitalibus vitulorum, liquatum aceto cum sulphure viuo, ramo ficulneo permistum, ita vt bis die recens illinatur. Item lepras ex melle & aceto decoctum, quas & iecur hirci calidum illitum tollit: sicut elephantiasin fel caprinum: etiamnum lepras ac furfures, tauri, vel addito nitro. Vrina asini circa Canis ortum, maculas in facie: fel vtriusque per sese aqua infractum, euitatísque solibus ac ventis post detractam cutem. Similis effectus in taurino seuo vitulinóve felle, cum semine cunilæ ac cinere è cornu ceruino, si Canicula exoriente comburatur. Asinino seuo cicatricibus ac licheni leprísque maximè color redditur. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo ac viuo sulphure spongiæque cinere, vt mellis sit crassitudo. Aliqui inueterato felle vti maluere, mistis calidis furfuribus pondere oboli vnius, quatuórque mellis, priùs defricatis maculis. Efficax eiusdem & seuum cum melanthio, & sulphure, & iride. Labrorum fissuris cum adipe anserino, ac medulla ceruina resináque & calce. Inuenio apud autores, his qui lentiginem habeant, negari Magicæ sacrificiorũ vsum. Lacte bubulo aut caprino tonsillæ & arteriæ exhulceratæ leuantur. Gargarizatur tepidum, vt est expressum, aut calefactum. Caprinum vtilius, cum malua decoctum & sale exiguo. Linguæ exhulcerationi & arteriarum prodest ius omasi gargarizatu: tonsillis autem priuatim renes vulpium aridi, cum melle triti illitíque: anginæ fel taurinũ vel caprinum cum melle. Iecur melis ex aqua oris grauitatem, hulceráq; butyrum emendat. Spinam aliúdve quid faucibus adhærens, felis extrinsecus fimo perfricatis, aut reddi aut delabi tradunt. Strumas discutit fel aprinum, vel bubulum tepidum illitum. Nam coagulum leporis è vino in linteolo exhulceratis duntaxat imponitur. Discutit & vngulæ asini vel equi cinis, ex oleo aqua illitus, & vrina calefacta: & bouis vngulæ cinis ex aqua: fimum quoque feruens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testésque vulpini. Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilandis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & caprino, duobus modis, spissus ac liquidus: vterq; apud Germanos maiore in vsu viris, quàm fœminis. Ceruicum dolores butyro aut adipe vrsino perfricantur: rigores bubulo seuo: quod & strumis prodest cum oleo. Dolorem inflexibilem (opisthotonon vocant) leuat vrina capræ auribus infusa, aut fimum cũ bulbis illitum: vngues contusos fel cuiuscunque animalis circumligatum: pterygia digitorum fel taurinum aqua calida dissolutum. Quidam adiiciunt sulphur & alumen, pari pondere omnium. Tussim iecur lupi ex vino tepido sanat: vrsinúmque fel admisto melle, aut ex cornu bubuli summis partibus cinis: vel saliua equi, triduo potu eam mori tradunt: pulmo ceruinus cum gula sua arefactus in fumo, dein tusus ex melle quotidiano ecligmate. Efficacior est ad id subulo ceruorum generis. Sanguinem expuentes, ceruini cornus cinis: coagulum leporis tertia parte denarij cum terra Samia & vino myrteo potum sanat. Eiusdem fimi cinis in vino vesperi potus nocturnas tusseis: pili quoque leporis suffiti, extrahunt pulmonibus difficiles excreationes. Purulentas autem exhulcerationes pecto

pectoris pulmoníſque,& à pulmone graueolentiam halitus,butyrum efficaciſſimè iuuat, cum pari modo mellis Attici decoctum,donec ruſeſcat,& matutinis ſumptum ad menſuram ligulæ. Quidam pro melle,laricis reſinam addere maluerunt. Si ſanguis reiiciatur, efficacem tradunt bubulum ſanguinem,modicè & cum aceto ſumptum: nam de taurino credere,temerarium eſt. Sed glutinum taurinum tribus obolis cum calida aqua bibitur in vetere ſanguinis excreatione.

Ad ſtomachi & lumborum dolores,& renum vitia.

CAP. XIII.

10 STomachum exhulceratum lactis aſinini potus reficit:item bubuli. Roſiones eius caro bubula admiſto aceto & vino cocta. Rheumatiſmos cornus ceruini cinis. Sanguinis excreationes hœdinus ſanguis recens,ad cyathos ternos cum aceto acri pari modo feruens potus:coagulum tertia parte ex aceto potum. Iocineris dolores, lupi iecur aridum ex mulſo:aſininum iecur aridum cum petroſelini partibus duabus, ac nucibus tribus, ac melle tritum,& in cibo ſumptum:ſanguis hircinus cibo aptatus. Suſpirioſis ante omnia efficax eſt potus equiferorum ſanguinis. Proximè lactis aſinini tepidi cũ bulbis decocti, ita vt ſerum ex eo bibatur,addito in tres heminas cyatho naſturtij albi,perfuſi aqua, deinde melle diluti. Iecur quoque vulpinum,aut pulmo,in vino nigro, aut fel vrſinum in aqua,laxat meatus ſpirandi. Lumborum dolores,& quæcunque alia mollire opus ſit, vrſino adipe perfricare conuenit:cinerem aprini aut ſuilli fimi inueterati,aſpergi potioni vi-
20 ni. Afferunt & Magi ſua commenta. Primum omnium rabiem hircorũ,ſi mulceatur barba,mitigari:eadem præciſa,non abire eos in alienum gregem. Huic admiſcent fimum caprinum,& ſubdito linteolo vncto caua manu,quantum pati poſſit, feruens, ſuſtineri iubent:ita vt ſi læua pars doleat,hæc medicina in dextra manu fiat,aut è contrario. Fimum quoque ad eum vſum acus æreæ punctis tolli iubent. Modus curationis eſt, donec vapor ad lumbos ſentiatur peruenire. Poſteà verò manum porro tuſo illinunt, item lumbos ipſo fimo cum melle,ſuadéntque in eodem dolore & teſtes leporis deuorare. Iſchiadicis fimum bubulum imponunt,calfactum in foliis cinere feruenti. In renúmque dolore leporis renes crudos deuorari iubent,aut certè coctos,ita ne dente contingãtur. Ventris quidem dolore tentari negant talum leporis habentes. Lienen ſedat fel apri vel ſuis potum,
30 vel ceruini cornus cinis in aceto. Efficaciſſimè tamen inueteratus lien aſini, ita vt in triduo ſentiatur vtilitas. Aſinini pulli fimum,quod primùm edidit, (polean vocant Syri) datur in aceto mulſo. Datur & equi lingua inueterata ex vino, præſentaneo medicamento, vt didiciſſe ſe ex barbaris Cæcilius Bion tradidit. Et lien bubulus ſimili modo. Recens autem aſſus vel elixus,in cibo. In veſica quoque bouis alij capita x x. tuſa,cum aceti ſextario,imponuntur ad lienis dolorem. Eadem ex cauſa emi lienem vituli, quanti indicatus ſit,iubent Magi,nulla pretij contatione:quoniam hoc quoque religioſe pertineat: diuiſúmque per longitudinem annecti tunicæ vtrinque,& induẽtem pati decidere ad pedes: dein collectum in vmbra areſacere. Cùm hoc fiat,ſimul reſidere lienem ægri vitiatum,liberaríque eum morbo dicitur. Prodeſt & pulmo vulpium cinere ſiccatus, atque in aqua
40 potus. Item hœdorum lien impoſitus.

Ad aluum ſiſtendam,cœliacos,dyſentericos,inflationes alui,rupta, teneſmon, & tineas,& colum.

CAP. XIIII.

ALuum ſiſtit ceruinus ſanguis:item cornus cinis: iecur aprinum ex vino potum citra ſalem,recénſque: item aſſum ſuillum, vel hircinum decoctum in vini hemina. Coagulum leporis in vino ciceris magnitudine:aut ſi febris ſit,ex aqua. Aliqui & gallam adiiciunt,alij per ſe leporis ſanguine contenti ſunt lacte cocto. Equini fimi cinis in aqua potus. Taurini cornus veteris ex parte ima cinis, inſperſus potioni aquæ. Sanguis hircinus in carbone decoctus. Corium caprinum cum ſuo pilo decoctum,ſucco epoto. Coagulum equi,& ſanguis caprinus,vel medulla,vel iecur aluum ſoluit. Fel lupi cum elate-
50 rio vmbilico illigatum. Vel lactis equini potus:item caprini cum ſale & melle. Capræ fel cum cyclamini ſucco & aluminis modico. Aliqui & nitrum & aquam adieciſſe malunt.

Fel

Fel tauri cum absinthio tritum ac subditum pastillo. Butyrum largius sumptum cœlia-
cis & dysentericis medetur, & iecur vaccinum. Cornus ceruini cinis, tribus digitis captus
in potione aquæ. Coagulum leporis subactum in pane: si verò sanguinem detrahunt,
in polenta. Aprini vel suilli vel leporini fimi cinis, inspersus potioni tepidæ vini. Vituli
quoque ius vulgariter datum, inter auxilia cœliacorum & disentericorum tradūt. Lactis
asinini potus vtilior, addito melle. Nec minus efficax fimi cinis ex vino, vtriq; vitio. Item
polea suprà dicta. Equi coagulum, quod aliqui hippacen vocant, etiam si sanguinem de-
trahant: vel fimi cinis, dentiúmque eiusdem tusorum farina, salutaris dicitur: & bubuli la-
ctis decocti potus. Dysentericis addi mellis exiguum præcipiunt: & si tormina sint, cor-
nus ceruini cinerem, aut fel taurinum cumino mistum, & cucurbitæ carnes vmbilico im-
ponere. Caseus recens vaccinus immittitur ad vtrunque vitium. Item butyrum heminis
quatuor, cum resinæ terebinthinæ sextante, aut cū malua decocta, aut rosaceo. Datur &
seuum vitulinum, aut bubulum. Item medullæ excoquuntur cum farina & cera exiguóq;
oleo, vt sorberi possint. Medulla & in pane subigitur. Lac caprinū ad dimidias partes de-
coctum. Si sint & tormina, additur protropum. Torminibus satis esse remedij in leporis
coagulo poto è vino tepido, vel semel, arbitrantur aliqui. Cautiores & sanguine caprino
cum farina hordeacea & resina, ventrem illinunt. Ad omnes epiphoras ventris illini ca-
seum mollem suadent: veterem autem in farina tritum, cœliacis & dysentericis dari, cya-
tho casei in cyathis vini tribus. Sanguis caprinus decoctus cum medulla dysentericis. Ie-
cur assum capræ, cœliacis subuenit, magísque etiam hirci, in vino austero decoctum po-
túmque, vel ex oleo myrteo vmbilico impositum. Quidam decoquunt à tribus sextariis
aquæ ad heminam, addita ruta. Vtuntur & liene asso capræ hircíve, & seuo hirci in pane
qui cinere coctus sit, capræ à renibus maximè, vt per se hauriatur: protinúsque modicè
frigidam sorberi iubent. Aliqui & in aqua decoctum seuum admista polenta, & cumino,
& anetho, acetóque. Illinunt & ventrem cœliacis, fimo cum melle decocto. Vtuntur ad
vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrtite, magnitudine fabæ poto: & sanguine
eiusdem in cibum formato quem sanguiculum vocant. Infundunt dysentericis & gluti-
num taurinum, aqua calida resolutum. Inflationes autem discutit vitulinum fimum in vi-
no decoctū. Intestinorum vitiis magnopere prodest coagulum ceruorum, decoctū cum
lente betáque, atque ita in cibo sumptum. Leporis pilorum cinis cum melle decoctus. La-
ctis caprini potus decoctus cum malua exiguo sale addito. Et si coagulum addatur, maio
ribus emolumētis fiat. Eadem vis est & in seuo caprino in sorbitione aliqua, vti protinus
hauriatur frigida aqua. Item feminum hœdi cinis rupta intestina sarcire mirè traditur.
Fimum leporis cum melle decoctum, & quotidie fabæ magnitudine sumptum, ita vt de-
ploratos sanauerint. Laudāt & caprini capitis cum suis pilis decocti succum. Tenesmos,
id est, crebra & inanis voluntas egerendi, tollitur poto lacte asinino: item bubulo. Tinea-
rum genera pellit ceruini cornus cinis potus. Quæ in excrementis lupi diximus inueniri
ossa, si terram non attigerint, colo medentur adalligata brachio. Polea quoque suprà di-
cta magnopere prodest in sapa decocta. Item suilli fimi farina addito cumino in aqua ru
tæ decoctæ. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus, in
vini potione.

Ad vesicæ cruciatus & calculos: de genitalium & sedis vitiis, & in-
guinum remediis. CAP. XV.

VEsicæ calculorúmque cruciatibus auxiliatur vrina apri, & ipsa vesica pro cibo sum-
pta: Efficacius, si prius fumo maceretur vtrunq;. Vesicam elixam mandi oportet, &
à muliere fœminæ suis. Inueniuntur & in iocineribus eorum lapilli, aut duritie lapillis si-
miles, candidi, sicuti in vulgari sue; quibus contritis atque potis in vino, pelli calculos
aiunt. Ipsi apro tam grauis sua vrina est, vt nisi egesta fugæ non sufficiat, ac velut deuin-
ctus opprimatur. Exuri illa tradunt eos. Leporis renes inueterati, in vino poti, calculos
pellunt. In perna suis articulos esse diximus, quorum decoctum ius facit vrinæ vtile. Asi-
nini renes inueterati tritíque, & in vino mero dati, vesicæ medentur. Calculos expellunt
lichen

lichenes equini ex vino aut mulso poti diebus x l. Prodest & vngulæ equinæ cinis, in vi-
no,aut aqua.Item fimum caprarum in mulso,efficacius syluestrium. Pili quoque caprini
cinis.Verendorum carbunculis,cerebrum apri vel suis, sanguísque. Vitia verò, quæ in
eadem parte serpunt,iecur eorum combustum,maximè iuniperi ligno cum charta & ar-
rhenico sanat:fimi cinis:fel bubulum cum alumine Aegyptio ac muria ad crassitudinem
mellis subactum:insuper beta ex vino cocta imposita:caro quoque.Manantia verò hulce
ra,seuum cum medulla vituli in vino decoctum, vel caprinum cum melle rubíque suc-
co:vel si serpant,fimum etiam prodesse cum melle dicunt aut cum aceto, & per se buty-
rum.Testium tumor cum seuo vituli,addito nitro cohibetur:vel fimo eiusdem ex aceto
10 decocto.Vrinæ incontinentiam cohibet vesica aprina,si assa mandatur.Vngularum apri
vel suis cinis potioni inspersus.Vesica fœminæ suis combusta ac pota:Item hœdi, vel pul-
mo:Cerebrum leporis in vino:Eiusdem testiculi rosti, vel coagulum cum anserino adipe
in polenta:Renes asinini in mero triti potíque.Magi verrini genitalis cinere poto ex vi-
no dulci demonstrant vrinam facere in canis cubili,ac verba adiicere,ne ipse vrinam fa-
ciat,vt canis,in suo cubili.Rursus ciet vrinam vesica suis,si terram non attigerit,imposita
pubi.Sedis vitiis præclarè prodest fel vrsinum cum adipe.Quidam adiiciunt spumam ar
genti ac thus.Prodest & butyrum cum adipe anserino ac rosaceo. Modum ipsæ res sta-
tuunt,vt sint illitu faciles.Præclarè medetur & taurinum fel,in linteolis conceptis:rimás-
que perducit ad cicatricem.Inflationibus in ea parte,seuum vituli, maximè ab ingui-
20 bus cum ruta: cæteris vitiis medetur sanguis caprinus cum polenta. Item fel caprinum
condylomatis per se.Item fel lupinum ex vino.Panos & apostemata in quacunque parte,
sanguis vrsinus discutit:item taurinus aridus tritus.Præcipuum tamen remedium tradi-
tur in calculo onagri:quem dicitur cùm interficiatur reddere vrina, liquidiorem initio,
sed in terra spissantem se.Hic adalligatus femini, omnes impetus discutit,omnísque sup-
puratione liberat.Est autem rarus inuẽtu,nec ex omni onagro,sed celebri remedio. Pro-
dest & vrina asini cum melanthio.Et vngulæ equinæ cinis cum oleo & aqua illitus. San-
guis equi, præcipuè admissarij: & sanguis bubulus: item fel. Caro quoque eosdem ef-
fectus habet calida imposita:& vngulæ cinis ex aqua aut melle: vrina caprarum, hirco-
rúmque carnes in aqua decoctæ: aut fimum ex his cum melle decoctum: fel vrsinum
30 siue verrinum: vrina suum in lana imposita.Femina atteri aduríque equitatu notum est.
Vtilissimum est ad omnes inde causas,spumam equi ex ore inguinibúsque illinire. Ingui-
na & ex hulcerum causa intumescunt. Remedio sunt equi setæ tres,totidem nodis alliga-
tæ intra hulcus.

Ad podagras, ad morbum comitialem, ad sideratos, morbúm-
que regium, ossáque fracta, remedia.

CAP. XVI.

Podagris medetur vrsinus adeps,taurinúmque seuum,pari pondere & ceræ. Addunt
quidam hypocisthida & gallam. Alij hircinum præferunt seuum cum fimo capræ, &
croco sinapíve,vel caulibus ederæ tritis,ac perdicio vel flore cucumeris syluestris. Item
40 bouis fimum cum aceti fæce.Magnificant & vituli, qui nondum herbam gustauerit, fi-
mum,aut per se sanguinem tauri:vulpem decoctam viuam, donec ossa tantùm restent:
lupúmve viuum oleo cerati modo incoctum:seuum hircinum,cum helxines parte æqua,
sinapis tertia: fimi caprini cinerem cum axungia. Quin & ischiadicos vii sub pollicibus
pedum eo fimo feruente, vtilissimè tradunt. Articulorúmque vitiis fel vrsinum vtilissi-
mum esse,& leporis pedes adalligatos.Podagras quidam mitigari pede leporis viuentis
abscisso,si quis secum assiduè habeat.Perniones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes
sarcit:efficacius alumine addito:seuum caprinum:dentium equi farina: aprinum vel suil-
lum fel: cum adipe pulmo impositus: & si subtriti sint contusíve offensatione. si verò
adusti frigore, leporini pili cinis. Eiusdem pulmo contusis dissectus, aut pulmonis ci-
50 nis. Sole adusta, seuo asinino aptissimè curantur: item bubulo cum rosaceo. Clauos
& rimas callíque vitia, fimum apri vel suis recèns illitum, ac tertio die solutum sanat:
talorum

talorum cinis, pulmo aprinus, aut suillus, aut ceruinus. Attritus calceamentorum, vrina
asini cum luto suo illita. Clauos seuum bubulum cum thuris polline. Perniones verò co-
rium combustum: melius ex vetere calceamento. Iniurias è calceatu, ex oleo corij capri-
ni cinis. Varicum dolores sedat fimi vitulini cinis, cum lilij bulbis decoctus, addito melle
modico: itémq, omnia inflammata & suppurationes minantia. Eadem res & podagricis
prodest, & articularis morbis, è maribus præcipuè vitulis. Articulorum attritis, fel apro-
rum vel suum, linteo calefacto impositum: vitulique qui nondum herbam gustauerit, fi-
mum: item caprinum cum melle in aceto decoctum. Vngues scabros seuum vituli emen-
dat: item caprinum admista sandaracha. Verrucas verò aufert vitulini fimi cinis ex ace-
to: asini vrinæ lutum. Comitiali morbo testes vrsinos edisse prodest, vel aprinos bibisse ex
lacte equino, aut ex aqua: item aprinam vrinam ex aceto mulso: efficacius, quæ inaruerit
in vesica sua. Dantur & suum testiculi inueterati tritiq, in suis lacte, præcedente vini ab-
stinentia, & sequente continuis diebus. Dantur & leporis sale custoditi pulmones, cũ thu-
ris tertia parte, in vino albo, per dies x x x. Item coagula eiusdem. Asini cerebrũ ex aqua
mulsa, infumatum prius in folijs, semuncia per dies: vel vngularum eius cinis cochleari-
bus binis toto mense potus. Item testes sale asseruati, & aspersi potioni, in asinarum maxi
mè lacte, vel ex aqua. Membrana partus earum, præcipuè si marem pepererint, olfactata
accedente morbo comitialium resistit. Sunt qui è mare nigróque cor edendum cum pa-
ne sub dio prima aut secunda Luna præcipiant. Alij carnem, aliqui sanguinem aceto dilu
tum per dies x l. bibendum. Quidam vrinam equi aquæ ferrariæ ex officinis miscent, ea-
démque potione & lymphaticis medentur. Comitialibus datur & lactis equini potus, li-
chénque in aceto mulso bibendus. Dantur & carnes caprinæ in rogo hominis tostæ, vt
volunt Magi. Seuum earum cum felle taurino pari pondere decoctum, & in folliculo fel-
lis reconditum, ita ne terram attingat, potum verò sub limine ex aqua. Morbum ipsum
deprehendit caprini cornus vel ceruini vsti nidor. Sideratis vrina pulli asinini nardo ad-
misto perunctione prodesse dicitur. Regio morbo cornus ceruini cinis: sanguis asinini
pulli ex vino. Item fimum asinini pulli, quod primum edidit à partu, datum fabæ magni-
tudine è vino medetur intra diem tertium. Eadem & ex equino pullo similitérque vis est.
Fractis ossibus præsentaneus maxillarum apri cinis vel suis. Item lardum elixum atq, cir-
cunligatum mira celeritate solidat. Costis quidem fractis laudatur vnicè caprinum fi-
mum ex vino vetere, aperit, extrahit, persanat. Febres arcet ceruorum caro, vt diximus.
Eas quidem quæ certo dierum numero redeũt, oculus lupi dexter salsus adalligatúsque,
si credimus Magis. Est genus febrium, quod amphemerinon vocant. Hoc liberari tra-
dunt, si quis è vena auris asini tres guttas sanguinis in duabus heminis aquæ hauserit.
Quartanis Magi excrementa felis cum digito bubonis adalligari iubent, & ne recidant,
non remoueri septeno circuitu. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura?
cur digitus potissimùm bubonis electus est? Modestiores iecur felis decrescente Luna oc-
cisæ inueteratum sale, ex vino bibendum ante accessiones quartanæ dixere. Iidem Magi
fimi bubuli cinere consperso puerorum vrina illinunt digitos pedum, manibúsque lepo-
ris cor adalligant. Coagulum ante accessionem propinant. Datur & caseus caprinus re-
cens cum melle diligenter sero expresso.

Ad melancholicos, lethargicos, hydropicos: ad ignem sacrum, & ad dolores neruorum remedia. CAP. XVII.

Melancholicis fimum vituli in vino decoctum remedio est. Lethargicos excitat asini
lichen, naribus illitus ex aceto: caprini cornus nidor aut pilorum: iecur aprinum.
Itaque & veternosis datur. Phthisicis medentur, iecur lupi ex vino, macræ suis fœminæ
herbis pastæ lardum, carnes asininæ ex iure sumptæ. Hoc genere maximè in Achaia cu-
rant id malum. Fimi quoque aridi, sed pabulo viridi pasto boue, fumum harundine hau-
stum prodesse tradunt. Bubuli quoq, cornus mucronem exustum, duorum cochleario-
rum mensura, addito melle, pilulis deuoratis. Capræ seuo in pulte ex alica & phthisin &
tussim sanari, vel recenti cum mulso liquefacto, ita vt vncia in cyathum addatur, rutæque
ramo

ramo permisceatur, non pauci tradũt. Rupicapræ seui cyatho, & lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse certus autor affirmat. Sunt & qui suum fimi cinerem profuisse scripserint in passo. & cerui pulmonem, maximè subulonis, siccatum in fumo, tritúmque in vino. Hydropicis auxiliatur vrina vesicæ apri paulatim data in potus efficacius quæ enaruerit cum vesica sua. Fimi ceruini, maximè subulonis, sed & bubuli, de armentinis loquor (quod bolbiton vocant) cinis cochleariorum trium in mulsi hemina, bouis fœminæ in mulieribus, & ex altero sexu in viris: quod veluti mysterium occultarunt Magi. Fimum vituli masculi illitum: Fimi vituli cinis cum semine staphylini, æqua portione ex vino: Sanguis caprinus cum medulla. Efficaciorem putant hircorum, vtiq; si lentisco pascantur. Igni sacro vrsinus adeps illinitur, maximè qui est ad renes: vitulinum fimum recens, vel bubulum: caseus caprinus siccus cum porro ramenta pellis ceruinæ detecta pumice, ex aceto trita. Rubori cum prurigine, equi spuma aut vngulæ cinis. Eruptionibus pituitæ, asinini fimi cinis cum butyro. Papulis nigris, caseus caprinus siccus ex melle & aceto in balineis, oleo remoto. Pustulis suilli fimi cinis aqua illitus, vel cornus ceruini cinis. Luxatis recens fimum aprinum vel suillum: item vitulinum: verris spuma recens cum aceto: fimum caprinum cum melle. Bubula caro imposita tumorem sanat. Fimũ suillum in testa calefactum tritúmque cũ oleo, duritias corporũ omnes tollit optumé. Adeps è lupis illitus, in his quæ rumpere opus est, plurimum proficit. Fimum bubulum in cinere calefactum, aut caprinum in vino vel aceto decoctum. In furũculis seuum bubulum cum sale: aut si dolor est intinctum oleo, liquefactum sine sale, similíque modo caprinum. In ambustis vrsinus adeps cum lilij radicibus: aprinum aut suillum fimum inueteratum: setarum ex his è penicillis tectoriis cinis cum adipe tritus: tali bubuli cinis, cũ cera & medulla ceruina: fel tauri: fimum leporis. Sed caprarum fimus sine cicatrice sanare dicitur. Glutinum præstantissimum fit ex auribus taurorum & genitalibus. Nec quicquam efficacius prodest ambustis. Sed adulteratur nihil æquè, quibusvis pellibus inueteratis, calceamentísq; etiam decoctis. Rhodiacum fidelissimum: eóq; pictores & medici vtuntur: Id quoq; quò candidius, eò probatius. Nigrum & lignosum damnatur. Neruorum doloribus, fimũ caprinum decoctum in aceto cum melle, vtilissimum putant, vel putrescente neruo. Spasmata & percussu vitiata fimo aprugno curant, vere collecto & aretacto. Sic & quadrigis agendis tractos, rotáve vulneratos: & quoquomodo sanguine contuso, vel si recens illinatur. Sunt qui incoxisse aceto, vtilius putent. Quin & in potu farinam eam ruptis conuulneratísq; & euersis ex aceto salutarem promittunt. Reuerentiores cinerem eius ex aqua bibunt. Ferúntq; & Neronem principem hac potione recreari solitum, cùm sic quoq; se trigario approbare vellet. Proximam suillo fimo vim putant.

Ad sanguinem sistendum, & contra hulcera & carcinomata, ad scabiem remedia: & quæ infixa corpori extrahunt, & quæ cicatricibus prosunt.

CAP. XVIII.

SAnguinem sistit coagulum ceruinum ex aceto: item leporis. Huius quidem & pilorum cinis: item ex fimo asinino cinis. & pilorum quidem cinis illitus. Efficacior vis è maribus aceto admisto, & in lana ad omne profluuium imposito. similiter ex equino capite & femine. Aut fimi vitulorum cinis illitus ex aceto. Item caprini cornus vel fimi ex aceto. Hircini verò iocineris dissecti sanies efficacior: & cinis vtriusque ex vino potus, vel naribus ex aceto illitus. Hircini quoque vtris vinarij dũtaxat cinis, cum pari pondere resinæ: quo genere sistitur sanguis, & vulnus glutinatur. Hœdinum quoq; coagulum ex aceto, & feminum eius combustorum cinis, similiter pollere tradũtur. Hulcera sanat in tibiis cruribúsq; adeps vrsinus, admista rubrica. Quæ verò serpũt, fel aprugnum cum resina & cerussa: maxillarum apri vel suum cinis: fimum suum illitum siccum: item caprinũ ex aceto subferuefactum. Cætera purgantur & explentur butyro: cornus ceruini cinere, vel medulla cerui: felle taurino cum cyprino oleo, aut fimo caprino, aut hircino. Fimum recens suum, vel inueterati farina illinitur vulneribus ferro factis. Phagedænis & fistulis

immit

immittitur fel tauri, cum succo porri, aut lacte mulierum, vel sanguis aridus cum cotyledone herba. Carcinomata curat coagulum leporis, cum pari pondere capparis aspersum vino. gangrenas vrsinum fel penna illitum: asini vngularum cinis ea quæ serpunt hulcera inspersus. Sanguis equi adrodit carnes septica vi. Item fimi equini inueterati fauilla. Ea verò quæ phagedænas vocant in hulcerum genere, corij bubuli cinis cum melle. Caro vituli recentia vulnera non patitur intumescere: fimum bubulum cum melle. Feminum vituli cinis sordida hulcera, & quæ cacoethe vocant, è lacte mulieris sanat. Recentes verò plagas ferro illatas, glutinum taurinum liquefactum, tertio die solutum. Caseus caprinus siccus ex aceto ac melle, purgat hulcera. Quæ verò serpant, cohibet seuum cum cera: item addita pice ac sulphure percurat. Similiter proficit ad cacoethe, hœdi feminum cinis è lacte mulieris. Et aduersus carbunculos, suis fœminæ cerebrum tostum illitúmque Scabiem hominis, asininæ medullæ maximè abolent: vrinæ eiusdem cum suo luto illitæ. Butyrum etiam, quod in iumentis proficit cum resina calida: glutinum taurinum in aceto liquefactum, addita calce: fel caprinum cum aluminis cinere: boas fimum bubulum: vnde & nomen traxere. Canum scabies sanantur bubulo sanguine recenti: iterúmque, cùm inarescat, illito, & postero die abluto cinere lixiuo. Spinæ ac similia corpori extrahuntur felis excrementis: item capræ ex vino: coagulo quocunque, sed maximè leporis, cum thuris polline & oleo, aut cum visci pari pondere, aut cum propoli. Cicatrices nigras seuum asininum reducit ad colorem. Fel vituli extenuat calefactum. Medici adiiciunt myrrham & mel & crocum, æreáque pyxide condunt. Aliqui & florem æris admiscent.

Ad muliebria mala medicinæ, & ad infantium morbos, & Veneris remedia. CAP. XIX.

MVlierum purgationes adiuuat fel taurinum lana succida appositum. Olympias Thebana addidit hyssopum & nitrum. Cornus ceruini cinis potus. Item vuluas laborantes, illitu quoque: & fel taurinum cum opio appositum obolis binis. Vuluas & pilo ceruino suffire prodest. Tradunt, ceruas cùm senserint se grauidas, lapillum deuorare: quem in excrementis repertum, aut in vulua (nam & ibi inuenitur) custodire partus adalligatum. Inueniuntur & ossicula in corde & in vulua, perquàm vtilia grauidis parturientibúsque. Nam de pumice, qui in vaccarum vtero simili modo inuenitur, diximus in natura boum. Lupi adeps illitus vuluas mollit, dolores etiam iecur. Carnes lupi edisse parituris prodest: aut si incipientibus parturire sit iuxtà qui ederit, adeò, vt etiam contra illatas noxias valeat. Eundem superuenire, perniciosum est. Magnus & leporis vsus mulieribus. Vuluas adiuuat pulmo aridus potus: profluuia iecur cum Samia terra ex aqua potum: secundas coagulum: cauentur pridiana balinea. Illitum quoque cum croco & porri succo, vellere appositum, abortus mortuos expellit. Si vuluæ leporum in cibis sumantur, mares concipi putant. Hoc & testiculis eorum & coagulo profici. Conceptū leporis vtero exemptum his quæ parere desierint, restibilem fœcunditatem afferre. Sed pro conceptu, leporis saniem & vito Magi propinant. Item virgini nouem grana fimi, vt stent perpetuò mammæ. Coagulum quoq; ob id cum melle illinunt: sanguinem, vbi euulsos pilos renasci † volunt. Inflationi vuluæ, fimum aprugnum suillúmve cum oleo illini prodest. Efficacius sistit farina aridi, vt aspergatur potioni, vel si grauidæ aut puerperæ torqueantur. Lacte suis poto cum mulso adiuuantur partus mulierum. Per se verò potum, deficientia vbera puerperarum replet. Eadem circunlita sanguine fœminæ suis, minus crescēt. Si dolent, lactis asinini potu mulcentur: quod addito melle sumptum, & purgationes earum adiuuat. Sanat & vuluarum exhulcerationes eiusdem animalis seuum inueteratū, & in vellere appositū duritiem vuluarum emollit. Per se verò recens vel inueteratum, ex aqua illitū, psilothri vim obtinet. Eiusdem animalis lien inueteratus, ex aqua illitus mammis, abūdantiam facit: vuluas suffitu corrigit. Vngulæ asininæ suffitæ partū maturant, vt vel abortus euocetur: nec aliter adhibentur, quoniam viuentem partū necant. Eiusdem animalis fimū si recens imponatur, profluuia sanguinis mirè sedare dicitur. Necnon

† Quidam legunt, nolunt, contrario sensu.

non & cinis eiusdem fimi, qui & vuluæ prodest impositus. Equi spuma illita per dies xx. priùs quàm primùm nascantur pili restinguuntur. Item cornus ceruini decocto: melius, si recentia sint cornua. Lacte equino iuuãtur vuluæ collutæ. Quòd si mortuus partus sentiatur, lichen ex aqua dulci potus eiicit. Item vngulæ suffitu, aut fimum aridum. Vuluas procidentes butyrum infusum sistit. Induratam vuluam aperit fel bubulum rosaceo admisto, foris vellere cum resina terebinthina imposito. Aiunt & suffitu fimi è mare boue, procidentes vuluas reprimi, partus adiuuari: conceptus verò vaccini lactis potu. Sterilitatem ob partus vexationem fieri, certum est. Hanc emẽdari Olympias Thebana affirmat felle taurino, & adipe serpentium, & ærugine, addito melle, medicatis locis ante coitus. Vitulinum quoque fel, si in purgationibus fuerit sub coitu aspersum vuluæ, etiam duritiam ventris emollit, & profluuium minuit vmbilico peruncto, atque in totum vuluæ prodest. Modum statuunt fellis pondere denarij ad apij tertiam, admisto amygdalino oleo, quantum esse satis appareat: hoc in vellere imponũt. Masculi fel vituli, cum mellis dimidio tritum, seruatur ad vuluas. Carnem vituli si cũ aristolochia inassatam edant circa conceptum, mares parituras promittunt. Medulla vituli in vino ex aqua decocta cum seuo, exhulcerationibus vuluarum imposita prodest. Item adeps vulpium, excrementúmque felium: hoc cum resina & rosaceo impositum. Caprino cornu suffiri vuluam, vtilissimum putant. Syluestrium caprarum sanguis cum palma marina pilos detrahit. Cæterarum verò fel, callum vuluarum emollit inspersum, & à purgatione conceptus facit. Sic quoque psilothri vis efficitur, si euulsis pilis triduo seruetur illitum. Profluuium, quamuis immensum, vrina capræ pota sisti, obstetrices promittunt, & si fimum illinatur. Membrana caprarum in qua partus editus, inueterata, potúque sumpta in vino, secundas pellit. Hædorum pilis suffiri vuluas, vtile putant, & in profluuio sanguinis coagulũ bibi, aut hyoscyami semen imponi. E boue syluestri nigro si sanguine ricini lumbi perunguntur mulieri, tædium Veneris fieri, dicit Osthanes. Idem amoris, pota hirci vrina, admista propter fastidium nardo. Infantibus nihil butyro vtilius, per se & cum melle: priuatim & in dentitione & ad gingiuas, & ad oris hulcera. Dens lupi adalligatus, infantium pauores prohibet, dentientíque morbos: quod & pellis lupina præstat. Dentes quidem eorum maximi, equis quoque adalligati, infatigabilem cursum præstare dicuntur. Leporum coagulo illito vbere, sistitur infantium aluus. Iecur asini, admista modicè panace, instillarũ in os, à comitialibus morbis & aliis infantes tuetur: hoc x l. diebus fieri præcipiunt. Et pellis asinina iniecta, impauidos infantes facit. Dentes qui equis primùm cadunt, facilem dentitionem præstant infantibus adalligati: efficacius, si terram non attigere. Lien bubulus in melle editur: & illinitur ad lienis dolores: ad hulcera manantia cum melle. Lien vituli in vino decoctus, tritúsque & illitus, hulcuscula oris. Cerebrum capræ Magi per anulum aureum traiectum, priùs quàm lac detur, infantibus instillant contra comitiales, cæterósque infantium morbos. Caprinum fimum inquietos infantes adalligatũ panno cohibet, maximè puellas. Lacte caprino, aut cerebro leporum perunctæ gingiuæ, faciles dentitiones faciunt. Somnos fieri lepore sumpto in cibis Cato arbitratur: vulgus & gratiam corpori in v i i. dies, friuolo quidem ioco, cui tamen aliqua debeat subesse causa in tanta persuasione. Magi felle capræ, sacrificatæ duntaxat, illito oculis, vel sub puluino posito, somnum allici dicunt. Sudores inhibet cornus caprini cinis è myrteo oleo perunctis. Coitus stimulat fel aprugnum illitum: item medullæ suum haustæ: seuum asininum, anseris masculi adipe permisto illitum. Item à coitu equi Virgilio quoque descriptum virus, & testiculi equini aridi, vt potioni interi possint, dextérve asini testis in vino potus pro portione, vel adalligatus brachiali. Eiusdem à coitu spuma collecta rosso panno, & inclusa argento, vt Osthanes tradit. Salpe genitale in oleum feruens mergi iubet septies, eóque perungi pertinentes partes. Bialcon cinerem ex eodem bibi, vel tauri à coitu vrinam, lutóque ipso illini pubem. At è diuerso muris fimo illito, cohibetur virorum Venus. Ebrietatem arcet pulmo apri aut suis assus, ieiuni cibo sumptus eo die: item hœdinus.

Mira de animalibus. CAP. XX.

Mira prætereà traduntur in eisdem animalibus. Vestigium equi excussum vngula (vt solet plerunque) si quis collectum reponat, singultus remedium esse recordantibus quonam loco id reposuerint. Iecur leporum equinæ vngulæ simile esse, & rũpi equos qui vestigia luporum sub equite sequantur. Talis suum discordiæ vim quandam inesse. In incendiis si fimi aliquid egeratur è stabulis, facilius extrahi, nec recurrere oues bouésque. Hircorum carnes virus non resipere, si panem hordeaceũ eo die, quo interficiantur, ederint, laséve dilutum biberint. Nullas verò teredinem sentire, Luna decrescente induratas sale. Adeóque nihil omissum, vt leporem surdũ celeriùs pinguescere reperiamus. Animalium verò medicinas: si sanguis profluat iumentis, suillum fimum ex vino infundendum. 10 Boum autem morbis seuum, sulphur viuum, allium syluestre, ouum coctum: omnia hæc trita in vino danda, aut vulpis adipem. Carnem Caballinam discoctam, potu suum morbis mederi. Omnium verò quadrupedum morbis, captam solidam cum corio, & ranam rubetam discoctas. Gallinaceos non attingi à vulpibus, qui iecur animalis eius aridum ederint: vel si pellicula ex ea collo inducta, galli inierint. Similia in felle mustelæ. Boues in Cypro cõtra tormina hominum excrementis sibi mederi. Non subteri pedes boũ, si priùs cornua pice liquida perũgantur. Lupos in agrum non accedere, si capti vnius pedibus infractis, cultróque adacto paulatim sanguis circa fines agri spargatur: atque ipse defodiatur in eo loco, ex quo cœperit trahi. Aut si vomerem, quo primus sulcus eo anno in agro ductus sit, excussum aratro, focus Larium, quò familia conuenit, absumat: ac lupũ 20 nulli animalium nociturum in eo agro, quandiu id fiat. Hinc deinde reuertemur ad animalia sui generis, quæ aut placida non sunt, aut fera.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXIX.

PROOEMIVM. 30

De origine medicinæ, & quando primùm clinice, & quando primùm iatraleptice, & de Chrysippo & Erasistrato, & empirice, & Herophilo, & reliquis illustribus Medicis: & quoties ratio medicinæ mutata sit, & qui primus Romæ Medicus, & quando, & quid de Medicis antiqui Romani iudicauerint, & vitia medicinæ.

CAP. I.

NATVRA remediorum, atque multitudo instantium ac præteritorum, plura de ipsa medendi arte cogunt dicere: 40 quanquam non ignarus sim, nullis antè hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, talium vtique quàm steriles gratiæ difficultates in promendo: sed quoniam occurrere verisimile est omnium qui hæc cognoscant cogitationi, quonam modo exoleuerint in medicinæ vsu, quæ tam parata atque pertinentia erant: mirúmque & indignum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari, cùm sit fructuosior nulla. Diis primùm inuentores suos assignauit, & cælo dicauit. Necnon & hodie multifariàm ab oraculis medicina petitur. Auxit deinde famam etiam 50 crimine, ictum fulmine Aesculapium fabulata, quoniam Tyndariden reuocauisset

ad

ad vitam. Nec tamen cessauit narrare alios reuixisse opera sua, clara Troianis temporibus, quibus fama certior, vulnerum tamen duntaxat remediis. Sequentia eius (mirum dictu) in nocte densissima latuere vsque ad Peloponnesiacum bellum: tunc eam reuocauit in lucem Hippocrates, genitus in insula Coo, in primis clara ac valida, & Aesculapio dicata. Is cùm fuisset mos, liberatos morbis scribere in templo eius Dei quid auxiliatū esset, vt posteà similitudo proficeret, excripsisse ea traditur, atque (vt Varro apud nos credit) iam templo cremato, instituisse medicinam hanc, quæ Clinice vocatur. Nec fuit posteà quæstus modus, quoniam Prodicus Selymbriæ natus, discipulus eius, instituens quam vocant Iatralepticen, reunctoribus quoq; Medicorū ac mediastinis vectigal inuenit. Ho-
10 rum placita Chrysippus ingenti garrulitate mutauit, plurimúmque etiam ex Chrysippo discipulus eius Erasistratus, Aristotelis filia genitus. Hic Antiocho rege sanato c. talentis donatus est à rege Ptolemæo filio eius, vt incipiamus & præmia artis ostendere. Alia factio ab experimentis se cognominans Empiricen, cœpit in Sicilia, Acrone Agrigentino Empedoclis Physici autoritate commendato. Dissederúntq; eæ scholæ: & omnes eas damnauit Herophilus, in musicos pedes venatū pulsū descripto per ætatum gradus. Deserta deinde & hæc secta est, quoniam necesse erat in ea literas scire. Mutata & quā posteà Asclepiades (vt retulimus) inuenerat. Auditor eius Themison fuit, qui quæ inter initia scripsit, illo mox recedente à vita, ad sua placita mutauit. Sed & illa Antonius Musa eiusdem autoritate Diui Augusti, quem contraria medicina graui periculo exemerat. Multos præ-
20 tereo Medicos, celeberrimósque ex iis Cassios, Calpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios, c c l. H-S. annua mercede iis fuere apud principes. Q. verò Stertinius imputauit principibus, quod H-S quingenis annuis contentus esset: sexcena enim sibi quæstu vrbis fuisse numeratis domibus ostēdebat. Par & fratri eius merces à Claudio Cæsare infusa est: censúsque, quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi † H-S c c c. reliquere, quantū ad eam ætatem Aruntius solus. Exortus deinde est Vectius Valens, adulterio Messalinæ Claudij Cæsaris nobilitatus, pariterque eloquentiæ assectator. Is eam potentiam nactus, nouam instituit sectam. Eadem ætas Neronis principatu ad Thessalum transiluit, delentem cuncta maiorum placita, & rabie quadam in omnis æui medicos perorantem: quali prudentia ingenióque, æstimari vel vno argumento abundè potest, cùm monumento suo
30 (quod est Appia via) iatronicen se inscripserit. Nullius histrionum equarúmque trigarij comitatior egressus in publico erat: cū Crinas Massiliensis arte geminata, vt cautior religiosiórque, ad siderum motus ex ephemeride Mathematica cibos dando, horásque obseruando, autoritate eum præcessit. Nupérque centies H-S reliquit muris patriæ, mœnibus quoque aliis penè non minori summa extructis. Hi regebant fata, cum repentè ciuitatem Charmis ex eadem Massilia inuasit, damnatis non solùm prioribus Medicis, verū & balineis: frigidáque etiam hybernis algoribus lauari persuasit. Mersit ægros in lacus. Videbamus senes Consulares vsque in ostentationem rigentes. Qua de re extat etiam Annæi Senecæ astipulatio. Nec dubium est, omnes istos famam nouitate aliqua aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc illæ circa ægros miseræ sententiarum concer-
40 tationes, nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. Hinc illa infelicis monumenti inscriptio, turba se medicorum perisse. Mutatur ars quotidie toties interpolis, & ingeniorum Græciæ flatu impellimur. Palámque est, vt quisque inter istos loquendo polleat, imperatorem illico vitæ nostræ necísque fieri: ceu verò non millia gentium sine Medicis degant, nec tamen sine Medicina: sicut populus Romanus vltra sexcentesimum annum, nec ipse in accipiendis artibus lentus, Medicinæ verò etiam auidus, donec expertam damnauit. Etenim percensere insignia priscorum in his moribus conuenit. Cassius Hemina ex antiquis autor est, primum è Medicis venisse Romam Peloponneso Archagathum Lysaniæ filium, L. Aemilio, M. Liuio Coss. anno vrbis d x x x v. eíque ius Quiritium datum, & tabernam in compito Acilio emptam ob id publicè. Vulnerarium eum
50 tradunt fuisse vocatum, miréque gratum aduentum eius initio: mox à sæuitia secandi vrendíque, transisse nomen in carnificem, & in tædium artem omnésque Medicos: quod

† Hermolaus hîc legit sestertia trecēta Budæus sestertiūm trecenties: quæ summa est cētuplicato maior. Vide ipsum lib. 2. de Asse.

clarissimè intelligi potest ex M. Catone, cuius autoritati triumphus atque Censura minimum conferunt tanto plus in ipso est. Quamobrem verba eius ipsa ponemus, Dicam de istis Græcis suo loco Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, & quòd bonum sit eorum literas inspicere, non perdiscere. Vincam nequissimum & indocile genus illorum: & hoc puta vatem dixisse: Quandocunque ista gens suas literas dabit omnia corrumpet. Tum etiam magis, si Medicos suos huc mittet. Iurarunt inter se barbaros necare omnes Medicina. Sed hoc ipsum mercede faciunt: vt fides iis sit, & facilè disperdant. Nos quoque dictitant barbaros, & spurcius nos, quàm alios opicos, appellatione fœdant. Interdixi tibi de Medicis. Atque hic Cato DCV. anno vrbis nostræ obiit, LXXXV suo, ne quis illi defuisse publicè tempora, aut priuatim vitæ spatia ad experiendum arbitretur. Quid ergo? damnatam ab eo rem vtilissimam credimus? Minimè hercule. subiicit enim qua Medicina & se & coniugem vsque ad longam senectam perducerit, iis ipsis scilicet, quæ nunc nos tractemus. Profitetúrque esse commentarium sibi, quo medeatur filio, seruis familiaribus, quem nos per genera vsus sui differimus. Non rem antiqui damnabant, sed artem. Maximè verò quæstum esse immani pretio vitæ recusabat. Ideo templum Aesculapij, etiam cùm reciperetur is Deus, extra vrbem fecisse, iterúmque in insula, traduntur. Et cùm Græcos Italia pellerent, diu etiam post Catonem excepisse Medicos. Augebo prouidentiam illorum. Solam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana grauitas in tanto fructu, paucissimi Quiritium attigere, & ipsi statim ad Græcos transfugæ. imò verò autoritas aliter quàm Græcè eam tractantibus, etiam apud imperitos expertésque linguæ, non est. Ac minus credunt, quæ ad salutem suam pertinent, si intelligunt. Itaque hercule in hac artium sola euenit, vt cuicunque Medicum se professo statim credatur, cùm sit periculum in nullo mendacio maius. Non tamen illud intuemur: adeò blanda est sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla prætereà lex, quæ puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ. Discunt periculis nostris, & experimenta per mortes agunt: Medicóque tantùm hominem occidisse impunitas summa est. Quinimo transit conuitium, & intemperantia culpatur. vltróque qui periere, arguuntur. Sed decuriæ pro more censuris principum examinãtur: inquisitio per parietes agitur: & qui de nũmo iudicet, à Gadibus colũnísq; Herculis accersitur: de exilio verò non nisi die XL. quinque electis viris datur tabella. At de iudice ipso quales in consiliũ eunt, statim occisuri? Meritò, dum nemini nostrũ libet scire, quid saluti suæ opus sit. Alienis pedibus ambulamus: alienis oculis agnoscimus: aliena memoria salutamus: aliena viuimus opera. Periêruntq; rerum naturæ pretia & vitæ argumẽta. Nihil aliud pro nostro habemus, quàm delicias. Non desetam Catonẽ tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, aut Senatum illũ qui ita cẽsebat, idq; nõ criminibus artis arreptis, vt aliquis expectauerit. Quid enim venenorum fertilius, aut vnde plures testamentorum insidiæ? Iam verò & adulteria etiam in principum domibus, vt Eudemi in Liuia Drusi Cæsaris: item Valentis, in qua dictum est regina. Non sint artis ista, sed hominum. Non magis hæc vrbi timuit Cato, vt equidem credo, quàm reginas. Ne auaritiam quidem arguam, rapacésque nundinas pendentibus fatis, & dolorum indicaturam, ac mortis arrham, aut arcana præcepta. Squamã in oculis emouendam potiùs, quàm extrahendam: per quæ effectum est, vt nihil magis prodesse videretur, quàm multitudo grassantiũ. Neque enim pudor, sed æmuli pretia summittunt. Notum est ab eodem Charmide vnum ægrum ex prouincialibus H-S ducentis conductum: Alconti vulnerum Medico H-S. C. damnato ademisse Claudium principem. Eidémque in Gallia exulanti, & deinde restituto acquisitum non minus intra paucos annos. Et hæc personis imputentur. Ne fæcem quidem aut inscitiam eius turbæ arguamus, ipsorúmque intemperantiam in morbis, aquarum calidarum diuerticulis: imperiosam inediam, & ab iisdem deficientibus cibos sæpius die ingestos, mille præterea pœnitentiæ modis, culinarum etiam præceptis & vnguentorum misturis, quando nullas omisere vitæ illecebras. Inuehi peregrinas merces, conciliaríque † extrema pretia, displicuisse maioribus crediderim equidem, non tamen hoc Catonem prouidisse, cùm damnaret artem

† ceteras

tem. Theriace vocatur excogitata compositio luxuriæ. Fit ex rebus externis, cùm tot remedia dederit natura, quæ singula sufficerent. Mithridaticum antidotū ex rebus LIIII. componitur, interim nullo pondere æquali, & quarundam rerum sexagesima denarij vnius imperata. Quo Deorum perfidiam istam monstrante? Hominum enim subtilitas tāta esse non potuit. Ostentatio artis & portentosa scientiæ venditatio manifesta est. Ac ne ipsi quidem illam nouere. Comperique vulgo pro cinnabari Indica in medicamenta minium addi, inscitia nominis, quod esse venenum docebimus inter pigmenta. Verùm hæc ad singulorum salutem pertinent. Illa autem, quæ timuit Cato, atque prouidit, innocentiora multo & parua opinatu, quæ proceres artis eiusdem in semetipsis fatentur. Illa perdi-10dere imperij mores, illa quæ sani patimur, luctatus, ceromata, ceu valetudinis causa instituta, balineæ ardentes, quibus persuasere in corporibus cibos coqui, vt nemo non minus validus exiret, obedientissimi verò efferretur. Potus deinde ieiunorum ac vomitiones, & rursus perpotationes, ac pilorum euiratio instituta resinis eorum: Itémque, pectines in fœminis quidem publicati. Ita est profectò, lues morum, nec aliunde maior, quàm è medicina, vatem prorsus quotidie facit Catonem, & oraculum: Satis esse ingenia Græcorum inspicere, non perdiscere. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo, sexcentisque populi Romani annis aduersus artem, in qua conditione insidiosissima auctoritatem pessimis boni faciunt: simul contra attonitas quorundam persuasiones, qui prodesse nisi pretiosa non putant. Neque enim dubitauerim, aliquibus fastidio futura quæ dicentur animalia: at non 20 Virgilio fuit nominare formicas nulla necessitate, & curculiones, ac lucifugis congesta cubilia blattis: non Homero inter prælia Deorum improbitatem muscæ describere: non naturæ gignere ista, cùm gignat hominem. Proinde causas quisque & effectus, non res, æstimet. Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouisque, vt obiter rebus præcipuis honos in primis perhibeatur. Quædam etiam si alienis locis, tamen obiter dici necesse erit. Nec deerat materiæ pompa, si quicquam aliud intueri liberet, quàm fidem operis. Quippe inter prima proditis etiam ex cinere phœnicis nidóque medicinis, ceu verò id certum esset, atque non fabulosum. Irridere est, vitæ remedia post millesimum annum reditura monstrare.

De medicinis lanarum. CAP. II.

30 Lanis auctoritatem veteres Romani etiam religiosam habuere, postes à nubentibus attingi iubentes. Præterque cultum & tutelam contra frigora, succidæ plurima præstant remedia ex oleo vinóque aut aceto, prout quæque mulceri morderíve opus sit, & astringi laxaríve, luxatis membris, dolentibúsque neruis impositæ, & crebrò suffusæ. Quidam etiam salem admiscent luxatis. Alij cum lana rutam tritam adipémque imponunt. Item contusis tumentibúsque. Halitus quoque oris grauiores facere traditur, confricatis dentibus atque gingiuis admixto melle. Prodest & phreneticis suffitu. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo, & alio modo indita auribus obturatis spissius. Quin & hulceribus vetustis imponitur cum melle. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo expressa sanat. Arietis vellera lota frigida ex oleo madefacta, in mulebri-40bus malis inflammationes vuluæ sedant. Et si procidant, suffitu reprimunt. Succida lana imposita subditáque mortuos partus euocat. Sistit etiam profluuia eatum. At canis rabio si morsibus inculcata post diem septimum soluitur. Reduuias sanat ex aqua frigida. Eadem nitro, sulphure, oleo, aceto, pice liquida feruentibus tincta, quàm calidissima imposita bis die, lumborum dolores sedat. Sanguinem sistit ex ariete succida, articulos extremitatū præligans. Laudatissima omnis è collo, natione verò Galatica, Tarentina, Attica, Milesia. Succidam imponunt & desquamatis, percussis, liuidis, incussis, collisis, contritis, deiectis, capitis & aliis doloribus, stomachi inflammationi ex aceto & rosaceo. Cinis eius illinitur attritis, vulneratis, ambustis, Et in oculorum medicamenta additur: item in fistulas auresque suppuratas. Ad hæc detonsam eam, alij verò euulsam decisis summis 50 partibus siccant, carpúntque, & in fictili crudo componunt, ac melle perfundunt vtrunque. Alij assulis tedæ subiectis, & subinde interstratis, oleo aspersam accendunt, cine-

rémque in labellis aqua addita confricant manu,& considere patiuntur,ídq; sæpius mutantes aquam,donec linguam astringat leniter, nec mordeat. Tum cinerem reponunt. Vis eius septica est, efficacissiméque genas purgat. Quin ipsæ sordes pecudum sudórque feminum & alarum adhærentes lanis(œsypum vocant) innumeros propè vsus habent. In Atticis ouibus genito palma. Fit pluribus modis, sed probatissimum, lana ab his partibus recenti concerpta, aut quibuscunque sordibus succidis primùm collectis, ac lento igni in æneo vase subferuefactis & refrigeratis, pinguíque quod supernatet, collecto in fictili vase, iterúmque decocta priori materia: quæ pinguitudo vtraque frigida aqua lauatur, & in linteo siccatur, ac Sole torretur, donec candida fiat ac translucida. Tum in stannea pyxide conditur. Probatio autem, vt sordium virus oleat, & manu fricante ex aqua non liquetur, sed albescat vt cerusa. Oculis vtilissimum contra inflammationes genarúmque callum. Quidam in testa torrent, donec pinguedinem amittat, vtilius tale existimantes erosis & duris genis, angulis scabiosis & lacrymantibus. Hulcera non oculorum modò sanat sed oris etiam & genitalium cum anserino adipe. Medetur & vuluæ inflammationibus, & sedis rhagadiis & condylomatis cum meliloto ac butyro. Reliquos vsus eius suo loco digeremus. Sordes quoque caudarum concretæ in pilulas, ac siccatæ per se tusæque in farinam & illitæ dentibus mirè prosunt, etiam labantibus, gingiuísque, si carcinoma serpat. Iam verò pura vellera aut per se imposita cæcis doloribus, aut accepto sulphure: & cinis eorum genitalium vitiis. Tantúmque pollent, vt medicamentis quoque superponantur. Medentur ante omnia & pecori ipsi, si fastidio non pascatur. Cauda enim quàm arctissimè præligata, euulsa inde lana, statim vescuntur. Tradúntque quod extra nodum sit è cauda præmori.

De ouorum natura. CAP. III.

LAnæ habent & cum ouis societatem simul fronti impositæ contra epiphoras. Non opus est eas in hoc vsu radicula esse curatas: neque aliud, quàm candidum ex ouo, infundi ac pollinem thuris. Oua per se infuso candido oculis epiphoras cohibent, vrentésque refrigerant. Quidam cum croco præferunt, & pro aqua miscent collyriis. Infantibus verò contra lippitudines vix aliud remedium est, butyro admisto recenti. Eadem cum oleo trita ignes sacros leniunt, betæ foliis superilligatis. Candido ouorum in oculis & pili reclinantur Hammoniaco trito admistóque. Et vari in facie cum pineis nucleis, ac melle modico. Ipsa facies illita Sole non aduritur. Ambusta aquis si statim ouo occupentur, pustulas non sentiunt. Quidam admiscent farinam hordeaceam, & salis parum. Hulceribus verò ex ambusto cum candido ouorum tostum hordeũ & suillo adipe, mirè prodest. Eâdem curatione ad sedis vitia vtuntur: infantibus quidem, etiam si quid ibi procidat. Ad pedum rimas ouorum candido decocto cum cerussæ denariorum duûm pondere, pari spumæ argenti, myrrhæ, exiguo deinde vino. Ad ignem sacrum, candido ouorum trito cum amylo. Aiunt & vulnera candido glutinari, calculósq; pelli. Lutea ouorum cocta vt indurescant, admisto croco modicè, item melle & lacte mulieris illita, dolores oculorum mitigant. Vel cum rosaceo & mulso lana oculis imposita, vel cũ trito apij semine ac polenta in mulso illita. Prodest & tussientibus per se luteum deuoratum liquidum, ita vt dentibus non attingatur: thoracis distillationibus faucium scabritiæ. Priuatim contra hæmorrhoidum morsum illinitur, sorbetúrq; crudũ. Prodest & renibus, vesicæ rosionibus exhulcerationibúsq;, & cruenta excreantibus. Quinq; ouorum lutea in vini hemina cruda sorbentur dysentericis, cum iure putaminis sui & papaueris succo ac vino. Dantur cœliacis cum vuæ passæ pinguis pari pondere & malicorio, per triduum æquis portionibus. Et alio modo lutea ouorum trium lardi veteris & mellis quadrantibus, vini veteris cyathis tribus trita ad crassitudinem mellis, & cùm opus sit, auellanæ nucis magnitudine ex aqua pota. Item ex oleo fricta terna, totis ouis pridie maceratis in aceto. Sic & lienicis. Sanguinem autem reiicientibus cum tribus cyathis musti. Vtuntur iisdem ad luentia, si vetustiora sint, cum bulbis ac melle. Sistunt & menses mulierum cocta, & ex vino pota

inflatio

inflationes quoque vuluæ cruda cum oleo ac vino illita. Vtilia sunt & ceruicis doloribus cum anserino adipe & rosaceo. Sedis etiam vitiis durata igni, vt calore quoque prosint. Et condylomatis cum rosaceo. Item ambustis durata ex aqua, mox in pruna putaminibus exustis, tum lutea ex rosaceo illinuntur. Fiunt & tota lutea, quæ vocant schista, cum triduo incubata tolluntur. Stomachum dissolutum confirmant pulli ouorum cum gallæ dimidio, ita ne ante duas horas alius cibus sumatur. Dant & dysentericis pullos in ipso ouo decoctos, admista vini austeri hemina, & pari modo olei polentæque. Membrana putaminis detracta siue crudo, siue cocto, labiorum fissuris medetur. Putaminis cinis in vino potus, sanguinis eruptionibus. Comburi sine membrana oportet: sic fit & dentifri- 10 cium. Idem cinis & mulierum menses cum myrrha illitus sistit. Firmitas putaminum tanta est, vt recta nec vi nec pondere vllo frangantur, nec nisi paululum inflexa rotunditate. Tota oua adiuuant partum, cum ruta, & anetho, & cumino pota ex vino. Scabiem corporum ac pruritum oleo & cedria mistis tollunt. Hulcera quoque humida in capite cyclamino admista. Ad puris & sanguinis excreationes ouum crudum cum porri sectiui succo, paríque mensura mellis Græci calefactum hauritur. Dantur & tussientibus cocta & trita cum melle, & cruda cum passo oleíque pari modo. Infunduntur & virilitatis vitiis singula cum ternis passi cyathis, amylíque semuncia à balneis. Aduersus ictus serpentium cocta tritáque adiecto nasturtio illinuntur. Cibo quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem, calfactúque obiter foueant. Nullus est alius cibus, 20 qui in ægritudine alat, neque oneret, simúlq; vim potus ac cibi habeat. Maceratorum in aceto molliri diximus putamen. Talibus cum farina in pane subactis cœliaci recreantur. Quidam ita resoluta in patinis torreri vtilius putant. Quo genere non aluos tãtùm, sed & menses fœminarum sistunt, aut si maior sit impetus, cruda cum farina ex aqua hauriuntur, & per se lutea ex iis decocta in aceto, donec indurescant: iterúmque cum trito pipere torrentur ad cohibendas aluos. Fit & dysentericis remedium singulare, ouo effuso in fictili nouo, eiusdémque oui mensura, vt paria sint omnia, melle, mox aceto, item oleo, confusis crebróque permistis. Quo fuerint ea excellentiora, hoc præsentius remedium erit. Alij eadem mensura pro oleo & aceto resinam adiiciunt rubentem, vinúmque: & alio modo temperant, olei tantùm mensura pari, pinéique corticis duabus sexagesimis 30 denariorum, vna eius quod rhus diximus, mellis obolis quinque simul decoctis, ita vt cibus alius post quatuor horas sumatur. Torminibus quoque multi medentur, oua bina † cum aliis piscis quatuor vnà atterendo, viníque hemina calefaciendo, atq; ita potui dando. Et ne quid desit ouorum gratiæ, candidum ex his admistum calci viuæ glutinat vitri fragmenta. Vis verò tanta est, vt lignum perfusum ouo non ardeat, ac ne vestis quidem contacta aduratur. De gallinarum autem ouis tantùm locuti sumus, cùm & reliquarum alitum restent magnæ vtilitates, sicut suis locis dicemus. Prætereà est ouorum genus in magna Galliarum fama, omissum Græcis. Angues innumeri æstate conuoluti, salius faucium corporúmque spumis artifici complexu glomerantur, anguinum appellatur. Druidæ sibilis id dicũt in sublime iactari, sagóque oportere intercipi, ne tellurem at- 40 tingat. Profugere raptorem equo: serpentes enim insequi, donec arceãtur amnis alicuius interuentu. Experimentum eius esse, si contra aquas fluitet vel auro vinctum. Atque, vt est Magorum solertia occultandis fraudibus sagax, certa Luna capiendum censent, tanquam congruere operationem eam serpentiũ humani sit arbitrij. Vidi equidem id ouum mali orbiculati modici magnitudine, crusta cartilaginis, velut acetabulis brachiorũ polypi crebris, insigne Druidis. Ad victorias litium ac regum aditus mirè laudatur: tantæ vanitatis, vt habentem id in lite in sinu equitem Romanum è Vocontiis, à Diuo Claudio principe interemptum non ob aliud sciam. Hic tamen complexus anguium & efferatorum concordia, causa videtur esse, quare exteræ gentes caduceum in pacis argumentis circundata effigie anguium fecerint. Neq; enim cristatos esse in caduceo mos est. De an- 50 serum ouis magnæ vtilitatis, ipsóq; ansere dicturi hoc in volumine, debemus honorem & Comagenorum clarissimæ rei. Fit ex adipe anserum, alioquin celeberrimi vsus est, ad

† In vetusto quodam exemplari, quamuis alioquin deprauatissimo, seruo pro, postrema litera ex dictione, aliis, principio subsequentis dictionis, piscis, cohærebat. Quo fit, vt hic legendum censeã Cœliis spicis quatuor. Spicas enim Latini vocãt segmẽta illa in aliis capitib*, quas Græci ... nominãt.

hoc in Comagene Syriæ parte cum cinnamo, casia, pipere albo, herba quæ Comagene vocatur, obrutis niue vasis, odore iucundo, vtilissimum ad perfrictiones, conuulsiones, cæcos ac subitos dolores, omniáque quæ acopis curantur: vnguentúmque pariter ac medicamentum est. Fit & in Syria alio modo, adipe auium curato, vt diximus, additis erysisceptro, xylobalsamo, phœnice elate, item calamo, singulorũ pondere, qui sit adipis, cum vino bis aut ter subferuefactis. Fit autem hyeme, quoniam æstate nõ glaciat: nisi accepta cera. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm capris. Nanque anser coruúsque ab æstate in autumnum morbo conflictari dicuntur. De anserum honore, quem meruere Gallorum in Capitolium ascensu deprehenso, diximus.

Remedia de cane, & ex animalibus quæ placida non sunt, sed fera, & ex volucribus, & contra morsus phalangiorum.

CAP. IIII.

EAdem de causa supplicia annua canes pendunt inter ædem Iuuentutis & Summani, viui in furca sambucea arbore fixi. Sed plura de hoc animali dici cogunt priscorum mores. Catulos lactentes adeò puros existimabant ad cibum, vt etiam placandis numinibus hostiarum vice vterentur his. Genito manè catulo res diuina fit, & in cœnis Deûm etiamnum ponitur catulina. Aditialibus quidem epulis celebrem fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. Sanguine canino contra toxica nihil præstantius putatur. Vomitiones quoq; hoc animal monstrasse homini videtur. Et alios vsus ex eo mirè laudatos referemus suis locis. Nunc ad statutum ordinem pergemus. Aduersus serpentium ictus efficacia habentur, fimum pecudis recens in vino decoctum illitúmque: mures dissecti & impositi, quorum natura non est spernenda, præcipuè in assensu siderum (vt diximus) cum lumine lunæ fibrarum numero crescente ac decrescente. Tradũt magi, iocinere muris dato porcis in fico, sequi dantem id animal. In homine quoq; similiter valere, sed resolui cyatho olei poto. Mustellarum duo genera: alterũ syluestre. Distant magnitudine. Græci vocant ictidas. Harum fel contra aspides dicitur efficax, cæterò venenum. Hæc autem quæ in domibus nostris oberrat, & catulos suos (vt autor est Cicero) quotidie transfert, mutátque sedem, serpentes persequitur. Ex ea inueterata sale denarij pondus in cyathis tribus datur percussis, aut ventriculus coriandro fartus inueteratúsque & in vino potus. Et catulus mustelæ etiam efficacius. Quædam pudenda dictu tanta autorum asseueratione commendantur, vt præterire fas non sit. Siquidem illa concordia rerum, aut repugnantia, medicinæ gignũtur: veluti cimicum animalis fœdissimi, & dictu quoque fastidiendi natura, contra serpentium morsus, & præcipuè aspidum valere dicitur. Item contra venena omnia: argumento, quòd dicunt gallinas, quo die id ederint, non interfici ab aspide: carnes quoque earum percussis plurimum prodesse. Ex his quæ tradunt, humanissimum est, illinire morsibus cum sanguine testudinis: item suffitu eorum abigere: sanguisugas adhærentes, haustásq; ab animalibus restinguere in potu datos. Quanquam & oculos quidam iis inungunt tritis cum sale & lacte mulierum, auresq; cum melle & rosaceo admistis. Eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permisto rosaceo infundunt auribus. Cætera quæ de iis tradunt, vomicæ & quartanarum remedia aliorúmque morborum, quanquam ouo aut cera aut faba inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror. Lethargi tamen medicinæ cũ argumento adhibent, quoniam vincatur aspidum somnifica vis, septenos in cyatho aquæ dantes, puerilibus annis quaternos. Et stranguriæ fistulæq; imposuere. Adeò nihil parens illa rerum omnium sine ingentibus caussis genuit. Quin & adalligatos læuo brachio binos lana subrepta pastoribus, resistere nocturnis febribus prodiderũt, diurnis in rosaceo panno. Rursus iis aduersatur scolopendra, suffitúq; necat. Aspides percussos torpore & somno necant, omnium serpentum minimè sanabiles. Sed venenum earum si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit: inueteratum hulcus tardius. De cætero potum quantalibet copia, non nocet. Non est enim tabifica vis: itaq; occisa morsu earum animalia, cibis innoxia sunt. Cunctater in proferendo ex his remedio, nisi M. Varronem scitem lxxxviii. vitæ anno

prodid

prodidiſſe, aſpidum ictus efficaciſsimè curari, hauſta à percuſsis ipſorum vrina. Baſiliſci, quem etiam ſerpentes ipſi fugiunt, alios olfactu necantem, qui hominem vel ſi aſpiciat tantùm, dicitur interimere, ſanguinem Magi miris laudibus celebrant, coeuntem picis modo & colore, dilutum cinnabari clariorem fieri. Tribuunt ei & ſucceſſus petitionum à Poteſtatibus, & à Dijs etiam precum, morborúmque remedia, veneficiorum amuleta. Quidam id Saturni ſanguinem appellant. Draco non habet venena. Caput eius limini ianuarum ſubditum, propitiatis adoratione Dijs, fortunatam domum facere promittunt. Oculis eius inueteratis, & cum melle tritis, inunctos non paueſcere ad nocturnas imagines, etiam pauidos. Cordis pingue in pelle dorcadum neruis ceruinis adalligatũ in
10 lacerto, conferre iudiciorum victoriæ. Primum ſpondylum aditus poteſtatum mulcere. Dentes eius illigatos pedibus caprearum ceruinis neruis, mites præſtare dominos, poteſtatéſque exorabiles. Sed ſuper omnia eſt compoſitio, qua inuictos faciunt Magorum mendacia: Cauda draconis & capite, pilis leonis è fronte & medulla eiuſdem, equi victoris ſpuma, canis vnguibus adalligatis ceruino corio, neruíſq; cerui alternatis & dorcadis: quæ arguiſſe non minus refert, quàm contra ſerpentes remedia demonſtraſſe, quoniam hæc morborum veneficia ſunt. Draconum adipem venenata fugiunt, item virus ichneumonum, & cutis cinere in aceto perunctos. Viperæ caput impoſitum, vel alterius quàm quæ percuſſerit, ſine fine prodeſt. Item ſi quis eam ipſam in vapore baculo ſuſtineat: aiunt enim præcauere: item ſi quis exuſtæ eius cinerem illinat. Reuerti autem
20 ad percuſſum ſerpentes neceſsitate naturæ, Nigidius autor eſt. Caput quidem diſſecant Scythæ inter aures ad eximendum lapillum, quem aiunt ab ea deuorari territa. Alij ipſo toto capite vtuntur. Fiunt ex vipera paſtilli, qui theriaci vocantur à Græcis, quaternis digitis vtrinque amputatis, exemptíſque interaneis & liuore ſpinæ adhærente, reliquo corpore in patina ex aqua & anetho diſcocto, ſpiníſque exemptis, & addita ſimilagine, atque ita in vmbra ſiccatis paſtillis, quibus ad multa medicamenta vtuntur. Significandum videtur è vipera tantùm hoc fieri. Quidam purgatæ, vt ſuprà dictum eſt, adipem cum olei ſextario decoquunt ad dimidias. Ex eo, cùm opus ſit, ternis ſtillis additis in oleum perunguntur, vt omnes beſtiæ fugiant eos. Præterea conſtat, contra omnium ſerpentium ictus, quamuis inſanabiles, ipſarum ſerpentium exta impoſita auxiliari: eóſque
30 qui aliquando viperæ iecur coctum hauſerint, nunquàm poſteà feriri à ſerpente. Neque anguis venenatus eſt, niſi per menſem Luna inſtigatus. Sed prodeſt viuus comprehenſus, & in aqua contuſus, ſi foueatur ita morſus. Quin & ineſſe ei remedia multa creduntur, vt dicemus, & ideo Æſculapio dicatur. Democritus quidem monſtra quædam ex his cõficit, vt poſsint auium ſermones intelligi. Atqui anguis Æſculapius Epidauro Romam aduectus eſt: vulgóque paſcitur & in domibus. Ac niſi incendiis ſemina exurerentur, non eſſet fœcunditati eorum reſiſtere. In orbe terrarum pulcherrimum anguium genus eſt, quod in aqua viuit, hydri vocantur, nullis ſerpentium inferiores veneno. Horum iecur ſeruatum aduerſus percuſſos ab his auxilium eſt. Scorpio tritus ſtellionum veneno aduerſatur. Fit enim & è ſtellionibus malum medicamentum. Nam cùm immortuus eſt
40 vino, faciem eorum qui biberint, lentigine obducit. Ob hoc in vnguento necant eum, inſidiantes pellicum formæ. Remediũ eſt oui luteum, & mel ac nitrum. Fel ſtellionum tritum in aqua muſtelas congregare dicitur. Inter omnia venenata ſalamandræ ſcelus maximum eſt. Cætera enim ſingulos feriunt, nec plures pariter interimunt: vt omittã, quòd perire conſcientia dicuntur homine percuſſo, neque amplius admitti ad terras: ſalamandra populos pariter necare improuidos poteſt. Nam ſi arbori irrepſit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat frigida vi, nihil aconito diſtans. Quinimo ſi contacto ab ea ligno vel pede cruſta panis incoquatur, idem veneficium eſt: vel ſi in puteum cadat. Quippe cum ſaliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo reſperſa, omnis in toto corpore defluat pilus. Tamen talis ac tanta vis veneni à quibuſdam ani-
50 malium, vt ſuibus, manditur, domante eadem illa rerum diſsidentia. Venenum eius extingui primum omnium ab his quæ veſcantur illa, veriſimile eſt. Quæ prodantur, can

tharidum potu, aut lacerta in cibo sumpta: cætera aduersantia diximus, dicemúsque suis locis. Ex ipsis quæ Magi tradunt contra incendia, quoniam ignes sola animalium extinguat, si forent vera, iam esset experta Roma. Sextius Venerem accendi cibo earum, si detractis interaneis, & pedibus, & capite in melle seruentur, tradit, negátq; restingui ignem ab iis. Ex volucribus in auxilio contra serpentes primùm vultur est. Annotatum quoque minus virium esse nigris. Pennarum ex his nidore, si vrantur, fugari eas dicunt. Item cor eius alitis habentes, tutos esse ab impetu non solùm serpentium, sed etiam ferarum, latronúmque, & regum ira. Carnibus gallinaceorum, ita vt tepeant auulsæ, appositis, venena serpentium domantur: item cerebro in vino poto. Parthi gallinæ malunt cerebrum plagis imponere. Ius quoque ex his potum præclarè medetur, & in multis aliis vsibus mirabile. Pantheræ leonésque non attingunt perunctos eo, præcipuè si & allium fuerit incoctum. Aluum soluit: validius è vetere gallinaceo. Prodest & contra longinquas febres, & torpētibus membris tremulísque, & articularis morbis, & capitis doloribus, epiphoris, inflationibus, fastidiis, incipienti tenesmo, iocineri, renibus, vesicæ: contra cruditates, suspiria. Itaque etiam faciendi eius extant præcepta. Efficacius enim cocti cum olere marino, aut cybio, aut cappari, aut apio, aut herba Mercuriali, aut polypodio, aut anetho: vtilissimè autem in congiis tribus aquæ ad tres heminas cum suprà dictis herbis, & refrigeratum sub dio dari tempestiuis antecedente vomitione. Non prætéribo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens: si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumūt id in se. Ita hoc venenum auri est. At gallinaceis ipsis circulo è sarmentis addito collo, non canunt. Auxiliatur contra serpentes & columbarum caro recens concepta, & hirundinum: bubonis pedes vsti cum plumbagine herba. Nec omittam in hac quoque alite exemplum Magicæ vanitatis. Quippe præter reliqua portentosa mendacia, cor eius impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, tradunt efficere vt omnia secreta pronuntiet. Præterea in pugnam ferentes idem, fortiores fieri. Eiusdē ouo ad capillos remedia demonstrant. Quis autem quæso ouum bubonis vnquam videre potuit, cùm ipsam auem vidisse prodigium sit? quis vtique experiri, & præcipuè in capillo? Sanguine quidem pulli bubonis etiam crispari capillum promittunt. Cuius generis propè videri possint, quæ tradunt & de vespertilione, si ter circunlatus domui viuus, per fenestram inuerso capite infigatur, amuletum esse: priuatímque ouilibus circunlatum toties, & pedibus suspensum sursum in superliminari. Sanguinem quoque eius cum carduo, contra serpentium ictus inter præcipua laudant. Phalangium est Italiæ ignotum, & plurium generum. Vnum simile formicæ, sed multo maius, rufo capite, reliqua parte corporis nigra, albis incursantibus respersum guttis. Acerbior huius, quàm vespæ ictus. Viuit maximè circa furnos & molas. In remedio est, si quis eiusdem generis alterum percusso ostendat. Et ad hoc seruantur, cùm mortui inueniuntur. Et cortices eorum contriti & poti medentur, & mustelæ catuli, vt diximus suprà. Æquè phalangion Græci vocant inter genera araneorum, sed distinguunt lupi nomine. Tertium genus est eodem phalangij nomine araneus lanuginosus, grandissimo capite. Quo dissecto inueniri dicuntur intus vermiculi duo, adalligatíque mulieribus ceruina pelle ante Solis ortum, præstare ne concipiant, vt Cæcilius in commentariis reliquit. Vis ea annua est: quam solam ex omni atocio dixisse fas sit, quoniam aliquarum fœcunditas plena liberis tali venia indiget. Vocatur & rhagion acino nigro similis, ore minimo sub aluo, pedibus breuissimis, tanquam imperfectis. Dolor à morsu eius qualis à scorpione. Vrina similis araneis textis. Idem erat asterion, nisi distingueretur virgulis albis. Huius morsu genua labefactantur. Peior vtroque est cæruleus lanugine nigra, caliginem concitans, & vomitus araneosos. Etiamnum deterior, à crabrone penna tantùm differens. Hic & ad maciem perducit. Myrmecion formicæ similis capite, aluo nigra, guttis albis distinguentibus, vesparum dolore torquet. Tetragnathij duo genera habent: peior, medium caput distinguente linea alba, & transuersa altera. Hic oris tumorem facit. At cinereus posteriori parte candicans, lentior. Minimè autem noxius eodem

colore

colore,qui telas muscis in parietibus latissimè pandit. Contra omnium morsus remedium est gallinaceum cerebrũ cum piperis exiguo potum in posca. Item formicæ quinque potæ: pecudum fimi cinis illitus ex aceto: & ipsi aranei quicunque in oleo putrefacti. Muris aranei morsus sanatur coagulo agnino in vino poto: vngulæ arietinæ cinere cum melle, mustelæ catulo, vt in serpentibus dictum est. Si iumenta momorderit, mus recens cũ sale imponitur, aut fel vespertilionis ex aceto. Et ipse mus araneus contra se remedio est, diuulsus & impositus. Nam si prægnans momordit, protinus dissilit. Optimũ, si imponatur qui momorderit. Sed & alios ad hunc vsum seruãt in oleo, aut luto circunlitos. Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita. Fertur enim non transiri ab eo
10 orbitam, torpore quodam naturæ. Scorpionibus contrarius maximè inuicem stellio traditur, vt visu quoque pauorem iis afferat, & torporem frigidi sudoris. Itaque in oleo putrefaciunt eum, & ita ea vulnera perungunt. Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atque ita illinunt. Hunc Græci coloten vocant, & ascalaboten, & galeoten. In Italia non nascitur. Est enim hic plenus lentigine, stridoris acerbi, & vescitur, quæ omnia à nostris stellionibus aliena sunt. Prodest & gallinarum fimi cinis illitus, draconis iecur, lacerta diuulsa, mus diuulsus, scorpio ipse suæ plagæ impositus, aut assus in cibo sumptus, aut potus, in meri cyathis duobus. Proprium est scorpionum, quòd manus palmam non feriunt, nec nisi pilos attigere. Lapillus qualiscunque, ab ea parte qua in terra erat, appositus plagæ, leuat dolorem. Item testa terra operta ex aliqua par-
20 te, sicut erat imposita, liberare dicitur. Non debent respicere qui imponunt, & cauere ne Sol aspiciat. Vermes terreni triti impositi prosunt. Multa & alia ex his remedia sunt, propter quæ in melle seruantur. Noctua apibus contraria, & vespis crabronibúsque & sanguisugis: pici quoque Martij rostrum secum habentes non feriuntur ab iis. Aduersantur & locustarum minimæ sine pennis, quos attelabos vocant. Est & formicarum genus venenatum: non ferè in Italia. Solpugas Cicero appellat, salpugas Bætica. Iis cor vespertilionis contrarium, omnibúsque formicis: salamandris cantharides, vt diximus. Sed in iis magna quæstio, quoniam ipsæ venena sunt potæ vesicæ cum cruciatu præcipuo. Cossinum equitem Romanum, amicitia Neronis principis notum, cùm is lichene correptus esset, vocatus ex Ægypto Medicus ob hanc valetudinem eius à Cæsare, cùm canthari-
30 dum potum præparare voluisset, interemit. Verùm illitas prodesse non dubium est, cum succo taminiæ vuæ, & seuo ouis vel capræ. Ipsarum cantharidum venenum in qua parte sit, non constat inter autores. Alij in pedibus & capite existimant esse, alij negant. Conuenit tamen pennas earum auxiliari, in quacunq; parte sit venenum. Ipsæ nascuntur ex vermiculo, in spongia maximè, cynorrhodi quæ fit in caule, sed fœcundissimè in fraxino: cæteræ in alba rosa, minus efficaces. Potẽtissimæ inter omnes variæ, luteis lineis, quas in pennis transuersas habent, multum pingues: inertiores minutæ, latæ, pilosæ: inutilissimæ verò, vnius coloris macræque. Conduntur in calice fictili non picato, & linteo colligato, congestæ rosa matura, & suspenduntur super acetum cum sale feruens, donec per linteolum vaporentur, posteà reponuntur. Vis earum adurere corpus, crustas obducere.
40 Eadem pityocampis, in picea nascentibus, eadem buprestis, similitérque præparantur. Efficacissimæ omnes ad lepras lichenásque: dicũtur & menses ciere & vrinam. Ideo Hippocrates & hydropicis dabat. Cantharides obiectæ sunt Catoni Vticensi, ceu venenum vendidisset in auctione regia, quoniam eas sestertiis l x. addixerat.

De seuo struthiocamelino, & cane rabido, & lacerta, & anseribus, & columbis, & mustelis remedia. CAP. V.

ET seuum autem struthiocamelinum tunc vænisse sestertiis l x x. obiter dictum sit, efficacioris ad omnia vsus, quàm est adeps anserinus. Diximus & mellis venenati genera: contra quod vtuntur melle, in quo apes sint mortuæ. Idẽ potum in vino, remedium est vitiorum, quæ cibo piscium gignuntur. In canis rabidi morsu tuetur à pauore aquæ
50 capitis canini cinis illitus vulneri. Oportet autem comburi omnia eodem modo, vt semel dicamus, in vase fictili nouo, argilla circunlito, atque ita in furnum indito. Idẽ & in

potione

potione proficit. Quidam ob id edendum dederunt. Aliqui & vermem è cadauere canino adalligauere: menstruave in panno subdidere calici, aut intus ipsius caudæ pilos combustos insuêre vulneri. Cor caninum habentem fugiunt canes. Non latrant verò, lingua canina in calceamento subdita pollici: aut caudam mustelæ, quæ abscissa dimissa sit, habentes. Est limus saliuæ sub lingua rabiosi canis, qui datus in potu, fieri hydrophobos non patitur. Multo tamen vtilissimè iecur eius, qui in rabie momorderit, datur, si possit fieri, crudum mandendum: si minus, quoquo modo coctum, aut ius coctis carnibus. Est vermiculus in lingua canũ, qui vocatur à Græcis lytra, quo exempto infantibus catulis, nec rabidi fiunt, nec fastidium sentiunt. Idem ter igni circunlatus, datur morsis à rabioso, ne rabidi fiant. Et cerebello gallinaceo occurritur. Sed id deuoratum anno tantùm eo prodest. Aiunt & cristam contritam efficaciter imponi, & anseris adipem cum melle. Saliuntur & carnes eorum, qui rabidi fuerunt, ad eadem remedia in cibo dandæ. Quin & necantur catuli statim in aqua, ad sexum eius qui momorderit, vt iecur crudum deuoretur ex iis. Prodest & fimum gallinaceum, duntaxat rufum, ex aceto impositum: & muris aranei caudæ cinis, ita vt ipse, cui abscissa sit, viuus dimittatur: glebula ex hirundinum nido illita ex aceto, vel pulli hirundinis combusti: membrana siue senectus anguium, vernatione exuta, cum cancro masculo trita. Nam etiam per se reposita in arcis armariísque, tineas necat. Tanta vis mali est, vt vrina quoque calcata rabiosi canis noceat, maximè hulcus habentibus. Remedium est fimum caballinum aspersum aceto, & calfactum in fico impositum. Minus hoc miretur, qui cogitet, lapidem à cane morsum, vsque in prouerbium discordiæ venisse. Qui in vrinam canis suam egesserit, torporem lumborum dicitur sentire. Lacerta, quam hi sepa, alij †chalcidicen vocant, in vino pota, morsus suos sanat. Veneficiis ex mustela syluestri factis, contrarium est ius gallinacei veteris largè haustum, peculiariter contra aconitum: addi parum salis oportet. Gallinarum fimum duntaxat candidum, in hyssopo decoctum aut mulso, venena fungorum boletorúmque astringit: item inflationes ac strangulationes: quod miremur, cùm, si aliud animal gustauerit id fimum, torminibus & inflationibus afficiatur. Sanguis anserinus contra lepores marinos valet, cum olei æqua portione. Item contra mala medicamenta omnia asseruatur cum Lemnia rubrica & spinæ albæ succo, pastillorum drachmis quinque, qui in cyathis ternis aquæ bibantur: item mustelæ catulus, vt suprà diximus, præparatus. Coagulum quoque agninum aduersus omnia mala medicamenta pollet: item sanguis anatum Ponticarum. Itaque & spissatus seruatur, vinóque diluitur. Quidam fœminæ anatis efficaciorem putant. Simili modo contra venena omnia, ciconiarum ventriculus valet, coagulum pecoris. Caulis ius ex carne arietum, priuatim aduersus canthatidas: item lac ouium calidum, præterquàm iis qui buprestin aut aconitum biberint. Columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti viui potum. Contra toxica, mustela vulgaris inueterata, binis drachmis pota.

† Melius, Chalcide, vt infra lib. 32. cap. 3. & apud Arist. de animal lib. 8. cap. 24.

Ad alopecias tollendas, & ad pilos reddendos, & ad lendes tollendos, & ad palpebras, & ad glaucomata, & ad oculos, & ad parotidas remedia. CAP. VI.

ALopecias replet fimi pecudum cinis cum oleo cyprino & melle: item vngularum muli vel mulæ ex oleo myrteo. Prætereà (vt Varro noster tradit) murinum fimum, quod item muscerdas appellat. Et muscarum capita recentia, prius folio ficulneo asperatas. Alij sanguine muscarum vtuntur. Alij decem diebus cinerem earum illinunt cum cinere chartæ, vel nucum, ita vt sit tertia pars è muscis. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subigunt: quidam melle tantùm. Nullũ animal minus docile existimatur, minorísve intellectus: eo mirabilius est, Olympiæ sacro certamine, nubes earum immolato tauro Deo, quem Myiodem vocant, extra territoriũ id abire. Alopecias cinis è murium capitibus caudísque & totius muris emendat: præcipuè si veneficio acciderit hæc iniuria. Item herinacei cinis cum melle, aut corium combustũ cum pice liquida. Caput quidẽ eius vstum per se, etiã cicatricibus pilos reddit. Alopecias autẽ in ea curatione præparari oportet nouacula & sinapi. Quidã ex aceto vti maluerunt. Quæ de herinaceis

dicuntur,

dicuntur, omnia tanto magis valebunt in hystrice. Lacertæ quoque, vt docuimus, combustæ cum radice recentis harundinis, quæ vt vnà cremari possit, minutim findenda est: ita myrteo oleo permisto cineres capillorum defluuia cõtinent. Efficacius virides lacertæ omnia eadem præstant. Etiamnum vtilius admisto sale, & adipe vrsino, & cæpa tusa. Quidam denas virides in decem sextariis olei veteris discoquunt, cõtenti semel in mense vngere. Pellium viperinarum cinis, alopecias celerrimè explet: itẽ gallinarum fimum recens illitum. Corui ouum in æreo vase permistum illitúmque deraso capite nigritiam capillis affert: sed donec inarescat, oleum in ore habendum est, ne & dentes simul nigrescant. Idque in vmbra faciendum, neque ante quatriduum abluendum. Alij sanguine &
10 cerebro eius vtuntur cum vino nigro. Alij excoquunt ipsum, & nocte concubia in plumbeum vas cõdunt. Aliqui alopecias cantharide trita illinunt cum pice liquida, nitro præparata cute. Caustica vis earum, cauendúmque ne exhulcerẽt altè. Postea ad hulcera ita facta, capita murium, & fel murium, & fimum cum elleboro & pipere illini iubent. Lendes tolluntur adipe canino, vel anguibus in cibo sumptis anguillarum modo, aut vernatione eorum, quam exuunt, pota. Porrigines felle ouillo cum creta Cimolia, illita capiti, donec inarescat. Capitis doloribus remedio sunt cochlearum, quæ nudæ inueniuntur nondum peractæ, ablata capita, ex his lapidea duritia exempta (est autẽ calculi latitudine) quæ alligantur, & minutæ fronti illinuntur tritæ. Item ægypij ossa è capite aut vulturis adalligata, aut cerebrum, cum oleo cedrino peruncto capite, & intus naribus illitis.
20 Cornicis cerebrum coctum, in cibo sumptum, vel noctuæ, idem præstat: gallinaceúsque si inclusus abstineatur die ac nocte, pari inedia eius qui doleat, euulsis collo plumis circunligatísque, vel cristis mustelæ cinis illitus: surculus ex nido milui puluino subiectus: murina pellis cremata ex aceto illito cinere. Limacis inter duas orbitas inuentæ ossiculum per aurem cũ ebore traiectum, vel in pellicula canina adalligatum, quod remedium pluribus sempérque prodest. Fracto capiti aranei tela ex oleo & aceto imposita, nõ nisi vulnere sanato, abscedit. Hæc & vulneribus tonstrinarum sanguinem sistit. A cerebro verò profluentem, anseris sanguis, aut anatis infusus: adépsque earundem alitum cum rosaceo coctus. Matutinò pascentis hirundinis caput præcisum, maximè Luna plena, lineo pãno adalligant capitis doloribus licio: aut cera alba fronti illinunt, & pilos caninos panno
30 adalligant. Cerebrum cornicis in cibo sumptum, palpebras gignere dicitur: œsypũ cum myrrha calidum penicillo illitum. Idẽ præstare muscarum, fimiq; murini cinerem æquis portionibus, vt efficiatur dimidiũ pondus denarij, promittitur, additis duabus sextis denarij è stibi, vt omnia œsypo illinantur, itẽ murini catuli triti in vino vetere ad crassitudinem acopi. Pilos in his incommodos, euulsos renasci nõ patitur fel herinacei: ouorum stellionis liquor: salamãdræ cinis: lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum ad crassitudinem mellis in æreo vase: hirundinis pullorum cinis cũ lacte tithymali, spumáque cochlearum. Glaucomata dicunt Magi cerebro catuli VII. dierũ emendari, specillo demisso in dextrã partem, si dexter oculus curetur, in sinistrã, si sinister: aut felle recenti asionis. Noctuarum est id genus maximum, quibus pluma aurium modo micat. Suffusionẽ
40 oculorum canino felle mallebat quàm hyænæ curari Apollonius Piranæus cum melle: item albugines oculorum. Murium capitũ caudarúmque cinere ex melle inunctis, claritatem visus restitui dicunt: multóque magis gliris aut muris syluestris cinere, aut aquilæ cerebro vel felle. Cùm Attico melle cinis & adeps soricis cõbusti tritus, lacrymosis oculis plurimum confert: stibi, quod quid sit dicemus in metallis. Mustelæ cinis suffusionibus: item lacertæ hirundinísve cerebrum: quæ etiã tritæ coctæve fronti illitæ, epiphoras sedant, siue per se, siue cum polline, siue cum thure. Sic & solatis prosunt. Viuas quoque cremare, & cinere earum cum melle Cretico inungi caligines, vtilissimum est. Iumentorum oculis membrana aspidis, quam exuerit, cum adipe eiusdem claritatẽ inunctis facit. Viperam viuam in fictili nouo comburere, addito fœniculi succo ad cyathum vnum, &
50 thuris manna vna, atq; ita suffusiones oculorũ & caligines inungere vtilissimum est. Medicamentum id echion vocatur. Fit & collyriũ è vipera, in olla putrefacta, vermiculisq;
enatis

enatis cum croco tritis. Exuitur in olla cum sale, quem lingendo claritatem oculorum
consequuntur, & stomachi totiúsque corporis tempestiuitates. Hic sal & pecori datur sa
lubritatis causa, & in antidotum contra serpentes additur. Quidam & viperis vtuntur in
cibis. Primùm omnium occisæ statim salem in os addi iubent, donec liquescat humor,
quatuor digitorum mẽsura vtrinque præcisi, exemptísq; interaneis discoquunt in aqua,
aut oleo, sale, anetho, & omnibus aut statim vescuntur, aut pane colligunt vt sæpius vtan
tur. Ius præter suprà dicta pediculos è toto corpore expellit, pruritúsque etiã summæ cu
tis. Effectum ostẽdit & per se capitis viperini cinis. Vtilissimè oculos inungunt. Itémque
adeps viperinus. De felle non audacter suaserim quæ præcipiunt, quoniã (vt suo loco do-
cuimus) non aliud est serpentium venenum. Anguiũ adeps ærugini mistus, ruptas oculo- 10
rum partes sanat, & membrana siue senectus vernatione eorũ exuta, si adfricetur, clari-
tatem facit. Vlulæ quoque fel prædicatur ad albugines, suffusiones, caligines: adeps simi-
liter ad claritatem. Aquilæ, quam diximus pullos ad contuendum Solem experiri, misto
felle cum melle Attico inunguntur nubeculæ & caligationes suffusionésque oculorum.
Eadem vis & in vulturino felle est cum porri succo, & melle exiguo. Item in gallinacei
felle alligato ad argema, & ad albugines ex aqua diluto: item ad suffusiones oculorũ, ma-
ximè candidi gallinacei. Fimum quoq; gallinaceorũ, duntaxat rubrum, luscitiosis illinen-
dum monstrant. Laudant & gallinæ fel, sed præcipuè adipem, contra pustulas in pupil-
lis. Has scilicet eius rei gratia saginant. Adiuuat mirificè & ruptas oculorum tunicas
admistis schisto & hæmatite lapidibus. Fimum quoque earum, duntaxat candidum, in 20
oleo vetere corneísque pyxidibus adseruant, ad pupillarum albugines. Qua in mentione
significandum est, pauones fimum suum resorbere tradi, inuidentes hominum vtilitati-
bus. Accipiter decoctus in rosaceo efficacissimus ad inunctiones omnium vitiorũ puta-
tur: item fimi eius cinis cum Attico melle. Laudatur & milui iecur. Fimum columbarum
ex aceto ad ægilopas. Similiter ad albugines & cicatrices. Fel anserinum, sanguis ana-
tum contusis oculis, ita vt posteà hyssopo & melle inungantur. Fel perdicum cum mellis
æquo pondere, per se verò ad claritatem, dorcados. Hippocratis (vt putant) autoritate
adiicitur, quòd in argentea pyxide id seruari iubent. Oua perdicum in vase æreo decocta
cum melle, hulceribus oculorum & glaucomatis medentur. Columbarũ, turturum, pa-
lumbium, perdicum sanguis, oculis cruore suffusis eximiè prodest. In columbis masculæ 30
efficaciorem putãt. Vena autem sub ala ad hunc vsum inciditur, quoniam suo calore vti-
lior est. Superimponi oportet splenium è melle decoctũ, lanamque succidam ex oleo aut
vino. Earundem auium sanguis nyctalopas sanat: & iecur ouium: atque (vt in capris dixi-
mus) efficacius fuluæ. Decocto quoque eius oculos abluere suadẽt: & medulla dolores tu-
moresque illinunt. Bubonis oculorũ cinis collyrio mistus claritatem oculis facere pro-
mittitur. Turturis fimum albugines extenuat: itẽ cochlearum cinis: fimum cenchridis ac-
cipitrum generis hãc Græci faciunt. Argema ex melle omnibus, quæ suprà scripta sunt,
sanatur. Mel vtilissimum oculis, in quo sunt apes immortuæ. Ciconiæ pullum qui edent,
negatur annis continuis lippiturus: item qui draconis caput habeat. Huius adipe & mel-
le cum oleo vetere, incipiẽtes caligines discuti tradunt. Hirundinum pullos plena Luna 40
excæcant, restitutáque eorũ acie capita comburuntur: hoc cinere cum melle vtuntur ad
claritatem & dolores, ac lippitudines & ictus. Lacertas quoque pluribus modis ad ocu-
lorum remedia assumunt. Alij viridem includunt nouo fictili: ac lapillos, qui vocãtur ci-
nædia, quæ & inguinum tumoribus adalligari solent, nouem singulis signis signantes, &
singulos detrahunt per dies. Nono emittunt lacertã: lapillos seruant ad oculorum dolo-
res. Alij terram substernunt lacertæ viridi excæcatæ, & vnà in vitreo vase annulos inclu-
dunt è ferro solido vel auro: cùm recepisse visum lacertã apparuerit per vitrum, emissa
ea, annulis contra lippitudinẽ vtuntur. Alij capitis cinere pro stibio ad scabritias. Quidã
viridem longo collo in sabulosis nascentem cõburunt, & incipientem epiphoram inun-
gunt: item glaucomata. Mustelæ etiã oculis punctu erutis, aiunt visum reuerti: eadémque 50
quæ in lacertis & annulis faciunt. Serpentis oculum dextrum adalligatum contra epi-

phoras

phoras prodesse, si serpens viua dimittatur. Lacrymantibus sine fine oculis, cinis stelliolis capitis cum stibio eximiè medetur. Aranei muscarij relæ, & præcipuè spelunca ipsa imposita per frontem ad duo tempora, ita vt à puero impube & capiatur & imponatur, nec is triduo se ostendat ei cui medeatur, néve alteruter nudis pedibus terram attingat his diebus, mirabiliter epiphoris mederi dicuntur. Albugines quoq; dicitur tollere inunctione araneus candidus, longissimis ac tenuissimis pedibus, contritus in oleo vetere. Sed is etiam cui crassissimum textum est, in cõtignationibus ferè, adalligatus panno epiphoras sanare traditur. Scarabei viridis natura contuentium visum exacuit. Itaque gemmarum sculptores contuitu eorum acquiescunt. Aures purgat fel pecudis cum melle: caninum lactis instillatio sedat dolorem. Grauitatem adeps cum absinthio & oleo vetere: item adeps anserinus. Quidam adiciunt succum cæpæ & allij pari modo. Vtuntur & per se ouis formicarum. Nanque & huic animali est medicina: constátque vrsos ægros hoc cibo sanari. Anserum quoque & omnium auium adeps præparatur, exemptísque venis omnibus patina nouo fictili operta in Sole, subdita aqua feruenti liquatur: saccatúsq; lineis saccis, & in fictili nouo repositus loco frigido, minus putrescit addito melle. Muriũ cinis cum melle instillatus, aut cum rosaceo decoctus aurium dolores sedat. Si aliquod animal intrauerit, præcipuum remedium est murium fel aceto dilutum. Si aqua intrauerit, adeps anserinus cum cæpæ succo. Glis is detracta pelle, intestinis exemptis discoquitur melle in vase nouo: sed Medici malunt è nardo decoqui vsq; ad tertias, atque ita asseruari, deinde cùm opus sit, strigili tepefacta infundere. Constat deplorata aurium vitia eo remedio sanari: aut si terreni vermes adipe anseris decocti infundantur. Item ex arboribus rubri cum oleo triti exhulceratis & ruptis auribus præclarè medentur. Lacerti inueterati in os pendentium addito sale contusi & ab ictu læsas aures sanant: efficacissimè autem ferrugineas maculas habentes, lineis etiam per caudam distincti. Millepeda, ab aliis centipeda aut multipeda dicta, animal est è vermibus terræ pilosum, multis pedibus arcuatim repens, tactúque contrahens se: oniscon Græci vocant, alij tilon: efficaciter sanat aurium dolores, in cortice Punici mali decoctum & porri succo. Addunt & rosaceum, & in alteram aurem infundunt. Illam autem quæ non arcuatur, sepa Græci vocant, alij scolopêdram, minorem perniciosámque. Cochleæ, quæ sunt in vsu cibi, cum myrrha aut thuris polline appositæ, item minutæ & latæ fracturis aurium illinũtur cum melle. Senectus serpentium feruente testa vsta instillatur rosaceo admisto, contra omnia quidem vitia efficax, sed contra grauceolentiam præcipuè: aut si purulentæ sint, ex aceto: melius cum felle caprino, vel bubulo, aut testudinis marinæ. Vetustior anno eadẽ membrana non prodest, nec imbre perfusa, vt aliqui putant. Item aranei sanies cum rosaceo, aut per se in lana, vel cum croco, auribus prodest: gryllus cum sua terra effossus & illitus. Magnam autoritatem huic animali perhibet Nigidius, maiorem Magi, quoniam retro ambulet, terrámque terebret, stridat noctibus. Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta, efflato priùs puluere ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. Ventris gallinaceorum membrana quæ abiici solet, inueterata & in vino trita, auribus purulentis calida infunditur, gallinarum quoque adeps. Est & quædam pinguitudo blattæ, si caput auellatur: hanc tritam vnà cum rosaceo auribus mirè prodesse dicunt, sed lanam, qua incluserint, post paulum extrahendam. Celerrimè enim id pingue transire in animal, fieríque vermiculum. Alij binas ternásve in oleo decoctas efficacissimè auribus mederi scribunt, & tritas in linteolo imponi contusis. Hoc quoque animal inter pudenda est: sed propter admirationem naturæ, priscorúmq; curæ, totum in hoc loco explicandum. Plura earum genera fecerunt. Molles, quas in oleo decoctas, verrucis efficaciter illini experti sunt. Alterum genus mylœcon appellauere, circa molas ferè nascens. Has capite detracto attritas, lepras sanasse, Musa & Picton in exemplis reliquerunt. Tertium genus & odoris tædio inuisum, exacuta clune, cum pissclæo sanare hulcera aliàs insanabilia: strumas, panos, diebus XXI. impositas, percussa, contusa, cacoethe, scabiem, furunculósque, detractis pedibus & pennis. Nos hæc etiam audita fastidimus.

fastidimus. At hercule Diodorus & in morbo regio, & orthopnoicis se id dedisse tradit cum resina & melle. Tantum potestatis habet ea ars pro medicamento dandi, quicquid velit. Humanissimi eorum cinerem crematarum seruandum ad hos vsus in cornea pyxide censuere, aut tritas clysteribus infundendas orthopnoicis aut rheumaticis. Infixa vtique corpori illitas extrahere constat. Mel vtilissimum auribus quoque est, in quo apes emortuæ sunt. Parotidas comprimit columbinum stercus vel per se, vel cum farina hordeacea aut auenacea. Noctuæque cerebrum vel iecur cum oleo infusum auriculæ aut parotidi: multipeda cum resinæ tertia parte illita: grylli siue illiti, siue adalligati. At reliqua morborum genera medicináque ex iisdem animalibus, aut eiusdem generis, sequenti dicemus volumine.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXX.

PROOEMIVM.

De origine Magicæ artis, quando, & à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit, & reliquæ ex animalibus medicinæ.

CAP. I.

MAGICAS vanitates sæpius quidem antecedentis operis parte, vbicunque causæ locúsque poscebant, coarguimus, detegemúsque etiamnum: in paucis tamen digna res est, de qua plura dicantur, vel eo ipso, quòd fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe, plurimísque seculis valuit. Autoritatem ei maximam fuisse nemo miretur, quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in vnam se redegit. Natam primùm è Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse velut altiorem sanctioremque, quàm Medicinam: ita blandissimis desideratissimísque promissis addidisse vires religionis, ad quas maximè etiamnum caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque suggesserit miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de sese sciendi, atque ea è cælo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo, in tantum fastigij adoleuit, vt hodiéque etiam in magna parte gentium præualeat, & in Oriente regum regibus imperet. Sine dubio illic orta in Perside à Zoroastre, vt inter autores conuenit. Sed vnus hic fuerit, an posteà & alius, non satis constat. Eudoxus, qui inter sapientiæ sectas clarissimam, vtilissimámque eam intelligi voluit, Zoroastrem hunc sex millibus annorum ante Platonis mortem fuisse prodidit. Sic & Aristoteles. Hermippus qui de tota ea arte diligentissimè scripsit, & vicies centum millia versuum à Zoroastre condita, indicibus quoque voluminum eius positis explanauit, præceptorem, à quo institutum diceret, tradidit Azonacem, ipsum verò v. millibus annorum ante Troianum bellum fuisse. Mirum hoc in primis, durasse memoriam artémque tam longo æuo, commentariis non intercidentibus, præterea nec claris nec cõtinuis successionibus custoditam. Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet, qui soli cognominantur, Apuscorum & Zaratum Medos, Babyloniúmque Marmaridium, & Arabem Hippocum, Assyrium verò Zarmocenidam, quorum nulla extant monumenta. Maximè tamen mirum est, in bello Troiano tantum de arte ea silentium fuisse Homero, tantúmq; operis ex eadem in Vlixis erroribus,

bus, adeò vt totum opus non aliunde constet. Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt: Circe vtique & inferorum euocatione hoc solum agi. Nec posteà quisquam dixit, quonam modo venisset Telmessum religiosissimam vrbem, quando transisset ad Thessalas vrbes, quarum cognomen diu obtinuit in nostro orbe alienæ gentis. Troianis itaque temporibus Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitati sine æmulo genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad vicinas vsque superstitiones ac Medicinæ profectũ, si non expers sedes eius tota Thrace Magices fuisset. Primus extat (vt equidem inuenio) commentatus de ea Osthanes, Xerxem regem Persarum bello, quod is Græciæ intulit, comitatus: ac velut semina artis portentosæ sparsisse, obiter infecto, quacunque commeauerat, mundo. Diligentiores paulo ante hunc ponunt Zoroastrem alium Proconnesium. Quod certum est, hic maximè Osthanes ad rabiem, non auiditatem modò scientiæ eius, Græcorum populos egit. Quanquam animaduerto summam literarum claritatem gloriámque ex ea scientia antiquitus & penè semper petitam. Certè Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato ad hanc discendam nauigauere, exiliis verius, quàm peregrinationibus, susceptis. Hanc reuersi prædicauere: hanc in arcanis habuere. Democritus Apollonicem Capteidenem & Dardanum è Phœnice illustrauit, voluminibus Dardani in sepulcrum eius petitis, suis verò ex disciplina eorum editis: quæ recepta ab aliis hominum atque transisse per memoriam, æquè ac nihil in vita, mirandum est. In tantum fides istis fásque omne deest, adeò, vt ii qui cætera in viro illo probant, hæc eius esse opera inficientur. Sed frustra. Hunc enim maximè affixisse animis eam dulcedinem constat. Plenúmque miraculi & hoc, pariter vtrasque artes effloruisse, Medicinam dico, Magicénque, eadem ætate illam Hippocrate, hanc Democrito illustrantibus, circa Peloponnesiacum Græciæ bellum, quod gestum est à c c c. vrbis nostræ anno. Est & alia Magices factio, à Mose & Iamne & Iotape Iudæis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem. Tanto recentior est Cypria. Non leuem & Alexandri Magni temporibus autoritatem addidit professioni secundus Osthanes, comitatu eius exornatus, planéque, quod nemo dubitet, orbem terrarum peragrauit. Extant itaque & apud Italas gentes vestigia eius in duodecim tabulis nostris, aliísque argumentis, quæ priori volumine exposui. d c l v i i. demum anno vrbis, Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Crasso Coss. Senatusconsultum factum est, ne homo immolaretur: palámque in tempus illud sacra prodigiosa celebrata. Gallias vtique possedit, & quidem ad nostram memoriam. Nanque Tiberij Cæsaris principatus sustulit Druidas eorum, & hoc genus vatum medicorúmque. Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoque transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéque eam attonitè celebrat tantis ceremoniis, vt dedisse Persis videri possit. Adeò ista toto mundo consensere, quanquam discordi & sibi ignoto. Non satis æstimari potest, quantũ Romanis debeatur, qui sustulere monstra, in quibus hominem occidere religiosissimum erat, mandi verò etiam saluberrimum.

De speciebus Magiæ, Neronísque & magorum detestatio.

CAP. II.

VT narrauit Osthanes, species eius plures sunt. Nanque & ex aqua, & ex sphæris, & ex aere, & stellis, & lucernis, ac peluibus, securibúsque, & multis aliis modis diuina promittit: præterea vmbrarum, inferorúmque colloquia: quæ omnia ætate nostra princeps Nero vana falsáque comperit: quippe non citharæ tragicíq; cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum summa gestiente in profundis animi vitiis. Primúmque imperare Diis concupiuit, nec quicquam generosius voluit. Nemo vnquam vlli artium validius fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non discendi ingenium,

nium,aliáque non patiente mundo. Immensum & indubitatum exemplum est falsæ artis,quam dereliquit Nero: vtinámque inferos potius & quoscunque de suspicionibus suis Deos consuluisset,quàm lupanaribus atque prostitutis mandasset inquisitiones eas: nulla profectò sacra,barbari licet feríque ritus,nō mitiora,quàm cogitationes eius,fuissent. Sæuius sic nos repleuit vmbris. Sunt quædam Magis perfugia, veluti lentiginem habentibus non obsequi numina,vt cerni non possint. Fortè hoc in illo. Nihil membris defuit: nam dies eligere certos liberum erat: pecudes verò, quibus non nisi ater colos esset,facile. Nam hominem immolare etiam gratissimum. Magus ad eum Tyriditates venerat,Armeniacum de se triumphum afferens,& ideo prouinciis gratus. Nauigare noluerat, quoniam expuere in maria,aliísque mortalium necessitatibus violare naturam 10 eam fas non putant. Magos secum adduxerat. Magicis etiā cœnis eum initiauerat. Non tamen cùm regnum ei daret,hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita persuasum sit,intestabilem,irritam,inanem esse,habentem tamen quasdam veritatis, vmbras,sed in his veneficas artes pollere,non Magicas. Quærat aliquis,quæ sint mentiti veteres Magi,cùm adolescētibus nobis visus Apion Grammaticæ artis,prodiderit cynocephaliam herbam,quæ in Ægypto vocaretur osyrites,diuinam, & contra omnia veneficia: sed si ea erueretur,statim eum qui eruisset, mori. Séque euocasse vmbras ad percontandum Homerum,qua patria quibúsque parentibus genitus esset: non tamen ausus profiteri, quid sibi respondisse diceret.

De Talpis,& reliquæ medicinæ per morbos digestæ in animalibus,quorum genera placida sunt,aut fera. 20 CAP. III.

Peculiare vanitatis sit argumentum,quòd animalium cunctorum talpas maximè mirantur,tot modis à rerū natura damnatas,cæcitate perpetua,tenebris etiamnū aliis, defossas sepultísque similes. Nullis æquè credunt extis:nullum religionis capacius iudicant animal:vt si quis cor eius recens palpitánsq; deuorarit,diuinationis & rerū efficiendarum euentus promittant. Dente talpæ viuæ exempto,sanari dentiū dolores adalligato affirmant. Cæterò ex eo animali placita eorum,suis reddemus locis. Nec quicquam probabilius inuenietur,quàm muris aranei morsibus aduersati eas, quoniā & terra orbitis(vt diximus)depressa aduersatur. Cæterùm dentium doloribus(vt iidē narrant)medetur canum qui rabie perierunt,capitum cinis crematorum sine carnibus,instillatus ex 30 oleo cyprino per aurē,cuius è parte doleant. Caninus dens sinister maximus,circunscarificato eo qui doleat:aut draconis os è spina:item enhydridis. Est autē serpens masculus & albus. Huius maximo dente circunscarificant. At in superiorū dolore duos superiores adalligant,è diuerso inferiores. Huius adipe perunguntur,qui crocodillum captāt. Dentes scarificant & ossibus lacertæ è fronte Luna plena exemptis,ita ne terram attingant. Colluunt caninis dentibus decoctis in vino ad dimidias partes. Cinis eorum pueros tardè dentientes adiuuat cum melle. Fit eodē modo & dentifricium. Cauis dentibus cinis è murino fimo inditur,vel iecur lacertarum aridum. Anguinum cor si mordeatur,aut alligetur,efficax habetur. Sunt inter eos,qui murem bis in mense iubeant mandi,doloresq; ita caueri. Vermes terreni decocti in oleo,infusíque auriculæ,cuius è parte doleant,præ- 40 stant leuamentum. Eorundem cinis exesis dentibus coniectus,ex facili cadere eos cogit: integros dolentes illitus iuuat. Comburi autem oportet in testa. Prosunt & cum mori radice in aceto scillite decocti,ita vt colluantur dentes. Is quoque vermiculus,qui in herba Veneris labro appellata inuenitur, cauis dentium inditus mirè prodest. Nam erucæ brassicæ,eius cōtactu cadunt. Et è malua cimices infunduntur auribus cum rosaceo. Harenulæ,quæ inueniuntur in cornibus cochlearum,cauis dentium inditæ statim liberant dolore. Cochlearum inanium cinis cum myrrha gingiuis prodest, serpentis cum sale in olla exustæ cinis,cum rosaceo in contrariam aurem infusus. Anguinæ vernationis membrana cū oleo tedæque resina calefacta,& auri alteriutri infusa:adiiciūt aliqui thus & rosaceum, eadem cauis indita,vt sine molestia cadant,præstat. Vanum arbitror esse,Canis 50 ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est,multóque

minus

minus credibile in tepidis regionibus tam ferò exui. Hanc autem vel inueteratam cum cera celerrimè dentes euellere tradunt. Et dens anguium adalligatus, dolores minuit. Sunt qui & araneum animal ipsum sinistra manu captum tritúmque in rosaceo, & in aurem infusum cuius à parte doleat, prodesse arbitrentur. Officulis gallinarum in pariete seruatis, fistula salua, adacto dente vel gingiua scarificata, proiectóque officulo, statim dolorem abire tradunt. Item fimo corui lana adalligato, vel passerum cum oleo calefacto, & proximæ auriculæ infuso, pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo tolerabilius est passeris pullorum sarmentis crematorum cinerem ex aceto infricare.

Quomodo commendetur os, & contra maculas faciei, & ad faucium vitia.

10 CAPVT IIII.

ORis saporem commendari affirmant, murino cinere cum melle si fricentur dentes. Admiscent quidam marathri radices. Penna vulturis si scalpantur dentes, acidum halitum faciunt. Hoc idem hystricis spina fecisse, ad firmitatem pertinet. Linguæ hulcera & labrorum, hirundines in mulso decoctæ sanant. Adeps anseris aut gallinæ rimas. Oesypum cum galla, araneorum telæ candidæ, & quæ in trabibus paruæ texuntur. Si feruentia os intus excusserint, lacte canino statim sanabitur. Maculas in facie, œsypum cum melle Corsico, quod asperrimum habetur, extenuat. Item scobem cutis in facie cū rosaceo impositum vellere. quidam & butyrum addunt. Si verò vitiligines sint, fel caninum prius acu compunctas. Liuentia & suggillata pulmones arietum pecudúmque in tenues 20 consecti membranas calidi impositi, vel columbinum fimum. Cutem in facie adeps anseris, vel gallinæ custodit. Lichenas & murino fimo ex aceto illinunt, & cinere herinacei ex oleo. In hac curatione priùs nitro ex aceto faciem foueri præcipiunt. Tollit ex facie vitia & cochlearum, quæ latæ & minutæ passim inueniuntur, cum melle cinis. Omnium quidem cochlearum cinis spissat, calfacit smectica vi: & ideo causticis commiscetur, psorisque & lepris & lentigini illinitur. Inuenio & formicas Herculaneas appellatas, quibus tritis adiecto sale exiguo, talia vitia sanentur. Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longipedi. Fallit inter herbas bouem maximè, vnde & nomē inuenit: deuoratúmque tacto felle ita inflammat, vt rumpat. Hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi, vt suprà dictum est. Vulturinus sanguis cum chamæleontis al-30 bæ (quam herbam esse diximus) radice & cedria tritus, contectúsque brassica lepras sanat. item pedes locustarum cum seuo hircino triti. Varos adeps gallinaceus cum cæpa tritus & subactus. Vtilissimum & in facie mel, in quo apes sint immortuæ. Præcipuè tamen faciem purgat atque erugat cygni adeps. Stigmata delentur columbino fimo ex aceto. Grauedinem inuenio finiri, si quis nares murinas osculetur. Vua & faucium dolor mitigatur fimo agnorum, priusquam herbam gustauerint, in vmbra arefacto. Vua succo cochleæ acu transfossæ illita, vt cochlea ipsa in fumo suspendatur. Hirundinum cinere cum melle sic & tonsillis succurritur. Tonsillas & fauces lactis ouilli gargarizatio adiuuat. Multipeda trita, fimum columbinum cum passo gargarizatum, etiam cum fico arida ac nitro impositum extrà. Asperitatem faucium & distillationes leniunt cochleæ: co-40 qui debent in lacte, demptóque tantum terreno conteri, & in passo dari potui. Sunt qui Astypalæicas efficacissimè putant, & in iis smegma earum. Lenit & gryllus infricatus: aut si quis manibus, quibus eum contriuerit, tonsillas attingat. Anginis felle anserino cum elaterio & melle citissimè succurritur: cerebro noctuæ, cinere hirundinis, ex aqua calida poto. Huius medicinæ autor est Ouidius poeta. Sed efficaciores ad omnia quæ ex hirundinibus monstrantur, pulli syluestrium. Figura nidorum eas depræhendit, Multo tamen efficacissimi riparïarum pulli. Ita vocant in riparum cauis nidificantes. Sunt qui cuiuscunque hirundinis pullum edendum censent, ne toto anno metuatur id malum. Strangulatos cum sanguine comburunt in vase, & cinerem cum pane aut potu dant. Quidam & mustelæ cineres pari modo admiscent. Sic & ad strumæ remedia dant, & comitialibus 50 quotidie potu. In sale quoque seruatæ hirundines ad anginā vna drachma bibuntur: cui malo & nidus earum mederi dicitur potus. Millepedā illini anginis, efficacissimum putant.

tant. Alij x x i. tritas in aquæ mulsæ hemina dari per harundinem, quoniam dentibus tactis nihil prosint. Tradunt & murem cum verbenaca excoctum, si bibatur is liquor, remedio esse. Et corrigiam caninam ter collo circundatam: fimum columbinum vino & oleo permistum. Ceruicis neruis & opisthotono ex milui nido surculus vitis adalligatus auxiliari dicitur.

Ad strumas exhulceratas, ad humerorum & præcordiorum dolores. CAP. V.

Strumis exhulceratis mustelæ sanguis: ipsa decocta in vino: non tamen sectis admouetur. Aiunt & in cibo sumptam idem efficere. Vel cineri eius sarmentis combustæ miscetur axungia. Lacertus viridis adalligatur: post dies x x x. oportet alium adalligari. Quidam cor eius in argenteo vasculo seruant. Ad fœminarum strumas veteres cochleæ cum testa sua tusæ illinuntur, maximè quæ frutectis adhærent. Item cinis aspidum cum seuo taurino imponitur. Anguinus adeps mistus oleo. Item anguium cinis ex oleo illitus, vel cum cera. Edisse quoque eos medios abscisis vtrinque extremis artubus aduersus strumas prodest: vel cinerem bibisse in nouo fictili ita crematorum: efficacius multo inter duas orbitas occisorum. Et gryllum illinire cum sua terra effossum suadent: item fimum columbarum per se, vel cum farina hordeacea auenaceáve ex aceto. Talpæ cinerem ex melle illinunt. Alij iecur eiusdem contritum inter manus illinunt, & triduo non abluunt. Dextrum quoque pedem eius remedio esse strumis affirmant. Alij præcidunt caput, & cum terra à talpis excitata tusum digerunt in pastillos pyxide stannea, & vtuntur ad omnia quæ intumescunt, & quæ apostemata vocant, quæque in ceruice fint: vescíque suilla tunc vetant. Tauri vocantur scarabei terrestres, ricino similes: nomen cornicula dedere. Alij pediculos terræ vocant. Ab his quoque terram egestam illinunt strumis & similibus vitiis & podagris. Triduo non abluunt: prodest que hæc medicina in annum. Omniáque his adscribunt, quæ nos in gryllis retulimus. Quidam & à formicis terra egesta sic vtuntur. Alij vermes terrenos totidem, quot sint strumæ, adalligant, partérque cum his arescunt. Alij viperam circa Canis ortum circuncidunt, vt diximus, dein mediam comburunt, dein cinerem eum dant bibendum ter septenis diebus, quantum prabenditur ternis digitis: sic strumis medentur. Aliqui verò circunligant eas lino, quo præligata infra caput vipera pependerit, donec exanimaretur. Et millepedis vtuntur, addita resinæ terebinthinæ parte quarta: quo medicamento omnia apostemata curari iubent. Humeri doloribus mustelæ cinis cum cera medetur. Ne sint malæ hirsutæ, formicatum oua pueris infricata præstant. Item mangonibus, vt lanugo tardior sit pubescentium, sanguis è testiculis agnorum, qui castrantur: qui euulsis pilis illitus & contra virus proficit. Præcordia vocamus vno nomine exta in homine, quorum in dolore cuiuscunque partis si catulus lactens admoueatur, apprimatúrque his partibus, transire in eum morbus dicitur. Idque in exenterato profusóque vino deprehendi, vitiato viscere illo quod doluerit hominis: & obrui tales religio est. Hi quoque, quos Melitæos vocamus, stomachi dolorem sedant applicati sæpius. Transiréque morbos ægritudine eorum intelligitur, plerunque & morte.

De pulmonum vitiis, iecoris, & sanguinis reiectionibus. CAPVT VI.

Pulmonum vitiis medentur & mures, maximè Africani, detracta cute in oleo & sale decocti, atque in cibo sumpti. Eadem res & purulentis vel cruentis excreationibus medetur. Præcipuè verò cochlearum cibus stomacho. In aqua eas subferuefieri intacto corpore earum oportet, mox & in pruna torreri, nihilo addito: atque ita è vino garóque sumi, præcipuè Africanas. Nuper hoc compertum plurimis prodesse. Id quoque obseruant, vt numero impari sumant. Virus tamen earum grauitatem halitus facit. Prosunt & sanguinem excreantibus, dempta testa tritæ in aqua potu. Laudatissimæ autem sunt Africanæ, ex his Solitanæ. Astypalæicæ, Siculæ modicæ, quoniam magnitudo duras facit & sine succo: Balearicæ, quas cauaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur.

tur. Laudatæ & ex insulis Capreatum. Nullæ autem cibis gratæ, neque veteres, neque recentes. Fluuiatiles & albæ virus habent: necnon syluestres, stomacho inutiles, aluum soluunt. Item omnes minutæ. Contrà marinæ stomacho vtiliores: efficacissimæ tamen in dolore stomachi. Laudatiores traduntur quæcunque viuæ cum aceto deuoratæ. Præterea sunt quæ aceratæ vocantur, latæ multifariámque nascentes, de quarum vsu suis dicemus locis. Gallinaceorum ventris membrana inueterata & inspersa potioni, distillationes pectoris & humidam tussim, vel recens tosta lenit. Cochleæ crudæ tritæ cũ aquæ tepidæ cyathis tribus si sorbeantur, tussim sedant. Distillationes sedat & canina cutis cuilibet digito circundata. Iure perdicum stomachus recreatur. Iocinerum doloribus
10 medetur mustela syluestris in cibo sumpta, vel iocinera eius. Item viuetra porcelli modo inassata. Suspitiosis multipedæ, ita vt ter septenæ in Attico melle diluantur, & per harundinem bibantur. Omne enim vas earum nigrescit contactu. Quidam torrent ex his sextarium in patina, donec candidæ fiant: tunc melle miscent. Alij centipedam vocant, & ex aqua calida dari iubent. Cochleæ in cibos his quos linquit animus, aut quorum alienatur mens, aut quibus vertigines fiunt, ex passi cyathis tribus singulæ cõtritæ cum sua testa & calefactæ, in potu datæ diebus plurimum nouem. Aliqui singulas primo die dedere, sequenti binas, tertio ternas, quarto duas, quinto vnam. Sic & suspiria emendant & vomicas. Est animal locustæ simile sine pennis, quod tryxalis Græcè vocatur: Latinum nomen non habet, vt aliqui arbitrantur: nec pauciores, hoc esse quod gryllus vocetur.
20 Ex his x x. torreri iubent, ac bibi è mulso contra orthopnœas, sanguinémque expuentibus. Est qui cochleis illotis protropum infundat, vel marinam aquam, ita decoquat, & in cibo sumat: aut si tritæ cum testis suis sumantur cum protropo, sic & tussi medentur. Vomicas priuatim sanat mel in quo apes sint emortuæ. Sanguinem reiicientibus pulmo vulturinus virgineis lignis combustus, adiecto flore mali Punici ex parte dimidia, item cotoneorum liliorúmque iisdem portionibus potus manè atque vesperi in vino si febris absit. Si minus, ex aqua in qua cotonea decocta sunt. Pecudis lien recens Magicis præceptis super dolentem lienem extẽditur, dicente eo qui medeatur, lieni se remedium facere. Post hæc iubent eum in pariete dormitorij eius tectóve includi, & obsignari annulo, térque nouies carmen dici. Caninus si viuenti eximatur, & in cibo sumatur, libe-
30 rat eo vitio. Quidam recentem superalligant. Alij duorum dierum catuli ex aceto scillitico dant ignoranti, vel herinacei lienem. Item cochlearum cinerem cum semine lini & vrticæ addito melle, donec persanet. Eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, suspensa, vt egrediens reuerténsque attingat manu: cinis è capite bubonis cum vnguento: mel in quo apes sint emortuæ: araneus, & maximè qui lycos vocatur. Vpupæ cor in lateris doloribus laudatur, & cochlearum cinis in prisana decoctarum, quæ & per se illinuntur. Canis rabiosi caluariæ cinis potioni inspergitur. Lumborum dolori stellio transmarinus, capite ablato & intestinis, decoctus in vino cum papaueris nigri denarij pondere dimidio eo succo bibitur. Lacertæ virides decisis pedibus & capite, in cibo sumuntur. Cochleæ tres contritæ cum testis suis, atque
40 in vino decoctæ cum piperis granis x v. Aquilæ pedes euellunt in aduersum à suffragine, ita vt dexter dexteræ partis doloribus adalligetur, sinister læuæ. Multipeda quoque, quam oniscon appellauimus, medetur denarij pondere ex vino cyathis duobus pota. Vermem terrenum catillo ligneo antè fisso & ferro vincto impositũ, aqua excepta perfundere, & defodere, vnde effoderis, Magi iubent, mox aquam bibere catillo, mirè id prodesse ischiadicis affirmantes.

Ad dysentericos, & ventris mala, remedia.

CAP. VII.

DYsentericos recreant femina pecudum decocta cum lini semine aqua pota. Caseus ouillus vetus, seuum ouium decoctum in vino austero. Hoc & ileo medetur, & tussi
50 veteri. Dysentericis stellio transmarinus ablatis intestinis & capite, pedibúsque ac cute, decoctúsque & in cibo sumptus. Cochleæ duæ cum ouo, vtraque cum putamine contri-

ta,atque in vase nouo addito sale & passi cyathis duobus, aut palmarum succo & aquæ cyathis tribus subferuefactis & in potu datis. Prosunt & combustæ,vt cinis earum bibatur in vino addito resinæ momento. Cochleæ nudæ,de quibus diximus,in Africa maximè inueniuntur,vtilissimæ dysentericis, quinæ combustæ cum denarij pondere dimidij acaciæ: exque eo cinere dantur cochlearia bina in vino myrtite, aut quolibet austero cum pari modo caldæ. Quidam omnibus Africanis ita vtuntur. Alij totidem Africanas,vel latas infundunt potius. Et si maior fluxio sit,addunt acaciam fabæ magnitudine. Senectus anguium dysentericis & tenesmis in stanneo vase decoquitur cum rosaceo. Vel si in alio,cum stanno illinitur. Ius è gallinaceo iisdem medetur,sed veteris gallinacei vehementius. Salsum ius aluum ciet. Membrana gallinarum tosta & data in oleo ac sale, 10 cœliacorum dolores mulcet. Abstinere autem a frugibus antè & gallinam & hominem oportet. Fimum columbinum tostum potúmque. Caro palumbi in aceto decocta dysentericis & cœliacis medetur. Turdus inassatus cum myrti baccis dysentericis:item merulæ. Mel,in quo sint immortuæ apes, decoctum. Grauissimum vitium ileos appellatur. Huic resisti aiunt discerpti vespertilionis sanguine: etiam illito ventre subuenire. Sistit aluum & cochlea,sicut diximus in suspiriosis,temperata. Item cinis earum quæ viuæ crematæ sint,potus ex vino austero. Gallinaceorum iecur assum cum ventriculi membrana,quæ abiici solet,inueterata, admisto papaueris succo. Alij recentem torrent ex vino bibendam. Ius perdicum,& per se ventriculus contritus ex vino nigro. Item palumbus ferus,è posca decoctus. Lien pecudis tostus,& in vino tritus. Fimum columbinum cum 20 melle illitum. Ossifragi venter arefactus & potus, iis qui cibos non conficiunt, vtilissimus,vel si manu tantùm teneant capientes cibum. Quidam adalligant ex hac causa, sed continuare non debent: maciem enim facit. Sistit & anatum mascularum sanguis. Inflationem discutit cochlearum cibus. Tormina sanat lien ouium tostus,atque è vino potus: palumbus ferus ex posca decoctus: apodes ex vino: cinis ibidis sine pennis crematæ potus. Quod prætereà traditur in torminibus,mirum est. anate apposita ventri transire morbum,anatémque emori. Tormina & melle curãtur,in quo sunt apes immortuæ decocto. Coli vitium efficacissimè sanatur aue galerita assa in cibo sumpta. Quidam in vase nouo cum plumis exuri iubent,conteríque in cinerem, bibíque ex aqua cochlearibus ternis per quatriduum: quidam cor eius adalligari femini: alij recens tepénsque adhuc 30 deuorari. Consularis Asprenatum domus est,in qua alter è fratribus colo liberatus est, aue hac in cibo sumpta,& corde eius armilla aurea incluso: alter sacrificio quodam facto crudis laterculis in formam camini,atque vt sacrum peractum erat,obstructo sacello. Vnum est ossifrago intestinum mirabili natura, omnia deuorata conficienti. Huius partem extremam adalligatam prodesse contra colum constat. Sunt occulti interaneorum morbi,de quibus mirum proditur. Si catuli,priusquàm videant, applicentur triduo stomacho maximè ac pectori,& ex ore ægri suctum lactis accipiant, transire vim morbi,postremò exanimari,dissectísque palàm fieri ægri causas. Mori & humari debere eos obrutos terra. Magi quidem vespertilionis sanguine contacto ventre,in totum annum caueri dolorem tradunt: aut per dolorem, si quis aquam per pedes fluentem haurire 40 sustineat.

Ad calculos & vesicæ dolores,testiúmque & inguinum tumores,& ad panos. CAP. VIII.

MVrino fimo cõtta calculos illitum ventrem prodest. Herinacei carnem iucundam esse aiunt,si capite percusso vno ictu interficiatur,priùs quàm in se vrinam reddat: eos qui carnem ederint, stranguriæ morbum contrahere minimè posse. Hæc caro ad hunc modum occisi,stillicidia vesicæ emendat:item suffitus ex eodem. Quòd si vrinam in se reddiderit,eos qui carnem ederint,stranguriæ morbum cõtrahere traditur. Iubent & vermes terrenos bibi ex vino aut passo ad comminuẽdos calculos: vel cochleas decoctas,vti suspiriosis. Easdem exemptas testis tritásque,tres in vini cyatho bibi,sequẽti die 50 duas,tertia die vnam,vt stillicidia vrinæ emendent. Testarum verò inanium cinerem ad

calculos

calculos pellendos. Item hydri iecur bibi, vel cinerem scorpionum in pane sumi, vel si quis cum locusta edit. Lapillos qui in gallinaceorum vesica, aut in palumbium ventriculo inueniantur, conteri & potioni inspergi. Item membranam è ventriculo gallinacei aridam: vel si recens sit, tostam. Fimum quoque palumbinum in faba sumi contra calculos & alias difficultates vesicæ. Similiter plumarum cinerem palumbium ferorum ex aceto mulso. Et intestinorum ex his cinerem cochlearibus tribus è nido hirundinum. Gryllum dilutum aqua calida. Ossifragi ventrem arefactum. Turturis fimum in mulso decoctum, vel ipsius discoctæ ius. Turdos quoque edisse cum baccis myrti prodest vrinæ: cicadas tostas in patellis: millepedam oniscon bibisse: & in vesicæ doloribus deco-
10 ctum agninorum pedum. Aluum ciet gallinaceorum discoctorum ius, & acria mollit Ciet & hirundinum fimum, adiecto melle subditum. Sedis vitiis efficacissima sunt œsypum (quidam adiciunt pompholygem, & rosaceum) canini capitis cinis: senecta serpentis ex aceto, si rhagades sint: cinis fimi canini candidi cum rosaceo: aiúntque inuentum Æsculapij esse, & eodem verrucas efficacissimè tolli: murini fimi cinis, adeps cygni, seuum bouis. Procidentia alui succus cochlearum punctis euocatus illita depellit. Attritis medetur cinis muris syluatici cum melle: vel herinacei, cum vespertilionis cerebro, & alumine, & œsypo Fimum columbinum cum melle. Condylomatis priuatim araneus dempto capite pedibúsque infricatur. Ne acria perurant, adeps anserinus cum cera Punica, cerussa, rosaceo: adeps cygni. Hæc & hæmorrhoidas sanare dicuntur. Ischiadicis
20 cochleas crudas tritas cum vino amminco & pipere, potu prodesse dicunt: lacertam viridem in cibo ablatis pedibus, interaneis, capite. Sic & stellionem, adiectis huic papaueris nigri obolis tribus. Ruptis conuulsis fel ouium cum lacte mulierum. Verendorũ formicationibus verrucísque medetur arietini pulmonis inassati sanies. Cæteris vitiis vellerum eius vel sordidorum cinis ex aqua: seuum ex omento pecudis, præcipuè à testibus, admisto cinere pumicis & sale: lana succida ex aqua frigida: carnes pecudis combustæ ex aqua: mulæ vngularum cinis: dentis caballini contusi farina inspersa. Testibus verò, farina ex ossibus canini capitis sine carne tusis. Si decidat testium alter, spumã cochlearum illitam remedio esse tradunt. Tetris ibi hulceribus & manantibus auxiliantur canini capitis recentis cineres: cochleæ latæ paruæ contritæ ex aceto, vel cinis eius: mel, in
30 quo apes sunt emortuæ, cum resina: cochleæ nudæ, quas in Africa gigni diximus, tritæ cum thuris polline & ouorum albo: tricesimóq; die resoluunt. Aliqui pro thure bulbum admiscent. Hydrocelicis stelliones mirè prodesse tradunt, capite, pedibus, interaneísque demptis, reliquum corpus inassatum. In cibo id sæpius datur, sicut ad vrinæ incontinentiam. Caninum adipem †cũ alumine scisso fabæ magnitudine. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas poto cinere. Anserum trium linguas inassatas in cibo: huius rei autor est Anaxilaus. Panos aperit seuum pecudum cum sale tosto. Murinum fimum admisto thuris polline, & sandaracha discutit. Lacertæ cinis, & ipsa diuisa imposita. Item multipeda contrita, admista resina terebinthina ex parte tertia. Quidam & sinopidem admiscent cochleæ contusæ. Et per se cinis inanium cochlearum ceræ mistus, discusso-
40 riam vim habet. Fimum columbarum per sese, vel cum farina hordeacea, aut auenacea illitum. Cantharides mista calce panos scalpelli vice aperiunt. Inguinum tumorem cochleæ minutæ cum melle illitæ leniunt. Varices ne nascantur, lacertæ sanguine pueris crura ieiunis à ieiuno illinuntur.

†Melius, Cũ alumine schisto, tum ex vetusto codi. tum ex Plinio ipso, qui infrà lib. 35. cap. 15. duo facit aluminis concreti genera, eáque Græcis nominibus distinguit schiston appellans, & strongylon, hoc est, scissile & rotundum.

Ad podagras articulorum dolores.

CAP. IX.

Podagras lenit œsypum cum lacte mulieris & cerussa: fimum pecudum, quod liquidum reddunt pulmones pecudum: fel arietis cum seuo: mures dissecti impositi: sanguis mustelæ cum plantagine illitus, & viuæ combustæ cinis ex aceto & rosaceo, si penna illinatur, vel si cera & rosaceum admisceatur: fel caninum, ita ne manu attingatur, sed
50 penna illinatur: fimum gallinarum: vermium terrenorum cinis cum melle, ita vt tertio die soluantur. Alij ex aqua illinire malunt. Alij ipsos aceto mensura cum mellis cyathis

tribus, pedibus antè rosaceo perunctis. Cochleæ latæ potæ tollere dicuntur pedum & articulorum dolores. Bibuntur autem binæ in vino tritæ. Eædem illinuntur cum helxines herbæ succo. Quidam ex aceto intriuisse contenti sunt. Quidam sale cum vipera cremato in olla noua, & sæpius sumpto, aiunt podagra liberari. Vtile esse & adipe viperino pedes perungi. Et de miluo affirmant, si inueterato tritóque, quantum tres digiti capiant, bibatur ex aqua. Aut si pedes sanguinent cum vrtica: vel pennis eorum, cùm primùm nascentur, tritis cum vrtica. Quin & fimus eorum articulorum doloribus illinitur: item cinis mustelæ aut cochlearum, & cum amylo vel tragacantho. Incussos articulos araneæ telæ commodissimè curant. Sunt qui cinere earum vti malint, sicut fimi columbini cinere, cum polenta & vino albo. Articulis luxatis præsentaneum est & seuum pecudis cum cinere è capillo mulierum. Pernionibus quoque imponitur seuum pecudum cum alumine. Canini capitis cinis, aut fimi murini. Quod si putrida sint hulcera, cera addita ad cicatricem perducunt, vel gryllorum crematorum fauilla ex oleo: item muris syluatici cum melle: vermium quoque terrenorum cum oleo vetere: & cochleæ, quæ nudæ inueniuntur. Hulcera omnia pedum sanat cinis earum, quæ viuæ combustæ sint: fimíque gallinacei cinis exhulcerationes, columbini fimi cinis ex oleo. Attritus etiam calceamentorum, veteris soleæ crematæ cinis, agninus pulmo & arietis sanat. Dentis caballini contusi farina priuatim subluuiem. Lacertæ viridis sanguis subtritus, & hominum & iumentorum pedes sublitus sanat. Clauos pedum vrina muli mulæve cum luto suo illita: fimum ouium. Iecur lacertæ viridis, vel sanguis flocco impositus: vermes terreni ex oleo: stellionis caput cum viticis pari modo tritum ex oleo: fimum columbinum decoctum ex aceto. Verrucas verò omnium generum vrina canis recens cum suo luto illita: fimi canini cinis cum cera: fimum ouium: sanguis recens murinus illitus, vel ipse mus diuulsus: herinacei fel: caput lacertæ vel sanguis, vel cinis totius: mẽbrana senectutis anguium: fimum gallinaceum cum oleo & nitro. Cantharides cum vua taminia intritæ exedunt: sed ita erosas aliis, quæ ad persananda hulcera monstrauimus, curari oportet.

Remedia aduersus morbos toti corpori.

CAP. X.

NVnc reuertemur ad ea, quæ totis corporibus mettenda sunt. Fel canis nigri masculi amuletum esse Magi dicunt domus totius, suffitæ eo purificatæve contra omnia mala medicamenta. Item sanguine canis respersis parietibus, genitalíque eius sub limine ianuæ defosso. Minus mirentur hoc, qui sciunt fœdissimum animalium in quantum magnificent ricinum, quoniam vni nullus sit exitus saginæ, nec finis alia quàm morte, diutius in fame viuenti. Septenis ita diebus durasse tradunt: at in satietate paucioribus dehiscere. Hunc ex aure sinistra canis omnes dolores sedare adalligatum. Eundem in augurio vitalium habent. Nam si æger ei respondeat qui intulerit, à pedibus stanti interrogantíque de morbo, spem vitæ certam esse: moriturum nihil respondere. Adiiciunt, vt euellatur ex aure læua canis, cui non sit alius, quàm niger color. Nigidius fugere tota die canes conspectum eius, qui è sue id animal euellerit, scriptum reliquit. Rursus Magi tradunt, lymphatos sanguinis talpæ aspersu resipiscere. Eos verò, qui a nocturnis Diis Faunísque agitentur, draconis lingua, & oculis, & felle, intestinísque in vino & oleo decoctis, ac sub dio noctu refrigeratis, perunctos matutinis vespertinísque liberari. Perfrictionibus remedio esse tradit Nicander amphisbænam mortuam adalligatam, vel pellem tantum eius. Quinimo arbori, quæ cædatur, adalligata non algere cædentes, faciliúsque succidere. Itaque sola serpentium frigori se committit, prima omnium procedens, & ante cuculi cantum. Aliud est cuculo miraculum, quo quis loco primo audiat alitem illam, si dexter pes circumscribatur, ac vestigium id effodiatur, non gigni pulices, vbicunque spargatur. Paralysin cauentibus pinguia glirium decoctorum & soricum vtilissima tradunt esse: millepedas, vt in anginis diximus, potas phthisin sentientibus: lacertam viridem decoctam in vini sextariis tribus ad cyathum vnum, singulis cochlearibus sumptis per dies, donec conualescant. Cochlearum cinerem potum in vino. Comitialibus

mitialibus morbis œsypum cum myrrhæ momento,& vini cyathis duobus dilutum, magnitudine nucis auellanæ, à balineo potum. Testiculos arietinos inueteratos, tritosq́, dimidio denarij pondere in aqua vel lactis asinini hemina. Interdicitur vini potus quinis diebus antè & posteà. Magnificè laudatur & sanguis pecudum potus: item fel cum melle, præcipuè agninum. Catulus lactens sumptus, abscisso capite pedibúsque, ex vino & myrrha. Lichen mulæ potus in oxymelite cyathis tribus. Stellionis transmarini cinis potus in aceto. Tunicula stellionis, quam eodem modo, vt anguis, exuit, pota. Quidam & ipsum harundine exenteratum inueteratúmque bibendum dedere. Alij in cibo in ligneis verubus inassatum. Operæpretium est scire quomodo præripiatur, cùm 10 exuitur membrana hyberna, aliâs deuoranti eam, quoniam nullum animal fraudulentius inuidere homini tradunt. Inde stellionum nomen aiunt in maledictum translatum. Obseruant cubile eius æstatibus. Est autem in locis hostiorum fenestrarúmque, aut cameris sepulcrísve: ibi vere incipiente fissis harundinibus textas opponunt casas, quarum angustiis etiam gaudet, eo faciliùs exuens circundatum torporem. Sed eo derelicto non potest remeare. Nihil ei remedio in comitialibus morbis præfertur. Prodest & cerebrum mustelæ inueteratum potúmque, & iecur eius: testiculi vuluæque aut ventriculus inueteratus cum coriandro, vt diximus: item cinis: syluestris verò tota in cibo sumpta. Eadem omnia prædicantur ex viuerra. Lacerta viridis cum condimentis quæ fastidium abstergeant, ablatis pedibus & capite. Cochlearum cinis addito semine lini & vrticæ cum 20 melle inunctos sanat. Magis placet draconis cauda in pelle dorcadis adalligata ceruinis neruis: vel lapilli è ventre pullorum hirundinum sinistro lacerto annexi. Dicuntur enim excluso pullo lapillum dare. Quòd si pullus is detur incipienti in cibo quem primum peperit, cùm quis primùm tentatus sit, liberatur eo malo. Posteà medetur hirundinum sanguis cum thure vel cor recens deuoratum. Quin & è nido earum lapillus impositus recreare dicitur confestim, & adalligatus in perpetuum tueri. Prædicatur & iecur milui deuoratum, & senectus serpentium. Iecur vulturis tritum cum suo sanguine ter septenis diebus potum. Cor pulli vulturini adalligatum. Sed & ipsum vulturem in cibo dari iubent, & quidem satiatum humano cadauere. Quidam pectus eius bibendum censent, & in cerrino calice. Aut testes gallinacei ex aqua & lacte, antecedente quinque die-30 rum abstinẽtia vini, ob id inueteratos. Fuere & qui viginti vnam muscas rufas, & quidem emortuas, in potu darent, infirmioribus pauciores.

Contra morbum regium, & phreneticos, & contra febres & hydropicos.

CAP. XI.

Morbo regio resistunt sordes aurium, aut mammarũ pecudis denarij pondere cum myrrhæ momento, & vini cyathis duobus: canini capitis cinis in mulso: multipeda in vini hemina: vermes terreni in aceto mulso cum myrrha. Gallina si sit luteis pedibus priùs aqua purificatis, dein collutis vino, quod bibatur. Cerebrum perdicis aut aquilæ in vini cyathis tribus. Cinis palmarum aut interaneorum palumbis in mulso ad 40 cochlearia tria. Passerum cinis sarmentis crematorum cochlearibus duobus in aqua mulsa. Auis icterus vocatur à colore, quæ si spectetur, sanari id malum tradunt, & auem mori. Hanc puto Latinè vocari galgulum. Phreneticis prodesse videtur pulmo pecudum calidus circa caput alligatus. Nam non modò muris cerebrum dare potui ex aqua, aut cinerem mustelæ, verumetiam inueteratas herinacei carnes quis possit furenti, etiamsi certa sit medicina? Bubonis certè oculorum cinerem inter ea, quibus prodigiose vitam ludificantur, acceperim. Præcipuéq́, febrium medicina placitis eorum renuntiat. Nanque & in XII. signa digessere eam Sole transmeante, iterúmq́, Luna: quod totum abdicãdum paucis exemplaribus docebo. Siquidem crematis tritísq́, cum oleo perungi iubent ægros cùm Geminos transit Sol, cristis, & auribus, & vnguibus gallinaceorũ: si Luna, radiis bar-50 bísque eorum: si Virginem alteruter, hordei granis: si Sagittarium, vespertilionis alis: si Leonem Luna, tamaricis fronde, & adiiciunt satiuæ: si Aquariũ, è buxo carbonibus tritis.

Ex istis confessa, aut certè verisimilia ponemus, sicut & lethargum olfactoriis excitari: inter ea fortassis mustelæ testiculis inueteratis, aut iocinere vsto. His quoque pulmonem pecudis calidum circa caput adalligari putant vtile. In quartanis medicina clinice, propemodum nihil pollet. Quamobrem plura eorum remedia ponemus, primúmque ea, quæ adalligari iubent: Puluerem, in quo se accipiter volutauerit, lino rutilo in linteolo: canis nigri dentem longissimum. Pseudosphecem vocant vespam, quæ singularis volitat: hanc sinistra manu apprehensam subnectunt: alij verò, quam quis eo anno viderit primam. Viperæ caput abscissum in linteolo, vel cor viuentis exemptum. Muris rostellum auriculásque summas roseo panno, ipsúmque dimittunt. Lacertæ viridis viuæ dextrum oculum effossum, mox cum capite suo deciso, in pellicula caprina. Scarabæum qui pilulas voluit. Propter hunc Aegypti magna pars scarabæos inter numina colit, curiosa Apionis interpretatione, qua colligat Solis operum similitudinem huic animali esse, ad excusandos gentis suæ ritus. Sed & alium adalligant Magi, cui sunt cornicula reflexa, sinistra manu collectum. Tertium, qui vocatur fullo, albis guttis, dissectum vtrique lacerto adalligant: cætera sinistro. Cor anguium sinistra manu exemptum viuentibus. Scorpionis caudæ quatuor articulos cum aculeo panno nigro, ita vt nec scorpionem dimissum, nec eum qui alligauerit, videat æger triduo. Post tertium circuitum id condat. Erucam in linteolo ter lino circundant totidē nodis, ad singulos dicentes, quare faciat qui medebitur. Limacem in pellicula, vel quatuor limacum capita præcisa harundine. Multipedam lana inuolutam. Vermiculos ex quibus tabani fiunt, antequàm pennas germinent. Alios è spinosis frutectis lanuginosos. Quidam ex illis quaternos inclusos iuglandis nucis putamine adalligant: cochleásque, quæ nudæ inueniuntur. Stellionem inclusum capsulis subiiciunt capiti, & sub decessu febris emittunt. Deuorari autem iubent cor mergi marini sine ferro exemptum inueteratúmque conteri, & in calida aqua bibi. Corda hirundinum cum melle. Alij fimum drachma vna in lactis caprini & ouilli, vel passi cyathis tribus ante accessiones. Sunt qui totas censeant deuorandas. Aspidis cutem pondere sexta parte denarij cum piperis pari modo, Parthorum gentes in remedium quartanæ bibunt. Chrysippus Philosophus tradidit phryganion adalligatum remedio esse quartanis. Quod esset animal neque ille descripsit, nec nos inuénimus qui nouisset. Demonstrandum tamen fuit à tam graui autore dictum, si cuiusquam cura efficacior esset ad inquirendum. Cornicis carnes esse, & nidum illinire, in longissimis morbis vtilissimum putant. Et in tertianis fiat potestas experiendi, quoniam miseria spei delectat, ánne aranei, quem lycon vocant, tela cum ipso specu toto resina ceráque imposita vtrísque temporibus & fronti prosit: aut ipse calamo adalligatus, qualiter & aliis febribus prodesse traditur: item lacerta viridis adalligata viua in eo vase quod capiat. Quo genere & recidiuas frequenter abigi affirmant. Hydropicis œsypum ex vino addita myrrha modicè potui datur, nucis auellanæ magnitudine. Aliqui addunt & anserinum adipem, & oleum myrteum. Sordes ab vberibus ouium eundem effectum habent. Item carnes inueteratæ herinacei sumptæ. Vomitus quoque canum illitus ventri, aquam trahere promittitur.

Ad ignem sacrum, ad carbunculos, furunculos, ambusta, neruorúmque contractiones.

CAP. XII.

IGni sacro medetur œsypum cùm pompholyge & rosaceo, ricini sanguis, vermes terreni ex aceto illiti, gryllus contritus in manibus. Quo genere præstat, vt qui id fecerit, antequàm incipiat vitium, toto eo anno careat. Oportet autem eum ferro cum terra cauernæ suæ tolli: Adeps anseris. Viperæ caput aridum asseruatum & combustum, dein ex aceto impositum. Senectus serpentium ex aqua illita à balineo cum bitumine & seuo agnino. Carbunculus fimo columbino abolétur per se illito, vel cum lini semine ex aceto mulso. Item apibus, quæ in melle sunt immortuæ impositis. Polentáq; imposita inspersa. Si in verendis sit, cæterísq; ibi hulceribus occurrit è melle œsypum cum plumbi squamis.

Item

Item fimum pecudum incipientibus carbunculis. Tubera & quæcunque molliri opus sit, efficacissimè anserino adipe curantur. Idem præstat & gruum adeps. Furunculis mederi dicitur araneus, priusquàm nominetur impositus, & tertia die solutus. Mus araneus pendens enecatus, sic vt terram nec posteà attingat, ter circundatus furunculo, toties expuentibus medente & eo cui medebitur. Ex gallinaceo fimo quod est rufum maximè recens illitum ex aceto. Ventriculus ciconiæ ex vino decoctus. Muscæ impari numero intricatæ digito medico. Sordes ex pecudum auriculis. Seuum ouium vetus cum cinere è capillis mulierum. Seuum arietis cum cinere pumicis & salis pari pondere. Ambustis canini capitis cinis medetur. Item glirium cum oleo. Fimum ouium cum cera commistum. Murium 10 cinis & cochlearum: idque sic vt ne cicatrix quidem appareat. Item adeps viperinus. Fimi columbini cinis ex oleo illitus. Neruorum nodis medetur capitis viperini cinis ex oleo cyprino illitus. Terreni vermes cum melle illiti. Dolores tollit eorum amphisbæna mortua adalligata. Adeps vulturinus cum ventre arefactus, contritúsque cum adipe suillo inueterato. Cinis è capite bubonis in mulso potus cum lilij radice, si Magis credimus. In contractione neruorum caro palumbina in cibis prodest & inueterata: herinacei spasticis: item mustelæ cinis. Serpentium senectus in pelle taurina adalligata spasmos fieri prohibet. Opisthotonos milui iecur aridum tribus obolis in aquæ mulsæ cyathis tribus potum. Reduuias, & quæ in digitis nascuntur pterygia, tollunt, canini capitis cinis, aut vulua decocta in oleo, superillito butyro ouillo cum melle. Item folliculus cuiuslibet animaliū 20 fellis. Vnguium scabritiam cātharides cum pice tertio die solutæ, aut locustæ frictæ cum seuo hircino. Pecudum seuum. Aliqui miscent viscum & portulacam, alij æris florem & viscum, ita vt tertio die soluant.

Ad sanguinem sistendum & tumores vulnerum, hulcera, vulnera, & alia mala, ex animalibus remedia.

CAP. XIII.

SAnguinem sistit in naribus seuum ex omento pecudum inditum. Item coagulum ex aqua, maximè agninum, subductum vel infusum, etiamsi alia non prosint. Adeps anserinus cum butyro pari pondere pastillis ingestus. Cochlearum terrena. Sed & ipsæ extractæ testis. E naribus fluentem sistunt cochleæ contritæ fronti illitæ: aranei telæ sup-30 positæ: gallinacei cerebellum, vel sanguinis profluuia ex cerebro: item columbinus sanguis ob id seruatus concretúsque. Si verò ex vulnere immodicè fluat, fimi caballini cum putaminibus ouorum cremati cinis impositus mirè sistit. Vulneribus medetur œsypum cum hordei cinere & ærugine æquis partibus. Ad carcinomata quoque ac serpentia valet. Erodit & hulcerum margines: carnésque excrescentes ad æqualitatem redigit. Explet quoque, & ad cicatricem perducit. Magna vis & in cinere pecudum fimi ad carcinomata, addito nitro aut cinere ex ossibus fœminum agninorum, præcipuè in his hulceribus quæ cicatricem non trahant. Magna & pulmonibus quoque arietum. Excrescentes carnes in hulceribus ad æqualitatem efficacissimè reducunt. Fimo quoque ipso ouium sub testa calefacto & subacto, tumor vulnerum sedatur. Fistulæ purgantur sa-40 nantúrque: item epinictides. Summa verò vis in canini capitis cinere: excrescentia omnia spodij vice erodit ac persanat. Et murino fimo eroduntur. Item mustelæ fimi cinere. Duritias etiam in alto hulcerum & carcinomata persequitur multipeda trita, admista resina terebinthina & sinopide. Eadémque vtilissima sunt in his hulceribus, quæ vermibus periclitantur. Quin & vermium ipsorum genera mirandos vsus habent. Cosses qui in ligno nascuntur, sanant hulcera omnia. Nomas verò, combusti cum pari pondere anisi, & ex oleo illiti. Vulnera recentia conglutinant terreni, adeò vt neruos quoque abscisos illitis solidari infra septimum diem persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Cinis eorum margines hulcerum duriores absumit, cum pice liquida vel simblio melle. Quidam arefactis in Sole ad vulnera ex aceto vtuntur, nec soluunt, 50 nisi biduo intermisso. Eadem ratione & cochlearum terrena prosunt: totæque exemptæ tusæ & impositæ, recentia vulnera conglutinant, & nomas sistunt. Herpes quoque animal

mal à Græcis vocatur,quo præcipuè sanantur quæcunque serpunt. Cochleæ prosunt eis cum testis suis tusæ:cum myrrha quidem & thure, etiam præcisos neruos sanare dicuntur. Draconum quoque adeps siccatus Sole magnopere prodest: item gallinacei cerebrum recentibus plagis, sale viperino in cibo sumpto. Tradunt & hulcera tractabiliora fieri, & sanari celeriùs. Antonius Musa Medicus cum incidisset insanabilia hulcera, viperas edendas dabat, miráque celeritate persanabat. Tryxalidum cinis margines hulcerum duros aufert cum melle: item fimi columbini cinis cum arsenico & melle, ea quæ erodenda sunt. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare: quæ verò vocantur cacoethe, cinis feminum arietis cum lacte muliebri, diligenter prius elutis linteolis. Vlula auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Hulcerum labra duriora apes in melle mortuæ emolliunt. Et elephantiasin sanguis & cinis mustelæ. Verberum vulnera atque vibices pellibus ouium recentibus impositis obliterantur. Articulorum fracturis cinis feminum pecudis peculiariter medetur: efficacius cum cera. Idem medicamentum fit ex maxillis simul vstis, cornúque ceruino & cera mollita rosaceo. Ossibus fractis caninum cerebrum linteolo illito, superpositis lanis, quæ subinde suffundantur, ferè XIIII. diebus solidat: nec tardius cinis syluestris muris cum melle, aut cum vermium terrenorum cinere, qui etiam ossa extrahit. Cicatrices ad colorem reducit pecudum pulmo, præcipuè ex ariete, seuum ex nitro: lacertæ viridis cinis: vernatio anguium ex vino decocta: fimum columbinum ex melle. Item vitiligines albas ex vino. Ad vitiliginem & cantharides cum rutæ foliorum duabus partibus in Sole, donec formicet cutis, tolerandæ sunt. Posteà fouere, oleóque perungere, necessarium, iterúmque illinire, ídque diebus pluribus facere, cauentes exhulcerationem multam. Ad easdem vitiligines & muscas illini iubent cum radice lapathorum: gallinarum fimum candidum, seruatum in oleo vetere cornea pyxide: vesperrilionum sanguinem: fel herinacei ex aqua. Scabiem verò, bubonis cerebrum cum aphronitro, sed ante omnia sanguis caninus sedant: pruritum cochleæ minutæ, latæ, contritæ illitæ. Harundines, & tela, quæque alia extrahenda sunt corpori, euocat mus dissectus impositus. Præcipuè verò lacerta dissecta, & vel caput eius tantùm contusum cum sale impositum. Cochleæ ex his quæ gregatim folia sectantur, contusæ impositæque cum testis, & eæ quæ manduntur, exemptæ testis: sed cum leporis coagulo efficacissimé. Ossa anguium eundem cum coagulo cuiuscunque quadrupedis intra tertium diem approbant effectum. Laudantur & cantharides tritæ cum farina hordeacea.

Ad muliebria mala medenda, & conceptus maturandos.

CAP. XIIII.

IN muliebribus malis membranæ à partu ouium proficiunt, sicut in capris retulimus. Fimum quoque pecudum eosdem vsus habet. Locustarum suffitu stranguriæ maximè mulierum iuuantur. Gallinaceorum testes subinde si à conceptu edat mulier, mares in vtero fieri dicuntur. Partus conceptos hystricum cinis potus continet: maturat caninum lac potum: euocat membrana è canum secundis, si terram non attigerit. Lumbos parturientium potus lactis: fimum murinum aqua pluuia dilutum, mammas mulierum à partu tumescentes reficit. Cinis herinaceorum cum oleo perunctarum custodit partus contra abortus. Faciliùs enituntur, quæ fimum anserinum cum aquæ cyathis duobus sorbuere: aut ex vtriculo mustelino per genitale effluentes aquas. Vermes terreni illiti in ceruices & scapulas, ne nerui doleant præstant. Grauidis secundas pellunt in passo poti. Iidem per se impositi, mammarum suppurationes concoquunt & aperiunt, extrahúntque, & ad cicatricem perducunt. Lac deuocant poti cum mulso. Inueniuntur & in gramine vermiculi, qui adalligari collo, continent partum. Detrahuntur autem sub partu: aliàs enim non pariuntur. Cauendum etiam ne in terra ponantur. Conceptus quoque causa dantur in potu quini aut septeni. Cochleæ in cibo sumptæ accelerant partum: item conceptum impositæ cum croco. Eædem ex amylo & tragacantha illitæ, profluuia sistunt. Prosunt & purgationibus sumptæ in cibo, & vuluam

auer

auersam corrigunt cum medulla ceruina, ita vt vni cochleæ denarij pondus addatur & cyperi. Inflationes quoque vuluarum discutiunt exemptæ testis, tritæque cum rosaceo. Ad hæc astypalæicæ maximè eliguntur. Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur, additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ. Sunt & minutæ longæque, candidæ cochleæ, passim oberrantes. Eæ arefactæ Sole in tegulis, tusæque in farina, miscentur lomento æquis partibus, candorémque & læuorem corpori afferunt. Scabendi desideria tollunt minutæ & latæ cum polenta. Vipeream mulier prægnans si transcenderit, abortum faciet: item amphisbænam, mortuam duntaxat. Nam viuam habentes in pyxide, impunè 10 transeunt, etiam si mortua sit: atque asseruata, partus faciles præstat vel mortua. Mirum, si non asseruatam transcenderit grauida, innoxiam fieri, si protinus transcendat asseruatam. Anguis inueterati suffitus menstrua adiuuant. Anguium senectus adalligata lumbis, faciliores partus facit, protinus à puerpetio remouenda. Dant & in vino bibendam cum thure: alter sumpta, abortum facit. Baculus, quo angui rana excussa sit, parturientes adiuuat: tryxalidum cinis illitus cum melle, purgationes. Item araneus, qui filum deducit ex alto, capi debet manu caua, tritúsque admoueri: quòd si redeuntem prehenderit, inhibebit idem purgationes. Lapis aetites in aquilæ repertus nido, custodit partus contra omnes abortuum insidias. Penna vulturina subiecta pedibus adiuuat parturientes. Ouum corui grauidis cauendum constat, quoniam transgressus 20 abortus asperos faciat. Fimum accipitris in mulso potum, videtur fœcundas facere. Vuluarum duritias & collectiones, adeps anserinus aut cygni emollit. Mammas à partu custodit adeps anseris cum rosaceo & araneo. Phryges & Lycaones mammis puerperio vexatis inuenere otidum adipem vtile esse: his quæ vulua strangulentur, & blattas illinunt. Ouorum perdicis putaminum cinis cadmiæ mistus, & ceræ, stantes mammas seruat. Putant & ter circunductas ouo perdicis non inclinari: & si sorbeantur eadem, fœcunditatem facere, lactis quoque copiam. Cum anserino adipe perunctis mammis, dolores minuere, molas vteri rumpere, scabiem vuluarum sedare, si cum cimice trito illinantur. Vespertilionum sanguis psilothri vim habet: sed malis puerorum illitus non satis proficit, nisi erucæ vel cicutæ semen posteà inducatur: sic enim aut in 30 totum tolluntur pili, aut non excedunt lanuginem. Idem & cerebro eorum profici putant. Est autem duplex, rubens vtique, & candidum. Aliqui sanguinem & iecur eius admiscent. Quidam in tribus heminis olei discoquunt viperam, exemptis ossibus psilothri vice vtuntur, euulsis pilis prius pilis quos renasci nolunt. Fel herinacei psilothrum est, vtique misto cerebro vespertilionis, & lacte caprino. Item per se cinis cum lacte canis primi partus, euulsis pilis quos renasci nolunt: vel nondum natis, perunctis partibus, alij non surgunt. Idem euenire traditur sanguine ricini euulsi cani: item hirundinino sanguine vel felle.

Promiscuæ medicinæ. CAP. XV.

Ovis formicarum supercilia denigrari cum muscis tritis tradunt. Si verò oculi ni- 40 gri nascentium placeant, soricem prægnanti edendum. Capilli ne canescant, vermium terrenorum cinere præstari admisto oleo. Infantibus, qui lacte concreto vexantur, præsidio est agninum coagulum ex aqua potum. Aut si vitium coagulato lacte acciderit, discutitur coagulo ex aceto dato. Ad dentitionem cerebrum pecori vtilissimum est. Ossibus in canino fimo inuentis, adustio infantium, quæ vocatur siriasis, adalligatis emendatur, ramices infantium lacertæ viridis admotæ dormientibus morsu. Posteà harundini alligata suspenditur in fumo: tradúntque pariter cum ea expirante sanari infantem. Cochlearum saliua illita infantium oculis, palpebras corrigit gignitque. Ramicosis cochlearum cinis cum thure ex oui albi succo illitus per dies triginta medetur. Inueniuntur in corniculis cochlearum harenaceæ duritiæ: eæ denti- 50 tionem facilem præstant ad alligatæ. Cochlearum inanium cinis admistus ceræ, procidentium interaneorum partes extremas prohibet. Oportet autem cineri misceri saniem

punct

punctis emissam è cerebro viperæ. Cerebrum viperæ illigatum pelliculæ dentitiones adiuuat. Ad idem valent & grandissimi dentes serpentium. Fimum corui lana adalligatum infantium tussi medetur. Vix est seriò complecti quædam: non omittenda tamen, quia sunt prodita. Ramici infantium lacerta mederi iubent. Marem hanc præbendi. Id intelligi & quòd sub cauda vnam cauernã habeat. Id agendum, vt per aurum & argentum aut ostrum mordeat virium. Tum in calice nouo illigatur, & in fumo ponitur. Vrina infantium cohibetur muribus elixis in cibo datis. Scarabæorum cornua grandia denticulata, adalligata his amuleti naturam obtinent. Bouis capiti lapillum inesse tradũt, quem ab eo exspui si necem timeat, inopinantis præciso capite exemptum, adalligatúmque, mirè prodesse dentitioni. Item cerebrum eiusdem ad eundem vsum adalligari iubent: & limacis lapillum siue ossiculum, quod inuenitur in dorso. Magnificè iuuat & ouis cerebrũ gingiuis illitum: sicut aures adeps anserinus cum ocimi succo impositus. Sunt vermiculi in spinosis herbis asperi, lanuginosi: hos adalligatos protinus mederi tradunt infantibus, si quid ex cibo hæreat. Somnos allicit œsypum cum myrrhę momento in vini cyathis duobus dilutum, vel cum adipe anserino & vino myrtite: auis cuculus leporina pelle adalligatus: ardeolæ rostrum in pelle asinina fronti adalligatum. Putãt & per se rostrum eiusdem effectus esse vino collutum. E diuerso somnum arcet vespertilionis caput aridum adalligatum. In vrina virili lacerta necata, Venerem eius qui biberit, cohibet. Nam inter amatoria esse Magi dicunt. Inhibet & fimum cochleæ & columbinum cum oleo & vino potum. Pulmonis vulturini dextræ partes Venerem concitant viris adalligatæ gruis pelle. Item si lutea ex ouis quinque columbarum, admisto adipis suilli denarij pondere, ex melle sorbeantur. Passeres in cibo vel oua eorum. Gallinacei dexter testis arietina pelle adalligatus. Ibium cineres cum adipe anseris & irino perunctis si conceptus fit, partus continere: contrà inhiberi Venerem pugnatoris galli testiculis anserino adipe illitis adalligatísque pelle arietina tradunt. Item cuiuscunque galli gallinacei, si cum sanguine gallinacei lecto subiiciantur. Cogunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ, si iunctis euellãtur, inter se colligatæ in coitu. Qui in vrinam canis suam ingesserit, dicitur ad Venerem pigrior fieri. Mirum & de stellionis cinere (si verum est) linamento inuolutũ in sinistra manu Venerem stimulare: si transferatur in dextram, inhibere. Item vespertilionis sanguinẽ collectum flocco, suppositúmque capiti mulierum, libidinem mouere: aut anseris linguã in cibo vel potione sumptam. Phthiriasin à toto corpore pota membrana senectutis anguium triduo inhibet: ac serum exempto caseo potum cum exiguo sale. Caseos, si cerebrum mustelæ coagulo addatur, negat corrumpi vetustate, aut à muribus attingi. Eiusdẽ mustelæ cinis si detur in offa gallinaceis pullis & columbinis, tutos esse à mustelis. Iumentorum vrinæ tormina vespertilione adalligato finiuntur. Verminatio ter circunlato vetendis palumbo: mirum dictu, palumbus emissus moritur, iumentum liberatur cõfestim. Ebriosis oua noctuæ per triduum data in vino, tædium eius adducunt. Ebrietatem arcet pecudum assus pulmo præsumptus. Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in vino quod bibetur inspersus, securos præstabit à temulentia. Inuenit hoc Horus Assyriorum rex. Præter hæc sunt notabilia animalium ad hoc volumen pertinentium. Grompbenam auem in Sardinia narrant grui similem, ignotam iam etiam Sardis, vt existimo. In eadem prouincia est ophion ceruis tantùm pilo similis, nec alibi nascens. Iidem autores nominauere sirulugum, quod nec quale esset animal, nec vbi nasceretur, tradiderũt. Fuisse quidem non dubito, cùm & medicinæ ex eo sint demonstratæ. M. Cicero tradit animal byttos vocari, qui vites in Campania erodant.

De miraculis quarundam bestiarum.

CAP. XVI.

Reliqua mirabilia ex his, quæ diximus. Non latrari à cane membranã ex secundis canis habentem, aut leporis fimum vel pilos tenentem. In culicũ genere muliones non amplius, quàm vno die, viuere. Eósque qui arborarij pici rostrum habeant, & mella eximant, ab apibus non attingi. Porcos sequi eos, à quibus cerebrũ corui acceperint in offa.

Pulue

Puluerem, in quo se mula volutauerit, corpori inspersum mitigare ardores amoris. Sorices fugari, si vnus castratus emittatur. Anguina pelle, & sale, & farre cum serpyllo contritis vno die, deiectísque cum vino in fauces boum vua maturescente, toto anno eos valere vel si hirundinum pulli tres tribus offis dentur. Puluere è vestigio anguium collecto, sparsas apes in aluearia reuerti. Arietis dextro teste præligato oues tantùm gigni. Non lassescere in vllo labore, qui neruos ex alis & cruribus gruis habeant. Mulas non calcitrare, cùm vinum biberint. Vngulas tantùm mularum repertas, neque aliam vllam materiam quæ non perroderetur à veneno Stygis aquæ, cùm id dandum Alexandro Magno Antipater mitteret, memoria dignum est, magna Aristotelis infamia excogitatum. Nũc ad aquatilia reuertemur.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXI.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus. Aquarum mirabilia.

CAP. I.

AQVATILIVM sequũtur in medicina beneficia, opifice natura ne in illis quidem cessante, & per vndas fluctúsque ac reciprocos æstus, amniúmque rapidos cursus improbas exerente vires: nusquam potentia maiore, si verum fateri volumus. Quippe hoc elementum cæteris omnibus imperat: terras deuorãt aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vindicant, ac nubium obtentu vitalem spiritum strangulant. Quæ causa fulmina elidit, ipso secum discordante mundo. Quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus? At illæ, ceu parum sit in tantam peruenire altitudinem, rapiunt eò secum piscium examina. Sæpe etiã lapides subuehunt, portantes aliena pondera. Eædem cadentes omnium terra nascentium causa fiunt, prorsus mirabili natura, si quis velit reputare, vt fruges gignantur, arbores fruticésque viuant, in cælum migrare aquas, animámque etiam herbis vitalem inde deferre: iusta confessione, omnes terræ quoque vires aquarum esse beneficij. Quapropter ante omnia ipsarũ potentiæ exempla ponemus. Cunctas enim quis mortalium enumerare queat?

De differentia aquarum, medicinis, & obseruationibus CCLXVI.

CAP. II.

EMicant benignè passimque in plurimis terris, alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ, sicut in Tarbellis Aquitanica gente, & in Pyrenæis montibus, tenui interuallo discernente. Alibi tepidæ egelidæque auxilia morborum conferentes, & è cunctis animalium hominum tantùm causa erumpentes. Augent numerum Deorum nominibus variis, vrbésque condunt, sicut Puteolos in Campania, Statyellas in Liguria, Sextias in Narbonensi prouincia. Nusquam tamen largius quàm in Baiano sinu, nec pluribus auxiliandi generibus, aliæ sulphuris, aliæ aluminis, aliæ salis, aliæ nitri, aliæ bituminis, nõnullæ etiam acida salsáve mistura. Vapore quoque ipso aliquæ prosunt. Tantáq; eis est vis: vt balineas calefaciant, ac frigidam etiã in solus feruere cogant, quæ in Baiano Posidianæ vocantur, nomine accepto à Claudij Cæsaris liberto. Obsonia quoq; percoquũt. Vaporãt & in mari ipso, quæ Licinij Crassi fuere: medióq; inter fluctus existit aliquid valetudini salutare. Iam generatim neruis prosunt pedibúsve, aut coxẽdicibus, aliæ luxatis fractísve. Inaniunt

aluos

aluos. Sanant hulcera. Capiti auribúsque priuatim medentur: oculis verò Ciceronianæ. Digna memoratu villa est ab Auerno lacu Puteolos tendentibus imposita litori, celebrata porticu ac nemore, quam & vocabat M. Cicero Academiam, ab exemplo Athenarum ibi compositis voluminibus eiusdem nominis, in qua & monumentum sibi instaurauerat, ceu verò non & in toto terrarum orbe fecisset. Huius in parte prima exiguo post obitum ipsius, Antistio Vetere possidente, eruperunt fontes calidi perquàm salubres oculis, celebrati carmine Laureæ Tullij, qui fuit è libertis eius, vt protinus noscatur etiam ministerium eius ex illa maiestate. Ponam enim ipsum carmen, dignum vbique, & non ibi tantum legi,

Quo tua Romanæ vindex clarissime linguæ
Sylua loco melius surgere iussa viret,
Atque Academiæ celebratam nomine villam,
Nunc reparat cultu sub potiore Vetus:
Hic etiam apparent lymphæ non ante repertæ,
Languida quæ infuso lumina rore leuant.
Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cùm patefecit ope.
Vt, quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures, oculis quæ medeantur, aquæ. 10

In eadem Campaniæ regione Sinuessanæ aquæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere produntur. In Aenaria insula calculosis mederi. Et quæ vocatur Acidula, ab Teano Sidicino quatuor M. passibus frigida. Item in Stabiano, quæ dimidia vocatur: & in Venafrano ex fonte Acidulo. Idem contingit in Velino lacu potantibus. Item in Syriæ fonte iuxta Taurum montem, autor est M. Varro: & in Phrygiæ Gallo flumine Callimachus. Sed ibi in potando necessarius modus, ne lymphatos agat, quod in Aethiopia accidere his qui fonte rubro biberint Ctesias scribit. Iuxta Romam Albulæ aquæ vulneribus medentur: egelidæ hæ: sed Cutiliæ in Sabinis gelidissimæ, suctu quodam corpora inuadunt, vt propè morsus videri possit, aptissimæ stomacho, neruis, vniuerso corpori. Thespiarum fons conceptus mulieribus repræsentat: Item in Arcadia flumen Elatum. Custodit autem partum Linus fons in eadem Arcadia, abortúsque fieri non patitur. E 30 diuerso in Pyrrhea flumen, quod Aphrodisium vocatur, steriles facit. Lacus Alphion vitiligines tollit. Varro autor est, Titium quendam Prætura functum, marmorei signi faciem habuisse propter id vitium. Cydnus Ciliciæ amnis podagricis medetur, sicut apparet in epistola Cassij Parmensis ad M. Antonium. Contrà, aquarum culpa in Trœzene omnium pedes vitia sentiunt. Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem, plurimis bullis stellantem, ferruginei saporis: quod ipsum non nisi in fine potus intelligitur. Purgat hic corpora: tertianas febres discutit, calculorúmque vitia. Eadem aqua igne admoto turbida fit: ad postremum rubescit. Leucogæi fontes inter Puteolos & Neapolim oculis & vulneribus medentur. Cicero in admirandis posuit, Reatinis tantùm paludibus vngulas iumentorum indurari. Eudicus in Hestiæotide fontes duos tradit esse, Ceronem, ex quo 40 bibentes oues nigras fieri: Melan, ex quo albas: ex vtroque autem varias. Theophrastus in Thuriis Crathim candorem facere, Sybarim nigritiem bobus ac pecori. Quin & homines sentire differentiam eam. Nam qui Sibarim bibant, nigriores esse, duriorésque & crispo capillo: qui ex Crathide, candidos mollioresque, ac porrecta coma. Item in Macedonia qui velint sibi candida nasci; ad Aliacmonem ducere: qui nigra aut fusca ad Axium. Idem omnia fusca quibusdam in locis tradit nasci, & fruges quoque, sicut in Messapiis. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres viuere & conuersari. Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus. In Bœotia ad Trophonium Deum iuxta flumen Orchomenon duo sunt fontes, quorum alter memoriam, alter obliuionem affert, inde nominibus inuentis. In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nûs, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri M. Varro tradit. At in Cea insula fontem esse, quo hebetes 50

fiant

fiant: Zamæ in Africa, quo canoræ voces. Vinum tædio venire his qui ex Clitorio lacu biberint. At Eudoxus & Theopompus inebriari fontibus iis quos diximus. Mutianus Andri è fonte Liberi patris, statis diebus septenis eius Dei vinum fluere, si auferatur à conspectu templi, sapore in aquam transeunte. Polyclytus explere olei vicem iuxta Solos Ciliciæ fontem. Theophrastus hoc idem fieri in Aethiopia eiusdem virtutis fonte. Lycos, in Indiæ terris fontem esse, cuius aqua lucernæ ardeant. Idem Ecbatanis traditur. Theopompus in Scotussa lacum esse dicit, qui vulneribus medetur. Iuba in Troglodytis lacum, insanum malefica vi appellatum, ter die fieri amarum salsúmque, ac deinde dulcem, totiésque etiam noctu, scatentem albis serpentibus vicenûm cubitorum. Idem 10 in Arabia fontem exilire tanta vi, vt nullum non pondus impactum respuat. Theophrastus Marsyæ fontem in Phrygia ad Celænarum oppidum saxa egerere. Non procul ab eo duo sunt fontes, Clæon & Gelon, ab effectu Græcorum nominum dicti. Cyzici fons Cupidinis vocatur, ex quo potantes amorem deponere Mutianus credit. Cranone est fons calidus citra summum feruorem, qui in vinum additus, triduo calorem potionis custodit in vasis. Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, quorum haustus triduo feruet. Circa margines verò pumicem faciunt aquæ. Quod si quis fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula: quanquam inter initia operis abũdè multa retulimus. Ctesias tradit Siden vocari stagnum in Indis, in quo nihil innatet, omnia mergantur. Cælius apud nos in Auerno ait etiam folia subsi- 20 dere: Varro, aues, quæ aduolauerint, emori. Contrà in Africæ lacu Apuscidamo omnia fluitant, nihil mergitur: Item in Siciliæ fonte † Phinthia, vt Apion tradit: & in Medorum lacu puteóque Saturni. Fons Limyræ transire solet in loca vicina, portendens aliquid: mirúmque quòd cum piscibus transit. Responsa ab his petunt incolæ cibo, quem rapiũt annuentes: si verò euentum negent, caudis abigunt. Amnis Olachas in Bithynia Briazum alluit (hoc est & templo & Deo nomen) cuius gurgite periuri notantur pati velut flammam vrentem. Et in Cantabria fontes Tamarici in augurio habentur. Tres sunt, octonis pedibus distantes. In vnum alueum coeunt vasto amne. Singulis siccantur duodecies diebus, aliquando vicies, citra suspicionem vllam aquæ, cùm sit vicinus illis fons sine intermissione largus. Dirum est, non profluere eos aspicere volentibus: sicut proxi- 30 mè Lartio Licinio legato post Præturam post septem dies accidit. In Iudæa riuus sabbatis omnibus siccatur. E diuerso miracula alia dira. Ctesias in Armenia scribit esse fontem, ex quo nigros pisces illico mortem afferre in cibis: quod & circa Danubij exortum audiui, donec veniatur ad fontem alueo appositum, vbi finitur id genus piscium. Ideóque ibi caput eius amnis intelligitur fama. Hoc idem & in Lydia in stagno nympharum tradunt. In Arcadia ad Pheneum aqua profluit è saxis, Styx appellata, quæ illico necat, vt diximus. Sed esse pisces paruos in ea tradit Theophrastus, letales & ipsos, quod non in alio genere mortiferorum fontium. Necare aquas Theopompus & in Thracia apud Cychros dicit: Lycus in Leontinis tertio die, si quisquam biberit. Varro ad Soracten in fonte, cuius sit latitudo quatuor pedum: Sole oriente eum exundare feruenti similem, 40 auésque quæ gustauerint, iuxtà mortuas iacere. Nanque & hæc insidiosa conditio est, quòd quædam etiam blandiuntur aspectu, vt ad Nonacrin Arcadiæ. Omnino enim nulla deterrent qualitate. Hanc putant nimio frigore esse noxiam, vtpote cùm profluens ipsa lapidescat. Aliter circa Thessalica Tempe, quoniam visus omnibus terrori est: tradúntque etiam æs ac ferrum erodi illa aqua. Profluit (vt indicauimus) breui spatio: mirúmque, siliqua syluestris amplecti radicibus fontem eum dicitur, semper florens purpura. Et quædam sui generis herba in labris fontis viret. In Macedonia, non procul Euripidis Poetæ sepulcro, duo riui confluunt, alter saluberrimi potus, alter mortiferi. In Perperenis fons est, qui quacunque rigat, lapideam facit terram: item calidæ aquæ in Euboeæ Delio. Nanque alluit riuus, saxa in altitudinem crescunt. In Eurymenis deiectæ coronæ 50 in fontem, lapides fiunt. In Colossis flumen est, in quo lateres coniecti, lapides extrahuntur. In Scyretico metallo arbores quæcunque flumine alluuntur, saxa fiunt cum ramis.

† Pythia.

Distillantes quoq; guttæ in lapides durescunt in antris Corycijs: nam Miezæ in Macedonia, etiam pendentes in ipsis cameris: at in Coryco, cùm decidêre. In quibusdam speluncis vtroque modo, columnásque faciunt, vt in Phausia Chersonesi Rhodiorum in antro magno, etiam discolori aspectu. Et hactenus contenti simus exemplis.

De qualitate aquarum, insalubritate vel commoditate earum.

CAP. III.

QVæritur inter Medicos, cuius generis aquæ sint vtilissimæ. Stagnantes pigrásque meritò damnant, vtiliores quæ profluunt existimantes: cursu enim percussúque ipso extenuari atque proficere. Eóque miror, cisternarum ab aliquibus maximè probari. Sed hi rationem afferunt, quoniam leuissima sit imbrium aqua, vt quæ subire potuerit ac pendêre in aere. Ideo & niues præferunt imbribus, niuibúsque etiam glaciem, velut ad infinitum coacta subtilitate. Leuiora enim hæc esse, & glaciem multo leuiorem aqua. Horum sententiam refellere interest vitæ. In primis enim leuitas illa deprehendi aliter, quàm sensu, vix potest, nullo penè momento ponderis aquis inter se distantibus. Nec leuitatis in pluuia aqua argumentum est subisse eam in cælum, cùm etiam lapides subire appareat, cadénsque inficiatur halitu terræ. Quò fit vt pluuiæ aquæ sordium inesse plurimum sentiatur, citissiméque ideo calefiat aqua pluuia. Niuem quidem glaciémque subtilissimum elementi eius videri miror, apposito grandinum argumento, è quibus pestilentissimum potum esse conuenit. Nec verò pauci inter ipsos è contrario ex gelu ac niuibus insaluberrimos potus prædicant, quoniam † exactum sit inde, quod tenuissimum fuerit. Minui certè liquorem omnem congelatione deprehenditur, & rore nimio scabiem fieri, pruina vredinem, cognatis & niuis causis. Pluuias quidem aquas celerrimè putrescere conuenit, miniméque durare in nauigatione. Epigenes autem, aquam quæ septies putrefacta purgata sit, perhibet amplius non putrescere. Nam cisternas etiam Medici confitentur inutiles, aluo duritias facientes, faucibúsque: etiam limi non alijs inesse plus, aut animalium quæ faciunt tædium, confitendum habent. Nec statim amnium vtilissimas esse, sicuti nec torrentium vllius, lacúsque plurimos salubres maximé. Quædam igitur & huius generis aptissimæ aliæ alibi. Parthorum reges ex Choaspe & Eulæo tãtùm bibunt: & eæ quamuis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes, apparet, quoniam nec è Tigri nec Euphrate, nec è multis alijs bibunt. Limus aquarum vitium est: si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur: sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Ante omnia autem damnantur amaræ, & quæ scrobem statim implent: quod euenit Trœzene. Nam nitrosas atque salmacidas in desertis Rubrum mare perentes, addita polenta, vtiles intra duas horas faciunt, ipsáque vescuntur polenta. Damnantur in primis fontes, qui cœnum faciunt, quíque malum colorem bibentibus: referr & si vasa ære inficiunt, aut si legumina tardè percoquunt, si liquatæ leniter terram relinquunt, decoctæq; crassis obducunt vasa crustis. Est etiamnum vitium non fœtidæ modò, verùm omnino quicquam resipientis, iucundum sit illud licet gratúmque, & vt sæpe, ad viciniam lactis accedens. Aquam salubrem aeri quàm simillimam esse oportet. Vnus in toto orbe traditur fons aquæ iucundè olentis in Mesopotamia Caburæ. Fabulæ rationem afferunt, quoniam eo Iuno perfusa sit. De cætero aquarum salubrium sapor odórve nullus esse debet. Quidam statera iudicant de salubritate, frustrante diligentia, quando perrarum est, vt leuior sit aliqua. Certior subtilitas, inter pares meliorem esse, quæ calefiat refrigeretúrque celerius. Quin exhaustam vasis ne manus pendeant, depositísque in humum tepescere affirmant. Ex quonam ergo genere maximè probabilis continget? Puteis nimirum, vt in oppidis constare video: sed his, quibus exercitationis ratio crebro haustu contingit, & illa tenuitas colante terra. Salubritati hæc satis sunt. Frigori & opacitas necessaria, vtque cælum videant. Super omnia obseruatio vna, eadem & ad perennitatem pertinet, vt illa vado exiliat vena, non è lateribus. Nam vt tactu gelida sit, etiam arte contingit, si etiam expressa in altum, aut è sublimi deiecta, verberatu corripiat aera. In natando quidem

† exactum

spiritum

spiritum continentibus frigidior sentitur eadem. Neronis principis inuentum est, deco-
quere aquam, vitróque demissam in niues refrigerare. Ita voluptas frigoris cõtingit sine
vitiis niuis. Omnem vtique decoctam vtiliorem esse conuenit, itemcalefactam magis re-
frigerari, subtilissimo inuento. Vitiosæ aquæ remedium est, si decoquatur ad dimidias
partes. Aqua frigida iniecta sistitur sanguis. Aestus in balneis arcetur, si quis ore teneat.
Quæ sunt haustu frigidissimæ, non perinde & tactu esse, alternante hoc bono, multi fami-
liari exemplo colligunt. Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatis-
que palma præconio vrbis, Marcia est, inter reliqua Deûm munere vrbi tributa. Voca-
batur hæc quondam Aufeia, fons autem ipse Piconia. Oritur in vltimis montibus Peli-
gnorum: transit Marsos & Fucinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox specu mer-
sa, in Tiburtina se aperit IX M. p. fornicibus structis perducta. Primus eam in vrbem du-
cere auspicatus est Ancus Marcius, vnus è regibus. Posteà Q. Marcius Rex in Prætura.
Rursúsque restituit M. Agrippa. Idem & Virginem adduxit ab octaui lapidis diuerticu-
lo II. M. pass. Prænestina via. Iuxtà est Herculaneus riuus, quem refugiens Virginis no-
men obtinuit. Horum amnium comparatione differentia suprà dicta deprehenditur,
cùm quantum Virgo tactu, tantum præstet Marcia haustu. Quanquam vtriusque iam-
pridem vrbi perit voluptas, ambitione auaritiáque in villas ac suburbana decoquenti-
bus publicam salutem. Non ab re sit, quærendi aquas iunxisse rationem. Reperiuntur in
conuallibus maximè, & quodam conuexitatis cardine, aut montium radicibus. Multi se-
ptentrionales vbique partes aquosas existimauere. Qua in re varietatem naturæ aperuis-
se conueniat. In Hyrcanis montibus à meridiano latere nõ pluit. Ideo syluigeri ab Aqui-
lonis tantum parte sunt. At Olympus, Ossa, Parnassus, Apenninus, Alpes vndique vestiũ-
tur, amnibúsque perfunduntur. Aliqui ab Austro, sicut in Creta Albi montes. Nihil ergo
in his perpetuæ obseruationis iudicabitur. Aquarum sunt notæ iuncus aut harundo, aut
herba, de qua dictum est: multúmque aliqui loco pectore incubans rana. Salix enim er-
ratica, & alnus, aut vitex, aut edera sponte proueniunt, & corriuatione aquæ pluuiæ in lo-
cum humiliorem è superioribus defluentis, augurio fallaci. Certior multo nebulosa ex-
halatio est, ante ortũ Solis longius intuentibus: quod ex edito quidam speculantur, pro-
ni terram mento attingente. Est & peculiaris æstimatio peritis tantùm nota, quam feruẽ-
tissimo æstu sequũtur, diéique horis ardentissimis, qualis ex quoque loco repercussus
splendeat. Nam si terra sitiente humidior est ille, indubitata spes promittitur. Sed tan-
ta intentione oculorũ opus est, vt indolescant: quod fugientes ad alia experimenta de-
currũt, loco in altitudinem pedum quinque defosso, ollísque è figlino opere crudis, aut
peruncta pelui ærea cooperto, lucernáque ardente concamerata frondibus, dein terra.
Si figlinum humidum ruptúmve, aut in ære sudor, vel lucerna sine defectu olei restin-
cta, aut etiam vellus lanæ madidum reperiatur, non dubiè promittunt aquas. Quidam &
igne prius excoquunt locum, tanto efficaciore vasorum argumento. Terra verò ipsa
promittit candicantibus maculis, aut tota glauci coloris. In nigra enim scaturigines non
ferè sunt perennes. Figulari creta semper adimitur spes. Nec amplius puteum fodiũt, co-
ria terræ obseruantes, vt à nigra descendat ordo suprà dictus. Aqua semper dulcis in ar-
gillosa terra, frigidior in topho. Namque & hic probatur. Dulces enim leuésque facit, &
colando continet sordes. Sabulum exiles limosásque promittit. Glarea incertas venas, sed
boni saporis. Sabulum masculum & harena carbunculosa, certas stabilésque & salubres.
Rubra saxa optimas, speíque certissimæ. Radices montium saxosæ, & silex, hoc amplius
rigentes. Oportet autem fodientibus humidiores assiduè respondere glebas, faciliúsque
ferramenta descendere. Depressis puteis sulphurata vel aluminosa occurrẽtia putearios
necant. Experimentum huius periculi est demissa ardens lucerna, si extinguatur. Tunc se-
cundum puteum dextra ac sinistra fodiuntur æstuaria, quæ grauiorem illum halitum re-
cipiant. Fit & sine his vitiis altitudine ipsa grauior aer, quem emendant assiduo linteo-
rum iactatu euentilando. Cùm ad aquam ventum est, sine harena opus surgit, ne venæ
obstruantur. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quatum non in alto

origo est.hybernis enim constant imbtibus:quædã Canis ortu,sicut in Macedoniæ Pella vtrinque Ante oppidũ enim incipiente æstate,frigida est palustris:dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riget Hoc & in Chio euenit, simili ratione portus & oppidi. Athenis Enneacrunos nimbosa æstate frigidior est,quam puteus in Iouis horto. At ille siccitatibus riget.

Aquarum subitò nascentium, aut desinentium ratio.

CAP. IIII.

MAximè autem putei circa Arcturum.Nam ipsa æstate deficiunt,omnésq, quattriduo eo subsidunt.Iam verò multi hyeme tota:vt circa Olympum,vere primùm aquis redeuntibus.In Sicilia quidem circa Messanã & Mylas hyeme in rotũ inarescũt fontes:æsta 10 te exundant,amnéimq, faciũt Apolloniæ in Ponto fons iuxta mare æstate tantùm superfluit,& maximè † circa Canis ortum,parcius,si frigidior sit æstas.Quædam terræ imbribus sicciores fiunt,velut in Narniensi agro:quod admirandis suis inseruit M.Cicero, siccitate lutũ fieri prodens,imbre puluerem.Omnis aqua hyeme dulcior , æstate autem minùs,autumno minimè:minúsque per siccitates.Neque æqualis amnium plerũque gustus est,magna aluei differentia.Quippe tales sunt aquæ,qualis terra per quam fluunt,qualésque herbarum,quas lauant,succi.Ergo iidem amnes parte aliqua reperiuntur insalubres. Mutant saporem & influentes riui,vt Borysthenẽ,victíque diluuntur. Aliqui verò & imbre mutantur.Ter accidit in Bosphoro,vt salsi deciderent,necarẽtq, frumenta. Toties & Nili rigua pluuiæ amara fecere,magna pestilentia Aegypti Nascuntur fontes decisis 20 plerunque syluis,quos arborum alimenta consumebant:sicut in Hæmo obsidente Gallos Cassandro,cùm valli gratia syluas cecidissent.Plerunque verò damnosi torrentes corriuantur detracta collibus sylua,continere nimbos ac digerere consueta. Et coli mouerìq, terram,callúmque summæ cutis solui,aquarũ interest Proditur certè in Creta expugnato oppido,quod vocabatur Arcadia,cessasse fontes,amnésque qui in eo situ multi erant. Rursus condito post sex annos emersisse,vti quæque cœpissent partes coli.

† canis ortu

Obseruatio historica, CAP. V.

TErræ quoque motus profundunt , sorbéntq; aquas : sicut circa Pheneum Arcadiæ quinquies accidisse constat Sic & in Coryco monte amnis erupit , posteaquàm cœptus est coli.Illa mutatio mira,vbi causa nulla euidens apparet:sicut in Magnesia calidas 30 factas frigidas,alîas non mutato sapore.Et in Caria,vbi Neptuni templum est, amnis qui fuerat antè dulcis,mutatus in salem est.Et illa miraculi plena,Arethusam Syracusis fimũ redolere per Olympia:veríque simile,quoniam Alpheus in eam insulam sub ima maria permeet.Rhodiorũ fons in Cherrhoneso nono anno purgamenta egerit. Mutantur & colores aquarũ:sicut Babyloniæ lacus æstate rubras habet diebus XI.Et Borysthenes æstatis temporibus cæruleus fertur,quanquam omnium aquarum tenuissimus : ideóq, innatans Hypani.In quo & illud mirabile,Austris flantibus superiorem Hypanim fieri.Sed tenuitatis argumentum & aliud est,quòd nullum halitũ non modò nebulam emittat. Qui volunt diligẽtes circa hoc videri,dicunt aquas grauiores post brumam fieri.

Ratio aquæ ducendæ,& quomodo medicatis vtendum: & quid prosit nauigatio,& medicinæ aquæ marinæ. 40 CAP. VI.

CÆterùm à fonte duci fictilibus tubis vtilissimum est, crassitudine binûm digitorum commissuris pyxidatis,ita vt superior intret,calce viua ex oleo læuigatis. Libramentum aquæ in centenos pedes sursum elici , minimum erit · si vno cuniculo veniet , in binos actus : laminæ esse debebũt , per quas surgere in sublime opus fuerit , è plumbo. Subit altitudinem exortus sui : si longiore tractu veniet , subeat crebrò descendátq, , ne libramenta pereant.Fistulas denûm pedum longitudinis esse legitimum est. Et si quinariæ erunt,sexagena pondo pẽdere : si octonariæ, centena : si denariæ,centena vicena,ac deinde ad has portiones Denariæ appellãtur,cuius laminæ latitudo antequàm curuetur digitorum decem est,dimidióque eius quinaria. In omni anfractu collis quinariam fieri, 50 vbi dometur impetus,necessarium est : item castella , prout res exiget.Homerum calidorum

rum fontium mentionem non fecisse demiror, cùm alioquin lauari calida frequentet induceret: videlicet quia medicina tunc non erat hæc, quæ nunc aquarum perfugio vtitur. Est autem vtilis sulphurata neruis, aluminata paralyticis, aut simili morbo solutis. Bituminata aut nitrosa, qualis Cutilia, vtilis est bibendo atque purgationibus. Plerique in gloria ducunt, plurimis horis perpeti calorem earum: quod est inimicissimum. nanque paulò diutius, quàm balineis, vti oportet, ac posteà frigida dulci, nec sine oleo discedenteis: quod vulgus alienum arbitratur, idcirco non alibi corporibus magis obnoxiis. Quippe & vastitate odoris capita replentur, & frigore infestantur sudantia, reliqua corporum parte mersa. Similis error, quo quidam plurimo potu gloriantur. Vidíque iam turgidos bibendo, in tantum vt annuli integerentur cute, cùm reddi non posset hausta multitudo aquæ. Nec hoc ergo fieri conuenit sine crebro salis gustu. Vtuntur & cœno fontium ipsorum vtiliter, sed ita, si illitum Sole marescat. Nec verò omnes quæ sint calidæ, medicatas esse credendum, sicut in Egesta Siciliæ, Larissa, Troade, Magnesia, Melo, Lipara. Nec decolor species æris argentíve (vt multi existimauere) medicaminum argumentum est, quando nihil corú in Patauinis fontibus ne odoris quidem differentia aliqua deprehenditur. Medendi modus idem & in marinis erit, quæ calefiunt ad neruorum dolores, ferruminant & fracturas, ossáq; contusa. Item corpora siccant, qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex, principalis verò nauigandi phthisi affectis, vt diximus, aut sanguinem egerentibus: sicut proximè Annæum Gallionem fecisse post Consulatum meminimus. Neque enim Aegyptus propter se petitur, sed propter longinquitatem nauigandi. Quin & vomitiones ipsæ instabili volutatione commotæ plurimis morbis capitis, oculorum, pectoris, medentur, omnibusque, propter quæ elleborum bibitur. Aquam verò maris per se efficaciorem discutiendis tumoribus putant Medici, si illa decoquatur hordeacea farina, ad parotidas. Emplastris etiam, maximè albis, & malagmatis miscent. Prodest & infusa crebro ictu. Bibitur quoque, quamuis non sine iniuria stomachi, ad purganda corpora, bilémque atram, aut sanguinem concretum reddendum alterutra parte. Quidam & quartanis dedere eam bibendam, & in tenesmis articularibúsque morbis asseruatam, & in hoc vetustate virus deponentem. Aliqui decoctam, omnes ex alto haustam, nulláque dulcium mistura corruptam, in quo vsu præcedere vomitum volunt. Tunc quoque acetum aut vinum aqua miscent. Qui parum dedere, rhaphanos supermandi ex mulso aceto iubent, vt ad vomitiones reuocent. Clysteribus quoque marinam infundunt tepefactam. Testium quidem tumori fouendo non aliud præferunt. Item pernionum vitio ante hulcera, simili modo pruritibus, psoris, & lichenum curationi. Lendes quoque & tetra capitis animalia hac curantur: & liuentia reducit eadem ad colorem. In quibus curationibus post marinam aceto calido fouere plurimum prodest. Quin & ad ictus venenatos salutaris intelligitur, vt phalangiorum & scorpionum, & ptyade aspide respersis. Calidi autem in his assumitur. Suffitur eadem cum aceto capitis doloribus. Tormina quoque & choleram calida infusa clysteribus sedat. Difficilius perfrigescunt marina calefacti. Mammas sororiantes præcordia maciémque corporis piscinæ maris corrigunt. Aurium grauitatem, capitis dolores, cum aceto feruentium vapor. Rubiginem ferro marinæ celerrimè exterunt. Pecorum quoque scabiem sanant, lanásque emolliunt. Nec ignoro, hæc mediterraneis superuacanea videri posse. Verùm & hoc cura prouidit, inuenta ratione qua sibi quisque aquam maris faceret. Illud in ea ratione mirum si plus quàm sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis mergatur, vinci aquam, salémque non liquari. Cæterò sextarius salis cum quatuor aquæ sextariis, salsissimi maris vim & naturam implet. Moderatissimum autem putant, suprà dictam aquæ mensuram octonis cyathis salis temperari, quoniam ita & neruos calefaciat, & corpus non exasperet. Inueteratur, quod vocant thalassomeli, æquis portionibus maris, mellis, imbris: ex alto & ad hunc vsum aduehunt, fictilíque vase & picato condunt. Prodest ad purgationes maximè sine stomachi vexatione, & sapore grato & odore. Hydromeli quoque ex

imbre puro cum melle temperabatur quondam, quod daretur appetentibus vinum ægris, veluti innocentiore potu, damnatum iam multis annis iisdem vitiis, quibus vinum, nec iisdem vtilitatibus. Quia sæpe nauigantes defectu aquæ dulcis laborant, hæc quoque subsidia demonstrabimus. Expansa circa nauim vellera madescunt accepto halitu maris, quibus humor dulcis exprimitur. Item demissæ reticulis in mari concauæ è cera pilæ, vel vasa inania obturata, dulcem intra se colligunt humorem. Nam in terra marina aqua argilla percolata dulcescit. Luxata hominum corpora & quadrupedum, natando in cuiuslibet generis aqua, facillimè in artus redeunt. Est & in metu peregrinantium, vt tentent valetudinem aquæ ignotæ: hoc cauent è balineis egressi statim frigidam suspectam hauriendo. Muscus, qui in aqua fuerit podagris illitus prodest: item oleo admisto, talorum dolori tumoríque. Spuma aquæ affrictu verrucas tollit. Necnon harena litorum maris, præcipuè tenuis & solibus candens, in medicina est siccandis corporibus coopertis hydropicorum, aut rheumatismos sentientium. Et hactenus de aquis: nunc de aquatilibus. Ordiemur autem, vt in reliquis, à principalibus eorum, quæ sunt sal & spongia.

De generibus salis, & confecturis, & medicinis, & obseruationibus. CAP. VII.

SAl omnis aut fit, aut gignitur: vtrunque pluribus modis, sed causa gemina, coacto humore, aut siccato. Siccatur in lacu Tarentino æstiuis solibus, totúmque stagnum in salem abit, modicum alioquin, altitudine genua non excedens. Item in Sicilia in lacu, qui Cocanicus vocatur, & alio iuxta Gelam. Horum extremitates tantùm inarescũt, sicut in Phrygia, Cappadocia, Aspendi, vbi largius coquitur, & vsque ad medium lacum. Aliud etiam in eo mirabile, quòd tantundem noctu subuenit, quantum die auferas. Omnis est talis sal minutus, atque non gleba est. Aliud genus ex aquis maris sponte gignitur, spuma in extremis litoribus ac scopulis relicta. Hic omnis rore densatur, & est acrior qui in scopulis inuenitur. Sunt etiamnum naturales differentiæ tres. Nanque in Bactris duo lacus vasti, alter ad Scythas versus, alter ad Arios, sale æstuant: sicut ad Citium in Cypro, & circa Memphin, extrahunt lacu, dein Sole siccant. Sed & summa fluminum densantur in salem, amne reliquo veluti sub gelu fluente, vt apud Caspias portas, quæ salis flumina appellantur. Item circa Mardos & Armenios. Præterea apud Bactros amnis Ochus & Oxus, ex appositis montibus deferunt salis ramenta. Sunt & in Africa lacus, & quidem turbidi, salem ferentes. Ferunt quidem & calidi fontes, sicut Pagasæi. Et hactenus habent se genera ex aquis sponte prouenientia. Sunt & montes natiui salis, vt in Indis Oromenus, in quo lapicidinarum modo cæditur renascens: maiúsque regum vectigal ex eo est, quàm ex auro atque margaritis. Effoditur & è terra, vt palàm est, humore densato, in Cappadocia. Ibi quidem cæditur specularium lapidum modo. Pondus magnum glebis, quas micas vulgus appellat. Carthis Arabiæ oppido muros domósque massis salis faciunt, aqua ferruminantes. Inuenit & iuxta Pelusium Ptolemæus rex, cùm castra faceret. Quo exemplo posteà inter Aegyptum & Arabiam, etiam squalentibus locis, cœptus est inueniri, detractis harenis: qualiter & per Africæ sitientia vsque ad Hammonis oraculum. Is quidem crescens cum Luna noctibus. Nam Cyrenaici tractus nobilitantur Hammoniaco, & ipso, quia sub harenis inueniatur, appellato. Similis est colore alumini, quod schiston vocant, longis glebis, neque perlucidis, ingratus sapore, sed medicinæ vtilis. Probatur quàm maximè perspicuus, rectis scissuris. Insigne de eo proditur, quòd leuissimus intra specus suos, in lucem vniuersam prolatus, vix credibili pondere ingrauescat. Causa euidens, cuniculorum spiritu madido sic adiuuante molientes, vt adiuuant aquæ. Adulteratur Siculo, quem Cocanicum appellauimus, necnon & Cyprio mirè simili. In Hispania quoque citeriore Egelastæ cæditur, glebis penè translucentibus, cui iam pridem palma à plerisque Medicis inter omnia salis genera perhibetur. Omnis locus in quo reperitur sal, sterilis est, nihílque gignit: & in totum sponte nascens inter hæc est. Factitij varia

na genera. Vulgatis plurimúsque in salinis, mari adfuso, non sine aquæ dulcis riguis, sed
imbre maximè iuuante, ac super omnia Sole multo, non aliter inarescens. Africa circa
Vticam construit aceruos salis ad collium speciem: qui vbi Sole Lunáque induruere, nul
lo humore liquescunt, víxque etiam ferro cæduntur. Fit tamen & in Creta sine riguis,
in salinas mare infundentibus: & circa Aegyptum, ipso mari influente in solum (vt cre-
do) Nilo succosum. Fit & è puteis in salinas ingestis. Prima densatio Babylone in bitu-
men liquidum cogitur, oleo simile, quo & in lucernis vtuntur: hoc detracto subest sal.
Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. In Chaonia excoquunt
aquam ex fonte, refrigerandóque salem faciunt inertem, nec candidum. Galliæ, Ger-
maniæque ardentibus lignis aquam salsam infundunt. Hispaniæ quadam sui parte è pu-
teis hauriunt, muriam appellant: & illi quidem etiam lignum referre arbitrantur. Quer-
cus optima, vt quæ per se cinere syncero vim salis reddat: alibi corylus laudatur: ita in-
fuso liquore salso, carbo etiam in salem vertitur. Quicunque ligno confit sal, niger est.
Apud Theophrastum inuenio, Imbrios harundinis & iunci cinerem decoquere aqua so-
litos, donec exiguum superesset humoris. Quin & è muria salsamentorum recoquitur,
iterúmque consumpto liquore ad naturam suam redit: vulgo è mænis iucundissimus.
Marinorum maximè laudatur Cyprius à Salamine: at è stagnis Tarētinus, ac Phrygius,
qui Tattæus vocatur. Hi duo oculis vtiles. A Cappadocia verò qui in laterculis affertur,
cutis nitorem dicitur facere. Magis tamen extendit is, quem Citticum appellauimus. Ita-
que à partu ventrem eo cum melanthio illinunt. Salsissimus sal siccissimus: suauissimus
omnium Tarentinus, atque candidissimus. & de cætero fragilis, qui maximè candidus.
Pluuia dulcescit omnis. Suauiorem tamen rores faciunt: sed copiosum Aquilonis flatus.
Austro non nascitur. Flos salis non fit, nisi Aquilonibus. In igne nec crepitat, nec exilit
Tragasæus, neque Acanthius ab oppido appellatus: nec vllius spuma, aut ramentum,
aut tenuis. Agrigentinus ignium patiens, ex aqua exilit. Sunt & colorum differentiæ.
Rubet Memphi, rufus est circa Oxum, Centuripis purpureus. Circa Gelam in eadem
Sicilia tanti splendoris, vt imaginem recipiat. In Cappadocia croceus effoditur, translu-
cidus & odoratissimus. Ad medicinæ vsus, antiqui Tarentinum maximè laudabant. Ab
hoc quencunque è marinis, ex eo genere spumeum præcipué. Iumentorum verò & boum
oculis, Tragasæum & Bæticum. Ad obsonium & cibum vtilior, quisquis facilè lique-
scit: item humidior, minorem enim amaritudinem habent, vt Atticus & Euboicus. Ser-
uandis carnibus aptior acer & siccus, vt Megaricus. Conditur etiam odoribus additus,
& pulmentarij vicem implet, excitans auiditatem, inuitánsque in omnibus cibis, ita vt
sit peculiaris ex eo intellectus inter innumera condimenta. Ita est in mandendo quæsitus
garo. Quin & pecudes armentáque & iumenta sale maximè solicitantur ad pastum, mul-
to largiore lacte, multóque gratiore etiam in caseo dote. Ergo hercule vita humanior si-
ne sale nequit degere: adeóque necessarium elementum est, vt transierit intellectus ad
voluptates animi quoque. Nam ita sales appellantur: omnísque vitæ lepos & summa hi-
laritas, laborúmque requies non alio magis vocabulo constat. Honoribus etiam mili-
tiæque interponitur, salariis inde dictis, magna apud antiquos autoritate, sicut apparet
ex nomine Salariæ viæ, quoniam illa sal in Sabinos portari consuerat. Ancus Marcius
rex, salis modia sex millia in congiario dedit populo, & salinas primus instituit. Varro
etiam pulmentarij vice vsos veteres, autor est: esitasse enim salem cum pane & caseo,
vt prouerbio apparet. Maximè tamen in sacris intelligitur autoritas, quando nulla con-
ficiuntur sine mola salsa. Salinarum synceritas summam fecit suam differētiam quadam
fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima; appellatur & flos salis, in totum di-
uersa ros, humidiorísque naturæ, & crocei coloris, aut rufi, veluti rubigo salis: odore
quoque ingrato ceu gari, dissentiens à sale non modò à spuma. Aegyptus inuenit, vide-
túrque Nilo deferri. Et fontibus tamen quibusdam innatat. Optimum ex eo, quod olei
quandam pinguitudinem reddit. Est enim etiam in sale pinguitudo, quod miremur.
Adulteratur autem tingitúrque rubrica, aut plerunque testa trita: qui fucus aqua de-

prehenditur, diluente factitium colorem, cùm verus ille non nisi oleo resoluatur, & vnguentarij propter colorem eo maximè vtantur. Canitia in vasis summa est: media verò pars humidior, vt diximus. Floris natura aspera, excalfactoria, stomacho inutilis. Sudorem ciet, aluum soluit in vino & aqua, acopicis & smegmaticis vtilis. Detrahit & ex palpebris pilos efficacissimè. Fæces imæ côcutiûtur, vt color croci redeat. Præter hæc etiamnum appellatur in salinis salsugo, ab aliis salsilago, tota liquida, marina aqua salsior, vi distans. Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocauere, intestinis piscium cæterísq; quæ abiicienda essent, sale maceratis, vt sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant. Capite eius vsto, suffitu extrahi secundas morantes. 10

De scombro pisce, & muria, & alece.

CAP. VIII.

NVnc è scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: sociorum id appellatur, singulis millibus nummûm permutantibus congios penè binos. Nec liquor vllus penè præter vnguenta maiore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem, & Mauritania, Bæticáque, & Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud vtiles. Laudantur & Clazomenæ garo, Pompeiíque & Leptis, sicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia. Vitium huius est alex, imperfecta nec colata fex. Cœpit tamen & priuatim ex inutili pisciculo, minimóque confici. Apuam nostri, aphyen Græci vocant, quoniam is pisciculus è pluuia nascitur. Foroiulienses pi- 20 scem ex quo faciunt, lupum appellant. Transiit deinde in luxuriam, creuerúntque genera ad infinitum: sicuti garum ad colorem mulsi veteris, adeóque dilutam suauitatem, vt bibi possit. Aliud verò ad castimoniarum superstitionem, etiam sacris Iudæis dicatum, quod sit è piscibus squama carentibus. Sic alex peruenit ad ostreas, echinos, vrticas, cammaros, mullorum iocinera. Innumerísque generibus ad saporem gulæ cœpit sal tabescere. Hæc obiter indicata sint desideriis vitæ, & ipsa tamen nonnulli vsus in medendo. Nanque & alece scabies pecoris sanatur. infusa per cutem incisam: & contra canis morsus draconísque marini prodest. In linteolis autem conceptis imponitur. Et garo ambusta recentia sanantur, si quis infundat ac non nominet garum. Contra canum quoque morsus prodest, maximéque crocodili, & hulceribus quæ serpunt, aut sordidis. Oris quoque 30 & aurium hulceribus aut doloribus mirificè prodest. Muria quoque, siue illa salsugo, spissat, mordet, extenuat, siccat. Dysentericis vtilis est, etiam si nome intestina corripit. Ischiadicis, cœliacis veteribus infunditur. Fotu quoque apud mediterraneos aquæ marinæ vicem pensat.

De natura salis, & eius medicinis.

CAP. IX.

SAlis natura est per se ignea, & inimica ignibus, fugiens eos, omnia erodens. Corpora verò astringens, siccans, alligans: defuncta etiam à putrescendo vendicans, vt durent ita per secula. In medendo verò mordens, adurens, repurgans, extenuans, dissoluens. Stomacho tantum inutilis, præterquàm ad excitandam auiditatem. Aduersus serpentium 40 morsus cum origano, melle, hyssopo. Contra cerasten cum origano, aut cedria, aut pice, aut melle. Auxiliatur contra scolopendras ex aceto potus: aduersus scorpionum ictus, cum quarta parte lini seminis, ex oleo vel aceto illitus: aduersus crabrones verò vel vespas, similiáque, ex aceto. Ad heterocraneas, capitísque hulcera, & pustulas, papulásve, & incipientes verrucas, cum seuo vitulino: item oculorum remediis, & ad excrescentes ibi carnes totiúsque corporis pterygia: sed in oculis peculiariter: ob id collyriis emplastrísque additur. Ad hæc maximè probatur Tattæus, aut Caunites. Ex ictu verò suffusis cruore oculis suggillatísque, cum myrrha pari pondere ac melle, aut cum hyssopo ex aqua calida, vtque foueantur salsugine. Ad hæc Hispaniensis eligitur, contráque suffusiones oculorum cum lacte in coticulis teritur. Priuatim suggillationibus in linteolo inuolutus, 50 crebróque ex aqua ferventi impositus. Hulceribus oris manantibus in linteolo concerpto.

pto. Gingiuarum tumori infricatus. Et contra scabritiem linguæ fractus comminutúsque. Aiunt dentes non erodi neque putrescere, si quis quotidie manè ieiunus salem contineat sub lingua, donec liquescat. Lepras idem & furunculos, & lichenas, & psoras emendat cum passa vua exempto eius ligno, & seuo bubulo atque origano ac fermento vel pane, maximè Thebaicus. Hic & ad pruritus eligitur. Tonsillis & vuis cum melle prodest. Quicunque ad anginas, hoc amplius cum oleo & aceto, eodem tempore extra faucibus illitus cum pice liquida. Emollit & aluum in vino mistus. Idem noxia, & tinearum genera pellit in vino potus. Æstus balinearum conualescentes vt tolerare possint, linguæ subditus præstat. Neruorum dolorem, maximè vsurpāda obseruatione circa hu-
10 meros & renes, in saccis aqua feruenti crebrò madefactus leuat. Colum torminá que & coxarum dolores potus, & in iisdem saccis impositus candens. Podagras cum farina ex melle & oleo tritus, ibi maximè obseruanda vsurpatione, qua quidem totis corporibus nihil esse vtilius sale & Sole dicunt. Itaque cornea videmus corpora piscatorum. Sed hoc præcipuum dicatur in podagris. Tollit & clauos pedum: item perniones. Ambustis ex oleo imponitur, aut commanducatus, pustulásque reprimit. Ignibus verò sacris hulceribúsque quæ serpunt, ex aceto aut hyssopo. Carcinomatis cum vua taminia. Phagedænis hulcerum, tritus cum farina hordei, superimposito linteolo madēte vino. Morbo regio laborantes, donec sudent ad ignem, contra pruritus quos sentiunt, ex oleo & aceto infricatus iuuat: & fatigatos ex oleo. Multi & hydropicos sale curauere, febri-
20 résque febrium cum oleo perunxere, & tussim veterem linctu eius discussere. Clysteribus infudere ischiadicis. Hulceribus excrescentibus vel putrescentibus imposuere. Crocodilorum morsibus ex aceto in linteolis, ita vt bātuerentur antehac hulcera. Bibitur & contra opium ex aceto mulso. Luxatis imponitur cum farina & melle: item exruberationibus. Dentium dolori cum aceto & fotu, & illitus cum resina prodest. Ad omnia autem spuma salis iucundior vtiliórque. Sed quicunque sal acopis additur ad excalfactiones: item smegmaticis ad extendendam cutem læuandámque. Pecorum quoque scabiem & boum illitus tollit. Datúrque lingendus: & oculis iumentorum insputur. Hæc & de sale dicta sint.

De nitri generibus & confecturis, & medicinis, & obseruationibus.

30

CAP. X.

Non est differenda & nitri natura, non multum à sale distans, & eo diligētius dicenda, quia palam est & Medicos qui de eo scripsere, ignorasse naturam, nec quenquam Theophrasto diligentius tradidisse. Exiguum fit apud Medos, canescentibus siccitate conuallibus, quod vocant halmirhaga. Minus etiā in Thracia iuxta Philippos, sordidum terra, quod appellant agrium. Nam quercu cremata nunquam multum factitatum est, & iampridem in totum omissum. Aquæ verò nitrosæ pluribus locis reperiuntur, sed sine viribus densandi. Optimum copiosúmque in Clytis Macedoniæ, quod vocant chalastricum, candidum, purúmque, proximum sali. Lacus est nitrosus, exiliente è medio
40 dulci fonticulo. Ibi fit nitrum circa Canis ortum nouenis diebus, totidémq; cessat, ac rursus innatat, & deinde cessat. Quo apparet, soli naturam esse quæ gignat, quoniam compertum est, nec Soles proficere quicquam, cùm cesset, nec imbres. Mirum est & illud, scatebra fonticuli semper emicante, lacum nec augeri, nec effluere. Iis autem diebus, quibus gignitur, si fuere imbres, salsius nitrum faciunt, Aquilones deterius, quia validius commouent limum. Et hoc quidem nascitur. In Ægypto autem conficitur multo abundantius, sed deterius. Nam fuscum lapidosúmq; est. Fit penè eodem modo, quo sal, nisi quod salinis mare infundunt, Nilum autem nitrariis. Excedente Nilo siccantur, decedente madent succo nitri xl. diebus continuis, non(vt in Macedonia) statis. Si etiam imbres affuerint, minus de flumine addunt: statímque vt densari est cœptum, rapitur ne resol-
50 uatur in nitrariis. Sic quoque olei natura interuenit, ad scabiem animalium vtilis. Ipsum autem conditum in aceruis durat. Mirum, in lacu Ascanio, & quibusdam circa Chalcida

N 5 fontibus,

fontibus, summas aquas dulces esse potarique, inferiores nitrosas. In nitro optimum, quod tenuissimum, & ideo spuma melior. Ad aliqua tamen sordidum, tanquam ad inficiendas purpuras tincturásque omnes. Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco. Nitrariæ egregiæ Ægyptus. Nam circa Naucratim & Memphim tantùm solebant esse, circa Memphin deteriores. Nã & lapidescit ibi in aceruis: multíque sunt tumuli ea de causa saxei. Faciunt ex his vasa, necnon frequenter liquatum cum sulphure coquentes in carbonibus. Ad ea quoque, quæ inueterari volunt, illo nitro vtuntur. Sunt ibi nitrariæ, in quibus & rufum exit à colore terræ. Spumam nitri, quæ maximè laudatur, antiqui negabant fieri, nisi cùm ros cecidisset, prægnãtibus nitrariis, sed nondum parientibus. Itaque non fieri incitatis, etiamsi caderet. Alij † operimentũ fermento gigni existimauere. Proxima ætas Medicorum aphronitrum tradidit in Asia colligi, in speluncis mollibus distillans. Specus eos colycas vocant: dein siccant Sole. Optimum putant Lydium. Probatio, vt sit minimè ponderosum, & maximè friabile, colore penè purpureo. Hoc in pastillis affertur. Ægyptium in vasis picatis, ne liquescat. Vasa quoque ea Sole inarescentia perficiuntur. Nitri probatio, vt sit tenuissimum & quam maximè spongiosum fistulosúmque. Adulteratur in Ægypto calce: deprehenditur gustu. Syncerum enim facilè resoluitur: adulteratum pungit. Calce aspersum reddit odorem vehementem. Vritur in testa opertum ne exultet: aliàs igni non exilit nitrum: nihílque gignit aut alit, cùm in salinis herbæ gignãtur, & in mari tot animalia, tantum algæ. Sed maiorem esse acrimoniam nitro apparet, nõ hoc tantùm argumento, sed in illo, quòd nitrariæ calceamenta protinus consumunt, aliâs salubres, oculorúmque claritati vtiles. In nitrariis non lippiunt. Hulcera allata eò celerrimè sanantur: ibi facta, tardè. Ciet & sudorem cum oleo perunctis, corpusque emollit. In pane salis vice vtuntur Chalastræo: ad rhaphanos Ægyptio: teneriores eos facit, sed obsonia alba & deteriora, oleta viridiora. In medicina autem calfacit, extenuat, mordet, spissat, siccat, exhulcerat. Vtile his, quæ euocanda sint aut discutienda, & lenius mordenda atque extenuanda, sicut in papulis pustulisque. Quidam in hoc vsu accensum vino austero restinguunt, atque ita trito in balineis vtuntur sine oleo. Sudores nimios inhibet cum arida iride adiecta oleo viridi. Extenuat & cicatrices oculorum & scabritias genarum cum fico illitum, aut decoctum in passo ad dimidias partes: item contra argema oculorum. Vngues decoctum cum passo in mali Punici calyce adiuuat nitrum: claritatem visus cum melle inunctum. Prodest dentium dolori ex vino, si cum pipere colluantur: item cum porro decoctum. Nigrescentes dentes crematum dentifricio ad colorem reducit. Capitis animalia, & lendes necat, cum Samia terra illitum ex oleo. Auribus purulentis vino liquatum infunditur. Sordes eiusdem partis erodit ex aceto. Sonitus & tinnitus discutit siccum additum. Vitiligines albas cum Cimolia creta, æquo pondere ex aceto, in Sole illitum emendat. Furunculos admistum resinæ extrahit, aut cum vua alba passa, nucleis eius simul tritis. Testium inflammationi occurrit: item eruptionibus pituitæ in toto corpore cum axungia. Contráque canis morsus, addita & resina, initiis cum aceto illinitur. Sic & serpẽtium morsibus, phagedænis, & hulceribus quæ serpunt, aut putrescunt, cum calce ex aceto. Hydropicis cum fico tusum datur illinitúrque. Discutit & tormina, si decoctum bibatur pondere drachmæ cum ruta, vel anetho, vel cumino. Reficit lassitudines cum oleo ex aceto perunctorum. Et contra algores horroresque prodest, manibus pedibúsque confricatis cum oleo. Comprimit & pruritus suffusorum felle, maximè cum aceto datum. Succurrit & venenis fungorum ex posca potum: aut si buprestis pasta sit, ex aqua, vomitionésque euocat. His qui sanguinem tauri biberint, cum lasere datur. In facie quoque exhulcerationes sanat cum melle & lacte bubulo. Ambustis tostum, donec nigrescat, tritúmque illinitur. Infunditur ventris & renum doloribus, aut rigori corporum, neruorúmque doloribus. Paralysi in lingua cum pane imponitur. Suspitiosis in ptisana sumitur. Tussim veterem sanat, flore misto galbano, resinæ terebinthinæ, pari pondere omnium, ita vt fabæ magnitudo deuoretur. Coquitur, dilutúmque posteà cum pice liquida sorbendum in angina datur.

† operimentorum,

Flos

Flos eius cum oleo cyprino articulorum doloribus in Sole iucundus est. Regium quoque morbum in vino exterminat potum. Et inflationes discutit, sanguinis profluuium è naribus sistit ex feruenti aqua vapore naribus rapto. Pruriginem alumine permisto tollit: alarum virus ex aqua quotidiano fotu. Hulcera ex pituita nata cera permistum: quo genere neruis quoque prodest. Cœliacis infunditur. Perungi ante accessiones frigidas nitro & oleo multi præcepere. Sic & aduersus lepras, lentigines. Podagricis in balneis vti solio nitri prodest, atrophis, opisthotonis, tetanis. Sal nitrum sulphuri cócoctum in lapidem vertitur.

De spongiarum natura. CAP. XI.

10 SPongiarum genera diximus in naturis aquatilium marinorum. Quidam eas ita distinguunt. Alias ex his mares existimauere, tenui fistula spissioresque, persorbentes, & quæ tinguntur in delicijs, aliquando & purpura: alias fœminas, maioribus fistulis ac perpetuis. E maribus duriores alias, quas appellant tragos, tenuissimis fistulis atque densissimis. Candidæ cura fiunt, è mollissimis recentes per æstatem tinctæ salis spuma, ad Lunam & pruinas sternuntur inuersæ, hoc est, qua parte adhæsere, vt candorem bibãt. Animal esse docuimus, etiam cruore inhærente. Aliqui narrant & auditu regi eas, contrahique ad sonum, exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, ideo abscindi ac saniem emittere. Quin & eas quæ ab Aquilone sint genitæ, præferunt cæteris. Nec vsquam diutius durare spiritum Medici affirmant. Sic & prodesse corporibus, quia no-20 stro suum misceant, & ideo magis recentes, magisque humidas: sed minus in calida aqua minusque vnctas, aut vnctis corporibus impositas: & spissas minus adhærescere. Mollissimum genus earum penicilli, oculorum tumores leuant ex mulso impositi. Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi: eosque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur spongiæ ipsæ epiphoris ex posca: ex aceto calido ad capitis dolores. De cætero recentes discutiunt, molliunt, mitigant. Veteres cõglutinant vulnera. Vsus earum ad abstergenda, fouenda, operienda à fotu dum aliud imponatur. Hulcera quoque humida & senilia impositæ siccant: fracturæ & vulnera spongijs vtilissimè fouentur. Sanguis rapitur in secando, vt curatio perspici posit. Et ipsæ vulnerum inflammationibus imponuntur, nunc siccæ, nunc ex aceto inspersæ, nunc è vino, nunc ex aqua frigida. Ex aqua verò 30 cælesti impositæ, secta recentia non patiuntur intumescere. Imponuntur & integris partibus, sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit, & iis quæ apostemata vocant, melle decocto perunctis. Item articulis aliâs aceto salso madidæ, aliàs è posca. Si ferueat impetus, ex aqua. Eædem & callo salsa madidæ: at cõtra scorpionum ictus ex aceto. In vulnerum curatione & succidæ lanæ vicem implent, nunc ex vino & oleo, nunc ex eadem. Differentia hæc, quòd lanæ emolliunt, spongiæ coercent, rapiúntque vitia hulcerum. Circunligantur & hydropicis siccæ, vel ex aqua tepida poscáve, vtcúnque blandioribus opus est, operiríve aut siccari cutem. Imponuntur & his morbis, quos vaporari oporteat, feruenti aqua perfusæ, expressæque inter duas tabulas. Sic & impositæ stomacho prosunt, & in febri contra nimios ardores. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris 40 ex aceto, efficaciores quàm aliud. Imponi oportet sic, vt sanas quoque partes spatiosè operiant. Sanguinis profluuium sistunt ex aceto, aut frigida. Liuorem ab ictu recentem, ex aqua salsa calida sæpius mutata tollunt, testium tumorem doloremque ex posca. Ad canum morsus vtiliter concisæ imponuntur, ex aceto, aut frigida, aut melle, abundè subinde humectandæ. Africanæ cinis cum porri sectiui succo, sanguinem reiicientibus haustu salis ex frigida prodest. Idem cinis vel cum oleo vel aceto fronti illitus, tertianas tollit. Priuatim Africanæ ex posca tumorem discutiunt. Omnium autem cinis cum pice crematarum, sanguinem sistit vulnerum. Aliqui raras tantum, ad hoc cum pice vrunt. Et oculorum causa comburuntur in cruda olla figulini operis, plurimum proficiente eo cinere contra scabritias genarum, excrescentésque carnes, & quicquid 50 opus sit ibi destringere, spissare, explere. Vtilius in eo vsu lauare cinerem. Præstant & strigilum vicem linteolorúmque affectis corporibus. Et contra Solem aptè prote-

gunt

gunt capita. Medici inscitia ad duo nomina eas redegere, Africanas, quarum firmius sit robur, Rhodiacásque, ad fouẽdum molliores. Nunc autem mollissimæ circa muros Antiphelli vrbis reperiuntur. Trogus autor est, circa Lyciam penicillos mollissimos nasci in alto, vnde ablatæ sint spongiæ. Polybius super ægrum suspensos quietiores facere noctes. Nunc reuertemur ad marina animalia & aquatilia.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXII.

PROOEMIVM.

Medicinæ ex aquatilibus.

VENTVM est ad summa naturæ exemplorúmque, per rerum ordinem, & ipsum sua sponte occurrit immensum potentiæ occultæ documentum, vt prorsus nec aliud vltrà quæri debeat, nec par aut simile possit inueniri, ipsa se vincente natura, & quidem numerosis modis. Quid enim violentius mari ventísve, & turbinibus & procellis? quo maiore hominum ingenio in vlla sui parte adiuta est, quàm velis remísque? Addatur his & reciproci æstus inenarrabilis vis versúmque totum mare in flumen.

De echeneide pisce, & mirabili eius proprietate, & torpedine, & marino lepore, & mirabilia Rubri maris. CAP. I.

TAmen omnia hæc paritérque eôdem impellentia, vnus ac paruus admodum pisciculus, echeneis appellatus, in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, viréſque tantas compescit, & cogit stare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tantilla est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana, cùm rostra illa ære ferróque ad ictus armata, semipedalis inhibere possit, ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco Marte tenuisse prætoriam nauim Antonij, properantis circumire & exhortari suos, donec transiret in aliam. Ideóque Cæsariana classis impetu maiore protinus venit. Tenuit & nostra memoria Caij principis ab Astura Antium remigantis: vt res est etiam auspicalis pisciculus. Si quidem nouissimè tum in vrbem reuersus ille Imperator, suis telis confossus est. Nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cùm è tota classe quinqueremis sola non proficeret, exilientibus protinus qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, ostenderúntque Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringentorúmque remigum obsequio contra se intercederet. Constabat peculiariter miratum quomodo adhærens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. Qui tunc postéaque videre, eum limaci magnæ similem esse dicunt. Nos plurium opiniones posuimus in natura aquatilium, cùm de eo diceremus. Nec dubitamus idem valere omnia genera, cùm celebri & consecrato etiam exemplo apud Gnidiam Venerem conchas quoque eiusdem potentiæ credi necesse sit. E nostris quidam Latinis remoram appellauere eum. Mirúmque, è Græ-

cis alij lubricos partus atque procidentes contineri ad maturitatem alligato eo (vt diximus) prodiderunt: alij sale asseruatum adalligatúmque grauidis partus soluere, ob id alio nomine odinolyontem appellari. Quocunque modo ista se habeant, quis ab hoc renendi nauigia exemplo de vlla potentia naturæ atque effectu, in remedijs sponte nascentium rerum dubitet? Quin & sine hoc exemplo per se satis esset ex eodem mari torpedo: etiam procul & è longinquo, vel si hasta virgáve attingatur, quamuis prævalidos lacertos torpescere, quamlibet ad cursum veloces alligari pedes. Quod si necesse habemus fateri hoc exemplo esse vim aliquam, quæ odore tantùm & quadam aura sui corporis afficiat membra, quid non de remediorum omnium momentis sperandum est? Nõ sunt 10 minus mira, quæ de lepore marino traduntur. Venenum est alijs in potu, aut in cibo datus, alijs etiam visus. Siquidem grauidæ si omnino aspexerint, fœminam ex eo genere duntaxat, statim nausea & redundatione stomachi vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt. Remedio est mas, ob id induratus sale, vt in brachialibus habeant. Eadem res in mari & tactu quidem nocet: Vescitur eo vnum tantùm animalium, vt non intereat, mullus piscis: tenerescit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines quibus impactus est, piscem olent, hoc primo argumento veneficium id deprehenditur. Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Incertíque temporis veneficium id esse, autor est Licinius Macer. In India affirmant non capi viuentem: inuicémque ibi hominem illi pro veneno esse, ac vel digito omnino in mari tactum mori. Esse autem ampliorem multo, si-20 cut reliqua animalia. Iuba in his voluminibus, quæ scripsit ad C. Cæsarẽ Augusti filium de Arabia, tradit mitulos ternas heminas capere. Cetos sexcentorum pedũ longitudinis, & trecentorum sexaginta latitudinis in flumen Arabiæ intrasse, pinguiq; eius negotiatores & omniũ piscium adipe camelos perungere in eo situ, vt asilos ab his fugent odore.

De ingenijs & mansuetudine quorundam piscium, & vbi ex manu edant,
& vbi responsa dantur ex piscibus.

CAP. II.

Mihi videntur mira & quæ Ouidius prodidit piscium ingenia, in eo volumine, quod Halieuticon inscribitur. Scarum inclusum nassis non fronte erumpere, nec infestis viminibus caput inserere, sed auersum caudæ ictibus crebris laxare fores, atque ita 30 retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si fortè alius scarus extrinsecus videat, apprehensa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis. Lupum rete circundatum harenas arare cauda, atque ita conditum transire rete. Murænam maculas appetere ipsas conscíam teretis ac lubrici tergi, tum multiplici flexu laxare, donec euadat. Polypum hamos appetere, brachijsque complecti, non morsu: nec priùs dimittere, quàm escam circunroserit, aut harundine leuatum extra aquam. Scit & mugil esse in esca hamum, insidiásque non ignorat: auiditas tamen tanta est, vt cauda verberando excutiat cibos. Minus in prouidendo lupus solertiæ habet, sed magnum robur in pœnitendo. Nam vt hæsit in hamo, tumultuoso discursu laxat vulnera, donec excidant insidiæ. Murænæ amplius deuorant, quàm hamum, admouéntque dentibus lineas, atque ita erodunt. Pytheas id tradit. Idem 40 infixam hamo inuertere se, quoniam sit dorso cultellato, spináque lineam præsecare. Licinius Macer murænas tantùm fœminini sexus esse tradit, & concipere è serpentibus, vt diximus, ob id sibilo à piscatoribus, tanquam serpentibus, euocari & capi: pinguescere lactatu, fuste non interimi, easdem ferula protinus. Animam in cauda habere certum est, eáque icta celerrimè exanimari, at capitis ictu difficulter. Nouacula pisce quæ tacta sunt, ferrum olent. Durissimum esse piscium constat, qui orbis vocetur: rotundus est, & sine squamis, totúsque capite constat. Miluago quoties cernatur extra aquam volitans, tempestates mutari, Trebius Niger autor est. Xiphiam, id est gladium, rostro mucronato esse: ab hoc naues perfossas mergi in Oceano ad locum Mauritaniæ qui Gotta vocetur, non procul Lixo flumine. Idem loligines euolare ex aqua tradit, tanta mul-50 titudine vt nauigia demergant. E manu vescuntur pisces in pluribus quidem Cæsaris villis: sed quæ veteres prodidere, in stagnis, non piscinis, admirati, in Eloro Siciliæ

castello

castello, non procul Syracusis: item in Labradij Iouis fonte anguillas: hæ & inaures additas gerunt. Similiter in Chio iuxta senum delubrum: in Mesopotamiæ quoque fonte Cabura, de quo diximus. Nam in Lyciæ Myris in fonte Apollinis, quem Curium appellãt, ter fistula euocati veniunt ad augurium. Diripere eos carnes obiectas, lætum est consultantibus: caudis abigere, dirum. Hierapoli Syriæ in lacu Veneris æditucrum vocibus parent vocati: exornati auro veniunt: adulantes scalpuntur: ora hiantia manibus inferendis præbent. In Stabiano Campaniæ ad Herculis petram, melanuri in mari panem abiectũ rapiunt: iidem ad nullum cibum, in quo hamus sit, accedunt. Nec illa in nouissimis mira, amaros esse pisces ad Pelen insulam, & ad Clazomenas. Contrà, ad scopulum Siciliæ, ac Leptin Africæ, & Eubœam, & Dyrrhachium. Rursus ita salsos, vt possint salsamenta existimati, circa Cephaleniam & Ampelon & Paron, & Deli petras: in portu eiusdem insulæ, dulces. Quam differentiam pabulo constare, non est dubium. Apion maximum piscium esse tradit porcum, quem Lacedæmonij orthragoriscum vocant: grunnire eum, cùm capiatur. Esse verò illam naturæ accidentiam, quod magis miremur, etiam in locis quibusdam, apposito occurrit exemplo. Siquidem salsamenta omnium generum in Italia Beneuenti recentia effici constat. Pisces marinos in vsu fuisse protinus condita Roma, autor est Cassius Hemina: cuius verba de ea re hîc subiciam: Numa constituit, vt pisces qui squamosi non essent, ni pollucerent patrimonia, commentus vt conuiuia publica & priuata, cœnæque ad pulumaria facilius compararentur: ni qui ad pollucium emerent, pretio minus parcerent, eáque præmercarentur. Quantum apud nos Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantùm apud Indos in curalio. Nanque ista persuasione gentium constant. Gignitur quidem & in Rubro mari, sed nigrius: item in Persico vocatur Iace: laudatissimum in Gallico sinu circa Stœchadas insulas, & in Siculo circa Heliam ac Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolin Campaniæ: maximéque rubens, sed molle, & ideo † vtilissimum Erythris. Forma est ei fruticis, color viridis. Baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna satiua specie atque magnitudine. Aiunt tactu protinus lapidescere, si viuat. Itaque occupari, euellíque retibus, aut acri ferramento præcidi. Hac de causa curalium vocitatum interpretantur. Probatissimum quàm maximè rubens, & quàm ramosissimũ, nec scabrosum, aut lapideum, vel rursus inane, aut cócauum. Autoritas baccarum eius non minus Indorum viris quoque pretiosa est, quàm fœminis nostris vniones Indici. Aruspices eorum vatésque imprimis religiosum id gestamen amoliendis periculis arbitrantur. Itaque & decore & religione gaudent. Prius quàm hoc notesceret, Galli gladios, scuta, galeas adornabant eo. Nunc tanta penuria est vendibili merce, vt perquàm ratò cernatur in suo orbe. Surculi infantiæ adalligati, tutelam habere creduntur. Contráque torminum ac vesicæ & calculorum mala in puluerem igne redacti, potíque cum aqua auxiliantur. Simili modo ex vino poti, aut si febris sit, ex aqua, somnum afferunt. Ignibus diu repugnant. Sed eodem medicamine sæpius poto tradunt lienem quoque absumi. Sanguinem reiicientibus excreantibúsve medentur. Cinis eorum miscetur oculorum medicamentis. Spissat enim ac refrigerat. Hulcerum caua explet. Cicatrices extenuat. Quod ad repugnantiam rerum attinet, quam Græci antipathiam vocant, nihil est vsquam venenatius, quàm in mari pastinaca, vtpote cùm radio eius arbores necari diximus. Hanc tamen persequitur galeos. Idem & alios quidem pisces, sed pastinacas præcipuè, sicut in terra serpentes mustela. Tanta est auiditas ipsius veneni. Percussis verò ab ea medetur & hic quidem, sed & mullus ac laser.

† Vide num rectius legatur vilissimũ, vt in vetusto codice legitur.

De his, quibus in terris & in aquis victus est: & de castoreis medicinæ. & obseruationes. CAP. III.

SPectabilis naturæ potentia in his quoque, quibus & in terris & in aqua victus est, sicut & fibris, quos castores vocant, & castorea testes eorum. Amputari hos ab ipsis, cùm capiantur, negat Sextius diligentissimus medicinæ. Quinimo paruos esse substrictósq; & adhærentes spinæ, nec adimi sine vita animalis posse. Adulterari autem renibus eiusdem

dem

dem qui sint grandes, eùm veri testes parui admodum reperiantur. Præterea ne vesicas quidem esse, cùm sint geminæ, quod nulli animalium. In his folliculis inueniri liquorem, & asseruari sale. Itaque inter probationes falsi esse folliculos geminos ex vno nexu dependentes, quod ipsum corrumpi fraude, conicientibus gummi cum sale Hammoniaco: quoniam Hammoniaci coloris esse debeant, tunicis circundati liquore veluti mellis cerosi, odoris grauis, gustu amaro & acri friabiles. Efficacissimi è Ponto Galatiæ, mox Africæ. Sternutamenta olfactu mouent. Somnum conciliant, cum rosaceo & peucedano peruncto capite: & per se poti in aqua: ob id phreneticis vtiles. Item lethargicos odoris suffitu excitant: vuluarúmque exanimationes vel subditi. Et menses ac 10 secundas cient, duabus drachmis ex aqua cum pulegio poti. Medentur & vertigini, opisthotonis, tremulis, spasticis, neruorum vitiis, ischiadicis, stomachicis, paralyticis, perunctis omnibus: Vel triti ad crassitudinem mellis cum semine viticis, ex aceto aut rosacea. Sic & contra comitiales sumpti: poti verò contra inflationes, tormina, venena. Differentia tantùm contra genera est mistura. Quippe aduersus scorpiones ex vino bibuntur: aduersus phalangia & araneos, ex mulso, ita vt vomitione reddantur, aut vt retineantur, cum ruta: aduersus chalcidas, cum myrtite: aduersus cerasten & presteras, cum panace, aut ruta ex vino: aduersus cæteras serpentes, cum vino. Dari binas drachmas satis est: eorum quæ adiiciantur, singulas. Auxiliantur priuatim contra viscum ex aceto: aduersus aconitum ex lacte, aut aqua: aduersum elleborum album ex aqua mul-20 sa nitróque. Medentur & dentibus, infusi cum oleo triti in aurem à cuius parte doleant: aurium doloribus melius, si cum meconio. Claritatem visus faciunt cum melle Attico iuncti. Cohibent singultus ex aceto. Vrina quoque fibri resistit venenis, & ob id in antidota additur. Asseruatur autem optimè in sua vesica, vt aliqui existimant.

De testudine, & multorum piscium medicinæ, & obseruationes.

CAP. IIII.

Geminus similiter victus in aquis terráque, & testudinum: effectus quoque pari honore habendi, vel propter excellens in vsu pretium, naturæque proprietatem. Sunt ergo testudinum genera, terrestres, marinæ, lutariæ, & quæ in dulci aqua viuunt. Has qui 30 dam è Græcis emydas appellant. Terrestrium carnes suffitionibus propriæ, Magicísque artibus refutandis, & contra venena salutares produntur. Plurimæ in Africa. Hæ ibi amputato capite pedibúsque pro antidoto dari dicuntur: & ex iure in cibo sumptæ, strumas discutere, ac lienes tollere: item comitiales morbos. Sanguis earum claritatem visus facit, suffusionésque oculorum tollit. Et contra serpentium omnium & araneorum ac similium, & ranarum venena auxiliatur, seruato sanguine in farina pilulis factis, & cùm opus sit, in vino datis. Felle testudinum cum Attico melle glaucomata inungi prodest: & scorpionum plagæ instillari. Tegumenti cinis vino & oleo subactus pedum rimas hulceráque sanat. Squamæ è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Eò magis hoc mirum, quoniam totius tegumenti farina accendere traditur libidinem. Vri-40 nam earum aliter quàm in vesica dissectarum, inueniri posse non arbitror: & inter ea hoc quoque esse, quæ portentosa Magi demonstrent: aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen, vt aiunt, cimicibus admistis. Oua durata illinuntur strumis, & hulceribus frigore aut adustione factis. Sorbentur in stomachi doloribus. Marinarum carnes admistæ ranarum carnibus contra salamandras præclarè auxiliantur. Neque est testudine aliud salamādræ aduersius. Sanguine alopeciarum inanitas & porrigo, omniáque capitis hulcera curantur. Inarescere autem eum oportet, lentéque ablui. Instillatur & dolori aurium cum lacte mulierum. Aduersus comitiales morbos manditur cum polline frumenti. Miscetur autem sanguis heminis tribus aceti, hemina vini addita his, & cum hordeacea farina: aceto quoque admisto, vt fit quod deuoretur fabæ ma-50 gnitudine. Hæc singula & matutina & vespertina dantur, dein post aliquot dies vespera. Comitialibus instillatur ore diducto, his qui modicè corripiantur. Spasmo cum

castoreo

castoreo clystere infunditur. Quod si dentes per annos colluantur testudinum sanguine, immunes à dolore fiunt. Et anhelitus discutit, quásque orthopnœas vocant: ad has in polenta datur. Fel testudinum claritatem oculorum facit: cicatrices extenuat: tonsillas sedat & anginas, & omnia oris vitia. Priuatim nomas ibi: item ardentium testium. Naribus illitum comitiales erigit, attollítque. Idem cum vernatione anguium aceto admisto, vnicè purulentis auribus prodest. Quidam bubulum fel admiscent, decoctarúmque carnium testudinis succum, addita æquè vernatione anguium. Sed diu in vino testudinem excoquunt. Oculorum quoque vitia omnia fel inunctum cum melle emendat: suffusiones etiam marinæ fel cum fluuiatilis sanguine & lacte mulierum. Capillus mulierum inficitur felle. Contra salamandras vel succum decoctum bibisse satis est. Testudinum est tertium genus in cœno & paludibus viuentium. Latitudo his in dorso pectori similis, nec conuexo incurua calyce, ingrata visu. Ex hac quoque tamen aliqua contingunt auxilia. Tres nanque in succensa sarmenta coniectæ, diuidentibus se têgumentis rapiuntur: tum euulsæ carnes earum coquuntur in aquæ congio, sale modicè addito: ita decoctarum, ad tertias partes succus, paralysin & articularios morbos sentientibus bibitur. Detrahit item fel pituitas, sanguinémque vitiatum. Sistitur ab eo remedio aluus aquæ frigidæ potu. Ex quarto genere testudinum, quæ sunt in amnibus, diuulsarum pingui cum aeizoo herba tuso, admisto vnguento & semine lilij, ante accessiones si perungantur ægri, præter caput, mox conuoluti, calidam aquam bibant, quartanis liberari dicuntur. Hanc testudinem quintadecima Luna capi oportere, vt plus pinguium reperiatur. Verùm ægrum sextadecima Luna perungi tradunt. Ex eodem genere testudinum sanguis instillatus crebros capitis dolores sedat: item strumas. Sunt, qui testudinum sanguinem cultro æreo supinarum capitibus præcisis, excipi nouo fictili iubeant: ignem sacrum, cuiuscunque generis sanguine illini: item capitis hulcera manantia, & verrucas. Iidem promittunt testudinum omnium fimo panos discuti. Et licet incredibile dictu sit, aliqui tradunt, tardius ire nauigia, testudinis pedem dextrum vehentia. Hinc deinde in morbos digeremus aquatilia, non quia ignoremus gratiorem esse vniuersitatem animalium, maiorísque miraculi: sed hoc vtilius est vitæ, côtributa habere remedia, cùm aliud alij prosit, aliud alibi facilius inueniatur.

De aquatilibus, remedia in morbos digesta: & primùm contra venena & venenata animalia. CAP. V.

Venenarum mel diximus vbi nasceretur. Auxilio est piscis aurata in cibo. Vel si ex melle syncero fastidium cruditásve, quæ sit grauissima, incidat: testudinem circuncisis pedibus, capite, cauda, decoctam, antidotum esse, autor est Pelops, scincúmq; Apelles. Qui esset scincus, diximus: sæpius verò, quantum veneficiũ menstruis mulierum. Contra omnia ea auxiliatur, vt diximus, mullus: Item contra pastinacam & scorpiones terrestres marinósque, & dracones, & phalangia illitus sumptúsve in cibo. Eiusdem recentis è capite cinis contra omnia venena, priuatim contra fungos. Mala medicamenta inferri negant posse, aut certè nocere, stella marina vulpino sanguine illita, & affixa limini superiori, aut clauo æreo ianuæ. Draconis marini scorpionúmque ictus, carnibus earum impositis: item araneorum morsus sanantur. In summa, contra omnia venena, vel potu, vel ictu, vel morsu noxia, succus earum ex iure decoctatum, efficacissimus habetur. Sunt & seruatis piscibus medicinæ, salsamentorúmq; cibus prodest à serpente percussis, & contra bestiarum ictus, mero subinde hausto, ita vt ad vesperam cibus vomitione reddatur. Peculiariter à chalcide, ceraste, aut quas sepas vocãt, aut elape dipsadéve percussis. Contra scorpiones largius sumi, sed nõ euomi salsamenta prodest, ita vt sitis toleretur: & imponere eadem plagis côuenit. Contra crocodilorum quidem morsus non aliud præsentius habetur. Priuatim contra presteris morsum sarda prodest. Imponuntur salsamenta & contra canis rabiosi: vel si non sint ferro vstæ plagæ, corporáque clysteribus exinanita, hoc per se sufficit. Et contra draconem marinum ex aceto imponuntur. Idem & cybij profectus. Draco quidem marinus ad spinæ suæ, qua ferit, venenum ipse impositus, vel

cerebro

cerebro toto prodest. Ranarum marinarum ex vino & aceto decoctarum succus contra
venena bibitur,& contra ranæ ruberæ venenum,& cõtra salamandras. Fluuiatiles,si car-
nes edantur iúsve decoctarum sorbeatur,prosunt & contra leporem marinum, & con-
tra serpentes suprà dictas.Contra scorpiones ex vino.Democritus quidem tradit,si quis
extrahat ranæ viuenti linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsáque dimissa in
aquam,imponat supra cordis palpitationẽ mulieri dormienti,quæcunque interrogaue-
rit,vera responsuram. Addunt etiamnum alia Magi,quæ si vera sunt,multo vtiliores vi-
tæ existimentur ranæ,quàm leges. Nanque harundine transfixa natura per os,si surculus
in menstruis defigatur à marito,adulteriorum tædium fieri. Carnibus earum vel hamo
additis,præcipuè purpuras certum est allici.Iecur ranæ geminum esse dicunt, obiicíque
formicis oportere:eam partem,quam appetant,cõtra omnia venena esse pro antidoto.
Sunt quæ in vepribus tantùm viuunt,ob id ruberarum nomine, vt diximus, quas Græci
phrynos vocant,grandissimæ cunctarum, geminis veluti cornibus,plenæ veneficiorum.
Mira de his certatim tradunt autores.Illatis in populum silentium fieri. Officulo,quod
sit in dextro latere,in aquam feruentem deiecto,refrigerari vas,nec posteà feruere, nisi
exempto.Id inueniri obiecta rana formicis,carnibúsque erosis,singula in folium addi.Et
aliud esse in sinistro latere,quo deiecto feruere videatur, apocynon vocari. Canum im-
petus eo cohiberi,amorem concitari,& iurgia addito in potionem. Venerem adalliga-
tum stimulare.Rursus à dextro latere refrigerari feruentia. Hoc & quartanas sanari ad-
alligato in pellicula agnina recenti,aliásque febres. Amorem inhiberi eo.Item ex his ra-
nis lien contra venena,quæ fiant ex ipsis,auxiliatur.Cor verò etiam efficacius est. Colu-
ber est in aqua viuens:huius adipem & fel habentes qui crocodilos venentur, mirè adiu-
uari dicunt,nihil cõtrà bellua audente.Efficacius etiamnum,si herba potamogiton mis-
ceatur.Cancri fluuiatiles triti potíque ex aqua recentes,seu cinere adseruato,contra ve-
nena omnia prosunt,priuatim contra scorpionum ictus cum lacte asinino:vel si non sit,
caprino,vel quocunque.Addi & vinum oportet.Necant eos triti cum ocimo admoti.Ea-
dem vis contra venenatorum omniũ morsus,priuatim scytalen,& angues,& contra lepo
rem marinum,ac ranam rubetam. Cinis eorum seruatus prodest pauore potus pericli-
tantibus ex canis rabiosi morsibus.Quidam adiiciunt gentianã,& dant in vino. Nam si
iam pauor occupauerit,pastillos vino subactos deuorandos ita præcipiunt.Decem verò
cancris cum ocimi manipulo alligatis,omnes qui ibi sint scorpiones ad eum locũ coitu-
ros Magi dicunt:& cum ocymo ipsos cinerémve eorum percussis imponunt. Minus in
omnibus his marini prosunt,vt Thrasyllus autor est.Nihil autem æquè aduersari serpen
tibus,quàm cancros,suésque percussas hoc pabulo sibi mederi. Cùm Sol sit in Cancro,
torqueri serpentes. Ictibus scorpionum & carnes fluuiatilium cochlearum resistunt cru-
dæ vel coctæ. Quidam ob id salsas quoque adseruant. Imponunt & ipsis plagis. Coraci-
ni pisces Nilo quidem peculiares sunt: sed nos hæc omnibus terris demonstramus. Car-
nes eorum aduersus scorpiones valent impositæ.Inter venena sunt piscium porci mari-
ni spinæ in dorso,cruciatu magno læsorum: remedio est limus ex reliquo piscium eo-
rum corpore. Canis rabidi morsu potum expauescentibus, faciem perungunt adipe vi-
tuli marini.Efficacius,si medulla hyænæ & oleum è lentisco & cera misceatur. Murænæ
morsus ipsarum capitis cinere sanantur.Et pastinaca contra suum ictum remedio est,ci-
nere suo ex aceto illito,vel alterius. Cibi causa extrahi debet è dorso eius,quicquid simi-
le est croco,capútque totum: & hanc autem, & omnia testacea modicè collui in cibis,
quia saporis gratia perit. E lepore marino veneficium restinguunt poti hippocampi.
Contra dorycnium echini maximè prosunt:& iis qui succum Carpathij biberint,præci-
puè eius iure sumpto.Et cancri marini decocti ius contra dorycnium efficax habetur.

De ostreis & purpuris,alga,& eorum remedia. CAP. VI.

Peculiariter verò contra leporis marini venena & ostrea aduersantur. Idem videtur,
nec potest videri satis dictum esse de his, cum palma mensarum diu iam tribuatur
illis. Gaudent dulcibus aquis,& vbi plurimi influunt amnes: ideo pelagia parua & rara

sunt. Gignuntur tamen in petrosis, carentibúsque aquarum dulcium aduentu, sicut circa Grynium & Myrinam. Grandescunt sideris quidem ratione maximè, vt in natura aquatilium diximus: sed priuatim circa initia æstatis multo lacte prægnantia, atque vbi Sol penetret in vada. Hæc videtur causa, quare minora in aliis locis reperiantur. Opacitas enim prohibet incrementum, & tristitia minus appetunt cibos. Variant coloribus, rufa in Hispania, fusca in Illyrico, nigra & carne & testa Circeiis. Præcipua verò habentur, in quacunque gente spissa, nec saliua sua lubrica, crassitudine potiùs spectanda, quàm latitudine: neque in luto capta, neque in harenosis, sed solido vado, spondylo breui atque non carnoso, nec fibris lacinioso, ac tota in aluo. Addunt peritiores notam, ambiente purpureo crine fibras, eóque argumento generosa interpretantur, calliblephara appellantes. Gaudent & peregrinatione, transferríque in ignotas aquas. Sic Brundisiana in Auerno compasta, & suum retinere succum, & à Lucrino adoptare creduntur. Hæc sint dicta de corpore. Dicemus & de nationibus, ne fraudentur gloria sua litora: sed dicemus aliena lingua, quæque peritissima huius censuræ in nostro æuo fuit. Sunt ergo Mutiani verba, quæ subiiciam: Cyzicena maiora Lucrinis, dulciora Britannicis, suauiora Edulis, acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse vlla compertum est. In Indico mari Alexãdri rerum autores pedalia inueniri prodidere. Necnon inter nos nepotis cuiusdam nomenclator tridacna appellauit: tantæ amplitudinis intelligi cupiens, vt ter mordenda essent. Dos eorũ in medicina hoc in loco tota dicetur. Stomachum vnicè reficiunt: fastidiis medentur. Addidítque luxuria frigus obrutis niue, summa montium & maris ima miscens. Molliunt aluum leniter. Eadem cocta cum mulso, tenesmo, qui sine exhulceratione sit, liberant. Vesicarum hulcera quoque repurgant. In conchis suis vti clausa venerint, mirè distillationibus prosunt. Testæ ostreorum cinis vuam sedat, & tonsillas admisto melle. Eodem modo parotidas, panos, mammarúmque duritias, capitum hulcera ex aqua: cutémque mulierum extendit. Inspergitur & ambustis. Et dentifricio placet. Pruritibus quoque & eruptionibus pituitæ ex aceto medetur. Crudæ si tundantur, strumas sanant & perniones pedum. Purpuræ quoque cõtra venena prosunt. Et algam maris theriacen esse, Nicander tradit. Plura eius genera, vti diximus: longo folio & latiore, rubente, aliáve crispo. Laudatissima, quæ in Creta insula iuxta terram in petris nascitur: tingendis etiam lanis ita colorem alligans, vt elui posteà non possit. E vino iubet eam dari.

Ad alopecias, & capillos, & oculorum, & aurium, & dentium, & faciei vitia. CAP. VII.

Alopecias replet hippocampinus cinis nitro & adipe suillo mistus, aut syncerus ex aceto. Præparat cutem sepiarum crustæ farina medicamentis. Cutem replet & muris marini cinis cum oleo: Item echini cum carnibus suis cremati: fel scorpionis marini. Ranarum quoque trium, si viuæ in olla concrementur, cinis cum melle: melius cum pice liquida. Capillum denigrant sanguisugæ, quæ in nigro vino diebus lx. computruere. Alij in aceti sextariis duobus sanguisugarum sextarium in vase plumbeo iubẽt putrescere totidem diebus, mox illini in Sole. Sornatius tantam vim habere tradit, vt nisi oleum ore contineant qui tingunt, dentes quoque eorum denigrare dicat. Capitis hulceribus, muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle vtiliter illinitur: conchyliorum, vel si non vrantur, farina ex aqua doloribus. Castoreum cum peucedano & rosaceo. Omnium piscium fluuiatilium marinorúmque adeps liquefactus oleo admisto melle, oculorum claritati plurimum confert: item castoreum cum melle. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit. Nulli hoc piscium copiosius, vt existimauit Menander quoque in Comœdiis. Idem piscis & vranoscopos vocatur ab oculo quem in capite habet. Et coracini fel excitat visum. Et marini scorpionis rufi cum oleo vetere aut melle Attico incipientes suffusiones discutit: inungi ter oportet intermissis diebus. Eadem ratio albugines oculorum tollit. Mullorũ cibo aciem oculorum hebetari tradunt.

Lepus

Lepus marinus ipse quidem venenatus est, sed cinis eius in palpebris pilos inutiles, euul-
sos cohibet. Et ad hunc vsum vtilissimi minimi: Itē pectunculi salsi triti cum cedria: & ra-
næ, quas diopetes & calamitas vocant, sanguis earū cum lacryma vitis si euulso pilo pal-
pebris illinatur. Oculorum tumorem ruborémque sepiæ cortex cum lacte mulieris illi-
tus sedat, & per se scabritias emendat. Inuertunt itaque genas id agentes, & medicamen-
tum auferunt post paulum, rosaceóque inungunt, & pane imposito mitigant nocte. Ea-
dem cortice & nyctalopes curantur in farinā trita & ex aceto illita. Extrahit & squamas
eius cinis. Cicatrices oculorum cum melle sanat, pterygia cum sale & cadmia singulis
drachmis. Emendat & albugines oculorum iumentorum. Adiciunt & ossiculis eius ge-
10 nas, si terantur, sanari. Echini ex acero epinyctidas tollunt. Eundem comburi cū viperi-
nis pellibus ranísque, & cinerem aspergi potioni iubent Magi, claritatē visus promitten-
tes. Ichthyocolla appellatur piscis, cui glutinosum est corium: idémque nomen glutino
eius. Hoc epinyctidas tollit. Quidam ex ventre, non è corio, fieri dicunt ichthyocollam,
vt glutinum taurinum. Laudatur Pontica candicans & carens venis squamísque, & quæ
celerrimè liquescit. Madescere autem debet concisa in aqua, aut aceto nocte ac die: mox
tundi marinis lapidibus, vt faciliùs liquescat. Vtilem eam in capitis doloribus affirmant,
& tetanothris. Ranæ dexter oculus dextro, sinistro læuus suspensi è collo natiui coloris
panno, lippitudines sanant. Quòd si per coitum ranæ eruantur, albuginem quoque, alli-
gati similiter in putamine oui. Reliquæ carnes impositæ suggillationem rapiunt. Cancri
20 etiam oculos adalligatos collo, mederi lippitudini dicunt. Est parua rana in harundine-
tis & herbis maximè viuens, muta ac sine voce, viridis, si fortè hauriatur, ventres boum
distendens. Huius corporis humorem specillis derasum clatitatem oculis inunctis nar-
rant afferre: ipsásque carnes doloribus oculorum superponunt. Ranas etiam quindecim
coniectas in fictili nouo iuncis configūt quidā: succum earū, qui ita effluxerit, admiscent
lacrymæ, quæ ex alba vite emanat, atque ita palpebtas emendant inutilibus pilis exem-
ptis, acu instillātes hunc succum in vestigia euulsorum. Meges psilothrum palpebtarum
faciebat in aceto enecans putrescentes, & hoc vtebatur multis variísque per aquationes
autumni nascentibus. Idem præstare sanguisugarum cinis ex aceto illitus putatur. Com-
buri eas oportet in nouo vase. Idem tæniæ iecur siccatum pondere x.IIII. cum oleo ce-
30 drino perunctis pilis ix. mensibus. Auribus vtilissimum bati piscis fel recens, sed & inue-
teratum vino: item banchi, quem quidam myxona vocant: item callionymi cum rosaceo
infusum: vel castoreum cum papaueris succo. Vocant & in mari pedunculos, eósque tri-
tos instillati ex aceto auribus iubent. Et per se conchylio infecta lana magnopere pro-
dest. Quidam aceto & nitro madefaciunt. Súntque qui præcipuè contra omnia aurium
vitia laudent gari excellentis sociorum cyathum, mellis dimidio amplius, aceti cyathum
in calice nouo lenta pruna decoquere, subinde spuma pennis detersa, & postquàm desie-
rit spumare, tepidum infundere. Si tumeant aures, coriandri succo priùs mitigandas idē
præcipiunt. Ranarum adeps instillatus, statim dolores tollit. Cancrorū fluuiatilium suc-
cus cum farina hordeacea aurium vulneribus efficacissimè prodest. Parotides muricum
40 testæ cinere cum melle, vel conchyliorum ex mulso curantur. Dentium dolores sedātur
ossibus draconis marini scarificatis gingiuis: cerebro caniculæ in oleo decocto adserua-
tóque, vt ex eo dentes semel anno colluantur. Pastinacæ quoque radio scarificare gingi-
uas, & in dolore vtilissimum. Conteritur is, & cum elleboro albo illitus, dentes sine vexa-
tione extrahit. Salsamentorum etiam fictili vase combustorum cinis, addita farina mar-
moris, inter remedia est. Et cybia vetera eluta in nouo vase, deinde trita prosunt dolori-
bus. Æquè prodesse dicuntur omnium salsamentorum spinæ cōbustæ tritæque & illitæ.
Decoquuntur & ranæ singulæ in aceti heminis, vt dentes ita colluantur, contineatúrq;
in ore succus. Si fastidium obstaret, suspēdebat pedibus posterioribus eas Sallustius Dio-
nysius, vt ex ore virus deflueret in acetum feruens, ídque è pluribus ranis. Fortioribus
50 stomachis ex iure edendas dabat. Maxillarésque ita sanari dentes præcipuè putant, mo-
biles verò suprà dicto aceto stabiliri. Ad hoc quidam ranarum corpora binarum præ-

cisis pedibus in vini hemina macerant, & ita collui dentes labantes iubent. Aliqui totas adalligant maxillis. Alij denas in aceti sextarius tribus decoxere ad tertias partes, vt mobiles dentium stabilirent. Necnon XXXVI. ranarum corda in olei veteris sextario sub æreo testo discoxere, vt infunderent per aurem dolentis maxillæ. Alij iecur ranæ decoctum & tritum cum melle imposuere dentibus. Omnia suprà scripta ex marina tantò efficaciora. Si cariosi & fœtidi sunt, centum in furno arefieri per noctem præcipiunt: posteà tantundem salis addi atque fricari. Enhydris vocatur à Græcis coluber in aquis viuens. Huius quatuor dentium superioribus in dolore superiorum gingiuas scarificant, inferiorum inferioribus. Aliqui caruno tantùm earum contenti sunt. Vtuntur & cancrorum cinere: nam muricum cinis dentifricium est. Lichenas & lepras tollit adeps vituli marini: murænarum cinis cum mellis obolis ternis: iecur pastinacæ in oleo decoctum: hippocampi & delphini cinis ex aqua illitus. Exhulcerationem sequi debet curatio, quæ perducit ad cicatricem. Quidam delphini iecur in fictili torrent, donec pinguitudo similitudine olei fluat, ac perungunt. Muricum vel conchyliorum testæ cinis maculas in facie mulierum purgat cum melle illitus, cutémque erugat, extendítque septenis diebus illitus, ita vt octauo candido ouorum foueantur. Muricum generis sunt, quæ vocant Græci colycia, alij corythia, turbinata æquè, sed minora multo, efficaciora etiam, & oris halitum custodientia. Ichthyocolla erugat cutem, extendítque in aqua decocta horis quatuor, dein contusa, colluta & subacta ad liquorem vsque mellis. Ita præparata in vase nouo conditur, & in vsu quatuor drachmis eius binæ sulphuris, & anchusæ totidem, octo spumæ argenteæ adduntur, aspersáque aqua teruntur vnà. Sic illita facies post quatuor horas abluitur. Medetur & lentigini cæterísque vitiis ex ossibus sepiarum cinis. Idem & carnes excrescentes tollit & humida hulcera.

Promiscuæ medicinæ. CAP. VIII.

PSoras tollit rana decocta in heminis quinque aquæ marinæ. Excoqui debet, donec sit crassitudo mellis. Fit in mari & halcyoneum appellatum, ex nidis, vt aliqui existimant, halcyonum & ceycum: vt alij, è sordibus spumarum crassescentibus: alij è limo, vel quadam maris lanugine. Quatuor eius genera: cinereum spissum, odoris asperi: alterum molle, lenius, odore ferè algæ: tertium candidioris vermiculi: quartum pumicosius, spongiæque putri simile, penè purpureum, quod optimum: hoc & Milesium vocatur. Quo candidius autem, hoc minus probabile est. Vis eorum, vt exhulcerent, purgent. Vsus tostis & sine oleo. Mirè lepras, lichenas, lentigines tollunt cum lupino, & sulphuris duobus obolis. Halcyoneo vtuntur & ad oculorum cicatrices. Andreas ad lepras cancri cinere cum oleo vsus est: Attalus thynni recentioris adipe ad hulcera. Murænarum muria, & capitum cinis cũ melle sanat strumas. Pungi piscis eius qui rana in mari appellatur, ossiculo de cauda, ita vt non vulneret, prodest. Id faciendum quotidie, donec percurentur. Eadem vis & pastinacæ radio, & lepore marino imposito, ita vt celeriter remoueantur: echini testis contusis & ex aceto illitis. Item scolopendræ marinæ è melle: cancro fluuiatili contrito vel combusto ex melle. Mirificè prosunt & sepiæ ossa cum axungia vetere contusa & illita. Sic & ad parotidas vtuntur, & scari piscis marini iocineribus. Quin & testis cadi salsamentarij tusis cum axungia vetere, muricúmque cinere ex oleo ad parotidas strumásque. Rigor ceruicis mollitur cum marinis, qui pedunculi vocantur, drachma pota: castoreo poto cũ pipere ex mulso misto ranis decoctis ex oleo & sale, vt sorbeatur succus. Sic & opisthotono medentur, tetano: spasticis verò pipere adiecto. Anginas mænarum salsarum ex capitibus cinis ex melle illitus abolet: ranarum decoctarum ex aceto succus. hic & cõtra tonsillas prodest. Cancri fluuiatiles triti singuli in heminam aquæ anginis medentur gargarizati, aut è vino, aut calida aqua poti. Vuæ medetur garum cochlearibus subditum. Vocem siluri recentes, salsíve in cibo sumpti adiuuant. Vomitiones mulli inueterati tritíque in potione concitant. Suspiriosis castoreum cũ Hammoniaci exigua portione ex aceto mulso ieiunis vtilissimè potatur. Eadem potio spa-

smos stomachi sedat ex aceto mulso calido. Tussim sanare dicuntur piscium modo è iure decoctæ in patinis ranæ. Suspensæ autem pedibus, cùm destillauerit in patinam saliua earum, exenterari iubentur, abiectísque interaneis condiri. Est rana parua arborē scandens, & ex ea vociferans. In huius os si quis expuat, ipsámque dimittat, tussi liberari narratur. Præcipiunt & cochleæ crudæ carnē tritam bibere ex aqua calida in tussi cruenta.

Ad iocineris vitia laterúmque, ad stomachi, alui, & aliæ promiscuæ medicinæ.

CAP. IX.

IOcineris doloribus scorpio marinus in vino necatur, vt inde bibatur. Conchæ longæ carnes ex mulso potæ cum aqua pari modo, aut si febres sint ex aqua mulsa. Lateris dolores leniunt hippocampi tosti sumpti, tetheáque similis ostreo in cibo sumpta: ischiadicorum muria siluri clystere infusa. Dantur autem conchæ ternis obolis dilutæ in vini sextarijs duobus per dies quindecim. Aluum emollit silurus è iure, & torpedo in cibo. Et olus marinum simile satiuo, stomacho inimicum, aluum facillimè purgat: sed propter acrimoniam cum pingui carne coquitur. Et omnium piscium ius. Idem & vrinas ciet, è vino maximè. Optimum è scorpionibus & iulide, & saxatilibus, nec virus resipientibus. Coqui debent cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & sale. Purgant & cybia vetera, priuatímque cruditates, pituitas bilémque trahunt. Purgant & myaces, quorū natura tota in hoc loco dicetur. Aceruantur muricum modo, viuúntque in algosis, gratissimi autumno, & vbi multa dulcis aqua miscetur mari, ob id in Ægypto laudatissimi. Procedente hyeme, amaritudinem trahunt, colorémque rubrum. Horum ius traditur aluum & vesicas exinanire, interanea destringere, omnia adaperire, renes purgare, sanguinem adipémque minuere. Itaque vtilissimi sunt hydropicis, mulierum purgationibus, morbo regio, articulari, inflationibus. Item prodesse felli pituitæque pulmonis, iocineris, splenis vitijs, rheumatismis. Fauces tantùm vexant, vocémq; obtundunt. Hulcera quæ serpant, aut sint purganda, sanant: Item carcinomata. Cremati autem, vt murices, & morsus canum hominúmque cū melle, lepras, lentigines. Cinis eorum potus emendat caligines, gingiuarum & dentium vitia, eruptiones pituitæ: & cōtra dorycnium aut opocarpathon antidoti vicem obtinent. Degenerant in duas species, in mitulos, qui salem virúsque resipiunt: myscas, quæ rotunditate differunt, minores aliquāto atq; hirtæ, tenuioribus testis, carne duriores. Mituli quoque, vt murices, cinere causticam vim habent, & ad lepras, lentigines, maculas. Lauantur quoque plumbi modo ad genarū crassitudines, & oculorum albugines, caliginésque, atque in alijs partibus sordida hulcera, capitísque pustulas. Carnes verò eorum ad canis morsus imponuntur. Et pelorides emolliunt aluum: item castorea ex aqua mulsa drachmis binis. Qui vehementius volunt vti, addunt cucumeris satiui radicis siccæ drachmā, & aphtonitri duas. Tetheæ torminibus & inflationibus occurrunt. Inueniuntur hæ in folijs marinis sugentes, fungorum verius generis, quàm piscium. Eædem & tenesmū dissoluunt, renúmque vitia. Nascitur & in mari absinthium, quod aliqui Seriphium vocant, circa Taposirin maximè Ægypti, exilius terrestri. Aluum soluit, & noxijs animalibus intestina liberat. Soluunt & sepiæ. In cibo dantur cū oleo, & sale & farina decoctæ. Mænæ salsæ cum felle taurino illitæ vmbilico, aluum soluunt. Ius piscium in patina coctorum cum lactucis tenesmum discutit. Cancri fluuiatiles triti ex aqua poti, aluum sistunt, vrinā cient, in vino aluum. Ademptis brachijs calculos pellunt tribus obolis cum myrrha triti, singulis eorum drachmis. Ileos & inflationes castoreum cū dauci semine & petroselini quantū ternis digitis sumatur, ex mulsi calidi cyathis quatuor, tormina verò cum aceto vino misto. Erythini in cibo sumpti sistunt aluum. Dysentericis medentur ranæ cum scilla decoctæ, ita vt pastilli fiant: fel siue cor earum cum melle tritū, vt tradit Niceratus. Morbo regio salsamentum cum pipere, ita vt reliqua carne abstineatur. Lieni medetur solea piscis impositus: itē torpedo: item rhombus viuus: dein remittitur in mare. Scorpius marinus necatus in vino, vesicæ vitia & calculos sanat. Lapis qui inuenitur in scorpionis marini cauda pondere oboli potus:

enhydridis iecur: blenniorum cinis cum ruta. Inueniuntur & in banchi piscis capite ceu lapilli. Hi poti ex aqua calculosis præclarè medentur. Aiunt & vrticam marinam in vino potam prodesse: item pulmonem marinum decoctum in aqua. Oua sepiæ vrinã mouent, renúmque pituitas extrahunt. Rupta conuulsa cancri fluuiatiles triti in asinino lacte maximè sanant: echini verò cum spinis suis contusi in vino poti calculos. Modus singulis hemina bibitur donec prosit: & aliâs in cibis ad hoc proficiunt. Purgatur vesica & pectinum cibo. Ex his mares alij donacas, alij aulos vocant: fœminas onychas. Vrinam mares mouent. Dulciores fœminæ sunt & vnicolores. Sepiæ quoque oua vrinã mouent, renes purgant. Enterocelæ lepus illinitur tritus cum melle. Iecur quoque aquatici colubri, itẽ hydri tritum potúmque calculosis prodest. Ischiadicos autem liberant salsamenta ex siluro infusa clystere, euacuata priùs aluo. Sedis attritus cinis è capite mugilũ mullorúmque. Comburuntur autẽ in fictili vase. Illini cum melle debent. Item capitis mænarum cinis ad rhagadas, & ad condylomata vtilis, sicut pelamidum salsarum capitum cinis, vel cybiorum cum melle. Torpedo apposita procidentis interanei morbum ibi coercet. Cancrorum fluuiatilium cinis ex olea & cera, rimas in eadem parte emendat: item & marini cancri polline. Panos salsamẽta coracini discutiunt: sciænæ interanea & squamæ combustæ: scorpio in vino decoctus, ita vt foueantur ex illo. At echinorum testæ contusæ & ex aqua illitæ, incipientibus panis resistunt. Muricum vel purpurarum cinis vtroque modo, si te discutere opus sit incipientes, siue concoctos emittere. Quidam ita componunt medicamentũ, ceræ & thuris drachmas x x. spumæ argenti x l. cineris muricum x. olei veteris heminam. Prosunt per se salsamenta cocta. Cancri fluuiatiles triti verendorum pustulas discutiunt: cinis ex capite mænarum: item carnes decoctæ & impositæ. Similiter percæ salsæ è capite cinis melle addito. Pelamidum capitis cinis, aut squatinæ piscis cutis cõbusta. Hæc est, qua diximus lignum poliri: quia & è mari fabriles vsus exeunt. Prosunt & smarides illitæ: item muricum vel purpurarum testæ cinis cum melle: efficacius crematarum cũ carnibus suis. Carbunculos verendorum priuatim salsamenta cocta cum melle restinguunt. At testem, si descenderit, cochlearum spuma illini volunt. Vrinæ incontinentiam hippocampi tosti & in cibo sæpius sumpti emendant. Item ophidion pisciculus congro similis cum lilij radice. Pisciculi minuti, ex ventre eius qui deuorauerit exempti, & cremati, ita vt cinis eorum bibatur ex aqua. Iubent & cochleas Africanas cum sua carne cõburi, cinerémq; ex vino Signino dari. Podagris articularibúsque morbis vtile est oleum, in quo decocta est rana, & ipsius intestina, & rubetæ cinis cum adipe vetere. Quidam & hordei cinerem adiciunt, trium generum æquo pondere. Iubent & lepore marino recenti podagrã fricari. Fibrinis quoque pellibus calceari, maximè Pontici fibri. Item vituli marini cutis & adeps prodest. Item & bryon, de quo diximus, lactucæ simile, rugosioribus folijs, sine caule. Natura est ei styptica. Impositum lenit impetus podagræ. Itẽ alga, de qua suprà dictum est: obseruatúrque in ea ne arida imponatur. Perniones emendat pulmo marinus, cancríque marini cinis ex oleo: item fluuiatiles triti, sicq; cinere & oleo subacti: & siluri adeps. Et in articulis morborum impetus sedant ranæ subinde recentes impositæ: quas quidam dissectas iubent imponi. Corpus auget ius mitulorum, & concharum. Comitiales, vt diximus, coagulum vituli marini bibunt cum lacte equino, asininóve, aut cũ Punici succo: quidam ex aceto mulso. Nec non aliqui per se pilulas deuorant. Castoreum in aceti mulsi cyathis tribus ieiunis datur. His verò, qui sæpius corripiuntur, clystere infusum mirificè prodest. Castorei drachmæ duæ esse debebunt, mellis & olei sextarius, & aquæ tantundem. Ad præsens verò correptis olfactu subuenit cum aceto. Datur & mustelæ marinæ iecur: item muris vel testudinum sanguis.

Ad febres omnium generum, & contra diuersas infirmitates.

CAP. X.

FEbrium circuitus tollit iecur delphini gustatũ ante accessiones. Hippocampi necantur in rosaceo, vt perungantur ægri in frigidis febribus. Et ipsi adalligantur ægris. Item ex asello pisce lapilli qui plena Luna inueniuntur in capite, alligantur in linteolo.

Pagri

Pagri fluuiatilis longissimus dens capillo adalligatus, ita vt quinque diebus eum qui alligauerit, non cernat æger: ranæ verò in triuio decoctæ oleo abiectis carnibus, perunctos liberant quartanis. Sunt, qui strangulatas, in oleo ipsas clàm adalligent, oleóq; eo perungant. Cor earum adalligatum frigora febrium minuit: & oleum, in quo intestina decocta sint. Maximè autem quartanis liberãt, ablatis vnguibus ranæ adalligatæ, & rubetæ. Iecur eius vel cor adalligatur in panno leucophæo. Cancri fluuiatiles triti in oleo & aqua, perunctis ante accessiones in febribus prosunt. Aliqui & piper addũt. Alij decoctos ad quartas in vino è balineo egressis bibere suadent in quartanis. Aliqui verò sinistrum oculum deuotari iubẽt. Magi quoque oculis earum ante Solis ortum adalligatis ægro, ita vt cæcas dimittant in aquam, tertianas abigi promittunt. Eosdem oculos cum carnibus lusciniæ in pelle ceruina adalligatos, præstare vigiliam somno fugato tradunt. In lethargúmque vergentibus coagulo balænæ, aut vituli marini ad olfactum vtuntur. Aliqui sanguinem testudinum lethargicis illinunt. Tertianis mederi dicitur & spondylus per se adalligatus: quartanis cochleæ fluuiatiles in cibo recentes. Quidam ob id asseruant sale, vt dent tritas in potu. Strombi in aceto putrefacti, lethargicos excitant odore. Prosunt & cardiacis. Cachectis, quorum corpus macie cõficitur, tetheæ vtiles sunt cum ruta ac melle. Hydropicis medetur adeps delphini liquatus, & cum vino potus. Grauitati saporis occurritur tactis naribus vnguento, aut odoribus, vel quoquo modo obturatis. Strombi quoq; carnes tritæ, & in mulsi tribus heminis pari modo aquæ, aut si febres sint, ex aqua mulsa datæ proficiunt. Item succus cancrorum fluuiatilium cum melle. Ranæ quoque aquaticæ in vino vetere & farre decoctæ, ac pro cibo sumptæ, ita vt bibatur ex eodem vase. Vel testudo decisis pedibus, capite, cauda, & intestinis exemptis, reliqua carne ita condita, vt citra fastidium sumi possit. Cancri fluuiatiles ex iure sumpti, & phthisicis prodesse traduntur. Adusta sanãtur cancri marini vel fluuiatilis cinere: & ea quæ feruenti aqua combusta sunt. Hæc curatio etiã pilos restituit cum cancrorum fluuiatilium cinere. Putántque vtendum cũ cera & adipe vrsino. Prodest & febri ranarum fellis cinis. Ignes sacros restinguunt ranarum viuentium ventres impositi: pedibus posterioribus pronas adalligari iubent, vt crebriore anhelitu prosint. Vtuntur & silurorum capitum cinere, salsamentorum ex aceto. Pruritum scabiémque non hominum modò, sed & quadrupedum efficacissimè sedat iecur pastinacæ decoctum in oleo. Neruos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt, tusum glutinat. Lethargicos coagulum vituli adiuuat in vino potum oboli pondere: item ichthyocolla. Tremulos iuuat castoreum, si ex oleo perungantur. Mullos in cibo inutiles neruis inuenio. Sanguinem fieri piscium cibo putant, sisti polypo tuso illitóque. De quo & hæc traduntur: muriã ipsum ex sese emittere, & ideo non debere addi in coquendo: secari harundine: ferro enim infici, vitiúmque trahere natura desinente. Ad sanguinem sistendum & ranarum illinunt cinerem, vel sanguinem inarefactum. Quidã ex ea rana, quam Græci calamiten vocant, quoniam inter harundines fruticésque viuat, minima omnium & viridissima, cinerẽ fieri iubent. Aliqui & nascentium ranarum in aqua, quibus adhuc cauda est, in calice nouo combustarum cinerem, si per nares fluat, inijciendum. Diuersus hirudinum, quas sanguisugas vocant, ad extrahendum sanguinem vsus est. Quippe eadem ratio earum, quæ cucurbitarum medicinalium, ad corpora leuanda sanguine, spiramenta laxanda, iudicatur. Sed vitium, quòd admissæ semel desiderium faciunt circa eadẽ tempora anni semper eiusdem medicinæ. Multi podagris quoque admittendas censuere. Decidunt satietate, & pondere ipso sanguinis detractæ, aut sale aspersæ. Aliquando tamen affixa relinquunt capita, quæ causa vulnera insanabilia facit, & multos interimit, sicut Messalinum è Consularibus patricijs, cùm ad genua admisisset. Inuehunt virus remedio verso: maximéque rufæ ita formidantur. Ergo sugentia ora forficibus præcidunt: ac veluti siphonibus defluit sanguis. paulatímque morientium capita se contrahunt: nec relinquuntur. Natura earum aduersatur cimicibus, & suffitu necat eos. Fibrinarum pellium cum pice liquida combustarum cinis, narium profluuia sistit, succo porri mollitus. Extrahunt tela corpori inhærentia se-

piarum testæ ex aqua, salsamentorum carnes, cancri fluuiatiles triti, siluri fluuiatilis, qui & alibi, quàm in Nilo nascitur, carnes impositæ recentes siue salsæ. Eiusdem cinis extrahit, & adeps: & cinis spinæ eius vicem spodij præbet. Hulcera quæ serpunt, & quæ ex iis excrescunt, ex capite mænarum cinis vel siluri coercet. Carcinomata percarum capita salsatum, efficacius si cineri earum misceatur sal, & cunila capitata, oleóque subigantur. Cancri marini cinis vsti cum plumbo, carcinomata compescit. Ad hoc & fluuiatilis sufficit cum melle lineáque lanugine. Aliqui malunt alumen mélque miscere cineri. Phagedænæ siluro inueterato, & cum sandaracha trito: cacoethe & nomæ & putrescentia cybio vetere sanantur. Vermes verò innati ranarũ felle tolluntur: fistulæ aperiuntur, siccantúrque salsamentis cum linteolo immissis. Intráque alterum diem callum omnem aufe- 10 runt, & putrescentia hulcerum, quæque serpunt, emplastri modo subacta & illita. Et salpe expurgat hulcera in linteolis concerptis. Item echinorum testæ cinis. Carbunculos coracinorum salsamenta illita discutiunt. Item mullorum salsamenti cinis. Quidam capite tantùm vtuntur cum melle, vel coracinorum carne. Muricum cinis cum oleo tumorem tollit: cicatrices fel scorpionis marini. Verrucas tollit glani iecur illitum: capitis mænarum cinis cum allio tritus, ad thymia crudis vtuntur: fel scorpionis marini rufi: smarides tritæ illitæ. Alex defetuefacta vnguium scabritiam, cinísque è capite mænarum extenuat. Mulieribus lactis copiam facit glauciscus è iure sumptus, & smarides cum ptisana sumptæ, vel cum fœniculo decoctæ. Mammas ipsas muricum vel purpuræ testarum cinis cum melle efficaciter sanat. Cancri fluuiatiles illiti vel marini pilos in mamma, vel 20 muricum carnes appositæ tollunt. Squatinæ illitæ crescere mammas non patiuntur. Delphini adipe linamenta accensa excitant vuluæ strangulatu oppressas. Item scombri in aceto putrefacti. Percarum vel mænarum capitis cinis admisto sale & cunila oleóque, vuluæ medetur: suffitione quoque secundas extrahit. Item vituli marini adeps instillatur igni naribus intermortuarum vuluæ vitio: & cum coagulo eiusdem in vellere imponitur. Pulmonis marini cinis adalligatus, egregiè profluuia purgat. Echini viuentes tusi & in vino dulci poti. Sistunt & cancri fluuiatiles triti in vino potíque. Item siluri suffitu, præcipuè Africi, faciliores partus fieri dicuntur. Cancri ex aqua poti profluuia sistere: ex hyssopo purgare. Et si partus strangulетur, similiter poti auxiliantur. Eosdem recentes vel aridos bibunt ad partus continendos. Hippocrates ad purgationes mortuósque par- 30 tus vtitur illis, cum quinis lapathi radicibus, cum ruta & fuligine tritis, & in mulso datis potui. Item in iure cocti cum lapatho & apio, menstruas purgationes expediunt: lactísque vbertatem faciunt. Item in febri quæ fit cum capitis doloribus & oculorum palpitatione, mulieribus in vino austero poti prodesse dicuntur. Castoreum ex mulso potum purgationibus prodest: contráque vuluam olfactum cum aceto & pice, aut subditum pastillis. Ad secundas etiam vti eodem prodest cum panace in IIII. cyathis vini: & à frigore laborantibus ternis obolis. Sed si castoreum fibrúmve supergrediatur grauida, abortum facere dicitur, & periclitari partus, si superferatur. Mirum & quod de torpedine inuenio: si capiatur, cùm Luna in Libra fuerit, triduóque asseruetur sub dio, faciles partus facere posteà, quoties inferatur. Adiuuare & pastinacæ radius adalligatus vmbilico æsti- 40 matur, si viuẽti ablatus sit, ipsáque denuo in mare dimissa. Inuenio apud quosdam ostracium vocari, quod aliqui onychem vocant: hoc suffitum vuluæ pœnis mirè resistere. Odorem esse castorei, meliúsque cum eo vstum proficere. Verera quoque hulcera & cacoethe eiusdem cinere sanari. Nam carbunculos & carcinomata in mulierum parte præsentissimo remedio sanari tradunt cancro fœmina, cum salis flore contuso post plenam Lunam, & ex aqua illito. Psilothrum est thynni sanguis, fel, iecur, siue recentia, siue seruata. Iecur etiam tritum, mixtáque cedria plumbea pyxide asseruatum. Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Eadem vis est pulmonis marini: leporis marini sanguine & felle: vel si in oleo lepus hic necetur. Cancri scolopendræ marini cinis cum oleo: vrtica marina trita ex aceto scillite: torpedinis cerebrum cũ alumine illitum XVI. Luna. 50 Ranæ paruæ, quam in oculorum curatione descripsimus, sanies efficacissimè psilothrum

est, si

est, si recens illinatur: & ipsa arefacta ac tusa, mox decocta tribus heminis ad tertias, vel in oleo decocta æreis vasis. Eâdem mensura alij ex quindecim ranis conficiunt psilothrũ, sicut in oculis diximus Sanguisugæ quoq; tostæ in vase fictili, & ex aceto illitæ, eundem contra pilos habent effectum. Et suffitus vrentium eas necat cimices inuectas. Castoreo quoque cum melle pro psilothro vsi pluribus diebus reperiuntur. In omni autem psilothro vellendi priùs sunt pili. Infantium gingiuis dentitionibúsque multum confert delphini cum melle dentium cinis, & si ipso dente gingiuæ tangantur. Adalligarúsque idem pauores repentinos tollit. Idem effectus & caniculæ dentis. Hulcera verò, quæ in auribus, aut vlla corporis parte fiant, cancrorum fluuiatilium succus cum farina hordeacea
10 sanat. Et ad reliquos morbos triti in oleo perunctis prosunt. Siriasísque infantium spongia frigida crebrò humefacta, rana inuersa adalligata efficacissimè sanat, quam aridam inueniri affirmant. Mullus in vino necatus, vel piscis rubellio, vel anguillæ duæ, item vua marina in vino putrefacta, iis qui inde biberint, tædium vini affert. Venerem inhibet echeneis & hippopotami frontis è sinistra parte pellis in linteolo adalligata, félve torpedinis viuæ genitalibus illitum. Concitant cochlearum fluuiatilium carnes sale asseruatæ, & in potu ex vino datæ. erythini in cibo sumpti: iecur ranæ diopetis vel calamitæ in pellicula gruis alligatum, vel dens crocodili maxillaris annexus brachio, vel hippocampus, vel nerui rubetæ dextro lacerto adalligati. Amorem finit in pecoris recenti corio rubeta alligata. Equorum scabiem ranæ decoctæ in aqua extenuant, donec illiniri possit.
20 Aiúntque ita curatos non repeti posteá. Et Salpe negat canes latrare, quibus in offa rana viua data sit. Inter aquatilia dici debet & calamochnus, Latinè adarca appellata. Nascitur circa harundines tenues è spuma aquæ dulcis ac marinæ, vbi se miscent. Vim habet causticam: ideo acopis additur contra perfrictionum vitia. Tollit & mulierum lentigines in facie. Et calami simul dici debent. Phragmitis radix recens tusa luxatis medetur, & spinæ doloribus ex aceto illita. Cyprij verò, qui & donax vocatur, cortex alopecias medetur vstus, & hulceribus veteratis: folia extrahendis quæ infixa sint corpori, & igni sacro. Paniculæ flos si aures intrauerit, exurdat. Sepiæ atramento tanta vis est, vt in lucerna addito Aethiopas videri ablato priore lumine, Anaxilaus tradat. Rubeta decocta, & in aqua potu data, suum morbis medetur: vel cuiuscunque
30 ranæ cinis. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeò vt baculum ita præluceat.

Animalium omnium in mari viuentium, centum septuaginta sex genera esse. CAP. XI.

PEracta aquatilium dote, non alienum videtur indicare per tot maria, tam vasta, & tot millibus passuum terræ infusa, extráque circundata mensura penè ipsius mundi, quæ intelligantur animalia centum septuaginta sex omnino generum esse, eáque nominatim complecti: quod in terrestribus volucribúsque fieri non quit. Neque enim omnis Indiæ Aethiopiæque aut Scythiæ desertorúmve nouimus feras aut volucres, cum hominum ipsorum multo plurimæ sint differentiæ, quas inuenire potuimus. Accedat his Taproba-
40 ne, insulæque aliæ Oceani fabulose narratæ. Profectò conueniet, non posse omnia genera in contemplationem vniuersam vocari. At hercule in tanto mari Oceano quæcunq; nascuntur, certa sunt, notioráque, quod miremur, quæ profundo natura mersit. Vt à belluis ordiamur, arbores, physeteres, balænæ, pristes, Tritones, Nereides, elephanti, homines qui marini vocãtur, rotæ, orcæ, arietes, musculi, & alij piscium forma arietes, delphini, celebrésque Homero vituli. Luxuriæ verò testudines, & Medicis fibri, quorum è genere lutras nusquam mari accepimus mergi, tantùm marina dicentes. Iam caniculæ, dromones, cornutæ, gladij, serræ: communésque mari, terræ, amni, hippopotami, crocodili: & amni tantum ac mari, thynni, thynnides, siluri, coracini, percæ. Peculiaris autem maris acipenser, aurata, asellus, acarne, aphya, alopecias, anguilla, araneus, box, batis, ban-
50 chus, batrachus, belone, quos aculeatos vocamus, balanus, coruus, cytharus. Chromborum genera, cyprinus, chalcis, cobio. Çallarias assellorum generis, ni minor esset.

Colias siue parianus, siue saxitanus à patria Bætica, lacertorum minima: ab iis Mæotice cybiū. Ita vocatur concisa pelamis, quæ post x l dies a Ponto in Mæotim reuertitur. Cordyla, & hæc pelamis pusilla, cùm in Pontū è Mæotide exit, hoc nomen habet: cantharus, callionymus, siue vranoscopus, cinædi soli piscium lutei: cnide, quam nos vrticam vocamus. Cancrorum genera, chamætrachea, chamæleos chamæpelorides generis varietate distantes & rotunditate, chamæglycymerides, quæ sunt maiores, quàm pelorides, colycia siue corophya. Concharum genera, inter quæ & margaritiferæ: cochleæ, quarum generis pentadactyles, melicembales, echinophoræ dicūtur quibus cantāt. Extra has sunt rotūdæ in oleario vsu cochleæ, cucumis, cynopus, cāmarus, cynoſdexia, draco. Quidā aliud volūt esse dracunculum. Est autem gracculo similis. Aculeos in branchiis habet ad caudam spe-10 ctantes. Sic & scorpio lædit, dum manu tollitur: erythinus, echeneis, echinus. Elephanti locustarum generis nigri, pedibus quaternis, bisulcis: præterea brachia duo binis articulis, singulisque forficulis denticulatis. Faber siue zeus, glaucisci, glanis, gonger, gerres, galeos, gatus, hippus, hippuros, hirundo, haliplemon, hippocampos, hepar, helacathenes. Sunt lacertorum genera, loligo volitans, locustæ, lucernæ, liparis, lamyrus, lepus, leones, quorū brachia cancris similia sunt, reliqua pars locustæ: mullus, merulæ inter saxatiles laudata, mugil, melanurus, mæna, meryx, muræna, mys, mitulus, myscus, murex, oculata, ophidion, ostrea, otia, orcynus. Hic est pelamidum generis maximus, neque redit in Mæotim, similis triconi, vetustate melior. Orbis, orthragoriscus, phager, phycis saxatilium, pelamis: earum generis maxima apolectus vocatur, durior tritone: phocus, phitharus, passer, pastinaca. 20 Polyporum genera: pectines maximi & nigerrimi æstate, laudatissimi Mitylenis, Tyndaride, Salonis, Altini, Antij, in insula Alexandriæ in Aegypto pectūculi, purpuræ, percides, pinna, pinnotheræ, rhina, quem squatum vocamus. Rhombus, scarus principalis hodie. Solea, sargus, scylla, sarda. Ita vocatur pelamis longa, ex Oceano veniens. Scomber, salpa, spatus, scorpæna, scorpios, sciadeus, sciæna, scolopendra, smyrus, scepini, strombus, solen, siue aulos, siue donax, siue onyx, siue dactylus, spondylus, smarides, stella, spongia. Turdus inter saxatiles nobilis. Tomus thurianus, quem alij xiphiam vocant. Thessa, torpedo, tethea. Triton pelamidū generis magnæ: ex eo vrææ cybia fiunt. Vrenæ, vua, xiphiæ. His adiiciemus apud Ouidium posita nomina, quæ apud neminem alium reperiuntur: sed fortassis in Ponto nascuntur, vbi id volumen supremis suis temporibus inchoauit: Bogyrum 30 in scopulis viuentem, orphum rubentem, rhacinūmque pullum, pictas mormyras, aureique coloris chryson. Præterea parum teragum, & placentem cauda labrum epodas lati generis. Præter hæc insignia piscium tradit channem ex seipsa concipere, glaucū æstate nunquàm apparere, pompilum qui semper comitetur nauigiorum cursus, chromin qui nidificet in aquis. Helopem quoque dicit esse nostris incognitum vndis: ex quo apparet falli eos, qui eundem acipenserem existimauerunt. Helopi palmam saporis inter pisces multi dedere. Sunt præterea à nullo autore nominati, sudis Latinè appellata, à Græcis sphyræna rostro similis nomine, magnitudine inter amplissimos, rarus, sed tamen non degener. Appellantur & pernæ concharum generis, circa Pontias insulas frequentissimæ. Stant velut suillo crure longo in harena defixæ, hiantésque, quà amplitudo est, pedali non minus 40 spatio, cibum venantur. Dentes in circuitu marginum habent pectinatim spissatos. Intus pro spondylo grandis caro est. Et hyænam piscem vidi in Aenaria insula captum, caput exerentem. Præter hæc purgamenta aliqua relatu indigna, & algis potiùs annumeranda, quàm animalibus.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXIII.

Metallorum naturæ.

PROOÈMIVM.

10

METALLA nunc, ipsæque opes, & rerum pretia dicentur, tellurem intus inquirente cura multiplici modo: quippe alibi diuitiis foditur, quærente vita aurum, argentum, electrum, æs: alibi deliciis gemmas, & parietum digitorúmque pigmenta: alibi temeritati ferrum, auro etiam gratius inter bella cædésque. Persequimur omnes eius fibras, viuimúsque super excauatam, mirantes dehiscere aliquando, aut intremiscere illam, ceu verò non hoc etiam indignatione sacræ parentis exprimi possit. 20 Imus in viscera eius, & in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilíque, quaquà calcatur. Inter hæc minimum remediorum gratia scrutamur. Quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quanquàm & hæc summa sui parte tribuit, vt minimè parca, facilísq, in omnibus quæ prosunt. Illa nos premunt, illa nos ad inferos agunt, quæ occultauit atque demersit, illa quæ non nascuntur: vt repentè mens ad inane euolans reputet, quæ deinde futura sit finis, seculis omnibus exhauriendi eam, quousque penetret auaritia. Quàm innocens, quàm beata, imò verò & delicata esset vita, si nihil aliud, quàm supra terras, concupisceret, breuitérque nisi quod secum est? Eruitur aurum & chrysocolla iuxtà, vt pretiosior videatur nomen ex auro custodiens. Parum enim erat vnam vitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam 30 sanies. Quærebat argentum auaritia: boni consuluit interim inuenisse minium, rubentísque terræ excogitauit vsum. Heu prodigiosa ingenia, quot modis auximus pretia rerum? Accessit ars picturæ, & aurum argentúmque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare. Auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines cælare iuuit, ac per obscœnitates bibere. Abiecta deinde sunt hæc, & sordere cœpere: & auri argentíque nimium fuit. Murrhina & crystallina ex eadem terra effodimus, quibus pretium faceret ipsa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria existimata est, habere quod posset statim totum perire. Nec hoc fuit satis, turba gemmarum potamus, & smaragdis teximus calices: ac temulentiæ causa tenere Indiam iuuat: & aurum iam accessio est.

40

Quæ prima commendatio metallorum auri, & de origine anulorum aureorum, & modo auri apud antiquos, & equestri ordine, & de iure anulorum aureorum.

CAP. I.

VTinámq, posset è vita in totum abdicari aurum, sacra, fames, vt celeberrimi autores dixere, proscissum conuiciis ab optimis quibusque, & ad perniciem vitæ repertum: quantum feliciore æuo, cùm res ipsæ permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus factitatum, Homero credi conuenit. Ita enim (vt opinor) commercia victus gra-50 tia inuenta. Alios coriis boum, alios ferro captiuísque rebus emptitasse tradit: quanquàm & ipse miratus aurum, æstimationes rerum ita fecit, vt centum boum arma aurea

permu

permutasse Glaucum diceret cum Diomedis armis nouem boum. Ex qua consuetudine
mulcta legum antiquarum pecoré constat, etiam Romæ. Pessimum vitæ scelus fecit, qui
anulum primus induit digitis. Nec hoc quis fecerit traditur. Nam de Prometheo omnia
fabulosa arbitror, quanquam illi quoque ferreum anulum dederit antiquitas: vinculúm-
que id, non gestamen intelligi voluerit. Midæ quidem anulum, quo circumacto haben-
tem nemo cerneret, quis non etiam fabulosiorem fateatur? manus & prorsus sinistræ ma-
ximam autoritatem conciliauere auro, non quidem Romanæ, quorum more ferreum
id erat & bellicæ virtutis insigne. De regibus Romanis non facilè dixerim. Nullum ha-
bet Romuli in Capitolio statua, nec præter Numæ Seruiíque Tullij alia, ac ne L. quidem
Bruti. Hoc in Tarquiniis maximè miror, quorum è Græcia fuit origo, vnde hic anulo-
rum vsus venit, quanquam etiam nunc Lacedæmone ferreo vtantur. Sed à Prisco Tar-
quinio omnium primo filium, cùm in prætextæ annis occidisset hostem, bulla aurea do-
natum constat: vnde mos bullæ durauit, vt eorum qui equo meruissent filij, insigne id
haberẽt, cæteri lorum. Et ideo miror Tarquinij eius statuam sine anulo esse. Quanquam
& de nomine ipso ambigi video: Græci à digitis appellauere: apud nos prisci vngulum
vocabant, posteà & Græci & nostri symbolum. Longo certè tempore, ne Senatum qui-
dem Romanum habuisse aureos, manifestum est. Siquidem his tantùm qui legati ad ex-
teras gentes ituri essent, anuli publicè dabantur, credo quoniam ita exterorum honora-
tissimi intelligebantur. Neque aliis vti mos fuit, quàm qui ex ea causa publicè accepis-
sent: vulgóque sic triumphabant. Et cùm corona ex auro Hetrusca sustineretur à ter-
go, anulus tamen in digito ferreus erat, æquè triumphantis, & serui fortasse coronam
sustinentis. Sic triumphauit de Iugurtha C. Marius: aureúmque non ante tertium Con-
sulatum sumpsisse traditur. Hi quoque, qui ob legationem acceperant aureos, in publi-
co tantùm vtebantur eis: intra domos verò ferreis. Quo argumento etiam nunc spon-
sæ annulus ferreus mittitur, isque sine gemma. Nec Iliacis temporibus vllos fuisse anu-
los video: nusquam certè Homerus dicit, cùm & codicillos missitatos epistolarum gra-
tia indicet, & conditas arcis vestes, ac vasa aurea argenteâque, & ea colligata nodi, non
anuli, nota. Sortiti quoque contra prouocationem duces non anulis tradit. Fabricam
etiam Deûm fibulas, & alia muliebris cultus, sicut inaures, in primordio factitasse, sine
mentione anulorum. Et quisquis primus instituit, cunctanter id fecit, læuísque manibus
ac latentibus induit, cùm si honos securus fuisset, dextra fuerit ostentandus. Quòd si im-
pedimentum potuit in eo aliquod intelligi etiam consertoris vsu, argumẽtum est, maius
in læua fuisse, qua scutum capitur. Est quidem apud eundem Homerum virorum crini-
bus aurum implexum: ideo nescio an prior vsus à fœminis cœperit. Romæ quidem non
fuit aurum, nisi admodum exiguum, longo tempore. Certè cùm à Gallis capta vrbe pax
emeretur, non plus quàm mille pondo effici potuere. Nec ignoro duo millia pondo au-
ri perisse, Pompeij tertio Consulatu, è Capitolini Iouis solio, à Camillo ibi condita, &
ideo à plerisque existimari duo millia pondo collata. Sed quod accessit, Gallorum præ-
da fuit, detractúmque ab his in parte captæ vrbis delubris. Gallos autem cum auro pu-
gnare solitos, Torquatus indicio est. Apparet ergo Gallorum templorúmque tantun-
dem, nec amplius fuisse: quod quidem in augurio intellectùm est, cùm Capitolinus du-
plum reddidisset. Illud quoque obiter indicari conuenit, quoniam de anulis sermonem
repetimus, æditum custodiæ eius comprehensum, fracta in ore anuli gemma, statim
expirasse, & indicium ita extinctum. Ergo vt maximè duo tantum millia pondo, cùm
capta est Roma anno trecentesimo lxiiii. fuere, cùm iam capitum liberorum cen-
sa essent clii. millia quingenti lxxx. In eadem post annos cccvii. quod ex Capi-
tolinæ ædis incendio cæterísque omnibus delubris C. Marius filius Præneste detulerat,
tredecim millia pondo: quæ sub eo titulo in triumpho transtulit Sylla, & argenti vii.
millia. Idem ex reliqua omni victoria pridie transtulerat auri pondo xv. millia, argenti
pondo centum & quindecim millia. Frequentior autem vsus anulorum non ante Cn. Fla-
uium Annij filium deprehenditur. Hic nanque publicatis diebus fastis, quos populus à
paucis

paucis principum quotidie petebat, tantam gratiam plebis adeptus est, alioquin libertino patre genitus, & ipse Appij Cæci scriba, cuius hortatu exceperat eos dies, consultando assiduè sagaci ingenio, promulgauerátque, vt Aedilis curulis crearetur cum Q. Anicio Prænestino, qui paucis antè annis hostis fuisset, præteritis C. Petilio & Domitio, quorum patres Consules fuerant. Additum Flauio, vt simul & Tribunus plebis esset. Quo facto tanta Senatus indignatione exarsit, vt anulos ab eo abiectos fuisse, in antiquissimis reperiatur Annalibus. Fallit plerósque, qui tum & equestrem ordinem id fecisse arbitrantur. Est enim adiectum hoc quoque: sed & phalera posita, propter quæ nomen Equitum adiectum est Anulos quoq; depositos à nobilitate, in Annales relatum est, non à Senatu
10 vniuerso. Hoc actum P. Sempronio Longo, L. Sulpitio c o s s. Flauius vouit ædem Concordiæ, si populo reconciliasset ordines. Et cùm ad id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æreã fecit in Græcostasi, quę tunc supra comitium erat. Incidítq; in tabella ærea eam ædem c. quatuor annis post Capitolinam dedicatam. Ita c c c c x l v i i i. à condita vrbe gestum est: & primum anulorum vestigium extat. Promiscui autem vsus alterum secundo Punico bello: neque enim aliter potuissent trimodia illa anulorum Carthaginem ab Annibale mitti. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione vænali, inimicitiæ cœpere: vnde origo socialis belli, & exitia rerum. Ne tum quidem omnes Senatores habuerunt: vtpote cùm memoria auorum multi Prætura quoque functi, in ferro consenuerint: sicut Calphurnium &
20 Manilium, qui legatus C. Marij fuerat Iugurthino bello, Fenestella tradit: & multi L. Fusidium illum, ad quem Scaurus de vita sua scripsit: in Quintiorum verò familia aurum ne fœminas quidem habere mos fuerit: nullósque omnino anulos maior pars gentium hominúmque, etiam qui sub imperio nostro degũt, hodiéque habeat. Non signat Oriens aut Aegyptus etiam nunc, literis contenta solis. Multis hoc modis, vt cætera omnia, luxuria variauit, gemmas addendo exquisiti fulgoris, censúque opimo digitos onerando, sicut dicemus in gemmarum volumine: mox & effigies varias cælando, vt alibi ars, alibi materia esset in pretio. Alias deinde gemmas violari nefas putauit: ac ne quis signandi causam in anulis esse intelligeret, solidas induit. Quasdam verò neque ab ea parte quæ digito occultatur, auro cluiit, aurúmque millibus lapillorum vilius fecit. Contrà verò
30 multi nullas admittunt gemmas, auróque ipso signant: id Claudij Cæsaris principatu repertum. Necnon & seruitia iam ferrum auro cingunt: alia per sese mero auro decorant: cuius licentiæ origo nomine ipso in Samothrace id institutum declarat. Singulis primò digitis geri mos fuerat, qui sunt minimis proximi: sic in Numæ & Seruij Tullij statuis videmus. Posteà pollici proximo induêre, etiam Deorum simulacris: dein iuuit & minimo dare. Galliæ Britanniæque in medio dicuntur vsæ. Hic nunc solus excipitur: cæteri omnes onerantur, atque etiam priuatim articuli minoribus aliis. Sũt qui tres vni minimo congerant: alij verò & huic vnum tantùm, quo signantem signent. Cõditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur: & vnum in minimo digito habuisse, pretiosioris in recondito supellectilis ostentatio est. Iam alij pondera eorum ostentant.
40 Aliis plures quàm vnum, gestare labor est. Alij bracteas infarcire leuiore materia propter casum tutius gemmarum solicitudini putant. Alij sub gemmis venena cludunt, sicut Demosthenes summus oratorum Græciæ, anulósque mortis gratia habent. Denique vt plurimùm opum scelera anulis fiunt. Quæ fuit illa priscorum vita, qualis innocentia, in qua nihil signabatur? At nunc cibi quoque ac potus anulo vindicãtur à rapina. Hoc profecere mancipiorum legiones, & in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli Marcipores Luciporésve dominorum gentiles, omnem victum in promiscuo habebant: nec vlla domi custodia à domesticis opus erat. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterque qui rapiant eas, & claues quoque ipsas signasse non est satis: grauatis somno aut morien-
50 tibus anuli detrahuntur: maiorque vitæ ratio circa hoc instrumentum esse cœpit, incertum à quo tempore. Videmur tamen posse in externis autoritatem eius rei

intel

intelligere circa Polycratem Sami tyránnum, cui dilectus ille anulus in mare abiectus, capto relatus est pisce, ipso circiter c c x x x. annũ vrbis nostræ interfecto. Celebratior quidem vsus cũ fœnore cœpisse debet: argumento est consuetudo vulgi, ad spõsiones etiamnum anulo exiliente, tracta ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior: vt planè affirmare possimus, nummos antè apud nos, mox cœpisse anulos. De nummis paulò pòst dicetur. Anuli distinxere alterum ordinem à plebe, vt semel cœperant esse celebres, sicut tunica ab anulis Senatum tantum: quanquam & hoc serò: vulgóque purpura latiore tunicæ vsos inuenimus etiam præcones, sicut patrem L. Aelij Stilonis, Præconini ob id cognominati. Sed anuli planè medium ordinem, tertiúmq; plebi & patribus inseruere: ac quod anteà militares equi nomen dederant, hoc nunc pecuniæ iudices tribuunt. Nec pridem id factum: Diuo Augusto decurias ordinante, maior pars iudicũ in ferreo anulo fuit: iíq; non equites, sed iudices vocabantur. Equitum nomen subsistebat in turmis equorum publicorum. Iudicum quoque non nisi quatuor decuriæ fuere primò: víxque singula millia in decuriis inuenta sunt, nondum prouinciis ad hoc munus admissis: seruatúmque in hodiernum est, ne quis è nouis ciuibus in iis iudicaret.

De decuriis iudicum, & quoties nomina equestris ordinis immutata, & donis militaribus, & quando primùm corona aurea.

CAP. II.

Decuriæ quoque ipsæ pluribus discretæ nominibus fuere, Tribunorum æris, & Selectorum, & Iudicum. Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus selecti, ad custodiendas cistas suffragiorum in comitiis. Et diuisus hic quoque ordo erat superba vsurpatione nominum, cùm alius se Nongentum, alius Selectum, alius Tribunum appellaret. Tiberij demum principatus nono anno in vnitatem venit equester ordo: anulorúmque autoritati forma constituta est, C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere c o s s. anno vrbis conditæ d c c l x x v. quod miremur, futili penè de causa, cùm C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarũ pœnis aucupatur, questus esset in Senatu, vulgò institores eius culpæ defendi anulis. Hac de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenuo ipsi, patri auóque paterno sestertia c c c c. census fuisset, & lege Iulia theatrali in x i i i i. ordinibus sedendi. Posteà gregatim insigne id appeti cœptum. Propterque hæc discrimina Caius princeps decuriam quintam adiecit: tantúmq; natum est fastus, vt quæ sub diuo Augusto impleri non potuerant decuriæ, non capiant eum ordinem, passímque ad ornamenta ea etiam seruitute liberati transiliant: quod anteà nunquàm erat factum, quoniam in ferreo anulo equites iudicésque intelligebantur: adeóque promiscuũ id esse cœpit, vt apud Claudium Cæsarem in Censura eius vnus ex equitibus Flauius Proculus c c c c. ex ea causa reos postularet. Ita dum separatur ordo ab ingenuis, communicatus est cum seruitiis. Iudicum autem appellatione separari eum ordinem, primi omniũ instituere Gracchi discordi popularitate in contumeliam Senatus, mox ea debellata, autoritas nominis vario seditionum euentu circa publicanos substitit: & aliquandiu tertiæ vires publicani fuere. M. Cicero demum stabiliuit equestre nomen in Cõsulatu suo, ei Senatum concilians, ex eo se ordine profectum esse celebrans, eiusque vires peculiari popularitate quærens. Ab illo tempore planè hoc tertium corpus in republica factum est, cœpítque adici Senatui populóque Romano & equester ordo. Qua de causa & nunc post populum scribitur, quia nouissimè cœptus est adici. Quinetiam ipsum equitũ nomen sæpe variatum est, in his quoque qui ad equitatum trahebantur. Celeres sub Romulo regibúsq; appellati sunt: deinde flexumines: posteà trossuli, cùm oppidum in Thuscis citra Volsinios passuum i x. M. sine vllo peditum adiumento cepissent eius vocabuli: ídque durauit vltra C. Gracchum. Iunius certè, qui ab amicitia eius Gracchanus appellatus est, scriptum reliquit his verbis: Quod ad equestrem ordinem attinet, anteà trossulos vocabant, nunc equites vocant: ideo quia non intelligunt trossulos nomen quid valeat, multos pudet eo nomine appellari: & causam, quæ suprà indicata est, exponit: inuitósq; etiamnum tamen trossulos vocari. Sunt adhuc aliquæ nõ omittendæ in auro differentiæ.

Auxilia

Auxiliares quippe & externos torquibus aureis donauere, at ciues non nisi argenteis. Prætereà, armillas ciuibus dedere, quas non habent externi. Idem (quod magis miremur) coronas ex auro dedere ciuibus. Quis primus donatus sit ea, non inueni, sed quis primũ donauerit à L. Pisone traditur. A. Posthumius Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei cuius maximè opera capta essent, hanc coronam ex præda dedit. Item L. Lentulus cos. Serg. Cornelio Merendæ, Samnitum oppido capto. Sed quinque librarum corona Piso Frugi filium ex priuata pecunia donauit: eámque coronam testamento reipublicæ legauit.

De reliquo vsu auri in viris & mulieribus, & de nummo aureo: & quando primum
10 signatum est æs, argentum, & aurũ, & antequàm signaretur qui mos in ære,
& quæ maxima pecunia primo censu, & quoties & quibus temporibus autoritas auri. CAP. III.

DEorum verò honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quàm vt auratis cornibus hostiæ, maiores duntaxat, immolarentur. Sed in militia quoque in tantum adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti in Philippicis campis epistolæ reperiantur frementes, fibulas tribunitias ex auro geri. At Hercules idem tu Brute mulierum pedibus aurum gestari tacuisti: cuius sceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per anulos fecit, vt habeant in lacertis iampridem & viri, quod è Dardanis venit, itaque & Dardanium vocabatur. Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ. Habeant fœminæ in armillis di-
20 gitísque totis, collo, auribus, spiris: discurrant catenæ circa latera, & inserta margaritarũ pondera è collo dominarum auro pendeant, vt in somno quoque vnionum conscientia adsit: etiámne pedibus induitur, atque inter stolam plebémque hunc medium fœminarum equestrem ordinem facit? Honestius viri pedagogus id damus: balineásque diues puerorum forma conuertit. Iam verò etiam Harpocratem, statuásque Aegyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt. Fuit & alia Claudij principatu differentia, in solis his, quibus admissionem liberti eius dedissent imaginẽ Principis in anulo ex auro gerendi, magna criminum occasione: quæ omnia salutaris exortus Vespasiani Principis aboleuit, æqualiter publicando Principem. De anulis aureis eorúmque vsu hactenus dictum sit. Proximum scelus fecit, qui primus ex auro denarium signauit: quod &
30 ipsum latet autore incerto. Populus Romanus ne argento quidem signato ante Pyrrhũ regem deuictum vsus est. Libralis, vnde etiam nunc libella dicitur, & dipondius appendebatur assis. Quare æris grauis pœna dicta. Et adhuc expensa in rationibus dicuntur: item impendia & dependere. Quin & militum stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores, libripendes dicuntur: qua consuetudine in his emptionibus quæ mancipij sunt, etiam nunc libra interponitur. Seruius rex primus signauit æs. Anteà rudi vsos Romæ Remeus tradit. Signatum est nota pecudum: vnde & pecunia appellata. Maximus census c x. M. assium fuit illo rege: & ideo hæc prima classis. Argentum signatum est anno vrbis d. l x x x v. Q. Fabio cos. quinque annis ante primum bellum Punicum. Et placuit denarius pro x. libris æris, quinarius pro quinque, sestertium pro dipondio ac se-
40 misse. Libræ autem pondus æris imminutum bello Punico primo, cùm impensis resp. non sufficeret, constitutúmque vt asses sextantario pondere ferirentur. Ita quinque partes factæ lucri, dissolutúmque æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Ianus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente verò & quadrante rates. Quadrans anteà triuncis vocatus à III. vnciis. Posteà Annibale vrgente, Q. Fabio Maximo Dictatore, asses vnciales facti: placuítque denarium x v I. assibus permutari, quinarium octonis, sestertium quaternis. Ita resp. dimidium lucrata est. In militari tamen stipendio semper denarius pro x. assibus datus. Nota argenti fuere bigæ atq; quadrigæ: & inde bigati quadrigatíque dicti. Mox lege Papyria semunciales asses facti. Liuius Drusus in Tribunatu plebis octauam partem æris argento miscuit. Qui nũc Victoriatus appellatur, lege Clodia percussus est.
50 Anteà enim hic nummus ex Illirico aduectus, mercis loco habebatur. Est autem signatus Victoria, & inde nomen. Aureus nummus post annum l x I I. percussus est, quàm argent

genteus, ita vt scrupulum valeret sestertius vicenis, quod efficit in libras ratione sestertiorum, qui tũc erant, sestertios d c c c c. ∴ Post hæc placuit x l. M. signari ex auri libris, paulatímque principes imminuere pondus: minutissimus verò ad x l v. M. Sed à nummo prima est origo auaritiæ excogitata, fœnore quæstuosa segnitia. Hæc paulatim exarsit rabie quadam, non iam auaritia, sed fames auri: vtpote cùm Septimuleius C. Gracchi familiaris auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulerit, plumbóque in os addito parricidio suo rempublicam etiam circunscripserit: nec iam Quiritium aliquo, sed vniuerso nomine Romano infami, rex Mithridates Aquilio duci capto aurũ in os infudit: hæc parit habendi cupido. Pudet intuentem tantùm nomina ista, quæ subinde noua Græco sermone excogitantur, expresso argenteis vasis auro, aut incluso, quibus deliciis væneunt 10 tam aurea quàm aurata, cùm sciamus interdixisse castris suis Spartacum, ne quis aurum haberet aut argentum. Tanto fuit plus animi fugitiuis nostris. Messala Orator prodidit, Antonium Triumuirum aureis vsum in omnibus obscœnis desideriis, pudendo crimine etiam Cleopatræ. Summæ apud exteros licentiæ fuerat, poculo aureo puluino subdito, Philippum regem dormire solitum: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectum aureis clauis suffigere crepidas. Antonius in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum. Sed præter alia equidem miror populum Romanum victis gentibus in tributo semper argentum imperitasse, non aurum: sicut Carthagini cum Annibale victæ argenti pondo annua in quinquaginta annos, nihil auri. Nec potest videri penuria mundi id venisse. Nam Midas & Crœsus in infinitum possederant. Iam Cyrus deuicta Asia pondo x x x i i i i. millia inuenerat, præter vasa aurea, aurumq; factum, & in eo 20 † folia ac platanum vitémque. Qua victoria argenti quingenta millia talentorum reportauit, & craterem Semiramidis, cuius pondus quindecim talenta colligebat. Talentum autem Aegyptium pondo l x x x. capere Varro tradit. Iam regnauerat in Colchis Salauces & Esubopes, qui terram virginem nactus, plurimum argenti aurique eruisse dicitur in Samnorum gente, & alioquin velleribus aureis inclyto regno. Sed & illius aureæ cameræ, & argenteæ trabes narrantur, & columnæ atque parastatæ, victo Sesostre Aegypti rege, tam superbo, vt prodatur annis quibusque sorte reges singulos è subiectis iungere ad currum solitus, sicque triumphare. Et nos fecimus, quæ posteri fabulosa arbitrentur. Cæsar qui posteà Dictator fuit, primus in Aedilitate munere patris funebri, omni appa- 30 ratu harenæ argenteo vsus est: feráque argenteis vasis incessere, tum primùm visum. Mox, quod etiam in municipiis æmulantur, C. Antonius ludos scena argentea fecit. Item L. Muræna, & Caius princeps in Circo pegma duxit, in quo fuere argẽti põdo c. x x i i i i. Claudius successor eius, cùm de Britannia triumpharet, inter coronas aureas vnam v i i. pondo habuit, quam cõtulisset Hispania citerior, alteram i x. quam Gallia Comata, sicut titulus indicauit. Huius deinde successor Nero, Pompeij theatrum operuit auro in vnum diem, quod Tyridati regi Armeniæ ostenderet. Et quota pars ea apparatus fuit aureæ domus ambientis vrbem? Auri in ærario populi Romani fuere, Sex. Iulio, L. Aurelio c o s s. septem annis ante bellum Punicum tertium † pondo d c c. x x v i i. argenti nonagintaduo millia, & extra numerum c c c. & l x x x v. M. Item Sex. Iulio, L. Marcio c o s s. 40 hoc est, belli socialis initio, d c c c x l v i. ∴ auri pondo. C. Cæsar primo introitu vrbis in ciuili bello suo ex ærario protulit † laterum aureorum x x v i. M. & in numerato pondo c c c. Nec fuit aliis temporibus respublic. locupletior. Intulit & Aemilius Paulus, ∴ Perseo rege Macedonico deuicto, prædam pondo trium millium: à quo tempore populus Romanus tributum péndere desiit. Laquearia, quæ nunc & in priuatis domibus auro teguntur, post Carthaginem euersam primò inaurata sunt in Capitolio, Censura L. Mummij. Inde transiere in cameras: in parietes quoque, qui iam & ipsi tanquam vasa inaurantur: cùm sua ætas varia de Catulo existimauerit, quòd tegulas æreas Capitolij inaurasset primus. Inuentores auri, sicut metallorum ferè omnium septimo volumine diximus. Præcipuam gratiam huic materiæ fuisse arbitror, non colore, qui in argento clarior est, 50 magísque diei similis, & ideo militaribus signis familiarior, quoniam is longius fulget:

manifest

∴ Locũ hunc expendat Budæus lib. 3. de Asse: sed ita eam dissecat sententiã, vt hũc in modũ legẽdũ existimet: Post hæc placuit, l. nummos signari ex auri libris, paulatimque principes imminuere pondus minutissimè Nero ad l v nummos &c.

† folia

† Budæ* partim vetustorũ exẽplarũ fidẽ sequut*, partim cõiecturis nõ leuibus nixus hic legẽdũ arbitratur, Auri põdo d c c. M x x v i. argẽti x c i i. M. & in numerato trecenties & sexagies quinquies.

∴ auri pondo d c c c. x l v i. Ex eodẽ Budæo

† Laterũ aureorum quindecim - argẽteorũ triginta quinq. millia. & in numerato sestertiũm quadringẽties. Ex eodem

∴ Perseo rege victo è Macedonica præda, sestertiũm ter millies. Ex eodẽ.

manifesto errore eorum, qui colorem siderum placuisse in auro arbitrantur, cùm in gem
mis aliísque rebus non sit præcipuus. Nec pondere aut facilitate materiæ prælatum est
cæteris metallis, cùm cedat per vtrunque plumbo. Sed quia rerum vni nihil igne deperit,
tutò etiam in incendiis rogísque durante materia. Quinimo quò sæpius arsit, proficit ad
bonitatem. Aurique experimento ignis est, vt simili colore rubeat, quo ignis. atque ipsum
obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum est, quàm difficillimè accendi.
Præterea mirum, pruna violentissimæ igni indomitũ, palea citissimè ardescere: atque vt
purgetur, cum plumbo coqui. Altera causa pretij maior, quàm minimum vsu deteri, cùm
argento, ære, plumbo, lineæ producantur, manúsq; sordescant decidua materia. Nec aliud
laxius dilatatur, aut numerosius diuiditur, vtpote cuius vnciæ in septingenas & quinqua-
genas pluresque bracteas, quaternũm vtroque digitorum spargantur. Crassissimæ ex his
Prænestinæ vocantur, etiamnũ retinentes nomen, Fortunæ inaurato ibi fidelissimè simu-
lacro. Proxima bractea quæstoria appellatur. Hispania strigiles vocat auri paruulas mas-
sas, quod super omnia solum in massa aut ramento capitur, cùm cætera metallis reperta
igni perficiantur. Hoc statim aurum est, consummatámq; materiam protinus habet, cùm
ita inuenitur. Hæc enim inuẽtio eius naturalis est: alia quam dicemus, coacta. Super cæte
ra non rubigo vlla, non ærugo, non aliud ex ipso quod consumat bonitatem, minuátve
pondus. Iam contra salis & aceti succos domitores rerum constantia: superq; omnia ne-
tur, ac texitur lanæ modo, & sine lana. Tunica aurea triumphasse Tarquinium Priscum
Verrius tradit. Nos vidimus Agrippinam Claudij principis, edente eo naualis prælij spe-
ctaculum, assidentem ei, indutam paludamento, auro textili sine alia materie. Attalicis ve
rò iampridem intexitur, inuento regũ Asiæ. Marmori & iis quæ candefieri non possunt,
oui candido illinitur: ligno glutini ratione composita: leucophoron vocãt. Quid sit hoc,
aut quemadmodũ fiat, suo loco docebimus. Aes inaurari argento viuo, aut certè hydrar-
gyro legitimum erat: de quibus, vt dicemus illorum naturam reddentes, excogitata fraus
est. Nanque æs cruciatur in primis, accensúmque restinguitur sale, aceto, alumine. Posteà
exarenatur, an satis recoctum sit, splendore deprehendente, iterúmque exhalatur igni, vt
possit edomitum, mistis pumice, alumine, argento viuo, inductas accipere bracteas. Alu-
men in purgando vim habet talem, qualem esse diximus plumbo.

Ratio naturalis inueniendi auri, & quando primùm aurea statua, & medicinæ ex auro.

CAP. IIII.

Aurum inuenitur in nostro orbe: vt omittamus Indicum, atque à formicis, aut gry-
phibus apud Scythas erutum. Apud nos tribus modis, fluminum ramentis, vt in
Tago Hispaniæ, Pado Italiæ, Hebro Thraciæ, Pactolo Asiæ, Gange Indiæ. Nec vllum
absolutius aurum est, cursu ipso tritúque perpolitum. Alio modo puteorum scrobibus
effoditur, aut in ruina montium. Quare vtraque ratio dicetur. Aurum qui quærunt, an-
te omnia segullum tollunt: ita vocatur indicium: alueus, vbi id est, arenæque lauantur,
atque ex eo quod resedit, coniectura capitur, vt inueniatur aliquando in summa tellure
protinus rara felicitate: vt nuper in Dalmatia principatu Neronis, singulis diebus etiam
quinquagenas libras fundens, cùm iam inuentum in summo cæspite. Alutationem vo-
cant, si & auro ea tellus subest. Cæterùm montes Hispaniæ aridi sterilésque, & in quibus
nihil aliud gignatur, huic bono coguntur fertiles esse. Quod puteis foditur, canalicium
vocant, alij canaliense, marmoris glareæ inhærens, non illo modo, quo in Oriente sapphi
ro atque Thebaico, aliísque in gemmis scintillat, sed micas amplexum marmoris. Hi ve-
narum canales per marmor vagantur, & latera puteorum, & huc illuc, inde nomine in-
uento, tellúsque ligneis columnis suspenditur. Quod effossum est, tunditur, lauatur, vri-
tur, molitur in farinam. Nam quod ad pilas cudunt, apilascudem vocant: argentum, quod
exit à fornacis sudore. Quæ è catino iactatur spurcitia, in omni metallo vocatur scoria.
Hæc in auro coquitur iterum & tunditur. Catini fiunt ex rasconio. Hæc est terra alba si-
milis argillæ. Neque enim alia afflatum ignémque & ardentem materiam tolerat. Tertia

ratio opera vicerit Gigantum: cuniculis per magna spatia actis, cauantur montes ad lucernarum lumina. Eadem mensura vigiliarum est, multísque mensibus non cernitur dies. Arrugias id genus vocant: siduntque rimæ subitò, & opprimunt operarios, vt iam minus temerariũ videatur è profundo maris petere margaritas: tantò nocentiores fecimus terras. Relinquuntur itaque fornices crebri montibus sustinendis. Occursant in vtroque genere silices. Hos igni & aceto rumpunt. Sæpius verò, quoniam in cuniculis vapor & fumus strangulat, cædunt fracturis c. l. libras ferri ferram agentibus: egeruntque humeris noctibus ac diebus per tenebras proximis tradentes: lucem nouissimi cernunt. Si longior videtur silex, latus sequitur. Fossam ambit quiete. Tamen in silice facilius existimatur opera. Est nanque terra ex quodam argillæ genere glareæ mista (candidam vocant) propè inexpugnabilis. Cuneis eam ferreis aggrediuntur, & iisdem malleis: nihílque durius putant, nisi quòd inter omnia auri fames durissima est. Peracto opere, ceruices fornicum ab vltimo cædunt, dántque signum ruinæ, eámque solus intelligit in cacumine montis eius peruigil. Hic voce ictúve repente operarios reuocari iubet, paritérque ipse deuolat. Mons fractus cadit à sese longo fragore, qui concipi humana mente non possit, & flatu incredibili. Spectant victores ruinam naturæ. Nec tamen adhuc aurũm est: nec sciere esse, cũ foderẽt. Tantáque ad pericula euincenda fuit satis causæ, sperare quod cuperent. Alius par est labor, vel hoc maioris impendij, flumina ad lauandum hanc ruinam iugis montium ducere obiter à centesimo plerunque lapide. Corrugos vocant, à corriuatione, credo: nimirum & hic labor est. Præcipisse libramento oportet, vt ruaris quando influat: itaque altissimis partibus ducitur. Conuallis & interualla substructis canalibus iunguntur. Alibi rupes inuiæ cæduntur, sedémque trabibus cauatæ præbere coguntur. Is qui cædit, funibus pendet, vt procul intuentibus species nefaria quidem, sed alitum fiat. Pendentes maiore ex parte librant, & lineas itineri præfigunt. Itaque insistentis vestigiis hominis locus non est. Manes trahuntur ad homines, vt vitium importent. Id genus terræ vrion vocant. Ergo per silices calculosve ducuntur, & vrium euitant. Ad capita deiectus in superciliis montium piscinæ cauantur, ducenos pedes in quasque partes, & in altitudinem denos. Emissaria in his quina pedum quadratorum ternûm ferè linquuntur, & repleto stagno excussis obturamentis erumpit torrens tanta vi, vt saxa peruoluat. Alius etiamnum in plano labor. Fossæ, in quas profluat, cauantur: agogas vocant: eæ sternuntur gradatim. Frutex est vlex roris marini similis, asper aurúmque retinens. Latera cluduntur tabulis, ac per prærupta suspenduntur, canali ita profluente de terra in mare. His de caussis iam promouit Hispania in priore genere: quæ exhauriũtur immenso labore, ne occupent puteos, in hoc rigantur. Aurum arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suũ est. Inueniuntur ita massæ. Necnon in puteis etiam denas excedentes libras. Palacras Hispani, alij palacranas: iidem quod minutum est, balucem vocant. Vlex siccatus vritur, & cinis eius lauatur substrato cæspite herboso, vt sidat aurũ. Vicena millia põdo ad hunc modum annis singulis Asturiam atque Gallæciam & Lusitaniam præstare quidam tradiderunt, ita vt plurimum Asturia gignat. Neque in alia parte terrarum tot seculis hæc fertilitas. Italiæ parcitum est vetere interdicto patrum, vt diximus: alioquin nulla fœcundior metallorum quoq; erat tellus. Extat lex censoria Ictimulorũ aurifodinæ, qua in Vercellensi agro cauebatur, ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. Aurum faciendi est etiam vna ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus, in summa tellure, auri colore, sed fragili lapidum specularium modo. Inuitauerátque spes Caium principem auidissimum auri, quamobrem iussit excoqui magnũ pondus: & planè fecit aurum excellens, sed ita parui ponderis, vt detrimentũ sentiret, illud propter auaritiam expertus, quanquam auripigmenti libræ x IIII. permutarẽtur: nec posteà tentatum ab vllo est. Omni auro inest argentũ vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albicrarense, x x x vi. portio inuenitur: adeo cæteris præest. Vbicunque quinta argenti portio est, electrum vocatur. Scrobes eæ reperiuntur in Canaliensi. Fit & cura electrum argento addito. Quod si quintam

tam portionem excessit, incudibus non resistit. Et electro autoritas, Homero teste, qui Menelai regiam auro, electro, argento, ebore fulgere tradit. Mineruæ templum habet Lindos insulæ Rhodiorum, in quo Helena sacrauit calicem ex electro. Adiicit historia, mammæ suæ mensura. Electri natura est, ad lucernarum lumina clarius argento splendere. Quod est natiuum, & venena deprehendit. Nanque discurrunt in calicibus arquus cælestibus similes, cum igneo stridore, & gemina ratione prædicunt. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequàm ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonij Parthicis rebus. Scitúmque narratur dictum vnius veteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna, cùm interrogaretur, esséne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrísque captum expirasse? Respondit enim, tum maximè Augustum de crure eius cœnare, séque illum esse, totúmque sibi censum ex ea rapina esse. Hominum primus & auream statuam & solidam Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit l x x. circiter Olympiade. Tantus erat docendæ oratoriæ artis quæstus. Aurum plurimis modis pollet in remedijs. Vulneratísque & infantibus applicatur, vt minus noceant, quæ inferantur, veneficia. Est & ipsi superlato vis malefica, gallinarum quoque & pecorum fœturis. Remedium est abluere illatum, & spargere eos, quibus mederi velis. Torretur & cum salis grumo, pondere triplici misso, & rursum cum duabus salis portionibus, & vna lapidis, quem schiston vocant: ita virus tradit rebus vnà crematis in fictili vase, ipsum purum & incorruptum. Reliquus cinis seruatus in fictili & ex aqua illitus, lichenas in facie sanat. Lomento eum conuenit ablui. Fistulas etiam sanat, & quæ vocantur hæmorrhoides. Quòd si trito spuma adiiciatur, putria hulcera & tetri odoris emendat. Ex melle verò decoctum cum melanthio, & illitum vmbilico, leuiter soluit aluum. Verrucas curari eo M. Varro est autor.

De chrysocolla, & medicinæ ex chrysocolla v i, & mirabilis natura eius glutinandis inter se perficiendísque metallis.

CAP. V.

CHrysocolla humor est in puteis, quos diximus, per venam auri defluens crassescente limo rigoribus hybernis vsque in duritiam pumicis. Laudatiorem eandem in ærarijs metallis, & proximam in argentarijs fieri compertum est. Inuenitur & in plumbarijs, vilior etiam auraria. In omnibus autem ijs metallis fit & cura multum infra naturalem illam, immissis in venam aquis leuiter hyeme tota vsque in Iunium mensem, dein siccatis in Iunio & Iulio, vt planè intelligatur nihil aliud chrysocolla, quàm vena putris. Natiua duritia maximè distat, luteam vocant. Et tamen illa quoque herba, quam luteam appellant, tingitur. Natura est, quæ lino lanæve, ad succum bibendum. Tũditur in pila, deinde tenui cribro secernitur: posteà molitur, ac deinde tenuius sic cribratur. Quicquid non transmeat, repetitur in pila, dein molitur. Puluis semper in catinos digeritur, & ex aceto maceratur, vt omnis duritia soluatur: ac rursus tunditur, dein lauatur in conchis, siccatúrque. Tunc tingitur alumine schisto & herba suprà dicta, pingitúrque, antequam pingat. Refert, quàm bibula docilísque sit. Nam nisi rapuit colorem, adduntur & schyranum atque tutbystum: ita vocant medicamenta sorbere cogentia. Cùm tinxere pictores, orobitin vocant, eiúsque duo genera faciunt: luteam, quæ seruatur in lomentum, & liquidam globulis sudore resolutis. Hæc vtraque genera in Cypro fiunt. Laudatissima in Armenia: secunda in Macedonia: largissima in Hispania. Summa commendationis est, vt colorem herbæ segetis lætè virentis quàm simillimè reddat. Visúmque iam est Neronis principis spectaculis harenam circi chrysocolla sterni, cùm ipse cõcolori panno aurigaturus esset, introducta opificum turba. Tribus eam generibus distinguunt: asperam, quæ taxatur in libras v i i. mediam, quæ denarijs quinis: attritam, quam & herbaceam vocant, quæ x. i i i. sublinunt autem harenosam, priusquàm inducant, atramento & parætonio. Hæc sunt tenacia eius & colori blanda. Parætonium, quoniam est natura pinguissimum, & propter

læuorem tenacissimum, atramento aspergitur, ne Parætonij candor pallorem chrysocollæ afferat. Luteam putant à lutea herba dictam, quam ipsam cæruleo subtritam, pro chrysocolla inducunt, vilissimo genere atq; fallacissimo. Vsus chrysocollæ & in medicina est ad purganda vulnera cum cera & oleo. Eadem per se arida siccat & cõtrahit. Datur & in angina, orthopnœáve, miscenda cum melle. Concitat vomitiones: miscetur & collyriis ad cicatrices oculorum: ac viridibus emplastris, ad dolores mitigandos, & cicatrices trahendas. Hanc chrysocollam Medici acesin appellant, quæ non est orobitis. Chrysocollam & aurifices sibi vendicant agglutinãdo auro: & inde omnes appellatam similiter vtentes dicunt. Temperatur autẽ ea Cypria ærugine, & pueri impubis vrina, addito nitro. Teritur Cyprio ære in Cypriis mortariis: santernam vocãt nostri. Ita ferruminatur aurum, quod 10 argentosum vocant. Signúmq; est, si addita santerna nitescit. E diuerso ærosum contrahit se hebetatúrque, & difficulter ferruminatur. Ad id glutinum fit, auro, & septima parte argenti ad suprà dicta additis, vnáq; contritis. Contexi par est reliqua circa hoc, vt vniuersa naturæ contingat admiratio. Auri glutinum est tale. Argilla ferro, cadmia æris massis, alumen laminis, resina plumbo & marmori: sed plumbum nigrũ albo iungitur, ipsúmq; album sibi oleo. Item stannum æramentis, stanno argentum. Pineis optimè lignis æs ferrumque funditur: sed & Aegyptia papyro, paleis aurum. Calx aqua accenditur, & Thracius lapis, idémque oleo restinguitur. Ignis autem aceto maximè, & visco, & ouo. Terra minimè flagrat. Carboni maior vis exusto, iterumque flagranti.

De argento, & argento viuo, & stibio, siue alabastro, & scoria argenti, & de spuma argenti. 20

CAP. VI.

AB his argenti metalla dicantur, quæ sequens insania est. Non nisi in puteis reperitur, nulláq; sui spe nascitur, nullis, vt in auro, lucentibus scintillis. Terra est alia rufa, alia cineracea. Excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum vena plumbi. Galænam vocant, quæ iuxta argenti venas plerunq; reperitur. Et eodem opere ignium descendit pars in plumbum, argentum autem supernè innatat, vt oleum aquis. Reperitur in omnibus pene prouinciis, sed in Hispania pulcherrimũ: id quoq; in sterili solo, atq; etiam montibus: & vbicunq; vna inuenta vena est, non procul inuenitur alia. Hoc quidem & in omni ferè materia: vnde metalla Græci videntur dixisse. Mirum, adhuc per Hispanias ab 30 Annibale inchoatos puteos durare, sua ab inuentoribus nomina habentes. Ex queîs Bebelo appellatur hodiéq;, qui CCC. pondo Annibali subministrauit in dies, ad mille quingentos iam passus cauato monte, per quod spatium Aquitani stantes diebus noctibusq; egerunt aquas lucernarum mensura, amnémq; faciunt. Argenti vena, quæ in summo reperta est, crudaria appellatur. Finis antiquis fodiendi solebat esse alumen inuentum: vltrà nihil quærebatur. Nuper inuenta æris vena infra alumen alba, nullũ finem spei fecit. Odor ex argentifodinis inimicus omnibus animalibus, sed maximè canibus. Aurum argentumque quò mollius, eò pulchrius. Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Est & lapis in his venis, cuius vomica liquoris æterni argentum viuum appellatur, venenum rerum omnium. Exest ac perrumpit vasa permanans tabe dira. Omnia ei innatant, 40 præter aurum: id vnum ad se trahit. Ideo & optimè purgat, cæteras eius sordes expuens crebro iactatu fictilibus in vasis, ita vitiis abiectis, vt & ipsum ab auro discedat. In pelles subactas effunditur, per quas sudoris vice defluens, purum relinquit aurum. Ergo & cùm æra inaurantur, sublitum bracteis pertinacissimè retinet. Verùm pallore detegit simplices aut prætenues bracteas. Quapropter id furtum quærentes, oui liquore candido vsum eum adulterauere: mox & hydrargyro, de quo suo dicemus loco. Et aliâs argentum viuum non largum inuentum est. In iisdem argenti metallis inuenitur, vt propriè dicamus, spumæ lapis candidæ nitentísque, non tamen translucentis, stimmi appellant, alij stibium, alij alabastrum, alij larbason. Duo eius genera, mas & fœmina. Magis probant fœminam: horridior est mas, scabriórque, & minus ponderosus, minusque radians, & harenosior: 50 fœmina contrà nitet, friabilis, fissurísq;, non globis, dehiscens. Vis eius adstringere & refriger

frigerare, principalis autem circa oculos: nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in calliblepharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum exhulcerationésque farina eius ac thuris, gummi admisto. Sistit & sanguinem è cerebro defluentem. Efficacior & contra recentia vulnera, & contra veteres canū morsus inspersa farina: & contra ambusta igni, cum adipe ac spuma argenti cerussáque & cera. Vritur autem offis bubuli fimi circunlitum in clibanis: dein restinguitur mulierum lacte, teritúrque in mortarijs, admista aqua pluuiali. Ac subinde turbida trāsfunditur in æreum vas, & mundatur nitro. Fæx eius intelligitur plumbosissima, quæq́; subsidit in mortario abijcitúrque. Dein vas, in quo turbida transfusa sunt, opertum linteo per noctem relinquitur, & postero die, quod innatat, effunditur, spongiáque tollitur. Quod ibi subsidit, flos intelligitur, ac linteolo interposito in Sole siccatur, non vt perarescat. Iterúmque in mortario teritur, & in pastillos diuiditur. Ante omnia autē vrendi modus necessarius est, ne plumbum fiat. Quidam non fimo vtuntur coquentes, sed adipe. Alij tritum in aqua triplici linteo saccant, fæcémque abijciunt, ídque quod defluxit, transfundunt, quicquid subsidat colligentes, emplastris quoque & collyrijs miscent. Scoriam in argento Græci vocat helcysma. Vis eius adstringere & refrigerare corpora. Additur emplastris vt molybdæna, de qua dicemus in plumbo, cicatricibus maximè glutinandis, & contra tenesmos, dysenteriásque, infusa clysteribus cum myrteo oleo. Addunt & in medicamenta, quæ vocant liparas, ad excrescentia hulcerum, aut ex attritu facta, aut in capite manantia. Fit in iisdem metallis & quæ vocatur spuma argenti. Genera eius tria: optima, quam chrysitin vocant: secunda, quam argiritin: tertia, quam molybditin. Et plerunque omnes hi colores in eisdem tubulis inueniuntur. Probatissima est Attica, proxima Hispaniensis. Chrysitis ex vena ipsa fit, argyritis ex argento, molybditis plumbi ipsius fusura, quæ fit Puteolis, & inde habet nomen. Omnis autem fit excocta sua materia ex superiori catino defluens in inferiorem, & ex eo sublata veniculis ferreis, atq; in ipsa flamma conuoluta veruculo, vt sit modici ponderis. Est autem, vt ex nomine ipso intelligi potest, feruescentis & futuræ materiæ spuma. Distat à scoria, quo potest spuma à fæce distare. Alterū purgantis se materiæ, alterum purgatæ vitium est. Quidam duo genera faciunt spumæ, quæ vocant sterelytida & peumenem: tertium molybdænam, in plumbo dicendam. Spuma vt sit vtilis, iterum coquitur, confractis tubulis ad magnitudinem † anulorum: ita accensa follibus, ad † auellanarū. separandos carbones cinerémque abluitur aceto aut vino, simúlque restinguitur. Quòd si sit argyritis, vt candor ei detur, magnitudine fabæ confracta, in fictili coqui iubetur ex aqua, addito in linteolis tritico & hordeo nouis, donec ea purgētur. Posteà sex diebus terunt in mortarijs, ter die abluentes aqua frigida: & cùm desināt, calida, addito sale fossili, in libram spumæ obolo. Nouissimo die condunt in plumbeo vase. Alij cum faba candida ac ptisana coquunt, & in Sole siccant. Alij in lana candida cum faba, donec lanam nō denigret. Tunc salem fossilem adijciunt, subinde aqua mutata, siccántque diebus xl. calidissimis æstatis. Necnon in ventre suillo in aqua coquunt, exemptámque nitro fricant, & vt suprà, terunt in mortarijs cum sale. Sunt qui non coquant, sed cum sale terant, & adiecta aqua abluant. Vsus eius ad collyria, & litu ad muliebrium cicatricum fœditates tollendas maculásque, & abluendum capillum. Vis autem siccare, mollire, refrigerare, temperare, purgare, explere hulcera, tumores lenire. Talibúsque emplastris suprà dictis ignes etiam sacros tollit cum ruta myrtóque & aceto. Itémque perniones cum myrtis & cera.

De minio, quantæ autoritatis fuerit apud Romanos, ac inuentione eius, & cinnabaris ratione in picturis & medicina: de generibus minij, & ratione eius in picturis.

CAP. VII.

INuenitur in argentarijs metallis minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solùm maximæ, sed etiam sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulacri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantúmque corpora: sic Camillum triumphasse. Hac reli-

gione etiam nunc addi in vnguenta cœnæ triumphalis, & à Cenſoribus in primis Iouem miniandum locari. Cuius rei quidem cauſam miror: quanquàm & hodie id expeti cõſtat Aethiopum populis, totóſq; eo tingi proceres, hunc q; ibi Deorum ſimulacris colorem eſſe. Quapropter diligentiùs perſequemur omnia de eo. Theophraſtus x c. annis ante Praxibulum Athenienſium magiſtratũ (quod tempus exit in vrbis noſtræ c c x l i x. annum) tradit inuentum minium à Callia Athenienſe, initio ſperante aurum poſſe excoqui harena rubente in metallis argẽti: hanc fuiſſe originem eius. Reperiri autem iam tum in Hiſpaniis, ſed durum & harenoſum: item apud Colchos in rupe quadam inacceſſa, ex qua iaculantes decurrerent: id eſſe adulterum: optimum verò ſuprà Epheſum Cilbianis agris. Harenam cocci colorem habere: hanc teri, dein lauari, farinam, & quod ſubſidat, iterum lauari. Differentiam artis eſſe, quòd alij minium faciunt prima lotura: apud alios id eſſe dilutius, ſequentis autem loturæ optimum. Autoritatem colori fuiſſe non miror. Iam enim Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teſte, qui naueis ea commendat, aliâs circa picturas pigmentáque rarus. Milton vocant Græci minium, quidam cinnabari. Vnde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi ſaniem draconis eliſi elephantorum morientium pondere, permiſto vtriuſque animalis ſanguine, vt diximus. Neque alius eſt color, qui in picturis propriè ſanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentiſq; vtiliſſima eſt. At hercule Medici, quia cinnabarin vocant, pro ea vtuntur hoc minio, quod venenum eſſe paulo mox docebimus. Cinnabari veteres, quæ etiam nunc vocant monochromata, pingebant. Pinxerunt & Epheſio minio, quod derelictum eſt, quia curatio magni operis erat. Præterea vtrunq; nimis acre exiſtimatur. Ideo tranſiere ad rubricam, & ſinopidem, de quibus ſuis locis dicam. Cinnabaris adulteratur ſanguine caprino, aut ſorbis tritis. Pretium ſyncerae nummi quinquaginta. Iuba minium naſci & in Carmania tradit: Hermogenes & in Aethiopia. Sed neutro ex loco inuehitur ad nos, nec ferè aliunde, quàm ex Hiſpania. Celeberrimum ex Siſaponenſi regione in Bætica, miniario metallo vectigalibus populi Romani, nullius rei diligẽtiore cuſtodia. Non licet id ibi perficere excoquiq;. Romam perfertur vena ſignata, ad dena millia ferè pondo annua. Romæ autem lauatur, in vendendo pretio ſtatuta lege ne modum excederet l x x. in libras. Sed adulteratur multis modis, vnde præda ſocietati. Nanque eſt altetum genus in omnibus ferè argentariis, itémque plumbariis metallis, quod fit exuſto lapide venis permiſto, non ex illo, cuius vomicam argentum viuum appellauimus (is enim & ipſe in argentum excoquitur) ſed ex aliis ſimul repertis. Steriles etiam plumbi deprehenduntur ſuo colore, nec niſi in fornacibus rubeſcentes, exuſtíque tunduntur in farinam. Et hoc eſt ſecundarium minium, perquàm paucis notum, multum infra naturales illas harenas. Hoc ergo adulteratur minium in officinis ſociorũ: item Scyrico. Quonam modo Scyricum fiat, ſuo loco dicemus. Sublini autem Scyrico minium compendij ratio demonſtrat. Et alio modo pingentium furto opportunum eſt, plenos ſubinde abluentũ penicillos. Sidit autem in aqua, conſtátque furantibus. Syncero cocci nitor eſſe debet. Secundarij autem ſplendor in parietibus ſentit vliginem. Quanquam hoc rubigo quædam metalli eſt. Siſaponenſibus autem miniariis ſuæ venæ harena ſine argẽto excoquitur. Auri modo probatur. Auro candente fucatum nigreſcit: ſyncerum retinet colorem. Inuenio & calce adulterari. Ac ſimili ratione ferri candentis lamina, ſi non ſit aurum, deprehendi illico. Solis atque Lunæ contactus inimicus: remedium, vt parieti ſiccato cera Punica cum oleo liquefacta candens ſetis inducatur, iterúmque admotis gallæ carbonibus aduratur ad ſudorem vſque: poſteà candelis ſubigatur: ac deinde linteis puris, ſicut & marmora niteſcunt. Qui minium in officinis poliunt, faciem laxis veſicis illigant, ne in reſpirando pernicialem puluerem trahant, & tamen vt per illas ſpectent. Minium in voluminibus quoque ſcriptura vſurpatur, clarioréſque literas, vel in auro, vel in marmore etiam in ſepulcris facit.

De hydrargyro, de argento inaurando, de coticulis in argenti generibus, & experimentis. CAP. VIII.

EX secundario inuenit vita & hydrargyrum in vicem argẽti viui, paulò antè dilatum. Fit autem duobus modis: æreis mortariis pistillisque trito minio ex aceto: aut patinis fictilibus impositum ferrea concha, calyce coopertum, argilla superillita: dein sub patinis accensum follibus continuo igni, atque ita calycis sudore deterso, qui fit argẽti colore & aquæ liquore. Idem guttis diuidi facilis, & lubrico humore confluere. Quod cùm venenũ esse conueniat, omnia quæ de minio in medicinæ vsu traduntur, temeraria arbitror: præterquàm fortasse, quòd illitum capiti ventríve, sanguinem sistit, dum ne quid penetret in
10 viscera, ac vulnus attingat: aliter vtendum non equidem censeam. Hydrargyro argentum inauratur solũ nunc propè, cùm & in æra simili modo duci debeat. Sed eadem fraus, quæ in omni vitæ parte ingeniosissima est, viliorem excogitauit materiam, vt docuimus. Auri argentíque mentionem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondam non solitus inueniri, nisi in flumine Tmolo, vt autor est Theophrastus: nũc verò passim, quem alij heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binásque latitudinis non excedentes. Quod à Sole fuit in his, melius, quàm quod à terra. His coticulis periti, cùm è vena vt lima rapuerint experimentum, protinus dicunt quantum auri sit in ea, quantum argenti vel æris, scripulari differentia, mirabili ratione, non fallente. Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento imposito, quod
20 candidũ permaneat, probatur. Proxima bonitas rufo, nulla nigro. Sed experimento quoque fraus interuenit: seruatis in virorum vrina batillis, inficitur ita ramentum obiter dũ vritur, candorémque mentitur. Est aliud experimentum politi, & in halitu hominis, si sudet protinus, nubémque discutiat.

De speculis & Aegyptio argento. CAP. IX.

LAminas duci, & specula fieri non nisi ex optimo posse creditum fuerat. Id quoq; iam fraude corrumpitur. Sed natura mira est imagines reddendi, quod repercusso aere, atque in oculos regesto fieri conuenit. Eadem vi in speculis vsu polita crassitudine, paulúmque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantùm interest, repercussum illum respuat, an excipiat. Quinetiam pocula ita figurantur, expulsis intus cre-
30 bris ceu speculis, vt vel vno intuente, populus totidem imaginum fiat. Excogitantur & monstrifica, vt in templo Smyrnæ dicata. Id euenit figura materiæ. Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa an elata, transuersa an obliqua, supina an recta, qualitate excipientis figuræ torquẽte venientes vmbras. Nec enim est aliud illa imago, quàm digesta claritas materiæ excipientis vmbram. Atque vt omnia de speculis peragantur hoc loco, optima apud maiores fuerant Brundisina, stanno & ære mistis. Prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Mag. Pompeij ætate. Nuper credi cœptum, certiorem imaginem reddi, auro apposito auersis. Tingit & Aegyptus argentum, vt in vasis Anubem suum spectet, pingítque, non cælat, argentum. Transit inde materia & ad triumphales statuas, mirúmque crescit pretium fulgoris excæcati. Id au-
40 tem fit hoc modo. Miscentur argento, tertia pars æris Cyprij tenuissimi, quod coronarium vocant, & sulphuris viui, quantum argenti. Conflantur ita in fictili circunlito argilla. Modus coquendi, donec seipsa opercula aperiant. Nigrescit & oui indurati luteo, vt tamen aceto & creta deteratur. Miscuit denario Triumuir Antonius ferrum. † Miscuit æri falsæ monetæ. Alij è pondere subtrahunt, cùm sit iustum l x x x i i i i. è libris signari. Igitur ars facta denarios probare, tam iucunda lege plebi, vt Mario Gratidiano vicatim totas statuas dicauerit. Mirúmque, in hac artium sola vitia discuntur, & falsi denarij spectatur exemplar, pluribúsque veris denariis adulterinus emitur.

† Aliâs, Miscentur æra falsæ monetæ adstipulãte & Budæo lib 5. de Asse.

De immodica pecunia, & quorum maximæ opes fuerint, & quando primùm populus Romanus stipem sparserit. CAP. X.

50 NOn erat apud antiquos numerus vltra centum millia: itaq; & hodie multiplicãtur hæc, vt decies centena millia, aut sæpius dicantur. Fœnus hoc fecit, numúsque per-

cussus:& sic quoque æs alienum etiamnum appellatur. Postea Diuites cognominati, dummodo notum sit, eum qui primus acceperit hoc cognomen, decoxisse creditoribus suis. Ex eadem gente M. Crassus negabat locupletem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset. In agris suis sestertiûm M M. possedit, Quiritium post Syllam ditissimus. Nec fuit satis, nisi totum Parthorum esurisset aurum. atque vt nomen quidem optimi occupauerit (iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupidinem) multos posteà cognouimus seruitute liberatos opulentiores, paritérque tres Claudij principatu, Pallantē, Callistum, & Narcissum. Atq; vt hi omittantur, tanquam adhuc rerum potiantur, C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino C o s s. ad v i. cal. Feb. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamēto suo edixit, quamuis multa ciuili bello perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor millia centum x v i. iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris c c. quinquaginta septem millia: in numerato H-S. D C. Funerari se iussit H-S x i. Cōgerant excedentes numerum opes quota tamen portio erunt Ptolemæi? quem Varro tradit Pompeio res gerente circa Iudæam, octona millia equitum sua pecunia tolerauisse: mille conuiuas, totidem aureis potoriis, mutantem vasa cum ferculis, saginasse. Quota vero ille ipse (neque enim de regibus loquor) portio fuit Pythij Bithyni, qui platanum auream, vitémque nobilem illam Dario regi donauit: Xerxis copias, hoc est septies centena l x x x v i i i. millia hominū excepit epulo, stipendium quinque mensium frumentúmque pollicitus, vt è quinque liberis senectuti suæ in delectu vnus saltem concederetur. Hunc quoq; ipsum aliquis comparet Crœso regi. Quæ (malùm) amentia est, id in vita cupere, quod aut etiam seruis contigerit, aut ne in regibus quidem inuenerit finem? Populus Romanus stipem spargere cœpit, Sp. Posthumio, Q. Marcio C o s s. tanta abundantia pecuniæ erat, vt eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit. Nam quòd Agrippæ Menenio sextantes æris in funus contulit, honoris id necessitatísque propter paupertatem Agrippæ, non largitionis esse dixerim.

De luxuria & frugalitate in vasis, & lectis argenteis, & quando lances immodicæ factæ.

CAP. XI.

Vasa ex argento mira inconstantia humani ingenij variat, nullum genus officinæ diu probando, nunc Furniana, nunc Clodiana, nunc Gratiana (etenim tabernas mensis adoptauimus) nunc anaglypta, in asperitatémque excisa, circa linearum picturas quærimus. Iam verò & mensas repositoriis imponimus, & ad sustinenda obsonia interradimus latera, & interest quamplurimum lima perdiderit. Vasa coquinaria ex argento Caluus Orator fieri queritur? at nos carrucas ex argento cælare inuénimus. Nostráque ætate Poppæa coniunx Neronis principis delicatioribus iumentis suis soleas ex auro quoque induere solebat. Libras x x x i i. argenti Africanus sequens hæredi reliquit. Idémque cùm de Pœnis triumpharet, quater millies c c c c. l x x. M. pondo transtulit. Hoc argenti tota Carthago habuit, illa terrarum æmula, quod nunc in mensarum est apparatu. Posteà victa Numantia & deleta, idem Africanus in triumpho militibus x v i i. millia pondo dedit. O viros illo imperatore dignos, quibus hoc satis fuit. Frater eius Allobrogicus primus omnium mille pondo habuit. At Liuius Drusus in Tribunatu plebis x i. millia. Nam propter quinque pondo notatum à Censoribus triumphalem senem, fabulosum iam videtur. Item Catum Aelium, cùm legati Aetolorum in Consulatu prandentem in fictilibus adissent, missa ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse argenti ad supremum vitæ diem, quàm duo pocula, quæ L. Paulus socer ei ob virtutem deuicto Perseo rege donasset. Inuenimus legatos Carthaginiensium dixisse, nullos hominum inter se benigniùs viuere, quàm Romanos. Eodem enim argento apud omnes cœnitauisse ipsos. At Hercules Pompeium Paulinum Arelatensis equitis Romani filium, paterna quoq; gente pulsum, quòd x i i. pondo argenti habuisset apud exercitum, ferocissimis gentibus oppositum scimus. Lectos verò mulierum iam pridem toros operiri argento, & triclinia quædam, quibus argentum addidisse primus traditur Caruilius Pollio eques Romanus, non vt operiret, aut Deliaca specie faceret, sed Punica. Idem & aureos

fecit

fecit. Nec multò pòst argentei Deliacos imitati sunt. Quæ omnia expiauit bellum ciuile Syllanum. Paulò enim antè hæc facta sunt, lancésque è centenis libris argenti, quas tunc supet quingentas numero Romæ fuisse constat, multósque ob eas proscriptos dolo concupiscentium. Erubescant Annales, qui bellum ciuile illud talibus vitiis imputauere. Nostra ætas fortior fuit: Claudij principatu seruus eius Drusillanus nomine Rotundus, dispensator Hispaniæ citerioris quingenariam lancem habuit, cui fabricandæ officina priùs exædificata fuerat: & comites eius octo quinquaginta librarum: quæso vt quàm multi eas conserui eius inferrent, aut quibus cœnantibus? Cornelius Nepos tradit ante Syllæ victoriam duo tantùm triclinia Romæ fuisse argẽtea. Repositoriis argen-10 tum addi sua memoria cœptum Fenestella dicit, qui obiit nouissimo Tiberij Cæsaris principatu. Sed & testudineatum in vsum venisse. Ante se autem paulo lignea rotunda solida: nec multo maiora, quàm mensas fuisse. Se quidem puero, quadrata & compacta, aut acere opetta, aut citro cœpisse. Mox additum argentum in angulis, lineásque per commissuras. Tympana verò se iuuene appellata stateras, & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Nec copia tãtum argenti fuerit vitæ, sed validius penè manupretium. ídque iam pridem, vt ignoscamus nobis. Delphinos quinis millibus sestertiis in libras emptos C. Gracchus habuit. L. verò Crassus Orator duos scyphos Mentoris artificis manu cælatos sestertiis c. Confessus tamen est, nunquàm se bis vti propter verecundiam ausum. Constat eundem v i. millibus sestertiis in singulas libras vasa empta habuisse. Asia 20 primùm deuicta luxuriam misit in Italiam. Siquidem L. Scipio transtulit in triumpho argenti cælati pondo millia quadringenta L. Et vasorum aureorum pondo centum millia, anno conditæ vrbis quingentesimo sexagesimoquinto. Eadem Asia † domata multo etiam grauius afflixit mores, inutiliórque victoria illa hæreditas Attalo rege mortuo fuit. Tum enim hæc emendi Romæ in auctionibus regiis verecundia exempta est, vrbis anno d c x x v i. mediis l v i. annis erudita ciuitate amare etiam, non solùm admirari, opulentiam externam: immenso & Achaicæ victoriæ momento ad impellendos mores, quæ & ipsa boc interuallo, anno vrbis d c v i i i. parta, signa & tabulas pictas inuexit, ne quid deesset. Paritérque luxuria nata est, & Carthago sublata, ita congruentibus fatis, vt libêret amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum. C. Ma-30 rius post victoriam Cimbricam cantharis potasse Liberi patris exemplo traditur, ille arator Arpinas, & manipularis Imperator.

† Alias donata, quam lectionẽ agnoscit & Budæus lib. 3. de Asse.

De statuis argenteis, & cælatura argenti, & cæteris quibusdam.

CAPVT XII.

ARgenti vsum in statuas primùm ad honorem Diui Augusti in adulationem temporum transisse, falsò existimatur. Iam enim triumpho Magni Pompeij reperimus translatam Pharnacis, qui primus regnauit in Ponto, argenteam statuam: item Mithridatis Eupatoris & currus aureos argenteósque. Argentum succedit ex re aliquando & auro, luxu fœminarum plebis compedes sibi ex eo facientium, quas induere aureas mos tristior vetat. Vidimus & ipsi Arellium Fuscum motum equestri ordine ob insignẽ 40 calumniam, cùm celebritate affectarentur adulescentium scholæ, ex argento annulos habentem. Et quid hæc attinet colligere, cùm capuli militum ebore etiam fastidio, cælentur argento, vaginæ batillis, balthei laminis crepitent. Iam verò pædagogia ad trãsitum virilitatis custodiantur argento, fœminæ lauentur, & nisi argentea solia fastidiant, eadémque materia & cibis & probris seruiat. Videret hæc Fabricius, & stratas argento mulierum balineas, ita vt vestigio locus non sit, cum viris lauantium: Fabricius inquam, qui bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat. Videret hinc dona fortium fieri, aut in hæc frangi. Heu mores, Fabricij nos pudet. Mitum, in auro cælando inclaruisse neminem, argento multos. Maximè tamen laudatus est Mentor, de quo suprà diximus. Quatuor paria denique ab eo omnino facta sunt: 50 ac iam nullum extare dicitur. Ephesiæ Dianæ templum iacet, Capitolium incendiis. Varro & æreum signum eius habuisse scripsit. Proximi ab eo in admiratione Acragas, &

Boethus,& Mys fuere. Extant hodie omnium opera in insula Rhodiorum: Boethi apud Lyndiam Mineruam, Acragantis in templo Liberi patris in ipsa Rhodo, Bacchæ Centaurique cælati in scyphis: Myos in eadem æde & Silenus, & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis & Antipater, quique Satyrum in phiala grauatum somno collocauisse verius, quàm cælasse dictus est, Stratonicus. Mox Cyzicenus Tauriscus. Item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur, & Hecatæus: & circa Magni Pompeij ætatem Praxiteles, Posidonius Ephesius, Lædus Stratiates, qui prælia armatósque cælauit: Zopyrus, qui Areopagitas & iudiciũ Orestis in duobus scyphis H-S XII. æstimatis. Fuit dein Pytheas, cuius binæ vnciæ viginti vænierunt. Vlixes & Diomedes erant in phialæ emblemate, Palladium surripientes. Fecit idem & cocos magiriscia appellatos, paruulis potoriis, sed è quibus ne exempla quidem liceret exprimere: tam opportuna iniuriæ subtilitas erat. Habuit & Teucer crustarius famam. Subitóque ars hæc ita exoleuit, vt sola iam vetustate censeatur, vsqueadeo attritis cælaturis, ne figura discerni possit, autoritas constet. Argentum medicatis aquis inficitur, atque etiam afflatu salso, sicut in mediterraneis Hispaniæ. In argenti & auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, sil & cæruleum. Sil propriè limus est. Optimum ex eo, quod Atticum vocatur. Pretium in libras XXXII. Proximum marmorosum sub dimidio Attici pretio. Tertium genus est pressum, quod alij Scyricum vocant ex insula Scyro. Iam quidem & ex Achaia, quo vtuntur ad picturæ vmbras. Pretium in libras huius H-S bini. Dipondiis verò detractis, quod lucidum vocant, è Gallia veniens. Hoc autem & Attico ad lumina vtuntur: ad abacos, non nisi marmoroso, quoniam marmor in eo resistit amaritudini calcis. Effoditur & ad XX. ab vrbe lapidem in montibus. Posteà vritur, pressum appellantibus qui adulterãt. Sed esse falsum exustúmque amaritudine apparet, quoniam resolutum in puluerem est.

De sile, & cæruleo, & Nestoriano: & cœlo, & quòd non omni anno æqualiter species vendantur. CAP. XIII.

SIle pingere instituêre primi Polygnotus & Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina vsa est: ad vmbras autem Scyrico & Lydio. Lydium Sardibus emebatur, quod nunc obmutuit. Cæruleum harena est, Huius genera tria fuere antiquitus: Ægyptium, quod maximè probatur: Scythicum, hoc diluitur facilè: cúmque teritur, in IIII. colores mutatur, candidiorem nigrioréme, crassiorem tenuioréme. Præfertur huic etiamnum Cyprium. Accesit his Puteolanum & Hispaniense, harena ibi confici cœpta. Tingitur autem omne, & in sua coquitur herba, bibítque succum. Reliqua confectura eadem quæ chrysocollæ. Ex cæruleo fit quod vocatur lomentum: perficitur id lauando terendóve, & hoc est cæruleo candidius. Pretia eius, XXIII. in libras, cærulei XVIII. Vsus in creta, calcis impatiens. Nuper accessit & Nestorianum ab autore appellatum. Fit ex Ægyptij leuissima parte: pretium eius XL. in libras. Idem & Puteolani vsus, præterquàm ad fenestras: vocant cœlon. Non pridem apportari & Indicum est cœptum, cuius pretium XVII. in libras. Ratio in pictura ad incisuras, hoc est, vmbras diuidendas ab lumine. Est & vilissimum genus lomenti, quidam tritum vocant, quinis assibus æstimatum. Cærulei synceri experimentum in carbone vt flagret: fraus viola arida decocta in aqua, succóque per linteum expresso in cretam Eretriam. Vis eius in medicina, vt purget hulcera. Itaque & emplastris adiiciunt: item causticis. Teritur difficillimè sil. In medendo leuiter mordet, astringítque & explet hulcera. Vritur in fictilibus, vt prosit. Pretia rerum, quæ vsquam posuimus, non ignoramus alia in aliis locis esse, & omnibus penè annis mutari, prout nauigationes constiterint, aut vt quisque mercatus sit, aut aliquis præualens manceps annonam flagellet, non obliti Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum apud Consules: poni tamen necessarium fuit, quæ plerunque erant Romæ, vt exprimeretur autoritas rerum.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXIIII.

PROOEMIVM.

Æris metalla. CAP. I.

PROXIME dicantur æris metalla, cui & in vsu proximum est pretium, imò verò ante argentum, ac penè etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque autoritas, vt diximus. Hinc æra militum, Tribuni ærarij, & ærarium, & obærati ab ære dicti. Docuimus, quandiu populus Romanus ære tantùm signaro vsus esset, & alia, quæ vetustas tradidit, cùm æqualem vrbi autoritatẽ eius declararet, à rege Numa collegio tertio ærariorum fabrûm instituto. Vena quo dictum est modo effoditur, ignique perficitur. Fit & è lapide ærofo, quem vocant cadmiam: Celebritas in Asia, & quondam in Campania, nunc in Bergomatium agro, extrema parte Italiæ. Ferúntque nuper etiam in Germania prouincia repertum.

Genera æris, quæ Corinthia, quæ Deliaca, quæ Æginetica.

CAPVT II.

FIt & ex alio lapide, quem chalciten vocant in Cypro, vbi prima fuit æris inuentio: mox vilitas præcipua, reperto in aliis terris præstantiore, maximè orichalco, quod præcipuam bonitatem admirationémque diu obtinuit. Nec reperitur longo iam tempore, effœta tellure. Proximum bonitate fuit Sallustianum in Ceutronum Alpino tractu, non longi & ipsum æui. Successítque ei Liuianum in Gallia. Vtrunque à metallorum dominis appellatum, illud ab amico Diui Augusti, hoc à coniuge, velocis defectus. Liuianum quoque certè admodum exiguum inuenitur. Summa gloria nunc in Marianum conuersa, quod & Cordubense dicitur. Hoc à Liuiano cadmiam maximè sorbet, & orichalci bonitatem imitatur in sestertiis dupondiariísque, Cyprio suo assibus contentis. Et hactenus nobilitas in ære naturalis se habet. Reliqua genera artificio constant, quæ suis locis reddentur, summa claritate ante omnia indicata. Quondam æs confusum auro argentóque miscebatur, & tamen ars pretiosior erat: nunc incertum est, peior hæc sit, an materia. Mirúmque, cùm ad infinitum operum pretia creuerint, autoritas artis extincta est. Quæstus causa enim, vt omnia, exerceri cœpta est, quæ gloriæ solebat. Ideo etiam Deorum adscripta operi, cùm proceres gentium claritatem & hac via quærerent: adeóque exoleuit fundendi æris pretiosi ratio, vt iandiu ne fortunæ quidem in ære ius artis habeat. Ex illa autẽ antiqua gloria Corinthium maximè laudatur: hoc casus miscuit, Corintho, cùm caperetur, incensa: miréque circa id multorum affectatio fuit: quippe cùm tradatur, non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum cum eo ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset. At mihi maior pars eorum simulare eam scientiam videtur, ad segregandos se à cæteris magis, quàm intelligere aliquid ibi subtilius: & hoc paucis docebo. Corinthus capta est Olympiadis CLVI. anno tertio, nostræ vrbis DCVIII. cùm antè seculo fictores nobiles esse desissent, quorum isti omnia signa hodie Corinthia appellant. Quapropter ad coarguendos eos, ponemus artificum ætates. Nam vrbis nostræ annos ex suprà dicta comparatione Olympiadum, colligere facile erit. Sunt ergo vasa tantùm Corinthia, quæ isti elegantiores modò in esculenta transferunt, modò in lucernas aut trulleos, nullo munditiarum respectu. Eius tria genera: candidum, argento nitore quàm

proximè

proximè accedens, in quo illa mistura prævaluit: alterum, in quo auri fulua natura: tertium, in quo æqualis omnium temperies fuit. Præter hæc est, cuius ratio nõ potest reddi, quanquam hominis manu facta dederit Fortuna temperamentum simulacro signísque, illud suo colore pretiosum ad iocineris imaginem vergens, quod ideo hepatizon appellant, procul à Corinthio: longè tamen ante Ægineticum atque Deliacum, quæ diu obtinuere principatum. Antiquissima æris gloria Deliaco fuit, mercatus in Delo concelebrante toto orbe, & ideo cura officinis tricliniorum pedibus fulcrísque. Ibi prima nobilitas æris. Peruênit deinde ad Deûm simulacra, effigiémque hominum, & aliorum animalium. Proxima laus Æginetico fuit. Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata. Bos æreus inde captus in foro boario est Romæ. Hic est exem- 10 plar Æginetici æris: Deliaci autem Iupiter in Capitolio in Iouis tonantis æde: illóque ære Myron vsus est, hoc Polycletus, æquales atque condiscipuli. Æmulatio autem & in materia fuit.

De candelabris, & templorum ornamentis. CAP. III.

PRiuatim Ægina candelabrorum superficiem duntaxat elaborauit, sicut Tarentum scapos. In his ergo iuncta cõmendatio officinarum est. Nec pudet Tribunorum militarium salariis emere, cùm ipsum nomen à candelarum lumine impositum appareat. Accessio candelabri talis fuit: Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis L. eadémq; ostentante cõuiuio emptũ ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, mox in testamen- 20 tum, prædiues numinum vice illud candelabrum coluit, & hanc Corinthiis fabulã adiecit: vindicatis tamen moribus nobili sepulcro, per quod æterna supra terras Geganiæ dedecoris memoria duraret. Sed cùm esse nulla Corinthia candelabra constet, nomen id præcipuè in his celebratur, quoniam Mummij victoria Corinthum quidem diruit, sed compluribus Achaiæ oppidis simul æra dispersit. Prisci limina etiam ac valuas ex ære in templis factitauere. Inuenio & à Cn. Octauio, qui de Perseo rege naualem triumphum egit, factã porticum duplicem ad circum Flaminium, quæ Corinthia sit appellata à capitulis æreis columnarum. Vestæ quoque ædem ipsam Syracusana superficie tegi placuisse. Syracusana sunt in Pantheo capita columnarum à M. Agrippa posita. Quinetiam priuata opulentia eo modo vsurpata est. Camillo inter crimina obiecit Sp. Caru- 30 lius Quæstor, quòd ærata ostia haberet in domo. Nam triclinia ærata abacósque & monopodia Cn. Manlium Asia deuicta primum inuexisse triumpho suo, quem duxit vrbis anno DLXVII, L. Piso autor est. Antias quidem L. Crassum hæredem L. Crassi Oratoris, multa etiã triclinia ærata vendidisse. Ex ære factitauere & cortinas tripodum nomine Delphicas, quoniam donis maximè Apollinis Delphici dicabantur. Placuere & lychnuchi pensiles in delubris, aut arborum modo mala ferẽtium lucentes: qualis est in templo Apollinis Palatini, quod Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo. Transit deinde ars vbique vulgò ad effigies Deorum.

Quando primum simulacrum Romæ factum, & de origine statuarum,
& honore statuarum, & generibus, & figuris. 40

CAP. IIII.

ROmæ simulacrum ex ære factum Cereri primũ reperio ex peculio Sp. Cassij, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Transit & ab Diis ad hominum statuas atque imagines multis modis. Antiqui pingebant eas bitumine, quò magis mirum est placuisse auro integere. Hoc nescio an Romanum fuit inuentum: certè etiã Romæ non habet vetustatẽ. Effigies hominum non solebant exprimi, nisi aliqua illustri causa perpetuitatem merentium, primò sacrorum certaminum victoria, maximéq; Olympiæ: vbi omnium qui vicissent, statuas dicari mos erat. Eorum verò, qui ter ibi superauissent, ex membris ipsorum similitudine expressa, quas iconicas vocãt. Athenienses nescio an primi omnium Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publicè posuerint statuas. 50 Hoc actum est eodem anno, quo & reges Romæ pulsi. Excepta deinde res est à toto orbe

terrarum

terrarum humanissima ambitione. Et iam omnium municipiorum foris statuæ ornamentum esse cœpere, prorogarique memoria hominum, & honores legendi æuo basibus inscribi, ne in sepulcris tantùm legerentur. Mox forum & in domibus priuatis factũ atque in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos.

De statuis togatis, & quibusdam aliis, & quibus primum in columna, & quando primùm publicè, & quæ primùm statuæ Romæ.

CAPVT V.

Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Placuere & nudæ tenentes hastam, ab epheborum è gymnasiis exemplaribus, quas Achilleas vocant. Græca res est, nihil velare: at contrà Romana ac militaris, thoracas addere. Cæsar quidem Dictator loricatam sibi dicari in foro suo passus est. Nam lupercorum habitu factæ, tam nouitiæ sunt, quàm quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eodem habitu sibi statuit, quo deditus est. Notatum ab autoribus, & L. Actium Poetam in Camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuisse, cùm breuis admodum fuisset. Equestres vtique statuæ Romanam celebrationem habent, orto sine dubio à Græcis exemplo. Sed illi celetas tantùm dicabant in sacris victores. Posteà verò & qui bigis vel quadrigis vicissent. Vnde & nostris currus in his qui triumphauissent. Serum hoc, & in his non nisi à Diuo Augusto seiuges, sicut & elephanti. Non vetus & bigarum celebratio in his qui Prætura functi curru vecti essent per Circum. Antiquior columnarum, sicut C. Menio, qui deuicerat priscos Latinos, quibus ex fœdere tertias prædæ Rom. pop. præstabat, eodémque in Consulatu in suggestu rostra deuictis Antiatibus fixerat anno vrbis CCCCXVI. Item C. Duellio, qui primus naualem triumphum egit de Pœnis, quæ est etiam nunc in foro. Item P. Minutio præfecto annonæ extra portam Trigeminam vnciaria stipe collata, nescio an primo honore tali à populo, anteà enim à senatu erat: præclara res, nisi friuolis cœpisset initiis. Nanque & Actij Nauij statua fuit ante Curiam, cuius basis conflagrauit Curia incensa P. Clodij funere. Fuit & Hermodori Ephesij in comitio, legum, quas Decemuiri scribebant, interpretis, publicè dicata. Alia causa & alia autoritas maior in Horatij Coclitis statua, quæ durat hodiéque, cùm hostes à ponte sublicio solus arcuisset. Equidem & Sibyllæ iuxtà rostra esse nō miror, tres sint licet: vna, quam Sex. Pacuuius Taurus Ædilis plebis restituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actij Nauij, positas ætate Tarquinij Prisci, nisi regum antecedentium essent in Capitolio.

De statuis sine tunicis, & quibusdam aliis, & quæ prima Romæ statua equestris, & quando omnes statuæ priuatim & publicè sublatæ, & quibus Romæ mulieribus, quæ primæ ab exteris publicè positæ.

CAP. VI.

Ex his Romuli est sine tunica, sicut & Camilli in Rostris, & ante ædem Castorum fuit Q. Marcij Tremuli equestris togata, qui Samnites bis deuicerat, captáq; Anagnia, populum stipendio liberauerat. Inter antiquissimas sunt & Tulli Cælij, L. Roscij, Sp. Nautij, C. Fulcinij in Rostris, à Fidenatibus in legatione interfectorum. Hoc à Romano populo tribui solebat iniuria cæsis, sicut & P. Iunio, & T. Coruncano, qui ab Teuca Illyriorum regina interfecti erant. Non omittendum videtur, quod Annales annotauere, tripedaneas his statuas in foro statutas. Hæc videlicet mensura honorata tunc erat. Non prætoribo †C. Octauium ob vnum verbum: hic regem Antiochum, daturum se responsum dicentem, virga, quam tenebat fortè, circunscripsit, & prius quàm egrederetur circulo illo, responsum dare coegit. In qua legatione interfecto, Senatus statuam poni iussit quàm oculatissimo loco in Rostris. Inuenitur statua decreta & Taraciæ Caiæ siue Suffetiæ virgini Vestali, vt poneretur vbi vellet: quod adiectum non minus honoris habet, quàm fœminæ esse decretam. Meritum eius in ipsis ponam Annalium verbis: Quòd campum Tiberinum gratificata esset ea populo. Inuenio & Pythagoræ & Alcibiadi in cornibus Comitij positas, cùm bello Samniti Apollo Pythius fortissimo Græcorum gentis iussisset, & alteri sapientissimo, simulacra celebri loco dicari, donec Sylla Dictator ibi Curiam faceret. Mirúmque est, illos patres Socrati cunctis ab

† C. Popilliũ legendum videtur ex Vale. Max. cæterisque Historicis.

eodem

eodem Deo sapientia prælato Pythagoram prætulisse, aut tot aliis virtute Alcibiadem, aut quenquam vtroque Themistocli. Columnarum ratio erat, attolli supra cæteros mortales: quod & arcus significant nouitio inuento. Primus tamen honos cœpit à Græcis. Nullique arbitror plures statuas dicatas, quàm Phalereo Demetrio Athenis. Siquidem CCCLX. statuere, quas mox lacerauerunt, nondum anno hunc numerum dierum excedente. Statuerant Romæ etiã in omnibus vicis C. Mario Gratidiano tribus, vt diximus, easdémque subuertêre Syllæ introitu. Pedestres sine dubio Romæ fuere in autoritate longo tempore. Equestrium tamen origo perquàm vetus est, cum fœminis etiam honore communicato. Clœliæ enim statua est equestris, ceu parum esset toga eam cingi: cùm nec Lucretiæ, nec Bruto, qui expulerant reges, propter quos Clœlia inter obsides fuerat, decernerentur. Hàc primam & Horatij Coclitis publicè dicatam crediderim: ante enim sibi ac Sibyllæ Tarquinium, & reges sibi ipsos posuisse verisimile est: nisi Clœliæ Piso traderet ab his positam, qui vnà obsides fuerant, redditis à Porsena in honorem eius. E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eámque solam refugisse, Tiberímque tranauisse, cæteris obsidibus, quæ Porsenæ mittebantur, interemptis Tarquinij insidiis. L. Piso prodidit, M. Æmilio, C. Popilio II. coss. à Censoribus P. Cornelio Scipione, M. Popilio, statuas circa forum eorum qui magistratum gesserunt, sublatas omnes, præter eas quæ populi aut Senatus sententia statutæ essent. Eam verò, quam apud ædem Telluris statuisset sibi Sp. Cassius qui regnum affectauerat, etiam conflatam à Censoribus. Nimirum in ea quoque re ambitioni prouidebant illi viri. Extant Catonis in Censura vociferationes, mulieribus Romanis in prouinciis statuas poni. Nec tamen potuit inhibere, quò minus Romæ quoque ponerentur, sicuti Corneliæ Gracchorum matri, quæ fuit Africani prioris filia. Sedens huic posita, soleísque sine amento insignis, in Metelli publica porticu: quæ statua nunc est in Octauiæ operibus. Publicè autem ab exteris posita est Romæ C. Ælio Tribuno plebis, lege perlata in Stennium Statilium Lucanum, qui Thurinos bis infestauerat: ob id Ælium Thurini statua & corona aurea donauerunt. Iidem postea Fabricium donauere statua, liberati obsidione. Passímque clientes in clientelas ita recepti: & adeò discrimen omne sublatum, vt Annibalis etiam statuæ tribus locis visantur in vrbe, cuius intra muros solus hostium emisit hastam.

De antiquis statuariis, & pretiis signorum immodicis, & colossis in vrbe celeberrimis. CAP. VII.

Fuisse autem statuariam artem familiarem Italiæ quoque & vetustam, indicant, Hercules ab Euandro sacratus, vt ferunt, in foro boario, qui triumphalis vocatur, atque per triumphos vestitur habitu triumphali: præterea Ianus geminus à Numa rege dicatus, qui pacis bellíque argumento colitur, digitis ita figuratis, vt trecentorum sexaginta quinque dierum nota, per significationem anni temporis & æui se Deum indicaret. Signa quoque Thuscanica per terras dispersa, quæ in Hetruria factitata non est dubium. Deorum tantum putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Romani nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret. Mirúmque mihi videtur, cùm statuarum origo tam vetus in Italia sit, lignea potius aut fictilia Deorum simulacra in delubris dicata, vsque ad deuictam Asiam, vnde luxuria. Similitudines exprimendi quæ prima fuerit origo, in ea quam plasticen Græci vocant, dici cõuenientius erit: etenim prior, quàm statuaria, fuit. Sed hæc ad infinitum effloruit multorum voluminum opere, si quis plura persequi velit: omnia enim quis possit? In M. Scauri Ædilitate tria millia signorum in scena tantùm fuere temporario theatro. Mummius deuicta Achaia repleuit vrbem: ipse excessit non relicturus filiæ dotem. Cur enim non cum excusatione ponatur? Multa & Luculli inuexere. Rhodi etiamnum tria millia signorum esse, Mutianus ter Consul prodidit, nec pauciora Athenis, Olympiæ, Delphis superesse creduntur. Quis ista mortalium persequi possit? aut quis vsus noscendi intelligatur? Insignia tamen maximè, & aliqua de causa notata, voluptarium sit attigisse,

gisse, artificésque celebratos nominauisse, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula. Numerum apparuisse defuncto eo, cùm thesaurum effregisset hæres: solitum enim ex manipretio cuiusque signi denarios deponere aureos singulos. Euecta supra humanam fidem ars est successu, mox & audacia. In argumentum successus vnum exemplum afferam, nec Deorum hominúmve similitudinis expressæ. Ætas nostra vidit in Capitolio, priùs quàm id nouissimè conflagrauit à Vitellianis incensum, in cella Iunonis, canem ex ære, vulnus suum lambentem: cuius eximium miraculum & indiscreta veri similitudo, non eo solùm intelligitur, quòd ibi dicata fuerat, verùm & noua satis-
10 datione. nam summa nulla par videbatur: capite tutelarios cauere pro ea, instituti publici fuit. Audaciæ innumera sunt exempla. Moles quippe excogitatas videmus statuarum, quas colossos vocãt, turribus pares. Talis est in Capitolio Apollo, translatus a M. Lucullo ex Apollonia Ponti vrbe x x x. cubitorum, c l. talentis factus. talis in campo Martio Iupiter à Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompeianus à vicinitate theatri: talis & Tarenti factus à Lysippo x l. cubitorum. Mirum in eo, quòd manu, vt ferunt, mobilis (ea ratio libramenti est) nullis conuellatur procellis. Id quidem prouidisse & artifex dicitur, modico interuallo, vnde maximè flatum opus erat frangi, opposita columna. Itaq; propter magnitudinem difficultatémque moliendi, nõ attigit eum Fabius Verrucosus, cùm Herculem qui est in Capitolio, inde transferret. Ante omnes autem in admiratione fuit
20 Solis colossus Rhodi, quem fecerat Chares Lyndius, Lysippi suprà dicti discipulus. Septuaginta cubitorum altitudinis fuit. Hoc simulacrum post quinquagesimumsextum annum terræmotu prostratum, sed iacens quoque miraculo est. Pauci pollicem eius amplectuntur. Maiores sunt digiti, quàm pleræq; statuæ. Vasti specus hiant de fractis membris. Spectantur intus magnæ molis saxa, quorum pondere stabiliuerat cõstituens. Duodecim annis tradunt effectum c c c. talentis, quæ contulerant ex apparatu regis Demetrij, relicto moræ tædio. Sunt alij minores hoc in eadem vrbe colossi centum numero, sed vbicunque singuli fuissent nobilitaturi locum. Prætereq; hos Deorum quinque, quos fecit Bryaxis. Factitauit colossos & Italia: videmus certè Apollinem in bibliotheca templi Augusti Thuscanicum l. pedum à pollice, dubium ære mirabiliorem, an pulchritudi-
30 ne. Fecit & Sp. Caruilius Iouem, qui est in Capitolio, victis Samnitibus sacrata lege pugnantibus, è pectoralibus eorum ocreísque & galeis. Amplitudo tanta est, vt conspiciatur à Latiario Ioue. Reliquus limæ suam statuam fecit, quæ est ante pedes simulacri eius. Habent in eodem Capitolio admirationem & capita duo, quæ P. Lentulus Consul dicauit: alterum à Charete suprà dicto factum: alterum fecit Decius, comparatione in tãtum victus, vt artificum minimè probabilis artificis videatur. Verùm omnem amplitudinem statuarum eius generis vicit ætate nostra Zenodorus, Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis, per annos decem, H-S $\overline{\text{cccc}}$. manipretio. Postquam satis ibi artem approbauerat, Romam accitus est à Nerone, vbi destinatum illius principis simulacrum colossum fecit c x. pedum longitudine, qui dicatus Solis venerationi est, damnatis sceleribus il-
40 lius principis. Mirabamur in officina non modò ex argilla similitudinem insignem, verùm & ex paruis admodum surculis, quod primum operis instar fuit. Ea statua indicauit interisse fundendi æris scientiã, cùm & Nero largiri aurum argentúmque paratus esset, & Zenodorus scientia fingendi cælandíq; nulli veterum postponeretur. Statuam Aruernorum cùm faceret, prouinciæ Vibio Auito præsidente, duo pocula Calamidis manu cælata, quæ Cassio Syllano auunculo eius præceptori suo Germanicus Cæsar adamata donauerat, æmulatus est, vt vix vlla differentia esset artis. Quantóque maior in Zenodoro præstantia fuit, tanto magis deprehendi æris obliteratio potest.

Nobilitates ex ære operum & artificum c c c l x v i. CAP. VIII.

Signis, quæ vocant Corinthia, plerique in tantum capiuntur, vt secum circumferant, si-
50 cut Hortensius Orator sphingem Verri reo ablatam. Propter quam Cicero illo iudicio in altercatione negãti ei se ænigmata intelligere, respondit debere, quoniam sphingem

gem domi haberet. Circumtulit & Nero princeps Amazonem, de qua dicemus: & paulò antè C.Cestius Consularis signum, quod secum etiam in prælio habuit. Alexãdri quoq; Magni tabernaculũ sustinere traduntur solitæ statuæ, ex quibus duæ ante Martis Vltoris ædem dicatæ sunt, totidem ante regiam. Minoribus simulacris signisque innumera propè artificum multitudo nobilitata est. Ante omnes tamen Phidias Atheniensis, Ioue Olympiæ facto, ex ebore quidem & auro. sed & ex ære signa fecit. Floruit autem Olympiade LXXXIII. circiter CCC. nostræ vrbis anno. Quo eodem tempore æmuli eius fuere Alcamenes, Critias, Nestocles. Hægias. Et deinde Olympiade LXXXVII. Ageladas, Callon, Polycleitus, Phragmon, Gorgias, Lacon, Myron, Pythagoras, Scopas, Perelius. Ex his Polycletus, discipulos habuit Argium, Asopodorum, Alexim, Aristidem, Phrynonem, Dinonem. Athenodorum, Dameam Clitorium, Myronem Lycium. Nonagesimaquinta Olympiade floruere Naucydes, Dinomedes, Canachus, Patrocles. Centesimaſecunda Polycles. Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Centesimaquarta Praxiteles, Euphranor. Centesima septima Echion, Therimachus. Centesima quartadecima Lysippus fuit, & cum eo Alexander Magnus. Item Lysistratus, & frater eius Sthenis, Euphronides, Sostratus, Ion, Silanion. In hoc mirabile, quòd nullo doctore nobilis fuit ipse. Discipulos habuit Zeuxim & Iaden. Centesima vicesima Eutychides, Euthycrates, Lahippus, Cephissodorus, Timarchus, Pyromachus. Cessauit deinde ars, ac rursus Olympiade centesimaquinquagesimaquinta reuixit, cùm fuere longè quidem infra prædictos, probati tamen, Antheus, Callistratus, Polycles, Athenæus. Callixenus, Pythocles, 20 Pythias, Timocles. Ita distinctis celeberrimorum ætatibus insignes raptim transcurrã, reliqua multitudine passim dispersa. Venere autem & in certamen laudatissimi, quanquam diuersis ætatibus geniti, quoniam fecerant Amazonas: quę cùm in templo Ephesiæ Dianæ dicarentur, placuit eligi probatissimã ipsorum artificum, qui præsentes erant, iudicio, cùm apparuit eam esse, quam omnes secundam à sua quisque iudicassent. Hæc est Polycleti, proxima ab ea Phidiæ, tertia Ctesilæ, quarta Cydonis, quinta Phragmonis. Phidias, præter Iouem Olympium, quem nemo æmulatur, fecit & ex ebore æquè Mineruam Athenis, quæ est in Parthenone adstans. Ex ære verò, præter Amazonem suprà dictam, Mineruam tam eximiæ pulchritudinis, vt à forma cognomen acceperit. Fecit & Cliduchum & aliam Mineruam, quam Romæ Æmilius Paulus ad ædem Fortunæ dedi- 30 cauit. Item duo signa, quæ Catulus in eadem æde posuit palliata: & alterum colossicon nudum: primúsque artem toreuticen aperuisse atque demonstrasse meritò iudicatur. Polycletus Sicyonius Ageladis discipulus, Diadumenum fecit molliter iuuenem, centalentis nobilitatum. Idem & Doryphorum viriliter puerum. Fecit & quem canona artifices vocant, lineamenta artis ex eo petentes, velut à lege quadam: solúsque hominum artem ipse fecisse, artis opere iudicatur. Fecit & distringentem, & nudum talo incessentem. Duósque pueros, item talis nudos ludentes, qui vocantur Astragalizontes: & sunt in Titi Imperatoris atrio: quo opere nullum absolutius plerique iudicant. Item Mercurium, qui fuit Lysimachiæ: Herculem, qui Romæ, Antæum à terra sustinentem: Artemona, qui Periphoretos appellatus est. Hic consummasse hanc scientiam iudicatur, & 40 toreuticen sic erudisse, vt Phidias aperuisse. Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro, & penè ad vnum exemplum. Myronem Eleutheris natum, & ipsum Ageladis discipulum, bucula maximè nobilitauit, celebratis versibus laudata, quando alieno plerique ingenio magis, quàm suo, commendantur. Fecit & canem, & discobolon, & Persea, & Pristas, & Satyrum admirantem tibias, & Mineruam, Delphicos pentathlos, Pancratiastas: Herculem etiam, qui est apud Circum maximum in æde Pompeij Magni. Fecisse & cicadæ monumentum ac locustæ, carminibus suis Erinna significat. Fecit & Apollinem, quem à Triumuiro Antonio sublatum restituit Ephesiis Diuus Augustus, admonitus in quiete. Primus hic multiplicasse varietatem videtur, numerosior in arte, quàm Polycletus, & symmetria diligen- 50 tior: & ipse tamen corporum tenus curiosus, animi sensus non expressisse, capillum quoque &

que & pubem non emendatius fecisse, quàm rudis antiquitas instituisset. Vicit eum Pythagoras Rheginus ex Italia, pancratiaste Delphis posito. Eundem vicit & Leontius, qui fecit stadiodromon Astylon, qui Olympiæ ostenditur, & Libyn puerum tenentem tabellam eodem loco, & mala ferentem nudum. Syracusis autem claudicãtem: cuius hulceris dolorem sentire etiam spectantes videntur. Item Apollinem citharœdum, serpentémq; eius sagittis cõfici, qui Dicæus appellatus est, quòd cùm Thebæ ab Alexandro caperentur, aurum à fugiente conditum, sinu eius celatum esset. Hic primus neruos & venas expresit, capillúmq; diligentius. Fuit & alius Pythagoras Samius, initio pictor, cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt. Hic suprà dicto facie quoque indiscreta similis fuisse traditur: Rhegini autẽ discipulus & filius sororis fuisse Sostratus. Lysippum Sicyonium Duris negat, Tullius fuisse discipulum affirmat, sed primò ærarium fabrum, audendi rationem cœpisse pictoris Eupompi responso. Eum enim interrogatũ, quem sequeretur antecedentium, dixisse demonstrata hominum multitudine, naturam ipsam imitandã esse, non artificem. Plurima ex omnibus signa fecit, vt diximus, fœcundissimæ artis, inter quæ distringentem se, quem M. Agrippa ante thermas suas dicauit, mirè gratum Tiberio principi: qui nõ quiuit temperare sibi in eo, quanquam imperiosus sui inter initia principatus, transtulitque in cubiculum, alio ibi signo substituto: cùm quidem tanta populi Romani contumacia fuit, vt magnis theatri clamoribus reponi Apoxyomenon flagitauerit, princépsq;, quanquam adamatũ, reposuerit. Nobilitatur Lysippus & temulenta tibicina, & canibus ac venatione. In primis verò quadriga cum Sole Rhodiorum. Fecit & Alexandrum Magnum multis operibus, à pueritia eius orsus. Quam statuam inaurari iussit Nero princeps, delectatus admodum illa. Dein cùm pretio perisset gratia artis, detractum est aurum: pretiosiórque talis existimatur, etiam cicatricibus operis atque concisuris, in quibus aurum hæserat, remanentibus. Idem fecit Hephæstionem Alexandri Magni amicum, quem quidam Polycleto adscribunt, cùm is centum propè annis antè fuerit. Idem Alexandri venationem: quæ Delphis sacrata est: Athenis Satyrorum turmam. Alexandrum amicorúmque eius imagines summa omnium similitudine expresit. Has Metellus Macedonia subacta transtulit Romam. Fecit & quadrigas multorum generum. Statuariæ arti plurimum traditur contulisse, capillum exprimendo, capita minora faciendo, quàm antiqui, corpora graciliora sicciorãque, per quæ proceritas signorum maior videtur. Non habet Latinum nomen symmetria, quam diligentissimè custodiuit, noua intactáque ratione quadratas veterum staturas permutando: vulgóque dicebat, ab illis factos, quales essent, homines: à se, quales viderentur esse. Propriæ huius videntur esse argutiæ operum, custoditæ in minimis quoque rebus. Filios & discipulos reliquit laudatos artifices, Lahippum & Bedam, sed ante omnes Euthycratem: quanquam is constantiam patris potiùs æmulatus, quàm elegantiam, austero maluit genere, quàm iucundo, placere. Itaque optimè expresit Herculem Delphis & Alexandrum, Thespin venatorem, & Thespiadas: prælium equestre, ad Trophonij oraculum: quadrigas Medeæ complures: equum cum fiscinis: canes venantium. Huius porrò discipulus fuit Tisicrates, & ipse Sicyonius, sed Lysippi sectæ propior, vt vix discernantur complura signa, ceu senex Thebanus, Demetrius rex, Peucestes Alexandri Magni seruator, dignus tanta gloria. Artifices, qui compositis voluminibus cõdidere hæc, miris laudibus celebrant, & Telephanem Phoceum, ignotum aliâs, quoniam in Thessalia, vbi habitauerat, latuerint opera eius: alioquin suffragiis ipsorum æquatur Polycleto, Myroni, Pythagoræ. Laudant eius Larissam, & Spinarum pentathlon, & Apollinem. Alij nõ hanc ignobilitatis fuisse causam, sed quoniam se regum Xerxis atque Darij officinis dediderit, existimant. Praxiteles quoque marmore felicior: ideo & clarior fuit. Fecit tamen ex ære pulcherrima opera: Proserpinæ raptum: item Catagusam, & Ebrietatem, & Liberum patrem, nobilémque vnà Satyrum, quem Græci periboeton cognominant. Signa etiam, quæ ante Felicitatis ædem fuere, Venerémque, quæ cum ipsa æde incendio cremata est Claudij principatu, marmoreæ illi suæ per terras inclytæ parẽ. Item

Q Stephusam,

Stephusam, Spilumenem, Oenophorum. Harmodium & Aristogitonem tyrannicidas, quos à Xerxe Persarum rege captos victa Perside Atheniensibus remisit Magnus Alexander. Fecit & puberem subrepenti lacertæ comminus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant. Spectantur & duo signa eius diuersos affectus exprimentia, flentis matronæ, & meretricis gaudentis. Hanc putant Phrynen fuisse, deprehendúntque in ea amorem artificis, & mercedē in vultu meretricis. Habet simulacrum & benignitas eius. Calamidis enim quadrigæ aurigam suum imposuit, ne melior in equorum effigie defecisse in homine crederetur. Ipse Calamis & alias quadrigas bigásque fecit, equis semper sine æmulo expressis. Sed ne videatur in hominum effigie inferior, Alcmena nullius est nobilior. Alcamenes Phidiæ discipulus & marmorea fecit, & æreum pentathlon, qui vocatur encrinomenos. At Polycleti discipulus Aristides quadrigas bigásque. Et Iphicratis Leæna laudatur. Scortum hæc lyræ cantu familiare Harmodio & Aristogitoni, consilia eorum de tyrannicidio, vsque ad mortem excruciata, tyrannis non prodidit. Quamobrem Athenienses & honorem habere ei volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere: atque vt intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab artifice vetuerunt. Bryaxis Æsculapium & Seleucum fecit. Bedas adorantem Batton Apollinem, & Iunonem, qui sunt Romæ in Concordiæ templo. Cresilas vulneratum deficientem, in quo possit intelligi, quantum restet animæ: & Olympium Periclem dignum cognomine. Mirúmque in hac arte est, quòd nobiles viros nobiliores fecit. Cephisodorus Mineruam mirabilē in portu Atheniensium, & aram ad templum Iouis Seruatoris in eodem portu, cui pauca comparantur. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur in Didymæo, Æginetica æris temperatura. Ceruúmque vnà ita vestigiis suspendit, vt linum subter pedes trahatur, alterno morsu digitis calcéque retinentibus solum, ita vertebrato dente vtrisque in partibus, vt à repulsu per vices resiliat. Idem Celetizontas pueros fecit. Chæreas Alexandrum Magnum & Philippum patrē eius fecit. Ctesilaus Doryphoron, & Amazonem vulneratam. Demetrius Lysimachen, quæ sacerdos Mineruæ fuit annis lxiiii. Idem & Mineruam, quæ Musica appellatur, quoniam dracones in Gorgone eius ad ictus citharæ tinnitu resonant. Idem equitem Sarmenem, qui primus de equitatu scripsit. Dædalus & ipse inter fictores laudatus, pueros duos distringentes se fecit. Dinomenes Protesilaum & Pythodemum luctatorem. Euphranoris Alexander Paris est: in quo laudatur, quòd omnia simul intelligantur, iudex Dearum, amator Helenæ, & tamen Achillis interfector. Huius est Minerua Romæ, quæ dicitur Catuliana, infra Capitolium à Q. Luctatio Catulo dicata, & simulacrum Boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Item Latona puerpera, Apollinem & Dianam infantes sustinens, in æde Concordiæ. Fecit & quadrigas bigasque, & Cliduchon eximia forma: & Virturem & Græciam, vtrasque colosseas: mulierem ministrantem & adorantem. Item Alexandrum & Philippum in quadrigis. Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Hegiæ Minerua, Pyrrhúsque rex laudatur, & celetizontes pueri, & Castor ac Pollux ante ædem Iouis Tonantis. In Pario colonia Hercules Isidori. Buthyreus Lycius Myronis discipulus fuit, qui fecit dignum præceptore puerum sufflantem languidos ignes, & Argonautas. Leocras aquilam, sentientem quid rapiat in Ganymede, & cui ferat, parcentem vnguibus etiam per vestem: puerum Autolycon pancratio victorem, propter quem Xenophon Symposion scripsit: Iouémque illum tonantem in Capitolio, ante cuncta laudabilem: item Apollinē diadematum. Lyciscus Lagonem puerum subdolæ ac fucatæ vernilitatis. Lycus & ipse puerum suffitorem. Menæchmi vitulus genu premitur, replicata ceruice: ipséque Menæchmus scripsit de sua arte. Naucydes Mercurio & Discobolo & immolāte arietem censetur. Naucerus luctatorem anhelantem fecit. Niceratus Æsculapium & Hygiam, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Pyromachi quadriga regitur ab Alcibiade. Polycles Hermaphroditum nobilem fecit. Pyrrhus Hygiam & Mineruam, Phœnix Lysippi discipulus Epithersen. Stipax Cyprius vno celebratur signo, Splāchnoptæ. Periclis Olympij

vetula

vetula hic fuit, extra torrens, ignem oris pleni spiritu accendés. Sillanion Apollodorum fecit, fictorem & ipsum, sed inter cunctos diligétissimum artis, & inimicum sui iudicem, crebrò perfecta signa frangétem, dum satiare cupiditatem nequit artis, & ideo insanum cognominatum. Hoc in eo expressit, nec hominem ex ære fecit, sed iracundiá: & Achillem nobilem. Itẽ Epistatem exercentem athletas. Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemon appellant, ob id in comitatu Neronis principis circunlatã. Item fecit puerum, quem amãdo Brutus Philippensis cognomine suo illustrauit. Theodorus, qui labyrinthum fecit Sami, ipse se ex ære fudit, præter similitudinem mirabilem famæ magnæ subtilitatis celebratus. Dextra limam tenet, læua tribus digitis quadrigu-10 lam tenuit translatã Præneste, tantæ paruitatis, vt totam eam currúmque & aurigam integeret alis simul facta musca. Xenocrates Tisicratis discipulus: aut, vt alij, Euthycratis, vicit vtrosque copia signorum, & de sua arte composuit volumina. Plures artifices fecere Attali & Eumenis aduersus Gallos prælia, Isigonus, Pyromachus, Stratonicus, Antigonus, qui condidit volumina de sua arte. Boethi, quanquam argento melioris, infans eximiè anserem strangulat. Atq; ex omnibus, quæ retuli, clarissima quæque in vrbe iam sunt dicata à Vespasiano Principe in templo Pacis, alijsque eius operibus, violentia Neronis in vrbem conuecta, & in sellariis domus aureæ disposita. Prætereà sunt æqualitate celebrati artifices, sed nullis operum suorum præcipui, Ariston, qui & argentum cælare solitus est, Callias, Clesias, Cantharus Sicyonius, Dionysodorus Critiæ discipulus, Delia-20 des, Euphorion, Eunicus, & Hecatæus. Argenti cælatores, Lesbocles, Prodorus, Pythodicus, Polygnotus: iidem pictores nobilissimi. Item ex cælatoribus Stratonicus, Scymnus, qui fuit Critiæ discipulus. Nunc percensebo eos, qui eiusdem generis opera fecerunt, vt Apollodorus, Androbulus, Asclepiodorus, Aleuas philosophos: Apellas & adorãtes fœminas: Antigonus & Perixyomenon, tyrannicidásque suprà dictos: Antimachus, Athenodotus fœminas nobiles: Aristodemus & luctatores, bigásq; cum auriga, philosophos, anus, Seleucum regem. Habet gratiam suam huius quoque Doryphorus. Cephisodori duo fuere: prioris est Mercurius, Liberum patrem in infantia nutriens. Fecit & concionantem manu elata, persona in incerto est. Sequés philosophos fecit. Colothas, qui cum Phidia Iouem Olympium fecerat, philosophos. Item Cleon & Cenchramis, & Callicles, 30 & Cephis: Chalcosthenes & comœdos & athletas. Dahippus Perixyomenon. Daiphron, & Democritus, & Dæmon philosophos. Epigonus omnia ferè prædicta imitatus præcessit in tubicine, & matri interfectæ infante miserabiliter blandiente. Eubolidis digitis cõputans: Mycon athletis spectatus, Menogenes quadrigis. Nec minus Niceratus omnia, quæ cæteri, aggressus, repræsentauit Alcibiadem, lampadéque accensa matrem eius Demaraten sacrificantem. Pisicrates bigæ Pitho mulierem imposuit. Idémque fecit Martem & Mercurium, qui sunt in Concordiæ templo Romæ. Perillum nemo laudat sæuiorem Phalaride tyrãno, qui taurum fecit, mugitus hominis pollicitus igne subdito, & primus eum expertus cruciatum iustiore sæuitia. In hoc à simulacris Deûm hominúmque deuocauerat humanissimam artem. Ideóne tot conditores eius elaborauerant, vt ex ea 40 tormenta fierent? Itaque vna de causa seruantur opera eius, vt quisquis illa videat, oderit manus. Sthenis Cererem, Iouem, Mineruam fecit, qui sunt Romæ in Concordiæ tẽplo. Idem flentes matronas, & adorantes sacrificantésque. Simon canem & sagittarium fecit. Stratonicus cælator ille philosophos, Scopas vterque. Athletas autem & armatos, & venatores, sacrificantésque Batton, Euchir, Glaucides, Heliodorus, Hicanus, Lophon, Lyson, Leon, Menodorus, Myiagrus, Polycrates, Polydorus, Pythocritus, Protogenes, idem pictura clarissimus, vt dicemus: Patrocles, Polis, Posidonius, qui & argentum cælauit nobiliter, natione Ephesius, Periclymenus, Philon, Simenus, Timotheus, Theomnestus, Timarchides, Timon, Tisias, Thrason. Ex omnibus autem maximè cognomine insignis est Callimachus, semper calumniator sui, nec finem habés diligentiæ, ob id Cacizotechnos 50 appellatus, memorabilis exemplo adhibendi curæ modum. Huius sunt saltantes Lacænæ, emendatum opus, sed in quo gratiam omnem diligentia abstulerit. Hunc quidam &

pictorem fuisse tradunt. Non ære captus, nec arte, vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato, sed quia philosophi erat, vt obiter hoc quoq; noscatur tam inane exemplum. In mentione statuarum est & vna non prætereunda, licet autoris incerti, iuxta rostra Herculis tunicati, sola eo habitu Romæ, torua facie, sentienteque suprema in tunica. In hac tres sunt tituli: L. Luculli Imperatoris, de manubiis: alter, pupillum Luculli filium ex S.C. dedicasse: tertius, T. Septimium Sabinum Ædilem curulem ex priuato in publicum restituisse. Tot certaminum tantæque dignationis simulacrum id fuit. Nunc reuertemur ad differentias æris & mixturas. In Cyprio coronarium & regulare est, vtrunque ductile. Coronarium tenuatur in lamnas, taurorúmque felle tinctum, speciem auri in coronis histrionum præbet. Idémq; in vncias additis auri scripulis senis, prætenui pyropi bractea ignescit. Regulare & in aliis fit metallis, itémque caldarium. Differentia, quod caldarium funditur tantùm, malleis fragile, quibus regulare obsequitur, ab aliis ductile appellatum, quale omne Cyprium est. Sed & in cæteris metallis, cura distat à caldario. Omne enim purgatis diligentius igni vitiis, excoctísque, regulare est. In reliquis generibus palma Campano. Simile in multis partibus Italiæ prouinciísque. Sed octonas plumbi libras addunt, & lenè recoquunt propter inopiam ligni. Quantum ea res differentiæ afferat, in Gallia maximè sentitur, vbi inter lapides candefactos funditur. Exurente enim coctura, nigrum atque fragile conficitur. Præterea semel recoquunt: quod sæpius fecisse, bonitati plurimum confert.

Differentiæ æris & mixturæ, & de seruando ære. 20

CAPVT IX.

ID quoque notasse non ab re est, æs omne frigore magno melius fundi. Sequens temperatura statuaria est, eadémque tabularis, hoc modo: Massa proflatur in primis, mox in proflatum additur tertia portio æris collectanei, hoc est, ex vsu coempti. Peculiare in eo condimentum attritu domiti, & consuetudine nitoris veluti mansuefacti. Miscentur & plumbi argentarii pondo duodena ac selibræ, centenis proflati. Appellatur etiamnum & formalis temperatura æris tenerrimi, quoniam nigri plumbi decima portio additur, & argentarii vigesima: maximéque ita colorem bibit, quem Græcanicum vocant. Nouissima est, quæ vocatur ollaria, vase nomen hoc dante, ternis aut quaternis libris plumbi argentarii in centenas æris additis. Cyprio si addatur plumbum, colos purpuræ 30 fit in statuarum prætextis. Æra extersa rubiginem celerius trahunt, quàm neglecta, nisi oleo perunguantur. Seruari ea optimè in liquida pice tradunt. Vsus æris ad perpetuitatem monumentorum iam pridem translatus est, tabulis æreis, in quibus publicæ constitutiones inciduntur.

De cadmia medicinæ. CAP. X.

METalla æris multis modis instruunt medicinã, vtpote cùm hulcera omnia ibi ocyssimè sanentur. Maximè tamen prodest cadmia. Fit sine dubio hæc & in argenti fornacibus, candidior ac minus ponderosa, sed nequaquam cõparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. Nanque ipse lapis, ex quo fit æs, cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ inutilis. Hic rursus in fornacibus existit, aliámque nominis sui originẽ recipit. Fit au- 40 tem egesta flammis atq; flatu tenuissima parte materiæ, & cameris lateribúsve fornacũ pro quãtitate leuitatis applicata. Tenuissima est in ipso fornacum ore, quà flammæ eluctantur, appellata capnitis, exusta, & nimia leuitate similis fauillæ. Interior optima, cameris dependens, & ab eo argumento botryitis cognominata. Ponderosior hæc priore, leuior porrò secuturis. Duo eius colores: deterior cinereus, puniceus melior, friabilis, oculorúmque medicamẽtis vtilissima. Tertia est in lateribus fornacum, quæ propter grauitatem ad cameras peruenire non potuit. Hæc dicitur placitis, & ipsa ab argumento, crusta verius, quàm pumex, intus varia, ad psoras vtilior, & ad cicatrices trahendas. Fluunt & ex ea duo alia genera: onychitis extra penè cærula, intus onychis maculis similis. Ostracitis tota nigra, & cæterarũ sordidissima, vulneribus maximè vtilis. Omnis autem 50 cadmia in Cypri fornacibus optima, iterúmque à Medicis coquitur carbone puro, atq; vbi

vbi in cinerem redit, extinguitur vino ammineo, quæ ad emplastra præparatur: quæ verò ad psoras, aceto. Quidam in ollis fictilibus tusum vrunt, ac lauant in mortariis, postea siccant. Nymphodorus lapidem ipsum quàm grauissimum spississimúmque vrit pruna, & exustum Chio vino restinguit tunditque, mox linteo cribrat, atque in mortario terit, mox aqua pluuia macerat, iterúmq; terit quod subsidit, donec cerussæ similis fiat nulla dentium offensa. Eadem Iollæ actio: sed quam purissimum lapidem eligit. Cadmiæ effectus siccare, persanare, sistere fluxiones, pterygia & sordes oculorū purgare, scabritiem extenuare, & quicquid in plumbi effectu dicemus. Et æs ipsum ad omnia eadem vritur, præterque albugines oculorum & cicatrices. Hulcera quoque oculorum cum lacte fa-
10 nat, idque Ægypti collyrij modo terunt in coticulis. Facit & vomitiones è melle sumptum. Vritur autem Cyprium in fictilibus crudis cum sulphuris pari pondere, circumlito spiramento in caminis, donec vasa ipsa percoquantur. Quidam & salem addunt, alij alumen pro sulphure, alij nihil, sed aceto tātum aspergunt. Vstum teritur mortario Thebaico, aqua pluuia lauatur, minore effectu, iterúmque adiecta largiore teritur, & dum considat, relinquitur: hoc sæpius, donec ad speciem minij redeat. Tunc siccatum in Sole, in ærea pyxide seruatur.

De scoria, & flore, & squama æris, & stomomate, & ærugine, & hieracio. CAP. XI.

ET scoria æris simili modo lauatur, minore effectu, quàm æs ipsum. Sed & æris flos
20 medicinæ vtilis est. Fit ære fuso, & in alias fornaces translato: ibi flatu crebriore excutiuntur velut milij squamæ, quas vocant florem. Cadunt autem, cùm panes æris aqua refrigerantur rubéntque. Similiter ex eis fit, quam vocant lepida, & sic adulteratur flos, vt squama veneat pro eo. Est autem squama hæc decussa vi clauis, per quos panes ærei ferruminantur. In Cypriis maximè officinis omnia. Differentia hæc est, quòd squama excutitur ictibus iisdem panibus: flos cadit sponte. Squamæ est alterum genus subtilius, ex summa scilicet lanugine decussum, quod vocant stomoma. Atque hæc omnia Medici (quod pace eorum dixisse liceat) ignorant, pars maior & nominibus, in tantum à conficiendis medicaminibus absunt, quod esse proprium medicinæ solebat. Nunc quoties incidère in libellos, componere ex his volentes aliqua, hoc est, impendio miserorum ex-
30 periri commentaria, credunt seplasiæ, ea omnibus quidē fraudibus corrumpenti, factâq; iampridem emplastra & collyria mercantur, tabésque mercium. Fraus seplasiæ sic exteritur. Et squama autem & flos vruntur in patinis fictilibus aut æreis, deinde lauantur, vt suprà, ad eosdem vsus: & amplius ad narium carnosa vitia, itémque sedis & grauitates aurium, per fistulas in eas flatu impulsa, & hulcera oris farina admota. Tollit & tonsillas cū melle. Fit & ex candido ære squama, Cypria longè efficacior. Necnon vrina pueri priùs macerant clauos panésque. Quidam verò excussam squamam terunt, & aqua pluuia lauant. Dant & hydropicis eam duabus drachmis in mulsi hemina, & illinūt cum polline. Æruginis quoque magnus vsus. Sed pluribus fit ea modis. Nanque & è lapide, ex quo coquitur æs, deraditur, & ex ære candido perforato, atque in cadis super acetum suspenso,
40 ære obturatis operculo, multo probatiore, quàm si hoc idem squamis fiat. Quidā vasa ipsa candidi æris fictilibus condunt in aceto, raduntque x. die. Alij vinaceis cōtegunt, totidémque post dies radunt. Alij delimatam æris scobem aceto spargunt, versántque spathis sæpius die, donec absumatur. Eandémque scobem alij terere in mortariis æreis ex aceto malunt. Ocyssimè verò contrahit coronarium æruginem, recisamentis in acetum additis. Adulterant marmore trito maximè Rhodiam æruginem: alij pumice aut gummi. Præcipuè autem fallit atramento sutorio adulterata. Cætera enim dente deprehenduntur, stridentia in frendendo. Experimentum in batillo ferreo. Nam quæ syncera est, suum colorem retinet: quæ mista atramento, rubescit. Deprehenditur & papyro, galla priùs macerato; nigrescit enim statim ærugine illita. Deprehenditur & visu, malignè vi-
50 rens. Sed siue synceram siue adulteratam, aptissimum est siccatam in patina noua vri & versari, donec fauilla fiat: postea teritur & conditur. Aliqui in crudis fictilibus vrunt,

donec figlinum percoquatur. Nonnulli & thus masculum admiscent. Lauatur autem ærugo, sicut cadmia: vis eius collyriis oculorũ aptissima, delacrymationibus mordendo proficiens. Sed ablui necessarium penicillis calidis, donec rodere desinat. Hieracium vocatur collyriũ, quod ita maximè constat: temperatur autem id Hammoniaci vnciis quatuor, æruginis Cypriæ duabus, attamenti sutorij, quod chalcanthum vocãt, totidem, misyos verò vna, croci sex. Hæc omnia trita acero Thasio colliguntur in pilulas, excellẽtis remedij contra initia glaucomatum & suffusionum, cõtra caligines & scabritias & albugines, ac genarum vitia. Cruda autem ærugo vulnerariis emplastris miscetur. Oris etiam gingiuarúmque hulcerarionem mirificè emendat, & labiorum hulcera cum oleo. Quòd si & cera addatur, purgat, & ad cicatricem perducit. Ærugo & callum fistularum erodit, vitiorúmque quæ circa sedem, siue per se, siue cum Hammoniaco illita, vel collyrij modo in fistulas adacta. Eadémq; cum resinæ terebinthinæ tertia parte subacta, lepras tollit.

De scolecia, & chalciti, & misy, & sory, & chalcantho. CAP. XII.

Est & alterum genus æruginis, quam vocant scoleciam, in Cyprio ære, hoc trito alumine & sale, aut nitro pari pondere, cum aceto albo quàm acerrimo. Nõ fit hoc nisi æstuosissimis diebus circa Canis ortum. Teritur autem, donec viride fiat, contrahátq; se vermiculorum specie, vnde & nomen. Quod vitium vt emendetur, duæ partes quæ fuere aceti, miscentur vrina pueri impubis. Idem autẽ in medicamentis & santerna efficit, qua diximus aurum ferruminari, vsúsque vtriusque, qui æruginis. Scolecia fit & per se, derasa ab ærario lapide, de quo nunc dicemus. Chalcitim vocant lapidem, ex quo & ipsum æs cõquitur. Distat à cadmia, quòd illa super terram ex subdialibus petris cæditur, hæc ex obrutis. Item, quòd chalcitis friat se statim mollis natura, vt videatur lanugo cõcreta. Est & alia distinctio, quòd chalcitis tria genera continet, æris, & misyos, & soryos, de quibus singulis dicemus suis locis. Habet autem æris venas oblongas. Probatur mellei coloris, gracili venatum discursu, friabilis, nec lapidosa. Putant & recentem vtiliorẽ esse, quoniam inueterata sory fiat. Vis eius ad excrescẽtia in hulceribus, sanguinem sistere, gingiuas, vuam, tonsillas farina compescere. Vuluæ quoque vitiis in vellere imponitur. Cum succo verò porri, verendorum additur emplastris. Maceratur autẽ in fictili ex aceto circunlito fimo diebus XL. & colorem croci trahit. Tũc admisto cadmiæ pari pondere, medicamentum efficit, psoricon dictum. Quòd si duæ partes chalcitidis tertia cadmiæ temperentur, acrius hoc idẽ fiet. Acrius etiamnum & vehementius, si acero, quàm vino, temperentur. Tosta verò efficacior fit ad eadem omnia. Sory Ægyptium maximè laudatur, multum superato Cyprio Hispaniensi & Africo: quanquàm oculorum quoque curationi quidam vtilius Cyprium putant: sed in quacunque natione optimum, cui maximum virus, in olfactu tritúque pinguiter nigrescens & spongiosum. Stomacho res cõtraria in tantum, vt quibusdã olfactu modò vomitiones moueat: & Ægyptium quidem tale. Alterius nationis contritum splendescit. Et misy est lapidosius. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atque colluat: & oris hulceribus grauibus, quæque serpunt. Vritur carbonibus, vt chalcitis. Misy aliqui tradiderunt fieri exusto lapide in scrobibus, flori eius luteo miscente se ligni pinei fauilla. Reuera autem è suprà dicto fit lapide, concretum natura discretúmque, & optimum in Cypriorum officinis: cuius notæ sunt friati aureæ scintillæ, & cùm teratur, harenosa natura, siue terrea, chalcitidi similis. Hoc admiscent, qui aurum purgant. Vtilitas eius infusi cum rosaceo auribus purulentis, & in lana impositi capitis hulceribus. Extenuat etiam scabritias oculorum inueteratas. Præcipuè vtile tonsillis, contráque anginas & suppurata. Ratio, vt XVI. drachmæ in hemina aceti coquantur addito melle, donec lentescat. Sic ad suprà dicta vtile est. Quoties opus sit molliri vim eius, mel aspergitur. Erodit & callum fistularum ex aceto fouentium: & collyriis additur. Sistit & sanguinem, hulceráque quæ serpant, quæve putrescant. Absumit & excrescẽtes carnes. Peculiariter virilitatis vitiis vtile: & fœminarum profluuium sistit. Græci cognationem æris nomine fecerunt & atramento sutorio. Appellant enim chalcanthum. Nec vllius æquè mira natura est. Fit & in Hispania è puteis stagnísve, id genus

aquæ

aquæ habentibus. Decoquitur ea, admista dulci pari mensura, & in piscinas ligneas funditur. Immobilibus super has transtris dependent restes lapillis extentæ, quibus adhærescens limus vitreis acinis imaginem quandam vuæ reddit. Exemptum ita siccatur diebus x x x. Color est cæruleus, perquàm spectabili nitore, vitrúmque esse creditur. diluendo fit atramentum tingendis coriis. Fit & pluribus modis, genere eo in scrobes cauato: quarum è lateribus distillantes hyberno gelu stirias, stalagmian vocant: neque est purius aliud. Sed ex eo candidum colorem sentientem violam, leucoion appellant. Fit & in saxorum catinis, pluuia aqua corriuato limo gelante. Fit & salis modo, flagrantissimo Sole admissas dulces aquas cogente. Ideo duplici quidam differentia, fossile aut factitium 10 appellant. hoc pallidius, & quantum colore, tantum bonitate deterius. Probant maximè Cyprium in medicinæ vsu. Sumitur ad depellenda ventris animalia drachmæ pondere cum melle. Purgat & caput dilutum, ac naribus instillatum: item stomachum, cum melle aut aqua mulsa sumptum. Medetur & oculorum scabritiei dolorique, necnon & caligini, & oris hulceribus. Sistit & sanguinem narium: item hæmorrhoidum. Extrahit ossa fracta cum semine hyoscyami. Suspendit epiphoras, penicillo fronti impositum. Efficax & in emplastris ad purganda vulnera, & excrescentia hulcerum. Tollit & vuas, vel si decocto tangantur. Cum lini quoque semine superponitur emplastris ad dolores tollendos: quódque ex eo candicat, in eo vsu præfertur violaceis, & grauitati aurium per fistulas inspiratur. Vulnera etiam per se illitum sanat, sed stringit cicatrices. Nupérque 20 inuentum, vrsorum in harena & leonum ora inspargere illo: tantáque est vis in astringendo, vt non queant mordere.

De pompholyge, & spodo, & antispodo, & diphryge, & triente Seruilio.

CAP. XIII.

ETiamnum in ærariis reperiuntur, quem vocant pompholygem & spodon. Differentia, quòd pompholyx lotura paratur, spodos illota est. Aliqui id quod sit candidum leuissimúmque, pompholygem dixere, & esse æris & cadmiæ fauillam. Spodon nigriorem ponderosiorémque esse, derasam parietibus fornacum, mistis scintillis, aliquando & carbonibus. Hæc aceto accepto odorem æris præstat, & si tangatur lingua, saporem horridum. Conuenítque oculorum medicamentis, quibuscunque vitiis occurrens, & ad o- 30 mnia, quæ spodos: hoc solum distat, quòd huius elutior vis est. Additur & in emplastra, quibus lenis quæritur refrigeratio & siccatio. Vtilior ad omnia, quæ vino lota est. Spodos Cypria optima. Fit autem liquescentibus cadmia & ærario lapide. Leuissimè hæc efflatur & ocyus, euolátque è fornacibus & tectis adhærescit, à fuligine distans candore. Quod minus candidum ex ea, immaturæ fornacis argumentum est: hoc quidam pompholygem vocāt. Quod verò rubicundius ex iis inuenitur, acriorem vim habet, exhulcerátque adeò, vt cùm lauatur, si oculos attingat, excæcet. Est & mellei coloris spodos, in qua plurimum æris intelligitur. Sed quodcunque genus lauando fit vtilius. Purgatur antè pinna, dein crassiore lotura. Digitis scabritiem exterunt. Media vis eius est, quæ vino lauatur. Est aliqua & in genere vini differentia. Leni enim lota collyriis oculorū nimium 40 vigiliis fatigatorum apta putatur. Eadem efficacior hulceribus quæ manant, vel oris quæ madent, & omnibus medicamentis, quæ parantur cōtra gangrænas. Fit & in argenti fornacibus spodos, quam vocant lauriotin. Vtilissima autem oculis affirmatur, quæ fiat in aurariis: nec in alia parte magis est vitæ ingenia mirari. Quippe ne inquirēda essent metalla, vilissimis rebus vtilitates easdem excogitauit. Antispodon vocāt cinerem fici arboris vel caprifici, vel myrti foliorum cum tenerrimis ramorum partibus, vel oleastri vel cydonij mali vel lentisci. Item ex moris immaturis, id est candidis, in Sole arefactis: vel è buxi coma, vel pseudocyperi, aut rubi, aut terebinthi, vel œnanthes. Taurini quoque glutinis, aut linteorum cinerem, similiter pollere inuentū est. Vruntur omnia ea crudo fictili in fornacibus, donec figlina percoquantur. In ærariis officinis & psegma fit, iam liqua- 50 to ære atque percocto, additis etiamnum carbonibus, flatúque accensis: ac repentè vehementiori flatu expuitur æris palea quædam. Solum, quo excipiatur, stratum esse debet.

† quod in iisdem officinis diphryges vocant Græci.

Facilè ab ea discernitur, †quam in iisdem officinis diphrygem vocant Græci, ab eo quòd bis torreatur. Cuius origo triplex. Fieri enim traditur ex lapide pyrite cremato in caminis, donec excoquatur in rubricam. Fit & in Cypro ex luto cuiusdam specus arefacto prius, mox paulatim circundatis sarmentis. Tertio fit modo in fornacibus æris fæce subsidente. Differentia est quidē, quòd æs ipsum in catino defluit, scoria extra fornaces, flos supernatat, diphryges remanet. Quidā tradunt in fornacibus globos lapidis qui coquantur, ferruminari, circa hunc æs feruere, ipsum verò non percoqui, nisi translatum in alias fornaces, & esse nodum quendam materiæ. Id quod excocto supersit, diphryges vocari. Ratio eius in medicina similis suprà dictis, siccare, & excrescentia consumere, & perpurgare. Probatur lingua, vt eam siccet tactu statim, saporémque æris reddat. Vnum etiam- 10 num æris miraculum non omittemus. Seruilia familia illustris in Fastis, trientem æreum pascit auro & argento, cōsumentem vtrunque. Origo atque natura eius incomperta est mihi. Verba ipsa de ea re Messalæ senis ponam. Seruiliorum familia habet trientem sacrum, cui summa cum cura magnificentiáque sacra quotannis faciunt: quem ferūt aliâs creuisse, aliâs decreuisse videri, & ex eo aut honorē aut diminutionē familiæ significari.

De ferro, & ferreis metallis, & differentiæ ferri. CAP. XIIII

Proximè indicari debent metalla ferri, optimo pessimóque vitæ instrumento. Siquidem hoc tellurem scindimus, serimus arbusta, ponimus pomaria, vites squalore deciso annis omnibus cogimus iuuenescere. Hoc extruimus tecta, cædimus saxa, omnésque ad alios vsus ferro vtimur. Sed eodem ad bella, cædes, latrocinia, non cominus solùm, 20 sed etiam missili volucríque, nunc tormentis excusso, nunc lacertis, nunc verò pennato: quam sceleratissimam humani ingenij fraudem arbitror. Siquidem, vt ocyus mors perueniret ad hominem, alitem illam fecimus, pennásque ferro dedimus. Quamobrem culpa eius non naturæ fiat accepta. Aliquot experimentis probatum est, posse innocens esse ferrum. In fœdere, quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsena, nominatim comprehensum inuenimus, ne ferro nisi in agricultura vterentur. Et stilo scribere intutum est, vt vetustissimi autores prodiderunt. Magni Pompeij in tertio Consulatu extat edictum, in tumultu necis Clodianæ, prohibentis vllum telum esse in vrbe. Et tamen vita ipsa non desiit honorem mitiorem habere ferro quoque. Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem Learcho filio præcipitato residentem, pœniten- 30 tiámque, ferrum & æs miscuit, vt rubigine eius per nitorem æris relucente, exprimeretur verecundiæ rubor. Hoc signum extat Thebis hodie. Est in eadem vrbe & ferreus Hercules, quem fecit Alcon, laborum Dei patientia inductus. Videmus & Romæ scyphos è ferro dicatos in templo Martis Vltoris. Obsistit eadem naturæ benignitas, exigentis à ferro ipso pœnas rubigine, eadémque prouidentia nihil in rebus mortalius faciente, quàm quod infestissimum mortalitati. Ferri metalla vbique propemodum reperiuntur, quippe insula etiam Italiæ Ilua gignente: minimáque difficultate cognoscuntur ipso colore terræ manifesto. Sed ratio eadem excoquendis venis. In Cappadocia tantùm quæstio est, aquæ an terræ fiat acceptum, quoniam perfusa certo fluuio terra, neque aliter, ferrum è fornacibus reddit. Differentia ferri numerosa. Prima in genere terræ 40 cælíve. Aliæ molle tantùm, plumbóque vicinius subministrant: aliæ fragile & ærosum, rotarúmque vsibus & clauis maximè fugiendum, cui prior ratio conuenit. Aliud breuitate sola placet, clauísque caligariis: aliud rubiginem celeriùs sentit, stricturæque vocantur eæ omnes, quod non in aliis metallis, à stringenda acie vocabulo imposito. Et fornacum maxima differentia est. In iis equidem nucleus ferri excoquitur ad indurandam aciem, alióque modo ad densandas incudes, malleorúmve rostra. Summa autem differentia in aqua est, cui subinde candens immergitur. Hæc alibi atque alibi vtilior nobilitauit loca gloria ferri, sicuti Bilbilin in Hispania & Turiassonē, Comum in Italia, cùm ferraria metalla in his locis non sint. Ex omnibus autem generibus palma Serico ferro est. Seres hoc cum vestibus suis pellibúsque mittunt. Secūda Parthico: neque alia genera 50 ferri ex mera acie temperantur: cæteris enim admiscetur. Mollior complexus in nostro

orbe

orbe. Alibi vena bonitatem hanc præstat, vt in Noricis: alibi factura, vt Sulmone aqua, vti diximus. Quippe cùm in exacuendo oleares cotes aquariæque differant, & oleo delicatior fiat acies. Mirumque, cùm excoquatur vena, aquæ modo liquari ferrum, posteà in spongias frangi. Tenuiora fertamenta oleo restingui mos est, ne aqua in fragilitatem durentur. A ferro sanguis humanus se vlciscitur. Contactum nanque eo, celerius subinde rubiginem trahit. De magnete lapide suo loco dicemus, concordiáque quam cum ferro habet. Sola hæc materia vires ab eo lapide accipit, retinétque longo tempore, aliud apprehendens ferrum, vt annulorum catena spectetur interdum: quod imperitum vulgus appellat ferrum viuum, vulneraque tali asperiora fiunt. Lapis hic & in Cantabria nascitur, 10 non ille magnes verus caute continua, sed sparsa bubbatione, ita appellant: nescio an vitro fundendo perinde vtilis: nondum enim expertus est quisquam: ferri vtique inficit aciē, vt magnes. Eodem lapide Dinocrates architectus Alexandriæ Arsinoes templum concamerare inchoauerat, vt in eo simulacrum eius è ferro pēdere in aere videretur. Intercessit mors & ipsius & Ptolemæi, qui id sorori suæ iusserat fieri. Metallorum omnium vena ferri largissima est. Cantabriæ maritimæ parte, quam Oceanus alluit, mons prærupte altus, incredibile dictu, totus ex ea materie est, vt in ambitu Oceani diximus.

De temperatura ferri, & medicinæ ex ferro, & ærugine, & rubigine, & squama ferri, & hygremplastro.

CAP. XV.

20 Ferrum accensum igni, nisi duretur ictibus, corrumpitur. Rubens nō est habile tundendo, neque antequam albescere incipiat. Aceto aut alumine illitum fit æri simile. A rubigine vindicatur cerussa & gypso, & liquida pice. Hæc est temperatura à Græcis antipathia dicta. Ferunt quidam & religione quadam id fieri. Et extare ferream catenam apud Euphratem amnem, in vrbe quæ Zeugma appellatur, qua Alexander Magnus ibi vinxerat pontem, cuius annulos, qui refecti sunt, rubigine infestari, carentibus ea prioribus. Medicina è ferro est & alia, quàm secandi. Nanque circunscribi circulo, térve circunlato mucrone, & adultis & infantibus prodest contra noxia medicamenta: & præfixisse in limine è sepulcro euulsos clauos aduersus nocturnas lymphationes. Pungique leuiter mucrone, quo percussus homo sit, contra dolores laterum pectorúmque subitos, qui punctionem 30 afferant. Quædam vstione sanantur: priuatim verò canis rabidi morsus. Quippe etiā prævalente morbo, expauescentésque potum, vsta plaga illico liberantur. Calefit etiam ferro candente aqua, in multis vitiis, priuatim verò dysentericis. Est & rubigo ipsa in remediis: & sic Telephum proditur sanasse Achilles, siue id ærea, siue ferrea cuspide fecit. Ita certè pingitur eam decutiens gladio. Sed rubigo ferri deraditur humido ferro clauis veteribus. Vis eius ligare, siccare, restringere. Emendat alopecias illita. Vtuntur & ad scabritias genarum pustulásque totius corporis, cum cera & oleo myrteo: ad ignes verò sacros ex aceto: item ad scabiem, paronychia digitorum & pterygia in linteolis. Sistit & fœminarum profluuia imposita velleribus. Plagis quoque recentibus vino diluta, & cum myrrha subacta: & condylomatis ex aceto prodest. Podagras quoque illita lenit. Squama quoque ferri in vsu est ex acie aut mucronibus, maximè simili, sed acriore, quàm rubigo: quamobrē 40 & contra epiphoras oculorum assumitur. Sanguinémque sistit, cùm vulnera maximè ferro fiant. Sistit & fœminarum profluuia. Imponitur & cōtra lienum vitia. Hæmorrhoidas compescit, hulcerúmque serpentia. Et genis prodest, farinæ modo aspersa paulisper: præcipua tamen commendatio eius in hygremplastro ad purganda vulnera fistulásque, & omnem callum erodendum, & rasis ossibus carnes recreandas. Componitur hoc modo: obolis ex Cimolia creta duobus, drachmis sex ex ære, totidem ex squama ferri, totidē ceræ, ex olei sextario. His adiicitur, cùm sint repurganda vulnera aut replenda, ceratum.

De plumbi metallis, & albo plumbo, & nigro.

CAP. XVI.

50 Sequitur natura plumbi. Cuius duo genera, nigrum, atque candidum. Pretiosissimum candidum, à Græcis appellatum cassiteron, fabulosèque narratum in insulas Atlantici

maris peti, vitilibúsque nauigiis circunsutis corio aduehi. Nunc certum est, in Lusitania gigni & in Gallæcia, summa tellure harenosa, & coloris nigri: pondere tantùm ea deprehenditur. Interueniunt & minuti calculi, maximè torrentibus siccatis. Lauãt eas harenas metallici, & quod subsidit, coquunt in fornacibus. Inuenitur & in aurariis metallis (quæ elutia vocant) aqua immissa eluente calculos nigros paulum cãdore variatos, quibus eadem grauitas quæ auro. & ideo in calathis, in quibus aurum colligitur, remanent cum eo, posteà caminis separantur, conflatíque in album plumbum resoluuntur. Non fit in Gallæcia nigrum, cùm vicina Cantabria nigro tantùm abundet: nec ex albo argentum, cùm fiat ex nigro. Iungi inter se plumbum nigrum sine albo non potest, nec hoc ei sine oleo. Ac ne album quidem secum sine nigro. Album habuit autoritatẽ & Iliacis temporibus, teste Homero, cassiteron ab illo dictum. Plumbi nigri origo duplex est: aut enim sua prouenit vena, nec quicquam aliud ex se parit: aut cum argento nascitur, mistísque venis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, stannum appellatur: qui secundus, argẽtum: quod remansit in fornacibus, galæna, quæ portio est tertia addita venæ. Hæc rursus conflata, dat nigrum plumbum, deductis partibus duabus.

De stanno, plumbo argentario, & quibusdam aliis. CAP. XVII.

STannum illitum æneis vasis, saporem gratiorem facit, & compescit æruginis virus, mirúmque, pondus non auget. Specula quoque ex eo laudatissima, vt diximus, Brundusij temperabantur, donec argenteis vti cœpere & ancillæ. Nunc adulteratur stannum addita æris tertia portione candidi in plumbum album. Fit & alio modo mistis albi plũbi nigríque libris. Hoc nunc aliqui argentarium appellant. Idem & tertiarium vocant, in quo duæ nigri portiones sunt, & tertia albi. Pretium eius in libras x x x. hoc fistulæ solidantur. Improbiores ad tertiarium additis æquis partibus albi, argentarium vocant, & eo quæ volunt incoquunt. Pretia huius faciunt in pondo centũ triginta. In libras, albo per se syncero pretia sunt triginta, nigro sexdecim. Albi natura plura aridi habet: contráque, nigri tota humida est. Ideo album nulli rei sine mistura vtile est. Neque argentum ex eo plumbatur, quoniam priùs liquescit argentum. Album incoquitur æreis operibus Galliarum inuento, ita vt vix discerni queat ab argento, eáque incoctilia vocant. Deinde & argẽtum incoquere simili modo cœpere, equorum maximè ornamentis, iumentorúmque iugis in Alexia oppido: reliqua gloria Biturigum fuit. Cœpere deinde & esseda, & vehicula, & petorita exornare: similíque modo ad aurea quoque, non modò argentea, staticula inanis luxuria peruẽnit: quæque in scyphis cerni prodigium erat, hæc in vehiculis atteri, cultus vocatur. Plumbi albi experimentum in charta est, vt liquefactum pondere videatur, non calore, rupisse. India neque æs neque plumbum habet, gemmísque suis ac margaritis hæc permutat. Nigro plumbo ad fistulas lamináſq; vtimur, laboriosius in Hispania eruto, totásque per Gallias: sed in Britannia summo terræ corio adeò largè, vt lex vltro dicatur, ne plus certo modo fiat. Nigri generibus hæc sunt nomina: Iouetanũ, Capraríense, Oleastrense. Nec differentia vlla scoriæ, modò sit excocta diligenter. Mirúmq; in his solis metallis, quòd derelicta fertilius reuiuiscunt. Hoc videtur facere relaxatis spiramentis ad satietatem infusus aer, æquè vt fœminas quasdã fœcundiores abortus facere. Nuper id compertum in Bætica Santarensi metallo, quod locari solitum x. libris per c c. antè annos, postquàm obliteratum erat, l v. locatum est. Simili modo Antonianum in eadem prouincia pari locatione peruenit ad pondo c c c c. vectigalis. Et mirum, aqua addita non liquescere vasa è plũbo constat: eadẽ in aqua calculus æreúsve quadrans si addatur, vas peruri.

Medicinæ de plumbo, & scoria plumbi, de molybdæna siue galena, de psimmythio, & sandaracha.

CAP. XVIII.

IN medicina per se plumbi vsus est cicatrices reprimere: adalligatísq; lumborum & renum parti laminis frigidiore natura inhibere impetus Veneris. Visáq; in quiete Venerea sponte naturæ erumpẽtia vsq; in morbi genus, his laminis Caluus Orator cohibuisse traditur, virésque corporis studiorum labori custodisse. Nero (quoniam ita diis placuit)

prin

princeps lamina pectori imposita sub ea cantica exclamans, alendis vocibus demonstrauit rationem. Coquitur ad medicinæ vsus patinis fictilibus, substrato sulphure minuto, laminis impositis tenuibus, operrísque sulphure & ferro mistis. Cùm coquitur, munienda in eo opere foramina spiritus conuenit: alioquin plumbi è fornacibus halitus noxius sentitur, & pestilens, & canibus ocyssimè: omnium verò metallorum, muscis & culicibus: quamobrem non sunt ea tædia in metallis. Quidam in coquendo scobem plumbi lima quæsitam sulphuri miscent: alij cerussam potiùs, quàm sulphur. Fit & lotura plurimi vsus in medicina, cùm se ipso teritur in mortariis plumbeis addita aqua cælesti, donec crassescat. Posteà supernatans aqua tollitur spongiis: quod crassissimum fuit, siccatum diuidi-
10 tur in pastillos. Quidam limatum plumbum sic terunt: quidam etiam plumbaginem admiscent: alij verò acetum, alij vinum, alij adipem, alij rosam. Quidam in mortario lapideo, & maximè Thebaico, plumbeo pistillo terere malunt: candidiúsque fit ita medicamentum. Id autem quod vstum est plumbum, lauatur, vt stibi & cadmia. Potest adstringere, sistere, contrahere cicatrices. Vsus enim ex eodem & in oculorum medicamentis, & maximè contra procidentiam eorum & inanitatem, & hulcerum excrescẽtia, rimásq; sedis aut hæmorrhoidas, aut condylomata. Ad hæc maximè lotura plumbi facit: cinis autem vsti ad hulcera serpentia, aut sordida: eadémque, quæ chartis, ratio profectus. Vritur autem in patinis per laminas minutas cum sulphure, versatum rudibus ferreis aut ferulaceis, donec liquor mutetur in cinerem. Dein refrigeratum teritur in farinam. Alij elima-
20 tam scobem in fictili crudo coquunt in caminis, donec percoquatur figlinum. Aliqui cerussam miscent pari mensura, aut hordeum, terúntque, vt in crudo dictum est, & præferunt sic tritum plumbum spodio Cyprio. Scoria quoque plumbi in vsu est, optimáque, quæ ad luteum maximè colorem accedit sine plũbi reliquiis, aut sulphuris specie, & terra carens. Lauatur hæc in mortariis minutim fracta, donec aqua luteum colorem trahat, & transfunditur in vas purum, ídque sæpius, vsque dum subsidat, quod vtilissimum est: eosdémque effectus habet, quos plumbum, sed acriores. Mirari succurrit experientiam vitæ, ne fæce quidem rerum, excremento túnq; fœditate intentata tot modis. Fit & spodium ex plumbo eodem modo, quo ex Cyprio ære diximus. Lauatur in linteis raris in aqua cælesti, separaturque terrenum trãsfusione, cribratumque teritur. Quidam puluerem
30 rem pennis detergere malunt, ac terere in vino adorato. Est & molybdena, quam alibi galenam vocauimus, plumbi & argenti vena cõmunis. Melior hæc, quanto magis aurei coloris, quantoq; minus plumbosa, friabilis, & modicè grauis. Cocta cum oleo, iocineris colorem trahit. Adhærescit & auri & argenti fornacibus. Et hanc metallicam vocant. Laudatissima, quæ in Zephyrio fiat. Probantur minimè terrenæ, miniméq; lapidosæ: coquuntur lauanturq; scoriæ modo. Vsus in liparas ad linienda refrigerandáque hulcera: emplastrísq;, quæ non alligantur, sed illita ad cicatricem perducunt, in teneris corporibus mollissimísque partibus. Compositio eius est libris tribus, & ceræ libra vna, olei tribus heminis, quod in senili corpore cum fracibus additur. Temperatur & cum spuma argenti, & scoria plumbi, ad dysenteriam & tenesmum fouendo calida. Psimmythium quoque, hoc
40 est cerussam, plumbariæ dant officinæ. Laudatissimum in Rhodo. Fit autem ramentis plumbi tenuissimis super vas aceti asperrimi impositis, atque ita distillantibus. Quod ex eo cecidit in ipsum acetum, arefactum molitur & cribratur, iterumque aceto misto in pastillos diuiditur, & in Sole siccatur æstate. Fit & alio modo, addito in vrceos aceti plumbo, obturatos per dies x. derasoque ceu situ, ac rursus deiecto, donec deficiat materia. Quod derasum est, teritur & cribratur, & coquitur in patinis, misceturque rudiculis, donec rufescat, & simile sandarachæ fiat. Dein lauatur dulci aqua, donec nubeculæ omnes eluantur. Siccatur similiter posteà, & in pastillos diuiditur. Vis eius eadem, quæ suprà dictis, lenissima tantum ex omnibus: prætereq; ad candorem fœminarum. Est autem letalis potus, sicut spumæ argenti. Posteà cerussa ipsa si coquatur, rufescit. Sandarachæ quoque
50 propemodum dicta natura est. Inuenitur autem & in aurariis & in argentariis metallis, melior quò magis rufa, quoque magis virus redolens, ac pura friabilísque. Valet purgare, sist

re,sistere,excalfacere,perrodere.Summa eius dos septica. Explet alopecias ex aceto illi-
ta. Additur oculorum medicamentis. Fauces purgat cum melle sumpta. Vocem lympi-
dam ac canoram facit.Suspitiosis tussientibúsque iucundè medetur,cum resina terebin-
thina in cibo sumpta. Suffita quoque cum cedro,ipso nidore itidem medetur. Et arseni-
cum ex eadem est materia.Quod optimum,coloris etiam in auro,excellentius : quod ve-
rò pallidius aut sandarachæ similius est,deterius existimatur.Est & tertiũ genus, quo mi-
scetur aureus color sandarachæ.Vtraque hæc squamosa.Illud verò siccum purúmq; gra-
cili venarum discursu fissile.Vis eadem,quæ suprà,sed acrior. Itaque & causticis additur,
& psilothris.Tollit & pterygia digitorum,carnésque narium,& cõdylomata, & quicquid
excrescit.Torretur,vt validius prosit,in noua testa,donec mutet colorem.

C. PLINII SECVNDI NA-TVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXV.

PROOEMIVM.

METALLORVM,quibus opes constant, annascentium quo-
que eis natura indicata propemodum est,ita connexis rebus , vt
immensa medicinæ sylua,officinarúmque tenebræ,& morosa cæ-
landi pingendíque ac tingendi subtilitas simul dicerentur. Re-
stant terræ ipsius genera lapidúmque , vel numerosiore serie,
plurimis singula à Græcis præcipuè voluminibus tractata. Nos
in iis breuitatem sequemur vtilem instituti modo , nihil necessa-
rium aut naturale omittentes.

Honos picturæ. CAP. I.

PRimúmque dicemus quæ restant de pictura,arte quondam nobili,tunc cùm expete-
retur à Regibus populísque,& illos nobilitante, quos esset dignata posteris tradere:
nunc verò in totum marmoribus pulsa , iam quidem & auro,nec tantùm vt parietes to-
ti operiantur,verùm & interraso marmore,vermiculatis ad effigies rerum & animalium
crustis.Non placent iam abaci,nec spatia montis in cubiculo delitentia:cœpimus & lapi-
dem pingere.Hoc Claudij principatu inuentum:Neronis verò,maculas,quæ non essent,
in crustis inserendo vnitatem variare,vt ouatus esset Numidicus,vt purpura distinguere-
tur Sinnadicus,qualiter illos nasci optarẽt deliciæ. Montium hæc subsidia deficientium:
nec cessat luxuria id agere,vt quàm plurimum incendiis perdat.

Honos imaginum. CAP. II.

IMaginum quidem pictura quàm maximè similes in æuum propagabãtur figuræ:quod
in totum exoleuit. Aerei ponuntur clypei,argenteæ facies surdo figurarum discrimi-
ne,statuarum capita permutantur,vulgatis iam pridem salibus etiam carminũ.Adeò ma-
teriam malunt conspici omnes,quàm se nosci.Et inter hæc pinacothecas veteribus tabu-
lis consuunt,alienásque effigies colunt,ipsi honorem non nisi pretio ducentes,vt frangat
hæres,furis detrahat laqueus.Itaque nullius effigie viuente,imagines pecuniæ , non suas,
relinquunt : Iidem palæstras athletarum imaginibus & ceromata sua exornant,& vultus
Epicuri per cubicula gestant , ac circunferunt secum. Natali eius vicesima Luna sacrifi-
cant,feriásque omni mense custodiunt , quas icadas vocant,hi maximè,qui se ne viuen-
tes quidem nosci volunt.Ita est profectò,artes desidia perdidit:& quoniã animorum ima-
gines non sunt,negliguntur etiam corporum.Aliter apud maiores in atriis hæ erant,quę
spectarentur,non signa externorum artificũ,nec æra,aut marmora. Expressi cera vultus
singu

singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, sempérque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus. Stemmata verò lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ foris & circa limina animorum ingentiũ imagines erant, affixis hostium spoliis, quæ nec emptori refringere liceret: triũphabántque etiam dominis mutatis ipsæ domus: & erat hæc stimulatio ingens, exprobrantibus tectis, quotidie imbellem dominum intrare in alienum triumphum. Extat Messalæ Oratoris indignatio, qua prohibuit inseri generi suæ Leuinorum alienam imaginem. Similis causa Messalæ seni expressit volumina illa, quæ de familiis condidit, cùm Scipionis Africani transisset atrium, vidissetq́; adoptione testamentaria Salutionis (hoc enim ei fuerat cognomen) Africanorum dedecore notam irrepentem Scipionũ nomini. Sed pace Messalarum dixisse liceat, etiam mentiri clarorum imagines, erat aliquis virtutum amor: multóque honestius, quàm mereri, ne quis suas expeteret. Non est prætereũdum & nouitium inuentum. Siquidem non solùm ex auro argentóve, aut certè ex ære in bibliothecis dicãtur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur: quinimo etiam quæ nõ sunt, finguntur, pariúntque desideria non traditi vultus, sicut in Homero euenit. Quo maius (vt equidem arbitror) nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecã dicando, ingenia hominum rem publicam fecit. An priores cœperint Alexãdriæ & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituêre, non facilè dixerim. Imaginum amorem flagrasse quondam, testes sunt, & Atticus ille Ciceronis edito de his volumine, & M. Varro benignissimo inuento insertis voluminum suorum fœcunditati, non nominibus tantùm septingentorum illustrium, sed & aliquo modo imaginibus, non passus intercidere figuras, aut vetustatem æui contra homines valere, inuentione muneris etiam Diis inuidiosus, quando immortalitatem non solùm dedit, verumetiam in omnes terras misit, vt præsentes esse vbique & claudi possent.

Quando primùm clypei imaginum publicè, quando in domibus positi, & de picturæ initiis, & monochromato, & primis pictoribus, & antiquitate picturarum in Italia. CAP. III.

ET hoc quidem alienis ille præstitit. Suorum verò clypeos in sacro vel publico priuatim dicare primus instituit (vt reperio) Ap. Claudius, qui Consul cum Seruilio fuit anno vrbis CCLIX. Posuit enim in Bellonæ æde maiores suos, placuítque in excelso spectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique si liberorum turba paruulis imaginibus ceu nidum aliquem sobolis pariter ostendat: quales clypeos nemo non gaudens fauénsque aspicit. Post eum M. Aemilius, collega in Consulatu Q. Luctatij, non in basilica modò Aemilia, verùm & domi suæ posuit, id quoque Martio exemplo. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines: vnde & nomen habuere clypeorum, non, vt peruersa Grammaticorum subtilitas voluit, à cluendo. Origo plena virtutis, faciem reddi in scuto cuiusque, qui fuerit vsus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos, & imagines, secúmque in castris tulere. Certè captis eis talem Asdrubalis inuenit Q. Marcius, Scipionum in Hispania vltoriśque clypeus supra fores Capitolinæ ædis vsque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem nostrorum tanta securitas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio Coss. anno vrbis quingentesimo septuagesimoquinto M. Aufidius tutelæ Capitolij redemptor, docuerit patres argenteos esse clypeos, qui pro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. De picturæ initiis incerta, nec instituti operis quæstio est. Aegyptij sex millibus annorum apud ipsos inuentam, priùs quàm in Græciam transiret, affirmant, vana prædicatione, vt palàm est. Græci autem alij Sicyone, alij apud Corinthios repertam, omnes vmbra hominis lineis circunducta. Itaque talem primam fuisse: secundam singulis coloribus, & monochromaton dictam, postquàm operosior inuenta erat: duratque talis etiam nunc. Inuentam linearem dicunt à Philocle Aegyptio, vel Cleanthe Corinthio. Primi exercuere Ardices Corinthius &

Teleph

Telephanes Sicyonius, sine vllo etiamnum colore, iam tamen spargentes lineas intus. Ideo & quos pingerent, adscribere institutum. Primus inuenit eas colorare, testa (vt ferunt) trita, Cleophantus Corinthius. Hunc, aut eodem nomine alium fuisse, quem tradit Cornelius Nepos secutum in Italiam Demaratū, Tarquinij Prisci Romani regis patrem, fugientem à Corintho iniurias Cypselli tyranni, mox docebimus. Iam enim absoluta erat pictura etiam in Italia. Extant certè hodiéque antiquiores vrbe picturæ Ardeæ in ædibus sacris, quibus equidem nullas æquè demiror tam longo æuo durantes in orbitate tecti, veluti recentes. Similiter Lanuuij, vbi Atalanta & Helena cominus pictæ sunt nudæ ab eodem artifice, vtraque excellentissima forma, sed altera, vt virgo, ne ruinis quidem templi concussæ. Pontius legatus Caij principis eas tollere conatus est, libidine accensus, si tectorij natura permisisset. Durant & Cære, antiquiores & ipsæ. Fatebitúrque, quisquis eas diligenter æstimauerit, nullam artium celeriùs consummatam, cùm Iliacis temporibus non fuisse eam appareat.

De pictoribus Romanis, & quando primùm dignitas picturæ, & qui victorias suas pictura proposuerint, & quando externis picturis dignitas Romæ. CAP. IIII.

APud Romanos quoque honos maturè huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabij clarissimæ gentis, princépsque eius cognominis ipse ædem Salutis pinxit anno vrbis conditæ CCCCL. quæ pictura durauit ad nostram memoriam, æde Claudij principatu exusta. Proximè celebrata est in foro boario æde Herculis Pacuuij Poetæ pictura. Ennij sorore genitus hic fuit: clariorémque eam artem Romæ fecit gloria scenæ. Posteà non est spectata honestis manibus, nisi fortè quis Turpilium equitem Romanum è Venetia nostræ ætatis velit referre, hodiéque pulchris eius operibus Veronæ extantibus. Læua is manu pinxit, quod de nullo antè memoratur. Paruis gloriabatur tabellis, extinctus nuper in longa senecta, Aterius Labeo Prætorius, etiam Proconsulatu prouinciæ Narbonensis functus. Sed ea res in risu & iam cōtumelia erat. Fuit & principum virorum non omittendum de pictura celebre consilium. Q. Pedius, nepos Q. Pedij Consularis triumphalísque, à Cæsare Dictatore cohæredis Augusto dati, cùm natura mutus esset, eum Messala Orator, ex cuius familia pueri auia erat, picturam docendum censuit, ídque etiam Diuus Augustus comprobauit. Puer magni profectus in ea arte obiit. Dignatio autem præcipua Romæ increuit (vt existimo) à M. Valerio Max. Messala, qui princeps tabulam picturæ prælij, quo Carthaginenses & Hieronem in Sicilia deuicerat, proposuit in latere Curiæ Hostiliæ, anno ab vrbe condita quadringentesimo nonagesimo. Fecit hoc quidem & L. Scipio, tabulámque victoriæ suæ Asiaticæ in Capitolio posuit. Idque ægrè tulisse fratrem Africanum tradunt, iratum haud immeritò, quoniam filius eius in illo prælio captus fuerat. Non dissimilem offensionem & Aemiliani subiit L. Hostilius Mancinus, qui primus Carthaginem irruperat, situm eius expugnationésque depictas proponendo in foro, & ipse assistens populo spectanti singula enarrando: qua comitate proximis comitiis Consulatum adeptus est. Habuit & scena ludis Claudij Pulchri magnam admirationem picturæ, cùm ad tegularum similitudinem corui decepti imagine aduolarent. Tabulis autem externis autoritatem Romæ publicè fecit primus omnium L. Mummius, cui cognomen Achaici victoria dedit. Nanque cùm in præda vendenda rex Attalus VI. M. sestertiū emisset Aristidis tabulam, Liberum patrem continentem, pretium miratus, suspicatúsque aliquid in ea virtutis, quod ipse nesciret, reuocauit tabulam Attalo multùm querente, & in Cereris delubro posuit: quam primam arbitror picturam externam Romæ publicatam. Deinde video & in foro positas vulgò. Hinc enim ille Crassi oratoris lepos agentis sub veteribus, cum testis compellatus instaret: Dic ergo Crasse, qualem me reris? Talem, inquit, ostendens in tabula pictum inficetissimè Gallum exerentem linguam. In foro fuit & illa pastoris senis cum baculo, de qua Teutonorū legatus, interrogatus, quanti eum existimaret, respondit, sibi donari nolle talem viuum verúmque. Sed præcipuam

autori-

autoritatem fecit publicè tabulis Cæsar Dictator, Aiace & Medea ante Veneris Genitricis ædem dicatis. Post eum M. Agrippa vir rusticitati propior, quàm deliciis. Extat certè eius oratio magnifica, & maximo ciuium digna de tabulis omnibus signísq; publicandis: quod fieri satius fuisset, quàm in villarum exilia pelli. Verùm eadem illa toruitas tabulas duas Aiacis & Veneris mercata est à Cyzicenis H-S. XII. M. In thermarum quoque calidissima parte marmoribus incluserat paruas tabellas, paulò antè cùm reficerentur, sublatas. Super omnes Diuus Augustus in foro suo celeberrima in parte posuit tabulas duas, quæ belli pictam faciem habent & triumphum. Idem Castores ac Victoriam posuit, & quas dicemus sub artificum mētione in templo Cæsaris patris Idem in curia quo-
10 que, quam in Comitio consecrabat, duas tabulas impressit parieti: Nemeam sedentem supra leonem, palmigeram ipsam, adstante cum baculo sene, cuius supra caput tabula bigæ dependet. Nicias scripsit se inussisse; tali enim vsus est verbo. Alterius tabulæ admiratio est, puberem filium seni patri similem esse, salua ætatis differentia, superuolante aquila draconem complexa. Philochares hoc suum opus esse testatus est. Immensa, vel vnam si quis tantùm hanc tabulam æstimet, potentia artis, cùm propter Philocharem ignobilissimos alioquin Glaucionem filiúmque eius Aristippum, Senatus populúsque Romanus tot seculis spectet. Posuit & Tiberius Cæsar minimè comis Imperator, in templo ipsius Augusti, quas mox indicabimus.

Ratio pingendi, de pigmentis. CAP. V.

20 HActenus dictum sit de dignitate artis morientis. Quibus coloribus singulis primi pinxissent, diximus, cùm de pigmentis traderemus in metallis. Qui monochromatea genera picturæ vocauerint, qui deinde, & quæ & quibus temporibus inuenerint, dicemus in mentione artificum, quoniam indicare naritas colorum, causa instituti operis prior est. Tandem se ars ipsa distinxit, & inuenit lumen atque vmbras, differētia colorum alterna vice sese excitāte. Deinde adiectus est splendor, alius hic quàm lumen: quem quia inter hoc & vmbram esset, appellauerunt tonon: commissuras verò colorum & transitus, armogen.

De coloribus natiuis & factitiis. CAP. VI.

SVnt autem colores austeri aut floridi. Vtrunque natura, aut mistura euenit. Floridi
30 sunt, quos dominus pingenti præstat, minium, Armenium, cinnabaris, chrysocolla, Indicum, purpurissum. Cæteri austeri. Ex omnibus alij nascuntur, alij fiunt. Nascuntur sinopis, rubrica, parætonium, melinum, Eretria, auripigmentum. Cæteri finguntur, primúmque quos in metallis diximus. Præterea è vilioribus ochra, cerussa vsta, sandaracha, sandyx, Scyricum, atramentum. Sinopis inuenta est primùm in Ponto: inde nomen à Sinope vrbe. Nascitur & in Aegypto, Balearibus, Africa: sed optima in Lemno & in Cappadocia, effossa è speluncis. Quæ saxis adhæsit, excellit. Glebis suus colos, extrà maculosus. Hácque vsi sunt veteres ad splendorem. Species sinopidis tres, rubra, & minus rubens, & inter has media. Pretium optimæ in libras XIII. denarij. Vsus ad penicillum, aut si lignum colorare libeat. Eius, quæ ex Africa venit, octoni asses: cicercu-
40 lum appellant. Quæ magis cæteris rubet, vtilior abacis. Idem pretium eius quæ pressior vocatur, & est maximè fusca. Vsus eius ad bases abacorum. In medicina verò blandus, emplastrísque & malagmatis siue sicca compositione eius, siue liquida facilis, contra hulcera in humore sita, veluti oris, sedis. Aluum sistit infusa: fœminarum profluuia, pota denarij pondere. Eadem adusta siccat scabritias oculorum, è vino maximè. Rubricæ genus in ea voluere intelligi quidam secundæ autoritatis. Palmam enim Lemniæ dabant, minio proximam. Hæc est multum antiquis celebrata, cum insula, in qua nascitur. Nec nisi signata venundabatur: vnde & sphragidem appellauere. Hac minium sublinunt adulterántque. In medicina præclara res habetur. Epiphoras enim oculorum mitigat & dolores circumlita. Aegilopas manare prohibet. Sanguinem reiicientibus ex
50 aceto datur bibenda. Bibitur & contra lienum renúmque vitia, & purgationes fœminarum. Item & contra venena, & serpentium ictus terrestrium marinorúmque, omnibus

ideo

ideo antidotis familiaris. Ex reliquis rubricæ generibus, fabris vtilissima Aegyptia & Africana, quoniam maximè sorbentur. Picturis autem aptè nascitur & in ferrariis metallis. Ex ea fit ochra, exusta rubrica in ollis nouis luto circunlitis. Quò magis arsit in caminis, hoc melior. Omnis autem rubrica siccat, ideóque & emplastris conuenit, igni etiam sacro. Sinopidis Ponticæ selibra, silis lucidi libris x. & melini Græciensis duabus mistis tritísque vnà per dies x i i. leucophorum fit, hoc est, glutinum auri, cùm inducitur ligno. Parætonion nomen loci habet ex Aegypto: spumam maris esse dicunt solidatam cum limo: & ideo conchæ minutæ inueniuntur in eo. Fit & in Creta insula atque Cyrenis. Adulteratur Romæ creta Cimolia decocta conspissatáque. Pretium optimo in pondo † sex x. E candidis coloribus pinguissimum, & tectoriis tenacissimum propter læuorem. Melinum candidum & ipsum est, optimum in Melo insula. In Samo quoque nascitur: sed eo non vtuntur pictores propter nimiam pinguitudinem. Accubantes effodiunt ibi inter saxa venas scrutantes. In medicina eundem vsum habet, quem Eretria creta. Prætereà linguam tactu siccat. Pilos detrahit & mitigat. Pretium in libras sestertij singuli. Est & colos tertius è candidis cerussæ, cuius rationem in plumbi metallis diximus. Fuit & terra per se in Theodori fundo inuenta Smyrnæ, qua veteres ad nauium picturas vtebantur. Nunc omnis ex plumbo & aceto fit, vt diximus. Vsta casu reperta incendio Piræei, cerussa in orcis cremata. Hac primus vsus est Nicias suprà dictus. Optima nunc Asiatica habetur, quæ & purpurea appellatur. Pretium eius in libras † æris quinque. Fit & Romæ cremato sile marmoroso & restincto aceto. Sine vsta non fiunt vmbræ. Eretria terræ suæ habet nomen. Hac Nicomachus & Parasius vsi. Refrigerat emollítque. Explet vulnera, si coquatur, ad siccanda præcipuè vtilis, & capitis doloribus, & ad depræhendenda pura. Subesse enim ea intelligitur, si ex aqua illita non arescat. Sandaracham & ochram Iuba tradit in insula Rubri maris Topazo nasci: sed inde non perueuntur ad nos. Sandaracha quomodo fieret, diximus. Fit & adulterina ex cerussa in fornace cocta. Colos esse debet flammeus. Pretium in libras asses quini. Hæc si torreatur, æqua parte rubrica admista sandycem facit. Quanquam animaduerto Virgilium existimasse herbam id esse, illo versu:

> Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.

Pretium in libras dimidium eius, quod sandarachæ. Nec sunt alij colores maioris ponderis. Inter factitios est & Syricum, quo minium sublini diximus. Fit autem sinopide & sandyce mistis. Atramentum quoque inter factitios erit, quanquam est & terra geminæ originis. Aut enim salsuginis modo emanat, aut terra ipsa sulphurei coloris ad hoc probatur. Inuenti sunt pictores, qui è sepulcris carbones infectos effoderent. Sed importuna hæc omnia ac nouitia. Fit enim & fuligine pluribus modis, resina vel pice exustis. Propter quod officinas etiam ædificauere, fumum eum non emittentes. Laudatissimum eodem modo fit è tedis. Adulteratur fornacum balinearúmque fuligine, quo ad volumina scribenda vtuntur. Sunt qui & vini fæcem siccatam excoquant: affirmántque, si ex bono vino fæx fuerit, Indici speciem id atramentum præbere. Polygnotus & Mycon celeberrimi pictores Athenis, è vinaceis fecere, tryginon appellant. Apelles commentus est ex ebore combusto facere, quod elephantinum vocant. Apportatur & Indicum ex India, inexploratæ adhuc inuentionis mihi. Fit etiam apud infectores ex flore nigro, qui adhærescit æreis cortinis. Fit & è tedis ligno combusto, tritísq; in mortario carbonibus. Mira in hoc sepiarum natura: sed ex his non fit. Omne autem atramentum Sole perficitur, librarium gummi, tectorium glutino admisto. Quod autem aceto liquefactum est, ægrè eluitur. E liquidis coloribus, quos à dominis dari diximus propter magnitudinem pretij, ante omnes est purpurissum è creta argentaria: eum purpuris pariter tingitur, bibítque eum colorẽ celerius lanis. Præcipuum est primum, feruente aheno rudibus medicamentis inebriatum. Proximum egesto eo addita creta in ius idem. Et quoties id factum est, leuatur bonitas pro numero dilutiore sanie. Quare Puteolanũ potiùs laudatur, quàm Tyrium aut Gætulicum, vel Laconicum, vnde pretiosissimæ purpuræ. Causa est, quod hysgino

† Bude. x v i. sestertios. Vide ipsum lib. 3. de Asse.

† vetust. codices x v i. denarij.

gino maximè inficitur, rubiámque cogitur sorbere. Vilissimum à Canusio. Pretium huic à singulis denariis in libras ad triginta. Pingentes sandyce sublita mox ouo inducentes purpurissum, fulgorem minij faciunt. Si purpuram facere malunt, cæruleum sublinunt, mox purpurissum ex ouo inducunt. Ab hoc maxima autoritas Indico. Ex India venit, harundinum spumæ adhærescente limo, cùm teritur, nigrum: at in diluendo misturam purpuræ cæruleíque mirabilem reddit. Alterum genus eius est in purpurariis officinis innatans cortinis: & est purpuræ spuma. Qui adulterant, vero Indico stercora columbina, aut cretam Selinusiam, vel annulariam vltro inficiunt. Probatur carbone. Reddit enim, quod syncerum est, flammam excellẽtis purpuræ: & dum fumat, odorem maris olet. Ob id qui-10 dam è scopulis id colligi putant. Pretium Indico denarij viginti in libras. In medicina Indicum rigores & impetus sedat, siccátque hulcera. Armenia mittit, quod eius nomine appellatur. Lapis est hic quoque chrysocollæ modo infectus. Optimúmque est, quod maximè viret, communicato colore cum cæruleo. Solebant libræ eius trecenis nummis taxari. Inuenta per Hispanias harena est, similem curam recipiens. Itaque ad denarios senos vilitas rediit. Distat à cæruleo candore modico, qui teneriorẽ hunc efficit colorem. Vsum in medicina ad pilos tantùm alendos habet, maximéq; in palpebris. Sunt etiamnum nouitij duo colores è vilissimis, viride quod Appianum vocatur, & quod chrysocollam luteam mentitur, ceu parum multa sint mendacia eius. Fit & ex creta viridi æstimatum sestertiis in libras. Anulare quod vocant, candidum est, quo muliebres picturæ illuminan-20 tur. Fit & ipsum ex creta admistis vitreis gemmis, ex vulgi anulis, vnde & anulare dictum.

Qui colores non inducantur, & quibus coloribus antiqui pinxerũt, & quando primùm gladiatorum pugnæ propositæ sunt.

CAP. VII.

EX omnibus coloribus cretulam amare, vdóque illini recusant, purpurissum, Indicum cæruleum, melinum, auripigmentum, Appianum, cerussa. Ceræ tinguntur iisdem his coloribus ad eas picturas, quę inuruntur, alieno parietibus genere, sed classibus familiari, iam verò & onerariis nauibus: quoniã & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi. Iuuátque pugnaturos ad mortem, aut certè cædem, speciose vehi. Qua contemplatione tot colorũ tanta varietate subit antiquitatem mirari. Quatuor coloribus solis im-30 mortalia illa opera fecere, ex albis melino, ex silaceis Attico, ex rubris sinopide Pontica, ex nigris atramento, Apelles, Echion, Melanthius, Nicomachus, clarissimi pictores, cùm tabulæ eorum singulæ oppidorum vænirent opibus. Nunc & purpuris in parietes migrãtibus, & India conferente fluminum suorũ limum, & draconum & elephantorum saniem, nulla nobilis pictura est. Omnia ergo meliora tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quoniam, vt suprà diximus, rerum non animi pretiis excubatur. Et nostræ ætatis insaniam ex pictura non omittam. Nero princeps iusserat colosseum se pingi c x x. pedum in linteo, incognitum ad hoc tempus. Ea pictura cùm peracta esset in Lamianis hortis, accensa fulmine cum optima hortorum parte conflagrauit. Libertus eius cùm daret Antij munus gladiatorium, publicas porticus inuestiuit pictura, vt constat, gladiatorum ministrorúm-40 que omnium veris imaginibus redditis. Hic multis iam seculis summus animus in pictura. Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulámque pictam in nemore Dianæ posuit.

De ætate picturæ, operum & artificum indicatura, nobilitates, c c c v.

CAP. VIII.

NVnc celebres in ea arte quàm maxima breuitate percurram: neque enim instituti operis est talis executio. Itaque quosdam vel in transcursu, & in aliorum mentione obiter nominasse satis erit, exceptis operum claritatibus, quæ & ipsa conueniet attingi, siue extant, siue intercidêre. Non constat sibi in hac parte Græcorũ diligentia, tam mul-50 tas post Olympiadas celebrando pictores, quàm statuarios autores: primúmque Olympiade nonagesima, cùm & Phidiam ipsum initio pictorem fuisse tradatur, clypeúmque

Athenis ab eo pictum:præterea in confesso sit,octogesimatertia fuisse Panæum fratrem eius,qui clypeum intus pinxit,& in Aegyde Mineruæ,quam fecerat Colotes Phidiæ discipulus,& in faciendo Ioue Olympio adiutor. Quid? quod in confesso perinde est,Bularchi pictoris tabulam,in qua erat Magnetum prælium,à Candaule rege Lydiæ Heraclidarum nouissimo,qui & Myrsilus vocitatus est,repensam auro. Tanta iam dignatio picturæ erat.Id circa ætatem Romuli accidit necesse est:duo enim de vicesima Olympiade interiit Candaules:aut(vt quidam tradunt)eodem anno,quo Romulus,nisi fallor,manifesta iam tum claritate artis atque absolutione. Quod si recipi necesse est, simul apparet multò vetustiora principia esse,eósque qui monochromata pinxerint, (quorum ætas non traditur) aliquanto ante fuisse,Hygiænontem,Dinian,Charmam, & qui primus in pictura marem fœminámque discreuerit,Eumarum Atheniensem figuras omnes imitari ausum,quíque inuenta eius excoluerit,Cimonem Cleonæum:Hic catagrapha inuênit, hoc est,obliquas imagines,& variè formare vultus,respicientes suspicientésve & despicientes. Articulis etiam membra distinxit. Venas protulit,prætérque in veste & rugas & sinus inuenit. Panæus quidem frater Phidiæ,etiam prælium Atheniensiũ aduersus Persas apud Marathona factum pinxit. Adeò iam colorum vsus percrebuerat, adeóque ars perfecta erat,vt in eo prælio iconicos duces pinxisse tradatur, Atheniensium Miltiadem, Callimachum,Cynegyrum:Barbarorum Datim, Artaphernem.

Primum picturæ certamen,& qui primi penicillo pinxerunt.

CAP. IX.

Quinimo certamen picturæ etiam florente eo institutum est Corinthi ac Delphis: primúsque omnium certauit cum Timogora Chalcidense,superatus ab eo Pythus, quod & ipsius Timagoræ carmine vetusto apparet,chronicorum errore non dubio: Alij quoque post hos clari fuere ante nonagesimam Olympiadem , sicut Polygnotus Thasius,qui primus mulieres lucida veste pinxit,capita earum mitris versicoloribus operuit, plurimúmque picturæ primus contulit. Siquidem instituit os adaperire , dentes ostendere,vultum ab antiquo rigore variare. Huius est tabula in porticu Pompeij , quæ ante curiam eius fuerat: in qua dubitatur, ascendentem cum clypeo pinxerit, an descendentem. Hic Delphis ædem pinxit: hic & Athenis porticum , quæ Pœcile vocatur, gratuitò, cùm partem eius Mycon mercede pingeret: vnde maior huic autoritas. Siquidem Amphictyones, quod est publicum Græciæ concilium, hospitia ei gratuita decreuere. Fuit & alius Mycon, qui minoris cognomine distinguitur: cuius filia Timarete & ipsa pinxit. Nonagesima autem Olympiade fuere Aglaophon, Cephissodorus, Phrylus, Euenor pater Parasij & præceptor maximi pictoris, de quo suis annis dicemus: omnes iam illustres,non tamen,in quibus hærere expositio debeat, festinans ad lumina artis,in quibus primus refulsit Apollodorus Atheniẽsis nonagesimatertia Olympiade. Hic primus species exprimere instituit, primúsque gloriam penicillo iure contulit. Eius est sacerdos adorans,& Aiax fulmine incensus,qui Pergami spectatur hodie: neque ante eum tabula vllius ostenditur,quæ teneat oculos. Ab hoc artis fores apertas Zeuxis Heracleotes intrauit,Olympiadis nonagesimæquintæ anno quarto, audentémque iam aliquid penicillum(de hoc enim adhuc loquimur)ad magnam gloriam perduxit, à quibusdam falsò in octogesimanona Olympiade positus ,cùm fuisse necesse eſt Demophilum Himeræum, & Neseam Thasium , quoniam vtrius eorum discipulus fuerit, ambigitur. In eum Apollodorus suprà dictus versus fecit,artem ipsis ablatam Zeuxin ferre secum. Opes quoque tantas acquisiuit , vt in ostentatione earum , Olympiæ aureis literis in palliorum tesseris intextum nomen suum ostentarit. Postea donare opera sua instituit, quòd ea nullo satis digno pretio permutari posse diceret,sicuti Alcmenam Agrigentinis,Pana Archelao. Fecit & Penelopen,in qua pinxisse mores videtur: & athletam. Adeóque sibi in illo placuit, vt versum subscriberet,celebrem ex eo, inuisurum aliquem facilius, quàm imitaturum. Magnificus est Iupiter eius in throno,adstãtibus Diis:& Hercules infans dracones strangulans,Alcmena matre coràm pauente & Amphitryone. Deprehenditur tamen Zeuxis grand

grandior in capitibus articulisque: alioquin tantus diligentia, vt Agrigentinis facturus tabulam, quam in templo Iunonis Laciniæ publicè dicarent, inspexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, vt quod in quaque laudatissimum esset, pictura redderet. Pinxit & monochromata ex albo. Aequales eius & æmuli fuere Timantes, Androcydes, Eupompus, Parasius.

De auibus per picturam deceptis: & quid difficillimum in pictura.

CAP. X.

Descendisse hic in certamen cum Zeuxide traditur. Et cùm ille detulisset vuas pictas tanto successu, vt in scenam aues aduolarent, ipse detulisse linteum pictum, ita 10 veritate repræsentata, vt Zeuxis alitum iudicio tumens, flagitaret tandem remoto linteo ostendi picturam, atque intellecto errore concederet palmam ingenuo pudore, quoniam ipse volucres fefellisset, Parasius autem se artificem. Fertur & posteà Zeuxis pinxisse puerum vuas ferentem, ad quas cùm aduolassent aues, eadem ingenuitate processit iratus operi, & dixit: vuas melius pinxi, quàm puerum. nam si & hoc consummassem, aues timere debuerant. Fecit & figlina opera, quæ sola in Ambracia relicta sunt, cùm inde Musas Fuluius Nobilior Romam trãsferret. Zeuxidis manu Romæ Helena est in Philippi porticibus: & in Concordiæ delubro Marsyas religatus. Parasius Ephesi natus, & ipse multa constituit. Primus symmetriam picturæ dedit, primus argutias vultus, elegantiam capilli, venustatem oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Hæc est in pi-20 ctura summa subtilitas. Corpora enim pingere & media rerum, est quidem magni operis, sed in quo multi gloriam tulerint. Extrema corporum facere, & desinentis picturæ modum includere, rarum in successu artis inuenitur. Ambire enim debet se extremitas ipsa, & sic desinere, vt promittat alia post se, ostendátq; etiam quæ occultat. Hanc ei gloriam concessere Antigonus & Xenocrates, qui de pictura scripsere, prædicantes quoque, non solùm confitentes. Alia multa graphidis vestigia extant in tabulis ac membranis eius, ex quibus proficere dicuntur artifices. Minor tamen videtur sibi comparatus in mediis corporibus exprimendis. Pinxit & Demon Atheniensium, argumento quoque ingenioso. Volebat nanq; varium, iracundum, iniustum, inconstantem: eundem exorabilem, clementem, misericordem, excelsum, gloriosum, humilem, ferocem, fugacémque, & o-30 mnia pariter ostendere. Idem pinxit & Thesea, qui Romæ in Capitolio fuit: & Nauarchũ thoracatum. Et in vna tabula, quæ est Rhodi, Meleagrum, Herculem, Persea. Hæc ibi ter fulmine ambusta, neque obliterata, hoc ipso miraculum auget. Pinxit & Archigallum: quam picturam amauit Tiberius princeps: atq; vt autor est Decius Eculeo, l x. sestertiis æstimatam, cubiculo suo inclusit. Pinxit & Cressam nutricem, infantémque in manibus eius: & Philiscum & Liberum patrem adstante Virtute: & pueros duos, in quibus spectatur securitas & ætatis simplicitas: item sacerdotem, adstante puero cum acerra & corona. Sunt & duæ picturæ eius nobilissimæ, Hoplitides: alter in certamine ita decurrens, vt sudare videatur: alter arma deponens, vt anhelare sentiatur. Laudantur & Aeneas Castórque ac Pollux in eadem tabula: item Telephus, Achilles, Agamemnon, Vlixes. Fœcun-40 dus artifex, sed quo nemo insolentiùs & arrogantiùs sit vsus gloria artis. Nanque & cognomina vsurpauit, Abrodiætum se appellando, aliísque verbis principem artis, & eam abse consummatam. Super omnia Apollinis se radice ortum: & Herculem, qui est Lyndi, talem à se pictum, qualem sæpe in quiete vidisset. Ergo magnis suffragiis superatus à Timanthe Sami in Aiace armorúmque iudicio, herois nomine se molestè ferre dicebat, quòd iterum ad indigno victus esset. Pinxit & minoribus tabellis libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens. Nam Timanthi vel plurimum affuit ingenij. Eius enim est Iphigenia, oratorũ laudibus celebrata, qua stante ad aras peritura, cùm mœstos pinxisset omnes, præcipuè patruum, cùm tristitiæ omnem imaginem consumpsisset, patris ipsius vultum velauit, quem dignè non poterat ostendere. Sunt & alia ingenij eius exemplaria, 50 veluti Cyclops dormiens in paruula tabella: cuius & sic magnitudinem exprimere cupiens, pinxit iuxtà Satyros, thyrso pollicem eius metientes: atque in omnibus eius operi-

bus intelligitur plus semper, quàm pingitur: & cùm ars summa sit, ingenium tamen vltra artem est. Pinxit & Heroa absolutissimi operis, artē ipsam complexus viros pingendi: quod opus nunc Romæ in templo Pacis est. Euxenidas hac ætate docuit Aristidem præclarum artificem, Eupompus Pamphilum Apellis præceptorem. Est Eupompi victor certamine gymnico palmam tenens. Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria, quæ ante eum duo fuere, Helladicum, & quod Asiaticum appellabant. Propter hunc qui erat Sicyonius, diuiso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum. Pamphili pictura est cognatio, & prælium ad Phliuntem, & victoria Atheniensium: item Vlixes in rate. Ipse Macedo natione, sed primus in pictura omnibus literis eruditus, præcipuè Arithmetice & Geometrice, sine quibus negabat artem perfici posse. Docuit neminem minoris † talento annis decem: quam mercedem & Apelles & Melanthius ei dedere. Et huius autoritate effectum est Sicyone primum, deinde & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia diagraphicen, hoc est picturam in buxo docerentur, recipere túrque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honos ei fuit, vt ingenui eam exercerent, mox vt honesti, perpetuò interdicto ne seruitia docerentur. Ideo neq; in hac neq; in toreutice, vllius qui seruierit, opera celebrantur. Clari etiam CVII Olympiade extitere Echion & Therimachus. Echionis sunt nobiles picturæ, Liber pater, item Tragœdia & Comœdia. Semiramis ex ancilla adipiscens regnum, anus lampadas præferens, & noua nupta verecundia notabilis. Verùm omnes priùs genitos futurósque posteà superauit Apelles, cons; Olympiade CXII. in pictura prouectus, vt plura solus propè, quàm cæteri omnes, contulerit, voluminibus etiam editis quæ doctrinam eam continent. Præcipua eius in arte venustas fuit, cùm eadem ætate maximi pictores essent: quorum opera cùm admiraretur, collaudatis omnibus, deesse iis vnam illam Venerem dicebat, quam Græci Charita vocant: cætera omnia contigisse, sed hac soli sibi neminem parē. Et aliam gloriam vsurpauit, cùm Protogenis opus immensi laboris ac curæ supra modum anxiæ miraretur. Dixit enim, omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed vno se præstare, quòd manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto, nocere sæpe nimiam diligentiam. Fuit autem non minoris simplicitatis, quàm artis. Nam cedebat Amphioni de dispositione, Asclepiodoro de mensuris, hoc est, quanto quid à quo distare deberet. Scitum est, inter Protogenem & eum quod accidit. Ille Rhodi viuebat: quò cùm Apelles adnauigasset, auidus cognoscendi opera eius, fama tantùm sibi cogniti, continuò officinam petiit. Aberat ipse, sed tabulam magnæ amplitudinis in machina aptatam picturæ, anus vna custodiebat. Hæc Protogenem foris esse respondit, interrogauítque, à quo quæsitum diceret. Ab hoc, inquit Apelles: arreptóque penicillo lineam ex colore duxit summæ tenuitatis per tabulam. Reuerso Protogeni, quæ gesta erant, anus indicauit. Ferunt artificem protinus contemplatum subtilitatem, dixisse Apellem venisse: non enim cadere in alium tam absolutum opus. Ipsúmque alio colore tenuiorem lineam in illa ipsa duxisse, præcepisséque abeuntem, si redisset ille, ostenderet, adiiceretque hunc esse quem quæreret: atque ita euenit. Reuertitur enim Apelles, sed vinci erubescens, tertio colore lineas secuit, nullum relinquens amplius subtilitati locum. At Protogenes victum se confessus, in portum deuolauit, hospitem quærens. Placuítque, sic eam tabulam posteris tradi, omnium quidem, sed artificum præcipuo miraculo. Consumptam eam constat priore incendio domus Cæsaris in palatio, auidè antè à nobis spectatam, spatiosiore amplitudine nihil aliud continentem, quàm lineas visum effugientes, inter egregia multorum opera inani similem, & eo ipso allicientem, omníque opere nobiliorem. Apelli fuit alioquin perpetua consuetudo, nunquàm tam occupatam diem agendi, vt non lineam ducendo exerceret artem: quod ab eo in prouerbium venit. Idem perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus, atque post ipsam tabulam latens, vitia quæ notarentur auscultabat, vulgum diligentiorem iudicem, quàm se, præferens. Ferúntque à sutore reprehensum, quòd in crepidis vna intus pauciores fecisset ansas, eodem postero die superbo emendatione pristinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum prospexisse, denuntian

† Bolæus ex vetusto codice legit, annuis talentis decem

nuntiantem, ne supra crepidam sutor iudicaret, quod & ipsum in prouerbium venit. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior Alexandro Magno erat, frequenter in officinam ventitanti: nam vt diximus, ab alio pingi se vetuit edicto. Sed & in officina imperitè multa differenti silentium comiter suadebat, rideri eum dicens à pueris qui colores tererent. Tantum erat autoritati iuris in regem, alioquin iracundum: quanquam Alexander ei honorem clarissimo præbuit exemplo. Nanque cùm dilectam sibi ex pallacis suis præcipuè nomine Campaspen nudam pingi ob admiratione formæ ab Apelle iussisset, eúmque tum pari captum amore sensisset, dono eam dedit. Magnus animo, maior imperio sui, nec minor hoc facto, quàm victoria aliqua. Quippe se vicit, nec torum tantum suum, 10 sed etiam affectum donauit artifici: ne dilectæ quidem respectu motus, vt quæ modò regis fuisset, modò pictoris esset. Sunt qui Venerem Anadyomenen illo pictam exemplari putant. Apelles & in æmulis benignus, Protogeni dignationem primus Rhodi cõstituit. Sordebat ille suis, vt plerunque domestica: percontantíque quanti licitaretur opera effecta, paruum nescio quid dixerat: at ille quinquagenis talentis poposcit: famámque dispersit, se emere, vt pro suis venderet. Ea res concitauit Rhodios ad intelligendum artificem: nec nisi augentibus pretium, cessit. Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit, vt incredibile dictu Apion Grammaticus scriptum reliquerit, quendam ex facie hominum addiuinantem (quos Metoposcopos vocant) ex iis dixisse aut futuræ mortis annos, aut præteritæ? Non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri cum Ptolemæo: quo regnante, 20 Alexandriam vi tempestatis expulsus, subornato fraude æmulorum plano regio inuitatus, ad regis cœnam venit: indignantíque Ptolemæo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto carbone extincto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoscente vultum plani rege ex inchoato protinus. Pinxit & Antigoni regis imaginem altero lumine orbam, primus excogitata ratione vitia condẽdi: obliquam nanque fecit, vt quod corpori deerat, picturæ potiùs deesse videretur: tantúmque eam partem è facie ostendit, quam totam poterat ostendere. Sunt inter opera eius & expirantium imagines. Quæ autem nobilissima sint, non est facile dictu. Venerem exeuntem è mari Diuus Augustus dicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur, versibus Græcis tali opere, dum laudatur, victo, sed illustrato. Huius inferiorem partem cor- 30 ruptam qui reficeret, non potuit reperiri. Verùm ipsa iniuria cessit in gloriam artificis. Consenuit hæc tabula carie: aliámque pro ea Nero principatu substituit suo Dorothei manu. Apelles inchoauerat aliam Venerẽ Cois, superaturus etiam suam illam priorem. Inuidit mors peracta parte: nec qui succederet operi ad præscripta lineamenta inuentus est. Pinxit & Alexandrum Magnum, fulmen tenentem in templo Ephesiæ Dianæ viginti talentis auri. Digiti eminere videntur, & fulmen extra tabulam esse. Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in nummo aureo mensura accepit, non numero. Pinxit & Megabyzi sacerdotis Dianæ Ephesiæ pompam: Clytum equo ad bellum festinantem, & ei galeam poscenti armigerum porrigentem. Alexandrum & Philippum quoties pinxerit, enumerare superuacuum est. Mirantur eius 40 Abronem Samii, & Menandrum regem Cariæ Rhodij. Item Ancæum: Alexandriæ Gorgosthenem tragœdum: Romæ Castorem & Pollucem, cum Victoria & Alexandro Magno. Item belli imaginem, restrictis ad terga manibus, Alexandro in curru triumphante. Quas vtrasque tabulas Diuus Augustus in fori sui partibus celeberrimis dicauerat simplicitate moderata. Diuus Claudius pluris existimauit, in vtrisque excisa facie Alexandri Diui Augusti imaginem subdere. Eiusdem arbitrantur manu esse & in Antoniæ templo Herculem auersum, vt (quod est difficillimum) faciem eius ostendat verius pictura, quàm promittat. Pinxit & heroa nudum: eáque pictura naturam ipsam prouocauit. Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine: quod iudicium ad mutas quadrupedes prouocauit ab hominibus. Nanque ambitu æmulos præualere sentiens, sin- 50 gulorum picturas inductis equis ostendit: Apellis tantùm equo adhinniuere: idque posteà semper illius experimentum artis ostentatur. Fecit & Neoptolemum ex equo aduersus

sus Persas, Archelaum cum vxore & filia, Antigonum thoracatum cum equo incedentem. Peritiores artis præferunt omnibus eius operibus eundem regem sedentem in equo: Dianam sacrificantium virginum choro mistam, quibus vicisse Homeri versus videtur idipsum describentis. Pinxit & quæ pingi non possunt, tonitrua, fulgetra, fulguráque: Bronten, Astrapen, Ceraunobolon appellant. Inuenta eius & cæteris profuere in arte. Vnum imitari nemo potuit, quòd absoluta opera atramento illinebat ita tenui, vt idipsum repercussu claritates colorum excitaret, custodirétque à puluere & sordibus, ad manum intuenti demum appareret. Sed & tum ratione magna, ne colorum claritas oculorum aciem offenderet, veluti per lapidem specularem intuentibus è longinquo: & eadem res nimis floridis coloribus austeritatem occultè daret. Aequalis eius fuit Aristides Thebanus: is omnium primus animum pinxit, & sensus omnes expressit, quos vocant Græci ethe, item perturbationes, durior paulo in coloribus. Huius pictura est, oppido capto ad matris morientis è vulnere mammam adrepens infans: intelligitúrque sentire mater, & timere ne emortuo lacte sanguinem infans lambat. Quam tabulam Alexander Magnus transtulerat Pellam in patriam suam. Idem pinxit prælium cum Persis, centum homines ea tabula complexus, pactúsque in singulos mnas denas à tyranno Elatensium Mnasone. Pinxit & currentes quadrigas, & supplicantem penè cum voce: & venatores cum captura, & Leontionem pictorem, & Anapauomenen propter fratris amorem morientem. Item Liberum patrem & Ariadnen, spectatos Romæ in æde Cereris: Tragœdum & puerum, in Apollinis: cuius tabulæ gratia interiit pictoris inscitia, cui tergendam eam mandauerat M. Iunius Prætor sub die ludorum Apollinarium. Spectata est & in æde Fidei in Capitolio imago senis cum lyra puerum docentis. Pinxit & ægrum sine fine laudatum. Qua in arte tantum valuit, vt Attalus rex vnam tabulam eius centum talentis emisse tradatur. Simul, vt dictum est, & Protogenes floruit. Patria ei Caunus, gentis Rhodiis subiectæ. Summa eius paupertas initio, artísque summa intentio, & ideo minor fertilitas. Quis eum docuerit, non putant constare. Quidam & naues pinxisse vsque ad annum quinquagesimum argumentum esse, quòd cum Athenis celeberrimo loco Mineruæ delubro propylæon pingeret, vbi fecit nobilem Paralum & Hemionida, quam quidam Nausicaam vocant, adiecerit paruulas naues longas in iis, quæ pictores parerga appellant, vt appareret, à quibus initiis ad arcem ostentationis opera sua peruenissent. Palmam habet tabularum eius Ialysus, qui est Romæ, dicatus in templo Pacis: quem cùm pingeret, traditur madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstrueret. Huic picturæ quater colorem induxit subsidio iniuriæ & vetustatis, vt decedente superiore inferior succederet. Est in ea canis mirè factus, vt quem pariter casus & ars pinxerit. Non iudicabat se exprimere in eo spumam anhelantis posse, cùm in reliqua omni parte (quod difficillimum erat) sibi ipse satisfecisset. Displicebat autem ars ipsa, nec minui poterat, & videbatur nimia, ac longius à veritate discedere, spumáque illa pingi non ex ore nasci, anxio animi cruciatu, cùm in pictura verum esse, non verisimile vellet: absterserat sæpius mutauerátque penicillum, nullo modo sibi approbans. Postremò iratus arti, quòd intelligeretur, spongiam eam impegit inuiso loco tabulæ, & illa reposuit ablatos colores, qualiter cura optabat: fecítque in pictura fortuna naturam. Hoc exemplo similis & Nealcem successus in spuma equi similiter spongia impacta secutus dicitur, cùm pingeret popyzonta retinentem equum. Canem ita Protogenes monstrauit & fortuna. Propter hunc Ialysum, ne cremaret tabulas Demetrius rex, cùm ab ea parte sola posset Rhodum capere, non incendit: parcentémque picturæ fugit occasio victoriæ. Erat tunc Protogenes in suburbano hortulo suo, hoc est, Demetrij castris. Neque interpellatus præliis inchoata opera intermisit omnino, sed accitus à rege interrogatúsque, qua fiducia extra muros ageret, respondit, scire se illi cum Rhodiis bellum esse, non cum artibus. Disposuit ergo rex in tutelam eius stationes, gaudens quòd posset manus seruare, quibus iam pepercerat: & ne sæpius auocaret, vltro ad eum venit hostis: relictísque victoriæ suæ votis, inter arma & murorum

rum ictus spectauit artificem. Sequitur tabulam eius temporis hæc fama, quòd eam Protogenes sub gladio pinxerit. Satyrus hic est, quem Anapauomenon vocant, ne quid desit temporis eius securitati, tibias tenens. Fecit & Cydippen, Tlepolemon, Philiscum Tragœdiarum scriptorem meditantem, & athletam, & Antigonum regem, & imaginem matris Aristotelis Philosophi: qui etiam suadebat vt Alexandri Magni opera pingeret, propter æternitatem rerum. Impetus animi & quædam artis libido in hęc potius eum tulere. Nouissimè pinxit Alexandrum, ac Pana. Fecit & signa ex ære, vt diximus. Eadem ætate fuit Asclepiodorus, quem in symmetria mirabatur Apelles. Huic Mnason tyrannus pro duodecim Diis dedit in singulos mnas trecenas: idémque Theomnesto in 10 singulos heroas mnas centenas. His annumerari debet Nicomachus, Aristodemi filius ac discipulus. Pinxit hic raptum Proserpinæ: quæ tabula fuit in Capitolio in Mineruæ delubro supra ædiculam Iuuentutis. Et in eodem Capitolio alia, quam Plancus Imperator posuerat, Victoria quadrigam in sublime rapiens. Hic primus Vlixi addidit pileum. Pinxit & Apollinem & Dianam, Deûmque matrem in leone sedentem: item nobiles Bacchas arreptantibus Satyris: Scyllámque, quæ nunc est Romæ in templo Pacis. Nec fuit alius in ea arte velocior. Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti poetæ, monumentum, præfinito die, intra quem perageretur, nec multò antè venisse, tyranno in pœnam accenso: paucisque diebus absoluisse celeritate & arte mira. Discipulos habuit Aristidem fratrem, & Aristoclem fi-20 lium, & Philoxenum Eretrium, cuius tabula nullis postferêda, Cassandro regi picta, continuit Alexandri prælium cum Dario. Idem pinxit & lasciuiam, in qua tres Sileni comessantur. Hic celeritatem præceptoris secutus, breuiores etiamnum quasdam picturæ vias & compendia tas inuênit. Annumeratur his & Nicophanes, elegans & concinnus, ita vt vetusta opera pingeret propter æternitatem rerum, impetuosi animi, & cui pauci comparentur. Cothurnus ei & grauitas artis. Multum à Zeuxide & Apelle abest Apelle discipulus Perseus, ad quem de hac arte scripsit, qui huius fuit ætatis. Aristidis Thebani discipuli fuerunt & filij, Niceros, & Aristippus, cuius est Satyrus cum scypho coronatus. Discipuli eius fuerunt Antorides & Euphranor, de quibus mox dicemus. Nanque subtexi par est minoris picturæ celebres in penicillo, è quibus fuit Pyreicus arte paucis postferendus: 30 proposito nescio an destruxerit se, quoniam humilia quidem secutus, humilitatis tamen summam adeptus est gloriam. Tonstrinas sutrinásque pinxit, & asellos & obsonia ac similia, ob hoc cognominatus Rhyparographos, in iis cõsummatæ voluptatis. Quippe eæ pluris væniere, quàm maximæ multorum. E diuerso meniana, inquit Varro, omnia operiebat Serapionis tabula sub veteribus. Hic scenas optimè pinxit, sed hominem pingere non potuit. Cõtrà Dionysius nihil aliud, quàm homines pinxit, ob id Anthropographus cognominatus. Parua & Callicles fecit: item Calaces comicis tabellis: vtraque Antiphilus. Nam & Hesionam nobilem pinxit, & Alexandrum ac Philippum cum Minerua, qui sunt in schola in Octauiæ porticibus: & in Philippi Liberum patrem, Alexandrum puetum, Hippolytum tauro emisso expauescentem: in Pompeia verò Cadmum & Euro-40 pen. Idem iocoso nomine Gryllum ridiculi habitus pinxit. Vnde hoc genus picturæ grylli vocantur. Ipse in Ægypto natus didicit à Ctesidemo. Decet non sileri & Ardeatis templi pictorem, præsertim ciuitate donatum ibi & carmine, quod est in ipsa pictura his versibus:

Dignis digna loca picturis condecorauit,
Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,
Marcus Ludius Elotas Aetolia oriundus,
Quem nunc & post semper ob artem hanc Ardea laudat.

Ea sunt scripta antiquis literis Latinis: non fraudando & Ludio Diui Augusti ætate, qui primus instituit amœnissimam parietum picturam, villas, & porticus, ac topiaria opera, 50 lucos, nemora, colles, piscinas, euripos, amnes, litora, qualia quis optaret, varias ibi obambulantium species, aut nauigantium, terráque villas adeuntium asellis aut vehicu-

 lis. Iam

lis. Iam piscantes aucupantésque, aut venantes, aut etiam vindemiãtes. Sunt in eius exemplaribus nobiles palustri accessu villæ: succollantium specie mulieres labentes trepidæque feruntur: plurimæ præterea tales argutiæ, facetissimi sales. Idémque subdialibus maritimas vrbes pingere instituit, blandissimo aspectu minimóque impendio. Sed nulla gloria artificum est, nisi eorum qui tabulas pinxere: eóque venerabilior apparet antiquitas. Non enim parietes excolebant dominis tantum, nec domos vno in loco mansuras, quæ ex incendiis rapi non possent. Casula Protogenes contentus erat in hortulo suo. Nulla in Apellis tectoriis pictura erat. Nondum libebat parietes totos pingere. Omnis eorum ars vrbibus excubabat: pictórque res communis terrarum erat. Fuit & Arellius Romæ celeber, paulò ante Diuum Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius fœminæ amore flagrans, & ob id Deas pingens, sed dilectarum imagine. Itaque in pictura eius scorta numerabantur. Fuit & nuper grauis ac seuerus, idémq; floridus, humilis rei pictor Amulius. Huius erat Minerua, spectantem aspectans, quacunque aspiceretur. Paucis diei horis pingebat, id quoque cum grauitate, quòd semper togatus, quanquam in machinis. Carcer eius artis domus aurea fuit: & ideo non extant exempla alia magnopere. Post eum fuere in autoritate Cornelius Pinus & Actius Priscus, qui Honoris & Virtutis ædes Imperatori Vespasiano Augusto restituẽti pinxerunt: sed Priscus antiquis similior.

De auium cantu compescendo, & quis encausto & penicillo primus lacunaria & cameras pinxerit, sparsimque pretia mirabilia picturarum.

CAP. XI.

NOn est omittenda in picturæ mentione celebris circa Lepidum fabula. Siquidem in Triumuiratu quodam loco deductus à magistratibus in nemorosum hospitium, minaciter cum iis postero die expostulauit, somnum ademptum sibi volucrum concentu. At illi draconem in longissima membrana depictum circundedere loco: eóque terrore aues tum siluisse narratur, & posteà cognitum est ita posse compesci. Ceris pingere, ac picturam inurere quis primus excogitauerit, non constat. Quidam Aristidis inuentum putant, posteà consummatum à Praxitele. Sed aliquanto vetustiores encausticæ picturæ extitere, vt Polygnoti & Nicanoris & Arcesilai Pariorum. Lysippus quoque Æginæ picturæ suæ inscripsit ἐνέκαεν, quod profectò non fecisset, nisi encaustica inuenta. Pamphilus quoque Apellis præceptor non pinxisse tantùm encaustica, sed etiam docuisse traditur Pausiam Sicyonium primum in hoc genere nobilem. Brietis filius hic fuit, eiusdémque primò discipulus. Pinxit & ipse penicillo parietes Thespiis, cùm reficerentur, quondam à Polygnoto picti, multúmque comparatione superatus existimabatur, quoniam non suo genere certasset. Idem & lacunaria primus pingere instituit: nec cameras ante eum taliter adornari mos fuit. Paruas pingebat tabellas, maximéque pueros. Hoc æmuli eum interpretabantur facere, quoniam tarda picturæ ratio esset illa. Quamobrem arti † daturus & celeritatis famã, absoluit vno die tabellam, quæ vocata est hemeresios, puero picto. Amauit in iuuenta Glyceram municipem suam, inuentricem coronarum, certandóque imitatione eius, ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Postremò pinxit illam sedẽtem cum corona, quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos, ab aliis stephanopolis, quoniam Glycera venditando coronas sustentauerat paupertatem. Huius tabulæ exẽplar, quod apographon vocant, L. Lucullus duobus talentis emit à Dionysio Athenis. Pausias autem fecit & grandes tabulas, sicut spectatam in Pompeij porticibus boum immolationem. Eam enim picturam primus inuenit, quam posteà imitati sunt multi, æquauit nemo. Ante omnia cùm longitudinem bouis ostendere vellet, aduersum eum pinxit, non transuersum: vnde & abundè intelligitur amplitudo. Dein cùm omnes, quæ volunt eminentia videri, candicantia faciant, colorémque condiant nigro: hic totum bouem atri coloris fecit, vmbræque corpus ex ipsa dedit, magna prorsus arte in æquo extantia ostendens, & in confracto solida omnia. Sicyone & hic vitam egit, diúque fuit illa patria picturæ. Tabulas inde è publico omnes propter æs alienum

† addicturus

num ciuitatis addictas, Scauri Ædilitas Romam transtulit. Post eum eminuit longè ante omnes Euphranor Isthmius, Olympiade centesima quarta, idem qui inter fictores dictus est à nobis. Fecit & colossos & marmora, ac scyphos scalpsit: docilis ac laboriosus ante omnes, & in quocunque genere excellens ac sibi æqualis. Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam. Sed fuit vniuersitate corporum exilior, capitibus articulísque grandior. Volumina quoque composuit de symmetria & coloribus. Opera eius sunt, equestre prælium, duodecim Dij: Theseus, in quo dixit, eundem apud Parasium rosa pastum esse, suum verò carne. Nobiles eius tabulæ Ephesi, Vlixes simulata vesania bouem cum equo iungens, & palliati cogitantes, dux gladium con-
10 dens. Eodem tempore fuit & Cydias, cuius tabulam Argonautas H-S C X l I I I I. Hortensius Orator mercatus est, eíque ædem fecit in Tusculano suo. Euphranoris autem discipulus fuit Antidotus. Huius est clypeo dimicans Athenis, & luctator, tibicénque inter pauca laudatus. Ipse diligentior, quàm numerosior, & in coloribus seuerus, maximè inclaruit discipulo Nicia Atheniensi, qui diligentissimè mulieres pinxit. Lumen & vmbras custodiuit, atque vt eminerent è tabulis picturæ, maximè curauit. Opera eius, Nemea aduecta ex Asia Romam à Syllano, quam in Curia diximus positam: item Liber pater in æde Concordiæ: Hyacinthus, quem Cæsar Augustus delectatus eo secum deportauit Alexandria capta: & ob id Tiberius Cæsar in templo eius dicauit hanc tabulam: & Diana. Ephesi verò est Megabyzi sacerdotis Ephesiæ Dianæ sepulcrum: Athenis Ne-
20 cromantia Homeri. Hanc vendere noluit Attalo regi talentis sexaginta, potiúsque patriæ suæ donauit, abundans opibus. Fecit & grandes picturas, in quibus sunt Calypso, & Io, & Andromeda: Alexander quoque in Pompeij porticibus præcellens, & Calypso sedens. Huic quidem adscribuntur quadrupedes. Prosperrimè canes expressit. Hic est Nicias, de quo dicebat Praxiteles interrogatus quæ maximè opera sua probaret in marmoribus, quibus Nicias manum admouisset: tantum circunlitioni eius tribuebat. Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade centesima duodecima. Niciæ comparatur, & aliquanto præfertur Athenion Maronites Glaucionis Corinthij discipulus, & austerior colore, & in austeritate iucundior, vt in ipsa pictura eruditio eluceat. Pinxit in templo Eleusine Phylarchum, Athenis fre-
30 quentiam, quam vocauere polygynæcon. Item Achillem virginis habitu occultatum Vlixe deprehendente. Et in vna tabula, quáque maximè inclaruit, agasonem cum equo. Quòd nisi in iuuenta obiisset, nemo ei compararetur. Est nomen & Heraclidi Macedoni. Initio naues pinxit: captóque rege Perseo Athenas commigrauit, vbi eodem tempore erat Metrodorus pictor, idémque philosophus, magnæ in vtraque scientia autoritatis. Itaque cùm L. Paulus deuicto Perseo petisset ab Atheniensibus, vt sibi quàm probatissimum philosophum mitterent ad erudiendos liberos, itémque pictorem ad triumphum excolendum, Athenienses Metrodorum elegerunt, professi eundem in vtroque desiderio præstantissimum: quod ita quoque Paulus iudicauit. Timomachus Byzantius Cæsaris Dictatoris ætate Aiacem ei pinxit & Medeam, ab eo in Ve-
40 neris Genitricis ædes positas, octoginta talentis venundatas. Talentum Atticum † $\overline{\text{XVI}}$. taxat M. Varro. Timomachi æquè laudantur Orestes, Iphigenia in Tauris, Lecythion agilitatis exercitator, cognatio nobilium: palliati, quos dicturos pinxit, alterum stantem, alterum sedentem. Præcipuè tamen ars ei fauisse in Gorgone visa est. Pausiæ filius & discipulus Aristolaus è seuerissimis pictoribus fuit: cuius sunt Epaminondas, Pericles, Medea, Virtus, Theseus: imago Atticæ plebis, boum immolatio. Sunt quibus & Mechopanes eiusdem Pausiæ discipulus placeat diligentia, quam intelligant soli artifices, aliâs durus in coloribus, sed & multus. Nam Socrates iure omnibus placet. Talésque sunt eius picturæ, cum Æsculapio filiæ Hygia, Ægle, Panacea, Iaso, & piger qui appellatur Ocnos spartum torquens, quod asellus arrodit. Hactenus indi-
50 catis in genere vtroque proceribus, non silebuntur & primis proximi. Aristoclides, qui pinxit ædem Apollinis Delphis. Antiphilus puero ignem conflante laudatur,

† Aliâs, X $\overline{\text{VI}}$. hoc est, denariûm sex millibus quã lectionẽ agnoscit & Budæus 4 de Asse.

ac pulchra aliâs domo splendescēte,ipsiúsque pueri orem item lanificio,in quo properant
omnium mulierum pensa:Ptolemæo venante. Sed & nobilissimo Satyro cum pelle pan-
therina,quem Aposcoponta appellāt. Aristophon Ancæo vulnerato ab apro cum socia
doloris Astypale:numerosáque tabula,in qua sunt Priamus,Helena,Credulitas,Vlixes,
Deiphobus,Dolon. Androbius pinxit Scyllin ancoras Persicæ classis præcidentē:Arte-
mon Danaen,mirantibus eam prædonibus : reginam Stratonicen,Herculem & Deiani-
ram.Nobilissimas autem,quæ sunt in porticibus Octauiæ,operibus. Herculem ab Oeta
monte Doridos exuta mortalitate consensu Deorum in cælum euntem,Laomedontis
circa Herculem & Neptunum historiam.Alcimachus Dioxippum,qui pancratio Olym-
piæ citra pulueris iactum(quod vocāt aconiti)vicit:Cœnus stemmata.Ctesilochus Apel- 10
lis discipulus petulanti pictura innotuit , Ioue Liberum parturiente depicto mitrato,&
muliebriter ingemiscente inter obstetricia Dearum:Cleon Admeto:Ctesidemus Oecha
liæ expugnatione & Laodamia:Clesides reginæ Stratonices iniuria.Nullo enim honore
exceptus ab ea,pinxit volutantem cū piscarore,quem reginam amare sermo erat.Eámq;
tabulam in portu Ephesi proposuit:ipse velis raptus est.Regina tolli vetuit,vtriusq; simi-
litudine mirè expressa. Craterus comœdos Athenis in Pompeo pinxit:Eutychides bi-
gam:regit Victoria.Eudorus scena spectatur : idem & ex ære signa fecit. Iplus Neptuno
& Victoria.Abron Amicitiam & Concordiam pinxit,& Deorum simulacra.Leontiscus
Aratum victorem cum trophæo, psaltriam. Leon Sappho. Nicearchus Venerem inter
Gratias & Cupidines:Herculē tristem insaniæ pœnitentia.Nealces Venerem,ingeniosus 20
& solers in arte. Siquidē cùm prælium nauale Ægyptiorum & Persarum pinxisset,quod
in Nilo,cuius aqua est mari similis,factum volebat intelligi,argumēto declarauit,quod
arte non poterat.Asellum enim in litore bibentem pinxit,& crocodilum insidiantem ei.
Oenias Syngenicon.Philiscus officinam pictoris,ignem cōflante puero.Phalerion Scyl-
lam:Simonides Agatarchum & Mnemosynen. Simus iuuenem requiescentem in offici-
na fullonis,Quinquatrus celebrantem : idémque Nemesin egregiam. Theodorus verò
emungentem:idem ab Oreste matrem & Ægisthum interfici : bellúmque Iliacum plun-
bus tabulis,quod est Romæ in Philippi porticibus:& Cassandram, quæ est in Cōcordiæ
delubro : Leontium Epicuri cogitantem : Demetrium regem. Theon Orestis insaniam,
Thamyram citharœdum. Tauriscus Discobolum , Clytæmnestram,Paniscum,Polyni- 30
cem regnum repetentem,& Capanea.Nō omittetur inter hos insigne exemplum. Nan-
que Erigonus tritor colorum Nealcæ pictoris in tantum ipse profecit,vt celebrem etiā
discipulum reliquerit Pasiam,fratrem Æginetæ fictoris. Illud verò perquàm ratum ac
memoria dignum,etiam suprema opera artificum imperfectásq; tabulas , sicut Irin Ari-
stidis,Tyndaridas Nicomachi,Medeam Timomachi,& quam diximus Venerem Apel-
lis,in maiori admiratione esse,quàm perfecta.Quippe in iis lineamenta reliqua,ipsǽque
cogitationes artificum spectantur : atque id lenocinio cōmendationis dolor est:manus,
cùm id agerent,extinctæ desiderantur.Sunt etiamnum non ignobiles quidē,in transcur-
su tamen dicendi,Aristonides,Anaxander,Aristobulus Syrus,Arcesilas Tisicratis filius,
Corybas Nicomachi discipulus , Carmanides Euphranoris,Dionysodorus Colopho- 40
nius,Diogenes qui cum Demetrio rege vixit,Euthymedes,Heraclides Macedo,Mydon
Soleus Pyromachi statuarij discipulus,Mnasitheus Sicyonius,Mnasitimus Aristonidis
filius & discipulus , Nessus Abronis filius,Polemon Alexandrinus,Theodorus Samius,
& Stadius Nicosthenis discipuli , Xenon Neoclis discipulus Sicyonius. Pinxere & mu-
lieres , Timarete Niconis filia Dianam in tabula , quæ Ephesi est antiquissimæ picturæ:
Irene Cratini pictoris filia & discipula puellam quæ est Eleusine : Calypso senem &
præstigiatorem Theodorum : Alcisthene saltatorem : Aristarete Nearchi filia , & di-
scipula Æsculapium. Lala Cyzicena perpetua virgo Marci Varronis iuuenta Romæ
& penicillo pinxit , & cestro in ebore , imagines mulierum maximè , & Neapolitanum
in grandi tabula : suam quoque imaginem ad speculum. Nec vllius velocior in pictu- 50
ra manus fuit : artis verò tantum , vt multum manipretio antecederet , celeberrimos

eadem

eadem ætate imaginum pictores Sopylon & Dionysium, quorum tabulæ pinacothecas implent. Pinxit & quædam Olympias: de qua hoc solum memoratur, discipulum eius fuisse Autobulum. Encausto pingendi duo fuisse antiquitus genera cõstat, cera, & in ebore cestro, id est, viriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit, resolutis igni ceris penicillo vtendi, quæ pictura in nauibus nec sole nec sale ventisque corrumpitur. Pingunt & vestes in Ægypto inter pauca mirabili genere, candida vela postquam attrivere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cùm fecere, non apparet in vestibus. Sed in cortinam pigmenti feruentis mersa, post momentum extrahuntur picta. Mirúmque, cùm sit vnus in cortina color, ex illo alius atque alius fit in veste, accipientis medicamenti qualitate mutatus Nec postea ablui potest: ita cortina non dubiè confusura colores si pictos acciperet, digerit eos ex vino, pingitque dum coquit. Et adustæ vestes firmiores fiunt, quam si non vrerentur.

Plastices primi inuentores, de simulacris, de vasis fictilibus, & pretio eorum. CAP. XII.

De pictura satis superque: contexuisse his & plasticen conueniat. Eiusdem opere terræ fingere ex argilla similitudines, Dibutades Sicyonius figulus primus inuenit Corinthi filiæ opera: quæ capta amore iuuenis, illo abeunte peregre, vmbram ex facie eius ad lucernam in pariete lineis circumscripsit: quibus pater eius impressa argilla typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit: eúmque seruatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius euerteret, tradunt. Sunt, qui in Samo primos omniũ plasticen inuenisse Rhœcum & Theodorum tradant, multo ante Battiadas Corintho pulsos. Demaratum verò ex eadem vrbe profugum, qui in Hetruria Tarquinium Priscum regem populi Romani genuit, comitatos fictores Euchira & Eugrammum: ab his Italiæ traditam plasticen. Dibutadis inuentum est, rubricam addere, aut ex rubrica cretã fingere. Primúsque personas tegularum extremis imbricibus imposuit, quæ inter initia protypa vocauit. Postea idem ectypa fecit. Hinc & fastigia templorum orta, propter hunc plastæ appellati. Hominis autem imaginem gypso è facie ipsa primus omnium expressit, ceráque in eam formam gypsi infusa emẽdare instituit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi, de quo diximus. Hic & similitudinem reddere instituitante eum quàm pulcherrimas facere studebant. Idem & de signis effigiem exprimere inuenit. Creuitque res in tantum, vt nulla signa statuæve sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. Plastæ laudatissimi fuere Damophilus & Gorgasus, idémque pictores: qui Cereris ædem Romæ ad Circum maximum vtroque genere artis suæ excoluerunt, versibus inscriptis Græcè, quibus significarunt, à dextra opera Damophili esse, à parte læua Gorgasi. Ante hanc ædem Thuscanica omnia in ædibus fuisse, autor est M. Varro. Ex hac, cùm reficeretur, crustas parietum excisas tabulis marginatis inclusas esse: Item signa ex fastigiis dispersa. Fecit & Chalcosthenes cruda opera Athenis, qui locus ab officina eius Ceramicos appellatur. M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ vuas, item pisces, ita vt non sit aspectu discernere à veris. Idem magnificat Arcesilaum L. Luculli familiarem, cuius proplasmata pluris venire solita artificibus ipsis, quàm aliorum opera. Ab hoc factã Venerem Genitricem in foro Cæsaris, & priusquàm absolueretur, festinatione dedicandi positam. Deinde eidem à Lucullo H-S. I x. signum Felicitatis locatum, cui mors vtriusque inuiderit. Octauio equiti Romano cratera facere volenti, exemplar è gypso factum talento. Laudat & Pasitelem, qui plasticen matrem statuariæ sculpturæque & cælaturæ esse dixit, & cùm esset in omnibus his summus, nihil vnquam fecit, antequàm finxit. Præterea elaboratam hanc artem Italiæ, & maximè Hetruriæ: Turianúmque à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus effigiem Iouis in Capitolio dicandam. Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum: fictiles in fastigio templi eius quadrigas, de quibus sæpe diximus. Ab hoc eodem factum Herculem, qui hodiéque materiæ nomen in vrbe retinet. Hæ enim tum effigies Deûm erant laudatissimæ. Nec pœnitet nos illorum, qui tales coluere.

Aurum

Aurum enim & argentum ne Diis quidem conficiebant. Durant etiam nunc plerisque in locis talia simulacra. Fastigia quidem templorum etiam in vrbe crebra & municipiis mira cælatura, & arte æuíque firmitate certiora auro, certè innocentiora. In sacris quidem etiam inter has opes hodie non murrhinis crystallinísve, sed fictilibus prolibatur sympuuiis: inenarrabili terræ benignitate, si quis singula æstimet, etiam vt omittantur in frugum, vini, pomorum, herbarum, fruticum, medicamentorum, metallorum generibus, beneficia eius, quæque adhuc diximus, vel quæ assiduitate satiant figlinarum opera imbricibus, tubulis, tegulísque ad balineas hamatis, vel ad tecta coctilibus laterculis frontatísque, aut quæ rota fiunt, etiam fictilibus doliis ad vina excogitatis, & ad aquas. Propter quæ Numa rex septimum collegium figulorum instituit. Quin & defunctos sese multi fictilibus doliis condi maluere, sicut M. Varro, Pythagorico modo in myrti & oleæ atq; populi nigræ foliis. Maior quoq; pars hominum terrenis vtitur vasis. Samia etiamnum in esculentis laudantur. Retinet hanc nobilitatem & Aretium in Italia: & calicum tantum Surrentum, Asta, Pollentia: in Hispania Saguntum, in Asia Pergamum. Habent & Tralleis opera sua, & Mutina in Italia: quoniam & sic gentes nobilitantur. Hæc quoque per maria terrásque vltro citróque portantur, insignibus rotæ officinis Erythris. Hodiéque in templo ostenduntur amphoræ duæ propter tenuitatem consecratæ, discipuli magistríque certamine, vter tenuiorem humum duceret. Cois laus maxima, Hadrianis firmitas, nonnullis circa hoc seueritatis quoq; exemplis. Q. Coponium inuenimus ambitus damnatum, quia vini amphoram dedisset dono ei, cuius suffragij latio erat. Atque vt luxu quoque aliqua contingat autoritas figlinis, tripatinum, inquit Fenestella, appellabatur summa cœnarum lautitia. Vna erat murænarum, altera luporum, tertia myxonis piscis, inclinatis iam scilicet moribus, vt tamen eos præferre Græciæ etiam Philosophis possimus. Siquidem in Aristotelis hæredum auctione l x. patinas vænisse traditur. Nam nos cùm vnam Æsopi tragœdiarum histrionis in natura auium diceremus † sestertiis c. stetisse, non dubito indignatos legentes. At Hercules, Vitellius in principatu suo ∴ c c. sestertiis condidit patinam, cui faciendæ fornax in campis exædificata erat: quoniam eò peruenit luxuria, vt etiam fictilia pluris constent, quàm murrhina. Propter hanc Mutianus altero Consulatu suo † in cõquisitione exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoriæ, non illa fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse c x x x. conuiuas. Nobilitantur iis oppida quoque, vt Rhegium, & Cumæ. Samia testa Matris Deûm sacerdotes, qui Galli vocantur, virilitatem amputant, nec aliter citra perniciem, si M. Cælio credamus, qui linguam sic amputandam obiecit graui probro, tanquam & ipse iam tunc eidem Vitellio malediceret. Quid non excogitauit ars? fractis etiam testis vtendo sic, vt firmius durent tusis calce addita, quæ vocant Signina. Quo genere etiam pauimenta excogitauit.

† Suprà li. 10. capit. 51. hanc Æsopi patinam D C. tantæ sestertium. Vnde & hic D C. legendum videtur, nõ C. Decies sestertium, hic lege audiens, ex vetusto quodam codice. Vide ipsum lib. 4. de Asse † in cõcione.

Terræ varietates, & de puluere Puteolano, & aliis terræ generibus, quæ in lapidem vertuntur. CAP. XIII.

VErùm & ipsius terræ sunt alia segmenta. Quis enim satis miretur, pessimam eius partem, ideóque puluerem appellatum in Puteolanis collibus, opponi maris fluctibus, mersúmque protinus fieri lapidem vnum inexpugnabilem vndis, & fortiorem quotidie, vtique si Cumano misceatur cæmento. Eadem est terræ natura & in Cyzicena regione: sed ibi non puluis, verùm ipsa terra qualibet magnitudine excisa & demersa in mare lapidea extrahitur. Hoc idem circa Cassandriam produnt fieri: & in fonte Gnidio dulci intra octo menses terram lapidescere. Ab Oropo quidem Aulidem vsque quicquid terræ attingitur mari, mutatur in saxa. Non multum à puluere Puteolano distat è Nilo harena tenuissima sui parte, non ad sustinenda maria fluctúsque frangendos, sed ad debellanda corpora palæstræ studiis. Inde certè Patrobio, Neronis principis liberto, aduehebatur. Quin & Leonato & Cratero ac Meleagro Alexandri Magni ducibus sabulum hoc portari cum reliquis militaribus commerciis reperio. Plura de hac parte non sum dicturus, non Hercules magis, quàm de terræ vsu in ceromatis,

quibus

quibus exercendo iuuentus nostra corpora, vires animorum perdidit.

De parietibus formaceis, & lateritiis, & eorum ratione.

CAP. XIIII.

Quid? non in Africa Hispaniáque ex terra parietes, quos appellant formaceos, quoniam in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur veriùs, quàm instruuntur, æuis durant, incorrupti imbribus, ventis, ignibus, omníque cæmento firmiores? Spectat etiam nunc speculas Annibalis Hispania, terrenásque turres iugis montium impositas. Hinc & caspitum natura, castrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Illini quidem crates parietum luto, & lateribus crudis 10 exstrui, quis ignorat? Lateres non sunt è sabuloso, neque harenoso, multóque minus calculoso ducendi solo, sed è cretoso & albicante, aut ex rubrica, vel si iam ex sabuloso, è masculo certè. Finguntur optimè vere: nam solstitio rimosi fiunt. Ædificiis non nisi bimos probant. Quin & intritam ipsam eorum, priùs quàm fingantur, macerari oportet. Genera eorum tria: didoron, quo vtimur, longum sesquipede, latum pede: alterum tetradoron: tertium pentadoron. Græci enim antiqui doron palmum vocabant, & ideo dora munera, quia manu darentur. Ergo à quatuor & quinque palmis, prout sunt, nominantur. Eadem est latitudo. Minore in priuatis operibus, maiore in publicis vtuntur in Græcia. Pitanæ in Asia, & in vlterioris Hispaniæ ciuitatibus Massia & Calento fiunt lateres, qui siccati non merguntur in aqua. Sunt enim è terra pumicosa, cùm subigi potest, vti- 20 lissima. Græci, præterquàm vbi è silice fieri poterat structura, parietes lateritios prætulere. Sunt enim æterni, si ad perpendiculum fiant: ideo & in publica opera & regias domos adduntur. Sic struxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum spectat: sic Patris ædes Iouis & Herculis, quamuis lapideas columnas & epistylia circundarent: domum Trallibus regiam Attali: item Sardibus Crœsi, quam gerusiam fecere: Halicarnassi Mausoleque etiam nunc durant. Lacedæmone quidem excisum lateritiis parietibus opus tectorium propter excellentiam picturæ ligneis formis inclusum, Romam deportauere in Ædilitate ad comitium exornandum Muræna & Varro. Quod opus cùm per se mirum esset, translatum tamen magis mirabantur. In Italia quoque lateritius murus Aretij & Meuaniæ est. Romæ non fiunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus 30 quàm vnam contignationem tolerat. Cautúmque est, ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur.

De sulphure, alumine, & generibus eorum, & medicinæ.

CAP. XV.

Hæc sint dicta de lateribus. In terræ autem reliquis generibus vel maximè mira natura est sulphuris, quo plurima domantur. Nascitur in insulis Æoliis inter Siciliam & Italiam, quas ardere diximus. Sed nobilissimum in Melo insula. In Italia quoque inuenitur, in Neapolitano Campanóque agro, collibus qui vocantur Leucogæi. Quod est cuniculis effossum, perficitur igni. Genera quatuor: viuum, quod Græci apyron vocant, nascitur solidum, hoc est glebosum. Eo solo ex omnibus generibus Medi- 40 ci vtuntur. Cætera enim liquore constant, & conficiuntur oleo incocta. Viuum autem effoditur, translucétque, & viret. Alterum genus appellant glebam, fullonum tantùm officinis familiare. Tertio quoque generi vnus tantum est vsus ad suffiendas lanas, quoniam candorem tantùm molliciémque confert. Egula vocatur hoc genus. Quarto autem ad ellychnia maximè conficienda. Cæterò tanta vis est, vt morbos comitiales deprehendat nidore, impositum igni. Lusit & Anaxilaus eo, candens in calice nouo, prunáque subdita circunferens, exardescentis repercussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente conuiuis. Natura eius calfacit, concoquit: sed & discutit collectiones corporum: ob hoc talibus emplastris malagmatisque miscetur. Renibus quoque & lumbis in dolore cum adipe, mirè prodest impositum. Aufert & lichenas 50 à facie cum terebinthi resina, & lepras. Harpacticon vocatur à celeritate auellendi. auelli enim subinde debet. Prodest & suspiriosis linctum. Purulenta quoque extussientibus:

tibus: & cõtra scorpionum ictus. Vitiligines viuum nitro mistum, atque ex aceto tritum & illitum tollit: itẽ lendes in palpebris, aceto sandarachato admisto. Habet & in religionibus locum ad expiandas suffitu domos. Sentitur vis eius & in aquis feruentibus. Neque alia res faciliùs accenditur: quo apparet ignium vim magnam etiam ei inesse. Fulmina & fulgura quoque sulphuris odorem habẽt: ac lux ipsa eorum sulphurea est. Et bituminis vicina est natura, alibi limus, alibi terra: limus è Iudææ lacu, vt diximus, emergẽs: terra in Syria circa Sidonem oppidum maritimum. Spissantur hæc vtraque, & in densitatem coeunt. Est verò liquidum bitumen, sicut Zacynthium, & quod à Babylone inuehitur. Ibi quidem & candidum gignitur. Liquidũ est & Apolloniaticum, quæ omnia Græci pissasphalton appellant ex argumento picis & bituminis. Gignitur & pingue liquorisq; oleacei in Sicilia Agragantino fonte inficiens riuum. Incolæ id harundinum paniculis colligunt, citissimè sic adhærescens. Vtuntur eo ad lucernarum lumina olei vice: item ad scabiem iumentorum. Sunt qui & naphtham, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi ascribant. Verum ardens eius vis ignium naturæ cognata, procul ab omni vsu abest. Bituminis probatio, vt quàm maximè splendeat, sítque ponderosum ac graue: leue autem modicè, quoniam adulteratur pice. Vis, quæ sulphuris, sistit, discutit, contrahit, glutinat. Serpentes nidore fugat accensum. Ad suffusiones oculorum & albugines Babylonium efficax traditur: item ad lepras, lichenas, pruritúsque corporum. Illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant. Dentium doloribus medentur simul cum nitro illita. Tussim veterem & anhelitus cum vino potum emendat. Dysentericis etiam datur eodem modo, sistítque aluum. Cum aceto verò potum discutit concretum sanguinem, & detrahit. Mitigat lumborum dolores, item articulorum. Cum farina hordeacea impositum, emplastrum peculiare facit sui nominis. Sanguinem sistit. Vulnera colligat. Glutinat neruos. Vtuntur etiam ad quartanas bituminis drachma, & hedyosmi pari pondere cum myrrhæ obolo subacti. Comitiales morbos vstum deprehendit. Vuluarum strangulationes olfactum discutit cum vino & castoreo. Procidentia sedis suffitu reprimit. Purgationes fœminarum in vino potum elicit. In reliquo vsu æramentis illinitur, firmátque ea contra ignes. Diximus & tingi solitas ex eo statuas & illini. Calcis quoque vsum præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Placet & ferrariis fabrorum officinis tingendo ferro, clauorúmque capitibus, & multis aliis vsibus. Nec minor, aut ab eo dissimilis est aluminis opera, quod intelligitur salsugo terræ. Plura & eius genera. In Cypro candidum & nigrum, exigua coloris differẽtia, cùm sit vsus magna: quoniã inficiendis claro colore lanis candidum liquidúmq; vtilissimum est, contráque fuscis aut obscuris nigrum. Et aurum nigro purgatur. Fit autem omne ex aqua limóque, hoc est, terræ exudãtis natura. Corriuatum hyeme æstiuis solibus maturatur. Quod fuerit ex eo præcox, candidius fit. Gignitur autẽ in Hispania, Ægypto, Armenia, Macedonia, Ponto, Africa: insulis Sardinia, Melo, Lipara, Strongyle. Laudatissimum in Ægypto, proximum in Melo. Huius quoque duæ species, liquidum spissúmque. Liquidi probatio, vt sit lympidum lacteúmque, sine offensis fricantium, cum quodam igniculo caloris. Hoc phorimon vocant. An sit adulteratum, deprehenditur succo Punici mali. Syncerum enim mistura ea nigrescit. Alterum genus est pallidæ & scabræ naturæ, & quod inficitur galla. Ideóque hoc vocãt paraphoron. Vis liquidi aluminis astringere, indurare, rodere. Melle admisto sanat oris hulcera, papulas, pruritúsque. Hæc curatio fit in balineis duabus mellis partibus, tertia aluminis. Virus alarum sudorésque sedat. Sumitur pilulis contra lienis vitia, pellendúmque pruritum ac per vrinam sanguinem. Emendat & scabiem nitro ac melanthio admistis. Concreti aluminis vnum genus schiston appellant Græci, in capillamenta quædam canescentia dehiscens. Vnde quidam trichitin potiùs appellauere. Hoc fit è lapide, ex quo & chalcitin vocant: vt sit sudor quidam eius lapidis in spumam coagulatus. Hoc genus aluminis siccat, minúsque sistit humorem inutilem corporibus. Sed auribus magnopere prodest infusum, vel illitum, vel oris hulceribus, dentibúsque, si saliua cum eo contineatur. Et oculorum medicamentis inseritur

aptè,

aptè, verendísque vtriusque sexus. Coquitur in patinis, donec liquari desinat. Interioris est alterum generis, quod strongylen vocant. Duæ eius species, fungosum atque omni humore dilui facile: quod in totum damnatur. Melius pumicosum, & foraminum fistulis spongiæ simile, rotundúmque natura, candido propius, cum quadam pinguitudine sine harenis friabile, nec inficiens nigritia. Hoc coquitur per se carbonibus puris, donec cinis fiat. Optimum ex omnibus quod melinum vocant, ab insula Melo, vt diximus. Nulli vis maior neque adstringendi, neque denigrandi, neque indurandi. Nullum spissius. Oculorum scabritias extenuat: combustum vtilius epiphoris inhibendis. Sic & ad pruritus corporis. Sanguinem quoque sistit in totum foris illitum. Vulsis pilis ex aceto illi-
10 tum, renascentem mollit lanuginem summam. Omnium generum vis in adstringendo: vnde nomen Græcis. Ob id oculorum vitiis aptissima sunt. Sanguinis fluxiones inhibet cum adipe. Sic & infantium hulcera. Putrescentia hulcerum compescit cum adipe, & hydropicorum eruptiones siccat. Et aurium vitia cum succo Punici mali: & vnguium scabritias, cicatricúmque duritias & pterygia, perniones: Phagedænas hulcerum ex aceto, aut cum galla pari pondere cremata: lepras cum succo olerum: cum salis verò duabus partibus, vitia quæ serpunt: lendes & alia capillorum animalia, permistum aquæ. Sic & ambustis prodest, & furfuribus corporum cum sero & pice. Infunditur & dysentericis. Vuam quoque in ore comprimit, ac tonsillas. Ad omnia quæ in cæteris generibus diximus, efficacius intelligitur ex Melo aduectum. Nam ad reliquos vsus vitæ in coriis la-
20 nísque perficiendis, quanti sit momenti, significatum est. Ab his per se omnia ad medicinas pertinentia terræ genera tractabimus.

De terra Samia, & Eretria, & Chia, & Selinusia, & †pigniti, & ampeliti medicinæ. CAP. XVI.

†Pnigiti

SAmiæ duæ sunt, quæ syropicon, & quæ aster appellantur. Prioris laus, vt recens sit & leuis, linguæque glutinosa. Altera glebosior, candida. Vtraque vritur, ac lauatur. Sunt qui præferant priorem. Prosunt sanguinem expuentibus. Emplastrísque quæ siccandi causa componuntur, oculorum quoque medicamentis miscentur. Eretria totidem differentias habet. Nanque & alba est, & cinerea, quæ præfertur in medicina. Probatur mollitie, & quod si æra præducantur, violaceum reddit colorem. Vis & ratio eius in medendo
30 dicta est inter pigmenta. Lauatur omnis terra (in hoc enim loco dicemus) perfusa aqua siccatáque solibus, iterum ex aqua trita ac reposita, donec cōsidat, & digeri possit in pastillos. Coquitur in calicibus crebro concussu. Est in medicaminibus & Chia terra candicans, effectus eius, qui Samiæ. Vsus ad mulierum maximè cutem. Idem & Selinusiæ. Lactei coloris est hæc, & aqua dilui celerrima. Eadémque lacte diluta, & tectoriorum albaria interpolantur. †Pignitis Eretriæ simillima est, grandioribus tantùm glebis & glutinosa, cui effectus idē qui Cimoliæ, infirmior tamen. Bitumini simillima est ampelitis. Experimentum eius, si ceræ modo accepto oleo liquescat, & si nigricās colos maneat tostæ. Vsus ad molliendum discutiendúmque. Ad hæc medicamentis additur, præcipuéque in calliblepharis & inficiendis capillis.

†Pnigitis Dioscoridi.

40

Cretæ genera ad vestium vsus, Cimolia, Sarda, Vmbrica, saxum, argentaria. CAP. XVII.

CRetæ plura genera. Ex iis Cimoliæ duo ad Medicos pertinentia, candidum, & ad purpurissum inclinans. Vis vtrique ad discutiendos tumores, & sistendas fluxiones aceto assumpto. Panos quoque & parotidas cohibet: & lichenas illita, pusulásque. Si verò aphronitrum & nitrum adiiciatur & acetum, & pedum tumores sanat, ita vt in Sole curatio hæc fiat, vt post sex horas aqua salsa abluatur. Testium tumoribus Cypria cera addita prodest. Et refrigerandi quoque natura cretæ est: sudorésque immodicos sistit illita. Atque ita papulas cohibet ex vino sumpta in balineis. Laudatur maximè Thessalica. Nascitur & in Lycia circa Bubonem. Est & alius Cimoliæ vsus in vestibus. Nam
50 Sarda, quæ affertur è Sardinia, candidis tantùm assumitur, inutilis versicoloribus: & est vilissima omnium Cimoliæ generum: pretiosior Vmbrica, & quam vocant saxum.

Proprietásque

Proprietásque saxi, quòd crescit in macerando: atque pondere emitur, illa mensura. Vmbrica non nisi poliendis vestibus assumitur. Neque enim pigebit hanc quoque partem attingere, cùm lex Metella extet fullonibus dicta, quam C. Flaminius, L. Æmilius Censores dedere ad populum ferendam. Adeò omnia maioribus cura fuere. Ergo ordo hic est: primùm abluitur vestis Sarda: dein sulphure suffitur: mox desquamatur Cimolia, quæ est coloris veri. Fucatus enim deprehenditur, nigrescitque, & effunditur sulphure. Veros autem & pretiosos colores emollit Cimolia, & quodam nitore exhilarat contristaros sulphure. Candidis vestibus saxum vtilius à sulphure, inimicum coloribus. Græcia pro Cimolia Tymphaico vtitur gypso. Alia creta argentaria appellatur, nitorem argento reddens. Est & vilissima, qua Circum prædücere ad victoriæ notam, pedésque venalium trans mare aduectorum denotare instituerunt maiores. Talémque Publium mimicæ scenæ conditorem, & Astrologiæ consobrinum eius Manlium Antiochum, itē Grammaticæ Taberium Erotem, eadem naue aduectos videre proaui.

Qui & quorum liberti præpotentes. CAP. XVIII.

SEd quid hos refero aliquo literarum honore commendatos? Talem in catasta videre Chrysogonum Syllæ, Amphionem Q. Catuli, Heronem L. Luculli, Demetrium Pompeij, Augénque Demetrij, quanquàm & ipsa Pompeij credita est: Hipparchum M. Antonij, Menam & Menecratem Sex. Pompeij, aliósque deinceps, quos enumerare iam non est, è sanguine Quiritium & proscriptionum licentia ditatos. Hoc est in signe venalitiis gregibus, opprobriúmque insolentis fortunæ: quod & nos adeò potiri rerum vidimus, vt Prætoria quoque ornamenta decerni a Senatu iubente Agrippina Cl. Cæsaris viderimus libertis: tantúmque non cum laureatis fascibus remitti illò, vnde cretatis pedibus aduenissent.

De terra ex Galata, terra Clupea, terra Balearica, terra Ebusitana.

CAPVT XIX.

PRæterea sunt genera terræ proprietatis suæ, de quibus iam diximus: sed & hoc loco reddenda natura. Ex Galata insula, & circa Clupeam Africæ, scorpiones necat: Balearis & Ebusitana serpentes.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE

LIBER XXXVI.

PROOEMIVM.

Naturæ lapidum, ac marmorum luxuria. CAP. I.

LAPIDVM natura restat, hoc est, præcipua morum insania, etiam vt gemmæ cum succinis, atque crystalli cum murrhinis sileantur. Omnia nanque, quæ vsque ad hoc volumen tractauimus, hominum causa genita videri possunt. Montes natura sibi fecerat ad quasdam compages telluris visceribus densandas, simul ad impetus fluminum domandos, fluctúsque frangendos, ac minimè quietas partes coercendas durissima sui materia. Cædimus hos, trahimúsque nulla alia, quàm deliciarum causa, quos transcendisse quoque mirum fuit. In portento propè maiores habuere Alpeis ab Annibale exuperatas, & posteà à Cimbris: nunc ipsæ cæduntur in mille genera marmorum: promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum.

Euehimus

Exchimus ea, quæ separandis gentibus pro terminis constituta erant: nauésque marmorum causa fiunt, ac per fluctus, sæuissimam rerum naturæ partem, huc illúcque portatur iuga montium, maiore etiamnum vesania, quàm cùm ad frigidos potus vas petitur in nubila, cælóque proximæ rupes cauantur, vt bibatur glacie. Secum quisq́, cogitet, quæ pretia horum audiat, quas vehi trahique moles videat. Sed & quàm sine his multorum fuerit beatior vita, ad quámque multorum neces sit necesse ista facere, imò verius pati mortales, quos ad vsus, quásve ad voluptates alias, nisi vt inter maculas lapidum iaceant: ceu verò non tenebris noctium dimidiæ parti vitæ cuiusque gaudia hæc auferentibus. Ingens ista reputantem subit etiam antiquitatis rubor. Extant Censoriæ leges, glandia in cœ-10 nis, gliresque, & alia dictu minora apponi vetantes. Marmora inuehi, & maria huius rei causa transiri, quæ vetaret, lex nulla lata est.

Quis primus marmor in publicis operibus ostenderit.

CAP. II.

Dicat fortasis aliquis: non enim inuehebantur. Id quidem falsò. Trecentas LX. columnas M. Scauri Ædilitate ad scenam theatri temporarij, & vix vno mense futuri in vsu, viderunt portari silentio legum. Sed publicis nimirum indulgentes voluptatibus. Idipsum cur? aut qua magis via irrepunt vitia, quàm publica? Enimuero non alio modo in priuatos vsus illa venere, ebora, aurum, gemmæ: aut quid omnino Diis relinquimus? Verùm esto, indulserint publicis voluptatibus, etiámne tacuerût maximas earum atque 20 adeò duodequadragenûm pedû, Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Nec clàm illud occultéque factum est. Satisdari sibi damni, infecti egit redemptor cloacarum, cùm in Palatium extraherentur. Non ergo in tam malo exemplo moribus cauere vtilius fuerat, quàm tacere tâtas moles in priuatam domum trahi præter fictilia Deorum fastigia?

Quis primus peregrino marmore columnas habuerit Romæ.

CAP. III.

Nec potest videri Scaurus rudi & huius mali improuidæ ciuitati obrepsisse quodam vitæ rudimento. Iam enim L. Crassum Oratorem illum, qui primus peregrini marmoris columnas habuit in eodem Palatio, Hymettias tamé nec plures sex, aut longiores duodenûm pedum, M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat. Nimi-30 rum ista omisere moribus victis: frustráq; interdicta quæ vetuerant cernentes, nullas potius, quàm irritas, esse leges maluerunt. Qui nos sequentur meliores nos esse probabunt. Quis enim tantarum hodie columnarû atrium habet? Sed priùs, quàm de marmoribus dicamus, hominû in iis præferenda dicemus pretia. Antè igitur artifices percensebimus.

Qui primùm laudati in marmore scalpendo, & quibus temporibus.

CAP. IIII.

Marmore scalpêdo primi omnium inclaruerunt Dipœnus & Scyllis geniti in Creta insula, etiamnum Medis imperantibus, priúsque quàm Cyrus in Persis regnare inciperet, hoc est, Olympiade circiter L. Ii Sicyonem se contulere, quæ diu fuit officinarum omnium metallorum patria. Deorum quorundam simulacra publicè locauerant 40 Sicyonij, quæ priùs quàm absoluerentur, artifices iniuriam questi abierunt in Ætolos. Protinus Sicyonios fames inuasit ac sterilitas, mœrórque dirus. Remedium petentibus Apollo Pythius affuturum respondit, si Dipœnus & Scyllis Deorum simulacra perfecissent. Quod magnis mercedibus obsequiisque impetratum est. Fuere autem simulacra ea Apollinis, Dianæ, Herculis, Mineruæ, quod è cælo postea tactum est.

Nobilitates operum & artificum in marmore CXX vide marmore Pario, & Mausoleo.

CAP. V.

Cvm iî essent, iam fuerant in Chio insula Malas sculptor, dein filius eius Micciades, ac deinde nepos Anthermus Chius, cuius filij Bupalus & Anthermus clarissimi in ea scientia fuere, Hipponactis Poetæ ætate, quem certû est LX. Olympiade fuisse. Quòd 50 si quis horum familiam ad proauum vsque retro agat, inueniet artis eius originem cum Olympiadum origine cœpisse. Hipponacti notabilis fœditas vultus erat: quamobrem

S imaginem

imaginem eius lasciuia iocorum ij proposuere ridétium circulis. Quod Hipponax indi-
gnatus, amaritudinem carminum distrinxit in tãtum, vt credatur aliquibus ad laqueum
eos compulisse. quod falsum est. Complura enim in finitimis insulis simulacra posteà fe-
cere, sicut in Delo, quibus subiecerunt carmen, nõ vitibus tantum censeri Chium, sed &
operibus Anthermi filiorum. Ostendũt & Iasij Dianam manibus eorum factã. Et in ipsa
Chio narrata est operis eorum Dianæ facies in sublimi posita, cuius vultum intrãtes tri-
stem, exeuntes exhilaratum putant. Romæ signa eorũ sunt in Palatina æde Apollinis in
fastigio, & in omnibus ferè quæ Diuus Augustus fecit. Patris quoque eorum & Deli fue-
re opera, & in Lesbo insula. Dipœni quidem Ambracia, Argos, Cleone, operibus refertæ
fuere. Omnes autẽ tantùm candido marmore vsi sunt è Paro insula, quem lapidem cœ-
pere lychniten appellare, quoniam ad lucernas in cuniculis cæderetur, vt autor est Var-
ro, multis posteà candidioribus repertis, nuper etiã in Lunensium lapidicinis. Sed in Pa-
riorum mirabile proditur, gleba lapidis vnius cuneis diuidentiũ soluta, imaginem Sile-
ni intus extitisse. Nõ omittendum, hanc artem tanto vetustiorem fuisse, quàm Picturam
aut statuariã, quarum vtraque cum Phidia cœpit LXXXIII. Olympiade, post annos cir-
citer CCCXXXII. Et ipsum Phidiam tradunt scalpsisse marmora, Venerémque eius esse
Romæ in Octauiæ operibus eximiæ pulchritudinis. Alcamenẽ Atheniensem (quod cer-
tum est) docuit in primis nobilem, cuius sunt opera Athenis complura in ædibus sacris,
præcláraque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Huic summã ma-
num ipse Phidias imposuisse dicitur. Eiusdẽ discipulus fuit Agoracritus Parius, et ætate
gratus. Itaque è suis operibus pleraque nomini eius donasse fertur. Certauere autẽ inter
se ambo discipuli in Venere facienda. Vicítque Alcamenes non opere, sed ciuitatis suf-
fragiis, cõtra peregrinum suo fauentis. Quare Agoracritus ea lege signum suum vendi-
disse traditur, ne Athenis esset, & appellasse Nemesim. Id positum est Rhamnunte pago
Atticæ, quod M. Varro omnibus signis prætulit. Est & in Matris magnæ delubro in ea-
dem ciuitate Agoracriti opus. Phidiam clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iouis
Olympij famam intelligunt, nemo dubitat: sed vt meritò laudari sciant etiam qui opera
eius non viderunt, proferemus argumenta parua & ingenij tantùm Neque ad hoc Iouis
Olympij pulchritudine vtemur, non Mineruæ Athenis factæ amplitudine, cùm sit ea cu-
bitorum XXVI. ebore hæc & auro cõstat: sed scuto eius, in quo Amazonum prælium cæ-
lauit intumescente ambitu parmæ, eiusdẽ concaua parte Deorum & gigantum dimica-
tionem, in soleis verò Lapitharum & Centaurorum: adeò momenta omnia cõpacta ar-
tis illius fuere. In base autem quod cælatum est, Pandoras genesin appellauit. Ibi Dij sunt
XXX. numero nascentes, Victoria præcipuè mirabili. Periti mirãtur & serpentem, & sub
ipsa cuspide æream sphingem. Hæc sunt obiter dicta de artifice nunquam satis laudato,
simul vt noscatur illam magnificentiã æqualem fuisse & in paruis. Praxitelis ætatem in-
ter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiã semet. Opera eius sunt Athe-
nis in Ceramico, sed ante omnia, & nõ solùm Praxitelis, verùm & in toto orbe terrarum
Venus, quam vt viderent multi, nauigauerunt Gnidum. Duas fecerat, simúlq; vendebat,
alteram velata specie, quam ob id quidem prætulerunt optione, quorum conditio erat,
Coi, cùm alteram etiam eodem pretio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitrantes: re-
iectam Gnidij emerunt, immensa differentia famæ. Voluit eam posteà à Gnidiis merca-
ri rex Nicomedes, totum æs ciuitatis alienum, quod erat ingẽs, dissoluturum se promit-
tens. Omnia perpeti maluere, nec immeritò. Illo enim signo Praxiteles nobilitauit Gni-
dum. Ædicula eius tota aperitur, vt conspici possit vndique effigies Deæ, fauente ipsa, vt
creditur, facto. Nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captũ quen-
dam, cùm delituisset noctu, simulacro cohæsisse, eiúsque cupiditatis esse indicem macu-
lam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustriũ artificum, Liber pater Bryaxidis, &
alter Scopæ, & Mineruæ: nec maius aliud Veneris Praxitelicæ specimen, quàm quòd in-
ter hæc sola memoratur. Eiusdem est & Cupido obiectus à Cicerone Verri, ille propter
quem Thespiæ visebantur, nunc in Octauiæ scholis positus. Eiusdẽ & alter nudus in Pa-
rio

rio colonia Propontidis, par Veneri Gnidiæ nobilitate & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atque in eo quoque simile amoris vestigium reliquit. Romæ Praxitelis opera sunt, Flora, Triptolemus, Ceres in hortis Seruilianis, boni Euentus & bonæ Fortunæ simulacra in Capitolio: item & Mænades, & quas Thyadas vocant, & Caryatidas, & Sileni in Asinij Pollionis monumentis, & Apollo & Neptunus. Praxitelis filius Cephissodorus rei & artis hæres fuit. Cuius laudatum est Pergami symplegma, signum nobile, digitis corpori verius, quàm marmori, impresis. Romæ eius opera sunt Latona in Palatij delubro: Venus in Asinij Pollionis monumentis: & intra Octauiæ porticus in Iunonis æde Æsculapius ac Diana. Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem & Po-
10 thon & Phaethontem, qui Samothraciæ sanctissimis ceremoniis coluntur. Item Apollinem Palatinum, Vestam sedentem laudatam in Seruilianis hortis, duásque chametæras circa eam, quarum pares in Asinij monumentis sunt, vbi & Canephorus eiusdem. Sed in maxima dignatione Cn. Domitij delubro in Circo Flaminio Neptunus ipse, & Thetis, atque Achilles, Nereides supra Delphinos & cete & hippocampos sedentes. Item tritones, chorúsque Phorci & pristes, ac multa alia marina, omnia eiusdem manus, præclarum opus etiam si totius vitæ fuisset. Nunc verò præter suprà dicta, quæque nescimus, Mars est etiamnum sedens colosseus eiusdē in templo Bruti Callaici apud Circum eundem ad Labicanam portam eunti. Prætereà Venus in eodem loco nuda Praxitelicam illam Gnidiã antecedens, & quencunque alium locum nobilitatura. Romæ quidem ma-
20 gnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque acerui omnes à contemplatione talium abducunt, quoniam otiosorum & in magno loci silentio apta admiratio talis est. Qua de causa ignoratur artifex eius quoque Veneris, quam Vespasianus Imperator in operibus Pacis suæ dicauit, antiquorum dignam fama. Par hæsitatio est in templo Apollinis Sosiani, Nioben cum liberis morientem Scopas an Praxiteles fecerit: item Ianus pater in suo templo dicatus ab Augusto ex Ægypto aduectus, vtrius manus sit, iam quidem & auro occultatus. Similiter in Curia Octauiæ quæritur de Cupidine fulmen tenente. Id demum affirmatur, Alcibiadem esse principem forma in ea ætate. Multa in eadem schola sine autoribus placent. Satyri quatuor, ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus humeris præferr: alter Liberum similiter: tertius plora-
30 tum infantis cohibet: quartus cratere alterius sitim sedat: duæque Auræ velificantes sua veste. Nec minor quæstio est in Septis, Olympum & Pana Chironémque cum Achille qui fecerint, præsertim cùm capitali satisdatione fama iudicet dignos. Scopas habuit æmulos eadem ætate Bryaxin & Timotheum, & Leocharem, de quibus simul dicendum est, quoniam pariter cælauere Mausoleum. Sepulcrum hoc est ab vxore Artemisia factum Mausolo Cariæ regulo, qui obiit Olympiadis centesimæ anno secundo. Opus id vt esset inter septem miracula ii maximè artifices fecere: Patet ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes, breuius à frontibus, toto circuitu pedes quadringentos x i. attollitur in altitudinem x x v. cubitis: cingitur columnis x x x v i. Ab Oriente cælauit Scopas, à Septētrione Bryaxis, à Meridie Timotheus, ab Occasu Leochares. Priúsque quàm
40 peragerent, regina Artemisia, quæ mariti memoriæ id opus extrui iusserat, obiit. Non tamen recesserunt, nisi absoluto iam, id gloriæ ipsorum artísque monumentum iudicantes: hodiéque certant manus. Accessit & quintus artifex. Nanque supra pteron pyramis altitudine inferiorem æquauit, x x i i i i. gradibus in metæ cacumen se contrahens. In summo est quadriga marmorea, quam fecit Pythis. Hæc adiecta c x l. pedum altitudine totum opus includit. Timothei manu Diana Romæ est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Aulanius Euander. In magna admiratione est & Hercules Menestrati. & Hecate Ephesi in templo Dianæ post ædem, in cuius contemplatione admonent æditui parcere oculis, tanta marmoris radiatio est. Non postferuntur & Charites in propylæo Atheniensium, quas Socrates fecit, alius ille quàm pictor, idem vt aliqui pu-
50 tant. Nam Myronis illius, qui in ære laudatur, anus ebria est Smyrnæ in primis inclyta. Pollio Asinius, vt fuit acris vehementiæ, sic quoque spectari monumenta sua voluit. In

ius sunt Centauri nymphas gerentes Archesitæ, Thespiades Cleomenis, Oceanus & Iupiter Entochi, Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci, non cælatoris illius, sed Tralliani. Iupiter hospitalis Pamphili Praxitelis discipuli. Zetus & Amphion ac Dirce & taurus, vinculúmque ex eodem lapide, Rhodo aduecta opera Apollonij & Taurisci. Parentum ij certamen de se fecere. Menecratem videri professi, sed esse naturalem Artemidorum. Eodem loco Liber pater Eutychidis laudatur: ad Octauiæ verò porticum Apollo Philisci Rhodij in delubro suo. Item Latona & Diana, & Musæ nouem, & alter Apollo nudus. Eum, qui citharam in eodem templo tenet, Timarchides fecit. Intra Octauiæ verò porticus in æde Iunonis ipsam Deam Dionysius & Polycles: aliam Venerem eodem loco Philiscus. Cætera signa Praxiteles. Item Polycles & Dionysius Timarchidis filij 10 Iouem, qui est in proxima æde, fecerunt. Pana & Olympum luctantes, eodem loco Heliodorus, quod est alterum in terris symplegma nobile: Venerem lauantem sese. Dædalum stantem Polycharmus. Ex honore apparet in magna autoritate habitũ Lysiæ opus, quod in Palatio super arcum Diuus Augustus honori Octauij patris sui dicauit in ædicula columnis adornata. Id est quadriga currúsque, & Apollo ac Diana ex vno lapide. In hortis Seruilianis reperio laudatos, Calamidis Apollinem illius cælatoris, Dactylidis Pythias, Amphistrati Callisthenem historiarum scriptorem. Deinde multorum obscurior fama est, quorundam claritati in operibus eximiis obstante numero artificum, quoniam nec vnus occupat gloriã, nec plures pariter nuncupari possunt, sicut in Laocoonte, qui est in Titi Imperatoris domo, opus omnibus & picturæ & statuariæ artis præfe- 20 rendum. Ex vno lapide eum & liberos draconúmque mirabiles nexus de consilij sententia fecere summi artifices Agesander & Polydorus & Athenodorus Rhodij. Similiter Palatinas domos Cæsarum repleuere probatissimis signis Craterus cum Pythodoro, Polydectes cum Hermolao, Pythodorus alius cum Artemone, & singularis Aphrodisius Trallianus. Agrippæ Pantheum decorauit Diogenes Atheniensis: & Caryatides in columnis templi eius probantur inter pauca operum: sicut in fastigio posita signa, sed propter altitudinem loci minus celebrata. Inhonorus est, nec in templo vllo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt victima, humi stans, ante aditum porticus ad nationes. Sitæ fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis, quarum vnam adamauit eques Romanus Iunius Pisciculus, vt tradit Varro: admiratur & Pasiteles, qui & 30 quinque volumina scripsit nobilium operum in toto orbe. Natus hic in Græciæ Italiæ ora, & ciuitate Romana donatus cum iis oppidis, Iouem fecit eburneum in Metelli æde, quà campus petitur. Accidit ei, cùm in naualibus, vbi feræ Africanæ erant per caueam intuens leonem cælaret, vt ex alia cauea panthera erumperet, non leui periculo diligentissimi artificis. Fecisse opera complura dicitur: sed quæ fecerit, nominatim non refertur. Arcesilaum quoque magnificat Varro, cuius se marmoream habuisse leænam tradit, aligerósque ludẽtes cum ea Cupidines, quorum alij religatam tenerent, alij è cornu cogerent bibere, alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide. Idem & à Coponio XIIII. nationes, quæ sunt circa Pompeij, factas autor est. Inuenio & Canachum laudatum inter statuarios, fecisse marmorea. Nec Sauron atq; Batrachum obliterari cõuenit, 40 qui fecere templa Octauiæ porticibus inclusa, natione ipsi Lacones. Quidam & opibus præpotẽtes fuisse eos putant, ac sua impensa construxisse, inscriptionem sperantes. Qua negata, hoc tamen alio loco & modo vsurpasse. Sunt certè etiamnum in columnarũ spiris insculpta nominum eorum argumento, rana atque lacerta. In Iouis æde ex iis se pictũram, cultúsque reliquos omnes fœmineis argumentis constat. Etenim facta Iunonis æde cùm inferrentur signa, permutasse geruli traduntur: & id religione custoditum, velut ipsis Diis sedem ita partitis. Ergo & in Iunonis æde cultus est, qui Iouis esse debuit. Sunt & in paruis marmoreis famam consecuti, Myrmecides, cuius quadrigam cum agitatore cooperuit alis musca: & Callicrates, cuius formicarum pedes atque alia membra peruidere non est. 50

Quando

Quando primùm marmorũ in ædificiis vsus,& quis primus Romæ crustauerit parietes, & quibus ætatibus quæque marmora in vsum venerint,& quis primus marmora secuerit,& ratio secandi:de harena.

CAPVT VI.

HÆc sint dicta de marmorum scalptoribus, summáque claritate artificum: quo in tractatu subit mentem non fuisse tum autoritatem maculoso marmori: secere è Thasio, Cycladum insularum, æquè & è Lesbio liuidius hoc paulo. Versicolores quidem maculas,& in totum marmorum apparatum Menander etiam diligentissimus luxuriæ interpres, primus & rarò attigit. Columnis demum vtebantur in templis, nec lautitiæ 10 causa(nondum enim ista intelligebantur)sed quia firmiores aliter statui non poterant. Sic est inchoatum Athenis templũ Iouis Olympij, ex quo Sylla Capitolinis ædibus aduexerat columnas. Fuit tamen inter lapidem atque marmor differẽtia iam & apud Homerum. Dicit enim Paridis os marmoreo saxo percussum:sed hactenus, regias quoq, domos cùm laudatissimè præter æs, aurum, electrum, argentum, ebore tantum adornans. Primum(vt arbitror)versicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, cùm extruerent muros, faceto in id M. Ciceronis sale:omnibus enim ostentabant, vt magnificum. Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis. Et Hercules non fuisset picturæ honos vllus, non modò tãtus, in aliqua marmorum autoritate. Secandi marmor in crustas nescio an Cariæ fuerit inuẽtum. Antiquissima, quod equidem inueniam, 20 Halicarnassi Mausoli domus Proconnesio marmore exculta est, lateritiis parietibus. Is obiit Olympiadis c. anno II. vrbis Romæ anno CCCII. Primùm Romæ parietes crusta marmoris operuisse totius domus suæ in Cælio monte Cornelius Nepos tradidit Mamurram Formiis natum, equitem Romanum, præfectũ fabrorum C. Cæsaris in Gallia. Neque indignatio sit tali autore inuenta re. Hic nanq, est Mamurra Catulli Veronensis carminibus proscissus, quem, vt res est, domus ipsius clarius, quàm Catullus, dixit habere, quicquid habuisset Comata Gallia. Nanque adiecit idem Nepos, eum primum totis ædibus nullam nisi è marmore columnam habuisse, omnes solidas è Carystio aut Lunensi. Denique M. Lepidus Catuli in Consulatu collega, primus omnium limina ex Numidico marmore in domo posuit magna reprehensione. Is fuit Consul anno vrbis DCL- 30 XVI. Hoc primum inuecti Numidici marmoris vestigium inuenio, non in columnis tantum crustisve, vt Mamurra Carystium posuit, sed in massa ac vilissimo liminum vsu. Post hunc Lepidum fermè quadriennio L. Lucullus Consul fuit, qui nomen(vt apparet ex re) Lucullео marmori dedit, admodum delectatus illo, primúsque Romam inuexit, atrum alioqui, cùm cætera maculis aut coloribus commendentur. Nascitur autem in Nili insula, solúmque penè horum marmorum ab amatore nomen accepit. Inter hos primum(vt arbitror)marmoreos parietes habuit scena M. Scauri, non facilè dixerim sectos, an solidis glebis positos, sicuti est hodie Iouis tonantis ædes in Capitolio. Nondum enim secti marmoris vestigia inuenerat Italia. Sed quisquis primùm inuenit secare, luxuriámque diuidere, importuni ingenij fuit. Harena hoc fit, & ferro videtur fieri, serra in prætenui 40 linea premente harenas, versandóque tractu ipso secante. Æthiopica hæc maximè probatur. Nam id quoque accessit, vt ad Æthiopas vsque peteretur, quod† faceret marmora: imò verò etiam in Indos, vnde margaritas quoque peti seueris moribus indignum erat. Hæc proximè laudatur. Mollior tamen, quæ Æthiopica. Illa nulla scabritie secat. Indica non æquè læuigat:sed ea combusta polientes marmora fricare iubentur. Simile & Naxiæ vitium est,& Coptidi, quæ vocatur Ægyptia. Hæc fuere antiquà genera marmoribus secandis. Posteà reperta est harena nõ minus probanda, ex quodam Adriatici maris vado, æstu nudante, obseruatione non facili. Iam quidem quacunque harena secare è fluuiis omnibus fraus artificum ausi est:quod dispẽdium, admodum pauci intelligunt. Crassior enim harena laxioribus segmentis terit,& plus erodit marmoris, maiúsq, opus 50 scabritia polituræ relinquit. Ita sectæ attenuantur crustæ. Rursúsque Thebaica polituris accommodatur,& quæ fit è poro lapide aut è pumice.

† secaret.

De Naxio, & Armenio, & de generibus marmorum. CAP. VII.

Signis è marmore poliendis, gemmísque etiam scalpendis atque limandis Naxium diu placuit ante alia: ita vocantur cotes in Cypro insula genitæ. Vicere postea ex Armenia vectæ. Marmorum genera & colores non attinet dicere in tanta notitia: nec facile est enumerare in tanta multitudine. Quoto quoque enim loco nō suum marmor inuenitur? Et tamen celeberrimi generis dicta sunt in ambitu terrarum cum gentibus suis. Non omnia tamen in lapicidinis gignuntur, sed multa & sub terra sparsa. Pretiosissimi quidem generis Lacedæmonium viride, cunctísque hilarius. Sic & Augustum, ac deinde Tiberium, in Ægypto Augusti ac Tiberij primùm principatu reperta. Differentiáque eorum est ab ophite, cùm sit illud serpentium maculis simile, vnde & nomē accepit, quod hæc maculas diuerso modo colligunt, Augustum vndatim crispum in vertices, Tiberium sparsim conuoluta canitie. Neque ex ophite columnæ, nisi paruæ admodum, inueniuntur. Duo eius genera, molle candidum, nigricans durum. Dicuntur ambo capitis dolores sedare adalligati, & serpentium ictus. Quidam phreneticis ac lethargicis adalligari iubent candicantem. Contra serpentes autem à quibusdam laudatur præcipuè ex his, quem tephriam appellant, à colore cineris. Vocatur & Memphites à loco, gemmantis naturæ. Huius vsus conteri, & iis, quæ vrenda sint aut secanda, ex aceto illini. Obstupescit ita corpus, nec sentit cruciatum. Rubet porphyrites in eadem Ægypto: ex eo candidis interuenientibus punctis, leucostictos vocatur. Quantislibet molibus cædendis sufficiunt lapicidinæ. Statuas ex eo Cl. Cæsari procurator eius in vrbem ex Ægypto aduexit Triarius Pollio, non admodum probata nouitate. Nemo certè posteà imitatus est. Inuenit eadem Ægyptus in Æthiopia, quem vocant basalten, ferrei coloris atque duritiæ. Vnde & nomen ei dedit. Nunquam hic maior repertus est, quàm in templo Pacis ab Imperatore Vespasiano Augusto dicatus: argumento Nili XVI. liberis circà ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi augentis se amnis intelliguntur. Non absimilis illi narratur in Thebis delubro Serapis, vt putant, Memnonis statua dicatus: quem quotidiano Solis ortu contactum radiis, crepare dicunt. Onychem etiamnum in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi, nasci putauere nostri veteres: Sudines in Germania. Potoriis primum vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellísque, Cornelius Nepos tradit fuisse magno miraculo, cùm P. Lentulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum ostendisset: post quinquennium deinde triginta duorum pedum longitudine columnas vidisse se. Variatum in hoc lapide posteà est. Nanque pro miraculo insigni, quatuor modicas in theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliores triginta vidimus in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

De alabastrite, & Lygdino, & Alabandico. CAP. VIII.

Hunc aliqui lapidem alabastriten vocant, quem cauant ad vasa vnguentaria, quoniam optimè seruare incorrupta dicitur. Idem & vstus emplastris conuenit. Nascitur circa Thebas Ægyptias, & Damascum Syriæ. Hic cæteris candidior. Probatissimus verò in Carmania, mox in India: iam quidem & in Syria Asiáque. Vilissimus autem & sine vllo nitore in Cappadocia. Probantur quàm maximè mellei coloris, in vertice maculosi atque non translucidi. Vitia in iis corneus color aut candidus, & quicquid simile vitro est. Paulum distare ab eo in vnguentorum fide multi existimant Lygdinos in Tauro repertos, amplitudine, qua lances craterásque non excedant, antea ex Arabia tantùm aduehi solitos, candoris eximij. Magnus & duobus contrariæ inter se naturæ honos: Coralitico in Asia reperto, mensuræ non vltra bina cubita, candore proximo ebori & quadam similitudine. E diuerso niger est Alabandicus terræ suæ nomine, quanquàm & Mileti nascens, ad purpuram tamen magis aspectu declinante. Idémque liquatur igni, ac funditur ad vsum vitri. Thebaicus intertinctus aureis guttis, inuenitur in Africæ parte Ægypto adscriptæ, coticulis ad terenda collyria quadam vtilitate naturali conueniens.

nens. Circa Syenen verò Thebaidis Syenites, quem antè pyrrhopœcilon vocabāt. Trabes ex eo fecere reges quodam certamine, obeliscos vocantes, Solis numini sacratos. Radiorum eius argumentum in effigie est, & ita significatur nomine Ægyptio. Primus omnium id instituit Mitres, qui in Solis vrbe regnabat, somnio iussus: & hoc ipsum inscriptum est in eo. Etenim sculpturæ illæ effigiésque, quas videmus, Ægyptiæ sunt literæ. Postea & alij regum in supra dicta vrbe, Sochis quatuor numero, quadragenûm octonûm cubitorum longitudine: Ramises autem is, quo regnante Ilium captum est, quadragintá cubitorum. Idem digressus inde, vbi fuit Mneuidis regia, posuit alium, longitudine undecenis pedibus, per latera cubitis quatuor.

10 De obelisco Thebaico, & Alexandrino, & de illo qui est in Circo magno. CAP. IX.

Opus id fecisse dicuntur XX.M. hominum. Ipse rex, cùm subrecturus esset, verereturq; ne machinæ ponderi non sufficerent, quò maius periculum curæ artificum denuntiaret, filium suum adalligauit cacumini, vt salus eius apud molientes prodesset lapidi. Hac admiratione operis effectum est, vt cùm oppidum id expugnaret Cambyses rex, ventúmque esset incendio ad crepidines obelisci, extingui ignem iuberet molis reuerentia, qui vrbis nullam habuerat. Sunt & alij duo, vnus à Smarre positus, alter ab Eraphio sine notis, quadragenûm octonûm cubitorum. Alexandriæ statuit vnum octoginta cubitorum Ptolemæus Philadelphus, quem exciderat Nectabis rex purum: maiúsque opus 20 fuit in deuehendo statuendóve multo, quàm in excidendo. A Satyro architecto aliqui deuectum tradunt rate: Callixenus à Phœnice, fossa perducta vsque ad iacentem obeliscum è Nilo. Nauésque duas in latitudinem patulas, pedalibus ex eodem lapide ad rationem geminati per duplicem mensuram ponderis oneratas, ita vt subirent obeliscum pendentem extremitatibus suis in ripis vtrinq;: postea egestis laterculis alleuatas naues excepisse onus statutum. Excisos autem sex tales in monte eodem, & artificem donatum talentis quinquaginta. Hic autem obeliscus fuit in Arsinoe positus à rege supra dicto, muneris amoris in coniuge, eadémque sorore Arsinoe. Inde eum naualibus incommodum Maximus quidā præfectus Aegypti transtulit in forum, reciso cacumine, dum vult fastigium addere auratum, quod postea omisit. Et alij duo sunt Alexandriæ in portu ad 30 Cæsaris templum, quos excidit Mesphees rex quadragenûm binûm cubitorum. Super omnia accessit difficultas mari Romam deuehendi, spectatis admodum nauibus. Diuus Augustus priorem aduexerat, miraculíque gratia Puteolis nauàlibus perpetuis dicauerat: sed incendio consumpta est. Diuus Claudius aliquot per annos asseruatá, qua Caius Cæsar importauerat, omnibus quæ vnquam in mari visæ sunt, mirabiliorem, turribus Puteolano ex puluere exædificatis, perductam Ostiam, portus gratia mersit: alia ex hoc cura nauium, quæ Tiberi subuehant. Quo experimento patuit, non minus aquarum huic amni esse, quàm Nilo. Is autem obeliscus, quem Diuus Augustus in Circo magno statuit, excisus est à rege Semneserteo, quo regnante Pythagoras in Aegypto fuit, centum viginti quinq; pedum, & dodrantis, præter basim eiusdem lapidis: is verò, qui est in cam-40 po Martio, nouem pedibus minor, à Sesosthride. Inscripti ambo rerum naturæ interpretationem Aegyptiorum opera philosophiæ continent.

De illo, qui est in campo Martio pro gnomone. CAP. X.

Ei qui est in campo, Diuus Augustus addidit mirabilem vsum ad deprehendendas Solis vmbras, dierúmque ac noctium magnitudines, strato lapide ad obelisci magnitudinem, cui par fieret vmbra Romæ confecto die sexta hora, paulatimq; per regulas (quæ sunt ex ære inclusæ) singulis diebus decresceret, ac rursus augesceret, digna cognitu res & ingenio fœcundo. Manlius Mathematicus apici auratam pilam addidit, cuius vertice vmbra colligeretur in semetipsam, alia atque alia incrementa iaculante apice, ratione (vt ferunt) à capite hominis intellecta. Hæc obseruatio triginta iam ferè annis non cōgruit, 50 siue Solis ipsius dissono cursu, & cæli aliqua ratione mutato, siue vniuersa tellure aliquid à centro suo dimota, vt deprehēdi & in aliis locis accipio, siue vrbis tremoribus, ibi tan-

tum gnomone intorto, siue inundationibus Tiberis sedimento molis facto: quanquam ad altitudinem impositæ rei, in terram quoque dicantur iacta fundamenta.

De tertio obelisco Romæ in Vaticano. CAP. XI.

TErtius Romæ in Vaticano, Caij & Neronis principũ Circo, ex omnibus vnus omnino fractus est in molitione, quem fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Eiusdem remanet & alius c. cubitorum, quem post cæcitatem visu reddito, ex oraculo Soli sacrauit.

De pyramidibus Ægypti, & sphinge. CAP. XII.

DIcantur obiter & pyramides in eadem Ægypto, regum pecuniæ otiosa ac stulta ostentatio. Quippe cùm faciendi eas causa à plerisque tradatur, ne pecuniam successoribus aut æmulis insidiantibus præberent, aut ne plebs esset otiosa. Multa circa hoc vanitas illorum hominum fuit, vestigiáque complurium inchoatarum extant. Vna est in Arsinoite nomo, duæ in Memphite, non procul labyrintho, de quo & ipso dicemus. Totidem vbi fuit Mœridis lacus, hoc est, fossa grandis. Sed Ægyptus inter mira ac memoranda narrat harum cacumina extrema, quæ eminere dicuntur. Reliquæ tres, quæ orbem terrarum impleuere fama, sanè conspicuæ vndique annauigãtibus, sitæ sunt in parte Africæ monte saxeo sterilique inter Memphim oppidum, & quod appellari diximus Delta, à Nilo minus quatuor millia passuum, à Memphi sex, vico apposito, quem vocant Busitin, in quo sunt assueti scandere illas. Ante has est sphinx, vel magis miranda, quasi syluestre numen accolentium. Amasin regem putãt in ea conditum, & volunt inuectam videri. Est autem saxo naturali elaborata, & lubrica. Capitis monstri ambitus per frontem centum duos pedes colligit, longitudo pedum c x l i i i est, altitudo à ventre ad summum apicem in capite l x i i. Sed pyramis amplissima ex Arabicis lapicidinis constat. Trecenta l x. hominum millia annis x x. eam construxisse produntur. Tres verò factæ annis l x x v i i i. & mensibus i i i i. Qui de iis scripserint, sunt Herodotus, Euhemerus, Duris Samius, Aristagoras, Dionysius, Artemidorus, Alexander Polyhistor, Butorides, Antisthenes, Demetrius, Demoteles, Apion. Inter omnes eos non constat à quibus factæ sint, iustissimo casu obliteratis tantæ vanitatis autoribus. Aliqui ex his prodiderunt, in rhaphanos, & allium ac cæpas mille octingenta talenta erogata. Amplissima octo iugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus interuallis, per octingentos octogintatres pedes singulorum laterum, latitudo à cacumine pedes x x v. Alterius interualla singula per quatuor angulos pares d c c x x x v i i comprehendunt. Tertia minor prædictis, sed multo spectatior, Æthiopicis lapidibus assurgit c c c l x i i pedibus inter angulos. Vestigia ædificationum nulla extant. Harena latè pura circum, lentis similitudine, qualis in maiori parte Africæ. Quæstionum summa est, quãnam ratione in tantam altitudinem subuecta sint cæmenta. Alij enim nitro ac sale adaggeratis cum crescente opere, ac peracto fluminis irrigatione dilutis: alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos. Nilum enim non putant rigare potuisse multo humiliorem. In pyramide maxima est intus puteus octogintaſex cubitorum, flumen illò admissum arbitrantur. Mensuram altitudinis earum omniúmque similium deprehendere, inuenit Thales Milesius vmbram metiendo, qua hora par esse corpori solet. Hæc sunt pyramidum miracula: supremúmque illud, ne quis regum opus miretur, minimam ex his, sed laudatissimam, à Rhodope meretricula factam. Æsopi fabularum Philosophi conserua quondam & contubernalis hæc fuit, maiore miraculo tantas opes meretricio esse conquisitas quæstu. Magnificatur & alia turris, à rege facta in insula Pharo, portum obtinente Alexandriæ, quam constitisse octingentis talentis tradunt: magno animo, ne quid omittamus, Ptolemæi regis, quòd in ea permiserit Sostrati Gnidij architecti structuræ ipsius nomen inscribi. Vsus eius, nocturno nauium cursu ignes ostendere, ad prænuntianda vada, portúsque introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis ac Rauennæ. Periculum in continuatione ignium ne sidus existimetur, quoniam è longinquo similis flammarum aspectus est. Hic idem architectus primus omnium pensilem ambulationem Gnidi fecisse traditur.

De

De labyrinthis, Aegyptio, Lemnio, Italico. CAP. XIII.

Dicamus & labyrinthos, vel portentosissimũ humani ingenij opus, sed non (vt existimari potest) falsum. Durat etiam nunc in Aegypto in Heracleopolite nomo qui primus factus est ante annos, vt tradunt, IIIMDC. à Petesuco rege, siue Tirhoe. Quanquam Herodotus totum opus regum esse dicit, nouissimáque Psammetichi. Causam faciendi variè interpretantur. Demoteles regiam Motherudis fuisse, Lycias sepulcrum Mœridis, plures Soli sacrum id extructum, quod maximè creditur. Hinc vtiq; sumpsisse Dedalum exemplar eius labyrinthi, quem fecit in Creta, non est dubium, sed centesimam tantùm portionem eius imitatum, quæ itinerum ambages occursusq; ac recursus inexplicabiles 10 continet: non (vt in pauimentis puerúmve ludicris campestribus videmus) breui lacinia millia pass. plura ambulationis continentem, sed crebris foribus inditis ad fallendos occursus, redeundúmque in errores eosdem. Secundus hic fuit ab Aegyptio labyrinthus: tertius in Lemno: quartus in Italia. Omnes lapide polito fornicibus recti: Aegyptius (quod miror equidem) introitu columnísque reliquis è molibus compositis, quas dissoluere ne secula quidem possint, adiuuantibus Heracleopolitis, qui id opus inuisum mirè infestauere. Positionem operis eius singulásque partes enarrare non est, cùm sit in regiones diuisum, atque in præfecturas (quas vocant nomos) sedecim, nominibus earum totidem vastis domibus attributis: prætereà templa omnium Aegypti Deorum contineat, supérque Nemeses quindecim ædiculis incluserit pyramides complures quadragenarum vlnarũ, 20 senos radice muros obtinentes. Fessi iam eundo perueniunt ad viarum illum inexplicabilem errorem. Quin & cœnacula priùs excelsa, porticúsque ascenduntur nonagenis gradibus omnes: intus columnæ de porphyrite lapide, Deorum simulacra, regum statuæ, monstrificæ effigies. Quarundam autem domorum talis est situs, vt adaperientibus fores, tonitruum intus terribile existat. Maiore autem in parte transitus est per tenebras: aliæque rursus extra murum labyrinthi ædificiorum moles, pteron appellant. Inde aliæ perfossis cuniculis subterraneæ domus. Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis, ante Alexandrum Magnum annis quingentis. Id quoque traditur, fulsisse trabibus spinæ oleo incoctæ, dum fornices quadrati lapidis assurgerent. De Aegyptio & Cretico labyrinthis, satis dictum est. Lemnius similis illis, columnis tantùm centum quadra-30 ginta mirabilior fuit: quarum in officina turbines ita librati pependerunt, vt puero circumagente tornarentur. Architecti illum fecere Zmilus & Rholus, & Theodorus indigena. Extántque adhuc reliquiæ eius, cùm Cretici Italicíque nulla vestigia extent. Namq; & Italicum dici conuenit, quem fecit sibi Porsena rex Hetruriæ sepulcri causa, simul vt externorum regum vanitas quoque ab Italis superaretur. Sed cùm excedat omnia fabulositas, vtemur ipsius M. Varronis in expositione eius verbis: Sepultus est, inquit, sub vrbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: singula latera pedũ lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque basi quadrata intus labyrinthum inextricabilem: quo si quis improperet sine glomere lini, exitum inuenire nequeat. Supra id quadratũ pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio vna, in imo latæ pedum septuagenûm 40 quinum, altæ centum quinquagenûm: ita fastigiatæ, vt in summo orbis æneus & petasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vẽto agitata, longè sonitus referant, vt Dodonæ olim factum. Supra quem orbem quatuor pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenûm. Suprà quas vno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adiicere. Fabulæ Hetruscæ tradunt, eandẽ fuisse, quam totius operis: adeò vesana dementia quęsisse gloriam, impendio nulli profuturo. Prætereà fatigasse regni vires, vt tamen laus maior artificis esset.

De pensili horto & oppido, & templo Dianæ Ephesiæ.

CAP. XIIII.

Legitur & pensilis hortus, imò verò totum oppidum Aegypriæ Thebæ, exercitus ar-50 matos subter educere solitis regibus, nullo oppidanorum sentiente. Etiamnum hoc minus mirum, quàm quòd flumine medium oppidum interfluente. Quæ si fuissent, non

dubium est Homerum dicturum fuisse, cùm centum portas ibi prædicaret. Magnificentiæ vera admiratio extat templum Ephesiæ Dianæ ducentis viginti annis factum à tota Asia. In solo id palustri fecere, ne terræ motus sentiret, aut hiatus timeret. Rursus ne in lubrico atque instabili fundamenta tantæ molis locarentur, calcatis ea substrauere carbonibus, dein velleribus lanæ. Vniuerso templo longitudo est cccc x x v. pedum, latitudo ducentorum viginti, columnæ centum viginti septem à singulis regibus factæ, l x. pedum altitudine: ex iis x x x v i. cælatæ, vna à Scopa. Operi præfuit Chersiphron architectus. Summa miracula, epystilia tantæ molis attolli potuisse. Id consecutus est ille peronibus harena plenis, molli puluino super capita columnarum exaggerato, paulatim exinaniēs imos, vt sensim totum insideret. Difficillimè hoc contigit in limine ipso, quod foribus 10 imponebat. Etenim ea maxima moles fuit: nec sedit in cubili, anxio artifice mortis destinatione suprema. Tradúntq; in ea cogitatione fessum nocturno tempore in quiete vidisse præsentem Deam, cui templum fiebat, hortantem vt viueret: se composuisse lapidem, atque ita postero die apparuit, ponderéque ipso correctus videbatur. Cætera eius operis ornamenta plurium librorum instat obtinent, nihil ad † speciem naturæ pertinentia.

† specimen

De delubro Cyzici, & lapide fugitiuo, & de Echo septies resonante, & de ædificio sine clauo, & mirabilia ædificiorum Romæ.

CAP. XV.

DVrat & Cyzici delubrum, in quo filum aureum commissuris omnibus politi lapidis subiecit artifex, eburneum Iouem dicaturus intus, coronante eum marmoreo 20 Apolline. Tralucent ergo iuncturæ tenuissimis capillamentis, leníque afflatu simulacra refouente, præter ingenium artificis ipsa materia, quamuis occulta, in pretio operis intelligitur. Eodem in oppido est lapis, fugitiuus appellatus: Argonautæ eo pro anchora vsi, ibi reliquerant. Hunc è Prytaneo (ita vocatur locus) sæpe profugum fixere plūbo. Eadem in vrbe iuxta portam quæ Thracia vocatur, turres v i i. acceptas voces numerosiore repercussu multiplicant: noménque huic miraculo Echo est a Græcis datum. Et hoc quidem natura locorum euenit, & plerunque conuallium: ibi casu accidit: Olympiæ autem arte, mirabili modo, in porticu quam ob id heptaphonon appellant, quoniam septies eadem vox redditur. Cyzici & buleuterion vocant ædificium amplum, sine ferreo clauo, ita disposita contignatione, vt eximātur trabes sine fulturis, ac reponantur. Quod item Ro- 30 mæ in ponte Sublicio religiosum est, posteaquam Coclite Horatio defendente ægrè reuulsus est. Verùm & ad vrbis nostræ miracula transire conueniat, nongentorúmq; annorum dociles scrutati vires, & sic quoq; terrarum orbem victum ostendere: quod accidisse toties penè, quot referentur miracula, apparebit. vniuersitate verò aceruata, & in quendam vnum cumulum coniecta, non alia magnitudo exurget, quàm si mundus alius quidam in vno loco narretur. Nam vt Circum maximum à Cæsare Dictatore extructū longitudine stadiorum trium, latitudine vnius, sed cum ædificiis iugerum quaternum, ad sedem c c l x. millium inter magna opera dicamus, nónne inter magnifica basilicam Pauli columnis è Phrygibus mirabilem, forúmq; Diui Augusti, & templum Pacis Vespasiani Imperatoris Augusti, pulcherrima operū, quæ vnquam: Pantheon Ioui Vltori ab Agrip- 40 pa factum, cùm theatrum antè texerit Romæ Valerius Ostiensis architectus ludis Libonis? Pyramides regum miramur opera, cùm solum tantum foro extruendo HS millies Cæsar Dictator emerit: & si quidem impensæ mouent captos auaritia animos, P. Clodius, quem Milo occidit, sestertiûm centies & quadragies octies domo empta habitauerit: quod equidem non secus, ac regum insaniam, miror. Itaque & ipsum Milonem sestertiûm septingenties æris alieni debuisse, inter prodigia animi humani duco. Sed tūc senes aggeris vastum spatium, & substructiones insanas Capitolij mirabantur: prætereà cloacas, operum omnium dictu maximum, suffossis montibus, atque (vt paulò antè retulimus) vrbe pensili, subtérque nauigata. A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corriuati v i i. amnes, cursúque præcipiti torrentium modo rapere atque auferre 50 omnia coacti, insuper mole imbrium concitati, vada ac latera quatiunt: aliquando Tiberis

beris retro infusi recipiunt fluctus pugnántque diuersi aquarum impetus intus: & tamen obnixa firmitas resistit. Trahuntur moles internæ tantæ, non succumbētibus causis operis: pulsant ruinæ sponte præcipites, aut impactæ incendiis: quatitur solū terræmotibus: durant tamen à Tarquinio Prisco annis d c c c. propè inexpugnabiles: non omittendo memorabili exemplo, vel eo magis, quoniam celeberrimis rerum conditoribus omissum est: cùm id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essétque labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece Quiritibus tædium fugientibus, nouum & inexcogitatum anteà postéaque remedium inuenit ille rex, vt omnium ita defunctorum figeret crucibus corpora spectanda ciuibus, simul & feris volucribúsq; laceranda. Quam-
10 obrem pudor Ro. nominis proprius, qui sæpe res perditas seruauit in præliis, tunc quoq; subuēnit, sed illo tempore imposuit, tum erubescens cùm puderet viuos, tanquam puditurum esset extinctos. Amplitudinem cauis eam fecisse proditur, vt vehem fœni largè onustam transmitteret. Parua sunt cuncta, quæ diximus, & omnia vni comparanda miraculo, antequàm noua attingam. M. Lepido, Q. Catulo Consulibus, vt constat inter diligentissimos autores, domus pulchrior non fuit Romæ, quàm Lepidi ipsius. At hercule intra annos x x x v. eadem centesimum locum non obtinuit. Cōputet in hac æstimatione, qui volet, marmorum molem, opera pictorum, impendia regalia, & cum pulcherrima laudatissimáque certantes centum domos, posteáq; eas ab innumerabilibus aliis in hunc diem victas. Profectò incendia puniunt luxum: nec tamen effici potest, vt mores aliquid ipso
20 homine mortalius intelligant. Sed eas omnes duæ domus vicerunt. Bis vidimus vrbem totam cingi domibus principum, Caij & Neronis, & huius quidem (ne quid deesset) aurea. Nimirum sic habitarunt illi, qui hoc imperium fecere, tantas ad vincendas gentes triumphósque referendos ab aratro aut foco exeuntes, quorum agri quoque minorem modum obtinuere, quàm cellaria istorum. Subit verò cogitatio, quota portio harum fuerint areæ illæ, quas inuictis Imperatoribus decernebant publicè ad exædificandas domos: summúsque illarum honos erat, sicut in L. Valerio Publicola, qui primus Consul fuit cum L. Bruto, post tot merita, & fratre eius, qui bis in eodem magistratu Sabinos deuicerat, adiici decreto, vt domus eorum fores extrà aperirentur, & ianua in publicum reiiceretur. Hoc erat clarissimum insigne inter triumphales quoq; domos. Non patremur
30 duos Caios, vel duos Nerones ne hac quidem gloria famæ frui: docebimúsque etiam insaniam eorum victam priuatis operibus M. Scauri, cuius nescio an Aedilitas maximè prostrauerit mores ciuiles, maiúsque sit Syllæ malum, tanta priuigni potentia, quàm proscriptio tot millium. Hic fecit in Aedilitate sua opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria mora, verùm etiam æternitatis destinatione. Theatrum hoc fuit. Scena ei triplex in altitudinem c c c l x. columnarum, in ea ciuitate quæ sex Hymettias non tulerat sine probro ciuis amplissimi. Ima pars scenæ è marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam posteà genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, vt diximus: imæ duodequadragenûm pedum. Signa ærea inter columnas, vt indicauimus, fuerunt tria millia numero. Cauea ipsa cepit hominum l x x x. millia, cùm
40 Pompeij amphitheatri toties multiplicata vrbe, tantóque maiore populo, sufficiat largè x l. mill. Sed & reliquus apparatus tantus Attalica veste, tabulis pictis, cæteróque choragio fuit, vt in Tusculanam villam reportatis quæ superfuerant quotidiani vsus deliciis, incensa villa ab iratis seruis, concremaretur ad H-S millies. Aufert animū, & à destinato itinere digredi cogit contemplatio tam prodigæ mentis, aliámque connecti maiorem insaniam è ligno. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, funebri patris munere, cùm opibus apparatúque non posset superare Scaurum, (vnde enim illi vitricus Sylla, & Metella mater proscriptionum sectrix? vnde M. Scaurus pater, toties princeps ciuitatis, & Marianis sodalitiis rapinarum prouincialium sinus?) cùm iam ne ipse quidem Scaurus comparari sibi posset, quando hoc certè incendij illius præmium ha-
50 buit, conuectis ex orbe terrarum rebus, vt nemo posteà par esset insaniæ illi: Ingenio ergo vtendum fuit: operæ pretium est scire quid inuenerit, & gaudere moribus nostris,

ac no

ac nostro modo nos vocare maiores. Theatra duo iuxtà fecit amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramēto: in quibus vtrisq; antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis vt contrà starent, postremò iam die descendentibus tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Romanum circunferens. Quid enim miretur quisque in hoc primum? inuentorem, an inuentum? artificem, an autorem? ausum aliquem hoc excogitare, an suscipere? parēre, an iubere? Super omnia erit populi furor, sedere ausi tam infida instabilique sede. En hic est ille terrarum victor, & totius domitor orbis, qui gentes & regna diribet, iura externis mittit, Deorum quædam immortalium generi humano portio, in machina pendens, & ad periculum suum plaudens. Quæ vilitas animarum ista! aut quæ querela de Cannis! quantū mali potuit accidere! Hauriri vrbes terræ hiatibus, publicus mortalium dolor est. Ecce populus Romanus vniuersus velut duobus nauigiis impositus, binis cardinibus sustinetur, & seipsum depugnantem spectat, periturus momento aliquo luxatis machinis: & per hoc quæritur Tribunitiis concionibus gratia, vt pensiles tribus faceret. Qualis hic in rostris? Quid non ausurus apud eos, quibus hoc persuaserit? Vera namque confitentibus populus Romanus funebri munere ad tumulum patris eius depugnauit vniuersus. Variauit hanc suam magnificentiam fessis turbatisq; cardinibus, & amphitheatri forma custodita, nouissimo die duabus per medium scenis athletas edidit, raptisq; è contrario repētè pulpitis eodem die victores è gladiatoribus suis produxit. Nec fuit rex Curio aut gentium Imperator, non opibus insignis, vt qui nihil in cēsu habuerit præter discordiam principum. Sed dicantur vera æstimatione inuicta miracula, quæ Q. Marcius Rex fecit. Is iussus à Senatu aquarum, Appiæ, Aniensis, Tepulæ, ductus reficere, nouam à nomine suo appellatam cuniculis per montes actis intra Præturæ suæ tempus adduxit. Agrippa verò in Aedilitate sua, adiecta Virgine, aqua, cæteris corriuatis atque emendatis lacus septingentos fecit: præterea salientes centum quinque: castella centum triginta complura etiam cultu magnifica: operibus iis signa trecenta ærea aut marmorea imposuit, columnas ex marmore quadringentas, eáque omnia annuo spatio. Adiicit ipse in Aedilitatis suæ cōmemoratione, & ludos vndesexaginta diebus factos, & gratuita præbita balnea centumseptuaginta, quæ nunc Romæ ad infinitum auxere numerum. Vicit antecedentes aquarum ductus nouissimum impendium operis inchoati à C. Cæsare, & peracti à Claudio. Quippe à lapide quadragesimo ad eam excelsitatem, vt in omnes vrbis montes leuarentur, influxere Curtius atque Cæruleus fontes. Erogatum in id opus † sestertiûm ter millies. Quod si quis diligentius æstimauerit aquarum abundantiam in publico, balneis, piscinis, domibus, euripis, hortis, suburbanis, villis, spatióque aduenientis extructos arcus, montes perfossos, conualles æquatas, fatebitur nihil magis mirandum fuisse in toto orbe terrarum. Eiusdem Claudij inter maximè memoranda equidem duxerim, quamuis destitutum successoris odio, montem perfossum ad lacum Fucinum emittendum, inenarrabili profectò impendio, & operarū multitudine per tot annos: cùm aut corriuatio aquarum, qua terrenus mons erat, egereretur in vertice machinis, aut silex cæderetur, omniáque intus in tenebris fierent, quæ neque concipi animo, nisi ab iis qui vidêre, neque humano sermone enarrari possunt. Nam portus Ostiensis opus prætereo: item vias inter montes excisas: mare Tyrrhenum à Lucrino molibus seclusum: tot pontes tantis impendiis factos. Et inter plurima alia Italiæ miracula, ipsa marmora in lapicidinis crescere autor est Papyrius Fabianus, naturæ rerum peritissimus: exemptores quoque affirmant compleri sponte illa montium hulcera. Quæ si vera sunt, spes est nūquam defuturam luxuriam.

† Bud. ex vetust. cod. legit, sestertiū quingenties, quinquagies quinquies.

De magnetis generibus, & medicinis. CAP. XVI.

A Marmoribus digredienti ad reliquorum lapidum insignes naturas, quis dubitet in primis magnetem occurrere? quid enim mirabilius? aut qua in parte naturæ maior improbitas? Dederat vocem saxis, vt diximus, respondentem homini, imò verò &

obloq

obloquentem. Quid lapidis rigore pigrius? Ecce sensus manúsque tribuit illi. Quid ferri duritia pugnacius? Sed cedit & patitur mores: trahitur nanque à magnete lapide, domitrixque illa rerum omnium materia ad inane nescio quid currit: atque vt propius venit, assistit, tenetúrque, & complexu hæret. Sideritin ob hoc alio nomine appellant, quidam Heracleon. Magnes appellatus est ab inuentore (vt autor est Nicander) in Ida repertus. Nanque & passim inuenitur, vt in Hispania quoque. Inuenisse autem fertur, clauis crepidarum & baculi cuspide hærentibus, cùm armenta pasceret. Quinque genera magnetis Sotacus demonstrat: Aethiopicum, † è Magnesia Macedoniæ contermina Bœbeida lacum petentibus dextra: tertium in Echio Bœotiæ: quartum circa Alexandriam Troadem: quintum in Magnæsia Asiæ. Differentia prima, mas sit an fœmina: proxima in colore. Nam qui in Macedonia & Magnesia reperiuntur, rufi nigríque sunt. Bœotius verò rufi coloris plus habet, quam nigri. Is qui in Troade inuenitur, niger est & fœminei sexus, ideóque sine viribus. Deterrimus autem in Magnesia Asiæ, candidus, neque attrahens ferrum, similísque pumici. Compertum tantò meliores esse, quantò sunt magis cærulei. Aethiopico laus summa datur, pondúsque argento rependitur. Inuenitur hic in Aethiopiæ Zimiri: ita vocatur regio harenosa. Ibi & hæmatites magnes sanguinei coloris, sanguinémque reddens si teratur, sed & crocum. In attrahendo ferro non eadem, quæ magneti, hæmatitæ natura. Aethiopici argumentum est, quòd magnetem quoque alium ad se trahit. Omnes autem ij oculorum medicamentis prosunt ad suam quisq; portionem: maximéque epiphoras sistunt. Sanant & adusta cremati tritíq;. Alius rursus in eadem Aethiopia non procul mons gignit lapidem theameden, qui ferrum omne abigit, respuítque. De vtraque natura sæpius diximus.

† & Magnessiacum e Magnesia Macedoniæ contermina &c.

De lapidibus qui citò absumunt corpora in se condita, & de his qui diu seruant, & de Asio lapide, & medicinis eius. CAP. XVII.

LApidem è Scyro insula integrum fluctuari tradunt, eundem comminutum mergi. In Asso Troadis sarcophagus lapis fissili vena scinditur. Corpora defunctorum condita in eo, absumi constat intra x l. diem, exceptis dentibus. Mutianus specula quoque & strigiles & vestes & calciamenta illata omnia lapidea fieri, autor est. Eius generis & in Lycia saxa sunt, & in Oriente, quæ viuentibus quoque adalligata, erodunt corpora. Mitior est autem seruandis corporibus, nec absumendis chernites, ebori simillimus, in quo Darium conditum ferunt. Parióque similis candore & duritia, minus tamen ponderosus, qui porus vocatur. Theophrastus autor est & translucidos lapides in Aegypto inueniri, quos ophitæ similes ait: quod fortassis tunc fuerit, quoniam & ij desinunt, & noui reperiuntur. Asius gustu salsus podagras lenit, pedibus, in vase ex eo cauato inditis. Prætereà omnia crurum vitia in iis lapicidinis sanantur, cùm in metallis omnibus crura vitientur. Eiusdem lapidis flos appellatur, in farinam mollis, ad quædam perinde efficax. Est autem similis pumici rufo. Admistus æri Cyprio mammarum vitia emendat: pici autem resinæve, strumas & panos discutit. Prodest & phthisicis linctu. Cum melle vetera hulcera ad cicatricem perducit: excrescentia erodit. Et ad bestiarum morsus vtilis. Repugnantia curationi, ac suppurata siccat. Fit & cataplasma ex eo podagris, misto fabæ lomento.

De ebore fossili, & lapidibus osseis, & palmatis, & aliorum generibus. CAP. XVIII.

IDem Theophrastus & Mutianus, esse aliquos lapides qui pariant, credunt. Theophrastus autor est & ebur fossile candido & nigro colore inueniri, & ossa è terra nasci, inueniríque lapides osseos. Palmati circa Mundam in Hispania, vbi Cæsar Dictator Pompeium vicit, reperiuntur, ídque quoties fregeris. Sunt & nigri, quorum autoritas venit in marmora, sicut Tænarius. Varro nigros ex Africa firmiores esse tradit, quàm in Italia. E diuerso albos tornis duriores, quàm Parios. Idem Lunensem silicem serra secari, at Tusculanum dissilire igni. Sabinum fuscum addito oleo etiam lucere. Item molas versatiles Volsiniis inuentas, aliquas & sponte motas inuenimus in prodigiis.

Nusquam

Nusquam hic vtilior, quàm in Italia, gignitur, lapísque, non saxum, est. In quibusdam verò prouinciis omnino non inuenitur. Sunt quidam in eo genere molliores, qui & cote læuigantur, vt procul intuentibus ophitæ videri possint. Neque est alius firmior: quando & lapidis natura, vt lignum, similiter imbres solésque aut hyemes non patitur, in aliis atque aliis generibus. Sunt qui & Lunam non tolerent, & qui vetustate rubiginem trahant, colorémve candidum oleo mutent.

De curalio vel pyrite, & medicinis eius, & ostracite, de amianto lapide & medicinis eius, & melitite lapide & viribus eius, de gagare lapide & medicinis eius, de spongiis, de Phrygio lapide & natura eius. CAP. XIX.

Molarem quidam pyriten vocãt, quoniam sit plurimus ignis illi: sed est alius etiamnum pyrites similitudine æris. In Cypro eum reperiri volunt, & in metallis, quæ sunt circa Acarnaniam, vnum argenteo colore, alterũ aureo. Coquuntur variè: ab aliis iterum tertióque in melle, donec cõsumatur liquor: ab aliis pruna priùs, dein melle, & posteà lauantur, vt æs. Vsúsque eorum in medicina excalfacere, siccare, discutere, humorem extenuare, & duritias nimias mollire. Vtuntur & crudis tusisque ad strumas atq; furunculos. Pyritarum etiamnum aliqui genus vnum faciunt, plurimum habens ignis, quos viuos appellamus, & ponderosissimi sunt. Hi exploratoribus castrorum maximè necessarij, qui clauo vel altero lapide percussi, scintillas edunt: quæ exceptæ sulphuratis aut fungis aridis vel foliis, dicto celerius ignem præbent. Ostracitæ similitudinem testæ habent. Vsus eorum pro pumice ad læuigandam cutem. Poti sanguinem sistunt, & illiti cum melle hulcera dolorésque mammarum sanant. Amiãtus alumini similis, nihil igni deperdit. Hic veneficiis resistit omnibus, priuatim Magorum. Gæoden ex argumẽto appellant, quoniam amplexus est terram, oculorum medicamentis vtilissimum: item mammarum ac testium vitiis. Melitites lapis succum remittit dulcem mellitumque tusus. Et ceræ mistus eruptionibus pituitæ maculísq; corporis medetur, & faucium exhulcerationi. Epinyctidas tollit, & vuluarum dolores impositus velleri. Gagates lapis nomẽ habet loci & amnis Gagis Lyciæ. Aiunt & in Leucola expelli mari, atque infra XII. stadia colligi. Niger est, planus, pumicosus, non multum à ligno differẽs, leuis, fragilis: odore, si teratur, grauis. Fictilia ex eo inscripta non delentur. Cùm vritur, odorem sulphureum reddit. Mirúmque, accenditur aqua, oleo restinguitur. Fugat serpentes ita, recreátque vuluæ strangulationes. Deprehendit fonticum morbum & virginitatem suffitus. Idem ex vino decoctus, dentibus medetur: strumísque ceræ permistus. Hoc dicuntur vti Magi in ea, quam vocant axinomantiam, & peruri negant, si euenturum sit, quod aliquis optet. Spongiæ lapides inueniuntur in spongiis, & sunt natiui. Quidam eos tecolithos vocant, quoniam vesicæ medentur: calculos rumpunt in vino poti. Phrygius lapis gentis nomen habet. Est autẽ gleba pumicosa. Vritur antè vino perfusus, flatúrq; follibus, donec rufescat, ac rursus dulci vino extinguitur, & hoc trinis vicibus, tingendis vestibus tantùm vtilis.

De hæmatite, & quinque generibus eius, & schisto. CAP. XX.

Schistos & hæmatites cognationem habent. Hæmatites inuenitur in metallis. Vstus minij colorem imitatur. Vritur, vt Phrygius, sed non restinguitur vino. Adulteratur schisto. Hæmatiten discernunt venæ rubẽtes: & friabilis est natura. Oculis cruore suffusis mirè conuenit. Sistit profluuium mulierum potus. Bibunt eum & qui sanguinem reiecerunt, cum succo Punici mali. Et in vesicæ vitiis efficax. Bibitur & in vino contra serpentium ictus. Infirmior ad omnia hæc eadem est, quem schiston appellant. Sed in iis commodior croco similis, peculiarius splendet. Proficit oculorum lacrimis in lacte muliebri: procidentésque oculos præclarè cohibet. Hæc est sententia eorum, qui nuperrimè scripsere. Sed Sotacus è vetustissimis autoribus, quinque genera hæmatitarum tradit, præter magnetem: principatum dat ex iis Aethiopico, oculorum medicamẽtis vtilissimo, & iis quæ panchresta appellant: item ambustis. Alterum androdamanta dicit vocari, colore nigro, pondere ac duritia insignem, & inde nomen traxisse, præcipuéque in Africa

repert

repertum. Trahere autem in se argentum, æs, ferrum. Experimentum eius esse in cote ex lapide basanite. Reddere enim succum sanguineum, & esse ad iocineris vitia præcipui remedij. Tertium genus Arabici facit, simili duritie, vix reddentis succum ad cotem aquariam, aliquando croco similem. Quarti generis elatiten vocari, quandiu crudus sit: coctum verò miltiten, vtilem ambustis, ad omnia vtiliorẽ rubrica. Quinti generis schiston, hæmorrhoidas teprimentem. In totũ autem hæmatitas omnes tritos in oleo triũ drachmarum pondere à ieiunis sumendos, ad vitia sanguinis. Idem autor, schiston alterius generis, quàm hæmatiten, tradit, quem vocãt anthraciten. Nasci in Africa nigrum, attritum aquariis cotibus reddere ab ea parte, quæ fuerit ab radice, nigrum colorem, ab altera cro10 ci. Ipsum vtilem esse oculorum medicamentis.

De quatuor generibus æctitis, & calamo, & Samio, & Arabo, & pumicibus. CAP. XXI.

AEtites lapides ex argumento nominis magnam famam habent. Reperiuntur in nidis aquilarum, sicuti in decimo volumine diximus. Aiunt binos inueniri, marem & fœminam. Nec sine iis parere, quas diximus, aquilas, & ideo binos tantùm. Genera eorum quatuor. In Africa nascentem pusillum ac mollem, intra se & velut in aluo habentem argillam suauem, candidam, ipsum friabilem, quem fœminei sexus putãt. Marem autem, qui in Arabia nascitur, durum, gallæ similem, aut subrutilum, in aluo habentem durum lapidem. Tertius in Cypro inuenitur, colore illis in Africa nascentibus similis, amplior ta20 men atq; dilatatus: cæteris enim globosa facies. Habet in aluo harenam iucundam & lapillos, ipse tam mollis, vt etiam digitis frietur. Quarti generis Taphiusius appellatur, nascens iuxta Leucadem in Taphiusa, qui locus est dextra nauigantibus ex hac ad Leucadem. Inuenitur in fluminibus candidus & rotundus. Huic est in aluo lapis, qui vocatur callimus, nec quicquã tenerius. Aetitæ omnes grauidis adalligati mulieribus vel quadrupedibus in pelliculis sacrificatorum animalium continent partus, non nisi parturiant, remouendi: alioqui vuluæ excidunt. Sed nisi parturientibus auferantur, omnino nõ pariũt. Est & lapis Samius in eadem insula, vbi terram laudauimus, poliendo auro vtilis. Vtilis & in medicina oculorum hulceribus cum lacte, quo suprà dictum est modo, contra veteres lacrymationes. Prodest & contra vitia stomachi potus: vertigines sedat: mẽtes commotas 30 restinuit. Quidam & morbis comitialibus vtiliter dari putãt, & ad vrinæ difficultates. Acopis etiam miscetur. Probatur grauitate & candore. Vuluas & partus contineri adalligato eo tradũt. Arabus lapis ebori similis, dentifricus accommodatur crematus. Priuatim hæmorrhoidas sanat cum lanugine linteorum, linteolis insuper impositis. Non prætermittenda est & pumicũ natura. Appellantur quidem ita & erosa saxa, in ædificiis quæ musea vocant, dependentia, ad imaginem specus arte reddendã: sed & ij pumices, qui sunt in vsu corporum læuigandorum fœminis, iam quidem & viris, atq; (vt ait Catullus) libris, laudatissimi sunt in Melo, Scyro, & Aeoliis insulis. Probatio in candore minimóq; pondere, & vt quàm maximè spongiosi aridíque sint, ac teri faciles, nec harenosi in fricando. Vis eorũ in medicina, extenuare, siccare, trina vstione, ita vt torreantur carbone puro, ac toties 40 vino restinguantur albo. Lauantur deinde, vt cadmia, & siccati conduntur, quàm minimè vliginoso loco. Vsus farinæ eius oculorum maximè medicamentis: hulcera purgat eorum leniter, explétque cicatrices & emendat. Quidam tertia vstione refrigeratos potiùs, quàm restinctos, terere malunt ex vino. Adduntur etiam ad malagmata, capitum verendorúmq; hulceribus. Vtilissima fiunt ex his dentifricia. Theophrastus autor est, potores in certamine bibendi præsumere farinam eius, sed nisi immenso potu impleantur pericli tantantámque refrigerandi naturam esse, vt musta feruere desinant pumice addito.

De lapidibus mortariorum medicinaliũ, & mollibus lapidibus, & speculari lapide, & silicibus, & phengite, & cotibus, & reliquis ad structurã lapidibus, igni & tempestatibus resistentibus. CAP. XXII.

50 AVtoribus curæ fuere lapides mortariorum quoque, nec medicinalium tantùm, aut ad pigmenta pertinentium. Ephesiúmque lapidem in iis prætulere cæteris, mox & Thebaic

Thebaicum, quem pyrrhopœcilon appellauimus: aliqui psaronium vocant. Tertium ex
chalazio chrysiten. Medici autem & basaniten. Hic enim lapis nihil ex sese remittit. Ii au-
tem lapides, qui succum reddunt, oculorum medicamentis vtiles existimantur: ideóque
Aethiopici maxime ad ea probantur. Tænarium verò lapidem & Pœnicum, & hæmati-
ten iis medicamentis prodesse tradunt, quæ ex croco componantur: ex alio Tænario, qui
niger est, & ex Pario lapide, non æquè medicis vtilem: potiorem ex alabastrite Aegyptio,
vel ex ophite albo. Est enim hoc genus ophitis, ex quo vasa & etiam cados faciunt. In Si-
phno lapis est, qui cauatur, tornatúrque in vasa coquendis cibis vtilia, vel ad esculento-
rum vsus, quod in Comensi Italiæ lapide viridi accidere scimus. Sed in Siphnio singula-
re, quòd excalfactus oleo nigrescit durescítque, natura mollissimus. Tanta qualitatum dif-
ferentia est. Nam mollitiæ & trans Alpes præcipua sunt exempla. In Belgica prouincia
candidum lapidem serra, qua lignum, faciliúsque etiam, secāt ad tegularum & imbricum
vicem: vel si libeat, ad quæ vocant pauonacea tegendi genera: & hi quidē sectiles sunt.
Specularis verò (quoniam & hic lapis nomen obtinet) faciliore multo natura finditur in
quamlibet tenues crustas. Hispania hunc olim citerior tantùm dabat, nec tota, sed intra
centum millia passuum circa Segobricam vrbem: iam & Cypros, & Cappadocia, & Sici-
lia, & nuper inuentum Africa: postferendos omnes tamen Hispaniæ, & Cappadociæ mol-
lissimis & amplissimæ magnitudinis, sed obscuris. Sunt & in Bononiensi Italiæ parte bre-
ues, maculosi, complexu silicis alligati, quorum tamen appareat natura similis eis, qui in
Hispania puteis effodiuntur profunda altitudine. Necnon & saxo inclusus sub terra inue-
nitur, extrahitúrque, aut exciditur. Sed maiori parte fossili natura, absolutus segmēti mo-
do, nunquàm adhuc quinque pedum longitudine amplior. Humorem hunc terræ qui-
dam autumāt crystalli modo glaciari. Et in lapidem concrescere manifestò apparet,
quòd cùm feræ decidêre in puteos tales, & medullæ ex ossibus earum in eādem lapidis
naturam post vnam hyemem figurantur. Inuenitur & niger aliquando. Sed candido natu-
ra mira, cùm sit mollitia nota, perpetiendi Solis rigorísque: nec senescit, si modò iniuria
absit, cum hoc etiam in cæmētis multorum generum accidat. Inuenêre & alium vsum in
ramentis quoque Circum maximum ludis Circensibus sternendi, vt sit in commenda-
tione candor. Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis duritia marmoris, cādi-
dus atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento phengites
appellatus. Hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellant, à Seruio rege sacra-
tam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus apertis interdiu claritas ibi diurna
erat, haud alio quàm specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. In Arabia
quoque esse lapidem vitri modo translucidum, quo vtuntur pro specularibus, Iuba au-
tor est. Nunc ad operarios lapides transisse conueniat, primúmque cotes ferro acuen-
do. Multa earum genera: Creticæ diu maximam laudem habuere: secūdam Laconicæ ex
Taygeto monte, vtræque oleo indigentes. Inter aquarias Naxiæ laus maxima fuit, mox
Armeniacæ, de quibus diximus. Ex oleo & aqua Ciliciæ pollent, ex aqua Arsinoeticæ. Re-
pertæ sunt & in Italia aqua trahentes aciem acerrimo affectu. Necnon & trās Alpes, quas
passernices vocant. Quarta ratio est saliua hominis proficientium in tonstrinarum offici-
nis, inutilis fragili mollitia. Flāminitanæ ex Hispania citeriore in eo genere præcipuæ. Re-
liqua multitudo lapidum in totum ædificiis inutilis est mortalitate mollitiæ. Quædam
tamen loca non alium habent, sicut Carthago in Africa. Exeretur halitu maris, fricatur
vento, & verberatur imbri. Sed cura tuentur picando parietes, quoniam & tectorij calce
roditur. Scitéque dictum est, ad tecta eos pice, ad vinum calce vti, quoniam sic musta con-
diunt. Alia mollitia circa Romam Fidenati & Albano. In Liguria quoq;, Vmbria, & Ve-
netia, albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere, laborem quoque tolerant,
sub tecto duntaxat. Aspergine & gelu pruinísque rumpuntur in testas: nec contra humo-
res & auram maris robusti. Tiburtini ad reliqua fortes, vapore dissiliunt. Nigri silices o-
ptimi: quibusdam in locis & rubentes. Nonnusquàm verò & albi, sicut in Tarquiniensi,
Anicianis lapicidinis circa lacum Volsiniensem. Et in Statoniensi sunt, quibus ne ignis
quidem

quidem nocet. Idem & in monumenta scalpi, contra vetustatem quoq; incorrupti permanet. Ex iis formæ fiunt, in quibus æra funduntur. Est & viridis lapis, vehementer igni resistens, sed nusquam copiosus: & vbi inuenitur, lapis, non saxum est. E reliquis pallidus, in cæmento rarò vtilis. Globosus, contra iniurias fortis. sed ad structuram infidelis, nisi multa sufftenatione deuinctus. Nec certior fluuiatilis, semper veluti madens. Remedium est in lapide dubio, æstate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tecto, domitū tempestatibus. Quæ ex eo læsa fuerint, in subterranea structura aptantur vtilius. Quæ restiterint, tutum est vel cælo committere Græci è lapide duro ac silice æquato construunt veluti lateritios parietes. Cùm ita fecerint, isodomon vocant genus structuræ. At cùm inæ-10 quali crassitudine structa sunt, pseudisodomon. Tertium est emplecton, tantúmodo frontibus politis. Reliqua fortuitò collocant. Alternas coagmentationes fieri, vt commissuras antecedentium medij lapides obtineant, necessarium est in medio quoque pariete, si res patitur: si minus, vtique à lateribus. medios parietes farcire fractis cæmentis. Dictyotheton vocant reticulatam structuram, quam frequentissimè Romæ struunt, rimis opportunam. Structuram ad normam & libellam fieri, & ad perpendiculum respondere oportet.

De cisternis & calce, & harenæ generibus, & mistura calcis & harenæ, & vitiis structuræ, & tectoriis, & columnis.

CAP. XXIII.

ET cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus, calcis quàm vehementissimæ 20 duabus construi conuenit, fragmentis silicis non excedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum, parietésq; similiter. Vtilius geminas esse, vt in priore vitia considant aquæ, atque per colum in proximam transeat maximè pura aqua. Calcem è vario lapide Cato Censorius improbat. Ex albo melior, quàm ex duro, & structuræ vtilior. quæ ex fistuloso, tectoriis. Ad vtrunque damnatur ex silice. Vtilior eadem ex effosso lapide, quàm ex ripis fluminum collecto. Vtilior è molari, quia est quædam pinguior natura eius. Mirum, aliquid postquàm arserit, accēdi aquis. Harenæ tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet: fluuiatili aut marinæ tertia. Si & testæ tusæ tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non inuenitur fossitia, nec trans maria. Ruinarum vrbis ea maximè causa, quòd furto calcis sine ferrumine suo cæmenta componuntur. In-30 trita quoque quò vetustior, eò melior. In antiquarum ædium legibus inuenitur, ne recentiore trima vteretur redemptor. Ideo nulla tectoria eorum rimæ fœdauere. Tectoriúmq; nisi ter harenato, & bis marmorato inductum est, nō satis splendoris habet. Vliginosa, & vbi salsugo vitiat, testaceo sublini vtilius. In Græcia tectoriis etiam † harenarū quod inducturi sunt, prius in mortario ligneis vectibus subigunt. Experimentum marmorati est in subigendo, donec rutro non cohæreat. Contrà in albario opere, vt macerata calx ceu glutinum hæreat. Sed macerari non tusi à gleba oportet. In Elide ædes est Mineruæ, in qua frater Phidiæ Panneus tectorium induxit lacte & croco subactum, vt ferunt: ideóque si teratur in ea hodiéque saliua pollice, odorem croci saporémque reddere traditur. Columellæ in æde densius positæ, crassiores videntur. Genera earum quatuor. Quæ sextam 40 partem altitudinis in crassitudine ima habent, Doricæ vocantur: quæ nonam, Ionicę: quæ septimam, Thuscanicæ. Corinthus eadem ratio, quæ Ionicis. Et differentia, quoniam capitulis Corinthiarum eadem est altitudo, quæ colligitur crassitudine ima: ideóque graciliotes videntur. Ionici enim capituli altitudo tertia pars est crassitudinis. Antiqua ratio erat columnarum altitudinis, tertia pars latitudinum delubri. In Ephesiæ Dianæ æde, de qua priùs fuit sermo, primum columnis spiræ subditæ, & capitella addita. Placuítque altitudinis octaua pars in crassitudine, & vt spiræ haberent crassitudinis dimidium, septimæque partes detraherentur summarum crassitudini. Præter has sunt, quæ vocantur Atticæ columnæ, quaternis angulis, pari laterum interuallo.

† harenatum

De medicinis calcis, & maltha, & gypso. CAP. XXIIII.

50 CAlcis & in medicina magnus vsus. Eligitur recens, nec aspersa aquis: vrit, discutit, extrahit, incipientésque serpere hulcerum impetus coercet. Aceto & rosaceo temperata

perata perducit ad cicatricem. Luxatis quoq; cum adipe suillo aut liquida resina ex melle medetur: eadem compositione & strumis. Maltha è calce fit recenti. Gleba vino restinguitur: mox tunditur cum adipe suillo & fico, duplici linamento. quæ res omnium tenacissima, & duritiam lapidis antecedẽs. Quod malthatur, oleo perfricatur antè. Cognata calci res gypsum est. Plura eius genera. Nam & è lapide coquitur, vt in Syria ac Thuriis: & è terra foditur, vt in Cyprio ac Perrhæbis: è summa tellure & Tymphaicum est. Qui coquitur lapis, non dissimilis alabastritæ esse debet, aut marmoroso. In Syria durissimos ad id eligunt, coquúntq; fimo bubulo, vt celeriùs vrãtur. Omnium autem optimum fieri compertum est è lapide speculari, squamámve talem habẽte. Gypso madido statim vtendum est, quoniam celerrimè coit, ac siccatur: tamen rursus tundi & in farinam resolui patitur. Vsus gypsi in albariis, sigillis ædificiorum & coronis gratissimus. Exemplum illustre C. Proculeium Augusti Cæsaris familiaritate subnixum in maximo stomachi dolore gypso poto, consciuisse sibi mortem.

De pauimentis & quando primùm Romæ, & subdialibus pauimentis, & Græcanicis, & quando primùm cameræ. CAP. XXV.

Pauimenta originem apud Græcos habent elaborata arte, picturæ ratione, donec lithostrota expulere eã. Celeberrimus fuit in hoc genere Sosus, qui Pergami † statuit[*] quem vocant asaroton œcon, quoniam purgamẽta cœnæ in pauimento, quæq; euerri solent, veluti relicta fecerat paruis è testulis tinctísque in varios colores. Mirabilis ibi colũba bibens, & aquã vmbra capitis infuscans. Apricantur aliæ scabentes sese in canthari labro. Pauimenta credo primũ facta, quæ nunc reuocamus, barbarica, atq; subtegulanea, in Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Romæ scalpturatum in Iouis Capitolini æde primùm factũ est post tertium Punicũ bellũ initum. Frequentata verò pauimenta ante Cimbricum magna gratia animorum, indicio est Lucillianus ille versus:

Ante pauimenta, atque emblemata vermiculata.

Subdialia Græci inuenere, talibus domos cõtegentes: facilè tractu tepente, sed fallax, vbicunque imbres gelant. Necessarium binas per diuersum coassationes substerni, capita earum præfigi ne torqueantur, & ruderi nouo tertiam partem testæ tusæ addi: deinde rudus, in quo duæ quintæ calcis misceantur, pedali crassitudine festucari. Tunc nucleo crasso sex digitos induci, & ex tessera grandi non minus alta duos digitos strui. Fastigium verò seruati in pedes denos sesquúcem, ac diligenter cote despumare, quernísq; axibus contabulare. Quæ torquentur, inutilia putãt: imò & filice aut palea substerni melius esse, quò minor vis calcis perueniat. Necessarium & globosum lapidem subiici. Similiter fiunt spicata testacea. Non negligendum est etiamnum vnum genus Græcanicum. Solo festucato inuicitur rudus aut testaceum pauimentum: dein spissè calcatis carbonibus inducitur, sabulo calce ac fauilla mistis: materia crassitudine semipedali ad regulam & libellam exigitur, & est forma terrena. Si verò cote depolitum est, nigri pauimenti visum obtinet. Lithostrota cœptauere iam sub Sylla paruulis certè crustis, extat hodiéque, quod in Fortunæ delubro Præneste fecit. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere è vitro: nouitium & hoc inuentum. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit: in reliquis albaria adornauit: non dubiè vitreas facturus cameras, si priùs inuentum id fuisset, aut à parietibus scenæ, vt diximus, Scauri peruenisset in cameras. Quamobrem & vitri natura indicanda est.

[*] † statuit

De origine vitri, & ratione faciendi, & de Obsidiano vitro, & generibus multiformibus vitri. CAP. XXVI.

Pars est Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finitima Iudææ, intra montis Carmeli radices paludem habens, quæ vocatur Cendeuia. Ex ea creditur nasci Belus amnis quinque M.p. spatio in mare perfluens iuxta Ptolemaidem coloniam. Lentus hic currit, insalubri potu, sed ceremoniis sacer, limosus, vado profundus. Non nisi refuso mari harenas fatetur, Fluctibus enim volutatæ nitescunt, detritis sordibus. Nunc & à marino creduntur astringi morsu, non priùs vtiles. Quingentorum est passuũ non ampliùs litoris spatium, ídque

idque tantum multa per secula gignendo fuit vitro. Fama est, appulsa naue mercatorum
nitri, cùm sparsi per litus epulas pararent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio,
glebas nitri è naue subdidisse. Quibus accensis permista harena litoris, translucentes no-
bilis liquoris fluxisse riuos, & hanc fuisse originem vitri. Mox, vt est astuta & ingeniosa so
lertia, non fuit contenta nitrum miscuisse: cœptus addi & magnes lapis: quoniam in se
liquorem vitri quoq;, vt ferrum, trahere creditur. Simili modo & calculi splendentes mul
tifariam cœpti vti: deinde conchæ, & fossiles harenæ. Autores sunt, in India è crystallo fra
cta fieri, & ob id nullum comparari Indico. Leuibus autem aridisque lignis coquitur, ad-
dito Cyprio ac nitro, maximè Ophirio. Continuis fornacibus, vt æs liquatur, massæque
10 fiunt colore pingui nigricantes. Acies tanta est quacunque, vt citra vllum sensum ad ossa
consecet, quicquid afflauerit corporis. Ex massis rursus funditur in officinis, tingitúrque.
Et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cælatur, Sidone quondã
iis officinis nobili: siquidem etiam specula excogitauerat. Hæc fuit antiqua ratio vitri. Iã
verò & in Vulturno mari Italiæ arena alba nascens, sex M. pass. litore inter Cumas atque
Lucrinum, quæ mollissima est, pila moláque teritur. Dein miscetur tribus partibus nitri
pondere vel mensura, ac liquata in alias fornaces transfunditur. Ibi fit massa, quę vocatur
hammonitrum: atque hæc recoquitur, & fit vitrum purum, ac massa vitri candidi. Iam ve-
rò & per Gallias Hispaniásque simili modo harenæ temperantur. Ferunt Tiberio princi-
pe excogitatum vitri temperamentum, vt flexibile esset: & totam officinam artificis eius
20 abolitam, ne æris, argenti, auri, metallis, pretia detraherentur: eáque fama crebrior diu,
quàm certior, fuit. Sed quid refert, Neronis principatu reperta vitri arte quæ modicos ca
lices duos, quos appellabant pterotos, H-S. sex millibus venderet. In genere vitri & Obsi-
diana numerantur, ad similitudinẽ lapidis, quem in Aethiopia inuenit Obsidius, nigerri-
mi coloris, aliquando & translucidi, crassiore visu, atq; in speculis parietum pro imagine
vmbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimúsque & solidas imagines Diui Au-
gusti, capti materia huius crassitudinis: dicauítque ipse pro miraculo in templo Concor-
diæ Obsidianos quatuor elephãtos. Remisit & Tiberius Cæsar Heliopolitarum ceremo-
niis repertam ibi in hæreditate eius qui præfuerat Aegypto, Obsidianam imaginem Me
nelai. Ex quo apparet antiquior materiæ origo, nunc vitri similitudine interpolatã. Xe-
30 nocrates Obsidianum lapidem in India, & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hispania
nasci tradit. Fit & tincturæ genere Obsidianum, ad escaria vasa, & totum rubens vitrum,
atque non translucens, hæmatinon appellatum. Fit & album & murrhinum, aut hyacin-
thos sapphirósque imitatum, & omnibus aliis coloribus. Nec est alia nunc materia sequa
cior, aut etiam picturæ accommodatior. Maximus tamen honos in candido translucen-
tibus, quàm proxima crystalli similitudine. Vsus verò ad potandum argenti metalla &
auri pepulit. Est autem caloris impatiens, ni præcedat frigidus liquor: cum addita aqua vi
treæ pilæ Sole aduerso, in tantum excandescant, vt vestes exurant. Fragmenta tepora-
ta agglutinantur tantùm, rursus affundi non queunt, præterquàm abrupta sibimet: velu-
ti cùm calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus modis ver-
40 sicolores. Vitrum sulphuri cõcoctum ferruminatur in lapidem. At peractis omnibus, quæ
constant ingenio, artem natura faciente, succurrit mirari, nihil penè non igni perfici.

Ignium miracula, & medicinæ, & prodigia.

CAP. XXVII.

IGnis accipit harenas, ex quibus alibi vitrum, alibi argẽtum, alibi minium, alibi plumbi
genera, alibi pigmenta, alibi medicamenta fundit. Igne lapides in æs soluuntur, igne fer
rum gignitur, ac domatur, igne cremato lapide cæmenta in tectis ligantur. Alia sæpius
vri prodest. Eadémque materia aliud gignit primis ignibus, aliud secundis, aliud tertiis.
Quando ipse carbo vires habere incipit restinctus, atq; interisse creditus, maioris fit vir-
tutis. Immensa & improba rerum naturæ portio: & in qua dubium sit plura absumat, an
50 pariat. Est & ipsis ignibus medica vis. Pestilentiæ, quæ Solis obscuratione contrahitur,
ignis suffitu multiformiter auxiliari certum est. Empedocles & Hippocrates id monstra-

uere diuersis locis. Ad conuulsa viscera, aut contusa, vt M. Varro autor est. ipsis enim verbis eius vtar: Lix cinis est inquit foci. Inde enim cinis lixiuus potus medetur: vt licet videre gladiatores cùm deluserint, hac iuuari potione. Quin & carbunculum genus morbi, quo duos Cõsulares nuper absumptos indicauimus, querneus carbo tritus cum melle sanat. Adeo in rebus damnatis quoque ac iam nullis, sunt aliqua remedia, vt in carbone ecce & cinere. Non præteribo & vnum foci exemplum, Romanis literis clarum: Tarquinio Prisco regnante tradũt repentè in foco eius apparuisse genitale è cinere masculini sexus, eámque quæ insederat ibi, Tanaquilis reginæ ancillam Ocrisiam captiuam, consurrexisse grauidam. Ita Seruium Tullum natum, qui regno successit. Inde & in regia cubanti puero caput arsisse visum, creditúmque Laris familiaris filium. Ob id compitalia & ludos Laribus primum instituisse.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIAE LIBER XXXVII.

PROOEMIVM.

VT NIHIL instituto operi desit, gemmæ supersunt, & in arctum coacta rerum naturæ maiestas, multis nulla sui parte mirabilior. Tantum tribuunt varietati, coloribus, materiæ, decori, violari etiam signis gemmas nefas ducentes. Aliquas verò extra pretia vlla, taxationémque humanarum opum arbitrantes, vt plerisque ad summam absolutámque rerum naturæ contemplationem satis sit vna aliqua gemma. Quæ fuerit origo gemmarum, & quibus initiis in tantum admiratio hæc exarserit, diximus quadantenus in mentione auri anulorúmque. Fabulæ primordium à rupe Caucasea tradunt. Promethei vinculorum interpretatione fatali·primúmque saxi huius fragmentum inclusum ferro ac digito circundatum, anulum, & hoc gemmam.

De gemma Polycratis tyranni, & Pyrrhi regis, & qui sculptores optimi, & nobilitates artificum, & quis primus dactyliothecam Romæ habuit.

CAP. I.

HIs initiis cœpit autoritas, in tantum amorem elata, vt Polycrati Samio seuero insulatum ac litorum tyranno felicitatis suæ, quam nimiam fatebatur etiam ipse, satis piamenti in vnius gemmæ voluntario damno videretur, si cum fortunæ volubilitate paria faceret: planéq; ab inuidia eius abundè se redimi putaret, si hoc vnum doluisset. Assiduo ergo gaudio lassus, prouectus nauigio in altum, anulum mersit. At illum piscis eximia magnitudine Regi natus, escæ vice raptum, vt faceret ostentum, in culinam domini rursus Fortunæ insidiantis manu reddidit. Sardonychem eam gemmam fuisse constat: ostendúntq; Romæ, si credimus, in Concordiæ delubro, cornu aureo Augustæ dono inclusam, & nouissimum propè locum tot prælatis obtinentem. Post hũc anulũ regia fama est gemmæ Pyrrhi illius, qui aduersus Romanos bellum gessit. Nanque habuisse traditur achaten, in qua ix. Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, vt Musis quoq; singulis sua redderentur insignia. Nec deinde alia, quæ tradatur, magnopere gemmarum claritas extat apud autores, præterquàm Ismeniam choraulem, multis fulgentibúsque vti solitum, comitante fabula vanitatem eius, indicato in Cypro sex aureis denariis smaragdo, in quo fuerat sculpta Amymone, iussi

ne, iussisse numerari: & cùm duo relati essent, imminuto pretio, malè me Hercules curatum, dixisse: multum enim detractum gemmæ dignitati. Hic videtur instituisse, vt omnes musicæ artis hac quoque ostentatione censerentur, veluti Dionysodorus æqualis eius & æmulus, vt sic quoque par videretur. Tertius, qui eodem tempore fuit inter musicos, Nicomachus, multas gemmas habuisse traditur, sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis initio voluminis oblatis aduersus istos, qui sibi hanc ostentationen arrogent, vt palàm sit eos tibicinum gloria tumere. Polycratis gemma, quæ demonstratur, illibata intactáque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos. Confirmat hanc eandem opinionem edictum Alexandri Magni, quo vetuit in gēma se
10 ab alio scalpi, quàm à Pyrgotele, nō dubiè clarissimo artis eius. Post eum Apollonides & Cronius in gloria fuere, quíque Diui Augusti imaginem similē expressit, qua posteà principes signabant, Dioscorides. Sylla Dictator traditione Iugurthæ semper signauit. Est apud autores, & Intercatiensem illum, cuius patrem Scipio Aemilianus ex prouocatione interfecerat, pugnæ eius effigie signasse: vulgato Stilonis Præconini sale, quidnā fuisse facturum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset. Diuus Augustus inter initia sphinge signauit. Duas in matris anulis iam indiscretæ similitudinis inuenerat. Altera per bella ciuilia, absente eo, amici signauere epistolas & edicta, quæ ratio temporū nomine eius reddi postulabat, non infaceto lepore accipientium, ænigmata afferre eam sphingem. Quinetiam Mecœnatis rana, per collationem pecuniarum in magno terrore erat. Augustus
20 posteà ad euitanda conuicia sphingis, Alexandri Magni imagine signauit. Gemmas plures, quod peregrino appellant nomine dactyliothecam, primus omnium habuit Romæ priuignus Syllæ Scaurus. Diúque nulla alia fuit, donec Pompeius Magnus eam quæ Mithridatis regis fuerat, inter dona in Capitolio dicaret, vt M. Varro aliíque eiusdem ætatis autores confirmant, multum prælatam Scauri. Hoc exemplo Cæsar Dictator sex dactyliothecas in æde Veneris Genitricis consecrauit: Marcellus Octauia genitus in Palatina Apollinis æde vnam. Victoria tamen illa Pompeij primùm ad margaritas gemmásque mores inclinauit: sicut L. Scipionis & Cn. Manlij ad cælatum argentum, & vestes Attalicas, & triclinia ærata: sicut L. Mummij, ad Corinthia & tabulas pictas.

De gemmis translatis in triumpho Pompeij, & natura crystalli, & medicinis, & luxuria circa ea, & quando primùm inuenta murrhina, & luxuria circa ea, & natura murrhinorum, & quæ mentiti sunt autores de succino. CAP. II.

ID vti planius noscatur, verba ex ipsis Pompeij triumphorum actis subiiciam. Ergo tertio triumpho, quem de piratis Asia, Ponto, gentibúsq; & regibus in septimo operis huius volumine indicatis, M. Pisone, M. Messala consulibus, pridie Calend. Octob. die natalis sui egit, transtulit alueum cum tesseris lusorium è gemmis duabus, latum pedes tres, longum pedes quatuor: & ne quis de ea re dubitet, nulla gemmarum magnitudine hodie propè ad hanc amplitudinem accedente, in eo fuit Luna aurea pondo x x x. lectos tricliniares tres: vasa ex auro & gemmis abacorum nouem: signa aurea tria, Mineruæ, Martis,
40 & Apollinis: coronas ex margaritis triginta tres: montem aureum quadratum cum ceruis & leonibus, & pomis omnis generis, circundata vite aurea. Museum ex margaritis, in cuius fastigio horologium erat. Imago Cn. Pōpeij è margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris venerādíque per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, seueritate victa, & veriore luxuriæ triumpho. Quàm profectò inter illos viros durasset cognomen Magni, si prima victoria sic triumphasses? & margaritis, Magne, tam prodiga re, & fœminis reperta, quam gerere te fas nō sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nónne illa similior tui est imago, quam Pyrenæi iugis imposuisti? Graue profectò fœdúmque probrum erat, ni verius iræ Deorum ostentum credi oporteret: claréque intelligi posset, iam tum illud caput Orientis opibus sine reliquo corpore ostentatum. † Cætera triūphi
50 eiusdem quàm virilia! Reipublicæ datum mille talentûm, legatis & quæstoribus, qui oras maritimas defendissent, H-S. bina millia, commilitibus singulis quinquaginta. Tolerabiliorem

† De triūphis huius æstimatione consule Budæum de Asse.

tamen

tamen fecit causam Caij principis, qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis: & Neronis principis, qui sceptra, & † personas, & cubicula viatoria vnionibus cōstruebat. Quinimo etiam ius videmur perdidisse corripiendi gemmata potoria, & varia supellectilis genera, anulos transeuntes. Quæ enim non luxuria innocentior existimari possit? Eadem victoria primùm in vrbem murrhina induxit: primúsque Pompeius sex pocula ex eo triumpho Capitolino Ioui dicauit: quæ protinus ad hominum vsum transiere, abacis etiam escariísque vasis inde expetitis. Excrescítq; indies eius rei luxus, murrhino octoginta sestertiis empto, capaci planè ad sextarios tres calice. Potauit ex eo ante hos annos Consularis, ob amorem obroso eius margine, vt tamen iniuria illa pretiū augeret: neq; est hodie murrhini alterius præstantior indicatura. Idē in reliquis generis eius quantum vorauerit, licet existimare ex multitudine, quæ tanta fuit, vt auferente liberis eius Nerone Domitio, theatrum peculiare trans Tiberim † hortis exposita occuparent: quod à populo impleri canente se, dum Pompeiano præludit, etiam Neroni satis erat: qui vidit tunc annumerari vnius scyphi fracta membra, quæ in dolorem credo seculi inuidiámque fortunæ, tanquam Alexandri Magni corpus in conditorio seruari, vt ostentarentur, placebat. T. Petronius Consularis moriturus, inuidia Neronis principis, vt mensam eius exhæredaret, trullam murrhinam trecentis sestertiis emptam fregit. Sed Nero, vt par erat principem, vicit omnes, trecentis sestertiis capidem vnam parando. Memoranda res, tanti Imperatorem patrémque patriæ bibisse. Oriens murrhina mittit. Inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec insignibus, maximè Parthici regni: præcipuè tamen in Carmania, Humorem putant sub terra calore densari. Amplitudine nusquam paruos excedunt abacos: crassitudine rarò, quanta dictum est vasi potorio. Splendor his sine viribus, nitórque verius, quàm splendor. Sed in pretio varietas colorum, subinde circumagentibus se maculis in purpuram candorémque, & tertium ex vtroque ignescentem, velut per transitum coloris purpura rubescente, aut lacte candescente. Sunt qui maximè in iis laudent extremitates, & quosdam colorum repercussus, quales in cœlesti arquu spectantur. His maculæ pingues placent: translucere quicquam aut pallere vitium est: Item sales verrucæque non eminentes, sed vt in corpore etiam plerunque sessiles. Aliqua & in odore commendatio est. Contraria huic causa crystallum facit, gelu vehementiore concreto. Non alibi certè reperitur, quàm vbi maximè hybernæ niues rigent: glaciémq; esse certum est: vnde & nomen Græci dedere. Oriens & hanc mittit, sed Indicæ nulla præfertur. Nascitur & in Asia, vilissima circa Alabāda & Orthosiam, finitimísque montibus, item in Cypro. Sed laudata in Europæ Alpium iugis. Iuba autor est, & in quadam insula Rubri maris ante Arabiam sita nasci, quæ Neron vocetur: & in ea, quæ iuxta gemmam topazion ferat, cubitalémq; effossam à Pythagora Ptolemæi regis præfecto. Cornelius Bocchus & in Lusitania nasci perquàm mirandi ponderis, immensis iugis depressis ad libramentum aquæ puteis. Mirum & quod Xenocrates tradit Ephesius, aratro in Asia & Cypro excitari. Non enim inueniri in terreno, nec nisi inter cautes creditum fuerat. Similius vero est, quod idem Xenocrates tradit, torrentibus sæpe deportari. Sudines verò negat nisi ad Meridiem spectantibus locis nasci: quod certum est: non enim reperitur in aquosis, quanquam in regione prægelida, vel si ad vada vsque glacientur amnes. Cælesti humore paruáq; niue id fieri necesse est: ideo caloris impatiens, nisi in frigido potu abdicatur. Quare sexangulis nascatur lateribus, non facilè ratio inueniri potest, eò magis quòd neque mucronibus eadem species est, & ita absolutus est laterum læuor, vt nulla id arte posit æquari. Magnitudo amplissima adhuc visa nobis erat, quam in Capitolio Liuia Augusta dicauerat, librarū circiter quinquaginta. Idem Xenocrates autor est, vas amphorale visum, & aliqui ex India crystallum sextariorum quatuor. Nos liquidò affirmare possumus, in cautibus Alpium nasci, atque adeò inuiis, vt plerunque fune pendentes eam extrahant. Peritis signa & indicia nota sunt, Infestantur plurimis vitiis, scabro, ferrugine, maculosa nube, occulta aliquando vomica, præduro fragilíque centro & sale appellato. Est & rufa aliquibus rubigo: aliis capillamentum rimæ simile.

Hoc

† personas histrionum.

† ortis

Hoc artifices cælatura occultant. Quæ verò sine vitio sunt, puras esse malunt, acenteta appellantes, nec spumei coloris lympidæ aquæ. Postremò autoritas in pondere est. Inuenio Medicos, quæ sunt vrenda corporum, non aliter vtilius id fieri putare, quàm crystallina pila aduersis posita Solis radiis. Alius hic furor, H-S CL. M. trullam vnam non ante multos annos mercatam à matrefamiliâs, nec diuite. Idem Nero amissarum rerum nuntio accepto, duos calices crystallinos in suprema ira fregit illisos. Hæc fuit ratio seculum suũ punientis, ne quis alius ex his biberet. Fragmenta sarciri nullo modo queunt. Mirè ad similitudinem accessere vitrea, sed prodigij modo, vt suum pretium auxerint crystalli, non diminuerint. Proximum locum in deliciis fœminarum tamen adhuc tantùm, succina obtinent, eandémq; omnia hæc, quam gemmæ, autoritatem, sanè maiorem aliquibus de causis crystallina & murrhina, rigidi potus vtraque. In succinis causam ne deliciæ quidem adhuc excogitauerunt. Occasio est vanitas Græcorum diligẽtiæ. Legentes modò æquè perpetiantur me de ortu eorum, cùm hoc quoque intersit vitæ, scire posteros quicquid illi prodidere mirãdum. Phaethontis fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos, lacrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus: & electrum appellarum, quoniam Sol vocitatus sit Elector, plurimi Poetæ dixere, primíque vt arbitror, Æschylus, Philoxenus, Nicander, Euripides, Satyrus. Quod esse falsum, Italiæ testimonio patet. Diligentiores eorum, Electridas insulas in mari Adriatico esse dixerunt, ad quas dilaberetur Padus. Qua appellatione nullas vnquam ibi fuisse, certum est: nec verò vllas ibi appositas esse, in quas quicquam cursu Padi deuehi possit. Nam quòd Æschylus in Iberia, hoc est in Hispania, Eridanum esse dixit, eundémque appellari Rhodanum, Euripides rursus & Apollonius in Adriatico litore confluere Rhodanum & Padum, faciliorem veniam facit ignorati succini in tanta orbis ignorantia. Modestiores sed æquè falsum prodidere, in extremis Adriatici sinus rupibus in viis arbores stare, quæ Canis ortu hoc effunderent gummi. Theophrastus in Liguria effodi dixit. Phaethontem in Æthiopia Hammonis obiisse: ob id delubrum ibi esse atque oraculum, electrúmque gigni. Philemon fossile esse, & in Scythia erui duobus locis: candidum atque cerei coloris quod vocaretur electrum: in alio loco fuluum, quod appellaretur sualternicum. Demostrarus lyncurion id vocat, & fieri ex vrina lyncum bestiarum, è maribus fuluum & igneum, è fœminis languidius atque candidum. Alij dixere langurium, & esse in Italia bestias langurias. Zenothemis langas vocat easdem, & circa Padum iis vitam affirmat. Sudines arborem quæ gignat in Liguria. In eadem sententia & Metrodorus fuit. Sotacus credidit in Britannia arboribus effluere, quas electridas vocauit. Pytheas Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Oceani Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium: ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum: illò vere fluctibus aduehi, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad ignem vti eo, proximísque Teutonis vendere. Huic & Timæus credidit, sed † insulam Baltiam vocauit. Philemon negauit flammam ab electro reddi. Niceas Solis radiorum succum intelligi voluit. Hos circa occasum credit vehementiores in terram actos, pinguem sudorem in ea parte Oceani relinquere, deinde æstibus in Germanorum litora eiici. Et in Ægypto nasci simili modo, & vocari Sacal: item in India, gratiúsque thure esse Indis. In Syria quoque fœminas verticillos inde facere, & vocare harpaga, quia folia & paleas vestiúmque fimbrias rapiat. Theophrastus Oceano id exæstuante ad Pyrenæi promontorium eiici: quod & Xenocrates credidit, qui de iis nuperrimè scripsit. Viuit adhuc Asarubas, qui tradidit iuxta Atlanticum mare esse lacum Cephisida, quem Mauri vocant electrum. Hunc Sole excalfactum è limo dare electrum fluitans. Mnesias Africæ locum Sicyonem appellatum, & Crathin amnem in Oceanum effluentem è lacu, in quo aues, quas meleagridas & penelopas vocat, viuere. Ibi nasci ratione eadem, qua suprà dictum est de electride lacu. Theomenes dicit, iuxta Syrtim magnam hortum Hesperidum esse, ex quo in stagnum cadat, colligi verò à virginibus Hesperidum. Ctesias Indis flumen esse Hypobarum, quo vocabulo significetur omnia vasa ferre bona:

† Insulã hanc suprà lib. 4. ca. 13. ex eiusdem Timæi sententia Bannomannã nominat. Quo fit, vt aut hic locus ex illo, aut ille ex hoc sit restituendus

bona: fluere à Septentrione in exortiuum Oceanum iuxta montem syluestrem arboribus electrum ferentibus. Arbores eas aphytacoras vocari, qua appellatione significetur prædulcis suauitas. Mithridates in Germaniæ litoribus esse insulam, vocaríque eam Oserictam, cedri genere syluosam: inde defluere in petras. Xenocrates non succinum tantùm in Italia, verumetiam thieum vocari, à Scythis verò sacrium, quoniam & ibi nascatur. Alios putare in Numidia gigni. Super omnes est Sophocles Tragicus Poeta, quod equidem miror tanta grauitate cothurni, & præterea vitæ fama, aliâs principe loco genitus Athenis, rebus gestis, exercitu ducto. Hic vltra Indiam fieri dixit è lacrymis meleagridum auium Meleagrum deflentium. Quod & credidisse eum, vel sperasse aliis persuaderi posse, quis nõ miretur? quámve pueritiam tam imperitam posse reperiri, quæ auium ploratus annuos credat, lacrymásve tam grandes, auésque è Græcia, vbi Meleager periit, ploratum isse in Indos? Quid ergo? non multa æquè fabulosa produnt Poetæ? Sed hoc ea in re, quæ quotidie inuehatur atque abundet, & hoc mendacium coarguat, seriò quenquam dixisse, summa hominum contemptio est, & intoleranda mendaciorum impunitas.

De ortu & medicinis & generibus & luxuria succinorum, & lyncurio, & medicinæ. CAP. III.

Certum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glessum: itaque & à nostris vnã insularum ob id Glessariam appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem defluente medulla pinei generis arboribus, vt gummi in cerasis, resina pineis. Erumpit humoris abundantia: densatur rigore vel tepore autumnali. Cùm intumescens æstus rapuit ex insulis, certè in litora expellitur, ita volubile, vt pendere videatur atque considere in vado: quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellantes. Pineæ autem arboris esse indicio est pineus in attritu odor, & quòd accensum tedæ modo ac nidore flagret. Affertur à Germanis in Pannoniam maximè prouinciam. Inde Veneti primùm, quos Græci Heneros vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Pado verò annexa fabulæ videtur caussa, hodiéque transpadanarum agrestibus fœminis, monilium vice succina gestantibus, maximè decoris gratia, sed & medicinæ: quando tonsillis creditur resistere, & faucium vitiis, vario genere aquarum iuxta illos infestante guttura ac vicinas carnes. DC. ferè M. pas. à Carnunto Pannoniæ, abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum à Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc cõmercia & litora peragrauit, tanta copia inuecta, vt retia arcẽdis feris podium protegentia succinis nodarẽtur, arma verò & libitina totúsque vnius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is glebæ attulit XIII. librarum. Nasci & in India certũ est. Archelaus, qui regnauit in Cappadocia, illinc cortice inhærẽte tradit aduehi rude, polirique adipe suis lactentis incoctum. Liquidum primò destillare, argumẽto sunt quædam intus translucentia, vt formicæ aut culices, lacertæque, quas adhæsisse musteo non est dubium, & inclusas indurescenti. Genera eius plura. Candida odoris præstãtissimi. Sed nec his, nec cereis pretium. Fuluis maior autoritas. Ex iis etiamnum amplior translucentibus, præterquàm si nimio ardore flagrent: imaginémque igneam inesse, non ignem, placet. Summa laus Falernis à vini colore dictis, molli fulgore perspicuis. Sunt & in quibus decocti mellis lenitas placeat. Verum hoc quoq; notum fieri oportet, quocunque libeat, tingi, hœdorum seuo & anchusæ radice: quippe etiam conchylio inficiuntur. Cæterùm attritu digitorũ accepta caloris anima trahunt in se paleas ac folia arida, ac philyras, vt magnes lapis ferrum. Ramenta quoq; eius in oleo addita flagrant dilucidius diutiúsque, quàm lini medulla. Taxatio in deliciis tanta, vt hominis quamuis parua effigies, viuorum hominum vigentiúmque pretia superet, prorsus vt castigatio vna non sit satis. In Corinthiis æs placet auro argentóque misto, in cælatis ars & ingenia. Murrhinorum & crystallinorum diximus gratiam: vniones, quòd capite circunferuntur, gemmæ digitis:

in omnibus denique aliis vitiis ostentatio aut vsus placet: in succinis deliciarum tantùm conscientia. Domitius Nero in cæteris vitæ suæ portentis, capillos quoque coniugis suæ Popeæ in hoc nomen adoptauerat, quodam etiam carmine succina appellando. Et quoniam nullis vitiis desunt pretiosa nomina, ex eo tertius quidam hic color cœpit expeti à matronis. Vsus tamen succinorum inuenitur aliquis in medicina: sed non ob hoc fœminis placent. Infantibus adalligari amuleti ratione prodest. Callistratus & cuicunque ætati contra lymphationes prodesse tradit: & vrinæ difficultatibus potum, adalligatúmque. Hic & differentiam nouam attulit appellando chryselectrum, quasi coloris aurei, & matutino gratissimo aspectu, rapacissimum ignium, & si iuxtà fuerint, celerrimè ardescens.
10 Hoc collo adalligatum, mederi febribus & morbis: tritum cum melle ac rosaceo aurium vitiis: & si cum melle Attico côteratur, oculorum quoque obscuritatibus. Stomachi etiá vitiis vel per se farina eius sumpta, vel cum mastiche ex aqua pota. Succina etiam gemmis, quæ sunt translucidæ, adulterãdis magnum habent locum, maximè amethystis, cum omni, vt diximus, colore tinganiur. De lyncurio proximè dici cogit autorum pertinacia. Quippe etiamsi non electrum id esset, lyncurium tamen gemmam esse contendunt. Fieri autem ex vrina quidem lyncis, sed egestá terra protinus bestia operiente eam, quoniam inuideat hominum vsui. Esse autem, qualem in igneis succinis, colorem, scalpíque. Nec folia tantùm aut stramenta ad se rapere, sed æris etiam ac ferri laminas, quod Diocles quidem & Theophrastus credidit. Ego falsum id totum arbitror, nec visam in æuo
20 nostro gemmam vllam ea appellatione, & quod de medicina simul proditur, calculos vesicæ eo poto elidi, & morbo regio occurri, si ex vino bibatur, aut si portetur etiã. Nũc gemmarum cõfessa genera dicemus, à laudatissimis orsi. Nec verò id solum agemus, sed ad maiorem vtilitatem vitæ obiter coarguetur Magorum infanda vanitas, quando illi vel plurima prodidere de gemmis, medicinæ ex his species blando prodigio transgressi.

De adamantis generibus & medicinis, & margaritis. CAP. IIII.

MAximum in rebus humanis, non solùm inter gemmas, pretium habet adamas, diu non nisi regibus & iis admodum paucis cognitus, vnus modò in metallis repertus, perquàm raró comes auri, nec nisi in auro nasci videbatur. Veteres eum in Æthiopum tantùm metallis inueniri existimauere, inter delubrum Mercurij atque insulã Me-
30 roen, dixerúntque non ampliorem cucumis semine, aut colore dissimilem inueniri. Nũc genera eius sex noscuntur: Indici, non in auro nascentis, sed quadã crystalli cognatione. Siquidem & colore translucido non differt, & laterum sexangulo læuore turbinatus in mucronem, aut duabus contrariis partibus, quò magis miremur, vt si duo turbines latissimis suis partibus iungantur: magnitudine verò etiam auellanæ nuclei. Similis est huic quidem Arabicus, minor tantùm, similiter & nascens: cæteris pallor gentis, & in auro nõ nisi excellentissimo natalis. Incudibus hi deprehenduntur, ita respuentes ictum, vt ferrum vtrinque dissultet incudésque etiam ipsæ dissiliãt. Quippe duritia inenarrabilis est, simúlque ignium victrix natura, & nunquam incalescens. Vnde & nomen indomita vis Græca interpretatione accepit. Vnum ex iis vocãt cenchron, quod est milij magnitudi-
40 ne. Alterum Macedonicum in Philippico auro repertum · & hic est cucumis semini par. Post hos Cyprius vocatur in Cypro repertus, vergens in æreum colorem, sed in medicina, vt dicemus, efficacissimus. Post hunc est siderites ferrei splendoris, pondere ante cæteros, sed natura dissimilis. Nã & ictibus frangitur, & alio adamante perforari potest: quod & Cyprio euenit: breuitérque, vt degeneres, nominis tantùm autoritatem habent. Idque, quod totis voluminibus his docere & mandare conati sumus, de discordia rerum concordiáque, quam antipathiam ac sympathiam appellauere Græci, non aliter clariùs intelligi potest. Siquidem illa inuicta vis duarum violentissimæ naturæ rerum ferri ignísq; contemptrix, hircino rumpitur sanguine, nec aliter quàm recenti calidoque macerata, & sic quoque multis ictibus, tunc etiam, prætterquàm eximias, incudes, malleósque fer-
50 reos frangens. Cuius hoc ingenio inuentum? quóve casu repertum? aut quæ fuit coniectura experiendi rem immensi secreti, & in fœdissimo animalium? Numinum profectò

muneris

muneris talis inuentio omnis est. Nec quærenda in vlla parte naturæ ratio, sed voluntas. Et cùm feliciter rumpere contingit, in tam paruas frangitur crustas, vt cerni vix possint. Expetuntur à scalptoribus, ferróque includuntur, nullam non duritiam ex facili cauantes. Adamas dissidet cum magnete lapide in tantum, vt iuxtà positus ferrum non patiatur abstrahi: aut si admotus magnes apprehenderit, rapiat, atque auferat. Adamas & venena irrita facit, & lymphationes abigit, metúsque vanos expellit à mēte: & ob id quidam eum anachiten vocauere. Metrodorus Scepsius, in eadem Germania & Baltia insula nasci, in qua & succinum, quod equidem legerim, solus dicit: & præfert Arabicis: quod falsum esse quis dubitet? Proximum apud nos Indicis Arabicísque margaritis pretium est, de quibus in nono diximus volumine inter res marinas.

De smaragdi generibus, & gemmis viridibus & translucidis. CAP. V.

Tertia autoritas smaragdis perhibetur pluribus de causis. Nullius coloris aspectus iucundior est. Nā herbas quoque virentes frondésque auidè spectamus. Smaragdos verò tantò libentius, quoniā nihil omnino viridius comparatum illis viret. Præterea soli gemmarum cōtuitu oculos implent nec satiant. Quin & ab intentione alia obscurata, aspectu smaragdi recreatur acies. Scalpentibúsque gemmas non alia gratior oculorum refectio est: ita viridi lenitate lassitudinem mulcent. Præterea longinquo amplificantur visu, inficientes circa se repercussum aera, non Sole mutati, nō vmbra, non lucernis, sempérque sensim radiantes, & visum admittentes, ad crassitudinem sui facilitate translucida: quod etiam in aquis non fit. Iidem plerunque & cōcaui, vt visum colligant. Quapropter decreto hominum iis parcitur scalpi vetitis. Quanquam Scythicorum Ægyptiorúmque duritia tanta est, vt nequeant vulnerari. Quorum verò corpus extensum est, eâdem, qua specula, ratione supini imagines rerum reddunt. Nero princeps gladiatorum pugnas spectabat smaragdo. Genera eorum duodecim: Nobilissimi Scythici, ab ea gente in qua reperiuntur appellati. Nullius maior austeritas, nec minus vitij. Et quantum smaragdi à gemmis distant, tantum Scythici à cæteris smaragdis. Proximā laudem habent, sicut & sedem, Bactriani, quos in commissuris saxorum colligere dicuntur Etesiis flantibus. Tunc enim tellure internitent, quia iis ventis maximè harenæ mouētur. Sed hos minores multò Scythicis esse tradunt. Tertium locum Ægyptij habent, qui eruuntur circa Copton oppidum Thebaidis in collibus & cautibus. Reliqua genera in metallis æraris inueniuntur. Quapropter principatum ex iis Cyprij obtinent: dósque eorum est nec in colore liquido nec diluto, verùm ex humido pingui, quáque perspiciatur, imitāte translucidum mare: paritérque translucet & nitet, hoc est, colorem expellit, & aciem recipit. Ferunt in ea insula tumulo reguli Hermiæ iuxta cetarias marmoreo leoni fuisse inditos oculos ex smaragdis, ita radiantibus etiam in gurgitem, vt territi instrumenta refugerēt thynni, diu mirantibus nouitatem piscatoribus, donec mutauere oculis gemmas. Sed & vitia demonstrari oportet in tam procliui erratu. Sunt quidem omnium eadem. Quædam tamen nationum peculiaria, sicut in homine. Ergo Cyprij variè glauci, magísque ac minus in eodem smaragdo aliis partibus tenorē illum Scythicæ autoritatis non semper custodiunt. Ad hoc quibusdam intercurrit vmbra, surdúsque fit colos: qui improbatur etiam dilutior. Hinc genera distinguuntur. Sunt aliqui obscuri, quos vocant cæcos: alij densi, nec è liquido translucidi: quidam varia nubecula improbati. Aliud est hoc, quàm vmbra, de qua diximus. Nubecula enim albicantis est vitium, cùm viridis non pertransit aspectus, sed aut intus occurrit, aut excipit in fine visum candor. Hæc coloris vitia: illa corporis, capillamentum, sal, plumbago. Ab iis Æthiopici laudantur à Copto dierum trium itinere, vt autor est Iuba, acriter virides, sed non facilè puri aut concolores. Democritus in hoc genere ponit Hermineos & Persicos. Illos extumescentes pinguiter: Persicos verò non translucidos, sed iucundi tenoris, visum implere, quem non admittant, felium pantherarúmque oculis similes. Nanque & illos radiare nec perspici. Eosdem in Sole hebetari, vmbris refulgere, & longiùs, quàm cæteros, nitere. Omnium horum etiamnum vitium, quòd fellis colorem aut aeris habet. In Sole dilucidi quidem

dem ac liquidi, sed non virides. Hæc vitia & Atticis maximè sentiuntur in argentariis metallis repertis in loco qui Thoricos vocatur, semper minus pingues, & è longinquo speciosiores. Frequens & iis plumbago, hoc est, vt in Sole plumbei videantur. Illud peculiare, quòd quidam ex iis senescunt, paulatim viriditate euanida, & Sole læduntur. Post hos Medici plurimum viriditatis habent, interdum & è sapphiro. Ii sunt fluctuosi, ac rerum imagines complexi, vt verbi gratia papauerum aut auium, pinnarúmque vel catulorum aut similium. Qui non omnino virides nascuntur, vino & oleo meliores fiunt: neque est aliorum magnitudo amplior. Carchedonij nescio an in totũ exoleuerint, postquàm metalla æris ibi defecerunt: & semper tamen vilissimi fuere minimíque. Iidem fragiles, 10 sed colore incerti, & virentium in caudis pauonum columbarúmque collo plumis similes, ad inclinationem magis aut minus lucidi, venosi quidem squamosíque. Peculiare erat in his vitium faccion appellatum: hoc est quædam gemmæ caro. Mons iuxta Carchedonem, in quo legebantur, smaragdites vocatus est. Iuba est autor, smaragdum quem cholon vocant, in Arabiæ ædificiorum ornamentis includi, & lapidem, quem alabastriten Ægyptij vocant. Complures verò è proximis Laconicos in Taygeto monte erui Medicis similes, & alios in Sicilia. Inseruntur smaragdis & quæ vocatur tanos, è Persis veniens gemma, ingratè viridis, atque intus sordida. Item chalcosmaragdos è Cypro, turbida æreis venis. Theophrastus tradit in Ægyptiorum commentariis reperiri, regi eorum à rege Babylonio missum smaragdũ munere IIII. cubitorum longitudine, & trium 20 latitudine. Et fuisse apud eos in Iouis delubro obeliscum è IIII. smaragdis XL. cubitorum longitudine, latitudine verò in parte quatuor, in parte duorum. Se autem scribente, esse in Tyro Herculis templo stantem pilam è smaragdo, nisi potiùs pseudosmaragdus sit. Nam & hoc genus reperiri, & in Cypro inuentum ex dimidia parte smaragdum, ex dimidia iaspidem, nondum humore in totum transfigurato. Apion cognominatus Plistonices, paulò antè scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Ægypti colossum Serapin è smaragdo nouem cubitorum. Eandem multis naturam aut certè similem habere beryllí videntur, in India originem habentes, rarò alibi reperti. Poliuntur omnes sexangula figura artificum ingeniis, quoniam hebescunt, ni color surdus repercussu angulorum excitetur. Aliter enim politi non habent fulgorem eundem. Probatissimi sunt ex 30 iis, qui viriditatem puri maris imitantur. Proximi, qui vocantur chrysoberylli, & sunt paulo pallidiores, sed in aureum colorem exeunte fulgore. Vicinum genus huic est pallidius, & à quibusdam proprij generis existimatur, vocatúrque chrysoprasus. Quarto loco numerantur hyacinthizontes. Quinto quos aeroides vocant. Post eos autem cerini: ac deinde oleagini, hoc est, colore olei. Post remi crystallis ferè similes. Hi capillamenta habent, sordésque, alioquin euanidi, quæ sunt omnium vitia. Indi mirè gaudent longitudine eorum, solósque gemmarum esse prædicant, qui carere auro malint: ob id perforatos elephantorum setis religant. Et alios conuenit non oportere perforari, quorum sit absoluta bonitas, vmbilicis statim ex auro capita comprehendentibus. Ideo cylindros ex iis facere malunt, quàm gemmas, quoniam est summa commendatio in longitudine. 40 Quidam & angulosos putant statim nasci, & perforatos gratiores fieri medulla candoris exempta, additóque auro repercussu aut omnino castigata causa perspicuitatis ad crassitudinem. Vitia præter iam dicta eadem ferè, quæ in smaragdis, & pterygia. In nostro orbe aliquando circa Pontum inueniri putantur. Indi & alias quidem gemmas crystallo inuento adulterare reperetunt, sed præcipuè beryllos.

De opali generibus, & vitiis, & experimentis, & variis gemmis. CAP. VI.

Minimum, idémque plurimum ab iis differunt opali, smaragdis tantum cedentes. India sola & horum est mater. Atque ideo eis pretiosissimam gloriam compositores gemmarum & maximè inenarrabilem difficultatẽ dederunt. Est enim in iis carbunculi tenuior ignis, est amethysti fulgens purpura, est smaragdi virens mare, & cuncta pa- 50 riter incredibili mistura lucentia. Alij summo fulgoris argumẽto colores pigmentorum æquauere: alij sulphuris ardentem flammam, aut etiam ignis oleo accensi. Magnitudo

nucem

nucem auellanam æquat, insigni apud nos historia. Siquidem extat hodiéque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius Senator est, filius Strumæ Nonij eius, quem Catullus poeta in sella curuli visum indignè tulit, auúsque Seruilij Noniani, quem Consulem vidimus: illéque proscriptus fugiens, hunc è fortunis suis omnibus anulum abstulit secum, quem certũ est sestertiis viginti millibus æstimatum. Sed mira Antonij feritas atque luxuria, propter gemmam proscribentis: nec minor Nonij contumacia, proscriptionem suam amantis, cùm etiam feræ abrosas partes corporis relinquant, propter quas se periclitari sciant. Vitia opali, si color in florem herbæ, quæ vocatur heliotropium, exeat, aut crystallum, aut grãdinem: si sal interueniat aut scabritia, aut puncta oculis occursantia: nullósque magis India similitudine indiscreta vitro adulterat. Experimentum in Sole tantum. Falsis enim contra radios libratis digito ac pollice, vnus atque idem translucet colos in se consumptus. Veri fulgor subinde variat, & plus huc illúcque spargit, & fulgor lucis in digitos funditur. Hanc gemmam propter eximiam gratiam plerique appellauere pæderota. Sunt & qui priuatum genus eius faciunt, sangenónque ab Indis vocari dicunt. Traduntur nasci & in Aegypto, & in Arabia, & vilissimi in Ponto. Item in Galatia ac Thaso & Cypro. Quippe opali gratiam habet: sed mollius nitet, rarò non scaber. Summa coloris ex aëre & purpura constat: viriditas smaragdi deest. Constátque melior ille color, cuius fulgor vini colore fuscatur, quàm qui diluitur aqua. Hactenus de principatu conuenit, mulierum maximè senatusconsulto. Minus certa sunt, de quibus & viri iudicant. Singulorum enim libido singulis pretia facit, & præcipuè regum. Claudius Cæsar smaragdos induebat & sardonychas. Primus autem Romanorum sardonyche vsus est prior Africanus, vt tradit Demostratus, & inde Romanis hanc gemmã fuisse celeberrimam. Quamobrem proximum ei dabimus locum. Sardonyches olim, vt ex nomine ipso apparet, intelligebantur candore in Sarda, hoc est, velut carnibus vngue hominis imposito, & vtroque translucido. Talésque esse Indicas tradunt, Ismenias, Demostratus, Zenothemis, Sotacus: hi quidem duo reliquas omnes, quæ non tralucẽt, cæcas appellantes, quæ nunc nomen abstulere. Nullo sardarum vestigio Arabicæ sunt, cœperúntque pluribus hæ gemmæ coloribus intelligi, radice nigra, aut cæruleum imitante, & vnguem: creditum enim candido pingi, nec sine quadam spe purpuræ candore in minium transeunte. Has Indis nõ habitas in honore Zenothemis scribit: tantæ aliâs magnitudinis, vt inde capulos factitarent. Etenim constat ibi torrentibus detegi. Et placuisse in nostro orbe initio, quoniam solæ propè gemmarum scalptæ, ceram non auferrent. Persuasimus deinde & Indis, vt ipsi quoque iis gauderent. Vtitúrque perforatis vtique vulgus tantum in collo. Et hoc est nunc Indicarum argumentum. Arabicæ excellunt candore circuli prælucido atque non gracili, neque in recessu gemmæ aut in deiectu renitente, sed in ipsis vmbonibus nitente, prætereà substrato nigerrimi coloris. Et hoc in Indicis cereum aut corneum inuenitur, etiam circuli albi: quædam in iis cælestis arquus anhelatio est. Superficies verò locustarum maris crustis rubentior. Iam melleæ aut fæculentæ (hoc enim nomen est vitio) improbantur, & si zona alba fundat se, non colligat. Simili modo, si ex alio colore in se admittat aliquid enormiter. Nihil enim in sua sede alieno interpellari placet. Sunt & Armeniacæ, cætera probandæ, sed pallida zona. Exponẽda est & onychis ipsius natura, propter nominis societatem: hoc in gemmam trãsilit ex lapide Carmaniæ. Sudines dicit in gemma esse candorẽ vnguis humani similitudine: itẽ chrysolithi colorem & sardæ & iaspidis. Zenothemis Indicam onychem plures habere varietates, igneam, nigram, corneam, cingentibus candidis venis oculi modo, interuenientibus quarundam oculis obliquis venis. Sotacus & Arabicam onychem tradit: sed eam à cæteris distare, quòd Indica igniculos habeat, albis cingentibus zonis singulis pluribúsve, aliter quàm in sardonyche Indica. Illic enim momentum esse, hîc circulum. Arabicas onychas nigras inueniri candidis zonis. Satyrus carnosas esse Indicas, parte carbunculi, parte chrysolithi & amethysti, totúmque id genus abdicat. Veram autem onychem plurimas variásque cum lacteis zonis habere venas, omnium in trãsitu colore inenarrabili, &

in vnum

in vnum redeunte concentum suauitate grata. Nec sardæ natura differenda est, diuiduæ ex eodem nomine obitérque ardentium gemmarum indicanda.

De generibus carbunculorum, & vitiis, & experimentis, & gemmis ardentibus. CAP. VII.

PRincipatum habent carbunculi, à similitudine ignium appellati, cùm ipsi non sentiant ignes, ob id à quibusdam apyroti vocati. Horum genera, Indici & Garamantici, quos & Carchedonios vocauere, propter opulentiam Carthaginis magnæ. Adiiciunt Æthiopicos & Alabandicos, in Orthosia caute nascentes, sed qui perficiantur Alabãdis. Prætereà in omni genere masculi appellantur acriores, at fœminæ languidiùs refulgen-
10 tes. In masculis quoque obseruant liquidioris alios flammæ, nigrioris alios, & quosdam lucidiùs, ac magis cæteris in Sole flagrantes. Optimos verò amethystizontas, hoc est, quorum extremus igniculus in amethysti violam exeat: proximos illis, quos vocant syrtitas, pinnato fulgore radiantes. Inueniri autem vbicunque maximè Solis repercussu. Satyrus Indicos non esse claros dicit, ac plerunque sordidos, ac semper fulgoris retorridi: Æthiopicos pingues, lucémque non emittentes, sed cõuoluto igne flagrare. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse † positi, extremo visu nubilantẽ: si attollatur, exardescentem: ob id à plerisque hunc carbunculum candidum vocari. Qui languidiùs ac liuidiùs ex Indicis lucent, lithizontas appellari. Carchedonios multo minores esse: Indicos etiã in sextarij vnius mensuram cauari. Archelaus Carchedonios nigrioris aspe-
20 ctus esse, sed igne, vel Sole, & inclinatione acrius, quàm cæteros, excitari. Eosdẽ vmbrante tecto purpureos videri, sub cælo flammeos, contra radios Solis & scintillare, ceras signantibus his liquescere, quãuis in opaco. Multi Indicos Carchedoniis candidiores esse, & è diuerso inclinatione hebetari scripsere: etiamnum in Carchedoniis maribus stellas intus ardere, fœminas fulgorem vniuersim fundere extra se. Alabãdicos cæteris nigriores esse scabrósque. Nascuntur & in Thracia coloris eiusdem, ignem minimè sentientes. Theophrastus autor est, & in Orchomeno Arcadiæ inueniri, & in Chio: Illos nigriores, è quibus & specula fieri. Esse & Trœzenios varios interuenientibus maculis albis: Itẽ Corinthios ex pallidiore candidos. Massilia quoque importari Bocchus & Olyssipone scripsit magno labore ob argillã Sole adustis saltibus. Nec est aliud difficilius, quàm discer-
30 nere hæc genera: tanta est in eis occasio artis, subditis per quæ translucere cogantur. Aiunt ab Æthiopibus hebetiores in aceto maceratos quatuordecim diebus nitescere, totidem mensibus durante fulgore. Adulterantur vitro simillimè, sed cote deprehenduntur, sicut aliæ gemmæ factitiæ: mollior enim materia & fragilis: & centrosa scobe deprehenduntur & pondere, quod minus est vitreis: aliquando & pustulis argenti modo relucentibus. Est & anthracitis appellata, in Thesprotia fossilis, carbonibus similis. Falsum arbitror, quod & in Liguria nasci tradiderunt, nisi fortè tunc nascebantur. Esse in iis & præcinctæ candida vena traduntur: harum igneus color, vt superiorum est: peculiare quidem, quòd iactatæ in ignem velut intermortuæ extinguuntur: contrà aquis perfusæ exardescunt. Cognata est huic sandastros, quam aliqui Garamantiten vocãt: nascitur in In-
40 dia loco eiusdem nominis. Gignitur & in Arabia ad meridiem versa. Commẽdatio summa, quòd velut in translucido stellantes, intus fulgent aureæ guttæ, semper in corpore, nunquam in cute. Accedit religio narrata à siderum cognatione ab inspectoribus, quoniam ferè stellatum Hyadum & numero & dispositione stellantur, ob id Chaldæis in ceremõniis habitæ. Et hic mares austeritas distinguit, quodam vigore apposita tingẽs. Indicæ quidem etiam hebetare visus dicuntur. Blandior fœminis flamma, alliciens magis, quàm accendens. Sunt qui præferãt Arabicas Indicis, fumidæque chrysolitho illas similes dicunt. Ismenias verò negat poliri sandastros propter teneritatem, & ob id in magno errore sunt, qui sandareson vocant. Inter omnes constat, quantum numero stellarum accedat, tantum & pretio accedere. Affert errorem aliquãdo similitudo nominis, sandaser,
50 quod Nicanor sandaserion vocauit, alij sandaseron. Quidam verò hãc sandastron, illam sandareson, in India nascentem illam quoque, & loci nomen custodientem: mali colore,

† vide nũ rectius, positi.

aut olei viridis, omnibus improbatam. Ex eodem genere ardentium lychnites appellata à lucernarum accensarum præcipua gratia. Nascitur circa Orthosiam, totáque Caria ac vicinis locis, sed probatissima in Indis, quam quidam remissiorem carbunculum esse dixerunt. Secunda bonitate similis est Ionis appellata à prælatis floribus. Et alias inuenio differentias: vnam quæ purpura radiet, alteram quæ cocco, à Sole excalfactas, aut digitorum attritu, paleas & chartarum fila ad se rapere. Hoc idem & Carchedonius facere dicitur, quanquàm multo vilior prædictis. Nascitur apud Nasamonas in montibus, vt incolæ putant, imbre diuino. Inuenitur ad repercussum Lunæ, maximè plenæ. Carthaginem quondam deportabatur Archelaus & in Ægypto circa Thebas nasci tradidit, fragiles, venosas, morienti carboni similes. Potoria vasa & ex hoc lapide & ex lychnite factitata inuenio. Omnia autem hæc genera scalpturæ contumaciter resistunt, partémq; ceræ in signo tenent. E diuerso ad hæc sarda vtilissima, quæ nomen cũ sardonyche communicauit. Ipsa gemma vulgaris, & primùm Sardibus reperta, sed laudatissima circa Babyloniam, cùm lapidicinæ quædam aperirentur, hærens in saxi corde. Hócque modo metallum apud Persas defecisse traditur. Sed inueniuntur compluribus aliis locis, sicut in Paro & Asso. In India trium generum: rubrum, & quod demium vocant à pinguedine, tertium quod argenteis bracteis sublinitur. Indicæ perlucẽt: crassiores sunt Arabicæ. Inueniuntur & circa Leucada Epiri, & circa Ægyptum, quæ bractea aurea subliniuntur. Et in his autem mares excitatius fulgent: fœminæ pinguiores sunt, & crassius nitent. Nec fuit alia gemma apud antiquos vsu frequentior. Hac certè apud Menandrum & Philemonem fabulæ superbiunt. Nec vllæ translucentium tardius suffuso humore hebetantur, oleóque magis, quàm alio liquore. Damnantur ex iis melleæ, & validius testaceæ.

De generibus topazij, & callaide, & de gemmis viridibus non translucentibus.

CAP. VIII.

Egregia etiamnum topazio gloria est, suo virenti genere, & cùm reperta est, prælatæ omnibus. Id accidit in Arabiæ insula, quæ Chitis vocatur: in qua Troglodytæ prædones, cùm diutius fame & tempestate pressi, herbas radicésque effoderent, eruerunt topazion. Hæc Archelai sententia est. Iuba topazon insulam in Rubro mari à cõtinente stadiis ccc. abesse tradit, nebulosam & ideo quæsitam sæpe nauigantibus, ex ea causa nomen accepisse. Topazin enim Troglodytarum lingua significationem habere quærẽdi. Ex hac primùm importatam Berenicæ reginæ, quæ fuit mater sequẽtis Ptolemæi, à Philemone præfecto regis, ac mirè placuisse, & inde factam statuam Arsinoæ Ptolemæi Philadelphi vxori quatuor cubitorum, sacratã in delubro, quod aureum cognominabatur. Recentissimi autores & circa Thebaidis Alabastrum oppidum nasci dicunt: & duo eius genera faciunt, prasoidem atque chrysopteron similẽ chrysoprasio. Eius enim tota similitudo ad porri succum dirigitur. Est autẽ amplissima gemmarum. Eadem sola nobilium limam sentit: cæteræ Naxiis cotibus poliuntur. Hæc & vsu atteritur. Comitatur eam similitudine propior, quàm autoritate, callais, è viridi pallens. Nascitur post auersa Indiæ apud incolas Caucasi montis Phicaros ac Asdatas amplitudine cõspicua, sed fistulosa ac sordium plena. Syncerior multo præstãtiórque in Carmania. Vtrobique autem in rupibus inuiis & gelidis, oculi figura extuberans, leuitérque adhærens, nec vt agnata petris, sed vt apposita. Quapropter scandere ad eam pigritia pedum equestres populos tædet, simul & periculum terret. Ergo fundis è longinquo incessunt, & cum toto musco excutiunt. Hoc vectigal, hócque gestamen diuites in ceruice gratissimum norunt. Hic census, hæc gloria à pueritia deiectorum numerum prædicantium, in quo varia fortuna. Quidam ictu primo cœpere præclaras, multi insectando nullas. Et venatus quidem callaidis talis: sectura formantur, aliàs fragiles. Optimus color smaragdi: vt tamen apparet, ex alieno est quòd placeant. Inclusæ decorantur auro, aurúmque nullæ magis decent. Quæ sunt earum pulchriores, oleo, vnguento, & mero colorem deperdunt. Viliores constantius repræsentant: neque est imitabilior alia mendacio vitri. Sunt qui in Arabia inueniri

eas

eas dicant in nidis auium, quas melancoryphos vocant. Viridantium & alia plura sunt genera. Vilioris est turbæ prasius: cuius alterum genus sanguineis punctis obhorret: tertium virgulis tribus distinctum est candidum. Præfertur his chrysoprasius, porri succum & ipsa referens, sed hæc paulum declinans à topazio in aurum. Huic & amplitudo ea est, vt cymbia etiam ex ea fiant: cylindri quidem celerrimè. India & has generat, & nilion, fulgore hebeti ac breui, & cùm intueare, fallaci. Sudines dicit & in Syuero Atticæ flumine nasci. Est autem color fumidæ topazii, aut aliquando mellee. Iuba in Æthiopia gigni tradit, in litoribus amnis, quem Nilum vocamus, & inde nomen trahere. Non transflucet molochites spissius virens, à colore maluæ nomine accepto, reddendis laudata signis, & 10 infantium custodia quadam innato contra pericula ipsorum medicamine. Viret, & sæpe transflucet iaspis, etiamsi victa à multis, antiquitatis tamen gloriam retinens. Plurimæ ferunt eam gentes, smaragdo similem Indi: Cypros duram glaucóque pingui: Persæ aeri similem: ob id vocatur aerizusa. Talis & Caspia est: cærulea circa Thermodoontem amnem: in Phrygia purpurea: in Cappadocia ex purpura cærulea, atque non refulgens. Amisos Indicæ similem mittit, Chalcedon nitbidam. Sed minus refert nationes, quàm bonitates, distinguere. Optima ergo, quæ purpuræ quicquam habet: secunda, quæ rosæ: tertia, quæ smaragdi. Singulis autem Græci nomina ex argumento dedere. Quarta apud eos vocatur Borea, cælo autumnali matutino similis: & hæc erit illa, quæ vocatur aerizusa. Similis est & Sardæ, imitata & violas. Non minus multæ species reliquæ, sed omnes in 20 vitio cæruleæ aut crystallo similes, aut myxis. Item terebinthizusa, improprio (vt arbitror) cognomine, velut è multis eiusdem generis composita gemmis. Quamobrem præstantiores funda clauduntur, id est parentes, nec præterquam margines auro amplectente. Vitium est & breuis in iis nitor, & longè splendens, & sal, & omnia, quæ in cæteris. Et vitro adulterantur, quod manifestum fit, cùm extra fulgorem spargunt, atque non in se continent: nec diuersæ, quas sphragidas vocāt, publico gemmarum domino iis tantùm dato, quoniam optimè signent.

De iaspidum generibus. CAP. IX.

Totus verò Oriens pro amuletis traditur gestare eam, quæ ex iis smaragdo similis est: & transuersa linea alba media præcingitur, & grammatias vocatur: quæ pluri-30 bus, polygrammos. Libet obiter vanitatem Magicam hîc quoque coarguere, quoniam hanc concionantibus vtilem esse prodiderunt. Est & onychipuncta, quæ iasponyx vocatur, & nubem complexa, & niues imitata. Hæc stellata rutilis punctis est, & sali Megarico similis: & velut fumo infecta, quæ capnias vocatur. Magnitudinem iaspidis vndecim vnciarum vidimus, formatámque inde effigiem Neronis thoracatam. Reddetur & per se cyanos, accommodato paulò antè iaspidis nomine, colore cæruleo. Optima Scythica, dein Cypria, postremò Ægyptia. Adulteratur maximè tinctura, idque in gloria regis Ægypti ascribitur, qui primus eam tinxit. Diuiditur autem & hæc in mares fœminásque. Inest ei aliquando & aureus puluis, non qualis in sapphirinis. Sapphirus enim & aureis punctis collucet. Cæruleæ & sapphiri, raróque cum purpura. Optimæ apud Me-40 dos, nusquam tamen perlucidæ. Præterea inutiles scalpturæ interuenientibus crystallinis centris. Quæ sunt ex iis cyanei coloris, mares existimantur. Alius ex hoc ordo purpureis dabitur, & ab illis descendentibus. Principatum amethysti Indicæ tenent. Sed in Arabiæ quoque parte, quæ finitima Syriæ Petræa vocatur, & in Armenia minore, & in Ægypto, & in Gallia reperiuntur: sordidissimæ autem vilissimæque in Thaso & Cypro. Causam nominis afferunt, quòd vsque ad vini colorem accedens, priùs quàm eum deguster, in violam desinat fulgórque quidam in illa purpuræ non ex toto igneus, sed in vini colorem deficiens. Perlucent autem omnes violaceo colore, scalpturis faciles. Indicæ absolutum felicis purpuræ colorem habent: ad hancque tingentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem cum aspectu leniter blandum, neque in oculos, vt carbuncu-50 li, vibrat. Alterum earum genus descendit ad hyacinthos. Hunc colorem Indi sacon vocant, talem gemmam sacodion. Dilutior ex eodem sapinos vocatur. Eadem paranites in

conterm̃ino Arabiæ,gentis nomine. Quattum genus colorem vini habet. Quintũm ad viciniam crystalli descendit,albicante purpuræ defectu. Hoc & minimè probatur,quando præcellens debet esse in suspectu velut ex carbunculo refulgens quidam in purpura leuiter roseus nitor. Tales aliqui malunt pæderotas vocari,alij anterotas,multi Veneris gemmam,quòd maximè videtur decere & specie & colore extremo gemmæ. Magorum vanitas resistere ebrietati eas promittit, & inde appellatas. Præterea si Lunæ nomen ac Solis scribatur in iis,atque ita suspendantur è collo capillis cynocephali vel plumis hirundinis,resistere veneficiis. Iam verò quoquo modo adesse reges adituris. Grandinem quoque auertere,ac similia,& locustas,precatione addita,quā demonstrant. Nam è smaragdis quoque similia promisere,si aquilæ scalperentur,aut scarabæi: quæ quidem scripsisse eos non sine contemptu & irrisu generis humani arbitror. Multum ab eadistat hyacinthos,tamen è vicino descendens. Differentia hæc,quòd ille emicans in amethysto fulgor violaceus, dilutus est in hyacintho. Primo quoque aspectu gratus, euanescit antequam satiet, adeòque non implet oculos, vt penè non attingat,marcescens celerius nominis sui flore. Hyacinthos Æthiopia mittit & chrysolithos, aureo colore translucentes. Præferuntur iis Indicæ,& si variæ non sint,Bactrianæ. Deterrimæ autem Arabicæ, quoniam turbidæ sunt & variæ, & fulgoris interpellati nubilo macularum, etiam quæ lympidæ contigere,veluti scobe sua refertæ. Optimæ verò sunt, quæ in collatione aurum albicare quadam argenti facie cogunt. Funda includuntur perspicuæ. Cæteris subiicitur orichalcum. Tametsi iam expertes gemmarum visu appellantur al-10 qui & chryselectri,in colorem electri declinantes,matutino aspectu iucundiore. Ponticas deprehendit leuitas. Quædam in iis duræ sunt rufæque, quædam molles & sordidæ. Bocchus autor est, & in Hispania repertas, quo in loco crystallum dicit ad libramentum aquæ puteis defossis inde erutam. Et chrysolithon x i i. pondo à se visam. Fiunt & leucochrysi,interueniente candida vena. Sunt in hoc genere capniæ. Sunt & vitreis similes,veluti croco refulgentes. Vitreæ verò, et visu discerni non possint. Tactus autem deprehendit,tepidior in vitreis.In eodem genere sunt melichrysi, veluti per aurum syncero melle translucente,quas India mittit,quanquam ad iniuriam fragiles. Eadem & xylon parit,plebeiam ibi gemmam. Candidarum dux est pæderos: quanquam potest quæri, an in colore numerari debeat toties iactati per alienas pulchritudines nominis,30 adeò decoris prærogatiua in vocabulo facta est. Est & suum genus expectatione tanta dignum. Coeunt in translucidam crystallum viridis suo modo aer, simúlque purpura, & quidam vini aureus nitor, semper extremus in visu: sed purpura coronatus madere singulis videtur his, & pariter omnibus. Nec gemmarum vlla est liquidior, capiti incunda,suauis & oculis. Laudatissima est in Indis, apud quos argenon vocatur. Proxima apud Ægyptios, vbi senites. Tertia in Arabia,verùm scabra. Mollius radiat Pontica,& Asiatica.Ipsæ verò molliores sunt,Galatica & Thracia & Cypria. Vitia earum languor,aut alienis turbari coloribus,& quæ cæterarum. Proxima candicantium est Asteria,principatum habens proprietate naturæ,quòd inclusam lucem pupillæ modo quandam continet,ac transfundit cum inclinatione,velut intus ambulantem ex alio atq, alio40 loco reddens,eadémq; contraria Soli regerens candicantes radios,vnde nomen inuenit, difficilis ad cælandum. Indicæ præfertur in Carmania nata. Similiter candida est,quæ vocatur astrios,crystallo propinquans,in India nascens, & in Pallenes litoribus: intus à centro ceu stella lucet fulgore Lunæ plenæ. Quidā causam nominis reddunt,quòd astris opposita fulgorem rapiat,ac regerat. Optimam in Carmania gigni,nullámque minus obnoxiam vitio. Ceraunium enim vocari, quæ sit deterior. Pessimam lucernarum lumini similem. Celebrāt & astroiten,mirásque laudes eius in Magicis artibus Zoroastrem ceci nisse. Quidam diligentius de ea produnt. Astrobolon Sudines dicit oculis piscium similem esse,& radiare candido,vt Solem. Est inter candidas & quæ ceraunia vocatur,fulgorem siderum rapiens. Ipsa crystallina,splendoris cærulei,in Carmania nascens. Albā esse 50 Zenothemis fatetur,sed habere intus stellam concursantem. Fieri & hebetes ceraunias,

quas

quas nitro & aceto per aliquot dies maceratas concipere stellam eam, quæ post totidem menses relanguescat. Sotacus & alia duo genera fecit ceraunię, nigras rubentésque, ac similes eas esse securibus: per illas quæ nigræ sunt & rotundæ, vrbes expugnari & classes, eásque betulos vocari: quæ verò longæ sunt, ceraunias. Faciunt & aliam raram admodum, & Parthorum Magis quæsitam, quoniam non aliubi inueniatur, quàm in loco fulmine icto. Proximum ceraunię nomen apud eos habet, quæ appellatur iris. Effoditur in quadam insula Rubri maris, quæ distat à Berenice vrbe sexaginta millia pass. cætera sui parte crystallus. Itaque quidam radicem crystalli esse dixerunt. Vocatur ex argumento iris. Nam sub tecto percussa Sole species & colores arquus cælestis in proximos parietes ejaculatur, subinde mutans, magnáque varietate admirationem sui augens. Sexangulam esse, vt crystallum, constat. Sed esse aliquas scabris lateribus & angulis inæqualibus dicunt, in Sole aperto proiectas, radios in se cadentes discutere: aliquas verò ante se proiecto nitore adiacentia illustrare. Colores verò non nisi ex opaco reddunt, nec vt ipsæ habeant, sed vt repercussu parietum elidant: optimáque, quæ maximos arquus facit simillimósque cælestibus. Est & alia iris cera similis, prædura: quam Horus crematam tusámque ad ichneumonum morsus remedio esse, nasci autem in Perside tradit. Similis est aspectu, sed non eiusdem effectus, quæ vocatur zeros, alba nigráque macula in transuersum distinguente crystallum. Expositis per genera colorum principalium gemmis, reliquas literarum ordine explicabimus.

De quibusdam gemmis per alphabeti ordinem. CAP. X.

Achates in magna fuit autoritate, nunc in nulla est: reperta primùm in Sicilia iuxta flumen eiusdem nominis, posteà plurimis locis, excedens amplitudine, numerosa varietatibus diuersis mutantibus cognomina eius. Vocatur enim phassachates, cerachates, sardachates, hæmachates, leucachates, dendrachates, velut arbuscula insignis: antachates, cùm vritur, myrrham redolens, coralloachates guttis aureis sapphiri modo distincta, qualis copiosissima in Creta, sacra appellata. Putant eam contra araneorum & scorpionum ictus prodesse. Quod in Siculis vtique crediderim, quoniam primùm eius prouinciæ afflatu scorpionum pestis extinguitur. Et in India inuentæ contra eadem pollent, & aliis magnis miraculis. Reddunt enim species fluminum, nemorum & iumentorum, etiam esseda & staticula, & equorum ornamenta. Medici coticulas inde faciunt. Spectasse etiam prodest oculis. Sitim quoque sedant in os additæ. Phrygiæ viridia non habent Thebis. Ægyptus repertæ carent rubentibus venis & albis. Et hæ quoque contra scorpiones validæ. Eadem autoritas & Cypriis est. Sunt qui maximè probent vitreani perspicuitatem in his. Reperiuntur & in Thracia & circa Oetam, & in Parnasso, & in Lesbo ac Messene, similes simitum floribus, & Rhodo. Aliæ apud Magos differentiæ. Leoninæ pelli similes, potentiam habere contra scorpiones dicuntur. In Persis verò suffitu earum tempestates auerti, & præterea flumina sisti. Argumentum esse, si in feruentes cortinas additæ refrigerent: sed vt prosint, leoninis iubis alligandas: nam hyænæ pelli similem abominantur, discordialem domibus. Eam verò, quæ vnius coloris sit, inuictam athletis esse. Argumentum eius, quòd in olla plena olei cocta cum pigmentus, & intra duas horas subferuefacta, vnum colorem ex omnibus facit minij.

Acopis nitro similis est, pumicosa, aureis guttis stellata. Cum hac oleum subferuefactum perunctis lassitudinem (si credimus) soluit. Alabastrites nascitur in Alabastro Ægypti, & in Syriæ Damasco, candore interstincto varijs coloribus. Hæc cremata cum fossili sale ac trita, grauitates oris & dentium extenuare dicitur. Alectorias vocant in ventriculis gallinaceorum inuentas, crystallina specie, magnitudine fabæ: quibus Milonem Crotoniensem vsum in certaminibus, inuictum fuisse videri volunt. Androdamas argenti nitorem habet, vt adamas, quadrata, sempérque tessellis similis. Magi putant nomen impositum ab eo, quòd impetus hominum, & iracundias domet. Eadem sit, an alia, argyrodamas, autores non explicant. Antipathes nigra non translucet. Experimentum eius si coquatur in lacte: facit enim hoc myrrhæ simile immissa. Eámque contra fascinationes

fascinationes auxiliari Magi volunt. Arabica ebori simillima est, & hoc videretur, nisi abnueret duritia. Putant contra dolores neruorum prodesse habentibus. Atomarites & ipsa in Arabia traditur gigni, sed & in Aegypto circa Pyras, vbique lapidosa, & myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata. Asbestos in Arcadiæ montibus nascitur, coloris ferrei. Aspilaten Democritus in Arabia gigni tradit, ignei coloris. Eam oportere cameli pilo spleneticis alligari, inueniríque in nido Arabicarum alitum. Et aliam eodem nomine ibi in Leucopetra nasci argentei coloris, radiantem, contra lymphatum habendam. Atizoen in India & in Perside ac Ida monte nasci tradit, argenteo nitore fulgentem, magnitudine trium digitorum, ad lenticulæ figuram, odoris iucundi, necessariam Magis regem constituentibus. Augites non multis alia videtur esse, quàm quæ callais. Amphitane alio nomine appellatur chrysocolla, in Indiæ parte, vbi formicæ eruunt aurum, in qua inuenitur auro similis quadrata figura: affirmatúrque natura eius, quæ magnetis, nisi quòd trahere quoque aurum traditur. Aphrodisiace ex candida rufa est. Asyctos septenis diebus calorem tenet excalfacta igni, nigra ac ponderosa, distinguentibus eam venis rubentibus. Putant prodesse contra frigora. Aegyptillam Iacchus intelligit, per album sarda nigráque vena transeunte: vulgus autem in nigra radice cæruleam facit. Balanitæ genera duo habent, subuirides, & Corinthij æris similitudine. Illa à Copto, hæc ex Troglodytica veniens, medias secante flammea vena. Coptos & Batrachitas mittit: vnam ranæ similem colore: alteram ebori: tertiam rubentis è nigro. Baptes, mollis alioquin, odore excellit. Beli oculus albicans pupillam pingit nigram, è medio aureo fulgore lucentem. Hæc propter suam speciem sacratissimo Assyriorum Deo dicatur. Aliam autem, quam Belum vocant, in Arbelis nasci Democritus tradit, nucis iuglandis magnitudine vitrea specie. Baroptenus siue baroptis nigra, sanguineis & albis nodis alligata dicitur, velut portentosa. Botrytes alia nigra est, alia pampinea, incipienti vuæ similis. Zoroastres crinibus mulierum similiorem Bostrychiten vocat. Bucardia bubulo cordi similis Babylone tantùm nascitur. Brontia capitibus testudinum similis, & cum tonitruis cadens (vt putant) fulmine icta restinguit, si credimus. Bolœ nimbo inueniuntur, glebæ similitudine. Cadmitis eadem esset, quam Ostracitin vocant, nisi quòd hanc cæruleæ interdum cingunt bullæ. Callais sapphirum imitatur, candidior, & littoroso mari similis. Capnites quibusdã videtur suum genus habere, plurimis spiris fumida, vt suo loco diximus: in Cappadocia & in Phrygia nascitur, ebori similis. Callainas ferunt plures coniunctos semper inueniri. Catochites Corsicæ lapis est, cæteris maior, mirabilis, si vera traduntur, impositam manum veluti gummi retinens. Catopyrites in Cappadocia prouenit. Cepites, siue cepocapites, candida est, venarum nodis coeuntibus, candore imaginem regerens. Ceramites, testæ colorem habet. Cinædiæ inueniuntur in cerebro piscis eiusdem nominis, candidæ & oblongæ, euentúque mirandæ, si modò est fides, præsagire eas habitum maris nubilo colore aut tranquillitate. Cerites ceræ similis est: Circos pyris: Corsoides canitiei hominis: Coralloachates corallo aureis guttis distinctæ: Corallis minio: gignitur in India & Syene. Crateritres inter chrysolithum & electrum colorem habet, prædura naturæ. Crocallis cerasum repræsentat. Cissites circa Copton nascitur candida, & videtur intus habere partum, qui sentiatur etiam strepitu. Chalcophonos nigra est, sed illisa æris tinnitum reddit, tragœdis, vt suadent, gestanda. Chelidoniæ duorum sunt generum, hirundinum colore, & altera parte purpureæ, nigris interpellantibus maculis. Chelonia oculus est Indicæ testudinis, vel portentosissima Magorum mendaciis. Melle enim colluto ore impositã linguæ, futurorum diuinationem præstare promittunt quintadecima Luna & silente, tota die: decrescente verò ante Solis ortum, cæteris diebus à prima in sextam horam. Sunt & chelonitides testudinum similes, ex quibus ad tempestates sedandas multa vaticinantur. Ea verò, quæ sit aureis guttis, cum scarabæo deiecta in aquam feruentem, tempestates auerti. Chlorites herbacei coloris est, quam dicunt Magi inueniri in motacillæ auis ventre, congenitam ei: ferróque includi iubent,

bent ad quædam prodigiosa moris sui. Choaspites à flumine dicta est, viridis, fulgoris aurei. Chrysolampis in Aethiopia nascitur, pallidi coloris die, noctu ignei. Chrysophis aurum videtur esse. Cepionides in Aeolidis Atarne, nunc pago, quondam oppido, nascuntur, multis coloribus translucentes, aliâs vitreæ, aliâs crystallinæ, aliâs iaspideæ. Sed & sordidis tantus est nitor, vt imagines reddant, ceu specula. Daphniam Zoroastres morbis comitialibus demonstrat. Diadochus beryllo similis est. Diphris duplex, candida ac nigra, mas ac fœmina, genitale vtriusque sexus distinguente linea. Dionysias nigra ac dura mistis rubentibus maculis: ex aqua trita saporem vini facit, & ebrietati resistere putatur. Draconites siue dracontia è cerebro fit draconum: sed nisi
10 viuentibus abscisso nunquam gemmescit, inuidia animalis mori se sentientis. Igitur dormientibus amputant. Sotacus qui visam eam gemmam sibi apud regem scripsit, bigis vehi quærentes tradit, & viso dracone spargere somnifica medicamenta, atque ita præcidere. Esse autem candore translucido, nec posteà poliri, aut artem admittere. Encardia cognominatur & cardisce: vna, in qua nigra effigies cordis eminet: alrera, eodem nomine viridi colore, cordis speciem repręsentat: tertia nigrum cor ostendit, reliqua sui parte candida. Enorchis candida est, diuisaque fragmentis testium effigiem repręsentat. Exhebenum Zoroastres speciosam & candidam tradit, qua aurifices aurum poliunt. Eristalis cùm sit candida, ad inclinationes rubescere videtur. Erotylos eadem amphicome & hieromnemon, à Democrito laudatur in argumentis diuinationum. Eume-
20 ces in Bactris nascitur, silici similis, & capiti supposita visa nocturna oraculi modo reddit. Eumetren Beli gemmam, sanctissimi Deorum sibi, Assyrij appellant, porracei coloris, superstitionibus gratam. Eupetalos quatuor colores habet, cæruleum, igneum, minij, mali. Eureos nucleo oliuæ similis est, striata concharum modo, non adeò candida. Eurotias situ videtur operire nigritiam. Eusebes ex eo lapide est, ex quo traditur Tyri in Herculis templo facta sedes, ex qua Dij facilè surgebant. Epimelas fit, cùm in candida gemma supernè nigricat colos. Galaxiam aliqui galactiten vocāt, similem proximè dictis, sed intercurrentibus sanguineis aut candidis venis. Galactites ex vino colore lactis est. Eandem dicunt leucam, & leucographiam appellant, & synnephiten, tritam lactis succo ac sapore notabilem. In educatione nutricibus lactis fœcunditatem, in-
30 fantium quoque alligata collo saliuam facere dicitur, in ore autem liquescere. Eandem memoriam adimere dicunt. Mittit eam & Achelous amnis. Sunt qui smaragdum albis venis circunligatum galactiten vocent. Galaicos argyrodamanti similis est, paulo sordidior. Inueniuntur autem binæ vel ternæ. Gasidanem Medi mittunt, coloris orobini, veluti floribus sparsam. Nascitur & in Arbelis. Hæc quoque gemma concipere dicitur, & intra se partum fateri concussa, concipere autem trimestri spatio. Glossopetra linguæ similis humanæ in terra non nascitur, sed deficiente Luna cælo decidete, & lenocinanti necessaria creditur. Quod ne credamus, promissi quoque vanitas facit. Ventos enim ea comprimi narrant. Gorgonia nihil aliud est, quàm corallium: nominis causa, quod in duritiam lapidis mutatur. Emollit maria: fulminibus & typhoni resistere affirmant. Ge-
40 nianen eadem vanitate inimicorum pœnas efficere promittunt. Heliotropium nascitur in Aethiopia, Africa, Cypro, porracei coloris, sanguineis venis distincta. Causa nominis, quoniam deiecta in vas aquæ fulgorem Solis accedentem percussu sanguineo mutat, maximè Aethiopica. Eadem extra aquam speculi modo Solem accipit, deprehendítque defectus, subeuntem Lunam ostendens. Magorum impudentiæ vel manifestissimum in hac quoque exemplum est, quoniam admista herba heliotropio, quibusdam quoque additis precationibus, gerentem conspici negent. Hepbæstites quoque speculi naturam habet in reddendis imaginibus, quanquam rutila. Experimentum est, si feruentem aquam addita statim refrigeret, aut si in Sole addira aridam materiam accendat. Nascitur in Coryco. Horminodes, ex argumento viriditatis in candida gemma vel nigra, & aliquan-
50 do pallida, ambiente circulo aurei coloris, appellatur. Hexecontalithos in parua magnitudine multicolor, hoc sibi nomen adoptauit. Reperitur in Troglodytica regione. Hiera

cites alternat tota, miluinis nigricans veluti plumis. Hammites ouis piscium similis est,
& alia velut nitro composita, prædura alioquin. Hammonis cornu inter sacratissimas
Aethiopiæ gemmas, aureo colore, arietini cornus effigiem reddens promittitur prædi-
uina somnia repræsentare. Hormesion inter gratissimas aspicitur, ex igneo colore ra-
dians auro, portante secum in extremitatibus candidam lucem. Hyæniæ ex oculis hyæ-
næ, & ob id in vase inueniri dicuntur: & si credimus, linguæ hominis subditæ futura præ-
dicere. Hæmatites in Aethiopia quidem principalis, sed & in Arabia & Africa inueni-
tur, sanguineo colore, non omittenda promissis ad coarguendas barbarorum insidias.
Zachalias Babylonius in his libris quos scripsit ad regem Mithridatem, humana gēmis
attribuit fata: has non contentus oculorum & iocinerum medicina decorasse, à rege etiā
aliquid petituris dedit, & litibus iudiciisque interposuit: in prælis etiam eas salutares pro-
nuntiauit. Est & alia eiusdem generis, quæ vocatur henui ab Indis, xanthos appellata
Græcis, è fuluo candicans. Idæi dactyli in Creta, ferreo colore pollicem humanum
exprimunt. Icterias aliri lurido similis, ideo existimatur salubris contra regios morbos.
Est & alia eodem nomine liquidior. Tertia folio viridi similis, latior prioribus, penè sine
pondere venis luridis. Quartum genus in eodem colore nigris venis descendentibus.
Iouis gemma candida est, non ponderosa, tenera. Indica gentium suarum habet no-
men, subrufo colore, in attritu sudorem purpureum emanat. Alia eodem nomine can-
dida, puluereo aspectu. Ion apud Indos violacea est, sed rarò saturo colore lucet. Le-
pidotes squamas piscium variis coloribus imitatur. Lesbias Lesbi patriæ nomen ha-
bens, inuenitur & in India. Leucophthalmos rutila aliâs, oculi speciem candidam ni-
grámque continet. Leucopetalos candorem niuis ex aureo distinguit. Libanochros
thuris similitudinem ostendit, sed succum mellis. Limoniates eadem videtur, quæ sma-
ragdus. De liparo hoc tantùm traditur, suffita ea omnes bestias euocari. Lysimachus
Rhodio marmori similis est aureis venis: politur ex marmore, amplitudine in angu-
stias coeunte, vt inutilia exterantur. Leucochrysos fit chrysolitho interalbicante. Men-
nonia qualis sit, non traditur. Medea nigra est, à Medea illa fabulosa inuenta: habet ve-
nas aurei coloris: sudorem reddit croci, saporem autem vini. Meconites papauera expri-
mit. Mitrax à Persis accepta est & Rubri maris montibus multicolor, contra Solem va-
riè refulgens. Meroctes porracea lacte sudat. Morion Indica, quæ nigerrimo colore
translucet, vocatur pramnion: in qua miscetur & carbunculi colos, Alexandrinum vbi
sardæ, Cyprium. Nascitur & in Tyro & in Galatia. Xenocrates & sub Alpibus nasci tra-
dit. Hæ sunt gemmæ, quæ ad ectypas scalpturas aptantur. Myrrhites myrrhæ colo-
rem habet, faciémque minimæ gemmæ, vnguenti odorem, attrita etiam nardi. Myr-
mecias nigra habet eminentias similes verrucis. Myrsinites melleum colorem habet,
myrti odorem. Mesoleucos est, mediam gemmam candida distinguente linea: Meso-
melas, nigra vena quemlibet colorem secante per medium. Nasamonites est sangui-
nea, nigris venis. Nebrites Libero patri sacra, nomen traxit à nebridum eius similitu-
dine. Sunt & aliæ nigræ generis eiusdem. Nympharena vrbis & gentis Persicæ nomen
habet, similis hippopotami dentibus. Orca barbari nominis, è nigro fuluóque ac viri-
di & candido placet. Ombria, quam aliqui notiam vocant, sicut ceraunia & brontia ca-
dere cum imbribus & fulminibus dicitur, eundémque effectum habere, quem brontia,
narratur. Prætereà in aras addita ea, traditur libamenta non amburi. Ovites globosa
specie, à quibusdam & siderites vocatur, ignem non sentiens. Ostracias siue ostracites
est testacea durior: altera achatæ similis, nisi quòd achates politura pinguescit: duriori
tanta inest vis, vt aliæ gemmæ scalpantur fragmentis eius. Ostraciti ostrea nomen & si-
militudinem dedere. Ophicardelon Barbari vocant, nigrum colorem binis lineis albis
includentibus. De Obsidiano lapide diximus superiore libro. Inueniuntur & gemmæ eo-
dem nomine ac colore, non solùm in Aethiopia Indiáque, sed etiam in Samnio, vt ali-
qui putant, & in litoribus Hispaniensis Oceani. Panchrus ferè ex omnibus coloribus
constat. Pangonius non longior digito, ne crystallus videatur, numero plurium angulo-

rum

rum cauetur. Paneros qualis sit, à Metrodoro non dicitur: sed carmen Timaridis reginæ in eadem dicatum Veneri non inelegans ponit, ex quo intelligitur additam ei fœcunditatem. Quidam hanc pansebaston vocant. Ponticarum plura sunt genera. Est stellata nunc sanguineis, nunc atris guttis, quæ inter sacras habetur. Alia pro stellis eiusdem coloris lineas habet, alia montium conuallíumque effigies. Phloginos, quem & chrysiten vocant, ostreæ Atticæ assimilata inuenitur in Aegypto. Phœnicites ex balani similitudine appellatur. Phycites algæ. Perileucos, filo ab ore gemmæ ad radicem vsque candido descendente. Pæantides, quas quidam gemonidas vocant, prægnãtes fieri & parere dicuntur, medérique parturientibus. Nam tales in Macedonia iuxta monumentum 10 Tiresiæ inueniuntur, specie aquæ glaciatæ. Solis gemma candida est, & ad speciem sideris in orbem fulgentes spargit radios. Sagdam Chaldæi adærescentem nauibus inueniunt, prasini coloris. Samothracia insula eiusdem nominis gemmam dat nigram, ac sine pondere, ligno similem. Sauriten in ventre viridis lacerti harundine dissecti tradunt inueniri. Sarcites bubulas carnes præsentat. Selenites ex candido transiucer melleo fulgore, imaginem Lunæ continens, redditque eam in dies singulos crescentis minuentisue numero: nasciquè putatur in Arabia. Siderites ferro similis, litigio illata discordias facit: quæque nascitur in Aethiopia Sideropœcilos ex ea fit variantibus guttis. Spongites spongiæ nomen repræsentat. Synodontites è cerebro piscium est, qui synodontes vocantur. Syrtitæ in litore Syrtium, iam quidem & in Lucania inueniuntur è 20 melleo colore croco refulgentes: intus autem stellas continent languidas. Syringites stipulæ internodio similis, perpetua fistula cauatur. Trichrus ex Africa nigra est, sed tres succos reddit, a radice nigrum, medio sanguineum, summo candidum. Telirrhizos cinerei coloris aut rufi, candidis radicibus spectatur. Tehcardios colore cordis, Persis apud quos gignitur, magnopere delectat, maculámque appellant. Thracia trium generum est, viridis, aut pallidior, tertia sanguineis guttis. Tephritis nouæ Lunæ speciem habet curuatæ in cornua, quamuis cinerei coloris. Tecolithos oleæ nucleo similis, videtur: neque est ei gemmæ honos, sed lingentium calculos frangit pellítque. Veneris crines nigerrimi nitoris continent in speciem rufi crinis. Veientana Italica gemma est, Veiis reperta, nigram materiam distinguente limite albo. Zanthenem in Media nasci 30 Democritus tradit, electri colore, & si quis terat in vino palmeo & croco, ceræ modo lentescere, odore magnæ suauitatis. Zmilaces in Euphrate nascitur, Proconnesio marmori similis, medio colore glauco. Zoronisios in Indo flumine nascitur: Magorum gemma esse narratur: neque aliud amplius de ea.

De gemmis, quæ à membris hominum cognominantur, & quæ ab animalibus, & de iis, quæ à cæteris rebus.

CAP. XI.

Est etiamnum alia distinctio, quam equidem fecerim, subinde variata expositione. Si quidem à membris corporis habent nomina, Hepatites à iocinere, Steatites singulorum animalium adipe innumerosa. Adadunephros eiusdem oculus dicitur: Deus & hic 40 colitur Syris. Triophthalmos cum onyche nascitur, tres hominis oculos simul exprimens. Ab animalibus cognominantur, carcinias marini cancri colore, echites viperæ, scorpites scorpionis aut colore aut effigie, scarites scari piscis, triglites mulli, ægophthalmos caprino oculo: item alia suillo, & à gruis collo geranites, hieracites accipitris. Aetites à colore aquilæ candidæ caudæ. Myrmecites innatam repentis formicæ effigiem habet, scarabæorum cantharias. Lycophthalmos quatuor est colorum ex rutilo sanguinea: in medio nigrum candido cingitur, vt luporum oculi, illis per omnia similis. Taos pauoni est similis, item aspidi, quam vocant chelidoniam inuenio. Arenarum similitudo est in hammochryso, velut auro harenis misto. Cenchrites milij granis velut sparsis. Dryites è truncis arborum: hæc & ligni modo ardet. Cissites in candido collucet 50 ederæ foliis, quæ totam tenent. Narcissites venis etiam ederæ distincta. Cyamea nigra est, sed fracta ex se fabæ similitudinem parit. Pyren ab oliuæ nucleo dicta est: huic

aliquando

aliquando inesse piscium spinæ videntur. Chalazias grandinum & colorem & figuram habet, adamantinæ duritiæ. Narrant etiam in ignem additæ manere suum frigus. Pyrites nigra quidem, sed attitu digitos adurit. Polyzonos nigra multis zonis candicat. Astrapiæ in candido aut cyaneo discurrunt è medio fulminis radij. In Phlegontide intus ardere quædam videtur flamma quæ non exeat. In Anthracitide scintillæ discurrere aliquando videntur. Enhydros semper rotunditatis absolutæ, in candore est leuis, sed ad motum fluctuat intus in ea veluti in ouis liquor. Polytrix in viridi capillatur, sed defluuia comarum facere dicitur. Sunt & à leonis pelle & pantheræ nominatæ, leontios, pardalios. Colos appellauit chrysolithum aureus, chrysoprasum herbaceus, melleus melichrota: quamuis plura eius genera sint. Melichloron est geminus, parte flauus, parte melleus: Crocian croci. Polia canitiem quandam sparti indicat: eandem duriorem, nigra Spartopolios. Rhodites à rosa † est. Melites mali coloris, Chalcites æris, Sycites fici. Ratio nominum non est in Borsycite, in nigro ramosa, candidis aut sanguineis frondibus: nec gemite, velut in petra candidis manibus inter se complexis. Ananchitide in hydromantia dicunt euocari imagines deorum: Synochitide vmbras inferorum euocatas teneri: Dendritide alba defossa sub arbore, quæ cædatur, securis aciem non hebetari. Et sunt multo plures, magísque monstrificæ, quibus Barbari dedere nomina, confessi lapides esse. Nobis satis erit in his coarguisse dira mendacia.

† Est, redundat, neque est in vetustis codicibus. Depēdēt enim hæc ab eo quod præcessit Colos appellauit &c.

De gemmis nascentibus & factitiis, & figuris gemmarum.

CAP. XII.

Gemmæ nascuntur & repentè nouæ ac sine nominibus: vt Lampsaci in metallis aurariis vna inuenta, quæ propter pulchritudinem Alexandro regi missa fuit, vt autor est Theophrastus. Cochlides quoq; nunc vulgatissimæ, fiunt veriùs, quàm nascuntur: in Arabia repertis ingentibus glebis, melle excoqui tradunt septenis diebus noctibúsq; sine intermissione: ita omni terreno vitiosoque decusso purgatam purámq; glebam artificum ingenio variè distribui in venas, ductúsque macularum quàm maximè vendibili ratione sectantium: quõdámque tantæ magnitudinis fecere, vt equis regum in Oriente frontalia atque pro phaleris pensilia facerent. Et aliâs omnes gemmæ mellis decoctu nitescũt, præcipuè Corsici, in omni alio vsu acriora abhorrentes. Quæ variæ sunt, & ad nouitatem accedere calliditate ingeniorũ contigit, vt nomen vsitatum non habeant, physes appellant, velut ipsius naturæ admirationem in iis venditantes, cùm finis nominum nõ sit, quæ persequi non equidem cogito, innumera ex Græca vanitate conficta. Indicatis nobilibus gemmis, etiam plebeiis rarorum generum, dictu dignas distinxisse satis erat. Illud verò meminisse conueniet, increscentibus variè maculis ac verrucis, lineatúmque interueniente multiplici ductu & colore, mutari sæpius nomina in eadem plerunque materia. Nunc communiter ad omnium gemmarum obseruationes pertinentia dicemus, opiniones secuti autorum. Cauæ aut extuberantes viliores videntur æqualibus. Figura oblonga maximè probatur, deinde quæ vocatur lenticula, posteà † clypeidos & rotunda: angulosis minima gratia. Veras à falsis discernendi magna difficultas: quippe cùm inuẽtum sit, ex veris gemmis in alterius generis falsas traducere. Sardonyches è ceraunis glutinãtur gemmis, ita vt deprehendi ars non possit, aliunde nigro, aliunde candido, aliunde minio sumptis, omnibus in suo genere probatissimis. Quinimo etiam extant commentarij autorum, quos non equidem demonstrarim, quibus modis ex crystallo tingantur smaragdi, aliæque translucentes, sardonyx è sarda, item cæteræ ex aliis. Neque est vlla fraus vitæ lucrosior.

† clypeoides

De ratione probandarum gemmarum. CAP. XIII.

Nos contrà rationem deprehendendi falsas demonstrabimus, (quando etiam luxuriam aduersus fraudes muniri decet) præter illa, quæ in principalibus quibusque generibus priuatim diximus. Translucentes matutinò probari censent aut si necesse est, in quartam horam, posteà vetant. Experimenta pluribus modis constant. Primum pondere, si grauiores sentiuntur, posthæc corpore. Factitiis pustulæ in profundo apparent, scabritia

ſcabritia in cute, in capillamento fulgoris inconſtantia, priùs quàm ad oculos perueniat, deſinens nitor. Decuſſi fragmenti paulum, quod in lamina ferrea teratur, efficaciſſimum experimento excuſant mangones gemmarũ. Recuſant ſimiliter & limæ probationem. Obſidianæ fragmenta veras gemmas non ſcarificant. Factitiæ ſcarificationis † candicantiam fugiunt. Tantáque differentia eſt, vt aliæ ferro ſcalpi non poſſint, aliæ non niſi retuſo, verùm omnes adamante. Plurimum verò in his terebrarum proficit feruor. Gemmiferi amnes ſunt Aceſines & Ganges: terrarum autem omnium maximè India. Et iam peractis omnibus naturæ operibus, diſcrimen quoddam rerum ipſarum atque terrarum facere conuenit. Ergo in toto orbe & quacunque cæli conuexitas vergit, pulcherrima 10 eſt omnium, rebúſque meritò principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parénſq; mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, ſeruitiis, artium præſtantia, ingeniorum claritatibus, iam ſitu ac ſalubritate cæli atq; temperie, acceſſu cunctarum gentium facili, litoribus portuoſis, benigno ventorum afflatu, (etenim contingit recurrentis poſitio in partẽ vtiliſsimam, & inter ortus occaſúſque mediã) aquarum copia, nemorũ ſalubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, ſoli fertilitate, pabuli vbertate. Quicquid eſt, quo carere vita non debeat, nuſquam eſt præſtantius: fruges, vinum, olea, vellera, lina, veſtes, iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri vllos vernaculis animaduerto. Metallis auri argenti, æris, ferri, quamdiu libuit exercere, nullis ceſsit: & iis nunc in ſe grauida pro omni dote varios ſuccos, & frugum pomorúmque ſapores fundit. Ab ea, exceptis 20 Indiæ fabuloſis, proximè quidem duxerim Hiſpaniam, quacunque ambitur mari.

† Budæus in poſterioribus in Pandect. Annotationibus legẽdum cenſet candicantia, ſeptimo caſu.

C. PLINII NATVRALIS HISTORIÆ
LIBRI XXXVII. ET VLTIMI
FINIS.

CLARISSIMO VIRO DOMINO DAMIANO AGOES SIGISMVNDVS GELENIVS

S. P. D.

HAVD facile erat, Damiane optime, post Hermolaum super historia Pliniana anno-
tanti, impudentiæ arrogantiæve opinionem euadere, si primus tale aliquid attentas-
sem. Nunc posteaquam eruditorum aliquot in hoc genere lucubrationes magno
applausu exceptas video, non opinor vllis apologiis opus, quòd quæ pro parte virili
animaduerti, ipse quoque studiosis communico. Et tamen, etiamsi alius nemo post il-
lum annotasset, dicere poteram, manere illi mansurámque suam gratiam, quòd labore suo nos ma-
xima parte laboris leuarit: qui vt primus hanc viam ingredientibus muniuit, ita neminem, quò
minus eiusdem industriæ successionem capesseret, vetuit, modò suis vestigiis insistere studeret: & for-
tassis quædam, quæ vir ille restituit, post eius obitum à librariis denuo vitiata sunt. Quin & gloria
illi manet illibata per nos, quotquot aliquid castigationibus Plinianis adiecimus. Neque enim sta-
tim doctior est, qui posterior aliquid deprehendit, sed sæpenumero felicior. Equidem quamuis cu-
pidè arripuerim conferendi exemplaria munus, quòd partim iam expertus essem, id publico stu-
diosorum commodo me factitum: Annotationes tamen inuitus adieci, nec nisi doctissimorũ ami-
corum autoritate compulsus: quibus neq; quicquam pernegari decebat, & illis sciebam consilij sui
rationem constare. Nec hæc dico, quòd hoc modo velim culpam in illos translatã, imò non depre-
cor arrogantiæ crimen, nisi in his Annotationibus euicero, me nihil temere, nihil superuacaneè
mutasse: sed tamen libétius Persiorum, quã Læliorũ, iudicio staturus, quamtũuis diuersam ipse Pli-
nius iudicum reiectionem habeat, ídq; non sine causa. Nam ille sua per modestiã extenuare maluit:
nos non nostra in medium proponimus, sed Pliniana ex vetustissimis archetypis reuocata adferi-
mus. Nanq; eam castigandi ratioñe secutus sum, quam omniũ certissimã vsu comperi. Quid enim
certius, quàm duo peruetusta exemplaria inter se consentientia sequi: alterũ longè integerrimum,
deprauatius alterum, ita tamé vt syncerioris lectionis manifesta etiamnunc vestigia retineat: maxi-
mè, si phrasin quoq; Plinianam diligenter obserues. Me certè hic oculatioré fecit cum diuturna in
cæteris Latinis scriptoribus exercitatio, dum eò attentius in his versor, quòd nó mihi solùm caueo,
sed & his qui Frobenianos codices euoluunt prospectum cupio: rũ hic ipse autor plus minus decies
non oscitanter perlustratus, ac proinde iam familiarior. Et in prima quidem editione quędam non
exigui momenti restituimus, parcius tamen, quia vltro, & à nemine dum demãdata ea prouincia: at
in secunda accuratius idem egimus, sed tum quoq; ob angustiam tẽporis saltuatim duntaxat, prout
ad singulos scrupulos res poscere videbatur, exemplaria consulẽdo. Nunc postremò nactus pluscu-
lum otij, à capite vsq; ad calcem totum opus cõtuli: tantúmq; erratorum sublatum est, quantum su-
peresse non eram crediturus, nisi ipse periculum fecissem: nõ solùm eius generis, quæ sensum vitiãt:
sed etiam, quæ orationis vetustatem deformãt, maiora pleraq; quàm pro literarum numero. Dicet
aliquis: Tu ne igitur postulas, vt quicquid quomodocũq; mutasti, pro syncera lectione recipiamus:
quod nemo ante te postulauit, quantumuis doctior? Hic, quisquis est, non aliud respõsum feret, quã
diuersam esse meam, atq; illorum, castigãdi rationem. Illi homines ingeniosi, etiam sicunde se non
satis explicabant, vel ex autorum, quos citat Plinius, collatione, vel alioqui cõiecturis probabilibus,
interdum variis, adiutare Lectoré pro sua benignitate conati sunt. Ego secutus cõsensum probatæ
fidei codicum, quoties inueni manifestò veriorem lectionem, eã in contextum reposui: sicubi hæsi,
(quod sanè præterquàm in nomenclatura herbarum, perrarò incidit in tanto archetyporum præ-
sidio) locum aliis disquirendum relinquere malui, quam frustra vexare. Quoniam verò ingenuè fa-
tendum erat, nonnulla hodiéq; deprauata manere, si quis eis quoq; restituendis operam impédere
volet, aut etiam à nobis attacta retractare, vnum orabitur, à diuinationibus, nõ semper feliciter ca-
dentibus, abstineat, & ea demum adferat, quæ non solùm speciem synceritatis præ se ferant, verùm
etiam alicuius ex tam multis manu scriptis codicibus testimonio fulciri possint. Meam verò opel-
lam ideo tibi vir integerrime dedicaui, quòd & te hoc genus studiis cũprimis delectari animaduer-
ti: & affectionis erga te meæ, quam degustata tua humanitas excitauit, pignus aliquod esse volui: si-
mul vt per te hic meus conatus innotescat Italis quoq;, apud quos nũc viuis, quorúmq; exacta iu-
dicia demiror, & candoré exosculor. Vale. Basileæ calendis Ianuarij, Anno M. D. XXXV.

SIGISMVNDI GELENII CASTIGATIONES EX VETVSTORUM ARCHETYPORUM COLLATIONE, IN ALIQUAMMULTA PLINIANI OPERIS LOCA, AB ALIIS ANTEA PARUM ANIMADUERSA.

EX LIBRO SECVNDO

CAP. VIII.

Circulorum quoque cæli ratio in terræ mentione aptiùs dicitur, quando ad eam pertinet tota Signiferi modulatio inuentionibus non dilatis.) Si hoc modo legamus, quò referentur hæc verba, Inuentionibus non dilatis? Non ad circulos, de quorum inuentione hîc nihil. vt iam demus Signiferi modulationem hic rectè posse dici. Veteres codices habent: Quando ad eam tota pertinet, Signiferi modo inuentionibus non dilatis. Vt tota referatur ad Ratio, non ad Modulatio, quæ vox in manu scriptis non est: & sensus sit: de vno Signifero circulo hic se dicturum, quid circa eum primi Anaximander & Cleostratus obseruauerint: cæterorum circulorum mentionem cum mentione terræ aptius coniungendam: quod facit in fine libri. Minutiora annotare non videtur necesse. Satis est, in eis quæ maioris sunt momenti, fidem codicum, quos sequimur, approbare. Tertium Martis, quod quidam Herculis vocant, ignea ardentis Solis vicinitate, binis ferè annis conuerti.) Vetus lectio, ignei, ardentis à solis vicinitate: quemadmodum & Liuius sæpe loquitur. Causam reddit non cur biennio circulum absumat, sed cur ardens sit & igneus. Temperari Iouem, salutarémque fieri Deum. De sydere loquitur, non de Deo. Scriba proximè sequentem particulam Déinde, deprauauit in Deum Inde. Vt temporum ratio facilius Solis itineri congruat. Faciliùs redundat. Circa finem capitis pro Ctesias & Sosigenes, legitur, Hic idem & Sosigenes, magno manu scriptorum codicum consensu. Refertur autem ad Timæum, Quin & in Catalogo mox post Timæum Sosigenes subiicitur. Eodem versu in vtroque exemplari est, Peculiaris syderum ratio, non statio.

Cap. IX. Quæ mensis exitu latet, cùm laborare iam creditur. Antiquorum atque emendatorum codicum lectio est: Cùm laborare non creditur, id est, interquiescere creditur, eò quòd tunc lucere desinat. Vnde quod interlunio fit, aliquoties Plinio silente Luna fieri dicitur. Vnum locum adscribam, qui primus occurrit libr. 28. cap. 7. Non segnius silente Luna, coitúsque tum maribus exitiales esse. Tale est & illud apud Maronem: A Tenedo tacitæ per amica silentia Lunæ. vbi interlunium significat, noctísque obscuritatem, Græcorum insidiis accommodam. Reperiuntur quidem apud poetas Solis labores, & Luna laborans: verùm illi tum de eclipsibus loquuntur. Reliqui tamen vulgatam lectionem, contentus diuersam indicasse, mutaturus alioqui, nisi maturè animaduertissem, esse quibus & illa non displiceat. Tertio inde versu illic legitur de Endymione: Et ob id amore eius famæ traditus. Arbitrium sit penes eruditum lectorem. Dein remorata in coitu.) Scripsi morata. Remorari enim actiuam significationem habet: vnde remora piscis, quòd naues remoretur. Omnium, quæ in cælo prænosci potuerunt, magistra.) Lego pernosci, vt intelligas certam & absolutam cognitionem. De præsagiis Plinium hic non loqui indicant quæ mox subsequuntur, In duodecim mensium spatia, &c. Sequenti versu lege: Ipsa toties Solem. nó, ipsum.

Capit. XI. Immensum esse constat, quia arborum, &c.) Verbum constat, redundat. refertur enim hæc tota oratio ad præcedens verbum aperitur. &, Qui arborum, habent veteres codices, non Quia. Scriba alteram geminauit.

Cap. XII. Solis defectu, qui sub Astyage rege factus est) Vetus lectio, Qui Alyatte rege fa.

Capit. XVI. Hoc vno protinus intelligi potest visu.) Lege, Hoc non protinus.

Cap. XVIII. In triquetro semi ambitur orbe.) Legendum, Seminani ambitur orbe.

Capit. XXV. Fiunt & hirci, villorum specie.) Scribo, Hirti, Lampades ardentes imitantur faces.) Legendum, Lampadias ardentes imitatur faces. Lampadias eâdem forma, qua proximo versu dixit Cerатias singulari numero. Item versu à fine pagin. 4. Spiræ modo, non Spinæ. Pagin. sequentis versu decimotertio Eo sidere significari, non, Eo signo.

Cap

Capit. xxvi. Non modò an obirent nosce-rentúrque,sed omnino aliqua ti anſirent.) Me-lius, Non modo an obirent naſcerentúrve, ſed an om &c. Capit. xxvii. Atqui hæc ego ta-tis temporibus.) Rectius: Atque hæc ego ſtatis temporibus. Capit. xxxi. Semel in meridie. Vetus lectio. Semel & meridie. Exemplaria con ſentiunt. Mox poſt ſingula paria Conſilum ad-iecimus coniunctionem,quo euidentius anni ab inuicem ſecernerentur. Capit. xxxii. Alter Conſul eſt C. Fannius, non L. Annius. Capit. xxxv. Poſtquàm in Lunæ magnitudinem fa-cta ſit. Mitor,cur hic Hebraiſmus placuerit.Sic enim illi loquitur: Factus eſt mihi Deus in pro-tectorem ,& in locum refugij. Noſtri codices habent, Lunæ magnitudine. Capit. xxxviii. Infra Lunam hæc ſedes multo inferior (vt ani-maduerto propemodum conſtare infinitum) ex ſuperiore natura aeris,& terreni halitus miſcens vtraque ſorte conditur.) Planior lectio: Infra Lunam hæc ſedes, multóque inferior (vt ani-maduerto propemodum conſtare) infinitum ex ſuperiore natura aeris, infinitum & terreni ha-litus miſcens,vtraque ſorte confunditur. Atte-ſtantur ambo exemplaria. Capit. xlvii. Ve-teres quatuor omnino ſeruauere per totidem mundi partes: ideo nec Homerus plures nomi-nat, Hebetius mox iudicatum id eſt.Secuta ætas octo addidit,ratione nimis ſubtili & cõciſa.Pro-ximis inter vtranq; media placuit.) Eſt quidem ſenſus idem in antiqua lectione: mirum tamen, quid ſibi hic induſerit caſtigator neſcio quis, dictiones alias addendo,alias tranſponẽdo,alias danſis cõponendo, vnámq; cõtinuam oratione in plures minutas inepte concidendo. Talem au daciam ardelionum probare non poſſum. Her-molaus extra culpam eſt: Alerienſis fortaſſe nõ eſt.Nunc vide ſynceriorem lectionem. Veteres quatuor omnino ſeruauere,per totidem mundi partes,(ideo nec Homerus plures nominat) he-beti(vt mox iudicatum eſt) ratione: ſecuta ætas octo addidit,nimis ſubtili & conciſa: proximis inter vtranque media placuit.Quod ſi quis con tendat noſtram lectionem ſcribarum temerita-te mucatam: primùm exemplaria conſentiunt: deinde ſcribæ nõ ſolent tam feliciter errare. Ca-ſtigatorum hæc ſolertia eſt,deprauatoribus ſpe ciem aliquam ſynceritatis affingere,quorum im pudentia ſæpius,quàm vellem, anſam deſtoma-chandi præbet. Argeſten intelligit & Cæciam.) Diſtingue, vt Cæcias ſequentibus cohæreat: Et Cæciam aliqui vocant Helleſpontium. Saluber-rimus autem omnium Aquilo,quia ſiccus & fri-gidior:noxius Auſter,fortaſſe quia magis humi-dus.) Non video,cur hic quoque libuerit caſti-gatoribus tantum verborum tranſponere,forti-ter contempta fide archetyporum. Auſter, qui Græcis Notus,ſæpius quidem imbrifer, interdú tamen ſerenificus eſt,vel Horatio teſte: Albus vt obſcuro detergit nubila cęlo Sæpe Notus.ne-que ſemper imbres adfert: vtroq; modo noxius: atque etiam magis,quoties eſt ſiccus,quòd tunc etiam æſtuoſus ſit.Id an non ſatis Latinè Plinius expreſſit his verbis? Saluberrimus autem omniũ Aquilo.Noxius Auſter:& magis ſiccus, fortaſſis quia humidus frigidior eſt.Sequenti verſu in am bobus legitur:Eteſiæ noctè deſinunt ferè, non Flare.& quorſum attinebat ſupponere Flare. cú æquè perfecta locutio ſit:Eteſiæ noctu deſinunt. Nec malè noſtri in ſequenti verſu: Cum vocãtur Ornithiæ,pro quo in vulgatis eſt.Qui vocantur. Nam & Ornithiæ ſunt Eteſiæ,æque ſtati.

Capit. xlviii. Ruſúſque deiecti in terram, obducta nubium cute.) Antiqua ſcriptura,Ruř-ſúſque deiecti.interim obducta. Quod ſi maiore depreſſæ nubis erupetit ſpecu,ſed minus alto, quàm procella. Scribo Lato, non alto.Superiùs enim dixerat, Si latè ſiccam ruperint nubem, procellam gignunt.

Capit. xlix.Quòd ſimul rupit nubem,exar-ſitque,& ignem habuit,aut poſteà concepit, ful-men eſt.) Lego.Non poſteà concepit. Id addit ad differentiam præſteris, quem in fine præce-dentis capitis dixit,rupta nube demum, dum fu-rit,accendi. Vortex autem hoc meando diſtat à turbine,quo ſtridor à fragore.) Non diſplicet, quod habent noſtra exemplaria: Vortex autem remeando diſtat à turbine,& quod ſtridor à fri-gore. Cap. l. Quæ à ſeptentrione deſcendunt ad teporem , qualis eſt omnis campanæ tra-ctus.) Ruřſus in ambobus eſt: Quæ à ſeptentrio-ne diſcedunt ad teporem, qualis eſt Vrbis & Campanæ tractus.

Capit. lii.Saturni ea ſidere proficiſci.) Deeſt præpoſitio. A Saturni ſidere.

Capit. liii. Imperatum Vulſinijs,& vrbe & agris depopulatis,ſubeunte monſtro,quod voca uere Oltam.) Syncera lectio:Impetratum, Vol-ſinios vrbem agris depopulatis ſubeũte mõſtro, quod vocauere Voltam. Alioqui ſerum erat Io-uis tonãtis auxiliũ iam depopulata vrbe. Quod autem ad monſtri nomen attinet, Tuſci terram

vocabant volam. Inde Volta, terrigena bellua.

Cap. l v. Quia nonnullæ earum sunt fulmine dirutæ.) Magis idonea causa est in manuscriptis voluminibus: Nulla non earum fulmine diruta.

Capit. l x i i i. Cuius numen vltimum iam nol lis imprecamur, rati graue.) Quid est imprecari numen? Imprecamur mala. Numen, nisi aliquid addas, nihil mali est. Transposuit vnam syllabam nescio quis, imprecamui rati, scribēdo, pro Precamur irati. Dicebant enim male precantes. Sit tibi terra grauis. Sicut cōtra bene precantes: Sit tibi terra leuis: vt est videre in epitaphiis. Ira ti precamur defunctis terram grauem, cupientes & ipsam eis iratam, quasi nesciamus solam nunquam homini irasci.

Capit. l x v i i i. Iam primum in dimidio com putari mihi videtur, tanquam nulla portio ipsi decedat Oceano.) Mihi, redundat nam ipse improbat eam opinionem. & pro decedat Decidatur legendum. Potius terræ decidatur oceano, eique accedit, non decedit. Europam Afiámque dispartit.) In nostris exemplaribus pro Dispertit legitur Dispescit.

Cap. l x x. Neque enim (vt dixere aliqui) mundus hic polo excelsiore se attollit, vt vndique nō cernantur hæc sidera.) Primum non, Mundus, hic, sed, Hoc polo, legendum: deinde, Aut vndiq; cernerentur hæc sidera. Aut, id est, alioqui. nam & hoc significatu apud probos autores reperitur hæc particula. Sic libr. 19. cap. 5. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt.

Capit. l x x i. Eundémque remeans obuium contrario præuertebat occursu.) Malui, quod est in scriptis exemplaribus, Præuertuertebat, præuertimus enim ad eandem metā nobiscum tendentes, non obuios. Et æquè integra locutio est absque coniunctione Que.

Capit. l x x i i. Vasaque horoscopa non vbique eidem sunt vsui. Lege, Eadem. f. vasa.

Capit. l x x v i i i. Ipsoque crinium argumento.) Melius Crurum, quàm Crinium.

Capit. l x x x v i i i. In eadem & oppidum haustum profundo: alióq, motu terræ Statinas emersisse: & alio, prouolutis montibus insulam extitisse Prochyram.) Veteres codices pro Statinas habent Stagnum, vt intelligas omnia in vna insula accidisse, oppidum hiatu haustum, stagnū emersisse, montes prouolutos, non eodem tamen rerum motu, sed alio post alium.

Capit. l x x x i x. Domiston & Prienen Mileto, Artemisiam Parthenio promontorio.) Illic verius legitur: Dromiscon & Pernen, Mileto, Narrhecusam Parthenio promontorio.

Capit. x c i i i i. Similiter in Reatino.) Hæ tres voces cum fine huius capitis cohærent, non cum sequentis initio.

Capit. x c v i i i. His adde, vt nihil quod equidem nouerim prætercam, Aristoteles.) Legendum, Addit. & sequenti versu redundat, affirmat.

Capit. c i i. In Falisco Clitumni amnis aqua potata candidos boues facit.) Hominem peritii regionum, qui tam leui momento Clitumnum ex Vmbria in Hetruriam traduxit. Vetus lectio: In Falisco omnis aqua potata candidos boues facit. In Ponto fluuius Astaces irrigat campos, in quibus pastæ oues nigro lacte æquè gentes alunt.) Cui absurdum visum est, Scythicam gentem equino lacte ali, is multo vaniora credidisset, quæ Pausanias de victimis ex hoc armento tradit, & facras quoque dapes apud illos equinis visceribus constare. Certè apud Maronem legisse debuerat: Et lac concretum cum sanguine potat equino. Quare non erat cur mutaretur vetus lectio: In quibus pastæ nigro lacte equæ gentem alunt. Cap. c v i. In medio mari Hiera insula ardet. Aeolia insula iuxta Italiam cum ipso mari arsit.) Nulla insula propriè vocatur Aeolia, sed ex septem Aeolis vni nomen est Hiera. Proinde magis placet antiqua lectio: In medio mari Hiera insula iuxta Italiam, &c.

Capit. c v i i. Quid, quòd innumerabiles partus, sed naturales scatent?) Pro partus illic legitur Parui. Naturales dixit propter præcedentem speculorum mentionem: Parui, qua hactenus de magnis loquutus. Cap. c v i i i. Quæ mensura Artemidoro attestante efficit.) Melius: Artemidori ratione efficit.

EX LIBRO TERTIO

CAP. I.

Lusum enim Liberi patris ac Lysam cum eo bacchantē.) Lysiam istum nunquā natū opinor: & plana est vetus lectio: Lusum enim Liberi patris, ac lyssam cum eo bacchantium, nomē dedisse Lusitaniæ. Nota est ex poetis lyssa, hoc est rabies, mænadum Bacchi comitum obuios thyrso ferientium, & canes. pecudésque discerpentiū: de qua illud, Et toruum vitulo caput ablatura superbo Bassaris, & lyncē Mænas flexura corymbis. Libida quæ Clausa, Srici quod Iuliensēs.) Antiqui codices versus: Ilipula, quæ Laus: Arugi quod Iulienses, ac mox pro Aura Ecdanū, Artaldunū: pro Hebura, Vbeda: pro Ipho, Hippo: pro Tuati,

Tuati, Tucci.& subiicit: omnia Bastetaniæ: quod aliquis in obuia deprauauit. Obulco quod Bonificense.) Lege Pontificense. Ferè enim barbaris oppidorum in hoc tractu nominibus Latina cognomina adiungit, mox Ilipa cognomine magna, Italica. Magna, redundat. Ab ora venti prope Menobam.) Venienti lege, non Venti.

Capit. III. Oppida oræ prima, Urci.) Lege, oræ proxima. Qui Phocæsium fuere soboles.) Scribo Phocæensium, à Phocæa Ioniæ, non à Phocide Helladis. Ofcenses regionis Bilsetaniæ.) Restitus Vescitaniæ. Hæc mediterranea est regio, illa maritima: quamuis & illa suã habeat Oscam, ab hac diuersam. Ac mox pro Carcenses, Cinnenses, Cortenses: illic legitur, Catenses, Cincenses, Cottonenses. Capútque Celniberiæ, Segobrigenses, Carpetani, & Toletani) Lege & distingue sic: Capútque Celtiberiæ Segobrigenses, Carpetaniæ Toletani. Aliquanto post, Asturũ duodecim populi diuisi in Augustanos: lege addedo: Diuisi in Augustanos & transmõtanos. Ac mox, In his sunt Gyti.) Legendum Giguri, attestante Ptolemæo.

Cap. IIII. Amnis Cema.) Cũ omnes Geographi Varum in hac ora Galliæ finẽ faciant, miror cur castigatoribus libuerit Cemã pro Varo supponere reclamantibus manu scriptis codicibus.

Capit. v. A Corsica minus c x x.) Lit quidem huic fermè par intervallum, & inter Corsicam: magis tamen placet Corcyram legi, quàm Corsicam, quemadmodum habent vetusti codices. Alioqui Corsica ante Sardiniam, non ante Issam ponenda est atco videlicet ordine, quo ipsæ insulæ sitæ sunt. Oppido Vendaticorum, ciuitas Cemelion.) Melior vetus lectio: Oppidum Vediãtiorum ciuitatis Cemelion. Cæsar, Liuius & Plinius solent gentes Hispanas atque Gallicas in ciuitates diuidere: cuiusmodi nunc imperium vulgus communitates vocat. Sic inter Belgarum ciuitates numerantur, Remi. Treuiri, Eburones, Neruij, Morini, atq; alij. Singulæ ciuitates plura habebant oppida, pro suis quæque opibus: quædam exiguæ non plus vno. Ita hoc loco Vediantiorum ciuitatis oppidum Cemelion recensetur non longè ab ora. Et Vediantij dicuntur ea forma, qua in eisdem alpibus Ebroduntij, qui hodie sunt Ebrodunenses. Vendiates diuersi sunt ab his trans Padũ vicini Carnis. Trira, Barderate.) Iria, non Trira. Atẽtanis Græca gente.) Scribo Atintanis, à recto Atintan, sicut Acarnan. Fluentini præfluerit Arno appositi.) Non mutaui lectionẽ: omnes tamen, quotquot vidi, manu scripti codices, Florentinos habent. Ibi fuere Amyclæ.) Antiqua lectio: & vbi fuere Amy. Mox, Dein lacus Fundanus: lege addendo iuxta fidem veterũ codicum, Dein locus Speluncæ, lacus Fundanus. Meminerunt huius loci Tacitus & Tranquillus. Irẽ sequenti versu pro, Oppidũ Formiæ, antiq. Læst. sedes: Oppidum Formiæ, Hormiæ dictum, vt existimauere, antiqua Læstrygonum sedes. Nauigatione à Circeiis.) Lege, nauigatio. & pro, Capua ab x I. campo dicta: illic est tantũ, Capua ab campo dicta. Nec multò pòst, Verulani, pro Nerulanis. Compita earũ c c l x v. pass.) Syncera lectio: Compita Larium c c l x v. attestatur Ouidianus versiculus: Compita grata Lari, compita grata canis. nam in compitis sacrum anniuersarium Laribus fiebat. vnde Compitalia dicta, dies ei sacrificio status. & verba quæ subiiciuntur intelligenda sunt de paribus inter se à milliario ad omnes portas spatiis. Quòd si quis altitudinẽ.) Melius, Quò si quis. Paulò pòst pro Ficulnea veteres habent Ficana: & pro Acnipolis cõstanter habent Antipolis. Verisimileque est, Pelasgos aut Arcadas, qui cum Aboriginibus Saturniam tenebãt, hoc nomen Ianiculo indidisse, quòd id oppidum sibi ex aduerso situm esset. Ibidem, quòd Antennas pluratiuo numero malui scribere, Virgilium quoque secutus sum, non solùm libros manu descriptos. Mutucumenses, Olliculani.) Nostra exẽplaria, Mutucumenses, Munienses, Numinieses, Olliculani. Atque ita consit I I I populorum numerus. In antiquo Latio I I I I. populi.) Syncera lectio: Ita ex antiquo Latio. Pæstum, à Græcis Posidonia appellatum.) Præpositionem castigatores de suo adiecerunt. Idem factum & aliis locis plurimis. Crathis fluuius, pater, vt dixere, Scyllæ.) Alius est Cratis, non in hac ora sed in fronte Italiæ circa Thurios. Legendum igitur, Crataeis fluuius, mater, vt dixere, Scyllæ: testantibus Homero simul & emendatis exemplaribus Plinianis. Inde Apennini sylua.) Addendũ nomen syluæ Sila, cuius & Virg. meminit. Id aliquis frustra, putãs per errorem repetitam dictionem. Oppida habet ciuium Romanorum Palmam & Pollentiam, Larina Cinium & Cunici, quod fœderarum Bochorum fuit.) Quis hic sentiret erratum? est tamen non leue. Legendum enim: Et fœderarum Bochri fuit. Sensus est: Olim quinque in ea insula oppida fuisse, duo ius ciuitatis habuisse, duo ius Latij: quintum fœderatum Romanorũ fuisse, idq; intercidisse. Qui lectionem mutauit, somniauit Bochos reges, nec sensit eodem pro-

pè modo dictum, Fuit, quo illud, Fuit Ilium. Iamnonem & Magonem.) Scio Strabonem has solas enumerate. fieri tamen potuit, vt tertiam Saniseram aut ignorauerit, aut prudens, tanquam minùs nobilem, prætererit. Verisimile est autem eam solam indigenarum fuisse, reliquas duas à Pœnis colonias deductas, & à deductoribus denominatas vocabula Punica indicant. Sequenti versu pro Meraria legendum Mænariæ, a mænis piscibus salsamento aptis.

Cap. VI. Et Barpona, Mænaria, Colubraria, Venaria.) Barpona vox est nihili & fictitia. Lege, Et paruæ, Men. Col. Ven. Cap. VIII. Inter se autem hæc promontoria latè distant his spatiis. Antiqui codices: Inter se autē hæc promontoria ac latera distāt his spatiis. Cephaledis, Aleuntiū, Agathyrsum.) Vera lectio: Cephalœdis, Aluntiū, Agathirna. Hanc & Liuius sic nominat. Cephalœdis hodiéque nomen retinet. Cap. IX. Cui successit Aeolus.) Lege: qui successit Aeolo, & Longonis vox est deprauata. nam Melogonis siue Melogunis scribendum est, à prouentu ouiū, μηλογονίς.

Capit. XI. Amita, Pactius, Aufidus.) Scribendum, Amnes, Pactius, Aufidus. In fine capitis intercidit vna vox. integra lectio est, Norbanenses, Palionenses, Sturnini. Capit. XII. Succentes, Lucentes.) Scribo, Fucentes, Lucenses. Fucentes à Fucino lacu, Lucenses à luco quopiam. & pro Mutulstæis Mutuscæos. Virg. Oliuiferæq; Mutuscæ. & Aequiculos, non Aequicolas. Est enim diminutiuum. Cap. XIIII. Foroseinpronienses, Inginini.) Imò Iguini. hodie Eugubini dicuntur. Aestini, Sentinates.) Pelestini, non Aestini. Suprà Interamnani.) Lego, supra Interānam, cohærent enim hæ duæ voces cum præcedentibus. Cap. XV. Regiates, Vrbinates.) Imò Vmbranates. nam Vrbinates in sexta regione censentur. Cap. XVI. Finibus Ligurum Gabiennorum. Lege Vagiennorum, quorum oppidum Augusta, non longè à fonte Padi.

Cap. XVII. Transpadana appellatur ab eo regio nona.) Quia mox cap. 18. sequitur, Venetia decima regio, castigator pro sua sapientia hic ex vndecima fecit nonā, oblitus suprà Liguriam ex descriptione D. Augusti dici nonā regionem. is totam Italiā diuisit in regiones vndecim. Quòd si hæc nona est, quænam erit vndecima? Sequēti versu non est, Fluctuoso alueo, sed Fructuoso, videlicet ob importationem variarum mercium.

Cap. XIX. Pola, quæ nunc Iulia pietas.) Rectius Pietas Iulia. Solet enim ferè in talibus oppidorum nominibus substantiuum adiectiuo præponi. Sic in Hispania, Fama Iulia, Concordia Iulia. Similiter in Italia Laus Pompeia. In mediterraneo regionis decimæ, Colonia Cremona. Brixia, Cenomannorum agro: Venetorum autē Natri Ateste.) Antiqua & syncera lectio: In mediterraneo regionis decimæ Coloniæ, Cremona, Brixia Cenomannorum agro, Venetorum autem Ateste. Error est non simplex. primum sola Cremona Colonia vocatur, quasi non & Brixia & Ateste coloniæ fuerint. deinde Natri coloniarū enumerationi inseritur, quo nomine nulla vsquā colonia legitur. Paulò pòst Fertini legēdum, nō Feltrini: nam hoc posterius nomen recens est, & ex illo altero vetere deprauatum.

Capit. XXI. Populorum pauca effatu digna aut felicia nomina.) Melius, facilia. Insulæ in eo sinu, Absyrtium, Arba.) Integra lectio: Insulæ eius sinus cum oppidis, præter supra significatas, Absyrtium, Arba. Cap. XXII. Petunt in ea iura iuribus descriptis in decurias.) Legendum, Petūt in eam iura descripti in decurias Stæi, Colentini.) Issæi, non Stæi. Cap. XXIII. In ora verò ciuium Romanorum.) Lege addendo, In ora verò Denda ciuium Ro. vt intelligamus huic oppido ius municipale fuisse.

Cap. XXIIII. Iam tamen colonia D. Claudij Sabaria, & oppida Carabatia, Iulia.) Restituimus iam tamē colonia D. Claudij Sabaria & oppido Scarabantia Iulia habitantur. Cap. XXVI. Flumina clara Datdanus, Margis, Pingus, Timachus ex Rhodope, Oescus ex Hæmo, Vtus, Escamus, Ieterus.) Lege & distingue: Flumina clara, è Datdanis Margis, Pingus, Timachus: ex Rhodope Oescus: ex Hæmo V. E. I. Electridas vocauere, in quibus prouenit & succinum.) Scribo, prouenire succinum. Adeò vt iis quas earū designent, haud vnquam constiterit.) Particula iis redundat: quemadmodum sequenti versu hæc dictio, Trucones: si credimus vetustis iuxta atq; emendatis codicibus.

EX LIBRO QVARTO CAP. III.

CVm oppidis, Gymnis, Thebis.) Vera lectio, Siphis, Thebis. Cap. V. Amnis Alpheus nauigabilis prope sex oppida.) Veteres codices habent, Amnis Alpheus nauigatur in oppida Aulos & Leprion, vt intelligamus non vltra hæc oppida nauigabilem. Intus autem ipsa Messene, Ithome, Oechalia, Arene, Pteleon, Thryon, Dorion, Thamyræ vatis clara temporibus.) Lege

Do

Dorion,Zancle,variis clara temporibus. Sensus est,hæc oppida non simul claruisse, sed diuersis temporibus aliud post aliud effloruisse.pleraque heroicis temporibus nobilia fuere: inter quæ pòst Zancle eminuit,cæterâq; obscurauit, & ad vltimum Zanclen Messene,aliquantò pòst Pelo ponnesiacum bellum opera Thebanorum condita.Locus Thyræ,Gerania.)Thyrea est in vetustis exemplaribus:& sic Herodotus quoque nominat.Apesas,Antes.) Pro his duobus nominibus vnum reposuimus.Apesantus,ex fide eorundem codicum.Sic enim Apesas dicitur Apesantus Latina terminatione,sicut elephas elephãtus.

Cap. VII. Oppida,Sidûs,Cremyon.)Sidûs incuria scribarum omissum fuerat. Cap. X. Ampelos,Torone,Soggostedes.) Singos nõ Soggostedes.Paulò pòst,pro Acanthus,Istria, Grastonia,vetus lectio habet,Acãthus:Stagira, Sitone. Ac mox,Amphipolis liberum. Cap. XI. Doriscus c x M.hominũ capax.)Lege x M.hoc est,myriadis,attestante Herodoto.Veteranorũ Phinopolis.)Hæc vox Veteranorum, coniungenda est cũ Deuelto præcedẽte proximè.nã ea fuit Colonia,nõ Phinopolis,teste præter alios Ptolemæo.

Cap. XII. In quem mutatam Vlyssis nauem) Neminem offendat,quòd vbique Vlixem scripsi sequutus antiqua exemplaria. Fui & ipse quondam in ea opinione, vt putarẽ barbarè dici Vlixem.Pòstà reperi apud Plutarchum ἰδοιωνία Romanos Vlixem sua lingua appellare.Sed hæc lectiora passim consectari non est propositum,dũtaxat in annotationibus:in contextu & taliũ est habita ratio.Paulò pòst pro Arnoxiæ Oxiæ scribendum,attestantibus Græcis Geographis. Dacenchris,Asp.is.)Nulla est insula Dacenchris nominesed Cenchreis nauali Corinthiorũ obiacet Aspis insula:& sic lectionem vitiosam emẽdauimus.Ophiussa,Buto,Aranus.)Scribo ad fidẽ codicũ,quos sequor,Butoa, Rhamnûs.& sequenti versu pro Plachiæ Placiæ.Rursus huic proximo pro Lycades Lichades,à Licha in hoc mare ab Hercule proiecto,cuius Naso meminit in sua Metamorph.Eodẽ versu pro Phocasia Phocaria à phocis,hoc est,vitulis marinis.Mesatia, Eantion.)Lege,Mesate,Acantio:quasi dicas,Aiacis fanũ.Aliquatò pòst,Montis Abnobæ, non Arnobæ In ora Carcinite.)Scribo,In ora à Carcinire.

Cap. XIII. Circa Istrũ Apolloniatarũ vna.) Lege,Circa Istrũ. Aliquantò pòst: Corpora prægrandes ipsorũ aures tota cõtegant: nõ intregãt:

Cap. XVIII. Sed peninsulã spectatiorẽ excurrẽtem in Oceanum,à fine Osismiorum circuitu d c x x v M.pas.lõgitudine.In latitudine c x x v M.) Vera lectio:Circuitu d c x x v M. pass. ceruice in latitudinem c x x v M. Ceruicẽ vocat Isthmon, qua insula,ceu caput,cõtinenti ceu corpori cohæret.Sequenti versu pro Vannetes Nannetes, pro Cauritani lege Carnutani,pro Eburones Eburouices.ac mox Secusiani liberi,pro Secusij, Albij liberi. Cap. XIX.In primo versu, Biturigeges liberi,redundat. nã hoc ipso capite post aliquot versus horum facit mentionẽ.Bergebi,Tarbeli quatuor. Signani, Cocossates, Sexagnani.) Veteres codices:Begerri,Tarbeli quatuorsignani,Cocossates sexsignani. In fine capitis deerat nomen insulæ:Et in Aquitanico sinu Vliarus.

Cap. XX.Ipsa Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali in occasum hrumalem.)Deest vna dictio:Ab ortu æqu.fusa in oc.br.Eodem capite.Pesici scribẽdũ,non Pisici,& pro Gronius Grauij,quasi Graij.

Cap. XXI.Oppidũ & flumẽ Eumenium.)Lege Miniũ. Cap. XXII.Abest à cõtinente proxima parte minus pedes d c c.)Passus,nõ Pedes.Nostri Tartesson appellant,quã Pœni quondam Gadira:nã Gadita Punica lingua septũ significãt.)Antiqui codices:Nostri Tartesson appellant. Pœni Gadir,ita Punica lingua sepem significante.

EX LIBRO QVINTO

CAP. IX.

CÆsareæ in Theseo dicatus.) Quid Mauris cũ Theseo? Antiqua lectio,in Iseo, hoc est in Isidis fano: cuius numen initio ab Aegyptiis orto,tota Africa religiosè colebat.Elephãtis insula infra nouissimum cataracten c c c c M. pass.) Scribendum I I I M.pass.Est enim cataractis vicina.Copiosa Indicarum Arabicarúmque merciũ Nilo proximum emporiũ.)Coptos emporij nomen est,quod in copiosa deprauauerunt. Infra quod Abydus,Memnonis regia & Osiris rẽplo inclytum,septem dierum itinere in Libyam remotum à flumine.)O crassum erratum. Quomodo enim Abydus infra Tentyra in Aegypto atque adeo inter ripẽses vrbes recensetur, si tantũ spatij inter eam & flumen intererst? Itaque reposuimus ex manu scriptis: V I I M D. pass.in L.r.à.fl.

Cap. X. X V M. laxitate inserta.)Insessa non inserta.Ac mox: Quinta situs parte regiæ dicata: non,Regi.Et paulò pòst,x i. enim reperiuntur, super quæ I I I I. lege,Supérque.

Cap. XII.Qui subtilius diuidũt,circũ Euphraten Syriã,Phœnicen volũt esse orã maritimã Syriæ,cuius pars sit Idumæa & Iudæa:deinde Phœnic

nicem, deinde Syriam.) Mollius erat, Circa Euphratem, Sed præstat ab exemplaribus nõ discedere, quæ sic habent: Qui subtilius diuidunt, circunfundi Syria Phœnicen volunt, & esse oræ maritimam Syriæ, cuius pars sit Idumæa & Iudæa, deinde Phœnice, deinde Syria. Hic nulla mentio Euphratis. Syria Phœnicem à lateribus, & à tergo amplectitur: frontẽ mare alluit. eius oræ partes sunt Idumæa & Iudæa, Phœnice, & Syria Antiochena. Cap. x i i. Iânes duæ, altera vicus.) Scribo, Altera intus. Cap. x i i i. Pars enim Syriæ iuncta.) Vetus, Pars eius Syriæ iũcta. Et inter toparchias est Gophnitica, non Zophantica. attestatur Iosephus. Nomen Iudææ modo Herodium.) Portentosa deprauatio. Legendum vt cohæreat cum præcedentibus: Hierosolyma longè clarissima vrbium Orientis, non Iudææ modò: Herodium cum oppido. Est autem Herodium arcis nomen. Cap. x v i i. Haud procul ab Asphaltite.) Vetus lectio, Haud procul Asphaltite.

Cap. x x v i i. A mari relata, vbi vocabatur Olmia.) Legendũ Hormia, à portu. Lalassis fluuius.) Dele fluuius, quæ vox non habetur in manu scriptis. Est enim Lalassis oppidi nomẽ, teste Stephano. Cæterùm Decurrit verbum ad Isauriam referendum, quòd decliuis sit, quà versùs mare protenditur, editiore situ mediterraneo. metaphora castigatorem parum attentum fefellit. Oronda, Sagalessos.) Oroanda, est in codicibus manu scriptis, & apud Liuium. Edigis, Paropamisis, Circius.) Scribo, Emodus Paropamisus, Circius. In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Aeolis, media Doride circunfunditur mari vtroq, latere ambitẽ.) Hominem geographiæ peritũ, quisquis Dorida Ioniam inter & Aeolidem collocauit. Quid autem est libros deprauare, si hoc non est? Syncera lectio manet etiam nunc in antiquis exemplaribus. In proxima ora Caria est, mox Ionia, vltra eam Aeolis. Caria mediæ Doridi circunfunditur, ad mare vtroque latere ambiens. Sic superius capite duodecimo dixerat Syria Phœnicen circunfundi. Nec dubium est vtrũque locum ab vno castigatore data opera tã bel lè deprauatum. Cap. x x v i i i. Amnis Ninus.) Hermolao placet Ninus, de quo tamen subdubitat: manu scripti libri, tum etiã typis excusi quidam Indum habent. Et sunt nonnulli amnes binomines, atque haud scio an huic ipsi nomen mutatum narret Liuius, posteaquam in eum Indus belluæ rector ab elephanto prolapsus est.

Cap. x x i x. Fuit in ora eius oppidũ Temnos, nunc in extremo sinu Smyrnæ Chelsopolis promontorium. Leuce dein oppidum, quod insula fuit finisq, Ioniæ.) Syncera lectio: Fuit in ore eius oppidum Temnos: nunc in extremo sinu Myrmeces scopuli, oppidum Leuce in promontorio quod fuit insula, finisque Ioniæ Phocæa.

Cap. x x x. Pergamum, quod intermeat Silenus.) Selinus, non Silenus. Cap. x x x i. Elysia, Nymphalis, Mœris.) Lege: Lasia, Nymphæa, Macris. Proximáque Cynorrhodussa.) Lege: Proximáque Cauno Rhodussa. Præter has citra Rhodum Cyclopis, Tergamon.) Verius: Præter has circa Rhodum, Cyclopis, Teganon. Posteriorẽ à similitudine patellæ dictam apparet. Ac mox: Cisferussa, Therion, Archia.) Legendum Cicerussa, Therionarce. hæc inde dicta, quòd in ea venenatæ bestiolæ obtorpescant. Argiæ numero viginti, Ethecusa.) Lego, Et Hyetussa: quasi dicas Pluuialis. Bolbulæ, Phæte, Priapos.) Vetus lectio pro Phæate habet Phanæ: & sic etiã Liuius nominat. Cap. x x x i i. In quo portus Azari.) Amyci, non Azari. Is fuit Bebricum rex, pugil eximius, à Polluce in eo certamine victus & occisus, cũ Argonautas hospitio prohiberet.

EX LIBRO SEXTO

CAP. I.

Alpéque Africæ ausissa multo maiora absorbuisse, quàm reliquerit, spatia.) Antiqui codices habent, Tanto maiora: non, Multo maiora.

Capit. i i. Cerambis vadosa excursu.) Lege vasto excursu. Paulò pòst: Colonia Sinope Pteria. Pteria redundat.

Capit. i i i. Megapolin, Zelam.) Scribe, Magnopolin, Zelam. & in fine capitis, Sortira, Amasia, Comana: Lege addendo, Sotira, Amasia, Comana, nunc Manteum. hoc est oraculum. Testis est Strabo.

Capit. i i i i. Nunc Manteum Genetarum, Chalybum.) In antiquis voluminibus hoc caput sic incipit: Gentes, Genetarum, Chalybum. Mox est Pharnacea op. non Pharnace: & Pyxites flu. non Pysites.

Capit. v i i. Iaxamatæ Medorum (vt ferunt) soboles, & ipsi in multa genera diuisi.) Legendum Sarmatæ. Nam Iaxamatarum gens non erat tam ampla, vt in multa genera diuidi posset, & mox subiicit, Primo Sauromatæ Gynæcocratumeni. Paulò pòst est: Saltuosis cõuallibus asperis: non Saxosis.

Cap. i x. Adiabenen Tigris & montes in v i i. M. p.

M.p.cingunt.) Vera lectio: Adiabenen Tigris & montium sinus cingunt.

Cap. xii. Insulæ in Ponto Planetæ siue Cyaneæ.) Planctæ legendũ. Hom. ὡς δ᾽ ἰκέτο πλαγκτάς.

Cap. xv. Adiabenis connectuntur Cadurci quondam dicti, nunc Gordieni, præfluente Tigri, Hyspiratitæ Paredoni appellati.) Veteres codices: Adiabenis cõnectuntur Carduchi, nunc Cordueni, præfluente Tigri: his Pratitæ Paredoni appellati. Cadurci Galliæ sunt prouinciæ, nõ Parthorum regni. Et Carduchorum appellationem Macedones postea in mollius deflexerunt, Corduenos vocantes. Ptatitarum mentio fit & 25. capite. Circa finem huius capitis legendum: Stadia 1568 o. prodendo: non, Procedendo.

Cap. xvi. Fertilitatis inclytæ locus Darieum mons, gentes Tapyri, Anariaci.) Lege & distingue sic: Locus Darieum. mox gentes, Tapyri, Anariaci. Aliquantò pòst est, Aduersa montis Paropamisi, & aduersus fontes Indi. vbi legendum, Auersa montis Paropamisi, ex aduerso fontis Indi. Item pro Demodamante Demonax repositus est: cuius nominis fuit & philosophus Luciani ætate non incelebris.

Cap. xvii. Persæ illos Sacas vniuersos appellauere.) Plinius scripsit, in vniuersum appellauere. Sic enim & alibi sæpe loquitur.

Cap. xx. Pagungæ, Ialij. hi mõtium, qui perpetuo tractu oceani oram tenent, incolæ:) Manuscripti codices. Pagungæ: iam hi montium &c. Elegans verò, quòd mox nescio quis x M. elephantorum posuit, pro x. elephantis. Mutaru super hos Caucaso subiecti, Soleadæ, Sondræ.) Lege Montani super hos. quibus enumeratis subiicit Taxilas iam in plana demisso tractu.

Cap. xxii. Patrem Mabaciem commeasse eò.) In vetustis codicibus est: Patrem Rachiæ com. eò. nam id fuit legato nomen. Scribam fefellit similitudo literarum. Agros diligenter coli, pomis abũdare.) Plus est in manuscriptis. ag. dil. coli, vitis vsum non esse, po. abundare.

Cap. xxiii. Hæc regio est ex aduerso Bactrianorum. Deinde eius oppidum Alexandria.) Lege & distingue sic: Hæc regio est ex aduerso. Bactrianorum deinde, cuius oppidum Alexandria. Arienæ partem esse Dararin aliqui volunt. pro Dararin scribo Daritin. Circumuectus in mediterranea Persidis & Indiæ.) Ex India, non Et Indiæ. Mille millibus passuum ab Alexandria abest oppidum Heliopolis.) Scribendum, Duo M. passuum. Scriptum erat hoc modo M M. id typographi verterunt in mille millia. adeò nulla ratio habita est numerorum, perinde ac si minimum referat. Deinde ex Iuliopoli fecerunt Heliopolim, quæ alibi sita est. Ibi regnat Paridion.) Lego, Pandion. Aut Mecheris Ægypti intra diem sextum. Lege addendo, Aut vtique Mechitis.

Cap. xxvi. Habet ipsa ab ortu Caspios.) Adde coniunctionem: Habet. ergo ipsa. Antiochiam, quæ à præfecto Mesoporamiæ Nicatore condita, Nicatoris vel Arbelis vocatur.) Nostra exemplaria habent: Antiochiam, quæ à præfecto Mesopotamiæ Nicanore condita, Arabis vocatur. Arabis cognominata est ad differentiam aliarum, ideo quòd esset inter Arabas sita. Nicator verò regis est cognomen, non Præfecti nomẽ. Supra Siciclassi tria millia passuum, per quos Lycus &c.) Illic tantum legitur. Supra Silici, Classitæ, per quos Lycus &c. Paulóque pòst, Gobaris, non Cobaris. Feruntur ei plebes vrbanæ DC. esse.) Et hic vitiatus est numerus. Legendum est: Ferunt ei plebis vrbanæ DC M. esse. alioqui malè cohærent sequentes accusatiui Situm, & Agrum. Cùm Persæ quoque schœnos & parasangas alia mensura determinent.) Lege addendo, Alij alia mensura determinent. Sensus est, non debere cuiquam mirum videri, quòd inter autores de spatiis earum regionum parum constet, cùm apud ipsos Persas locorum indigenas alibi magis, alibi minus prolixæ sint parasangæ, quod idem apud Germanos quoque in milliariis accidit.

Cap. xxvii. Alterum deinde transit lacum, qui Tesbites appellatur.) Thospites, non Tesbites. Aliquantò pòst est, Zagrus mons, non Sagrus. Susianis ab Oriente sunt Cossæi. Addo vnam dictionem: Ab oriente proximi sunt. Sunt enim his ab oriente & aliæ gentes, sed nulla æquè propinqua, ac Cossæi. Circuit arcem Susarum, ac Dianæ templum augustissimum cum illis gentibus & ipse magna ceremonia fit.) Vetusta exemplaria: Circuit arcem Susorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus, & ipse in magna ceremonia: Præter asylum Persarum venientem ad vnum ex Susianis oppidum.) Lege, & distingue: Præter asylum Persarum venientem, & vnum ex Susianis, videlicet asylis. Oppidum iuxta eum Magora Pasiones Sogdonaci filius.) Pasines est in antiquis exemplaribus: & sic Græci Geographi vocant πασίνου χάρακα.

Cap. xxviii. Insula Deuiade.) Deuadæ scribo, vt sit genitiuus: sicut aliquantò pòst Dioscoridu pro Dioscoriada. Sic enim solent denominari à præfectis classium. Eadem ratione in hoc ipso capite leges Malchu insulam, vbi hactenus in impressis exemplaribus corruptè Malacho legebatur. Sueleni, Sarraceni, Arrareni. Oppidú, in quo &c.) Scribēdum, Suelleni, Sarraceni. Arra oppidum. Amyelome colonia Milesiorum.) Milesij colonijs suis, vel in barbarissimas gentes deductis, Græca tamen solebant imponere nomina, quemadmodum videre licet in tot eorum colonijs per oram Ponticam dispersis. Proinde magis placet Ampelone, à vineis, (quæ appellatio est in manuscriptis exēplaribus) quàm Amyelome vox Græcis nihil significans.

Cap. xxix. A Troglodytico verò.) A præpositio redūdat. præcedit enim in fine proximi capitis, Arabiæ latere, absque præpositione. Fuit & Cambiso.) Scribo Cambysu, paterno casu, & Græca inflexione. Sic enim pleraque in eo tractu oppida nominatur ἡρώων πόλις, καμβύσου πόλις.

Insulæ Stenæ diræ aliquot, Halonnenses non pauciores, Cardamin, Topazos.) Lego Halonnesi nō pauciores, Cardamine, Topazos. Et Stenæ diræ, Græcæ sunt voces στεναὶ δεῖραι. Insula ibi Cytis, topazium ferens, & ipsa vltra syluas, vbi Ptolemais.) Lege & distingue, Topazium ferens & ipsa. vltra syluæ. vt intelligas non in sola Topazo insula gemmam ipsius cognominem inueniri. deinde Ptolemaidos cognomen non est Epitherias, sed ἐπὶ θήρας, quemadmodum Antiochia ἐπὶ δάφνης. Horarum sex consumuntur vmbræ.) Non leue & hoc mendum. Castigauimus sic: Hora sexta consumuntur vmbræ, hoc est meridie, iuxta Romanam supputationem. Insula Cytis.) Vetusta exemplaria, Colocasitis. Dictam apparet à prouentu copioso colocasiæ. Celetum testudinum.) Eadē exemplaria habent Celtium: & sic Græci quoque hoc genus vocant, κέλτιον. Animal spingion.) Scribo, Sphingion. Diminutiuum est à sphinge, & simiarum generis est hoc animal. Herbas circa Meroen demum viridiores syluarúmque aliquid aperuisse rhinocerotum elephantorúmque vestigia.) Scio verbum hoc Aperire, interdum perquàm eleganter dici de nauigantibus, maximè quoties oram aliquam sinuosam legunt: mihi tamen videtur hic nō habere locum. proinde malui & hic manu scripta sequi exemplaria, quæ hanc lectionem habent: Herbas circa Meroen demum viridiores, syluarúmque aliquid apparuisse, & rhinocerotum elephantorúmque vestigia. Insula Diodori, & aliæ desertæ.) Addendum hic: Per continentem quoque deserta. vt intelligamus, quicquid litoris ex aduerso harum insularum, inter sinum Abaliten & Gazam situm est, totum esse desertum & incultum. Gentes Troglodytarum Iuba tradit.) Scribe, Idem Iuba. Gauconem, Emeum, Pidibotas, Endondacometas.) Syncera lectio. Graucomen, E.P. Hebdomecontacometas. ac si Latinè dicas, Grai vicum, & Septuagintauicanos à numero vicorum. Enonimiton Æthiopum.) Vera lectio extat in manu scriptis Euonymiton, Græca appellatione, quòd accolant sinistram Nili ripam aduerso flumine nauigantibus. Aliam insulam tractu dextro subeuntibus alueo.) Legendum non Tractu, sed Tatu. est enim genitiuus Græcus, & insulæ nomen Τάτυ νῆσος. & Dextro, ad alueum refertur. Delubrum Hammonis est ibi religiosum.) Melius legitur, Et ibi. Dicit enim in Meroe quoque Hammonis delubrum esse, diuersum ab illo Lybico, in quo oracula reddebantur, & quod Alexander adiit, Hammonem patrem, vt credi volebat, salutaturus.

Cap. xxx. Inde Paropas oppidum, Nauos Modundæ, Mandadini, Secanduni, Colligati, Secandæ, Nauectabæ, Cumi, Agrospi, Ægipani, Candrogari, Arabum summorum.) Hic nostra exemplaria, quæ sequimur, discrepant à vulgatis editionibus, inter se verò consentiunt. vbi sic legitur: Inde per ripas oppida, Nauos, Modundam, Andatim, Setundum, Colligat, Secande, Nauectabe, Cumi, Agrospi, Ægipam, Candrogari, Arabam, Summaram. Per ripas, dicit ideo, quia superius ex Bionis commentariis relata, in insulis Nili sita sunt. Sunt autem appellationis barbaricæ, & accusatiuo casu posita. Meridiana parte imminens mari mons. Illic legitur: A media eius parte im.m.m.

Cap. xxxi. Contra hoc promontorium Gorgones insulæ narrantur.) Lege Gorgades, quod est denominatiuum à Gorgon.

Cap. xxxii. Ex quibus perducti sunt à Iuba duo.) Iubæ, est in vetustis codicibus. Iuba enim nunquam illuc nauigauit, sed ab ipsius classiariis hi canes ei aduecti sunt.

Cap. xxxiii. Agrippa hoc idem interuallum à freto Gaditano ad sinum Persicum.) Legendum est, ad sinum Issicum.

Cap. xxxiiii. Bessicam Thraciam, Mædiam.)

diam) Est quidem Mædia Thraciæ pars, sicut & Bessica: magis tamen placet ea additum medium, quemadmodum superius dixit Hispania mediterrániq; Septentrionalia Siciliæ, Narbonensis Galliæ exortma: quòd hæ prouinciæ longè latéque pateant. Huc accedit quòd in manu scriptis non est diphthongus. Paulò pòst, Galliam, Aquitaniam: lege coniunctim, Galliã Aquitanicam, & versu sequenti, in parte Venetiæ, non In partem.

EX LIBRO SEPTIMO CAP. VII.

Atqui etiam hodie minoris potes.) Melius veteres, Atque etiam hodie.

Cap. XI. Sed vbi paululum temporis inter duos conceptus intercessit, vterque est perfectus.) Lege, Vterque perfertur.

Cap. XVI. Quod alij Orionis, alij Etionis, fuisse tradunt.) Vetus lectio: Quod alij Orionis, alij Oti fuisse arbitrantur. Hunc Otum tam vasto corpore tantísque viribus prædium fuisse Poetæ narrant, vt socio Ephialte fratre, Martem ipsum ex insidiis aggredi sit ausus. Hos Maro Æneid. sexto Aloidas vocat. Sequenti versu illic legitur, Monumentis creditur: non, Traditur. & rectè, mea sententia: quòd hoc posterius ab Historicis memoriæ proditum sit, non à Poëtis. Salamiam Euthimenis filium.) Scribo, Salamine. Quid enim attinebat nominare puerum? Sic mox: In filio, inquit, Cornelij Taciti.

Cap. XVII. Id esse spatiis manibus.) Rectius est, Passis manibus. Sequenti versu hæc vox, Quibusdam, prnote loco redundat: neque in nostris archetypis geminatur.

Cap. XX. Obnixo contra nitentibus iumentis. Lego, Obnixus. Ac mox: Et ducenaria duo humeris: non, Duobus, & sequenti versu, Quinquenario thorace, non quinquagenario.

Cap. XXIII. Leænæ meretricis exemplum.) Exemplum redundat. Sequenti versu est, Anaxarchi, non Anaxarchus.

Cap. XXIIII. Sui verò nominis oblitus Messala Coruinus.) Et hic Oblitus, redundat.

Cap. XXV. Bellóque ciuili, quod omnia concutiebat externa.) Quid opus erat hic Concutiebat, mutare in Concutiebat? quasi non rectè dictum esset, externos hostes, Mithridatē, aliósq; intestinis Romanorum bellis excitos fuisse, ratos inuicto alioqui populo inferendi bellum nullum aliud tempus opportunius fore.

Cap. XXVIII. L. Sicinius Dentatus.) Siccium vocant manu scripti codices, atq; etiam Liuius, & Dionysius Halicarnassensis. Ante XXII annos bina cœperat spolia.) Verior antiqua lectio: Ante decimum septimum annum: nam ab hoc anno militaris ætas incipiebat. At hoc idem ante vigesimum secundum in tam insigni viro mirum videri non debuerat. Quas Trebia, Ticinúsque, aut Thrasymenus ciuicas coronas dedere?) Coronas, aliquis interpretans primo in spatio, quod versus dirimit, adscripsit: ea vox deinde in contextum irrepsit, alioqui eleganter subintelligitur, quemadmodum in Laurea.

Cap. XXX. Ille semper alioquin exitiali appellans nomine, vniuersos ex Italia pellendos censuit Græcos.) Hæc tria verba, exitiali appellans nomine, nec in vetustis habentur exemplaribus, nec Plinium admodum sapiunt: & alioqui etiam absque eis integra est sententia. Quibus de causis haud illibenter ea omisimus, maximè cùm similem superuacanea verbula infulciendi licentiā sæpius & alibi, & in hoc ipso capite deprehenderimus. Quo potius, quàm vniuersi populi & illius gentis amplissimo testimonio, & in tota vita tua, & ad Consulatum tantum operibus electis?) Nostrorum codicum lectio melior: Quo potius, quàm vniuersi populi illius genris amplissimi testimonio, & tota vita tua Consulatus tantum operibus electis? Roscio theatralis seditionis autori leges ignouerunt, notatásque sedes ignominiæ discrimine æquo animo tulerunt.) Et hoc indidem restituimus ad hunc modum: Roscio theatralis autori legis ignouerunt, notatásque se discrimine sedis æ. a. t.

Cap. XXXVII. Cui ob meritum honores illos, quos Herculi, decreuit Græcia.) Sensus vtcunque manerat verbis Plinij discessum est. Legendum: Quod ob meritum honores illi, quos Herculi, decreuit Græcia. Ibidem Cleombrotus Ceus legitur, non Theombrotus. hic medicus fuit, alter Ambraciotes patria, professione philosophus. Relato è funere homine, & conseruato.) Lege, Seruato. Laudatus Ctesiphon. Lege addendo: Laudatus est & Ctesiphon.

Cap. XXXIX. Sed hoc pretium belli, nō hominis fuit, tam Hercule, quàm libidinis, non fortunæ Peronetom spadonis, Seiano IIIM.D. mercante à Sutorio Prisco.) Hic locus multū torsit eruditos, multa frustra diuinantes. Atqui expedire illos poterant ex hac difficultate exemplaria vetustáque nobis certè cū hic, tum alibi sæpe egregiè succurrerunt. Ea sic habent: Tam Hercule

Hercule, quàm libidinis, non formæ, Pæzontem è spadonibus Seiani III.M. D. mercante Sutorio Prisco. Nomen cõuenit homini probroso, quale est Comazon, quem Heliogabalus Impera. in delictis habitum ad Consulatum vsque euexit. Porrò participia interdum verti in propria nomina, nouum videri non debet, cum etiam passiua forma quædam in hoc genere reperiãtur. vt Sozomenus is fuit Ecclesiasticæ historiæ scriptor.

Cap. xl. Numerus dierum computatur, vbi quæritur pondus.) Non erat mutanda vetus lectio: Numerus dierum comparatur: hoc est, numeri dierum felicium infeliciúmque inter se cõferuntur, vter maior sit.

Cap. xli. Lampido Lacedæmonia refertur.) Reperitur melius, quàm Refertur. Et Ambusti filius Rullianus est, non Rutilianus, in Liuianis æquè ac Plinianis vetustis exemplaribus.

Cap. xliii. Sed accusatus, atque de iure virgarum in iudicum consilium missus) Plenior ac planior est antiqua lectio: Sed accusatus, atque de iure virgarum in eum, iudicum in consilium missus. Neque enim in omnes passim ius virgarum magistratus habebat, sed in tergum ciuis Roman. nihil illi licebat. Paulò pòst legendum, Supremo somnio, non Somno.

Cap. xliiii. Quod superest, nescio maior gloriæ, an indignationi, dolor accedat, inter tot Metellos tam sceleratam Catinij audaciam semper fuisse multam) Codices antiqui habent: nescio morum gloriæ, an indignationis dolori, accedat. Subindicat Plinius, maiorem vlciscendi libidinem ætate sua regnasse, quàm Metellorum, de quibus loquitur, tempore, cùm mores P. R. adhuc minus corrupti essent.

Cap. xlv. Proscriptionis inuidia in collegam.) In collegam redundat. Solicitudo Martis Actiaci Pannonicíque belli, ruinæ pontis.) In exemplaribus nostris constanter legitur: Solicitudo Martis Actiaci, Pãnonici belli ruina è turri. Videtur aliquis data opera lectionem mutasse ex Tranquillo. Hærede hostis sui non suo filio excessit.) Nihil opus erat addere duas voces: Satis plena erat vetus lectio, nempe hæc: Hærede hostis sui filio excessit. Sed hic quoque glossula interpretis irrepsit in contextum.

Cap. xlviii. Cui astipulatur Damiates) Damastes legendũ: is fuit historiarum scriptor, patria Sigiensis ex Hellesponto.

Cap. l. Hebescunt sensus, membra torquentur) Torpent, non Torquentur.

Cap. li. Profundi humoris è corpore effluuium.) Vetus & syncera lectio, Præfandi humoris. Sic enim Plinius more suo verecundè genitale semen circunloquitur, ac si dicat, cum præfatione honoris aurium nominandi.

Cap. lii. Nam Cælium Tuberonem.) Scribo, C. Ælium Tuberonem. Tuberonum enim familia Æliæ gentis est. Mox est, Hermotimus non Hermotinus. Se enim ab inferis remissum, haberéque quod nuntiaret.) Vetus, Habere, quæ nuntiaret.

Cap. liii. Duo Cæsares, Prætor, & Prætura populi Roman. functus.) Legendum, Prætor, & Prætura perfunctus. Cum populo admodum placuisset) Adde, is, Is cùm p. a. p.

Cap. liiii. Et tamen multifariè priscos seruauere ritus: sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam Dictatorem traditur esse crematus.) Lege: Et tamen multæ familiæ priscos seruauere ritus sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus.

Cap. lvi. Vtique in Græciã attulisse è Phœnice Cadmum XVI. numero.) Legendum, Intulisse. Hic nescio quis subiecit Latina elementa, cum Plinius de Græcis literis loquatur. quare sustulimus ea: nec enim sunt in archetypis. Doxius Cælij filius) Cæli, non Cælij. Phœnices, vt Theophrastus.) Tirynthij, non Phœnices, teste Pausania. Paulò pòst est, Æacus inuentor argenti, non Ceacus. Terebram, glutinum, ichthyocollam.) Malim veterem lectionem, Ter. glu. lithocollam. Staphylus Sitheni filius.) Imò Sileni. Bouem & ararrum Briges Atheniensis.) Scribo, Buzyges. ex re nomen habet. Inducias Lycaon.) Lycanor verius. Cithara edita carmina composuit Terpander.) Lege, Citharœdica car. Prosaicam orationem.) Apage Prosaicam: Scribo, Prosam orationem. In Græcia verò Pyrrhus Dædali cognatus.) Euchir, non Pyrrhus, attestantibus Græcis scriptoribus. Hippagum Salaminij.) Vetus lectio habet, Samij, pro Salaminius.

Cap. lviii. Græca inscriptio plenior erit hoc modo: Ναυσικράτης τισαμενοῦ ἀθηναῖος χίρᾳ καὶ ἀθηνᾷ ἀνέθηκεν. Vbi omissum erat, cui numini anathema consecratum esset.

Cap. lx. Nasica collega Lanati.) Lænatis, legi debet.

EX LIBRO OCTAVO CAP. I

Quippe intellectus illis sermonis patrij, & in primis obedientia.) Rectius legitur in manuscriptis, Et imperiorum obediẽtia. Indicis

Arab

Arabici minores.) Veteres codices: Indis arant minores. Suprà quoque libri sexti cap. XIX. de elephantorum apud Indos vsu dixit: Iis arant, iis inuehuntur. Ad hoc cap. huius libri XI. docens vbi nascantur, Arabiæ non meminit.

Cap. II. Aut lasciuiente pernicitate colludere.) Syncera lectio veterum codicum: Aut las. pyrrhiche col. Est autem πυῤῥίχη saltationis genus Cretensibus in primis familiare. Lecticas etiam ferentes quaterni singulas, puerperas imitantes.) Nec lecticæ puerperas imitabantur, nec elephanti lecticarij. Quapropter sic scripsimus: Lecticis etiam ferentes quaterni singulos, puerperas imitantes.

Cap. III. Circa hos belli cura summa.) Veteres rectius: Circa hos belluis summa cura.

Cap. VII. Et illum dimitti pactus si interemisset. Solus ergo in harena congressus, magno Pœnorum dolore confecit.) Scribo ex fide nostrorum exemplarium: Et ille, dimitti pactus, si interemisset, solus in harena congressus, m.p.d. c. Et non longè à fine huius capitis: Pari equitum ex aduerso dimicante: non, E diuerso.

Cap. VIII. Antea domitandi gratia gregis, equitatu cogebant in conuallem.) Distinguendum: Domitādi gratia, greges equitatu cogebāt.

Cap. XV. Cuius cōtactus sequentes, vt ignis aliquis comburat.) Nimium est, Comburat. Amburat, satis erat.

Cap. XVI. Non tanquam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus.) Amentiæ, legi debet. Velut deputans absconsione turpitudinem.) Noua elegantia, dignior tamen Apuleianis istis, quàm Plinio. Simplicior est vetus lectio: Velut abscondente turpitudinem loco. Leonum simul pugnam plurium.) Turbatus est ordo: restituimus sic: Leonum simul plurium pugnam. Non sine ostento quodā tempore illo generosos spiritus iugum subire prodigio significante.) Et hîc veram lectionem cōmonstrant archetypa, nempe hanc: Non sine ostento quodam temporum, generosos spiritus iugum subire illo prodigio significante. Quod ab eo factum Græci σωτῆρ⊙, id est, saluatoris templum Dionysij appellauere.) Antiqui codices: Quod ab eo facto Græci κεχηνότ⊙ Διονύσε appellauere. ab eo facto, scilicet ab hiatu leonis.

Cap. XXI. Nec flexu multiplici, nec vt reliquæ, corpus impellit.) Posterius Nec, redundat. Interficiunt eos, cauernis facilè cognitis sola tabe. necant illi simul odore, moriunturque.) Verba quæ proximo versu præcedunt, faciūt vt magis probem veterem lectionē, videlicet hæc: Sæpe enim enectum cōcupiuere reges videre. Proinde sic lego: Iniiciunt eas cauernis, facilè cognitis sola tabe. necāt illę simul odore, moriunturq;. Iniiciunt eas, mustelas scilicet, regiæ cupiditatis mercenarij ministri. Alioqui mihi non fit verisimile, mustelam esse adeò nocendi auidā, vt vltro latebras basilisci peruestiget, & vel cum certa sua pernicie tam dirum monstrum lacessere non dubitet. Dissimile est, quod de viuerris in cuniculorum venatu narrat infrà capite 55. Iniiciunt eas, inquit, in specus, qui sunt multifores in terra.

Cap. XXII. Itaque Copas, qui Olympionicas scripsit.) Antiqui codices, Agriopas. Nomē est Doricum, quale Gorgopas. Et in lupum se cōuertisse.) Conuertisse dixit, pro conuersum esse. itaque Se, redundat. Sic Vertere quoque sæpe est apud Liuium reperire: Id consilium in caput autoris vertit, & similes locutiones. Sequitur: Eundem X. anno restitutum, athleticè restitisse in pugilatu, victorémq; victoria Olympia reuersum. Vetus potior: Eundem decimo anno restitutum athleticæ, certasse in pugilatu, victorémque Olympia reuersum. Sic Horatius: Magna coronari quis victor Olympia. & Athleticæ, est τῆς ἀθλητικῆς, sicut Arithmeticen dicimus.

Cap. XXIII. Nec pedibus pauendas tantùm serpentes.) Restitue luxatum ordinem: Nec pedibus tantùm. Eósque non in fronte aut ex aduerso cernere.) Aut, redundat.

Cap. XXVII. Iaculando ea petendóque deficiat.) Quanto melior antiqua lectio? Iaculando se appetendóque deficiat.

Cap. XXX. Alternis annis esse marem, alternis fœminam fieri.) Germana lectio: Alternis annis mares, alternis fœminas fieri.

Cap. XXXI. Theophrastus autor est, angues eo modo & stelliones senectutē exuere, eámque protinus deuorare.) Quônam referendum est illud, Eo modo? Nihil enim præcedit, quò referri posit. Et exuuias deuorari, vt de stellionibus verū esse ipse Plinius libro trigesimo capite decimo testatur, ita de anguibus manifestò falsum est, cùm eæ passim reperiantur. Legendum itaq;, Anguis modo, non Angues eo modo. Eosdē pestiferos ferunt in Græcia, innocuos esse in Sicilia.) Hoc quoque, sicut id quod præcedit, ex autoritate Theophrasti refertur. Quid igitur attinebat veterem lectionem mutare? Eosdem pestiferi morsus in Græcia, innoxios esse in Sicilia.

Cap.

Cap. xxxii. A partu duas habent herbas, quæ aros & sesellis appellãtur: pastæ redeunt ad fœtum: illos imbui lactis primo nolunt succo.) Cur Illos, potius, quàm Illum? Sed longè aliter scripsit Plinius: Illis imbui lactis primos volunt succos. illis, aro & seseli, quòd intelligant eis occultam quandam vim inesse, fœtui suo salubrem.

Cap. xxxvi. Sæpe in harena colaphis inflictis examinantur.) Rursus data opera vitiata lectio. Opinor parum Latinum doctulis istis videbatur, infracto colapho examinantur. ô industriam colapho dignam. Arborem auersi diripiunt.) Bellum & hoc. Sed quis vnquam id vidit saltem sctiptum aut pictum? Legendum igitur, quemadmodum habent magno consensu vetusti codices: Arborem auersi derepunt: hoc est, nõ proni, sed posterioribus primùm pedibus, anterioribus interim molem corporis sustentantes, ne ruant: id quod notum est omnibus, qui modò vel semel vrsum ab arbore descendentem viderunt. Atque in hoc quoque hominem imitantur, præter morem quadrupedũ. Quamobrem pulchrè cohæret cum eo quod proximè præcedit: Ingrediuntur & bipedes.

Cap. xxxvii. Conduntur & alpini, quibus magnitudo media est.) Vera lectio vetus, Quibus magnitudo medium est. Sunt his pares, & in Ægypto: similiter resident in clunes.) Lege, Similitérque residunt in clunes. Aliquanto post, Maleficio eo, aliquis de industria mutauit in maleficio illo, nimirum quò minus esset vocalium. Grande verò operæpretium.

Cap. xxxviii. Sufflata cute distentæ, ictus hominum & morsus canum arcent.) Manente sensu, verba tantummodo mutata sunt. Sed quid opus erat? Nostri codices habent. Sufflatæ cutis distentu.

Cap. xxxix. Vel annua fame edurant.) Rectius, durant. Scriba dormitãs e literã geminauit.

Cap. xl. Canes defendêre Cimbros, cæsis dominis eorum plaustris impositi.) Legendum, Canes defendêre Cimbris cæsis domus eorum plaustris impositas. Cui nomen Hyrcani reddidit Durides.) Duris, lege, quemadmodum primo libro in catalogo. Samius is fuit, Alexandri rerum scriptor. Et reginam Bithyniæ Consingin vocant veteres codices, non Consygnen. Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorẽ loro retrahens. quamuis aquam transiliens se occultasset, quàm significans demonstratio est, cauda primùm, deinde rostro.) Hæc oratio media sui parte malè sarta est. Consulamus archetypa. Illic reperio sic scriptum: Scrutatur vestigia atque persequitur, comitantem ad feram inquisitorem loro trahens. qua visa, quàm silens & occulta, quàm sign. dem. &c. qua, scilicet fera, à cane visa. Vides nimirum Lector, quantum intersit. Et ab ea, quæ fœmina sit ex primipara genita, citius cerni.) Hic quoque longè aliter habent incorrupta exemplaria, vbi legitur, Faunos cerni. quam dictionem deprauator non intellexit.

Cap. xlii. Laceratúmque pariter aurigam inuenimus.) Quid hîc facit auriga, cuius longè aliud officium est? Lege nõ Pariter aurigam, sed Prorigam, vnica voce. Proriga enim appellatur, qui equos admittit, vt est apud Varronẽ lib. 2. c. 7. In fine capitis legendum: Prætérq; vesicæ conuersio: non, Præterquam. Est enim is morbus iumentorum proprius, nõ hominum. Simile mendũ & alibi aliquoties in hoc autore occurrebat.

Cap. xliii. Vt bibant cogendæ exonerandæve sunt.) Melius, Exorandæve. hoc est, cogendæ sunt, nisi malis eblandiri, vt bibant. Notum est, in Celtiberia singulas quadragenis millibus nummorum emi.) Lege, Quadragenis millibus enixas. Cùm enim dixisset, quæstus ex iis optima prædia exsuperare, qui ferè ex fœtura solet fieri vberrimus, hoc subiecit exemplum.

Cap. xlv. Sunt autores, ipsa complente decimum mensem duos parere, nunc raró geminos.) Hæc lectio nihili est. Plinius longè aliud scripsit. Sunt autores, ipso complente decimum mensem die parere. Gignunt raró geminos.

Cap. xlviii. Hispania nigri velleris præcipuas habet: Pollentia iuxta alpes, Canusia rutili, quas Erythras vocant: item Bætica, vt Canusium: furuas Tarentum ac pulliginis suæ, & succidis omnibus vsus medicatus.) Facilè agnoscas & hic eundem castigatorem. Syncera lectio est hæc: Hispania nigri velleris præcipuas habet, Pollentia iuxta Alpes cani: Asia rutili, quas Erythreas vocant: item Bætica: Canusium fului, Tarentum & suæ pulliginis. Succidis omnibus vsus medicatus. Quippe ahenis coquentium extractæ, indumentis vsu veniunt.) Et hinc se explicare nequiuerunt, etiam doctissimi viri. Vetus ac syncera lectio: Quippe abenis polentium extracta, in tomenti vsum veniunt. Loquitur de lanarum purgamentis. est autem tomentum, culcitræ fartum. Martialis: Culcitra tomento quàm viduata suo. & de tomento, non de

indumento,

indumento, accipiendum, alioqui satis indicant quæ sequuntur: Antiquis enim torus è stramento erat. Sicut villosa, & etiam ventralia.) Coniunctio Et, superfluit. In templo M. Anci durasse.) Quid sibi vult hic M. Anci templum? aut quisnam fuit iste suppositititius M. Ancus? Certò scio in Roman. historia neminé hominum, aut Deorum esse hoc nomine. Dicet aliquis, de Anco Marcio accipiendum. at ex omni regum Romanorum numero solú Romulum consecratum legimus. Sed quid ego his lectorem remoror, cùm in promptu sit in archetypis verum nomen: In templo Sangi. Equidem demiror, quòd hic Sangus tantopere ignotus fuerit recentioribus Grammaticis, vt etiã in Liuiana historia vno atq; altero loco in Ianum sit demutatus. Et est quidem vnius numinis vtrunque nomen: sed hæc Romana appellatio est, illa altera Sabina. Vehemêter suspicor pro talibus castigationibus Aleriensi nos malam gratiam deberemâ huius primi operæ typographi Roman. sunt vsi. Vndulata vestis primo laudatissimis fuit.) Lege, E lautissimis. Ac mox: Acu facere Idæi Phryges inuenerunt.) Quid significat, Acu facere, Latinè scientibus? Lego: Acu facere id (hoc est pingere nam pictæ vestis mentio præcessit) Phryges inuenerunt. Et sic habent antiqua exemplaria.

Cap. l. Mares quàm maximè simos, longis auriculis, infractisque armis quàm villosissimos probant.) Lege, & distingue, Mares quàm maximè simos, longis auribus infractisque, armis quàm villosissimis, probant.

Cap. l i i. Primus togati generis inuenit Fulmus Hirpinus.) Er hic & lib. 9 cap. 56. in antiquis exéplaribus cõstanter legitur, Fuluius Lippinus.

Cap. l i i i i. Mira solertia, visco inungût oculos calceariæ imitatione venantium tradunt) Vetusti codices: Visco inungi, laqueisque calcean. nam vtroque modo capiuntur. Sequenti versu, Cornelius, superfluè adiectus est nam & hoc ex autoritate Mutiani narrat, quod nescio quis ad Cornelium autorem retulit. Alioqui cum duo sint in Indice Cornelij, Valerianus & Celsus, Plinius cognomê adiecisset. Item sequenti versu lege, Nouam exultatione adorare, non, Noua exultationem adoriri.

Cap. lv. Vltima huius capitis dictio Dilabidas, est, non Labili.

Cap. l v i. Damæ mãsuescunt raro cum fere inter dici nõ possint.) Cum Plinius hic perquàm elegantem transitionem faciat ad reliqua animantia, vt videre licet in manu scriptis, hoc modo: Hi (nempe lepores) mansuescunt rarò, cùm feri dici iure non possint. Complura nanq; sunt nec placida nec fera &c. demiror, quibus intemperiis agitatus deprauator lectionem mutádam putarit, ac damas hic inserendas, quãuis iam ante in alio genere recensitas, nec hic vllo modo quadrantes. Et quasi hoc parum esset, titulum quoq; quem Plinius fecit, De semiferis, ipse vertit, De damis. Sic nobis hic veré literarius porcus bonos autores castigat. Et talia dissimulanter transilit Hermolaus, dum Aristotelem, dum Theophrastum, dum id genus alios côsulit, dum Roman. editionem cum Veneta confert, nõ paucis locis vtranque ex æquo vitiatam, securus interim quid in ipsis Plinianis habeatur archetypis, quod tamen in primis curandum erat. quod non illius insectandi causa dictum accipi velim, cui perpauci in literis conferri possunt, præterea fortassis nemo: sed vt appareat, hanc viam succurrendi veterum monumêtis, quam nos ingredimur, esse longè certissimam, si modò viri docti negotium id, qua par est, cura ac religione tractandum suscipere non grauentur.

Cap. l v i i. Quos Censoriæ legis princeps, Q. Scaurus & M. in Consulatu non alio modo cœnis ademere, quàm conchylia.) Vbi nam legitur istuc Consulum par? imò vbi Q. Scaurus? deinde, vbi sic loquuntur Latini scriptores, Q. Scaurus & M. & non potius, Q. & M. Scauri? Fatendum est & hic corruptam esse lectionem. Integra sic habet: Quos Censoriæ leges, principésque M. Scaurus in Consulatu, hoc est, Censores, & ante eos Scaurus Cõsul, cœnis ad. Sic enim dictum est hic, Princeps, quomodo apud Poetã: Princeps ærata Tarchon secat æquora prora. id est, primus. Librarij ferè non aliter scribebant Que, coniunctionem, quàm primæ literæ puncto post posito. id lector imperitus prænomen putauit: vnde deprauandi occasio.

EX LIBRO NONO CAP. VIII.

Delphinus non tantum hominis amicum animal, verum & musica arte mulcetur symphoniæ cantu.) Rectius: Non homini tantùm amicum animal, verùm & musicæ arti, m. c. Ex hominum manibus vescens, ferénsque se tractandum.) Lege, præbénsque se tractandum. Paulò pòst, Amphilochi, scribendum, nõ Amphilochij, ἀμφίλοχοι. Sunt autem in Epiro.

Cap. x. Et cooperta terra, ac pauita corpore.) Melius, Ac pauita pectore.

Cap.

Cap. xiii. Ipsis in somno mugitus: vnde nomen vituli accipiunt. Tenent disciplinam) Lege, & distingue: Vnde nomen vituli. Accipiunt tamen disciplinam.

Cap. xv. Silurus grassatur, vbicunque est, omne animal appetens, equos innatantes sæpe demergés, præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum, & in Danubio. Mari extrahitur porculo marino simillimus.) Hoc loco nominatim recensentur pisces magnitudine insignes, non marini, sed fluuiorum, Nili, Rheni, Padi, Danubij, Borysthenis, Gangis. Horum medio catalogo non satis aptè inseritur marinus quidam piscis innominatus. Sequenda igitur antiquorum codicum lectio, vt post Lisboum nouæ orationis initium faciamus. Et in Danubio mario extrahitur, porculo marino simillimus. Is vulgo Italorum etiam nunc semilatino nomine moro appellatur, ob salsamenta illis notis, gustu aspectúque porcinam salitam nonnihil referentia: Germanis Husio dictus, quasi ὗς, sicut mario ἀπὸ τοῦ μαρίνου.

Cap. xvi. Sunt & piscibus præstita in hac parte auguria.) Nostri codices melius: Sunt & in hac parte naturę auguria, sunt piscibus præscita.

Cap. xvii. Inde aduectos Tib. Claudio principe Optatus Elipertius præf. classis, inter Ostiensem & Campaniæ oram sparsos disseminauit.) Lego: Optatus è libertis, scilicet ipsius principis. notum est autem ex Trãquillo & Tacito, quanta fuerint potentia liberti Cæsarum.

Cap. xviii. His aquam acceptam ore remittunt.) Quisquis hîc ordinem mutauit, fecit sermonem ἀμφίβολον, Vetus ordo est hic: His aquam emittunt, acceptam ore.

Cap. xix. Miratur Arcadia suum exocœtum.) Deest coniunctio, Et. Cõmemorato enim Verbani & Larij piscium miraculo, subiicit, Miratur & Arcadia. Nam stagna & amnes transeunt. Plerisque euidens ratio est.) Scribendum coniunctim: Nam in stagna & amnes transeundi plerisque euidens ratio est.

Cap. xxvii. Item milius subit in summa maria.) Has voces, Item miluus, adiunximus fini præcedentis capitis, quas inde resectas nescio quis hîc non suo loco assuit. Attollit cornua è mari sesquipedalia ferè, cornuta, quæ ab his nomen traxit) Diuersa lectio antiquior, quam secuti sumus: Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. vt periphrasi vtatur, de vulgo nota loquens. alioqui superuacaneum videri potest, de etymologia admonere in re tam clara. Si quis tamen illam alteram lectionem mauult, fruatur.

Cap. xxix. Terreni maiores quàm pelagici.) Lege pelagij, πελάγιοι. Sic Græci longè à litoribus dissita vocant: nostri πέλαγος, altum. In fine capitis, Liburnicarum ludens imagine, scribendum ex fide archetyporum, pro Liburnicarum gaudens imagine.

Cap. xxx. Simúlque eã descendere in duo sensu carentia, nisi fortè tristi. Id enim vbi constat rumore nauigantium humana calamitas in causa est.) Antiquior lectio: Nisi forte tristi (id enim constat) omine nauigantium, humana calamitas in causa est.

Cap. xxxiii. Nauigant ex his neritæ, prabentésque concauam sibi partem, & alteram auræ opponẽtes, per summa æquorum velificant.) Primum rectius legitur Veneriæ. Sunt enim cõchæ non gratæ modò Veneri, sed etiam cognatæ, ob communem è mari originem: celebrísque est eius deæ effigies, concham, atque haud scio an ex hoc ipso genere, pede premens. deinde mirum, quòd non concauam partem auræ præbeat concha, sed diuersam, cùm concaua sit velificationi aptior. Sequẽda igitur & hîc vetera exemplaria: Nauigant ex his veneriæ, præbentésque concauam sui partem & auræ opponentes, p. s. æ. v. Castigator non intelligens quid Latinis significet præbere se & hũc locum corrupit, & suprà Præbens se tractandum, in Ferens se tract. deprauauit, quemadmodum illic annotauimus.

Cap. xxxiiii. Iam quidé in tota rerũ natura damnosissimũ vẽtri mare est.) Ventri superest, nec habebatur in archetypis manu scriptis.

Cap. xxxv. Animæ hominis periculo quæsita maximè placent.) Idem castigator nec hîc sensit Quæsita, positum pro Acquisita. Proinde vitiauit veterem lectionem: Anima hominis quæsita m. p. Ac mox: E tantis Solis ardoribus, atque Indicis quoque insulis petunt, & admodum paucis.) Syncera lectio: atque Indis quoq; in insulas petuntur, & admodum paucas. Nec aliter ferè Plinius hoc verbo vtitur, quãuis vbique studium fuit literatori nescio cui syntaxin temere mutare. Speciem verò inani inflatam.) Vetus lectio, Speciem modò inani inflatam. Modo, id est, tantummodo, frequens apud hunc scriptoré.

Præcipuum custodiunt, pelago altius mersæ, quàm vt penetrent radij.) Tu scribe: Quare præcipuum custodiunt pelagiæ, altius mersæ, quàm vt

vt penetrent radij.) Tu scribe: Quare præcipuũ custodiunt pelagiæ, altius mersæ, quàm vt penetrent radij. De pelagijs piscibus supra monui. Nam apud Græcos non est, apud barbaros inuentores eius aliud, quàm margaritæ.) Lege addendo. Nam apud Græcos id nõ est: ne apud barbaros quidem inuentores eius aliud, quàm margaritæ. Mox est, Squamas assimulat, nõ Assimilat, quod Gallicum idioma sapit. Enormes, & fere, colorisque marmorei.) Vetus lectio: Enormes ferè & que.m. Lautitiam eius omnem, apparatúmque detractans.) Imò, Obtrectans. Gerebátque auribus tum maximè.) Scribe: Gerebat cum maxime. In primis elegans locutio, sed persæpe apud bonos autores scriptorum vel oscitantia vel peruersitate mutata. Vniones cõiuiis ad sorbendum dedit.) Melius, Absorbendos dedit.

Cap. xxxvi. Qui cum vita sua succum eum cummunt.) Sua, superest. Fraudatam se protinus luxuria credat, nos indiligentiæ damnet.) Magis placet vetus lectio: Fraudatam profectò se luxuria credat, nósque indiligentiæ damnet.

Cap. xxxvii. Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisque conchis textu, veluti nassis, in alto iactis. Inest iis esca clusiles mordacésq; concharum, quales videmus has femineces, sed reddita mari auido hiatu reuiuiscẽtes. Appetunt eas purpuræ.) Et hic locus pessimè est à castigatoribus acceptus. Depravationibus singillatim cõmonstrandis prolixior esse nolo: collatio eas satis indicabit. Scribi debet iuxta fidem archetyporum sic: Capiuntur autem purpuræ paruulis rarisque textu veluti nassis, in alto iactis. Inest iis esca, clusiles mordacésque conchæ, ceu mitulos videmus. Has femineces, sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ.

Cap. xxxix. In conchyliata veste cætera eadem sine buccino, prætérque ius temperaturæ. Æque pro induiso humani potus excremẽto dimidia & medicamina addunt.) Hæc perobscura sunt, nec mirum, cùm sint depravata. Legendum: Præterq; ius temperatur aqua pro inuiso humani potus excremẽto dimidia & medicamina adduntur. Hoc est, præterquam quòd buccinũ detrahitur, etiam hoc interest, quòd hic ius pro lotio aqua temperatur, & ex medicaminibus dimidium inditur eius, quod in purpuræ tinctura indi solet. Præter, Plinius vtitur pro Præterea: id vbique fefellit castigatorem, qui exceptionẽ esse putabat. Cap. xl. Sed alia sunt, nec habent finem vitia: ituátq, ludere impendio, & lusus geminare miscẽdo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ.) Syncerior lectio: Sed alia sunt & fine initia: quod pulchrè quadrat cum his verbis, Lusus geminare miscendo iterum.

Cap. xliiii. Glanus, qui & glanis vocatur.) Castigatior lectio: Cautius, qui glanis vocatur. nam sic præcedentibus pulchrè cohæret.

Cap. li. Plani piscium, quibus cauda non obest aculeique, vt testudines & raiæ, in coitu superueniunt.) Ita ne testudines inter planos pisces numerantur? Rectius: Plani piscium, quibus cauda non est, aculeatique, vt testudines, in coitu superueniunt, id est, testudinum modo. Spari, torpedo, squali.) Sargi, non spari. Circa finem capitis est, Coalescit vulnus, non Callescit.

Cap. liii. Postea visum tãti in extrema Italia petere Brundusium ostreas.) Rectius, In extrema mam Italiam, familiari Plinio locutione.

Cap. lvii. In cauernis aquas hebetes remanere.) Vetus lectio, In cauernis aquas habentibus remanere.

EX LIBRO DECIMO CAP. III.

Ingenium est ei, testudines raptas frangere.) Legendum: Ingeniũ est ei, id est, natura. Quarti generis est percnopterus, eadem motatur per lacus.) Vetusta exemplaria: Pernocpterus, eadẽ oripelagus. Sequenti versu, Vt quam verberet coruus: nihil erat necesse mutare in, Vtpote quã. Cap. viii. Traditum est, missas in sublime ibi excipere eos) Melius, Missas in sublime sibi.

Cap. ix. Ac ritu columbis potius.) Vetus lectio: Ac victu columbi potius: vt intelligamus, eam & leguminibus vesci, præter reliquorum accipitrum morem. Ad hoc rictum vix puto inueniri de vllis auibus, nedum de columbis.

Cap. xix. Vncos vngues habentes omnino non congregantur, & sibi quoque prædantur.) Lege: Et sibi quæque prædantur.

Cap. xxii. Scipio, an Metellus vir Cõsularis, an M. Sextius.) Prius An, superfluit. Is Scipio Metellus Pompeij Magni socer fuisse fertur.

Cap. xxiii. Et Cyrenaici Achorem.) Legendum, Et Elei Myiagron. Attestatur nostris exemplaribus & Pausanias. Ibidem, Qua litarum est illi dæmon, Post quam litarum est illi deo.

Cap. xxxiii. Madefactũ multa aqua pennis puluerem spargunt.) Lege, Madefactæ multa aqua. In genere item ripariarũ est.) Antiqua lectio: In genere parrarum est. Parrarum & Horatius meminit, tanquam inauspicatarũ: Impios parræ recinentis omen Ducat. Eadem iam pa-

 uore

uore libera, ac materna vocante cura) Rectius: Eadem in pauore libera, ac materna vacãs cura. Non enim narrat, quid perdix facere soleat abducto per dolum à nidis aucupe, (nã tunc volatu se proripit) sed quo ingenio aduersus illum aliqui vtatur, cùm aut non habet pullos: aut longè alio loco habet. Cap. xl. Caprimulgi appellantur grandiores merulæ aspectu) Lege, Grandioris. Hęc minutiora pigeret annotare, nisi animaduertissem omnibus inoleuisse editionibus.

Cap. xlii. Super omnia humanas voces reddunt psittaci, & quidem sermocinantes. India auem hanc mittit, Psittacem vocãt.) Legendum, Psittaci quidem etiã sermocinãtes. nam hæc verba, Super omnia humanas voces reddũt, ad præcedentia referuntur. Præterea legendũ, sittacen vocat. & ita adhuc nonnullis barbaris nominatur. nam quod ad terminationes attinet, altera Græca est, Latina altera, neutra barbara. Vltimorum hoc capite verborum vera lectio est, Ac cibis blandiente, non, Ad ciues. Sensus est apertus. Quin & proximè sequentis cap. extrema verba deprauatè leguntur: Quæ potuto sufficeret: pro, Quantum poturo suff. Cap. xliii. Hunc siue æmulatione incitatus manceps.) Nihilo deterius habuit pristina lectio, Æmulatione vicinitatis: & plena erat locutio etiam absque participio.

Cap. xlix. Venerunt in Italiam Bebriacenses bellis ciuilibus trans Padum externæ & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorũ specie.) Quibus nam bellis ciuilibus? nã plura fuerunt diuersis temporibus. Deinde si Bebriacenses vocabantur, verba per parenthesim interiecta, post hanc vocẽ Bebriacenses, statim subiici debuerãt. Præclarè adiuuerunt hîc quoque nostra exẽplaria, vbi sic legitur: Venere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, &c. Loquitur de bello ciuili Othoniano, quod ob cladem ad Bebriacum Galliæ Cisalpinæ oppidum, Bebriacense nominat. & Externæ, verbum est superuacaneum, inscitia castigatoris adiectum. Is quisquis fuit, nõ sentiens, Et pro etiã dictum, putauit aliquid deesse. Cæterum aues ipsę nouæ appellatæ sunt, cùm recens aduenissent, ac deinde appellatio mansit, etiã post multos annos ab earum aduentu: id quod satis indicare poterat vel titulus capitis, De nouis auibus. Sic enim & hic & in primo libro cõstanter habetur in manu scriptis voluminibus. Cap. l. Gallinaceos quoq; pascendi lacte addito cibis.) Non multum fortasse refert: attamen antiqua scriptura est, Lacte madidis cibis. Cap. lv. Liuia Augusta.) Vetus lectio, Iulia Augusti. Nec erat mutanda. nã tametsi hæc ipsi gentilitio nomine Liuia primùm dicta est, tamen iam natu grãdior, vt marito tam honorifica appellatione æquaretur, Augusta cõsalutata, & peræquè honoris gratia in gentẽ Iuliam asscita, Iulia Augusta vocari cœpit, relicto priore nomine: quemadmodũ ex Tacito discere licet. Nec aliter legitur in omnibus emendatis autorum monumentis, duntaxat quoties Augustæ cognomen additur. Cap. lx. Nec aliâs in pluribus tanta fœcunditas, maior tamẽ paruis.) Legendum, Nec alia plures. s. parit, quàm melancoryphus. Tantò fœcunditas maior paruis.

Cap. lxi. Cui membrana, ceu pennæ.) Melius, Cui & membranaceæ pinnæ vni.

Cap. lxiii. Ea de causa ingrediuntur in cõceptu.) Melius quadrabit, si legas, In coitu, vt est in manu scriptis. Vicisse Olympia prægnãtem equam Hecratidis Thessali inuenimus.) Scribo, Prægnantem Echecratidis. Cap. lxiiii. Ex omnibus quæ perfectos fœtus, vel tantos & innumerosos edunt.) Lege: Ex omnibus, quæ perfectos fœtus, sues tantum & numerosos edunt.

Cap. lxx. Qui ob id coguntur in nassas.) Lege, Quæ ideo conuciuntur in nassas.

Cap. lxxiii. Orygem perpetuò sitientem Africa generat, ex natura loci potu carentẽ cum mirabili modo ad remedia sitientium.) Germana lectio. Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem mirabili modo ad rem. si. Sequenti versu vbi legitur, Saluberrimi liquoris haustu vesicis: dele, Haustu.

Cap. lxxiiii. Vulpes & milui: angues, & mustelæ, & sues.) Codices antiqui melius. Vulpes, & Nili angues: mustelæ, & sues. Componit enim animalium paria inter se dissidentium. De aspide miraculum à Philarcho traditur: Is enim autor est, &c.) Vetus lectio: De aspide miraculum Philarcho reddatur. Vult enim Plinius fidem rei, quam narrat, penes autorem Philarchũ esse. Id cum non intelligeret castigator, homo crassæ Mineruæ, more suo castigauit, hoc est, mutauit in deterius.

EX LIBRO VNDECIMO. CAP. VII.

Nigra crusta est prima, saporis amari.) Lege, Commosis crusta est prima. Explanat enim has voces, commosin, pissoceron, propolin. ac primò commosin. Cap. x. Apprehensis ponduscuIo lapillis se librant.) Melius, Apprehensi

hensi ponduſculo lapilli ſe librant.

Cap. x i. Fucus ademptis alis in alueum traiectus.) Scribo, Reiectis.

Cap. x i i. Itaque cũ prima.) Lego pro Cùm, Tum, hoc eſt, Vergiliarum exortu.

Cap. x i i i. Qua feruoris ipſius ſpuma concreſcit.) Scribe, Quæ, videlicet membrana. nam ſi ſpuma nominatiuus non ablatiuus eſſet, In quam, dixiſſet potius, quàm Qua.

Cap. x i i i i. Contrà copia ignauiam affert. Maciem melle non erithace paſcunt.) Non leue erratum. Lege, Ac iam melle, non erithace paſcuntur: vt ſit ſenſus, Si copia mellis adſit, faſtidiri erithacen in cibo ab apibus. Et mox error errorem peperit. Quia deprauato, Ac iam, in Maciem, non bellè cohæret. Ergo diligentiores: pro vna voce Ergo, ſuppoſitæ ſunt tres, Qui autem ſunt. Mox, Dies ſtatus inchoandi: melius quàm, ſtatutus. In fine capitis pro, Non talia ſuauitas: vsúſque, repoſuimus, Non alia ſuauitas, víſque.

Cap. x v. Aptiſſimum in æſtimatione è thymo.) Vetus lectio, Aptiſſimũ exiſtimatur è thymo. & ſequenti verſu pro, Cum ſit, Quod ſit. Sequens probatio, vt ſit odoratum, & dulce, reglutinoſum.) Quid hoc verbi eſt, Reglutinoſum? Reſtituimus: Odoratum, ex dulci acre, glutinoſum.

Cap. x v i. Æquitas etiam in eis obſtringitur.) Lege addendo voculam, Æquitas quidem etiam in eis obſtringitur. Nec caret ſua elegantia particula Quidẽ. Sicut ſequenti verſu temeratè fecit, qui detraxit vocem Ergo, ſcribens, In primis præcipitur, pro In primis ergo præcipitur Nam vbi incubauere, fauos liuidos faciunt.) Antiqui codices, Nam niſi incubauere. vt quod præcedit, ad opera, non de mellificio, ſed de prolificatione intelligatur, quæ incubatu fit. Tertio inde verſu adde verbum Exiſtimatur: Hulceribus aptiſſimum exiſtimatur. Quam probabilem aliâs ſententiam fucorum euentus coarguit.) Prouentus, non Euentus.

Cap. x v i i. Cum procedit, vnà eſt: totũ examen circa eum conglobatur.) In vetuſtis codicibus aliter legitur, ac diſtinguitur: Cùm procedit, vnà eſt totum examen, circáque eum conglobatur. Bellum verò, quòd mox, Aſſidui cuſtodes autoritatis, neſcio quis deprauauit in, Aſſidua cuſtodientes autoritate. Apparatus indicio diem tempeſtiuum eligentiũ.) Lego, Apparatus indice, nempe murmure, quod nomen proximè præceſſit. Si quà laſſatus deficit, aut fortè aberrauit, odore proſequuntur.) Verior lectio: Si qua laſſata defe.a.f.a odore perſequitur. nam laſſari & aberrare in regem cõpetere non poteſt. Sedere in ore infantis Platonis, tunc etiã ſuauitatẽ illam prædulcis eloquij portendentes.) Vt verior, ita multo elegantior vetus lectio: Sedere in ore infantis tum etiã Platonis, ſuauitatem, &c. Et continenter: Sedere in caſtris ducis Druſi Imperatoris, tunc proſperrimè pugnatũ.) Lege: In caſtris Druſi Imperato. cum proſp. pug. Et circa finem capitu. Alterutra pars, quæ ſuis: non, Quem ſuis. & ſequenti verſu: Maximè rixa in conuehendis floribus exorta: non, Maxima rixa & in c.f.e.

Cap. x v i i i. Aliqui non niſi in tantum adacto inteſtinum ſæpe aſſequatur.) Vetus lectio: Vt inteſtini quippiam ſequatur. Sequenti verſu redundabat, Dein. Adrepentéſq, foribus opertas ſufflant: ab hoc ſpatio prouolant.) Reſtituimus ex fide veterum codicum: Adrepentéſque foribus per eas ſufflant: ad hoc prouolant. hoc eſt: ad flatum ranarum prouolant apes.

Cap. x i x. Papilio etiam ignauus & inhonoratus, luminibus accenſis aduolans.) Adde voculam Hic. Papilio etiam hic. quòd non de quouis papilione loquatur & Aduolitans frequentatiua forma legendum Sed grauius erratum mox ſequitur, vtpote nõ ſimplex: Filis etiam araneus, quacunque inceſſerit, alarum maximè lanugines obtexit. Non enim de araneo loquitur, ſed tertium nocendi modum papilionis narrat: Filis etiam araneoſa, quacunque inceſſit, alarum maximè lanugine obtexit. Cap. x x i i. Prima eas retorquere ruſúſque texere inuenit.) Veteres codices: Redordiri, ruſúſque texere.

Cap. x x i i i. Hanc ab his quoq; cogi ſubigíque.) Quoque, redundat, ſicut antepenultimo verſu duæ dictiones: More ceræ: quæ cera ex poſtremis ſyllabis verbi Lenteſcere, nata eſt. Et primam dictionẽ huius capitis, quæ eſt Bombyces, mutatis poſtremis literis perperam aſſuerunt fini vigeſimiſecũdi capitis, cùm ibi nõ minus grauiter, quàm argutè, dictum ſit, vt denudet fœminas veſtis: ac ſi dicat, nihil abſurdius fieri poſſe, quàm cùm veſtis ad tegẽdum partes, quibus pudor debetur, inuenta, eadẽ ad nudandum eas adhibeatur pellucida: quæ argutia perit, ſi dicas, Veſtis bombycina, ac non ſimpliciter Veſtis. Nec puduit has veſtes etiam viros leuitate vſurpare, propter onera æſtiua.) Itáne hæ veſtes propter onera vſurpantur, ac nõ magis propter leuitatẽ? Verior lectio: Nec puduit has veſtes vſurpare

etiam viros, leuitatem propter æstiuam. Primum fœminarum lasciuia his vsa est, quæ gauderent nuditatem suam per eas aspectari. Deinde viri quoque vsurpare cœperunt, ob delicatam leuitatem æstati conuenientem.

Cap. xxiiii. Circinato adnectens.) Hoc adiectiuum nomen substãtiuum poscit: & habetur sanè in manu scriptis: Circinato orbe adnectẽs. Circinatum vocat tam absolutũ, vt circino ductus videri possit. Derelicto laxo prætenti summa parte.) In his quidem verbis nullum cõmodum sensum video. Quod si legas, vt in nostris archetypis habetur, Derelicta lasso prætẽri summa parte: sensus erit, prætẽræ telæ summam partem imperfectam præ lassitudine ab araneo derelictam. Ibidem Arbitrari licet legendum est, non Liceat. Pariunt autem oua ea in telas expansi, quia saliunt.) Pro Expansi, lege, Et sparsa. Ideo sparsa, quia saliunt. Pariunt autẽ trecentos.) Reposuimus: Pariunt autem & tricenos.

Cap. xxviii. In Thraciæ partibus iuxta Olynthũ.) Vetus lectio, In Thracia iuxta Olynthum. Quod in hoc annotaui, ne indocti, qui sic loqui solẽt, exemplũ apud Pliniũ inueniri iactẽt.

Cap. xxix. Iidem quippe noctibus nõ volare eas propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri, continuata plurium dierum profectione. Quod maximè miremur, famem quoque, quam propter externa pabula petiere sciunt imminere.) Non obscurũ erit ex collatione, quanto & hic antiqua lectio sit incorruptior; Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiã longinqua maria ab iis transiri, cõtinuata plurium dierum (quod maximè miremur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Italiam ex Africa magna cohorte infestant.) Scribo, Italiam ex Africa maximè coortæ infestant.

Cap. xxxii. Multa autem insecta & aliter nascuntur, atque asilus in primis ex rore.) Asilus nec est in emendatis exemplaribus, nec alioqui hic locum habere potest, vbi de papilionibus fit mentio, nõ de asilis. Sequenti versu est, Inde porrigitur vermiculus, non oritur.

Cap. xxxvii. Alij præfixa his pila cuspidant.) Malim, vt vetus: Alij præfixa hastilia cuspidant. præcedit enim Cornibus. Oculos vnicolores nulli, cum candore omnibus mediusculo differentes.) Vetus lectio melior: Oculus vnicolor nulli, cum candore omnibus medius color differens. Ardent, intenduntur, humectantur, cohibentur.) Legi debet: Humectant, conniuent. Ab iisdem, qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocantur: queîs parui vtrinque ocelli, Luscini iniuriæ cognomen habuere.) Locus est fœdè corruptus. Exemplaria manu scripta habent: Ab iisdem, qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui paruis vtrisque, Ocellæ: Luscini iniuriæ cognomen habuere. Vt hoc intersit inter Luscinum & Coclitem, quòd hic sit vnoculus natus, ille per vim eluscatus. Portò Coclitem eo modo Opici ex Cyclope detorserunt, quo ex Ganymede Catamitum. Fuerunt autem Coclites Horatiorum gentis, sicut Seruiliorum Ocellæ, Fabriciorum Luscini, Pompeiorum Strabones, Papyriorum atque Æliorum Pæti. Bobus bis mutantur.) Vetus lectio: Boues bimi mutant. Setis intus os hirtum, & linguam etiam appellatam.) Lege, Et linguam etiam ac palatum.

Cap. xxxix. Quæ verò ratio crocodilis, si non cruori, sed duritiæ tergoris tribuatur & solertia.) Lectio sanè inepta, castiganda ad exemplaria vetera sic: Ceu verò non crocodilis duritia tergoris tribuatur, & solertia. Coarguit enim hoc exemplo quorundam opinionem, qui subtilitatem animi constare cute operimentisq; corporum putabant. Velut languidiores, cùm menstrui cursus stetere.) Legendum, Vt & lanugines oris, c.m.c.s.

Cap. xl. Primogeniti in quaq; parte sues primas premunt, & si escæ sunt faucibus proximæ.) Prodigiosa deprauatio, cùm à Plinio scriptũ sit: Primis geniti in quoq; partu sues primas præbẽt: eæ sunt faucibus proximæ, scilicet mammæ.

Cap. xli. Tenuissimum camelis, mox equabus.) Manu scripti codices habẽt Equis, nusquã obseruantes recentiorum exceptionem de ablatiuo in filiabus, equabus, asinabus. Sicut & supra 40. cap. Asinis à fœtu dolent, nõ Asini. Idem animaduerti & in Liuianis exemplaribus.

Cap. xlii. Duobus Alpes generibus pabula sua approbant, Dalmatiæ Docleatem mittunt Ceutronum terræ Natusicum.) Vetus lectio: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicæ Vatusicum. Dalmaticas vocat iuga à Carnis ad Dalmatas vsque pertinentia.

Cap. xlv. Sunt autem crura his obliqua, humani poplitis modo.) Pollicis, non Poplitis. Qua perfossa, ceu vinculis, spiritus fugit.) Legendum, Ceu iugulo, scilicet perfosso.

Cap. xlvi. Leo etiamnum tortuosos.) Scribo, Tortuosius.

Cap. xlvii. Confirmant & apodas habere,nyctetin & drepanin,in eis quæ rarissimè apparent.) Nyctetin pro rata non agnosco, quæ Græcis vespertilionem sonat, volucrem potius, quàm auem. Raræ aui rarum nomen magis conuenit,quemadmodum habet antiqua scriptura, Et apodas habere,& ocen & drepanin.

Cap. li. Hinc tot cantibus & modulis flexiones.) Antiqua lectio potior: hinc tot cantus & moduli flexionésque.

Cap. liii. Qui venena serpentium suctu è corporibus exigerent.) Melius corporibus eximerent. Scythæ sagittarum vngunt aciem.) Vetus lectio,Scythæ sagittas tingunt.

EX LIBRO DVODECIMO

CAP. IIII.

VNam,quam peculiarius Virgilius celebrauit,ebenum.) Rectius manu scripta volumina:Vnam è peculiaribus Indiæ Virg.celebrauit ebenum. Cap. v. Quorum pondera adeò in terram curuantur,vt annuo fi.) Incorruptiora exemplaria: Quorum imi adeò &c.

Cap. vi. Quo sapientiores Indorum viuunt.) Lege,Sapientes,id est,philosophi.

Cap. ix. Facilius hoc & crustosius amariúsq; & gummosum.) Lege addendo iuxta fidem veterum codicum:Facilius hoc, & crustosius,amariúsque:at Indicum humidius & gummosum.Ibidem legitur,In libras x.terni,non,x tantum.

Cap. xiii. Vt alij existimauere frutice venoso.) Exemplaria nostra, quæ ob vetustatem sequimur,habent,Frutice myrtuoso. Quod nescio cur debuerit magis absurdum videri,quàm gummosus,& similes Plinianæ voces.

Cap. xiiii. Græci stagoniam & atomum tali modo appellāt,minorem autem Arabiam.) Imò,Orobiam,à magnitudine ὀρόβῳ,hoc est,erui. Vltimo huius capitis versu lege,Potius quàm in micas frietur.

Cap. xvi. Facillimè autem adulteratur Indica myrrha.) Scribo,Fallacissimè autem adult.

Cap. xviii. Periti rerum astruxerunt.) Asseuerant,non Astruxerunt.

Cap. xix. Reuehunt vitrea & ænea.) Melius,Et ahena. Sterilior imbre,ceu diræ naturæ.) Vetusti codices: Sterilior imbre,cæduæ naturæ. & mox illic legitur,Venia cædendi,non,Metendi. Deinde sorte germina discerni.) Ctemia, non Germina: quæ vox vel ex Psalmographo nota esse poterat.

Cap. xx. Per Nabatæos Troglodytásque confines,qui considêre ex Nabatæis.) Vetus lectio:per Nabatæos Troglodytas,qui considêre ex Nabatæis.Vt intelligamus coloniam à Nabatæis negotiatoribus in Troglodyticen deductam.

Cap. xxiiii. Eandem quæcunque sit aspalatho.) Lege,Eandem,quæ sit aspalatho.

Cap. xxv. Maxime probatur,quod antè semel fluxit.) Melius vetus exēplar,Maximè probatur,quod ante semen fluxit,id est, antequam semen prolatum sit.Paulò pòst illic legitur:Exit & in Pamphylia,sed aridior:non Acrior.

EX LIBRO DECIMOTERTIO.

CAP. I.

PRimúmque id scire cōuenit,mutata autoritate ad peius trāsisse gloriā.) Syncera lectio: Mutatam autoritatē,& sæpius transisse gloriam.

Cap. iii. Vestes prolongant tempus.) Antiqui codices: Vestes prorogant tempus. Summa commendatio eorum, vt transeuntē fœminam odor inuitet,etiā aliud agentem.) Magis placet quod in iisdem codicibus habetur:Vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes.Neque enim vsqueadeo corrupti fuerunt Romanorum mores,vt frequentior esset viris, quàm fœminis,vnguentorum vsus.Ac mox:Sed quosdam crassitudo maximè delectat,idipsum approbantes.) Illic est,Spissum appellantes, non Idipsum approbantes. Atq; Caium principem solitum lauari.) Lege,Atq; Caium principem solia temperari,scilicet iussisse. Vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset ista.nimirum hac mercede orbem terrarū corruptę deuicere aquilæ.) Duas voculas,Ita est,quibus perquam elegāter Plinius vtitur,scribarum siue potius castigatorum temeritas deprauauit in, Ista. Sic enim scribitur ac distinguitur in emendatis voluminibus:Vtinámq; dicere possemus, quis primus instituisset.Ita est,nimirum hac mercede corrupta terrarum orbem deuicere aquilæ. Sic lib.7.cap 40.dixit. Ita est profectò, alius de alio iudicat dies.Item lib.18.cap.6.Itaque est profectò,opera, non impensa, cultura constat. Præterea lib.24. cap.1.Ita est profectò,magnitudo populi Romani perdit ritus,vincendóque victi sumus.

Cap. iiii. Genera earum plurima:& prima fruticem non excedentia: sterilem hanc,alibi & ipsum fertilem, breuémq; ramis obiri vmbra foliorum.) Emendata lectio : Sterilem hanc, alibi & ipsum fertilem,breuíque ramorum orbe foliosum.Qui error tam crassus est,vt mirum sit à nemine deprehensum. Præterea cæsum à

dorso puluinato,& in aluo media fissura plerisq, vmbilicatum.) Reposuimus ex manu scriptis: Praeterea cæsum à dorso puluinara fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum. Quod erat prius, pomis referram.) Pro his verbis longè alia sunt in antiquis voluminibus, nempe hæc: Erátque, cùm hæc proderem, fertilis.

Cap. vii. Certóque eam fugit alienus humor, qui aluum omnem rigat.) Lege: Qui aliam omnem rigat.

Cap. xi. Neque ad alios vsus illis, quàm funibus. Rex Antigonus in naualibus vsus est rebus, nondum sparto communicato.) Syncera lectio: Nec alius vsus est, quàm inde, funibus rex Antigonus in naualibus rebus, n.s.c.

Cap. xii. Quæ potuit esse segminibus vtrinque amputatis.) Scribo, Resegminibus. Minus sorbet. Politur & charta magis, vt splendeat.) Lege, & distingue: Minus sorbet politura charta, magis splendet. Deprehenditur & lentigo oculis, sed mediis inserto glutinamentis ceu tænia iunco papyri bibulo, ibi vix litera fundente se.) Voluminum veterum emendatior lectio: Sed inserta mediis glutinamentis tænia fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se. Nam fabrili à gummi commissuræ fragiles sunt.) In eisdem codicibus melius est. Nam fabrile, gummísque fragilia sunt. Fabrile videlicet glutinũ. & Gummis, genitiuus est à Gummi, κόμμι κόμμιος. Minimum hunc modum integerit.) Lege, Minimum hoc modo intergerij.

Cap. xiii. Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat. At cur si iam hic erat vsus, in plumbeis linteisq, voluminibus scriptitatum constet? Cur & Homerus in ipsa illa Lycia Bellerophonti, codicillos datos, non Epistolas prodidit?) Hic tenebrio nescio quis aliquot voces ex ii. cap. repetitas, sed deprauatè, infulcire ausus est. nam vetusta exemplatia omnia tantum. habent. Q. e.m.m.s.e.H.c. Ae. non erat: aut cur, si iam hic erat vsus in ipsa illa L.B.&c. Agnoscis erudite Lector Plinianum orationis fluxum, nullã interpolatoris operam desiderantem. ô impudentiam.

Cap. xv. Interiit nuper incendio, quam Cethegus decedens libris 14. permutauerat.) Vetus lectio: interiit nuper incendio à Cethegis descendens, H-S. xiiii. permutara. A Nomio Tiberij Cæsaris liberto.) Lege addendo: Item à Notuio. nam duas recenset amplissimas, Ptolemæi vnã, alteram Nomij. Operimento conchylij & laminæ per mediam vestitam fuisse.) Pro pessima opera malam gratiam meritus est, quisquis hic Pliniana verba, aliquot de suo additis, interpolare non est veritus. Nam syncera scriptura tantum habet: Operimento laminæ vestitam fuisse, quemadmodum lateritij parietes ornatus causa marmoreis crustis vestiuntur. Nutriuntur optimè splendescúntque, manúque sicca fricātur ab alienis maxime: nec abaculis læduntur, vt in his genitæ.) O bellè tractatum Plinium. Vide obsecro Lector, quãtum hæc à germana lectione discrepent, quæ talis est: Nutriuntur optimè splendescúntque manu sicca fricatæ à balineis maximè: nec à vinis læduntur, vti his genitæ.

Cap. xviii. Totúmque abire in lacum.) In altum, non In lacum.

Cap. xix. Punicum malum cognomen sibi vendicat.) Lege, Cognomine sibi vendicat.

Cap. xxi. Semine colore & specie foris) Farris, non Foris.

Cap. xxiiii. Vtilitas herbosa ergo, & cò lætior satietas, quod perquam modico pinguescunt & quadrupedia.) Exemplaria vetera: Vtilitas, quæ eruo, sed ocyor satietas, perquam modico pinguescente quadrupede. Obitérque inter ordines allium capessere fertile est.) Lege, Allium & cæpe seri fertile est.

Cap. xxv. Vix vt respicere è naui tutum sit.) Prospicere, non Respicere.

EX LIBRO DECIMOQVARTO

CAP. I.

SVbdiales inambulationes vmbrosis operculis opacat.) Syncera lectio, Vmbrosis pergulis. vt est videre in emendatis manu scriptis.

Cap. ii. Vua tam parua, vt nisi pinguissimo solo coalere non posit.) Rectius, Colere non posit. In neglecto solo morosa, pingui putrescit, gracili omnino non prouenit.) Legendum, In eligendo solo morosa. Morosam in eligendo ideo dicit, quòd ei nec pingue nec gracile satis conueniat. Túncque Albanum vinum æmulantur.) Restituimus ex vetustis codicibus, Albano vino æm. Sic Martialis: Æmula Baianis Altini littora villis. locutione à Græcis accepta, ἐφάμιλλά σοι. leuius hoc videri poterat, nisi in his leuibus tam sæpe scribæ ludere sibi permittãt. Mœrica contra omnes ictus firmissima.) Veteres libri, Contra omne sidus fir.

Cap. iii. Et coronaria naturæ lusu stephanitis.) Scribo, Coronatio naturæ lusu.

Cap. iiii. Cum C. Gracchus Tribunus plebis

bis seditionibus agitatis interemptus.) Latinus nostra exemplaria, Plebem seditionibus agitans.

Ratò quippe adhuc fuere, nec nisi importatis singulis testis millia nummûm.) Vetus lectio, Nec nisi in nepotatu.

Cap. v i. Pucino retulit acceptos, non aquoso.) Lego, Pucino retulit acceptos, non alio vsu.

Cum eadem vitis aliud alijs locis pullulet.) Maluimus & hic nostros manu scriptos sequi, in quibus est, Aliud alijs locis polleat.

Cap. v i i. Nec Cymolitę per se gratia.) Nostri veteres codices, Tmoliti, habent, cuius & apud Galenum fit mentio. Cæsarem non aliud potatorum.) Scribo, Potorum.

Cap. x i i i. Interfectâ fuisse à marito.) Scribo ad exemplar vetus, Interfectam fuste à marito, attestante Gellio. Aromatites delectatos.) Lege Aromatite. id est, quod nunc Hippocratis vocant, cuius inuentum videri volunt.

Cap. x i i i i. Sic quoq, diu transmarina fuerunt in autoritate ad atauos vsque nostros, etiã Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu Anaxipolis Thasij: Quinque Thasij vini inde depromam, Falerni bina.) Quid ego audio, Anaxipolim Thasium Latinos versus scripsisse? an fortè Græcè quidem scripsit, sed togatas fabulas. alioqui ineptè citatur testis, vbi agitur de autoritate, quæ fuit vinis in Vrbe atq; Italia. Sublimiam & hic veterem lectionem, quò magis appareat deprauatio. Sic quoque postea diu transmarina in autoritate fuerũt, & ad auos vsque nostros: quin & Falerno iam reperto, sicut apparet ex illo Comico versu: Quinque Thasij &c. Neque enim ratio temporum patitur, vt legamus ad atauos, de vinis, quæ post Opimium Consulem in pretio fuerunt. Millia cadorũ congiorum.) Lege, Cadorum congiariorum, id est, qui congium caperent. Sequêti versu est, C. Sentius, non Censius. Hortensius super decem cados hæredi reliquit.) Non video, cur hęc magnum videri debeat, cùm Lucullo eiusdem vini plusquam c.m. cadorum fuisse supra in hoc ipso capite scriptum sit. verior est dubio procul manu scripta lectio x m. cadorum, quod scribæ hoc modo scribere solent $\overline{X}$. inde lapsus occasio.

Cap. x v. Quid n? Et Cæsar Dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras c. Chij cados c. in cõuiuia distribuit.) Conuiuia hic vocat certum conuiuarum numerum vnà discumbentium, qui ferè intra Musarum numerum cõsistebat, iuxta tritum illud prouerbium: Septẽ conuiuium, nouẽ conuitium. Quare nimio plus essent centum cadi vel Cyclopum cõuiuio. Itaq, malui antiquam scripturam sequi, Quid, non & Cæsar Dictator triumphi sui c.v.F. Amphoras, Chij cados, in conuiuia distribuit. id est, in singula conuiuia singulos cados, singulásque amphoras.

Cap. x v i. Fit & è pomis.) Melius, Fiunt & è pomis. Ac mox: Primúmque è palmis, non, Proximúmque et è palmis. Myrtiten Cato quemadmodum fecerit, hoc paulò pòst indicabimus.) Melius, Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Ex cæteris herbis colatis.) Colatis, redundat. Qualem & redolent salicum Pataninorum in palustribus vindemiæ.) Lege, Qualem & salicum redolent Patauinorum in palustribus vin.

Cap. x v i i. Adeò nihil intentatum in vita fuit.) Elegantius datiuo casu: Adeò nihil intentatum vitæ fuit. Cap. x v i i i. Aspendios, damnata à feris.) Damnata aris, lege. σπένδειν enim libare significat. Ægyptus & ecbolinam habet abortiuos faciente.) Vetus, Ægyptus & ecbolada habet, abortus facientem. Sic & maris naugio.) Rectius, Mari naugato.

Cap. x i x. Prohibare dijs nefastum habetur vino.) Rectius in vetustis codicibus scribitur Vina, sicut tertio abhinc versu, Polluta & Græca. Præcepta tradiderint.) Præcepta cõdiderint, est in veteribus, idque non inelegáter, vt nihil opus fuerit mutare. Anni prioris vna nonnusquam fæce acetóve condiunt.) Vetus lectio: Nonnusquam prioris vini fæce acetóve condiunt.

Cap. x x. Iterum sponte feruere: qua calamitate cùm deferbuit, deperit sapor.) Cùm deferbuit, voces sunt superuacaneæ, & ab interprete primùm adiectæ. Acor aut fumidum virus, aut picis adustio.) Lege, Picis autem adustio. nam superiora resinæ vitia sunt, hoc picis. Asia picem Indicam maximè probat, Græcia Piericam.) Nõ Indicam, quod absurdum erat, sed Idæam, ab Ida cantatissimo Troadis monte, attestante etiam Theophrasto. Cap. x x i. Sic coopercula doliorum medicanda.) Imò Opercula. Error natus ex geminatione literarum.

Cap. x x i i. Postera die ex ore halitus fœtidi.) Veteres codices disertè habent, Halitus cadi, vt intelligamus eos nimia temulentia cadum olere. Cùm priorem diem quotidie perdát, imò verò & vententem.) Nihilo deterior erat vetus lectio: Illi verò & vententem. L. Pisonem vrbis Romæ curatorem ab eo delectum.) Syncerior

lectio extat in antiquis voluminibus, L. Pisonem vrbis Rom. curæ ab eo delectum. hoc est, ad curam. Præfectus vrbis creatus est, non curator: & præfecturam circunloqui libuit.

EX LIBRO DECIMOQVINTO. CAP. I.

Oleam Theophrastus celeberrimus è Græcorum autoribus.) Moderatius Plinius, Theophrastus è celeberrimis Græcorum autoribus. M. Seruius T. F. Ædilis curulis.) Antiqua scriptura, M. Seius L. F. Certè Seruius, prænomen est, non nomen. Nec desiderare rastros, aut falcem vllam, aut curam,) Elegantius vetus: Nec desiderare rastros, aut falces, vllámve curam.

Cap. III. Has enim ocyssimè occupat æstas, quia sunt tenerrimæ, & amurca cogit decidere.) Vera lectio: Has enim ocyssimè occupat æstas, quia sunt tenerrimæ amurca cogit decidere. Cum omni hora oleum decrescat) Lege, Omni mota.

Cap. V. Quam earum in his locis optimam esse dicant.) Veteres codices: Quam earum finitimis locis o.e.d. Nec erat opus mutare.

Cap. VI. Præterea conchas & plumbeas cortinas aere vitiari.) Vitiata lectio est: restituimus iuxta fidem archetyporum sic: Præterea in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. Refertur enim ad Decapulandum, quod præcessit.

Cap. VII. Sus herbis cōponunt inter Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum vocant.) Vera lectio vetus, Inter Cappadociam & Galatiam quod Selgiticum vocant. Idem erratum deprehendimus & castigauimus lib. 23. cap. 4. scribendo sic: Selgiticum neruis vtile diximus. E pice fit, quod picinum appellant.) Lege Pissinum, non Picinum, vt sit Græca vox.

Cap. XI. Præcocia verò mustea.) Scribo, Præcoci, referendo ad proxime præcedens Prouentu. E struthéis odoratissima.) Lege A struthéis, id est, post struthea.

Cap. XIIII. Tamen peculiare nomē dedit.) Lege addendo: His tamen peculiare. His clanatis, quorum mentio præcessit. A conditione castrati seminis, quæ spadonia appellant Belgemela à foliis. folium enim vnum, aliquando & geminum erumpit è latere medio.) Mira verò denominatio à gemino folio Belgemela. Sed cur potius à gemino, cùm sæpius vnicum erumpat? Antiqua exemplaria aliter habent: Quæ spadonia appellāt Belgæ. Melofolis folium vnum, aliquando & geminum, erumpit. Mirum autem videri non debet, si Belgæ spadonia vocabant Romano, & non Gallico vocabulo, vt qui prouinciales id temporis essent: apud quos ipse Plinius aliquandiu vixit: vnde hoc pomum in eius notitiam venit, vrbanis alioqui non admodum notum. Melofolium verò dictio est ex Græca ac Latina composita, quasi μηλόφυλλον.

Cap. XV. Reliquorum nomina aliter in aliis locis appellantur.) Scribe addēdo, Aliter in aliis atque aliis loca. Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis, non aliter, quàm in cadis. Præterea quæ in pomis proprietas pyris quoque vini. Similiter iis ægris medentes in escam dant.) Vera lectio: Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidē modis, nec aliud in cadis, præterquàm pruna. Pomis proprietas pyrisque vini: similiterque in ægris medentes cauent.

Cap. XVII. Eandem pomis in vino subigūt.) Melius, Vino subigunt. Oleo aspergi in ore, vt de palmis diximus.) Hoc nusquam dictum est: sed particula Vt, redundat. Mox legendum, De palmis diximus: vt sit transitus ad reliqua. Acsi dicat, Nisi inter peregrinas arbores de palmis dictum esset, potuisse hic inter secūdas mēsas de earū fructu dici. nunc de ficis proxime dicēdum.

Cap. XVIII. Ad nos ex aliis transiere gentibus Chalcidicæ, quarum plura genera. siquidē & Lydiæ quæ sunt purpureæ & mamillanæ similitudinem mammarum habent.) Legendum ex fide veterum exemplariorum: Ad nos ex aliis transiere gentibus, Chalcide, Chio quarū plura genera. siquidē & Lydiæ, quæ sunt purpureæ, & mamillanæ, similitudinem earum habēt. Alioqui Plinius omiserat Chias, Romæ non incelebres, & Martiali in primis amatas. Nam Alexādrinæ enixiores. Candicans terina, cognomine delicata.) Eadem exemplaria veram etiā nunc lectionem retinent: Nā Alexandrina è nigris est, candicante rima, cognomine delicatæ. Alioqui non bene cohæret, quod mox subsequitur: Nigra & Rhodia est. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admonuit.) Elegantius vetus lectio: Tāto propius Carthaginē pomo Cato admouit.

Cap. XIX. Ergo culices partim fraudati alimento in matre, hoc est, putri eius tabe, ex qua nati ad cognatam volant.) Antiquior lectio, & melior: Ergo culices parit: hi fraudati alimento in matre, putri eius tabe, ad cognatam volant.

Cap. XX. Setanæ tamē maius pomum est.) Tamen superuacaneum est, natum ex proximis syllabis, tame, nec ad sensum quicquam facit.

Cap. XXI. Hæc obnoxia acri odore, nec suauitate iucunda.) Cuinā obnoxia? Syncera lectio:

Hæc

Hæc obnoxia acori. Odore & suauitate rotunda præcellũt. cæteris vini sapor. Et rufatur capillus primùm prodeuntibus nucleis.) Nuculis non nucleis.

Cap. xxiii. Molitura etiam præstant.) Vetus, Moluntur etiam, & præstant &c.

Cap. xxv. Minus quinquennio est.) Satis Latinè dixerat Plinius, Minus quinquennium est: nec erat, cur mutaretur.

Cap. xxviii. Aliquorum lignum ipsum in vsum & pomi vicem, vt grana myxis, quas in Ægypto gigni diximus.) Vetus lectio: Aliquorũ lignum ipsum in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quã in Aegypto gigni diximus. Dixit autẽ Plinius his verbis: Pomũ longius pyro, inclusum amygdalæ putamine & corio, colore herbido.

Cap. xxix. Antequam piper reperiretur, illã obtinens vicem.) Illius obtinens vicẽ, legendum est. Plebeia, torrida. ac squalida.) Scribo, Retorrida: qua voce libenter vtitur. Quin & virgæ anuli.) Lege. Virgei anuli. Papyrium Nasonem.) Massonem, non Nasonem, attestante Liuio.

Cap. xxx. Et postea accessere genera eius. Hanc syluestrẽ &c.) Quã hãc? Libri vetusti: Postea accessere genera: tinus, hãc syluestrẽ &c. Alioqui male cohęret, Accessit & regia, nisi tinus pręcedat. Folio crispo ac breui, quæ inuenitur rara.) Lege, Inuẽtu rara. Præferẽda vtiq; myrto & oleæ est.) Vetus lectio, Præferenda ei vtroque olea.

EX LIBRO DECIMOSEXTO.

CAP. I.

NAuigantibus similes, cùm integant aquæ circundata naufragiis. Cùm verò recesserint, fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur.) Vera lectio: Nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundata: naufragis verò, cùm recesserint: fugientésque cum mari &c. Non pecudes hos habere, non lacte ali, vt finitimos. Ne cum feris quidem dimicare contingit.) Melius: Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare co. Potus nõ nisi ex imbre.) Legendum addendo, Potus iis. Et sequenti versu, Et hæ gentes certè: Certè, superfluit.

Cap. ii. Roborum vastitas intacta) Et hic adde vnã dictionẽ: Aeuis roborum vastitas intacta.

Cap. iiii. Veluti pop. Rom. ipsa corona imposita.) Ipsi, non ipsa. Longum est, nec ex institutione operis.) Vetus lectio, Nec instituti operis. Quíque patriæ muros primus scandens, audentem irrumpere occidit. Quíq; ciuem maluit seruare, quàm hostem occidere.) An non hæc inter se pugnant? sicut nec id aptè cohæret, quod mox subiicitur: Vtque eum locum, in quo sit actum, obtineret hostis eo die. O strenuè nauatam à deprauatore operam, & cui nulla ex his, quæ hic memorantur, corona dignum sit præmium. Restituimus ex fide manu descriptorum hoc modo: Quæ sub ipso Ioue datur, cuíque muros patria gaudens rumpit Confert enim leges Romanas de ciuica, cum illa Græcorũ de Hieronicis, hoc est sacrorum certaminũ victoribus, in quorum honorem patria cuique sua redeunti muro rum partem diruebat, quà oppidum intraret: tã quam nihil opus esset mœnibus ciuitati, quæ tales viros gigneret. Mox subiiciuntur capita legum, Ciuem seruare, Hostem occidere, Vtq; eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die.

Cap. v. Nec nõ & in copia frugum.) Veteres codices: Nec non & inopia frugum. Distinguemus ergo proprietate naturáque, & vbi res coget, etiam Græcis nominibus vtendum.) Vtendum, superfluit. nam omnia referuntur ad verbum Distinguemus.

Cap. vi. Continentur hispido calyce, per genera plus minus complectente.) Scribe addẽdo. Plus minus cutem complectente. cutem glandis scilicet.

Cap. vii. Gignunt & alia ramorum eius pilulas corpori, non pediculo, adhærentes.) Legendum, Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, nõ pediculo adh. Item circa finem capitis: Et in folio rubente aquosos nucleos candicantes. non Rubentes, quod nescio quis ad pilulas præcedentes referendum putauit.

Cap. viii. Granum hoc, primóque ceu spectes frutices paruos aquifoliæ ilicis. quisquilium vocant.) Syncera lectio: Primóque seu scapus fruticis paruæ aquifoliæ ilicis: cusculium vocant. Est enim Hispanum vocabulum, non Romanum: & cusculiatum videtur olim dictum, quod nũc deprauatè scarlatum. Signum hoc eius, quod in tenebris decerpitur.) Quo, non, Quod. Græci cortices arborum appellant.) Vetus, Corticis arborem.

Cap. xviii. Tingendi causa ad seruorũ vestes.) Illic legitur, Ad seruitiorum vestes.

Cap. xxiiii. Et apud nos vere palmæ à matre integræ decerpũtur: meliores enim sunt, quæ non diuisæ fuerint.) Integra lectio: Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. ex his meliora, quæ sese non diuiserint. Loquitur de foliis. Deci-

dua à populo quernáque)Rectius, Decidua populea quernáque.

Cap. x x v. Cæteræ vere concepto.) Vetus lectio:Cæteræ vere cœpturo.Sic fit, vt dum prima cacumina impelluntur,se cutis aperiat, geniculato incremento.)Et hic diuersa lectio,Vt prima cacumina impelli sequutis appareat.

Cap. x x v i. Cedri,& iuniperus,& ilex,annuæ ferè habentur:nonus fructus in iis autumno pendet.)Nostra exemplaria:Citreæ, & iuniperus, & ilex,anniferæ habentur:nouúsque fructus in his cum annotino pendet.

Cap. x x i x. Quoniã omnis infirmitas cælo magis accidit.)Lege,Cælo magis obnoxia est.

Cap. x x x i i. Fastidio balsamum alibi nasci natura,quàm in Syria,noluit ferè:nec non & palmam nasci vbique,aut natam parere.) Si dixisset Alibi,quàm in Iudæa, verisimilius erat: neque enim in tota Syria nascitur,aut vlla alia eius parte,præterquã Iudæa. Antiquior ac verior lectio hæc: Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre:necnon & palma nasci vbique,aut nata parere.Cælũ nullo modo quit flecti.) Quit, redundat.Mutari naturam in iisdem locis,atque in profundo valere.)Exemplaria vetera: Atque pro induuiso valere.An in Lyciis frigidísq; montibus nascitur.) Lege, At in Lyciis Phrygiísque m. n.

Cap. x x x v i. Durántq; eius alta tecta.) Eius, non est quò referatur.Lego,Durántque æuis.Sic supra:Aeuis roborum vastitas intacta.Et canori tibiæ ipso educendæ)Melius:Et canere tibiæ ipsæ docendæ.)Nec aliter est in emendatis exemplaribus.

Cap. x x x v i i. Licet populi vitibus placeãt, & Cæcubum ducant.) Lege,Et Cæcuba educent. Sequacis ad iuncturas lentitiæ.)Rectius,Ad vincturas.Mollioribus vasis,quàm vt è corio fiant.) Vilioribus,non Mollioribus.Deciduæ salici fertilitas.)Legi debet:Cædua salici fertilitas.

Cap. x x x v i i i.Ictus ab altero capite vel grauis sentiatur.)Atqui magis conueniebat, Vel leuissimus.Legendum itaq;, Vel graphij, non, Vel grauis.Est autẽ graphiũ(vt vulgo etiã notum est) stylus ferreus,quo in ceratis tabellis,quicquid libuerit,exarare solemus.Fagis pectines transuersi in pulpa apud antiquos.Inde & vasis honos.) Distingue:Apud antiquos inde & vasis honos.

Cap. x l. c x x. modij tunc lentis pro saburra ei fuere.Pudendum erratũ,cum tã modica saburra vix mediocri nauigio sufficiat,nedum illi vsq; ad miraculũ ingenti. ἀλλὰ τῶν τοιούτων ὁ φρόντις ἐπικελάδει,modò sensus sit vtcunq; Grammaticus.Vera lectio est. c x x m. modiûm lentis. Quas & ipsas esse modicas admodum miror.)Modico,scilicet simulachro.Id miratur,quòd alioqui iuncturæ ferè nullæ sint,nisi in grandibus simulachris. Nónne simulachrum Iouis in arce è cupresso durat.)Veteres codices, Simulachrum Veiouis.

Cap. x l i i i i. Et dulcior in Punicis.) Restituimus ex archetypis nostris, Et dulciori in Punicis.Sensus est, Quò dulciora poma,eò minus viuacem esse arborem. Decem arbores metiens.) Mittens,non,Metiẽs.Quod notatur & in spina fullonia.) Scribo: Quod verò in spina fullonia: Pendet enim à præcedẽte verbo Gignatur.Edendi ratio ætatis quadragenis diebus.)Rectius, Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus.

EX LIBRO DECIMOSEPTIMO.

CAP. III.

IN Aquilonem obseruare vites & arbores poni suasere.)Lege,In Aquilonem obuersas vites.

Cap. i i i i. Sed idem solum vbicunq; arduum opere, difficile cultu, bonis suis acrius penè pascit,quàm vitiis.Affligit agricolam & carbunculus terræ,quæ ita vocatur. Emendari vitem hac terra putatur.) Longè emendatior,ac planior vetus lectio: id quod vel absque commonstratore cuiuis Latinè scienti perspicuum esse potest Est autem hæc:Sed idem solum vbicunque arduum opere,difficile cultu,bonis suis acrius penè, quã vitiis posset,affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur,emendari vite macra putatur.Hæc lectio bellè quadrat & ad præcedentia,& ad sequentia.Item vites aduri,quod nõ antea,Thracia sensit admoto Hebro.)Nostra exẽplaria verius,Aenos sensit. Campos Roseæ dixit Italiæ sumen esse.) Roseæ scribendum, vt est in veteribus. Virg. Et Rosea rura Velini.

Cap. v i i i. Harenacea vtuntur, si aliqua non sit:in vliginosis verticibus,& si alia sit,vbi hos gẽtium solos nouimus &c.)Emendatior lectio:Harenacea vtuntur,si aliena non sit:in vliginosis verò,& si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, & reliqua. Vbij Germanica gens erat, sed in Gallicam ripam à Romanis traducta: quo loco nunc est celeberrima Agrippinensis Colonia.

Cap. x. Amygdalæ in argilla molli meridiẽ spectanti seri iubentur.)Amygdala legi debet, & Iubet,non Iubẽtur.Præcedit enim proximo versu Mago,cuius hoc est pręceptũ.Ac mox eodem versu,Gaudere & dura:nõ, Gaudere eas in dura.

Quo

Quo in genere & cùm patui sunt, auellantur.) Vetusti codices magno consensu habent, Et cú perna sua auellantur: & ita melius cohæret cum his quæ sequuntur. Nanq; & huic principio eligi solum refert.) Melius, Nanq; ad principium e.f.r. Non omittendum naturæ miraculum, ex tã parvo gigni arbores.) Magis placet vetus lectio. Nó omittendo naturæ miraculo. Sic enim sæpe Plinius loquitur.

Cap. XI. Cato, si locus aquosus sit, inquit, latas pedes ternos in faucibus imísque palmum & pedem.) Restituimus mutata distinctione sic. Latos pedes ternos in faucibus, imósq, palmú & pedem. In faucibus, id est, summa sui parte. Imósq, id est, ima sui parte. Cato crassiore quinq; digitis non omisit. Idem ait, attinere meridianam cæli partem signari in cortice.) Scribo, & distinguo: Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idé, si attineret, &c. Cato referri debet ad præcedens verbú, Præcipiút. Et Non omisisset, eleganti eclipsi dictú est, ac si dicat, ideo à Catone omissum præceptum hoc, quia nullius sit momenti.

Cap. XII. Illam inscitiam pudédam esse convenit, & adultas inter sese luctari iusto plus.) Pudenda sané inscitia locum hunc depravatum apparet, cú in antiquis voluminibus rectè legatur, Adultas interlucare iusto plus. Interlucari autẽ arbores dicũtur, quoties adempta ramorũ parte, quantum opacitati eatum detrahitur, tantum luci accedit: vnde & Interlucare, dictum.

Cap. XIII. Ne excutiatur in vento, ne cortex à ligno decidat alterutri.) Vetus lectio: Ne eracuatur inuento, ne cortex à ligno decedat alterutri. Præcessit enim: Calami exacutio medullam ne nudet.

Cap. XV. Atque vt gemmascere incipiens ligetur calamus.) Legẽdum pro Ligetur, Legatur. Ac mox: Vt inde potius distillaret mucor: vbi humor, pro Mucor legebatur.

Cap. XVIII. Autumno ablaqueato, & stercus adiecto.) Lege, Addito, non Adiecto. Sic enim Cato loqui solet. Vt eadem olueta cõstent.) Integra lectio est, Vt æuis eadem olueta constent. Sic suprà lib. 16. capite secundo, Aeuis roborum vastitas intacta. Eiusdé capite 36. Durántq; æuis tecta alta. Mirúmq;, quæ Pallas castigatori hanc mentem dederit, vt eam vocem vbique aut omitteret, aut depravaret. Confessa enim de tempore ferendi æque ratio est, vere & autũno. Id ex magna parte fieri decreuere.) Rectius in archetypis legitur, & distinguitur, hoc modo: Cõnexa enim de tẽpore ferendi æquè ratio est. Vere & autũno ad magna ex parte fieri decreuere. Ac mox, Naturæ totius, non, Potius. Ideo faciles corticum esse amplexus.) Illic habetur, Complexus.

Cap. XX. Ideo nucibus potius, quàm radice, p. c. l.) Scribo, potius, quàm viuiradicibus.

Cap. XXI. Et prædictis velut armamentis vinearum.) Hæc verba, quæ nescio quis fini præcedẽtis perperam affuerat, huius capitis initio adposuimus, melius hic cohærentia. Id enim, cũ decisi, nec intorti trigemmes.) Lege, Idem cùm decisi. Paulò pòst pro in area, restituimus Marca. Oculorum exinde materia emicat cum aqua, tri gesimo sexto mense vniradix transfertur.) Scribo & distinguo. Oculorú inde materia emicat, cúm qua XXXVI. mense u. t. Detraxere hoc experimenta seminarij curáq;. Sequitur vinearum ratio.) Distinguendum, Detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur u. r.

Cap. XXII. Sulco latitudo palæ est.) Lege addendo, Sulco latitudo palæ satis est. Eodem versu, In quanque partem, non, Quancunque. Quæ ex his longiores fient, vt vites binas accipiant. E diuerso aliæ labuntur.) Antiqua lectio, Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, aluei vocabuntur. Intra biennium autem fructus.) Malui veterem lectionem: Interest autem biennium fructus, quò tardius in sato prouenit, quàm in translato. Ideo vtriusque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum pulvinosúmque reddi incremento.) Alia lectio antiquior, in quam exemplaria consentiunt, sic habet: Id vtrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Operarum ista computatio est. In latifundiis verò legitima naturæ festinatio.) Vetus lectio: Operarum ista computatio est in latifundiis, non legitima nat. fest.

Cap. XXIII. Et vlmus detrũcata & media inter ramorũ scamna digeritur.) Legendum, In ramorum scamna, Meridianum Solẽ spectare palmites debet.) Non malè est in manu scriptis: Spectare palmæ debent. nam sequitur mox: Rami à proiectu digitorum modo subrigũ nec de vitibus loquitur, sed de arboribus, quæ vitibus maritantur. Traduces Gallica cultura binis vtrinq; lateribus, si pedú quadragenũ distent spatio, quaternis viceno, inter se obuij mescentur alligantúrq; vno conciliati, vi igultorũ comitatu obiter ligati quã deficiant. Aut si breuitas nõ patiatur ipsorum, adalligato protenduntur in viduã arborem iun

iunco.)Repræsentabimus & hic veterem lectionem, quam veriorem esse certè illi facilè iudicabunt, quibus id culturæ genus visu cognitum est, etiam hodie in ea Italiæ parte frequens. Nam de Cisalpina Gallia loquitur. Est autem talis: Traduces Gallica cultura bini vtrinque lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si viceno, inter se miscentur alligantúrq, vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati, quà deficiāt: aut si breuitas non patiatur ipsorum, adalligato protendūtur in viduam arborem vnco. Sed quia vilitate redituum impendia exuperent.) Reditū, non Redituū. Vilitas enim de vino intelligi debet. Cariosasque tantum vitis partes incipientes marcescere deputando.) Antiqua scriptura, Incipientes inarescere. Quoniam certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere, quò velis. Plagas in arborum tonsura supinare, velut calices faciendi.) Satis apparet deprauatorem hunc neque literaturam calluisse, nec agriculturā. Reponenda igitur ex vetustis exemplaribus incorrupta lectio, & hoc modo distinguēdum: Quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborum tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor.

Cap. x x i i i i. Itaq, per hyemes cæli rigorem probamus. Non enim solum infirmissimæ arbores gelu periclitātur, sed maximę.) Verior lectio, & cum proximè pręcedentibus Plinij verbis melius cohærens, est hæc: Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non soli. Nec infirmissimæ arbores gelu periclitantur, sed maximæ. Vnde partium adhibita societate, nominum quoque cum hominum miseriis.) Castigauimus ex fide manu descriptorum: Vnde partium debilitas, societate nominum quoque cum hominum miseriis. Idq; aues corticis sono experiūtur.) Adde Caui. Aues caui corticis sono experiuntur. Quapropter & grando in iis causis intelligi debet, & carbunculatio, quod pruinarum iniuria euenit. Deest coniunctio, &. Et pruinarū iniuria euenit. Sunt enim tria diuersa mala. Nascitur hoc malum tempore humido & lento.) Lege, Tepore humido. Quod araneum vocant.) Quod particulā scriba de suo adiecit. Legendum (araneum vocant) per parenthesin. Idem peccatum scribarū & aliis locis, nec in hoc solo autore, deprehēdere licet. Ibi autem & in reliquis partibus.) Male detracta est coniūctio, cùm scriptum sit: Et ibi autem, & in reliquis partibus. Intereūt pleraque excisa stirpę.) Lego, Et fissa stirpe. Olfactrix enim intelligitur, & tangi eam odore mirum in modum.) Vetus scriptura mollius, Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum.

Cap. x x v. Inter vitia arborum est & prodigiis locus.) Et hic nescio quis tres primas huius capitis voces fini præcedentis assuerat.

Cap. x x v i. Autumno varia, & hoc est ex natura soli.) Scribo, Varia, & ex natura soli. Cæterū maiore in parte orbis etiam pluuia aut in omni aqua seri & arari non conuenit.) Antiqua lectio manu scriptorum voluminum: Etiam pluuias autumni aquas eriuari conuenit. quod sanè aptius ad præcedentia de Hispanorum vindemiis verba quadrat. In Sulmonensi Italię agro Fabiano.) Lege addēdo, In Sulmonēsi Italiæ agro, pago Fabiano. Tantò magis si niues scateant.) Quis vnquā vel vidit, vel legit niues scatere? Vsqueadeo nihil referre putant isti quē sermonē etiam facūdissimis autoribus affingant. Scribi debet. Si niues iaceant.

Cap. x x v i i. Et ab ima parte circunforato defluens pituita abstrahatur.) Abstergeatur, non abstrahatur. Similis stercoratio. Gaudēt ea, &c.) Melius, Similis fimi ratio. Gaudent ea, & reliqua. Eo anno violenta, proximo dulcia futura.) Lege, Vinolenta. De Punicis loquitur.

Cap. x x v i i i. Multi talpas amurca necant.) Lege addendo, Multi & has, & talpas. Et has, scilicet formicas, quarum mentio proximè præcedit. Vltimo versu legendum: Cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

EX LIBRO DECIMOOCTAVO.

CAP. I.

TEnebris quoq, & ipsarum noctiū quieti inuidentiū gemitu.) Nescio quis detraxit vnū verbum minimè hoc loco superuacaneū. Legendum enim, Tenebris quoq; suis, &c. Cap. III. Pilumni, qui pilū pistrinis inuenerūt. Lego, Inuenerat. Est enim paternus casus Pilūni, sicut mox Pisonis. Et vnus tantū apud autores Latinos memoratur Pilūnus, qui ob hoc ipsum inuentū suū á priscis consecratus est. Ludos boū causa celebrantes, Bupetios vocabant.) Vetus scriptura, Bubetios. Noxámve duplionémve decerni.) Antiqui cod. Noxiámve, & sic alibi quoq;. Marci quidem Curij post triūphos,) Manius est verū prænomen huius Curij Et quidem vt tradit Norbanus nudo.) In huius libri indice, vbi recenset Plinius quos autores sequatur, nullus est Norbanus: & in manu scriptis exemplaribus tātum est: Et quidem, vt traditur, nudo. nulla omnino Norbani

bani in hoc loco mentione. D.Syllanus ſapiẽtiæ cõpoſitiſſimæ. Quos ſequeremur prætexuimus in hoc volumine.)Hæc duo verba, Sapientiæ cõpoſitiſſimæ,neq; aptè cohærent Syllano, & alioqui ſunt deprauata. Incorrupta lectio eſt hæc: Sapientes verò complures, quos ſequentes prætexuimus in hoc volumine. Aliquot, inquit, reges & duces ſcripſerunt de agricultura, ſapientes verò, id eſt, philoſophi, complures.

Cap. vi. Nouiſſimus villam in Miſenenſi poſuit C.Marius ſepties Conſul, ſed peritia caſtrametandi, ſicut cõparatus ei in cæteris etiam Sylla Felix, quos cæcos fuiſſe dicere conuenit. Nec iuxta paludes ponendã eſſe, neq; aduerſo amne.) Næ hic caſtigator magno conatu magnas nugas attulit. Nunc vide Germanam lectionem: Sic vt cõparatos ei cæteros etiã Sylla Felix cæcos fuiſſe diceret. Cæcos ideo, quòd cùm Marius nouiſſimus in Miſenenſi villam ædificaret, tamen cõmodiſſimo eam ſitu poſuit, quẽ alij præoccupare neglexiſſent ob imperitiam eligendi. Id teſtimonium eò grauius fuit, quia ab inimico prolatum. Poſtea ſequitur, Cõuenit nec iuxta pal. &c. Non fraudabo magnitudine hac quoq; ſua Cn. Pompeiũ.) Vera lectio: Non fraudando magnitudine hac quoq; ſua Cn.Pompeio. Qua locutione per ſeptimũ caſum cùm ſæpe Plinius vtatur, tamẽ caſtigatores ferè ſemper mutare eã auſi ſunt. Omniũ ſententiis abſolutus itaq; eſt. Profectò opera non impenſa cultura cõſtat.) Diſtinguẽdũ aliter, hoc modo: Omnium ſententiis abſolutus. Itáque eſt profectò, opera non impẽſa cultura conſtat. Frutera igni optime tollũtur.) Lego frutecta. Sic enim à frutice frutectum denominatur, ſicut à carice carectum. Humidum agrum foſsione concidi.) Melius, Foſsis concidi. Foſſas autem retuſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, imbricibus ac ſupinis lateribus procumbere.) Malè tractato loco ſuccurrimus auxilio veterum codicum hoc modo: Foſſas autem cretoſis locis apertas relinqui, in ſolutiore terra ſepibus firmari, ne procidant, aut ſupinis lateribus procumbere. Hæc lectio longè eſt planior. Cretoſum enim ſolum opponit ſolutiori, & pro natura terræ foſſas alia atq; alia latera habere debere præcipit. Ora vtrinque lapidibus ſtatuminari.) Plenior antiqua lectio: Ora autem earum binis vtrinque lapidibus ſtatuminari.

Cap. vii. At communis quadrupedũ hominúmque vſu lupinus.) Commune lupinũ, neutro genere, legi debet. Sed nullum frumento ponderoſius.) Lege: Sed nullum frumentum ponderoſius eſt. nam Plinius milium quoq; frumenti genus facit, vt ex quo tum panem ruſtica plebs cõficeret, cùm hodie in pulte ſit eius vſus, in panificio pertato. Et fortunatam Italiam frumẽto caneſcere candido.) Magis cõuenit Canẽre, quàm Caneſcere, inchoatiua forma: nec habẽt inchoatiuum vetera exemplaria. Sequenti verſu lege, Peculiatis bodiéq;. Adiicit Sardum ſex libras.) Vetus lectio: Adiicit Sardum ſelibras. quod veriſimilius eſt, cùm ſequatur: Bœoticum totam libram addit. Porrò Selibras, diſtributiuè dixit. Lex naturæ certa eſt in quocunque genere. Pani militari tertia portio ad grani pondus accedit. Sicut optimum eſſe frumentum quod in ſubactu congiũ aquæ capiat.) Emendata lectio: Lex certa naturæ, vt in quocunq; genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: ſicut optimum frumentum eſſe, quod in ſubactu congium aquæ capiat. Quibuſdã impermixtis, vt Cyprio & Alexandrino.) Rectius, Quibuſdam in binis mixtis. In Bœotia & Africa genus.) In Bætica, nõ Bœotia. Seri non valet, niſi in ſicca & ſ.r.) Elegantius, Seri non vult. Quod quadrageſimo die, quo ſatum eſt, matureſcit.) Lege, Quàm ſatum eſt. Proximum trimeſtri, quod eſt minimè ponderoſum, tritico.) Scribo: Proximum è trimeſtri quodam minimè ponderoſo tritico. Probatur autem leuitate, & læuore, atque vt recens ſit. Iam & Catonis dicto, apud nos hordei farina ad medendum vtuntur.) Verior antiqua lectio: Atque vt recens ſit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medẽdum vtuntur. Significat autẽ amylum, tametſi rem exoticam, tamen iam tum ætate Catonis Romæ fuiſſe notum. Ignibus durato, ac poſtea emollito.) Molito: non Emollito. Ita ſapientes agricolæ triticum cibariis tantũ ſerunt.) Legendum, Itaque ſapientes. Quod in Hiſpania & Carthagine Aprili menſe collectum eſt.) Lego, In Hiſpaniæ Carthagine. Ea eſt Carthaginienſium colonia, ab aliquibus Noua, ab aliis Spartaria cognominata.

Cap. viii. In Aegypto autem & Syria, Ciliciáque & Aſia, ac Græciæ parte peculiares.) Nec hic operæpretium erat mutare veterẽ lectionem hanc: Aegypto autem, & Syriæ, Ciliciæque, & Aſiæ, ac Græciæ peculiares. Et mox, Aegyptus ſimilaginem conficit è tritico ſuo, nequaquam Italiæ parem.) Scribo, Italicæ. Obſidionis famen deſcribens.) Famen exprimens, eſt in emendatis codicibus. Pulte fritilla conficiuntur.)

Legend

Legendum, Fitilla, attestante Arnobio, libro aduersus gentes septimo.

Cap. ix. Et cibarij tria, furfurum semodium.) Melius, Furfurúmque semodius.

Cap. x. Tritico nihil est fertilius: hoc enim natura ei attribuit.) Vetus lectio: Hoc ei natura tribuit. Sequenti versu est, Byzacio Africæ campo, non Byzantio. Triticum antè perfundi aqua multa iubet, postea euelli, deinde Sole siccatum pilo repeti.) Euelli, hic malè conuenit, vbi de pistrinis sermo est. Magis placet, quod habent vetera exemplaria, Eualli, Sicut paulò pòst iterum eodem verbo vtitur Plinius. Et ipsa autẽ, inquit, quæ eualluntur, variam pisturarũ rationem habent. Acus vocatur cũ per se pinsitur spica. Eualli frumentum intelligo, dum repurgatur modò, non etiam frangitur. Id Basilienses molitores vernacula sua lingua renlen dicunt: quomodo alij vocent, nescio.

Cap. xi. Cùm fieret autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculæ admistione fermẽtabatur.) Absurda lectio, restituenda ad verum sic: Eruiliæ aut cicerculæ farina ei præfermentabatur. hoc est, ex eruiliæ aut cicerculæ farina fermentum ei præparabatur. Vulgò verò nec sufferuere faciunt.) Lege, Sufferuefaciunt, composita dictione. Cum apud veteres ponderosissimo cuique, præcipuo tritico, salubritas perhibita sit.) Crassum hercle erratum, pro Ponderosissimo cuique tritico præcipua salubritas. A festinatione, vt speusici.) Imò, Speustici. Non pridem etiam è Parthis aduecti.) Lege, E Parthis inuecto, aliâs oratio erit parum congrua. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: cùm nouem diebus macerata, decimo ad speciem tracta, & subacta vuæ passæ succo est. Ibi postea in furnis ollis indita quæ rumpantur ibi, torrent.) Admetiar & hic totidem verbis veterem lectionem: ea per se satis coarguet istam supposititiã. Eum nouem diebus macerant, decimo ad speciẽ tractæ subigunt vuæ passæ succo: postea in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Vtitur tractæ vocabulo & Cato cap. 76. Galliæ setis equorum inuenere, Hispaniæ lino.) Scribe, Galli è setis, Hispani è lino. Sed inter hæc dicatur prima & alicæ ratio.) Melius manu descripti libri: Sed inter prima dicatur & alicæ ratio. Inter prima, sicut, In primis. In Campania tamen laudatissimus campus est montibus subiacens.) Lego, Laudatissima, & aliter distinguo: sicut Veronensi Pisanóque agro, in Campania tamen laudatissima. Deinde est nouę orationis initium: Campus est subiacens montibus. Extátq; D. Augusti decretum, quo anno ad vicena millia.) Scribe, Quo annua u. m. Alica adulterina fit maximè è zea.) Rectius, Alica adulterina fit, maximè quidem è zea. Ac mox legendum, Difficulter deterunt vtriculos, non Conterunt.

Caput xii. Ob hoc Pythagorica sententia damnata: vel, vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea.) Vetus lectio: Ob hæc Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea. Est enim arietino capiti simile, vnde ita appellatur. Album, nigrúmque est, & columbinum, quod alij venerium vocant, candidum, rotundum, leue. Arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Est & cicercula minuti ciceris, inæquales angulos habens, veluti pisum.) Hæc partim sunt deprauata, partim (quod non leuius est crimen) perperam distincta: quamobrem totam orationem retexam: Est enim arietinõ capiti simile, vnde ita appellatur, album nigrúmque: est & columbinum, quod alij venerium vocant, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. est & cicercula minuti ciceris, inæqualis, angulosi, velut pisum. Siliquæ rotundæ ciceri, cæterísque leguminum longæ.) Que, redundat.

Caput xiii. In transcursu eas attigere nostri.) Scribo, Ea. Sunt enim rapa Plinio vbique neutri generis, sicut mox, Quadrupedes & fronde eorum gaudent, non Earum. Masculinum, fœmininúmque.) Antiqua scriptura: Masculum fœmininúmque. Ac rursum αὖθις αὖ, Rapam lætiorem, pro eo quod recte erat: Rapa lætiora. Quota Luna procedente hyeme nix prima ceciderit.) Scribendum, Præcedente.

Cap. xiiii. Et vnum hoc seritur non arata, vbi fuerit maximè sabulosa.) Incorrupta lectio: Seritur non arato: quærit max. s. &c.

Cap. xv. Degenerátq; ex leguminibus cracca.) Lege: Degeneránsque. nam & hæc pabulum est. Marris à solo radi.) Melius, Ad solum. quemadmodum dicimus, Ad viuum radi. Ac mox, Ita reliquæ, non, Itaque. Et paulò pòst, Deplere sanguinem, non Repellere. Sunt enim cõtraria, Deplere, & Replere.

Caput xvii. Quippe cùm Germaniæ populi edant eam.) Melius, Serant eã. frumentum esse probat

probat, quòd cultura proueniat.

Cap. xxi. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superflua: quæ fecit indulgentia cæli.) Syncera lectio: Omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli.

Cap. xxii. Vt mersis capitibus totis eas quærant viribus.) Viribus, abundat. Satis est, Mersis capitibus totis. & attestantur antiqui codices.

Cap. xxiii. Nisi hic malè substrauisse pecori colonum appareat.) Integra lectio: Nisi hoc contingat, malè substrauisse pecori. col. app.

Cap. xxiiii. Id enim optimum, quoniã grauissimum: neque alio modo vtilius dispergitur.) Antiqua scriptura: Vtilius discernitur. Nihilque contrarium præcipere quadam falsa diligentia.) Hæc verba neq; cohærent cum superioribus, neque sensum habet probũ. Germana lectio est, Idque in contrarium præcepere quidã falsa diligentia. Spes ardua & immensa, misceri posse cælesti diuinitatem imperitiæ, sed contemplãda tamen, grandi vitæ emolumento.) Posteriora verba aliter legũtur in vetustis exemplaribus, nempe sic: Sed tentanda tam grandi vitæ emolum.

Cap. xxvi. Foueas aperire, aquã de agro pellere.) Vetus lectio: Incilia aperire, aquam de a. p. Bubus glandem tunc aspergi conuenit: in iuga singula modios ccxl.) Ipsa absurditas numeri falsam scripturam coarguit. Tollẽdus est omnino, cum absoluta sit locutio etiam absq; eo, q. d. iugatim singulos modios. Non vtique v i. Idus Febr. sed siue antè quàm ver præuenerit, siue postquàm hyemarit.) Confer veterum codicum lectionem, & sentires quanto pulchrius cum ad præcedentia, tum ad sequentia quadret. Illic sic legitur, Sed siue antè, quando præuernat, siue post, quando hyemat, Quando præuernat, hoc est, quando præmaturè ver incipit: quando hyemat, hoc est, quando hyems nondum desæuiit. Ia priore verbo elegans est compositio: posterius est Græco χειμάζειν translatum est.

Cap. xxvii. Dedi ecce tibi herbas horarum indices: & vt ne sic quidem oculos tuos à terra reuoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum Sole.) Antiqua scriptura melius: Et vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cum illo.

Cap. xxviii. Itali fœnũ ex dextera vna manu secant.) Restituimus ex nostris manu scriptis: Italus fœnisex dex. u. m. secat. Ex hoc vsque ad brumam decrescunt dies, qui creuerũt sex mensibus. At Sol ipse ad Aquilonem scandens, asper, ardua emensus, ab ea meta incipit flecti.) Hæc lectio aliquot manifesta errata habet in vetere nihil est offendiculi. In hoc vsque, à bruma dies creuerunt sex mensibus. Sol ipse ad Aquilonẽ scandens, ac per ardua enisus, ab ea m. i. f. Et huius veterinorum pabulo verfa folia stringis, stringes autem deputas.) Syncera lectio: Et huius vertam. Pabulo folia eius stringis, vitem deputas. Hæc lectio collata ad præcedentia, quæque mox sequũtur, magis etiam probabitur, euidentius veritate eius elucente. nos breuitati studemus. Transisse solstitium cantu ne putes.) Emendati codices: Transisse solstitium caueto putes. Et huius folia circumaguntur.) Scribendum, Et huius circumagam. vt supra tertio ab hoc versu, Et huius vertã. Nec quæque vnquam annonæ intulere caritatem.) Lege: Quæque nunquam annonæ in.ca. Paulò pòst lego, Sapientæ adsectatoribus.

Cap. xxx. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & raritas operariorum.) Elegantius est, Et caritas operarum. Alij omnino pendũt, & afflatu extenuari granum arbitrãtur.) Quid est, omnino pendunt? Legendum, Alij omnino pendente tabulato extenuari granum arbitrantur.

Capite xxxi. Vindemiator Aegypto non exoritur.) Scribo, Vindemiator Aegypto Nonis exoritur. Et paulò pòst, Arcturus verò medius, non Medis. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vites vidi.) Vites, superfluit. Sed æqui patrisfamiliãs modus est annonæ, cuiusque anni vilitate.) Quanto elegantior veius lectio: S. æ. p. modus est, annona cuiusque anni vti. quemadmodum dicimus, Vti foro.

Cap. xxxv. Cùm repentè stellarum fulgor obumbratur, vti neq; nubilo, neque caligine fluitans, graues denuntiantur tempestates.) Nostra exemplaria rectius: Cùm repentè stellarũ fulgor obscuratur, idque neq; nubilo, neq; caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates. Cum à Septentrione, ventum.) Illic legitur, vẽtum eum. f. Aquilonem. Sole occidente, si ex vtraque parte eius cælum patet, tempestatem significabũt.) Cælum petent. f. nubes. Nisi ita legas, nõ est quò referas verbum Significabunt. Delphini tranquillo mari lasciuientes, flatum, ex qua veniunt parte: item spargentes aquã, item turbantes tranquillitatem.) Posterior pars castiganda sic: Item spargentes aquam turbato, tranquillitatem. Séque lambentes contra pluuiam.) Lege, Contra pilum. Formicæ abscõditæ concursantes.) Addenda

denda particula Vel. Absconditæ, vel concursantes.

EX LIBRO DECIMONONO

CAP. I.

TEctúmque rursus tũditur clauis.)Lego, Textúmque. vt de tela intelligatur. Quaternis denatus stipula eius permutata quondam, vt auri.)Equidem stipulas auri nusquam antea reperi. In manu scriptis exemplaribus legitur, scripula. id ponderis genus est, Ad cliuum vsque in Capitolium.)Rectius, Ad cliuum vsque Capitolinum.

Cap. II. In sicco præferũt è cannabi funes. Et spartum alitur etiã demersũm, veluti natalĩũ sit impensa.)Germana lectio: At spartũ alitur etiam demersum, veluti natalĩũ situm pensans. Superius enim dixerat, Iuncum esse aridi soli. Distinguũtur & colore, ruffo nigróq;, & intus candido. Laudatissima sunt, quæ Africæ crescũt. Anne vitium id terræ, neq; enim aliud intelligi potest, malúmne id ea protinus globetur magnitudine qua futurum est, & viuátne, an nõ, haud facilè arbitror intelligi posse.)Ita quidem legitur in vulgatis editionibus: sed longè aliud est in emendatis exemplaribus manu descriptis. Distinguuntur & colore, ruffo nigróque, & intus candido, laudatissima Africæ. Crescant, ánne vitium id terræ (neque enim aliud intelligi potest) ea protinus globetur magnitudine, qua futurũ est: & viuántne, an non, haud facilè arbitror intelligi posse.

Cap. III. Misy, præcipuum suauitate, odore ac sapore.) Melius Suauitate odoris ac saporis. Quibusdam locis acceptantur riguis, & serũtur.) Absona lectio. Elegãtiæ integritas in nostris manu scriptis exemplaribus extat: Quibusdam locis accepta riguis feruntur. Diúq; iam non aliud ad nos inuehitur, quàm quod in Perside aut Media & Armenia nascitur, laser, multo infra Cyrenaicum. Id quoque adulteratur gummi.) Vetus lectio, Quàm quod in Perside, aut Media, & Armenia nascitur largè, sed multo infra Cyrenaicum: id quoq; adulteratum gummi, Mirum quãtum conferens candori mollitiæq;. Aequè nascitur satiua vbiq;.)In vetustis codicibus tãtum est, Nascitur satiua vbiq;. Aequè Echo, opinor, addidit, quòd præcedens oratio in eas syllabas exeat.

Cap. IIII. Epicurus hortorum magister.)Antiqui codices habent, Otij magister. quod magis probatur. Alias in Numidia atque Aethiopia in sepulchris aucupari, aut pugnare cum feris mandi ab eo cupientem quod mandat alius.)Castigauimus ex fide archetyporum hoc modo: Alias in Numidiam atq; Aethiopię sepulchra: aut pugnare cum feris, mandíq; capientem quod mandat alius. In Numidiam peti, quod verbũ eodem versu præcedit: non in Numidia aucupari, cum nullum sit aucupiũ Numidicarũ, quæ cicures sunt, gallinaceíque generis. de his enim accipiendum est: E frugibus quoq; quoddam alimẽtum excogitasse luxuriam.)Lego addendo, Excogitasse sibi luxuriam. Ac mox, Alio pane procerum, alio vulgi. non, Alios. Et quæ minimè accederent ad desiderium panis.)Vitiauit elegãtiam sermonis, quisquis hic Ad, præpositionem de suo addidit. Scribendum erat, Accenderẽt desi. Ac mox, Iam quoque in fenestris. Quoq; superuacaneum est, nec habetur in emendatis codicibus. Et contingat aliqua gratia operi, curæq; nostræ.) Mollior est antiqua lectio, Operæ curæque nostræ.

Cap. V. Viuunt hausti in stomacho in posterũ diem, nec perfici queunt. in cibis non insalubres, tamen plurimum natant. Oleũ odere mirè.) Aliter legitur in nostris exemplaribus, ad hunc modùm: Nec perfici queunt in cibis, non insalubres tamen plurimũ Natura oleũ odore mirè. Quod de semine eius faciũt.)Lego, Quod è semine eius faciunt. Nostri armoracion.)Imò Armoraciam. Est enim Latinũ nomen. Adeò cæteris cibis prælatus rhaphanus, vt ex auro dicaretur rhaphanus.)O battologiã. quid opus erat repetere rhaphanus? Scripsit & Morchion Græcus.) Moschion, non Morchion. Fuit eius nominis medicũs, cuius libellum Latinè versum vidimus, nondum publicatum. Inest longitudine neruus, qui in decoctis extrahitur.)In, præpositio redundat. Lege, Qui decoctis extrahitur. Siser his seritur mensibus, Februario, Martio, Aprili.) Vetus lectio, Siseris satus mensibus, Febr. &c. Mox est, Pluribus modis austeritate victa, non Plurimis. Sed hoc genus leuiora non semper annotamus, ob euitandum lectoris tædium. quale est mox, Melle, vuísque passis, cùm scribendum sit: Vuísve. Et aliquantò pòst, Folia quæ sunt in eis ampla, pro Quæ sunt his. Effodiuntur bulbi ante ver. At deteriores ilico fiunt, si finduntur.)Si finduntur, superfluit. Sic enim est in vetustis voluminibus. Effodiuntur bulbi ante ver, aut de. il. fiunt. Aut, id est, alioqui. Sic libr. 2. capit. 7c. Aut vndique cernerentur hæc sidera.

Cap. VI. Sectiui duo genera. hoc herbaceum folio.) Hoc, redundat. Sunt qui & allium & vlpicũ inter Opalia ac Saturnalia seri aptissimè putent.)Veteres codices, Inter Compitalia ac Saturn

turnalia. Pulchriúsq́ existimatur tale.) Antiqua lectio: Pulchriúsque tale existimant quidam. Sed hoc ad sensum nihil refert.

Cap. VII. Mirum in bætæ semine non enim totum eo anno gignitur.) Non malè antiqua scriptura: Nō enim totum eodem anno gignit.) Nil ocimo fœcundius. Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt: lætius proueniet. Satum etiā pauitur terra adacta cuminum, & qui serunt, precātur ne exeat.) Syncera lectio: Cum maledictis ac probris serendum præcipiunt, vt lætius proueniat. sato pauitur terra. Et cuminum qui serunt, precantur ne exeat. Attestantur vetusti codices manu scripti.

Cap. VIII. Est autem satiuis differentia in folio.) Legendum: Et satiui autem differentiæ in folio. Alij coloris & temporis satus genera discreuere.) Scribo, Alij colore, & tempore satus, genera discreuere. Cappadocas, Græcas. Lōgiora his folia, caulésque lati.) Sine causa mutata est vetus lectio: Cappadocas, Græcas, longioris has folij, caulísque lati. Tametsi ad sensum perparum refert. Medici innocentiorem, quàm olus esse iudicauere.) Verba, quæ sequuntur, postulant vt legamus Nocentiorem, quemadmodū legitur in antiquis voluminibus. Errori occasionem præbuit postrema litera præcedentis dictionis. Sequenti versu: Vtque validis potius in cibo sint: Que, redundat. Sed teneritas in dote fit. Frigora non tolerat.) Antiqua scriptura rectius: Sed teneritas in dote, si frigora non tolerat. Est etiam sua gratia nonnunquam plantæ habitum excellentibus, halmyridia vocant.) Vera lectio veterum exemplarium: Nunquam plantæ habitum excellentibus. Intelligendum est enim de plantis brasicæ. huc facit diminutiua vox, ἁλμυρίδιον. Viret thyrso primum emicante: qui caulem educens, tempore ipso quo fastigiatus est in toros, stringitur.) Duæ voculæ, Quo, & Est, redundant, & Striatur, lege, non Stringitur. nā inter toros interueniunt striæ, sicut in aruo inter porcas sulci. Eadem ratione striatæ columnæ apud Vitruuium leguntur. Sic & melopepones striato cortice conspiciuntur. Nullum gratius his solum, quàm Rauennatium. Hortorum indicauimus corrudam. Hūc intelligimus syluestrem asparagum, quem Græci orminum aut myacanthon vocant.) Distingue, Quàm Rauēnatium hortorum. Indicauimus & corrudam: Hunc enim intelligo syluestrem asparagum. Apricis gaudet & siccis, terra quammaximè lateritia.) Lego, Lateraria, Lateritios parietes dicimus, ex lateribus cōstructos. Laterariam terram, quæ apta sit fingendis lateribus. A Cornelio Cethego in consulatu collega Q. Flaminij.) Quintius Flamininus est verum nomen. Ligusticum syluestre est. In Liguriæ suæ montibus seritur. Vbique suauius satiuum, sed sine viribus.) Integra manente scriptura, vitiosa distinctio sensum in contrarium deprauauit. Tu sic distinguito. Ligusticum syluestre est in Liguriæ suæ montibus: seritur vbique: suauius &c. Sinapi nulla cultura, melius tamen planta relata.) Legendum, Planta tralata.

Cap. X. Nanque & ocimum se necat, degenerátque rite in serpyllum.) Vera lectio, Nanque & ocimum senecta degenerat in serpyllum. Item contra formicas.) Lege, Idem Ac mox: Remediū monstrauit limum marinum, aut cinerem obturandis earum foraminibus. pro eo quod vulgò deprauatè legitur, Limo marino, aut cinere obturatis. Naporum medicinæ sunt.) Scribo, Medicina est. & proximè sequenti versu, Quo si amisso, non Quæ.

Cap. XII. Solūmodo ex omnibus lapathum syluestre melius. Hoc insatiuum rumex vocatur, nascitútque fortissimum. Traditur semel satum durare, nec vnquam vitiari terra.) Demiror, quā ob rē castigatoribus visum sit ab archetypo hic discedere. Vetera exemplaria habent sic: Solum verò ex omnibus lapathum syluestre melius: hoc in satiuis rumex vocatur, nascitúrque fortissimum. Traditur certè semel satū durare, nec vinci vnquam à terra. Quæ sunt syluestria.) Atqui non de syluestribus sermo est, sed de hortēsibus. Legendum igitur, Quæ sunt & syluestria. Alioquin extra insidit pulueris modo.) Vetus lectio: Aliquando extra insidit Sed perparū refert, vtro modo legas. Apio eximi in coctis obsoniis aceto, in eodem cellario in faecis odorem vino grauē.) Quis intelliget hæc? Syncera lectio: Apio eximunt coqui obsoniis acetum, eodem cellarij in faecis odorem vino grauem. Vera autem vniuscuiusque natura non nisi medico effectu prænosci potest.) Pernosci, non Prænosci.

EX LIBRO VIGESIMO.

IN fine Procemij legendum, Tantum venia sit à minimis, sed à salutaribus ordienti. non, Ordiemur.

Caput I. Suscipitur aqua cælesti, atque subsidet. Deinde in Sole cogitur in pastillos.) Legendum, Atque subsidit: Deinde Sole cogitur. Idque melius, quo vetustius erit, quod iam CC. annis ser

uatum esse, autor est Theophrastus.) Nec hic video cur mutāda fuerit vetus lectio, nisi quod castigatores, dum archetypa legere nesciunt, nihil non corrumpunt. Atqui non satis est solum sensum vtcunque reddere: verba etiam ipsa autoris optima fide annumeranda sunt. Reposuimus igitur vetera hoc modo: Melius, quò vetustius: fuitque iam c c. annis seruatum, vt autor est Theophrastus. Partus verò, si in arietis lana alligatum inscientis lumbis fuerit, ita vt protinus ab ea eximatur, & rapiatur extra domum ipsam.) Verum tandem iubet eximi, partúmne ipsum, an semen adalligatum? atqui neutrum quadrat. Sequamur & hic antiquam scripturam: Ita vt protinus ab exitu rapiatur extra domum. Iam euidens est, de semine accipiendum, quod raptim ab exitu fœtus efferri domo vult, quòd omnis mora periculosa sit. Tanta vis educendi inest. Superest vna vox, Ipsam. Lege, Ipsum: vt cum sequentibus cohæreat, Ipsum cucumim, & reliqua. nam hactenus de succo & semine eius loquutus est.

Cap. i i. Sanat & humores subitos.) Tumores, non Humores. Radix sanat hulcera concreta in modum faui, quem cerion vocant,) Scribo, Quæ ceria vocāt. nam melius ad hulcera refertur: nec aliter legitur in emendatis codicibus. Item millepedem: sepa Græci vocant.) Lege, millepedæ. s. morsus. Et putrescit locus ipse. Cucumis odore defectum animi.) Distingue, Ipse cucumis. Idem erratum & proximo capite annotauimus.

Cap. i i i. Non nisi saxosis nascēs.) Adde præpositionem, In saxosis. In morbo verò regio vtiliter semina eius insumuntur.) Legendū, In morbo regio vtiliter semina eius sumuntur. Item spinæ & lumborum ac coxatum dolores.) Lego, Coxendicum. Et ardores capitis, & maximè infantium.) Vetus: Et ardores capitis, infantium maximè. Democritus in totum ipsum abdicauit in cibis.) Rectius, in totum ea abdicauit. Ea. s. rapa. Et sequenti versu, Ab eis, non, Ab eo. Ibidem, Condirentur, non Condiretur. Item Prodesse, non Prodest: vt ex autoritate Dionysij dictum accipiamus. Et iam antea monui de rapo neutri generis, quod perpetuò raparius iste castigator in rapam trāsmutauit, quòd vulgus ita loquatur. Hoc ad albicandam curem.) Albicare, Latinum non est, hoc significatu, Ad læuigandam legi debet, non Albicandam. Ac mox: Nam, vt suprà diximus, erui, hordei, tritici & lupini radix ad omnia vtilis.) Hoc nusquam superius dictū est: & primæ quatuor voces non habentur in vetustis codicibus: quamobrem & nos deleuimus.

Cap. i i i i. Quanquam & alibi nascitur, vtilior vrinæ duntaxat eiciendæ.) Ciendæ, non Eiciendæ In aqua foliis eius decoctis, bibere vel succum ipsius cyathis binis. Contrà phlegmoni ipsos illinire tusos vtile. Inchoantibus verò recētem corticem cum melle.) Hic fœdissimam deprauationem sustulimus, adiuti exēplaribus antiquis. Legendum enim, A quam foliis eius decoctis bibere, vel succum ipsius cyathis binis contra phthiriases: Phlegmoni ipsos illinire tusos, liuori verò recenti corticem cum melle: Nec est necesse addere hanc dictionē, vtile. Pendet enim oratio à præcedenti verbo, Prodest. Cæterùm cerastis scorpionibus aduersatur, vel ipso semine infectis manibus impunè tractantibus. Imposito rhaphano scorpionibus, moriuntur.) Non multo mitius hunc locum deprauator tractauit. Castigauimus, vnde & priorē, hoc modo. Cætero scorpionibus aduersatur: vel ipso, vel semine infectis manibus impunè tractabis: impositóque rhaphano scorpiones moriuntur. Hydropicis quoque & aceto & sinapi sumpti.) Scribo, Ex aceto aut sinapi sumpti. Hippocrates capillis mulierum defluos fricari rhaphanis) Vetus lectio: Capitis mulierum defluuia fricari.

Cap. v. Et Phagedænas hulcerum sistit recēs cum melle impositum. Vel aridæ farinæ inspersam radicem eius Dieuches &c.) Lege, & distingue sic: Et phagedænas hulcerum sistit recens cum melle impositum, vel aridum farina inspersum. Radicem eius Dieu. &c. Inde quoq; est prouerbium.) Melius. Indéque est prouerbium. Simillimam staphylino herbam serit, quam alij gingidion vocant. Tenuius tamen & amarius, eiusdémque effectus est coctum crudúmque stomachi magna vtilitate.) Ex his verbis intelligitur, gingidion coctum eiusdem effectus esse, cuius crudum. Atqui Plinius aliud dicit, videlicet gingidij eundem esse effectum, quē staphylini. Sed nihil mirum, si deprauatis verbis & perperam distinctis etiā sensus vitiatus est. Proinde rectius legitur hoc modo: Quam alij gingidion vocant, tenuius tātum & amarius, eiusdémque effectus. Estur coctum crudúmque, stomachi magna vtilitate. Fastidium abstergit.) Absterget, grāmatista nescio quis mutauit in abstergit, quasi verò alterum parum Latinè dicatur. In eadem sententia est Diocles,) Lege addendo, In eadem sententia est & Diocles. Heraclides cōtra argentum viuū dedit. & Veneri subinde offensantem, ægrísq

ægrisque se recolligentibus. Hunc Hicesius ideo stomacho vtilem videri dixit, quoniã nemo tres sistres edendo continuaret: esse tamen vtilem cõ ualescentibus ad vitam transeuntibus.) Primùm Offensani, legendum pro Offensantem. deinde particula Hûc, superflua. præterea Vtile, bis mutatum est in Vtilem, nõ rectè. Apparet enim Sisecinterilla nomina connumerari, quæ genus cum numero mutant. Superius enim dixerat. Siser eratiuum satiuo simile est. Sed grauissimum est erratum, quod nescio quis pro Ad vinũ transeuntibus, scripsit Ad vitam transeuntibus, non sentiens verba hæc de hydropisia ægrorum & cenopesia intelligenda. Et quoniam plerosque similitudo nominum Græcorum confundit, con texemus & de sesel.) Vetus lectio hic, & in Indice, De silenee erat necesse Græcam vocem pro Latina supponere. quod enim Græci medici σίνα-πι μαυκλωτικὸν vocant, apud Marcellum, qui sub Theodosio floruit, Sil Massaliense legitur. Qui mutant lectionem, putabat sil, pigmenti tantum nomen esse, cum sit vox polysema. Boum morbis medetur, vel si contritum infunditur.) Satis erat: Boum morbis tritum infunditur. nec egebat Pliniana verba tali interpolatore. Siccata autem in vmbra farina tusa & conuulsis, & inflationibus, & arteriis medetur.) Legendum: Siccatæ autem in vmbra farina tusæ & conuulsis &c. Satiuæ olfactu ipso & delacrymationi, & caligini medentur, magis verò succi inunctione.) Caligini tantum his verbis remedia traduntur, si legamus ita, vt Plinius scriptum reliquit, nempe sic: Olfactu ipso & delacrymatione caligini medentur. Significat delacrymationem acrimonia cæparum excitam oculorum caligini prodesse. Purgamenta quoque earum cremata in cinerem illinentes ex aceto serpentium morsibus inter ipsasque multipedes ex aceto.) Dele Inter, & pro Multipedes, repone Mulupedæ. f morsibus. Ipsasque, videlicet cæpas. Et si succum ieiuni quotidie edant.) Succum, superuacanea dictio est. Stomacho vtilia esse, ac spiritus agitationi.) Lege, Stomacho vtilia esse spiritus agitatione. Apparet eundem castigatorem supra in hoc ipso capite ex Delacrymatione fecisse Delacrymationi.

Cap. VI. Porro sectiuo profluuia sanguinis sisti in naribus, contrito eo obturatis.) Scribo, Porrum sectiuum profluuia sanguinis sistit, naribus contrito eo obturatis. Neque enim hoc ita, vt superius, ex autoritate Varronis refert: sed transitum facit ad aliam speciem: quemadmodum est videre in emẽdatis exemplaribus. Hulcus aciem hebetans, & in angulo oculi perpetim humor emanans.) Lege, Perpetuo humore manans. Epinyctidis est descriptio. Sanguinem reiicientibus succus eius cum caule, aut thuris farina, vel acacia datur.) Scribendum, Cum gallæ aut thuris farina. Allio magna vis, magnæ etiam vtilitates, cõtra aquarum & quorumlibet locorum mutationes.) In vetustis voluminibus nec Etiam est, nec Quorûlibet. Aconitum, quod alio nomine pardalianches vocatur, depellit: item hyoscyamum: contra canum morsus. Inque vulnera cum melle imponitur.) Vetus & syncerior lectio: A.q.a.n.p. vocatur, debellatatem hyoscyamum, canũ morsus, in quæ vulnera &c. Attritis corporum partibus, vel si vesica intumuerit.) Scribendum, Vel si in vesicas intumuerint: hoc est, Etiamsi vesicas produxerint attritæ partes. Vel si decocta aqua colluantur.) Decocti, non Decocta. Porrò si indicare pergam quotiescunque in distinguẽdo peccatum est, vereor ne Lectori tædiosum sit. Sic & voci plus confert.) Plus, redundat. Aut si sanguis etiam excreetur, vel purulenta sint. Et pituitæ sub pruna coctum, porum, & cum mellis pari modo sumptum.) In antiquis voluminibus tantum est: Aut si sanguis excreetur vel purulenta, sub pruna coctum, & cum mellis pari modo sumptum. Cætera verba satis apparet esse nugatoris alicuius additamenta. Quartanas quoque excurere potum caput vnum cum laserpitij obolo. In vino austero tussim, & alio modo acceptum. Suppurationes quantaslibet sanat fractæ incoctum fabæ, atque ita in cibo sumptum.) Omnia hic confusa ac vitiata, distinguenda emendandáque in hunc modum, idque ex fide archetyporum, vt reliqua: Quartanas quoque excutere potum caput vnũ cum laserpitij obolo in vino austero. Tussim & alio modo, ac pectorum suppurationes quantaslibet sanat, fractæ &c. Sensus est, Tussim & hoc modo sanari & illo altero remedio, iam contra quartanas dicto. Iumẽtis vrinam reddere, atque non torqueri tradunt.) Iumenta, non Iumentis.

Cap. VII. Huius lac expissatum.) Scribe, Spissatum. Thyrso & folus scabritia.) Vetus lectio: Et ipso & folus scabritia & ipso. f. caule, quod nomen proximè præcedit. Quidam & è satiuis colligũt, succo minus efficaci.) Melius legetur. Quidam & è satiuis colligunt succum minus efficacem. Et tertio inde versu: Nunc non paucæ restant, Nũc superfluit. Nec nulla tes maiorem in cibis auiditatem incitat inhibérque. Eadem in

causa alterutrinque modus.) Lege & distingue: Nec ulla res in cibis auiditatem incitat inhibétque eadem: in causa alterutraq; modus est. Nunc pulchrè cohærebit quod sequitur: Sic & aluum copiosiores soluunt, modicæ sistunt.

Cap. VIII. Nigræ radices ita in aqua coctæ, pruriginem tollunt.) Lege, Porriginem tollunt.

Cap. IX. Ergo vel cum vino tritam sorbendam, vel ex olei intinctu sumendam.) Incorruptior lectio, Ergo vel cum his tritam sorbēdam, vel ex hoc intinctu sumendam. Pendet enim hęc oratio à præcedente. Et alij cōpescere mala corporis.) Lege addendo: Et alij verò. Semen eius tostum auxiliatur contra serpentes, fungorúmque venena. In tauri sanguine folia cocta spleneticísque in cibo data, & cruda illita cum sulphure & nitro, prosunt.) O bellum medicū: hic nimirum tauri sanguinem etiam pro antidoto præbeter. Germana lectio est hæc: Contra serpentes, fungorumque venena, & tauri sanguinem. Folia cocta spleneticis in cibo data, &c. Neruis vtiles: ideo & paralyticis dantur iuxta in pedibus. Qui sunt ruffi ex his citissimè sanant.) Lege & distingue: Ideo paralyticis dantur. Luxata in pedibus, qui sunt ruffi &c. Elixos assis minus vtiles esse adiiciunt.) Scribo, Adiicit, scilicet Diocles.

Cap. X. Vesicæ quoque nisi coctum aqua. Si canibus detur, occidi eos.) Distingue, & castiga sic: Vesicæ quoque nisi decoctum: quæ aqua si canibus detur, occidi eos. Alioqui canes non vescuntur asparagis.

Cap. XI. Verùm apud eruditos non aliud eru tum terra in maiore sententiarū autoritate est.) Varietate, non Autoritate. Nam id defunctorum epulis feralibus dicatum existimatur. Ipsius quoque visus claritati inimicum.) Lego, Epulis feralibus dicatum esse, visus quoque claritati inimicum. Nam hoc ex Chrysippi & Dionysij autoritate refertur: ideóque melius per infinitum legitur absque verbo existimatur. Semen datur ex tribus cyathis ex vino albo.) Antiqua scriptura potior: Semen datur & atquatis ex vino albo. Arquatis, id est, ictericis.

Cap. XII. Ocimum quoque Chrysippus grauiter increpuit, inutile esse dicens stomacho, vrinæ, oculorum quoque claritati.) Duo verba, Esse dicens, aliquis de suo adiecit, mirum ni elegātiæ causa. Alij verò si eo die feriatur quispiam à scorpione, qui ederit ocimum, sanari non posse.) Vera lectio: Afri verò, si eo die feriatur quispiam à scorpione, quo ederit ocimum, seruari non posse. Secuta ætas alacriter defendit.) Rectius, Acriter defendit.

Cap. XIII. Sestius adiicit, hoc serpentes fugare.) Vetus lectio: Sextius adiicit, vstum serpentes fugare. Multi succo eius cum melle attrito inuncti.) Lege, Cum melle Attico. Dederunt & cum bitumine infrictam.) Infriatam, non Infrictam. Item vitiligines vel rugas, strumas, & similia cū hircino & adipe suillo.) Codices veteres: Item vitiligines, verrucas, strumas, & similia, cum strychno & adipe suillo.

Cap. XIIII. Iis commanducatis & impositis sanari elephantiam, sicut Magni Pompeij ætate fortuito cuiusdam experimento, propter pudorem faciе illita compertum est.) Elephantiasin, non elephantiam hunc morbum Plinius vocare solet. Legendum igitur pro Elephantiam sicut, Elephātiasin, & bene habebit tota oratio. Mentæ ipsius odor animum excitat, & sapor auiditatem in cibis: ideo in mammarum mistura familiares ipsæ accessere, vt coire densaréque lac non patiantur.) Tota via aberratum est. Vera lectio est hæc: Ideo embammatum misturæ familiaris. Ipsa acescere ac coire denserique lac non patitur. Embammata Græcè vocātur intinctus, ad excitandam orexim inuenti. Recentis succus narium vitia spiritu subducto emendat.) Scribo, Spiritu subductus. Impetigines quoque, vel si teneatur tantùm, prohibet.) Interrrigines legendum, quemadmodum est in archetypis. Morbo regio in vino albo ab aliенis datur.) Lego, A balneis datur.

· Cap. XV. Propter colum quoque hibitur, illinitúrque vel penicillis feruens, vel astringitur fasciis.) Vetus lectio: Propter colum quoque bibitur, illinitúrque, vel penicillis feruens apprimitur fasciis. Nanque & panibus subigitur.) Vetus lectio, subditur. Sic cap. 17 Panis etiam crustis inferioribus subditum. Sūt & quidam qui cunilam bubulam appellauerint.) Quidam, superuacanea vox est hoc loco,

Cap. XVI. Trita mellis odorē habet, digitis tactu eius cohærentibus.) Melius, Cohærescētibus.

Cap. XVII. Castore taliter demonstrante.) Vetus lectio: Castor & aliter monstrabat: vt intelligamus alterum piperitidis genus. Sequenti versu lego, Vtilem. s. demonstrabat. Luxata & contusa in aceto.) Archetypa, Luxata & incussa. Vrinā & menstrua ciet.) Plinius scripsit, Vrinam & menses ciet. sicut paulò pòst, Pythagoræ inter pauca laudatum, nō à Pythagora: quod genus deprauationis

tionis frequens est in hoc opere. Epiphoris oculorum radicem eius tusam imponit Iollas.) Lege addendo, E vino radicem eius Et mox, Extrahendisq́, si qua in oculos inciderint. Dysentericis & tenasmis datur.) Rectius, Dysentericis & in tenesmo. Semen hydropicis & cœliacis dedit tritum cum mẽta. Verùm & radicem ad renes.) Castigauimus ad exemplaria hoc modo: Tritum cũ mẽta è vino: radicem & ad renes. Pyrhagoras quidẽ non corripi vitio comitiali in manu habentes.) Legendum, Pythagoras quidem negat corripi.

Cap. XVIII. Sed satiui albi calyx ipse teritur, & bibitur somni causa. Semen elephantiis medetur.) Scribẽdum erat, Et è vino bibitur. Item, Elephantiasi, non Elephantiis. Succus & hic, & herbæ cuiusque.) Lege, Cuiuscunque. Sequenti versu, Vt lactucis, non Aut. Prætorij viri patrem in Hispania baiuli.) Bauili malim, vt sit loci nomen, quemadmodum dicimus Bilbili, Sacili. Cum his aurium dolori instillatur.) Melius: Cum hoc & aurium dolori. cum hoc. s. rosaceo. Sic & foliis ipsis vtuntur ad sacros ignes. Item vulnera cũ aceto.) Si sic legamus, & podagræ vnum remedium peribit, nec sacro igni suum, vt oportet, adhibebitur. Synceram lectionem etiamnum retinent antiqui codices: Sic & foliis ipsis vtũtur. Item ad sacros ignes & vulnera ex aceto. Experimentum opij est primum odore: syncerum enim perpeti non mos est. Dein in lucernis.) Indidem castigauimus & hæc: Syncerum etiam perpeti non est. mor in lucernis. Sed hic Latinitatis grauior iactura est, quàm sensus. Fœdiore mẽdo mox pro, In pustulas coit, scriptum est, In posca coit: cum tamen experimentum fiat in aqua, nõ in posca.

Cap. XIX. Inter satiua & syluestria medium genus, quod nisi in atuis esset, sponte nasceretur, rhœam vocauimus & erraticũ.) Lectio vetus magis Plinium sapit: Inter satiua & syluestria medium genus, quoniam in aruis, sed sponte nascetur, r. u. & e. Alterum est in syluestribus generibus heraclion: vocatur ab aliis aphron.) Elegantior est vetus lectio. Alterum è syluestribus genus heraclion vocatur, ab aliis aphron.

Cap. XX. Dysenteriæ & vomicis datur ex aceto.) Nostra exemplaria habẽt, Estur ex aceto. Caput inde litum distillationem toto anno nõ sentire.) Illic legitur: Caput illitum ea, distillationẽ anno toto non sentire. Aliquantò pòst pro, Coquitur difficillimè, reposuimus, Coqueretur. Refertur enim ad præcedentem particulam, Tanquam. Hippocrates vuluatum vitiis id infundi.) Lege, Infundit. Duritias omnes vel cocto, vel crudo vtiliter illini putant.) Scribo, Putauit. s. Lycus. Cocto aut per se, aut cum malua, aut lenticula.) Rectius, Vel per se, vel cum malua, aut lenticula.

Cap. XXI. Aculeos omneis extrahunt illitæ crudæ, aut cum anetho potæ. Decoctæ verò cum radice sua leporis marini venena restringunt.) Incortupta scriptura aliter habet: Illitæ crudæ cum nitro: potæ verò decoctæ cum, &c. Nec lapathum dissimiles effectus haber. Est autem syluestre.) Non hoc dicit, Lapathum herbam esse syluestrem, sed præter satiuum esse etiam aliud lapathi genus syluestre. Quare melius legitur adiecto, &. Est autem & syluestre. Foliis aquosis.) Rectius, Acutis, vt est in veteribus voluminibus. Vnde etiam oxalidem appellatam videri potest. Oxylapathi semen lotum in aqua cælesti, sanguinem prodest reiicientibus, adiecta acacia lentis magnitudine, prodest.) Prius prodest, redundar. Radicis tantum altitudine differens, & erga dysentericos efficacis effectus, potum ex vino.) Veteres codices habent: Et erga dysentericos efficaci effectu, potu ex vino. Vt intelligamus hoc quoq; differre à reliquis lapathi generibus, quod peculiarem vim contra dysenteriam habear.

Cap. XXII. Sensus atque sternutamenta capitis purgat.) Lege, Sternutamentis capur purgat. Et vuluatum conuersionem suffitum excitat odore.) Melius, Et vuluarum conuersione suffocatas excitat odore. Addito exiguo oleo & salis.) Scribo, Olei & salis. Ruptis, conuulsis, spasmatum neruis salutare.) Spasticis neruis, non Spasmatum. In ouum inane succum adiicitis.) Rectius, Addit, quam Adiicit. Fugat & odore, cominus si vratur.) Legendum, Fugat & odore omnes, si vratur. omnes. s. serpẽtes. Ex aqua bibitur & ad iocinerum dolores.) Antiqui codices habent, Ad iocinerum desideria, familiari Plinio locutione. Stomachi dissolutiones cohibet siue in cibo sumptum, siue in succo potum.) Lego, Siue sueco potum. Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha. Cum vino sedat parotidas. Cum melle, aut adipe, aut cera, stomachi solutiones, inspersum polentæ modo.) Aliter legitur & distinguitur in vetustis codicibus: Epiphoras cum thure & aqua, aut cum myrrha ac vino sedat: parotidas cum melle aut adipe, aut cera. stom. s. i. p. m. Ad iocinoris dolores estur cum vua passa, & ad phthisim vtilissimé. Semine fiunt & ecligmata.) Nimis sæpe in distinguendo peccatum est, maximè in his medicinalibus libris, aliquando non vno loco in

eodem capite,vt in hoc ipso. Distinguendum ad hunc modum: Ad iocineris dolores estur cū vua passa. Ad phthisim vtilissime è semine f.e.

Cap. xxiii. Prodest vesicæ cum vino leni, & fœminarum menstruis.) Lege addendo, P.v.c.v.leni,& fœ.menstruis hærentibus.

Cap. xxiiii. Sed ante discessum ab hortensibus.) Elegantius, Sed discessuri ab hortensibus, vnam compositionem ex his clarissimam subrexemus.

EX LIBRO VIGESIMOPRIMO.

CAP. II.

Qvin & vocabulum ipsum tardè inde communicátum est.) Inde, superfluit.

Cap. iii. Cælare eos primū instituit P. Claudius.) Malo veterem scripturam: Primus instituit. Qui coronam, ipse pecuniáve eius, virtutis ergô arguitur, quam serui equíve meruissent, Pecuniam partam lege dicit, nemo dubitauit.) Verba Plinij, quibus duodecim tabularum legem interpretatur, restituimus ex fide archetyporum. Quam serui, equíve meruissent, pecunia partam lege dici, nemo dubitauit. Videlicet quia serui ipsi,& equi pecunia parantur. Ingénsque & his feueritas.) Hinc, non His. P. Mutianus, cum demptam Marsyæ.) Munatius, scribi debet. Cuius luxuria noctibus coronarum Marsyam, literæ illius describunt.) Antiqua exemplaria habent: Literæ illius dei gemunt. Apparet ironiam esse. Florum quidem P. R. honorem Scipioni tantum adhibuit. Suario cognominabatur, propter similitudinem suarij cuiusdam negotiatoris.) Pro, Adhibuit, lege Habuit, pro Suario Serapio. nam idem nomen fuit negotiatori. Huius fit mentio & libri 7.cap. 12. Nec ei fuit in bonis funeris impensa.) Vetus lectio, Nec erat in bonis. Leuius hoc, fateor: sed cùm videam in hoc capite tam multa de industria mutata, nihil dubito, quin hoc quoque mendum eidem debeamus, cui cætera. Sequenti versu est, Quáq; præferabatur, non, Quáque parte fer. Et aliquantò pòst pro Quod nocerent capiti, legendum, Quæ nocent. Quoniam & in hoc est aliqua valetudinis portio, in potu atque hilaritate præcipuè, odorum vi surripiente fallaciter solertiam. Nanque scelerata Cleopatra, apparatu belli Actiaci gratificationé ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur ab ore eius lusisse extremis coronæ floribus, veneno illitis. Ipsáque capiti imposita &c.) Egregiè hoc loco adiuuerunt nostra exemplaria, in quibus ita legitur, In potu, atque hilaritate præcipuè odorum vi surrepente fallaciter, scelerata Cleopatræ solertia. Nanque apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumente, fertur pauore eius lusisse, extremis coronæ floribus veneno illitis, ipsáque capiti imposita. Est autem perquā familiare Plinio, septimo casu orationem claudere. Quis ita timeret insidias?) Nihilo peior erat vetus lectio, Quis ita t.i. Adeò mihi, si possim sine re viuere, occasio & ratio adest) Rectius ironicè, Occasio aut ratio deest.

Caput iiii. Contrà genera eius nostri fecere.) Contrà, redundat. Vtilissimum verò plurimis, sed minutissimis, spermoniam.) Pro Spermonia emendati codices habent Spineolā, à spinis denominatam, quemadmudum in alio genere Coroneola à coronis nomen traxit. Pangæus nanque mons in vicino ferè est.) Lege, Pangæus mons in vicino fert. Negauit centifoliā in coronis addi.) Antiquior lectio est, In coronas addi.

Quæ Græcula altera est.) Vetus lectio, Quæ è Græcis altera est.

Cap. v. Nec vllis florum excelsitas maior) Melius, Nec vlli. Ita odor colórque duplex, vt alius calycis, alius staminis.) Non male vetus, Et alius calycis, alius staminis. nam ita ad præcedentia refertur. Inuenta est in his & ratio inserendi) Rectius, Inuenta est & in his. Mense Martio macerantur, vt colorem accipiant.) Magis placet, Percipiant ac si dicat, vt colorem perbibant.

Cap. vi. Calarhiana munus autumni, cæteris veris) Scribo, Cæteræ veris. Vincit numero foliorum marinam quinque folia non excedenté.) Quid opus repetere, Folia? satis erat, quinque nō excedentem. Foliorum exilitate vsque in fila extenuata.) In antiquis voluminibus legitur, Attenuata. Prima nobilitas Cilicio croco.) Croco, aut scriba addidit, aut interpres aliquis inter prælegendum. Sicut paulò pòst: Gaudet calcari & atteri pede.) Pede, non est in manu scriptis.

Cap. vii. Troianis temporibus ei iam erat honos, Et hos certè flores Homerus treis laudat, loton, crocon, hyacinthum.) Rectior lectio. Troianis temporibus iam erat honos ei. Hos certè flores &c. Dicet aliquis, leuicula sunt ista, nec annotatu digna. Hunc ego rogabo, ipse æquóne animo ferret huiuscemodi leuicula in suis scriptis à librariis deprauari. At multo plus religionis debetur veterum monumētis. Omnis autem verno tempore acrior, & matutinis: Quicquid

ad me

ad meridianas horas diei vergit, hebetatur.) Verior lectio vetus: Quicquid ad meridianas horas dies vergit. Animalium nullum odoratum, nisi de pantheris quicquam dictum est, si credimus.) Vetus lectio: Nisi de pantheris quod dictum est, credimus. Dixit autem hoc libr. 8. cap. 17. tametsi quidam illic odorem in colorem deprauauerât. Vt iris atque saliuncam, & quanquam nobilissimi sit odoris vtraque.) Lego, Quanquam nobilissimi sit odoris vtranque. Proxima in Macedonia, longissima hæc & candicans. Et ex illis tertium locum habet Africana.) Lege & distingue: Longissima hæc, & candicans: & exilis. Tertium lib. Pannonia hanc gignit & Norica.) Scribo, Norici. alioqui Noricum dicendum erat, sicut Illyricum. Supérque cætera ad famam etiam dignitatis.) Legendum, Ad famã etiam ac dignitates.

Cap. v i i i. In quibus vnguenta vicisse naturam gaudent. Luxuria vestibus quoque prouocauit eos flores, qui colore commẽdantur.) Hæc verba non deprauarunt modò homines insulsissimi, verumetiam partem eorum reuulsam præcedentis capitis fini assuerunt. Scribendum, In quibus vnguento vicisse naturam gaudens luxuria, vestibus quoque, &c. Paria nunc componuntur, & natura atque luxuria depugnante.) Lege, Depugnant.

Capit. i x. Folia smilacis & ederæ in coronamenta se dedêre, coronæque earum obtinent principatum.) Hanc tam ingeniosam deprauationem mirum ni professor aliquis excogitauit, dum diuinare mauult, quàm ad archetypa recurrere. Vera lectio aliud sonat: Folia in coronamẽtis smilacis & ederæ, corymbíque earum obtinẽt principatum. Quia nostris maiore ex parte nomen dare iis defuit cura.) Non minor priore hic error, vtcunque sensus manet. Plinius enim longè aliis verbis vsus est: Quia nostris maiore ex parte huius nomenclaturæ defuit cura.

Cap. x. Non durante Attico thymo, nisi in afflatu maris seratur.) Seratur, superuacaneum verbum est, natum ex vltima litera maris, & prima dictione sequentis orationis, Erat. Abrotonum iucundi odoris est, & grauis. Floret æstate.) Elegantius, Abrotonum odore iucundè graui, floret æstate. Alsiosa enim admodum sunt, & Sole nimio læduntur.) Hic particulam necessariam, per incuriam librariorum omissam, denuo adiecimus: Et Sole tamen nimio læduntur.

Cap. x i. Eruitur post æquinoctium vernum radicitus, siccatúrque ad Lunam x x x. diebus, ita lucens noctibus.) Lege, Erui, siccari, lucere: quòd hæc omnia ex commentariis Democriti, referantur. Sequitur enim, Magos Parthorúmque reges vti hac. Et in Italia quidem, vt diximus post rosam.) Satis erat, In Italia quidem. Coniunctio hic addita vitiat sermonem. Cæterum hyacinthus maximè durat.) Lego, E cæteris hyacin. m. d. Sed hæc ita, si deuulsa crebrò, prohibeatur in seminibus.) Legendum, Prohibeatur in semen abire. Attestantur vetera exemplaria: & alioqui ex illis verbis nullus sensus elici potest. Alterum candidius, qui ferè nascitur ad tumulos.) Rectius, In tumulis.

Cap. x i i. Hostilia vicus abluitur Pado.) Melius, Alluitur.

Cap. x i i i. Nos tamen trademus, quæ comperimus. Herba est alba, vexatio quidem iumentorum est, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron.) Antiqua scriptura potior: Nos trademus, quæ comperimus. Herba est ab exitio & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum, appellata ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus, aquoso vere marcescente.) Lege, Marcescentes. Aliud genus in eodem Ponti situ viget, ex annona mellis.) Codices vetusti longè aliud habent: Aliud genus in eodem Ponto gente Sannorum mellis, quod ab insania, quam gignit, mænomenon appellant. Hi sunt, quos posterior ætas Tzanos vocauit, Laxis conterminos. Vtraque Colchica gens fuit in clientela fidéque Constantinopolitani Imperatoris. Et in Mauritania Cæsariensi, Gætulia contermina Massylis.) Emendatior lectio: Et in Mauritaniæ Cæsariensis Getulia, contermina Massæsulis. Nam & Getuli, & Massæsuli hanc prouinciam incolebant, quod ipse Plinius suprà docuit. Remedium aduersus has vtique non differendum.) Lege, Remedio, non Remedium. De quo loquendi modo iam suprà capite tertio monui.

Cap. x i i i i. Circunlini aluearia fimo bubulo vtilissimum. Operculum à tergo esse ambulatorium, vt properatus intus sit prosper. Si magnus sit vterus aluearis, prouẽtus autẽ sterilis, ne operandi desperatione curam abiiciant, id paulatim reduci oportet, fallente operis incremento.) Huius lectionis absurditas magis detegetur, collata ad germanam lectionem, quam ex fide veterum codicum restituimus ad hunc modum. Circunlini alueos fimo bubulo vtilissimum: operculum à tergo esse ambulatorium, vt proferatur intus, si magnus sit alueus, aut operatio sterilis, ne despe-

 ratio

ratione curam abiiciant:id paulatim reduci, fallente operis incremento. Post has Corsica quoniam ex buxo sit,& habere aliquanram vim medicaminis putatur.) Lege: Quoniam ex buxo fit, habere quandam vim m. p. Inde ligulis eligunt florem,id est,candidissima quæque:trásfundúntque in vas, quod exiguum marinæ habeat frigidæ.) Toties expertus fidem veterum codicum,ne hic quidē ausus sum ab eis discedere. Illi pro Eligunt,habenr hauriunr. Item, quod exiguum frigidæ habeat. Siccant Sole, Lunáque hoc enim candorem facit, si sic siccantur. Et ne liquefaciant, protegunt renui linteo.) Melior vetus lectio:Siccant Sole,Luná que.hæc enim candorem facit.siccantes,ne liquefaciant, p. t. l.

Cap. x v. Maximéque Aegyptus,frugum fertilissima,sed vt sola iis carere possit.) Nō parum detraxit elegā tiæ,quisquis hic particulam Quidem,detraxit. Legendum enim,Frugum quidem fertilissima. Hanc à Nilo metunt.) Scribo, E Nilo. Foliis latissimis,etiam si atbores comparentur.) Rectius,Arboreis. Scādix,come,ab aliis tragopogon.) Vetus lectio. Scandix,quæ ab aliis tragopogon vocatur. Syluestrium duæ species. Vna mirior est simili caule,tamen rigido, ita q, & colu antiquæ mulieres vtebantur,exilis, quam quidam atractylida vocant.) Legendum: Itaque & colu antiquæ mulieres vtebantur ex illis, quare q. a. v.

Cap. x v i. Et ex diuerso stans anchusa,inficiēdo ligno cerísque apta. Est autem mitior iis anthemis,& phyllantes,anemone,& aphace.) Lege: E diuerso stant,anchusa inficiendo ligno cerísq, radice apta,& è mitioribus antbemis,& phyllanthes,& anemone,& aphace. Sic enim melius quadrabit ad præcedentia,

Cap. x v i i. Perdicio, quam & Aeoliæ & Aegyptij edunt, nomen dedit auis.) Verior lectio: Perdicium & aliæ gentes,quàm Aegyptij,edunt. Supra dixerat, Aegyptios præ cæteris gentibus herbis vesci:nūc dicit, perdicium herbam etiam aliarum gentium cibum esse. Iulio mense secari iubet.) Lege addēdo: Iulio mēse toto secari iubet.

Cap. x v i i i. Iunio mense eximi, ante Iulium medium præcipiens.) Melius, Iunio mense eximi ad Iul. m. p. Vsus ad nassas marinas, vitilium nexus elegantium.) In antiquis codicibus tantum est, Vitilium elegantiá. Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculosos. Eo fœtas fœminas quidem abortus facere non dubitat.) Syncera lectio. Quanquam professus efficacissimum esse aduersus calculos, eo fouet. Fœminis quidem abortus facere nō dubitat. Largiori tanta vis expellit eas.) Legendum, Largiori tāta vis, vt expellat eas. Laudatissimus ex Nabathæa iuncus.) Nou erat opus hic repetere, Iuncus.

Cap. x i x. Ita vt à balineis inarescant corpora.) Scribo, Inarescāt corpori. Lieníque & ruptis vulsis prosunt:& menstruis fœminarum in vino decoctæ: Impositæque cum melle neruis præcisis medentur. Contra lichenas & lepras, & furfures in facie emendant.) Lege,& distingue. Lieníq, & ruptis vulsis prosunt, & menstruis fœminarum. In vino verò decoctæ, impositæque cum melle, neruis præcisis medentur. Lichenas,&c.

Cap. x x. In hunc locum dilata, cùm disputaremus de peregrinis arboribus.) Vetusta exemplaria tantùm habent, Dilata in peregrinis arboribus, id est, in mētione peregrinarum arborum. Sistit purgationes mulierum. Nardi verò eius, quam Phu eodem loco appellauimus,&c.) Antiqua scriptura melius: Sistit purgationum mulierum impetus. Eius verò, quod Phu eodem loco appellauimus,& reliqua. Crocum cum melle nō soluitur.) Cum, redundat. Sequenti versu pro vino & aqua, lege, Vino aut aqua. Collyrio vni nomen dedit.) Lege addendo, Collyrio vni etiā nomen dedit. Dentientibus præcipua est,& tussientibus.) Scribo, Dentientibus præcipuè. Partem eius seruanrium, & quarundam aliarum herbarum: sicuti plantaginis, substituentium, si parum mercedis tulisse sese arbitrantur. Rursúsque vt plus operis acquirant, p. e. q. s. e. l. i. Incorrupta lectio etiamnum durat in vetustis codicibus manu descriptis: Partem eius seruant,& quarundā aliarum herbarum, sicuti plantaginis: si parum mercedis tulisse se arbitrantur, rursúsque opus quærunt, parrem eam, quam seruanere, eodem loco infodiunt: credo vt vitia quæ sanauerint, faciant rebellare. Ciet menstrua:& si cruda detur, hydropicorum aquam sistit. Sistit, verbum superfluum. nam Ciet ad vtrunque refertur.

Cap. x x i. Coxendicibus imponitur cum vino. Articularibus morbis trium obolorum pondere,&c.) Lege addendo non pauca verba: Coxendicibus imponitur, & articularibus morbis, & luxatis, tritū ac lanæ inspersum ex oleo. Dant & potionem articularibus morbis t. o. p. Præterea putant vsu eius quandam datam gratiam iis venerémque conciliari.) Hæc dictio Datam, superflua est. Coquitur panis cum farina hordeacea. Lege, Concoquit panos.

Cap. xxii. Mouet & narium sternutamenta. Aridum, non Narium.

Cap. xxiii. Imposita hulcerum facit stipticam vim.) Scribe, Hulcus facit septica vi id est, corrosiua.

Cap. xxxi. Vt radice eius propius admota sopiencur, illam sopore enecante vim earum.) Sic scilicet Plinius loqui solet. Scribo, Soporetur illa sopore enecans vis earum.

Cap. xxxii. Nec de enico siue atractylide verbosius disputetur. Ægypria herba est, & magnum contra venenata animalia præbet auxilium.) Hanc sententiam Plinius aliis extulit verbis, quàm quæ in vulgaris leguntur editionibus: Nec de enico, siue atractylide verbosius dici par esset, Ægyptia herba, ni magnum contra venenata animalia præberet auxilium.

EX LIBRO VIGESIMOSECVNDO.

CAP. II.

IAm verò infici vestes scimus admirabili fuco.) Fuco, non Succo. Stans & in sicco carpit, quo frugi mundos exculpat vsu alioquin fulgentis. Instrui luxuria poterat certè innocetius.) Pro Vsu alioquin fulgentis, antiqua scriptura habet: His alioqui fulgentibus instrui poterat luxuria certè innocentius. Et in sacris legationibus quàm verbenæ.) Quàm redundat.

Cap. iiii. Vlli nisi ab vniuerso.) Scribo, Nulli nisi ab vniuer. distinctione etiam mutata.

Cap. v. Donatus est ea L. Sicinius.) L. Siccius, legendum, vt etiam suprà libro octauo monuimus. Hic Decius postea Consul, & imperio & collegio se pro victoria deuouit.) Lege: Hic Decius postea se Cõsul, Imperioso collega, pro victo ria deuouit. Intelligendũ de Manlio Imperioso.

Cap. vi. Ipse tamẽ obsessus in toto orbe proscriptus. Hæc corona Sertorio etiã cessit.) Vera lectio: Ipse tamen obsessus in toto orbe proscriptis, hac corona Sertorio cessit. Notum est ciuile bellum Settorianũ, in quo præcipua fuit opera proscriptorum à Sylla. Cohortibus seruaris, totidémque ad eas seruandas eductis.) Lege adden do, Tribus cohortib. seru. Quod & statuæ eius in foro suo Diuus Augustus scripsit.) Adscripsit, non, Scripsit. Addidere viuendi pretia delicia luxúsque.) Pretio, non Pretia. Aliorum hãc operam esse credimus.) Vetus lectio: Aliorum hanc operæ credimus. In quibus ipsius prouidentiam naturæ.) Melius, In quibus ipsis, scilicet aculeatis.

Cap. xi. Hæmorrhoidæ quoque & dysenteriæ infusa.) Scribo, Hæmorrhagiæ.

Cap. xxi. Imposita verò herba, aut inde omnino respersum, protinus mori.) Antiqua scriptura: Aut vda omnino respersum. Sequenti versu lege addendo: Vel si herba ipsa. Infantes quoque hulcerari.) Lege, Exhulcerari.

Cap. xxii. Constat bulbos eius cum ptisana decoctos aptissimè mederi. Scribo, Aptissimè dari. Foliis in quocunque morbo decoctis magis medici vtuntur.) Legendum, Ferè in quocunque. De bulbis enim accipi debet, non de foliis. Vtrunque prodesse dysentericis & exhulceratis.) Melius, etiam exhulceratis. hoc est, etiam si sit dysenteria cum exhulceratione intestinorum: quod sanè periculosius est. Contra sanguinem tauri demonstrat succo eius vti.) Paulò elegantius videtur: Demonstrat succum eius. Optimus quidem ex iis cibus.) Verus lectio magis placet: Optimi quidem hos cibi. vt cum præcedentibus cohæreat. Si enim caligaris clauus, si ferri vel chalybis aliqua rubigo.) In veteribus tantum est, Ferrive aliqua rubigo.

Cap. xxiii. Communes in omni eorum genere obseruationes.) Illic legitur, in omni eo genere. Item hyeme quàm æstate vtilius, veruntamen aquam bibentibus.) Scriptura vetus, Item hyeme, quàm æstate, vtilius, & tum aquam biben tibus. Atque ex aceto his qui coagulum lactis sorbuerint.) Lege, Æquè ex aceto. Qui se eadem causa præcipitauit.) Scribe, Ea de causa. Mox est, Coniecturam sæpius fallacem: non, Sæpe.

Cap. xxiiii. Calefacta incitat vomitiones.) Rectius, Inuitat. Quem centesimum annum excedentem cùm D. Augustus hospes interrogaret, quãnam ratione maximè vigorẽ illum animi corporísque custodisset, ille respondit, Intus mulso, foris oleo.) Ad sensum quidem nihil refert, libet tamen reponere veterem lectionem, ab audaculis temere mutatam: Centesimum annum excedentem eum D. Augustus hospes interrogauit, quanam r.m.v.i.a corporísque custodisset. at ille respondit.

Cap. xxv. Leuatísque siccaris pedibus mirabili modo.) Et hic nihilo peius erat antea, Mirabilem in modũ. Ad iocineris dolores eam in posca positã concoqui opus est.) Veteres codices melius: Eam cum posca cõcoqui opus est. Quæ à farina hordei distat, eò quòd torretur. Ad stomachum vtilis.) Antiqui codices, A farina hordei distat eo quod torretur, ob id stomacho vtilis. Datur tepida forbeda, efficaciter prodest.) Lege: Datur tepida sorbẽda efficaciter. Peculiariter

tamen longo morbo ad tabitudinem redactis.) Emendata exemplaria habent, Ad habitudinem redactis. vt de hecticis intelligatur. Neruorum doloribus & aliis feruens in sacco ponitur.) Scribendum, Imponitur. Amplius hoc oculis imponitur.) Melius est: Hoc amplius oculis imponitur. Et per se drachmę pondere exinaniunt.) Lego, Exinanit. s. granum. Quoniã in aluo non tumesceret.) Vetus, Intumesceret. Semuncia amyli cum ouo & passis tribus.) Antiqua lectio, Cũ ouo & passi tribus ouis. Mox est Auenacea farina, non Auenæ farina. Sitanius, hoc est trimestris.) Scribe, Hoc est è trimestri. s. frumento. Et vini, in faccis additus.) Rectius, In saccos additus. Fabalium etiã siliquarum cinis.) Scribo ex veteri exemplari, Siliquarúmq;. Nec redundat coniunctio, quãdo fabalia hic substantiua vox est, vt alibi quoque apud hunc ipsum autorẽ. Sed si largius sumatur, aluus soluitur.) Sed, superfluit. Horrorem tertianæ & quartanæ minuere traditur.) Vetus lectio: Minuere creditur. Refertur enim hoc ex vulgi opinione, non ex autoritate medicorum. Maculas ex toto corpore emendat.) Particula Ex, superuacanea est. Aqua decoctum perniones & pruritus sanat.) Decocti, nõ Decoctum. Si verò ad mellis crassitudinẽ decoquantur satius.) Adde necessariã particulam Vel. Decoquantur vel satius. Suprà enim dixit syluestres efficaciores esse. Si verò cælesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit.) Discoquantur, non Decoquantur, Sequenti versu verbũ Solent, redundabat. Item fistulis, cũ axungia veteri, ne intus addatur.) Lege addẽdo, Ita ne intus addatur. Nascitur inter vitia segetis auenæ Græcæ genere.) Græcæ, superfluit. Estur & per se, & in patinis cum tenera est recocta.) Posterius Et redundat.

EX LIBRO VIGESIMOTERTIO.

CAP. I.

ET ad expiationẽ sanguinis quoque adhibent nõ vltra gargarizationes.) Quid faciunt gargarizationes in expiatione? Legendũ igitur, Ad expuitionem sanguinis, qua laborantes hæmoptoicos Græci vocãt. Ideo & purgationibus ancipitem temperãt.) Putant, non Tẽperant. Error natus est ex geminatione præcedentis syllabæ.

Huius enim colorẽ nigrum esse diximus, cuius asparagos similes Diocles prætulit veris asparagis.) Vetus lectio: Huius enim nigrum esse diximus. Asparagos eius Diocles p.v.a. Ossa infracta efficacius extrahit, quàm supradicta.) Plinius scripsit, Vel efficacius, id est, efficacius etiam. Aiunt, si quis in villa eam extruxerit, fugere accipitres, tutásque fieri aues villaticas, Aliter eadem in iumento hominéq;, phlegma aut sanguinem qui screatur, talos circumligata sanat.) Hostibus eueniat ita tractari, vt hîc Plinius tractatus est. Equidẽ peruelim discere, quanam ratione radices extruantur apud istos deprauatores, vt ne cætera portenta exagitẽ. Præstat enim synceram indicare lectionem, ex archetypis erutã: Aiunt, si quis villã ea tinxerit, fugere accipitres, tutásque fieri villaticas alites. Eadem in iumẽto hominéque phlegma aut sanguinẽ, qui se ad talos deiecerit, circunligata sanat. Quòd sunt candida, aut nigra, aut inter vtrunque alia ex aliis, in quibus vinum fiat, alia ex quibus passum.) Emendata lectio: Aut inter vtrunq;, aliáque ex quibus vinum fiat, alia ex quibus passum. Albana neruis vtiliora. Stomacho minus quæ sunt dulcia, vel austera Falerna vtiliora.) Lege, Austera vel Falerno vtiliora. Somno verò ac securitatibus iandudum hoc fuit.) Sic enim legendũ ac distinguendum, sublata dictione Accommodatũ, quæ redundabat. In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omnes alias rosiones foris in spongia impositũ.) Legendum, In sanguinis fluxione post excisos calculos, & omni alia, foris in spõgia impositũ. omni alia, scilicet sanguinis fluxione.

Cap. II. Quandiu extinguatur descensionis periculum denuntians.) Descensionis, superfluit.

Cap. III. Succus eorum carbunculantibus excrescentibus circa oculos hulceribus.) Dele, Excrescentibus. Nam lacrymam, quæ ab arbore ipsa distillat, æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est. Reperti sunt, qui dentium dolores illinendos censerent, venenum esse prædicãtes.) Hic vna oratio, praua nescio cuius industria, in duas dissecta est. Legendum enim coniunctim, Nã lacryma, quæ ex arbore ipsa distillat, æthiopicæ maximè oleæ, mirari satis non est repertos qui dentium dolores illinendos censerent. Non enim lacrymam ipsam miratur, sed eorum potius temeritatem, qui tam ancipiti remedio vti non dubitarẽt, cum etiam ipsi venenum faterentur. In fine cap. legendum, cum decocto lupinorum, non Lupino.

Cap. IIII. Fauces exasperat, & venena omnia cohibet, hebetátque.) Emendatior lectio: Et venena omnia hebetat: absque verbo Cohibet. Cum pari portione mellis ac opij.) Lege, Mellis acapni. Cæterum iners & graue sapore corpori.) Dele superfluam vocem, Corpori.

Cap.

Cap. vi. Expeditur in grauidarum malacia, & quoniam gustatu moueat infantem.) Lego Expetitur grauidarum malaciæ, quoniam g.m.i.

Cytinus vocatur à Græcis.) Satis erat, Vocatur Græcis. Tales præpositiones sexcentas de suo adiecerunt castigatores.

Cap. vii. Quoniam sudantia huius cibi opera corpora refrigescunt.) Scribendum, Perfrigescunt, Folia eius trita illita hæmorrhoiam sistunt.) Lege, Hæmorrhagiam. Pòst additur omphacij aridi pondus sextariorum duorũ, aut myrrhæ sextarij vnius, croci vnius. Sed hæc simul mixta vel trita, miscentur decocto.) Hic sextarij pro denariis sunt suppositi, vt indicant vetusta exemplaria, in quibus sic legitur: Pòst additur omphacij aridi pondus x. duorũ: aut myrrhæ x. vnius, croci x. vnius. Hæc simul trita miscentur decocto.

Cap. ix. Lenius succo oleum est ex eadem myrto, & vinũ quo nunquam inebriatur.) Lege addendo, Lenius & vinũ. Et foliis crematis vtuntur & succo decocto.) Lege, Et succo & decocto.

EX LIBRO VIGESIMOQVARTO.

CAP. I.

Similis vis Rhodiæ Cretæ, & argillæ nostratis concordia valentium. Pix oleo extrahitur.) Hæc dictio concordia, nouam orationem incipit, hoc modo: Concordia valent, cùm pix oleo extrahitur, quãdo vtrunque pinguis naturæ est.

Cap. iiii. Emollit, discutit humore siccat strumas.) Lege, Emollit, discutit tumores, siccat strumas. Hulcera cõmanducato impositóq; optime sanari.) Scribo, Cõmanducato impositóque.

Cap. v. Defuncta corpora incorrupta conseruat.) Vera lectio: Incorrupta æuis seruat. De hac locutione & suprà libro xvi. monui.

Cap. vi. Chamæpitys Latinè aiuga appellatur, dicitúrque propter abortus.) Vetus & syncera lectio, Chamæpitys Latinè abiga vocatur propter abortus. Abiga ab abigendo partu, aiugæ cum abortu nihil est commune.

Cap. viii. Ita vt puero quinque folia tribus cyathis dẽtur.) Rectius, Diluãtur, quàm Dentur.

Acetis radix cõtusa iocinoris doloribus vtilissimè imponitur.) Lege, Efficacissimè imponitur.

Cap. ix. Grauis quidam autor in medicina, virgam ex eadem fractam, &c.) Antiqua scriptura, Grauis autor in medicina, virgam ex ea defractam. Ac mox: Vulgus infelicem arborem eam appellat: non, Infelicem eam arborem.

Cap. xi. Erythrodanus, quam aliqui ereuthodanum vocant.) Lege addendo, Alia est erythrodanus. Tingẽtibus & radicula ramos præparat.) Lanas, non ramos. Gummi generã dixims.) Lege, Gummium.

Cap. xiii. Sed & frutex humilior atq; spinosus in Nisyro.) Scribo Æquè spinosus: non Atque. Calculorúmve ex vino decoctum, vel præsentaneum remedium est.) Nisi legas, Cauliculorum ex vino decoctum: neque præcedentia cohætebunt aptè, neq; sequentia. Vel efficaciorem stomaticen præbuere.) Rectius, Præbuerint.

Cap. xiiii. His subnectemus ea, quæ Græci, &c.) Nõ malè vetus scriptura, His subtexemus.

Cap. xv. Atque is nidor per infundibulum imbibitur in vetere tussi.) Antiqui codices habent. Per infurnibulum.

Cap. xvii. Pythagoræ verè esse pertinax fama antiquitásque vindicant.) Duæ voces, Verè esse redundant. Quod fecisse scimus Cleemporum, cùm & alia suo & nomine ederet, quis credet?) Vetus lectio: Quod fecisse Cleemporũ cum alia suo & nomine ederet, quis credat? Achæmenidon colore est electri, sine folio, nascens in Tardastilis.) Legendum, Achæmenidon colore electri, sine folio, nasci in Tardastilis. nam & hoc Democritus tradit. Alio de his aptiore dicturus loco.) Lege, Dicturis. Abundè fit dicturis.

Cap. xviii. Celebratur autẽ à Græcis stratiotes. Est ea in Ægypto tantum, & inundatione Nili nascitur. Melior antiqua lectio: Celebratur autem & à Græcis stratiotis: sed ea in Aegypto tantum & inundatione Nili nascitur.

Cap. xix. Qui perunctus est, si despuat ad suam dexteram ter.) Lege: Qui perunctus est, despuit ad suam dexterã ter. Tuetúrque & ab inflammationibus placat.) Scribo: Tuetúrque ab inflammationibus plagas. Decoctum ex vino gramen ad dimidias è balneis bibi iubent.) A balineis, non E balneis. Et cum caro vnguibus excreuerit.) Increuit, non excreuerit. Diocles difficilè parientibus semen eius dedit acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ ad tertias partes bibere, vt qui biberint in calida lauarentur.) O Grammaticum deprauatorem, cui parientes masculi sunt generis. Emendata lectio hæc est: Diocles difficilè parientibus semen eius dedit, acetabuli mensura tritum in nouem cyathis sapæ: vt cùm tertias partes biberint, calida lauarentur: & in balneo sudantibus dimidium ex relicto iterum dedit: mox à balneo reliquum, pro summo auxilio.

EX LIBRO VIGESIMOQVINTO.

CAP. I.

IPsa quæ nunc dicetur herbarum claritas, medicinæ tantum gratia gignente eas tellure.) Satis erat dixisse, Medicinæ tantum gignente eas tellure. Gratia, doctulus quispiam de suo adiecit.

Tantum ab excogitandis nouis, ac adiuuanda vita mores absunt: summúmque opus ingeniorum diu in hoc fuit, &c.) Codices vetusti, Iuuanda, habent non adiuuanda: & Diu iam hoc, non Diu in hoc. Omniúmque vitam clariorem fecere cognominibus herbarum.) Illic legitur, Omnium vtique vitam.

Cap. II. Pompeius Lenæus, Magni Pompeij libertus.) Pompeij, non additur in emendatis exemplaribus, nec refert addidisse: satis est, Magni libertus. Atque subscripsere effectus.) Deest vna particula necessaria. Legendum, Atque ita sub.e. Verùm & pictura fallax est ex coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multúmque degenerat transcribentium sors varia.) Rectior est antiqua scriptura: Verùm & pictura fallax est, & coloribus tam numerosis, præsertim in æmulatione naturæ, multum degenerat transcribentium sors varia. Atq; effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti.) Scribo: Aliqui ne effigie quidem indicata, & nudis plerunque nominibus defuncti. Durat tamen tradita persuasio in magna parte vulgi, veneficiis & herbis id cogi, In eo nanque fœminarum scientiam præualere.) Malo veterem lectionem, Veneficiis & herbis id cogi, eámq; num fœminarum scientiam præualere. Sic enim interdum hac parelctica particula Plinius vtitur, vt supra 22. libro, 24. capitis initio: Eam quoque num, quam lamium inter geneta earum appellauimus. Sic enim eo loco legendum indicauimus. Vulgus castigatorũ, quicquid rarum est, pro deprauato damnat, suóque mox arbitratu mutare sibi permittit. Ea deinde lectio passim recipitur, etiam summatibus in literis viris talia vt minutiora dissimulantibus. Hinc fit, vt sexcentis locis apud autores Latinos Etiamnunc, suppositum sit pro Etiamnum, aduerbium pro coniunctione: quamuis hoc ipsum Etiamnunc, Latinè dicatur, sicut Hodiéque: sed persæpe non suo loco positum reperitur, idque deprauatorum (vt dixi) opera. Multíque Circeios agros, vbi habitauit illa) Agros, redundat, nec est in antiquis exemplaribus. Sunt enim Circeij oppidum in Latino maritimum, & antiqui Latij finis. Tum etiam cùm rigaretur Ægyptus illa, non tamen esset, postea fluminis limo inuecta.) Incorruptior est vetus lectio: Cùm etiam, quæ rigatur, Ægyptus illa non esset, postea fluminis limo inuecta. Tantum enim Ægypto, aggerente Nilo accessit, vt Pharos insula, quam Homerus ætate sua vnius diei cursu à continente abesse scribit, postea litorali vrbi Alexandriæ ponte iungeretur. Inde & plerosque video existimare.) Lege addendo, Ita video existimare.

Sed quare nunc non plures noscantur causæ: nisi quod eas agrestes literatúmque ignari experiuntur, vtpote qui soli inter illas viuant.) Et hic vetus potior: Sed quare non plures noscantur, causa est, quòd eas agrestes literarúmque ignari experiuntur, vt qui soli inter illas viuant.

Vt radicem syluestris rosæ: quàm cynorthodon vocãt, eblanditam sibi aspectu pridie in frutreto, mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte.) Atqui Lusitania remotissima est à Roma, non proxima. Recurrendum est ad Archetypa, vbi sic legitur: Vt radicem syluestris rosæ, quam cynorrhodon vocant, blanditam sibi aspectu pridie in fructeto, mitteret filio bibendam. In Lacetania res gerebatur, &c. Nunc probè quadrant omnia. Est enim Lacetania regio Pyrenæo vicina, in ea citerioris Hispaniæ parte, quæ prima se Roma venientibus offert. Deprauator ex In Lacetania fecit, in lacte: idque præcedentibus verbis pro sua sapientia attexuit. Eadem autoritate regioni nomen aliud, quod tum libitum est, finxit, nec religione vlla erga veterum monumenta, nec lectorum respectu, quos opinor omnes pro fungis habuit. Et talium operam typograpgi nonnunquam ampla mercede conducunt, ne non habeant similes labra lactucas.

Alius est, quem nos in priori volumine eiusdem nominis diximus.) Legendum, Alius est, quàm quos in p.v. Tria enim dracunculi genera monstrauit cap. 16. Aliúdque miraculum exeuntis è terra.) O temeritatem, quorsum attinebat priorem lectionem mutare, Exerentis se terra? Sed bellè pensatum est damnum scilicet, mox scribendo, In terram se condentis, pro In terram condentis.

Cap. III. Stomacacem medici vocabant, & sceletyrben. Ei malo reperta auxilio est herba.) Haud multo minus detrimenti accepisse bonos libros, dum cõfunditur lectio ineptis distinctionibus, quàm dum deprauatur, cũ aliis innumeris

hic

hic quoq; locus,& qui proximè sequetur, testes esse possint. Non solum enim sensus obscuratur,quoties aliquid perperam distinctum est,sed etiam deprauādi occasio vix aliunde sæpius contingit. Veterum codicum lectio talis est: Stomacacen medici vocabant & sceletyrben ea mala. Reperta,&c. Miror quidem,quæ nominis esset causa,nisi fortè confini Oceano Britannicæ velut propinquam dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur,certum est.Etiamtum libera Britannia fuit quidem: & hic quondam ambitus,nominibus suis eas adoptandi.) Sequamur & hic archetypa vetera, & statim multum lucis accedet: Mirórque nominis causam, nisi fortè confines Oceano Britanniæ,velut propinquæ,dicauere. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nascerentur,certum est, etiamtum Britannia libera. Fuit quidem & hic &c. Nō fortassis crederet aliquis, cùm hæc nostra friuola quoque existimentur.) Vetus lectio melior:nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimauris.

Cap. iiii. Laudatissima herbarum est Homero teste,quam vocari à diis putant moly. Ast inuentionem eius Mercurio assignat.) Incorruptior lectio:Laudatissima herbarum est Homerο,quam vocari à diis putat moly, & inuentionem eius Ma. Versu penultimo lege, Miréq; vt contra venenum,non Miréque cōtra venenum.

Cap. v. Instillauit auribus surdis succum.) Antiqua lectio, Auribus olidis. Cùm exta super eam proiecta essent, fertur adhæsisse lieni.) Fertur,redundat: pendent enim hæc à præcedenti verbo, Constat. Cui ante omnes plebs adstans plausit.) Stans,non Adstans. Is fuit non vulgaris honor: nam sedens in theatro plebs plurimis & ante Drusum plausit. Antiqui radicem,corticesquam carnosissimos eligebant.) Melius,Radicem cortice quam carnosissimo seligebant. Turgescentémque in longitudinem fingebant.) Lege addendo: Turgescentémque acu in longitudinem findebant. Nunc ramulos ipsos ab radice sū grauissimi corticis,ita dantes.) Vetus lectio: Nunc ramulos ipsos ab radice quàm grauissimi corticis ita dant.

Cap vi. Alteram lenem scordotin, siue scordion, ipsius manu descriptam.) Antiqua scriptura,Alteram Lenæus,scordotin,siue scordion:ipsius manu adscriptam. Atque in Alpibus pluribúsque locis in Lycia.) Emendatiores codices: Et in alpibus verò,plurimísque aliis locis. Medetur & omnium morbis decoctæ succis.) Ouium,non Omnium.

Cap. vii. Sunt qui ab Artemide artemisiam cognominatam putent, quoniam priuatim medicatur fœminarum malis.) Antiqui codices melius,Sunt qui ab Artemide Ilithyia cognominatam putent,quoniam priuatim medeatur fœminarum malis. Solenne autem erat Græcis fœminis in partu Artemidē Ilithyiā inuocare, quemadmodum Romanæ Iunonem Lucinam implorabant.Intelligendum igitur ab obstetrice Artemide,hoc est,Diana denominatam herbam,non à venatrice. Vis tanta est,vt vel è longinquo succus excipiatur incisæ conto.Suscipitur excipulis ventriculo hœdino. Humor lactis videtur effluere.Siccatur conto.Sic thuris effigiem habet.) Nō paulo syncerior est antiquorum voluminum lectio:Vis tanta est,vt è longinquo succus excipiatur.incisæ conto subditur excipulus ventriculo hœdino.humor lactis videtur effluere: siccatus cùm coit,thuris effigiem habet.

Cap. viii. Aliam quoque amplissimam, quam spartaniam vocāt. Magna & ea commendatio,quòd in ore eam habētes famem sitímque non sentiant.) Cùm dicit, Magna & ea commendatio,satis apparet quod & aliam eius vsum indicauit Plinius: alioqui Et,non habet quod coniungat.Quo fit,vt libenter accedam archetypis, quæ sic habent: Aliam vilissimam ad ea quæ spasmata vocat. Aliam,scilicet Scythicen. Certè in Indice spartaniæ nulla fit mentio,vt iam nihil dubitem, diuinatoris cuiuspiam opera nouam herbam hic subitò enatam, Plinio ipsi ne per somnium quidem cognitam. Vt in quibus etiamnum hodie in virorum lætiore conuictu.) Emendata exemplaria habent, In numeroso & lætiore conuictu. Seruilius Democrates primus medentium.) Rectius,E primis medentium. Leuius & quod paulò pòst,Vt dein in balneum descendatur in calidam, scriptum est pro,Vt deinde in balneis descendatur in calidam. Imponitur in ipsa inflammatione,sed imminuta.) Vetus lectio,Non in ipsa inflammatione.

Cap. ix. Serpentes necat,cuicunque admota fuerit: & his torporem adfert.) Exemplaria vetusta: Cuicunque admota fuerit feræ & hæc torporem affert. Sensus est,eam vim huic quoque therionarcæ inesse, quam magicæ illi suprà memoratæ: vnde & nomen vtrique commune, θηριονάρκη: ac si dicas,feræ torpor.

Cap. x. Folia et plantaginis, nisi angustiora essent.)

essent.) Vetus lectio, Folia erant plant. Sic Virg. de malo Medica: Et si non alium latè iactaret odorem, Laurus erat.

Cap. xiii. Quanquam mala in aliis terris mandantur.) Manu scripti codices habent, in aliquibus terris. Hæc commanducata, si oculis subinde religetur, plumbum, quod est genus vitij, ex oculis tollit.) Syncera lectio: Hac commanducata si oculus subinde liniatur, plumbū, quod est genus vitij, ex oculo tollitur.

EX LIBRO VIGESIMOSEXTO.

CAP. I.

Sine dolore quidem vllo, aut sine pernicie vitæ.) Elegantius: Sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ. Nec nisi vsque in ossa corpus exustum esset, non rebellāte tædio.) Et hoc mollius est in manu descriptis codicibus: Ni vsque in ossa corpus exustum esset, rebellante tædio.

H-S CC. elocasse in eo morbo ad curandum sese.) Ad redundat. Duritia rubens variis modis.) Vetus lectio, Varicis modo. Ad posterum verò nigrescente.) Lege, Ad postremum. Quid hoc esse dicemus?) Rectius, Dicamus. Patum enim erant homini cætera morborum genera, cùm sipta ccc. essent, nisi etiam noua timerentur. Neque ipsi homines pauciora sibi opere suo negotia important.) In emendatis exemplaribus legitur, Certa morborum genera, nō Cætera. Deinde, Neque ipsi autem, coniunctione adiecta. Præterea, Opera sua, non Opere suo.

Cap. ii. Sedere nanque in his scholis auditioni occupatum gratius erat.) Malim veterē lectionem, Auditioni operatos, id est, operā dantes. Sic apud Nasonē, Studiis operata Mineruæ.

Cap. iii. Asclepiades ætate Magni Pompei Rhetoricæ magister, nec satis in ea arte quæstuosus.) Nihilo deterior est antiqua scriptura: Orandi magister, nec satis in arte ea quæstuosus. Ambulationem, gestationésque, cùm vnusquisque semetipsum sibi præstare posset intelligere. Fauentibus cunctis, vt essent vera, quæ facillima erant, vniuersum prope humanum genus circumegit in se.) Syncera lectio ex antiquis exemplaribus repetita est hæc: Ambulationem, gestationes: quæ cum vnusquisque semetipsum sibi præstare posse intelligeret, fauentibus cunctis vt essent vera quæ &c.

Cap. iiii. Siccentur Æthiopide Pontinæ paludes.) Adde aduerbium, Hodie: Siccentur hodie Æthiopide. Transit enim à priscis temporibus ad sua. Castigator delicatus hiatu offensus submouit aduerbium, vt illi quidem videbatur, superuacaneum. Nanq, apud eundem Democritum inuenitur cōpositio medicamenti, quo pulchri boniq́ue & fortunati gignantur liberi. Cur nunquam Persarum regi talis est dedita?) Præclarè sanè de Plinio merentur, qui illi talem sermonem affingunt, qualis vix hoc seculo mal[...] quo mediocriter erudito ferri posset. Quid enim sibi volunt hæc verba, Cur nunquam Persarum regi talis est dedita? Scribendum ivxta archetyporum fidem: Nam quæ apud eundem Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo pulchri boniq́ue & fortunati gignantur liberi, cur nunquam Persarū regi tales dedit? hoc est, pulchros bonos & fortunatos. Atque ita melius iam hæc oratio ad præcedentia quadrabit.

Igitur demonstratarum priore libro herbarum reliquos effectus dicemus, adiiciemúsque, quas ratio dictauerit.) Elegantius: Reliquos effectus reddemus: adiiciemus, vt quasq; ratio dictauerit. Vt rumicis radix trita ex aceto illinitur.) Parum quidem ad sensum refert: malo tamen & in talibus probatorum exemplarium fidem sequi, vbi sic legitur: Vt rumicis radix trita ex aceto illinatur. Petris tantū adhærens, vt muscus.) Lege, Totum adhærens. Nam & muscus petris totus adhæret. Proserpinaca cum muria & ex oleo trita.) Vetus lectio: Cum muria ex mænis & oleo trita. Vt non ex quouis salsamento muria adhibenda sit, sed è solis mænis.

Cap. v. Condurdon herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, cōprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine, digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis. Quinquefolium medetur pectoris vitiis. Vel quod grauissimum est tussis, huic medetur panacis radix in vino dulci.) In medicinalibus his libris grauiore periculo peccatur, qui tamen nihilo maiore religione tractati sunt, quàm cæteri. Vel hic locus quot mendis scatebat, itaque totum retexemus, nostra exemplaria sequendo: Condurdum herba solstitialis, flore rubro, suspensa in collo, comprimere dicitur strumas: Item verbenaca cum plantagine. Digitorum vitiis omnibus, & priuatim pterygiis quinquefolium medetur. In pectoris vitiis vel grauissimum est tussis, &c.

Cap. vii. Plantago autem per se sumpta in cibo cum lente, alicæve sorbitione.) Legendum, Aut per se sumpta in cibo, aut cum lente alicæve sorbitione. Capnion herbam qui edère, bilem per vrinam trahunt.) Vetus lectio melior, Capnon

Capnon, herbam qui edêre, bilem per vrinam reddunt. Radix verò consiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum & pecorum omnium remedium præsens est. Pulmonum vitiū vel traiecta tantum in auricula.) Et hic vetus potior: Radix herbæ cōsiliginis, quam nuper inuentam diximus, suum quidem & pecoris omnis remedium præsens est pulmonum vitio, vel traiecta tantum in auricula. Tripolium in maritimis nascitur saxis, vbi allidit vnda.) Alludit, nō Allidit. Cacuminibus thymo, dulcis, & sitim sedat.) Mollius est, Dulcis, & sitim sedans.

Cap. viii. Psyllium in aqua cum radicibus decoctum.) Antiqua scriptura, Psyllium in aqua: Acori radicis decoctum. Vtrobique subintelligitur verbum, bibitur, ibidem præcedens. Naturæ ei, molliendi, siccandi, coquendi.) Rectius, Concoquendi. Cochlearibus quinque additis in cyathis tribus vini.) Latinius est, In cyathos tres. Sicut mox, In aquam mulsam addito pondere denariorum duorum. Sumitur & ecligmate ad pectoris vitalia.) Vitia, non Vitalia. Bibi ex aqua acetabuli mensura: dimidia detrahere pituitam.) Legendū: Bibi ex aqua acetabuli parte dimidia, detrahere pituitam. Radix eius in aqua mulsa duodecim pondere denariorum.) Nimium sanè hoc pondus esse vel cæco appareat. Lego x. duorum pondere. Errori occasionē dedit nota denarij. Scammonium quoque dissolutionem facit.) Lege addendo, Dissolutionē stomachi facit. Virus redolens, fuminosum linguæ tactu lactescens.) Scribo, Gummosum, linguæ tactu lactescens. Quod fit herbæ farina & tithymali marini succo.) Lege, erui farina. A radice foliis pendet.) Legendum, Foliis pendulis. Farina erui, aut fici.) Ficis, non Fici. Foliis tusis, priore minus efficax.) Lege addendo: Fit & è foliis tusis. Semen & dentium cauis cera includitur. Colluuntur & dentes succo radicis decoctæ in vino.) Vetus lectio: Colluuntur & radices decocto è vino. Dentes, repetere superuacaneum est: & decocti significatio satis nota. Et ipsum etiam in asperis nascens.) Etiam, redundat. Ita vt sit totum acetabuli modo.) Rectius, Acetabuli modus. Peucedani succus inflationes & ructus gignit.) Longè aliter antiqui codices: Peucedani succus inflationes, ructus gignens. nam & huc referendum verbū Discutit, quod proximè præcedit. Datur in somnum euntibus, addito rutro, seu polenta. Simul si post cibum detur.) Vera lectio: Datur & in somnum euntibus addito nitro vel polenta, si multo post cibum detur. In vino ictericis dari atque illini, vtilissimum est.) Antiqui codices: Hoc in vino enterocelicis dari. Et enterocelarum remediū huic loco magis apposite conuenit, secundum ordinem membrorum.

Irémque genitalium inflammationem.) Adde Omnem: Inflammationem omnem. Symphyti radix illita enterocelas cohibet. Aufert & genitalium nomas hypocisthis alba.) Legendum, Symphyti radix illita enterocelas cohibet: genitalium nomas hypocisthis alba. Nam cohibet, tam ad nomas refertur quàm ad enterocelas.

Præcipuéque eius vsus ad stranguriam.) Elegantius absque coniunctione: Præcipui vsus. Verùm largior quoque inflationes.) Scribe, Verùm æquo largior inflationes. Et sequenti versu, Humorem trahit, non Dolorem. Vesicæ autem callitrichon trita, similis cumino, medetur, & data ex vino albo.) Vetus lectio: Trita simul cum cumino, & data ex vino albo. Nec est necesse repetere verbum Medetur, eodē versu præcedens.

Paruis è radice foliis quinis.) Melius, A radice.

Cap. ix Plurimum remedium esset si virgo imponat.) Lege, Plurimum referre, si virgo imponat.

Cap. x. Quæ talis est, mollugo vocatur. Similis & asperioribus foliis asparago.) Scribendum: Quæ talis est, mollugo vocatur: similis, sed asperioribus foliis, asperugo. Vt intelligas duo lappaginis genera, vtrunque à peculiari qualitate denominatum.

Cap. xi. Ramosam, & interuallis binûm palmorum.) Rectius, Ramosam ex interuallis. vt binum palmorum interualla inter ramos intelligantur. Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur. Et ipsa decocta in vino cum sale & oleo à somno matutino refrigerat.) Magis placet, quod in vetustis habetur codicibus, Phthisin sanat & plantaginis succus, si bibatur, & ipsa decocta. In cibo cum sale & oleo à somno matutino refrigerat. Certè hæc lectio magis Plinium resipit: nec medicos dissensuros puto, ad quorum tribunal hunc locum reiicio, sicut & eum, qui mox subtexetur. Quinquefolij contrita folia ex vino sumpta diebus xxx. in betonicæ farinæ pondo denariorum tredecim cum aceri scillitici cyatho.) In iisdem codicibus longè aliud legitur, & quidem rectius, quantum ego video: Quinquefolij contrita folia ex vino pota diebus xxxi. Veronicæ farina pondere x. trium cum aceti scillitici cyatho.

Eduerso

Eduerſo lethargicos excitari labor eſt. Hoc præſtat euphorbium(vt perhibent)ex aceto naribus tactis peucedani ſucco.) Agnoſco eundem, quem prioribus duobus locis,caſtigatorê quem ſi offendebat ſoporifera vis in peucedano, eadê opera poterat id omnino tollere,contentus euphorbio ſic enim manet idem ſcrupulus,neque docet, quomodo ſit euphorbium adhibendum. Syncera lectio in noſtris exemplaribus eſt hæc: Hoc præſtante (vt perhibent) ex aceto naribus tactis peucedani ſucco. Eruptiones pituitáſque emendat plantago.) Scribo,Eruptiones pituitæ emendant,plantago,cyclamini radix.

Cap. x i i. Et ad hoc amplius addo, iocineris aut lateris contorſionibus.) Legendũ,Et hoc amplius à vocis aut lateris contentionibus. Eriſithale eſt flore luteo.) Lege,Eriſithales.

Cap. x i i i. Spicula ſagittariorũ extrahit.) Sagittarum,& non Sagittariorum. Pſilothrum nos quidê in mulieribus medicamentis tractamus,verùm etiam viris in vſu eſt) Antiqua ſcriptura: Verùm iam & viris eſt in vſu. Cùm dicit Iam,ſignificat nouum eius vſum apud viros eſſe, poſtquam mores degenerare cœperunt. Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum ex oleo fotum. Anginas peculiariter ſideritis.) Satis apparet ineptè dici,hyſſopum ex oleo fotum. In noſtris exemplaribus durat ſyncera lectio:Quadrupedum ſcabiem ſanat hyſſopum ex oleo , ſuum anginas peculiariter ſideritis.

EX LIBRO VIGESIMOSEPTIMO.

CAP. I.

Creſcit apud me certè tractatu ipſo admiratio antiquitatis.) Libens audirem,quidnam mouerit caſtigatorem, vt vnam particulam in ipſo ſtatim initio detraheret, idque cõtra fidem archetyporum,quæ ſic habent:Creſcit profectò, apud me certè, tractatu ipſo admiratio antiquitatis, Nunc verò Deorum fuiſſe eam apparet, aut certè diuinam etiam cum homo inueniret: eandémque omnium parentem genuiſſe hæc & oſtendiſſe.) In emendatis codicibus eſt,Cùm homo inueniret. Ibidem coniunctio geminatur,Et genuiſſe hæc, & oſtendiſſe, Vetum etiam montes,& excedentia in nubibus iuga,paſtúſque porcorum & herbas quoq; inuicem oſtentant.) Hic quoque veteres codices à vulgatis editionibus diſcrepant: ſic enim in eis legitur:Verumetiam montes, & excedentia in nubes iuga, partúſque eorum & herbas quoque inuicem oſtentâte,ſcilicet Romanæ pacis maieſtate.

Cap. i i. Hoc quoq; tamen in vſus humanæ ſalutis,vertêre,ſcorpiorum ictibus aduerſari experiendo aconitum.) Cùm hæc particula, Hoc quoq;,nihil aliud quàm aconitum referant,non erat opus repetere.Sed talia permulta paſſim ex interpretum gloſſulis in contextum irrepſerunt.

Cap. i i i. Omnia animalia quæ ſint ſalutaria ipſis noſſe ipſa, præter hominem.) Ipſa,non eſt in emendatis exemplaribus, ſenſu nihilominus abſoluto. Fas ergo nobis erit, qui nulla dixìmus venenata,nũc demonſtrare,quale ſit aconitum.) Rurſus illic minus eſt verborum ac ſyllabarum,nullo tamen ſenſus detrimẽto,hoc modo:Fas ergo nobis erit , qui nulla diximus venena,monſtrare quale ſit aconitum. Poteratq; videri caſu aliquot literæ omiſſæ,niſi toties deprehenſa eſſet , quidlibet in quiduis mutandi temeritas,etiam gratis,nullâque occaſione inuitante.

Cap. i i i i. Præterea in Æthiopia naſcuntur, & in Ida.) Lego , Præter Æthiopiam naſcuntur & in Ida. Huius vetuſtæ nidor vrinam cit.) Scribo, Huius vſtæ nidor vrinam ciet. Radice vna, ceu palo in terra dimiſſa.) Rectius,In terram demiſſa. Vſus in multis & principalis aluum ſoluere,cùm pene ſit ſola medicamentorum,quæ per ſe id præſtant. Confirmat etiam ſtomachum, adeò vt non infeſtet vlla vis contraria.) O hominem (ne quid durius dicam) malè feriatum, quiſquis hunc locum ſuo more interpolauit,pro elegantiſſima Plinij locutione ſuas nugas ſubſtituens.Germana lectio hæc eſt:Vſus in multis,ſed principalis aluum ſoluere , cùm penè ſola medicamentorum,quæ id præſtant , confirmet etiam ſtomachum,adeò non infeſtet vlla vi contraria.

Vſus eius ad collectiones inflammationéſque quin emendat omnia quæ helxine.) Pro Quin emendat omnia , veteres codices habent, Et in eadem omnia. Ambroſia vagi nominis eſt,& circa alias herbas fluctuans , fruticem vnum habens denſum.) Pro fluctuans , lege Fluctuat,ſcilicet nominis : pro Habens,Habet. Anonymos à non inuenïendo nomine nomê inuenit.) Argutior eſt verus lectio : Anonymos non inueniendo nomen inuenit. Item ariſtogiton, in vulneribus præclara.) Hic ſtupidus aliquis conatus eſt noua metamorphoſi ex medico herbam facere, eique virtutes , quæ ſunt anonymi, attribuere, cùm ſit legendum, Ariſtogitoni,& ſubintelligendum præcedens participium,Celebrata. Quin & in Indice Ariſtogiton inter externos autores connumeratur.

Cap.

Cap. v. Arction aliqui potius arcturum vocant.) Potius, redundat. Sed ascyron maiores habet ramos, qui ascyroides vocantur.) Dele has duas voces, sed ascyron: atque ita lege: Maiores habet ramos, quod ascyroides vocant. Sic enim legitur in emendatis exemplaribus, & sic magis lectio quadrabit: quòd ascyroides herbæ nomen sit, non ramorum. Comæ tritæ veluti cruentatæ.) Rectius, Cruentant hoc: est, cruorē reddunt.

Cap. vii. Actæa gravi foliorum odore, caulibus anisi geniculatis.) Vetus lectio, Caulibus asperis geniculatis.

Cap. viii. Trahit eadem potione secundas feminæ, lac minuitur in vino, aut mulsa aqua pota.) Lege & distingue hoc modo: Trahit eadem potio & secundas. Semine lac minuitur, in vino aut mulsa aqua poto. Cynosorchin aliqui orchin vocant, foliis oleæ, mollibus, ternis, paruisq;, semipedis longitudinis, in terra stratis.) Antiqua scriptura: Foliis oleæ, mollibus, ternis, per semipedem longitudinis in terra stratis. Et albi genus chrysolachani traditur.) Veteres codices, Et aliud genus chrysolachani traditur.

Cap. x. Caulem habet duorum palmorum.) Imò cubitorum. loquitur enim de pæonia si quis dubitat de fide codicum, suis certè oculis credere cogetur, si hos modò consulere libuerit.

Cap. xi. Hippoglossa folia habet figura sylvestris myrti.) Nō Hippoglossa, sed Hypoglossa. Non enim ab equina linguæ similitudine dicitur, sed quod parvum folium, ceu lingua, de foliis eius exeat. Aliqui ægonychon vocant, alij Dios pyron, alij Heraclean.) Vetusta exemplaria pro Heraclean habent Heracleos, vt sit geminatus, quemadmodum Dios, & subaudias Pyron: ac si Latinè dicas, Iouis Herculisve triticum. Quod & magis miror, quoniam vtilis prodatur sanguinem excreantibus.) Legendum, Quod eò magis miror.

Cap. xii. Vis ei styptica & exhulceratrix.) Scribo, Septica, id est cortosiua, vt nunc medici vocant. Sequēti versu scribo: In Augustum mensem incurrente, non in Augusto mense. Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse credimus.) Vera lectio: Ergo species lymphantium hoc modo animorum esse crediderim. Folius rutæ, similis graminι.) Antiqua lectio, Foliis rutæ, semine graminis. De Polygono, siue sanguinaria loquitur. Mares autem semine tantum differunt, quod est incipiēte oliua.) Incorruptiores codices hanc lectionem habent: Mares autem semine tantum differens, quod est incipientis oliuæ. Mares autē, scilicet partus facit, quod hic quoque subintelligi debet.

Cap. xiiii. Foliis lenticulæ densis, amaris, aduersis in se.) Lege, Aduersis inter se. De tricho mane loquitur. Tragonia herba qualis sit, non traditur.) Vetera exemplaria & hic in contextu pro tragonia constanter habent trachiniam & in margine adnotatam: nec aliter est in primo libro, qui Indicis vicem obtinet. Tragonis, siue tragion, nascitur in Creta tantùm insula, in maritimis.) Paulò elegantius est: Nascitur in Cretæ tantùm insulæ maritimis. Phrygiæ omnino nō nasci.) Lege, Non innasci.

EX LIBRO VIGESIMOOCTAVO.

CAP. I.

Quanquam & ipsi consensu proprij iudicij ita eligere laborauimus, potiúsq; curæ rerum, quàm copiæ, institimus.) Antiqui codices multò melius: Quanquam & ipsi consensu propè iudicata eligere laborauimus. Quod Plinius hic de se prædicat, id nō minus verè ipse quoq; vsurpare possem, vt qui nihil magis, dum hæc tracto, præ oculis habuerim, quàm veterum iuxta atque emendatorum exemplarium inter se consensum: cuius propositi necdum pœnitet, & bona quædā spes pollicetur, candidos quosq;, qui Musarum fores pulsant, hanc nostram opellam non omnino fastidituros: fierique potest, vt & illis qui iam intra adyta penetrarunt, nonnihil conferat: de iis duntaxat loquor, qui Plinianæ lectionis auidi non semper vetera exemplaria ad manus habēt, quò recurrere possint, quotiescunque scrupulus aliquis inciderit. Sanguinem quidem gladiatorum bibunt, vt bibentibus populis procul sint comitiales morbi.) Quantò melior vetus lectio: Sanguinem quoque gladiatorum bibunt, vt viuentibus poculis, comitiales morbi. Cum è plagis hunc e ferarum quidem admoueri ori fas sit humano.) Scribo iuxta fidem nostrorum exemplariorum: Cùm plagis ne ferarum quidem admoueri ora fas sit humana. Idque magis ad præcedentia quadrat. Quasi verò sanitas videri posit, feram ex homine fieri. Quin morbo dignum, non ipsa medicinæ gratia, egregia hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quanto magis mandi!) Et hic locus est vnus è pulchrè contaminatis. Restituimus, vnde cætera, sic: Quasi verò sanitas videri posit, feram ex homine fieri, morbóque dignum in ipsa medicina, egregia hercul

hercule frustratione, si non prosit. Aspici humana exta nefas habetur, quid mandi? Sequenti versu, Fecisti, redundabit. Vitam quidem nō adeò extendendam censemus, vt quoquo modo pertrahenda sit.) Syncera lectio: Vitam quidem non adeò expetendam censemus, vt quoquo modo trahenda sit. Vel ex hoc capite abundè perspicuum esse potest, & nostrum laborem minimè superuacuum esse, & illos persæpe falli, qui librorum typis excusorum fiducia de veteribus manu scriptis vix vnquam cogitant, ignati quantum sibi in priscorum monumentis conspurcandis sacrilega, publicóque odio digna, quorundam non dico amusorum, sed planè asinorum, audacia permiserit: cùm nō rarò fiat, vt tenebrio quispiam plus mendarū in vnum aliquod boni autoris opus ex putido suo cerebro inuehat, quàm quantum septem alij docti viri, omni conatu adnisi, perpurgare sufficiant.

Cap. ii. In titulo capitis scribe: Ostenta & sanciri, & depelli. Extat Tucciæ Vestalis incestæ precatio.) Atqui incesti crimen falsum erat. Legendum igitur, Incesti deprecatio, Ac mox sequenti versu, Anno vrbis, non Anno vrbis Romæ. Nam Romæ, nugator aliquis addidit contra omnium doctorum consuetudinem. Sic dicimus, Anno ab vrbe condita, non Ab vrbe Roma. Et omnia approbantibus dcccxxx. annorum euentibus. Lege, Ea omnia. Mancipia fugitiua retinere in loco precationis) Precatione, non Precationis. Et quod ibi statim subtexitur, Quod si semel recipiatur, in antiquis voluminibus non malè legitur: Cùm si semel recipiatur. Neque diras aues, neque vlla auspicia pertinere ad eos, qui quanq, rem ingredientes obseruate se ea negauerint.) In emendatis codicibus non additur Aues: quibus eò libentius accedo, quòd suprà in hoc ipso capite sic legatur: Quoties ipsæ diræ obstrepentes nocuerint. Et solent plerunque voculas tales assuere glossulatij, longè interdum à scopo aberrantes: quod & hic factum equidem non dubito. Quinetiam & legum ipsarum in xii. tabulis verba sunt.) Rectius antiqua scriptura: Quid non & legum &c. Ineptè enim simul ponuntur, Etiam &. Nō pauci etiam serpentes ipsas recantari, & hunc vnum esse ipsis intellectum.) Aliquanto mollior est vetus lectio: Et hunc vnum illis esse intellectum: quàm si repetatur, Ipsas, ipsis. Incendio inter epulas nominato, aquam sub mensa profundi abominamur.) Quem non offendat huius lectionis absurditas? aut quis non sentiat, alteram esse synceram, quæ in impressis etiam quibusdam codicibus habetur? Incendia inter epulas nominata aquis sub mensis profusis abominamur. Aqua profusi pulchrè cōuenit incendium abominantibus: at quid causæ vel comminisci possumus, cur ad incendium nominatum aquæ effusionem abominari debeamus? aut cur aquam effundi potius abominemur, quàm incendij mentionem? Priusquam eam ipsam nominaret, aliúsve ei prædiceret.) Lege: Priusquam ipse eam nominaret. Nam Ipse, & Alius, sibi inuicem opponuntur. Carmina quædam extant contra grandines, contráque morborum genera, cōtra ambusta. Quædam etiam in partus. Sed in prodendo obstat ingens verecundia.) Antiqua exemplaria hoc loco non parum discrepant à vulgatis editionibus: Contráque morborum genera, contráque ambusta, quædam etiam experta: sed prodendo obstat ingens verecundia. vt de experimentis intelligatur, non de partubus.

Cap. iii. Hominum monstrificas naturas, & veneficos aspectus plenius diximus in portentis gentium.) Plenius, superfluit. Nam in insula Nili Tentyrij.) Tentyra potius, quàm Tentyrij.

Cap. iiii. Sed & alios efficaces eius vsus recognoscat vita. Ita despuimus comitiales morbos, hoc est, contagia regerimus. Simili modo & fascinationes repercutimus, sinistræ dextræque clauditatis occursu.) Primùm Ita, redundat, natum ex præcedenti dictione, Vita. Deinde Sinistræ, similiter superfluit. Legendum enim, Fascinationes repercutimus, dextræque clauditatis occursum. Quæ postrema vox cùm finalem literam casu aliquo amisisset, nec iam compareret alter accusatiuorum, castigator, ne nihil ageret coniunctio, de suo adiecit Sinistræ: itáque error errorem peperit: vt ferè fit, quoties absque archetyporum præsidio, ex nobis ipsis syncetam lectionem adduinare conamur, iustissima hercle frustratione, sed graui studiosorum incommodo, quibus ad húc modum nimium sæpe os sublinitur. Veniam quoque à Deis spei alicuius audacioris petimus in sinum spuendo. Etiam eadem ratione terna, &c.) Etiam, aptius præcedentibus cohæret, in sinum etiam proprium. Nunc mirum dicemus, sed experimento facile.) Dele, Nunc Sic enim magis aures ferit, atq, ad attentionem excitat, Mirum dicemus: & sic ferè Plinius loqui solet, nec aliter habent probatæ fidei exemplaria: quod dissimulassem, ni studium esset

non

non sensus modò suos reddere Plinio, sed verba etiam ipsa, quantum fieri potest, annumerare.

Le præsque ieiuno illitu arceri.) Ieiunæ, non Ieiuno. Ac mox, Marcion, non Martion. Adiecta precatione, se vinxisse eandē & soluturum.) Scribo & distinguo: Se vinxisse, eundem & soluturum. Eæ sunt: abstinere à cibo nimio.) Scribe, Abstinere cibo omnino. Notandum, nullum animal aliud præter hominem calidos potus sequi.) Hic duæ dictiones superfluunt, Præter hominem, hominis videlicet alicuius malè feriati assumentum. Item posca oculos contra lippitudines, certa experimenta sunt.) Sic enim claudendum hoc caput, vt sequêtis initium sit, Sicut totius corporis, contrà quàm in vulgatis editionibus hæc capita distinguuntur.

Cap. v. Vlcimóque probro manus in cisiis triumphalibus sedenti ducebatur, vel in Capitolio epulanti.) Tota hic aberratum est via: in eam reducent nos archetypa, in quibus ita scriptum est: Vltimóque probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti. Sensus est iam planus, qui antehac erat obscurissimus.

Cap. vi. Digitis pectinatim inter sese amplexis.) Magis placet antiqua scriptura: Digitis pectinatim inter se implexis. Nam è diuerso scandentésque.) Lege, Nam-euersos scandentésque.

Atque etiam quotidiani cinctus tali modo.) Rectius, Tali nodo. Augurium ex homine ipso non est timendi mortem in ægritudine.) Scribendum, Augurium ex homine ipso est non timendi mortem in ægritudine. Contra aurium puritas vermiculósque.) Lego, Aurium pura, id est, aures suppuratas. Hulcera capitum, prurigines.) Pro Prurigines, malim Porrigines, quod est in antiquis exemplaribus.

Cap. vii. Alij cum hyssopo & adipe anserino.) Oesypo, non hyssopo. Est autem œsypum, vt Nasonis verbis vtar, succus ab immundæ vellere raptus ouis. Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur, cui admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura. Murmura quoque aurium eiici inuenio.) Confusa sunt remedia, hoc modo distinguenda: Pulmonum quoque incommoda lacte mulieris sanantur. cui si admisceatur impubis pueri vrina & mel Atticum, omnia singulorum cochlearium mensura, murmura quoque aurium eiici inuenio. Angulis oculorum subinde madificentur.) Madefiant, non Madificentur. Non segnius & in silente Luna coitus suos maribus exitiales esse.) Legendum: Non segnius & silente Luna, coitúsque tam maribus exitiales esse. Non segnius, ad præcedentia refertur. Metrodorus Scepsius in Cappadocia inuētum prodit, ob multitudinem cantharidum ire illas per media arua, retectis super clunes vestibus.) Vera lectio, Ob multitudinem cantharidum. Ire ergo per media, &c. Item nouella vitis eius tactu in perpetuum læditur. Vt ad noxiam res medicatissima transferatur, rutam & ederas illico mori.) Lege, Item nouellas vites eius tactu in perpetuum lædi: rutam & ederas res medicatissimas illico mori. Suffragantur & hic, quemadmodum in cæteris, vetusta exemplaria. Aciem in cultris tonsorum hebetari, æs contactum graue virus odoris accipere.) Scribo, Hebetescere & Odoris, redundat. Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi sponte superari. Et fili vestis contactæ, vt docuimus, ne igne quidem vincuntur, quo cuncta. Cinisque etiam ille, si quis aspergat eum lauandis vestibus, purpuras mutat, floribus colorem adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo immunibus.) Aliter in nostris exemplaribus legitur, & quidem non paulo melius: itaque retexemus totum, illáque sequemur: Nam bitumen in Iudæa nascens, sola hac vi superari, filo vestis contactæ, docuimus. Ne igne quidem vincitur, quo cuncta: cinisq, etiam ille, si quis aspergat lauandis vestibus, purpuras mutat, florem coloribus adimit, ne ipsis quidem fœminis malo suo inter se immunibus. De bitumine Iudaico meminit supra lib. 7. cap. 15. Quæ Lais & Cleophantis inter se contraria prodidere.) Scribendum, Lais & Elephantis. Fuit autem vtraque meretrix, & vtraque de rebus muliebribus scripsit, posterior etiam de concubitus schematibus, cuius & Martialis meminit, & Politianus. Legendum itaque mox: Aut inter ipsas pugnantia, cùm hæc fœcunditatē fieri iisdem modis, quibus illa sterilitatem, pronunciaret. Catalogus quoque autorum, quos Plinius hoc libro sequitur, Laida & Elephantida coniungit. Cæterùm pro Radice brassicæ vel myricæ, in manu scriptis est, Brassicæ vel myrti. Bythus Dyrrhachinus hebetari aspectu speculorum nitorē tradit. Iisdem aduersa rursus conuertentibus, omnem talem vim resolui, si nullum piscem habeant secum.) Bonam hercule operam depravator hic nauauit, cuius præmium equidem non aliud darem, quàm magnum aliquod malum, iam sex-

tenties promerito. Synceram lectionem archetypa commonstrant, nempe hanc: Bythus Dyrrhachinus hebetata aspectu specula recipere nitorem tradit, iisdem auersa rursus contuentibus: omnémque vim talem resolui, si mullum piscem secum habeant. Vestis omnino ita infectæ portiuncula, acu vel licio, brachiali inserta.) Lege, Ac vel licio. quasi dicat, vel vnico filo. Sic & comitiales excitari, morbósque sanari.) Morbósq; sanari, de suo aliquis attexuit, contra veterem archetyporum fidem. Supposita tantùm calici lacinia menstruo tincta tali.) Satis erat: Supposita tantùm calici lacinia tali: idque Plinij ciuilitatem magis decebat: cætera haud dubium, quin glossularius aliquis, vt solent, adiecerit.

Correptam subnecti collo: & ita discuti morbum.) Dele, Et.

Cap. VIII. Promoscidis tactu capitis dolor leuatur, efficacius si & sternutet) Rectius, Si & sternuat. Sanguis & ischiadicis prodest.) Syntecticis, non Ischiadicis, si veteribus ac emendatis voluminibus credere libet. Mox, ne nihil ageret castigator, Leonis adipes custodiũt, in Adeps custodit, mutauit: & Magorum vanitas promittit, in Vanitates promittunt. Similiter dentis.) Lege, Similia scilicet promissa. Setas è cauda cõtortas, & sinistro brachio illigatas.) Scribo, Adalligatas. Permutationes sexus ex his annua vice diximus, cæteráque monstrifica naturæ eius.) Antiqua scriptura, De permutationis sexus annua vice diximus, cæteráque de monstrifica natura eius. Præcipuè pantheris esse in metu hyænæ dicuntur.) Germanè Latina lectio hæc est: Præcipuè pantheris terrori esse traduntur. nam hyænam hic repetere quorsum attinebat?

Facilius autem capi, si cinctus suos venator, flagellúmque, & ipsos equos septenis alligauerit nodis.) Elegantior simul & verior est vetus lectio, Flagellúmque imperitãs equo septenis alligauerit nodis. Febribus quartanis iecur degustatum ante accessiones.) Lege, Degustatum ter. quod nõ parum referre putatur in eiusmodi remediis. Promisso in triduum conceptu.) Melius, Intra triduum. In triduum, aliud significat: vt cùm dicimus, Assumpto in triduum commeatu, id est, quantum tribus diebus sufficiat. Mulieri prægnanti à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale, à ceruice si alligentur, dorcadis pelle collo suspensa, contineri partus promittunt.) Repræsentabitur & hic vetus lectio, vel quò ex collatione veritas facilius eluceat: Mulieri candida à pectore hyænæ caro, & pili septem, & genitale cerui, si illigentur dorcadis pelle, collo suspensa continere partus promittunt. vt, Suspensa, neutri generis sit, casus accusatiui, & omnia suprà dicta referat. Eodem genitali & articulo spinæ cum adhærente corio conseruatis.) Adseruatis, non Conseruatis. Eodem suffitu mulieribus menstrua euocari.) Scribo, Mulierum menses: quod Plinio est vsitatius. Membranam, quæ fel cõtinuerat, à cardiacis potam.) Codices vetusti, Quæ fel contineat cardiacis potam. Quæ autem in vesica inuenta sit vrina, additis oleo ex sesamo, & melle Asiano haustam prodesse acrimoniæ veteri.) Deprauator, quantum video, non leui brachio caput hoc attigit. Quæ sequimur exemplaria, non addunt Asiano, neque medici inter mellis genera Asiaticum celebrant. & pro Acrimoniæ, habẽt Ægrimoniæ. Siue lucernis, siue visu, siue peluibus.) Illic legitur, Siue lucernis, siue pelui. Nec video, quid hic, Siue visu, faciat. Fimum, qui in intestinis inuentus sit.) Scribo, Quod in intestinis inuentum sit. nam neutro genere Plinius hoc nomen vsurpat. A cane vero morsis adipem illitum, & corium si sit substratum.) Æquè pleno sensu scriptum erat, Et corium substratum. Quid sibi volunt in Pliniana purpura tam crebra pannorum assumẽta? aut qualis gratia debetur prauis istis sartoribus? Perunctos omnibus odio euenire.) Venire, non, Euenire. Contra ducum ac potestatum iniquitates cõministrant.) Quid, malùm, Comministrant? Commonstrant, legi debet. Si omnino aliquantulum quis secum habeat.) Non malè vetus lectio: Si omnino tantùm aliquis secum habeat. Plinius ait sufficere, si tantum habeas tecum eam fistulam: alius mutauit sensum, docens satis esse quantulamcunq; eius partem. Canini eius dentes febres statas arcent repleti: sunt enim caui.) Lege addendo, Thure repleti. Adulterant amylo aut cimolia, sed maximè sturni, quos captos oryza tantum pascunt.) Coniector multum aberrant à scopo. Vera lectio est hæc: Sed maximè, qui captos oryza tantùm pascunt. Sentit enim Plinius, crocodileam ex captiuis adulterinam esse, vtpote longè deteriorem, nimirum mutato animalis victu. Præterquam in risu coarguentium.) Lego, Præterquàm vbi irrisu coarguendum. Eundem salutarẽ esse parturientibus circa domum. Sin verò domibus inferatur, perniciosissimum.) Egregiè deprauatum & hoc, non minus quàm

superto

superiora. Restituetur in integrum hoc modo: Eundem salutarem esse parientibus, si sit domesti verò inferatur, perniciosissimum. Est enim verus sensus longè alius, quàm ille prioris: est autem hic: Chamæleontem salutarem esse, si multò ante parturitionem illatus sit: sin idem parturienti iam superueniat, perniciosissimum esse. Suffragantur vbique vetusti codices. Sinistrum, mirum quibus monstris confecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, puret referre.) Syncera lectio ex archetypis petita est hæc: Sinistrum humerum quibus monstris consecret, qualiter somnia quæ velis & quibus velis mittantur, pudet referre. Capitis dolores, insperso vino, in quo latus alterutrum maceratum sit, sanari fœminis.) Mirum verò, si hoc remedium in solis fœminis vim suam exerit, in maribus nõ item. Distinctio praua sensum deprauat. nam Feminis, paternus casus est, & sequentis orationis initium, hoc modo. Feminis sinistri vel pedis cineri si misceatur, & cætera: Quibus in verbis Vel, detractum erat: Si, transpositum. Serpentes fugari line instillato.) At quonam instillandus est, aut quomodo? Lege, Serpentes fugari ignibus instillato. Nam & hoc experimentum & duo proximè sequentia, de felle, non de line accipi debent, iuxta fidem emendatorum codicum. Illita inimicorum immaneodium & omnium hominum his conciliare.) Certè ad inimicorum odium nullo opus est veneficio, vt qui vltro & exosi sint, & oderunt vicissim, Verior igitur vetus lectio: illita inimicorum ianuæ odium omnium hominum his conciliare. Prodest contra sagittas venenatas, vt Apelles tradit, postea sumptus.) Vetus lectio: Prodest & contra sagittarum venena, vt Apelles tradit, antè postea que sumptus. Vt intelligamus, eum præseruatiuam etiam vim habere. Præterea eiusdem decoctum cum melle sumptum Venerem inhibere.) Paulo melius legetur, Eiusdem decoctum cum melle. Est crocodilo cognatio quædam affinitásque.) Affinitas, superuacua est. Sequenti versu lege, Detrahendi sanguinis, non Trahendi. Plurimi autem super Saiticam inter Ægypti præfecturas.) Lege, Super Saiticam præfecturam. Ac rursus, Item fimum suffitu, non Fimus, &, Dentes è parte læua, addita præpositione. Tandem finem fecit deprauator, duntaxat in hoc capite, sed non nisi proximus capitis fini. Porrò vel hoc caput argumento est, quòd tot mendis refertum hactenus Plinium (vt cæteros autores taceam) habuerimus, non tam librariorum oscitantiam in culpa esse, quàm malè literatos istos castigatores, iustius diuinatores aut coniectores appellandos: qui tamen alibi plus, alibi minus, prout collibitum est, se exercuerunt. Cæterùm scribæ inscitia labi solent, nó temeritate: erratáque eorum non magni negotij sit deprehendere, maximè cordato & erudito Lectori. Illi contrà homines nefarij, maiore periculo, nec tam facili remedio, & in maioris momenti rebus peccant, nulla religione nihil non contaminantes, planéque iuxta Flacci dictum, mutant quadrata rotundis. Dicas eos Manibus se deuouisse, nisi omnes, quotquot possunt, bonos autores suis venenis infecerint, suísq; fœtoribus conspurcauerint. Sed desinat stomachatio, etsi nimio, quàm vellem, iustior, & ad præsens potius negotium redeamus.

Cap. ix. Sicuti è lactis vsu, vtilissimum cuique maternum, nutricis exitiosum est.) Vt in ipso statim portu impegit egregius gubernator! Nã quid ego audio, nutricis lac infantibus exitiosum esse? Cur igitur tantum vbique nutricum numerum videmus, infantum tamen exitia nihilo crebriora, quàm inter eos, qui maternis vberibus aluntur? Lege, Sicuti de lactis vsu. Quæ verba à prioris capitis fine pendent. Deinde: Vtilissimum cuique maternum. Alioqui iuxta priorem lectionem non vtilissimum erat, sed planè necessarium. Sequitur, Concipere nutrices exitiosum est. Sic enim, quæ sequuntur, nunc demum probè quadrabunt. Minus inflat quodcunque decoctum. Sanat vuas, lichenas. Ad omnia vtile contusa aut luxata, maximè renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones.) Obsecro quid commune licheni cum vuis? aut quis vnquam fando audiuit, luxatos renes, vesicam, interanea, fauces, pulmones? vel vesicam contusam, interaneáve, aut pulmonem? Quid igitur præsidij reliquum est, nisi in archetypis? ea sic habent. Minus inflat quodcunque decoctum. Vsus lactis ad omnia intus exhulcerata, maximè renes & cætera. Nam vt in Achaia bubulum biberent phthisici syntecticique & cachectæ, diximus in ratione herbarum.) In Arcadia, non Achaia. Dixit autem hoc libro vigesimoquinto, capite octauo. Quod est maximè coactum, in summo fluit. At id exemptum addito sale, oxygala appellant.) Sic nobis transcribunt vetera exemplaria, qui nec legere sciunt, nec scribere. Lege, In summo fluitat id exemptum, &c.

&c. Quod magis virus respuit, hoc præstantius iudicatur.) Quid est, Virus respuit? Lege, Respuit. Præstantius autem medicinæ, opinor, non cibis. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens, quod dum acescit, vtilissimum est stomacho.) Legendum, In recens quod velis acescere, vtilissimum stomacho. Proxima in communibus laus est adipi, sed maximè suillo. Apud antiquos etiam religiosus erat.) Elegantior lectio, Proxima in communibus adipis laus est, sed maximè suilli, apud antiquos etiam religiosi. Medicorum aliqui admisto anseris adipe, taurorúmque seuo & hyssopo.) Rursus Oesypum deprauatum in Hyssopum. Vbi notandum, sympathiam quandam esse œsypo cum adipe anserino, quandoquidem & suprà capite septimo ad podagras, ad vuluæ dolores, eædem species miscentur. Omnino enim non nisi ad ea quæ purganda sint, aut quæ non sint exhulcerata & calida, recipitur.) Legendum, Aut quæ non sint exhulcerata, falsa petitur scilicet axungia. Iámque probè quadrabit, quod hactenus ad præcedentia non congruebat. Mox sequenti versu cótra phthises, lege, non Contra rursum. Sic enim in probatæ fidei voluminibus scriptum est, & alias non bene conuenit, quod mox sequitur, scapulis eorum, qui phthisin sentiunt. Parotidas admista farina è salsamentaria testa: quo genere proficit adstrumas. Pruritus ad papulas in balneo perunctis tollit.) Scribo, Parotidas admista farina salsamentariæ testæ: quo genere proficit & ad strumas. Pruritus & papulas in balneo perunctis tollit. nam & hæc vox Balneum vitiosa est, cum vterque Plinius Balineum appellet. Quin & Græcis quadrisyllabum est Βαλανεῖον. Multi priuatim sic taurorum, leonum, pantherarum ac camelorum pinguia curari iubent.) Elegantius est, Taurorum, leonúmque, pantherarum & camelorum. vt quædam coniunctionum ceu catena nectatur. Inter omnia autem communia animalium, fel præstantius in effectu.) Restituimus, vnde cætera, sic: Inter omnia autem communia animalium vel præstantissimi effectus fel est. Vis eis, &c. Item equarum, præterquam virginum, erodit, emarginat, hulcerat.) Lege, Emarginat hulcera.

Tantum potest sympathia illa, de qua loquuntur.) Loquimur, non Loquuntur. Hircorum sanguini tanta vis est, vt ferramentorum subtilitas non aliter acuatur aut induretur, aut scabritia poliatur, vehementiúsque quàm lima.) Antiqua lectio: Vt ferramentorum subtilitas non aliter acrius induretur, scabritia pollatur vehementius quàm lima. Et ideo suis quæque dicentur effectibus.) Lego, Quisque suis dicentur. nam de sanguine tantum loquitur. Vt si quæ sunt, extractas cauernis mandant.) Scribo, Mandentes. Nam Vt, pro Vtpote, ponitur hoc loco.

Fugiunt & omnino aliquid certi habentes.) Vetus lectio, Omnino dentem certi habentes. nam Omnino, ad Habentes, refertur. Sic suprà capite octauo, Si omnino tantum aliquis secum habeat. Aut medulla perunctos seuóve certi aut vituli.) Hinuli, non Vituli.

Cap. x. Item lactis haustus cum via amminea.) Taminia, non Amminea, cuius vsus in medicina nullus est. Fimum quoque capratum in aceto decoctum & illitum in ictus serpentium, placet, & recentis cinis in vino.) Antiqua lectio planior: Fimo quoque capratum in aceto decocto illini ictus serpentium placet, & recentis cinere in vino. Canis rabidi morsu facta vulnera circumcidunt ad viuas vsq; carnes. Quidam carnem vituli admouent.) Lege & distingue, Canis rabidi morsu facta vulnera circumcidunt ad viuas vsque partes quidam, carnémque vituli admouent. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur: quippe tanta vis est animalis. Præter ea quæ retulimus, & vestigia eius calcata equis afferunt torporem.) Similis error priori. Legendum: Quippe tanta vis est animalis, præter ea quæ retulimus, vt vestigia eius calcata equis afferant torporem. Veruntamen fortiora eadem, quàm in equis, intelligi debent.) Scribo, Fortiora omnia eadem.

Et toxica expurgantur.) Exemplaria vetusta habent, Expugnantur, vt hoc de antipathia intelligatur. Omnia sesami quoque iure poto.) Vera lectio, Omasi quoque iure. Neque enim ex frugibus remedia in hoc libro traduntur, sed ex animantibus. Ius omasi & 12. cap. est inter remedia.

Cap. xi. Cum succo oleris, ita vt vnctio inarescat.) Codices veteres, Ita vt vnctio inarescat.

Sed & corruptos dentes confirmari.) Idem codices pro corruptos, habent Combustus scilicet ossibus. Asinæ quoque lacte percussu verros.) Manu scripti codices, Asinino quoq; lacte. Castigator veritus, ne fortè quis de maris asini lacte id acciperet, scripsit asinæ. ô solertiam admirandam. Equarum virus à coitu in lychnis accensum.) Melius, In ellychniis.

Cap.

Caput xii. Poppæáque hoc vxor Neronis principis instituit.) In vetustis exemplaribus tan tum est, Poppæa hoc Neronis principis instituit. Sicut dicimus, Cornelia Gracchi, Terentia Ciceronis. Friuolum licet videatur, non tamen omittendum.) Eadem exemplaria non addunt, Licet: tantum est, Friuolum videatur, φλυαρικῶς. Aestates, & quæ discolorem faciunt cutem.) Decolorem, non discolorem. Hirci fel & lentigines tollit, admisto caseo & vino, sulphure spongiæque cinere.) Lege, Et vino, sulphure spongiæque cinere. Laborum scissuris cum adipe anserino. Fissuris, non Scissuris. Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feniens ex aceto decoctum, testésque vulpini.) Lege addendo, Et bouis vngulæ cinis ex aqua: Fimum quoque feriens ex aceto. Item seuum caprinum cum calce, aut fimum ex aceto decoctum, testésque vulpini. Prodest & sapo: Gallorum hoc inuentum rutilan dis capillis, ex seuo & cinere. Optimus fagino & carpino.) Optimus, non ad cinerem referetur, sed ad saponem. bis vero duabus vocibus Seuo & Cinere, redduntur aliæ duæ, Fagino & Caprino, quod posterius in Carpino, deprauatum est. Vngues contusos fel vniuscuiusque animalis circumligatum.) Scribo, Fel cuiuscunque animalis circumligatum.

Caput x i i i i. Vtuntur ad vtrunque vitium & coagulo hœdi in vino myrteo, magnitudine fabæ poto: & sanguine, & eiusdē in cibo formato, quem sanguiculum vocant.) Lege, Et sanguine eius in cibum formato. Item In vino myrtite, non Myrteo. Cornus ceruini teneri cinis, cochleis Africanis cum testis suis myxtis, in vini potione. Melius, Cochleis Africanis cum testa sua tusis mistus.

Caput x v. Calculos expellunt lienes equini.) Legendum, lichenes equini: itaque scriptum visitur in vetustissimis exemplaribus, alioqui satis erat dicere, Lien equinus. Demonstrant vrinam facere in canis cubiculo, ac verba adiicere, ne ipse vrinam faciat, vt canis, in suo cubiculo.) Vtrobique Cubili, legendum: nam canis cubiculum nemo vnquam Latinus dixit. Quem dicunt, cùm interficiatur, reddere vrinam liquidiorem in initio, sed in terra spissantem se.) Quem, calculum, non onagrum. Proinde rectior est antiqua scriptura, Quem dicitur, cùm interficiatur, reddere vrina, liquidiorem initio, sed in terra spissantem se.

Cap. x v i. Pernìones vrsinus adeps, rimásque pedum omnes arcet.) Sarcit, non Arcet. Iniurias à calceatu.) Vetus lectio, E calceatu. Potum verò sublime ex aqua.) Hæc verba malè in vulgatis editionibus distrahuntur à præcedentibus: & sub limine, scribēdum, pro Sublime. nam hoc ad Magicam superstitionem attinet: & remedium ex Magorum autoritate præscribitur. Quis hoc quæso inuenire potuit? Quę est ista mistura? Cur digitus bubonis potissimum electus est?) Et hic vetus lectio paulo melior. Quis hoc quæso inuenire potuit? quæve est ista mistura? cur digitus potissimùm bubonis electus est?

Cap. x v i i. Lupi & capræ seui cyatho, vel lactis pari mensura, deploratum phthisicum conualuisse, certus autor affirmat.) Mira verò mistura, si credere dignum est. Equidem malim veterē lectionem, vt verisimiliorem. Rupicapræ seui cyatho, & lactis &c. Ramenta pellis cerumæ defecta pumice.) Imò Defecta. pumex enim non secat. Sequenti versu pro Ruborem lege Rubori. pendet enim & hoc à verbo Illinitur. Sunt qui id coxisse aceto, vtilius putent.) Rectius, Sunt qui incoxisse aceto vtilius putent.

Cap. x v i i i. Aut cum musci pari pondere, aut cum propoli.) Visci, non Musci, attestantibus vetustis exemplaribus.

Caput x i x. Quod si mortuus partus sentiatur, lien ex a.d.p.e.) Lichen, non lien. Tædium Veneris fieri dicit Aeschines.) Legēdum, Osthanes. Is fuit vir Persa, professione Magus. Et stercus equini aridi, vt potioni interseri possint.) Interi, non interseri.

Cap. x x. Insuper pedes boum, si prius cornua pice liquida perunguntur.) Emendati codices, Non subteri pedes boum, si &c.

EX LIBRO VIGESI-
MONONO

CAP. I.

Quanquam non ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque ac lubricum esse rerum omnium nouarum principium, nec aliud vnque gratiæ, quàm sterilis difficultatis in promendo.) Quis obsecro in postremis verbis micam Plinianæ elegantiæ agnoscat? In vetustissimo codice sic scriptum reperi: Quanquam nō ignarus sim, nullis ante hæc Latino sermone condita, ancépsque lubricum esse rerum omnium nouarum, talıū vtiq; quàm steriles gratiæ difficultates in promendo. Cæterùm Lubricum, hic substantiuum nomen est: idque fefellit eum, qui principium adiecit. Mirúmque & indi-

guum protinus subit, nullam artium inconstantiorem fuisse, & etiamnum sæpius mutari contigerit.) Contigerit redundat Scribere in templo eius Dei, qui auxiliatus esset.) Scribo, Quid auxiliatum esset: & Eius Dei, ad Aesculapium refertur. A Creonte Agrigentino.) Legendũ, Acrone Agrigentino, septimo casu, In eum Acronem Empedocles ciuis eius & amicus, hoc lusit epitaphio:

Ἄκρον ἰατρὸν ἄκρων, Ἀκραγαντῖνον πατρὸς ἄκρου.
Κρύπτει κρημνὸς ἄκρος πατρίδος ἀκροτάτης.

In musicos pedes venarũ pulsũ discreto.) Rectius, Descripto. Censúsque, quanquam exhaustis opibus Neapoli exornata, vt hæredi H-S CCC. relinqueret, quadragena, id est Aruntius solus.) In manu scriptis reperio: Censúsque, quanquam exhausti operibus Neapoli exornata, hæredi H-S CCC. reliquere, quantum ad eam ætatem Aruntius solus. vt hæc verba de ambobus fratribus accipiantur. Nullius histrionum par, ex quo de trigario comitatu regressus in publico erat.) Vetusta scriptura: Nullius histrionum equarúmque trigarij comitatior egressus in publico erat. Vult enim autoritatem eius demonstrare per turbas in honorem eius affectantium: qua in re confert eum gratiosissimis tum apud plebem, sed histrionibus aurigísque, qui Circensibus trigas equarum agitarent: qua exercitatione Nero quoque ipse eius temporis Romanorum princeps in primis delectabatur. Iámque pulchre congruet quod mox subiungitur: Cùm Crinas Massiliensis, &c. Nullo idem censente, ne videatur assertio alterius.) Melius, Accessio alterius. itáque legitur in incorruptioribus exẽplaribus. Iis ipsis scilicet, quæ nunc nos trademus.) Tractamus, non Trademus. Intelligendum enim etiam de iam dictis. Quæ nos per genera vsus sui differimus.) Rectius, Quem. s. commentarium. Quinimo transit in conuicium.) Lege, Transit conuicium. nam hoc est, quod mox dicit, Vltróque, qui periere, arguuntur. At de iudice ipso quales in consilium eunt, statim occasuri?) Occisuri, non Occasuri. Crassum sanè erratum, quod tamen non vnam editionem occupauit. Non deseram Catonem tam ambitiosæ artis inuidiæ à me obiectum, vt a Senatu illum, qui ita censebat.) Lege, Aut Senatum illum. nam aliquanto pòst ita sermonem hunc claudit. Hæc fuerint dicenda pro Senatu illo. Non sunt artis ista, sed hominum.) Paruulum erratum, sed non leuis momenti. Legẽdum enim Non sint artis ista, sed hominum. Archontio vulnerum medico.) Reposuimus ex vetusto codice, Alconti. Huius & Martialis meminit: Ostendit digitum, sed impudicum Alconti, Dasióq;, Symmachóque. Et ab iisdem deficientibus cibo sæpius die ingesto.) Cibos ingestos, lege, vt cum præcedentibus cohæreat. Illa prodidere imperij mores.) Scribo, Perdidere. Neque enim dubitauerim aliquibus fastidio futura quæ dicuntur animalia, at non Virgilio nefas fuit.) Nefas, superuacuum est. subintelligitur enim, Fastidio. Ordiemur autem à confessis, hoc est, lanis ouibúsque.) Lege, Lanis, ouísque: de quibus secundo & tertio capitibus. Nec deesset materiæ pompa.) Elegantius, Nec deerat.

Caput II. Sanguinem in naribus sistit cum oleo rosaceo & allio, indita auribus obturatis modico spisius.) Legendum: Et alio modo indita auribus obturatis spisius. atque ita legitur in probatis exemplaribus. Vulnera ex vino, vel aceto, vel aqua frigida & oleo aspersa sanat.) Illic legitur, Expressa, non Aspersa. Sordes quoque caudarum cõcretæ in pilulas, ac siccatæ per se, tusæque farina, & illitæ dentibus, mirè prosunt, etiam labentibus.) Lege, Tusæque in farinam. Item pro Labentibus. Labantibus, id est, vacillantibus.

Caput III. Sic & illita lienicis.) Illita, redundat. Cibis quot modis iuuent, notum est, cùm transmittãt faucium tumorem.) Vetus lectio, Cibo, quot modis iuuent notum est, cùm transmeent faucium tumorem. Ac mox: Simúlque vim potus & cibi habeant. non, Vini vsum. Quò fuerint ea excellentiora, hoc præsentaneum remedium erit.) Scribo, Hoc præsentius. Equitem Romanum euocatum.) Pro Euocatum, legi debet, E Vocontiis. nam Vocontij Galliæ ciuitas est; & ouorum genus, de quo loquitur, Gallis peculiare: atque ita habent vetusta exemplaria. Multa præterea remedia sunt ex ansere, quod miror, æquè quàm in coruis.) Atqui è coruis nõ admodum multa remedia traduntur. Vetusti codices habent, Aeque quàm in capris. & rectè. nanque id miratur Plinius, quòd ex animalibus morbo obnoxiis tanta sit remediorum copia, ansere videlicet & capra. Huc facit, quòd libri præcedentis capit. 10. mox circa initium, enumeratis aliquot è capra remediis, subicit, Quod quidem miror, cùm febri negetur carere. Verùm errori occasionem præbuit, quod & coruus aliquot mensibus singulis annis ægrotare dicatur, æquè quàm anser.

Caput

Caput iiii. Præcipue in ascensu siderum.) Af fensu,non Ascensu. Alioqui malè quadrat: quod sequitur: cum lumine Lunæ fibratum numero crescente ac decrescente. Ac mox, Serpétes persequitur,legendum,non Prosequitur. De mustela,Tribuunt ei & successus petitionum à Potestatibus,& à Diis etiam precum, morborum remedia beneficiorum munere.) Vera lectio,morborum remedia, veneficiorum amuleta. Propitiatis oratione Diis,fortunatam domum facere promittunt.) Adoratione, non Oratione. Item si quis eam ipsam in vapore baculo sustineat, aiunt eum futura præcinere.) Legendum, Aiunt enim præcauere: attestantibus emendatis codicibus.alioqui nec præcedentia congruunt,nec sequentia.Democritus quidem monstrat quædam ex his confici.) Germanior lectio, Democritus quidem monstra quædam ex his conficit. Vnde monstrificæ dicuntur sagæ,quales Medea & Circe fuisse feruntur.Quidam oleo illo spumam argenteam decoquunt ad emplastri genus, atq; illa illinunt.)Lege,Atque ita illinunt.

Caput v. Oportet igne comburi omnia, modo vt semel diximus.) Syncera lectio, Oportet autem comburi omnia eodem modo,vt semel diximus.

Caput vi. Alij lacte mulierum cum brassica cinerem muscarum subniciunt,quidam mel tantum.)Subigunt, lege, non Subniciunt: & Melle, non Mel. Additis duabus sextis denarij sextiui, vt omnia æsypo illinantur.)E stibi, non Sextiui. Porrò stibi quid sit, ipse Plinius docet in metallorum tractatione. Cinis lacertæ viridis, vel in vino albo Sole coctus.) Vetusti codices, Lacertæ viridis fel in vino albo Sole coactum. Quibus pluma aurium modo eminet.) Illic legitur, Aurium modo emicat. Apollonius Tyanæus.) Lege, Pitanæus. Est autem Pitane Aeolidis oppidum in Asia. Nam vt Tyanæi testimonio Plinius vtatur, temporum ratio vix patitur. Ad hoc nō memoratur vlla Apollonij Tyanæi in hoc genere scripta. Et præcipuè spelunca ipsa imposita fronti ad duo tempora.) Antiqua scriptura: Imposita per frontem ad duo tempora. Venantur eum formicæ circunligatæ capillo in cauernam eius coniectæ,efflato prius puluere, ne sese condat: & ita formicæ complexu extrahitur.) Antiquior lectio: Venantur eum formica circumligato capillo in cauernam eius coniecta,efflato prius puluere,ne sese condat: ita formicæ complexu extrahitur. At Hercule Diodorus & morbo regio & orthopnoicis restituisse tradit.) Rectius: At Hercule Diodorus & in morbo regio & orthopnoicis se id dedisse tradit.

EX LIBRO TRIGESIMO

CAP. I.

Istos etiam quisque communi auditu saltem cognitos habet.) Melius quadrat vetus lectio: Quotus enim quisque auditu saltem cognitos habet? Siquidem Protea & Sirenum cantus apud eum non aliter intelligi volunt. Circen vtique & inferorum euocationem solum hac agi.) Quātò elegantior antiqua lectio? Circe vtique & inferorum euocatione hoc solum agi. Troianis itaq; temporibus cum Chironis medicinis contenta esset, solo Marte fulminante, miror equidem illis populis famam eius intātum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitatibus peritus, in eadem Telmesso genitus, Thessalam cognominarit fabulam, complexam ambages fœminarum detrahentium Lunam.) Non dubito,quin & hic vetus lectio, tanto sit verior, quāto tum simplicior est,tum planior. Sic enim habet: Troianis itaque temporibus, Chironis medicinis contenta, & solo Marte fulminante, miror equidem Achillis populis famam eius in tantum adhæsisse, vt Menander quoque literarum subtilitati genitus, Thessalam &c. Orphea putarem è propinquo primum intulisse, ad vicinas vsq; superstitiones ac medicinæ profectum, si non ex Persis esset vis tota,in Thraciámq; Magice delata fuisset.) Hic quoque temere discessum est ab archetypis,in quibus sic legitur: Si nō expers sedes eius tota Thrace Magices fuisset. Voluminibus Dardani è sepulchro eius petitis.) Germana Plinij verba sunt, In sepulchrum eius petitis. Ac mox: Cætera in viro illo probant: nō, De viro. Est & alia Magices factio, à Mose etiānum & Iochabele Iudæis pendens.) Modò dixit, Est & alia,id est, etiam alia: quid igitur opus repetere,Etiamnum? Emendati certè codices aliud habent, nempe sic: à Mose, & Iamne, & Iotape Iudæis pendens. Is Iamnes in thaumaturgia antagonista Mosi fuit coram Pharaone, quod in Paulinis epistolis legimus, Magus insignis: quo factum opinor, vt Plinius Mosen quoque similiter Magum fuisse putauerit. Castigatorem fefellit similitudo scripturæ,dum pro Et Iamne legit Etiamnum. Tertium nomen etiam typis excusa quædam exemplaria habent, rectè quidem mea sententia, cum Hebræum sit, & apud Hebræos autores reperiatur. Palàm que in tem-

pus

pus siluit sacri prodigiosi celebratio.) Lege, Palámque in tẽpus illud sacra prodigiosa celebrata. Quid ipse ego hanc memorem artem Oceanum quoque transgressam, & ad naturæ inane peruectam in Britanniam, quæ hodie eam attonitè celebrat.) Elegantior & germanior lectio: Sed quid ego hæc commemorem in arte Oceanum quoq; transgressa, & ad naturæ inane peruecta? Britannia hodiéq; eam attonitè celebrat.

Cap. iii. Canum, qui rabiem præferunt capitum cinis.) Scribendum, Qui rabie perierunt.

At in superiore dolore duos superiores adalligant.) Lego, At in superiorum dolore. Fit eodem modo & dentifricium è caninis dentibus. Cinis è murino fimo inditus.) Lege, & distingue. Fit eodem modo & dentifricium. Canis dentibus cinis è murino fimo inditur. Vanum esse arbitror, Canis ortu angues cauda membranam exuere, quoniam neutrum in Italia visum est.) Antiqua scriptura, Vanum arbitror esse, Canis ortu angues candidos membranam exuere, quoniam nec in Italia visum est. Pruritum quidem intolerabilem facit: & ideo vtilius est.) Vetus lectio: Et ideo tolerabilius est.

Caput iiii. Hæc cum hircino seuo lichenas illita ex facie tollit sinectica vi.) Scribo, Hęc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit septica vi. Sequenti versu lege, Contectúsque brassica, pro Contemptúsque.

Caput vi. Iure pecudum stomachus recreatur.) Perdicum, nõ Pecudum. Item vipera porcelli modo inassata.) Viuerra, non Vipera. Caninus si viuenti exprimatur.) Lege, Eximatur. Eliberat & lacerta viridis eo dolore viua, in olla ante cubiculum dormitorij eius, cui medetur, suspensa.) Emendati codices, eo liberat & lacerta viridis, viua in olla ante cubiculum dormitorium eius, cui medetur, suspensa.

Caput vii. Resistit & cochlea, sicut diximus, in suspiriosis temperata.) Nisi legas, Sistit aluum & cochlea, quemadmodum est in vetustis iuxtà atque incorruptis exemplaribus, non quadrabit, quod paulopost sequitur: Sistit & anatum masculorum sanguis.

Caput viii. Album cit & gallinaceorum decoctum ius.) Legendum, Aluum ciet & gallinaceorum discoctorum ius. Vel herinacei, vel vespertilionis. Et anserinus cum cerebro, & alumine & œsypo.) Melior vetus lectio, Vel herinacei cum vespertilionis cerebro: & alumine & œsypo. Loquitur de cinere herinacei. Cochleas Africanas cum sua carne & testa crematas pro cinere.) Scribo, iuxta fidem archetyporum, Poto cinere: non, Pro cinere.

Caput ix. Fel arietis cum seuo muris dissecti impositi.) Quis vnquam vidit sepum muris? Lego & distinguo, Fel arietis cum seuo. Mures dissecti impositi. Quod si putrida hulcera, cera ad cicatricem perducunt.) Lege, Cera addita ad cicatricem perducunt.

Caput x. Nunc autem reuertemur ad ea, quæ totis corporibus medenda sunt.) Antiqua lectio, Nunc reuertemur ad ea, que totis corporibus metuenda sunt. Si dexter pes circunscribatur, ac vestigium id defodiatur.) Effodiatur, non Defodiatur. Item fel cum melle, præcipuè anguinum.) Agninum, non Anguinum. Ibidem, Lichen mulæ, non lien. Eadem omnia prædicantur ex vipera.) Rursus Viuerra in Viperam est deprauata. Vult enim eadem esse remedia è syluestri mustela, viuerra appellata, quæ iam è domestica commonstrauit. Et sequenti versu, Abstergeant, Plinianum erat, non Abstergant: quod tamen semper mutatum est, sicut Ciet, in Cit, & Cient, in Ciunt, Balneum in Balneum, Aqua calda in Calidam, & alia id genus non pauca.

Caput xi. Bubonis quidem oculorum cinerem.) Non malè antiqua lectio, Bubonis certè oculorum. Si Luna, rasis barbis eorum.) Vetus lectio, Radiis barbísque eorum. Quoniam eius erit copia spei de recto.) Argutius est: Quoniam miseria spei delectat: suffragantibus vetustis exemplaribus.

Cap. xiii. Cinis cochlearum terrenarum: sed & ipsæ extractæ testis.) In emendatis exemplaribus nõ est mentio cineris. tantum est, Cochlearũ terrena: sed & ipsæ extractæ testis. Sicut paulò pòst, Eadem ratione & terrena cochlearum prosunt. totæque exemptæ tusæ & impositæ, recẽtia vulnera sistunt. Quanquã & hic posterior locus in vulgatis editionibus deprauatè legebatur, nimirum eiusdem opera, cuius & superior. Fimo quoque ipso ouiũ sub testa calefacto.) Sub testo, non Sub testa. Est autem testum vas testaceũ, sub quo placentæ coquuntur. Vtitur hac voce Cato quoque cap. 76. Adeo ad neruos quoque abscissos illitis solidari infra septimũ diem Democritus persuaserit: itaque in melle seruãdos censet.) Antiqua scriptura: Adeo vt neruos quoq; abscissos illitis solidari intra septimum dié persuasum sit: itaque in melle seruandos censent. Bubonis

cere

cerebro cum adipe anserino mirè vulnera dicuntur glutinari,quæ vocantur cacoethe. Cinis etiã feminum arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis sanat. Vlula quoq, auis cocta in oleo, cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel hulcera sanãda valet.) Operæ pretium est & hic conferendi causa veterem adscribere lectionem. Bubonis cerebrum cum adipe anserino mirè vulnera dicitur glutinare:quæ verò vocantur cacoethe, cinis feminũ arietis cum lacte muliebri diligenter prius elutus linteolis: vlula auis cocta in oleo,cui liquato miscetur butyrum ouillum & mel. Vides Lector totam hanc orationem pendere ab illis verbis, Dicitur glutinare:nihil, opus esse tam multis adiectis:vt iam mutata ac perperam distincta taceam.

Caput x i i i. Mulieribus malis membranæ à partu ouium proficiunt.) Lego,In mulieribus malis. Alio modo Africanæ binæ cum fœnogræco quod tribus digitis capiatur,additis melle cochlearibus quatuor. Illinuntur aluo, prius irino succo perunctæ.)Lege ad-dēdo,distinctione quoque mutata,hoc modo:Alio modo Africanæ binæ tritæ cum fœnigræci quod tribus digitis capiatur,additis mellis cochlearibus quatuor, illinuntur &c. Miscentur lomento æquis portionibus.) Vetus, Aequis partibus. Putant & ter circundatas ouo perdicis,non inclinari.)Circundatas,non circundatura.

Cap. x v. Infantibus qui lacte concreto vexantur, præsidium est anguinum coagulum.) Quis vnquam vidit anguinum coagulum? Scribo:Præsidio est agninum coagulum. Lacertæ viridis admotæ dormientibus motũ emendantur.)Quid opus erat repetere verbum emendantur,cum in proxime præcedenti versu habeatur? Et sequenti versu lego, Harundini alligata suspēditur,nō Adalligata, nam Adalligata vocare solet,quæ Græci periapta,superstitiosa ferè ac magica remedia,quæ suspensa collo aut brachio alligata gestantur. Coguunt concipere inuitas setæ ex cauda mulæ,si iunctis inter se colligentur in coitu.)Antiqua lectio: Si iunctis euellantur,inter se colligatæ in coitu. Byturos vocari, qui vites in Campania rodant.)Scribo,Erodant.

EX LIBRO TRIGESIMOPRIMO

CAP. I.

QVæ causa fulmina edidit.) Elidit, non Edidit.

Cap. I I. Alibi frigidæ, alibi calidæ, alibi iunctæ.) Lege, Alibi iunctæ,id est, vnà cum calidis frigidæ eodem in loco. Sestias in Narbonensi prouincia.) Melius, Sextias.Ibi compositis voluminibus eisdem nominibus.) Scribo: Voluminibus eiusdem nominis. Lacus Amphion vindignes tollit.) Imo Alphion:nam ab hoc effectu etiam nomen inuenit.vitiligo enim ἀλφὸς Græcis dicitur.Tungri ciuitas Galliæ fontem habet insignem,plurimis bullis stillantem.)Rectius, Bullis stellantem:quod in emendatis exemplaribus legitur. Eudicus in Hestiæa Euthice.) Scribendum, in Hestiæotide. At Lusis Arcadiæ quodam fonte mures terrestres bibere & conuersari.) Viuere, non Bibere. In Sicilia apud oppidum Iusgum riuus fluit vnus, ex quo bibentium subtiliores sensus fieri Varro tradit.) Triplex erratum, nec tamen cuiuis deprehendi facile, nisi ex collatione. Restituimus autem hoc modo: In Cilicia apud oppidum Cescum riuus fluit Nus &c. vnde prouerbium Κίσκου νέκοι. quanquam autem parœmiographi in hebetes ac stupidos id dici solitum affirment, ἀρχαικῶς tamen proculdubio accipiendum est, quemadmodum illud, Sapientium octauus, aut κίνησσον Θαλῆς. Mirum quoque & quòd cum piscibus transit.) Vetus lectio: Mirumque quòd cum piscibus transit. Leue hoc videri poterat, nisi hæc ipsa menda non vno loco occurreret. Non procul ab Euripidis Poetæ sepulcbro.)Ab,redundat. Sic enim Plinius loqui solet: Non procul sepulchro. Item calidæ aquæ in Eubœa.In Lebedo nanq; aliut riuus,in quo saxa in altitudinem crescunt.) Antiqui codices, Item calidæ aquæ in Eubœæ Deliorum quæ alluit riuus saxa in altitudinem crescunt.In fine secundi capit.In quibusdam speluncis vtroque modo columnas faciunt.) Lego & distinguo, In quibusdam speluncis vtroque modo, columnásque faciunt. nam hæ voces Vtroque modo, ad verbum præcedens Durescunt, referuntur.

Caput i i i. Cursu enim procursuq; ipso extenuari atque proficere.)Legendum, Cursu enim percussuque ipso.Et vt sæpe ad vicina lactis accedens.)Scribo, Ad viciniam lactis. Quædam aquæ vere statim incipiente frigidiores sunt, quarum non in alto origo est:hybernis enim cōstant imbribus:quædam Canis ortu, sicut in Macedonia apparet. Vtrunq, ante oppidum Pellã: Incipiente enim æstate frigida est paluster,dein maximo æstu in excelsioribus oppidi riger.) Malui veteres codices sequi,in quibus sic legitur:Quędam Canis

nis ortu,sicut in Macedoniæ Pella vtrunque. Ante oppidum enim incipiēte æstate frigida est palustris.&c.

Caput v. Illa mutatio mirabilis nulla euidente causa apparet.)Vera lectio:Illa mutatio mira, vbi nulla euidens causa apparet.

Cap. v i. Cum alioqui lauari calida frequenter indicarit.) Induceret, non Indicarit. Idem ad corpora siccanda. Qua de causa & frigidi mari vtuntur. Præterea est alius vsus simplex.) Scribo iuxta fidem emendatorum codicum, Item corpora siccant: qua de causa & frigido mari vtuntur. Præterea est alius vsus multiplex. Difficilius perfrigescunt marina calefacta.)Calefacti, non Calefacta. Ibidem pro Mammas rigentes, vetusti codices habent, Mammas sororiantes: nec dubito, quin rectius, quandoquidem hoc vocabulo præter alios etiam Politianus vtitur. Sequenti versu lege: Aurium grauitatem, capitis dolores.

Caput v i i. Et in Cappadociæ puteis ac fonte, quem in salinas egerunt.)Congruentior erit lectio, si legas, Et in Cappadocia è puteis ac fonte aquam in salinas ingerunt. Quicunque ligno conficitur sal, niger est.)Vetus lectio, Quicūque ligno confit sal. At è stagnis Tarentinus, ac è riguis Phrygius.)In vetustis exemplaribus tantum est, At è stagnis Tarentinus ac Phrygius. Salinarum synceritas summam fecit suam differentiā. Quædam enim fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima, flos salis appellatur. Et flos quidem salis in totū diuersa res.) Verbosior hæc lectio est, at vetus multo elegantior simul & verior: Salinarum synceritas summam fecit suam differenriam quadam fauilla salis, quæ leuissima ex eo est & candidissima: appellarur flos salis, in totum diuersa res.

Caput v i i i. Nunc è scombro pisce laudatissimum in finibus Carthaginis Spartariæ, & cetariis: sociotum appellatur.) Antiqui codices melius: Laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: sociorum id appellatur. Laudatur & Clazomene garo.) Illic legitur, Laudantur & Clazomenæ. Ac mox: Sicut muria Antipolis ac Thurij, iam verò & Dalmatia. Quod prius nō rectè legebatur, Antipolis ac Thuria. Iam verò in Dalmatia. Nanque & alece scabies pectoris sanantur.) Imò, Pecoris.

Caput i x. Defuncta autem ac putrescentia ita vendicans, vt durent ea per secula.) Syncera lectio: Defuncta etiam à putrescendo vendicant, vt durent ita per secula. Ad hoc maximè probatur Tragasæus aut Caunites.) In vetustis codicibus pro Tragasæo Tattęus legitur. Is in Phrygia conficiebatur.

Cap. x. Magnus & nitro vsus, qui dicetur suo loco.)Legendum, Et vitro, id est, ad vitrum. quod enim promittit suo loco se dicturum, id libro 36. capit. 26. in mentione vitri dicit. Podagricis in balneis vngi solia nitro prodest. Vetus lectio, Podagricis in balineis vti solio nitri prodest.

Cap. x i. Item abstergendæ lippitudini vtilissimi. Eam quæ tenuissima est, mollissimam quoque esse oportet.) Rectius, Iidem abstergendæ lippitudini vtilissimi, eósque tenuissimos & mollissimos esse oportet. Imponuntur & integris partibus, & fluxione occulta laborantibus, quæ discutienda sunt.) Vetus lectio, Sed fluctuatione occulta laborantibus, quæ discutienda sit. Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex aceto. Efficaciores quando aliud imponi oportet, sic vt sanas quoque partes spatiose operiant.) Lege & distingue: Sed spleneticis è posca, ignibus sacris ex acero, efficacius quàm aliud. Imponi oportet sic, &c.

EX LIBRO TRIGESIMOSECVNDO

CAP. I.

Homines, quibus in pastu est, piscem olent.) Vetus lectio, Quibus impactus est. alioqui non quadrabit quod subiungitur: Cæterò moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus. Vitulos marinos ternas heminas capere.) Absurda hercle lectio. Legi debet, Mitulos ternas heminas capere. Id conchæ genus est.

Cap. i i. Nouacula & ferrum, quæ pisce tacta sunt, olēt.) Codices antiqui, Nouacula pisce quæ tacta sunt, fetum olent. Item in Labra Gnidij Iouis fonte.) Legendum, Item in Labradij Iouis fonte. Nam in Lyciæ Limira fonte Apollinis, quem Cinum appellant.) Dissentiunt ab hac lectione vetera exemplaria, quæ sic habent. Nam in Lyciæ Myris, fonte Apollinis quem Curium appellant. Et Curius Apollinis est cognomen, non fontis nomen.

Cap. i i i i. Vrinam eatum aliter quàm in vesica dissectarum, inueniri posse non arbitror, & intra eam esse. Hæc quoque portentosa à Magis demonstratur, aduersus aspidum ictus singulare remedium. Efficacior est tamen, vt aiunt, cimicibus admistis.) Emendati codices: Et inter ea hoc quoque esse, quæ portentosa Magi demōstrent, aduersus aspidum ictus singulare, efficaciore tamen

men,vt aiunt,cimicibus admistis.

Cap. v. Sæpius verò quantum veneficiũ præstaret menstruis mulierum.) Præstaret, redũdat. Adinueniri obiecta rana formicis.) Lege, Id inueniri. Cinis eorum seruatus prodest pauori. Prodest periclitantibus ex canis rabiosi morsibus.) Germana lectio, C.e.s. prodest pauore potus periclitantibus ex c.r.m.

Cap. vii. Huius corporis humorem penicillis derasum claritatem oculis inunctis narrant afferre. Scribo iuxta fidem veterum codicũ, Specillis derasum. Est autem specillum instrumentũ inungẽdis oculis aptum: quemadmodũ legimus lib. 7. cap. 53. C. Iulius medicus dum inungit, specillum per oculum trahens. In calice nouo lenta pruna decoquere, deinde spuma pennis detersa.) Subinde, non Deinde.

Cap. ix. Pisciculi minuti ex ventre eius, quos deuorauerit, exempti.) Lego, Qui deuorauerit. Item vituli marini, cuius cinis & adeps prodest.) Cinis, redundat per anadiplosin præcedentis vocis paulum immutatæ natus. Morbos abigit ius mitulorum.) Hoc ius præcellit Iuri Cæsareo pariter ac Pontificio, si verum est quod hic legitur. Sed extra iocum, pro Morbos abigit, legi debet, Corpus auget.

Cap. x. Neruos præcisos purpurarum cauũ, quo se operiunt, tusum glutinat.) Antiqua lectio: Neruos vel præcisos purpurarum callum, quo se operiunt. Intelligo autem operculum, quale & in terrestribus cochleis conspicimus, quoties intra calycẽ cõtractæ suo succo victitãt. Secari harundine: ferro enim intingi vitiúmq; trahere natura deserente.) Ferro enim infici, legendum: & Desinente, pro Deserente, attestantibus vetustis codicibus. Ita pueros pubescere negauit mango Salpe obstetrix.) Vera lectio, Ita pueros mangonizauit Salpe obstetrix. Iecur ranæ dryophytis & calamitæ.) Incorruptiores codices: Iecur ranæ diopetis vel calamitæ. Vidi equidem certis locis tantum numerum ranunculorum, vt cum imbre delapsi, vel certe ex imbre prouenisse videri possent, hos opinor hic diopetes vocari, quòd Græci διοπετῆ nominent, quicquid est ex aere delapsum, quasi à Ioue demissum. Legitur hoc vocabulũ & suprà. Pulmone marino si confricetur lignum, ardere videtur, adeo vt faculam ita præluceat.) Malo quod in vetustis est codicibus, Adeo vt baculum ita præluceat. Baculũ autem neutro genere dixit, quemadmodum Græcis βάκτρον.

EX LIBRO TRIGESIMOTERTIO.

Ex procemio.

Videmúsque super excauatos montes, mirantes, &c.) Syncera lectio, Viuimúsque super excauatam, mirantes, &c. Et in sede Manium opes quærimus, tanquam parum benigna fertilique, quà secetur.) Pro, Quà secetur, melius leges, Quaquà calcatur, vt est in probatæ fidei voluminibus. Cui enim fodiendi causa medicina est?) Nostra exemplaria elegantius, Quoto enim cuique fodiendi causa medicina est? Quàm innocens, quàm beata, imo verò & delicata esset vita, si nihil aliud de ea, nisi quod supra terras, concupisceret, haberétque non nisi quod secum est?) Vetus lectio nonnihil variat: ea ex vetustis exemplaribus totidem verbis adscribetur. Q.i.q.b.i.v.& d.e.v. si nihil aliud, quàm supra terras, concupisceret, breuitérque nisi quod secum est? Parum enim erat naturæ vnam inuenisse vitæ pestem, nisi in pretio etiam esset sanies auri.) Illic legitur: Parum enim erat vnam vitæ inuenisse pestem, nisi in pretio esset auri etiam sanies.

Cap. i. Manus & prorsus sinistræ maximam autoritatẽ conciliauere auro, non quidem Romani, quorum more ferendum erat bellicæ virtutis insigne.) Quanto melius nostri codices! Non quidem Romanæ, quorum more ferreum erat id, & bellicæ virtutis insigne. Nec præter Numæ Seruiíque Tullij alia, nec L. quidem Bruti.) Lege, Ac ne L. quidem B. Quanquam & de nomine ipso ambigitur: id Græci à digitis appellauere.) Potior lectio, Quanquam & de nomine ipso ambigi video. Græci à digitis appellauere. Æqua fortuna triumphãtis & serui coronam sustinentis.) Antiqua scriptura magis arridet: Æque triumphantis & serui fortasse coronam sustinentis. Et conditas artes vestes ac vasa aurea.) Alius pro Artes scripsit Arte, atque ita locum bellè castigatum putauit, cùm legi debeat, Et conditas arcis vestes. Et qui primus instituit, cunctanter id fecit.) Melius, Et quisquis primus instituit. Inter Cepionem quoque & Drusum ex anulo in auctione nauali inimicitiæ cœpere.) Venali, non Nauali. Multi Prætura functi in ferreo consenuerint.) Lege addendo: Multi prætura quoque functi. L. Fufidium illum, quem Scaurus in vita sua scribit.) Antiqui codices, Ad quem Scaurus de vita sua scripsit. Nullósque omnino anulos maior pars gentiũ hominúmq;,

etiam qui sub imperio nostro degunt, hodie habent) Lege, Hodiéque habeat. Alij verò & huic vnum tantum, quo signanda signent. Condítúrque ille, vt res rara, & ad iniuriæ vsus indigna, velut è sacrario promitur) Prætulerim & hic veterem lectionem: A. v. & h. v. t. quo signantem signent. Conditus ille, vt res rara, & iniuria vsus indigna, velut è sacrario promitur. Porrò, Quo signantem signent, sic dictum est, quemadmodum illud apud Satyricum: Sed quis custodiat ipsos Custodes? Alij bracteas inferunt leuiore materia, & propter casum gemmarum tot solicitudinem putant.) Quis hæc verba obsecro pro Plinianis agnoscat, cui modo Plinius vel mediocriter cognitus sit? Imò quis nõ statim ineptam orationem & vitiosam esse sentiat? In nostris exemplaribus legitur sic: Alij bracteas infarcire leuiore materia, tutius propter casum gemmarum solicitudini putant. Demúmque vel plurimum opum, ita scelera anulis fiunt.) Bene exercuit castigatorem & hoc caput, vt video, quamuis non bonam gratiam meritũ, germana lectio est, Denique vt plurimum opum scelera anulis fiunt.

Hoc profecere mancipiorũ legiones, & in domo turba externa acta. Seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Sed aliter apud antiquos. Singuli Marcipores &c.) Quid est, In domo turba externa acta? Syncera lectio, Et in domo turba externa, ac seruorum quoque causa nomenclator adhibendus. Aliter apud antiquos, singuli &c. Nunc rapiendæ comparantur epulæ, paritérque qui rapiant eas. Sed & claues quoque ipsas signare non est satis.) Elegantius absque coniunctione, Sed. Nunc r. c. e. p. q. q. r. eas: & c. q. i. s. n. e. s. Et hoc est quod suprà dixit: Quod signantem signẽt. Celebrationem quidem vsum cum fœnore cœpisse, argumento est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum anulo exiliente, ab eo tempore, quo nondum erat arra velocior.) Nec hic video cur mutare libuerit veterem lectionem: ea sic habet: Celebratior quidem vsus cum fœnore cœpisse debet: argumento est c. v. ad s. e. a. exiliente, tracta ab &c. Eadem loquendi forma libr. 9. capit. 41. dixit, Pœnitentia hoc primùm debet inuenisse. Seruarúmque in hodiernum diem est.) Diem, elegantius subintelligitur, quàm exprimitur.

Caput II. Propter hoc etiamnum Nongenti vocabantur ex nominibus selecti, ad custodienda suffragiorum scita in comitiis.) Plebisscita passim legimus apud bonos Latinæ linguæ autores: at Suffragiorum scita equidem nusquam legere memini. Præstiterit igitur & hic veterum codicum fidem sequi, toties iam expertam: Præter hos etiamnum Nongenti vocabantur ex omnibus selecti ad custodiendas suffragiorum cistas in comitiis. Cùm C. Sulpitius Galba iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucuparetur, occupatúsque in his esset, questus in Senatu, vulgò institores eius culpæ defendi anulis.) O bellum castigatorem. At quid erit corrumpere veterum monumenta, si hoc castigare dicitur? An illi parum integra videbatur hæc vetus lectio? Cùm C. Sulpitius Galba, dum iuuenalem famam apud principem popinarum pœnis aucupatur, questus esset in Senatu &c. Quod ad equestrem ordinem pertinet.) Rectius, Attinet.

Caput III. Antonius Sopus in contumeliam naturæ vilitatem auro fecit, opus proscriptione dignum.) Sopus, redundat: nam de Triumuiro intelligendum est, ad cuius tabulas proscriptorias alluditur.

Cap. IIII. Tum maximè Augustum de cruore eius cœnare.) Aliæ editiones, De cruce eius. Vtraque dictio vitiosa. Legendum, De crure eius: vt intelligamus huic in direptione fractæ statuæ crus obtigisse, cuius partem in hospitalem cœnam insumpserit.

Cap. V. Hæc sunt tenacia eius in colore blanda.) Melius. Et colori blanda.

Cap. VI. Lineas ex argento nigras fieri produci que miramur.) Vetus lectio: Lineas ex argento nigras produci plerique mirantur. Nanque ideo etiam platyophthalmon id appellauere, quoniam in collyriis mulierúmque epiphoris dilatet oculos, & fluxiones inhibeat oculorum.) Tutius & hic vetusta exemplaria sequemur, quæ sic habent: Nanque ideo etiam plerique platyophthalmon id appellauere, quoniam in callible pharis mulierum dilatet oculos. Et fluxiones inhibet oculorum &c. Porrò calliblephari appellatione fucus palpebrarum intelligitur. Quæque subsidit in mortario abigitúrque.) Lege, Abiicitúrque. Alij tritum in aqua triplici linteo siccãt, fæcémque abiiciunt.) Saccant, non Siccãt. Confractis rubulis ad magnitudinem auellanarum.) Anulorũ, melius quadrat, quàm Auellanarũ. atque ita legitur in emẽdatis exẽplaribus. Temperans purgare, explere, hulcerum tumores lenire.) Scribe ex fide veterum codicum: Temperare, purgare, ex-

re, explere hulcera, tumores lenire. Itémque perniones cum myrto & cera & abdomine.) In exemplaribus, quorũ fidem sequimur, tantũ est, Cum myrtis & cera, abdominis nulla mentione.

Caput vii. Minium quoque, & nunc inter pigmenta magnæ autoritatis, & quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiam sacræ religionis, vt autor est Verrius, & cuius sit necesse credere autoritati, Iouis ipsius simulachri faciem diebus festis minio illini solitam.) Codices nostri longè melius distingunt, vbi sic legitur: Et quondam apud Romanos non solum maximæ, sed etiã sacræ. Enumerat autores Verrius, quibus credere sit necesse, Iouis ipsius simulachri &c.

Caput viii. Dum ne quid prętereat in viscera, ac vulnus attingat.) Lego, Dum ne quid penetret.

Caput ix. Quin etiam pocula ita figurantur, excultis intus crebris ceu speculis.) Alius Excultis mutauit in Exculptis, atque ita rem acu se attigisse putauit, cùm legendum esse Expulsis, vetusta exemplaria nobis indicent. Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an media depressa, an elata, an auersa, an obliqua.) Antiqui codices sic habent: Plurimúmque refert concaua sint & poculi modo, an parmæ Threcidicæ, media depressa, an elata, trauersa an obliqua. Optima apud maiores fiebant Brundusina.) Fuerant, non Fiebant: atque ita legitur in emendatioribus voluminibus. Conflatur in fictili circunlito argilla.) Lege addendo, Conflantur ita in fictili. Et falsum denarij spectatur exemplar.) Falsi, rectius, quàm Falsum.

Caput x. Eum qui primus acceperit hoc nomen, decoxisse.) Cognomen, nõ nomen. M. Crassus negabat diuitem esse, nisi qui reditu annuo legionem tueri posset.) Nec hic video cur Diuitem, nescio quis maluerit, quàm locupletẽ, quantumuis reclamantibus probatæ fidei exemplaribus. Iuuat enim insectari inexplebilem istam habendi cupiditatem.) Nihilo minus elegans est, Habendi cupidinem, quod in nostris legitur exẽplaribus. C. Asinio Gallo, C. Marcio Cyrino coss.) Censorino, non Cyrino.

Cap. xi. Nec copia tantum argenti fuerat vitæ, sed validius pœnæ metu pretium.) Antiqua scriptura melius, Sed validius penè manupretiũ. Alioqui ex vulgata lectione quis sensus commodus elici posit, equidem non intelligo. Parthica signa & tabulas pictas inuexit.) Demiror quid sibi velint hic Parthica signa per Achaicam victoriam Romam inuecta, nisi fortè castigator iste Achaiam, ex qua hæc spolia erant, Parthorum prouinciam fuisse existimauit. Certè manu descripti codices pro Parthica habent Parta. s. victoria. quam lectionem si recipimus, nihil superit scrupuli. Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare ex dignatione. Hinc aliqui veterum, vt C. Marius.) Lege & distingue sic: Vt liberet amplecti vitia, & liceret peccare, & dignatione hinc alicui veterum. C. Marius &c. atque ita legitur in emendatis codicibus.

Caput xii. Vidimus & ipsi Valerium Fuscũ.) Arellium, non Valerium, suffragantibus vetustis voluminibus. Hunc Seneca inter claros sui temporis oratores annumerat. Boethi apud Lyndiã Mineruam in templo.) In tẽplo, superfluit. Myos in eadem æde & Silenus & Cupido & venatio in scyphis. Magna fama post hos celebratus est Antipater.) Exemplaria incorruptiora aliter hic habent ad hunc modum: Myos in eadem æde & Silenus & Cupidines. Acragantis & venatio in scyphis magnam famam habuit. Post hos celebratus est Calamis, & Antipater, quíque &c. Nec dubito quin & hæc data opera deprauata sint, Mox Cyzicenus Tauricus. Item Ariston & Onychus Mitylene laudatur.) Legendum, Mox Cyzicenus Tautiscus, item Ariston & Eunicus Mitylenæi laudantur.

Caput xiii. Non obliti Demetrium tota Hellade Neronis principatu accusatum.) Syncera lectio: Demetrium à tota Seplasia Neronis principatu accusatum: attestantibus bonæ fidei exemplaribus. Cæterum Seplasiæ nomine pigmentorum atque aromaticarum specierum negotiatores significantur, origine vocabuli à Campanis deducta, quorum vicus erat Seplasia, huiuscemodi mercibus attributus.

EX LIBRO TRIGESIMOQVARTO

CAP. I.

IMò vero ante argentum ac penè etiam ante aurum, Corinthium.) Lege, Corinthio. s. pretiũ est. Docuimus quandiu P. R. ære signato tantùm vsus esset.) Scribo, Aere tantùm signato.

Caput ii. Quippe cùm tradatur non alia de causa Verrem, quem Cicero damnauerat, proscriptum esse ab Antonio, quàm quòd Corinthiis se ei cessurum negauisset.) Vetus lectio: Proscriptum cum eo ab Antonio: hoc est, cum Cice-

 rone.

rone. Cum antea in seculo fictores nobiles esse desissent.) Rectius: Cum antè seculo, id est, ante centum annos. Sunt ergo vasa tãtum Corinthia, quæ isti elegantiores nunc æs sculpendo transferunt modò in lucernas, modò in trullas.) Vetusti codices sic: Quæ isti elegantiores modò in esculenta transferũt, modò in lucernas, aut trulleos. Esculenta dixit, quæ alibi escaria. Insula ipsa est, nec gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.) Vetus lectio melius quadrat, Insula & ipsa, nec æs gignens, sed officinarum temperatura nobilitata.

Caput III. Accensio candelabri talis fuit, vt autor est Dion. Iussu præconis Clesippus fullo gibbere & prætereà alio fœdus aspectu fabricatus est, emente id Gegania sestertiis l. eodémque ostentante in conuiuio emptum, ludibrij causa nudatus, atque impudentia libidinis receptus in torum, mox in testamentum, prędiues numinum vice illud candelabrum coluit.) Quis intelliget hæc? Nunc vide quantum præstant vetera exemplaria, in quibus ad hunc modum legitur: Accessio candelabri talis fuit, Theonis iussu præconis Clesippus fullo, gibbere præterea & alio fœdus aspectu, emente id Gegania sestertiis l. eadémque ostentante conuiuio emptum ludibrij causa nudatus, atque impotentia libidinis receptus in torum, m. i. t. p. n. v. i. c. c. Quid nunc dici potuit planius? Camillo enim crimini obiecit Sp. Caruilius.) Legendum, Camillo inter crimina obiecit Sp. Caruilius.

Caput IIII. Et iam omnium municipiorum & fori statuæ ornamentum esse cœpere, prorogaríq; memoria hominum, & honores legi æuo & basibus inscribi.) Aliquanto melior est antiqua lectio: Et iam omnium municipiorum foris st. o. e. c. p. que. m. h. & honores legendi æuo basibus inscribi.

Caput V. Togata effigie antiquitus statuæ dicabantur.) Codices veteres verbis variant, si non sensu: Togatæ effigies antiquitus ita dicabantur. Et sequenti versu pro, Ab epheborum gymnicis exemplaribus, illic legitur, Ab epheborum è gymnasiis exemplaribus. Mancinus eodem habitu sibi instituit, quo deditus est.) Statuit, nõ Instituit. Vnde & nostri currus nati in his qui triũphassent.) In vetustis codicibus tantum est: Vnde & nostris currus in his qui triumphassent.

Nescio an primo honor talis à populo.) Rectius, Nescio an primo honore tali à populo. Equidem & Sibyllæ tres iuxta rostra sunt, minores sint licet: vna, quam Pacuuius Taurus Aedilis plebis instituit, duę quas M. Messala.) Magis placet vetus scriptura: Equidem & Sibyllæ iuxta rostra esse non miror, tres sint licet: vna quam Sex. Pacuuius Taurus &c.

Cap. VI. Et ante ædem Castorum fuit M. Tremelij.) Lego, Q. Marcij Tremuli. Qui regem Antiochum, dilaturum se responsum dicentem.) Nostri codices. Hic regem Antiochum, daturũ se responsum dicentem &c. Habuit è diuerso Annius Fœcialis. Equestrem statuam contra Iouis Statoris ædem in vestibulo superiore domus Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ, eámque solam fugisse, Tiberímque transnarauisse.) Syncera lectio ex antiquis exẽplaribus reposita est hæc: E diuerso Annius Fœcialis, equestrem, quæ fuerit contra Iouis Statoris ædem in vestibulo Superbi domus, Valeriæ fuisse Publicolæ Consulis filiæ: eámque solam refugisse, Tiberímque transnauisse. Pasímque statuæ in clientelas sunt receptæ.) Deprauatam lectionem hoc modo ex fide archetyporum restituimus: Pasímque clientes in clientelas ita sunt recepti.

Cap. VII. Vt trecẽtorum quinquagintaquinque dierum nota.) Crassum erratum, cùm nunquã minus CCCLX. in anno numerati sint. Deorum tantùm putarem esse, ni Metrodotus Scepsius, cui cognomen Romani nominis odio inditum est, Vulsinios pulsatos propter centum & decem statuarum signa obiiceret.) Emendati codices: Deorum tantùm putarem ea fuisse, ni Metrodorus Scepsius, cui cognomen à Roman. nominis odio inditum est, propter duo millia statuarum Volsinios expugnatos obiiceret. Signorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse tradatur, ante omnia, vt arti claritatem possent dare vel singula.) Illic legitur, singulorum quoque inexplicabili multitudine, cùm Lysippus ad sexcenta x. opera fecisse prodatur, tantæ omnia artis, vt claritatem possent dare vel singula. Solitum enim ex immani pretio cuiusq; signi.) Lege, Ex manipretio. quod nunc vulgus illiteratum manufacturæ pretium vocat.

Cap. VIII. Cephisiodotus, Leochares, Epatodorus.) Scribo, Cephissodorus, Leochares, Hypatodorus. Et paulò pòst pro Tymoles Timocles, attestantibus vetustis exemplaribus. Proprium eiusdem, vt vno crure insisterent signa, excogitasse

tasse,vt ait Varro.)Plus verborum habent vetusta exemplaria.P.e.v.v.c.i.s.excogitasse: quadrata tamen ea esse tradit Varro,& penè ad vnum exẽplum.Cuius signa ad ædẽ Fortunæ huiusce Deæ sunt seminuda:vnde & laudata sunt.)Malui sequi archetypa,vbi scribitur hoc modo: Cuius signa ad ædem Fortunæ huiusce Deæ septem nuda, & senis vnum, laudata sunt. Tale senile signum Corinthium graphicè describit Plinius Iunior in quadam epistola. nec nouum est Fortunæ simulachra nuda depingi, sicut & Occasionis. Quamobrem Athenienses eam honore habere volentes, ne tamen scortum celebrasse videntur, animal nominis eius fecere.) Antiqua lectio melior: Quamobrem Athenienses & honorem ei habere volentes, nec tamen scortum celebrasse, animal nominis eius fecere. Canachus Apollinem nudum, qui Philesius cognominatur, in Didymæo Aeginetici æris temperatum.) Lege, Aeginetica æris temperatura. Et Virtutem egregiam, vtrasque colosseas.)Scribo,Et Virtutem & Græciam, vtrasque colosseas. Alioqui non est, quod referat hæc dictio, Vtrasque. Eutychides Eurotam fecit, in quo artem ipsam amne liquidiorem plurimi dixere.) Nostra exemplaria: Eutychides Eurotam, in quo artem ipso amne liquidiorem plurimi dixere. Leocras aquilam sentientem quid rapiat in Ganymede, & quid ferat.) Lego, Et cui ferat.

Boethi quanquam argento melior.) Melioris, rectius,quàm Melior. Habet quoque huius gratiam Doryphorus. Elegantius. Habet gratiã suam huius quoque Doryphorus. Vnam solummodo Zenonis Cypriam statuam in expeditione non vendidit Cato.) Scribendum, Vnam solummodo Zenonis statuam Cypria in expeditione non vendidit Cato.

Caput x. Cadmiæ effectus, siccare, sanare.) Melius,Siccare,persanare.

Cap. xii. Prodest autem & dentium dolori, si contineatur atque colluatur.) Imò, Colluat.

Caput xiiii. Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Clearchum filium præcipitare volentis, & præcipitato illo residentis pœnitentiam, ferrum & æs miscuit.) Incorrupta manu scriptorum codicum lectio hæc est: Aristonidas artifex cùm exprimere vellet Athamantis furorem, Learcho filio præcipitato residentem, pœnitentiámque, ferrum & æs miscuit.

EX LIBRO TRIGESIMOQVINTO

CAP. II.

QVæ etiam dominis mutatis domus ornamenta erant.) Argutius est, quod in vetustis simul ac emendatis codicibus legitur hoc modo. Triumphabántque etiam dominis mutatis ipsæ domus.

Cap. III. Omnes ab vmbra hominis lineis circunducta.)Ab,præpositio redundat. Primus inuenit eos colores, teste(vt ferunt) Arato, Cleophantus. Quósnam colores, cùm modò dixerit, Sine vllo etiamnum colore. Deinde quoties ita loquimur,vt ferunt,rumori nos credere significamus,nõ certo alicuius testimonio: quid igitur hic facit Aratus?qui tamen non est in enumeratione scriptorũ, quos in hoc libro Plinius sequitur. Quo fit,vt facilè hic vetustis codicibus assentiar,vbi sic legitur:Primus inuenit eas colorare testa,vt ferũt,trita Cleophãtus Corinthius. Nimirum simplicissimus color conueniebat rudimentis artis,quandoquidem absolutissimi etiam artifices,Apelles & eius ætatis alij,non nisi quatuor coloribus pinxisse leguntur. Durauere & cæteræ,antiquiores & ipsæ.)Satis apparet hanc dictionem Cæteræ,hic locum non habere. Antiqui codices habẽt,Durauere & Cære. Ea vrbs est Hetruriæ,olim Agylla à Pelasgis cultoribus vocitata. Nisi fortè quis Turpilium equitem Roman. è Venetia nostræ ætatis bellè referat.) Velit referre,melius,quã Belle referat, suffragantibus antiquis exemplaribus. Paulò antè, cũ restringerentur,sublatas.)Lege, Cum reficerentur.s. thermæ.

Cap. IX. Superatúsq; est ab eo Pythis.) Legendum,Superatus ab eo Pythius.nam Pythia Delphis celebrabantur. Fecit & Penelopen, in qua amores pinxisse videtur.) Vetus lectio est, In qua pinxisse mores videtur.

Cap. X. Ipsius autoritas tanta fuit, vt diuiserit picturam in genera tria,quæ ante eum duo fuere,Helladicum & Asiaticum. Asiaticum appellabant propter hunc qui erat Sicyonius. Dimisso Helladico tria facta sunt, Ionicum, Sicyonium, Atticum.) Vitiatam lectionem castigauimus ex fide veterum codicum in hunc modum: Quæ ante eum duo fuere,Helladicum, & quod Asiaticũ appellabant. Propter hũc qui erat Sicyonius,diuiso Helladico tria facta sunt. Ionia Græcorum fuit colonia in Asiam deducta:Athenæ autem caput erant veræ Helladis,in qua est & Sicyon, al-

tera post Athenas picturæ patria:vnde mox genetibus ipsis cognomina sunt facta, Atticum, Sicyonium, & Ionicum, olim Asiaticum appellatū. Vt pueri ingenui ante omnia graphicen, hoc est picturam, in buxo docerentur.) Secutus archetypa nostra lego & distinguo: Diagraphicen, hoc est pict. in buxo, docerentur. vt ea voce rudimenta picturæ intelligamus. neque enim omnes pueri in absolutos artifices euadebant. est autem διαγραφὴ, vnde Diagraphice deducitur, tabella buxea, in qua pueri scribere vel pingere meditabātur, subinde errata emendantes, quod Græci διαγράφειν vocant. & diagrammata propriè dicūtur descriptiones Mathematicæ, deformationésve architectonicæ. Cæterùm buxus ad id potissimū electa est propter materiæ læuorem, simúlque densitatem, quòd minimè colores biberet, nec lineas fluidas redderet. Voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent.) Lege addendo, Voluminibus etiam editis. Vnde, vt iam diximus, ab alio pingi se vetuit inueterato edicto.) Melius aliquanto cohærebit oratio, si iuxta veterē scripturam legamus hoc modo: Nam, vt diximus, ab alio pingi se vetuit edicto. Porrò hæc dictio Inueterato, haud dubiè nata est ex verbi Vetuit, literis aliquot ab oscitāte scriba repetitis, ac mox à castigatore quopiam, quò ei tum visum est, detortis. Imaginū ille similitudines adeò indiscrete pinxit.) Rectius, Imagines adeò similitudinis indiscretæ pinxit. Tantúmque ea in parte è facie ostendit.) Melius vetus: Tantúmq, eam partem. Sed legentes meminerint, omnia ea cōstare quatuor coloribus. Immane tabulæ pretium accepit aureos mensura, non numero.) Cui hic suboleret mendum? Est tamen non simplex. Nam vetus ac syncera lectio habet sic: Sed legentes meminerint, omnia ea quatuor coloribus facta: manipretium eius tabulæ in auro mensura accepit, nō numero. Vt intelligamus, in opere artem fuisse pretiosam, non colores. Est & equus eius sine fine dictus in certamine.) Aptius quadrabit ad sequentia, si legas: Est & equus eius, siue fuit, pictus in certamine. Vicisse Homeri versus videtur idipsum scribentis.) Melius, Describētis. Vt idipsum repercussu claritates oculorum excitaret.) Colorum, non Oculorum. Ex illáque reposuit ablatos colores.) Vetus lectio melius, Et illa reposuit ablatos colores. Cyliscum tragœdiarum scriptorē.) Scribo, Philiscum. Impetus animi & libido in hæc quædā artis eum potius tulere.) Melior ordo, Impetus animi & quædam artis libido in hęc potius eum tulere. Tradunt nanque conductum eum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno ad pingendum, quod is faciebat, Telesti Poetæ monumentum.) Vera lectio, Tradunt nanque conduxisse pingendum ab Aristrato Sicyoniorum tyranno, quod is faciebat Telesti Poetæ monumē-tum. Aristratus locauit pingēdum, Nicomachus conduxit. Parua & Callides fecit.) Scribo, Callicles. Vnde hoc genus picturæ Gryllus vocatur.) Vetus lectio, Grylli vocantur. est enim picturæ nominatiuus. & Hoc genus, dixit pro Huius generis. Plurimæ præterea faciles argutiæ.) Legendum: Plurimæ præterea tales argutiæ.

Cap. XI Pinxit & ipse penicillo parietes Thebis.) Thespiis, non Thebis, habent veteres codices. Quamobrem daturus celeritatis famam, absoluit vno die tabellam.) Lege addendo, Quamobrem arti daturus & celeritatis famam. Quæ nobilissima tabula appellata est stephanoplocos.) Scribo: Quæ è nobilissimis eius tabula appellata est stephanoplocos. Quoniā Glycera coronas venditando sustinuerat paupertatem.) Vetus lectio: Quoniā Glycera venditando coronas sustentauerat paupertatem. Imitati sunt multi, æquauit autem nemo.) Elegantius absq; coniunctione, Aequauit nemo. Hic primus videtur & expressisse dignitates, insignia heroū, & vsurpasse symmetriam.) In emendatis exemplaribus tantū est: Hic primus videtur expressisse dignitates heroum, & vsurpasse symmetriam. Nobilis eius est tabula Ephesi, Vlixes simulata vesania bouē cum equo iungēs, & Palamedes dux fasce gladiū condens.) Antiqua scriptura verior: Nobiles eius tabulę Ephesi, Vlixes simulata insania bouē cum equo iungens, & palliati cogitātes, dux gladium condens. Huius est clypeo dimicans Athenis.) Addidimus, Athenis, quòd ibi pictura ea seruaretur. Non satis discernitur alius eodem nomine. At hunc eundem quidam faciūt Olympiade CXII.) Lege & distingue sic: Non satis discernitur, alium eodem nomine, an hunc eundem quidam faciant Olympiade CXII. Ioue Liberum parturiēte depicto mitrato, & muliebriter ingemiscente inter obstetrices & Dearū clamorem.) Antiqua lectio, Inter obstetricia dearum. Obstetricia, sicut Famulitia, Seruitia. Nec enim credēdum, pictorem tanto Deo alias obstetrices, quā Deas, admonuisse. Superest vnum verbum Clamorem. pro eo reposuimus, Cleon admeto, vt sit pi-

ctoris

ctoris & picturæ appellatio, & referatur ad verbum præcedẽs Innotuit. Nealces Venerem, solers hic arte ingenioso opere superpinxit. Siquidem cùm prælium, &c.) Castigauimus ex manuscripto exemplari ad hunc modum: Nealces Venerem, ingeniosus & solers in arte. siquidẽ cùm prælium nauale, & reliqua. Theorius Epicurum cogitantem.) Vetera exemplaria, Leontium Epicuri cogitantem. vt sit picturæ nomenclatura, non pictoris, & tabula hæc Theodori operibus annumeretur. Fuit autem Leontium Epicuri concubina, philosopha & ipsa nimirum & amatoris domestica cõsuetudine, in tantum vt libros quoque contra Aristotelem scripserit, quemadmodum legitur in præfatione ad Vespasianum Imperatorem à Plinio in operis huius frontispicio præfixa. Mydon solus.) Lego, Mydon Soleus, id est, Solensis. Sunt enim ✱✱✱ Ciliciæ oppidum, & alterum eiusdem nominis in Cypro. Ac mox, Stadius, non Tadius. Dianam in tabula, quæ Ephesi est in antiquissimis picturæ.) Melius, Antiquissimæ picturæ. Discipulum eius fuisse Antobolum.) Scribe, Autobulum. Hoc cùm fecere, non apparet in velis, sed in cortina pingi. In ferventes aquas mersa, post momentum extrahuntur picta.) Incorruptiora exemplaria aliter distinguũt, mutata nonnihil etiam lectione: Hoc cùm fecere, non apparet in velis: sed in cortinam pigmenti ferventis mersa, post momentum extrahuntur picta.

Cap. x i i. M. Varro tradit sibi cognitũ Romæ Possumium nomine, à quo factas Romæ vuas, item pisces, quos aspectu discernere à veris vix posses.) Crediderim nostros potius codices germanam habere lectionẽ hoc modo: M. Varro tradit sibi cognitum Romæ Posim nomine, à quo factas Romæ vuas, item pisces, ita vt non sit aspectu discernere à veris. Cuius proplastices pluris venire solitam ab artificibus ipsis, quàm aliorum opera.) Illic legitur: Cuius proplasmata pluris venire solita artificibus i. q. a. o. Fictilem eam fuisse, & ideo mirari solere. Vetus lectio: Fictilem eum fuisse, & ideo miniari solitum. Et arte firmitatéque æui sanctiora auro.) Scribo, Et arte æníque firmitate certiora auro. Firmitate certiora, magis quadrat, quàm Sanctiora. Sequenti versu, Sed fictilibus prolibatur sympulis.) Antiqui codices pro sympulis habent Sympuuiis: quod vocabulum & apud Satyricum in eodem significatu reperitur. Quis ausit Sympuuiũ ridere Numæ, piscúmq; catinum. Vter tenuiorem humum circunduceret.) Melius Duceret, hoc quidẽ in loco, assentientibus vetustæ scripturæ voluminibus. Exprobrauit patinarum paludes Vitellio, memoria non vlla fœdiore, cuius veneno Asprenati reo Cassius Seuerus accusator obiiciebat interisse c x x. conuiuas.) Hæc lectio nullo modo consistit, cùm neq; Asprenas, neque Cassius, vsque ad Vitellij principatum vixerit. Emendati codices aliter habẽt: Exprobrauit patinarum paludes Vitellij memoria, quàm illa, fœdiore, cuius veneno, &c. Vitellij memoriæ, dicit, non Vitellio, quia tum iam supplicium dederat Vitellius. vt sit sensus, fœdiorem fuisse in Vitellio principe tam immanem profusionem, quàm in Asprenate priuato veneficium.

Cap. x i i i i. Parietes quos appellant fornaceos, quoniã fornacum modo circundati vtrinque duabus tabulis infercuintur.) Confer nunc synceram lectionem: Formaceos, quoniã in forma circundatis vtrinque duabus tabulis inferciuntur. Quos ædificijs non idoneos probant.) Tolle, Quos, & scribe, Ædificijs non nisi humos probant. Halicarnassi mausolea. Lego, Mausoli, scilicet regiam. pendet enim oratio à præcedẽtibus. nec de Mausoleo hic loquitur, sed Mausoli domo, cuius & sequenti lib. cap. 6. meminit.

Cap. x v. Fungosum atque omnium ore dilui facile.) Legendum, Omni humore dilui facile.

EX LIBRO TRIGESIMOSEXTO.

CAP. III.

Columnas habuit in eodẽ atrio, Hymettias.) Lege, In eodem Palatio. Quem M. Brutus in iurgiis ob id Venerem Palatinam appellauerat.) Quem, redundat. Ante igitur artifices censebimus.) Melius, Percensebimus.

Cap. v. Quod Hipponax indignatus, amaritudinem carminum distrinxit eos tãtum, vt credatur aliquos ex us ad laqueum cõpulisse.) Melius, Amaritudinem carminum distrinxit in tantum, vt credatur aliquibus ad laqueum eos compulisse. Quemadmodum enim gladium distringimus perituri hostem, ita hic Hipponax metaphoricè dicitur amaritudinem carminis, quæ illi pro telo fuit, in inimicos distrinxisse. Cuius opera Athenienses complura in ædibus sacris posuere, præclarámque Veneris imaginem extra muros, quæ appellatur Aphrodite exopolis.) Et hic vetus lectio est incorruptior: Cuius sunt

opera Athenis complura in ædibus sacris, præcláraque Venus extra muros, quæ appellatur Aphrodite ἐν κήποις. Ἐν κήποις legẽdum pro Exopolis, Pausanias quoq; in Atticis attestatur. Proferemus argumento paruo & ingenij tantum.) Argumenta parua, non Argumẽto paruo. Scopæ verò laus cum his certantis. Fecit Venerem.) Legendum, Scopæ laus cum his certat. Is fecit Venerem. Et quencunque alium locũ nobilitat.) Scribo, Et quencunque alium locum nobilitatura. neque aliter legi commodè potest. Romæ quidem magnitudo operum est iam obliterata à magnis officiorum negotiorúmque aceruis, quæ omnes à cõtẽplatione talium abducunt.) Æquè fœdum & hoc mendum sustulimus ex fide veterum codicum, hoc pacto: Romæ quidem magnitudo operum eam obliterat, ac magni officiorum negotiorúmque aceruí omnes à c.t.a. Synceritas lectionis euidentius in contextu apparebit, collatis præcedẽtibus ac sequentibus. Ex quibus vnus Liberum patrem palla velatus Veneris præfert.) Vetusti codices pro Veneris, habent Humeris. Hippiades & Hermerotes Taurisci. Verus lectio Hippiades Stephani, Hermerotes Taurisci. Eodem loco, Liber pater Eutychidis manu laudatur.) Manu, superest, nec habetur in probatæ fidei exemplaribus. Ex quo apparet in magni honoris autoritate habitum Lysiæ opus.) Melius vetus scriptura: Ex honore apparet in magna autoritate h. l. o. & sic rectius quadrabunt, quæ sequuntur. In honore est & in templo illo Hercules, ad quem Pœni omnibus annis humana sacrificauerunt victima, humi stans ante aditum porticus agnitiones sitæ. Fuere & Thespiades ad ædem Felicitatis.) Clariorem & hunc locum fecit collatio ad manu scriptos codices, qui sic habent: Inhonoris est nec in templo vllo Hercules, ad q.p.o.a.h.s.victima, h.st.a.a.p.ad nationes. Sitæ fuere & Thespiades &c. Suffragatur huic lectioni, quod mox in eodem capite legitur his verbis. Idem & à Coponio quatuordecim nationes, quæ sunt circa Pompei, factas autor est. Quarum vnam amauit eques Rom. Iunius Pisciculus.) Scribendum, Adamauit. Alij calcearent soccos, & omnes ex vno lapide.) Lego, Alij calcearent soccis, omnes ex vno lapide.

Nec minus Sauron atque Batrachum obliterari conuenit.) Vox hæc, Minus, delenda est, vt hoc loco planè superuacanea.

Cap. VII. Argumento XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi arguentes annos eius intelligũtur.) Emendata lectio: Argumento Nili XVI. liberis circa ludentibus, per quos totidem cubiti summi incrementi ingentis se amnis intelliguntur. Onychem etiamtũ in Arabiæ montibus, nec vsquam alibi, nasci putauere nostri veteres, sed in Germania.) Pro Sed, legendum Sudines, nomen scriptoris, qui & in Catalogo recensetur. Ac mox, Chiorum magnitudine cadorum, non Et vrceos magnitudine cadorum. Nos ampliores triginta vidimus in scena, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentissimus exædificauerat.) Magis placet vetus lectio: N.a.t.v. in cœnatione, quam Callistus Cæsaris Claudij libertorum potentia notus sibi exædificauerat.

Cap. VIII. Ad terenda collyria quadam vtilitate naturæ alia conueniens.) Lego, Quadam vtilitate naturali conueniens.

Cap. IX. Hac admiratione opus effectũ est, vt cùm op. id ex. Cambyses &c.) Scribo, Hac admiratione operis, non opus. Pedalibus spatiis ex eodem lapide.) Spatiis, redundat. Postea egestis laterculis alleuata naue.) Scribo, Alleuatas naues. Et alij duo sunt Alexandriæ ad portum in Cæsaris templo.) Lege, In portu ad Cæsaris templum.

Cap. XI. Tertius est in Vaticano, Rectius, Tertius Romæ in Vaticano. Nam sequenti versu in emendatis codicibus legitur: Fractus est in molitione: non, Fractus in molitudine eius.

Cap. XII. Alij lateribus è luto factis extracto contis in priuatas domos distributo.) Vera lectio: Alij lateribus è luto factis extructos pontes, peracto opere in priuatas domos distributos.

Minimam extitisse laudatissimã à Rhod. mer. factam.) Melius, Minimã ex his, sed laudatissimã.

Cap. XIII. Refecit vnus omnino pauca ibi ex monte Phado Thebis rex.) Longè aliter legitur in manu scriptis voluminibus: Refecit vnus omnino pauca ibi Circammon spado Nectabis regis.

Cap. XIIII. Leguntur & pensiles hortos, imò vero totũ oppidum fecisse Ægyptiæ Thebæ.) Restituimus. Legitur & pensilis hortus, imò vero totum oppidum, Ægyptiæ Thebæ. Sequenti versu pro Subitò, Subter.

Cap. XV. Id M. Agrippa fecit in Ædilitate post Consulatum, per meatus corriuatis septem amnibus, cursu præcipiti torrentium modo rapere atque auferre omnia coactis. Insuper mole

imbrium

imbrium concitati vada ac litora quatiunt.) Melius quadrat, mea quidem sententia, vetus lectio: A M. Agrippa in Aedilitate post Consulatum, per meatus corrivati septem amnes, cursúque præcipiti torrentum modo rapere atque auferre omnia coacti, insuper mole imbrium concita vada ac latera quatiunt, & reliqua. Is iussus à Senatu aquarum Appiæ & Anienis tegula ductus reficere.) Vera lectio: Is i.a.S. aquarum, Appiæ, Anienis, Tepulæ, d.r. Inenarrabili profectò impêdio & operariorum multitudine.) Elegantius, & operarum multitudine.

Cap. x v i. Et Magnesiacum è Macedonia ei contermina.) Legendum, E Magnesia Macedoniæ contermina.

Cap. x v i i. Et vestes & calceamenta illita mortuis lapidea fieri.) Prodigiosa sanè lectio, & à vetere multum degenerans, quæ sic habet: Et vestes & calceamenta illata, omnia lapidea fieri.

Cap. x x i. In pelliculis scarificati uteri animalium.) Ridiculum, pro Sacrificatorũ an. Paulò pòst pro, In vstrina ter siccantur, duæ tantum voces repositæ. f. Trina vstione.

Cap. x x i i. Græci è lapide duro ac silice æquo.) Melius, Silice æquato.

Cap. x x i i i. Et cisternas harena pura & asperæ quinque partibus.) In antiquis exemplaribus est, Et cisternas harenæ puræ & asperæ quinque partibus.

Cap. x x i i i i. Et lapide speculari, squamam vitalem habent.) Legendum, Squamámve talem habente. Quod malthatur, oleo perficitur ante.) Perfricatur, non Perficitur.

Cap. x x v. In Italia è festucis cannea: hoc apertè ex nomine ipso intelligi potest.) Nihil simile est in vetustis voluminibus, vbi sic legitur: In Italia fistucis pauita: hoc certè ex nomine ipso intelligi potest. Pulsa deinde ex humo pauimenta in cameras transiere, vt pronum vitiũ. Et hoc certè inuentum ab Agrippa in Thermis, quas Romæ fecit. Figlinum opus encausto pinxit.) Et hic vetus lectio magis arridet: Pulsa deinde ex humo pauimẽta in cameras transiere è vitro: nouitium & hoc inuentũ. Agrippa certè in thermis, quas Romæ fecit, figlinum opus encausto pinxit.

Cap. x x v i. Sex M.p. à litore inter Cumas atque Lucrinum.) A præpositio redundat, non otiosa modò, sed & sensum vitians. Fit & intinctura genere Obsidiani, ad escaria vasa totum rubens vitrum, atque non translucens, bæmatinon appellatum.) Legi debet: Fit & tincturæ genere Obsidianum ad escaria vasa, & totum rubens vitrum atque non transllucens, hæmatinon appellatum. Nam alterum Et necessariò addendum, cũ diuersa genera sint Obsidianum & hæmatinon, hoc rubens, illud verò nigricans.

Cap. x x v i i. Repertè in foco cõparuisse genitale.) Lege addẽdo, Repertè in foco eius comp.

EX LIBRO TRIGESIMOSEPTIMO.

CAP. I.

Multum enim detractum erat gemmæ dignitati.) Erat, redundat. sunt enim verba Ismeniæ choraulæ. Vt sibi quoque par videretur.) Legendum, Vt sic quoque par videretur.

Sed nulla peritia electas, sed forte quadam. His exemplis initio voluminis oblatis.) Lege & distingue sic: Sed nulla peritia electas: forte quadam his exemplis, & reliqua. Hoc in Polycratis gemma, quæ demonstratur illibata intactáq; ab Ismeniæ ætate post multos annos apparet scalpi etiam smaragdos solitos.) Melior vetus lectio: Polycratis gemma quæ demonstratur, illibata intactáque est. Ismeniæ ætate multos post annos, apparet scalpi etiam smaragdos solitos.

Quique Diui Augusti imaginem similem expressit, qua postea principes signabant.) Adde nomen artificis: Quique Diui Augusti imaginẽ similem expressit, qua postea principes signabãt. Dioscorides. Quidnam fuisse actũrum eum, si Scipio à patre eius interemptus esset.) Facturum, non Acturum. Vitium enim est Latinitatis hoc loco, grauius quàm prima fronte videtur.

Cap. i i. Seueritate victa & veriore luxuria, quàm triumpho.) Antiqua scriptura: Et veriore luxuriæ triũpho. quasi luxuria tũc verius triumphauerit, quàm Pompeius. Ni verius sit eum Deorum ostentum credi oportere.) Rectius nostra exemplaria, Ni verius iræ Deorũ ostentum credi oporteret. Qui sceptra personis histrionum, & cubicula viatoria vnionibus consternebat.) Scribo iuxta fidem veterum codicum: Qui sceptra, & personas histrionũ, & cubicula viatoria vnionibus cõstruebat. Dum Poppæanis præludit.) Non Poppæanis, sed Pompeiano. f. theatro. vt intelligamus theatrũ hoc transtibetinum Pompeiani fuisse præludium. Nam Nero priusquam probè perfricuisset frontem minoribus se ostentauit theatris, postremò in Pompeij theatro in conspectu totius populi Roman. ineptire non erubuit. Hoc artifices litura occultant.)

Antiqua

Antiqua lectio, Cælatura &c. Alioqui non quadrat quod sequitur, Puras e.m. nam puræ hic cælatis opponuntur. Guttonibus Germaniæ genti accolis æstuarium Mentonomon nomine, ab Oceano spatio stadiorum sex millium.) Syncera lectio antiquorũ voluminũ est hæc: Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Obeani Mentonomon nomine, spatio stadiorũ sex millium.

Cap. iii. Centum ferè M.p. abest à Carnunto litus Pannoniæ, quò id à Germania inuehitur.) In emendatis codicibus legitur sic: D c. ferè M.p. à Carnunto Pannoniæ abest litus id Germaniæ, ex quo inuehitur.

Cap. iiii. Omnium profectò muneris talis inuentio hominis est.) Scribo, Numinum profectò muneris talis inuentio omnis est.

Cap. v. Quapropter principatũ ex iis Ægyptij obtinent.) Nisi legas, Cyprij, vt est in vetustis exemplaribus, nec præcedentia quadrabunt, nec sequentia. Mox iuxta Carchedonẽ, in qua legebatur, smaragdites dictus est.) Lego, Mons, in quo legebantur iuxta Carchedonem, Smaragdites dictus est.

Cap. vi. Sunt & Armeniacæ, vt cæteræ improbandæ, sed pallida zona.) Recta lectio: Cætera probandæ, sed pallida zona. Sequentis versus scripturam emendauimus sic: Hoc in gemmam transilit ex lapide Carmaniæ. Vltimus etiam huius capitis versus sic legendus: Obitérque omniũ ardentium gemmarum indicanda.

Cap. vii. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse posuit, extremo visu nubilantem, & si ita attollatur exardescẽtem.) Er hic veram lectionem, vnde cætera, transcripsimus. Callistratus fulgorem carbunculi debere candidum esse positi, extremo visu nubilãtem, si attollatur exardescentem. Opponuntur.n. Poni & Attoli. Qui positi, genitiuum in verbum posuit vertit, non Latinitatis solùm oblitus erat, sed etiam verbi Dicit, quod ex præcedentibus huc quoque refertur. Et paulò pòst legendum, Indicos etiam in sextarij vnius mensuram cauari. nam deprauata lectio nullam certam mensuram definiebat.

Sicut in Ephyra & Asso.) Nostri codices: Sicut Paro. alioqui Corinthum potius dixisset, quàm obsoleto nomine Ephyram.

Cap. viii. Cæteræ saxo & cote poliuntur.) Imò, Naxiis cotibus, vt extat in veter. codic. non à Naxo, vna è cycladibus, sed ab alia Cretensi. Stephanus. ναξία λίθ☉, ἡ κρητικὴ ἀκόνη. Cretensis cotis mentio fit etiam decimooctauo volumine in ratione prarorum. Ergo euntes è longinquo incessunt, & cũ roto musco excutiunt.) Pro Euntes, scribo Fundis: Ergo fundis è longinquo incessunt. Hoc vectigal hócque gestamen diutius in ceruice gratissimum norunt.) Diuites, non Diutius. Quidam ictu primo cepere præclaras, multi in secundo nullas.) Non, In secundo, sed Insectando. Et quidẽ callaides tali sectura formantur.) Qualínam sectura? Nihil enim præcessit, quò referatur. Incorruptiores codices habent: Et venatus quidem callaidis ralis. Sectura formantur, &c. Et venatum aptè nominat propter funditores. Neque est mutabilior alia aut mendacior vitri.) Reposuimus synceram lectionem hoc modo: Neque est imitabilior alia mendacio vitri. Et nilion, fulgoris si ante habeas breuis, & cùm intueare fallacis.) Antiqua scriptura: Fulgore hebeti, aut breui & cùm intueare, fallaci. Smaragdo similẽ Indicæ, Cyprij dicunt glaucum pinguémque.) Melius quadrat vetus lectio, siue præcedentia consideres, siue sequentia. Est autem hæc: Smaragdo similem Indi, Cypros duram glaucóque pingui. Et sequẽti versu, pro Talis & iaspis est. scribo, Talis & Caspia est. Thracĩa Indicæ similem mittit, Chalcidia turbidam.) Antiqua lectio: Amisos Indicæ similem mittit, Chalcidon turbidam. Est autem Amisos Ponti vrbs, sicut Chalcidon Bithyniæ.

Cap. ix. Quæ ex iis smaragdo similis est, è petra per transuersum linea alba præcingitur.) Legendum, Smaragdo similis est, & per transuersum, &c. Indicæ absolutum purpuræ colorem habent.) Addendum, Felicis purpuræ, hoc est, cuius tinctura feliciter successit.

Cap. x. Candore intercincto variis coloribus.) Interstincto, id est, distincto, διαστικτῷ. De alabastrite. In India & Persidis Acidiæ monte.) Scribo, Et Perside ac Ida monte. Batrachitas mittit & Coptos.) Melius, Coptos & Batrachitas mittit. Et fulmine tacta restinguit.) Vetus lectio, Fulmine icta. De brontia loquitur. De cælo tacta, legi sæpe, Fulmine tacta, non memini legere apud Latinitatis autores. Et alia parte purpureæ.) Lego, Et altera parte. Hoc de secundo genere chelidoniarum intelligendum. Deiectam in aquam feruentem tempestates tueri.) Scribendum, Deiecta in aquam feruentem tempestates auerti. de chelonitide. Proximè sequenti versu restituimus, in motacillæ auis ventre. quis enim vnquam

vnquam Scyllam autem aut vidit,aut legit? Ad Dardanum nunc pagum, quondam oppidum.) Vetus lectio, A tarne nunc pago, quondam oppido. Lactis succo ac sapore notabilem.) Lege addendo, Tritam lactis succo ac sapore notabilem.

Sed etiam in Samo, vt aliqui putant.) In Samio, veteres codices habent. Et sequenti versu, Panchrus. Sic enim apud Græcos quoque terminatur. Ac paulò pòst, Additam fœcunditatem, nó Addictam. Itē pro Philoginos, Phloginos. Iuxta monumētum Tiresiæ inueniunt: spectésq; est eis aquæ glaciatæ.) Satis erat, Specie aquæ glaciatæ. Plinius non solet huiusmodi hiatus reformidare. Sequenti versu legendum, Sagdam Chaldæi adhærescentem nauibus inueniunt prasini coloris.

Cap. xi. Adunephros eiusdem Theudactylus hic & à Syris colitur.) Quis intelliget hæc? Syncera lectio: Adadunephros eiusdem oculus nominatur. Fuit autem Adadus vnus è priscis illis Syrorum regibus, cuius sacra Hebræorum historia meminit. hunc Syri ob merita consecratum in cælitum numerum retulerunt, diuinísque honoribus, ceu peculiare suæ gentis numen, vsque ad Plinij tempora colere perseuerauerunt. Triophthalmos Ionacæ nascitur.) Scribo, Cum onyche nascitur. Pyrene ab oliuæ nucleo.) Imò Pyren, ipsius nuclei vocabulo.

Cap. xii. Cochlites quoque nunc vulgatissimæ.) Lego, Cochlides, alioqui Cochlitæ, dixisset.

Cap. xiii. Gemmiferi amnes sunt, Oaxis, Mater, Ganges.) Malim veterē lectionem, Gemmiferi amnes sunt Acesines & Ganges.

IN PLINII HISTORIAM NATVralem Annotationum Sig. Gelenij finis.

IN C. PLINII SECVNDI NATVRALEM HISTORIAM INDEX COPIOSISSIMVS.

*

Non contemnenda nunc denuo accesſione locupletatus, innumeriſque propemodum in locis, quæ cum autoris ſenſis non ſatis congruebant, non rarò etiam ex diametro pugnabant, quàm accuratiſsimè reſtitutus.



LVGDVNI,

Apud Antonium Vincentium.

PLINIANAE HISTORIAE INDEX LOCUPLETISSIMUS, CUIUSUIS ANIMANTIS, PLANTAE,

aut metallicæ speciei naturam, ac vires medicas, & si quid præterea id genus cognitu vtile iucundúmve toto opere continetur, alphabetico ordine, notísque arithmeticis, veluti digito, commonstratis.

In hoc Indice prior numerus paginam, alter versum signat.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Vide Venter.

Andrachne

fubl

Pars Prima.

Asopod

Pars Prima.

Auium

Belle

Reliqua quære parte secunda.

Quære Humana carne.

Reliqua quære parte secunda.

Cyathi

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Pedum clauorum.

Cor

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Quære Cybele.

Dorim

Reliqua quære parte secunda.

Encauλ

Pars Prima.

Fasces

Quære Alui fluxiones.

Reliqua quære parte secunda.

Frugum

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Heraclij

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Horoscopa

Ibices

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

K

Leporis

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Literarum

Quære Piso.

Vide Papyrius.

Quære Plotius.

Reliqua quære parte secunda.

Luto

Malis

Marinorum

Meconion

Melanth

Miracula orbis septem.

Reliqua quære parte secunda.

Musti

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Octauiæ

Olei

Reliqua quære parte secunda.

Opuelis

Palpeb

Pap

Reliqua quære parte secundā.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda

Perdic

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Reliqua quaere parte secunda.

Posido

Rhypa

Romanae

Vide Narium sanguis.

Reliqua quære parte secunda.

Reliqua quære parte secunda.

Scarabæus

Reliqua quære parte secunda.

Select

Seruij

Reliqua quære parte secunda.

Sircula

Splenetic

Suggill

Tusses

Quære Aluum mollientia, sistentiaque.

Quære Aluum mollientia.

Vng

PRIMAE PARTIS INDICIS PLINIANI FINIS.

INDICIS PLINIANI PARS SECVNDA GEOGRAPHICA CONTINENS.

Aegyp

Reliqua quære parte prima.

Reliqua quære parte prima.

Reliqua quære parte prima.

Albis

Ang

Asia

Bethole

Cardaus

Cimm

Dyrrh

Gaurane

Italiæ

Maced

Mieza

Num

Parp

Scyth

Sycusa

Tiquad

Vmbriæ

INDICIS PLINIANI
PARTIS SECVNDAE
FINIS.

Priuilege du Roy.

HENRY par la grace de Dieu Roy de France à noz aymez & feaulx conseilliers les gens tenans noz courtz de Parlement de Paris, Tholoze, Bordeaulx, Dijon, Prouence, Grenoble, Chambery, Preuost de Paris, Seneschal de Lyon, Tholoze, Prouence, & à tous noz autres officiers, ou leurs lieutenans salut. Receu auons l'humble supplication de noz chers & bien aymez Antoine Vincẽt,& Iehan Frellon,citoyens & marchans libraires de Lyon, contenant que nagueres ilz auroient commencé de faire imprimer à leurs grans coustz & despens vng liure en Latin intitulé,C. Plinii Secundi historiæ mundi,libri XXXVII. lequel liure ilz auroient faict reueoir par plusieurs gens sçauans, & faict conferer auec plusieurs exemplaires tant vieux que nouueaulx,& auroient faict faire des castigations & annotations à ladicte œuure, tirees tant desdictz exemplaires, comme aussi de plusieurs autheurs tant vieux que modernes,tant Grecs que Latins, & nommeement d'Aristote, Theophraste,Caton,Varron, Columella,Plutarche,Strabon,Ptolemee,Pomponius Mela,Arihanus, Dioscorides,Solinus,Marianus,Hermolaus Barbarus,Budée, Erasme, Beraldus,Beatus Rhenanus,Iohannes Cæsarius,Ferdinandus,Pintianus,& plusieurs autres : comme clerement appert à la marge dudict œuure.Et oultre ce qu'ilz auroient du tout faict refaire la table dudict Pline,& verifier icelle auecques l'autheur,laquelle parauant en beaucoup & quasi innumerables lieux ne s'accordoit aucunement auec ledict autheur,tant à cause que ladicte table auroit esté faicte du tẽps que ledict œuure estoit encores du tout corrompu, & par gens peu sçauans,lesquelz en aulcuns lieux n'ont point conceu l'intention de l'autheur, comme aussi que ladicte table par succesion de temps auroit esté corrompue tant en la matiere principale,comme aux nombres d'icelle,lesquelz pareillement ilz auroient du tout faict changer & verifier,le tout à leurs grans fraiz & despens, lequel œuure qui est fort laborieux,& encores plus vtile,ilz paracheueroient voluntiers de faire imprimer à la correction & emẽdation susdicte. Mais ilz doubtent que apres que ladicte impression sera faicte & paracheuee, plusieurs autres libraires ou imprimeurs veullent imprimer, ou faire imprimer lesdictes œuures ainsi corrigees, repurgees,annotees, & reintegrees comme dict est,en priuant lesdictz supplians de leursdictz labeurs,fraiz,& mises par eux ià faictz,& qu'ilz pourront cy apres faire pour la perfection de ladicte impression,si par nous ne leur estoit sur ce proueu de noz congé,grace, & prouision au cas requises & necessaires. POVRCE est il que nous ces choses considerees,inclinans à la supplication & requeste desdictz supplians,leur auons de grace speciale,par ces presentes permis & ottroyé,permettons & ottroyons,qu'ilz puissent,& leur soit loisible imprimer,ou faire imprimer,& vendre ledict œuure & table dicelluy ainsi corrigez,annotez,& amendez,& ce iusques au temps & terme de dix ans prochains venans ensuiuans & consecutifz,commençant au iour & datte qu'il sera acheué d'imprimer de la premiere impression : sans ce que ausdictz imprimeurs,ou personnes quelconques que lesdictz supplians le puissent auec lesdictes annotations, correction,table,& reintegration, faire,ne faire faire(pendant ledict temps)imprimer,ny exposer en vente en quelque façon & maniere que ce soit,ou puisse estre. Si voulons, vous mandons,& expressement enioignons, & à chascun de vous endroict soy ainsi comme à luy appartiendra que de ces presentes congé permission & licence vous faciez souffrir & laissez iouyr & vser lesdictz supplians plainement & paisiblement durant ledict temps, en faisant, ou faisant faire expres-

ses

ſes inhibitions & deffences de par nous (ſi meſtier eſt) à tous imprimeurs & à chaſcun qu'il appartiendra qu'ilz n'aient durãt icelluy temps de dix ans, à imprimer, ne faire imprimer, ne mettre en vente leſdictes œuures ainſi annotées, repurgees, & reſtituées, comme dict eſt : ſi n'eſt dudict conſentement deſdictz ſupplians, & ce ſur peine d'amende & confiſcation des liures, formes, & caracteres qui ſe trouueroient auoir eſté faictz au contraire. Et en cas d'oppoſition, contredict, ou debat, leſdictes inhibitions, & deffences faictes, & audit cas tenans & les contreuenans à icelles à ce contrainctz ſur peine deſſuſdicte ledict temps durant, nonobſtant oppoſitions ou appellations quelzconques faictes ou à faire releuees ou à releuer, & ſans preiudice d'icelles faictes aux parties ouyes raiſon & iuſtice, car tel eſt noſtre plaiſir. Nonobſtant comme deſſus & quelzconques lettres ſubreptices impetrees ou à impetrer à ce cõtraires, de ce faire vous auons donné, & donnons plain pouuoir, puiſſance, authorité, commiſsion, & mandement ſpecial, par ces preſentes mandons, & commandons à tous noz iuſticiers, officiers, & ſubiectz, que à vous en ce faiſant ſoit obey. Donné à Chaalons le quatrieme iour de May, l'an de grace mil cinq cens cinquante & deux, & de noſtre regne le ſixieme.

Par le Roy en ſon conſeil eſtably aupres la Royne Regente, le Seigneur des Roches Fumee maiſtre des Requeſtes ordinaire de l'hoſtel preſent.

Coignet.

LVGDVNI,
Excudebat Symphorianus Barbier.